HISPANIAE ILLVSTRATÆ

SEV

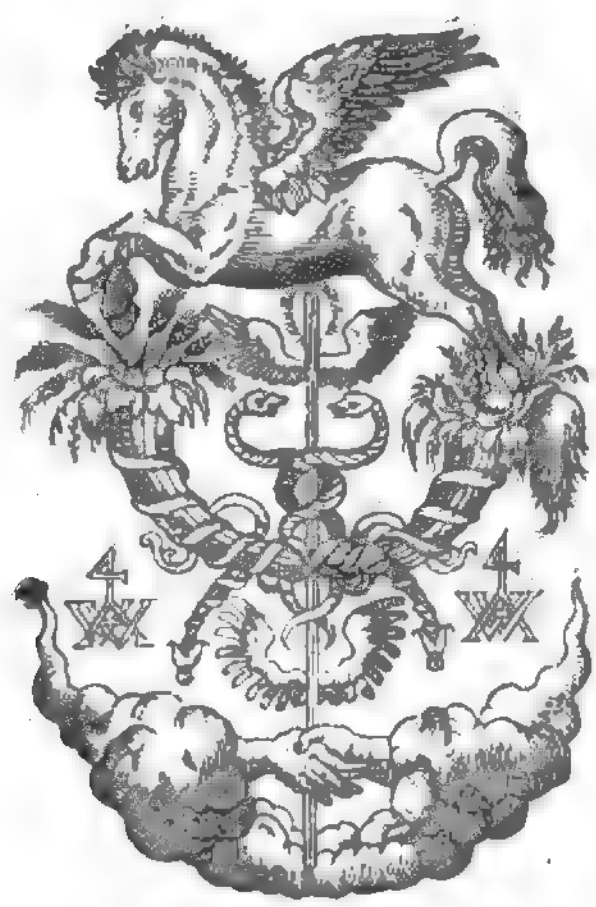
RERVM IN HISPANIA ET præsertim in Aragonia gestarum Scriptores varii.

In Germania nunquam hactenus excusi.

EX BIBLIOTHECA REVERENDISSIMI DOMINI IOANNIS PISTORII SS. Theologiæ Doctoris, Cathedralis Vratislauiensis Ecclesiæ Præpositi, S. Cæs. Maiest. Consiliarii.

Tomus III.

Librorum series post præfationem ascripta: additæ regiarum Aragoniæ & aliarum Hispaniæ familiarum tabulæ genealogicæ: subiunctus sub finem index copiosissimus.

FRANCOFVRTI,

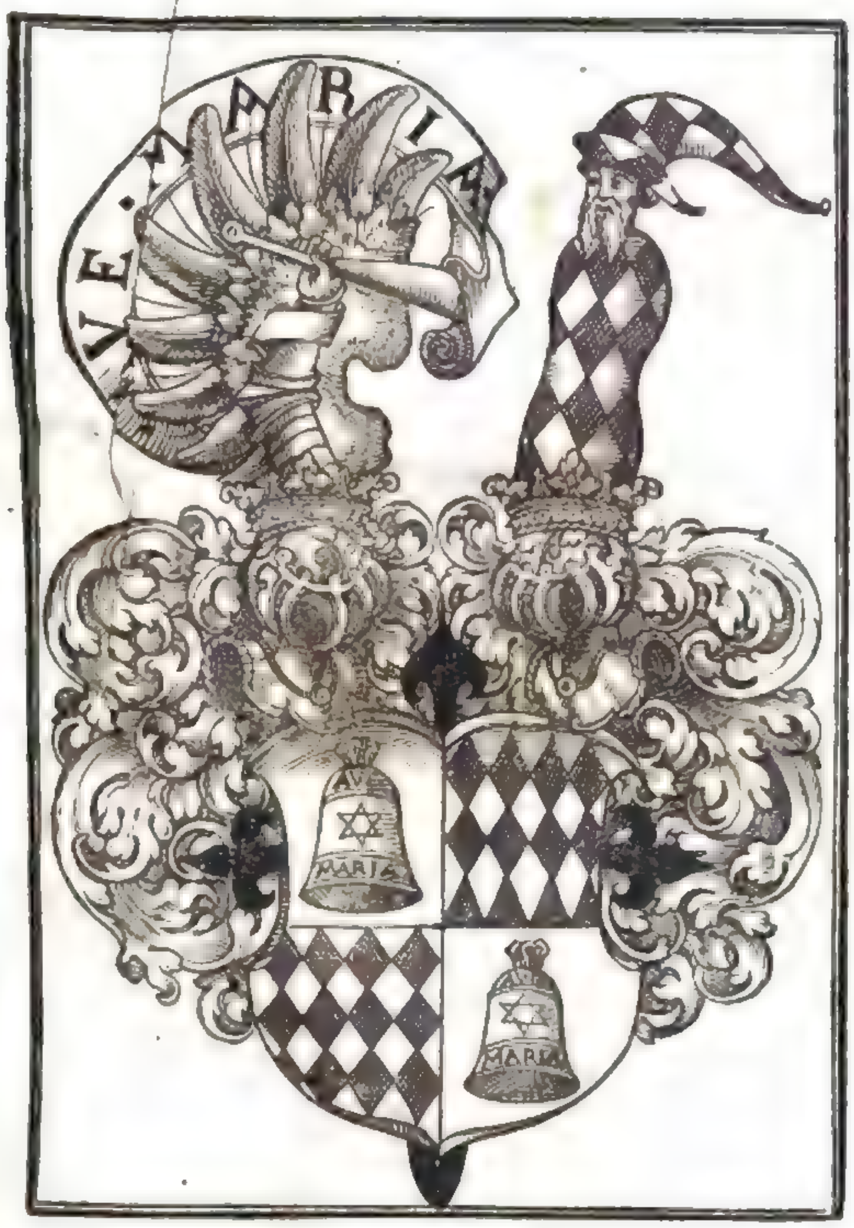
Apud Claudium Marnium, & Hæredes Iohannis Aubrii.

MDCVI.

Cum Gratia & perpetuo Cæs. Maiest. Priuilegio.

Insignia

ILLVSTRISSIMI DOMINI, D. GWILHELMI DE S. CLEMENTE, REGIÆ HISPANICÆ MAIESTATIS IN IMPERATORIA PRAGENSI AVLA ORATORIS PERPETVI, EQVITIS ORD. S. IACOBI.

Illustrissimo Domino

D. GVILIELMO DE S. CLEMENTE, ORDINIS S. IACOBI EQVITI, REGIS HISPANORVM apud Inuictissimum Cæsarem legato.

CVM authorum, qui res Hispanicas literis latinis illustrarunt, tomi duo ante biennium publicati, magnos illos Aragonensium rerum scriptores Çuritam & Blancam non complecterentur, & D. Schottus in præfatione editionem eorum vehementer desideraret, existimaui gratum me facturum omnibus si ex bibliotheca mea, in qua erant, in publicum proponerem, addito ad priores tomos nouo tertio. Feci vero tanto libentius & librum simul sub nomine tuo in apertum retuli, quod & tu, vir Illustrissime, eiusdem consilii suasor penèque impulsor esses, & ego gauderem dari occasionem tum in te, tum in vniuersam Hispaniam, quæ tuo adiumento facta mihi ab Inuictissimo Rege altera patria fuit, testandi in omnium hominum conspectu gratum memoremque beneficiorum animum: quod vtrunque vt possem, diu hactenus optaui. Sic enim me nihil meritum ab aliquot iam decursis annis cumulasti beneficiis, vt nisi gratias publice agerem, officio non satis viderer perfunctus esse meo. Tu beneuolentiam, quantam petere nunquam ausus fuissem, sponte tribuisti: tu vt honoris mei passim patronus & propugnator esses, adlaborasti: tu Serenis. primũ ALBERTI Archiducis, & ipsius deinde Inuictis. potentissimique Hispaniarum Regis nostri conciliasti gratiam: tu illa, quæ in me minima sed ad seruitutem Regis & Archiducis comparata erant, prædicatione tua extulisti: tu in ius ciuitatis Hispanicæ vt Rex peregrinum liberalissime reciperet, & tum pensionem Romæ Ecclesiasticam mihi & filiis decerneret, tum de suo alteram solueret, intercessione Serenissimi ALBERTI & aliorum Hispaniæ principum, quibus me laudaueras, impetrasti: tu nuper in filii nuptiis, designando legato & mittendo honorario amplissimo, me familiamque meam cohonestasti: nec

semel susceptum amorem desinis: erigis ipse quotidie me in literis ad maioris gratiæ exspectationem, & ad Illustrißimæ Hispaniæ lectißimos proceres eorumque in me propensionem viam aperis. Nec tamen cum hæc dixi, expreßi omnia: supersunt multo plura, quæ, ne commemoratione æquasse beneficentiam tuam vel æquare voluisse videar, silentio libentius inuoluta sino. & palam fateor, quæ reliqua sunt, multo esse maiora, neminemque esse cui post Cæsarem, Regem, & Archiducem plus debeam. Id igitur vt in totum mundum inclamaretur, & vt omnes, quantis beneficiis quantum me obligasses, compertum haberent, magna cum voluptate & humilitate morem tibi geßi: occasionem arripui: libros publici iuris feci: & amplißimum nomen tuum (quo nihil mihi antiquius) in aditu vestibuloque libri inscripsi: totumque iam volumen consecro & mitto, seruitutis & gratæ memoriæ testimonium sempiternum. Deinde nouæ patriæ Hispaniæ ciuis tuo beneficio nuper regiis literis designatus, videbam rursus ab officio requiri meo, ne quid eorum in parietibus meis inclusum tenerem, quod in lumine totius orbis terrarum ad colendam illuminandamque regiam peneque prouinciarum omnium caput prouinciam, palam collocari præstaret. Quid enim cum ipse totam vim facultatemque ingenii quotidie ad laudandam, laudibus omnibus superiorem, Hispaniam libenter conuertam, an fortißimæ gentis res præclare laudabiliterque gestas, quas alii patriæ grati ciues ante me publicis monumentis consignarunt, tegere me velle silentio & arcere ab hominum notitia, probabile veroque videri simile potest? Vtinam vero plus mihi esset ad testandum animum & occasionis & virium? Sic enim & Inuictissimus Rex & Illustrißimi proceres totaque ciuium multitudo, quam gratum in ciuitatis societatem recepissent ciuem, clarißime perspicerent: qua de causa & in proximi anni Francofurtensibus nundinis adiungere quartum tomum, voluntatemque meam bene de patria merendi locupletare statui: præsertim si tu, patrone maxime, conquirendis ex Hispania latinè de Hispania scriptis historiis, vt hactenus soles, manum porrexeris. In quem vsum iamdiu à nostris expetitus Lucas Tudensis & alii quidam ex lingua Hispanica in latinam transferendi exspectant, donec aliorum acceßione ad iustam molem volumen crescat. Addam fortaßis aliquid de meo, si ætas valetudoque patietur, nec tamen sic omnes obiisse me officii mei partes existimabo. Inexhausta enim est Hispaniæ laudatio: & quo magis sermone extollitur, hoc infantiam nostram ipsa magis prodit, semperque plus relictum, quam commemoratum ostendet. Ante librorum primam ætatem quid acciderit, quia nulla relicta testimonia, & obruta omnia silentii tenebris, nescimus: postquam vero Carthaginensibus, & Romanis armis atque literis inclaruit, quid in Hispania non ad summum splendorem & laudem enituit? nec solum tantum, sed & incolæ. Terræ fertilitas, quæ Romam sæpe vicinasque

nasque

nasque gentes sola pauit: secundo, fodinarum auri, & argenti feracibi non in montibus tantum, sed etiam in fluuiis præstantia & supra fidem copia, vt Posidonius apud Strabonem lib. III. thesaurum (φύσεως ἀιδίου) perennis naturæ, & infinitum Regium (ταμιεῖον) ærarium Hispaniam cognominet, vbi infra montes non habitet infernus, sed (diuitiarum Deus) plutus: tertio, salubritas aëris, quæ venenosas bestias non toleret, & ipsam Italiam, teste Cæsare, post se relinquat: quarto, ingenium situs, vt L. Florus appellat: quinto, rei pecuariæ amplitudo infinita: sexto, enauigationũ in vniuersum mundum oportunitas: septimo, esculentorum & potulentorum deliciæ conquisitæ & similia quantopere apud veteres celebrantur? Quot in ea miracula luxuriantis blandientisque naturæ? inter quæ pons nominatur naturæ factus (id est, septem milliartum terra Guadianã fluuium sorbens atque corpore suo contegens spacium) vbi semper decem pecorum millia reperiunt pabulũ. Hæc de solo. At incolarum quanta celebritas? primo, ex literis in quibus antecelluisse semper reliquis orbis terrarum regnis fatentur Strabo, Seneca, Mela, scriptoresque plurimi, apertis passim literariis ludis & tradendis ex remotissima antiquitate sumptis disciplinis, vt Strabo loquitur: secundo, ex armis quibus domari nunquam nisi libenter potuerunt, & quorum vsu militarique disciplina & animi fortitudine sic fuerunt exculti, vt ipsos Romanos rerum dominos riderent & eluderent, hostium omnium victores, nisi cum libenter cederent: tertio, ex pietate in Reges, quos vt patres amarunt, & nec quisquam visus honestior vel felicior nisi qui pro domino occumberet mortem: Tandem ex virtutum legumque studio humanitatisque consectatione, quo in genere nihil illis in hominum notitia illustrius, vt apud Strabonem ante mille abhinc & pene sexcentos annos (παλαιᾶς μνήμης συγγράμματα καὶ ποιήματα καὶ νόμους ἐμμέτρους ἑξακισχιλίων ἐτῶν) priscæ memoria scriptos commentarios & poemata, præsertim vero leges metris ante sex millia annorum inclusas penes se possideri gloriarentur Hispani. Vbi quod de sex millibus annis ascribit, nos de prisca longissime remota antiquitate interpretamur. Nec illa antiqua & summa, vel absumpsit vel imminuit vetustas. Ad maiorem hodie amplitudinem euecta omnia & multo magis quam vnquam tum regnum tum habitatores splendent. Regnorum omnium quæ olim erant plurima contracta propius in vnum est coniunctio, & aucta infinitis India, Africa & Europæ accessionibus amplitudo, vt Hispanorum imperio nullus hodie vel Monarcha & nec ipse Turca comparetur: Agrorũ, fluuiorum, aëris, miraculorum, terræ situs, nauigationum longe melior ratio: studiorum disciplinarumque accuratior tractatio, & ingeniorum præstantior indoles & cultura: armorum bellicæque fortitudinis & scientiæ supra omnes maiores superlata gloria & felicitas: virtutum quæ in moribus versantur,

frequentior vt in Christianis & syncerior vsus : pietatis in Reges vetus & fidelior possessio : in religione vero diuinoque cultu quanta, bone Deus, hodie laus Hispanorum floret? floruitque sine intermissione post semel susceptum ab Apostolis S. Iacobo & S. Paulo eorumque socio S. Mancio, (religionis per Hispaniam satoribus & seminatoribus) Christi fidem? quam ita constanter complexa Hispania fuit, vt cum hæretici Reges puritatem fidei contaminarent, ipsi vitam opponerent, nec facerent finem nisi conuulsa funditus & vno die deleta secta sicut Mauris ex Dei in Regis vindicta in Hispaniam inundantibus, semper inter arma, Catholica conseruata defensaque religio fuit, extructis monasteriis & templis, quæ supersunt, & gerendis contra fidei hostes perpetuis bellis. Hodie vero an vlla natio & ab hæresi liberior & in fide Catholica Christi constantior? vocatis statim in capitis iudicium, qui adiuncti errori hæretico vel affines perfidiæ Saracenicæ minimo indicio deprehenduntur. Inde Dei in Regem & regnum beneuolentissima propensio, & in dilatando longissimeque per totum mundum proferendo Imperio concessa felicitas : vt non desint qui ab Abdia propheta prænunciari Hispanis totius mundi rectionem sentiant, cum transmigrationem ille Hierosolymæ, quæ in Sepharad (ספרד) est, possessuram ciuitates Austri vaticinatur. Quicquid enim pugnant hæretici, liquet Sepharad à Chaldaico interprete palam nuncupari (אספמיא vel אספניא) Hispaniam : in quem sensum Iudæi omnes consentienter interpretantur. Sed hæc obscuriora sunt & nobis incomperta. Nos in apertis quæ diximus, insistamus, & Regi regnoque florentissimo cumulatam Dei benignitatem gratulemur & perpetuam longeque maiorem optemus. In talis vero patria à Rege maximo susceptum me ciuitatem cur non omnibus lætitiis exultarem? & cur non quicquid ad eius laudandam conseruandamque memoriam valeo, libenter ante omnium hominum conspectum constituerem? Illa igitur altera publicandi mihi libri causa fuit, vt Hispaniæ Regi atque regno fidem noui ciuis obseruantiamque meam publica testificatione declararem. Nomini vero amplissimo tuo cur nuncuparem, iam ante patefeci. Sed tametsi merita illa beneficiaque non fuissent, tamen vt facerem, impulissent alia, & præsertim summæ maximæque virtutes quæ ex te clarissime ad omnium stuporem emicant, & quibus in nobilissimo inter tuos honorabilissimoque loco natus, adhuc altius ipse te ad Cæsaris & Regis singularem beneuolentiam & ad honores amplissimos prouexisti. Inde omnium mortalium in te, qui norunt, ex suauissimis moribus & incredibili humanitate suscitatus amor : inde de prudentia industriaque tua in obeunda diutissimeque iam cum summo honore sustinenda legatione honorificentissimum Cæsaris Regisque iudicium. Inde omnes & dignum iudicant & optant vt diutissime saluberrimeque viuas, periclitantemque Rempublicam exquisitis consiliis tuis fulcias. Nec plura ascribam ne dare velle auribus videar, cum quæ in omnium

minum cognitione palam continentur, coram te commemoro: satis sit obiter alteram etiam causam libasse, quæ sub authoritate nominis tui edendum librum suasit.

Accipe igitur, Illustrißime patrone, quod ab aliena manu sumptum ad te perfero, non munus sed interioris obseruantiæ externum signum, nec moleste patere, Hispanorum doctißimorum hominum libros Illustrißimo tibi Hispaniæ Heroi a me cliente humilimo tuo eiusdemque patriæ per te facto socio inscriptos, Germanicis typis excudi & ad Germanicarum aliarumq; gentium notitiam atque memoriam propagari: vt sicut homines qui Hispaniam Germaniamque incolunt, sanguinis inter se veteri & noua propinquitate coniunguntur, & vtraque pene gens per multas nuptias in vnam transiit, ita libri tum Hispani per Germaniam, tum Germani per Hispaniam ius commeandi liberum habeant. Nihil de primis insessoribus Hispaniæ & Germaniæ attingam, qui vtrinque Iapheti erant filii & nepotes. Nimis enim illa coniunctio longe ante certam hominum memoriam quæritur. Visigothi certe Reges & Sueui, Catti, Alani, Germani omnes fuerunt, & qui ab illis nati sunt, Germanicam originem ex maioribus traxerunt. Postea qui vsque ad Philippum Austriacum ad gubernacula sederunt, Gothici omnes (id est Germanici) sanguinis dicuntur, vt magnam partem Hispanorum ex Germanico exstitisse sanguine per nuptias proseminatam non dubitemus, non Regibus solum sed & illis qui in familia erant & ex Germania adducebantur, liberos gignentibus in Hispania. Cum vero Philippus Regis nostri primus Austriacus Ioannam Ferdinandi Hispanicæ sed Gothicæ originis Regis filiam matrimonio secum deuinxisset, factum est vt, qui secuti sunt, Reges omnes Germanicam simul in se Hispanicamque naturam includerent: sicut & proceres multi Illustrißimi heroes, Manrici, Guzmanni, & alii ad Germanos initium stirpis sponte referunt. Quidquod ipse tu, Illustrißime Domine, & Hispanus simul sis simulque Germanus? antiquißima Illustrißimorum Konigseckianorum Baronum gente familia Illustrißima tua in Hispania suppeditante nascendi originem, & cum maiorum tuorum Hispanico Germanicum suum miscente sanguinem: quod relicta vtrinque posteris insignia euidenter ostendunt. Nihil igitur peccatur, si vel ego Hispanicos libros typis Germanicis rursus tamquam pariam, sanguinemque vtrunque coniungam, vel si tu Hispanicos in Germania renasci libros libenti animo sinas: quod Rex ipse Inuictißimus noster & tu, patrone colendißime, in personis vestris ferre debetis libenterque vultis. Nec vero librum tantum eiusque sub nomine tuo Germanicam publicationem sed me simul ad officia omnia paratißimum seruum clementer ex Clementium & Sanctorum Clementium stirpe procreatus, suscipias, beneuolentiaque qua diu soles (nec enim petere maiorem poßum) prosequêris, quod rursus maiorem in modum rogo.

Deus vicissim te quod quotidie precibus votisque meis flagito, Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ hospitem expetendisque rebus omnibus florentem diutissime felicissimeque conseruet, ornet, augeat. Ex Friburgo Brisacigoia 14 Februarii, qui sexagesimum mihi ætatis annum claudit, & nouum sexagesimum primum aperit, Anno 1606.

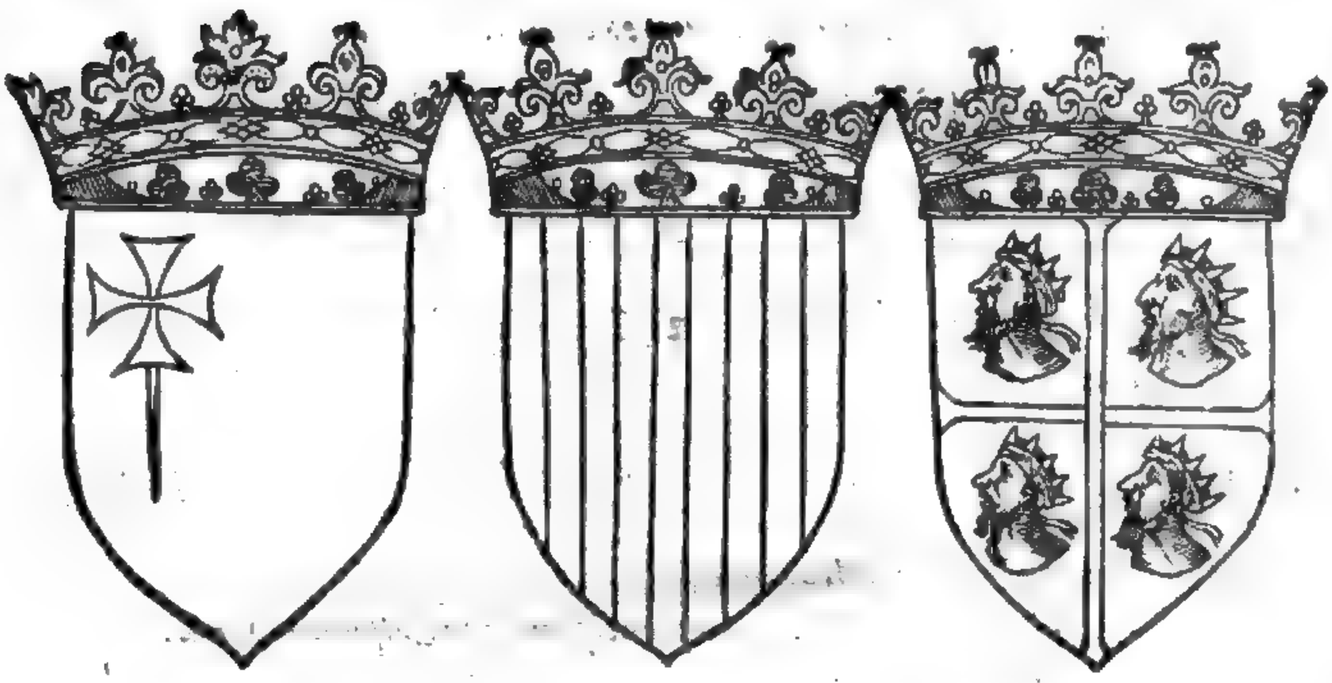
Illustriss. Dominationis tuæ

seruus humilimus & fidelissimus

IOAN. PISTORIVS *D. Vratislauiensis Cathedralis Ecclesiæ præpositus, S. Cæs. Maiest. à consiliis.*

IN-

INDEX LIBRORVM, QVI IN HVNC TERTIVM TOMVM CONueniunt.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Primus.

AERA. NAT. CHR.

REGNI Gothorum initia ab Ataulfo in Hispania facta, cum huius gentis arma, maiestate primo Romani Imperij, mox opibus labentibus terra, mariq; late paterent, regio sanguine sunt polluta. Theudericus deuictis Sueuis, quorum furoris pars maxima Hispanias, vsque ad Oceani Gallaici oras peruaserat, è Narbonensi Gallia, quam Gothiam ipsi appellauere regni sede Pyrenęum traducta, primus regnum constituit. Suintilla demum exactis Romanorum armis, vniuersæ dominationi fastigium imposuit. Cum firmata iam, & stabilita in Hispania pace Gothica gens floreret, neque externo premeretur hoste, bellicosissima natio desidiæ, atque ignauiæ dedita, armorum cessatione, & inerti luxu bellis desuefacta, non ab horridis, vt antea, Scytharum gentibus, sed à totiens deuictis Afris, & Numidis, qui intra aliena Arabum arma commigrauerant, posternitur, funditusque deletur.

SARRACENI, QVI Arabiæ partem, ab oriente in meridiem deflexi incolebant, Scenitæ Arabes antea nuncupati, vasto solitudinum recessu septi, & Mesopotamię adiuncti, altera totius Orbis pernicies, atque calamitas, regni Heraclij Imperatoris Anno Septimo, quem vetusta quædam monumenta in annum Incarnationis Christi DCXXVI conferunt, Romanorum Imperio repugnantes stabili sede, ac propriis, certisque domiciliis egressi, incursionibus vicinas regiones infestissime proterunt: adeoque instant, vt Heracleus ad eos arcendos Theodorum germanum fratrem præmiserit. Hi Mahmete duce, homine improbissimo, & perfidissimo, qui se se & genere, & prudentia suæ genti, vehementi plebis concitatione vsus fallacissimè venditaret, haud aliter, ac si sapientissimi viri animus multa in posterum præsentiret, & præsagitio eius menti diuinitus inclusa esset, cui vti veteratori, & callido duci eius belli administrandi dominatum, principatumq; detulerant, Arabiæ, Mesopotamiæ, Syriæque prouincias inuaserant. Theodoro demum cum omni nobilitate, & militiæ robore ad Gabatham Syriæ oppidum ad internecionem redacto, omnium prouinciarum, quas inuaserant, potiuntur: & Damascum splendidissimam Syriæ vrbem regni sedem, atque arcem constituunt. Abubeccar Mahmetis locum, principatumque obtinuit: qui in Persas arma conuertit: & Hamer eius successor vires Orientis omnes commouens, magnam Ægypti partem, Alexandriamque metropolim Imperio subiicit: & cum post Hamerem Etheman Sarracenorum Imperio princeps admoueretur, Pentapolim, Libyam Marmaricam, & Æthiopiam, quæ supra Ægyptum vastis, ac desertis regionibus prætenditur, in suam potestatem, ditionemque redigunt. Mohabia tanti iam Imperij gubernacula tractans aduersus Constantem Augustum, qui ingentem classem ornarat, rem feliciter gerit. Abdalla duce Africam, & Mauritanias subigit: atque decursionibus maritimam oram deuastat: cum Wamba, cui Gothi Hispaniarum, & Galliæ prouinciæ imperium detulerant, pie, ac sanctè regnum administraret. Mohabiæ Izit: Huic vero eius filius Mohabia Sarracenorum imperio substituitur. Moha-

664.626

HISPANIAE ILLVSTRATÆ

SEV

RERVM IN HISPANIA ET præsertim in Aragonia gestarum Scriptores varii.

In Germania nunquam hactenus excusi.

EX BIBLIOTHECA REVERENDISSIMI DOMINI IOANNIS PISTORII SS. Theologiæ Doctoris, Cathedralis Vratislauiensis Ecclesiæ Præpositi, S. Cæs. Maiest. Consiliarii.

Tomus III.

Librorum series post præfationem ascripta: additæ regiarum Aragoniæ & aliarum Hispaniæ familiarum tabulæ genealogicæ: subiunctus sub finem index copiosissimus.

FRANCOFVRTI,

Apud Claudium Marnium, & Hæredes Iohannis Aubrii.

MDCVI.

Cum Gratia & perpetuo Cæs. Maiest. Priuilegio.

Insignia

ILLVSTRISSIMI DOMINI, D. GWILHELMI DE S. CLEMENTE, REGIÆ HISPANICÆ MAIESTATIS IN IMPERATORIA PRAGENSI AVLA ORATORIS PERPETVI, EQVITIS ORD. S. IACOBI.

Illustrissimo Domino

D. GVILIELMO DE S. CLEMENTE, ORDINIS S. IACOBI EQVITI, REGIS HISPANORVM apud Inuictissimum Cæsarem legato.

CVM authorum, qui res Hispanicas literis latinis illustrarunt, tomi duo ante biennium publicati, magnos illos Aragonensium rerum scriptores Çuritam & Blancam non complecterentur, & D. Schottus in præfatione editionem eorum vehementer desideraret, existimaui gratum me facturum omnibus si ex bibliotheca mea, in qua erant, in publicum proponerem, addito ad priores tomos nouo tertio. Feci vero tanto libentius & librum simul sub nomine tuo in apertum retuli, quod & tu, vir Illustrissime, eiusdem consilii suasor peneque impulsor esses, & ego gauderem dari occasionem tum in te, tum in vniuersam Hispaniam, quæ tuo adiumento facta mihi ab Inuictissimo Rege altera patria fuit, testandi in omnium hominum conspectu gratum memoremque beneficiorum animum: quod vtrunque vt possem, diu hactenus optaui. Sic enim me nihil meritum ab aliquot iam decursis annis cumulasti beneficiis, vt nisi gratias publice agerem, officio non satis viderer perfunctus esse meo. Tu beneuolentiam, quantam petere nunquam ausus fuissem, sponte tribuisti: tu vt honoris mei passim patronus & propugnator esses, adlaborasti: tu Serenissi. primùm ALBERTI *Archiducis, & ipsius deinde Inuictiss. potentissimique Hispaniarum Regis nostri conciliasti gratiam: tu illa, quæ in me minima sed ad seruitutem Regis & Archiducis comparata erant, prædicatione tua extulisti: tu in ius ciuitatis Hispanicæ vt Rex peregrinum liberalissime reciperet, & tum pensionem Romæ Ecclesiasticam mihi & filiis decerneret, tum de suo alteram solueret, intercessione Serenissimi* ALBERTI *& aliorum Hispaniæ principum, quibus me laudaueras, impetrasti: tu nuper in filii nuptiis, designando legato & mittendo honorario amplissimo, me familiamque meam cohonestasti: nec*

semel susceptum amorem desinis: erigis ipse quotidie me in literis ad maioris gratiæ exspectationem, & ad Illustrissimæ Hispaniæ lectissimos proceres eorumque in me propensionem viam aperis. Nec tamen cum hæc dixi, expressi omnia: supersunt multo plura, quæ, ne commemoratione æquasse beneficentiam tuam vel æquare voluisse videar, silentio libentius innoluta sino. & palam fateor, quæ reliqua sunt, multo esse maiora, neminemque esse cui post Cæsarem, Regem, & Archiducem plus debeam. Id igitur vt in totum mundum inclamaretur, & vt omnes, quantis beneficiis quantum me obligasses, compertum haberent, magna cum voluptate & humilitate morem tibi gessi: occasionem arripui: libros publici iuris feci: & amplissimum nomen tuum (quo nihil mihi antiquius) in aditu vestibuloque libri inscripsi: totumque iam volumen consecro & mitto, seruitutis & grata memoriæ testimonium sempiternum. Deinde noua patriæ Hispaniæ ciuis tuo beneficio nuper regiis literis designatus, videbam rursus ab officio requiri meo, ne quid eorum in parietibus meis inclusum tenerem, quod in lumine totius orbis terrarum ad colendam illuminandamque regiam peneque prouinciarum omnium caput prouinciam, palam collocari præstaret. Quid enim cum ipse totam vim facultatemque ingenii quotidie ad laudandam, laudibus omnibus superiorem, Hispaniam libenter conuertam, an fortissimæ gentis res præclare laudabiliterque gestas, quas alii patriæ grati ciues ante me publicis monumentis consignarunt, tegere me velle silentio & arcere ab hominum notitia, probabile veroque videri simile potest? Vtinam vero plus mihi esset ad testandum animum & occasionis & virium? Sic enim & Inuictissimus Rex & Illustrissimi proceres totaque ciuium multitudo, quam gratum in ciuitatis societatem recepissent ciuem, clarissime perspicerent: qua de causa & in proximi anni Francofurtensibus nundinis adiungere quartum tomum, voluntatemque meam bene de patria merendi locupletare statui: præsertim si tu, patrone maxime, conquirendis ex Hispania latinè de Hispania scriptis historiis, vt hactenus soles, manum porrexeris. In quem vsum iamdiu à nostris expetitus Lucas Tudensis & alii quidam ex lingua Hispanica in latinam transferendi exspectant, donec aliorum accessione ad iustam molem volumen crescat. Addam fortassis aliquid de meo, si ætas valetudoque patietur, nec tamen sic omnes obiuisse me officii mei partes existimabo. Inexhausta enim est Hispaniæ laudatio: & quo magis sermone extollitur, hoc infantiam nostram ipsa magis prodit, semperque plus relictum, quam commemoratum ostendet. Ante librorum primam ætatem quid acciderit, quia nulla relicta testimonia, & obruta omnia silentii tenebris, nescimus: postquam vero Carthaginensibus, & Romanis armis atque literis inclaruit, quid in Hispania non ad summum splendorem & laudem enituit? nec solum tantum, sed & incolæ. Terræ fertilitas, quæ Romam sæpe vicinasque

nasque gentes sola pauit: secundo, fodinarum auri, & argenti feracium non in montibus tantum, sed etiam in fluuiis præstantia & supra fidem copia, vt Posidonius apud Strabonem lib. III. thesaurum (φύσεως ἀϊδίου) perennis naturæ, & infinitum Regium (ταμιεῖον) ærarium Hispaniam cognominet, vbi infra montes non habitet infernus, sed (diuitiarum Deus) plutus: tertio, salubritas aeris, quæ venenosas bestias non toleret, & ipsam Italiam, teste Cæsare, post se relinquat: quarto, ingenium situs, vt L. Florus appellat: quinto, rei pecuariæ amplitudo infinita: sexto, enauigationũ in vniuersum mundum oportunitas: septimo, esculentorum & potulentorum deliciæ conquisitæ & similia quantopere apud veteres celebrantur? Quot in ea miracula luxuriantis blandientisque naturæ? inter quæ pons nominatur natura factus (id est, septem milliartum terræ Guadianã fluuium sorbens atque corpore suo contegens spacium) vbi semper decem pecorum millia reperiunt pabulũ. Hæc de solo. At incolarum quanta celebritas? primo, ex literis in quibus antecelluisse semper reliquis orbis terrarum regnis fatentur Strabo, Seneca, Mela, scriptoresque plurimi, apertis passim literariis ludis & tradendis ex remotissima antiquitate sumptis disciplinis, vt Strabo loquitur: secundo, ex armis quibus domari nunquam nisi libenter potuerunt, & quorum vsu militarique disciplina & animi fortitudine sic fuerunt exculti, vt ipsos Romanos rerum dominos riderent & eluderent, hostium omnium victores, nisi cum libenter cederent: tertio, ex pietate in Reges, quos vt patres amarunt, & nec quisquam visus honestior vel felicior nisi qui pro domino occumberet mortem: Tandem ex virtutum legumque studio humanitatisque consectatione, quo in genere nihil illis in hominum notitia illustrius, vt apud Strabonem ante mille abhinc & pene sexcentos annos (παλαιᾶς μνήμης συγγράμματα καὶ ποιήματα καὶ νόμους ἐμμέτρους ἑξακισχιλίων ἐτῶν) priscæ memoriæ scriptos commentarios & poemata, præsertim vero leges metris ante sex millia annorum inclusas penes se possideri gloriarentur Hispani. Vbi quod de sex millibus annis ascribit, nos de prisca longissime remota antiquitate interpretamur. Nec illa antiqua & summa, vel absumpsit vel imminuit vetustas. Ad maiorem hodie amplitudinem euecta omnia & multo magis quam vnquam tum regnum tum habitatores splendent. Regnorum omnium quæ olim erant plurima contracta propius in vnum est coniunctio, & aucta infinitis India, Africæ & Europæ accessionibus amplitudo, vt Hispanorum imperio nullus hodie vel Monarcha & nec ipse Turca comparetur: Agrorũ, fluuiorum, aeris, miraculorum, terræ situs, nauigationum longe melior ratio: studiorum disciplinarumque accuratior tractatio, & ingeniorum præstantior indoles & cultura: armorum bellicaque fortitudinis & scientiæ supra omnes maiores superlata gloria & felicitas: virtutum quæ in moribus versantur,

frequentior ut in Christianis & syncerior usus : pietatis in Reges vetus & fidelior possessio : in religione vero diuinoque cultu quanta, bone Deus, hodie laus Hispanorum floret? floruitque sine intermissione post semel susceptum ab Apostolis S. Iacobo & S. Paulo eorumque socio S. Mancio, (religionis per Hispaniam satoribus & seminatoribus) Christi fidem? quam ita constanter complexa Hispania fuit, ut cum hæretici Reges puritatem fidei contaminarent, ipsi vitam opponerent, nec facerent finem nisi conuulsa funditus & vno die deleta secta sicut Mauris ex Dei in Regis vindicta in Hispaniam inundantibus, semper inter arma, Catholica conseruata defensaque religio fuit, extructis monasteriis & templis, quæ supersunt, & gerendis contra fidei hostes perpetuis bellis. Hodie vero an vlla natio & ab hæresi liberior & in fide Catholica Christi constantior? vocatis statim in capitis iudicium, qui adiuncti errori hæretico vel affines perfidiæ Saracenicæ minimo indicio deprehenduntur. Inde Dei in Regem & regnum beneuolentissima propensio, & in dilatando longissimeque per totum mundum proferendo Imperio concessa felicitas : ut non desint qui ab Abdia propheta prænunciari Hispanis totius mundi rectionem sentiant, cum transmigrationem ille Hierosolymæ, quæ in Sepharad (ספרד) est, possessuram ciuitates Austri vaticinatur. Quicquid enim pugnant hæretici, liquet Sepharad à Chaldaico interprete palam nuncupari (אספמיא vel אספניא) Hispaniam : in quem sensum Iudæi omnes consentienter interpretantur. Sed hæc obscuriora sunt & nobis incomperta. Nos in apertis quæ diximus, insistamus, & Regi regnoque florentissimo cumulatam Dei benignitatem gratulemur & perpetuam longeque maiorem optemus. In talis vero patria à Rege maximo susceptum me ciuitatem cur non omnibus lætitiis exultarem? & cur non quicquid ad eius laudandam conseruandamque memoriam valeo, libenter ante omnium hominum conspectum constituerem? Illa igitur altera publicandi mihi libri causa fuit, ut Hispaniæ Regi atque regno fidem noui ciuis obseruantiamque meam publica testificatione declararem. Nomini vero amplissimo tuo cur nuncuparem, iam ante patefeci. Sed tametsi merita illa beneficiaque non fuissent, tamen ut facerem, impulissent alia, & præsertim summæ maximæque virtutes quæ ex te clarissime ad omnium stuporem emicant, & quibus in nobilissimo inter tuos honorabilissimoque loco natus, adhuc altius ipse te ad Cæsaris & Regis singularem beneuolentiam & ad honores amplissimos prouexisti. Inde omnium mortalium in te, qui norunt, ex suauissimis moribus & incredibili humanitate suscitatus amor : inde de prudentia industriaque tua in obeunda diutissimeque iam cum summo honore sustinenda legatione honorificentissimum Cæsaris Regisque iudicium. Inde omnes & dignum iudicant & optant ut diutissime saluberrimeque viuas, periclitantemque Rempublicam exquisitis consiliis tuis fulcias. Nec plura ascribam ne dare velle auribus videar, cum quæ in omnium

omnium

minium cognitione palam continentur, coram te commemoro: satis sit obiter alteram etiam causam libasse, quæ sub authoritate nominis tui edendum librum suasit.

Accipe igitur, Illustrißime patrone, quod ab aliena manu sumptum ad te perfero, non munus sed interioris obseruantiæ externum signum, nec moleste patere, Hispanorum doctißimorum hominum libros Illustrißimo tibi Hispaniæ Heroi a me cliente humilimo tuo eiusdemque patriæ per te facto socio inscriptos, Germanicis typis excudi & ad Germanicarum aliarumq; gentium notitiam atque memoriam propagari: vt sicut homines qui Hispaniam Germaniamque incolunt, sanguinis inter se veteri & noua propinquitate coniunguntur, & vtraque pene gens per multas nuptias in vnam transijt, ita libri tum Hispani per Germaniam, tum Germani per Hispaniam ius commeandi liberum habeant. Nihil de primis inseßoribus Hispaniæ & Germaniæ attingam, qui vtrinque Iapheti erant filii & nepotes. Nimis enim illa coniunctio longe ante certam hominum memoriam quæritur. Visigothi certe Reges & Sueui, Catti, Alani, Germani omnes fuerunt, & qui ab illis nati sunt, Germanicam originem ex maioribus traxerunt. Postea qui vsque ad Philippum Austriacum ad gubernacula sederunt, Gothici omnes (id est Germanici) sanguinis dicuntur, vt magnam partem Hispanorum ex Germanico exstitisse sanguine per nuptias proseminatam non dubitemus, non Regibus solum sed & illis qui in familia erant & ex Germania adducebantur, liberos gignentibus in Hispania. Cum vero Philippus Regis nostri primus Austriacus Ioannam Ferdinandi Hispanicæ sed Gothicæ originis Regis filiam matrimonio secum deuinxisset, factum est vt, qui secuti sunt, Reges omnes Germanicam simul in se Hispanicamque naturam includerent: sicut & proceres multi Illustrissimi heroes, Manrici, Guzmanni, & alii ad Germanos initium stirpis sponte referunt. Quid quod ipse tu, Illustrißime Domine, & Hispanus simul sis simulque Germanus? antiquißima Illustrißimorum Konigseckianorum Baronum gente familiæ Illustrißimæ tuæ in Hispania suppeditante nascendi originem, & cum maiorum tuorum Hispanico Germanicum suum miscente sanguinem: quod relicta vtrinque posteris insignia euidenter ostendunt. Nihil igitur peccatur, si vel ego Hispanicos libros typis Germanicis rursus tamquam pariam, sanguinemque vtrunque coniungam, vel si tu Hispanicos in Germania renasci libros libenti animo sinas: quod Rex ipse Inuictißimus noster & tu, patrone colendißime, in personis vestris ferre debetis libenterque vultis. Nec vero librum tantum eiusque sub nomine tuo Germanicam publicationem sed me simul ad officia omnia paratißimum seruum clementer ex Clementium & Sanctorum Clementium stirpe procreatus, suscipias, beneuolentiaque qua diu soles (nec enim petere maiorem poßum) prosequêris, quod rursus maiorem in modum rogo.

Deus vicissim te quod quotidie precibus votisque meis flagito, Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ hospitem expetendisque rebus omnibus florentem diutissime felicissimeque conseruet, ornet, augeat. Ex Friburgo Brisacigoiæ 14 Februarii, qui sexagesimum mihi ætatis annum claudit, & nouum sexagesimum primum aperit, Anno 1606.

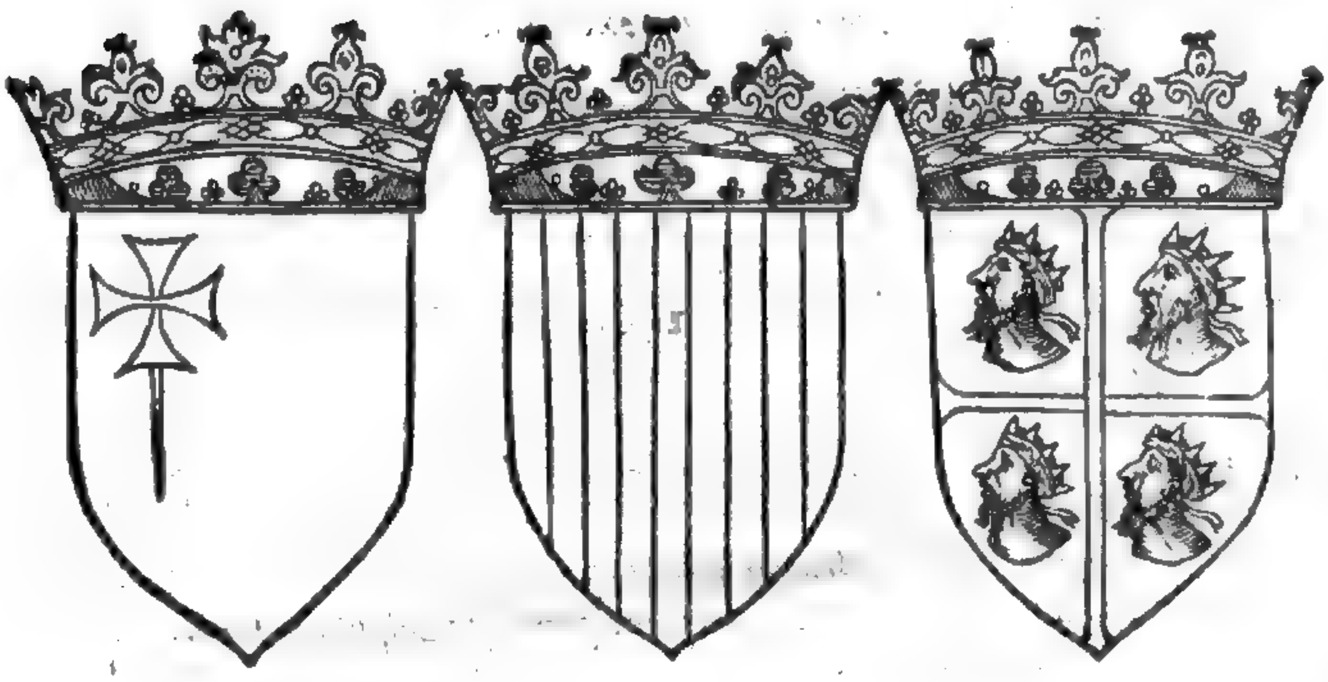
Illustriss. Dominationis tuæ

seruus humilimus & fidelissimus

IOAN. PISTORIVS *D. Vratislauiensis Cathedralis Ecclesiæ præpositus, S. Cæs. Maiest. à consiliis.*

IN-

INDEX LIBRORVM, QVI IN HVNC TERTIVM TOMVM CONueniunt.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Primus.

AERA. NAT. CHR.

REGNI Gothorum initia ab Ataulfo in Hispania facta, cum huius gentis arma, maiestate primo Romani Imperij, mox opibus labentibus terra, mariq; late paterent, regio sanguine sunt polluta. Theudericus deuictis Sueuis, quorum furoris pars maxima Hispanias, vsque ad Oceani Gallaici oras peruaserat, è Narbonensi Gallia, quam Gothiam ipsi appellauere regni sede Pyrenęum traducta, primus regnum constituit. Suintilla demum exactis Romanorum armis, vniuersæ dominationi fastigium imposuit. Cum firmata iam, & stabilita in Hispania pace Gothica gens floreret, neque externo premeretur hoste, bellicosissima natio delitiæ, atque ignauiæ dedita, armorum cessatione, & inerti luxu bellis desuefacta, non ab horridis, vt antea, Scytharum gentibus, sed à totiens deuictis Afris, & Numidis, qui intra aliena Arabum arma commigrauerant, posternitur, funditusque deletur.

SARRACENI, QVI Arabiæ partem, ab oriente in meridiem deflexi incolebant, Scenitæ Arabes antea nuncupati, vasto solitudinum recessu septi, & Mesopotamię adiuncti, altera totius Orbis pernicies, atque calamitas, regni Heraclij Imperatoris Anno Septimo, quem vetusta quædam monumenta in annum Incarnationis Christi DCXXVI conferunt, Romanorum Imperio repugnantes stabili sede, ac propriis, certisque domiciliis egressi, incursionibus vicinas regiones infestissime proterunt: adeoque instant, vt Heracleus ad eos arcendos Theodorum germanum fratrem præmiserit. Hi Mahmete duce, homine improbissimo, & perfidissimo, qui se se & genere, & prudentia suæ genti, vehementi plebis concitatione vsus fallacissimè venditaret, haud aliter, ac si sapientissimi viri animus multa in posterum præsentiret, & præsagitio eius menti diuinitus inclusa esset, cui vti veteratori, & callido duci eius belli administrandi dominatum, principatumq; detulerant, Arabiæ, Mesopotamiæ, Syriæque prouincias inuaserant. Theodoro demum cum omni nobilitate, & militiæ robore ad Gabatham Syriæ oppidum ad internecionem redacto, omnium prouinciarum, quas inuaserant, potiuntur: & Damascum splendidissimam Syriæ vrbem regni sedem, atque arcem constituunt. Abubeccar Mahmetis locum, principatumque obtinuit: qui in Persas arma conuertit: & Hamer eius successor vires Orientis omnes commouens, magnam Ægypti partem, Alexandriamque metropolim Imperio subiicit: & cum post Hamerem Etheman Sarracenorum Imperio princeps admoueretur, Pentapolim, Libyam Marmaricam, & Æthiopiam, quæ supra Ægyptum vastis, ac desertis regionibus prætenditur, in suam potestatem, ditionemque redigunt. Mohabia tanti iam Imperij gubernacula tractans aduersus Constantem Augustum, qui ingentem classem ornarat, rem feliciter gerit. Abdalla duce Africam, & Mauritanias subigit: atque decursionibus maritimam oram deuastat: cum Wamba, cui Gothi Hispaniarum, & Galliæ prouinciæ imperium detulerant, pie, ac sancte regnum administraret. Mohabiæ Izit: huic vero eius filius Mohabia Sarracenorum imperio substituitur. Moha-

664. 626

AERA. NAT. CHA.

bia iuniore vita functo, Sarracenorum exercitus duos ex cunctis sibi duces deligunt Abdallam,& Maroam,atque eorum opes, ac vires in contrarias distrahuntur partes: magnisque vltro, citroque inlatis cladibus Maroa nouem annorū induciis cum Constantino Imperatore pactis, prouincias inter filios partitus, Abdebmelc natu maximo Persidem, Armeniam, Mesopotamiam, Osdroenem, Arabiam,& Syriç regiones dereliquit: Abdelazizio vero Ægyptū, Æthiopiæ vlterioris tractus,& Tripoleos, Africam, & reliquas ad Gaditanum fretum adiacentes prouincias attribuit: exercitibus, atque classibus Mahmetem filium præficit: Sed Vlith Abdelmelc filius,cum à patre Abdelazizius frater Regno deturbatus esset, Sarracenorum vniuerso Imperio à patre præficitur: qui hostes, ac vicinas omnes gentes contudit: atque confregit: & Indiæ, vt vetustus eiusdem ætatis scriptor perhibet, dominatur: atque idem auctor ita subdit. In occiduis inquit partibus Regnum Gothorum antiqua soliditate firmatum apud Hispanias, per ducem sui exercitus nomine Muzam adgressus edomuit: & regno ablato vectigales fecit. Tam paucis res tanta, taleque, ac tātum, quantum alias nunquam ea celeritate confectum est bellum, à vetusto scriptore perstringitur: & magnis tenebris incredibilis, & inaudita clades inuoluitur. Hi omnes qui summo Arabum imperio sunt potiti, suæ gentis nomine, tanquam Regio, & imperatorio munere fungentes Miralmuminimi sunt cognominati. Satis constat repentinam eam calamitatem non fuisse: sed regno malis ciuilibus oppresso, Witiza Rege rerū potiente, Zemam, quem

745.707 alii Seniam vocant, Arabum Ducem AERA DCCXLV ad irrumpendas Hispaniæ oras classem comparasse: eoque anno Tarissium ingentium copiarum ductorem freto transmisso Bæticam inuasisse. Tariffium autem Arabum itidem ducem vetustis monumentis Tarik vocatum comperio.

747.709 Ruderico regnante AERA DCCXLVII & Witizæ Regis filiis arma commouentibus, quos Rudericus, regni, quod ipse inuaserat, successione deiecerat,& Iuliano Spathariorum Comite Witizæ consobrino, & Egicæ Regis genero acerbissimo animi sensu patrati à Ruderico adulterii dolore percito: quod Rex vxori, Faldrinam vocatam memoriæ proditur, probrum intulerat, siue Caiæ filiæ illuserat, hostiū vires concitāte, ductoribus Muza militiæ principe Azuiri filio,& Tariffio Arabes ad Calpem, non praedonum more, sed vti in propria emigrantes irrumpunt: ac tota se prouincia Bætica,& Lusitania repentinis incursionibus effundunt.

748.710 Cum misera, & calamitosa tempora instarent Rudericus totius regni copias, non iam illo Getico,& Martio furore truces, atque insultantes, sed molles, atque eneruatas colligens, & inter Sericium, & Assidonam vrbem in extremum rerum omnium certamen, atque discrimen deueniens, non gentem modo, sed regnum in interitum, & exitium dedit: imperii enim, vitæque eius finis idem fuit. Incredibili impetu Arabes Hispaniarum potiuntur: vt non tam rerum publicarum proditione nefaria filiorum Witizæ aut Iuliani Comitis, vt ferunt, regni proditoris, extinctorisque patriæ

748.710 scelere conciderit, quam cælestii ira regnum Hispaniæ ipsius exitio partum Gothicæ gentis internecione euersum sit. Hostes, quod ex Mauritaniis in Hispanias transmiserint, à nostris Mauri vocati: vt hoc quoque nomine vti, temporibus seruientes cogamur: omnes eiusdem sectæ homines Mauros appellando.

Annorum præterea ratio æræ nomine adscripto diuisa temporibus,& serie rerum connexa intermitti non debuit: vt rei tot sæculis ab Hispanis vsurpatæ sua exstarēt vestigia: quoad eius nominis memoria apud nostros exoleuit. Octo,& triginta annorum interuallo Christi Saluatoris nostri natalem antecedit. Hispani enim Ægyptios imitati ex eo sua notare,& conseruare tempora voluerunt, quod eo anno in potestatem, ditionemque P. R. venerint: C. Cæsare, qui Augustum nomen adeptus est, rerum potiente. Ciuitates enim quasdam Italiæ diem, quo primum ad se Augustus aduentasset, initium anni fecisse, alias vero Asiæ annorum origines ab eius nomine,& dignitate duxisse comperimus.

752.714 Maior scriptorum pars hoc anno de summa rerum à Ruderico Rege decertatum prodit: exstantque vetusti annales, qui AERA DCCLII Mauros ante diem iij, Id. Nouemb. in Hispaniam appulsos referant. Multo vetustiores prodidere eo ipso tempore Astures in Maurorum potestate, ac ditione fuisse: & eodem anno Pelagium filium Fafilani Ducis ex Regia progenie ortum cælesti vi, diuinoque numine ex spelunca Asseuuæ mōntis egressum hostes profligasse: & regni initia in Asturum regione, inter ipsas gladii reliquias,& hostiles perfugas constituisse. Innumeri enim Christianorum populi Maurorum imperia perferentes, sub eorum dominatu graue seruitutis iugum perpe-

perpetiuntur. Mozarabes appellati: quod Christiani mixti Arabibus essent. Ingens enim Maurusiorum, Numidarum, & Afrorum, & earum gentium multitudo per Hispanias circumfusa immane quanta celeritate ad regiones quoque longinquas progredientes, populis ad internecionem pæne deletis late peruagantur. Iique ex Christiano populo superfuere, qui captiui aut dedititi manserant: aut quos refugia montium receperant, Nobilitas omnis ac Regio genere prognati ad Astures, & Francos confugiunt: Pyrenæique claustra obsident.

AERAE NAT. CHR.

Mauri Pyrenæi saltus transgressi Aquitaniam, & Narbonensem prouinciam eodem furore perciti adoriuntur. Ea tempestate Zema siue is Senia est Burdigalam, & Pictonum vrbem expugnat. Volcarum Tectosagum, qui Gallia, quam nunc Gothiã vocant, continentur, potitur: & Francorum nationem bello lacessit. Cum Mauri Tolosam obsiderent, Zema interempto Dux Eudo magnam hostibus cladem intulit. Regio, quæ ad Aragonem amnẽ, vix tunc nisi indigenis cognitum & Pyrenęi culmina pertinet, XVI. M. P. patens, & montium iugis anfractibusque conuallium septa, minima Vascitaniæ portio miseris, & afflictis reliquiis incolitur. Hi ab impiis gentibus ad fastidium perdomiti, spreti, & in montium vastas solitudines repulsi, in militaria munera operas conferentes, in summa omnium rerum inopia diuinos cultus neque deserunt: neque intermittunt. Sacra, ac sanctorum veneranda corpora alia cauis montium, atq; humo cælantur: alia in finitimas vrbes, trans Pyrenæum, & in editissima castella arcentur: vt pie religio, ipsis etiam regionibus ab impiis possessis, coleretur. Ex eo Aragonia terra ab amne dicta. Nam ne quis exquisitius reconditam nominis rationem indagare velit, id magis verisimile vetustas ipsa edocet: cum Indiæ, Ægypto, Hispaniæ vniuersæ, olim Hiberiæ dictę, & insigni prouinciæ Bæticę à fluminib. imposita nomina appareant. Iam plures in iuga Pyrenæi abscesserant: & castella rupibus indita. Bellum inde impeditum, arduum, cruentum, atque perpetuum.

753. 715

Inter tot exscisas, & funditus deletas vrbes, atque ipsas in perpetuum euersas prouincias Germanorum primo incursionibus, qui XII annis sub imperatore Gallieno Hispanias peruastauere, postea Wandalorum, Alanorum, Sueuorum, atque Gothorum, & Arabum bellis vastas, atque desertas, vnã legimus, inter ipsa euersionis incendia, ab Aiubio Aboualibio Arabum Rege, supra Bilbilis vix relicta vestigia IIII. M. P. in Salonis amnis ripa conditam: Bilbilis enim Celtiberorũ nobilis vrbis acri montis iugo sublatæ, atque suspensæ, siue Gothorum, siue Maurorum incendiis conflagrauerit, præter nomen reliquiæ nullæ mansere. Oppidum vero ab Aiubio conditum, & molli cliuo situm, quod eius opus esset, & populo frequentatum Calataiubium dictum.

Quæ huic loco de Augerio Catalone, & magnis illis, siue Germanicæ, siue Francorum gentis proceribus in Cataloniam transcensis, iusto coacto exercitu sacrum bellum gesturis fabula inseritur, qua ferme res antiqua alia apud vulgus non est insignior, ne incertæ, vanæque rei auctor sim, reiici mihi digna visa est: cuius neque priscis in annalibus, neque testatis rerum gestarum monumentis vlla vestigia apparent. Ne pro certo traderem, cum ipsius rei, de qua agitur dignitas, tum ipsi vetusti rerum Barcinonensium auctores efficiunt: qui nihil eorum gestum prodidere: propagatamque fabulam ex vana quadam Petri Tomichij ostentatione videmus. Scio homines prudentes, & graues, & rerum vetustarum gnaros his minime oblectari: & ab iis, qui earum fabularum lenociniis, & illecebris deliniantur mihi vitio verti non posse, aut calumniam adhiberi, si res eas inanes, & futiles homo peregrinus reiecerim: quæ à Hieronymo Paullo Barcinonensi viro antiquitatis peritissimo, patrum nostrorum memoria, non sine conuitio exactę, & explosæ feruntur.

796. 758

Cum æqualis illis temporibus scriptor nullus exstet, in summa obscuritate rerum gestarum versamur. Vetus rerum Aragonensium auctor, qui ante CC annos Regum facta composuit, in artificio, & opera quam tenui, & exili, quum alias nullam adhibuisse diligentiam videatur, in recensendis regni originibus longe se, & cæteros omnes superat: sed falso quæsita propriæ gentis laus leuiorem auctorem facit: præsertim cum Rudericus Simenius Toletanus antistes propior temporibus harum rerum scriptor, & longe vetustior, apud quẽ clariora, certioraque domi militiæq; gesta exponuntur, Reges, quos ille noster commemorat, silentio prætermiserit. Hic vero prodit Garciam Simenium cum vxore Innica primum, ex quo Mauri Hispaniarum potiti sunt, in Vasconum regione regnum constituisse: quod Nauarræ posteri vocarunt: & hoc anno Aznarium Comitem Aragonensibus præpositum fuisse: Oscæ vero regnum Abdurrahamenem Maurum obtinuisse. Tamen hunc Regem Garciam, & v. ex ordine

AERA. NAT. CHR.

sequentes, cum à nullo alio vetusto scriptore commemorentur, & illa commentatio rerum obscuritate penitus inclusa in veritatis lucem, aut rerum gestarum, aut certa temporum serie proferenda esset, cogimur nuda tantum nominum commemoratione recensere. Ipsa vero regni primordia in Vascitania cis Pyrenęum facta idem auctor, vt Regni à Pelagio inter Astures, & Cantabros constituti initijs adæquarentur, altius repetita hæc fuisse commemorat: vt Nauarræ regnum Garciæ Simenio attribuat: Aragoniæ vero Comitatum Aznario.

Præterea, sicut ab eodem proditur, rem exponendam censeo: ne vetusto scriptori & sacris cœnobij vetustissimi Ioannis Pinnatensis addicto fides abrogetur. Mauris Hispanias debellantibus, qui eorum furori superstites fuerant, alios in Asturiam, Ordoniam, & Viscaiam, in montosa alios Suprarbij Ripacurciæ, & Aragoniæ loca se abdidisse: arcesque, & castella exædificasse. Omnes eas regiones à Maurorum se dominatu, & imperio liberasse. Astures Pelagium sibi Regem adsciuisse. Tamen is auctor re ipsa & superiori, & inferiori sententia satis sibi constare videtur: ita enim subdit: Circiter ccc qui hostilia arma euaserant, prope vrbem Vasconum Iaccam in deuios saltus recessisse: Vroclum montem obsedisse: vicinum collem obiicibus viarũ difficillimo ascensu, atq; aduersus montiũ arduũ, & infestũ Panon vocatum, vicatim habitasse: castellis, atq; arcibus cõmunisse: & omnes suas copias eo contraxisse. Ea tamẽ præsidia breui ab Abdemelico Abencatano Abderrahamenis Abenmõzauiæ Cordubensis Regis duce diruta: atq; euersa fuisse cõfirmat. Eo tempore virum in primis venerandũ nomine Iohannẽ in spelunca delubrũ D. Iohanni Baptistæ sacrum construxisse cuius & viui, & mortui insignis sanctitatis fama ad oẽs vicinas regiones fuerit peruagata. Eo se mox applicuisse Othonẽ, & Felicem fratres: Cæsaraugusta profectos: tanquã in regionẽ, q̃ in oẽs partes solitudines clauderent: eosq; cõsecutos fuisse Benedictũ, & Marcellũ: oẽs sanctitate insignes viros: eiusq; sacri secessus solitudinẽ Garcia Simenio regnante, propter religionẽ loci pie, sancteque ob omnibus fuisse habitam, cultamq;. Satis hæc fuerint manifesta indicia & hostilis furoris, & communis exitij: vt nihilominus Aragonia Regio à crudeli dominatu oppressa fuerit, quam reliquę opimæ, fertilesque nationes: & æquis, planisque locis expositæ. Inde certe, & singulorum gesta, & publica monumenta rerum, si quæ exstiterant, prorsus interiere: vt non desint, qui propius fidem esse existiment, eos sex principes, quorum is vetustus scriptor meminerit, Regiæ dignitatis apicem in Suprarbiensi, & Pompelonensi regno minime fuisse adeptos: sed militari munere functos, earum regionũ duces, & collectitiarum copiarũ quasi signiferos fuisse: vt rerum maxime scitu dignarum memoria non modo vacillet, sed potius iaceat. Is rerum status erat: vt quicunque siue duces siue Reges summæ rerum præfuerint, grauissima illa tempora, quæ diu perpessi sunt, fortissime sustinerent: loca idonea opportunaq; pręsidiis occuparent: ne hostes intrare ad se, atque interiora munire possent: oppidaque circummunire cœperunt.

796.758

GARCIAS SIMENIVS. GARCIAS INNICVS.
FORTVNIVS GARCESIVS. SANCTIVS GARGESIVS.
SIMON GARCESIVS. GARCIAS. SIM. F. GARCESIVS.

Simone Garcesio, & Garcia eius filio mortuis idem auctor est regnum diu custode, gubernatoreque Reip. caruisse: nulla ab eo Aragonensium Comitum mentione facta, præterq̃, q. Fortunio regnante Aznarius Comes Aragoniæ decesserit: cui hęres successerit filius Galindus. Ab eodẽ solo proditũ est, penes quẽ fides sit, Sãctio regnũ adepto, Mauros Gallaicis victoriis exultãtes Pyrenæũ transcẽdisse: ac Tolosã vsq; Galliam incurrisse, copias Christianorũ, quæ ad S. Iohannis speluncã conuenerant, DC. virorum numerum compleuisse: & Innicum Aragonensem Episcopum cœnobiũ consecrasse.

816.778

Carolus Francorum Rex, qui rerum gestarum gloria, & Imperatoris, & Magni nomen est consecutus, Christianorum populis Pyrenæi saltus obsidentibus, à quibus primum montium claustra, iugaque ipsa sunt perdomita, vt quisque maxime opis indiget, opitulatur: fidei hostes bello persequitur. Ad eam diem Maurorum imperiũ, ac ditionem in Hispaniis Præsides obtinuisse, neque Regiam dignitatem antea fuisse consecutos à vetusto scriptore memoriæ proditum comperio: Cordubæ vrbe Patricia, vt prisca tempora tulerant, tunc vero iam Regia, regni sede constituta. His in diuersas factiones, & ditiones diffusis, atque dispersis, vt intra suam cuique patriam regnum finiretur, hoc anno Carolum in Hispaniam transgressum, inter antiquos rerum scriptores constare video. Pompelo vrbs Vasconum in primis nobilis, cum haud multum ab hostili expugnatione abesset, deditione irruptionem euasit. Cum Cæsaraugustam

augustam Ædetanorum celeberrimam vrbem castris circumsedisset, Mauri ingenti pecuniæ vi collata, & obsidibus traditis vrbem dedunt: Ibnabala regulo, qui sub Regijs signis meruerat, Cæsaraugustanis præposito. Cum in Aquitaniam Carolus regreditur, Pompelonis muri euertuntur: atque diruũtur. Franci Pyrenæum transcendentes a montanis male multantur: eorum copiæ funduntur: diripiunturque. AERA. NAT. CHR.

Mauri, qui Gerundæ Ausetanorum vrbis potiuntur, sub Caroli imperium, ditionemque deueniunt. Barcino Laletanorum ciuitas illo sæculo amplissima, atque ornatissima Francis obtemperat. Hostes continentibus bellis Barcinonenses adoriuntur: atque vi expugnant. 823.785

10

In eam statum Asturum Reges rempublicam adduxerant, vt in iis regionibus, quæ ad Oceanum pertinent, vsque ad Oeasonem Pyrenæi promontorium late dominarentur. Cum Cantabris, & Vardulis Vascitaniæ finitimis qui in eorum ditione erant, Pompelonenses, & Iaccetani adiungerentur, auxilia, & duces aduersus Mauros mutuo, vicissimque arcessuntur. Alfonsus cui Casto cognomentum perhibetur, ab Astúribus ad regnum deligitur. 829.791

Felix Vrgellitanus Episcopus, vt in annalibus rerum à Carolo Magno gestarum perhibetur, hæretica prauitate imbutus, composito libro impium, & execrabile dogma prodente, cum eius erroris, atque hæresis, præsente Carolo Rege in Baioaria ab Episcoporum concilio esset conuictus, & Romam ad Hadrianum summum Pontificem reiectus, in eius conspectum productus in Basilica S. Petri hæresim abiurat: sceleri'que detestationem deprecatur. 830.792

20

Cum Zaëtus Maurorum regulus Barcinonem Caroli Regis Francorum ducibus tradidisset, Aquisgranum ad Carolum pergit: seque Regi addicit. 835.797

Ludouicus Caroli F. Oscam Ilergetum vrbem obsidet. Azenius regulus se illius legibus, & Imperio subiectum tradit. [illegible]

Prœdones Mauri classibus ex Hispaniæ portubus in omnem oram maritimam peruagantes Baleares insulas incurrunt: & depopulantur. 836.798

Alfonsus Rex Galleciæ, & Asturiæ regionibus Lusitaniam inuadens, & assiduo bello Mauros persequens, cum Olisiponem celebrem Lusitaniæ vrbem oppugnasset, diripuisset que, vt Regino, & Annonius prodidere, Fruelam, & Basilicum Legatos ad Carolum cum Regiis donis mittit: & tam longo locorum interuallo disiuncti, magna armorum societate aduersus impios hostes, & in republica gerenda coniunctione coiere.

30

Ludouicus Caroli F. Ausetanorum, & Ilergetum regionibus Mauris bellum infert. Euersione, ac populatione agros, ac tecta vastans Ilerdam vi expugnat. Oscam circumsidet: summaque virium obstinatione à ciuibus propugnatur. 839.80

Barcino biennium obsessa quod Zaëtus à Rege defecisset, in Ludouici potestatem redigitur. Barcinonensibus BERNARDVM Comitem præficit. Is, quæ comitum ratio, munusque præcipuum erat iuridicundo, & bello gerendo dux creatur.

Tarraco Cosetanorum vrbs non modo primaria, sed totius prouinciæ Hispaniæ citerioris caput, firmamentum quondam imperij, dignitatisque ornamentum, Gothorum, & Maurorum bellis exinanita Ludouico deditur: qui bellum Ausetanorum, Ilergetum, & Ilergaonum regionibus promouens Hiberum traiicit: Dertosam vrbem castris circumsessurus. Hisembardus, Hademarus, Bernardus, & Borellus, Ludouici copiarum ductores mediterraneis locis pugnas, & strages edunt. Villamrubeam Ilergaonum oppidum quod vndique locorum natura continebatur, diripiunt. Nostri ex eo vastare, vrere, trahere prœdas. 840.802

40

Wigebertus Caroli copiarum præfectus hostes acri persequens bello, prope Dertosam signa conferens prœlio cum hostibus decertat. Cum victor euaderet, vrbis tamen non est potitus. 841.803

GALINDO Comes Aragonensis Aznarii Comitis F. Is, vt memorant, cum culmina Pyrenæi iam quasi perpetuæ possessionis causa occupauisset, iugaq; ac prærupta montium muniisset, castellatimque firmasset, Ataresiam arcem, & aliquot eius regionis oppida, quæ Vasconum, & Ilergetum confiniis continentur, condit. Acomũeri S. Martini Cercitensis cœnobium construxit: alij D. Iohanni dicatum ferunt.

50

Pompelonenses, & Vasconum copiæ, qui saltus Pyrenæi obsederant, ad quos omnis aditus, qui pæne solis patuit, obstructus erat, cum à Maurorum dominatu defecissent, Francorum regno se, iuaque subiiciunt. Annonius. 844.806

Mauri ex Hispania prœdones, cũ in sinus interni maris incursarent, in Sardinia prœ- 845.807

AERA. HTA. CHR. das facientes profligantur. Cum in Corsicam traiecissent, deuictis, atq; in naues compulsis magnam Corsis cladem attulerunt.

Ludouicus bellum in Ilergaonibus continenter gerens, cuius ductorum Heriberti, Luitardi, & Hisembardi virtus egregia enituit, Dertosam eius gentis primariam vrbem vi expugnat. 847.809

Aurelius Comes, qui à Ludouico finibus præfectus Oscensium, & Cæsaraugustanorum ditionibus imminet, a Mauris eluditur. Fraudibus enim atque fallaciis tempus ducentes, magnam Carolo Imperatori spem afferunt, in eius se potestatem redacturos.

Vasconum populi, quorum fines ad summum Pyrenęum pertinent, qui ditioni se, & regno Caroli subiecerant, ab eo deficiunt. Iis turbantibus Ludouicus Pyrenæum transcendit: & Pompelonem aduentat: maiorque eorum pars in eius se potestatem tradit. Carolus Asturum regnum Bernardo nepoti appetit: & vti ab Alfonso Rege adoptetur, summopere contendit. Magno comparato exercitu cum Pyrenæum esset transgressus, Astures, Gallaicique proceres externum dominatum formidantes Bernardo Carpio Regis Alfonsi sororis F. ductore, & Marsilio Cæsaraugustani populi Rege adiuncto, obuiam Carolo prodeuntes, in ipso Pyrenæi transitu, vt prædicant, Francos calamitoso illo, & nunquam satis decantato prœlio, fundunt. In eo certamine fortissimos quosque duces, & primarios viros interisse, & Rhollonem in primis Britanniæ Ducem, in cuius persona, veteres heroum fabulas, & mirifica gesta, fictosque luctus imitantur, constans est opinio: ad vulgarem, popularemque sensum mire accommodata.

851.813 Heribertus Caroli copiarum præfectus Oscam obsidione premit, Mauri acerrime propugnant.

852.814 Carolus Imperator Aquis degens K. Februa, è vita excedit. Ludouicus Caroli Augusti patris morte ad Imperii gubernacula adscitus, rebus mox in Germania, & Gallia magno seditionum motu, atque impetu ruentibus, à sacro bello inferendo, & à sperata gloria regni in Hispania constituendi desistit. Hispaniensibus bellis ductores in Septimania, & Catalonia, atque Vascitania præficit. Cataloniam prius Catteloniam à Cattelanis populis, siue ii Ptolemæo Castellani sunt, dictam firma, & stabilis opinio mihi insita est: Gothalanorum nomine exploso: quo vsos non fuisse veteres auctores, certo scimus. Ea Cattelanorum regio ab oriente Ausetanis, A meridie Laletanis continetur: à septentrionibus vero, & occasu Lacetanis, & Ilergetibus terminatur: in cuius nomen vicinæ regiones paulatim cessere.

Aragoniæ Comites, qui ea tempestate Aragonis, & Gallici fluminum ripis: & Pyrenæi conuallibus ditionem sibi constituerant, castellaque munierant, & aditus omnes claustris, & præruptis montium obseptos tenuerant, incredibili virtute, Aspa, Suprarbio, & Ripacurcia auxiliaribus copiis cōtractis, & ciuitatibus sociis in spē prædæ traductis acre, & magnum bellum summa virium contentione Mauris inferunt: cum primo neglecti, & saxorum asperitate, atque impendentium montium altitudine, ac mox incultorum locorum sterilitate, & vasta solitudine freti terribiliores virtute hostibus esse cœpere. Breui ingens coalita multitudo Gallici fluminis conualles occupat. Fons eius ex summo Pyrenæi cacumine aquarum diuortio defluens, & magno strepitu excurrens loco Salientis nomen indidit: & quasi ex ipsa Gallia maiore vi, ac mole agētem vndas, & Vascitaniam ab Ilergetum regione terminantem Gallicum appellauere: qui summa tellure flexu deuius Cæsaraugustano in agro in Hiberum influit.

Bernardus Comes Dux, atque Marchio, ea enim cognomina rerum gestarum dignitate iure merito præfert, Ripacurcię regione, quæ iugis montium cincta latis, & fertilibus agris culta atque referta est dignus potestate, & dominatu habitus Theudam Galindonis Comitis filiam ducit. Is, vt ex vetustis annalium monumentis eruimus, Caroli Magni auorum stirpe ortus, eo genus ducebat: cuius virtute, cum maiorem Suprarbii, Ripacurciæ, & trans Nochariam fluuium Paliariensis regionis partem Mauri potirentur, montosis, & præruptis munitionibus exturbantur: & longe, lateque eius regionis vrbes, oppidaque sub Imperium, ditionemque suam subiunxit. Suprarbia terra supra Arbrem mōtem, qui Vero, & Cinga fluminibus terminatur, ad Pyrenæi valles Ilergetum regione pertinens, & cęli temperatione, & agrorum fœcunditate, vbertateq; nobilis, merito his temporibus regni nomen sortitur. Eius regionis Ainsa est peruetus oppidum: & quodāmodo arx primaria: ipso situ loci pręcellēs. Quod supra Arbrem montē, Pyrenęum versus late patet, Suprarbium dictū. Nostri Calasanctium vsque saltus, atq; aditus omnes à Gradu

Gradu, quem Aras vocabant, in eum tractum, qui S. Christophori Gradus vocatur, & ä fluuio Isauena ad iugum, quod incolæ Ripacurciæ castellum vocant, & munitionibus, præsidiisque obstruunt, & regionis eius solitudinem incolarum cœtu frequentant. Plura à Bernhardo Castella atque arces construuntur. Sub Ripacurciæ montis crepidine, in ipsa Isauenæ ripa cœnobium quod Ouarram vocant, exædificat. Paliariensem in Lacetanis regionem, quæ Pyrenæo late funditur, & impendentium montium iugis continetur, ab impiorum dominatu vindicat.

AERÆ: NAT. CHR:

Eodem tempore Comes alter Bernardus prouinciæ Narbonensis, & Septimaniæ præses, earum regionum finibus rem bellicam administrat: Comes, & Marchio Barcinonēsis sub Ludouici imperio, eius auspiciis militans cognominatur. Septimania id temporis vetus nomen retinuit: cuius quandam regionis caput Biliteræ exstiterant.

Frodoinum Episcopum Barcinonensem Ludouicus Imperator fouendum, atque ornandum in sua ditione suscipit. Ecclesia Barcinonensis sacrosanctæ Crucis inuentioni dicata, quæ in æde D. Eulaliæ corpus conditum fuit, reficitur, consecraturque: cærimoniæ sacræ summa cum religione instaurantur.

Sexto regni Imperatoris Ludouici anno omnium Sanctorum festa celebritate Sisebutus Vrgellitanæ ecclesiæ Episcopus Vrgelleti templo sacram eius diœcesis sedem consecrat, dedicatque: assidente Seniofredo Vrgellitano Comite: qui Vrgellitani Comitatus ditioni, potestatique ab Imperatore Ludouico præfectus erat. Diœcesis iisdem finibus constituitur, qui Caroli regno attributi fuerant: & ecclesiæ Bergensis, Cæretana, Paliariensis, Cardonensis, Riparcurciensis, Anabiensis, Erbiensis, & Gestabiensis eīdē contribuūtur. Ea sanctio summorū aliquot Pontificū scito, atq; decreto, & Ludouici ope firmat. 858. 820

Ermengaudus cis Pyrenæum Indigetum regione Emporitanus Comes classe adornata Mauros Hispaniarum prædones piraticam facientes Gallico, & Hiberico mari felici euentu est persecutus: & gloriosam victoriam ab Abdurrhamene Mauro ductore consequitur: qui Cataloniæ oras continuis incursionibus non destitit populari: & ferro, igniq; agros vastauerat Barcinonensium, & Gerundensium.

Berga, & Ausa incolis, atque habitatoribus frequentantur. Comites earum ditionibus Ludouici sacramento præficiuntur.

Cardona, aliæque arces earum regionum incolarum præsidio firmantur. His, vt Antonius est auctor, Borellus Comes præficitur: quem Vrgellitanum principem illa ætas cognominat. Is ex Engelrada vxore Ermengaudum, & Engelradam liberos habuit. Castrum vetus ecclesiæ Vrgellitanæ condonat: quod sibi Caroli Magni successione quæsitum commemorat.

Res Aragoniæ à tam aduersis initiis, & exilibus profectæ, cum paullulum iam roboris, ac firmamenti in vastis, & desertis locis accessisset, fidei, & religionis constantia, diuino nomine omnium virtutum originem, & progressionem assequuntur.

Bernardus Barcinonensis Comes clam aula Regia Francorum aufugit: quod ij, qui Bernardi Caroli Augusti nepotis regno summæ rerum consulunt, vehementes accusatores essent, cum Augusta eum fuisse adulteratum. Neque memoriæ proditur quis Bernardo in ea præfectura successerit. 866. 828

Cum Ludouicus Imperator Lotharium filium Wormaciensi conuentu dimisso, in Italiam cum Imperio præmisisset, Bernardum Comitem Barcinonensem, qui Hispano limiti, Marcham vocabant, præfuerat, Regio cubiculo præficit: scilicet vti Francorum annales memorant, camerarium in palatio suo constituit.

Idem Ludouicus Imperator Augustus Possidonio Episcopo Vrgellitano, quod hostili incursione improborum hominum audacia, aliquot Ecclesiarum ditiones, quæ ab Imperatore Carolo parente & à se Vrgellitanis Episcopis attributæ fuerant, auerterat & incuria superiorum Antistitum Cæretaniæ Comites parochiam Iuliæ Lybicæ inuaserant, vt amissam possessionem vsurpet, author est, neúe aliquid de earum possessione detrahatur, aut decumas seu quas vocat, functiones aliquas ab eis extorqueāt vel eripiant, edicit: Ecclesias Vrgellitanam, Bergitanam, Cæretanam, Palliariensem, Anabiensem, Titbiensem cum S. Deodatæ oppido, Ripacurciensem quoq; & Gestabiensem Ecclesias circumscriptis regionibus D. Mariæ Vrgellitanæ Ecclesiæ dicatas, à Possidonio posterisque Episcopis perpetuo retinendas, irrogato priuilegio decernit atque constituit. Eam rem Lugduni A. D. XII. Cal. Ianuarij, anno XXII Imperii Ludouici piissimi Augusti Indictione XV gestam archetypo monumento apparet.

A. D. XII. K. Iul. Ludouicus Imperator decedit. Lotharius F. ad imperium adsciscitur. Bello inter fratres coorto, Francorum regnum Carolo Caluo cedit. 878. 840

AERA. NAT. CHR.

882.844 Carolus Caluus Francorum Rex Barcinonensibus siue Hispani, siue Gothi essent, immunitatem, libertatemque elargitur, qua Franci vti assueuerant: permittitque, vt Gothicis legibus iura inter se, foraque constituant. Immunitas ea à Francis in Hispania Frankitas dicta. Francorum enim nationem Germanicam Germanis reliquis & Frisiis commodiore immunitatis conditione antetulerat.

883.845 Barcinonensis, Emporitanus, Ruscinonensis, Cæretanus, Vrgellitanus, Paliariensis Bergitanus, & Ripacurciensis Comites Francorum Regi Carolo vti præfecti, copiarumque militarium ductores parent.

Ex Bigeronibus Aquitaniæ ciuitate Innicum cognomento Aristam Simonis filium adscitum, & ad militaris Imperii ductum ab iis, qui Pyrenæi claustra, præsidiaque firmauerant, euocatum, atque delectum vetus, & publica opinio est: quæ ex antiquissimis 10
883.845 nostrorum litteris, atq; monumentis constitit. Eum principem virum rebus præclare è dignitate Imperatoria gestis ad regnum merito arcessitum apparet: vt cui summa totius belli, omnium voluntate deferretur, is iure regnum obtineret: quod militari concursu, atque consensu ad eum delatum esset Imperium: vt certo iure, ac legibus militaribus, & ciuilibus in Maurorum perniciem sub vnius potestatem conuenirent. Nam non abnuerim eos Principes, qui in Asturibus, & Vasconibus Hispaniarum euersione primi Regale munus, ac nomen vsurpauere, maxime illis assimiles fuisse, quos perhibent, cum Regia dignitas primo constituta est, tanquam perpetuos militarium copiarum ductores, atque imperatores à populis delectos fuisse. Bene enim gerendæ rei, vt ferunt, & iustitiæ 20 fouendæ causa bene morat: Reges olim & cognominati sunt: & constituti: vt plane regnum Innici Aristæ concessu, & beneficio militum, non ciuitatum, quæ nullæ fere eo tempore cis Pyrenæum institutæ, aut perdomitæ erant, constitutum esse videatur. Huius tamen initia regni, certaue tempora notare non ausim: quod vetusti scriptores ea minime posteris prodiderint: neque incorruptis, quod sciam, monumentis innotuerit. Coniecturam tamen facere possumus exitiosa coniuratione aduersus Ludouicum Imperatorem à filiis summa impietate facta, & patre ab Imperio deturbato, & in cœnobium incluso, postremo dissidentibus inter se filiis, & de regni ditionibus armis decertantibus aditum ad pauperis regni nomen Innico & pugnaci, & strenuo in primis viro cis Pyrenæum fuisse patefactum: quod exhorridis initiis, & abditis, & montosis sedibus, atque 30 speluncis, cum bella finitimis, non tuendi, sed proferendi imperii causa iam inferrentur; vi, & diuino numine mirabiliter in tantum fastigium euaserit. Pampelone Vasconum vrbe primaria sedem regni, atque Imperii domicilium collocatum memorant. Nostri in Suprarbia terra Ainsæ constitutum arbitrantur: ac leges tunc latas ferunt, quibus fori Suprarbii nomen inditum sit: quas rudibus hominum animis, & militaribus ingeniis, vtpote bello viuere assuetis, montanis, atque agrestibus simplices, & militares fuisse apparet. His legibus & in Nauarræ Regno, & Guipuscoæ regione iura dici consueuisse vetustus scriptor refert. Iohannes præterea Simenius Cerdanus, qui Præfecturam, quam vocant iustitiæ Aragonum, plures annos auorum ætate gessit, cuius præstantissimi viri magna est apud omnes, & inprimis grauis auctoritas, prodit eundē magistratū, cui nostri summam 40 rerum deferunt, initio regni constitutum: vt quemadmodum apud Lacedæmonios Ephori Regibus oppositi fuerant, sic apud Aragonios is magistratus vim maiorem, atque impotentiam Regiæ potestatis coerceret: & quodammodo præses, atque custos libertatis haberetur. Inde eum magistratum introductum ferunt: præsidia communi libertati suppeditātem: cuius vis in libertate retinenda emineat: vt nemo ius suum amittere posset, nisi qui eum gerat, auctor sit factus: & in posterum certum mansisse perfugium aut intermissæ, aut retentæ libertatis: adeóque integrum, purumque esse voluerunt, vt ipsius iustitiæ nomine insignitum produxerint. Aragonensium certe legum, atque institutorum serie liquido constat, magnis interdictorum præsidiis eam præfecturam septam fuisse: atque communitam: cum regno latius patente, de libertate retinenda 50 maiores paulatim cautum sibi decreuere: ne in posterum extraordinariis potestatibus libertas adimeretur: neue quid de eius magistratus dignitate minueretur. Huius principis præstanti virtute nostris animi adduntur: ac veluti è latebris, ac præruptis montium se eripiunt. Cum maiestatem quæsitæ dominationis firmasset, bellum aduersus hostes, qui Suprarbii, & Ripacurciæ arces obsederant, magna virium contentione infertur: & geritur. In plana Pompelonis loca, atque conualles, Nauarram incolæ vocauere, regni fines, terminique proferuntur: & regni nomen producitur. Nostri inaccessi primo mōtibus, & inuiis regionibus septi, mox veluti ex superioribus locis irruētes, tāq̄ turbine aliquo, aut subita tēpestate hostes proterunt: atq; peruertunt: neq; Mauri inuiti planis,

tis, & irriguis conuallibus, delicijsq; affluentibus montosas, & horridas cautes commutarat. Diuinum numen, cælestiaque signa Christianorum exercitu præliante apparuisse, vetus opinio, iam vsque à priscis temporibus aucta Aragoniam oppleuit: indeque regia insignia exorta argentea cruce in summo scuti cyanei coloris vmbone dextro apposita, & cuspidatim ab imo præacuta memorant. His insignibus prisci Reges militari, regioque ornatu decorari consueuerant: indeque defluxisse constanti fama, atque omnium sermone celebratur. Hinc enim perpetuum ornamentum regni effluxit: indicium verum, & insigne cœlestis numinis: cuius diuino munere tantæ res gestæ fuere. Inde generis, nominis, atq; decoris insignia, & ornamenta à principibus nostris præferuntur. Iam vero Innico Aristæ Regi Simonem parentem Regem effingere, res plena futilitatis, summæque leuitatis esse conuincitur. Aristæ præterea nomen inditum inde commemorant: quod is esset impetus animi, ea cupiditas manus cum hoste conserendi, vt veluti spicarum aristæ ardore flammæ conflagraret.

AERA. NAT. CHR.

INNICVS ARISTA SIMONIS F. SVPRARBIENSIVM ET POMPELONENSIVM REX. WIFREDVS COMES BARCINONENSIS.

887.849 Vetustus auctor rerum à Comitibus Barcinonensibus gestarum perhibet Wifredum, qui hoc tempore Barcinonis gubernandæ, & finium tuendorum, & propagandorum munus obierat, castelli Arriæ Cæretanæ regionis ad confluentes Thelis amnis, eiusque ditionis dominatum possedisse.

Senior Cæsaraugustanus Episcopus.

Wilesendus Pompelonensis Episcopus firmo, & graui D. Eulogij testimonio præclari antistites.

896.858 Wifredus Barcinonensis Comes in regia Francorum aula Regi assidens à Salomone Cæretaniæ Comite interficitur.

899.861 Carolus Francorum Rex XIII Cal. Decembris Indictione IX, anno regni XXI Panagoni Guisado Vrgellitano Episcopo priuilegia à Carolo Magno & Ludwico Impp. irrogata firmat atque sancit. Decimas prætereà Andorrensis pagi, ferri & picis debitas attribuit, & quemadmodum Ecclesiis septimaniæ tertia pars telonij, siue id tributum, prætoriumue aut vectigal erat, quod ab iis, qui nundinarentur, conferebatur, Ecclesiæ quoq; Vrgellitanæ contribuit.

900.862 Cum Innici Aristæ Regis obitus tempora mihi dubia sint, si pro certo, atque concesso sumerem, aut inanis operæ, aut confidentiæ crimen esset extimescendum. Eo fit, vt eius regni & aliquot posterorum Principum tempora, qui regnum auito iure sunt adepti, neque à me excutiantur, neque explicentur. Ad Saluatoris in Legiriensi cœnobio sepultum vetus rerum Aragonensium scriptor perhibet: & ex Theuda vxore Garciam Innicum filium susceptum patri successisse. Multo vetustior earum rerum auctor prodit anno Domini DCCCLXII Garciam Innici Aristæ filium mortuo parente regnum obtinuisse.

GARCIAS INNICI F. II. SVPRARBIENSIVM ET POMPELONENSIVM REX.

FORTVNIVS SIMENIVS ARAGONIÆ COMES. GALINDO AZNARIVS ARAGONIÆ COMES.

906.868 Mahomades Abdurrahamenis F. qui Hispaniarum prouinciarum Imperium sub sua ditione constituerat, & in suam potestatem redegerat, ac regale solium Cordubę collocauerat, ea namque vrbs quondam florentissima, ac potentissima Mauris victoribus, & summo eorum dominatui domicilium, ac sedem præbuit, exitiale bellum Vasconibus infert: qui Pyrenęi iugis effusi Hiberum attingunt. Nauarri postea cognominari cœpti. Pompelonensem tractū Mauri vastāt: regionemq; circumcirca depopulantur. Tris insignes arces ea irruptione expugnātas ferunt: quarum nomina auctor Arabicæ historię suppressit. Is eam rem prodit hoc anno gestam: qui in CCXLVI regni Mahmetis inciderit. Vna earum arce expugnata commemorat virum primarium Fortunium captum Cordubam perductum: & XX demum anno magnis cum donis, muneribusque dimissum: & adeò exacta ætate confectum, vt CXXVI annum compleuerit. Sunt qui arbitrentur eo tempore nostros se in speluncam ingenti montis crepidine, cui Pano nomen erat, abdidisse: atque in eo natiuæ specus antro, quod omni aditu circumcisum, atque diremptum erat, veluti in religioso, ac sacro loco deserto, & ab hominum accessu remoto, templum S. Iohannis fuisse constructum. Ad DC prætereà cum vxoribus, &

AERA. NAT. CHR.

liberis in eum locum vltima desperatione perterritos profugisse: atque non modo in diuinarum rerum contemplationem versos, in assiduas preces, suppliciaque se effudisse, sed in propulsandis hostibus strenuam operam nauasse: & aliis aris admotis summam venerationem sacri secessus augentibus rem publicam ex eo instaurari cœpisse: & regni initia fuisse deducta. Temporum ratio non discrepat ab ea re gesta, quam Rudericus Toletanus Antistes prodit, Ordonii Regis, eius nominis primi regno accidisse: sed in quem annum conferri possit, haud quaquam liquet: Muzam Gothicæ gentis virum domo, ac factione Mahmeticæ sectæ addictum à Rege Cordubensi defecisse: Toletum, Cæsaraugustam, Tudelam, & Oscam vi expugnasse: in Cataloniam, & Galliam Gothicam irrupisse: horribilesque cædes, ac strages factas: Carolum Francorum regem, ne in rerum omnium discrimen veniret, donis, ac muneribus hostes deliniuisse: & tam aduersam, & turbulentam auertisse tempestatem. 10

912. 874

WIFREDVS WIFR. F. COMES BARC.

Wifredus Barcinonensis Comes Wifr. F. vt à plerisque traditum est, ditionem omnem, quam antea præfecturæ munere, & militaris imperii auctoramento, & dignitate Comites Barcinonenses obtinuerant, proprii iuris, ac dominatus functione sibi, posterisque pacto conuento quæsitam retinet. Suprema vero iura dominatus, ac potestas integra Francorum regibus excipiuntur.

926. 888

Garcias rex paterni decoris gloriam consecutus Innici patris regnum adipiscitur. Iam enim vsu inoleuerat, vt continua regna stirpi traderentur. Is & laude paterna concitatus, & diuino instinctu, promouendorum finium cupidine Mauros bello persequitur: nec suos modo fines ab hostilibus excursionibus tuetur, sed suorum virtute regnum auget: & rēpublicam in dies amplificat: cuius dignitatis augēdæ rebus prospere gestis impulsus finitimos armis, aut metu sub imperiū, ac ditionē cogit. Vrracā, siue vt alii volūt Enengā Fortunii Simenii Aragoniæ Comitis F. vxorē ducit. Simillimū tamē veri apparet Endregoto Galindo patre, Galindi Aznarii Comitis F. fuisse genitā. Iā vero Aragonēses Comites nulla certa tēporū cōplexione à vetusto auctore produntur. Tamē tabulas exstare video, non archetypo exemplari descriptas, quibus testatum accepi AERA DCCCCV Galindonem Aznarium Comitem pietatis causa aliquot prædia donasse Ecclesiæ beati Petri, quæ in pago, qui Siresia dicebatur, condita fuerat: regnante Carolo Rege in Francia, Aldefonso in Gallia Comata, & Garcia Ennecone Pompelone. Galliciam vero Galliæ Comatæ nomine designari, aut perridiculum, aut certe inauditum, reconditumue videri potest. 20 30

Cœnobium in Riuipullensi pago ab Wifredo Comite Barcinonēsi D. Mariæ dicatur. Daginus Abbas monachorum conuentui præficitur. Eo in cœnobio Wifredum seniorem sepultum ferunt.

927. 889

Elleca Cæsaraugustanus Episcopus A. D. II. Non. Mai consecrationi Sisnandi Compostellani Episcopi cum Naustio Conimbricensi, Argimiro Lamecensi, Recaredo Lucensi, Homādo Egiditano, Theudemiro Visensi, & Iacobo Auriensi Episcopis assidet. In ea enim conditione rerum respublica Christiana constituta fuerat, ex quo fidei hostes prouinciarum Hispaniarum potiebantur, vt in eum statum perueniret, quo etsi oppressos seruitute, atque afflictos piorum cœtus tenerent, in his tamen ciuitatibus, quibus Episcoporum sedes stabilitæ fuerant, & Archiepiscopi, & Episcopi pręsiderent: & terminatas diœceses ab Wamba Gothorum Rege definitas obseruarent: pios, & sacros cultus retinerent: & piorum populi, quoad eius fieri posset, tametsi aliqui à propriis sedibus exstorres in Gallias profugerent, aut apud immanes, & efferatos hostes in lautumiis, & ergastulis conficerentur, acerbissimumque seruitutis iugum perferrent, in religionis cultu tuendo, atque conseruando Maurorum conatibus obuiam ire niterentur. Quamuis septi, stipati semper, atque inclusi, & non quotannis modo, sed in dies tributa conferrent, & sanguinaria impiorum iuuentus inimicissima esset, Episcoporum tamen sanctitas, & Christiani populi pietas Deum opt. Max. placatum efficere nitebantur. Statæ inde, solemnesque cęrimonię Pontificatu continebantur: & Christiana religio pio cultu à maiorum institutis non abhorrebat. Cæsaraugustæ satis constat, reliquis sacris ædibus, siue sartis tectis, siue depopulatis sanctum, & religiosum templum D. Mariæ virgini dicatum, quod vulgus de Pilari nuncupat, miseris illis temporibus sanctitatis, religionis, & consilii publici tanquam sacram aram, & perfugii portum nostris fuisse. Vnde & Ellecę, & Seniori, ac superioribus, posterioribusque Episcopis, Ecclesiasticoque cœtui sacrosancta ea ædes sedem, ac domicilium præbuit: atque inde amplissimos, & maximos hono- 40 50

honores eius fani antistitibus semper habitos, & vetustis tabulis, & memoria superiorum temporum pro certo firmare possumus. AERA. NAT. CHR.

Garcias Rex ad Larumbem Nauarræ oppidum signa cum hostibus conferens prælians interficitur. Eam pugnam in Aiuaria valle pugnatam vetus rerum Aragonensium scriptor memorat. Cum regina prægnans filium aluo contineret, siue eo prælio, siue vt idem perhibet, incursantibus postea hostibus occisam ferunt: & infantem enecta parente genitum: & cæso vtero exectum. Is enim rerum status erat, vt inter horridas cautes, ac montium claustra, & perpetuas excubias è contuberniis hostis conspiceretur: & continentibus bellis, assiduisq; incursionibus manus consererentur, cum non tyrocinia solum, verum etiam incunabula in ipsis castris ponerent: quorum pueritia inter varios bellorum conflictus militia videri poterat. Nutricium pueri tali sorte geniti, alii ex Gueuara, ex Abarca alii familia fuisse commemorant: cuius prouido, & sagaci consilio, & educatus clam infans fuerit, & ad regni fastigium sit adscitus. 930. 892

In peruetusto codice Conciliorum cœnobii S. Æmiliani Cogullensis nuncupati, quem AERA MXXXII à Belasco Sisebuti Episcopi iussu descriptum Gothicis litteris vidimus, qui nunc in Regia S. Laurentii bibliotheca magna vetustatis veneratione asseruatur, memoriæ traditum eadem librarii manu comperimus, Sanctium Regem Garciæ F. Pompelone AERA DCCCCXLIII. regnum obtinuisse: eamque vrbem suo subdidisse iuri: territoriiq; omnis Aragonensis dominatum tenuisse: ac regionis, quam Degensem nominat, cum oppidis potitum. Aliquot etiam monumentis testatum comperio in conuentu procerum virtutis ergo ad Regiam dignitatem Sanctium fuisse euectum: ea vis animi, virtusq; egregia in eo enituit. 943. 905

SANCTIVS GARCIAE F. III. SVPRARB. ET POMPELONEN. REX.

Sanctium Regem Garciæ Regis F. Innici nepotem Garseanem cognominatum vetusta monumenta testantur. Galindi etiam cognomen habuisse S. Iohannis Cœnobii Pinnatensis vetustis tabulis apparet: idq; nomen Galindi Aznarii proaui Aragoniæ Comitis videtur hereditaria ditione fuisse partum: quod Aragoniæ ditio Suprarbiensi, & Pompelonensi regno subiuncta esset. Nam Abarcæ inditum cognomen non modo in castris, sed pæne profligata in acie genito, & in militum contubernio educato, militari vocabulo, siue ioco accidisse verisimile est: quod eo tegmine pedum, quod ex crudo perone Hispani Abarcas vocant, vteretur: quo pastores, rusticanique homines montani niuibus maxime accommodato assueuere: neque eo nomine in litterarum monumentis fuisse appellatum quis non videat? haud aliter, atque priscis illis Imperatoribus contigit: quos Caligulæ, & Caracallæ nomina testatiores posterioribus sæculis reddiderunt. Rudericus Toletanus antistes grauis in primis, & locuples auctor commemorat, quosdam qui Regio sanguine prognati fuere ab Abarca sua ætate cognomen retinuisse. Regi Sanctio fere initio regni diuina spe, ac fiducia rei bene gerendæ non continens modo, sed naturale quoddam bellum, atque in animo insitum tantulis copiis cum Mauris fuit: quod magna contentione commotum, atque confirmatum calamitoso, & exitiabili exitu hostes protererit. Oppida omnia, quæ paterna clade, & regno imperatore orbato in Ripacurciæ, & Suprarbii regionibus à Mauris direpta, & vindicata fuerant, in libertatem, & regiam ditionem asseruntur. In tam secundis rerum prouentibus virtus eminuit egregia Centulli: qui de communi libertate optime meritus, nō virtute modo, atq; animi præstātia hostes perpetuo afflixit, sed ratione, & cōsilio incredibili inuestigandi, & persequēdi sagacitate peruertit: pluresq; ex primorib. homines barbaros, qui acerrime nostros lacessiuerant, insidiis circumuentos in Regis potestatem tradidit. Rege tot bella versante, & operosis concursationibus distento, Mauri Pompelonem subita incursione oppugnant: ipse vero accelerandum ratus, & exercitum eo conuertens, montium anfractibus discussa niue patefactis, in hostes irruens, gloriosam victoriam est consecutus: ad quem omnes vndique cis Hiberum copiæ congeruntur: & proximi quique populi increscente multitudine fluxere. 943. 905

SVPRARBII ET ARAGONIÆ SVBIVNCTIO.

Beronum, & Autrigonum regiones, regni arce Naiaræ vrbe Regia, atque primaria,

AERA. NAT. CHR.

haud procul Tritij ruinis constituta, quæ Hibero amne adluuntur, quas Cantabriæ Duces regere solebant, Rex in suam redigit potestatem. A Naiara enim, vti ex Belascone eius ætatis auctore, cuius supra mentionem fecimus, comperimus, in Tudelæ vsque fines, Vasconum ad Hiberi ripas oppidi, & Oscæ vrbis vnam tandem piorum populorum, regnique formam perficit. Pleræque arces, castellaque ab eo constructa, ex illa rerum tenuitate in dies frequentantur: atque præsidiis tenentur. Neque inculto, atque horrido regno contentus, plura Celtiberiæ, & Carpetaniæ oppida armis subigit.

952.914

Wifredus Barcinonensis Comes è vita excedit: cuius sepulchri basim cum inscriptione neglectam, & humi ad D. Paulli in Barcinonensi suburbano iacentem inuenimus. Inscriptio tamen hæc est minime diserta: vtpote incondito illo dicendi genere, ac rudi sæculo conscripta.

I̅Ω A̅ SVB HAC TRIBVNA REQVIESCIT CORPVS CONDAM WIFREDI COMITI FILIVS WIFREDI SIMILI MODO COMITI BONÆ MEMORIÆ DIMITTAT EI DNS AM. QVI OBIIT VI. kl's MADII SVB ER DCCCCLII ANNI DNI DCCCCXIIII REG. KARVLO REGE POST ODONI.

Quattuor Wifredo liberi superstites fuere. Rodulfus ex monacho cœnobij Riuipullensis Vrgellitanus antistes: Wifredus vi veneni, vt ferunt, sublatus: Myro, qui in Barcinonis, Besaluni, Ruscinonis, & Ceretaniç ditionibus heres factus est: & Seniofredus Comes Vrgellitanus.

MYRO COMES BARCIN.

Abenhaia Cæsaraugustani populi regulus Ramiro Legionensi Regi, cum Celtiberiam, & Ædetaniam ingenti coacto exercitu inuasisset, & aliquot arces, & castella vi expugnasset, se subiicit. Postea vero rebellione facta ad Septimancas in Vaccæis memorabili prœlio ab eodem Ramiro deuincitur.

964.926

In obruta, & confusa temporum serie, & rerum à Sanctio Rege gestarum eius mortis memoriam in vetustis litteris exstare video: quibus testatum accepimus magno ab hoc anno, temporis interuallo, nempe A. D. VIII K. Ian. AERAE MXXVIII fato perfunctum: sepultumque in D. Ioannis Pinnatensis cœnobio: atque in eius sepulchro Vrracam Reginam Ferdinandi F. vxorem fuisse conditam: quæ aliquot annos post mariti mortem vixit. Contra vero Belasco eius ætatis scriptor magnopere dissentit: cuius verba in re tam dubia, & controuersa operæpretium erit, ni fallor, referre. De rebus enim Sanctij Regis, & morte ita subiunxit.

„ Dehinc expulsis omnibus Biotenatis, forte Biothanati cognomēto hostes designat, „ vicesimo regni sui anno migrauit à seculo. Sepultus S. Stephani portico regnat cum „ Christo in polo. Obiit Sanctio Garseanis AERA DCCCCLXIIII.

964.926

Cuius temporis ratio, si ab AERA DCCCCXLIII computes, quo anno regnum obtinuisse retulit, mirifice congruit: quæ res cogit, vt ad eam controuersiam asserendam satis idoneus auctor videatur. Rudericus Toletanus Antistes Theudam Sanctij Regis vxorem tantum commeminit: ex qua Garciam Sanctium filium sustulerat: & filias quattuor: Simenam, Mariam, Theresiam: quæ Ramiro secundo Legionensi Regi nupsit: filiumque genuit Sanctium Crassum cognominatum regni heredem. Filiarum minima natu fuit Velasquita: quæ in matrimonium Munioni Vizcaiæ Comiti collocatur. Recta, & à prudentissimis viris tracta ea ratio mihi semper visa est, nec culpare, nec coarguere quemquam ex iis, qui res gestas posteris tradidere. Fides inquiunt, penes auctorem esto. Pudenter sane, ac modeste. Sed eos potissimum præferri verum est, qui adhibita in rebus prodendis qualicumque ratione, & diligentia, earum gentium, in quibus ipsi prodidere, facta domestica, atque quodammodo vernacula, non externa, & ab vltimis repetita terris commentantur. Gothifredus vetustus scriptor rerum illa ætate gestarum perhibet, Othonem III. Romanorum Imperatorem Mariam vxorem duxisse: mulierem adeò temerariam, & procacem, vt probri, atque flagitij insimulatam, atque conuictam viuam Imperator comburi iusserit. Eum auctorem Cuspinianus, & alij quos à me recenseri non est necesse, ab Hibero, & Aragone amnibus longo terrarum tractu remotos, & seiunctos sequuti, Mariam Augustam Aragoniam nuncupant. De ea tamen re ne verbum quidem à nostris auctoribus proditum comperio. Iam vero, si rem adeò miseram, & intestabilem prætermitti nostræ gentis pudor cogeret, illud tamen silentio prætereundum minime videbatur, Aragoniam feminam Othoni Imperatori Max. Augusto nupsisse. Tempora tamen si Othonem, & Mariam Sanctii Regis filiam respicias, satis cōgruere videntur: neque quid dissideat, apparet: præter ipsius facti atrocitatem: & nostrorum hominum incredibilem indiligentiam.

GARCIAS

GARCIAS SANCTII F. IV. SVPRARB. ET POMPELONEN. REX.

AERA. NAT. CHR.

Moritur Myro Comes Barcinonensis. Tres filios reliquit: Seniofredum Barcinonensem Comitem: Oliuam cognomento Capretam Besaluni, & Caeritaniae Comitem: & Myronem Comitem: qui Gerundensis Episcopus fuit. Omnes à patre in tutelam Seniofredi Vrgellitani Comitis patrui traduntur: quorum ditiones, in eius virtutis bellicae praesidio XX annos mansere. 967.929

Cum Tarraconis vrbis, quae olim Hispaniarum florentissima, potentissimaque fuerat, siue potius illius vestigiorum, & tenuiũ reliquiarum Mauri dominarentur, & Ecclesia, quae inter primarias excelluerat, pastore careret, Gothicae prouinciae Episcopi in conciliũ conuocantur: & in aedẽ sacrã D. Iuliani martyris oppidi Fontis cooperti Narbonensis territorii conducuntur. Praefuit ei concilio Arnustus metropolitanus Narbonensis Ecclesiae Episcopus: & ex prouincia frequentes assedere Antigisus Vrgellitanus, Eudericus Barcinonensis, Wigus Gerundensis, atque Adulfus Paliariensis Episcopi. In eo sacro coetu summa contentio, quae inter Vrgellitanum, & Palliariensem, de tota dioecesum ditione impendebat, deciditur. Erat enim inter eos non de terminis, sed de tota possessione certatio: quod Palliariensis XXIII annos Palliariam ditionem, ac dioecesim inuasisset: constiteratque antea longo temporis spatio Vrgellitano fuisse attributam. De ea re patres decreuere, sanxereque: vti Adulfus, quamdiu viueret, sacris Episcopi functionibus, atque muneribus defungeretur: eaque dioecesis illi assignaretur: eo vero fato perfuncto Palliaria terra vetustae Vrgellitanae dioecesi contribueretur. 978.940 978.940

SENIOFREDVS COMES BARC.

Seniofredus Myronis F. Barcinonensis Comes, Seniofredo Comite Vrgellitano patruo libente ditionis suae gubernacula, dignitatemque consequitur. 988.950

Seniofredus Comes Vrgellitanus moritur. In patris locum Borrellus F. succedit heres. 989.951

Bella inter Hugonem Ducem magnum Roberti F. & Ludouicum Francorum Regem de regno suscepta, & summa contentione decertata principes Francos à rebus Hispaniensibus aliquot annos auerterant. Tandem A. D. XIII. Apr. vt paci publicae consuleretur, res ad concordiam deducitur. 991.953

K. Decembris tertio Lotharii Francorum regni anno Raimundus Comes ditionis Ripacurciae potitur. Is ex Garsendi vxore Francorum gentis quatuor filios susceperat: Wifredum, qui patri succedit, Arnaldum, Isarnum, & Odissendum. Hic cum Rotae Ripacurciensi oppido ecclesiastica sedes constitueretur, in Basilica D. Vincentio martyri dicata eius ecclesiae Episcopus consecratur: & ab Aimerico Archiepiscopo ea dioecesis Narbonensi prouinciae contribuitur: quod Tarraco acerbissimum seruitutis iugum non repulisset. 995.957

Garciae Regis strenui alioqui principis res gestę nullae magnopere illustri laude, vel summatim scriptorum incuria celebrantur: quem ferunt tremulum vocitatum: non animi mollitia, aut lenitudine, sed quod bellico quodam furore incitato, cum proelia inirentur, eius artus tremere totius corporis perturbatione, & conquassatione viderentur. Ne illud quidem praetermittendum. Cum Abdurrahamenus, qui Maurorum imperio terra, marique praepotens erat, adiunctis transmarinis militaribus copiis magnum exercitum conficiens, Ordonio Regi Legionensi bellum magno impetu intulisset, in Celtiberiam inde traiicit. Vascones quã tumultuosissime adoritur: & in eum penetrat regni Pompelonensis locum, qui Muezius Ruderici Toletani antistitis aetate appellabatur. Noster vero Garcias, cui tenues opes, exiguaeq; copiae erant, non diffidens, aut rebus suis desperans, bellum ducit: arcessitisque Ordonii auxiliaribus copiis, cũ Ordonius satis magnas comparasset, & subsidio affectis rebus accurreret, Valle Iunearia signis collatis exitioso proelio decertant. Nostri magna accepta clade funduntur: atque profligantur. Captiui in hostium potestatem venere Dulcidius Salmanticensis, & Hermoigius Tydensis Episcopi: & in Hermoigii patrui locum Pelagius obses traditus, quod Christum Seruatorem Deum viuum, & verum detestari, & eiurare nollet, Cordubae morte cum ingenti cruciatu afficitur: & in diuorum numerum refertur. Pelagium Episcopum AERA DCCCCLXIV crudeli morte affectum quidam Annales testantur.

K. Septembris AERAE MLIII Garciam Regem decessisse vetustis aliquot monumentis proditur: quod auctoritate Belasconis falsum coarguitur: & conuincitur. Illa enim ipsa aetate, ita ab eo memoriae traditum comperimus: Nam cum de Sanctii Regis eius patris morte tempus adnotasset, ita subdit. 1004. 966

AERA. NAT. CHR. 1004. 966

Item filius eius Garsea Rex regnauit annis XL. Benignus fuit: & occisiones multas egit contra Sarracenos: & sic decessit. Tumulatus est in castro S. Stephani. Supersunt eius filij in patria eius: videlicet Sanctio. Reliqua desiderantur in eo codice: at in peruetusto itidem codice Alueldensi, qui in Regia etiam S. Laurentij bibliotheca asseruatur, ita legimus. Supersunt eius filij in patria: videlicet Sanctio, & frater eius Ranimirus: quos saluet omnipotens per multa curricula annorum amen: discurrenti præsenti æra (tempus designat, quo hæc ab eo librario memoriæ prodebantur) MXIIII. Si ab initio regni Garciæ Regis, æra nempe DCCCCLXIIII, vt idem auctor scripto prodidit, cõnumeres, in æram hanc MIV incidat necesse est: non MVIII: quod in codice Conciliorum S. Æmiliani, eiusdem Belasconis manu designatum legimus: ac multo minus MLIII: facili notarum similitudine: ac deprauatione. Ad D. Iohannis Pinnatensis sepultum nostri referunt: sollenniq; Principũ põpa funeratũ: & gentili Regũ monumento conditũ: q. futuris Regum sepulchris dicatũ fuerat. Simenã vxorẽ duxit: ex qua natus est Sanctius F. qui regnũ infans adipiscitur: Maiorisq; cognomentum inuenit. Eũ principẽ cũ vxore Simena, & Varraca Regina cœnobio Ciresię Verdunũ oppidũ & saltus, q. Beraldo & Aragone fluuiis cõtinẽtur, q̃ auorũ Regũ tẽpore quęsita fuerãt, cõdonasse vetustis tabulis apparet. Qui tres alios Reges, vt superiorum Regũ tẽpora inter se cohæreant, inter Innicũ Aristã, & Sanctiũ hũc Maiorẽ comminisci ausus fuerit, nempe Fortuniũ, Sanctiũ, atque Garciam, & veluti in scenam immiserit, atque produxerit, stuporis, ac quodammodo amẽtiæ vetustissimos quosque rerum scriptores, qui tot sæculis in Hispania viguerunt, coarguens: quasi tres Principes, qui regnum adepti fuerant, aut obliuione, aut ignorantia prætermiserint, næ ille vere communi sensu carere videri potest. Ante hæc certe tempora, ne fando quidem est auditum, vt qui spiam qui se res vetustas penitus perscrutari profiteretur, in ea versaretur, ignoratione, vt intra trecentos proximos annos, tres Principes domesticos, atque, vt ita eloquar, vernaculos, qui summæ rerum præfuerint, ignarus, atque imprudens dereliquerit: atque de statu regni deiecerit. Adde tot vetustissimorum, & grauissimorum scriptorum consensum: quem qui diuellere conetur, successiones, vitas, atque obitus Regum, qui iure ciuili certi, atque constantes & ducuntur, & habentur, & rerum gestarum ordinem omnẽ perturbarit: ac vetustati, cuius magnã esse vim apparet, insignẽ notã inflixerit.

SANCTIVS MAIOR V. SVPRARB. ARAG. ET POMPELONEN. REX.

1005. 967

Barcinonensium rerum veteres scriptores, quibus à me magna fides adhibetur, non comperio tradidisse, quam nam vxorem Seniofredus Comes Barcinonensis duxerit. Alicuius scriptis exstare video Mariam Regis Sanctij F. duxisse. Satis tamen constat nullis superstitibus liberis decessisse. In eius locum Borellus patruelis frater Comes Vrgellitanus surrogatur: nam vt quidam tradidere Oliuam Capretam legitimum successorẽ proceres ditione Barcinonensi euerterant: quem vti impium notatio, & animaduersio prudentissimorum virorum & decoris, dignitatisq; splendore indignum decernit.

BORELLVS COMES BARCINONEN.

1008. 970

Raimundo Ripacurciæ Comite mortuo Wifredus F. Palliariensis, & Ripacurciensis ditionis fit compos: nulla iuris summæ potestatis Sanctij Regis, aut supremi dominatus habita ratione: seque, ditionemque suam Francorum Regi Lothario subiicit: atque addicit: cuius ope, atque auxiliaribus copiis, cum Sanctius regni iura nondum constituisset: stabilissetue, siue vt alij volunt se sacro bello implicuisset, & in interiorem Celtiberiam arma promouisset, totius fere Lacetaniæ, quę montosis earum ditionum regionibus continetur, vi potitur: easq; posteri ex ipsius stirpe generati, non minore labore quam cõparauerat, tutati sunt: quoad Sanctius Rex ætate corroboratus, & Ramirus eius filius Ripacurciæ regionem in suam redegere potestatem: & Regali nomine cohonestauere: Is fuit annus, quo Wifredus earum ditionum potitur, Lotharij regni XV: qui in hunc annũ incidit. Sanctiã vxorẽ duxit: nullisq; superstitib. liberis mortuus est. Ad D. Mariæ Alaonis, Ripacurciæ regionis cœnobio sepelitur: cui monasterio multa donarãt more maiorũ.

In Wifredi fratris locum succedit Isarnus: qui ad Montionem Ilergetum oppidum cum Mauris prælio decertans occumbit.

Palliariẽsi ditioni antea præfuerat Comes Borellus, & Lupus eius F. Suniarius Comes Lupi F. Theudam Wifredi, & Isarni Comitũ sororẽ in matrimoniũ ducit: qui & Comes, & Marchio Palliariensis est cognominatus. Suniario vita functo Theuda ex Cãtabris ad se arcessit Isarnum Isarni fratris F. qui apud auunculum Regẽ Sanctium, vt quędam testantur monumenta, degebat. Hic Ripacurciæ ditioni, & Comitatui præficitur: qui ab Aranæ vallis incolis, quam Garumna amnis interfluit, interficitur: quod eorum dominatum,

cuius

cuius pater atque auus, & Atho Episcopus Bernardi Comitis frater potiti fuerant, palam appeteret. Isarno minori Guilielmus F. Comes heres succedit.

AERA. NAT. CHR.

Plures eadem tempestate ditionum Ripacurciæ, & Palliaris potitos comperio: siue ij hereditario iure, siue militaris muneris imperio fungerentur. Vetera enim monumenta Athonem Ripacurciæ Comitem ferme hoc ipso tempore, & Mariam eius vxorem commemorant.

Suniario Comiti, & Marchioni Palliariensi ex Theuda vxore Raimundus F. Comes heres fuit: qui Raimundum genuit: ex quo auitæ hereditati succedit Petrus F. Comes.

10 His temporibus alterum Guilielmum Palliariensem Comitem prisca monumenta testantur: Myri Comitis, & Gemmonis eius vxoris filium: qui Palliariensem, & Ripacurciensem ditiones inuaserant: iugaque, ac culmina montium, & saltus a Gestabiensi, Lisata, & Benasca vallibus ad Anabiensem vallem, quam Nocharia fluuius intra Palliariensem ditionem, infra Petræ blancæ, & Valentiæ Anabiensis saltus interfluit, circumsederant. Conualles vero, quæ claustris, faucibusque Pyrenæi continentur, & Broti, Bionis, Puertolarum, Bielsæ, & Gistai cognomina sumpsere, & supra Suprarbium ad Pyrenæi iuga pertinent, Suprarbiensi regno subiiciuntur.

A. D. III. K. Iulias in vetustis tabulis Endregoti Galindij fit mentio: qui vna cum Rege Sanctio Garciæ, quem prolem suam nominat, & Vrraca Ferdinandi Regina eius 20 vxore Exaberium oppidum pietatis causa donasse fertur Sitasiensi Ecclesiæ: eamque rem gestam memorant regnante Sanctio Garcia, & Vrraca Regina in Aragone, & Pompelonensi ciuitate: & scribendo adfuisse Degium Episcopum Aragonensem, Blascum Episcopum Pompelonensem, & Benedictum Episcopum Naiarensem: sed ea temporum ratio mihi in suspicionem venit. 1009. 971

Borellus Barcinonensis Comes, & Marchio cum Ledgardi vxore, & Raimundo F. & Ermeruesa Vicecomitissa, & Witardo Ermeruesæ F. Salla Episcopo Vrgellitano, & Vicecomite Guilielmo Solsonæ arcē, quæ Seniofredi Comitis tempore constructa, & colonis frequentata fuerat, tamquam earum regionum propugnaculum, firmumque præsidium militaribus copiis confirmat. 10011. 973

30 Wifredus Ruscinonis Comes, à quo Ruscinonenses Comites fluxere, Lotharij Regis Francorũ permissu Colliberim desertũ, & dirutũ oppidũ, trans Pyrenæi promontorium maris litori impositum construendum, condendumque curat. Nomen ab Illiberis vetustæ vrbis reliquiis inuenit: quam etsi mediterraneam fuisse satis constet, cum vrbs ea opulentia floreret, haud longe tamen à mari sitam fuisse, vestigia ipsa testantur. Neque mediterraneum nomen eam vim obtinet, vt longo à mari spatio disiungi conueniat. Satis enim constat Saguntum, & Valentiam insignes Aedetaniæ vrbes, quæ pertenui à mari discrimine, nempe III. M. P. separabantur, & Olisiponem, quæ pæne Oceano ipso alluitur, mediterraneas à priscis vocatas. 10019. 981

Lotharius Colliberim oppidum Wifredo posterisque eius condonat: quod & situs 40 accessu, & portus appulsu plurimas, & maximas commoditates Ruscinonensibus repræsentat. In Archetypis tabulis à Lothario Wifredus Dux cognominatur, & rem eam Laudini vrbe regia ANNO INCARNAT. DOM. 981. Indictione IX. VII Idus Iulii gestam regnante D. Lothario Augusto serenissimo Anno XXVII: filio verò eius. D. Ludwico adolescente egregio regnante Anno III.

Myro Episcopus, & idem Gerundensis Comes Myronis Barcinonensis Comitis F. moritur. 10022. 984

Borellus Barcinonensis, & idem Vrgellitanus Comes, cum Mauros insultantes coërcere conatur, qui fines Laletaniæ, & Cosetaniæ depopulantur, coacto exercitu in Vallesia regione, haud longe à Moncada castello in patenti Matabouio Campo prœlio de50 certat: magnaque accepta clade funditur. Ad D. nobiles viros occisos ferunt. Cum Barcinonem Comes ex prœlio se reciperet, hostes vrbem obsident.

K. Iulij IV. Feria Mauri, qui copias omnes commouerant, denuo Barcinonem castris circumsident. Copiis militaribus pæne omnibus, oppidanisque longo bello vrbe exhausta, cum Comes obsidionis periculo ciues liberare non posset, propugnationem deserit: & in Manresanos montes sese abdidit. 10024. 989

A. D. II. Non. Iul Mauri Barcinonem irrumpunt: propugnatores, ciuesq; omnes ad vnum cæduntur: capiunturque. Familiarum nobilium stirpes, quæ ante CC. annos ea in vrbe floruerant, ac nominis Francici memoria delentur. Qui gladio non cōficiuntur, & de funesto patriæ exitio superfuere, Cordubam delati, & in alia Maurorum regna dispersi

AERA. NAT. CHR.

miserandæ seruitutis iugum perpetiuntur. Ea tam terribili, ac truculenta clade accepta, arces, castellaque omnia oræ maritimæ raptim, atque turbate amittuntur: deduntúrque hostibus: solæque Moncadæ, & Ceruilionis arces natura, ac situ munitissimæ, vt fertur, à nostris propugnantur.

Borellus incredibili virtute, atque animi magnitudine aduersis rebus incitatus copias omnes militares Manresæ colligens in hostes irruens, re felicissime celerrimeque gesta Barcinonem, ingenti suorum strage, & publica calamitate ereptam horribili impetu, admirabilique conatu recuperat. Eo bello immunitas data iis qui equo militaria stipendia merent. Ad nongentos fuisse traditur: quorum ex genere eorum effluxerint familię, quos de Paratico nominauere: quod non capitecensi, aut relati in ærarios, sed tanquam bene peculiati pro ingenuis ciuibus se gererent: censerenturque.

1025. 987 In donationum regiarum, & assignationum agrorum monumentis S. Petri Tabernæ, ex quibus minutatim rerum memoriam vetustarum decerpere cogimur, hoc anno K. Ian. Sanctii Regis, & Vrracæ eius vxoris, & trium liberorum Garciæ, Ramiri, & Gonzalui fit mentio. Vrracæ vero nomen ad Sanctium Abarcam Regem, liberorum ad Sanctium eius nepotem rem referendam demonstrat: atque huius etiam anni ratio vitio non caret: cum nec dum nati ea tempestate esse videantur Garcias, Ramirus, & Gonzaluus: qui Sanctio Maiore patre mortuo, quisque regnum adipiscitur suum: vt plane ea res in annum incarnationis domini MXXV, non æræ reiicienda sit: adeo in fallaci, & ancipiti, ac lubrica temporum serie versamur.

1027. 989 Sanctius Rex Cœnobio S. Iohannis Pinnatensis, quod loci religione permoti illius sæculi principes auguste, sancteque venerabantur, Martem, Baguesium, & Huertolum oppida condonat.

1028. 990 Moritur Oliua Besaluni, & Cæretaniæ Comes. Bernardus Taliaferrus F. quasi incisor ferri cognominatus, in Besalunensi succedit ditione. Minor natu Wifredus Ceretanię hereditario munere præficitur. Oliua eorum frater monachus ex Riuipulli Abbate Ausetanus fit Episcopus.

1031. 993 Borellus Comes Barcinonensis è vita excedit. Hunc principem primo Ledgardim vxorem duxisse, & filium ex ea Raimundum suscepisse comperimus. Secundis nuptiis in matrimoniũ Aimerudim adiunxerat. A. D. VIII. K. Oct. eius testamenti tabulę obsignantur: quibus Raimundum Barcinonensis, & Gerundensis ditionis heredem scribit. Raimundum, Borellum, & Suniarium Comites fratris filios, & Guilelmum Vicecomitem. vna cum Raimundo filio exequendo testamento præficit. Ermengaudum natu minorem F. Vrgellitanæ ditionis heredem instituit: à quo Vrgellitani Comites fluxere, qui Ermẽgaudi sunt omnes nomine appellati: quod idem videtur, ꝙ Erminigildi. Cœnobium Riuipulli Borellum anno DCCCCXC instaurasse memorant: atque in eo conditum arbitrantur.

RAIMVNDVS BORELLVS COMES BARCINONENSIS.

1041. 1003. Mauri ad Albesam maximo, & memorabili prœlio funduntur: & profligantur: magnaque clade illata ciuitates pæne omnes Laletanorum, Ilergetum, & Cosetanorum, quæ ab hostibus obtinebantur, & nunc Catalonię finibus continentur, Raimundo Borello Comiti tributa conferunt Berengarius Episcopus Helenensis eo in prœlio occũbit.

1048. 1010 Sacrum bellum Hispaniarum principes summa virium contentione gerunt. Barcinonensis magno exercitu instructo, & auxiliaribus copiis Paliariensium, Ripacurciensium, Suprarbiensium, & Aragonensium adiunctis, Castellanorum, & Legionensium exercitus consequitur. In Bæticam prouinciam tanquam Imperii arcem, & propugnaculum inuadunt: ac Cordubensem agrum incurrentes, haud longe ab ea vrbe maximo, & cruento prœlio confligunt. In ea pugna Ermengaudus Vrgellitanus Comes, & Marchio, quem Cordubensem, ob eius cædem postera ætas nominat, & Arnulfus Ausetanus, Aetius Barcinonensis, & Otho Gerundensis Episcopi mortem occumbunt.

1054. 1016 Raimundus Borellus Barcinonensis Comes moritur: in cuius locum BERENGARIVS RAIMVNDVS F. succedit Barcinonensis ditionis heres.

1058. 1020 Bernardus Taliaferrus Oliuę Comitis F. Besalunensis Comes Rhodanum traiiciens demerso nauigio periit. Is Guilelmum Bernardum cognomento Crassum filium reliquit Besalunensis ditionis heredem.

Wifredus Cæretaniæ comes Bernardi Taliaferri frater Raimundum Wifredum F. Cæretaniæ ditionis heredem instituit. Huius quattuor alios filios commemorant: Wifredum Narbonensem Archiepiscopum, Berengarium Gerundensem, & Guilelmum Vrgelli-

Vrgellitanum Episcopos. Vetus auctor rerum Barcinonensium, qui eos recenset, vnam tantum vxorem Wifredi Comites Caretaniæ commeminit: neque cuius gentis fuerit, traditur. AERA. NAT. CHR.

A. D. VI. Id. Ian. Anno incarnationis Domini MXXV, AERA MLXIII. Indict. VIII. anno XXVIII. Regni Roberti Francorum regis Berengarius Raimundus Barcinonensis Comes libertatis tuendæ iura, possessiones, bonaq; ciuibus Barcinonensibus, & totius eius ditionis incolis confirmat: atq; sancit: vna cum vxore Sanctia: vt mos genti, & illorum temporum principibus fuit: vt is vxoribus honos adhiberetur: neq; sexum in imperiis discernerent. Sanctiam Infantem nominat: & filiam potentissimi Comitis Sanctii esse asserit: vt Sanctii Castellæ Comitis filiam, aut Sanctii Guilielmi Vasconiæ Aquitanicæ Comitis fuerit: qui eadem vixere ætate. Vetusta enim monumenta, & priuilegia exstare video à Sanctio Rege hoc ipso anno irrogata, quibus Simenæ Reginæ eius matris, & Maioris Reginę vxoris, Garciæ, Ramiri, Gonzalui, & Ferdinandi filiorum fit mentio: & Sanctius Guilielmus Vasconiæ, & Berengarius Barcinonensis Comites, qui scribendo adfuere, commemorantur: donationesq; à Rege factas auctoritate sanxere. 1063. 1025.

Sanctio Castellæ Comite, & Garcia Infante eius F. vita functis, Sanctius Rex hereditario vxoris iure, quæ Garciæ Infantis soror fuit, quam alii Maiorem, Eluiram alii vocant, Castellæ dominatum ditionemque obtinuit. Infantes vero vocari, non regum tantum liberos iusto matrimonio genitis, sed Regio genere ortos, vti de Carrionis, & Laræ Infantibus Petrus Portugalensis Comes confirmat, mos Hispaniæ gentis fuit: quod vetusta consuetudine, & prisco more comprobatum comperio.

Regnum Suprarbii, Aragoniæ, & Pompelonense tam exiguis initiis constitutum, ditione ea, quam Sanctius Regis auus vi expugnauerat, & Cantabriæ Ducatus decorauerat cognomine, iam iusti regni, non finibus modo, sed decore augetur. Sanctius Pyrenæum transgressus, vti quidam auctores prodidere, magnam Vasconiæ partem imperio subiicit: quam Pictonum Comiti pretio, vti ferunt, addixit. Ex Suprarbii montosis locis Comitem quendã, siue is Ripacurciensis, siue Paliariensis erat, qui vi plura castella expugnauerat, auertit. Ad eam potentiæ, & maiestatis amplitudinem, quæ illorum temporum erat conditio, euectus, nullam enim maiorem, à Gothici regni euersione meminerant, Imperatoris nomen vsurpat. Plura bella cum Veremundo Legionensi Rege gessit: plura confecit: donec reconciliatione concordiæ Veremundus Sanctiam sororem Ferdinando Sanctii Regis F. non natu maximo in matrimonium tradit. Rex oppida omnia, atque arces, quas vltra Pisoracam amnem expugnauerat, & suo imperio adiecerat, Ferdinandi, & nurus ditioni attribuit. Pisoraca enim Castellæ ditionem à Legionensi regno diuidit. Rex præterea S. Victoriani cœnobium in Assaniensi Ripacurciæ regione situm, quod Gesaleci Regis Gothorum regno, religione loci, summa veneratione cultum, & amplificatum, & à Mauris postea violatum, ac funditus dirutum fuerat, instaurat: atque exædificat. Id cœnobium Rex ipse & antiquissimum, & religiosissimum appellat. In S. Iohannis Pinnatensis sacra æde monachos, quos ex Cluniacensi cœnobio D. Benedicti instituto addictos arcessierat, collocat: & religioso cœtu ad piam communitatem consociantur Paterno Abbate præposito: eaque res permissu Mancii Aragonensis, & Sanctii Pompelonensis Episcoporum constituitur, atq; sancitur. 1064. 1024. 1064. 1026.

Filera, Ruesta, Vllum, Penna, Sos, Lobera, Vncastellum, Luesia, Librana, Eliso, Castelmanco, Aguero, & Morillum oppida, atque arces & construuntur: & muniuntur: incolisque frequentantur.

Sanctius regnum sanguine maiorum traditum, & summa virtute, & gloria depulsis hostibus partum, vt inter filios stirpem, ac semina malorum omnium rescinderet, liberis diuidit. Grauissima inter eos suborta fuere dissidia: quæ eo processerant, vt ipsius facti atrocitas, siue indignitas, aut omnino culpa augeri non posset. Garcias enim, & Ferdinandus domesticis furiis exagitati Reginam parentem probri, & adulterii insimulant: & heroica quadam virtute Ramiri priuigni, qui aduersus impios, & consceleratos fratres, matris eorum innocentiam armis tueri, ac defendere audet: eiusque flagitii pœna, quam præsenti morte, quasi in manifesto facinore deprehensam, patriis legibus, & constituto iure dependere erat necesse, liberat. Garciæ natu maximo Pompelonense regnum, & eam ditionem, quam Cantabriæ Ducatum illa ætas nominare assueuerat, & Vadum Longum, ac tractum omnem, qui ab vrbe Naiara ad Aucæ montes est interiectus, & Ruestam, atque Pitillam oppida, cum continenti vicorum ditione attribuit. Ferdinando Castellæ regnum, ac Comitatum condonat: fuitque is primus, qui eius dominatus regale nomen vsurpat: nam Sanctius pater, non se Castellæ, & Aragoniæ Regem 1071. 1034.

AERA. NAT. CHR.

nuncupauerat: sed in eis ditionibus regnare litterarum elogiis tradebatur. Ramiro, siue, Ranimiro, vt tunc loquebantur, filio, quem ex primaria Aiuarę veteris, & illustris familiæ femina susceperat, Aragoniam terram tradit: aliquot vero castella eius ditionis Garciæ contribuit: & Pompelonensis regni alia Ramiro: quæ cum vterque, vti maioris coniunctionis pignora, & fraterni fœderis, atque fiduciæ vincula sua haberet in potestate, magnæ dissensionis inter fratres, atque exitialis dissidii causa fuit. Gonzaluo natu minimo Suprarbiensem, & Ripacurciensem ditiones assignat: & à Troncedo Ripacurciæ oppido, ad Martinetum continentem ditionem, & Loharii, & S. Emeterii arces contribuit. Ea omnia Comitis cognomine viuente patre obtinet: eo veró mortuo, sunt qui testētur Regio cognomento fuisse vsum: cum vetustis etiam tabulis constet, Gonzaluum viuente patre mortuum: & Regem Sanctium Ramirum filium in ditione Ripacurciensi Gonzaluo fratri substituisse. Reginam ferunt, vt insigni caritate maternum officium se priuigno præstaturam ostenderet, & filios ex se se genitos, tanquam degeneres, & maioribus dedecori fuisse, veluti grauissimo iudicio, quoad eius fieri poterat, testaretur, Ramirum adoptasse: & Garciam natu maximum auitá Castellæ ditione euertisse. Adoptionis ius, illorum temporum instituto more, rite sancitum tradunt: qui is inoleuerat, vt quæ adoptaret, per stolæ fluentes sinus eum, qui adoptaretur, traduceret. Inde dotalis Aragoniæ hereditatem, nouercæ indulgentia eam adoptionem fuisse secutam perhibent. Inde origo intestinorum inter fratres bellorum, & exitia rerum.

1072. 1034. A.D. XV. K. Nou. Sanctius Rex summam, & perfectam gloriam consecutus illustri, & peruagata fama multorum in rempublicam meritorum, imperio, & dignitate, & maiestate amplificato è vita excedit. Oueti vrbe Asturum regiá sepelitur: & à Ferdinando F. Rege in D. Isidori cœnobium ad Legionem VII. Geminam insignem Asturiæ vrbem constructum infertur: quod sepulchrum ipsius, liberorum, posterúmque eius Regum esset. Rotensis cœnobii monumenta sexagesimo quinto regni anno Sanctium Regem AERA MLXXIII decessisse testantur.

RAMIRVS VI. AB INNICO ARISTA ARAGONIÆ REX.

1073. 1035. EX eo Aragonia Regni cognomentum obtinet. Rex finitimos omnes aut bello domuit: aut condicionibus sui iuris facit.

Berengarius Raimundus Barcinonensis moritur: cui succedit RAIMVNDVS BERENGARIVS F. Duos præterea filios reliquit: Guilielmum Berengarium Manresanum Comitem, & Sanctium Berengarium: cui fratris Manresana obuenit hereditas. Berengarium Comitem imbecillem, & valde pusilli animi fuisse veteres prodidere auctores: atque eo rerū potiēte Mauros eas regiones incurrisse, atq; vi expugnasse, quibus Cataloniæ nouæ cognomentū fuit: eæ enim erant, q̃ cis Rubricatū fluuiū pater, atq; auus armis vindicauerant: & imperio, ac potestati suæ subiecerant.

1074. 1036. Ricardus Episcopus Bigeronensis, Garcias Ferto, & Guilielmus itidem Ferto ex proceribus Labadanæ regionis Aquitaniæ Augusto mense Ramiro Regi Gisbergam tradunt: Bernardi Rogerii Bigeronum Comitis filiam: & Garsendæ eius vxoris. Eam Rex in matrimonium ducit. Vetus rerum Aragonensium scriptor Gisbergæ nomen sacri fontis baptismate sortitam fuisse perhibet: & vocitatam Ermesendam: nomine tamen Ermesendæ vsam vetusta monumenta testantur.

Turbatis rebus malorum extremum discordia accessit: nam dum induci non possunt, vt intra præscriptam portionem se quisque contineat, initia ipsa regnorum inter fratres cruenta fuisse, & ad cædem, & internecionem inter se contendisse satis constat. Inter Garciam præsertim, & Ramirum non finium modo tuendorum, aut propagandorum causa, sed de tota ditione magna belli contentione est decertatum. Cum Garcias viuente, vt ferunt, patre, pia peregrinatione Romam profectus esset, vt Apostolorum Petri, & Paulli basilicas viseret, & sacra limina veneraretur, & Ramirus fœdere Cæsaraugustanum, Tudelanum, & Oscensem regulos sibi adiunxisset, vt facile appareret bellum parari, nec vltra ad arma ire dilatatum: in regnum fratris irrumpit: & Taffaliam oppugnat. Frater peregre reuersus coacto exercitu obuiam illi procedit: & prœlio magna virium con-

contentione decertato, Ramirus turpi fuga; cum castra hostes diripuissent, magna accepta clade profligatur. Aragoniæ pæne totius Garcias potitur: Ramirus in Suprarbium, & Ripacurciam se abdidit: & destitutum se videns cęsis suorum catervis in montes concessit.

AERA NATI CHR.

Ermengaudus Vrgellitanus Comes, quem Peregrinum vocitauere, sacra peregrinatione religionis causa obita, Hierosolymis decedit. Ermengaudus F. annos V. natus ex Constantia vxore in patris locum succedit heres. 1075. 1037

Raimundus Barcinonensis erepta patris tempore armis vindicat: atque adeo feliciter rem gerit, vt laudem, & gloriam bellis partam, & imperij fines propagatos summi decoris honoribus amplificauerit. Satis constat XII. Maurorum Reges ex latis Hispaniarum prouinciis tributarios, ac stipendiarios sibi reddidisse.

10

Raimundus Fulcho Vicecomes Cardonensis Guila matre genitus Cardonensē sacrā ędē D. Vincentio dedicat: Eribaldo Episcopo viro sanctitate insigni Vrgellitanæ Ecclesiæ præside. Eribaldo Ermengaudus succedit Episcopus: cuius religionis, & sanctitatis splendor, quasi magnum lumen per omnes Hispaniarum oras nostris gentibus eluxit. 1078. 1040

Hugo S. R. E. nuntius Apostolicus in Hispanias legatus Barcinone prouinciale munus rerum sacrarum administrat: eoque assidente Raimundus Barcinonensis, proceresque Cataloniæ ex Gothicis legibus, quib⁹ fora, & iudicia in terra Catalonia indici, & constitui superioribus sæculis consueuerant, & in Castellæ, & Legionis ditionibus Reges iura statuebant, quas Ferdinandus Rex Ramiri frater in sua ditione firmarat, aliquas tollunt: & exceptionibus leniores efficiunt: nouasque condunt: easque, quod vsu cottidiano, communique consuetudine, quæ vim legis obtinet, collocarentur, ac sancirentur, Vsatica appellauere. Dignitatum, honorumque ordines Raimundum primum distinxisse, atque in Vicecomitū, Baronum, & Valuasorum gradus collocasse, edita, & corroborata opinio est: eaque ex antiquissimis litteris, & monimentis constitit: quæ sola Petri Tomichij de Augerio Catalone, & nouem illis proceribus, cum innumerabilibus copiis Arana, & Anabiensi valle in Cataloniam irrumpentibus commentum, & ea quæ tamquam veteri opinione, & omnium firmata consensu prodidit, nempe à Carolo Magno Imperatore nouem Comitum, Vicecomitum, & totidem Baronum ordines distinctos, atq; constitutos, plane conuellit. Nam quod persuadere nititur nouem etiam diœceses Episcopatuum, Rotensi adiecta quæ Ilerdensi cesserit, ab eodem Carolo terminatas, quæ tot ante sæculis definitæ fuerant, incuriam hominis satis refellit: atque coarguit.

20

30

A. D. XV. K. Oct. Rege in arce Laquerensi adsidente, cum Eribaldus Vrgellitanus antistes conquestus esset, Sanctio Rege Ramiri patre annitente Ripacurciensem, & Gestabiensem diœceses ab Vrgellitana ecclesia fuisse diremptas, quæ Ludouici Imperatoris regno illius Episcopo contributæ fuerant, vetustæ iurisdictioni restituuntur. Rota Ripacurciensis, cuius Mauri longo tempore potiti fuerant, & Sanctius Ramiri pater ab eorum dominatu vindicauerat, & Narbonensi prouinciæ contributa fuerat, Vrgellitanæ diœcesi adiungitur.

40

RIPACVRCIÆ SVPRARBII ET ARAGONIÆ SVBIVNCTIO.

Gonzaluo Suprarbiensi, & Ripacurciensi, siue Rege, siue Comite, vt supra memorauimus, interempto, quem Ramonetus Vasco ad Monclusi pontem insidiis circumuentum interfecerat, Ramirus fratris ditione potitur: & Regē se Ripacurciæ, Suprarbij, & Aragoniæ appellat. Gonzaluus ad D. Victoriani sepelitur. 1083. 1045

Hoc ipso anno Sanctij Ramiri Regis filij fit mentio: quem ex muliere susceperat, cui cōnubij cum eo ius, fasq; non erat: & alterius item Sanctij ex Ermesenda iusta vxore eodem hoc anno geniti: qui patri regni succedet heres. Vetustæ præterea tabulæ exstare in cœnobio S. Iohannis Pinnatensis Gothicis litteris inscriptæ feruntur, quibus Ferriolus Bolea, qui se cum Nuennone fratre ei sacro cœtui addixerat, dum hostium feritatem, atque immanitatem deuitat, & Paganos vocat, perhibet hoc anno Ramirum Regem in Aragonia, Suprarbio, & Ripacurcia, Almugdadirium Cęsaraugustę, & Almudafarem Ilerdæ regnare.

50

Sanctius Episcopus Iaccetanus. Paternus Abbas Pinnatensis.

K. Dec. obiit Ermesenda Regina: & ad D. Iohannis Pinnatensis sepelitur. Ex ea Rex alterum filium nomine Garciam habuit. Is Iaccetanus fuit Episcopus. Duas ex eo coniugio filias suscepit: Sanctiam, quæ Tolosati Comiti nupsit: & Theresiam Guilielmi Bertrandi Prouinciæ Comitis vxorem. 1087. 1049

AERA. NAT. CHR.

Sanctium filium maiorem natu Aiuaris, Xabierris, & Latris heredem instituit: & vtl ferunt Comitatus dignitate decorat: & Ripacurciæ præterea dominatum attribuit.

10091. 10053. Stabile, & perpetuum bellum inter Nauarræ, & Aragoniæ Reges fratres germanos permanserat: quod reprimi nisi alterius internecione non potuit. Cum tandem summa externarum virium contentione Garcias, & Ferdinandus armis decernerent, Ramirus ereptam Aragoniam recuperat. Cum enim non mitioribus furiis Garcias, & Ferdinandus iactarentur, & Ferdinandus iam præpotens, & excellens Castellæ ditioni Legionense, & Gallaicum regnum adiecisset, de Riogiæ, & Burueuæ ditione, quæ ad Hiberum pertinet, decertantes, Garcias, vt frater vltra Aucæ montes se reciperet, cogit. At Ataporcam; id vico nomen est, collatis signis prœlio cum decertarent, Garcias contumacis, & superbi animi princeps, & qui iuniorem fratrem regnorum imperio superiorem sua inuadere æquo animo pati non posset, in ea pugna mortem occumbit. Ex eo Ferdinandus regni fines Hiberi ripis terminat: & Pompelonense regnum: quod Hibero, & Pyrenæi iugis contineretur, Sanctio Garciæ fratris F. reliquum esse voluit. Aragonia, Suprarbium, & Ripacurcia Ramiro libera remanent. Non tamen his finibus Ramirus contentus, mense Ianuario non Aragoniæ modo, Suprarbij, & Ripacurciæ se Regem, sed Pompelonensis ditionis appellat. Tres filios Garciam Regem suscepisse veterum scriptorum testimonio apparet: Sanctium, quem regno destinatum ad Pennalenem Nauarræ vicum, viuente patre interemptum tradunt: & alterum itidem nomine Sanctium: qui patri regni successit heres: tertium Raimundum: qui postea sibi regnum appetens Sanctium Regem fratrem interemit.

Mauris, qui Ripacurciæ penitus exacti nondum fuerant, acre bellum à Rege infertur. Benauarrium ab eis receptum vi expugnat.

10092. 10054. In Commentarijs rerum à Ruderico, Biuario gestarum quem Cidum sua ætas appellauit, & heroum veteres casus imitatum illa memorant carmina, quæ multis sæculis de clarorum virorum laudibus in conuiuiis cantitantur, scriptum reperimus summa contentione, & dissidio inter Ferdinandum, & Ramirum Reges de Calagurris vetustæ Vasconum vrbis ad Hiberum sitæ iure, ac dominatu fuisse concertatum: armorumq; discrimini eam controuersiam, vt gentis priscus mos fuit, commissam: vt Cidus Castellæ Regis, Martinus Gometius, quem totius Hispaniæ acerrimum, & fortissimum virum idem auctor gestorum commemorat, Aragoniæ Regis iura & partes armis vindicent: & pro suo quisque regni decore ferro dimicet: vt qui certamine victor euaserit, eius nationis regnũ vrbi imperitet. Martino ex prouocatione deuicto, atq; interempto de Calagurri Ferdinando Ramirum concessisse. Eum virum, qui in publica causa mortem oppetiit, cui tantus honos, etiam ab inimicis defertur, regia Pompelonensium Regum stirpe ortum, & ab eo proceres illos maiorum gentium, qui Lunæ cognomento agnationibus tot illustrium familiarum distinguuntur, generosa propagine profectos apud veterem scriptorem comperio.

Ramirus, & Sanctius Garciæ Regis F. pactione arcium tradendarum fœdus sanciunt: & eæ arces veluti obsides vtrinque acceptæ. Pacto eo conuento Ruesta, & Pitilla à Ramiro Sanctio traduntur: arx vero Sanguesana, Lerda, & Onduesium pactione auxilii aduersus Ferdinandum Regem conferendi Ramiro, posterisque eius à Sanctio sunt attributa.

10093. 10055. Raimundus Berengarius Barcinonensis Comes, & Almodis eius vxor Senescaliam Cataloniæ Raimundo Myroni tradunt: quod genus imperii præcipua rerum bellicarum administratione adiuncta ad strenuos in primis viros, & virtute, potentiaque præstantes, & Comitum Barcinonensium propinquitate coniunctos deferri consueuit: summæq; rerum præficiebantur: penes quos opes, & arcana regni in Gallia spectarent. In Aragonia vti in Galliæ regno Maiores domus appellabãtur: quod aulæ Regiæ præfecti essent: quorum vis, ac potestas domi, militiæq; plurimum pollerent. XXV. anno regni Henrici Francorum Regis eam rem gestam vetusto monumento perhibetur.

10094. 10056. A.D. XVIIII. K. Febr. AERA MXCIV. in concilii decretis à Cresconio Apostolicæ ecclesiæ Iriensis Episcopo, & Vistrasio Lucensi Metropolitano, & Suario Dumiensi Episcopo Compostellæ factis in Basilica beati Iacobi Apostoli apparet XXI. annum regni Ferdinandi connumerari: vt eadem temporis ratio Ramiri eius fratris regno adæquetur: & apposite conueniat.

10096. 10058 Ali Sarracenus qui Dianii, & Balearium insularum dominio potitur, earum ditionum ecclesiastica iura hoc anno, vt in vetustis tabulis apparet, Ecclesiæ S. Crucis, & Sanctæ Eulaliæ Barcinonensis, & Guilaberto Episcopo. VII. K. Ian. contribuit. Guilabertum tamen

tamen Episcopum Barcinonensem VIII. Id. Octobris Anno domini MCXX. à Sarracenis in prœlio interemptum vetusta quædam monumenta testantur.

Cum Ferdinandus Rex, qui gestarũ rerũ gloria Magni nomen est consecutus, Cæsaraugustum enim, Toletanum, Portugallensem, atque Hispalensem Maurorum Reges sibi parere, atque tributa quotannis pendere coëgerat, immemor malorum, quę tot per annos illa ætas fraternis dissidiis tulerat, regni ditionibus à patre disiunctis, & inter filios diuisis, ipse itidem Sanctio, Alfonso, & Garciæ liberis regna & tradita, & bellis parta diuidit: & perpetuum odium, atque dissidium, summamque inuidiam, & infamiam opera sua illis conflauit, Sanctius adepto regno fratres inexpiabili odio persequitur: eius vero frater 10 patruelis Sanctius Pompelonensis Rex, quoad eius fieri poterat, fratribus implicitis bello, erepta vindicat.

Ramirus Rex paulatim proferendo fines, præsidiaria castra extollens altius, & castella, turresque frequentes opportunis locis construens Mauris bellum infert: omniq; Suprarbio, & Ripacurcia pellit: aut suo imperio subiicit. Almugdadirũ Cæsaraugustanum, & Almudafarem Ilerdensem Reges, quotannis tributa conferre cogit. Iis signis collatis, vt erat acer, & pugnax, Oscensem Regem maximis prœliis deuincit. Palliariensem ditionem, cum sibi virum præpotentem, & nauum Regia cognatione adiunctum Rigolfum Florentium conciliasset, ac fœdere deuinxisset, imperio adiungit. Rigo fus castellum ad Toris ripas obstructum opere, ac natura munitum Palliariensis regionis arcem, 20 atque receptaculum constituit. Castellionem appellat. Ex Eincelina primaria femina Bernardum, & Amatum filios reliquit: qui arcem eam Regi, patre Rigolfo vita functo tradidere: & Eincelinæ Beranuium Castellum ad Isauenæ ripas situm condonatur. Palliariensis regionis ex eo Rex se potiri sperat.

Hoc ipso anno Sanctius Ferd. F. in Pompelonis, Alauæ, & Castellæ ditione regnare traditur: Ramirum vero Sanctij patruum Aragoniæ regni potiri.

Sedes Episcopalis Rotæ constituitur: diœcesisque Palliariensis, & Ripacurciensis illi contribuuntur,

Sanctius Episcopus Aragonensis.
Paternus Episcopus Cæsaraugustanus.
30 Arnulfus Episcopus Rotensis.

Hi antistites, & Guilielmus Vrgellitanus Wifredi Cæretanię Comitis F. Heraclius Bigeronensis, Stephanus Olorensis, Gomecius Calagurritanus, Iohannes Lectorensis, Episcopi Austindo Auxitano Archiepiscopo assidentes Iaccæ vetusto Vasconum oppido concilium eius prouinciæ celebrant: quam & cis Pyrenæum, & ea Aquitaniæ regione, quæ Vasconia illis temporibus dicta est, nunc Gascunia vocatur, aut Regi Ramiro paruisse, aut fœdere fuisse adiunctum, nõ opinione solum, sed etiam plane ad veritatem hoc vno monumento mihi persuadeo. In primo Concilij consessu Rege vna cum filiis, ac regni proceribus assidente maxima frequentia, atque applausu in Dei opt. Max. laudes populus erumpit. Regem benignissimum, ac serenissimum principem compellat: pro- 40 speraque acclamatione diuinum implorat numen, vt hostium, ac gentium victor existeret. Summa religione, ac pietate eo in concilio cærimoniarum sacra, magna corruptela, propter assiduos bellorum tumultus intermissa sanciuntur: deprauatique mores patrij in ordinem rediguntur: & perfecta instituta maiorem reuocantur. Ne quid ex sanctorum patrum ritu, negligentia, fraudeve prætermitteretur, sacra omnia pie, riteque ex Catholicis sanctæ Romanæ ecclesiæ decretis, atque sanctionibus instaurantur: ne inter ipsas clades, ac feros bellorum exitus aut continuum armorum vsum, sacræ religionis viderentur nostri negligentiores. Data Sacerdotibus lex, ne quo alio more, quam Romano præcarentur: neq; Gothica, vtpote peregrina piacula, exsoluerentur. Ecclesiastica sedes Iaccæ constituitur: quæ priscis temporibus Oscæ collocata fuerat: decernuntque, vt quan- 50 doque diœcesis caput ab impiorum dominatu eriperetur, illi Iaccetana sedes subiiceretur: & tamquam filia parentem pie, sancteque coleret. Fines diœcesis terminantur: ac circumscribuntur. Paternus Cæsaraugustanus Episcopus permissu sacri concilij ecclesiam sanctarum Massarum Cæsaraugustæ vrbis, quæ innumerabiliũ martyrum cineribus compactæ erant, ad Orbe, & Hiberi confluentes ripas vetustis temporibus constructam, quæ sacris reliquiis consecrata fuerat, & D. Encrati dicata, regio honori tribuens, atque gratificans Iaccetanæ ecclesiæ contribuit: eamque rem, ac terminatos fines Gregorius VII. Pont. Max. decreto suo postea confirmat. Præter decumas tertia tributorum portio, q Cęsaraugustani, & Tudelani populi reges Mauri pensitãt, ecclesiasticis munerib. assignat. Ex eo Episcopi, q ad eã diẽ Aragonię cognomẽto vsi fuerãt, Iaccetani etiã appellãtur.

AERA. NAT. CHR. 1101. 1063

Sanctius Castellæ Rex cum Carpetaniæ,& Celtiberiæ regionibus bellum intulisset, quarum regulos Ferdinandus pater suo subiecerat imperio,Cæsaraugustam circumsidet:& eius fines incurrit:quoad Mauri se,suaque illi traderent:ea conditione, vt ab hostium incursionibus vindicentur:nam eam vrbē Rex Ferdinandus Sanctio F. & eius regno cum appendicibus attribuerat.Inde de regnorum finibus summa inter Reges contentio: dum hac fertilitate,atque amœnitate Cæsaraugustani agri vterque perfrui cupit: atque eo gradu terminos promouere, vnde si porro anniterentur, ad oras maritimas, ac lætas cultu regiones aspirare possent:& magnis Regibus tam decore, quam virtute æquarentur. Sanctius summa implacabilis iracundiæ acerbitate in patruum graue bellum conuertit:illata causa,quod Nauarris opitularetur: suasque ac Cæsaraugustanorum copias colligens in Suprarbium improuisus, ac repentinus inuadit: circumcirca cuncta depopulatur,& vastat:patruo arcem Gradus obsidente:quam Mauri ad Eteræ ripas sitam munierant.Subita hostium irruptione nostri funduntur:& Ramirus Rex prœlians interficitur.. Vetustis annalibus perhibetur pugnam eam A.D. VIII. Id. Mai fuisse pugnatam. Ad D.Ioannis Pinnatensis sepelitur:gentiliciique tumuli sepultura corpus humatur.Gregorius VII. Pont.Max.præclaro impertito testimonio regē summis laudibus extulit: Christianissimum appellans:& sedi Apostolicę adeo deditum,atque addictum,vt vna cum liberis sese, regnumque tributarium illi constituerit:eius pietatem, ac religionem collaudat:quod tanquam alter Moses primus post deuastatas à Mauris Hispanias Romana sacra,canonicaque instituta pie,sanctẽque adsciuerit:& Toletanā superstitionem pergentes fusam,sunt qui his verbis Magorum portēta innui arbitrentur,cuius illusione hominum mentes imbuebantur,amouerit: atque proiecerit. Quæ eo à summo Pontifice extolli,atque prædicari videntur,quod Rege annitente, atque instante vetustis sacrorum ritibus more Romano,rebus diuinis opera daretur:precationes consecrarentur,sollemnia, stataque sacrificia rite peragerentur: ac vota persoluerentur. Magnas enim sollemnium precationum dissimilitudo in Hispaniarum prouinciis turbas,ac contentiones excitauerat.

SANCTIVS VII. ARAGONIÆ ET SVPRARBII REX.

Sanctius duodeuicesimum annum agens patri succedit heres.

Arnaldus Myro Myronis F. in Palliaria, ac Ripacurciensi regione præpotens ea tempestate late ditionem continuat. Agerensi castello præsidio firmato regionem omnem, quæ Nocharia Ripacurciensi,& Palliariensi, itē Nocharia fluminibus,& à Septemtrionibus montis Sicci iugo, & meridie S. Liciniæ arce continetur, impiis expulsis hostibus armis vindicat.

Casteldasium castellum Maurorum irruptione,atque impetu vi expugnatur.

1102. 1064

Initio regni Iaccam vetustum Vasconum oppidum,& ciuium frequentia, & situ,& Beneharnensi saltu,nunc Aspensem vocant, celebrem, Galliarum commercio, atque commeatu, externisque commoditatibus opportunum Rex vrbis appellatione cohonestat.Habitari enim tanquam vrbem,frequentarique,quod totius regni præsidium,atque propugnaculum esset,corpusque ei ciuitatis,senatus,& plebis concilium attribui, & magistratus ad iura reddenda quotannis creari è dignitate regia censuit.Leges ciuibus sancit:militaribus,incultis,atque horridis illis hominibus consentaneas:forumque indicit,Iaccetanum nuncupatum:quo & ciues, & regni incolæ,colonique firmum ius tenerent. Leges in iustum postea volumen, quod hodie exstat, referuntur: eæque à Rege, in Nauarræ regni populorum institutis scitæ fuere.

Rex Sanctio Pompelonensi Regi patrueli fratri fœdere adiunctus,patris vlciscendi causa Sanctium Castellæ Regem patruelem itidem fratrem bello persequitur.Prœlio ad Vianam commisso Castellæ Rex profligatur.

Hugo Candidus presbyter Cardinalis S. R. E. ad Hispaniarum Reges ab Alexandro II. P. M. de summa Christianæ reipublicæ legatus,quo de summo Pontificatu controuersia esset, maximaque impenderet contentio,summo cum honore à Rege excipitur. Verum Christi Vicarium Alexandrum tanquam rite ad eam dignitatem adscitum Rex, omnisque regia,ac populi profitentur:& legato Alexandri nomine parent:atque obedientiam adhibent. Cœnobia, eorumque vectigalia, quod ab Episcopis vindicarentur, Rex potestati, atque arbitrio summi Pontifi. subiicit: vt à sede Apostolica conseruentur.

1103. 1065

Cum Aragoniæ,& Castellæ Reges ab armis recederent, & Sanctius Ferd. F. in fratres germanos omnem conatum,atque impetum vertisset, Aragonius Abdurrahameno Oscensi

Oscensi Regi bellum infert: Barbastrum nobile Ilergetum oppidum ad Veri fluuii ripas situm vi expugnat. In ea obsidione occumbit Ermengaudus Vrgellitanus summæ potentiæ princeps: cuius filiam Feliciam Rex in matrimonium duxerat. Mauros tamen postea eius vrbis potitos comperimus. Barbastrensem ecclesiam Salomoni Rotensi Episcopo attributam quædam monumenta testantur: cum satis constet Arnulfum Episcopum aliquot annos post vrbem eam primo captam vitam perduxisse.

AERÆ NAT. CHRI.

Raimundus Berengarius Comes Barcinonensis, & Almodis eius vxor de controuersia, quam cum Vicecomite Raimundo Bernardo Trencauello habent hereditaria comitatus, ac ditionis Rhodensis Galliæ prouinciæ, & vicecomitatus Conseranensis, & Conuenatis, & iurisdictionis ciuitatum Carcasonensis, & Narbonensis, Mineruinæ, ac Tolosatis transigunt: atque decidunt. Trencauellus Comitibus sese obstringit: supremumque eorum dominatum, & summam potestatem sancit. Ea pactione Carcasonis Comitatus Trencauello mancipatur: recipiuntque Comites Carcasonensem ciuitatem: & eas possessiones, quæ Episcopi iuris erant. His constitutis Raimundus Arnaldus Carcasonensis Vicecomes, & Raimundus Iazbertus Vicecomes Rhodensis Comitibus Barcinonensibus, posterisque eorum se, suosque subiiciunt: atque addicunt. [1106. 1068]

Raimundus Wifredus Cæretaniæ Comes moritur.

Guinardus Ruscinonensis Comes Perpinianum oppidum, haud procul Ruscinonis vetustæ vrbis vestigiis condit: eo in loco, vbi duæ tabernæ, & diuersoria erant, quæ Bernardi Perpiniani nuncupabantur.

Sanctius Regis frater Ripacurciæ ditioni præficitur.

Hoc ipso anno, qui regno Philippi Francorum Regis Henrici filii octauus fuit, Arnaldus Myro Monasterium S. Petri Agerensis condit. Hic clarus, ac præpotens vir prole virili orbatus Valentiam filiam Raimundo Raimundi F. Suniarii Comitis nepoti Comiti Palliariensi in matrimonium collocat: & Ledgardim alteram filiam Pontio Vicecomiti Caprariensi vxorem tradit: quorum filius Gerardus Capraria Agerensis item Vicecomitatus fit heres.

Sanctius Rex Ferdi. Regis F. cum non Alfonsum modo, & Garciam fratres hereditariis regnis expulisset, sed sorores Vrracam, & Eluiram vlcisci, & persequi statueret, & Vrracam in Zamoranam arcem compulisset, atque eam obsidione premeret, & nulla spes esset diutius obsessos inopiam laturos, à Belidio Ataulphio Zamorensi optimate, qui ad stationes regias dolo peruenerat, perfidia, ac proditione interceptus, crudeli morte mactatur. Certum auctorem eiusdem ætatis exstare comperio, qui prodit, Vrracam summi consilii feminam cum Petro Ansurio Comite, & Zamorensi ciuitate ab Rege desciuisse: ac rebellionem fecisse. [1110. 1072]

In aliquot annalibus, quibus memoriæ publicæ retinendæ causa, res insignes singulorum annorum litteris consignabantur, qui complures exstant, testatum comperio: Rudericum Biuarium Cidum cognominatum, postquam Sanctius Rex interemptus fuit, & Simonem Garcesium Torrelliam ex prouocatione singulari certamine armis decertasse: & Torrelliam virum in primis strenuum, atque primarium à Biuario deuictum: neque de qua controuersia conflixerint, memoriæ proditur: sed causam Alfonsi Regis Castellæ Sanctii Regis fratris Biuarium tuendam eo certamine suscepisse. In iisdem præterea annalibus traditum est, eundem post ea Biuarium singulari itidem certamine Farizium Sarracenum vehementem bellatorem ad Medinam Zelimi nobile oppidum deuictum contrucidasse.

Rudericus Biuarius Cidi cognomentum sortitus, cuius animi magnitudinis, & rerum gestarũ commemoratio ea est, vt supra hominis priuati fortunam esse videatur, ab Alfonso Castellæ Rege desciscens, qui in demortui Sanctii Regis fratris locum successerat, Celtiberiæ arces munitissimis locis à Mauris obstructas vi expugnat: & in Valentini regni fines irrumpẽs, firmissimo robore copiarũ suarũ acre bellũ aduersus Mauros gerit: & suis, sociorumque viribus in hostes consurgens totam belli molem in eam regionem auertit. Eodem conatu in intimas hostium regiones penetrans plura oppida, castellaque expugnat: quorum excidiis militem Præda locupletat. Mauri deliciarum luxu fluentes à militaribus copiis externis, & armorum vsu obduratis funduntur passim: cæduntur que.

Gregorius VII. P. M. Regi nostro tota mente, atque omni animi impetu bellum sacrum meditanti, atque molienti, gratificaturus, tribuit, atque condonat vt prouentus, ac decumas ex agris vectigalibus attributas ecclesiis, delubris, sacellis, & cœnobiis quæ construerentur, atque à Maurorum dominatu vindicarẽtur, suo arbitratu ipsis ecclesiis, [1112. 1074]

AERA. NAT. CHR. 1114. 1076

delubris, facellis, & cœnobiis assignare, atque adnectere posset. Id ius à Gregorio firmatum Vrbanus II. P.M. postea Aragonensibus Regibus, posterisque eorum firmum, ac ratum sancit.

Sanctius Rex Garciæ Regis F. ad Rotam interficitur. An Rudericus Toletanus Antistes necis auctorem sciens, ac prudens reticuerit, affirmare non ausim: satis enim ex vetustis monumentis constat, à Raimundo fratre, seu dira regnandi cupidine, siue cæca, ac temeraria sui vlciscendi insania fuisse interemptum: & Raimundum regium nomen inuasisse.

Ea occupata tyrannide Raimundus non diu oppressum seruitute regnum obtinere potuit. A Pompelonensibus enim regni finibus est expulsus: Sanctiumque Aragoniæ Regem sibi deligunt, atque adsciscunt: qui ex eo tempore regni Pompelonensis, Naiaræ Regiæ Vrbis, & totius eius ditionis, quæ Hibero amne, & Aucensibus montibus continetur, conniuente Alfonso Castellæ Rege Ferdin. Regis filio potitur: cuius supremum potestatis ius, atque dominatum eidem Alfonso recipit: atque sancit. Raimundus fraterno sanguine pollutus extorris à Cæsaraugustano Rege Mauro excipitur: & in summa miseria, atque ærumna vixit. Neptem reliquit Marchesiam Aznarii Lupi vxorem. Regis Sanctii Pompelonensis F. Ramirus, ea in conuersione rerum, & perturbatione ad Cidum deducitur: cuius filiam in matrimonium duxit.

ARAGONIÆ ET POMPELONEN. REGNI SVBIVNCTIO.

Bellum à Rege ad Ripacurciæ confinia geritur: Maurique cæduntur: & coercentur. Arcem munitissimam Munionem vocatam ad Secastellam oppidum IIII. M. P. à Gradibus magna virium contentione expugnat. Adfuisse eo in prœlio Garcias Iaccetanus Regis frater, & Arnulfus Rotensis Episcopi traduntur. Insigni, & cruenta victoria parta, ad D. Victoriani principem aram mense Augusto, summa cũ pietate Rex vota persoluit. Is rerum status erat, vt perpetuæ stationes agendæ continentibus bellis essent.

Raimundus Berengarius Barcinonensis exacta ætate, summa, & perfecta gloria perfunctus è vita excedit: & in æde maxima Barcinonensi sepelitur. Duos reliquit filios: Berengarium Raimundi: quem natu maiorem priscus auctor confirmat: & Raimundũ Berengarii: quibus Cataloniam omnem, vt omnis controuersiæ dissensio tolleretur, diuidi voluit: finesque imperii singulis constitui. Carcasonensem ditionem Raimundo attributam comperimus. Hunc Guilielmi Tolosatis Comitis fratrem ex Almodi matre memorant.

BERENGARIVS ET RAIMVNDVS COMITES BARCINONENSES.

Sanctia Regis soror, Tolosatis Comitis vxor D. Mariæ cœnobium in S. Crucis finibus constructum affluentibus copiis ditat. Sororum, id est feminarum piè, sanctèque degentium receptaculum esse voluit: indeq; nomen inuenit. Sanctia in eo sacello sepelitur.

Aimericus Vicecomes Narbonensis Mahaltis F. Raimundo Barcinonensi, quē germanum appellat, ego vterinum fratrem fuisse suspicor, iura potestatis arcis, ac ditionis Fonolletiæ, & Petræ Pertusæ recipit: atq; auctoramenti sacramento sancit. Huius egregia opera enituit, quod Raimundo opem, atq; auxilium tulerit, in eo bello, quod aduersus eos proceres gessit, qui Rhodensem, & Carcasonensem ditionem inuaserant.

1114. 1076.

Couinum, & Pitilla arces à Rege vi expugnãtur. Ad Cæsaraugustam prœlio cũ Mauris decertat. Pina oppidum situm ad Hiberi traiectum, Gradum vocant, incursione hostili deflagrat. Post finitima vi, vel metu subacta castrorum, & castellorum munimentis oppleta Aragonia est: & iam assuefacta terrori esse accolis omnibus, quos antea formidauerat: & deuicti paulatim in amplitudinem gentis concessere.

1118. 1080.

Rerum Barcinonẽsium vetus scriptor Raimundum Barcinonensem perhibet Roberti Viscardi Apuliæ, & Calabriæ Ducis potentissimi Principis filiam in matrimonium duxisse: neq; deesse video, qui vereatur, ne falso memoriæ proditum fuerit. Gaufredus enim monachus, qui eiusdem Roberti, & Rogerii Siciliæ Comitis eius fratris res gestas, ipsius Rogerii rogatu posteris tradidit, cum de ea re mentionem nullam fecerit, Mathildim tamen Rogerii F. Raimundo Prouinciarum Comiti nupsisse, commonstrat. Rem dignam censeo in qua animaduertenda eius verba apponantur.

» Anno dominicæ incarnationis MLXXX Raimundus famosissimus Comes Prouinciarũ
» famam Rogerii Siculorum Comitis audiens propter strenuitatem, quæ de ipso referebatur, legatos dignos, qui à tanto ad tantum dirigerentur, mittens, Mathildam filiam suam,
» quam de prima vxore, admodum honestæ faciei puellam habebat, sibi in matrimonium
» copulandam expostulat.

Apponit

Apponit præterea, ne plura subtexam, Raimundum in Siciliam profectum, digno exceptum apparatu, pactiones renouatas, dotem dictam, sponsalia celebrata: & inconditis etiam carminibus faces nuptiales decantat: vt qui in ea re præsens adfuerit: ac falli minime potuerit. Iam vero, quod Prouinciarum Comitem appellet, & rerum status, & illarum ditionum Galliæ prouinciæ conditio, & temporum ratio subinnuere videri poterant, Raimundum Comitem Barcinonensem fuisse, cui Mathildis nupserit: cui & media Catalonia, & Narbo, & Carcaso primariæ ciuitates Prouinciæ ea tempestate parerent: atque eius supremum sustinerent dominatum. Cum vero idem Gaufredus sexto postea transacto anno, Raimundo Barcinonensi Comite interempto eiusdem Raimundi Prouinciarum Comitis mentionem fecerit, & Mathildis sororem ab eodem Raimundo Claramontio Comiti collocatam, quæ classe ad S. Egidium prouinciæ Galliæ oppidum appulerat, vt Philippo Francorũ Regi nuberet, cuius fuere diremptæ nuptiæ, haud absurdum fuerit, si asserere ausim Mathildim Raimundo S. Egidii, & Tolosatium Comiti nupsisse: qui Prouinciarum Comes ab eo auctore sit appellatus: vt vere Barcinonensis Raimundus Viscardi filiam in matrimonium duxerit.

ABRA. NAT. CHR.

10

Garcia Iaccetano Episcopo Regis fratre, & Raimundo Dalmatio Rotensi Episcopis de diœcesum finibus contendentibus certi limites terminantur: scribendo adfuisse Sanctium Galindium Comitem, qui Boltagnę, Ataresii, & Sosii dominabatur, & Centullum Bigeronensem Comitem, & Sanctium itidem Ramiri Regis filium vetustis tabulis Rotensibus comperimus.

20

Cum regni tenues opes, atq; exiles essent: ac virium, & armorum firmamento, ac robore constaret, atq; ea spe nostris animi adderentur, si ex mõtosis saltubus, & asperis, prę ruptisq; locis in vberes, ac fertiles regiones, quarum hostes potiebantur, arma transferrent, ac bellum ipsos aleret, Rex, quod in decumas ecclesiarum, atque eos agrorum fructus, qui sacris functionibus assignabantur, primitias vocant, manus iniecisset, atque in militares vertisset vsus, magna se religione obstrictum videt: tantaque vis fuit pœnitendi, vt in D. Victoriani cœnobio, ad D. Vincentii aram, Raimundo Dalmatio Episcopo assidente, eius noxæ religionem expiarit.

1119. 1081

Bolea in Vasconum, & Ilergetum confiniis sita, & opere munita, ac situ, à nostris vi expugnatur. De ea re Gonzaluus Garcias, cui Sanctæ Mariæ cognomen fuit, Cæsaraugustanus ciuis, & in primis iuris scientia clarus, qui de rebus gestis Regum Aragoniæ opus latino sermone contexuit, hęc prodidit. Anno vero millesimo octogesimo primo debellauit Boleam: vnde egressi sunt, originemq; duxerunt duo generosi viri: quorum cognomen ante nuncupabatur à Turribus: sed quia in expugnatione loci, vltra vires humanas conflixerunt, cognomen eis mutatum: ac à villa expugnata sumptum. Hæc eadem, ferme totidem verbis, à Gauberto monacho, earum itidem rerum scriptore, qui eiusdem Gonzalui ætate opus suum concinnarat, traduntur.

30

A. D. VIII. Id. Dec. Raimundus Berengarius Comes Barcinonensis ad Astoris perticam, is locus est inter Gerundam vrbem, & S. Celedonii oppidum, ab impio, & conscelerato fratre Berengario trucidatur. Raimundo filius A. D. III. Id. Nouemb. natus fuerat: qui patris nomen tulit. Is diuina ope seruatus, & patris, & patrui ditione, qui meritas parricidii pœnas dedit, potietur: & ad summum perueniet imperium.

1120. 1082

40

Bernardus Guilielmus Comes Besalunensis.

Guilielmus Raimundus Comes Cæretanus.

Gradus Ripacurciæ oppidum vi expugnatur: quod cum Ramirus Rex, si eius esset potitus, D. Victoriano se dicaturum vouisset, votum à patre nuncupatum pius Rex soluit: & cœnobio D. Victoriani attribuit.

1121. 1083

Magnam ab hostibus Christianorum stragem hoc anno editam ad Rotam oppidum, prope Salonis ripas situ munitissimum memorant. Eam rem Alfonsi Castellæ Regis ope, atque consilio gestam comperio: qui suas opes, atque copias Mauris adiunxisset, quod cum Aragonio Rege de Pompelonensi, & Nauarræ regno certaret: fratrumque discordia prope ad vltimum dimicationis ventum. Eo in prœlio Ramirum Infantem Sanctii Nauarræ Regis filium occubuisse ferunt.

50

Aierbium oppidum à Rege conditur: & cõmunitur haud procul Gallici fluminis ripis: eo situ quo Ebelinum vetus oppidum via consulari, quæ Cæsaraugusta Beneharnũ ducit, constitutum apparet. Proximis gentibus perdomitis, virium accessione robustior, aduersus finitimos bella gerens, totius Vascetaniæ populos, aut subigit, aut in fœdera cogit.

Festo natiuitatis Domini die Rex prœlio cum impiis hostibus ad Petrampisadam decertat.

1122. 1084

AERA. NAT. CHR. 1122. 1084.

Non. Apr. sacro cœnæ domini die, & item postero vi. Feria sancta corpora Indaletii & Iacobi eius discipuli Vrgitanæ Ecclesię Episcoporum, quos ex sacro illo collegio discipulorum beati Iacobi, & aliorum Apostolorũ in Bæticæ oras appulisse comperimus, frequentissima celebritate à Rege, & Petro eius filio, in cœnobio S. Iohannis Pinnatensis conduntur: quæ Almeria vrbe aduecta pie, sancteque à nostris coluntur.

Arguedas oppidum Rex paulo post vi expugnat.

A.D. X. K. Iun. Siecastellæ arcis Rex potitur. Eodem mense ad Tudelam cum Mauris signis collatis prœlio dimicat. Nostri adeo fidenter bella gerunt, vt iam non prærupta tantum collium, montiumque ardua occupauerint, sed in immensa, ac vasta camporum se effuderint. 10

Hoc anno A.D. VIII. Id. Febr. ab hora sexta, vsque ad horam nonam, trium horarum spatio defectione solis facta, adeo obscurato sidere diem obductam memoriæ proditur, vt quasi nocte offusa, tetris in tenebris, & obscura caligine omnia iacerent. Commutationem rerum periculumque Principibus portendisse, morte trium maximorum Principum subsecuta, sæculum illud quodammodo agnouit. Eo enim ipso anno obiere Gregorius vii. P.M. & Guilielmus, qui primus ex Normannorum ducibus regnum in Britannia, quam Angliam vocauere, multa virtute capessiuit: & Rob. Viscardus eiusdem gentis: qui Apulis, Calabris, Campanis, Bruttiis, & Siculis à se, & Rogerio fratre perdomitis, cum Macedoniæ, & Græciæ arma intulisset, & Constantinopolitano imperio cum Boamundo F. strenue immineret, summa, & perfecta gloria vitam amisit. 20

1123. 1085

Rex, cuius victoriæ longe, lateque diffusæ magnum hostibus terrorem iniecerant, Petro F. natu maximo Suprarbii, & Ripacurciæ ditiones attribuit: & regale nomen, dignitatemque impertit. Cum primogenitum Regii nominis appellatione dignatus esset, patria virtute, & maiestate pollentem, Sanctio Petri fratri Benauarri ditionem, & comitatum recipit: atque tradit.

PETRVS SANCTII REGIS F. SVPRARBII ET RIPACVRCIÆ REX.

A.D. VIII. K. Iun D. Vrbani festo die Toletum vrbs regia, & totius Hispaniarum Imperii veluti arx, quam Alfonsus Rex castris circunsederat, postquam imminentes colles firmis præsidiis occupasset, & hostes à commeatu, & reliquis copiis interclusisset, 30 Regi traditur: quare feliciter gesta, maiorum suorum victorias ingenti laude superauit.

1124. 1086.

A. D. VIII. K. Mai. Felicia Regina moritur. Tris ex ea Rex liberos susceperat: Petrum, Alfonsum, & Ramirum. Omnes regiam dignitatem consequentur.

Artallus Palliariensis Comes Artallus Comitis, & Luciæ F. Luciam Almodis Barcinonensis Comitis F. memorant.

1125. 1087

Mauri, qui Almorabides vocabantur, cum ab Abenhabeto Hispalensi Rege, vltro & Africæ, & Mauritaniæ prouinciis essent arcessiti, vt Alfonso Regi genero opitularentur, magnisque copiis ex delectu Africano comparatis fretum traiecissent, Abenhabetum ipsum regno deturbant: atque eo interempto, pæne totius Bæticę potiuntur: & magno impetu per Hispaniarum oras effunduntur. 40

Bernardus Toletanus Archiepiscopus, quem rebus sacris in Hispaniarum prouinciis Gregorius vii. P.M. præfecerat, & omnium antistitum primarium constituerat, Tolosæ concilium celebrat: cui adsedere Narbonensis Archiepiscopus, & Galliæ Gothicæ Episcopi. Mox ecclesiæ Tarraconensis instaurandæ pręfuit: eoque administro Tarraconense, & Toletanum templum dedicatione consecrantur. Vrbanus P. M. Tarraconensi Ecclesiæ Berengarium Ausetanum Episcopum præficit.

1126. 1088

Mense Maio ad Moreliam cum Mauris à Rege dimicatum vetus auctor memorat: & in eo prœlio Cidum deuictum. In quibusdam annalibus A.D. XIX. K. Sept. res gesta traditur. 50

1127. 1089.

Non iam repens bellum, sed acre, & magnum à Rege ad Cingæ fluminis ripas geritur. Festo S. Iohannis Baptistæ dominica die vna cum Petro F. Rege Montionem validum Ilergetum oppidum, & ad omnia opportunum, arce septum & situ munitum vi expugnat: pręsidioque firmat. Rudericus Toletanus antistes insigni laude Titionis primarii iuri id oppidum irruptum fuisse, atque expugnatum commemorat: & mox dolo amissum Barcinonensi Comiti fuisse traditum.

1128. 1090

Abderrahamenus Oscensis Rex tributarium se Regi, ac stipendiarium constituit.

Alfonso Regi bellum aduersus Almorabides Mauros, qui in Hispanias irruperant, gerenti difficilimo tempore à Rege subuentum est: eiusque subsidii causa Toletum proficiscitur

sciscitur. Stella oppidum intra Nauarræ regni fines constitutum populo, & ciuitate incolitur.

AERA. NAT. CHR. 1129. 1091

Castellare ad Hiberi ripas, XX. M. P. supra Cæsaraugustam loco præcelso, atque edito, velut arcem suis finibus impositam condi, atque muniri Rex iubet: vti eo munimento, crebris ad Hiberum dispositis præsidiis Cæsaraugustani, non incursionibus modo, sed continenti veluti obsidione premerentur: cuius præsidium, vacuos per agros, cuncta infesta commeatibus hostium fecerat: idq; receptaculum nostris exercitibus patuit.

Ad Arbis montis radices S. Eulaliæ, Almenara, & Nauale oppida à nostris irrumpuntur. Collis supra Oscam vrbi imminens, quem Sanctii vocitauere, communitur: atq; obstruitur: & ad eius vrbis obsidionem animi omnium conuertuntur. Loharri, Marcuelli, & Alquezaris munitissimæ arces in angustiis montium præsidiis firmantur: vicinæq;, & finitimæ regiones illis claustris continentur. Ex eo castella, quibus hostes in Hiberi, Gallici, Canadris, Veri, Guatazulemæ, ac Cingæ ripis pręsidia suæ propugnationis constituerant, maiore vi, atq; incitatione expugnantur. Osca primaria vrbe circunsessa, omnia loca superiora, atq; itinera à nostris obsidentur.

Iunio mense Rex copias omnes dispersas in Montionis arcem cogit vti Ermengaudo Vrgellitano affini aduersus Mauros, qui Ilerdæ, Fragæ, & Dertosæ dominantur, bellum gerenti subsidium compareтur. Tot per idem tempus ciuitates propagatę, conditęq; fuere, vt maxime auctum iuris communione Aragonium nomen sit.

Luna oppidum in Vascetania conditum, & cœtu incolarum frequentari cœptum: Eius oppidi ditio Bachallæ, ex proceribus primario viro à Rege attribuitur: vnde eius posteri Lunæ cognomen inuenere. Gens in primis longo stemmate insignis.

Berengarius Barcinonensis Comes, cum Cataloniæ partis dominaretur, & reliquam post fratris necem tyrannide appeteret, totius ditionis potiundę furore incitatus ingens bellum orsus fuerat: cuius Vrgellitanus & fautor, & adiutor exstitit.

1130. 1092

Ermengaudus Comes Vrgellitanus summę potentię princeps moritur. Is Gerpius est appellatus: quod ex Gerpo Castello Balaguerim vrbem ad Sicoris ripas sitam, & arce, & vbertate agrorum in primis nobilem, aliaque plura Ilergetum oppida, & Maurorum præsidia ad deditionem compulisset. Ilerdensem, & Cæsaraugustanum Reges ingentem pecuniam quotannis pendere cogit. Ex Lucia vxore Ermengaudum filium genuit. Adelaidam præterea vxorem prouinciæ Galliæ Comitem, & Sanctiam filiam in testamenti tabulis commeminit.

1131. 1093

Rex Ramirum F. minimum natu sacris, & diuino cultui dedicat: sacraque vota suscipere, eorumque sponsione apud Frotardum abbatem obstringi, & pie, sanctеque profiteri curat: & Cœnobio S. Pontii Tomeriensis Galliæ prouinciæ, in territorio Narbonensi ad Iauri ripas, Atraurium esse arbitramur, addicit: quem ex pueris non excessisse eo tempore arbitror. Res digna, quæ litteris consignaretur: mandareturque monumentis: atque ideo concepta literarum verba hoc loco adponere operæ pretium visum: vt Catholicum Principem maximis, & periculosissimis bellis vota victoriis suis nuncupantem audiamus.

"In nomine summi, & æterni Dei omnipotentis Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Notum sit omnibus sanctæ Ecclesiæ filiis: præsentibus scilicet, & futuris: quod ego Sanctius gratia omnipotentis Dei Rex Aragonensium, necnon Pompelonensium Regis Raimiri filius: qui fuit quondam: memor verborum Domini nostri Iesu Christi Nazareni, quibus ipse dicit: Date eleemosynam: & ecce omnia munda sunt vobis: & quoniam eleemosyna à morte animam liberat: & sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum: facio donationem ex alodibus meis propriis omnipotentissimo, ac clementissimo Deo: & almæ genitrici Dei Mariæ: atque gloriosissimo martyri Pontio: necnon Tomeriensi cœnobio: quod est situm in pago Narbonensi super fluuium Iauri: & domno Abbati Frotardo: seu successoribus eius: & monachis: moderno tempore degentibus: & in antea futuris. Igitur ego volens præfatus Sanctius Rex placare in omnibus Diuinitatem, ob immensa beneficia à Deo conlata: quoniam debet felicitas hominis beneficiis respődere Creatoris: calore Sancti Spiritus succensus offero amabile mihi pignus scilicet Raimirum filium meum Deo: & gloriosissimæ semper Virgini Mariæ, & glorioso martyri Pontio cœnobii præscripti, atque Abbati præscripto, & monachis ibidem degentibus in perpetuum: ea videlicet fideli deuotione, quatenus sit Monachus secundum regulam sancti Benedicti præscripti cœnobii: & imploret Domini bonitatem pro me: & matre sua: cunctisque propinquis suis. Post hanc itaque donationem, atque oblationem carissimi filii mei in primis dono prælibatis sanctis, ac præscripto cœnobio

AERA. NAT. CHR.

monſterium Sancti Vrbicij de Serrauol: cum omnibus ſuis pertinentiis: & cum omni-
bus decimis ſuis: cum villis, & manſis, & palatiis ſuis, & poſſeſſionibus: & cum omnibus
hominibus, & miſchinis ſuis, & poſteritate illorum: cum terris, vineis, pratis, paſcuis, bo-
ſcis, ſiluis, garricis, arboribus fructiferis, molendinis, aquis, aquarumque exitibus, & re-
greſſibus earum, viæ ductibus, & reductibus earum: tam vrbanorum, quam ruſticorum:
montoſum, ſiue decliuum: quicquid dici, vel nominari Romano ore poteſt: omnia, &
in omnibus ſicut ego vnquam habui: vel tenui, ſeu habere debui per qualeſcunque vo-
ces: ſine vlla re. Similiter dono illam Eccleſiam Apoſtolorum Chriſti Simonis, & Iudæ:
de Caſtro, quod dicitur Lauatella: cum omnibus Eccleſiis: & capellanis ſuis: quæ ibi-
dem fuerint cum decimis, & primiciis ſuis, & cœmeteriis: ſimulque alodibus ſuis: & per-
tinentiis ſuis. Simili tenore dono omnes primicias, & decimas, & oblationes, necnon
alodia de ipſis Eccleſiis, & villis, quæ ad prædictum caſtrum tranſmigrarunt: ideſt Mor-
raes, Baſtares, & Banizi: cum omnibus ſuis pertinentiis. Dono & Eccleſiam Sanctæ
Ciciliæ cum decimis, & primiciis: & cum oblationibus ſuis: ſiue cum omni Ec-
cleſiaſtico ſuo: & cum cuncta medietate de ſuo termino, cum ſuis pertinentiis.
Inſuper dono Deo, & præſcriptis Sanctis, ac cœnobio Tomerienſi illud Caſtrum, quod
vocatur Villelas: cum ſuo, & alodibus ſuis cunctis, ſiue affrontationibus, pertinentiis li-
berum, & ingenuum: cum Eccleſiis, & Capellaniis, quæ ibidem fuerint: ſi Deus con-
ceſſerit: cum omni Eccleſiaſtico earum: ſine vlla reſeruatione cum ſuis pertinentiis. Si-
militer dono ipſam pariam, & tributum, ac fabricam, quæ mihi ſoliti erant facere ipſi Iſ-
maelitæ: cum omnibus ſeruitiis ſuis: quæ debent facere. Dono etiam caſas in Iacca:
quæ fuerunt de Garſia Arceiz: qui fuit Marinus de prædicta Iacca: & ſunt in medio ſu-
pradictæ ipſæ caſæ. Adhuc etiam dono ipſam turrim cum ipſas caſas de Caſtro, qui voca-
tur Mons Aragonum iuxta caſas filij mei Petri: & ante caſas caput Eccleſiæ cum ipſo a-
lodio, & molendino: quod dedi prædictis Sanctis: in campo qui vocatur Floren iuxta flu-
men inter Teirch, & Chiluert. Dono etiam capellam Zudæ de Oſca: ſi Deus eam mihi
dederit: vel filio meo. Sunt autem hæc omnia in territorio Oſcenſi. Adhuc etiam ego
Sanctius præſcriptus gratia Dei Rex amore Chriſti prouocatus dono Sanctiæ Mariæ, &
Sancto Pontio Tomerienſis cœnobii prælibati, & monachis ibidem commanentibus
Eccleſias, & Capellanias de Caſtro, quod vocatur Arguedas: quæ ibidem ſunt modo: &
in antea erunt: & in omni termino ſuo: cum decimis, & primiciis: ſimulque oblationi-
bus ſuis: & cum omnibus pertinentiis ſuis: atq; vniuerſis, quæ ad prædictam Eccleſiam,
vel Capellaniam pertinent: ſeu pertinere debent: vel aſpicere videntur: totum ab inte-
gro ſine vlla reſeruatione. Simili modo dono decimam de paria prædicti Caſtri: & de
termino ſuo: & decimā, ac primiciā de Puliera: necnō de omni termino ſuo. Similiter do-
no ipſam decimam de illa paria de Caſtro, quod dicitur Valterra: & Quatreti: & de omni
termino ſuo: cum Eccleſiis, & Capellaniis ſuis: quæ ibidem erunt: ſi voluntas Dei fue-
rit: cum decimis, & primiciis: ſimulq; oblationibus: & pertinentiis ſuis: cum omni Ec-
cleſiaſtico ſuo. Inſuper dono Deo, & præſcriptis Sanctis illud Caſtrum, quod nuncu-
patur Morel: iuxta Hiberum fluuium: cum ſuo termino: & alodibus omnibus: cunctiſ-
que affrontationibus: & vniuerſis ſuis pertinentiis: vt ſit liberum: & ingenuum: cum
Eccleſiis, & Capellaniis: quæ ibidem fuerint: ſi Deus auxilium præbuerit: cum omni Ec-
cleſiaſtico ſuo: & cunctis ſuis pertinentiis. Dono etiam Eccleſiam, & Capellaniam de
Tutela: ſi Deus omnipotens eam mihi dederit: quæ ibidem ſunt: aut erunt: vel in o-
mni termino ſuo: vbicunque fuerint: intus aut foris: vt proprium alodem Sanctæ Ma-
riæ: & Sancto Pontio: cum omni Eccleſiſtico ſuo: vna cū omnibus pertinentiis ſuis. Sunt
autē hæc ſuperius iam dicta in termino de Tutela. Addo etiā, & dono Eccleſias, & Capel-
lanias de Caſtro, quod vocatur Saloi: quod eſt iuxta Terragonam: cum omni Eccleſiaſti-
co ſuo: & pertinentiis ſuis. Oues vero S. Pontii, ceteræ beſtiæ volo vt ſint liberæ, &
ingenuæ: ſcilicet ipſæ beſtiæ, quæ in præſcripto honore, quem ego dono Sanctæ Mariæ,
& Sancto Pontio ob remedium animæ meæ, & aliorum propinquorum meorum. Do-
no etiam Eccleſiam & capellaniam de Tortoſa ciuitate, ſi Deus omnipotens eam mihi
dederit: ſcilicet ipſas Eccleſias: quæ ibidem ſunt modo: & in antea erunt: cum capella-
nia: vel Capellaniis: quę ibidem ſunt: aut erunt: cum omni Eccleſiaſtico ſuo: & cunctis ſu-
is pertinentiis. Hæc autē omnia dono Deo, & præſcriptis Sanctis: & prælibato cœnobio:
cum medietate inſulæ, quę vocatur Aiaceca: cū ſuis omnibus pertinentiis: & appendiciis.
Hęc autē omnia iam dicta ſuperius, ego Sanctius præfatus Rex vna cū cariſſimo filio meo
Petro, qui eſt Rex in Suprarbio, & in Ripacurcia & in Mōteſono, vno animo, vnaq; bona
voluntate, atque conſenſu nos ambo ſimul donamus, concedimus, atq; confirmamus do-
mino

mino Deo, & almæ genitrici Dei Mariæ, sanctissimoq; nostro Pontio, ac præscripto cœnobio Tomeriensi: & monachis ibidem degentibus ad proprium alodem: & honorem possidendum in perpetuum. Amen. Igitur hæc omnia superius scripta ego Sanctius præfatus gratia Dei Rex bono animo, & voluntate dono Deo, ac prædictis Sanctis, cœnobioque præscripto pro remedio animæ meæ, patris, matrisue, ac filiorum meorum, necnon aui mei Sanctij, omniumque propinquorum meorum, siue parentum: vt ipsi monachi Sancti Pontij, quos speciali amore præ ceteris diligo, deprecentur Domini pietatem pro statu regni mei: & pro peccaminum meorum absolutione: & hæc mea ablatio acceptabilis sit Deo: quatenus det victoriam contra inimicos nominis Christiani: & de isto regno transitorio valeam transire ad regni cælestis gaudia: & in die tremendi examinis merear in electorum numero aggregari: atque audire illam desiderabilem, & optabilem vocem: venite benedicti patris mei: percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi. Vos igitur confratres mei de S. Pontio miseremini amantissimo filio meo Raimiro: quem dono, & offero Deo: & prædicto cœnobio: ea videlicet deuotione, & fide, qua obtulit Abraham filium suum Isaac Deo: & Anna Samuel filium suum sacerdoti Heli: in conspectu Dei: quatenus in templo Dei semper deseruiat: atque eius exemplo, & vita, ac doctrina prouocatus, necnon precibus prædicti filij mei, ac vestris adiutus valeam peruenire ad viretitis paradisi gaudia. Amen. Si quis vero Regum, Imperatorum, Sacerdotum, Clericorum, Iudicum, ac sæcularium personarum, siue aliquis posteritatis meæ, aut aliqua persona vtriusque sexus contra hanc chartam, vel donationis scripturam meę venerit ad dirumpendum, nō valeat hoc vindicare quod requirit: sed componat ista omnia in duplo: & meliorata. Et in antea ista charta, vel scriptura firma, & stabilis permaneat. Facta ista charta, vel scriptura V. Non. Maij AERA MCXXXI: in anno Dominicæ incarnationis MXCIII. Regnante me Sanctio Dei gratia Rege in Aragone: & in Pompilona: Petro autem filio meo prælibato regnante in Suprarbio: & in Ripacurcia: & in Montesono. Signum Sanctij Regis: qui hanc chartam fieri iussi: & manu mea propria firmaui: & testes rogaui firmare. Signum Aimerici Abbatis: Signum Aldefonsi. Arnaldus monachus, & Sacerdos rogatus scripsit.

Cui hæc perpendenti, atque æstimanti non vere admirabilis fama incredibilium virtutum huius Principis esse videatur? qui maiorum suorum exempla persequens, ita se pro augenda, & amplificanda religionis causa deuouerat, & quodammodo in ipsas hostium armatas acies immiserat, vt Oscensibus continens bellum inferens, cui propinquis locis adesse celerrime poterat, quos tantæ molitionis opus erat sub imperium subigere, cum omnia inimica, & infesta essent, Dertosanis, & Tarraconensibus, satis longo à mari ad Pyrenæum tractu remotis, iam iamque se imminere arbitraretur: filium sacris, se vero pro religione, ac fide insigni pietate hostibus offerret.

Abderrahamenes Rex, qui Oscæ vrbis dominatur, cum nimia iam Regis potentia, & eius se premi victoriis videret, ab Alfonso Rege contra tantam vim longinquum subsidium expetit. Comitem Sanctium magnis equitum, & peditum copiis præmittit. Huic cum longissime Rex Petro, & Alfonso filiis comitatus ad Biturim Vasconum oppidum obuiam processisset, Sanctius vnde venerat regreditur. Nulla interposita mora omnibus circumquaque collibus occupatis, Rex Oscam vrbem circumsidet: ab omniq; commeatu se hostes interclusurum confidit: & noua auxilia arcere. Cum mœnia, & situm, descriptionemque vrbis obequitans exploraret, eoque progrederetur, vnde in omnes partes circumspectus esset, aditusque acri, & attento animo circumspiceret, sagitta latus configitur: letalique vulnere cum traiectus, exanimatusque concidisset, A. D. II. Non. Iun. occidit. Pulcherrimi iurisiurandi religione iam moriturus Petrum, & Alfonsum filios deuincit: ne vrbem, nisi deditam obsidione eximerent. Corpus tandiu manet insepultum. Postea Montaragonis cœnobio, quod construi curauerat, tumulo infertur: atq; incursionibus Maurorum vrgentibus ad S. Iohannis Pinnatensis conditur. Princeps vere magnus: & qui primus videri possit, firmissimis viribus contra hostium potentiam regnum constituisse: nec gloria magis rerum gestarum, quę ingens erat, quam religione insignis.

PETRVS VIII. ARAG. ET POMPELON. REX.

Guilielmus Raimundus Cæretaniæ Comes moritur. Filium reliquit Guilielmū Iordanem: qui eius ditionis potitur. Is sacro Hierosolymitano bello ordines duxit.

AERA. NAT. CHR. 1134. 1096.

Gaufredus Ruscinonis Comes. Is stirpe ortus erat Wifredi: qui Lotharii Francorum Regis ætate Cæretaniæ est dominatus.

Rege Sanctio interempto, Oscenses adeo obstinatis animis vrbem propugnant, vt omnia ferre, ac pati tolerabilius ducerent, quam se in nostrorum ditionem dedere. Cum neque externorum auxiliorum apparatus intermitteretur, vndique contractis viribus signa cum Rege conferre sperant: & prœliis interdum lacessentes nostros obsidione auertere conantur. Tamdiu propugnatum, vt vix à quibus obsideri vrbs cœperat, expugnari posset, crederetur: itaque iam nostris maior spes in obsidione, quam in oppugnationibus erat: & consilium fuit hiemando bellum ducere: nec obsidionis tædio victos abscedere. Biennium obsidionem protraxere. 10

PROELIVM ALCORACENSE.

Abderrahamenes Oscensis Rex ad externa, & longinqua Christianorum auxilia profugiens, magnis, aduenticiisque copiis Gonzalui Comitis, & Garciæ Ordonii Capræ Comitis Naiarensis est adiutus. Almozabenius præterea Cæsaraugustanus, siue præses is erat, siue militiæ princeps, Almorabides enim omnem dominatum in suam ditionem verterant, cum de summa rerum deuictis Oscensibus, confligendum etiam sibi videret, innumerabiles copias ex Maurorum delectu cogit. Cum in auxilium Oscensibus multæ, ac validæ gentes commearent, & in tanto rerum discrimine ad extrema ventum esset, atque summa reipublicæ in eum statum adduceretur, Rex magni, & excelsi animi Princeps suis animos addit: & potius in diuinæ virtutis auxiliis, quam in humana potentia spem sibi derelictam videt: & non aliunde petendum esse, quam à diuino numine præsidium. Rudericus certus inprimis auctor firmat, D. Victoriani martyris corpore iussu Regis ad statiua castra perlato, diuinum numen cælestemque vim præsentem adfuisse. Rex itaque ad gloriam erectus, diuinam opem contestatus, vt ea res sibi, regno, exercituique feliciter eueniret, vna cum Alfonso fratre inuicti animi adolescente, properantibus hostium copiis, qui maximam victoriæ fiduciam in numero reposuerant, ad Alcoracium, id loco nomen est, quo magis festinantes videt, eo impensius retinet agmen: emissisque equitibus, libero cursu in hostes inuehitur: summaque contentione nostris decertantibus immensæ hostium copiæ funduntur: & profligantur. Maximi, & summi discriminis dies: quo desperata ab hostibus victoria, in mortem dimicatur. Ad XL. M. hostium cæsa prisca, & incorrupta monumenta testantur: & Garciam Comitem mansisse captiuum. Nostri vix M. desiderati: vt omnibus apparuerit diuino numine hostium potentiam, & ferociam fuisse reuictam. A. D. XIIII. K. Dec. sacro dedicationis basilicarum Petri, & Paulli Apostolorũ die prœlio hoc maximo, quod Alcoracense illa ætas appellat, dimicatum comperio. Tunc vere vinci pertinacia Maurorum cœpta à nostris est: ac longe auerti: quæ res tam recisi operis serie à vetusto auctore digne exprimi non potuit: cum nihil illa victoria mirabilius, magnificentius, clariusue fuerit. Insignem laudem eo in prœlio sibi peperere præstantissimi Aragoniæ proceres Gasto Bielius, à quo Corneliorum familia in primis ampla, & præpotens originem duxit: qui in vexillis, & militaribus paludamentis Cornicum insignibus decorari eo cœpere tempore, Barbatuerta, Ferricius Lizana, Bachalla, qui Thahusti, & Lunæ oppidorum potitus est, Garcias Atrossilius, Lupus Ferrencius Luna, Gometius itidem Luna, Fortunius Maza, Latro, Simon Aznarius Oteicia, & Sanctius Penna.

Profligatis, ac pæne ad exitium deductis externis hostibus, perditis rebus, ac spe omni dempta, & diuina à nostris victoria parta, Oscenses munitionibus diffidẽtes, quod sola temeritate niti non possent, vrbem dedunt: quam olim Romani exterarum nationum, & gentium victores VRBIS VICTRICIS cognomento cohonestauere. A. D. V. K. Dec. Regi Felici, Pio, Victori, Maximo deditur.

A. D. XVI. K. Ian. templum vetustate, & opere insigne, priscis etiam seculis sanctum apud Oscenses, & religiosum, ex sacro à Mauris fero, atque impio cultui dicatum iisdem vestigiis expurgatum sistitur: atque restituitur: & reliquiæ prioris delubri instaurantur. Christo Nazareno Deo, Opt. Max. D. Mariæ genitrici, Petro Apostolorum principi, Iohanni Baptistæ, & Iohanni Euangelistæ diuis præsidibus, quorum in tutela populus, ciuitasque Oscensis esset, consecratur: Berengario Tarraconensi, & Amato Burdigalensi Archiepiscopis, Petro Iaccetano, Fulchone Barcinonensi, Petro Pompelonensi, Sanctio Lascarensi Episcopis assidentibus. Petrus Iaccetanus Episcopus ex eo Oscensis cognomentum habuit.

Re maxime memorabili, ac pæne cælesti à Rege gesta, insignia Regia, ornamentaque militaria vexillorum, quę labaris adiungi consueuere, variantur: & tanquã perpetuæ felicitatis

felicitatis monumenta distinguuntur. Scuto argenteo punicea crux apposita index præ- AERA
sentis numinis, quattuor capitibus in quadrum redactis, & sanguine delibutis discerni- NATI
tur: capitaque ipsa fasciis cretatis, tamquam diademate deuincta satis indicant, quattuor CHR'
eo prœlio Reges Maurorum mortem pugnantes oppetiisse. Inde scuta, trabeæ, atq; ceteri paludamentorum apparatus, & ornamenta regia nouis præfulgent insignibus.

Habuit hic annus insigne quiddam ad decus, & gloriam Christiani nominis: cum vires omnes, armaque occidentis aduersus impias gentes, non sine cœlesti quodam mentis instinctu commouentur: sacra Hierosolymitana expeditione suscepta: qua Guilielmus Ceretaniæ, & Guitardus Ruscinonensis Comes, & Guilielmus Canetius ductores nostri, 10 ad non dubiam laudem ex vltimis gentibus cucurrerunt.

Post eam rem fauste, feliciterque gestam Rudericus Antistes confirmat, Regem à Cido prœlio deuictum in eius potestatem fuisse redactum: sed continuo liberatum. Neque id semel scripto prodidit: adeo se certum auctorem eius rei profitetur. Inde Valentiam vrbem à Cido obsessam perhibet. In nostris annalibus tota ea res prætermissa est. Noster enim varie rem differit: & Petrum Regem Cidum aduersus Alfonsum Regem enixe iuuisse: eiusque adeo industriæ, & gloriæ fauisse, vt Buchare cum transmarinis auxiliis aduentante, cum Valentia à Cido arcta obsidione premeretur, à Rege, & Alfonso fratre, magno Aragonensium, & Nauarrorum comparato exercitu, ex ipsius belli ore, ac faucibus fuerit Cidus ereptus. Ea pugnata pugna, ingentibus hostium copiis interemptis, Va- 20 lentiam Cido traditam Rudericus perhibet. Neq; satis certis auctoribus asseruerim Regis filium Cidi filiam in matrimonium duxisse.

Artaldus, siue is est Arnaldus Comes Palliariensis, & Eissonzis eius vxor, cum præstanti, ac florenti rerum omnium statu pollerent, & incolarum negligentia delubra sanctissimis religionibus antiquitus consecrata depeculata essent, funditusque interissent, dum in pristinum statum summa pietate redigi curant, præ cæteris nouere cœnobium vetustissimum D. Mariæ Dei genitrici, & Michaeli, Iohanni Baptistæ, & Vincentio Gersensi ad Nochariam fluuium in Vrgellitana diœcesi dicatum nobile antea, & sacra supellectili abundans à regulari ordine ad sæculi conditionem omnino reiectum, atque deuolutum: & Richardi abbatis cœnobii S. Victoris ad Massiliam vrbem in Gallia prouincia 30 maxime celebris, & clari consilio ad pristinam formam, ac regulam redigunt reuocantque. A. D. VI. Id. Iul. ædem sacram, & cœnobium cum sacello D. Petro dicato instaurant: & renouatas fani reliquias in amplitudinis fastigium postea promouēt: & abbati, & cœnobio S. Victoris tradunt: informandumque conuentum perpetuo committunt: vt abbates D. Benedicti institutis & cœnobii S. Victoris regulis addictos deligant: sufficiantque: & in ordinem redigant.

Noua à Rege continuo bella cum finitimis populis, & potentissimis suscipiuntur: geruntur que: & in Cæsaraugustanos omnis vis, tempestasq; belli vertitur. Ex quo Maurorum præsidibus, qui rebus præficiebantur, parere desitum est, primum ex Maurorum gente ferunt Mudirim Cæsaraugustanum regnum inuasisse Hyheiæ filium. Huic succes- 40 sisse tradunt filiū Yram Almudafarē: atq; eo mortuo populos earū regionū, quæ Christianorum finibus terminabantur, se, suaq; Zulemæ Abenhucio Hamatis filio subiecisse: qui Cæsaraugustanū regnū Hamati filio tradidit: cui filius succedit heres Iucessius. Huius Iucessii hereditariū regnum Hamat filius suscipit cognomento Almuzacimius: & huic successisse memorant filium Abdelmelc: qui tradidit regnum Hamati filio cognomento Almuzacayto: cui Almorabides Arabes adeo horrificum bellum intulere, vt tanta mole mali oppressus regno fuerit depulsus: & ditio ea omnis ducibus, & militarium copiarum præfectis traditur: quibus Sanctius Rex acre bellum intulit.

Calasanctium castellum prope Boleam à Rege obsidetur. Acerrime Mauris repugnantibus, & desperatione accensis inceptam obsidionem deserit. Eodem anno. VIII. K. 1136. 1098 50 Sept. vi expugnatum fuisse Rotensia monumenta testantur.

Cum Barbastrenses Mauri deuicti maiore conatu, quam alias vmquam defecissent, 1137. omne certamen eo vertitur: magnaque contentione id geritur bellum. Septembri mense arcem obstrui Rex curat, quam Trabem appellauere. 1099.

Pertusa peruetus Ilergetum oppidum ad Canadris ripas situm, vi à nostris expugnatur.

Rex Barbastrum castris circumsidet. Mauri vrbem dedunt. 1139.

Villulæ castellum prope Vallem Lupariam, ea oppidis nomina indita, à nostris 1101 *recipitur.*

AERA. NAT. CHR.

Cum Rex operam dedisset, vt Barbastrensi Ecclesiæ Episcopus præficeretur, eiusque honoris sedes, & dignitatis constitueretur, & ob eam rem Pontius Rotensis Episcopus Romam legaretur, re impetrata Barbastrensis Episcopi cognomen suscipit.

Quod Regis gloria victoriis non solum præclaris, sed perpetuis ingens esset, & Aragonia iam adulta viribus exultaret, Princeps se regnare à confiniis regni Castellæ, ad vltimos Palliarienses fines testatur.

1140. 1102

RAIMVNDVS BERENGARIVS COMES BARCINONENSIS.

Berengario Raimundo fratricida imperium totius Cataloniæ occupare conante, Catalanis veterem laudem, libertatemq; asserentibus, quam à maioribus acceperant, & impotenti dominatui resistentibus, Raimundus fratris F. à patrui tyrannide vindicatur: eiusque imperium suorum fide, ac iureiurando sancitur: rebus ingenti incremento auctis. Berengarius manifesto numine supplicia miserrima pertulit: nam vix mente consistens, lingua inhærente, vt loqui non posset, intestabilis, & inuisus Hierosolymis per summum dedecus vitam sustentat. Raimundus princeps, validus, & præpotens, non tam precario, quam summa virtute imperium adeptus Dulciam Giberti Prouinciæ, & Aimiliani Comitis F. in matrimonium ducit: quæ patri earum ditionum succedit heres. 10

Atho Carcasonensis Vicecomes, qui eius ciuitatis dominatum occupauerat, à ciuibus armis fugatus, pulsusque est. Vrbem, arcesque Raimundo, vti iusto, & legitimo domino tradidere. 20

Ermengaudus CCC equitibus, magnoque peditatu ad Mulieruciam decertans A. D. XVIII. K. Oct. mortem occumbit. Neque vetustis annalibus perhibetur Christiani, an impii hostes essent. Is Mariam Petri Ansurii Comitis, qui Vallisoleti in Vaccæis dominabatur, & Elonis eius vxoris filiam duxerat: ex qua genitus est Ermengaudus, qui in Castella ab auo est educatus. Huius soror Maior nomine Petro Fruelæ Filio Trauensi Comiti, viro in Gallecis primario nupsit.

1141. 1103

Guilielmus qui Iordani cognomentum sumpsit, Cæretaniæ Comes in sacro Hierosolymitano bello, cum fortem, & strenuam operam nauasset, & eximium consilii, animique specimen, & nequaquam vulgatæ laudis dedisset, prope Tripolim vrbem Syriæ arcem obstruens sagitta ictus occumbit. Eius ditionis Bernardus Guilielmus frater succedit heres. 30

1142. 1104

K Febr. siue vt aliis proditur annalibus A. D. XV. K. Sept. Sanctius Regis F. decedit nullis superstitibus liberis. Vxores Petri Regis duæ memorantur: Agnes: & Bertha: quam Tuscam fuisse coniectura ducimur: quod eiusdem nominis vxorem ex eadem gente, ea ipsa tempestate Alfonsus Castellæ Rex duxerit: & Henrico Imperatori eodem fermo tempore Bertha Othonis Marchionis Italici filia nupserit: quę mater fuit Conradi Regis: & Henrici Imperatoris. Vetus auctor memoriæ prodit, eadem, qua Regis filius decesserit die, Isabellam eius sororem vita functam.

A. D. IIII. K. Oct. Rex amplissimis rebus perfunctus, omnia summa sperans, quo regnante, omnis, de republica cura, aut metus resederat, in cursu gloriæ è vita decedit. Ad D. Iohannis Pinnatensis sepelitur. Regni frater Alfonsus succedit heres: sollemniaque regni capessit. 40

Cum Vrbanus P. M. Regi, posterisque regibus, atque regni proceribus condonasset, vti in ditionibus à dominatu Maurorum vindicandis decumas perciperent, sedes dignitatesque Episcoporum excipit.

ALFONSVS VIIII. ARAGONIÆ ET POMPELONEN. REX HISP. IMPERATOR.

1144. 1106

Initia regni Alfonsi Regis, cum alioqui acerrimum se, & acerbissimum hostem dum frater regnaret, Mauris præstitisset, & longæ pacis insolens esset, pacata fuisse comperio: siue accisis Alcoracensi prœlio hostium rebus, tamdiu indutiarum iura rite seruarentur, dum ad præsentis quietem status rebus publicis cōsuleretur: siue ad Castellanas res conuersus, propagandi imperii cupidine concitatus, nuptias Vrracæ Alfonsi Regis F. ambiens, eo progressum est, vt grauiora mala, contra quam fas, iusque erat, vnde minime decuit, exorirentur. 50

A. D. III. K. Iul. festo Apostolorum Petri, & Paulli die Iudæus quidam, qui cognitione disciplinarũ, & ingenii solertia, in ea natione lōge antecelluit, & Hebræis, Chaldaicisq; arcanis, atq; institutis omnibus eiusdē ætatis præstitit, non sine diuino afflatu impiam sectam eiurans, sacrum baptisma in æde maxima Oscensi à Stephano Episcopo suscepit: sacroque fonte à Rege exceptus est. Petri Alfonsi nomen editum. Is meditato

com-

commentario edito Iudæorum perfidiam, vanissimæ nationis opinione, ob ingenium gentis, & superstitionis peruicaciam, penitus mentibus insitam, atq; comprehensam conuellit. Neq; Iudæorum modo fraudes ab intestino scelere vltus est, sed Sarracenorum impiam sectam, atq; institutionem labefactauit.

Alfonsus Castellæ Rex exacta ætate filio Sanctio orbatus, Vrracam natu maiorem filiam quæ Raimundo Guilielmi Burgundiæ Comitis filio nupta fuerat, & in viduitate manserat, consilio primatis, & antistitum regni, Alfonso Aragoniæ Regi despondet: neq; vt Rudericus perhibet, viuo socero in Aragoniam ducitur. Nam Munio Alfonsus, qui illa ætate res gestas Didaci Gelmirii primi compostellani Archiepiscopi composuit, sponsalia viuente patre minime data fuisse confirmat: qui mihi fidem facere videtur: nam regni proceres, vt ipsemet testatur Rudericus, renuente, atque inuito rege, externas nuptias auertere nitebantur: contenderantque, vti potentissimi, clarissimiq; Regis filia Comiti Gometio homini subditicio enuberet.

Castellæ Rex Alfonsus moritur: Vrraca filia regnorum hærede relicta: ea, vt ferunt conditione, vt si nuptura esset, Gallaicum regnum Alfonso nepoti traderetur: & parente mortua regnorum omnium hæreditatem cerneret. Procerum omnium vno cōsensu Aragoniæ Rex ad nuptias, & regnum adsciscitur. Sed quod legitimæ eæ nuptiæ non essent, cum sacris sanctionibus soluti non fuissent, res in contentionem venit. Proauus enim vtrique Sanctius Rex fuerat: cognomento Maior. At vero & Regi forti, & magnanimo latissimi, & opulentissimi regni possessione adepta, antiquiorem laudem, & gloriam quam regnum ipsum fuisse, casus, euentusque rerum docuit: cum procerum factiosorum insanias euerterit. 1147. 1109.

Regina vni nupta & Regi, & fortissimo viro, cum neque famæ pudore, neque timore viri deterreretur, quin pluribus videretur proposita, & matrimonii vinculo, vti præ se ferebat, soluta, remota turpitudinis verecundia, & metu, suo tantum ingenio vteretur, & optionem suam esse conditiones quotidie legendi arbitraretur, Rex arcibus, atq; propugnaculis regni Castellæ, atq; præsidiis Aragonenses viros egregie fideles præficit. 1148. 1110.

Coloniæ, atque veterani Bilforadum, Valeranicam, Soriam, & Almazanum deducuntur. Ea oppida à Rege in Castellæ regno populis, ac ciuibus frequentari, incolique iubentur: primum in Beronibus, reliqua in Areuacis: quod vasti, ac deserti earum regionum tractus essent.

Petrus Ansurius Comes, qui ex Castellanis proceribus in magna potentia erat, Balaguerim se, cum Elone vxore recipit: vt Ermengaudi pueri nepotis ditionem Mauris oppositam tueretur, ac sustineret. Balagueris arcem, Azudam nominant, ac tris vrbis regiones Regi condonat: & cum castella, propugnaculaque suæ ditionis Castellæ regni à Rege suscepisset, se Regi ea irato, aut pacato traditurum sacramento spondet.

Cum satis pacatæ foris res viderentur, acre bellum aduersus Mauros à Regegeritur. Exeam nobile Vasconum oppidum vi expugnat: Iulio mense, vt oppidum frequentissimè coleretur habitareturq; ciuibus Frankitatis, id est, ingenuitatis ornamenta ab Imperatore præstantur, & vt ingenui ciues Exeani essent, priuilegio irrogatur, & vt commodiori conditione essent quam cæteri, qui stipe collata vectigalia pensitare consueuerant, domus atq; hæredia illis immunia traduntur. Ea re feliciter gesta, Exeæ Imperatoriæ maiestatis insignem titulum regiæ dignitati adiungit: quem socer rerum gestarum gloria sustinuerat: & gener eo dignissimus visus est. Francorum exercitus eo in bello regia stipendia meruit. Proceribus Gallis Imperator gratificaturus ecclesias, atq; sacella, quæ Exeæ construenda curauerat, monachis S. Benedicti monasterii Magnæ siluæ in Aquitania celebris apostolico priuilegio Petro regi fratri irrogato attribuit.

Ad Valterram Rex cum Abuhazaleno Cæsaraugustano Rege confligit: qua in pugna Maurus Rex occumbit.

Bernardus Guilielmus Besalunensis Comes senectute confectus, LX. enim annis eius ditionis potitus fuerat, nullis superstitibus liberis decedit. Eam hereditatem Raimundus Barcinonensis adit. 1149. 1111.

Garcias Sanctii Comitis F. Ramiri Regis nepos, Alfonsi Regis frater patruelis, qui se Infantem nominat, Ataresii, & Xabierii ditionū, paterni nominis patrimonii, dominatur.

Mense Iunio Rex cum Vrraca Regina vxore in Castella, & Legionensi ditione regnat: neq; dū dissidio, atq; dissensione facta eam in potestate habet. Paulo post vis improborū compresso odio collecta, vt iam iam prægraue Regis esset imperium, erumpit. Rege vxorem coercente, ac reprimente magnæ rerum commotiones excitantur: & Regina in intimam Castellaris arcem, cum à Rege abdita esset, clam euehitur.

AERA. NAT. CHR.

Gallaici proceres fœdera inter se iciunt, arma capiunt: vt Regem dotali dominatu pellant, conspirant: summoq; opere nituntur, vt Regina à viro diuertat. Paschalis Pont. Max. Didaco Gelmirio Cõpostellano Episcopo cõmittit, vti Reginã incesti flagitio obstrictam, quod propinquitate adiuncto Regi nupsisset, coërceat: & matrimonii ius, quod neque castum, neque legitimum esset, eo decreto sublatum iudicat. Contenderat enim Regina asseuerans, quamuis nuptiæ consensu procerum regni, patre fato functo, celebratæ fuissent, inuitam, atque abhorrentem nupsisse. Pontifex enim ita statuerat, atq; decreuerat: vt in Apostolicis apparet literis.

» PASCHALIS seruus seruorum Dei venerabili fratri D. Compostellano Episcopo sa-
» lutem: & apostolicam benedictionem. Ad hoc te omnipotens Deus populo suo præesse 10
» constituit, vt eorum peccata corrigas, & domini annunties voluntatem. Stude igitur, se-
» cundum datam tibi diuinitus facultatem, tantum incesti facinus, quod à Regis filia per-
» petratum est debita vltione corrigere: vt vel à tanta præsumptione desistat, vel ecclesiæ
» consortio, & sæculari potestate priuetur. Huius rei noxa non in belli modo euentum, quod varie gestum est, sed in summam dedecoris infamiam Reginam peruertet.

Siue fieri diuortium, & affinitatis dissidium Rex doleret, seu quod nouas res moliretur: satis constat Burgensem, & Legionensem Episcopos ab ecclesiis pulsos, Pallantinum captum, Archiepiscopum Toletanum sedis Apostolicæ legatum biennium extra diœcesis fines exulasse: S. Facundi Abbatem de cœnobio deductum: & Ramirum Regis fratrem in eius locum suffectum. Cum hæc omnia Regina conquereretur, & deploraret, 20 quæ erat dementissima temeritate, & audacia etiam confirmat, Regem Alfonso priuigno necem struere, atque moliri.

1149. IIII. Proceres regnorum Gallecię, & Legionensis populi deliberant, an Alfonsum puerum ad regnum adsciscant: quæ res non minus vehemens in matrem, & inuidiosa fuit, quam in vitricum.

Cum remoto pudore in dedecora prorumpens Regina procaciter sibi indulgeret, & in Gallecia palam omnia turbarentur, ac veluti pro republica proceres, populique arma cepissent, Rex magno comparato exercitu Aragonensium, & Nauarrorum in Galleciam irrumpit: arcem Monterosi vi expugnat: earum vrbium, & arcium, quæ Pallantinis Campis continentur, & regionum, quæ Durii ripas, & extremas oras attingunt, 30 potitur.

Interuentu Episcoporum, & aliquot procerum pugnæ non ciuiles modo, sed domesticæ, & vxoriæ sedantur: pacem inter virum, & vxorem conciliant. Regina enim ita abhorret, ne proceres, quibus filius in tutelam traditus erat, summæ rerum admoueantur: vt virum auersata fuerat: in cuius potestate diu esse non poterat. ea erat feminæ leuitas, & inconstantia.

Petrus Traua Comes Fruelæ filius summæ homo potentiæ, & magnæ cognationis Henricum Portugaliæ Comitem, qui Theresiam reginæ sororem in matrimonium duxerat, in Galleciam vltro arcessit: externarum copiarum ductorem: bellumque iis infert, qui Alfonsum puerum, ad regnum adsciscere recusant. Traua Reginam commouet, vt à 40 viri potestate secedat: & filium ad regnum euehat: atque vt id consequi possit, Regina Ferdinandum Comitem cognatione sibi propinquum, virum, cum potentia inter suos, tum factis clarum, & virtute præstantem ad se se allicit.

Alfonsus puer Regis priuignus in Compostellana æde maxima more gentis leuatus, solemni apparatu Rex salutatur: & ab Episcopo Compostellano sacro oleo perungitur. Rex Vrracam, quam in Sorianam arcem abdiderat, liberat: nuntium remittit: & conditionem eius repudiat.

Castellani proceres Imperatoris dominatum, & regnum, vt iniquum eiurant: arces, & propugnacula Reginæ tradunt. Ea patrata re Castellani, & Legionenses, quasi natura, & genere disiuncti inter se dissident: & armis dimicant. 50

Gometius Comes, qui reginæ nuptias parte regnante ambierat, cum carior illi, quam filius esset, ac se iam pro marito palam gereret, Aragonios regno pellit. Petrus Gonzaluius Larensis Comes non inimicus tantum, sed riualis, & competitor cum Gometio haud aliter, ac si certamen regiæ dignitatis esset, maximas turbas facit.

Imperator audaciam, & conatum furentis Gometii, & Petri Larensis compressurus, magno Aragonensium, & Nauarrorum coacto exercitu in Castellam inuadit. Immensum exarserat bellum, cum ad Sepuluegam Areuacum oppidum signis collatis, in campo, cui Spinæ nomen est, maximo prœlio decertat. Vix ferrum, ac manus contulerant, & Larensis relicto vexillo, & insignibus Imperatoriis detractis, se ex acie eiecit: & Burgos, ad

lós, ad Reginæ gremium citato equo contendit. Gometius fusis: ac profligatis Castellanorum copiis prœliis mortem occumbit. Adfuit Imperatori eo in prœlio Henricus Portugalliæ Comes, non vt affini, sed vt patriæ perduellium vindici.

Temeritate Castellanorum compressa, Imperator Legionenses, & Gallecos vlturus, Durio transmisso, per Pallantinos campos Legionem contendit. Arma iam, viresq; Aragoniæ late pollebant: victore Aragonio exercitu omnia deuastante, atque diripiente. Ad fontem Anguium, id loco inter Asturicam, & Legionem nomen est, denuo contra hostium conspirationem confligitur: qui Alfonsum puerum Regem adsciuerant: & suæ temeritati præfecerant: atque in castra pæne infantem perduxerant. Fusis, & fugatis hostibus, & internecione deletis Comes Ferdinandus interficitur: & Petrus Trauensis pueri Regis nutricius, summæ inter Gallecos existimationis, & auctoritatis vir, qui Ermengaudi Vrgellitani Comitis filiam nomine Maiorem, in matrimonium duxerat in acie dimicans captiuus remanet. Didacus Gelmirius Compostellanus Antistes paruulum Regem secum ex acie educit: & ad parentem, quæ in Orzilonis arcem se abdiderat, perfert. Non alias illis tempor bus pugna clarior fuit.

Regina magno comparato Legionensium, & Asturum exercitu, & eorum oppidorum, quæ Pallantinis continentur campis, Asturicæ bellum instaurat: quod Imperator Carpetanis iugis transcensis, Toletanum regnum suæ ditioni subiiceret. Cum Carpetanos in suam ditionem redegisset, A. D. XIIII. K. Mai vrbe regia triumphali pompa excipitur.

Cum Imperator Tritienses, Burgenses, Pallantinos, Zamorenses, atque Legionenses, qui se illi addixerant, suis adiunxisset, Asturicam castris circumsidet. Martino Munione regiarũ cũ copiarũ ductore, cũ CCC. loricatis equitibus ex Aragonia in castra properante, insidiis loci iniquitate circumuento, turmæ omnes funduntur: atq; cęduntur. Munio interclusus in hostium potestatem venit. Ea re male gesta, Imperator intempesta nocte castra mouet: & Carrionem se recipit. Effusis copijs, & præsidiorum collocandorum, & muniendorum causa diductis, plures dies Carrione obsidionem pertulit.

Abbatis Clusensis sedis Apostolicæ legati interuentu aliquot dierum induciæ fuere pactæ. Cum induciarum dies exisset, acre bellum in oppida, atq; arces Petri Larensis geritur. Vir minime bellicosus amore, & deliciis flagrans sese Montionis arce prope Pallantiam, vna cum Regina abdit; cum ea nihil, quod facere, aut pati turpiter femina posset, inausum, infectumque relinquit.

Vincentium Cęsaraugustanum Episcopum Lunense templum hoc anno consecrasse Ferdinandus Aragonius eiusdem Ecclesiæ Archiepiscopus memoriæ tradit: & eius consecrationis monumenta vetustis, & exolescentibus literis insculpta apparent: & supremo Dominico die mensis Septembris huius anni rem gestam fuisse proditur.

Reginæ exercitus Burgorum arcem circumsidet: Castellani regni propugnaculum, atq; præsidium. Nostri diuturnæ obsidionis perpessione confecti, ac fame perditi, de se, & de auxilio desperantes arcem Reginæ tradunt. 1150. IIII.

Cum Petrus Larensis Comes Reginam multarum nuptiarum mulierem in matrimonium ducere speraret, à Guterio Ferdinando Castro captus, in Mansillæ arcis regni Legionensis custodiam includitur.

Infestum renatum bellum inter Reginam, & eos, qui filium ad regnum adsciuerant, geritur. Cum sese Regina Legionem recepisset, & turribus, & propugnaculis vrbis se, ac fortunas suas tueretur, grauem obsidionem pertulit. Periculo obsidionis liberata, in Soberosi arce à Theresia Regina Portugalliæ sorore, & Petro Fruelæ F. Trauensi obsidetur: & cum denuo erepta ex eo discrimine esset, Compostellam aufugit.

Summa omnium consensione Alfonsus Reginæ F. ad regnum adsciscitur. Petrus Larensis Comes extorris ad Barcinonensem profugit Comitem.

Gibertus Prouinciæ, & Aimiliani Comes decedit: cui earum ditionum succedit hæres Dulcia filia: Raimundi Barcinonensis vxor. Raimundus Marchionis prouinciæ cognomentum suscipit.

Sanctium Franconem Præfectum iustitiæ Aragonum in aula Regia hoc anno ius dixisse, sunt qui testificentur.

BELLVM BALEARICVM.

1151. IIII.

Raimundus Barcinonensis cum adiuncta ditione Prouinciæ imperium auxisset, bellum aduersus Balearium incolas Mauros suscipit. Tum primum Catalanæ classes nostris in maribus pollere incipiunt: & in vltimos nostri orbis terminos præteruehũtur. Pisanorum etiam classem arcessit: quorum, & Genuensiũ, Arelatensiumq; eo tempore late mari

AERA. NAT. CHR.

patebat potestas. Mauri continentis Cataloniæ, qui sub eius imperio, atque tributo pacati erant, raptim arma capiunt: & in Barcinonensem tractum incurrunt: vt Raimundum à maritimo bello, & Balearium pernicie auerterent.

Guitardus Comes Ruscinonensis, sororis Guilielmi Raimundi Cæretaniæ Comitis filius, qui Vallespiriæ ditionis, & Illiberitanæ arcis dominabatur, interficitur. Is Perpinianum oppidum iuxta Ruscinonis vetustæ vrbis monumenta collapsa condiderat.

CAESARAVGVSTANVM BELLVM.

1151. 1114 Imperator vltro, citroque per longa spatia discurrens, dum bello, & armis rempublicam attollere nititur, vicinarum gentium crebris victoriis insignis, cum intestinorum bellorum pertæsum esset, regni Aragonij statui prospiciens, bellum aduersus Cæsaraugustanos gerit: qui opima, & fertili regione dominabantur. Ianuario mense Castellari oppido militares omnes manus cogit: veteranorum præcipue, quos Almogauares nuncupauerant: quod firmatus vsu miles esset: & belli domitor externi. Ii enim in statione prope perpetua infestarum regionum stipendia merebantur. Ex Castellarensi arce Cæsaraugustanos incursionibus, & populationibus vexat: & diurina obsidione premit. 10

Tahustum nobile ad Hiberi ripas situm oppidum, virtute præstantis ducis, & proceris expugnatur Bachallæ: qui rem optime ductu suo gessit.

Magnæ ab Imperatore copiæ Francorum ex delectu Galliæ comparantur: vt veterano nostro, & externo milite cum præpotenti hoste bellaret. Duxere ordines in eius exercitu Gasto Beneharniæ ditionis dominus, Conuenarum Comes, Rotro Perticarum, & Centullus Bigeronum Comites: Gabarreti Vicecomes, Lescarensis Episcopus, Augerius Miramonius, Arnaldus Vicecomes Labadensis: qui Oriam Palliariensem Comitem in matrimonium duxit: ex qua Raimundum Rogerium suscepit. 20

1152. 1114 Magno ii consensu declarati externarum copiarum duces: qui haud dubie tum primi omnium ductores habentur: omnesque inter se illustres viri noti erant: & potentia inter suos præstantes. Proceres ex Aragonia, & Nauarra adfuere, qui ordines duxerant, Didacus Lopezius Latro, Simenius Fortunionius Lehetius, Simon Fortunionius ex Podio Castello, Petrus Momezius, Almorauidius, Lupus Simenius Torrelias, Lupus Sanctius ex Ogabre, Caxal, Petrus Simenius Iustitiæ Aragonum Præfectus, Iohannes Galindius Antilionius, Lupus Fortunius ex Albero, Titio, Berengarius Gombaldus, petrus Myr Entenza, & Raimundus Peresius Erilius. 30

Petrus Simenius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Is magistratus primo Maior iustitia appellatus fuit: quod supremum ius, ac potestatem à Regibus obtineret. Postea vero legibus ita septus fuit, atque munitus, vt libertatis, à supremo dominatu vindicandæ, atque tuendæ commune perfugium, atque præsidium esset.

Rotro Perticarum Comes ab Imperatore cum delecta militum manu præmissus Tudelam nobile Vasconum oppidum, ad Hiberi ripas munito loco situm Augusti mensis fine expugnat. Imperator supremo dominatu regio excepto, eius ditionis dominium Rotroni, posterisque eius attribuit. 40

Raimundus Barcinonensis magna suarum ditionum, Pisanorumque classe comparata, in Maiorem Balearium insulam opibus claram, copias è nauibus educens bellum infert: vrbem operibus claudit: & commeatu priuat: atque obsidione premit. Raimundus Barcinonensis Episcopus in ea expeditione decedit.

1153. 1115 Cum Maioris Balearium insulæ coloni, atque indigenæ, militaresque manus se & vrbe, atque oppidis, aut montibus tenuissent, acriterque repugnassent, vrbs à nostris expugnatur: atque in arcem natura munitam nostri concessere.

Bernardus Atho Vicecomes à Carcasonensibus vrbe exactus Guilielmo Pictonum Comiti fœdere adiūgitur: qui in Tolosatem ditionem inuaserat: cuius ope à Carcasonensibus recipitur. Cum Rogerius Bernardi F. in vrbem introisset, in ciues summo supplicio excruciatos crudeliter animaduertit. Pater supremum eius ditionis ius, & dominium Raimundo Barcinonensi Comiti fidelitatis auctoramento cauet: atque recipit. 50

Oldegarius ex Barcinonensi Episcopo ad primam Tarraconensis Ecclesiæ dignitatem adsciscitur: vir pietate, & sanctimonia in diuorum numero venerandus.

Moreliæ arcem & natura, & situ munitissimam nostri expugnant.

1154. 1116. Bertrandus Tolosatium Comes Raimundi Comitis F. qui in Tripolitanæ Phœniciæ nobilis vrbis obsidione mortem occubuit, & Eluiræ Alfonsi Castellæ Regis filiæ, Maio mense Barbastri Imperatorem visit: & sub eius potestatem se, suaque tradit. Subiicit eius imperio, atque supremo dominio Comitatum Tolosatem, & Rhodensem, Narbonem præter-

AERA NAT. CHR.

præterea, Narbonensemque ditionem: & Bliterensem comitatum: Agathenses: Cadurcios: Albenses: & Carcasonenses: atque eam ditionem, honorem vocabant, quam à Tolosatibus Comitibus Fuxensis obtinuerat Comes. Imperator ditiones eas omnes, atque ciuitates Comiti tradit: atq; addicit: supremo dominatus iure sibi, posterisq; suis recepto.

1115. Bernardus Guilielmus Cæretaniæ Comes Guilielmi Iordanis frater germanus, nullis superstitibus liberis decedit: cui Cæretanæ ditionis Raimundus Barcinonensis succedit heres.

1117. Toletana ciuitas, quæ ab Imperatore defecerat, Alfonso Regi Vrracæ F. se addicit. A.D. XVI. K. Dec. regio apparatu, vt iure legitimo ad regnum adscitum excipit.

1116. 1118. Imperatore cum Alfonso Rege in Castellæ regno bello implicato, & armis decertante, neque parte ex altera sacri belli curam remittente, Francorum exercitus, qui in Cæsaraugustana expeditione meruerat, Idibus Maii exactis ad Aierbii Lacunam venit: & eo loci castra metatur. Mox Almadeuarem Ilergetum oppidum, Burtinam veteres appellauere, traducitur. Cum satis firmo præsidio à Mauris teneretur, vi expugnatur. Eodem impetu, atque incursu Sarinienam, Salcium, & Roboretum expugnant: & duo prætereà ad Gallici fluminis ripas oppida in eorum potestatem deueniunt, Zuera, & Gurrea: quæ vetustis sæculis Gallorum Fori nomen est adepta. Cum iam ipsi vrbi Rex terribilis adesset, intra octauum diem, ex quo nostri Cæsaraugustam circumsederant, regionem vrbis trans flumen, Atabahas appellabant, irrumpunt: & continentia omnia ædificia, extra vrbis mœnia expugnauere. Ad Mezimezeriū vicū castra metātur: & loco Dei voluntatis nomen imponitur. Cū aspera montiū iuga, nudosque colles, & perpetuo gelu rigentes ditibus Ædetanorum, & vberibus campis, agrisque mutarent, nihil veterano militi ad bella promptius fuit.

Cæsaraugustani plures annos à nostris exagitati, qui per tot antea annos imbelles egissent, obsidione premuntur. Eius regni, vti Arabum annales memorant, Almorabides dominabantur: qui ex Mauritaniis in Hispaniam transmittentes diuisa regna, & suæ sectæ regulos crudeli dominatu oppresserant. Hi cum vrbem totius Hispaniæ opulentissimam, beatissimamque ab Imperatore summa virium contentione circumsederi viderent, transmarina auxilia arcessunt. Teminus Maurus Rex magno comparato exercitu, vt opem obsessis ferret, ad Orbæ fluminis ripas, supra vrbem XII. M. P. ad Mariæ arcem, quam hostes loco edito præsidio munierant, castra metatur. Cum se robustissimo nostrorum exercitui æquari, & rem confici Teminus diffideret, in intima Celtiberiæ loca aspera, & iniqua regreditur.

Anno circumacto Decembri mense, cum magnas copias ex totius Hispaniæ Maurorū delectu hostes coëgissent, & Cordubensis Rex, cuius, imperio omnes parebant, filium præfecisset, cuius patruum Teminum Regem fuisse vetustis monumentis proditur, idq; subsidium extremum, atque vltimum esset comparatum, Imperator eo intentior in hostes versus, ad Cutandam vicum prope Darocam obuiam progressus, ingenti certamine signis collatis confligit. Hostes funduntur: & cum magna internecione cæduntur: eorumque dux in Regis potestatem venit. Adfuit prœlio Pictonum Comes: qui eo in bello sexcentorum equitum ductor militauit. Insigni ea victoria parta, cum Imperator Cæsaraugustæ toto animo immineret, eam enim regnorum caput, eam omnium bellorum originem esse videt, rem maxime vrget: consiliis ab obsidenda vrbe ad oppugnandam versis.

Alagonum, & Vrrearum familiæ nobilissimæ in primis, & potentia præstantes ex honoraria oppidorum Alauonæ, & Vrreæ ditione primariis proceribus attributa nomen inuenere. Satis constat Artallum hoc tempore Alauonæ dominatum obtinuisse; qui se Artautum cognominare assueuerat: feruntq; ex Vandrensium clarissima gente, & in Aquitania præpotenti ortum. Posteri Alagones dicti. Primariorum enim procerum familiæ eo tempore, tamquam maiorum gentium floruere Corneliorum, Lunarum, Azagrarum, Vrrearum, Alagonum, Romæorum, Fociorum, Entenzarum, & Lizanarum. His & nobilitate, & potentia pæne æquales Verguæ, Mazæ, Tramacetii, qui ex Entenzarum gente in Tramacetiam familiam se inseruere, Atrossilii, Antilonii, Orticii, à quibus Atorella, qui Quincti dominabatur, originem duxit: Ataresii stirpe regia orti, Titiones, Caxales, S. Crucis, Pardi, Castellitioli, Hortæ, Podii, Peraltæ, Vidaurii, qui Podiorum hereditatē adiêre, Pennę Rodenis, & aliorū oppidorum domini, Sesesii, Ahonesii, Naiæ, Beneuentani, Aierbii vetusta nec tamen regia familia geniti, Stadæ, Calasanctii, Spesii, Alcalani, & Artusellæ. Minorum vero gentium viri quos Mesnadarios vocauere, quod à Regia in domo educati essent, eo tempore clari habebantur, atque illustres

AERA. NAT. CHR.

Fonteuæ, Pinæ, Alberi, Gudales, Pomarii, Litii, Vallimannæ, Gurreæ, Valtoresii, Abarcę, Embuni, Azlorii, Tobiæ, Rotæ, Vrosii, Funes, Lihorii. Hos postea consequuntur Zapatæ, Vriesii, Nuzæ, & Veræ.

Vt equitatus, copiasque externorum auxiliorum pulsas Cæsaraugustani nouere, atq; deletas, & eum exercitum, cui maxime confidebant, fusum, ac cæsum animaduertunt, aliis diffisi, oppressi, & ab omnibus desperati, vrbem A. D. X V. K. Ian. Imperatori dedunt: conditionibus, legibusque parent. Ea regio infesta antea, breui pacata imperium accepit: regnique vrbium princeps, & clarissima sedes Cæsaraugusta, atque caput exstitit. Ex eo vrbs cum frequentia crescere: tum tota simul ædificiis exurgere cœpit: ac postea in summam amplitudinem euehitur, Regibus impensas adiuuantibus: & eo regni fastigium, atque arcem transferentibus.

Ecclesia Cæsaraugustana primis propagatæ Christianæ religionis sæculis sacra, & S S. Valerii, & Braulii infulis, ac Vincentii martyris illustrata doctrinis, sacrorumq; conciliorum sanctionibus orbis Christiani celebratione commemorata, à nefariis impii cultus vestigiis sollemni cæremoniarum religione expiatur: & Deo Opt. Max. Seruatori ex voto, quod Imperator pulcherrimæ, florentissimæ, potentissimęq; vrbis esset potitus, festis laudibus instauratur: & consecratur.

Petrus Librana Episcopus Cæsaraugustanus: qui vrbe nondum à Mauris erepta adscitus, atque consecratus fuerat.

Gastoni Benebarenti Vicecomiti eæ vrbis regiones ab Imperatore sunt attributæ, quæ sub impio etiam dominatu à Christianis incolebantur: quas longo tempore, & Theresia vxor, & Centullus Gastonis F. Honorario iure possedere: dominique Cæsaraugustæ, vt priscus mos tulerat, appellantur. Rotroni Perticarum Comiti alia vrbis pars virtutis, atque honoris ergo condonatur: cuius regionis vici ab eo principe nomen inuenire.

1156. 1118.

Ad Villulam signa promota. Id in Ilergetibus oppida nomẽ est ad Hiberũ flumẽ xxxvi. M. P. ab vrbe sito: quod Iuliæ quondam Romanorum coloniæ, cognomento Celsæ tenue nũc exstat vestigium: vbi extinctæ, & funditus deletæ vrbis solũ nomen permansit. Nam vicinum oppidum Mauri supra ipsam Villulam, propius Cæsaraugustam millia passuum tria Xelsam appellauere. Inde nostri incursione, atque impetu armorum Ilergetum, atque Ilergaonum regionibus hostes diuexant: qui terrore, & periculo repulsi, Dertosam vsque, & Ilerdam, & ad ipsas interni maris oras fugantur, atque auertuntur.

1157. 1119.

K. Febr. Vido Archiepiscopus Viennensis Raimundi Comitis, Alfonsi Castellæ Regis patris germanus frater, Guilielmi Burgundiæ Comitis F. Francorum Regum stirpe ortus Cluniaci, ab iis Cardinalibus, qui iustis funeribus Gelasii Papæ interfuerant, ad Pontificatum maximum Gelasii successor adsciscitur. Calistus secundus dictus: cuius respectu, fuit enim non minus religione, & sanctitate venerandus, quam regio genere clarus, à bello, quod in fratris filium Castellę Regem gerebatur, Imperator sibi discedendum constituit: ab eoque, patrui dignitatis reuerentia, longo interuallo destitit.

BELLVM CELTIBERVM.

Cæsaraugusta dedita, & imperii sede in eam translata, non finitimi modo reguli animos summisere, sed longinqui etiam Reges: neque ad indutias tantum petendas, sed ad fœdera magnis tributis sancienda, vt Imperatori se subiiciant, conueniunt. Totam belli molem in Celtiberiam auertit asperam, & montosam regionem. Ab Ædetania profecti in agros, atque oppida Celtiberum bellum inferunt. Tamen cum hostes, ne signis collatis de summa rerum decernerent, funestis successibus deterrerentur, Imperator eam inferendi belli rationem instituit, idque superesse vidit bellandi genus vrbium, arciumque expugnandarum: quarum irruptionibus, atque excidiis militem præda allicere, & hostem paulatim conficere posset, atque longius repellere.

Turiaso, quam Chalybs amnis ex Cauni montis radicibus ortus interluit, opima, & fertili regione, & amœnitate, vbertateque agrorum diues ab hostium dominatu eripitur. Ædes sacra, ecclesiæque sedes Gothicis temporibus clara instauratur. Michael Episcopus præficitur: eiusque diœcesis magna Celtiberiæ parte effunditur.

Rota, & Ricla ad Salonis ripas sitæ à nostris expugnantur: olim Segontiæ, & Nertobrigę nominibus in Celtiberis vrbes in primis nobiles, quarum incolæ, etsi non latissimos, feracissimos tamen agros possident: aquas enim Salone fluuio emissas per agros rigant: dissipatasque magno prouentu riuis diducunt: quarum deductionibus mirabilem terris fœcunditatem impertiunt. Cum ea loca situ, & natura munita hostibus opposita

opposita essent, & velut claustra inde, angustique aditus arcerent, & illis recuperandi ea superioribus ex locis, & nostris, cum quid noui molirētur, propugnandi, tuendiq; ingens, & diuturnum certamen erat.

AERA. NAT. CHR. 1158. 1120

Cum ea bellandi ratio esset, vt ad singulas vrbes bellum circumferretur, & Mauri oppidis, arcibusque se tenerent, aut deficiendo sæpius nostros solicitarent, & publicis, priuatisque consiliis, quo se verterent, hærerent: & complurium regulorum imperium diuisum inutile bello esset, disiecti, & dissipati, ad sua quisque tendendo consilia, opprimuntur.

Sacro D. Iohannis Baptistæ die Calataiubium nobile in primis Celtiberiæ oppidum 10 Imperatori deditur: quod nostri, veluti propugnaculum, atque arcem, præsidiumque prouinciæ Maurorum incursionibus, & vicinis regni Castellæ regionibus opponunt.

Darocenses, qui ad Silocæ ripas angustiis Celtiberiæ, & difficili aditu continentur, & imminentium collium castellis muniūtur, Imperatori se, arcesque suas dedunt. Is oppidi situs est, vt claustra earum regionum tenens aduersus Molinēses, & Conquenses, & Valentini regni opposita castella, magno nostris exercitibus prçsidio, & ad rem bene gerendam adiumento fuerit. Quod agri coloni essent, milites veterani, eo deducti: & in his Auxiorum ex Aquitania nobilis familia effloruit.

Rex, quem iure, & merito summum, atque perfectum Imperatorem illa ætas appel- 20 lare potuit, cum in magno nomine, & gloria esset, & omnem regni conatum in Maurorum perniciem comparasset, multorūq; annorum cladibus domiti essent, & imperii fines maris nostri litoribus terminare, & maritimas vrbes suo aditu, atque aduentu patefacere cuperet, & Ædetanorum, Celtiberūmque tractus Valentini regni finibus continentes, & bellis infesti, & assiduis incursionibus vasti vltra Sagunti vetustos muros essent, vulgo Moruiedrum vocant: inexuperabili mœnium ambitu, munimentisque veteribus cognitum, vnde nomen inuenit, ad Silocæ amnis salientes edito loco vrbem ædificat: cui Montis regalis nomen est inditum: & conuentui sacræ militiæ dedicat: illius instituto, quç Hierosolymitano templo, sacro bello dicata fuerat. Magna vectigalia, & tributa huic ordini à Rege consignantur: Guilielmo Auxitano Archiepiscopo ad sacram expedi- 30 otinem Hispaniç populos adhortante: & scelerum, atque impietatum, quarum pœnituissent, culpas expiante. Ex ea veluti communi earum regionum arce, recuperata pœne omni Celtiberia, quæ tot per annos in ditionem concesserat hostium, & præsidia defensionis regni constituuntur, & calamitas, perniciesque longinquis etiam hostibus comparatur: qua regio deserta excipit.

1159. 1121

Cum priscis sæculis in præstanti, atq; florenti Romani Imperii fortuna CÆSARAVGVSTA colonia immunis esset, merito iure cum ab impio dominatu erepta fuit, ciuibus immunitas data: & ingenuitatis ornamenta sunt attributa: & Infantiones: Ermunii, quasi immunes dicti. Priuilegium præterea ab Imperatore irrogatur, xx. virûm à iuratis magistratibus, & decurionibus, quotiens vis maior vrgeret, cre- 40 andorum quibus potestas à Cæsaraugustano concilio dari cōsueuit, vt videant operamque dent, ne quid detrimenti res publica capiat: ne plus paucorum vis atque impotentia, quam plebis libertas possit: & eorū virorum ductu, atque prouisione omnes in sua causa publicis commodis adsint: iusque datum eos, qui non paruerint, constringendi: atque comprimendi: quoad ciuitati cedant: seque summittant.

1160. 1122

Imperatore Morlanis in Aquitania commorante Maio mense Centullus Bigeronū, & Lordç Comes se illi subiicit: ditionēq; eam, & quæ adquirere posterum in tempus posset, Imperatori accepta refert. Rota oppido, & Rotensi arce, ad Salonis ripas munitissima, & media Turiasonis vrbis, eisque agri parte Imperator Centullum donat. Albarrazinum 50 præterea nobilem vrbem, in capite Celtiberiæ ad Turiam amnem sitam, simul à dominatu Maurorum liberasset, se illi attributurum spondet: stipendiaque CC. equitum pollicetur: honoraria ex earū ciuitatum vectigalibus, quæ sacro bello vindicarentur. Beneficia ea militaria erant: quæ procenibus attribuebantur: proceresque ea suis equitibus partiri consueuerant: vnde nomen inuenere.

Iunio mense Rex, qui se Hispaniæ Imperatorem appellat, ex Aquitania reuersus, cum *in claustris Pyrenæi arcem exædificasset in ea regione, quā Caput de Sobala nominat, in eo loco residens his, qui Vallem Ecam ex saltu, quem Angustum appellabant, versus culmina* Pyrenæi incolebant, posterisque eorum tributa omnia remittit: mo*do sibi in incursionibus*, & exercitibus assistant: ingenuitatisque munus condo-

ABRA. NAT. CHR. nat: & scripturæ vectigal, herbaticum ea ætas appellabat, ne à Montione ad Caunum montem pensitent, elargitur. Quod eorum hominum maxime fideli opera ipse, superioresque Reges vsi fuissent, excubias, & custodias sui capitis & nocte, & die illis tradit.

BELLVM ILERGETICVM.

1161. 1123 In Ilergetibus acre bellum ab Imperatore geritur: & nostris angustias omnes locis asperis, & montosis occupantibus, regiones eas depopulantur, quæ Cinga, & Sicori fluminibus continentur. 10

Alcolea oppidum vi expugnatur.

Septembri mense ad Ilerdæ vrbis muros Imperator castrametatur: tumulumque paulo editiorem occupat, communitque: qui vrbi, & flumini imminet: Almoaliam Gardeniensem illa ætas nuncupauerat: quem locum Cęsariana obsidio, & res plæclare à summo Imperatore aduersus Pompeianos duces gestæ in primis effecerant memorabilem.

Eodem tempore Imperator bellum ex Celtiberia in Ædetaniam, & Contestaniam conuertens, quod inde subministrata hostibus auxilia intelligebat, Valentini regni regiones percurrit. Sucrone amne transmisso Alcaracium nobile Contestanorum oppidum oppugnat. Ab eius oppidi expugnatione maiore conatu, ad perdomandas vicinas regiones exercitum circumducit. In Almeriense postremo regnum, & Bæticæ vberrimos tractus inuadit: omnium gentium, locorumque, quos adierat, victor. Longius penetrata Bætica, quam quisquam priorum peruaserat. Nec quicquam, quod inimicum nostris crederetur, non euersum, atque vastatum reliquit. Finitimi populi vltro ad eum pacem petentes accurrere: ac ne vastarentur agri, tributum pacti dant fidem pacis: & ab Rege accipiunt. 20

Cum Cordubensis Rex ad Arinzolum, ingentibus copiis, tumultuario delectu coactis obuiam nostris processisset, & pro aris, & focis certamen esset: magna contentione vtrimque decertatur. Hostes, cum omnibus copiis in campum descensum esset, & ingens hortamen, ad omnia pro republica audenda, animos accenderet, conserta pugna cæduntur, sternunturque: & magna eorum iactura victoria constitit. Vetustis etiam rerum Castellanarum monumentis memoriæ proditur, ingenti prœlio Imperatorem ad Arinzolum cum xi. regulis Maurorum conflixisse: eosque profligasse AERA CLXI. Ea in expeditione affuisse traditur vir singulari virtute Gastọ Benearnensis Vicecomes. Tot regionibus infestis signis peragratis, & hostilem in modum incursis prædæ ingentes aguntur: & hostium multa millia trucidantur. Demum nullo accepto detrimento, & ingenti gloria parta, summa exercitus salua nostri in Celtiberiam reuertuntur. Eam Imperator ea expeditione laudem est consecutus, vt hostium non agros, sed regna victricibus copiis incesserit, & perlustrauerit: ac pæne subiecta, atque obnoxia sibi fecerit. 30

1162. 1124 Iulio mense Medina Zelimi, insigne in Celtiberum, & Carpetanorum confiniis oppidum maxime edito, & præcelso colle situm, ab Imperatore vi expugnatur. 40

Raimundus Barcinonensis Comes Alfonso Tolosati & S. Egidii Comiti bellum infert. Imperator pacificatorium interponens munus ad colloquia cum Barcinonensi congreditur.

Mense Decembri Calistus P.M. Alfonsi Castellæ Regis patruus decedit.

1163. 1125 Barcinonensis Tolosatem vrguet: & acri bello insectatur. Neque parua de re inter eos contentio vertitur. Tolosas oppidum, arcemque Belicadri, Argentiæ territorium, Prouinciæ Comitatum tamquam erepta repetit. Ad eam tandem pactionem deuentum est. Barcinonensis, & Dulcia eius vxor Belicadri arcem, Argentiæ ditionem, & eam Prouinciæ Comitatus partem, quæ Druentia, & Isara fluminibus continetur, & Valobregæ arcem Tolosati condonant. Mediam Auenionis vrbis partem, & castelli, oppidique Pontis Sorgæ amnis, & eius vrbis territorii, aliquotque arces sibi recipiunt. Eo pacto conuento Tolosas, & Faidida eius vxor Barcinonensibus Comitibus, posterisque eorum reliquam Auenionis partem, & Comitatum Prouinciæ, cum Mesloagæ arce, iisdem finibus, quibus à Druentiæ fluminis ortu, qui ex Iano monte profluit, terminatur, & eius fluminis regione in eum locum, quo in Rhodanum influit, & in mare effunditur, remittunt. Paciscuntur vti alter in alterius locum, nullis relictis liberis, earum ditionum heres succedat. In ea pacta conuenta descensum est A.D XVII. K. Septemb. 50

Honorius II. ad summi Pontificatus dignitatem adscitus Humbertum presbyterum Cardinalem S. R. E. legatum ex latere in Hispanias prouincias mittit. Is Legionem regiam

AERA. NAT. CHR.

regnum Asturum Vrbem concilium earum prouinciarum indicit: cui adfuere Alfonsus Castellæ Rex, & Didacus Gelmirius Compostellanus Archiepiscopus: cui à Calisto Emeritensis prouincia contributa fuerat. Res inprimis digna, quæ publica memoria retineatur, eo in conuentu accidisse fertur: nam cum Alfonsus Rex Berengariam Raimundi Barcinonensis filiam in matrimonium duxisset, veritus fuit, ne in eo Episcoporum consessu decreto sanciretur, vt ab ea, tanquam non iusta vxore diuerteret: quod illi propinquitatis vinculo coniunctus esset. Ex paterno ne, ea propinquitas Raimundi Comitis Vrracæ mariti genere, an Constantiæ Reginæ Vrracæ matris, quam Alfonsus Rex ex Gallia terra in matrimoniũ duxerat, aut ipsius Alfonsi Regis stirpe, qui Tolosatis auus erat, deducta fuerit, quum ab antiquis scriptoribus tacitum, prætermissumque sit, inter cetera vetustate incomperta, hoc quoque in incerto, & abdito positum. Berengariæ matrimonium stabile, ac certum permansit. 1163. 1125

Sanctius Lopezius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Vrraca Regina, quam suum flagitium de sanitate, ac mente deturbauerat, cum grauida esset, ex partu filio edito, in Saldaniensi arce A. D. VI. Id. Mart. decedit: cum liberius viueret, quam Reginam deceret. 1164. 1126

Alfonsus Rex Vrracæ F. arces, & oppida, quæ Imperatori parent, oppugnat: & Petro Gonzaluio Larensi Comiti bellum infert: se, exercitumque suum Imperatoris exercitui opponit: statiuaque castra facit: ac res in vltimum venit discrimen.

Mense Iunio Imperatore ad Hiberum amnem iuxta Pharum oppidum castra metante, Christianis, qui sub Maurorum ditione, ac dominatu commorãtur, quos Mozarabes appellabant, & Aragoniæ vrbium fines incolunt, quibus incolendi causa apud hostes remanere licebat, immunitas, & libertas data: pluresque ex diuersis locis, in Aragoniæ vrbes confluxere. Ea tempestate Imperator se in castella regnare, publicis monumentis testatur. Nam cum neque Reginæ obitus concordiæ fœdera conciliasset, prope ad vltimam dimicationem deuentum est: veteri inter se regnorum odio stimulante.

Cum castra Alfonsi Regis, Imperatoris castris collata essent, proceresque regni Castellæ se in pacificationem interponerent, Rex demissa, & humili precatione ab Imperatore deposcit, vt regnum à se hereditate partum, pro auita necessitudine, & coniunctione, & singulari fide, ac religione deponat. Ea prece, & obsecratione princeps animi excelsi, & inuicti commotus protinus arces, & propugnacula, quæ à nostris tenebãtur, libera tradi imperat. Tantum abfuit ab insolentia gloriæ, vt commiseratus sit fortunam Regis, qui suorum prauis consiliis pæne concidisset. Ex eo Imperator, ex tanti belli terrore illato, Castellæ Regem, quasi paterna necessitudine coniunctum semper habet: & præsidia ab vrbibus deducit.

A. D. XI. K. Iul. moritur Raimundus Barbastrensis Episcopus sanctitate venerandus.

Hoc anno cum Mauris in Catalonia ad Coruini castellum cruento, & calamitoso prœlio à nostris fuisse decertatum, magnaque clade accepta, in maximum periculum, & summum prope discrimen rem publicam fuisse perductam vetusta monumenta testantur. Imperator vt præsidium labantibus, & inclinatis rebus ferret, in Cataloniam ad Barcinonensem cum delectis militum copiis accurrit.

Stephanus Cæsaraugustanus Episcopus.

Imperator Castellano bello extincto, in tanto fastigio regni collocatus, rebus ingentibus gestis, Molinensem ciuitatem tributa pendentem ad deditionem redigit. Oppida enim omnia, aut vi capta, aut in deditionem recepta præsidiis nostris tenentur: cunctaque ea Celtiberiæ regio Aragonio Imperio paret: & stipendiaria efficitur. 1167. 1129

Septembri mẽse cum Imperator Taffaliç commemoraretur, in Pompelonis, quam Iruniam indigenæ illa ætate nominant, cõtinentes vicos, Burgum vocant, ad S. Saturnini plana, & æquata suburbii loca veteranorum Francorum coloniam deduci imperat. Eadem iura sancit, ac leges describit, quæ à Sanctio Rege patre Iaccetanis promulgatæ fuerant: & forum indicit. Scribendo adfuere, auctoritatesque deducendæ coloniæ tribuere Stephanus Oscensis, Sanctius Iruniensis, Sanctius Naiarensis, Michaël Turiasonensis, Petrus Rotensis Episcopi: Rotro Perticarum Comes qui. Tudelæ dominatum obtinet, Gasto Beneharnensis, Atorella, qui Riclæ, & Sanguessæ, & Francus Lupius, qui Soriæ, & S. Stephani oppidi ad Durii ripas in Areuacis siti dominantur. 1168. 1130

Vetustis annalium monumentis proditur Gastonem Beneharnensem & Sthephanum Oscensem Episcopum, hoc ipso anno, cum prœlium cum Mauris commisissent, fuisse interemptos: neque quo loco conflixerint, commemoratur. Locus honorificus se-

AERA. NAT. CHR. 1169. 1131

pulchro in facello Ecclesiæ beatæ Mariæ Cæsaraugustæ designatur; quo Benecharnensis inferretur.

Moritur Raimundus Berengarius Barcinonensis omnium, qui in eis ditionibus sunt dominati, longe princeps. Ex Dulcia vxore liberos suscepit maximum natu eiusdem nominis, & cognomenti. Huic Barcinonensis ciuitatis dominium, & iura ditionum, ac finium, quæ Hispaniensibus expeditionibus bello vindicarentur, attribuit. Tarraconensem præterea, & Ausetanum Comitatum illi addicit: & Ceruariensem ciuitatem, quæ Ausetanis erat contributa. Ad hæc Manresæ, Gerundæ, Besaluni, Vallespirii, Petræ Pertusæ, Cæretaniæ, Confluentis, & Bergæ Comitatus applicat: & Carcasonensem, & Rhadensem item Comitatus adiungit. 10

Berengario Raimundo natu minori F. Comitatum Galliæ prouinciæ, & Aimiliani, maternæ hereditatis bona, atq; iura condonat. Gabaldani præterea Comitatum, & Garladensem ditionem, vt in eius potestate esset attribuit.

Filiam natu maiorem Berengariam Alfonso Castellæ Regi desponderat: & Cæciliam Rogerio Bernardo Fuxensi Comiti in matrimonium collocauerat. Ex ea nascitur Raimundus Rogerius eius ditionis heres. Has duas filias, si filii nullis superstitibus liberis decederent, in eorum locum heredes earum ditionum substituit. Alias præterea reliquit filias: quas in tutelam Berengario Raimundo F. tradit. Eæ in Gallia nupsere: & earum vna Aimerico Narbonensi Vicecomiti in matrimonium collocatur: quæ mater fuit Ermengaudæ Vicecomitis. 20

RAIMVNDVS BERENGARIVS COMES BARCINONEN.

Cum bellicosissima natio semper in armis esset, Imperator Pyrenæi saltu transcenso, Baionam in Tarbellis ad Oceanum situm oppidum, mense Octobri castris circumsidet: neq; quis eius obsidionis exitus contigerit, memoriæ proditur: etsi coniectura ducimur, id oppidum vi fuisse expugnatum, aut in deditionem acceptum: nam regnare paulo post vetustis monumentis traditur ab Bilforado Beronum oppido ad Palliariensem ditionẽ: & à Baiona Montem regalem vsq;: & iis finibus imperium eius terminari: atque is annus magis nouo, quam magno bello erit insignis.

Decembri mense Calataiubiensibus Imperator immunitatem, & libertatem largitur: propriumq; forum irrogat. Decreto Apostolico ecclesiastica beneficia, vt indigenis conferantur, sancitur: eamq; sanctionem Lucius II. P.M. confirmat. Haud parua regni accessio ea ciuitas fuit: quæ neque oppidi amplitudine, neque agri vbertate, vlli cederet populo. 30

Garcias Guerra Cæsaraugustanus Episcopus.

1170. 1132. Colonia ab Imperatore Malienium deducitur: quam militiæ sacræ Templariorum, & eorum conuentui dedicat. Templarii id oppidum postea cum Hospitalariis Hierosolymitanæ militiæ Nouilliarum oppido permutauere.

1171. 1133. Martio mense classem longarum, atq; actuariarum nauium ad ipsa vrbis Cæsaraugustæ mœnia Hibero amne deductam, in veteribus rerum vrbanarum monumentis inuenimus: rem, si hæc tempora spectentur, æque difficilem operosa concursatione, atque incredibilem: nec æstate alto satis amne, & pontium, moliumq; substructionibus, riuorumque deductionibus artiore alueo. Desinemus tamen mirari, si perpenderimus, Vespasianis principibus, eum amnem per CCLX. M.P. à Varia oppido nauium capacem fuisse. Secundo flumine Mequinenciam, ad confluentes Hiberi, & Sicoris, Etobisam, siue Octogesa ea est, vetus oppidum esse arbitramur, edito loco sitam Iunio mense nostri vi expugnant. Egregiam operam eo in bello nauarunt Perticarum Comes, Centullus Vicecomes Bigeronum, Garcias Ramirius qui Montione dominatur, Lupus Garcesius, Peregrinus Alagon, Sanctius Iohannius, qui honorariæ ditioni Oscensis ciuitatis præfectus erat, Caxal, Petrus Titio, Gasto Bielrus, & Iohannes Galindius. In Mequinenciana vero expugnatione virtus egregia enituit Petri Biotæ, qui antecursorum copias ducere consueuerat, Adalides eos duces Hispano nomine vocãt, & Innici Fortunionis, & Simonis Garcesii: quib. Rex oppidũ Nonaspe, ad Mataramæ ripas sitũ, & eius arcẽ attribuit. 40 50

Ea tempestate magna ex parte Africanis, & Mauritaniæ classibus maria obsidebantur: & extra Herculis columnas Lusitaniæ, & Galleciæ regiones depopulantur. Interno mari Arelatenses, Genuenses, & Pisani nauticarum rerum scientia præstantes feruntur.

Imperator Mequinencia potitus, oppido ad bellum aduersus Ilergetes, & Ilergaones prosequendum, & cõmeatu, & reliquis copiis intercludendum maximẽ apposito, Scarpiũ in Cingæ ripa situm, & opportunum oppidum exercitu tenet: atq; inde Fragam Augusto mense circumsidet.

Cum

Cum diuturna obsidione Fragam in decliui, & præcipiti loco sitam, & Cingæ fluminiimpositã Imperator premeret, magnoq; viriũ conatu propugnaretur, quod Mauri externis, & transmarinis auxiliis nũquam destituti essent, & claustris, faucibus collium, & excelsis vndique anfractibus sepirentur, cum Abengama Ilerdensi Rege, qui obsessis opem tulerat, Iustæ, & Rufinæ festo die cruento prœlio dimicat: magnaque clades nostris est illata.

ÆRÆ NAT. CHR. 1172. 1134.

Fragensem obsidionem nostris vrgentibus, cum ad famam eius, delectus haberi cœptus esset, & Imperator Soriæ finibus accurrisset, vt non modo ex propinquo, sed externo delectu exercitum suppleret, & hostium palantes copię Montionem vsque, regionem cum incurrissent, & ccc. equitum turmis Imperator subsidio suis aduentaret: circumfusis immanibus copiis Maurorum equitum, tumultuario certamine pugnam conferens, & in acie dimicans mortem occumbit cum gloria oppetitam: haud aliter, atque pater, & auus oppetierant: vt vere familiare fatum illis principibus constitutum fuerit: vt luendis publicis cladibus piacula hostibus opponerentur. Nam dum acrius, quam cautius dimicat, confossus vndique obruitur. Vita omnis imperatorie acta æque venerandum ac ipsius regni maiestas effecerat. Ita per XL. annos bella gesserat, vt militaria opera semper obiret: & longa ætas inuictum Imperatorem vertenti fortunæ præbuerit. A. D. VII. Id. Sept. eam pugnam ante Sarinienæ oppidi muros decertatam ferunt. Periere vna Centullus Beneharnensis, & Aimericus Narbonensis Vicecomites: Gometius Luna, & Lupus Caxal magni nominis ex nostris proceribus. Cum plurima bella ductu, ausuque suo & gesserit, & confecerit: nam cum hoste nouies, & vicies signis collatis dimicasse, vetustus auctor confirmat: quasi desultorio certamine occubuit. Ad Montis Aragonum sepultum fuisse, quidam prodidere: alii vero eius cadauer nusquam comparuisse commemorant: siue obrutum superstratis cæsorum tumulis, aut alio casu neglectum, aut dilaceratum inueniri non potuit. vt summus Imperator, atque animi vigore præstantissimus, principum illius sæculi maximus, & honore sepulturæ, & iustis funeribus caruerit. Pietate longe ceteris eius æui principibus excelluit: qua vna virtute, aut æquauit magnorum superioris ętatis Regum gloriam, aut excessit. Ad partam tot bellis, atque victoriis laudem accesserat, quod cum illo simul iusta, ac legitima regna ceciderant. Hierosolymitani sepulchri custodibus, & Hospitalis, atque Templariæ militiæ cõuentibus regnum testamento dedicat. Plura oppida, & ingentes vectigalium prouentus ecclesiis, & cœnobiis largitur. Iureiurando ea Regio iussu sanxerãt Lupus Lupezius, qui Riclæ dominabatur, Rudericus Peresius Vrrea, Lupus Garcesius, Peregrinus Fortunius, Orticius Focius, Lupus Sãctius Bellitanæ ditioni præfectus, Artallus Alagon, Quadratus Prætor vrbanus, Comes Fortunius Aznarius Turiasonensis, Petrus Myr Entenza, Petrus Gisbert⁹, Berengarius Gombaldus, Petrus Raimundi F. Ertlius, Arnaldus Myr Comes Palliariensis, Petrus Raimundi F. Stata, Titio, Iohannes Antilionius, Lupus Fortunius ex Albero, Fortunius Azlorius, Fortunius Lopezius Aierbius, Gasto Bielius: compluresque alii ex Nauarrorum, & Aragonensium nobilitate viri.

Nauarri, & Aragonii super adsciscendo Rege, Borgiæ cum conuenissent, & consiliis, & studiis dissident. Alfonso Castellæ Rege palam regnum armis, & castris, legitimo successionis iure appetente, Nauarri Garciæ Ramiri filio, & Sanctii Regis, qui Rotæ occisus fuerat, nepoti Pompelonense regnum deferunt.

Cum Aragonii Alfonsum Castellæ Regem regno euertere conarentur, & quis nam deligeretur, perquirerent, atque omnium ore Petrus Ataresius Garciæ Infantis, vti coniectura ducimur, & Theresiæ Caxalis filius, Sanctii Comitis nepos, & Ramiri Regis pronepos celebraretur, & se intempestiua superbia stolide elatũ, atque insolentem in Borgiensi conuentu, haud aliter, ac si regnum esset adeptus, præbuisset, Petro Titioni, & Peregrino Castellitiolo, studio in partes discedentibus ludibrio fuit. Regem clam alium efflagitant: atque ordines Regni, ac conuentus arbitrium deligendi Principis sibi permittunt: quo lenius ea competitorum contentio acciperetur. Plures ex proceribus occulta spe, prout quis fautor, amicus, aut cõtubernalis hunc, vel illum vulgi rumoribus antetulerant. Demum Montionem conuentu translato Titio, & Castellitiolus, ne Castellano subiiciantur imperio, si Alfonsus ad Regnum, cui legitimo iure deferendum erat, adscisceretur, cõsilia exquirentes, quibus Regni status maxime contineretur, Ramirũ Alfonsi Imperatoris fratrẽ, qui instituto D. Benedicti, ac cœnobio Tomeriensi à patre pæne infans puerdicatus fuerat, & sacerdotii, & Episcopi infulis honoratus ex Burgẽsi Pompelonẽsi, & Rotẽsi electo Episcopo ad Regnũ euehere summopere adnitũtur. Rẽ dignã admiratione gestã fuisse apparuit: quãdo duo hi proceres suopte cõsilio iura Regni trãsferẽda

AERA. NAT. CHR.

suscepere: extra studia ordinum flagrantibus iam vulgi animis: summaque grauissimorum virorum auctoritate, alio, quam conuentus ordines primo destinarant. Regnum est translatum. Tam festinanter ea comitia & habentur, & geruntur, vt Ramirus Octobri mense Barbastri, se in regno paterno, & Cæsaraugustano, publicis tabulis regnare testificetur: & se Regem, & sacerdotem nuncupet.

RAMIRVS II. ARAGONIÆ X. REX.

Aragonij veriti, vt ferunt, ne deficiente Ramiri Regis stirpe, externo dominatui parendū esset: adnituntur, vti Ramirus à Pontif. Max. sanctionibus Canonicis solutus, quod pæne infans votorum damnatus esset, & ita è republica videretur, neue plura detrimenta publicis rebus, si ad arma descensum esset, importarentur, vxorem in matrimonium duceret. Ducit acta ferme ætate Agnem Guilielmi Pictonum Comitis, Aquitaniæ Ducis sororem: Leonoræ, quæ Ludouico iuniori Francorum Regi nupsit, & Petronillæ eius sororis, vti ego existimo amitam. Apud vetustum annalium auctorem comperio Mathildem vocatā: & matrē fuisse Vicecomitis Toarzensis: & Ramiro canonicis institutis à Pont. Max. soluto eam in matrimonium collocatam: quod cōfirmare liquido haud possū.

Nauarræ regnum ab Aragoniæ Regum ditione, quorum in potestate fuerat, disiungitur. Sanctij enim Rosæ Pompelonensis Episcopi, & Latronis Innici Velæ filij, Guilielmi Aznaris Oteiciç, Simonis Aznarii Torresii, & aliorum procerum consilio Garciç Ramiri Infantis filio, & Cidi nepoti Regnum deferunt: quem Montione Guilielmus Aznarius & Fortunonius Innici filius Lehetius in Nauarram deduxerant: & Pompelone Regiis insignibus decoratur.

Decembri mense Alfonsus Castellæ Rex, cum cis Hiberum amnem ditionum, & ciuitatum omnium esse potitus, Raimundo Barcinonensi affini, Ermengaudo Vrgellitano, Alfonso Iordane Tolosate, & Fuxensi, Palliariensi, Conuenate, & Ruderico Gonzaluio Comitibus, & Guilielmo Montis pesulani domino affectatoribus, regioque comitatu, vti iustus, & legitimus Rex Cæsaraugustam ouans introiit. Ramirus Cæsaraugustano regno exactus, ad montosa regna, & eos, qui iureiurando fidem fecerant, se recipit.

Garcias Cæsaraugustanus Episcopus in Ecclesia Beatæ Mariæ Conuentui canonicorum sæcularium præsidet.

1173. 1135

Cum omnia infida, atque inimica nostris essent, nec ita multo post Ramirus in Suprarbiensem regionem se recepisset, Moncluli arce, Februario mense Aragoniæ, Suprarbii, & Ripacurciæ ditionibus se regnare contestatur: vt pacto conuento Cæsaraugustano regno cessisse præ se ferat. Garciam Ramirum Nauarræ Regem subditicium, id est vt illa ætas consueuit, vassallum nuncupat.

Castellæ Rex Aragoniæ, & Cæsaraugustani populi Regem se peruulgari, atque edi imperat: atque ea tempestate Legione imperatoriis insignibus decoratus sollemnia imperii capessit: & Augustę maiestatis cognomentum, quasi Hispaniarum prouinciarum supremum dominatum consecutus, suscipit.

A.D.V.K. Oct. Pradilliæ oppido ad Hiberum amnem Alfonsus Imperator, & Garcias Nauarræ Rex congrediuntur. Cū Nauarrus fidelitatis iura Imperatori obstrinxisset, ac se illius dominationi deuinxisset, & Imperator statuisset incepto absistere, Cæsaraugustano regno ab Imperatore donatur. Ramirum bello persequi statuunt. Adfuit eo in congressu Berengaria Regina. Proceres Aragonii Caxal, Ferricius Oscensis, & Petrus Ataresius earum controuersiarum arbitri iudices dati: & ex Nauarrę regno Latro, Guilielmus Aznarius Oteicia, & Simon Aznarius Torresius alienigenam Regem perhorrescentes, cum ad Vadum Longum, id vico nomen est, conuenissent, id subsidium contra maiorem vim comparauere, vti Garciam, & Ramirum inter se dissidentes ad colloquium deducerent. Pompelone congressi, regna iis regionibus terminauere: quibus Sanctius Maior definierat. Ramirus Garciam, quoad viuat, ea regione, quæ Roncaualle Biozalem vsque continetur, donat: adiungitq; oppida Alasos, Quadreitam, & Valterram. Cum officia sua, quę fuerant, omnia præstitisse viderentur, Ramirus occultas insidias indicio Innici Aiuarij veritus, quas ab inimico Rege paratas delatum est, cum Pompelone commutata persona noctu, ne captus, & comprehensus teneretur, Caxal, Ferricio, & Petro Ataresio Comitibus aufugisset, in eodem dissidio Reges mansere. Latronem Innici Velæ filium Comitis titulo, atque honore decorat.

1174. 1136

Crudele, & inauditum facinus à Rege, & monacho, & sacerdote, & qui clandestinis consiliis, & pæne precario in pusilli regni possessionem venisset, consciscitur. Nam siue ludibrio, & despectui se omnibus esse videns illustre exemplum edi voluit, siue maior procerum pars ab eo defecisset, & ea lege obsides traditi essent, vt capite luerent, si pactis non

ion fateretur, in omnem ferme nobilitatem sæuiit. In xv. enim primarios proceres, quorum peruulgata sunt nomina, summo iure agens, Oscæ adeo crudeliter exarsit, vt capitis omnes condemnarit: & præsenti morte, aut suæ, aut alienæ perfidiæ pœnas dependerint. Vetus ferum Aragonensium auctor memoriæ prodit, consilio Abbatis S. Pontii Tomeriensis ad id faciendum facinus prorupisse. Nam cum plura oppida, atque arces proceribus regni condonasset, & contempti, & abiecti regni nomen illis esset, summaque eorum dissensione, atque audacia regni partes labefactarentur, & Abbatem Tomeriensem regnandi insolens consuluisset, homo versutus, & veterator ad exemplum Thrasybuli Milesii Periandro Corinthi tyranno propositum, & à Tarquinio vltimo populi Romani

10 Rege repetitum deuenit. Nullo namque responso nuntio reddito, hortulum ingressus, prægrandia, & luxuriosa proceritate diffluentia caulium cacumina decussit: vti ea imagine admonitus Ramirus regnare disceret: & in eos, à quibus se contemptum videret, regio iure animaduerteret: ac desertores merita pœna afficeret. In xv. regni proceres crudeliter animaduersum, & quinque primarios ex eadem gente viros, vltimo supplicio punitos memorant: ex quib. diuersæ Lunarũ familiæ in primis amplę, & illustres distinguũtur. Eos apud vetustũ auctorẽ cõperio Bachallæ filios, & nepotes fuisse Lupũ Ferrenciũ, Rudericũ Simeniũ. Petrũ Martiniũ, Ferdinandũ, & Gometiũ Lunas. Reliquos cõmemorant Ferriciũ Lizanã, Petrũ Verguã, Egidium Atrossiliũ, Petrũ Corneliũ, Garciã Pinnã, Raimundum Fociũ, Petrum Luesiã, Michaelẽ Azloriũ, & Sanctiũ Fontouã: viros gene-

20 re atque auctoritate præstantes. Ne rẽ eam futilem, aut eius, vanum auctorem arbitremur, qui primus scripto prodiderit, vetustæ tabulæ efficiunt: quibus testatum comperio Ramirum Regem apud generum conquestum fuisse, se à proceribus contemptum, & delusum: & posteris traditur hoc ipso anno obsides vltimo supplicio Oscę affectos fuisse. Nam quæ vulgo feruntur, Ramirum adeo rebus gerendis ineptum, & quodammodo stolidum fuisse: vt cum hostibus decertaturus clypeo, & hasta præpeditus, habenas mordicus tenẽs, equum moderaretur, ac sustineret, ineptiis pœne anilibus similia videntur iis, qui nouere, illius ætatis viris, qui sacris præficiebantur, quos domesticis insultibus hostium quotidie occurrere erat necesse, nullos potiores duces habitos: insignesq; ante milites quam antistes fuisse: ne dum Reges: regumque filios: qui iam inde ab incunabulis

30 bellis imbuti, atque assueti erant. Iidem commenticiæ rei fidem adhibere cogunt, qui memorant cum Ramirus Oscam conuentum indixisset, suos conuentos voluisse, quod cymbalum fundere vellet tam late, plenumque sonans, vt totius regni cymbalum haberetur: atque in eam procerum carnificinam fuisse progressum: quæ per Hispaniæ regiones, haud inanes sonos effuderit.

Cum is rerum status esset, vt Ramirus Rex instituto potius pristino, & anteactæ vitæ assentiri, quam præsentibus regni tumultibus conuenire posset, turbatis rebus, tempori succumbendum ratus, Raimundo Barcinonensi Alfonsi Castellæ Regis affini pacis auctore, & Caxali internuntio Alfonso Regi se suaque tradit. Paciscuntur, vti Ramirus tamquam Alfonsi subditicius vrbes, oppida, arcesque omnes, quæ Alfonso cis Hiberum tra-

40 dita fuerant, honorario iure teneat, atque possideat. Alauonæ, ad Hiberi amnis ripas XVI. M. P. supra Cæsaraugustam, ad colloquium sacro D. Bartholomæi die congressi Alfonsus Cæsaraugustanum regnum Regi Ramiro tradit: atque noster Cæsaraugustani se regni compotem, Alfonsus vero Imperator Legione, Toleti, Soriæ, Calataiubii, & illo ipso Alauonæ oppido regnare publicis monumentis testantur. Vti eæ ratæ, firmæque pactiones essent, Petronillam Ramiri F. obsidem Imperator accipit: deliberantque, vti Raimundo in matrimonium collocetur. In ea re transigenda Guilielmum Raimundum Cataloniæ Seneschallum officia, & partes, pro dignitate Barcinonensis suscepisse, magna quod apud Ramirum gratia polleret, proditur.

Carrione Vaccæorum oppido inter Imperatorem Alfonsum, & Barcinonensem cõ- 1175. 1137.

50 uenit: pactioque fit, vti Cæsaraugusta, Turiaso, Calataiubium, & Daroca, aliaque oppida quæ cis Hiberum à Castellanis præsidiis tenebantur, fidelitatis sacramento, & honorario iure Barcinonensi tradantur. Iureiurando Barcinonensis obstringitur, supremum dominium earum ciuitatum, ac summam potestatem Imperatori liberam permansuram. Præterea fœdus icisse traduntur, vt vna bellum Garciæ Nauarræ Regi inferant.

Cum Garcias omnes, quæ in Nauarræ partibus erant, copias militares, & quas trans Pyrenæum arcessierat, collegisset, & Imperator potenti exercitu eius regni fines esset inuasurus: & in Gallurem, & Cortes oppida signis collatis acies vtrimque concurrissent, Aprilis mensis dominico die, qui octauus celebrationis Resurectionis Domini fuit, pugna destitere. Nauarri dignitati, & honori Ludouicus Francorũ Rex magno commodãdi

AERA. NAT. CHR.

studio fauet. Garcias excelsi animi princeps Pompelone, Naiaræ, Alauæ, Vizcaiæ, & Guipuzcoæ regionibus dominatur: & cum Margaritam Rotronis Perticarum Comitis F. duxisset, Tudelam dotalem tulit.

Non. Iul. Anno XXVIII. regni Ludouici Francorum Regis Raimundus Barcinonēsis Guilielmo Raimundo Cataloniæ senescallo Moncadæ ditionem, qua plures arces, & oppida continebantur, honorario iure condonat: dignam scilicet mercedem eorum spōsalium, quæ eo arbitro, atq; auctore cum Petronilla Ramiri Regis F. fuere depacta. Hinc maxime illustres, & amplissimæ Moncadarum familiæ fluxere.

A. D. III. Id. Aug. Ramirus Rex Raimundo Barcinonensi Petronillam F. quam in matrimonium ducat, vna cum regno tradit: eamq; regni conditionem, & statum illius constituit, quibus Sanctius pater, & Petrus, atq; Alfonsus fratres obtinuerant: liberum nempe: & immunem. Leges, quæ Aragonensibus promulgatæ fuerant, iuraq; eadem, ac fora integra, ac sancta permanere statuit: & certos regni fines terminat. 10

A. D. VI. K. Sept. cum Ramirus Rex Gerpiensi arce desideret, omnia, quæ inscio genero, ex quo ei filiam tradiderat, à se donata fuerant, rescindit: & irrita facit.

Mense Octobri Raimundus Barcinonensis Cæsaraugustam, regium dominatum, & principatum adeptus ouans introiit.

Id. Nou. cum Ramirus Rex ad vrbem esset, edicit, vti ii, qui arces, castellaque præsidiis suo nomine tenent, à genero obtineant: & eius mandato repræsentent: illi pareant: atq; illum obseruent. Cum omnia tamen concessisset, excipit, & genero denuntiatum esse voluit, vti regnum sub dominatu, potestate, ac fide sua obtineat: sua iussa, & vetita rata, atque firma habeat. 20

Ferunt iis omnibus, collocatis, atq; constitutis ad pristinum vitæ institutum, & sacrorum ritus obeundos se retulisse: & religionis studia, quæ retenta animo, & totius vitæ constituto spatio, tam paruo temporis interuallo intermissa fuerant, reuocasse: & D. Petri sacra æde Oscensi abditum, regali tamen habitu latuisse. Ab vxore diuertisse simillimum veri apparet: neq; cum longius ætate prouectus fuerit, ad publicas se res in posterum applicuisse, pro certo firmare possumus. Illud tamen omnibus dignum admiratione videri debet, tam celeri conuersione rerum peragi hæc potuisse: vt vix trium annorum spatio decurso, Ramirus & regnum hæreditarium adierit, vxorem duxerit, filiam ex eo matrimonio susceperit, genero nuptui tradiderit, & regni administratione cesserit. 30

CATALONIÆ PRINCIPATVS ARAGONIÆ REGNO ADIVNGITVR.

1175. 1137

Explicatis ordinibus temporum, ad nostrorum annalium rationem satis apte, conuenienterque congruit series ea, quæ ex initiis regni Ramiri Regis eius nominis primi ad hæc tempora ducitur. Nam vt in veteribus rerum Barcinonensium commentariis scriptum est, quorum auctor ea tempestate est commentatus, CIIII. anni, ex quo Ramirus Ramiri auus regnare cœperat, ad hanc Cataloniæ, cum Aragoniæ regno adiunctionem connumerantur. 40

RAIMVNDVS BERENGARIVS ARAGONIÆ PRINCEPS COMES BARCIN.

PETRONILLA XI. REGINA ARAG.

Vt satis constiterit Raimundum Barcinonensem Principis, non Regis cognomentum vsurpasse, ita confirmare possumus Petronillam, quæ regio cognomine semper vsa fuit, nunquam se ad publicas pacis, aut belli rationes, siue domi, seu foris, marito viuente adiunxisse. Insignia vero militaria Comitum Barcinonensium, quæ aureo scuto, quattuor tæniis puniceis virgato præfulgent, regiis Aragoniæ insignibus ex eo prælata fuere: & Catalonia terra principatus nomen adipiscitur.

Pontius Hugo Emporitanus Comes Hugonis F. Raimundo Principi aduersus Roccabertinium Vicecomitem conciliata gratia adiungitur. Castra Carmenzonis, & Roccabertini oppidorum delentur: diruunturque. 50

Oldegarius Tarraconensis Archiepiscopus, cuius & illo, & posteris sæculis sancta religionis, & pietatis memoria fuit, è vita excedit. Huius sanctissimi viri commemoratio in diuorum numero consecratur.

Petrus Tarrogia Cæsaraugustanus Episcopus.

1177. 1139

Alfonsus Henrici Portugalliæ Comitis F. qui Ducis cognomentum susceperat, summis principibus, & animi magnitudine, & nominis, generisque splendore merito æquandus, Imperatoris Alfonsi frater, cuius animos ad regnum capessendum Alfonsus Rex

auus,

AERA NAT. CHR.

...Hęricus pater, nō modo exsuscitāt, sed maiores ēt faciūt, q̄ suis finib. cōtineri posset, cū regionē, q̄ Durio, & Minio fluminib. terminaᵗ, obtineret, sub imperiū, potestatēq; suā magnā Lusitaniç partē redigit: & glorioso prœliorū exitu ad Vrichiū capū hoc an. cū Mauris decertās diuina ope victor euadit. Pridie q̄ signis collatis decerneret, regio cognomēto ornaᵗ. Princeps maxime dign⁹, cui ab Eugenio III. P. M. sāctitas regia, regaliaq; insignia decernerēt: eaq; posteris repręsentaret: eiusq; nominis memoria amplissimis consecraretur monumentis.

A. D. IX. K. Mar. Carrione Imper. Alfonsus, & Raimūdus Princeps ei⁹ affinis Garcię regnū, ditionesq; oēs inter se partiūᵗ: paciscūturq;, vt Maranio, & oppida omnia, q̄ Alfonsus Rex Imperatoris auus cis Hiberū posséderat, Imperatori tradāᵗ. Princeps ea, q̄ Garcias ex Aragonię regno recepat, optimo iure, vti Sanctius, & Petrus Reges obtinuerāt, teneat: reliquorū vero oppidorū Nauarræ, q̄ Sancti⁹, & Petrus Reges ab Alfonso Impatoris auo honorario iure obtinuerāt, tertia pars Impatori cū arce, & oppido Stella attribuiᵗ: reliq. vero Principi honorario iure cū Pōpelonēsi ciuitate cedūt: iisdē cōditionib⁹, quib. Reges Sāctius, & Petrus ab Alfonso rege obtinuerāt. Sed virtus egregia Garcię puicit, ne vllo pactionū, aut cōspirationis genere, vi, fraudeue regno euerteretᵗ. In comitatu Principis adfuere Petrus Ataresius, q̄ Borgiæ dominabatur, Artallus Alagon, Bernardus Guilielmus Entenza Aragonii pceres: Catalani vero Raimūdus Folchius Vicecomes Cardonēsis, Guilielmus Raimūdus Moncada, & Galcerādus Pinosius. A. D. VIIII. K. Nou. Imper. & Berengaria Augusta, atq; Garcias Rex ad Hiberi ripas inter Calagurrim, & Pharū cōgressi spōsalia Sāctii Imperatoris filii, & Blācę Garcię filiæ paciscūᵗ: Garcia Rege, & Raimūdo Principe in pristina cōtētione, & dissidio pmanētib. — 1178. 1140

Chalamera & Alcolea oppida, ad Cingę amnis ripas, q̄ Mauri psidiis muniuerāt, ab iis, quos Princeps ppugnādis, & tuēdis regni finib. pfecerat, expugnāᵗ. Guilielmo Hierosol. Patriarcha adnitēte, & Raimūdo Hospitaliariorū ordinis magistro internūtio, supioris anni Sept mēse, pmissu Folchii Hierosl. Regis, & Andiū Comitis cū Aragonię Principe, sup eo iure, ac ditione depactū est, q̄ Tēpli, & Hospitalis Hierosol. magistri in Aragonię regno, ex Imp. Alfonsi testamēto repetūt. A. D. IIII. K. Sept. Hierosolymis pacta cōuēta à Hierosol. Patriarcha rata fiunt. Ordo & cōuētus Sacerdotū Regularium S. Sepulchri Hierosol. in Aragonia, & Catalonia à Gerardo S. Hierosol. Sepulchri canonico institutus: & Calataiubii bonis pdiis, fructuosisq; pdiis, & nobilissimis possessionib. fana, cōuentusq; ditātur. Societas, & militia ordinis Tēplariorū in eisdē ditionib. cōstituitur. Eū ordinē Princeps Mōtione, & aliis oppidis, atq; arcib. donat: & affluentib. copiis, atq; vectigalibus ditat: haud indignū tantæ virtuti pręmiū fore ratus. Lōge. n. nō initia modo regni, sed pgressus ipsos ea superat cōpēsatio. Sollēni præterea voti religione obstringitur, ad cōciliandā cū Mauris pacem, numq̄ operā, nisi Tēplariorū permissu nauaturū. — 1179. 1141

Raimūdus Princeps Aragonēsis Darocā oppidū magnis munitionibus firmat: & Aragoniæ ppugnaculū, psidiūq; regni exteris nationib. opponit: obiicitq;. Regio oppido cōtributa latius excitaᵗ: & certi fines a Principe, terminiq; cōstituūtur. — 1180. 1142

A. D. V. K. Dec. cū Princeps Raimūd⁹ Gerūdę cōuēt⁹ ageret, Vidone Cardinali S. R. E. Apostolico legato assidēte, pacta cū Tēplariis cōuēta iurisiurādi sacramēto sancit: atq; confirmat: q̄ ab Hadriano IIII. P. M. postea stabiliūᵗ. Adsedere cōuētui, scribēdoq; adfuere Bernardus Cęsaraugustan⁹, Dodo Oscēsis, & Guilielm⁹ elect⁹ Rotēsis Episcopi, Gregor⁹ elect⁹ Tarraconēsis Antistes, Arnald⁹ Myr Palliariēsis, Bernard⁹ Cōuenarū, & Petrus [illegible] gerōnū Comites: Raimūd⁹ Dapifer, Galcerādus Pinosius, Guilielm⁹ Corbera, Raimūd⁹ Tarrogia, Berēgarius Agerius, & Raimūdus Villademullius. Princeps id iusiurādū iurat interpositis iudicib⁹, testibusq; aliquot Tēplariorū militię primariis viris Eberardo, Ostano S. Ordonii, Hugone Borraio, Petro Anticho, & Bernardo Reginolio. Garcias Nauarrę Rex, cū Pīceps in extremis regni finib. cōmoraretur, vltro Cęsaraugustanū agrū incursat: egressiq; hostes repētino, tāto tumultu inuasere fines, vt ad vrbē quoq; terrorē ptulerīt: late, lōgeq; oīa depopularētur. Garcias. n. dū hęc in hostico gerūᵗ, nō solū fœdere, atq; amicitia, aut affinitate, sed gemina cognatione Imp. adiūgitur: & mortua Mergellina vxore Rotronis Perticarū Comitis F. Vracā Alfonsi Imperatoris F. vxorē ducit: ex Cōtruenda concubina & Didaci Aprici sorore natā. Ex eo matrimonio Garcię Sanctia F. suscipitur: quæ Petro Molinæ Comiti, Ermesendæ Vicecomitis Narbonēsis F. nubet. Hi vero Aimericū Narbonensem Vicecomitē progenuere. — 1181. 1143

Bernardus Cæsaraugustanus Episcopus.

Cū acre & magnū bellū Berēgarius Raimūdus Prouinciæ Comes cū Raimūdo Baucio, q Stephaniā Giberti Aimiliani Comitis natu minorē filiā duxerat, gerit, Princeps Raimūdus fratri cū exercitu subsidio accurrit: & Mōpelleriū expugnat. Baucius, & eius filii, Bauciorūq; gētis familiæ ppotētes copiis, atq; opib firmæ, & amplę ea terra Gallia, q illustres clientelas splēdidę prouincię ad se traduxerāt. audacius, ex sultātemagnosq; motus, & mutationes ciēt. Berēgarius Prouinciæ Comes in Melgoriēsi portu à pdonib interficiᵗ. Is Raimūdū Berēgariū F. heredē dereliquit: ex qua vero cōiuge nō prodiᵗ: quē patruus Princeps summis affectū difficultatib. tueᵗ, ac sustinet. arcesq; oēs, ac psidia retinet: Prouinciæ Marchionis cognomētū patruus suscipit. Princeps Raimūdus ex Prouincia regressus Turiasonē vrbē recuperat: q̄ Imperator Alfonsus cuiusdā proceris nomine Portolis fidei cōmiserat. Atho Sanctius Præfectus Iustitiæ Aragonum. — 1182. 1144 — 1183. 1145

Alfonsus Imper. cū Raimundo Principe & Garcia Nauarrę Rege ad S. Stephani oppidū ad Durii ripas in Areuacis Nouembri mēse cōgressus, cum ad pacis conditiones eos accessuros speraret, inducias fieri curat. — 1184. 1146

AERA. CHR. NAT. 1185. 1147.

Expeditioni sacræ Imperator intentus magnum exercitum conficit:& auxiliaribus Nauarræ Regis copiis adiunctis in Bætica cum Mauris belligerat. Abengamia Rex Cordubensium in deditionem coactus vrbem tradit. Beatia vi expugnatur. Almeriam in Bastetanorum,& Contestanorum confiniis nobilem vrbem,& regni veluti arcem mari impositam terra marique oppugnat. Princeps Raimundus classe comparata, maritimi belli partes sustinet,Genuensium classe adiuncta:qui Imperatoris stipendia meruere, A. D. XVI. K. Nou.admotis machinis,& irruptione facta,vrbem expugnant:& qua moliti erant aditum irrupere in arcem. XX. Maurorum M. qui in arcem confugerant,in deditionem rediguntur:& amplissima pecunia redimuntur.

Olisiponem celeberrimam Lusitaniæ vrbem Alfonsus Rex Portugalliæ XII. K. Nouembris expugnat:ingenti classe Germanorum, Anglorum,& Flandrensium ad Portugalliæ litus appulsa. A. D. XVII. K. Sept. Ramirus Rex è vita excedit. Oscæ in D. Petri æde, S. Georgii sacello sepelitur. 10

1186. 1148

Raimundus Princeps bellum in Ilergaonibus terra, marique aduersus Mauros gerit: magnaq; suorum comparata classe, & Genuensium adiuncta Barcinone A. D. III. K. Iul. ostio Hiberi aduersis fluctibus eos portus tenet, qui in fauces, aditumque fluminis proiiciuntur:& castris Dertosam vrbem circumsidet. Cum milites vrbem vetere fortuna opulentam sibi ad diripiendum tradi sperarent, XL. dierum cum hostibus pactæ sunt induciæ: & in deditionem accipiuntur. Vrbem, arcem,& propugnacula omnia A. D. II. K. Dec. dedunt. Interfuit huic bello Guilielmus, qui Mompellerii dominabatur:& virtus enituit egregia Guilielmi Raimundi Moncadæ Cataloniæ Senescalli: cui à Principe Raimundo tertia vrbis pars honorario iure est attributa: atque tertia item portio Genuensi populo condonatur. Sedes,& Episcopalis dignitas instaurantur. Ea victoria parta, & recepta vrbe natura,& situ in primis nobili,& nauigabili commercio peropportuna magnum Raimundi nomen in principibus fuit:& Dertosani Marchionis cognomento decoratur. 20

Raimundo Ilergaonensi bello, & Dertosanæ obsidioni intento Garcias Nauarræ Rex bellum in Aragoniam infert: & magna concitatione Taustum, & Faios in Cauni montis radicibus situm oppidum vi expugnat.

1187. 1149

Berengaria Augusta Alfonsi Hispaniarum Imperatoris vxor, & Raimundi principis soror Februario mense decedit, Imperator Richam vxorem ducit: Boleslai Polonorum Ducis,& Frederici Imperatoris amitæ filiam. 30

Princeps Raimundus, qui omnem sui regni conatum in Maurorum perniciem parauerat, Ilerdam Septembri mense castris circumsidet.

A. D. V. Non. Oct. Princeps Raimundus cum Ilerdam obsidione premeret cœnobio D. Christinę summi saltus Aspe, veteres summum Pyrenæum appellauere, & peregrinis hospitibus prouentus opportunos elargitur.

A. D. IX. K. Nou. Ilerda,& Fraga deduntur: illa nobilis,& præpotens vrbs: hæc situ natura septa, atque munita: & regia quoque clade insignis. Ilerdam honorario iure, & fidei sacramēto Princeps Ermengaudo Vrgellitano Comiti attribuit: potestate,& supremo dominatu recepto:& satis magno equitum, peditumque præsidio præficit: vti hostes præruptis Pratensium montibus præsidentes assiduis incursionibus infestet. Sedes,& Episcopalis dignitas Ilerdensis instauratur:& in Guilielmum Peresium Rotensem Episcopum confertur. 40

1188. 1150

Vetustis monumentis memoriæ proditur AERA MCLXXXIIX: Ilerdæ Raimundum Barcinonensem Comitem, Principem Aragonium nuptias suas coniunxisse: nam Petronilla Ramiri Regis filia infans ei tradita fuerat: quæ cum iam nubilis esset, post mortem patris Raimundo Comiti nupsit.

A. D. XI. K. Dec. Garcias Nauarræ Rex Lorcæ Nauarræ vico repentina morte decedit. 50

1189. 1151

Garcia Rege vita functo, Imperator fœdere rupto, quod tot affinitatis,& cognationis vinculis ictum erat, eius regno imminet. A. D. VI. K. Febr. Tudileni prope aquas cum Raimundo Principe ad colloquium congreditur: & nouorum fœderum pactione aduersus Sanctium Garciæ F. coniunguntur. Denuo ad regni partitionem, quam Carrione constituerant, deueniunt. Quæ neque Alfonsi Regis Imperatoris aui, neque Principis possessione quæsita fuerant ex Nauarræ regno, & Sanctius, & Petrus Aragoniæ Reges obtinuerāt, pro rata portione inter se partiuntur: Stella oppido Imperatori & Pompelone vrbe Principi addictis. Princeps honorario iure, atque fidelitatis sacramento portionem illam sibi attribui agnoscit. Tudelam præterea vrbem, atque eius fines, arcesque omnes,

atque

atque oppida, quæ Garcias Rex cis Hiberum versus Caunum montem possederat, æquis partibus diuidunt: eaque excipiunt, quæ Principis iuris, potestatis, atque ditionis erant. Regiones etiam, quarum Mauri dominabantur, quas quisque iure belli repetere, & obtinere possit, vt cum iusto, & legitimo hoste res geratur, definiunt. Valentia, inter Hispaniarum vrbes celeberrima, & portio Ædetanorum, & Ilergaonũ à Sucrone amne ad Dertosani regni fines, Dianium præterea, & Dianiensis ager, iisdem finibus, quibus à Mauris continebantur, eodem honorario fidelitatis iure Principi attribuuntur: quo Sanctius & Petrus Reges ab Alfonso Imperatoris auo Nauarræ regnum obtinuerant. Murciensis etiam populi regnum eodem iure Principi contribuitur. Ilorci, & Bareām oppida, eorumque fines Imperator recipit: & earum pactionum veluti obsides Alauonam, Riclam Mariam, & Bellitanam arcem, quæ in sua potestate, ex quo Aragoniæ regnum inuaserat, attinuerat, opponit. Vt vix credibile sit, eã illorũ temporũ fuisse malitiã, vt à principe maximo per fidẽ religio violetur: eiusq; regno insidię tendãtur, qui gener fuerat, & filii socer. Nã Raimũdus inimicitias hostiles deponere, reipublicę nomine susceptas, quas insitas, & habere, & gerere decebat, minime poterat: quin totius regni ordinibus permissurus esset.

Princeps Narbonem contendit: qua in vrbe Trencauellus Biterensium, & Carcasonensium Vicecomes, qui à principe defecerat, se illi Nouembri mense addicit: & ab eo Carcasonem, & Rhodam vrbes, & earum arces, atque ditiones, & Lauracensem arcem honorario fidelitatis iure retinet: vti Bernardo Athoni condonata fuerant.

Huius anni fine Princeps Raimundus Lupo Valentini populi Regi stipendiario, atque fœdere sibi adiuncto, cum exercitu aduersus Mazmutes Mauros eius hostes, nimia potentia audacius exultantes proficiscitur.

Petrus Ataresius Garciæ Infantis F. Sanctii Comitis N. qui certus regni competitor fuerat, A.D. IX. K. Mart. nullis superstitibus liberis decedit. Verolæ Cœnobio, quod ipse D. Bernardi monachis construxerat, sepelitur, Princeps Theresiam Caxalem Petri matrem Turiasone vrbe, & oppido Borgia donat. 1190. 1152

A.D. II. Non. Apr. cum Petronilla Regina grauida esset, & iam partus appropinquaret, successioni, & statui regni prospiciens, regnũ filio, si eo partu ederetur, hereditariũ relinquit: ea scilicet conditione, qua Alfonsus Imperator patruus obtinuerat: liberum nẽpe & nullius dominationi deuinctum, neq; Castellæ Regibus obnoxiũ. Tradit enim Alfonsum patruum numquam hereditaria regna, aut bello parta Castellæ Regibus accepta tulisse: vti Raimundo Principi viro suo acciderat: sed immunia, & libera vindicasse. Nascitur Reginę filius, qui quoad pater vixit, Raimundi cognomentum tulit.

Petrus Villabeltranus Cæsaraugustanus Episcopus.	Iohannes Diacius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Montani Pratenses impendentiũ montiũ altitudine atq; asperitate cõfisi, diuti⁹ repugnãtes à cõmeatu, & reliquis copiis interclusi Principi dedũt. Arx Siurana edito in loco & natura, & situ munitissima expugnat: omniq; ea Cosetanorũ regione Mauri exterminant. 1191. 1153

A.D. XVI. K. Apr. Cœnobium Iuncariense Cisterciensis ordinis, & instituti Cæsaraugustano in territorio situm fundatur: quod postea in amœnum locum è regione Scatronis oppidi, quod Hiberi amnis ripis adluitur, est translatũ: & Rotense cognominatur.

A.D. IX. K. Sept. Mirabetana arx expugnatur: quam, cum tot sæculis Mauri aduersus nostrorum irruptiones retinuissent, & in ea regionis eius incolæ Ædetani suæ defensionis præsidia collocassent, Princeps Petro Roueiræ Templariorum magistro tradit.

Populus, ciuitasque Genuensis Dertosæ vrbis, & territorii partem bello partam XVI. M. nummorum morabetinorum Marroquinorum, quos marinos illa ætas vocare consueuerat, pretio addictam Principi venũdedêre: Henrico Guerchio, Martino Moro, Guilielmo Nigro & Guilielmo Lusio rempublicam administrantibus. S. Laurentii insulam Genuenses excipiunt, ac retinent: ea conditione, qua antea obtinuerant: & vti quotannis festo natiuitatis domini die ecclesia S. Laurẽtii tapete decoretur. Ad hæc princeps illis condonat: vt nemo ex Genuensibus, qui eius ciuitati loca, à portu Veneris ad Monœci portum incoleret, quoduis vectigal, portoriumue Dertosæ penderet. Nostris Dertosa potitis in Valentinorum fines aditus recluduntur: quæ res Alcanicensium, & Peniscolensium animos vehementius fregit.

Pontius Hugo Emporiarũ Comes decedit. Ad Populetum in Cosetanis cœnobiũ D. Mariæ Cisterciensis ordinis insigni, & Regia ædificiorũ magnificẽtia dicatur: & præclaris, excelsis, & splendidissimis operibus adornatur à posteris Regibus. Princeps locũ construẽdo cœnobio designatũ, & terminatos fines A.D. VII. Id. Sept. Sanctio Abbati monasterii Fontis Frigidi Narbonensis diœcesis donat: & Gerardus Abbas monachorum conuentui præficitur.

AERA. MAT. CHR. 1192. 1154.

Ludouicus Francorum Rex sacram D. Iacobi ædem Compostellanam inuisit. Ab Imperatore Alfonso socero, cum Toleti conuentus ageret, magnificentissimo apparatu, & amplissimis muneribus, exquisitissimisque honoribus excipitur. Adfuere in maxima illa congressus celebritate Princeps Raimundus, Reginę Francorum auunculus, & Sanctius, & Ferdinandus Reges fratres: quos Imperator pater ad regni dignitatem euexerat. Princeps Ludouicum domum regredientem Iaccam vsque vrbem est prosecutus.

A. D. IIII. K. Iul. Ermengaudus Vrgellitanus Comes Petri Ansurii Comitis N. in Castella moritur.

1193. 1155. Princeps magno comparato exercitu in Galliam Prouinciã inuadit: & Hugoni Baucio, & eius fratribus, qui rebellionem fecerãt, acre bellũ infert. Hi eius ditionis dominari contendunt ex priuilegio, quod ab Imperatoribus Conrado, & Friderico Conradi fratris filio Hugoni irrogatum fuerat: quo ditionem omnem à Giberto Comite, & Gisberga Principis auis possessam concesserant. Contendit Hugo eo priuilegio Marcham, & Prouinciæ comitatum contineri. Baucium oppidum, pluresque arces expugnantur. Trẽcataiarum castellum acerrimè à nostris oppugnatum, hibernis tempestatibus ingrauescentibus in rebellione permanet.

Mozarabes Aragonii, Cæsaraugustani præsertim, & Calataiubienses ab Imperatore Alfonso in Zoritam oppidum, ad Celtiberię, & Carpetanię confinia, iuxta Tagum situm, coloni deducuntur.

1194. 1156. Raimundus Princeps Roncaualle potitus Nauarris bellum infert. Garciam Almorauidium primarium ex Nauarris proceribus virum, qui egregiam eo in bello operam nauauerat, Vrrozio, & Ouanis Roncaualli oppidis donat.

Pacta ad Tudilenias aquas aduersus Sanctium Nauarræ Regem conuenta à Principe Ilerdæ firmantur. Sponsalia Raimundi Principis filii, & Sanctiæ Imperatoris, & Richæ augustæ eius coniugis filiæ sanciuntur. Imperator, etsi pacta ea rata habuerat, clandestinis tamen consiliis Sanctii Regis partes fouet.

1195. 1157. Princeps Narbonem contendit: vt Hermengardam Aimerici Narbonensis ex sorore filiam patre vita functo, tueatur: atque sustineat. Ea se, ditionemque Narbonensem, arcesque omnes Februario mense auunculo committit.

Alfonsus Imperator, cuius memoriæ felicioris ad posteros nomẽ fuit, decedit: eoq; vita functo, princeps Raimundus, & Raimundus Berengarius Comes Melgoriensis Berengarii Raimundi prouinciæ Comitis F. magno procerum comitatu in Carpetaniam proficiscuntur.

Petrus Monso Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Berengarius Bardaxinus in Ripacurcia terra vir præpotens, atque primarius societati Monasterii D. Mariæ, & S. Victoriani addicit: possessionesque nobilissimas, & carissimas donat, quæ in Bardaxina valle, & ad S. Mauræ à rapinis, ferro, flammisq; latrocinãtium, & grassantium hominum à se armis vindicari consueuerant. Ab eo Bardaxinorum splendida familia eo nunc robore, & his fulta radicibus effluxit.

1196. 1158. Februario mense Naxamæ Sanctius Castellæ Rex, & Princeps Raimundus eius auunculus ad colloquia congressi, cũ inter eos, non de finibus, sed de totius Cęsaraugustani Regni, cis Hiberum possessione, quod ab Imperatore Alfonso Ramiri Regis fratre bello partum fuerat, summa impenderet contentio, & iniquis conditionibus ex libero, & iusto regno subditiciũ, & alienæ fidei obnoxium à se constitutum fuisse Princeps obtenderet, de ea controuersia statuunt, atque decidunt: vti vrbes, oppida, atque arces, ditionesque cis Hiberum omnes Principi, posterisque eius addicerentur: supremum dominatum Castellæ Regibus, vti subditicii deferrent. Excipiunt, ne iratis, aut pacatis castellæ Regibus arces, castellaue tradantur: sed fidei sacramento obtineantur. Conuentum est, cum Castellę Reges diadema suscipiãt, festo celebritatis eius die, si Princeps, posteriq; arcessiti essent, gladium vagina vacuum in pompa præferant: vt ea summissio index sit, Castellæ Reges summam imperii tenere.

1197. 1159. Princeps è Carpetanis regressus Nauarræ finibus acre bellum infert. Nostri Buretam, arcesque aliquot à Nauarris ereptas recuperant: adeoq; hostem commouent, vt Sãctius Rex ad colloquium ex ipsis castris cum Principe congressus sit: belloque sibi supersedendum constituerint.

Richam Augustam, & Sanctiam, nurum Princeps in Aragoniam deducit: eaque cognatione domus Aragonia Frederico Imperatori, & Austriæ, & Sueuiæ principibus summo necessitudinis, & propinquitatis vinculo coniungitur.

Lupus Morticensis populi Rex, & alii finitimi reguli Raimundo Principi tributa quotannis conferunt. Augu-

AERA NAT. CHR. 1198. 1160

Augusto mense Princeps Henrico Angliæ Regi amico, & affinitate coniuncto aduersus Raimundum Tolosatem auxiliares copias mittit. Bellum ambo vna gerunt: & Tolosam oppugnant.

Henricus Angliæ Rex, & Princeps Raimundus ad Blauiæ castellum congressi arctibus fœderum vinculis adiungi cupientes constituunt, vti Ricardus Regis Henrici F. Principis filiam in matrimonium ducat. Anglus doti Aquitaniæ Ducatum dicit. His collocatis in Normanniam bellum infert: Princeps vero, & Trencauellus Biterensis in Tolosatibus belligerant.

Ordo sacræ militiæ Velensis D. Iacobo dicatæ institutus. Princeps Montalbanum oppidum, atque arcem eius societati, atque conuentui dedicat.

10 Bellum aduersus Baucienses in Gallia Prouincia à Principe geritur. Hostes suis, sociorumque viribus ad id certamen consurgunt. Turres, & propugnacula Arelatis vrbis à nostris diruuntur: Trencataiarum castellum rebellium receptaculum, & totius Prouinciæ præsidium nostris obiectum, machinis Rhodano amne admotis expugnatur, & euertitur. Baucienses copiæ atque clientelæ comminuuntur: & dissipantur.

1199. 1161

Friderici Imperatoris legati ad Principem missi nuptias Raimundi Berengarii, fratris Principis filii, & Richę Augustæ Castellæ Reginę Frederici consanguineæ paciscuntur. Vtrique dominatus, & ditio Prouinciæ honorario fidelitatis iure ab Imperatore attribuitur. Statuit, vt ea obtineant condicione, qua maiores à Druentia flumine ad nostri 20 maris oras, & Alpium iugis ad Rhodanum possederant: iisdem finibus, quibus terminata fuerant, pacto cum Alfonso Iordane Tolosate Comite conuento. Ad hæc adiiciuntur cis Druentiã arces: & quæ Auenione obtinuerãt. Arelatẽ præterea vrbẽ, eodẽ iure attribuit: receptis ecclesiæ Arelatẽsi, & Archiepiscopo vectigalibus, & possessionibus, quas intra C. annos obtinuerãt. Folcalquerii Comitatus prouinciæ Comitatui eadẽ subiicitur condicione: & qui eius ditionis dominatur, q; Imperatori non paruisset, neque eius dicto audiens esset, ẽa deiicitur. Quod Prouincia, & Regnum Arelatense in ditione Romani imperii essent, tributum XV. Marcharum auri ponderis Coloniensis in singulos annos indicitur: eæque vt Imperatori pendantur, paciscuntur. His constitutis conuentum est, vt A. D. K. Aug. proximas Fredericus, & Princeps, & Prouinciæ Comes Taurini in con-30 gressum, colloquiumque deueniant. Fredericum in Italiam ad ea colloquia proficiscentem comitantur Conradus electus Archiepiscopus Maguntinus, Hermannus Fardensis, Henricus Leodiensis, Vdo Licensis, Hermannus Hildenechumensis, & Vuicio Vercellitanus Episcopi: Hermannus Abbas Helisfeldensis, Fredericus Dux Sueuiæ Conradi Regis filius, Conradus Frederici item Imperatoris frater Comes Palatinus Rheni, Ladislaus Dux Polonię, Vdalricus Dux Bohemiæ, Albertus Saxoniæ Marchio, Otho Palatinus Comes Witelinesbachius, Burchardus arcis Magdeburgensis præfectus, Vlricus Hurmingẽsis, Guilielmus Monferratensis Marchio, & Manfredus Vasti item Marchio. Cum summa id temporis in Ecclesia Dei, de Pontificatu maximo orta esset dissensio, pactio ea omnis eo spectat, vt Alexandrum III. Pont. Max rite ad summi sacerdotii fasti-40 gium euectum sacra apostolatus sede Fredericus deturbet: & Octauiano competitori obtemperetur.

1200. 1162

Raimundus Princeps, & Raimundus eius fratris F. Prouinciæ Comes quod Taurini cum Frederico Imperatore congressuri erant, cum classis Ligustinam oram teneret, Genuæ commorantur. Princeps in grauem morbum cum iter faciens, incideret, ea ęgritudine confectus prope Taurinorum vrbem, S. Dalmatii suburbio, Burgum appellant, A. D. VIII. Id. Aug. gloria ingenti naturæ concessit: cuius mortis, cum desiderio principis magni, tum incommoditate temporis, tristis nuntius fuit. Iusta funera, quantum militaribus elogiis funus vllum celebrari potuit, decorãtur: & Imperator luctu, non minus quàm debitis laudibus, memorabilis principis mortem est prosecutus.

50 A. D. XV. K. Sept. Fredericus Prouinciæ, & Folcalquerii ditiones, vrbemque Arelatensem, priuilegio irrogato, Raimundo Prouinciæ Comiti, posterisque eius confirmat. Insigni, & alte petito prooemio vsus testatur, se pro summis in Richam Reginam consanguineam Principis eius patrui meritis gratiam eam referre: perpetuæque illius virtutis esse præmium: qui Reginã singulari exemplo, & fouisset, & in honore habuisset. Vetustis etiam monumentis proditur Raimundum Comitem Barcinonensem, & Aragoniæ Principem ab Imperatore Comitatu Prouinciæ donatum: quod Augustam falsæ criminationis elatæ suspicione heroica virtute liberauisset.

Raimundi Principis corpus in Cataloniam relatum, in Riuipulli cœnobio maiorum tumulo sepelitur.

AERA. NAT. CHR.

Petronilla Regina cum tutelam filii; & regni administrationem suscepisset Oscam conuentum indicit: vti vltima Principis voluntas, & testamentum propalam proferantur. Adfuere eo in conuentu Martinus Turiasonensis, & Petrus Cæsaraugustanus Episcopi: Arnaldus Myro Palliariensis Comes, Peregrinus Castellitiolus, Palazinus Alagon, Marcus Ferricius Lizana, Petrus Lupius Luna, Simon Vrrea, Blascus Maza, aliique proceres. Ex Catalonia in eum conuentum aduenere Bernardus Tarraconensis Archiepiscopus, Guilielmus Barcinonēsis, Petrus Ausetanus, Guilielmus Gerundensis, Artallus Helenensis, Guilielmus Peresius Ilerdensis, & Wifredus Dertosanus Episcopi. Proceres aūt Catalani quos Barones ipsi vocāt, adfuere Raimūdus Pogii alti, Guilielmus Ceruera, Geraldus Iorba, Guilielmus Casteluellius, Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis, Bertrandus Castelletius, Arnaldus Lercius, Otho Bernardus Roccafortius, Raimundus Tarrogia, & Guilielmus qui Mompelleriæ ditionis dominabatur. Regina consensu publico de toto rerum statu consultat: vti certiora omnia de ciuitatum statu sciscantur: & rebus compositis, regni successio fundetur. A. D. II. Non. Aug. Princeps Raimundum Berengarium natum maximum ex liberis regni Aragonii, & Barcinonensis Comitatus, ditionumque omnium à se possessarum instituerat heredem. Cæretaniam terram excipit: quam Petro filio attribui iubet: eo iure, quo Bernardus Guilielmus obtinuerat. Carcasonensem præterea ditionem, & quam Trencauellus Biteris à se fuerat consecutus, & Narbonensia iura, Ermengardæ Vicecomiti sororis filiæ à se addicta Petro filio contribuit, ea conditione, vti Raimundo fratri supremū earum ditionum dominiū, fidelitatēq; deferat: cui ea omnia cōmittuntur, quoad Petrus militiæ sacramento, atque auctoramēto obstringatur. In Petri demortui locum Sanctium F. earum ditionum heredem supponit: & eos Raimundo, si fato perfungeretur, in hereditate regni, maiorem natu anteferens, substituit. Dulciæ F. mentio facta non est: quæ Sanctio Portugalliæ Regi nupsit. Filios, regnum, ditionesque omnes Henrici Angliæ Regis tutelæ, atque pręsidio subiicit: & quod eius amicitia bona, atque honesta sibi permansisset, & Leonoram Petronillæ Reginæ consanguineam in matrimonium duxisset, eius fidei committit. Petronillæ vero Reginæ præstantissimæ, & optimæ feminæ consilio, cum puero tradere statim imperium ausa non esset, omnem regni molem æqua rerum gubernatio, atque procuratio consequitur: Cataloniæ rem publicam Raimundus Prouinciæ Comes gerit: atque administrat: quoad pueri Regis ætas rebus publicis subuenire possit: cui Raimundi nomine deposito, Alfonsi nomen imponitur.

Regina, vt regnum filio stabiliat, cum Sanctio Nauarræ Rege XIII. annorum inducias paciscitur.

Lararum, & Castrorum familiæ magnas in Castellæ regno turbas mouent. Sanctio Rege Imperatoris F. fato perfuncto, Alfonsum Sanctii F. puerili ætate Malricus Comes, & Aluarus, & Nunnius Peresius eius fratres Larenses Soriæ asseruant: ne Ferdinandus Legionensis Rex patruus puerum in suam deducat potestatem: aut gubernaculis regni manus iniiciat.

Cū extitisset quidā longa peregrinatione transacta, qui in Imperatoris Alfonsi nomen inuaserat, quod prœlio ad Fragam commisso, nusquam comparuisse ferebatur, & communi fama, atque sermone opinio ea percrebuisset, & clandestinis primo cœtibus celebraretur, mox pluribus, aut rerum nouarum cupidine, aut odio præsentium, ad celebritatem nominis erectis, summo Reginę consilio de medio tollitur: & dementis, & turbulentæ temeritatis pœnas reipublicæ luit.

Petrus Metallia Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1201. 1163.

A. D. XVIII. K. Iul. Barcinone procerum consilio, Regina Alfonso F. qui XII. annum attigerat, Aragoniæ Regni gubernacula tradit. Principis vltimam voluntatem ratam, atq; firmam esse statuit. In Besalunensem Comitatū, & Ripensem tractum, quibus à viro donata fuerat, secedit. Regnum filio ad puberem ætatem Reginæ matris animi magnitudine incolume mansit: vt plane eius consiliis res Aragonia, & paternum, auitumq; regnum puero Regi constiterit.

ALFONSVS II. REX XII. ARAGONIÆ.

Aragoniæ regni nomine Oscense, & Cæsaraugustanum regnum censentur: & regiones omnes, quæ cum in Maurorum ditione essent, continentibus finibus bello partæ fuere, Dertosani, & Valentini regni ditionibus terminantur.

Conuentus à Rege Cæsaraugustam, in festum D. Martini diem indicitur. Iureiurando sancit, se ex ea die, quoad militiæ auctoramentum profiteatur, quemcunq;, qui arces, Castellaue regia tradere renuerit, regno exterminaturum: & honorariis hereditatibus, & iuri-

iuribus euersurum. In eos præterea, qui pacis, aut indutiarum iura violarint, maiestatis [reum se] animaduersurum, & bonis eos & honoribus multaturum edicit. Proceres omnes [vt id] ratum, firmumque maneat, pro virili parte operam daturos spondent.

ÆRÆ NAT. CHR.

Wifredus Ruscinonis Comes moritur. Guinardus Comes eius ditionis succedit heres.

Blasco Romæus aulæ regiæ præfectus.

Octobri mense Raimundus Prouinciæ Comes, & Raimundus Tolosas, & S. Egidii Comes Belicadri congressi, consiliorum omnium, viriumque societate, ac fœdere, coniunguntur. Comitatum Folcalquerii, & quæ à Tolosate in posterum bello parta fuerint, certis conditionibus partiuntur. Ditionem eam excipiunt, quam Comes Delfinas mortis tempore obtinuerat. Paciscuntur, vti filia Comitis Prouinciæ Tolosatis filio nubat: mediaque Folcalqueriæ, & Melgoriensis ditionis pars dotis nomine assignantur: cum ea portione, quæ in Auenionensi vrbe Folcalqueriæ ditioni contributa erat. — 1203. 1165

Guilielmus Despugnolus, bonaque Catalani equitatus pars, cum Murtiensis regni fines incurrissent, Id. Oct. cum hostibus prœlio congressi funduntur: cæduntur que. Equitatus robur, & Guilielmus ductor occumbunt.

Raimundus Prouinciæ Comes moritur. Vetus rerum Aragonensium auctor tradit, prœlio cum Nicensibus commisso, ex acie saucium elatum, accepti vulneris plaga fuisse confectum. Rex illico Marchionis Prouinciæ cognomentum procerum consilio suscipit, vti à patre, Berengario Raimundo fratre fato functo, factitatum fuerat: & in Prouinciam proficiscitur. — 1204. 1166

A. D. XVI. K. Sept. Arelate Hualgerius Miliariensis arcem, propugnaculaque Miliariensia tradit. Proceres Prouinciæ se Regi addicunt: quod Raimundus Tolosas ditiones eas omnes inuadere, & vti sponsalia filiæ Comitis Prouinciæ, ex pacto conuento filio tradantur, summopere adnititur. Nuptias præterea Richæ Reginæ ambit. Ea spe commotus, magna belli contentione cum Rege dimicat. — 1205. 1167

Trencauellus Vicecomes Biterensis à suis proditus in æde D. Magdalenæ interficitur. Is Carcasonem vrbem à principe Raimundo honorario iure fidelitatis obtinuerat. Rex, quod mortuo Petro fratre eam hereditatem adierat, Carcasonensem ditionem Rogerio Biterensi Vicecomiti eadem fidelitatis conditione tradit.

Iunio mense, Cæsaraugustę priuilegia omnia Ecclesiis, proceribus & ciuitatibus, à superioribus principibus irrogata à Rege sanciuntur, atque firmantur.

Sanctius Garcesius S. Eulaliæ Præfectus iustitiæ Aragonum.

Magno conatu Rex bellum aduersus Mauros adornat: iisque infertur, qui prope ripas Algasii, Matarraniæ, Lupi, & Caladæ fluminū cōsederant: & Ilergaonū Ædetanorūq; regiones incolunt, Caspe nobile prope Hiberum amnem oppidum, aliquotq; castella expugnantur. Alcanicii præsidia, equitatusque firmantur: & fines ad Martini, & Alhambræ fluuiorum conualles promouentur. — 1206. 1168

Pelagius Peresius Velensis magister Ædetano, & Ilergaonensi sacro bello ordines ducit. Petrus Ferdinandius Montalbano præsidio præficitur: præsidiaque ciuitatibus iis deducuntur, quæ procul à finibus hostium aberant: & de regionibus hostium depopulandis agitari cœptum. — 1207. 1169

Rex statam K. Ian. religionem Rotensi cœnobio pro cultu suscipit: sollemniaque incipientis anni D. Vincentii sacello sacris precationibus celebrat. Ab Guilielmo Peresio Ilerdensi, & Rotensi Episcopo, sacerdotumque collegio impetrat, vt D. Valerii caput qui Diocletiani Imperatoris sæuiente furore, vetus Christianæ fidei Antistes, & propugnator inuictus mortem pro Christo sæpe appetiuit, Cæsaraugustam, cuius ecclesiæ diuinus pastor, & Pontifex præfuerat, deueheretur: sactaque ea in æde eius præsens numen, atque auxilium ciues venerarentur: atque supplices implorarent. Eius voti religione Rex obstrictus Rotense cœnobium Monterogo oppido donat. — 1208. 1170

S. Iohannis Apostoli, & Euangelistæ festo die Regis, & procerum precibus, & eiusdem Episcopi, collegiique consensu corpus beati Raimundi Rotensis Episcopi, cuius sanctitas viui, & mortui diuinitas, cum diuis enim memoria eius consecratur, quasi quoddam lumen eluxit, festa celebritate dicatum in locum transfertur.

Iaccam Maria Vicecomes Beneharnensis aduenit. A. D. II. K. Mai. eius ditionis, & terræ Gasconiæ iura, quarum Petrus Gauarretus pater, & Gasto frater obitus tempore potiti fuerant, Regi defert: & fidelitatis sacramento suo, posterumque nomine sancit: neque in vllam familiam nupturam, ni Regis permissu spondet. Rex se eam regiis subsidiis sustentaturum pollicetur. Hereditatem, & honores quos Mariæ maiores in Hispania à

AERA. NAT. CHR.

nostris principibus obtinuerant, confirmat. Bernardus Oloronensis, & Guilielmus Lascarensis Episcopi, Benecharnenſesque aliquot proceres iureiurando Mariæ promissa, pactaque firmant: eademque Oloronenses, Morlanenses, Aspenses, & Orsalenses populos obseruaturos, & Gabarretiam. Mantietiam, & Cadeloniam arces, earum pactionum veluti obsides tradituros pollicentur.

Nondum sopitæ erant inter Castellanos, & Aragonios simultatum veteres offensæ, & bellum inter Alfonsos Reges Turiasonis, & Phari finibus repente commouetur. Calagurrim cum noster castris circumsedisset, Guterius Ferdinandius Castro, cuius in tutelam Castellæ Rex venerat, obuiam magno comparato exercitu procedens, & Calagurritanis subsidio accurrens, prœlio nostros cædit, funditque. 10

Et si bellum exitiosum à Regibus potentissimis susceptum videbatur, procerum tamen consilio ad S. Facundi festa pace congressi summis fœderum, & amicitiæ vinculis coniunguntur. Cæsaraugustam Iunio mense Castellæ Rex contendit: eaq; in vrbe pacta conuenta sanciuntur: obsidibusq; arcibus firmãtur. Iura pacis, & belli aduersus principes omnes vna constituunt: & Henricum Angliæ Regem excipiunt: eumq; vnum obseruant.

Turiasone Septembri mense nuptiæ Alfonsi Castellæ Regis, & Leonoræ Henrici Angliæ Regis F. summo apparatu, ornatuque celebrantur. Nouam nuptam ex Aquitanis comitantur Bernardus Archiepiscopus Burdigalensis, Elias Agennensis, & Pictauẽsis, Engolismẽsis, Sanctonensis Petrogorius, & Vasatensis Episcopi: & cõplures proceres ex Anglia, & Aquitania, & Venetica regione, quã Britanniam vocant, & Normannia: quorum hi ceteris pręstant. Rodolfus Faya Seneſcallus Aquitaniæ, Elias Comes Petrogorius, Guilielmus Vicecomes Castri Eraldi. Raimundus Vicecomes Tartaxiensis, Bertrandus Vicecomes Baionensis, Rodolfus Mortinerius, & Ruellus, Vicecomites Castellonensis, & Bedomensis Folchus Engolismensis, Amaneus Lebretensis, Arnaldus Guilielmi F. Marzanus, Petrus Motta, Thibaldus Cabotus, Guilielmus Maëngotius, Iaufredus Taunna, & Fulcandus Archiacensis. 20

Lupum Murtiensem Regem, qui simulatq; in Prouinciam Galliam Princeps Raimundus profectos illo arma verterat, ab eo defecerat, & Regi Castellæ se addixerat, tributum dependere renuentem veterem pactionem obseruaturum, & fœderum iuri pariturum Rex Castellæ repromittit: & stipendia repræsentaturum Guilielmi Raimundi Moncadæ, & Guilielmi Iorbæ procerum arbitratu: qui Principi Raimundi mandato, ea receperant, Rex, si Maurus pactis stetisset, Mazmutorum eius rebellium partes deserturum, neque eis auxilium submissurum pollicetur. 30

* Petrus Ruizius Azagra à Lupo Maurorum Rege, cui magnis fœderum, & amicitiæ vinculis coniunctus erat, Albarrazino vrbe, montosis locis, & situ præmunita, & eius ditione, quę Turiæ, & Tagi ripas attingit, donatur. Eam vrbem, eiusque propugnacula firmissimis pręsidiis tenet: nullo eius ditionis supremo dominio, potestateue Regibus Aragoniæ, aut Castellæ recepta: seque summa confidentia, quod nullius imperio pareret, subditicium hominem D. Marię Albarrazini appellat. Auctore Hiacintho Cardinali S. R. E. apostolico legato, & Episcoporum Toletanæ prouinciæ consilio Episcopalis sedes ea in vrbe constituitur: quæ haud longe à Segobrigensis vetustæ sedis vestigiorum ruinis disiungebatur. 40

Bellum aduersus Mauros Alhambræ, & Turiæ fluminum continentibus Celtiberûm, & Ædetanorum regionibus geritur. Multa castella aut deleta hostiliter, aut expugnatis præsidiis integra in Regis potestatem venerunt. His in fidem acceptis, ad alias deinde gentes peruentum est: & earum finibus in deditionem redactis, arcibus præsidia imposita. Magnæ inde prædę actæ sunt, pecorum, armentorumque. Turolium nobile in primis oppidum Turiæ flumini impositum Regi deditur.

Mauri Pratenses, qui montibus, & siluestribus locis dissipati, eorum asperitate freti rebellionem fecerant, cæduntur: atque pelluntur. 50

1209. 1171 Guilielmus Aquilonius Roberti principis F. qui Oldegario, & Bernardo Archiepiscopis honorario fidelitatis iure Tarraconis vrbis, eiusque territorii principatum obtinuerat, quinta parte antistiti, & ecclesiæ recepta, cũ ab Hugone Ceruilionio Archiepiscopo de principatus ditione, acri contentione dissideret, A. D. X. K. Mai conſceleratus, & impius Hugonem obtruncat.

A. D. V. Id. Aug. cum subita cælo, & Cauni montis iugis imbrium tempestas coorta esset, sæuique procellarum turbines exstitissent, & continui imbres campis omnibus inundarent; strages magna edita Turiasonẽsi agro cladẽ intulit. Postero die D. Laurentio sacro à monachis Verolensibus nouum cœnobium à Petro Ataresio conditum incoli cœptum.

Cum

ARRA. NAT. CHR.

Cum profligatum bellum esset, qua Aragonii regni finibus hostes continebantur, alterius belli fama, & cura exoriretur, quo Valentini regni regiones nostri persequeatur, Turolium Ædetanorum regione, incurrendis hostium finibus tamquam propugnaculum, præsidiumque eius prouinciæ à Rege constituitur: & veteranos milites, calonesque cum in locum deduci imperat. Oppida Turoliæ ciuitati contributa Valentiam versus finem Aragonii imperii statuit. Berengario Entenzæ de more Turolium honorario iure attribuit. Incolis vetustum Sepuluegæ Areuacorum oppidi forum à Comitibus Castellæ irrogatum sancit: easdemq; leges condit. Victi omnes in ditionem, nomenque Aragonium concessere.

Sanctius Garcesius S. Vincentii Præfectus iustitiæ Aragonum.

1210. 1172

Extrema cum hieme bellum Rex apparasset, & Lupus Murtiensis Rex decessisset, ineunte huius anni vere suscipit. Exercitum Cæsaraugusta Februario mense in expeditionem educere parat.

Mense Martio Cæsaraugustę Guilielmus Moncada fidem suam Regi se præstaturum spondet, & supremi dominatus ius delaturum in Beneharnensibus ditionibus, quas suo, aut liberorum iure assequi posset. Rex Guilielmo repromittit in eis ditionibus adipiscendis opem laturum: & subditionem, potestatemq; regiam Guilielmum suscipit.

Rex ad expeditionem paratus, cum exercitum Ædetanorum finibus eduxisset, Valētiam, cum aliquot oppida improuiso nostrorum aduentu opprimerentur, circumsidet. 20 Cum ante mœnia Rex castris permunitis consedisset, equitatus opimam, & fertilem regionem, quę varietate fructuum, & amœnitate, & maritima, & mediterranea ab Pyrenæis montibus ad Gaditanum fretum, fama sui nominis implet, igni ferroque depopulatur. Ciuibus se Regi addicētibus, vrbs per pactionē integra, atq; inuiolata ab omni clade belli manet. Stipendiis exercitui persolutis, tributa in singulos annos pēdere pollicētur. Rex in Setabitanum agrum omnem belli molem transfert. Vrbem Maio inito mense oppugnat.

Sanctius Nauarræ Rex, cum copiæ regiæ omnes Aragoniæ, & Rex ipse in intimam Contestanorum regionem penetrauisset, adductaq; res publica in maximum periculum, & extremum pæne discrimen videretur, induciarum iure violato, magno comparato exercitu Aragoniæ fines incurrit.

30 Rex pactis cum Mauris induciis, ac solutione tributorum Murtiensium non impedita, cum de ea re Murtiensium Rex cauisset, atque idem obsequium Regibus Aragoniæ se præstaturum spopondisset, in Aragoniam regreditur. Catalanorum vexillis dimissis, quod Regis Nauarræ auxiliaribus copiis bellum augeretur, militares omnes Aragonię manus cogit: & hosti obuiam procedit. Nauarrus eo concursu cauet, ne prœlium ineat: & dimisso exercitu præsidia firmat. Nostri Tudelæ finibus incursantes, quacumq; incedunt, vastitatem efficiunt: oppidum, arcemque Arguedarum expugnant: præsidium illis, & confinibus oppidis relinquitur.

Petrus Ruizius Azagra bellator in primis dux, non apud suos solum, sed etiam apud exteros clarus, & in omni fortuna, pace, belloque princeps, Albarrazini oppidi, arciumq; 40 potitus, singulari, & incredibili virtute præstans, se, suaq; inuitis Castellę, & Aragoniæ Regibus tuetur: neq; vlli eorum aut addicitur: aut obtemperat. Reges alioqui potentissimi, & maximi, vt eum ditione pellant obsidibus, castellisque traditis inter se comparant: & fœderum pactione adiunguntur: ac bellum vna priuato homini inferunt. Albarrazinum pacto inter eos conuento, ditioni, & Aragonio regno contribuitur. Reliquæ vero arces, atque oppida, Castellæ dominatui addicuntur. Præterea aduersus Nauarræ Regem, qui Azagræ studet, fœdere quoque vinciuntur. Harum pactionum causa Farizam oppidum, atque arcem eorum finium munitissimam Rex Alfonso Castellæ Regi tradit.

Hugo Emporitanus, & Guinardus Ruscinonēsis Comites decessere. Guinardo Gerardus Comes succedit heres: eoq; fato perfuncto, ea ditio Regi obuenit.

50 Bertrandus Melgoriensis Comes Decembri mense fidelitatis sacramento se, ditionemq; Melgoriensem, atq; arcem Regi addicit: quæ res magno adiumento Prouinciali bello fuit: quod Rex aduersus Raimundum Comitem Tolosatem, super eius ditionis iure, atque hereditate gerit.

Petrus Ferdinandius Castrensis Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1211. 1173

A.D. III. Id. Octob. Petronilla Regina Barcinonæ è vita excedit. In æde maxima *Barcinonensi* sepelitur.

*Raim*undus Folchius Cardonensis Vicecomes subita defectione, & alienatione eorum, quia [illegible] eius dominatu desciuerant, interficitur.

1212. 1174

*Arago*niæ, & Castellæ Regibus disiunctis, & animo, & voluntate dissidentibus, cum

AERA. NAT. CHR.

conuentum esset, vt Rex Emmanuelis Constantinopolitani Imperatoris filiam in matrimonium duceret, & Mompellerium regio comitatu deducta esset, Rex ad pactas antea à patre Sanctiæ Alfonsi Imperatoris, & Richæ Augustæ filiæ nuptias deuoluitur: & Emmanuelis F. Guilielmo, qui Mompellerii dominabatur, nubit.

A.D.XV: K. Feb. Cæsaraugustæ sollemnia nuptiarum, quibus Rex Sanctiam Imperatoris Alfonsi & Richæ Augustæ F. duxerat, magnificentissimo apparatu, & gratulatione innumerabilium legationum celebrantur. Ea die militaribus insignibus, & militiæ sacramento, assidente Hiacintho Cardinali S. R. E. legato, qui in summi apostolatus principatum euectus Cælestini nomen edidit, auctoratur.

Cum lacessiti nostri causam belli haberent, aduersus Sanctium Nauarræ Regem Iulio mense geritur. Milagrum oppidum expugnatur: diruiturq́. 10

Simon Artusella Aulæ Regiæ Præfectus.

1213. 1175 Aragoniæ, & Castellæ Reges, qui Pompelonensi regno imminent, cum aut ipsi bellum semper mouissent, aut inferentibus tulissent auxilia, aut causa armorum essent, delectu intentius, quam ad finitima bella habito, duraq; conquisitione cum exercitus conduxissent, Nauarræ fines inuadunt: omnia vastant, atq; diripiunt. Leguinam arcem munitissimam vi expugnant.

1214. 1176 Rex de procerum suorum sententia Manfredo Marchioni Buschæ, Mobiliæ Comitis Buschæ filio Drolam, eiusque ditionis fines, & supra Drolam quidquid Longobardię finibus terminatur, honorario fidelitatis iure atq; sacramento attribuit. Manfredus se Regi pacis, ac belli iuribus subiiciens, vti Prouinciæ Comiti addicit. 20

A.D.XIII. K. Mai Rex, & Raimundus Tolosatium Comes in insula Gernica Tarasconi, & Belicadro interiecta ad colloquia congrediuntur. Super eo iure Prouinciæ, quod Tolosas sibi dotis, ac nuptiarum filiæ Comitis Prouinciæ nomine, quæ Tolosatis filio Regis permissa nuptura erat, sibi arrogauerat, inter se pepigere. Neq; de Prouinciæ tantum ditione, & Aimilianensis Comitatus iure contenderant: sed Gabaldanam etiam ditionem, & Carladesiam Tolosas repetit: quarum dominatum filiæ Prouinciæ Comitis, & Richæ Augustæ matri attribui debere Rex contendit. Apud Hugonem Iaufredum Templariorum militiæ magistrum compromittunt: arbitris honorariis adiunctis Raimundo Moncada, & Arnaldo Vilademulio, qui regia iura tuerentur: & Narbonensi Vicecomite, 30 quæ Tolosatis partes sibi tuendas susceperat. Deciditur ea contentio: ac Tolosas ius omne Prouinciale à se repetitum remittit: partitionemq; eius iura agnoscit, qua Alfonsus Comes Tolosas, & Raimundus Berengarius Comes Barcinonensis Regis aui vsi fuerant: recipiuntque Tolosas Gabaldanum terram, & Rex Comitatum Melgoriensem: vt ius suum quilibet repetere, & lite, atq; iudicio persequi possit. Huius concordiæ causa Rex se [illegible] M.C. argenti marchas Tolosati persoluturum spondet. Dum pecuniæ dies veneritarcem Alberonis, atque Comargem insulam, quæ in vtriusque ostii Rhodani aditum proiecta est, pro pignore tradit. Neq; Tolosatis filius Comitis Prouinciæ filiam ducit: sed Beatricem Trencabelli Biterensis Vicecomitis sororem in matrimonium sibi collocat.

Maio mense, vt in antiquis annalium monumentis inuenimus, Sanctia Regina, viro 40 in Prouincia Gallia pacanda, ac moderanda distento, propugnacula, atque arces omnes Ripacurciæ terræ, in suam potestatem, ditionemque redigit.

1215. 1177 Castellæ, atque Aragoniæ Reges Concham Celtiberum nobilem vrbem, excelso, atque arduo colle sitam, ad Sucronis ripas obsident. Oppugnando, quod neque commeatus ex montibus inuecti, neque auxilia intromitterentur, & subsidia firma, ne qua eruptio fieri posset, opposuissent, ad deditionem subegere. Vrbs à Mauris Regi Castellæ traditur. Ex ea tempestate Aragoniæ regnum liberum, atque immune Regi, posterisque, ab eo dominatu, quem Raimundus Princeps Regis pater Sanctio Castellæ Regi detulerat, permansit: atque in sua potestate, ac ditione, & imperio versantur.

Cum super Molina oppido, summa inter Aragoniæ, & Castellæ Reges contentio 50 suborta esset, atque Malricum Larensem Comitem, vtriq; magna necessitudine coniunctum arbitrum delegissent, & is ex vtriusque regni finibus partes subduceret, atq; subtraheret, vtrumque, siue probroso, siue vrbano iudicio illudens, vrbem, ditionemque eam sibi adiudicat. Iura, leges, agri, libertas Molinensibus ciuibus relicta. Malricus, vt Petrus Portugalliæ Comes Dionysii Regis F. est auctor, Hermescendam Aimerici Vicecomitis Narbonensis filiam vxorem duxerat: liberosq; susceperat Petrum Molinæ Comitem: & Mosaldam, quæ Alfonso Portugalliæ Regi nupserat.

Capta Concha pari subinde periculo, gloriæq; euentu Rex bellũ in Contestanis intermissum aduersus Mauros gerit: & Ilorcitanum agrum incurrit. Octobri mense Turolium regreditur.

Comes

AERA. NAT. CHR. 1216. 1178.

Comes Alfonſus Siculus Sicilienſem claſſem Guilielmi Siciliæ Regis nomine Regi [...]cetur: qui Balearicum aduerſus Mauros bellum parat.

Gerardus Ruſcinonenſis Comes nullis ſuperſtitibus liberis decedit. Rex Perpinia[...] Iulio menſe contendens, omnibus iureiurando adactis, arcium eius ditionis poti[...] & Aragoniæ ſe Regem, Barcinonenſem, & Ruſcinonenſem Comitem, & Marchio[...] Prouinciæ appellat.

1217. 1179.

[...]um bellum paſſim, & Ædetanorum, & Conteſtanorũ regionibus aduerſus Mauros circumferret, Moruiedrũ oppidum, ad Sagunti veteres muros obſidet: validũ in primis, & arciũ propugnaculis, quo ſe regionis eius fuſæ copiæ cõtulerant, munitiſſimũ. Inde Conteſtanorũ regionem incurrens in Bæticam traiicit. Cazolæ cũ Caſtellæ Rege Alfonſo congreditur. Ne noui fines ſtatuerentur, ſed obſeruarentur veteres bellicis in expeditionibus aduerſus Mauros, A.D. XIII.K. Apr. eo in oppido, nouis fœderum vinculis adiuncti, paciſcuntur, vti Valentinum regnum, Setabis, Biarium, Dianienſeq; regnum Aragonio cedant: vltra Biarienſem vero ſaltum oppida, atq; ditiones Regi Caſtellæ attribuantur. Aduerſus Nauarræ Regem, eius regni pactione fœdera icunt. Ea fœdera Regis Caſtellæ nomine ſpondent Petrus Arazurius, Gomecius Garcias Regius ſignifer, & Tellus Pereſius. Aragonii Regis iuſiurandum ſacramento ſanciunt. Sanctius Horta Aulę Regiæ Præfectus, Artallus Alagon regius itidem ſignifer, & Cæſarauguſtanus Epiſcopus. Caſtellani Logronium, Nauarretum, Granionem, Viroueſcam, aliaq; oppida, quę Nauarrus ad Aucenſes vſq; montes obtinuerat, expugnant.

Vix fœdera iunxerant, cum pacta conuenta à Caſtellę Rege franguntur: & cum Aragonio acriter decertat.

Quod Caſtellę Rex Farizã inuito Rege retineret, & nomine pacis bellũ inuolutũ eſſet, & Oſcę cõuentus agerẽtur, Berẽgarius Ilerdenſis Epiſcopus, & Mõtis Aragonũ idẽ Abbas Regis frater, & Raimundus Moncada ad Caſtellæ Regẽ legãtur: atq; id oppidũ repetũt. Hortantur præterea, vt ab inferendo bello Ferdinando Legionenſi Regi patruo deſiſtat: alioqui ſe bellum repetitis rebus denuntiare teſtantur: indicuntq; : atque prouocant. Legionenſis non Aragonii modo Regis auxilia, ſed Portugalenſis, & confinium Maurorum vires, atq; arma concitat, Caſtellani finibus noſtris excedunt. Fariza Regi in antiquum ſtatum reſtituitur.

Sanctius Horta aulæ Regiæ Præfectus.

Sanctius Tobias Præfectus iuſtitiæ Aragonum.

Rogerius Biterenſis Vicecomes Sauræ filius, qui Trencabello patre vita functo ſumma leuitate Carcaſonem vrbem Raimundo Toloſati tradiderat, Regi ſe, ditionemque omnem dedit: atque addixit. Mineruæ præterea arcem tradit.

A.D. IIII. Non. Nou. Rex Carcaſone honorario fidelitatis iure Carcaſonem, & eius ditionis arces, Lauracum, & Lauracenſem tractum, Rhodam, Linoſum, Saltum & eius territorii propugnacula, Thermas, & Mineruæ arcem Rogerio condonat. Si Rogerius nullis ſuperſtitibus liberis decederet, Rex illi in his ditionibus Raimundum Trencabellum fratrem eiſdem conditionibus ſubſtituit.

Nouembri menſe noſtri Bilielẽ arcẽ Turiæ flumini impoſitã vi expugnant. Oppida omnia, atq; cõfinia, quę Aragoniæ Regũ imperio cõtinebãtur, & Mauri ad eam diẽ armis tueri poterãt, ab impiis hoſtibus vindicãtur: atq; in eos fines, quibus Rex imperiũ protulerat, tractũ omnẽ à Pyrenæi iugis Aragoniæ nomine cẽſuere: cum regni initio Aragonia terra tã anguſtis finibus contineretur, vt vix XVI. M. P. ab Aragonis amnis ripis includatur.

1218. 1180.

Farizæ Martio menſe Rex Alcanicium militiæ Calatrauenſi, & Martino Ruizio Azagræ eius ordinis magiſtro donat: ea lege vti eius ordinis viri aduerſus Mauros regiam militiam obeant: eiuſq; pacem, atq; inducias obſeruent. Ea res procerum regni Blaſci Romæi, qui Cæſarauguſtæ dominatur, Artalli Alagonis, Blaſci Mazæ, Simonis Romæi, Petri Ortizii, Simonis Vrreæ, Petri Caſtellitioli, Michaelis S. Crucis, Petri Latronis, Petri Soſii, Gombaldi Beneuentani, Marci Ferricii, Fortunii Stadæ, Peregrini Caſtellitioli, Sãctii Hortæ aulæ Regiæ Præfecti conſilio, ac conſenſu ſancitur.

Rex ad externum bellum profectus, in prouincia Gallia, aduerſus Arnaldũ Athonem Nemauſenſem Vicecomitem, vniuerſam eam gentẽ ad arma conciuit: quod ſupremum eius ciuitatis dominatum, & arciũ eius ditionis poteſtatem Regi non deferret: vti maiores Barcinonenſibus Comitibus detulerant: atque præſtiterant. Is cum reſipuiſſet, Biteris Octobri menſe Nemauſum vrbem, & eius ditionis arces Regi tradit.

1219. 1181.

Sacro reſurrectionis domini die Bertrandus Baucius ex inſidiis, ſcelerate à ſuis interimitur: qui [...] in terra Gallia præpotens, prouinciali bello Regi ſe, aduerſus Raimundum

AERA. NAT. CHR.

Comitem Tolosatem,& S.Egidii addixerat:atque in asserenda,atque vindicanda ea ditione egregiam operam nauauerat. Nam cum Alberonensi in arce Rex esset interclusus, fideli,& præstanti eius opera ex periculo est ereptus: bonamque eius ditionis partem Regi tradiderat. Eius vlciscendi causa, vti supplicium de sceleratis proditoribus sumat, Rex in Prouinciam proficiscitur. Morullum castellum obsidet,atque expugnat. Acre bellum aduersus Tolosatem geritur:pluraque oppida diruuntur.

Tertia Dertosæ vrbis pars à Rege Templariorum militiæ, & eius magistro condonatur.

1222. 1184. A. D. III. Id. Aug. cum Ermengaudus Vrgellitanus Comes, & Galzerandus Salas eius frater Valentini regni oras, magno comparato equitatu incurrissent, neque præda parta,equitum turmas retinere possent, dissipati,& palantes prope Requenam cæsis, profligatisque copiis à Christianis interimuntur. Stephania soror eorum, Arnaldo Myroni Palliarensi Comiti nupsit. 10

1223. 1185. Februario mense Raimundus Tolosatium Comes pactionem eam firmat, quam Regi in insula Gernica sanxerat: adiicitque bona fide ei præsto adfuturum aduersus omnes, qui ex saltu Blusensi ad Alpes, & in Cadurcorum, ac Tolosatium regione rebellionem facerent. In prosequendo iure, quod ambo in Auenionensem ditionem obtenderant,fœdere adiunguntur. In eo fœdere ita edicunt, vt Francorum, & Legionensium Reges,& Folcalquerius Comes nominatim amici excipiantur.

Mense Aprili Rex & Ricardus Pictonum Comes Angliæ Regis F. magno propinquitatis vinculo coniuncti Naiaco ad colloquia congrediuntur. Sua aduersus Tolosatem fœdera icunt. Ricardus id ius, quod in Carcasonensem ditionem prætenderat, & in eam regionem,quam Rogerius Biterensis, ac Trencauellus eius frater obtinuerant, Regi remittit,atque condonat. 20

Alfonsus Portugalliæ Rex cum supra nonagesimum annum vitam perduxisset,summam & bellicarum rerum laudem,& regni à se fundati gloriam consecutus A. D. VIII. Id. Dec. è vita excedit.

1224. 1186. Petrus Ruizius Azagra incredibili animi virtute, ac robore, & laudis gloria concitatus Alharrazinienſem ditionem, inuitis, & repugnantibus Aragoniæ, & Castellæ Regibus armis tuetur,ac sustinet: neque in animum inducit, vt alterutri eorum, regii siue imperiis, & potestatibus pareat: adeoque se in vtramque partem strenue versat, vt alterius ope, aduersus alterum bellum gerat: & vtriusque fœderatam potentiam inuicto animo propulset. Ianuario mense Agredæ Reges congrediuntur: atque inter se comparant, ne auxilia Azagræ clam,palamue submittantur: neque eum, fratresue eius recipi patiantur: & Gonzaluum Ruicium Azagram eius fratrem excipiunt, Castellæ Regi subditicium hominem. 30

1225. 1187. Februarii mensis initio Gasto Benearnensis Vicecomes Regem Oscæ inuisit:seque, ac Benearnensem, & Gasconiæ ditionem Regi fidelitatis sacramento subiicit:& ab eo dominatu aliquot oppida excipit, quæ Ricardo Pictonum Comiti parent: qui Henrico patri Angliæ Regi paullo post succedit heres. 40

A. D. VI. Non. Oct. Saladinus Vidone Lusiniano Hierosolymitano Rege prœlio deuicto, & capto, Sanctæ Hierosolymorum ciuitatis potitur: nam cum hostis rerum omnium præpotens vndique vrgueret, pii circumuenti, cæsique sunt.

Raimundus Castellitiolus Cæsaraugustanus Episcopus.

1226. 1188. Oscæ conuentus à Rege anni initio peraguntur. Sanctii Portugalliæ Regis legati Chæsaraugustæ Regem conueniunt: vetustorumque fœderum, ac pactionum commonent.

Petrus Sesesitis Præfectus iustitiæ Aragonum.

1228. 1190. A. D. VIII. Id. Sept. Aragoniæ,& Nauarræ Reges Borgiæ in congressum, colloquiumque deueniunt. Fœdera aduersus Castellæ Regem oppidis, atque arcibus traditis icunt:quæ Petro Ferdinandio Azagræ committenda erant. 50

Montanianam Ripacurciæ arcem Rex obsidione ad deditionem cogit: coactique incolæ præsidia in loca munita accipere.

1229. 1191. Legati Sanctii Portugalliæ,& Alfonsi Legionensis,& Galleciæ Regum Oscæ Regem Sanctii affinem conueniunt. Fœdus inter Reges ictum Maio mense iureiurando sanxere: eorumque amicitia,ac societate fides deuincitur. Æquo pactionum iure aduersus Alfonsum Castellæ Regem astringuntur.

1230. 1192. Cum Rex Pontium Capreram,aduersus Ermengaudum Vrgellitanum Comitem, in hereditaria controuersia enixe fouisset, Comitem ad se pellicit. Tarracone Aprili mense di-

...onis Ilerdensis iura, & oppida à Principe Raimundo Comitis patri condonata sanque confirmat.

Septembri mense Rex Gastoni Benecharnensi, qui Bernardi Conuenarum Comitis ...a, Centulli Bigeronum Comitis neptem in matrimonium duxerat, ea Regis erat cō... Comitatum Bigeronum, ditionisque eius suprema iura detalia, tradit. Ea condi... lex constituitur, vti Regi integra restituantur, si Gastonem nullis superstitibus li... decedere contingeret. Vallem præterea Aranam, suis terminis circunsciptam, quā ...nna amnis præterfluit, quæ Pyrenæi iugis continetur, Rex sibi, posterisque suis Re... recipit, atq; addicit. Lerdæ castelli potestas, ceterarumque Bigeronum arcium, à ...ecomitibus Benecharnensibus Regi, posterisque eius, siue irati, siue pacati sint, vt Hi...spano more tradantur, sanxit.

Rex Oscæ Martio mense Caspe, ad Hiberi amnis ripas nobile Ædetanorum oppidum Hospitalis Hierosolymitani militiæ, & Ermengaudo Aspæ eius ordinis Magistro donat. 1231. 1193

A.D. XIIII. K. Apr. Guilielmus Raimundus Moncada, sacrilega immanitate efferatus Berengarium Vilademulium Tarraconensem Antistitem interimit. 1232. 1194

Sanctius Nauarræ Rex summa virtutis præstantia princeps, qui sapientis cognomen habuit, Iunio mense decedit.

Rem Hispanam nouus circumsteterat metus totius Maurusiæ, & Numidæ gentis in Bæticam licentius perrumpentis. Iucefus Mahozemutus Abdelmonis nepos, qui Almohadum Sarracenorum in Africa ductor totius gentis imperium obtinuerat, cum ex...actis Almorabidibus & ad internecionem redactis, expugnata Hispali, Bæticæ prouinciæ late, longeq; potiretur, Marianis montibus transcensis in Oretanos, & Carpetanos bellum piis gentibus infert. Alfonsus Castellæ Rex, magni alioqui animi princeps, cum se plures annos ignauiæ, atque desidiæ dedidisset, & luxu animū infecisset, omnibus imminentis periculi metu defixis, subito ad tantam belli molem consurgens, vt hostium impetus, ferociamque comprimeret, ad Larcurim vicum, vrbem opulentam quondam, & nobilem prœlio decertans, A.D. XV. K. Aug. victus, ac profligatus in extremum pæne discrimen seque, remque publicam deduxit. 1233. 1195

Hoc anno cœnobium Cisterciensis ordinis in Celtiberis Petrinum nuncupatum summa loci amœnitate constitui, quo cataractæ fluuium insigni spectaculo excipiunt, qui per arduas, excisasq; rupes insurgit, à Ferdinando Aragonio Cæsaraugustano Archiepiscopo, qui se ei conuentui ex præfecto Alcaniciensi dicauerat, memoriæ traditur. Fluuius inde Petrinus cognominatus infra Bilbilitanorum aquas in Salonem influit.

Ilerdæ Aprili mense Rex Gilberto Horallo Templariorum militiæ transmarinis in prouinciis Magistro, & Pontio Rigaldo Franciæ, Arnaldo Claramontio Galliæ prouinciæ, & aliquot Hispaniarum prouinciarū eius ordinis præfectis, & eorum militari conuētui Alhambræ, & Horreorum castella, & Cidi arcem, quam Pennā Cidi vocabant, donat. 1234. 1196.

Cum superiores Reges ex minimo, tenuissimoque regno robustū, & valens, florensque reliquissent, Rex in Gallia Aragonium nomen & vrbibus, & nationibus ingenti gloria propagauit. A.D. VII. K. Mai. Perpiniani moritur. Petrum ex liberis natu maximum Regni Aragoniæ, Cataloniæ principatus, Ruscinonensis, & Paliariensis ditionum heredem instituit: ciuitatesque eas omnes attribuit, quæ Biterensium finibus, & Aspensi saltu continentur. Alfonsum Prouinciæ, Aimiliano, Gabaldano, & Rhodensi Comitatibus donat: atque id ius contribuit, quod in Mompelleriensis ciuitatis ditione obtinuerat. Ferdinandum sacris initiari instituto D. Bernardi Cisterciensis ordinis, in Populeti cœnobio, sepulchris Regum dicato, quod ipse exædificauerat, & pater cōdiderat, iubet. Quattuor filias susceperat: Constantiam, quā Emerico Hungariæ Regi collocauerat: Leonoram, & Sanctiam, quæ Raimundis Tolosatibus comitibus patri, ac filio nupsere: & Dulciam, quæ Xixenensi cœnobio, ad Canadris fluminis ripas constructo inter virginum cœtus colendis sacris præfuit. Petrum, quoad XX. annum ageret, Sanctiæ Reginæ parenti in tutelam tradit. Ad Populeti sepelitur.

Pestis, & fames funesta calamitoso hoc anno magnam in Catalonia vastitatē efficiunt.

PETRVS. II. REX XIII. ARAGONVM.

A.D. XVII. K. Iun. Cæsaraugustæ Petrus, & Regina mater exequias funeris Regii prosecuntur: supremisque illius funeribus plures, exquisitique honores additi. Illo ipso die iustis funeribus confectis Petrus fora, vsus, mores patrios, institutaque maiorum, & irrogata priuilegia regni ab Imperatore Alfonso, Ramiro Rege eius fratre, & Raimūdo Principe sancita, atq; confirmat.

AERA. NAT. CHR.

Septembri mense Darocam conuentus indicitur: cui Regina Sanctia cum Petro F. præfuit. Reginæ, & totius conuentus permissu, maximoque applausu Petrus regiam hereditatem adit: & regale nomen suscipit. Denuo fora, mores, atque priuilegia iureiurando, de more sancit. Adfuere eo in conuentu Raimundus Castellitiolus Cæsaraugustanus, Garcias Frontinus Turiasonensis, Gombaldus Ilerdensis, & Ricardus Oscensis Episcopi: & ex proceribus Ferdinandus Ruizius Azagra, Guilielmus Castellitiolus aulæ Regiæ Præfectus, Petrus Latro signifer, qui Turoli dominabatur, Artallus Alagon, Petrus Cornelius, Simon Cornelius, Berengarius Entenza, qui Calataiubij dominatum obtinuerat, Petrus Simenius Vrrea, Simon Rada, & alii proceres. Fortunio Capitoni Hospitalis Hierosolymitani in Aragonia magistro oppidi, atque arcis S. Petri prope Calandam donationem firmat: quæ ab Alfonso rege patre testamento sancita fuerat. 10

Rex honores, ac militaria beneficia, & arcium præsidia, ac potestates suscipit: & in manus sumit: vt in quos proceres deceret, quemadmodum sibi libitum erit, partiatur: cũ propter ætatem alieni etiam tum arbitrii esset.

1234. 1196. Incessus Maurorum Imperator ad perniciem profligatis Larcuritano prœlio, ac pæne ad exitium deductis rebus, horribilem belli formidinem, atque impetum in Carpetanos infert. Cum plura Castella expugnasset, pluraque vastasset, & eam regionem depopulatus esset, Toletanique diutius obsidionis damna sustinuissent, in Celuberiam transgressus Concham obsidet. Obsidione omissa, depopulata Carpetania, & magna illata calamitate hostes finibus nostris excessere. 20

Rex copias omnes militares Darocæ cogit: vt affecta, & prostrata republica, cum exercitu subsidio accurrat. Ambo Reges pulsis Mauris Carpetanos montes transeuntes, bellum Alfonso Legionensi Regi inferunt: & Vettones, atque Astures incurrunt.

1235. 1197. Guilielmus Castellitiolus Regiæ aulæ præfectus.

Ermengaudus Vrgellitanus, & Raimundus Rogerius Fuxensis magna armorum cõtentione inter se decertant. Nõ Pyrenæi impendentis vasti saltus obstitere, quo minus Fuxensis Vrgelletum obsidione premat: vi expugnet: atque diripiat: quorum etiam factionibus Catalonia bello flagrat.

1238. 1200. Simon Cornelius aulæ regiæ præfectus.

Initio regni, cũ magnę inter Regẽ, cuius alioqui mirifica indoles virtutis apparebat, & Reginam parentem & obtrectatio inuidiæ, & maleuolentia coorta esset, summeq; inter se dissiderent, A. D. II. K. Oct. Farizæ cum Castellæ Rege ad colloquium perueniunt. Paciscuntur, vti Regina Farizæ, Embiti, & Epilæ arces filio tradat: quæ cum externi regni finibus propinquæ essent, haud leuis causa suberat, vt inde grauis oriretur suspicio: & intestinum odium cum acri dissidio existeret. Apparebat enim Reginam liberos aditus, atq; exitus ex Castellanis regionibus comparauisse. 30

Leonora Regis soror Raimundo Tolosati nubit.

1239. 1201. Cum Rex pacta cum regina conuenta, fœderaque, siue mobilitate, & leuitate animi, seu iuuenili licentia, aut prauis cõsultoribus induct⁹, fregisset, & rursus intestinis seditionibus lacerarentur, interuentu Berengarii Entenzæ, Guilielmi Castellitioli, Garciæ Romæi, Guilielmi Cardonæ, Alberti Castelluellii, Raimundi Vilademulii, Raimundi Gurbii Tẽplariorũ Magistri, Simonis Labatæ Magistri Hospitalariorũ Ampostæ pręfecti, Simonis Cornelii, Garcię Orticii, Artalli Alagonis, Petri Sesesii, Michaelis Luesię, Arnaldi Palatini, Arnaldi Foxani Darocæ Nouẽbri mense ad colloquiũ cõgredientes, obsidib⁹ vltro, citroque datis, fides reconciliationis firmata est: & in pristinã concordiã reducuntur. Iurisiurandi religione proceres ii obstringuntur, Regem, parentem, vt par erat, obseruantia, cultuque, & honore reueriturum: neque oppidorum, aut arcium, quæ à Rege viro traditæ illi fuerant, possessione exclusurum: atq; in ea regio præsidio permansuram. Arcium earum præfecti Reginę iussu, Regi se irato, aut pacato parituros, atque eius imperio obtemperaturos, fidelitatis sacramento obtestantur. 40 50

1240. 1202. A. D. XIII. K. Iul. Agramontensi campo Raimundus Ceruera, ex proceribus Catalanis vir primarius, & Agramontensis ciuitas armis confligunt. Ceruerá cum IIII. M. peditum ordines duceret, & aliquot equitum loricatorum turmis decertaret, ab DCCC. peditibus profligatur: atque deuincitur.

K. Nou. monachi instituto D. Bernardi deuoti, qui prope Iuncariam, Cæsaraugustano in Agro Cœnobium condiderant, Rotam, adhiberi ripas è regione Scatronis oppidi, quo ab Alfonso Rege donati fuerant, emigrant.

A. D IIII. Non. Nou. Guilielmus, qui Mompellerii dominabatur, decedit: Maria vnica filia herede relicta.

A. D.

AERA NAT. CHR. 1241. 1203

A.D.III.K.Mart. Raimundus Rogerius Fuxensis, Arnaldus Castelbonus, & alii eius ditionis Catalani proceres ab Ermengaudo Vrgellitano cæduntur: atque ex prœlio ducuntur captiui.

Nondum perfunctum cura Regem rerum suarum, aut expeditionis bellicæ aduersus Mauros, tumultus Gallici fama atrox inuasit: quod Alfonsus Prouinciæ Comes frater Guilielmus Folcalquerius Comes Garsendæ patruus, quam Alfonsus Rege patre adhuc viuente vxorem duxerat, inter se magna armorum contentione præliarentur. Guilielmus Rege defuncto, aliquot oppida, atque iura ditionis Garsendæ interuerterat: ad seque transtulerat Sanctius Regis patruus, cui Rex ditionem Ruscinonensem tradiderat, Alfonsum fratris filium deserens, Folcalquerii partes fouet: pluresque Franci proceres eas sustinent. Rex in Prouinciam profectus ad fossas Marianas, Aquas mortuas vocant, indutias fieri contendit: & vti se arbitro, & Narbonensi, & Tolosate proceribus, Episcopisque aliquot adiunctis, res, quæ in disceptationem vocabantur, constituerentur, & collocarentur: impetrat. Cum de Sistarici oppidi, atque arcis ditione cōtrouersarentur, Rex ambotum nomine in manus suscipit. Paciscuntur, vti Alfonso, & Garsenda, nullis superstitibus liberis vita functis, Sistaricum, Sistaricique arx Guilielmo cedant. Salinæ, portusque Tarasconis Alfonso contribuuntur: & reliqui portus ad Longobardorum fines, amborum ditioni adiudicantur.

Ad Campillum, Susanum vocabant, quasi superiorem nomines, Agredæ, & Turiasonis finibus interiectum vicum, Castellæ, & Aragoniæ Reges congressi, finium controuersias componunt: eisque terminandis arbitros adiiciunt. Aragonii Garcias Romæus, & Petrus Sesesius dati. Communi sententia Caunum montem aquarum diuortiis Aragoniæ regno attribui edicunt.

1242. 1204

Haud parua expeditio hoc anno à Rege facta est: si regii apparatus, sumptusque spectentur: frequentissima celebritate, & totius Italiæ clarissima luce expositi. Rex Gallia ex Prouincia soluens, classe Genuensem portum tenet. Nouembri mense Tiberis ostio inuectus, ab aliquot Cardinalibus, & Senatore, populoq; Romano in vrbem deductus, Innocentium P.M. de more veneratur: & in Vaticano, Pontificiis in ædibus Regi paratur hospitium. Perendino die presentationi D. Mariæ dicato, summus Pontifex in ędem D. Pancratii traductus Regem sollemni pompa vrbis regionibus ouantem excipit: atque in ea æde à Petro Portuensi Episcopo sacro oleo perungitur. Regium diadema capiti Regis ab Innocentio imponitur: atque regiis insignibus decoratur. Rex fidelitatis sacramento se Pontifici Maximo, atque sanctæ Romanæ Ecclesiæ addicit. In Vaticanum reuersus, in sacello D. Petri regiis insignibus depositis, & gladio Pontificis manu accepto, militiæ auctoramentum profitetur. Regnum tributarium ecclesiæ constituit: & CCL. Mahozemutinorum aureorum nummorum tributum in singulos annos, ab Aragoniæ Regibus conferendū indicit: summa à se proposita mercede, q. Pontificis manu diadema sumpsisset. Ii numi à Iucessio Mahozemuto iactati, nuncupatique, qui summum in Mauros imperium in Hispania obtinuerat, singuli sex solidis regalium expendebantur: æstimabanturq;. Pontifex priuilegium irrogat, vt ab Archiepiscopis Tarraconensibus coronæ, in posterum Regibus Cæsaraugustæ imponantur: modo caueant, se id ecclesiæ præstituros, quod à Rege sancitum fuerat. Grauiter proceres mox, populique conqueruntur: q. ex libero Regno, & ab omni munere soluto, Rex stipendiarium cōstituerit. Res digna visa est, quæ vti vetustis monumentis gesta perhibetur, commemorari debeat. „Anno VII. Pontificatus domini Innocentii Papæ III. Mense Nouembri Petrus Rex Aragonum ad Apostolicam sedem accessit: vt ab eodem domino Papa militare cingulum, & Regium acciperet diadema. Venit autem per mare cum V. galeis. Applicuit apud Insulam: inter portū, & Ostiam: adducens secum Archiepiscopum Arelatensem, & Præpositum Magalonensem: cum quibus interfuit electus Montis maris: & alii quidam clerici nobiles, & prudentes. Proceres quoque secum adduxit Sanctium patruū suum: Hugonē de Baucio, Trogelium de Massilia, Arnaldum de Fociano, & alios multos nobiles, & potentes. Missis autem ad illū equitaturis Romanis pæne CC, fecit eum apud S. Petrum ad præsentiam suam idē dominus Papa venire: mittens in occursum ipsius quosdam Cardinales: Senatorem Vrbis & multos alios nobiles: & magnates: fecitq; illū apud S. Petrum, in domo Canonicorum honorifice hospitari. Tertio vero die: in festo videlicet S. Martini prefatus dominus Papa cum Episcopis, Presbyteris, & Diaconibus Cardinalibus, Primiceriis, & Cantoribus, Senatore, Iustitiariis, & iudicibus, aduocatis, & scriniariis, multisque nobilibus, atque populo copioso ad monasterium S. Pancratii martyris prope trans Tiberim est profectus: ibique præfatum Regem per manus Petri Portuensis Episcopi fecit inungi: quem post-

AERA. NAT. CHR.

„ modum ipse manu propria coronauit: largiens ei Regalia insignia vniuersa: mantum videlicet, & Colobium, sceptrum, & pomum, coronam, & mitram: corporale ab eo recipiens iuramentum: cuius tenor est talis.

„ Ego PETRVS REX Aragonũ profiteor, & polliceor q; semper ero fidelis, & obediens domino Papæ Innocentio: eiusque Catholicis successoribus & Ecclesiæ Romanæ: Regnumque meum in ipsius obedientia fideliter cõseruabo: defendens fidem Catholicam & persequens hæreticam prauitatẽ: libertatem, & immunitatem ecclesię custodiam: & earum iura defendam. In omni terra meę potestati subiecta pacem, & iustitiam seruare studebo: sic me deus adiuuet: & hæc sancta euangelia.

„ Deinde Præfatus Rex cum multo laudis præconio, & fauoris applausu coronatus rediit iuxta dominum Papam: ad Basilicam S. Petri: super cuius altare sceptrum, & diadema deposuit: & de manu eiusdẽ domini Papę militarẽ ensem accepit: Regnumq; suũ S. Petro Apostolorũ principi obtulit: illudq; sibi constituit censuale per priuilegii paginam: quam eidem domino Papæ tradidit super ipsum altare: cuius tenor est talis.

„ Cum corde credam, & ore confitear, quod Romanus Pontifex, qui est beati Petri successor, vicarius sit illius, per quem Reges regnant, & Principes principantur, qui dominatur in Regno hominum, & cui voluerit donabit illud: Ego PETRVS Dei gratia Rex Aragonum, Comes Barcinonensis, & dominus Montis Pesulani cupiens principaliter postea beati Petri, & Apostolicæ sedis protectione muniri, tibi Reuerendissime pater, & domine summe Pontifex INNOCENTI, & per te Sanctæ Romanæ ecclesiæ offero regnum meum: illudque tibi, & successoribus tuis in perpetuum diuini amoris intuitu, pro remedio animæ meæ, & progenitorum meorum constituo censuale: vt annuatim de camera Regis CC L. Macemutinæ Apostolicæ sedi reddantur: ac ego, sicut & successores mei specialiter ei fideles, & obnoxii teneamur: ac lege perpetua seruiendum fore decerno: quia spero firmiter, & confido, quod tu, & successores tui me, ac successores meos, & Regnum prædictum auctoritate Apostolica defendetis: præsertim cum ex multo deuotionis affectu, me ad sedem Apostolicam accedente, tuis, quasi beati Petri manibus, in Regem duxeris sollemniter coronandum. Vt autem hæc Regalis concessio inuiolabilem obtineat firmitatem, eam de consilio Procerum Curiæ meæ, præsenti venerabili patre meo Arelatensi Achiepiscopo, & Sanctio patruo meo, & Hugone de Baucio, & Arnaldo de Fociano Baronibus meis sigilli mei feci munimine roborari. Actum Romæ apud S. Petrum anno Dominicæ Incarnationis MCCIV. III. Id. Nouembris. Anno Regni mei IIX.

„ His omnibus rite peractis, fecit eum dominus Papa per vrbẽ ad Ecclesiam S. Paulli deduci: vbi galeas inueniens præparatas intrauit: & Apostolica benedictione ad propria meruit cum prosperitate redire.

„ Super coronatione vero Regum & Reginarum Aragonum in posterum facienda, tale sibi priuilegium dominus concessit.

„ CVM quanta gloria, & honore, impendiis, & applausu Regium Romæ, de manu mea in monasterio B. Pancratii susceperis diadema, postquam per venerabilẽ fratrẽ nostrum Petrum Portuẽsem Episcopum in Regem te fecimus coronari, tua sublimitas non ignorat. Vt dilectionis autẽ affectum, quam ad tuam habemus personã, per exhibitionẽ operis euidẽtius monstraremus, Regalia insignia vniuersa, mantũ videlicet, colobiũ, sceptrum, & pomum, coronã, & mitram ad opus tuum non minus pretiosa, ꝗ̃ speciosa fecimus præparari: & ea liberaliter tibi donauimus: in signum gratię specialis. Tu vero tanquam princeps, & Catholicus Rex super altare beati Petri Apostolorum principis Regnũ tuũ nobis & per nos sedi Apostolicę, cũ multo deuotionis affectu, per priuilegii paginam obtulisti: illud ei cõstituens in perpetuũ censuale: firmiter promittẽdo, q; iuramẽtum fidelitatis, & obedientiæ in coronatione tua nobis exhibitum inuiolabiliter obseruabis: & ad illud exhibendũ, & obseruãdum successores tuos obligari volebas. Nos igitur gratiã tuã nobis exhibitam ad successores deriuari volentes, præsentium auctoritate cõcedimus, vt cum ipsi decreuerint coronari, coronã à sede Apostolica requirentes, de speciali mãdato per Tarraconensem Archiepiscopum apud Cęsaraugustam sollemniter coronentur: præstita super prædictis idonea cautione. Et quoniam iure ciuili cautum est, vt mulieres maritorum honoribus decorentur, præsenti auctoritate concedimus, vt per manus eiusdem Archiepiscopi eis liceat coronari. Nulli ergo, &c. Nostræ concessionis, &c. Si quis autem, &c.

Sollemnibus susceptę coronæ Romæ celebratis, Rex in Prouinciam Galliam renauigans, aduersus Folcalquerium bellum gerit: quod fœdera cum Alfonso fratre icta neglexisset: atque violasset: & fratrem captiuum contra ius, fasque detinuisset: quem Rex in libertatem vindicat.

Cum

AERA. NAT. CHR.

Cum Alfonsi Castellæ, & Legionensis Reges patrueles fratres, nouo affinitatis vinculo adiungerentur, & Legionensis Berengariam Castellæ Regis F. duxisset, vna cum Aragonio Rege Sanctio Nauarræ Regi bellum inferunt. Roncauallem, & Aiuarum expugnant. Cum eas ciuitates Aragonius repeteret, atque suæ ditionis, ac iuris esse contenderet, nostris traduntur. Matrimonium postea Regis cum Nauarri sorore paciscuntur. Sed cum eæ nuptiæ legitimæ esse nequirent, quod tertio consanguinitatis gradu adiū-gerentur, Innocentius eas tamquam incestas dirimi sancit.

1243. 1205.

Augusti mensis Kalendis Rex Iaccam exercitu coacto iniit: magnoque comitatu ad colloquium Regis Angli congreditur. Proficiscentem comitantur Raimundus Roccabertinius Archiepiscopus Tarraconensis, Gombaldus Dertosanus, Garcias Oscensis, & Raimundus Cæsaraugustanus Episcopi: Arnaldus Alascon aulæ Regiæ præfectus, Innicus Martinius Sobiza, qui Burgiæ dominabatur, Artallus Alagon, Garcia Romæus, cui Rex id temporis oppidum Pratellam, atque arcem tradiderat, Simon Cornelius, Petrus Pomarius, Assalitus Gudalis, Adam Alascon, Aznarius Pardus, Petrus Alcalanus, Atho Focius, Rudericus Stada, Bernardus Beneuentanus, Petrus Sesesius, & Simon Lucsia. Oscæ Nouembris mensis fine, cum Rex large, & effuse regium patrimonium profunderet, & in sumptibus effundendis nimius esset, ac prodigus, eiusque benignitas in largiendo esset exhausta: nouum vectigal imponitur: cui monetatici nomen publicani inuenere.

Arnaldus Alascon Aulæ regiæ præfectus.

1244. 1206.

20 Sanctia Aragoniæ Regina adnitente, ac se in vtramque partem versante Hispaniæ Reges, Lusitano dempto, Phari ad colloquium congrediuntur.

Didacus Lupius Lupi Naiarensis Comitis, qui Viscaiæ dominabatur, F. acre bellum aduersus Castellæ Regem gerit: quod Legionensis ab Vrraca Lupia sorore diuertisset. Is, regibus fœdere adiunctis, Valentiam properans, bellum Regi, Aragoniæ finibus infert: quem cū Valentiā Rex inclusisset, & ad portas venisset, murumq; iaculo traiecisset, & vrbē acerrime oppugnaret, suffosso equo, summum vitę discrimen adit: ex quo ab ipso Didaco ereptum ferunt.

Cū magna celebritate famæ, Regis egregia virtus in vltimis regionib' percrebuisset, & Hierosolymitani regni vires summis difficultatib' affectæ atq; afflictæ essēt, & à Turcis premerētur, Maria Amalrici Hierosolymitani Regis vxor, eiusq; regni proceres Mariam 30 Amalrici neptem Conradi Monferratensis filiam regni heredem Regi collocari summopere student. Ptolemaide, recentior ætas nuncupauerat Acconem, A. D. XI. K. Oct. auia Regina, assidentibus Petro presbytero Cardinali tituli S. Marcelli, A. Patriarcha Hierosolymitano, Petro Cæsariensi, C. Tyrensi, A. Nazareno Archiepiscopis, & Acconensi, & Bethlehemiti Episcopis, & S. sepulchri Priore, & Iosaphati, & Taboris Abbatibus, atque Hospitalis S. Iohannis Magistro, iurisiurandi religione obstricta spondet. Mariam neptem in A. D. K. Nou. secundas nupturam modo conuentis Rex staret: & Pontifex Maximus id ratum haberet. Rex sibi in matrimonium adiunxerat Mariam, quæ Mompellerii dominabatur, filiam Guilielmi Mompelleriensis, & Mathildis 40 Emmanuelis Constantinopolitani filiæ. Nuptiis celebratis Rex Mompellerii dominatus cognomentum suscipit. Cum insignem probitate, & sanctitate feminam duxisset, & quæ Constantinopolitani imperii ius materna hereditate repeteret, Mathildis enim Alexio fratre Andronico interempto, legitimo iure id regnum appetierat, ab vxore, pellicum amore flagrans diuertere nititur.

1245. 1207.

Cum Rex solutis, & vagis amoribus in concubinarum cupidinem, & contubernium se transfudisset, & connubii diuortium fieri contendens sanctissimam feminam exturbare, niteretur, clam, quasi cum alia concubiturus, ancillari dolo, furtim Reginæ admittitur. Ea nocte filius concipitur: quem diuino numine Christianæ reipublicæ, & religioni propagandæ genitum res ab eo gestæ testantur. Mompellerii K. Febr. nascitur: & 50 sortito Iacobi nomen inuenit.

Octobri mense Castellæ, & Nauarræ reges in Carpetanis Guadalaiaræ congressi, depactis in quinquennium induciis, & vt earum iura seruarētur, arcibus etiam traditis, Castellanus pollicetur, se in ea fœdera Aragoniæ Regem deducturum: vt fraterna vnanimitate, aduersus exultantes Maurorum conatus obuiam eatur. Quamuis magna contentione Aragonius, & Nauarrus dissident, & Rex Roncauallem, & Burgui arcem Gastoni Vicecomiti Bencharnensi, Bigeronensi Comiti pro pignore L M. solidorum Morlanensium tradiderat, quæ belli præcipua causa fuerant, summo Regis Castellę studio, ea Regum conspiratio, & concordia ad rempublicam tuendam, Regem ad se deduxit.

AERA. NAT. CHR. 1246. 1208

Constantia Regina Regis soror, quæ Emerico viro Hungariæ Rege vita functo, Leopoldi Austriæ Ducis ope, principis propinquitatis vinculo Aragoniæ domui adiuncti, ad fratrem reuersa fuerat, adnitente Sanctia Regina parente, Frederico Siciliæ Regi Cæsaraugustæ despondetur. Hæ nuptiæ ab Innocentio P. M. Frederici tutore sanciuntur: qui enixe studuit, vt Fredericus pæne puer, & Siciliæ arces à Marchoaldo, Regina Constantia Frederici matre defuncta, oppressæ in libertatem vindicarentur. Ad hæc Pontifex, & Regina pactionem fecerant, si Fredericus ante matrimonium initum decederet, Siciliæ regnum ab Ecclesia Ferdinando Constantiæ fratri, quem pater sacro ordini dicauerat, deferretur.

Nouembri mense Sanctia Regina, quæ se Xixenensi virginum cœnobio, quæ cultui diuino sacratæ erant, Hierosolymitani instituti à se constructo, addixerat, & eo ritu sacris initiata fuerat, è vita excedit: & in ea sacra æde sepelitur. 10

Ermengaudus Vrgellitanus Comes decedit: eorum principum vltimus, qui à Borello Barcinonensi Comite virili stirpe genus ducebant. Ex Eluira Sobiratensi Comite vxore Aurembiaxim filiam susceperat. Super eius ditionis hereditate, quæ ampla, & præpotens erat, bellum inter Regem, & Gerardum Caprariam Vicecomitem exoritur. Aurembiaxis, quod mater Eluira verita esset, ne à Gerardo ditione ea euerteretur, qui consobrinus erat. Nam Pontius pater Capraria Vicecomes Miraglim Ermengaudi sororem duxerat, hereditariis iuribus Regi cedit: atque ea condonat. Aurembiaxim Rex sub potestatem, manumque suscipit. Balaguerium Gerardum includit: eoque obsidione, & acri oppugnatione ad deditionem compulso, totius pæne Vrgellitanæ ditionis potitur. 20

1247. 1109

Alfonsus Prouinciæ Comes Barcinone soluens, Constantiam Reginam sororem ad ad Fredericum maritum Siciliæ Regem, magno prouincialium, & Catalanorum procerum comitatu deducens, in Siciliam Februario mense appellit. Funestæ eæ nuptiæ morte Alfonsi, & plurium procerum, qui magna vi morbi ingrauescente Panhormi decedunt, fuere. Ex Garsenda vxore Folcarquerii Comitis nepte Alfonsus filium susceperat Raimundum Berengarium. Is Prouinciæ Galliæ dominabitur.

A. D. II. Non. Iun. ad Malienem Aragoniæ, & Nauarræ Reges ad colloquia conueniunt. Rex à Nauarro XX. M. nummorum aureorum, quos morabetinos vocabant, mutuatur: eorumque pignori arces, & oppida Pinæ, Esconis, Pitillæ, & Galluris opponit: adeo in summa difficultate nummaria non Rex modo, sed ea tempora versabantur. 30

1248. 1210

Martii mensis exitu Montione Rex militares copias cogit: & in Valentini regni fines inuadit. Duces exercitui præbiti Simon Cornelius, Garcias Romæus, Artallus Alagon, Blascus Romæus, Petrus Sesesius, Atho Focius, Guilielmus Ceruilionius, Guilielmus Peralta, Arnaldus Palazinus, Arnaldus, & Adam Alascones, Atorella, Sanctius Antilionius, Guilielmus Moncada, & Guilielmus Raimundi Moncada Cataloniæ Senescallus. Adamuzium, Castrum fauibium, & Sertella oppida, & eorum arces expugnantur. Ex non Aragonio regno, sed Valentino contribuuntur: quæ ipsa propinquitate regionum in extremis finibus positæ, velut appendices essent maioris expeditionis. Vicina castella ad deditionis fœdera recepta imperata faciunt. In Adamuziana oppugnatione Atorella qui Quincti dominabatur, Petri Oticii F. egregie operam nauauit: eoque ipso die Rege, & Cæsaraugustano Episcopo præsentibus Petro Montacuto Templariorum magistro, & eius ordini se addicit, vouetque. In eo bello ex proceribus præsto Regi adfuere Garcias Frontinus Turiasonensis Episcopus, Garcias Romæus, Simon Cornelius, Michael Luesia, Simon Aiuarius, Arnaldus Alascon, Latro, Aznarius Pardus aulæ Regiæ Præfectus, Atho Focius, Assalitus Gudalis, & Petrus Crexelius. 40

A. D. XIII. K. Oct. ad Villam, quam Felicem vocant, Rex Dertosam vrbem, & arcem, quæ Azudæ cognomen habuit, & eius vrbis propugnacula Petro Montacuto Templariorum Magistro, atque eius militiæ ordini donat. 50

Aznarius Pardus Regiæ Aulæ Præfectus.

1249. 1211

Bellum sacrum, quod Hispaniarum Reges, & præcipuus eius auctor, & concitator Castellæ Rex in vltima rerum desperatione, aduersus victorem Maurum moliti sunt, pro præsenti terrore, ac rerum insigniter gestarum laude, & gentis Hispanæ robore, ingenti gloriæ fuit. Confirmatis enim partibus, cum omni vi niti cœpissent, & Castellani exercitus licentia, luxuriaque corrupti, ad seueritissimam militiæ disciplinam reuocarentur, omniaque reciderentur deliciarum instrumenta, quasi de summa reipublicæ in certamen, atque discrimen deuenire parant. Pontifex Max. sacræ expeditionis præsidia, atque noxiarum expiationes indulget: & sacrosanctæ Crucis prædicatione

e exteræ nationes,& gentes in vltimas terras pietatis ergo confluunt: præcipuo con- AERA.
atore,& quodammodo sacri belli lituo Ruderico Simenio Toletano Antistite. NAT.
Castellæ Rex cum Ferdinando F. Valentini regni fines Setabim vsque incurrit. CHR.
o mense in Carpetanos regreditur. Ferdinandus illico Lusitanorum Maurorum pre-
Trugilli,& Montanciis firmata oppugnat:& in ipso belli conatu A.D. II. Id. Octob.
dit: cuius morte vniuersa Hispania in luctu,& squalore fuit.

PROELIVM VBEDENSE.

Hispano robore aduersus Maurorum vires, qui ex transmarinis prouinciis fretum 1250.
transmiserant,& Bæticis, Contestanis,& Lusitanis se adiunxerant, maximo prœlio, Ma- 1212
tiano in saltu, ad Tolosæ conualles Castellæ, Aragoniæ,& Nauarræ Reges decertant.
Quantis nunquã ante alias simul copiis hostes conueniunt: castraq; saltuosis, ac siluestribus locis metantur. In comitatu Aragonii Regis ad bellũ proficiscuntur viri fortissimi nobilissimiq;, qui ordines duxerant Garcias Frontinus Turiasonensis,& Berengarius Barcinonensis Episcopi: Sanctius Comes Aragonii Regis patruus, Garcias Romæus, Simon Cornelius, Guilielmus Peralta, Michael Luesia regius vexillifer, Aznarius Pardus, Nunnius Sanctii Comitis ex Sanctia Nunnia filia Nunnii Comitis Larensis filius, Lupus Ferrencius Luna, Artallus Focius, Petrus Maza, Atorella, Simon Aiuarius, Rudericus Lizana, Petrus Ahonesius, Emporiarum Comes Gerardus Capraria, qui Vrgellitani Comitatus hereditatem inuadere conatus fuerat: Raimundus Folchius, Guilielmus Cardona,
Guilielmus Ceruera, Berengarius Petramola, Guilielmus Aquilonius Tarraconensis,& Arnaldus Alascon. Aragonius exercitui ductores præficit Garciam Romæum, Simonem Cornelium, Aznarium Pardum, Artallum Focium, Atorellam,& Petrum Mazam. Præterea Petrus Tomichius prodit, penes quem fides sit, Dalmatio Crexelio Catalano, qui inter omnes suæ ætatis duces rei militaris scientiam percalluisset, cum Reges de dirigendis,& ordine collocandis aciebus, inter se dissiderent, eam curationem,& distributionem traditam. Primo concursu, adeo æquis viribus gesta res est, ac si pares acies vtrinque conflixissent: tantaque cæde nostri prorupere cuneos, turbatis hostium ordinibus, vt prœlium deinde illis non constiterit: nec fuga explicari sine ingenti cæde potuerit. Diuinum numen pia arma respexisse visum. Nam cum de summa rerum eo in prœlio certaretur, facile inclinata res: pulsique hostes: capta castra:& Mauri à tergo circumuenti: nulla ex Christianorum parte cæde ostentata. Pugna Lunæ die, A.D. XVII. K. Aug. commissa est: qua nihil adhuc Hispanæ gentes nobilius videre. Nulla enim tam exigua tantas copias prostrasse fertur: vt vere, sicuti Innocentius summus Pont. in gratiarum actione testatur, Deus Optimus Maximus, qui superbis resistit,& humilibus, atque demissis commodat, antiqua innouando miracula, gloriosam tribuerit victoriam de perfidis gentibus. Insigni animorum præsentia adfuere Alfonso magni,& alti animi Principi eo in prælio Aragoniæ,& Nauarræ Reges: qui ingenti laude bellica opera executi,& pari in munere versati, ingenti gloria parta, dignos se maioribus suis præbuere. Summis enim conatibus, haud minore sua, quam militum virtuté, imperatoriisq; artibus
ac muneribus magnam sibi gloriam,& laudem protulere. Ad C.M. armatorũ ex firmo exercitus Maurorum robore interempta memoriæ proditur. Leopoldus Austriæ Dux, vt prœlio interesset, in Hispaniam contenderat:& regio apparatu à Rege Aragoniæ, magnæ necessitudinis propinquitate sibi adiuncto excipitur.

Diuina victoria parta, præsens certe numẽ piis gẽtibus affuit, tot opibus, copiisq; vna die profligatis, vt nõ vinci modo barbarorũ pertinacia,& auerti cœperit, sed eius imperii maiestas in Hispania cõciderit. Beatia,& Vbeda in nostrorũ potestatẽ venere. Expugnatæ Vbedæ decoris pars maior ad Lupũ Ferencium Lunã defertur, ex Aragoniis proceribus primarium: q. eius milites, qua cõsederant, primi in mœnia euasissent: irrupissentque.

A.D. VII. Id. Nou. Thausti Rex Constantiam F. ex concubina genitam Guilielmo
Raimundo Moncadæ Catalonię Senescallo, ex proceribus primario viro, despondet. Illo ipso tempore Rex diuortii causam maxime vrguet.

Interim illa calamitas accidit apud Regem reipublicæ: cum Reginam eximia sanctitate feminam connubio euertere nititur: exegitque. In causa matrimonii, quæ diutius 1251. agitata fuerat, hæc Regem intendisse comperio: Hugone Tarrogia Regis consanguineo 1213
apud Pont. Max. connubiũ conuellente. Matrimoniũ Regi suspectum esse, quod Regina maritũ alium haberet superstitem Comitẽ Conuenarum: cui in Ecclesiæ facie copulata fuerat. Ad hæc Regem se alteri feminæ commiscuisse, quæ Reginã cõsanguinitatis linea contingeret. Neque Regina abnuit patre viuente, ac procurãte cum Conuenarum Comite contraxisse: sed id matrimonium maritali fœdere fuisse irritum: quod Comes sibi

AERA. NAT. CHR.

esset consanguinitate pariter, & affinitate coniunctus: & cum id matrimonium cõtraxerat, duas haberet vxores: G. filiam A. Barcæ, & Comitis Bigeronum filiam: quæ Reginæ consanguinitate adiuncta erat. Præterea Rex contenderat Conuenarum Comitem consanguinitatis linea se contigisse: atque inde aliam affinitatem inter se, & Reginam fuisse subortam. Regina Romam profecta, Pontifex causam publico in consessu examinat: & ea cognita statuit: atque huiusmodi decreto interposito legitimum ius constituit.

» INNOCENTIVS Episcopus seruus seruorum Dei. Karissimo in Christo filio P. illu- » stri Aragonum Regi Sal. & Apostolicam ben. Nouit ille, qui est testis in Cælo fidelis, cui » omne cor patet, & nullum latet secretum, quod in causa matrimonii, quæ inter te, & Ka- » rissimam in Christo filiam Mariam illustrem Reginam Aragonum coniugem tuam, diu- » tius noscitur agitata, via regia semper incessimus: neque ad dexteram declinauimus, vel » sinistram: quod teste conscientia, in causis fecimus vniuersis, quæ ad nostrum proferun- » tur examen: cum illius vices disponente ipso, exerceamus in terris, qui iustus, & iustitiam » diligens, sine acceptione iudicat personarum: nec ignoramus legis diuinæ mandatum: » quo habere pondus, & pondus, mensuram, & mensuram, quorum vtrumq; apud Deum » est abominabile, prohibemur: & æqua lance causas, & merita pensare præcipimur singu- » lorum. Licet igitur inter alios Mundi Principes te sicut opera ipsa declarant, amplexe- » mur specialis dilectionis affectu, & ad personæ tuæ honorem, & commodum aspiremus, » vbi tamẽ ad iudicii peruenitur examen, in quo nec respicere pauperem, nec potentis vul- » tum honorare permittimur, nullam tibi, vel alii gratiam facere possumus, aut debemus: » & maxime vbi agitur de matrimonij sacramento: quod ante peccatum, in Paradiso à Do- » mino institutum, præter propagationis humani generis fructum, illud ineffabile sacra- » mentum cõiunctionis, Christi videlicet ad sanctam Ecclesiam Dei, ad fidelem animam, » & ipsius verbi, ad humanam naturam noscitur figurare: Apostolo attestante: qui de bono » matrimonij agens, inquit: Ego autem dico magnum in Christo, & Ecclesia sacramẽtum. » Dudum igitur: cum matrimonium contractum inter te, & eamdem Reginam propone- » res te habere suspectum, pro eo, quod eadem ferebatur maritum alium habere supersti- » tem videlicet nobilem virum N. Comitem Conuenarum, tuque prius carnaliter mulie- » rem quamdam cognoueris, Reginam ipsam consanguinitatis, vt dicebatur, linea con- » tingentem: & super hoc conscientiæ, ac saluti tuæ consuli postulares, causam bonæ me- » moriæ Pompilonensi Episcopo, & P. de Castronouo, & fratri Rodulpho monachis » Fontis frigidi, qui duo tunc erant Apostolicæ Sedis legati, meminimus commisisse: co- » ram quibus, cum lis fuisset, super duobus præfatis articulis, per partium procuratores le- » gitime contestata, nobili viro Hugoni de Turre rubea consanguineo tuo, tunc matrimo- » nium, vt dicitur, accusante, legatis eisdem interim ab hac luce subtractis, & Pampilonẽ- » si Episcopo pro suis, & Ecclesiæ suæ negotiis apud Sedem Apostolicam occupato, causam » ipsam venerabilibus fratribus nostris Narbonensi Archiepiscopo, tunc Cisterciensi Ab- » bati, ac Vticensi Apostolicæ Sedis legatis, & Reginensi, tunc temporis officio legationis » fungenti Episcopis duximus committendam: sub ea forma, qua præfato Pampilonensi, » & suis coniudicibus fuerat ante commissa: nullo in posterioribus litteris addito, vel » mutato: vt videlicet si appareret legitimus accusator, causam conuocatis partibus audi- » entes, eam, si de partium voluntate procederet, fine Canonico terminarent: alioquin ge- » sta omnia fideliter conscribentes, ea nobis, sub suarum testimonio transmitterent littera- » rum præfigentes partibus terminum competentem: quo per procuratores idoneus no- » stro se conspectui præsentarent: iustum, Deo auctore, iudicium accepturi. Te igitur, » ac eadem Regina, sicut ex actis intelleximus, personaliter in ipsorum iudicum præsentia » cõstitutis, proponere curauisti, quod Regina ipsa tibi, de iure sociari non poterat fœdere » maritali: tum quia dicto Comiti Conuenarum adhuc superstiti fuerat in Ecclesiæ facie » matrimonialiter copulata: per quod constabat, eam tecum contrahere nequiuisse: cum » ab eodẽ Comite separata per iudiciũ Ecclesiæ nõ fuisset. Regina vero ibidẽ fuit absolute » confessa; quod re vera, patre suo viuente, ac procurante contraxerat cum Comite » memorato: sed adiecit, quod huiusmodi matrimonium de facto contractum fue- » rat, non de iure: cum idem Comes sibi esset consanguinitate pariter, & affinitate » coniunctus: & insuper duas haberet vxores: tempore, quo contraxerat cum ea- » dem ad quæ probanda sibi dari terminum postulauit. Et licet fuerit ex tua parte » responsum, quod eius, super his, exceptiones recipi non deberent, donec esset præ- » fato Comiti, cum quo se contraxisse confessa fuerat, restituta, nec tu exceptionibus te- » nebaris huiusmodi respondere, ad vltimum tamen ita fuit, de partiũ voluntate prouisum » vt scilicet, salua tibi exceptione seu replicatione prędicta, vtriusq; partis probationes, su-

per

præmissis articulis audirentur. Postmodum B. Aimerii, quem procuratorem in negotio constitueras memorato, de consensu tuo, tria se obtulit probaturum: scilicet: matrimonium prius fuisse contractum inter dictam Reginam, & Comitem Conuenarum: & matrimonium, si quod fuit, inter eundem, Comitem, & G. filiam A. de Barca, fuisse iudicio ecclesiæ separatum: ante quam cum Regina contraxisses eadem: & filiam Comitis tertiæ, vxorem Comitis ante dicti fuisse tibi consanguinitate coniunctam: & sic terminus fuit partibus assignatus: facta promissione hinc inde, quod alias dilationes non peterent, ad proponendum aliud: vel probandum. Cumque partes termino constituto, in duorum Iudicum prædictorum præsentia, tertio litteratorie suam excusante absentiam, conuenissent, Regina proponens se infirmitate grauatam, testes suos medio tempore producere nequiuisse, dilationes alias postulauit: quas licet dictus procurator tuus assereret, sibi non esse vllatenus concedendas, pactionem factam de non petendis dilationibus allegando, ac super hoc fuisset diutius disputatum, tandem de consensu partium concessa fuit, sub præfata conditione seu pactione dilatio: & terminus assignatus R. procuratori sæpe dictæ Reginæ: ac rursus dilationes alias postularet, dicto procuratore tuo eas sibi non debere concedi omnimodis contendente, Iudices ad Montempessulanum, vna cum ipsis procuratoribus accesserunt: vt ibi præsente Regina negotium tractaretur: vbi cum super dandis, vel non dandis dilationibus fuisset à partibus diutius litigatum, tandem dicto procuratore tuo adhibente consensum, Iudices sub conditione præmissa dilationes alias concesserunt: locum & terminum partibus assignantes. Porro partibus, præfixo termino, in Iudicum præsentia constitutis, absente Regina, eius tamen procuratore præsente, procurator tuus de nouo proposuit: quod dictus Comes te consanguinitatis linea contingebat: per hoc inter te, ac Reginam probare aliam affinitatem intendens: super quo, quamquam lis minime contestata fuisset, & conuenisset, vt dictum est, inter partes, quod de nouo proponere aliquid non deberent, Iudices tamen testes, qui nequaquam iurauerant, nisi super illis dumtaxat articulis super quibus lis fuerat contestata, recipere præsumpserunt: super quo, de ipsorum prudentia non possumus non mirari: & si procurator tuus coram omnibus multipliciter conatus fuerit demonstrare: in hoc articulo legitime fuisse processum. Demum cum probationibus, & allegationibus, fuisset renuntiatum hinc inde, licet Regina, quod non opponeret appellationis obstaculum iuramento præstito promisisset, quia tamen facultas a nobis sententiam audiendi si mallet, eidem in litteris nostris fuerat reseruata vti volens beneficio earundem humiliter postulauit, vt ad nos causa remitteretur instructa: præfixo partibus termino competenti: cuius petitione, sicut ius exigebat, admissa, dicti Iudices acta omnia, pro vt à nobis in mãdatis acceperãt, vt ad nos sub sigillis suis fideliter transmiserunt. Cum ergo Regina, & dilectus filius magister Columbus procurator tuus, vir vtique litteratus, prouidus, & fidelis, ac de sollicita diligentia, & diligenti sollicitudine in eodem negotio habita merito cõmendandus, propter hoc ad nostram præsentiam accessissent, causam in consistorio publico sollemniter examinauimus: & attente. His igitur quæ à partibus prudenter, subtiliter, ac fideliter, tam super actis in præsentia Iudicum prædictorum, quam coram nobis fuere proposita, diligenter auditis, & subtili examinatione discussis: quia nobis constitit euidenter, quod sæpe dicta Regina & Comes Conuenarum prædictus se in distãtia tertii, & quarti gradus consanguinitatis, & affinitatis contingunt, & idem Comes prius in conspectu Ecclesiæ cum nobili muliere Beatrice contraxerat, a qua non est probatum, ipsum Ecclesiæ fuisse iudicio separatum, cum super proposito affinitatis articulo, nihil legitime probatum fuerit contra eam, de communi fratrum nostrorum consilio eandem ab impetitione tua super his, quæ in iudicium fuere deducta, sententialiter duximus absoluendam: eandem, ex eo nequaquam ream esse periurii decernentes: quod causam ad nos remitti postulauit instructam: cum id, sicut est expressum superius, in nostris sibi fuisset litteris reseruatum. Monemus igitur serenitatem tuam, rogamus, & obsecramus in Domino, Celsitudini tuæ nihilominus ex animo consulentes, quatenus non moleste sustinens, nec admirans, quod tibi non detulimus contra Deum: sed potius cogitans, quod non tam tuæ curauimus voluntati consulere, quam saluti: ac ideo nostris acquiescens cõsiliis, quæ tibi semper vtilia exstiterunt, Reginam eandem in plenitudinem gratiæ Regalis admissam benigne recipias: & maritali affectione pertractes: præsertim cum filium susceperis ex eadem: & sit mulier Deum timens: multa prædita honestate. Vnde pro certo speramus, multa ex ipsius consortio, maxime si ad Deum respectum habeas, ipsam, sicut Reginam honorifice, ac decenter tractaueris, Serenitati tuæ commoda prouentura: cum vir etiam infidelis, per fidelem

AERA. NAT. CHR.

„ mulierem saluetur Apostolo attestante. Alioquin nec turidereris à principio motæ litis „ tuam, pro vt asserebas, voluisse sanare conscientiam, sed potius sauciare. Nec nos, quantumque tuæ deferri sublimitati velimus, quos Deus coniunxit, humana sustineremus „ præsumptione seiungi. Denique noueris nos venerabilibus fratribus nostris Carcasonē-„ si, Auinionensi, Auralicensi Episcopis per nostras dedisse litteras in mādatis, vt si nostrum „ super hoc, quod non credimus, neglexeris adimplere mandatum, ipsi te, ad id per censu-„ ram Ecclesiasticam, sublato appellationis impedimento cōpellant. Dat. Laterani XIIII. „ K. Febr. Pontificatus nostri Anno XV.

Nouo subinde bello exorto, maior rerum moles Regi imponitur. Crucis fit expeditio prædicatore beato Dominico Hispano: aduersus impiā Albigensium, Tolosatium, & Carcasonensium sectam: qui à sacris fidei institutis desciuerant: & ab Ecclesia Catholica defecerant: & bellum acre Simone Monforti Comite ductore in Gallia Prouincia geritur.

Rex in Prouinciam Galliam proficiscitur: vt Raimundo Tolosati opem ferat: non vti impiæ gentis duci, & fautori, aut eorum scelerum labe contaminato, sed vti affini assideat: & eius ditionem à bellicis incursionibus tueatur: cuius affinitas Regem paulatim in tam perditam causam imposuit. Februarii mensis initio in Ruscinonem reuertitur. Regem graui, externoq; bello implicitum, miserando casu sors suis subtraxit. Augusti mensis fine denuo in Galliam reuersus pro Tolosate aduersus Ecclesiæ exercitum bellum suscipit. Tolosas, Conuenâs, & Fuxensis Comites Regi adiuncti rem bellicam administrāt. Proceres Aragonios, & Catalanos pręsidiis præficit: in cohorte vero Prętoria Sanctiū Antonionem Blascum Alagonem, Rudericum Lizanā, Michaelem Luesiam, Latronem, Gomezium Lunam, Michaelem Radam, Guilielmum Podium, & Aznarium Pardum, retinet. A. D. III. Id. Sept. Tolosa egressi, cum in Murelli castellum ad Garumnæ fluminis ripas situ [illegible] nt, idque obsidione premerent, postero die Monfortius Rege inspectante, opem suis laturus in arcem subit: & cum ad deditionem pæne esset impulsus, insequēti die, eruptione facta, pugnam conserit. Nostris repentino tumultu cæsis, & profligatis vniuersi in vnum Regem impetum faciunt. Magna cæde, multisque occisis, Rex, dum cedere pudoris existimat, & in prœlium ruit, à suis relictus, atque desertus, fortissime dimicans mortem occumbit. Cum Aragonii strenue operam nauassent, Azarius Pardus, & Petrus Pardus Aznarii Filius, Gomezius Luna, Michael Luesia, Michael Rada, & primarii pæne omnes Aragonii mortem oppetunt.

Ea tempestate procerum auctoritas deminui cœpta: quod Rex honores, militariaque munera dissipauisset: beneficiapue bellica interuertisset. Iurisdictio Præfecti Iustitiæ Aragonum, libertatis tuendæ, ac muniendæ causa, communi consensu magnis præsidiis postea munita, ab iis initiis aucta, suarum virium originem, & progressionem persequitur: ne quid de libertatis iure deminui possit. Publicis tamē procerum consiliis res administrantur: neque pacem, bella, fœdera, societatesve illorum iniussu Reges inire consueuerant. Horum ea erat existimatio, atque auctoritas, & in suos imperium, vt cum publicis pariter, ac priuatis Regni consiliis interessent, copiis etiam equestribus præficerentur, & his beneficia militaria, ac stipendia tribuerentur: quibus oppidorum Regiorum attributorum nominibus indita sunt cognomina: quorum prouentus ab eis in equitum turmas erogabantur.

Cum inter Reginam, & Guilielmum eius fratrem super Mompellerii dominatu controuersia orta esset, atq; eam ditionem Guilielmus repeteret; & lite, atque iudicio persequeretur, Pontifex Max. Reginæ adiudicat: atque eius fratrem ex non iusta, neque legitima vxore genitum decernit.

IACOBVS XIIII. REX ARAGONIÆ.

In regiis commentariis, qui ab ipso Iacobo Rege scripti feruntur, quibus nulla exstant rerum nostrarum clariora, magisve insignia monumenta. Rex ipse perhibet se quartum decimum in Aragonia regnare: vt & stirpis, & regni initia ab Iannico Arista Rege rite repetantur.

Petro Rege bellum pro Tolosate gerente, & Maria Regina Iacobi parente Romæ commorante, puer filius Carcasone Simonis Monfortii cura, cui à Pontifice Maximo commendatus fuerat, educatur. Profligatis Regiis copiis Nunnius Sanctii Comitis filius, Guilielmus Moncada, qui in acie non fuerant, Guilielmus Vicecomes Cardonensis, reliquiq; Aragonii, & Catalani proceres, cum exercitus reliquias collegissent, in Narbonensi regione bellum aduersus Vidonem Monfortium gerunt. Simon Cornelius, Guilielmus Cerueta, & Templariorum magister, ac Petrus Ahonesius viri primarii Rege interempto,

AERA. NAT. CHR.

pro, rei publicæ causa ad Pontifi Max. legantur: vt suis Rex puer tradatur. Regni ordi- legatis in mandatis dederant, vt Monfortium, si puerum tradere recuset, ad singulare certamen, qui mos illorum temporum fuit, prouocent: & propter violatam fidem in iudi- armorum capitis arcessant. Hispanus Segorbiensis Episcopus, eius rei ergo Petro Ferdinandio Azagra, qui Albarazini dominabatur, adnitente ad pontificem legatus, e- iam reipublicæ operam & studium nauat.

Potentia, atq; factione procerū, quorū animi infecti partibus erant, regni vires, atque opes, perquā tenues illæ quidē, & exiles dilacerantur: quibusdā Sanctio Ruscinonēsi Comiti, aliis vero Ferdinando pueri patruis opem, atq; operam tribuentibus: qui regni competitores legitimo iure puerum regno exturbare nituntur. Sunt qui pueri causam propugnent: & sub eius imperio fideliter, atq; obedienter futuros polliceantur: & reliquos, vt Regis fidem sequantur, hortari non desinunt.

1252. 1214. Petrus Beneuētanus Diaconus Cardinalis S. R. E. legatus cōcilio Mōpellerii celebrato, in Cataloniā puerū Regē, ad suos regio comitatu deducit. Narbonē proceres Regni regiarū partiū obuiā Regi procedūt. Cōuentus regio nomine Ilerdā indicitur. In eā vrbē, legato assidēte assumptionis B. Mariæ festo die nondū inito, Rex, & Raimundus Berengarius eius frater Prouinciæ Comes deducuntur. Eo in cōuentu, quod infirma ætate Rex puer esset, septimū enim annū agebat, & regnū partiū dissidiis flagraret, legatus operā dat, vt in Regis verba omnes regni ordines iureiurādo adigantur: atq; se in fide mansuros obtestē-

20 tur: neq; eius incolumitatē, & salutē se deserturos recipiant. Iusiurandū enim poscit, vt q ex vsu regni intelligāt, cōmuni cōsilio administrēt. Omnibus ad iusiurādū adactis, sanctissima iurisiurandi religione confirmant. Magno id cōceptis verbis consensu factitatū: cū Spargus Tarraconensis Archiepiscopus ex Barcarū familia Mompelleriç præfecturç Regis auunculus puerum in vlnis gestaret. Ex eo in more patrio, institutoque maiorum positum, vti ordines regni, regnare incipientibus, fidei religione, ac iurisiurandi sacramento astringantur: modo ipsi principes in leges, atq; instituta maiorum prius iurent. Ab eo conuentu Sanctius, & Ferdinandus Regis patrui aberant: quod incredibilis, & singularis bonorum consensus in puero ornando, & tuendo existeret.

Totius conuentus Ilerdensis consilio, atque consensu Rex Guilielmo Monredonio

30 Templariorum Magistro nutricio traditur: & Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes nonum annum agens ei adiungitur: vt Montione regio prçsidio asseruarentur: quod munitissima eius oppidi arx esset.

Sedis Apostolicæ legatus, id auxilium, spemque reliqui temporis satis futuram arbitratus, tris regni procuratores, atq; vicarios rebus gerendis præponit: quorum vnus Cataloniæ præficitur. Petrus Ahonesius in amicitia Petri Regis clarus, & præpotens ab Hibero amne ad Pyrenæi iuga Aragoniæ admouetur procurationi: & Petrus Ferdinandius Azagra, qui Albarazini dominatur summo loco natus, & summæ domi potentiæ cis Hiberum in vltimos regni fines procurator constituitur. His collocatis, consensu ordinum Sanctius, qui Prouinciç Comitis cognomentum vsurpauerat, vniuersç procurationi prçficitur: vt eo munere delinitus, ab amenti rerum nouandarum consilio decedat.

40

A. D. III. Non. Oct. Alfonsus Castellæ Rex, & eiusdem mensis fine Leonora Regina eius vxore è vita excessère. Henricus F. puerili ætate regni gubernaculis admouetur.

1253. 1215. Septembris mensis initio Oscæ conuentus ab Aragonensibus agitur. Guilielmus Cernera, & Petrus Ahonesius reipublicæ causa a Sanctio Comite ad Innocentium P. M. cui summæ rerum deferri consueuerant, legantur.

Innocentius Lateranensi concilio Raimundum Tolosatem maiestatis delatum, atq; conuictum, Tolosatium ditione multat. Simoni Monfortio, eius ius, & dominatum addicit. Biterenses eiusdem Simonis imperio subiiciuntur.

In eo concilio, quod summa totius orbis Antistitum frequentia celebratur, Rudericus

50 Simenius Toletanus Antistes Bracarensi, Compostellano, Tarraconensi. & Narbonensi Archiepiscopis, publico in consessu litem intendit: quod sibi, tamquam earum prouinciarum primario honos, & superior potestas priuilegiis ab Honorio, Gelasio, Lucio, Hadriano & ipso Innocentio irrogatis non deferretur. Contestata lite Ausetanus Episcopus Spargi Tarraconensis absentis mandato, & suo, atque aliorum antistitum nomine, primariam eam dignitatem conuellere, atq; à Toletana sede auertere, iudicio eo contendit.

Simon Monfortius, cum Carcasonensium, Tolosatium, & Narbonensium vrbium muros, & propugnacula dirui, ac funditus euerti imperasset, & earum ciuitates magis oneribus, & acerbissimis pecuniarum exactionibus premerentur, rebellionem faciunt. Tolosas ex Catalonia profectus bellum reintegrat. Raimundus Tolosatis F. Auenionen-

AERA. NAT. CHR. 1254. 1216

sibus adiunctis oppida omnia, atque arces cis Rhodanum amnem, & Belicadri castellum ditionis paternæ recipit. Graue aduersus Vidonem Simonis fratrem, & Aimericum F. bellum geritur. Tolosatis partes superiores euadunt.

Ad defectionem procerum nouum bellum accessit: summaque partium contentio in ipsis regni initiis, in republica versatur: Sanctio, & Ferdinando pueri Regis patruis regnum palam appetentibus. Sanctii Comitis partes tuentur, ac sustinent Petrus Ahonesius, Atorella, Simon Vrrea, Arnaldus Palazinus, Bernardus Beneuentanus, & Blascus Maza. Ferdinandum vero assectantur Petrus Ferdinandius Azagra, Petrus Ferricius Lizana, & Blascus Alagon. At Petrus Cornelius, & Valles Antilionius principes iuuentutis, atque alii, qui honorariis beneficijs à Rege nondum donati fuerant, modo harum, modo illarum partium fautores, adiutoresq; extiterant. Vnus tamen Simon Cornelius vir, & consilii magni, & virtutis, & qui inter proceres omnes primarius exacta ætate, & sapientia ceteris optimatibus præstaret, vt tot malis afflictæ reipublicæ medeatur, optimates fœdere adiungit: qui Septembri mense Montione Regi operam suam aduersus impotentes aduersariorum conatus offerunt. Constituunt, vti Sanctius procurationi regni præsit: dum rebus publicis consultum velit: quod Aragonensium consuetudo hæc esset, à maioribus tradita. Ea res assensu procerum sancita Aldemari Claretii Gardenii præfecti, qui in Aragonia, & Catalonia Templariorũ Magistri munus obiit, Bernardi Aquilulę Montionis pręfecti, Aldemari Campani Mirabetis pręfecti, Ruderici de Aysselis Ampostę Magistri, & Fortunionis Pomarii, & Blasci Auerii Hierosolymitanam militiam professorum, Blasci Alagonis, Guilielmi Pogii, Petri Pomarii, Raimundi Moncadæ, & Guilielmi Raimundi Moncadæ, Iordanis Peraltæ, & Raimundi Castelli veteris.

Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes suorum consilio, Petro Augerio Nutricio, & duobus administris comitatus, clam Montionis arce egressus, in Tarraconis portum, Salonium vocant, profectus, actuaria naui in prouinciam Galliam nauigat. Is Beatricem Thomæ Mauriensis, & Sabaudię Comitis filiam in matrimonium ducet.

Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus Episcopus.

1255. 1217

Annum agens decimum Rex, cuius mirifica indoles virtutis magnam rebus spem afferebat, animos optimatibus addidit, vt rem publicam capessant Montione mense Iunio Bouatici tributum Regi à Catalanis, à Sicori, ad Salsulas condonatur. Id nomen inuenit, quod pro boum iugis, & capitum armentorum, & pecudum exactione penderetur: quod initio regni in Catalonia exigi consueuit. Primo Petro Regi pensitatum reperimus anno MCCXI. in sumptus bellicos aduersus Mauros: & sacra expeditione, qua Vbedensi prœlio debellatum fuit, & in auxilium dotale, quum tris sorores in matrimonium collocasset. Rex summa spe & animi, & ingenii præditus Simonis Cornelii consilio, qui sapiens habitus est, & eorum procerum opera, qui se Ferdinandianæ factioni addixerant, cum Montionensi arce XXX. menses asseruatus esset, Sanctio patruo inuito, ea excedit. Oscensem, & Cęsaraugustanam ciuitatem sibi adiungens, rem publicã gerere, atq; etiam bellicam ductu, imperioque suo exercere, vix decimo ætatis anno exeunte parat.

A. D. VIII. Id. Iun. Martis, vt ferunt, die, puerili in certamine ludicro puer Henricus Castellæ Rex Pallantiæ tegulæ ictu saucius moritur: cui regni succedit heres Berengaria soror Alfonsi Legionensis Regis vxor: cum Blanca natu maxima Berengariæ soror Ludouico Philippi Francorum Regis filio nupsisset.

Petrus Ferdinandius Azagra Albarrazini dominans Aulæ regiæ præfectus.

1256. 1218

Iulii mensis initio Rex Tarracone Catalanorum conuentum agit. Septembri Ilerdæ Catalanis, & Aragonensibus conuentus celebrat. Sanctium eo in conuentu aliquot oppidorum, honorario fidelitatis iure attributorum pactione ad se allicit: & Sanctius regni procurationem eiurat. Ea pactio Ferdinandi Regis patrui consensu sancitur. Regio consilio frequẽtes assedere Spargus Tarraconensis Archiepiscopus, Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus, Berengarius Ilerdensis simulque Rotensis, & Pontius Dertosanus Episcopi, Garcias Artigua Ampostæ præfectus, Castellanum nuncupãt, Pontius Mariscallus Montionis pręfectus, Sanctius Comes, & Ferdinãdus Regis patrui, Guihelmus Moncada Vicecomes Bencharnensis, & Castelbonius, Petrus Ferdinandius Azagra, Simon Cornelius, Petrus Ahonesius, Rudericus Lizana, Artallus Luna, Guilielmus Ceruera, & Raimundus Ceruera, Raimundus Galcerandius, Hugo Mataplana, Bernardus Portella, Lupus Forrencius Luna, Atorella, & Atho Focius.

Res nummaria eo in cõuentu, de cõmuni sententia constituitur: & Iaccetanus nũmus, à patre postremo iactatus firmatur. Iurisiurandi religione Rex obstringitur, nõ permissurum, vt alij nummi dissimili nota signentur: neue maiore, aut imminuto pondere, cũ impensis respublica non sufficeret, feriantur.

Hoc

Hoc ipso anno à Rege sacrum ordinem institutum D. Mariæ Mercedis nominè dictum perhibetur: eiusque antistites regiis insignibus, argentea cruce D. Eulaliæ Barcinonensis variatis decorantur.

Summa sterilitate, atque siccitate non messes modo, sed ipsi saltus arescunt: quod cælestes tantum aquæ defuerint, sed montosa quoq; loca ingenito humore egentia, ad perennes amniū haustus sufficerent: magnaque fames, & pestilentia subsequūtur.

Maria Regina sanctissima femina Romę è vita excedit. Moriēs sacra, piaq; religionis fœdera obtestās Honorii P.M. & Ecclesię præsidio filiū, atq; eius regnū tradit: atq; cōmēdat. In Vaticana D. Petri æde prope D. Petronillæ tumulū humatā ferūt. Mōpelleriæ ditionis heredē filiū instituerat: cui Mathildim, & Petronā filias substituit ex matrimonio, quo Cōuenarū Comiti collocata fuerat, genitas. Filiis secūdos heredes instituit Raimūdū Gaucelinū Luneli dominū, Raimūdi q; filios: atq; his Raimūdū Rocafulliū, & Arnaldū Rocafulliū fratres, & alios ex ea familia substituit: & fratres iusto matrimonio nō genitos exheredat.

Sacri Pręedicatorū, & Minorū, quos vocare cœperāt, pœnitentiæ Iesu Christi ordines à Dominico Hispano, & Francisco, viris summa religione, & sāctitate excellentib. instituti. Earū societatū templa, atq; cœnobia publice Barcinone, & Cæsaraugustæ primū exædificātur. Adeo id diuino nutu, pūsū, vt vere ii ordines Catholicę Ecclesię columē extiterint.

A.D. VII. K. Aug. Reate Honorius P.M. pōtificatus anno quarto Regē Aragonię regnū, Cataloniam terram, ac ditionem Mompelleriensem, & bona, quæ in posterū Rex adipisci posset, sub beati Petri, & sui præsidii tutela suscipit. Preterea B. tituli sanctorū Iohannis, & Paulli presbytero Cardinali, Apostolicæ sedis legato cōmittit, quando indutias, inter eas ditiones, quæ Regi parēt, & eas regiones, q̄ in Narbonēsi, & Auxitana puincia sedis Apostolicæ imperio cōtinebantur, obseruari pceperat, Regē mandatis apostolicis obtēperantem tāquam præcipuum Ecclesiæ Romanæ filium foueat: neq; eius ditiones, cū infectæ hæretica prauitate nō essent, ab aliquo impugnari patiatur: sed eas tueretur: atq; defenderet. Earum litterarum Apostolicarum quod apponemus exemplum, exstat archetypon.

HONORIVS Episcopus seruus seruorū Dei. Dilecto filio B. tituli Sanctorū Iohannis, & Paulli presbytero Cardinali, Apostolicæ Sedis legato salutē: & Apostolicā benedictionē. Sacrosācta Romana Ecclesia pia mater deuotos, & humiles filios ad pietatis suę gremiū recurrētes nō solū honorat amplexibus, verū etiā maternę cōsolationis nutrit vberib⁹ & exaltat: illos præcipue diligentiori studio refouens, quos magis suæ recreationis cernit solatio indigere. Hac itaq; consideratione inductus Carissimus in Christo filius noster Iacobus Aragonum Rex illustris nobis humiliter supplicauit, vt ipsum sub alarum nostrarum vmbra dignaremur protegere: ac protectionis Apostolicę clypeo communire. Nos igitur præclarę deuotionis, & fidei puritatem quam ad Deum, & ipsam Ecclesiam progenitores suos habuisse didicimus, recolentes, attendentes quoque, quod eundem Regem inclitæ recordationis M. Regina Aragonum mater sua, cum terra, & aliis bonis suis eidem Ecclesiæ commendauit: agens dudum apud Sedem Apostolicam in extremis, nostrę sibi dilectionis præcordia dignum duximus aperire: quatinus, qui in ætate tenera esse dignoscitur cōstitutus, dū fauoris Apostolici brachiis sustētatus fuerit, roborari adiuuāte domino valeat, & suscipere incremētū. Regiis itaq; supplicationib. inclinati psonā Regis eiusdē Regnū Aragonię, Terrā Catalonię, Villā, & terrā Montis pessulani cū omnib. aliis bonis suis, quę in pręsentiarū rationabiliter possidet, vel in futurū iustis modis præstante domino poterit adipisci, sub beati Petri, & nostra ptectione suscepimus. Sane quia de tua deuotione fiduciā gerim⁹ specialē, sic te nobiscū credimus vnanimē, vt quos diligim⁹ in Domino, diligas: illosq; foueas: cū ordo exigat rationis, vt & mēbra respōdeant capiti: & partes cōueniant suo toti. Cū igit inter terras ipsius Regis, & terras, quę in Narbonensi, & Auxitana prouinciis auctoritate Sedis Apostolicę detinetur, treugā firmari mādauerim⁹, & seruari, discretioni tuę per Apostolica scripta mandam⁹, quatinus dictū Regē parentē mādatis Apostolicis, in hac parte, tāquā specialē Ecclesię Ro. filiū habēs, ppensius cōmēdatū, terras suas, pśertim cū infectę nō sint hęretica prauitate, nō patiaris ab aliquo impugnari: quin immo manuteneas eū taliter, & defendas, qd idē Rex nostrā penes te sibi sentiat gratiā efficaciter profuturā: & nos tuę sollicitudinis, & diligentię studiū dignis possim⁹ in Domino laudib⁹ cōmendare. Dat. Reate VII K. Aug. Pontificat⁹ nostri anno Quarto.

Spargum pterea Tarraconensem Antistitē, *Simonē* Corneliū, Guilielmū Cerueram, & *Petrum* Ahonesiū consilio Regis primarios administros, propter pueri ætatē, præficit.

Septembris mensis initio Oscæ conuentus à Rege Aragonensibus celebratur.

Rex puerili in ætate arma aduersus Rudericum Lizanam, & Petrum Ferdinandium *Azagram dicto* non patentes, qui sæpe, & sine causa tumultuarentur, sumere cogitur; vt *perturbatas seditione* res, principibus eius tumultus procul amotis componat.

AERA. NAT. CHR.

Romæ denuo, turbatis in Aragonia rebus, & aliquot proceribus res nouas molientibus, A.D. VIII. Id. Mai Honorius Regem, & regnum, & ditiones regno contributas sub S. Petri, & suo præsidio, ac tutela suscipit: cum iam turbidi, concitatique procerum motus exorirentur.

Iulio mense Petrus Ferdinandius Azagra Albarrazino vrbe inclusus à Rege obsidetur. Regi assident Simon Cornelius, Guilielmus Ceruera, Petrus Cornelius, Valles Antilionius, Petrus Ahonesius, & Peregrinus Ahonesii frater, & Guilielmus Pogius: & Cæsaraugustanorum, Ilerdensium, Calataiubiensium, Darocensium, & Turolensium copiis præficiuntur. Vrbem, arcemque regii admotis machinis oppugnant. Proceres, omnesq; vicini populi communi animo, consilioq; consenserant, vt ex obsidione Azagram eriperent. Cum se Rex à suis, Ahonesis, & Guilielmo Pogio demptis, ludificari videret, vrbem obsidione liberat. Azagra se Regi submittit: & illius erratis ignoscitur.

Blascus Alagon Regiæ aulæ præfectus.

1259. 1221 Simon Cornelius, Guilielmus Ceruera, & Guilielmus Raimundus Moncada Cataloniæ Senescallus, qui Constantiam Regis sororem in matrimonium duxerat, quod Comes Sanctius, & Ferdinandus Regis patrui palam regnū appeterent, nuptias Leonorę Alfonsi Castellæ Regis filiæ Regi conciliant. Regem Agredam proficiscentem, vt nouam nuptā exciperet, comitantur Sanctius Cęsaraugustanus, & Garcias Oscensis Episcopi, Guilielmus Allaco Templariorum, & Fulcho Hospitalariorum Magistri, Nunnius Sanctii Comitis filius, Guilielmus Raimundus Moncada Senescallus, Simon Cornelius, Blascus Alagon aulæ Regiæ præfectus, & Petrus Ahonesius.

A.D. VIII. Id. Febr. Agredæ nuptiæ celebrantur: tam tenera Regis ætate, vt illis ipsis diebus XIII. annum attingeret. Leonora à Berengaria Regina sorore, & Ferdinando Rege sororis F. Turiasonem regio comitatu deducitur: atq; ea in vrbe Regi in matrimonium collocatur. Solemnibus nuptiarum celebratis, Rex de more, militaris auctoramenti splēdore, atque dignitate decoratur.

Hoc ipso anno Fredericus Imperator, & Constantia Regina eius vxor, Regis Aragoniæ amita Romæ ab Honorio P.M. regium Imperii diadema suscipiunt.

Petrus Peresius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1260. 1222 Martio mense Darocæ frequentissimo in conuentu, qui in eo oppido peragitur, Gerardus Vrgellitanus Comes, Vicecomes Caprariæ Regi se, suaq; addicit, ac subiicit.

Constantia Augusta Regis amita Catanæ moritur: & in Panhormitana æde maxima sepelitur. Ex eo coniugio Fredericus Imperator Henricum filium susceperat: quem pater Romani regni successorem sufficit: & regio cognomento cohonestat.

Guilielmus Moncada, qui Garsendam Bencharnensem Vicecomitem duxerat, & eius ditionis dominabatur, summæ potentiæ adolescens, & Nunnius Sanctii Ruscinonensis Comitis F. magna armorum contentione in Aragonia, & Catalonia inter se dimicant: repentiniq; eorum motus tranquillas res commouent. Cum in dies maximas turbas facerent, Rex coacto exercitu, vt illorum conatus comprimat, obuiam procedit: in eum vindicaturus, qui vt tumultus sedentur, dicto non pareat. Augusto mense ad Castelionem prope Montionem castra metatur. Eo tempore Guilielmo Raimundo Moncadæ Cataloniæ Senescallo, qui Constantiam sororem duxerat, Serosii, Aitonæ, & Sosii oppidorum donationem à Rege Petro factam sancit: firmatq;: atq; ratam habet.

A.D. XII. K. Ian. Terrerii Reginæ Leonoræ, Sanctii Comitis, & Ferdinandi patrui consilio Rex Gerardo Capreræ comitatum Vrgellitanum tradit: modo experiundi iuris gratia, ad constitutum cum Aurembiaxi Ermengaudi Comitis filia regio iudicio se stiturum spondeat: vt de ea controuersia, iure apud se potius, quam inter se armis disceptent.

Metu grauioris in ea regione belli Rex in Catalonia aduersus Guilielmum Moncadam Bencharnensem copias ducit, & bellum gerit: neque segnius apparatur, quam si cū legitimo hoste res esset. Ætas vix tantis matura rebus, sed abunde sufficiens, omnia eius opera decorabat.

Artallus Luna Aulæ regiæ præfectus.

1261. 1223 Ferdinandus Regis patruus, & nouandarum rerum, & nouorum semper auctor consiliorū, Guilielmus Benebarnensis, & Petrus Ahonesius, qui Petri Regis amicitia ad summam dignitatem peruenerat, vt primum facultas data est honorum, atq; dignitatum augendarum fœdere inter se conciliati, atq; adiuncti, vt Regem, & Reginam in sua potestate habeant, efficiunt. Rege inuito, & conquerente, atq; indignantibus proceribus, Ferdinandus regni procurationem vsurpat.

1262. 1224 Proceres militaria regni beneficia, atque honores inuito, ac repugnante Rege, nullo decreto interposito, inter se partiuntur: & diuidunt. Iohan-

AERA. NAT. CHR.

Iohannes Brenna Hierosolymitanus Rex Non. Apr. Toletum regia pompa à Ferdinando Rege exceptus ingreditur. Compostellanum D. Iacobi sepulchrum inuisit. Sancta peregrinatione obita, Berengariam Ferdinandi sororem in matrimonum ducit. Is Constantinopolitani Imperij procurationi ab Ecclesia, Balduinique imperatoris tutor ad[illegible]otus,637Martham filiam, quam ex Berengaria vxore suscepit, Balduino collocauit.

A. D. II. Id. Mart. Cæsaraugustæ priuilegia ciuibus eius vrbis à Regibus irrogata Rex firmat. Gonzaluo Iohannio Calatrauensi magistro, atque illi societati Alcanicii ditionem, & eius donationem, & contributa oppida decreto suo sancit. 1263. 1225

Proceribus ad arbitrium, libidinemque suam Regis ætatem eludentibus, spernentibusque, Rex cum Dertosam concessisset, inscio, nec opinante Ferdinando patruo, vrbe ea excedit: atque Hortæ substitit. Inde militari edicto proceres, & militares manus aduersus Mauros accitu suo arcessit: & Turolium in certam diem euocat: in Valentini regni fines incursaturus.

Rex nondum parti bello sacro decoris auidus, cum intestinorum etiam motuum, ciuiliumq; armorum pertæsum esset, K. Octob. hostilem regionem incurrēs, Peniscolam, Ilergaonum oppidum obsidet. Is situs est, vt scopulo impositum, pæne mari cinctum sit: & è re vulgatum nomen inuenit. A Græcis apparet ob eam causam etiam Cherrhonnesum dictum. Cum ex proceribus tantum Blascus Alagon, Artallus Luna, & Atho Focius ordines ducerent, à suis desertus, eo expeditionis labore sibi supersedendū videt: & indutias cum Zeitio Abuzeitio Valentinorū Rege paciscitur. Quinta vectigalium pars, ac portoriorum vrbium Valentiæ, & Murtiæ in annos singulos, Regi contribuitur.

Bello sacro intermisso, quod Rex procerum consiliis traheretur, & Petrus Ahonesius ambitione præceps, cum super fortunam animum gereret, in hostium fines inuasurus, suo ductu rem gerere cuperet, aut certe simularet, neque Regi parendum, aut induciarum, quæ cum hoste depactæ fuerant, iura seruanda præ se ferret, neque regiis precibus bello abstinere in animum induceret, & Buruagenæ à Rege attineri iusso manus iniicerentur, dum minax, atque insolens repugnaret, & valentem, ac repugnantem Rex demoraretur, seque eriperet, & facto à Regiis impetu in fugam se coniecisset, vt Cutandæ castellum ditionis Cæsaraugustani Episcopi fratris concitato cursu contenderet, à Sanctio Martinio Luna, qui fugientem persequebatur, hasta transfixus interimitur. Ahonesius summæ vir audaciæ magis præpotens: quam origine splendidus erat: & ob eius necem, in magna turba, & cōfusione rerum ciuitates, & proceres regni versantur.

Initium hoc defectionis, ac belli futurū Rex arbitratus in Suprarbium, & Ripacurciam militares copias traducit: quod in eis ditionibus Ahonesij opes, & splendidæ clientelæ late paterent. Arces, castellaque præsidiis Ahonensibus firmata oppugnat. Bolea in Oscensi tractu arcium præcipua à Ferdinando Regis patruo, & Petro Cornelio qui Ahonesiis se adiunxerant, propugnatur. Cum acciri copias Rex iussisset, & signa in oppidum inferri, oppugnare adorto, rebellandi causam inde alii obtendunt proceres.

Bellum à Regē, haud quaquam memorabile aduersus contumaces gestum est: eoque Suprarbiensi bello implicito, concitata omni iuuentute, & ad defectionem compulsa, ciuitates omnes Aragoniæ, Calataiubiana excepta arma Ferdinandi, & Petri Cornelij ductu, tamquā pro communi libertate capiunt. Cum magnum exercitum confecissent, Guilielmum quoque Moncadam Beneharnensem arcessunt. Rex Almudeuarem, & Pertusam præsidiis firmat. Alauonæ Blascus Alagon, & Artallus Luna copiis Regiis comparatis bellum Cæsaraugustanis inferunt. Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus Episcopus vrbe egressus Alcubierrenses diripit. Demum Cæsaraugustani à Blasco Alagone, & Artallo Luna male multantur. 1264. 1226

Et si crimen defectionis à publica fraude, in paucos auctores versum esset, tamē summa vi à Rege aduersus Ferdinandum patruum, & ciuitates, quæ illi se addixerant, bellum geritur. Cum Oscenses Regem acciuissent, pollicentes se eius imperio obtemperaturos, ac nullis adiunctis militaribus copiis, eorum se fidei tradidisset, atque in vrbem recepisset, populari commotione, ac seditione tumultuantes arma capiunt: vrbis vicos obstruunt: atque omnes aditus obsepiunt. Rex inuitis ciuibus vrbe excedit: & Pertusæ subsistit.

Atho Focius Regiæ Aulæ Præfectus.

Cum per aliquot dies incerti proceres rerum omnium, suspensiq; de statu reipublicę agerent, & rem dies complures Rex tenuisset, & si cunctaretur, se omnia assequuturū videret, & diffidentes in suam sententiam perducturum, dum se conari simulat, Raimundō Folchiū Vicecomitē Cardonēsem, atq; eius factionē Guilielmo Benearnēsi, acerrimo Cardonensis factionis aduersario adiungit. Dissidia Ferdinādi patrui, & Nunnii Sāctii

AERA. NAT. CHR.

sua opera sedantur. Optimates demum omnes ad se deducit: qui A. D. X. K. Iun. communem causam, ac propria iura in regia fide, ac religione deponunt. Fidei illius se, imperioque deuinciunt: atque obnoxios statuunt.

Cæsaraugustana, Iaccetana, & Oscensis ciuitas consortionem sociabilem inter se, salutarem sibi, reique publicæ futuram animaduertentes, Id. Nou. de republica tuenda, atque conseruanda, & aduersus latronum, & grassatorum vim, atque violentiam, societatem, maiestate, & fidelitate regia integra, atque salua, coeunt. Vnionem ipsi appellauere.

1265. 1227 — Siccitate, & inopia frugum calamitosus annus fuit. Februario, & Martio mensibus Barcinone, & vniuersa ferme Catalonia miserabili fame populi premuntur.

1266. 1228 — Aprili mense Raimundus vltimus Tolosatium Comes, quod ab Ecclesia defecerat, dirarum obnuntiatione, per tot annos execrandus, & sacris interdictus, Ecclesiæ Catholicæ, Romano S. Angeli Diacono Cardinali, sedis Apostolicæ Legato in æde maxima Lutetiæ Parisiorum nudus publice commissorum pœnitens reconciliatur. Cruce insignitus sacramentum auctoramenti sacri, & transmarini belli dicit: quo, ex Augusti Kalendis proximis, intra vertentem annum, in quinquenium se militaturum spondet: atque adiurat. Conuenit præterea vti Iohannam, quam ex Sanctia Aragonia Regis amita vnicam filiam susceperat, Francorum Regi Ludouico tradat: quæ vni ex eius fratribus; ab Ecclesia sacris sanctionibus soluto nubat. Pars quædam Tolosatium ditionis, Raimundo vita functo Francorum Regi cedet: reliqua Raimundi genero attribuitur. Tolosati ditioni Agennensis, & Rhodensis diœceses contribuuntur: atque ea diœcesis Albigensis pars, quæ vltra Becharem fluuium, ad Gaihacum pertinet. Albigensis ciuitas Regi Francorum excipitur: & tractus omnis, qui in ea diœcesi cis fluuium, Carcasonem vsque continetur. Cadurcorum diœcesis Raimundo cedit: præter eam ciuitatem, & ea iura, quæ à Philippo Francorum Rege Ludouici auo possessa fuerant: atque ea ditio, vti proprii iuris Raimundo addicitur: quæ filios legitime natos heredes sequatur. Ditiones omnes reliquæ, quas Tolosates Comites vltra Rhodanum in Francorum regno obtinuerant, ac iura omnia Ecclesiæ cedunt. Pollicetur Raimundus se Tolosæ, & xxx. oppidorum, aut arcium, quas designaret Legatus, muros, & propugnacula euersurum. Vti hæc rata, ac firma in posterum obseruentur, Tolosatem arcem, quam Narbonensem vocabant, & Pennam Albigensem, atque alia propugnacula tradit. His peractis Francorum Rex Raimundum festa celebritate, militari ornatu accingit: Regioque auctoramento obstringitur. Iohanna Raimūdi F. Alfonso Pictonum Comiti Regis fratri nubit.

Cum Aurembiaxis Gerardo Capreræ hereditatis actionem intendisset, neque ille iudicio se sisteret, homo omnibus consiliis præceps, & deuius, Rex Vrgellitanum comitatum Aurembiaxidi honorario fidelitatis iure attribuit: excipitque regio dominatui Ilerdam vrbem. Gerardum ius suum armis tuentem Rex ditione omni exigit: & Aurembiaxis in possessionem venit: & Petro Sanctii Regis Portugalliæ F. nubit: Raimundi Berengarii principis nepoti.

BALEARICVM BELLVM.

Inde ab seditione, & bello sedatis rebus inclinauit pars maior curarum in expeditionem Balearicam: vt maiora iam hinc bella, & longinquitate regionum, vel temporum spacio, quibus bellatum est, suscipi cœperint. Ipsi Cataloniæ proceres Regem hortantur, vt bellum aduersus Baleares insulas paret: quarum prœdones, aliquot mercatorum naues euerterant: atque diripuerant. Abohihes Balearium Rex, cum pro suis opibus, & facultatibus superbiorem se, multa aduersus nostros hostiliter molitus, in ea fortuna præbuisset, & legatum, qui res repetitum transmissus fuerat, per iocum irrideret, & vix se continuisset, quin eum pulsari, contra ius gentium iuberet, mense Decembri Barcinone à Rege conuentus agitur: & de bello Balearicis inferendo refert. Cum res domesticæ cōmodiorem in statum peruenissent, pax, & induciæ à Cinga flumine ad Salsulas, trans Pyrenæi promontoriū inter proceres cōstituuntur. Bouatici vectigal in sumptus bellicos cōferunt. Egregie in ea expeditione obeunda operā nauarunt Berengarius Palous Barcinonensis Episcopus genere, ac nobilitate suæ ciuitatis facile primus, Nunnius Sanctii Comitis filius, & Guilielmus Moncada Vicecomes Benearnensis. Episcopi signa assectantur Guilielmus Raimundus Moncada eius consobrinus, Raimundus Solsona, Raimundus Montaniana, & Arnaldus Dezuilarius. Ad Nunnii ductum se applicuere Gaufredus Roccabertinius, Oliuerius Thermes, Raimundus Rogerius, Guilielmus Alberti Barcinonensis, Pontius Vernetius, Petrus Barbera, Bernardus Hispanus, Bernardus Olues, Bernardus Montesquiuius, & Castelrosius: & duo Castellani proceres: quorū nomina non eduntur. Benearnēsis magnas copias ex suo delectu cōpararat: & ii

ii duces illi paruere: Guilielmus S. Martini, Gerardus Ceruilionius, Raimundus Alemus, Guilielmus Claramontius, Huguetus Mataplana, Guilielmus S. Vincentij, Raimundus Bellocius, Bernardus Gentilias, Guilielmus Palafogius, & Berengarius S. Eugeniæ.

AERA. NAT. CHR. 1267. 1229

Iohannes Episcopus Sabinensis à Gregorio IX. P. M. in Hispaniam Legatus Calataiubii Regem conuenit. Legatione obita renuntiat de dissidio connubii Leonoræ Reginæ: quæ etsi Regis potentissimi filia, Reginarum soror, & probitate & fæcunditate digna tanto matrimonio esset, cum tam diuturnæ nuptiæ iustæ non extitissent, quod propinquitate adiungerentur cognationis, vt sine scelere dirimantur, siue non nolente, siue 10 inuito Rege Pontifex iudicio Legati committit.

Aprili mense Zeitius Abuzeitius Valentini populi Rex, regno exactus, suo, & Zeitii Abahometis filii nomine Regi fœdere adiungitur. Sex arces eius fœderis pignora se traditurum spondet: Peniscolam, Moreliam, Cullarim, oppidum ad Pontem vocatum Execricam, & Segorbium. Rex religionis fide adstringitur, se illi opem laturum: & Castelfauibium, & Adamuzium oppida, earum pactionum iure tradit. Is Pontifici Maximo, & ipsi Regi magnam spem iecit, se Christianę religioni, eiurata impietate Mahometicâ addicturum: & sacrum baptisma suscepturum.

Turiasone à Sabinensi Episcopo Ecclesiæ Legato matrimonium Regis, & Leonoræ dirimitur: eiusque fit diuortium. Cum filium ex ea bona fide Rex suscepisset, antequam 20 Legatus sententiam ferret, Regē conceptis verbis, hac formula expressa, atq; constituta, ne a me eius verba inuertantur, ita præfatum comperio.

VOBIS domine Legate, & omnibus Archiepiscopis, & Episcopis, & aliis ecclesiasticis personis, qui hic assistunt. necnon & nobilibus, & popularibus innotescat, quod nos carissimæ vxori nostræ Alienor per Ecclesiam coniuncti fuimus: & credidimus nos eidem legitime fuisse coniunctos: & ex ea suscepimus carissimum filium nostrum dominum Alfonsum: quem nos arbitrantes legitimum heredem, & successorem regni nostri iā pridē constituimus: & à vassallis, & nobilibus regni nostri eidem fecimus iurari, & assecurari regnum nostrum: Nunc autem coram vobis constituti, & nescientes quid super nostra coniunctione decernere proponatis, in præsentia vestra, & omnium assistentium, 30 quod de supra dicto filio nostro, sicut prædictum est, fecimus, confirmamus: & si legitimatione aliquatenus indigere videatur, nos auctoritate, & potestate regia legitimamus ad omnia, ad quæ legitimari potest auctoritate regia: & heredem, & successorem regni nostri constituimus: & declaramus: præcipimus, quo sicut ei iuratum est regnum, tamquam verus heres, post nos ab omnibus vassallis nostris, & à toto regno in dominum recipiatur: & Regem. Petimus quoque à vobis, & supplicamus domine Legate, & ab omnibus Archiepiscopis, & Episcopis, qui hic præsentes sunt, vt hoc factum nostrum litterarum vestrarum testimonio roboretis. Nos igitur, inquit Legatus, ad instantiam prædicti Regis, præsentibus annotari fecimus: in testimonium veritatis. Hæc autem acta sunt præsentibus domino R. Toletano Archiepiscopo, domino S. Archiepiscopo Tarraco- 40 nensi, & venerabilibus patribus Burgen. Calagurritanen. Segouien. Seguntinen. Oxomen. Ilerdensi, Oscen. Tirasonen. & Baionen. Episcopis. Apud Tirasonam III K. Mai. Anno Domini. MCCXXIX.

Rex Turiasone concitato dispositorum equorum cursu Tarraconem contendit: atq; K. Mai se sistit: vt Balearicam expeditionem maturet.

Ilerdę à sedis Apostolicæ legato, in frequentissimo conuentu Rex, proceresque cruce insigniti, sacræ militiæ auctoramento deuinciuntur.

Ingentibus, tam naualibus, quam terrestribus copiis contractis Salonio portu, classe CLV. nauium, quas maiores vocabant, Rex egreditur. Nocturna aura prouectus in Balearem maiorem nauigat. Ex alto tempestate iactati, reflatu reiiciuntur: sedatisque fluctibus, & tempestate commutata CCXL. stadiis ab vrbe deflectentes Septembri mense in- 50 sulæ portum tenent: quem Palumbariam incolæ appellant. Primus terram attigit hostiū Bernardus Argentona: qui vexillo sublato, vt se sequantur, nostros hortatur: & ex proceribus primi copias exponunt Nunnius Sanctii Comitis filius Raimundus Moncada, Bernardus Sanctæ Eugeniæ, Gilabertus Cruillias, & Bernardus Campanus Templariorum Magister. Dum Rex operitur, vt terrestres copiæ traiicerentur, & onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur, cum raptim milites exponerentur, atque omnia agerentur turbate, conserta pugna nostri cæduntur. Guilielmus Beneharnensis, & Raimundus Moncada, atque VIII. Moncadarum gentis proceres, & Hugo Mataplana interiere: & ita prima acie nostri profligantur: ac victi pelluntur. Inordinato exercitu co-

AERA. NAT. CHR.

acto,& in ordines deducto Rex vrbem castris circumsidet. Cum Rex clade accepta, satis omnibus instructis, comparatisque ad hostes perrexisset, & locum idoneum statiuis delegisset, ac nostri stationibus quieti tempus tererent, aliquot castella vicina expugnantur.

Castra cum castellis nostri præsidiisque firmassent, & hostes nulli extra mœnia adorirentur, nec quisquam extra portas propellere auderet, aggerem, & vineas agens, turres quoque muro admouens Rex summa vi obsidionem vrguet. Quamuis continuus labor, neq; die neq; nocte remissus hostes subegisset, locusque inuadēdi vrbē nostris datus esset, qui nulla eruptione impediri posset, in transmarinis auxiliis extremam spem reponentes, obstinatis obsessi animis obdurant. Rex acrius obsidioni insistens, ingenti militum alacritate mœnia vndique aggressus, diuiso exercitu, & in eam partem circumductis copiis, quam hostes tenent, incredibili virtute instat. Qui pro munitionibus pugnant, vix prima impressione sustentata, proiectis armis, se fugæ dedunt: quibus veterani immixti, decliuem per locum, nullo vltra obsistente, in vrbem inuadunt. Miles tota vrbe peruagatus, prœdæ cupiditate incensus magnam stragem edit. A. D. II. K. Ian. captā vrbs, direptaque fuit. Abohihes, & eius filius XIII. annorum in Regis potestatem venere. Arce, quam Almudenam Mauri vocant, summo virium conatu nostri potiuntur: immiti cæde fugientium pariter, & repugnantium. Rex primo, & vicesimo ætatis anno vix exacto, & militari, & Imperatorio munere egregie perfungitur. Diuidundæ, ac partiendæ prædæ Berengarius Barcinonensis, & Lupus Ilerdensis Episcopi, Nunnius, & Pontius Hugo Emporitanus Comes, Petrus Cornelius, & Simon Vrrea præficiuntur: atque his Rex adiungit Raimundum Alemanum, & Raimundum Berengarium Agerem curatores datos Gastono Bencharnēsis Vicecomitis filio pupillo. Cum magna in castris super manubiarum partitione suborta esset seditio, aliquot tabernacula Episcoporum, & procerum sunt à militibus compilata: atque direpta. Plures ex proceribus morbo graui, & mortifero afficiuntur. Rebus Balearicis cum exercitu, subsidio ex Aragonia proficiscuntur Petrus Cornelius, Atho Focius, & Rudericus Lizana.

1168. 1230

Post accisas hostium res montani Maioris Balearium expugnantur: locisque montosis, & siluestribus expelluntur: & vniuersa insula in regiam potestatem redigitur. Quod Episcopi sedes propter eius insulæ frequentissimam celebritatem, & summam frugum, fructuumque vbertatem constitueretur, ecclesiastica diœcesis Episcopo, & ecclesiæ Barcinonensi subiicitur.

A. D. V. K. Mai. Rex Palumbariæ portu soluens, in Cataloniam transmittit. Festo omnium Sanctorum die, ad Populeti sacrorum celebrationi assidet. Regis nomen magna ad omnes gentes gloria fuit. Nuntii de Alfonsi Regis Legionensis morte Regi offeruntur: qui filiam Sanctiam natu maiorem, quam ex Theresia Sanctii Portugalliæ Regis filia genuerat, nuptui Regi traditurum pollicitus fuerat, tamquam regni heredem: cum Ferdinando filio, quem ex Berengaria Regina iusta vxore, ac sanctissima femina susceperat, Legionensis regni hereditas veniret.

In controuersiam, & disceptationem Regi cum Berengario Episcopo Barcinonensi venerat super Ecclesia in Maiore insula constituenda: & Episcopo, qui illi præsideret, deligendo. Id enim ius Episcopus, & Conuentus Ecclesiæ Barcinonensis ad se spectare contenderant: eius donationis causa, quam olim Sarracenus, qui Balearium insularum, & Dianii dominabatur, fecerat: qua ditionem eam Episcopo Barcinonensi, & conuentui eius Ecclesiæ detulerat: cui donationi & Comites Barcinonenses, & Archiepiscopi Episcopique consenserant: & à Sede Apostolica firmata, atque stabilita fuerat. Sed omni ope, & opera enitente Rege animaduertentes ecclesiastici ordines Barcinonēses, quod ꝑ frequentia, atq; cultu Maioris insulæ æquum esset, vt Sedes pontificia eo in regno constitueretur, quam Rex pollicebatur, affluentibus copiis ditare, voluntati regiæ paruerunt: & interuentu Abbatum Populeti, & SS. Crucium, & aliorum, ad eam pactionem deuētum est: vt ea in insula Episcopus crearetur: & Sedes Pontificia constitueretur. Is vero eo tempore primus ad eam dignitatem adscisceretur, quem Rex præficiēdum videret: cautumque, vt ei nominationi assentirent: eo vero defuncto selectio eius, qui in demortui locum sufficeretur, à Barcinonensi Episcopo, & clero in posterum regio permissu è gremio Ecclesię Barcinonēsis, aut Maioris insulæ: aut ex alia Ecclesia fieret: modo ne vltra duos mēses ea selectio differatur. Ea res Populeti A. D. VIII. Id Nouemb. sancitur. Episcopi Maioricenses nūcupati. Primum ad eam dignitatē adscitū memorant Raimūdū Torelliā.

1169. 1231

Sanctium Nauarræ Regem, qui plures annos Tudelana arce abditus latuerat, Rex inuisit: adeoque inter se conciliantur, atque fœdere coniunguntur, vt alter alterum, non sui

AERA. NAT. CHR.

tantum iuris, & decoris defensorem, atque vltorem, sed regni heredem, & successorem adoptet. A. D. IIII. Non. Febr. Dominico die, & Purificationis beatæ Mariæ sacro, omni stipulatione mutuæ adoptionis Aragoniæ, & Nauarræ Reges alligantur: quam eorum proceres, ciuitatesq; ratam, ac certam definiunt. Vter eorum vita superstit, ad alterius regnum perueniat, statuunt. Vt earum adoptionum iura obseruentur, qui se ex Aragonia, & Nauarra sponsione obstrinxerãt, hos fuisse comperimus. Sanctius Ferdinandius Montacutus, Iohannes Peresius Baztanus, Petrus Martinius Subiza, Petrus Martinius Lehetius, Simõ Aiuarius, Petrus Iordanis, Garcias Garcesius Aoizius, Lupus Garcesius Arcius, Michael Guerrezius, Garcias Simenius Varaizius, Petrus Garcesius Arro-
10 nius, Petrus Simenius Olleta, & seni procuratores singularum ciuitatum regni Nauarræ. Ex Aragonia fidem suam obstringunt, Petrus Ferdinandius Azagra, qui Albarrazini dominatur, Atho Focius Aulæ Regiæ præfectus, Guilielmus Moncada, Rudericus Lizana, Artallus Luna, Simõ Vrrea, Blascus Maza, Petrus Peresius Iustitię Aragonum pręfectus, & Petrus Sanctius regiatum epistolarum magister. Sanctium vt inofficiosus, ne dicam inhumanus appareret, Theobaldum Campaniæ Comitis ex sorore filium regno deturbãs, & Regem vicinum robusta ætatę, & summæ spei iuuenem adoptans, maior vis vrguet: dum castellæ Regis impotentem, & exultantem conatum propulset: à quo continenti, & intestino bello premitur. Noster, nisi regnandi cupido allicit, & transuersum agit, qua nã ratione compelli potuit, vt omnia iura diuina, & humana peruertat? Adoptat tertium, &
20 vicesimum annum agens externum, graui senecta, & diuturna, & desperata valetudine confectum: & vnicum filium, quẽ pæne infantem puerum innocentem iam odisse nõ poterat, non modo nõ coheredẽ adiungit, aut substituit, sed plane exheredat. Aurembiaxis Petrum Portugalliæ Regis filium maritum, nullis susceptis liberis heredẽ dicit: & Vrgellitanæ, & Valleoletanæ ditionis, Gallaicarumque hereditatum successorem instituit. Petrum Rex Tarraconensis territorii oppidis donauerat: & cum Balearibus insulis, quarum dominatum, Pityusis adiunctis Rex quoad viuat, attribuit, Vrgellitanam ditionem commutat. Almudenæ, Oloronis, & Pollentiæ propugnacula, Maioris Balearium arces regiæ potestati recipit. Mauri Balearici arcibus Pollentiæ, Santueris, & Oloronis, siue proditis, siue expugnatis se in libertatem vindicant: & aspera, & montosa loca circumsident.
30 Cum his Tunetanorum Rex subsidio magna comparata classe aduentare perhiberetur, Rex Salonio portu, ccc. equitum turmis coactis soluit: & in Maiorem insulam traiicit. Expugnatis arcibus, incredibili celeritate, vnde profectus fuit, reuertitur: vt Nauarrensibus rebus occurrat: eo enim versæ erant omnes regiæ curæ, prosperis eo anno bellis. Cum Rex operam, atque opes suas Sanctio Regi pollicitus esset, ac denuo Tudelæ eum inuisisset, & expeditionem aduersus Castellæ Regem pacto conuento properandam acrius cohortaretur, & Nauarrus senio, & veterno languens, & iners thesaurum circumplexus, bellicis sumptibus deterreretur, ac diem, de die duceret, noster ab ea cura abductus, se, atq; omnem regni pubem, & cuncta populorum arma tota mente in sacrum aduersus Mauros bellum conuertit.

40 Balearici Mauri, cum se impendentium montium asperitate, & reductis, atq; abditis speluncarum cauernis obstinatis animis, infinita altitudine tuerentur, ac confecto bello, se misere, ferino ritu sustentarent, atque omni cultu, & victu humano carerent, nec se dedere, nisi Regi vellent, eo traiicere primo vere parat. 1270. 1232

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Secundus.

AERA. NAT. CHR. 1270. 1232.

QVONIAM adoptionis consilia, & regni Nauarræ obtinendi euentus non satis ex sententia processerant, & ipsa per se res anceps esset, ita expediri posse visum: ne Alfonsi filii officere, & obstare successioni videantur. A. D. II. Non. Mai Tarracone Rex filium denuo auctoritate regia, legitimis natalibus, quasi iusto connubio natum restituit: qui à Leonora matre, educabatur. Heredem præterea Aragonii, & Balearici regni, Barcinonensis, Vrgellitanæ, & Mompelleriæ ditionis, omniumque earum regionum, quæ sacro bello vindicarentur, renuntiat: & insignibus principatus ornat. Filio Raimundum Berengarium Prouinciæ Comitem, & eius liberos, & his Ferdinandum patruum, ac regia propinquitate affines substituit. Præterea filium tutelæ sedis Apostolicæ, & Spargo Tarraconensi Antistiti auunculo committit: tutoresque filii instituit Tarraconenses antistites, Templariorum, & Hierosolymitanorum magistros: & Guilielmum Cerueram, ex optimatibus Cataloniç virum primarium: qui ad Populeti, monachorum instituto se addixerat. Ea res prę̨sentibus Guilielmo Moncada, Petro Cornelio, Bernardo Guilielmi F. Regis auunculo, Valie Vergua, Assalito Gudali, & Petro Peresio Iustitiæ Aragonum præfecto sponsione sancitur. Hoc potissimum prouidet, vt Montione filius à tutoribus educetur: si mater, & Castellæ Rex illis tradendum curent. Mirum quod his adiicit: si forte filius externarum copiarum vi regnum inuadere niteretur, proceres illi, ciuitatesve parere minime debeant: nisi pacatus, quemadmodum dominum ad subiectos venire decet, aduentet: vt iam semina malorum, quæ dissidio filii à patre, in contrarias partes se postea verterant, excitari videantur.

Salonio portu Rex classem soluit: ac tertio die vrbis portum Balearis Maioris tenet. In minorem insulam classem transmitti imperat: & eius ductoribus Mauri se, suaque dedunt. In ea expeditione ordines duxerant Ferdinandus Peresius Pinna, Atorella, Lupus Sanctius Rota, Sanctius Horta, & Garcias Horta eius frater: ac Petrus Lupius Pomarius.

Iulio, & Augusto mensibus ea expeditione confectis, Rex in continentem Cataloniam renauigat. Balearici Regis filius cum cultum, puramque Christi religionem suscepisset, Iacobi nomine edito, Euam Martini Roldani filiam, & Roldani ex Alagonia gente neptem in matrimonium ducit. Rex Illüeciam, & Gotoriam hereditatem illis firmat: sancitque.

VALENTINVM BELLVM.

Magno conatu suscipitur, nec in longum dilata est Valentini regni inuadendi expeditio. Omnis militaris ætas excitur: & intentior, quam vnquam antea muniendi, exercendiq; militem cura ducibus fuit: quod hostes aduersus maritimos, & terrestres apparatus, ingentibus animis suas copias educunt, armantque.

Rege regni finibus egresso, & hostilem regionem incursante Morelia, & Ares munitissimæ Maurorum arces, atque earum regionum propugnacula regiis deduntur: & pleraque tractus eius regiæ facta ditionis: Blasco Alagone primario ex Aragoniæ proceribus, incredibili virtute prostratos, ac perculsos Mauros proterente, atque profligante.

Nouembris mensis initio Turolii Zeitius Abuzeitius Rex denuo in Regis verba adigitur: & sacro bello se militaturum aduersus Zaënem Regem, à quo regno exactus fuerat, palam profitetur. Zaënes Modofi F. & Lupi Regis nepos erat.

Montio-

Montione crucis prædicatio promulgatur: quam Gregorius IX. P. M. sacro bello obeundo indulserat. Rex, proceresq́; ac duces, & militares manus sacro insigni decorantur, & mediterraneis, ac montosis a locis digressis mare versus Ædetana regione fines regni proferuntur.

AERA NAT. CHR.

A. D. VII. Id. Decemb. Catalani Bouatici tributum in sumptus bellicos Regi condonant.

A. D. VIII. K. Mart. Calataiubii festo cathedræ beati Petri die Rex Blascum, Alagonem, ex proceribus Aragonensibus primarium, ducem egregium, & naturæ, fortunæque omnibus bonis instructum, & qui longe tum princeps Aragonii nominis esset, Sastagiarce, & oppido, ac Mariæ arce, posterosque eius donat: quod strenua eius opera Moreliam, regionis eius propugnaculum, initio tam insignis expeditionis obtinuisset. De consilii sententia ea res sancitur: cui interfuere Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus, & Guilielmus Turiasonensis Episcopi: Atho Focius Regiæ Aulæ præfectus, Sanctius Sesesius, Petrus Ferdinandius Azagra, Garcias Romæus, Atorella, Petrus Peresius Pinna, Simon Vrrea, Blascus Maza, Fortunius Aznarius, Latro, Roldanus Lainus, Galcerandus Cornellanus, & Petrus Peresius Iustitiæ Aragonum Præfectus.

1271. 1233

Cum Valentini in se omnem belli molem vertissent, nostros, nec nouum bellum, aut nouus hostis terret. Rex Turolii finibus CXX. equitibus, & Turolensi peditatu oppidanorum, tam exiguis copiis, in Valentinum regnum infertur: sperans propediem magnas copias in eam expeditionem conuenturas. Coacto exercitu, Exericæ nobilis Ædetanorum oppidi amœnum agrum depopulantur: & Segoniam vallem incurrēdo, Idibus Mai confectis Burrianam, haud procul à mari situm oppidum castris circumsident. Non alia vrbs fortius obsidionem tulit: cum in maiori discrimine res verterentur.

In ea obsidione permansere Ferdinandus Regis patruus, Berengarius Erilius Ilerdensis, Sanctius Ahonesius Cæsaraugustanus, Petrus Dertosanus, & D. Segorbiensis Episcopi, Prior Sanctæ Christinæ summi Pyrenæi, Raimundus Patotius Templariorum Magister Galliæ prouinciæ & Cataloniæ, atque Aragoniæ, Magister Hospitalariorum, Blascus Alagon Aulæ regiæ præfectus, Rudericus Lizana, Petrus Ferdinandius Azagra, qui Albatrazinienſibus dominatur, Simon Vrrea, Blascus Maza, Petrus Cornelius, Bernardus Guilielmi F. Regis auunculus, Berengarius Entenza, Asialitus Gudalis, Valles Vergua, Rudericus Simenius Luesia, Ferdinandus Perezius Pinna, Sugerius Melendius, Peregrinus Bolasius, Guilielmus Aquilonius, Præfecti Alcanicienſis, & Montalbanus, Simon Peresius Turiasonensis Petri Peresii præfecti Iustitiæ Aragonum frater, & Ferdinandus Diacius Aulæ regiæ itidem præfectus: & cohortes oppidanæ Darocensium, Turolensium, & Calataiubiensium. Ex Catalonia ordines duxere Guilielmus Ceruera, qui Iunedæ dominabatur, Guilielmus Cardona Raimundi Fulchonis Vicecomitis Cardonensis frater, & Guilielmus Moncada, atque illi militiæ fidem suam præstitere Ilerdenses & Dertosani.

Ferdinandus Diazius Aulæ regiæ præfectus.

Burrianenses castra, vallantemque Regem sæpe adorti, incredibili audacia effusi, in nostra ruunt munimenta. Rex labore potius militum, quam periculo inceptum peragens, magno apparatu, tormentis, machinisque mœnia aggredi iubet: ambulatoriisque turribus, quas plurium tabulatorum confecerant, vi, atque impressione irrumpere conantur. Præsentis, & acris animi princeps, cum desperata expugnatione, propius temeritatem multa crebro auderet, aliquando discincto thorace, diloricatoque amictu contra difficultates omnes incedens, sagittarum ictibus occurrere visus est, ne obsidionem, nisi cum vitæ discrimine deserere cogeretur. Vicit tandem, & superior discessit mira Regis constantia, & firmitas animi: & arietibus admotis munimenta concussit. Ductus ad mœnia exercitus, completisque fossis, scalæ admotæ: & maximo impetu nostri in oppidum irrumpunt. Iulio mense expugnatur: qua in oppugnatione, & comprimendis hostium eruptionibus Regis virtus egregia enituit. Obsidio non tam claritate vrbis, quam oppidanorum virtute, & regio decore parto nobilitata. Acrius instante victore Rege, Simonis Vrreæ opera, & interuentu plura oppida, castellaque oppugnata: nec obsessa sunt. Peniscola, Chiuertum, Ceruera, & Polpes coactæ obsides dare, & ciuitates suas iureiurando obstringere, regi deduntur. In his oppidis, quæ ad Regem *Zeiti* opera defecerant, satisque munita loco, aut mœnibus erant, præsidia *imponit*. Variæ à nostris excursiones in hostico fiunt: expeditioneque ea Rex *aliquot populos*, aut vi subigit, aut conditionibus in deditionem, pactionemque *accipit*. Castellio Burrianensis, Burriolum, Cryptæ Vinromanenses, Cueuas

AERA. NAT. CHR.

vocant,& Villafames in deditionem,potestatemque Regis rediguntur. Nam cum obsidionem tolerare non possent,traditis oppidis,pacti vt incolumibus, suis legibus vti liceret,in eis mansere.

Simon Vrrea ex primariis proceribus summæ dignitatis vir, bello strenuus, & consilio bonus,atq; insigni virtute pręstans,ductu suo Alcalatenam arcem,deiectis Mauris,qui in præsidio erant,recipit. Nostri Rege ductore,expedito agmine ad populandos hostium agros incedentes omnia ferro,igniq; vastãtes,regiones eas, per quas Sucro amnis defluit, effuse,lateq; depopulantur. Prædæ vndique actæ.

Blascus Alagon Aulæ regiæ Præfectus.

1272. 1234 Almazora à nostris expugnatur. Occupato oppido Rex ibi præsidium collocat. Nostris non animi tantum in dies,sed vires subministrantur. 10

Gregorii P. M. interuentu nuptiæ Regis,& Iolantis Andreæ Hungarorum Regis filiæ, & Iolantis Reginæ eius vxoris:quæ Petri Antisiodorensis Cõstãtinopolitani Imperatoris filia erat,despondẽtur. Barcinonẽ ob eã causam legati ex Pannoniis aduenerãt Bartholomæus Quinqueecclesiensis Episcopus,&Comes Beraldus. Res ea Barcinone, A.D.X.K. Mart.trãsigitur. Dotis nomine X.M.marcarum argenti dicuntur:ex materna dote debita, & CC.auri:quarũ debitor Austriæ Dux erat:addiciturque certa Nemorensis comitatus in Flandria portio:atq; ea ditio,quam in Gallia puellæ aui obtinuerant:& ea oppida, quæ in Hungarię regno Iolans ipsa possideret:& quę in Burgũdia matris hereditate obuenerant.

Rex Montalbano in oppido Maio mense Blasco Alagoni, qui in eo bello strenue operam nauarat,Morelliam quoad viuat, fruendam attribuit: ac Celoquiam præcipuam arcis turrim recipit: quæ Ferdinando Diacio,aut Simoni Peresio Turiasonensi tradatur: vt veluti pignus retineatur à suis supremi dominatus. 20

A.D. VII.Id. Apr.Sanctius Nauarrę Rex Tudelæ decedit. Nauarri Theobaldum Campaniæ Comitem Sanctii sororis F. arcessunt: sibique Regem adsciscunt:atq; in eius verba adiguntur:non tamen Rex hac de causa à sacro prosequendo bello sibi desistendũ censet.

A.D.XV.K.Oct,Hortæ, in ipsis regnorum confiniis Iacobus Rex, & Ferdinandus Rex Castellæ congrediuntur: ad colloquiumque deueniunt: de controuersia sedanda, quæ inter regem,& Leonoram Reginam,à qua diuerterat,orta erat. Farizam oppidum, atque arcem Leonoræ Rex,quoad viuat,attribuit. Sacramento adigitur se, ea inuita Alfonsum filium ab eius educatione,& gremio non abstracturum. 30

Mompellerii Rex omnium sanctorum diem festum concelebrat. In Prouinciam Galliam in Medio belli conflictu profectum apparet,quod Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes frater Margaritam natu maximam filiam Ludouico Gallię Regi ea tempestate desponderat. Is ex Beatrice Sabaudiæ Comitis F. quattuor filias susceperat:omnes magnis principibus nuptas. Leonora enim,& Sanctia Henrico Angliæ Regi,&Ricardo eius fratri collocantur: & Beatrix,patre vita functo, Carolo Ludouici Regis fratri, qui postea Siciliæ regnum adipiscitur,nubit: & Prouinciæ ditionem natu minima tulit. Ita euenit: vt stirps Aragonia summa virtute firmata atque florescens, maximorum totius orbis Regum familias generosa propagine inseuerit. 40

Concitato cursu Rex in Cataloniam regreditur. Ilerdæ confectum pæne Decembrem mensem commorans,& maritimam,& terrestrem expeditionem vrguet:cui cupide instat. Supplementa exercitibus scripta sunt:indictis per ciuitates tirociniis.

A.D. VII.Id.Decẽb.Ilerdæ Rex Guilielmo Mongrinio suffecto Archiepiscopo Tarraconensi, posterisque Pontificibus Ebusum, & Colubrariam insulas, à priscis Pityusas dictas honorario iure attribuit: modo arcem, atq; oppidum Ebusitanum suis copiis, & ductu expugnet.

1273. 1235 Ad reparandas vires, bellumque de integro renouandum Rex intendit animum. Duo insignia Ædetanæ regionis oppida à Maurorum dominatu eripit, præsidiisq; firmat Segorbium,& Moruiedrum: quibus claustra Valentini regni tenet. Primum Maurorum opus fuit: & cum rerum priscarum memoria sua vetustate obsoleuisset,& Mauris incolis omnia inuerterentur,nostri Segobrigam,vetustam Celtiberiæ vrbẽ se recepisse,simili appellatione literarum arbitrantes,Ecclesiasticæ sedi addicunt: diœcesisq; Valentinæ partem subtrahentes Albarracinienfi diœcesi contribuunt:conuulsisq; finibus,vix postea inter vicinos Episcopos rerum vetustarum inscientia, iudiciariæ controuersiæ finis fuit. Moruiedrum ex Sagunti vrbis,illius fide,& ærumnis inclitæ parietinis,conditũ, nomen, vt memorauimus, inuenit. Is situs est, & natura loci vt montes circa perpetuos, arduo,& præcipiti colle contineat: & facillimus aditus mare versus, & ad ipsa Valentiæ vrbis in plano sitæ mœnia sit:cui velut prouinciæ totius communis arx imposita imminet. 50

Bellum

AERA
NAT.
CHR.

Bellum iam aduersus hostes, non continentibus finibus, sed intimis eorum regionibus geritur. Cullarim, quam Sucro amnis influit, nostri obsident. Obsidione ea desistentes Puceadam, & Museros expugnant: nobiles inter alias Valentini agri insignes turres: & Valentiæ ocellos, propter summam oratum, & hortorum amœnitatem Rex ipse appellare consueuerat.

Petrus Portugalliæ Regis F. & Nunnius Sanctius Sanctii Ruscinonensis Comitis F. classe magna comparata classe maiorem ex Pityusis Ebusum insulam à Maurorum dominatu, & potestate eripiunt, Minor priscis temporibus Colubraria dicta: à nostris Frumentaria: omni æuo deserta à populo, atque cultura hominum fuit.

Nunnius, quod Cæretanum Comitatum confluentem regionem, Carcasonensem, & Bergadanam ditionem, Trencauelli honorem, & Narbonensem Vicecomitatum substitutione testamentaria Barcinonensis Comitis aui, & donatione ab Alfonso Rege patruo, Sanctiæ Nunniæ matri facta, quæ Nunnii Larensis filia erat, repeteret, à Rege dissidet. Rex super Colliberis, Vallespirii, & Capsiris iure, & dominio, quę ditiones Ruscinonensibus finibus appendices cesserant, aduersus Nunnium actionem suscipit. Demum Rex Nunnium, & orbum, & regia stirpe sibi adiunctum in pristinam concordiam reducere curat. Colloquio dies constituitur A. D. III. Non. Mai. Apud Lupum Diacium Pharensem Vizcaię dominum Nunnius, Rex apud Guilielmum Cerueram compromittunt: Hugone Moulauro Templariorum magistro honorario arbitro adiuncto. Pecunia Rex eam litem redimit. Ditiones Ruscinonensi comitatui confines Nunnio, quoad viuat, attribuit.

Iolans Regina ex Pannonia ad virum, regio comitatu deducta, Barcinonem appellit. Ea in vrbe nuptiarum solemnia A. D. VI. Id. Sept. celebrantur. Præstantissima omnium eius sæculi feminarum: vere digna, quæ ex vltimis gentibus, connubio principis post homines natos fortissimi, & animi maxime excelsi, & inuicti adiungeretur: non modo consiliorum, sed discriminum, periculorumque omnium socia, atque consors. Reginam in Hispaniam proficiscentem comitati fuerant Episcopus Quinqueecclesiensis, & Come. Dionysius: cui cognatio cum Regina erat: qui magnis præmiis à Rege donatus: & filios habuit Amorem Dionysium, & Gabrielem Dionysium, atque inde Dionysiorum familia exoritur maxime insignis, atque illustris: quæ in Vrreas insita fuit.

1274
1236

Huius anni initio Tarragæ Regi cum Pontio Capraria super Vrgellitanæ ditionis contentione conuenit: eiusque compotem Rex, atque participem Pontium facit.

A. D. XIII. K. Iun. Calataiubii Petrus Portugalliæ Regis F. qui Balearium, & Pityusarum insularum dominabatur, cum earum ditionis iura ad heredes non esset transmissurus, Regis imperio, summum dominium, quod Regi receptum fuerat, Iolanti Reginæ, & eius liberis, iurisiurandi religione, ac fidelitatis sacramento sancit. Scribendo adfuere Petrus Ferdinandius Azagra, Petrus Cornelius, Atorella, Garcias Romeus, Marcus Ferricius, Trencauellus Vicecomitis Biterensis, Ferdinandus Peresius Pinna, & Simon Peresius Turiasonensis.

Turoli Maio mense fine Rex Zeitio Abuzeitio Valentinorum Regi, qui Christianam fidem professus fuerat, & Vincentii nomen ediderat, vxoremque duxerat; Dominicam Lupiam Cæsaraugustanam ciuē, Rielæ, & Magalionis oppidorum donationem, quæ ei tradita fuerant, ratam, firmamque constituit. Is ex vxore Dominica Aldam Ferdinandiam susceperat, quæ Blasio Simenio Arenosio nupsit. Zeitius se Regi, eiusque liberis, & Iolantis Reginę perpetuo addicit: nulla Alfonsi Regis filii mentione facta: quem acerbe, & penitus pater oderat.

Rex aulico equitatu, & oppidanis Darocensium, & Turolensium copiis, Exericium, & Torrestorresium agrum incurrit. Bellum deinde ab repentina maritimæ oræ populatione cœptum: quod omnis ea regio pluribus, ac frequentibus vicis habitaretur: nam summa tractus amœnitas non indigenas modo detinet, sed etiā aduenas inuitat: & Maurorum qui Ædetaniæ, & Celtiberiæ vrbibus in deditionem redactis, à notis incolis pulsi fuerant, receptaculum erat.

Cum Rex milites Ianuario mense ex hibernis in expeditionem euocasset, eduxissetque, Enesæ tumulum inter Moruiedrum, & Valentiam situm, qui mari alluitur, loco ad iuuandam suorum paucitatem maxime apposito, nostri magnis operibus muniunt: & in eo castra locant. Valentini ex ea veluti arce premuntur: & excursionibus arcentur. Castris Rex summum, & singularem virum præficit Bernardum Guilielmum auunculum. Is milites ex excursionibus sufficiendo, & prœliis leuibus oppidanas manus experiundo assuefecerat: paruaq; certamina animos addunt: & in summam totius spei proficiunt.

ABRA. NAT. CHR. 1275. 1237

Octobri mense Montione, magna Aragonensium, & Catalanorum frequentia, & celebritate conuentus aguntur: & de prosequendo sacro bello, a Rege refertur. Ex ordinibus Regni, & Cataloniæ interfuere Guilielmus Mongrinius Ecclesiæ Tarraconensis procurator, & Barcinonensis, Cæsaraugustanus, Vicensis, & Dertosanus Episcopi: Templariorum, & Hospitalis Magistri, & aliquot præterea religione præstantes viri: inter quos Raimundus Penafortius ex instituto prædicatorum singulari sanctitate, & præcipua doctrina excellebat. Ex proceribus Catalanis adfuere Ferdinandus Regis patruus, Rogerius Bernardus Fuxensis, Pontius Capraria Vrgellitanus, Petrus Vgo Emporitanus Comites: Nunnius Sanctii Comitis F. Gerardus Vicecomes Caprerensis, Guilielmus Cardona, Raimundus Berengarius, Guilielmus, & Petrus Moncadę, Berengarius Pucuertius, Guilielmus, & Berengarius Anglesolæ, Bernardus Portella, Hugo Mataplana, Galcerandus Pinosius, Guilielmus Aquilonius, Raimundus Peralta, Petrus Vicecomes Villamurius, Raimundus Guilielmus Odena, Berengarius Erilius, Guilielmus Ceruera, & plures alii viri nobiles. Ex Aragoniæ proceribus conuentui adsedere Petrus Cornelius aulæ Regiæ præfectus, Bernardus Guilielmus Regis auunculus, Garcias Romæus, Simon Vrrea, Atorella, Artallus Luna, Blascus Alagon, Rudericus Lizana, Blascus Maza, Berengarius, & Gombaldus Entenzæ, Simon Focius, Assallitus Gudalis, Fortunius Vergua, & Simon Luesia. Præsedit eo in conuentu Petrus Peresius Aragonum Iustitię Præfectus.

Petrus Cornelius aulæ regiæ Præfectus.

Induciæ inter Aragonenses, qui factionibus dissidebant, firmantur. Nummi Iaccetani, vti eiusdem ponderis, rationis, atque notæ in Aragonia, Ilerdensi, & Dertosana ditione adiūctis, perpetuo signentur, lege sancitur. Statuunt, vt ii, qui supra XIIII. annū ætatē agunt, iurisiurādi sacramēto adigantur, se operā daturos, vt res ea nummaria firma, rataq; sit. Ob eam rem Aragonenses tributum Regi, posterisque Regibus condonant: quod singulæ familiæ, quarum bona ex censu X. nummis aureis, aut pluris æstimentur, septimo quoque anno pendant. Id tributum Morabetinum appellant: & ex pecuniæ summa, quæ pendebatur, nomen inuenit: cuius collocandæ ratio perpetuos, quanquam exiles Regibus sumptus suppeditet. Vix enim ex portoriis circumuectionis, aut decumis, scripturaue, conseruari vectigalia in rei militaris administrandæ vsus poterant.

Zaēnes Valentini populi Rex firmissimo robore copiarum insultans, quas à Setabi ad Ondam præsidiis præfecerat, DC. enim equites, XL. M. peditum coegerat, oriente sole ad Enesana castra oppugnāda irruit. Bernardus Guilielmus & Berengarius Entenza præstantissimi nostrorum ductores, cum animis magis, quam viribus resisterent, & omnis spes in virtute esse reposita, incredibili animorum constantia, & firmitate commoti, & ope diuina freti, non satis pro dignitate bellica, & imperatoria existimantes, se munitionibus septos castra propugnare, eruptione facta, cum Bernardus suos hortatus esset, meminissent nominis, generis: quorum maiores innumerabiles gentium copias parua manu sæpe fuderint, quasi non periculi socios exigeret, sed consortes victoriæ, & diuinam opem exposceret, efferatis militia animis, C. grauis armaturæ, & CC. leuis armaturæ equitibus, & II. M. peditum in hostium acies inuehuntur. Hostes nulla interposita mora cæduntur: atque profligantur: quos nostri ad [illegible]um, Siccum appellant, IIII. M. P. cis vrbem insecuti magnam multitudinem fugientium conciderunt: ingentemque stragem edidere. Nam effusi immensis agminibus hostes, adeo præcipiti, & ruenti turba comprimuntur, vt potius illisi, quam ferro interempti fuerint. Ex nostris Rudericus Simenius & filius Simonis Peresii Tiergæ, & signifer Bernardi Guilielmi fortissime irrumpentes mortem occumbunt. Ad X. M. hostium nullo vulnere saucios concidisse memorant. Mense Augusto eam pugnatam pugnam accepimus: qua singularis Bernardi Aquilonis virtus enituit: qui conserto prœlio, cum maiore in conflictu res verteretur, parte equitatus irrumpens, suo impulsu ingentes hostium copias pepulit. Hic dies & nostris refecit animos & hostem summe perculit.

Cum in Bætica acre, eadem tempestate, aduersus impios hostes, bellum à Rege Ferdinando gereretur, exploratorum ductores, quos Adalides Mauri vocare assueuerant, die, ac nocte continuato itinere, ingens, & immane facinus ausi nocte intēpesta scalis admotis, turrim & propugnacula Cordubæ vrbis adorti, ex improuiso diu anceps prœlium fecerant: & successu regiarum copiarum, celeberrimā totius prouinciæ vrbe potiuntur.

Bernardo Guilielmo vita functo, cuius morte magnam iacturam factam apparuit, quod ad eius maxime arbitrium, atque iudicium summa omnium consiliorum reciderat,

...militibus Enesana castra desererentur, regiorum præfectorum imperio con- | AERE NAT. CHR.
...to Rex palam in sacello eius arcis aram tenens, nuncupatis votis, iurat audiri reli- ...ngitur, se eos fines non derelicturum: neque Vlteriorem fluuium traiectu-... quoad vrbis Valentiæ esset potitus. Reginam, ac Iolantem filiam, ne se a proposito ... regia sententia deflectere, vnquam videre sperent, in castra deduci imperat. Regina vxore incursantibus hostibus, aliquando comitatus, non degenerem ad pericu-licit expertus.

Postquam præpotentem armis Regem nec acies subsistere vllæ, nec arces, vrbesue poterant, Zaenes cum animaduertisset, nec maiori ratione bellum administrari posse, 10 quam à nostris gerebatur, ac summis copiis, & commeatibus in dies exercitum sup-pleri, Regi pollicetur, se eas arces traditurum, quæ Dertosa, Turia flumine, Tortosioque continentur. Arcem præterea in Zaidiensi suburbio ad vrbem exædificaturumque re-gio præsidio firmaturum: & quotannis x. M. Besantiorum tributi nomine persoluturum re-cipit: modo præsidia, quibus Valentiam vrbem obsederat, deducat. Cum proceres gra-uem legem ab hoste, & conditionem sibi constitui prædicarent, eamque præferendam censerent, à Rege reiicitur: quod simulatione deditionis, atque tributi tempus à Zaene extrahi videret, & obsidionem ferre Mauri obstinate decreuerant.

Bernardus Montacutus Cæsaraugustanus Episcopus.

Quia celeritate ad opprimendam obsidione vrbem opus erat, regio circumcirca | 1276. 1238
20 ferro, ignique vastatur. Almenara, Vxo, Nules, Castrum, Alfandechum, Paterna, Betera; & Bulla arces expertæ, quid arma regia in se pollerent, Regi deduntur. Valentia vrbs regia, & situ, & ciuitatis amplitudine, ac singulari opere, murorumque ambitu in pri-mis nobilis, tam exiguis copiis à Rege obsideri cœpta est, vt vix expugnandę cuilibet arci pares esse viderentur. Cum Aragonenses, & Catalani exercitus se Regi adiungerent, castris primo leui munimento positis circumsidetur. Separatim oppidanæ singularum ciuitatum copiæ, tentoriaque collocantur. Angli, Gallique operam suam vltro pollicen-tes, satis magnis cōparatis copiis, sacro bello militaturi, in castra conuenere. Petrus Ame-lius Narbonensis Archiepiscopus XL. equitū, & DC. peditū ductor, & Angli proceres, qui in Hispaniam; ab Henrico Rege missi fuerant, statiua sibi castra faciunt, Barcinonenses 30 proxime ad mœnia accedentes castra metantur.

Petrus Ferdinandius Azagra, & Simon Vrrea suorum equitatu, & peditum copiis adiunctis Ciliam amœno prætendenti se stagno, Arabes Albuferam nominant, imposi-tam oppugnant: & machina percellunt. Cilienses, cum acriter vtrimque pugnatum esset, Regi deduntur.

Cum idonea nostri statiuis loca delegissent, Valentia & tectis, & apertis cuniculis, summa tormentorum, & machinarum vi oppugnatur: quod Mauri iam, non assiduis eruptionibus, vt ante in stationes nostrorum, sed dispositi per muros, & propugnacula ex toto pugnarent: & armati muris superstantes instar munimenti essent. Prœlia ante vr-bem multa, & varia: sed nostris virtute, & ducum consilio, & principis præsentia prę̨stan-40 tibus sępius prospera euenere.

Classem XII. longarum nauium, & VI. aliarum actuariarum, quas zabras illa ætas nominabat, ad Valentinæ stationis Gradum Tunetenses Africani appellunt: vt Valenti-nis obsessis animos adderent: seque præsentis auxilii compotes breui futuros sperarent. Sed cum inanis ea ostentationis species esset, litus relegentes Peniscolam adoriuntur. A nostris in naues repulsi, mutata velificatione in altum peruehuntur: & hostes ne vmbra quidem transmarini auxilii subleuari potuere: cuius spei moram cum obsessorum for-tuna diutius pati nequiret, ex prope certa fiducia in magnam desperationem vertit. Lito-ra omnia à Pyrenæi promontorio ad Dianium nostrorum classibus tenentur: maritimosque prædones consectando, mare tutum reddidere. Motus summæ rei, & postremo de-50 speratio incesserat: & spes reliquas omnes hosti abstulit.

Regia classis libero mari nauigans, ex omni prouincia magni commeatus, & pri-uati, & publici subsidiis exercitum sustentat: qui adeo auctus, amplificatusque erat, vt Rex M. equitum, & LX. M peditum copias compararit. Rege non modo imperatorium munus, sed gregarii militis operam obeunte, cum in repentinis eruptionibus, atq; certa-minibus, propinquiori se discrimini obiiceret, transfixa galea, sagitta frontem configitur: Sed breui cum conualuisset, in vno res publica ad comprimendos hostium conatus, & vrbem expugnandam, fortior euadit.

Bellum diuturnum, ac frequens: variaq; victoria fuit. Ex eo cum tot bellorum fatis successibus, magnis semper accessionibus regni opes, viresque augerentur, tanta belli

AERA. NAT. CHR.

mole Regem implicitum, atque constrictum res Italicæ, præclara famæ rerum ab eo gestarum celebritate, ex vltimis terris, tamquam publicæ libertatis vindicem, cum eius nominis gloria, insigni laude, apud exteras nationes vigeret, ad se vocant: vt maxime florentem, ac felicissimum Imperatorem sibi præficerent ducem. Gregorius IX. P. M. quod Fredericus Imperator, qui ab Ecclesia non modo altus, & educatus, sed regni stabilimentum, & Germaniæ imperium adeptus fuerat, summo impietatis scelere ab ea desciuisset, & Cremonensibus, Mantuanis, & Ticinensibus finibus bellum inferret, quo motu Italia omnis concussa erat, Regem inuicto animi robore, & gloriæ laude præstantem magnis pollicitationibus commouet, vt laboranti Ecclesiæ, & labantibus Italiæ rebus opem ferat: sperans priuatas etiam iniurias ea expeditione Regem vlturum. Nam Fredericus, qui impius in sacrosanctam parentem Ecclesiam, & Christi sacerdotes iura diuina peruerterat, sæuus, & inhumanus in Henricum filium, cui inter fratres ætas prouectior, Regis consobrinum extitit: quem ad Germaniæ regnum adscitum, in carcerem intrusum, quod Pontificias partes foueret, non modo regno sed vita frui vetat. Mediolanensis ciuitas, & Placentina Othonem Cendatarium, Bononiensis, & Fauentina Iulianum Leonardum legatos mittunt: qui summe sollicitent, vti Ecclesiæ, & communi omnium parenti Italiæ, quarum interitus ab impio tyráno pararetur, subueniat: ecclesiasticique status tutelam suscipiat. In eius expeditionis sumptus CLM. librarum imperialium, & in singulos annos, iura, atq; annuos redditus, qui Imperatoribus in Cisalpina Gallia pendebantur, pollicentur: & Regem patroni, defensoris, ac gubernatoris loco adscitum. De re maxima Regi deliberanti, qui non modo nouum bellum, vbi virtus eius enitescere posset, sed externum, & Italicum exoptat, Regina, Vitalis Canelias Oscensis, Bernardus Montacutus Cæsaraugustanus, Bernardus Vicensis, Simon Segorbiensis Episcopi, Raimundus Berengarius Templariorum, & Petrus Exea Hospitalariorum magistri, Rudericus Lizana, & Simon Vrrea, ne florenti, ac plaudenti fortunæ ad res magnas bene gerendas adiunctæ desit, consulunt. Hæc consultorum deliberatio cum regia fiducia summe consentiens, rem eo deduxit, vt Id. Iunii in ipsis castris Rex cum legatis pacisceretur. Recipit se in Italiam II.M. equitum ex nobilitate delectorum bellico apparatu transmissurum: & in Lombardia, Marcha Treuisana, aut Romandiola se bellum aduersus Fredericum, & Cremonensem, & Ticinensem ciuitatem gerentem commoraturum: & eas ciuitates bello persecuturum: quæ Frederici sectam sequuntur. Fredericus tamen homo versutus, & callidus, qui fidem sacrilegio, pietatē parricidio violasset, se falso Pontifici concilians, & Ecclesiam ludibrio, & despectui habet, & externum hostem à sua pernicie auertit.

Septembri mense inito Zaënes oppressus iam, desperatusq;, non à transmarinis modo auxiliis, sed despectus etiam à propinquis Murtiensium, & Almeriensium regulis, vrbem, & arces, oppidaque cis Sucronem omnia Regi tradere, ea conditione spondet, vt obsessi conseruati, & incolumes auro, argento, armis, bonisq; exportatis Cullarim, & Dianium deducantur. Dianienses enim sub ditione, & potestate Zaënis esse consueuerant: in extrema eius regni regione maritima locati. Zaënes se ad Ruzafam pactis conuentis pariturum Regi offert. Deditur vrbs Valentia totius Hispaniæ pulcherrima, & ornatissima: statione, & naualibus, diti commercio peropportuna: cui tanti erant antiquitus omnium rerum ad bellum apparatus prouisi, tantaq; machinarum, & propugnatorū multitudo, vt si virili animo hostes propugnationi institissent, in summo, & difficillimo tempore obsidionem longius protraxissent. Zaëne vrbe excedente, ad L.M. Maurorum egressos regiis commentariis testatum inuenimus.

A. D. IIII. K. Octob. Rex cum assuetus victoriis omnia euicisset, & gloriosam palmam esset consecutus, ouans vrbem, faustis laudum insignibus introiit.

IIII. Viri agris diuidundis, & partiendis, adiunctis finitoribus præficiuntur Berengarius Palatiolus Episcopus Barcinonensis, Vitalis Canelias Episcopus Oscensis, Petrus Ferdinandius Azagra, & Simon Vrrea ex proceribus primarii viri: vt de commodis procerū, atq; militū, & pręmiis tribuēdis atq; augēdis ęqua ratio iniri posset. Ad CCCLXXX. nobiles viros, proceribus exceptis, ex Aragonia, & Catalana nobilitate herediis donatos constitit: quorum familiæ, ex ea expeditione, bellica laude floruerunt: & tamquam maiorum gentium agnationibus distinguantur. Vrbs pæne tota Catalano, & Aragonio siue milite veterano, siue oppidano incoli cœpta: agris viritim diuisis. Valentinis suæ leges scribuntur: propriumq; forum indicitur: & cum noui incolæ, & coloni expeterent, ne extra suum forum vadimonium promittere, sistere ve cogerentur, nostri proceres Aragonio iure, ac foro se, suaq; heredia, ac Valentinas possessiones censeri contendunt: maiorq; inde domi

exorta

...rta moles: gliscente in dies seditione inter plebeios, & egentes: atque proceres, & Aragonios optimates.

AERA. NAT. CHR.

Episcopi Sedes Valentina in vrbe constituitur: atque instauratur: cuius diœcesis, etsi Vuambæ Gothorū Regis temporibus, Toletanæ prouinciæ contributa fuerat, Rex cum eius vrbis potitus esset, voti reus Tarraconensi subiiciendam, attribuendamque curat. Ferrarius Sancti Martini cognomento Tarraconensis Ecclesiæ præpositus à Gregorio P. M. Valentinæ ecclesiæ præficitur: quem Rex, Archiepiscopus Tarraconensis, Magistri Templariorum, & Hierosolymitani Hospitalis, proceresque alii delegerant: summoque Pontifici sacrandum obtulerant.

10 Raimundus Fulcho Vicecomes Cardonensis, & Artallus Alagon Valentini, & Murtiensis regni fines incurrentes Vilienam, & Saxium, neq; operibus, aut tormentis admotis oppugnant. In Saxii oppugnatione, cum simul, & portæ refringerentur, & vis vndique in muros fieret, Alagon lapide percussus occumbit. Morte primarii ex proceribus viri, & Blasco patre memorabilis, insignis accepta clades.

Præsidiis Valentini regni dispositis, Rex Mompellerium contendit. A. D. IIII. Non. Iun. Iouis die vrbem init. Postero die, ab hora sexta ad horam fere nonam sol obscurari cœpit: cuius defectu, adeo repentinæ tenebræ, obscurato, ac pene obruto sidere obducūtur, vt ostento simile fuerit. Cum incursione seditionis, vis multitudinis factiosorum partibus concitaretur, & populi impetus, Rege etiam præsente essent, seditiosi, & turbulenti 20 ciues vrbe exacti, & bonis multati, eorumque domus dirutæ. 1277. 1239

Cœnobium ordinis Cistercientis, cui Fontis Clari nomen est inditum prope Alcoleam, ad Cingæ amnis ripas, à Rege hoc anno conditum, & à conuentu monachorum frequentari cœpisse Ferdinandus Aragonius Cæsaraugustanus Antistes, & eiusdem instituti monachus memoriæ prodidit: eumq, monachorum cœtum in suburbanum Cæsaraugustanum postea ad Orbæ ripas traductum: & S. Fidi dicatum.

Fragensibus Oscense forum indicitur.

Rege in prouincia Gallia commorante cum defectio nulla timeri posset, & induciarum iura à nostris violarentur, dediticiisque Mauris bellum inferretur, omnes se in libertatem vindicant. Chium castellum nostris obsidentibus, eruptione facta, hostes prœlium 30 ineuntes cæduntur. Ea pugna sacrum numen Christiano populo affulsisse, cælestia monumenta testantur: quæ summa veneratione DAROCÆ visuntur. Diuino enim Eucharistiæ sacramenti mysterio linteum ex eo insignitum apparet. 1278. 1240

Zaenes Rex, qui Dianio se abdiderat, cum de compositione actum esset, Alicantinam arcem mari impositam se Regi traditurum pollicetur, si Minorem Balearium condonet. Rex etsi ad occupandas maritimas Contestanorum vrbes animum adiecerat, cōditionem reiicit: quod arx ea terminatis finibus regnorum, Murtiensi regno, & Castellæ Regum ditioni iure belli esset contributa.

Bairena arx, bello aduersus tumultuantes Mauros sæuiente, Regi traditur.

Petrus Ferdinandius Azagra Albarrazini dominus, Petrus Cornelius aulæ regiæ 40 præfectus, Artallus Luna, Garcias Romæus, & Simon Vrrea cum à Rege defecissent, Iulii mensis fine se illi addicunt.

Viliena Alcanicienti præfecto, & Calatrauensibus militibus deditur. Rex cum in Cataloniam proficisceretur, vicem regiam in Valentino Regno gubernando Ruderico Lizanæ committit. Cum Berengarius Entenza à Rege defecisset Setabitanis finibus in Tuzolenses bellum infert: & decursionibus regionem vastat.

Setabis Contestanorum vrbs excelsa arce, & agri amœnitate nobilis, & prope firmissima earum regionum ciuitas à Rege castris circumsidetur. Cum caput ea Contestanorum longe ditissimum, atq; opulentissimum armis, virisq; esset, omnem conatum in eam obsidionem parat. Garcias Romæus tamquam, iniuria facta esset non ferenda à Rege, ab 50 eo desciscit.

Aprili mense Petrus Ferdinandius Azagra, qui ex summis princeps inter Aragonios proceres censebatur, & suo, & Castellæ Regis equitatu Granatensi Regi bellum infert. 1279. 1241

Mompellerii Rex, Raimundus Berengarius Prouinciæ Comes Regis frater, & Raimundus Tolosatium Comes congressi ad turpē, & omni dedecore famosam pactionem deueniunt. Nam de communi sententiæ iudicio Rex, & Raimundus Gaucelinus Lunelli dominus, & Albesa selecti iudices decernunt, vti Comes Prouinciæ operam det Sanctiam Regis amitam Tolosatis vxorem, à delegatis à sede Apostolica iudicibus expostulaturam de matrimonii diuortio sententiam ferant: & si renuat, ex Prouincia Gallia extermin et. Ad hæc constituunt, vti Tolosas, quoad eius fieri posset, ab vxore diuertere con-

AERA. NAT. CHR.

tendat: & dotis nomine, quæ dicta fuerat, M. argenti marchæ, & centenæ singulis annis Sanctiæ condonentur. Id nempe eniti eos apparuit, vti Tolosas conditione priore repudiata vxorem ducat: & Iohannam filiam, quam ex Sanctia susceperat, Alfonsi Pictonum Comitis coniugem, Tolosatium ditionis hereditate, & bonis patriis exturbent. Hæc Mompellerii Non. Iunii stipulantur.

Vincentius Cæsaraugustanus Episcopus.

1281. 1243 Darocæ conuentus à Rege agitur: cui Ilerdenses Aragonensibus conuentibus interesse soliti, adfuere. Eo in cõuentu in Alfonsi Regis filii verba, vti regni iusti successoris adiguntur. Constituunt, vti regni fines Sicoris fluminis ripis terminentur. quod Petrum ex Iolante Regina genitum Rex Cataloniæ ditione, atque hereditate donare decreuerat. Hæc lege, huius anni fine stabiliuntur: quotidiana Catalanæ gentis querimonia Ea enim natio paullo restrictior, & sui admodum iuris tenax, eum tractum, inter Sicorim, & Cingam interiectum suis finibus subtrahi dolet: & Ilerdensem ciuitatem, à Barcinonensi ditione immerito seiungi. Superiorum enim Regum edictis, quibus induciæ Catalanis edebantur, à Cinga ad Salsulas, earum iura obseruanda promulgari consuesse cõtendunt. Lege ea recenti, rerum nouarum causa quæsita: mox graue odium in Regem exarsit. 10

In demortui Ferrarii Episcopi Valentini locum Arnaldus Peralta K. Mart. à Petro Albalatio Tarraconensi Antistite, & Valentinę Sedis Canonicis deligitur. Eam electionem Innocentius IIII. P. M. Lugduni A. D. IX. K. Iul. eiusdem anni firmat.

1282. 1244 Conuentu à Rege Catalanis Barcinonem indicto, acres publici iuris vindices se, eo tractu, qui Sicori, & Cinga fluminibus continetur, & Ilerda vrbe deiici, & possessione dimoueri conqueruntur: & in pristinum statum restitui expostulant. A. D. XII. Febr. Rex edicit: Barcinonensem comitatum, & Cataloniam terram à Cinga flumine, ad Salsulas contineri: Aragoniæ vero regni fines à Cinga Farizam vsque terminari. His finibus constitutis, Petrum filium Cataloniæ principatu donat: summaque de ea re dissensio exorta est: quod Aragonenses Ripacurcia, & Palliaria ditione iniquo iudicio se excludi contendunt: quarum Ramirus, & Sanctius, Sanctiique filii Petrus, & Alfonsus Reges belli iure dominati fuerant. 20

Februarii mensis initio Calataiubii Alfonsus Regis F. cum à patre dissideret, magnas equitatus copias sibi adiungit: & rem ad arma deduci nititur. Studia Aragonensium in Alfonsum accensa. Turbatis rebus Ferdinandus Regis patruus Cœnobii Montis Aragonum Abbas, Petrus Portugallensis, & Petrus Ferdinandius Azagra, & Iohannes Gonzaluus Heredia, cuius spectata, & nobilitata virtus in Valentino bello enituit, viã eã, quæ & reipublicæ, & popularis habetur, sequuntur: clamantes Alfonsũ inhumane, à patre auito regno, & recens parto expelli, atque exturbari. Ciuitates omnes Valentinæ, & Aragonenses partibus inficiuntur. Rebus in armorum exitum spectantibus, Alfonsus Castellæ Regis vires ad se se allicit: cuius causa à consobrino Rege summe defensa est. Portugallensis socius, & administer omnium consiliorum ab Alfonso assumitur. Ex eo Rex inimicissime atque infestissime cum filio contendit: & immortale odium cum crudelissimo dissidio extitit: ac belli aduersus Regem suspicio primo, deinde inuidia exoritur. 30 40

Alfonsus Ferdinandi Regis F. Murtiensis regni potitus, eius limites transgredi parat: & Valentini regni fines inuadere. Alfonsum Regis Castellæ filium Murtiensium finibus copiarum ductores primarii assistunt Gonzaluus Episcopus Conchensis, Pelagius Peresius Correa militiæ Sancti Iacobi Magister, Martinus Martinius Templariorum in Regno Castellæ, Portugalliæ, & Nauarræ itidem Magister, Gonzaluus Ramirius Ramiri Fruelæ F. Ferdinandus Ruizius Manzanedo, Didacus Lupius Pharensis, qui Viscaiæ dominabatur Regis Castellæ signifer, Lupus Lupius Pharensis Lupi Diacii Pharensis F. Alfonsus Tellius, qui Cordubensem ciuitatem moderabatur, & Iohannes Alfonsus eius F. Petrus Nunnius Guzmanus Aluarus Egidius Egidii Amalrici F. & Petrus Lupius Franco. Eam veritus Rex insolentiam, Aprili mense Hugone Folcalquerio Ampostę præfecto, & Hierosolymitana manu comitatus, propter repentinos Castellanorũ motus fines incursantium, Setabim vrbem obsidione premit: & arcis præfectum certis conditionibus deuincit: deditionisque mora inducię agitantur. Petrus Vilaragutius ex Hierosolymitanis ductoribus, Simon Peresius Pinna, Garcias Aguero, & Guilielmus Pax Regi strenuam operam nauant. 50

1283. 1245 Iunio mense in Aruernis, ad sacram D. Mariæ Podiensis ædem Aragoniæ, & Galliæ Reges ad colloquium congrediuntur.

Rudericus Ahonesius Cæsaraugustanus Episcopus.

Algezira Contestanorum oppidum cum propugnaculis Regi ea conditione deditur, ne here-

AERA. NAT. CHR.

[…]edilis incolæ Mauri deiiciantur: eamve sectam eiurare cogantur, qua Almohadum [… ini]tiati fuerant.

Alfonsus Ferdinandi Regis F. cum Ilorcim, & Mulam oppida à Maurorum dominatu eripuisset, Valentinis finibus imminet.

Aragoniæ, & Castellæ Reges pactiones, ac noua fœdera nuptiis filiorum conciliant. Alfonsus enim Castellæ Regis F. Iolantem Regis Iacobi filiam in matrimonium ducit. Eæ nuptiæ Vallesoleti Nouembri mense celebrantur. 1284. 1246

Sacro Epiphaniæ festo die, Rege conuentui Oscæ assidente, procerum, & ciuitatum consilio leges, ac vetusta regni scita, atque instituta in vnum corpus rediguntur, promulgantur, atque sanciuntur. Curauit is princeps inter armorum strepitum, legibus scriptis, iudiciisque constitutis Aragonenses deuincere: cum antea patriis moribus, institutisque ciuilibus maiorum, facinorumque vsitatis exemplis de manu, in manum traditis, vterentur: & communi quodam in vsu versarentur. 1285. 1247

A.D. IIII. Id. Iun. Rudericus Simenius Toletanus Antistes, cum Lugduni Pontificem Maximum inuisisset, & Rhodano flumine in Hispaniam nauigaturus, naui veheretur, è vita excedit. Hortæ cœnobio in ipsis regnorum Castellæ, & Aragoniæ confiniis sepelitur: cui Hispania summum beneficium debet, quod res à suorum temporum memoria, propter vetustatem abolitas atque remotas insigni opere posteris tradidit. Vere is Hispanos, Hispania in terra peregrinantes, errantesque, quod de M. Varrone Cicero cōmemorat tanquam hospites, quasi domum deduxit.

Rex totius regni dignitati, commodisque in posterum consuli sperans, & totum eius statum in filiorum concordia positum esse, atque defixum autumans, regna liberis partitur: vt imperii fines singulis constituerentur. Ex Iolante vxore quattuor filios susceperat: Petrum, Iacobum, Ferdinandum, & Sanctium. Filiæ totidem editæ hac tempestate erant: Iolans, Constantia, Sanctia, & Maria. Valentiæ A. D. XIIII. K. Febr. publico testamento condito, Alfonsum Aragonii regni instituit heredem: & ab oriente sole, in occidentem Cinga flumine Farizam vsque, & à septentrionibus, D. Christinæ summi Pyrenæi saltu, in meridiem ad Aluentosæ fluuium, finibus circumscribit, Cataloniam, adiuncta Ripacurcia terra, & his oppidis, quæ trans Cingam amnem debellata fuerant, & Balearium, & insularum adiacentium regnum Petro filio attribuit. Iacobum Valentini regni, & Ferdinandum Ruscinonensis comitatus, Confluentinæ, Ceretanæ, Mompelleriæ ditionis, Castelnoui, arcis Latensis, & Frontinianæ, Omeladesii territorii, & iurium Melgoriensis, Monferensis, Pailiani, Lupiniani, Carcasonensis, Thermitani, Thodensis, Fernoliadensis, Gabaldani, & comitatus Aumilianensis heredes scribit. Sanctium sacris initiandum Ecclesiæ dicat. Secundos heredes substituit: neque in hereditatis partem filiæ ab eo vocantur: sed ex Iolante filia nepotes substituuntur: modo regni Castellæ successor, Aragoniæ regni hereditatem non adeat: & is qui regnum adeptus sit, Castellæ Regi subiici ne possit. 1286. 1248

Alfonsus Regis F. & Petrus Portugallensis maiores in dies turbas cient: & quam maximas possunt, copias armant.

Cum oppugnationis diuturnitas negligentiores Setabitanos effecisset, & repetita obsidione Aprili mense à Rege premerentur, inuito, & contra tendente Alfonso Regis genero, vrbs deditur: plenoque, atque opulento oppido Rex potitur: quod suæ ditioni, & Murtiensi regno gener adiungere contenderat. Oppida oræ maritimæ breui incolarum frequentia aucta.

Fines Valentini, & Murtiensis regni terminantur.

Arnaldus Peralta ad Cæsaraugustanum Episcopatum ex Valentino Episcopo est postulatus: eamque postulationem Innocentius IV. P. M. Neapoli A. D. IX. K. Nouembris ratam habuit. Andreas Albalatius ex instituto Prædicatorum, Petri Albalatii Tarraconensis Archiepiscopi frater, dissidente Canonicorum Valentinorum cœtu, P. M. consensu, atque permissu ab Archiepiscopo Tarraconensi, & Archidiacono, & præcentore sedis Valentinæ A. D. II Non. Decembr. in Arnaldi locum sufficitur. Is magnæ religionis Antistes Cœnobium Carthusiensium monachorum in agro Valentino construendum curauit: cui Portæ Cęli nomen est inditum.

Hispalis celeberrima, & opulentissima Hispaniarum vrbs S. Clementis festo die Ferdinando Regi deditur.

A. D. V. K. Oct. Raimundus Tolosas Aimiliani decedit: Iohanna vnica filia Alfonsi Pictorum Comitis coniuge herede relicta: nulla pactionis, quæ cum Apostolica 1287. 1249

AERA. NAT. CHR. 1288. 1250

sede inita fuit, mentione facta: vt sua iura integra, atque salua Aragoniæ regibus reseruare visus sit.

Aragonenses & Catalani Alcanicij conuentui agendo, Februario mense concurrunt: & de sedandis seditionibus, quæ dissidio Regis, & Alfonsi filii subortæ fuerant, deliberant. Iudices à conuentu, qui de controuersiis omnibus sententiā ferant, cōstituuntur Petrus Albalatius Tarraconensis Archiepiscopus, Vitalis Candias Oscensis, Guilielmus Ilerdensis, & Petrus Antilius Barcinonensis Episcopi, Guilielmus Cardona Templariorum Magister, Petrus Alcalanus Ampostæ præfectus, Comes Emporitanus, Raimundus Cardona, Raimundus Berengarius Agerensis, Iacobus Ceruera, Artallus Luna, Petrus Cornelius, Garcias Romæus, & Simon Focius: & aliquot ciuitatum procuratores. XII. viri ex proceribus, & ciuitatibus dignitate præstantes ex delegatis iudicibus ad Alfonsum legati mittuntur. Hispali Alfonsus, & Petrus Portugallensis iurisiurādi religionē adacti pollicentur, se iudicum selectorum sententiæ parituros: sperantes fore, vti per colloquia controuersiæ omnes componantur: & Regnandi ius & successionis spes Alfonso reseruetur. Regi, & Iolanti Reginæ se aduersus Alfonsum fœdere adiungunt Guilielmus & Petrus Moncadæ, Petrus Cornelius, Guilielmus Entenza, Garcias Romæus, Simon Focius, Simon Peresius Arenosius, Sanctius Antilionius, & Petrus Martinius Luna.

Iudices tamen de controuersia, quam Alfonsus cum Rege patre habet hereditaria, constituunt: vti patriæ voluntati pareat, atque obediat, & eius se potestati tradat. Pater filium regnorum Aragonii, & Valentini procurationi præficiat. Portugallensi Tarraconensis campus, & Ebusus Insula, aliaque bona restituuntur: excipiunturque Morelia, Segorbium, Moruiedrum, Almenara & Castelio: quæ oppida, atque arces iudicibus deduntur: quoad de omni controuersia definiant: quod ex iis arcibus, atque præsidiis Portugallensis bellum Regi contra ius, fasque intulisset. Rex pollicetur Rudericum Martinium, quem captiuum detinuerat, Portugallensis nepotem è custodia liberaturum. His constitutis Rex conuentum dimittit.

Martinus Peresius Artassona Præfectus Iustitiæ Aragonum.

A.D. III. K Iun. Cæsaraugustæ Iacobus Balearici Regis Abohihis F. Gotorio oppido, & arce iure hereditario à Rege donatur. Is, vti supra memorauimus, Euam Martini Rollandi Alagoniæ gentis filiam vxorem duxit: qua ex stirpe Gotoria familia exoritur. Ex eo matrimonio Blascus Gotorius nascitur Michaelis Peresii Gotorii pater: eoque generis cognomine vetus, & illustris familia Gotoria vsa est. Hoc anno moritur Fredericus Imperator: fax quædam funesta, non Germaniæ modo patriæ, sed Italiæ communis parentis, & totius Ecclesiæ: illius enim sæculi malorum pernicies, eo opifice, atque machinatore, cum ecclesiastici ordinis, & sedis Apostolicæ calamitate coniuncta fuit. A.D. XVI. K. Ianua. Florentini, eius regionis vico, quam Capitinatam vocant, testamentum condit: morti propinquus. Conradum filium Hierosolymitani regni consortem adscitum, Imperii, vt ipsius verbis vtar, heredem, & Siciliç regni, omniumque quæ adeptus fuerat instituit. Huic Henricum & Henrico Manfredū filios substituit. Manfredum Conradi absentis procuratorem, atque gubernatorem Italicis ditionibus, & Siciliæ præcipue regno pręficit: & Tarentino principatu, & vrbe, atque honore S. Angeli donat. Frederico nepoti, Henrici Regis Germaniæ filio, Aragoniç Regis consobrini, Ducatus Austriç, & Stiriæ, quos à Conrado patruo teneat, attribuit. Arelatense præterea regnum condonat Henrico filio. Manfredus non iusto connubio genitus, neq; contentus in spem successionis tanti regni, à patre se fuisse euocatum, Conrado viuente, Siciliæ regnum, Bruttios, Calabros, Apulos, Samnium atq; Campaniam omnem interuertit, ad seque transfert.

1289. 1251

Cum Barcinonem Catalanis conuentus esset indictus, denuo A. D. VII. K. Apr. Rex, quod Ferdinandus F. decesserat, regna partitur. Petro Cataloniam à Cinga ad Salsulas eisdem finibus, quibus Pyrenæis montibus, Arana valle, & interno mari continetur, attribuit: eiusque vsufructu reseruato, in possessionem mittit Pontius. Hugo Comes Emporitanus, Bernardus S. Eugeniæ, Guilielmus Aquilonius, Albertus Cruillius, Hugo Anglesola, Arnaldus Guilielmus Cartalla, Raimundus, & Galcerandus Durgii, Guilielmus Moncada, Guilielmus Ceruilionius, Iacobus Ceruera, Raimundus Moncada, Bernardus Raimundus Ribellias, & Raimundus Timorius, ciuitasque Barcinonensis, Rege adsidente, in Petri verba iureiurando adiguntur. Iacobum Valentino regno, Balearibus, & Ebuso insulis donat.

Iolans Regina Octobri mense Oscæ obsignato testamento Petro, Iacobo, & Sanctio filiis

Posanæ Comitatū, qui à Bela Hungariç Rege fratre possidetur, legat: cuius se heredem Reginam matrem instituisse memorat. E vita hoc anno Reginam excessisse ad D. Mariæ Salentis sunt qui falso confirment: alii Leonoram, cum qua Rex diuortium fecerat, fato perfunctam tradidere. Iolans ad Vallembonam, cœnobium id Sanctimonialium ordinis Cistertiensis est in Catalonia, humari se iubet.

AERA. NAT. CHR.

A. D. III. K. Iun. Ferdinandus Castellæ Rex, qui magnam Bæticæ partem ab impio Maurorum dominatu eripuit, princeps in primis sanctus & religiosus Hispali decedit. 1290. 1252.

Septembri mense Rex Biarium, munitissimam Valentini regni arcem castris circumsidet: neque tota hieme obsidionem intermittit.

Februarii mensis initio Biarium à Muza Almorabidio arcis præfecto deditur. Nihilo minus fœde dedito oppido, quam si captum foret, paucis data venia, qui inermes in deditionem venere. 1291. 1253

Setabi, & Biario in Regis potestatem traditis, arces omnes, & castella, quæ Sucrone amne, & Murtiensis regni finibus continentur, Regi deduntur: isque dies Valentini regni debellandi, & finium propagandorum finem intulit.

Alfonsus Castellæ Rex à dissidio soceri Regis regni initiū ducit. Ab Iolāte enim vxore diuertere nititur: & Christinam Regis Noruegiæ, Abroditas quidam existimant, filiam arcessendam curat futuram coniugem: quæ, cum Iolante Regina partum enixa aduentasset, qua erat animi leuitate, Philippo fratri sacris addicto, & Hispalensi Ecclesiæ præfecto Christinam despondet. Hinc indignatione, & odio concitato belli causæ inter socerum, & generum commouentur.

A. D. VIII. Id. Iul. Pompelone Theobaldus Nauarræ Rex decedit. Is Margaritam Archimbaudi principis F. vt Antistes Toletanus tradit, vxorem duxit. Quorum vero Archimbaudus hominum fuisset, nesciremus, nisi ex vetustis monumentis, vir doctissimus, & vetustatis obseruantissimus eruisset: quem honoris causa nominarem, si ea compellatione, qualiscunque dignitas clarissimo viro adiungi posset. Constituit enim Archimbaudum Dambetrensem ex Borbonia familia principem virum, Margaritę Reginæ parentem fuisse. Ea viro demortuo, Regem Aragonium, vti vnicum regni, & Theobaldi, & Henrici liberorum columen ad se arcessit.

K. Augusti Tudelæ, Rex, & Margarita Regina ad renouanda fœdera, & confirmanda in colloquium veniunt. Paciscuntur, vti Theobaldus regni heres Constantiam, aut Sanctiam Regis F. vxorem ducat. Rex pollicetur, se Reginæ, atque Regi filio, aduersus Castellæ Regem, Nauarræ regnum appetentem opem laturum. Colloquio adfuere Alfonsus Regis F. Garcias Episcopus Turiasonensis: & pactio ea iurisiurandi sacramento à proceribus Aragoniis, & Nauarris sancitur. Hi fuere Garcias Romæus, Petrus Cornelius, Simon Focius, Simon Peresius Arenosius, Ferricius Lizana, Petrus Martinius Luna, Sanctius Antilionius, Palatinus, & Attallus Focii, Guilielmus Podius, Rudericus Peresius Turiasonensis, Martinus Peresius Artassona Iustitiæ Aragonum Præfectus: Garcias Almorabidius, Sanctius Ferdinandius Montacutus, Garcias Gomecius Agoncilio, Gonzaluus Iohannius Bastanus, Corbaranus Lehetius, Martinus Garcesius Eusa, Petrus Gonzaluus Morentius, & Martinus Gonzaluus Morentius, Guerrerius Sirus, Simon Grossius, Petrus Simenius Valterra, & Lupus Arcezius Decanus Tudelensis.

Æstatis extremum erat cum copiæ ingentes à Castellæ Rege, Nauarræ regnum inuasuro coguntur: magnoque etiam à Rege adiunguntur: vt genero, extra fines regni resistat. Vt sint induciæ Castellani ab Rege impetrant.

A. D. IX. K. Octob. Barcinone, coram Rege, frequenti conspectu, & consilii procerum consessu, Alfonsus Regis filius ratas, firmasque sancit donationes: & Assignationes Petro, & Iacobo fratribus à Rege factas. Cauit se, neque primigenii iure, neque iurisiurandi religione, qua se Ilerdenses ciues illi obstrinxerant, atque in eius verba, tanquam veri heredis, & successoris Darocensi conuentu adegerant, vnquam Ilerdensem vrbem, aut territorium repetiturum: & Iurisiurandi vinculo eos soluit. Patre Rege pollices eius de more, vinciente, atque manibus implicante, quod fœdus sacrum habetur, fidem suam obstringit. Scribendo adfuere Archiepiscopus Tarraconensis, Episcopus Barcinonensis, Hugo Comes Rhodensis Galliç prouinciç, Raimundus Fulco Vicecomes Cardonensis, Guilielmus, & Berengarius Anglesolæ, Bernardus Sanctæ Eugeniæ, Simon Peresius Arenosius, Galcerandus, & Raimundus Durgii, Guilielmus, & Berengarius Cardonę, & Bernardus Centilias.

Aprilis mensis initio Rex, & Theobaldus Rex Nauarræ Montacuti oppido congressi, 1292. 1254

AERA. NAT. CHR.

concordi amicitiæ fœdere adiunguntur: mutuaque caritate inter se deuinciuntur. Non. Apr. arcibus traditis, tamquam obsidibus, aduersus omnes inimicos fœdus sanciunt. Mirum eo fœdere extitit: Regem, neminem suo nomine exceptum voluisse, præter Carolum Andium, & Prouinciæ Comitem: Francorum Regis fratrem germanum: qui postea Siciliæ regnum adeptus, capitales inimicitias cum Petro Regis F. gessit. Nauarrus Francorum Regem, & eius fratres excipit: & indutias in A. D. III. K. Oct. cum Alfonso Castellæ Rege paciscuntur. Ea fœdera se obseruaturos pollicentur ex Aragoniæ regno Bernardus Guilielmus Entenza, Petrus Cornelius, Garcias Romæus, Aluarus Peresius Azagra Petri Ferdinandij Azagræ, qui Albarrazini dominabatur F. Guilielmus Podius. Bertrandus Ahonesius. Hi proceres erant: & ex militari auctoramento deuinctis fœdus sanxere ex Aragonia Furtatus Lihorius, Petrus Peresius Turiasonensis, Innicus Orizius, Petrus Iordanis ex Exea, Rudericus Simenius Luesia, Petrus Remirius Oria, & Pontius Cellius: & nouem primiciues Turiasonenses. Ex proceribus Nauarris fidem suam obstringunt Sanctius Ferdinandius Montacutus Senescallus, Egidius Rada, Garcias Almorabitius, Ferdinandus Leratius, Gonzaluus Iohannius Baztanus, Martinus Simenius Aiuarus, Ramirus Peresius Aronizius, Corbaranus Lehetius, Artallus Luna, Petrus, & Sanctius Peresios Varillæ, qui in numero procerum censebantur. At ex militari ordine se iureiurando deuinciunt Regis Nauarræ nomine Simon Sanctius Funes, Iohannes Garcias Peralta, Roldanus Peresius Aransius, Martinus Inicius Orizius: & sex primiciues Tudelani.

Mauri, qui Valentino in regno, confectu bello, Regi se subiecerant, quæ genti est animis insita, atque innata infidelitas, Regi bello externo implicito, ab eo, Alazdraco ductore deficiunt: & magna conspiratione tumultuantur. Nostri magno tumultu, atq; propinquo permoti, auxilium nusquam, nisi ab Rege petiuere.

Rex Calataiubio Valentiam properans, opera & consilio, affectis reipublicæ rebus præsto fuit. Edici imperat, vt intra mensem Mauri regni finibus excedant: quos neque maritima opportunitas, neque Almeriensium, & Granatensium vicinitas desperatis rebus, & domum reditionis spe sublata, ab armis deducit. Cum magis dolo, quam virtute niterentur, & insidiis occultis in aperta latrocinia effunderentur, XII. castella expugnant. Ad LX. demum M. exceptis mulieribus, & pueris, qui per ætatem ad pugnam inutiles videbantur, arma capiunt: ad omnia pericula subeunda paratiores. Rege bellum vrgente, equitatus ex omni regno cogitur. Publica fide Vilienam hostium maior pars emigrat: & Murtiensi, & Granatensi regno, & Spartario campo, quem Arabes Manxam vocant, & Oretanis, Carpetanisq; regionibus disijciuntur.

Alazdracus in rebellione permanens, suis copiis bellum nostris infert: cui animos addidere Alfonsus Castellæ Rex Emmanuel, & Fredericus eius fratres: vt supra biennium, cum animi obstinatione omnis spes salutis consisteret, nostris repugnaret.

Iunio mense Valentiæ Aluarus Peresius Azagra, qui mortuo Petro Ferdinandio patre Albarrazini dominabatur, se Regi addicit.

Cum Alfonsus à patre dissidere, in tanto rerum tumultu non intermitteret, Rex, vt eius animum regnandi cupidine inflammatum leniat, Aragonij. & Valentini regni procurationi præficit. Biario Alfonsus Regi pollicetur, se Alfonsi Regis causam, quam in summam expectationem perduxerat, deserturum: neq; cum eo societatem coiturum: aut fœdus facturum. Vt res componantur, & ab armis discedatur, Rex summopere contendit.

Stellæ Nauarræ oppido, Augusto mense Didacus Lupius Pharensis, Vizcaiæ dominus, qui à Castellæ Rege desciuerat, Iacobi Regis imperio se subijcit. Rex sacramentum apud se dicere iubet: & militaribus beneficiis ornat: quæ illi in D. equitum stipendia conferuntur. Scribendo adfuere Andreas Valentinus Episcopus, Bertrandus Ahonesius, Sanctius Gonzaluius Heredia, Ortius Ortizius Stunica, Ferdinandus Ruicius Miancias, & Sanctius Martinius Bannarius.

Aragoniæ, & Castellæ Reges, cum ad id temporis facultas colloquendi non fuisset, & ea tempestate vtrobique res nouarentur, opera, & interuentu prudentissimi viri Bernardi Vitalis Besalunensis, ad colloquium inter Agredam, & Turiasonem deueniunt. De compositione agitur: constituuntque, vt Nauarræ regnum in tutelam, ac propugnationem Regis tradatur. Magna generi inconstantia breui renouato bello, ad pristinam concertationem recidunt.

Oscæ Decembris mensis initio Rex Alfonsum filium iudicio Simonis Focij, Bernardi Guilielmi Entenzæ, & Simonis Peresij Arenosij iurisiurandi vinculo adstrictum subijcit: qui de controuersiis omnibus sententiam ferant.

Huius

Huius anni initio Rex Calataiubium contendit: veritus ne gener, mobilitate ingenii, pacem, atque bellum mutare solitus: in Nauarræ fines inuadat.

A. D. VII. Id. Mai Cæsaraugustæ Rex Exerica oppido, eiusque ditione omni Theresiam Egidii filiam Vidauriam nobilem feminam, & filium, qui ex ea nasceretur, donat: cum qua contubernii necessitudo plures annos intercessit: quæ postea Regi, cui connubius fuit, enupsisse traditur.

AERA. NAT. CHR. 1293. 1255

A. D. VIII. Id. Septemb. cum ab Alfonso Rege Nauarrensibus oppidis, atque arcibus vis, atque arma inferenda denuntiarentur, & Rex, vt omnem eius conatum propellat, Stellæ assidet, Henricus Alfonsi Regis frater, & Lupus Diazius Pharensis, qui mortuo Didaco patre Viscaiæ dominari cœpit, ab Rege Castellæ desciscentes, se Regi tradunt: atque eius imperio subiiciunt. Rex eorum causam aduersus generum se propugnaturum spondet. Lupum Pharensem primarii, & præstantes viri cognatione illi adiuncti comitantur Sanctius Garcias Salzedius, Didacus Lupius Mendoza, Gonzaluus Ruicius Vega, Lupus Velascus, Gonzaluus Gomezius Aguero, Gonzaluus Gonzaluius Luzius, Innicus Simenius Lanclarius, Didacus Ruicius Tresponius, Lupus Diacius Mendoza, Michael Innicius Zuacius, Sanctius Gonzaluius Heredia, Lupus Garcias Salarzal, Didacus Gonzaluius Zauallius, Sanctius Martinius Bannarius, Ferdinandus Ruicius Miancias, Didacus Lupius Francus, Rudericus Sanctius Landa, Lupus Innicius Horoscius, Fortunius Sanctius Verassurius, Iohannes Martinius Heredia, Sanctius Peresius Gazeus, Guterrius Gonzaluus Maia: & Gōzaluus Ruicius. Omnes fidem suam obstringunt Pharensem pactis conuentis mansurum: & sacramento adacturum, cum ad legitimam ætatem perueniret: neque cum Rege Castellæ pacis fœdera initurum: quoad ea controuersia, quæ Regi cum genero vertebatur, Sanctii Garciæ Salzedi, & Lupi Valasci sententia decideretur.

1294. 1256

Martio mense, cum Rex præsentibus reipublicæ temporibus potius conuenire videret, se placabilem genero præbere, quam pristinæ dissensioni indulgere, & gener ad maiores se res applicuisset, & animum ad Imperii Romani gubernacula capescenda admouisset, ac se, statumque omnem rebus externis tradidisset, controuersias omnes, ad concordiam adduci posse sperantes, Soriæ ad colloquium congrediuntur. Eo in oppido fœdera, quæ facta quondam à superioris ætatis Aragoniæ, & Castellæ Regibus fuerant, sanciuntur. Recipit Castellæ Rex, se arces, eius fœderis veluti obsides traditurum. In eam pactionem à Rege deuentum est: quod Mauri Valentini, qui in defectione perstiterant, Castellanis, & Carpetanis auxiliis adeo niterentur, vt Alazdracus eorum ductor veterator, & impiger, & qui in Valentinos fines ferociter incursaret, in arcium propugnaculis vexilla Regis Alfonsi, & Emmanuelis eius fratris prætenderet.

A. D. II. Id. Apr. Margarita Nauarræ Regina Theobaldi maioris Regis vxor ad Priuignum obiisse, & ad Claramuallem tumulo humata fuisse vetustis annalibus perhibetur.

Guilielmo Romanorum Rege perempto, assidentibus VII. Viris, Germanorum regni principibus, qui vetustis Othonis III. Imperatoris institutis electioni Regum, in Imperatoriam, & Augustam dignitatem sufficiendorum præficiuntur, cum in octauis Epiphaniæ Ricardus Cornubiensis Comes Regis Anglorum frater, à Coloniensi Archiepiscopo, qui suo, & Moguntini Antistitis nomine conuenerat, assidente, & consentiente Palatino Comite, Rex adsciseretur, & Aquisgrani coronatus, & inunctus fuisset, Archiepiscopus Treuerensis, Saxoniæ Dux, & Bohemiæ Regis procurator Palmarum Dominica die constituta, Alfonsum Castellæ Regem, Philippi Imperatoris nepotem, in Imperii fastigium euehunt. Ea principum distractione, Alfonso Rege ad Imperatoriam dignitatem euocato, ipsius Regis opes, & regna discerpuntur: & dilacerantur.

Iuuat me rem maxime occultam, præclaro monumento producto, in lucem proferre: ne aliquot virorum doctrina præstantium opinione, qui nostra ætate Iohannis Auentini excitandam animaduersionem, & diligentiam operæ pretium existimauerunt, in manifestum errorem rapiamur. Neque enim quemquam in re, quæ permagni momenti est, falsa opinione, aut errore duci oportet: vt arbitretur Gregorium V. Pont. Max. & ipsum natione Saxonem, non fuisse primum, qui ad creandi Imperatoris institutam sanctionem animum adiecerit: & lege perlata, assentiente Othone III. Imperatore, qui legitima prole careret, decreuerit, ne in posterum iure successionis Imperatoria dignitas traduceretur: sed tres primarii Germaniæ antistites, totidemque proceres, adscito Rege Bohemiæ, vbi paria suffragia in Imperio mandando inirentur, Augustorum

AERA. NAT. CHR.

comitiorum auctores, atque sequestres constituerentur: sed Frederico I I. ex humanis exempto, dissentientibus Germaniæ Principibus, formulam eam creandi Imperatoris prolatam. Ego illos, inquit Auentinus, post fata Frederici II. institutos, & a Gregorio X. Pont. Max. confirmatos esse compertum habeo. Tam fidenter ius Principum Electorum id temporis constitutum pro re comperta tradidit. At Vrbanus IIII. qui & Gregorium ipsum, & Clementem itidem IIII. Pontificatu Maximo antecessit, cum Ricardum, & Alfonsum, quibus eius honoris, & dignitatis certamen erat, ad concordiam reducere conatur, hortaturque, vt se iudicio Apostolico sistant, sanctionem eam antiquiorem memoria omni fuisse commemorat. Litteræ Apostolicæ dignæ maxime visæ sunt, quæ hoc in loco recenseantur. 10

» VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei R. in Romanorum Regem electo. Qui
» cælum terramque regit, is nimirum cæli nouit ordinem: & in terra potest cælestis pone-
» re ordinis rationem. Is exempla de superis ad inferiora deriuans, sicut in firmamento
» Cæli duo luminaria magna constituit, vt mundum vicibus suis illustraret, sic & in ter-
» ris maxima dona sua, Sacerdotium videlicet, & Imperium ad plenum spiritualium, mun-
» danorumque regimen, ad firmamentum Ecclesiæ militantis instituens, vtriusque pote-
» statis ita discreuit officia, vt eorum officiosa diuersitas nulla sibi aduersitate dissentiat: sed
» in commissi executione regiminis, ex officii debito in voti vnitate concordet: & ipsorum
» proculdubio pro futura concordia alterutrius alternis fulta præsidiis, ac vtriusque mutuis
» fota fauoribus opus iustitiæ liberius operetur: pacem mundo pariens: tranquillitatem 20
» inducens, & nutriēs vnitatē. Imperium si quidem ad salutem Sacerdotali auctoritate di-
» rigitur: & ipsius adiutum suffragiis, sedatis procellosis interdum imminentium tempe-
» statum turbinibus, tranquillum redditur, & quietum. Sacerdotium vero pium, & tutum
» habere debet refugium: Imperialem mansuetudinem cum sua veneratione coniunctam:
» vt Imperii Romani fastigium, & eius culmini præsidens, specialis aduocati, & defensoris
» præcipui circa Ecclesiam gerat officium: & in ipsius fortitudine brachii defensentur Ec-
» clesiæ libertates: & iura manu teneantur ipsarum: extirpentur hæreses: cultus Christianæ
» fidei amplietur: & inimicis consternatis eiusdem, in pacis pulchritudine sedeat populus
» Christianus: & in requie opulenta quiescat. Verum humani generis inimicus pacis im-
» patiens, amator litium, discordiæ seminator vtriusque profectibus inuidens claræ me- 30
» moriæ Wilielmo Romanorum Rege rebus humanis erepto, inter te, & carissimum in
» Christo filium nostrum Regem Castellæ, ac Legionis illustrem in Romanorum Regem
» electum, circa obtinendam eiusdem Imperii dignitatem, contentionis materiam susci-
» tauit: vt vobis circa hæc contendentibus, careret Imperialis regiminis commodis orbis
» terræ: & tanti brachii, tam vtilis, tam necessarii, tam cari carentiam, ex ipsius vacatione
» diutina, molestam admodum, & nociuam damnosa experiētia ecclesia prædicta sentiret.
» Sentit itaque, sentit mater Ecclesia tam populi sibi commissi, quam suam grauem de hu-
» iusmodi contentione iacturam. Creuit namque peruersorum audacia, & ipsorum abun-
» dante malitia, dum eorundem vacante Imperio, ipsi ecclesiæ defensionis debitæ suffra-
» gia subtrahuntur: liberius peccatis insistitur: hæreses pullulant, scandala suscitantur, mul- 40
» tiplicantur cædes, & strages, iniuriæ inualescunt: in persecutionum turbinibus Petri na-
» uicula fluctuat: & interdum, qui fidelium ipsius censeri nominē gloriantur, in arcum
» peruersum, fidei debitum non seruando, conuersi, tam in suis iuribus iniuriose impetunt,
» & molestant: illa nunc denegando pro libito: nunc illicite occupando: propter quod eā-
» dem ecclesia non immerito huiusmodi vacationem deplorat Imperii: & de animarum
» periculis, quæ peccandi libertas ingerit, ex intimis longa trahens suspiria, ingemiscit. Ex
» eo insuper quam dure, quam grauiter materna eius viscera quatiuntur, quod ipsa tam ca-
» ros filios, tam inclitos Principes in suo sentiens vtero collidentes, prudenter aduertit tu-
» am, & prædicti Regis potentiam in Christi blasphemos, & inimicos nominis Christiani
» potenter, & magnifice more solito exercendā, in proprium, & grāde domesticorum fidei 50
» detrimentum talibus contentionibus implicari. Hæc igitur, & alia incommoda dissen-
» sionis huiusmodi eadem ecclesia materno pensans affectu, in his auxilii sui dextram non
» subtraxit: sed vigilauit attentius: & attentione sollicita vigilanter intendit: multaque sol-
» licitudine peruigil laborauit, vt discriminibus tantis occurreret: teque: ac ipsum Regem à
» discordiarum dispendiis præseruaret. Et licet inter vos iudicis partes assumere, non sine
» causa distulerit, præsertim, cum tam tui, quam ipsius Regis nuntii, in recordationis felicis
» Alexandri Papæ prædecessoris nostri, nostra, & fratrum nostrorum præsentia constituti,
» super prædictis, iudiciarium Apostolicæ Sedis examen expresse vsque ad hæc tempora
» declinarint, dilationem tamen huiusmodi, etiam illa vtilitatis vtriusque partis conside-
ratio,

AERÆ NAT. CHR.

& paternæ pietatis cautela, pro vobis consilium capiens persuasit, vt vestris animis hoc habilitatis, interim ad reformanda inter vos amicitiæ fœdera, congruentia tempora captarentur; vt remedia promptiora paterent: per quæ occasione discordiæ sublata, vos glutinum solitæ caritatis vniret: ac in vestræ soliditate concordiæ, quam tractatus, qui super hoc, inter vos dicebantur haberi, promittere videbantur, sub sui Principis ductu pacifico daretur eidem sabathismus Imperio: & sedatis scandalis, quietis optatæ iucunditas proueniret: pestis exterminaretur hæretica: animarum pericula vitarentur: Ecclesia Cæsareo munita præsidio, & ab hostilibus erepta persecutorum incursibus respiraret: ac eorum, qui sub simulatę fidelitatis audacia nocent fidentius, temeraria nocendi confidentia refrænata, suorū iuriū integritate gauderet. Hæc quidē hactenus expectauimus anxij, hęc desiderauimus anxia expectatione diutius: in his prędecessoris, nostra, & fratrum ipsorum sollicitudo non defuit: secundum Apostolicæ circumspectionis iudicium, de contingentibus nihil omittens. Et quamquam, vt votis nostris sati: fieret in hac parte, huiusq; non fuerit ex alto cōcessum, tamen ad id nostra semper suspirauit intentio, ad id plenis desideriis anxiamur: non proponentes à cœptis desistere: quin circa negotiū huiusmodi, sub spe illius, qui facit magna, & inscrutabilia, qui facit concordiam in sublimibus, prosequi pacis semitas intēdimus: quidquid per nuntios, & procuratores partium, corā nobis nouissime his diebus propositum, petitumve fuerit, & responsum. Et quidem venerabilis frater noster Laur. Episcopus, & dilecti filii Guilielmus Archidiaconus Rossensis, ac Robertus de Baro ꝓcuratores, & nunii tui, à te plenariam potestatē habētes, vt in nostro consistorio tua proponerent negocia, & peterent cū sollēnitate, qua cōueniret, vocationē tuā sollemniter ad coronā, ac vniuersa, & singula circa hæc gererent fideliter: ac procurarent: quæ per veros nuntios, ac procuratores, ad hoc specialiter deputatos legitime possentagi: peti: & etiam procurari: coram nobis, & eisdem fratribus proponere curauerunt: quasdam consuetudines, circa electionem noui Regis Romanorum, in Imperatorem postea promouendi, apud Principes, vocem in huiusmodi electione habentes, qui sunt VII. numero, pro iure seruari: & fuisse hactenus obseruatas: à tempore, cuius memoria non existit: secundum quas infra annum, & diem, postquam vacat Imperium, talis debet electio celebrari: quacumque parte ipsorum anni, & diei, q̄ ad hoc iidem Principes duxerint deputandam: & ad Archiepiscopum Maguntinum, & Comitem Palatinum Rheni, vel ipsorum alterum, altero nequeunte, vel forsitan non volente, pertinet ad electionem ipsam celebrandam, diem præfigere: ac ceteros electores Principes conuocare. Quibus omnibus, vel saltem duobus ex ipsis, die præfixa conuenientibus apud oppidum de Franckenford, intus, vel extra ipsum oppidum in terra, quæ dicitur Franckforde, loco quidem ad hoc deputato specialiter ab antiquo, ad electionem ipsam procedi potest, & debet: secundum morem ipsius Imperii approbatum: & electione taliter celebrata electus, si electioni consenserit, ante Aquisgrani per dies aliquos facta mora infra annum, & diem post celebratā electionem eamdem, quando electus voluerit, per Coloniensem Archiepiscopum, ad quem id ex officio suo spectat, inungitur, consecratur, & etiam coronatur. Quo facto via præcluditur contra electionē, vel electum iam Regē Romanorū effectum dicendi aliquid: vel etiā opponendi: sed idem electus prædicto modo inunctus, consecratus, & coronatus pro Rege habetur: & ei tamquam Regi debet à subditis, & vassallis Imperii obediri: suo more homagia, & fidelitatis iuramēta præstari: assignari ciuitates: oppida: castra: & specialiter castrū de Treueris: ac alia iura Imperii infra annum, & diē, à tēpore coronationis eiusdem: ita q; si qui de vassallis Imperii ea homagia non præstiterint cōsueta, & nō reddiderint ciuitates, castra, & alia supradicta, illis, quæ ab imperio tenent eodem, sunt & ipsi priuandi. Et si votis Principum, ad quos spectat eligere, ad eligendū conuenientium, diuisis in plures, duo in discordia eligantur, vel alter electorum per potentiam obtinebit, ad prædictū Comitem Palatinum, tamquam ad huius discordię iudicem, est recursus habendus: ni forsan super electione, vel coronatione huiusmodi suborta discordia, per appellationem, vel querelam prædictorū Principū ad examen Sedis Apostolicæ, quo casu, ipsius est in tali casu cognitio, deferatur. Intelligitur autem is electus esse concorditer, in quem vota omnium electorum Principum, vel saltem duorum tantum modo in electione præsentium diriguntur. In discordia vero is etiam reputatur electus, de quo in loco non solito electio celebratur: & in termino, de communi consensu dictorum Principum non statuto, quē si forsan prædicti Principes infra annū, & diē, à die vacantis Imperii concorditer statuant, licet non exprimāt, quod ipsum peremptoriū esse velint terminum, terminus tamē ab eis pręfixus taliter, peremptori' reputatur. Porro iidē procuratores his,

AERA. NAT. CHR.

„ & aliis quibusdam prælibatis consuetudinibus adiecerunt, quod vacante Romano Imperio, die per omnes prædictos Principes, pro celebrāda Regis Romani in Imperatorem
„ postea promouendi electione, statuto, in Octauis Epiphaniæ Anno Domini MCCLVI.
„ apud memoratum oppidum de Franckenford quinque tantum de dictis Principibus,
„ tum per se, tum per alios, videlicet bonæ memoriæ Maguntinus Archiepiscopus, qui legitimo impedimento detentus, ipsi Coloniensi Archiepiscopo ea vice, in hoc commiserat vices suas, & dilectus filius nobilis vir Comes Palatinus apud Franckēford, bonę memoriæ vero Treuerensis Archiepiscopus, & dilectus filius nobilis vir Dux Saxoniæ intra dictum oppidum conuenerunt. Cumque idem Treuerensis Archiepiscopus, & Dux
„ Saxoniæ præfatos Archiepiscopum Coloniensem, & Comitem nec ipsum oppidum intrare permitterent nec ad eos exire vellent, super hoc sæpius requisiti, dicti Archiepiscopus Coloniensis, & Comes attendentes, ex lapsu temporis periculum imminere, si forsan
„ non fieret electo illa die, quæ ad hoc fuerat peremptorie constituta, præsertim cum de
„ anno, & die, post vacationem Imperii quindecim dies solummodo superessent, infra
„ quos nullo modo potuissent, propter locorum distantiam, & alias facti circumstantias
„ præfati Principes iterum conuenire, cum Prælatis, Ducibus, & aliis ibidem præsentibus
„ deliberatione præhabita, de ipsorum communi consilio, & assensu ad electionem procedere decreuerunt. Et tandem præfatus Coloniensis pro se, & dictis Maguntino, cuius
„ vicem gerebat, & Comite præsente, ac consentiente, Dei nomine inuocato, te in Regem
„ Romanorū elegit: & mox electionem huiusmodi, Magnatum, & aliorum astantium copiosæ multitudini publicauit: cui electioni, per carissimum in Christo filium nostrum
„ Regem Bohemiæ illustrem post paucos dies consensu præstito, demum tu, ad tuorum electorum, & aliorum Imperii optimatium, qui propter hoc ad te, in Angliam accesserunt,
„ instantiam, & requisitionem instantem eidem electioni, post diligentem super hoc tractatum habitum, consensisti: ac personaliter Alamaniæ Regnum ingressus: & moram apud Aquas Grani, quantum decuit, faciens, nec inueniens resistentem, post modum fuisti per sæpe dictum Coloniensem Archiepiscopum, ad cuius id spectabat officium, consecratus, inunctus, coronatus, ac inthronizatus regio more, in sede MAGNI CAROLI
„ nullo se inibi, coronationi tuæ re, aut verbaliter apponente. Recepisti quoque homagia
„ magnatum regni eiusdē: ac fidelitatis etiam iuramenta. Obtinuisti ornamenta, & insignia
„ Imperialia, quibus Rex Romanorum solet ornari, cum Romæ inungitur: ac consecratur
„ per manus summi Pontificis: & sacrum Imperii suscipit diadema: & sine quibus aliquis ad
„ vnctionem, consecrationem, & coronationem huiusmodi non solet, nec debet admitti.
„ Reddita insuper tibi fuerunt quam plurima oppida, castra, villę, & iura Imperii, tamquam
„ Regi: tuque ipsius regni possessionem adeptus ipsam tenes: & per sex annos, & amplius tenuisti. Ex his autem procuratores tui arguere videbantur, quod cū memorati Treuerēsis
„ Archiepiscopus, & Dux Saxoniæ recusando dicta die procedere, reliqui vero non veniendo ad terminum concorditer assignatū, se alienos ab electione reddiderunt ea vice, tu
„ ab omnib' Principibus, vel saltē ab iis, in quos totaliter ius eligēdi reciderat, cēseri debes
„ elect': pro certo, ac indubitato ponentes ius in regno, & Imperio supradictis, tibi electo,
„ prædictis consuetudinibus obseruatis vbi, & à quibus id fieri debuit, & nulli alii acquisitum: ac regium nomen, & Imperii diadema indubitate deberi. Supplicauerunt instanter,
„ & humiliter petierunt, tibi & huiusmodi nomen ascribi: maxime cum antedictus prædecessor noster id tibi, de fratrum suorum consilio ascripsisset: te in eisdem regno, & Imperio, quibuslibet aliis præferendo: sicut per ipsius litteras ostendere nitebantur: teque per
„ nos inungendum, consecrandum, & coronandum in Romanorum Imperatorem, aduocatum, ac defensorem Ecclesiæ, ad ipsum diadema, de nostris suscipiendum manibus, sine despendio vlterius moræ, vocari. & Apostolicum tibi fauorē impendi, præsertim cum
„ non tātum maior pars Principum prædictorum, immo omnes, excepto nobili viro Marchione Brandeburgensi, qui etiam paratus est tibi obedire, vt iidem nuntii proponebant,
„ electioni de te factæ consentiant: & tibi, tam ipsi, quam alii magnates Alamaniæ generaliter, tamquam suo Regi obediant: & intendant: petitionem suam illa indubitata, sicut
„ asserunt, in Imperio, & iure munita consuetudine fulcientes, qua dicta electione in Romanum Regem, secundum solitum morem Imperii, vbi, & a quibus debet, & postmodum per supradictum Coloniensem Archiepiscopum inuncto, consecrato, & coronato,
„ eo ipso regiū nomen adquiri: & si electæ personæ impedimenta non obuiant, vocandum
„ sine dilatione aliqua per summum Pontificē ad coronam: ad id non solum morē Imperii
„ approbatum, sed etiam quamdā felicis recordationis INNOCENTII PAPÆ III.
„ prædecessoris nostri decretalem epistolam allegantes ac dicentes: per contradictionem

memo-

memorati Regis, vel electionem, quæ de ipso facta dicitur, petitionem præmissam non „ ANNO
debere aliquatenus impediri: cum secundū prædictas consuetudines, & termino ad hoc „ NATI
statuto, de communi Principum prædictorum consensu, transacto, & post electionem „ CHRI
unam legitimam non cassatam, à solo nominato Treuerensi, qui propter noua pedagia, „
quæ in terra sua imposuit, erat tunc excommunicatione ligatus, nulla omnino forma ser- „
uata, in camera eiusdem Treuerensis Archiepiscopi, contemptis aliis principibus, clan- „
destine acceptata: cum nullā ab eisdē Principibus, super hoc potestatem haberet: quam, „
etiam si ab aliquibus habuisset, sicut quædam pro parte altera exhibitæ litteræ innuebāt, „
formam tamen ipsius, quæ secundum tenorem litterarum ipsarum, ad certam diem setā- „
10 tummodo extendebant, non eligendo ipsa die minime obseruauit. EX PARTE vero su- „
pradicti REGIS CASTELLÆ per venerabiles F. N. Garsiam Siluensem, & fratrem Domi- „
nicum Abulensem Episcopos, ac dilectum filium magistrum Iohannem capellanum no- „
strum Archidiaconum Compostellanum ipsius procuratores, actores, & negotiorū ge- „
stores generales, & speciales omnes in solidum, ita quod occupantis non sit melior con- „
ditio, mandatū habentes ab ipso, ad petendum pro eo, & suo nomine à nobis, & prædictis „
fratribus nostris coronam Imperii: & assignari sibi diem ad recipiendam ipsam: & ad agē- „
dum, respondendum, defendendum, & tractandum iura sua, & Imperii: & quidquid ho- „
nori ei⁹ expedire viderent: siue in ordinario, siue in extraordinario iudicio ageretur, fuit „
è contra propositum. QVOD prædictus dies Octauarum Epiphaniæ non ad eligēdum, sed „
20 ad tractandum super electione futuri Regis, & Imperatoris, & ad assignandum diē ad ce- „
lebrandam electionem eamdem, non per omnes, sed per quosdam ex ipsis Principibus, „
extitit assignatus: qua diē præfati Treuerensis Archiepiscopus, & Dux Saxoniæ per se, ac „
dilectum filium nobilem virum Marchionem Brandeburgensem, qui eidem Treueren- „
si Archiepiscopo, vices suas cōmiserat, nec non & procuratores memorati Regis Bohe- „
miæ, ad prædictum oppidum tamquā viri pacifici accesserunt. Supradicti vero Coloni- „
ensis Archiepus, & Comes cū ingenti armatorū multitudine, ad loca circū vicina ipsi op- „
pido venientes, requisiti per Treuerēsem Archiepum, Ducē, & procuratores prædictos, „
qui eorū impressionē verisimiliter formidabant, vt idē oppidum intrarent cum societate „
decenti, de assignando die ad electionē celebrandā, prout terminus exigebat, si ad hoc es- „
30 sent habiles, vna cū ipsis pacifice tractaturi, nō solū id facere contēpserunt, verū etiā pro- „
prii persecutores arbitrii præsumpserūt te in Regē Alamaniæ non sine multo contēptu a- „
liorū Principū, nominare. Memorati autē Treuerensis Archiepiscopus, Dux & procura- „
tor nominationē huiusmodi attendentes penitus esse nullā, præsertim cū dicti Coloniē- „
sis Archiepiscopus pro eo, q̄ bonæ memoriæ P. S. Georgii ad Velū aureum diaconū Cardi- „
nalē tūc legatū in Alamaniæ partibus manus iniecerat: ac venerabilem F. N. Podebiunn. „
Episcopum præsumebat detinere captiuum: propter, q̄ per eumdem etiam legatū extitit „
excommunicatus. Comes vero propter clericorum, & religiosorum cædes, & notorias „
captiones, & quia contra sententiam felicis recordationis INNOCENTII Papæ IV. præde- „
cessoris nostri, quondam Frederico, olim Romanorum Imperatori, & Corrado nato eius „
40 præstiterat publice consilium, auxilium, & fauorem, erant ipsius electionis tempore tam „
à Canone, quam ab homine variis excommunicationibus innodati: & Maguntinus Ar- „
chiepiscopus, cuius idem Coloniensis Archiepiscopus se vices gerere asserebat, in vin- „
culis teneretur: propter quod carens arbitrii libertate, præstare non potuit, prout iura ex- „
igunt, liberū in electione consensum: nec etiam de futuro præstitit: ad electionē celebrā- „
dam, certū terminum statuerant, subsequentem Dominicam passionis. Quo quidē ter- „
mino, vsq; ad Dominicam proximam Palmarum, continuato de die, in diem, & memo- „
ratis Maguntino, tunc à vinculis liberato, Coloniensi Archiepiscopo, & Comite requisi- „
tis, & nolentib⁹ interesse, dict⁹ Treuerēsis Archiepus à prędictis Rege Bohemię, Duce, & „
Marchione sibi, super hoc potestate cōmissa, dictū Regem Castellę suo, & aliorū nomine „
50 publice, ac sollemniter in eodem oppido de Franckford, Dei nomine inuocato, in Ro- „
manorum Regem, & Imperatorem elegit: & electionem ipsam, omnibus astantibus pu- „
blicauit: ideoq; Rex Castellæ ipsa electione sibi, per complures Magnates Imperii, ad i- „
psum, propter hoc in Hispaniā accedentes, postmodū pręsentata, electioni consensit eidē. „
Ex præmissis sane iidem procuratores, & nuntii prælibati Regis Castellæ dicentes electi- „
onem ipsam, vbi, & à quibus debuit, celebratam legitime, allegabant electionem eam- „
dem impediri non potuisse per tuam: quæ, sicut dicunt, nulla extitit ipso iure. Nam cum „
prædictus dies octauarum, non ad eligendū, sed ad tractandum de statuenda die & ipsam „
statuendum, ad electionem celebrandā noui Regis, fuerit nō per omnes prædictos Prin- „
cipes, sed per aliquos ex eis, vt præmittitur assignat⁹, qui, etiā si ad eligendū statut⁹ fuisset, „

AERA. NAT. CHR.

„ per maiorem partem eorundem Principum, minoris partis non obstante contradictio-
„ ne, mutari, & prorogari potuit, & exstitit prorogatus, cõstat electionẽ de te, maxime per
„ pauciores de ipsis Principibus excommunicatos, ipsa die octauarũ factam nullam peni-
„ tus exstitisse. Excommunicationem etiam contra memoratum Archiepiscopum Treue-
„ rẽsem obiectam, & consuetudinem, quæ de celebranda à tempore vacantis Imperii infra
„ annum, & diem, Regis Romanorum electione proponitur, ac alias omnes negantes alle-
„ gabant: quod si veritate huiusmodi propositio fulciretur, electio tua, quæ XV. diebus, de
„ ipso tempore tunc restantibus, celebrata fertur, ex hoc etiam nulla esset: cum non licue-
„ rit minori parti, maiori cõtempta, diem vltimam ipsius temporis præuenire. Per quæ ap-
„ parere dicebant, quod electores eiusdem Regis Castellæ, nolendo illo die eligere, non 10
„ fuerunt eligendi iure priuati: nec si etiã, vt pars aduersa proponit, ad minorẽ partẽ renuis-
„ sent exire. Nam cum infra prædictum oppidum de Frankeford Romani Regis, & Impe-
„ ratoris, & non alibi debeat electio celebrari, minor pars non poterat ad locum alium co-
„ arctare maiorem. Adiecerunt præterea inunctionem, consecrationem, ac possessionem
„ prædictas, quam quidem possessionem omnino negabant, & cetera pro parte tua, indu-
„ cta, cum ex electione tua, quę, vt prędicitur, nulla exstiterat, secuta fuerint, tãquam nulla,
„ nullum potuisse tuo munimentum afferre: aut eiusdem Regis Castellæ iuri præiudicium
„ generare: subiungentes Coloniensem Archiepiscopum supra dictum consecrationẽ, vel
„ inunctionem, seu coronationem, quæ ius tribuant, dare non posse: nisi ei, qui à maiori, &
„ saniori parte prędictorum Principum est electus. Alioquin illa sequeretur absurditas, ꝙ 20
„ solus Coloniensis Archiepiscopus precibus inductus, vel corruptus pretio, cui vellet
„ Imperium dare posset. Quod autem de litteris supradicti prædecessoris Alexandri præ-
„ mittitur, in quibus tibi Regiũ nomẽ dicebatur ascriptum, teq; in prædictis Regno, & Im-
„ perio fuisse prælatũ, multipliciter cõfutabant: tũ quia, quoties corã ipso prædecessore A-
„ lexandro, ac fratribus suis, de imperii negotio agebatur, idẽ prædecessor Alexãder publi-
„ ce asserebat, ꝙ super eodem negotio, nihil in dicti Regis Castellæ præiudiciũ attẽtaret: ꝙ
„ etiam ipsi Regi Castellę p litteras, & quondã A. de Ferentino suũ capellanũ, & nuntium
„ intimauit: propter ꝙ prædictæ per te inductæ literæ merito sunt suspectæ: nec credendæ,
„ de eiusdẽ prędecessoris A. cõscientia emanasse: tũ etiã, quia si de ipsius conscientia, & fra-
„ trum suorũ consilio processissent, cum iniuriosæ sint debẽt merito reuocari. Vnde iidem 30
„ Regis Castellę procuratores, & nũtii electionẽ de ipso factã, electione tua prędicta & his
„ quę pro te fuęrunt obiecta, nõ obstãtibus, fore legitimã, vt pote celebratã à maiori parte
„ ipsorũ Principũ, quos iidẽ ꝓcuratores, & nuntii variare nõ potuisse allegãt, & variasse nõ
„ credũt: immo fictione iuris ab omnib⁹: cũ alii, vt pote inhabiles, electioni nõ potuerint, vel
„ saltẽ noluerint in loco solito, & tẽpore debito interesse: ac ipsũ potiorẽ in prędictis Regno,
„ & Imperio arguẽtes, cum instãtia postularũt ipsi Regi Castellę cõsuetũ, fauorẽ & debitã in
„ huiusmdi negotio iustitiam exhiberi: apertius exprimẽtes hãc fore iustitiã debitã, hũc esse
„ fauorẽ in talibus cõsuetũ: videlicet, ꝙ quando aliqui ad Imperiũ in discordia Principũ eli-
„ guntur, Sedes Apostolica illũ, qui electus est à parte maiori, personæ impedimẽtis cessan-
„ tibus, denuntiat, electũ canonice: ac Regẽ nominat parte aliqua nõ citata: & ei fauorem 40
„ prestat, illiq; terminũ, ad recipiẽdã coronã assignat: etiã si alter taliter electorũ Regni pos-
„ sessionẽ præsumpserit occupare: sicut in electionib⁹ LOTHARII, CORRADI, OTHONIS, &
„ PHILIPPI, & aliorũ pluriũ obseruatũ fuisse dicebãt: ad hoc prędictã Decretalem episto-
„ lam inducentes. Eisdem autẽ præfati Regis Castellæ nuntiis petitioni prædictæ, super de-
„ bita iustitia exhibenda, porrectæ insistentibus, nos memoratum Rofensem Episcopum,
„ & alios tuos procuratores, de prædictorum fratrum consilio duximus, requirẽdos: si vel-
„ lent super præmissis subire tuo nomine nostrum, & Apostolicæ sedis examen: qui habito
„ consilio respõderunt, ꝙ cum sis Princeps Catholicus, nobis, & Ecclesiæ Romanæ deuo-
„ tus, ipsam caput Christianitatis, & fidei, tuamq; matrem, & dominam recognoscens, nec
„ intẽdas illius declinare iudicium, in quibus illud subire debes, & de iure teneris, & in Im- 50
„ perio ius habeas, ac Regni Alamaniæ, & eius iurium possessionem obtineas, parati erãt, in
„ quãtum prædicti mandati, quod à te habebant, se vires extendunt, pro te, ac tuo nomine,
„ tanquam pro Rege vero ac legitimo, priore, iudicium nostrũ, & Ecclesię Romanę subire
„ si quis appareret, qui te super præmissis velit impetere: aut aliquid, quocunq; modo pro-
„ ponere: propter quod tibi possit aliquod præiudicium generari saluis semper in omnibus,
„ & per omnia iurisdictione, potestate, officio, auctoritate, dignitate, honore, ac libertate
„ sacri Romani Imperii: eiusq; Principũ: ad quos specialiter spectat Romani Regis electio:
„ & quibus præiudicare non intendebant: vel alias quomodolibet derogare: petitionẽ tuo
„ præmissam nomine nihilominus repetentes. Ecce fili carissime dum ad petitionem iusti-

tiæ,

ABRA. NAT. CHR.

ab vna parte proceditur, nec ab altera iudicio ceditur, sed ipsius prosecutioni con-
[...]er instatur, nos, qui sperabamus, quod per tuam, & ipsius Regis concordiam, &
[...]ordem supradicti ordinationem Imperij, desideratæ quietis nobis serenitas arride-
ret, in indiciorum inquietos anfractus ingerimur: & expeditæ iustitiæ constantia in
ipsorum nos fluctus impellit. Ecce pacem expectauimus, & non venit: requisiuimus
bona, & turbatio strepitus iudicialis offertur. Profecto non id desiderabat Ecclesiæ, Im-
periali auxilio releuanda necessitas: non id exigebant laceræ partes Imperij: occupantibus
expositę manibus direptorum: non id requirebat Christianitatis, maxime his temporibus,
miseranda conditio: quam & intrinseca, plusquam ciuilia bella concutiunt: & inhuma-
niter efferatarum immanitates gentium: ac præcipue Tartaricæ feritatis affligunt: quibus
potius debebatur, vt per tractatus pacificos, Cæsarei culminis accelerãda prouisio, in vni-
tate capitis, viribus reintegratis Imperij, contra tot discrimina prouideret. Nos itaq; pacis
cogitatus sollicite cogitantes, ac de illius sperãtes omnipotẽtia, & immẽsa virtute, sub quo
curuantur, qui portant orbẽ, qui ventis imperat: & ad eius nutũ stat spiritus procellarum:
pacis tractatibus prouidimus insistendũ: & ideo hinc inde propositis a nobis, & prædictis
fratribus nostris, in discussione exactæ deliberationis inductis, de ipsorũ cõsilio, tã ad ma-
gnificentię tuæ pręsentiam, quã ad dictum Regem Castellæ nuntios deliberauimus desti-
nandos: qui vos ad pacẽ inuitent: ad q; dilectũ filium magistrum Guilielmum capellanũ
nostrũ Archidiaconũ in Ecclesia Parisiensi, virum vtiq; prouidũ, consilij maturitate con-
spicuũ, & nobis, ac eisdem fratribus plurimũ merito suę probitatis acceptũ, de cuius indu-
stria, & fidelitate nos, & ipsi fratres plene confidẽtes, ad tuã magnificentiã specialiter de-
stinamus. Et nihilominus, cũ simus omnibus in iustitia debitores, nec debeamus eã perso-
nis denegare sublimibus, qui super ipsa, etiã ab humilibus requisiti, nostri partes officij nõ
negamus, te, & eundẽ Regẽ Castellę citandos decreuimus: & te, de prædictorum fratrum
consilio, peremptorie præsentium tenore citamus: vt secundo die Mai proxime ventu-
ri Apostolico conspectui, per procuratores idoneos te præsentes: qui tuæ conscientiæ cõ-
scii legitimum, & plenum à te mandatum habeant: ad pacis tractatum, si Dominus dede-
rit, ineundum: & ad procedendum in ipso negotio: prout honori Ecclesiæ, ac pensata ta-
lis, & tanti conditione negotii, sine offensa iustitiæ, videbimus expedire.

Hęc fusius fortasse, latiusq; quã instituti mei tenendi ratio tulerat, sunt apposita: ne his, quæ ab Onufrio Panuinio, qui Auentinianam opinionem, tota mente penitus insitam comprehenderat, in peculiare commentarium referuntur, in eundem errorem, qui se vetustatis amatores profitentur, induci possint.

Valentini regni arces, quæ in defectione perstiterant, à Rege vindicantur. Induciis cũ Alazdraco pactis, vt regni finibus excedat, constituitur.

Pontius Caprera Vrgellitanus Comes moritur: cui Ermengaudus F. succedit. Ermẽgaudo breui fato functo Aluarus frater sufficitur.

1295. 1257. Ilerdæ Augusto mense fœdera inter Aragoniæ, & Castellæ Reges Soriæ conuenta confirmantur: atque denuo sanciuntur. Iudicium damnorum, & detrimentorum vtrimque illatorum constituitur. De ea re definienda à Rege mandatum habent Martinus Peresius Artasona Pręfectus Iustitiæ Aragonum, Rudericus Peresius Turiasonensis, Simon Tobia Gonzaluus Lopesius Pomarius: & Valentino regno Rex Simonem Focium, virũ inter Aragonios proceres primarium præficit.

Quod Nauarri Regis Imperio non parerent, & ab eo deficerent, neque pactis cum Theobaldo Rege, conuentis assentirentur, regnorum finibus bellum commouetur. Id. Nouemb. cum Gaufredo Beamontio Nauarræ Senescallo induciæ fiunt.

1296. 1258. Rex Mompellerium contendit: Carbolio cum Ludouico Francorum Rege ad colloquium deuenit: quo in loco Maio mense summæ coniunctionis vinculis deuinciuntur. Constituunt, vti Isabella Regis filia natu minima Philippo Ludouici F. regni successori nubat. Dotis, & arrarum nomine Isabellæ vetusto Galliæ more, & instituto, quinta regni pars, arcibus, & propugnaculis receptis, assignatur.

A. D. V. Id. Mai Carbolio Reges actiones de controuersiis omnibus vtrimq; cõstitutas remittũt: iuraq; cõdonãt. Ludouicus enim Rex, Barcinonẽsis, Vrgellitanæ, Ruscinonẽsis, Emporitanę, Ceretanę, Cõfluentinę, Gerundensis, & Ausetanę ditionũ suprema iura, potestatem, & fidelitatis dominatum repetierat. Noster vero Carcasonensem, Rhodensem, Lauracensem, Biterensem, Leocatensem, Albigensem, Rhuensem, Fuxensem, Cadurcẽsem, Narbonensem, Mineruensem, Fonoliadensem, Saltuensem, Petrapertusensem, Amilianã, Crodonensem, Gabaldanam, Nemausensem, Solensem, & S. Egidii ditiones, & earum iura, & potestates à capite arcessit. Vicissim alter alteri iure suo cedit.

AERA. NAT. CHR.

Eo ipso tempore Rex id omne ius, quod repetere, in Gallia Prouincia Folcalqueriensi, Arelatensi, Auenionensi, & Massiliensi ditione, aut obtinere poterat, Margaritæ Francorum Reginæ, Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis fratris filiæ attribuit: sed cum earum ditionum Carolus Ludouici Francorum Regis frater germanus, qui Beatricem Raimundi Berengarii Prouinciç Comitis filiam natu minimam duxerat, esset potitus, eas quo iure, quave iniuria, Ludouico Rege fratre permittente, sibi vsurpat.

1297. 1259 Cum Alfonsus Regis F. inhumane, & indigne à patre habitus, ab Aragonensibus, & Catalanis proceribus incitatus præcipiti motu, atq; impetu ruere videretur, Rex, vt commotionem sedet, Valentinum regnum Aragonio contribuit, & eorum heredem Alfonsum instituit.

Quod Bonifacium Sabaudiç Comitem Taurini tumultuantes comprehenderant, qui ab eius imperio defecissent, Altenses adhibito dolo, cum sibi subtrahunt. Mox liberis in custodiam Altensibus traditis Bonifacium dimiserant. A. III. K. Mart. Rex Monspellerii, ciuitati Altensi bellum se inlaturum minitatur: prouocatque: nisi intra mensem Bonifacii filios qui misere in vinculis attinebantur liberent: neue in Bonifacii ditionem irrumpãt cõmonet. Ea Regis prouocatione deterritis, & subsidiariis copiis Petrus Bonifacii patruus consilius, eius ditionis Bonifacio vita functo potitur.

Aluaro Caprera Vrgellitano Comite à Rege dissidente Raimundus Folchio Cardonensis, & magna Catalanorum procerum pars patrio more, atq; instituto, quod lege permissum esset, à regio dominatu desciscunt. 20

1298. 1260 Alfonsus Castellç Rex pactis Soriç conuentis, Alfonso Lupio Pharensi Ceruérę, Agredæ, Aquilaris, Arnedi, & Autolis oppidorum arces earum pactionum pignora tradit. Totidem arces Aragoniæ Bernardo Guilielmo Entenzę à Rege traduntur.

Regis F. Alfonsus Constantiam Gastonis Beneharnensis filiam vxorem ducit. Breui eæ nuptiæ factis sponsalibus, morte Alfonsi funestantur: qui nullis superstitibus liberis decedit. Ad D. Mariæ in Cœnobio Verolensi tumulatur: princeps fortuna, cum sua, tum publica aduersa, adflictaque versatus.

A. D. V. K. Aug. Barcinone interuentu Guiroldi Postæ, Maioris Egnatiensis, & Iacobi Mostacii, Manfredi Siciliæ Regis legatorum, Constantia Manfredi F. quam ex Beatrice Amadei Comitis Sabaudiç filia vxore susceperat, Petro Regis filio despõdetur. Dos L. M. auri vnciarum Constantiæ à patre dicitur. Beatrix antea Marchioni Salasso nupserat. 30

Raimundus Penafortius ordinis Prædicatorum vir insigni sanctitate venerandus à Rege ad Vrbanum IIII Pont. Max. legatur: qui eius fidem obtestetur, vti Manfredum supplicẽ, misericordiamq; implorantem sibi, & Ecclesiæ cõciliet. Quæ Rex summis precibus contenderat, non modo obtenta non sunt, sed nihil Pontifex, quantum eniti potuit prætermittit: quin Regem à Manfredi coniunctione, & affinitate auocet: deterreatque: ne amicitiam cum Hanfredo Principe Tarentino coëat: Ecclesiæ inimico, atque perduelli. Eæ tamen nuptiæ diuino numine, atque prouidentia omnibus anteponuntur: quibus maximæ nostris principibus & fortunæ, & dignitatis accessiones fiunt. 40

Bellum maius in conspectu domi erat, quam à subita defectione, & alienatione procerum geri posse crederetur. Aluarus Vrgellitanus aliquot arces recuperat: & extra ditionis suæ fines incurrens Barbastrensibus plura detrimenta infert.

Petrus Regis F. alti animi princeps, qui indulgentia paterna, hereditario regno Alfonsum fratrem natu maiorem pepulerat, nimis magna cupiditate Iacobum fratrem sua hereditate euertere cupiens, quod vereretur Valentino regno à patre donatum iri, Id. Oct. Barcinone clam admotis aliquot familiaribus obtestatur, si firmum, ratumve testamentum patris, donationemve stipulatione sanciret, metu regio perterritum, inuitum, atq; maiore vi permotum fuisse: & se inuito, atq; repugnante factum. 50

Septembri mense vniuersæ ciuitates regni societatem, & communitatem inter se coëunt. Vnionem vocant: quod durius, quam mores, & instituta maiorum ferunt, leges sciscunt: vt impotenti, & effrenatæ latrocinantium, & grassantium audaciæ, & temeritati obuiam eatur. Cum ob eam causam, armis incitatæ ius suum exequi conarẽtur, consceleratorum manus grauissimas scelerum pœnas reipublicæ pendunt.

1299. 1261 Id. Apr. Valentiæ Rex Ferdinandum Sanctium F. ex contubernio filiæ Sanctii Antilionis, ex proceribus Aragoniæ primarii genitum, quem naturalem filium appellat, & Guilielmum Torrelliam in Siciliam pręmittit: vtiis arbitris nuptię Constantię Manfredi Regis filiæ sancirentur: & nurum ad se regio comitatu deducant.

Mur-

Murtienses Mauri tumultuantes rebellionem vna die faciunt: & Regi Granatensi addicti, à quo sollicitati fuerant, proditione vrbium, ingentem terrorem efficiunt: quod externi etiam illorum defectionem sequerentur.

AERÆ NAT. CHR. 1300. 1262

Sacro Pentecostes die nuptiarum Philippi Francorum Regis F. & Isabellæ Regis F. sollemnia Claramontis Aruernorum oppido celebrantur.

Constantia Manfredi Regis F. in Prouinciam Galliam deuehitur: & Mompellerium à Bonifacio Anglano Montalbani Comite, Manfredi auunculo, aliisq; Siculis proceribus deducitur. A.D. XVII. K. Iul. Petro in matrimonium collocatur.

Petro, & Iacobo regiis filiis de regnorum successione contendentibus, atq; dissidentibus, Rex existimans se discordiarum, & seditionum omnium sementem sublaturum, si rato eorum assensu regna partiretur, A.D. XII. K. Sept. Barcinone Aragoniæ regnum, & Barcinonensem Comitatum à Cinga ad Pyrenæi promontoriũ, quod illa ætás Crucium caput vocat, & in Perlliosium, & Panizasium ipsius Pyrenæi colles, Petro attribuit: & Valentinum regnum adnectit. Iacobo Balearium, & Pityusarum insularum regnum, Ruscinonensi, Illiberitana, Confluentina, Cæretana, & Vallespiria ditione adiuncta, & Mompelleriensi dominio contributo, condonat. Filios heredes alterum alteri substituit: Petro de paterna iniuria conquerente, quod se, immensa donatione in fratrem collata, defraudaret: cum diuideret, quæ separari è re publica non esset. Præterea Rex minorem natu filium, eiusq; heredes, earum ditionum vsu contentos esse, dominium vero, & potestatem supremam penes primigenium, eiusq; posteros redigi statuit.

Cum de finibus, inter Castellæ, & Aragoniæ regna controuersiæ orirentur, VI. viri eis terminandis præficiuntur. E regno Castellæ Paschalis Episcopus Iaenensis, Egidius Garcesius Aza & Gonzaluus Rudericius Atienza: ex nostris vero delegantur Andreas Albalatius Episcopus Valentinus, Sanctius Calataiubius, & Bernardus Vitalis Besalunensis. Constituunt, vti Reges damnorum vltro, citroq; illatorum æstimationem suis dependant.

1301. 1263

Non. Mart. Cæsaraugustæ Petrus Iohannius Calatrauensis militiæ Magister Regem conuenit: exposcitq; vti regni finibus appropinquet: & labantibus generi rebus opem, auxiliaresq; copias admoueat. Mauri, qui ex Mauritaniis transmiserant, Murtiensibus, & Granatensibus adiuncti immanẽ tumultum, & vastitatem Bæticæ inferunt. Rex Catalanos Barcinone, Aragonenses Cæsaraugustæ ad conuentus agendos cogi imperat: vt videant, nequid in ancipiti causa, respublica detrimenti capiat.

Ilerdæ Pontius Peralta, & Bernardus Mauleo, Rege de more assidente, armorum iudicio inter se decertant. Præfuit ex maiorum instituto, singulari eorum certamini Petrus Moncada Cataloniæ Senescallus: cuius magistratus iura, & prouentus cùm vetustate obsoleuissent, & de ea re controuersia cum Rege oborta esset, eius definiendæ IIII. viri deliguntur: Simon Peresius Areno sius, Thomas cognomento Sancti Clementis, Guilielmus Zafala, & Arnaldus Boscanus militarium, & castrensium legũ scientia pręstantes.

Guilielmus Rocafullius Mompellerii procurator à Rege ea de causa ad Allobroges legatur, vti cum Petro Sabaudiæ Comite, de Beatrice Amadei Comitis eius fratris filia, Iacobo filio in matrimonium collocanda transigat.

Babyloniæ Soldanus præclara de Rege fama commotus, Alexandria legatos ad Regem mittit: voluntatis, & studij erga eum indices. Rex Raimundum Ricartum, & Bernardum Porterium collegat: qui magnificentissimo apparatu Alexandriæ excipiuntur. Honoris, & dignitatis causa Soldanus Aragonium vexillum propter se in Arsacitarum solio constitui imperat. Certum exstare eiusdem ætatis auctorem comperio, qui prodiderit, Porterium, missarum solemnibus celebratis, Soldani filium, ipsius Soldani rogatu militaris cinctus auctoramento, Regis Aragoniæ nomine decorasse.

A.D. II. Id. Feb. Cæsaraugustæ Rex Arnaldo Barcinonensi Episcopo, & Pontio Hugoni Comiti Emporiarum committit, vti de Maria filia in matrimonium filio Roberti Atrebatensium Comitis, Ludouici Francorum Regis fratris, aut filio Ducis Burgundię tradenda partes suscipiant. Deliberat etiam, vti Iacobus filius filiam eiusdem Burgundiæ Ducis vxorem ducat.

A.D. VI. K. Mart. cum Rex Cæsaraugusta Exeam contenderet, militaribus copiis quas Alfonsi Regis subsidio premittit, Arnaldum Fontouã, Ferrizium Lizanã, Simonem Peresium Aierbium, Fortunium Abenem, & Fortunium Peresium Isuerrium duces præficit: toti tamen officio maritimo Petrus Ferdinandius Regis filius præponitur. Cum magnos sumptus Rex in eam classem comparandam fecisset, a prædiuiti Iudæo, & eius nationis in primis nobili Iahudano maximis facultatibus subleuatur.

1302. 1264

AERA. NAT. CHR.

Catalani, qui Barcinone conuentui agendo intersunt, A.D.IX.K.Decemb. Bouatici tributum, quod Balearico, & Valentino bello dependerant, in sumptus bellicos Murtiensis expeditionis Regi condonant.

Cæsaraugustano in conuentu Rex, cum de subsidio Regi genero, tam affectis rebus inferendo referret, & Bouatici tributum in eos sumptus impendi æquum esse iacit, priuatas causas, publicis, & honestis rationibus nostris anteponentibus, magnæ turbæ, & noua mala miscentur: atq; concitantur: dum acerbissimam capitum exactionem, & externa, & numquam impensa, aut vsurpata tributa reiiciunt. Præcipuis suasoribus, & impulsoribus Ferdinando Sanctio Regis filio, & Simone Vrrea eius socero adeo grauis excitatur tempestas: vt leges, & instituta maiorum intermissa, & violata vniuerse proceres conquerantur: ac de libertate retinenda, & vindicãda conspirent. Plures ex proceribus vrbe egressi Alauonam, cum fœdus inter se coiissent, & societatem iniissent, secedunt: & omnia raptim, atq; turbate aguntur.

Conuentu, non de more, cum celebrari, ac peragi rite desiit, dimisso, sed pertumultuose dirempto, & proceribus ad arma conuolantibus, Rex suas copias, vt eorum conatus comprimat, Montione cogit. Cum proceres in eo eniterentur, vti cõtrouersiæ omnes, actionesq; litium Præfecti Iustitiæ Aragonum iudicio, atq; sententia transigerentur, deciderenturq;, Regi æquũ visum fuit, vt omnes iudiciariæ controuersiæ, & lites quæ inter se, & regni proceres, & ingenuitatis, & nobilitatis iure fungentes verterentur, à Præfecto cõstituerẽtur: easq; Præfectus, & regio, & procerũ, nobiliũq; consilio, qui in regia aula cõmorarentur, decideret: modo ne partiũ cõpotes, aut participes essent. Adhæc cũ is magistratus Præfecti Iustitiæ Aragonum, & a se, & a superioribus Regibus renuntiari soleret, se eum morem in posterum retenturum pollicetur: & eum magistratum viris militaris muneris auctoramento perfunctis mandaturum. Induciis depactis de controuersiis omnibus Rex, & proceres apud Cæsaraugustanum, & Oscensem Episcopos compromittunt.

Rex Petro Sesesio primario, & nobili in primis viro Medianam, & vicos omnes, qui Medianæ erant contributi condonat: eo iure, quo à Petro Rege parente Petro Sesesio patri fuerant attributa.

1303. 1265. Aprili mense, peractis Exeæ conuentibus, plures leges sciscuntur. In primis sanciunt: ne Rex, eiusue posteri Reges honores, & militaria beneficia condonent: nisi iis, qui cognatione paterna, & stirpis natura, ex procerum sanguine, & ortu procreatus sit: neue exteris hominibus tribuantur. Ne quis procerum, nobiliumve bouatici, aut scripturæ tributum herbaticum ipsi appellare consueuerant, dependat. In controuersiis omnibus, quæ inter Regem, & nobilitatem subortæ sint, Præfectus Iustitiæ Aragonum iudex sit: easq; consilio procerum, & nobilium dirimat: reliquas vero procerum, & militaris ordinis virorum causas Præfectus Iustitiæ Aragonum, Regis, & procerum consilio dijudicet. Rex liberis iusto matrimonio genitis honores, militariave beneficia ne attribuat. His obstitutis proceres ab seditione, ad bellum Murtiensibus inferendum versi.

Rege Alfonso aduersus Granatenses bellante, socer Murtiensibus bellum indicit.

MVRTIENSE BELLVM.

Nouus hostis veteri adiunctus animum Regis maxime commouit: vt omni virium conatu bellum gerat. Cum in procinctu res esset, ex II. M. equitum, quos sub signis stipendia mereri recensuerat, ad DC. conuenisse comperit. Setabis, & Biarii finibus bellum infert.

Vilienenses, & Eldenses primi deduntur. Hos sequuntur Illicitani, Origuelenses, & Alicantenses: qui vastatis agris in deditionem venire, obsidesque dare coguntur. Traiecto Tadere flumine Alcaracii Rex cum genero ad colloquia congreditur. Cum bellum & suscipi, & geri pro dignitate regia, ac confici oporteret, Rex militares omnes copias, & veteranas, & oppidanas exciuit.

Manfredo Siciliæ Rege execrationibus ab Ecclesia interdicto, & potestate regia, atq; imperio abrogato, Clemens IIII. P.M. Perusii A.D.XI K.Iul. Pontificatus anno I. A. Basilicæ XII. Apostolorum presbytero, R. Sancti angeli I. S. Nicolai in carcere Tulliano, & I. S. Mariæ in Cosmedin diaconis Cardinalibus committit, vt Carolo Andium, & Prouinciæ Comiti leges imponant: quibus ad Siciliense regnum ab Ecclesia adsciscı debeat.

Delegati à summo Pont. Cardinales Romæ apud Lateranum in Basilica Saluatoris, quæ Constantiniana appellatur, ante sacratissimum altare ipsius Basilicæ, A.D.IIII.K.Iul. conditionibus Carolo Comiti propositis, regnũ Siciliæ, & quam terrã citra Pharũ vocabant, vsq; ad confinia terrarũ Romanæ Ecclesiæ, quæ regio Siciliensi regno cõtributa erat,

vrbe

Beneuentana excepta, perpetuo eidem Carolo, & heredibus eius Pontificio man- conferunt: & de more, tradito Eccleſiæ vexillo, in poſſeſſionem mittunt. Ea re tranſ- acta Carolus, ſatis magno comparato exercitu in Samnium, & Campaniam inuadit: vt Manfredum regno deturbet.

ABRA. NAT. CHR.

Ad ſummam Valentini regni felicitatem, eo tempore defuit, vt ingens, & pernicioſa ſentina reipublicæ exhauriretur: Maurorum natione ab eius finibus exterminata: atque expulſa. De ea re Clementem IV. P. M. magnopere Regem voti reum admonuiſſe accepimus: dignaque ea cohortatio viſa eſt, quæ hoc in loco repręſentaretur: quod non Regi modo, ſed futuris etiam Regibus diuina ea commonitio ſe penitus inſinuari videatur.

CLEMENS Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei I. Regi Aragonum illuſtri. Agit, nec immerito, mater Eccleſia, dum lætanter tua magnifica geſta commemorat, dies feſtos iucunditatis, & lætitię cantica replicat: tui zeli feruorem, & ſtrenuitatis merita, tã cari, & deuoti filii, quaſi recenter quotidie delectabiliter recenſendo. Exſultat, & iubilat in tuorum felicium commemoratione ſucceſſuum: per quos contra Sarracenos nominis ſui blaſphemos, & Catholicæ fidei perſecutores infeſtos, ſalutem populi Chriſtiani dextera Domini virtuoſe in tuis manibus, & data tibi ab ipſo virtute direxit. Apud bonorum omnium largitorem preces deuote multiplicat: vt in hac zeli rectitudine, in hac fidei puritate, te in tempora longiora conſeruet: quod nos eo poſtulamus auidius, eo inſtantius petimus, quo tibi vinculis caritatis ſolidioris adſtringimur: ad honorem tuum ſoliditate ſincerioris dilectionis afficimur: & ſalutem tuam ſincerius affectamus. Hæc quidem nos mouent efficaciter, & inducunt: vt ſerenitatem tuam paternis adeamus commonitionibus: & attentis exhortationibus excitemus aduerſus ea, quæ grandia pericula temporaliter etiam tibi, & poſteris tuis ingerere, tui nominis claritatem inficere, ac Creatorem tuum contra te poſſent grauiter prouocare. Conſidera igitur fili, conſidera: cum te tam experientia cogat aduertere, quam familiaria etiam exempla ignorare non ſinant: quam grauibus ſit res plena periculis. Sarracenorum in terra tua retentio: qui licet ad tempus occultent iniquitatis ſuæ, neceſſitate cogente, propoſitum: illud tamen quam auide, quam ardenter, immo etiam quam inique captata opportunitate reuelant. Profecto nec diſcreti conſilii eſt, nec tutum, tam perfidos, tam plenos nequitia inimicos habere domeſticos: vel tenere vicinos: non magis quam nutrire ſerpentem in gremio: vel ignẽ in ſinu. Quod ſi te forſan ad huiuſmodi retentionem ipſorum, aliqua ex illis proueniens inducit, immo vt verius dicamus, ſeducit vtilitas, tanto præponderet in tuæ magnanimitatis iudicio, & recto libramine rationis acerba tui contumelia Creatoris: quam aſſidue patitur: Sarracenis eiſdem inter Chriſticolas diebus ſingulis, clamore publico, certis horis, nomen extollentibus Machometti: quanto proculdubio ferres, & re vera ferre deberes acerbius illatas, inter tuos ſubditos celſidutini tuæ iniurias: quam inter eos, qui tuæ non eſſent ditioni ſubiecti. O quam debet eſſe deteſtabile, quam amarum, tibi præcipue qui ab annis teneris illius cultores, & cultum infra fines ipſorum totis viribus perſequendo, ad eorum exterminium laboraſti: nunc ipſum in regnis tuis pati, per culturam huiuſmodi taliter exaltari. Nonne conſideras, quod per hoc detractorum linguis exponeris? qui quaſi veriſimiliter aſſerent, quod in omnibus tuis laboribus, quos nullis vitatis periculis, in ipſorum perſecutione, ab adoleſcentiæ tuæ initiis pertuliſti, non exaltationem fidei, ſed tua venabaris commoda: tuis ſolummodo vtilitatibus intendebas. Porro etiam amicorum forte alternabũtur iudicia: ſi propter vtilitatẽ pecuniariã, ſic tuis laudabilibus actibus detrahi, tantũ ſuperni Regis opprobriũ, tãtam Chriſtianitatis infectionem, q̃ ex eorundem Sarracenorum cohabitatione horribili, deteſtandis horroribus & horrendis ſpurcitiis non eſt dubium prouenire, amplius patiaris. Et quidem vel huiuſmodi obloquẽtium detractioni conſentiens, vel ipſe tibi contrarius videreris: ſi Sarracenos eoſdẽ in ſuis partibus perſequens in tuis ipſos ſuſtines patienter. Hæ ſi diſcuſſa debitæ meditationis examine, in rationis conſiſtorium introducas, ipſos, nec dubium, prout excellentiam tuam decet, prorſus abiiciens, & profugans, extra tuæ ditionis terminos effugabis: ad quod magnificentiam regiam, vt tuæ ſaluti prouideas, vt tuæ famæ conſulas, vt conſultius periculis, quæ tibi, & ipſis poſteris, vt præmittitur, per eos imminere poſſunt, occurras: & paterno affectu, & omni, quo poſſumus ſtudio inuitamus: præſertim, vt reddas altiſſimo votum tuum, quo ad id publice diceris obligatus: ſicque oppilentur ora contra te inique loquentium: tuque prout es, & fidei zelator præcipuus, & ad ipſius exaltationem labores dirigere cenſearis: ad quã cum feruẽter intendas, regalem prudentiã oportet attendere, quod Eccleſiæ ſtatus, & fidei, earumque negotia, ea ſunt indiuiſibili vnione coniuncta, vt altera, reliqua in honore non habita, honorari non poſſit. Nec enim poteſt fidei derogari, quin nimis Ec-

ÆRRA. „ clesiæ detrahatur: nec ipsius Ecclesiæ honori, ac libertati detrahi, quin & fidei, quantum
NAT. „ in detrahente fuerit, derogetur. Nec igitur tu, qui eiusdem fidei vacasti semper, & adhuc
CHR. „ vacas semper negotio, eidem si Ecclesiæ iniuriosus fueris, existas iniuriús decet. Præterea
„ quod Iahudanum Iudæum quæstoriis muneribus præfecerat, pia etiam illa, quæ ad Iudæorum peruicaciam coercendam, admonitio pertinet, minime tacita erat prętereunda:
„ ita enim subdit.

„ Vt autem Princeps inclite zelus tuus erga defensionem eiusdem orthodoxæ fidei,
„ quam, tamquam Christianissimus indefesse prosequeris, vndique contra ipsius hostes, &
„ æmulos aperte reluceat, in ipsius auxilium contra Iudæos, qui prę cæteris eamdem fidem
„ persequentibus, & nomen blasphemantibus Christianum, & illud blasphemant amarius, 10
„ & illam nequissime persequuntur, fauor tuus apertissime inualescat: vt Iudæos de cætero
„ ad aliqua officia non admittens: ipsos in aliquo non extollas: sed in quantum concessa eis
„ à Sede Apostolica priuilegia patiuntur, ipsorum refrenando malitiam, deprimas: & conculces: nec prætereas illorum blasphemias incorrectas: sed illius præcipue castiges audaciam: qui de disputatione, quam in tua præsentia cum dilecto filio religioso viro fratre
„ Paullo de ordine Prædicatorum habuerat, multis confictis, adiectisq; mendaciis, librum
„ composuisse dicitur, quem ad sui dilatationem erroris in varia exempla multiplicans, per
„ regiones varias destinauit: cuius ausum temerarium sic debite censura iustitiæ, absque tamen mortis periculo, & membrorum mutilatione castigetur, vt quod excessus meruerit,
„ districtionis seueritas manifestet: & ipsius exemplo aliorum audacia compescatur. Super 20
„ his igitur serenitatem regiam monemus, &c.

Quod tamen ad Sarracenos attinet, ita diuino nutu, atque prouidentia omnia administrante euenit, vt leuiore opera, cum inexpiabiles hostes essent, expugnarentur: & virtute, victoriisque frangerentur, edomarenturq;: quam deuicti, & subiecti expellerentur. Satis constat Regem, forte vt animos Sarracenorum, qui in Aragonia permanserant, muneribus leniret, & commodorum compensatione ad pietatem traduceret, multa fuisse largitum: priuilegiumq; illis, posterisq; eorum Exeæ, A.D.VI.K. Mart. Anno MCCLXIII, irrogauisse: quo à primiciarum tributis, quæ ex prædiorum fructibus pendere consueuerant, vindicauit.

1304. 1266 A.D.IV. Non. Ian. Rex Oriquela egressus Murciam castris circumsidet. Obsidio inde primariæ vrbis, & munitiones, & interdum per occasionem impetus oppidanorum in regias stationes: præliaque haud parua fieri, & tempus teri, neutro inclinante spe: videbaturque diuturnus futurus labor, si spatium ad opem ferendam, oppugnantes dedissent. 30

Rege vrbem primo impetu oppugnare adorto, postquam is conatus parum procedit, opere ac vineis demum muro admotis, in Regis ditionem vrbem, atque agros dedere pollicentur. Pactis induttiis, paratos esse imperata facere, & certam ad diem nostros propugnaculis vrbis, atq; vicinis oppidis recipere, spondent.

Cum Manfredus bellum trahere posset: siue nimia confidentia, siue suos, ac regnum desperans, Carolo regni fines inuadenti ad Beneuentum occurrit. Manum cum hostibus 40 ingenti prœlio, A.D.IIII.K. Mart. conferens, suis pulsis, atq; in turpem fugam conuersis, in acie prœlians mortem occumbit. Carolus omnium cis fretum regionum, & Siciliensis regni breui potitur.

Februarii mensis fine Murtienses Mauri Regi deduntur. Arces omnes ab hostibus ereptæ, quæ inter Murtiam, & Ilorci rebellionem fecerant, recuperantur. Insignis à Rege gloria parta: quod regnum sacro bello quæsitum, & Maurorum defectione ereptum, profligatis hostibus, genero in veterem dignitatem vindicauerit. Vilienensibus, & Alicantensibus finibus copiarum ductores pręficiuntur Artallus Luna, Simon Vrrea, Berengarius Arnaldus Anglesola, & Galcerandus Pinosius.

Petrus Sanctius Præfectus Iustitiæ Aragonum. 50

1305. 1267 Quod æreus nummus lamina aurea perquam tenui obductus pro aureo iactaretur, atq; signaretur, & adulterini ii nummi passim tota Hispania, pro legitimis expenderentur, & nobiles quidam viri eius criminis infamia affecti postularentur, & in eos crimen intenderetur, cum iudicio conuicti essent, Rex Turiasone, A.D.VII.K. Nou. more maiorum in eos animaduerti imperat: eique maleficio supplicium constituitur: vt viui in flumen mergantur.

1306. 1268 Rex Alcanicii festum natiuitatis Domini diem celebrat. Sollemnibus incipientis anni Dertosæ peractis, Valentiam contendit.

Maria Regis F. Cæsaraugustæ moritur: & in æde Saluatoris sepelitur.

Martio

AERA. NAT. CHR.

Martio mense Aluaro Caprera Vrgellitano Comite vita functo, magnæ in Catalo-niæ turbæ miscentur à Raimundo Fulchone Cardonensi: qui eius ditionis potiri conten-dit: vt Ermengaudum Aluari, & Cæciliæ Fuxensis Comitis sororis filium, quem non iu-sto connubio natum constabat, in possessionem mittat: reiecta Leonora Aluari F. quam ex Constantia Moncada legitima vxore susceperat. Rex in Cataloniam omni festinatio-ne properat. Ceruaræ subsistens oppida Vrgellitanæ ditionis sibi addicta præsidiis muni-ri imperat: ac reliqua inuadere nititur.

Rex cum omnium sanctorum festum diem Ceruaræ celebrasset, in Carpetaniam proficiscitur: quod à Sanctio filio Toletano Antistite Toletum arcesseretur: vti in Nati-uitatis festa celebritate, primis eius missarum sollemnibus mysteriis, sancto, augustoque regiæ vrbis fano assideret. A genero Alfonso Rege Hortæ, in ipsis regnorum confiniis excipitur.

1307. 1269

Regiæ maiestatis imperium eo reciderat, vt haud dubie virtute, ac rerum gestarum gloria, magnum apud vltimas gentes Regis nomen esset. Adhæc terminatis finibus, ma-ximis bellis confectis, cum votis nuncupatis, Rex eorum damnatus, sacrum bellum pro-fessus esset, classem, vt in Palæstinam nauigaret, comparauerat, & minus idoneam tem-pestatem nactus, in aliud tempus eam expeditionem reiecerat. Hæc cum orientis fini-bus peruulgarentur, à Michaële Rege, Romæorum Imperatore, Duca, Angelo, Comni-no, Palæologo, qui neque bello, neque pace antea Regi cognitus erat, & magno Chaa-mo Tartarorum Rege, quos non pia causa commotos apparuit, sed quod domesticos ho-stes, externo se bello auertere, & vlcisci posse arbitrarentur: Legati Valentiæ Regem con-ueniunt & de expeditione sacra Hierosolymitana, à Rege obeunda transigunt. Olton ta-men Tartarorum Rex, quod Vrbani IIII. P. M. litteris comperimus, Iohannem Hun-garum ad eundem vrbanum legauerat, quod summe expeteret, secundum veram, Ca-tholicam, Euangelicamque doctrinam, quam sancta Romana Ecclesia fatetur, & præ-dicat, sacri baptismatis renasci vnda: & Christiani nominis titulo insigniri. Clemens præ-terea Vrbani successor Regem asperioribus verbis commonefacit: vt votum altissimo reddat: quo dicitur obligatus. Rege se totum sacræ expeditioni transmarinæ addi-cente, lecta nomina procerum, ducumque euocantur: & omne iuuentutis robur ex-citur.

A. D. II. Non. Sept. Barcinone Rex classem soluit: eaque pæne tempestate euersa, cum ad aquas Mortuas portum caperet, iam grandis fiatu, si rerum gestarum primordia, & progressus, & ipsa regni initia spectentur, Hierosolymitana expeditione desistit. Petrus Ferdinandius classis præfectus, & Ferdinandus Sanctius Regis filii contentum nauium cursum tenentes, in Palæstinam appellunt. Classe in Hispaniam renauigantes, cum Si-ciliam præteruehherentur, nec liberalius, aut honorificentius à Carolo Rege accipi, atq; tractari possent, & Ferdinandus regia manu militiæ auctoramento esset insignitus: ex eo Petrus frater in eum hostili odio fuit: & inimicitiis incensa contentio exitum fœdum, & perniciosum tulit. Per mihi mirum visum est, quod à Bernardo Vidone, in Pontificia hi-storia memoriæ proditur: Regem cum classem, & insignem exercitum anno MCCLXIX. comparasset, vt sacram Hierosolymitanam expeditionem obiret, & eius classis pars cur-sum tenuisset, muliercula consilio, vt ferebatur, à tanto gloriæ cursu destitisse.

Burgis sollemnia nuptiarum Ferdinandi filii Castellæ Regis, & Blancæ Ludouici Francorum Regis filiæ celebrantur. Eo Rex filiis comitatus accedit: Ferdinando nepo-ti gratificaturus. Adfuere Philippus Francorum Regis, & Eduardus Anglorum Regis primigenii filii: & Martha Augusta Balduini Constantinopolitani Imperatoris vxor: quã vt virum regno exactum restituat, & magno ære alieno oppressum in libertatem vindi-cet, eximia liberalitate ab Alfonso Rege consobrino, & præstanti beneficentia fuisse sub-leuatam, constanti fama, atque omnium sermone celebratur. Martha filium genuit Phi-lippum: qui Constantinopolitanum imperium asserere conatus, duxit vxorem Caroli primi Siciliæ Regis filiam: cui Catharina filia gignitur Constantinopolitani Imperii he-res: quæ Carolo Valesio Philippi Francorum Regis fratri nupsit: eaque filias habuit: Ca-tharinam, Philippi Tarentinorum Principis, & Roberti Siciliæ Regis fratris germani v-xorem: & Margaritam: quæ Vidoni Comiti Blesensi nupsit: Caroli Blesensis matrem.

Hoc eodem tempore in Aragoniam veniunt Constantia Augusta Manfredi Regis so-ror, Calo Iohannis Batazi Græcorum Imperatoris vxor, & Irene Lascaris, Theodori La-scaris Imperatoris F. Guilielmi Intemeliorum Comitis vxor: quę à Rege eximia benigni-tate acceptæ, propter cognationem, qua Aragoniæ domui adiunguntur, Valentino in re-gno, ditione oppidorum, atq; aliis beneficiis donantur.

Rudericus Castellitiolus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

AERA. NAT. CHR. 1308. 1270

Philippus Regis Alfonsi frater, Nunnius Larensis, Lupus Diazius Pharensis Viscaiæ dominus, pluresque alii proceres, & ciuitates à Rege Castellæ deficiunt: & Lermæ cõuenientes, multa in republica moliuntur. Ingentes Maurorum manus fretum transmittunt: & aliquot arces ad traiectum sitas oppugnant.

Rege Valentiæ assidente, dum inter eum, qui regnum regio nomine moderatur, & Guilielmum Scribam opibus, & factione pollentem discordiarum, & seditionum semina dissipantur, inter Bunolium, & Requenam socer, & gener Reges congressi, & Iolans Regina Valentiam contendunt. Rex cum magnum ex pernicie reipublicæ discrimen trahi videret, Murciensis regni propugnationem suscipit. Maritima omnis ora, & Bætica prouincia ingenti tumultu exarsere: aduentuque repentino transmarini hostis terror augetur. Orimbloium prope Dianium, & Mons tabernarius in valle Albaida oppida nouis colonis frequentantur.

Iacobus Regis F. in Galliam proficiscitur: vt Niuernensis Comitis F. eius ditionis heredem in matrimonium ducat. Eorũ sponsalium pactis diremptis, Sclaramundam Rogerii Bernardi Comitis Fuxensis sororem ducit.

Augusto mense denuo Rex, & Alfonsus Rex gener ad colloquia congrediuntur: Alicantumque conuenere. Confirmat Alfonsus aliquot Aragoniæ proceres, cum iis, qui, à se defecerant, cum Mauris cõsensisse: societatemque coisse: vt per dolum, atque insidias petita pace, vltro bellum inferant. Rex commonet, vt induciarum iura, quæ cum Granatensi Rege pactæ fuerant, à genero obseruentur: eique opem atque operam suam benigne pollicetur.

Petrus Cadreita, & Guilielmus Colonicus ex Prædicatorum instituto hæreticæ prauitatis Inquisitores, à sede Apostolica delegati, in erroris Albigensium, & aliarum hæresum suspectos, atque conuictos in diœcesi Vrgellitana, assidente Aprili Vrgellitano Episcopo seuere animaduertunt. Arnaldum Castelbonium Vicecomitem, & Ermesendam Fuxensem Comitem eius filiam, Rogerii Bernardi Fuxensis Comitis auiam impietatis condemnant: & eorum famam, memoriamque detestandam sanciunt. Ossa erui, atque inuri iubent. Rogerium Ermesendæ nepotem, eodem crimine in iudicium arcessunt. Hæreticorum fautoribus, atque assectatoribus graues pœnæ infliguntur. Nam cum plures ex impiorum elluuie, ex Tolosatibus, Biterensibus, & Carcatonensibus in Cataloniam migrantes labem, atque perniciem prouinciæ Hispaniæ Citeriori inferrent, Raimundus Pennafortius religione, & sanctitate venerandus summopere cõnititur, vt: Rex à sede Apostolica obtineat, vt hæreticæ prauitatis iudicium in hereditariis regnis, & bello partis, seuera animaduersione, ex sacrarum sanctionum Apostolicis decretis cõstituatur.

Ludouicus Francorum Rex, insigni sanctitate Princeps in sacra expeditione Tuneti, A D. VIII. K. Sept. in Cælum migrat. Classe in Siciliam appulsa, Theobaldus Nauarræ Rex Drepani, & Isabella Regina eius vxor Ludouici Regis F. nullis superstitibus liberis excessere. Theobaldum Non. Decemb. obiisse vetustis monumentis apparet: & ad Priuignum sepulchro conditum honorifico.

Eo ipso anno Isabella Philippi Regis Francorum vxor, Regis Aragoniæ F. vita defungitur.

Octobri mense Guilielma Noncada Gastonis Vicecomitis Beneharnensis filia Sãctio Castellæ Regis filio despondetur.

1309. 1271

Augusto mense Sauonæ Alfonsus Pictonum Comes, & Tolosatium, & Iohanna eius vxor nullis superstitibus liberis decedunt. In cœnobio S. Mariæ Garsiensis ex instituto S. Augustini, diœcesis Parisiensis Iohanna sepelitur, Galcerandæ Amalrici Vicecomitis Narbonensis consobrini filiæ arcem, & oppidum Insulæ Nauefiniæ legat: Margaritæ vero Galcerandæ sorori, quæ Arnaldo Athoni Leomaniæ Vicecomiti nupta fuerat, & eius successoribus Cauillonensem ciuitatẽ attribuit. Carolo Siciliæ Regi, & Prouinciæ Comiti, eiusq; ex Beatrice consobrina Regina liberis Venexiniũ Comitatũ condonat. Ditionis Agennensis, Cadurcensis, & Rhodensis heredem instituit Philippã Arnaldi Athonis, & Margaritæ filiam: quæ Archimbaudo Petrogoriorum Comiti nupserat: omneq; id ius attribuit, quod à se & Raimundo Tolosate Comite patre quæsitum, atque adeptum fuerat.

Philippus Francorum Rex ex pacto cum Raimundo Comite Tolosate conuento, Tolosatis ditionis hereditatem adit. Ciuitas eius imperium, dominatumque detrectat: Petrum Regis F. tamquam iustum dominum arcessunt: qui cum magnas equitum, peditumque copias inuito patre, compararet, vt eam ditionem asserat, à Rege commonetur, vti ea

... causa desistat. Expeditionem Petro vrguente, & exercitum educere properante, Id. Octob. Cæsaraugustæ Rex, proceres, atq; oppidanas, & veteranorum copias ab eius signis euocat, atq; deducit. A fratribus, & ab iis, quorum auxilia implorauerat, deseritur. Ex eo summa dissidii contentio, quæ inter Petrum, & Ferdinandum fratres intercesserat, acrius exardescit. Petrus fratri, tanquam hosti necem machinatur: quod sibi persuasum fuerit, cum proceribus conspirasse, vt se regno exturbent: spe à Carolo Siciliæ Rege Ferdinando iniecta, se illi opitulaturum, vti ad regnum, fratre à gubernaculis dimoto, adsciscatur. Ferdinando Sanctio Simon Vrrea socer, qui in magna potentia erat, oppresso, despectoq; ab omnibus opitulatur. Vnus namq; Vrrea non modo gentis suæ vires, & Corneliorum, quorum Princeps Petrus Cornelius sororis filius illustres, & splendidas clientelas Regni ad se traduxerat, & proceres pæne omnes Aragonios commouerat, sed & Catalanos continuata cognatione, & magnis necessitudinibus, ac fœderibus sibi deuinxerat. Quo fit vt totius regni concursu, quem Ferdinandi Sanctii salus concitauerat noua quædam miscerentur mala: atque vnus inuentus sit, qui ea adniteretur, atque auderet, quod omnium fugisset, & formidasset audacia.

Regem tot bellis perfunctum acres, & hostiles filiorum concertationes exagitant: Palam armis dimicant: magnæq; à proceribus, distractione partium, turbæ miscentur: præsertim quod Petrus, qui rem publicam pro Rege gerebat, ad summum imperiũ acerbitatem naturæ adiungens, Guilielmum Raimundum Odenam antiquissima stirpe ortum in confluentem demergi iusserit. Rex conuentum Exeam indicit. K. Mart. eo in conuentu Palliariensi Comiti, & generatim Catalanis proceribus, ne Foxensi bellum cum Francorum Rege gerenti opem ferant, interdicit. Petrum filium à regni procuratione, procerum consilio cum regiæ dignitatis, & imperii, primigenii iure, vicarius esset, subtrahit: eaque iurisdictione primigenium deiicit. Ruderici Castellitioli Præfecti Iustitiæ Aragonum sententia Attallus Luna, eiusque assectatores, quos Rex in ius vocauerat, quod ad constitutũ nõ venissent, contumaces pronuntiantur. Rex consilio procerũ Attallum relegat: & quinquennale exilium edicit. Lupus Orticius Sentia, Simon Ahenes, Didacus Gurrea, & Petrus Orticius, qui Attallum secuti Zuerenses bello persecuti fuerant, exilio decem annorum solum vertunt. Maiestatis crimen à Petro Ferdinando Sanctio fratri, iudice assidente patre, intẽditur: eiusq; probri aliquot proceres arcessuntur: & in quęstionẽ venit vtrũ paratæ patri insidiæ à filio forẽt. Algeziræ conuẽtus Aragonẽsiũ, & Valẽtinorũ peragitur: vt fraterna dissidia, & tumultus sedentur Petrus, cũ patre obtestat[9] esset, ne qd de absente, incognita causa statuat, summa animi summissione se Regi subiicit atq; tradit.

A. D. XV. K. Iul. Narbone decedit Berengaria Alfonsi Comitis Molinæ Castellæ Regis patrui filia, Regi, cum quo contubernii necessitudo ei fuerat, Gallaica aliquot oppida eius hereditate veniunt.

Regi domesticis curis intento nouus hostis exoritur. Finitimum bellum concitur: & cum Henrico Theobaldi Nauarræ Regis fratre, de regni successione concertat.

Philippus Regis Castellæ frater, Nunnius Larensis, & plures Castellani proceres ab Alfonso Rege desciscentes Granatam secedunt. Rex cum genero Requenæ congreditur. Murcia aduersus transmarinos hostes auxilia pollicẽtur: q; Abeniucessius Maurusiorũ Rex Bęticę prouincię immineret. Rex Mõpelleriũ proficiscitur Gaufredo Vicecomite Roccabertinio, Bertrãdo Belpucio, Ermẽgaudo Durgio, & aliis proceribus comitatus.

Philippo Francorum Rege bellum aduersus Rogerium Bernardum Fuxensem, & Gerardum Armeniacensem Comitem gerente & Pamias obsidere parante, Rex & Beneharnensis Fuxensis socer obuiam accurrunt: expostulantes, vt ab armis discedat. Conuenit, vti Fuxensis se regiæ potestati tradat: qui in Carcasonensem arcem includitur.

Petrus Ianuas Cæsaraugustanus Episcopus.

A. D. III. K. Feb. Rex Mompellerii edicit, vt procerum copiæ omnes militares finibus regni Murtiensis appropinquent: ea enim regione nostros hostes adoriri parant: ingentemque terrorem intulere: cui Rex se opponere nititur: quod multiplex vndique bellum eodem tempore instaret.

Ilerdæ Regem expeditionem maturante, Cardonẽsis, & alii proceres ab eo desciscunt.

K. Apr. Ilerdæ, cum Rex in Bæticæ fines contendit, & suarum ditionum se finibus excessurum videt, Bernardum Oliueliam Tarraconensem Antistitem vniuersæ procurationi regni Aragoniæ, & Cataloniæ præficit: & prouocationum cognitionem, regio iudicio reseruatam committit, & delegat. Finibus hostium præsidiorum; & copiarum directores præficit Iacobum, & Petrum filios: quos ex Theresia Vidauria, tanquam legitima vxore genuerat, Ferdinandum Sanctium, & Petrum Ferdinandum filios

10

20

30

40

50

1310. 1272

1311. 1273

AERA. NAT. CHR.

non iusto matrimonio natos, Simonem Vrream, Bernardum Guilielmum Entenzam, Garciam Orticium Azagram, Ferricium Lizanam, Corbaranum Vidaurium, Petrum Martinium Lunam, Peregrinum Montacutum, Blascum Mazam, Blascum Simenium Arenosium, & Petrum Simenium Simonis Peresii Arenosii filios: Simonem Peresium Orizium, Blascum Gothorium, Sanctium Martinium Oblitam, Petrum Iordanem Rodensum, Petrum Garcesium Nuezium, & Ogerium eius fratrem: Fortunium Verguam Podium, Egidium Radam, Blascum Atrossilium, Rudericum Sanctium Pomarium, qui Fraillæ, & Olfonis dominabatur, & Gonzaluum Lupezium Pomarium, Petrum Lazanum, Arhonem Focium, Artallum Hortam, Simonem Peresium Zapatam, & Petrum Zapatam Calagurritanum.

Regiis monumentis apparet, Regem eo tempore cum Abeniucessio Fecensi Rege fœdus icisse. D. militum auxilia x. onerariis nauibus, & totidem actuariis, & aliorum xxx. nauigiorum classe in Mauritaniam, stipendiis Fecensis, qui Septam vrbem obsederat, traiiciunt.

1312. 1274

Anni noui initio Rex Murtiam introiit: vt incolis animos addat: & omnes militares copiæ regni finibus prætenduntur.

Februario mense Algeziræ Petrus Alcalanus à Gregorio X. P. M. legatus summi Pontificis hortatu, Regis officium requirit: vt Lugdunum contendat: quo totius orbis Concilium cogi edixerat. Rex nimia in Apostolicam sedem pietate, & summo amore, grato, liberalique animo iter eo conferre apparat.

A. D. VII. Id. Mart. Rex Raimundo Fulchoni Vicecomiti Cardonensi, Petro Bergæ Galcerãdo Pinosio, Guilielmo, & Maimono Castellauiniis, Berengario Cardonæ, & Guilielmo Ragiadelio Catalanis proceribus, qui se, in expeditionem sacram proficiscẽtem sequi recusauerant, vt eorum contumaciam, atque insolentiam puniat, militaria beneficia adimit: eosque honoribus priuat. Arcium potestatem, quæ illis, supremo iure fidelitatis recepto, commissa fuerat, tradi edicit. Ea enim lege, eæ arces, Hispano more committi consueuerant, vt earum potestas Regibus iratis, aut pacatis tradi deberet. Cum Cardonensis aliquot arces traderet, & Cardonensem, Castelauliensem, & Zatallensem, Camarasensem, & Cubelliam, tamquam immunes, & regii iuris exortes retineret, ad arma cum primoribus Catalanis proceribus deuentum est.

Lugduni, quo Gregorius X. P. M. vniuersale Concilium orbi Christiano indixerat, magnificentissimo apparatu Rex excipitur. Pontifex Maxim. sacram expeditionem aduersus Soldanum, re cum Rege, virtutis bellicæ præstantissimo, militariumque rerum scientissimo, qui tot rerum gestarum gloria se, regnumque honorauisset, consulta, atque explorata, instaurare nititur. Frequentissimo enim illo totius orbis conuentu visus est omni bellica laude dignus: & animi vigoris excellentia, exacta ætate venerandus: atque omnis ætatis, ac memoriæ Regum clarissimus.

Michael Palæologus cum Lascaram gentem, non modo funditus deleuisset, sed Balduinum Constantinopolitanum Imperatorem auito regno, & Philippum eius filium exturbasset, vt Gregorii, Francorum Regis Caroli Siculi, qui Philippi Imperatoris generi causam tuendam summo virium conatu susceperat, classes & ingentis molitionis apparatus à Bosphori faucibus, & ipsius Imperii, & Bizantinæ ciuitatis ceruicibus terra, marique auertat, Pontificẽ Maximum ludificans, vltro nobili illa, & præclara legatione Lugdunum missa, Ecclesiam Grecam, quæ à sacris Catholicæ Ecclesiæ, & sanctorũ patrũ institutis defecerat, & à maiorum sanctitate paulatim impie degenerauerat, se sacrosãctæ Romanæ Ecclesiæ adiuncturum, & Canonicis sanctionibus obtemperaturum spondet. In eam rem summa ostentatione se, suamque, & Constantinopolitani Patriarchæ, & totius regni procerum fidem interponit. Libet in re memorabili, & quæ ad omnes pietatis causa maxime pertinet, diutius, quam nostri instituti ratio ferre visa est, immorari. Bona enim spes, vt ille inquit, cum omnium rerum desperatione confligit. Magna iure merito summis Pontificibus illorum temporum fiducia à Michaele Palæologo, Græcorum Imperatore ostentata est: quæ summopere Christianam rempublicam erexit: Græcorũ scilicet Ecclesiam laceram, & à capite seiunctam, Romanæ Ecclesiæ Catholicæ aliquando adiungendam fore. Cum vero Ecclesia nec fallat, nec vnquam falli possit, quod corde firmiter credit, & ore simpliciter confitetur, Imperatori plene à Clemente IIII. summo Pontifice propositum fuit: & notam esse voluit descripto vniuersis professionem fidei: quam ab Imperatore, clero, & populo exigebat. In eo summa iudicij, causaque tota constitit: vt infinitæ, concertationumque plenæ disputationes tollerentur, Ipsius Pontificis ad Palæologum verba, omni memoria digna apponenda censeo.

PORRO

Porro praescriptam purdissimam, certissimam, & solidissimam orthodoxae fidei ve- „ AERA
ritatem, Euangelicae doctrinae consonā, à sanctis patribus traditam, & Rom. Pontificum, in „ NAT.
suis synodis definitione firmatā, sicut nec decet, sic nec volum⁹ nouę discussioni, ac de- „ CHR.
finitioni subiicere: ipsam quasi per hoc, quomodolibet contra fas, & licitum, in dubium „
reuocando. Ideoque licet in praefata scriptura, de conuocatione Concilii ageretur, licet „
per tuas praefatas litteras Concilium in terra tua conuocari petieris, nos tamen nullo „
modo proponimus Concilium ad discussionem, seu definitionem huiusmodi reuoca- „
re. Non quod cuiusquam faciem vereamur, vel eamdem sacrosanctam Romanam „
Ecclesiam Graecorum superari prudentia timeamus: sed quia prorsus indecens foret, „
immo nec licet, nec expedit in dubium reuocari praemissam verae fidei puritatem: tot „
sacrae paginae auctoritatibus, tot sanctorum roboratam sententiis, tot Romanorum „
Pontificum stabili definitione firmatam: pro cuius defensione: si necesse foret, parati „
essemus subire martyrium, & morti etiam exponere corpus nostrum: quam ideo ad „
praesens nequaquam auctoritatibus, quarum tamen satis copia nobis pro voto suppe- „
teret, iuuare curabimus: sed in simplicitate veridica, sic pure, sic explicate, tam predictis „
tuis exhibendam nuntiis, quam tibi decreuimus destinandam.

Pia ac sancta, & summo pastore omnibus visa digna sententia. Imperator vero, qui, vt postea apparauit, vt regnum stabiliret, per scelus partum, & ad se delatum, falso religionem obtenderat: Ludouicum Francorum Regem, cuius insignis sanctitas viri per cunctas orbis regiones se effuderat, obtestatus p nuntios suos fuerat, vt ipse Rex in tam pio, & vtili negotio arbitrii partes assumens, ad ipsius confirmationem sollicita pietate intenderet. Clemente P. M. vita functo Episcopi, presbyteri, & Diaconi Cardinales, qui Viterbii sede vacante conuenerant, Idib. Martii anni M C C L X X. per singula insignia loca Imperii Graecorum, viros idoneos destinari praecipiunt: per quos fidei professio solemnis celebrari posset. At Gregorius X. summam Apostolatus dignitatem adeptus generale concilium in K. Mai anni hui⁹ Lugdunum indixit: & inducias inter Balduinū Constantinopolitanum Imperatorē, & Carolum Siciliae Regē, & Palaeologum fieri enixe studuit: quorum classem, & militares copias Palaeologus, quoquomodo, à pernicie regni, quod innaserat, auertere concupierat. Legantur Lugdunum Germanus ipsius Palaeologi nutricius, qui Patriarchali sedi Constantinopolitanae praefuerat: & coenobio monachorum se addixerat; Georgius Acropolita magnus Logotheta, & Theophanes Metropolita Nicenus, Bithyniae primas summae auctoritatis viri. Georgius Imperatoris nomine schisma ea formula, praesente patrum conuentu abiurat.

Ego Georgius Acropolita, & magnus Logotheta nuntius domini nostri Imperato- „
ris Graecorum Michaelis Angeli, Ducas Comnini, Palaeologi habens ab eodem suffici- „
ens, ad infra scripta, mandatū, omne schisma prorsus abiuro: & suscriptam fidei veritatē, „
prout plene lecta est, & fideliter exposita, nomine dicti domini nostri veram, sanctam, „
Catholicam, & Orthodoxam fidem esse cognosco: eam accepto, & corde, & ore profi- „
teor: ipsamque prout eam veraciter tenet, fideliter docet & praedicat sacrosancta Roma- „
na Ecclesia, ipsum inuiolabiliter obseruaturum, nec ab ea, nullo vmquam tempore reces- „
surum, quoquo modo deuiaturum, vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsi- „
us sacrosanctae Rom. Eccl. prout in praemissa serie continetur, ad ipsius Ecclesiae obediē- „
tiam, nomine ipsius, & meo spōtaneus veniens, pro ipso, & pro me fateor, recognosco, ac- „
cepto, & sponte suscipio: & ipsum omnia praemissa, tam circa fidei veritatem, quam circa „
eiusdem Ecclesiae Roma. primatum, & ipsorum recognitionem, acceptationem, susce- „
ptionem, obseruantiam, & perseuerantiam seruaturum, praestito in animam ipsius, & „
meam corporaliter iuramento, promitto: & confirmo: sic ipsum, & me Deus adiuuet: & „
haec sancta Euangelia. Cum ab Innocentio V. postulatum esset, vt publice idem Imperator schisma abiuraret, suum munus exequi minime renuit: nam cum Gregorio vita functo in eodem negotio summopere Innocentius idem, & Hadrianus V. Iohannes XX. & Nicolaus III. Pontifices Maximi eniterentur, vt Graecorū natio ad sacrosanctae fidei Catholicae rationes piis, aequisque conditionibus perduceretur, Palaeologus in pristina sententia permansit: aut belle simulauit: ac schisma publice eiurauit: vt Nicolai ipsius testimonio didicimus, quod etiam apponere operaepretium visum est.

NICOLAVS Episcopus seruorum Dei Carissimo in Christo filio M. Palaeologo Grę- „
corum Imperatori Illustri salutem, & Apostolicam benedictionem. Sicut ex litterarum „
tuae magnitudinis, sedi Apostolicae nouissime directarum, grata lectione collegimus: „
illud ad hucusque tui nominis magis claret, immo clari sideris instar irradiat: quod ad Ca- „
tholicae fidei veritatem, quam sedes eadem tenet, & praedicat, zelo deuotionis afficeris: „

AERA. NAT. CHR.

„ ipsam deuotus complecteris, ad eius vnitatem cunctos tibi subditos adducere satagis, &
„ debitam ei reuerentiam inuariabili proposito conseruare promittis. Quid enim puriore
„ luce relucet in principe, quam fidei rectæ sinceritas, & vera religio? quæ cum in luminis
„ & vitæ diriguntur auctorem, tenebras respuunt: subiacere defectui nesciunt: nec veren-
„ tur occasum. Probant autem laudabilem tuæ in his sinceritatis affectum, eiusdem veræ
„ Catholicæq; fidei tua fidelis, clara, & aperta professio: primatus sacrosanctæ Rom. Eccl.
„ deuota recognitio, spontaneaque susceptio, debitæ sibi obedientiæ prompta, & humilis
„ sponsio corporaliter à te præstito iuramento firmata: schismatis abiuratio per te publice
„ facta: ac in earundem litterarum serie, iuxta formam per eamdem sedem traditam, plene,
„ ac seriatim expressas, quas ipsi Sedi per tuos aprocrisiarios præsentatas, non solum ad ve- 10
„ ritatis testimonium, sed & ad memorabile tuæ laudis præconium, tam præsentibus, quam
„ posteris memorandum in archiuo eiusdem Ecclesiæ facimus conseruari. Sane fili dum
„ ardorem desiderii, quod ad Latinos, & Græcos antiquo schismate separatos, in caritatis
„ mutuæ vinculo, & vnitate fidei vniendos, per sanctos patres Romanos Pontifices præ-
„ decessores nostros est suspiratum ardentius, & labores immensos, quibus est hinc inde di-
„ utius laboratũ, memori memoria recensemus, q; in præmissis actũ esse ab excellentia tua
„ cõperimus, tãto votis nostris cedit acceptius, quãto solet haberi gratius, & reputari pclari*
„ q; anxie q̃ritur, & laboriosius obtinetur. Et quidẽ cunctis Christianæ religionis cõmunio-
„ nẽ habẽtibus, in his, quę de irrogatione religionis, eiusdẽ cõmunionis pstantur excitatiua
„ lætitiæ: sed nobis eo maioris iocunditatis, & gaudii specialior causa succrescit, quo magis, 20
„ dum minori fungebamur officio, eorundem fuimus laborum participes, & desiderii non
„ expertes. Quo singularius hęc à nobis ad Apostolatus culmen assumptis diligentiam pro-
„ motionis exposcunt, quæ prius cooperationis tantummodo commune nobis, & aliis mi-
„ nisterium exigebant. Sed & tu Princeps magnifice te lætanter in his considera prædu-
„ cem: & lætare, per alios etiam tuum imitaturos exemplum, tibi retributionis præmium,
„ aliis concurrentibus meritis adaugendum. Considera, quod fortes animo, nec debiles vi-
„ ribus, qui prudenter sui operis afficiuntur ad exitum, quo plus fini propinquant, diligen-
„ tius operantur. Sed & ii, qui in agone contendunt, quo minus restat de cursus instantia,
„ eo currere nituntur instantius: & quo de victoria magis sperant, ad brauium plus aspirant.
„ Eia igitur & tu fili, qui tantum in te, ac aliis, & præcipue in dilecto filio nobili viro Andro- 30
„ nico nato tuo sic desideratum dedisti principium, tantum sic accepto vnionis perutilis o-
„ pere processisti, cum præsto tibi fatearis potentiam virium, nec promptum diffitearis, aut
„ differri te deceat animum, insta opportune, immo si opus fuerit, & importunus insiste: in-
„ sta: vt quod in te ipso cœpisti feliciter, in prælatis, & aliis, & ore, & opere compleatur. Sup-
„ pleantur omnino, quæ desunt: nec vlterius prætermittantur, aut differantur omissa. Cum
„ igitur, sicut non solum famæ, verum etiam missorum dudum ad te nunciorum ipsius Ec-
„ clesiæ relatio perhibet, & veritas, & tua nihilominus habet assertio, quod totaliter à te
„ huiusmodi, eiusque dependet consummata perfectio, tuæ decet esse sollicitudinis, tuæ
„ curæ, vt idem negotium celerem desideratum, sed procul dubio prorogate consequatur ef-
„ fectum Ideoq; nos, qui ad hoc summo desiderio suspiramus, tibi singulariter innitentes, 40
„ ad id, apud tuam excellẽtiam, & cum ea, quin potius & per eam, apud ceteros scilicet prę-
„ latos, ac alios exacta diligentia procurandum, venerabilem fratrem nostrum Bartholo-
„ mæum Episcopum Grossetanum, & dilectos filios fratrem Bartholomæum de Senami-
„ nistrum Syriæ, Philippum Perusinum, & Angelum Vrbeuetanum lectores ordinis Mino-
„ rum Catholicæ fidei zelatores, scientia præditos, obseruatores voluntariæ paupertatis, &
„ veræ humilitatis amicos ad tuam præsentiam destinamus: Celsitudinem tuam rogantes
„ in domino nostro Iesu Christo, quatenus ipsos, ob reuerentiam Apostolicæ sedis, & no-
„ stram, ea, quæ tantum decet principem, benignitate recipiens, illa, quę ad pleniorem eius-
„ dem negotii consummationem, soliditatem, roburq; solidius, tam per te ipsum, quam per
„ alios facienda suaserint, clementer audias: & vt efficaciter impleatur, ad augendum retri- 50
„ butionis tuæ præmium, & ampliandum laudis titulum operosius intendas. Ceterum mo-
„ ram Apocrisiariorum tuorum apud Sedem eandem, quam ipsius sedis vacatio tibi, vt cre-
„ dimus non ignota, & nostrę promotionis nouitas induxerunt, habeat tuæ mansuetudinis
„ circũspectio excusatam. Ad petitionem autem per eos, coram felicis recordationis Gre-
„ gorio, & Innocentio V. Romanis Pontificibus prædecessoribus nostris propositam, &
„ nouissime in nostra, & fratrum nostrorum pręsentia repetitam, credimus per speciales lit-
„ teras eiusdem prædecessoris Innocentii plene, prout suasit facti qualitas, fuisse respõsum:
„ quam quia nulla postmodum nouitas immutauit: nec nos responsionem putauimus im-
„ mutandam. Dat. Viterbii Non. Octob. Anno primo.

Is fuit

Is fuit annus incarnati Verbi MCCLXXVII: necessario enim huius anni metas transcendimus. Andronicus item Palæologus Michaelis Imperatoris F. Catholicæ E. fidem professus, primatum eius agnoscit:& sex & viginti Metropoles, si eiusdem Andronici litteris fidem adhibere par est, cuius perfidia, & scelere, immane quantum religio violata fuit, Catholicæ fidei sacris sanctionibus obtemperaturas spondet. Diuina demum quædam,& inaudita virtus Imperatoris Palæologi omnibus videri: cum nihil simile, ex omnium sæculorum memoria, post imperium tot calamitatibus fractum, & afflictum piæ vidissent nationes. Dum tamen quæ sua sunt quærunt, & Palæologus expeditionis belli Hierosolymitani sacramentum se dicturum recipit,& vti pax ab omnibus Latinis principibus sibi prestetur, efflagitat: vt Philippi Imperatoris Constantinopolitani, Balduini Imperatoris filii,& Caroli Siciliæ Regis eius affinis vim arceat, qui præpotentes eius imperio nimis imminere videbantur, nefarie religionis causa proditur:& gentis leuitate, atque insigni inconstantia, & Iosephi Patriarchæ Constantinopolitani proteruitate,& fallaciis,& summo Andronici scelere atque impietate, vnius omnium nequissimi, natio ad ingenium versa sacra omnia fœdera religionis violat, confundit, & perturbat: & tenebris sempiternæ noctis offusæ eorum mentes, imbutę inueteratę prauitatis erroribus inuoluuntur: quos summa,& sacrosancta religionis necessitudo in officio retinere non potuit.

Rege à summo Pontifice exposcente, vti coronę regiæ insignibus eius manu decoretur, id renuit: nisi tributa à patre indicta, denuo Ecclesiæ sanciantur: & quæ persolui in singulos annos desita erãt, pendãtur. At Rex, cum potius gloriosam mercedem, a summo Pontifice, pro tantis rebus gestis,& tã insigni decore Christianæ reipublicæ parto ex petendã, quam regni maiestatem,& immunitatem se auctore minui æquum censeret: ab ea re destitit:& Mompellerium regreditur.

Id. Iul. Barcinone Rex edicit, vt copiæ omnes militares aduersus Cardonensem cogantur. Eius expeditionis causam obtendit, quod Cardonensis Bertrandum Canelliam foueret: qui immane facinus commiserat: cum Rudericum Castellitiolum præfectum Iustitiæ Aragonũ contrucidasset. Cardonensis arces omnes tradit. Cũ Cardonẽsi contra Regem Solsonæ coiere Hugo Emporitanus, Arnaldus Rogerius Paliariensis, Ermẽgaudus Altari F. Vrgelitanus Comites, Guilielmus Anglesola, Berengarius Puduercius, Petrus Berga Berengarius Arnaldus Anglesola,& Raimundus Anglesola.

A. D. XI. K. August. Pompelone Henricus Rex decedit, Paulo ante Iohannam vnicam filiam, quam ex Roberti Attrebatensis Comitis, Ludouici Francorum Regis fratris filia susceperat, à Nauarris regni heredem, iurisiurandi religione obstrictis, adsciscì imperauerat.

Ex Nauarris, cum summa partium contentio in republica versaretur, alii Iohannam regni heredem, Henrici Regis F. Regi Castellæ tradendam,& eius consilio in matrimonium collocandam censent: alii in Galliam traducendam. Plures Regem Aragonium ad regnum adsciscendum contendunt: Regina Nauarris tumultuantibus in Aquitaniam cum filia traiicit: vel iniquissimam conditionem Gallicam, iustissimo connubio Hispano anteferens.

Rodolfo Asburgensi, omnium principum electorum consensione, excepto Bohemiæ Rege, ad Imperii gubernacula adscito:& Aquisgrani diadema adepto, Gregorius P. M. Alfonsum Castellæ Regem hortatur, vti ea causa desistat: quod illi, mortuo competitore Ricardo, nullum præterea præcipuum ius quæsitum fuerit. Cum Alfonsus minus prouidenter recepisset, pollicitusque esset, se Pontificis Maximi iudicio obtemperatũrum, Gregorius Lugduni A. D. VI. K. Oct. consulto,& summo Cardinalium collegii consensu, Rodolfi electionem ratam habet: titulo Regis Romanorum cohonestat: Imperii principibus, vt illi dicto audientes sint, imperat:& Rodolfum in Italiam arcessit.

Nauarris ad Reginæ Pontem, id oppidi nomen est, conuentum ineuntibus, Petrus Regis F. Turiasonem contendit: quod Rex eo iure, quo se Sanctius Rex in heredem filium adoptauerat, promissum Regnum repetit. A. D. XI. K. Oct. Garciam Orticium Azagram, Ferrerium Manresam,& Iohannem Egidium Tarinum Cæsaraugustanum Prætorem, legatos ad Nauarrorum conuentũm præmittit. Regia causa de successione Pompelonensis regni allata, frequenti conuentu Azagra perorante, inuidia eorum, qui alio transferebant, detecta, æquissimis propositis conditionibus obtineri visa. Nam Olitum conuentu traducto K. Nou. spondent, se operam daturos, vti Iohanna Henrici Regis F. Alfonso Petri filio collocetur. Si Iohanna in eam conditionem deduci non possit, curaturos sep... llicentur, vti filia Iohannis Britannici Ducis,& Blancæ eius vxoris, hæc Henrici Regis soror erat, aut ex aliis Henrici sororibus delecta, Alfonso nubat: ad quos regni

AERA. NAT. CHR.

hereditas perueniat:neque permissuros,vt ex puellæ aliis principibus adiungantur. Si id vero transigi nequiret, vt aliqua ex Henrici sororibus Alfonso, fratriue Alfonsi nubat, CC. M. marcharum argenti persoluturos in eos sumptus, quos in regni Pompelonensis propugnatione Petrum expẽdere oporteret, recipiunt. Ex Nauarris proceribus, & primariis viris, qui se sponsione Petro Regis filio his conditionibus deuinxerant, hi feruntur: Petrus Sanctius Montacutus, qui Cascanti dominabatur Regni gubernator, Gonzaluus Iohannius Baztanus Regni signifer, Garcias Martinius Lupezius & Martinus Innicius Orisii, Aluarus Peresius Rada, Petrus Zapata, Roldanus Peresius Daransus, Martinus Valterra, Martinus Garcesius Eusa, Gomezius Peresius Arronizius, Simon, & Rudericus Simenius, & Iohãnes Martini⁹ Ollete, Aznarius Innici⁹ Corellia, Petrus Martini⁹ Mussua, Didac⁹ Martinius Morẽtius, Egidius Martinius Aiuar⁹, Martin⁹ Diacius Mirafontius, Lupus Innicius, & Adã Sadæ, Gõzaluus Peresius Azagra, Alfonsus Diacius Morẽtius, Arnaldus Raimundus Mauleo, Rudericus Sanctius, & Didacus Perezius & Roldanus Perezius Sotesii, Rudericus Lupezius Marzilla: aliiq; plures ciuitatum procuratores. Hęc & si iurisiurandi religione à Nauarris sanciuntur, inania, & irrita euasere: quod Philippus Francorum Rex Iohannam Henrici F. nurum sibi adoptauerat: & breui Nauarrorum animis partibus infectis, & præcipuis arcibus à Regina Franco traditis, eius regni potitur. Petrus vero iam dudum tacita consilia alio deriuauerat.

Ferdinando Sanctio Regis F. qui coniurationem nobilitatis fecerat, & plebi maxime acceptus erat, Cardonensi, & aliis Catalanis, & Aragoniis proceribus adiuncto, ac magnas turbas miscente, Petrus oppida fratris oppugnat: & militares aduersus eum copias cogit. Cardonensis, & Hugo Emporitanus, Arnaldus Rogerius Comes Paliariensis, ac pęne vniuersi Catalonię proceres à regio dominatu se subtrahunt: atque Regem de more, prouocant: quos ad se æquis conditionibus perducere studet: ne ad grauiora supplicia progredi necesse habeat: non ignorans, quanta ex dissensionibus ciuilibus incommoda oriri consueuerint.

A.D. XIII. K. Dec. Barcinone x. dierum cum proceribus induciæ fuere pactæ.

A.D. VIII. K. Dec. Barcinone res eo deducitur, vt Ferdinandi Sanctii, & eorum procerum, qui eius sectam sequuntur, nuntii à regio dominatu eos subtrahi, ipsi Regi contestentur. Inde inducias paciscuntur: & maioribus indies odiis aula regia exardescit, & fratrum dissidio cõcutitur. Cardonensi Vicecomiti, & reliquis proceribus à Rege dissidentibus, vt eos ad se alliciat, iudices dati Archiepiscopus Tarraconensis, Gerundensis, & Barcinonensis Episcopi: & Fontis frigidi Abbas: totidemq; proceres Raimundus Moncada, Petrus Vergua, Gaufredus Roccabertinius, & Petrus Queraltus: conuentuq; procerum Ilerdam indicto, de iudicum sententia controuersias omnes decidi statuit.

Rex acta ferme ætate, à pacto cum Theresia Egidia Vidauria nobilissima fœmina connubio diuertit. Cũ ecclesiastico iudicio eæ nuptiæ legitimæ fuisse decernerẽtur, Rex Pontificẽ appellat. Satis cõstat Iacobũ, & Petrũ filios siue casto eo cõiugio siue cõtubernio genitos à Rege in testamẽti tabulis, quę Mõpellerii A.D. VII. K. Sep. anni MCCLXXII. cõscrip ę fuerant, legitime susceptos ex domina Theresia Egidii de Vidaure commemorari: & legitimis filiis, posterisque eorum virili pro legitime natis in hereditario regni iure substitui: & nepotibus Reginarum Castellæ, & Galliæ, & Constantiæ filiis anteponi. Iacobũ F. Exerica, Tauro, Essida, Beho, Ahino oppidis, atque arcibus donat: & alia oppida contribuit: Petrus vero Aierbio, Lusia, Ahuero, Liso, Artasio, Castellione, Siestico, Borota, Azuere, Cabatraiis, & Binimiena oppidis, arcibusq; donatur. Inde Exericarum, & Aierbiorum admodum amplæ, & regales familiæ fluxere.

1313. 1275

Alfonsus Castellæ Rex in prouinciam Galliã ad Gregorium P.M. proficiscens, Barcinone festum natiuitatis Domini diem vna cum Rege socero celebrat: non tamen eius saluberrimis cõsiliis, atque monitionibus mouetur, quin re iam desperata, & præiudicata, imperii causam vrgueat: & summum Pontificem intempestiuus conueniat: præsertim cum Regem Francorum adeo infestum, & inimicum vereretur, vt fide publica iter peragere fuerit necesse.

Sacro Epiphaniæ die Raimundus Pennafortius Barcinone, in cœnobio Prædicatorum è vita excedit: cuius summæ religionis, & veteris sanctitatis nullum illustrius exemplum illa tempora in Hispania tulere. Eius funere Reges, & Regum filii, & ingẽs principum turba, ad exequias cohonestandas conuenere.

A.D. VII. K. Feb. Barcinone Rex Ilerdam Catalanorum, & Aragonensium conuentum in A.D. II. quadragesimæ ieiunium indicit. Proceribus amicis, ac natu maioribus in consilium adhibitis insanienti seditiosorum procerum temeritati obuiam it: quarum prin-

ÆRÆ NAT. CHR.

Principes erant Vicecomes Cardonensis, Emporitanus, & Paliariensis Comites, Ferdinandus Sanctius Regis F. Artallus Luna, & Petrus Cornelius. Hi cum assectatoribus conuentus decreta subterfugientes Corbinũ secedunt. Populos, qui trans Sicorim incolunt, ad suam sententiam, & in parem iuris, & libertatis conditionem, atq; ipsi versantur, perducere nituntur. Conuentus dirimitur. A. D. II. Id. Mai Ilerdæ Rex Hugoni Emporiarum Comiti se infensum, atque inimicum, de more denuntiari imperat: & à Iacobo F. illi bellum inferri. Petrus Regis F. patris imperio, aduersus Ferdinandum fratrem, & proceres tumultuantes bellum gerit. Cum Ferdinandus animo præruptus, & præceps, earum seditionum præcipuus stimulator, & concitator esset, & mobilitate, & leuitate animi nouis rebus studeret, neque induciarum, eis per scelus violatis, iura seruarentur, à fratre in Pomarium castellum inclusus, cum commutata persona eripere se niteretur, ex insidiis capitur. Petrus in fratrem grauius statuens, pœna postremæ desperationis, atque amentię constituta, in Cingam amnem demergi imperat: oppida, atque arces omnes Ferdinandianæ Petro deduntur. Ferdinandus ex Aldoncia Vrrea vxore Philippum Ferdinandidum filium reliquit: qui paternam hereditatem redditam, atq; restitutam postea adiit: & ex ea stirpe Castrorum familia regia, & illustris propagatur.

Multiplex inde excitus terror, omnes Hispaniarum oras concussit: quod Abeniucessius Maurusiorum Rex à Granatensi Rege arcessitus fretum innumerabiles copias traiecisset, & Hispalensem tractum incurreret. Granatensis Iaenensibus finibus bellum infert Nunnius Larensis, adeo spectatæ virtutis dux, vt maximum munimentum rerum Rege peregre profecto, esset, ad Astigim cum Abeniucessio dimicans interimitur: eiusq; copiæ occidione cæduntur. Maio mense eam pugnam commissam ferunt: qua plures bello, ac militiæ spectati viri, ducesque periere.

Dum hæc in Turdetanis geruntur, Sanctius Toletanus Antistes Regis Aragoniæ F. ex Carpetanis iuuentute excita, subsidiarias copias educens, Castulonensi saltu transcento, Iaenensi bello occurrens, ac Larensi adiungi sperans, in victorem hostem incidit. Cum hostibus raptim, & turbate decertans, nostrorum copiis profligatis interceptus, dũ hostes de opimis spoliis ferundis, & captiuo Imperatore ducendo, inter se dimicant, Sanctius tragula confixus cadit. Nec satis stolidæ crudelitati barbarorum visum: caput, & manus pontificiis annulis præfulgens pręciduntur. Summo in discrimine, & incredibili rerum perturbatione omnia versantur.

Iunio mense Rex Hugonem Emporitanum Comitem in Indigetibus bello persequens, Rhodam inclusum obsidet: & ad deditionem compellit.

Tantis subito difficultatibus subortis, Augusto mense, Villaregali Ferdinandus Regis Castellæ F. primigenius, omnis spei extremum & commune solatium, & regni columen, atq; subsidium è vita excedit. Omnia obrui visa ni vnus vir ingentis animi obstitisset, Sanctius Ferdinandi frater iuuenis acer, & expertæ virtutis: qui ruentibus rebus, patriæ opem ferens, vnicum præsidium fuit.

Ilerdę Alfonsus Petri F. Regis N. ab Aragonensibus, Catalanis, & Valentinis proceribus, & ciuitatibus iurisiurandi sacramento, vti legitimus heres, & regni successor futurus auo, & patre vita functis, renuntiatur: & in eius verba omnes adiguntur.

In hac tantarum commotione rerũ Petrus Regis F. tot rebus aduersis, ad caput belli subsidio properans, M. equitum, & V. M. peditum coacto exercitu, Granatensis regni fines inuadit: & Almeriensem agrum incurrit. Granatenses copiæ primo quoq; tempore Malacensibus auxilium ferunt: & Abeniucessius ab eis se deseri videns, Algeziram freto adiacens oppidum regreditur.

Montesani, qui per se antea Regi infideles erant, Abeniucessio bellante, & tot prosperis successibus elato, atque ruente, aperte bellum parare incipiunt: & aliquot castella præsidiis firmant. Noui Maurorum exercitus exorti ad populandos fines, per Contestanos in Ædetanum agrum transcendunt.

1314. 1276

Valentinis tam interno motu concussis, vt prope illatum mœnibus ipsis bellum videretur, repens hostis Regem ipsum exacta ætate ductorem quærebat: & quãuis in morbũ incidisset, & satis vehemẽter, diuq; ægrotasset, multis bellis eius gentis infidelitatem expertus, cũ etiã plures annos eorum vim, atq; audaciã sustinuisset, Valentiæ A. D. III. Id. Mart. militares omnes copias cogit: & Aprili mense Algeziram progressus, inde Setabim copias educit. Hostes Alcoium oppugnant: & in ea oppugnatione Alazdrachus ille primus defectionis auctor interimitur. Nostri non satis sibi facientes, quod virili animo oppidum propugnassent, hostes persecuti, cum primæ eorum turmæ insidias intrauissent, ad vnum omnes interimuntur. Is dies, Martis fuisse constitit: adeo nostris longe grauissi-

AERA. NAT. CHR.

mus fuit, vt Setabitani eum, tanquam funestum reipublicæ obtestētur. Prælio equestri maxime aduerso facto, nostris magnæ hostiū multitudinis aditu perterritis, turmæ Maurorum equitum, perceleri cursu, vltro, citroque magnas strages edunt.

Petrus Moncada Templariorum Magister, Garcias Orticius Azagra, & alii proceres ad Lucentum cum hostium copiis D. equitum, & III. M. peditum pugnam conserunt. Nostri cęduntur: atq; ingens fit Setabitanorum cædes. Azagra interimitur: & Moncada in hostium potestatem recidit.

Rege Setabi Algeziram regresso, cum grauius morbo affligaretur, & mortis periculum instare videret, imperium deponere statuens, regno se abdicat eo consilio, vt Populetensi cœnobio D. Bernardi institutis initiaretur. Regnum filio tradens, hortatur, ita rem publicam capessat, vt quam in fortunam, & in quam amplitudinem regnum deduxerit, semper meminisse velit. 10

A. D. VI. K. Aug. Rex Valentiam delatus è vita excedit: cuius res gestæ, & gloriosa facta, si animi virtute, & robore expendantur, omnium iudicio haberi possit Rex vero principum maximus: cuius tanta vis animi fuit, vt nemo eo fortius, aut bella susceperit, aut pro regia dignitate gesserit: perfeceritve. Eiusdem ætatis scriptor memoriæ prodit, regno tot bellis, atq; victoriis parto, religionis cultus adeo ab Rege propagatos fuisse, vt ad duo millia fanorum, & delubrorum fecerit. Triciens cum impiis hostibus signis collatis manum conseruit. Quatuor filiorum legitima prole deficiente, Iolantis, Constantię, & Isabellæ filiarum liberos ad regnum, exclusis matribus, arcessit. Ex nobili præterea muliere Berengaria Ferdinandia Petrum Ferdinandium filium susceperat: quem Ixeritana ditione donat: hinc Ixeritanæ stirpis splendida familia fluxit. Constantiam, & Sanctiam grandes, & nobiles filias suis conditionibus cū tradere vellet, Constantia Emmanueli Regis Alfonsi fratri nubit. Sāctia vero, cū se totā diuino cultui addixisset, & ppetua cura sollēnia sacra obiret, tādē regali psona deposita, nemini nota, aut manifesta, Hierosolymā profecta, ad sacrosanctū domini sepulchrū, in peregrinos pauperes, & ægritudine cōfectos summe hospitalē se pbuit: cuius obitu, insignia eius sanctitatis miracula eluxere. 20

Augusti mensis fine Petrus Regis F. trium mensium indutias cum rebellium Montesanorum ductoribus paciscitur. Ab earum induciarum iure plures arces excipit: quo hostes omnes suas fortunas contulerant. Valentię, rebus bellicis cōstituendis, atque collocandis tempus omne in Octobris mensis finem consumit: non tamen regium nomen vsurpat, quoad de more, coronatus regalibus insignib⁹ decoretur. Quod bellū cū Nauarris gereretur, Borgiæ Regni finibus primariū ductorē Lupum Ferrenciū Lunā præficit. 30

Segouiæ Areuacorum vrbe conuentu coacto, Alfonsus Castellæ Rex Emmanuelis fratris, & Lupi Diazii Pharensis Viscaię domini, & aliorum procerum consilio, & suasione, Sanctium F. regnorum heredem renuntiari imperat: magna Petri eius affinis querela: quod Alfonsus Ferdinandi primigenii F. regni successione exturbaretur: & ab auo Sanctius nepotibus esset antepositus. Ob eam causam, cū Sugerius Calatrauensis Magister, & Iohannes Arias ab Alfonso Rege Valentiam ad Petrum legarentur, vt vetustorum fœderum iura, regnum adeptus sanciret, in id tempus reiicit, quo regni munia procerum consilio coronatus obiret. 40

A. D. XVI K. Dec. Cæsaraugustæ in æde sacra Saluatoris Petrus, & Constantia eius vxor, regio apparatu, & ornatu, diadema suscipiunt: & sacro oleo à Bernardo Oliuelia Tarraconensi Antistite peruncti regalibus insignibus decorantur. Cauet Rex posteris suis: & ante impositum diadema obtestatur, se ab Archiepiscopo Tarraconensi, ea conditione coronam non suscepturum, vt Ecclesiæ adesse cogatur, aut vt illi obsit: ne se tanquam Ecclesiæ dediticium, aut stipendiarium vltro profiteatur: quod à Petro Rege auo vsurpatum, & inductum regni proceres conquesti fuerant. His sollemnibus publico in conuentu celebratis proceres, & ciuitates regni Alfonsum Regis F. iurisiurandi religione obstricti regni futurum heredem, & successorem profitentur. 50

Peracto conuentu Rex Decembri mense nondum decurso, Valentiam proficiscitur: vt belli rationibus consulat: aut sicubi esset, auertat.

PETRVS III. MAGNVS XV. REX ARAGONIÆ.

IACOBVS II. BALEARIVM REX.

Fortunius Abenes Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1315. 1277 Iolans Regina Castellæ Petri Regis soror Guadalaiarum suę ditionis oppidū venire simulans, regni fines egressa Farizā contendit: Blancā nurum, & Alfonsum, ac Ferdinandū nepo-

[nep]otes secum educens: quorum se incolumitati consulere palam profitetur: quod Sanctius eorum patruus viuente patre suo, eorum auo rerum potiretur. Rex Valentia eo emigrat: vt sororem inuisat.

A.D.VI.Id.Ian. Rex Segouiensi Episcopo, repentinæ sororis profectionis consiliū patefacit: seque operam dedisse, vti soror, sororis nurus, ac nepotes in potestate Alfonsi Regis ne essent: quod Sanctius regia iura, viuo parente inuasisset.

Alfonsus Rex ira, & furore percito commotus, Fredericum fratrem interimi, & Simonem Ruizium Camerensem, principem virum, Frederici generum viuum comburi imperat: consilii profectionis Reginæ participes, & nouandarum rerum auctores: eoque 20 patrato facinore, cum ingenti periculo, in vltimum rerum suarum discrimen ruit.

Auertit ab eis curis Aragonium Regem ingrauescens bellum: & Aprili mense Mauris, qui defecerant, bellum infert: & eorum agros depopulatur. In Montesæ arcem munitissimam circiter XXX. M. virorum includuntur. Montesam castris circumsidet. Propugnatores virium numero confisi, crebris eruptionibus nostros percellunt.

Montesani assiduis oppugnationibus compressi, cæteræq; rebelliū arces auxilium desperantes, Regi se obtemperaturos pollicentur: & in deditionem, potestatemq; A.D.III. K.Oct. rediguntur. Nam & si Rex tanta ira, odioq; bellum gerit, vt victis interitum minetur: bellum, quod instaret intuens, in deditionem accipit.

Vix dum depositis Montesanorum armis, nouus minime idoneo tempore tumultus 20 exoritur. Rogerius Bernardus Fuxensis, Arnaldus Rogerius Palliariensis, & Ermengaudus Vrgellitanus, Aluarus Ermengaudi frater, Raimundus Fulcho Cardonensis, Bernardus Rogerius Erilius, Raimundus Anglesola, Guilielmus Raimundus Iossa: & alii Cataloniæ proceres, homines, nō tā parendi, quā bellandi cupidi, cū proximis ciuitatibus pacē, & amicitiā cōciliant: cōfirmātq;, vt Regi bellū denuntient: atq; inferant. Fœdere ciuitatibus adiuncti, vt se sequātur psuadēt: magnaq; Cataloniæ pars viriū, & armorū cōcitatione cōmouetur. Eā tumultus causam prætexūt, quod Rex adepto regno, cōuentū Barcinonē nō indixisset: neq; mores, atq; instituta maiorū à Barcinonēsib' Comitib' sancita, firmasset. Bernardus Dezclotius eiusdē ætatis scriptor memorat, Regē contendisse, vt aliquot instituta, quæ corruptela malæ consuetudinis deprauata fuerant, abrogarentur, tollerenturq;.

30 Rex festum natiuitatis Domini diem Valentiæ celebrat. Calataiubium proficiscitur. Arces, & castella finibus regnorū opposita præsidiis firmat. Farizæ arci, insigni regni propugnaculo exteris nationibus obiecto Rudericus Gonzaluius Funes præficitur. Vndiq; noui motus nuntiantur: omniaq; inde suspecta erant. 1316. 1278.

Quod Sosenses, & Filerenses de finium limitibus cum Saguessanis decertant, Rex inducias cum Eustachio Belmacho regni Pompelonensis procuratore paciscitur.

Irene Lascaris Theodori Lascaris Græcorum Imperatoris F. Guilielmi Intemelii Comitis vxor Calataiubii Regem inuisit.

Id.Apr. Valentiæ Rex Episcoporum, procerumq; omnium conuentum à Resurrectionis festo die in tres hebdomadas Tarraconem indicit: vt inde Valentiam profecti, patris 40 corpus Populetum tumulandum deuehant: magnaq; exequiarum, Pompæ, & laudationis celebritate translato, iusta funera apparatu regio magnifice peraguntur: & sepultura, cum ciuitatum legati supremo, erga memoriam Regis, munere fungerētur, de more perficitur. Summus memoriæ, ac nominis honos habetur.

Alfonsus Castellæ Rex summe enititur, vt Iolans Regina vxor, & Alfonsus, & Ferdinandus nepotes ad se deducantur. Legatis vltro, citroq; ea de re crebro commeantibus, cum tandem Emmanuel Regis Aragonii affinis, qui eam curam enixe susceperat, vt Sanctium in regni successione stabiliret, & Alfonsum, & Ferdinandum Alfonsi Regis nepotes auitā regni hereditate auerteret, Turiasone Regem conuenisset, in eam pactionem deuentum est, vt Iolans ad virum reuertatur: nepotes, Regis Petri custodia attineantur: 50 quod Sanctius summopere curat, ne in Galliam ad auunculum Regem deuehantur. Iolans ad virum ingratis decedit: quæ magnorum Regum filia, vxor, & parens, summo dedecore, impudicitiæ famam effugere non potuit.

Rex inexpiabili bello proceres persequitur: nemini enim dubium erat, quin omnium consensu dux in eos destinaretur.

A.D.V.Id.Iun. cum Agramontem Ermengaudi Vrgellitani oppidum Rex obsideret, Henricum Rhodensem Comitem commoneri imperat, vt in aula Regia se sistat: atque Carladensis ditionis suprema fidelitatis iura, & summam potestatem Regibus exceptam sanciat: & tributa persolui desita pendat.

Rex, vt Fuxensem ad se pelliciat, qui nobilitate, potentia, & virtute bellica omnibus

AERA. NAT. CHR.

præstat,& late in Catalonia potens pollensq; dominatur,operam dat, vt Constantia Comitis filia natu maior Iacobo filio suo nubat.

A.D.III.K.Id.Dec. Agramonte cum Rex Ermengaudo, ad pacis condiciones deditionemq; spem non ademisset,& ad imperium demum redegisset, ditionem omnem Vrgellitanam,eiusque iura,interuentu Fuxensis attribuit.

A.D.XIX.K.Ian Ilerdæ Rex ditione omni,quam in Ripacurciensi, & Palliariensi regione obtinere potest,à Gessæis montibus, qui Tamarito imminent, Pyrenæum versus,& quæ Cinga,& Nocharia Palliariensi fluminibus continetur, adiunctis castellis omnibus,atq; arcibus,regii dominii Iacobum filium donat:si Fuxensis filia in matrimonium illi collocetur.Fuxensis filiæ Castelboni Vicecomitatū dotis nomine dicit:heredemque Fuxensis ditionis instituere pollicetur. Sed eæ pactiones quæ interuentu Pontii Hugonis Empoitani,& Arnaldi Rogerii Palliariensis Comitum, Raimundi Peraltæ, Pontii Ribelliæ & Petri Martinii Artasonę constitutę fuerant, dirimuntur: & Fuxensis denuo à Rege dissidet.

1317. 1279

Cum inueterata ira Rex Iacobum fratrem Balearium Regem prosequeretur quod immensa ditionum assignatione,quibus à patre donatus fuerat,indigne se priuari doleret & iuribus se fraudari ęgre ferret, quibus Fuxensis,& Emporitanus Aragoniis Regibus obstringebantur,& Perpinianum improuisus iniisset, in eam pactionem, A. D. XIII.K. Febr. deueniunt. Assidente Rege in regali solio, in cœnobio Prædicatorum Iacobus supremam regni Balearium potestatem,& adiacentium insularum,Ruscinonensis, Cæretanæ, Confluentiæ,Vallespiriæ,& Iliberitanæ ditionis,adhęc Vicecomitatuum Omeladesii, & Carladæsii, & arcium omnium potestates Mompelleriensis ditionis Regi addicit, atque attribuit. Melgoriensis Episcopi iura excipiuntur: & aliorum oppidorum recens quæsitorum.Se,posterosque Balearium Reges fideles,subditicios,& dicto audientes Aragoniis Regibus constituit: tradituros que spondet iratis, aut pacatis Aragonum Regibus Maioris Balearium vrbem, Cæretanam arcem, & Perpinianum. Obstringitur præterea sacramento,posteros Reges Balearium, conuentibus Cataloniæ indictis, si arcesserentur, interfuturos: modo in Maiore insula, id temporis non commorentur,resideantve. Ruscinonensi in ditione nummos Barcinonensis notæ,nulla ponderis deminutione expendendos recipit.His constitutis conditionibus,Rex donationes à patre factas confirmat:Iacobo palam conquerente, & se indignum ducente: quod graues leges imponerentur à fratre:cum eas ditiones immunes,& nullius imperio,potestatiue addictas à patre suscepisset: vetusque ea suscepta simultas facti indignitate augetur: & plurium malorum causa exstitit:cum fraternum odium indies ingrauesceret. Balearici Regis nomine fidem suam sacramento obstringunt,curaturos se, vt Balearii Reges his legibus obtemperent,Fuxensis,& Emporitanus Comites, Dalmatius Roccabertinius Vicecomes Castellionoui,Raimundus Durgius,Guilielmus Canetius,Bernardus Hugo Serralonga, Dalmatius Castellinoui, Pontius Zagardia, Arnaldus Corsauius, & Guilielmus Sous:& procuratores Perpinianenses,& Balearici.

A.D. XVIII.K. Octob. inter Requenam, & Buniolium Rex, & Sanctius sororis F. congressi,artiori fœderis vinculo adiunguntur.Inde Rex in Cataloniam festinanter proficiscitur:vt tumultuantibus proceribus obuiam eat.

Conradus Lanza Reginæ Constantiæ propinquitate adiunctus, regiæ classis præfectus Mirabusaeium,qui Tunetano regno exactus à fratre fuerat, distractis Africæ viribus,fraudem hostium vlciscens,cum potior retinendo regno visus esset,nostrorum militum copiis,ad regium imperium regniq; possessionē deducit.Inde cum Africæ,& Mauritaniæ oras IIII. longis nauibus præteruehitur, ad Alhabibam insulā Mauritaniæ litori adiacentem cum x. longis Maurorum nauibus congressus,pugna commissa, profligatis,& deuictis hostibus,eorum nauium potitur.

A.D.XI.K.Decemb.Francorum,& Castellæ Regum legati Valentiæ Regem conueniunt.Hi principes super Castellæ regni successione dissidentes, vnusquisque Regem ad se trahere nititur.

Eadem die Rex Iacobum Peresium filium ex Maria Nicolosia concubina genitum Segorbiensi vrbe ac ditione donat:& Sāctiam Ferdinandi Diazii filiam in matrimonium illi collocat.

A.D.VII.Id.Dec.Tarracone Bernardus Tarraconēsis Archiepiscopus,Arnaldus Barcinonensis,Bernardus Gerundēsis,Raimundus Ausetanus,qui se Vicēsem cognominat, Guilielmus Ilerdēsis,Petrus Vrgellitanus,Arnaldus Dertosanus,Petrus Cęsaraugustanus, Iacobus Oscensis,Iaspertus Valentinus Episcopi,itē Abbates & alii prelati,qui concilium

ea vr-

be celebrant, totiusque consilii vniuersitas enixe litteris Nicolaum P.M. deprecantur, [...]ti Raimundi Pennafortii viri sanctissimi memoria sua certa, destinataque sententia, religione omnium consecretur: araeq; ei inter diuos rite sollemni precatione statuantur: cuius sanctitas viri insigni splendore apud omnes nationes praefulgeat.

ABR. NAT. CHR.

Dionysius Portugalliae Rex Alfonsi Castellae Regis nepos, qui superiore anno patre vita functo regnum adeptus fuerat, legatos Iohannem Vellum, Iohannem Martinium, & Blascum Peresium ad Regem mittit: & Isabellam Regis F. maiorem natu, sibi in matrimonium collocari exposcit. 1318. 1280

Quod Fuxensis Comes CCC. equitum, & VII.M. peditum copias coëgisset, & proceribus Cataloniae adiunctis bellum vrgueret, Rex cum longius eorum amentiam progredi videret, magno comparato exercitu, Iunio mense, repentinos eorum impetus coërcens, Fuxensem, Palliariensem, Vrgellitanum, & Cardonensem Balaguetium includit. Vna in oppido inclusi obsidentur primarii proceres Pontius Ribellias, Arnaldus Rogerius fratris Palliariensis Comitis F. Raimundus Abella, Petrus Iossa, & Guilhelmus Canetius Roccafortius. Cum eam animorum concitationem Regis aduentus fregisset, & intentior in moenia hostium versus, viis omnibus obsessis, haud procul iusto proelio res esset, ac vi maiore indies obsiderentur, Regi, qui obsessor restiterat, & castris vrbem circũfoderat, breui ad spem euentus respõdet. Nec spe, nec animo certiore se proceres suaque omnia in fidem, atq; potestatẽ regiam permittunt: quos cũ Alfonso filio tradi imperasset, in Ilerdensem arcem contruduntur. Fuxensis seditionum auctor, & princeps valde pertinacis, & obstinati animi vir, in Siuranam arcem traductus, longo temporis spatio, dura vinculorum custodia continetur.

Cum Philippus Francorum Rex Alfonso Regi nulla ratione suadere posset, vt cum filio, ac nepote regna partiatur, neue nepotem regno exheredet, cum Aragonum, & Baleariũ Regibus Tolosae congreditur. Recipit Francus Mompellerii dominatus iura integra Regi reseruaturum: neque permutationis causa, cum Magalonensi Episcopo factae, ius aliquod in eam ditionem quaesiturum: neque de liberandis Alfonso, & Ferdinando fratribus, Regis Castellae nepotibus, quidquam eo in colloquio transigitur.

Sanctius Alfonsi Regis F. regni cupiditate inductus, quod viuente patre appetierat, Gonzaluum Ruizium Gironem Vclesium Magistrum, & Marchionem Monferratensem suum affinem ad Regem legatos mittit: qui operam dent, ad colloquium cum patre deueniat: sperans in eo congressu successionem regni, auunculi consiliis stabilire. Leuitatis enim paternae, & inconstantiae gnarus, magnopere veretur, ne aliquorum procerum suasu labefactatus regna cum nepotibus partiri velit: quod proceres eum regni statum sibi apprime accommodatum, atque obnoxium fore vident.

A. D. VI. K. Apr. facta colloquia, è rebus publicis, vt praetenderant, non incommoda, ab Aragoniae, & Castellae Regibus ad Campillum in ipsis regnorum finibus, loco inter Turiasonem, & Agredam interiecto Castellę Regem ad colloquia proficiscentem comitantur Emmanuel eius frater, Sanctius, & Iacobus Regis filii, Iohannes Alfonsus Pallantinus, Petrus Ciuitatensis, & Ferdinandus Gaditanus Episcopi: Guilielmus Marchio Monferratensis: qui Beatricem Regis Alfonsi F. vxorem duxerat, & Iacobum Affinem generum sibi adsciuerat, Alfonsus Alfonsi Infantis Molinae F. Iohannes Alfonsus Pharensis, Iohannes Gonzaluus Bazranus, Munio Diacius Castaneda, Sanctius Martinius Leua, Gonzaluus Garcias Strada, Tellius Gutterrius iustitiae domesticorum Regiorum praefectus, Garcias Gaufredus Loaisa, & Garcias Perezius Dambtius. Aragonium Regem assectabantur Alfonsus, & Iacobus filii: Garcias Episcopus Turiasonensis, Bonanatus Nuntius Apostolicus, Petrus Costa electus Segorbiensis Episcopus, Hugo Metaplana Praepositus Massiliensis, Magister Arnaldus pro Cancellario Regis, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Iacobus Exerica, & Petrus Aierbius Regis fratres, Castellinoui Vicecomes, Guilielmus Raimundus Moncada, Artallus Luna, & Lupus Ferrencius Luna eius frater, Petr' Cornelius, Petrus Moncada, Bertrand' Belpuctus, Sanctius Antillonius, Gilabertus Cruilias, & Rudericus Simenius Luna. Cõuenit, vt Nauarrae regnum inter se partiantur: & ad eam pactionem consulto venit Sanctius: & Aragonio auunculo iure Nauarrae regni cedit. Pollicetur Alfonsus Rex, se non permissurum, vt Berengaria filia Philippo Balduini Constantinopolitani Imperatoris filio, Caroli Siciliae Regis affini nubat. Sanctius Albarrazinum vrbem, eiusque ditionem regni Aragonum iuris, potestatisq; esse, seorsim auunculo sancit: probatque. Ex eo pactionum, colloquiiq; foedere ad id recisũ est, vt Alfonsus, ac Ferdinãdus Regis Castellę nepotes in Setabitanae arcis custodiã intrudantur. Arces Podiana, & Ferrelionia, & fines Puteolani, de quib. Reges 1319. 1281

AERA. NAT. CHR.

controuersabantur, iudicio Martini Romæi Veræ Prætoris Calataiubiensis, & Sancti Martinii Leuæ, & Gonzalui Peresii Episcopi Segouiensis Aragonio regno adiunguntur. Pollicetur præterea Castellæ Rex se Aioram, Palatiolos, Theresam, Xeram, & alia oppida cum Aiorensi valle Regi posterisq; Regibus traditurum: quæ Emmanueli fratri condonauerat. Emmanuelem Escalonæ oppidi compensatione leniunt. Inde Reges Agredã contendunt. Iohannes Nunnius, Larensis, & Iohannes Nunnius, & Nunnius Gonzaluius eius filii, quos ex Theresia Aluari Azagra vxore susceperat, & Aluarus Nunnius, & Ferdinandus Perezius Pontius, quem Aragonius Rex affluentibus copiis locupletauerat, Alfonsi, & Ferdinandi Regis Castellæ nepotum iura, & causam palam tuentur: ac sustinent.

Petrus Martinius Artassona Præfectus Iustitię Aragonum.

Isabella Regis F. Dionysio Portugalliæ Regi nubit: quam Michael Palæologus Imperator Andronico filio collocari ambierat. Conradus Lanza, & Bertrandus Villafranca Ecclesiæ Tarraconensis camerarius in Portugalliam legantur: vt Regis Aragoniæ nomine Dionysium Regem, & Alfonsum fratrem eius germanum: qui in armis erant, & acerrime inter se prœliabantur, ad concordiam deducant.

Cum Alfonsus Rex promissorum, ac pactorum, ad Campillum conuentorum immemor, Berengariam filiam Philippo Imperatori Balduini F. in matrimonium dare constitueret, Rex legatum ad eum mittit Andream Prochytam: vt à sententia deterreat.

SICILIENSE BELLVM.

Maiora, & magis aspera aggredi, Regi tempus visum est. Nam ab anno MCCLXXVII. ad LXXX. assiduis internuntiis Iohanne & Andrea Prochytis fratribus, tanti facinoris ministris, & satellitibus fœdus arcano ictum inter Nicolaum III. P. M. ex Vrsinorum gente præstantis animi virum, & Michaelem Palæologũ Imperatorem, ac Petrum Aragonum Regem, tam longe locorum interuallo disiunctos aduersus Carolum Regem, pactione regni Siciliæ sancitur: ingenti, vt ferunt, pecunia Regi, ad necessarios belli sumptus corrogata. Regem ad eam expeditionem obeundam cohortantur, ac de sua opera prolixe pollicentur inter proceres Italos insignes in Etruria, & Gallia Cisalpina viri, Marchio Monferratensis, Guido Nouellus Comes, Conradus Antiochensis Frederici Imperatoris nepos: qui Galbani Comitis F. duxerat: & Guido ex Monte Feretrio. Nicolao breui vita functo, Martinus IV. sufficitur: qui se Carolo Regi addicit. Siculi obstinate Caroli imperii iugum repellere nituntur: quod auare, ac superbe imperitatum sibi quererētur: cum Carolus pæne totius Italiæ imperium obtineret.

Rex Hugonem Mataplanam sacri ordinis virum, in primis nobilem, & industrium ad Summum Pontificem legat: legationisque causam prætendit, vti totius regni nomine exposcat, vt Raimundum Penafortii sanctissimi viri memoria consecretur: & in diuorum numerum referatur: Pontificisque Max. mentem exploret: à quo indigne, & accipitur, & reiicitur: cum Nicolaus de consecratione anquirendum constituisset. Boqueron Cõstantini Africæ populi regulus, Bugiensis Regis F. auxilia regia aduersus fratrem implorat: polliceturq; Constantinam vrbem Regi traditurum.

A. D. VIII. K. Iun. Rex Cardonensem, & Palliariensem, reliquosque Cataloniæ proceres sacramento alligatos, deuinctosque in potestate habet: vnaque complexione sibi obstringit: Fuxensi, Vrgellitano, Aluaroque Caprera Vrgellitani fratre exceptione reiectis: à quibus fidem sæpius læsam viderat.

Siculi Carolum Regem regno exturbaturi auxilium, viresque Regis implorant. Vt expeditionem maturet, priusquam clandestina consilia efferantur, obtestari non cessant. Rex omnibus rebus anteuertendum videns, classem ingenti apparatu adornari imperat: magna famæ celebritate: tamquam Constantiniensibus rebus opem, atque auxilium laturus.

Galcerandus Thimor à rege Romam legatus Pontifici Maximo denuntiat, regiam classem instructam, comparatamque, vti Sarracenis Africæ prouinciæ bellum inferat. Deposcit, vti sacra subsidia in bellicos sumptus conferantur: regnum absentis, & bellum sacrum gerentis de more defendat, ac protegat: decumarum pecuniis, ex Aragoniæ regno corrogatis in eos sumptus opituletur. Pontifex palam testatur, Aragoniæ Regem, nõ Christi hostibus, sed Carolo Regi Ecclesiæ filio apprime caro, fœderatoque insidias, periculumq; struere, atq; moliri. Tantis de rebus legati responsum nullum aliud domum retulere.

Sanctius Alfonsi Castellæ Regis F. eos proceres, qui à patre defecerant, & ex quo Fredericum fratrem interimi iusserat, extorres profugerant, ad se pellexit. Principes fuere ex

his Lup⁹ Didacius Pharensis, qui Vizcaię dominabatur, Didacus Lupezius eius frater, Ramir⁹ Didacius, Petrus Aluarus Astur, Nunnius Larensis, Ferdinandus Rudericus Capreta, & Ferdinandus Rudericius Saldania. Inde crudelissima dissidia inter patrē, & filium incredibili odio exarsere, Alfonsus Rex ab omni curatione, atque administratione regni, ac statu regio omnium ordinum consensione, ab Emmanuele fratre sententia promulgata, deiicitur, atque amouetur. Causas tanti facinoris obtendunt, quod Fredericum fratrem, & Simonem Ruizium virum primarium, indemnatos occidi imperasset: immunitatē, ac iura sua nobilitati abrogasset: & publicas opes ærario regio exhausto, minutisq; vectigalib. dilapidasset. Procurationi regni Sāctius, veluti legitimus successor præficitur.

AERA 1320 · NATI CHRI 1282

10 A. D. III. K. Apr. Festo Dominicæ Resurrectionis die, Panhormitanus populus tumultuatio, simul sine ducibus certis, sine imperio, pro communi salute, ac libertate ira exardescens, atq; arma capiens, toti⁹ nobilitatis, & iuuētutis signiferis Palmerio Abbate, Alaimo Leontino, & Gualterio Calatagironio, consiliariis, & auctoribus in prīdes præfectosque Regis Caroli, impotenti concursu concitatur: atque in Gallos omnes periculum capitis infert. Neque illorum crudelitas ea calamitate satiatur: quin sæuus furoris turbo Corelione insatiabilem sæuitiam exerceat: coniurationesque vniuersa insula palam factæ: quod ab Carolo crudelissimo dominatu premerentur. Neque vmquam de Frederici Imperatoris, & eius filii Manfredi sæua tyrannide Pontifices Maximi conquesti sunt ægrius, quam legimus Clementem ipsum, à quo Carolus ad regnum adscitus fuerat, grauis-
20 simas querelas, iecisse, neq; tantorum vulnerum remedia, atque alleuamenta esse adhibita: cuius litteras libet hic adponere, quasi diuinantis prædicta.

Clemens Episcopus seruorum Dei K. Regi Siciliæ illustri. Frequenter ante tuæ cōsiderationis oculos ponentes nunc verbo, nunc litteris statum miserabilem regni tui, sperabamus, quod ad reformationem illius, quod amare deplorat, & conqueritur, se ministrorum tuorum, non solum deformari malitia, verū etiam penit⁹ dissipari, oportunum prouisionis remedium adhiberes: tuæ in hoc, & subditorum tuorum indemnitati prouidens: & nihilominus periculis, in quæ iidem tui ministri, te, ac regnum præfatum, quasi scienter ingerunt, prudenter occurreres. Cum autem sciamus adhuc huiusmodi non cessasse malitiam, sed eam inualescere potius, validorum clamorum frequentia inualescen-
30 tium iugiter, & oppressionum, quas inibi cotidie tui officiales inculcant: & aggrauant, euidentia manifestet: nec nostra penes tuam excellentiam cessabit instantia: quo minus te ad soliditatem status tui, quam in his specialiter quærimus, & ipsius regni ordinatio verisimiliter pollicetur: & ad releuandas eiusdem regni pressuras, prout nostrum decet officium, inuitemus. Verum si forte id eo minus in his vana relatione quorumlibet, aut æmulorum suggestionibus forsitan arbitraris, regiæ serenitati consulimus, & sacro consilio suademus, ac nihilominus tuæ vtilitatis obtentu, magnificentiam tuam requirimus, & hortamur, quatenus à religioso viro fratre A. de Rupe domorum ordinis militiæ Templi Hierosolymitani præceptore in Francia, quem nuper venientem de regno prædicto potuit in multis oculata fides, in pluribus vero fama communis, ne infami-
40 am dicamus, instruere, quemque non dubitas, tuæ prosperitatis, & famæ zelatorem de horribili desolatione regni eiusdem diligentius percōcteris. Miramur quidem, si tuis sæpe non insonet auribus, quantus est ibi afflictorum, gemitus, vlulatus, & clamor: quot, & quanta Ecclesiarum, & personarum ecclesiasticarum grauamina: quot oppressiones, non solum solutarum, sed etiam cōiugatarum, & virginum, quot pauperum spoliationes: quot diuitum concussiones: quot iniuriæ: quot calumniæ omnium: quot postremo deprædationes vndique: ac rapinæ. Profecto fili hæc nimis periculose dissimulas: nec sine multa indecentia, & tui detrimento nominis pateris prædictos officiales, & familiares eorum, in præfatos tuos subditos sic lasciuiendo sæuire: vt eis abundantibus de subditorum ipsorum iniuriis, tu per ipsos, tuis fraudatus iuribus, & odiosus reddaris omnibus: &
50 propter ipsorum excessus, ea etiam in sua interdum conuertentium commoda: quæ in tuam deberent vtilitatem cedere, non solum vraris infamia, sed & paupertatis incommoditate premaris.

Quanto vero illa vehementiora, & grauiora, quæ ab eodem summo Pontifice Consentino Archiepiscopo inculcantur: quum de eadem re, quanta potest contentione clamat, atque testatur?

Vbi ergo nunc ille tunc Consentinus Archiepiscopus, qui de compassione ad incolas *regni Siciliæ*, iugo, vt dicebat, Pharaonicæ seruitutis oppressos, quæsito colore, de animarum *zelo titulo* vsurpato, non dubitauit sub vitæ discrimine, sub variis mortis euentibus *mundi lustrare* climata: & ad eiusdē regni negotium excitare Franciam lacrimis, monere

AERA. NAT. CHR.

suspiriis,& gemitibus commouere? Tunc quidem defensorem gentis tuæ quærebas eminus:& nunc etiam peculiari tuo proposito, ad defensionem eo minus positus, non assurgis contra eum, qui regis vices, & regni gubernacula, quamquam vsurpator agebat. Laborare videbaris intrepidus:& nunc lates contra latrunculos,&c. Ita nempe euenit, vt tanto temporis interuallo, princeps alioqui maximus dignis remediis incolumitati regni subueniendum non putauerit:& humanam sortem neglexerit.

Herbetus Aurelliianensis Caroli Regis vicarius incertus, quod malum repentinum, externum, an intestinum regiam vrbem inuasisset, VII. longis nauibus adornatis Messana Panhormum nauigat: si qua auxilia tumultuantibus rebus afferri possent.

A. D. III. Id. Apr. Neapoli Carolus Rex initium defectionis à Panhormitanis ortum videns, ne Siculi omnes ad præsentem terrorem deficerent, atque arma caperent, Mamertinorum fidem obtestatur: dum affectis rebus accurrat:& ingenti comparata classe, opem ferat. 10

Cum Panhormitani, aliquot ciuitatibus adiunctis, quando maxime poterant, cum tumultu aduersus Gallicam nationem pro republica, ad arma decurrerent, A. D. V. K. Mai Nicolaum Copulam,& Raimundum Portellam Catalanum legatos ad Petrum Regem mittunt: deprecatores publicæ salutis, vti supplicent, Siciliç regnum in sua tutela suscipiat: & ab impotenti dominatu vindicet. Eius virtuti, fidei, ac felicitati seque remque publicam commendent. Quod delectus à Rege accuratior, quam ad domestica, aut propinqua bella haberetur, eiusque fama longinquis regionibus percrebuisset, A. D. XIII. K. Iun. Alexander Loesa, & Iohannes Carcoaixius Philippi Regis Francorum legati Regem Dertosæ, iam nauim conscendere parantem commonent, vti Regem fratrē, atque amicum de molitione sua, bellicarumque rerum apparatu certiorem reddat:& quam nam expeditionem adornet. Fratris Regis opes, si sacrum bellum apparet, pollicētur. Iaciunt ad hæc, si ea classis aduersus Carolum Regem patruum rerum nouarum caussam quæreret, Regem existimaturum sibi, regnoque suo insignem iniuriam impositam. Rex præsentis animi consilio vsus, statim respondet: se summa ope, atque consilio operam daturum, vt id consequi possit, quo animum adiecerat: quod felix, faustumq; Deus Opt. Max. verteret. Bellum enim suo consilio initum suis, suorumque viribus executurum. Dimissis legatis animo voluens, quanta sint in regno temporum momenta, cum amplam occasionem esset nactus, non illi animus, non vires, non denique consilium defuere. Illo ipso tempore Imperatoris Michaelis Palæologi legati Regem conuenerant: de fœderibus inter se sanciendis: contenduntque, vti Iolans Regis F. Andronico Imperatoris F. nubat. Res memoria digna in procinctu accidisse traditur. Nam cum Arnaldus Rogerius Palliariensis Comes secreto, procerum omnium nomine ex Rege sciscitaretur quo arma descriptis ordinibus, ætatibus, classibusque vertenda essent, percunctanti, atque excutienti Rex ita respondisse fertur: se læuam manum abscissurum, si dexteræ cōsilia, motus atque conatus exquirere,& perscrutari auderet. 20 30

A. D. IV. Non. Iun. Rex Alfonsum F. natu maximū regno Aragoniç, Barcinonensi Comitatu,& supremo, proprioq; iure,& potestate Balearici regni & Ruscinonensis,& Confluentinæ, ac Mompelleriæ ditionum donat: adfuere scribendo Regis amici Petrus Queraltius, Gilabertus Cruillias, Iohannes Prochyta, Blascus Perezius Azlorius,& Bernardus Mompahonius. 40

Postera die idonea tempestate, ex portu Fangosio, ad Hiberi ostium soluens, In Magonis, Minoris Balearium insulæ portum classe appellit. Inde trasmissus Alcollum Constantiniensis ditionis portum tenet. Exposito exercitu, decursionibus Constantiniensem agrum vastat. Regulis Africæ,& toti oræ maritimæ magnum terrorem, ac tumultum infert. Ductores nostri ad insignem laudem concurrunt maxime celebres,& præstantissimi viri Ermengaudus Vrgellitanus, & Arnaldus Rogerius Palliariensis Comites, Rudericus Simenius Luna, Petrus Queraltius, Simon Artieda, Pontius Ribellias, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Petrus Arnaldus Botonachius, Sanctius Antilionius, Bertrandus Belpucius, Blascus Alascia,& Gerardus Estorius. Inter omnes Arnaldi Rogerii Palliariēsis Comitis virtus egregia eminuit: quem, cum ferro decerneretur, tragula transuerberatum Vrgellitanus Comes, & Bernardus, & Vitalis Sarriæ fratres præstanti virtute ab extremo pæne vitæ discrimine eripiunt. 50

A. D. XVI. K. Iul. Carolus Rex paucis diebus magno,& forti conducto exercitu, superbo delectu, duraque conquisitione collecto, ingenti classe fretum traiiciens Messanam castris circumsidet:& arcta obsidione oppugnat. Tam affectis Siciliæ rebus, bello publico vniuersç gentis tuendi socii erant: omniq; exercitu ex Africa ad id bellū auocato,

Rex

Rex arma, classemque in Siciliam transfert: omnisque vis regiarum copiarum eo conuersa est. A. D. II. K. Sept. classis Aragonia Drepanum appellitur. Panhormum transuecta, die tertio à Siculis Rex Siciliæ, dominusque, Rex Petrus constituitur: atque illi regnum sacramento defertur. Obsidionis initio Mamertini cum supplices manus tenderent, & ut sibi ignosceretur à Rege Carolo, & Gerardo Parmensi S. Sabinæ Episcopo, sedis Apostolicæ legato postularent, singulari Regis intolerantia, & contumacia reiiciuntur. Re pęne iam desperata, ad perspicuam mortem se suosque deuouent. Demum pertinacia Mamertinorum perspecta, quorum obstinatiores animos nulla vis potuit a repugnando de-20 pellere, Carolus Messana vehementer oppugnata, & summis obsidionis periculis liberata, de regni possessione pulsus, magno dolore impeditus, quod iam parta victoria è manibus eriperetur, fretum transmittit.

Petrus Rex Randacio antea progressus, ne per vim oppugnari Messanam, se præsente diripiq; pateretur, subsidio festinans, prope vrbis muros castra facit. A. D. VI. Non. Octob. in vrbem cum insigni laude recipitur.

PETRVS ARAGONIÆ ET SICILIÆ REX.

Carolus Regem, quod externum regnum dolo, ac fraude inuasisset, læsæ, ac proditæ fidei arcessit. Vt cum centeno equite ad certamen prodeant, ad pugnam prouocat. Rex 20 delegati certaminis discrimen se subiturum spondet: quod fidem non fefellerit.

Iacobus Perezius Regis F. classi præficitur. A. D. II. Id. Octobris in Siciensi freto classes regiæ confligunt: insignique victoria à nostris parta, Nicoterum oppidum irrumpunt: diripiuntque. Quod Sanctius Alfonsum Regem parentem à gubernaculis regni, & rerum publicarum imperio deiecisset, & bellum partium factione intestinum gereretur, senex ab omni dominatu pulsus ab Hispalensibus recipitur. Miser, atque egens fortunam suam deplorans, atque lamentans, cum Pont. Max. & piorum principum fidem, misericordiamque obtestaretur, à suis, & exteris destitutus Abeniucefsii opem implorat: & ab impio, & communi hoste principis maximi calamitas subleuatur. A. D. VI. Id. Nouemb. Hispali regali in solio sedens, frequentissimo populi conspectu Sanctium dira-30 rum obnuntiatione deuouet, & execratur: & iure regni priuat, tamquam impium, parricidam, & læsæ maiestatis conuictum: & qui à perenni, contestataq; virtute maiorum degenerauerat. Nullum illustrius exstat exemplum seueræ animaduersionis in filium, non solum crudeliter ingratum, & summi beneficii immemorem, sed dignum qui impius cognominetur: quam ob rem merito iure ipsius latæ sententiæ formulam adiungemus.

„ VT DE VVLTV DEI iudicium nostrum procedat, Nos ALFONSVS Dei gratia Castellæ, Legionis, Toleti, Sibiliæ, Cordubæ, Murtiæ, Gienii, atque Algarbii Rex per præsens scriptum, ad notitiam præsentium, & memoriam futurorum facimus omnibus manifestum: quod SANCTIVS filius noster maior nobis graues, & multiplices iniurias nequiter irrogauit. Nam tractauit, & fecit coniurationem contra nos: & contra nostrum 40 dominium in Cordubensi ciuitate existens cum Baronibus, ac religiosis quibusdam: videlicet cum Magistris ordinis Calatrauæ, & Vclesii: & cum Priore Hospitalis: ac cum Commendatore Templi, vices, & locum tenente Magistri Castellæ, & Legionis: nec non etiam cum aliquibus ciuibus. In eodem etiam loco existentes, cum ad instantiam suam eidem cōcessum fuisset à nobis, vt cum Rege Granatæ Sarraceno tractaret aliquam bonā viam treugæ seu concordiæ, quæ in Dei seruitiū, & terræ vtilitatem, ac nostrum redundaret honorem, idem Sanctius cum dicto Sarraceno, & posteris suis amicitiam, & pacem iuramento, & instrumentis firmauit perpetuam contra nos, & nostrum dominium: & pecunias ac tributa à dicto Sarraceno nobis debita in semetipsū retorsit: in hoc contra nos proditiose, ac falso procedens: eo quod nobis per suas scripsit litteras, quod ordina-50 tum erat inter ipsum, & dictum Regem Granatæ, quod ad nostram misericordiam veniens noster vassallus fieret: ac tributa certa nobis præstaret: contra omnes huius mundi fideliter nos iuuādo: & ad firmandū pdicta, chartas albas sigillo nostro sigillatas petiit sibi mitti: quas cū penes se habuit, multa per eas operatus est redundātia in graue damnum nostri dominii, & honoris. Post hæc, cum sciuissemus eum de Corduba recessisse, sollemnes nuntios ad eum misimus: vt ad præsentiam nostram apud Hispalim accederet: volēces deliberare, ac prouidere cum ipsius, & aliorum bonorum virorum consilio, qualiter terra Vandaliæ haberet milites frontarios: & bellatores idoneos: & paratos ad tuitionem patriæ contra Sarracenorum Africæ impetum: quem verisimiliter timebamus: & vt etiam per salubre ipsius, & aliorum cōsilium, corda hominum nostri dominii ad vnitatem,

AERA. NAT. CHR.

" & tranquillitatem reduceremus: eo quod significatū nobis fuerat, quod multi se reputabant grauatos à nobis. Responsio autem ipsius, per suas litteras, & dictos nuntios nobis missa fuit: quod propositū suum erat, ad Regna Castellæ, & Legionis accedere: pro sedandis, & tranquillandis cordibus plurimorū: quæ in tantum erant commota, quod poterat inde contra nos, & nostrum dominium graue dispendium prouenire. Ad tranquillitatem autem terra inducta, & cordibus hominum pacificatis, ad nos rediret: facturus, & dicturus nostra beneplacita: quia paratus erat, nobis in omnibus deseruire. Qua responsione data in dolo, prout postmodum rei probauit euentus, iuit in Castellam per ciuitates, & p omnia loca populosa: transiens vsq; Burgos: conuocatis habitatoribus locorum, vbilibet prędicabat: contra nos concitans populos: dicendo: quod nos foros, & libertates, ac bonas consuetudines eis infregeramus: & collectis, ac variis angariis terra per nos destructa fuerat: sed ipse volebat eos reducere ad foros, & libertates, & consuetudines: quas tempore Regis Ferrandi, & aliorum Regum præcedentium habuerunt. Exegit etiā, & recepit ab eis iuramentū, & homagia publice, quod cū eo tenerent & iuuarēt eū: & versa vice ipse se eis, per iuramenta, & homagia obligauit: quod eos defenderet: & iuuaret: contra omnes homines huius mundi: & dabat, & concedebat eis ex tunc foros, consuetudines, libertates, & priuilegia olim habita: & obtenta: & hoc eis seruaturū perpetuo se promisit. Prædicta autem omnia non solum per se fecit dictus Sanctius, sed etiam per fratres suos: quibus chartas albas sigillatas sigillo suo tradidit: & sic omnes homines terræ nostri dominii per se, & alios concitauit. Nec omittendum censemus, quod dictus Sanctius in suis prædicationibus, quibus contra nos populos concitabat, in multis locis multa indigna contra nos euomuit: inter alia frequenter dicens tam ipse, quam sui nuntii: REX INSANVS EST: ATQVE LEPROSVS: ET IN MVLTIS FALSVS: ATQVE PERIVRVS: HOMINES INTERFICIENS SINE CAVSA: QVEMADMODVM FREDERICVM, ET SIMONEM INTERFIC. Dictis autem iniquis facta peruersa continuans inuasit, & vsurpauit tibi regnorum nostrorum dominium: ciuitates alcassares, castra, fortalitias: & villas occupans: remouēdo iudices: & alcaidos nostros: & officiales à suis officiis: ponēs suos: capiens nostros homines familiares: & alumnos: tam clericos: quam laicos: ac cursores: nec non & nuntios nostros: vel ad nos vndecunque venientes: thesauros nostros, pecunias, ac iocalia tam in Toleto, quam alibi, vbicumque inuenit, rapuit violenter. Multis etiam nostris familiaribus, seruitoribus, & alumnis, per diuersas regnorum nostrorum partes, abstulit possessiones: & hereditates: & bona etiam mobilia: quæ omnia aliis dedit: & in omnibus, in quibus nobis, & nostris familiaribus, ac seruitoribus, & vassallis fidelibus potuit grauamē, & displicentiam facere, nullatenus hoc omisit. Sciri etiam volumus, quod nos audientes rumorem super præmissis, ex paterno affectu, à tanto eum reuocare cupiētes errore, ad ipsū nuntios honorabiliores destinauimus: citando eū & vocādo p nostras litteras: vt ad nostrā præsentiā veniret: &, vt ea, quę agenda erant, oportunius &, cōmodius possent fieri, locum, quem securiorem, & aptiorem, pēsata negotiorum, & tēporis qualitate iudicauimus, eidem assignauimus: Toletum videlicet: aut Villam regalem: seu quemcunque alium locum eligeret: ad quem cum proceribus regnorum nostrorum, & cum quibuscumque vellet, accederet: quos ad bonum statum terræ ordinandum, vtiles, & idoneos iudicaret. Nos enim parati eramus iuxta suum, & Prælatorū, ac Baronum, & aliorum virorum bonorum consilium, grauamina omnia, si qua erant, penitus reuocare: & corrigere omnia corrigenda: & ad bonum statum pacem, & tranquillitatē reducere vniuersa. Sibi etiam, si in aliquo dubitaret, quod honorem suum vellemus deminuere, securitatem præstaremus plenariam talem, ac tantam, quod cor suum non deberet deinceps in aliquo vacillare. Præfatus autem Sanctius his auditis, respondit nuntiis supradictis, q. ipse nobis, per suos certos nuntios responderet: & dictos nostros nuntios, ne redire possent ad nos, secum detinuit violenter. Post hæc autem omnia, conceptam cōtra nos malitiam occultare non valens, ambitionis ardore cæcatus, missis litteris, ac nuntiis per totū nostrum dominium, Pręlatos sæculares, ac religiosos, Barones, ac milites, ciues, & populares conuocans ad Vallem Oleti, curiam generalem, si tamen debet dici curia, congregauit: in qua statim per publicum instrumētum homagio, & iuramēto vallatum, coniurationem contra nos, & nostrum dominium prius factam in diuersis locis particulariter, tunc omnibus ad nostrum dominium pertinentibus vniuersaliter innouauit. Quo facto ex iis, qui erant in dicta curia, si tamen, vt dictū est, curia dici debet, plures corrupit promissionibus: alios datis pecuniis, alios, castris, villis, locis, hereditatibus, redditibus eisdem datis, & assignatis, in enormē regnorum nostrorum læsionem attraxit: reliquos minis, & terroribus grauibus confregit: & induxit: vt omnes, tam isti, quam illi contra nos, &

contra

AERA NAT. CHR.

contra nostrum dominium rebellarent: & in prædicta curia, nobis non citato, non monito, non confesso, non conuicto pronuntiari fecit, non à iudice, immo per hostes, & conspiratores, quod nos deinceps non faceremus iustitiam: nec fortalicias teneremus: nec pecunias, aut redditus aliquos ad regnum pertinentes reciperemus: nec in castro, ciuitate, aut villa aliqua reciperemur: & vlterius, quantum potuit, institit per se, & suos familiares, ac complices, pro viribus laborando, quod ipsum Regem, aut dominum Castellæ, ac Legionis, & Vandaliæ deinceps nominarent: nos in omnibus exheredans: in se vsurpando honorem, & dominium non sibi debitum: quod nobis rapit: & rapuit violenter: &, vt ex supradictis patet, etiam fraudulenter. Ad cumulum autem malorum omnium, non solum est vitæ nostrę insidiatus, sed etiam contra nos se potenter armauit. Nam deliberato consilio, & per suos familiares, & complices publicato, adeo quod ad notitiam, non solum præsentium, sed etiam multorum absentium longe, lateq; peruenit, de Castella Cordubam veniens, vt nos caperet, congregauit, & conuocauit concilia de Giennio, & Beatia, & Vbetamec nō de Anduiar: vt simul cū eis, ac Cordubensib, accederet hostiliter cōtra Hispalim: vt ibidē nos caperet mala, & impia captione: & in hoc conatū tantū ostēdit, quod esset merito parricida cēsendus. Sed hunc tā crudelem conatū ipsius Dominus impediuit: à ciuibus Hispalensibus, & aliis nostris fidelibus, nec nō etiā, quod dictu mirabile est, nostris, & nostræ fidei hostib. ad defensionē nostrā præstādo auxiliū opportunū. Et cum Sanctius conceptionē impiā cōtra nos explere nō posset (vt est in ipsi⁹ Alfōsi regis Archetypis litteris) cōtra Pacensē ciuitatē nobis fideliter adhærentē accessit, & cū eā capere non posset, prout potuit, deuastauit: & ibidē plures homines interfecit. Ad ciuitatē vero Cordubēsem rediens, eā contra nos clausā tenuit: & muniuit: & cū nuper nos illuc personaliter accessissem⁹, ad ciuitatē appropinquantes, extēso, & explicato vexillo nostro Regali, ipso Sanctio audiēte, ex nostra parte clamatū est, vt nos in ciuitate ipsa reciperēt: & tā ipse, quā loci illius habitatores hoc facere recusarunt: quin immo fuit contra vexillū nostrum sagitta missa. IGITVR cum prædictus Sanctius præmissas graues iniurias, ac multas alias, quas longū esset scribere, vel referre, timore diuino post posito, ac paterna reuerētia penitus abiecta, nobis irreuerēter intulit, ipsū paterna maledictione dignissimū, à Deo reprobatū, & ab hominibus merito reprobandū maledicimus: & sit deinceps maledictioni diuinę, & humanę subiectus: & eundē nobis rebellē, inobēdientē, & contumacē, tamquam ingratū, immo ingratissimū filiū, sic degenerē exheredamus: & omni iure successionis, quod ei cōpetebat in Regnis nostris, dominiis, ac terris, honoribus, & dignitatibus, vel quibuscunq; rebus aliis, ad nos quoquo modo spectantib. ipsum priuamus: & vt, nec ipse, nec aliquis pro eo, vel descendens ab eo in posterū, in aliquo nobis succedere possit, sententialiter condēnamus. Hāc autē irrefragabilē sententiā in præsentia testiū infra scriptorū, & multorū aliorū latā mandamus sigilli nostri appensione muniri. Actū est Octauo die mēsis Nouēbris intrantis Anno Domini Millesimo CCLXXX. secundo: in Palatio Hispalensis ciuitatis prędicto domino Rege sedēte pro tribunali. Præsentib. domino Raimūdo Archiepo Hispalēsi, domino Suggerio Epo Gadicēsi, fratre Ademaro electo Abulensi, Pelagio Petri Abbate Valleoletano, Petro Petri Archidiacono Hispalēsi &c. dōno Martino Egidii de Portugallia, Suggerio Petri de Baruosa, dōno Iohāne de Auoyn, Gūdisaluo Ferdinādi nūtio Regis Portugallię, Dominico Petri Cācellario Reginę Portugallię, Iohāne Raimūdi Maiordomo eiusdē Reginę, Tellio Guterrii Iustitia dom⁹ Regis, Petro Garsię de Haroniz, Garsia Gaufridi de Loaysa, Petro Roderici de Villiegas, Ferrādo Aluari Potestad, Ferrādo Martini Curutello, Aria Martini de Roureda, Roderico Stephani maiori Iudice ciuitatis Hispalēsis, Didaco Alfōsi curię domini Regis, iudice Gomezio Petri Alguazillo maiori ciuitatis Hispalēsis, &c. & astāte alia cleri, militū, ciuiū, & populi magna multitudine.

Martinus P. M. Montefiascone A. D. V. Id. Nou. pro æde D. Fabiani Cardinalium collegio assidente, Petrum Aragonium exsecratum, sacris interdictum esse attestatur: & eos, qui eius arma sequantur, eandem noxam sustinere. Siculos omnes, qui à suo Rege defecerant, eadem dirarum imprecatione detestatur. Inimicum, atq; Ecclesiæ hostem Regem denuntiat: neque Regi modo, sed eius regnis sacris interdicitur.

Exitu prope anni Regi, cum Carolo conuenit, vti in terra Aquitania, quæ in ditione, ac potestate Angliæ Regis erat, Burdigalensiumque finibus, in certamen centeno equitu comitati deueniant. Kalendæ proximæ Iuniæ discrimini eius pugnæ constitutæ Bertrando Canellia Catalano, & Reginaldo Lemouici Mamertino, & Simone Artieda Regis legatis de ea re transigentibus: decidentibusq;: & iudicio XII. virorum dies, & locus constituitur conferendæ pugnæ: VI Galli fuere: totidemque ex nostris: Iordanis Insula, Iohānes Vicecomes, Temblaius, Iacobus Busonus, Eustachius Ardicurtius, Iohannes Nisius,

ABRA. NAT. CHR.

& Egidius Salsius: Guilielmus Castelnouius, Rudericus Simenius Luna, quem Rex Ennæ, & Galliani arcibus præfecerat: Petrus Queraltius, Simon Artieda, Rodolfus Emmanuel Drepanitanus, & Reginaldus Lemouix. Quadrageni vero primarii viri sacramento obstringuntur, se daturos operā, vt leges regibus ad id certamē deuenturis indictæ obseruētur: alioqui vter eorū Regū legibus nō paruerit, is infamis, periurus, exlex, intestabilis, & regio nomine indignus cēseatur. Ex nostris inter XII. viros deliguntur sex iudices loci, & tēporis designandi a Rege dati: & reliqui adiungūtur: Palliariensis, & Vrgellitanus Comites, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Regis frater, Iacobus Perezius Regis F. quem Rex socium obeūdo certamini delegerat: & classibus Rogeriū Lauriā præfecerat, Lupus Ferrencius Luna, Pōtius Ribellias, Sanctius Antilionius, Petrus Arnaldus Botonachius, Alaimus Leontin⁹ Magister iudiciarius regni Siciliæ, Balduinus Intemelius Isclę Maioris Comes, Fredericus Musca Modicensis Comes, Orlandus Apellius, Gualterius Calatagironius, Bernard⁹ Rogerius Erili⁹, Rogeri⁹ Lauria, q. classi pērat, Lup⁹ Ferrenci⁹ Atrossilius, Bernard⁹ Mōpahonius, Petr⁹ Garcesi⁹ Nuezius, Bertrand⁹ Belpucius, Guilielm⁹ Bellera, Garcias Garcesius Arazuri⁹, Simon Lopezi⁹ Embunius, Raimūdus Molina, Simon Azlorius, Blascus Maza Ganalurius, Egidius Rudericius Montuenga, Garcias Arnaldus Cillius, Berengarius Offigatus, Bertrandus Villafranca, Raimūdus Cortada, Iacobus Oblitas, Geraldus Azconius, Stephanus Nunnius, & Blascus Alascia. Omnes spoponderant à sui Regis imperio, & nomine, ac dignitate defecturos, si dictis legibus non permansisset. His constitutis Rex acer in rebus gerendis bellum instruit: & in Bruttios infert: ac Rudericum Simeniū Lunā cū quattuor nauibus longis in Cataloniam præmittit: vt Constantia Regina cum Iacobo, & Frederico, & Iolante liberis in Siciliam deuehatur. Reginam vero eo consilio arcessit, vt se bellis implicito, summæ rerum Siculo in regno præficiatur.

1321. 1283

Huius anni principia statim ingenti bello exarsere. Multi per eos dies motus, multique impetus hinc, atque illinc acti. Rex Siciliensi freto transmisso Bruttiis bellum infert. A.D. XVI. K. Mart. Rhegini vrbem dedunt. Motta, S. Lucidi, & S. Agathę arces, Pantadactylos, atq; Hieracium idem cōsilium sequuntur. Raimundus Baucius hostilium copiarū ductor primarius à veteranis militib. Gurusanæ interclusus, & circūsessus interimitur. In Semenarā nostri oppugnatione irrūpunt: spectata, & nobilitata virtute Petri Peretalladę Gilaberti Cruilliæ filii: ex amicis Regis viri magni cōsilii: primusq; filius in vrbē irruperat.

A.D. XII. K. Apr. Martinus P. M. Vrbe veteri, de Collegii sententia, Petrum Aragonium, vti Ecclesiæ subditicium, & perduellionis conuictum regno, ac ditionibus omnibus multat: & Catholicis Principibus occupandas exponit. Præterea Eduardo Angliæ Regi interdicit, ne Siciliæ, & Aragoniæ Reges Vasconiæ fines ingredi patiatur: aut sui præsentis copiam faciat: locumve certamini bellico destinet: aut regni vicarios ministeriū aliqđ adhibere permittat: q. pactionē certaminis obeūdi à Siciliæ Rege factā, irritā Pontifex ipse fecisset. Litteræ ipsę Pontificię dignæ visæ sunt, quæ hoc in loco, apponantur.

„ MARTINVS Episcopus seruus seruorum Dei, E. Regi Angliæ illustri. Decet excellē„ tiam regiam, & saluti tuæ nihilominus congruit, quod in te semper vigeat sic ordinatus „ affectus, vt animum libēter ad promouenda Christi negotia dirigas: tranquillitatem pu„ blicam votiue promoueas: desideranter horum impedimenta præpedias: & prout ex al„ to conceditur, incrementa procures. Ideoque conuentiones, multa indecentia plenas, „ & temeritate non vacuas, reprobas quidem, & merito reprobandas inter carissimum in „ Christo filium nostrum Carolum Illustrem Siciliæ Regem, & Petrum, exigentibus suis „ excessibus, per sedem Apostolicam vinculo excommunionis astrictum, quondam Ara„ gonum Regem, non absque nimiæ animositatis inordinatione habitas, circa quod ambo, „ cuilibet eorum comitiua centum militum assistēte, ad illud concurrant, altrinsecus in si„ mul confligant, celsitudini Regiæ confidenter exponimus: &, vt tibi earum qualitas ple„ nius pateat, sub bulla nostra, ipsarum, de verbo ad verbum seriem, prout eam à memorato „ Siciliæ Rege recepimus, destinamus. Ex quarum inspectione manifeste circumspectio „ regalis aduertet, quātum sint conuentiones eædem obuię Crucifixi negotiis, & pręcipuę „ terræ sanctæ: quantumque toti Christianitati damnosæ: cum illarum prosecutio, non so„ lum memoratum Regem, ab eisdem negotiis, & ipsius Christianitatis promouendis v„ tilitatibus abstrahat, sed & alios Principes, & magnates ceterosque fideles, qui circa pro„ secutionem eamdem in se, vel in suis occupantur, auertat: & proinde manifesto exponatur terra præfata, discrimini: dum eius subsidium, multis excogitatum vigiliis, multisque „ sumptibus, & laborib. præparatū damnabiliter impeditur. Nec minus attendere poterit „ eiusdem tuæ circūspectionis industria, quam periculosa potest inter Christicolas, ex pro„ secutione huiusmodi excitari cōmotio: quātaq; illis, corporū, & animarū pericula ingeris

ac quan-

secquantum nobis, Ecclesiæ, tibi, cunctisque Catholicis, quibus est eis quomodolibet obuiare possibile, posset à Deo, & hominibus negligentia imputari: ad quantam notam adscribi, si talia procedere pateremur? Propter quæ, nec non & alia, non facile numeranda discrimina, quæ dictarum conuentionum executio, Christiani proculdubio prodiga sanguinis, animarum inimica saluti, publicæq; pacis æmula, & quietis verisimiliter cōminatur, nos illis promptis remediis obstare volētes, promissionē factam à memorato Rege Siciliæ, super dictis conuentionibus obseruandis prorsus illicitam, vtpote rem prohibitam expressius continentem, cum non solum in principibus, similibusque personis, sed etiam in priuatis duellum non sit ab Ecclesia tolerandum: reprobandam, irritandamque duximus, & penitus vacuandam, & iuramentum super eis præstitum, non solum temerarium declarantes, sed & carere viribus: ipsumq; Regem Siciliæ ad illorum decernentes obseruantiam non teneri. Absoluendo eo nihilominus ab eisdem, quatenus processerunt de facto, sibi districte præcipimus: vt à prosecutione promissorum, & iuratorum taliter prorsus abstineat, & omnino desistat: eidem nihilominus sub pœna excommunionis, & comminationis processus cuiuslibet, quā contra eum quomodolibet habere posset Ecclesia, ne ad executionem tam damnati certaminis, tam nefandi procedat: & vniuersis, & singulis Christi fidelibus, ne illa sibi prosequenda suadeant: neue consilio, auxilio, vel fauore in illis prosequendis assistant, districtius inhibendo. Cum itaque impediendi tam detestabilia, tam nociua tibi sit in promptu facultas, pro eo, quod sicut earumdem conuentionum docet inspectio, loci determinatio ad huiusmodi conflictus exercitiū deputandi, de arbitrio tuo dependet, & secundum earumdem conuentionum tenorem, idem conflictus, nouo eorumdem Siciliæ, & olim Aragonum Regum non interueniente consensu, absque tua præsentia non procedit: expedit, vt ad id te promptum exhibeas: solers, & operosus occurras, ne si, quod absit, perturbare tam peruersa negligeres, ea fouere, non immerito censereris: sicque pœnæ, & comminationis adiectæ in præmissa nostra prohibitione periculum, vt decet tam Catholicum principem, non vitares. Quocirca serenitatem regiam monentes, rogantes, & hortantes, ac obsecrantes in Domino nostro Iesu Christo, & per aspersionem sui pretiosi sanguinis obtestantes, & nihilominus in remissionem tibi peccatorum iniungentes: quatenus conflictum huiusmodi tam detestabilem, tam horrendum, eiusque præparatoria omni studio, quo potes, impedias: dictorum Siciliæ, & quondam Aragonum Regum aduentum ad ciuitatem Burdegalensem, eiusq; territorium, quin etiam ad partem quamcunq; Vasconiæ, omni quo poteris remedio præpeditionis impedias: apertius interdicas: tuam nihilominus in his præsentiam denegando: & tuis insuper in partibus illis vicariis, & officialibus acrius iniungendo, ne prædictorum Regum guardiam recipere, vel ad dictum locum deputare certamē, aut aliquod aliud in his ministerium exhibere præsumas: super quibus eis omnem penitus adimas potestatem. Nos enim ad tam perniciosa, tam noxia omnimodis euitanda, ne dictos Siciliæ, ac dudum Aragonum Reges ciuitatem eamdem, seu quamuis, vt prædicitur, Vasconiæ partem, ad hæc ingredi patiaris, neue in his, tuæ præsentiæ copiam facias, aut promittas, seu locum sæpe fato certamini deputes, aut dictos tuos in eisdem partibus vicarios, siue officiales, in his aliquod ministerium exhibere permittas, districte subiicimus prohibitionis edicto: ac illa omnia, & singula, quantumcumq; in aliis, regio intendimus honori deferre, tibi, & eis, sub pœna excommunionis expressius inhibemus: sub eadem pœna mandantes: vt si ad horum aliquod est processum, illud studeas cum celeritate, qua poteris, reuocare. Et nihilominus dilectum filium nostrum, tituli Sanctæ Cæciliæ presbyterum Cardinalem, virum vtiq; grandi scientia præditum, prudentia, & morum honestate decorum, quem suæ probitatis obtentu, grandi affectione prosequimur, cuiusque consiliis te in his adquiescere rogamus, & petimus, ad id inter cetera destinamus: vt tam te, quam prædictos vicarios, & officiales tuos, per se, si facultas adfuerit, per suos nuntios, vel literas efficaciter moneat, & inducat ad parendum præmissis Apostolicis monitionibus, inhibitionibus, & mandatis. Alioquin per excommunionis in personas, & interdicti sententias, si opus fuerit, in regnum tuum, & alias tuas, ac eorundem vicariorum, & officialium terras, Apostolica, prout expedire viderit, auctoritate compellat. Non obstantibus, aliquibus priuilegiis, vel indulgentiis tibi, vel eisdem vicariis, siue officialibus sub quacumq; verborum forma, seu expressione concessis: quod tu, vel iidem vicarii, & officiales excommunicari, vel interdici non possitis: aut eadem regnum, & terræ nequeant ecclesiastico interdicto supponi, per litteras Apostolicas, non facientes plenam, & expressam, seu de verbo ad verbum de priuilegiis, & indulgentiis huiusmodi, siue obtinentium eadem, nominibus mentionē: & qualibet alia eiusdem sedis indulgentia cuiuscunq

AERA. „ formæ, vel tenoris existat: per quam præsentibus non expressam, aut totaliter non insertam, effectus earum quomodolibet impediri valeat, vel differri. Dat. apud Vrbem veterem Non. Aprilis.
NAT.
CHR.

A.D. II. Id. Apr. Petrus Aierbius Regis frater cum copiis militaribus Aragonensium, & Catalanorum nauigans, in Siciliam appellit. Aliquot oppida præsidiis confirmat.

A.D. X. K. Mai. Constantia Aragoniæ Regina cum Iacobo, Frederico, ac Iolante liberis, quasi dijudicata iam belli fortuna, Messanam deuehitur: Alfonso vetustissimo liberorum, & Petro natu minimo ad tutelam Aragoniæ regni relictis.

Iacobus Regis F. Panhormi à Siculis, vti Siculi regni heres, atq; successor iurisiurandi religione adsciscitur. Rex consiliarios Reginæ de summa rerum amicissimos, & maxime strenuos viros adiungit; Guilielmum Galcerandum Catalanum generis nobilitate præstantem, quem regni vicarium præficit: & Catanciarii comitatu, & militiæ auctoramento cohonestat: quo neq; fortiorem, neq; præstantiorem virum illa ætas tulit: Alaimũ Leontinum, regni Iustitiarium, vti vocant Magistrum: Iohannem Prochytam, & Rogerium Lauriam. Alaimum, qui asserendæ a Gallico dominatu Siciliæ princeps pæne, & auctor consilia versauerat, oppidis, atq; arcibus Bucheræ, Palatioli, & Odegrilli donat: & tamquam pignora fidei, & consensus, ac societatis consiliorum, & voluntatum, & iustæ, veræque amicitiæ equum, hastam, & gladium, galeam, & scutum, quibus in prœliis vti assueuerat, tradit: & summam rerum administrandam committit.

Rex ita rem nauticam constituerat, vt XXV. nauium longarum classis conficeretur: cui Rogerium Lauriam, Regia aula Manfredi educatum præfecerat. Singulis nauibus bini gubernatores, vnus Catalanæ nationis, alter Italicus admouentur: & quaterni Catalani nauarchi, & totidem externi adiunguntur. Pari ratione nautæ, qui proræ assident, administrant. Remiges omnes Itali erant: sagittarii vero Catalani. Milites reliqui omnes ex Hispano delectu scribuntur. Ea condicione omnes naues in posterum instrui edicit.

Gualterius Calatagironus res nouas in Sicilia molitur: & conspiratio ab eo conflata, Gualterio, & iis qui eius coniurationis participes fuerant, captis, & summo supplicio affectis, celeriter restincta est.

A.D. V. Id. Mai Rex III. longis nauibus, & lembo quibus Raimundum Marquetium, & Berengarium Maiolium ductores præfecerat, portu Drepanitano soluens, prætereuectus ex alto ad Sucronis Gradum, Cullaris vocant, A. D XVII. K. Iun. appellit. Postero die Valentiam contendit.

Alfonsus Regis F. qui in procuratione erat regni, strenuos maxime ex procerum nobilitate, & virtute prestantes viros, cogit: ex quibus ii deligi possent, qui in Burdigalensi certamine cum Rege consocientur. Res adeo fuit præclara ad gloriam capessendam, vt delectorum eorum virorum nomina in maxima laude sint ponenda: quod magni interesse ad decus, & ornamentũ regni iudico: tot primariis viris nomine, & memoria dignis, ad pulcherrimum, & præclarissimum facinus selectis. Qui Ilerdæ Regem præstolari iussi sunt, ii fuere: Pontius Hugo Comes Emporitanus, Dalmatius Roccabertinius, Bernardus Centilias, & Aimericus, & Gilabertus Centiliæ eius filii, Raimundus Moncada, qui Fragæ, & Raimundus Moncada, qui Albalatis dominabantur: Petrus Moncada, Guilielmus Peralta, Raimundus Villamurius Arnaldus Corsauius, Bernardus Hugo Serralonga, Iazbertus Castellinoui, Geraldus Ceruia, Pontius Sanctapacius, Berengarius Vrriolius, Arnaldus Guilielmus Cartaia, Arnaldus Villademanius, Raimundus Capraria, Geraldus Ceruilionius, Berengarius Entenza, Alamanus Ceruilionius, Berengarius Pucuertius, Guilielmus Anglesola, Bernardus, & Galcerandus Anglesolæ, Raimundiolus, & Raimundus Anglesolæ, Raimundus Ceruera, Marcus S. Eugeniæ, Iacobus Befora, Guilielmus Caulerius, Arnaldus Foxanus, Raimundus Folchius, Raimundus Rogerius, Galcerandus Pinosius, Raimundus Durgius, Guilielmus Raimundus Iossa, Berengarius Montsenius, Guilielmus Almenara, Raimundus Alamanus, Gerardus Aquilonius, Petramola, & Iacobus Petramola, Bernardus Mauleo, Petrus Metas, Bernardus Spesius, Guilielmus S. Vincentii, Acartius Marius, & Gombaldus Beneuentanus. Constituerat Alfonsus Regis F. cum proceribus Aragoniæ, & reliquis, quos ex Aragonia nobilitate, & iuuentute delegerat, quo die Oscæ Regi in Galliam festinanti præsto essent: adfuere q; XL. præstantes in primis proceres, & primarii viri Simon Vrrea. Petrus Cornelius, Artallus Alagon, Guilielm⁹ Podius, Petrus Iordanis ex Penna, Martin⁹ Lehetius, Lupus Simenius Agonius, & Simon Garcesius Agonius, Garcias Lazanus, Rudericus Sanctius Pomarius, Petr⁹ Pomarius, Gonzaluus Lupius Pomarius, Rudericus Gonzaluius Pomarius, & Simon Gonzaluius Pomarius, Petrus S. Vincentii, Gonzaluus Vera ex Faiis, & Garcias Mathæus eius

tius F. Didacus Garcias Vera, Garcias Lupius, & Simon Perezius Turiasonenses, Petrus Mornezius, Martinus Simenius Agonius, Blascus Maza ex Cellis, Egidius Atrossilius, Guilielmus Castellinoui, Lupus Guilielmus Oteicia, Aznarius ex Oscera, Petrus Martinius Artassona. Fortunius Daheius, Gartias Perezius Lainus, Gonzaluus Vergua, Gasto Castellotius, Petrus Iordanis ex Alcolea, Blascus Horta, Iohannes Martinius Danduesius, Iohannes Perezius Ahonesius, Petrus Alamanus ex Gradibus, Aznarius Rada, Rudericus Simenius Luna, & Artallus Luna Lupi Ferrentii Lunæ F.

Rex mutatis ad celeritatem iumentis, comitatu trium ex intimis, commutata persona, nocte, dieq; itinere non intermisso, ad Burdigalæ muros se sistit. Comites vetusto 10 quodã monumento fuisse comperio Blascum Alagonẽ Artalli fratrem, Bernardum Perataladã, & Conradum Lanzam: Raimundus tamẽ Montanerius, & Bernardus Dezclotius eiusdem ætatis scriptores vnius Perataladæ meminere: & vetustus quidẽ earũ rerum scriptor Siculus fuisse commemorat Simonem Vream, Gilabertũ Cruilliã, & Perataladam Gilaberti F. Omnes tamen consentiunt trium tantum procerũ comitatu perceleri cursu eam viam in Aquitaniam perrexisse: & Dominicum Ficariam tanquam totius comitatus herum Regi, ac proceribus fuisse adiunctum: hominem in terra Gallia notum atque testatum, vtpote qui venaliciorum equorum in Galliam transmittẽdorum domesticum mercatum instituisset. Hunc Montanerius Cæsaraugustanum, at rerum Aragonensiũ vetus scriptor, & is q res gestas Alfonsi Castellę Regis cõposuit, Calataiubiensẽ ci-20 uẽ fuisse cõmemorãt. Cũ nullus Carolus hostis, aut Angliæ Rex adesset, q Pontifex detestabile certamẽ sacro interdicto vetuisset, Rex pſentiã suã Iohãni Greilio Aquitaniæ Pręsidi, Senescallũ vocabãt, denuntiat. Quasi pignora præstitæ fidei galeam, scutum, hastã, & gladium Præsidi tradit: & confestim alio iter faciens, Baiona in Aragoniam reuertitur.

Illo ipso tempore, quo Rex in Galliam perrexerat Turiasone Sanctius Regis Castellæ Filli occurrit: quod Iacobus Sanctii frater, Iohannes Nunnius Lara, & Iohannes Alfonsus Pharensis in Nauarræ regno militares copias cogerent: vt illius regni procuratori adiuncti Pharenses, & Lucroniẽses fines aduersus Castellæ Regẽ & Sanctiũ eius F. quam tumultuosissime adorirẽtur. Rex Turiasonẽ reuersus, Lupo Garciæ Salazari, & Michaëli Lupezio Lupariæ I. C. legatis committit, vt Iohannẽ Nunnium Larensem prouocẽt: bel-30 lumq; illi indicãt: q aduersus Castellæ Regẽ, & Sanctium sororis F. res nouas moliretur: Edicit præterea Martino Romæo Veræ Prætori Calataiubiensi, & Darocẽsi ac Turolẽsi Prætoribus, vt Larẽsi, & Albarracinienisibus ciuibus, q ea vrbs Larẽsi, tãq Theresiæ Azagrę eius vxoris doti attributa pareret, cõmeatus publicos & priuatos prohiberent: vt suscepto cũ Larẽsi bello à cõmeatu, & reliquis copiis intercluderetur. Vndiq; bellum apparatur & domesticis copiis instruitur: nõ ad Larẽsis tãtũ pniciẽ: sed vt Nauarri inferri posset: q Philippus Gallię Rex, & Regis affinis, qui Nauarrę regni potiretur, inimicus, & hostis esset. Primarii duo Nauarri proceres Garcias Almorabidius, & Iohãnes Gonzaluius Baztanus à Philippo Rege deficiũt: ac suas opes, operamq; Regi pollicẽtur: & Vela Nunnius Gueuara ex primariis itidẽ proceribus Nauarris, & cõplures alii ex eo regno antea se 40 Regi addixerãt: q Galliæ Rex Hẽrico Nauarræ Rege mortuo, eius ditionis iura atq; arces inuasisset: & Eustachiũ Belmachiũ hominẽ Gallum moderatorẽ, & ducẽ Nauarrę regno præfecisset: ac Põpelonenses ob eã rẽ, & aliquot regni ciuitates maximas turbas facerent.

A. D. VI. Id. Iun. Rogeri᷒ Lauria Regię classis pfect᷒ Gaulis pgress᷒ nauali pugna cũ classe Caroli ad Melitã insulã dimicãs, insigni laude victorię x. hostiliũ lõgarũ nauiũ potitur.

Rege Turiasone assidẽte, dũ fines tueri, & Sãctio sororis F. opitulari, & subuenire studet, copiæ haud exiguę Regis Frãcorũ Sãguessæ finibus, Nauarris adiunctis incursantes, cõtinẽtes agros depopulãtur. Lerdã, Vllum, & Filerã oppida vastãt: atq; diripiunt. Cum Vllũ Simõ Artieda fortis in primis, & strenuus vir, qui oppido dominabatur, propugnandũ suscepisset, in hostiũ potestatẽ venit: & in Narbonẽsem Tolosæ vrbis arcẽ cõtruditur. 50 Hostes inde ad Pinzanam vallem penetrantes Bailiũ, atq; Arbuesium agrum inflammant & vallem quam Arago amnis intersecat, transgredientes Verdunum vsque perueniunt: Saluaterraquẽ oppido potiti arcem exædificant: aggereque, ac præsidio muniunt.

Cũ fœdus inter Eduardũ Anglię, & Petrũ Aragonię Reges pactione cõnubii Alfonsi Aragonię Regis filii primigenii, & Leonorę Anglię Regis F. ictum esset, Põtifex Vrbeueteri Non. Iul. ab ea cõsociatione Anglum auertere nititur: incestasq; eas nuptias, & illicitũ cõtuberniũ, nõ legitimũ coniugiũ fore prædicat: q Leonora Regina Eduardi Regis mater, Amadei Sabaudiæ Comitis soror fuisset: & Amadei Mãfredi Regis soceri Alfonsus pnepos esset. Seueris pręterea cõmonitionibus Eduardũ cohortatur, ne cũ Petro Ecclesię hoste, & perduelli affinitate se se deuinciat: grauiusq;, & vehemẽtius, nisi paruerit, minitatur.

AERA. NAT. CHR.

GENERALIS ARAGONIÆ VNIO ATQVE COITIO.

Rege Turiasone conuentum celebrante, cum tam necessario tempore, tam propinquis hostibus, à suis non modo non subleuaretur, sed graues, & assiduæ querelæ iactarentur, easque proceres, ac populi deplorarent, quotidianisque precibus nihil se proficere viderent, inter se fidem, ac iusiurandum dant: libertatis retinendæ, atque tuendæ causa. Primarij ex proceribus viri eo in conuentu adfuere Simon Vrrea maior, Petrus Ferdinādius Ixeritanus, & Petrus, qui Aierbii dominabatur Regis fratres, Petrus Cornelius, Artallus Alagon, Lupus Ferrencius Luna, Atho Focius, Sanctius Antilionius, Gombaldus Beneuentanus, & Simon Vrrea minor. Hos adsectantur viri Regia domo educati Lupus Gulielmus Oteicia, Petrus Iordanis Penna, Gombaldus Tramacetius, Egidius Vidaurius, Petrus Garcesius Nuezius: compluresque alii genere præstantes. Nisi Rex patriis legibus, & institutis, aut Alfonsus eius F. obtemperandum duxerint, se ab eorum imperio defecturos pollicentur: & omnes bello persequuturos, qui ad eam rationem non adhærescerent. In tam turbido, concitatoque animorum motu Rex conuentum transfert: Cæsaraugustamque indicit. Tanta vniuersi regni consensio fuit libertatis vindicandæ, vt neq; beneficiis, neq; regiæ amicitię memoria ab instituta coitione remouerentur: ea illata causa, ne iure, & legibus commutatis, regiis satellitibus subiecti perpetua seruitute premerētur. Ad externū, longinquū & ꝓpinquum bellū tumultu domestico collato, tumultuantibus procerib. Rex Cæsaraugustano in conuentu A. D. V. Non. Octob. priuilegiū, quod generale vocant, Aragonensibus sancit: quo in pristinum statum intermissa libertas vindicatur: vetusti mores patrii, atque instituta maiorum regno consentanea, non modo reuocantur, sed leges, quibus ipsi etiam Reges obtemperent, sanciuntur. Cum grauis offensio à ciuitatibus in Regem concitaretur, quod sale inuecto promiscue vti vetuisset, salis commercium dedit. Sic compositis rebus proceres hortari non desinit, ciuiles iras in exitium hostibus vertant.

Coitio procerum, atque populorum Aragonensium libertatis tuendæ causa, Vnionem appellauere, seditiose, ac populariter stabilitur: addita licentia, quoquo vellent, populum compellēdi. Neque initium repentini tumultus ciuitatum coactu, sed procerum, quorum nimia potentia, atque auctoritas erat, coortum est. Pacta iureiurādo inter se cōfirmant: obsidibusq; cauent. Societate, ac fœdere, quos possunt, adiungunt, deuinciuntq; illata, atque interposita causa, quod de recuperanda communi libertate, commune regni consilium initum esset: & celeriora, quam tutiora consilia, Rege tot bellis implicato, atq; distento præferuntur. Tum enim primum reperta sunt, quæ per tot annos rempublicam pessum dedere. Rex Petrum Martinium Artassonam Iustitiæ præfectum reiectione interposita, tamquam suspectum, & infensum iudicem perhorrescit.

1322. 1284 Mense Ianuario, Catalanis proceribus turbantibus, cum de recuperanda itidem communi libertate Barcinone conuenissent, consiliaque iniissent, morum vetustorum statuta, atque scita, Vsatica vocant, Rex assensione, atque auctoritate sua confirmat. Cum Rex militares copias in Catalonia cogi imperasset, & in Nauarram profecturas assereret, à Coitionis concilio ad Regem cum procuratoribus ciuitatum legantur Lupus Ferrencius Luna, Atho Focius, Lupus Gurrea, & Petrus Garcesius Nuezius: q Regi, & Alfonso eius primigenio denuntient, se non permissuros, vt externæ, & aduenticiæ copiæ in Aragoniæ regnum traducantur. Ea legatione Regi Ilerdæ A. D. XIIII. K. Apr. renunciata, adeo se lenem, & facilem præbuit, vt non modo cum legatis nihil de ea re expostulet, sed recipiat, polliceaturque se Cæsaraugustam aduenturum: & daturum operam, vt omniū querelæ, quæ apud Coitionis ordines de ipso habebantur, atq; iniurię vindicentur. Iacobus Exerica Regis frater, & Artallus Alagon gener Valentino in regno ad eam Coitionem, quos possunt, pelliciunt: magnæque ex eo turbæ, seditionesq; concitantur: quod Valentinæ ciuitates Aragonium forum reiicerent.

A. D. III. Non. Mai. Indict. XII. apud Vrbemueterem Martinus P. M. Carolo Philippi Regis Francorum F. Aragonii, Valentinique populi regna, & principatum Cataloniæ attribuit: non secus, acsi sub Ecclesiæ imperium ditionemque recidissent. In eius veluti sacræ expeditionis subsidium, omnium ecclesiasticorum redditūum, prouētuum & obuentionum regni Galliæ decumam Regi Francorum in quadriennium largitur.

Iohannes Nunnius Larensis Albarrazini dominus à Rege, quod ab eo defecisset, ea in vrbe obsidetur. Obsidionis metu vrbē deserit. Cū Rex Ermēgaudo Vrgellitano, & Raimūdo Folchio Vicecomite Cardonēsi, Raimūdo Anglesola, cui oppidanę Turolensium cohortes

cohortes traditæ fuerant,& Raimundo Moncada primariis ductoribus vehementissime oppugnaret, labefactaretque propugnacula natura,& situ in primis nobilis vrbis, quæ Turia torrens amnis præterfluebat, ciues seque, vrbemq; dedunt. Rex Ferdinandum F. quem ex primaria femina Agne Zapata concubina susceperat, Albarraziniensi ditione donat.

Aprili mense Alfonsus Rex Hispali decedit. Testamento denuo Sanctium F. exsecratur: ac diris exagitat,& imprecationibus. Proditoris labem filio aspergit,& vt crudeliter ingratum,& beneficii immemorem exheredat. Alfonsum nepotem regni heredem dicit. Alfonso regni ditione spoliato, patruus regnat. Velesii cum Aragoniæ Rege auunculo ad colloquia congreditur.

Quod Rex Petro Martinio Artassona Iustitiæ Aragonum præfecto magistratũ abrogasset, eius magistratus iura præsidio legum muniuntur, atque vallantur. Eo fit vt leges in posterum ab ipsis Regibus,& regni ordinibus publicis in conuentibus sancitę vim maiorem, quam ipsorum Regum imperium, obtineant. Petrus Martinius Luna,& Calataiubienses à Coitione desciscunt. Rex vt iurisiurandi religione se Coitioni addicant, imperat: & sua auctoritate præscribit. Arnaldo Rexacho, & Bernardo Orle internuntiis, Rex de maiestate damnatus Martinum P.M. iniquum,& inexorabilem iudicem exhorrens, atque reformidans reiicit: & iniquo iudicio, pluribus latis sententiis agitatus à Pontifice Maximo appellat: Ecclesiæque se submittit: & ad summũ Pont. minime suspectum, aut inuisum, infensumve prouocat. A. D. X. K. Iul. Rogerius Lauria in sinu Stabiano Surrentini litoris, Castri maris vocant, maximo prœlio nauali commisso, Gallos hostes deuincit: quo capti fuere Carolus Salernitanus Princeps Caroli Regis F. Iacobus Bussonus Gallicæ classis præfectus, Reginaldus Gallardus,& Comites Aceranus, Brenensis, Monopolitanus,& Villagensis: & Gulielmus Estendardus: ac plures Itali, Gallique proceres. Vetusto, ac certo auctore externo comperio, Aragoniam classem XLI. longis nauibus cõstitisse: & cum LXX hostium tanto impetu, viriumque conatu decertasse, vt XLII. fuerint à nostris captæ. Rogerius Beatricem Constantiæ Reginæ Aragoniæ sororem, quæ diutius apud Carolum Regem captiua arta custodia septa in arce S. Saluatoris Castelli, quod ad mare vocant, sibi reddi imperat. Princeps in Matagryphoniam Messanæ vrbis arcem detruditur: & in Ricardum Risum,& Henricum Nicænum summo supplicio tãquam in transfugas animaduertitur. Rogerius præclarissima victoria parta, magni ducis laudem consecutus, eius certe victoriis, bellicisque rebus auctum imperium fuit, protinus inde Bruttios terra, marique oppugnat: Scaleam, Citrarum, S. Lucidi oppidum,& Montiam in deditionem redigi curat: magnaque eorum ditione potitur. Aliquot oppida expugnat continentis regionis, quam Basilicatam nominant. Feruidi animi vir Rogerius, ferox viribus,& armorum vsu, in quo vno regimen omnium naualium rerum maritimorumque bellorum fuit, quotiens decoris,& laudis discrimina adeunda essent A. D. II. Id. Sept. in Meningem clarissimam totius Africæ Insulam traiiciens, in Regis eam potestatem, ditionemque redigit. Marganus Sarracenus qui Montanorum Tripolitanorum ditionis potitus, se Tunetanum Regem cognominat, à prædonibus Catalanis interceptus in Regis potestatem deuenit: & in Matagryphoniam custodiam conucitur.

Cum Siculis deliberatum, constitutumque publico conuẽtu esset, vt Carolus Salernitanus Princeps eo mortis supplicio afficeretur, quo Carolus eius pater in Conradinum Conradi Regis F. Frederici Imperatoris N. tam acerbe, crudeliterque vsus fuerat, ac totius regni nomine Principi testatum, manifestumque esset, Regina Constantia, Iacobusque F. insigni clementiæ laude, Siculorum animos temere cõcitatos retinent. Vt saluum, incolumemq; conseruent, ex Matagryphonia Mamertinorum arce, in Cephaleditanam transferunt. Mamertini in captiuos Gallos, qui in custodias traditi fuerant, periculum capitis inferunt: & plures eorum ferro trucidantur. Rex reliquos à morte vindicari, liberariq; imperat: modo ne bellum aduersus se inferant: aut cum hoste consentiant: & vnius Reginaldi Gallardi Gallicę classis præfecti, in ea re fides egregia enituit.

Ciriæ Castellæ oppido, in ipsis regni finibus colloquium inter Reges Petrum, ac Sanctium Petri sororis F. habitum. Inde Borouiam vicinum oppidum ineunt: vbi fœderum pactiones instaurantur: renouanturque. Sanctius auunculo pollicetur, se aduersus Francorum Regem comparaturum, si eius regnum inuaderet: atq; in ipsa acie, vna cum auunculo prœlio decertaturum.

Raimundus Botonachius Regis legatus Rodulphum Imperatorem in amicitia, ac fœdere, quo Gibellinæ factionis à Rege partes in Italia deuinciebantur, confirmat. Permutationis pactio ea à legato obiicitur: vt Rodulpho iura ditionis Allobrogũ Sabaudiẽsis

AERA. NAT. CHR.

comitatus, quæ Rex liberis suis deuoluta contendit, tribuantur: eorum oppidorum commutatione, quæ Regiis in ditionibus Templariorum ordinis militiæ addicta erant. Pollicetur Rodulphus se Italiæ finibus Regi auxilium aduersus Carolum hostem laturum: breuique Alpes transcensurum se sperare, vti diadema regni more suscipiat. Gisbertus præterea Botonachius Episcopus Valentinus ad Margaritam Reginam Ludouici Gallorum Regis vxorem legatur: quod Rex speraret eius interuentu Philippum Galliæ Regem filium, inimicitias contumaciæ nomine susceptas depositurum: sed vltra Parisios Episcopum progredi vetant: quod Reginæ cum Carolo Rege magna simultas intercederet: ex quo Prouinciæ dominatum vxoris nomine interuertisset: cum Margarita Regina natu maxima filiarum Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis fuisset. 10

Augusto mense Philippo Francorum Regis natu maiori F. Iohanna Henrici Nauarræ Regis F. atque regni heres in matrimonium collocatur. Regalibus insignibus Pompelone ornatur Philippus: & id temporis Rex Turiasone exercitu coacto, ad Tudelæ vrbis muros prope Hiberi ripas castra metatur: & Iohannes Nunnius Larēsis, qui Tudelæ propugnationem susceperat, equitatu, & peditatu immisso, eas copias qui nondum Hiberum transmiserant, prœlio tentat: atque lacessit. Rex Nauarræ finibus bellum infert: cum continua bella per biennium in Italia, & Sicilia gererentur: & maiora instarent. Exercitu dimisso, cum Cæsaraugustam Nouembri mense iniisset, & militaria stipendia inter proceres esset partitus, benigne suam operam Regi pollicentur: sed Petrus Ferdinandius Ixeritanus Regis frater, & Artallus Alagon gener, & Petrus Iordanis Pinna operam nauare abnuunt, atque recusant. Rex Magalionensia, & aliorum oppidorum decreta stipendia subtrahi illis imperat. 20

1323. 1285

A. D. VII. Id. Ian. Rex Carolus Fogiæ mortem obit: princeps, cui, etsi haud dubie virtute, ac rerum gestarum gloria opulentissimum regnum tenuerit, cum vita suppeditauisset, ad extremum, & consilium, & fortuna, & ipsius partæ gloriæ splendor defuit.

Complures Apuliæ, Calabriæ, atque Campaniæ ciuitates Carolo Rege defuncto, res nouas moliuntur. Regis nepos Carolus Caroli Principis Salernitani F. regni res confestim administrat: geritque: cū in tutelam Roberti Atrebatensis Comitis, fratris patruelis Salernitani Principis traderetur. Gerardus Parmensis Sedis Apostolicæ legatus ducis munia Ecclesiæ nomine sustinet. 30

A. D. VII. Id. Mart. Rex Oscæ publico conuentui præsidet: & inde Zufariam in A. D. VI. K. Apr. transfertur. Cum ad eam diem Rex se non stitisset, qui coitionis regni partes sustinent, assueti quidem regio imperio, sed maiori libertatis præsidio, à Iohanne Egidio Tarino præfecto Iustitiæ Aragoniæ, tamquam legitimo conuentus iudice, qui iudex sedit, & causis præfuit, quas consilio ordinum decidere erat necesse, cum Rex contenderet, à se iudices dari oportere expostulant, vti absente Rege, secundum præsentes iudicet: in eis postulatis, quæ interposita erant: Regique intenta. Cum Rex citatus non adfuisset, Magistratus secundum eorum causam iudicat. Eo tum statu res erant, vt qui se ad eorum procerum amicitiam aggregauerant, meliore condicione, atque æquiori imperio se vti arbitrarentur. Interfuere ei conuentui Bernardus Guilielmus Entenza, Simon Vrrea maior, & Simon eius F. Artallus Luna, Petrus Aierbius, Petrus Cornelius, Lupus Ferrencius Luna, Atho Focius, Sanctius Antilionius, Guilielmus Podius, Gombaldus Beneuentanus, Amor Dionysius, Petrus Martinius Luna. Ex his qui se Regis domesticos appellare consueuerant, adfuere Guilielmus Alcalanus Xarci dominus, Gombaldus Tramacetius, Egidus Vidaurius, Petrus Maza ex Cellis, Guilielmus Alcalanus Quinti dominus, Petrus Sesesius, Artallus Horta, Didacus Perezius Escoronus; Lupus Ferrencius Luna, qui Lurcenii dominabatur, Petrus Garcezius Nuezius, Lupus Gurrea, Rudericus Sanctius Pomarius, Simon Perezius Pinna, Alfonsus Castellinoui, Petrus Pomarius. Totius nobilitatis Valentini Regni nomine adsedere Simon Sanctius Aradrius, & Ferdinandus Sanctius Aiuarius. Quod Rex pollicitus fuerat, se Præfectum Iustitiæ natione Aragonium, Valentino in regno creaturum, qui ciuitatibus, atque proceribus, quibus scita, priuilegia, & fora, quæ vocant, Aragonia facta, irrogata, & indicta fuerant, ius diceret, & in eius iudicium causæ controuersiæque omnes deducerentur, vniuersi regni magistratui præficit militaris ordinis virum Aragonium Alfonsum Martinium: & ciuitatibus eius regni iudices dantur: qui ea obseruent, quæ scita erant in Aragoniæ regni legibus: atque institutis. Præterea decretum fuit, vt in posterum Rex Ripacurciensi ditioni proprium, & præcipuum iudicem daret: qui Gradibus, eius regionis oppido, pro tribunali sederet: atque pronuntiaret: & primarum reiectionum eius iudicis factarum aut Barbasti, aut apud Præfectum Iustitiæ Aragonum iudicia fierent: secundæ 40 50

vero

vero appellationes ad Regem reiicerentur: & eorum iudicum sententiis, quos Rex elegisset, litibus, & controuersiis finis, & modus terminaretur. Regis etiam nomine coram Præfecto Iustitiæ Aragonum lites aliquot proceribus intenduntur: & cum lites contestatæ essent, & iudicium damni iniuria constitutum, Præfectus de consilii conuentus sententia, de tribunali pronuntiat: eiusque iudicia, quod Rege absente, fierent, à Rege ipso firmantur: & stabiliuntur.

AERA NAT. CHR.

Iohannes Egidius Tarinus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Cum de vniuerso genere belli, quod à Francorum Rege, de regno Aragoniæ, filio asserendo parabatur, multa, & pæne incredibilia, ac de præsenti hostium apparatu fama efferrentur: non vana magis specie, quam efficaci euentu extitissent, nisi vnius principis omnium fortissimi, & animi maximi virtus obstitisset. Namque non modo ab Hispaniæ Regibus finitimis, & cognatione adiunctis, sed à suis turbantibus, & res nouas molientibus desertus, cum externorum principum in vnum, tamquam Ecclesiæ hoste, veluti sacra expeditione vires, atque arma concitarentur, verterenturque, illo robore animi fuit, vt labantibus rebus, aucta potius per eum, quam imminuta regia maiestas dici veré posset. CXL. naues longæ, ac LX. quas taridas vocabant, transmittendis equis idoneæ, præter innumeras alias minores naues, in prouincia Gallia, & Ligustinis litoribus adornantur: armanturque. Maximus hostium, fortissimusque exercitus conficitur. Bernardus Dezclotius, præclarus in primis auctor ætatis eius ad XIIX. MDC. equitum, CL. M. peditum conscripta, ac centuriata fuisse, & lixarum, & calonum numerum L. M. perhibet: ac X. M. sagittariorum recenset eo in exercitu meruisse: & admirandam machinarum, ac tormentorum molitionem adhibitam. Philippus Rex, quod duce, & Imperatore bellum gerebatur, finibus regni appropinquans, Tolosæ subsistit. Pyrenæi saltus à nostris occupantur. Petrus Rex Pyrenæo transcenso Perpinianum regiam fratris Balearium Regis sedem, fratre pulso, occupat. Fratris filios retinet: quod belli faciendi causa cum hoste consensisse iudicaretur: & Gallorum Rex summi Pontificis decreto Valentinum regnum Balearico Regi obtulisset: si aduersus fratrem maritima, & terrestria auxilia adiunxisset. Dalmatium Roccabertinium Vicecomitem, Comitemque Emporitanũ potentes in Indigetibus regulos cũ reiecti, & relegati longe à se viderentur, Rex conciliare sibi, atque ad vsus belli adiungere, quod eorum ditiones, primos hostium aditus intercluserae erant, studet. Gallorum exercitus Ruscinonis regionem inuadit ea via, quæ Salsulas vicum ducit. Castra in suburbano Perpinianensi faciunt: oppidumque circumsident. Philippus Rex duobus filiis comitatus Nauarræ Rege, & Carolo, qui se Aragonũm Regem nominabat, ad Castrum Zarochæ statiuum sibi præsidium collocat.

Sanctius Rex neglecto sacramento, obtentu proprii discriminis, quod sibi à Iuceffio Mauritaniæ Rege, intra Bæticæ fines intendebatur, rogatus auxilium ferre Regi auunculo, propinquo, finitimoque, labantibus rebus, & pæne desperatis recusat. Res præterea memorabilis ab antiquo scriptore traditur: conterritis nostris, cum publicis, priuatisque deliberationibus trepidarent, neque consilium in tam affectis suppeteret rebus: ex intimis consiliariis regiis Petrum Martinium Boleam tutius, quam honestius cum dignitate consil um exquirentem, callide in fraudem vertisse. Nam cum Sanctius regni stabiliendi causa, cum Philippo Rege consensisse traderetur, Bolea callidum consilium tegens, & generale mandatum accipiens, ementita legatione, Sanctio Calataiubium oppidum, ditionemque eam Regem condonaturum pollicetur: modo bellum ne inferat. Eo dono Sanctium illectum ab nefario scelere se cohibuisse. Dum vero ditionem eam ex pacto Sanctius repetit, Rex, qui in fide violanda, inexpiabilem eam fraudem conceptam fuisse nescierat, Boleam Sanctio dedi imperat: qui ab eo dimissus fuit: neque de dolo malo in iudicium adductus. Vtcumque ea res gesta sit, Regem alioqui animi inuictum, tot principum conspiratione, atque consensu grauiter eo tempore fortuna concussit: vt maioris splendoris, & gloriæ compotem redderet.

Simon Vrrea, Attallus, & Lupus Ferrencius Lunæ, Rudericus Simenius Luna, & Didacus Perezius Escoronus bellum aduersus Iohannem Nunnium Larensem, & in Castellæ fines inferunt. Michaël Perezius Isuerrius Baianæ arcis præfectus arcem firmo præsidio tuetur: & Sosium, Thermæ, & Saluaterra aduersus finitimos Nauarros muniuntur.

A. D. X V I I. K. Apr. Rex nominatim ex omnibus ciuitatibus nobilissimo, & fortissimo quoque euocato, in ipso Pyrenæi aditu, atque ascensu, acri, & veterano

AERA. NAT. CHR.

milite vsurus: & copias omnes, quod bellum trahendum videt, præstolaturus, Ficarias oppidum contendit. Cum exigua manu, & montanis, qui saltuosos locos incolunt, colles circumsidens, Iuncariam tenet. Inde Pyrenæi iugum, collem Panizasium vocant, supra viam, qua exercitus hostium montes transcensurus erat, præsidio munit. Adeo vero perexiguæ copiæ conuenerant, vt vix ipsa montium culmina obsiderentur. A. D. VI. Id. Mai Galli Ruscinonensem tractum incurrentes, & Perpiniano potiti, Helenam vrbem expugnant. Balearicus Philippum Regem, vti amicum, & eiusdem fœderis socium excipit. Gallis Pyrenæum traiicientibus, dum nostri, & si montani, & asperi homines, in armis vitam degentes montium claustra obsedisse videntur, & hostium ingentes, immensæque copiæ iugis omnibus se effudissent, neque resistere, ac repugnare, tot, tamque valentibus cohortibus possent, saltu angusto superatis montibus, statim deiiciuntur: funduntūrque. Rex tamen, in quo vno omnis spes, ratioque vincendi collocata erat, quæ illius fuit animi magnitudo, & ætas militaribus laboribus exercita, copias auxiliares pusillas, atque oppidanas dimittit: dum furentes, ac violenti impetus hostium comprimerentur: eoque consilio vtitur, vt bellum in hiemem ducat, & Siciliensem classem arcessere possit: proceribus, & euocatis, ac veteranis militibus retentis. 10

Victa præsenti metu Indigetum oppida complura in deditionem concessere. Cardonensis Gerundam nobilem vrbem hostibus subiectam, atque oppositam, tuendam suscipit: tribus strenuis viris Catalanis comitatus Guilielmo Castleaulinio, Guilielmo Anglesola, ac Bertrando Canellia. CXXX. equites, veteranique milites hastati, & sagittarii II. M. D. præsidio propugnaculorum collocantur. Hostes castrum Lerzium magna tormentorum vi oppugnant. Cum propugnatores non solum vires, sed spes omnis defecisset, seque, castrumque dedunt. Eo loci, ac si earum regionum primariam arcem expugnauissent, Carolus Philippi Regis F. legato auctore, Barcinonensis comitatus, principatusque Cataloniæ possessionem vsurpat. Amplissima dignitatis præmia beneficiariis suis constituit: & Cataloniam terram inter eos partitur. Militaribus muneribus obeundis Imperator, castrorumq; dux deligitur, quem Senescallum vocant. 20

Operibus ingentibus septa Gerunda est. Turres, vineæ, testudinesq;, & alii oppugnandarum vrbium apparatus admouentur: neq; his intra muros nostri coercentur: cum agger promotus ad vrbem, & vineæ iam iniunctæ mœnibus essent, vallo fossaque obsideri cœptum. Ita hostibus expugnandi pariter, cogendiq; ad deditionem spes iniecta, Nostris fortiter resistentibus, atq; repugnantibus, diu nequicquam propugnata est. 30

Rex, quod equitum opera in montosis, & siluestribus locis non desideraretur: maiorem equitatus partem Ostalrico, & Besaluno collocat. Aliis locis strenuos duces admouet Albertum Medionam, Bernardum Anglesolam, Berengarium Puchuertium, & Berengarium Rosanem: qui incursantes, & diffluentes hostium copias coërcerent: ac malo multarent. Copiæ, quæ maxime veteranæ erant, coguntur.

Vnionis, quam vocabant, societas Cæsaraugustæ ipsis Iulii K. lege sancit, vti Aragoniæ proceres, equites, militaresque manus in subsidium Regi ad bellum, aciemque præsto sint: iis exceptis, qui in Nauarræ finibus, & ad Albarrazinium, in propugnatione earum regionum stipendia merentur. Copiis auxiliaribus Petrus Aierbius Regis frater præficitur. 40

Raimundus Marquetius, & Berengarius Maliolius strenui rerum nauticarum duces, à Rogerio Lauria regiæ classis præfecto, ex Siculis oris in Hispaniam præmissi, cum X. nauibus longis XXIIII. hostium longas naues, quæ ad Rhodam, & S. Felicis stationem commorantes, nostros portubus, atq; omni ea maritima ora prohibebant, & suscepto bello, ne sui commeatu, & reliquis copiis intercluderentur effecerant, adoriuntur: & insigni prœlio nauali superant. Cum victoriam stabilitate, atq; constantia essent consecuti, naues IIX. capiunt: & in iis prætoriam, cum ipso duce Gallo Guilielmo Lodena.

Rex Ostalrico, cum delecto nobilitatis, ac militiæ flore, ad D. equites, & V. M. veteranorum peditum fuisse constitit, eo consilio procedit, vt equitum Gallorum turmas, reliquasq; manus, Ausetanorum, & indigetum regionibus incursantes peruellat: atq; coërceat. Cum ingenti parte equitatus Gallici, & hostilium copiarum albente cœlo congressus prœlium committit. Læti, atq; ouantes hostes accepere pugnam: quæ longa, atq; anceps fuit. Magna diei parte pugnatum: magna vtrimque cæde. Strenue ab omni parte res geritur. Rex in primis stragem edens, pulcherrimi facti laudem tulit: qui cominus in acie pugnans, magno impulsu, atque conflictu obsistens, Niuernensem Comitem, & Claramontium sua manu occidit. Cum Niuernensis Regem eminus venabulo transuerberasse crederet, Rex eum persequens claua ictum equo deturbat: & Guilielmum Scribam, 50

qui

ti Regi prœlianti aderat, vt hostem obtruncet, imperat: atque Guilielmus, dum ensem detrahere nititur, vna mortem occumbit. Pugna ea, A. D. XVIII. K. Septemb. pugnata constanti illorum temporum fama celebratur: quod clarissimus, qui vnquam fuerunt Rex, duxque, maxima virtutis gloria præstans, & Gallica procerum nobilitas, atq; ingens eorum equitatus robur, infestissimis animis conflixerint. Hostilis equitatus duces fuisse accepimus Iohannem Ancurtum regiorum Galliæ castrorum præfectum, Connestabulum vocăt, Comitem Marchiæ, & Rullum Rasium. Exteri omnes ad vnum auctores Aragonium Regem eo prœlio deuictum, atq; ex acie saucium elatum referunt: & breui defunctum: quod falso memoriæ proditum conuincitur.

10 Gerunda magnis vltro, citroque illatis detrimentis, incredibili constantia propugnatur. Cum extremo tempore obsessis subueniri non posset, vrbem dedere paciscuntur: nisi intra XX. dierum inducias, nostris auxilia missitarentur. Omne id tempus contrahendis auxiliis, & reficiendis veteranorum copiis consumitur.

Alaimus Leontinus regni Siciliæ magister Iustitiarius, quo auctore, & consiliorum primario administro, atque ductore Galli insula Sicilia exacti fuerant, maiestatis minutæ conuictus, quod ad Gallorum Regem cum Machalda vxore, & filiis, ac Protatio Augustano, & Mattheo Scaleta affini, & Iohanne Mazarino, & Dinolfo Minęo fratris filiis defecisset, in Siuranam arcem detrusus pœnam suo scelere dignam suscipit.

Id. Iul. Rogerius Lauria Bruttiorum, & Apuliæ oras classe preteruectus, expositis 20 militibus Tarentum obsederat, atque irruperat. Delectis XXXVI. nauibus longis in Hispaniam nauigans, ad Barcinonensem stationem, A. D. V. K. Octob. appellit. Incredibili festinatione hostium classem consecutus, quæ XL. nauibus longis constiterat, A. D. VI. Non. Octob. cum quattuor actuarias Siciliensis classis sibi adiunxisset, ad S. Felicis stationem in certamen deuenit. Galli in ipso impetu, atque conatu profligantur: XIII. naues intercipiuntur: & Iohannes Scotus Gallicæ classis præfectus captiuus remanet. Nostri reliquas naues perceleri cursu velificantes, ad Narbonensem stationem, Gradum vocabant, persequuntur: quibus Henricus Marius Genuensis præfuerat.

A. D. XV. K. Octob. Tiburi Honorius IIII. P. M. qui in Martini demortui locum 30 suffectus fuerat, ob iniqua, & grauia onera, quę à Frederico Imperatore, eiusque filiis imposita fuisse obtendebatur, & a Martino ipso Caroli Regis consensu in ordinem redacta erant, Apostolico decreto sancit: vti tributorum onera, quæ prouincialibus Siculis intolerabilia imponebantur, tollerentur, sperans eo emolumento, Siculorum animos à se permulceri, atque allici posse: vti ab Rege Petro deficerent.

Castra Regis Francorum funesta peste in Indigetibus vastantur: atque in dies singulos deseruntur. Philippus Rex valetudinis vitio, atque ægritudine animi laborans, Castellionem vicum in ipsis Emporiarum vetustæ vrbis vestigiis situm, recedit.

Gerunda hosti exactis induciis, confecta paucitate propugnatorum opere, vigiliis, & vulneribus, quæ semper eosdem perculerant, ex pacto deditur. Vix per conditiones 40 tradita fuerat, cum subito castra deseri cœpta sunt: quod hostes inclusi montibus, firmiore se munimento à nostris circumuallatos, quam à se vrbem viderant. Tantum enim terrorem Petrus Rex perpusillis copiis fecerat, vt vix credibile esset, tam affectis rebus, solos per se ad bellum suscipiendum coortos. Fugæ magis modo complures manus, manipularesque cohortes per inuios saltus funduntur: & occursu nostrorum militum recedentibus signa inferuntur. Cum obsepta culmina vidissent, in angustiis montium palantes hærent. Sed nostri cum saltus, per quos exercitui regressus erat, insedissent, versis signis, & vasis conclamatis, ægre tot agminibus, aut regressus, aut effugium, periculosis saltubus superatis, patuit. Dum omnes hostium copiæ proximos montes cepissent, nec quidquam satis tuti loci regredientibus esset, & de iugis, quæ ceperant, funderentur, Al-50 mogauares, veteranorum manus irrumpentes stragem fecere. A. D. II. K. Oct. exercitus hostium fusus, & ad fugam pronior, Panizasium Pyrenæi collem transcendit.

Philippus Rex Perpinianum moribundus lectica delatus, A. D. VI. Non. Octob. moritur.

Nostri Gerundam hostibus deditam oppugnant. Propugnatores XX. dierum inducias paciscuntur: quibus exactis vrbem dederent, nisi subuentum esset. His constitutis Rex Barcinonem festinanter contendit: & in vrbem A. D. IV. Id. Oct. cum ingentem sibi laudem, & gloriam peperisset, introit: haud quaquam tam insigni victoria lætus, quam quod præter exiguam Indigetum, & Ausetanorum partem incendiis, & incursionibus deformatam, cetera contra spem salua, sua virtute, aduersus ingentes copias fecisset.

AERA. NAT. CHR.

Ea tempestate, dum hostis malis victus, subactusque bello esset, Simon Vrrea, Lupus Ferrencius, Artallus, & Rudericus Simenius Lunæ Aragonii proceres, & Didacus Peresius Escoronus, qui regni finibus in Celtibéris prætendebantur, cum ea manu, quæ Iohannis Nunnii Larensis ductu Molinæ Præsidio collocata erat, in certamen, ancipiti pugna deueniunt.

Fuerat Carolus princeps Salernitanus à Iacobo Regis filio Cephaledi traditus tribus strenuis viris Catalanis Raimundo Alemano, Simoni Dezlorio, & Guilielmo Pontio: ea conditione, naui in Cataloniam deportandus, vti iureiurando astringerentur, quoduis potius mortis periculum se adituros, quam in aliorum potestatem Princeps veniat: aut priusquam dedere cogantur, in mare demersuros. Ad fœderum pactiones Salernitanus, & Iacobus Regis F. deuenerant: pollicetur que Salernitanus se iure regni Siciliæ Iacobo cessurum: & insularum adiacentium: suo, & heredum nomine: & Blancam F. illi in matrimonium traditurum: & alteram, ex filiis Frederico Iacobi fratri collocaturum: & Tarentinum Principatum, atque Honorem S. Angeli, quemadmodum Manfredus Rex obtinuerat, dotis nomine adiecturum. Præterea sponsione cauet, vt Ludouicus F. Iolantē Iacobi sororē vxorē ducat: & Bruttiorum ditionem dotalem dicit: seq; filios earum pactionum obsides relicturum recipit: & eis adiecturum complures ex proceribus Galliæ, & Prouinciæ, & regni Angliæ. Adhæc ingentem pecuniæ vim condonandam esse recipit: eiusq; periculum facturum, nisi intra biennium ea fœdera à Sede Apostolica, & Galliæ Rege sancirentur: alioqui in Regis Aragoniæ potestatem venturum.

Dum Rex, omni celeritate, & studio incitatus operam dat, vt militares copiæ in Balearem Maiorem transportarentur fratrem bello, odio penitus insito, persecuturus, A.D. VII.K. Nou. Barcinone, eo consilio proficiscitur, vti Salonio portu primo quoque tempore classem soluat. Iter Tarraconem faciens graui morbo, æstu, febrique iactatus, media via, ita repentino concidit, vti humeris Villamfrancam reportaretur. Supremum diem adesse ab Arnaldo Villanoua nobilissimo, & optimo illius sæculi medico intelligens Alfonsum filium, vt Balearicam expeditionem maturet, hortatur. Dum animam agit, certior redditur, Carolum Salernitanum Principem captiuum Barcinonem delatum: & Gerundam suis deditam.

Cum incredibili animi affectu Rex peccatorum confessionem, noxiarumque pœnitentiam esset testatus, & ad sacrosanctum Eucharistię sacramentum se proiecisset, vnctionisque sacræ extremo esset expiatus, præsentibus Bernardo Oliuellia Tarraconensi Antistite, & Valentino, atque Oscensi Episcopis, & magna procerum turba insigni religionis pietate, A. D. IV. Id. Nou. vt Dezclotius perhibet, defungitur: sabbatho enim, quod festum S. Martini diem antecessit, obiisse testatur: Princeps ad omnia summa natus: & vere magnus: cuius nominis splendore æternæ laudis gloriam est consecutus. In cœnobio SS. Crucium D. Bernardi sepelitur: cum more regio iusta magnifice fecissen. Publicis enim exequiis ducitur ingens funeris pompa: qui supremus Regibus hono habetur.

Testamento regnorum, & ditionum paternarum Alfonsum filium heredem reliquerat: nulla Siciliæ regni mentione facta: quod illo ipso die, quo nauim conscenderat, in Africam nauigaturus testamentum in procinctu fecisset. Iudices ab eo in testamenti tabulis designantur Archiepiscopus Tarraconensis, Episcopus Valentinus, Rudericus Peresius Pontius Alcaniciensis præfectus, Artallus Alagon, qui Theresiam Peresiā Regis filiam in matrimonium duxerat, Artallus Focius, & Gilabertus Gruillias.

Fuit is annus trium præclarorum Regum, & Martini P. M. morte insignis.

ALFONSVS III. ET XVI. REX ARAG.

Alfonsus Regis F. viuo, & spirante Rege, cum naues, quæ in Catalonia erant, reficerentur: expedirenturque, portu Salonio nauim conscendens classem soluit: patruum Iacobum regno exturbaturus. Ad Porrazam Maioris Insulæ stationem terram attigit: & expositis militibus ad vrbem castra metatur. Præcipui eius expeditionis ductores Alfonso à Rege adiuncti fuerant, Blascus Alagon Artalli frater, Sanctius Antilionius, Petrus Garcesius Nuezius, Petrus Sesesius, Blascus Simenius Aierbius, Simon Peresius Andosilla ex Aragoniæ regno. Catalani proceres eo in bello militauere Petrus Moncada, Raimundus Durgius, & Maimonus Plegamanius. Cū in ciuitate diuturnitate otii, multitudo insolens belli tumultuaretur, Conrado Lanza internuntio, ciuibus se, suaque dedentibus, Rex Insula potitur: & in ea se Regem Aragonium, Maioricensem ex Insulæ nomine, & Valentinum, Comitemque Barcinonensem nominat. Rogerius Lauria in Siciliam classe transmissurus, fœderum vinculis summæ coniunctionis, & amoris artissimis Alfonsum Regem

Regem astringit: vti Iacobo Siciliæ Regi fratri opituletur: & ad tuendum regnum, & vindicandas ditiones Campaniæ, & Apuliæ, & continentium regionum subueniat.

ABRA. NAT. CHR.

Iacobus Regis frater mortis paternæ nuntio accepto, A. D. XVII. K. Ian. regium Siciliæ nomen vsurpat: ac se Regem Ducatus Apuliæ, ac Principatus Capuæ nominat: eoque titulo posteri Reges Siculi Aragoniæ stirpis vsi fuere: quamdiu cum Caroli Regis nepotibus bella gesserunt.

IACOBVS SICILIÆ REX DVCATVS APVLIÆ ET PRINCIPATVS CAPVÆ.

Anni initio Rex classe, ex Maiore Balearium insula in Ebusum transmittit. Arcem natura ac situ egregie munitam, armisque septam incolæ dedunt. Ex Ebuso Alicantis portum tenet. Regi ad vrbem Valentiam aduenranti obuiam processere Iacobus Exerica patruus, Iacobus Perezius frater, Guillelmus Raimūdus Moncada, Bernardus Belpucius, Amor, & Gabriel Dionysii fratres, Petrus Iordanis Penna, Rudericus Sanctius Calataiubiensis, Petrus Zapata, qui Tuui dominabatur, Carrocius Rebolleti dominus, Berengarius Laciolius, & Simon Romaninus: & omni auctoritate aulæ regię communita regnū cum dignitate obtinet. A. D. IIII. K. Feb. S. Valerii festo die in ęde maxima Saluatoris Cæsaraugustæ ordines regni, qui eo loci conuēnerant, Bernardum Guilielmum Entenzam, & Simonem Vream legatos ad Regem præmittunt orantes, expostulantesque, vti primo quoque tempore Cæsaraugustam adueniat: & iurisiurandi religione de more, leges, atq; instituta, & fora, ac priuilegia, & vetustos patriæ mores sanciat: & regalibus insignibus, & militari auctoramento decoretur: nam dum ea comitia non peragerentur non esse à superioribus Principibus vsurpatum, vt regio nomine, aut eius muneris functione vterentur. Ea legatione Regi ad Moruiedrum renuntiata, Rex benignissime respondet: & non sibi è dignitate visum esse, cum ab Archiepiscopo Tarraconensi, & Episcopis, proceribus ac ciuitatibus Cataloniæ regali nomine compellaretur, Infantis nomen à se populo edi: atque peruulgari. Regii funeris exequias supremi diei celebritate prosequitur, Arnaldum Rogerium Palliariensem Comitem à Cinga ad Panizasium collem pro Rege Cataloniæ præficit.

1324. 1286

A. D. IIII. Non. Feb. sacro D. Mariæ purificationis die Iacobus Rex Panhormi festa, ac sollemni cærimonia regium diadema suscipit. Insignia regia, aquila Regis Manfredi aui, argenteo scuto expansa, & tæniis puniceis Barcinonēsibus in quadrum distincta variantur. Ea celebritate cccc. primarii ex Siculis viri militaribus insignibus decorantur.

Gisbertus Castelletius Catalanus, & Bartholomæus Nicastrensis Siculi Regis legati Romam, eius rei causa proficiscuntur, vti de more Pontificis maximi voluntati, Iacobum Regem perpetuo pariturum obtestentur. Spreti, ac repudiati continuo dimittuntur. Barcinonem legationis causa Regis Castellæ nomine conueniunt Didacus Lupezius Pharensis, & Michael Simenius Aierbius Ecclesiæ Toletanæ Archidiaconus, & Rudericus Perezius Pontius Calatrauensis militiæ Magister: fœderum initorum non tātum sanciendorum oratores, quam vti Alfonsus, & Ferdinandus, qui Setabitanæ arcis custodia attinebantur, Regi Castellæ patruo tradantur: vti præsidia stabilitatis regni obtineat. Aragonius pacta ea renuit: quod Castellæ Rex totum se Gallorum Regi dedidisset.

A. D. XIIII. K. Apr. Petrus Cornelius inter primores Aragonios longo stemmate insignis, & virtute pręstans, qui Iaccæ earum regionum dux præsidebat, pręlio Nauarros vincit: quo Iohannes Corbaranus Lehetius eorum dux capitur.

Rex Cæsaraugustam vrbem die cænæ Domini sacro. A. D. II. Id. Apr. ingreditur. Festo paschatis, ad maximam Saluatoris aram regium diadema suscipit manu Iacobi Oscensis Episcopi: quod Tarraconensis Antistes aberat: & Cæsaraugustana Ecclesia pastoris curatione, administrationeque vacaret. Maxima celebritate, militaribus summi imperii, atque honoris insignibus ornatur: vt priscus mos fuit Aragonię Regibus. Puncto eo temporis, obtestatione paterna vtitur: se proprio, perenni, ac præcipuo suo, non adsciticio iure regnum esse adeptum. Cum Rex leges, priuilegia, fora, & immunitates omnes iureiurando sanxisset, & regni libertas stabilita esset, magna inter proceres dissensio, atq; concertatio suboritur: quod plures contēderent, vt deprauati mores aulæ regiæ ordinū consilio, & totius conuentus in ordinem redigerētur: repugnantibus, & contra tendentibus Petro Aierbio Regis patruo, Artallo Luna, & Lupo Ferrencio Luna, Ruderico Simenio Luna, & Sanctio Antilionio: & maiore parte regiorum domesticorum: & aliorum, qui conuentui intererant. Rex neque lege, neq; priuilegio cautum vnquam fuisse contendit, vti Reges eorum hominum arbitrio, consiliove domesticas res componerent: aut gubernarent: moderarenturve. At proceres priuilegio generali cautum esse obtestantur, vt Rex

AERA. NAT. CHR.

domesticas res conuentus consilio in ordinem redigeret. Recipiente Rege, ac pollicente, se de consilii regii sententia domesticis, & priuatis rebus consulturum, neque assentientibus proceribus, Cæsaraugusta Alauonam iniit: & magna inde dissidia, inter eos, qui in conuentu adsederant, concitantur. Cum de censorio iudicio, & notione inter se controuersarentur, & vt corruptelarum domus regiæ modus imponeretur, complures, contenderent, ad eam pactionem deuentum est: vti arbitrio XII. virorum earum gentium quas Mesnadas vocabant, ex vtraque factione selectorum, controuersia ea decideretur: modo singuli proceres singulos militaris ordinis viros adiungerent: & Cæsaraugustani procuratores IIII. & aliarum ciuitatum singuli accederent: & omnium suffragio censoria notatio transigeretur. 10

Antonius Dunelinensis Episcopus, & Iohannes Vesseius Eduardi Regis Angliæ legati Oscæ Regem conueniunt. Vltro pollicentur, offeruntq; Eduardum medium inter Aragoniæ, & Franciæ Reges interiectum, paci inter eos, & concordiæ conciliandæ operam daturũ: & vt Rex in sinum, & gremium P. M. & Ecclesiæ suscipiatur. Renuntiata legatione, Rex ad Eduardum, Petrum Martinium Artassonam, & Iohannem Zapatam præcipuos consiliarios, & administros legat.

Aragonensis coitio consiliarios Regi constituit: ac deligit quattuor ex proceribus Petrum Aierbium Regis patruum, Petrum Cornelium, Artallum Alagonem, & Petrum Martinium Lunam. Ex his, qui domestici cognominabantur, selecti fuere Egidius Vidaurius, Rudericus Sanctius Pomarius, Alfonsus Castelli noui, & Ferdinandus Perezius Pinna. Ex militari ingenuorum ordine deliguntur Fortunius Sanctius Vera, Simon Peresius Salanoua, Simon Peresius Vera, & Arnaldus Çastrensis: & regni Valentini nomine adscribuntur duo qui ex militari ordine deligerentur: & Cæsaraugustani ciues duo: & singuli ex Oscensi, Turiasonensi, Iaccetana, Barbastrensi, Calataiubiensi, Turolensi, & Darocensi ciuitatibus. Ad hæc decreuere, vt quamdiu Rex in Aragonia, & Ripacurcia, aut Valentino in regno resideret, in regio aulę comitatu cõmorarentur duo ex procerib⁹, & bini ex domesticis, & ordine militari regni Aragoniæ, & vnus ex Valentino regno, & quattuor procuratores ciuitatum Aragonensium. Nouis præterea sacramentis adstringuntur: vt ea rata, ac firma permaneant: & suorum consiliariorum legatione Fortunii Sanctii Veræ & Sãctii Martinii Lacunellæ & procuratorum Cæsaraugustæ, Oscæ, & Turoli Regem certiorem faciunt: adduntq; se prouentus omnes Regios intercepturos, & beneficia militaria, & honoraria eorum procerum, qui his sanctionibus non assentirentur. 20 30

A. D. Non. Mai Oscæ Rex Philippo Castro fratri patrueli Pomarium castellum, ac ditiones alias, quas Petrus Rex Ferdinando Sanctio fratri inimico, & hostiles inimicitias gerenti Philippi patri interuerterat, restituit: cum in Philippi gratiam, & conciliationem Sanctius Antilionius, Petrus Aierbius, Rudericus Simenius Luna, Lupus Ferrencius Luna & Petrus Sesesius suas partes interposuissent. Ex eo Castrorum familia præpotens, & Regia cognatione insignis pristinæ dignitatis, atque potentię robur adipiscitur.

Id. Aug. Barcinone nuntius Regi perfertur à legatis, quos ad Eduardum miserat, pactas inter eum, ac Franciæ Regem Philippum fuisse inducias: quarum diem constituerãt ex A. D. VI. Id. Sep. in A. D. III. K. Oct. & ex ea die toto vertente anno duraturas: vti eo temporis interuallo ad concordiam res adduci posset. 40

Rex Tarraconem properat: & custodiæ Caroli Principis Salernitani, qui in Siurana arce continebatur, ex Aragonia, & Catalana nobilitate XII. præficit. Hi erant Raimundus Peresius Naualis, Petrus Pucuertius, Gonzaluus Bertrandus Borgia, Bernardus Mõpahonius, Petrus Garcesius Vrrosius, Guilielmus Curtius, Michaël Peresius Isuerius, Berengarius Espinelius, Garcias Lopezius Anzanus, Gerardus Comalatius, Arnaldus Torrellias, & Bernardus S. Ciliæ.

Tarracone Augusto mense exacto, Rex legatos Romam mittit Gilabertum Cruilliam, Rudericum Sanctium Calataiubiensem, Raimundum Reusium Archidiaconum Ilerdensem, & Petrum Costam: qui à Rege mandata habent, vti Honorio P. M. se obedientem integro, ac libero animo perpetuo futurum more testificentur. 50

Oscæ & Horti conuentibus celebratis, de stabiliendo Aragonio foro Valentino in regno indicto decreta sanciuntur. A D. III. Id. Sept. Rex Valentiam vrbem introiit: quo eius regni conuentum indixerat. Valentinis iura, ac priuilegia irrogata sanciuntur, atque firmantur.

Bernardus Sarria, & Berengarius Vilaragutius strenui, & prouidi Regis Siciliæ duces, ille XII. actuariis nauibus Campanię littoribus, hic XX. Calabris oris hostili in terra bellum inferunt.

Rex

Rex classe instructa Nou. mensis fine Salonio portu classem soluit: bellum Sarracenis Minoris Balearium insulæ inlaturus. A. D. IIII. Non. Dec. Maioris terram attigit. Exercitui ducem præfecerat Petrum Cornelium: & tribunos militum deligit Garciam Garcesium Arazurium Aragonium, & Acartum Murium ex proceribus Catalanis virum primarium.

1325. 1287

Natiuitatis Domini die festa celebritate exacto, Rex portum Magonis Minoris Balearium tenet. Sarraceni in receptaculum castelli S. Agaicis truduntur.

Dux eorum Regi arcem, propugnaculaque A. D. XII. K. Febr. tradit. Rex liberum commeatum Sarracenis in Africã transmissuris condonat: ductoribus Raimundo Marquetio, & Berengario Maiolio.

A. D. IIII. Non. Febr. ex Magonis portu Rex soluens in Barcinonensem stationem transmittit.

Sanctius Castellæ Rex cum Francorum Rege Philippo depactus, pacis fœdera, quæ cum Rege Petro auunculo constituerat, rescindit. Iohannes eius frater, & Lupus Didaci F. Pharensis Viscaiæ dominus res nouas molientes, regia Sanctii Regis aula excedunt.

A. D. XIII. K. Apr. Barcinone Rex legatos ad Eduardum Regem mittit Gilabertum Cruilliam præpositũ Solsonensem, Raimundum Reusium, Petrum Martinium Artassonam, & Iohannem Zapatam: qui pactionibus faciendis intersint. Burdigalæ cum Pontificis Maximi legatis, & Henrico Seyo Lincoliensi Comite, Carolo Ludia quęstore, Dunelinensi Episcopo, & Iohanne Vesseio primariis Regis Angliæ consiliariis, deliberationes de republica habent. Donationem Regni Aragonii à Pont. M. Carolo Galliæ Regis filio adeo iniustam, & vitiosam fuisse docent, & commonefaciunt, vt pro irrita, infectaque habenda esset: in qua causa omne certamen vertebatur. Cum inter eos minime conuenire posset, id initur consilium vti Reges Angliæ, & Aragoniæ ad colloquium, cõgressumque deueniant.

Olorone Aquitaniæ oppido Angliæ & Aragoniæ Reges ad colloquiũ congrediuntur. Cõuenit, vti Carolus Salernitanus Princeps custodia liberetur: vt eo pactorũ cõuentorũ præcipuo sponsore, & internuntio, publicæ totius Christiani orbis paci, & quieti consuli possit. Principi, vt in libertatem tradi queat, eæ leges dicuntur. Ne regni finibus egredi possit, quin tris filios Regi obsides tradat. Rex Anglo Petrum fratrem, Vrgellitanum, & Palliariensem Comitem, & Cardonensem Vicecomitem tradet ea sponsione, vt liberis Principis regi traditis, Princeps statim liberetur. LX. ex proceribus prouinciæ Galliæ à Rege Aragonio delecti ipsi obsides tradentur. Principe regni fines nondum egresso, præcipuæ Galliæ prouinciæ arces, & ciuitates regio se imperio, obstricta ciuium fide subiiciant. Pollicetur Princeps, se libertatem consecuto, operam daturum, vt Carolus natu maximus F. intra vertentem annum Regi obses tradatur: aut L. M. marcharum argenti persoluturum. Eius conditionis causa, ex L. M. argenti marchis, antequam Princeps custodia dimittatur, XXX. M. præsentia pendet. Ad hæc Princeps recipit: se curaturum, vt à sede Apostolica, Francorum Rege & Carolo Regis Francorum fratre, & eorum fautoribus trium annorum indutiæ obtineantur: neue Regi, aut Iacobo Siciliæ Regi fratri, & eorum ditionibus, eius temporis interuallo bellum inferatur. Si indutiarum constituto tempore Princeps tutam, tranquillamque pacem, cum Regibus fratribus, eorum arbitratu stabilire nequiuerit, C. M. marcharum argenti damnas esto: & filii Principis, & prouinciales obsides Regi nexu tradentur. Spondet præterea se operam daturum, ne Ecclesia suas ipsius Principis partes suscipiat: tueaturve: neue permittat, vt Francorũ Rex Carolusve eius frater, aut quiuis alius Aragoniæ, & Siciliæ Regibus damnum: detrimentumve inferat: moliaturve. Sin autem hæc omnia vertente anno rata, certa, atque firma minime permanserint, Princeps in regiam custodiam se dedat. Obsidibus tradendis tempus statuitur.

Aragoniæ proceres in summis affectæ reipublicæ asperitatibus disiuncti, ac dissidentes maximas turbas faciunt: & inter se prœliantur: dum Regi alii parent: alii vero rerum nouarum molitioni regnum misere laceranti obsequi student.

Dum pacis rationes, condicionesque vehementius apud Anglum agitantur, Gerardus Parmensis Cardinalis, & Attrebatensis Comes Campaniæ, & Apuliæ vicarij classem regio apparatu instructam in Siciliam transmitti imperant: Episcopo Marturanensi, Ricardo Murrono, & Riginaldo Apello classis prefecto ductoribus: quod aliquot insulę populos clandestinis consiliis ad se pellexerant. Arcem Augustæ vrbis inuadunt, occupantque.

AERA. NAT. CHR.

Iacobus Siciliæ Rex cum exercitu, incredibili celeritate subsidio accurrens Augustanam arcem obsidet:& A.D.IX.K.Iul. vi expugnat.

Ea ipsa die, qua Augustana arx à Rege recipitur, Rogerius Lauria maximo nauali prœlio, in ipsius Neapolitanæ ciuitatis, celeberrimæ Cãpaniæ vrbis cõspectu cũ hostium classe confligit. Dimicatum prœlio vtrimque atroci, atque incerto euentu est: donec summa Lauriæ virtute, à nostris hostes cæduntur, pteruntur𝔮. Gallicæ classi præfuere summæ nobilitatis duces Galli, Italique: Comes Brennæ, Guido Comes Monfortius, qui Viterbii Henricum Ricardi Romanorum Regis F. immanitate efferatus à sacris pæne altaribus retractum interemerat, Raimundus Baucius Comes Auellini, Philippus Comitis Flandriæ F. Comes Iohannes Ianuilla, & Monopolitanus, Aquilanusque Comites. XLIV. hostium actuariæ naues captæ: & Comites omnes mansere captiui. Rogerius tam gloriosam victoriam consecutus, eum regni vicariis, Aragoniæ, & Siciliæ Regum nomine in A.D.III.K.Oct. proximas, & ex ea die in A. D. III. K. Oct. sequentes inducias paciscitur: grauissima, ob id factum Iacobi Siculi Regis querela. 10

Id. Dec. Tarracone Rex secreto bonorum donationes, assignationesque quas largitus fuerat, ex quo regnare cœperat, Vrgellitano, & Palliariensi Comitibus, Cardonensi Vicecomiti, Petro Ferdinandio Ixeritano, Blasco Alagoni, Petro Iordani Pennæ domino, & pluribus aliis primariis viris rescindit. Cæsaraugustanam etiam ciuitatem, Valentinam, Setabitanam, & Saguntinam, & alios Valentini regni populos, qui, ne extra Aragoniæ forum vadimonium promittere cogerentur, obtinuerant, eadem beneficiorum assignatione multat. 20

1326. 1288

Fortunius Vergua Cæsaraugustanus Episcopus.

Rex Cæsaraugustæ Natiuitatis Domini diem festum concelebrat. Cum conuentus, in quã edictus erat diem, haberetur, & in curam Gallici belli, aut Castellani animos conuertissent, A. D. V. K. Ian. à Rege Aragonensibus duo priuilegia irrogantur: quæ vnionis nomine censentur, nuncupanturque: quæ postea ab vltimo Rege Petro publico cõuentu rescinduntur: quod iis dignitas, maiestasque regia esset imminuta. Altero enim eorum cautum sibi voluere, si rex, eiusve heredes irrogatas leges abrogassent: ius fasque Aragonensibus esset, alium sibi Regem adsciscere: nulla læsę fidei nota, ignominiave. Cauerat etiam Rex se munita castella XVI. primariis vnionis fautoribus traditurum: vt tamquam præcipua pignora, si pactis non stetisset, retinerentur. Dum ea traduntur, Carolus Salerni, ac Peloponnesi Princeps ex Siurana arce extractus, Cęsaraugustanis XII. viris Iuratis magistratibus, & Præfecto Iustitię Aragonum obses traditur. Id summa conquestione eorum fit, qui castellis præfecti erant: asserentium neque fando apud Hispanos auditum, vt subditicii à Regibus obsides acciperent. 30

Iacobus Balearium Rex, qui & propria indignitate commotus, & Francorum Regis suasu adductus bellum aduersus Regem fratris F. susceperat, liberius, audaciusque peruagatus, mense Apr. Emporitanum agrum incurrit: & Castellum Cortauinionem obsidet.

A. D. III. Id. Iul. Cardinalis S. Cæciliæ Apostolicæ sedis legatus, ad nouas pacis conditiones ferendas à Nicolao IV. P. M. Honorio vita functo missus, Lugduni Reges Francię, & Castellæ inter se conciliat, coniungitque. Regnum Murtiensis populi Alfonso, & Ferdinando fratris filiis immune Rex Castellæ remittit: illique cauetur, pro iure successionis regnorum Castellæ, & Legionis: quod Francorum Reges obtendere assueuerant: ad se pertinere contendentes hereditario iure Blancæ Reginæ D. Ludouici Regis parente: quæ Berengaria Regina sorore maior natu fuerat. Quæ quidem facta, atque commissa per se præclara, atque ingentia: sed quæ sine maximo certamine à Sanctio Rege obtineri nõ possent: Alfonso Rege Aragoniæ consobrino inimico: cuius imperio Alfonsus, & Ferdinandus legitimi eorum regnorum heredes, Moreliana in arce cõtinebantur: quib* dimissis, ingentes turbas suboriri erat necesse. Hinc statim nouum bellum conflatum. 40 50

Alfonsus, & Ferdinandus Alfonsi Castellæ Regis nepotes ex Moreliana arce liberi dimittuntur: & Septembris mensis initio, Alfonsus Iaccæ Rex Castellæ, & Legionensis populi à Didaco Lupio Pharensi Lupi Comitis F. quem Sanctius Rex Phari occidi imperauerat. & pluribus aliis Castellanis proceribus renuntiatur, salutaturque: & regiis insignibus decoratur.

A.D.IV. Id. Sept. Veneris die Eduardus Angliæ Rex Iaccam vrbem introiit. Postero die Montis regalis, & Rauennæ Archiepiscopi, sedis Apostolicæ legati de pace missi, eodem loco conuenientes, Regi notas Pontificis Maximi litteras efficiunt: quæ in ipso pontificatus initio ad Regem datæ fuerant: dignæ, quæ hoc etiam in loco recenseantur.

NICOLAVS Episcopus seruus seruorum Dei nobili viro Alfonso nato quondam, Petri olim Regis Aragonum, spiritum consilii sanioris. Si graues, & enormes excessus, atroces iniurias, & offensas multiplices, quas quondam Petrus olim Rex Aragonum pater tuus diuina, & Apostolicæ sedis reuerentia prorsus abiecta, in salutis propriæ molitus dispendium, suique nominis, quod cautius custodiri debuerat, derogationem non modicam animatus, contra Romanam Ecclesiam, matrem cunctorum fidelium, & magistram, illicitis ausibus perpetrare, sibique irrogare præsumpserat, insulam occupando Siciliæ, ac partem regni Siciliæ alteram ad ius, & dominium eiusdem Ecclesiæ pertinentes, quas claræ memoriæ Karolus Rex Siciliæ ab eadem Ecclesia tenebat in feudum, validis impugnando conatibus, & in diuersis aliis eiusdem regni partibus statum Ecclesiæ memoratæ pacificum, quam plurimum perturbando, quosque tu, & Iacobus frater, & Constantia mater tui, iam dicto Petro sublato de medio, eius inconsulte sectando vestigia, commisistis, prædictis fratre, ac matre insulam detinentibus, partemque alteram impugnantibus supradictas, teque illis in his impendendo consilium, auxilium, & fauorem, velimus innarrare per singula, & seriosis aperire sermonibus, longum esset: ingensque audientibus tædium generaret. Sed tu ex quo potissime iam dictam perturbas Ecclesiam, ipsius mentem vehementer amaricas, eamque in intimis dure pungis: quod carissimum in Christo filium nostrum Karolum claræ memoriæ K. Regis Siciliæ primogenitum, magnum vtique ipsius vassallum Ecclesiæ, suumque fidelissimum filium, & deuotum virum, vtique iniuste detentum, & quo ad eum, in prœlio iusto captum, ac regnum, iuraque paterna debite, ac legitime defendentem: non inuadentem tuam, vel tuorum terram, non occupantem aliqua tua, vel ipsorum iura, vel bona, nec alias tibi, vel eis iniuriam inferentem: sed à quibusdam, more quasi piratico interceptum, carceralibus vinculis detines alligatum: in diuinæ maiestatis offensam: grande tuæ famæ, salutisve dispendium: & graue scandalum totius pæne populi Christiani. Quia igitur tot, & tantos excessus pati æquanimiter, vrguente nos conscientia, non possumus, nec debemus, nobilitatem tuam præsentium tenore monemus, vt præfatum primogenitum, sublato difficultatis obstaculo, plenæ restituas libertati: nullumque præfato Iacobo fratri tuo, vel alii, seu aliis quibuscumque in insula, & regno prædictis, Ecclesiam quomodolibet impugnantibus, vel turbantibus supradictam, impendas per te, vel alium, seu alios fauorem, consilium, vel auxilium publicum, vel occultum. Et nihilominus infra sex menses à receptione præsentium computandos, compareas peremptorie coram nobis: nostris, & eiusdem Ecclesiæ mandatis, & beneplacitis, super præmissis humiliter, & efficaciter pariturus. Alioquin non ignorare te volumus, quod contra te spiritualiter, & temporaliter, prout qualitas facti suaserit, & expedire viderimus, procedemus. Quodque propter præmissam monitionem nostram, vel aliquam citationem emissam, seu etiam emittendam, vt certo tempore coram nobis compareas, super præmissis nostris, & Ecclesiæ beneplacitis pariturus, siue infra ipsum tempus curaueris, seu renueris, aut distuleris comparere, non intendimus contra te, tuosque fautores, seu adiutores processus spirituales, vel temporales omittere, vel differre, aut omitti facere vel differri, qui per nos, vel per alios occurrerint, seu apparuerint faciendi. Dat. Romæ apud S. Petrum Id. Martii: Pontificatus nostri Anno primo.

AERA. NAT. CHR.

Aragoniæ, & Angliæ Reges Campumfrancum ad vicum congrediuntur. Is locus, tamquam medius, ad ipsa Pyrenæi culmina, vtriusq; colloquio deligitur: atque eo Salerni Princeps deuehitur: vt consilia erigendæ ex præsentibus ærumnis Christianæ reipublicæ Olorone agitata, explicentur. Is tractandis, de se liberando conditionibus, interest: quæ coram Regibus, eodem in vico, iureiurando A.D.IV.K. Nou. ab eo firmantur: sanciunturq;. Ludouico, ac Roberto liberis pacis, & fidei obsidibus traditis: & XXXVI. proceribus, & XL. ciuibus Anglicæ gentis in custodias adductis, qui ab Aragoniæ Rege obsides imperati fuerant, Princeps liber dimittitur. XXIII. M. marcharum argenti, præsenti pecunia Regi penduntur: & de VII. M. Princeps obsidibus cauet. Decernitur, vt Raimundus Berengarius Principis F. obses etiam dedatur. Ad hæc Rex sibi per Eduardum Regem cauet, vt Carolus Principis F. natu maximus intra X. menses obses tradatur: alioquin pater CXX. M. marcharũ damnas esto. Induciis vero trium annorũ pactis, & ab Ecclesia, Rege Francorũ, & Carolo eius fratre, atq; eorũ fautoribus minime firmatis, atq; cõstitutis neq; Principe in Regis custodiam reuerso, obsides nexu Regi tradentur: Prouincia Gallia ditioni, atq; imperio Regis addicetur: cedetq;: & L. M. marcharum multa irrogatur. His conditionibus Rex se, & priuatam, & publicam pacem perpetuo redimere posse arbitratur: quam Princeps se præstiturum intra trium annorum inducias pollicitus fuerat.

AERA. NAT. CHR.

A.D.VII.Id.Dec.Darocæ pacta inter Regem, & Alfonsum, qui se Castellæ Regem nominat,conuenta aduersus Sanctium Regem confirmantur:Gastone Beneharnensi,& Didaco Lupio Pharensi, Lupi Comitis filio, & Didaco Lupio eius patruo præsentibus: qui Alfonsi partes tuentur.

Dec. Id. exactis Turolio Rex Petrum Aiuarium in Castellam legat. Is Pallantiæ coram Sanctio Rege fidem Regis liberat:atq; vinculo amicitiæ solutum obtestatur: & tamquam hosti bellum intra xxx. dies inlaturum denuntiat: prouocatq;.

1327. 1289

Ludouicus,& Robertus Caroli Regis filii, regali enim nomine è custodia dimissus vti cœpit,obsides Regi traditi,in Siuranam arcem,quo pater in custodiam abditus fuerat, includuntur. Ex viginti obsidibus,ex Massiliensi nobilitate delectis,qui Barcinone traditi fuerant,ii qui quintum decimum annum non attigerant,custodiæ causa ciuibus Barcinonensibus distributi:reliqui vero in nouam arcem missi. Sexaginta ex Gallia prouincia in Ilerdenses, & Momblanquenses custodias inclusi continentur.

Valentia Rex Cæsaraugustam contendit: quod à factiosis proceribus multa turbarentur. Vnionis enim factio consiliarios Regi deligit,atq; imponit. Consilio,& domesticis officiis,ac muneribus eos præficiunt,qui in summa audacia & magna apud populum gratia,atque confidentia pollent: Regiis amicis conquerentibus, & in eo maiestatem regiam minui prædicantibus,obtestantibusque tantam mali labem numquam in republica fuisse: neq; ad plures pertinuisse. Consiliarii vero hi selecti fuere. Petrus Aierbius, & Petrus Ferdinandius Ixeritanus Regis patrui, Bernardus Guilielmus Entenza, Petrus Cornelius, Simon Vrrea, Petrus Iordanis Penna Arenosius, Amor Dionysius, Simon Cornelius, Iohannes Vidaurius Iacobi Exericæ nomine, Petrus Simenius Irancius Iacobi Perezii Regis fratris loco. Ex domesticorum nobilitate deliguntur Guilielmus Alcalanus qui Quinti dominabatur, Egidius Vidaurius, & Simon Peresius Pina. Gubernationi regni,& Ripacurciensis ditionis,domesticisq; Regię aulæ functionibus suos etiam deligunt consiliarios,atq; administros Michaëlem Simenium Vrream ex proceribus pro Cancellario, Martinum Peresium Oscensem iudicem causarum domesticarum, Innicum Lopesium Iaccetanum quæstorem, & Iohannem F[illegible] cubiculo, & Arnaldum Americum rationibus præficiunt: & reliquis muneribus, functi[illegible]q; suos delegant administros. Alterna præterea consilia constituunt: vt gubern[illegible] ad alios transferantur: omnibusq; communicentur. Turiaso, Sosium, Th[illegible] Baina nouis præsidiis, operibus, munitionibusq; aduersus Nauarros sepiun[illegible] firmantur.

A.D.VI.K.Iul.Calataiubii Alfonsus, qui Castellæ ius, ac nomen vsurpat, Murtiensis, populi regnum Regi condonat. Carthaginiensis, & Murtiensis ciuitas ei regno contribuitur. Secreto ea res interuentu Petri Martinii Artassonæ, & Ferdinandi Peresii Pinæ transigitur: cum Alfonsus sua fœdera aduersus patruum cum Alamirio Mahomate Abennazario Granatensi Rege fecisset. Cum Rex nouo se Castellano bello onerauisset, & ingentes copias ea expeditione comparasset, quæ se Castellanis Alfonsi copiis adiunxerant, Montacuti oppidi finibus magno exercitu Castellæ regni præsidia adoriuntur. Moronum vi expugnat: & Martinus Peresius Portucarrerius, qui propugnationi præfuerat, sagitta ictus occumbit. Sanctius cauens, ne prœlium ineat, Turiasonenses fines incurrit.

Didacus Lupius Pharensis Lupi Comitis frater Conchensibus, Optensibusq; finibus Sanctio Regi bellum infert. Turolensibus adiunctis Rudericum Paium Sotomaiorem, ad Pagiaronem vicum prœlio superat. Vexilla hostilia Turolii, tamquam tropæa statuta, eius victoriæ insignia fuere: donec à Petro Rege, qui Turolium cepit, & diripuit, sublata sunt.

Gilabertus Cruillias, & Bernardus Guilielmus Pinelius, qui ad Francorum Regem legati eius rei causa fuerant, vti de pacis condicionibus deliberent, ab Aimerico Narbonensi regulo indigne habiti, acceptiq;, & per fidem circumuenti, cum hostium quoque iura, & fas gentium, & sacra legationis violarentur, in asperam, duramque custodiam truduntur.

Gallorum, Nauarrorumq; exercitus incursiones in extrema finium Aragoniæ factæ. Saluaterram oppidum oppugnant. Submissis à Rege auxiliis Simon Vrrea, & Petrus Cornelius vi oppido potiti hostes fundunt: fugantq;: Castellum vero penes hostes consistit.

A. D. IV. K. Iun. Pontifex rescissis, irritisque pactionibus, quæ cum Rege initæ, & constitutæ fuerant, Carolum Salernitanum Principem regiis insignibus decorat: & cognomen regni Siciliæ, Ducatuum Apuliæ, & Calabriæ, Campanique Principatus attribuit.

Iacobus

Iacobus Siciliæ Rex Bruttios,& Campaniam terra,mariq; diuexat. Caietam circumsidet. Carolus subsidio aduentat. Cum castra castris collata essent, præclara concertationum facinora à Regibus consciscuntur. Legati demum Apostolici interuentu inducias paciscuntur. Tertio die, A.D.III.K.Sept. Siculus nauim conscendens, Bruttiorum oram præteruectus, turbulenta, vehementiq; tempestate iactatus, A.D.VII. Id.Sept. ex alto in Messanæ portum transuehitur.

AERA. NAT. CHR.

Conuentus Aragonensium, Valentinorum, & Catalanorum Montionem indicuntur.

Ioannes Zapata Præfectus Iustitiæ Aragonum.

10 Hugo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus.

Guilielmus Galcerandus Catanzari Comes à Rege Siciliæ ad Sanctium Regem legatus tractandis fœderum pactionibus interuenit. Vt Isabella Alfonsi, & Blancæ Molinæ dominæ filia Siciliæ Regi nubat, deliberant: cuius proauus Rex Alfonsus fuerat.

Ptolemaide à Sultano obsessa, VII. actuariis nauibus Iacobus Rex obsessis auxiliares copias præmittit.

Rogerius Lauria Ptolemætam Africæ prouinciæ vrbem vi expugnat, diripitque: & Marganum, qui eo se coniecerat, recuperat.

Carolus Rex inter Panizasium Pyrenæi collem, & Iuncariam, armatorum manu septus, simulat se in potestatem, atq; custodiam Regis deditum: quod Ecclesiæ, & Francorum Regis concordiã, ac pacem, quam præstaturus erat, tribuere non posset, condicione, qua se obstrinxerat. Ea simulatione palam ludificari, calumniarique visus, Perpinianum statim reuertitur.

20

Bellum in Catalonia inter Montadas, & Entencias acre, & magnum geritur.

Iam in exitu annus erat, cum Francorum, & Balearium Reges bellum aduersus Aragonium facere, atq; instruere adoriuntur.

Februario mense Rex Ilerdæ ad summum Pont. legat Galcerandum Mirallium, Bernardum Fonollarium, Guilielmum Aimericum, & Guilielmum Iasserium de pace oratores: & de summis rebus mandata illis à Rege dantur. Iacobus præterea Rex Iohannem Prochytam Romam legatum præmittit: qui suo nomine summum Pontificem obtestetur, vt se Ecclesiæ conciliet: & interdicta tollantur. Pontifex legatos Siciliensibus rebus Benedictum Columnam S. Nicolai, & Gerardum Parmensem S. Sabinæ Cardinales præficit. Carolus Rex denuo inter Panizasium collem, & Iuncariam cum Rege ad colloquiũ congreditur. Inducias suo, & Gallorum Regis nomine in K. Nou. quarum initium futurũ erat, A.D.IX.K.Mai, paciscitur.

1328. 1290.

30

Iohannes Nunnius Larensis ad Ciciliam Stephanum Ferdinandium Castrensem, copiarum Regis Castellæ ductorem in primis strenuum, atq; primarium prœlio deuincit. A.D.XI.K.Sept. Valentiam contendit: & iurisiurandi sacramento suo, filiorumq; nomine, suam obstringit fidem: polliceturq; se Regi pariturum, militaturumque: neq; inducias cum hoste Sanctio, nisi Rege conscio, depacturum. Rex eadem se pactione obstringit: interuentu Lupi Ferrencii Lunæ, Raimundi Anglesolæ, Gonzalui Ruderici Stunicæ, Acarti Murii, Petri Martinii Artassonæ, Alamani Gudalis, & Iohannis Zapatæ Præfecti Iustitiæ Aragonum: qui Larensem Regi conciliauerant: nisi summa hominis inconstantia, & mentis mutabilitate, irrita cum leuitate, tum etiam periurio mansissent.

40

Copiæ militares, cum Castellanum bellum lentius duceretur, & Regis stipendia mererent, Molinæ finibus, Segontiæ, Atientiæq; loca, agrosq; decursionibus depopulantur, & Valeranicam vsq; incursant. Cum hiems appeteret, haud secus, quam dignum erat, omnes infensi, bellum propalam minantes, ad suos reuertuntur. Nostri copias incolumes, præsidiis Castellis, in confiniis impositis, deducunt: adeoq; valida præsidia disposita erant, vt inde hostes leui opera auerterentur.

50

Totius Catalani conuentus consensu XL. viri deliguntur, qui de pacis condicionibus deliberent: & maximis consultationibus disputent.

Februario ineunte Hugo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus, Raimundus Anglesola, Berengarius Puchuertius cancellarius, Ecclesiæque Solsonensi præpositus, Guilielmus Lunfortius, & Bernardus Guilielmus Pinelius iuris, & publici, & priuati peritissimus, Regis legati Tarascone cum Apostolicis, & Francorum Regis legatis pactiones, ac pacis fœdera iis condicionibus icunt, conficiuntq;. Martini P.M. donatio Carolo Francorum Regis fratri assignata rescinditur: ea lege, vt Rex, posterique Aragoniæ Reges, quotannis vncias auri XXX. Ecclesiæ pendant. Balearicum regnũ regio Aragoniæ Regum

1329. 1291

ABRA. NAT. CHR.

iuri addicitur. Proceres Aragonii, Catalaniq; ex Sicilia exigantur, amandenturque. Festo natiuitatis Domini proximo Rex se Romæ sistat: exercitum aduersus Ecclesiæ hostes conducat: Siciliam adeat: parenti, fratrique persuadeat, vti regnum Siculum occupare desistant: alioqui bellum illis indicat: inferatque. Non ea tamen pax nostris, sed turpis, infamisque pactio visa: quod Rex matris innocentissimæ sanctissimæque feminæ non eandem causam putauerit, paremve rationem duxerit: & à pacis condicionibus semouerit. Fratris etiam germani quodammodo proditor, atque desertor habitus. Cæsaraugustanus, & Solsonensis Romam proficiscuntur: vti more, regio nomine, in Pont. Max. verba iusiurandum sanciatur. Guilielmus Casteluinius, & Bernardus Segalaris ad Sanctium Castellę Regem legantur ad indutiarum iura, quę Tarascone depactę fuerant, sanciēda: quæ à Sanctio Rege refutantur: quamuis Irene Lascaris Theodori Lascaris Imperatoris F. de ea re instanti tempore Sanctium Regem commonefecisset. 10

Fide publica, vt ad colloquia, congressumque Rex, & Carolus perueniat, decernitur: & Priori S. Egidii suam fidem Regis nomine obstringunt iurisiurandi religione, Raimundus Rogerius Comes Palliariensis, Berengarius Puchuertius, Iazbertus Vicecomes Castellinoui, Gaufredus Roccabertinus, Raimundus, & Galcerandus Anglesolæ, Petrus Queraltius, Arnaldus Corsauius, Berengarius Cardona, Galcerandus Cartella, Lupus Gurrea, Ioannes Zapata Præfectus Iustitiæ Aragonum, Guilielmus Durfortius, Berengarius Caprera, Galcerandus Mirallius, & Arnaldus Caprera. Adhæc Raimundus Collius Tarraconensis Archiepiscopus, Cæsaraugustanus Episcopus, Berengarius Puchuertius Præpositus Solsonensis, & alii Antistites de dolo malo, & fraude Regi Carolo cauent. 20

A.D. VII. Id. Apr. Rex, Carolusq; cum duodenis proceribus, gladiis tātum succinctis, ad collem Iuncariæ, quem Podium speculæ vocitabant, qui inter Panizasiū, ac Pertusum collem est interiectus, ad colloquium deueniunt. Certas, ratas, fixasq; pacis condiciones habent: approbantq;.

Ea tempestate Carolus Clementiam F. Carolo Francorum Regis fratri collocat: & Comitatum ditionis Valesiæ condonat: vti de suo iure, quo Aragoniæ regnum appetierat, decedat.

Regis, & Leonoræ Eduardi Regis F. nuptiæ plenæ dignitatis, & concordiæ constituuntur. Ineunte Maio Berengarius Beluisius sanctioris ærarii Ausetani præfectus, Iohannes Zapata Præfectus Iustitiæ Aragonum, & Guilielmus Durfortius legantur ab Rege ob eam causam, vti doti dictam pecuniam redigant. 30

A.D. XIII. K. Iun. Raimundus Folchius Cardonensis, cum splendidissimo, ornatissimoq; nobilium virorum comitatu proficiscitur: vti nouam nuptam ex Aquitanię finibus, ad Regem virum deducat. Cum amplissimi, apparatissimiq; ludi maxima celebritate à nostris pararentur, repentinum, inopinatumq; malum, nō modo regnum gaudiis exultans, sed publicam orbis pacem obturbat. Rex funesta peste correptus, tertio die, in ętatis flore, animi excelsi, atq; inuicti magnitudine, & robore præstans, vniuerso regno eripitur. Decedit Barcinone A.D. XIV. K. Iul. cum septimum, & vicesimum annum ageret. In cœnobio Barcinonensi fratrum Minorum sepelitur. 40

Petrus Regis frater, qui Darocensibus finibus belli gerendi curam susceperat, fraternę mortis conscius proceres regni Cęsaraugustæ cogit: vt videant, ne quid detrimenti respublica capiat. Conuenere Iul. K. Simon Vrrea, Bernardus Guilielmus Entenza, Petrus Cornelius, Philippus Ferdinandius Castrensis, Atho Focius, Iohannes Simenius Vrrea, Sanctius Antilionius, Artallus, & Blascus Alagones fratres germani, Lupus Ferrencius, Petrus Martinius, & Rudericus Simenius Lunæ, Gombaldus Entenza, Simon Cornelius Petri Cornelii F. Petrus Iordanis Penna, qui Arenosii, & Rodenis dominabatur, & Petrus Sesesius. Quod repentino pax erepta esset, rem bellicam administrant. 50

IACOBVS II. REX XVII. ARAGONVM.

Iacobus Siciliæ Rex, cum graues de fratris morte nuntii venissent, gubernaculis regni, summæque rerum Sicularum Fredericum fratrem admouet: præficitque. A.D. X. K. Aug. Drepanitano portu soluit. In Maiorem Balearium inuectus, & in Tarraconense litus nauigans, Barcinonem A.D. XVII. K. Sept. applicat. Inde Cæsaraugustam, ad conuentus initio regni agendos contendens, A.D. XV. K. Octob. vrbem introit. A.D. IIX. K. easdem in Saluatoris æde, conuentu assidente, Rex iureiurando sancit: vt rata, ac firma sint, quæ institutis maiorum, legibus, ac foris superiores Reges sciuerant, constituerantque. Regni diadema more suscipit: iisdem cærimoniis, quibus pater, ac fra-

frater coronati fuerant. Contestatur itidem se regni iura, non fraternæ hereditatis cretione, aut adsciticio iure, sed paternæ, auitæque successionis, propinquitatisque vinculis adeptum: quod natu maior esset: vt ius suum in Siciliæ regno retineret: quod ad Fredericum fratrem Rex Alfonsus testamento transferri decreuerat. Inde fratres inter se grauissimè dissentiunt.

A.D. III. K. Dec. Montacuti Rex cum Sanctio Rege congreditur: summaque inter eos consensio, & amicitia coniungitur: nuptiis inter Regem, ac Isabellam Sanctii F. pactis.

Kal. Dec. denuo Soriæ Reges, vt res communi consilio collocentur, atque constituantur, ad colloquium deueniunt. Inde Calataiubium contendunt. Eo in oppido fœderum pactiones, quas matrimonii sponsalibus icerant, confirmantur. Rex Isabellam sponsam in domũ regiam ducit annos IX. natã Arcibus tanquã obsidibus traditis, & pacis fœdera, & pactæ nuptiæ sanciuntur: & regnorum proceres, vt ratæ, firmæq; sint, iustis sacramentis astringuntur. Cũ proceres Aragonii infesti partibus essent, & armis decernerent, Sanctius Rex pacis, & concordiæ, compositionisque auctor esse non desistit: Rogerius tamen Lauria, & Bernardus Satria rerum omnium præstantia excellentes æmulatione penitus insita, perpetua contentione inter se dissident.

Iniqua hæc omnibus pactio visa: & nouæ coniunctionis necessitas Regi iuueni minime callido imposita: quod in ditione, ac potestate Ecclesiæ, turbatis morte fratris fœderibus, quibus etiam expulsus, atque exclusus fuerat, non permaneret: præsertim, quod cum maior vis belli in Siciliam propendeat, nullum Rex sibi ex Castellæ regno auxilium, transmarinumve subsidium adiungat. Inde pax ea multis suspecta est: atque inuisa.

Ea tempestate fœdus inter Regem, & Genuenses Guilielmi Durfortii, & Bernardi Fonollarii regiorum legatorum interuentu sancitur: cum eius reipublicæ gubernator esset Guilielmus Brunus Astensis: & externus copiarum ductor Alafranquinus Suargius Bergomas: & primarii eius ciuitatis optimates Obertus Spinula, Obertus, & Conradus Oriæ. Maiorum enim gentium eius ciuitatis familiæ Fliscorum scilicet, Spinularum, Nigrorum, Oriarum, Grimaldorum, atq; Voltarum summis Imperatoris Frederici, & Conradi, & Manfredi filiorum beneficiis affectæ fuerant.

Blascus Alagon vir genere, factisque clarissimus, & consilio, & manu promptus in Brutiis strenue rem gerit. Cum Montaltum obsidione liberasset, Guidonem Primeranum Caroli Regis copiarũ ductorem prœlio deuincit. Alagon Siculis in expeditionibus omniũ consiliorũ non particeps solum, sed etiã princeps fuit: atque interim, dum fraternæ seditiones conflantur, atq; intestina bella, quæ ad internecionem gesta sunt exarsere, vnus dignus habitus est, qui tot proceribus Siculis, & Catalanis, atque Aragoniis præesset: cum omnia in eo duce reposita esse viderentur.

Iunio mense Rogerius Lauria, in quo summa rei bellicæ terra, marique tum vertebatur, iam eximiis honoribus, simul atque virtutibus, tot victoriis partis, cuius ductu accisæ res hostium erant, ad Crotonem, vetustam Bruttiorum vrbem, Guilielmum Estendardum Caroli Regis copiarum præfectum, ac ducem, magna virtutis laude superat. 1330. 1292.

Sanctius Rex magno comparato exercitu Tarifam nobile oppidum, in ipsis Gaditani freti faucibus situm, Carteiam quidam priscis sæculis nobilem fuisse autumant, terra, marique adoritur. Aragonia classis Berengario Montoliuio ductore regiæ classi adiungitur: & Septembri mense Tarifani vi expugnantur.

Artallus Alagon Petrus Cornelius, & Simon Vrrea à Rege dissidentes, quod solum verterent, vt alii Regi se applicarent. Rex instituto more maiorum, ac lege, eorum coniugum, liberorum, bonorum, subditiciorum, oppidorumque, atque arcium patrocinium, & propugnationem suscipit: ipsique recipiunt se ea, Regi præstaturos, quæ ea conditione constituta, lex cauisset. Philippus Salassus Salassorum Marchionis F. Regis patruelis frater, qui se ei destinarat, atque omni obsequio addixerat, à Rege ditione oppidorum, atq; arcium Iussei, Lasquaris, Laguaris, Luzasii, Stopiniani, & Viacampi donatur.

Fredericus Ralco, Rogerius Ieremias, Pandolfus Falcon Mamertinus, Hugo Talacus, Iohannes Calatagironus, & Thomas Grilus Panhormitanus à Siculis de re publicá ad Regem legantur: vt eum à Gallico fœdere, & amicitiæ pactione auertant.

Artallus Alagon Regis affinis Darocensibus, Turolensibus, Morellianis, & Oscensibus finibus bellum infert. Rex Arcainum eum includit, obsidetque. Interuentu demum Sanctii Castellæ Regis, & Berengarii Cardonæ Templariorum in Aragonia, & Catalonia Magistri, Petri Garcezii Nuezii, Petri Simenii Monebæ, Iohannis Zapatæ Præfecti Iustitiæ Aragonum, & Petri Sanctii Prætoris Calataiubiensis Rex noxas omnes

AERA. NAT. CHR.

remittit. Artallus Arcaini, Olietis, & Aris iure, ac ditione cedit: & Rex Pinam & Alcubierem illi condonat. Petrum præterea Cornelium, & Simonem Cornelium eius F. Rex ad se allicit: & Alfaiarinum, & Alfamenem oppida, permutatione ditionum, quę in Pyrenæi conuallibus, proauorum hereditatibus obtinuerant, attribuit.

Taririorum, & Tarbarum, & Bernardinorum factiones Cæsaraugustanorum ciuium tumultuantes, & ruentes omnia perturbant: & de magistratibus mandandis inter se dimicant: mœnia, & propugnacula vrbis obstruunt.

1331. 1293 A.D.XIIII.K. Sept. Rex cum socero Rege Logronii congreditur. Nonnullis Rex Sanctius in suspicionem venit, minas genero iactasse: ac fuisse demoratum: dum auxiliarium copiarum subsidio cedat: quod pactionum initarum ratione sibi socer, aduersus Francorum Regem obtulerat. 10

Nouembri mense Rex, & Carolus inter Panizasium collem, & Iuncariam, cum denis proceribus, ac duodenis consiliariis ad colloquium deueniunt. Nouas inducias paciscuntur: summaque consensione, ac spe recedunt, se ad pacis conditiones descensuros.

Simon Peresius Salanoua Præfectus Iustitiæ Aragonum A.D. IV. Non. Mart. Barcinone in Iohannis Zapatę locum sufficitur.

1332. 1294 A.D.XV.K. Aug Rex Raimundum Villanouam primarium ex intimis virum ad Reginam parentem in Siciliam legatum mittit. Eius legationis eam causam fuisse comperio: vti Reginæ, Frederico fratri, Siculisque proceribus persuadeat, ad pacis conditiones animos intendant. Maxime enim publicæ quieti interesse videt, cum Ecclesia sancta Dei & potentissimis principibus, per ingens beneficium, perpetuam firmare pacem, amicitiamque. 20

A.D. XII. K. Dec. Raoulus Claramontius Comes, & Francię Connestabulus, & Petrus Flota Regis Francorum legati Regem Barcinone conueniunt.

Cum Nicolao P.M. defuncto, biennium sedes Apostolica summo pastore careret, & Non. Iul. Perusii Cælestinus v. insigni sanctitate venerandus, extra amplissimi sacerdotii collegium, ad summum Pontificatum euectus esset, primo quoque tempore Raimundum Pontium Valentinum Episcopum, & Bonifacium Calamandranam legatos ad Aragonum Regem de ea re præmittit: vt vna cum legatis Regis Francorum de pacis conditionibus deliberent. Nuptias inter Aragonium Regem, & Isabellam Sanctii Regis F. pactas Cælestinus irritas facit: easque rescindit. 30

A.D. II. Id. Dec. Neapoli Cælestinus pontificatu maximo se abdicat. In eius locum A.D. IX. K. Ian. Bonifacius IIX. sufficitur.

1333. 1295 Februarii mensis initio Lutetiæ Parisiorum Philippus Rex suo, & Caroli Alanzonij, Valesij, & Andium Comitis fratris nomine Aurelianensem Episcopum, & Abbatem S. Germani Pratensis legatos de communi pace Neapolim mittit. A Rege Gilabertus Cruillias, Guilielmus Lunfortius, Petrus Costa, & Guilielmus Galbanus, qui iuris ciuilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præstabat, legantur.

A.D. VII. K. Mai Sanctius Rex Toleti moritur. 40

Bellum per tot annos, tot discriminibus, & tantis laboribus gestum non ante cepit finem. Bonifacius Pont. Max. & Carolus Rex Anagnię conuenientes, legatorum Regis Aragonii interuentu, res inter dissidentes principes, in pristinam concordiã redigunt. Iacobi Regis nuptiæ cum Isabella Sanctii Regis F. pactę rescinduntur: atque irritę fiunt. Secreto paciscuntur: vti Rex de iure regni Siciliæ decedat: & Sardinia, & Corsica insulæ Aragonum regno contribuantur: quas Pont. Max. Ecclesiæ nomine condonaturus erat. Balearico Regi, qui Gallico bello, Maiore Balearium insula exactus fuerat, de regni Balearici iure, eo fœdere seorsim cauetur.

Inter Francum, & Aragonium Reges amicitiæ fœdus secreto icitur: comparantque ne proceres alterius regni, suis maneant, milite, tve ditionibus. Pollicetur Rex se XL. actuariarum nauium classe, Franco auxilium Anglico bello laturum: quæ XL. M. librarum Turonensium à Franco in quattuor menses persoluendarum, stipendia mereant. Sin vero classis duos alios menses attineatur, XXX. M. persoluantur. Singulis nauibus deni nautæ totidemque, qui ad proram munus obeant: & centeni, atque octogeni milites assignantur: compensato numero, pro ratione maiorum, minorumve nauium. Ea lex dicitur: vt arces, oppidaque Anglico bello expugnata Franco cedant: prædæ vero, atque manubiæ à Regibus partirentur. Præfectus hostilis classis ab Aragonio captus, Rege Franco absente, vt Aragonio dediticius sit, constituunt. Sed intestina, & domestica bella regiam classem ab Anglico bello auertere. 50

Frede-

AERA NAT. CHR.

Fredericus Regis frater, regni Siciliæ vicarius Pontificis Max. arcessitu in Italiam nauigat. Ad Velitras Iohanne Prochyta,& Rogerio Lauria prestantissimis viris comitibus summum Pontificem inuisit. Pollicetur Pontifex Catharinam Philippi Constantinopolitani Imperatoris filiam,& Balduini Imperatoris neptem, ad quam eius regni iura deuoluta erant, Frederico coniugio collocaturum. In sumptus bellicos C M. vnciarum auri, quattuor proximis annis suppeditaturos, si Constantinopolitanam expeditionem capessat, Pontifex,& Carolus Rex spondent.

A.D.IX.K.Iul. Reges pacis conditiones vltro, citroque accipiunt.

Inter eas pacis leges conuenit, vti Rex Blancam Caroli filiam vxorem ducat. Blan- 10 cam Rex pater,& S. Clementus Cardinalis Apostolicus legatus Perpinianum vsque comitantur:& transcenso Pyrenæo Peraladam perducitur.

Siculi ad Regem legauerant Gualterium Fisaulam, Petrum Philosophum Panhormitanum, Sanctorem Bisalam, Cataldum Russum,& Gualterium Bonifacium Mamertinum: contéderantque vt Rex iureiurando astringeretur publicis in conuentibus, nunqam Siciliæ Regnum, aut insulas Siciliæ adiacentes ab Aragoniæ ditione separaturum: atque eadem sacramenti relig one Petrus Regis frater,& quinquaginta primarii ex proceribus Aragoniis, Catalanis,& Valentinis obstringerẽtur, se daturos operam, ne ob eam causam à Rege Siculis bellum inferatur. Mandata præterea habent, vt ex filiis Caroli Regis, qui obsides erant, aliquis illis à Rege traderetur:& media obsidum pars, qui in Catalo- 20 nia priuatis,& publicis custodiis asseruabãtur: in Siciliam transmitterẽtur: neque finibus regni Siciliæ excedant: quoad pax Siculorum arbitratu conficeretur.

A. D IV. K. Nou. in Villabeltrano vico Rex legatis Siculis renuntiat, se de iure regni Siciliæ decessisse: iuraque suprema Ecclesiæ agnouisse. Haud potuere legati grauioribus verbis vulnerari, si hostibus insulam dedere iuberentur:& Cataldo Russo perorante, legati Siculi pacis conditiones lamentabili querimonia detestantur.

Die sequenti Dominico, sacra, sollemnesq; cærimoniæ, quibus vniuerso regno, per tot annos interdictum fuerat, noxis absolutis, repetuntur: statáque religione conficiuntur: vt non solum in pristinum statum recidisse, sed omnium temporum dignitatẽ,& gratiam antecessisse res sacræ viderentur. Ea sæculi pietas, is cultus rerum diuinarum erat.

30 Rex Carolus Ficarias accedit: eoque oppidulo filiam Regi tradit.

A.D.II. K. Nou. qua die Carolus Regi filiam tradit, Ludouicus, Robertus,& Raimundus Berengarius Caroli Regis liberi obsides liberantur:& Regina Blanca à patre Villabeltranum vsque deducitur. Postridie celebri omnium sanctorum festo die, eo loco regiæ nuptiæ concelebrantur.

Dum Carolus Rex Pertusio Pyrenæi saltu regreditur, Ludouicus, Robertus,& Raimundus Berengarius eius filii, quos obsides Alfonsus Rex imperauerat, quæ Francorum Rex, fraterque eius Carolus promiserant, laudant, comprobantque: quibus iura Aragonensis,& Valentini regni,& Cataloniæ ditionis Regi, posterisque Regibus libera atque immunia remanent.

40 Barcinone summa cunctorum lætitia, atque alacritate ludi, festique nuptiarum dies concelebrantur. Petrus Regis frater germanus Guilielmam Moncadam Gastonis Benenharnensis F. vxorem ducit.

Pontifex Episcopum Vrgellitanum,& Bonifacium Calamandranam ordinis S. Iohannis Hierosolymitani in transmarinis ditionibus Magistrum in Siciliam legat: qui cum Regis legatis Siculos à desperato,& præcipiti consilio dehortentur: vt pacis constitutis conditionibus obtemperent. Sed quod magnopere desiderabat respublica Siciliensis maturant:& A.D.III.Id Dec. Panhormi conuentibus publice coactis, proceres regni,& ciuitatum, municipiorumq; procuratores Fredericum Regis fratrem dominum sibi adsciscunt: summæque rerum, vti eos tueatur, regatque præficiunt. Ex eo in publicas decre- 50 torum sanctionumque tabulas, libellos, ac litteras refertur, dominante Frederico prępotentis Regis Aragonum, ac Siciliæ filio,& rerum potiente ea acta, gestaque fuisse. Ea regni deferendi initia fiunt.

Festum natiuitatis Domini diem, annique noui K Ian. Rex Cæsaraugustæ celebrat. 1334. Blanca Regina more coronam, regiæque dignitatis insignia suscipit. 1296

Raimundus Ribellias ordinis Hospitalis D. Iohannis in Hispania præfectus,& Berengarius Cardona Templariorum militiæ in Aragonia Magister Daroca in Carpetaniam Isabellam deferunt: Sanctii Regis F. quæ Regi nuptui tradita fuerat. Ea postea Iohanni Britanniæ duci nubit.

A. D. XIIX K. Feb. Catanæ proceres Siculi Siliensiumque ciuitatum procuratores

AERA. NAT. CHR.

& primarii, qui aderant, Aragonii, Catalaniq; viri, in maxima eius vrbis æde, de Frederico in Regem adsciscendo referunt: regioq; nomine Rogerius Lauria eum appellat: asserens id vi, nutuq; prouideri diuino: & testamento Regis Alfonsi fratris pręiudicatum esse: atq; vniuersorum Siculorum consensu præcautum.

A.D. XIII. K. Febr. pontificatus Bonifacii IIX. anno secundo Romæ summus Pontifex Regem Aragonium vexilli ferum, ducem, & maritimarum rerum, classiumq; Ecclesiæ præfectum, ammiratum vocat, in terræ sanctæ subsidium, & aduersus Ecclesiæ hostes insigni laudis testimonio creat. Obstringitur Rex LX. nauium longarum classem Ecclesiæ sumptibus, in ditionum suarum portubus, atq; stationibus instructurum. XXXV. M. solidorum Barcinonensium stipendia in singulas naues, in quattuor menses ab Ecclesia assignantur. 10

Rex edici imperat, vti Aragonii, & Catalani proceres, primariiq; viri Sicilia insula excedant. Qui secus faxit, in desertorum, ac proditorum numero ducatur.

A.D. XII. K. Febr. Rex, & Alfonsus Regis Castellæ nepos Bordaluæ in prosequendo iure, quod in Castellano regno, atq; hereditate Alfonsus repetit, ad eam concordiæ rationem veniunt. Ob eam opem, atq; auxilia, quę in inferendo bello Rex pollicetur, Regi Alfonsus pactione Murtiensis regni fœdera icit: & eius regni ditione, in Regis gratiam cedit. Paciscuntur præterea, vt Iohannes patruus Ferdinandi Regis Castellæ pueri, Legionense, Gallaicum, atq; Hispalense regnum obtineat: Alfonso Castellanum, Toletanum, Cordubense, Murtiense, & Iaennense regna reliqua maneant. Ad eam pactionem deueniunt Iolans Regina Alfonsi auia, Aragonum, Portugalliæ, & Granatensis Reges. Constituunt, vti Alfonsus Iolantem Regis sororem ducat: quæ cum Regina matre in Sicilia aberat. Petro Regis Aragonii fratri Concha, Alarcon, Moia, & Cannetum oppida attribuuntur. 20

A.D. IIX. K. Apr. quo die resurrectio Domini, & annuntiatio B. Mariæ Deiparæ virginis festi dies concurrunt, Panhormi Fredericus, qui regni gubernaculis admotus fuerat, regiis insignibus à Siculis decoratur. Ex ea die se Fredericum III. Siciliæ Regem, Ducatus Apuliæ & principatus Capuæ nuncupat.

FREDERICVS III. SICILIÆ REX: ET DVCATVS APVLIÆ ET PRINCIP. CAPVÆ. 30

A.D. VI. Id. Apr. Fariza Alfonsus Ferdinandi Regis competitor: & Petrus Regis Aragonum frater maximo, fortissimoq; exęrcitu comparato Montacuti, Almazaniq; finibus in Castellam inuadentes, arma in Legionensis regni fines vertunt. Militant in eo exercitu ex Aragoniæ regno vti Montanerius auctor est, mille equites grauis armaturæ, & peditum L. M. Ingenti contentione exercitu ducto, non modo hostiles copias submouęre, sed intra sua metipsa mœnia sunt compulsæ. Cum Legionem vrbem peruenissent Iohannes Ferdinandi regis patruus Rex conclamatur. Alfonsus ad S. Facundi more gentis, in regni Castellæ fastigium subleuatus, expeditionem vrguens Maiorgam obsidet. Rem bellicam proceres ductoresq; Aragonii administrauere Simon Vrrea, Petrus Cornelius, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Raimundus Anglesola, Lupus Gurrea, Petrus Garcesius Nuezius, Ferdinandus Peresius Pina, Bartholomæus Eslaua, Ludouicus Diazius Rada, Berengarius Tobias, Petrus Simenius Moneba, & Guilielmus Vergua. 40

Eadem tempestate Rex coacto exercitu, quem separatim confecerat, Murtiense regnū inuadit. Cum exterritę improuiso malo vrbes ad arma concurrerent, fugaq; non modo agrestium, sed populorum passim fieret, plurimum terroris celeritas ipsa hostibus intulit: & quod classis regia eam oram præteruecta mare teneret, arces, castellaq; deduntur. Vrbs ante oppugnationem traditur. Hæc in A.D. IV. Non. Aug. gesta sunt. Perstant in armis Alcala, Ilorci, & Mula. Regi eo in bello suum munus præstitere Iacobus Peresius eius frater, qui pro Rege Valentino Regno præfuit, Raimūdus Folchius Vicecomes Cardonensis, Iacobus Exerica, Petrus Aierbius, Lupus Ferencius Luna, Petrus Martinius Luna, Sanctius Antilionius, Guilielmus Entenza, Atho Focius, Philippus Salassus, Simon Peresius Arenosius, Ferdinandus Lupezius Luna, Raimundus Alamanus, Galcerandus Anglesola, Iazbertus, & Dalmatius Castellinoui, Berengarius Villaragutius, Pontius Ribellias, Amatus Cardona, Guilielmus Lurfortius, Raimundus Villanoua, Egidius Ruizius Lihorius. 50

Petrus Regis frater in Maiorgæ obsidione æstu, febriq; iactatus Oterdesumos oppidum deflectit. Inde incepta oppugnatione relicta, dum bellum maiore animo, quam consilio geritur: & magnas acerbitates perferunt, Castra vnde venerant, mouentur.

A.D.

A.D.III.K.Sept.Petrus Regis Aragonii frater Oterdesumis moritur acerbissimo omnium mœrore. Dispersis, dissipatisque nostris, hostes animos sustulere. Petri corpus militares veteranorum copiæ Pallantinis Campis iter facientes, & ante ipsas Vallisoleti portas, quo in oppido Rex Ferdinandus, & Maria Regina mater, eius seculi feminarum præstantissima commorantur, remeantes Cæsaraugustam deferunt: Simonis Vrreæ, & Raimundi Anglesolæ intimi Petri amici cadaueribus comitatum. In cœnobio fratrum Minorum sepelitur: & iustis exequiis, supremi diei celebritate, militari lustratione funus cohonestatur. Anglesola pone ipsius Petri sepulchrum situs est.

AERA. NAT. CHR.

Vbi Murtiense quoque regnum Rex suo imperio adiunxit, quantus non vnquam antea exercitus, classisque comparatur. Acies omni arte bellica instruuntur, atque firmantur. Eximii, factisque nobiles, & veterani duces fortissimi deliguntur. Rex ipse tantæ expeditionis vnicus Imperator omnium votis destinatur: nec dum satis certus hostis exstiterat: nisi Fredericum fratrem regno euertere cupiat.

Fredericus Rex inita æstate terra, marique in Bruttiis bellum gerit. Scylacium Catanzarum, Terra, quam vocant Iordanam, Croso, S.Seuerini, & Rossanum oppida Regi deduntur. Rocca Imperialis Rogerii insigni opera, obsidione liberatur: quam Iohannes Monfortius Comes obsederat.

Rogerius Lauria Frederici causam, armaque deserere, & ad Iacobi se Regis imperium fidemque potissimum applicare constituit. Beatricem Lauriam F. Iacobo Exericæ Iacobi F. & Iacobi Regis N. in matrimonium collocat: & Aragoniis classibus summo maritimarum rerum imperio a Rege commisso, præficitur.

Alfonsus Peresius Guzmanus magnitudinis animi, & fortitudinis præclaris operibus insignis, & in bellica laude egregius, longeque omnibus præstans, Tariffam se Regi traditurum certis conditionibus pollicetur: vti à vi, & impressione Henrici Alfonsi Regis fratris, & Maurorum liberet: incolumemque, ac saluam, in ea rerum commotione, nostris in societatem adscitis, Ferdinando Regi puero præstet: atque retineat.

Simon Luna Cæsaraugustanus Episcopus. 1335. 1297

A.D.III.Id.Febr.Raimundus Pontius Valentinus Episcopus Regius Cancellarius & Guilielmus Namontaguda Regis legati Messanæ Fredericum Regem cohortantur, ad colloquium cum Rege fratre in Aenaria, aut Prochyta insulis ineundum. Publico Siculorum concilio decernitur, ne Fredericus ad Regem fratrem adeat, ad colloquiumve deueniat: quod fratre bellum impium suscipere non detrectet.

Rogerius Lauria Hadriano mari classe vectus Litium incredibili virtute oppugnat: Hydrunte potitur.

Constantia Regina cum Iolante F. quæ Roberto Caroli Regis F. despōsa fuerat, Iohanne Prochyta, & Rogerio Lauria fidissimis comitibus Mylis IV. actuariis nauibus soluens, Regis, Aragonum filii suasione, atque consilio Romam deuehitur. Ea manifesta signa apparuere inter fratres intestinis armis, & hostili odio bellandum esse.

Arnaldus Hispanus Rogerii Conuenatis F. in Palliariensem comitatum bellū infert: quantum conniti animo, viribusque poterat, contendens Fuxensis Comitis auxiliaribus copiis, ea ditione potiri: quam hereditaria controuersia repetit.

Martio mense exacto Rex classe Tiberina ostia præteruehitur. Eodem tempore cum Carolo Rege socero Romæ congreditur. Nuptiæ inter Robertum Calabriæ Ducem Caroli F. & Iolantem Regis sororem magna celebritate coniunguntur.

SARDINIÆ ET CORSICÆ REGNVM ARAGONIÆ REGIBVS ATTRIBVTVM.

A.D.II. Non. Apr. pontificatus anno III. Romæ apud S. Petrum Bonifacius P.M. Iacobo Regi Sardiniæ, & Corsicæ regnum, & eius heredibus vtriusque sexus legitimis perpetuo condonat: atque attribuit. Præsenti Regi donationem eam, cratera aureæ pignore, fœdere, ac fide sancit: supremūq; fidelitatis ius, & vim summæ potestatis, sibi, & futuris Pontificibus recipit. Quibus temporibus, & quo militari siue terrestri, siue naualí auxilio subueniendum Ecclesiæ sit, eius donationis causa decernitur: cauetur q; II. marcharum argenti Sterlingorum census, atq; tributum imponitur.

A.D.VII.Id. Apri. Gerardus Parmensis, Sabinensis Episcopus in Lateranēsi æde Rogerium Lauriam, reliquosque, qui Siciliensi bello militauerant, ex perduellium numero eximit: & dirarum, execrationumque obnunciationibus soluuntur: ac liberantur. Rex perpaucis diebus in Tarraconense litus renauigat.

AERA. NAT. CHR.

A. D. IIX. Id. Mai Rex Igualadæ fautorem se Sibyllæ Comiti Palliariensi præstat: quæ Arnaldi Rogerii Palliariensis Comitis, & Lascaris eius vxoris filia natu maior Hugoni Mataplanæ primario viro nupserat. Aduersus Fuxensem Comitem, Arnaldum Hispanum, & Rogerium Arnaldi F. opem laturum spondet: dum Palliariensis ditionis potiri queat.

A. D. III. Non. Iul. Rex Palliariensibus infestus castellum Leortium circumsidet: vt eam ditionem Sibyllæ vindicet.

Blascus Alagon cc. grauis armaturæ equitibus, & exiguis veteranorum copiis ad Catanzarum, cum Bruttios, in Frederici Regis potestatem redigere, ac retinere receptos cuperet, qui summum imperium inter præfectos regios iam tum obtinet, vir cum claritate, tum belli vsu præstantissimus Rogerium Lauriam, Petrum Russum Comitem, & Reforciatum Regis Caroli duces, qui DCC. grauis armaturę equitibus pręficiebantur, prœlio fundit: cæditque: & ingentibus factis hostes persequitur. 10

1336. 1298 Alfonsus qui Regis Castellæ nomen vsurpauerat, ne Rex partes suas deserat, Conchæ vrbis, & Moiæ, Alarconis, & Canneti oppidorum ditiones, & arces, quę Petro Regis fratri condonatæ fuerant, Regi addicit. Molinæ præterea, & Requenę ditiones attribuit.

A. D. VII. Id. Apr. Valentiæ Iohannes Nunnius Larensis se imperio, ac potestati Regis, auctoramenti sacramento, dextris in fœdere, more implicatis, pollicibus inter se deuinctis, subiicit. Suo, ac posterum nomine fideliter Regi obtemperaturos spondet. Rex Larensi Albarrazinum vrbem, & vrbis arcem, propugnaculaque tradi imperat. Larensis sponsione obstringitur Alfonsi causam, & partes propugnaturum: & in suscepto bello suam operam nauaturum. 20

A. D. III. K. Iul. in Argiliensi Ruscinonensis ditionis castello Rex cum Iacobo Rege Balearico patruo congreditur. In amicitia, ac vetusto fœdere mansere. Maior, Minorque Baleares patruo restituuntur. Balearicus Regibus Aragonum supremę potestatis propria iura, fidelitatis sacramento recipit: atque sancit.

Rex LXXX. actuariarum, pluriumque onerariarum classe instructa, bellum fratri, pro liberanda Sicilia inlaturus, ad Tiberina ostia classem appellit. Romam, & visendi & consulendi Pontificis causa properat. Pontifex sua manu Ecclesiæ vexillum Regi sollemni religione tradit. 30

Neapolim cum classem appulisset, Robertus Regis affinis Calabriæ Dux, & Landolphus Volta Cardinalis sedis Apostolicæ legatus nauim conscendunt. Inde A. D. IX. K. Sept. soluentes, Pactēsem oram Siciliæ attingunt: & insulam prætervecti terra, mariq; Syracusas Octobri mense exacto circumsident.

Bellum fraternum, atque ciuile inter duces, & militares manus lingua, moribus, armorum genere, insignibus, & institutis ante omnia militaribus congruentes crudeliter exarsit.

Ad Murtillam, stationem fretensem Mamertini XXII. actuariis, quas incredibili celeritate armauerant, instruxerantque, cum Iohanne Lauria Rogerii fratre XX. longarum nauium ductore confligunt. Hostes XVI. naues, cum victores euasissent, cum prætoria capiunt: & insigni victoria insolentes Lauriam, Iacobumque Roccam ducem capite plectunt. 40

Diuturna rerum infestarum perpessione Rex Syracusana in obsidione iactatur. Afflicta pestilentia castra erant, & vulgari contactu in militares manus morbi adeo ingruerant: vt ad XIIX. M. bellatorum interierint. Castra deseruntur: & regia classis fretum traiicit.

1337. 1299 Funesta expeditio omnibus ea visa est: nam morbo exercitu implicito, cum Rex afflictas vires suas in vnum contulisset, aduersa tempestate nauigat: & graui hieme, aliquot naues ad Liparim insulam afflictæ eliduntur: reliqua classe in Neapolitanum portum Februario mense transuehitur. 50

Blanca Regina in arce Neapolitana, Nouam appellant, filium parit: cui Alfonsi nomen est inditum. Is ad regium fastigium postea deuehitur. Neapoli Rex in Martii mensis finem permanet. Barcinonem inde transmittit.

Cum ea, quæ superiore anno bello gesta fuerant, pro fastigio rerum, & summa expectatione non respondissent, in sequenti hoc anno multiplex bellum excipit. Instaurata classe Rex denuo in Italiam nauigat: terra, marique fratrem vlturus.

Rex Maio mense Neapoli soluens, Roberto Calabriæ Duce, & Philippo Tarentino Principe Roberti fratre comitatus ingenti classe, cum secuta exercitum effusa militum, proce-

procerumque multitudo esset: nullo, qui per ætatem operam nauare posset, militiam detrectante, in Siciliam nauigat.

AERA. NAT. CHR.

Fredericus Rex, cum spes vnica Siculi regni esset, plus enim in illo iuuenili animo, nō virtutis modo, sed consilii, quā in omnibus aliis ducibus Siculis visum est eo applausu, secundisq; rebus presidens, in extremū discrimē, ac dimicationē fortunę se, regnumq; deducit. Cū XL. actuarias naues egregie adornasset, & Rex A.D. Non. Iul. Veneris die Tyndaritanam oram attingeret, ad promontorium, quod Orlandi vocāt, Fredericus obuiam fratri procedit: vltroque nostros lacessit. Pugnatum infestissimis animis: hinc ira stimulante aduersus rebellantes, illinc vincere assuetis, ab vltima iam dimicantibus spe. Calamitosum hoc prœlium, postridie, quam nostri in litus appulerant, à Frederico cōmissum est: eiusque classes profligantur. Rogerius Lauria acerbe, crudeliterq; victoria visus, fratris Iohannis Lauriæ vlciscendi ira incitatus, supplicium de victis generatim sumpsit. Naues XIIX. hostium captæ: & ingens strages edita. Fredericus vix viuus ex medio ardore pugnę euasit. Cum hostibus magno animo, & fortiter, excellenterq; eo in prœlio ex nostris manus conseruerunt Gilabertus Centillias, Gerardus, & Ferrarius Alamani, Petrus Sefesius Raimundus Caprera, Guilielmus S. Vincentii, Petrus Montacutus, Simon Bellocius, Riambaudus Dezfarius, Thomas Prochyta, & Petrus Montornesius. Rex cū in Sicilia Calabriæ Ducem bellicis rebus præfecisset, classe in Salernitanam oram traiicit: belloq; desistit. Neapoli soluens in Catalonium, vna cum Constantia Regina parente deuehitur: Pontifice Maximo, socero, Gallisque omnibus reditionis improuisam celeritatem exprobrantibus, execrantibusq;: quod victoria vti nesciret: aut certe nollet: cum etiam fratri, & Siculis in acerbissimum odium venisset.

Rex Albarrazinum, eiusque vrbis arcem & propugnacula recuperat: quod Larēsis pactis conuentis non maneret. Ex eo Regiæ ditioni Albarrazinienses contribuuntur.

Catana per summam ciuium fraudem à Frederico Rege deficientium, Roberto Calabriæ Duci traditur.

K. Dec. prœlium atrox Drepani à Frederico Rege aduersus Gallos hostes cōmittitur, Regem ira, spes, ardor certaminis, auidum hostium sanguinis in prœlium rapit. Gallicæ copiæ funduntur, cæduntur que: Philippo Tarentino Principe earum copiarum imperatore, & Rogerio Sanseuerinate Comite superatis, captisque.

Blanca Regina Cæsaraugustę Cœnobium sanctimonialium instituti Prędicatorum D. Agneti dicatum exędificari, condi, constituique imperat.

Bonifacius P.M. sacrum Iubileum orbi Christiano, centesimo quoque anno celebrandum iis, qui peccata confiterentur, delictorumque veniam pie, sancteque deprecarentur, indulget. Sacræ ædes, Romanaque templa, incredibili nationum, gentiumque frequentia visitantur.

1338. 1300

Disciplinarum gymnasia, philosphorumque scholæ Ilerdæ explicantur: & artium, doctrinarumque ingenuarum, ac liberalium magistri, & præceptores, vti in maxime apposito, & saluberrimo loco constituuntur. Ex eo domicilium in illa vrbe remansit studiorum: ac veluti seminarium est habitum doctrinæ: ex quo plures studio, atque doctrina præstantes viri prodiere.

Blascus Alagon, & Guilielmus Galcerandus Cartalla, rerum gestarum gloria pæne pares duces, quorum virtute Frederici regnum nititur, longe ante alios militum animis acceptissimi, pridie, quam quadragesimæ ieiunium iniretur, ad Galianū Gualteriū Brennę Comitem prœlio superant: & deuictis Gallicis copiis Gualterius captiuus ducitur.

Æstate ineunte Rogerius Lauria, cuiuscunq; principis auspiciis imperio præesset, signaue inferret, fatalis dux ad excidium aduersæ gentis, augendique Aragonii regni, ad Pontiam insulam nauali prœlio commisso, Frederici Regis classem, Aragonia classe deuincit. Capitur Conradus Oria hostilis classis præfectus. Rogerius nimius imperii, & vehemens, vitioque ingenii, immanitate efferatus Genuensibus militibus, qui in prætoria naui scorpionibus vsi fuerant, manus auferri oculosque effodi imperat. XXIIX. hostium naues à nostris intercipiuntur.

Robertus Calabrię Dux Rhegium castra admouet: & terra, marique Messanam oppugnat: cum Fredericus Rex Decembri ipso mense Aidonum castellum, quod in potestate hostium erat, obsideret. Rhegio præfuit Hugo Emporitanus Comes: & cum ea vrbs & Messana à Roberto oppugnarentur, Blascus Alagon, & Guilielmus Galcerandus subsidio Mamertinis accedentes Gallicas copias pellunt: fretumque traiiciunt, quod nostri eorum castra oppugnare adorirentur. Cum fretum hostium classis teneret à mari oppugnationem ostendit.

AERA. NAT. CHR.

Blascus Alagon cum Mamertinæ propugnationi præesset, è vita excedit: cuius obitu Siculorum res summum in discrimen recidisse videtur: quod imperatorem clarissimum eagens amiserat.

Rex Murtiensi expeditioni intentus, cum Ilorci oppidum obsideret, A. D. XV. K. Ian. ciues paciscuntur, se oppidum, arcem, & propugnacula dedituros, nisi intra L. dierum inducias sibi subuentum esset.

1339. 1301 Ilorci Rex festum natiuitatis Domini diem celebrat. Eo in oppido cum Mahomate Aboabdille Granatensi Rege fœdus icitur. Mauris spondet se, causam, armaq; Alfonsi, qui regni Castellæ iura inuaserat, suscepturum.

Murtiæ Ianuario exacto Rex militates copias cogi imperat. Omnes, qui arma ferre poterant, exciti: quod Ferdinandus Castellę Rex suas copias Optem conduxisset. Vtrimque validi exercitus profecti.

Oppidum Regale nuncupatum, ad Nauarrę, & Aragonię confinia situm, ex Anduesii, Vlli & Filerae colonis incolitur, & præsidio firmatur.

Valentiæ Aprilis mensis fine, Rex legatos ad Philippum Francorum Regem mittit: opem Alfonsi Ferdinandi filii, Alfonsi Regis nepotis rebus affectis oraturos. Vt eius causam desertam, & abiectam armis subleuet, nulla cohortatione, miserationeve permoueretur: cum æqualis propinquitatis, cognationisq; vinculis Francus Alfonso deuinctus esset: & tam parata, expeditaque auxilia Nauarræ regni finibus inferri possent: quod in eius potestate erat. Cum legationem renuntiassent, & orationem mandatis conuenientem adiecissent, tenui quadam excusationis venia Philippus est vsus: se bello Belgico implicitum, quod in eius ditiones imperium expeteret, ad instaurandum Hispaniense bellum perpelli non posse.

Sanctius Antilio Regiæ aulæ præfectus ea tempestate fuit: cuius magistratus iura paulatim exolcuere.

A. D. II. K. Mai proceres, nobilesque Aragonii homines, Cæsaraugustæ, in cœnobio fratrum Prædicatorum, quo conuentus agi consueuerant, coitionem faciunt: de Regis iniuriis, qui id temporis Ilerdæ commorabatur, expostulantes: Iacobo Exerica Regis fratre patrueli, & Lupo Ferrencio Luna primariis ducibus: & antesignanis: quos ferme nobilitas omnis secuta est. Coitionis, expostulationisq; æquitas hæc prætenditur: se stipendiis militaribus, quę merebantur, à Rege fraudari. Huius, & aliarũ actionũ susceptarũ causa, nõ more, non iure cõcitati ad arma petulãter deueniunt. Rex vti ii motus conatusq; improuisi rite, iureq; prohibeantur, conuentus Cæsaraugustã in A. D. K. Sept. indicit. Cõstituto die in æde Saluatoris maxima, iis, qui turbas fecerant, actionem perduellionis intendit: & de ea controuersia Iustitię Aragonum Pręfectum iudicem sumit: qui ei quæstioni præfuit. Is magistratus, de consilii vniuersi sententia statuit: iusque esse decernit: vti ii, qui contra morem maiorum, de suo iure statuere conati fuerant, causa cadant. Eorum pacta, ac sacramenta infecta, irritaq; sint. Adhæc sancit, vt eorum fortunæ, ac bona regio nutui submittantur: modo ne capitis periculum irrogetur: custodiave contineantur: perpetuove exilio efficiantur extorres. Eo consilio à Rege inito, oppressi auctoritate publica, quod vi adoriri nituntur, iure passi sunt.

K. Octob. assidente conuentu Iacobus Regis F. natu maximus sacramento, vti legitimus regni futurus heres, ac successor adsciscitur.

Siciliensis belli fama, successusque effecerant, ne se Robertus pugnæ committeret: sed obsidione Messanam premeret. Exercitu, classeque diuisa, partim per finitimos populos prædari placuit: partim continenti oppugnatione Mamertinos obsideri. Cum vrbem obsessam ex hostium manibus eripere Fredericus nõ posset, popularem turbam mœnibus egressam in tuta recipit: & confirmatis propugnatorum animis, inter hostium tela, ex arce digressus, consilio hostem peruertit: & ad induciarum pactionem, interuentu Iolantis sororis pellicit.

Robertus Calabriæ Dux, ac Iolans eius vxor Syracusas ingrediuntur. Mox Iolans, & Fredericus Rex eius frater, ad Maniaci turrim, ad colloquium, pro re nata, congredientes, postea cum Duce sub dio congressi, inducias in aliquot menses paciscuntur.

1340. 1302 Regina Maria Ferdinandi Regis mater, cum Bituri Vasconum oppido, publicis belli, ac pacis rationibus animum intendit, singularis exempli femina Lupum Ferrencium Lunam, & Iohannem Simenium Vrream ex primariis proceribus Aragoniæ, qui nouis se implicuerant rebus, summe incitat, vti ipsi, reliquique proceres, qui solum verterant, filii stipendia mereant: dum Murtiense regnum recuperet.

Carolus Valesius Andiũ Comes, Robertus Calabriæ Dux, & Raimũdus Berengarius eius

eius frater, magna comparata classe Thermitanam Siciliæ stationem, A.D. V.K. Iun. appellunt. Thermas expugnant. Corilionem, appositis machinis, obsidione premunt. In ea oppugnatione Ducis Brabantiæ frater, Gallicarum copiarũ præfectus pugnans mortem oppetit. Castra Xacam transferunt: vrbemque eam circumsident.

ÆRA NAT. CHR.

Constantia Regina Regis mater Barcinone decedit: cuius sanctitas atque religio, quasi lumen quoddam illis temporibus eluxit. In cœnobio fratrum Minorum eius vrbis sepelitur.

Iolans Constantiæ Reginæ F. Roberti Ducis vxor, quæ se in pacificationem inter virum, & fratrem interposuerat, Thermis in Sicilia decedit.

10 A. D. XIV. K. Septemb. Caroli Valesii, qui pacificatoris partes susceperat, interuentu, inter Carolum, & Fredericum Reges, res ad concordiam deducitur: modo Fredericus in animum inducat, penes se Sicilię regnum, dum viuat, maneat: & se fato functo, ad heredes Caroli perueniat, eosque sequatur. Paciscuntur, vti Fredericus Leonoram Caroli Regis F. in matrimonium ducat.

Eodem mense Valesius, & Robertus inter Calatabellotam, & Xacam cum Frederico ad colloquia centenis equitibus comitati congrediuntur. Eo loci ad pacis conditiones deueniunt. Pollicentur, se operam daturos, vti Sardinię, aut Cypri regnum Frederico, eiusq; posteris deferatur, attribuaturq;. Fredericus quoad viuat, Sicilia insula potiatur: & eo defuncto Caroli regno, Carolive heredibus adiungatur. Statim traduntur oppida, 20 quæ Frederico in Bruttiis parent.

Interdictum, quo Siculi sacris arcebantur, tollitur.

Valesius, & Robertus mari Catanam proficiscuntur: & in eam vrbem Philippus Princeps Tarẽtinus, & Gualterius Brennæ Comes, q custodiis attinebãtur liberi deferuntur.

A. D. XIV. K. Nou. Sanctius Iacobi Regis Balearici F. Gerundæ, quod Iacobus eius frater, natu maior vitam, actionesque omnes suas sacris addixerat, & instituta D. Francisci ordinis Minorum illi erant tenenda, iura, & supremum regni dominatum iurisiurandi religione Regi sancit: vti Balearici regni, & ditionum Ruscinonis, & Cæretaniæ heres institutus.

Bonifacius P. M. Philippum Francorum Regem edicto monet, vti Ecclesiæ supre-30 mo iuri, potestatique, extra sacra, ac religionis scita obediat, obtemperetque. Dum Pontifex id iustum vti ratum, firmumq; maneat, sacris interdictis contendit, magni in Gallia tumultus exoriuntur. Inde magnum Philippi Regis aduersus Pontificem odium cum acerbissimo, & crudelissimo dissidio exstitit: & concilium à Pontifice Romam indicitur. Vetustis aliquot monumentis memoriæ proditur decreuisse Pontificem regnum Galliæ, vti alia regna, ditionesq; Christianorum principum sub potestatem Romani Imperii subiici. Sed vtcumque ea se res habeat, quod in Gallia incredibilis ordinum motus, concursusque concitaretur, Aragoniæ Rex se in eam pacificationem interponit: & Pontifex Anagniæ, A. D. VI. K. Iul. Pontificatus anno IIX. ecclesiastico ordini regni Franciæ testatum esse voluit: se his, quæ Philippo Regi suo nomine renuntiata, aut Apostolicis litte-40 ris proposita, promulgata ve fuerant, nihil decreto suo sanxisse, quod iuri, libertati, aut honori Regio, ditionum ve eius derogaret: ac se velle vti iura, libertas, & honos Regi, ac Frãciæ regno incolumia, ac salua, & minime læsa permanerent.

1341. 1303

Initio huius anni Alfonsus, qui in hæreditatem regnorum Castellæ auitam minime faustis, felicibusque armis egerat, & exheres est vocitatus ex Gallia aduenieus, Villafrancæ Regem inuisit. Eodem tempore Henricus magnus Alfonsi patruus, & Iohannes Emmanuelis Henrici fratris filius, aliiq; Castellani proceres spondent, se Alfonso operam, auxiliumq; laturos, & eius partium factionem, causamque defensuros: qui cum respectum ad Alfonsum, & Alfonsi ęquam conditionem non haberent, eam sibi viam ad opes, viresque amplificandas patefaciunt.

50 Maio mense Iohannes Emmanuelis F. magnæ potentiæ adolescens Setabi Regem inuisit. Paciscuntur, vti Iohannes Constantiam Regis filiam intra constitutum IIX. annorum spatium in matrimonium ducat.

A. D. V. Id. Iun. Cæsaraugustæ Iuuencus Vbertinus, & Apparicius Villanoua Frederici Regis legati, de fœderum pactionibus initis Regem certiorem faciunt: quas ratas, firmasque à Bonifacio Pont. Max. habitas, vetus rerum à Frederico gestarum auctor perhibet: & XV. M. florenorum tributum à Pontifice Frederico impositum in singulos annos Ecclesiæ conferendum: proprii iuris ac dominatus Siciliæ regni, & Insularũ adiacentium causa. Cautum eo fœdere à Põtifice fuisse, ne Fredericus Siciliæ Rex, sed Trinacriæ appelletur, idẽ auctor firmat: & eam pactionẽ à Cardinalium collegio fuisse cõprobatam:

ABRA. NAT. CHR.

Matthæo Russo Vrsino sanctæ Mariæ in portu Diacono Cardinali contra tendente, atq; repugnante.

A.D. XII. K. Iul. Rex, Henricus, Iohannes Emmanuelis F. Didacus Lupius Pharensis Vizcaiæ regulus, & Lupus eius F. Farrizæ ad colloquium congrediuntur. In eam pactionem ii proceres fidem suam interponunt, se curaturos, vti Alfonso Iaennense regnum attribuatur. Vallem Cornegiam, Pedrazam, Almazanum, aliaque oppida, quę illi hereditario iure relicta fuerant, retineat. Id etiam stipulantur, vti Ferdinando Alfonsi fratri germano, eius ditionis, hereditatisque libera iura conferantur, quæ in Castellæ regno, ad regios liberos pertinere consueuerant. Infantaticum vocant.

CATALANI EXERCITVS EXPEDITIO.

10

Ex annalium nostrorum, & regiorum commentariorum vetustate eruenda, fuit veteris memoriæ non satis antea, pro dignitate rerum gestarum, explicata recordatio. Cum dearmatus Frederici Regis exercitus esset, vt insulam, quę tot mala, diuturno bello perpessa fuerat, colluuie copiarum diffluentium releuaret, persuasum est Frederico, vt militares manus in Macedoniam, & Thraciam emitterentur. Hoc ipso anno Rogerius Florius Brundisinus, qui Frederici auspiciis, Siculo in bello plura egregia facinora ediderat, ad quem perditi omnes, & dissoluti adolescentes semper confugerant, & scelere, & egestate profligati, instructa classe, collecticio veteranorum Catalanæ, & Aragoniæ gentis, quos Almogauares vocabant, exercitu, ad IV. M. fuisse traditur, ex Sicilia Constantinopolim nauigat: Andronici Romæorum Imperatoris Comnini Palæologi stipendiis, aduersus Turcarum incursiones militaturus: qui ex Asia tunc primum emigrantes, complures eius imperii regiones depopulabantur. Is totius exercitus imperator, copiarum ductores deligit Berengarium Entenzam: & primarios aliquot ex Aragonensibus, & Catalanis: qui Frederici stipendia meruerant. Rogerius benigne ab Andronico habitus, statim Megaducis, magni nempe Imperatoris nomine, atque insignibus ornatur. Vxor in eius manum conuenit, Imperatoris, Zauræ, vti vetusta monumenta testantur, & Adronici sororis filia. Exercitus Catalanorum societas appellatur: quorum tanta ad vltimas gentes virtutis fama peruaserat, vt Constantinopolitani Imperii principes, opinione, & amicitia eorũ, aduersus barbarorũ, ex Asia insultantium impetus, tutos se arbitrarentur.

20

1342. 1304

Rogerio Florio, rebus in Asia, pręclare aduersus Turcas gestis, Cæsaris nomen, perpetuæ virtutis præmium tribuitur. Sed acerbo Michaelis Palæologi Andronici Imperatoris filii odio excitato Hadrianopoli, inter sacra mensæ, cum iis, qui aderant, circumuentus, atque armis exutus impiæ neci traditur: & crudelissima morte mactatur. Inde societas Catalanorum, quę Rogerii Florii ductu, Adronici stipendia bello Turcico meruerat, Callipoli, ad ipsas Hellesponti fauces, vallo se, ac fossa cingit, munitque. Eius munitionis rebus institutis, atque collocatis Berengarium Entenzam ducem sibi præficiunt. Entenzæ egregiam operam præstitere primarii duces Ferdinandus Ahonesius, Corbaranus Lehetius tribunus militum, & alter item tribunus Bernardus Roccafortius, Raimundus Montanerius, qui res eas memoriæ prodidit, & Guilielmus Siscarius, & Simon Alberus. Præterea Entenza in Siciliam præmittit Garciam Lupezium Lupariam, Raimundum Marquetium, & Raimundum Coponium: qui à Frederico Rege subsidium transmarinum efflagitent: & exercitum Catalanæ societatis in asserendo Constantinopolitano imperio, Frederico militaturum polliceantur. Michaelem Imperatoris F. in prœlia poscunt, prouocantque: tanquam in proditionis crimen vocatum, Thraciæ oras assiduis incursionibus depopulantur.

30

40

Entenza inclitus ea tempestate dux, penes quem præcipua laus eius belli fuit, ea virtute, eoque consilio, rem gessit: vt benigno alloquio, & comitate alliciendo, & beneficiis, quos poterat, sibi conciliando, publicis pariter, ac priuatis consiliis dignus omni imperio videretur. Instructa classe decem actuariarum nauium ab Helespontо totam eam oram maritimam percurrens, omnia loca vastat, quæ incurrit. Cum in ea trepidatione Calo Iohannes Andronici F. CCCC. equitibus, magnisque collecticiorum copiis obuiam aduentaret, ad Pontem regium VI. M. P. à Constantinopoli A.D. II. K. Iun. profligatur: cæditurque. Ingenti præda parta, cum Entenza Callipolim reuertitur, insidiis interclusus, & summa perfidia deceptus, ab Eduardo Oria, qui XVI. Genuensium actuariis nauibus præerat, intercipitur: nauesque omnes amittit. Peram deportatus Trapezuntem transmittitur. Catalanorum societas Callipoli continetur: quoad Entenza liber è custodia educitur.

50

Non. Iun. Perusii Vitalis Villanoua, & Guilielmus Ceria Regis legati, regio nomine fidei sacramentum interponentes, Benedicto XI. P. M. qui in Bonifacii locum ad summum Apostolatum euectus fuerat, iura regi Sardiniæ, & Corsicę, ab Ecclesia Regi collata reco-

recognoscunt. Pontifex Cardinalium collegio assidente iurisiurandi sanctionem, supremi dominii ratione recipit. Die sequenti ecclesiasticas decumas Regi in eius regnis largitur in triennium: & legationem Apostolicam in eas insulas constituit.

Iidem legati, cum Neapolim se contulissent, nuptias inter Sanctium Balearici Regis F. & Mariam Caroli Regis filiam coniungunt: & sponsalia Sanctiæ, Sanctii sororis, & Roberti Calabriæ Ducis paciscuntur.

Ineunte Augusto mense Dionysius Portugalliæ Rex, Torellias oppidum, ad Cauni montis radices, inter Turiasonem, & Agredam interiectum, splendidissimo, ac vere regali ornatu, apparatuque ingreditur. Rex affinem, & Isabellam Reginam sororem, quæ 10 cum marito, ad eum congressum conuenerat: sumptuoso, ac magnifico ornatu accipit.

Torelliis A. D. VI. Id. Augusti Dionysius Rex, Iohannes Castellæ Regis patruus, & Simon Luna Cæsaraugustanus Episcopus iudices constituti super controuerso Murtiensis regni iure, quæ causa inter Aragoniæ, & Castellæ Regis vertitur, sententiã, iudiciumq; pronuntiant. Certi Murtiensis regni fines, & termini vtrique assignantur, atque attribuuntur Didaco Garcia Toleto Regni Castellæ Cancellario, & Gonzaluo Garcia Aragonii Regis intimo consiliario arbitris, & iudicibus delectis: cum vterque Regi amicitia reliquis omnibus longe antecellerent. Carthago noua, Gaurdamare, Alicantũ, Illicis, cum Illicitano portu, & eorum oppidorum agri, finesque, qua Tadere fluuio dirimuntur, ver-20 sus Valentini regni fines, Aragonio cedunt. Villiena oppidum ditioni nostræ contributum; Iohanni Emmanuelis F. condonatur. Murtia, & Molina sicca Castellano excipiuntur.

Eo metipso die multo maior controuersia deciditur: quæ inter Ferdinandũ Castellæ Regem, & competitorem Alfonsum versatur: iudicesque accepti fuerant Aragoniæ, & Portugalliæ Reges. Decernunt, vti Alfonso aliquot oppida, condonentur, pro eo regnorũ Castellæ, & Legionensis populi iure, quod sibi tanta bellorum commotione asserere contenderat: quorum spes iam diu erat frustrata. Regium nomen Alfonsus, regaliaq; insignia amouet: quæ perexiguis dignitatis, emolumentique commodis compensantur. In Gallia Alfonsus Hispanus vocatus: id à regia Philippi Francorum Regis liberalitate con-30 sequitur, vt Mosaldam, si coniectura duci ad prodendum licet, ex Narbonensium Vicecomitum familia in matrimonium ducat: & Lunellum, Narbonensis ditionis oppidum dotale accipiat.

Postero die Dominico Aragoniæ & Portugalliæ Reges cum Ferdinando Rege ad Campillum regiis congressibus dicatum vicum, ad colloquium deueniunt: is enim præstituitur componendis fœderibus locus totiens expetitus.

A. D. XVI. K. Febr. Valentiæ decedit Rogerius Lauria dux omnium, quotquot vmquam maritimis rebus, naualibusque bellis prǽfuerunt, præstantissimus. In cœnobio sanctarum crucium pone Petri Regis sepulturam cadauer eius humatur. 1343. 1305

A. D. IV. K. Mart. Hortæ, in ipsis regnorum confiniis, in cœnobio D. Mariæ Cisterciensis instituti Reges Aragonię, & Castellæ in colloquium, congressumq; veniunt. Eorum 40 mandatis Didacus Garcias Tolletanus, & Gonzaluus Garcias, vterque suo Regi amicus, intimusque, controuersiam finium regni Murtiensis decidunt. Ex ea regione, quæ Aragonũ Regñ ditioni contribuitur, Rex Ferdinando Regi Carthaginem vrbem remittit, atque condonat: vt Alarcone Celtiberiæ oppido, & nobili, & natura, ac loco in primis præmunito Iohanni Emmanueli genero cedat.

A. D. IV. K. Nou. Perpiniano Rex Gonzaluum Garciam legat, committitque: vt Clementi V. P. M. suo nomine suprema Sardiniæ, & Corsicæ regni iura recipiat: & fidei sacramento sanciat. Pontifex cum absentis Regis rationem habendam minime cẽsuisset, mandatumque reiecisset, Regi persuadet, vt Mompellerium contendat.

50 A. D. XII. K. Ian. Genuensium legati Regem Cæsaraugustæ conueniunt: expetuntq; vti pacis, fœderisq; conditiones ferat. Verentur enim ne Sardiniæ obeundæ causa, & ab externo dominatu vindicandæ Genuensi ciuitati bellum à Rege inferatur.

A. D. X. K. Mai. Rex Valentiæ sanctioris ærarii Ecclesiæ Maioris Balearium præfectum, & Petrum Martinium Gotorum oratores legat ob eam causam, vt Pontifici Maximo de more iurium regni Sardinię, & eius ditionis ratione iurisiurandi fide obedientiam præstent. Cum Burdigalæ Pontificem Maximum conuenissent, A. D. V. K. Iun. honorifice recepti iusiurandum sanciunt. 1344. 1306

Octobri mense Barcinone Frãciscus, Contadinus, & Marcellus Malaspinæ Marchiones, & Brancha Oria, & Barnabas eius F. Theodoricusq; Turritanus Archiẽpus recipiũt,

AERA. NAT. CHR.

Polliceanturque, se Regi in obeundo, vindicandoq; Sardiniæ regno, si conditiones ferat, parituros. Statuit etiam Rex, & molitur, quo Florentinam, Lucensemq; ciuitatem, & Rogerium Taliaferrum, qui Populonii dominatur, fœdere deuinciat, & in Sardiniam auxiliares cohortes transmittant. Lucenses exposcunt, ne Rex finat, Iohannam Vgolini Galluræ Iudicis filiam, quæ ingentis ditionis hereditatem aditura erat, Caralitanique regni partem adepta fuerat, Barnabæ Oriæ Branchæ filio in matrimonium collocari. Maxime enim eam coniunctionem regio statui aduersaturam prouident. Rex ab Azone Marchione Estensi Iohannæ auunculo, cuius puellæ tradendæ optio, potestasque erat, vt ab Oriarum connubio eam diuertat, deprecatur.

1345. 1307 Rex Oscam adire properat: quod Ludouicus, qui Vtini cognomen inuenit, Francorum Regis F. in Nauarram traiecisset: & matre Regina defuncta eius regni legitima herede, regiis insignibus esset ornatus. Multi enim, & varii timores: sed inter ceteros eminebat, tam propinqui hostis terror: ne Francus Regem ab Italicis rebus, & ab Sardoa expeditione, aut Siciliensi bello, quod imminere omnes vererentur, auertere contendat. 10

A. D. III. Id. Oct. Philippi Francorum Regis edicto omnes, qui auctoramento militiæ, ac sacrorum Templi Hierosolymitani deuincti erant, tota Gallia veneris die, vno nuntio, atque vna litterarum significatione intercipiuntur. Comprehensi omnes in custodias includuntur: & in eos tanquam hæreticos, ac nefariorum, scelestorumq; facinorum reos anquiri cœptum.

A. D. XVII. K. Nou. nuntii à Francorum Rege in omnes Christianorum principum regiones deferuntur, expostulantes: vti in sua quisque ditione, fidei Catholicæ asserendæ causam, aduersus eos, qui Templi Hierosolymitani sacris addicti erant, suscipiat. Regi ea res nota, testataque fit, cum Valentię, in arce regia, K. Dec. degeret. A. D. III. Non. Decem. Rex capi omnes eius sectæ homines, bonaque conscribi imperat. Iohannes Lotgerius ex Prædicatorum instituto, de fide Catholica iudex, & generalis in Aragoniæ regnis quæsitor ab Apostolica sede constitutus, summa in iure dicendo seueritate vsus studiosos, & fautores reorum coercet. Bona eorum pars in munitissimas Carthaginis veteris Ilergaonum oppidi, Montionis, Miraueti, Villeli, atque Alfambræ arces confugiunt: quibus facile rapugnari, atque obsisti posse sperant: ne indicta causa in se animaduertatur. Eodem in Catalonia, cum spes reliqua non esset, vtuntur perfugio. Rex eos vi oppugnari imperat. 20 30

Valentiæ Decembri mense exacto, Rainerius Sampacius, Iohannes Russus Gualandius, & Ilerdinus Guascapa Pisanorum legati, reiectis iniquis conditionibus, quas de Sardiniæ iure retinendo, obtulerant, à Rege dimittuntur: quod neque è republica, neq; ex dignitate, aut Pontificia, aut Regia censerentur.

1346. 1308. Rex Valentiæ festo celebritatis natalis Domini peracto, Bernardum Sarriam primarium virum regiæ classis præfectum in Siciliam legat: cui mandata deferuntur, vt nouam dissensionem, quæ inter Fredericum, & Carolum Reges commota fuerat, pacificet. Is Calanam, Mottam, Fumarium murum, atque Catonam Bruttiorum castella, de quibus inter se controuersabantur, Regis Aragonum nomine recipit. Præterea Carolus moleste præ se tulerat, Fredericum generum, non Trinacriæ, quod pacto conuenerat, sed simplici titulo Regem nuncupari: & à Tunetano Rege tributum, quod sibi dependi oporteret, à Frederico exigi. 40

Bellum aduersus Templarios, qui arcibus præsidentes in armis erant, maiore conatu apparatur, quod minore, quam Rex veritus fuerat, dimicatione perficitur.

Cum Hispanienses classes aduersus Granetenses Mauros omnibus rebus ornatæ instruerentur, Castellæ Rex Didacum Garciam Toletum imperio maritimo præficit: & in eius locum substituit Gonzaluum Zapatam Aragonium: atq; eo administro, Regis Aragonii permissu manus militares coguntur nostris in litoribus, atque armantur.

A. D. XVI. K. Iun. cum Artallus Alagon Aragonię regni procurator Montionis arcem magna ballistarum, ac tormentorum vi oppugnauisset, cuius propugnationi Bartholomæus Beluisius Templariorum dux præerat, propugnaculum, quod ante arcem firmo præsidio munierant, Mucham vocabant, deditur. Paulo post arx etiam traditur. In postremis Castellotum, Carthagoque vetus munitissimæ arces deduntur. 50

Clemens P. M. decernit, vti Valentinus Episcopus regius Cancellarius de Templariis omnibus, qui inter reos relati erant, cognita causa statuat.

Bernardo Sarria internuntio Rex Genuenses, & Branchaleonem Oriam eius populi ductorē, & Barnabā eius F. sibi adiungere studet: quod in Sardinia Turitani regni, & Lugudoriæ regionis, Luquidonesios vetustas appellauerat, potirētur. ccc. equitibus militaturos

turos se regi in Sardoa expeditione pollicentur. Florentinos, & Lucenses, & Welforum partes ad se etiam perlicere tentat: qui pecunias erogent, vnde necessarii sumptus in classem, ac rem militarem suppeditentur. ALMARNATICHA.

A. D. XIV. K. Ian. Alcala oppido ad Henarem fluuium præsentibus Bernardo Sarria, & Gonzaluo Garcia Regis legatis, Ferdinandus Rex Almeriense regnum Regi attribuit: quod sexta Granatensis regni portio, illi pacto contributa esset: in eos sumptus, qui in Granatense bellum à Regibus susceptum, terra mariq; nostris classibus, & exercitibus, impendent. Iurisiurandi religione coram legatis Regi cauet.

Decembris mensis fine Reges Aragonum: & Castellæ Hortæ denuo colloquuntur. 10 In eo congressu fœdus sancitur eius belli, quod Marrochensi, & Granatensi Regibus inlaturi erant. Paciscuntur, vti Iacobus Regis F. Leonoram Regis Ferdinandi F. vxorem ducat.

Reges Horta regressi Monregale Aragoniæ oppidum contendunt: & in eo loco pactionem, quæ cum Alfonso inita fuerat, stabilem, & in perpetuum ratam fore decernunt.

Michael Palæologus Andronici Imperatoris F. ad Apros vetustam Thraciæ vrbem, à Bernardo Roccafortio, qui capto Entenza, ductoris munus obierat, societatemque Catalanorum ad se conuerterat, & aliis Catalanis ducibus, cum signis collatis valde pusillis copiis conflixissent, horribili strage profligatur: & summa cũ ignominia, & dedecore, capitisque periculo erumpens, euasit, Res in eo bello gestæ iusto volumine à Raimundo 20 Montanerio posteris produntur: non modo eius ætatis scriptore, sed qui copiarum ductor Entenza imperatore eo in bello meruit: & ne fidem rebus commenticiis ad eum vnum, aut rei gestæ orationem adhibere videamur, & si Nicephorus Gregora earum rerum Grœcus auctor, pæne eiusdem ætatis scriptor exstat, exterus aliquis auctor ad memoriam rerum nostrarum erit excitandus: cui nemo, tametsi breuiter, impoliteque dicendi maxima de re, valde assentiri non debeat. Is Brochardus est Teutonus ex instituto Prædicatorum: qui ad Philippum Francorum Regem anno MCCCXXXII. commentarium misit de Sacri belli expeditione aduersus Turcas obeunda: cuius oratio ad verbum, hoc in loco est à nobis expressa. Ita enim subdit.

"Hæc quæ narro, cum in Constantinopoli, siue Pera, quod idem est, degerem, con- 30 tigerunt. Catalani etiam, qui modo vocantur Societas, quæ nunc est in Ducatu, & dominio Athenarum, qui nõ habebant duo millia, & quingentos equites, ex quibus non erant ducenti homines de sanguine militari, eundem Michaelem cum quattuordecim millibus equitum exeuntem, & cum peditum multitudine copiosa aggressi fuerunt cum audacia desperata: & ipsius ordinatas acies destruxerunt: & fugauerunt: & de ipsius exercitu multitudinem maximam peremerunt: & ipsum Michaelem de equo turpiter deiecerunt: sed adiutus à suis, & in equum subleuatus fugit è prœlio acriter vulneratus: Quem etiam fugientem insequentes in ciuitatem Andrinopolim includi fecerunt: & ibi obsessum diebus plurimis tenuerunt. Postmodum totam illi ciuitati adiacentem patriam cursitantes ferro, & incendiis vastauerunt: castra multa ceperunt: & ab illo loco, vsq; ad ter- 40 tam, vbi nunc sedes detinent alienas, fere omnia destruentes nullum prœlium inuenerunt: sed Græci miseri sunt facti pusillanimes, & excordes: ipsos diuina gratia deserente & vltione debita persequente." Paulo post idem memorat Catalanorum eam nationem Imperatorem Constantinopolitanum tributum quotannis ferre coegisse.

Andriolus Morus Genuensis VI. Byzantinorum, & II. Genuensium longis nauibus præfectus cum Theodorum Palæologum Andronici Imperatoris F. in Italiam deduceret, qui Monferratensis ditionis heres, mortuo Guilielmo Monferratensi Marchione auunculo successerat, & Opicini Spinulæ F. ducturus erat, viri in republica Genuensi primarii, qui in magna potentia erat, Callipolim, quam Catalani inuadendis terra, marique hostium finibus, arcem sedemque delegerant, summa vi oppugnat. Dum à Raimundo 50 Montanerio, qui propugnatoni præfectus fuerat, & à nostris strenue repugnatur, Morus & DC. circiter milites cæduntur.

Rex festum natiuitatis Domini diem Cæsaraugustæ concelebrat. 1347. 1309

Carolo, ac Frederico Regibus dissidentibus, quod Carolus Iaccitanam Siciliæ arcem retineret, & tributa à Tunetanis Regibus Frederico pensitata sibi impendi debere contenderet, Rex pacificatorio munere inter socerum, & fratrem functus, Fredericum socero conciliandum, & adiungendum repetitis rebus curat.

Ianuarii mensis fine Rex Barcinonem proficiscitur. Bellum instruere aduersus Mauros, & Almeriensibus finibus inferre maturat. In eos sumptus, sacrum bellum gesturo, Pontifex Maximus ecclesiasticas decumas elargitur.

AERA. NAT. CHR.

Henrico Lucemburgensi ad Imperii gubernacula adscito, Amadeus Sabaudiæ Comes eius affinis, & Vido Nemurcius Flandrensis Comitis frater Auenione à Pontifice Maximo impetrant, vt Henrici creatio confirmetur. Duo Cardinales legantur qui Romæ imponēdo diademati præsideant. Pisani Henricum in Italiam arcessunt: & vt profectionem maturet, adhortantur. Florētini, & Lucenses, qui Henrico aduersantur, Regem, vti expeditionem Sardoam vrgueat, magnis pollicitationibus suadent. Morroellus Manfredi F. Francisquinus Morroelli F. & Conradinus Opicini F. ex Malaspinarum familia Marchiones Regi se addicere in ea rerum commotione student. Pisani vero omni conatu de Caralitana arce, & oppidis, quorum in Sardina potiuntur, retinendis separatim elaborant: & regiam expeditionem auertere conantur. 10

Iohanna Vgolini Galluræ Iudicis F. Ricardo Camino Treuisi domino Gibellinarum partium primario nubit: qui se totum Regi addicit: quod Pisani Galluræ ditionem interuerterant: & præsidiis deuinxerant.

A.D.III.Non. Mai Carolus Ducatus Apuliæ, & Principatus Capuæ, Hierosolymorumque Rex è vita excedit.

ALMERIENSE BELLVM.

A. D. X V. K. Aug. Rex ora Valentina soluens, classe ad Contestanorum promontorium, quod illa ipsa ætas Aliubii caput vocat, præteruehitur. Omisso enim Sardoo Almeriense sacrum bellum suscipit: cuius tam vicinæ expeditionis metu moti Mauri armati, paratique obuiam Regibus procedunt: ex diuturno metu animis ferociores. Omnes præcipuæ vires aduersus Aragonios, quod maritimis classibus pollerent, concitantur. Copiæ nostrorum omnes terrestres ad Aliubium coguntur. Ferdinandus Rex alio suas vires verterat. Ex Catalonia egregii copiarum ductores arcessuntur Guilielmus, & Otho Moncadæ, Bernaldus Centillias, Guilielmus Anglesola, Gerardus Ceruilionius, Bernardus Cruilias, Berengarius Puimultonius, Berengarius Portella, Pontius Ragiadelius, Petrus S. Vincentii, Bernardus Spesius, Petrus Queraltius, Acartus Murius, & Dalmatius Castellinoui &, Albertus Mediona. Cum numeri militares recenserentur ex nostris ordines duxere, militauereq; Petrus Ixeritanus nomine Aragonii Regis Ecclesiæ in exercitu signifer, & princeps, Aluarus Ferdinandius Alcanicienfis Præfectus, Iohannes Simenius Vrrea, qui Alcalatenensis præfecturæ, & Montacuti dominabatur: inter proceres primarius: & qui summum, & præstantissimum se ducem vniuerso exercitui præbuit: Petrus Martinius Luna, Ferdinandus Lupezius Luna, Petrus Ferdinandius Vergua, Sanctius Horta, Petrus Guilielmus Castellonus, & Fortunius Aznarius Castellonus, Gombaldus Tramacetius, Simon Focius, Guilielmus Podius, Iohannes Sanctius Antilionius Sanctii F. Simon Velazquius Aierbius, Lupus Gurrea, & Michaël Gurrea eius F. Petrus Pomarius, Lupus Sanctius Luna, Iohannes Vidaurius, qui Marianæ ditionis dominabatur, & Petrus Martinius Vidaurius, Michaël Peresius Gotorius, Rudericus Gometius Sesesius, Ferdinandus Lupezius Heredia, Garcias Simenius Embunus, Petrus Simenius Irancius tribunus militum, Berengarius, & Simon Tobiæ. Ex Valentino regno rem bellicam administrauere Iacobus Exerica, Iohannes Garcesius Lihorius, Petrus Iordanis Arenosius Gonzalui Simenii Arenosii F. Simon Peresius Arenosius, Berengarius Lanciolus, Gerardus Aquilonius, Gonzaluus Garcias Regi in primis carus: & Nobilis Carrocius: qui Rebolletiæ ditionis dominatum obtinuit. 20 30 40

Iulio mense decurso Iazbertus Castellinoui Vicecomes, quibus præfectus erat actuariis nauibus, & Maurisiorum Rex terrestri exercitu Septam Mauritaniæ, ad traiectum sitam vrbem adoriuntur: & vi expugnant: ingentique præda potiuntur.

K. Aug. Robertus Caroli Regis F. Hierosolymorum Rex, & Sanctia Regina eius vxor Auenione, magna celebritate a Pont. Max. diademate, & regiis insignibus decorantur. Arnaldus Villanoua nobilissimus, atque optimus huius ætatis medicus, & summo Pontifici carus, à Rege in Prouinciam Galliam ad Robertum legatur: qui suadeat, vti ius regiumque nomen Hierosolymitani regni ad Fredericum transferat: quod bellum sacrum suscipere summopere cōcupierat: si Robertus eam eroget pecuniarum vim, quam sibi cauerat, si Siciliæ regno decedat: modo thesauri sacro bello Hierolymitano dicati, decumæq; Italicæ, & adiacentium insularum, in eam expeditionem conferātur. Robertus, neque tanti decoris splendorem amittere, neq; Siciliæ regno tot annos priuari, æquo animo potest induci. 50

A. D. XIIX. K. Sept. Rex ad Almeriam castra metatur. Vallo & fossa, maximo aggere, ac sepimento vallatus contra ascensum, atque transgressiones, & eruptiones hostium munitur. Regina Blanca virum ad sacrum bellum proficiscentem prosequitur: & Gui-

& Guilielmus Roccabertinius Archiepiscopus Tarraconensis, Simon Luna Cæsaraugustanus, & Raimundus Pontius Valentinus Episcopi, & alii Antistites Reginam comitantur. Is enim mos penitus insederat, & inueterauerat, vt Reginæ viros ad bella proficiscentes comitarentur.

Attallus Luna, qui Aragonii regni procurationi præfectus fuerat, & veteranorum militum agmina coegerat, magnosq; sumptus in rem militaré fecerat, continuis itineribus, vltra contra hostes castra facit. Is Lupi Ferrencii Lunæ F. Constanziam Peresiam Iacobi Peresii F. Petri Regis neptem vxorem duxerat: & Segorbiensis ditionis, & aliorum oppidorum, quæ dotalia susceperat, dominabatur: & egregie fortem, & bonum imperatorem 10 præstitit. Aimericus Beluehinus, Raimundus Marimonius, & Bernardus Marquetius x. actuariis nauibus, & v. lembis Gaditanum fretum obsidet. Iazbertus Vicecomes Castelnouius apud Maurusiorum Regem tamdiu resederat, dum tertia pars portorii Mauritaniæ, quod Regi pendebatur, & Septenses manubiæ exigerentur.

Ferdinandus Rex A. D. VI. K. Aug. exercitus corona Algeziram Alhadræ in ipso freto sitam obsederat. x. nauibus longis freti traiectum tenet. Iazbertus Castelnouius Aragoniæ classis præfectus præsto Castellanæ classi coniungitur: vt hostium littoribus inuehantur.

Simul armis, simul operibus, machinisque oppugnari Almerienses cœpti, A. D. X. K. Sept. Granatensis Rex, omni regni equitatu, qui ingentibus turmis constiterat, & vario 20 peditatu ad Almeriæ vrbis muros subsidia accelerat. Ingens, & tumultuosum certamẽ ab hostibus infertur: qui quanta maxima vi poterant, in nostros, equites concitant. Insigni animo, extra vallum prouolat Rex: atque infestis ordinibus in medium agmen hostium ruit. Cum signa contulissent, & summa vi niterentur, decertarentque, Mauri funduntur, fugaturque: & montibus auertuntur. Dum manus conseritur, qui vrbe eruptionem fecerant, vallum inuaserunt: regiorum castrorum partem conuellunt: & Ferdinandus Iacobi Balearici Regis F. excelsi, & inuicti animi adolescens, qui obsessis repugnaturus, in castris manserat, præstanti militum fortitudine, & eximia sua virtute furentes eorum impetus, conatusque coërcet: cum summis copiis castra oppugnarentur.

Cum regiæ classes fretum tenerent, & Iazbertus Ferdinãdianæ classi præesset, sinusque eos obsedissent, pars exercitus Castellani Gibraltari oppido, in Calpis radicibus sito 30 potitur.

Rege Almeriam oppugnante, Petrus Marsilius ex instituto Prædicatorum expeditionis Almeriensis prosequendæ causa, ad Pont. Max. legatur: qui cum indigne, ne dicam temere, atque arroganter, legationis munus obiret, neque Pontificis imperium, vti par erat, reueritus esset, vinctus relegatur.

A. D. XIII. K. Octob. Pont. Max. nuntius Apostolicis litteris Regẽ cohortatur, vti Venetis omnib⁹ in nostris regionib⁹ cõmorantib⁹ perduellionis actionẽ intẽdat: quod Ferrariam ecclesiastici iuris vrbem, atq; ditionis Dux, Venetusq; senatus occupare niterentur: & in arcem Thebaldi, & alia vrbis propugnacula copiæ eorum militares irrupis40 sent: cum Ferrarienses ciues Ecclesiæ dominatui obtemperantes Freschum Azonis Estensis Marchionis filium, qui parentem in custodiam intrusum necauisset, vrbe exterminassent. Die namque sacro cœnæ Domini Pontifex Auenione dirarum imprecatione Venetos eius sceleris noxa contaminatos deuouerat: & eorum bona publicarat: ac sacrum bellum aduersus eos indixerat. Rex se operam daturum respondet, vt Veneti regia ditione expellantur: modo nostri homines Venetiis, & eius ditionis finibus egrediantur. Hugo Pontius Emporitanus Comes piraticam faciens, aliquot Venetorum naues diripit: atque euertit.

Id. Octob. M. leuis armaturæ equitibus Mauris, ex ea militia quos illa ætas equitatum Granatensis domus appellare consueuerat, robur, ac firmamentum regni, æquatam 50 agri planitiem ante Almeriæ muros obtinentibus, ingentes Maurorum peditatus copiæ, ad XL. M. fuisse feruntur, continenti collium tractu, quod res posita in celeritate esset, castra regia incredibili impetu adoriuntur: oppugnantque: vt subsidiariis copiis introitus in vrbem pateat. Cum totam aciem nostri in hostes obuertissent, vniuersis viribus, primo impetu impulere: fusisque hostibus vniuersam eorum aciem auertere. In eo certamine Simon Peresius Arenosius, Garcias Simenius Embunus, & Martinus Baldouinus Cæsaraugustanarum copiarũ ductor fortiter dimicantes mortem occumbunt. Rex memoria digna accidisse proditur: vt qualis ratio militaris disciplinę, quam à maioribus acceperant cõstaret, intelligi possit. Nam cum Petrus Martinius Luna, qui Polę, & Almonazirii dominabatur, Simonis Cęsaraugustani Episcopi frater, princeps inter pceres, & insignis

AERA. NAT. CHR.

virtutis præstantia excelleret, necesse ei fuit, Regi iurisiurandi sacramento obtestari publico in consessu, se eo in prœlio, quo Simon Peresius Arenosius oppetierat, non interfuisse: neque vitæ consulentem locum deseruisse: vt quem tueri debuerat, desertum à se pateretur. Præterea Martino Simenio Aiuario maiestatis actionem constitutam satis constat; quod cum beneficio militari Simoni Peresio Arenosio obstrictus esset, è prælio aufugisset: & quod probatione firmasset, se in acie non fuisse, iudicio liberatum.

Cum perendino die A.D. scilicet XV.K.Nou. denuo hostium equitatus, adiunctis pedestribus copiis subsidio Almeriensibus aduentaret; dum auxilium supra vires suas præstare conantur, à nostris funduntur: qui tumultuantem equitatus partem deiiciunt, deturbantq́. 10

Ferdinandi Regis exercitus in A.D.XVII.K.Dec. cum Algeziriensi obsidioni fortiter institisset, Iohannes Regis patruus, Alfonsus Iohannis F. & Iohannes Emmanuel cognatione regii sanguinis, & virium potentia præstantes, aliiq; proceres, eorumq; assectatores, ad D. equites fuisse traduntur, cupiditatem suam potius, quam ignauiam simulantes castra deserunt. Rex à suis destitutus, cum Granatensi Rege paciscitur, vt obsidione vrbe liberata, Quesada, Bedmariumq; oppida sibi tradantur.

Nuntio Algeziriensis pactionis allato: Rex aliquot dierum indutias cum hoste paciscitur: & de captiuis omnibus reddendis, qui ex ditione regia seruitutem perpetiuntur, cum Granatensi Rege constituitur. 20

Rege Almeriensi bello implicito, Rogerius Conuenas Arnaldi Hispani Conseranensis Vicecomitis F. bellum aduersus Hugonem Mataplanam Palliariensem Comitem gerit: multaq; in Catalonia turbantur: hereditatis Guilielmæ Moncadæ obeundæ causa.

1348. 1310. Rex in Almeriensi obsidione in A.D. VII.K.Feb. permanet: & Alicantũ regreditur: quo in loco Rex, & Iohannes Emmanuel gener congrediuntur. In eo bello Ferdinandi Balearici virtus egregia maxime enituit.

Maio mense decurso Rex Turolio Bernardum Fonollarium ad Clementem Pont. Max. legat: neq; leui de causa mandata perferuntur. Cõmittit, vt vna cum Iohanne Nunnio Larensi suo, ac Regis Castellæ nomine summisse supplicet, ne permittat rem maxime atrocem, & indignam: vt in demortui Bonifacii Pont. Max. memoriam, famamq; iudicii periculum intendatur: aut acerba seueritate statuatur: quod enixe, atq; impie Francorum Rex contendit. Neq; enim id fieri ius, fasq; videri poterat. 30

A.D.II.Id. Octob. Blanca Aragoniæ Regina Barcinone decedit. In cœnobio sanctarum crucium sepelitur.

1349. 1311. Algeziræ Valentini regni oppido Rex diem festum natiuitatis Domini celebrat.

A.D.XIV.K.Iun. Cæsaraugstæ inito conuentu, Iacobus Regis F. natu maximus Aragonensibus irrogatas leges, regniq; scita, atq; instituta, patriosq; mores, & quas libertates vocant, ephebus iureiurando sancit.

Iulio mense nuptiæ inter Mariã Regis natu maximam filiam, & Petrum Ferdinandi Castellæ Regis fratrem coniunguntur. 40

Florentini, & Lucenses interuẽtu Gilaberti Cruilliæ, qui à Roberto Rege munus præfecturæ Romandiolæ obtinet, Regem hortantur, suadentq;, vt Sardiniæ regnum à tyrannorum dominatu vindicet. Vt aduersus Henricum Imperatorem Regis auxiliis se suaque tueantur amplissimam pecuniam in sumptus bellicos pollicentur. Ea tamen inferendo bello mora fuit, vt postea dubia, & ancipiti fortuna geratur.

Concilium sacrum œcumenicum Viennam Galliæ prouinciæ vrbem indictum est, atq; coactum.

A.D.XVII.K.Nou. prima fit sacri conuentus assessio: referuntque de Templariorum ordine abrogando. De ea re, quid fieri è republica esset, deliberant.

Rex sedis Apostolicæ opem, operamq; precatur, atq; implorat: vt res maritimas, bellicasq; in asserendo Sardiniæ regno, & Granatensi bello reuocando, obire possit: quod summa benignitate Bonifacius, & Benedictus, ecclesiasticas decumas in eos sumptus largiendo, præstiterant. Qualis rerũ Granatensium status esset, Petrus Queraltus, Petrus Builius, & Guilielmus Aulomarius Regis legati, qui eius mãdato sacro concilio intersunt, denunciant. Nam Pontifici Max. & sollemni patrũ cœtui referunt, asseruntq; rem commemoratione posteritatis maxime dignam. Cum Granatensis ciuitas, eiusque vrbis populus, illo ipso tempore censeretur, ad CC. M. populum esse censum: vixq; quingentorum capitum numerum implesse, qui Mauri stirpe essent, reliquos vero patre, aut auo Christianam fidem professis genitos. Præterea L. M. censeri eorum hominum, qui fidem, pietatemq; 50

tatemq; Catholicã eiurassent: & supra XXX. M. Christianorum in ergastulis, atq; lautumiis in custodias includi: atq; iis mortem quotidie ob oculos versari.

Darocæ Rex conuentus agit.

A. D. Id. Nou. in conuentu refertur: an Guilielmus Moncada Fragæ dominus ex proceribus Aragoniæ sit censendus. Simon Peretius Salanoua Præfectus Iustitiæ Aragonum de consilii Regis, & totius conuentus sententia statuit: ab eo conuentu alienigenam esse: quod Fraga intra Cingæ, & Sicoris ripas sita finibus Cataloniæ contineretur: quo in oppido, præcipuo iure sedem omnium rerum, & fortunarum suarum, domiciliumque Moncada collocauisset.

10 Ferdinandus Castellæ Rex, & Constantia Regina eius vxor, Iohannes Ferdinandi patruus, Petrusq; frater Calataiubii vna cum Rege festum natiuitatis Domini diem concelebrant. Eo in oppido Petrus Mariam Regis filiam in matrimonium ducit: & Leonora Castellæ Regis F. Regi nurus traditur: quæ Iacobo primigenio nuptura erat. 1310. 1312

Cum Rex Turoli degeret, & dies ludorum festos, indictis filiæ, & nurus sponsalibus celebrasset, Februario mense Conradus Verhebangus Græcis in Germania præfectus, Frederici Austriæ Ducis, & Stiriæ, atq; Carniolæ domini, Roberti Romanorum Imperatoris F. natu maximi legatus Regem conuenit: & de Isabella Regis F. Frederico in matrimonium tradenda renuntiat. Rex Valentiam confestim contendens, Februario exacto de dimittendo legato, & his nuptiis collocandis, quæ dignitatis plenæ visæ sunt, deliberat.

20 Insigni enim Frederici virtute mouetur: principis iam pridem iuuenturis: & Franciscum Xarquium in Germaniam legat: vt Leopoldus, Albertus, Otho, & Henricus Frederici fratres legitimo iure ditionum auitarum, & hereditatis paternæ Frederico cedant.

Castellæ & Portugalliæ Regibus, super regnorum finibus dissidentibus, & præcipue de Serpa, & Mora, & Algarbiensi regno decertantibus, Rex tamquam honorarius arbiter statuitur. Satis constat re cognita, neque à Rege diiudicata, Algarbiensem regionem, quæ Ana flumine continetur, in ius, ditionemq; Portugalliæ Regis concessisse.

A. D. XI. K. Apr. Viennæ Pontifex M. priuato consensu, & consilio, Templariorum societatem dirimit: & scita, atq; instituta eius ordinis abrogat.

30 A. D. IV. Id. Apr. in consessu sacri concilii, præsentibus Philippo Francorum Rege, Carolo Valesio eius fratre, Ludouico Nauarræ Rege, & Philippo, & Carolo Regis Francorum liberis, abrogationis Templariorum instituti decretum in tabulas publicas refertur.

A. D. II. Non. Mai tertia sacri conuentus assessio celebratur: & concilium dimittitur.

Iacobus Balearium Rex peruigilio festi Pentecostes è vita excedit: cui Sanctius filius regni succedit heres.

SANCTIVS BALEARIVM REX.

Meninx, Cercinaque insulæ ditioni, ac iuri Regum Siciliæ deduntur. Raimundus 40 Montanerius eius sæculi rerum à nostris principibus gestarum certus auctor Meningi, & præsidio in ea insula collocato præficitur.

Arana vallis, quam vltra Pyrenæi saltum amnis Garumna permeat, castellumque Leon, quæ bello Gallico occupata, præsidiisque interclusa à Gallis fuerant, à Francorum Rege pristino iuri, & ditioni Regum Aragoniæ restituuntur: Barcinonensiq; ciuitati contribuuntur.

A. D. VII. Id. Iul. Barcinone Sanctius Balearium Rex Iacobi Regis F. propria regni iura, potestatemq; Ruscinonensis, & Cæretanæ regionum, aliarumq; ditionum Balearico regno contributarum, Aragoniæ Regibus pacta iurisiurandi fide sancit.

Fredericus Rex fœdus, quod cum Henrico Imperatore icerat, sancit. Cum Cisalpina 50 Gallia, Etruria, ac Latium in armis essent, & Italia omnis bello arderet, ex quo Henricus exercitu præpotens Alpes transcenderat, bellum inter Fredericum, & Robertum diu præmeditatum commouetur: tantoque maiore, quam proximo conatu apparatum est, quanto plus simultatis inter affines Reges intercesserat: & peregrina iuuentus Germani, Galliq;, atq; Hispani vtriq; operam suam pollicentes ad id bellum confluunt: & ad partiũ studia non Itali modo, sed exteræ nationes concitantur.

Iohannes Grauinæ Comes Regis Roberti frater, magnis Aragonensium, & Catalanorum copiis in Latium inuadens, & in vrbem inuectus Capitolio, Hadriani mole, Crescentini turrim postera ætas, nunc S. Angeli vocant, & Vaticano potius, arces eas præsidiis obstruit: vt Henrici aduentũ, perturbans sollẽnibus coronæ Imperii capessendæ indictis,

AERA. NAT. CHR.

coërceat. Pugnatur acriter ab iis cohortibus, & Columnensi factione, quæ Henrici partes tuentur: & Lateranensem ædem, Titi Amphitheatrum, Coliseum vocant, & Pantheon, diuersaque alia templa, & domus obsederant: & præsidiis sepserant. Cum præcipiti furore, atque armorũ impetu concertaretur, & vtrimque magnæ concurrerent copię, K. Aug. Henricus Lateranensi in æde insignibus regiis decoratur. Ex eo Robertum sibi, & Imperio hostem pronuntiat. Fredericus Rex amplam occasionem nactus Roberto bellum infert.

1351. 1313

A. D. VII. Id. Septemb. Ferdinandus Castellæ Rex moritur repentino.

Exacto Decembri mense, Petrus Calataiubii Regem socerum conuenit. Exposcit vti suas partes in eo contentione tueatur, quæ illi super tutela legitima Alfonsi Regis Castellæ, qui infans remanserat, vertitur: in cuius tutelam deuenerat. Super ea controuersia, infensis animis decertant Petrus ipse, & Iohannes eius patruus. Ciuitates omnes partibus inficiuntur.

K. Aug. Fredericus Rex ingenti coacto exercitu fretum traiicit. Regium, quod circumsederat, aliaque Bruttiorum oppida deduntur. Quamuis initio magna auxiliorum spe arma ceperat, tamen bellum suo consilio initum, suis viribus exequitur. Huius motus causa Rex ab inuadenda Sardinia desistit: cuius adipiscendæ magna se obtulerat occasio.

A. D. IX. K. Sept. Henricus Imperator Bonconuento è vita excedit: cum Fredericus Rex magna adornata classe Pisas appulisset: vt Henricum principesque Gibellinæ factionis sibi deuinciat. Cum Imperii partium spes eum frustrata esset, & in Siciliam reuehitur: maximis subito coortis tempestatibus iactatus, A. D. III. Id. Nou. XXXIV. actuariis Drepani portum tenet. Robertus omnem sui regni conatum, & Welphæ factionis vires in Frederici perniciem parat.

A. D. II. Id. Octob. Barcinone sponsalia Isabellæ Regis F. Rodolpho Lichtenstenio, & Henrico Balsio Frederici Austriæ Ducis legatis apparato regio dantur.

A. D. XV. K. Nou. Fredericus Austrius ab Archiepiscopo Coloniensi, Rodolpho, & Ludouico, iuniore Baioariæ Ducibus, Waldemaro Bandamburgensi Marchione, & Alberto maiore Saxoniæ Duce in Romanorum Regem sufficitur. Reliqua electorum factio ab iis dissidens, & partibus infecta, Ludouicũ Ducis Baioariæ fratrem deligit.

A. D. XVII. K. Dec. Isabella noua nupta Gerundensi Episcopo, & Philippo Salasso Regis Iacobi consobrino comitata ad Fredericum virum Romanorum Regem proficiscitur. Prouincia Narbonensi Allobroges transgressi, in Tiroliam regionem iter faciunt.

Cum Fredericus Siciliæ Rex Ferdinandum Balearicum patruelem fratrem Societati Catalanorum, quæ Callipolim pręsidiis, armisque munierat, quorum res ad summã desperationem peruenerant, imperatorem pręfecisset: indeque signa mouissent, summa inter Berengarium Entenzam, & Roccafortium duces, & eorum cohortes exoritur dissensio. Tumultuante exercitu, cum armis in eo esset turbatum, Entenza, cui inter duces, & virtutis laude, & generis primæ partes deferebantur, interimitur. Balearicus insanientem, ac temerariam militiam subterfugiens, cum in Siciliam IV. actuariis nauibus velificaretur, in Eubœa, quæ Caroli Valesii imperio parebat, interceptus Gaulterio Brennæ Athenarum Duci traditur: & in Atheniensem arcem, quam Santomerium vocant, includitur: donec ad Robertum Regem affinem perduceretur.

Bernardo Roccafortio, & Alberto eius fratre à Theobaldo Sipoisio Eubœę præfecto interceptis, cum Catalana Societas imperatore castrorum, ac duce careret, Macedoniamque percurrissent, tanta celeritate vsi sunt: vt prius in Atticam cum copiis peruenerint: & in capite, atq; ceruicibus eius gentis restiterint: quam alio fine certamine amoueri posset. Dum sperant Athenarum Ducis stipendia merere, is coacto exercitu, vt suis finibus insolentissimas, atq; egentissimas copias à progressu arceat, obuiã festinus procedens, prœlio commisso, occidione occiditur: & eius exercitus internecione profligatur. Catalani & Athenarum vrbe, & Attica terra potiuntur: & fortunis, diuitiisque Francorum, per tot sęcula quæsitis locupletati, connubia, & affinitates nobilium Gallicæ gentis mulierum sequentes, quasi in domicilium suum peruenissent, neque regionibus exclusi intra aliena Arma recidisset, stabilẽ sedẽ omniũ rerũ, & fortunarũ suarũ Athenis ipsis Atticis collocãt.

1352. 1314

Id. Ian. Clemens P. M. cum Montellis ad Carpentoractum degeret, nuntium ad Regem delegat: cohortans, vt Catalanorum copias ex terra Attica demoueat. Id vero temporis iam ea natio dominum, ducemque sibi adsciuerat Manfredum Frederici Regis F. & Fredericus Alfonsum Fredericum F. cum X. actuariis nauibus, & auxiliariis cohor-

cohortibus in Atticam præmiserat: qui summæ rerum præficitur. Libet litteras Pontificias adiungere.

CLEMENS Episcopus seruus seruorum Dei carissimo in Christo filio Iacobo Regi Aragonum illustri salutem, & Apostolicam benedictionem. Ab olim clamor validus, & multiplicitas querelarum de partibus Ducatus Athenarum prouenientes Apostolicum pulsarunt auditum: immo nos, qui sicut in cunctorum fidelium pace quiescimus, & tranquillitate lætamur, sic in eorum inquietudine, & oppressionibus, quas pestilenciæ inducit hostilitas, multum offendimur, grauissime in intimis perturbarunt. Habet enim eiusdem clamoris iam pluribus annis præteritis continuata, & accumulans mala malis assertio: quod nonnulli, qui olim ad partes illas credebantur in fauorem fidelium accessisse, & à quibus spectabantur eorundem fidelium partes defendi, non exercentes eorum vires in exteros, sed in Ecclesias, & personas ecclesiasticas, eosdemque fideles, pro dolor, conuertentes, in propria catholicorum viscera immisericordi crudelitate deseuiunt: & in Ecclesias ac fideles eosdem, eorum conatus illicitos exercentes, eisdem grauioris depopulationis iacturam, & crudelium hostilitatum insultus, non absque personarum excidiis, ac Ecclesiarum, & bonorum ecclesiasticorum, & fidelium illarum partium incendiis, spoliis, & deprædationibus inferunt: quã fuissent, quantulibet peruersi hostes fidei eisdẽ fidelibus illaturi: & quod horribilius est vt licẽtius possent mala huiusmodi perpetrare, societatem ad inuicem contraxerunt: ex quorum quidem consortio, quod horrenda peruenerint, status illarum partium miserabilis manifestat. Nam inter innumerosa scelera, quæ in illis partibus perpetrarunt, quondam Gualterium de Brenna Ducem Athenarum, qui ad defensionẽ dictarum fideliũ, tamquam Christi verus athleta, & fidelis pugil Ecclesiæ, aduersus græcos schismaticos laborabat, nequiter occiderunt: filios eius pupillos, & nobilem mulierem Iohannam de Castellione relictam eius viduam hostiliter impugnantes, bona eorum, & Ecclesiarum, ac personarum ecclesiasticarum, multorumq; aliorũ fidelium illarũ partiũ, data in prædã, & diripientiũ spolia occuparunt: ac in personas, tã ecclesiasticas, quã alios fideles innumeros funestis exertis gladiis, strage data, eorum sanguinem immisericorditer effuderunt: à quibus horrendis sceleribus nondum cessant: sed clades cladibus continuando, hostilitatis execrandis incursibus dicuntur cõtinue cumulare. Cum itaque maior pars societatis eiusdem de regno tuo traxisse dicatur originem, tibiq; ex eo, quod in dicto regno maiorem partem fortunarum suarũ, ac filios, & propinquos, ac domicilia habere dicuntur, pariturі sperentur, tamquam eorum domino temporali, & tam celsitudinis tuæ, quam vniuersorum fideliũ quos fidei zelus angit, intersit huiusmodi pestilenti sæuitiæ reproborũ solicitis studiis, celeribus, & opportunis remediis obuiare, Serenitatem Regiam rogamus, & obsecramus in Domino, tibi in remissionẽ peccaminum iniungẽtes, quatinus pie considerans, quam sit meritorium apud Deum, partes illas cultas fidelibus, ac tot sollemnes Ecclesias, & alia innumera pia loca, ecclesiasticasque personas partium earundem, ab huiusmodi peste, & exterminio liberare: vniuersis de regno, & terris tuis in dicta societate morantibus, sub certis temporalibus pœnis, prout celsitudo tua expedire cognouerit, des per tuas litteras in mandatis, ipsos alias salubribus monitionibus, & hortationibus inducendo, vt partes illas, castra, terras, & villas, ac loca quæcumque, quæ in dictis partibus fidelibus abstulerunt, & occuparunt, & detinent occupata, Ecclesiis, & nobilibus, aliisque fidelibus illarum partium, quorum esse noscuntur, libera, & expedita dimittant: nec deinceps in præiudicium partium illarum societati adhæreant supradictæ: sed partes ipsas omnino dimittant: ad illas, in præiudicium fidelium, eas habitantium, nullatenus reuersuri: preces huiusmodi quas magnitudini tuæ ex corde dirigimus, sic grato, & intento percepturus intellectu, sicque ad votiuæ exauditionis effectum sollicite, & efficaciter admissurus, quod præter retributionis æternæ præmium tibi exinde, absque dubio prouenturum, tuæ in hac parte, piæ, & perutilis interpositionis instantiam innumeris procul dubio fidelium populis profuturam, dignis in Domino possimus prosequi actionibus gratiarum. Dat. Montiliis Capentoractenn. dioec. XIX. K. Febr. Pontificatus nostri Anno Nono.

Tamen Alfonsus Frederici Regis F. cũ Bonifacii Veronensis viri summæ in Euboëa insula potentiæ filiam duxisset, multa stabilitatis suæ præsidia, in ea ditione asserenda, constituit.

Meninx, & Cercina insulæ in Frederici Regis ditione, ac regno, Rogerio, & Carolo Rogerii Lauriæ filiis, & Rogerone nepote Caroli F. mortuis permanent. Buiahia Zacharias Almiri Abulabesii F. Tunetensis Rex, qui ab Almiriis Raxendiis longe cognationem repetebat, in singulos annos V. M. aureorum nummorum, quos duplices vocant, Aragoniæ

AERA. NAT. CHR.

Regi pendere obstringitur. Guilielmus Raimundus Moncada, Siculis, & Catalanorum copiis, quæ Tunetensia propugnacula constituerant, præficitur.

Aprili mense exacto Valentiæ Nimiocensis Episcopus, & Hugo Baduinius Henrici Cyprii Regis legati paciscuntur, vt Maria Cyprii Regis soror natu maior Regi nubat.

Sacro, festoque Pentecostes die Isabella Aragonia Frederici Romanorum Regis vxor, Basileæ insignibus regiæ coronæ ornatur: atque vna Leopoldi Frederici fratris nuptiæ concelebrantur: qui Amadei Sabaudiæ Comitis Catharinam F. in matrimonium ducit.

Ermengaudus Caprera Vrgellitanus Comes Iulio mense decedit. Testamento Theresiam Entenzam sororis filiam heredem scribit, modo Alfonso Regis F. nubat.

A. D. V. Id. Aug. Robertus Rex maxima adornata, instructaque classe, oram Siciliæ prope Panhormum, inter Carinim, & Castellum, quod maris sinus vocant, interiectam tenet: matre, atq; vxore comitibus: & Philippo Tarentino, & Iohanne Achaiæ principibus fratribus sociis, & bellicæ expeditionis consortibus adiunctis. Fredericus Rex in intima Siciliæ regione ad Ennam, Castrum Iohannis vocant, commoratus, eadem die Regis Siciliæ cognomen, quod deposuerat, sumit. Nec finem alium belli, quam victoriam videns, non impetu potius, quam perseuerantia gerit.

A. D. XVII. K. Septemb. Robertus terra, mariq; Drepanum obsidet.

Septembri mense Ilerdæ Rex ad Soldanum Babyloniæ Guilielmum Castnataloni, & Arnaldum Bastidam legatos mittit: de Christianis captiuis, ab hostibus, è seruitute redimendis: quorum magnum fuisse numerum constitit: nostris commercii causa, tota Asia, ac Syria, & Ægypto longe lateq; peregrinantibus. Rara dona ex vltimis terris, à Rege missa tyranni animum deliniuere. Pollicetur captiuos se dimissurum: potestasq; permittitur iis, qui mansissent, templa, atque Ecclesias construendi: & vti sacra fierent, atque celebrarentur.

Octobris mensis fine Fredericus Rex, magno coacto exercitu, ex S. Georgii campis procedens, ad Erycinum montem, S. Iuliani vocant, Ferdinandi Balearici copiis coniungitur: vt terrestri exercitu classeq; hostes adoriantur.

A. D. IV. Id. Nou. Ilerdæ nuptiæ Alfonsi Regis F. qui XIV. agebat annum, & Theresiæ Entenzæ Vrgellitanę ditionis heredis celebrantur.

A D. XVII. K. Ian. Regina Roberti Regis mater, & Sanctia vxor, pacis inter affines Reges conciliandę administræ, indutias in K. Mai proximas, & ex ea die inuertentem annum paciscuntur: quibus magnopere Fredericus releuatur: quod plures annos ab hostibus exagitatus, bello intestino premitur. Indutiæ interuẽtu Thomę Marzani Scylacensis Comitis, Regis Roberti legati, & Comitis Richardi Pasaneti, quem Fredericus Rex legauerat, sanciuntur.

1353. 1315

Catanæ primo Apr. mensis sabbatho nascitur Iacobus Ferdinandi Balearici F. & intra alterum, & tricesimum diem Isabella eius parens decedit. Ea heres legitima principatus Peloponnesi erat, Iacobus ad auitum Balearium perueniet regnum. Ferdinandus Balearicus classe instructa in Peloponnesum transmittens, Clarentiam primariam vrbem vi expugnat. Auxiliaribus Catalanorum societatis copiis, qui Atticam præsidiis deuinxerãt, adiunctis, Peloponneso omni potitur, Cyprii Regis sobrinam vxorem ducit: quæ Ferdinandum filium genuit. Is Eschiuam Hugonis Cyprii Regis filiam ducet. Ferdinandus vero pater, tot laboribus bellicis susceptis, periculisq; aditis, cum rerum gestarum præmium, gloriam ipsam esset consecutus, breui in medio cursu, è vita excedit: princeps ad summam dignitatis gloriam natus: cuius obitu Peloponnesiacæ res pessum iere.

A. D. V. K. Dec. Maria Cyprii Regis soror, quæ Regi nupta erat, Emporias appellit. Gerundæ & nuptiarum sollemnia, & insignium dignitatis regiæ capessendorum celebrantur. Reginam comitatu regio prosecuti sunt Balduinus Famagustẽsis Episcopus, Nicolaus ex S. Bertino Paphi ciuitatis gubernator, Robertus Ardianus Syrorũ Cypriorum regulus, & Petrus Legaunus Cypriæ classis præfectus.

1354. 1316

Februarii mensis fine iam indutiæ exierant: quæ pactæ inter affines Reges fuerant. K. Mart. Frederici copiæ castellum, quod maris vocant: in Panhormitano sinu obsident: Bernardo Sarria ductore. Pertinaciter ab hostibus defensum A. D. XVIII. K. Mai vi expugnant.

A. D. IV. K. Mai Tarracone Rex Petrum Ferdinandium Ixaris dominum patruelem fratrem animi magnitudine, & rei militaris scientia præstantem legat oratorem: de pacis conditionibus inter Robertum & Fredericum Reges referendis.

A. D. VI. Id. Aug. Thomas Marzanus Scylacii Comes LXX. actuariarum classem ad Drepa-

Drepanitanam oram appellit: & Gallico exercitu ad Lilybæum promontorium exposito, oppidum Marsalam vehementissime oppugnant: & Francisco Intemelio Giracensi Comite, & Gilaberto Aplia acerrime repugnantibus, per eos vrbs obsidione liberatur. Horribili armorum strepitu tumultus, ac bellum tota Sicilia commouetur. AERA. NAT. CHR.

A. D. IIX. Id. Sept. Iohanne XXII. ad Pontificiam dignitatem euecto, Rex Ilerdæ Pontium Barcinonensem Episcopum, & Vitalem Villanouam oratores præmittit, de iure regni Sardiniæ, & Corsicæ fidei sacramento, Ecclesiæ, vt mos est, subiiciendo. Si transigi de pace, inter Robertum, & Fredericum posset, Regis partes, operamq; pollicerentur. Inter alias fœderum conditiones regio mandato renuntiant: vti pro Siciliæ possessione, ac iu-10 re, de Macedoniæ regno, Albaniam vocabant, & Peloponnesi principatu Frederico attribuendis Pontifex constituat: & vt Dyrrachium regni caput, aliæq; vrbes, quas Iohannes Roberti frater inuaserat, Frederico statim tradantur. Hæc Pontifex, tamquam vana afferrentur, aspernatur: firmatq; Burgundiæ Ducem in Peloponnesi ditionem ius sibi asserere: deq; ea re eius legatos mandata edidisse.

Petrus Luna Cæsaraugustanus Episcopus.

A. D. VII. Id. Apr. Auenione Iohannes P. M. Ludouicum Tolosatium Episcopum, Regis Roberti fratrem, inter diuos, cælestesq; viros colendum sancit: eiusq; nominis commemoratio, æternaq; memoria consecratur. Litteris Pontificiis ea res testata Regi est. 1355. 1317

IOHANNES Episcopus seruus seruorum Dei carissimo in Christo filio Iacobo Regi « 20 Aragonum illustri salutem: & Apostolicam benedictionem. Habes fili carissime vnde « Domino Deo tuo in vocem exultationis, & confessionis erumpas: exultes in eo: & fatea- « ris humiliter tibi, & domui tuæ de immenso ipsius dono concessum, quod inclita domus « Siciliæ, cui & consanguinea propinquitate, & affinitate propinqua coniungeris, virum « produxit Angelicum, consortem gloriæ Angelorum: cuius sperare potes in cælis patroci- « nio, fauore apud Homines, & apud Deum intercessionibus communiri. Etenim magni- « tudini tuæ ad gaudium intimamus, quod adueniente nuper Paschalis corporis puritate, « die Iouis videlicet, post festum resurrectionis Dominicæ venerandæ memoriæ LVDO- « VICVM Episcopum Tolosanum germanum claræ memoriæ Blanchæ Reginæ Arago- « num coniugis tuæ, quem omnipotens Dominus, propter illius merita gloriosa conciuem « 30 Sanctorum, domesticum suum, & æternæ beatitudinis possessorem effecit, de fratrum no- « strorum, & nonnullorum prælatorum, tunc apud Sedem Apostolicam existentium con- « silio, & consensu canonizatione sollemni Sanctorum catalogo duximus adscribendum. « Tu ergo fili gratias agens altissimo, qui in sublimatione confessoris eiusdem, tam immen- « sis benedictionibus te præuenit, in odorem vnguentorum suorum currere propera: sicq; « ad exemplar cōfessoris ipsius bonis operibus vacare procura, quod tandē vna cū eo side- « reas mansiones incolere merearis. Dat. Auenione XVII. K. Maii. Pont. nostri anno Primo. «

Iunio mense Pontificis Maximi, & Regis, & Isabellæ eius sororis Portugalliæ Reginæ internuntii, inducias à Roberto, & Frederico obeundas, atq; obseruandas in festum Natiuitatis Domini diem, & ex ea die in tris annos sequentes paciscuntur. Eæ induciæ præco-40 nis voce Panhormi A. D. X. K. Iul. prædicantur.

Fredericus internuntiis Apostolicis, & legatis regiis Rhegium, & arces, quæ in Bruttiis præsidiis munierat, tradit. Hoc ipso tempore Henricus Cyprius Rex Constantiā Frederici Regis natu maximam filiam in matrimonium ducit. Ludouicus Francorum Rex actionem, litemq; Sanctio Balearium Regi de iure, ac ditione Mompellerii dominatus intendit: & iudicio in Parisiensi senatu, in diem certam sisti imperat. Interuentu Aragonum Regis mox ab ea causa desistit. Ordo, conuentusq; militiæ S. Mariæ, & S. Georgii in Valentino regno, à Pontifice Maximo Montesæ institutus. Guilielmus Erilius ei ordini Magister præficitur.

Marchesia Theobaldi Nauarræ Regis, & Marchesiæ Lupeziæ Radæ F. Petri Ferdi-50 nandi Ixeritani Regis Aragonum patrui vxor cœnobium Cæsaraugustæ, ad Hiberi amnis ripas, S. Nicolai templo continens construendum, exædificādumq; curat: & Sanctimonialibus ordinis Hierosolymitani Sepulchri dedicat. 1356. 1318

A. D. II. Id. Iul. Pont. Max. Auenione Cæsaraugustanam Ecclesiam, quæ Episcopi iurisdictionis, munerisq; erat, primi Episcopatus honore, dignitateq; promouet. Oscensis, Turiasonensis, Pompelonensis, & Calagurritana Ecclesia primariæ attribuuntur: quæ antea Tarraconensi prouinciæ contribuebantur. Ad hæc, quod inter Toletanum, & Tarraconensem Antistites, de Albarraziniensi diœcesi controuersia esset, atq; suis vterq; limitibus contineri contenderet. Pontifex eorum iuris atq; ditionis exortem relinquit: & Cæsaraugustanæ metropoli attribuit.

AERA. NAT. CHR.

Petrus Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus.

A.D.IV.K.August. Gerardus Roccabertinius,& Vitalis Villanoua Regis legati Auenionem obeunt: & in tractandis conditionibus pacis inter affines Reges, studium, & egregiam operam nauant. Neq; adfuere Reges: vti conuenerat. Franciscus Antiochenus Archiepiscopus Panhormitanus,& Franciscus Intemelius Giracensis Comes Frederici oratores legationem renuntiantes,tanquam æquam condicionem iacerent, de Anconitana regione,quam Marcham vocabant,aut Romandiola Roberto,à sede Apostolica cōdonanda,atq; attribuenda,referunt:offerūtq; vltra vetus tributū,Fredericum in singulos annos IV.M.vnciarum Regni Siciliæ iure sibi reliquo,Ecclesiæ pensitaturum: aut ea conditione Sardiniæ,& Corsicæ regnum Regi Roberto tradatur: dum æqua commodorum, & honoris compensatio Aragonio Regi fieret. Confestim Roberto Genuam properante,& partium Welpharum robora ad se conducente, vniuersa Italia noui belli fremitu exardescit: discordiaque ira acerbior inter Reges excitatur: & incitatiores ad bellum vrguendum feruntur. Welphorum partes prosequuntur Grimaldi, Flisci, Saluagii, & Malaucelli. Frederico autem Regi se applicuere Oriarum, & Spinularum familiæ: & vniuersa Gibellinorum factio: & cum in vrbe armis decernerent, Conradus Oria eius factionis princeps, & Spinulæ, eorumque assectatores armis fugati, pulsiq; è ciuitate in exilium recipiuntur. Cum Artallus Alagon, & Simon Cornelius factione,& contentione partium, ancipiti certamine distracti regnum ipsum diuellerent, & maiorum instituto, ac lege Regi permissum esset, factiosorum hominum audaciam coërcere, vt à bello gerendo abstinerent: & Rex Simonem Peresium Salanouam Iustitiæ Aragonum Præfectum consuluisset,quid sibi faciendum esse censeret,& ab eo responsum,atque decretum tulisset,Rex edicit,vt assectatores ab armis discedant. Quod ingens vbiq; tumultus esset, atq; trepidatio,datur opera,vti de ea re,qua controuersantur,Regem iudicem sumant.

1357. 1319. Magnæ seditionis incursiones,nobilium dissensione in Catalonia fiunt: Alfonso Regis F.Vrgellitano Comite vnius factionis principe auctore: alterius vero concitatoribus Raimundo Fulchone Vicecomite Cardonensi,& Raimundiolo, & Guilielmo eius filiis, ac Raimundo Cardona Vicecomitis consobrino, qui Torani dominabatur, & Malgaulino Comite Emporitano. Res ad compositionem deuenit: Iohanne Alfonsi fratre, qui Archiepiscopus Toletanus creatus fuerat,se in eam pacificationem interponente. Ex A. D.XIIX.K.Sept.in induttiis res fuit.

Non.Sept.Balaguerii nascitur Petrus Alfonsi,& Theresiæ Entenzæ Vrgellitanæ Comitis F.Regis N.Quamuis septimo mense genitus,& corpore esset,& natura imbecillior, patri succedens,vltra quinquagesimum annum regnat: cuius ingeniū ad ostentationem fæuitiæ praeferox inuisum fuit.

A.D.XII.K.Dec.Barbastri Simon Peresius,Salanoua Pręfectus Iustitię Aragonū cum Rex per litteras eū consuluisset,an lege,moreve,& instituto maiorū Raimundo Cardonę Torani domino,ex Catalonię proceribus alterius principis auspiciis,stipendiisq; militare se inuito, & recusante ius, fasq; esset,quod in Italiam profectus, & Roberto Regi se addicens eius classi,exercituiq; præfectus esset,responsum tulit, militaria iura, atq; beneficia, stipendiaq; equestria legitimis causis,à Rege abrogari proceribus posse.

A.D.XIX. K.Ian.Tarracone publico in conuentu Rex decernit,sancitque, vti dominatus,atque imperium,iura, vectigalia regia regnorum Aragonensis, & Valentini, & Barcinonensis comitatus ita inter se cohæreant communi regno, vt dissolui, separarive, aut seiungi nullo pacto possint.

Cum Iacobus Regis F.in procuratione regni rem publicam non comiter, sed horridius,& plerumq; formidatus administrasset, & natura non moderata, & miti, sed asperior, & durior haberetur seuerissimi imperii iuuenis, paucis ante diebus factis sponsalibus, non præceptis solum patris, sed precibus contumaciter resistens, tametsi nuptiarum fœdera sancirentur, patri denuntiat: se voti reum esse, ne rempublicam gerat: regnumve administret. Religione etiam obstringi confirmat, ne vxorem adiungat. Abhorrente & tergiuersante patre, tandem cum A.D.X.K. Ianuar. emancipatus esset, Tarracone,in cœnobio fratrum Minorum,Rege conuentibus assidente, hereditariam regni successionem abrogat:& ordines regni iurisjurādi sanctione,ac vinculo,quo illi, vt primigenio regnorum heredi deuincti erant, soluit. Eodem temporis momento vestitus societatis Hierosolymitanæ mutatione, regalem ornatū deponens, coram Bernardo Solerio,qui eum vestitu Hierosolymitano cinxit, eius ordinis sacram militiam sollemnibus cærimoniis profitetur: præsentibus Iohanne fratre Toletano, Simone Luna Tarraconensi Archiepiscopis, Berengario Ausetano Episcopo, & Raimundo Emporitano Cataloniæ Priore Hiero-

Hierosolymitanæ militiæ præfecto, aliisque primariis eius societatis viris. Post aliquot menses ex Hierosolymitano habitu, atque vestitu in Montesanę societatis sacra descilcit: atque deflectit: cuius instituto, reliquo vitæ tempore inseruiuit: & regia dignitate, & capite deminutus. Vidit hæcætas, quod ex omnium sæculorum memoria aliquando commemorari mirificum esset: tris regios adolescentes religioni deditos hereditaria regna abiecisse. Sed Ludouicus Caroli Regis, & Iacobus Iacobi Balearici filii ex instituto D.Francisci se perpetuo acerbæ, atq; austeræ vitæ addixere: hic noster voluptatibus, quæ prima ætate compressæ, atque contritæ fuerant, cum vitam suam, veluti quibusdam vinculis solutus omni intemperantiæ dedidisset, subito se profundens, ignauiæ, atq; desidiæ plenus in turpissima inertia delituit.

AERA. NAT. CHR.

10

Eo actu transacto tam re, quam dictu inopinato, atq; mirabili, illo ipso temporis interuallo Alfonsus Regis F. tamquam legitimus heres, atq; regnorum successor adsciscitur: & fratres germani, aliiq; proceres manus osculo dominationem, ac principatum hereditarium illi deferunt: & in futuri Regis verba patre vita functo adiguntur.

Varia in aliis principibus hoc ipso tempore ratio, ac dispar condicio rerum nouarum causa exstitit. Dionysius Portugalliæ Rex, & Alfonsus eius F. qui patrem regno euertere summe concupiuit, capitali odio ita inter se dissident, vt armis, & castris dimicent, Rex Sanctium fratrem pacificatoria legatione ad affinem Regem præmittit: neque Alfonso persuaderi potuit, vt ius suum impietate, & scelere quæsitum armis persequi desistat.

20

A.D.VII.K.Iul. Cum Petrus Regis Castellæ patruus, & Iohannes Sanctii Regis frater germanus, satis magno comparato exercitu Granatensium fines incurrissent, & Solorii montis radicibus Granatam vrbem obsidione premere, & vastitate terrere niterentur, Ozminius strenuus hostium dux, & ea tempestate inclitus, qui omnibus præsens periculis semper nostros lacessierat, regio Granatensis domus equitatu obuiam procedens, ingenti impetu prœlium conserit. Nostris signa, ac manus continenti spiritu conferentibus, regii ductores, neq; pulsis, aut dissipatis suorum copiis, æstu, & solis feruore exanimati, neque vllis vulneribus confecti, aut sauciati mortem occumbunt. Insignis ea clades fuit: quod ipsorum ducum tam præclara edidit funera.

1358. 1320.

30

Oriarum, & Spinularum familiæ, omnisq; Gibellinorum factio, qui Genua extorres profugerant, dominatui, & patrocinio Regis Frederici se dedunt, subiiciuntq;.

A.D.XVI.K.Aug. Fredericus Rex Messanæ conuentum agit. Neq; iam bellum suis finibus excipere, aut finitimis populis indicere, sed maiore inde mole cum longinquis hostibus gerere parat: vt non modo arcere, sed vltro etiam inferre posse videatur. XL. actuarias naues in sinum Ligustinum nauigare imperat: vt sociis opem ferant: extorresq; domum deducant. Siciliensem classem XI. Genuenses naues sequuntur Conrado Oria prę fecto. Summus Pontifex, & Robertus Rex, quiq; Welpham partem, causamq; sequuntur in prouincia Gallia, Neapolitaniq; regni littoribus LV. actuariarum classem ædificant, ornantq;: eaq; celeriter effecta, Raimundo Cardona præfecto ad Italiæ litora appulsa Genuensibus rebus subsidio accurrere nituntur.

40

Septembris mensis initio, cum Frederici classis Genuensem portum appulisset, terra, mariq; Siculi, & Genuenses extorres vrbem oppugnant. Castrucius Antelminellius, qui Lucensibus dominatur, & Frederici partes susceperat, vir bellica laude, & rerum gestarum gloria insignis, subsidio oppugnatoribus terrestri itinere aduentat. Cum ab obsessis insigni virtute propugnaretur, non operum iactura, magno molimento factorum, non tædium longinquæ oppugnationis, non hiemis vis ab vrbe circumsessa classem regiam amouere poterant. Vicit tandem obsessorum virtus: & dubia oppugnandi spe classis Sicula Ligustinam oram hostiliter populatur: Vulturium oppidum vi expugnat: & Nouembris mensis initio in Siciliam nauigat.

50

A.D.XVII.K.Octob. Cæsaraugustæ, Rege Aragonensibus conuentum celebrāte, Alfonsus F. vti heres legitimus regni succeslor renuntiatur. Conuentu dimisso Rex Leonoram, quæ Iacobo filio in matrimonium collocata fuerat, diremptis sponsalibus Calataiubium deducit. Inde ad Mariam Castellæ Reginam auiam referunt: quæ Alfonso ipsi postea nubet.

Hoc anno Iohannes Regis F. qui ad Archiepiscopi Toletani dignitatem euectus fuerat, Ilerdæ Simone Luna Tarraconensi, & Petro Luna Cæsaraugustano Archiepiscopis assistentibus consecratur. Cum in eorum Antistitum prouinciis, Hispaniarum primarii munere fungi Iohannes contenderet, Tarraconensis, & Cæsaraugustanus in dignitate ea commoti Iohannem ecclesiastica censura execrantur: & populos qua commearet,

AERA. NAT. CHR.

sacris interdicunt. Rege ipso Iohannis patre Cęsaraugustæ conuentus agente, Iohannem vrbem Labari insignibus obeuntem Petrus Cæsaraugustanus Antistes sui muneris, religionisq; pietate defunctus, priscarum sanctionum exempla persequens ecclesiastica execratione deuouet. Cum Rex insignem iniuriam, & ignominiam se præsente, filio impositam Pontifici Maximo conquestus fuisset, de ea re id responsum Pontifex reddit: quod non alienum visum est hoc in loco apponere.

„ IOHANNES Episcopus seruus seruorum Dei Carissimo in Christo filio Iacobo Re„ gi Aragonum illustri salutem: & Apost. ben. Personam tuam fili carissime a gratiarum di„ stributore omnium adeo gratiis variis nouimus illustrari, quod dicta, & facta hominum „ ex personis ipsorum, & aliis circumstantiis debitis nosti pensare debite: ac de illis recto iu„ dicio iudicare. Sane fili si personas venerabilium fratrum nostrorum Tarraconensis, & „ Cæsaraugustani Archiepiscoporum attenderis diligenter, si causam, quare venerabili fra„ tri nostro Iohanni Archiepiscopo Toletano nato tuo, infra ipsorum prouincias crucem „ deferenti, Apostolico priuilegio nō ostenso, se opposuerint, & processus aliquos fecerint, „ contra ipsum, profecto, quoad personas, reperies ipsas tibi multiplici vinculo obligatas, „ propitias, & deuotas: quæ in tuam, vel in Archiepiscopi nati tui prædicti iniuriam, nihil „ ex proposito, præsumendum est attentasse. Causam autem reperies zelum quendam Ec„ clesiarum iura tuendi, & ipsa illibata seruandi. Ideoque in istis supponere debet pruden„ tia regia iniuriandi prorsus animum exulasse. Quamquam autem gratum nostris acces„ sisset affectibus, & acceptum, quod fuisset inter ipsos Archiepiscopos de portanda, vel „ non portanda cruce concorditer ante ordinatum, tamen ex quo sic processum exstitit, „ cum tam ex parte portantis, quam ex parte resistentium zelus conseruandi ius Ec„ clesiarum sibi commissarum fuerit, non iniuriam alicui irrogandi, serenitatem re„ giam deprecamur, attente vt factum istud deducens in rectæ considerationis ex„ amen, ex hoc animus regius non turbetur: nec affectum immutet solitum erga ipsos. Si „ enim præfatam resistentiam attenderit, ipsam reperiet ad honorem regium pertinere. „ Et nos processibus factis contra præfatum Toletanum Archiepiscopum intellectis, de „ fratrum nostrorum consilio in eodem consistorio ipsum à sententiis contra ipsum latis, „ ad cautelam, cum de iuribus nobis partium non constaret, de potestatis plenitudine du„ ximus absoluendum: dispensantes cum eo super irregularitate si quam contraxerat, se, vt „ prius sic ligatus diuinis officiis immiscendo. Sibi nihilominus licentiam concedentes, vt „ suos familiares possit absoluere, & cum ipsis similiter dispensare. Quæstionem autem prę„ dictam ad nostram duximus audientiam reuocandam: partibus, vt occurratur scandalis, „ interdicere intendentes, quod pendente quæstione huiusmodi, nec Toletanus in di„ ctis prouinciis crucem ante se deferri facere debeat, nec alii contra ipsum sententias per „ consequens promulgare, nisi mandatum sedes Apostolica aliud duceret ordinandum. „ Per hoc autem neutri partium in possessione, seu proprietate volumus, nec intendimus „ præiudicium aliquod generari. Dat. Auenione II. Id. Nouemb. Pontificatus nostri an„ no Quinto.

1359. 1321 Siciliæ regno sacris interdicitur: secundoque eo interdicto Siculi plures annos sacris arcentur.

Hugo Sera, qui in Arbonensi Sardiniæ ditione Iudex succedit, in primis clarus, ac præpotens vir, & Branchaleo Oria Hugoni fœdere adiunctus Regem aduersus Pisanos, ad Sardoam expeditionem adhortantur: omnesque opes suas ad Regem deferre pollicentur.

Mense Martio Alfonsus magnis ex delectu Cataloniæ comparatis copiis, aduersus Raimundum Folchium Cardonæ Vicecomitem, aliosq; proceres, qui Manresanam ciuitatem bello persequuntur, aciem struit. Castellum Orpinium Raimundi Tortii oppugnat. Deditum dirui imperat.

Barcinone Apr. mense seditione inter Iudæorum nationem, & reginæ Mariæ ministros coorta armis decernitur. Regina breui decedit: & Dertosæ in cœnobio prædicatorum sepelitur.

SARDOVM BELLVM.

Æstate progressa Rex Gerundæ Catalanorum conuentum agit. Singulari obsequentia portoria, vectigaliaq; sua in sumptus bellicos Sardoę expeditionis pollicentur, instituunt, exiguntq;. Ea pecunia classis longarum, onerariarumq; nauium instruitur. Alfonsus Regis F. animo, ac viribus par, regiiq;, ac paterni decoris heres tantę expeditioni pręficitur. Sanctius Balearium Rex, xx. longas naues suis stipendiis, in quattuor proximos menses adornat.

Tarra-

Tarracone Rex festum natiuitatis domini diem concelebrat. Eo ipso die Elicsendim Othonis Moncadæ sororem grandis natu in matrimonium ducit: & Alfonsus F. regium vexillum Sardoi belli signum magna adhibita pompa, in arce proponit.

AERA NAT. CHR. 1360. 1322

Petrus Frederici Regis F. patre adnitente, omnibus Siciliæ regni ordinibus vna mente, magnoque applausu assentientibus, atque è republica fore censentibus, in regnum, regiumque nomen adsciscitur: vt vna imperii consortes regnum administrent. A. D. XIII. K. Mai. sacro resurrectionis Domini die à patre regalibus, sollemnibusque cærimoniis Panhormi coronatur: & sacro oleo perungitur: quibus Siculi antistites interdicti causa non interfuere. Ea consociatio stabiliendo regno in tam ancipiti rerum statu maxime 10 consentanea Frederico visa est. Petrus altero vertente anno Isabellam Henrici II. Carinthiæ Ducis F. qui Bohemiæ regnum appetiuit, in matrimonium ducet.

FREDERICVS, ET PETRVS FRED. F. SICILIÆ REGES.

A. D. XIII. K. Iun. sacro Ascensionis Domini die Rex Ilerdæ Petro F. Comitatum Ripacurciæ condonat. Dignitatis supremæ iura, & summam ditionis potestatem sibi, posterisque Regibus cauens, recipit: sollemniq; cærimonia, in sacra maxima æde vestitu, insignibusque Comitis exornat. Veteribus, communibusque Barcinonensium consuetudinibus, assiduisque vsibus, Cataloniæque institutis, imperio, potestatique Ripacurciam terram subiicit. Emporitano etiam comitatu, quod Malgaulinus nullis superstitibus 20 liberis è vita excesserat, Petrum F. donat.

A. D. II. Non. Iul. Raimundus Cardona copiarum Ecclesiæ, & Regis Roberti in Cisalpina Gallia præfectus castellum in Padi ripa situm, Roccam Bisagni vocabant, obsidet. Cum subsidium obsessis vndique comparatur, Marcus Vicecomes Mediolanensis II. M. CC. equitatu, & peditatu ingenti, atq; ex alia regione Gerardinus Spinula collecticio exercitu vno impetu Cardonensia castra adoriuntur: oppugnantq;. Cum bis irruptionibus Mediolanenses repulisset, demum Raimundus maxima prœlii commotione deuincitur.

A. D. IV. K. Octob. Martis die calamitosum, funestumque prœlium inter Fredericum Romanorum Regem, & Ludouicum Baioiarium eius competitorem committitur. In eo 30 certamine, discessu eorum ducum, qui Frederico consociati fuerant, siue eorum culpa, siue infelicitate Imperatoris ignominiosa clades accepta. Fredericus victus, captusque in hostis potestatem venit.

Rex Tarracone festum natiuitatis Domini diem concelebrat.

1361. 1323

Res nautica mira festinatione, atque industria expeditur. Classes Barcinonensibus, Tarraconensibus, Dertosanis, Valentinis, & ad Sucronis Gradum naualibus constitutis, exædificantur, adornanturq;. Nam cum portubus nostri neque accommodis, neque magnis vterentur, dempto Fangosio, qui ad ostium, aditumque Hiberi proiectus classibus nostris maxime tutum recessum præbuit, & inuectionibus, exportationibusque plurimas illis sæculis, & maximas commoditates, mirabilisque vtilitatis fructum præstitit, summo consilio, atque vigilantia in stationibus, atque ipso Sucronis ostio rem naualem admini-40 strant.

Vitalis Villanoua Regis legatus, A. D. XII. K. Febr. Auenionem auxilia aduersus Pisanos hostes petens contendit: breuem occasionem ferendi auxilii, & inuadendæ, asserendæque Sardiniæ memorans. Haud enim segnius, quam è republica dignum erat, exercitus ductus, comparatæque classes erant. Pontifex interuentu Cardinalis Tusculani, Neapolionis, Lucę Flisci, & Petri Columnæ Cardinaliũ, qui ad eã diẽ regię expeditionis causam promouerãt, ab ea Regem deterret. Iacobus præterea Caietanus Cardinalis, aliique eius collegæ operam dant, ne bello, de asserendo Sardiniæ regno, sed iure contendat. Rex vana spe auxilii elusus Gibellinorũ, & Welphorum factiones sibi conciliare, & præ-50 cipue Florentinos, Senenses, Bononienses, Pistorienses, ac Perusinos partium Welpharum, internuntiis Marco, & Angaraimo Biserni Comitibus adiungere nititur. Sed cum Florentini Pisanorum perpetui hostes, ne Rex pactionum fœdera cum ciuitate Pisana adiungat, exposcunt, & ea res Sardois rebus maxime officeret, à Regis amicitia auertuntur.

Id. Apr. Hugo Bassi Vicecomes, Iudex Arborensis bellum Pisanis, qui in Sardinia arces retinent, infert: magnamque stragem edit. Prœliis compluribus secundis factis, Pisanorum ciuitatis partes deserit: causam enim Regis se suscepturum, eiusque dignitati, & gloriæ enixe fauturum, Auenione, Neapolionis Cardinalis, & Vidonis Archiepiscopi Arborensis interuentu Vitali Villanouæ Regis Legato spoponderat: cuius promissi, &

AERA, NAT. CHR.

fidei mira constantia fuit, Hugoni Rex ditiones omnes, quibus in Sardinia potitur, pro regio iure condonat.

Rex Welphum Donoratici Comitem, Lucę Flisci Cardinalis consobrinum sibi adiungere studet: quod is possessiones aliquod nobilissimas carissimasque in Sardinia sibi vindicare exoptat.

Proceres, iuuentusq; omnis ex tota Citeriore Hispania in externum hostem, & longinquum excitur: & fortissimus quisque, & maxime strenuus accitu Regis arcessitur: euocatorum firmę manus comparantur: imperia ascribuntur nouæ iuuentuti: & delectus sublatus vacationibus habentur. Neq; Italici Principes Sardiniæ afferendæ causa tantam belli molitionē parari existimant: sed præpotentes terra, mariq; Principes Aragonios Italiæ imperio imminere verentur: & Genuensibus præcipue rebus prospiciendum videntur.

Dalmatius Roccabertinius Vicecomes, Geraldus Roccabertinius eius patruus, Bertrandus Castelletius, Hugo Sanctapacius Catalani proceres cum imperio in Sardiniam pręmittuntur: vti Hugoni Arborensi, ad Pisanorum copias euertendas, subsidiarias manus adiungant. Cum tris onerarias naues adornassent, A. D. II. Non. Mai Barcinonensi statione anchoras soluunt. Eæ naues CLXXX. equites, & aliquot veteranorum cohortes transportauere. Montanerius ad II. M. peditum, & CC. equites præmissos commemorat.

A. D. III. K. Iun. Alfonsus portu Fangosio classem soluit. LX. actuariarum, & XX. onerariarum fuisse satis constat. Inter minora nauigia ad CCC. naues paratas, instructasq; ferunt. Classi Franciscus Carrozius præficitur. Cum commode magis quam festinanter nauigarent, Id. Iun. ad promontorium Sulcitanum, S. Marci vocant, classem appellunt: & Sulcitanæ Palmæ portum tenent: id loco nomen est, ex Sulcorum vetustæ vrbis, Carthaginiensiumq; coloniæ parietinarum vestigiis.

Exposito exercitu Alfonsus ad vrbem, quam Ecclesiarum villam vocant. A. D. IV. K. Iul. castra facit: & aliquot oppugnationibus oppidum insigni opere munitum adoritur. Bellum mari, terrestribusq; copiis acri, vehementique incitatione infertur. Barnabas Oria Brancaleonis F. & alii ex ea gente illustres viri, cum Alfonsus ad vrbem castra haberet, se illi dedunt: addicuntq;: & Sacerensis ciuitas eos prosequitur. Caralitani, Ecclesienses, Aquafredenses, Ioiosaguardenses, Orgullosii, Oleastrenses, Quirrani, Patrenses: & Terranouenses tuendorum Pisanorum causa bellum suscipiunt, & gerunt.

Eodem temporis interuallo primariam eius insulæ vrbem, ac veluti arcem nostri obsident. Castrum Caralitanum vocant. Maior oppugnationis vis ab eo colle imminet, quem Boni aeris appellant. Huic obsidioni Dalmatius Roccabertinius præficitur: & Caralitano portu, quem Franciscus Carrozius XX. longarum nauium classe tenuit, obsidionem vrguent.

Alfonsus mari, æstuq; iactatus cum corpus defatigatione ingrauescit, nihil ab vlla parte curę, aut laboris remittens, A. D. XI K. Octob. in grauem morbum, & periculosum incidit. Omnis præterea exercitus ex saluberrimis Hispaniæ regionibus conductus, calamitosi cæli grauitate, valetudine tētatus, grauibus morbis implicitus affligitatur: & morbi contagio in omnes vulgatur.

Die Martis, quæ natiuitatis Domini festum diem antecessit, XXV. actuariæ Pisanorum naues Terram nouam appellunt. Manfredus Reinerii Comitis Donoratici F. & Aragonii Regis consobrinus expositis copiis, CCC. Tautoni equites, & CC. sagittarii fuisse produntur, obsessis Caralitanis, contra tantam vim auxilium tulit.

Olzinarum, & Soleriorum factiones, quarum contentio plures annos Valentino in regno versata fuerat, & intestino tumultu, ac motu, proceres cōcitabantur, interuentu Arnaldi Solerii Montesani ordinis Magistri, qui se in pacificationem interposuerat, sedantur: & ab armis discedunt.

Rex Iacobum F. non modo degenerem, & religionis metas egressum, sed turpi, & flagitiosa vita flagrantem coercet: cum se totum libidini, & ignauiæ adiecisset.

1362. 1324

Ecclesienses, cum ab Alfonso circumsessi plures dies oppugnationem sustinuissent, & omnium rerum amissione, desperationeque conflixissent, ac vires victusq; deficerent, A. D. VII. Id. Febr. oppidum, propugnaculaque Alfonso dedunt. Propugnatores, quos sors reliquos fecerat, & quæ supererat militaris iuuentus, in Caralitanam arcem emigrant.

Præclari in Ecclesiensi obsidione viri mortem obiere Artallus Luna, & Artallus eius F. Gombaldus Beneuentanus, Dalmatius Castellinoui, Gerardus Roccabertinius, Gila-

Gilabertus Centillias, Petrus Queraltus, Raimundus Berengarius Cervilionius, Raimūdus Alamanus, Galcerandus Sanctapacius, & Raimundus Cardona. Sed cum torproceтum morte victoria constiterit, Artalli Lunæ, & Artalli eius filii funeribus, magna facta est iactura.

AERA. NATI. CHRI.

A. D. VI. K. Mart. Alfonsus signa, castraque movet: & Caralitanam arcem circumsidet.

A. D. II. K. Mart. Pisanorum exercitus navibus expositus ad Decimum, id vico ad decimum à Caroli lapidem nomen est, collecticiis Sardorum copiis, quas sibi adiunxerant, Caralitanis subsidio adventat. Alfonsus obsidionem deserens, postero die Boni aeris colle egressus, hostem præveniens, & longe procedens signa confert. Commisso prœlio hostes funduntur: cæduntur q; Manfredus Pisanorum ductor, ex acie saucius elatus, in Caralitanam arcem se abdit. Ad Lucocisternam res ea memorabilis insigni nostrorum laude, Mercurii die, quadragesimalis ieiunii initio geritur: quæ magnam hostibus cladem invexit. Alamanus Luna Petri Martinii Lunæ, Simonis Lunę Tarraconensis Archiepiscopi fratris F. fortiter dimicans eo in prœlio mortem occumbit.

Castrucius Antelminellius, qui se Lucæ partiumq; Pistoriensium Germanici imperii dominum appellabat, eo rerum proventu Regi recipit, se Pisarum civitati bellum indicturum: illaturumq;. Cum ad Regem mandata à Castrucio exponerentur, Rex eam pollicitationem reiicit, Pontificis Maximi causa: quod Castrucio infestus, inimicusque esset.

Eo ipso die, quo Alfonsus cum hostibus in Sardinia feliciter confligit, Raimundus Cardona partium Welpharum Imperator minime faustus, à Galeacio, & Marco Vicecomitibus ad Pontem Nauri, non sine magno reipublicæ detrimēto profligatur: atq; vna cum filio in hostium potestatem venit. Cardonæ postea Florentinis adiuncti cum prœlio cum Castrucio decertarent profligati, & devicti in Castrucii potestatem veniunt: & Raimundus à Castrucio Azoni Vicecomiti Galeacii F. captivus traditur.

A. D. VI K. Apr. Barcinonensi statione XXIX. actuariis navibus Alfonso in Sardiniam supplementa submittuntur: & quod in eiusdem ætatis Catalanorum navali disciplina memorabile est, adeo eæ naves instructæ armis, virisq;, & ad bellandum paratę erāt, vt institutum esset, si ita casus tulisset, vt in hostium classis conspectum venirent, quæ XXIV. longis navibus constiterat, eas adorirentur: neve certamen detrectarent, aut subterfugerent.

Cum continentibus oppugnationibus Caralitani premerentur, nec nostros satis cohibere intra munitiones, nec suis munimentis arcere vim, ac tueri ab externis irruptionibus possent, Aprilis mēsis fine sabbathi die Māfredus Donoraticus arce Caralitana omnē equitatū educens, ad D. Teutonos fuisse cōstitit, firmissimis veteranorū cohortibus adiunctis improviso in Alfonsiana erumpit castra. Acerrime vtrimq; pugna commissa, hostiū cohortes fundūtur: & Manfredus magno accepto detrimento, intra Caralitana præsidia pellitur: & paucis intermissis diebus moritur. Ad CCC. equites occidione occisos memorant.

A. D. II. Non. Mai. Rex Barcinone Raimundum Berengarium F. Comitatu Pratensi, Montanorumq; ditione, eorumque oppidorum, quæ Guilielmo Entenzæ paruerant, donat.

Afflictis, & desperatis Caralitanorum rebus, Barnaba Oria pacis interprete, & internuntio adhibito, cum Pisanis amicitiam petentibus ictum est fœdus.

A. D. XIII. K. Iul. ad concordiæ pactionem res deducitur. Arcem, vrbemq; Caralitanam Alfonso dedunt: iisque traditis Sardiniam omnem, & Pisanorum rempublicam, sub Regis imperium, ditionemq; redactas apparebat: quod Pisanorum res funditus deleri viderentur: si Sardinia insula exacti essent. Fide data, & captivis receptis Alfonsus vrbem, arcemque Pisanorum Senatui tradit: supremi iuris, ditionisque dominatu Regibus Aragoniæ recepto. Convenit ea fœderum pactione, vt arces Aquafredæ, Terræ novę, Quirræ, Fabæ, Opposadæ, & Gucoiteili, & Petresæ oppidum à Pisanis Regi tradantur: & Pisanorum civitas se Regis imperio, ac potestati subiicit. Reinerio vero, & Bonifacio eius filio Donoratici Comitibus Rex Ioiosam guardam, arx ea Caralitani regni est, reliquaq; oppida, & portionem eam, quam in argentariis metallis Ecclesiensibus, Pisanis rerum potientibus possederant, attribuit: suprema potestate Regi futurisque principibus itidem salua.

Alfonsus bene gesta republica, & Catalanorum, Aragonensiumq; gentibus, cognationibusque eorum, qui vna militaverant: oppidis, certisque agrorum modis, ac finibus

AERA. NAT. CHR.

æqualiter, aut forte assignatis, Philippum Salassum Sardiniæ præficit: & Berengarium Carrozium, Francisci classium ducis F. militaribus numeris ducem delegat, & ei præsidio insidet, quod in arce Boni aeris collis: Caralitanæ arci propinquum, atque oppositum muniri Alfonso placuerat. Franciscus Carrozius toti muneri maritimo præponitur: ad quem imperii summa respicit.

A. D. XV. K. Aug. Alfonsus classem ex Caralitano portu educit. Secundum terram prouectus, cum ad S. Macarii stationem, equitatus omnis in naues conscendisset, biduo anchoras soluit. Barcinonem A. D. IV. Non. Aug. appellit: insigni gloria victorem exercitum reducens: gemina victoria duobus prœliis parta, profligatisq; hostium copiis, atque claris facinoribus editis inlustris. Rem memoria dignam Gonzaluus Garcias, & Gaubertus monachus referunt. Cum pater filio ouanti occurreret, & Sardorum mastruca indutum videret, fuisse auersatum: & eius sermonem, congressumq; aspernatum esse: quoad paludatus se patri obtulit. Tunc honorificentissime exceptum memorant: quod victoris, non deuictæ gentis cultu esset ornatus: qui à victoris insignibus, in deuicti habitum transisset. Castrucius, vt Genuensium aduersariorum iniurias vlcisci queat, acrius incumbit, Regem, Alfonsumq; filium cohortando de Corsicæ regno ab eorum dominatu vindicando: & Corso bello suscipiendo. At contra Barnabas Oria, de primariis eius insulæ viris regiæ ditioni deuinciendis, & vti Regis stipendia mereant, operam nauare simulat. 10

Francisquinus Mastinus, Brancha Oria, Vinciguerra Oria, pluresque aliæ ex Oriarum gente familię earum factionum principes, qui Saceris in signis Sardiniæ ciuitatis dominantur, rerumq; potiri affectant, nouis rebus studentes, aduersus regios ministros arma capiunt. Præsidium Sarecensi vrbe deiicere nituntur. Postremo aperte deficiunt. 20

A. D. II. Non. Sept. Formicariis Cæretaniæ oppido moritur Sanctius Balearium Rex. Cum id regnum à Rege affectaretur, quod Sanctius ex Maria Regina vxore, quæ soror Roberti Regis erat, liberos non suscepisset, Alfonsus Regis F. Ruscinonensem, & Cæretanam ditionem exercitu immisso, vi occupat. Sed Philippo Sanctii fratre, qui Cæsaraugustæ Regem conuenerat, adnitente, atq; deprecante Rex de sententia desistit: & Iacobo puero Ferdinandi Sancti fratris F. agnationis iure, regno Balearico, & reliquis ditionibus illi contributis suprema potestate recepta, cedit.

IACOBVS III. BALEARIVM REX. 30

K. Oct. Rex Barcinone Petrum F. Ripacurciæ Comitem ad Pontificem Maximum, tributi, quod II. M Marcharum sterlingorum, Sardiniæ, & Corsicæ regni Ecclesiæ pendebatur, minuendi, & ad D. redigendi mittit. Adhæc legatur cohortium auxiliarium, quę sub Ecclesiæ signis militaturæ erant, ex parte dimidia deducendarum, & tributi eius regni remittendi causa. Petrus regio apparatu benigne Auenione excipitur. In biennium Pontifex ecclesiasticorum fructuum decumas Regi elargitur: & in decem proximos annos dimidiam Sardi census partem, ac militarium copiarum stipendia, quæ pontificiis signis militaturæ erant, pro dimidia itidem parte remittit.

1363. 1325 Robertus Rex CXIII. actuariarum nauium classem cum adornasset, Carolum Calabriæ Ducem F. Siciliensi expeditioni præficit. 40

Martio mense Bernardus Cespuiades Catalanus classis XII. actuariarum dux, præfectusq; in Sardiniam præmittitur: quod Pisani, qui arcis Caralitanæ præsidium obtinebant, simulac eis primum occasio visa esset, defectionem facturi viderentur. Barnabæ Oriæ, qui iam decesserat, Regiq; firmus, & fidelissima gratia coniunctus fuerat, filii Cassanus, Galeotus, Gaufredus, & Branchaleo nouis rebus student. Fredericus præterea, Azo, & Iohannes Malaspinæ Marchiones, quorum opes in Sardinia late, longeq; dispersæ, ac diffusæ erant, arma capiunt. Horum auunculus Christianus Spinula Regi in primis carus erat.

A. D. VII. K. Iun. Carolus Calabriæ Dux in Panhormitanam stationem classem appellit: cui neque æqualem illa sæcula ad Italiæ litora appulsam viderant. Exposito exercitu Panhormum vrbem castris circumsidet: cuius propugnationi à Frederico Rege Iohannes Claramontius præficitur. Desperata expugnatione Dux A. D. XIII. K. Iul. castra mouet. Cum aliquot loca incurrisset, A. D. XV. K. Sept. inglorius in Bruttiorum oras nauigat. 50

Gaspar Oria XXII. actuariarum nauium Genuensis factionis ductor, eorum qui Sauonæ assidentes Germanici Imperii partes prosequuntur, cum Frederico Regi subsidio affuturus videretur, quo tempore Calabriæ Dux ex Sicilia regreditur, Frederici causam deferens, Rege Aragonum illuso, ac pæne prodito, cum Pisano senatu paciscitur: & eius ciuitatis classis præfecturam suscipit. Nec illud saltem reueretur, quod XXII. illæ naues, quibus

quibus præfectus fuerat, stipendiis à Frederico Rege persolutis instructæ, armatæque fuerant.

Pisani Genuensibus factionis Gibellinæ adiuncti bellum nostris in Sardinia inferunt.

Franciscus Carrozius regiarum classium præfectus, expeditis veteranorum cohortibus in naues conscensis, Caralitanam arcem circumsidet. Crudele, & exitiosum bellum aduersus Genuenses, in fortunas nostrorum incursantes, suscipit.

K. Sept. Cæsaraugustæ conuentus Rege celebrante, Priuilegium, quod Generale vocant, Aragonensibus à Petro Rege patre irrogatum, nouo decreto sancitur. In eo conuentu legem rogant, conduntq; ne in cuiusquam caput quæstio habeatur: nisi nummorum adulterinorum delatione: Romanorum prudentissimorum hominum instituta imitati: qui cum de seruis in dominos quæri noluissent, de incestu tamen, & coniuratione quærendum putauerunt. Nam instituta Atheniensium, & Rhodiorum nimis acerba visa sunt: quod apud eos liberi, ciuesq; torquerentur. Cautum preterea lege atq; sancitum est: ne cuiuspiam bona, nisi proditionis conuictorum publicentur. Scribendis legibus adfuere Petrus Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus, Sanctius Aragonius Regis frater pro Magistro ordinis Hierosolymitani, Iacobus Exerica, Simon Cornelius, Petrus Martinius Luna, Iohannes Simenius Vrrea, Simon Focius, Raimundus Peralta, Petrus Cornelius, & Raimundus Cornelius Simonis Cornelii filii, Petrus Luna, Blascus Maza ex Vergua, Martinus Egidius Atrosilius, Petrus Ferdinandius Vergua, Atho Focius, Iohannes Martinius Luna, Gombaldus Tramacetius, Guilielmus Entenza: & procuratores Blasci Alagonis, Lupi Lunæ, & Alfonsi Ferdinandi Ixeritani: Michael Peresius Gotorius, Egidius Garcesius Atrossilius, Michael Gurrea, Thomas Peresius Focius, Blascus Maza ex Cellis, Simon Peresius Pinna, Atorella Orticius, Garcias Peresius Penacuta Sanctius Lopezius Valimania, Simon Tobia, Petrus Ruizius Azagra, Pontius Hugo Entenza, Lupus Simenius Luna, Petrus Lainius, Rudericus Orticius Vesimbrius, Michael Peresius Zapata.

A.D. XVII. K. Oct. Cęsaraugustano in conuentu Petrus Alfonsi F. Regis N. iurisiurandi religione, omnium ordinum consensu, regnorum heres, & auo, patreq; vita functis futurus Rex adsciscitur. Id summo cōsilio constitutū: quod Petrus eius patruus Ripacurciæ comes, si Alfonsus frater, Rege patre viuente, è vita excederet ad se agnationis iure, regnorum dominatum, iuraq; obuenire contenderet: atq; deuolui: & Simone Cornelio partes Petri Regis N. suscipiente, magna procerum contentio in regno versata fuerat. Petrus in fratris filii verba iurare renuens, vertente anno eius iurisiurandi fide deuincitur.

Iacobo Balearico Regi XI. annum agenti sponsalia dantur Constantiæ Alfonsi F. Regis neptis: quæ V. annorum puella erat.

A.D. IV. K. Ian. Frācīscus Carrozius cum Pisanorum classe, cuius Gaspar Oria ductor erat, in Caralitano sinu confligit. De hostibus victoria est parta. 1364. 1326

Stampacium oppidum, nauali certamine profligatis hostibus, à Francisco Carrozio, & Raimundo Peralta terrestris exercitus ductore circumsessum vi expugnatur.

Magna seditione in castris, à Francisci Carrozii, & Peraltę copiis facta, incursione, atque impetu militum, & ducum ipsorum, cum castra sanguine infecta tanto scelere contaminarentur, vt vix nisi ipsorum ducem supplicio expiari possent, paullum abfuit, quin magnam cladem Sardoæ expeditioni attulerint.

A.D. IIX. K. Mai. Regi, Alfonso F. & Pisano senatui res ad concordiam adducitur: qua Pisani Sardiniæ dominatu arcentur, pelluntur que.

A.D. V. Id Iun. Arcis Caralitanæ propugnacula regiis ducibus deduntur.

Azo Malaspinæ Marchio, & Fredericus ac Iohannes, eiusq; fratres, Sacerēsisq; ciuitas Regi se subiiciunt: eiusq; obtemperant, obediuntq; magistratibus.

Bertrandus Baucius Andriæ Comes Neapolitana classe in Siciliam transmittens, A.D. VII. Id. Iun. stationem maritimam tenet, quæ inter Panhormum, & Thermas interiacet. Omnes eas oras bellicis incursionibus oppugnat.

Cum inter Iohannem Regis F. Toletanum Antistitem, & Iohannem Emmanuelem eius affinem graues essent inimicitiæ susceptæ, Alfonsus Castellæ Rex Toletano regia signa, quibus tabulæ publicæ, litteræq; obsignantur, adimit: quæ Toletanis Archiepiscopis tradi, moris vetusti fuit: & eius muneris functione, Cancellarios se Castellæ nomināt. Antistes ea indignitate vehementer commotus Archiepiscopatum Toletanum resignat: & administratione Tarraconensis Ecclesiæ & eius prouinciæ attributa, in Alexandrini Patriarchatus gradum euehitur. Simon Luna ex Tarraconensi Ecclesia in Toletanam arcessitur.

A.D. IV. K. Dec. Alfonsus Castellæ Rex sollemni regioq; apparatu, Constantia Io-

ABRA. NAT. CHR.

hannis Emmanuelis filia, Regis Aragonum nepte in matrimonium ducta, Valleoleti sponsalia celebrat: quæ paullo post rescinduntur: magnæq; seditionum incursiones, & procerum dissidia obeam causam concitantur.

Arnaldus Rogerius Palliariensis Comes Hugonis Mataplanæ Comitis F. & Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis bellum gerunt. Vniuersa Catalonia eo tumultu concitata, Alfonsus Regis F. Palliariensis affinis, qui Vrracam Entenzã Theresiæ Entezę vxoris sororem duxerat, partes fouet. Earum seditionũ originem, & molitionẽ Cordonẽsis quærit: quod Palliariensis Guilielmum Queraltum, ex proceribus virum maxime illustrem interemisse diceretur.

Præterea Valentino in Regno Iacobus Exerica ita ruit atque turbatur, vt parentem Beatricem Lauriam arcium possessione armis euertere tentet. Neq; ea vis comprimi potuit, quin Rex Beatricis partes tuendas susciperet: & Alfonsus Regis F. Iacobo Exericæ fautor, & adiutor existeret. Mox datur opera, vt Bernardus Sarria gubernationis Valentini Regni vicarius Egidium Ruizium Lihorium, qui arma pro Exerica sumpserat, è custodia liberet: atq; Rex pacis, & concordiæ auctor esse destitit. Exerica Mariã Balearium Reginã Roberti Regis sororẽ, quæ pudicitiæ suæ parum pepercit, in matrimonium ducit.

1365. 1327 K. Sep. Iohannes Regis F. qui ex Ecclesia Toletana, ad Tarraconensem traductus fuerat, ad Patriarchatum Alexandrinum auocatur.

K. Oct. Barcinone Iacobus Balearium Rex iura Balearici regni, & Ruscinonis, Ceretaniæ, Vallespirii, & Colliberis, Mompelerii dominatus, & Vicecomitatuũ Omeladesii & Carladesii ditionũ regno cõtributarũ, quæ potestatis summæ Regũ Aragonię censebãtur, Regi iurisiurandi fide agnoscit: sancitq; patruo Philippo tutore, & Petro, ac Berẽgario regis liberis, Gastone Moncada Oscensi Episcopo, Sanctio Aragonio Regis fratre Ampostæ Præfecto, Raimundo Emporitano, Raimundo Ceruilionio Azconensi præfecto, Othone Moncada, Bernardo Capraria, Geraldonę Anglesola, Berengario Villaragutio Aldemaro Mossetio, Põtio Caramanio, Raimundo Melanio, Simone Tobia & proceribus aliis assidentibus. Res ea formula sancitur, quam Sanctio Regi patruo, & Iacobo auo Balearĩu Reges Regibus Aragonii constituerãt. A. D. XV K. Nou. Laurentius Gomezius Abreus Alfonsi Portugalliæ Regis legatus Regi denuntiat, de Maria F. Alfonso Castellæ Regi in matrimonium collocanda, Regem pacisci velle: quod Castellę Rex Constantiæ Regis Aragonii nepti nuntium remittere deliberaret. Ea renuntiata legatione Constantiæ sponsalia, non sine aliquorum scelere dirimuntur. Maria vxor ex Lusitania ab Alfonso Rege arcessitur.

A. D. V. K. Nou. Cæsaraugustæ moritur Theresia Alfonsi vxor: Regis nurus: Petro, Iacobo & Constantia liberis relictis. In cœnobio fratrum Minorum eius vrbis sepelitur.

A. D. IV. Non. Nou. Barcinone Rex è vita excedit: cum sextum, & sexagesimum annum ageret. In cœnobio Sanctarum Crucium regia funebri pompa tumulo humatur. Huius Principis mores adeo iusti, integri, & religiosi fuisse ferũtur: vt æquabilitatẽ publici iuris præstãtia regiæ dignitatis minime transgrederetur: moris patrii, veterum consuetudinum, & priuilegiorum irrogatorũ scita, atq; instituta rite, ac more, institutoq; maiorũ ab eo non obseruarentur modo: sed quodãmodo colerentur: neq; cõmunis libertas tradita vnquam intermitteretur: aut immutaretur vetustus vsus Aragonii fori: & pristinus mos iudiciorum. Memoriæ proditur insignẽ eius fuisse notationem, animaduersionemque censoriam. Nam cum Simonis Aluari Radę ingenio, & corruptela plerumq; iudicia præuaricata essent, & eorum, qui in eius clientela erant propositis mercedibus, & quæstuosis damnis patrimonia exhaurirentur, vidit sæculum illud eum, tanquam scelęratum exilio fuisse affectum: atq; multatum: vt incorrupta quædam iudiciorum integritas tunc maxime vigeret.

ALFONSVS IV. ARAGON. XIIX. REX.

1366. 1328 Barcinone Alfonsus Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat: neq; Conuentu in eam vrbem indicto, à patris regno tranquillo, & leni exorsus instituta, & quos vocant vsus Cataloniæ, libertatesq; sancit: quoad coronæ insignibus decoretur. Sacramento in eius verba Catalani adiguntur.

A. D. III. Id. Ian. Barcinone perpetuæ possessionis iura, ac potestas ciuitatis, & ditionis Segorbiensis, quæ Artallo Luna Artalli F. vita functo, regio imperio deuoluta fuerant, Lupo Lunæ Artalli fratri a Rege traduntur, atq; condonantur. Raimundus Gasto Valentinus Episcopus cum Albarrazinensi & Segorbiensi Episcopo, quod vterq; suam diœcesim, finesque tueretur, acriter, & vehementer decertat. Albarrazinensis suam diœcesim à XII. M. P. prope Valentiam terminari, & ab eis finibus propagatam contenderat: atque eare-

e regione constare, quæ Puteolana, Moruedriensi & Liriensi ciuitate, Castelfauibiū vsque continetur: & ditiones, quarum Iacobus Exerica, & Gonzaluus Simenius Arenosius dominabantur, suæ diœcesi esse contributas. Rerum vetustarum ignoratio litigatoribus, & iudicibus mirationem intulit: & omnes in eo hallucinantur, dum Segobrigensis diœcesis finibus vetustate intermissis, atque interceptis, Segorbiensem ciuitatem collatione, & similitudine nominis contineri autumant: & Segorbiensem tractum, qui Ædetanorum finibus includitur Segobrigæ vetustæ vrbis in capite Celtiberiæ sitæ territorio adnectunt: tam longo locorum interuallo distento. Barnabas Oria in Sardinia res nouas molitus, arcem natura munitissimam, Castellum Genuense nuncupauerant, inuadit: 20 quam Cassanus, & Galeacius Oriæ patrui præsidiis obstruxerant. Dum Azo Malaspinæ Marchio subsidio Barnabæ accurrit, ab iis copiis, quas Cassanus, & Galeacius præmiserant, circumuentus in hostium potestatem incidit. Petrus Arborea Iudicis Arborensis F. Constantiam Philippi Salassi F. Raimundi Peraltæ sororem in matrimonium ducit.

A. D. X. K. Mart. Ilerdæ Rex Blascum Mazam Verguam ad Regem Castellæ oratorem de retinenda Constantia sponsa sororis F. monitoremque præmittit: quando id matrimonium è re, dignitateque sua constituerat: & iura omnia diuina, atque humana cogebant. Iohannes Emmanuelis F. dimissa à Rege Alfonso Constantia F. pro rei indignitate suas vlturus iniurias bellum Castellæ Regi infert. Iacobus Exerica, & Petrus eius frater regia 30 stirpe orti, summæque potentiæ, Emmanueli fœdere adiuncti Almansæ, & Cincillæ, quæ oppida in Oretanis Emmanueli parent, copias cogunt: & fines Requenæ incurrunt: Alcaracitanum agrum deuastant. Adeoque effuse peruagantur, vt in Areuacos transgressi, Atienzæ, Ailionis, & Sepuluegæ populos, & eorum agros diuexent, atque diripiant. Pinnam fidelem natura munitum oppidum, quod in Vaccæis Emmanuelis ditionis erat, contendunt. Emmanuel exercitu coacto Optem obsidere adoritur. Castellæ Rex Scalonam circumsidet: neque tumultuario eo bello deterretur, quin à Constantia diuertat.

A. D. III. Non. Apr. sacro resurrectionis Domini die Rex magnificentissimo, summeque exquisito, sumptuosoque apparatu Cæsaraugustę, in maxma Saluatoris æde coro- 30 natur: & a Petro Luna Antistite sacro oleo perungitur. Ab ęde sacra finali equo ouantem & in arcē ascendentē regalibus insignibus ornatū apparatissimi ludi prosequūtur. Fuit is annus maxime insignis harum ceremoniarum pompa: nam Ludouicus Baioarius Romę Ianuario mense Philippus Eburonix Nauarrę Rex, qui Iohannam Ludouici Vtini Francorum Regis F. in matrimoniū duxerat, mense Martio Pompelone, & Philippus Valesius Francorum Rex in octauis sacri diei Pentecostes coronantur. Militari auctoramento à Rege in maxima illa celebritate honoribus, præmiis, atque summo splendore hi proceres decorantur: Iacobus Exerica, Petrus Arborensis, Raimundus Folchius Cardonensis Vicecomes, Arnaldus Rogerius Comes Palliariensis, Lupus Luna, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, Guilielmus, & Berengarius Anglesolæ, Iohannes Simenius Vrrea, Petrus 40 Cornelius, Guilielmus Cerullionius, Otho Moncada: & Atho Focius. Celebrata peruigilatione singuli eorum procerum militari auctoramento ad CLXXX. alios virtute, & nobilitate præstantes viros cohonestauere. Præterea Petrus Regis frater Castellinoui, & Villamuri Vicecomites Guilielmum Erilium, & Gilabertum Cruilliam, & Raimundus Berengarius Regis itidem frater alios eisdem insignibus iuris, legumque militariū societate deuinxere: & à Raimundo Folchio Vicecomite Raimundus Cardona eius frater, Amorosius Ribellias, & Petrus Aragal eodē auctoramento obstringuntur. Ad CCL. auctoratos Montanerius memorat: & ad cantus, tibicinesque, insigni pompa, quæ summā speciem & dignitatem lychnuchorum frequentia prætulit, ex arce regia Aliaferiæ in ædē maximam Saluatoris Regem fuisse prosecutos. In frequentissima horum regiorum ludorum cele- 50 britate adfuit Henricus Bomallia Iohannis Bohemię, & Poloniæ Regis, Comitisque Lucemburgensis legatus: vltro se offerentis, pollicentisque in Hispaniam aduenturum: vt sacro aduersus Mauros bello, vna cum Aragonum Rege Christianæ reipublicæ operā nauet. Sed ea pollicitatio in insignis cuiusdā impudentię ludibrium recidit. Postea enim excusatione militię aduersus Duces Brabantiæ, & Lotharingię, Comitemque Barensem obeundæ, sacro bello prætermisso, ac neglecto est visus.

Eo sollemni perfecto A. D. XVII. K. Iun. Rex Iacobum F. natu minorem Vrgellitano Comitatu, & Vicecomitatu Agerensi donat.

A. D. III. K. Iul. Rex Ilerdę Guilielmum Costam Barcinonensis conuentus Prędicatorum Priorem ad Fredericum patruum Siciliæ Regem legatum mittit: cōmonefacitque,

AERA. NAT. CHR.

à fœdere, quod cum Ludouico Baioario Ecclesiæ inimico icerat, absistat. Cuius hortatione, precibusque fraternis adeo Siculus non commouetur, vt Isabellam filiam Stephano Baioariæ Duci, natu minori Ludouici F. in matrimonium collocet.

A. D. VI. Id. Aug. Rex ad oppidum Cariñenam accedit: & cum legatis Abubacaris Mirabuzecri filii Tunetensis, & Bugiensis Regis, & Abdurrahamenis Benmuzæ Tremezenii Regis inducias paciscitur: & ab externis ferme bellis otium fuit.

Petrus Siciliæ Rex L. actuariis nauibus, & XXX. ex Gibellinorum Sauonensium delectu freto Siciliensi nauigans A. D. XIX. K. Sept. Aenariam insulam traiicit. Campaniæ oram prçteruectus loca, quę incurrit, depopulatur. A. D. XI. K. Sept. Herculis portus ostium aditumque tenet. Eo loci Dux Branzuichius, & Comes Iohannes Claramontius Regem adeuntes, Ludouicum Baioarium, qui Germanici Imperii iura inuaserat, in Cornetanam oram, ad colloquium, congressumque descensurum confirmant: & in Neapolitanum regnum inuasurum. Orbitellum, Lilium, & Telamon deduntur. In eo Regum conspectu, congressuq; cum omnibus in rebus satis eorum coniunctioni amorique esset factum, A. D. IV. Id. Sept. digressis, Petrus Rex Pisas contendit: & A. D. IV. K. Octob. classe in Siciliam deuehitur.

A. D. XIII. K. Sept. Darocæ Rex statuit, decernitq; ne intra X. proximos annos vrbes, oppidave, aut præfecturæ, arcesue à regia ditione, aut dominatu separentur: aut externo iuri deferantur: propriumue ius, aut iurisdictio, vectigaliave regia pretio, aut dono alienentur. Eo interposito decreto, cum ei Rex postea derogatum voluisset, magnæ inter liberos turbæ, seditionesque concitantur.

A. D. IIX. K. Nou. Barcinone Iacobus Balearium Rex suprema iura Balearici regni & ditionum contributarum potestatem Regi cauet: saluaque, & propria posteris Regibus mansura, fidei sacramento recipit atque sancit.

A. D. III. Id. Nou. moritur Carolus Calabriæ Dux: Roberti Regis, & Iolantis Aragonum Regis amitæ F. Hic princeps vxorem primo duxit Catharinam Frederici Romanorum Regis, Aragonii Regis Iacobi generi sororem: ex qua nulla proles exorta est. Postea duxit Mariam Caroli Valesii F. & filias ex eo matrimonio genuit Iohannam, quæ Roberto Regi auo regni heres successit: & Mariam posthumam.

1367. 1329

A. D. II K. Febr. Agredæ Aragonum, & Castellæ Reges pacta, quæ Medinæ Vaccæorum oppido, Octobri mense, a Rege Castellæ constituta fuerant, in æde D. Michaelis sacra sanciunt: atq; confirmant. In ea pactione Alfonsi etiam Portugalliæ Regis fides deuincitur. Fœdera, quæ à Iacobo, Ferdinando, & Dionysio Regibus facta fuerant, reuocantur, atq; repetuntur.

Postero die Reges Turiasonem ineunt: & in ea vrbe nuptiæ Regis, & Leonoræ, Castellæ Regis sororis, quæ à Iacobo sponso Regis fratre diuerterat, celebrantur. Castellæ Regem comitantur Petrus Toletus Episcopus Carthaginiensis, Iohannes Episcopus Vxamensis, Vascus Ramirius militiæ S. Iacobi Magister, Iohannes Nunnius Calatrauensis, & Suggerius Peresius Alcantarensis militiæ Magistri, Petrus Ferdinandius Castrensis, Iohãnes Alfonsius Pharensis, qui Cameriorũ dominabatur. Rudericus Aluarus Astur, cui Noroniensis dominatus subiicitur, Ferdinandus Ruicius ex Villaluporum, Didacus Gometius Castaneda, Iohannes Martinius Leua regni finium præfectus, & Alfonsus Gaufredus Tenorius: cui maritimum imperium à Rege Castellæ delatum fuerat.

Turiasone Reges sponsalia Plancæ Petri Castellę Regis patrui, & Marię Regis sororis filiæ, & Petri Alfonsi Portugalliæ Regis filii pepigere. Constantia Castellæ Regina Blancam secum in Castellam ducit. Hæ tamen nuptiæ postea dirimuntur: quod Blanca sensus stupore mentis compos non esset.

A. D. IIX. Id. Febr. Turiasone, nulla ad id tempus belli suspicione interposita, ne imbellem agerent annum, de inferendo Granatensibus bello, fœdera à Regibus sanciuntur.

Bernardus Caprera Murtiensis regni finibus acre, & magnum bellum Mauris infert.

Rex Valentiæ Iunio mense, Valentini regni conuentus agit. Summo odio, atq; dissidio ordines, quibus regnũ constituitur ecclesiasticorum, optimatũ, & popularium inter se, magna partium contentione cõcertant: de iis oppidis, quæ legibus, institutisq; Aragonensis fori constituta erant. Magna enim suborta est controuersia: an in eorum ditione, extra Valentina, municipaliaq; iura, ac fora, Aragonensia iura exerceantur.

In vetustis monumentis inuenio Fredericum Austrium, qui cum Ludouico Baioario, de Imperii successione armis contẽderat, Septembri huius anni mense demortuum Iohannes Cuspinianus, cui fidem derogare non ausim, Id. Ian. proximis vita functum perhi-

perhibet. Isabella Regina vxor, Regis Aragonum soror sanctissima femina, calamitosa viri sorte iactata, in miserabili luctu, & inaudito squalore, quoad vir triennium custodia cõtinetur, permanens, angori se animi dedens, oculorum etiam lumina amisit. Frederico filio infante vita functo, ex Anna, & Isabella filiis, quæ viris adiunctæ sunt, nulla superstes soboles relicta est.

A. D. IV. Non. Nou. Valentina in arce concordiæ, & pacis, quæ Agredæ constituta fuerat, pacta conuenta à Lupo Ferdinandio Pacieco Alfonsi Regis Portugalliæ legato cõfirmantur.

Valentiæ Ferdinandus F. Regi, ex Leonora Regina vxore nascitur: cui Dertosana ditio, Marchionatum vocant, & Albarrazinensis dominatus statim subiiciuntur. Rex sanctione ea, quæ de non alienando, separando ve, aut effundendo regio patrimonio lata fuerat: cum lator ipse legis esset, filium soluit. Ea re constituta, quod Rex vxorio arbitrio deuinctus, plures alias ditiones è patrimonio regio diuellere conaretur, adeo magnæ turbæ miscentur, vt Petrus primigenius metu nouercæ, aditum sibi in Aquitaniam patefaciens ad Iaccetanos, iuxta Pyrenæi claustra, suorum consilio, se contulerit. Petro opera, & consilio adsident Petrus Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus, in quo summa apud omnes auctoritas, & amplitudo erat, Michaël Guerrea Petri nutricius, qui procuratoris regni munus sustinet, Simon Guerrea eius frater Montaragonensis Abbas, Vitalis Villanoua, Garcias Lorizius, & Michaël Perezius Zapata. Sed breui Petrus patri conciliatus procurationi regni præficitur: quæ primigeniis lege est attributa.

Franciscus Oria Leonardi F. suo, & Alionis, Mariani, Fabiani, Dignanini, & Nicolosii Oriarum nomine Regi se sistit: Regemque deprecans, supplices omnes Regi esse, & obnoxios profitetur: si oppida, quæ ex regii iuris proprietate receperant, condonet: & eorum fidem recipiat. Rex vti eos in suam potestatem redigat, neue Sacerenses, qui defecerant, & insula exacti fuerant, foueant, benigne pollicetur. Permittit etiam eos, qui in minima fuerant culpa, Sacerem reuerti: modo ne quis ex Cathonum, Paliumve familiis, eorumve factione, aut ex Oriarum numero, qui à Berengario Carrozio maiestatis crimine condemnati fuerant, in Sardinia commoretur. Sacerensibus locus, qui eorum cœtu frequentetur, extra vrbis mœnia assignatur: modo ne turres ædificent, aut domorum aditus obstruant. Ea vero nationis leuitas fuit, & amentia, vt si vnus, aut alter in fidelitate permanet, reliqui pæne omnes perfidiæ infamia flagrent: & omnes insidias aduersus nostros intendant.

1368. 1330

Aitonus Oria IX. longis nauibus & II. pristibus, quas sagittias vocant, & aliarum nauium classe, ex delectu militum Genuensium Gibellinorum instructa, qui Sauonæ commorabantur, Sardiniæ oras præteruehitur. Ad promontorium, quod Caput terræ appellant, nouem Catalanorum nauigia intercipit: atque euertit. Arcem Caralitanam, ac pæne insulam omnem obsessam tenet. Sardi etiam hac impulsi occasione, qui iam ante se regio imperio subiectos dolerent, ex eo adeo tumultuose tota insula peruagantur, vt nostri omni exitu, & commercio intercludantur: & nostris in Sardinia ingens bellum, multis ex gentibus concitur.

A. D. XIIX. K. Mai. Barcinone Rex Raimundum Cardonam, qui magnum in republica, & militari vsum habuit, vt male affectis rebus prouideat, Sardiniæ præficit.

Quod Aitonus Oria classem suppleuerat, & XVI. longas naues instruxerat, æstatem omnem in depopulandis Sardiniæ maritimis locis confecit. In Corsicam traiiciens, & Bonifacii portum tenens, aliquot dies castellum Cinerchæ, quod eius præsidium regia stipendia mereret, & eius ditioni præfectus Lopatxellus, Iudicis Cinerchæ fratris filius Regi fidus, carusq; esset, summa vi oppugnat.

Cum acre bellum inter Genuenses, qui Sardiniæ dominatum affectant, Welfæ, & Gibellinæ factionis, & Sauonæ commorantur, & eos, qui regi in Sardinia parent, qui vno nomine Catalani nuncupantur, commoueretur, & omnes classiarii regii in oppugnatione præsidiorum Sardonicorum, & Corsorum attinerentur, & ex Pisano Sardiniæ castello, quod præcipuum receptaculum hostium classibus pateret, plurima nostris detrimenta afferuntur, Barcinonensem, Balearicamq; classem Rex armis, virisque instrui imperat. Præterea mense Decembri Valentiæ Guilielmus, & Ombertus Azlorii actuarias aliquot naues adornant.

Brennæ Comes, qui Athenarum Ducis cognomen gerit, magna comparata classe, DCCC. equites ex Gallico delectu, & D. ex Tuscia milites, ac plures ex Apuliæ, & Calabriæ litoribus peditum cohortes educens, Brundisino portu soluens, Peloponnesum præter-

AERA. NAT. CHR.

uectus Atheniensium portus tenet. Catalanis terra, marique bellum infert. Breui Dux dissipatis copiis magno dedecore rem deserit.

Cum suos pacatos Castellanus Rex reddidisset, Aragonio in societatem armorum assumpto, summa vi Granatenses adoritur. Omnis hostilis iuuentus aduersus tanti belli terrorem, tuendorum finium caus. arma capit. Montesani ordinis Magister, Ampostæ, Montalbani, & Alcanicii præfecti, & Capreræ Vicecomes equitatu ex familia aulaq; regia coacto, Aprilis mensis fine Origuela llorci concedunt: hostilesque agros depopulantur. x. actuariæ naues ad Herculeum vsque fretum, Granatensis regni maritimam oram tenent: & appulsu Maurusiorum auxiliorum obseruant.

Alfonsus Castellæ Rex, insignis animi princeps, intimis Bæticæ regionibus copias deducens Vrsaone exercitum conficit: cui Magister ordinis Auisii D, equitum delectorum turmis, ex Lusitania aductis adiungitur. Cum castra Rex inde mouisset, Thebam oppidum obsidet. Ozminius singularis præstantissimæque virtutis dux VI. M. Mauris equitibus, obsessis auxilium, opemq; adiungere festinans, in mediū rerū certamen deuenit. Vincitur, & profligatur Ozminius maiore equitatus parte deleta. Fuit hæc victoria Augusto mēse parta. Theba, & Cannetum, & aliæ arces deduntur. Granatensis dominatui Regis Castellæ se subiicit: & vnius anni induciæ cum eo sunt pactæ.

1369. Sanctius Simenius Aierbius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1331 Constantia Regina Cypri, Frederici Siciliæ Regis F. Armeniæ Regi nubit.

Petrus Ripacurciæ, & Emporiarum Comes Regis frater Iohannam Fuxensis Comitis sororem vxorem ducit.

Ianuarii mensis initio Valentiæ, cum Rex arma, & Sardoum bellum spectaret, adeoq; immineret, vt periculosissimo tempore hostes in Sardinia nostrorū mœnibus insisterent, eiusque defectionis indies crescente cura, naualeque opus nostris maxime vrguentibus, Raoulus Roccafortius Philippi Francorum Regis legatus, de inferendo Granatensibus bello Regem commonet. Pollicetur, Francorum, & Angliæ Reges, qui in pacis conditiones descenderant, Scotiæ præterea, Bohemiæ, & Nauarræ Reges, Burgundiæ, Britanniæ, & Borbonis Duces, Carolum Comitem Alanzonium Regis Francorum fratrem, & Annoniæ, Flandriæ & Beamontis Comites, atque alios insignes Galliæ proceres sacro eo bello militaturos, Delphinum Viennę, & Sabaudię Comitem, qui bellum gerūt, depositis armis infesta in Granatenses signa illaturos. Cum Francus in communi causa maximam sui expectationem concitasset, Rex super tanta, ac tam immensa re deliberaturus, conuentus Dertosam in K. Iul. indicit. Petrum fratrem & Iohannē Simenium Vream ad Francum mittit: legationem eius eludens. Ab Rege enim responsum attulerant, Castellæ Regem non siturū externos principes sua bella gerere: & ab ingressione suarum ditionū omnes, qui se inuito arma in Granatenses inferant, armis propulsaturum: quod pactæ cum Granatensi induciæ essent. Francorum tamen Rex, qui alio animum intenderat, Hispaniensem expeditionem immensa quadam cupiditate obtendens, Lutetiæ Parisiorum publico in congressu sacram militiam se professurum testatur. Ea simulatione, & impudenti fraude ad turpissimum quæstum inuenta, aurum, argentumque sacrum omne Gallicum à summo Pontifice efflagitat. Decumas omnes ecclesiasticas è Christiana republica in VI. annos sibi attribui exposcit: & vti à se ecclesiastica beneficia cōferantur. Ad hæc etiam contendit: vt Arelatensis, & Viennensis ditionis regium nomen natu maiori F. & dominatus Italiæ Carolo fratri assignentur. Pontifex intolerabilia postulata à Franco interposita detestatus, & pro rei indignitate summe commotus, eum aspernatur, ac reiicit: asserens exactos annos XL. esse, ex quo Francorum Regibus Gallicæ decumæ in sacrum Hierosolymitanum bellum attributæ fuerant: earumq; quæstum in prophanos vsus, ac motus aduersus Christianos principes fuisse conuersum.

Aprilis mensis initio Rege Valentię asidente, Lucas Fliscus Genuensium qui Genuę commorantur, vir primarius internuntio Francisco S. Eulaliæ Regi pollicetur, si pacisci cum ciuibus suis velit, & damna, quæ nostris data erant, condonare, aduersus Gibellinos Sauonenses, qui Sardoum bellum commouent, se regia signa secuturum: & regiis auspiciis, classem XV. longarum nauium deducturum. Rege promissionē Flisci, ac pactionem accipiente, interim cum regia classis XL. actuariarum nauium, & XXX. lemborum Cataloniæ litoribus egressa esset, mense Augusto Ligustinam oram præteruecta igni ferroque licentius peruagata, hostiliter culta, atque amœna Genuensium prædia populatur.

Dertosa Rex hiemis initio Valentiam adit: nuptias celebraturus, quibus Petrus Exerica, & Bonauentura Hugonis Iudicis Arborensis filia adiunguntur. Cum ludis intentus esset, qui fuere apparatissimi, Granatensis Rex violatis induciis, omnibus coactis copiis,

pis, & magno comparato exercitu, equitatus robora in Valentini regni fines immittit: Rodriano eorum confiniorum præsidiis præfecto: & Abucebetio Ozminii filio, & Machlitio, qui Antiquariæ præerat, ductoribus. Ad V.M. equitum, & XV.M. peditum, V.M. sagittariorum interiectis, traiiciuntur. Origuelensem agrum depopulantur: ac vastant. Guardamare oppidum circumsident. Festo D. Lucæ die, acerrima, & fortissima contentione oppugnant, & in oppidum irruunt.

AERA. NAT. CHR.

Gaufredus Gilabertus Cruillias equitatu, peditatuque omni delecto, Octobris mensis fine, Rege Dertosam regresso, Illicim procedit. In eo oppido præsidia collocantur: quod vniuersa ea regio maritima vasta, ac deserta esset.

10 Genuenses, qui se Internos vocant, quod vrbis Genuæ propugnacula obtinerent, eiusq; potirentur, clade à nostris illata afflicti, & Gibellini Sauonenses, qui ex ciuilibus dissidiis, ac domesticis seditionibus inimici in armis erant, aduersus Aragonia conspirantes arma Roberto Rege in eam se pacificationem interponente, in pristinam concordiam rediguntur. Pactione ea inita, Oriæ, & Spinulæ excipiunt, vt Siciliensi bello, quas velint partes prosequi liceat: Spinulæ enim Roberto, Oriæ Frederico Regi se adiunxerant.

A. D. V. Id. Apr. Rodrianus X.M. equitum, & XXX.M. peditum fines Illicitanos adortus Illicim obsidet: & die Dominica Palmarum sequenti magna vi oppugnat. Quod nostrorum copiæ militares conuenissent, A. D. XIII. K. Maii Illicitani obsidionis periculo liberantur.

1370. 1332.

20 A. D. IV. Non. Iul. Isabella Regina Dionysii Lusitaniæ Regis vxor, & Alfonsi Regis amita, sanctissima femina moritur: cuius insignem religionem, ac pietatem, & sua tempora venerata sunt: & eius commemoratio consecrata à posteris colitur.

Genuenses cum partium contentio esse desiisset, classem ex LX. nauibus longis, aliisq; adiunctis conficiunt: & Cataloniæ oras depopulantur: magno maritimarum regionum detrimento. In Barcinonensi statione V. actuarias naues oppugnant: quæ cum in litus deferuntur, & nauibus, & remigibus sunt potiti. Magna præda parta, Octobri mense Genuam appellunt.

A. D. XII. K. Nou. Raimundo Cardona Sacerim profecto, XIII. actuariæ Genuensium naues in Caralitanum portum deuehuntur: nauesque nostras, quæ anchoras iecerant adorti, acri conserto prœlio Genuenses magno accepto detrimento portu pelluntur.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

INDICES RERVM AB ARAGONIÆ REGIBVS GESTARVM.

Liber Tertius.

AERA. NAT. CHR.

CETERVM cum ad eum Regni statum Principes nostri peruenissent, vt condicio melior externarum victoriarum à iusto hoste partarum, quam domesticarum proponeretur; dum certos fines regnorum, iam à priscis temporibus ipsi Hispaniarum Reges sibi constituissent, inde Aragoniis Regibus consilium fuit, eos hostes bello persequi, cum quibus nulla pacis ratio esse posset. Bellum erat paratum eiusmodi, vt nostri alacres, & erecti, quasi ad tutandam rempublicam, ad decus labore partum, & laudem excitarentur: & eas copias, quas promouendis finibus maiores comparauerant, ad eorum perniciem conuerterent, qui classibus, & naualibus copiis, virtute, & victoria edomandi essent, & comprimendi. Res tamen Sicilienses, & Sardoæ eos de cursu suo in posterum demouerunt: & Catalanorum, vsque ad auorum nostrorum memoriam, disciplina naualis omni ex parte perfecta, cumulataque laude remansit. Iam enim his temporibus, eorum tanta fuit industria, tantumque excelluerant in studio, & scientia rerum nauticarum, vt Indigetum, Ausetanorum, Ilergetum, Cosetanorum, & Ilergaonum litoribus, omnes namque ex ciuitates mare secutæ sunt, magnis instructis classibus, atque ornatis, vltimas interni maris oras perlustrantes *Syriæ*, Palæstinæ, Ægypti, & Africæ extremas regiones peruestigarent: atque Arelatensibus primo, plurimum enim ea ciuitas & infero, & supero mari pollebat, & mox Pisanis, & Genuensibus, qui maria omnia sibi patefecerant, & Africanis prædonibus insigni laude opponerentur: & ab exteris gentibus mediterranei Cataloniæ populi immensa lucra aucuparentur: ac veluti è ludo, & pueritiæ disciplina ad externos exercitus, & in militaria munera delecti soli, ex nostris nationibus, generatim duces, milites, nauarchi, classiariique exteris gentibus vim, terrorem, calamitatemque importarent. Ea demum hoc tempore euenit tempestas, vt Pisanorum respublica, quæ & disciplina, & potentia nauali omnes excelluerat, quorum maiores nauticis exuuiis, & hostilium classium spoliis vrbem ornatam reliquissent, non Sardiniæ modo, sed maris etiam possessione decederet. Catalanis vero cum acerrima Genuensium ciuitate, summa contentione decertantibus, vtraque natio, non de victoria tantum, sed pæne de exitio alterius acerbissime, & maxime crudeliter bellum gerit: & tamquam certamen honoris, & dignitatis etiam constitutum esset, in eo visi sunt summa vi, & impetu contendisse, ne maris possessione pellerentur: cum alternis prœliis, grauissimæ inter eos clades intorquerentur. Adeo tamen restitit, & peruicit Catalanorum constantia, & stabilitas, vt ea illo sæculo exterarum gentium opinio, & existimatio maneret, nullos hostes eis naualium rerum vsu, & scientia, aut virtute, & animorum firmitate anteferendos esse: & Aragoniæ, & Siculæ classes late, longeque diffusa laude peruagarentur: Catalanique ductores dignissimi potestate, atque dominatu rerum maritimarum existimarentur. Eam laudem præmio, & pœna constitutis, Principes nostri consecuti fuerant: quibus duabus rebus rempublicam contineri, non frustra præstantissimum sapientiæ firmare solitum ferunt. Nam eam seueritatem in nauali disciplina, illa ætate à Regibus adhibitam memoriæ proditur, vt lege capitis pœnam repeterent à nauium ductoribus, nautis, & gubernatoribus, quasi in manifesto facinore deprehensis, qui actuariam nauim, vt hostium impressionem subterfugerent, in litus eiecissent. Brochardus certe Teutonus monachus, in cuius mentionem supra incidimus, eius ætatis scriptor ad Philippum Francorum Regem, de excellenti Catalanorum præstantia hæc scripto prodidit.

» Super alias gentes maris, quæ maiori personarum præeminent probitate, armorum
» fortitudine, & vigore, industria in factis maris, & experientia certiori, fidelitate, atque constan-

constantia firmiori sunt Catalani, & Ianuenses: qui de vasis maris, & gente melius, facilius & cómodius administrare, & exhibere possunt copiam abundantem. Inter istos tamen nunc est actualis guerra grauis: & quia ista guerra sic stante, passagium in his defectum non modicum pateretur: nam omnes aliæ gentes, quæ mare nauigant, quantum ad probitatem, & industriam nauigandi, nihil sunt penitus respectiue: omnino expedit: quod inter istos pax, & concordia componatur: quæ quidem pax faciliter obtinebitur: si maiestas regia voluerit interponere partes suas: cum Catalanis Rex Aragoniæ, & Ianuensibus Rex Siciliæ dominetur: qui in tanto, ac tali negotio pacem facere tanto domino non negabunt. Vt in ea re hoc maxime admirari soleam: cum summam in amplitudinem potentiæ, & maiestatis postea Aragonii Reges peruenerint, & sub eorum imperium, ditionemque tot regna ceciderint, qui fieri potuit, vt in præstanti, ac florenti eorum fortuna Catalanorum ditioni iam desuefactæ à maritimis, & naualibus rebus, vix commercium vllis rei cum exteris nationibus permanserit?

Marianus, & Iohannes Arborenses Hugonis Arboreæ Iudicis filii aulæ se regiæ addicunt: cum inter Orias in Sardinia armorum vi omnia agitarentur: turbarenturque. Galeotus, & Barnabas Oriæ arcem ipsam Oriam oppugnant: & Cassanus Oria cum par illis nullo modo esse posset, ditionem sibi attributam Sardonicorum oppidorum Regi addicere tentat. Marianus Arborensis Timborem Roccabertiniam Vicecomitis Roccabertini F. in matrimonium ducit.

Magna diffidia, seditionesq; in ditionibus regiis suboriuntur: atque commouentur de ciuitatum iure, quas Rex Ferdinando filio condonauerat: conquerente Petro primigenio, vetante lege, priuilegium fuisse irrogatum: & Leonora Regina nouerca acerbum in priuignum odium struente: & excitante. Rex tamen, vt bonus in primis auctor Oldradus asserit, iurisiurandi religione obstrictus testatur, se ea sanctione, quam de non separando regio patrimonio condiderat, noluisse vxorem Reginam, aut liberos, ex eo matrimonio genitos deuinciri. Reginæ tamen in priuigni amicos, & administros acerbum odium excitatur. Hi fuere Michaël Gurrea regni procurationi admotus ipsius primigenij nutricius ex proceribus, Simon Gurrea Abbas Montaragonius eius frater, Garcias Lorizius, Michael Peresius Zapata. Lupus Concutius epistolarum magister cum in eculeo, in caput aliorum torqueretur mox turpi morte afficitur: quasi Reginam veneficiis infecisset. Petrus Luna Archiepiscopus Cæsaraugustanus cum Regina de priuigno suspecta esset, ne illi traderetur, procul amandandum curat: & in intimos Iaccetanorum saltus ablegandum.

Cum de appellationum intercessione eorum oppidorum, quæ iurisdictionis Præfecti Ampostæ erant, controuersia suboriretur, Præfectus Iustitiæ Aragonum causa cognita statuit: vt Hortani ciues Regem appellent: quod ea ciuitas ex foro Aragonio censeretur: & Aragonium tributum, quod Morabetinum vocant, penderet: neq; Catalanis inditionibus subiiceretur.

Ianuario mense Henric⁹, & Fredericus fratres gemini ex Leonora Nunnia Guzmana concubina, nobilissima femina Alfonso Castellæ Regi filii nascuntur: tam dispari sortis euētu, vt alter à Petro Rege fratre crudeli morte sit affectus: alter ipso Petro Rege à se interempto, regnum inuaserit: quod filio, posterisque tradidit. 1371. 1333

Castellum, quod in Panhormitano sinu Maris vocant, Roberti Regis classis nauibus aliquot submissis, insidiis factis, deditur hostibus: & à Frederico Rege statim recipitur.

Albuhacenius Maurusiorū Rex ingentes, immensasque copias Mahomati Granatēsi Regi subsidio mittit. Ad vii. M. equitum fretum traiecisse commemorant. Anni initio transmisere: quibus Abulmelic hius Maurusiorum Regis F. præfuit imperator. Ad Algeziram, in ipso freto sitam vrbem consistunt. Gibraltarium oppidum Calpi monti suppositum Februario mense obsident: summaque vi adoriuntur. Rex veterno languens, & Aragoniis classibus Sardoo bello intentis, difficilimis rebus affini fratri adesse non potest. Iacobus Exerica collectitiis copiis, Constantinę Castellono Regi adiungitur. Vtrimque vrguentur obsessi: nec impetus hostium, ex superiore montis iugo decurrentium sustinent: & Iunio mense Gibraltarium hostibus traditur: multorum annorum cladibus domitum.

A. D. X. K. Iun. Barbastri Petrus, & Guilielmus Lupezii fratris germani cum Enneco, & Sanctio Lopeziis itidem germanis fratribus, propinquitatis vinculo sibi coniunctis armorum discrimini, atque iudicio se subiicientes, & mutuo ad pugnam prouocantes ferrum, ac manus conserentes confligunt. Adfuit de more, eorum certamini Petrus Regis F. regni procurator. Cum præcipiti, & efferuescenti insania, & furore vtrimque decer-

ABRA. NAT. CHR.

taretur, paresque in diutina belligerandi contentione viderentur, Petrus eos gladiatoria illa pugna educi imperat. Othonis Moncadæ consilio strenui, & præstantis viri, & de cõsilii sententia, opere, & munere suo functos decernit, ac prædicat. Ex Aragonum enim moribus, militaribusque regni institutis, re non diiudicata, in posterum diem certamen reiici poterat: vt in deuictos more maiorum animaduerteretur.

Petrus, cuius promptum ad asperiora ingenium erat, patre Rege graui, & mortifero morbo affecto, in suspicionem venit, clam, & adhibito dolo, in Setabitanam arcẽ, quam Reginæ nouercæ Rex attribuerat, irrupturum. Omnis ea regio partium factione commouetur. Priuignus ingenio, & natura vehemẽs & qui summã imperii seueritatem addidisset, opinionum prauitate, & nouercalibus odiis imbutus, donationi Ferdinando fratri factæ, vti immensæ assentiri, libere proteruus denegat.

1372. 1334

A. D. X. K. Febr. Darocæ Rex nuptias Petri filii, & Iohannæ Nauarræ regis filiæ constitutas iureiurando confirmat. Dos à parentibus filiæ dicta est C. M. librarum: eorum nummorum qui Sanctietes appellantur: qui nummus Turonẽsium librarum lege appẽdebatur. Castella vtrimq; & arces veluti obsides traduntur. Cum ea dos dicta esset, cautum, vt LX. tantum millia dissoluantur.

Iohannes Emmanuelis F. Castelfaubio, ad ipsa Valentini regni confinia, Regem affinem conuenit: quorum cõgressui Leonora Regina interfuit. Artioribus fœderibus obstringuntur: paciscunturque vt Iohannis filia Ferdinando Regis F. nubat. Rex principatus Vilienæ titulo Iohannem donat: decernitq; vti Viliena, & alia oppida Vilienæ contributa, quæ Valentini regni finibus continebantur, & eorum ditio Principatus nomine cẽseantur. Non. Mart. eo in oppido, eius honoris Iohanni, posterisq; eius priuilegium irrogatur. Excipit Rex, ne nummus in ea ditione excudatur, iacteturve.

Vetustis monumentis traditur, Iacobum Regis fratrem, qui hereditarium Regni ius abrogarat, hoc anno, Iulio mense Tarracone vita functum.

A. D. XV. K. Sept. ad Populum vicum moritur Iohannes Patriarcha Alexandrinus, Archiepiscopus Tarraconensis Regis frater: vir insigni pietate, sanctitate, summaque sacrorum librorum litteratura præditus. Corpus Tarraconem defertur: & D. Augustini festo die sepelitur. Huic Antistiti vere magno, apud posteros maximæ gloriæ fuit: quod cœnobium monachis Carthusiensibus ab Alfonso Rege anno Domini MCLXVII in paupertatis patientia dicatum, ornatumq; & à Petro eius F. Scalæ Dei nomine indito, & Iacobo nepote Regibus, honoribus, & præmiis amplissimis decoratum, & ædem continentem ample, magnificeque exornarit. Ex eo enim cœnobio in solitudine, & sacro quodam recessu, ad Cosetanorum, & Ilergaonum confinia sito, quasi cœlesti cœtu, sacræ religionis fontes hausere ceteri Hispaniarum conuentus: qui eisdem sacris institutis se addixerant: & ad similem laudem, supra quadringentesimum annum sunt propagati.

A. D. III. K. Sept. Burgis nascitur Petrus Castellæ Regis F. fax quædam funesta Hispaniarum: vt aliqui obfirmauerint, quod à Petro Aragonum Rege eius inimico proditum accepimus, non ex Rege Alfonso procreatum: sed à Regina Maria, quę liberos ex sese non pareret, propter fœcundũ Leonoræ Nunnię Guzmanæ pellicatũ, fuisse suppositum.

Leonora Regina intimo in priuignum odio, siue metu concitata, Attecæ Alfonsum Regem fratrem conuenit: Iacobus, & Petrus Exericæ fratres, se Reginæ opitulaturos, qui à Petri amicitia, eius causa se remouerant, pollicentur. Priuignus, vt erat æstuantis, & flagrantis animi, in sui iuris, commodique iacturam conuentum videns, ægre se tenet, quin viuo patre, de regio iure, armis decernat.

Oriarum familiæ, qui Sardiniam incolunt, & à Rege defecerant, reliquique Genuenses bellum in Sardinia permouent. Cum ipsi nullo duce, communiter bellum gererent, & pararent, Quirræ castellum armatis septum, & natura munitum, atq; in ora maritima situm adoriuntur: cui regio ea omnis paret quam Barbariam vocant: totiusque Caralitani regni propugnaculum erat. Sed cum is labor frustra esset susceptus: quingenti equites agrum Galluritanum incurrentes, Terramnouam vi expugnant, Maritima oppida, ex Olbiæ vetustæ vrbis reliquiis constructa, quæ aliquando florens, potensque nunc ita diruta iacet, funditusque deleta, vt vix ipsa vestigia appareant, circumcirca depopulantur.

Iohannes F. Regi ex Leonora Regina nascitur.

1373. 1335

Fredericus Rex Iohanne Pont. Max. vita functo, Episcopus omnes regni Siciliæ, & viros dignitate, religione, atq; doctrina præstantes vnum in locum coactos consulit: an sacro interdicto parendum esset. Communi consensu decernunt, tolli debere: q; summus Põtifex moriturus exectationes omnes, atq; interdicta, quę à se ꝓmulgata fuerãt, cõsulto resci-

fecidisset. Ingenti animorum alacritate, & lætitia Id. Ian. pie, sanctèque à Siculis rebus sacris opera datur. Sed Benedictus XII. qui in Iohannis locum suffectus est, execrationes easdem, atque interdicta in Baioarium, & eius fautores, & assectatores, vti in Catholicæ Ecclesiæ hostes redintegrat.

AERA NAT. CHR.

Ingrauescente indies Regis morbo, Fuxensis Comes, interuentu Balearici Regis, & Petri Regis fratris, qui Fuxensis erat affinis Regem commonenet, quod tempus monebat, veterno enim Rex conficiebatur, de testamento videat: & sibi de Vrgellitano comitatu caueat: satisfaciatque: nam eam ditionem Fuxensis iure repetit. Rex congressum Fuxensis summe exoptat: quod veretur, ne Rogerio Cõuenate adiuncto, externo milite Vrgel-10 litanam ditionem inuadat.

Mense Februario Rex Valentia Raimundum Berengarium fratrem ad Benedictum Pont. M. oratorem mittit: de potestate supremi iuris regni Sardiniæ, & Corsicæ, fidelitatis sacramento Ecclesiæ sanciendo: & census remittendi causa. Sumptus enim bellici ob defectionem Oriarum, & Genuensium in propugnanda Sardinia, & Corsica, regiis thesauris sustineri non poterant. Iure se id postulare Rex confirmat: quod Bonifacii decreto Iudex Arborensis, Oriarum familiæ, Marchiones Malaspinę, & Donorat ci Comites, præter eos Aragonenses, & Catalanos, quorum fructui plurima oppida fuerant condonata, Sardinia omni potirentur: & regiæ ditioni mansserant reliqui Caralitani, Ecclesienses, Sacerenses, & eæ arces quæ Pisanorum iuris, atq; ditionis fuerant. Regio enim quæ 20 Banahyra vocabatur, inculta, atq; horrida nõdum nostrorum armis domita fuerat: quod aspera esset, & montosa. Neq; regia vect galiã XXXVI. M. librarum, nummorum Alfonsinorum pluris erant: quæ bellici sumptus longe superant.

Petrus Alfonsi Portugalliæ Regis F. Blancæ sponsæ, Mariæ Aragonum Regis sororis filiæ nuntium remittit: quod vecordi, atq; amenti ingenio esset. Constantiam Iohannis Emmanuelis F. Blancæ consobrinam in matrimonium postea duxit.

Iacobus Exerica, & coniugio, & stirpe regiæ domui coniunctus è vita excedit. Is, vti supra memorauimus, Mariam Reginam, Roberti Regis sororem, quæ Sanctio Balearico Rege defuncto vidua manserat, vxorẽ duxerat. Cum procax ea, & temeraria mulier, non matrimonii consortione, sed sceleris societate alterius se contubernio adiungeret, Rex 30 impudentiam eius cohibet: & ad fratrem deduci imperat.

Henricus Guliacus regni Nauarræ procurator bellum in finitimos Guipuzcoanos infert. Petrus Regis F. Nauarro quingentorum equitum auxilia subsidio præmittit: quibus Michaël Gurrea ex Aragoniæ proceribus longe ætate prouectus, præficitur. Michael Peresius Zapata CC. equitum ductor in primis fortis, ac strenuus Nauarrorum cohortibus aliquot adiunctis, cum Castellanos fines incurrisset ad Tudelam certamen cõmittit. Hostes superiores discedunt. Nostris fusis, ac fugatis Zapata in hostium potestatem deuenit.

Iohannes Claramontius Modicensis Comes rebellione facta, à Frederici Regis causa desciscens, Roberti classi præficitur: & Siciliæ oras depopulatur. Raimundo Peralta XVI. longarum nauium Catalanarum pręfecto Drepanitanum portum tenente, & in Sar-40 diniam nauigaturo, ea regio ab incursione hostium liberatur.

Sarraceni Meningis insulæ, qui Frederico Regi paruerant, XII. longarum nauium Genuensium, & III. Roberti Regis appulsu arma capiunt: propugnatoribus ad vnum interfectis, Sarraceni arce potiuntur.

A.D.II. Non. Iun. Rex in Valentina arce cum Abulhaceno Abencomixa, & Paschali Cirera legatis Iuceffij Granatensis Regis, iisdem conditionibus pacem, indutiasque paciscitur, quibus à Rege Castellæ depactæ fuerant. Publicæ rei causa Granatam Raimundus Boilius, & Guilielmus Augustinus legantur.

Leonora Regina facinus adorta, Verdegium, & Sometium Aragonię castella, in ipsis regnorum confiniis sita, Regi fratri tradere parat: vt facillimos aditus ad fratrem sibi pa-50 tefaciat. Petrus priuignus, qui attente insidiatur, & omnia nouercæ cõsilia obseruat, Idib. Ian. operam dat, vt præsidiis firmentur. Eodem temporis interuallo, Rege animam agẽte, Regina Barcinone se in fugam conferens, traiecto Sicori amne Fragę substitit. Arces, oppidaq; filiorum Ferdinandi, & Iohannis præsidiis, munitionibusque obstrui imperat.

1374. 1336

Rex ægra, & diuturna valętudine conflictatus, A.D.IX.K. Febr. Barcinone regiis in ædibus Mercurii die hora matutina decedit. In cœnobio fratrum Minorum eiusdem vrbis sepelitur: cum sepulturæ locum in Ilerdensi cœnobio eiusdem instituti sibi delegisset.

Paucis ante obitum Regis intermissis diebus, nuptiæ Iacobi eius F. & Cæciliæ Conuenatum Comitis, & Mathæ eius vxoris F. sunt depactæ. Raimundus Peralta regiarum classiũ præfectus, eã ob causam in Galliã legatur. Petrus F. regium nomen statim vsurpat.

AERA. NAT. CHR.

PETRVS IV. ARAGONVM XIX. REX.

A. D. VI. K. Febr. Rex iustis paterno funeri nondum indictis, Cæsaraugustæ magna cum inuidia noui principatus, cuius hoc primum specimẽ edebatur, Ferrerium Apiliam Iacobi fratris nutricium præmittit, qui Reginam, quę viuente adhuc Rege Barcinone excesserat, in Castellam properantem, & ingentes thesauros, vti ferebant, secum auehentem anteuertat. Ea vero nimia festinatione montes transgressa, Dertosa Hiberum traiiciens Turolium, atque Albarrazinium contendens Burgensi Episcopo, & Petro Exerica comitantibus in Carpetanos emigrans priuigni manus euasit. Hinc non simultas modo, sed apertum bellum inter Alfonsum, & Petrum Reges suscipitur. 10

Arcis Setabitanæ præsidium, quod Reginæ nomine occupatum fuerat, Regi deditur.

Ciuitates Cataloniæ Regem commonent, priusquam de more regiis insignibus ornatus coronam suscipiat, Barcinonem adeat: instituta, atque vsus principatus iureiurando sanciat. Contra vero Aragoniæ proceres coiere, ne qua ex summa indignitate labes regni dignitati aspergeretur: si in ea rerum celebritate, & decore Catalani Aragoniis anteferrentur. In eo potissimum enituntur, & summo cum studio instant Iacobus Comes Vrgellitanus Regis frater, Simon Gurrea Abbas Montaragonius, Iohannes Simenius Vrrea, qui Biotensium dominabatur, Petrus Cornelius suo, & Simonis Cornelii patris nomine, Lupus Luna qui Segorbiensem ditionem obtinuerat, Atho Focius, Raimundus 20 Peralta, Raimundus, & Thomas Cornelii Simonis Cornelii filii, Gonzaluus Diazius Arenosius, Philippus Castrensis, Iohannes Ferdinandius Luna: quibus se adiunxerant ex domesticis regiis viri genere, & dignitate præstantes Gombaldus Tramacetius, Thomas Peresius Focius, Simon Peresius Pina, Sanctius Peresius Pomarius, Lupus Gurrea maior, Michaël Gurrea, qui S. Encratis oppidi dominabatur, Garcias Ferdinandius Castrensis, & Garcias Lorizius: & aliquot primarii ex Cæsaraugustanis ciuibus. A. D. XVI. K. Apr. obtestantur, vti primo quoque tempore à Rege Aragoniæ leges sanciantur, atque irrogentur. Maxima de re deliberanti placuit regiis insignibus primum decorari. Petrus, & Raimundus Berengarius patrui, Regi dignitate proximi ægre id ferentes, & Arnaldus Cescomius Tarraconensis Antistes Cæsaraugusta excedunt: neque ex proceribus Cata- 30 lanis celebritati regi decoris adfuit quispiam præter Othonem Moncadam, & Raimundum Peraltam. Mox publico in conuentu leges iureiurando sanciuntur.

Dominica die, quæ resurrectionis Domini diem festũ subsecuta est, Cæsaraugustæ in Saluatoris maxima æde Rex dignitatis regiæ, potestatisque insignibus, magno apparatus splendore decoratur, coronaturque. Ludos Rex magnificentissimos apparauerat: sic, vt nemo ex superioribus principibus sumptuosiores populari lætitia ediderit. Ouans ex æde maxima in Regiam funali equo vectus muneribus, & congiariis, epulisque publicis regni ordines, & cunctum populum deliniuit. Ferunt Robertum Regem peritos cœlestium admouisse, qui penitus siderum motus dimensi, eorum positus, ac spatia perscrutarentur: quibus Regi diadema imponeretur: vt properum, tardumve regni finem conie- 40 ctando eliceret: sic enim est traditum.

Calatrauensis militiæ præfecti aliquot, à Magistro, qui ei ordini præpositus erat, secedentes cum Garcia Lupiq Magistro, cui eius ordinis conuentus magistratũ abrogarat, ex Oretanis Alcanicium perfugerant: & iis, qui eo in loco commorabantur, eiusdem instituti adiuncti in Garcię Lupii demortui locum Alfonsum Perezium Taurinum Magistrũ deligunt: & in secessione plures annos permanent.

A. D. IV. Id. Iun. Ilerdæ in arce regia leges constitutiones, & scita Barcinonensia, & priuilegia à Rege Catalonis sanciuntur: atque irrogantur: neque donationes, aut assignationes a Rege patre ex A. D. XIII. K. Sept. factas, ratas habet. Ea re constituta Catalani more, in regis verba fidei sacramento adiguntur. 50

Iohannes Emmanuelis F. fœdere cum Alfonso Portugalliæ Rege inito, bellum Castellæ Regi illaturus, quod filiæ Constantiæ conditionem repudiasset, amicitiæ societate, & pactionum complexione Aragonum Regi se addicit: mutuoque fœderis vinculo adiũguntur. Id. Mai Cæsaraugustæ Rex principatum Vilienæ, qui regni sui finibus continebatur, Iohanni confirmat. Eo fœdere, quod Iohannis præpotentis viri longe paterent vires, & dominatus in Castella late esset effusus, Rex aduersus Alfonsum Regem, & Reginam nouercam, suas vires satis muniri existimat.

Prosperæ ea tempestate res in Sardinia multæ consecutæ sunt. Azo, & Iohannes Opicini filii Malaspinæ Marchiones, Donoratici Comites, & ciuitas Pisanorum, cui aliquot in ea

in ea insula oppida, omni propugnaculorum vi disiecta, neq; munita parebant, Petrusq; Arborensis Iudex, & Marianus, & Iohannes fratres Regi obsequuntur. Oriæ ad Ardenam à Raimundo Cardona cæduntur. Adhæc Pont. Max. Francorum, & Siciliæ Reges, Stephano Columna internuncio nituntur, vt compositis, & constitutis conditionibus Oriæ qui à Rege defecerant, pacificentur: Regiq; pareant.

Pax cum Francorum, & Balearium Rege, & Genuensi ciuitate conficitur: Cassani, & Galeoti Oriarum filiis: aliisq;, qui obsides traditi erant, à Rege dimissis. Oriæ sub specie infidæ pacis, quieti tamdiu manent, dum intestinis seditionibus distrahuntur. Quod vi, & impressione Rex nouercam euertere studet, & regni initia inde ducerentur, Castellæ Regis legati Mendius Lupius Toletanus, & Iohannes Ruizius Gaona de pluribus iniuriis Reginæ, & eius filiis illatis, repetitis rebus graues querelas iaciunt.

Alfonsus Portugalliæ Rex Alfonso Regi genero bellum indicit: quod Mariam F. quæ in eius manum conuenerat, & in matrimonium ducta fuerat, repudiaret: atq; ei nuntium remittere vellet. Fama enim percrebuerat eo tẽpore, quo regiis insignibus Burgis adornari summa celebritate constituerat, de ducenda Leonora Nunnia Guzmana concubina, & coronanda deliberasse: & ab eo consilio destitisse, quod id temporis Maria vxor prægnans fieret.

Iohannes Emmanuelis F. à dominatu, atque ditione Castellæ Regis testimonii denuntiatione se asserit. Ex tabulæ A. D. XIX. K. Sept. in arce regia Valentina Regi proferuntur.

Rex aduersus Petrum Exericam summa vi bellum gerit. In oppida eius, atque arces inuadit: quod Reginæ Leonoræ omnes suas opes, auxiliumq; detulisset. Didacus Lupius Pharensis, Iohannes Martinius Leua, Lupus Didacius Rogius, & alii ex domesticis Regis Castellæ proceres magno equitatu, atq; peditatu, quem, vti Exericæ subuenirent, coegerant, bellum Regi inferunt. Exerica Setabitanis finibus Engueram vsque, suas copias in expeditionem educit.

Anetensi in arce diœcesis Carnutensis, quo in oppido Philippus Rex Nauarræ, & Iohanna eius vxor resederant, Epiphaniæ festo die sponsalia Regis Petri, & Mariæ Nauarræ Regis F. contrahuntur: cum antea cum Iohanna natu maxima filia depacta fuissent. Fidem suam obstringunt, omni opera curaturos, vti Nauarræ regni ordines spondeant, demortua Nauarræ Regina ad quam regni iura peruenerant, liberis virili prole non superstitibus, in Mariæ verba se fidei sacramento adacturos: & eorum liberos in parentum locum successuros. Iohanna postea nubet Vicecomiti Rhotomagensi: & Blanca natu minima Philippo Valesio Francorum Regi adiungitur: ex qua prognata est Iohanna quæ Iohanni Gerundensi Duci Petri Regis F. primigenio nupsit. Dos eadem LX. M. librarum dicitur: quæ sorori Iohannæ dicta fuerat. Rex fœdus cum socero icit: vt sibi mutuo opitulentur.

A. D. VII. Id. Ian. Bernardus Villaragutius, Arnaldus Morera, & Azbertus Galiaza Valentiæ à Rege ad Benedictum Pont. Max. leguntur: qui iura regni Sardiniæ & Corsicæ Ecclesiæ addicta, regio nomine summo Pontifici sanciunt.

Bonifacius Nouellus Donoratici Comes dux Copiarum militarium, & custodiæ vrbis Pisarum Regi fidem suam præstat, eorum oppidorum causa, quæ in Sardiniæ regno à Rege possidet.

Beltraminus electus Episcopus Theatinus, & Henricus Astensis sacri palatii Auditor Pontificiarum causarum, nuntii Apostolici ad Regem mittuntur: de bello amouendo quod Castellæ Rex, sororis Reginæ causa inferre parat.

A. D. VII K. Iul. Fredericus Rex LXV. annum agens, morbo oppressus, morti appropinquans Paternione Catanam proficiscitur. Iter faciens in ædicula D. Iohannis Hierosolymitani moritur: longe omnium in re bellica princeps: virtutumq; Rege dignarum præstantia excellens: & omnis laudis genere præclarissimus. Cum Barcinonem corpus deferendum decreuisset, iuxta matris, & fratris, Alfonsi sepulchra sepeliendum: Catanæ in æde maxima sepelitur. Petrum regni heredem, ditione Apuliæ, & Campaniæ principatu adiunctis instituit. Athenarum, & Neopatriæ ditiones, quas Ducatus vocat, Guilielmo filio attribuit.

PETRVS II. SICILIÆ REX.

Cum Alfonsus Castellæ Rex potius ostentaret, quam gereret bellum, & Aragonius Darocæ, exacto Iulio in A. D. XIII. K. Decemb. veluti hostibus oppositus substitisset, omnem contentionem, quæ cum Regina, & Exerica intercesserat, Petro patruo Ripacurciæ Comiti, & Iohanni Emmanuelis F. dirimendam remittit.

ABRA. NAT. CHR.

Albuhacenius, Bellamarinius Maurusiorum, & Tremecensis Rex, qui in Mauritaniis ad summum barbararum gentium imperium peruaserat, nec Africano regno contentus, Hispaniæ regnis, angusto freto diremptæ imminet, cuius tam late terra marique præpotentis imperium patet, vt ad vniuersas Africæ nationes Babyloniæ Soldano præferretur, ingentes copias, fretum transmissurus comparat. Abomelichius eius F. cum Algeziram Gibraltarumq; præsidiis contineret, Baream oppidum ditionis Granatensis vi expugnat. Valentino regno id bellum, propter propinquitatem inferri, Rex veritus, quod ex Contestanorum, Ædetanorumq; regiones à dedititiis Mauris incolerentur, vires omnes suas in eam expeditionem intendit. xxx. actuariæ naues adornantur: quæ ex regio, & Balearico delectu conficiuntur: quibus à Rege Gaufredus Gilabertus Cruillias præficitur: quod Raimundus Peralta Siculi Regis auspiciis classem duceret.

Simon Luna Toletanus Antistes moritur: & in eius locum Egidius Aluarus Albornozius cognatione ei adiunctus, matre enim Theresia Luna genitus erat, sufficitur.

Peregrinus Anzanus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

1376. 1338 Cum Rex Valentiæ sacrum natiuitatis Domini diem celebrasset, Guilielmus Orgolius, & Bernardus Petraleuada Prædicatorum instituti, ab Eduardo III. Angliæ Rege legati, vetustorum fœderum commonent: quæ reintegrari expetunt. Quod bellum à Philippo Francorum Rege aduersus Eduardum permotum esset, eius belli Regem participem, socium, & adiutorem exposcunt. Sed turbatis domi rebus, neutrã in partem mouetur: & A.D.III. Id. Febr. Garciam Lorizium ad Francum pacificatoria legatione mittit: si qua induciarum inter eos principes spes esset.

A.D.II. Non. Febr. Catanæ nascitur Ludouicus Petri Siciliæ Regis F.

Febr. mensis fine Rex Auenionem ad summum Pont. legat Sanctium Lopesium Aierbium ex ordine Minorum virum religione insignem: qui sacræ confessioni Regi adsidet: & Tarraconensi Ecclesiæ postea præficitur. Is operam dat, vti pacto Mariæ Nauarræ Regis F. matrimonio, Rex sanctione ea canonica soluatur, quæ propinquos, & affines matrimonio adiungi vetat. Exposcit pręterea Magistri, à societate Calatrauensi Alcanicii creati electionem iussam, ratam, atq; firmam habeat. Sed ea res impetrari nequit: quod partium factione concitati Alcanicienses, contra eius ordinis instituta Magistrum sibi delegissent: & diutina ea seditio inter Calatrauenses socios viguit.

Martio mense Rex Barcinone Petro Ruizio Azagræ Villæ felicis domino in mandatis dat, vt controuersias finium componat. Is Conchæ Castellæ Regem conueniens, qui A.D.X.K. Iun. in eã vrbẽ aduenerat, de fœdere aduersus Mauros ineundo paciscitur.

Iulio mense Maria Regina Alauonam ingreditur: Philippo Cabilonensi Episcopo patruo, & aliis proceribus viris comitata. Cũ eo in oppido valetudinis curatione attineretur, sollemnia nuptiarum celebrantur A.D. IIX. K. Aug.

Intemeliorum & Antiochenorum familiarum factiones ductoribus Francisco Intemelio Comite, & Comite Frederico Antiocheno rempublicam Siciliensem armis cõmouent: atque perturbant. Claramontii & Palicii eis adiuncti aduersus Petrum Regem, belli faciendi causa, cum Roberto Rege consentiunt.

Carolus Atrebatensis, Sanseuerini, & Carinulę Comites, Comes Fredericus Antiochenus, & Aldoinus Francisci Intemelii Comitis F. classis Roberti Regis ductores Sicilienses oras incurrentes, Rochellæ statione, A.D.V. Id. Mai copias exponunt. Tertio die Golisanũ, Grateriũ, Brucatũ, & Montis S. Angeli castellũ Neapolitano Regi traduntur. L. nauium actuariarum, quas Taridas vocant, ea classis erat. Atrebatensis Neapolim regressus, A.D. XIII. K. Iul. Mylas denuo traiiciens, ea statione DCCC. equites exponit.

A.D. XI. K. Sept. Thermę Roberti Regis ductoribus deduntur: quibus magna Siciliæ parte diuexata, atq; direpta, in Campaniæ litora reuersis, Graterium, Golisanum, & Brucatum Petro Siciliæ Regi deduntur.

Ea ipsa die, qua arces hostibus tradebantur, Guilielmus Petri Regis frater Dux Athenarum, & Neopatriæ, cuius præcipue virtute, atque consiliis Siculi regni fundamenta constituebantur, è vita excedit.

Tertio Siciliæ regnum sacris interdicitur.

Rex Marianum Petri Arborensis Iudicis fratrem, tituli Gothiani comitatus Sardoę ditionis splendore cohonestat.

Res in Sardinia suspensæ, & incertæ obscura spe pacis, aut belli timore vacillant. His præsidiis respublica fulta erat, quod arces Caralitana Aquæ frigidæ, Ioiosaguardensis, Quirrensis, Castelliorgullosi, Gallicelliensis Castelpedresiensis, Fabensis ad Olbiensem tra-

trastum, Osoliensis, Sacerensis, Sorritanumq; propugnaculum, cui Bastidæ nomen im posuerant, à nostris tenerentur. Omni prouinciæ Raimundus Ribellias præsidet: arci tamen Caralitanæ Iacobus Aragonius Iacobi Regis F. præfectus fuerat, quæ tanquam cõmune nostrorum receptaculum communita: & obstructa erat. Neq; tam nostrorum vigilantia, aut virtute res sustentantur, quam ciuilibus dissensionibus Genuensium: & discordia, quæ inter Oriarum familias flagrat. Malaspinæ suis etiam seditionibus scinduntur. Donoratici Comites, Damianus, Barnabas, & Brancaleo Oriæ in regia fide se permansuros pollicentur: & spes iniecta est Bernardi Boxadosii legati interuentu, in rerum nouandarum metu perutilem eorum operam, & fidelitatem futuram.

10 A. D. XIII. K. Sept. Cæsaraugustæ Rex Michaelem Lehetium ad Alfonsum Portugalliæ Regem, in summo Africani belli terrore, & tumultu, vetustorum fœderum confirmandorum causa delegat.

Rex Valentiam profectus militares ordines, manusque recenset: præsidiaque mediterranea Pinnaguilæ, Madronæ, Castallę, Pinnacadelli, Saxonæ, Guadalesti, Castelfauibii, Adamuzii, & oppidi, cui ad Pontem cognomen est inditum, firmantur.

Octobri mense Petrus Ripacurciæ Comes, Regis patruus in Castellam ad Alfonsum Regem legatur: concordiæ initæ cum Regina nouerca firmandæ causa. Madriti conditionibus modum finiuit. Dotalia vectigalia ciuitatum Oscæ, Calataiubii, Setabis, Castellionis, Moreliç, Moruiedri, Algezıræ, Momblanchi, & Tarragæ à Rege marito constituta

20 restituuntur. Regina Valentiam remigrat.

Madriti, de consilii sententia Iohannes Emmanuelis F. Iohannes Nunnius Larensis, Iohannes Alfonsi F. qui Iohannis Sanctii Regis fratris nepos erat, Egidius Aluari Albornozius Toletanus Antistes, Gonzaluus Martinius Ouiedus Alcantarensis militiæ Magister, qui Castellani regni consiliorum summæ præsunt, ad fœderum pactionem cum Gõzaluo Garcia, & Lupo Perezio Fontecia Valentino Decano, & Archidiacono Burgensi Regis legatis, quos eam ob causam, A. D. III. Non. Apr. Valentiæ legauerat, deueniunt. Constituitur, vti classes regiæ maritimam oram ad fretum vsque, ab excursionibus Maurusiorum tueantur: & eorum appulsus, atque transmissiones reprimant: atque coërceant: stationes, litoraque omnia, & portus fretenses longe, lateque classibus occupent. Arago-

30 niæ classi, & imperio maritimo Gilabertus Cruilias præficitur. Rex, omni bello in Bastulorum regionem ad traiectum, aduersus Mauros compulso, Setabi sistit: præsidia firmat: & regni proceres eis præficit. Cocentainæ Alfonsum Rogerium Lauriam Petri Exericæ fratrem, Gonzaluum Garciam Moxenti, Bernardum Villaragutium Albaidæ, Olphum Prochytam Lucenti, Franciscum Carrozium Oliuæ, Petrum Zapatam Thoi, Arnaldum, & Mathæum Lanzolios Villælongę, Bernardum Boxadosium Ondaræ, Iohannem Ruizium Coreliam regni finibus præesse imperat: Vitalem, & Raimundum Villanouas Mensæ, & Popi: Petrum Scribam Arnaldi F. Rafali. Hi delecti duces cum firmissimo copiarum robore rem bellicam administrant: quod in omnium rerum certamen sacro bello suscepto, deueniendum esse omnes arbitrarentur.

1337. 1339.

40 Condicio ea status Aragonii regni fuit, & communium rerum in sacro obeundo bello inclinatio eo reciderat, quando intestinæ discordię, & nouercalia dissidia sedata videbantur, & restincta, nec reliquus, nisi impius, & transmarinus hostis appareret, vt fraterna odia excitarentur: exitialesque exitus haberent. Nam quod Iacobus Balearicus Rex, qui Constantiam Regis sororem duxerat, diem de die ducendo, Regi iura regia, potestatemque supremam iurisiurandi religione sancire, in cursu bonorum consiliorum cunctaretur, tergiuersareturque, & nihil ab eo longius abesse videretur, quam ea iura agnoscere, quæ patruus, auusque non distulerant, sancire, & ipse Alfonso, & Iacobo Regibus stabiliuerat, pæne inuitus, & recusans Barcinone, A. D. VI. K. Aug. se pacta conuenta obseruaturum, genibus Regis aduolutus, conceptis verbis adiurat: seque in Balearico re-

50 gno, & insularum adiacentium, & Ruscinonensi, & Ceretana ditione, atq; Omeladesia, & Carladesia continentiumq; oppidorũ, & Mompellerii dominatu, honorario, & precario imperio defungi contestatur. Scribendæ sponsioni adfuere Petrus, & Raimundus Berengarius Regis patrui, Iacobus Vrgellitanus Comes, & Vicecomes Agerensis Regis frater, Arnaldus Cescomius Tarraconensis Antistes, Ferrarius Barcinonensis, & Helenensis Episcopi, Raimundus Emporitanus Hierosolymitani ordinis Præfectus, Petrus Fenolletius Insulanus, Bernardus Capreriensis, & Iohannes Sous Ebolensis Vicecomites, Berengarius Villaragutius, Bernardus Sous, Pontius Lupianus domesticis Regis rebus Præfectus, Arnaldus Lordatius pro Cancellario Regis Balearið, Bernardus Boxadosius, Petrus Mompahonius, Raimundus Boilius regius Quæstor, Lupus Gurrea

ianitoribus regiis Præfectus, Iohannes Ferdinandius Munionius, & Dominicus Tarba, qui pro Cancellario Regis munus obeunt: & Iacobus S. Clementis, Gulielmus Naiarensis, Simon Olzetus, & Bernardus Rouira consiliarii Barcinonenses. Excipiuntur iura Episcopi, & Ecclesiæ Magalonensis. Iacobus ea se deminutione multari existimans incredibili dolore, & ira exardescens, quasi de suo iure, Regis iniquitate, & iniuria decidisset, Perpinianum reuertit.

Iulio mense Barcinone, cū Archiepiscopus Tarraconēsis, & omnes eius ꝓuinciæ Episcopi ꝓuinciali cōcilio adsiderēt, vt de subsidiis ecclesiasticis Regi cōferēdis deliberarēt, Regeique, & Aragonum, & Balearium Reginæ, & Elicsendis Regina vidua, Cardinalis Rhodensis Hispaniarum à sede Apostolica legatus, Petrus, & Raimundus Berengarius Regis patrui, Iacobus Vrgellitanus Comes, & Ferdinandus Balearici Regis frater germanus in ea celebritate comparerent: corpus S. Eulaliæ sacra pompa, sollemniq; religione, sub maxima ara, in sanctius sepulchrum transfertur, conditurque. 10

Barcinone Rex Ilerdam proficiscitur: & in ea vrbe Iolantem amitam, quæ Philippo Romaniæ Principi, Despotum vocabat, Philippi Tarentini Principis, Regis Roberti fratris filio primo nupserat, Lupo Lunæ Segorbiensis ditionis domino, homini nobilissimo, & potentissimo, regio genere orto, & disciplinis regiis educato collocat. Is namque, ex quo Artallus pater, fraterque Artallus natu maior in Sardinia, expeditione bellica obita mortem obierant, ab Iacobo, & Alfonso Regibus, eodem cultu, atque liberi regii domi altus, habitusque est. Harum nuptiarum adiunctio plena concordiæ fuit. Nam cum Petrus Ripacurciç Comes Iolantis frater, & Petrus Luna Cæsaraugustanus Antistes Lupi patruus animo, & voluntate partibusque, de summa regni administratione, & curatione rerum, cum Rex ex pueris vix excessisset, dissiderent, quam maxime ea coniunctione ad beniuolentiam conciliantur. 20

Rex comitatu Petri patrui, & Tarraconensis Archiepiscopi, Iohannis Simonii Vrreæ, qui Biotensium ditionis dominabatur, & Petri Queralti, & aliorum procerum, vt Pontificem Maximum inuisat, Auenionem contendit. D. Martini festo die, Tarrascone egressus, ad Druentiæ transitum à XXII. Cardinalibus excipitur: & Balearico Rege comitatus Neapolioni collegii Decano, ex Vrsinorum gente, & Conuenari Cardinalibus medius interiectus regio apparatu vrbem introiit. Postero die, dum per vrbem regia pompa transuehitur, insolenti ministerio stratoris, qui funali equo Balearici Regis præit, ira commotus, paulum afuit quin in ipsum Regem affinem gladium vibrarit: vt series futuri in Balearicum exitii iam oriretur. In sequenti die Pontifici Max. iura regni Sardiniæ: & Corsicæ sacramento recipit, atque sancit. Quod summum Pontificem in se ingratum esset expertus, neque in postulatis à se interpositis, benigne sibi ab eo esset factum, eodem die Villanouam regreditur. 30

Petrus Regis patruus rerum diuinarum contemplationi deditus, cuius vita iam diu à splendore populari, & ambitione remota erat, paulatim à consuetudine rerum publicarum abstrahitur: & Nicolaus Ianuilla Gallus summæ potentiæ vir, qui in Bruttiis Comitatui Terrenouæ dominabatur, & Margaritam Rogerii Lauriæ F. in matrimonium duxerat, summæ consiliorum à Rege admouetur. 40

Iunio mense Gaufredus Marzanus Scylacii Comes classis Regis Roberti præfectus quæ XXV. actuariarum erat nauium, & vnius onerariæ viris, armisque apprime instructæ in Æolias insulas transmittens, Liparim vrbem oppugnat: & in Nouembrem mensem circumsidet. Petrus Siciliæ Rex vix vnius, & viginti nauium longarum classem Catalanorum, & Genuensium militum conficiens, Iohannem Claramontium Modicæ Comitem, Imperii Germanici Marescallum, qui Petri sororem duxerat, & Orlandum Aragonium fratrem Liparæis subsidio mittit. Cum commeatus, & integra militum manus sauciorum loco summitti possent, obsessi desperata, & inaudita animorum obstinatione subsidiariam opem reiiciunt: nisi obsidione omnino liberentur: & hostes insula auertātur. Siculi desperatione eorum commoti, pares se esse hostibus posse, nimium confidētes, dum præsidio obsessis, vt essent, citati feruntur, simul est concursum, ingens fuit cum hoste certamen: Siculique profligati, atque deuicti internecione cæduntur. A. D. X. K. Dec. pugnatum memoriç proditur. Cum Marzanus Neapolim transmitteret, subitoque tempestates maximæ essent ortæ, VII. Siculis nauibus ab hoste interceptis, in Siciliam appulsis, & vna Pisas traiecta nautæ, vectoresque ad II. M. liberantur. Claramontius, & Orlandus, reliquique proceres capti Neapolitanis arcibus, & Nuceriæ, Calabrisque Castellis, & Narbonensis prouinciç custodiis traduntur. 50

Castellæ Rex Hispali exercitu coacto Rodensibus finibus, Arcidionensibus, & Antiquariis

quariis hostiles Maurorum regiones circumcirca depopulatur: & primariis ductoribus Iohanne Emmanuele, Egidio Albornozio Toletano Antistite, Alfonso Mendio Guzmano ordinis S. Iacobi Magistro, Leonoræ Nunniæ, quæ Regi in concubinæ locum ducebatur, penes q̃ omnis potestas erat fratre germano, Iohanne Nunnio Larensi, Iohanne Alfonso Alburquerquio, magna propinquitate Portugalliæ Regi coniuncto, Petro Ferdinandio Castrensi, Petro Pontio Legionensi, qui Marcienæ dominabatur: & Beatricem Petri Exericæ sororem in matrimonium duxerat, incendio, & incursionibus vastat. Cum Rex hiberna legatis, præfectisq; tradidisset, Abulmelichius Maurusiorum Regis F. Algeziris egressus VI. M. equitum turmis Xericiensem, Assidonensem, & Nebrissensem agrum incursat. Gonzaluus Martinius Ouiedus Alcantaræ Magister prædæ onustis obuiam procedens acie decertat. Hostes profligantur, & occidione cæduntur. Periit in eo prœlio Abulmelichius: clarissimaq; ea pugna multis sæculis fuit. Nullo enim vnquam prœlio fugæ minus hostium, nec plus cædis fuisse meminerant.

AERA. NAT. CHR.

K. Sept. Tauromenii nascitur Fredericus Petri Sicilię Regis F.

A. D. IIX. Id. Sept. Gaufredus Gilabertus Cruillias, cuius singularis opera omnibus bellis enituit, IIX. actuariis nauibus Septæ Mauritaniæ portum ad traiectum tenens, aliquot Maurusiorum actuarias deprimit, capitque. Ea classe maritimam eam oram incursionibus præteruectus, refertus spoliis, ingenti gloria parta, Algeziras reuertitur: quod gaudium duci neq; proprium neq; diuturnum fuit. Paucis enim intermissis diebus, dum naualia terrestribus certamina terrestria classicis miscentur, ne deseruisse victoriam, sed præripuisse videretur, cum ex classe naualibus copiis eductis, terrestri certamini se immiscuisset, sagitta ictus mortem occumbit. In eius locum, cum fretum nostri classibus occupauissent, regiæ classi præficitur Petrus Moncada Othonis F. Rogerii Lauriæ ex Constantia F. nepos: iuuenis patre, auoque, & vsu, exercitationeque militari insignis.

Rex Cæsaraugustæ festum Natiuitatis Domini diem celebrat.

1378. 1340

Iohanne Conuenæ Comite vita functo, Bernardi Conuenarum Comitis filio, Iacobus Vrgellitanus Comes Regis frater, actionẽ hereditariam intendit: q. Cæciliæ vxori successionis ius deuolutum esset: atque eam pro herede se gerere æquum videt: quæ soror Iohannis esset. Cęcilię causam Rex tuetur: interuentu Iohannis Normanniæ Ducis, Philippi Valesii Francorum Regis filii, Caroli Alanzonii Comitis Regis fratris, Ludouici Hispani Claramontii Comitis Alfonsi Castellæ exheredis filii: qui summæ consiliorum, rerum in Gallia gerendarum præsunt. Francus Petrum Raimundum Conuenatem, exclusa Cæcilia, in possessionem mittit.

Garcias Ferdinandius Castrensis præfectus Iustitiæ Aragonum. Huius à Iohanne Simenio Cerdano, qui eundem Magistratum gessit, facta mentio non est: sed Peregrino Anzano Peregrinum Oblitam in eo munere substituit.

Fredericus, Azo, & Iohannes Malaspinæ Marchiones Opizini Marchionis filii, qui Malaspinæ, & Villafrancæ, & aliorum oppidorum Ligustinę oræ dominabantur, ita inter se comparant, ditionesque omnes partiuntur, vt Iohanni Sardoæ hereditates cedant: qui cum Iohanne, & Morocllo consobrinis, Francisci, Opicini fratris, filiis de hereditaria successione decertat.

Genuensis, & Pisanorum senatus, & Luchinus Vicecomes, qui Mediolanensis dominatus, mortuo Azonę Vicecomite, is vnicam filiam reliquerat, potitur, vt nostros in Sardinia bello persequantur, mutuis fœderibus adiunguntur. Rebus nouis, & incertum quo vergerent, Arborenses ea tempestate, Iohannes Malaspinæ Marchio, & Donoratici Comites Regi obsequuntur. Missi qui fœdus in easdem leges renouarent, quibus pacem à Rege acceperant. Oriæ in quattuor factiones diuisi, graui partium contentione decertant. Sardiniæ à Rege Bernardus Boxadosius præficitur. Aleriensis Episcopus ab Hugone Cortingo, à Petra Allerata, & Lupo Cinercha Ornano Corsicæ primariis viris ad Regem missus legatus, de Corsica à Rege asserenda atque vindicanda, & regiis viribus in eam expeditionem intendendis commonet. Sed Rege eo bello implicito, quod Maurusiorum Rex Hispaniæ Regibus, collectis Africæ viribus commouet, ab ea molitione sibi omnino supersedendum censet.

PROELIVM TARTESSIVM.

Cum verò non vnius potentissimi Regis, aut Imperatoris, sed totius Africę regnorum

AERA NAT. CHR.

& prouinciarum bellum Hispaniæ Regibus immineret, & pæne repentino omnia plena hostium transmarinorum essent, ad LX. M. equitum, & CCCC. M. peditum fretum traiecisse commemorant, vt in vno, aut altero certamine ad exitum experiunda res esset, summa vi, nō Reges modo, sed vniuersi populi cooriuntur: vt nemo pro tā iusta causa, donec quidquā virium superesset, aut sibi, aut liberis, aut sanguini suo parcēdum, nedū fortunis existimaret; ac de suo quisq; militari munere ita defungitur, vt omnes corpora addicta, atq; operata reipublicæ præstent. Garcias Ferdinandius Barrosius ab Alfonso Rege Castellæ Barcinonem legatus, vt Aragonia classis expeditionem maturet, enititur. Petrus Moncada, & Galcerandus Marquetius XII. actuariis nauibus, & lembo, vt ad fretum præsto sint, prima nauigatione transmittunt. Equestres, pedestresq; nostrorum copiæ Regni Granatensis finibus opponuntur: & Setabi suas collocant Sanctius Aragonius Ampostę Præfectus, Alfonsus Peresius Calatrauensis Magister, Vitalis Villanoua Montalbani Pręfectus, Petrus Alquerius, qui Prioris S. Iohannis Cataloniæ vicem gerit: Petrus vero Thousius Montesanus Magister equitatum Montesę finibus educit: & Petrus Exerica, qui gubernationi Valentini regni, & exercitui imperator præpositus erat, castra Origuelanis & Alicantensibus finibus promouet: & VII. actuariæ naues nostrorum delectu institutæ Aragoniam classem consequuntur. A. D. IV. K. Dec. Alfonsi Castellæ, & Portugalliæ Reges prope Carteiam, Tartessum à Græcis dictam, ad fretum situm oppidum iuxta Salsum fluuium, maximo illo, præclarissimoque prœlio Abulhacenum Maurusiorum Regem, & Belamarinium, & Granatensem Reges deuincunt. Res memorabilis gesta est: & pæne cælestis. Sempiternis enim sæculorum ætatibus, diuina ope victoriam fuisse partam memorabitur Regis Castellæ in eo conflictu prope inaudita virtus enituit. CC. M. hostium cæsis, & ingenti gloria parta victoria incruenta fuit.

Rex sacri belli causam prætexens, vt militum animos spe prædæ deliniat, finibus Almeriensis regni bellum inferre minatur. Barcinone eo ipso tempore, Raimundum Cornelium, mox Valentiæ A. D. X. K. Ian. Sanctium Aragonium patruum, & Ferrerium Cannetium ad Benedictum Pontific. Maxim. decumarum ecclesiasticarum in tres annos conferendarum, & tributi Sardiniæ regni in quinquennium remittendi causa, oratores mittit.

1379. 1341

Valentiæ Rex festum natiuitatis Domini diem celebrat: & Castellæ Regi non de bene gesta modo, sed conseruata republica, internuntio Iohanne Scriba, ex consiliariis viro primario gratulatur.

Francorum, & Balearium Reges, de Mompellerii, & vicecomitatuum Omeladesii, & Carladesii ditione asserenda, cum eorum summum dominatum, potestatemque Francus sibi vindicaret, in magnam contentionem veniunt. Adhæc Francus earum ditionum arces, & propugnacula suis præsidiis occupat. Communi ea causa Balearicus antestatur, Aragoniumque commonet, vti sibi, si arma inferantur, opituletur. Magnam inde Rex turpitudinis, & auaritiæ labem sustinet: cum se, eo vinculo vinctum, atque obstrictum, indigna Rege fraude, exsoluit: & affinem Regem percellit. Eodem enim temporis momento Balearicum compellat, citatque: & Barcinone conuentibus agendis, pro instituto fœdere, sibi ab eo assideri imperat. Actionem præterea maiestatis intendit: quod nummi ab eo, in Ruscinonensi ditione excuderentur. Inde consilia futuri exitii in Balearicum Rex meditatur: seminaque sparguntur.

Multis eodem tempore, Regia familia Balearica infausti generis vexatur cōtumeliis: multis iniuriis iactatur. Hugo Cyprii Rex Ferdinandum generum, Balearici Regis fratrem bello persequitur: & interuentu legatorum regiorum res ad concordiam deducuntur. Sed adeo breui Ferdinandus vita defungitur, vt ferro, aut veneno è medio sublatum plures suspicentur.

Sanctius Aragonius Regis patruus, & Iohannes Ferdinandius Heredia de iure præfecturæ Ampostanæ armis inter se decertant. Heredia Azconensem, Mirabetanam, Hortanam, & Vldeconensem arces inuadit: occupatque. Rex veritus, ne Heredia Ferdinandi fratris Dertosani Marchionis partes tuendas susciperet, cui Rex aliquid calamitatis semper moliri, & struere destinarat, Herediam magni consilii virum ad sese allicit: & Sanctio Aragonio mortuo eam præfecturam adipiscitur.

Rege Alfonso bellum in Bastulis aduersus Mauros, magna contentione gerente, XX. actuariæ naues classis Aragoniæ, & IIX. Balearicæ freti Herculei angustias obsident: cum ex pacto conuento in Alfonsiana classe LVI. esse oporteret. Permansere tamen ex Hispaniensi delectu Alfonso Regi VII. & XX. Ligustinæ, quæ eius Regis stipendia mererent.

Guiliel-

Guilielmus Cerulionius Sardiniæ præfectus Brancaleonis Oriç partes armis tuetur. Is mortuo Barnaba fratre, à Cassano, & Nicolosio Cassani F. & Fabiano, & Damiano Cassani fratribus, & Morroello, ac Valerano, cum omnes ex Oria gente genus ducerent, bello exagitatur. ABRA. NAT. CHR.

Matthæus Palicius Noharæ Comes, quod cum Iohanne Athenarum, & Neopatriæ Duce Siciliæ Regis fratre summa contentione dissideret, & Damianus Palicius eius frater, quique eam factionem studio partium prosequuntur, à Petro Rege in Sicilia deficiunt, hos Comes Escalor Vbertinus magnæ potentiæ vir allectatur: & omnes Roberto Regi se addicunt. Fredericus Antiochenus classis Roberti Regis præfectus XL. actuariis 10 nauibus ad stationem S. Nicolai Bierensis A. D. XVI. K. Iul. appellit. DCCC. equitibus expositis, & omni peditatu Mylas obsident.

A. D. XIV. K. Sept. Leonora Regina Frederici Regis coniux, & eiusdem Roberti soror in æde S. Nicolai ad Catanam vrbem è vita excedit. Catanæ sepelitur.

Hoc anno Cœnobium ordinis Cisterciensis D. Mariæ, & S. Fidi ad Orbam fluuium, in suburbano Cæsaraugustano dicatum, à Michaële Peretio Zapata condi, construique cœpit: quod ex Fonteclaro prope Cingæ ripas regionis Ilergetum translatum fuisse, supra commemoratum est.

Valentiæ Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat.

Petrus Siciliæ Rex ad II M. CC. equitum, & magnis peditum copiis vnum in locum 1380. 20 coactis, Martio mense Mylis obsessis subsidio procedit. Hostes certamen detrectantes, se 1342 situ loci continent, tuenturque. Rex infecta re regreditur.

Calataxibetæ A. D. XV. K. Sep. Petrus Siciliæ Rex decedit. In æde maxima Panhormitana sepelitur: & sepulchro prophyritis marmoris Imperatoris Frederici ataui infertur.

LVDOVICVS SICILIÆ REX.

A. D. XIII. K. Sept. qui Mylarum arce obsidetur, cum XXX. dierum essent cum hostibus pactæ indutię, Roberto Regi deduntur. In ea obsidione Comes Fredericus Antiochenus, qui Roberto Regi se addixerat, in leui pugna ferrum, manumque conferens mortem occumbit: & Escalor Vbertinus, & aliquot primarii viri captiui mansere. Messanæ Theopaldus Pipinellus, & eius filius, & gener rei capitalis damnati morte 30 afficiuntur. Robertus Rex vlciscendi libidine cōcitatus, in Guilielmum Dezlorium Catalanum, & Luchum Grisaphium, & in duos alios viros nobiles, qui in nauali pugna ad Liparim insulam in hostium potestatem venerāt, Neapoli summo supplicio animaduerti imperat.

Ludouicus Petri Siciliæ Regis F. quintum annum agens annitente Iohanne patruo, qui tutor pueri Regis institutus fuerat, Panhormi, Talamonis regia A. D. XVII. K. Oct. coronatur: & sacro oleo à Iohanne Tolone, ex instituto Minorum Andreuillensi Episcopo Catalano perungitur: quod Panhormitanus, & Siculi Antistites sacro interdicto, eius functionis munere arcerentur. Simon Claramontius Manfredi Comitis Claramontii F. à Rege militari auctoramento decoratur. Eo ipso tempore Messanæ aliquot ex Palicio-40 rum factione à Rege deficiunt: & Mamertinorum Prætorem interimunt: & cum arcem S. Saluatoris ad freti fauces sitam irrupissent, muniissentque, Roberti Regis vexillum perditis ciuibus proponunt. Eo facinore patrato, arcem Carolo Saluacossæ Petri Saluacossæ Aenariensis F. qui Rhegium præsidio tenet, tradunt. Iohannes vero dux Athenarum summa celeritate vsus arcem oppugnat: irrumpitque.

Factiones Tarinorū, & Bernardinorum, qui in Cæsaraugustana ciuitate populariter concitabantur, incursione seditionis, & vi, impetuque multitudinis reipublicæ statum conuellunt. Rex Lupo Lunæ summæ potentiæ viro, & Iuratis Magistratibus, & aliquot primariis ciuibus committit, vt illorum furor, atque temeritas coerceatur.

Petrus Moncada regiæ classis præfectus cum Regis Castellæ classi ad fretum adiun-50 gi maturaret: XX. actuariis nauibus XIII. Maurusiorum occurrit: & certamine inito quattuor eorum naues intercipit: & dux ad Steponam in litus depelluntur. Mai mensis fine pugnam eam pugnatam vetustis monumentis proditur.

BELLVM FRATERNVM BALEARICVM.

Omne sacrum, Sardoumque bellum in Balearicum Regem, nihil minus quam vim, aut arma extimescentem versum, atque compulsum, Rege eius machinatore, cum causæ iustæ inter propinquos, & affines Reges non exstitissent, ex indignitate, & fraterna iniuria exoritur: cum Aragonius in regnum Balearicum animum intendisset. Clementis P. M. qui in Benedicti locum suffectus est, interuentu, nam Regem hortari non destiterat,

AERA. NAT. CHR.

vt de controuersiis suis, iure potius cum fratre, quam bello disceptet, Balearicus vna cum Constantia vxore IV. actuariis nauibus, fide publica Barcinonem proficiscitur. Rex callido quodam consilio, causas eius exitii struens, aut forte oblatas, arripiens, primo spe pactionis perpulit. Mox Regem, & sororis virum, & maximis praeterea propinquitatis & necessitudinis vinculis sibi coniunctum in inuidiam falsi criminis adducit: & calamitatem hospiti machinatur. Simulat enim, & affingit, tunc Balearicum operam nauare, vt ipse, & Petrus patruus, ac Iacobus frater sublicio ponte, qui ex aede sacra Minorum stationi maritimae adiungitur, contineturque, auelierentur: & actuariis nauibus in Maiorem Balearium deportarentur: atque attinerentur Alaronis arce: quoad foederum vinculis, quibus Aragoniae Regibus astrictus erat, solueretur. Rex Constantiam sororem, cum missum eius virum fecisset, demoratur. Balearicus, cum generis praesidia omnia extincta essent, domum regreditur: haud aliter, ac si sibi bellum esset indictum. 10

Arnaldus Erilius, & Guilielmus Bellera regiarum copiarum ductores, Catalonia omni in Balearicum commota, fines Ruscinonenses, cum magna manu ex improuiso inuadut: & cum praedatorio equitatu in Ceretaniam bellum inferunt: ac ducibus pluribus, & exercitibus res administratur.

1381. 1343

A. D. XII. K. Febr. moritur Neapoli Robertus Rex: princeps maximis rebus gestis memorabilis: summa auctoritate, & prudentia praeditus. Iohanna ex Carolo filio neptis regnum obtinet. Sanctia Regina Balearici Regis amita, & Roberti vxor Antonium Episcopum Casetanum, & Raimundum Flotam legatos ad Regem mittit: vt conatus bellicos à Balearici pernicie auertat. 20

Cum bellum Balearicum in expectatione esset prius quam à Rege susciperetur, Petrum Moncadam XX. actuariarum ductorem è freto Gaditano ad se arcessit: & VII. longis nauibus, quae in ostio Sucronis amnis, & Valentina in statione institutae fuerant, Iacobum Scribam praeficit: & naualem, & terrestrem expeditionem aduersus Iacobum Regem vrguet. A. D. IX. K. Mart. Barcinone praeceps animi ad explendam cupidinem, cum in solio, ornatu regali sederet, more patrio, dum populo iura statuit, quippe qui Balearicum regnum animo iam inuaserat, sententia sua Iacobum Balearium Regem, quod edicto regio euocatus, neque iussus, neque citatus adesset, vt contumacem condemnat. Regia iura, vectigalia, bona, fortunas, possessionesque omnes Balearici regni, & reliquarum ditionum regno contributarum describi, notariq; imperat. Si vertente anno adesse iussus, atq; citatus non stiterit, & de impositis criminibus se non purgauerit, regnum, ditionesq; omnes, bona, fortunę, & possessiones publicentur: in fiscumq, conuertantur, decernit. Balearicus ea necessitate adductus auxilii petendi causa, ad Francum primo, mox ad Pontificem Maximum profectus re infecta rediit: cum tantum ex improuiso malum accidisset. 30

Rex classe CVI. nauium Rubricati fluminis ostio, A. D. XV. K. Iun. soluit: & in Balearem Maiorem nauigans A. D. X. K. ad Palumbariae stationem appellit: & Porracio portu anchoras iacit. Ordines in ea expeditione duxere Petrus Regis patruus, qui Senescalli Cataloniae functus munere, rerum militarium imperium obtinuit: Petrus Moncada maritimo imperio praepositus, Petrus Exerica, Blascus Alagon vexilli Regii ductor, Iohannes Simenius Vrrea, Philippus Castrensis, Iohannes Arborensis, Petri Iudicis Arborensis frater, Alfonsus Rogerius Lauria frater Petri Exericae, Galbanus, & Raimundus Anglesolae, Acartius Murius, Arnaldus Erilius, Gonzaluus Diazius Arenosius, Gonzaluus Garcias, Iohannes Ferdinandius Luna, Artallus Focius, Michael Perezius Zapata, vir bellica laude praestantissimus, Petrus Iordanis Vrries, & Iordanis Vrries, Gonzaluus Simenius Arenosius, Galcerandus Belpucius, Gilabertus Centillias, Olphus Prochyta, Sanctius Peresius Pomarius, Petrus Pardus ex Casta. Balearicus CCC. equitibus, & XV. M. peditum obuiam procedens, vt hostium expositas copias à progressu arceat, atque prohibeat, dum signa conferre parat, summa suorum ignauia desertus, turpi fuga insula cedit. 40 50

A. D. II. K. Iun. Rex in vrbem receptus regium Balearium nomen assumit.

A. D. X. K. Iul. Rex apparatu, insignibusque regiis ouanti similis per vrbem magna pompa vectus, eius regni possessionem vsurpat. A. D. VI. K. Iul. nauim conscendens Barcinonem nauigat. Arnaldum Erilium Balearico regno gubernatorem praeficit. Numeris militaribus Gilabertum Centilliam ducem constituit. Minoris Balearium gubernationi Gilabertus Ceruera, & Ebusi Michael Martinius Arbes admouentur.

A. D.

A.D.IV.K. August. Rex, quasi materia quærendæ bello gloriæ præbita, affinem vl-turus, cum id bellum non incidisset, sed eius causa vltro esset illata, Iuncaria excedens, iusto exercitu coacto, Pyrenæi saltum transgressus in Ruscinonensem agrum inuadit. Canneti, & aliarum arcium potitur.

AERA. NAT. CHR.

Cardinalis Rhodêsis tituli S. Cyriaci Thermis, Balearici belli causa in Hispaniâ legat[b], cum Ruscinonensis ager incurritur, deuastaturq;. A. D. XVII. K. Sept. ad Clairanum in regia castra descêdens, Bernardo Oliuerio Valêtino ex instituto ordinis S. Augustini Oscêsi Episcopo eius legationis administro, & aliquot Antistitibus comitatus Regê côuenit: habitusque est illi à Rege honos: & bellum intermittitur. Rex ita pacem dari pronontiat: si Balearicus de summa rerum liberum de se, & de vniuerso regno statuendi ius permittat.

10

Quod Rogerius Conuenas, & Gallicarum copiarum ductores Arana valle minarêtur se in Palliariensem tractum transcensuros, vt Balearico Regi opitularentur, Rex Thomæ Peresio Focio, qui gubernationi Aranæ vallis præfectus fuerat, & Leonis arcis præsidio præfuit, committit vt claustra, saltusq; omnes obsepiat. Is ex Aragoniis procerib. erat.

A. D. XI. K. Sept. maiore equitatus parte Rex Panizasio colle regressus, Pyrenæum transcendit. Reliquæ equitum turmæ, & impedimenta Clusa, & Pertusio saltu transgrediuntur.

Augusto mense Cerueræ nobili agri Ilergetani oppido nascitur infans immane, ac fœdum môstrum: biceps, facieque gemina: & quattuor cruribus. Viuus parentibus facinori consciis defoditur: & in eos vti in parricidas more maiorum est animaduersum.

20

Cum Rex Balearico maiestatis actionem intendisset, crimenque obiectaret clandestina, & infidelia aduersus se consilia cum Franco, & Castellano Rege, ac Regina nouerca, eiusq; liberis, & Genuensium, ac Pisanorum ciuitatibus consociasse, A.D.IV.K.Apr. in sacello maioris regię Barcinonensis sollemni cærimonia regnum Balearicum, & ditiones regno contributas regiæ potestati, ditioni, & iuri veluti in fiscum conuersa addicit: atque adiungit.

1382. 1344

Cum Rex in ea regione esset, quæ rebus à se aduersus affinem Regem gestis, impositum regno suo, definiret, magnæ seditiones Cæsaraugustæ à turbulentis, & perniciosis ciuibus concitantur: & aliquot proceribus per vim, & factionem ruentibus, ius, & fas omne intercidit. Iohannes Simenius Vrrea Alcalatensis arcis præfectus, Blasci Alagonis frater, qui Sastagi, & Pinæ dominabatur, & in magna potentia erat, & Martinius Egidius Atrossilius, & Lupus Ferrencius Atrossilius eius frater proceres factiosi, & primarii de Estercuelensi ditione, quæ Mariæ Simeniæ Atrossiliæ Iohannis Simenii Vrreę vxori attributa fuerat, & actione hæreditaria armis decertant. Garcias præterea Lorizius, regni gubernationi admotus, aduersus Sanctium Turiasonensem Episcopum, qui illo ipso tempore pontifex sacratus fuerat, belligerare non intermittit: & eius militares copiæ in Sammanem Episcopi ditionis oppidum irrumpunt: Hominesque ad vim, & facinus delecti Concilios, eius oppidi Lorizius dominabatur, se abdidere. Maiori tamen Athonis Focii impressione, omnes regni partes acerbo dissidio commouentur. Is enim parato equitatu, & peditatu, copiisque instructus Arinium oppidum machinis, & telorum tormentis admotis percellit: irrumpitque: cum in eo Maria Pomaria Athonis Azlorii vxor cômoraretur: quæ Iohannis Azlorii F. nomine in eius possessionem venerat. Rex ea indignitate commotus prouêtus omnes, & vectigalia Athonis Focii, militariaq; beneficia notari, describique decernit: & Focius Garciæ Ferdinandii Castrensis Iustitiæ Aragonum Pręfecti intercessione, atq; interdicto notationê eam abrogandâ contendit: summaq; de iurisdictione côtrouersia suboritur. Regii enim aduocati eo actionê intenderât, vt Pręfectû Iustitię Aragonum reiectione interposita, iudicem aspernentur: atque repudient: id ius esse asseuerantes, vt in generali côuentu de iis controuersiis diiudicet, atq; definiat, quæ cum Rege haberêtur: neq; illi ius, fasq; esse, extra conuentum, Regem in iudicium deducere: neq; aduersus regiam dignitatem, pro aliquo iudiciû accipere: nisi in ingenuitatis actionibus: aut in eis litibus, quibus Rex, tamquam auctor obstrictus esset: & in his quæstionibus, quæ aduersus regios magistratus, & iudices constituerentur. Quod Regii administri vererentur, ne Pręfectus, qui Athoni Focio cognatione coniunctus erat, notationem bonorum, & militarium beneficiorum abrogaret, Rex Michaeli Peresio Zapatæ, qui in Garciæ Lorizii locum, regni procurationi admotus fuerat, & Præfecto cômittit, vt Focium in carcerem mittant: qui regia vetita, & iussa contemnens, & pro nihilo ducens, facinorosorum, & Tarinorum factiosorum hominum manus colligens, Cæsaraugustę maximas turbas facit: & cum Aznario Pardo Petri Pardi Castæ fratre pugnam conserunt.

30

40

50

AERA. NAT. CHR.

Cum multos, & præpotentes viros Rex videret Focio fautores esse, neq; à Gubernatore, & Præfecto eam seditionum labem, atque perniciem arceri è ciuitate posse, ad illud extremum, & vltimum perfugium decurrit, quo superioribus temporibus à Principibus nostris, in dissensionibus ciuilibus discessum est: contra turbuleutissimorum & præpotentium virorum audaciam: vt Iuratis magistratibus Cęsaraugustanis eas partes, ac legem imponeret, vt viderent, ne quid detrimenti respublica caperet.

Regi bello Ruscinonensi maxime intento, transacto Resurrectionis Domini die festo, nuntius aduenit, Algeziram Alhadræ, longinqua obsidione à Rege Castellæ circumsessam: in cuius propugnationem omnes Maurorum, atque transmarinorum auxiliorum copiæ, atq; vires conuenerant, conspirauerantq;, cum res in magnũ discrimen recidisset, in deditionem coactam Iacobus Scriba, & Matthęus Mercerius xx. actuariis nauibus nostrarum classium maritimos Maurusiorum hostium appulsus arcentes, & propulsantes insignem laudem, eo in bello sunt consecuti. Ea re prospere gesta, Matthæus Mercerius, v. actuariis nauibus hostiles naues, quæ ex Monœci, & Illiberis naualibus, Balearici stipendiis maritimas Cataloniæ oras incursauerant, persequitur.

Clemens Pont. Maxim. Armandum Auxitanum Archiepiscopum ad Regem legatum mittit: pactarum inter Reges induciarum, in S. Michaëlis festum diem, prorogandarum causa. Cum Rex legati precibus non assentiret, A. D. II. Id. Mai Ficariis Iunc ariam procedit. Postero die instructis aciebus, Panizasium Pyrenęi saltum transcendit: & Ruscinonensem agrum incurrit: adeoq; incitatus fertur, vt crudele, & exitiosum bellum suscepisse videatur. Helena vrbs deditur.

Pollicetur Armandus cum liberis Balearicum in Regis potestatem venturum: arces, & propugnacula traditurum: modo in iudicium capitis ne vocetur: aut in custodiam tradatur.

Balearicus ad vrbis Helenæ muros, se Regi offerens, animo demisso, atque humili, Regis ad pedes, Rex ipse prouolutus, eius fidem, ac misericordiam obtestatur, atque implorat: & præsens se, regnumque ditioni eius permittit. Petrus Exerica Balearicum Helenam deducit.

A. D. XVII. K. Aug. Rex Perpinianum Ruscinonensis ditionis arcem, & propugnaculum ingreditur: & summa lætitia à ciuibus excipitur.

Reges equitantes II. M. P. à Perpiniano, comitantibus eos Iacobo Regis fratre, & Petro Exerica, congrediuntur. Summisse Balearicus supplicat, per Regem sibi liceat, suum ius persequi: neue summo iure Rex secum contendat. Ad hæc expostulat, Ferdinandi fratris germani liberis, tamquam legitimis heredibus, sua iura salua, & incolumia remaneant. Quamuis æqua, honestaque postulatio videri poterat, summa perfidia, & iniquitate præferox Regis animus, & implacabilis, & inexorabilis iracundia, ac demum ipsa vicit vtilitas: & cæca, ac temeraria cupido.

Perpiniani A. D. XI. K. Aug. festo D. Magdalenæ die, in æde D. Iohannis, id decretum, quo Rex Balearicum Regnum, & ditiones illi contributas Aragonio Regno subiunxerat, peruulgat: atque edi populo imperat: firmatq;.

BALEARICI REGNI SVB ARAGONIAM DITIONEM SVBIVNCTIO.

Hugo Vicecomes Cardonensis, & Galcerandus Pinosius adeo inter se dissident, vt armis dimicent.

A. D. XVI. K. Sept. Balearicus, nullo comi à Rege accepto responso, Ruscinonensi regione excedit: ac Bergæ subsistit: quem locum sibi assignari petierat: vti in eo demoraretur.

A. D. IV. Id. Sept. Rex Barcinonem properans, apparatu regio, magnoque applausu, veluti de hostibus victoria iusto bello parta, acclamante & assentiente populo excipitur. Celeberrimo consiliariorum congressu, quod se respectum ad Balearicum Regem habiturum spoponderat, de consilii sententia iniquam illi legem, & miseram condicionem constituit: & de regni possessione deturbat: neque honos imperii seruatus: & regno multat. Statuit, vti x. M. librarum quotannis Balearico in sumptus assignentur: quoad illi extra regni fines ditio, aut dominatus attribuatur: remittitque regalia iura, si quæ sibi obtigerant, Omeladesiæ, Carladesiæ, & Mompelleriæ ciuitatis: atq; earum ditionum supremam potestatem: modo regio titulo, regiisque insignibus Balearicus cedat. Tamen is cum internuntiis Petro Moncada, Philippo Boilio, & Garcia Lorizio Regio nomine eę leges imponerentur, condicionum iniquitatẽ perspiciens, omnes reiicit: consilio enim suorum præstare visum est, omnes difficultates extorrem perpeti, quam tanta indi-

indignitate, & contumelia affectum impotenti tyrannidi Regis affinis. atq; propinqui assentiri. Bellum deintegro à Rege, vt eum regno exterminet, comparatur: & arces præsidiis muniuntur. Balearicus Petrum Exericam ad certamen prouocat: quod in ferendis condicionibus fidem sciens fefellerit: & per simulationem amicitiæ nefarie prodiderit. Attallus Palliarius, Iohannes Balearicus, Petrus Raimundus Codoletius, Berengarius, Vlmius, Gaufredus Estendardus, Raimundus Villarnaldus, Perrinus Balma, Dalmatius Dezbolius, & alii Ruscinonenses, & Gallici viri Exericam eodem crimine, in summum certaminis discrimen arcessunt. Exerica omnibus satisfecisse visus est: & fidem suam liberasse. Petr⁹ Cornelius, & Raimūdus Corneli⁹ eius frater, Petrus Moncada regiæ classis 10 præfectus, Michaël Peresius Zapata, qui gubernationi regni Aragonii præpositus erat, Philippus Boilius, Garcias Lorizius, & Egidius Ruizius Lihorius ab Exerica fidem Balearico, summa promissi constantia, præstitam obtestantes, se Gallicis, & Ruscinonensibus viris contratendentibus, & certaminis discrimini opponunt.

Balearicus armis, & infami iudicio de regno, ac pæne fortunis omnibus exterminatus, atque expulsus ad Cæretanos recedens, Gaufredi Stendardi Galli, qui Puicerdanæ vrbis præsidio præfectus fuerat, ope, atque consilio eius regionis potiri sperat: sed à suis desertus, & proditus, è Cæretanis miserabiliter eiicitur. A. D. IIX. K. Decemb. Pyrenæum transcendens Pimorentio saltu, qui Cæretanos ab Aquitanis separat, cum montes niue obriguissent, frigore, ac fame pæne enectus, tanta animi desperatione erupit: vt co-20 natus fuerit, sibi mortem consciscere. Postremo odiis, atque fraternis dissidiis euersum, diuina, & humana iura obtestantē, in abiecta, & contempta fortuna, cum spes omnis in armis reliqua esset, intestino scelere paulatim externa auxilia destituunt: statuq; detrudit.

Balearico Ruscinonensi ditione, & Balearibus insulis expulso Rex A. D. II. K. Decemb. Perpinianum introit: quo Ruscinonensibus conuentum edixerat. Aimericus Vicecomes Narbonensis bene gestæ reipublicę gratulaturus Regem inuisit. Maria Regina, Constantia, & Iohanna; quæ A. D. VII. Id. Nouemb. Barcinone nata fuerat, filiis secum deductis, eodem contendit.

Guilielmus Roccauallus, Orlandus Ornanus, Henricus Cortingus, & Strambii, qui in Corsica insula regias partes prosequuntur, atque tuentur, Regem, ad eam asserendam 30 hortantur. Aliquot actuariæ naues, & Catalanorum lembi eius insulæ oras incursant: & in Syracusanum portum, Bonifacii appellant, inferuntur.

Raimundus Villaragutius Ludouici Siciliæ Regis legatus, de Constantia Aragonia Regis F. Ludouico Regi in matrimonium tradenda, legationem renuntiat.

Ea tempestate xv. actuariæ, ex nostrorum etiam hominum delectu adornantur: quæ Iohannis Athenarum, & Neopatrię Ducis, Marchionis Randacii, Ludouici Sicilię Regis patrui signa sequuntur. Is in Atticam nauigaturus erat.

Festo natiuitatis Domini die Rex insignibus regiis, apparatuque regali ornatus, veluti iusto bello prostratis, deuictisque hostibus, triumpho exultans, victoria, non opimis spoliis, sed fraternis exuuiis parta, Perpiniano transuehitur: fœda tamen imbrium subito 40 coorta tempestate, ingloria ea pompa disiicitur. Didacus Garcias Toletanus Regis Castellæ legatus, de controuersia, inter Regem, & Ferdinandum, & Iohannem eius fratres dirimenda Regem conuenit: numquam enim Rex se mitem, ac placatum fratribus præbere poterat.

1383. 1345

Ferdinandus Iohannis Emmanuelis F. Iohannam Raimundi Berengarii Regis patrui, & Blancæ Romaniæ Despinę, Philippi Principis Tarentini filiæ matrimonio genitam vxorem ducit.

Nicolaus Ianuilla, is Comes Terrenouæ inter regios consiliarios principem locum obtinet, Gallicæ gentis, & summæ potentiæ vir, qui Margaritam Rogerii Lauriæ F. duxerat, cui pro pluribus in rem republicam meritis, & honores à Rege habentur, & gratiæ 50 referuntur, Michaël Peresius Zapata, Iohannes Ferdinandius Munionius regiis rationibus, & Bernardus Olzinelias ærario præpositi insignem legationem ad Pōtificem Maximum obeunt: à quo benigne, comiterque Auenione, A. D. II. Id. Mart. accipiuntur. Hi quasi publici regni nuntii iuste, ac de more legati commonent, ne Pontifex de restitutione Balearici regni amplius laboret: contendatve. Nihilo secius Pontifex honorificus in Regem fuit: decumasque ecclesiasticas horum regnorum in x. annos, in sumptus classium, quęad Herculeum fretum Maurusiorum appulsibus restiterant, largitur. Dimidia ex parte Sardoum tributum, in totidem etiam annos remittit.

Constantia Balearici vxor iussu summi Pontificis à fratre Rege dimittitur: quam Lectorensis Episcopus nuntius Apostolicus ad virum deducit.

AERA. NAT. CHR.

Quod Balearicus sortem omnem fortunæ, regniq; sui cum Gallicis rebus inuoluisset, ne Francorum Rex de Balearico in regnum restituendo, operam insumat, Rex Iohannam Nauarræ Reginam socrum interponit. Vt artioribus præterea fœderibus concilientur, curat: & altera ex filiis Carolo natu maiori Iohannis Normanniæ Ducis filio, & Bonę eius vxoris nubat: & earum rerum obtinendarum causa Rex sibi amicitia deuinctos habet Ludouicum Hispanum Fortunatarum insularum Principem Claramontium Comitem, qui & Telamonis Comitis cognomen suscipit, Carolum Alanzonium Comitem, Borbonium, & Burgundium Duces, Armeniacensem Comitem: & Arnaldum Roccafulium, qui summæ consiliorum apud Francum præponuntur.

Insidias Regi à Ruscinonensibus parari, collocariq; ad eum interficiendum, mulierculæ fides adhibetur. Franciscus Vlmius, Richelmus Vernetius, & Guillotus Claira, qui deferuntur coniurationis principes, vincti Barcinonem mittuntur. In sontes animaduersum. Petrus Galcerandus Pinosius Perpinianensis arcis præfectus, aliquot equitum turmis, & peditum copiis coactis, Puicerdanum contendit: quod coniurationem à ciuibus haberi Rex vereretur. Arnaldus Saga Caretanis præfectus Querolis, & Liuiæ castellis præsidia collocat. 10

Perpiniani Andreæ Danduli Venetiarum Ducis legati Septembri mense Regem conueniunt: cuius ciuitatis ita late patebat dominatus, vt Dalmatia, & Croatia prouinciæ in eius ditione essent: quartæque partis, & dimidiæ Romæorum Imperii se dominari Dux attestetur. Hi à Rege impetrant, vt pacem à Guilielmo Ceruilionio Sardiniæ præside, cum Venetorum senatu pactam confirmet: veretur enim ne Genuenses Regis Balearici impulsu, nouas res moliantur. Eo metu præcipuo Rex sollicitus, atque suspensus Galeazium, & Brancaleonem Orias, qui à se defecerant, largitione ditionum Sardonicarum conciliare studet. 20

Gaufredus Marzanus Scylacenus Comes, qui XL. actuariis nauibus fretum transmiserat, Non. Iul. ad stationem S. Stephani Mamertini litoris copias nauales exponit. Messanam obsidet: cuius propugnationi Orlandus Aragonius cum institisset, & XXX. actuariis nauibus, & terrestri exercitu Iohannes Athenarum Dux subsidio aduentaret, postero die A.D. IV. Id. Augusti Marzanus Rhegium remeat.

A.D. XVII. K. Oct. cum Rhegii Marzani classis in anchoris esset, Andreas Ludouici Hungariæ Regis frater, qui Iohannam consobrinam Reginam vxorem duxerat, domesticis insidiis, & intestino scelere circumuentus, fœda morte, Auersæ laqueo est interemptus. Iohanna Ludouico Tarentino nubit, Philippi Tarentini principis filio, & Catharinæ Caroli Valesii filiæ, & secundæ eius vxoris: quæ Philippi Constantinopolitani Imperatoris filia fuit, & Balduini neptis. Eo patrato facinore, rebus Neapolitani regni perturbatis, Siculi regni status vicino, & præpotenti hoste implicito, respirare libere, & adquiescere cœpit. 30

1384. 1346

Tarracone Martii mensis initio Rex classem aduersus Genuenses hostes institui, & adornari imperat. Rege Populetensi in cœnobio Augusto mense degente, Ludouicus Hispanus Alfonsi, quem exheredem illa ea ætas cognominauerat, F. & Alfonsi Castellæ Regis pronepos Claramontius, & Telamonius Comes, in eam expeditionem, quam de asserendis Fortunatis insulis, & à barbato, & fero dominatu vindicandis susceperat, quæ à summo Pontifice fuerat illi commissa, & titulo Fortunæ Principis est cohonestatus, auxiliares à Rege copias exposcit. Summus pontifex de ea re Archiepiscopum Neopatrensem, & Rodolphum Loseiram nuntios ad Regem legat. Cum large, & honorifice Rex pollicitus esset, ab ea expeditione, ob funestam cladem ad Cresiacum ab Anglis hoc ipso tempore Philippo Francorum Regi illatam, cui Ludouicus maxime acceptus, & carus erat, desitum est. Alfonsus exheres, silentio enim prætermittendum non erat, Mõfaldam vxorem duxerat: vti coniectura ducimur, stirpe Narbonensium Vicecomitum genitam: cui Lunellum oppidum dotale est attributum. Ex eo matrimonio Alfonsus filios suscipit Ludouicum hunc Claramontium Comitem Iohannis Cerdæ parentem, à quo Cerdarum familia effluxit, & Carolum Hispanum Connestabulum Franciæ. 40 50

Turbatis Neapoli, Regis Andreæ morte, rebus, Iohannes Ludouici Siciliæ Regis patruus Dux Athenarum Mylarum arcem, quæ in hostium potestate manserat, obsidet. A.D. II. Non. Aug Mylæ deduntur. Qui in eo præsidio reliqui fuerant, cum bonis in Bruttios Tropæam, Rhegiumq; dimittuntur.

1385. 1347.

Valentiæ Rex festum natiuitatis Domini diem celebrat. Expeditis Balearicis rebus, atq; eo bello confecto, cum de hereditaria regni successione Constantiæ F. asserenda Rex deliberasset, quod liberos virilis sexus non suscepisset, superque ea re dissensio cum

cum Iacobo germano fratre commota esset, & regnum filiæ affectans nō procerum modo, sed popularium libertatem aduersam habuisset, animo inquies, & suapte natura, & ingenio deuius, ad vim promptus, & ad seditionem paratus sensim fratrem in fraudem, & insidias induxit: impulitque: cum se ius suum persequi, grauissimorum iuris prudentum aduocatione confirmat: in quorum numero celebre Iacobi Butrigatii iuris ciuilis peritissimi nomen fuit. In ipso dissensionis initio fratrem, cuius non dubia eo tempore successio vt qui facilis capessendis inimicitiis esset, procuratione regni, quę legitimo heredi deferri consueuit, priuat: ac deiicit. Iacobus Alfonsum Castellæ Regem, Ferdinandū fratrem, Valentinum populum, & regni Aragonii ordines ad se perlicit: vt se in regia procuratione tueantur. Intra breue deinde spatium belli ciuilis initia exarsere.

Maria Aragoniæ Regina Valentiæ filium enixa, qui, quo die editus fuerat, moritur, quinto die è vita excedit: Constantia, Iohanna, & Maria filiis superstitibus. In D. Vincentii cœnobio eius vrbis sepelitur.

Belamarinius Maurusiorum Rex naualem rem magno apparatu adornat: & Valentino regno, & Balearibus insulis exitiosum bellum minitatur. Rissio flumine, quod inter Velezium, & Targam maritimas Tingitaniæ prouinciæ vrbes in mare effunditur, Tamudam esse arbitror, XL. actuariæ naues adornantur.

Lupus Gurrea, & Petrus Guilielmus Estaimbosius à Rege ad Alfonsum Regem Portugalliæ, de Leonora Portugalli F. in matrimonium Regi collocanda, legati mittuntur. Alfonsus Castellæ Rex Ferdinando Peresio Aiala, & Iohanne Alfonso Alburquerquio internuntiis, summopere enititur eas nuptias auertere: vt Ferdinando sororis F. Regiis Aragonii fratri nubat: quod eo pacto matrimonio, Aragonium ab amicitia Portugalli seiungi sperat. Cum in eo enixe elaborat, & legatos finibus Lusitaniæ intercludit, obita tamen legatione, annitentibus Iohanne Emmanuelis F. & Constantia Iohannis Emmanuelis filia quæ Petro Portugalliæ Regis filio nupserat, & Maria, Simenia Cornelia Petri Portugalliæ Comitis Dionysii Regis filii vxore, & duobus magnis Portugalliæ Regis amicis Ferdinando Gonzaluo Cogomino, & Lupo Ferdinandio Paciecο Ferrariæ domino, nuptiæ sunt pactæ.

VNIO ATQVE COITIO VLTIMA ARAGONENSIVM.

A.D. IV. K. April. Rex gubernationis regnorum magistratus iis, qui Iacobi Vrgellitani Comitis fratris nomine id munus obierant, abrogat: & Valentini regni procurationi Petrum Exericam præficit: & A.D. VII. Id. Apr. emancipata Constantia F. gubernationis munus, quæ primigeniis attribui consueuit, filiæ tanquam legitimę regnorum heredi defert. Ea res Hugonis Ausetani Episcopi, Petri Thousii Montesani Magistri, Petri Exericæ, Petri Fenolletii Insulensis Vicecomitis, Aldemari Mossetii, Gonzalui Diacii Arenosii, & Galcerandi Belpucii procerum consilio sancitur. Petrus Regis patruus Constantiæ tutor constitutus, in eius verba iurisiurandi sacramento adigitur: ea lege, vt si Rege viuente decerneretur, Iacobo eius fratri, aut alteri successionis ius deferendum esse, pro irrito, & infecto id iusiurandum duceretur. Magna procerum turba consentiens, & pæne conspirans Regi se addicit.

Iacobo Vrgellitano Comite à Rege diffidente, & populos concitante, vt procurationis regni munus sustineat, ingens in Aragonio, & Valentino, regno, de libertate vindicanda, atque retinenda fit seditio: vnionisque vetustæ, quæ colluuio, atque euersio ciuitatum erat, denuo nomen, & partes excitantur: profanaque, & sacra armorum licentia permiscentur. Pluribus seditionum ducibus delectis cum eius mali contagio per clara nomina vigeret, & inde ad perditam atq; infimam populi fæcem labi cœpisset, Cæsaraugustæ conuentus agunt. Conuentu discusso, omnium rerum ius ac potestas ad seditiosorum concilium peruenit. Tanta plerosq; labes audaciæ, & confidentiæ oppressit, vt noua insignia in vexillis appinxerint: & signa cælauerint Regis effigie, ornatu regali in solio sedentis: & populi astantis: manus ad Cęlum tollentis supplices. Crebræ inde continuis diebus, ex concursu multitudinis concitationes factę.

Primo vere Balearicus dissidentibus, tumultuantibusq; populis occasione capiata, classem adornans, Gallicæ classi adiunctus, cuius Carolus Grimaldus, qui portum Herculis Monœci præsidio obsederat, ductor, ac præfectus erat, Maioris Balearium portum tenens, vrbem adoritur. Cum eius insulæ spes eum esset frustrata, Illiberim renauigans Confluentem, quam vocant regionem incurrens, Vinzam obsidet, vique expugnat. Iunii mensis initio, Rex obuiam illi anteuertens cum prodiret, Confluenti omni tractu eiicit: atque excludit.

AERA. NAT. CHR.

Rege Perpiniani contra Balearici conatus assistente, ac simul seditionum intestinarum causa, quibus regna flagrare cœperant, infesta eorum consilia præcauente, qui amentia præcipites feruntur, A. D. V. Id. Iunias amicis, & consiliariis Episcopo Ausetano, Petro Fenolletio Iusulæ Vicecomite, & Galcerando Anglesola Belpucii domino arbitris, & auctoribus, callida quædam ratio initur. Secreto enim Rex contestatur, si quæ instituta in posterum à se sanciantur, aut priuilegia irrogentur, quæ è republica non essent, aut lege, ac foro, sanctionibusve patriis condi æquum non sit, minimeve oporteat sanciri, ea omnia rescissa, irrita, infectaque sunto. Quod Iohannes Vrrea Biotæ dominus, & Iohannes eius F. ac Petrus Cornelius ex Aragoniæ proceribus earum secessionum, seditionumque auctores, & principes essent, fœderis eius commonet, atque appellat, quo initio regni eos sibi deuinxerat. Hi enim seorsum, ad Regis pedes genibus innixi, pollicibusque apprehensis in Regis verba iurauerant: more à priscis temporibus instituto quando subditicii se imperiis Regum deuinciunt, atque obnoxios constituunt. Sed cum eos ad se venire Ilerdam imperasset, & vt in fide maneant, obtestatur, dicto minime obtemperant: & ad voluntarium interitum ruere non desistunt.

Quod Balearici tumultus occasione quæsita, Cæsaraugustæ palam à proceribus, qui facem belli extulerant, in republica magno motu, atque impetu omnia turbarentur, Rex proceres oēs, atq; optimates Catalanos euocat: & optimū quēq; ex ciuitatibus ad se elicit.

K. Iul. Granolesio Barcinonensis agri vico, in summo rerum tumultu, atque trepidatione Rex sibi, ac suis diffidens, quod earum seditionum incursio, ac labes cunctorum animos infecisset, & communis libertatis causa arma caperent, viuendi que licentiam, atque impunitam omnium rerum libertatem amplexarentur, amicos, ac domesticos iurisiurandi fide obstringit: ne se deserant: neue quid de maiestate, dignitateve regia deminui patiantur. Hi inter primos sacramento adiguntur; Michael Gurrea Aragonii regni gubernationi admotus, Garcias Lorizius, qui Torrelliarum ditionis dominabatur, Petrus Iordanis Vrriesius Cubiculo regio præfectus, & Iordanis Peresius Vrriesius, Petrus Simenius Pomarius, Lupus Gurrea minor, Iohannes Scriba, Matthæus Mercerius, & Nicolaus Peresius Oteicia. Rex dum videt seditionem Valentino in regno gliscere in dies, Cæsaraugustæ Turolium oppidum VII. Id. Sept. vrbis cognomine donat, atque cohonestat: quod ea ciuitas in primis fidelis iura regalia, iurisdictionemque, ac regios omnes nutus obseruet. Haud ferme vlla ciuitas intacta labe eius motus fuit: sed post Cæsaraugustanos primi Valentini erupere: apud quos maior moles exorta: quanto ciuitas opulentissima externis armorum incursionibus magis opportuna. Valentinę seditionis auctores cum aperte bellum parare cœpissent, Ferdinandū Regis fratrem ex Carpetanis euocatum ducem sibi adsciscunt. Petrus Exerica populi partium maxime aduersus, ceteriq; proceres regiarum, optimatumque partium vindices Villaregali conueniunt: vt popularium furori, atque præfidenti, & indomitæ violentiæ resisti possit.

Seditiosorum factiones, manusque Valentinæ, & Aragonenses, dato ab omnibus iureiurando, de bello consilia inire incipiunt audacius: fœderibus facinorumque societate implicantur: & ad arma concurritur. Ferdinandus, & Iohannes Regis fratres D. equitibus Castellanis delectis stipati, septique Cæsaraugustanæ seditioni se addicunt: cuius coitionis, quam Vnionem vocant, instituta fœdere, ac sacramento sanciunt.

Cum eò prorupisset seditiosorum hominum audacia, vt palā omnia ruere viderentur, Rex Cæsaraugustam properans conuentum in A. D. XIIX. K. Sept. indicit, agitque: cum ab initio regno ad eam diem, & tumultu domestico, & Balearico bello præpeditus, conuentus Aragoniis indicere intermisisset. Conuentus in cœnobio Prædicatorum coguntur; quo cum omnes, qui coitionem fecerant, armis tecti impotenti audacia concurrerent, Rex Ruderico Diacio pro Cancellario committit, vt conuentus in posterum diem prorogentur: & Garcia Ferdinandio Castrensi Præfecto Iustitiæ ad se arcessito contestatur, se vrbe discessurum, nisi vis, atque arma seditiosorum hominum, & facinorosorum comprimantur. Præfecto de ea ipsa re conquerente, & nihil à se prætermissum esse obtestante, quod aut pro tumultu, & vi sedanda deplorandum esset, Ferdinandi, & Iohānis Regis fratrū excusationem fuisse indicat: se instituto more armis tectos conuentui agendo interesse: non in cuiuspiam perniciem: sed vt sine motu, ac tumultu rixæ dirimerentur. Rex, vt satis præsidii prouisum esset, Iuratis magistratibus Cæsaraugustanis edicit, vt videāt, ne quid detrimenti respublica capiat: qui de vi, hominibus armatis interdicunt: & eorum iussu prædicatur, ne quis armis tectus conuentui intersit: & si secus faxit, grauissimæ pœnę sunt ab eis constitutæ. Aliquot præterea turmis equitū peditumq; cohortibus per vrbem dispositis, cum pacatæ res viderentur, & conuentus celebrari cœpissent,

pissent, neque de republica referretur, sed vt Cataleni omnes Regis consiliarii è conuentu expellerentur: communi ordinum consensu pelluntur. Incredibili inde, & exitioso tumultu, atque impetu ab conuentu disceditur: & omnia turbantur: & infima summis permiscentur. Inuitus, & recusans Rex consiliarios, quorum fideli, & perutili opera tam affectis rebus vtitur, domo, atque curia exigit: & seditiosorum coitio alios in eorum locum substituit. Qui consiliarii Regi eo inuito, admouentur ij fuere: Iohannes Simenius Vrrea, qui Biotensium dominabatur, Petrus Cornelius, Simon Peresius Pina, Arnaldus ex Francia, Michael Simenius Gurdus Cæsaraugustanæ ciuitatis procurator: & Gilabertus Redonius Oscensis, & Guilielm⁹ Peresius Xixena Barbastrensis procuratores. Bernardus Caprera princeps in consiliis de republica capiendis Galatianum Tarbam, & Aluarum Tarinum factionis Tarinorum duces in regias partes traducit: & eorum interuentu Rex ad se allicit Lupum Lunam: qui Segorbiensium dominabatur; præpotentem virum. Hunc sequuntur Petrus Luna & Iohannes Martinius Luna, Thomas Cornelius, Petri Cornelii frater, & Iohannes Simenius Vrrea Alcalatensium præfectus, & Blascus Alagon eius frater.

In ea rerum commotione, republica tantis difficultatibus domi affecta, & ciuilibus seditionibus prostrata, res Sardoæ in summum discrimen decidunt: Matthæo, Nicoloso, Iohanne, Antonio, & Iuliano Oriis, & aliis duobus eorum fratribus arma suscipientibus: & Alguerium, & alia regia propugnacula Oriæ genti opposita inuadentibus: vsurpantibusque. Oriæ Alguerio, & arce, quam Genuensem vocant, Sardiniam omnem incursant. Inde Sardi dissipati vertunt impetum in nostrorum stationes: atque præsidia: & libere per campos funduntur hostiles copiæ.

A. D. X. K. Aug. Huguetus Ceruilionius fratris Guilielmi Sardiniæ præsidis F. Gombaldus Ribellias, Berengarius Erilius, Raimundus Thimorius, Raimundus Corbera, Berengarius Ragiadelius, Dalmatius Auenionius, Gerardus, & Raimundus Clarianæ, Iacobus, & Alamanus Carrozii, Agradas Moncada, & Franciscus Villarasa statione Barcinonensi classem soluentes viris, atque armis optime instructam Sardoo bello cōcitato nostris subsidio approperant: quod prope serum auxilium, iam pæne circumuentis occurreret. His constitutis, Guilielmus Ceruilionius, Sardiniæ præpositus, quod nuntiis acceperat Genuæ classem adornari, vt Oriis subsidio nauiget, & ipsi Oriæ propugnaculum Sorræ, Bastidam vocabant, regio præsidio munitum continenti die, ac nocte prœlio oppugnarent, ad famam hostium intentus, cum accidere visa esset facultas bene gerendæ rei, eam accelerans, coacto exercitu, hostibus obuiam procedens, signis collatis prœlium conserit. Nostris profligatis, hostes magnum eorum numerum, qui signa deserunt, cæcidere. Cadunt Huguetus, atque vna Gerardus, & Monicus Guilielmi filii: cursu, ac lassitudine exanimati: vulneribusque confecti: & magna equitatus pars deletur. Ipse Guilielmus præstantis ducis munere functus, strenuus, peritusque militiæ, ad ancipitem, maxime pugnam equo aduectus, perditis rebus quando in apertum discrimen res euaserat, acie excedens, nemore abditus, æstu, sitique enectus, mortuus concidit. Magna in eo conflictu à nostris clades accepta: tot præcipue illustrium virorum amissione Ceruilioniæ gentis. Sardois rebus Riambaudus Corbera præficitur, & Pontius Sanctapacius toti imperio maritimo præponitur. Præterea Rex Gerardum, & Barnabam Donoratici Comites ad sese allicit: eo emolumento captans, quod ditiones omnes Thomæ Donoratici Comitis, eorum fratris, qui nullis superstitibus liberis decesserat, illis attribuit: cum nulli Bonifacii Donoratici, & Rainerii eius filii heredes reliqui essent. Ad eam diem Marianus iudex Arborensis in fide manserat: & Iohannes, & Nicolaus Arborenses eius fratres omni opera, Regi se penitus dediderant.

In Aragonia cum partium contentio, in ciuili dissensione acriter versaretur, & maiori dissidio indies distraherentur, pluresque ex optimatibus eum rerum statum odissent, Lupus Luna, qui Segorbii dominatur, Petrus Exerica, Blascus Alagon, Petrus Luna, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Thomas Cornelius, Iohannes Simenius Vrrea Alcalatenæ arcis præfectus, & Iohannes Martinius Luna summæ potentiæ proceres, magno consensu, aduersus Iacobum Regis fratrem, ad liberandam rempublicam conspirant. Rex reconciliatis sibi optimatibus, Bernardi Capreræ monitu, viri, & summi consilii, & maximi animi Petrum Ripacurciæ Comitem patruum summæ consiliorum præficit: sed Caprera inter regios amicos primum obtinet gradum: omnes enim ad eum honores, omnia imperia, omnes opes, copiæ denique omnes conferuntur: vir omnium æstimatione optimus: & omni fortuna dignissimus iudicatus. Qui cum commeatum à Rege adquiescendi à publicis, & militaribus muneribus petiisset, ac se in

AERA. NAT. CHR.

cœnobio Saluatoris ad Bream vicum, sacrorum cultui addicere, tamquam emeritis ambitionis stipendiis, sperat, misero suo, funestoq; casu, ad rem publicam est compulsus: cuius insignis virtus priuatæ gratiæ aditum apud Regem patefecit: vt regiis arcanis admoneretur.

A.D. IIX Id. Septemb. tumultuoso, & seditioso conuentui Rex Cæsaugustæ assidens, priuilegium ab Alfonso III. Rege Aragonensibus irrogatum, quo XVI. castella, atq; arces, veluti pignora dedi imperantur, quæ alii Regi tradi possent, nisi ea rite obseruarentur, quę ipso cauetur priuilegio, palam confirmat: quo maxime seditiosam eam coitionem stabiliri arbitrantur.

A.D. IX. K. Nouemb. Rex publico in conuentu Cæsaraugustæ, in æde maxima Saluatoris suggestum ascendens, concione habita, conuentum dimittit: & Iacobo fratri regni procurationem restituit: cuius perceleri interitu, & quod vinculis frater eum attineri constituerat, veneno necatum, omnibus est persuasum. Moritur Barcinone: Rege in eam vrbem profecto.

Ea ipsa die, qua Iacobus Regis frater è vita excedit, classis Portugalliæ Regis, qua Leonora eius F. aduehitur, Barcinonem applicat: quam Rex summe concupierat, sibi in matrimonium collocari, insigni pulchritudine feminam: sed ob eam præcipue causam, vt a Ferdinandi fratris connubio separet. Eæ tamen nuptiæ nulla alacritate, aut lætitiæ voluptate populum afficiunt: quod acerbissimis odiis, & intestinis seditionibus, atque armis ciuilibus regnum arderet.

Quod seditiosorum manus Valentino in regno, sæpe prælio nostros lacesserent, A.D. II. Non. Decemb. obuiam itum hosti: & ad Setabim ancipiti primo prœlio, dimicatum est: Gilaberto Scintillia, & Alfonso Rogerio Lauria Petri Exericæ fratre, regiarum copiarum ductoribus. Regii a collecticia popularium equitum, militumque colluuie cæduntur, atque fugantur. Andreas Guilielmus Scriba, qui Valentini Regni procurationi Petri Exericæ loco, admotus fuerat, & eius filius mortem occumbunt.

Cum Aragonia bello arderet, & veluti inter ciues calamitosum, & exitiabile malum indies ingrauesceret, A.D. V. Id. Decemb. Cæsaraugustani vexillum sollemni cærimonia, in Ecclesiam beatę Marię Maioris sacrandum traducunt: publiceque proponunt. Militares seditiosorum copiæ coguntur: & Valentiam subsidio fœderatorum festinanter approperant: Lupo Luna, & Iohanne Simenio Vrrea, Iohannis Simenii F. ductoribus: sed Lupus & optimates, qui se Regi addixerant, coitionis partes palam deserunt: & Darocæ intercludere omnes seditionum vias, & regni præsidia munire adnituntur.

Paucis post Setabitanum prœlium intermissis diebus, cum infensis animis Valentini vtrinque concurrunt, & quotidie signa in aciem proferunt, Petrus Exerica, & Alfonsus Rogerius eius frater, Petrus Thoutius Montesæ Magister, Gonzaluus Diacius Arenosius, & Raimundus Ruisecius regiarum copiarum ductores ad Beteram, cum Valentinis ciuibus confligunt. Proceres, eorumque copiæ fusæ, fugatæq; cæduntur. Occumbunt ea pugna Arenosius, & Petrus Munionius qui Turoli quæsitoris, ac iudicis munere fungebatur. Respublica Valentini regni in maximum periculum, & extremum pæne discrimen deducitur. Nulla pax, nulla concordia: bello ciuili publice sæuiente.

Raimundus Peralta Siculæ classis præfectus Liparim vrbem, quæ in Iohannæ Reginæ ditione erat, terra, mariq; circumsidet. Liparęi Ludouico Sicilię Regi se dedunt; atque eius imperio addicunt.

Iohanna Regina seditione Neapolitanorum commota, & à Ludouico Hungariæ Rege obsessa, pacem cum Siculo conficit. Condiciones has paciscuntur. Siculus Siciliæ regni titulo dempto, & Trinacrię suscepto spondet, si Hungarico bello Regina, prematur, se classe XV. actuariarum nauium subsidio aduenturum: & CL. grauis armaturæ equitum auxilia missurum. Præterea pollicetur, se in singulos annos III. M. vnciarum tributum Reginæ, posterisq; Neapolitanis Regibus conlaturum: quod Regina, auus, ac proauus festo Sanctorum Petri, & Paulli die Ecclesiæ pendere consueuerant. Recipit præterea IX. M. vnciarum persoluturum debitorum Ecclesiæ tributorum ratione. Regina iure Sicilię regni, & adiacentium insularum cedit: & ab Apostolica sede se impetraturam pollicetur, vt dirarum, execrationumq; noxæ, & sacra interdicta tollantur.

Ludouicus Hungariæ Rex Apuliæ, Calabrię, & Campaniæ ditionum potitur.

1386. 1348. Exitiosum bellum in Valentino, & Aragonio regno Leonora Regina nouerca, & eius liberis coitionis principibus, atq. fautoribus commouetur. Ferdinandus Regis frater ciuitates Valentini regni partim vi, alias voluntate imperio suo adiungit.

Iohannes

Iohannes Simenius Vrrea minor Morelia, cum iis copiis proficiscitur, quas ex delectu Aragonio, & seditiosorum, & consceleratorum colluuie comparauerat. Ad II. equites, & XIX. M. peditum conuenisse proditur: & Valentiæ Ferdinando Regis fratri adiungitur.

AERA. NAT. CHR.

Cum belli ciuilis summa Valentino in regno, à seditiosis ciuibus Ferdinando Regis fratri delata esset, neque dubitaret ipsum caput, atque opes regni adoriri, optimatum partium proceres, regiarumq; copiarum ductores, qui aduersus Iacobum Regis fratrem coniurationem habuerant, Ixeritano dempto, qui a Rege denuo defecerat, Darocam, extremum Celtiberûm oppidum in primis nobile, proximumq; Ædetanorum finibus vallo, 10 ac fossa, aggereque muniunt. Copiis coactis, Cæsaraugustanis, reliquisq; fœderatis coitionis ciuitatibus bellum inferunt.

Abbas Merensis Pont. Max. Apostolicus nuntius pacificatoria legatione functus, si res vlla pacis, ac fœderum condicione sedari possent Regi, ac Reginæ Leonoræ nouercæ, & eius liberis tolerabiles condiciones fert: conaturque, vel iniquis rationibus Regem ad eas perducere: modo exercitus dimittant, & præsidia remoueantur. Seditiosis tamen viribus, atque armis maxime vigentibus, Rex hereditaria iura Ferdinando fratri defert: cum Moruiedri haud aliter, atq; in libera custodia attineretur. Statuit r. gni successionem fratrem aditurum, si ipse liberis maribus non superstitibus decedat.

Rex Moruiedri coactus, ac recusans, Valentiam contendit. In ea vrbe indigne, atq; 20 inhonorate, neque pro regiæ maiestatis decore Rege habito, incursione seditionum, & vi, atque impetu populari nouæ turbæ concitantur: & duces plus inter se iratum, partium factione, quam aduersus impios hostes animi gerunt: & supplicia ciuium a ciuibus sunt exacta. Intus multi mortales cæsi, & saccis obuoluti, in profluentem deiecti.

Bernardus Caprera gnarus, & prudens impendentium malorum, qui ex Regis amicis ad intima eius consilia peruenerat, principemque locum obtinebat, cum è Valentina colluuie Regem vi, atq; armis oppressum educere nequit, proceres, ciuitatesque Cataloniæ commonet: earum seditionum pœnas expetant: & armis reipublicæ hostes persequantur: vt dignitas, maiestasq; regia conseruetur. Nihil per eos dies inausum, intenta-30 tumve seditiosorum, & perniciosorum ciuium duces relinquunt.

Contagio pestis funestæ pæne omnes orbis regiones peruagatur: & simul belli terror in Aragonia infremuit: & pestifera vis incubuit.

Iniquæ leges, grauesq; condiciones Regi sunt à Ferdinando fratre, & Valentinis ciuibus, seditionumq; auctoribus per vim, iuris, ac fidei oppressione constitutæ. Cum regni status conuersionem omnem, in illo temporis vestigio repositam boni, & innocentes viri arbitrarentur, Rex Valentia, Valentinoq; regno, vt se in libertatem vindicet, Iunio mense egreditur.

Quod crebris belli ciuilis Valentini, & Aragonii rumoribus Sardi animos sustulissent, Oriis nostros graui bello prementibus, Riambaudus Corbera egregia animi virtute 40 rebus labantibus subuenit. Sacerim diuturno tempore ab hostibus circumsessam obsidione liberat: quo in bello virtus enituit egregia Mariani Iudicis Arborensis: & Iohannis eius fratris: cuius fidelia, & maxime opportuna auxilia fuere.

Cum Oriæ exacti Sardinia insula essent, Brancaleonis opera ciuitas Genuensis pacis fœderibus violatis, bellum nostris infert, Iohanne Murta Genuensi reipublicæ præsidente, & Ducis nomen obtinente. Eo tempore tum fidelitas, tum ipsa potentia enituit Gerardi, & Barnabæ Comitum Donoratici: quibus ditionem, oppidaque Nouelli Rainerii Donoratici Comitis patris, magni Pisanorum, & Lucensium ductoris Rex attribuerat. Gerardus tamen, & Barnabas, & Roccharum familia à Pisano populo ciuitate pelluntur: cum in suspicionem venissent appetendi dominatus. Sed neque eorum exilio 50 contenti Lonius Monterchius, quem potestatem vocabant, & Rainerius Merula copiarum ductor, & vniuersus Pisanorum senatus summopere nituntur, vti ab Rege Sardiniæ pellantur: & bona eorum publicentur: eorum ditio, & oppida Vgolino attribuantur, Guidonis Gonzagę Mantuæ domini filio. Is Æmiliam eo tempore vxorem duxerat: Rainerii Comitis sororem, Bonifacii Comitis filiam. Maxime in eo elaborant, & contendunt Ludouicus Gonzaga Mantuæ, & Regii dominus, & Guido, Philippus, & Phelcenius eius filii: & Mastinus Scala, qui Veronæ, & Vicentiæ dominabatur.

A. D. II. Non. Apr. Iohannes Athenarum, & Neopatriæ Dux, Ludouici Siciliæ Regis patruus Catanæ moritur: Frederico F. ex Cæsaria vxore herede relicto. Dum Siculæ vires ab externa o hoste premi non possent, Iohanne Ludouici Regis patruo vita functo, penes

quem regni regendi gubernacula manserant, intestinis seditionibus diuexatæ, in vltimum decidunt discrimen. Isabellam Reginam Regis parentem causam omnium malorum subministrasse satis constat: dum Claramontium, & Paliciorum partes fouet: & inter eas familias, & Blascum Alagonem Mistretæ Comitem summæ potentiæ virum, & Catalanos, & Aragonios, qui Blasco adhærent, acerrimæ pugnæ concitantur.

Grauius bellum à Rege inter suos, quam aduersus externos geritur: & domesticis malis nostri affli&tantur: dum ipsa seditio & bello aleretur, & bellum aleret. Cum regiæ vires ad omnia ea bella minime suffecturæ viderentur, accitis ex Castellæ regno DC. equitibus Aluaro Garcia Albornozio duce, qui propinquitatis necessitudine Lupo Lunæ erat coniunctus, præsidiis dispositis, & communitis arcibus Lupus Turiasonensibus, coitionis labe infectis bellum infert: & cum plura oppida sub ditione hostium essent, neque ad ea circumferri bellum posset, auxilia regia præstolatur: neque huic spei, & expectationi diffisus manus conserere distulit. Ferdinandus Regis frater disiectis, & interclusis regiis copiis, cum depopulatis agris, haud facile ab oppidis vim regiarum copiarum prohibet, accelerandum ratus, A.D. XII. K. Aug. Cæsaraugusta egressus Epilam regio præsidio munitam oppugnare adoritur: sed popularis turba militiæ insolens, rixæ, quam pugnæ aptior erat. Constitutis haud procul porta signis, Lupo subsidium Epilensibus maturante, prœlium inter læua mœnium: & dextrum fluuium Salonem committitur. Lupus in laude bellica in primis dux egregius transgressos hostes felici rerum euentu fugauit, ac fudit: nec dubia, nec difficili victoria dimicat. Regius equitatus ordines perrumpit: quacumq; impetum dedit: & populares fugantur: cæduntur que. Ferdinandus, cum in nostrorum potestatē venisset, ex acie saucius effertur, atq; dimittitur. Iohannes Simenius Vrrea Biotæ dominus, ex proceribus aduersarum partium princeps, & Gombaldus Tramacetius, Simon Peresius Pina, & Galbanus Anglesola mortem oppetunt. Iohannes Vrrea, Iohannis Simenii filius, & Petrus Ferdinandius Ixeritanus captiui remanent: sed in Iohannem grauiore pronuntiata sententia, non palam est animaduersum: sed intra tabernaculum ducis obrutum fuisse paulo post apparuit. Non alias magis anxia, & pauens ciuitas Regi victori, & externo militi obnoxia, expositaque: neque acerbe, pro ingenio Rex victoriam in plebem exercuit. Nonnulli proceres iudicium veriti profugerunt. Ixeritanus cum in Castellanorum manus incidisset, LXXX. M. solidorum pecunia calamitatem redemit. Huius pugnæ victoria libertate assuetis dominationis metum iniecit.

Insignem adeo calamitatem Lupus Luna eo prælio, internecione exercitus hostibus intulit, vt in Aragonia bellum confectum sit: in quo duce vis animi, consiliique maxime viguit.

A D. III. Non. Aug copiis à Rege Carinienæ coactis, victoria Epilensi prælio parta, Cæsaraugustam init. Cæsaraugustani legatos sui purgandi gratia ad Regem miserant: & vti rem omnem publicam, & fortunas in eius potestatem redigant. Cum prauis consiliis à regia fide defecissent, & veluti frenis exsoluti proruperant, proiectis armis mortem deprecantur.

Galatianus Tarba Præfectus Iustitiæ Aragonum.

A.D. X. K. Octob. Rex Lupum Lunam Comitem Lunæ appellat: atque eius oppidi ditione donat: successoribusque attribuit: quam cum precario teneret, hereditario iure obtinuit: quo dignitatis decore, numquam antea quispiam à superioribus Regibus, in Aragonia cohonestatus fuerat, nisi filius, aut regia stirpe generatus.

A. D. IV. Non. Octob. cum Rex conuentum Cæsaraugustæ ageret, vt obliuione præteritorum discordiæ ciuiles finirentur, scita, instituta que popularia, coitionis impressione facta, & singillatim duo illa priuilegia ab Alfonso Rege III. Aragonensibus irrogata, & quod ipse turbatis rebus constituerat, & confirmauerat, rescinduntur. Noua a ciuitate in seditiosorum capita instituta sanciuntur: & aliquot ciuibus factiosis, & turbulentis rei capitalis damnatis, generatim eo instituto a ciuitatibus pœnæ, multæque irrogantur: & vt quisque præcipuus turbator, conquiritur: atque ita merito euenit, ac iure: vt priuilegia, quæ commotione, atque populi impressione quæsita fuerant, atque parta, & quæ armis tuebantur ciuilibus: armis amitterentur: Aragonia bellis dilacerata, & intestino malo pressa. Cum in eo conuentu iudiciorum causa suscepta esset, nihil antiquius duxerunt summo ordinum consensu, quam vt Gubernationis regni magistratum, qui reliquos omnes antecellit, perturbatione rationis, atque ordinis diffluentem coërcerent: & in ordinen redigerent: & modum quendam adhibentes, iudiciorum seueram honestatem, & decus sincerum conseruarent. Nam cum ad eam diem eius magistratus muneri plerumque proceres regni, & in veteri nobilitatis dignitate, fortuna-

fortunaque nati præpotentes viri præficerentur, corruptaque ab eorum administris, contaminataque iudicia essent, & leges ac iura communisque regni libertas labefactarentur, & tradita, atque inueterata consuetudine, in nobiles viros præsentis mortis pœna animaduerti non posset, neque in iudicium capitis vocarentur, rerumve capitalium condemnarentur, cautum est in posterum, & diligenter lex perscripta est: ne proceres, nobilitatisue decore insignes viri Gubernationis magistratum gerant: sed indigenis regni mandaretur, qui simplici auctoramento militiæ decorati essent: vt par, & æqua pœna in eum, qui iura violaret, & traditam libertatem conuelleret, constitui posset: & sine inuidia culpa capite etiam plecteretur.

10

VNIONIS NOMEN, ET VIRES DELETÆ.

Coitionis, & vnionis nomine, atque memoria viribusque rogatione deletis, bella intestina in Aragonia perpetuo sedantur. Sublatis enim vnionis priuilegiis, de vnione perpetuo abroganda lex promulgatur. Ex eo magistratus, & Præfectura iustitiæ Aragonum stabiliendæ communis libertatis causa antiquitus legibus septa, atque munita, in eo vires suas exercere cœpit, ne quis contra regiorum ministrorum extraordinariam potestatem, iussa, atque imperia auxilii egeret: aut potentiorum iniuria premeretur: ac fere de omnibus controuersiis publicis, priuatisque ne vis inferatur, constituit. Si quis aut priuatus, aut populus eius decreto non steterit, grauissima pœna afficitur: neque pet[illegible] ius redditur: aut vllus honos communicatur: eiusq; auctoritas è ciuitate exterminatur: itaque legibus habent sancitum. Institutum vero eius Præfecturæ interdictis tale temperamentum fuit, vt tenuiores, & qui locum ciuitatis infimum tenent, cum principibus viris æquari se arbitrentur: & eam sciscendarum legum rationem nostri secuti videntur, in eo magistratu muniendo, vt regiis iudicibus opponeretur: quemadmodum Lacedæmone Ephori à Theopompo Spartanis Regibus oppositi fuerant: & apud Romanos Consulibus Tribuni plebis. Sed ne existimatio, atque auctoritas eius magistratus vnquam imminui posset, aut popularis fieret, atque omnes iussis supremæ legis obtemperarent, & cum omnibus ea lex semper vna, atque eadem voce personaret, vt vere populi salus suprema lex esset, ac vinculum, & firmamentum libertatis, atque omnes, quod dici solet, quasi sacræ legis cathenis constringerentur, ea cautio adhibita est, ne ex infimo ordine, aut populari suffragio, quispiam eum magistratum adipisceretur: sed militari decore cohonestatus: & à Rege adscitus: atque suffectus. Moderatione quoque ea Præfectura, non ad popularem auram profecta, sed temperatior à maioribus instituta est, quam Ephororum magistratus à Lacedæmoniis fertur introductus: qui se adeo insolenter efferre consueuerant, vt in more, institutoque positum esset, vt in tribunali sedentes Regibus ne assurgerent: neue eos venerarentur: & singulis mensibus iurisiurandi religione obstringerentur: Reges se patriis legibus obtemperaturos: Ephori vero se Regum imperio obedientes fore: dum leges, ac scita, institutaque maiorum ab illis obseruarentur. Inde euenit, vt non dissensione, ac dissidio, sed more instituto in vnius Præfecturæ magistratu respublica Regiis magistratibus opposita non imbecilla esset: sed magnum applausum assentiente populo consequeretur: & turbidi, concitatique motus inposterum comprimerentur: atq; intestinæ dissensiones sine vllo tumultu, aut motu sedarentur.

Octobris mensis initio, adeo pestifera vis morborum Cæsaraugustæ incubuit, vt eius contagionis vitiis magna ciuitatis pars infecta sit: & conuentus dirimerentur. In A. D. III. Id. Nouemb. proroganturr: & Turolium transferuntur.

Leonora Regina eodem mense Exericæ, nullis superstitibus liberis è vita excedit.

Valentini in seditione permanentes, cum suo nomine, & sua sponte bellarent, semperq; spes victoriæ redintegraretur hostibus, & publicæ mallent ruinæ succumbere: quam sua proteri: & plerique, quos ad bellum spes rapinarum, aut nouarum rerum studium illexerat, dilaberentur, A. D. II. Non. Decemb. Rex Moruiedro exercitum ducit: & castrorum munitione ad Mizlatam Valentiam obsidet, & oppugnare adoritur. Tamdiu ab oppugnatione desistit, dum spem deditionis ciuibus non adimat. Sed cum à suscepta causa, obstinataque sententia nulla vis, aut periculum depellere posset, & leuiore quadam incursione inita, prœlium ad Mizlatam collatis signis committeretur, quod insigni virtute, & præstantia fortissimorum ducum Michaëlis Zapatæ, & Raimundi Riusceci aliquot equitum turmæ improuiso in munitiones hostium Mizlatenses irrupissent, Valentinis profligatis, atque cæsis vrbs deditur.

AERA. NAT. CHR.

Rex vrbe Valentia potitus, vt erat acris, & vehementis animi, feroxque natura, vt pro tali facinore, stirps, nomenque ciuitatis funditus tolleretur, vrbem inflammandam, & aratrum, sparso quod aiunt sale, circumducendum constituerat: vetusti moris exemplum secutus: quod euersis vrbibus aratrum imprimeretur hostile: & Carthagini euenisse memoriæ proditum est. Cum eruendam, delendamq; vrbem opulentissimam censuisset, ab immani tamen, & fera sententia, suorum consilio deterretur. Nihilo tamen minus tam superbe, atque elato animo initam vrbem apparuit, quam si capta foret. In ciues lenius vindicatum, quam criminum magnitudo poscebat. Instructis aciebus vrbem A.D.IV. Id. Decemb. introiit. Vt acerba Principis seueritas ad remissionem animi contorqueretur, in Iohannem Ruizium Corelliam, Raimundum Scornam, Iacobum Romaninum, & Pontium Solerium nobiles viros, more maiorum animaduersum. Ab impunitate excipiuntur Berengarius Villaragutius, Bartholomæus Machoses, Gerardus Fabra, Garcias Lupesius Peralta, Petrus Espluguas, Franciscus Esquerrius, Iohannes Ceruatonus, & Petrus Zapata Thousius. Damnorum à seditiosis ciuibus illatorum iudicio, à Rege præficiuntur Iohannes Lupesius Sesesius, Garcias Lorizius, Thomas Marzanus, Blascus Ferdinandius Heredia, Egidius Ruizius Lihorius Arnaldus Iohannius, & Munionius Lupesius Tahustius. Cum Ferdinandus Regis frater illo temporis puncto Requenæ finibus exercitum cogeret, tamquam in Aragoniam inuasurus, magnus terror de ea re Cæsaraugustanæ ciuitati iniicitur. Michaël Gurrea regni procurator arcessitis proceribus Blasco Alagone, Thoma Cornelio, Petro Luna, Iohanne Simenio Vrrea, Petro Ferdinandio Ixeritano, Iohanne Martinso Luna, & Athone Focio, & ciuitatum procuratoribus, huic sollicitudini subuenit: & propinquis oppidis opitulatur. Pontius Sanctapacius Valentini regni finibus Ferdinando opponitur.

Guilielmus electus Cæsaraugustanus Archiepiscopus, & à sancta sede Apostolica confirmatus, & sacrari iussus.

1387. 1349. Iacobus Balearicus multis, magnisque præsidiis nequicquam perditis, vt de integro bellum sumat, Mompellerii iura, ditionem, ac dominatum CXX. M. nummis aureis, quos scutatos vocant, Philippo Francorum Regi addicit. Ex eo, regno, & auitis ditionibus, & fortunis omnibus paternis euersus, Clarentii cognomen sortitur. Magnam in Galliæ prouinciæ litoribus classem adornat: & caput ipsum regni adoriri parat: magnisque equitum, peditumque copiis auxiliaribus à Francorum Rege, & Iohanna Regina arcessitis, expeditionem maturat. Rex Valentinis rebus componendis implicitus, Raimundum Berengarium patruum Catalanis exercitibus præficit: vt Ruscinonensibus, & Cæretanis subsidio accurrat. Clarentio Animus accessit: & Regi timor iniectus est: non auxiliis tantum externis hostem excitari, sed ope, & arcessitu fautorum Valentinarum & Aragonensium seditionum commoueri.

Mense Maio cum in procinctu Ferdinandus Regis frater rem accelerare videretur, & omnes vererentur eum in Valentini regni fines incursaturum, Rex obuiam illi procedere statuit: atque eius accitu euocantur Petrus Moncada, Galcerandus Pinosius, Insulensis, & Cannetensis Vicecomites, Berengarius Castellinoui, Raimundus Rogerius Comes Palliariensis & Artallus Palliariensis eius frater. Petrus Gonzaluus Heredia ex proceribus, turmis equitum grauis armaturæ aduersus Balearicum præficitur.

Videbantur finita ciuilium bellorum mala, cum longinqui hostis infidelitate aucta sunt. Nam pace domi parta, compositisq; intestinis seditionibus arma intentantur: & Sardinia bello flagrat. Oriæ, Malaspinæq; conspirantes Saccerim obsidione premũt. Cum soluendæ obsidionis causa Huguetus Corbera, Riambaudi Corberæ præsidis frater, qui in Cataloniam nauigarat, Saccerensibus, qui in diutina conclusione, plures menses obsidionis mala pertulissent, opem ferens, cum Oriis confligit. Nostri cæduntur: maleque multantur.

Abohanenus Albohaceni Benamarinii Regis F. patrem regno pellit. Rondam, Zaharam, Gibraltarum, Ximenam, Marbellam, & Steponam, à patre possessa oppida præsidiis occupat. Alfonsus Castellæ Rex generosi, & bellicosi animi princeps, quod ea oppida ab Albohaceno, qui cum pactæ erant ab Aragonio Rege induciæ, defecissent, bellũ Abohaneno illaturus, nouæ pacis conditiones Regi offert: & Gibraltarum terra, mariq; obsidet.

Rex Bernardum Capreram Vicecomitem ad Alfonsum Regem legatum præmittit: de Iohanna filia in matrimonium Henrico Alfonsi Regis F. Trastamaræ Comiti tradenda. A. D. IV. K. Sept. Gibraltari Caprera, & Iohannes Alfonsus Benauidius conditiones fœderum paciscuntur. IV. actuarias naues Raimundo Villanoua ductore Rex ad Herculeum fretum nauigare imperat: CCCC. sagittariorum præsidio munitas: quod in præcipiti, amico

amico Regi magna cura subuentum esse cupit. Paulo post Caprera totidem longis nauibus Villanouæ adiunctus fretum tenet.

ABRA.
NAT.
CHR.

Cum ad inuadendam Maiorem Balearium insulam Clarentius classem comparasset, suam Rex, si qua vis externa ingrueret, adornat: cui Petrum Moncadam præficit. Is in Siciliam militaribus copiis coactis nauigaturus erat: Frederico Randacensi Marchioni Iohannis Athenarum, & Neopatriæ Ducis F. & Catalanis, atque Aragonensibus, aduersus Claramontios, & Palicios, qui intestinis seditionibus Siciliam armis diuexant, auxilium laturus. Clarentius tamen XIV. actuariis nauibus & IIX. onerariis, quibus CCCC. equites, & III. M. peditum cohortes imposuerat, anteuertit. Earum copiarum ductores Carolum Grimaldum Monœci dominum, & Aitonem Grimaldum, Genuensesq; aliquot primarios viros, quibus Maiorem insulam addixerat, attribueratq;, præficit. Armatus vindex fortunæ, dignitatisq; suæ, vt viro forti dignum erat, quodcumq; belli casus tulerit, pati cōstituit: ne priuatus superstes regno suo in contemptu, atq; inopi dedecore vitam perducat. His copiis expositis cum signa in vrbē inferrentur, Gilabertus Cruillias, Balearico regno præfectus, cum Minori Balearium Vmbertum Siscarium præfecisset, & Riambaudus Corbera, qui commodum in Maiorem ingentibus copiis appulerat, ad DCCC. equites, & XX. M. peditum conuenisse, vetustis monumentis proditur, obuiam Clarentio prodeuntes, prœlium committunt: & magno impetu deturbatur hostis. Pariter resistentes, fusiq;, inermes, atq; armati cæduntur. Occumbit Clarentius fortiter dimicans: neq; aliam laudem ei defuisse, præterquam fortis successum apparuit: cui à veterano milite, ceruicibus caput est abscissum. Iacobus filius pugnans, ne spes reliqua afflictę miserabiliter genti superesset, saucius in nostrorū venit potestatem. Æt ūnosi principes, & misera, afflictaq; fortuna ad perniciem, & exitium semper iactati. Pugnata est ea pugna Dominico die A. D. IIX. K. Nou. & in ea virtus enituit egregia Riambaudi Corberę.

Vetusta fœdera à Rege, & Iohanna Nauarræ Regina, & Carolo, & Philippo Reginæ liberis renouantur: & terminandorum finium causa Michaël Gurrea, & vnus ex Nauarris proceribus præficiuntur: neq; diu Regina viuit: & Carolus in regnum adsciscitur.

Claramontii, & Palicii, qui Ludouicum Regem puerum oppressum tenent, nostros in Sicilia atroci bello persequuntur: neq; modus Aragonensium, & Catalanorum internecioni paratur. Classes Genuensis, & Monœcia Constantino, & Emmanuele Oriis ductoribus, qui in Sardinia defecerant, hostibus adiunguntur. Præcipui hostium ductores rem bellicam administrant Comes Matthæus Palicius, & Franciscus Palicius Mamertinus, Scalor ex Vbertis Florentinus, Fredericus Claramontius Agrigentinus, Ottobonus, & Conradus Oriæ Genuenses, Ludouicus Incisa: & plures alii proceres: qui ad delendum Aragonium, & Catalanum nomen pæne omnium generum, atque ordinum consensu conspirauerant. Hi Messanam præsidiis tenent. Blascus Alagon Mistretensis Comes, & regni vicarius, Fredericum Iohannis Athenarum ducis F. cui tutor datus fuerat, secum educens Catanām se recipit: eoque ex nostris includuntur Guilielmus Peralta Calataballetæ Comes regni Cancellarius, Guilielmus Raimundus Moncada Augustanus Comes regii vexilli præfectus, Henricus Russus Aidonensis Comes præfectus, ratiocinatoribus, Orlandus Aragonius Frederici Regis F. Franciscus Valguarnera, & Thomas Spathafora: atq; omnes Aragonii, & Catalani proceres, ducesq;, qui maximo furore, & scelere inflammatos hostes euaserant. Bonanato Lefferio Catalano in Cataloniam pręmisso, contra tantam vim transmarinum subsidium exposcunt: atq; is ad opem afflictis rebus ferendam, nationes nostras concitauit.

Leonora Ludouici Siciliæ Regis soror, quę Regi in matrimonium collocata fuerat, Valentiā classe aduehitur: atq; in ea vrbe, sollemni cęrimonia nuptiæ à Rege celebrantur,

Petrus Moncada IX. actuariis nauibus præfectus, optime instructis, paratisq;, Siciliensi bello intestino nostris opem laturus ad Catanensem stationem Decembris mensis fine appellit: & copias exponit. Cum soluta esset obsidio, & signis collatis nostri superiores euasissent, arces, & propugnacula ab hostibus intercepta Genuensibus fautoribus traduntur. Cum hostilis Genuensium classis Messanæ portum teneret, nec Moncada nauali prœlio rem in discrimen deducere vellet, in Cataloniam renauigat. Variis, diuersisque pugnis summa Blasci Alagonis virtute certatur: & ad Catanæ muros conserta pugna Guilielmus Peralta Comes Calatabellotæ Raimundi Peraltæ F. occumbit. Orlandus Aragonius, & Franciscus Valguarnera strenuam in ea reipublicæ miseria operam nauant: & vnius Blasci Alagonis præstanti virtute, & consiliis, labantibus rebus, fide, atq; opibus, miseros reipublicæ casus sustentat.

Clemens Pont. Max. cum Iubilei sacri expiationes centesimo quoque anno celebrari

1348.
1350.

NAT. CHR.

Bonifacius IIX. statuisset, ad quinquagenalis celebritatis decursum pietatis, & religionis ergo redigit: vetustæ legis ritum imitatus: quę quinquagesimum quemq; annum, ob remissionem noxarum sacrare sanxerat.

Valentiæ Rex festum Natiuitatis Domini diem concelebrat.

Profligato iam, & ad exitum deducto Balearico bello, Petro Fenolletio Insulæ & Cannieti Vicecomite legationem ad Frācorum Regem obeunte, super Mompelleria ditione, & Omeladesii, & Carladesii dominatus iure, quæ Balearicus Franco addixerat, Rex cum eo paciscitur. Decidunt, vt rata sit emptio a Franco facta: modo reliqua pretii summa Regi dissoluatur. Præterea cū de collocanda Constantia maiore natu Regis F. Carolo Iohannis Normanniç Ducis F. Philippi Francorū Regis nepoti, cui hoc ipso tempore Viennensis Delphinatus attributus fuerat, antea in deliberationē venisset: paciscuntur, vt Ludouico Caroli fratri Andegauensi Comiti nubat. Eo fœdere, q. Rex ici primo quoq; tēpore sperat, Ferdinandi, & Iohannis fratrū consilia præuenit: quos male oderat, quod in successione regni Constantiæ filię se antetulerant: & in eadem iuris contentione permanent: & armis, si ita ferat occasio, ius suum persecuturos Rex maxime veretur.

Iohannes Lupius Sesesius Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Dies festi magna celebritate, cum recentibus beneficiis Bernardi Capreræ viri & potētia, & regia amicitia præclari, tū generi, nomini, & familiis Caprerarū & Lunarū debiti Cæsaraugustæ agitantur: quod nuptiæ matrimonii dignitate splendoris plenæ coniungerentur. Bernardinus Caprera Bernardi Capreræ F. Margaritam Fuxensem ducit: Vicecomitis Castelbonii, & Constantiæ Lupi Lunensis Comitis sororis F. Constantia vero Artalli Lunæ F. ex Constantia Peresia genita fuerat: quæ filia fuit Iacobi Peresii Regis Petri filii. Bernardus Caprera filium Vicecomitatu Caprerensi donat. A. D. V. K. Iul. Pompelonae Carolus Nauarræ Rex cum XVII. annum ageret, regium diadema suscipit.

Quod diuturna obsidione Sacerensium, Sardoæ res in summum periculum essent adductæ, Rex Brancaleonem Oriam, & Manfredum, & Matthæum eius fratres sibi conciliat: atque vt Oriarum aduersam Brancaleoni factionem, & Malaspinæ Marchiones ad se pelliciant, curat.

Iacobus Erecius Pisanorum legatus, eorum senatus, & Gerardi, & Barnabæ Donoratisi Comitum nomine pollicetur, eos in Sardoo bello regias partes suscepturos.

Rex Iohannem Valutem Genuensem Ducem, qui se defensorem Genuensis populi appellat, & Genuensem senatum, populumque commoneri imperat, vt ab propugnatione Algueris vrbis, & Oriarum perduellium desistant.

Vi pestilentiæ toto orbe, omne mortalium genus depopulante A. D. VII. K. Apr. Alfonsus Castellæ Rex, cum Gibraltari arcem açri obsidione premeret, eius contagione attactus interiit.

A. D. VII. K. Sep. Cæsaraugustæ, cum conuentus celebrarentur, omnium ordinum consensu Turolensi oppido vrbis appellatio, dignitas, auctoritasque virtutis ciuium ergo sancitur.

A. D. XVII. K. Ian. Perpiniani Rex decretum interponit, quo in posterum tabularum, litterarumque publicarum monumenta, non Æræ, quod Hispaniarum prouinciis, ex Gothorum regno in hęc sæcula vsurpatum fuerat, aut Incarnationis Domini annorum ratione, atque interuallo obsignentur: sed Natiuitatis Domini annorum series connumeretur: vt stata, sibiq; congruens annorum ratio, non variata, ac discrepanti, sed certa constantiq; conuersione, simpliciq; obseruetur.

1351.

Perpiniani Rex festum Natiuitatis Domini diem sollemni cærimonia concelebrat.

A. D. VI. K. Ian. D. Iohannis Apostoli, & Euangelistæ festo die filius ex Leonora Regina vxore Regi nascitur: cui Iohannis est inditum nomen: quæ res maxima lætitia populos omnes affecit: quasi stirpem, ac semen malorum omnium sustulisset genitus infans.

A. D. XII. K. Febr. Rege in Perpiniamensi arce residente, Iohannes F. Gerundensis ciuitatis ditione, & dominatu donatur: & Ducis nomine, ac titulo decoratur: cuius cognomine in posterum Regum liberi primigenii, regnique heredes nuncupentur. Paucis intermissis diebus, vt mos fuit illius sæculi Hispaniæ Regibus, vt natis liberis nutricios statim imponerent, qui ab ipsis crepūdiis teneram infantium ætatem informarent, regerentq;, Rex Bernardum Capreram prudentissimum, & sapientissimum virum, & genere, ac nobilitate præstantem, assiduum comitem, moderatorem, educatoremque filio adiungit.

Cum

Cum Rex in filii verba iurari à Ruscinonensibus concupisceret, Petro Exerica Iohãne Ferdinandio Heredia Hierosolymitanæ militiæ in Aragonia pro Magistro, & Iohãne Lupio Seselio Iustitiæ Aragonũ Præfecto, & aliis primariis cõsiliariis suasoribus ab eo proposito desistit: quod Reges ad ea vsq; tempora Regumq; primigenii filii ab Aragonensibus Cæsaraugustæ more primum iurisiurandi sacramento in regiam dignitatem, atque legitimam successionem adsciscerentur: eueherenturque. Visus namque est Rex deposita iam dominii, & regii iuris acerbitate adsuescere æquum se præstare suis: & parentem, atque auum Reges imitari, qui caritate potius, quam metu suos sibi adiungere maluerant.

10 A. D. XI. K. Apr. Perpiniani Rex Valentini regni militares copias cogi imperat, quod Ferdinandus frater, noui principatus Petri Castellæ Regis cõfidentia, magnas equitum turmas, & armatorum manus instruxerat: minitareturq; se Valentinum regnum inuasurum: fœdusq; cum Mauris icisset.

Philippo Francorum Rege vita functo, cum Iohanne eius F. qui ad regnum est euectus, de pacis conditionibus agitur. Vltro à Iohanne Perpinianum legantur Raimundus Salga Parisiensis Ecclesiæ Decanus, Guilielmus Durantius, Iohannes Leiuilius Mariscallus Miralpexis dominus, & Robertus Balhadartus. Rex Bernardo Capreræ, & Petro Fenolletio Canneti, & Insulæ Vicecomiti, is Capreræ affinis erat, vti de pacis, ac fœderum conditionibus vna cum legatis transigant, committit. A. D. VI. Id. Febr. paciscun-
20 tur: quod constitutum fuerat cum Philippo Rege, vt Constantia Regis F. Ludouico Andegauensi Comiti Iohannis F. nuberet, noua pactione statuunt: Ludouicus Iohannam natu minorem Regis F. ducat. Francus Ludouicum F. Mompellerio dominatu, Latensi arce, atque omni ditione, quam Balearicus adiunxerat, donet. Rex filiæ dotem L. M. florenorum conficiat: Mompelleria, & Latensi ditione cedat: & Omeladesio, & Frontiniano, ac summo Carladesii iure. Præterea vti artiori fœderis vinculo astringantur, Francus L. M. florenorum Regi numeret: quæ liberis Ludouici, & Iohannæ assignentur. Matrimonio, nullis superstitibus liberis soluto, aut minime adiuncto, Francus Regi CL. M. florenorum intra tres annos dissoluat: ex quo nuptiæ coniungi desierint. Eorum pactorum confirmandorum causa Francus Cameracensem Episcopum ad Regem legatum mittit.
30 Is A. D. V. Id. Mai in sacello regiæ Barcinonensis, iurisiurandi religione spondet: Francum Ludouici filii nomine sollemnia nuptiarum, deducta Iohãna celebraturum: modo nexu propinquitatis sanctionibus canonicis a summo Pontifi. soluantur. Id pactum Galcerandus Anglesola Belpucii dominus regio nomine confirmat: & Iunio mense proximo Francus ad S. Audoenẽ, prope fanũ S. Dionysii, & Rex Valentiæ sacramento rata, atq; firma futura spondent. Pecuniæ pignore, q̃ Regi assignatur Miralpexis, & Roccafulli domini obsides tradũtur: quæ cum tot vinculis astricta essent inania, atq; irrita, is horum Regum mos fuit, euasere. Rex Genuensi bello intentus Iohannam Reginam, & Ludouicum eius virum, qui in prouincia Gallia commorantur, amicitiæ fœdere sibi deuincit. Paciscuntur, vti Iohannes Gerundæ Dux Catharinam natu maiorem Reginæ filiam, nec dum nubilem
40 in matrimonium ducat: qui hoc ipso anno genitus fuerat. Contendit præterea Rex, vti prouinciæ Galliæ, & Folcalquerii Comitatus Catharinæ doti addicantur: solutoque matrimonio, aut nullis eius matrimonii liberis superstitibus, ii Comitatus regno Aragoniæ cedant, atq; contribuantur. Ob eam causam in prouinciam Galliam legantur Abbas Ripollius, Bernardus Caprera, Lupus Gurrea, & Bernardus Olzinellias I. C. quibus legatio ad summum Pontificem data fuerat. Margarita tamen, & Francisca Iohannæ Reginæ filiis pueris infantibus mortuis, pactiones eæ dirimuntur.

Quod Rex Ferdinandum fratrem calamitatem sibi moliri, & externis Castellæ Regis auxiliis aliquando erupturum, bellique fortunam periclitaturum timeret, Carolum Nauarræ Regem ab amicitia Regis Castellæ auertere conatur. Curat præterea ne sinat
50 Blancam sororem, quæ vidua puella, ex Philippi Francorum Regis connubio manserat Castellæ Regi in matrimonium collocari. Nauarrus in ea rerum commutatione Regem ea suspicione sollicitum, metuq; suspensum liberat: confirmans veteri Galliæ consuetudine obseruatum, ne viduæ Reginæ, quamuis in puellari ætate constitutæ denuo nubant. Eo ipso tempore Nauarrus, quod magna mobilitate, & leuitate animi nouis semper rebus studeret, amicitiæ, ac fœderis necessitudine Petrum Castellæ Regem sibi deuincit. Mense Maio Nauarrus, & Aragonius Mombianco congrediuntur: & cum in eo summe Rex elaborat, vt Nauarrus Leonoræ Reginæ vxoris sororem ducat, matrimonio sibi adiungit Iohannam Iohannis Francorum Regis natu maiorem filiam.

Gasto Fuxensis Comes, Soi, & Queraguti arcium summũ dominatum, ac iuri Onesani

NAT. CHR.

oppidorum, atq; aliarum ditionum potestatem supremam A. D. II. Non. Mai Barcinone Regi iureiurãdo sancit. Pollicetur Rex, se opem illi laturum, si Anglus ditione ea euertere conetur: & manu quod aiunt, tenere: atq; sub sua potestate recipit.

Bello inter Genuenses, & Venetos acri, & magno commoto, Iohannes Gradonicus Venetorum ad Regem legatus summe contendit, vti Rex cum Venetis aduersus Genuenses fœdus pactione sanciat. Magna de ea re inter Regis consiliarios dissensio suboritur: aliis Genuensium amicitiam, rebus Sardois pessime affectis, præferentibus: quorum ea tempestate erant vires, opesque in re nauali pręstantes: aliis vero contratendentibus, suadentibusq;, insignem eorum perfidiam, atq; exultantem audaciam contundendam, atq; armis esse vindicandam. Huius consilii princeps, & auctor fuit Caprera. Bonifacius primo Camulius, & mox Christophorus Paullus Genuensium legatus instat, atq; vrguet: & à Rege requirit: suam de pace cum Genuensibus ineunda, aut bello indicendo, sententiam proferat. Demum Gerundæ A. D. XIII. K. Mai Genuensibus spes pacis præciditur. Consiliis & publicis, & priuatis hi præcipue admouebantur: Nicolaus Ianuilla Terrænouæ Comes, Petrus Moncada, Petrus Fenolletius vicecomes Insulensis, Bernardus Caprera, Aldemarus Mosetius, Galcerandus Anglesola, qui Belpucii dominabatur, Raimũdus Riusetius, Bernardus Sous, Garcias Lorizius, Thomas Marzanus, Rudericus Diazius pro Cancellario, Bernardus Codinachius ratiocinatorum præfectus, Ferrarius Manresa, Bernardus Olzinellias, & Iacobus Ezfarius.

Fœdere cum Venetis icto, Barcinone A.D.III. Non. Augusti missis Genuam fetialibus, Duci, Senatui, populoq; Genuensi bellum indicitur. Legati Genuenses dimissi minaces, atq; insolentes, arroganti iactantia verborum efferuntur. Res nauticæ consilio Ferrarii Manresæ, Bonanati Dezcollii, Francisci Fenestris, Guilielmi Morei, Andreæ Oliuellīæ, & Iacobi Boscani prouidentur: & expediuntur.

Pontius Sanctapacius, ex Catalanis proceribus vir singulari virtute, & generis nobilitate præstans, regiæ classis præfectus Septembris mensis initio, Magonis portu, XXVI. actuariis nauibus soluit: Thoma Gradonico, & Blasio Marionio Venetis Quæstoribus comitatus. Hæ naues apprime paratæ, atque omni genere armorum instructæ erant. Cum Caralitanum portum tenuisset, & in Siciliam plenissimis velis nauigaret. Siciliensi freto Pancratius Iustinianus XX. actuariarum Venetarum ductor, regiæ classi Mamertino in portu adiũgitur. Quod hostilis classis in Thraciam nauigaret, de ea Peram vsq; persequenda deliberant: cuius oppidi Genuenses, ad vrbis Constantinopolis mœnia potiuntur: fretensiq; portu prouehuntur. Perinus Grimaldus Genuensis classis ductor, quam LXV. actuariarũ confecerant, cum Chalcidem nobilem Eubœæ insulæ vrbem, quæ in ditione Venetorum erat, circumsideret, oppugnatione relicta, Constantinopolim versus vela facit. Regiæ, Venetæq; classibus Nicolaus Pisanus Venetus, qui XIV. actuariis nauibus subsidio Chalcidensibus processerat, & Bernardus Ripollius Catalanus IV. actuariis, ex Valentino delectu instructis, summa hieme adiunguntur.

1352. Id. Febr. in ipsis Ponti faucibus, ac Bosphoro Thracio, cum IX. actuariæ naues Iohannis Palæologi Constantinopolitani Imperatoris, qui aduersus Genuenses bellum gerit, nostris adiungerentur, ad ipsius Constantinopolis vrbis conspectum, prœlium nauale committitur: celebritate famę maxime memorabile. Neq; enim erat quisquam omnium, aut Genuensium, aut Venetorum, qui non in eius pugnæ successu, rerum publicarum statum contineri arbitraretur: vt nullum aliud tempus ad conandum habituri viderentur. Cum diu, atq; supra humanas vires, pugnatum esset, tanta virtute regii, Venetiq; enituntur, vt quamuis grauissima hieme omnes & cæli, & maris sæuiente tempestate afflictarentur, superiores pugnando euaderent. Præter eas hostium naues, quæ vi tempestatis in litus incitatæ deprimuntur, XXIII. à nostris sunt interceptæ: maiorq; militum, & nautarũ pars in mare demersa perit: reliqui occidione sunt occisi. Ex regia classe XII. naues tẽpestate depulsæ in litus detruduntur: milites, nautæq; Constantinopolitana ora euasere. Duæ ex nostris nauibus, in quas hostes impetum fecerãt, capiuntur: & in earum propugnationẽ Ripollius occũbit. Pontius summa & animi, & corporis defatigatione oppressus, Martio mense Constantinopoli moritur. Ex Venetis mortem in eo prœlio oppetiisse Stephanum Contarenum, Iohannem Stenum, & Bonanatum Bembum M. Antonius Sabellicus in Veneta historia prodidit: & Pancratium Iustinianum vulneribus exceptis paucis interpositis diebus interisse: vt pæne pari euentu regię, & Venetæ classis ductores corruerint.

Primo vere Aragoniæ, Cataloniæq; proceres, copiæque militares ad regni confinia præsto occurrũt: vt Ferdinando Regis fratri minitanti, & res nouas molienti resistant. Sed Ferdinandus, quod in Castella res nouarentur, Leonora Nunnia Guzmana à Rege Petro,

tro, fratrum Leonoræ filiorum incredibili odio interempta, quos Alfonsus Rex pater affluentibus fortunarum copiis ditauerat, ab armis desistit: magnæq; seditionum turbæ inter Henricum, & Regem fratrem concitantur. NAT. CHR.

Maio mense, cum Ilerdæ Rex naualibus expeditionibus instaret, is enim locus, & commeatuum exportatione, & vicinis stationibus ad eam rem maxime appositus videbatur, & Genuenses x. actuarias naues, aut refecissent, aut magna industria armassent, & Andreas Dandulus Dux Venetiarum totidem à Rege exposceret, XII, instrui, armarique imperat: quibus Matthæum Mercerium nauum, & industrium virum, & rei naualis scientissimum præficit. Is classem soluens XI. actuariis, quæ Byzantino litore regiæ 10 classis reliquias collegerant, & Venetæ classi ad Eubæam adiungitur.

Pontifex Max. vt Venetorũ, & Genuensium paci consulatur, & terra, marique omnia pacata reddantur, è republica esse censens, Regem summopere ad compositionem ineundam, vt animum adiiciat, hortatur. Imperator prçterea Carolus, & Iohannes Francorum Rex, vt ab armis recedatur, se in eam pacificationem interponunt. Rege expostulante, vt Genuenses Corsica insula excedant: & quæ in Sardinia eorum armis expugnata fuerant, tradantur, pristina bellandi sententia non desistitur.

Non. Sept. Cæsaraugustæ in æde maxima Saluatoris, Rege conuentibus assidente, Iohanni F. Gerundæ Duci legitima regnorum successio, sacramenti fide vti primigenio sancitur.

20 Raimundus Coponius, & Franciscus Romanus Regis legati Auenione, de conditionibus pacis cum Venetorum legatis deliberant. Pontifex sedis Apostolicæ nomine, rei tam arduæ consultationi Prænestinũ, & Talairandum Episcopum Albanensem, & Sabinensem Episcopum, & Guilielmum tituli S. Stephani in monte Cœlio, & Egidium Aluarum Albornozium tituli S. Praxedis S.R.E. Cardinales præficit.

A. D. IV. Non. Octob. interuentu Iohannis Alfonsi Alburquerquii regia cognatione Portugalliæ domus illustris, Metellinensium domini, & Bernardi Capreræ, ab Aragoniæ, & Castellæ Regibus legationem obeuntium, cum aliquot Regum consiliariis, qui in Turiasonensibus finibus conuenerant, concordię fœdera sanciuntur.

A. D. XIII. K. Decemb. Valentiæ Rex Raimundum Lullium ad Andream Dandu- 30 lum Venetiarum Ducem de apparanda, atq; instruenda classe aduersus Genuenses communes hostes, legatum mittit. Nam Iohannes Gradonicus, & Nicolaus Quirinus Veneti legati, eandem ob causam Regem conuenerant.

Genuensibus conditionibus pacis, quibus Corsicæ propugnaculis cedere cogębantur, non consentientibus, breui Pontifex è vita excedit: qui Auenione A. D. IIX. Id. Dec. moritur. Intra diem vndecimum in eius locum sufficitur Stephanus Albertus Cardinalis Ostiensis, maior pœnitentiarius Lemouix: Innocentius nũcupatus: cuius suasu, in ipso Pontificatus initio induciæ inter Genuenses, & Venetos sunt depactæ: vt se arbitro, perpetuæ paci consuli posset.

Cum Genuenses Alguerii, & arcis, quam Genuensem vocant, in Sardinia potiren- 40 tur, & bellum aduersus nostros gererent, Marianus Arborensis Iudex, qui nihil prorsus intactum, neq; quietum patitur, capto Iohanne fratre, quem vnum eius nationis expertus Rex fidelissimum fuerat, ne facie res nouas molitur. Fredericus, & Azo fratres Malaspinæ Marchiones, qui Sardoo bello à Rege defecerant, Regi parent: seq;, ac sua in Mariani defectione Regi dedunt. Osolum castellum, & alia oppida, quæ ab Alfonso patre, victoria de Sardis parta Malaspinis fuerant attributa, Malaspinarum familiis condonantur: & Iunio mense Ilerdæ rex Fredericum earum ditionum honorario iure donat.

Riambaudus Corbera Sardiniæ pręses Montiffeonis castellum, quod Matthæi Orię ditionis erat, & Terrænouæ arcem, quæ Iohanni Arboreæ Mariani fratri patebat, præsidiis firmat: & Roccaforti propugnaculum construit, munitq;: vt Mariani insolenti auda- 50 ciæ obuiam eat: qua indignitate Mariano commoto, magno in Riambaudum odio, & in regium imperium graui offensione concitatur, neque ex insidiis, sed aperte rem gerit: & bellum vtrimq; summa ope paratur.

Rex dum naualem aduersus Genuenses apparatum vrgueret, aliquot naues excipit, quas & equitum turmis, & sagittariorum cohortibus armat: quibus Stephanum Aragonium Guilielmi Athenarum Ducis F. & Frederici Siciliæ Regis nepotem pręficit: vt difficilimo tempore Sardois rebus subueniat.

Cum Neapolitani Reges ab Hungarico bello Innocentii Pont. Max. ope, atq; auxilio liberati, atq; soluti essent: arma ad excidium Siciliensium rerum, & Ludouici Regis conuertunt. Claramontii, & Palicii, qui antea aduersus Alagonios, & Aragoniam, &

NAT. CHR. Catalanam nationem bellauerant, Neapolitanorum copiis freti, aduersus Ludouicum aperte deficiunt.

A.D.II.Non.Nou.Rege in arce Peniscolæ oppidi adsidente, & formidoloso bello externo, & longinquo & maritimo instante, de consilii sententia decernitur, vti L. actuariæ naues in litoribus, stationibusque Catalanis, & Valentinis Genuensi bello adornentur. Classi, quæ in Barcinonensibus naualibus construitur, ex Pratensibus montibus, ad Siuranç castellum longe a mari sitis, quæ res maxime memorabilis visa est, siluæ cæduntur.

1353. Valentiæ Rex Natiuitatis Domini diem festum concelebrat.

Valentini regni ciuitates, atque oppida, sacrique, & militares ordines in apparatus bellicos magnos sumptus conficiunt.

Matthæus, & Manfredus Oriæ fratres cum à Rege defecissent, denuo in eius verba adiguntur. A.D.II.K.Febr. Valentię Monteleone, & Claromonte, & aliorum oppidorum ditione donantur.

Rex K.Febr. Valentiæ Cerueræ oppidum Comitatus iure, & ditione cohonestat: & Iohanni filio attribuit.

Adornata classe XLV. actuariarum, quas vxeres vocabant, & IV. lemborum, & V. onerariarum à Rege Villafrancæ Penedensium oppido conuentum agente, Catalani in sumptus nauales benigne operam, opesq; suas pollicentur: modo Rex Bernardum Capreram classi præficiat: quo neq; pręstantiorem neq; fortiorem, aut ad pericula constantiorem illa ętas tulit: omnes enim ad vnum, Capreram Imperatorem expetunt. Id munus obeunti Rex Vicecomitatum Basensem donat.

Classis regia ad Magonis portum vniuersa conuenit.

Rege Valentiæ expeditionem naualem maturante, Iohannes Vicedomus Arretinus Caroli Imperatoris Regis Bohemiæ epistularum magister Regem deprecatur ad conditiones, pactionesq; accedat: quæ inter Genuenses, ac Venetos, pacificatorio Imperatoris interuentu proponūtur Rex se Innocentii, & Clementis summorum Pontificum reuerentia pacem concupiuisse, atque pollicitum esse asseuerat: dum Corsica insula Genuenses decedant: se ea tunc lege, quamuis ingenti pecunia in classem erogata, arma depositurum confirmat.

A. D. XV. K. Sept. Caprera Magonis portu classem soluit. Minus idoneam tempestatem nactus ad Algueriensem stationem octauo die appellit. Vrbs ea à nostris obsidebatur: quod arcis hostes essent potiti. Cum terra, marique Alguerienses premerentur, & Riambaudus Corbera oppugnationem vrgueret, Nicolaus Pisanus XX. actuariarum Venetarum ductor regiæ classi adiungitur. Genuensium classis præsto aduenta: quę L. actuariis, & V. onerariis nauibus constiterat Antonio Grimaldo ductore. Caprera, penes quē summa imperii redigitur, spei bonę plenus, atq; animi hostili classi occurrit: & acerrimū vtrimq; certamē conseritur. Connisi omnes vno animo hostem adoriri, XXXIII. hostium nauibus captis, nostri gloriosam victoriā sunt consecuti: quę Martis die ad portum, quem vulgo Comitis vocant, A. D. VI. K. Sept. parta fuit. Ad IIX. M. hostium occidione occisis, III. M. CC. captiui remanent.

Alguerienses profligata hostium classe, cum ad vrbis defensionem spes nulla reliqua esset, Oriis dimissis, in deditionem rediguntur. A. D. III. K. Sept. vrbem init Caprera: & ingenti applausu in arce regium vexillum collocatur. Postero die, medio in foro Fabianus Russus Oria, qui captus in nauali prœlio fuerat, & perpetuam defectionem fecerat, capitis supplicio pœnas luit.

Alguerensi pręsidio Caprera Gisbertum Castelletium præficit. Nec dum naues consederat, cum Alguerienses ad seditionem commoti, cum prœlio nauali bellum confectum videretur, subito Mariano iudice Arborensi qui Sardiniæ regnum, regiumq; nomen appetiuerat, & consilia cum Ioanne Vicecomite Mediolanensi Archiepiscopo, & Mediolani domino consociarat, Sardorum nationem concitante, suscepto scelere, arma rapiunt. Marianum in ea defectione assectantur non Genuenses modo, & Oriarum factio, sed maior Sardorum nobilitatis pars: qui ad ea tempora Regi fideles perstiterant: atque ii præcipue, qui in Caralitano regno nimia potentia dominantur: adeo hoc malum in eas vrbes inuaserat. Timbor Roccabertinia Mariani vxor, impotentis animi femina, & regni, supra quam credibile sit, appetens, tanquam furia virum præcipitem agitat.

Cum Caprera Caralitanum portum classe teneret, & Sardi armis ad Caralitanos, vsq; muros nostros persequerentur, in vico, quem quarto ab vrbe lapide Quartum vocant, signis collatis confligit: magnumq; hostium numerum cædit.

Sardoo

Sardoo bello suscepto, ne Sacerenses reliquis copiis intercludantur, aliquot militum cohortes Caprera summittit: & in eius vrbis præsidio collocat. Caralitanam arcem, & reliqua castella commeatu, præsidiisq; firmat: & in Cataloniam nauigat: Riambaudo Sardiniæ præside, & Arnaldo Palliariensi rebus bellicis præfecto delectis, prębitisque. NAT. CHR.

Nouembri mense Rege Valentię commorante, Lupus Gurrea, Bernardus Thousius, & Franciscus Romanus legati ad Innocentium Pont Max. mittuntur. Hi de more Pontifici, atq; sedi Apostolicę Regem subiectum, atq; obedientem futurum iurisiurandi fide sanciunt: & iura regni Sardiniæ suprema, Ecclesiæ stipulatione addicunt. Cum Pōtifex summopere niteretur, vti Rex, Genuenses, Venetiq; bello districti rursus in pristi-10 nam concordiam reducerentur, quod nisi res ad pactionem veniret longius videret: bellum futurum, regii legati conditiones omnes reiiciunt, nisi Bonifaciana arce, & Corsica omni Genuenses permissu Mediolanensis Archiepiscopi cedant: & cuius se imperio, remque publicam nimis demisse, ac suppliciter addixerant, ab eius se dominatu in libertatem vindicent.

Zacharias Contarenus Venetorum legatus, cum Valentiam venisset, magnopereq; contenderet, vt bellum aduersus Genuenses, summa virium contentione, omniq; conatu geratur, quod ope, auxilioq; Mediolanensis Archiepiscopi, cui res suas omnes tradiderant, magnam ædificarent, ornarentq; classem: Rex ea mente bellum suscipit, vt primo quoq; tempore in Sardiniam se transmissurum cōfirmet: quod vt faciat, idq; maturet, De-20 cembri mense Barcinonem contendit: & expectatione hominum maiore, quam spe, Sardoi belli molem suscipere statuit.

Barcinone Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat. 1354.

Michael Peresius Zapata, dux ea ætate prouectus, & rei militaris scientia, & consilio ceteris præstans ductoribus, XII. actuariis nauibus in Sardiniam LXXX. grauis armaturæ & XX. leuis armaturæ equitibus, & D. sagittariis impositis, vt Riambaudo Corberæ, & Artallo Palliasio subueniat, præmittitur: quod Sardorum furiosis conatibus obiecti, & oppositi in maximis periculis, insidiisque versantur.

Ianuarii mensis initio Barcinone sollemni celebritate, atque cærimonia vexillum in arce proponitur: regiæ expeditionis insigne.

30 A. D. II. id. Apr. Alcanicii Rex Oscam, quæ vetustis Romanorum temporibus à Q. Sortorio maximo duce, vti disciplinarum omnium; & humanitatis aptius receptaculum, Hispanæ nobilitati constituta fuit, sanctione publicis litterarum gymnasiis præficit: vt in ea vrbe disciplinarum omnium scholæ explicentur: honorariaq; priuilegia artium liberalium magistris, viuendiq; præceptoribus irrogantur.

Lupus Ferdinandius Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus.

Quod atrox in Sardinia bellum, omnibus eius gentis viribus in arma accensis ortum esset, classem L. actuariarum, & XX. onerariarum nauium Rex ædificandam, armandamque curauerat: copiasque militares mille grauis armaturæ, equitum, & D. leuis armaturæ, & militum partim mercenariorum, partim imperio, aut gratia comparatorum ad X. 40 M. numerum expleuerat. Naualibus, ac bellicis rebus Bernardus Caprera præponitur: ad quem summa imperii recidit. Cum tot annos varie in Sardinia bellatum esset, multæque clades acceptæ, & bellum numero hostium ingens exoriretur, socii etiam principes, & externi duces exciti regia signa sequuntur. Regis Poloniæ patruus, nomen non editur, & Robertum Baiohariæ Ducem fuisse arbitror: qui Leonoræ Aragonię Reginæ sororem duxerat: Roberti Ducis parentem: qui ad imperium, Venceslao Imperatore ab Imperii gubernaculis deiecto, est adscitus, cum aliquot equitum turmis, militumq; cohortibus, vt Regi operam nauet, Barcinonem, mutatis ad celeritatem equis properat: & Iohannes Grelius, Buchi capdalem vocant, & Spartæ dominus ex Aquitania ad Regis exercitum, atque in eius militiæ disciplinam proficiscuntur. Proceres, ac duces belli 50 gerendi administratores Rex secum in expeditionem educit in rebus bellicis administrandis maxime acres, & industrios: quorum nomina hoc loco adscribuntur. Lupus Lunensis Comes, qui Segorbiensis ciuitatis dominabatur, Philippus Castrensis, Iohannes Simenius Vrrea, Iohannes Martinius Luna, Ferdinandus Ruizius Tahustius Montalbani Præfectus, Blascus Ferdinandius Heredia, Lupus Gurrea, Stephanus Aragonius Ducis Athenarum F. Petrus Iordanis Vrriesius, & Iordanis Peresius Vrriesius, Didacus Gonzaluius Cetina, Raimundus Peresius Pisa, Emmanuel Entenza, Simon Gurrea, Iohannes Zapata, Petrus Gilbertius, Garcias Lupesius Cetena, Raimundus Linianius. Hi ex Aragoniæ regno ordines duxerant. Valentinorum vero turmis, atque cohortibus præficiuntur Petrus Exerica, Gilabertus Scintillias, Olfus Brochyta,

NAT. CHR.

Alfonsus Rogerius Lauria, Petrus Maza, Raimundus Ruisecius, Gisbertus Castelletius, Matthæus Mercerius, Gonzaluus Casteluisius, Petrus Lupesius Oreicia, Rogerius Rauenachius, & Petrus Boilius Præfectus stabuli. Catalani ex proceribus hi ordines duxere: Hugo Vicecomes Cardonensis Bernardus Capreta maritimo imperio Præfectus, & Bernardinus Vicecomes Caprerensis eius F. Andreas Vicecomes Cannetensis, Otho Mõcada, qui Serosii, & Mequinenciæ dominabatur, & Rogerius Bernardus Vicecomes Castri boni. Sacramento obstringuntur, se in ea expeditione militaturos Iohannes Ferdinandius Heredia Ampostæ Præfectus, Arnaldus Rogerius, & Raimundus Palliarienses, Artallus Focius, Guilielmus Bellera, Bernardus Cruillias prouecta ætate vir: qui in Italia bellicæ laudis insigne nomen est consecutus: & alter Bernardus Cruillias, qui tyro in eo exercitu fuit: Gilabertus Cruillias, Pontius Fenolletius, Franciscus Ceruia, Galcerandus Pinosius, & Galbanus Anglesola. 10

Rege nauim conscensuro Mariani Arborensis nuntius pollicetur oppida, quæ inuaserat, omnia traditurum: & magnam pecuniæ vim, quæ in nauales, bellicosque sumptus erogata fuerat, curaturum: & Marianum se custodiæ Petri Regis patrui commissurum: quoad promissa, pactaque seruentur. Rex, quod veretur Marianum interpositam fidem habiturum ludibrio, mandata reiicit. Petrũ patruum procurationi regnorũ præficit.

Ecclesienses, quorum oppidum munitionibus, operibusque, inter omnes Sardiniæ arces maxime septum, atque à nostris præsidio firmatum erat, hostibus deduntur: arce in nostrorum potestate remanente. Eo fit, vt pæne vniuersa insula hosti pareat. Regiis enim præsidus, munitionibusque tantum continentur arcis Caralitanæ propugnacula, Ioiosaguarda, Aquæ frigidæ, & Ecclesiensium arces, Saceris vrbs, & eius arx, Oriç, Osolique castella: in quæ Aragonenses, Catalaniq; omnes se abdiderant. 20

A. D. XVII. K. Iul. Rhodæ percelebris olim Indigetum vrbis portu Rex classem soluit. Minus idonea tempestate vsus Sardiniæ portum, XXIV. ab Alguerio stadiis, quem Comitis vocant, tenet: & A. D. X. K. Iul. exercitus, magnaque tormentorum vis educitur. Beati Iohannis Baptistæ festo die Alguerienses terra, mariq; arta obsidione circumsidentur. Portæ stationibus, murique præsidiis firmantur: magna auxilii intromissi, nis in vrbem spe.

Quattuor Siculæ actuariæ naues, Orlando Aragonio Ludouici Regis patruo ductore, regiam consequuntur classem: & Rege obsidionem vrguente XXX. actuariæ Venetorum nostris adiunguntur. Sed Orlandus magis à Rege auxilia expostulatum venerat, vt intestino Siciliensi bello classe subueniat, quam vt nostris opem ferat. Genuenses X. longarum nauium classem instituunt, vt Alguerienfibus auxilia subministrentur. Rege terra, marique oppugnationem vrguente, Iohannes Contarenus patricius Venetus ab Andrea Dandulo Venetiarum Duce legatus Regem hortari non destitit: vt mandata legatis, quos Auenionem præmiserat, det: de pacis fœderibus, & conditionibus, cum Genuensibus, & eo principe, qui Mediolanensibus dominabatur, ineundis. Rex enim id mandatum legatis dare renuerat: nisi primo Genuenses Archiepiscopo Mediolanensi, qui eius ciuitatis dominatum inuaserat, opitulari desistant. Curat præterea, vt Archiepiscopum fœdere deuinciat spe earum ditionum, quas in Gallurensi regione, tamquam legitimo successionis iure appetierat: atq; eo munere à Genuensium amicitia auertere. Is adeo infenso an mo se Regi opposuerat, vt Raimundum Lullium Regis legatũ captiuum attineret: in quo vno Marianus Arborẽsis Iudex spẽ sibi omnẽ, & firmamentũ reposuisset. 30 40

A. D. V. K. Nouemb. Oterdesillis Castellæ Rex à Petro Regis patruo procurationi regnorum præposito exposcit, vt Ferdinando Regis fratri bellum indicat, inferatq;: quod aduersus se, vna cum Iohanne fratre, & Henrico, & Tellio, ii Castellæ Regis fratres erant, & Iohanne Alfonso Alburquerquio, & Ferdinando Castrensi magnæ potentiæ proceribus nouas res molitus esset: magnoque ii factionis consensu aduersus Regem conspirauerant: quod Blancam Borboniam vxorem exegerat: atque de matrimonio deturbauerat. Sed cum paulo post, constanti rumore perferretur, Ferdinandum ipsum magnas procerum Castellæ copias coëgisse, & amicitiæ fœdere Castellæ Regi se adiunxisse, vt inuadenti Aragoniæ regnum auxilia deferantur, Michael Gurrea, qui regni Aragoniæ gubernationi præpositus erat, & Iohannes Lupius Sesesius Iustitiæ Aragonum Præfectus crebris ad regni confinia dispositis præsidiis, omnia firmant: & nobilitatem omnem commouent, vt in eo tumultu Ferdinandi molitionibus, qui mobilitate, & insigni leuitate animi, Rege longinquo, & extero hoste distracto, & acri bello terra, marique implicito, nouis rebus studet, obuiã iri possit: cuius audaciæ, ni mature subuentũ foret, discordiarum, armorumq; ciuiliũ reliquiis collectis rempub. perculsisset. Satis constitit mortuo 50

Iohan-

Iohanne Alfonso Alburquerquio, quem proceres Castellani, qui coitionem fecerant, sibi delegerant ducem, sacro fœdere aduersus Aragonium Regem eos proceres fuisse deuinctos: qui Ferdinando eius fratri regnum inuasuro opem laturos polliciti fuerant: & se sacra Eucharistię cõmunione ad ea fœdera obstrinxerant: & hi fuisse perhibentur. Ferdinandus, & Iohannes Regis Aragonii fratres germani, Henricus Comes Trastamarensis Regis Castellæ frater, Iohannes Cerda Ludouici Comitis Claramontii, & Telamonis, & Fortunatarum Principis F. Fredericus Velensis ordinis Magister, & Tellius, qui Larę, & Viscaiæ dominabatur Regis Castellę fratres, Ferdinãdus Castrensis, & alter Ferdinandus eiusdem Castrorum gentis Petri Guerræ Castrensis F. & Iohannes Alfonsus Benauidius.

NAT. CHR.

Ad hæc Ferdinandus Petri Aragoniæ Regis frater summę coniunctionis vinculo, Alfonso Portugalliæ Regi, ac Petro eius filio adiungitur: pactis sponsalibus Mariæ Petri filiæ, & Constantiæ eius vxoris, Iohannis Emmanuelis filiæ. Regi ad odium, quod in fratrem cõceperat, nihil acerbius accidere potuit. Solemnia nuptiarum Eboræ magno apparatu celebrantur.

Cum Genuensibus, qui Algueriæ propugnationem, summa animorum contentione susceperant, res nulla ad virtutem deesset, & à nostris vehementissime oppugnarentur, Marianus, qui vniuersæ Sardiniæ potiri posse sperans, Mathæum Oriam sibi adiunxerat, ac Iohannem fratrem, reliquosque Regi fideles, contraius, fasque in custodias tradiderat, & frater, fratrisque F. in vinculis mortem obierant, II. M. equitum, & XV. M. peditatu, ad quartum ab Alguerio lapidem signa proferens, inter Sacerim, & regia castra consistit: cuius auxilium, in re trepida ab obsessis imploratum erat. Petrus Exerica Mariani affinis Marianum à temerario armorum conflictu auertere nititur: & vt Regi pareat, summopere elaborat. Exacto Octobri mense cum Marianus, Exerica, & Caprera congrederentur, ad conditiones, pactionesque cum ignominia, ac dedecore est accessum. Cum eodem tempore Marianus Quirranam arcem obsedisset, ab oppugnatione non desistit, quoad Rex, qui in grauem morbum inciderat, satisque vehementer, diuque ægrotarat, pacta conuenta confirmet.

Deditur Regi Alguerium: & quod cæli grauitate exercitus magna parte deminutus, atque infirmatus esset, A. D. V. Id. Nou. vrbem equitatu omni comitatus init.

Alguerium Catalano, & Aragonensi ciue, ac populo constituitur: fundiq́; & agrorum modi singulis in eius territorio definiuntur.

Abrahinus Tunetensis, & Bugiensis Rex imperio, potestatiq́; Regis se subiicit, atque addicit: pollicetur q́; II. M. nummorum, duplices vocant, tributum, in singulos annos, ex regni portorio collaturum.

A. D. VII. Id. Dec. Alguerio Rex VII. actuariis nauibus, Reginam secum educens, Caralim versus nauigat: & insulam, quam Rossam vocant, tenens, quę à Caralitano promontorio CCCC. distat stadiis, in terram egressus, inde terrestri itinere Caralim proficiscitur: cum Genuenses XL. actuariarum classe, & aliquot onerariarum Hadriaticum sinum prætervecti essent.

A. D. IIX. Id. Ianuar. sacro Epiphaniæ Domini die Rex Caralitanam arcem ingreditur. Classis in Malfatæ portum ex alto inuehitur.

1355.

Febr. mense Rex cum Gerardo Donoratici Comiti vita functo actionem perduellionis intendisset, quod Mariani consiliorum auctor, defectionisque fautor fuerat, in arce Caralitana, regali in solio, ornatu regio sedens, cum sceptro, & insignibus regiis, maiestatis lege condemnat. Ex eo Donoratica familia, inter Italicas nobilissima, Sardois opibus expulsa ad interitum redigitur. Malaspinæ etiam Marchiones Sardinia exacti, Niceæ Massiliensium dominio ad continentem incumbunt.

Cum eodem tempore Rex conuentui præsideret: quem Sardis, & iis, qui à Regibus patre, & auo, atq; à se possessionibus donati fuerant, Caralim indixerat, Marianus, quem Rex non in se contumacem modo, sed nefarium hominem cognouerat, adesse renuit: neq; Caralim Regis salutandi, aut visendi causa accedit: aut militares copias dimittit: adeoq; palam regnum appetit, ve suis condicionibus stare noluerit.

Marianus nõ expectata Regis in Hispaniam profectione, animo magno, & elato, quod Rex Galluram terram, pacto conuento non tradidisset, bonorum direptiones, iniqua nostrorum iudicia, vim deniq; & contumelias, quibus Sardos oppresserant, publica periculi denuntiatione conquestus, & minis, ac barbaro, atq; immani terrore insectatus, veluti pro communi salute arma capit.

Petrus Exerica, & Bernardus Caprera exercitu coacto, insultanti Mariano obuiam egressi, D. Iohannis Baptistæ sacro die, cum hoste leui certamine confligunt: qua pugna

NAT. CHR.

Africæ regulus quidam regia signa secutus, siue is Tunetensis Regis legationem obierat, occumbit. Quoad debellatum cum hostibus esset, passim manus conseruntur: alia enim regione Artallus Palliarius Pisanorum oppida oppugnat: atq; alii duces Matthæum Oriam bello persequuntur. Marianus ipse belli modo, modo pacis mora Regem ludificari non desistit.

Innocentius P. M. qui magno conatu paci semper consuluerat, atque eam inter Venetos, ac Genuenses conciliarat, de compositione tantum confecit, vt ab armis recederent: atque in perpetua pace, vt eæ nationes esse possent, Rege ab ea relecto, Auenione prouiderit: Venetorum Duce Marino Fallero ad eam pactionem traducto, qui eodem tempore, occupato tyrannidis dominatu, de opprimenda republica conspirarat. Veneti legatos ad Regem mittunt: atque secreto confirmant, pollicenturque, si exploratam cum Genuensibus pacem tamdiu obtinere cupiat, dum fœderis vinculo inuiolata Regi cum Venetis concordia maneat, firmam, stabilemque futuram. Quod si eam conciliari nolit, se quam constituerant concordiam non confirmaturos. Rex quod se inscio pacem confecissent, & Marianus, Matthæusque Oria suo obtemperaturos imperio pollicerentur, tractandis pacis condicionibus animum conuertit.

A. D. V. Id. Iul. quod Rex iustis legibus, & æquis condicionibus bellum componere cupit, Sanlurij oppido pax Mariano datur: confirmaturque. Iurisiurandi religione Marianus obstringitur, se fidelem Regi perpetuo mansurum: & vna cum Matthæo Oria supplicem se profitetur: & ad Regis pedes iacuit. Sed Oriæ insigni scelere, atque perfidia pax ea, paucis interiectis diebus violatur: & rebellione facta Mariano animos addidit: vt ope, atq; auxilio Oriarum totius insulæ ditionem, & propugnacula obtinere speret.

Compositis, quoquomodo Rex se expedire potuit, transmarinis rebus, A. D. VII. K. Sept. Caralitano portu nauim conscendit: & vniuersa classe Alguerium versus prçteruehitur. Comitis portum ingresso, cum classem soluturus esset, certi à Mariano nuntii referunt, Vrisenses Galluræ oppidanos, Regis imperio non parere, neq; arcem tradere: quod Marianum præstare debere, ex pacto conuenerat: vt quo in statu res collocatę essent, appareret: qui deterior esse non poterat. Nihil enim se absente, pro fide Marianum facturum Rex arbitratur: cũ præsentis, & victoris imperium neglexisset: vir animi, belliq; obstinatissimus: & qui belli moram redimere tantummodo videbatur: & insita pertinacia æqua semper aspernaretur. Cessit itaq; Rex ei, quem bello deuicerat.

A. D. IIX. Id. Sept. Rex Comitis portu egressus imposito exercitu naues soluit. Idonea tempestate vsus, A. D. II. Id. easdem terram attigit Laletanorũm. Ad Betulonem, haud procul Barcinone quietam nactus stationem anchoras iacit.

Iulio mense Fredericus Dux Athenarum, & Neopatriæ Iohannis Athenarum Ducis F. Frederici Regis N. Blascus Alagon Comes, quorum virtute, atq; potentia Catalani, quibus Siciliensis respublica sustinenda tradita fuerat, sustentabantur, mortem obiere. Ludouicus Rex Attica, & Neopatrẽsi ditione Fredericum fratrem donat. Cum nihil mali esset, quod nostri in ea expectatione rerum non sustinerent, Artallus Alagon Blasci F. Mistretæ Comes insigni laude suas opes, viresq; omnes Claramontiis opponit.

A. D. XIIX. K. Nou. Ludouicus Siciliæ Rex annum agens XVI. Iacii moritur. Catanę sepelitur: in cuius locum Fredericus frater sufficitur: annos natus XIII. Ludouicus ex concubina Antonium & Ludouicum Aragonios filios reliquit: & Antonius Beatricem Petri Exericæ natu maximam filiam in matrimonium duxit: & successionis Exericiensium ditionum spes eum est frustrata.

FREDERICVS PETRI II. F. SICILIÆ REX DVX ATHENARVM ET NEOPATRIÆ.

Erat in procuratione regni Siciliæ, propter Frederici pueri ætatem Euphemia soror & cum intestinarum seditionum vi, belloq; externo omnia turbarentur, non quod antea acciderat, inter Catalanos, & Claramontios dissidia modo vigent, sed inter eiusdem nationis familias, earumq; cognatos, atq; propinquos. Neque ad regalia statim insignia, nomenve regium adsciscitur Fredericus: quoad cum Artallo Alagonio, aliisq; proceribus paciscatur. Ea tempestate res Siculę in vltimum decidunt discrimen: sacris ab Ecclesia interdictis: bello acerrimo à Iohanna regina inlato: deficientibus etiam ab imperio, ac regio nomine Claramontiis: ac Rege demum ipso puero vecordi, ac pęne amenti, & femina regni gubernacula moderante. Primus ex Siculis Regibus Fredericus ditionis Athenarum, & Neopatriæ titulum vsurpat: & posteris Regibus tradit.

Caroli

Caroli Nauarræ Regis iussu Carolus Hispanus Alfonsi F. Ferdinandi nepos, Regis Alfonsi Castellæ pronepos Franciæ Connestabulus Aigle oppido, in lecto iacens interimitur. A Francorum Rege socero Nauarrus dissidens Ducatus Burgundiæ ditionem repetit tanquam maternam hereditatem. Regina enim Iohanna Nauarri mater Ludouici Hutini Francorum Regis F. erat: & Margaritæ filiæ primigeniæ Roberti Ducis Burgundiæ. Præterea Campaniæ, & Briæ Comitatus repetit.

NAT. CHR.

Decembri mense Rege Perpiniani commorante Nauarrus, qui à Rege Francorum socero defecerat, Iohanne Cruzatæ Tudelensi Decano internuntio, vt Rex Eduardo Angliæ Regi, aduersus Francum fœdere adiungatur, summopere contendit: & Constan-20 tia Mariæ Aragoniæ Reginæ sororis filia Eduardo Waliæ Principi Angliæ Regis filio nubat. Rex, qui Franci amicitiam complexus fuerat, artiorique fœderis vinculo ei adiungi concupierat, ea fœdera pactione nuptiarum Constantiæ filiæ, quæ mox Frederico Siciliæ Regi nupsit, recusat. Quin in ea sententia perstat: vt Iohanna natu minor filia Ludouico Francorũ Regis filio nubat: interuentu Iohannis Armeniacensis Comitis regni Galliæ procuratoris: & ob eam causam Carcasonensis Senescallus ad Regem Perpinianum legatus fuerat.

Rex Auenionem, summi Pontificis conueniendi causa proficiscitur.

Festo Natiuitatis Domini die, Auenione Rege assidente, sacra à Pontifice Maxim. summa religione, sollemniq; cærimonia conficiuntur. Peractis sacris, in eodem sacello 20 Dianium Contestanorum oppidum, vetustate antiquissimum, ac portu insigne, Comitatus honore, tituloq; à Rege decoratur: quo Alfonsum Petri Ripacurciæ Comitis filium patruelem fratrem a Rege donatum, Regis commentariis proditur. 1356.

Pontifex de tradenda à Rege, condonandaque Genuensi ciuitati Corsica insula consultat: de re publica deliberationem suscipiens: quod potestatis Ecclesiæ, ac supremæ ditionis esset: modo Regi ius propriũ supremumq; dominatũ Genuenses excipiant, sanciantq; & tributũ quotannis pendant. In se magnopere exposcere Pontifex testatur: quod Genuenses, mediæ eius insulæ partis, qua ante CC. annos à summo Pontifice, se fuisse donatos contendũt, certum sibi ius prætenderent. Rex L.M. florenorum annuum tributum sibi pensitari postulat. Inter eas conditiones Mediolanensis princeps ius suũ persequitur: 30 quod Vicecomites, qui Mediolani dominati fuerant, in Galluræ ditione ex successione, atq; agnatione filiæ Nini Galluræ Iudicis ex Vicecomitum gente prognati, quæ Ricardo Camino Treuisũ domino nupserat, sibi vsurpauerant. Sed eæ controuersiæ, neque tolluntur Pontificis interuentu, neque sedantur. Pontifex aliqua in re gratificari Regi cupiens, canonicis sanctionibus Constantiam Regis filiam, quæ Frederico Siciliæ Regi consanguinitate propinquo nuptura erat, soluit: contentionemque omnem, quæ Siculo Regi cum Ecclesia vertitur, Bononiensi, Prænestino, & Magalonensi Cardinalibus committit.

Ianuarii mensis initio Rex Auenione Perpinianum reuertitur.

Franciscus Periliosius Ianuario mense Perpiniani legatione ad Francorum Regem 40 suscepta, de matrimonio Iohannis Gerundæ Ducis, vni ex Regis Francorum filiis adiungendo, & Euphemia item Reginæ sorore, Petri Siciliæ Regis filia Alanzonio Comiti in matrimoniũ tradenda, mandata retulit. Præterea Rex deliberat, vt Blanca, & Iolans Euphemiæ sorores matrimoniis Francorum procerum Regis propinquorum, aut affinium collocentur. Retulit etiam de Isabella Balearici Regis filia Iohannis Comitis Armeniacensis filio in matrimoniũ collocanda: adeo Rex omni fœdere, atque cognatione regiam Francorum stirpem sibi deuincire studet. Isabellæ à Rege dos ex ea summa dicitur, quæ Iacobo fratri Balearici filio pretii Mompellerii dominatus, à Francorum Rege constituta fuerat.

Quod Francorum Rex Carolum Nauarræ Regem captum in custodiam tradidisset, 50 Gasto Fuxẽsis Nauarri affinis Perpinianũ Iulio mense contendit: summoq; opere adnititur, vt Rex à Gallico fœdere deflectat: & Nauarro affini, atque oppresso opituletur. Aragonius summa stabilitate, atque constantia, in amicitia Franci permanet. Francorum enim Rex Iohannem Thalemardem consiliarium, & Petrum Statissem quæstorem ad Regem legauerat, vt de iniuriis à Nauarro sibi inlatis, & cum ignominia regi decoris impositis Regem perdocerent.

Martii K. Rex Ausam nobilem quondam vrbem, quæ Ausetanis prouinciæ Hispaniæ Citerioris populis nomen indiderat, & calamitosorum bellorum euentu, Maurorum in Hispanias irruptione, ad Vici nomen, & miseram conditionem redacta fuerat, comitatus titulo, atq; honorario munere donat. Regionẽ XV. M. P. vrbi continentẽ cõtribuit: atq;

NAT. CHR. eo honore, ac ditione Bernardinum Capreram Bernardi Capreræ ex Timbore Fenollet tia primaria femina F. donat: Comitemq; Ausonensem appellat.

Cum biennio pacis condicionibus tractandis Regis legati Auenione adsedissent, neque Rex æquitatem reiiceret, Genuenses ius, fasque omne insolentius aspernantur: quod Matthæus Oria fœdere violato Oriam arcem occupasset: & plane hoc spectant: vt eo duce bellum geratur. Sardis contra fœdus auxilia missa.

Classe comparata, vt Sardois rebus subueniri possit, summis difficultatibus affectis, Rex Gilabertum Scintilliam exercitui præficit: armatura varia peditatus, & equitatus, instructo. Cum Barcinonensi statione classis ea soluisset, & ad Illiberitanum portum militares copiæ Mai mensis fine naues conscendissent, Iulii K. alto prouehuntur. Galceraudus Fenolletius Lugudoriæ regioni præficitur.

BELLVM CRVDELE ET EXITIABILE A CASTELLÆ ET ARAGONIÆ REGIBVS VTRIMQVE SVSCEPTVM.

Atrox & intestinum bellum inter Aragoniæ, & Castellæ Reges, vtrique non grauissimorum modo inter se motuum, sed pæne exitii causa fuit. Franciscus Periliosius IX. actuariis nauibus præfectus, quæ Francorum Regis stipendiis, in Cataloniæ stationibus armatæ, instructæq; fuerant, & in Veneticum Oceani litus nauigaturæ erant, Herculeum fretum præteruectus, cum Gaditanum portum subire vellet, naues duas Placentinorum, qui mercaturas fecerant, inuadit: & coram ipso Castellæ Rege: ludicra forte exercitatione, & thynnorum captura ludibundo litus incursante, intercipit: diripitq;: neq; Gutterio Gomezio Toleto internuntio, vt liberarentur Regi præsenti, & roganti honos, aut respectus habitus: quod Genuensium hostium esse dicerentur. Præda accumulata, non satis ducens Periliosius Regis præsentis imperium sibi ludibrio esse, ostio Bætis fluminis inuectus XVI. M. P. apertissime prædatus, nauigationi intentus, in Gallaicis portubus piraticam facit. Petrus Castellæ Rex sæui alias, & præferocis animi ira exardescens, & pro rei indignitate concitatus, cum Egidium Velazquium Segouiensem, aulæ regiæ Prætorem Barcinonem res repetitum legasset, & is quod ius, ac pacta fœdera Rex imminuisset, atq; violasset conquestus esset, & Regem commonuisset, vt Gonzaluum Messiam, & Gomezium Carillium, qui in Castella res nouas moliti fuerant, ex Aragonia pellerentur: atque Episcopus Segontinus, qui se in Aragoniam receperat, captus attineretur, & Rex pollicitus esset, se eos proceres regni finibus exacturum, Catalanos, Aragonensesq; mercatores, quotquot Hispali, aut aliis in locis fide publica commorantur, cum bellum indictum non esset, in vincula coniici, & eorum bona publicari imperat. Præterea expostulat, Periliosium sibi constrictum dedi. Regi Aragonio, se ius, iudiciumque in Periliosium, si iuris actio cōstituatur, seuere administraturum recipienti, pollicentiq; bellum indicit: prouocatq;. Mirum inde quanta rerum moles: quotiens in extrema summi discriminis ventum. Acerbissimo enim bello res cum grauissimo, & præpotenti hoste fuit.

Cum Rex omnibus rebus imparatissimus necessarium, ac subitum bellum suscepisset, Murtiensis regni, & Molinæ confiniis geri cœptum est: atq; eo impotentius concurritur vtrimq;, quod proximi regionibus concitantur. Deseruerant Aragonii incolæ finitimas sedes: & in munitiora loca, aut in auios, siluestresq; montes confugerant: & desperata plurium oppidorum propugnatione, in arces concessere: multaq; ignobilia oppida deserta à suis, in hostis venere potestatem.

Castellæ Rege mentis insania, atque furore, & ira efferato, atque præcipite, vires omnes regni concitantur. Aragonius acerbitate itidem morum, & animi pertinacia, atque obstinatione, cum lacessitus esset, inimici vlciscendi causa acrius, grauiusq, in id bellum incumbit.

Didacus Garcias Padillia Calatrauensium Magister, magnis equitatus, peditatusq; copiis in Valentinum agrū inuadit. Chinosam, & Montem Noueriū vi expugnat. Requenenses VII. Aquas, id Valentino oppido nomen est, irrumpunt. Molinenses Darocensibus finibus incursantes eius ditionis agrum deuastant: aliquot vicos depopulantur: & Oculi nigri, & Blancæ oppida exuruntur. Gallicantinum campum, & Fusetios fines incurrunt.

Vniuerso regno in bellum instincto, Lupus Lunensis Comes, Blascus Alagon, Petrus Luna, Iohannes Martinius Luna, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, & Iordanes Peresius Vrriesius Gubernationis regni procurator regni Aragoniæ confiniis duces præficiuntur. Valentini regni ductores Alfonsus Dianiensis Comes, & Petrus Exerica: ille vltra Sucronem amnem, hic citerioris prouinciæ præfectus constituuntur. Valentinæ ciuitati imperatoria dignitate Raimundus Berengarius Regis patruus præficitur. In Aragonia rebus

bus bellicis administrandis præcipui consiliarii admouentur Michaël Peresius Zapata, Iohannes Lupius Sesesius Iustitiæ Aragonum Præfectus, Michaël Gurrea, Petrus Iordanis Vtriesius, Lupus Gurrea ex procerum familia, regio cubiculo præfectus, & Lupus Gurrea: qui Gurreæ oppidi dominabatur.

Quod Rex vereretur maiorem belli impetum in Aragoniæ fines irrupturum, contentionemq; omnem armorum eo incursuram, vt furentes, ac violenti hostium conatus comprimantur, Calataiubii, atq; Darocæ emunito situ, præsidiorum apparatu arces, castellaq; eorum confiniorum obstrui imperat. Nam Almansæ aditus, & ea regio, quę Arabum lingua, quod Spartarii campi aquæ egentissimi sint, Montaragonis Manxę nomen 10 inuenit, nunc vero interuerso cognomine Aragoniæ Manciam vocant, ad ducendum bellum minime apta visa sunt: neq; diuturno tempore exercitū alere posse: quod quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus hostes subleuari sit necesse.

Lupus Lunæ Comes, signis collatis cum Guterio Ferdinandio Toleto Molinensium confiniorum duce confligit. In eo certamine Gomezius Carilius Guterii F. occumbit. Vici supra L. & Requenæ suburbana nostrorum incursione conflagrauerunt. Direptis, & incensis proximus vicis, vagi, palantesq; circumiecta populantur. Vterque ita bellum gerit, vt neq; inferre differat, & intra fines suos accipiat: neq; aliud vniuersis regionibus agi, quam bellum apparari.

Cum vero nuptiæ Ludouici Andegauensis Comitis Francorum Regis filii, & Iohannæ Regis natu minoris filię in Septembrem mensem reiectæ essent, & eam ob cau- 20 sam bello intestino sęuiente, Rex Perpiniani resideret, maximum illud prœlium inter Francos, & Anglos in Pictonibus est commissum: quo & exercitus Gallicus funditus deletur, & Iohannes Francorum Rex in Eduardi Waliæ Principis potestate captiuus remanet. Ea calamitate res Gallicæ in summum discrimen decidunt: & Ludouicus, quod ita è republica esse existimaret, Iohannæ conditione repudiata, Mariam Britanniæ Ducis F. in matrimonium ducit.

Constantię natu maiori F. sponsalia parum fauste, feliciterq; Perpiniani, A. D. XI. K. Octob. celebrantur. Nam cum in Sardiniam profectura esset, vt inde ad Fredericum sponsum Siciliæ Regem transmitteretur, nuntius Regi aduenit, Mamertinorum ciuitatem 30 à Rege defecisse: & Ludouico Regi, & Iohannæ Reginæ eius vxori se dedidisse. Id proditione Nicolai Cæsariæ A. D. V. K. Decemb. patratum: cum Messanæ Blanca, & Iolans Frederici Regis sorores, & Conradus Oria Siculorum classis præfectus demorarentur. Claramontiorum præterea factione vigente maioris insulæ partis hostes potiuntur.

A. D. VI. Id. Nouemb. Pinę oppido, ad Hiberi amnis traiectum Henricus Trastamaræ Comes, qui Castellæ Regi fratri perpetuus hostis semper fuit, & eius arma deserens, belli adoriundi nostris auctor erat, Regi Aragonię se vti subditicium addicit: & iurisiurandi religione fidem suam astringit, se Regi operam, in fraterno bello nauaturum: & regiis auspiciis militaturum: cuius expeditionis causa ex Gallia, in quam extorris pro- 40 fugerat, aduentarat. Complures arces, atq; oppida in Aragonio, & Valentino regno, & Cataloniæ Principatu Henrico traduntur: atq; eæ ditiones præcipuæ illi attribuuntur, quæ Leonoræ Reginæ, & Ferdinando, & Iohanni Regis Aragonii fratribus dotis nomine, & hereditario iure obuenerant. Iurisiurandi fide Henrico obstringuntur, Regem fœdera cum eo pacta obseruaturum, Lupus Ferdinandius Luna Cæsaraugustanus Archiepiscopus, Petrus Oscensis Episcopus regius Cancellarius, Episcopus Turiasonensis, Bernardus Caprera, Blascus Alagon, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Lupus, & Michael Gurreæ, qui inter proceres censebantur, & Gonzaluus Ferdinandius Heredia. Ex eo Aragoniis exercitibus ductores præficiuntur Lupus Luna, & Henricus Comites. Exitiosa inde Regibus odia, & immania excitantur.

50 Valentinis finibus Castellę Rex ad bellum incumbens, quod Ferdinandus Regis Aragonii frater Alicantum, & Origuelam oppida sibi tradidisset, Murtię copias omnes militares cogit. Sed Dianiensis Comes, & Petrus Exerica Alicantensem arcem, & situ, & opere munitissimam à Castellanis ereptam recuperant. Cardonensis Vicecomes, Dalmatius Queraltius, Raimundus Alamanus Ceruilionius, & Petrus Galcerandius Pinosius Catalanarum copiarum ductores subsidio Valentinis rebus accurrunt. Exteras Galliarum copias Fuxensi Comite, & Narbonensi, & Conseranensi Vicecomitibus, & Rogerio Bernardo Fuxensi Vicecomite Castelliboni Lupi Lunensis Comitis sororis filio, & Montlesano Comite ductoribus Rex ad se arcessendas curat, vt præpotenti hosti resistere posset.

NAT. CHR.

A.D. IX. K. Ian. Ludouicus, & Iohanna Regina eius vxor Messanæ regio apparatu excipiuntur. Blanca, & Iolans Frederici Regis sorores Neapolim ablegantur.

Cum Frederico Regi, præter Catanam vrbem & aliquot arces, aduersa eius fortuna nihil reliquum esse, ea tempestate voluisset, Siculique pæne omnes in Reginæ Iohannæ fide manerent, Constantia Regis F. triennium demoratur: quod ad virum tuto perferri nequit: quoad Siculorum res, & totus Frederici status in vnius Artalli Alagonii Comitis virtute, atq; præstantia defixus, mirabili rerum conuersione instaurari potuit.

Anni huius fine cum Innocentius P. M. in Cardinalium collegium sex insigni religione, & doctrina præstantes viros cooptasset, Nicolaus Rossellius Maioris Balearium insulæ ciuis amplissimo eo sacerdotio collega adsciscitur. Is Aragoniæ prouinciæ, Prædicatorum instituto, multos annos præfuerat: & causis fidei quæsitor, iudexque præsederat.

1357. Graue bellum ad Molinæ confinia à Castellæ Rege conuertitur: maximoque conatu, atque impetu infertur. Rex obuiam hosti processurus Cariñenæ festum Natiuitatis Domini diem concelebrat. Darocam, ad conuentus agendos, finibus appropinquans, statim commigrat: sed Castellæ Rege Molina egresso, & II. M. CC. equitum copias ducente, iam prope hieme confecta, ne prœlium inuitus committat: quoad externis auxiliis exercitus suppleri possit: quorum ductores erant Fuxensis Comes, Narbonensis, & Conseranensis Vicecomites, & Rogerius Bernardus Fuxensis Castelboni Vicecomes: Lupi Lunensis Comitis sororis F. Cæsaraugustam regreditur. Cum præcipuæ arces in regni finibus firmarentur, Turiasonensem tractum, & ea oppida, quæ ad Borgiensem fluuium sita sunt, tuenda, & propugnanda Petrus Peresius Caluillius Turiasonensis Episcopus, Lupus Gurrea ex proceribus qui Gurreæ dominabatur, & Michaël Gurrea, ac Iohannes Peresius Caluillius egregii, & præstantes ductores suscipiunt.

Ingenti, ac terribili bello conflato, auxiliis ex vniuersa Hispania vtrimque confluentibus, Ferdinandus, & Iohannes Regis fratres M. equitum, & II. M. peditum ductores, cum Valentini regni fines incurrerent, Benilupam oppugnare adorti, omissa spe, per vim, atque arma irrumpendi, detrimento accepto reiiciuntur. Alicantensem inde agrum, hortosque vastantes regni finibus excessere. Iohannes Regi Castellæ adiungitur: qui Sisamonem castris obsidet: & altera exercitus parte Cubellum circumsidetur. Hæc omnia celeritate ingenti acta, omnisque vis belli in Celtiberiam vertitur.

Præsidiis arces cum firmarentur, neque regiæ copiæ, quamuis distractæ non essent, præpotenti aduersario pares esse possent, Rex bellum sibi ducendum ratus, & ad callida consilia conuersus enititur, vt Fredericus S. Iacobi ordinis Magister, & Tellius qui Viscaiæ dominabatur, Regis Castellæ fratres, Iohannes Cerda Ludouici Telamonis Comitis, & Fortunatarum Principis F. Aluarus Peresius Guzmanus, atque alii Castellani proceres à suo Rege deficientes, transitione facta, sua signa sequantur. Cerda, & Guzmanus, quos priuatæ accendunt iniuriæ, domesticasque contumelias vlcisci concupierant, quod Alfonsum Ferdinandium Cornelium socerum Rex morte affecisset, & Aldonciam Corneliam Guzmani vxorem contubernii necessitudine sibi coniungeret, cõfiniorum præsidia deserentes, & in Bæticam properantes, intestinũ bellum tanta confidentia, & temeritate inferũt, vt prouinciam pæne omnem cum Aragoniæ Rege partiri sperent: & Regi Hispalim, Cordubam, Algeziram, Gades, Iaenium, Tariffam, & alias insignes vrbes suopte ingenio attribuant: reliqua omnia sibi vindicent.

Februario mense, cum Celtiberiæ finibus omnem belli molem inclinaturam hostis censeret, denuo in Aragoniam ea regione irrumpit. Bordaluam vi expugnat: castellum, cum spes omnis in mœnibus, non in viribus esset, præfecti ignauia deditur. Cum Embitum oppidum ipse Rex irrupisset, & castellum ingenti balistarum, & tormentorum molitione labefactaretur, summa vi propugnacula defensa sunt: & locus erat munimento, naturaque tutus: quoad Simon Lupezius Tolon præfectus sagitta confixus mortem oppetit: cuius stabilis virtus arcem tutata erat.

Guilelmus S. Mariæ in Cosmedin S. R. E. Cardinalis pacificatoriam legationem obiturus, A. D. V. Id. Febr. Cæsaraugustam aduenit. Recta Deciam ad Regem Castellæ pergit: quo in loco ingentes copiæ militares conuenerant. XV. dierum inducias paciscitur.

Induciis violatis, præcipiti furore Castellæ Rex Turiasonem circumsidet. A. D. VII. Id. Mart. in vrbem irrumpit. Ciuitatem diripiendam militi tradit: deditorq; arx, quã Cinctum vocant: Rege nullis militaribus copiis coactis Cæsaraugustæ adsidente: quod arces, castellaque præsidiis firmare constituisset. Sed quod neque eo in loco se tuto esse arbitraretur,

retur, tantis subito difficultatibus obiectis, Cæsaraugustanam arcem Regiam, Aliaferiam vocant, & omnia vrbis propugnacula obstrui, munirique imperat, præsidiisque maioribus firmat.

NAT. CHRI.

Exitioso, intestinoque bello, non modo domi in Aragonio, & Valentino regno, sed in Sardinia, & Sicilia aduersus nostros sæuiente, quàm misera, & calamitosa sit Galliarum condicio, hinc perpendi potest: quod Iohannes Armeniacensis Comes Gothicæ prouinciæ procurator, summopere a Rege contendit, vt militares manus ex Aragonia, & Catalonia ducere sibi liceat: quæ Regis Francorum stipendia Anglico bello mereri velint. Cum Cæsaraugustam Garinum Abehiri dominum eam ob causam delegasset, Rex Castellanorum copiis, quæ suis merent stipendii, libens si abire malint, permittit: modo ne iis stipendiis militent, quæ Trastamaræ Comes Henricus, Iohannes Ludouici Telamoni Comitis F. & Aluarus Perezius Guzmanus à Rege promereantur.

Tum Aragonia maximis concussa est motibus. Martio mense exacto, hostis Borgiam circumsidet. Fuxensis regiis auspiciis militaturus in Aragoniam venit, Magalionemque contendit: quo Rex obuiam hosti processerat, vt obsessis Borgiensibus subueniat. Altera vero ex parte Albretius eiusque fratres Turiasone hosti adiunguntur: qui VII. M. equitum Hispanæ armaturæ, & II. M. leuis armaturæ, quos Ginetes vocant, & maximo peditatu exercitum confecerat. Rex copiis multo inferior insigni virtutis præstantia, parem se belligerando præstat: atque hosti occurrens, prope Borgiam, collem occupat: loco situque munitum: Molam appellant. Hostis cum prœlio signa inferret, aciemque instrueret, & leuia certamina consererentur, nostri hostem insultantem, atque acriter irrumpentem supprimunt: neque certamen loco confisi, signis collatis detrectant. Hoste Turiasonem regresso, ac Rege Magalione demorante, cum Legatus Apostolicus conditionibus pacis tractandis animum intenderet, eo rem deducit: vt omnibus in rebus, quæ in controuersiam vocantur, Reges aliquot arbitris, atque disceptatoribus, suo interpositu vtantur. A Rege Castellæ Iohannes Ferdinandius Finestrosa regio cubiculo præpositus, Iohannes Alfonsus Benauidius, & Innicus Lupius Horoscius, & nostrarum partium Petrus Exerica, Bernardus Caprera, & Aluarus Garias Albornozius arbitri dati. Legatus inducias ex A. D. VI. Id. Mai in festum D. Iohannis proximum, atque ex ea die in vertentem annum paciscitur: aliique L X. dies adiiciuntur: qui induciæ appellantur redditiciæ.

Turiaso, quæ pacto conuento, XV. dierum spatio Legato tradenda erat, non libera, præsidioque vacua, sed Castellanis habitatoribus, atque equitum turmis obsepta relinquitur. Traditis à Rege, vt conuenerat, Alicanto, & eius arce, atque Aquis Alicantensis agri, Legatus ea fraude violatas inducias diiudicans, A. D. VI. K. Iul. Tudelæ in æde beatæ Mariæ, coram Conuenate, & Turiasonensi Episcopis, Garcia Peresio Regis Castellæ procuratore, Berengario Apilia, Francisco Romano pro Cancellario, Iacobo Ezfario, & Iacobo Hospitali Regis Aragonii consiliariis, lata sententia Castellæ Regem in dirarum obnuntiationem incidisse, & eius regna sacrorum interdicto subiici pronuntiat. Eo magis hostis excitata immanitas.

Reges in bellū tota mēte, atq; animi impetu incūbentes, externa auxilia arcessūt. Hostis Eduardi Normanorū Ducis, & Angliæ Regis eius patris opera suas fortunas fulciri sperat.

Carinienam Rex conuentum indicit, agitque. Equitatus grauis, leuisque armaturæ tuendis regni finibus instituitur: & Petrus Regis patruus ductor præficitur. Petrus Luna Borgiensi regione, Iohannes Martinius Luna Calataiubiensi, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Darocensi, & Iohannes Simenius Vrrea Montalbani præfectus Turolensi equestribus copiis hostibus opponuntur. Cæsaraugustani muri, & propugnacula fossa, valloque muniuntur: ac duces præsidiis, confiniisque præficiuntur. Iohanni Lupio Sesesio Iustitiæ Aragonum Præfecto militaris imperii munus committitur: & omnes ciuitatis vires se ad eius ductum applicauerunt: vicariusq; succedit in eo munere, eiusq; partes suscipit Ferrarius Nuza. In ea trepidatione, ac tumultu res versabantur, ac si ad portas hostes castra metatus esset: & omnibus vrbis regionibus tributim, & centuriatim descriptis ordinibus, duces delecti: vt quisque eis tuendis, conseruandisque aptior præesse posse visus est. D. Paulli regio, qua magna vrbis pars continetur, ad Innici, & Bartholomæi Lisonum ductum traditur: & D. Mariæ regio, quæ plena erat virorum præpotentium sic, vt nulla tota vrbe frequentior haberi posset, Martino Lupesio Nuzæ Ferrarii F. est attributa. S. Iacobi Saluatoris, S. Nicolai, S. Iohannis, & S. Michaelis regionibus duces delegati Ferdinandus Lupesius Sesesius, Simon Gurdus, Raimundus Tarba, Nicolaus Hospitalis, & Sanctius Paternuecius Cypresii Paternuecii F.

NAT. CHR.

Rex Ludouicum Caroli Nauarræ Regis fratrem pacto fœdere deuincit: ne Castellæ Rex eum ad se traducat. Ea re constituta, Turolium A. D. VII. K. Nou. ingressus Bernardum Capreram, Bernardum Thousium, Bernardum Olzinelliam, Franciscum Romanum pro Cancellario & Petrum Iordanem Vriesium domus regiæ præfectum Oscam ad Apostolicum legatum nuntios præmittit.

A. D. XII. K. Decemb. Oscæ Legatus Apostolicus sententiam pronuntiat: qua Castellæ Regem ob violata pacta c. M. marcharum argēti pœna mulctat: a fidelium communione arcet: & diras grauiori obnuntiatione infligit. Decretis Apostolicis edicit, vt Eduardus Angliæ & Petrus Portugalliæ Reges Leonora Regina, Regis Aragoniæ nouerca, & Ferdinandus eius F. Princeps Walliæ, Lancastriæ Dux, Ludouicus Nauarræ Regis frater Armeniacensis, & Leguni Comites, Alebretius, eiusque filii, ac nepotes coniunctione, communicationeq; Regis Castellæ, quod execrationibus deuinctus esset, arceantur: neue illi opitulentur.

A. D. VII. Id. Decemb. in silua conuallis, quæ Callis Puteoli vocatur, territorii Albarraziniensis, vasta quadam in solitudine, Berengario primum Apilia, mox Acarto Murio, & Petro Cima, demum Bernardo Caprera internuntio, ac fœderis interprete Rex, & Ferdinandus eius frater, ad colloquia, secretosque congressus perueniunt. Ferdinandus Regi se addicit: procuratione que regni donatur. Cum Rex Turolii commoraretur, Suggerius Garcias Garciæ Suggerii Toleti F. cuius consilio Tellius Henrici Trastamarensis frater se ad Aragonium Regem traduxerat, & ad eius partes, & arma conuerterat, pollicetur, se daturum operā, vt Gonzaluus Gonzaluius Luzius, quem Castellæ Rex Turiasonis vrbis propugnationi ducem primarium præfecerat, vrbem Regi dedat. Rex spōdet, si vrbis propugnacula sibi tradantur Luzium XL. M. nummorum aureorum, quos Florenos nuncupabant, donaturū: & X. M. Suggerio repræsentaturum. Ea res interuentu Bernardi Capreræ, Gilaberti Scintilliæ, Petri Iordanis Vriesii, & Matthæi Mercerii sancitur: quæ minime irrita euasit.

Rex, vt vitia Sardorum totiens deficientium, ac fraudes ignominia notet, ac mulctet: Galluritanam regionem, & præfecturam, quæ antea in Sardinia regni, Iudicatusque nomine censebatur, in posterum regio decreto Luquidonesij, & Caralitani promontorii cognomine appellari, vsurparique imperat. Bernardum Guimeranum ei regioni gubernatorem, procuratoremque præficit. Caralitanæ regionis gubernatio Olfo Prochytæ traditur: & copiarum ductores Berengarius Carrozius, Iohannes Carrozius, Emmanuel Entenza, Vmbertus Dezgatellius, Raimundus Emporitanus, & Franciscus S. Clementis rem bellicam administrant. Procurationi Luquidonesiæ Algueriensis, & Sacerensis ciuitas contribuuntur.

Matthæo Oria, qui diu in defectionem reciderat, vita functo, datur opera, vt Branca Oria Brancaleonis Matthæi fratris filius, ad quem hereditas peruenerat, Regi se dedat, addicatque. Oppida, ac possessiones publicatæ illi tradantur, liberenturque. Sed summa inconstantia, atq; animi mobilitate, & perfidia, modo se obeundæ hæreditatis causa Regi dedendo, modo ab eo deficiendo Mathæum patruum infidelitate, longe prætergreditur. Arborensis Iudex tributa Arborensis ditionis nomine pēsitari solita Regi pēdere renuit.

Maior Siciliæ pars à Claramontia familia, quæ à Rege defecerat, opprimitur: & Neapolitanis regibus Messanæ vrbis potitis, cuius ex Italia non solum introitu, sed omnio aditu Siculi arcentur, intercluduntur que, Fredericus Rex summo in discrimine versatur: neque vllum aduersæ eius fortunæ perfugium, nisi in soceri Regis auxiliis relinquitur, tam infirmis ac longe remotis. Pactorum tamen sponsalium conditionibus initis, Rex summopere elaborat, vt generum Pontifici, Ecclesiæque conciliet. Neapolitani Reges veriti, ne Aragonia classis labantibus rebus opem ferat, Messanæ bellum, quod instat, gerere approperant. Iacim oppidū Catanę propinquū obsident: sed cōstantia, ac virtute Artalli Alagonii Mistretæ Comitis, Francisci Intemelii Comitis Golisani & Guilielmi Peraltæ Calatabellotæ Comitis, qui circiter II. M. CC. equites delectos coegerant, & duabus Catalanorum actuariis nauibus, quæ forte ad Catanensem stationem appulerant, & tumultuaria alia classe adiuncta, noctu V. hostium actuarias adoriuntur, dissipantque: quarum tris intercipiunt. Obsidio Iacetana deseritur: & hostes fugantur, atq; cæduntur. Raimundus Baucius, qui & vetustate generis, & maiorum gloria, & sua virtute floreret, in Siculorum potestate captiuus remanet.

Fredericus Rex, summa omnium rerum amissione, & desperatione recuperandi, aut stabiliendi regni Leonoram sororem Aragoniæ Reginam Siciliæ regno, donat: & Athenarum, & Neopatriæ ditionibus, & Comitatu Carinthiæ: qui hereditate materna illi obue-

obuenerat Isabellæ Reginæ Henrici II. Carinthiæ Ducis filiæ: qui, vti supra docuimus, Bohemiæ regnum appetiuit.

NAT. CHR. 1358.

Festus Natiuitatis Domini dies à Rege Valentiæ celebratur. Belamarinio, Maurusiorumque Regi aduersus Castellæ Regem hostem nimis ferum, atque capitalem amicitia adiungitur. Cum ea fœdera Innocentius maxime detestaretur, & hortaretur, vt ad pactionem cum vicino, & præpotenti Rege ineundam animum inducat: Rex, quod sibi tam crudeliter inimicus esset, & Ferdinandus frater auxiliis Granatensibus exitiosum bellum Valentino regno intulisset, externam opem, aduersus Mauros communes hostes, tam propinquos necessario arcessiuisse causatur.

10 A. D. X. K. Mart. S. Mariæ Pogio Valentini agri nascitur Leonora Regis F.

Castellæ Rex, quod Ferdinandus fratri Aragonio Regi se adiunxisset, animo irato, & percito, per ipsum induciarum tempus, contra ius gentium acerrimum bellum Valentinis finibus infert. Fredericus S. Iacobi magister, Henrici Trastamaræ Comitis frater Iumillam oppidum, nostrorum præsidio munitum obsidet, quod paulo post vi expugnat: & in arcem irrumpit.

Turiasonensibus finibus Castellani Ferrelionio oppido, in Cauni montis tumulo sito potiuntur: neque tam sæuo animo præceps in nostros hostis concitatur, atque in ipsos fratres: in quos infensum eius odium cum funesto dissidio erupit: cuius imperio Fredericus eius frater, non tam perspicax ad cauendas fraudes, quã virtute cognitus, & bellandi arte in primis spectatus, & Iohannes Regis Aragoniæ frater crudelissima morte mactan-20 tur. Leonora Aragoniæ Regina amita, Iohannis mater, & Isabella Larensis Iohannis vxor Castri Xericiensis arce morituræ contruduntur.

Violatis induciis Rex, cum Gerundæ Maii mensis initio adsideret, Henrico Trastamarensi imperat, vt coacto exercitu in Castellam inuadat. Alcarracii Ilergetum oppido militarium copiarum recensione facta, Soriæ finibus bellum infert. Duxere in eo exercitu militares numeros Tellius Trastamarensis frater, Lupus Comes Lunensis, Blascus Alagon, Simon Vrrea, Petrus Ferdinandius Ixeritanus, Petrus & Iohannes Martinius Lunæ, Philippus Castrensis, Raimundus, & Gombaldus Anglesolæ, Raimundus Spesius, Martinus Ruicius Focius, Petrus S. Vincentii, Gõbaldus Tramacetius, Iohãnes Ferdinã-30 dius Vergua, Ludouic' Cornelius, Iohãnes Diazius Latro, Iohãnes Remirius Arellanus, Atho Focius, Guilielmus Raimũdus Mõcada, Augerius Monfalconius, Petrus Mõcada, Petrus Ferdinandius Vergua, & Rudericus Diazius Latro. Serone oppidũ expugnant: & cum Alcazarensem arcem natura, ac loco munitissimam admotis machinis oppugnarent, obsidione liberata est. Rege omne id tempus Gerundæ commorante subsidia militarium copiarum ex Gallico delectu, Aimerico Narbonensi Vicecomite, Iohanne Greillio, quem Buchii Capdalem vocant, Arnaldo, & Bertrando Hispanis, Naiqueno Guilielmo Sparræ domino, Guilielmo Pomerio, Arnaldo Rocafullio, & Hortæ Vicecomite fœderatis, amicisq; & aliis Gallis proceribus ductorib. cõparat: vt externi militis robore vernaculas copias fulciat. Rex perfidiæ probrum hosti obiectans, quod pactam 40 induciarum fidem rupisset, ad pugnam prouocat: & hostem in prœlium deposcit: ea lege vt vicenis, aut quinquagenis, centenisve equitibus sociati, vno armorum iudicio, litem discernãt: & proprio sanguine publicis damnis parentent: ac de fortunis omnib. ferro dimicent. Petrus Tomichius auctor est, Franciscum Romanum pro Cancellario à Rege Auenionem ad Innocentium P. M. legatum: vt Castellæ Regi læsę fidei actionem intenderet. Ita constitutum memorat: vt Bernardus Galcerandus Pinosius, qui id temporis Auenione resederat, quod solum exilii causa vertisset, ex Catalanis proceribus insigni virtute, & generis nobilitate præstans, coram summo Pontifice singulis diebus in frequenti consessu Castellæ Regem proditæ fidei arcesseret: & ad certamen prouocaret. Vt Rex, & Pinosius in eo discrimine, & dimicatione consociati Castellæ Regi, & 50 alteri eius compari opponerentur: & ne Pinosius à Castellæ Rege reiici, aut repudiari posset, Regem decreuisse eum dignitate Balearici regni decorare: quod vere ne acciderit, an inaniter fuerit confictum penes auctorem fides sit. Satis certe constat, eam prouocationem, qualiscumque ea fuerit, ludibrio, ac despectui inimico Regi fuisse.

Cum bellum atrox, atque intestinum Regis ceruicibus immineret: hostis non terra modo se superiorem, sed nauali classe præstare posse iactans, Bæti flumine XII. actuarias naues optimo delectu instructas deducit: & VI. alias Genuensium adiungit. Contestanorum oram prætereuectus, Guardamarem terra, marique circumsidet: & A. D. XVI. K. Septemb. vi expugnat. Cum arcem, cui Bernardus Cruillias præerat, magna cõtentione, machinarumque impulsu oppugnaret, subito maxima tempestate coorta, classis in litora

NAT. CHR.

depellitur, dissipaturque. Naues adeo tempestas afflixit, vt XVI. nautis, vectoribusq; vacuæ eliderentur: & naufragio interirent. Duæ reliquæ naues in Carthaginis portum refugiunt. Desperata arcis oppugnatione soluta obsidio est. Cum oppidum, disiectasque naues incendisset, & ab obsidione recessisset, magno accepto detrimento, atque ignominia Murtiam sese recipit.

A. D. IX. K. Sept. Epilæ, siue vt alii malunt, Tamaritio Litterensis regionis oppido nascitur Iohannes Henrici Trastamaræ Comitis F. patris in Castellæ regno futurus heres: cuius liberis, is fuit temporum motus, & tanta rerum conuersio, & Castellæ, & Aragoniæ regna subiicientur: cum hoc ipso tempore Henricus pater regis Aragonii stipendia mereret. 10

Vix dato spatio ad comparãdum de integro bellum, Lupus Lunæ Comes, Henricus, & Tellius fratres Farizæ, & Darocæ finibus gerunt. Mensam, & Vilielem oppida vi expugnant. Hostis ex Contestanis ad Celtiberos conuersus Almazano, ad Aragoniæ confinia substitit. Biiuescam, & Torrigios vi expugnat.

A. D. II. Non. Sept. Barcinone Isabellam Balearici Regis F. Rex auunculus in matrimonium Iohanni Monferratensi Marchioni tradit. L. M. florenorum dotem dicit. Ea Balearico iuri, & Ruscinonensis, & Ceretanæ ditionũ, & Mompellerio dominatu Regi cedit. Iohãnes Coconati Comes, & Bonifacius Coconatus, ac Iohannes Ceresetus Trãsalpini proceres nouam nuptam domum deducunt: & Franciscus Periliosius ad virum proficiscentem apparatu regio comitatur. 20

1359.

Almuniæ Rex festum Natiuitatis Domini diem concelebrat.

A. D. XVII. K. Apr. Rex Alauesio campo hostium fines aggressus, Pharum castellum obsidet, atque vi expugnat. Scoparium vicinum oppidum adortus: castra prope Medinam Zelimensem metatur: oppidumque circumsidet: & natura, situque, ac præsidio munitissimum. Commeatu exercitum deficiente, ab obsidione desistit: igni ferroque regionem vastat: vt hosti solitudinem faciat: & in maritimas Cataloniæ oras subsidio accurrit: quod hostis magna comparata classe, in Laletanos circumuehi ferretur: vt maritimam eam oram tutari, & inimicum Regem à litoribus arcere posset.

Rex A. D. V. K. Apr. Cæsaraugustam introit: & rebus bellicis administrandis summæ auctoritatis, & singularis industriæ viros Archiepiscopum Cæsaraugustanum Iohannem Ferdinandum Herediam Ampostæ præfectum, Lunensem, & Trastamarensem comites, Petrum Exericam, & Petrum Lunam præficit. Quod viri ingenuitatis immunitate fungentes, quos Ermunios appellare consueuerant, lege, atque instituto more maiorum, Regi expeditionem bellicam capessenti adesse, non obstringerentur, nisi prœlium signis cum hoste collatis commissuro, aut arcem, castellumve obsessuro: & signa militaria prosequi non consuessent, nisi trium dierum cibario pano conuecto: Rex Cęsaraugustanis ciuibus, qui se eo bello in Castellam inuadenti prosecuti fuerãt: quod ea immunitate, & militiæ vacatione perfungerentur, agnoscit, ac præ se fert, rem minime præiudicatam esse: & priuilegiis irrogatis statutum: consensurumque. 30

Guido Bononiensis Portuensis Episcopus S. R. E. Cardinalis regio genere ortus, cui & summa auctoritas, & amplitudo erat, à summo Pontifice in Hispaniam legatus, vt inter Reges conueniat, si ad pactionem contentio deduci posset, magnopere adnititur: quod tam atroci bello omnia in Hispaniarum regnis ruerent, atq; turbarentur. Sed hoste impetu animi, vincendique cupiditate raptim, turbateque ruente, cum contra immanem eius potentiam æquis conditionibus se muniri Rex sperat, iræ peruicax, & scelerum ferox spē omnem pacis perpetuo eripit: Ferdinandum Regis fratrem, & Henricum, Henriciq; fratres, & omnes, qui in Aragoniam refugerant, maiestatis crimine, insigni quadam nota, & ignominia condemnans: & quod immanitatem omnem superat, effera vi animi Leonoram Reginam amitam, ac Iohãnem Larensem stirpis regiæ feminam Tellii fratris vxorem crudeli morte afficit. Isabellam præterea Iohannæ sororem, quæ Iohanni Regis fratri nupserat, eius iussu veneno necatam ferunt. 40 50

Ne vmquam quieti, aut liberi à bello essent, ipsi etiam Reges propinqui, fœderatiq; passim fidem, iusiurandumque negligunt: cum nulla apud eos summæ amicitiæ, nulla coniunctionis esset reuerentia. Petrus Portugalliæ Rex nouis pactionibus Castellæ Regi sororis filio addictus, & cui in maritima expeditione classe opitulatur, hoc ipso tẽpore interuẽtu generi sui Ferdinãdi, aduersus eũ cũ Aragonio amicitiæ fœdera inire cõtendit.

Ferdinando Murtiense regnũ inuadere conante, & copiis omnibus Valentini regni cõparatis, IX. hostiũ actuariæ naues, & lembus subsidio accurrentes Carthaginis portum tenent,

tenent: & Alicantum prouehuntur. Hostis Algeziris egressus, XXIX. actuariis, & IV. lembis, & X. item longis nauibus Mahomatis Granatensis Regis, & LXXX. onerariis, Carthaginiensem portum subit. Guardamarem terra, mariq; obsidet, viq; potitur: & arcem expugnat: cursumq; ad Hiberi vsque ostium perficit. Garcias Gaufredus Loaisa Iohannis Garciæ Loaisæ F. qui Petrerii oppidi dominabatur, hostiles partes deserens se, atque arcem Regi cum Aluaro Nunnio fratre addicit. Legatus Apostolicus, qui Dertosam magna festinatione, secundo flumine iter præripuerat, vt Castellæ Regem ad induciarum pactionem pelliceret, in ipso ostii Hiberi aditu ventis, remisque in Cataloniæ oras properantem à contento cursu cohibere nequit. Ad ipsas fluminis fauces Lanzarotus Pezania Genuensis Portugalliæ classis præfectus X. actuariis nauibus, quas Portugallus Castellæ Regi in subsidium miserat, Castellanæ classi adiungitur.

NAT. CHR.

Rex, quod in Sardoam, Siciliensemque expeditionem magnam classis partem conuerterat, incredibili celeritate classem adornat: instruitq;: cui Bernardinum Capreram Ausonensem Comitem, & Huguetum Cardonensem Vicecomitem ductores præficit. Vetusta ratio naualis disciplinæ magna seueritate à Bernardo Caprera, Iacobo Boscano, & Iohanne Lombarda est instituta. Sed hostis anteuertens XXX. actuariis, & aliquot lembis, & XL. onerariis nauibus A. D. V. Id. Iun in Barcinonensem stationem subito, improuisoq; prœlio irrumpit. X. actuarias, quæ moli adhærent, & onerarias adortus summa vi oppugnat. Neq; nostri, aut Rex ipse animi præsentia in repentino vrbis terrore, minore animo, aut fiducia decertat: & copiis per litus prætensis, & nauibus, quas sagittariis, tormentisq; compleuerant, cum acre prœlium consereretur, magnaque animorum obstinatione vtrimq; certaretur, multi mortales, nequicquam opem ferentes ferro, ignique absumuntur: & magno afficiuntur hostes detrimento. Vt aqua eos prohibeant, ad Rubricati amnis vada certamen conseritur. Nostris compulsis, cæsisque hostes in Laletanam, Cosetanamq; oram incursantes in Ebusum insulam transmittunt: vrbemque obsident. Ausonensis, Gilabertus, & Berengarius Cruilliæ, Bernardus Margaritus, & Petrus Albertus nauibus, quibus præerant, in Illiberitanum portum ex alto inuehuntur. Mouit ea res præsentem Regem haud secus, quam si Barcino ipsa capta nuntiaretur: & A. D. IX. K. Iul. *Barcinonensi* statione, classe L. actuariarum vela faciens, A. D. V. Non. Iul. in Maiorem Balearium appellit: vt Ebusitanis difficillimo tempore subueniat. Hostis, cum Aragonia classis præsto adesset: omniaq; raptim turbarentur: tormentis, munitionibusq; derelictis obsessionem omittit: & perceleri cursu Carthaginis portum inuehitur: neq; eo portu omnis classis cursum conficit. Caprera Comitis Ausonensis pater, tanta auctoritate dux XV. longis nauibus partem hostilis classis Almeriam vsq; insequitur: & Castellæ Rex omni postea classe collecta Alicantum prouehitur.

Cum bellum summa vi gereretur, & in Valentini regni ciuitates eius vis omnis, tempestasq; terra, mariq; conuersa esset, Celtiberum prœlium cœptis interuenit. Quod Aragonii cum Castellanis ducibus, & eorum militaribus copiis dissiderent, & Rex eam sibi rē maxime cauendam, & prouidendam videret, Iordanem Peresium Vrriesium regni gubernatorē consilio Henrici Trastamarensis admouet. Præterea quod Henricus Imperatorio munere in Aragonia defungeretur, Cęsaraugustanū Antistitē Iohannē Ferdinandiū Herediā, Lunensem Comitē, Petrum Exericam, & Petrū Lunam cōsiliarios, ad eas deliberationes, quæ de re publica, & bellica habiturus erat, applicat. Henricus, & Tellius fratres, Petrus Luna, Iohānes Martinius Luna, Iohannes Ferdinandius Heredia Hierosolymitani ordinis in Aragonia præfectus DCCC. equitum turmis, & peditatu Agredæ fines incurrunt: & cum Castellanis eorum confiniorum ductoribus, qui M.CC. equites sub signis coegerant, acri prœlio ad Cauni montis radices, in æquata agri planitie, Arauianæ campum appellant, confligunt. Hostes funduntur, cæduntur q;. Pugnata est ea pugna A. D. X. K. Octob. qua Iohannes Ferdinandius Finestrosa, eorum confiniorum primarius ductor vir egregii animi, atq; consilii, Ferdinandus Garcias Ducius, Petrus Ruizius Osores, & Gomezius Suggerius Figueroa ordinis S. Iacobi in Legionensi regione præfectus occumbunt. Interclusi, captique sunt Innicus Lupius Horoscius, Ferdinandus Ruizius Villalupius, Iohannes Gomezius Bahabon, Furtatus Diacius Mendoza, & Didacus Sanctius Porras: illustris gentis viri: & inclitæ famæ, virtuteque præstantes: qui præclaram, insignemque nostrorum ducum victoriam efficiunt. Gonzaluus Sanctius Vlloa Ferdinandi Castrensis signifer signum prætendens fortissime dimicans interficitur.

Ilerdæ festus Natiuitatis Domini dies à Rege concelebratur.

1360.

Non præsenti modo bello, sed etiam reliquo tempore, victoria ad Arauianam à nostris

NAT. CHR.

parta, ferociore hoste reddito, cum bellum in dies singulos vehementius ingrauesceret, Rex A. D. III. Non. Ian. Cęsaraugustam init: & conuētus peragit. Stipendia M.CC. equitum contribuuntur: magna industria officinis armorum institutis bellum apparatur: & quo studiosius armarentur, ornarenturquę insignius, præmia sunt à Rege proposita: atque constituta. Præterea quod Gonzaluus Gonzaluius Luzius Turiasonensis præsidii à Castellæ Rege præfectus transitione, vti memorauimus pacta, vrbem Regi traditurus erat, Rex Magalionem procedit: & A. D. IV. K. Mart. præsidio dedito Turiasonem vrbem ingreditur. Luzius Iolantem Iohannis Simenii Vrræ, qui Epilensi prœlio occubuit, & Eluiræ Corneliæ F. vxorem ducit: & Biotæ, Baii, & Asinii oppidorum iura, ac ditiones dotis nomine attribuuntur. Vrbi, & arci Turiasonensi Petrus Simenius Samperius spectatæ, & nobilitatæ virtutis dux præficitur. Illo ipso tempore Petrus Ferdinandius Velascus hostilium copiarum regni Murtiensis ductor à Rege Castellæ deficiens Aragonio se addicit. 10

Aluarus Vazquius Petralzada, & Gonzaluus Iohannius Begia Petri Portugalliæ Regis legati Regem ad pacis conditiones deducere nituntur: sed secreto fœdere Reges aduersus Castellæ Regem adiungere student: quod à Ferdinando Regis fratre relatum fuerat. Impetrant, vt fœdus detur: & ob eam causam Petrus Boilius à Rege in Portugalliam legatur.

Trastamarensis, & Ausonensis Comites Turiasonensibus finibus M. D. equitum, & III. M. peditum exercitu coacto, in Castellam inuadentes Pharum castellum vi expugnant. Sanctius Trastamarensis frater Pharensi præsidio præficitur: Ad Naiaræ vrbis muros, cum magis nostri inferrent, quam arcerent pugnam, & communis adhuc Mars belli esset, nec dum discrimen fors fecisset, prœlium cum Rege inimico conserũt. Hostis cum acie multo esset superior, clade suorum victor euasit. 20

Quod Rex, Simonq; Buccanigra Genuensium dux controuersiarum omnium iudicem Iohannem Monferratensem Marchionem, qui Isabellam Balearici Regis F. in matrimonium duxerat, constituissent, Astæ A. D. VI. K. Apr. pacis conditiones statuit. Rex Alguerium, Genuenses Bonifacium Corsicę primariam arcem concordiæ pignora, in quinquennium Monferratensi tradant. Edicit præterea A. D. XI. K. Iul. vti Oriis, qui à Rege defecerant, si ei se addixerint, paruerintq;, bona, possessionesq; omnes Sardoæ ea conditione reddantur, qua anno trigesimo supra millesimum, & trecentesimum obtinuerant. Caralis, Alguerium, & Saceris vrbes, Ecclesienseque oppidum excipiuntur. 30

Lupus Lunæ Comes fato perfungitur: vir & auctoritate & potentia præstans: qui longe princeps inter Aragonios proceres: primarias & insignes regni familias auita nobilitate fuerat complexus. Rex Egidii Aluari Albornozii Cardinalis S. Sabinæ Episcopi, sedis Apostolicę in Italia legati permissu, & interuentu Briandæ Agaoutæ Comitis vxoris, Bertrandi Agaouti Comitis filiæ, qui Clementis V. Pont. M. fratris filius erat, Martinum filium natu minorem maiori natu Lupi Comitis filiæ Marię matrimonio adiungit. Maria omnium Lupi patris ditionum, & possessionum ditissimarum, latissimarumque heres existit. 40

Mattheus Mercerius IV. actuariis nauibus Onensem Tingitaniæ portum ingressus Bohamonis Abdalię Muzæ Tremezenii Regis partes secutus, qui cum Algarbii Rege inimico, quod Tremezenium vi eripuerat, bellum gerebat, à Georgio Tartaro V. actuariarum Regis Castellæ ductore interclusus cum prœlium iniret, nostrorum naues expugnantur, & intercipiuntur. Mercerius in continentem delatus in hostium potestatem venit: & in eum, & complures alios Castellæ Rex supplicium constituit: Hispaliq; capite plectuntur. Pontius Altaripa à Rege aliquot actuariis nauibus præficitur, vt à prima ora Granatensis regni, vsq; ad Oceani fretum armata classe instationes omnes incurrat. A. D. II. K. Aug. Rex Barcinonem introit: vt classem adornet: quę in Sardiniam nauigatura erat. 50

A. D. II. Non. Nou. Olfus Prochyta Sardiniæ pręses classe IV. actuariarum, & II. onerariarum nauium Barcinonensi statione Constantiam Regis filiam, quæ Frederico Siciliæ Regi nuptura erat, in Sardiniam educit. Caralim classe prætervecta, quod hiberna nauigatio Reginæ molesta esset, Carali hiemali tempore residet.

Ludouicus Andegauensis Comes Iohannis Francorum Regis F. qui Iohannam Regis F. ducturus erat, Mariæ Caroli Blesensis, qui Britãnię ditionẽ appetierat, filiæ matrimonio adiungitur. Innocentius Pont. Maxim. & ipse Rex Iohannes Regi confirmant, patre inuito, atq; Calete ad Itium portum arcta custodia incluso, sponsalia ea depacta fuisse.

Anni

Anni fine dux Cypriæ actuariæ naues Barcinonem appellunt: quibus a Petro Lusiniano Cypri Rege, qui Hugoni patri regni heres successit, & Leonoram Petri Regis patrui, Ripacurciæ Comitis filiam vxorem duxerat, inter alia regalia dona mittuntur pardus inaudita celeritate, vna cum venatoribus, aliarum ferarum venationi assuetus: vestesque Tartarorum Regum: arcusque cum pharetris Tartaricis, & sagittis veneno tinctis: quibus prœliari consueuerant.

Blascus Ferdinandius Heredia Iustitiæ Aragonum, in demortui Iohannis Lupii Sesesii locum à Rege præficitur. Is Iohannis Ferdinandii Herediæ Ampostæ Præfecti, cuius magna apud Regem, & in primis grauis auctoritas fuit, frater germanus erat.

10 Barcinone Rex Natiuitatis Domini diem festum concelebrat.

Castellæ Rex homo propalam ferus, trucidatis insignibus viris, cum virtutis ipsum ornamentum, & decus, hac ipsa tempestate excindere concupisset, Guterio Ferdinandio Toleto interfecto, cui infensum, ac præter animum ad flagitia præcipitem, se inimicum præstat, quod in dando consilio, summa & fide, & religione rationes omnes exquirens vir pius in primis, & sanctus vteretur, haud aliter, ac si tyrannidem occupasset, fit odiosior. Proceres Castellani pæne omnes ad Ferdinandum Regis Aragonii fratrem, regni Castellæ legitimum heredem se vertunt: quod Rex iusta vxore Blanca viuente, ex Maria Padillia concubina liberos tulisset: quibus regnum destinarat. 1361

Cum animi Castellanorum procerum indies, ad Regis odium renouarentur, & Ferdinando iam primas partes in expeditione bellica, tamquam herede legitimo assumēte, Barcinone Ianuarii mensis exitu Leonoræ Reginæ interuentu, & Iohannis Ferdinandii Herediæ, & Bernardi Capreræ, & Frācisci Romani pro Cancellario, penes quos summa consiliorum vertitur, ad eam pactionem, Rex, & Ferdinandus frater veniunt. Rex II. M. D. equitum auxiliaribus copiis, in quatuor menses fratrem prosequi, quæ Ferdinandi stipendia mereant, spondet. & D. equitum & totidem sagittariorum Aragonia stipendia pollicetur. Ferdinandus paciscitur regno tyrannum exigat, Murciense regnum, atq; vrbes omnes, & insignia oppida in confiniis regnorum sita Regi contributurum: aut omnem ditionem addicturū, quæ armis vindicaretur. Secreto ea pactio conuenit interuentu Acartii Murii & Arnaldi Franciæ, qui ad intima Ferdinandi consilia peruenerant: quod Henricus Trastamarensis Comes cum Ferdinando graues inimicitias gerens, magnas Aragoniæ procerum factiones, & clientelas, & præcipue Lunensem, quæ Ferdinādo palam aduersabatur, sibi deuinxerat: quæ res haud multo post Ferdinando exitio fuit.

A. D. XIV. K. Mart. Rex Barcinone Ilerdam incitato cursu proficiscitur. Cum eo in loco mensem integrum rem bellicam administrans, commoraretur, Armeniacensis Comes, & Iohannes eius F. hostilium partium fautores Ruscinonenses fines incurrere adoriuntur. Rex Raimundum Berengarium patruum Comitem Emporitanū summæ Ruscinonensium rerum præfecit: Francisco Ceruia primario ex Catalanis proceribus viro gubernationis munus obeū..e: qui militares copias cogit: vt in eo tumultu obuiam hostili incursioni eat.

A. D. III. Id. Apr. nuptiæ Frederici Siciliæ Regis, & Constantiæ Aragoniæ Catanę regali apparatu celebrantur.

Iohanna Regina, & Ludouicus eius vir Artalli Alagonii Mistretensis Comitis virtute, & insigni animi præstantia terra, marique prope Catanam profligati, Messana egressi, desperatis Siciliensibus rebus, domum regrediuntur. Præter Messanam, & Liparim insulam, nihil ex tanto conatu illis fit reliqui, Claramontii desciscentes, vbi se desertos ab eis videre, quorum fiducia arma sumpserant, Frederico Regi adiungi, addicique student.

Rex Terrerium, satis magno comparato exercitu, vti affectę vires, opesque regni ferebant, cum hoste signa collaturus, contendit. Cum Cardinalis Bononiensis legatus summopere institisset, vt ab acerrima armorum contentione discederetur, Non. Mai. Calataiubium regreditur: quoad pacis, bellique liberum arbitrium esset.

Tractandis pacis condicionibus, fide induciarum interposita, qui auctores paciscendæ amicitiæ fuerant, Bernardus Caprera, & Mendus Rudericius Biedma sequestribus, atque arbitris Petro S. Benigni Digunensis, & Iohanne Fiscampensi Abbatibus Apostolicis internuntiis congrediuntur. Pace interuentu legati facta, ab armis recedūt. In primis paciscuntur, vt Ferdinandus Regis frater, & omnes Castellani proceres, & eorum militares copiæ, quæ stipendia Aragonii Regis auspiciis merentur, spatio dierum IIX. Hiberum transeant: neue quisquam ex Castellanis proceribus ordinei

NAT. CHR.

ducat. Arces, & Castella capta, vt restituantur, obsidesque dentur, pactis conuentis cauetur. Conuenerat ad hæc, vt Ferdinandus regnorum procuratione amoueretur. Pax ea a Rege Calataiubii A. D. II. Id. Mai sancitur: quā pridie eius diei hostis, cum apud Deriam maximo, & fortissimo comparato exercitu castra haberet, fidei religione stabiliuerat. Ex Aragonio regno se eas pacis, ac fœderum, conuentorumq; condiciones obseruaturi, præstaturiq; erant iurisiurandi sponsione Iohānes Dux Gerundensis, Tarraconensis, & Cæsaraugustanus Archiepiscopi, Valentinus, Dortosanus, & Turiasonensis Episcopi, Petrus Exerica, Dianiensis, & Ausonensis Comites, Gilabertus Scintillias, Petrus Luna, & Bernardus Olzinellias: ac Tarraconensis, Cæsaraugustanæ, Valentinæ, Maioris Balearium, Turiasonensis, Calataiubiensis, Darocensis, Turolensis, & Setabinæ ciuitatum procuratores. At ex Castellæ regno ea se iurisiurandi fide obstringendi erant Carthaginiensis, Burgensis, Ouetensis, & Calagurritanus Episcopi. Ferdinandus Castrensis, Iohannes Pōtius, Alfonsus Peresius Guzmanus, Henricus Henticius, Bertrandus Gueuara, Iohannes Alfonsus Benauidius, Mendus Rudericius Biedma, Egidius Buccanigra classis regiæ præfectus, Martinus Lupius, & Martinus Iohannius: ac ciuitates Burgēsis, Toletana, Hispalensis, Cordubensis, Murtiensis, & Conchensis atq; oppidani Molinenses, Sorienses, Medinazelinenses, & Almazanenses. Ad hæc constituunt, vti Aragonius earum pactionum obsides tradat Ausonēsem Comitem, & Petrum Lunam: Castellanus vero Ferdinandū Castrēsem, & Martinum Egidium Alburquerquium Iohannis Alfonsi Alburquerquii F. qui Nauarræ Regis, aut Ludouici eius fratris custodiæ committendi erant, ea condicione constituta, vt obsides eius Principis, qui intra quattuor menses pactis conuentis non stetisset, aduersario Regi nexui traderentur: & in eos vitæ, ac necis potestate vteretur. Arces præterea tamquam obsides eorum fœderum à Rege Aragonio tradendæ erant Ferizensis, Verdegiensis, & Alhamensis & à Castellano Rege Deciesis, Alcazarensis, & Ciguelensis. Nominatim ab ea pace excipiuntur qui à Castellę Rege defecerāt, & in Aragoniam emigrauerant, & Ferdinandi: & Henrici partes prosecuti fuerant Petrus & Gomecius Carilii, Petr⁹ Lupius Padillia, Suggerius Peresi⁹ Quinionis, Didacus Peresius Sarmentus, Spongalus Gonzaluus Gonzaluius, Luzius, Garcias Lassus Carillius, Aluarus Peresius Guzmanus & Petrus Rudericius Saudoual.

Bononiensis Legatus latam à Castellæ Rege sententiam, qua Ferdinandum Regis fratrem, Henricum Trastamarensem comitem Petrum & Gomecium Carillios proceresque alios regni Castellę maiestatis condemnauerat, rescindit: in pristinamque condicionem, & statum restituit: quod iudicium adeo Castellanum afflixit, vt quasi repentina aliqua vis atque tempestas perculisset, pauculis intermissis diebus horribilis armorum fremitus repentino sit exauditus: maximæque ex eo bello vtrinque calamitates sint acceptæ.

Pace superiore anno inter Eduardum Anglorum & Iohannem Francorum Reges composita cum exercitus dimitterentur ad XXV M. numero, vt hominum fama erat fusi per oppida ac dispersi Malandrinorum nomē in vulgus retinuerant, passim tota Gallia vagantur maximasque prædas faciunt: & oppida hostiliter irrumpunt. Cum bona eorum pars in Ruscinonensem tractum inuasisset Rex Barcinone D. XI. K. Sept. Gerundam contendit: eas prædonum manus bello finibus euersurus Gerunda signis promotis egresso nec dum transcenso Pyrenæi saltum hostiles copiæ in Galliam repelluntur, Bernardin⁹ Caprera Comes Ansonēsis, Dalmatius, Rocabertinius vicecomes, Gilabertus Cruillias, & Bernardus Palous res repetitum in Castellā legantur. Conuenerat enim vt arces Villelia & Iumalliensis, quarum altera Aragonii Valentini, altera regni finib. continebantur, nostris traderentur, obita præterea legatio ea est vt iurisiurādi Amicitiæ & procerum stipulationibus scribendis adessent. Rege vero Castellæ cunctante tergiuersante & conquerente quod Rex pactis cōuentis non stetisset, quod ante præfinitum IIX. dierum spatium Ferdinandus Hiberum amnem non transisset quamuis Cæsaraugustæ grauiter ægrotare cœpisset, & Hiberum & Cingam traiicit: & Fragam dicionis suæ oppidum emigrat, cumque Rex vt regnorum procuratione abstraheretur cōmonuerat. Nec tamen his constitutis arces, quæ à rege Castellæ veluti eorum conuentorum obsides tradendæ erant, deduntur, cum Rex suas Iohanni Remirco Arelliano tradi imperasset. In tam ancipiti & incerto rerum exitu Bernardus Caprera Decembri mense de tradenda in matrimonium Castellæ Regi quod pacto conuenerat Iohanna Regis filia in Castellā legatur. Rex Barcinone festu Natiuitatis Domini diē concelebrat.

1362. Cum opera daretur vt firma & perpetua amicitia Reges adiungerentur, ac de matrimonio

trimonio

trimonio Iohãnæ Regi Castellæ collocãdæ & de Alfonsi, Regis Castellæ & Mariæ Padillæ filii & Leonoræ Regis filię sponsalibus condiciones ferrentur, vt beneficiis parta gratia pax perpetuo obtineretur contra religionem iurisiurandi bellum subitum atque improuisum non nascitur aut sensim infertur, sed repente exardescit atque erũpit: Rege Castellæ præpotenti exercitu fines inuadente: & pactiones omnes bellicas & hostiles interuertente ac perturbante.

Petrus Exerica regia cognatione & insigni virtutis laude vir præstantissimus cum bello sacro aduersus Granatenses Mauros expeditionẽ adornaret, vt Castellæ regis honori inseruiret, ad castrum Graciæ Munionis id oppido nomen est, vita perfungitur, & in sacello regio Eccleſię Cordubensis post Alfonsum Regẽ se humari iubet. Exericæ illustris gloria magnorum in patriam meritorum constanti fama peruagata est. Sanctiũ & Iohannem Alfonsum atque Henricum filios ex iniusto connubio reliquit. Ex eo Exericarum regia familia deficere cœpit.

Mai. K. Iacobus Balearici Regis F. qui custodia durissima septus in arce noua Barcinonensi continebatur, cum ferrea cauea noctu includeretur, adulterinis clauibus castra refringens excubiis necatis & Nicolao Rouira arcis præfecto iugulato, è vinculis emittitur. Adeo opportune id effectum est facinus: vt non libertatem modo consequatur, sed ex vinculis & ipso pæne tormentorum aspectu, ad opulentum, & magnum regnum capessendum excitatus videatur: cum illis ipsis diebus, A. D. VII. K. Iun. Ludouico Neapoli fato perfuncto eius regni possessio vertente anno Balearico offertur Iohanna Regina in matrimonium ducta: si insigni leuitate fœmina, & impudenti audacia coercita viris parere didiçisset.

Quod hostis suo maxime tẽpore, & nostris alieno adoritur bellum, & omnia opportuna loca præoccupata ante ab eo fuerant, quam nostri obuiam procedere possent, Castellæ, & Nauarræ Reges, Aragonio in vltimis Ruscinonis finibus externo bello implicito, & pacis fœderibus deuincto, repentinum bellum inferunt. Nauarrus Sosium oppidum confine castrorum obsidione oppugnat. Fariza, Atteca, Terrerium, Mori, Cerina, Bilbilitanorum Aquæ, oui oppido, è re, a Mauris Alhamæ nomen est inditum: quod calidi in eo fontes scaturiant, vi à Castellæ Rege expugnantur. A. D. III. Id. Iun. Calataiubium nobile in primis oppidum castris circũsidet. In Perpinianensi arce A. D. VII. K. Iul. Mahometus Abenedrizius, & Incessus Abenabdalla Bohamonis Abdalla Tremezenii Regis legati pactionem, & Induciarum fœdera cum Rege in quinquennium ineunt. Scribendo fœderi adfuere Petrus Tarraconensis Archiepiscopus, Bernardus Caprera, Reimundus Alamanus Ceruilionius, Artallus Focius, & Franciscus Ceruia. Qui in Mercerianis nauibus, in Mauritaniæ litis delatis intercepti fuerant, & in Algarbiorum ergastulis continentur, liberantur. Quod equorum summa esset inopia, qui pacis tempore, & Contestanis Alcaraciorum saltubus, & Turdetanis Bæticæ regionibus ad nostros importabantur, neq; eorum commercium esset, aut educendi potestas fieret, mille equi in vsus bellicos ex Maurisiis aduehuntur.

Calataiubium fossa, ac vallo septum, castris circumsessum summa vi hostes oppugnant: & mœnia ipsa adoriuntur: vineis, aliisque operibus percellunt. Nostri stratis ariete muris, summis obsidionis periculis deturbantur. Tantæ enim hostium copiæ conuenerant, vt XII. M. equitum, & XXX. peditum constiterint: cum hostis ad murum castra posuisset. Guilielmus Domirius Prætor vrbanus, ex primariis ciuibus, ne patriæ superesset, se ipsum deuouens, & in armatas hostium copias immittens, inter intenta tela fortiter dimicans occumbit. Sunt, qui ferant, cum ex prouocatione cum hoste supra fontem confligeret, vna in flumen demersos. A. D. IV. Id. Iul. Regi Filius nascitur Perpiniani: cui Alfonsi nomen est inditum.

Bernardinus Caprera Ausonensis Comes, Petrus Luna, & Artallus eius frater, Gutterius Diacius Sandoual, & Raimundus, & Vitalis Blanii fratres cum Calataiubiensibus obsessis, quocumq; capitis periculo subuenire, quod prætore, duce, & imperatore ciues carerent, & furtim in vrbem euadere nituntur, ad oppidum Miedesium a Rege Castellæ interclusi. A. D. XVI. K. Sept. hosti deduntur. Nam cum arcem, in quam confugerant, oppugnare Rex esset adortus in deditionem cogit. Miedesii Guilielmo Estorio duce singulari virtute repugnante hostili furori obsistunt: quoad pactis induciis, Estorio internuntio regio iussu oppidum dedunt: & Barocam fide publica emigrant.

A. D. IV. K. Sept. cum essent depactæ cum hoste à Calataiubiensibus XL. dierum induciæ, & rerum desperatio omnium animos occupauisset, neque subsidii spes reliqua esset, quod crebris prœliis, quibus mœnia tutabantur, & opera hostium impediebant, ac munere quodam necessitatis, & graui opere essent perfuncti: Rege con-

NAT. CHR.

scio & assentiente, ostium hosti. Regi ea condicione dedunt, vt iura municipalia pristinamque libertatem retineant. Omnis ea regio hosti paret.

Rex cum Mahomate Granatensi, & Mahomate Abdurrahamenis filio Fecensi, & Algarbiensi Regibus concordiæ fœdera sancit.

Conuentus Montionem in A. D. IIX. Id. Nouemb. à Rege indicitur: quod ex acri, & vicino bello maius, & crudelius exoriretur: Anglicis & Aquitanicis auxiliis ab hoste arcessitis: eo enim subsidio se aduersus Francum Regem inimicum, Blanca vxore Francorum Regis fratris filia crudeli morte interempta, muniri sperat.

1363. A. D. V. K. Feb. Rex Iohannem primigenium F dominationis omnium regnorum, & ditionem regiarum vicarium constituit: ac lege eum liberat: nam ætas eius muneris obeundi legitima non erat: quod XIII. annum ageret: & iuris dictionem eam absoluit. 10

Februario ineunte Rex Turolio, Monregali, & illius ditionis oppidis, atque confiniis Petrum Vrgellitanum Comitem fratris F. militaribus copiis, atque præsidiis præficit: Darocensibus vero Petrum Municium Gothoium Calatrauensis militiæ Magistrum: qui se totum Trastamarensi addixerat. Cubellum, Abantum, Fontes Silorenses, Monterdum, Pardi, Sometum, & Nueuali, & eorum oppidorum arces, & castella muniuntur. Darocensium rerum gubernationi à Rege præficiuntur Petrus Gilbertus Brunus, Petrus Martinius Turrianus, Egidius Garlon, Sanctius Manies, Lupus, Atienza & Iohannes Simenius Algarada Carinienensib. satis magno equitatu in præsidio collocato Ludouicus Cornelius præfuit. Hostis anni huius initio ex Bætica festinâter magno comparato exercitu Calataiubium contenderat: & cum militares copiæ ad Aragoniam aduentare dicerentur, eius exercitus pars Sometiamarcem obsidet: & quod polliciti essent qui eius propugnationi impositi fuerant, se Regi Castellæ in deditionem redacturos nisi intra aliquot dierum spatium subuentum foret, pactis induciis Munitius Gothoius & Petrus Gilabertus Brunus Darocensis arcis præfectus incredibili celeritate & præstanti virtute opem & salutem obsessis intulere: & obsidione liberantur Fontani. Silocenses strenue operam nauantes oppidum & castellorum receptacula ab expugnationibus tuentur summis viribus tanti belli discrimen aditurus, quo maiore animo capesseret bellum, vndique copias contrahit. 20

Cum Magalionis oppidi propugnationi præfecti fuissent præstantes inprimis Andreas Fenolcrius Cametẽsis & Insulẽsis vice comes & Aimericus Scintillias, oppidũ hosti deditur: & in eius potestatẽ duces tradũtur. Borgianis itidẽ oppressis iam & ab omnibus desperatis oppidum hosti deditur: & Beringarius Carrozius & Petrus Simenius Samperius, qui equitatus præsidio id oppidum firmauerãt, in hostis quoque potestatem veniunt. Turiaso denuo in victoris manus recidit, tãtoq; violẽtiæ præpotẽtis impetu nostrorum vires opprimuntur Rege tot incommodis conflictatoq;, vt inexpugnabilia castella arcesq; omnes aut dedantur aut complanentur. 30

Iohannes Ferdinandius Heredia & Franciscus Periliosius Regis legati Villanouæ Auenionensi vico vrbano V. in demortui Innocentii locũ suffecto Aprilis mensis initio in pacis fœdera cum Franciæ & Nauarræ Regib. conueniunt. Francus contentionem eam quæ cum Nauarro de Burgundiæ successionis iure vertitur, ad Regis arbitrium reuocat. Horum legatorum opera magna Gallicarum copiarum pars, quæ confectis stipendiis in Gallia tumultuabantur, ad Regis stipendia perlicitur. 40

Henricus Trastamarensis ingentes copias ex Gallia in expeditionem aduersus fratrem educens A. D. VI. K. Apr. Montionem ingreditur. Eius aduentu, facta commutatione rerum admirabili & prope incredibili confidentia regnum appetens, Rege fratre præpotenti & rebus feliciter gestis victore, & rerum potiẽte, & Ferdinando iusto ac legitimo regni hærede in ætatis flore proceres pæne omnes Castellæ in suas partes omni cautione & fœdere deuinciente, Regis fidem in eam diem & stipendia secutus A. D. II. K. Apr. cum Rege transigit: suadetque, vt se regali solio deturbantem fratrem regnumq; occupantem, atq; inuadentem iuuet, tueatur atque conseruet. Spondet sextã omnium vrbium, ditionum, atque oppidorum partem, quæ bello vindicentur Regi addicturum traditurumque: quæ Regis arbitrio Aragonio regno contribuantur. Ex quo ea pactio inita fuit, qua tantum dedecus est admissum, fratres fratrib. perniciẽ exitiumq; moliũtur. 50

Buretæ Aragoniæ oppido cũ procerũ suorũ conuentũ in eum locum Castellæ Rex indixisset, aliquot ciuitatũ defectione maxime permotus Beatricẽ, Cõstantiã, & Isabellã ex Maria Padillia filias regni hæredes pronuntiat: quod Alfonsus F. fato esset perfunctus. Darocæ confiniis atrox, cruentumq; bellum infert: & in Valentinum regnum maiorem

maiorem belli molem transfert. Vaguenæ castellum vi expugnat: in cuius arcis propugnatione Michael Barnabas præfectus fortissime dimicans, ne arcem dedat, crudelissima morte turpitudini anteposita, flammarum incendio viuus comburitur. Ob id facinus à Rege ordinum frequentia communi consensu deposcente Michaëli Barnabæ filio puero, pueri sororibus & eius posteris, non modo viris, sed & feminis, agnatis, atq; gentilibus ingenuitatis ornamenta sunt constituta. Cum fines regni ad Carinienam vsque, & Epilam hostis non modo peruasisset, sed vindicasset, vrbes, oppidaq; muniuntur capta: & arcibus præsidia imponuntur.

NAT. CHR.

A. D. XVI. K. Mai hostis Carinienam, Care oppidum vetustis sæculis nuncupa-
10 tum, obsidione premit: atque vi expugnat. Crudeliter in victos exardescens, excruciatos necari imperat: suppliciaq; morte miseriora constituens pedes, manus, atque nares plerisque abscinduntur.

Cum Cariniena in intima regni regione obsideretur, adductaque esset publica res in summum discrimen, & inexpiabile bellum cum immani, ac præpotenti Rege sibi susceptum Rex videret, in vnius prœlii exitu victoriam terminari destinauerat, quippe externa auxilia operiri, & trahere bellum, exitiosum omnibus videri: & in populos perquam graue. Sed a temerario consilio deterretur: quod Ferdinandus, & Henricus Castellanarum copiarum, quas suis stipendiis adiunxerat, ductores, grauioribus inimicitiis susceptis exagitati, adeo inter se dissident, vt Rex magnopere vereretur, ne armis decernerent.
20 Maior earum copiarum Castellanarum pars, quæ Henrici ductu militant, ab eo deficiẽs Ferdinando, quem iam veti Regem suscipiunt, atque obseruant, se adiungit.

Afflictis, ac pæne euersis calamitate regiis viribus, in tanto impetu, cursuque rerum, omnis ferme nobilitas, atque iuuentus ex Catalonia excitur. Præclara opera, atque omni laude digna commonet, vt insignium virorum nomina recenseantur: qui pæne occidenti regno opem tulerant: hi enim fuisse comperiuntur: Raimundus Berengarius Regis patruus Emporitanus Comes, & Iohannes Emporitanus eius F. Iohannes Comes Pratensis Regis cõsobrinus, Raimundus Rogerius Comes Palliariensis, Hugo Cardonensis, Rogerius Bernardus Fuxensis Castelboni, Dalmatius Roccabertinius, Petrus Villamurensis, & Bernardus Sous Ebolensis Vicecomites, Gasto Moncada, & Guilielmus Raimundus
30 Moncada, Raimundus Ribellias, Berengarius Apilia, Berengarius Cruillas, Arnaldus Erilius, Petrus Galcerandus Pinosius, Guilielmus Raimundus Ceruilionius, Guilielmus Galcerandus Roccabertinius, qui Caprencii dominabatur, Raimundus Arnaldus Bellera, Raimundus Anglesola Berengarii Anglesolæ F. Berengarius Castellinoui, Sicartus Lordatius, Huguetus Sanctapacius, Franciscus Ceruia, Iaspertus Castelletius, Pontius Caraminius, Gilabertus Cruillias, Petrus Melanius, Berengarius, & Petrus Cardonæ, Dalmatius Murius, & Acartus Talarnus: omnes ex procerum familiis orti. At ex reliqua nobilitate hi memorantur: Raimundus Alamanus Vrriolius, Petrus Raimundus Coponius, Guilielmus Palafogius Berengarii Palafogii F. & filius Berẽgarii Castellaulinii, Guilielmus Barbara, Iacobus Cornelianus, Bernardus Gerardus Boxadosius, Bartholomæus
40 Villafranca, Bernardus Senesterra, Gaufredus Castelaulinius, Petrus Casteluinius, Berengarius Besora, Guilielmus Crexelius, Guilielmus Montoliuius, Berengarius Vlmius, Franciscus Viues, Bartholomæus Falchius, Galcerandus Villarixius, Bernardus Sortius, Guilielmus Togores, Gerardus Vlugia, Iohannes Berengarius Ragiadelius, Raimundus Peguera, Iacobus Marchius, Bernardus Tagamanentius, Pontius Lupianus, Petrus Mõtornesius, & Guilielmus Zacirera. Cum Rex, vt labantibus rebus subueniat, L. M. florenorum Fuxensi Comiti expendi imperasset, vt externis auxiliis stipendia persoluantur, Fuxensis Armeniacensi bellum inferens Hispanam expeditionem omittit: cum in eam rem se, suamque fidem interposuisset.

Quando pares nostrorum copiæ non essent, quæ signis collatis dimicarent, vnum
50 hosti supererat belli genus vrbium expugnandarum. Turolium, Segorbium, & Moruiedrum nobilia, & valida in primis oppida in fœdam, & ignominiosam deditionem coguntur: cum obsidione liberari non possent.

A. D. XII. K. Iun. Valentia ab hoste summa vi tamquam ipsum rerum caput, obsideri cœpta. Hostis primo ad Zaidiente cœnobium, inde ad arcem regiam prope vrbis muros castra metatur. Vrbis opulentissimæ, & pulcherrimæ propugnationi Alfonsus Dianii, & Ripacurciæ Comes, Regis frater patruelis præficitur: qui potentissimo Regi, & maximo, & fortissimo exercitui oppositus, hostium conatus omnes, & acerrimos impetus, insigni animi virtute, & robore propellit: & exsultantis hostis audaciam contundit.

NAT. CHR.

Ad D. Matthæi fanum Ilergaonum oppidum Rex copias omnes recensens aduersus hostem exercitum ducit: qui Valentina obsidione relicta, ne signis collatis dimicet, suis diffisus, Moruiedrum, tamquam munitissimam arcem se recipit.

A. D. II. Id. Iun. iuxta Moruiedrum regia castra in conspectum hostibus data. Explicatis in Nulensi campo aciebus, Rex prope Losæ fontem intento, atq; infesto exercitu, in spem victoriæ deductus hostem prœlio lacessit. Cum se murorum, munimentorumque propugnaculis contineret, nostri in Burrianensia plana regrediuntur.

Cum Rex in Burrianensibus campis castra metatus esset, & tentandas sibi hostis vires prœlio, atque vlterius procedendum constituisset, Fiscam pensis Abbas Apostolicus nuntius nimia perseuerantia instat: debere Regem suarum virium rationem inire: & iracundiæ acerbitatem deponere: ac pertinaciæ finem facere: neq; amplius tot iacturis, atque incommodis acceptis fortunam periclitari. Demum Ludouici Nauarræ Regis fratris interuentu, qui in Castellæ comitatu aderat, Regem ad spem concordiæ deducit. Reges enim ipsi, quia traheretur diutius spe ipsorum bellum, à finienda tam difficili, ac terribili armorum conflictione, & concursu non abhorrent. Nec recusandam pacem Rex statuit: nec committendum, vt in discrimen tanti casus se, regnumq; obiiciat. Alfonsus Dianiensis Comes, Bernardus Caprera, Raimundus Alamanus Ceruilionius, & Berengarius Paus ad Regem Castellæ Moruiedrum legati de compositione A. D. VI. Non. Iul. mittuntur. Cum tractandis condicionibus vtrimque conuenissent, in eam pactionem deuentum est. Vrbes, oppidaque Aragoniæ omnia, atque arces, quæ ab hoste bello expugnata, aut dedita fuerant, dotis nomine Iohannæ regis F. addicantur: quam Castellæ Rex vxorem ducet. Isabella Castellæ Regis F. Alfonso Regis F. nubet: & vrbes, arces, atq; oppida Valentino in regno capta, dedita ve dotalia accipiet. Vt pacta conuenta à Regibus confirmentur induciæ in A. D. XIII. K. Sept. sunt pactæ: quibus condicionibus Rex magnam indignitatis iacturam, atq; honoris se facturum animaduertit. Neq; dubium fuit, ea fœdera per summum dedecus, atq; ignominiam fuisse sancita: nam postea palam hostis testatus est, ea se illico diremisse: quod sacramento Caprera obstrictus esset, Regem Aragonium operam daturum, vti Ferdinandus, & Henricus trucidarentur: & pactis non staretur.

A. D. XVII. K. Aug. Rex Iohannem F. cum XIII. annum ageret vniuersæ gubernationi regnorum præficit: cum antea vicariæ potestatis partes tradidisset. Satis constat siue Ducis, siue Vicarii, siue gubernatoris munere fungeretur, iurisdictionem ab eo fuisse absolutam.

Iulio mense Catanæ è vita excedit Constantia Regina: Maria vnica filia relicta.

Rege Castellionem Burrianensis agri Castris metatis regresso, & Ferdinando fratre, ob pacta fœdera, copiis omnibus militaribus, quæ illius signis merebant, in Galliam proficisci nitente, Henrici eius inimici fraude, atq; fallaciis facinus iam diu præmeditantis, Castellionem ad prandium inuitato, cum ab immiti fratre conuiuio exceptus esset, & attineri eum imperasset, ne Castellanis copiis destitutus, hostis furori, potestatiq; obiiceretur, neq; sibi vim magni animi princeps inferri sineret, fratris Regis imperio obtruncatur. Insigni Henrici confidentia, quem inimicum infestum Ferdinando palam omnes cognouerant, id flagitium patratum fuit: qui Rege conscio, & administro Castellanum regnum viuente Ferdinando legitimo herede appetierat.

Dertosæ A. D. XIII. K. Aug. Rex Berengarium Carrozium & virtute, & generis nobilitate præstantem comitatus Quirrensis titulo, atq; insignibus donat. Is ab ineunte adolescentia Sardo, & Siciliensi, & mox Castellano bello mirabilia facinora ediderat. Petro Lupesio Bolea ductore militares copiæ in Sardiniam transmittuntur: qui egregiam itidem operam in Sardois, & Genuensibus expeditionibus Imperatoribus nauauerat.

Castellæ Rex hostis nimis ferus, & immanis condiciones, pactionesq; omnes Moruiedri initas, atq; conuentas periurio perturbat, violatq;: & princeps inferendi belli nefarium, & omni odio imbutum bellum redintegrat. Semper eo in statu res erant, vt longe superiores hostes haberentur.

Carolus Nauarræ Rex fecerat potius cur Regi suspectus esset, quam satis statuerat, vtram foueret partem: consilioque magis, & perfidia, quam impetu his, aut illis se adiuncturus videbatur. Eum omni ratione Rex ad se perlicere studet: apud quem honestate vtilitas semper erat antiquior: prætenta per dolum amicitiæ fide. A. D. IIX. K. Sept. Vncastelli oppidi arce, ad concordiæ colloquium peruenientes, interuentu Henrici Trastamarensis fœderum vinculis se mutuo astringunt: seorsimq; deuincientes Castellæ regna secreto inter se partiuntur. Ad turpem præterea, & infamem, atque iniquam pactionem deuen-

deuentum est: Rege pollicente, se vrbem Iaccam, & Iaccetanam conuallem quam Canalem vocant, Sosium, Vncastellum, Excam, & Thermas oppida, & CC. M. nummorum florenorum Nauarro condonaturum, si Castellæ Rex interemptus, aut captiuus sibi traderetur. Castellæ quoque Rex simili odio incitatus, atq; incensus recipit, se bello parta Regi traditurum, si Trastamarensi nex afferretur: anti hostiles inimicitias susceptas æstimant. Eo ipso tempore Ludouicus Regis Nauarræ frater, cum Aragonenses fines hostiliter incurreret, sciens, ac prudens in Alfonsi Ripacurciensis Comitis potestatem defertur captiuus.

Castellani Castelfauibiam arcem vi expugnant.

10 Henricum Trastamarensem, insidias sibi à Rege paratas, mortemq; imminere existimantem, simulantem ve, quod Rex, vt belli damna redimat, hosti eius exitium pollicitus esse traderetur, omni cautione, fœdere, atque execratione eum vt deuinciat, summopere curat. A.D.II. Non. Oct. Castellione, ad Cingæ fluminis ripas congressi, Rex vt omni metu liberet, Henrico Alfonsum F. obsidem tradit. Petrus Clasquerinus Archiepiscopus Tarraconensis Regem iurisiurandi religione obstringit, liberos Comitis Ausonētis, Bernardi Capreræ nepotes, cum quo Henricus immortales inimicitias susceperat, & regiorum amicorum & intimorum consiliariorum filios Raimundi Alamani Ceruilionii, Francisci Periliosii Petri Iordanis Vrriesii regiæ domus præfecti, Iordanis Peresii Vriesii Aragoniæ gubernatoris, & Lupi Gurreç earum quoque pactionum obsides tra-

20 diturum. At contra Henricus Iohannem F. & Rudericum Municium Gonzalui Messiæ consobrinum, & natu maiores liberos Iohannis Gonzalui Bastani, Suggerii Peresii Quinionii, Gonzalui Gonzaluii Luzii, Gomezii Carilii, Ruderici Gonzaluii Transmerensis, & Gonzalui Messiæ Ponrani, & Iohannis Ferdinandii Grigialuæ fratrem, & Petri Ferdinandii Velasci, & Petri Gonzalui Carilii filias Iohanni Ramirio Arelliano, aut Iohanni Martinio Lunæ se obsides traditurum pollicetur. Ea omnia secreto perniciose, & pestifere in vnius Bernardi Capreræ exitium à Rege, & Henrico sanciuntur: & inde multo grauius de integro, & atrocius bellum exarsit.

Decembri mense Castellæ Rex, cum tot bellorum faustis successibus, maximis semper auctibus efferretur, Alicātum, Illicim, Creuillenium, & eius arces vi expugnat. Mola,

30 Callosa, Monfortium, Dianium, Gallinaria, Rebolletum, Gandia, Oliua, aliaq; castella initis conditionibus deduntur. Saxonæ dolo potitur: & Valentiam denuo castris circumsidet. Bellum atrox, & exitiosum vtrimque ingenti rerum commotione suscipitur.

Rex Ilerdæ Natiuitatis Domini festum diem concelebrat. 1364.

Ludouicus Regis Nauarræ frater, & Iohannes Honacurcius Montione Regem conueniunt: & legationem de pactionum fœderibus cum Nauarro ictis, sanciendis, atque confirmandis obeunt. Sarinienæ transigunt, vti Reges denuo ad colloquium congrediantur: & sacro Epiphaniæ Domini die Bernardus Caprera summæ pactorum omnium constituendæ, & loci congressus, & colloquii assignandi causa ad Nauarrum legatur.

40 Cum regii auxilii aduentu, & Rege ipso imperatore Valentinæ res egerent, neque in præsentia rem, non inclinatam modo, sed pæne desperatam obsessi sustinerent, quandiu Rex ad exitiosa colloquia cum Nauarro congreditur, Iohannem F. quem summæ rerum XIV. annos natum præfecerat, præmittit: comitesq; illi adiungit Petrum patruum, qui instituta sacra D. Francisci professus, se religioni addixerat: & Petrum Vrgellitanum Comitem fratris F. & Cardonensem Vicecomitem: quibus summa imperii, bellique administrandi permissa est: consilii vero principes, bellicæ laudis præstantes viros Catalanos delegat: Berengarium Apiliam, Bernardum Soum, Guilielmum Guimeranum, & Thomam Marzanum: quorum consiliis adeo Rex innititur, vt nihil geri imperet, nisi quod tribus, aut duobus ex IV. viris placeret: modo Marzanus vnus eorum assentiatur. A-

50 deo Marzani consilia in ea rerum confusione, tanquam clarissimum lumen, omnibus anteferuntur.

A.D. VII. K. Mart. Aragoniæ, & Nauarræ Reges dum inter se captantes fraude, & auaritia certant, occulta colloquia expetunt, & legationes infames commeant, Sanguesſę congrediuntur: & post biduum Sosium ineunt: quo in loco K. Mart. pacta inter eos conuenta denuo firmantur Rex Martinum F. eorum conuentorum obsidem se traditurum pollicetur: & vt artior ea colligatio esset, non propinqui modo, cognatiq; regii, sed maior procerum pars sacramenti religione, ad ea fœdera conseruanda deuincitur.

Mortuo ad Londinum vrbem Iohanne Francorū Rege, & Carolo eius filio Normanniæ Duce, & Viennēsi Delphino ad regni gubernacula adscito Rex Franciscū Periliosiū,

NAT. CHR.

& Franciscum Romanum pro Cancellario ad Carolum legatos mittit: veterum pactionum, & fœderum sanciendorum, & confirmandorum causa. Hi Iohanni Ferdinandio Herediæ Hierosolymitani ordinis in Aragonia præfecto adiuncti Tolosæ A.D. VII. Idus Martias, cum Ludouico Andegauensi Duce, Regis fratre, & Marescallo Audenensi, Petro Dauoirio Cancellario regio, Petro Statisse, & Iohanne Hospitali quæstoribus regiis, & vetusta fœdera confirmant: & noua aduersus Nauarræ Regem icunt: Ludouico recipiente, atque obtestante, se Nauarræ regnum inuasurum, & Regi attributurum: eoque ipso temporis momento & Francus, & Nauarrus concordiæ fœdere deuinciuntur: & Rex se ad Nauarri amicitiam applicat: omnium fœderum, & pactionum fide contempta. 10

Dominicus Cerdanus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Regina Aragoniæ, Nauarræ Rex, & Henricus Trastamarensis Alfonsi Ripacurciensis Comitis, Berengarii Apiliæ, & Iohannis Ramirii Arelliani interuentu scelesti, & nefarii facinoris consilia in Capreræ falsis criminationibus insimulati exitium ineunt: quod Almudefari à Regibus sacro passionis Domini die, conspirante eorum consensu conflatur: Caprera in proditionis crimen vocato. Cum veritati, & innocentiæ nusquam perfugium esset, & vndiq; circumuentus, & exitii certus acerbam temporis procellam coitione inimicorum, & inuidia falsi criminis oppressus insidias subterfugere niteretur: Rex sæuus, immitis ira, atq; impotentia præceps elabi conantem intercipi iubet: Nauarro Rege administro, cuius imperio, in Noualesium castellum includitur: cum ad Nauarrum vicinum Regem, quasi fidissimum subsidium, perfugisset: & paulo post Cæsaraugustam retrahitur: vir omni decore, & laude ornatus, & nullius ante flagitii compertus. 20

Aprili mense exacto, ingentes Gallorum copiæ militares, quæ tumultuosa emeritorum stipendiorum licentia, & temerario impetu, tota se Gallia effuderant, in Confluentis Cæretanæ regionis confinia, ad ipsa Pyrenæi iuga procedunt: quarum incursatione Castellæ, Aragoniæ, & Nauarræ Regibus magna bellici tumultus trepidatio incutitur: sollicite respectantibus populis quanta à veterano, & extero milite impendeat tempesta: siue hostis is sit, siue hospes.

In tanta temporis atrocitate tot, tantisq; difficultatibus afflicta, ac pæne enecta republica, & præpotenti hoste totius ferme prouinciæ cis Hiberum, & Valentini regni potiente, neq; Rege modo, sed ciuitatibus rebus omnibus exhaustis, & hominibus exinanitis, quanquã Vrbanus, ex quo in pontificatum euectus fuerat summa in Regẽ benignitate vsus fuisset, & beneficia omnia ecclesiastica Cardinalium, & aliorum morte vacantium indigenis elargitus esset, decumasq; eorum in aliquot annos Regi contulisset, manus in vectigalia, ac fructus omnes sacros Cardinalium, & absentium Pontifice Maximo inscio & obsistente, edictis publicis propositis iniecit. Cum de ea re, ad senatum summus Pontifex retulisset, censent, Regem imprecationum, & interdictorum pœna coercendum: & Sardiniæ regno, Arborensi Iudice Rege constituto, multandum. Earum pœnarum, quæ proponuntur, terrore commotus Rex Petrum patruum, & rerum gestarum decore, & religione & prouecta ætate venerandum, & Gasparem Treguram iuris & publici, & pontificii scientissimum oratores deprecandi causa, datis mandatis, per quæ Pontificem lenirent, ad summum Pontificem delegat. Cum excusatione peruulgata vterentur, Regem inuitum, ad ea subsidiorum remedia, grauissimorum virorum, & doctrina præstantium consilio descendisse, qui extremæ necessitati, qua res premebantur, & funditus pessum ibant, parendum, & consulendum decreuissent, eoque rerum conflictu, cum aræ, & foci, & penates ipsi hostili furori subiicerentur, licere non vectigalia modo ecclesiastica, sed aurum, & argentum omne sacrum, ex sanctioribus ærariis, & dona præterea fanis, atque delubrorum sacrariis propter religionem dicata, auferre: dum in necessarios propugnationum vsus conuertantur: quibus & sacri, & profani ordines, reipublicæ tuendæ causa æque astringuntur: modo Ecclesiis cautum sit, vti in certum tempus ablata reponantur: Pontifex de consilii sentẽtia amplius pronuntiat: & iudicium in posterum differt. Verum quod sedes Apostolica exsecuta ad extremum non est, id Arborensis Iudex suapte perfidia adnititur: vti Regem Sardinię regno vi atq; impressione euertat: Tum in ore vulgi, & in communi prouerbio dictum antea versatum, sæpissime à nostris hominibus vsurpatur: Regi, quantumuis pręstanti, atq; præpotenti satis, superque haberi: si vnicum tantum bellum gerat. 30 40 50

A.D.V.K. Mai Rex cum tanta se belli mole vrgueri videt, & Henricum Trastamarensem, & Henrici copias, infami capitis Caprerę pactione, & obsidibus traditis, suis adiunxisset,

iunxisset, Burrianensibus campis castra promouens III. M. equitum, & iusto exercitu coactis, hosti obuiam procedit: signa postero die conserturus. Hostis, cum totius oræ maritimæ potiretur, & miseras ciuitates euerteret, Ilergaonum regionem, qui ad Hiberum amnem se effundunt, & Dertosam vrbem eius regionis arcem irrumpere conatus, inter Valentinum Gradum, & vrbem Valentiam consederat: vt maritimis commeatibus interclusis, desperatisque auxiliis, Valentini in deditionem redigerentur. Petrus Boilius vrbis præfectus, cum ciuitas in opere, ac labore assiduo reficiendorum propugnaculorum teneretur, cunctis in partes muneris sui benigne operam pollicentibus, & senioribus, qui per ætatem, ac valetudinem sufficere poterant, per se munus vigiliarum obeuntibus, cum vrbi præesset, armata iuuentute, dispositisque præsidiis, singulari virtute, tuta omnia atq; tranquilla, in tanta bellici tumultus commotione facit: & insultantem hostium ferociam coërcet: cum annona Valentinis, in Aprilis tantum finem suppeteret.

NAT. CHR.

Hostis repentino Regis aduentu, Valentinam obsidionem deserens Moruedriensi arce includitur. Postero die Rex insigni laude parta, & magno triumpho exsultans Valentiam vrbem iniit: cum pro explorato haberet, hostem prœlio non esse concertaturum.

Rex denuo castra deducit: vt prœlio cum hoste signis collatis dimicet. Cum ad D. Mariæ Podium castra fecisset, & Puteolano in agro biduo hostem, vt prœlium ineat, armis lacessit, Saguntina se hostis arce continet. Noster, postquam satis, diuq; aduersarium à se ad dimicandum prouocatum supersedere pugnæ animaduertit, copias reducit.

Interea hostilis classis, quæ XXIV. actuariis, & LVI. onerariis, & aliis minoribus nauibus constiterat, ad Moruedriensem Gradum adiuncta nostrorum commeatus intercludit. Cardonensis Vicecomes XII. actuariarum ductor Sucronem amnem classe subit: vt hostium incursus deuitet.

Castellæ Rex Moruedriensi Gradu nauim conscendens classe A. D. XIII. K. Iun. Sucronis ostium occupat: & III. depressis nauibus, fluminis fauces obstruit: actuariasq; scaphis annectens, & anchoris distinens aditus, atque incursus nostrorum propugnationi accurrentium impediens Cardonenses naues oppugnat. Cum riparum fluminis aggere magnis sagittariorum cohortibus dispositis hostium impetus reprimeretur, neque nostrorum nauibus detrimentum aliquod afferri posset, breui sæua tempestate coorta, cum in extremum discrimen hostilis classis deuenisset, hostis vniuersa classe in Moruedriensem Gradum reuehitur: & morbo conflictatus Turolium recedit. Tam duris, & impeditis regni temporibus, Maria Petri Portugalliæ Regis F. Ferdinandi Regis fratris vxor, quod Rege inuito, & repugnante ad patrem proficisci decreuerat, Oscæ continetur: & custodiæ Elfæ Gurreæ, & Theudæ ex Rigulis vxoris Petri Iordonanis Vrriesii maioris quæstoris matronarum optimatum committitur. Rex vt eius parentem ab amicitia Castellæ Regis reuocet, Cardonensem Vicecomitem, & Olfum Prochytam classe ad Lusitanum de nuptiis Iohannæ filiæ, & Ferdinandi Mariæ fratris collocandis delegat.

A. D. VII. K. Aug. Cæsaraugustæ, cum accusatio aceruo criminum in Capreram congesta esset, proditionis insimulatum, & nullius flagitii conuictum, sed consilii suspectum, ex quo filium dolo hosti obsidem tradidisse arguebatur, Iohannes Regis F. in solio, ornatu regali sedens maiestatis, & nefariorum scelerum crimine, lata sententia, capitis condemnat. Summum supplicium, cum tormentorum cruciatu constituitur: Iohanne ipso iudicii præside, & in nutricium animaduertente: Præfectoque Iustitiæ Aragonum Dominico Cerdano libertatis custode, ac vindice assessore. Cæsaraugustæ, in ipso foro illuuie, & pedore oblitus, squalensque, vicexacta ætate, virtute, & consilio præstantissimus, atque nobilissimus, summa rerum gestarum gloria parta, capite obtruncatur. Caput eius Barcinonem ad Regem, Regis ipsius iussu defertur: qui eo patrato facinore, verum prouerbium effecit: Aragonio foro cautum, vsurpatumq; esse, vt pro magnis meritis, acceptisq; beneficiis, non prœmia, sed supplicia rependantur. Commentariis regiis, quibus earum rerum memoriam Rex breuiter complexus est, res memorabilis traditur: cum imminens mors supplicii causa constituta à Berengario Apilia, & Iacobo Monelio pro Cancellario Capreræ denuntiaretur, & se maiestatis, & rei capitalis delato, indicta causa, non iudicium modo de factis, famaque sua fieri, sed capitis condemnari diceret, & postularet, vt sine inuidia, neque præiudicata causa, culpa plecteretur, Apiliam respondisse: vera ea, atq; testata esse. Sed illius facti in mentem veniret: quod eum morem primo ab eo suasore, & impulsore introductum viderant: quando Iohannes Simenius Vrrea, qui Epilensi prœlio captus fuerat, ex Aragoniis proceribus vir primarius, & Raimundus Marquetius Barcinonensis ciuis, qui demersus regio iussu in mare fuit, quod Raimundum S. Vincen-

NATCHR. tij interemisset, indicta causa, capitis pœnas pependissent. Cæde Capreræ patrata, Regi tali facinore incredibile odium execratione procerum omnium contrahitur. Hic exitus viri militiæ, domiq; preclarissimi fuit. Magna sine Rege strenue, ac feliciter gesserat: Rex sine illo nihil magnę rei opere, aut cõsilio aggredi ausus. Ita vir optimus, regiq; antea maxime acceptus, & carus, cuius neq; cõsiliũ vnquã, neq; virtus frustra fuerat, à quibus minime debuit, circumuentus, indigna principibus viris fraude interiit. Neq; Ferdinandi fratris cędes maiorem Regi excitauit inuidiam. Ditiones omnes, ac bona Caprerę, quod Regis furor omnibus eius fortunis immineret, publicãtur: & in regium fiscũ conuertuntur.

A. D. III. Non. Aug. Iohannes Emporiarum Comes Raimundi Berengarii F. Regis frater patruelis Blancam Frederici Regis Siciliæ sororem in matrimonium ducit. 10

Castellæ Rex Castelfauibianam arcem irato, & percito animo obsidet: quod iterum à se ciues defecissent: vt in iis regionibus vsu venit, in quibus acerbum, diuturnumque bellum versatur. Quod Rex tum Cæsaraugustæ conuentui præsideret, & de republica retulisset, contenderetq;, vt Iohannes F. regni gubernationi præficeretur, causam obtinere non potuit: quod filius quartum decimum annum non haberet. Vt consentaneæ leges eo in conuentu imponerentur, promulgarenturq;, & aliæ dissoluerentur & abrogarẽtur XVI. viris munus delegatur. Quaterni ex singulis ordinib. deliguntur Lupus Ferdinandius Luna Cæsaraugustanus Antistes, Simon Episcopus Oscensis, Abbas S. Iohannis Pinnatensis, Guilielmus Apilia pro Præfecto Ampostæ, Alfonsus Ripacurciensis, & Petrus Vrgellitanus Comites, Ludouic⁹ Cornelius, Philippus Luna, Petrus Iordanis Vrriesius, Raimundus Tarba, Garcias Perezius Casuanus, Simon Peresius Salanoua: & duo Cæsaraugustani ciues Garcias Peresius Nagia, & Fortunius Liso: Martinus Anzanus Oscensis, & Guilielmus Crexencianus Barbastrensis ciues. Rex cum Castelfauibianis obsessis opẽ ferre destinasset, ne conuentus rescindatur, Dominico Cerdano Iustitiæ pręfecto, regiam omnem decernendi, & stabiliendi publico in cõuentu potestatem permittit. 20

A. D. XVI. K. Nou. Rex Montalbanũ emigrans, eo loci sex dies militaribus copiis cogẽdis cõmoratus Morã XII. M. P. à Castelfauibio procedit: cuius propugnationi militariũ copiarum ducem præfecerat Sanctium Lupesium Oruniũm. Obsessi, cum inducias cũ hoste pepigissent, neq; earũ tempus exisset, inter ipsas inducias deficientes arcem hosti tradunt.

Castelfauibio in deditionẽ coacto, hostis Aiorã vi irrumpit. Castris Origuelã circũsessurus Illicim contendit. Origuelam omni tormentorum, machinarumque vi oppugnat. 30

A. D. VI. K. Dec. Rex Villaregali castra promouet: Algezirãq; cõtendit: vt Origuelana obsidione suos liberet: cũ hoste cõcertaturus. Sed hostis ipsis copiarũ suarũ ductorib. diffidẽs, quorũ animos exploratos, & alienos habere veretur, prœliũ refugit. Noster, cũ in Origuelanã cõuallẽ, A. D. III. Id. Dec. descẽdisset, eo loci sex dies cõmoratus: vti psidio, & cõmeatu Origuelanos muniat. Regia hostiũ castra Illici pmota Calpẽ maritimũ oppidũ circũsidẽt. Guterius Gomezius Toletus Alcãtarẽsis militię Magister, cũ Moruiedrũ psidio, & cõmeatu cõfirmare niteret, & Alfonsus Ripacurciẽsis Comes Petrus Municius Gothoiũs Calatrauẽsis Magister, & Valẽtię vrbis militaris manus obuiã egrederẽtur, cõserta prope Alcublas pugna, victus mortẽ occũbit. Iohãnes Martinius Rogius, & cõplures alii nobiles viri in nostrorũ potestatẽ deueniũt. Ea clade accepta, hostis Calpis obsidione absistit. Hispalimq; proficisci statuit. Cardonẽsis Vicecomes classe Calpẽsibus subuenire cõtendẽs, cũ hostili classe cõfligit. Nostris prælio pfligatis hostes V. actuariis nauib. potiũt: & Rege ipso Carthaginẽ introeũte, & in milites nostros, atq; remiges doloris iracũdia erũpẽte, oẽs contrucidantur: his tantum cõseruatis, qui recõcinnãdis remis operã nauare cõsueuerãt. 40

1365. K. Ian. Rex Valentia Dertosam, q̃ in vrbẽ cõuẽtus agẽdos Catalanis indixerat, pficiscitur. Ingentẽ, vt illa ferebãt tẽpora, pecunię vim pollicẽtur: curãtq;. Ad DCCC. L. M. librarũ Barcinonẽsiũ fuisse cõperio: vnde sumptus necessarii in rẽ militarẽ in bienniũ suppeditẽtur: atq; eo stipendiorũ, & cõmeatuũ auxilio aduersus ppotentẽ hostẽ adeo subleuatur, vt magnã Aragonię, & Valẽtini regni partẽ ab hostib. interceptã, quę, vti Rex ipse testatur, ipsius Valẽtini regni fines superaret, eripuerit. Ad Lusitanũ Regẽ Guilielmũ Conilliũ cœnobii Barcinonẽsis Prædicatorũ Priorẽ delegat: de dimissa Maria Regis Lusitanię F. Ferdinãdi fratris vxore certiorẽ faciẽs. Frãciscus pterea Periliosius, & Frãciscus Romanus de inito fœdere Tolosę cũ Andegauẽsi, & vetustis fœderib. sanciẽdis ad Frãcorũ Regẽ legãt. A. D. X. K. Mar. Rex S. Matthęi fanũ cõtẽdit, & Castra Moruiedro admouet, oppidũq; circũsidet: cũ Origuelã ipso tẽporis spatio hostis fortiter oppugnaret. A. D. XIII. K. Iũ. hoste Origuelã oppugnãte Alfons⁹ Peresi⁹ Guzman⁹, ex Castellanis pcerib. primari⁹, hostilia signa inferẽs mœnib⁹, eo in certamine occũbit. Intra octauũ diẽ ciues vrbẽ hosti, arcẽq; dedũt; Ioãne Martinio Eslaua ex pcerib. arcis pfecto sagitta cõfixo: q venenata plaga cõfect⁹ est. 50

Quod

Quod Moruiedrum à nostris vehementissime oppugnaretur, & obsessi summa vi premerentur, neque hostis periculo obsidionis suos liberare, aut nostros inde arcere aggrederetur, Hispalim proficiscitur. Summam imperii discedens nulli tradit.

Militares Castellanorum copiæ, quæ in Moruiedrensi præsidio permanserant ductoribus Gomecio Peresio Porriano S. Iohannis Hierosolymitani Priore, Petro Manrico Castellanorum limitum præfecto, Aluaro Peresio Castro, & Alfonso Ferdinandio Montemaiorio, post Regis sui discessum diffidentes, & rebus desperantes oppidum Regi tradunt. A.D. XIIX. K. Octob. Rex Moruiedrum introit. Dediticii, quod Regis Castellæ summum, & crudele imperium vererentur, ad Henrici se ductum, Regis Aragoniæ auspiciis applicauerunt.

A.D. XIII. K. Nou. Valentini regni parte pacata, Moruiedro Rex Barcinonem contendit. Cum conuentum in A.D. VII. K. Decemb. Cæsaraugustam indixisset, & Barcinone res bellicas administrat, neq; ad constitutam diem venire posset, conueniendi tempus prorogat. Quod vero Gallicas militum copias, ad sua stipendia aduentantes excepturus esset, neque conuentui agendo interesse tot, tantisq; rebus implicito facultas esset, Duci Gerundæ filio committit, vti conuentum & agat, & transferat. Duce vero ordines regni in curiam cogente, obtestantur, ne eius coitionis causa præiudicium, libertatis deminutione in posterum fiat: quod is conuentus, neq; dici Rege absente, saluis legibus, neque agi, peragive posset: perindeque esset, ac si singillatim, nulla potestate, mandatove conuenissent.

Iohanne Alfonso Benauidio Segorbiensis præsidii, & arcis præfecto, Hispalim ad Regem Castellæ proficiscente expostulatum, vt suis obsessis, & præpotenti vi circumuentis subueniat, in vincula à Rege coniecto, & Petro Vrgellitano Comite obsessos vrguente, qui vrbi, arciq; præfecti fuerant, in deditionem rediguntur.

1366. Cum Galliæ pęne totius oras, quacumq; militares copiæ, diuturno bello confecto dimissæ iter fecissent, quasi calamitas quædam peruasisset, vagisq; discursibus raptarentur: Vrbanus Pont. Max. & Carolus Francorum Rex summopere sunt adnisi, vti ex suis prouinciis tam magna, & perniciosa reipublicæ sentina exhauriretur. Rege vero Aragoniæ pro virili parte ad se, eas copias deducere conante, vt eorũ auxiliis tam diuturna belli mala finiantur: Petræ Regis patruo, & Francisco Periliosio internuntiis conuenit: vti Pontifex, Regesq; Aragonum, & Francorum centena M. florenorum dependant: cuius summę subsidio in Hispaniam emigrent. Præter id viæ auxilium iusta stipendia à Rege, & Henrico Trastamarensi decernuntur. Neq; minoribus Henrici pollicitationibus, atq; promissis ea natio pellicitur: quod eius impotenti fortitudine, atque audacia innixus fratrem regali solio, ac fortunis omnibus se deturbaturum in animum induxerat. Exciti fuere, ad eas copias in Hispaniam deducendas viri bellicæ laudis virtute, & decore in primis præstantes Bertrandus Gesquinas Longauillæ Comes Britto, Audenani dominus Galliæ Mariscallus, Clareuallis dominus, Hugo Caluileius Anglus, & Marciæ Comes. Ad X. M. equitũ Ruscinonis, & Cæretaniæ regionibus Pyrenæum transgressos, memoriæ proditur: neque maiores exterarum gentium copias in Hispaniam ex Vbedensi prœlio aduentasse constitit. Ian. K. Barcinone Gallici duces à Rege magnifico, & splendido apparatu, tempestiuo conuiuio accipiuntur.

A.D. V. Id. Ian. Rex Bertrandum Gesquinam Borgia, Elda, & Nouelda oppidis honorario Comitis titulo donat. Barcinone A.D. XII. K. Febr. Tarraconem contendit: & Cæsaraugustam venire properat: vt decreta stipendia militaribus numeris persoluerentur. Id. Febr. in vrbem introiuit. Trastamarensis Tamarito Litterensi iter faciens, eo loci Iohannam sororem Regis Alfonsi F. Philippo Castrensi, qui Castri, & Peraltæ ditionum dominabatur, collocat: & Gonzaluo Messia, Gomezia Carillio, & Didaco Lupesio Paciceco comitatus, & vrbem ingressus capessendi regni consilia inire cœpit.

Henricus Trastamarensis, cum inuictum exercitum ex militibus Gallis superbissimo delectu conduxisset, & ipso anni tempore ad gerendum bellum vocaretur, Phari oppidi finibus Calagurrim contendit: & in ea vrbe cum purpura, & sceptro, & insignibus regiis, regale Castellæ, & Legionis nomen faustis acclamationibus suscipit. Ea rerum inclinatio, minimo temporis momento facta est: vt vrbes, arcesque omnes, atq; oppida, quæ in Aragonio, & Valentino regno hosti parebant, quibus Nouæ Castellæ nomen indiderat, repẽtino ab hostibus deserantur: tradanturq;: Rege Cæsaraugustæ conuentui præsidente. Eo in conuentu A.D. III. K. Apr. Rex Franciscum Periliosium consilio, & manu præstantem virum, virtutis ergo, nobilitatis decore cohonestat: & Vicecomitẽ Rotæ appellat. Rotam atq; Epilam oppida Saloni flumini imposita, eius iuri, atq; ditioni attribuit.

NAT. CHR.

Cæsaraugustano conuentu Calataiubium prorogato, atque traducto Calataiubiu,ʼ & Daroca vrbium cognomine, & amplissimis honoribus, atq; præmiis, ob egregiam in eo bello à ciuibus nauatam operã à Rege decoratur. Omniũ ordinum consensu Rex pręclarũ iudicii testimoniũ Calataiubiensibus ciuibus, mortuis ac viuis, vt nec Iudæos quidem, aut Sarracenos exciperet, virtutis, & fidelitatis summę erga patriam tribuit: Dominico Cerdano Iustitiæ Aragonum Præfecto Conuentus iudice assidente.

Cum Burgis Henrico, veluti legitimam regnorum possessionem vsurpanti, sollemni cærimoniarum pompa regium diadema esset impositum, Iohanna eius vxor Cæsaraugustæ A. D. VII. K. Iul. in sacrario Cœnobii Minorum iurisiurandi fidem interponit, se enixe operam daturam, atque omni conatu curaturam, vt pacta à viro conuenta incolumia, ac salua, integraque retinerentur: eaque pars regni Castellæ traderetur: quam Aragonio regno contribuendam pepigerant: Episcopo Gerundensi sacrum Domini corpus præ se ferente. Ei sanctioni scribendæ obtestatione, ac pœna sacratæ adfuerunt Iacobus Alfonsi Ripacurcię Comitis frater Dertosanus, & Innicus Gerundensis, Episcopi, Vicecomes Cardonensis, Gonzaluus Gonzaluius Luzius, & Aluarus Garcias Albornocius. Iulio mense ineunte, Leonoram Regis filiam secum ducens ad virum proficiscitur. Leonoræ enim, & Iohannis Henrici filii nuptiæ depactæ fuerant. Cæsaraugustanus Antistes, & Bernardus Thousius, & Dominicus Lupesius Sarnes, qui à Rege ad Henricum legati fuerant, Leonoram magno comitatu prosequuntur.

Petrus Castellæ Rex imminentem fratris, & Gallicarum copiarum tumultus furorem deuitans, & ad externa etiam, & aduenticia auxilia decurrens Lusitaniæ, & Galleciæ regionibus Baionam Aquitaniæ vrbem, & inde ad Eduardum Angliæ Regem cum thesauris, quorum cautior, quam regni custos fuerat, contendit.

Bugiensis, Constantinensis, & Tunetanus Reges tributa quotannis Regi conferre assueti, cum ob intestina bella dependere intermisissent, nouorum fœderum pactionibus, conditionibusque alliciuntur. Cacinus Abuhalmalius Zahabenus Babylonius Imperator, Sultanum vocabant, Christianos omnes in Asia, & Ægypto negotiantes, commorantesque, cum comprehendi imperasset, quod Petrus Lusinianus Cypri Rex subita incursione Ægypti oras incurrisset, & Alexandriæ partem diripuisset, Omberto Fonollario, & Iasberto Camplongio à Rege in Ægyptum legatis, respectu ad Regem habito, Catalanos omnes, & Aragonios dimitti iubet. Isque Regi honos est habitus, vt D. Barbaræ corpus, quod Ægyptio quodam fano pie, religioseque asseruabatur, & Rex ad se deduci summopere postulasset, quod etiam Alfonsum Regem, Ferdinandi Regis, qui magnam Bæticæ prouinciæ partem à Maurorum dominatu vindicauerat, filium maxime concupiuisse memoriæ proditur, Sultanus ad Regem asportari permiserit. Summa tamen siue pietate siue obstinatione Christianorum, qui vastas Ægypti solitudines, atq; recessus incolunt & Diuæ reliquias sancte venerari, colereq;, ac fauorem deprecari consueuerant, ne ad nostros deuehantur, occuluntur.

Marianus Arborensis Iudex, & Salebrosus Oria bellum in Sardinia, quod cum Genuensibus pace, & otio resederat, nostris inferunt. Olsus Prochyta classe in Sardiniam transuehitur: & Hugo Santapacius aliquot militares copias comparans Sardois rebus Octobri mense subuenit: & Berengario Carrocio Quirrensi Comiti adiuncti bellum hostibus inferunt: cum Arborensis superior esset. Sanctapacius Galluritana regione copiis coactis se reficiens, fortiter hosti resistit: ac Fabanam arcem communito prędidio obstruit: & Oliuerium Togorem nauum, & strenuum virum arci præficit. Iohannes Carrocius Alguetiensibus dux delegatur. Quod Pisani Regis permissu denuo aliquorum oppidorum, atque arcium Sardiniæ possessionem vsurpauerant, atq; ii omnes Mariano potissime opitularentur, Rex Iohannem Agnellum Ducem Pisarum, ac senatum cohortari, ac commonere non intermittit, quo ab eo consilio desistant: neue Francus, aut Aimericus Vicecomes Narbonẽsis sinant, vt in portubus, stationibusve suis Mariani classes instruãtur: aut arment. Pisani vero, vt à Rege imperia quoquo modo perferãt, grauissime dolẽt.

Rogerius Bernardus Fuxẽsis Castelboni, & Franciscus Periliosius Rotæ Vicecomites Septembri mense exacto Tolosæ, cum Ludouico Andegauensi Duce Regis mandato, aduersus Nauarrum fœdera icunt: qui se Anglis, & Petro Castellæ Regi addixerat. Eo in colloquio paciscuntur: vt Francorum, & Aragonum Reges, & Henricus Trastamarensis fœderibus adiuncti Eduardo Angliæ Regi, Waliæ principi eius filio, & Nauarræ Regi bellum inferant.

Rudericus Oricius ex intimis Nauarræ Regis, & Egidius Garcias Dianizius copiarum militarium Nauarrorum, & Anglorũ ductores Aragonię fines incurrẽtes Septembri mense

mense Iaccam vrbem circumsident: oppugnantque. Garcias Latrasius Iaccetanarum cohortium præfectus in ea propugnatione mortẽ occumbit. Cum frustra obsidio suscepta esset, regionem eam deprędantes, vastantesque in Nauarram regrediuntur. NAT. CHR.

Petrus Portugalliæ Rex, qui artiori fœderis vinculo, ad Henrici se Trastamarensis partes applicuerat, moritur. Ferdinandus eius F. in regnum adsciscitur: qui magnis propinquitatis, & affinitatis vinculis Regi erat adiunctus. Cum eo, & Iohanne, ac Dionysio fratribus A.D.IV.Non.Mart. Alfonso Castelnouo Regis legato internuntio, vetustorum fœderum pactiones firmantur: Ferdinando in S.Irenes finibus, regia Alcannaharum villa residente. 1367.

A.D.VI.Id.Mart. Ilerdæ in arce regia, cum Abiceno Galipo Alcapelli Mahomatis Granatensis Regis legato pacis fœdera aduersus Petrum Castellæ Regem sanciuntur. His pactionibus ora omnis maritima à promontorio Contestanorum Ceruerio nuncupato, ad Leucatam supra Salsulas Narbonensis prouinciæ oppidum, & adiacentes insulæ continentur.

A.D.III.Non.Apr. ad Naiaram vrbem Petrus, & Henricus fratres de sua potentia, atq; imperio externis auxiliis, exitioso prœlio dimicant: quo vires Henrici omnes delentur, atq; prosternuntur. Eduardi Waliæ Principis virtute, atque excellenti præstantia, & Angli militis robore victoria ea constitit. Henricus acie profligatus, ac pæne ad exitium deductus, pernici equo impositus euasit: atque erupit: & dum non maiore equitum præsidio, quam quibus vitam committere audet, in fugam se coniicit, summum vitæ discrimen adit. Demum latebris, ac saltubus se eripiens, & in Illũecam Iohannis Martinii Lunę oppidum se conferens, comite Petro Luna Iohannis fratre, transuersis itineribus, & commutatis personis Aragoniæ Regem, haud aliter, atq; hostem deuitans, Iaccetano saltu in Elusares, Fuxenses vocant, transgreditur. Capti memorabili eo prœlio fuere Sanctius Henrici frater, Alfonsus Ripacurciæ Comes, & Bertrandus Gesquinas Gallicarum copiarum primarius ductor, consilio, & virtute in eo bello insignis. Walus tantæ ferocitatis victorem, ne in suos sæuiret, comprimere non potuit. Nuntio eius cladis accepto Toletanus, & Cæsaraugustanus Antistites, qui Burgis cum Iohanna Henrici vxore perstiterant, contento cursu Reginam, & Leonoram nurum deducentes in Aragoniam perfugiunt: & ex victoris hostis manibus elabuntur.

Tam inspetato rerum euentu Rex, postquam extenuari spem suam, atq; euanescere videt, præsertim Henrico, qui in ipso regni aditu Murtiense regnum, atque ingentem aliam regionis ditionem, quę cum Aragoniæ regno continens est, si regnum adeptus esset, attributurum spoponderat, tradere renuente, ad noua se consilia traducit: & Regi victori, & Waliæ Principi fœderum pactione adiungi nititur. Tantum momenti in vna victoria fuit: vt plane Henrici res non accisæ modo, sed desperatæ omnibus viderentur. Præcipui consiliarii Regis ad Angli amicitiam traducendi fuere Romæus Ilerdensis Episcopus, Petrus Vrgellitanus Comes, Vicecomes Cardonensis, Iohannes Ferdinandius Heredia Ampostæ præfectus ordinis S. Iohannis Hierosolymitani in Castellæ & Legionis regnis Prior: quorum suasu Rex ad Petrum Castellę Regem de fœdere ineundo Sanctiũ Gonzaluium Herediam legauerat: & ad Waliæ principem, ob eam rem, Burgos à Rege legati fuerant Raimundus Peguera, & Iacobus Ezfarius. Walus Armeniacensem Comitem, vt de ea re transigeretur, Deciam præmittit: & Ilerdensis Episcopus, Vrgellitanus, Cardonensis, Prior Hierosolymitanus, Lupus Gurrea, & Iacobus Ezfarius Moris oppido subsistunt: vt consilia cum Armeniacensi propius communicentur. Eo colloquia reciderant, vt iam legatorum consilio Aragonius, & Walus cum Nauarræ, & Portugallię Regibus Castellæ, & Legionis regna partirentur.

Henricus singulari, & incredibili virtute, admirabiliq; festinatione vsus, vndiq; periculis cinctus celeritate consilii, atq; ope Caroli Francorum Regis, & Ludouici eius fratris se, suasque res ex innumeris difficultatibus & incommodis explicat. Copias militares repentino delectu conducens Arana valle, & Ripacurciensi Pyrenæi saltu in Aragoniam Rege inuito, atq; repugnante accelerans, cum à transitu arceri non posset A. D. VIII. K. Oct. II.M.P. ab Osca subsistit. Rege conuentum Cęsaraugustæ agente, equitatus omnis educitur, vt Henrici copiæ intercludantur: sed itineribus deuiis antecedens, & ad Azagram oppidum Hiberum traiiciens Calagurrim contendit. Cum fratris immanis dominatus eo erupisset, vt vix iam reliquum esset, vnde se reficeret, aut vbi lapsus resisteret, in tanto mortalium odio, ciuitates pęne omnes aditum ad regnum capessendum Henrico patefaciunt. Burgensi castello, totius regni arce, & Iacobo Balearico Neapolitano Rege, qui in eius arcis custodiam à Petro Rege inclusus fuerat, Henrico traditis, tãta status, atq;

NAT. CHR.

imperii conuersio subito fit, vt præter vtriusq; spem, ad alterum species victoriæ peruenerit, fructus alteri partus sit: & Henricus pæne vrbes omnes, atq; arces transcenso Pyrenæo ad se traduxerit: fratre in vltimis terris commorante.

A.D.III.K. Nouemb. Barcinone Rex Albarazinienſem ciuitatẽ ſub regale imperium ſubiungit: & in regiam ditionem, poteſtatemq; redigit.

Rex, & Waliæ Princeps, & Nauarrus haud aliter, ac ſi regnorum Caſtellæ, & Legionenſis populi hereditariam auctionem conſtituerent, quaſi ea dare alterutri fratrum, aut adimere poſſent, Tarbam Aquitaniæ vrbem legatos mittunt: quem in locum Petri ipſius Caſtellæ Regis legati conceſſerant. Nouembri menſe, de auxiliis Petro mittendis deliberant: pactione vrbium, & oppidorum, quæ vnuſquiſq; eorum Principum iam ſpe, & opinione obduxerat. Eo ipſo tempore Rex interuentu Cardonenſis Vicecomitis Anglo, & Petro adiungi, & cum Ferdinando Portugalliæ Rege, & Nauarro concordiæ fœdera ſancire, vt regna Caſtellæ, & Legionenſis populi inter ſe partiantur, conſtituit. Seorſim ſua Henrico fœdera, præcipiti cupiditate regni, imperiiq; dilatandi ſanciuntur. 10

Vrbanus P.M. hoc anno Cardinalium collegio dolente, ac bene coacto Auenione Romam nauigat.

1368. Cum Rex Anglo, & Waliæ Principi eius F. pactione fœderum adiungi conſtituiſſet, magnę Gallorum manus turbulenta, & temeraria incurſione vagantes, Februario ineunte Arana valle erumpentes, aliquot oppida diripiunt, atque incendunt. Rege ſuſpicante, id facinus Regis Francorum conſilio patratum, vt ſe ab Angli amicitia reuocet, Franciſcum Periliosium, & Iacobum Ezfarum in Galliam, C. M. florenorum, ex Mompellerii pretio exigendorum cauſa, & damnorum, eruptione earum copiarum illata, reſarciendorum, quod regiis ſtipendiis aduentaſſe fama percrebuerat, legatos mittit: Paciſcuntur, vti Francus Regi, aduerſus Petrum Regem, & Arborenſem Iudicem opituletur: & Henrico bellum inferat: niſi ſuo iudicio dirimendam eam controuerſiam ſtatuat, quę illi cum Rege, de Murtienſis regni donatione, ab eo poſtremo facta, vertitur. Francus Periliosium rebus maritimis præficit: & claſſibus, bello cum Anglo redintegrato, viri præſtantia, & virtute cognita, penituſq; perſpecta, ducem præbuit. 20

Sardis totiens vinci aſſuetis, & nunquam pacatis, aut omni ex parte perdomitis, Mariano Arborenſi omnium defectionum principi, & regnum appetenti, qui tot oppida, atque arces vi expugnaſſet, poſtremo Sanlurienſes, & Eccleſienſes deduntur. Rex difficillimo tempore, vt ſuis ſubuentum ſit, claſſi, quam comparauerat, Petrum Lunam, qui Almonezirii, & Polæ dominabatur, virum ex Aragoniis proceribus primarium præficit. Copiis expoſitis, & bello illato, cum Arborenſis noſtrorum impreſſione ſe in Oriſtanam arcem abdidiſſet, atque in eum locum compulſus, caſtris circumſederetur, Luna rei bene gerendæ ſtudio ad dimicandum impellitur. Deminutis paullo poſt copiis, & excubiis, vigiliisque deſidia, atque noſtrorum ignauia intermiſſis, eruptione facta, obſeſſi caſtra adoriuntur. Noſtri cæduntur, atque profligantur. Luna, & Philippus eius frater mortem in certamine occumbunt. Cum ea accepta clade, maximo in diſcrimine res Sardoæ verſarentur, tot detrimentis acceptis, Rex in Sardiniam ſe traiecturum, vt ſuis omni ratione ſubueniat, palam denuntiat. 30 40

A.D.X.K.Iul. Rex Martinum F. Beſalunenſi ditione, honorario Comitis titulo, atq; cognomine donat.

A. D. XII. K. Aug. induciæ cum Petro Caſtellæ Rege pactæ in A. D. K. Sept. prorogantur.

Henrico bellum in Vaccæis gerente, cum Oterdeſumos oppugnat, Bernardinus Caprera Auſonenſis Comes, qui ſe Henrico, patris alioqui extinctori addixerat, in oppugnatione fortiter dimicans occumbit.

Cum Henricus arta obſidione Toletum circumſediſſet, Francorum Regis legati obteſtantur, vti de controuerſiis omnibus, quæ in diſceptationem, cum Aragonum Rege vocantur, Francum iudicem ſumat: & in certam diem dirimantur. Iuriſiurandi religione, præſentibus Petro Regis patruo, Toletano Antiſtite, Petro Ferdinandio Velaſco, Ferdinando Pereſio Aiala, Didaco Gomezio Toleto, Gonzaluo Meſſia Pontano, & Petro Tenorio Archidiacono Caurienſi in tabernaculo obſtringitur, ſe in Francorum Regis iudicium controuerſias eas reiecturum. 50

Copiæ per Gallias prouincias in fortunas omnium temere incurſantes, Decembri menſe Pyrenæi ſaltu in Palliarienſem tractum inuadunt. Trempim Lacetanorum oppidum vi expugnant, diripiuntque: & regionem eam omnem depopulantur. Eo tumultu

nuntiato,

nuntiato, cum improuiso oppressis nec animi satis ad resistendum, nec virium esset, Rex Decembri mense ferme decurso, Ceruetam properat: hostiles copias montosis locis extrusurus. Iohannes F. in Aragoniam accelerans equitatum, peditatumq; omnem in eam expeditionem exciuit.

Francisco Sanclemente, & Berengario Dezprato legatis inter Aragonium, & Anglum Reges conuenit: vt Portugalliæ, & Nauarræ Regibus adiunctis Petrum, & Henricum ad fœdera à se pacta cohortentur: & eis renuentibus: & tergiuersantibus ad regnorum Castellæ, & Legionensis populi partitionem, atq; irruptionem congrediantur. Sed in eam pactionem deueniunt, quod neq; Rege Sardoo bello implicito, ab Henrici concordia secedere iusta, aut vtilis videtur causa, si pacta conuenta seruentur: neq; Waliæ Princeps honeste fœderi cum Petro inito deesse potest, si Viscaia, & aliæ ditiones promissæ tradantur.

1369.

Barcinone à Rege Kalendæ Ianuariæ, sollemnia incipientis anni, vetusta religione, moreque celebrantur.

A. D. XVI. K. Febr. Rex, quod in Sardinia regiæ opes contusę, hostiumq; auctæ erant, Berengarium Carrozium Quirræ Comitem Sardoi belli gerendi administratorem, & imperatorem creat. Arborensis capitalis hostis oppidis, præsidiisq; regiis exitiosum bellum infert. Brancaleo Oria ex perduellium numero definitus, quod Arborensis imperio se addixisset, voluntarii facinoris veniam consecutus, & in fidem receptus, regio se imperio committit. Rex vt maius fidei testimonium illi tribuere videatur, insigni regio militari anchoræ, quo vti assueuerat, eum decorat: ac veluti auctoramento deuincit.

Sardoo bello tam acerbo, atq; diuturno nostros opprimente, simulatum proficiscendi in in Sardiniam consilium à Rege refertur: & denuo se traiecturum confirmat. Vexillum regiæ expeditionis insigne, postridie festi diei resurrectionis Domini in Barcinonensi arce, sollemni cærimonia proponitur. Cum Rex totus mente, vt apparet, & animo in bello Sardorum insistit, atq; ei bello gerendo imperator destinatur, dum naues adornantur, atq; impedimenta conquiruntur, exilio aut morte damnati restituuntur, & pecuniæ creditæ tabulis nouis, debitoribus prorogantur, labantes res, spe profectionis diutius fulsit, atque sustinuit.

Arborensi Sacerenses se dedunt: & nostri in arcem confugiunt: quam hostes cum vehementer oppugnarent, Sanctius Simenius Aierbius Sanctii Simenii Aierbii Iustitiæ Aragonum Præfecti nepos in propugnatione occumbit.

A. D. II. Id. Mart. Petrus, & Henricus fratres de summa regni ad Montielem in Oretanis dimicant: quo in prœlio, cum Petri acies funderentur, eo in arcem Montielanam refugiente, atque compulso, & muro, ne elabi posset, & corona militũ septo, cum fide & pollicitationibus Bertrandi Gesquinæ inductus se illi tradere constituisset, & fraude, ac fallaciis impulsus in Bertrandi tentorium descendisset, quod ab hostis manibus se eum erepturum spoponderat, in fratrem incidens cum ferro, in tenebris dimicant, atque luctantur, Petrus miserandum in modum contrucidatur. Nam ad pedes prostrati, nisi Henricus à suis sublevatus esset, mutuis se ictibus, quod de Thebanis Regibus fratribus fabulę ferunt, concidissent. Henrico, non tam impotenti ambitu, & armorum impressione regnum adepto, quam sæua fratris tyrannide à cunctis ordinibus euocato, atque adscito in ipsis regni primordiis, dum maxime imperium fundet, atq; stabiliat, se Gothicæ gentis more, atq; instituto electum, & ad regnum vocatũ testatur: vt adscitus potius, electusq; à re publica, quam armorum vi, & fraterna nece principatum consecutus videatur: aut regnum scelere partum.

Molinensis, Requenensis, Canetana, Fonsalicíensis, & Algariensis arces in tam celeri rerum commutatione Regi Aragonio deduntur: qui pactis cum Henrico Rege conuentis, se & Murtiensis regni, & plurium aliarum ditionum Aragoniæ finibus continentium potiri sperat. His in fidem acceptis Henricus bellum aduersus Regem parat: quo arces eas, & Molinensem tractum vindicet. Rex Molinensibus præsidiis Ferdinandum Lupium Sesesium, arci Garciam Veram, & ducem Ferdinandum Aluarum Cueuam præficit. Albarrazinienfibus finibus Ferdinandus Lupius Heredia, & Farizienfibus Sanctius Gonzaluius Heredia equestres copias cogunt: & vniuersi Episcopi Turiasonensis, & Martini Lihorii ductui, & imperio parent.

Iacobus Balearicus, qui in potestatem Henrici venerat, à Iohanna Regina vxore LXXM. nummũm aureorum, quos duplices vocant, Rege inuito, & contra dicente, redimitur.

A. D. XV. K. Mai Alfonsi Regis corpus Barcinonẽsi tumulo ad D. Francisci humatum, Ilerdam in cœnobium fratrum Minorum Regis filii iussu, & iustis funeribus assidentis transfertur.

NAT. CHR.

Molinæ, & Requenæ finibus nouum bellum excipit: quod Henricus Bertrando Gesquinæ Molinam, & eius oppidi ditionem addixisset: & pactiones omnes confectas, atque conflatas, conditionesque perturbasset. Requenensis arx à nostris deditur.

Rex, quod omne ad se bellum translatum videt, Ferdinando Portugalliæ, Mahometo Granatensi, & Abaiferio Abdelazizio Algarbiensi, & Fecensi Regibus, & Waliæ Principi aduersus Henricum pacta conuenta rescindentem fœderum vinculis adiungitur.

Rege conuentui agendo Valentiæ assidente Aragonensibus conuentum in A.D.K. Iul. Rubiolos oppidum indicit. Sed Præfecto Iustitiæ Aragonum, & Garcia Lupesio Sesesio Regni gubernatore, & his, qui conuocati fuerant, non comparentibus, quod Præfectus non adesset, conuentus in eam diem, quam Rex destinarat, prorogari non potuit: & necessario in aliam indictionem reiicitur. 10

Petrus Lusinianus Rex Cypri ex Leonora Regis consobrina, Petro filio puero relicto, insidiis, & proditione suorum necatur. Leonora Regina, & Iacobus Lusinianus Cypri Connestabulus demortui Regis frater, & Ianus Lusinianus Iacobi F. Antiochenus Princeps gubernaculis regni præficiuntur. Rex Francisco Vilarasæ, & Iacobo Fibellerio Cypriam legationem committit: vt suis verbis Reginam consolentur: & regno pueri stabiliendo, atque confirmando operam impendant.

A. D. IX. K. Iul. Valentiæ Rex Martino filio Senescaliæ Cataloniæ munere, atque imperio iniuncto, rerum militarium, & bellicarium notionem, ac summum iudicium attribuit: adiungitq; atque adnectit proprium officium, & munus Connestabuli: & instituit, vt regnorum cis mare, & vltra Connestabuli cognomen vsurpet: & ei muneri in posterum, aut liberi regii, aut regio sanguine orti præficiantur. 20

1370. Ianuario mense Dertosę Rege ad Sardoum bellū animū intendente, nondum hieme confecta in demortui Petri Lunæ locum rebus bellicis Berengarius Carrozius Quirensis Comes præficitur imperator: & Rex maturius de bello sibi cogitandum statuit. Benuentus Graphæus Partanæ dominus ex Sicilia classe in Sardiniam præteruectus Caralitanam, & Alguerienſem ciuitatem, arcesque, cum celeri opus esset auxilio & à commeatu & reliquis copiis intercluderentur, extranea vi subleuat. Ioioseguardæ, Aquefrigidæ, S. Michaelis, & Quirræ oppidorum arces muniuntur. 30

Primo vere ineunte Brancaleo Oria Arborensi bellum infert. Commisso certamine Arborenses ab Oriis profligantur. Rex, tametsi post id factum paulo quietiorem Sardiniam habet, tamen profectionis suę famam semper adaugens, quasi propinquo tempore profecturus, diutissime suorum expectationem decipit.

Cum Saluaterra, & Regale oppida Nauarræ finibus sita, & à Nauarris intercepta restituerentur, fœderum factiones cum Carolo Rege firmantur: eaq; concordia aduersus Henricum, ambo reges conciliantur.

Dertosa Barcinonem Rege profecto, Martinus Eborensis, & Iohannes Siluensis Episcopi, Martinus Alcobaciensis cœnobii Abbas, & Iohannes Alfonsus Barcelorum Comes Ferdinandi Portugalliæ Regis legati, nauium actuariarum classe in eam oram Iunii mensis fine appulsi vetusta fœdera renouant. Rege maiorem Lusitaniæ motum expectāte, cum à proximis impetrare non posset, vlteriorem temptandum sibi, & alliciendū Lusitanum arbitratus regnorum Castellæ, & Legionensis populi pactione, cum vndique à Lusitana bellum parari videret, cum eo consilia communicat: & hæc prius Henrico detrahenda auxilia existimat: quam ipsum aperto bello lacessat. Hoc inito consilio, deliberat de Leonora filia Lusitano in matrimonium tradenda. Rex fidem suam obstringit, se Septembri mense proximo ineunte Henrico bellum illaturum: Murtiensi regno, & Molinæ, plurimumque aliarum vrbium, & oppidorum ditione sibi attributis. Cum sponsalia, Regis Ferdinandi mandata, Barcinone celebrarentur, & Ferdinandi fratre, & Vianę Comite, Barcelorum Comitis filio obsidibus postea traditis firmarentur, pacta omnia breui dirimuntur. 40 50

Nuptiis Iohannis Gerundæ Ducis, & Iohannæ Philippi Valesii Francorum Regis filiæ ex Blanca eius vxore, Philippi Eburouicis Nauerræ Regis filia, Lupi Gurreæ, & Berengarii Apiliæ Regis legatorum interuentu pactis, quibus Rex adiungere sibi Gallorum gentem sperat, cum cōuenisset, vt reliqua summa ex pretio Mompelleriæ vrbis ditionesq; Regi dependeretur, & Iohanna ad maritum cum magno comitatu, apparatuq; regio aduentaret: graui morbo Bliteris afflictata, vehementiusq; ingrauescente, magno omnium mœrore, puella excellenti formæ pulchritudine, Decembris mensis fine moritur.

Magna ea tempestate contentio, ciuilesque motus, Catalonia in partes diuisa oriuntur:

tur: Rege ipso maximas turbas concitāte. Nobilitas enim pæne omnis Regis consilio, atq; consensu, aduersus Petrũ Vrgellitanũ, & Iohannẽ Emporitanũ Comites & Vicecomites Cardonæ Castelboni coiit: q, nobiles omnes suæ iurisdictioni subiicere tanq̃ subditicios conarētur. Cũ ad Noiæ amnis ripas, ꝓpe Martorellũ, Comites copiis coactis cōsedissent, pæne ad arma res deducitur: ingẽteq; tumultus, Rege nobiliũ factioni fauente, atq; opitulante excitantur. Vulgo ea nobiliũ coitio, Cōuenientiæ nomẽ sortitur: & Rege Comites coërcente, omnes in ditionẽ, potestatemq; regiã paulatim rediguntur. Imperio, ac ditione Comitum imminuta, & in ordinem redacta, inter Regem, & Petrum Vrgellitanum ex ea cōtentione, summa de iurisdictione dissensio fuit: quod Petrus Comitatus Vrgellitani, & Vicecomitatus Agerensis supremum ius, potestatemq; summam sibi vindicaret.

Vrbanus Pont. Maxim. reipublicæ Christianæ pro virili parte consulens summopere adnititur, vt Hẽrico Regi cæteros Hispaniæ Reges cōcordiæ fœdere deuinciat. Eius rei causa Bertrandũ Conuenatẽ, & Agapetum Brixiensem primo, & post Olisiponensem Episcopos legat: sed Massiliæ Decembri mense re infecta moritur. Nam cum bellum sacrum, tot per annos in Hispania intermissum esset, nulla, nisi in Regum concordia spes reliqua, ducebatur: & eam per æqua, & iniqua reconciliandam esse vniuersæ Christianę reipublicæ constituerat.

Sardois rebus summis difficultatibus affectis, & Arborensi indies imperium, armaque promouente, & Rege profectionem, & expeditionem, non modo desperante, sed neque auxiliorum ratione vlla omnino domi apparente, ea spes fit reliqua, vt Brancaleo Oria in Aprilem inducias cum hoste paciscatur. Eo temporis interuallo Berengarius Ripolius VI. actuariarum nauium ductor Caralitanam, Alguerensemq; arces præsidiis, commeatuq; firmat. Arborensis rempublicam ægram, labantemq; adeo vrguet, premitque, vt omni ex parte bellum in Sardiniam peruaserit: & nisi Dominicus Camposfregosus Genuensium Dux, & maior Genuensis senatus pars in fide permansissent, & pactis conuentis steterissent, funditus omnia euerterentur: & Aragonium nomen in Sardinia deletum esset. 1371.

Berengarius Carrozius Comes Quirrensis Auenione exercitum externo milite conducit. Is exercitus M. equitum turmis, quorum singuli ternis equis merent, & D. hippotoxotis binos equos ducentibus, & M. peditum cohortibus, quibus Gualterius Benedictus Anglus excellenti virtute ductor præerat, constitit: conuenitq;, vt externa ea auxilia Liburno portu conscenderent: quo commodissimus in Sardiniam traiectus est: vt equitatus, & impedimenta vectoriis grauioribusque nauigiis expeditius transportarentur. Cum à nostris in Sardoos sumptus intolerabilia tributa exigerentur, nec ferri æqualiter possent, aut continentia bella finẽ afferrent tributorum, & quotidie rapta[r]etur, laceratetur[q;] populus, clamitare omnes, vt Sardiniam vastam, ac desertam, cæloque, & loco calamitosam, & pestilentem, perpetuis paludibus, siluisq; munitam, varie possessam, & sæpe amissam partibus, Rex mastrucatis Sardis, vilissimæ, vanissimæ, & sordidissimæ nationi relinquat: & internis discordiis Genuensium tradat: si Aragoniæ vltioni consultum velit. Sed quamuis ea ab iis, qui deponendi belli auctores erant, passim iactarentur, & damna bellorum deflerent, atque assidua expeditionum pericula exsecrarentur, magno tamẽ Rex conatu, rebus afflictis, ac perditis subuenire constituit. Rege Caspe oppido ad Hiberum, cōuentum Nouembri exacto agente, Gualterius Benedictus Anglicarum copiarum ductor honorario Arborensis comitatus titulo, & ditione donatur. Adornata classe Olsus Prochyta ei præficitur, & in onerarias naues equitum nostrorum turmæ Berengario Garrozio ductore imponuntur. Ex Gallia item prouincia aliquot copiæ in Sardiniã transportantur: quibus Philippus Lambertus Villasausæ dominus, Ludouicus Rosus, & Raimũdus Augerius Pōtis Sorgę delecti sunt duces: sub quibus stipẽdia faciunt.

Ea ipsa tempestate Iacobus Balearicus Auenione, ex Narbonensis item prouinciæ delectu copias cogit: vt in Ruscinonensem tractum, Cæretanumq; bellum inferat: quorum finibus Rex Vicecomitem insulæ & Canneti præficit.

Philippus Castrensis regia Aragoniæ domus prosapia ortus, & Parietensi ditione ab Henrico Rege affini in Vacceis donatus, ab oppidanis rusticanis hominibus, eius imperium detrectantibus interficitur: Leonora filia, ex vxore Iohanna Henrici sorore relicta.

Gregorio XI. Pont. Max. in summum Pontificatum euecto, qua erat in rempublicã Christianam pietate, summopere adnitente vt pia, æternaq; pax Hispaniæ Regibus sanciretur, in ipso summi Apostolatus aditu, iisdem internuntiis, quos Vrbanus legauerat, etiã atque etiam id ipsum vrguet, instatque. Eo adnitente, atque cohortante Henricus Rex 1372.

NAT. CHR.

Burgensi Episcopo, & Aluaro Garciæ Albornozio, Rex vero Ilerdensi Episcopo, & Raimundo Alamano Ceruilionio, vti de controuersiis omnibus deliberent, atq; consultent, commendant: atq; concredunt. Castelfauibij Conuenati Episcopo, qui in in Cardinalium collegium cooptatus fuerat, adiuncti statuunt: vti concordiæ, pactionumque summam tractandam, conficiendamque Reges ad Pont. Max. & amplissimum ordinem, in proximos IIX. menses decidendam reiiciant.

Cum A. D. II. Non. Ian. Alcanicii Conuenate Cardinali assidente pacta conuenta firmarentur, & A. D. III. Non. Febr. Petro Lupio Padillia Henrici legato præsente denuo sancirentur, summo Henricus opere adnititur, vt controuersiæ omnes, suo potius ipsorum Regum consilio, & arbitrio, quam alieno iudicio componantur: & bello finem auctoritate sua imponant: cui in nouo principatu stabiliendo summa inerat ad præcauendum, consulendi astutia. Demum omnia polliceri: modo integris suis finibus bellum compositum foret. Fœderibus enim ab Henrico violatis, cuius filio Rex filiam suam collocare, pactione ditionum sibi tradendarum spoponderat, quod Rex affinitate ea se sei deuincire renuit, summam pecuniæ augēdo sperat Henricus pretio pacem, & amicitiam Regis coemere: & ditiones regias retinere.

Summo Pontifice insigni sanctitate prædito principes omnes pacatos reddere adnitente, grauissimoque ad instituendam pacem auctore, & ad confirmandam virtute animi, atque iustitiæ, & innocentiæ exemplo maxime idoneo, summa perpetuaque concordia Frederico Siciliæ Regi, & Iohannæ Neapolitanæ Reginæ continenti bello implicitis constituitur: & A. D. VI. K. Septemb. Villanouæ ad Auenionem confirmatur. Vt artioribus coniunctionis vinculis astringantur, cum summæ consiliorum præessent, Guilielmus Peralta Calatabellotæ, Artallus Alagon Mistretæ, Matthæus Moncada Augustæ, & Adorni Comites, Iohannes Claramontius, & Franciscus Intemelius æquis conditionibus pace composita conuenit, vt Fredericus Antoniam Francisci Baucii Andriæ Ducis filiam ex Margarita vxore, ea Philippi Tarentini Principis, & Catharinæ Constantinopolitanæ Augustæ filia fuit, Iohannæ consobrinam in matrimonium ducat. Ea constituta pace, interdicta, quibus tot per annos Ecclesia Siculos execratur, & sacrorum aditu arcentur, tolluntur: & ob eam causam Salernitanus Episcopus in Siciliam legatur: piaculisque Siculi omnes soluuntur. Iohannæ, liberisque eius, posterisque eorum legitimis summa supremaque regni Trinacriæ potestas, & adiacentium insularum à Frederico attribuitur: & eius mandato sacramento sanciri decernunt. Fredericus x. actuariis nauibus, & c. grauis armaturæ equitibus, auxilia Iohannæ, si hostes eius regnum adoriantur, ferat. Quotannis Sanctorum Petri, & Paulli festo die, Neapoli III. M. vnciarũ auri, quæ XV. M. florenorum summam conficiunt, dependet: eius tributi habita ratione, quod Iohanna ex Siciliæ insulæ regni iure quæsito Ecclesiæ in singulos annos pendit. Præteritorum annorum tributa remittuntur: atque condonantur. Liparis insula Iohanna mortua Frederici regno contribui debere censetur. Cum ea pacta conuenta à summo Pontifice sancirentur, decretum interponit, quo cauetur: vti feminæ Trinacriæ Regum filiæ, virorum prole non superstite, regia iura adipiscantur: nominatimque Maria Frederici Regis F. Aragonum Regis neptis ea conditione ad paternum regnum hereditarium adsciscitur, arcessiturque. Aragonius nimis graue præiudicium in se à Pontifice factum conqueritur: quod feminis ad regni Siculi hereditatem obeundam, aditus daretur: quas Fredericus Rex maior patruus in partem hereditatis minime vocasset: & ad se eius regni hereditas à propinquis Regibus veniret: & eius rei causa Raimundum Alamanum Ceruilionem ad Pontificem legat: vt obtestetur: se suo tempore ius suum armis persecuturum: quamuis primum eo ipso tempore à Sede Apostolica Aragoniis principibus legitima iura Siciliæ regni sunt quodammodo constituta: quæ tot bellorum discriminibus quæsita, ac parta fuerant.

Iunio mense Barcinone Iohannes Gerundæ Dux Matham Iohannis Armeniacensis Comitis sororē in matrimonium ducit. Dos CL. M. Francorum dicitur. Illo ipso tempore nuptiæ Martini Regis filii, & Mariæ Lupi Lunæ Comitis filiæ sollemni cærimonia concelebrantur.

A. D. II. Non. Iul. Barcinone Exericiensis ditio Martinio Regis filio comitatus honorario titulo attribuitur. Ex eo Comes Exericæ, & Lunæ, & ciuitatis Segorbii dominus appellatur.

Bernardino Capreræ Bernardini Capreræ Ausonensis Comitis F. qui in Timboris Fenolleriæ auiæ, & Margaritæ Fuxēsis matris potestate erat, paterna, auitaq; bona, & possessiones, ditionesq; omnes, honestasq;, ac dignitas restituuntur. Agnoscit enim Rex, atq; pro-

fitetur, se peruersis, præposterisq; cōsiliis inductum, in Bernardum suum animaduerti imperasse: vt iam res minime dubia esset, qua gratia pressus, quibus inimicitiis circumuentus, & in exitium actus fuerit. Ab ea restitutione Rex sibi, posterisq; principibus Ausam vrbem, comitatumque excipit.

NAT. CHR.

1373.

Februario mense, nocte concubia in Lacetanis, & Ilergetibus adeo magnos terræ motus factos memoriæ proditur, vt ingentia ex Pyrenæis iugis saxa, crepidinesq; Ripacurciæ regione conuulsæ, prostrataq; sint: & multi mortales in montosis, atque æquis, & planis locis perierint: multæq; turres, atque arces corruerint: pluribusque in locis labes facta sit: magnaque edita strages.

A.D. XI. K. Apr. Olisipone pacis fœdera inter Hēricum, & Ferdinandum Reges palam aduersus Angliæ, Aragoniæ, & Nauarræ Reges prædicantur: quorum conditiones Bononiensis Cardinalis interuentu sunt depactæ.

Franciscus Perilliosius Rotæ Vicecomes, cum ad Iohannem Lancastriæ Ducem Eduardi Angliæ Regis F. qui regnum Castellæ, vxorio Constantiæ Petri Regis F. Iure appetierat, à Rege legatus missus esset, & legatione obita, Bastulorum oram præteruehitur, à Mauris interceptus, ad Mahomatem Granatensem Regem protrahitur. Valentini præterea, Catalaniq; mercatores, qui in Granatensi regno negotiantur, in vincula coniiciuntur: quod Petrus Bernardus actuariarum nauium ductor, qui Sardoo bello merebat, nauim Mahumatis Regis, in Carthaginiensi Africę litore irrupisset euertissetque.

Rex Barcinone toto ferme vertente anno, rebus bellicis consulens demoratur. Nam Genuenses, quamuis pactionum fœdere deuincti, primo se vere, magna comparata classe in Sardiniam transmissuros, & Arborensi opitulaturos minantur. Supplementum rebus Sardois, Gilaberto Cruillia ductore Luquidonesiæ regionis pręside adiicitur.

Balearicus Ruscinonensibus finibus, & Henricus Rex Lusitano adiunctus suis confinilis, magnis comparatis exercitibus adoriri minitantur: & duplex inde terror nostris illatus. Cum Angliæ, Francię, Nauarræ Aragoniæ, & Castellæ Reges exitialibus bellis concitarentur, & eorum regna communi arderent incendio, noster deteriore vt statu sit, externa Sardinię bella efficiunt.

Henricus Rex, qui interuentu summi Pontificis pacem prætenderat, & priuato consilio summo semper opere Regi adiungi curauerat: Ludouico Andegauensi Duce administro, & sequestre pollicetur, æquis cōditionibus obtemperaturum, Bernardo Soo à Rege eam ob causam Carcasonem ad Ludouicum legato, recipit Ludouicus Henricum Molinæ comitatum ea conditione, qua Regi hoc ipso tempore subiicitur, attributurum: Murtiense regnum condonaturum: & mediam earum vrbium, oppidorumq; partem, quæ Henricus continentibus Aragonię finibus se contributurum spoponderat, addictuRum. Sin vero Henricus vrbes eas, ac ditiones à Castellæ regno seiungi, separarive renuat, curaturum, vti pecunia compensentur: modo pactæ nuptiæ sanciantur. Neq; multo post euenit, vt Ludouicum ex arbitro pacificatore hostem Rex & grauem, acremque inimicum sentiat.

Iunio mense Rex Dominico Cerdano Iustitiæ Aragonum, Arnaldo Orcao Ruscinonis præsidi, & Bernardo Bonastrio epistularum magistro committit, vt transigendis cum Henrico Rege conditionibus intersint. Postea vero Reges decidendas controuersias omnes Guidoni Portuensi, & S. Rufinæ Episcopo Cardinali S. R. E. legato deferunt: adiunctis Regis Aragonii nomine Cæsaraugustano Archiepiscopo, & Raimundo Alamano Ceruilionio: & Henrici legatis Salmanticensi Episcopo, & Iohāne Remirio Arellano Camerorum domino. Interuentu præterea Iohannis Emporiarum Comitis, qui Iohānam Regis filiam in matrimonium duxerat, & eiusdem Iohannis Remirii induciæ sunt pactæ.

Octobri mense Balthasar Spinula Angliæ Regis, & Iohannis eius F. Lancastriæ Ducis legatus Barcinone, de fœdere aduersus Henricum, cum Rege ineundo, legationem renuntiat. Pollicetur Rex se Lancastrio aduersus Henricum opem, auxiliaque laturum si eæ ditiones attribuantur, quas Henricus spoponderat, adepto regno, delaturum. Inania vero ea promissa Rex parui esse ducenda videns, nec satis firmitatis habere, ab Henrico iam præpotenti, & vicino, finitimoq; seiungi veretur: nisi magnis pignoribus ab Anglo retineatur.

Cum Ilerdę Catalanę copię conuenissent, quas transuectione K. Sept. facta, ad DCCC. equites grauis armaturæ fuisse constitit, quod ex iis regionibus militum, & veteranorum, & tyronum manus quotidianis delectibus exhaurirentur, Nouembri mense in Cærretaniæ, & Ruscinonis fines transcendunt. Nam Balearicus Henrici Regis arcessitu, &

NAT. CHR.

pollicitationibus inductus, magnas armatorũ copias coẽgerat. Eo enim actu Hẽricus magni & animi, & cõsilii princeps, modo minas iactando, & pericula intẽdendo, modo pacis fœdera prætendendo, id se consecuturum sperat: vti pactiones, quibus Regi astrictus, regnum appetierat, & inuaserat, rescindantur: aut Regem ad suas conditiones deducat.

Henricus, & Carolus Nauarræ Rex legati Apostolici interuentu fœdere deuinciuntur. Nauarrus Biturim, & Lucronium oppida Henrico restituit: paciscunturq;, vt Carolus Nauarri F. Leonoram Henrici F. in matrimonium ducat. Ea pactione inita, nihil magis aduersum Regi euenire potuit: qui ope externa Henricum ad se traducere sperat: vt pactis conuentis pareat.

1374. Genuenses pace erepta, quam Montisferratensis Marchio pepigerat, ab Arborensi in Sardiniam arcessiti, vt Caralim artiori obsidione premant, Polę prę sidium oppugnant. Ingenti Gilaberti Cruilliæ virtute, qui Berengario Carrocio Quirrensi Comite mortuo, copiis præpositus fuerat, propugnatur. Brancaleo Oria in magno rerum discrimine Alguerienfibus subuenit.

Iohannes Lancastriæ Dux magno comparato exercitu Castellæ regnum adoriri parat. Rex ad eum Raimundum Alamanum Ceruilionem ad renouanda fœdera, & vt hostilia arma inferre properet, legatum mittit. Hac legatione in Aquitaniam relata Lancastrius Burdigalæ Ianuario mense, amicitiam Regis omni conatu expetens, Rogerio Bernardo Fuxensi Castelboni Vicecomite, Garcia Ferdinandio Viliodre, Guilielmo Helmano, & Gualterio Benedicto ad Regem missis oratoribus, Regi fœderum pactione adiungi nititur.

Res Aragoniæ ea tempestate pessime afficiuntur: & in magnum decidunt discrimẽ: reputante Rege publicum sibi odium concitari: magisq; fama, quam vi regnum, & res suas stabiliri: tot exteris nationibus armata vi, vndiq; Hispaniam interno bello consumptam cingentibus, inuadentibusq;: & Henrico Rege Molinæ confiniis arma intentante: regiis classibus, copiisq; mari longinquo bello distentis: ad summam Rege adnitente consiliis, & astu res externas moliri: arma procul habere.

Ianuario mense, Comes Henricus Russus arma, & seditionem spectans à Frederico Rege desciscit: & Messana vrbe potitur. Rege duabus longis nauibus, aliisq; actuariis Mazara cum Antonia Regina vxore Messanæ portum præteruectò, quod Mamertinos, & Russum ipsum ad se deducere confideret, nocte, quæ consecuta est, Russus Fredericum, nihil minus opinantem, excubiasq;, & vigilias intermittentem naui vna longa, & myoparonibus aliquot naues regias, quæ in Rhegina statione anchoras iecerant, repentino incursu adoritur. Cum nauis, quam Regina conscenderat, oppugnaretur, propugnareturque à nautis, & vectoribus, animus Reginam liquit: eaque in continentem transmissa, sequenti die pestilenti, & mortifero morbo affecta, postero è vita excedit. Fredericus actuaria euadens Catanam deuehitur.

Augusto mense ineunte, turmę xi. grauis armaturæ equitum, fratre Bertrandi Gesquinæ ductore, qui Balearici stipendia meret, Ruscinonis comitatum adoriuntur, incurruntq;. Cum eorum equitatus liberius prædandi, vastandiq; causa, se in agros eiecisset, Perpinianum & opere, & præsidio egregie munitum transgressis, ducente secum Baleatico Isabellam sororem Monferratensi viro orbatam Panizasio colle arcentur: quod Pertusii saltus, & Indigetum regionis arces validis præsidiis continerentur. Balearici expeditionem & Henricus, & Francus, & Ludouicus Andegauensis magno auxiliorum supplemento iuuerant.

Eadem ferme tempestate Bernardus Fuxensis, quem vulgo Benchatni bastardum vocabant, Medinæ Zelimi Comes, qui Isabellam Ludouici Hispani Telamonis Comitis filiam in matrimonium duxerat, & Gaufredus Rechonus Brito, aliquot collectitiis copiis adiunctis Sometum, & Nueualos confiniorum Celtiberiæ oppida scalis admotis irrumpere adoriuntur: prædicantq;, se id bellum auspiciis, & stipendiis Balearici gerere.

Barcinone in regia ad Templariorum ædem, moritur Leonora Regina. Ad Populetum, in D. Mariæ cœnobio regio sepulchro conditur. A.D. II. Id. Iun. testamento heredem Iohannem filium reliquit.

Cum Balearicus aditu, ascensuq; Pyrenæi, armorum vi ab impediendo, ac lædendo, earum regionum finibus repulsus esset, omnesq; nostrorum copiæ eo se conuertissent, Ceretano saltu Vrgellitanam Sedem contendens, Sicoris fluminis conuallibus, montium faucibus superatis in Lacetaniam irrumpit. Septembri mense exacto Rex, domestici belli causa obuiam Balearico processurus, Ceruerę substitit: atque eo in loco copiæ omnes coguntur. Iohannes Dux Gerundensis in eo rerum motu, atq; tumultu Aragonię regno

pro

[...]o Rege præficit Blascum Alagonem: & consiliarios illi proxime adiungit Cæsaraugustanum Antistitem, Dominicum Cerdanum Iustitiæ Aragonum Præfectum, Dominicum Lupesium Sarnem quæstorem primum Blascum Azlorium: & VIII. Cæsaraugustanos ciues Michaelem Capellam, Dominicum Palumbarium, Fortunium Lisonem, Martinum Lorbem, Iohannem Aldeguerium, Iacobum Hospitalem, Petrum Simenium Ambelem, & Simonem Gurdum: vt in constituendis, & collocandis, obeundisq; rebus bellicis, & militaribus Imperatorio munere, eorum consilio defungi posset: quod ingruentibus bellis apud maiores factitatum erat.

1375. Huius anni initio, ea fuit in Aragonia agrorum vastitas, atq; sterilitas, messis enim nulla præterito anno fuerat, & siccitate adeo laboratum est, vt inopia frugum, quibus in locis sementem facere consueuerant, frumento ex Mauritania, & Africa importato, impenso pretio vtantur.

Balearico Catalonia expulso, cum Henricus omni ratione eum aduersus Aragonium, & Lencastrium ad se deducere nititur, Rechonum Britonem CCL. grauis armaturæ equitum ductorem, cuius in Aragoniam irruptione, aliquot oppida expugnata, & præsidiis munita, & magna accepta detrimenta fuerant, & Petrum Manricum, vt Balearicum Nauarræ finibus excipiant, præmittit. Ea Balearici irruptione, in tanto motu armorum, atq; tumultu à Rege satis præsidii prouisum est. Copiæ externæ, quas fama ingentes esse prædicabat, cum per extremos Elusatium fines iter facerent, quo facilius montes transcenderent, & subsidium Henrico ferri posset, Pyrenæi faucibus superatis, in Vasconum conualles irruentes, Ianuario mense, è regione Gallici fluminis, præcipiti via, plana loca deuastant. Cum ex omni prouincia cōmeatu & publico, & priuato prohiberentur, & reliquis copiis, pręsidiorum vi intercluderentur, & à nostris à repentina incursione peruellerentur, in Castellanos fines, & eorum pacata loca truduntur. Confiniis Soriæ, & Almazani fusis, ac dispersis, neque cum finitimis prœlio congressis Balearicus decedit. Soriæ, ad D. Francisci humatur. Isabella soror. & Iohannes Malestitus earum copiarum ductor, aliique duces Iohannis Henrici Regis F. ope, atq; prouisione in Aquitaniam concessere. Concursio vero ea adeo turbulenta fuit, & ratio rei gerendæ, temporaq; periculosa extiterant, vt plures ex intimis familiaribus, domesticisque Regis in suspicionem venerint, Balearici expeditionem fouisse: aditusq; ex Catalonia, & Aquitania in Aragoniam clam patefecisse: & de ea re anquiri cœptum.

Depulsis, dissipatisque externis Balearici copiis, & Lancastrio Hispaniense bellum vrguente, Henricus alterutram ad condicionem descendere cogitur: vt ditiones, quæ depactæ fuerant, Regi attribuantur: aut pecunia eas redimat. A.D.X K.Mai Almazani in D.Francisci cœnobio Iohanna Regina Henrici vxore, & Iohanne F. assidentibus, Cęsaraugustani Antistitis, & Raimundi Alamani Ceruilionii regiorum legatorum interuentu summæ rerum consulitur. Pace inter Reges pacta Iohannis Henrici filii, & Leonoræ Aragoniæ nuptias paciscuntur. Dos CC.M. florenorum dicitur: quam pecuniam Henricus, cum in Castellam inuaserat, Regi dinumerauerat. Rex Molinam Henrico restituit: & bellicorum sumptuum impensorum ratione CLXXX. M. florenorum Regi numerantur. Id vero magna est admiratione dignum: Regem inuitum, & recusantem ad earum nuptiarum fœdera esse protractum: diuinoque id nutu ac prouidentia constitutum: vt non modo ex Regis nepotibus maior natu Castellæ regnorum potiatur, sed vt minor etiam auita Aragoniæ regna adipisci queat; & ab nepotibus omnia Hispaniarum regna, Portugalliæ regno dempto, cedant.

A.D.XIV.K.Iul. cum Leonora Regis F. Soriam à Cæsaraugustano Antistite, & Raimundo Alamano Ceruilionio regio comitatu deducta esset, nuptiæ sollemni cærimonia celebrantur: Iohanne Henrici F. puellam ducente.

Ludouicus Andegauensis Dux bellum primo quoq; tempore nouo regni iure adepto illaturus Regem prouocat. Nam Isabella Balearici soror Balearicum regnum, ditionesque omnes regno contributas Ludouico detulit. Insperata, nec opinata res Regem cum perculisset, conuentus Montionem Aragoniis, Valentinis, & Catalanis, & Balearicis indicit.

A.D.II.Non. Dec. Barcinone Rex Hugonem Cardonam Comitatus Cardonæ cognomine, & eius honoris splendore decorat.

1376. A.D.XVI.K.Apr. Rege Montionem ingresso, & in eius oppidi arce conuentum agente, de bello à Ludouico Andegauensi indicto refertur. Exposcit Rex, vt conuentus ipsius scito facto pecunia numerata in stipendia M. grauis armaturæ equitum decernatur. Conuentus nomine Regi de ea re responsum latum est: se in eam diem, maioresque suos,

NAT. CHR.

Regibus, bellis vrguentibus præsto adfuisse. Iudæorum vero, & Maurorum conuenticula consuesse, stipe conlata bellicis sumptibus inseruire. Adeo enim in summa nummaria difficultate regnum constitutum erat, vt vix in eorum militum stipendia exigi posset, qui periculum, quod à Ludouico in omnes intenditur, propulsent. Nam nihil æque plebem ea tempestate diuexat, quam pecuniarum exactio: & conquisitio: quæ necessitate armorum excusata, intermissoque bellorum conflictu, pacata etiam tempora comitantur.

Repulso externo Gallici hostis motu, Sardois rebus transmarinum subsidium efflagitantibus, in tantis periculis nostri versantur, vt communes omnium calamitates Rex nequiret, non modo iuuare, sed nec miserari: Caralitanæq; arcis præfectus fame compulsus destinauerit fuga, & maritima opportunitate, desperatione quæsita, arcem vrbis incendio, & flammis conflagrandam relinquere.

Mariano Arborensi hoc ipso tempore vita functo, Hugo F. in patris locum heres succedit. Hic & in suos intoleranda tyrannide, & in Regem insigni perfidia, omni diritate, atque immanitate teterrimus, longe patri antecessit. Iohanne Arborensi Mariani fratre, & Petro eius F. qui arcta custodia, tot annos diuexati fuerant, mortuis, Rex Benedictæ Arborensi Iohannis Arborensis, & Sybillæ Moncadæ F. quæ Iohanni Carrozio nupsit, Bosam vrbem, quæ Iohannis Arborensis ditionis fuerat, propter multa patris in rempublicam merita, & eius posteris condonat. Benedictæ libri Berengarii Carrocii hereditate Comitatum Quirrensem iure repetunt.

Iohannes Ferdinandius Heredia summus, & singularis vir, qui vsum in republica magnum, auctoritatemq; erat consecutus, ordinis Hierosolymitani Magister, cum aliquot actuariis nauibus ex Italia in Rhodum nauigat, in prædonum Turcarum manus de improuiso incidit: diutiusq; manet captiuus.

Septembri mense Gregorius Pont. Max. Auenione egressus, amplissimi ordinis collegio comitatus Rhodano flumine in Italiam nauigat: vt sacrosanctum pontificium tribunal Romę augusta, consecrataque in sede, ex diuturno exilio, & summa indignitatum, & rerum difficilium perpessione, in communi omnium terrarum, & gentium patria collocet: & sacræ, religiosæq; sedes, ac fana, delubraq; diuina ope constituta, & fundata, & Principum tot sæculorum magnificentia & pietate amplificata, & ornata, totius orbis terrarum concursu pie, sanctеque adirentur, & colerentur.

1377. Februario mense, de Antonia Barnabouis Vicecomitis Vicarii Imperii, & Galliæ Cisalpinæ, & Mediolani domini filia Frederico Siciliæ Regi in matrimonium collocanda, Arahone Spinula Lucullo Comite Palatino, & Balthasare Pusterla Barnauobis in Siciliam legatis missis transigitur. C X X. M. florenorum dos dicta est. Nuptiis vero nondum celebratis, neque Antonia in Siciliam transmissa, A. D. VI. K. August. Fredericus è vita excedit. In testamento Frederici patris Maria filia Siciliæ regni & ditionum Athenarum, & Neopatriæ, & insularum Siciliæ adiacentium heres scripta erat: Melita, & Gaulis exceptis: quas Comiti Guilielmo Aragonio F. & eas Germaniæ vrbes, quæ materno Carinthiæ domus iure sibi obuenerant, relinquit. Guilielmum F. quem naturalem filium vocat, Mariæ F. secundum heredē instituit: & in eius locum, nullis superstitibus liberis Aragonii Regis filios heredes scribit: quib. duas filias Guilielmi Peraltæ Calatabellotensis Comitis, & Leonoræ eius vxoris, quæ Iohannis Athenarum Ducis patrui filia erat, substituit. Summæ rerum, in procuratione regni Artallum Alagonem Mistretæ Comitem præficit. Vetera dissidia inter Artallum Alagonem & Manfredum Claramontium, & eorum factiones denuo excitantur: & Sicilia bello, & ciuilibus seditionibus ardet. Manfredi partes Frāciscus Intemelius Comes & eius fratres, Comes Henricus Russus, & Guilielmus Raimundus Moncada suscipiunt.

MARIA TRINACRIÆ REGINA DVX ATHENARVM ET NEOPATRIÆ.

Rex Episcopum Segorbiensem, & Andream Valterram eius fratrem mittit legatos ad Gregorium P. M. de Siciliæ regno à se, hereditaria Regis Frederici maioris patrui actione vindicando, & repetendo: ne sinat, vt ius suum armis persequi necesse habeat: pollicenturque Regem supremum eius regni dominium Ecclesiæ excepturum: quæ à Pontifice reiiciuntur: qui legitimam excusationem habuit: quod Petrus Rex Regis

eius proauus nullo tempore ab Ecclesia ad regnum fuisset adscitus: & vetustarum donationum lege, quas Ecclesia concessu suo sanxerat, feminæ etiam ad hereditarium regnum accesserentur: vti Reginæ Constantiæ Frederici Imperatoris parenti obuenerat.

NAT. CHR.

Præfecti arcium Athenarum, & Neopatriæ, ducesque, atque earum ditionum procuratores, militaresque manus, Frederico Siciliæ Rege vita functo, & femina vacuæ regni possessionis herede, cum de principatu inter Mariam, & Aragoniæ Regem eius auum controuersia orta esset, à Maria, & eius regni procuratoribus deficiunt: & Regi se addicunt: vexilla, insigniaque regia Aragonum Principum Athenarum arce extolluntur.

10 Iohannes Hugonis Cardonæ Comitis F. natu maximus Iulio mense Iohannam Aragoniam Alfonsi Ripacurciæ Comitis, & Vilienæ Marchionis filiam vxorem ducit.

Bonanatus Zapera ad Babyloniũ Imperatorem, quem ipsi Sultanũ vocant, de Rege, & Regina Armeniæ, eorumque filiis captiuis redimendis legatur. Hi à superiore Sultano, cum Armeniæ minoris potitus esset, capti fuerant: & Hierosolymis regiis custodiis asseruabantur. Præcipue vero à Rege datur opera, vt Maria Regina Armeniæ senior, quæ Siculis Regibus, maximis propinquitatis vinculis adiuncta erat, primo quoque tempore liberetur.

1378.

Gregorio Pont. Maxim. decedente, exitiosum dissidium in Ecclesia Dei exoritur.

20 Vrbanus VI. Clemens VII.

Rex qua erat prudentia, & calliditate, & alta quadam mente præditus, in summo religionis discrimine, lacerataque Christiana republica, duobus de Pontificatu maximo dissidentibus, & infestissime contendentibus, de grauissimorum, & sapientium virorum, procerumq; sententia Epis suarum ditionũ interdicit, ne in suis diœcesibus ius alterutrius competitorum aut fulciatur, aut refutetur: atque vnus ex Christianis principibus neutram in partem mouetur. His constitutis ad eos, quorum honoris, & dignitatis pontificiæ certamen erat, legati à Rege mittuntur: si tanto accepto incommodo, ad veram concordiam deduci possent. Rationes omnes earum rerum, quæ in controuersiam, disceptationemq; ducebantur, conquiri, explicariq; iubet. Ad Vrbanum legatur Matthæus Cle-

30 mens regius consiliarius iuris sacri, ciuilisque peritissimus.

Regnum Siculum à Rege hereditaria Frederici Regis maioris patrui substitutione expetitur: quod in ea feminæ à regno reiicerentur: legitimumque se successorem asserit: repulsa ea pactione, quam Gregorius inter Fredericum minorem, & Iohannam Reginam sanxerat: cuius decreti sanctioni fœminæ ad regni hereditatem arcessuntur. Sed Vrbanus Pisano auo generatus, maxime infestus Regi visus est: & Sardoæ, & Siculæ expeditioni aduersarius. Cum sermo ea de re multis audientibus esset institutus, Vrbanus iacit, Regem Sardiniæ regno ab Ecclesia fuisse multatum: seque operam daturum, vti ea res palam denuntietur: & regnum Arborensi Iudici attributurum. Sin autẽ Siculorum rempublicam iniquo imperio misceat, regnumq; inuadat, Aragoniæ regno euersurum,

40 multaturumq;. Sed tãtum abfuit, vt earum minarum terrore Rex commoueretur, vt magna classe adornari iussa, quæ in Sardiniam traiiciat, & Siculis rebus accurrat, ea se transmissurum confirmet.

Valor Ligius Arborensi propinquitate coniunctus Regi se addicit: & Gothianum, & alia oppida Arborensis ditionis illi attribuuntur.

Damianus Catanæus Nicolai Goarcii Genuensis Ducis legatus, & consilium XII. virorum, quibus seniorum nomen indiderant, qua appellatione antiquitus, ii etiam cẽsebantur, qui potestate insignes erant, pactionum earum, quæ cum Genuensibus à Marchione Monferratensi constitutæ fuerant, fœdera renouat.

Arrigus Rocca in Corsica regiarum partium fautor aduersus Genuenses bellum

50 gerit.

Alfonsus Ripacurciæ Comes, quem Henricus Rex, pro tantis in se meritis, amplissimo, & opulentissimo Vilienæ ditionis beneficio, Marchionis cognomine donauerat, Siciliæ regnũ suo iure repetit: cuius actioni Rex se, & Mariam neptẽ, & postremo Iohãnem, & Martinum filios Ludouici, & Frederici Regum sobrinos, propinquitatis iure antetulit: & Alfonsus ab ea mente destitit. Petrus Alfonsi F. Iohannam Henrici Regis, Et Eluiræ Inniciæ Vegæ filiam in matrimonium ducit. Ex eo connubio Henricus Vilienæ cognomine, & Leonora liberi nascuntur.

Vrbanus Iohannam Reginam Neapolitano regno multat: & Carolo Dyrrhachii Duci suppremo Ecclesiæ iure attribuit: quæ res exitio Reginæ fuit. Carolus Ludouici

NAT. CHR.

Dyrrhachini, & Margaritę Sãseuerinatis Roberti Sãseuerinatis filię erat filius: qui Margaritã consobrinam vxorem duxit: Caroli Dyrrhachini Ducis, & Mariæ Iohannæ Reginæ sororis filiam. Ludouicus Pannoniæ Rex, & Carolus Dyrrhachinius, & maior Italiæ pars Vrbano obtemperant: obediuntq;: Gallus vero Rex Clemẽtem, tanquam verum Christi vicarium denuntiari imperat.

Anni huius initio Episcopi, Ecclesiasticiq; ordinis viri primarii, & prudentiæ, doctrinæq; laude præstantes Regis iussu Barcinone congregantur. Fructus, & annui redditus, ac bona Apostolico ærario debita, & quæ in posterum eius iuris futura erant, sequestro committuntur.

Clemente in Galliam prouinciam concitata nauigatione remeante, itinere toto Galliæ ciuitates aduentus eius festos, atque sollemnes dies celebrant. A. D. XII. K. Iul. Auenionem ingreditur. Ex eo ingrauescens dissidium, non modo ægrę opprimitur, sed pęne infinitum malum in Ecclesia Dei serpere cœpit.

Cum Artallus Alagon Mariam Sicilię Reginam, quam in sua potestate habet, Iohanni Galeatio Virtutũ Comiti, Barnabouis Mediolani domini fratris filio in matrimoniũ collocandam pacto conuento spondet: & classe adornata Iohannes Pisano è sinu in Siciliam traiecturus esset: Gilabertus Cruillias repentino v. actuariis nauibus classem adoritur: eaque incensa, milites nautæque ad internecionem cæduntur. Consumpta, & exhausta classe, Iohannes de suo cursu, & mox a matrimonio obeundo reuocatur.

Guilielmus Raimundus Moncada Augustæ Comes Aragonum Regis copiarum præsidio, quibus Rogerius Moncada præfectus fuerat, Mariam Reginam, quæ sub Artalli potestate manserat, ex Catanensi arce furtim, oppressis custodibus extrahit: & actuaria naui deducens in Augustæ arcem includit: & paulo post Licatam, Manfredi Claramontii oppidum transfert. Sunt, qui eam rem gestam superiore anno A. D. IX. K. Febr. testificentur: & Vrbanum P. M. oculos adiecisse, vt Maria Regina Francisco Pragano fratris F. desponderetur.

Philippus Dalmatius Vicecomes Roccabertinius Athenarum, & Neopatriæ ditionibus à Rege præpositus, comparata classe, propugnationi arcium Sardinię occurrit: & vrbes, quæ in Regis ditione erant, præsidiis munit. Aduersus Bulahabezium Regem, cui Tunetana, Bugiensis, & Constantina ciuitates parebãt, quod tributum in singulos annos debitum conferre recusat, bellum gerit: & inde in Atticam traiicit.

A. D. XIII. K. Iun. Henricus Rex ad S. Dominici fanum, quod viæ Traianæ imminet, è vita excedit: patre Rege, maioribusq; suis dignissimus: & qui non nefario fratris parricidio obstrictus regnum inuaderet, sed qui iuste, & legitime regnaret.

Iohannæ Neapolitanæ Reginæ legati Barcinonem, ad Regem missi de Regina Regi ipsi, aut Iohanni eius F. in matrimonium collocanda legationẽ renuntiant. Nã Matha Iohannis vxor Armeniacensis Comitis F. mortem obierat. Quod in magna rerum desperatione verseretur, pollicentur Neapolitanum regnum Aragonio contributuram. Rex nuptias reiicit: quod Sibyllam Fortianam, quæ Artallo Focio nupta fuerat, ducere decreuisset. Laurentius Valla, qui ex antiquorum annalium monumẽtis, ac Regum cõmentariis, & plura conquisiuisse & Ferdinandi Aragoniæ Regis, Petri Regis nepotis historiam concinnasse videtur, à Sibylla haud honeste, & laudate, antequam Regi nuberet, actam vitam innuit: & Isabellam filiam, quam ex ea susceperit, ante nuptiarum sollemnia genitam. Iohanna reiectis ab Aragonio nuptiis, Othoni ex Pransuiciensibus Ducibus enubit.

1380. Huius anni initio Hiberus magnis, & assiduis auctus imbribus æqua, & plana Cæsaraugustæ vrbis loca stagnans, in aliũ cursum adeo contortus est, & deflexus, vt relabentem secuta sit ædificiorum, & prædiorum, hominumq; strages. Coercendo flumini extra ripas diffluenti immensi sumptus impensi.

A. D. III. Id. Iun. Barcinone Rex Martinum filium Siculo regno donat: quod eius regni ius Frederici Regis senioris testamento ad se peruenerat.

A. D. III. K. Iul. Neapoli in Oui arce Iohanna Regina Ludouicum Andegauensem Ducem filium sibi adoptat: ditionumq; cis fretum Siciliense, futurum Regem instituit: Prouinciæ, Folcalquerii, & Pedemontis ditionum heredem scribit: Calabriæ Ducatum vti legitimo successori attribuit. Ludouicus tanto dono Reginæ addictus, & fœdere obstrictus, sacramento adactus obtestatur, se pro regno, & Reginę incolumitate, & Othone Pransuiciensi Duce Principe Tarentino, aduersus Franciscum Andriæ Ducem acerrimum Reginæ hostem, tanq̃ pro cõmuni salute, arma capturũ & Reginæ iniurias vlturum, persecuturumq;. Clemẽs Auenione XI. K. Aug. ista carata atq; firma futura sancit: vt Ca-

vt Carolum Dyrrhachinum inimicum, atque hostem, & Vrbano competitori addictum de regno deturbet.

Cæsaraugustæ Ianuario mense conuentus à Rege aguntur. Petrus Luna qui in Cardinalium collegium à Gregorio Pont. max. cooptatus fuerat, à Clemente legatus Hispaniarum regna obit.

Ianuarii mensis exitu, tanto apparatu Cæsaraugustæ Sibyllæ Reginæ diadema impositum est, & tam frequenti ludorum celebritate popularis lætitia exiluit, vt maiore splendore fieri nequiret, si Rex tunc primum nouus sponsus prodiret: aut regnum adipisceretur.

10 In Cæsaraugustano conuentu Aragoniæ proceres, & ii, qui hominibus subditiciis dominantur, summo in eos, & supremo iure vti posse, & consuesse, summumque imperii dominatum in caput, & fortunas eorum obtinere: quos ditioni suæ, ac potestati subiectos habent: & à se premi posse atque in eos vitę, necisque potestatem habere contendunt. Nam cum Auzanegi oppidani malæ tractationis actionem, aduersus Petrum Sanctium Latrasiū, eius oppidi dominū intendissent, iudiciumque de ea re constitutum à Rege esset contratendentibus proceribus, & libertatem imminui conquerentibus, eius actionis iudiciū rescinditur: eiusque rei nullam esse actionē, & nullum experiundi ius constitutum, in posterum obtinent. Deinceps aliis traditum: vt quod nec communi gētium, nec legitimo iure perscriptum, aut sancitum erat, publicave, aut priuata lege, aut priuilegio irrogatum, in sua possessione frequenti vsu, & diuturna obseruatione retineant: vt nec Regibus ipsis eius actionis iudicium constituere aduersus impotentem eorum dominatum permissum sit: & maior ea vis, & eius pœna nō humano, sed diuino iudicio pro maleficiis, ad extremum punienda reseruetur: & quod præclare à prudentissimis viris vsurpatū dici solet, vnum Deum vltorem, & vindicem habeant.

20

Diffidentibus inter se potentibus, & factiosis proceribus Lupo Simenio Vrrea, & Ludouico Cornelio, & armis dimicantibus, quod Brianda Luna, Mariæ Lunensis Comitis soror, quę Lupo Simenio Vrreę nupta fuerat, & ab eo diuerterat, Ludouico nupsisset: seditione, & armis ciuilibus Aragoniæ ordines perturbantur.

30 Iohannes Castellæ Rex Salmanticæ A. D. XIV. K. Iun. consilii mandatique paterni immemor, quasi diiudicata Vrbani, & Clementis cōtrouersia, quæ Christianorum Principum distractione Ecclesiam ipsam dilacerat, se Clementem tanquam verum Christi Vicarium suscipere, atque agnoscere profitetur: suisque edicit, vti ab vniuerso regno, generatimque à singulis obseruetur: obtemperetur que: qua in re Regem parum honeste Franco gratificatum apparuit.

A. D II. Non. Iun. Iohanna Regina vi armorum à Carolo Dyrrhachino hoste oppressa, Ludouicum Andegauensem, quem sibi legitimum filium, & heredem adoptauerat, tumultu Gallico implicitum, in regni societatem adscituram spondet: dum eius præsentia & aspectu frui liceat: sperans ea pollicitatione contra tantam vim, auxilium primo quoque tempore miseræ matri laturum.

40 Qui Athenarum, Neopatriæque ditionum potiebantur, ex acerrima Catalanorum gente prognati, cum Ludouici Nauarri, Caroli Regis Nauarræ fratris, Dyrrhachii Ducis, qui Iohannam Caroli Ducis Dyrrhachii, & Mariæ, Iohannæ Reginæ sororis filiam duxerat, copiis coactis prœlio deuicti essent, & hostes victoriæ compotes Athenas irrupissent, magna virtute resistunt: & eorum populorum auxilio, qui Helladem incolebant, & Catalanis Atticam ditionem obtinentibus se, suaque subiecerant, Lebadeam vrbem, quam Nauarri inuaserant, & eius arcem vi expugnant: & ereptæ arces recuperantur: & præsidiis maioribus muniuntur: ac magnis munitionibus firmantur. Classe, auxiliaribusque copiis, Roccabertino Vicecomite ductore, eorum reliquiæ, dissipatis, perterritisque hostibus instaurantur. Roccabertinius ex Augustæ arce Mariam Siciliæ Reginam eripit: & in Calaritanam arcem transfert. Regis iussu haud multo post in Cataloniam deuehitur. Ludouicus Andegauensis Auenione à Clemente regni Siciliæ insignibus decoratur: regaleque nomen suscipit: & eo regno Iohannam, ab Vrbano ditione multatam, & Ludouicum Clemens donat: atque illis, posterisque eorum A. D. III. K. Iun. attribuit. Sed eo ipso tempore Iohanna in Caroli Dyrrhachini Ducis, qui Neapolitanum regnum inuaserat, potestatem venit: & Ludouici Pannoniæ Regis iussu strangulatur.

50

Petrus Lusinianus Cyprii Rex, Petri Regis filius & Petri Ripacurciæ Comitis ex filia nepos, vt Bernardinus Corius Mediolanensium rerum scriptor perhibet, hoc anno moritur: quem tradit ex Valentia Barnabouis Vicecomitis Mediolani domini filia, filiam progenuisse, quæ patri successit. In nostrarum tamen rerum commentariis apparet Iaco-

NAT. CHR.

bum Petri iunioris patruum, Cypri Connestabulum regno fuisse potitum. Iohannes Castellæ, & Ferdinandus Portugalliæ Reges summo virium conatu bellum gerunt. Cum Ferdinandus Edmundum Cantabrigiæ Comitem Angliæ Regis F. in belli partes adsciuisset, Iohannes fines Lusitaniæ incurrens Alfonsum Vilienę Marchionem exercitus ductorē, castris ad Mirobrigam, Ciuitatē Ruderici vocant, admotis, A. D. II. Non. Iul. Connestabulum regni creat: fuitque is primus, qui in eo regno eius magistratus imperium, dignitatem, ac decus est consecutus. Cum exercitus vtrimq; conuenissent, signis in Caiano campo inter Pacem Augustā & Ielues oppidum conlatis: ad pacis fœdera Petri Lunæ Cardinalis pacificatoris suasu deuentum est: pactumq;, vt Ferdinandus Iohannis F. natu maior Beatricem Ferdinandi Regis F. in matrimonium ducat. 10

Leonora Regina Iohannis Regis vxor, Regis Aragonum filia Idib. Augusti Cuellari appropinquante partu, à vita excedit. Iohannes Beatricem, quæ Ferdinando filio de pacta fuerat, vxorem ducit: vnde semina malorum in contrarias partes se vertere.

1383. Hugone Arborensi Iudice, cuius mores feri, immanisq; natura erat, à suis acerbissima morte aff. cto, omnibus enim cruciatibus confectus necatur, & dignum meritis suis vitæ exitum tulit, Sardinia ad spem libertatis erecta est. Classem Rex institui imperat: vt Sardois rebus accurrat. Vt in Sardiniam cum classe adornata nauiget, Pontio Senesterræ ex proceribus Catalanis, qui Violantem Berengarii Carrocii Quirrensis Comitis F. duxerat, commi. tit: & Violanti Quirrensis ditionis, & Comitatus iura, honorario titulo attribuit. Brancaleo Oria, qui Leonoram Hugonis sororem in matrimonium duxerat, Mōtione à Rege conuentus agente benigne excipitur: & in celeberrima frequentia militaribus insignibus: & Montisleonis honorario Comitis titulo decoratur: Marmilæq; oppido, ac ditione donatur. Sardi, quod ea maxime tempestate iugum seruile deiicere, aut Genuensi ciuitati se addicere nituntur, portus omnes occupant, tuenturque. 20

Rex ab Vrbano, si in se aut promerendi, aut proferendi beneficii locum habere velit, facile impe. rare sperat, dum res publica Christiana tanto dilaceratur dissidio, vt Sicilię regnum iisdem conditionibus, pactisq; sibi attribuatur, quibus ab Vrbano item IV. P. M. Carolo primo delatum fuerat. Sardoum etiam tributum, Ecclesiæ debitum cum continentibus bellis, ob eius insulæ propugnationem, ingenti suorum strage atq; internecione Aragoniæ regna exhausta, ciuitatesque exinanitæ essent, condonari, ac remitti exposcit. Decumarum ecclesiasticarum fructus in decennium in sumptus bellicos redigi, & vti Montesæ magistratus, Ampostæ Hierosolymitanæ militiæ præfectura, & Cataloniæ eiusdem instituti prioratus à se conferri possint, & vectigalia militiæ D. Iacobi, & Calatrauæ suorum regnorum, nouo ordini à se instituendo contribuantur: & plura alia dignitatis, supremiq; Pontificii iuris postulat: Darocamq;, & Setabim vrbes Episcopalibus sedibus decorari: & vt diœceses illis assignentur deposcit. Tam multis de rebus, atque tantis ad Vrbanum à Rege Petrus Guilielmus Estamboisius, & Matthæus Clemens Apostolicarum causarum iudex, Regis consiliarius legantur: atque eorum legationi comites admouentur Guilielmus Valsicca, & Petrus Zacalmus iuris, & Canonicarū sanctionum consultissimi viri: qui penitus naturam, rationemque iuris, & rei gestę à competitoribus perscrutentur. 30 40

Dertosæ A. D. IIX. K. Mai. Rex conuentus Montionem indicit. Cum Aragonii, Valentini, Catalani, Balearicique eum in locum conuenissent, de summa maiorum suorum Aragonię Regum, & Barcinonensium Comitum, & perfecta gloria multorum, & magnorum in patriam meritorum concionatur. Summatim eorum commemoratione repetita recenset, à Vulturis monte, qui supra Oscam, inter Pyrenæi iuga eminet ad Origuelam Contestanorum vrbē, & Tamarito, maritimo ad Tarraconē oppido ad Turiasonem celebrem Celtiberûm vrbem, insignia videlicet regna, maxime fideli, & opportuna suorum opera armis subacta: & à Maurorū crudeli dominatu vindicata. Eo vsus exēplo, ad similem virtutē, & simile factum eorū stirpē excitans, Sardois rebus ope, atq; consilio auxilioq; suorū subueniri oportere prędicat. Conuētus de re publica referendū censent. Martinus ipse Regis F. q. admirationem magis mouet, totius conuentus nomine refert, in aula regia, & Ducis Gerundæ fratris domo contra ius, f. sq; perniciosa, & iniusta iussa vigere: acerbissimis exactionibus imperatas pecunias c. gi: remiges, arma, tormenta, vecturasq; imperari: regium statum deminui, atq; conuelli. Ea omnia Regis, ac Ducis Gerundę consiliariorū culpa induci: atq; irrogari. Eos esse, qui arcana regni, summæq; rerum Petro, & Henrico Castellæ Regibus, atq; Arborensi, & Ludouico Andegauensi, & Genuensi senatui, Siculisque proceribus turbantibus protulerint: & qui Balearicum arma inferentem, exterasque nationes subita, atque improuisa formidine incursantes pellexerint, 50

atque

atque ad nos traduxerint: quibus, pro tantis flagitiis, atque sceleribus magna essent præmia persoluta. Cum Rex in eos studiose inquiri imperaret, aliquot proceres, primarique viri & aula, & Ducis domo exiguntur. Magna mox contentio toto conuentu exoritur, quod ex eo consessu, Rex Vicecomitem Rotensem, proceresque alios depellere imperasset. Hi fuere Gasto Moncada, Aimericus Scintillias, Iohannes Bellera, & Garcias Ferdinandius Heredia Ausetanus Episcopus. Magnæ inde seditionum incursiones vi, atque impetu procerum concitantur.

NAT. CHR.

1384. Leonoræ Arborensis ductu petulantis, & ad facinus audacis feminæ magnum in Sardinia bellum concitatur. Cum ducis munia per eos dies obiisset, plurimarum arcium, & oppidorum Hugonis fratris potitur. Brancaleo eius vir, apud Regem commorans, cum in suspicionem venisset, profectionem suam in Sardiniam maturare, vt arma caperet, totius conuentus consilio, quamuis fide publica in Cataloniam venerat, domi septus, liberali custodia retinetur. Cum pollicetur Fredericum Oriam filium, quem Sardi Iudicem sibi adsciuerant, atque in eius verba iurauerant, obsidem traditurum, huius anni initio Bartholomæo Togori, & Lupo Aluaro Speculo à Rege traditus in Sardiniam deuehitur. In Caralitanam arcem inclusus, in ea custodia, quoad Rex decedit, retinetur. Nam Leonora eius vxor impotentis, & effrænati animi femina, non minore impetu, atque conatu, quam pater, fraterve occupare tyrannidem adnititur: Genuensique ciuitate nixa Sardo regno imminet.

Conuentu Montione in Februarium mensem producto, Tamaritum Litterensis regionis oppidum, & inde Fragam transfertur. Eo in conuentu ditiones, oppidaque à Rege Sibyllę Fortianæ Reginę vxori, & Isabellæ filiæ, Bernardoque Fortiano Reginæ fratri donata rata, firmaque fiunt. Hinc acrescunt contentiones, atque dissidia, non modo Iohanni priuigno cum nouerca, sed patri cum filio exstitere: Rege perpetua obliuione obruto, quæ in ipso regni adipiscendi aditu, aduersus nouercam, eandem ob causam molitus fuerat.

Iohannes Gerundæ Dux patre inuito, & refutante, qui Mariam Siciliæ Reginam neptem in matrimonium filio collocare statuerat, Iolantem filiam Roberti Barensis Ducis, & Mariæ Iohannis Francorum Regis filiæ ducit: magnaque inter eos seditio, atque discordia concitatur. Eo feminarum æmulatio eruperat, vt in partes domum regiam distraxerit: & procuratione regni paulatim filius, ad quem lege peruenerat, amouetur.

Rex Iohannem Emporiarum Comitem patruelem fratrem, & primo affinem, ac mox generum, quod Iohanni primigenio à se dissidenti se addixerat, bello persequitur: eumque Castellionem, in ipsis vestigiis Emporiarum vetustæ vrbis, pluribus ante sæculis prostratæ, atque dirutæ situm oppidum includit: obsidetque. Totius Emporitani tractus celebris, & amœni loca oppugnat: atque incursionibus vastat.

Vitta, aliique Galli ductores CCC. equitum galeatorum turmis præfecti stipendia Emporitani Comitis merentes, qui suum auxilium Iohanni Gerundēsi pollicitus fuerat, omnique festinatione suasore, atque impulsore Iohanne ipso regis F. Comiti subuenire properantes, in Ruscinonensem comitatum Marzano Pyrenæi saltu transgrediuntur. Eiusdem Iohannis suasu, atque consilio, qui Emporitanum pellundedit, M. equitum Gallorum turmas prouinciam Galliam incursantes, atque deuastantes Comes mercede conducit: quibus omni Catalano equitatu, peditatuque Rex vna cum Iohanne ipso filio ad Pyrenæi radices occurrit: totaque hieme in armis permanet: quo facilius subsidium prouinciæ ferri posset.

1385. Martio mense Bernardus Armeniacensis Comitis Armeniacensis frater, qui Iohanni Emporitano Comiti, contra tantam Regis vim, auxilium se laturum pollicitus fuerat, vltro bellum inferens Narbonis vrbis finibus appropinquans, Isabellæ Balearici sororis causam, bellumque suscepisse prædicat. Rex Gastonem Mōcadam ad Riuipulli tractum bellicis copiis præficit: vti externarum copiarum aditum, atque incursum arceat.

Iohannes Gerundæ Dux, qui & auctor, & concitator eius tumultus fuerat, exploratis hostium rationibus, Pyrenæi saltu transcenso, CCC. tantum equitibus comitatus cōcubia nocte, incredibili festinatione accelerans, albente cælo, Durbanum oppidum Ruscinonensi regioni finitimum, quo se exultantes Gallorum copiæ receperant, tanto impetu adoritur, atque oppugnat, vt capti pæne imbelles, direptique fuerint.

Externo hoste in terra Gallia male multato, ac pæne deleto, cuius timore antea diuidere præsidia, & oppida munitione circumdare Rex cogebatur, Vitta, aliique Gallici ductores, qui in Ruscinonensem regionem inuaserant, A.D. IX. K. Iul. fide publica

NAT. CHR. Carmencionem regrediuntur: vt in Galliam prouinciam inde reuertantur. Emporitanus propugnationis Castellionensis diffisus actuaria naui Vrgellitani Comitis Auenionem Rhodano subuectus, eo consilio, atq; animi obstinatione contendit, vt bellum nouo delectu, aduersus Regem cũcta affinitatis iura proterentẽ atq; conculcantẽ redintegret.

Rex Ficariis repentinæ incursionis timore sublato, cum bellum, aut illatum defend't, aut Emporitano infert, in æstiuis rem militarem collocans, Augusto mense in grauem morbum incidit: adeoque vehementer ægrotat, vt eius desperaretur salus. Breui conualescens bellum Emporitana regione promouet: & genero infensus, exacta ætate nihil antiquius Castellionensi obsidione ducit: nullum sibi inexpugnabilem locum arbitratus.

A. D. XIX. K. Sept. ad Aliubarotam Iohannes Castellæ Rex funesto, & calamitoso prælio cum Iohanne Dauisii Magistro, Ferdinandi Regis fratre, penes quem regimen summæ rerum ceciderat, de Portugalliæ regni successione, ac iure decertans profligatur. Cecidere ex Castellana nobilitate, captique fuere maxime splendidi, atque inlustres viri. Petrus Alfonsi Comitis Ripacurciæ, & Marchionis Vilienæ F. mortem occumbit. 10

Cum Regi, & Sibyllæ Reginæ eum Iohanne Gerundę Duce summa esset dissensio, diuisa namque, & discors aula erat, vehementibus in Fortianam, aut Iolantem studiis, Iunio mense Iohannes Castelfollitum cum Iolante vxore se recipit: Garcia Ferdinandio Heredia Ausetano Episcopo, & Insulę, & Roccabertini Vicecomitibus, ex primariis consiliariis eos affectantibus. Rex summa vi nititur, vt Constantiam, quæ Francisco Periliosio viro vita functo, Petro Fenolletio nupserat, & Iolantis Iohannis Ducis Gerundensis vxoris arcanorum compos, atque quodammodo moderatrix erat, summęq; consiliorum eius factionis præficiebatur, è nurus domo exigat: eiusque bona publicat. 20

Rex aduersus Emporitanum, summo cum studio, de bello instat, atque vrguet.

Regina Fortiana operam dat, vt primores regni ciuitates sponsione, pro sua salute, ac defensione, aduersus priuignum obligentur: ditionesque ac bona tueantur.

Castellio Emporitanus Regi deditur. Comes nimium pertinaciter Regi infensus, & obstinatione bellum alere cupiens, Iohannem Bononiensem Bononiæ Comitem, DCCC. grauis armaturæ equitum ductorem, ex vltimis Morinis deducendum curat, vt Emporitanam ditionem ereptam recuperet. 30

1386. Barcinone sacrum Resurrectionis Domini diem Rex festa, sollemnique pompa, regioque apparatu celebrat: quod quinquagesimus regni adepti annus conuersus esset. Eam ob causam, quod ne fando quidem erat auditum, ab Episcopis, & ecclesiastico ordine, in suæ quinquagenariæ lætitiæ sacra celebranda, pecuniarum subsidia appetit: atq; deposcit: vniuerseque à regnorum incolis ea collatio indicitur.

Aprili mense Iohannes Gerundæ Dux, & Carolus Caroli Nauarræ Regis F. Cæsaraugustæ magnis fœderum vinculis deuinciuntur: paciscunturq;, vti Iohanna Caroli F. Iacobo Iohannis primigenio filio nubat: & regni Nauarræ, & ditionum Galliæ, Castellæ, & Gothicæ prouinciæ, hereditatem, si nulli superstites liberi prolis virilis Carolo fuerint, adeat. Iohanni non spes modo propinquæ successionis, sed ipsa patris alienatio gratiam, dignationemque apud ceteros auxerat. 40

Rex Barcinone A. D. X K. Mart. Dominici Cerdani Iustitiæ Aragonum magistratum gerentis, quod Primigenii causam iuris præsidio fouet, neq; eum inauditum de procuratione regni deiici permittit vitæ, bonis, ac familiæ vniuersæ perniciem minatur: nisi Constantiam Periliosiam in carcerem detrudat.

Iohannes Bononiensis Gallicarum copiarum ductor ad Ruscinonis fines aduentat: & Emporitanus se illi adiungens Emporitanam ditionem vindicaturus Citgiæ subsistit. Maior exercitus pars Cabestani finibus Vittam, & Bruniqueli Vicecomitem cc. galeatorum equitum ductores præstolantur. Copiis tamen suis diffisi, neque ad Emporitanam ditionem recuperandam se pares arbitrantes, præsertim cum intra impendentium mõtium altitudines castra metaturi essent, omnesq; aditus septos pertimescentes, repugnante Emporitano Pyrenęi iuga, saltusq; non modo conscendere, sed Ruscinonensem regionem adire recusant: & in Aruernos regrediuntur. 50

Rex Iohannem filium procuratione regni priuat: imperatque atque edicit, ne quis primigenio pareat. Iohannes anxius exploratis in se patris, nouercæque odiis, vt aduersus regiam potestatem iuris implorare auxilium, Dominicum Cerdanum summo Iustitiæ Aragonum magistratui Pręfectum appellat: ad eumq; prouocat: eoq; perfugio, & legum præsidio aduers's maiorem vim regiæ potestatis munitur. Præfectus, vt est consuetudo, de vi interdicit. Tantum communi libertati tribuitur: vt princeps de suo iure, & de legibus

gibus disceptaturus ad eum potius magistratum venire, necesse habuerit: cum is magistratum gerat, qui à Rege creatus sit. Eius namque magistratus interdictis opposititis, nihil regis imperii, aut summæ potestatis sit reliqui: quoad magistratus suum, de interdictis iure iudicium pronunciet: & sententiam ferat: ne dignitatis regiæ præstantia, æquabilitatem cõmunis iuris transeat, aut vi oppressos extraordinario imperio coërceat. Cerdanus in causa populari, maximeque plausibili perpetua constantia in proposito, susceptoque consilio permansit. Eam enim vim intercessionum, inhibitionumque Præfecturæ Iustitię Aragonum maiores esse voluerunt, vt nihil inuiolabilius, sanctiusve ducant: & ad eam summam omnia referri velint: vti ii restituantur, qui vi compressi, constricti, aut depulsi, deiectiue fuerint: eaque religione obseruatur, & in ea posita fuit semper ratione, atque sententia, vt eius Magistratus ea vis sit, vt præscribat regiis iudicibus, ne quid aduersus interdicta, intercessionemque attentent, moliantur ve. Inde id perfugium, quasi pręsidium communis salutis, legum, & institutorum venerantur: obseruant arcte tenent: accurateq; tuentur: ac primigenium regni heredem ad ea legis præsidia decurrisse, ciuitates omnes gloriantur.

Augusto mense cum facto Leonoræ Arborensi, & Sardis, qui à Rege defecerant, certæ pacis conditiones dicuntur. Ditio omnis a Mariano Iudice patre, ante defectionem possessa filiæ attribuitur. Brancaleo Oria maritus ex Caralitana arce emittitur.

Conditionibus Sardoæ pacis institutis, cum Antonioto Adorno Duce, Senatuque 20 Genuensi à Berengario Apilia Aragonii Regis mandato, & Lucino Escaramupio Antonioti Adorni Genuensis Ducis nomine legatis pactum est: ne actuariæ naues in Ligustina ora, à Monœci portu, ad Coruum vsque, nisi Genuæ, Sauonæ, Albigauni, Albintimilii & Veneris portu ædificentur, instruantur, armentusve. In reliquis maribus Peræ, Caphę, Famaugustæ, & in Chio insula instituantur, ornenturque. A nostris ædificandarum, armandarumque nauium stationes, portusque designantur Barcinonensis, & Valentina statio: Maioris, Minorisque Balearium, Ebusitanus, Caralitanus, & Alguerienlis portus: institutaq; Rhodiorum imitari nauigationi, commercioq; maritimo consuiunt. Pacta ea Barcinone A. D. IV. Non. Nouemb. confirmantur.

Iohannes Lancastrius magna adornata classe, in Galleciam nauigat: & Castellæ re- 30 gnum vxorio Constantiæ Petri Regis filiæ iure adoriri conatur.

Philippo Dalmatio Roccabertinio classe Aragonia Siciliensibus, & Sardois rebus implicito, Rogerius, & Antonius Lauriæ fratres Rogerii Lauriæ nepotes rebus Atticis, & Neopatrensibus præficiuntur: ditionesque eas ab hostilibus incursionibus tuentur. Ludouico vero Frederici filio Aragonio Solensi Comite vita functo, Helena Cantacuzina primaria; & præpotens femina eius vxor, quæ à vicinis iam Turcis bello premitur, à Rainerio Acciaiolo vrguetur: vt filiam Petro Sarracino, is erat Rainerii affinis, & primarum in Eubœa partium, in matrimonim collocet. Sed Helena Raineri audaciam, atque arma vltura, filiam Xuro Simeonis Imperatoris Valachię filio Græcis, & Francis inuitis despondet. Ex eo, laceratis intestino dissidio ditionibus Atticis, Catalanorum stirpis natio in me- 40 dium rerum omnium certamen, atque discrimen decidit.

Regi cum Petro Clasquerino Tarraconensi Antistite, pro absoluenda eius ciuitatis iurisdictione, acre certamen suboritur. Raimundus Alamanus Ceruilionius oppidis ecclesiasticæ ditionis, ac iuris bellum infert.

Quod Rex Cum Margarita Regina Caroli Dyrrhachini Regis vxore, qui libere Neapolitano regno potiuntur, plurima summæ coniunctionis vincula constituere decreuisset, Octobri mense Regina Antonium Carletam ad Regem legatum præmittit: de Isabella Regis filia Ladislao filio in matrimonium tradenda.

Cum Gerundæ Iohannes Dux diuturno, & iam desperato morbo conficeretur, vt vim veneficii vicina iam morte in se grassari sentiret, ea enim fama emanarat, Rex A. D. 50 XI. K. Nou. imperat, vti iurati magistratus Gerundenses Iacobum Iohannis natu maiorem filium in suã potestatem recipiant: ne patre vita functo, aut Iolans mater, aut ii proceres, qui Iohanni se addixerant, nepotem intercipiant. Accedebant muliebres offensiones nouercalibus Reginæ in Iolantem stimulis.

1387.

A. D. IV. K. Ian. Barcinone Rege animam agente, Sibylla Regina media nocte, Iohannis priuigni intimum, & inueteratum odium perhorrescens è regia cum sorore aufugit. Reginam in tanta rerum perturbatione Hugo Palliariensis Comes, & Reginæ domus administri comitãtur. Iohãne eius rei cõscio, Martinus frater regiæ ꝓcurationi pręficitur: & Barcinonẽ cũ imperio ꝑmittit. Iolãs vxor omnib. Reginæ, eiusq; asseclatorũ ditionib᷒, possessionib᷒, atq; fortunis, quasi læsę, & deminutę maiestatis, rei atq; cõuicti essẽt, donat.

NAT. CHR.

Carolus Nauarræ Rex K. Ian. decedit.

Martinus Barcinone copias educens Reginam, atque eos, qui in fugam se contulerant, persequens, A. D. III. Non. Ian. Zaroccæ castellum obsidet: quo Reginam incluserant: qui eam fuerant persecuti. Vere, ac libere, vt institutum nostrum postulat, hoc dici potest: eo vno facinore Iohannem nondum exploratis regni primordiis, patrem imitari, atque exprimere visum: si in extremo patris spiritu, & ipse prætereà grauissimè ægrotans, sui vlciscendi causa, supplicium de nouerca sumat: cum parentis alioqui laus magna ex patre fuerit: quod se dignum maioribus suis præbuerat: nisi in fratrum sanguinem deseuisset.

Non. Ian. Barcinone, in minore regia Rex ætate prouecta, & variis, diuersisque generibus bellorum & intestinorum malorum perfuncta, cum vehementer pœnituisset, quod in ditionem ecclesiastici iuris Tarraconensis irruisset, è vita excedit. Ea opinione tota Tarraconensis ciuitas obstricta est, tantaque religio mentes illorum inuasit, vt nulla frequentior fama sit, quam cuius Gonzaluus Garcias S. Mariæ, & Gaubertus monachus auctores sunt: Regem vltricibus furiis, & recentis facinoris, ac sceleris vindicibus agitatum mortem obiisse. Nam cum superiore anno in iura, & ditionem Tarraconensis Ecclesiæ inuasisset, & sacerdotes immissis copiis diuexasset, & ecclesiastica ditione euertisset, neq; vllo iuris præsidio, humanove imperio regia vis coërceri posset, cum ordinem D. Teclæ tutelaris numen implorasse memorant: & Regem reum citasse: vt ante Dei Opt. Maxim. tribunal sexagesimo die adesset. Præstituta die, manu percutientis diuæ, acris sui numinis vindicis ore stimulato, commissi sceleris cruciatu incitatum, erepta restitui iussisse: & graui, & manifesta pœna exacta, morte fuisse multatum. Ad Populeti regio tumulo sepelitur: neq; funeris sollemne, in tanto noui principatus tumultu, perinde, ac superioris ætatis Regibus celebratur. Nam Reginę fuga, & obsessione, plus quam alia vlla ex re terroris ortum: interna dissidia, & externam vim, Rege morbo confecto, circumspectantibus.

IOHANNES XX. ARAGONVM REX.

Fortiana Regina, & qui se in Zaroccæ castellum abdiderant, A. D. IIX. Id. Ian. Martino Regis fratri deduntur.

A. D. XVII. K. Februar. Granolesio vico, Rege Barcinonem contendente, & animi vires graui corporis infirmitate retardante, Martinus frater Momblanci oppidi ditione, & Ducatus honorario cognomine decoratur.

Cum Barcinone Rex adeo graui, & desperato morbo esset affectus, vt ei mors appropinquare visa esset, veneficiisq;, & cantationibus confici contenderent, de veneficio constituitur quęstio: & seruilem in modum habetur. Fortiana Regina, ceteriq;, qui cū ea capti fuerant, in quęstionem postulantur: & tormentorum cruciatibus nouerca a priuigno Rege subiicitur: crudelesq; inde quęstiones in propinquos, clientesq; Reginę habitę: & quod positas Regi insidias deferrentur, graues aduersus eos, seueræq; sententiæ feruntur.

A. D. II. Non. Febr. Barcinone Rex Petro Luna Cardinale legato assidente, quasi pro suo iure edicit, atque decernit, prima Cardinalium comitia quibus Romę Vrbanus Pont. Max. renuntiatus fuerat, vi, atq; impressione habita: ea vero, quibus Clemens creatus erat, legitima, iusta, sanctaq; fuisse: eiq; obedire, & parere omnes, vti vero Christi vicario ius, fasq; esse. Consilio muliebri, vt aiunt deteriori, tanta res gesta est. Nam Frossardus, grauis in primis eiusdem ætatis auctor perhibet, Regem à Iolante regina eius vxore, Barensi Duce suasore, atq; impulsore inductum, vt in Clementis verba adigeretur: cum pater consulto neutram in partem moueretur: maximoque id populi applausu, acclamationeque acceptum: vt est nouarum rerum cupiens, præposterusq;.

A. D. IIX. Id. Mart. Barcinone, in minori arce, constituta, & scita Barcinonensia, & priuilegia more à Rege iureiurando sanciuntur. Donationes à patre ex A. D. XIII. K. Ian. anni MCCCLXV. in eam diem factas reiicit. Catalani fidei sacramento in eius verba iurant.

Cum Lancastrius in Gallaicis bellum aduersus Iohannem Castellæ Regem moliretur, ac de inito fœdere cum Eduardo fratre Waliæ Principe, & equitum, peditumque auxiliis mittendis Aragoniæ Regem compellasset, deque ea re Archiepiscopum Burdigalensem legatum misisset, isque Regem patre fato functo, pertinaci, & nimis acerba locutione, atque minaci perculisset, Rex indignitate permotus legatum in ordinem redigit: liberaliq; custodia detineri iubet. Anglorum copiæ, quod legatus indignissime attineretur, transcenso Pyrenæo bellum inferunt: & Castellum Rossanum subita irruptione expugnant. Burdigalensis Pontifex è custodia emittitur, Frossardum vnum auctorem eius rei exstare comperio.

A. D.

A.D.XV.K.Apr. Barcinonensi statione Philippus Dalmatius Vicecomes Roccabertinius classe in Peloponesum nauigat: qui Athenarum, & Neopatriç ditionibus à Rege præfectus fuerat. Arces, propugnaculaq; omnia earum ditionum, quæ in potestatem Petri Pauli redacta fuerant, à Rege Roccabertinio tradi imperantur. NAT. CHR.

Ianuario mense Rex Leonoræ Arborensi ditionem paternam, quæ in fiscum conuersa fuerat, recepto supremo regio iure, ac potestate attribuit. Sardiniæ, & Corsicę insulis Simonem Perezium Arenosium præsidem, ac propugnatorem præficit. 1388.

A.D.VI.Id.Apr. Barcinone in cœnobio Valdoncellensi pacta cum Leonora Arborensi & eius filio inita, rata, & firma Regi fiunt. Simon Arenosius cum ccc. galeatis equi-10 tibus, in Sardiniam nauigat.

Iulio mense Robertus Praga Venceslai Romanorum Regis legatus Regem salutat. Benigna is oratione retulit: Venceslaum conciliari Regi ad beneuolentiam, quam maxime cupere: & vt Iohannam filiam illi in matrimonium collocet. Similitudo magna morum illicere, atq; attrahere hos maxime Principes visa est. Ambo aucupio, atq; venationi supra modum dediti, belli studia deposuerant. Symphonia, & cantu vocum, neruorum, & tibiarum totæ regiæ personabant: intempestiua semper conuiuia, multarumq; deliciarum comes extrema, vt ille inquit, saltatio: & molli, & effeminata copia omnia ad voluptatem referebantur. Adeoq; more, & instituto id vsurpatum, vt Henricus Viliena, non minus multiplici, & recondita litteratura, quam antiquissima Regum Aragoniæ, & Co-20 mitum Barcinonensium stirpe, & Henrico Castellæ Rege auo materno clarus, referat, haud secus, ac de suis rebus maximis Regem legatos ad Francorum Regem, sollemni, publicaq; legatione misisse, vt vernaculæ linguæ celebres poëtæ in Hispaniam ex Narbonensis prouinciæ scholis traducerentur: & studia poetices, quam Gaiam scientiam vocabant, instituerētur. His vero, quorum ingenium in eo artificio elucere videbatur, magna prēmia industriæ, & honoris insignia, monumentaq; laudis esse cōstituta. Postremo Rex desidiæ, atq; inertiæ deditus, non modo patris, flagrantis animi Principis, & regio plane spiritu prēditi, sed ceterorum Regum omnium longe dissimilis comessationibus & voluptatibus affluens, vxorio arbitrio se, & gubernacula regni, & rempublicam tradiderat.

Rex suorum regnorum, & adiacentium insularum conuentus Montionem: in A. 30 D.III.Non.Nou. indicit. In eo conuentu, cum morum, & veteris disciplinæ seueritas, & frugalitas desiderarentur, ac quodammodo nostri patriam virtutem proiecisse viderentur, & molles cultus, muliebriaq; imperia viri fortes detestarētur, exposcerentq;, vt disciplina militaris ad priscos mores redigeretur, de conformandis moribus, & Regis, Reginæque aula ad pristinam temperantiam communienda, & in ordinem redigenda referunt: & vt certi dissoluti, profligatæque vitæ homines domibus regiis exigantur. Aliquot præterea capita exponuntur, explicanturque aduersus Carrociam Villaragutam primariam feminam: cui se Regina toto animo dediderat, addixeratque: & in cuius sinu status regni mysteria reponebantur: cuius arbitrio, cum omnium Regis consiliorum, aut conscia, aut particeps esset, honores, dignitatesque, præmia, & beneficia inconsulte, 40 & temere, nulloque adhibito modo, conferebantur. Harum se partium veluti censores, & morum magistri, profitentur Alfonsus Vilienæ Marchio, Iacobus Dertosanus Episcopus eius frater, Iacobus Pratensis, Bernardus Caprera, Insulæ, & Rotæ Vicecomites, Petrus Queraltus, Iohannes Bellera, & Raimundus Bagius: qui magnis coactis copiis, cum Calasanctium recessissent, seditioque magna concitaretur, aliquot ex regiis intimis eos ad pugnam prouocant. Res eo deuenit, vt contractis vndique auxiliis, armis decernerentur: nisi Regis mansuetudo, & lenitas ab his longe abhorreret.

A.D.VI.Non.Mart. Cæsaraugustæ ad Orbæ fluuii ripas, in æde D. Encratis tumuli eius diuæ, & S. Lupercii martyris, effodiuntur, cum fundamenta ruderibus reiectis iacerentur, quibus sacra corpora condita fuerant: summaque veneratione ac religione eo-50 rum sacrarium constituitur: quos præcipue diuos nostri precari, venerariq; consueuere: quod iis populus, ciuitasq; Cæsaraugustana in tutela sit. Ædem eam sacram à D. Braulio Cæsaraugustano Episcopo insigni sanctitate illustri, & non solum amicitia, sed studiorum communione D. Isidoro coniuncto exædificatam, sunt, qui non sine certa ratione opinentur. Illud satis apparet, Isidorum ipsum, Cæsaraugustam vrbem, non modo loci amœnitate, & deliciis affluentem cunctis Hispaniæ vrbibus præstitisse, asserere, sed sanctorum martyrum sepulchris. Cœnobium consecratæ ædi continens priscis temporibus monachis D. Benedicti dicatum, & patrum memoria sumptu, ornatuq; regali constructum sub D. Hieronymi tutela, & instituto incolitur. 1389.

Cum corruptelæ omnis generis inoleuissent, & ob eā causam magna partiū contentio

NAT. CHR.

secessione procerum in regno versaretur, A.D.VI. K. Sept. fides publica à Rege Alfonso Vilienæ Marchioni datur: vt cum Martino fratre Binefari, vna cum assectatoribus ad colloquium, congressumq; veniat.

A.D.VII.Id.Septemb. vti fide publica Montionis conuentui Marchio, eiusque partium assectatores assideant, à Rege est permissum: sigillatimq; Lupus Simenius Vrrea, Iohannes Simenius Vrrea Atrossilius, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, & Garcias Sesesius, qui Marchioni, eiusq; expostulationi diffluentium regiæ domus morum coërcendorum se applicuerant, fide publica in conuentum veniunt.

Garcias Ferdinandius Heredia Cæsaraugustanus Archiepiscopus.

Regio edicto Carrocia Villaraguta domo regia exigitur. Consuetudine præterea, & familiaritate Reginæ, Gerundæ Ducis Regis primigenii, Martini Regis fratris, regiæque stirpis procerum interdicitur: ab omniq; fungendo munere amouetur: conuentusq; decreto sancitur. Decernitur etiam: vti diffluentes regiæ mores in ordinem redigantur, coërceanturq;: & dum notio, opusq; id censorium conficitur, Archiepiscopus Cæsaraugustanus Montione excedat.

Vrbano vita functo, qui Romæ A.D.VI.Id. Oct. obierat, Perinus Thomacellus Neapolitanus S.Georgii Cardinalis, nuncupatus Bonifacius IX. in eius locum sufficitur.

Bernardus Armeniacensis Comitis Armeniacensis frater, magna Anglorum, & Gallorum collecta colluuie, quamuis initio latrocinantium more grassarentur, iusto exercitu coacto, traiecto Pyrenæo, in Emporitanum agrum incurrit. Ex copiæ ita ruunt, atq; turbantur, vt earum motus, atq; impetus quo pertineat, vix à Rege prouideri posset: horribilisque strages toto eo tractu edita.

Hoc anno in Montioniana arce decedit Ferdinandus Regis, & Iolantis Reginæ filius.

1390. Barcinone Rex festum Natiuitatis Domini diem celebrat.

Bernardus Armeniacensis nimius animi, Reges contemnere, & odisse visus, bello gerendo dux creatus in intimam Cataloniam bellum infert, & strenue gerit. Neq; alia bellandi potior causa visa est, quam vt ex copiæ temerario cursu insultantes bello se alant.

Id.Februar. Dominico die Carolus Nauarræ Rex Comes Eburouix in Pompelonensi Ecclesia regium diadema suscipit: & à Martino Zalba Pompelonensi Episcopo, Petro Luna Cardinali legato Apostolico adsidente corona imponitur.

Februario mense externarum copiarum exercitus Armeniacensi ductore Bisuldunum nobile oppidum ad ipsa Ausetanorum, & Indigetum confinia obsidet. Omnes, qui per ætatem arma ferre possint, æreo sonitu more gentis, ad bellum coguntur: concitanturq;. Bernardus Caprera, quo in adolescente magna indoles virtutis fulgebat, cum in tam præcipitem casum res publica recidisset, anteuertens, ne nostri oppido desperarent, cum in eo præcipua defensionis præsidia constituissent, obsidionem subit.

Armeniacensis Comes magnas militum copias ex Armoricis ciuitatibus Ducatus Britanniæ, & Comitatus Monfortis cogit: vt fratri opem, auxiliumq; ferat: neque ea res obstitit, quod Britanniæ Dux Iolantis Aragoniæ Reginæ auunculus esset. Vt mirum videri debeat, quod à Petro Tomichio Catalanarum rerum scriptore, cuius ætas in hæc tẽpora incidit, memoriæ proditur, earum hostilium copiarum manus XIIX.M. leuis armaturæ equitum numerum compleuisse.

Mense Martio, Rege Gerundæ assidente, cum Galli, non Emporitano modo tractu, sed Indigetum, & Ausetanorum regionibus se effudissent circiter IV. M. equitum, ingentique peditatu, graui delectu collecto, Bernardus Caprera, quod in omnes partes Gallici equites quam latissime peruagarentur, celeritate præcurrens, ad Nauatam, cum hostilis equitatus parte confligit: acerrimaque pugna summo conatu pugnata hostes cæduntur, atq; delentur.

Raimundus Bagiris ex Catalanis proceribus dux præstantissimus cum Mastino externarum copiarum ductore primario, ad Cabanias in certamen deuenit. Hostes funduntur, & Mastinus à Berengario Villamarino Emporitano strenuo duce in acie capitur.

Cum hostes ferocius primo insultantes male mulctati repulsi essent, Rex, qui suos à prœlio continuisset, atque in præsentia satis habuisset hostem rapinis, pabulationibus, populationibusque prohibere, cum exercitum confecisset, K. Apr. sacro Cænæ domini die, Gerunda magno impetu egreditur: cum hoste prœlio dimicaturus. Galli cognito Regis aduentu, subito terrore percussi prœlium deuitantes, ad montes se conuertunt: & Pyrenæum concitato cursu transcendunt. Ea ipsa die instructis aciebus, cum ea manus mirabili

rabili pugnandi alacritate flagraret, Rex Petrum Latronem Villanouam insigni virtute, & nobilitate præstantem virum, Vicecomitatus Villænouæ, & Cieluæ honorario cognomine decorat. Eo etiam tempore, vt Petrus Tomichius perhibet, Rex nobilitatis ornamenta tribuit Castellariis, Calataiubiis, Villanouis, Corelliis, & Beluisiis: & aliis generosæ stirpis Valentini regni viris, quorum familiæ, à parto à Mauris regno propagatæ fuerant. Satis constat ab eodem Rege inlustri Scribarum familiæ eadem ornamenta fuisse attributa.

NAT. CHR.

A.D. VI. Non. Mai Ladislaus Caroli Dyrrhachini Regis F. Siciliæ, & Hierosolymorum Rex, qui superiore anno totius Neapolitani regni potitus fuerat, cum Constantia Regina vxore Manfredi Claramontii F. à Florentino Cardinale, qui à Bonifacio Pont. M. legatus fuerat, Caietæ festa celebritate coronatur.

A. D. XV. K. Iun. Rex, & Maria Regina Ludouici Regis, Andegauensis Ducis, qui mortem obierat, vxor paciscuntur de Iolante Regis F. in matrimonium Ludouico iuniori Ludouici Regis F. Hierosolymorum, & Siciliæ Regi tradenda.

Eo ipso tempore Maria Siciliæ Regina Frederici Regis F. Martino Exericæ Comiti, Martini Momplanci Ducis F. despondetur. Earum nuptiarum pactio diu, ac multum consulta fuerat: vt Martinus pater Siciliæ à tyrannis asserendæ expeditionem susciperet.

Iohannes Simenius Cerdanus Præfectus Iustitiæ Aragonum.

Is in Dominici patris locum sufficitur: cuius constans, & perpetua defensio libertatis in interdictorum, intercessionumq; præsidio ferendo, proponendoq; his, iudicibus, quos Cæsaraugustani aliquot ciues horrebant, adeo fuit insignis, vt contra vim regię potestatis Zuerræ vitam pro libertate regni in discrimen adduceret: IIX. viris procuratoribus regni communi libertati opem subsidiumq; comparantibus.

Andreas Claramontius, Manfredus Alagon, & Artallus Manfredi F. Artallo Alagone Comite vita functo, fœdera inter se artissima sanciunt: quibus eorum fides deuincitur: vt Martino Momblanci Duci, qui magna comparata classe regnum Siculum filio, ac nurui in libertatem vindicare nititur, summa vi repugnent.

Armeniacenses aduersus nostros in Ruscinonensi regione, & Marigotus Marxes Aruernus Regis Aragoniæ auspiciis aduersus Francorum Regem bella gerunt: isque status rerum erat, vt gregales duces potentissimis Regibus bellum inferrent. Marigotus præterea in Aruernis, & Roërga, ac Lemouicibus Armeniacensem Comitem bello persequitur.

Septembri mense ineunte, Barcinone Vlricus Herbespel Venceslai Imperatoris legatus, de Iohanna natu maiore Regis filia Procopio Marchioni Morauiæ Principi collocanda, legationem renunciat: sed is Isabellam Regis consobrinam, Ruperti Baioihariæ Ducis Comitis Rheni Palatini sororem, Petri Siciliæ Regis neptem in matrimonium ducet.

Rex in Aragoniam omni festinatione properat: quod Mahomates Abulhagigis F. Granatensis Rex copias ingentes colligens, Valentini regni fines adoriri minatur: qui cũ Petrus Rex pater pacis fœdera corroborauerat: confirmaueratq;.

A.D. VII. Id. Octob. Iohannes Castellæ Rex Dominico die Alcala Carpetanorum ad Henarem fluuium oppido, admisso equo deturbatus, cum latus vehementer offendisset, fractis, & comminutis ceruicibus interiit: Henrico, & Ferdinando ex Leonora Regina Regis sorore, liberis relictis.

A Brancaleone Oria, & Sardis, arma, veluti pro communi salute capiuntur. Vrbem, arcemq; Sacerensem, & alia castella aut occupant, aut vi expugnant. Omnis tractus, ac ditionis Gallurae iuuentus ad eam defectionis insaniam à Brancaleone excitur. Cum sæpe alias, tum ea re nuntiata, tumultus hostium præcipuus terror omnium mentes inuasisset, & Aragonensis, Catalanaque natio continentibus duorum, & viginti annorum bellis in Sardinia esset exinanita, & copiæ militares imminutæ essent, Rex Cæsaraugustæ, A. D. V. Id. Febr. ex Hispano delectu suppleri imperat: & ii, quibus bona, ditione sue Sardoæ hereditate venerant, intra quattuor menses in Sardiniam proficisci coguntur.

1391.

Id. Febr. Cæsaraugustæ Rex Raimundum Periliosium Rotensem Vicecomitem Periliosii Vicecomitatus cognomine cohonestat: eoque titulo, virtutis ergo donare prædicat.

Non. Aug. festo Dedicationis D. Mariæ ad Niues die, Barcinone Iudæorum synagoga à Christiano populo diripitur. Eo ipso die, in celeberrimis Hispaniæ vrbibus, & oppidis conuenticula eius nationis omnia expilantur, vastanturque: & ex immensa, & inter-

NAT. CHR.

minata in omnes regionum partes eius gentis multitudine, innumera eorum vis occidione est occisa.

Quod Henricus Castellæ Rex, ob ætatis imbecillitatem, grauitatemq; rerum, gubernandi munus, & summi imperii procurationem sustinere nō posset, & seditionum, & discordiarum vi regni status conuelleretur, omniaque turbarentur: auunculus Rex in pacificationem se interponens, Gerardum Queraltum summi consilii virum, qui Iohanni Castellæ Regi in priuatis rebus conscius fuerat, & S. Felicis oppido Gallecorum nuncupato, ab eo donatus erat, in Castellam legatum mittit: neq; compositionis auctor esse desistit.

A. D. XIV. K. Dec. Auenione Pontificatus Clementis anno XIV. Martino Duce expeditionem Siciliensem maturante, Clemens collegii permissu, Mariæ Trinacriæ Reginæ, cum Martino Exericæ Comite libere contrahendi facultatem elargitur: quod Gregorii XI. Pont. Max. decreto cautum esset, si forte contingeret feminam, nec dum nuptam in Trinacriæ regno succedere, ea summi Pontificis explorato consilio, viro Catholico, ad regni propugnationem idoneo, & Ecclesiæ Romanæ non suspecto, aut Iohannæ Reginæ, & eius successoribus inimico nuberet.

REX MARTINVS, ET MARIA TRINACRIÆ REGINA.

DVCES ATHENARVM ET NEOPATRIÆ.

K. Decemb. Citgiis Tarraconensis territorii vico, Martinus Dux Berengarium Cruilliam, & Gerardum Queraltum Siciliæ regni procuratores creat: præmittitq; operam daturos, vt Siculos proceres, ciuitatesque, de illa animorum prauitate, qua defecerant, deducant: & Martini Regis filii, & Mariæ Reginæ nurus partes suscipiant: & ad sanæ mentis consilia desciscentes reuocent.

1392. Ineunte Martio Martinus Dux Siciliæ à tyrannorum dominatu vindicandæ, & filiis in libertatem asserendæ expeditionem adornans, magnum, & in primis validum exercitum conficit. Cum procerum omne nomen, militumq; robur concitaretur, lustrato exercitu, Fangosio portu classem soluit. C. actuariis, onerariisq; nauibus constiterat. Ad II. M. grauis armaturæ equitum, & ingentis peditatus copias conuenisse memorant. Ædificandis nauibus, contrahendoque militi, ac remigi, naualibusq; adsuescendo certaminibus, atque exercitationibus, ac demum vniuersę classis imperio vnus Bernardus Caprera præficitur.

Cum A. D. IX. K. Apr. Classis ad Fauinianam insulam appulisset, postridie Drepanitano portu copiæ omnes exponuntur. Quod Panhormitanorum, eiusque insulæ partis Andreas Claramontius Modicæ Comes potiretur, & in superbissimo dominatu esset, Dux itinere terrestri, infesto exercitu, castra apud Panhormum facit: Vrbe obsessa muros labefactare, & obsessos vrguere non intermittit. Inde inter eruptionem sępius temptatam compulso in vrbem hoste, cum occasio data esset nostris irrumpendi, sponsione in deditionem accepti.

A. D. XV. K. Iun. Panhormus Duci deditur. Andreas Claramontius, Manfredus Alagon, & Iacobus Manfredi F. ac ferme omnes primarii domus, ac stirpis Claramontiæ in Ducis arbitrium, potestatemq; veniunt.

Ladislaus Rex Constantiam Claramontiam vxorem exegit: ea illata causa, quod socrum ad se Martinus Momblanci Dux pellexisset. Neque contentus iustæ vxoris conditionem repudiasse, inuitam pæne, ac reluctante Andreæ Campano Altauillæ Comiti in matrimonium collocat. Mox Ladislaus Mariam Cypri Regis sororem ducit: quæ breui nullis superstitibus liberis decedit.

A. D. IIX. K. Iun. Barcinone sollemnia nuptiarum Iolandis Regis filiæ celebrantur: quæ Ludouico Andegauensi Hierosolymitano, & Siculo Regi, præsentibus Ludouici legatis, despondetur.

K. Iunii Andreas Claramontius Modicensis Comes, Panhormitano in foro, maiestatis lege, capitis pœna afficitur: & Claramontia familia vetus admodum, atque inlustris, quam satis constat maiorum fuisse in ea insula gentium, extinguitur, & funditus deletur.

A. D. II. Non. Iun. Matthæus Fuxi Comes, qui Barcinonem concesserat, Iohannam Regis ex Matha Armeniacensi filiam in matrimonium ducit.

A. D. XII. K. Iul. Dux Martinus, Rex filius, & Maria Regina vrbem Panhormum inuehuntur. Filius rebus communiter gestis cum patre insigni victoriæ laurea triumphat.

Dux

Dux Momblanci, vti legitimus filii tutor, ac procurator Bernardum Capreram, qui exercitui, & classi præpositus fuerat, vt pro magnis in rem publicam meritis honos ei haberetur, Modicæ comitatu, & opulentissima eius ditione donat: qui eius expeditionis consiliarius princeps, ac pæne auctor fuerat: & in eo bello egregia eius virtus quam maxime enituit.

NAT. CHR.

Artallus Alagon Manfredi F. proceresq; omnes Alagonii, cuius gentis familiæ in eo regno maxima in laude floruerant, Catanam, & eius vrbis arcem præsidio, & classe, vti vnicum perfugium munire nituntur: sed veriti ne commeatu, & reliquis copiis intercludantur, cum assectatorum auxilia implorant, vrbem deserunt.

10 Rege Sardoum bellum animo moliente, & in Sardiniam primo quoq; tempore transmissurum præ se ferente, ac significante, Iulio mense, Barcinone vexillum regium, futuræ expeditionis insigne, in arce proponitur: ac more, ex ea die stipendium, tabulis quæstoriis palam propositis, militibus numeratur: classique regiæ Gilabertus Cruillias præficitur. Nobilissimus quisque, & fortissimus ad eam expeditionem obeundam accitu regio euocantur: atque ii in primis suam operam, opesque antetulerant: Artallus, & Franciscus Alagones, Iohannes Simenius Vrrea Arrossilius: qui Biotæ, & Baii dominabatur, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, Antonius Luna Petri Lunæ F. qui Almonezirii, & Polæ hereditariam ditionem obtinuerat: Lupus Gurrea Regiæ domus præfectus, Iohannes Peresius Caluillius fratris Petri Turiasonensis Episcopi F. cubiculo regio præpositus, Marti-

20 nus Lupezius Nuza, & Petrus, & Ferrarius Nuzæ, Galacianus Tarba, Arnaldus, & Berengarius Bardaxini, Lupus Hospitalis, Arnaldus Francia, Rudericus Peresius Abarca, Blascus Azlorius, Martinus Pomarius, Gonzaluus Peresius Pomarius, Petrus Sanctius Latrasius, Sanctius Peresius Pomarius, Raimundus Turrellias Ferdinandus Gallocius, Bertrandus Cosconius, Petrus Murius, Petrus Casseda, & Iohannes Donelsia. Raimundus Vicecomes Perilliosius, & Rotensis, Rogerius Moncada Valentini regni gubernator, & Raimundus Roccafullius, qui se Regis Castellæ ditioni addixerat, magnis comparatis copiis Regi eam expeditionem molienti inseruiunt: eique maxime se ostentant. Quod Granatensis Rex belli denuntiatione nostros terret, & magna coacta manu in Cōtestanos, Valentiam versus omni impetu, per concitatos equites irruere contendit, Rex

30 profectionem in Octobrem mensem distulit: & actuariis nauibus, quæ Sardiniæ oras tuerentur, Pontius Ribellias à Rege præponitur. Caralitana, Aqua frigidensis, Longosarda, & Alguerienses arces præsidiis à nostris firmantur. Longosarda à Brancaleone Oria, & aliquot actuariis, quæ ex Corsica traiecerant, oppugnatur.

Procerum Siculorum in Regem proditione, ac perfidia, res in vltimum pæne discrimen decidunt. Comes Guilielmus Peralta, Guilielmus Raimundus Moncada Comes Augustæ, Magister, vt vocant, Iustitiarius, & regni Connestabulus, Antonius Intemelius Golisani Comes, pluresq; alii proceres, atque optimates aduersus Siciliæ Regem deficiunt: subitoq; ea fit rerum conuersio, vt Dux, Rex eius filius, & Regina Maria in Catanensem arcem includantur: obsideanturq;.

40 Rege profectionem suam in Sardiniam prædicante, & vt apparet, vrguente, & fratri se subuenturum, & Sardois rebus oppressis, ac pęne iam desperatis, opem laturum pollicente, cū cunctatione ficta ludificaretur, Bernardus Caprera, profectionis regię lentum negotium iudicans, & regiis auxiliis subdiffidere incipiens, adductasque res Sicilienses in maximum periculum, & extremum discrimen videns, oppigneratis paternis, auitisque ditionibus, ac fortunis omnibus, incredibili celeritate ex Catalanis, Aquitanis, & Morinis militibus exercitum conficit: & priuatis vt opibus, ita consiliis magna ausus, & singulari virtute conata executus, in Siciliam traiiciens, Ducem, ac Regem F. obsidionis periculo liberauit. Catanensi arce egressi vrbem obsident.

1393.

Cum Ampostæ interea, & Dertosæ Rex commoraretur, intermissa profectione

50 Chersonesum vicinum oppidum inita hieme contendit: & A. D. XII. K. Ian. Comitem Arrigum Roccam Sardiniæ, & Corsicæ præsidem creat. Is ex Corsica, vt Alguerienſi arce obsessis subueniat, traiicit.

Valentiæ festi Natiuitatis Domini dies à Rege celebrantur.

1394.

Rex profectionis Sardoæ consilio, ac fama absistens, quod frater legatos subsidium rogatum misisset, classis regiæ parti, xxv. nauibus longis constitisse ferunt, Petrum Mazam Lizanam præficit: & ad eius ductum insignes, & præstantes viri, vt Petrus Tomichius commemorat, se adiunxere Raimundus Apilia, Olfus Prochyta, & Gilabertus, ac Thomas Prochytæ eius fratres, & Villaragutiorum familiæ, Petrus Marradas, Petrus Andreas

NAT. CHR. Castella,& Franciscus Castella eius frater, Petrus Marzillia, Garcias Saias, Petrus Luxanus, Ferdinandus Munionius,& Petrus,& Michaël Arinii. Cum Lilybei portum tenerent: oppidum vi expugnant, diripiuntq;. Classe Pachynum promontorium prętereuecta, Catanam appellit: quæ à Duce Momblanci obsidione premebatur: adeoque res in extremum periculum deuenerant, vt non minus nostris, quam obsessis clades, atque calamitas impendere videretur. Idem Tomichius auctor est, eo ipso temporis momento, quo classis appulerat, Ducem, cum in actuariam se recepisset, à Mamertinis interceptum: & cum Messanam aueheretur, suorum repentino appulsu, incursuq; liberatum.

Februario mense exacto, Rogerius Moncada aliquot nauium classem adornat: & copiis, suis stipendiis instruit: quod Momblanci Ducem,& Martinum Regem à domesticis hostibus oppressos, constanti rumore, ex Sicilia perferebatur. 10

Brancaleo Oria Alguerium arta obsidione premit. Caralitana, & Longosarda arces, earumq; præsidia maximo in discrimine versantur.

Catana castris circumsidetur: & A.D.III. Non. Iun. in ea obsidione Martinus Siciliæ Rex Ferdinandum Lupesium Lunam auunculum Hieracienſi Comitatus ditione donat: qui ob Henrici Intemelii Comitis defectionem publicatus fuerat. Cum Antonius Intemelius Golisani Comes, Francisci Intemelii Comitis F. nostros vi irritaret, ferroq; lacesseret,& repentinus semper occurreret, prope Ennam Gerardum Alamanum Ceruilionem,& Raimundum Basium primarios proceres prœlio deuincit, captiuosque retinet. Mox ipse in insidias Hugonis Sanctapacii delatus, à Ruderico Zapata strenuo viro intercipitur: quæ res, ad hostes proterẽdos,& adipiscendam victoriam, permagni momenti fuit. 20

A. D. V. Id. Aug. Catana Duci deditur. Comes Artallus Alagon Manfredi F. qui maioris Artalli Comitis frater fuerat, & Fredericus Aragonius, pluresque alii proceres, qui vrbi propugnandæ præfuerant, aliquot actuariis nauibus in Ligustinum litus nauigant. In ea obsidione Petrus Maza Lizana summa virtute, fideque,& animo singulari, inter illius sæculi proceres insignis, cui nihil solidæ laudis, ac veræ dignitatis præstantius accidere potuit, quam Ducem, ac Regem,& Reginam, cunctumque exercitum extremo periculo eripere, è vita excedit.

Dux tota Sicilia, infestis signis exitiosum bellum, vastitatemque perduellibus infert. 30

Artallus Alagon Comes, ceterique proceres, qui ex Sicilia extorres profugerant Iohanni Galeacii Virtutum Comitis, qui Mediolani, non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos obtinet, auxilia implorant.

A. D. XVI. K. Octob. Auenione Clemens Pontifex Max. decedit.

Vnius,& viginti Cardinalium collegium Auenione in cõclaue ascenderant: & nuncii à Carolo Francorum Rege missi hortabantur, ne palam, clam ve suffragia in Pontificatu mandando inirentur: quoad aduersarii voluntas, in concordia Ecclesiæ procuranda, exploretur. Patres, cum comitiis supersederi, è republica esse, minime censerẽt, satis futuræ concordiæ caueri, prouiderique existimant, si iusiurandum omnes iurent: daturos se operam, vt quisquis Pontifex Maximus renuntiatus sit, si ita è republica videatur, maximo se sacerdotio abdicet. Pæne inuitus, ac recusans Petrus Luna tituli Sanctæ Mariæ in Cosmedin Diaconus Cardinalis Aragonius eo iureiurando obstringitur. Conceptis verbis eam rem sic spondent. 40

„ Nos omnes,& singuli S.R.E. Cardinalis congregati pro electione futura in conclaui, ante altare, in quo missa communis celebrari consueuit, pro Dei seruitio, vnitate Ecclesiæ suæ sanctæ, ac salute animarum fidelium omnium promittimus,& iuramus ad sancta Dei euangelia corporaliter per nos tacta, quod absque dolo, fraude,& machinatione quibusque, ad vnionem Ecclesiæ,& finem imponendo schismati pro dolor, in Ecclesia nunc vigenti, quatenus in nobis erit, laborabimus fideliter,& diligenter, quatenus ad nos pertinet: seu etiam pertinebit: & dabimus pastori nostro,& gregis dominici, ac vicario Iesu Christi Domino nostro futuro, qui erit pro tempore, auxilium, consilium,& fauorem: nec ad impediendum præmissa dabimus cõsilium, vel fauorem directe, vel indirecte, publice, vel occulte. Et ista omnia,& singula,& alia vltra præmissa omnes vias vtiles,& accommodas ad vtilitatem Ecclesiæ,& vnionem prædictam eiusdem sine,& veraciter, sine machinatione, seu excusatione, vel dilatione quacumq; seruabimus, & procurabit: posse tenus, quilibet nostrum: etiam si assumptus fuerit ad Apostolatum: etiam vsq; ad ces- 50

ad cessionem inclusiue per ipsum de Papatu faciendam: si dominis Cardinalibus, qui " nunc sunt, vel erunt in futurum, de iis, qui sunt, nunc vel maiori parti eorundem, hoc, pro " bono Ecclesiæ, & vnionis prædictæ videatur expedire.

Libentibus animis ad illius iurisiurandi formulam accommodatis, A. D. IV. K. Octob. omnibus suffragia ferentibus, & ea, vt mos est, scrutantibus, atque excutientibus, in demortui Clementis locum Petrus Luna Cardinalis Aragonius, aduersās, atq; repugnās, quod ipse litteris ad Regem missis obtestatus est, creatur: atq; sufficitur. Benedicti XIII. nomen edidit. Litteræ dignæ visæ sunt, quæ hoc in loco adponantur.

BENEDICTVS Episcopus seruus seruorū Dei carissimo in Christo filio Iohanni Regi " 10 Aragonum illustri Salutem: & Apostolicā benedictionem. Mirabiles elationes maris huius sæculi: magni quidem, & spatiosi: illic enim reptilia, quorum non est numerus, spiritualis videlicet monstra nequitiæ, quæ cum ipsum mare nauigantibus, portūq; salutis, remige fido petentibus formidabili congressione luctantur: densis nempe surgentibus, vndiq; ventis, horrida sæuit tempestas: & exaltantur terribiliter fluctus eius: quod etsi semper sit turbidum, semper penitus inquietum, his tamen infaustis temporibus, superabundantibus, ac exigentibus demeritis peccatorum, & dissensionum exitiosa discrimina, quibus inter se dissident, ac nō sine grauibus humanorum corporum stragibus, miserandisq; cædibus debacchantur omnes fere Reges, & populi Christiani: præterque mala cetera vix enarrabilia, quibus miserabiliter concutitur totus Orbis, schismaticæ diuisionis 20 in Dei Ecclesia superuenit discordia: cuius perniciosissimum diluuium catholica climata nunc inundans nō modicam fidelium absorbuit portionem. Mirabilior tamen in altis Dominus dominans potestati maris: ac motum fluctuum eius mitigans, & tranquillans Petri nauiculam, ipsius maris fluctiuagis agitatam procellis, & variarum persecutionum allisam scopulis, timentemque cum Christi fidelibus, qui præfati diluuii clade territi, ad saluificum ipsius præsidium confugerant, tam sęuis inundationibus prorsus obrui, tantaq; tempestate demergi semper à naufragii perditione liberat: & dum magis de suprema periclitatione formidat, tunc eam mirabilius, præter mortalium spem, erigit in sublime. Dumque naucleri sui, eidem pro tempore præsidentis ab hac luce migratio, pro mortalitatis humanæ necessitate contingit, ne pro rectoris defectu periculum submersionis sub- 30 eat, secundum exigentiam temporum, & inferiorum merita, ex ineffabili suæ bonitatis clementia prouidet successorem: nec semper ad tanti supportationem oneris satis idoneum, sed infirma mundi eligens, vt fortia quæque confundat, vtque liquide pateat, quod ipse nauiculam ipsam per se constructam, suoq; sanguine pretioso redemptā per se ipsum regit: protegit, & gubernat. Et ne dictæ nauiculæ, inter tanta pericula, saluatio humanis adscribatur suffragiis, nonnunquam eius regimini præficit imbecillem: sicut nos homuncionem viribus debilem, ac insufficientē meritis, ad ipsius nauis clauum, suæ videlicet Ecclesiæ regimē sua dignitate vocando, fecisse noscitur his diebus. Felicis siquidem recordationis Clemente Papa VII. prædecessore nostro, ab huius terrestris incolatu miseriæ, nuper ad supera, sicut pie credimus, Christo vocante, translato, corporeq; suo, 40 prout mos, & debitum exposcebant, honorifice tradito sepulturę, Venerabiles fratres nostri S. R. E. Cardinales, inter quos, & de quorum numero tunc eramus, in palatio Apostolico Auinionenn. vbi dictus prædecessor vitā temporalem finierat, pro electione futuri Romani Pontificis congregati in humilitatem nostram, vtinam non exorbitante iudicio, concorditer, & vnanimiter, per viam scrutinii concordantes: nos tunc Petrum S. Mariæ in Cosmedin Diaconum Cardinalem ad summi Pontificii cathedram euexerunt. Verum nos gradus altitudinem, & oneris imminentis tantæ celsitudinis ascensori molem, præsertim huius deflendi schismatis procelloso tempore, nobis in Cardinalatus diuersarum legationum officio, experientiæ longę participio non ignotam attenta meditatione pensantes, eligentium, & offerentium instantiæ, insufficientiæ nostræ imparitatem 50 obiecimus: debilitatem nostram dictante conscientia, cum repetita multotiens relaxationis supplicatione humiliter allegantes. Cum nec sic cessaret instans fratrum importunitas eorundem, sed vim inferens nostro proposito Collegii iussus vrgueret, nos ex defectuum nostrorum conscientia diffidentes, de illius tamen confidentes omnipotente clementia, qui pacis, & vnitatis amator vtraque fecit vnum: ac diuersos parietes in se ipso angulari lapide copulauit: sperantesq;, quod operi manuum suarum dexteram porrigens, nos in tam profunda maris altitudine positum non relinquet, nostris, per fratres eosdem multiplicibus excusationibus non admissis, nec lacrimosis deprecationibus exauditis, ne mundi, graui bellorum multiplicatione diuulsi, potissime tamen Ecclesiæ sacrosanctæ, schismaticæ pestis, nunc miserabiliter laceratæ dissidio, nostrum electioni prædictæ

denegando consensum discrimina negligere censeremur, quanquam iniuncti oneris molem insufficientia nostra diffugeret, de superabundanti tamen plenitudine misericordiæ Dei nostri confisi, & nostræ imbecillitatis subiecimus imperfectum: ac debiles humeros Apostolicæ superposuimus seruituti. Inc ussam vero menti nostræ, de tantæ molis grauitate formidinem non mediocriter minuit, & ad eam subeundam minus timidos nos efficit ea, quam de sublimitatis tuæ, ceterorumque Catholicorum Principum potenti iuuamine, circa præfacti totalem extirpationem schismatis, & procurandam ecclesiasticam vnionem: opportunosque fauores nouis in his, & aliis impendendos principaliter post Deum gerimus, firma spes, ac confidentia specialis. Nos enim ad sedationem schismatis, & procurationem pacis, ac vnionis huiusmodi animum regium, non modo relatibus, tuisque, & alienis scriptionibus, sed ex collocutione seriosa inter nos, & te, dum in partibus regni tui legationis Apostolicæ fungeremur officio, super hoc sæpius habita, à certo scimus voluntarium, & intentum: ad quæ nos etiam, sicut officium vrguet assumptum, modis omnibus possibilibus intendere, ceteris omissis proponimus, ac toto conamine laborare. Quare serenitatem tuam attente rogamus, ac per Dei misericordiam obsecramus, quatinus pensato perpensius, quantum supernæ retributionis præmium, quantum etiam humanæ laudis acquires præconium, si Ecclesiam, tam dubie nunc nutantem, nosque ipsius ministrum, qui de præfato regno tuo traximus originem, adiuues: & ad ipsius vnionem, cum fidei sinceritate labores: cor nostrum filialis affectionis exhibitione lętifices: & ad instar claræ memoriæ progenitorum tuorum, per quorum potentiam, ac operam efficacem Ecclesia semper hactenus fuit in suis necessitatibus mirifice releuata, nunc accingaris ad opus: ac tuum pręfatum, sanctum vtiq;, piumq; propositum, prout Deus permiserit, ad executionē deducere non postponas. Nunc itaq; carissime fili exsurgens miserearis Sion: quia tēpus miserendi eius: quia nunc, vt credimus, opitulāte Domino venit tempus. Insuper etiam amantissime fili potentiæ tuæ subsidio, in his, quę ad robur sunt ecclesiasticæ libertatis, impositi nobis oneris quæsumus alleues grauitatem: vt per hæc, apud Regē æternum, & temporalis prosperitatis augmentum, & perennis coronam gloriæ merearis: nosque in te gaudentes, benedictionis filiū, & salutis reperisse ministrum: eaq; quę ad honorem, commodumq; gloriosi sceptri tui redundare censuerimus, fauorabilius prosequi teneamur. Dat. Auenion. V. Id. Oct. Pontificatus nostri anno primo. De curia, Siffredus.

Illo ipso die Auenione Benedicto Pontificium diadema imponitur: nullaq; ab Aragoniæ, & Castellæ Regibus fit mora, quin illi pareant: & eius obtēperent, obediantq; sanctionibus. Vt Ecclesiæ partes distractæ capiti cohæreant, & in pristinam concordiam reducantur, Auenionensis, & Ferdinandus Peresius Caluillius Turiasonensis Episcopi à Benedicto ad Francorum Regem, & Marchionis Salassorum filius, Cardinalis Salassi frater, frater itidem Cardinalis Agrifolii, & Gaufredus Boilius, qui Auenione legationem Regiam obierat, ad Aragonium Regem legantur.

Turbidis procerum Castellę, concitatisq; motibus, cum ex pueris Henricus Rex non excessisset, neq; gubernacula regni prendidisset, Alfonsus Ripacurciæ Comes, cuius Hēricus Rex auus tot, & tanta merita habuit, Connestabuli magistratu, & Vilienæ ditionis statu deiicitur: ea ab aduersariis causa illata, è republica non esse, tam opulentam, & late patentem ditionem à præpotenti viro, & ex stirpe Aragoniæ Regum prognato possideri.

Iohannes Biturigum, & Aruernorum, & Philippus Burgundiæ Duces Caroli VI. Francorum Regis patrui, & Ludouicus Aurelianensis Dux frater germanus Auenionem contendentes à Benedicto vehementer expostulant, vt summo Pontificatu se abdicet: magnaq; ob eam rem commotio in vrbe est facta. Iohannes Cambrillacus ex intimis Francorum Regis administer ad Regem missus, de vetustis fœderibus confirmandis, & Christiana republica dilacerata in antiquum statum restituenda, vt in vnum, & idem sacrum corpus confluat, ac redigatur, legationem renuntiat. Ad hæc retulit, cum magnopere matrimoniorum vinculis, Regum amicitiæ artius obstringantur, & ea inita ratione data opera fuerat, vt Iohanna Iohannis Francorum Regis soror, quæ in via è vita excesserat, Regi nuberet, cupere Regem Francorum, vti Carolus Lebretius eius consobrinus Lebreti domini F. cuius ampla ditio, dominatusq; in Aquitania pollens, potensq; erat, quē vnice diligeret, quod vna alti, educatiq; essent, Isabellam Sibyllæ Reginæ F. Regis sororē ducat. Amice, ac beneuole ad ea responsum: sed de Isabella Lebretio in matrimoniū tradenda, illud in præsenti obstiterat: q. antea de ea Iano Lusiniano Antiochiæ Principi Iacobi Cypri Regis F. collocanda, Rex pepigisset. Hęc tamen legatio vni tantum Benedicto maxime infensa & aduersa erat: nam illo ipso tempore Villæensis Vicarius, homo Gallus Riba-

Ribadēsis Comes, & Thibaudus quidam ad Regem Castellæ, de Benedicto, ad summum Pontificatum abdicandum compellendo, legantur.

NAT. CHR.

Benedictus Ducibus patruis Francorum regis, & fratri, qui vt abdicet, enixe contendunt, pollicetur: si quis congressus sibi cum aduersario fiat, operam daturum, vt certis viris, dignitate pręstantibus totam eam controuersiam decidendam committant: qui verum Christi vicarium denuntient: eaque via, iurisiurandi vinculo, quo se, antequam designaretur, obstrinxerat, piam, æternamque pacem Christiano populo præstaturum. Duces in sententia perstant: ac spondeti contendunt, si Imperator, Angliæ, & Hungariæ Reges, aliiq; principes, & potentatus, qui alteri parti se addixerant, ita animati sint, vt ius, fasque alia via agnoscere nolint, nisi vterque abdicet, Benedictum abrogaturum.

10 Biturigum, Burgundiæ, & Aurelianensis Duces Auenione, Benedicto non salutato excedunt.

Dioscorus Patriarcha Alexandrinus Carcasonēsis Ecclesiæ administrator, & S. Michaelis Abbas, aliquotq; Parisiensis scholę viri doctrina pręstantes ad Regem legati Perpinianum concedunt. Summo ii opere Regem hortari non desinunt, si veram concordiam orbi Christiano constituere velit, resignationis ratio præferatur: quam Rex palam reiicit. Legatione obita in Castellam proficiscuntur. Dissidii præterea quædam haud leuis inter Aragonium, & Francum Reges causa interuenit. Ricardo enim Angliæ Rege nuptias filiæ Regis, & Iolantis Reginæ ambiente, cum Regina parens, nisi Francorum 20 Regis consobrini permissu Anglo collocandam renueret, & Francus iniquum esse iactaret, si consobrinæ filia hosti suo nubat, nuptiæque, eam ob causam disiungerentur, Francus nulla interposita mora, impudentiæ ludibrio Isabellam filiam, nec dum nubilem Ricardo despondet: paciscum urque, vt Aquitaniæ ditio eius matrimo[illegible] i filio, natu maiori cedat: condonaturque.

Pestifer, & funestus is annus æstate in Catalonia, & Valentino regno fuit. A Setabi ad Alcoilum maior pestilentiæ vis, vulgatiq; contactu in homines morbi ingruunt. Rex in Balearem Maiorem insulam nobilem, & amœnam emigrat: atque in ea insula in Nouembrem mensem exactum residet: amœnitatem, & salubritatem secutus.

Rogerius Moncada à Rege, cum in Baleari Maiore assideret, Sardiniæ & Corsicæ 30 præficitur. Cum is non exiguas copias traiecisset, Longosardum oppidum, quod Brancaleo xxxv. dies terra, marique oppugnauerat, obsidionis periculo liberat.

Iohannes Lusinianus Baruti dominus, Iacobi Cypri Regis fratris filius de nuptiis Iani Lusiniani Antiochię Principis, Regis Cypri natu maioris filii, & Isabellę, Regis sororis, quas iam collocauerāt, coniungendis, ad Regem in Cataloniam legatur: quarum sanciendarum causa Raimundus Periliosius Rotensis Vicecomes, & Raimundus Alamanus Cervilionius in Cyprum legati missi fuerant.

1395.

A. D. V. Non. Mai Ficariis Regina Iolans, penes quam summa rerum vertebatur, & cuius arbitrio omnia constituebantur, Guillelmum Coponium ad Regem Francorum, & Duces patruos, ac fratrem germanum legatum mittit. Is denuntiat, exposcitque ne 40 sinant, vt copiæ, grauisque armaturæ equitatus, qui in Comitatu Valentino Viennensis regionis in æstiuis erant, in Ruscinonsem tractum transcendant. Periliosii, & Rotæ Vicecomes, quod ea manus fines appeteret, tumultuareturq;, Benedicti, & Regis nomine, ne iter id suscipiant, potioribus donis, muneribusq; auertere alio nituntur: ne eius belli moles in Cataloniam transferatur: cum superiorum Regū virtute, & fortuna geri non posset.

Cum Rex in Foxano nemore, pomeridiana lustratione agrorum, ante Vrriolium Castellū in luporū venationem animū intēderet, & immani excitata, & agitata lupa, cum eam insequitur, cohorruisset, equo deturbatus mortuus est inuentus. Siue, quod vetustas credidit, eius ferę visus noxius sit, vocemque homini, quem Lupi priores intueantur, adimi: seu quod credibile est, immodica exercitatione, & graui, immoderatoque cibo 50 obstupefacta mente contraxerit animum, & letale, funestumq; malum oppresserit: satis constitit, repentina morte, in ea venationne, Veneris die, A. D. XIV. K. Iun. interiisse. Is princeps summæ rerum parum consulens desidiæ, atq; ignauiæ deditus, & vxorio imperio addictus, inglorius vixit: & acerbissimo casu morte est affectus. Ad Populeti sepelitur: & iusta regio funeri soluuntur.

Martino Momblanci Duci, cum hostes esset tota Sicilia insecutus, rem bene, & feliciter gerenti, & filium Regem perduellium Siculorum armis vindicāti, Aragonię regna legitimo successionis iure deferuntur. Maria enim eius vxore præstantissima femina Barcinone assidente, atq; adnitente Cataloniæ ordines, eorumq; delecti viri regale nomen Martino Duci, magno assentientis populi applausu impartiunt siueq; ad regnum asciscēferunt: fratre nullis superstitibus liberis virilis stirpis, vita functo.

NAT. CHR.

A. D. VI. K. Iun. Maria Momblanci Dux, quæ Iohanne Rege mortem obeunte, regale statim nomen vsurpat, commune, summumq; consilium cogit. Consiliis interfuere Innicus Valterra Tarraconensis Antistes, Bernardus Pinosius, Hugo Anglesola, Rogerius Moncada, Michael Gurrea, Franciscus Aranda: qui illis temporibus prudentissimus, & sapientissimus habitus est, Bernardus Michael, Gulielmus Puiadas, Gerardus Palolius & Bernardus Zatrilla: ac de consilii sententia summæ rerum, & procurationi regni consulit, prouidetq;. Quod Iolans Regina prægnantem se esse relictam omni asseueratione confirmat, & obseruari partum decreuissent, quattuor assignantur ex ciuitate primariæ, optimatesque matronæ: quæ adhibeantur ad partum. Sed simulatione ea Reginam fuisse vsam statim apparuit. 10

MARTINVS XXI. REX ARAGONVM.

Hugo Bagius Dertosanus Episcopus, Iohannes Folchius Cardona Cardonæ Comitis F. Emmanuel Ragiadellus, Raimundus Zaual Barcinonensis ciuis, & Petrus Grimaldus ex Perpiniana ciuitate in Siciliam eius rei causa leguntur, vt à Rege celerem eius reditum deprecentur.

K. Iun. Barcinone, de consilii communis sententia, libentissimis omnibus, plures proceres, iurisq; prudentes viri Regis Iohannis consiliarii in arcem nouam includuntur: liberalibusque, & priuatis custodiis continentur: quod regnante Iohanne regia amicitia, legibusque, & iudicum maiestate ad quęstum, & libidinem abusi traderentur.

Tabulæ testamenti Iohannis Regis obsignatæ proferuntur: quo Martinus frater 20 Rex scriptus est: si nullis virilis stirps liberis superstitibus decedat. Iolans enim Regina conditionem spei, quam in aluo contineri ediderat, palam renuntiat. Iohanna Regis Iohannis natu maior filia Matthæi Fuxensis vxor, legitimo successionis iure prætento, se regni competitricem profitetur: & armis ius persecuturam.

FVXENSE BELLVM.

Antistites, proceres, vniuersæq; Aragoniæ ciuitates propugnationi finium regni consulentes, Iulio mense Cæsaraugustam conueniunt. Martinum Momblanci Ducem, vti legitimum regni successorem agnosci, suscipique debere Olorensi Episcopo, & Proayro Matthæi Comitis Fuxi, & Iohannæ eius vxoris, qui regnum appetunt, legatis pronuntiant. Regalem potestatem, nomenq; Martino deferunt. 30

Iohannes Emporitanus Comes quod belli faciendi causa cum Fuxensi consensisse iudicaretur, captus in Casteluiniam Rosanensis ditionis arcem contruditur: sed innocentia liberationem culpæ statim impetrauit. Omnium generum, atque ordinum consensu, qui Cęsaraugustæ mortuo Iohanne Rege conuenerãt rerum stabiliendarum causa, A. D. VI. Non. Oct. in æde D. Francisci cõuenientes primo attestantur: quod qualicumque cautione & pręparatione ad tuendam, & conseruandam ab hostilibus Fuxensis incursionibus rempublicam à se adhibita, præiudicium in posterum nolle fieri: quin comitate, liberalitate, & beneficentia sua id factum, gestum, prouisumque appareat: neue ob eam curationem admouendam, vsus, & instituta maiorum, aut leges, & communis libertas patriæ imminutæ esse videantur. Omnes ordines Regni in A. D. Id. Oct. vt Cæsaraugustæ conueniant, hortantur: alioqui publicis regni rationibus, & eius incolumitati se, quibuscumque rebus possent, consulturos commonent. Eorum officiorum momenta, in ea conuersione rerum adeo insignia, & inlustria fuere, vt digni habiti sint qui eo in conuentu adfuere, vt eorum nomina hoc etiam in loco recenseantur: nam hi adfuisse regiis commentariis traduntur: Garcias Ferdinãdius Heredia Cæsaraugustanus Antistes, Iohannes Martinius Murillius Abbas Montaragonius, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Montalbani, & Guilielmus Raimundus Alamanus Ceruilionius Alcanicii Præfecti, Petrus Ruicius Morius pro Ampostæ præfecto, Prior Rotensis, Abbas S. Fidis, Petrus Latro Vicecomes Villanouensis, qui Mancianerę dominabatur, Lupus Simenius Vrrea, Ferdinandus Lupesius Luna, Iohannes Martinius Luna, Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, Petrus Ferdinandius Vergua, Franciscus Alagon, Petrus Simenius Vrrea Lupi F. Ludouici Cornelii, Artalli Alagonis, Iohannis Simenii Vrreæ Atrosilii, Petri Galcerandi Castrensis, & Antonii Lunæ procuratores: nam absentium etiam ratio, non horum tantum procerum, sed & aliorum habita est. Ex militari, & ingenuorum ordine adfuere præsentes Iohannes Simenius Cerdanus Iustitiæ Aragonum Pręfectus, Guilielmus Palafoxius, Michael Gurrea, Garcias Lupesius Sesesius, Martinus Lupesius Nuza, & Ferrarius Nuza, Sanctius Gonzaluius Heredia, & Blascus Ferdinandius Heredia, Lupus Sanctius Ahuerius, Iohannes Peresius Lumbierius, Iohannes Peresius Casseda, Ferdinandus Simenius Gallucius, Raimundus Francia, Petrus Sanctius Latrasius, Iohannes, & Gutterius Verę, Galacianus

tianus Tarba, Iohannes Lainius, Sanctius Orunius Sanctii F. Gonzaluus Linianus, Ferdinandius Sesesius, Berengarius Bardaxinus, Ferdinandus Diacius Pomarius, Andreas Martinius Peralta, Simō Arbea, Rudericus Lacunula, Iohānes Mercerius, Iohānes Arcainus, Iohannes Diazius Cōramina, Galcerādus Castelbellius, Aluarus Medranus, Arnaldu Bardaxinus, Petr᷑ Linianus, Gilbertus Rotūdus, Raimūdus Castānus, & Garcias Lupesi᷑ Pitillas. Ex Ciuitate Cęsaraugustana, totius ciuitatis nomine in ertuere IX. Ciues Petrus Cerdan᷑, Iohānes Martinius Alfocea, Petr᷑ Simenius Ambel, Martinus Sumenus, Dominicus Nagia, Antonius Palumbarius, Iohannes Tarba, Iohannes Artus, & Iohannes Capalbus: atq; ita comparauerant, vt tres Iurati Magistratus Cæsaraugustani, & totidem procuratores, ac ciues adessent: & his ciuitatum, & oppidorum regiorum procuratores adiungerentur.

NATI CHR.

20

Matthæus Fuxensis, & Iohanna eius vxor, regnum ad se delatum contendentes, quod ita consentiente Petro Rege cōuenerat: vt Iohanne absq; liberis virilis stirpis vita functo eius natu maior filia regni heres esset: idq; appetere, atq; occupare conantes, auxiliis Armeniacensium, & Iohannis Biturigum Ducis Francorum Regis patrui, & aliorum Galliæ procerum, magno comparato exercitu, A.D.V. Non. Oct. Arenensi Pyrenæi saltu M. grauis armaturæ equitū, & III.M. leuis armaturæ, quibus illa ætas Pilartorum cognomen dedit, copiis coactis, in Castelboni Vicecomitatū transgrediuntur. Ferraria valle in Villamuri conuallem traiiciūt: per saltuosa loca, & tramites exercitum ductantes. Eo ipso temporis momento varii impetus, & incursiones armorum ditione Castelbonia, Cæretana, & Capsiri regione fiunt.

20

A.D.XVII.K.Dec. Fuxenses Camarasam vi expugnant. In eo certamine Raimundus Spesius, qui eius oppidi propugnationi præpositus fuerat, fortiter dimicans in hostium potestatem deuenit. Sub ipsis radicibus montium consedere: qua illis descensus erat in Aragoniam properantibus.

Martorellum, Castellum Rosanense, & arces, quę Fuxensi, in ditione Castelbonia parebant, quæ iuris erat Geraldæ Fuxensis matris, Reginæ Mariæ deduntur.

A.D.V.K.Dec. Cum Fuxensis exercitus Pyrenæi faucibus emersisset, & Sicoris fluminis ripis inhæreret: & equitatus opimam Ilergetum, & fertilem regionem, atq; vberes campos incurreret, maleque à Catalano equitatu peditatuq; esset multatus, inter Alguairum, & Almenaram eo consilio hostis subst tit, vt Montionem, aut Barbastrum insignia regni Aragoniæ oppida castris obsideat: alteroq; eorum oppidorum expugnato, & communito, quasi arcem, ac receptaculum belli constituat: quod ea regione Gallicis subsidiis prope esset occursurus. Inde ad Castellionem Farfanię castra facit. Petrus Vrgellitanus Comes ab Aragoniæ ordinibus, qui Cæsaraugustæ conuenerant, bellicis, militaribusq; functionibus, & coactis copiis imperator præficitur. Nouembris mensis fine Fuxenses Aragoniæ fines ingressi regale nomen, regiaq; insignia vsurpantes Barbastrum obsident: acerrimeq; oppugnant. Cum in vrbis partem irrupissent, arcem propugnatores singulari, & præstanti virtute retinent.

30

40

A. D. XV. K. Ian. magni terręmotus in Valentino regno, & Castellæ confiniis, & montosis locis Dertosam vsque fiunt: satisque constat plures turres, templaque, & Valdignæ cœnobium Cistereiensis ordinis corruisse: terrasq; desedisse. Martinus Alpartilius eiusdem ætatis scriptor, in rebus à Benedicto gestis perhibet, in Algeziriensi Valentini regni agro, duos fontes putiscentes, cinerei coloris profluxisse: cælesteiq; faces visas miroiq; terrores sereno iniectos.

Cum viæ, aditusq; omnes à nostris obsiderentur, & Fuxenses, ex omni prouincia, & publico, & priuato commeatu prohiberentur, ac vi, ferro, & formidine opprimerentur, Barbastrēsem obsidionem destituunt. Postquā vident montibus, atq; hostiū copiis se vndiq; clausos, Oscensi via, Montaragone, Bolea, & Aierbio montium lateribus communiti, cum ab Vrgellitano Comite peruellerentur, maleque multarentur, Luesia via properantes, A. D. IX. K. Ian. Caparrosum Nauarræ oppidum contendunt. Inde desperata fuga Pyrenęo transcenso in Benecharnum traiiciunt.

50

Insulæ Comes, & Vicecomes Caramanius Fuxensi addicti, Leonachi dominus, Arnaldus Guilielmus Barca copiarum Galliarum ductores, & manus domini Fontinellis Fuxensium stipēdia merentes, cum in Palliarienses fines irruere niterentur, à Palliariensi Comite, & Rogerio eius F. Arnaldo Guilielmo Bellera, Francisco Erillio, & Vrgellitano Episcopo, ac Gerardo Guimerano præstantibus viris, qui ingentes armatorum copias, vt eos fines tueantur, coegerant, arcentur, & propulsantur.

Maria Martini Ducis vxore nondum regnum adepta, Gilaberto Scintillia ductore,

NAT. CHR.

ex Valentino regno, satis magnę equitum copiæ in Siciliam transmiserant. Petrus præterea Galcerandus Castrensis, ex primariis Aragoniæ proceribus auxiliarias Aragonensium militum cohortes adeo commode, & peropportune tulit, vt Drepanum vrbem, pæne ex hostium manibus eripuerit: & eo subsidio Martinus Leontinum, Calatagironem, Plateam, & Ennam vi expugnauerit: & Nicolaus Peralta Comes Guilielmi Comitis F. & Leonoræ Iohannis Athenarum Ducis filiæ Regi se dediderit. Postremo cum Hugo Sanctapacius DC. equites transmisisset, hostes, non vt antea insultantes, passim tota insula vagari: sed in castellorum, & montium, siluarumq; receptacula compelluntur: primariæq; omnes arces expugnantur.

Cum Artalius Alagon se pariturum Regi pollicitus esset, & Melitæ insulæ comitatu donaretur, donumq; reiiceret, in vetere defectione perseuerans insula exigitur. Ex eo gens Alagonia, quorum maiores in perdomanda, & armis subigenda Sicilia. & in ditionem stirpis Aragoniæ redigenda tam strenue operam nauauerant: quiq; tam late patentem ditionem, ac dominatū eo in regno sibi stabiliuerant, ad interitū, exitiumq; peruenit. 10

Bartholomæus Aragonius, & Fredericus eius frater Vinciguerræ Aragonii filii, summæ potentię, atq; auctoritatis viri in defectione permanentes, adeo is furor omnium animos infecerat, Camaratæ comitatu, & plurium oppidorum ditione eiiciuntur.

1396. Etsi Regis Iohannis mortis nuntio ad fratrem perlato, bellum Siculum confici visum est, tamen cum haud leuis operæ esset, Siciliam tyrannorum armis vindicare, qui diu oppressas seruitute ciuitates tenuerant, reliquosq; imperio coërcere: Rex cunctandum sibi censet: dum regnum non modo armis, sed consiliis, & institutis filio stabiliat. 20

Rex Guilielmum Raimundum Moncadam Augustæ Comitem Melita insula donat: & Marchionis cognomine decorat: reputansq; magna in eum beneficia à se esse collata, regni gubernationi, & summi imperii procurationi vicarium præficit. Consiliarii summæ rerum filio Regi admouentur, Petrus Serra Catanensis Episcopus, Franciscus Zagarriga, Hugo Sanctapacius, aliiq; ex Catalonia, & Aragonia viri optimates.

Id. Decemb. classe comparata, Rex Messanæ portu soluens in Sardiniam traiicit.

1397. Caralitana arce, cum Rex Sardois rebus consulens, & rempublicam, militaremque expediens, diutius commoratus esset, Alguerium transuehitur: & pacatis, vt videbatur, rebus, de totius regni statu, dignitate, commodisq; omnibus sententiam ferens, in ea vrbe, in A.D. II. Id. Feb. remanet. 30

Rege in Corsicam transmittente, vt suos in fide contineat, foueatque, Vicentellum Istriam Cinerchæ Comitem, & Iohannem Istriam eius fratrem, ceterosque eiusdem factionis, & Rocharum gentem, quorum perutilis opera, & insignis fidelitas fuerat, plurimis beneficiis afficit. Oppida, & arces, quæ in regia potestate erant, præsidiis, commeatuq; muniuntur.

Ex Allatensi Corsicæ portu, quo Rex in A. D. X. K. Mart. commoratus est, in Segonensem eiusdem insulæ portum traiicit: & in eo in A.D.V. K. easdem primam nauigationem præstolatur. Idoneam nauigandi tempestatem nactus in Galliam prouinciam classe appellit. Ex alto in ostium Rhodani inuectus Arelatem, & inde Auenionem A. D. II. K. Apr. VII. actuariis nauibus prætervehitur. Magnifica, & gloriosa aulæ pontificiæ, ciuitatisq; ostentatione excipitur. 40

K. Apr. die Dominico, qui dies rosæ à summo Pontifice principi alicui Catholico donandæ dicatus est, eo sacro, & religioso munere, pietatis ergo Rex est impartitus: & de more manu gestans tota vrbe, sollemni pompa, summa specie, ac dignitate transuehitur.

Festo Dominicæ Resurrectionis die sollemnibus celebratis sacris, in maiori Pontificii palatii sacello, Rex à Benedicto suprema regni Sardiniæ, & Corsicæ iura, & summum dominatum recipit: sacramentoq; sancit.

Cum is congressus Regis cum Benedicto, colloquiaq; eo spectarent, vt pia, æternaq; pax sacrosanctæ Ecclesiæ, amplissimiq; sacerdotii consensus, & status priuatis commodis potiora ducantur: Rex Auenione ad Bonifacium Petrum Queraltum, & S. Cucufatis Abbatem legatos eius rei causa mittit: vt eum commonefaciant, interesse reipublicę communisq; salutis, vt æquis condicionibus, à tam funesto dissidio discedatur. Prętere ea ad Regem Francorum, cum iisdem mandatis Albertum Zatriliam delegat. Legationi tantis de rebus renuntiatæ Francus non aliud responsum dedit: quam aliam se pactionum rationem non initurum, nisi qui de summo Pontificatu contendunt, abdicent: atq; resignent. Legati tum ab eodem Franco ad Benedictum mittuntur: diemq; statuunt, intra quam de suo iure decedat. 50

Cum

Cum Venceslaus Romanorum, & Bohemiæ Rex Benedicto se addixisset, & ei parere cœpisset: Francorum Rex in Germaniæ confiniis cum eo congreditur: vt à Benedicti obedientia auertat. Sed cum compositio tanti dissidii, sine summa difficultate, magnoque temporis interuallo constitui non posset, data Regi à Benedicto venia, A. D. V. Id. Mai Auenione soluit. Ligni sacrosanctæ crucis haud modica portione à Pontifice, amplissimi collegii permissu, pluribusq; aliis sanctorum reliquiis donatur. Ad Betulonem, haud procul Barcinonensi statione appellit.

NAT. CHR.

Febr. mense proximo consessus ordinum regni Cæsaraugustæ IIX. legatos ad Regem miserat. Insignes, & præstantes viri legationem obiere Garcias Ferdinandius Heredia Cæsaraugustanus Antistes, Petrus Ferdinandius Ixeritanus Montalbani Vclensis militiæ Præfectus, Lupus Simenius Vrrea, Ferdinandus Lupius Luna Mariæ Aragoniæ Reginæ frater, Garcias Lupius Sesesius: Iohannes Ferdinandius Heredia, Iacobus Hospitalis, & Stephanus Pentinas. Hi vniuersi regni nomine: ex Cæsaraugustana vero ciuitate tres iurati magistratus, & III. alii ciues seorsim legantur. Tam insignis legatio eam ob causam constituitur: quæ Regem commonefaciat, vt in Cataloniam appulsus, primo quoque tempore, nulla in loca diuertens, recta Cæsaraugustam contendat: neque regni negotia administret: quoad more, maxima in æde sacra Cæsaraugustana leges, fora, libertatemque suis legibus viuendi sanciat. Betulone A. D. IIX. K. Iun. hæc legatis agentibus, quamuis is mos insitus magis priscis institutis, & horrida initiorum regni seueritate, quam tot nationes, quæ in regis imperium, ac ditionem confluxerant, aut rerum status pati possent, neque visa esset, aut æqua, aut comis postulatio: præsertim, quod ante iurisiurandi sanctionem, & diadema susceptum necesse esset, complura munia à Rege & obiri, & administrari: benigne tamen ad ea, comiterq; responsum. Regem iactatione maris defessum, cum Barcinone paullum interquieuisset, profectionem maturaturum.

A. D. VII. K. Iun. Rex auito regno hereditate adepto, & altero opulentissimo, pluribus victoriis filio parto Barcinonem ouans, & prope triumphans init.

Rex Barcinone in solio, regali ornatu sedens A. D. IV. K. Iul. publica sententia Matthæum Fuxensem Comitem, & Iohannam eius vxorem fratris filiam maiestatis condēnat. Castelboni Vicecomitatus, & alia oppida, atq; ditiones, quæ illis in Catalania hereditate obuenerant, publicantur, fiscoque addicuntur. Id. Aug. S. Felicis vico ad Rubricati ripas sito, quo Rex amœnitate ad delectationē reuocatus secesserat, omni ratione Sardois rebus pessime affectis subueniendum vidēs, Rogerium Moncadam præstantis virtutis virum classi præficit: vt in Sardiniam primo quoque tempore nauiget: & Caralitana, Polensis, S. Michaelis, & Aqua frigidensis arces muniri imperantur. Cum Brancaleone Montisleonis Comite, & Leonora eius vxore, & Mariano Arborensi Iudice filio Indutias vt paciscatur, Francisco Iohannio S. Columbæ delegat.

Augusto mense Parisiensis scholæ consessus Auenionem nuntios mittit: qui Palatinis foribus libello affixo, Benedictum reiicientes, ad futurum, certum, & minime dubium Pontificem maximum prouocant.

Septembri mense Vitalis Blanius, & Raimundus Francia Pontificii iuris, sacrarumque sanctionum apprime periti, Regis legati Salmanticæ, quo plures religione, & doctrina præstantes viri de dissidio ab Ecclesia extirpando consultaturi conuenerant: Hēricum Castellæ Regem, à consilio cum Rege Francorum, ea de re ineundo, auertere conantur. Nam Francus summe sollicitat, vt abdicandi ratione suscepta, pacem Ecclesiæ cōcilient. Salmanticensis consessus patres, delectique viri censent, è Christiana republica esse, si Benedictus, & Bonifacius ad colloquia, cōgressumque peruenient: vt inter se comparent, prouideantque, vti funditus tam exitiale dissidium ab Ecclesia Dei tollatur: diemque statuant, intra quam verus, & vnicus pastor Christi vicarius Catholicæ ecclesiæ constituatur. Sin vero id consequi nequeant, vterq; sibi summum Pontificatum abroget.

Cum Afri, Maurique prædones, regiis classibus Sardoo bello intentis, Hispaniæ oras depopularentur, & Torralbam, & Orpesam Dertosanæ diœcesis oppida diripuissent: Benedictus prædicationem crucis, & sacri belli in triennium, in Aragonensi, Valentino, & Baleari co regno, & Cataloniæ principatu indulget.

A. D. XII. K. Octob. Ferdinandus Peresius Caluillius Turiasone oriundus: & insigni litteratura præditus Turiasonensis, Petrus Serra Catanensis Episcopi, Gaufredus Boilius Valentini in Cardinalium collegium à Benedicto cooptantur.

Quod vniuersa maritima ora Barcinone Auenionem vsq; magna pestilentiæ vis ingrueret, maiorq; collegii pars ea calamitate pmota, ab Auenione recessisset Benedictus in

NAT. CHR.

Sorgæ pontis vicum emigrat: & D. Luciæ sacris peruigilationibus Berengarius Anglesola Gerundensis Episcopus, Ludouicus Roberti Ducis Barensis F. Iolantis Aragoniæ Reginæ frater germanus. Gallorum Reginæ consobrinus, & Bonifacius de Amannatis ex Pistoriensi ciuitate genus ducens iuris prudentiæ consultissimus in amplissimi sacerdotii numerum aggregantur.

Cardinales Galli, qui Auenione pestilentiæ causa recesserant, à Benedicti imperio, ac nomine, quod abdicare renuit, deficiunt. Benedictus Auenionem regreditur.

Raimundus Bagius cum delecta militum manu subsidio à Rege in Siciliam mittitur: quod Siculi proceres multa turbantes seditionum vi agitarentur.

Subità inundatione Hiberi, & Orbæ, qui immenso auctu refusi plana, ac iacentia stagnauerant, Cæsaraugustæ suburbanis magna ædificiorum, & hominum strages edita. Pons sublicius Hibero impositus est interruptus: & turris in medio fluminis alueo lapidea mole compacta diruitur.

Non. Octob. die Dominica Rex Cæsaraugustam regia pompa init. Illa ipsa die Iohanne Simenio Cerdano Præfecto Iustitiæ Aragonum assidente, Rex leges, fora, veterúq; instituta, & mores patrios iurisiurandi sacramento firmat, atq; sancit.

1398.

Rex festum Natiuitatis Domini diem Cæsaraugustæ concelebrat. Benedictus in Castro Pontis Sorgæ eisdem sollemnibus celebratis, A. D. XIV. Febr. Auenionem contendit: cuius faustum, felicem, fortunatumq; aduentum dolose ordines omnes Auenionenses præstabantur: & ingenti honoris specie, & insigni pompa adhibita tamquā verum Christi vicarium innumeris laudibus prosequuntur.

A. D. II. Non. Mart. Cæsaraugustæ, conuentus in ipsam vrbem in A. D. III. Id. Apr. à Rege indicitur. Quod die, quam ad conueniendum edixerat, præsidere nequit, in A. D. III. K. Mai conuentus dies producta est.

Constituta conuētus agendi die, Rex è solio regio, pro ara maxima Saluatoris, concione celeberrima, & grauissima nostrorum hominum optimam, & spectatissimam fidem summis laudibus ad cælum effert: eorumq; fidelitate, innumerabiles superiorum Regum victorias constitisse: & tot bellicæ laudis insignia, monumentaque fuisse parta prædicat: qui nō minus fideli opera, quam armis imperium stabilierint. Postremo ad fidelitatis iusiurandum sanciendum compellat: postulatq;: vt in Martini filii Siciliæ Regis absentis verba iurent: eumq;, & pro legitimo regnorum herede, & futuro Rege suscipiant. Libentissimis omnibus A. D. VI. K. Iun. iusjurandum patri, ac filio sancitur: cum antea Siciliæ Regis mandato eius nuntii spospondissent, regnorum coniunctionem, copulationemque confirmaturum, conseruaturumque: & leges, fora, veterumq; instituta, patriosq; mores, illa ipsa in æde, assensione, & auctoritate sua comprobaturum, sciturumq;. CXXX. M. florenorum eo in conuentu Rex donatur: vt ære alieno oppressum regium patrimonium, & effusum liberetur, retineaturq;: & XXX. M. in sumptus regios condonantur.

Rege conuentum agente, aliquot Fuxensis equitum, peditumque copiæ, Tardensi Notho ductore, Sarazalio Pyrenæi saltu irruentes Aragoniæ fines incurrunt: & improuiso Thermas Vasconum oppidum irrumpunt: & arcem vi expugnant. Egidius Ruizius Lihorius regni procurator CC. grauis armaturæ equitibus, quos galeatos vocare assueuerāt, & CCCC. sagittariis obuiam hosti occurrit.

Cum Ferdinandus Lupius Luna Regis affinis, magnis comparatis copiis, montosa Iaccetanorum loca, & aditus obsideret, hostes Thermarum oppido, arceq; deserta, in Aquitaniam regrediuntur: neq; multo post Fuxensis, nullis superstitibus liberis decedit.

Alfonsus Ferdinandius Ixeritanus, & Iohannes Martinius Luna Aragonii proceres factionibus partium inter se dissidentes maximas turbas faciunt.

Augustæ, & Intemelii Comites, aliiq; Siculi proceres defectionem struentes intestinum bellum moliuntur. Bernardus Caprera classe adornata, rebus pessime affectis subuenit: adeo in tempore subsidio externa auxilia aduentant. Re prospere gesta Connestabuli Siciliæ imperatoria dignitas Iacobo Pratensi, summæ virtutis, & regii sanguinis viro defertur.

Comite Augustæ vita functo, Antonius Intemelius, qui in Golisani comitatu Francisco patri successerat, & à Rege defecerat, Regi se addicit. Gerardus Carretus Saonensis Marchio in eo bello, Martino Rege imperatore meret. Carolus Francorum Rex consilio, & impulsu Biturigum, & Burgundiæ Ducum patruorum, & Ducis Aurelianēsis fratris germani, & decreto, ac cohortatione vniuersitatis Parisiensis A. D. V. K. Aug. à Benedicti nomine, imperio, & dignitate, reiectione ad futurum indubitatum summum Pontificem interposita, deficit.

Augusto

Augusto mense Philippus Dalmatius Roccabertini Vicecomes Valentina, & Balearica classe actuariarum nauium comparata, Tedelicium Bugiensis regni oppidum expugnat: diripitq;. Dum præda onusti raptim, turbateq; in naues se recipiunt, Hugo Anglesola Balearicarum copiarum ductor mortem oppetit.

NAT. CHR.

K. Sept. Dominica die Villanouæ diœcesis Auenionensis oppido, Carolo Francorum Rege Benedicti causam deserente, & eius imperium eiurante, edictis regiis promulgatur Antistites Galliarum, & ecclesiasticum ordinem à Benedicto desciuisse. Postero die Cardinales Galli, & eius nationis comitatus Auenione decedunt. Cardinales hi vrbe excessere: Petrus de Corsinis Florentinus Episcopus Portuensis, Guido de Maloesso Lemouix Prænestinus, Iohannes de Grangia Burgundio Ambianensis, Nicolaus Brancatius Neapolitanus Albanensis, Iohannes de Nouocastro Burgundio Ostiensis, Bertrandus Lemouix Episcopus Sabinensis Hierosolymitanus nuncupatus Episcopi: Guilielmus de Agrifolio Lemouix collegii Decanus, Leonadus de Giffono Siculus ex instituto Minorum, Iohannes Viuatiensis Auxitanus tituli Sanctorum Iohannis, & Paulli, Petrus de Turreio Lugdunensis, Iohannes de Parma natione Longobardus Venetiarum, Iohannes Gebennensis tituli S. Anastasiæ Vicecancellarius Viuariensis, Iohannes de Murolio Aruernus, Petrus Lugdunensis tituli S. Petri ad Vincula maior pœnitentiarius Aniciensis, Guilielmus de Verzeio Burgundio Presbyteri: Hugo de S. Martiali Lemouix, Petrus ex Vernio Lemouix, Amadeus Salassus ex Salassorum Marchionibus, & Petrus Blauii S. Angeli Diaconi Cardinales. Benedicto parentes, atq; obedientes permanent Martinus Zalua Nauarrus tituli S. Laurentii in Lucina doctissimis studiis, atq; artibus præditus, Ferdinandus Peresius Caluillius Turiasonensis, Berengarius Anglesola Gerundensis Presbyteri, Gaufredus Boilius, & Bonifacius de Amannatis tituli S. Hadriani Diaconi Cardinales. Busicaudus Gallicarum copiarum ductor, Venexinio comitatu potitus, ad vrbem properat: & A. D. VI. Id. Sept. festo die Natiuitatis beatę Mariæ Auenionensi plebe concitata, & armis irrumpente, Benedictus vrbe expulsus, in arcem compellitur: & à Busicaudo obsidetur: oppugnaturq;. Dum Benedictum ad deditionem cogant, omni tormentorum vi circumlabefactare, & cuniculos agere non desistunt. Cardinales, qui Auenione secesserant, ab obedientia Benedicti se subtrahunt: quorum defectioni Prænestinus, S. Martialis, & Auxitanus Cardinales minime consensere: & S. Martialis, & Auxitanus ab eorũ consortione desciscunt. Præsidio turris pontis Auenionensis duces à Benedicto Simon Saias, & Antonius Zorita præficiuntur: qua ingenti tormentorum oppugnatione labefacta pacto à propugnatoribus deditur: cum illo ipso tempore Palatium Auenionense, quo se Benedictus abdiderat, vehementissime à Busicaudo, & Auenionensibus ciuibus oppugnaretur. Qui acerrime pro salute, & incolumitate Benedicti propugnantes fortem, ac strenuam operam nauauerunt, ii fuisse feruntur: Ferdinandus Peresius Caluillius Cardinalis Turiasonensis, Petrus abbas S. Iohannis Pinnatensis, Gonzaluus Forcenius Bornales, Iohannes Romanius, & Hieronymus Ochon Benedicti cubicularii, Petrus Garcesius Cariniena, Simon Saias, Simon Lupius Embunus, Garcias Vera, Iulianus Loba, & Martinus Alpartilius. Ex Catalonię Principatu cum Cardinale Gerundensi plures adfuere viri excellenti virtute præstantes: & Valentini regni Gaufredo Boilio Cardinali egregii propugnatores astitere Didacus Heredia Episcopus Segorbiensis, Iohannes Prochyta, Gerardus Lanzolius, & Iacobus Coponius: inter quos Vincentii Ferrarii ordinis Prędicatorum, qui Benedicti sacris confessionibus admouebatur, insignis pietatis, & religionis sanctitas splendidissimo fulgore eluxit. A. D. IIX. K. Dec. festo S. Chrysogoni die indutiæ trium mensium inter Auenionenses: & Apostolici Palatii propugnatores sunt pactæ. Cum Aragonia classis subsidio Benedicti rebus accurreret, & in Rhodani ostium, atq; aditum proiiceretur, adeo flumen exaruerat, vt actuariæ naues supra insulã Valobregam, summa hieme transmittere non possent: adeoq; magnis tempestatibus hiberna nauigatione ad magnitudinẽ frigorum milites, & nautæ sunt conflictati, vt magna eorum pars fœde perierit.

A. D. XV. K. Decemb. Martino Siciliæ Regi ex Maria Regina filius nascitur: cui Petri nomen editur.

1399.

Id. Apr. Cæsaraugustæ, in sacra æde maxima Saluatoris, Rex magnificentissimo apparatu, ornatuque, & sollemni cærimoniarum pompa regium diadema suscipit: & sacro oleo à Garcia Ferdinandio Heredia Cæsaraugustano Antistite perungitur. Coronato Rege, vexillum eius manu Alfonso Marchioni Villienæ, insignibus regiæ familiæ Ripacurciæ decoratum traditur: & pileo eius capiti imposito, Rex Gandiæ Ducem creat: eiusque decoris cognomine, atque dignitate, rerum gestarum gloria præstantem cohonestat.

HIT. CAR.

D. Georgii die festo Reginæ Mariæ corona imponitur: & sacro oleo inungitur.

Cum hi ludi magna celebratione omnis generis hominum florerent, & hilaritatis, & exsultantis lætitiæ omnia plena essent, ac summæ voluptatis gaudiis ciues, peregrini, atque aduenæ baccharentur, præpostero tempore, & perturbato ordine ferme miscentur: atque permutantur. Nam quod in Petrum Latronem Vicecomitem Villanouanum, qui Mancianeræ, & Cieluæ vallis regni Valentini dominabatur, cuius ditiones Aragonio foro, atque institutis nostris, ac legibus tenebantur, & in eius homines subditicios Valentini regni Gubernator, & eius ciuitatis Iurati magistratus actionem extra id forum intendissent, & iniquo iudicio pressus Latro interdicto, & intercessione Præfecti Iustitiæ Aragonũ vsus, per ea interdicta se iudicio sisti, & in dicto foro restitui oportere cõtendisset, & non modo ea interdicta respuerentur reiicerenturq́; sed Valentini magistratus à Præfecto citati nõ adessent, aut in iudiciũ venirent, quin immo iuris actiones, & locũ Latroni reo constituerent, & eum, eiusque subditicios homines damnis, & pœna mulctassent, & Præfecti apparitorem, qui ab eo missus erat, vt Latronis ditiones in regia potestate haberet, comprehendissent, & in custodiam tradidissent, Iohannes Simenius Cerdanus Præfectus, cum hæc Iohannis regno accidissent, & dolentius conquererentur regni ordines, pro rei indignitate decreuit: vt Valentini regni legati, qui ad eam celebritatem conuenerant, pignoribus ablatis coërcerentur: & non modo patiente, sed libente Rege, communis libertatis beneficio Latro ius suum obtinuit.

Rex cum Arcimbaudo Grailio Matthæi Fuxi Comitis sororis viro, ad quam Fuxensis ditionis, & Bencharni dominatus hereditas peruenerat, ad pactionis conditionem venit: & Vicecomitatum Castelboni tradi, restituique imperat.

Fœdera cum Castellæ, & Nauarræ Regibus superioribus temporibus inita sanciuntur.

Legati Philippi Burgundiæ Ducis, Francorum Regis patrui, sponsalia Ducis filiæ natu minoris, & Petri Siciliæ Regis filii paciscuntur. Ob eam causam in Burgundiam à Rege Gerardus Alamanus Ceruilionius est missus.

Benedicto circumsesso, & tam hostiliter in Auenionensi palatio oppugnato, afflicto, atq; pæne euerso Rex legatos ad eum, & Francorum Regem præmittit Abbatem Riuipullensem, Gerardum Alamanum Ceruilionium, Petrum Zaquamum iuris publici, & Pontificii consultissimum, Petrum Marinum ex instituto Minorum Aragonię prouinciæ ministrum sacris studiis, ac doctrinis, & canonicis institutionibus apprime eruditum, & Petrum Pontanum regiarum epistularum magistrum. Hi A. D. IIX. K. Dec. superioris anni Auenionem applicuerant: & Cardinalium, qui a Benedicto defecerant, & Auenionensium ciuium fide publica arcem ingressi Benedictum cohortantur, vt rerum omnium decertationem, omnem partem existimationis, ac spem dignitatis suæ, & suscepta negotia concordiæ, & coniunctionis Ecclesiæ vnius Philippi Burgundiæ Ducis Caroli Francorum Regis patrui fidei, potestatique, si publicæ Orbis Christiani paci consultum velit, committat. Ea renuntiata legatione Benedictus anxio, & sollicito animo dubitatione æstuat: quod ad Aurelianensem Ducem de concordiæ ineundæ conditionibus Vicecomitem Rotensem legauerat: animaduertens eorum Principum, qui ei se addixerant, tantam incuriam esse, vt summa indignitate salutem, & incolumitatem suam deseruerint: & re perspecta Aurelianensis, vt se ab obsidione liberaret, iter ad Auenionem vna cum Rotensi Vicecomite direxerat. Suscepta tandem cum legatis difficili deliberatione, eo Benedictus recidit: vt causam Ecclesiæ, ac suam potestati Regum, qui suarum partium obedientiam non abiecerant, committat: & si duorum Regũ iudicio res transigenda erat, Francorum & Aragoniæ Regum sententia decideretur. Sin autem Regis Francorum ægritudine, in insaniam enim dementia deprauatus inciderat, sentẽtiam non ferret, vnus ex Ducibus Regis patruis, aut Aurelianensis ei⁹ frater germanus Regis nomine sententiam pronuntiet. Ea re constituta, legatis Lutetiam Parisiorum contendentibus, ac rem in iudicium deducere properantibus, Aurelianẽsis ex itinere rediit: & in eam pactionem à consilio Regis Francorum deuentum est: quam ad verbum exprimere libet.

" Primo: si propter reuerentiam Dei, & saluationem gregis Christi Benedictus prædictus velit acceptare viam cessionis, & promittere, quod intruso cedente, mortuo, vel ægroto ipse renuntiabit Papatui ad finem, quod eligatur vnicus, verus pastor, & vicarius Iesu Christi. & penitus dimittere viam facti, & abiicere à se gentem armigeram, quam secũ habet in palatio, & alibi tam in terra, quam in aqua, Rex procurabit, & faciet cũ effectu, quod domini Cardinales sacri collegii, ciuesque, & habitatores villę Auenionensis à quacumq; via facti cessabunt penitus: & omnino.

Item

Item etiam idem Benedictus teneatur promittere, & promittat, quod ipse directe, vel indirecte quouis modo non faciet, nec procurabit aliquid, per quod vnio Ecclesiæ valeat retardari: nec via cessionis quomodolibet impediri: & hoc etiam iurabunt personæ quæ apud ipsum manebunt: quodque eidem Benedicto, si contrarium facere vellet, non consentient: nec dabunt consilium: aut fauorem.

NAT. CHR.

Item similiter promittet: quod quotiens expedierit, ipse ibit ad conuentum, seu cōgregationem: quæ fiet pro vnione sanctæ matris Ecclesiæ: vna cum illis, qui ad eundem ad conuentum, seu congregationem prædictam sunt, vel erunt ordinati: de parte, quæ obediuit felicis recordationis domino Clementi VII. & eidem Benedicto.

10 Item mediantibus prædictis, quia dicti Ambaxatores præfati domini Regis Aragonum satis approbauerunt, quod ante quam aliquis pro parte domini Regis Aragonum reciperet ipsum Benedictum in sua regia, & speciali protectione, etiam cum domino nostro Rege Francorum prædicto oporteret primitus ipsum dominum Regem Aragonum adire: & per hoc bonum huiusmodi negotii posset multum differri, dictus dominus noster Rex obtulit eis: quod ipse recipiet personam ipsius Benedicti, & illorum, qui secum erunt, vsque ad numerum centum personarum sine armis, cum eorum bonis omnibus in sua speciali custodia: seu protectione. Et ex nunc deputabit sibi personas notabiles ecclesiasticas, & sæculares: qui ipsum custodient: associabunt: & honorabiliter tractabunt: in palatio: in quo nunc est: vel alibi: vbi eius mansio expediens, & honorabilis videbitur. De

20 quo tamen loco promittet non recedere sine consensu Regum: qui sibi obediuerunt: & sacri collegii: & ad hoc dabunt operam de consensu suo, deputandi ex parte Regis: quantum fieri poterit honestius.

Item quod personæ, quæ cum ipso Benedicto, & ad eius seruitia manebunt, iurabūt, & promittent similiter: quod ipsum Benedictum non permittent a dicto loco recedere: nec ad hoc sibi dabunt directe, vel indirecte: auxilium, consilium, vel fauorem.

Item faciet Rex sibi, & illis, qui cum illo erunt, vsque ad numerum centum personarum sine armis ministrare victualia: & alia necessaria eorum expensis honeste, sicut decet: & vna cum Regibus Castellæ, Aragoniæ, Nauarræ, & Scotiæ ad pacem, & vnionem Ecclesiæ habendam incessanter, quantum plus poterit, laborabit sic: quod per Dei gra-

30 tiam in breui idem Benedictus, & ceteri omnes Christicolæ pacem Ecclesiæ se videre gaudebunt. Per prædicta tamen in nullo intendit Rex prædictus à conclusione denegationis obedientiæ nuper per Ecclesiam regni sui, & Delphinatus recepta, in aliquo recedere: seu ab ea aliqualiter deuiare.

Item si Benedictus prædictus suprascripta facere velit, Ambaxatores dicti domini nostri Regis intrabunt palatium, ad loquendum cum eo super prædictis: & faciendam circa prædicta, quæ videbuntur necessaria: seu etiam opportuna: prouiso tamen: quod sibi reuerentiam Papalem non exhibebunt. Si vero concordare, & promittere noluerit prędicta, ingressus, & collocutio Ambaxatorum domini nostri Regis non videtur necessaria, nec honesta: & vt breuius prædicti Ambaxatores possint esse expediti, ex nunc Rex

40 tradidit gentibus suis litteras suas super securitate prædicti Benedicti: & litteras etiam, per quas committet effectum dictę securitatis: guardiamque seu custodiam gentium, & bonorum suorum Archiepiscopo Narbonensi: & tribus Baronibus suis: videlicet Senescallo Bellicadri, & dominis de Casenatico, & de Volta: & etiam domino Georgio de Marle: Senescallo Prouinciæ: vel eorum tribus: aut duobus. Et ne ista causa Dei ducatur per dilationes frustratorias, prædicti Ambaxatores promittent, & iurabunt in ingressu palatii, non remanere ibidem vltra tres, vel quattuor dies.

Cum A. D. II. Non. Apr. Abbas S. Michaelis in Periculo, vt vocant, Maris, Guilielmus Tignouillæ, & Egidius de Campis sacræ litteraturæ magister Francorum Regis legati cum legatis Aragonii Regis Auenionense palatium introissent, Benedicto respon-

50 sum Regis Francorum obtulere: atque eo secessionem, vim, & contumelias, quibus oppressus erat, conquerente, neque lege, aut instituto more, sanctionibusve canonicis de rebus sacris iniquas legum conditiones à Principibus profanis sibi imponi: forti, & cōstanti animo respondit, vel mori satius esse, quam æternam maculam, ac labem suæ senectuti, & Pontificiæ dignitati inurere: sed vt rata ea haberet, auctoribus Cardinalibus Palatinis, suasoribus, & impulsoribus in animum induxit: & Pompelonensis, & S. Hadriani Cardinales, qui à ciuibus Auenionensibus attinebantur, captiui dimittuntur. Nihilo tamen minus arta custodia in eodem palatio Benedictus circumuallatus continebatur.

Iohannis Galeacii Vicecomitis Ducis Mediolanensis legatus, de fœdere cum Rege sanciendo instat: idque Rex reiicit: nisi Siculi proceres, qui a se defecerant, eius ditione

NAT. CHR.

expellantur: extermine̅turq́. Aragonia classis LXX. longarum, & onerariarum nauium, quæ sacro obeundo bello adornata fuerat, in Siciliam præmittitur: quod Ladislai Regis qui Neapolitano regno potitus est, vires maxime pollerent: & eius præstanti, florentique fortunæ ita plausum erat, vt Siciliæ regno imminere videretur: proceresq́; omnes Siculi, quos Martinus Siciliæ Rex vltimo bello profligauerat, in Bruttios profugerāt. Huic classi Petrus Marradas Valentinus, & Berengarius Tagamanentius Balearicus cum imperio præficiuntur. Ea classe in Siciliam appulsa, bellum conficitur: & vniuersum regnum Martinus Rex præstanti virtute, in suam ditionem, potestatemq́; redigit.

Natio ex Allobrogibus religionis causa excita, & Alpes transgressa, lineo vestitu, capitibus obuolutis, ad talos amicti, fæcem ciuitatum ex tota Italia commouent: pœnitētiumq́; modo vagantes Siciliensi freto non continentur: quin ingentem terrorem pacatis Siciliæ rebus incutiant. 10

1400. Iolans Iohannis Regis F. in Galliam prouinciam à Raimundo Agaouto Reginæ Mariæ Aragoniæ auunculo Saltus domino, & Iohanne Maironio Ludouici Andegauensis Hierosolymitani, & Siculi Regis legatis Barcinone ad virum Regem deducitur. Proficiscentem Iacobus Pratensis regio comitatu assectatur. Dos CLX. M. florenorum dicta est: & ne in patris locum hereditatem regnorum, se vllo tempore adituram sperare audeat, aliorumve bonorum, quæ hereditario iure obuenire poterant, A. D. IV. Id. Octob. hereditatis obeundę ius abrogat: atq; de suo iure decedere contestatur.

Robertus Baiohariæ Dux Palatinus Comes Rheni, Roberti Adolfi Baioariæ ducis filius, Adolfi Palatini nepos, & Rudolfi senioris, qui frater Ludwici IIII. Cæsaris erat, pronepos (teste Cuspiniano) matre Beatrice Fridrici Regis Sicilię filia genitus fuit. Ego Petri secūdi Siciliæ Regis Robertū hunc nepotē fuisse arbitror. Is igitur, Venceslao Imperatore & Bohemię Rege ob ignauiā, atq; socordiā in quo omnia ad pniciē, pfligata, atq; perdita erant, ab Imperii gubernaculis reiecto, atq; demoto, ad Imperiū adsciscit. Mēse enim Augusto Magūtin⁹, Treuirēsis, & Coloniēsis Archiepiscopi, ac Baioharię Dux societatē vel pmii, vel sceleris coēuntes Vēceslaū stabili, & certa possessione Imperii deturbāt: & Baioharius in Vēceslai locū sufficitur. Rex cōsobrino, nepotes enim ambo Petri II. Siciliæ Regis erant, q̄ eum ad Imperium euectum summa laus, & summa Germanię principū gratia prosecuta esset, insigni proposita legatione, congratulatur. Vrreatum, & Lunarum factiones in Aragonia potentia, & viribus præstantes, magna partium coitione, seditioneq́; concitata, principibus, atq; auctoribus Petro Simenio Vrrea, & Antonio Luna, regnum diuexant: & amorum seditionibus perturbant. 30

Raimundus Agaoutus Saltus dominus, & Refortiatus Agaoutus fratris eius filius, Refortiatiq́; fratres, quorum in Gallia prouincia late, longeq́; potētia, ditioq́; diffusa erat, Benedicto in arce Auenionensi incluso, plura oppida in eius verba adegere: & in Venexinium comitatum, magnis comparatis copiis bellum inferunt: & à mœnibus, & arce Auenionensi, ad vicinas, & Benedicto infestas vrbes bellum transferunt.

Henricus Castellæ Rex, qui à Benedicti imperio, & nomine, quod abdicare renueret, defecerat, Antistitesq́; omnes & religione, & doctrina præstantes viros vnum in locum congregauerat, cum in consultationem res veniret: eorum consilio statuitur: sacrosanctæ Catholicę Ecclesiæ dissidium vniuersali concilio indicto tollendum. 40

Rubinus Bracamontius Normannus Regis Castellæ legatus qui in Castellæ regno vxorem duxerat, & Guilielmus Molo Delphinas ex Regis Francorum intima familia, vt Benedicti incolumitati, & propugnationi consulant, fide publica à Rege Francorum, & Ludouico Aurelianensi Duce eius fratre tradita, Auenionensi arce incluso admouentur. Parent ea tempestate Benedicto, & eum obseruant inclusum alioqui, & constrictum Aragoniæ, Scotiæ, & Cypri Reges, & Allobroges. Andegauensis itidem, & Aurelianensis Franciæ Rege publico in consilio assidente obtestantur, & profitentur, se Benedicti imperio obtemperaturos. 50

A. D. IIX. K. Iun. Maria Siciliæ Regina: cum aliquot antea diebus Petrus eius filius spei extremum, & commune solatium mortem obiisset, è vita excedit. Ex eo Martinus Rex quem Maria testamento heredem fecerat, & suo iure, & patris Regis mandato regni Siciliæ gubernacula tractat.

1401. Martinus Siciliæ Rex Iohannæ Ladislai Regis sororis nuptias expetit: dignitatis, & cōiunctionis plenas fore persuasus: eiusq́; rei causa Ludouicum Ragiadellum Neapolim legat. Rex ab eo consilio filium deterret: constanti præsertim fama, Iohannæ sponsalia, cum Guilielmo Austriæ Duce Leopoldi Ducis filio esse contracta: & Ladislao, & Ludouico Andegauensi de regno inter se contendentibus.

Franco-

Francorum, Angliæ, & Nauarræ Regum Martinum Siciliæ Regem generum exposcentium legati Regem conueniunt: & Alturæ Segorbiensis agri oppido, Nouembris mensis fine nuptiæ Blancæ Nauarri filiæ sunt pactę. Dos c. M. florenorum Aragonensium dicitur: & à Benedicto affinitatis vinculo soluuntur. Earum nuptiarum causa Petrus Serra Cardinalis Catanensis a Martino Siciliæ Rege in Aragoniam præmittitur. NAT. CHR.

A. D. II. Id. Sept. Alfonsus Ruderici Salmanticensis I. C. & Alfonsus Erguellus ordinis fratrum Minorum minister, Regis Castellæ ad Benedictum legati Auenionense Palatium ineunt: ac bonam spem Pontifici iniiciunt Henricum Regem, qui à Benedicto inductu, atq; impulsione Petri Frię Cardinalis Hispani desciuerat, eius se nomini, ac ditioni, 10 & potestati, sacrisq; sanctionibus addictum: pariturumque.

A. D. XIII. K. Feb. Martinus, & Carolus Aragoniæ, & Nauarræ Reges confiniis regnorum inter Mallienem, & Cortes oppida congrediuntur. Rex Cortes Nauarræ oppidum introit. Postero die in ipsis finibus Blanca nurus Regi traditur: & in Valentinum regnum deducitur. 1402.

A. D. VII. K. Sept. Ludouicus Antegauensis Siciliæ Rex Auenionem vesperi contendens, Benedictum obsessione oppressum inuisit: & in palatio vna sunt pransi: in quo Rex pernoctauit. Cum se Pontifici supplicem profiteretur, ad pedes iacens iurisiurandi sacraméto Neapolitani regni iura propria, ac legitima vti Ecclesię subditicius, reuinctis, & constrictis more pollicibus, fideliter sancit: seq;, ac Carolum Principem Tarentinum 20 fratrem germanum Benedicti nomini, atq; potestati addicit.

Septembri mense Bernardus Caprera classi regiæ præfectus Blancam Reginam ad virum, in Siciliam deducit.

Cum dissidia, factionesque Lunarum, & Vrrearum, Gurrearumque in Aragonia magno motu vigerent, & armis decerneretur: vt pacatæ, tranquillæque ciuitates grassatorum conatibus obuiam ire possent, earum coitio, populorum libertate abrogata, fit: atque inter se comparant: qua ratione grassatores, sicarios, atq; latrocinantes armis persequantur. Sed quod tot incommodis, id vnum remedium leue videretur: & maiore imperii vi coërcendi essent, Rex Valentiæ A. D. VII. Id. Sept. Alfonsum Dianiensem Comitem, Alfonsi Gandiæ Ducis filium regia cognatione sibi coniunctum procuratorem re30 gno præponit: & vicarium: vt quoad Valentino in regno demoratur, imperatorio ducis munere defungi posset. Ea res plurimum Aragonenses excitat, atq; commouet: libertatem in eo minui arbitrantes: & ad Iustitiæ Præfectum prouocant. Ad id munus exteræ nationis virum neq; in Aragonia natum, creari non posse contendunt: & nobilium dissensione, & motu populi, armorumq; impetu maius excitatur incendium: seminaq; malorum, quæ Martino Rege mortuo, illa ætas tulit, sparguntur.

A. D. II. K. Oct. Iacobus Pratensis regni Aragoniæ Connestabulus, Iohannes Valterra iuris ciuilis, & Franciscus Blanius sanctionum Canonicarum cósulti, & Vitalis Blanius Aragonii Regis legati Auenionense Palatium ineunt: & cum & Prænestino, & Salasso Cardinalibus, qui à Benedicto secesserant, coniunctionis conditiones feruntur.

40 Consiliariis Regis Siciliæ, cum partium magna contentio in regno versaretur, inter se dissidentibus, & Bernardo Caprera Modicę Comite Margaritæ Peraltæ Calatabellotę Comitis nuptias filio ambiente, cum Siciliæ Rex Artallo Lunæ Ferdinandi Lupii auunculi filio Margaritam tradidisset, Bernardus à Rege secedit. Vniuerso regno in duas factiones disciſſo, cum omnia armis miscentur, atq; turbantur, satis constat Capreram à iuuene Rege, & amicis addicto perniciosis consiliis insectatum, exagitatumq; fuisse. 1403.

A. D. IV. Id. Mart. S. Gregorii festo die, albente cælo Benedictus ex Auenionensi arce, Iacobi Pratensis, & aliorum legatorum consilio, & Pompelonensis Cardinalis, qui Arelate commorabatur, à Iacobo Pratensi obsessionis, & oppressionis periculo ereptus, comitatu Pratensis, & Francisci Pacis, Iohannis Valterræ, & Francisci Blanii, parata in50 fra Rhodani pontem scapha in Reginaldi castellum, ad Druentiæ ripam IV. M. P. ab Auenione situm emigrat. Ludouicus Siciliæ Rex eo loci A. D. II. Id. easdem Benedicto accurrit. A. D. II. K. Apr. Auenionensis ciuitas imperio se, ac potestati Benedicti, faustis signis eius laudis addicit.

A. D. III. Non. Maii Benedictus Carpentoracte se transfert.

A. D. IV. K. Maii Henricus Castellæ Rex sollẽni cærimonia Valleoleti Benedicto se pariturum pnuntiat: & eius sacris sanctionibus, nomini, ac ditioni se, regnaq; sua subiicit.

Benedicto ex Auenionensi obsidione erepto ea subito fit in Gallia rerum conuersio, vt A. D. VII. K. Iun. Rex Carolus patruorum, & fratris consilio, & de communis consilii sententia, omnes Benedicto obedientes, audientesque esse imperet.

NAT. CHR.

Cum Benedictus Carpentoracte in Sorgæ pontem regressus esset, A. D. III. K. Aug. Petro Lunæ Iohannis Martinii Lunæ fratris filio Dertosanæ Ecclesiæ administratori Toletanam Ecclesiam, Petri Tenorii Antistitis obitu vacantem confert. Alfonsus Exea ex Obilenti Episcopo in Archiepiscopum Hispalensem promouetur.

A. D. VI K. Nou. Martinus Zalua Cardinalis Pompelonensis, qui in Cardinalium collegium à Clemente cooptatus fuerat, ad Sellonem, quo Benedictus pestilentiæ causa secesserat, decedit: & in cœnobio Bonipassus Carthusiensis ordinis sepelitur. Benedictus A. D. VI. Id. Nou. ex Sellonis castro Massiliam proficiscitur: primo vere in Italiam nauigaturus: ac præ se fert, se operam daturum, vt ecclesiastici ordines distracti in pristinam cōcordiam reducantur. In cœnobio S. Victoris magnificentissimo hospitio accipitur. Ludouicus Aurelianensis Dux Caroli Francorum Regis frater Benedictum Nouembri exacto, Tarascone inuisit. 10

Iohanna Iohannis Regis F. quæ Matthæo Fuxensi vita functo, nullis superstitibus liberis in viduitate, ac solitudine, in Elusatium ditione, manserat, à Rege honorifice, benigneq; interuentu Iacobi Scribæ, qui eius rei ergo in Galliam legatus fuerat, recipitur: & Valentino in regno III. M. florenorum in singulos annos, in eius victum, cultumq; à Rege suppeditantur. Neq; vberiores redditus ei, quæ tot regna appetierat, assignantur.

Partium contentione, & potentium, ac factiosorum hominum audacia Valentina respublica conuellitur. Hinc Scintilliarum, & Soleriorum nomina per vim, & factionem exsultant: atq; concitantur. 20

1404. Iulio mense Petrus Rabanus S. Pontii Tomeriensis Episcopus, Petrus Zagarriga Ecclesiæ Ilerdensi electus Antistes, qui ex Ilerdensi Episcopo in Innici Valterræ Tarraconensis Archiepiscopi locum postea suffectus est, S. Facundi cœnobii Abbas, & Bertrandus Rodolfus ordinis fratrum Minorum minister, à Benedicto legati rei publicæ causa ad Bonifacium mittuntur: vti Ecclesiæ sanctæ negotium procurent.

Martino Siciliæ Rege bellum in Bernardi Capreræ Modicę Comitis oppida, arcesq; inferente, Caprera in Regis potestatem se, suaq; tradit.

Vicentellus Istria Comitis Arrigi Roccæ sobrinus, cuius opes, copiæq; in Corsica insula late patebant, magnam eius insulæ partem in Regis ditionem potestatemq; redigit. Cinerchæ arci Garcias Latrasius præficitur. 30

Martino Lupio Nuza, & Petro Cerdano potentibus, & factiosis viris armis dissidētibus, intra Cæsaraugustana mœnia crebræ cædes, & occisiones fiunt: eaque fit rerum commotio, vt Valentia Rex Maelliam in A. D. VI. Iul. conuentum Aragonensibus indicere cogatur. De intestinis malis sine vllo tumultu, aut motu sedandis, à Rege refertur. In eo consessu, vnam in orbe terrarum Aragonensium nationum regio imperio fidelissimam haberi prædicat: atq; in omni fortuna perutilem semper Regibus eius gentis operam, atq; fidelitatem fuisse: eosq; veros esse Celtiberos: qui superesse prœlio nefas ducerent, cum is occidisset, pro cuius salute spiritum deuouerant. Demum pollicetur accitu suo, se Siciliæ Regem filium arcessiturum: vti prouideat, præsensque animum intendat, qua ratione leges, institutaq; maiorum sarta tecta ab omni vi, impressioneque conseruentur. Nam adepto, aditoque regno, graue id nimis regnandi impotentia, principibus visum iri: quod cetera regna, non ratione legibus parendi, sed repentina, maiore ex parte voluntatum inclinatione, gubernentur. Recte, atque ordine, exque republica tumultuantibus hominibus obuiam itum est. Iustitiæ Aragonum Præfecto priuatarum rerum cognitio, iudiciumque defertur: eoque administro, & cognitore ab armis discessum Factionum coitiones, seditionesque dirimuntur. 40

A. D. X. K. Oct. Romæ Benedicti internuntii, assidente IX. Cardinalium collegio, Bonifacium cohortantur, vt inter se comparent, prouideantque, ne quid detrimenti res publica Christiana patiatur: & eius rei causa, tutum in locum conueniant, congrediantturque. Neq; satis commodo, vt illis visum est, accepto responso, denuo ad congressum, colloquiaq; cohortantur. Biduo tamen post Bonifacius moritur. Benedictus Massilia Nicæam nauigat. 50

A. D. IV. Id. Octob. nuntii Benedicti Cardinalium collegium in conclaue inclusum ab electione dehortantur: & paucis interiectis diebus Cosmatus Sulmonensis Cardinalis sufficitur. Innocentii VII. nomen edidit. Nuntii Benedicti à Præfecto molis Hadriani in arcem captiui truduntur. & V. M. nummorum aureorum redimi coguntur. Quemadmodum ea res acciderit Benedicti ad Venceslaum Imperatorem, qui se Benedicti obedientiæ dicarat, exstant litteræ. Nam Robertus ad Imperium adscitus totum se Bonifacio addixerat. Visusque est Benedictus difficilem, & operosam concordiæ viam polliceris.

sim,

simplici abrogationis spe reiecta: nisi primo ipsi ad colloquia congrederentur: in qua sententia nimium pertinaciter quoad vixit, permansit.

NAT. CHR. 1405.

Ianuario mense, Martinus Siciliæ Rex Drepanitano portu soluens, in Sardiniam, & Corsicam nauigat. Contento cursu mox in prouinciam Galliam vela faciens, aduersa tempestate in alto iactatus, A. D. VI. K. Febr. ad Ramatuellam Galliæ prouinciæ stationem appellit. Benedicto mox annitente, cum eo, & Ludouico Rege, in Nicæensi portu congreditur. Martinus, & Ludouicus fœdere adiunguntur. Sed cum ea pactio Galliæ, & Aragoniæ Regibus insciis, neque re consulta, aut explorata, constituta esset, statim rescinditur.

10 A. D. III. Non. Apr. Martinus Siciliæ Rex ad Barcinonensem stationem classem applicat.

Gerundensis, & Catanensis Cardinales A. D. VI. Id. Apr. duabus maximis actuariis nauibus triremium instar Barcinone ædificatis, & instructis, quarũ ductores, & nauarchi erant Galcerandus Marchetius, Antiochus Almogauar Barcinonensis ciuis Barcinone soluentes, Maii K. Nicæam applicauerunt. Nonis Maii Benedictus VI. actuariis nauibus, tribus Genuensium, & totidem Barcinonensium Genuam nauigat: & ex Cardinalibus Auxitanus, Viuariensis, Aniciensis, Catanensis, & Gerundensis presbyteri, & Xalantius, & Pompelonensis iunior diaconi ad eius comitatum accesserunt: nam reliqui Cardinales Gallici defectionis vitiis infecti tenuis excusationis veniam impetrauerunt.

20 Ea die quod Nicæa classe in altum inuectus crebri, & vehementes fulgores, & tonitrua, iactusq; fulminum, & maximi imbres effluxissent, portum Villafrancæ tenuit: & ad Monœci arcem, & Album Ingaunum, & Sauonam summo honore, ex Pontificia dignitate afficitur. Sauonæ Flisci Cardinalem, qui se Bonifacio bellum nostris inferens addixerat, eiurato schismate, offensionis, & inuidiæ venia data sibi conciliat. A. D. VII. Id. Maii Barcinone in veteri regia arce, constituta iura, scita, & priuilegia Barcinonensia à Rege Catalanis sanciuntur.

A. D. XVII. K. Iun. Benedictus Genuam, magna à ciuibus adhibita pompa introit. Prædicatio Beati Vincentii Ferrarii Valentini, ex instituto Prædicatorum Apostolici viri: & insigni sanctitate præditi ad omnes gentes celebratur. Complures impiarum gen-

30 tium, & Iudæorum, Sarracenorumq; nationes Christi fidem, pietatemque eo perorante, profitentur. Neque diuinitate modo concionandi, sed multa diuinitus prouidendo sancta apud omnes eius nominis veneratio fuit. Satis constat multa miracula edita: quibus cælestis fauor ostenditur. Cum sermocinaretur, Valentinum sermonem Græcis, barbarisque nationibus, & vltimis gentibus, tamquam patrium habitum, & expositum: & oculorum tabe notis, manibus, pedibusque ægris, debilibusque, humana ope insuperabilibus salubrem vim, integramque diuino nutu adhibitam: furibundis, & vesano dæmonum spiritu concitatis placidam quietem restitutam. Neque conuersos tantum ad vsum artus, aut cæcis diem reluxisse, sed exanimes, & elatos feretro ad vitam reuocatos. Bonifacii quoque Ferrarii eius fratris ordini Carthusiensi præpositi ea, illo ipso tempore fuit

40 summæ religionis sanctimonia, ac rerum diuinarum, & sanctionum Apostolicarum, iurisque ciuilis scientia, vt nec illius virtutum aciem splendor fraterni nominis præstingueret: aut eius luminibus officeret sanctitatis altitudo, & gloria.

Cum proceres Siciliæ extorres absente Rege multa molirentur, neque cum Ladislao Rege satis firma, rataque amicitia esset: eadem classe Siciliæ Rex A. D. IIX. Id. Augusti in Siciliæ regnum renauigat.

A. D. IIX. Id. Octob. quod Genuæ pestilentia grassaretur, Benedictus Sauonam regreditur. Petrus Serra Catanensis Cardinalis ea contagione infectus Genuæ decedit.

Nouembris mensis initio, longa naui Barcinonem appulsa, quattuor argenteæ statuæ auro gemmis, margaritisque interstinctæ, summoque artificio factæ, Benedicti dono in-

50 uehuntur, Cæsaraugustamque perferuntur: quibus sanctorum Valerii, Laurentii, Vincentiique, & D. Encratis reliquiæ includuntur: quas hodieq; sacris litaniarum lustrationibus, magnæque celebritatis festis diebus sollemni pompa, thensarum vehiculis gestari summa religione, pietateq; videmus: & commeritam tutelaribus diuis gratiam iustis honoribus, integra, incorruptaque mente, & voce persolui.

Petri Simenii Vrreæ, & Antonii Lunæ magnorum procerum dissidentium, & concertantium factionibus nobilitas omnis in partes scinditur: nouaque semper mala miscentur: & concitantur. Iurati magistratus Cæsaraugustani facinorosos è ciuitate exturbant: vrbem muniunt: aditus, perfugiaq; factiosorum obstruunt. Iohannes Luxanus Vrreanarum copiarum ductor è ciuitate exigitur.

NAT. CHR.

Cum grauis, inimicitiisque incensa sine intermissione contentio Bernardo Capreræ Modicæ Comiti, cum Sanctio Ruizio Lihorio impenderet, incursionibusque seditionum, & vi, impetuq; multitudinis Siciliæ regnum euerteretur, ipsiq; Regi periculum intenderetur, Caprera aula, & paulo post insula pellitur. Lihorius, & Iohannes Ferdinandius Heredia, & Archiepiscopus Panhormitanus aula quoq; regia demouentur.

1406. Martinus Alpartilius Dertosanæ Ecclesiæ Camerarius, & Innicus Pharensis ordinis militiæ Hospitalis S. Iohannis Hierosolymitani à Benedicto Sauonæ ad Martinum Siciliæ Regem Februarii mensis initio Apostolici nuntii legantur: & Martio mense Aragoniæ, & Nauarræ Reges Ilerdæ congrediuntur.

Benedictus Sauonæ in sacris festi Pentecostes diebus Berengarium Anglesolam Gerundensem Cardinalem Portuensem Episcopum creat. 10

Vniuersa Parisiensis schola denuo à Benedicto Iunio mense secedit: deficitq;. Benedictus pedestri itinere Sauona vrbe Nolim proficiscitur: & in Castellũ Finarium ditionis Marchionis Carreti Cardinalis Flisci fratris filii Monœcumq;, & inde Nicæam emigrat. Nicææ in Nouembrem mensem subsistit.

A. D. IX. K. Sept. Monœci arce Michaël tituli S. Georgii ad Velum aureum Pompelonensis Cardinalis, senioris Cardinalis Pompelonensis sobrinus moritur: & Nicææ in fratrum Minorum cœnobio sepelitur.

Non. Nou. Innocentius Romæ moritur, Pontificiis comitiis pie, ac sancte à sacro collegio Christianæ reipublicæ paci, ac tranquillitati consulitur: in eam enim sententiam prolata formula, in posterum cautum esse voluerunt. 20

„ In nomine sanctę, & indiuiduæ Trinitatis Amen. Anno à natiuitate Domini nostri
„ Iesu Christi MCCCCVI. indict. XIV. die Martis XXIII. mensis Nouembris in die S. Clemen-
„ tis, Apostolica sede vacante per obitum felicis recordationis domini Innocentii Papæ
„ VII. congregati, & ad inuicem collegialiter coadunati pro futura electione futuri Ponti-
„ ficis celebranda, infrascripti Reuerendissimi patres, & domini dominus Angelus Episco-
„ pus Ostiensis Episcopus Florentinus, Henricus Tusculanus Neapolitanus, & Antonius
„ Prænestinus Aquileiensis Episcopi: Angelus tituli S. Potentianæ Laudenensis, Vulradus
„ tituli S. Chrysogoni Melitensis, Angelus S. Marci Constantinopolitanus, Iordanus tituli
„ S. Martini in montibus de Vrsinis, Iohannes tituli S. Crucis in Hierusalem Rauennas, & 30
„ Antonius tituli S. Praxedis Tudertinus, presbyteri: Rainaldus tituli S. Viti in
„ Macello de Brancatiis, Landulphus S. Nicolai in Carcere Tulliano Barrensis, Odo
„ tituli S. Georgii ad Velum aureum de Columna, Petrus S. Angeli, & Iohannes SS.
„ Cosmæ, & Damiani Leodiensis vulgariter nuncupati diaconi S.ᵉ R. E. Cardinales
„ in capella communi S. Nicolai sacri Apostolici Palatii Romæ apud S. Petrum in-
„ tra conclaue consuetum, quam pro loco ad infrascripta idoneo elegerunt: & etiam de-
„ putarunt, in præsentia mei Barronci de Pistorio, & aliorum notariorum infrascriptorum
„ & testium: Considerantes Christianæ religionis infamiam, detrimenta, & graues fideli-
„ um molestias, ac pericula, quæ hactenus emerserunt: & emergere verisimiliter est cen-
„ sendum, nisi salubriori remedio, ac in tempore diuina fauente clementia, cuius res agi- 40
„ tur, occurratur, ex pestifero, & damnabili schismate, quod tantis, pro dolor, temporibus
„ in cissuram Christianæ fidelitatis grauissime perdurauit: & durat: nec per prouisiones a-
„ lias, pro eiusdem schismatis remotione per eos factas, effectum aliquem produxisse, ac in-
„ tendentes ad remedia fortiora, non quidem iure pro parte ipsorum, iustitia suadente, q
„ ius verissimum est, & plena veritate fulcitum, sed quod pro integratione, & vnitate Chri-
„ stianorum, ex malitia temporis de facto, & si non de iure eligentes, & in speculam eorum
„ cõsideratione extollẽtes, quãti posset esse discriminis, si dilatio in electione futuri summi
„ Pontificis fieret: temporum malignitate pensata vniuersaliter singuli, & singulariter vni-
„ uersi vnanimiter, & concorditer nemine discrepante, ex certa scientia conuenerunt, vo-
„ uerunt Deo, ac eius matri Virgini gloriosæ, ac sanctis Apostolis Petro, & Paulo, totiq; cæ- 50
„ lesti curiæ iurauerunt: & ad inuicem vnus alteri, & è conuerso se obligando sollemniter
„ promiserunt: Quod si quis eorum assumptus fuerit ad apicem summi Apostolatus, pro
„ integratione Christianorum vnitatis renuntiabit effectualiter iuri suo, & Papatui: pure,
„ libere, & simpliciter: si, & quando Antipapa, qui est, & pro tempore fuerit, consimiliter
„ renuntiabit: & cedet prætensis iuri suo: & Papatui: siue decedat: dummodo Anticardina-
„ les effectualiter velint cum eisdem dominis sacri collegii sic conuenire: & concordare:
„ quod ex hoc sacro collegio sequatur iuste canonica electio vnici summi Romani Ponti-
„ ficis. Ac etiam se promittentes facturos, & curaturos omni dolo, fraude, ac mali-
„ gna interpretatione cessantibus pro posse, quod si quis ex dominis absentibus, vel

de extra

dextra collegium per eos assumetur in Papam: eandem faciet obligationem. Ac quod " infra mensem à die suæ intronizationis numerandum, per suas extensas, & Apostolicas " litteras Regi Romanorum, Antipapæ, eius prætenso collegio, Regi Franciæ, & omnibus " aliis Regibus illustribus, ac Principibus, Prælatis, & Vniuersitatibus, & communitatibus " Christianitatis, secundum videre præfatorum dominorum de collegio, præmissa omnia " indicabit: & ea omnia se offeret impleturum: & paratum ad cessionem modo prædicto: & " ad omnem aliam viam rationabilem: per quã prædictum schisma tollatur: & vnionis sequatur " integritas in Ecclesia Christianorum. Et quod super omnibus supradictis vltra " præmissa suos sollemnes destinabit oratores, infra tres menses à die intronizationis præ- " 10 dictæ computandos, illis, quibus de consilio præfatorum dominorum sacri collegii sui " videbitur. Et ipsis ambaxatoribus cum effectu imponet cum consilio eorum domino- " rum, de loco, seu locis decentibus eligendi ab vtraque parte: eisque potestatem plenari- " am dabit de loco conueniendi habili, & decenti. Ac etiam promittet similiter, vt præ- " fertur, quod pendente tractatu vnionis huiusmodi effectualiter, & realiter ex vtraque " parte, non creabit, nec faciet aliquem Cardinalem: nisi causa coæquandi numerum " sui sacri collegii cum numero prætensi collegii Anticardinalium prædictorum: nisi ex " defectu steterit aduersæ patris: quod vnionis præfatæ conclusio infra annum, à fine di- " ctorum trium mensium computandum, non fuerit subsecuta. Quo casu eidem liceat " Cardinales eligere: & creare: prout, pro statu sanctæ matris Ecclesiæ eidem videbitur " 20 conuenire. Et hoc de non creando Cardinales in forma congrua insinuabit Antipapæ: " & eius prætenso collegio prædictis: vt ipse similiter sic faciat: necnon, quod omnia præ- " missa inchoata, & inchoanda mediabit, prosequetur, & fine debito terminabit: nihil de " contingentibus, necessariis, & vtilibus, vel quomodolibet opportunis omittendo: quan- " tum in eo fuerit. Eademque statim post eius electionem, & ante ipsius publicationem " omnia, & singula supradicta confirmabit: approbabit auctentico modo: & denouo si- " milem promissionem faciet in omnibus: & per omnia: coram dictis dominis de colle- " gio: testibus: & notariis: & subscriptionem faciet manu propria in instrumentis: pro- " ut infra de Cardinalibus continetur. Et consimiliter huiusmodi ratificationem, appro- " bationem, votum, & promissum effectualiter faciet in primo consistorio publico, " 30 vel generali: quod post coronationem suam, ad hoc commodo, consueto, & congruo " tempore celebrabit. Insuper præfati domini Cardinales fouerunt, iurarunt, & ad " inuicem promiserunt: quod per suas litteras, infra mensem à die intronizationis prædi- " ctæ collegialiter insinuabunt de electione facta: & de voluntate, & promissione quo ad " vnionem prosequendam: & omnia supradicta omnibus præfatis dominis prout, & " sicut facere tenetur, qui erit electus. Ac etiam inchoata mediabunt, prosequentur, & " finient quantũ in eis fuerit: nihil de contingentibus, necessariis, & opportunis quomo- " dolibet, vel vtilibus omittendo. Quæ omnia, & singula promiserunt inter se, ad inui- " cem, & vicissim: vt supra attendere, obseruare, facere, exsequi, & effectualiter adim- " plere: bona, pura, & sincera fide: omni dolo, & fraude cessantibus: & sic quilibet ipso- " 40 rum iurauit corporaliter manu tactis sacrosanctis Euãgeliis corã eis præsentialiter positis " seruare, adimplere, ac exsequi: prout superius continetur: quodque à prędictis promissio- " ne, voto, iuramenti præstatione, & obligatione, ac eius obseruatione, & omnibus, & sin- " gulis supradictis nullus eorum absolutionem petet: seu impetrabit: per se, vel alios: & " impetratis, seu impetrandis vtetur: & sibi concessa nullatenus acceptabit: nec data pote- " state per ipsum alteri, se faciet absolui: seu etiam secum in aliquo dispensabit: sed vellet " perpetuo dicto vinculo remanere obligatus. Et nihilominus ad maiorem certitudinẽ, & " firmitatẽ pręmissorum, quilibet ex dominis de collegio supradicto teneatur se subscribe- " re manu ꝓpria in omnibus, & singulis instrumentis cõficiendis exinde: quorũ instrumẽ- " torum quilibet ex ipsis dominis de collegio vnum, vel plura habere valeat, pro eius arbi- " 50 trio voluntatis. Actum in Capella præfata præsentibus venerabilibus, & circũspectis viris " dominis Frãcisco de Duce Apostolicæ cameræ clerico, Iacobo de Caluis, & Petro de Sac- " co Canonicis Basilicæ Principis Apostolorũ de vrbe: & multis aliis in instrumẽto cõtẽtis. "

Ego Banotus Philippi de Pistorio litterarum Apostolicarum scriptor, & adbreuiator " publica, & Apostolica auctoritate notarius, &c. Et sic omnes alii notarii. "

Ego Angelus Episcopus Ostiensis Cardinalis Florentinus sicut pręmittitur voui, pro- " misi, iuraui, & in testimonium me manu propria subscripsi. Et sic reliqui successiue duo- " decim Cardinales nominati se subscripserunt. "

A. D. II. K. Dec. Angelus Corrarius Constãtinopolitanus Patriarcha Venetus Cardinalis, vir insigni doctrina, & religione venerandus, & ab amplissimi sacerdotii collegio

NAT. CHR.

NAT. CHR.

optimus, & selectissimus vir iudicatus, & qui in Bonifacii Pontificatu in Ecclesiæ coniunctione, vt prodesset, summe elaborauit, in Innocentii locum sufficitur. Gregorii XII. nomen edidit: & decretum ab vniuerso collegio constitutum hac formula stabiliuit.

» Anno Domini MCCCCVI. Indict. XIV. die Mercurii prima die mensis Decembris, » hora XII. noctis eiusdem diei Sanctissimus in Christo pater, & dominus noster dominus » Gregorius diuina prouidentia Papa XII. secunda die creationis suæ sua spontanea, & li- » bera voluntate, in præsentia Reuerendissimorum patrum dominorum Cardinalium, » notariorum, & testium intus in isto instrumento contentorum, & in Palatio, ac Capella » præfatis, & intra dictum conclaue ratificauit, approbauit, & firmauit, ac de nouo vouit, » iurauit, & promisit omnia, & singula, quæ in isto instrumento continentur, tenere, serua- » re, prosequi, & effectualiter adimplere, & finire: nec in aliqua sui parte contrauenire. De » quibus omnibus, & singulis præfati domini Cardinales, & ipsorum quilibet petierunt » per me Stephanum notarium, & quemlibet aliorum notariorum rogatorum fieri vnum, » & plura publica instrumenta.

» Ego Gregorius XII. hodie vltima die Nouembris MCCCCVI. assumptus in Romanum » Pontificem, sic vt præmittitur, iuro, voueo, promitto, ac confirmo omnia supradicta.

Ea re constituta, litteris ad Benedictum missis recipit, polliceturq; se Pontificatu abdicaturum, si Benedictus eiuret: neq; quemquam in Cardinalium collegium cooptaturum: vt duobus collegiis æquo numero aggregatis verus, ac minime dubius Christi Vicarius deligatur. Litteræ Pontificiæ maxime dignæ visæ sunt, quæ palam vniuersis, & generatim singulis proponantur.

» GREGORIVS Episcopus seruus seruorum Dei Petro de Luna, quem nonnullæ » gentes in hoc miserabili schismate Benedictum XIII. appellant, pacis, & vnionis affectũ. » Qui se humiliat, inquit veritas, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur: cuius saluber- » rimam monitionem, quanto nobis ex alto permittitur, obedienter secuti, decreuimus » per litteras nostras, omni contentione seposita, benigne te affari: & ad redintegrationem » Ecclesiæ cohortari: immo te inuitare ad id consilium capessendum: quod nos ipsi pro pa- » ce Christianorum accepimus. Vides quanta mala: quanta pericula, quanta incommoda, » quanta deniq; Christianæ religionis infamia iam per triginta annos, ex hac pestilenti, & » nefaria seditione, in populo Dei peruenerint: quantaq;, nisi prouideatur, sint quotidie » prouentura. Horum omnium malorum qui causa ab initio fuerint, certum videtur: qui- » bus rigor iustitiæ non cessit: nec forsitan æquitas persuasit. Nihilominus tamen graues » molestias Christianam religionem perpessam non dubitatur. Si ergo quoque nunc eodẽ » modo fiat, dubius est remedii locus: quominus Ecclesia in solitis remaneat angustiis: » in qua re tu, de te ipso, ac de conscientia tua videris. Nos mentem nostram, atq; inten- » tionem apertissime profitebimur. Non est consilii nostri tempus aliquo modo terere: » sed quo validiora, certiora, & firmiora sunt iura nostra, tanto laudabilius ducimus ea pro » pace, & redintegratione Christianorum relinquere. Non enim semper de summo » iure disputandum est: sæpe rigor ipse vtilitati, & tempori cedit. Nam si mulier illa & iuri » suo renuntiare, & proprio filio spoliari se voluit, ne sectionem vnius pueri videret: quanto » magis nobis, si malitia operante, ad optatam vnitatem venire non possumus, per iustitiæ » vias pie cedendum videatur. Quare exsurgamus ambo in vnum vnionis affectum: con- » curramus: feramus salutem Ecclesiæ hoc diuturno morbo afflictæ. Ad hoc te hortamur: » ad hoc te inuitamus: paratiq; sumus, & offerimus nostro verissimo iuri, & Papatui cede- » re: & renuntiare: & efficaciter faciemus, si, & quando tu renuntiabis, & cedes prætensis » iuri, & Papatui tuo: vel decedes vel quicumq; successor tuus renuntiabit: & cedet præ- » tẽsis iuri, & Papatui suo: vel decedet: dummodo illi, qui apud partem tuam, pro Cardina- » libus se gerunt, sic conuenire, & concordare cum venerabilibus fratribus nostris S.R.E. » Cardinalibus velint cum effectu: vt exinde canonica vnici Romani Pontificis sequatur » electio. Itaq; vt prædicta expeditiorem sequantur effectum: celeriter mittemus oratores » nostros: qui tecum de loco habili, & decenti ad huiusmodi rei confectionem disponant. » Et insuper pendente huiusmodi vnionis tractatu, non faciemus, neque creabimus ali- » quem Cardinalem: nisi forte causa adæquandi numerum fratrum nostrorum: cum » numero illorum, qui apud te pro Cardinalibus se gerunt: vt sic pares ex vtraq; parte ad » sollemnem, & canonicam electionem vnici Romani Pontificis deuenire possint. Extra » hunc autem coæquationis casum nullum, vt dictum est, Cardinalem creare decerni- » mus: nisi ex defectu tuo, vel partis tuæ exstiterit: quominus vnionis præfatæ conclusio in- » fra annum, & tres menses, à die inthronizationis nostræ computandos, fuerit subsecuta. » Hoc autem quod de non creandis Cardinalibus, tractatu huiusmodi pendente diximus,

ita lo-

ka locum habere intendimus: si tu quoque idem obseruaberis. Hanc vero oblationem, « & insinuationem de Cardinalibus non fiendis, ac superiorem oblationem renuntia « tionis, modo prædicto, vt strictiori vinculo fierent, iurauimus, vouimus & promisimus « ante electionem nostram: eodem vinculo efficaciter implendas cum singulis ex nostris « fratribus antedictis, in casu, quo aliquis nostrum ad apicem Apostolatus esset assumptus, « post ipsam assumtionem, id ipsum, ad firmiorem constantiam, denuo iurantes, vouentes, « promittentes, atque ratificantes. De hoc autem, quod bulla sine impressione nostri « nominis est appensa, præsentium nullus debeat admirari: nam ante nostræ coronationis « sollemnia, vsus præfatæ bullæ cum huiusmodi impressione nominis non habetur. Da- « 10 tum Romæ apud S Petrum die XII. ab assumptione nostra: XI. vero Decembris Anno à « Natiuitate Domini MCCCCVI. Zucarus.

A. D. IIX K. Decemb. Sibylla Fortiana Regina Barcinone mortem obit. In D. Francisci cœnobio regio tumulo infertur.

Rege Francorum annitente, vt Benedictus Pontificio, palatinoq; comitatu in Galliam regrediatur, quod Italiæ ciuitates, potentatusque magnis pollicitationibus ad se se eum pellicerent, Massiliam A. D. II. Non. Dec. appellit. Adeo magnæ Valentino Balearicoque regno tempestates sunt coortæ, vt nunquam illis locis maiores aquas fuisse constaret.

Festo Natiuitatis Domini die Henricus Castellæ Rex, qui semper infirma, atque 1407. 20 ægra valetudine vixit, Toleti moritur.

A. D. III K. Ian. Maria Aragoniæ Regina Villa regali Valentini agri oppido mortem obit. Ad Populeti sepelitur.

Benedictus Massiliæ ad D. Victoris A. D. II. K. Febr. Pontificatus anno XIII. easdem concordiæ conditiones, quas Gregorius tulerat, perfert. modo antea, tuto in loco ambo primo congrediantur.

A. D. XII. K. Apr. sacra in hebdomade Raimũdus Boilius Valentini regni gubernator, cum Valentiæ regia arce egreditur, per insidias interficitur. Quod Philippus Boilius eius frater in turpissimo flagitio particeps factus esset, manus est illi abscissa: aliique capite plectuntur.

30 A. D. XI. K. Maii Methonensis sororis Gregorii F. & Tudertinus Episcopi, & Antonius Butrius iuris scientia clarus Bononiensis Gregorii legati, qui Massiliæ Benedictum A. D. II. K. Apr. conuenerant, & Petrus Zagarriga Ilerdensis Episcopus, & Franciscus Aranda, qui illo sæculo vir admodum prudens, ac prouidus habitus est, & se ex intimis arcanorum regni consiliis Carthusiensis religionis institutis dediderat, tractandis conditionibus adiuncti, ex pacto & conuentu Sauonam vrbem colloquio competitorum deligunt: & S. Michaelis dies, quo conueniant, edicitur.

A. D. III. K. Iul. Valentiæ Iacobi Aragonii Petri Vrgellitani Comitis filii, & Isabellæ Regis sororis nuptiæ celebrantur.

A. D. II. Non. Aug. Benedictus Massiliensi portu soluens Sauonam ex pacto con- 40 uento, vt cum Gregorio congrediatur, nauigat: & in D. Honorati insula, commoratur, atque inde Non. Sept. Nicæam applicat. Eo in loco à Patriarcha Alexandrino, quem Francorum Rex Romam legauerat, certior fit, Sauonem, vt minime tutum conueniendi locum à Gregorio reiici. A. D XIIX. K. Octob. Benedictus Sauonam contendens Villafrancæ portum tenet: & A. D. IIX. K. easdem Sauonam applicat: neq; Gregorius constituti S. Michaelis, & omnium Sanctorum diebus, vti conuenerat, eo loci se sistit.

Augusto mense filius Martino Siciliæ Regi ex Blanca Regina vxore genitus decedit. Exequiæ magna funeris pompa, tanquam primigenii celebrantur. Rex vxoris, & nepotis morte summo animi dolore affectus in Vallis Christi Cœnobium Carthusiensis ordinis secedit: quod ipse construi, exædificarique laxe, & splendide fecerat: & Alturæ, & Alcu- 50 blarum ditione, ac prouentibus, & omnium rerum affluentibus copiis ditauerat.

Iohanna Regis Iohannis F. Fuxi Comes hoc ipso anno Valentiæ moritur.

Benedictus, & Gregorius paciscuntur, vt in confiniis suarum ditionum ad colloqui- 1408. um congrediantur. Benedictus A. D. II. Non. Ian. Mercurii die portum Veneris tenet: & Gregorius Lucam A. D. VI. K. Febr. contendit: ad quem à Benedicto Rhotomagensis & Tarraconensis Archiepiscopi, & Generalis minister ordinis Prædicatorum, & Toribius auditor sacri Palatii legantur. Cardinales fere omnes Gregoriani causa illata, quod Gregorius pactis non stetisset, & inuito, ac repugnãte collegio in amplissimum ordinem tres Cardinales, & in his Methonẽsẽ Episcopũ sororis F. cooptasset, vt rentesq;, vt ferebãt,

NAT. CHR.

ne sibi vincula iniicerentur, cum Gallicis Cardinalibus, qui Benedicto parebant Pisas cōmigrant: & à suis partibus deficiunt: secernuntq;. Qui à Benedicto defecere hi fuisse litteris Benedicti traduntur: Guido de Maloësso Prænestinus, Nicolaus de Brancaciis Albanensis, Iohannes de Brunitia Ostiensis, Petrus Gerardus Tusculanus Episcopi: Petrus de Turreio tituli S. Susannæ, Petrus Frias tituli S. Praxedis Hispanus presbyteri: Amadeus de Saluciis S. Mariæ nouæ, Petrus Blanii S. Angeli, Ludouicus de Barro S. Agathæ, Antonius de Xalanto S. Mariæ in via lata Diaconi S. R. E. Cardinales.

Ladislaus Rex Imperii vicarius, & perpetuus vrbis Romæ senator à Gregorio creatus, maximo comparato exercitu, ad XII. M. equitum coëgisse Martinus Alpartilius est auctor, vt bem obsidet: & A. D. IX. K. Maii in eam irrumpit. 10

Conuenerat inter Benedictum, & Gregorium, vt inter Lucam, & Portum Veneris quædam loca ad eorum congressum deligerentur: quæ Gregorii ditioni parebant: & internuntiis duobus Venetorum legatis, qui Benedictum in Veneris portu conuenerant, Benedictus obtulit, se libēti animo Liburnum accessurum: modo Gregorius Pisas cōmigret: cum ea oppida in ditione Gregorii essent. Ea re denegata, neque publica fide tradita, Cardinales Gregoriani eum, vti supra docuimus, deseruerunt: ac se Luca vrbe Pisas transtulerant: & Benedictum deprecati fuerant, vt eo proficisceretur: & Liburnum accederet: sed dum legatos præmittit, vt à Lucensibus, & Florentinis fide publica in eorum ditionibus sibi, ac suis liberi commeatus traderentur, & Benedicto denuntiatum esset, Frācorum Regem, cuius fide publica in Genuensi ditione tuto se commorari arbitrabatur, & 20 tam periculoso itineri commiserat, studiosissime curasse, vt in eum, & aliquot Episcopos manus iniicerentur, inexpectata, & repentina fuga in Galliam prouinciam celerem reditum dirigit. Portu Veneris vela facturus A. D. XVII. K. Iul. Pontificatus anno XIV. Concilium Perpinianum Helenensis diœcesis oppidum indicit. Cardinales Benedictini, Gregorianique, qui Pisas secesserant, & eo se concessurum Benedictum spospondisse prædicant, seorsim Concilium Pisas indicunt: & inde à religiosissima concordiæ pactione Benedicto, & Gregorio resilientibus, in se non rite, nec pure, sed sacrilego more abrogationis actionem intendi obtestantur. Benedictus tota Ligustina ora, & Gallia prouincia expulsus ad Illiberitanum portum A. D. VI. Non. Iul. appellit: & Ecclesia tot calamitatibus affecta, atq; conuulsa, malorum semina in contrarias partes se vertunt. 30

Petrus Vrgellitanus Comes Iunio mense è vita excedit. Margaritam Marchionis Monferrati filiam vxorem duxerat: & ex ea liberos susceperat Iacobum Vrgellitanæ, & Agerensis ditionis heredem: Thadæum, qui ante obierat: & Iohannem: quem ditionis Entenziæ Barbastrensis, & aliorum oppidorum heredem scripserat. Filias tris reliquit: Leonoram, & Iohannam, quam Iohanni Cardonæ Comitis filio desponderat: & Isabellam, quæ se sacro cœtui addixit.

A. D. X. K. Aug. Benedictus Helenam vrbem, & postero die Perpinianum introiit. A. D. VI. K. easdem Carolus Nauarræ Rex Iacobo Borbonio Marciæ Comite, & Fuxensis Comitis filio generis comitatus Cæsaraugustam aduentat. Barcinone Regem, Perpiniani Benedictum inuisit. 40

Benedictus à Cardinalibus, qui à se desciuerant, & Pisas secesserāt, destitutus, A. D. X. K. Oct. Iohannem Armeniacensem, Rhotomagensem, & Petrum Rauatium Tolosatem Archiepiscopos, Iohannem Martinium Murilium Abbatem Montis Aragonis, Carolum Vrriē, & Alfonsum Carilium Gomecii Carilii filium in Cardinalium collegium cooptat.

Cum Brancaleo Oria, Mariano Arborensi Iudice filio vita functo, totius pæne Sardiniæ esset potitus, & Caralim, Alguerium, Longosardum, aliquotq; arces, quę in fidelitate regia permanserant, vehementer oppugnaret, & Genuensium auxiliis regnum appeteret, Sardi quod crudeli Oriarum dominatu premerentur, Aimericum Narbonensem Vicecomitem, qui Beatricem Leonoræ Arborensis Brancaleonis vxoris sororem duxerat, vltro arcessunt: quod is, ex quo iunctus Mariano affinitate fuerat, in omnia belli, pacisque 50 se consociauerat consilia: magnoq; comparato exercitu, vt in Sardiniam transmittat, Sardi summo conatu ad arma irruunt.

Martinus Siciliæ Rex excelsi, altiq; animi princeps Sardoo bello occursurus, X. actuariarum nauium classe, cui Sanctium Ruizium Lihorium præfecerat, quod Iacobus Pratensis mortem obierat, Octobris mensis fine Drepanitano portu soluit. Ad Algueriensem stationem copias exponit.

Alguerio Bernardum Capreram Modicę Comitem, & Egidium Ruizium Lihorium Aragoniæ regni procuratorem insignem omnibus laudis, & consilii notis virum ad patrem oratores mittit de classe, & exercitu ad se primo quoq; tempore transmittendo. Decreuisse

creuisse enim se testatur, Sardinia non excedere, nisi in suam, patrisque ditionem, & imperium redigat: & tyrannorum dominatu liberet.

A. D. V. Id. Nou. secunda noctis hora Ætna maximis conquassatur terræ motibus: tantoq; flagrat incendio, immensos flammarum globos eructans, vt Catanę dies illuxisse, nubesq; ac faces ardentes cęlo volitare viderentur. II. M. P. supra D. Nicolai templū, quod Reginæ incolæ vocant, quinq; ignei crateres XII. dies continenti incendio conflagrauerunt: sulphureas proiicientes flammas. Cinis egestus pruinis immixtus pæne Messanam, aliquotq; Bruttiorum oppida obruerat: cum Blanca Regina præstantissima femina Catana non excessisset: sed cum D. Agathæ sacro corpore mœnia perlustrarentur, diuina ope 20 vrbs tanto incendio minime conflagrasse visa est.

K. Nouembris Omnium Sanctorum festo die Benedictus Perpiniani sollemni cœtu, & frequentissima celebritate concilium habet: & sacris in aula regia Maioricensi arcis Perpinianensis à Pontifice peractis, Alfonsus Exea Patriarcha Cōstantinopolitanus Hispalensis Ecclesiæ administrator celeberrimam, & gratissimam cōcionem habuit: & absentium ratione sacris comitiis habita, in A. D. XVII. K. Decemb. concilium prorogatur. A. D. II. Id. Nouemb. Benedictus sanctioris ærarii Magalonensis præfectum Ecclesiæ Astensis administratorem Patriarcham Antiochenum, & Franciscum Simenium ordinis Minorum Valentinum virum insigni sanctitate, & magna, & multiplici doctrina, ac diffusa scriptorum copia clarissimum Hierosolymitanum Patriarcham creat: qui ab Auxitano 30 Episcopo Cardinale A. D. XIIX. K. Decemb. sunt consecrati. Postero die Benedictus ex arce regia in ædem beatę Marię Regalis sacrorum ordinum cœtu comitatus procedit: & peractis ab eo Missæ sollemnibus, concilium haberi cœpit. Sabattho A. D. XV. K. Dec. secunda Concilii assessio celebratur: & concione, vt mos est, habita, & professione recitata fidei Catholicę Benedictus responso dato, se illam fidem firmissime tenere, & simpliciter confiteri asseuerat. Mercurii die A. D. XI. K. Decemb. cum tertia concilii assessio celebraretur, præmissa, vt moris est, concione, series, & continuatio rerum à Benedicto gestarum, ex quo in summam Pontificatus dignitatem est euectus, vniuerso cœtui recitatur: atque proponitur: & quot, & quantas, & quam incredibiles calamitates hausisset: quantisque in discriminibus versatus esset, vt summæ pacis coniunctio Ecclesię Dei con-40 ciliaretur. Demum quinque aliis assessionibus varii actus, actionesque consiliorum, & euentorum in procurandis ecclesiasticæ concordiæ negotiis recensentur: & quemadmodum inter Benedictum, & Gregorium legatorum interuentu cōuenerat, vt Sauonæ cum suis collegiis festo S. Michaelis, aut Omnium Sanctorum die congrederentur. Concilio interfuere Prælati pæne omnes Regnorum Castellæ, Aragoniæ, & Nauarræ: & nonnulli Franciæ, Prouinciæ Galliæ, Vascitaniæ, & Sabaudiæ: omnes circiter CXX. Præter eos, quorum supra mentio facta est, Patriarcha Alexandrinus, Petrus Luna Toletanus, Garcias Ferdinandius Heredia Cęsaraugustanus, & Petrus Zagarriga Tarraconensis Archiepiscopi concilii decretis adsedere. Cum patres Benedictus consuluisset quid è republica Christiana esse censerēt: ne in progressione rerum, & noua molitione ad reliquias Eccle-50 siæ lacerandas, & distrahendas prauis consiliis conuerteretur: summa dissensione, atque dissidio in contrarias partes patrum opiniones in deliberando distrahuntur: quibusdam censentibus à Benedicto legatis mandata danda esse: vt eius nomine pontificiam dignitatem nulla interposita mora abrogent: aliis vero tempus ducentibus: & maxime disiuncta, atque contraria asserentibus. Ea opinionum, & sententiarum discrepantia eo rem deduxit: vt Perpiniano pæne omnes discesserint: & XIIX. in sententia permanentibus, tandem ab eis tanta de re dignum eo cœtu responsum tulit: quod hoc in loco adnectere operæpretium duxi.

"Sanctissime Pater: ac beatissime: hoc sacrum Concilium generale supplicat & consulit humiliter, & deuote V. S. quod nō obstantibus quibuscumq; tribulationibus, persecu-60 tionibus, & impedimentis vobis datis, dignemini propter Deum, & bonū Christianitatis prosequi efficaciter factū vnionis Sanctæ matris Ecclesiæ: per viam renuntiationis: ipsam viam aliis viis præmittendo: nulla alia tamen via exclusa.

"Item supplicat, & consulit præfatum sacrum Concilium V. S. quatenus oblationem per eandem V. S. factam intruso de renuntiatione, in casu renuntiationis, vel mortis dicti intrusi dignemini extendere ad casum deiectionis eiusdem intrusi: si fiat de iure: secūdum fidem, & obedientiam partis suæ: ac etiam effectualiter: & de facto.

"Item supplicat, & consulit præfatum concilium V. S. quatenus pro celeri, & debita expeditione, & conclusione præmissorum obtinenda, dignemini certos nuntios, probos viros, Deum timentes, & ad hoc idoneos pro parte V. S. & vestri collegii, ac totius sacri

NAT. CHR.

„ Concilii mittere ad intrusum: & suos Anticardinales cum ipso, vel Pisis, aut alibi degen-
„ tes: nec non & ad illos dominos Cardinales Pisis existentes: & ad alios, qui in hoc sancto
„ vnionis negotio proficere poterunt: cum plena, libera, ac sufficienti potestate tractandi,
„ concordandi, firmandi, & obligandi omnia, & singula necessaria, vtilia, seu opportuna ad
„ præmissa: & vt eis videbitur tempus breue, & congruum: & locum idoneum, & securum:
„ & de securitatibus, & libertatibus in eundo, stando, & redeundo recipiendi, concordan-
„ di, & obligandi. In quo S. V. omnia illa, quæ concordata fuerint per ipsos efficaciter exse-
„ quatur personaliter: vel si personaliter ire noluerit, vel infirmitate corporali impeditus nõ
„ potuerit, per alium, seu alios habentes plenariam, & liberam potestatem ad omnia, quæ
„ S. V. facere potest: & posset vsq; ad renuntiationem inclusiue. 10

„ Item supplicat, & consulit præfatum sacrum Concilium quatenus dignemini tales
„ constitutiones, & prouisiones adhibere: quod si ante optatam vnionem, quod absit, con-
„ tingat V. S. ab hac vita ad aliam euocari, posset ad vnionem debite, & canonice procedi:
„ taliter, quod post obitum V. S. propter defectum prouisionum, non differretur, seu impe-
„ diretur vnio: aut, quod absit, scandala, seu subschismata sequerentur.

„ Item supplicat, & consulit præfatum sacrum Concilium: quod in casu, quo aliqui,
„ quod absit, præmissis spretis scandala, seu subschismata suscitare vellent, dignetur V. S.
„ per debitas constitutiones, & remedia prohibere: ne ad similia perpetranda procedant:
„ sub pœnis, decretis, & prohibitionibus ad hoc necessariis: & opportunis.

Sanctam eius congregationis commonitionem, & Benedicti ipsius pollicitationem 20
aduersarii postea in Pisano primum, ac demum in Constantiensi Concilio in durissimum
eius os iure merito retorserunt: quamuis Benedictus se viam cessionis Sauonę amplexum
fuisse contenderit: & in Portu Veneris Gregorium per nuntios, & litteras ad eam pactio-
nem fuisse cohortatum: ac tuta conueniendi loca obtulisse, quæ omnia fuerint ab aduer-
sario refutata: atq; repulsa: neq; sibi posset obiectari neglegentia: aut contumacia.

1409. K. Febr. Alfonsus Exea Patriarcha Constantinopolitanus Benedicto in Concilii con-
sessu responsum à patribus decretum offert.

A. D. VII. K. Apr. XIV. Sessio Concilii Perpinianensi arce, cum maior pars prælato-
rum à Perpiniano recessisset, & per paucos res transigerentur, celebratur. Eo in consessu
à Benedicto VII. legati Pisas mittuntur: vt perscrutentur, quibus conditionibus res ad 30
concordiæ pactionem deduci possint. Ad spem obtinendæ rei, grauissimi viri deliguntur
Petrus Zagarriga Archiepiscopus Tarraconensis, Seguntinus, Mimacensis, & Senensis
Episcopi, Bonifacius Ferrarius Domnus Carthusiẽsis, Prior Cęsaraugustanus, & Minister
prouinciæ Galleciæ: sed Tarraconensi, vt Benedicti nomine ad Francum Regem legati-
onem obiret, in Catalonia remanente, reliquos oratores Nemausi, cum illis iter longum
conficiendum instaret, Francorum Regis ministri detinent: ac demorantur: & mandata
quæ Benedictus legatis dederat, intercipiuntur: quæ res spem omnem adipiscendæ con-
cordiæ, & Benedictum ad abrogationem deducendi conclusit: atq; confregit.

A. D. XI. K. Iun. Archiepiscopus Tarraconensis Benedicti nomine, & Gerardus Cer-
uilionius Cataloniæ gubernationi præfectus, Sperandeus Cardona pro Cancellario re- 40
gio, Vitalis Blanius, & Petrus Bassetus I. C. ab Aragoniæ Rege ad Francum legantur: ec-
clesiastici dissidii dirimendi causa.

Quod Aimericus Narbonensis Vicecomes cum Brancaleone affini societatem
coiisset, & nostros Sardinia pellere niterentur, Narbonensisq; magna comparata classe,
in Sardiniam traiecisset, summæq; spei, & expectationi, quæ proponebatur, magna Ge-
nuensis ciuitatis auxilia præstolarentur, Rex nobilitatem, atq; iuuentutem omnem toto
regno exciuit. Classem CL. nauium omnibus copiis, & opibus ornatam, & instructam
filio subsidio præmittendã curat. Petrũ Torrelliã, ex intimis maxime carũ classi præficit.
Iohãnes Fuxius Vicecomes Castelboni, & Arcimbaudus eius frater Arcimbaudi Grailii
Comitis Fuxi & Isabellę Matthæi Comitis sororis filii, Lusæ dominus, aliiq; ex Aquitania 50
pceres, ad Regis exercitũ, atq; in militiæ disciplinã proficiscũtur: & militari auctoramẽto
adigũtur. Copiis militaribus ex Aquitania excitis Gerardus Mauleo pręficitur. Castelbo-
nio Galcerãdus Pinosius, Petr⁹ Galcerãdus eius frater, & Hortẽsis Vicecomes adiungun-
tur. Ex Catalanis proceribus Comes Cardonẽsis, & Antoni⁹ Cardona eius frater, Comes
Quirrẽsis, Bernardus Sous Ebolẽsis Vicecomes, Berẽgarius Arnaldus Ceruilionius, Gal-
cerãdus Sãctapacius, Acartus Murius, Galcerãdus Cruillias, & Bernardus Spesius rẽ bel-
licã administrant. Benedictus Iohannẽ Martiniũ Lunã, & Rudericũ Lunã fratres germa-
nos fratris filios cũ insigni equitatu in eã expeditionẽ delegat: quos Iohãnes Bardaxin⁹, &
cõplures viri nobiles comitantur. Modicẽsis, Augustanus, & Intemelius Comites, Comes
Henri-

Henricus Ruffus Mamertinus, Artallus Luna Calatabellotæ Comes, Gilabertus, & Iacobus Scintilliç, Bernardus Anglesola, Augerotus Latta Siciliensium copiarum ductores ad similem laudem proficiscuntur. Inter omnes maximam laudem consequuntur Egidius Ruizius Lihorius Aragonii Regni gubernator: & Sanctius Ruizius Lihorius classis Siculæ præfectus, & Iohannes Ferdinandius Heredia Egidii filii, Gerardus Queraltus, & Iohannes Cruillias: cuius singularis virtus, & animi præstantia, & consilia prudentiæ, & fidelitatis plena magnis in rebus enituere. Vni tamen Petro Torrelliæ, ea condicione extraordinarium imperium defertur, vt sine eo res militaris administrari non posset: atq; ita & classibus, & exercitibus prçfuit: vt proceres omnes, & regia propinquitate coniuncti ei parerent: & dicto audientes essent: ac regia amicitia, & firmissimis opibus adeo munitus erat, si Tomichio fides adhibenda est, vt tamquam regulus, aut dynastes illis temporibus haberetur. Statione Barcinonensi ea classis A. D. XIV. K. Iun. soluit: quæ longe ceteris omnibus antecellere visa est.

Siciliæ Rege Alguerio Caralim classe prætervecto, cum Sardi ad præsentem obtinendam libertatem, mira animorum obstinatione, & magna rerum commotione ruerēt, equitatu, quem satis magnum, optimumque ex Sicilia Rex traiecerat, & eo adiuncto, quem ex Hispano delectu arcessierat, acre bellum æternis hostibus infert: quo in bello, & virtus, & præstantia, & fortuna Regis enituit: quæ pæne ab inconstantia, & temeritate seiungi nō potuit. Vnum omnibus, idemq; votum: ferro, igniq;, atq; omni dehinc vi passim hostes persequēdi. Caralis, Alguerium, & Longosardum vrbes solæ impetum, atq; incursiones hostium, belliq; curam sustinuerant: cum XL. annos obsidionem, perpetuumq; bellum pertulissent.

Classe regia nondum in Sardiniā appulsa VI. Genuensiū actuariæ naues, partim mercenarias, partim imperio, aut gratia cōparatas copias subsidio hostiū in Sardiniā transportāt: quibus cū Rex suas obuiā præmisisset, quarū Franciscus Coloma ductor erat, cum ad Linairæ stationem, ad certamen concurrissent, nostri in hostium naues irrumpunt: viq; expugnant. Capti fuere Guilielmus Mollo hostilis classis præfectus, Carolus Lomelinus, Simon Marius, Ambrosius Grimaldus, & eius frater: earum nauium ductores.

A. D. IX. K. Iul. Petrus Philaretus Cretensis, ex instituto fratrum Minorum Mediolanensis Archiepiscopus, ab iis, qui Pisano cōuenticulo assederant, Pontifex Maximus creatur: cui Alexandri V. nomen est inditum. Pisani concilii decreto interposito Benedictus, & Gregorius Ecclesiæ inimici, & hostes censentur. Benedictus A. D. V. Id. Iul. Perpinianensi concilio instituto dimisso, & Pyrenæo transcenso cœnobium Rhodense prope Emporiarum vetustæ vrbis vestigia emigrat: quo communi fama, atq; omnium sermone inter omnes constabat, priscis temporibus summum quendam Pontificem relegatum se contulisse. Inde Benedictus Barcinonem, vti de summa Christianæ reipublicæ cum Rege deliberet, cōtendit: & graui, ac pestilenti anno in turri regia diuturno tempore permanet. Quod Aimericus Narbonensis ad Sanlurium & suas, & Sardorum copias omnes collegisset, A. D. VI. K. Iul. Rex obuiam illi procedit: prœlio decertaturus: cuius exercitus expositis copiis III. M. equitum, & IIX. M. peditum robore instructus erat. Hostes circiter XIIX. M. numerum confecerant. Dominica die, A. D. II. K. Iul. collatis signis prœlium à Rege committitur. Hostes magna edita strage cæduntur: atq; profligantur. Hortensis Vicecomes, Petrus Galcerandus Pinosius, & Iohannes Villasausa in acie, cum prœliarentur, mortem occumbunt. Aimericus cum acie excessisset, citato equo Montem regalem contendit: & in arcem se abdit. Nostri Sanlurium, eiusq; arcem irrumpunt: expugnantq;. Cum irruptione copiæ Comitis Modicensis, & Bernardi Galcerandi Pinosii arcis potirentur Genuenses, & Sardi, propugnantes occidione cæduntur. Insigni ea victoria parta, cum in ore omnium summis laudibus Siciliæ Regis nomen ad cælum effertur, Caralim se recipit felix: vt æstiuis habitis, Septembris mensis initio Oristanum vrbem obsideat: quam veluti belli arcem Aimericus delegerat.

Id. Iul. Ecclesienses Iohanne Sena internuntio, & administro Regi deduntur: munitoq; oppido Gantinus Sena arci præficitur.

Siciliæ Rex, cum ex diutino labore, & grauissimo, & maxime calamitoso cælo in febrim incidisset, grauius, vehementiusq; ea afflictatus, A. D. IIX. K. Aug. in præstanti, plaudentiq; fortuna, cum omni genere virtutis, & rerum gestarum gloria floreret, Carali è vita excedit: nullis ex Blanca vxore superstitibus liberis. Ex Tharsia Fredericum Aragonium, & ex Agathuza Siculis concubinis Iolantem susceperat: quæ Henrico Nebulensi Comiti postea nupsit. In æde maxima Caralitana sepelitur. Ea calamitas tātusque mœror Regi parenti graui morbo affecto à Benedicto, & Vincentio Ferrario nuntiatur. Miseran-

NAT. CHR. da nempe tam immatura fortissimi, & maximi animi Principis mors omnibus visa est: quã tot vndique ærumnæ premunt: eaque fit subito rerum conuersio: vt non Siciliæ modo, & Sardiniæ regna armis quæsita, & tot victoriis parta, tantisque cladibus retenta: sed hereditaria, tot sæculorum ætatibus pacata, atque stabilita in extremum discrimen deciderint.

MARTINVS ARAGONIÆ ET SICILIÆ REX DVX ATHENAR. ET NEOPATRIÆ.

A. D. XVI. K. Sept. Petrus Torrellias, & Iohannes, ac Petrus Moncadæ in Oristanum agrum irrumpunt. Hostes dum vrbe egressi, insidiis redeuntes intercludere conantur, prœlium committunt. Aduersus incitatas hostium turmas stetit immota nostrorum acies: nec parte vlla pelli, aut perrumpi potuit. Postquã irritum inceptum erat, & recepti hostes post signa prœlio excedere conantur, fundũtur: cæduntur〈q〉; ad IV. M. corũ occisis. 10

Iacobus Vrgellitanus Comes controuersia regni, viuo Martino Rege constituta, regia virilis stirpis cognatione, tanquam haud dubius regni heres regnum appetens, vti iustus, legitimusque successor, ad procurationem regni, quæ primigeniis deferri consueuerat, aspirat. Eo munere à Rege A. D. IIX. K. Sept. commisso, atque concesso delinitur: & Connestabuli magistratus potestas, quæ regia stirpe ortis conferri assueuerat, attribuitur. Sed clam à Rege ipso, dum secum voluit, quo nam modo Vrgellitanum peruertat, operá datur, ne procuratione, vt præiudicium factum esse videatur, defungi possit: & ab Vrrearum factione, & Lihoria, Herediaque gente, per interdictum præfecti Iustitiæ Aragonum, Vrgellitanum procuratione euertere contendit. Concita ad rixam Cæsaraugustana plebe, Vrgellitanus præruptæ audaciæ Princeps vrbe turpi fuga expellitur. 20

Rex casum, & orbitatem regiæ domus deplorans, & ærumnam, ac solitudinem deflens, cum vxorem ducere decreuisset, Margaritam Petri Pratensis, ex Iohanna Caprera filiam, Iohannis Comitis Pratensis neptem regia stirpe ortam, veterno prope confectus puellam excellentis pulchritudinis A. D. XV. K. Octob. in matrimonium ducit.

Ludouicus Siciliæ Rex, qui Iolantem Iohannis Aragoniæ Regis filiam duxerat, & Ferdinandus Petri regis Aragonum ex Leonora filia nepos, à Rege interuentu legatorum expetunt: vt palam enuntiet, quis in eius locum regni heres sit successurus. A Ferdinando, cum Antiquariam celebrem Bæticæ prouinciæ vrbem Maurorum dominatu oppressam obsidione premeret, Ferdinandus Guterrius Vega, & Iohannes Gonzaluius Azeuedus iuris prudentia clarus, summæ industriæ viri eam ob causam ad Martinum Regem legantur: & vt procerum, & ciuitatum animos, atque consilia, cum omnia factionibus, atque seditionibus excitarentur, secreto explorent. Rege tergiuersante, & renuente, quod Frederico nepoti, Siciliæ Regis filio regnum Siculum appeteret: maior successionis perturbatio, atque confusio subsequitur: ac palam Rex visus est, odio in superbiam, atque arrogantiam Iacobi Comitis Vrgellitani, Petri patruelis fratris filii concitato, popularem iactationem, & gratiam nepoti conciliauisse: vt magnis iam tum Aragonii nominis rebus, nondum tamen ad summum elatis, validis per Hispaniam finitimis Castellani regni opib⁹, in posterũ regnorũ subiũctionis, & summæ imperii fundamẽta struerẽt. 30 40

Quod Sardi noua auxilia ab Aimerico Narbonensi arcessiuissent, Rex Emporitano comitatu, atque ditione L. M. florenorum pignore Barcinonensi ciuitati opposita, atque addicta, classem parari iubet: quæ K. Octob. Barcinonensi statione in Sardiniam transmissura soluit.

Octobri mense decurso, cum in suburbano Barcinonensi, Belesguardum vocant, Rex assideret, & à Bernardo Caprera Modicæ Comite res in Sicilia turbarentur, quod Rege inuito Panhormum vrbem introisset, Catanamq; occupare niteretur, qua in vrbe Blanca Regina commorabatur, Rex classem adornari imperat: denuntiatq; primo quoq; tempore se in Siciliam traiecturum.

Benedictus Barcinone A. D. XII. K. Nou. Pontificatus anno XVI. X. Cardinales, qui à se defecerant, & Pisas secesserant execrationibus publicis, & ecclesiasticis interdictis condemnat: & contra se, ac Romanam Ecclesiam conspirantes, sacrilegos, schismaticos, & nouorum, vt nominat, subschismatum fautores, læsæ maiestatis, perduellionis, & patricidii conuictos lata sententia denuntiat. 50

1410. Festum Natiuitatis Domini diem Benedictum, Anno MCCCCIX. exacto Cæsaraugustæ celebrasse, ex epistola illa Iohannis Simenii Cerdani Iustitiæ Aragonum Præfecti clarissimarum rerum, & antiquitatis plena elicimus. In ea enim commemorat in æde maxima Saluatoris, natalíciis sacris, cum horis matutinis Pontifex, Martino Rege viuente assideret, quintam lectionem, quæ Ecclesiæ more instituto, coram summo Pontifice à

nobili

nobili quædam ex composito gladio palam vniuersis recitari consueuit, Pontificis iussu Iohanni ipsi Simeno Cerdano recitandam fuisse commissam: tanquam primario viro eum Magistratum gerenti: cui similis, aut æqualis in terris non sit: quam rem sequenti anno gestam arbitror: & Cerdanum in ea tradenda, memoria vacillasse. Satis enim constat ex commentariis Martini Alparilla Operarii Cæsaraugustani, qui in intimis ipsius Benedicti erat, & eius varios actus, actionesq; ferme omnes consiliorum, & temporum, ex quo in summum Pontificatum est euectus, diffuse complexus est: Benedictum post adeptam Pontificiam dignitatem Cæsaraugustam minime introisse: nisi mortuo Martino Aragoniæ Rege.

10 A.D. XIV. K. Apr. Petrus Torrellias Sardoo bello redintegrato omni pecunia ex manubiis, & ea, quam in prędæ dissipatione milites coëgerant, disturbata cum innumerabiles sumptus in rem militarem fierent, Oristanam vrbem, & eius vrbis ditionem Marchionatus cognomine: & Gotiani Comitatum Leonardo Cubello, posterisque eius regio mandato, ingenti pretio addicit: bellumque trahitur.

Aprili ferme exacto, aliquot Cardinales, qui Benedicti imperio, nominiq; ad eam diem parebant, & ciues Auenionenses ductoribus Bellicadri Senescallo, & Delphinatus gubernatore, ac Vicario Venexinii Comitatus, qui expulso Ruderico Luna ei ditioni pręposi us fuerat, repentina defectione Auenionense palatium circumsident: ac omni machinarum vi, & tectis & apertis cuniculis, aggere, vineis, & turribus oppugnant. Cum ei

20 propugnationi Bernardus Sous Vicecomes Ebolensis, Martinus Alparilius, & Petrus Bertrandi arcis Palatinæ maioris præfectus CCC. propugnatoribus præessent: Benedicti ipsius mandato propugnacula dedunt: & Narbonem fide publica, cum omnes salui conseruarentur, deducuntur. Eadem tempestate Antonius Cardona Cardonæ Comitis frater, & Petrus Moncada instructa classe, Barcinonensi statione soluentes, ad Aquas Mortuas præteruehuntur: maritimamq; oram incurrentes, ac depopulantes, aliquot naues euertunt, depr\u0131munt\u0131q;: quibus Aimerici Narbonensis copiæ in Sardiniam transportabantur.

A.D. V. Non. Maii Alexander Bononiæ vita fungitur. In eius locum Baltassar Cossa Cardinalis sufficitur: & Iohannis XXIII. nomen edit.

30 A.D. II. K. Iun. Rex in cœnobio Sanctimonialium Barcinonensi muro adiuncto, vulgus Vallis puellarum cognominat, morbo, veternoq; oppressus è vita excedit: qui siue odio occulto in Iacobum Vrgellitanum Comitem incitatus, siue nimia in Fredericum nepotem Lunensem Comitem indulgentia inductus, cui Siculum regnum appetierat, cum regnum perpetua pace, successore constituto, libentibus omnibus stabilire posset, in exitium pæne, atq; interitum, nullis superstitibus liberis deduxit. Inde malorum initia: cum Regi successor quæreretur: non constitueretur. Regii funeris iustæ exequiæ vix persoluuntur: & ad D. Mariæ Populeti sepelitur: vltimus Aragoniæ Regum ex virili Barcinonensium Comitum prosapia: qui stirpem antiquissimam in DC. annum, admirabili quadam continuatione, regnorumq; serie propagauerant: cum repentino tantæ molis gubernacula ita diuulsa essent, vt vix in pristinam speciem redigi posse viderentur.

EXPLICIT LIBER TERTIVS.

ROBERTI VISCARDI CALABRIÆ DVCIS, ET ROGERII EIVS FRATRIS CALABRIÆ, ET Siciliæ Ducis Principum Normannorum, & eorum fratrum rerum in Campania, Apulia, Bruttiis, Calabris, & in Sicilia gestarum Libri IV.

Auctore GAVFREDO MALATERRA monacho Rogerii ipsius hortatu.

ROGERII SICILIÆ REGIS RERVM gestarum, quibus Siciliæ regnum in Campania, Calabris, Bruttiis, & Apulia usq; ad ecclesiasticæ ditionis fines constituit: Libri IV. Auctore ALEXANDRO COENOBII *S. Saluatoris Vallis Celesinæ Abbate: qui & hortatione Mathildis eiusdem Rogerii sororis eam historiam conscripsit.*

GENEALOGIA ROBERTI VISCARDI, ET EORVM PRINCIPVM, QVI SICILIÆ regnum adepti sunt: ex Ptolemæi Lucensis Chronicis decerpta: qua Dyrrhachinæ domus Principum propagines certa, & constanti complexione appinguntur.

Anno Domini M. DC. V.

ANTONIO AVGVSTINO ARCHIEPISCOPO TARRACONENSI OPTIMO ANTISTITI.

QVANTVM priscæ vetustati ad magnas res conficiendas, iustißimis de causis in omni artium, doctrinarumque studio semper detuleris optime Antistes, summo huius sæculi beneficio, perpetuæ tuæ lucubrationes, sine vlla intermißione testantur. Hanc te vnam venerari, & colere, supraq; oblectationem omnem, & humanarum curarum requiem suspicere nouimus: quam semper admirari, & in omnium prospectum, cum maximas legationes reipublicæ causa obieris, producere merito iure concupiuisti: cum eius affluentibus opibus, atque ornamentis locupletatus, ad ea, quæ in tantis horum temporum calamitatibus, quibus tot terrores, periculaq; iam adesse, atque imminere videntur, vniuersæ Christianæ reipublicæ maxime conducunt, summe profeceris: & aduersus impiam hæreticorum contumaciam, qui Ecclesiam sanctam Catholicam, quam diuina prouidentia afflictam semper excipit, corruere nunquam sinit, perfidia violare, & reliquas piorum gentes sacrilego scelere contaminare nituntur, in eo officio, quod præcipue tuum fuit, enixe ad Dei gloriam prouideris, atque consulueris. Illud certe maiorum vigiliarum munus quod ad summam virorum doctrina præstantium existimationem dimanauit, à te grauißimi, & litteratißimi viri requirunt: atq; efflagitant: quo innumerabilia Sanctorum Patrum, & summorum Pontificum scita, atq; decreta, & sacras synhodos obliteratas in tot volumina retulisti, vt singulari tua aßiduitate, & vigilantia, cum te totum ad sacrarum constitutionum seriem, & veritatem illustrandam traduxeris, quam maximus Canonicis sanctionibus, atq; decretis cumulus accesserit. In eo præterea te vehementer omnes admirantur: quod in grauißima, & perpetua sacrarum sanctionum commentatione doctrinarum omnium studia promouere, & aßidua, ac vehementi occupatione omnem conatum in contemplatione rerum, & liberalium disciplinarum scientia collocare, & non ludis, & feriis, quod studiosißimi viri solent, aut, quod aiunt, subseciuis horis, sed omne id tempus quo vitam viuimus, & maxime expeti, & sustentari consueuit, & communi spiritu fruimur, remißioris litteraturæ studiis, tamquam alleuamento quodam, & laxamento tribuere numquam intermittis. Hinc illæ diuitiæ, atque ornamenta ingenii: quorum fructus adeo vberes, & fecundos es consecutus, vt cum ad hæc nostra studia, tamquam in leuiorem ludum, & popularem lætitiam ad animi remißionem descenderis, maiores omnis doctrinæ thesauros explices, ac propalam colloces, quam cæteri, qui omne otium, ac tempus in communium litterarum, aut politioris humanitatis meditationibus cōtriuerunt. Sed quoniam neque instituti, aut iudicii mei erat, tuas laudes, quæ grauißimorum virorum ingeniis omnium mortalium fama celebrantur, perstringere: tamen hanc me occasionem, te grauißimo vetustatis vindice, custode, atque antistite non diffitebor arripuisse: vt vetustißimi hi rerum scriptores, qui Principum Normannorū in Italiam aduentum, & res ab eis in Campania, Apulia, Calabris, & Bruttiis, & in insula Sicilia gestas ante quadringentos annos posteris tradiderunt, in tui primum nominis præ-

ſidio in lucem exeant. Neque inculta eorum, & derelicta oratio, & inops ſeries rerum & inconditi Gaufredi monachi verſus, quamuis hebetes, ac rudes, aut præpoſteri, peruerſique numeri de ſententia demouerunt: quin res ipſa à nemine auctorum, quod ego ſciam, ad hanc diem traditæ in publicum proferrentur. Tantum enim me in ea editione à reprehenſione ineptiæ abeſſe arbitrabar, vt propius nihil ſit factum, quam vt his Normannicarum rerum ſcriptoribus Bartholomæi Neocaſtrenſis Siculi vetuſti ſcriptoris poeticum opus, cui Meſſanæ nomen indidit, & XV. libris hexametris verſibus compoſuit, adnecterem: tametſi non aliquo ſagacis, aut bonæ mentis inſtinctu, aut artificioſa conſtructione, ſed enormi, & pingui contextu de rebus à Petro Aragoniæ Rege in Sicilia, aduerſus Carolum eius nominis primum Siciliæ Regem opus id fuerit cõſtitutum: adeo mihi prorſus perſuaſum eſt, verborum iacturam tolerabilem eſſe: cognitionis vero rerum, cauſarum, & euentorum inæſtimabilem. Perſpicuum enim hoc eſt, & in vulgari prudentia ſitum principem, & primariam eſſe illam ſapientiam, qua maiore voluptate afficimur ex rerum ipſarum ſcientia: vel viliſſima compoſitione traditarum: quas in animis inſitas, & quaſi conſignatas notiones inhærere oportet: quam ex ſuperuacanea, & diffluenti oratione: cum præſertim eam maxime ex rerum ipſarũ traditione efflorescere, & redundare conueniat. Quam ob rem cum tibi in vniuerſa rerum ſacrarum functione, & Pontificalis auctoritatis, & reliquæ iuriſdictionis abſoluendæ prouincia, atq; in tanto officio, tantoque munere incredibilis cura numquam defuerit, quin doctrinarum ſtudioſis vndiq; proſis: magna ſpe ducor, cum tua ſumma grauitas cum ſingulari comitate cõiuncta ſit, & qua es lenitate munitus minimum hoc munuſculum, ac ſi inſignitæ cuiuſdam notæ eſſet, te non aſpernaturum, aut refutaturum: ſi cuiuſvis vel tenuiſſimæ vtilitatis, & emolumenti fructum præbere, & vetuſtarum rerum memoriam, quas diligẽtiſſimi antiquitatis inueſtigatores omni inquiſitione veri indagare nituntur, poſſit patefacere. Vt eos tamen ſcriptores indicibus rerum ab Aragoniæ Regibus geſtarum adiungerem, ea me ratio, & conſilium impulit: quod, vt omittam Aragoniæ Reges abhinc tercentum annis in Normannicam ſtirpem gemina cognatione ſe inſeruiſſe, ditiones omnes, quæ à Normannis, & mox Sueuis Principibus tot victoriis quæſitæ, & partæ fuerant, Aragoniis poſtea Regibus & hereditario, & belli iure, & ab Eccleſia publicis conſiliis beneficii loco delato munere, cœleſti, diuinaque ſorte obuenere. Ad D. Encratis ex ſuburbano Cæſaraugustano A. D. XVI. K. Maii. M D L X X I I X.

Amplitudinis tuæ obſeruantiſſimus.

Hie. Surita.

INCI-

INCIPIT LIBER DE ACQVISITIONE REGNI SICILIÆ, CALABRIÆ, APVLIÆ ET INSVLÆ SICILIÆ PER

gloriosum Principem Robertum Guiscardum: & fratres de Normannia venientes: compilatus à Gaufredo religioso, & honesto viro beati Benedicti Monacho: ad petitionem Illustris Principis Rogerii Trinacriæ Comitis: quam de infida tyrannide Sarracenorum ad deuotionem Christi reduxit.

Incipit Liber Primus.

HIC SVNT CAPITVLA PRIMI LIBRI.

INCIPIT EPISTOLA RELIGIOSI VIRI GAVFREDI BEATI BENEDICTI MONACHI DESTINATA AB EODEM AD VENERABILEM PATREM DOminum Catanensem Episcopum.

BEATÆ Memoriæ Georgio Catanensi Episcopo frater Gaufredus ab antecessoribus Malaterra agonem trahens, infelici cursu mundano cum Martha habito, ad felicitatem quietis Mariæ cum Lazaro fratre resuscitari. Quandoquidem sanctissime pater quadam pecuculari familiaritate, à ceteris Episcopis, qui quantum ad habitum, alterius institutionis esse præfigurantur, habitu religionis, quo concingimur, quamuis indignus, vobis me vniri cognosco, peculari etiam spe, à ceteris de vobis presumens fruor: & vos mihi in omnibus negotiis tutorem exposco. Per vos itaq;, aut saltẽ vestra presentia libell hunc reputari expostulo: vt vestrę auctoritatis fauore Principi gratiosior fiat: vel ab æmulis, si forte aliqui insurgãt, ob reuerẽtiam vestri, minus remorderi p̃sumatur. Sciendũ tamen vobis est, siue alteri, quicũq; libri huius recitator, vel certe interpres accesserit, si seriatim, minus ordinate secũdũ tẽpora, quibus facta sunt, quæ adnotãtur, vel certe aliqua obliuione p̃tergressa repereritis, nõ hæc tã mihi, quã relatoribus, culpando adscribantur: præsertim cũ de ipsis temporibus, quibus fiebãt, pręsentialiter non interfuissem: sed à transmontanis partibus veniente, nouiter Apulũ factũ, vel certe Siculum ad plenum cognoscatis. Si autem de incultiori poetria quæstio fuerit, sciendum est, quoniam etiam si esset vnde limpidius, aut certe pomposius eructare potuissem, ipsa Principis iussio ad hoc hortata est, vt plano sermone, & facili ad intelligẽdum, quo vt omnibus facilius quidquid diceretur, patesceret, exararẽ. Ego igitur siue istud siue illud opponatur, sub vmbraculo vestri tutaminis refugiũ expoto: vt tãto auxilio innixus, inimico dẽte mordere attẽtantes min⁹ p̃timescam⁹: & Principis nostri sustẽtamine fruar.

OMNIBVS, quibus per vniuersam Siciliam Episcopale, vel clericale nomen assignatur, Gaufredus Malaterra cum assignatione nominis, & significatum. Antiquorum philosophorum traditione futuræ propaginis humanæ mos inoleuit, fortium facta virorum, apicibus adnotata ad posteros transmittere: ne facta memoranda, cum ipsis, à quibus fiunt, silentio depereant: sed potius ita litteris commendata, & à futuris lecta, vel cognita, ipsos, à quibus facta sunt, quadam vitæ memoria, quodammodo quasi viuere faciat. Quod commendat Sallustius ille inter historiographos laudabilis rhetor: qui in principio sui libri scripsit dicens: Omnis hominis, qui se se student præstare animalibus, summa ope niti decet, ne vitam silentio transeant: quomodo pecora: quæ natura prona, ventrique obedientia finxit. Talibus edoctus auctoribus, sibi veterum historias recitantibus, famosissimus Princeps Rogerius laboriosos, & non sine magno discrimine triumphos suos, qualiter videlicet primo Calabriam, deinde vero Siciliam armata manu subiugauerit, posteris, consilio suorum mandare decernens, mihi, vt ad huius operis laborem dictandum accingar, iniunxit. Sed quia præcedente in me beneficio suo, quidquid iniunxit negare nequeo, minus erudito stylo, & eneruí poetria, quasi lacum profundissimum, natandi nescius, timidus ingredior vosque, vestramque aduersum me indignationem plurimum pertimescens, præsertim cum vos limpidissimo fonte grammaticæ artis debriatos, non autem me, talis scientiæ pane ieiunum ad tale opus accingi oportuit. Sed prædictus Princeps vos maioribus vtilitatibus occupatos, interdum, videlicet Ecclesiarum curis cum Martha, interdum vero beatæ contemplationi, cum Maria insudantes cognoscens, vobis, ne à meliori proposito vos reuocet, parcit. Me vero, quasi vacantem, & nulli exercitio deditum, quadam manu pulsationis vigilantiorem reddere satagit. Rogo itaque vos, vt memores scripturæ dicentis: Inuicem onera vestra portate: & sic adimplebitis legem Christi: & quod alibi dicitur: frater fratrem adiuuans ambo consolantur: ad debile carmen meum sustentandum pedem vestri fauoris porrigatis: vt clypeo vestræ auctoritatis munitus incursus detrahentium, & inimico dente aliorum dicta, vel facta rodere tentantium minus pertimescam. Sunt enim quidam, qui cum alicuius scientiæ gradus vtcumque attigerint, & exinde humanæ laudis fauorem adepti fuerint, tumenti supercilio, tanta inuidia superfluunt, vt neminem sibi litteris æquipollentem

tem ex proximo habere velint. Sin autem eos habere contigerit opus alienum, detrahendo mordaci dente appetere non desistunt alterius laude suam minui timentes. His competenter assignari potest illud scripturæ: qua dicitur. Scientia inflat: sed non subsequitur in eis: caritas ædificat. Adsunt alii è contra, quorum scientia, & mores ipsos in tantum nobilitant, vt quantum plus philosophico fonte debriantur, tanto minori extollentia rapiãtur: gressum mentis semper in humilitate figentes: aliorum dicta, vel facto nõ remordentes: sed quod minus ornate dictum ab eis audierunt, cum mansuetudine intra se ipsos, non autem in publico, ne forte scandalizentur, corrigunt. Et vt eos apud potentes huius sęculi gratiosos verbis faciant, extollere nituntur: eorũ laudẽ, vel lucrũ, quasi suum æstimãtes.
10 Horũ affectuosã beneuolentiã aduersũ me inuitari exposco. Ego vero quęcũq; dictauero vobis corrigẽda, & rosis vestrę sciẽtiæ exornãda reputabo: vt vinea à vobis exarata, cultu vestrę sciẽtię putata vberiores fruct⁹ reddẽs, in maiorẽ laudẽ, & gratiã pueniat Principis.

I. NORMANNIA patria quædam est in partibus Galliæ, quæ quidem non semper Normannia dicta fuit: sed regalis quondam Frãcorum Regum fiscus, cum toto suo, cuius pars erat generali nomine Francia nuncupabatur: vsq; Rholo dux fortissimus pirata à Dacia, vel Noruecia, coadunata sibi plurima fortiũ manu militum, nauali exercitu se pelago credentiũ Frisiã, & quæq; maritima loca, versus occidentẽ deuastans, tãdem in portu, quo Sequana fluuius in mare defluẽs intrat, appulsus est: cuius per alueum maxima classe profundiores partes Francię penetrãs, amœnitate locorũ inspecta, præ ceteris, quas pertransierat regiones, hãc amore amplecti, & sibi adoptare fecit. Est enim pi-
20 scosis fluminibus, & feralibus siluis abundantissima: accipitrum exercitio aptissima: frumenti, & ceterarum segetum fertilis: piscinis vbertima: pecorum nutrix. Quamobrem ex vtraque ripa prosilientes incolas illius regionis imperio subiugare cœperunt.

II. REX autem, qui tunc temporis Frãciæ pręerat Ludouicus, vt credimus secundus, comperiens hostes fores imperii sui inuasisse, primo quidem indignatus commoto exercitu, hostibus occurrendum, & Ducẽ, & eos à finibus arcere instituit. Sed cum hoc nõ sine magno detrimento suorũ, se agere posse cognosceret, varios euẽtus belli pertimescẽs, suorum sanguini parcens, seniorum vsus cõsilio, fœdera pacis, & seruitium, quod ab ipsis, sibi offerrebatur, accepit: eisq; maximam partem terræ quam peruaserant, in beneficium
30 concessit. Itaq; terra illa cõcessa à pago Pontiniensi, quẽ ab orientali parte sui habet, secus mare Anglicũ, quod ab Aquilonari parte adiacet, vsq; in Britanniã: quę fines eius occidẽtales claudit, ab occidẽtali vero, & meridiano cornu, pago Cenomanico terminatur: vsq; in Carnotensẽ, & à Carnotensi clauditur Velcasino, & Beluacẽsi vsq; Pontinũ. Hanc terrã sibi determinatã à Rege Francorũ Rholo dux hereditali feudo suscipiẽs, inter suos, prout conuenire cognoscebat, distribuit: pretiosiora quæq; pro suis vsibus reseruans. Quia vero procinctus terræ paucis perstrinximus, de more quoq; gentis aliqua dicere vtile videtur.

III. EST quippe gens astutissima, iniuriarum vltrix, spe alias plus lucrandi, patrios agros vilipendens: quæstus, & dominationis auida: cuiuslibet rei simulatrix: inter largitatem, & auaritiam quoddã medium habens. Principes vero delectatione bonæ famæ lar-
40 gissimi: gens adulari sciens: eloquentiis in studiis inseruiens: in tantum, vt etiam ipsos pueros quasi rhetores attendas: quæ quidem nisi iugo iustitiæ prematur, effrenatissima est. Laboris, inediæ, algoris, vbi fortuna expedit, patiens. Venationi, accipitrum exercitio inseruiens. Equorum, ceterorumque militiæ instrumentorum, & vestium luxuria delectatur. Ex nomine itaque suo, terræ nomen indiderunt. North quippe Anglica lingua, aquilonaris plaga dicitur. Et quia ipsi ab aquilone venerant, terram ipsam etiam Normanniam appellarunt. In cuius quidem prouincia ciuitas est, quæ Constantinum dicitur: in cuius territorio villa est, quæ Altauilla nuncupatur: non quidem tantum pro excellentia alicuius montis, in quo sita sit: sed quoniam, vt credimus, aliquo auspicio ad considerationem prænotantis euentum: & prosperos successus eiusdem villæ futurorum
50 heredum, Dei adiutorio, & sua strenuitate gradatim altioris honoris culmen scandentium. Nam nescimus vtrum in præcedentibus partibus, vel certe in postea futuris heredibus, aut etiam in vtrisque diuina prouidentia quod sibi placeret inspiciens, heredes ipsos in tantum prouexit, vt sicut Abrahæ repromissum est, in gentem magnam crescentes, & suum Imperium armis dilatantes, multarum gentium sibi colla subdiderint: quod paulatim perstringendo stylo prosequemur.

IV. ERAT miles quidã præclari admodum generis, qui ab antecessoribus suis hereditario iure sibi hãc villã relictam possidens, Tãcredus nomine duxit vxorẽ morib⁹, & genere splendidã mulierẽ: nomine . . Ex qua legali successionẽ annorũ, quinq; filios postea futuros Comites suscepit: Guilielmũ videlicet cognomine Ferrea brachia, Drogonẽ,

Hunifredum, Gaufredum, & Serlonem. Horum matre defuncta, cum ipsa ætas adhuc viridis patri continentiam denegaret, honestus inhonestos coitus abhorrens, secundas nuptias celebrauit: malens vna, & legitima esse contentus, quam fœdo concubinarum amplexu maculari: memor illius Apostolici dicti: vnusquisque accipiat vxorem propter fornicationem deuitandam. Et quod sequitur: Fornicatores, & adulteros iudicabit Deus. Ducta vero Fransendis vocabatur: generositate, & moribus priore non inferior: quæ legitimis terminis marito septem peperit filios: non minoris pretii, vel dignitatis, à prædictis fratribus futuros: quorum nomina subtitulamus hic. Primus Robertus Guiscardus: postea totius Apuliæ Princeps, & Calabriæ Dux: vir magni consilii, ingenii, largitatis, & audaciæ. Secundus Malgerius. Tertius Guilielmus, Quartus Alueredus, Quintus Humbertus, Sextus Tancredus, Septimus Rogerius minor: postea Sicilię debellator, & Comes. Mater vero accuratissime, & materno affectu filios suos nutriens, tanto amore ipsos, qui non sui, sed mariti sui, ex præcedenti vxore erant, amplectebatur, vt vix discernere posses, nisi ex aliqua causa didicisses, quis filius vel quis non filius esset. Vnde & à marito plus amabatur: & à circummanentibus plurimum adpretiabatur. Infantes verò, vt ætas illis ministrabat, pueriles annos transcendentes, cum iam adolescentiam vnus post alium attigissent, cœperunt militaribus disciplinis adhærere: equorum, & armorum studia frequentare: discentes se ipsos tueri: & hostem impugnare.

V. Sed cum viderent vicinis senibus deficientibus, heredes eorum pro hereditate inter se altercari, & sortem, quæ vni cesserat, inter plures diuisam singulis minus sufficere, ne simile quid sibi in posterum eueniret, consilium inter se habere cœperunt: sicque communi consilio prima ætas, prę cęteris adhuc minoribus magis roborata, primo patria digressi, per diuersa loca militariter lucrum quærentes, tandem apud Apuliam Italię prouinciam, Deo se ducente peruenerunt.

VI. Avdientes itaq; inter duos famosissimos principes, Capuanum videlicet, & Salernitanum, quibusdam controuersiis insurgentibus, inimicitias efferbuisse, causa militariter aliquid lucrandi, quia viciniorem, via qua veniebant, viam inuenerunt, Capuano sese obtulerunt: vbi aliquantisper commorati, cum multa strenue, remuneratione accepta, peregissent, tenacitate Capuani cognita, illo spreto, ad Gaimarii Salerni Principem transiuerunt: à quo decenter suscepti, propter militarem laudem, quæ iam ipsos per vniuersam Apuliam famosissimos effecerat, & maxime quia ab inimicante sibi Principe, ad se transierant, multis donariis ad fidelitatem eius inflammati diuersis, & crebris incursionibus Capuanos lacessentes, totam prouinciam, ac si pestilens calamitas detonaret, adtriuerunt circumquaque: & Salernitani passim iniurias Principis vlciscentes, indefessi idē facere adiuerunt: in tantumq; rebellantes antea Principi compescuerunt, vt omnia circumquaque se pacata silerent. Longobardorum vero gens inuidiosissima, & semper quemcunque probum suspectum habens, ipsos apud eundem Principem, inimico dente mordente, occulto detrahebant: suggerentes quatenus eos à se repelleret: quod ni faceret, facile futurum, vt gens tantæ astutiæ, tantæ strenuitatis, addentes etiam, ex sui cordis malitia, tantæ perfidiæ, vt Principe exheredato, ipsi sua calliditate, hereditate eius potirentur. Vnde & cor principis eisdem artibus imbutum facile in deterius procliue peruertunt. Sed Princeps quamuis prauis consiliis suorum assentiens, quod hortabantur facere moliretur, tamen strenuitatem illorum timens, quod animo occulte agebat, minus in propatulo aperire præsumebat.

VII. Maniacvs autem quidam natione Græcus, à Constantinopolitano Imperatore his, quæ apud Calabriam, vel certe Apuliam erant sui iuris, præfectus, Siciliam, ad vtilitatem debellandi applicare disponens, vndecumq; sibi auxilia conduxit: vnde & ex parte Imperatoris Salernitano Principi, vt amico imperii mandat, quatenus ipsos, per quos inimicos suos debellauisse fama erat, in auxilium sui imperii mittat: promittens etiā multis præmiis remunerādos. Princeps autē nactus occasionē, qua honeste eos à se dimittat vocat: arcessitos, ad quod hæc rogatus erat, hortatur: præmia, quæ pollicebātur, vt eos ad id facilius impellat, verbis enumerans, etiam de suis pollicetur. Porro illi non tam imperio Principis, quam spe eorum, quæ pollicebantur, illecti, apparatis, quæ necessaria erant, ad Maniacum vsq; peruenerunt. De quorum aduentu Maniacus nō minimum gauisus, plurimum eorum auxilio fidens, nauigio aptato, Siciliam numeroso exercitu inuadunt. Primoq; Messanam, quia ripæ applicuit, contiguam oppugnans, deditione fœdus secum inire coegit. Nam quamuis apud Messanam strenuissimi suæ gentis milites essent qui ab vrbe progredientes, in congressu Græcos plurimum collidebant, sed tamen Græcis cedentibus, nostris congrediendi locus patuit. Messanenses; nostrorum strenuitate non-

nondū experta, primo quidē acriter instare cœperunt. At vbi vident se, plus solito vexari, quasi nouæ gentis militiam abhorrentes, terga præbuerunt nostris: vsq; in proximum vrbis, extremos quosque cædentibus. Maniacus nostrorum causa nactus vrbem, in pretio eos habere cœpit: donisque, & promissionibus corrigere ad militiam. Inde ergo profundiores partes Siciliæ attentando, & omnia subiugando progredientes, Syracusam vsque peruenerunt. Arcadius quidam, qui vrbi principabatur, nostris infestus, multas strages dabat: quo Guilielmus Tancredi filius, qui Ferreabrachia nuncupatur, plurimum indignatus, impetu facto, super eum irruit: fortiterque congrediens hastili robore deiectū interfecit: vnde & maxima laudis admiratione deinceps apud Grecos & apud Siculos
10 fuit. Siculi itaque vsq; ad sexaginta millia congregati Maniaco: & suis, in partibus Trainæ vrbis bellum offerre tentant. Porro Guilielmus filius Trancredi laude militiæ ferox, armis strenuus, Græcos ad certamen præueniens, certamine inito, cū suæ gentis tantum militibus cum hoste congreditur: antequam Græci ad locum certaminis perueniant. Fortiter agendo plures strauit: reliquos fugat: victor efficitur. Græci ad locum, quo certatum fuerat, peruenientes, nostris hostes insequentibus, spolia diripiunt: inter se diuidūt nulla portione nostris, qui ab hoste excusserant, reseruata.

IIX. Qvod cum nostri, à persequendo hostes redeuntes, cognouissent, iniuriam rati, per Arduinum quendam Italum, qui ex nostris erat, quia Græci sermonis peritiam habebat, Maniacum vtique improuise, an ex deliberatione industriæ spolia diuiserit, ad
20 rationem ponunt. Porro ille indignatus, quasi potestati suæ contradicere præsumpserint, cum liceat de eisdem spoliis sibi, pro libito suo agere, per spatia castrorum fustibus cædendo, ad ignominiam gentis nostræ contumeliis affici præcepit. Arduinus rediens cū talia nuntiat, nostri graue ferentes, in Græcos insurgere deliberant. Sed Arduinus vix eos cōpescens, vtilius consilium dedit: scilicet vt ira dissimulata, ipse cultioribus vestibus in præsentiam Maniaci procedat: donec illis minus suspicantibus, ipse à notario Maniaci, cuius amicitia fruebatur, chirographum, quo liberius transeant Pharum, quouis astu accipiant. Quod cum sic machinatur, Maniacus his, quæ agebantur ignarus, beniuolentiam militis laudare, munera promittere, subsannando tamen cum suis ridere. Vt autem chartulam à notario, quasi aliquod negotium versus Calabriam habens, Arduinus acce-
30 pit, nostri clam, de nocte Messanam vsque progressi, Pharum impune transeunt: sicque versus Apuliam tendentes, Calabriam, & quæcunque Græcorum iuris esse sciebant, vastant percurrentes. Sicq; faciendo vsq; in Apuliam peruenerunt: sed dolositatem Gaimarii principis cognoscentes, ad ipsum minime transierunt: verum prouinciam inuastando sibi eam subiugandi consilium accipiunt.

IX. Sed cum sine castro, quo se tuerentur, patriæ illius incolæ essent, castrum, quod Melfa dicitur, construxerunt: vbi cum quingenti tantum milites essent, Græci, qui terræ illi principabantur, maxima multitudine ex Calabria, & Apulia sibi coadunata, vsque ad sexaginta millia armatorum, vt eos à finibus suis propellerent, versus illos ire cœperunt: legatoque præmisso mandant, vt quod maluerint eligant: aut certamen in crastino
40 secum habere, aut pace sibi indulta, incolumes à peruasis finibus recedere. Legatus vero, qui ad hæc missus fuerat, cum pulcherrimo equo insideret, quidam Normannus Hugo, cognomento Tudextifem, equum manu attrectare cœpit. Vt autem mirabile aliquid de se, sociisque suis, vnde terrerentur, Græcis mandaretur, nudo pugno equum in ceruice percutiens vno ictu, quasi mortuum deiecit. Reliqui vero Normanni prosilientes Græcum, qui cum equo deiectus fuerat, & solo timore læsus, quasi exanimis humi iacebat, erigunt: equum autem vsque ad quoddam præcipitium pertrahentes deiiciunt. Porro Græcus, cum vix consolatione Normannorum ad mentem rediisset, meliori equo ab eis accepto, certamen paratum sociis refert. Sed cum quod acciderat, principibus populi sui tantū retulisset, illi admiratione, & metu perculsi, verbum inter se compri-
50 mebant: ne si forte in propatulo diceretur, exercitus territus refugeret. Mane itaque facto, summo diluculo à Normannis occurritur fortiterque congredientes acerrime vtrimque pugnatur. Intererant huic certamini de filiis Tancredi Guilielmus Ferreabrachia, & Comes Dragon: nec dum quisquam fratrum eos subsecutus fuerat. Isti vero, vt fortissimi milites socios animantes, sed & ipsimet fortiter agentes, multis ex hostibus prostratis, tandem in fugam reliquos dederunt: quos insequentes, & posteriores quosque cædentes victoriam obtinuerunt: multis hostibus in flumine, quod Oliuetum dicitur, dum transnatare cupiunt, submersis.

X. Victi, nec dum autem defatigati, sed se ipsos inuicem animantes, multo ampliori exercitu congregato, duce Annone, qui ad hoc ab Imperatore Constantinopolitano

missus fuerat, iterum bellum parant. Quibus Normanni bello non segnes, sub Montepiloso occurrentes, fortiter congressi, ostendentes se bellum nolle refugere, sed potius quasi ex delectatione appetere, in congressu Græcis contra ipsos fortiter agentibus, cum iam Normanni fatigari præ nimia cæde cœpissent, Guilielmus quartanæ febris typo laborabat: & præ nimia infirmitate, qua premebatur, certamini interesse non poterat: sed procul iacens exitum rei expectabat: cum videret iam suos minus fortiter agere, & pæne deficere, indignatione, & ira, infirmitatis, qua premebatur oblitus, arma corripiens se se, quasi leo furibundus hostibus medium dedit: suosque verbis exhortatoriis recreans, fortiter agendo hostes in fugam vertit: duce Anno, duce exercitus, qui caudatus erat, quasi boue interfecto. Viribus itaque suis diffidentes, & fortunæ minus credentes, castra sua munientes, vltra decertare cum Normannis, nisi muris interpositis, non præsumebant: sed neq; ipsi muri contra Normannos tueri poterant. Nam crebris incursionibus eos lacessentes vineta, & olineta eorum extirpabant: armenta, & pecora, & cetera, quę ad vsum necessaria sunt, nihil extra castra relinquentes, diripiebant. Sed & ipsa castra, ipsis intra reclusis, exercitu vallantes oppugnabant: machinamentisq;, quibus doctissimi artifices erant, ad id officij agendum, necessariis aptatis, muros, & turres crebris ictibus impingēdo, funditus diruebāt. Ruptis muris, aditis patentib⁹ irrumpentes, omnia sibi diripiebant: vnde & reliqua circūquaq; castra, id sibi inuicē cernētes, vltro se se eorū ditioni subdebāt.

XI. IVNIORES vero fratres, quos ætas adhuc domi immorari cogebat, præcedentes seniores fratres apud Apuliam fortiter agendo, altioris culmen honoris, & dominationis ascendisse, fama referente cognoscentes, quam cito ætas permisit, ipsi quoque subsecuti, duobus tantum in patria relictis, ne hereditas, vel competēs stirpe alienaretur. Abeuntes vero remanentibus, vt remanerent, vix persuaserunt: sed in hoc potius præualuerunt: quod heredibus eorum, si se sequerentur, de his, quę adquisituri erant, se se benefacturos polliciti sunt. Sed perlongum est huic operi, per singula perstringendo inserere qualiter apud Apuliam egerunt. Hoc tantū summatim non solū nos, sed etiā res ipsa testatur, quod omnem patriam armis domantes sibi subiugauerunt. Subsequente enim se suorum, & parentum, & compatriotarum, sed & reliquarum circum adiacentium regionum spe quæstus, maxima multitudine, ipsi impigri largitores, quasi fratres suscipientes equis, armis, & vestibus, ac diuersis muneribus ditabant. Quibusdam etiam terrarum loca largissime impertiebantur: omnibus diuitiis huius mundi, auxilia fortium militum præponentes. Quamobrem nihil incepti in cassum illis præteribat. Vnde & illud Euāgelicum illis prouenit: vbi dicitur: Date: & dabitur vobis. Quanto enim ampliora largiebantur, tanto maiora lucrabantur.

XII. IGITVR seniore fratre Guilielmo videlicet Comite infirmitate præueniente, defuncto, magnus dolor omnes Normannos inuasit. Quippe qui tanti consilii virum, tam armis strenuum, tam sibi munificum, affabilem, morigeratum vlterius se habere diffidebant. Sed exequiis, ex more accuratissime, & cum maximo planctu, nō immerito celebratis, secundus frater Drogo totius Apuliæ dominatū suscepit: vir quidem, vt succincte dicamus, per cuncta laudabilis. Hic fratrem suum Hunifredum Abagelardo Comitem, apud castrum, quod Lauel dicitur, virum prudentissimum, consilio Apuleiensium, & Normannorum ordinauit: Robertum vero Guiscardum in Calabria posuit: firmans ei Castrum in valle Cratensi: loco, qui Scribla dicitur: ad debellandum Consentinos: & eos, qui adhuc in Calabria erant rebelles.

XIII. LONGOBARDI igitur Apuleienses, genus semper perfidissimum, traditione per vniuersam Apuliam silenter ordinata, vt omnes Normanni vna die occiderentur, determinato die, cum Comes Drogo apud Castrum Montis olei, quod corrupte ab incolis Montolium dicitur, moraretur, summo diluculo, ad Ecclesiam, vt sibi mos erat, properās, cum iam Ecclesiam intraret, quidam Risus nomine, eius Comitis compater, & sacramētis fœderatus, post ianuam latens, fœdere rupto, ferro eum suscepit: qui cum pluribus suorum, paucis aufugientibus, occisus est. Sed per diuersa Apuliæ loca plures hac traditione occubuerunt. Porro Hunifredus Abagelardo nece fratris turbatus, honorem sibi vindicans castra, quæ frater possederat, insiluit: Normannosque, qui periculum traditionis euaserant, sibi alligans, in vindictam fraternæ necis insurgit: multoque tempore castrum, quo frater suus occisus fuerat, oppugnās, tādem deuicit: fratrisq; interemptorem, cum sibi assentientibus, diuersis cruciatibus afficiens, eorum sanguine iram, & dolorem cordis sui aliquantulum extinxit.

XIV. APVLIENSES vero nec dum traditionibus exhausti, per occultos legatos IX. Leonem Apostolicum, vt in Apuliam cum exercitu veniat, inuitant: dicentes

Apuli-

Apuliam sibi iure competere:& prædecessorum suorum temporibus iuris Ecclesiæ Romanæ fuisse. Se illi auxilium laturos: Normannos imbelles, viribus enerues, numero paucos. Ille, vt assolet, quamuis prudentissimus esset, ambitione captus. Alamanorum exercitu, ab imperatore sibi in adiutorio recepto, confidens in auxilio Longobardorum Apuliam intrat. Comes vero honestius ducens cum honore vitam finire, quam cum dedecore vita comite, suscepto honore priuari, commoto exercitu, audacter hostibus occurrit: ordinataq; acie suorum certamen iniens, cum primo congressu fortiter, vt solitus erat, agere cœpisset, Lõgobardi territi fuga se ipsos tueri nituntur: Alamanis in prœlio relictis. Qui cum fortiter dimicarent, nullum refugium, nisi in armis habentes, Normannis vincentibus, pene omnes occubuerunt. Apostolicus fuga vitę asylum expetens, intra vrbem prouinciæ Capitinatæ, quæ Cimitata dicitur, se se profugus recepit. Quem hostes insequentes armato milite obsident: aggeres portant: machinamenta ad vrbem capiendam parant: incolas minis terrent: vt Apostolicum reddant. Illi vero semper perfidissimi, nulla pactione ad vtilitatem Apostolici, nisi vt se ipsos tuerentur, adquisita, eum per portas eiiciunt: quem hostes suscipientes, ob reuerentiam sanctæ Romanæ Ecclesiæ, cum magna deuotione, eius prouoluuntur pedibus: veniam, & benedictionem eius postulantes. Sed & vsq; ad loca, quo exercitus castra, & tentoria fixerat, cum omni humilitate illi seruire executi sunt. Quorum legitimam beneuolentiam vir Apostolicus gratanter suscipiens, de offensis indulgentiam, & benedictionem contulit: & omnem terram, quam peruaserant, & quam vlterius versus Calabriam, & Siciliam lucrari possent, de S. Petro, hereditali feudo sibi, & heredibus suis possidendam concessit: circa annos M.LII.

XV. APOSTOLICVM itaq; Romam regredientem Comes Humfredus, quousq; sibi placuit, cum honore conduxit. Vbi vero licentiam redeundi concessit, in Apuliam reuersus omnem terram placidam, & sibi obedientem inuenit, quam longo tempore in pace rexit: vt vix in aliquo loco suæ dominationis latro, vel qui suis imperiis contradicere auderet, posset inueniri. Duos itaq; fratres suos comites fecit: Malgerium Capitinatæ: Guilielmum vero in Principatu. Sed Malgerius moriens cum omnem Comitatum suum Guilielmo fratri suo reliquisset, Guilielmus Gaufredum fratrem suum diligens sibi concessit.

XVI. ROBERTVS vero Guiscardus cum apud Scriblam moraretur, Calabros fortiter impugnans, cum videret suos, propter infirmitatem loci, & aeris diuersitatem, languescere, saniorem locum expetens, non quidem hostes deuitando, vt timidus retrorsum vadens, longius recessit: sed potius quasi in hostem hians, in viciniorem se conferens, castrum, quod S. Marci dicitur, firmauit. Sed cum firmato castro, quid motus introduceret, non inueniret, abstraxerant enim circum manentes ad proxima castra quæque habebant, ne ab ipsis diriperentur, quodam vespere dapifer, qui omni domui suæ præerat, requisiuit ab ipso, q̃d in crastinũ comesturi erãt ipse, vel milites sui: dicẽs se neq; victũ, neq; pretium ad emendum habere. Quod si pretium haberet, nusquã, vbi cum pace adiri posset, inueniri posse. Guiscardus vsque ad sexaginta, quos Sclauos appellant, totius Calabriæ gnaros secum habens, quos quasi fratres fidelissimos sibi beneficiis, & muneribus missis effecerat, sciscitatus est ab eis, vtrum locum adibilem scirent: quo præda posset capi. Quibus respondentibus se vltra montes, via præruptissima, in profundissimis vallibus, per maximam scire: sed sine magno discrimine extrahi non posse, Robertus tale fertur dedisse respõsum. Eia tutissimi vitæ meę fautores, ita ne patiemini Guiscardum, sed & ne vos fame affici? Causa victus adquirendi, dubia fortuna, vsq; in periculo vitæ temptanda est. Nam & temptantes sæpe triumphaliter euasisse audiuimus: neminem vero, qui fame interierit, laudari. Ite inquit nocturni prædones: ebrietas Calabros minus vigiles esse permittit. Nam & hunc diem celebrem habentes, ex more cõuiuiis, & potationibus studuerint. Præite: subsequar militibus armatis. Sicque lecto parato, cum iam collocatus esset, de nocte, nullo sciente consurgens vili veste, & scarpis, quibus pro calciariis vtuntur, ad similitudinem abeuntium sese aptans, illis medius adiungitur. Sicque per totam noctem ignotus comes illis factus, nulli eorum verbum effecit. Nam neq; excreare volebat, ne forte ita quis esset deprehenderetur. Quia enim eiusdem gentis erant, non ex toto sese credebat illis. Porro vbi ad locum prædæ ventum est, quidquid ibi inuenerunt ante se colligentes, ipse crebris saltibus, & vibrante hastili, vt reditum accelerent, socios hortabatur. Sed antequam illucesceret, ii quibus damnum illatum fuerat, sua ablata perpendentes, cum ducerent, militibus vt prædam excutiant, prosecuntur. At Guiscardus insequentes approperare videns, & socios, ne præda priuari patiantur, se se inuicem audacter cohortari audiens, vt audaciores redderet, iam quis esset, aperuit. Guiscardus inquit ad-

sum particeps laboris vestri. Sine me nil periculi patiemini. Forti animo estote: & insurgamus hostibus. Nam Deo fortunam prosperante, facile præualebimus. Hæc dixit: & hostibus cum maximo furore occurrens, dum certat, multos perimit: plures capit: reliquos fugat: victor efficitur. Sicq; triumphalibus spoliis acceptis, de peditibus suis equites fecit: deniq; iã securus, captiuos secũ deducens, præcedit: paucis, qui prædam post se minent, relictis. Milites vero sui, cum iam lux esset orta, eos armatos versus castrũ aduenire cognoscerẽt: hostes suspicati, dominum suũ vbi esset, nescientes, per totum castrum clamore requirunt. Non inuenientes turbantur: audacter tamen castro prosilientes illis, quos hostes suspicabantur, occurrere accelerant. Porro Guiscardus equum in quo sedebat, calcariis vrguens, alta voce Guiscardum ingeminando, occurrit: sicq; agnitus ab illis, de præsentia sua, & de felicitate fortunæ omnes hilares reddit. Redarguitur tamen plurimum ab ipsis, quod talia præsumpserit: & ne vlterius præsumat, admonetur: ne fortuna quæ nunc arrisit, post modum si temptetur, in peius cedat. Sic castrum præda, & redemptione captiuorum ditans, Calabros crebris incursionibus plurimum lacessiuit. 10

XVII. Qualiter vero Petrum de Turra, qui apud Bisinianum morabatur, acceperit, silentio prętermittendum non est. Erat quippe idem Petrus ditissimus ciuis Bisinianẽsis: sed & consilio, & virtute ceteris pollens, omnibus principabatur. Soliti autem erant multotiens conuenire hic, & Rober. Guiscardus: quasi ad placitum, de pluribus controuersiis, quæ inter suos eueniebant. Porro Guiscardus cum sciret eũ maxima pecunia abundare, & præ ceteris castro dominari, cœpit animo tractare, qualiter per eũ & castro potiri posset: & pecuniam, quam possidebat abstraheret. Quod secum diu reuoluens, tandẽ cõsilio cum suis habito, quadam die, nullo fœdere interposito: extra castrũ Bisinianense, in campo, in quo colloqui consueuerant, cum venissent, Guiscardus videns maximam multitudinẽ cum Petro venisse, nuntio præmisso mandat: se illi multitudini intermisceri nolle: ne forte inter ipsos, tumultus ex aliqua re fieret: sed lõgius promotis vtriusq; partis sociis, ipsi duo in mediũ collocuturi conuenirent. Prædixerat tamen suis, quid facere disponebat: & tum necesse foret, sibi citius auxiliaturi occurrerent. Assentiente itaq; Petro his, quæ à Guiscardo mandata sunt, sibi minus prospiciens, sociis à longe dimissis, ipse medio loco Guiscardo obuianti accelerat. Considentes ergo, & diu sibi ad inuicem loquentes, cum iam discessuri assurgerent, Guiscardus enormitate, & mole corporis illius inspecta, viribus suis minus diffidens, erat enim in omnibus præsumptuosissimus, & magnarum rerum audacissimus attentator, Petrum medium corripiens, collo suppositum versus suos asportare cœpit. Accurrentibus itaq; vtriusq; sociis, Bisinianensibus, vt Petrum eruerent, Normannis vero, vt dominum suum iuuarent, Guiscardus Petrum eneruiter reluctantem interdum portando, interdum volutando, interdum trahendo vsque ad suos perduxit. Calabrenses vero de Petro iam desperantes, & pro ipso cum Normannis minime certare prænitentes, fugiendo se se in castrum Bisinianense receperunt. Normanni vero gaudentes quasi de triumpho, vsque ad castrum S. Marci Petrum secum adducunt: vbi aliquandiu in captione detentus, pecuniam mirabilem persoluens, se ipsum à captione liberauit: sed ciuibus non assentientibus, castrum minime reddere potuit. Tali calliditate, & huic similibus Calabrenses de Guiscardo cõpertis, genus formidolosissimum, omnes ante eum tremebant: quippe qui neminem assimilari posse armis, & ingenio, sed neque viribus dicebant. 20 30 40

XIX. Tanta itaq; pecunia Guiscardus accepta suos abundanter remunerando, in sui fidelitate roborat: Calabrensesque infestiores reddit: quotidiano impetu lacessens Bisinianenses, & Consentinos, Marturianenses, & his adiacentem prouinciam secum fœdus inire coegit: tali videlicet pacto, vt castra sua retinentes, seruitium tantummodo, & tributum persoluerent: & hoc sacramentis, & obsidibus spoponderunt. Hunifredus igitur Comes Apuliam gloriosissime, & laudabili pace gubernans, infirmitate præuentus, quod dolor est dicere, mortuus est: quod Guiscardus, qui tunc temporis, apud S. Marcum morabatur, audiens, versus Apuliam magno cum dolore animi accelerat: susceptusque à patriæ primatibus, omnium dominus, & Comes in loco fratris efficitur: ordinatisq; rebus suis, & tota Apulia sibi in pace conciliata, quod primum animo cõceperat, minime obliuisci potuit: sed iam ampliori imperio dilatatus, & maioribus viribus, militum videlicet copia auctus, ad quod cœperat peragendum, iterũ intendit. Exercitu itaq; cõmoto, & his, quę ad expeditionẽ necessaria erant, versus partes Calabrię aciẽ dirigit: pertrãsiensq; Cõsentinos fines, & Marturianẽses, iuxta calidas aquas, super flumine, quod Nocato dicitur, biduo permansit: vt exercitũ itineris asperitate fatigatũ recrearet: & terrã certius exploraret. Indeq; pertransiens vsq; ad castrum, quod Scyllatium dicitur, iuxta litus maris iter 50

inten-

tendens, Rhegium vsque peruenit: vbi triduo situ loci inspecto, cum videret se ciues vrbis, nec minis, nec blandimentis flectere posse, quibusdam negotiis versus Apuliam se reuocantibus reditum parat. Decedenti Leucastrum, & Maia, & Canalda pacem facientes se se dediderunt.

XIX. ROGERIVS vero minor frater, quem adhuc domi iuuenilis ætas, & amor parentum detinuerat, subsecutus in Apuliam venit: de cuius aduentu Guiscardus non minimum gauisus, honore, quo decebat, eum suscepit. Erat enim iuuenis pulcherrimus, proceræ staturæ, eleganti corpore, lingua facundissimus, consilio callidus, in ordinatione agendarum rerum prouidus, omnibus iocundus, & affabilis, viribus fortis, militia ferox: 10 quibus artibus, breui tempore omnem gratiam meruit. Quia vero factiosus erat, & laudis, vt in tali ætate assolet, appetens, factiosos quosque sibi alligans, quæq; habere poterat, libenter, & largissime illis impertiebatur. Porro Guiscardus fratris constantiam, & militarem audaciam certius experiri volens, cum sexaginta tantum militibus plurima millia hostium debellaturus, in Calabriam dirigit: qui audacter pergens, in altiori cacumine montium Vibonensium castrametatus tentoria fixit: vt longe, lateque visus, incolas circumquaq; facilius deterreret. Quod cum compertum fuisset per omnes ciuitates, & castra illius prouinciæ, & totius vallis Salinarum, territi omnes, legatos, qui pacem postulēt, dirigunt: munera plurima dantes fortissima castra eneruiter reddunt: in seruitutem iuramentis, & obsidibus fœderantur.

20 XX. SIC terra ad suam, & fratris fidelitatem pro libito ordinata, plurimum pecuniæ, quam acceperat, in Apuliam fratri per legatos misit: euentus suos, qualiter egerit, mandās. Ipse vero castrum, quod Incisola dicitur, studiosissime turribus, & propugnaculis firmās, armatis militibus muniuit: omnibus, quæ ad victum necessaria erant, sufficienter introductis. Guiscardus vero pecunia, quæ sibi à fratre directa est, accepta, & strenuitate eius agnita plurimum gauisus est: eiusque colloquium desiderans, vt ad se venire acceleret, mandat. Ille sex tantummodo milites secum ducens, reliquis ad tuendum castrum, quod fecerat, & prouinciam premendam, ne fraudes præsumerent, relictis, in Apuliam, ad fratrem venit: à quo cum decenter fuisset susceptus, euentus suos alternatim conferentes, mutua collocutione locuti sunt.

30 XXI. SICQVE cum moratus est, donec communi consilio paratis his, quæ ad expeditionem necessaria erant, maxima manu equitum, & peditum iuga montium Calabriæ transcendentes, versus Rhegiū incedunt. At cū in vallem Salinarū ventū est, Guiscardus audiens Rhegienses omnia circumquaq;, quę ad victum necessaria erant, secum infra vrbem clausisse, & nihil relictum, quod exercitui contiguum foret, prouidens ne obsidenda vrbe famis angustia exercitum propelleret, Rogerium fratrem, cum trecētis militibus, versus castrum, quod Geracium dicitur, in prædam dirigit: summopere admonens, vt quidquid ad victus necessaria rapere posset, apud Rhegium exercitui deferat: ipse recto itinere gradiens, vrbem obsidere accelerat.

XXII. ROGERIVS vero studens ad gratiā fratris, & totius exercitus, quod sibi iniunctū 40 erat, peragere, altissimos colles, cum profundissimis vallibus perlustrans, vt fidelis, & studiosa apes onustissimus ad exercitum, cum maxima præda rediit: iamq; pæne deficientes omnes abundantia recreauit. Guiscardus vero videns se versus ciuitatem minus proficere, & exercitum hiemis asperitate turbari, obsessionem soluens, discessionisq; dans licentiam, ipse apud Maiam hiemandi gratia, cum paucis secessit.

XXIII. ROGERIVS itaque cum, quod militibus suis largiretur, minus abundaret, & ipsi sibi in exigendo importuniores essent, à fratre expetit. Ille vero prauorum cōsilio versus, cum ceteris largus esset, illi strictior quam oportebat, esse cœpit. Videbat deniq; propter strenuitatem, quam habebat, militiam iuuenum totius Apuliæ ei potius, quā sibi adhærere: vnde, & ne contra se insolesceret, metuebat: & vt paucis contentus secum moraretur, penuria cogere volebat. Porro ille, vt magni animi erat, sciens se à fratre recedens, 50 in Apuliam iuit.

XXIV. QVOD audiens frater suus Guilielmus Comes videlicet totius Principatus legatos mittit: vt ad se veniat inuitat: quæ habet simul accipiat: nihil se excepta vxore, & liberis, ab illo proprium habere velle repromittens. Veniens itaq; honore, quo decebat, susceptus est: aliquandiuque cum ipso moratur. Tādem castrum, quod Scalea dicitur, ab ipso accepit: per quod multas incursiones versus Guiscardum faciens, circumquaque lacessiuit. Quod cum Guiscardo relatum fuisset, exercitu moto dictum castrum obsessum vadit. Guiscardus quidem oliueta, & vineta vrbi contigua deuastabat. Guilielmus autem milites eius crebris congressibus, & hastili robore militariter deiiciens, numero minue-

bat. Ille vero cernens se versus vrbem minus proficere, & numerum suorum diatim magis, ac magis minui, ne maiori damno grauaretur consilio habito à loco recessit.

XXV. NON multo post per internuntios pace, ad tempus, inter ipsos facta, inuitatus à fratre Rogerius cum quadraginta militibus fidis sibi seruitum vadit: vbi quidem plurimum penuriarum passus est: sed latrocinio armigerorum suorum in multis sustentabatur: quod quidem ad eius ignominiam non dicimus: sed ipso iam præcipiente, adhuc viliora, & reprehensibiliora de ipso scripturi sumus: vt pluribus patescat, quam laboriose, & cum quanta angustia, à profunda paupertate, ad summum culmen diuitiarum, vel honoris attigerit. Habebat siquidem armigerum quendam Blettiua nomine coram, quo nil tuebatur, ad quod furādum intendebat. Hic ipse penuriosus adhuc iuuenis, post modum ditissimus futurus Comes, cūesset cupiens quosdam equos, quos apud Melfam in eiusdem domo viderat, ad hæc persuasit, vt secum vadens, nocturno furto abstractos abduceret. 10

XXVI. CVRRICVLO itaque mensium duorum fratris seruitium studiose peragens, cum ab ipso, nil inter se, & omnes suos, causa remunerationis, vno tantum equo excepto, accepisset, quamuis non legerat, tamen quasi naturaliter sciens illud Sallustianum prouerbium: frustra niti, & ad extremum nil, nisi odium fatigando quærere, iam demum extrema dementia est: & quod bene seruienti fortuna necessaria est, sibi vero eam minus fauere, cum fratre plurimum verbis altercatus, fœdere quod inter se, ad tempus habebant, reddito, Scaleam reuersus est: statimq; in eodem vespere, apud castrum, quod Narencium dicitur, milites suos super Guiscardum prædatum mittēs, prouinciam spoliauit. 20 At dum illos, quos prędari miserat, apud Scaleam pręstolatur, Beruerquidam à Melfa veniens nuntiat Melficanos negotiatores à Melfa versus Melfam, haud procul à castro trāsire. Quo audito non minimum gauisus, equum insiliens Gisenualdum, & Carbonariam cum octo tantum militibus mercatoribus occurrit: captosq; Scaleam deduxit: omniaq; quę secum habebant diripiens, ipsos etiam redimere fecit. Hac pecunia roboratus largus distributor centū sibi milites allegauit: quibus totam Apuliam crebris, & diuersis incursionibus lacerans, Guiscardum in tantum sollicitum reddebat, vt adquirendæ Calabriæ oblitus, iam quod adquisierat pæne amitteret.

XXVII. ANNO MLIIX. clades permaxima, & flagellum iræ Dei, vt credimus, peccatis exigentibus diuinitus immissum totam Calabrię prouinciam curriculo trium mensium, Martii videlicet, Aprilis, & Maii in tantum attriuit, vt trino morbo mortem sibi imminere cernentes, cum vnum ad vitæ periculum sufficere posset, vix ad quodvis horum, 30 nedum tria simul furiosissime detonantia pericula se euadere posse existimarent. Nam vna ex parte gladius à Normannis, vix alicui parcens desæuiebat. Ex alia vero fames viribus exhaustis per languida æstuabat. Tertia vero pruina mortalitatis horribiliter defluēs, vix intactum percutiens, vt in arenti arundineto laxis habenis furens incendium percurrebat. Pecunias habentes, quid emerent non habentes, atque ipsos liberos ex ingenuitate procreatos vili pretio in seruitium venundantes, dum vbi illud ad victus vtilitatem expenderetur, non inueniebant, ad augmentū doloris sui, amissionem in cassa venditione liberorum, quasi quarta calamitate cruciabantur. Vescentibus carnibus, absque pane comestio, quibusdam vinum non habentibus, vbi aquæ potu condiebatur dysenteriem faciens, multos deiiciebat: quosdam autem spleneticos faciebat. Vbi vero vino fortiori 40 intemperate superfundebatur calor naturalis, eiusdem perniciem lucri cor, quod panis non confirmabat: internis quadam æstuatione concedens debilitari cogebat. Quadragesimæ sanctam obseruantiam, à sanctis, & religiosis patribus catholice contraditam angustia dissoluit in tantū, vt nō solum lactis, vel casei, verum etiā carnis comestione, reliquis temporibus concessæ, etiam ab ipsis, qui alicuius honestatis antea videbantur, violaretur. Sic herbarum virentia olera, quibus pulmentaria fieri solent, terræ sterilitas subtraxerat. Vbi vero inueniebantur, quadam pruina vitiati aëris decocta post obesse, quam prodesse degustata videbantur. Fluuialibus carectis, & quarundam arborum corticibus, cum castaneis, & quercinis, siue ilicinis nucibus, quas glādes dicimus, porcis subtractis, & mola, post exsiccationem tritis, panes facere, modico milii admixto tentabant. Crudæ radi- 50 ces cum solo sale degustatæ ventris tumorem, cum pallore vultus excitantes vitalia intercludebant. Matres pietate astu ab ipso liberorum ore cibum rapere potius, quam administrare, impudenti violentia satagebant. Sic trino flagello vsque ad nouas fruges attriti sunt: sed nouis frugibus superuenientibus fames quidem propulsa est: gladius vero mortalitatis, acutior factus est. Nam corpora famis penuria vacuata, & cibo insueta, quanto abundantiori cibo, contra vsum intemperanter reficiebantur, tanto citius periclitabantur.

XXIIX. CA-

XXIIX. CALABRENSES deniq; genus perfidissimum, cum viderent fratribus inter se dissidentibus, se se à nemine suscitari, cœperunt iugum Normannorum à se excutere, & seruitium, quod iurauerant, vel tributum minime persoluere: vnde & simulatione fidelitatis traditione composita, castrum Leucastrense accipientes, sexaginta Normannos qui ad tuendum ibi castrum relicti erant, vna die peremerunt.

XXIX. QVOD cum Guiscardo nuntiatum fuisset, videns se versus in Calabriam perdere, & Apuliam totam turbari, fratrem per legatos accersiens, pacem cum eo fecit: concedens ei medietatem Calabriæ à iugo montis Intefoli, montis Scyllatii: quod acquisitum erat: vel vsq; Rhegium essent acquisituri.

10 XXX. POST hęc Rob. Guiscardus vxorem habens suæ gentis honestam: & præclari generis Alberadam nomine, ex qua habebat filium nomine Marcum, quem alio nomine dicebant BOAMVNDVM, consanguinitate adnumerata, Canonicis sanctionibus contrarius esse nolens, coniugium soluit: filiamq; Gaimari Salernitani Principis Sigelgaytam nomine sibi in matrimonium copulauit.

XXXI. ANNO ab incarnatione Domini MLIIX. hanc apud Salernum desponsatam, antequam conuenirent, Rogerio fratri procurandam committens, ipse vt Gisulphum fratrem suum Comitem Principatus in hereditate illius firmauerat, quibus ipsi plurimũ infestus erat, dirutum vadit: inde Melfam regressus, sollemnes nuptias celebrauit.

XXXII. QVIBVS expletis, Rogerius Guilielmo fratri, cum gratiarum actione Scaleam reddens, rogatus à Guiscardo in Calabriam venit: Castrumq; Melitense à fratre sibi hereditaliter deliberatum habens, rebelles Calabros circumquaque impugnare cœpit. Quadam vero die cum Oppidum castrum obsideret, Episcopus Cassinianensis, & Giracii Præsopus, quem nos præpositum dicimus, maximo exercitu concitato, castrum, quod S. Martini dicitur, in valle Salinarum oppugnatum vadunt anno Dominicæ incarnationis MLIX. Quod cum rogerio nuntiatum fuisset, ab obsesso recedẽs, citato cursu, vbi eos esse audiuit, aduolat. Impetu facto, indeque quasi circumcingens, vix vnum euadere permisit: de quorum spoliis, & equis, & armis omnes suos abundantes fecit. Quam ob rem Calabria, & si non ex toto obediens, tamen à vicinitate eius tremula, minus eum prior irritare præsumebat.

30 XXXIII. ROB. igitur Guiscardus rogatus à fratre suo Capitinatæ Comite Gaufredo vt contra sibi reluctantes auxilium laturus in terra, quæ Gitium dicitur, quam vt suos fines dilataret, debellare cœperat, veniret, in fratris sui Rogerii strenuitate plurimum fidens, vt ad se, secum illuc iturus, quam citissime veniat, inuitat. Ille autem inuitatione suscepta, & necessitate fratris sui cognita, quamuis suis vtilitatibus disponendis occupatus esset, tamen quia sibi semper mos fuit, amicorum vtilitatibus, vti suis subuenire, accuratissime versus fratris auxilium subuenire accelerat: sicq; exercitu commoto, vtriq; in auxilium fratris aciem dirigentes, Guillamatum castrum oppugnantes capiunt: Galterio, qui castro principabatur, in Apuliam captiuũ ducentes, oculos effodiunt: ne si oculos habens captione quandoq; liberaretur, fratri iterum molestus fieret. Hic sororẽ quandam
40 habebat, quæ cũ ipso in captione abducta est: quæ etiam tãtę pulchritudinis esse testatur, vt si aliquando ad mare balneatum venisset, vel causa experiẽtię crura in aliquo piscoso flumine deponeret, pisces albedine eius delectati adnatabãt: vt etiam manu capi possent.

XXXIV. TVNC Comes Gaufredus Guillamatum castrum adiutorio fratris adeptus, totam Teacinam prouinciam debellare fortiter cœpit. Robertus vero Guiscardus cum Rogerio fratre in Calabriam secessit: vbi ad vtilitatem suam, & fratris plurima disponẽs, & vsq; Rhegium prædatum vadens, Rogerio in Calabria remanente, ipse in Apuliam hiematurus regressus est.

XXXV. HIEME vero transacta, magno desiderio Rhegium adipiscendi ardens, cõmeatu, & reliquis, quæ necessaria erant, magno studio præparatis, plurimoq; exercitu anno
50 Domini incarnationis MLX. congregato, Calabriam venit: fratremq; secum accipiens tempore, quo messes colligi incipiebant: Rhegium præoccupans obsedit. Porro illis, quasi pro vita tuenda se se fortiter defendentibus, vtriq; fratres certatim suos cohortantes, ad oppugnationem castri excitant: vnde cum hostes interdum prosiliunt, multa militariter ab ipsis perpetrata sunt. Nam Rogerius ne, alios ad militiam arrigens, ipse refugere diceretur, in omni congressu se se sociis præponens, quendam fortissimum, & enormi corpore virum, exercitui Normannorum multis contumeliis exprobrantem, quem omnes quasi gigantem extollebant, impetu facto, hastili robore deiiciens interfecit. Hoc itaque taliter interfecto, reliqui, qui infra castrum erant, territi, cum viderent machinamenta ad vrbem capiendam parata, eamq; vsq; perduci, viribus suis diffidentes, pactione

facta, vt duobus, qui ceteris principari videbantur, cum omnibus suis abire liceret, ceteri omnes, vrbe dedita, ditioni Normannorum se se subdiderunt. Abeuntes vero se se in castro, quod Scillacium dicitur, receperunt.

XXXVI. IGITVR Rob. Guiscardus accepta vrbe, diuturni desiderii sui compos effectus cum triumphali gloria Dux efficitur: magnasq; gratias cum meritorum recompensatione fratri, & reliquo exercitui, quorum auxilio, tanti culmen honoris attigerat, referens, fratrem cum exercitu per vrbes, & castra totius prouinciæ, vt suo imperio subdantur, dirigit: ipse interim à labore se, apud Rhegium recreans. Rogerius vero huius artis non ignarus, sapienter exercitum ducens, breui spatio temporis, nunc minis terrendo, nunc blandimentis mulcendo vndecim famosissima castella lucratus est: in tantum, vt iam in tota Calabria nec vnum castrum reluctari præsumeret: excepto solo Xillano: quod illi tenebant, qui à Rhegio exierant.

XXXVII. QVOD Rogerius obsidens, cum videret celeriter non posse capi, exercitum vero suum laboris tædio affici, castellum quoddam ante portam firmauit: militibus qui Scillacium solicitarent, & his, quæ militibus necessaria erant, muniens, exercitum ad expeditionem soluit. Porro illi, qui à Rhegio Scillacium ingressi fuerant, cum viderent se nimium ab illis infestari, quos Rogerius in nouo castro posuerat, nec diu ferre posse, de nocte nauem ingressi, Constantinopolim aufugiunt. Scillacenses autem Rogerio arcessito, pacem Anno Domini MLX. facientes, castrum dedunt: sicq; tota Calabria in conspectu Guiscardi Ducis, & Rogerii fratris sui sedata siluit.

XXXIIX. SED ne aliquis existimet illos qui in Apuliam cum aliis fratribus non venerunt, minoris valentiæ à reliquis fratribus fuisse, & ideo in Normannia remansisse, de Serlone pauca dicenda sunt. Hic deniq; cum in Normannia inter militiæ laudabiliores appretiaretur, à quodam potente iniuriam passus, dum vindicari studet, illum interficit. Vnde iram Roberti Comitis, filii Ricardi secundi, patris vero famosissimi Regis Anglorum Guilielmi ferre non valens, in Britanniam declinauit: vbi aliquandiu commoratus, omnium gratiam strenuitate sua obtinuit: perq; legatos pacem à Comite Roberto expetens, nec obtinens, multis incursionibus Normanniam lacessiuit.

XXXIX. ET cum quodam tempore idem Comes Robertus in confini Franciæ & Normanniæ castrum, quod Taulerias dicitur, obsedisset, miles quidam Francigena à castro diatim exiens, & singulare certamen, ab exercitu Normannorum expetens, multos prosternebat. Comes vero damnũ suorũ timens, omnibus interdixerat, ne aliquis illi obuiaret: sic suis excusationem tribuens: vt, cum quod periculosum erat, refugerent, nõ hoc iam timori, sed principis interdictioni ascriberent. Quod cum Serloni in Britannia, vbi tunc temporis morabatur relatum fuisset, ignominiam populi sui non ferens, duobus tãtum armigeris comitatus Taulerias venit: summo diluculo ante portam singulare certamen offerens, de equo hasta innixus expectat. Porro ille, qui alios deiicere solitus erat, indignatus, cum maximo furore splendidus in armis, feruẽti equo aduolat: quis sit, requirit: vt à loco recedat, vitam tuendo hortatur. Illo nomen reuelante, sed à loco recedere nolente, dum fortiter congreditur, aliorũ prostrator forti hastili prosternitur. Serlo pluribus vtriusq; partis aspicientibus, non tamẽ quis esset, scientibus victor ad gloriam Normannorum efficitur. Sicque caput abscissum lanceæ supponens, per medium suæ gentis castrorum, nulli verbum faciens, in Britanniam redire accelerat. Comes ergo legatum mittens, quis nam sit, perscrutari iubet: & vt ad se veniat præcipit. Sed cum renuntiatum fuisset hunc Serlonem filium Tancredi esse, & à Britãnia causa imperii à populo suo propellendi venisse, se autem iram principis, quia infensus erat, declinare: & patria, quamuis penuriosum, libenter, donec Principis ira sedetur, dum ipse iusserit, exulare. Comes pietate motus, & tãto viro vlterius carere nolens, ad se iubet arcessiri. Venienti occurrit: gratiam suam indulget: osculo secure reddit: quæ habita amiserat, restituit: vxori, cui plures possessiones competebant, auget: inter sibi familiariores retinet.

XL. DE Tancredo vero tantorum filiorum patre, aliquid memoria dignum dicere nec absurdum est. Tempore quippe iuuentutis suæ, militaribus exercitiis deditus, & diuersarum regionum, & Principum curias perlustrans, multa strenuæ laudis auidus agendo, cum ipsa laude & plurima lucratus est. Cum autem esset in familia Comitis Normannorum Ricardi secundi, qui quartus à Rhollo Duce fuit, quadam die idem Princeps venatum pergens, tali enim exercitio, vt mos est diuitibus, non minimum delectabatur, aprum miræ enormitatis, quem Singlare dicunt, mouit. Erat autem sibi mos, sicut & pluribus aliis potentibus est, vt venationem, quam ipse moueret, nullus præter ipsum occidere præsumeret. Porro canibus aprũ velocius insequentibus, cũ Comes præopaca densi-

densitate, spinosis saltibus tardius insequeretur, canibus infestioribus aper timens à fine lacerari, rupe quadam inuenta, ipsa pro muro à cauda vtitur: & dentosum caput, ad se tuendum canibus offert. Sicque canibus venatoris auxilio destitutis, cum iam aper de ipsis spumante dente multas strages faceret, casu Tancredus superuenit: visaque strage molossorum, quamuis morem Principis non ignoraret, tamen succurrendum canibus accelerat. Aper vero ipso viso, canibus spretis firmo impetu super eum irruit. Sed Tancredus cum esset fortis viribus: audaci ense illum suscipiens, non quidem illum ictu feriendo, sed acuto mucrone per durissimam frontem, vsque ad præcordia impingendo, capulum fronti adiunxit: nihil ex longissimo ense præter capulum extra corpus apri remanente. Sicque deiecto ensem in fronte linquens, ipse ne à Comite hoc fecisse deprehenderetur, longius auulsus est. Comes vero veniens aprum mortuum miratus, vtrum vulnus aliquod habeat, socios lustrare iubet: deprehensoque ense adhuc in fronte defixo, impulsum miratur: cuius ensis sit requirit: ne se huius facti actor celet, ira condonatur. At cum à Tancredo factum deprehensum fuisset, à Comite, & ceteris omnibus plurima laude extollitur: & cum antea in pretio fuerit, maiori deinceps habitus est: & dudum postea in curia Comitis decem milites sub se habens seruiuit. Nunc vero quia non quidem omnia, quæ memoranda forent, sed pauca, quæ fama didicimus ab ipsis fratribus in Apulia, vel certe Calabria facta, quamuis rustico stylo exarauimus, ad ea, quæ apud incredulam Siciliam gesta sunt, qualiterue diu rebellis subiugata sit, intentionem vertamus. Ita tamen, vt cum opportunitas expetierit, illa, quæ postea in Apulia, vel Roma, siue Græcia facta sunt, suo in loco obliuione non prætereantur.

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

INCIPIVNT CAPITVLA
Libri Secundi.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

SI QVÆRITVR quod Calabria, vel Apulia iam ex parte, non autem ex toto quantum ad ea, quæ in eis facta sunt, descriptis apud Siciliam describentes transeamus, iterum quasi digressionem facientes describendo suum locum, quantum ad tempus, quo facta sunt, exigit vt rationis series recto tramite texatur: vt quæ priora facta sunt, præcedant: quæ vero posteriora subsequendo scribantur. Comes enim Rogerius, cum primum Siciliam debellaturus aggressus est, quæ apud Calabriam habebat non deseruit: sed cum opportunitas exigebat, exercitu in Siciliam interim dimisso, ipse ad sua negotia disponenda redibat: multotiens etiam Duci fratri auxilium laturus: vel certe in maioribus, & dubiis rebus consilium daturus, vt strenuus miles, & vir magni consilii, in Apuliam vsque transibat.

I. ELEGANTISSIMVS igitur iuuenis Comes Calabriæ, cum apud Rhegium cum fratre Duce, tota Calabria debellata moraretur, Siciliam incredulam audiens, & breuissimo mari interposito, ex proximo intuens, vt semper dominationis auidus erat, ambitione adipiscendi eam captus est: duo sibi proficua deputans: animæ scilicet, & corporis: si terram idolis deditam ad cultum diuinum reuocaret: & fructus, vel redditus terræ, quos gens Deo ingrata sibi vsurpauerat, ipse in Dei seruitio dispensaturus, temporaliter possideret. Hæc secum animo reuoluens, eorum, ad quæ animum intendebat, non tardus executor, cum sexaginta tantum militibus, periculosissimo, quamuis breui pelago inter Scyllam, & Charybdim naualiter se se committens, Siciliam explorat: & gentis suæ militiam tentatum transmeando vadit. Est portui, quo applicuerunt, populosa ciuitas proxima: quæ à messe vocabulum trahens, eo quod totius regionis messes, quantum Romanis in tributum antiquitus persoluebatur, illuc congregari solebat, Messana vocata est. Huius vrbis ciues, quorum plurima multitudo erat, hostes suos fines peruasisse cognoscentes, plurimum indignati, maxime quod paucos numero videbant, vrbis portas maximo impetu prosilientes, ipsos occupatum vadunt. Porro Comes, vt semper astutissimus, & militia callens, primo timore simulato, cum eos longius ab vrbe seduxisset, impetu facto, acerrime super eos irruens, in fugam vertit. Sicque extremos quosque cædendo, vsque in portam ciuitatis, longo reditu fugientibus visus odibilis cõminator, reduxit. Spoliis itaque, & equis illorum, quos deiecerat, acceptis, naues suas ingressus, Rhegium remeat, ad ducem fratrem suum.

II. DVX deinde Robertus cum Comite Rogerio fratre suo in Apuliam hiematurus, regressus est: vbi quia iam aliquantulum temporis transierat, ex quo abinde recesserat, res suas quasi ab acumine obtusas & minus ordinatas inueniens, tota hieme consilio prudentiæ suæ refortiens, ad integrum reparauit: Apuliensesque Principes de nouiter adepto ducatu sibi congaudentes pluribus donans, de expeditione versus Siciliam in proxima futura æstate faciendа permonuit.

III. ROGE-

III. Rogerivs vero Comes Duce relicto in Apulia, Rhegium in prima septimana ante quadragesimam remeauit: ad quem Becumen Admiraldus Siciliç à Belcamendo quodam principe prœlio fugatus, eo quod maritum sororis suæ, honestum suæ gentis iuuenem, vocabulo Benneclerum occiderat, apud Rhegium profugus venit, Comitem versus impugnationem Siciliæ multis exhortationibus incitans.

IV. De cuius aduentu Comes, non minimum gauisus, eum honorifice suscepit: eiusq; consilio, nec dum hieme transacta, hebdomada videlicet proxima ante quadragesimã cũ cẽtum sexaginta militibus, ipsum Becumen secum ducens, Pharumq; ad Clibana tegularum transiens, Siciliam inuadit. Dumq; Becumene, qui ad se transfugerat, ductore, versus Melacium iturus, de nocte, haud longe à ciuitate Messana transiret, obuium habuit quendam Saracenum, militia inter suos nominatissimum fratrem scilicet Benneclerii: pro cuius occasione Becumen à Sicilia eiectus fuerat. Hic nempe cum in præcedenti vespere persensisset, Comitem armata manu Siciliam intrasse, militia sua plus necessario præsumens, à Messana progressus nocturnus hostis, vt sibi aliquod militare nomen, in damno hostium adquireret, tentatum ibat. Comes vero Rogerius inermis excepto clypeo solo, & ense, quo accinctus erat, armiger namq; cum armis subsequebatur, socios præcedebat: oculos intentissime circumquaq; ducens. Dumq; illum aduentantem sub pallore Lunæ deprehendisset, per longum ducens ab armigero arma recipere, ne forte, si etiam ille sub vmbra viseret, aufugeret, impetu facto, solo ense super eum irruens, vnoq; ictu medium corripiens, secauit: de corpore duabus partibus factis: equumq;, & spolia cuidam suorum dedit. Inde Melacium, & Rametam vsq; pertransiens, plurimum prædæ accepto, ad tres batus, iuxta Pharum, qui Pratoli dicitur, hospitaturus rediit: in crastinum ad vltimas aquas vsq; prodiens præda, quam acceperat, Rhegium deferenda nauibus.

V. Porro Messanenses putantes iam, quibusdam naues, ingressis, se illos, quasi semipartitos posse facilius occupare, equitatu, & peditatu omnes vrbe egressi, inuadere vadunt. Verum quia ventus contrarius erat, nullus armatorum naues intrauerat. Comes vero cognoscens eos versum se aduentare, Serlonem nepotem suum, videlicet Serlonis fratris sui filium: cuius superius in fine primi libri mentionem fecimus: ne si fugere, sicut & fecerunt, vellẽt, liberius possent, sic præmissum, ipse velocius subsecutus, dum fugere nituntur, ita intercepit, vt vix ex tanta multitudine euaserit.

VI. Messanensibvs suorum vulnera flentibus, Comes penes ciuitatem transiens, in insula S. Hyacinthi, haud longe ab vrbe, hospitatum vadit: summoq; diluculo Messanam, quasi viribus exhaustam oppugnare vadit. Sed Messanensibus, quamuis paucis, qui adhuc supererant, cum ipsis mulieribus armatis, turres, & propugnacula, seseque certatim, vt pro vita, defendentibus, Comes, ne Sicilia tali facto excitata super eum irruat, ad tentoria sua rediens, de transitu versus Rhegium tractare cœpit. Mare vero turbatum cum periculosum transitum ostentaret, Comes sapienti vsus consilio, totam prædam, quam ceperat, S. Andronio, ad Ecclesiam suam reædificandam iuxta Rhegium, dandam proposuerat. Destructa quippe erat nouiter. Sicque meritis eiusdem sancti, vt credimus, aura prospere flante, mare sedatum sese transmeabile præbens, impune transire permisit.

VII. Ne videatur hoc factum, quod prædam Deo obtulerunt, contrarium Canonicis sanctionibus, propter illud, quod dicitur, qui immolat victimam ex rapina, vel ex substantia pauperis, quasi qui victimat filium in conspectu patris: cum hoc potissimum accipiendum sit dictum de substantia pauperis Christi: de quibus & alibi dictum est, Beati pauperes spiritu: quoniam ipsorum est regnum cælorum, non esse scimus: qui Deum nec ore, nec corpore confitetur. Sed quod aufertur, Deo offerre, haud absurdum videtur: nam acceptis ingrati vtuntur: à quibus ipse largitor non cognoscitur.

IIX. Comes igitur Rogerius toto mense Martio, & Aprili per Calabriam vtilitates prudenter ordinans nauibus, & reliquis necessariis commeatibus expeditionem iterum versus Siciliam certatim parat. Maio itaq; intrante Dux ab Apulia cum maximo equitatu Rhegium veniens, etiam naualem exercitum per mare venire fecit. Belcamuet vero Almiraldus Siciliæ audiens expeditionem versus Siciliam apparari, naues, quas Cattos appellant, quæ hostium transitum impediant, à Panhormo in Pharum mittens, per aliquot dies hostes transire impediunt. Nam quamuis noster naualis exercitus plurimus esset, eorum tamen amplior, & fortioribus nauibus erat. Nostri deniq; tantummodo abundantior Germundos, & Galeas, Sicilienses vero Cattos, & Golafros, & Dormundos, sed & diuersæ fabricæ naues habebant.

IX. Dvx ita sibi transitum turbari videns, cũ fratre Comite, & sapientibus accepto

consilio, diuinum inuitat auxilium. Exercitui, vt sacerdotibus confiteantur, & pœnitentia accepta omnes communicent, indicit. Ipse cum fratre, si terra diuino auxilio illis tribuatur, se se deinceps Deo deuotiores futuros, voto promittunt: certa fide in mente retinentes quod scriptum est: In omnibus negotiis tuis Deum adiutorem tibi assume: & habebis prosperos effectus: &, Quia non est consilium contra dominum: &, quod nulla proficiendi difficultas est, vbi spiritus sanctus cooperator adest: in omnibus quæ facere disponebant, Deum ordinatorem, fortiorem gubernatorem lachrymabili compunctione cordis implorant.

X. COMES itaque Rogerius videns hostes, ex altera ripa contra suum exercitum adiacere, & nusquam promoueri, ad callida argumenta, vt solitus erat, ac si legisset, Quid refert, armis contingat palma, dolisve, conuertitur: consiliumq; Duci dedit, vt ibidem cum exercitu remanens se se hostibus ostentaret: ipse interim cũ centũ, & quinquaginta militibus Rhegiũ vsq; progrediens, nauibusq; sibi abinde, sub nocturna vmbra, contraductis, mare, nescientibus hostibus trãsiens, Siciliã inuaderet. Duce vero timore amittendi fratrẽ, hoc negante, & dicente se nil per fratris mortẽ lucrari velle, sed potius fratris vitam omni lucro ꝓponere, Rhegiũ ꝑmissis nauibus ipse Comes cũ trecẽtis militibus subsecutus vt semper militia præsumptuosus, & magnarum rerum attentator, mare incautus hostibus impune transiens, ad locum, qui communiter Monasterium dicitur, applicuit: nauesq; remittens, ne forte aliquis suorum ad illas refugeret, Messanam oppugnatum vadit: quam inermem inueniens, nam iam dudum defensores eius peremerat, vrbe capta, turres: & propugnacula eius diruit. quos inuenerunt interfectis, quibusdam vero ad Panhormitanas naues trãsfugientibus: anno ab incarnatione Domini millesimo sexagesimo.

XI. INTER quos & quidam iuuenis, de nobilioribus Messanæ vrbis ciuibus sororem habens pulcherrimam, dum fugiens secum adducere nititur puella, vt tenuis virguncula, & debilis naturæ, laboris expers, timore, & insolito cursu deficere cœpit. Frater ad fugam dulcissime verbis excitans, dum minime proficit, viribus exhaustam videns, ne inter Normannos remanens, ab aliquo eorum corrumperetur, gladio appetens interficit. Et quamuis prę dulcedine, langoris sororis lachrymis perfunderetur, vnica enim erat, maluit sororis interemptor fieri, & mortuam flere, quam soror legis suæ præuaricatrix fieret: & ab aliquo lege sua non contento stupraretur.

XII. PORRO Panhormitani vrbe capta, se delusos ab hostibus cognoscentes, timẽtes ne forte tũ mare turbatũ, si illic diutius morarentur, eos ad terram cogeret, & ab hostibus opprimerentur, confusi, vela vnde venerant, direxerunt. Ipsius vero vrbis captæ claues Comes Rogerius ad Ducem transmisit: mandans ei, quatenus secure nauigando acceleret ad se. Sicq; mari hostibus purgato, patenti absq; periculo transitu, Dux cum omni exercitu placito cursu transmeans, Messanam venit: fratremq; sanum inueniens, non minimum congauisi sunt.

XIII. REBVS itaq; suis per octo dies sapienter dispositis, & vrbe pro velle suo firmata custodibus diuersis, equestri exercitu apud Messanam relicto, versus Rametam vtriq; fratres intendunt. Rametenses autem dudum cognito, in parua manu hostium eorundem, maximam multitudinem Messanensium bellatorum occubuisse, ne quid simile sibi accidat, aduenientibus hostibus, obuiam territi legatos, qui pacem postulent, mittunt: vrbemq;, & se ipsos ditioni dantes, libris superstitionis legis suæ coram positis, iuramento fidelitatis firmant.

XIV. INDE de prospero euentu, cum maxima lætitia recedentes, & debilitate gentis cognita, audaciores sub Scabatripoli hospitium sumunt. Inde in crastinum ad Fraxinos perueniunt: ab Fraxinis ad Maniaci pratum. Hic Christiani in valle Demina manentes, sub Sarracenis tributarii erant. De Christianorum aduentu gauisi illis occurrerunt: multaq; exenia & donaria obtulerunt. Hoc excusationis contra Sarracenos assumentes: non quod causa amoris, sed vt se ipsos, & quæ sua erant, tuerentur, hoc facerent: fidelitatem vero suam illis inuiolabilem se seruaturos. Fratres vero vtrique eos, cum maxima dulcedine suscipientes, multa beneficia se illis collaturos: si terra à Deo sibi concedatur, promittunt. Sic in pace dimissis, ipsi Centurbium vsq; pertendunt.

XV. SED Centurbienses quamuis strenuitatem eorum non ignorarent, mori non abhorrentes, cum nullo modo seruire volunt, in defensione vrbis, & sua, propugnacula armant. Nostri vero fortiter oppugnantes ciuitatem, cum viderent suos à fundibulariis, & sagittariis vexari, & sine detrimẽto suorũ, versus vrbẽ nil se posse ꝑficere, ab oppugnatione desistunt: maxime cum in proximo sibi à Sarracenis bellũ imminere audiebant: cõtra quos suos, ne vexarentur, vel numero diminuerentur, reseruabant.

XVI. SIC

XVI. SIC Centurbio relicto, in planicie Paternionis castrametati, tentoria figunt. Visaque planicie spatiosa, aptum locum ad prœliandum iudicantes, per octo dies illuc morati sunt: volentes, vt à Sarracenis inibi sibi prœlium dispositum offerretur. Sed cum à speculatoribus Becuminis Sarraceni, qui apud Rhegium ad Comitem transfugerat, & illos fidus comes, & ductor comitabatur, didicissent bellum nec dum in promptu haberi, interius progredientes, apud S. Felicem, iuxta cryptas subterraneas hospitati sunt: quas oppugnantes maxima ex parte ceperunt: pluribus ex inhabitantibus interemptis. Inde progressi ad molendina, ante Castrum Iohannis, in ripa fluminis quod lingua eorum Guedetadicitur, quod Latine resolutum fluminis paludis interpretatur, castra metati sunt.

10 XVII. BECHAMET igitur numerosa Africanorum multitudine, & Siciliensium coadunata, bellum, quod diu disposuerat, hostibus offert: anno ab incarnatione Domini millesimo sexagesimo primo. Porro Dux exercitum semipartiens, erant enim tantummodo septingenti, & ex ipsis duas acies ordinans, vnam fratri, vt priori: sicuti sibi moris erat, vt hostem feriat, delegat: ipse cum altera suos alacriter verbis exhortando, subsequi non tardat. Similiter Bechamet, cum quindecim millia armatorum haberet, tres acies instituit: cum quibus primo quidem audacissime hostibus occurrens, certamen iniit. Porro nostri in primo, ex more, congressu fortiter agendo, plurimos sternentes, reliquos in fugam vertunt: quos cædendo, versus Castrum Iohannis persequentes, vsque ad decem millia occiderunt. Sicque victoriam adepti, spoliis quidam sunt ditati in tantum,
20 vt qui equum vnum in prœlio perdiderit, pro vno decem recipiens, consimili lucro, ad similem exercitum accedere non dubitaret. In crastino enim propius castrum progredientes, ad lacum, qui est inter Castrum Iohannis, & Irancuum sola nocte hospitati, die sequenti, in monte qui Calataxibet dicitur, tentoria figunt. Sed quia mons strictior erat, & minus ad hospitandum exercitui sufficiens, ad planiciem Fontium transierunt. Comes vero Rogerius quietis impatiens, & laboris assiduus, trecentos iuuenes secum ducens, vsque Grigentum prædatum, & terram inspectum vadit: totam prouinciam, incendio concremando deualtans. Cum redit spoliis, & præda totum exercitum abundanter repleuit. Per mensem itaque ibi perdurantes, totam prouinciã diuersis incursionibus lacerãtes, afflixerunt: sed castro Iohannis minime præualuerunt. In ipso anno Dux castrũ Marci fecit.

30 XIIX. HIEMEM itaque vicinam præuidentes expeditionem soluunt: Becuminem vero in sua fidelitate apud Catanam, sui enim iuris, dimittentes, qui Siciliam interim lacessat, ipsi Messanam, militibus, qui eam custodiant, & his, quæ militibus necessaria forẽt munientes, Pharo transmeato, Dux quidem in Apuliam hiemãdi gratia, secessit: Comes vero in Calabria remanet. Media vero hieme, intra natale Domini, cum ducentis quinquaginta militibus iterum mare transiens, vsque ad Grigentinam vrbem totam patriam sollicitans, prædatum vadit. Christiani vero prouinciarum sibi cum maxima lætitia occurrentes, in multis obsecuti sunt. Inde Trainam aduenięns, à Christianis ciuibus, qui eã incolebant, cum gaudio susceptus vrbem intrat: pro velleque suo ordinans, ibidem natale Domini celebrant.

XIX. SIC legatus quidam à Calabria veniens nuntiauit Abbatem Robertum S.
40 Euphemiæ à Normannia à Delicia sorore sua, nepte Normannorum Comitum adnita mandare sibi, vt acceleret versus nuptias celebrandas. Quod Comes audiens, multum exhilaratus erat. Denique ex multo tempore eam cupiens, speciosa quippe, & præclari generis erat, quanto celerius potuit, versus Calabriam repedans, diu cupitam puellam visum ire accelerat. Veniensque in vallem Salinarum, apud S. Martinum puellam legitime despõsatam Melitũ cum maximo musicorũ cõcẽtu deducẽs, illuc sollẽnes nuptias celebrauit.

XX. QVIBVS consummatis, aliquandiu cum vxore commoratus, quo animum intenderat, obliuisci minime potuit: sed exercitu apparato, Rogerium armigerum secum ex parte ducens, iuuencula in Calabria dimissa, iterum Siciliam inuadit: nullis persuasionibus lachrymantis vxoris detentus. A Catana itaque Becumine Sarraceno per legatum
50 arcessito, secum ducens Petrelegium obsessum vadit. Porro ciues ex parte Christiani, & ex parte Sarraceni, consilio inuicem habito, pacem cum Comite facientes, castrum, seseque ditioni suæ dederunt. Comes vero castrum pro libito suo firmans, militibus, & stipẽdiariis muniens Trainam venit: quam similiter muniens, Becuminem, vt Siciliam lacessitum, & ad suam vtilitatem applicatum vadat, exhortatus, in Calabria, se desideranti, & de salute ipsius sollicitæ vxori se repræsentans, de aduentu suo non minimũ lætificauit.

XXI. CASTRVM itaque nullum in sua, à fratris potestate, excepto solo Melito, habens, à fratre, vt quod sibi promiserat, quando ab Scalea ab ipso inuitatus ad inuicem reconciliati sunt, medietatẽ videlicet totius Calabriæ impertiatur, maxime quia iuuenculã

vxorem exinde, vt pote puellam, tam præclaris ortam natalibus, decenter dotare volebat, requirit. Dux autem quamuis pecunia largus, in distributione quidem terrarum aliquantulum parcior erat: fratremque per ambages differendo protrahebat. Porro Comes fratris calliditatem animum aduertens, ne diutius fallaciis passi sustinens, per meliores totius Apuliæ ad rationem ponit, quod sibi promissum fuerat expetens: atque nec ita proficit: fœdereque inter se rupto, irato animo a fratre recedit: Militumque veniens castrum viriliter firmauit: optimosque milites vndecumq; sibi, in fratris damnum ducens. Sed quãuis erga se fratrem suum agere patulum esset, legalitatem tamẽ suam seruans, per quadraginta dies à fratris iniuria abstinuit: ne si forte infra hunc terminum erga se respiceret, ipse, qui de iniuria conquerebatur, potius iniurius haberi vindicaretur: malens huius dissensionis iniuriosam culpam in fratrem potius, quam in se retorqueri. 10

XXII. Becvmen vero per Siciliam vadens, sicuti à Comite rogatus, quosque poterat, ad fidelitatem nostræ gentis applicat: quibus vero minus persuadere poterat, ipsos impugnationibus vexare non desistebat. At cum versus castrum Antulium, quod quondam suum fuerat, debellandum properaret, Nichel quidam potentior, castri quondam eiusdem Becuminis miles, in dolo verba pacifica mandans: vt cum paucis à suis semotus, Antuliensibus, quasi reconciliari volentibus, loco determinato locutum veniat, mandat. Ille vero, quia iam plurima beneficia illis iam dudum, cum secum bene erant, contulerat, minus fraudem suspicatus, quo, & qualiter sibi mandabatur, venire non distulit. Antulienses itaque consilium venenoso corde Duce Nichele conceptum reperientes, equum eius primitus spiculo transfigunt: ne sessor, vt sibi primo vulnus datum foret, fraude intercepta, equo sano liberius cum vulnere aufugeret. Sicq; equo deiecto ipsum etiam in terra confodientes, cum sanguine vltimum vitæ flatum exhalare fecerunt. Quod audientes Normanni, qui apud Trainam, & Petrelaiam ad castra, à Comite deputati erant, maxime turbati, eius enim nomine præsidia quam maxime tuebantur, castris relictis, Messanam, ad tuendum vadunt. 20

XXIII. Dvx vero fratrem à se recessisse iratus, exercitu congregato, eum apud Melitum obsessum vadit: anno incarnationis Dñi MLXII. Comes autem, quamuis tunc tẽporis typo febrium grauaretur, apud Geracium enim quibusdam negotiis se illuc vocantibus erat, vbi insolito aëre corrupto, ipse nihilominus infirmatus, quosdam suorum amiserat, tamen fratri, vt hosti venienti, in monte, qui S. Angeli dicitur, acerrime occurrit: multisque ex fraterna acie hastili robore, militari congressu deiectis, ne in ipso monte, vel certe in adiacenti, qui Mons viridis dicitur, castrum, sicut disposuerant, figant, impetu facto longius arcet. Vrbe itaque obsessa, ex vtraque parte ambitio laudis, & iuuenilis ætas plures ad militiam exercendam impellebat: vnde cum plures militariter progrediuntur, iuuenis quidam Arnaldus nomine, ex parte Comitis, gener quippe suus, & frater iuuenculæ vxoris erat, vir militaribus exercitiis aptus, dum deiicere tentat, deiectus, quod dolor est dicere, occubuit. Vnde permaximus dolor, & planctus non solum his, quibus adiutor erat, verum tamen his, qui à foris impugnabant, excreuit. Ac dum soror cum multa lamentatione exequias celebrans, funus, vt decebat, exequitur, Comes, qui non minus sorore dolebat, in vindictam exardescens iuuenis, congressu in hostem, facto, multos militariter sternens interimit. Dux itaque videns talibus congressionibus suos quotidie vexari, & minus proficere, duo castella ante vrbem firmauit: putans tædio, & fame sic eos facilius posse affici. Comes vero ipsa castella quotidie lacessens, cum Ducem in vno esse sciebat, alterum oppugnabat: cum vero ad id succurrendum venire videbat, illo relicto per medium ciuitatis ad aliud transibat: sic assidue certamen localiter alternans. 30 40

XXIV. Nocte vero quadam Melitum cum centum militibus exiens Geracium venit: vrbemque sibi ab incolis traditam ingressus, in suos vsus aptauit. Quod Dux audiens, maxima ira repletus, castella, quæ ante Melitum firmauerat, militibus muniens, cum toto exercitu versus Geracium, extra vrbem tentoria fixit. Geracenses quidem sibi iam dudum fidelitatem iurauerant: non tamen vrbem, vt pro libitu suo vteretur, reddiderunt: ne si forte castellum in ipsa firmaret, pro velle suo omnes prorsus subiugatos haberet. Dux vero quendam de potentioribus vrbis notum habens, nomine Basilium, ab ipso ad prandium inuitatus, capucio capite cooperto, ne forte quis esset, perciperetur, vrbem ingressus, ad palatium illius solus comestum vadit. Quo ingresso, dum nil mali suspicans, nec dum cibo parato, colloquiis Melitæ vxoris illius, qui se inuitauerat, vteretur, vrbicenses per quendam famulum domus, Ducem infra vrbem esse cognoscentes, traditionem suspicati, non minimum turbantur. Vndiq; concurrentibus tota 50

vrbs

vrbs tumultuatur: omnesq; in arma ruentes, ad domű in qua erat, cũ furenti impetu illum extrahere vadunt. Ille vero, qui Ducẽ inuitauerat, impietatem cõciuium suorum cognoscens, & viribus ad resistendum diffidens, dum versus Ecclesiam profugus, vitam tueri nititur, patrio ense confossus occubuit. Vxor quoque eius, cum tanta impietate à suis ciuibus attrectata est, vt stipite, ab ipso ano, vsque ad præcordia transfixa inhonestâ morte vitam terminare cogeretur. Quo viso si Dux de vita desperauit, mirandum non est: præsertim cum videbat ciuem, à ciuibus, amicum, ab amicis, prælatos, à subditis absque recordatione alicuius præcedentis beneficii, cum tanto furore, crudeli ense perimi. Stat inter furentium hostium minantia telâ miles inermis: quondam multorum millium hostium debellator: leoninam ferocitatem, quæ sibi quasi quodammodo innata erat, in agninam transferens mansuetudinem. At cum videret sapientiores quosque ita qui exitum rei prænotabant, ad hoc inniti, vt inordinatum furorem indoctioris vulgi, & minus prospicientis quid damni, quid ve lucri, si occideretur, proueniret, animo aliquantulum resumpto, talibus eos verbis alloqui adorsus est. Nolite inquit, nolite superabundantiori lætitia fallaciter extolli: ne totalis fortuna vobis ad præsens arridens, mihi autem aduersa, arrisione sua vobis indicium pręnotet, in futurum habendę aduersitatis: cum nulla potestas absque diuina dispositione nemini attribuatur. Quo iudicio in me potestatem habeatis, apud vos ipsos reputando conferte. Nec enim vestris viribus præsens esse perductus sum: sed neq; ego, vt vobis aliquid mali machinaretur, ingressus sum. Vos quidẽ mihi fidelitatẽ fecistis: ego vero q pactum vobis promisi, in nullo me violasse cognosco. Sed forte istud vobis ad vtilitatẽ vestram, aut experientiam contigit: vt vestra fidelitas, cuius stabilitatis sit, à nobis cognita vos nobis gratiosiores, & præmio digniores præsentet. Tot millibus hominum vni soli casualiter, nõ autẽ militariter circũueniendo, intercepto fœdere, mentito, & absque dissensione vitam auferre, nulla laus est. Sed neque vt reor, quantum de me vobis aliquid proficuum. Mors enim mea iugum gentis meæ non aufert: sed in vindictam meam vobis infestiores exardescent. Sunt denique mihi fidelissimi milites; sunt fratres, sunt consanguinei: quibus, si periurando, vos manus vestras meo sanguine pollueritis, nulla ratio reconciliare poterit: sed & vbicumq; terrarum hoc à vobis factum personuerit, opprobrium sempiternum, propter periuria, cum omni successione generis vestri incurretis: præsertim si sine discutione, aliquod præiudicium perpessus fuero à vobis. Talibus verbis, fauentibus sibi sapientioribus vrbis, ignobile vulgus tumultu sedato, Ducem in captione, donec quid de ipso faciẽdũ sit, consiliũ capiũt, ponũt.

XXV. Exercitvs itaque Ducis, qui extra portam tentoria fixerat, audito Ducem tali infortunio in captionem detrusum, vndique turbati, dum quid faciendum sit, dubitantes inter se disputant, tandem meliori consilio accepto, per legatos Comiti rei euentum intimare accelerant. Sciebant quippe legalitatem animi eius: & quamuis contentionem suam, expetendo versus fratrem aliquam controuersiam, ostenderet, tamen in consideratione consanguinitatis, fratrem suum, vt fratrem diligere: & fraternam vitam in tanto discrimine positam ereptum ire omni sibi illata iniuria oblita, quouis lucro præponere, inuitabit fratrem, vt fratri in angustias posito, auxiliũ ferendo subueniat: de cõtrouersia, q̃ inter ipsos erat, Duce erepto, ius teneatur: se se auxiliũ illaturos pmittũt.

XXVI. Comes itaque sinistro rumore de fratris infortunio turbatus, fraterni sanguinis affectu, totus lachrymis perfusus, suos supplex exorat, vt fratrem ereptum secum accelerent. Sicque arma corripiens Geracium citissimus aduolat: vrbicenses, vt sibi extra muros, fœdere interposito securi locutum veniant, inuitat: quos & ita alloquitur. Eia inquit, amici, & fideles mei, inimicari, & germanum me obsessum venientem cognouistis captum, & mea fidelitate tenetis gratissimum habeo. Et quia versus me in tantum vestra fidelitas progressa est, vestro consilio, non autem vestris vel manibus, vel armis de ipso vlcisci volo. In tantum enim me ad iram prouocauit, vt nullo modo mihi sufficiat, si alterius armis, quam meis intereat: quod ne vestra fidelitas, quasi mihi gratum obsequium se præstate credens faciat, omnimode sibi interdictum sciat. Accelerate igitur inimicũ meũ mihi reddendo. Sufficiet, vt de suppliciis eius primo sciatis. Vestro cõsilio satiat*, faciã cũ tormẽtis vitã finire. Nulla in reddẽdo dilatio sit: nã nulla vtilitas me auellet ab obsessione huius vrbis, donec vlciscar mihi ab ipso illatis iniuriis. Ecce omnis exercitus suus iniurias eius vltra non ferens, ipso spreto, in meã fidelitatem transiens, me ducem elegerunt. Ecce vel modicum terræ sub ipso habere, indignus iudicabar: eo perempto, omnia, quæ iuris sui hactenus fuerunt, fortuna fauente suscipiam. Non sum, quem per ambages protrahere possitis: si diutius differre tentatis, ecce ad pręsens vineta, & olíueta vestra extirpabuntur. Vrbe vestra à nobis obsessa, machinamentis apparatis, nulla contra nos præ-

sidia tuebuntur. Vos si inuiti capiamini, pœnæ quæ hosti repromittuntur, & vobis, in ipso repromittentur. Hac oratione habita, Geracenses territi, licentia accepta in vrbem, conciuibus suis relaturi, & consilium pariter accepturi vadunt. Sicq; consilio accepto, dubii vtrum ne ea, quæ à Comite audierant, ex industria, vt fratrem eripiat, aut certe ex vero odio dicerentur, iuramentum à Duce expetunt, ne si ab ipsis dimissus, fraternas minas euadat, dum sibi vita comes fuerit, castellum aliquod infra ciuitatem suam firmare faciat. Quo sacramento minus discernentes calliditatem Ducis, decepti sunt: nam quod Dux se non structurum iurauit, Comes non iurans, non multo post illis dolentibus perfecit. Sacramento itaque accepto, Ducem extra vrbem adducentes, multis Normannorum præ gaudio flentibus reddunt: se se deinceps fideles vtrique futuros multis assertionibus promittunt.

XXVII. Dvx igitur, & Comes se se mutuo conspicientes, vt quōdam Ioseph Beniamin inuiso, præ dulcedine in aspero, in prosperum cedentis fortunæ in lachrymas prorumpentes, mutuis amplexibus fruuntur. Dux Comiti, quæ promiserat, se amodo non retenturum promittit. Comes Ducem vsq; S. Martinum prosecutus, inde Melitum vadit. Milites vero Comitis, qui apud Melitum erant, audito, Ducem in captione detineri, castella eius, quę ante Melitum firmauerat, oppugnantes capiunt: milites, quos inuenerant, in captione retinentes, suis militibus castellum, quod apud S. Angelum firmauerat, muniunt: aliud vero, quod forte videbatur, diruunt. Vxor vero viduationem suspicata Tropeam aufugit.

XXIIX. Dvx itaque hoc audiens, maleficii, quam beneficii memor, maxima indignatione permotus conuentionem, quam fratri promiserat, exequi denegat: donec sibi, & castellum S. Angeli, & milites, qui in captione tenebantur, restituantur: & de illata iniuria ius teneatur. Porro Comes fratri Duci omnem occasionem, eius velle exequendo, auferre volens, milites reddit: castellum, & quæ in ipso retenta sunt, restituit. Sed cum nec sic animum fratris, vt sibi ius teneat, molliri videt, traditione inhabitantium, castrum Messianum ingressus, Duci inimicitias mandat. Dux itaque videns castra, quæ ante Melitum in ipsa prouincia habebat, sibi ablata, sciens totam Calabriam per illud facile posse turbari, in valle Gratensi, fratri sibi conuentionem executo Calabriam partiuit: sicque in Apuliam vadit. Comes vero in Calabriam, portionem suam recepturus redit. At cum videret suos, propter seditionem, quæ inter se, & fratrem hactenus fuerat, equis, vestibus, & armis minus sufficientes per totam Calabriam, post quidem eis tributa expetitum vadit: veniensque Geracium, quia eos, quasi infideliores, ceteris exosiores, habebat, vt plus ab ipsis extorqueat, castellum extra vrbem, procul se se figit. Geracensibus vero iuramentum sibi a Duce factum obiicientibus: Comes respondit, Cum medietas Geracii mea sit, Dux in sua parte iuramenti sui ordinem, ne violetur, seruare poterit: me vero, qui in mea parte quodlibet faciam, nec votū, nec promissio aliqua redarguit. Geracēses ergo cognoscentes se callide à Duce iuramento delusos, insipientiæ suæ deputarunt. Pacto cum Comite facto, à castello, quod fœdere cœperat, pecunia, potiusquam armis illum auertunt.

XXIX. Comes vero suos abundanter armis, & equis, ceterisq;, quæ necessaria erāt, remunerans, & terram, quę sibi sorte cesserat, fidelibus suis prudenter ordinans, iterum Siciliam cum trecentis debellaturus aggreditur: vxorem iuuenculam, quamuis audiebat renitentem secum ducens. Veniens itaq; apud Trainam, à Christianis Græcis, qui eum iam altera vice susceperant iterum, & si non cum tanta, vt prius, tamen alacritate suscipitur: vrbemque, quamuis natura montis, in quo sita est, satis defensabilis foret, ad votū suum aptando, fortiorem reddens, vxore ibi cum paucis dimissa, circumquaque vicina castra lacessitum vadit. Græci vero, semper genus perfidissimum hoc solo offensi, quod milites Comitis in domibus suis hospitabantur, de vxoribus, & filiabus timentes, quadā die, cum Comes apud Nicosinum oppugnandi gratia moraretur, videntes paucos cum Comitissa remansisse, suspicati se in eodem facile præualere, vt eos ab vrbe expellendo, vel certe occidendo, iugum eorum à se excutiāt, oppugnare cœperunt. Sed nostri, quamuis pauci, animo tamen, & armis promptissimi dolo cognito, in arma citius ruunt: dominam suam se seq; pro vita alacriter defendentes, acerrime resistunt: donec nox certamen diremit. Comes vero quod acciderat, per legatum cognoscens, citissimus aduolat: Græcosque, qui iam vrbe ad medietatem recisa, inter se, & Normannos quandam munitionem ad se defendendum fecerant, minus ad præsens proficiens, expugnabat. Sarraceni deniq; de vicinis castris quinq; millia promptiores, audientes Græcos à nostris dissentire, non minimum gauisi, auxilium laturi se iam ad illos contulerant: quorum pręsidio Græci perplurimum tuebantur. Nam cum diu taliter impugnando, nunc autem se ipsos

se ipsos defendendo, iugi incursione detenti, dum per diuersa loca prædando, victum quærere, vt soliti erant, impediuntur, famis angustia, & assidui certaminis, & vigiliarum æstu, quæ minime sibi pariter conueniunt, perplurimum deficiebant. In tantum enim quisq; sibimet intentus erat, vt etiam ipse Comes vix aliquem haberet, qui sibi cibum, excepta vxore, & armigeris appararet. Nam cum infra vrbem, ne extra prædatum iret, iugi defensione interim detinerentur, extra autem omnium oculi adhoc intenderent, vt si cũ paucis latrocinari tentaret, deprehenderetur: quodvis horum agere, imminens periculum dehortabatur. Vnde & tanta penuria inter eos fuit, vt neq; rapere, neq; gratia largiente, alter ab altero impetrare, vel mutuo aliquid accipere possent: omnibus pæne ab ipso Comite, vsq; ad vltimum clientem, æquo pondere indigentibus. Vestium etiam tãta penuria illis erat, vt inter Comitem, & Comitissam non nisi vnam capam habentes, alternatim, prout vnicuiq; maior necessitas incumbebat, ea vtebantur. Græci vero, & Sarraceni, quibus omnis patria fauens pro libito patebat, plurima replebantur abundantia. Neq; enim illis necesse erat victum quærendo, aliquorsum vagari, quippe quibus omnis Sicilia, quæq; necessaria erãt, certatim deferens vltro suppeditabat. Nostri autem, quamuis tanta penuria affecti famis, & laboris, vigiliarumq; æstu inter se ipsos flebiliores anhelarent, viriles animo, alter alteri flebilitatem suam, ne ad inuicẽ dehortarentur, occultantes, quadam hilaritate, vultu, & verbis simulare tentabant. Sed iuuencula Comitissa sitim quidem aqua extinguebat: famẽ vero non nisi lachrymis, & somno aliquid vnde non habens, refrenare sciebat. Certamen assiduũ quod cibus nõ cibus suppeditabat, hostilis impugnatio abesse prohibebat. Sed interdum ne ab hostibus differentur, si non nisi impugnati in arma ruerent, ipsa animis eorum innata ferocitas, sagaciter etiam volentibus viribus repræsentabat.

XXX. QVADAM itaq; die certamine inito, Comes equo insidens, vt suis succurrat, se se hostibus medium dedit. Hostes vero eo cognito, versus eum fortiori impetu grassãtes, equum eius spiculis confodiunt: ipsum cum equo humi deiectum, manibus corripiunt: quasi taurum ad victimam reluctantem: vsq; ad sibi tutiorem locum nituntur pertrahere puniendum. Porro Comes in tanto discrimine positus, pristinarum rerũ haud immemor, extrahere ensem, quo accinctus erat, expetens, & in modum falcis, virẽs pratum resecantis, circumquaq; impiger vibrando ducens, pluribus interemptis, sola dextra, & Dei adiutorio liberatur: tanta strage de inimicis facta, vt sicut in condensis saltibus iacerẽt à vento diruta ligna, sic circumquaq; sibi adiacerent hostium ab ipso perempta cadauera. Hostes reliqui se se in suam munitionem recipiunt: ipse equo amisso, sellam, ne quasi timidus accelerare videretur, asportans, versus suos pedes regreditur. Nostris igitur, per quattuor menses in tam laborioso discrimine positis, hiems aspertima, quæ ipso anno, ipsis in partibus fuit, occasio liberationis, hostibus autẽ damnationis exstitit. Nam & à ciuitate Etnæ, quæ in eadem prouincia haud procul exterminat, vrbs certis temporibus, ab æstuanti incendio sulphurei montis æstas acerrima. Itaq; certis temporibus inundatio tempestatis procellarum, niuis & grandinis asperrima solet fieri. Quam ob rem hostes balnearum æstuationibus æstuari assueti, frigidiori aura flante, dum vini potationibus naturalem calorem intra se excitare nituntur, somno vinum, vt assolet, subsequente tardiores ad excubias vigiliarum vrbis esse cœperunt. Quod cum nostri cognouissent, cœperunt & ipsi ex industria tardiores apparere: & quamuis attentissime vigilarent, clamoribus tamen obmissis, vt illos dolose securiores redderent, fingebant se quasi non vigiles essent. Quadam ergo nocte cum Comes, vt semper, nullo labore deficiens, excubias noctis cum suis armatis sub algenti bruma, suis vtilitatibus accuratissime intentis rebraret, hostes somno grauatos intra suas munitiones, & neminem eorum, ex tanta multitudine vigilare deprehendisset, castra eorum silenter irrumpit: armataq; manu incautos occupans, pluribus interfectis, munitionem accipit: plures capiuntur: ex aduenticiis reliqui fugæ refugium petunt. Porinus, qui caput traditionis exstiterat, cum sibi principaliter assentientibus laqueo suspensus, ad exemplum aliorum, vita priuatur: plures diuersis pœnis afficiuntur. Spoliis itaque triumphali more acceptis, nostri hactenus egentes, tanta abundantia frumenti, vini, & olei, ceterorumq; quæ ad vsum necessaria erant, sunt repleti, vt merito à consimili argumento recordari possent illius, quod apud Samariã insperato à Deo subito datæ abundantiæ ad verbũ Elisei dicentis: Cras hora ista in porta Samariæ modius similæ vno statere erit: cum in præcedenti die, nullo quamuis magno pretio posset inueniri.

XXXI. ORDINATIS itaq; rebus suis, & vrbe melius ad suum libitum firmata, vt suis equos, quos amiserant, restituat, versus Calabriam, & Apuliam adquisitum vadit: vxore, & militibus suis apud Trainam dimissis: quæ quamuis iuuencula, tanta strenuitate

cœpit esse sollicita circa castrum tuendum, vt diatim circuens, vbi meliorandum videbat, studeret, vt fierent vigiliæ: reliquos omnes, quos sibi dominus suus abiens dimiserat, blande alloquens: vt sollicite quæ seruanda erant, prouiderent, hortabatur: multa in reditu domini sui repromittens: sed & transactum periculum, ne segniter agendo, quid simile incurrerent, ad memoriam reducit.

XXXII. Comes vero à Calabria, & Apulia, vt apes studiosissima, his, quæ militibus suis necessaria erant, onustus rediens, omnes suos suo aduentu lætificauit: equos, & cetera, quibus opus habebant, illis impertiens. Aliquantis ergo diebus equis, quos adduxerat, à labore itineris recreatis, comperto quod Arabici, & Africani, qui Arabia, & Africa, quasi auxilium laturi Siciliensibus, causa lucrandi aduenerant, apud castrum Iohannis, vsque ad quingentos morarentur, cupiens experiri cuius valentiæ eorum militia esset, illuc versus aciem dirigit: præmittens Serlonẽ nepotem suum cum triginta militibus: qui se ante castrum ostendentes, extractos ad certamen excitarent: ipse cum ceteris, in quodam loco, in insidiis latens occultatur: vt dum suos ex industria, simulato timore fugientes illi acrius persequerentur, ipse insperato, à loco insidiarum prorumpens, hostes longius à castro subtractos facilius occuparet. Quos Arabici, qui in castro erant, eminus aduentare videntes, maximo impetu prorumpentes obuii sunt: fugientes persecuntur: accingentes diruunt in tantum, vt ad locum insidiarum non nisi duo ex nostris illæsi perueniunt. Porro Comes suos, quos præmiserat, ex parte captos, ex parte deiectos videns, leonino impetu ab insidiis prorumpens hostibus occurrit: certamen iniit: fortiter vtrimque congreditur: sed à longo, & acri certamine tandem Comes, Deo sibi propicio, paganis fugientibus victor efficitur. Hostes extremos quosq; cædendo plus milliario insequitur. Spoliis onustus lætus apud Trainam reuertitur. Vrbs gaudio repletur. Volensq; Siculos vndiq; lacessere, Calabutor prædatum vadit: vnde rediens versus Roccas Castri Iohannis, si forte Arabicos à castro extrahere posset attentans maximam prædam reduxit. Profundiores itaq; partes Siciliæ cognoscere volens, longius progressus, vsque Buterum venit: vbi non minima præda pecorum accepta, captiuos plurimos secum reducens, apud Auator hospitium sumpsit. In crastinum autem, quia pro longitudine itineris, & calore nimii æstus, sed & aquæ penuria plures equos amiserat, apud S. Felicem pernoctans, inde Trainam venit.

XXXIII. Africani ergo, & Arabici cum Siciliensibus plurimo exercitu congregati, vt bellum Comiti inferant, aduenire nuntiantur: anno verbi incarnati millesimo sexagesimo tertio: quibus Comes cum suis alacriter occurrens in cacumen eiusdem mõtis super fluuium Cerami, vt eos plenius prospiceret, ascendit: vidensq; eos trans flumen in supercilio alterius montis, diutius alternatim intuiti, nec his versus illos, nec illis versus hos transeuntibus, Sarraceni priores locum mutantes, ad sua castra, quibus hospitati erãt, regrediuntur: Comes vero apud Trainam reuertitur. Sic triduo flumine interposito, sese mutuo conspicientes, nec illi versus istos transire flumen præsumebant. In quarto vero die Sarraceni castra commouentes, ne vlterius, quasi ad tergum retrogradi viderentur, in monte, quo se iam triduo ostentauerant, castra metati sunt. Nostri vero hostilem affinitatem diutius impugnatam ferre nolentes, cum magna deuotione, presbyteris testibus Deo confessi, pœnitentia accepta, Dei miserationi sese commendantes, & de eius auxilio confisi, bellum hostibus inferre vadunt. Sed media via nuntio accepto, quod Ceramium ab hostibus impugnaretur, illuc Comes aciẽ dirigit: Serlonemq; nepotẽ eius cũ triginta militibus prætermittit, vt castrum intrans, defendendo donec ipse veniat, sustineat. Cum centum militibus, non enim amplius habebat, ipse subsequitur. Serlo vero castrum ingressus, aduentum subsequentis auunculi minime sustinuit: sed per portas, vt leo furibũdus in hostes prorumpẽs, multas strages dando, cum triginta millia essent exceptis peditibus, quorum infinita erat multitudo, quod mirum dictu est, ipse triginta sex milites habẽs omnes in fugã vertit. Hoc facto patẽter cognoscere possumus, Deum nostris fautorẽ fuisse. Nam humanæ vires, tam magnum quid, tamq; nostris temporibus inauditum, nec præsumere quidem, nedum perficere potuissent. Si autem cum Propheta admirantes requirimus, quomodo persequebatur vnus mille? nam hoc istis, vt quondam filiis Israel prouenisse cognoscimus, profecto nobis metipsis, ex eiusdẽ Prophetæ verbis, absq; mendacio respondere possumus: quia Deus suus vindicat eos: & Dominus in profundo iniquitatum suarum claui iræ suæ concluserat illos. Deus suus dico, non quod eum colendo cognoscebant: Sed quia quamuis indigni factori suo ingrati existẽdo, tamẽ eius creatura erant. Deus suus inquam dico secundum illud, quod ab Apostolo instruimur vbi ait: Nã „ idem Deus omnium: diues in omnes, qui inuocant illum. Quod si aliquis hãc sententiam diale-

dialectizando commutabilem astruere tentauerit, dicens, Si diues est Deus in eos, qui inuocant illum, consequi oportet, vt pauper sit in eos, qui non inuocant illum: respondendum est, quia Deitas ipsa augmentum, vel detrimentum non patitur: nec in natura sua recipit magis, vel minus: sed semper in eodem statu permanens sui, peræque omnia potest. Si autem pauperem dicere concludimur, non tamen quantum ad ipsum: sed quantum ad illos, qui se indignos exhibent, quibus misericordiæ suæ diuitias Deus impertiatur. Comes itaque nepotem subsecutus cum centum militibus Ceramium veniens, hostesq; à nepote deuictos cognoscens, dum subsequi, vt plenius deuincat, deliberat, quibusdam ex timore dehortantibus, & sufficere sibi victoriam à Deo per nepotem factam dicentib᾽, ne forte vltra insequendo, progrediatur fortuna rotabilis, & in deterius cedat. Vrsellus de Baliol exploranti Comiti interminatus est, se numque vel ibi, vel alias sibi auxilium laturum, nisi certamen cum hostibus ineat. Quod Comes audiens dehortantibus quidem multa conuitia iratus intulit: citiusque hostibus, versus castra eorum, illuc enim aufugerunt, bellum offerre vadit. Porro illi viribus resumptis, duas acies ex sese facientes nostris audacter occurrere accelerant. Comes etiam similiter duos cuneos faciens ex suis, vnum nepoti, & Vrsello, & Arisgoto de Puteolis, vt præcedentes primo feriant, delegauit: ipse cum altero subsequens, bellatum, Deum sibi adiutorem inuocans, vadit. Prima autem acies eorum Serlonem cum prima acie nostra declinando, montem super nostros præripere volens, vltimæ aciei, nostræ, quam Comes ducebat, occurrit. Comes ergo, & Vrsellus de Baliol suos solito formidolosiores præ nimia multitudine hostium, quam incurrebant, videntes talibus exhortationibus timorem ab ipsis excutere nitebantur. Arrigite animos vestros ô fortissimi Christianę militiæ tyrones. Omnes Christi titulo insigniti sum᾽: qui non deseret signaculum, nisi offensus. Deus noster, Deus Deorum omnipotens est: & ab ipso omnis qui de Deo diffidens, confidit in homine: & ponit carnem bracchiũ suum. Omnia regna mundi Dei nostri sunt: & quibus volet ipse impertietur. Gens ista Deo rebellis est: & vires, quæ à Deo non reguntur, ocyus exhauriuntur: ipsi in virtute sua gloriantur: nos autem de Dei præsidio securi sumus. Nam neq; honestum est dubitari, quos certũ est, Deo nos pręcedente, ante faciem nostram nõ posse subsistere. Gedeon, quia de Dei auxilio non dubitauit, in paucis multa millia hostium strauit. Dum talia versus certamen properando perorantur, apparuit quidam eques splendidus in armis: equo albo insidens, album vexillum in summitate hastilis alligatum ferens, & desuper splendidam crucem: & quasi à nostra acie progrediens, vt nostros ad certamen promtiores redderet, fortissimo impetu hostes, vt densiores erant, irrumpens. Quo viso nostri hilariores effecti Deum, sanctumque Georgium ingeminando, & præ gaudio tantæ visionis compuncti, lachrymas fundendo, ipsum præcedentem promptissime sunt secuti. Visum etiam à pluribus in summitate hastilis Comitis vexillum dependens, crucem continens: à nullo, nisi diuinitus appositum. Comes ergo aciei suæ primos exhortatus, Arcadium de Palerna, suam aciem, nostris exprobrando, promptissime antecedentem, & splendenti clamucio, quo pro lorica vtimur, armatum certamine inito, fortissimo congressu, hastili robore deiectum, ceteris metum incutiens interfecit. Erat enim inter suos militia præclarissimus: cui etiam neminem armis resistere posse putabant: & clamucium, quo indutus erat, nullis armis poterat violari: nisi ab imo in superius impingendo inter duo ferrea, quæ per iuncturas catenata sunt, ingenio potius, quam vi vitiaretur. Dum itaque vtrimque fortiter dimicatur, nostri numeri paucitate multitudini intermixti ita concludebantur, vt vix aliquis nostrorum nisi armis sibi faciendo tumultum interrumpere posset. Videns autem nostros condensitatem circumdantium se hostium sternendo: vt à furendi vento solet condensitas nebularum disrumpi: & sicut velocissimi accipitres imbecillem turbam auium disruptam sternere. Sed cum longo certamine grassati, diutius nostrorum infestationem ferre non præualentes, fuga tueri potius, quam armis nituntur, nostri audacter insequentes, extremos quosque cędendo perimunt. Sicque victores effecti, ad quindecim millia ex hostibus occubuerunt. Nostri itaque triumphalibus spoliis onusti, vsq; ad hostium castra regredientes, in eorum tentoriis hospitatur: camelos & reliqua omnia, quæ inuenerunt, sibi vindicantes. In crastinum vero pedites ad viginti millia, qui fugientes scopulos, & prærupta montis occupauerant, oppugnantes, plurima ex parte perimunt: reliquos vero debellatos vendentes, pecuniam infinitam accipiunt. Sed cum aliquandiu commorati fœtore putrentium cadauerũ occisorum hostium grauarentur, fœtorem abhorrẽtes Trainam reuersi sunt. Comes Deo, & S. Petro cuius patrocinio tantam victoriam se adeptũ recognoscebat, de collato sibi beneficio non ingratus existens in testimonium victoriæ suæ, per quendam suorum, nomine Meledium camelos quattuor,

quos inter reliqua spolia, hoste triumphato, acceperat, Alexandro Papæ, qui tunc temporis vice beati Petri prudenter, & Catholice exsequebatur, apud Romam repræsentat. Apostolicus vero plus de victoria à Deo de Paganis concessa, quam de sibi transmissis donariis gauisus benedictione Apostolica, & potestate, qua vtebatur, absolutionem de offensis, si resipiscentes in futurum caueant, Comiti, & omnibus, qui in lucranda de Paganis Sicilia, & lucratam in perpetuum ad fidem Christi retinendo auxiliarentur, mandat: vexillumque à Romana Sede Apostolica auctoritate consignatum: quo præmio, de Beati Petri fisi præsidio, tutius in Sarracenos debellaturi insurgerent.

XXXIV. Pisani ergo mercatores, qui sæpius nauali commercio Panhormum lucratum venire soliti erant, quasdam iniurias ab ipsis Panhormitanis passi, vindicari cupientes, nauali exercitu vndique conflato, vela per mare ventis committentes, apud Siciliam, in portu vallis Deminæ applicuerunt: legatumque Comiti Trainam, vbi tunc morabatur, mittentes, mandant, vt equestri exercitu Panhormi illis occurrat: se illi in vrbe capienda auxilium laturos: vt talis præmii, acceptam vindictam illatæ sibi iniuriæ expetentes. Comes vero quibusdam negotiis se detinentibus, ad præsens ire distulit: mandans illis, vt modicum temporis sustinerent: donec hæc, quibus ad præsens intentus erat, expedirentur. Porro illi commercialibus lucris, plusquam bellicis exercitiis, ex consuetudine dediti, sustinere, ne lucris assuetis diutius priuarentur, nolentes, Panhormumq; per se in cassum aggredi disponentes, vela in portum eiusdem vrbis dirigunt: sed plurimam multitudinem hostium exhorrentes, & ob hoc à nauibus progredi minime præsumentes, catenam tantummodo, quæ portum ab vna parte in alteram claudebat, abscissa, & hoc sibi, more suæ gentis, pro proximo reputantes, Pisam reuersi sunt. Comes itaque videns æstatem proximam, quæ præ nimio calore, à vicinitate solis feruētis caniculæ pluriores equitatus in prædali exercitio fieri prohiberet, fratri Duci in Apuliam interim, dum importuna ęstas pertranseat, ire disponens, ne vxorem suam, & milites cum ipsa remanentes absq; stipendiis derelinquat, Gulosam vna die, secūda Brocatum, tertia Cephaludum prędatū acie dirigit. Sicq; Trainam multa abundantia replens, militibus suis, vt vrbē attentissime peruigilantes, incursus hostium prudenter caueant, & ne aliquorsum longius ab vrbe, aliqua occasione intercurrente, progrediantur, multis exhortationibus commonitis, ipse versus Apuliam cum fratre, quid vlterius agendum sit, tractaturus vadit: pluримaq; adinuicem conferentes, tandem refrigerante calore, centum militibus sibi ab eo in auxilium acceptis, versus prouinciam Agrigentinam cum ducentis militibus prædatum vadit.

XXXV. Vnde cum maxima præda inde rediret militum suorum prædam præcedere præcipiens, ipse cum reliquis inter duos cuneos minatur ne à fronte, vel certe à tergo aliquo hostili incursu excuteretur. Porro Africani, & Arabici cum essent cupientes vlcisci de victoria in Ceramensi prœlio sibi ablata, & laudem quam ibi amiserant, aliquando sibi fauente fortuna recuperare, cognoscentes per nuntium, ita eos prædatum isse, cum septingentis electis militibus, via qua redire habebant, insidiantes occultantur. Nostri autem, qui præcedebant, ad locum vsque peruenientes, illis ex improuiso exsurgentibus, audaciæ, qua hactenus assueti erant, obliti, eneruiter agentes, cum fuga potius, quam armis mortis periculum declinare cœperunt. Montem quendam, quem ex omni parte præcipitium cingebat, solo, & arto aditu patente, pro auxilio expetentes ascendunt. Hostes vero parte armigerum, qui prædam minabant, perempta, ipsam etiam prædam excutiunt. Comes autem, qui subsequebatur, tumultum audiens, dum citius aduolat, quæ acciderant cognoscens, maxima indignatione, & ira repletus, vt secum de hostibus vltionem expetant, suos immensis clamoribus, à monte, quem ascenderant, in cassum reuocare nititur: donec ipsemet turonem ascendens, & suos quemque nomine vocans, ne se in posterum fuisse excusarent, talibus verbis aggressus est. Ita ne inquit ô fortissimi hactenus, viribus exhausti estis, vt absque recordatione alicuius militaris laudis, in profundum putribundæ defectionis submersi, vlterius respirare nequeatis? Recordamini antecessorum: sed & gentis nostræ, nostræq; hactenus habitæ strenuitatis præconizatæ: deuitantes notas futuri vituperii. Recordamini quot millia hostiū apud Ceramiū pauciores quam nunc debellatores extinxistis. Fortuna tunc vobis arridens ab eodem, quo & nunc adhuc regitur. Resumite pristinas vires: victoria post fugam fortiter agentibus laudis reparatio est. Hæc, & alia exprobrando, plura locutus, vix eis exhortationibus recreatis, ad certamen properans cum hoste congreditur. Fortiter agendo gens Deo rebellis debellatur: pda excussa recuperatur. Nostri victores effecti triūphalibus spoliis ditātur. Trainam cū gaudio remeantes: excepto, quod de solo Galterio de Simula, qui inter omnes militari laude dignus, in congressu fortiter agendo, quod dolor dicere est, iuuentutis florem ab hostibus confossus amiserat, plurimum tristabantur.

XXXVI. Dux vero Robertus cum in Apulia esset, sciens fratrem suum apud Siciliam multiplici incursione ab hostibus lacessiri, plurimo exercitu ab Apulia, & Calabria congregato, nolens expers esse quæstus, laboris etiam particeps fieri, versus Siciliam intendit. Comes vero fratrem aduêtare audiens, cum gaudio magno festinus illi apud Cusentum Calabriæ vrbem occurrit. Sicque progredientes anno Dominicæ incarnationis MLXIV. cum quingêtis, tantummodo militibus apud Pharum mare transmeantes, tota Sicilia, nullo aduersus eos aliquid præsumente impune peragrata, Panhormum vsque perueniunt: atque in monte, qui postea Tarantinus, ab abundantia Tarantarum, à quibus ibidem exercitus eorum plurimum vexatus est, iubente Duce, quem postea pœnituit, têtoria fixa sunt. Nam mons totus insitus Tarantis, viris, & mulieribus inhonestum, quamuis iis euaserint, ridiculosum hospitium præbuit. Taranta quidem vermis est, araneæ speciem habens: sed aculeum veneni feræ punctionis: omneq; quos punxerit, multa venefica ventositate replet: in tantumque angustiantur, vt ipsam ventositatem, quę per anum inhoneste crepitando emergit, nullo modo restinguere præualeât: & nisi clibanica, vel alia quęuis feruentior æstuatio citius adhibita fuerit, vitæ periculum incurrere dicuntur. Tali inhonestate nonnulli nostrorum vexati, tandem locû mutare coguntur: vicinû vrbi locum tutiorem, quo tabernacula figant, expetentes: vbi per tres menses commorati, Pâhormitanis fortiter repugnâtibus, versus vrbê quidem minime profecerût: sed viciniora circumquaq; loca plurima depopulatione vexauerunt. At cum vident se versus vrbem minime tunc temporis præualere posse, castra mouentes Bugamum oppugnare vadunt: ciuibusque eiusdem castri eneruiter reluctantibus, funditus diruunt: incolas omnes cum mulieribus, & liberis, omnique supellectili sua captiuos adducunt: sicque versus Calabriam remeare volentes haud procul ab Agrigentina vrbe, sic enim illis directior adiacebat via, tentoria figunt. Porro ciues eiusdem vrbis, viribus suis plus necessario confidentes, per portas prorumpendo, forti strepitu super illos proruunt: incautosque hostium tacendo dum fingunt, vsq; in portas suæ ciuitatis persequuntur. Dux itaq; digressus, in Calabriam veniês, expeditionem soluit: Bugamensesq; quos captiuos adduxerat, Scriblam, quam desertauerat, restaurans, ibi hospitari fecit.

XXXVII. Anno vero Dominicæ incarnationis MLXV. Policastrum castrum destruens, incolas omnes apud Nicotrum, quod ipso anno fundauit, adducens, ibi hospitari fecit. Antequam iret versus Panhormum Dux Robertus, & in monte Tarantarum tentoria fixisset, Dux, & Comes Rogerius prius in prouinciam Cusentii Castrum quidem Regale expugnauerant: & pro libitu ordinauerût. Eodem anno castrum quoddam, quod Agel dicitur in prouincia Cusentii Dux oppugnare vadens, per quattuor menses obsedit. Agellenses autem extra castrum progredientes, cum vicinius tentoria hostes figerent, fundibulis, & sagittis longius propellere nituntur: sicque ex vtraque parte mutua cæde fortiter congrediuntur. At dum nostri maxima indignatione commoti, impetum in hostes facientes, vbi densiores erant, prorumpere nituntur, Rogerius filius Scoclandi iaculo confossus equo deiicitur: cum etiam Gissibertus nepos eius eum releuare tentat, deiectus vtrique occiduntur: de quorum nece Dux cum omni exercitu non minimum turbati, erant enim inter familiares sibi carissimi, eorum corpora apud Sanctam Euphemiam, vbi tunc Abbatia in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ nouiter incepta instituebatur, humanda mandauit: equos, & cetera quæ habebant, eidem Ecclesiæ, pro ipsorum saluatione contulit. Agellenses itaque cognoscentes pro tali, & similibus factis Ducem se se grauiter offendisse, pacem ab ipso expetunt: ne si rebelles persistendo vi caperentur, ab ira eius, absq; recordatione alicuius pietatis, vt meriti erant, omnes pariter perimerentur. Dux vero quamuis anhelans esset eum suppliciis, de ipsis vltionem expetere, tamen ne diutius perendinâdo, alias intendens, demoraretur, pacem cum ipsis fecit: castrumque ab eis deliberatum, in sua virtute accipi, pro libitu suo disposuit.

XXXIIX. Comes vero Rogerius adquirendæ Siciliæ intentus, quietis impatiens erat: omnia perlustrans crebris incursionibus deterrebat: in tantumque ex consuetudine labori continuus erat, vt hinc ne, hincve infestior esset, nec cæcitas obscuræ noctis dehortari posset: quin de loco ad locum transiliens, per se ipsum omnia attentaret: eiusq; præsentiam, plusquam omnia hostes exhorrebant: intantumque eius veloci frequentia deterrebantur, vt nusquam absens putaretur. Sed quia vbi suis præsentibus, ipse absens ab hostibus deprehendebatur, sui hostili incursione interdum grauabâtur, castrum, quo se si forte necessitas incumberet, facilius tuerentur, & à cuius vicinitate quæque proxima loca attentius subiugata sibi concite fœderarentur, apud Petrelegium, anno Dominicæ incarnationis MLXVI. turribus, & propugnaculis extra portam accuratissime

firmauit: per quod maximam partem Siciliæ, ad suæ dominationis iugum ferendum perdomuit. Filiis deniq; Tancredi naturaliter hic mos insitus fuit, vt semper dominationis auidi, prout illis vires suppetebant, neminem terras, vel possessiones habentes ex proximo sibi absq; æmulatione habere paterentur, quin vel ab ipsis confestim subiecti deseruirentur, vel certe ipsi omnia in sua virtute potirentur.

XXXIX. Inde & Robertus Dux, qui præ ceteris hunc morem sibi vindicauerat, Gaufridum de Conuersana, nepotem videlicet suum, filius quippe sororis suæ erat, vt de Montepiloso sibi seruitium, sicut & de ceteris castris, quæ plurima sub ipso habebat, exhiberet, adorsus est: quodq; ab ipso, sicut & cetera, minime acceperat: sed sua strenuitate, Duce sibi auxilium non ferente, per se ab hoste lucratus fuerat. Id facere renuente Dux admoto exercitu idem castrum obsessum vadit: multisq; militariter ex vtraq; parte perpetratis, tandem, vt de eodem castro, sicut & de ceteris sibi seruitium promittens exhiberet, compulit.

XL. Dux itaq; videns omnia, quę solo inceptu attentabat, fortuna fauorabiliter arridente, sibi in prosperum cedere, famosissimam vrbem, quæ Barum dicitur, adhuc Constantinopolitano Imperatori ex fidelitate adhærentem, sibi vero rebellem, ex proximo, haud longe à Montepiloso habens, quibuscumq; Imperator præerat pactionibus, & vt sibi fauentiores redderet, ad impugnationem eiusdem vrbis secum instans anno Verbi incarnati MLXVII. equitatu, & nauali exercitu eam obsessum vadit. Et quia ipsa ciuitas, quasi in quodam angulo sita in mare porrigitur, ipse cum equestri exercitu ipsam partem, qua ciuitas versus terram patebat, quasi ab vno mari in aliud claudens, nauibus per mare extensis, vna ad alteram firmiter ferreis catenis, acsi sepem faciendo, cōpaginatis, ita totam vrbē cinxit, vt nullo latere exitus ab vrbe progrediendi pateret. Duos quoq; pontes, vnū videlicet ab vnaquaq; ripa constituens, qui longius in mare vsq; nauium funes, ab vtraq; parte attingebant, porrexit: vt si forte Barenses aliquē incursū, versus naues attentarēt, directo cursu à militibus nauibus expeditius subueniretur. Barenses autē primo quę agebāt despectui habentes omnia vilipendere: ornamēta sua, thesaurumq; pretiosa dependētia ostentare: Guiscardo plura conuitia inferre: turribus suis fidentes rerū exitus minus metiri cœperunt. Quæ res Guiscardum ab incepto quidem non deterrebat: sed animus ambitionis cupidine feruens, quanto pretiosiora infra muros contineri dicebant, tanto ardentius spe ea lucrandi, ad quod cœperat persistendum, mentis instantiam figebat: subridendo illis respondens. Quæ inquit ostentatis mea sunt: & quia à vobis voluntarie mihi præsentantur, habeo gratum. Estote fideles ad tempus in conseruando. Vobis quippe de amissione dolentibus fiam quandoq; largus in distribuendo. Sicq; suos ad vrbem debellandā exhortationibus, & promissis inflammans, laboris sui renuntiationisq; præmiū infra murum testatur esse. Ipse mœnia circumire, aggeres comportare, vrbē vallare, arietes facere, ceteraq; machinamenta, quæ vsui capiendæ vrbis necessaria erant, componere, suos instruere, hostes infestare, metum iugi instantia studebat incutere. Barēses ergo videntes constantiam Ducis vltra quam rati erat, in diuulsam persistere, victumq; infra vrbem, nullo ad introducendum hostibus circumsertis, aditu patente, à multitudine inermis vulgi, mulierum scilicet, & puerorum inutiliter deuastari, q vi nequibant, dolo vitæ Ducis periculum parant: pretioq; composito, à quodam leuitatis viro, vt vrbe digrediens illum spiculo corripere attentet mereantur. Amerinus ergo auaritia captionis cupidine captus, appetendum tam nobile, vt sibi videbatur, facinus accelerat: spiculoq; venenis infecto ab edocentibus se tantæ versutiæ fraudē accepto, vrbe digressus, quasi vnus ex nostris, lapides funda versus hostes, supra muros iaciendo, aduersus castra nostrorum dolose speculatum circumuenit. Sicq; vesperascente die, nox intercludere Solis radios properaticumq; cœnę hora instāte Dux in tabernaculo suo, ex foliosis arborum ramis composito sedisset, ille à tergo veniens, ramoso pariete interposito, Ducem præuio oculo, deinde aure per vocem, bene visum credens spiculum, quod ad hoc acceperat, fortiter impingendo, parte vestiū correpta, sed Deo protegēte, ipso illęso permanēte in terrā defixit: sicq; Ducē læsum credens incasso vulnere spiculo amisso, nihil sibi fuga vtilius credens, q velocius potuit, cursu se se infra vrbē recepit. Ducis vero ministri tali facto expauefacti extra prosiliētes, dolo cognito, noctis excubias solito attēt ius, vigilesq; circa Ducē deputāt: cæmētarios ex eius edicto conducētes summo diluculo primū domum breui perficiunt.

XLI. Ea tempestate Comes Rogerius in Sicilia morabatur: crebris incursionibus omnia hostiliter perlustrans: ad sibi subdendum nunc præmiis pulsans, modo minis terrēs iugi exercitatione plerūq; alios damnis afficiens: intantumq; quietis impatiens hostes lacessendo deterrebat, vt vix in ipsis munitionibus, nusquam autem alias securi essent. Nox, vel

vel dies, vesper, & aurora, aura lenis, & aspera æquo pondere infesta timori erant. Vnde & Sicilienses consilio intra se habito, mori potius, quam cum tanta inquietudine infelicem vitam diutius protelare deliberantes, belli fortunam contra Comitem tentare parant. Denique versus Panhormum prædatum proficiscenti exercitu innumerabili vndique conflato, ex improuiso apud Michelmir occurrunt anno incarnati verbi MLXIIX. Porro eos eminus conspiciens totus infremuit: omnesq; suos in vnum coërcens subridēdo ait suis. Eia inquit nobilium prædecessorum nobilitas Fortuna vobis fauens prędam, quam longius disposueratis quærere, labori vestro parcens, vltro vobis obuiam, ne plus in conficiendo itinere fatigemini adducit. Ecce præda à Deo vobis concessa. Auferte iis, qui ea indigni sunt. Vtamur ea diuidentes Apostolico more, prout cuiq; opus est. Ne ex-
10 horrescatis iam dudum, multotiensq; à vobis deuictos. Si ducem mutauerunt animo, nō quo duce id præsumunt: eiusdem nationis, qualitatis, sed & regionis est: cuius & ceteri sunt. Deus autem noster immutabilis est. Si à vobis non mutatur integritas fidelis spei, nec ab ipso mutabitur sententia triumphalis auxilii. His dictis, acieq; suorum prudenter ordinata, cum hoste congreditur. Fortiter nostris agentibus gens inimica in tantum debellatur, vt vix ex tanta multitudine superesset, per quem rei euentus Panhormi renuntiaretur. Nostri vero triumphalibus spoliis multum ditantur.

XLII. Moris vero Sarracenis est, vt columbas frumento, & melle infuso domi nutrientes, cum aliquorsum longius digrediuntur, masculos sportulis inclusos secum ferant: vt cum aliquid noui fortuna illis administrauerit, quod domi scitum velint, chartu-
20 lis euentus suos notantes, & collo auis, vel certe sub ala suspendentes, auibus dimissis per aëra, familiæ domi sollicitæ, vtrum prospere erga peregrinos amicos omnia agantur, notificare accelerant. Auicula enim dulcedine grani melliti, quam domi gustare sæpius assueuerat, illecta, reditum accelerat: chartulas, morem suum scientibus repræsentat. Huiusmodi sportulas cum auibus Comes inter reliqua spolia accipiens, auibus cum infectis sanguine chartulis dimissis, tristis fortunæ euentus Panhormitanis repræsentat. Vrbs tota concutitur: lachrymosæ voces liberorum, & mulierum per aëra cælum attolluntur. Gaudium nostris, illis tristitia parturitur.

XLIII. Principabatur tunc temporis vrbi Barensi sub Imperatore Græcus qui-
30 dam Argerius nomine: qui cum ceteris ciuibus pro tempore, & loco cōsilio habito, chartulis ærumnas vrbis, ciuiumq;, sed & hostium infestationem adnotans clam, de nocte per quendam ab vrbe digredientem Diogeno Constantinopolitano Imperatori dirigit: vrbem, quæ sola in eius fidelitate persistens vndiq; hostili incursione quatiebatur, nisi citius subueniat, se amissuros victus penuria. Se iam tertio anno instante hostibus circumseptos: cuius diuturno certamine deficientes deditionem parare. Nisi ipsam retineat, spem nullam de recuperatione peruasæ ab hostibus patriæ vlterius reseruari. Legatus quod instructus erat, fideliter adimplere satagens, breui magnum conficiens iter Byzantium venit. Acceptas epistolas Imperatori repræsentare vadit. Epistolis orationem exhortatoriam, vt subueniat, addit. Imperator vero susceptis epistolis, ac perlectis Duracium mit-
40 tens, classem parare facit: cui Gocelinum de Orencho quendam natione Normannum & in palatio post Imperatorem secundum, paucis, quia strenuus armis, & consilio callens erat, Ducem pręponens, cum multis copiis Barensibus succurrendum disponit. Porro qui missus fuerat, iussus ab Imperat. Barum regrediens, clam hostes vrbē, vt exierat intrat. Acta refert: signumq; quo auxilium veniens eminus cognoscant, edocet: vt simile signū de vnoquoq; propugnaculo contra aduenientes faciant, fasces scilicet accendant, ne à certo portu deuient, admonet. Barenses hoc nuntio exhilarati, plus necessario festinantes, animo enim cupienti nihil satis festinatur, in proximam noctem fasces accendunt: clamoribus, & laudis plus solito lętitiam ostendunt. Quid nam in hoc facto prætendant, inter nostros quæstio oritur. Fit de pluribus rebus coniectura: vndiq; argumētatur à pru-
50 dentioribus: rei veritas deprehenditur: auxilium videlicet per mare illis aduenire. Aduenerat in auxilium Ducis fratris plurimo remige Comes Siciliæ Rogerius nouiter à fratre inuitatus: leoninam in omni certamine habēs ferocitatem: quem tamen prudentia regebat: & fortuna fauens comitabatur. Hic callide in hoc negotio agens, singulis noctibus speculatum ire iubet: si forte eminus per mare aduentantes naues aspiciantur. Cum ecce quadam iam nocte mediante, quasi stellæ lanternæ ardentes in summitate mali vniuscuiusq; nauis eminus apparere conspiciuntur. Quod cū à Comite compertū fuisset, accelerātissime armata manu, plurimo se se remigi credens, obuiā hostibus ire accelerat: quos hostes eminus aspicientes, Barēses q supra p̄ gaudio occurrerēt rati minus se se ad defensionē aptant. Comes vero nauem Gocelini, qui dux hostium erat, duabus lāternis à ceteris

distinctam eminus cognoscens illam versus impetu suorum intendere iubet. Dumque fortiter congrediuntur tanta vi quædam ex nostris, super nauem illorum grassata est, vt ex vno latere cum pondere armorum incaute decurrente, centum quinquaginta loricati ex nostris submergerentur. Comes vero Gocelinum oppugnans superat: quem in suam nauem exanimatam recipiens, cum triumpho gloriosus ad fratrem remeat. Dux vero amittendi timore in certamine fratris, plurimum angebatur: quippe nec succurrere poterat, nec alium, excepto illo, ceteris defunctis habebat. Attamen victor, & incolumis redire nuntiatur: nulli credulus fieri asserit, donec visu sibi satisfaciente. Vtrum sanus esset scrutando ingeminat cum lachrymis. Comes vero Gocelinum mirifice Græco more præparatum Duci, ad honorem repræsentat captiuum. Barenses itaque se sua spe frustrati vlterius hostes ferre non valentes, deditione facta, Duci fœderantur. Anno Domini M.L X X. Dux voti compos effectus fratri, & cuncto exercitui gratias referens, vrbe pro velle suo ordinata, fratrem in Siciliam præmittens, solito exercitu breui iterum expeditionem versus Pahormum summouet. Toto Iunio, & Iulio mense apud Hydruntum moratus montem, quo facilius descensus ad mare, equos nauibus introducens, fieret, rescindere facit: vnde & Duracenses maxime sunt territi ne mare cum exercitu trāsmeans, eos impugnatum veniret: mulumq; & equum ei, quasi ad honorem mandantes, hac occasione rem speculatum mittunt.

XLIV. Ea Tempestate Costa Condomicita, qui Scyllum iam dudum Duci fraudulenter abstulerat, veritus ne cum Dux versus Siciliam nauigio trāsitum simularet, Scyllum obsessum diuerteret, Duci reconciliatus castrum reddit: tali iniuria se, ad quod fecerat compulsum dicens. Dux Costam Pelogam quendam Stratigotum statuerat: qui nimia insolentia defluens quosque ingenuos viros vel mulieres, nec etiam suæ consanguinitati parcens contumeliis afficiebat. Hic inter cetera quandam ingenuā matronam nomine Reginam, auiam Costæ Condomicitæ gallinam auream cum pullis, quam habere dicebatur, ab ea extorquere volens, verberibus laniatam captione retruserat. Costa Condomicita in famulatu Ducis apud Insulam Crotone detinebatur: cui cum quod acciderat, relatum fuisset, iniuriam auiæ reputans suam, infirmitate simulata, licentiam, domi causa curationis à Duce exposcēs, vigilia Natalis Domini Scyllum ingressus est: quem Stratigotus venisse audiens, piscium sibi enxenia per famulum mittit: qualiter se res erga Ducem habebat, requirit. Ille ac si nihil mali machinans ira dissimulata, gratias remandat: sed quod animo conceperat minime oblitus, postquam comestum est, potentioribus vrbis secreto circumuentis, de sibi illata, auiæq; iniuria querimoniam ostentat: quibus respondentibus merito sibi talia accidisse, excusationibus minime vsus, facti se pœnitere asserens, vti contulerat, auferre tentaturum promittit: si tantummodo ipsis potiatur auxiliariis. Sicque à pluribus fide accepta, totam noctem insomnem ducens, quoscumque potest sibi allegat: summoque diluculo, cum omnes, qui huius rei ignari erant, vt dies ipsa monebat, in Ecclesia Dei laudibus inseruirēt, ipse cum tredecim viris, gladiis cum capis accinctis, reliquis signo dato, & à foribus expectantibus, ad portam castelli accedēs, ianitor nil suspicatus quasi noto aperit. Ille cum sociis ingressus hospitium Stratigoti intrat: arma, quæ inuenit, corripit: versus Ecclesiam, Stratigotum præoccupare volens, citissimus currit. Vndiq; ergo insurgente clamore, Stratigotus insidiis compertis, per fenestram prosiliens, præcipitio delapsus, dū fuga refugiū petit, à ciuibus omnibus exosus erat, comprehensus reducitur. Costa Condomicita, quia consanguineus eius erat, volente ei parcere, à populo cōdemnatur: sicq; cum suppliciis pœnas luens, à quibus mala intulerat, perimitur: quos religauerat liberantur: à fidelitate Ducis palam auertuntur. Sicq; per sex fere annos Duci rebelles per diuersa loca Calabriæ ab ipsis turbatio plurima facta est. Istud hic inscribim⁹, vt caueāt prælati sibi subditos prauis ministris à sua fidelitate diuelli.

XLV. Dux igitur commeatibus, & ceteris, quæ expeditioni congruebant apparatis, fratrem, quem præmiserat, subsecutus, apud Catanam, vbi Comes erat, venit: fingens se Maltam debellatum ire: quasi de Panhormo diffidens: sed à fratre cohortatus, magno equitatu, cum naualibus, peditumque copiis abinde progrediens Panhormum venit: ab oceano vrbem nauibus obsidens, fratremque Comitem ab vno latere statuens, ipse ab altero cornu Calabrensibus, & Apulis muros ambit. Sicque quinque mensium circulo hostes vrbis defensionis attentissime peruigiles, ipse nihilominus impugnationi cum fratre intentus inquietare perstuduit. Vtriq; pari ardore inflammati omnia circumire, suos instruere, omnia ordinare, hostibus interminari, suis plura largiri, ampliora promittere: Primus, & frequentior adesse, nihil intentatum relinquere. Machinamentis itaque, & scalis ad muros transcendendos artificiosissime compaginatis, Dux hortos cum trecētis mili-

tis militibus latenter ingressus, ex altera parte, qua videlicet naualis exercitus adiacebat, vrbem infestare, fratremq; à parte qua erat, haud secus agere perdocuerat. Illi signo dato, quæ edocti erant, haud perficere segnes magno sonitu irruunt. Vrbs tota in arma ruens, quæ strepitu tumultuantium accurrebat defensioni, acceleranter grassatur. A parte qua minus cauebant, vacillatur. A Guiscardensibus scalis appositis murus transcenditur. Vrbs exterior capitur: portæ ferro sociis ad ingrediendum aperiuntur. Dux, & Comes cum omni exercitu infra muros hospitantur. Panhormitani delusi hostes à tergo infra muros cognoscentes, interiori vrbe refugium petendo sese recipiunt. Nox tumultum diremit. Proximo mane primores fœdere interposito, vtrisque fratribus locutum accedunt: legem suam nullatenus se violari, vel relinquere velle dicentes: scilicet si certi sint, quod non cogantur: vel iniustis, & nouis legibus non atterantur. Quandoquidem fortuna præsenti sic hortabantur, vrbis deditionem facere, se in famulando fideles persistere, tributa soluere: & hoc iuramento legis suæ firmare spopondunt. Dux, Comesque gaudentes, quod offerebatur libenter suscipiunt anno Dominicæ incarnationis millesimo septuagesimo primo. Adepti primo omnium, scripturæ fideles imitatores dicentis: Primum quærite regnum Dei: & omnia adiicientur vobis: Ecclesiam sanctissimæ Dei genitricis Mariæ, quæ antiquitus Archiepiscopatus fuerat, sed tunc ab impiis Sarracenis violata templum superstitionis eorum facta erat, cum magna deuotione catholice reconciliatã dote, & ornamentis ecclesiasticis augent. Archiepiscopũ, qui ab impiis deiectus in paupere Ecclesia S. Cyriaci, quamuis timidus natione Græcus cultum christianæ religionis pro posse exequebatur, reuocantes restituunt. Deinde vero castello firmato, & vrbe pro velle suo, Dux eam in suam proprietatem retinens, & vallem Deminæ, ceteramq; omnem Siciliam adquisitam, & suo adiutorio, vt promittebat, nec falso adquirendam, fratri de se habendam concessit.

XLVI. Cvm ista geruntur Serlo filius Serlonis, nepos videlicet vtrorumque Principum istorũ, cuius in præcedentibus mentionem fecimus, apud Ceramum morabatur: ad tuendam prouinciam ab incursibus Arabicorum, qui apud castrum Iohannis ea tempestate morari dicebãtur, à Duce, & Comite sic iussus. Nam & medietas totius Siciliæ ex cõsensu Ducis, & Comitis suæ sorti, Arisgotiq; de Puteolis, inter se diuidẽda cesserat: eo q; hic consanguineus eorum erat: vterq; autem consilio, & armis probissimi viri erant. Arabici autem, qui apud castrũ Iohannis morabantur, strenuitate Serlonis, quia eis in multis infestus erat, plurimum inimicabantur: iugique intentione dolo, vel armis ruinam eius meditari nitebantur. Sarracenus autem de potentioribus castri Iohannis nomine Brahen cum Serlone, vt eum facilius deciperet, fœdus inierat: eorumque more per aurem adoptiuum fratrem, alter alterum factum vicissim susceperat. Hic cum traditione cum suis composita, Serloni salutaria munuscula cum amicabilibus verbis mandat; inter quæ etiam intulit ista. Sciat fraternitas adoptiui mei, quod tali vel tali die septem tantummodo Arabici ex deliberatione iactantiæ terram tuam debent prædatum adire. Quod Serlo audiens ridiculo habere cœpit: minusq; sibi prospiciens, ex vicinis castris neminem sibi in auxilium arcessiuit: sed terminato die inconsultus venatum secessit. Porro Arabici, qui dolum composuerant, cum septingentis militibus, & duobus millibus peditum de castro Iohannis digressi, haud procul à Ceramo in abditis locis insidias ordinãt: septẽ tantummodo, vt Brahen Serloni mandauerat, milites mandantes: qui Ceramo, præda capta Serlonem extrahunt. Insurgit clamor: ab incolis prouinciæ tumultuatur: à Serlone, vbi venatum ierat, tumultuantes ciues audiuntur: sed quia inermis processerat, nuntiũ apud Ceramum, ad deferenda sibi arma, suosq; inuitandos mittens, ipse quo clamor infestius vrguebat, sciscitaturus quid nam esset, progreditur. At dum à septem militibus præda abduci dicitur, arma sibi delata corripiens adoptiui fraudi plus necessario credulus improuide subsequens, vltra insidias progreditur. Illis autem ab insidiis prorumpentibus, cum hostes à tergo horribili armorum turbine deprehenduntur, Serlo decertãdi copiis, sed & fugæ præsidio diffidens, cum paucis, qui secum erant, petram, quæ ab ipso die Serlonis dicta est, cursu expetit: qua ascensa, à dorso pro muro eius vsus, diu fortiter, sed nullo aliunde auxilio aduentante, in cassum dimicatur: nam tandem confossus occubuit: nullusque ex omnibus, qui cum ipso erant, exceptis duobus, qui inter cadauera mortuorum latitauerant, euasit. Serlone exenterato Sarraceni cor extrahunt. Vt audaciam eius, quæ multa fuerat, conciperent, comedisse dicuntur. Capita vero occisorum in Africam Regi ad honorem mittũt: & caput Serlonis stipiti impositum, & per plateas vrbis delatum à clamãte est præconizatum, eius esse, à quo præ ceteris Sicilia impugnabatur: hostes deuictos nullo simili superstite. Siciliam suæ sorti amodo facere cessuram. Cum ista apud Panhor-

mum Principibus nostris nuntiantur, exercitus totus turbatur. Comes amissione nepotis intolerabili dolore angebatur: Dux vero alamentis fratrem suum coërcere volens dolorem suum virili more occultare nitebatur. Feminis inquit lamenta permittantur: nos autem in vindictam armis accingamur. Igitur, quia seiunctim ad inuicem vtriq; fratres quisq; suis vtilitatibus lucrari studebant, excepto, quod cum necessatibus incumberent, alter ab altero inuitatus vicissim sibi ad inuicem succurrendũ venirent, huic libro alium incepturi finem ponamus: vt in sequenti de vnoquoq; nunc seiunctim, iterumque coniunctim, prout ipsa res expostulauerit, stylum alternemus.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

INCIPIVNT CAPITVLA Libri Tertii.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

QVONIAM quidem arduas res, clarosq; triumphos duorum procerum Guiscardi videlicet Ducis, Siciliæq; Comitis Rogerij nũc seiunctim, nunc vero gregatim, prout facere nos scripturas repromisimus: limpidior poëtria si esset vndæ, æstuandum foret, vt res quæ in ipso nobili memoria clarent, nobilioris philosophi penna chirographizaretu ne limpidissimus liquor, dum ad hauriendum porrigitur, fœtore incultioris vasis etiam ab ipsis sitientibus abhorreatur. Sed quoniam nos aureis fistulis paupertate prohibemur, ad potandum: vtimur interdum plumbea fistula: dulces liquores vsque degustaturi. Vnde & lector quisquis historiæ seriem perscrutari temptat

temptat, non fallentia verborum commenta, sed pompales triumphos memorandorum virorum attẽdat. Quæ enim inseruntur non meę, vel tuæ laudi, sed illorum, qui faciendo meruere, subtitulantur. Quoniam ex edicto Principis tempus scribendi imminet, quod neglegendo hactenus minus potatum est, ad fontem, quo hauriam, vnde limpidius eructetur, recurrere ipsius Principis vrguens festinantia prohibet.

I. IGITVR famosissimus Siciliæ Princeps Rogerius Duce fratre expeditione, postquam Panhormum adeptus est, soluta, à Sicilia versus Calabriam, & Apuliam, vt suas vtilitates exsequeretur, digrediente, in Sicilia remanens, exercitus recedentis fratris minimam partem pręmiis, & promissionibus illiciens, ex consensu eiusdem Ducis sibi retinuit. Siciliamq; debellare ex omni parte aggrediens, iugi incursione non minimum lacessiuit: & quamuis hactenus dum in his, quæ adquirebat cum fratre participaturus, ad plenũ strenue egerit, nunc cuncta quæ adquireret, suæ sorti cedere certus, quasi leo esuriens, prædæque auidus, quietis impatiens omnia circumire, periculosioribus inceptis primus adesse, nihil intentatum relinquere patiebatur. Anno Dominicæ incarnationis MLXXIII. duo castella, vnum apud Paternionem ad infestandam Catanam, aliud vero Mazariam ad debellandam adiacẽtem prouinciam firmauerat: Dux vero à Sicilia in Calabriam veniens, apud Russanum eiusdem prouinciæ vrbem dolentibus vrbicolis castellum firmauit.

II. GISVLFVS ergo Salernitanus Princeps frater Sigelgutæ vxoris Guiscardi Ducis omnes maritimos fines à Salerno, vsq; ad portum, qui Fici dicitur, Arecumq;, & S. Euphemiam sui iuris esse volens & partem à Guiscardo dietim peruadi audiens, versus Ducem inimicitias iniecit: omnesq; ei adhęrentes, quos capere poterat, contumeliis deturpans, nostræ genti se se inimicari non abscondebat. Dux autem Guiscardus, qui amicitiam sibi promiserat, primum quidem patienter ferens legatis ait ab incepto resipiscat, conuenire. At vbi videt, conceptam animo Principis malitiam, quanto plus lenire tentabat, eo amplius in deterius excrescere, fœdere, quod inter eos erat, renuntiato, inimicanti sibi etiam ipse insedabiles inimicitias parat. Sed quia inter se, & Ricardum Principem Auersæ inimicitiæ efferbuerant, veritus ne ab ipso Gisulfo aduersum se succurreretur, pacem cum ipso fecit: quo in sui adiutorium, quibusdam pactionibus conducto, Salernum multis copiis obsessum vadit.

III. MALFETANI vero Gisulfum exosum habentes, timebant quippe ab ipso puniri, eo quod interfectores patris ipsius, dum eos ad subiugandum sibi impugnaret, exstiterant, à Duce inuitati, vt sibi ad obsidendum vrbem nauigio seruitum veniant, potentiores Duci locutum, ex consensu aliquorum accelerant. Dux itaq; callidis pactionibus si assentiant, si autem dissentiant minis terrendo attentans, tandem ad confœderationem cõpulit: vt si contra Gisulfum tuerentur, tota Malfa illi subiugata hereditaliter fœderaretur. Duce vero omnia vt expetebant promittente, parte exercitus ad obsidendũ vrbẽ relicta, reliquam secum ducens, cum ipsis, qui inde venerant apud Malfam vadit. Vrbem sibi à ciuibus deliberatam suscipit. Quattuor castella in ea fecit. Militibus suis munit. Inde cum multis Malfatanorum copiis Salernum redit. Sic deterrebat Malfatanos, si manus Guiscardi quoquo modo euaderet timor Gisulfi.

IV. DVX vero naualibus, peditumq; copiis, sed & equestri exercitu Salernum vallans, frequenti incursione congrediens vndiq; deterrebat: in tantumq; attriuit, vt nullo aditu ad victum introducendum, se, suisq; negantibus, patente, tantam famem inesse coegerit, vt etiã vel mures, sicut relatione eorum, qui præsentes adfuerunt, didicimus, à quibusdam introrsum reclusis comessi sint. Abegelardus vero filius Humfredi Comitis, nepos videlicet Ducis, qui Salernum, propter inimicitias, quas cum Duce habebat, propter hereditatem, quæ ab ipso detinebatur sibi, in adiutorium Gisulfi introierat, ingruente fame, Salerno clam de nocte digressus apud S. Seuerinam Calabriæ vrbem Duci infestus fieri secessit. Dux autem in Siciliam ad fratrem mittens, vt Abegelardum nepotem apud S. Seuerinam obsessum vadat, non in cassum mandauit. Ipse vero vrbis Salernitanæ infestationi indiuulse persistens, tandem ad deditionem coegit: Gisulfo vero, quia frater erat suæ collateralis, liberorũ fratrum auunculo, quocumq; vellet abeundi libertatem dedit: vrbem autem sua in virtute retinens, castellis, & munitionibus pro libitu suo aptauit.

V. INDE quietis impatiens, nulloq; labore, vbi aliqua spes cuiusq; lucri designabatur, deficiens, apud S. Seuerinam, vbi fratrem præuenire inuitauerat, nepotem Abegelardum obsessum vadit: fratremq; quem ad hoc inuitauerat, ab vno latere vrbem obsedisse inueniens, ab altero latere ipse consedit. Abegelardus autem diatim vrbe digrediens, nostros ad certamen prouocando, dum alternatim fortiter, sæpeq; cõgreditur, multa mi-

litiæ congruentia perpetrata sunt. Porro Dux videns se minus in vrbem proficere, consilio cum suis habito, tria castella firmauit. Vnum Hugoni Faloch, alterum Rainaldo de Simula ad vrbem infestandam delegauit: Tertium autem Herberto fratri Hugonis, & Custinobarbo fratri Rainaldi. Sicque expeditione soluta in Apuliam secessit: vbi non multo post apud Cauam, in quodam congressu Heremannum Comitem, fratrem Abagelardi capiens, Rogerio fratri in turri Melitensi retrudendum mittit: qui dum in vinculis obscuro carcere cruciaretur, Abagelardus fraterna compassione tactus, pactionem cum Duce, vt vrbem sibi reddens fratrem recipiat, facit. Duce itaq;, hac calliditate illum deludendo, fidē dante, vt cum apud Gargantum venirent, sic enim castrum quoddam dicebatur, fratrē sibi captione liberū redderet, ille incautus verba argumentosa minime aduertēs, vrbe digrediens Duci eam reddidit: sicq; cum ipso aliquātisper commoratus fratris redditionem frustra suspicabatur. At cum Russanum ventum est, asperius cum Duce, quod nimium protraheretur, sermonem habuit: versus Gargantum iter acceleret hortatur: tum vero Dux dolum aperit: infra septem futuros annos, se illuc, quo dixerat, non iturum asseruit. Ille sic calliditate verbi se circumuentum animaduertens: plurimum cum Duce altercatus, irato animo discedens in Apuliam Castro S. Agadii seditiosus sese cum suis recepit.

VI. DVX itaque sciens illum ad hoc niti, vt totam Apuliam versus se, pro posse commoueat, exercitu excitato, illum insequens obsessum vadit: sed castro natura, munitione, defensalibus firmissimo, cū diutius in oppugnādo persisteret, ipsis, qui intra erāt fortiter agentibus, plus damno suorū perturbabatur, quam versus castrum proficeret. Abagelardi autem de amissione fratris dolor indies excrescebat: neque vincula, quibus frater artabatur, ipsum haud secus, ac illū ex recordatione angebant: vnde & frequentius casus fratris quibuslibet pactionibus meliorare attentans, vix tandem obtinuit, vt castro reddito, fratrem recipiens, quo & sibi liberet, abscedere liceret. Sicque fratre recepto pariter discedentes, mari transmeato, ad Imperatorem Constantinopolitanum transeunt: vbi & vltimos dies clauserunt.

VII. FAMOSISSIMVS ergo Siciliæ Princeps, & debellator Rogerius apud Siciliam in omnibus strenue agens morabatur. Neque enim aliqua delectatione se retrahente, hostibus absens fieri patiebatur: quippe quem egestas, labor, minæ hostis, imminens iugis decertatio, vigiliæ, vel vita asperior ab incepto non deterrebant: sed potius quanto asperitatibus quatiebatur, eo ardentiori constantia, ipsa humano more animo suo innata dominationis cupidine, vincere, quam vinci nitebatur. Et quamuis omnia cupiens esset, impensius tamen zelo potiēdi Castrum Iohannis angebatur. Quod si adeptus foret, sciebat se, quasi pro firmo ad totam Siciliam pro libitu suo ventilandam. Tali, tantoq; vrgenti desiderio anno incarnati Verbi MLXXIV. in mōte Calataxibet castrū firmauit: quod militibus, & reliquis, quę necessaria erant, muniēs, Castrū Iohannis infestissimū redditur.

1074.

IIX. AFRICANI ergo Sarraceni à familia Regis Tunicii ex eius edicto, nauibus per mare piratarum more vela ventis committentes, maritima litora versus Siciliam, & Calabriam insidiatum vadunt. Sicque Iunio mense in vigilia Beati Petri apud Nicotrū de nocte appulsi ciues incautos, & præ gaudio instantis sollemnitatis, vino ex more, somnoque grauatos opprimunt: semisomnes alios perimunt, alios capiunt: ipsos etiam pueros cum mulieribus omniq; supellectili vehibili prædam nauibus inducunt: castrumq; totum incendio concremantes, remige accelerato in altum recedunt. In crastinum ripæ propius accedentes pueros, & imbecilliorem familiam amicis redimere volentibus, pretio accepto nauibus eiicientes partim exonerantur: reliquos, qui alicuius vtilitatis videbantur, adducunt: sicq; vela ventis committentes patrios agros, vnde venerant, lęti reuisum tendūt.

1075.

IX. ANNO vero incarnationis Domini MLXXV. quia in præcedenti anno pro libitu sibi fauente apud Nicotrum prospere accurrerat, plus necessario cupidine auaritiæ insolentes, simile sibi euenire frustra rati, nauibus ascēsis versus Siciliam fortunam tentatum nauigant: insulamq; circumcurrendo tentātes, tandem apud Mazariam appulsi sunt. Nauibus digressi vrbem magna vi oppugnantes irrumpunt: castrum autem, quod infra erat, fortiter repugnantibus per octo dies obsidēt. Comes vero per legatum cōperto castrum, suosque hostibus infestari, clam de nocte, armata manu castrum ingressus, summo diluculo per portas prorumpens, cum hoste in platea vrbis ante castellum congreditur: fortiterque ex more agendo victor efficitur: pluribusq; peremptis, reliquos fugientes extremos quosque in mare prosequitur. Mazara ducis strenuitate ab hoste eripitur. Gemebūdus rumor à paucis, qui euaserunt, Africę nuntiatur: sicq; rotabilis fortuna homines primo prosperis successibus alludendo, illectos spe priorum euentuum deceptos risit.

X. Co-

X. COMES vero quibusdam necessitatibus se auocantibus à Sicilia versus Calabriam digrediens, Hugonem de Gircæa, cui propter strenuitatem, quam habebat, nam & præclari generis a Cenomanensi prouincia erat, totam seruandam Siciliam delegauit: interdicens, ne si Benaruet, quia vicinus sibi Syracusis morabatur, aliquem incursum versus se faceret, callidas eius versutias cauens, nusquam vrbe digrediens, hostem persequeretur. Sed iuuenilis animus militia feruens, & laudis auidus, quod sibi interdictum erat minus seruans, adhoc niti cœpit, vt ante reditum Comitis aliquod nobile facinus, vnde militarem laudem mereretur, perpetraret. Vnde & Trainam vsque progrediens, Iordanum Comitis filium cum familiari militia Comitis secum Catanam adduxit. Porro Bernaruet magno electorum militum exercitu congregato de nocte accedens, haud procul à Catana in abditis locis insidiis occultatur: triginta militibus Catanam vsq; præmissis, qui eos ad certamen excitatos longius ab vrbe protraherent. Hugo vero, & Iordanus militia ferruentes, suos ad certamen cohortando, vrbe cum magno impetu digrediuntur: trigintaq; electos milites insidias speculatum mittentes, ipsi incautius insequi accelerant. Porro speculatum præcedentibus locum insidiarum transgressis, dum à subsequentibus vsque peruentum est, illi ab insidiis prorumpentes, hostibus horribili turbine insurgunt. Itaque qui præcesserant, insidias à tergo videntes, nec ad suos, hostibus interpositis regredi posse, Paternionem fugientes euadunt. Nostri vero dum fortiter congredi nituntur, Hugo Comitis gener cum pluribus occiditur: Iordanus autem hostes ferre non valens, cum paucis Catanam elabitur. Bernaruet lætus cum spoliis Syracusiam regreditur. Comes itaque rumorem huiusce modi per legatum cognoscens reditum accelerat: exercituq; aduersus Benaruet commoto, castrum, quod Zotica dicebatur, oppugnans, funditus diruit: viros perimit: feminas cum pueris in Calabriam venditũ mittit: anno incarnati Verbi MLXXVI. Sed quia animus Principis dolore generi interfecti, ad mentis debilitationem pæne infectus nisi maiori vindicta sanari minime poterat, ampliorem vindictam expetens, vsque ad prouinciam Notensem profectus, ita omnia exterminauit, vt etiam ipsas messes, tempus enim trituræ instabat, quia asportari nõ poterãt, penitus igne cõbusserit: q. etiã passim per diuersa loca Siciliæ facere addens maximã egestatem ipso anno eidem insulæ incussit.

1076.

Nascitur ergo fames: quia sustulit vltio panes.

XI. ANNO *Verbi incarnati transacto millesimo:* 1077.

Adiectoq; super mille septies vndecimo:
Expeditionem mouet Comes mense Madio.
Naues vela dant per equor suffragante Zephyro.
Æra sonant: buccinando pontus plaudit iubilo.
Classis magni Alexandri non hac pulchrior.
Aura ridet cum fortuna: pubes gaudet bellica.
Citharizant: ad hoc docti resonant tympana.
Trablas ergo oppugnatum nil tumescunt equora.
Sed transcendit equitatu Comes fronte bellica,
Montium scopulosorum ima, siue ardua,
Bellicosa iuuentutis multa fultus copia.
Clypeos auro fulgentes, & splendentes galeas.
Sol cum tangit, intuentum aciem reuerberat.
Montes omnes resplendescunt super clara sidera.
Equi fremunt, dant hinnitus, aque montes resonant.
Mille flante aura leui vexilla subuentilant.
Horrido aspectu satis versus Trablas properant.
Hostes vident: exhorrescunt hanc armorum nebulam.
Terra, ponto sonant tuba, vt metum incutiant.
Clamor vsq; calum pulsat: hostes infra trepidant:
Vrbem vallant circumquaq; equore, vel arida.
Nauta velis obumbrantur: terra figunt anchoras.
Equitum pars frondes cadit, pars figunt tentoria.
Crebro currunt ad certamen: fortiter congreditur.
Hostis nisus repugnare, plurimum concluditur.
Castro luctum post certamen, nostris lyra additur.
Hostes viribus diffisi tandem pacem expetunt,
Cedit Comes: castrum reddunt: ditionem subeunt.
Fœderantur more suo: sed dolentes faciunt.

Ab hac eadem vrbe strictior sinus terræ ab vtroque latere mari vrguente, longius in mare porrigitur: pascuis vberrimis abundans. Ibi armenta, & cetera vrbis animalia hostili tempore pasci consueuerant: quo cum ex more, propter instantes hostes diatim exirent, nostri breui sinu interposito conspicientes, cœperunt, vt in tali gente assolet, auiditate, si aliquo astu queant, adipiscendi agitari. Iordanus filius Comitis, ad id negotii peragendi intentionem certius apponẽs, vt hanc sibi famam militariter præ ceteris adquireret, agebat. Tandem itaque, vt erat vir præsumptuosissimus, & laudis auidus, cum sibi familiaribus consilio habito, quodam vespere centum sibi milites eligens, patre inconsulto naues ascendit: de nocte insulam peruadit: applicans nauibus digreditur: in concauitate quadam eius insulæ, antequam illucescat, occultatur insidiis. At vbi nocte recedente sol irradians terris illuxit, tota ciuitas prædicta ex more, vrbe digrediens pascendi gratia ipsam insulam sparsim præoccupat. Porro Iordanus vbi in insidiis occultabatur, prædam longius ab vrbe progressam conspiciens, impetu leonino à loco prorupit: vsque in portam vrbis prædam colligens prosilit: nauibus introducendam illorsum minare accelerat. Ciues itaque insulam suam insperato hostibus peruasam videntes in arma ruunt. Maximo impetu vsque ad decem millia ab vrbe prorumpunt: hostes, vt prędam excutiant, inconsulte prosequuntur. Nam vbi Iordanus longius ab vrbe eos progressos videt, spreta præda, hostibus leonina ferocitate occurrit: congressuq; facto, acerrime vtrimque pugnatur. Sed Iordanus, vt erat in congressibus fecundissimus suos verbis exhortatoriis promptiores reddens, fortiter agendo plures sternit: reliquos fugat: victor efficitur: quosque cædendo vsque in portam vrbis prosequitur: sicque ad naues regrediens maxima præda lætanter introducta, ad patrem impune cum triumphali laude redit. Hac re vrbs quasi maxime territa ad deditionem, vt diximus, compulsa est. Comes itaque vrbem nactus pro libitu suo castro, & ceteris munitionibus ordinat: militibus, & quæ iis necessaria erant, munit: turribus, & propugnaculis vndiq; vallans. Sed vndiq; adiacens prouincia firmissime circumsepta, munitissima erat: & ideo adhuc recalcitrans rebellat. Comes laboris indeficiens crebris incursionibus, vt sibi omnia substernat, infestare aggreditur: breuique termino vsque ad duodecim famosissima castra suo dominio obediendo subire coëgit: quæ militibus suis distribuens, cum omnibus appendiciis suis de se habenda delegauit. Sic exercitum, omnibus pro exhibito sibi seruitio gratias agendo, soluens, ipse Bricam à labore pausatum secessit.

XII. Ea quidem tempestate quidam Sarracenus Bechus nomine Castrum Nouum possidens, illic morabatur. Erat autẽ idẽ vir magnæ superfluitatis, & arrogãs: vnde & ipsos suos fideles leuitate sua interdũ diuersis cõtumeliis afficiẽs, sibi infideliores reddebat. Hic quadã die cũ molendinario suo iratus, ante se inuitans verberibus deturpauit. Porro ille se adeo graue ferre dissimulans, in vindictã tantæ dehonestationis animũ intẽdens, secũ tacitus agebat: quibus artibus: vel damno rerũ suarũ, aut certe lęsione corporis vicissitudinẽ recõpensaret. Vnde accidit, vt quodã vespere, de subiacẽtibus cõplices sibi alligans, petrã quandã, quę omni castro supereminebat, & dominabatur, irrumpens peruadere, legatũq; apud Bricam Comiti mittens, in sua fidelitate se ita egisse, & vt sibi succurrere acceleret, mandat. Hoc nuntio Comes accepto, plurimũ exhilaratus, cum quantis habere poterat, citissimus illorsum intendit. Porro Bechus molendinarium blanditiis, & promissionibus, vt ab incepto resipiscat, sibi reconciliare dum minus præualet, frustra oppugnare nitebatur. Comes vero aduentans propius accedit: molendinarium amplissimis promissionibus in sui fidelitate artigit. Ille cum nulla ex parte aditus ad se accedendi nostris pateret, fune oblato demisso, quosdam nostrorum ad se pertrahit. Bechus itaque videns nostros à Molendinario infra petram susceptos, spe retinendi castri amissa territus, castro spreto, omnia quæ poterat, asportans aufugit: ciues cum Comite pacem facientes infra castrum recipiunt. Comes vero sic castro potitus pro velle suo muniens ordinat, molendinarium, vt ceteris, ad similes actus exequendos exemplum tribuat, pluribus benefactis, libertate etiam concessa remunerat.

XIII. Eodem anno Græcus quidam sub nomine Michaelis Imperatoris Constantinopolitani ad Ducem in Apuliam venit: auxilium expetens ad palatium, à quo, vt dicebat, fraude suorum, in die sancto Parasceue deiectus fuerat: monachusq; violenter fieri compulsus hoc solo crimine obiecto, quod filiam Ducis filio suo nuptui acceperat. Ipse quoque filius, ne spe aliqua recuperandi palatii, vel deductæ vxoris procurandæ propaginis reseruaretur, turpiter eunuchizatus, vsque ad exitum vitæ exilio relegatus est: alio in locum expulsi in palatio subrogato: quem nec aliqua, vel extrema antiquorum Imperatorum linea ad id hereditatis iure gentium inuitauerat. Timebant denique Græci, ne si ex

sitex nostræ gentis vxore heredes procreati in palatio successerant, occasio liberius illuc accedendi nostræ genti daretur: & gens delicijs, & voluptatibus, potiusquam belli studiis ex more dedita, nostrorum strenuitate subiugata conculcaretur. Ipsam Ducis filiam reclusam diligenti custodia obseruabant: ne forte si alicui potenti nuberet, quia hereditali Imperatori semel in palatio coronata fuerat, ab ipso cui nuberet, aliqua hereditas per ipsam in palatio proclamaretur. Michael itaque à monasterio, in quo monachus coactus erat, habitu eiecto, vt dicebat, profugus, in Apuliam veniens à Duce Imperiali honore susceptus, per omnes ciuitates Apuliæ, siue Calabriæ processionibus, & Imperialibus pompis ex edicto eiusdem Ducis accuratissime obsecundatur. Et hoc quidem totum ex 10 industria Dux faciebat: quandoquidem animum eum in palatio restituendi haberet. Audierat nempe generum suum eunuchizatum: vnde spe suscipiendæ de filia prolis, cui palatium iure hereditali competeret, amissa, ad hoc inter se nitens tutius agebat, vt sub nomine Michaelis, quibusdam sibi fauentibus, Græcis facilius debellatis, cum ad palatium vsq; peruentum foret, vi coronam cum sceptro, & Imperialibus ornamentis peruadens, ipse Imperator fieret. Promittens tantū se sibi auxiliū laturum, per duos ferme, & amplius annos honore, quo cœperat, eum secum detinuit: donec ea, quæ tanto inceptui necessaria forent, apparabantur. Erant autem tunc etiam quidam cum Duce, qui in palatio tempore Michaelis Imperatoris seruientes faciem eius se nouisse, & hunc similem minime vel in modico assimilari dicerent: sed fraudulenter hunc spe alicuius à Duce accipien- 20 di muneris aduenisse. Porro Dux vterne, an pro certo esset æquipendens, cum multus susurrus inter suos super tali negotio fieret, ab incepto minime deterrebatur: sed potius quod cœperat exequēs, cum ipse nō esse hunc dubitaret, nil de hac re dubitare asserebat: & hoc ex industria quidem laudans suos faciebat: ne ab ipsis ab incepto dehortaretur.

XIV. Talia *dispenens, tacita sed mente reponens:*
Sumptibus insudat: quo ByZantium sibi ludat.
Vndiq; terrarum quærit spem materiarum.
Nulla remittuntur: nec rustica despiciuntur.
Sed prodesse queunt, quæ iam despecta fuerunt.
Ligni cæsores mandantur in arte priores.
30 *Vndiq; terrarum conducitur ars tabularum.*
Robora cæsa cadunt, resecantur, sectaque radunt
Artifices ligni. Ferrum faber applicat igni.
Anchora conflatur: clauorum forma paratur.
Compago nauis texitur supperaddita clauis.
Obducunt imas alii lanugine rimas.
Atq; picem liquidam properant superaddere quidam.
Vela suunt isti: studium dant funibus isti.
Classis adaptatur: non nauis sola paratur.
Crescat vt in numeros studiosus imminet heres
40 *Omnibus aptatis, & nauibus arte paratis.*
Per liquidum pontum classis conflatur Hydruntum.

XV. Interim dum ista aguntur anno instante MLXXIIX. Comes Tauromenium obsidens viginti duobus castellis vallauit: ita ab vno in alterum sepibus, & stropibus claudens, sed & naualibus copiis à procinctu maris cingēs, vt nullo latere pateret aditus ad castrū volentibus hostibus aliquid introducendi: vel educēdi. At dū quadā die de castro in castrū per præcipitia scopulosi montis Comes visum transiret cum paucis, pars quædam Sclauorum inter myrtetica virgulta latitans in quodam artioris transitus loco prorumpens irruit. Et nisi Euisandus quidam natione Brito, audito strepitu armorum sese Comiti, & hostibus interposuisset, de ipso Comite, vt aiunt, hostibus triumphus cessisset. Sed 50 cordium solus inspector Deus bonam intentionem Principis in præcedentia, siue subsequentia per eum futura bene prænotans aliter, quam illi moliebantur, rē transtulit. Scriptum quippe est: Non est sapientia, non est prudentia, non est consiliū contra Dominū.

XVI. Evisando itaq; in domini fidelitate taliter interfecto, dum nostri in arma ruunt, hostes per præcipitia scopulosi montis elapsi sunt. Sic mors Euisandi vice Comitis sub Dei præsidio fuit. Comes autē fidelitatem eius honeste remunerans, corpore humato decenter, multa beneficia egenis, & sacris locis pro redemptione animæ eius, nec immerito contulit. Montium autem cacumina cum ipsis vallibus perlustrans, peditum copiis iter faciens, à monte, qui ab incolis Gibel appellatur, quem nos Etnam dicimus, vsq; Trainam neminem eiusdem superstitionis impunitum dimisit.

Militibus multus planctus fuit, iste sepultus.
Nam suo merito carus fuit vndique Brito.
Pro merito fidei sortem capiat requiei.
Cui cum sit ita mors, est Comiti data vita.
A Iuda discat, quem tanta fides sibi dicat.
Ille Deum vendens, laqueo se postea pendens
Mortem mercatur, cum traditione notatur:
Hostili cultro spes huius se dedit vltro:
Vt dominum seruet: meritumque sibi coaceruet.
Non virtute pari debent ii subtitulari.
Traditor alter erat: vt saluet & alter anhelat.
Angelicam pennam capiet hic: ille gehennam.

XVII. QVATTVORDECIM ergo naues, quas Golafros appellant ab Africa regis Tunicii piratarum more per mare palantes sub Tauromenio appulsæ, quodam diluculo à nostris in mari haud longe anchoris fixis conspiciuntur. Nostræ autē naues armatis expositis, minus erāt ad exequendū paratæ. Comes autē latronē, qui nā sint, quave de causa, vel vnde hostes ne, an pacem portantes aduenerint, sciscitatum mittit. Interminādo subiunxit: si in tanto sui iuris vel modicum quid iniuriæ vel fecissent, vel facere, attentare præsumerēt, nusquā impunitos à se euadere posse. Ac dū nil mali aduersus ea, quę eius iuris erant, sub excusatione, & obtestatione legis suæ machinari renuntiantur, sed potius ex edicto Regis Tunicii, vt infestos piratas à mari, si inuenirentur, propellerent, missos, eius famulatui, si necesse foret, inseruire paratos: primi cuiusq; nauis ad amicum colloquium inuitantur: vt si vel victu, vel aliis quibuslibet rebus minus sufficientes essent, eius munificentia supplerentur: qui dum inuitationi assentientes fœdere suscepto aduenire appararent, aura contraria insurgente, naues cum ipsis per equora pulsæ ab intuitu nostrorum protinus sunt auulsæ.

Sic quos inuitat, boreas accedere vitat.
Et quod promisit dare, ne daret aura recisit.

XIIX. *AT Comes intentus fuerat quibus ante retentus:*
Obsidet: & pugnat: castrum pro posse repugnat.
Certamen datur, Comes huc perstare conatur.
Quamuis cura ligat, tamen hunc res nulla fatigat.
Instat, & hortatur, hostes virtute minatur.
Dat: dare promittit: nil, non tentando remittit.
Ad quod adhortatur socios, prior esse probatur.
Cum sit certamen: & fratribus esse leuamen,
Ante suos fertur: cum posteriore refertur.
Primus ad excubias Othonus, alter Elias:
Tertius Arisgotus: Iordanus abinde remotus
Esse recusauit: socios hæc ars animauit.
Exiit edictum, liceat ne quærere victum.
Sicque deiunguntur: nostri statione fruuntur.
A montis magno prohibentur abundiq; stagno.
A nullo subduntur: post addita deminuuntur.
Vnde fames creuit, congressus ab hoste quieuit.
Decrescit virtus, hebet hostis iam prope victus.
Solo securus, quod cingit abundiq; murus.
Vt det congressum, cauet extra figere gressum.
Deficit vt panis, populus superatur inanis.
Sic Comes accitur: castro pro velle potitur.
Arbore sub lauri curuantur mœnia Tauri.
Fœdere confecto, dolet hostis in hoste recepto.
Sed quamuis doleat, non dissimulando reuelat.
Cur doleat nostis: quia lætus erat suus hostis.
Si sic fortuna diuersa fit, est tamen vna.
Illis fit tristis: gaudens cognoscitur istis.
Sextus erat mensis quo feruidus exstitit ensis.
Piscibus obsedit: feruente Leone recedit.

TANTO

XIX. TANTO *sibi adiumento collato diuinitus,*
Ne appareat ingratus vilipendens Rogerius,
Secum cœpit deputare quid litaret potius.
Cæmentarios conducens vndecumq; aggregat.
Templi iacit fundamenta in vrbe Trainica.
Ad quod per stans anno breui superat.
Laquearia tectorum ligantur Ecclesia.
Parietes depinguntur diuerso bitumine.
Consecratur in honore Virginis Puerpera.
10 *Multa dote augmentatur, terris, siue decimis.*
Ornamentis palliatur: & diuersis copiis.
Cathedra Pontificatus sublimatur infulis.
Sacer clerus augmentatur, prout sumptus suppetit.
Altaris vasa vel vestis plusquam clero sufficit:
Candelabra, cruces, textus, ac cerafiombuli.
Ex metallo signa fiunt plebem inuitantia.
Melodiam dulcem reddunt: pulchre consonantia.
Melodizat sacer clerus hymnos sacris laudibus.
Præsul verba sacra legis seminat in gentibus.
20 *Diuinus cultus arcessitur pluribus credentibus.*
Cui debent hæc ascribi nisi tanto Principi?
Qui reduxit sacram legem, vnde prius corruit.
Cuius ope fit hoc totum: & hanc legem edidit.
Textum libri persequamur: nam ista sufficiunt.
Sermo nimis inculcatus interdum fit tædium.
Subsequens stilus narrabit, si quid est residuum.
Vrbs Traina felix gaude: da dignas laudes titulo.
In te primo reparatur diuina legio.
Messana consociata pars seruit clypeo.

30 XX. INCARNATI Verbi anno Millesimo septuagesimo nono Iacenses natura montis in quo habitabant, numerosa multitudine suorũ fisi, erãt enim vsq; ad tredecim millia familiarum, iugum nostræ gentis abhorrentes statutum seruitium, & censum persoluere renuntiant. Comes vero per legatos eos conueniens, nunc blandimentis eos mulcendo, nunc minis attentando, ne contra se insurgerent, neue per vitium incurrerent, neue eum irritando contra se excitarent, ab incepto detrahere nitebatur. At vbi minus proficit exercitu admoto, quos blanditiis, vel minis nequit, virtute attentando flectere aggreditur. Mons autem, quem inhabitabant, ita ab omni latere, scopuloso præcipitio erat munitus, vt ex nulla parte ascensus pateret: excepto vno solo arto, arteq; exciso aditu: quo ciuibus egrediendi, & ingrediendi iter porrigebatur: & hoc in excelsiori cacumine eiusdem a-
40 scensus porta, muruſq; ex vtroq; latere in longum porrectus munibat. At quia mons hic spaciosi ambitus minus claudi obsidendo poterat, illis potissimum in locis, vbi infestiorem se hostibus fieri posse existimat, sedes ponit. Porro Iacenses ac si pro vita certare, instare, omnia circumire, nihil remittere: quibus partibus plus timebant loca munire, indefatigabiles adesse vigilanti cura studebant. Et quia armenta sua, & pecora secum in abditis eiusdem montis, cauernosisque locis à peruasione hostili tuta aggerebant, & minus ab hostibus ea diripi metuentes, obduratiores erant. Comes autem quanto eos in sui defensione attentius instare videbat, tanto altiori ira inflãmabatur, quo se eos minus lædere posse cognoscebat. Non ab incepto deterrebatur: sed eo instantius quo prçualeret omnia conando nitebatur. Sicilienses ergo milites suos, quibus iam impertierat possessiones in-
50 sulæ, quantum subiugauerat, apud Parthenicum, & Cortitum dimittens, Iacẽsibus infestos fieri prçcepit: ipse cum Calabrensibus Cinisum, qui similiter contra se recalcitrabat, obsessum vadit. Sicq; vno, eodemq; tempore vno in confinio duas obsessiones, & à se diuisas ponens, vtrasq; fortissime tenuit: atq; de vna ad aliam sępissime migrans hortari, instare, per se ipsum omnia attentare, hostibus infestus adesse: nunc minis, nunc incursionibus terrere: suis blandiri, plurima largiri ampliora largire in sui fidelitatem attrigere, hostibus infestos reddere non desistebat.

1079.

XXI. MENSIS *erat sextus Sextilem denotat astus*
Hic studet vt lædat, studet alter vt ille recedat.
Lædunt, læduntur: sic alternando premuntur.

Sic paribus votis non deficit hostibus hostis.
Tempus erat messis: armis macerat ita fessis.
Vruntur messes: turbat res ista Iacenses.
Quodque iam lædit Cinensibus haud bene cedit.
Consilium captant: succurrere messibus aptant.
Sed cum vi nequeunt, hoc artibus addere quærunt.
Conueniunt Comitem: tentant sibi reddere mitem.
Fœdere componunt: fraudis munimenta reponunt.
Fruges saluantur: Comitiq; reconciliantur.

1080. XXII. IGITVR anno Dominicæ incarnationis MLXXX. Raimundus famosissimus Comes Prouinciarum famam Rogerii Siculorum Comitis audiens, propter strenuitatem, quæ de ipso referebatur, legatos dignos, qui à tanto, ad tantum dirigerentur, mittens Mathildim filiam suam, quã de prima vxore admodum honeste faciei puellam habebat, sibi in matrimonium copulandam expostulat: quod cum à Comite concessum renuntiãt, qua de re ille non minimum gauisus, erat enim propter formositatem, quam de ipsa audierat, illam ardentissimo amore cupiens, audito termino nuptiarum: per se ipsum in Siciliam accedendo, diem præuenire accelerat venientem. Comes honore condigno excipit: pactiones renouantur: dos puellæ sub testamento chirographizatur: sponsalia, præsentibus vtrisq; partibus, precibus ab Episcopis, & sacris ordinibus catholice celebrãtur. Qui iam dudum inter iuuenem, & puellam palatim adoleuerat, prima nocte, vt assolet, immensum excrescit. Celebratis itaq;, & non sine magnarum expensarum sumptibus nuptiis, socer generum suum aliquandiu secum retinens, tandem munificentiis beneuolum, vt res ipsa expostulabat, factum, sed & iis, qui cum ipso aduenerant, singulis singula, prout quemq; esse sciebat, largiens, nauibus apparatis placido equore à se cum filia dimisit. Illi autem vela ventis accuratissime committentes zephyro suffragante, breui tempore vnde venerant, cum sponsa reducunt.

XXIII. *SPERNIT nata patrem: puduit nec relinquere matrem.*
* *Externo Comiti sociatur delectari*
A quo nutritur caret hic: alteroq; potitur.
Pœna quidem multa cum nutrix: cum sit adulta.
Nec qua nutritur lasciuo fratre potitur.
* *Plus externum quam quem sit iure paternum.*
Nec nimis hoc culpo, quamuis hic talia sculpo.
Nec prohibens vito: cum fiat inuita marito.
Diligat & iuste fœdus seruando venuste.
Nam quos lex iungit, sententia nulla repungit.
Vt soboles crescat, ne deficiendo tabescat.
Prima virago datur: primoq; viro sociatur.
Talis fortuna duo sint vt carne sub vna.
Lex ita diuina præcepit: non peregrina.
Pinxit scriptura quæ sunt facienda futura.
Postponat patrem, postponat deniq; matrem
Quisquis & vxori iungatur amore priori:
Iure maritali seruatur linea tali.

XXIV. IGITVR famosissimus Apulorum, & Calabriæ Dux Robertus dietim instigante se Michaële qui ad se transfugerat, vt cœperat versus Romaniam animũ intendẽs, anno Dominicę incarnationis MLXXXI. Mense Maio apud Hydruntũ venit: apparatisq; pro processu sumptibus tãto inceptui dignis, quindecim naues trans mare aliquam vrbẽ præoccupatũ mittit: vt cum ipse cum reliquo exercitu subsequeretur imbecille vulgus cuius pars maxima in expeditione erat, quo se ab hostili incursu, si necesse foret, tueretur, haberet. Illi vero vela ventis committentes de nocte apud Corofon applicant. Insulaque de mari eminus inspecta, multitudinem hostium, quam inuenerunt abhorrentes, minime à nauibus progredi præsumunt: sed reditum accelerantes, Duci placidum, etiam si maior esset exercitus, renuntiant. Dux itaque plurimum exhilaratus copiis nauibus introductis festinus cum omni classe transfretare accelerat: pluribus ex remanentibus amicis, quibus Apuliam, Calabriamque procuratum delegauerat, timore eum, & qui cum ipso abibant, amittendi, vsque ad ipsa lachrymarum indicia, quas affectus pietatis exprimebat, dolentibus: quibusdam vero ex iis, qui cum ipso proficiscebantur timore tam horribili, ad quod intendebat inceptus, ac si febrium typo grauarentur, militibus demisse

misse trementibus. Nam quantæ audaciæ, cuiusve militaris strenuitatis Dux iste fuerit, cum per multa exercitia satis abundeq; clareat, etiam si reliqua omnia sileant, ex hoc potissimum indubitanter annotari potest, quod cum tam populosum imperium, tamq; copiosum Imperatorem, totve millia hostium pauca manu spe subiugandi bello lacessere tẽtatum ire præsumebat, ipse armatæ militiæ non plusquam mille trecentos milites secum habuisse, ab eis qui eidem negotio interfuerunt, attestatur. Porro copias ei, viresq;, quas res ipsa, tempusq; quantum ad numerum, oculorum intuitu minus sufficienter administrabat, ipsa eius animo innata militaris ferocitas, ac si plus ipsis hostibus necessariis copiis abundaret sufficienter, supraque eum habere in mente repręsentabat: suorumq; animos præ timore minus hilares, lætum vultum ostendendo, largis eiusdem regionis possessionum, thesaurorumq;, ac si iam debellauisset promissionibus recreando, spe ea in posterum recipiendi, si strenue secum agere volunt, ad militaris exercitus pericula tentanda, quæ formidolosa æstimatio dehortabatur, promptiores reddebat. Copiis itaq; tanto inceptui dignis pro spe apparatis, dum naues per equora prudente remige reguntur, aura leni prosperante ventola carbasa, vsq; ad portum placidæ applicationis impune recipiuntur: parsque classis applicat in portum, qui Herico dicitur. Post autem vbi fluuius Baiosæ in mare defluit, placido litori transfertur. Dux ergo pro libitu suo placido litore potitus nauibus digrediens, mox vt terram pedibus attigit, inspecta amœnitate, situq; locorum suis dixisse fertur. O fortissimi milites, & honoris prędecessorum non degeneres heredes: hæc est enim hereditas vobis competens: pro hac adipiscenda armis decertandum est. Non vos deterreat ignobilis vulgi, & imbecillis, quamuis numerosæ multitudinis strepitus hostium: sed adhortetur species, & fecunditas hostilis adipiscendi hereditaliter agri: speciesq; & abundantia post certamen, si strenue agitis, vobis debitarum rerum. Hæc dicens castrum, quod Casopolis dicitur in insula Carosi oppugnans capit: & aliud castrum, quod ex nomine insulę Carosium nomen accepit, cum tota insula suæ mancipat seruituti. Inde progrediens vrbẽ, quæ Auolucia dicitur, iuxta Pemachios cãpos, quia confinio quo applicuerat, adiacens erat, mox oppugnatum vadit. Porro ciues Ducis aduentu audito, præsentiaq; nimium territi, viribus suis ignauiter diffidentes, deditione à se ipsis facta, eius ditioni cum ipsa vrbe subduntur. Castrum etiam quoddam vrbe haud procul situm, quod Canna dicebatur, à præsentia Ducis timore languidum, & eo maxime quod Aualonem, quę bellicis copiis se abũdantior erat, deditionẽ fecerat, haud secus subditur.

XXV. *FORTVNAM sibi Dux satis bene cedere*
Cognoscens, adauxit plurima visere.
Duraci mœnia obsidet, undique
Armata populi manu.
Sic urbs contremuit hostibus obsita:
Diffidunt sibi iam fortia mœnia:
Insistunt ciuibus tela minantia:
Alternant sibi funera.
Sed plus atteritur asperitatibus
Græcorum populus territus hostibus:
Nec reddit timidus aspera vulnera:
Vires abstulerat timor.
Constantinopolim Chartula mittitur;
Hostis in prælio adfore dicitur.
Ereptam veniam cum pretio quæritur.
Ne subdantur ab hostibus.

XXVI. IMPERATOR itaq; de præsentia hostium sinistro nuntio accepto Chartulis expeditionem submonens, totum imperium sollicitat: multisq; millibus, paucis numero hostibus, sed strenuitate abundantioribus occurrere parat. Credensq; à multitudine suorum eos facile occupari posse, Venetianis mandat, vt plurima classe apud Duracium sibi occurrant: vt si ibi forte nostri bello ab ipso deuicti, fugientes per mare euadere niterẽtur ab ipsis nauali certamine præuenti, facilius intercepti perimerentur. Qui iussa fideliter complentes classem accelerant: triduoq; ante sibi præfixum ab Imperatore terminum, versus Duracium aduentare à nostris eminus in mari conspiciuntur. Ad quorum intuitũ nostri in arma ruentes, nauali congressu dimicaturi hostib⁹ promptissime occurrere accelerãt. Sicq; per totã diem vtrimq; acerrime cõgressum est. At cũ iam die refrigerãte sol ad occasum vergens liquidas vndas Oceani quasi subintrare videretur, præualente hostib⁹ strenuitate nostrorũ, Venetiani virib⁹ exhausti deditionẽ pollicẽtes pacẽ, induciasq;

vſque in craſtinum, quo Duci, pro libitu ſuo fœderentur expoſtulant. Sicq; noſtris, quod expetebant, inconſulte concedentibus, certamen hac vice ſcinditur: noſtri in portum ſuum reuertuntur. Noſtri itaque deditionis falſa pollicitatione deluſi, per totam noctem, quaſi iam hoſtes triumphauiſſent, gloriantes, dum vſque in craſtinum ſecurius ſuſtinent, Venetiani naues ſuas pluribus commeatibus aggregatas, nocturno ſilentio exonerando leuigantes, & in ſummitate mali vniuſcuiuſq; nauis ſolium duorum, vel trium hominum arte componentes, lapidibuſq;, & pilis ad iaciendum munientes ſe ſe ad defenſionem potius, quam ad deditionem aptant. Dux vero doli ignarus, ſummo diluculo potentiores exercitus ſui, qui eos ſeipſos ſicut promiſerant dedentes ſuſciperẽt, mittens, ſaluis omnibus, quæ ipſorum erant, vſque ad ſe deducere præcipit. Sed aduenientibus Venetiani arma potius, quam deditionem oſtentantes, dum magno impetu verſus ipſos graſſantur, noſtris, quia imparatiores proceſſerant, certamen declinantibus, ipſi in portum Duracẽſem ad ignominiam, damnumq; noſtrorum impune applicant: ſicque facultatem liberam vrbem ingrediendi habentes, viciſſim nautæ vrbicenſibus, & vrbicenſes nautis conſociantur: inuicemq; per totam noctem, & diem conſilium captantes plus minus à medietate noctis tranſacta ſub pallore lunæ armantur: nauibuſque litore ocyus amotis, buccinis concrepando noſtris certamen offerre progrediuntur: quibus noſtri certatim occurrentes acerrime vtrimq; congreditur. Sed illi artificioſe ignem, quem Græcum appellant, qui nec aqua extinguitur, occultis fiſtularum meatibus ſub vndas perflantes quandam nauem de noſtris, quam Cattum nominant, doloſe inter ipſas liquidi equoris vndas comburunt. Sed noſtri dolo cognito, facto impetu aliam nauem de ſuis non minoris pretii penitus in mare ſubmergunt: ſicq; damno contra damnum compoſito, pari vltione facilius fertur: noſtriſq; exhorreſcentibus dolum ipſorum, ipſis autem ſtrenuitatẽ noſtrorum, certamen vtrimq; diremptum quieuit: Ipſi in portum vrbis vnde exierant, regrediuntur: noſtri vero vbi prius applicuerant perſiſtunt.

XXVII. Porro in craſtino ſummo diluculo illuceſcente, menſe Octobri inſtante, dum pars exercitus noſtri pabulum quæſitum ire appararent, Imperatorem cum innumerabilibus copiis aduentare per ſigna in ſummitatibus haſtilium eminus euentilantia deprehendunt. Fit concurſus, & ſtrepitus in caſtris: alii terrentur: alii animo promptiores minus fortes exhortantes, recreando robuſtiores fiunt. Dux vero videns ſibi belli certamen imminere, vt ſuis omnem ſpem fugæ auferendo, ad defenſionem ſui ardentius inflammaret, naues ſuas à mari protectas omnes combuſſit: ne forte cum actius prœlium noſtris immineret, timidi certamen declinando ſpe tranſmeandi illorſum aufugerent. Imperator vero appropinquans haud procul à caſtris noſtrorum, ſed quaſi ſtadiis quattuor interpoſitis, caſtra metatur: exercitus abundiq; ipſe facit: nemine ipſorum aduerſum noſtros, ſed neque ex noſtris aduerſum ipſos ipſa die aliquid præſumente. Sequenti nocte Dux primas noctis facit excubias. Secundas videlicet à media nocte donec dieſcat, Boamundus filius Ducis. Mane autem facto, Dux ipſe lucis crepuſculo omneſque noſtri ſurgentes cum ſumma deuotione hymnos Dei, cum miſſarum celebratione audiunt: presbyteris compunctiue confitentes peccata, muniunt ſacri viatici miniſteriis. Sicq; ordinatis aciebus ad certamen gradatim, & coniunctiſſime progrediuntur. Imperator vero ſibi occurrens tanta multitudine vndique conſpicatur, vt nullius montis aſcenſus ad ſuperuidendum extremitatem eius ſufficere videretur. Angli vero, quos Waringos appellant, ab Imperatore primitias congreſſus expetentes, certamine inito, caudatis bidentibus, quibus hoc genus hominum potiſſimum vtitur, infeſtiſſime inſtantes, noſtris admodum importuni primo eſſe cœperunt: cum ecce quædam acies noſtra ex aduerſo illis ſub nudo latere prorumpens, forti congreſſu ſauciatos, & ab incepto deterritos in fugam cogit: qui verſus Eccleſiam S. Nicolai, quæ ibi contigua erat, vitæ auxilium expetentes, dum alii quantum capacitas permittebat, ſubintrabant, alii tanta multitudine tecta ſuperſcandunt, vt pondere ipſa tecta diſſoluta conſubruantur: illos qui ſubintrauerant, opprimentes, concluſi pariter ſuffocarentur. Porro Imperator videns Waringos, in quibus ſibi maxima ſpes victoriæ fuerat, eneruiter ſuperatos, & noſtros inſequentes aduerſum ſe aduentare, territus fugam potius, quam certamen eligit: omniſq; exercitus Græcorum, tentoriis cum omni ſupellectili ſua relictis, quiſque prior fugæ fieri accelerat. Noſtri itaque victoriam adepti. Duce eos reprimente, haud longe fugientes perſecuti ſunt: ſed ad caſtra eorum regreſſi, Dux in tentoriis Imperatoris hoſpitatur: ceteri qui priores accedebant, pretioſiora hoſpitia cum ſpoliis vſurpant. Dux ergo vidẽs hiemem ſibi imminere, menſis enim erat Octobris, inde progreſſus, ſuper fluuiũ Dæmoniorum caſtrum ad æſtiuandum conſtruxit: quod ex ſuo agnomine vocans, Montem Guiſcardi appellauit: à quo etiam

diatim

diatim vsque Duracium armata manu progrediens, diuersis incursionibus crebro lacessebat. Castra vero diuersa eiusdem prouinciæ eius infestationem ferre non valentes, fœdere cum ipso composito, deditionem facientes sibi conciliantur.

XXIIX. Erat autem ea tempestate apud Duracium Venetianus quidam nomine Dominicus nobili genere: cuius prouidētiæ maior turris ad tuendum delegata erat. Huius animum Dux quadam collocutione habita inter se friuola, quantisper dignoscens, aliquando, sed rarius per se, aliquando per alios, ne forte fraus ab aliis inter ipsos componi deprehenderetur, attentans diuersis in conuentionibus, de traditione vrbis sollicitare cœpit. Animus vero cupidine æger, vt à promittentibus auaritiæ luxuria admiscetur, facile corruptus, à bono, honestoque proposito proclius in deterius dilapsus est. Dux denique neptem speciosæ formæ habens, filiam videlicet fratris sui Guilielmi Principatus Comitis, vt ei in matrimoniū cum hereditate puellæ competenti sociandam se dare spopondit, prolibitu suo fauore vsus, sacramentis ab vtrisq; partibus datis, illo vt vrbē tradat, isto vt neptem conferat iurante, nox per traditionem vrbem subintrādi terminatur. Dux de nanciscenda vrbe certus scalas ad trāscendendum muros ex ligno componit. Venetianus autem in adiutorium Ducis ex funibus per lexas aduenīētibus hostibus de muro dependētes porrigit. Et quia sic scriptū est: nullus perniciosior hostis est ad nocendum, quā familiaris inimicus: ab ipso qui vi tueri debuerat, libera facultate vrbem prorumpendi hostibus concessa, sub nomine Guiscardi, sinistro clamore sæpius ingeminato, buccinis concrepantibus vrbs tota turbatur. Ciues in arma ruentes ignari, quod hostes iam secum infra muros, & in altiori turri essent, in cassum repugnare nituntur. Triduo tamen pro posse, sed frustra renitentes, tandem vi coacti, fœdere composito, deditionem ipsis facientibus, ditioni Ducis colla submittunt.

XXIX. Igitur Dux vrbe potitus pro velle suo ordinans Fortino de Rosana procurandam delegauit. Ipse cum exercitu vltra progrediens, totam prouinciam debellando sibi subiugatum vadit. Vnde & apud vrbem, quæ Castoria dicitur, veniens, quia ditionē eius subire recusauit, obsidione composita, eam vndique vallauit: minisque terrendo, & interdū blandimentis mulcendo, aliquanto tēpore infestus persistens, plurimū lacessiuit. Trecenti.n. Waringi in eadē vrbe habitabant: custodes ab Imperatore deputati: quorum prçsidio, & opere nō minimū defensabatur. At cū nostros in oppugnādo psistentes vidēt, machinamenta quibus vrbs facilius debeat debellari & debeat apparere timentes, & capta vrbe peius fœdus inire, sibi in futurum præcauentes, fœdere confecto, deditionē faciunt: sicq; vrbe subiugata, omnes circumquaq; prouinciæ cū finitimis castris eius ditioni subiugantur. Ipse quippe oēs qui ad se conuertebātur, cū summa honorificentia habebat: muneribus augebat: eorum consilio in iis, quæ facienda erant plurimum vtebatur. Et hoc ex industria: vt alii cum ista audirent, facilius sibi applicarentur, agebat. Timor autem eius totum Imperium, vsq; ad ipsam Regiam Vrbem tremere faciebat.

XXX. Cvm ista apud Romaniam à Duce agerentur, Siciliensi Comite Rogerio apud Calabriam, & Apuliam fraternis negotiis vti suis intēto, Benaruet apud Siciliā Christiano nomini infestus multa incommoda inferebat. Erat callidissimus: & militari exercitio deditus: audax, subdolus: aliud lingua proferens, aliud tacito pectore occultando gerens: Syracusi, & Noti princeps: cuius consilio omnes Sarraceni, qui adhuc in Sicilia rebelles erant, innitebantur. Hic quendam paganum nomine Bencimine, quem Comes apud Catanam maiorem vrbi præfecerat, callidis circumuentionibus aggrediens, ad tradendam vrbem multis munerum, possessionumve pactionibus sollicitabat. Paganus vero nominis sui competens imitator, auaritia cæcatus fidei, sacramentorumque, quæ Comiti dederat oblitus, statuto termino, infra vrbem illum cum maxima multitudine suorum fraudulenter de nocte accipiens, traditionis nomen sibi perpetualiter vindicauit. Quod factum cum per totam insulam personuisset, Christiani quidem eo quod tam nefanda fraus inter ipsos reperta sit, plurimum erubescebant: Sarraceni autem passim de tanta Christiani nominis ignominia subsannando exhilarabantur. Porro Iordanus filius Comitis, & Robertus de Surda valle, & Elias Cartomensis, qui ex Sarracenis ad fidem Christi conuersus, postea apud castrum Iohannis à sua gente hostiliter interceptus, quia negando apostata fieri noluit, martyrio vitā laudabiliter finiuit: exercitu admoto versus Catanam iter intendunt. Benaruet vero eos aduenire, per speculatores suos, quos vndiq; omnia visum præmittebat, audiens, extra vrbem copiā suorum ad prœliandum ordinās dimicaturus occurrit. Pedites quidem vsque ad viginti millia, dextro latere suo in occursum hostium paulisper anteponens, ipse cum equestri legione in sinistro cornu fixus manens: hostes præstolatur. Nostri autem cum cētum sexaginta tantummodo milites essent,

nil remorati certamen, Deum sibi propitiũ inuocãtes ineunt. Tertioq; super pedites impetu facto, cũ immobiliter persistentes flectere nequeunt, declinantes eos super equites irruunt: fortiterq; congredientes multa strage facta, in fugã vertunt: quos insequentes, & extremos quosq; cædentes, vsque in portam ciuitatis impellunt. Benaruet vero sic per fugam vix elapso, de peditibus maxima strages facta est. Nostri vero ante vrbem tentoria figentes obsessionem prægrauabant. Sed Benaruet clam de nocte vrbe digrediens cum pagano traditore fugiens Siracusi se recepit. Sicq; vrbs à nostris recuperatur. Paganus traditor à Benaruet, ne Syracusam, sicut Catanam fecerat, tradat, dum præmia pollicita requirit, truncatur.

XXXI. GREGARIVS autem miles quidam nomine Angelmarus Comiti diu seruierat: cui ipse Comes, quamuis infirmioris generis esset, propter militarem tamen strenuitatem, quam in eo videbat, volens seruitium suum honeste, vt sibi semper mos fuit, remunerare, vxorem nepotis sui Serlonis, videlicet apud Siciliam à Sarracenis interemptus fuerat, cum omni sibi competenti, ipsa multum renitente, in matrimonium sibi concessit: vt præclari generis muliere, erat enim filia Radulfi Baianensis Comitis, militis generositas inter sodales clarior fieret. Ille vero apud Geracium, cuius quadrans ex dote mulieris sibi competebat, nuptiis sollemniter celebratis, non iam humilitatis honorem seruans, ad sui generis debilitatem mentem reducebat, sed vxoris generositatem in animo sibi vindicans, æqualem se & genere, & dignitate illi, cuius antea vxor fuerat, iactans proterue appetebat. Hic apud Geracium, vbi Comes turrim firmauerat, demum defensabilem incipiens, paulatim prouehendo, & interdum dissimulando fortissimam turrim effecit: Geracenses omnes suis adulationibus, & fauoribus sibi attrahens: & sacramentis datis, & acceptis in amicitia confœderans. Quod cum Comiti renuntiatum fuisset, insolentiam eius animaduertens, & in futurum timens, ne forte fiducia turris, in aliquod deterius consilium reuerteretur, turrim in modum domus habitabilis deponere humiliter iubet: increpans eum, quod se inconsulto tale quid præsumpsisset. Ille vero cum Geracensibus consilium habens praue definito ipsis se sibi laturos promittentibus, beneficii sibi collati, vt assolet inter degeneres, oblitus, contra Comitem recalcitrare, potiusquam obedire indecenter elegit. Quod cum Comiti compertum fuisset, Geracensibus, vt turrim destruant, & Angelmarum captioni suæ mandent, imperat: quibus non tam fidelitate Angelmari, sed quia omne genus nostræ gentis illis inuisum erat, & magis discordias inter nostros, quam pacem fieri exoptabant, ad id recusantibus, Comes legalitatem suam seruans, hactenus homini suo diffidentiam in posterum mandat: sicq; admoto exercitu, versus Geracium obsessum pergit. Angelmarus vero astu Geracensium animos demulcens, aliquanto tempore suæ ineptiæ complices detinuit. At dum vident se à Comite exterius, interiusq; prægrauari, cœperunt & ipsi à stulto proposito deficere: & fatigari. Quod Angelmarus aduertens, territus ne ab ipsis Comiti traderetur, & ipsi reconciliarẽtur, profugus euagans discessit. Vxor autem eius ad misericordiam Comitis veniens, pia recordatione nepotis, cuius vxor fuerat, saluis omnibus, quæ habebat, ad maritum conductum meruit: Comes vero reconciliantibus Græcis Geracium recepit.

XXXII. EODEM anno idem Comes sumptibus pluribus apparatis, vndecumq; terrarum artificiosis cæmentariis conductis, fundamenta, castella, turresq; apud Messanam vrbem iaciens, ædificare cœpit: cui operi studiosos magistratus, qui operariis non deessent, deputans, interdum ipse visum veniens, ipsos per semetipsum cohortando, festinantiores reddens, breui tempore turribus, & propugnaculis immensæ altitudinis mirifico opere consummauit: & quia hanc, quasi clauem Siciliæ æstimabat præ ceteris vrbibus, quas habebat, fidelibus tutoribus deputatis artiori custodia obseruabat. Ecclesiam etiam in honore S. Nicolai in eadem vrbe cum summa honorificentia construens, & diuersis possessionibus augendo dotans, clericis ad seruiendum deputatis, Pontificali sede aptauit: sed eam cum Trainensi cathedra vniuit.

XXXIII. IGITVR famosissimus Dux Calabriæ, Apulorumq; Princeps Robertus Guiscardus apud Bulgaros fortiter omnia sibi subiugando, agens, anno incarnati Verbi MLXXXII à Romanę sedis Apostolico viro Gregorio litteris continentibus angustiã suã acceptis, vt in adiutoriũ S. Romanæ Ecclesiæ reditum acceleret, multis precibus cohortatur. Imperator namq; Alamanorum Henricus, quibusdam controuersiis inter se ortis, Romam cum exercitu veniens, obsessa diutius vrbe, eandem fortuna suffragante irruperat: Romanisq; potentioribus sibi iniungendo confœderatis, ipsum Apostolicum virum in turri quadam, quæ Crescentii dicitur, reclusum obsederat: aliumq; in loco eius, Archiepiscopum videlicet Rauennatem Vmbertum nomine, re indiscussa, cõtra sanctos Canones

Canones, quod nefas est dicere, Cathedræ Beati Petri subrogauerat. Ipse vero tanta obsidione prægrauabatur, vt neque sibi, vsquam progrediendi liber transitus pateret. Dux vero quamuis ad id quod cœperat, intendere omnibus vtilitatibus in animo præferret, tamen calamitatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ audiens, & dominum suum sub quo omnia, quæ habebat, possidere se cognoscebat, in tantum angustiari, fidem datam, & legalitatem suam seruans maluit sua, quamuis cara, ad tempus ponere, & Sanctæ Dei Ecclesiæ, vel domini sui necessitatibus inseruire. Sicque filio suo Boamundo strenuissimo militi, quæ cœperat exequenda committens, copiis omnibus sibi delegatis, ipse cum paucis placido remige versus Apuliam, versus Hydruntum applicat.

10 XXXIV. Ea tempestate plures apud Apuliam propter absentiam Ducis insolentes, aduersus eum conspirauerant: volentes ea, quæ eius iuris erant, vsurpare: putantes eum altioribus negotiis intentum vlterius regrediendi illuc non curare. Vnde & Gaufridus de Conuersana apud vrbem, quæ Oria dicitur, haud longe à prouincia Tarentina obsidionem ponens, plurimum lacessendo infestissimus erat. Dux vero apud Hydruntum applicans, audito vrbi obsidionem imminere, illorsum cum paucis appropiare accelerat. Porro illi qui obsidionis primarii erant, per legatum Ducem aduentantem cognoscentes, præsentiam eius exhorrescentes abincepto deterriti, cum plures essent, obsidione soluta quisque fugam accelerans in sua dilabitur. Ciues autem sic obsessione, qua prægrauabantur eruti aduenienti Duci occurrere accelerant: cum gaudio, & omni obsequio ex-

20 cipiunt. Sed per vniuersam Apuliam seditiones, quas infidelitas turbauerat, à præsentia eius sedatæ in conspectu eius, acsi nunquam fuissent, siluerunt.

XXXV. Porro Dux fratre Comite à Sicilia arcessito, admoto plurimo exercitu, super Iordanum nepotem suum Principem Auersæ messes vastatum vadit. Nam cum antea inter ipsos diuersis controuersiis inimicitiæ efferbuissent, hoc ira in Principem plurimum incalescebat, quod nouiter in damnum Apostolici, imperatoris hominem ipsum effectum, & terram suam sub ipso deseruiendam suscepisse audierat. Veniens itaque cum exercitu ante vrbem Capuanam, & castrum, quod Auersa dicitur, ipso inuito, nec propulsare valente, per octo, & eo amplius dies commorans, multa depopulatione totam prouinciam lacessiuit. Sed quia ipse Iordanus elegantissimus miles erat, & elegantissimos se-

30 cum habebat, multa militariter diuersis congressibus vtrimque perpetrata sunt. Inde itaque rediens per totam Apuliam, & Calabriam exercitum perscribens submonet: vt proxima ventura æstate secum Romam super Imperatorem ituri expensas siue commeatus aptarent.

XXXVI. Comes à fratre nouiter à Bulgaria reuertente inuitatus, sibi occurrere versus Apuliam intendens, Iordano filio suo Siciliam procurandam delegat: interdicens omnibus, ne quis in iis, quæ præciperet, sibi contrarius esse præsumeret. Erat autem Iordanus ex concubina: tamen magnæ viris animi, & corporis: & magnarum rerum gloriæ, suæque dominationis appetitor: & iam dudum consilio prauorum sibi adhærentium iuuenum tacito sub pectore vsus, insurgendi conspirationem versans, sic discedente patre, locum suæ prauæ dispositionis, vt sibi dicebatur, nactus, plures callide circumueniendo,

40 fidem illorum, necdum negotio aperto, astu abstrahit: vt quæcumque ipse prior inciperet ipsi complices in perficiendo persisterent. Talibus itaque deceptis, tandem dolum diu dispositum aperit. Cum quibusdam displicuerit, pluribus placet. Quibus quisque talibus assentire renitens improbe hortatur, ne fidem datam mentiri velit. Sacramenta patri exhibita in hoc salua fore, quod proficiscens quidquid Iordanus vellet, vel præciperet omnibus obedire debere imperauerat. Iordano plura promittente, sic praui consilii assensus inter plures à Iordano in iis quæ patris erant, vltra quam deceret, vel ab ipso patre concessum erat, præsumitur. Nam castrum Sancti Marci, & Mistretam sibi vsurpans, detecta fraude prædas per totam prouinciam ibidem introducit. Sed & versus Trainam hostiliter accedens, patris thesauros, qui illuc seruabantur, asportare nisus, dispositione sua frustra-

50 tus, vacuus redit. Nam fideles Comitis fraude comperta simul conuenientes, hostiliter accedentem ab ipsis finibus arcent. Quod cum patri renuntiatum fuisset, reditum acceleratque vt vir sapiens, prouide agens, ne filius territus ad Sarracenos, qui adhuc rebelles erant transiret, versus eum hostiliter ire dissimulat: sed omnia, quæ fecerat filius, iuuenili ætate, & indulgentia digna ascribit. At cum filio, quæ fecerat patrem leuiter ferre nuntiatur, minus iis, qui secum erant, prospiciens, flebili fœdere interposito ad patrem accedit. Pater ad tempus iram dissimulans, aduenienti filio lætum vultum ostendit. Sed paucis diebus interpositis pater in futurum prospiciens, ne si ii, qui tale consilium, filio complices facti dederant, impune transirent, alii ad simile aliquid præsumentes raperentur, nesciente filio, duodecim priores huius erroris, vnum post alium arcessens, oculis priuari

fecit. Quo facto filium etiam tali incepto vlterius compescere terrendo volens accessitum, idem causa iustitiæ facere fingens minatur. Sed à fidelibus suis quibus ex industria idem agere prædixerat, retentus: territo filio, de cetero libitu suo, vt decuit vsus est: nam disciplina, & rigor iustitię cum pace communionem habent: Psalmista attestante: qui ait. Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi: iustitia, & pax osculatæ sunt. Sic enim misericordia sectanda est, vt iustitia remissior in vltra quam decet, non sit: ne vitia nimium inolescant. Vnde & prouidus pater, vt sapiens medicus, hunc ipsum filium suum, vt à prauitate compesceret, tanto rigore territum attriuit.

XXXVII. Anno itaque Dominicæ incarnationis MLXXXIII. omnibus accuratissime apparatis, equestri plurimo exercitu, sed & peditum copiis Dux versus Romam ad obsessionem Imperatoris, infideliumque Romanorum Papam Gregorium, qui & Ildebrandus ante susceptum papatum dicebatur, contra Cæsarem si necesse sit, & nisi cedat, dimicaturum leonina ferocitate iter intendit. At cum iam prope ventum est, incaute incedere nolens, ordinatis aciebus, mille electos milites, cum totidem vexillis præmittens, aliam aciem cum tribus millibus pedetentim subsequi præcipit. Ipse cum reliquo exercitu: peditum copias, & quæque infirmiora ante se ponens prouide subsequitur. Audierat quippe milites Imperatoris sibi in occursum, Romani ex parte aquæ duct' exisse: sed hæc sibi falso relatum erat. Nam ipse Imperator iamdudum multa ex parte exercitum suum à se dimiserat: & cum minori militia quam accesserat, Romæ nil tale suspicatus morabatur: dumque hostes aduentare præsentiit, suis viribus minus sufficiens, & Romanorum fraudem, quamuis indeficientes illi adesse promitterent, pertimescens, cum maximo dolore animi cedens, vrbe digressus iam ante triduum recesserat. Dux itaque neminem sibi, vt suspicabatur, occursantem hostiliter offendēs, libero ad vrbem accessu vsus, ante portam, qua via Tusculana porrigitur, iuxta aquæductus castra metatur: vbi triduo commoratus, vrbe vndique circumconspecta, quodam diluculo cū mille & trecētis militibus ad portam quę S. Laurentii dicitur, sub aquæductu iuxta Tiberim, vbi minorē custodiā, nemine in illa parte aliquid suspicante, persensit, accedens, scalis silēter appositis muros trāscendit: portisq; ferro apertis suos introducens per plateas vrbis, vsque ad pontem, in quo suus exercitus præstolabatur Guiscardum clamoribus ingeminando, ciuesq; terrendo, portaq; vi potius fracta, quam reserata suos intromittens vrbem irrumpit. Sicq; directo impetu vsq; ad turrim Crescentii percurrens Papam eripit: eductumq; honore, quo decebat abducens palatio Lateranēsi restituit: vbi Dux prior, & omnis exercitus subsequēter cum oblationibus ad pedes eius, debito more prouoluti plurimum thesaurum contulerint. Porro Romani viribus resumptis, conspiratione inuicē facta, tertia die post cōgregati, per medias plateas vrbis impetu facto super nostros irruere conantur. Fit clamor, & strepitus in vrbe. Nostri à mensis quibus assidebant, prorumpentes, ocyus in arma ruunt: hostibus hostes corruunt: dura frons ab dura fronte obuiatur. Rogerius filius Ducis cum mille equitibus nesciente patre extra vrbem à Romanis infestari citissimus cum impetu aduolat. Sed Romanis fortiter insistentibus nullus impetus prævalebat: donec Dux ignem exclamans, vrbe accensa, ferro, & flamma insistit. Tunc demum Romani incendium ferre non valentes in fugam vertuntur. Dux fugientes extremos quosque cædendo, vsque ad pontem persequitur. Vrbs maxima ex parte incendio, vento admixto accrescente consumitur: nostri victores apud Lateranum reuertuntur. Romani itaq; hostes infra muros sibi imminere cernentes, & eorum infestationibus pręgrauari, vlterius ferre non valentes, consilio inter se prudentiores vrbis habito, eligunt sanius Apostolico suo confœderando reconciliari, quā diutius in incepta ineptia persistēdo hostili gladio, nullo quæstu ventilari. Sicque pace expedita allocutum accedentes pluribus circumuentionibus de excusatione fraudis vsi, tandem venia impetrata reconciliantur. Sacramentis pro libito Papæ, & Ducis obligati fœderantur. Nostris recedentibus vrbs à calamitate hostili absoluitur. At vir Apostolicus perfidiam Romanorum cognoscens, & vlterius obsessione circumueniri cauens, consilio fidelium suorum vsus, ad tempus vrbe digrediendo, Romanorum fraudem declinare, quam ibi persistendo, & libera facultate eis concessa de se ipso periculum faciendo vtrum ea quæ promittebant, fideliter, an non seruarentur tentare, sed cum Duce in Apuliam secedens apud Beneuētum venit: sicq; in Apuliæ partibus vsque ad extremum vitæ Roma inuisa permansit.

XXXIIX. *Roma quondam bellipotens toto orbe florida:*
Colla superborum domans perlustrabas climata.
Leges dabas: & habenis temperabas omnia.
Ante te tremebant Duces: Principes: Imperia.

Carna-

Curuabantur colla Regum loris tuis domita.
Nil superba resistebant: ense tuo territa.
Ordinabas quod volebas Duces, siue Principes.
Deponebas quos volebas seruos dans humiles.
Artibus exercuisti iustos habens indices.
Dumq; iusta sectabaris, fruebaris prosperis.
Leges à te requirebant omnes reges saeculi.
Sententia per te data indimissa perstitit.
Tempore haud longo talibus studiis
Implicaris fraude tua turpibus negotiis
Fraude tua clarescente mores despicabilis.
Te iam nulli pertimescunt: terga praebes omnibus.
Arma tua hebetata carent acuminibus.
(....) (....) (....)
(....) (....) (....)
(....) (....) (....)
(....) (....) (....)
(....) (....) (....)
Non sufficit Papa vnus: binis gaudes infulis
Fides tua solidatur sumptibus exhibitis,
Dum dat iste, pulsas illum, hoc cessante reuocas:
(....) (....) (....)
Cuncto orbi dans errorem haec miscendo schismata.
Ni cessassent bona artis in te prima studia,
Nulli Regi de te cessisses victoria.
Miles quidem iste Normannus, qui te victam superat.
Non terret te Apostolorum sacra praesentia?
Nec reuocant ab inceptis te sanctorum pignora?
(....) (....) (....)
(....) (....) (....)
(....) (....) (....)
Surge Petre summe pastor finem pone talibus.

XXXIX. DVCE itaq; apud Romam Apostolicis necessitatibus inseruiente BOAMVNDVS filius eius apud Bulgaros, vbi à patre relictus erat, strenue gerens, patris vices haud grauiter exequebatur: vrbemq;, quae Arta dicitur, obsidens plurimum infestus persistendo, capere omnibus artibus nitebatur. Porro Imperator audiens vrbem sui iuris hostibus praegrauari, Ducemq;, quem plurimum pertimescebat, recessisse, absentia eius viribus resumptis, exercitu admoto, vrbi succurrendum multis copiis parat. Sed venienti BOAMVNDVS occurrens, certamine inito, bellum comperit. In primo congressu, qui primum accesserant, collisi sternuntur: subsequentes visu terrentur: fuga initur. Imperator cum primis fugientibus esse vtile ducit. Imperatore fugato BOAMVNDVS victor efficitur.

XL. QVOD cum Duci cum triumphali gloria à Roma reuertenti renunciatum fuisset, filium à se non degenerare cognoscens, & in hoc maxime, quod vno in tempore duorum Imperatorum fuga triumphali gloria laus sibi, suisq; concessa sit, veniens in Apuliam ministros suos vndecumq; conuocans omnibus suis ordinatissime dispositis, plurimo exercitu versus Graeciam quae coeperat, executum accelerare disponit. Nauibus deniq; mense Septembri à tota Apulia, Calabria, siue Sicilia apud Hidruntum constatis, copiisq; necessariis introductis, prospera aura suffragante, optato portu applicans filium, & quos cum ipso apud extremas partes dimiserat, de reditu suo sollicitando anhelos plurimum laetitiae se ipsum repraesentando reddidit. Sicq; ad quod venerat exequens, omnem patriam suo reditu turbabat: vrbibus infestus: obsessionibus assiduus & indefessus: congressibus prior: excubiis nusquam absens: nunc minis terrendo, nunc blandimentis mulcendo Imperium sollicitum reddens ante se tremere faciebat.

XLI. MIRABILE quoddam praesagium, quod per totam Apuliam, Calabriam, siue Siciliam visum est, huic operi inserere dignum duximus. Maxime quod ea, quae tale signū portendebat, nos ex parte non ignorare putamus. Anno denique incarnati Saluatoris MLXXXIV. sexto die Februarii inter sextam, & nonā Sol obscuratus est per spatiū triū horarum: in tantum, vt qui infra domos alicui operi insudabant, non nisi luminibus accensis, interim quae coeperant, exequi possent: qui vero de domo ad domum transmigrare

volebant lanternis,& facibus vterentur. Sed antequam annus pertransisset significatio talis eclipsis,in quantum nos putamus pluribus cum maximo damno præclaruit. Nam eodem anno venerabilis Papa Gregorius,cuius superius mentio facta est,infirmitatis suæ à medicis medicamentum expetens,frustratis medicaminibus obiit. Dux Iulio mense:& famosissimus Rex Anglorum,& Normannorum Dux Guilielmus nono die Septembris moriuntur. Ducis vero exequias vxor Gayta cum filio Rogerio, qui tunc cum ipso apud Bulgaros morabatur,& ceteri Barones eius debito honore, non tamen sine iustitia exequentes funus transmeatum Venusium humatum perferunt. Græcia hostibus recedentibus libera, læta quieuit: Apulia tota,siue Calabria turbatur.

XLII. IAM fratribus Rogerio, & Boamundo, vtroque Ducatum appetente, inter se dissidentibus,& pluribus nunc ab isto, nunc ab illo incrementa expetendo, lucrum suum quærentibus,multorum Apulorum fides quanti fuerit,experimento claruit. Rogerius tandem adiutorio auunculi sui Siculorum Comitis Rogerii, qui viuente fratre, idem sibi promiserat,Dux efficitur. Omnia castella Calabriæ, quorum necdum nisi medietatis cuiusquam Comes Rogerius habebat, à nepote ad plenum sibi concessa consignantur. Nunc itaque quia suprema dies tanti Principis loquendi de ipso, quantum ad librum finem facit,finis quoque, vt mihi videtur huius hic ponendus est libri: vt de nouo Duce mixtim cum Comite loquentes nouum librum obsequamur.

EXPLICIT LIBER TERTIVS.

INCIPIVNT CAPITVLA *Libri Quarti.*

INCIPIVNT GESTA *Quarti libri.*

SI ESSET vnde, noua, & elegantior poëtria, nouo Duci adhibenda esset: vt facundior sermo à iuuene nouorum, vt in tali ætate assolet, appetitore, nouo stylo, nouos fauores, suo merito extorqueret. Sed ne stylum mutando hoc quasi adulatione facere dicamur, prioris poëtriæ ordine seruato, orationis seriem exequamur.

Igi-

INTENTO Rogerio Comite nepotis vtilitatibus, vt eum plenius in Ducatu Calabriensi, vel certe in Principatu, & dominatione Apuliæ contra voluntatem æmulorum suorum solidaret, intendendo præoccupato, Benaruet Syracusi nauigio apparato, nauali exercitu apud Nicotrum veniens, à radice destruendo deuastat. Direptis omnibus quę potuit, viros, & mulieres captiuos asportat. Sicque ante Rhegium veniens, Ecclesiã haud longe in honore beati Nicolai, & aliam in beati Georgii sitam depopulat: sacras imagines deturpando conculcat: sacras vestes, vel vasa, suorum vsibus aptando asportat. Inde progressus quãdam sanctimonialium Abbatiam in honore Sanctæ Dei genitricis, & virginis Mariæ in confinio Scyllatiensi, loco qui Roça asini dicitur, consecratam aggrediens deuastat: sanctimoniales abductas turpi stupro dehonestatas abducit.

II. QVA de re Comes diuinitus ira plus solito inspiratus: in vltionem tantæ Deo illatę iniuriæ ardentissime insurgit: classemque, qua illum facilius circumueniendo opprimat, primo die Octobris aptare incipiens, vicesimo die Madii perficit: sicque sese affligendo, summa deuotione in litaniis, nudis pedibus, per diuersas Ecclesias processiones exequens, multa beneficia indigis largitus, nauali periculo sese committens, versus Syracusam vela dirigit: Iordanum vero filium suum cum equestri exercitu illuc sibi obuium fieri præcipit: videns naues nutu Dei agi: & nulla aura, vel remige impingente, rapidas equorum vndas è recto sulcare: vt facile perpenderet hanc expeditionem Dei fauorem comitari: & hostibus præualere debere. Comes igitur hősione de obtinenda victoria certior factus, prima nocte Turoneum applicat: secunda vero apud Longeuam, tertia Resesalix. Hic Iordanus filius suus cum exercitu equestri sibi obuius factus, multa inter se, de iis, quæ facienda erant, consilio habito conferentes, Philippum filium Georgii patrui cum velocissima sagetia versus Syracusam omnem rem exploratum mandant. Qui iussa fideliter complens, de nocte inter classem Sarracenorum, ac si vnus ex ipsis esset, circumnauigat: nam & lingua eorum ipse, & nautæ omnes qui cum ipso processerant, peritissimi erant: omnibusque prudenter circumspectis, rediens certamen paratum renuntiat: Deo propitio nihil periculi imminere: hostibus audacter occurrendum hortatur. Erat autem sabbathum. Comes autem suos commonens, prima luce illucescente hymnos matutinos, cum missarum sacra executione audiuit: presbyteris confitentur: sacris mysteriis initiantur: per totam diem ibidem morantur. Sequenti nocte mediante, equotis anchoris extractis, cum silentio procedentes, luna illucescente Syracusam, vbi Benaruet acerrime cum classe sua præstolabatur, veneruntur: certamen ineunt: vtrimq; congreditur. Benaruet instinctu diaboli, qui vitam eius iam misera morte terminare volebat, quo nauem Comitis eminus agnouit, magno impetu grassans illorsum irruit: acriter bellatur: sed acrius excipitur. Nam à Lupino quodam primum iaculo confossus, dum à Comite, qui nauim eius insilierat, minaci ense persequitur, ipse proximam nauem de suis ad fugiendum saltu appetens, in mare cum pődere ferri demergitur. Sicque iniuriam, quam Deo arroganter intulit, diuino iudicio condigna vltione mulctatur pœnas luendo perpessus. Reliqui vero dum fugere nituntur, à nostris citato remige persecuti truncantur. Si Iordanus interim vrbem oppugnasset, profecto facile debellata succubuisset: sed pater minus prouide interdixerat sibi ne fieret. A Maio igitur vsque in Octobrem obsessione vrbi dedita, ipsa multum recalcitrante, plurima infestatio vtrimque facta est. Ciues vero Christianos plurimos in captione infra vrbem habentes solutos ab vrbe eiiciunt, rati nostros sic facile ab vrbe processuros. At dum nihilominus persistere vident, vxor Benaruet cum filio, & melioribus vrbis, nauibus duabus de nocte, per medias naues nostras rapidissimo remige euadentes se se Notum recipiunt. Reliqui fœdere composito, deditione se, & vrbem reddunt: anno Dominicæ incarnationis Millesimo octogesimo quinto.

III. CVM ista geruntur, Pisani, qui apud Africam negotiando proficiscebantur, quasdam iniurias passi, exercitu congregato, vrbem Regiam Regis Tunitii oppugnantes, vsq; ad maiorem turrim, qua Rex defendebatur, capiunt. Sed quia sua virtute vrbe expugnata, patriam retinere minus sufficientes erant, Comiti Siciliensi, quem talibus præualidum cognoscebant, eam si recipere velit, per legatos inuitantes offerunt. Porro ille quia regi Tunitii amicitiam se seruaturum direxerat, legalitatem suam seruans in damno illius assentire distulit. Rex vero Tunitius cum certando resistere nequit, pretio pacem mercatus, quo armis minus sufficiebat, pecunia classe fines Christiani nominis peruasum vlterius tentare: & quos eiusdem religionis captiuos tenebat, coactus est absoluere.

IV. DVX autem Rogerius apud Apuliam, & Calabriam sua sapienter disponens, in omnibus strenue, & prouide agebat: & quamuis iuuenili ætate esset, secundum quod

agebat, eum non iam iuuenem, sed moribus senissimum iudicare posses. Militię assiduus, frequentium militum amans: colloquio affabilis: muneribus largus: labori, vigiliisq; indeficiens: Ecclesiarum defensor: pauperum & mœrentiũ consolator: suis clypeus: hostibus aculeus: iuste iudicans omnia: excepto quod pietatis affectu obuiante, in rigore iustitiæ aliquantulum remissior erat. His artibus in se accrescentibus omnium bonorum fauorem breui obtinuit. Hic Boamundum fratrem suum ambitione Ducatus à se desciscentem, qui iam vrbem, quæ Oria dicitur, traditione ciuium adeptus erat, per quam prouinciam Tarentinam, & Hydruntinam spe prædæ, complicibus vndequaque sibi alligatis infestabat, minus aduersum se proficere videns, non quod miles elegantissimus non fuerit, sed quia sumptus ad id negotii necessarii minus suppetebant, fraterna pietate commotus, arcessito ad se, & reconciliato partem paternæ hereditatis contulit: annuens ei ipsam Oriam vrbem, quam peruaserat: adiiciens Tarentum, & Hydruntum, siue Galipolim cum omnibus appendiciis: & quidquid Gaufridus de Conuersana sub ipso habebat cum famulatu eiusdem. Reliquos vero, si qui aduersarii erant, sua strenuitate sternebat: vbi vero minus per se sufficiebat, Siciliensi Comite, quasi pro verbere ad alios subiugandos vtebatur: cuius virtute pluribus territis, minus resistere præsumebant.

V. Comes ergo Rogerius omnes potentiores Siciliæ a se debellatos gaudens, & nemine, excepto Chamuto superstite, ad hoc assidua deliberatione intendit, vt ipso circũueniendo debellato, omnem sibi de cetero Siciliam subdat. Vnde exercitu admoto, ipso apud castrum Iohannis immorante, vxorem eius, ac liberos apud Agrigentinam vrbem obsessum vadit anno Dominicæ incarnationis millesimo octogesimo sexto prima die Aprilis: quam vndique exercitu vallans, diutina oppressione lacessiuit: studioq; machinamentis ad vrbem capiendam apparatis, tandem vicesima quinta die Iulii viribus exhausta imminentibus hostibus patuit: vxor Chamuti cum liberis, Comitis inuenta est captionis. Comes itaque in vrbe pro libitu suo positus vxorem Chamuti omni dehonestatione prohibita, suis custodiendam deliberat: sciens Chamutum sibi facilius reconciliari, si eam absque dehonestatione cognouerit attractari. Vrbem itaque pro velle suo ordinans, castello firmissimo munit: vallo gyrat: turribus & propugnaculis ad defensionem aptat: finitima castra incursionibus lacessens ad deditionem cogit: vnde & vsq; ad vndecim æuo breui subiugata sibi alligat: quorum ista sunt nomina Platono, Missor, Gastaiel, Saturi, Racel, Bifar, Muclofe, Garo, Calatenissa, quod nostra lingua interpretatum resoluitur, Castra feminarum: Lerata, Remise.

VI. Comes itaque sibi omnia prospere cedere Dei miseratione cognoscens, adiicit castrum Iohannis sibi aut oppressione, aut certe astu, aliqua composita confœderatione sibi applicare. Vnde & quodam diluculo cum centum militibus versus Castrum Iohannis properans, Chamutum fœdere interposito, locutum inuitat. Quem diuersis verborum circumitionibus attemtans deditione Castri, & conuersione ad Christi baptismatis regenerationem pulsat. Porro ille cognoscens, experimento de aliis sumpto, Comitem ad quodcumq; intenderet, fortuna fauente, nihil frustra niti, aliquantulum etiam de cõuersione ad fidem tacito sub pectore inspiratus, clam suis agit, vt statuto termino Comes cum exercitu ante castrum veniens, ipsum cum omni supellectili sua ad se transfugientem suscipiat. Timebat enim ne si in propatulo fieret, quod castrum reddere, vel ad fidem Catholicam transire niteretur, à suismet perimeretur. Comes à tali promissione lætus apud Agrigentum redit: statuto termino silenter exercitu conflato, haud procul à castro Iohannis, loco inter se prænotato insidiis occultatur. Chamut omnibus suis mulis, & equis superpositis, quasi aliquorsum processurus vrbe digreditur: ex industria super insidias nostrorum incidit: à nostris excipitur. Comperto Castrum Iohannis à nostris oppugnatur. Porro ciues tali facto viribus exhausti terrentur: pro re, atque tempore consilium aptant. Fœdere composito Comiti reconciliantur: Castrum deditione adiicitur. Comes Castrum adeptus lætus efficitur: nostræ genti ad tuendum fortiores turres assignantur. Chamut cũ vxore, & liberis Christianus efficitur: hoc solo cõuentioni interposito quod vxor sua, quæ sibi quadam consanguinitatis linea coniungebatur, in posterũ sibi non interdiceretur. Chamut inter suos vlterius commorari vel differens, vel diffidẽs ne Comiti, quasi aliquam fallaciam miscens, suspectus fieret, vel minus crederetur, apud Calabriam in prouincia Melitana à Comite terram suis vsibus sufficientem expetit: quod Comes sibi libenter annuens, illuc secessit: sicque postea longo tempore viuens, ab omni fraude versus nostram gentem sese irreprehensibilem deinceps exhibuit.

VII. Comes videns propiciatione Dei omnem Siciliam, excepta Butera, & Noto suę ditioni subeundo cessisse, ne ingratus tãti beneficii sibi à Deo collati existeret, cœpit Deo deuotus

deuotus existere: iusta iudicia amare: iustitiam exequi: veritatem amplecti: Ecclesiam frequentare cum deuotione: sacris hymnis adstare: decimationes omnium redditunm suorum sacris Ecclesiis attribuere: viduarum, & orphanorum, sed & mœrentium cum ratione consolator. Ecclesias passim per vniuersam Siciliam reparat: ipse pluribus in locis de suo sumptus, quibus facilius fiant, attribuit. In vrbe Agrigentina Pontificalibus infulis cathedram sublimat: terris, decimis, & diuersis copiis, quæ Pontifici, & clero competenter designata sufficiant, hereditaliter chirographis suis dotat: ornamentis, & sacri altaris vtensilibus ad plenum consignatis. Huic Ecclesiæ Gerlandum quendam natione Allobrogum, virum, vt aiunt magnæ caritatis, & ecclesiasticis disciplinis eruditum Episcopum ordinans, præfecit. Haud secus apud Mazaram facere addens, omnibus quæ rite sufficerent Prælato, & clericis ad plenum designatis Stephanum quendam Rothomagensem, honestæ vitæ virum Episcopum ordinauit. Apud Syracusam vero idem adiciens Rogerium Decanum Ecclesiæ Trainensi, honestæ eruditionis clericum, & boni moris & affabilitatis virum in Prouincia ortum Pontificalibus infulis sublimauit: Trainensibus non minimum de eius amissione dolentibus: quippe cuius doctrina, & exemplo ad meliora semper hortabatur: & consilio, & eloquentia etiam in ipsis sæcularibus negotiis quasi pro baculo sustentationis vtebantur: nam & absente Episcopo vices sibi delegatas cum omni prudentia, & moderatione exequebatur. Apud S. Euphemiam vero monachum quendam, natione Britonem, virum religiosum, post Abbatem totam Ecclesiam prudenti moderamine audiens, vt hunc Ecclesiæ Catanensi impetrare queat, Episcopum ordinare intendit. Quare & per se metipsum illuc accedens, vix tandem monachis hoc carere volentibus, ipso etiam præ ceteris amplius reluctante obtinuit. Sicq; sollemniter Episcopatum concedens, quod nulli Episcoporum fecisse cognoscitur, totam vrbem sedi suę cum omnibus appendiciis suis sub chirographo, & testibus hereditaliter possidendam assignauit. Porro ille Ecclesiam minus cultam, vt pote à faucibus incredulę gentis erutã suscipiens, iuris studiis primo studiosius inhærens, breui Ecclesiam omnibus necessariis prouehens, ad Mariæ vices cum Martha exequendum transiit: monachorum turbam non modicam sibi coadunans, districtæ regulæ iugo, verbo, & exemplo subesse, vt fidelis pastor coegit.

IIX. Ea tempestate Philippus Rex Francorum vxorem habens legitimam, & præclari generis Bertam nomine, ex qua susceperat filium nomine Leudouuinum, cui etiam ab omnibus curialibus regnum post se habere designauerat, contra ius legitimæ coniunctionis exosam habere fecit: & à se contra Canonum statuta libello repudii conatur repellere: nihil criminis obiecto: excepto q; sanguinitatem falso adnumerare tentabat: nec poterat. Hic legatos apud Siciliam ad Comitem dirigens, filiam eius nomine Eminam, quam de prima vxore speciosam puellam habebat, sibi in matrimonium copulandam expetit. Comes vero fraudis, quam versus legitimam vxorem habebat, ignarus cum multis sponsalibus se sibi daturum concessit: statutoq; termino, nauibus apparatis eam vsq; ad S. Egidium cum pluribus thesaurorum enxeniis, quo Rex se obuium fieri dixerat, maritimo cursu transmittit. Habebatq; fiduciam in Comite eiusdem prouinciæ Raimundo, quod eam Regi honeste consignaret: nam & ipse aliam filiam Comitis iam dudum duxerat. Rex vero prauorum consilio vsus, ad hæc nitebatur, vt thesauris susceptis, Comitem de filia, non ducendo ludificaret. Porro Comes Raimũdus regia fraude comperta, cœpit & ipse nihilominus aliam fraudem coniecturare: videlicet vt puellam dissimulata fraude cum honore suscipiens, alteri probo viro in matrimonium consignaret: ipse vero omnẽ pecuniam vsurparet, Sed prudentes viri, quos Comes cum familia miserat, prece puellę pecunia exportata, fraudem quæ agebatur comperientes, anchoris extractis, vela ventis committentes, puella cum sororis marito relicta, placida aura sufflante, cum pretiosioribus thesauris ad Comitem in Siciliam reuertuntur. Comes vero Raimundus fraude, quã machinabatur, ex parte frustratus, puellam Comiti Claramontis legalibus nuptiis copulauit: sicq; sola Dei dispensatione sollemniter maritata, & pater opprobrio, quod rex machinabatur, & filia inordinata, & contra ius quauis legali copulatione liberatur.

IX. Mihera vero filius Hugonis Foloch vir magnę leuitatis, sed elegantissimus miles, læua, pro dextera vtens, Roberto Duce defuncto in insolentiam prorumpens, vicinos circumquaq; prædis, & diuersis incursionibus lacessendo appetere cœpit. Possidebat enim tunc temporis castra sibi à patre hereditaliter relicta Catantiarum, & Roccam: plus vero armis ambiens, in ipso etiam Duce præsumens, castrum, quod Maia dicitur, traditione ciuium sibi vsurpans irrumpit. Sed suis viribus auxilia addere volens, Boamundi fratris Ducis, qui iam fœdere rupto aduersus fratrem conspirauerat, homo efficitur.

Maiam, quam peruaserat, & omnem terram, quam hereditaliter à patre sibi relictam sub Duce possidebat, ipso Duce renuntiato, & sacramentis confœderatus Boamundus ab ipso recipitur.

X. At Boamundus ambitione nanciscendarum, peruasione super fratrem vrbium auidus, cum Consentinis secreto, de traditione vrbis agit: promittens se castellum, quod Dux illis inuisum in eadem vrbe firmauerat, si eorum auxilio capere possit, funditus dirutum iri. Qua promissione illi ad fraudem procliue illecti, Boamundo assentientes, illum infra vrbem cum sua virtute suscipiunt. Sacramentis sibi confœderantur. Castellum vallantes oppugnatum vadunt. Quod cum Duci in Apuliam, vbi tunc morabatur, nuntiatum fuisset; exercitum admouens illorsum accelerat: auunculumque sibi in auxilium inuitans, vt sibi apud Cusentum obuius fieri non differat, mandat. Nam vt diximus, contra omnes sibi aduersantes illo, quasi pro flagello ad terrendum alios, vtebatur. Comes vero militaribus, & peditum copiis apparatis inuitanti se nepoti obuius fieri accelerat. Sed antequam ab vtroque exercitu, Ducis videlicet, siue Comitis illuc peruentum est, castrum quod oppugnabatur, dum pro posse repugnat, machinamentis appositis, viribus exhaustum hostibus cessit: funditusque, vt à Boamūdo promissum erat, dirutū fit. Porro Dux sibi Comitem obuiam habens, Rossanam, quæ Consentinis in fraude assentiebat, oppugnans capit: incendio omnia percurrens. Boamundus itaque, ne obsidione infra vrbem clauderetur, deuitans Hugonem Claramontis, qui Consentinos in sua fidelitate retineat, apud Cusentum relinquens, Roccam secessit. Dux vero, & Comes putantes, eum apud Maiam digressum, illuc præoccupare volentes accedunt. Sed cum non ibi esse comperiunt, versus Roccam properantes, loco, qui Lucus Calupnii dicitur, tentoria figunt: vbi per internuntios, pace quidem ab vtrisque partibus, interposita: apud Sanctam Euphemiam conueniendi, & plenius reconciliandi terminum statuūt. Sed Mihera huic termino assensit: nō autem Boamundus. Ipse enim reconciliari differens, iam Tarentum recesserat. Instante itaque die præfixo, Mihera conductum, quo fœdere accedere, vel recedere liceat, expetit. Conceditur: accedit. Boamundo inconsulto, Duci reconciliatur. Maia reddita, Duci, cui iure competebat, reconsignatur. Fratres itaq; post biennii dissensionem consilio vtrorumq; fidelium reconciliantur. A Duce, vt semper viro largissimo Boamundo Cusentum, & Maia conceditur: sed breuissimo interuallo, quia Boamundus Consentinis iurauerat, castrum ibi se non facturum, & Dux idē se Barensibus, cambio inter se facto, Dux Cusentum recipit: Barum fratri mutua vicissitudine concedit: vt saluo quisque in suo iure libera potestate quod volet faciendi vtatur. Sicq; amicitiam suam testibus, & chirographo confirmantes, deinceps indiuulsam tenuerunt.

XI. Mihera ergo Comiti Rogerio, & Radulfo Loracelli sibi infestantibus diu rebellis, videns offensas suas modum reconciliationis excessisse, vlterius ferre non valens Adæ filio suo omnem terram suam assignat: putans eum auxilio ex parte matris parentum facilius resistere hostibus, aut certe reconciliari: ipse vero Beneuentum secedens monachice consociatus habitum induit. Nam neque Dux, neque Boamundus, quia vicissim vtrumque fœdere rupto ludificauerat, amici erant: ob quam rem Comes, & Robertus Loracelli iam à Duce terram eius sibi datam iri expetentes, facilius obtinuerant. Comes vero milites suos Rodulfo Loracelli ductore super Adam mittens, diutinis incursionibus aliquanto tempore repugnantem, tandem penuria afficit: qui cum videt se vlterius ferre nequire, palatium suum, & omnes meliores domos nocte vbi oppugnabatur incendio destruens, castro relicto hostibus, recessit anno Verbi incarnati Millesimo Octogesimo sexto. Comes vero, & Rodulfus Loracelli terram eius, vt à Duce concessum erat, inter se diuidentes deinceps vt pote sua sunt.

1086.

XII. Igitvr Comes Rogerius omni Sicilia aduersum se fœdere composito sedata, excepto quod Notenses, quo vxor Benaruet cum filio transfugerat, & Buterenses adhuc pro posse in cassum recalcitrabant, exercitu admoto Buteram obsessum vadit: anno Dominicæ incarnationis Millesimo octogesimo octauo: inchoante Aprili.

1088.

XIII. Prvdenterqve armata manu, hostiliter vndiq; vallans, aliquanto tempore inclusos diuersis calamitatibus afflixit. Sed dum machinamentis ad castrum affligendum apparatis attentius insudaret, Legatus Papæ Vrbani cum litteris ab ipso sigillatis adueniens nunciat eundem Apostolicum virum Siciliam intrasse: eique, vt apud Trainam sibi locutū accedat, mandare: eum longo itinere fatigatum, à Terracina enim digrediens adueniebat, præ lassitudine corporis, & montosis saltub⁹ adhuc interpositi itineris progredi nolle. Comes vero quid potissimū ageret sollicitus, nam sedē belli deserere dānosum ducebat, Papæ vero, q à tāto interuallo locorū ad se veniebat, nō occurrere, modico itineris inter-

interposito indignum, vt Catholicus vir æstimabat. Tandem consilio vir prudens accepto, agit, vt neque sedem belli deserat, neq; Apostolico non occurrendo inobediens existat. Exercitu nempe fidelibus suis prudentibus viris, & talibus negotiis peritis delegato, hostes infestare instruit: ipse cum paucis se inuitanti Apostolico obuius apud Trainam occurrit: lætiq; ad inuicem alter ab altero cum summa veneratione excipitur. Hic a billo Apostolica benedictione sub vice Mariæ, ille ab isto in his, quæ corpori necessaria erant, obsequiis Marthæ: in crastinumque summo diluculo conuenientes agunt ad inuicem de negotio, quod Apostolicum accessisse compulerat. Nam idem Apostolicus ante paucos dies Alexium Imperatorem Constantinopolitanum per Nicolaum abbatem Cryptæ 10 ferratæ, & Rogerium diaconum conueniens paterna increpatione commonuerat: quod Christianis Latinis, qui in sua prouincia morabantur, azymo immolari interdixerat: præcipiens in sacrificiis more Græcorum fermentato vti: quod nostra religio omnino non habet. Imperator vero increpationem eius humiliter suscipiens, inuitat eum per eosdem legatos chartulis, aureis litteris scriptis, vt veniens cum eruditis catholice viris Latinis, Constantinopolitano Concilio congregato, disputatio fieret inter Græcos, & Latinos: vt communi definitione, in Ecclesia Dei illud scinderetur: quod Græci fermentato, Latini vero azymo immolabant: vnaque Ecclesia Dei vnum morem teneret: dicens se libenter Catholicæ discussioni assentire: & quod auctenticis sententiis, præsentibus Græcis, & Latinis assentiri definiretur, siue azymo, siue fermentato immolandum esset, se deinceps 20 obseruare velle. Terminum etiam, quo Papa accedere deberet, statuit: anni videlicet, & dimidii. Comes vero, vt tantum schisma ab Ecclesia Dei amputetur, eundi consilium dedit. Sed impedientibus inimicis sanctæ Dei Ecclesiæ, qui Romæ sibi infesti persistebant, iter prohibitum est. Comes itaq; Papam pluribus donariis honoratum à se dimisit: ipse vero Buteram rediens, hostibus infestus tandem ad deditionem coegit: sicq; castro positus pro libitu suo disponit: potētioresq; in Calabriam mansuros mittit: ne sibi ibidem manentes, aliquam fraudem machinando, commotionem facerent.

XIV. Anno igitur incarnati Saluatoris MLXXXIX. Comes Rogerius vxore Elemburga filia Guilielmi Comitis Mortonensis defuncta, aliam duxit Adalaidem nomine, neptē Bonifacii famosissimi Italorū Marchionis: filiā videlicet fratris eius iuuēculam 30 honestę admodū faciei: duasq; sorores eiusdē puellę, duobus filiis suis Gofredo videlicet, & Iordano in matrimonium copulauit: sed Gofredus antequam nubiles annos attigisset, quod dolor est dicere, morbo prohibēte minime eam cognouit: Iordanus autem sollemnibus nuptiis duxit.

XV. Porro Notenses videntes omnem Siciliam sub Comite curuatam, seseq; vlterius in cassum resistere, consilio inter se habito, Comiti reconciliari vtile ducunt. Denique de se ipsis legatos eligentes ad Comitem dirigunt: qui apud Melitum, vbi tunc Comes morabatur, accedentes, pacē faciūt anno Dominicę incarnationis MXC. Februario mense. Comes itaq; censum duorum annorum illis condonans, Iordanum filium suum, cui etiam terram, & vxorem dederat, vt vrbem ipsis dedentibus recipiat, cum ipsis mittit: qui à patre edoctus, vrbe suscepta castello munit: proque libitu suo in patris fidelitate 40 disponit: vxor autem Benarueт cum filio in Africam transfugit. Sedata itaque omni Sicilia, Comes Rogerius collati sibi à Deo beneficii non ingratus existēs, omnimode secundum quod mundiales curæ, quibus occupabatur, permittebant, Deo cœpit se se deuotū exhibere: & quanto ampliori honore terreno se à Deo prouectum cognoscebat, tāto ampliori studio agebat: vt in perfectæ humilitatis statu persistens gressum mentis figat. Militibus itaque suis, quorum auxilio tanti honoris culmen adeptus fuerat, arcessitis, gratias cum omni mansuetudine referens, quibusdam terris, & largis possessionibus, quibusdam vero aliis diuersis præmiis laboris sui sudores recompensat.

XVI. Sic itaq; omni Sicilia pro libitu suo sapienter composita, Comes militaribus exercitiis assuetus, quietis impatiens, laboris appetens, lucris inhians, corpus ab assuetis ex- 50 ercitiis minime desuescere passus est: sed quæ transmarina regna prima potissimū sibi subiuganda attento animo, iugi meditatione tractat. Vnde & Melitam insulam, à referentibus viciniorem ceteris sibi cognoscēs, classem, qua eam attentet, accelerare imperat: militibus suis, vt se ad id exercitii aptent, pręcipiendo denuntiat. Dum ista geruntur, Mainenerius Gerentia à Comite, vt sibi locutum veniat inuitatus accedere differt: cum arrogatione pręsente adhuc legato Comitis respondēs: se nunquā ipsum, nisi vt damnum si possit, inferat, visum velle. Quod referente legato, qui missus fuerat, Comes audiens, plurimum indignatus, festinus mari trāsmeato, à Sicilia in Calabriā venit: Petrum Moritonensem, cui vices suas plurimum commiserat, vt per Siciliam exercitum commouens post

se acceleret, mittit: qui prudenter iniuncta perficiens, infra octo dies ab omni Sicilia copioso exercitu congregato in Maio ad Comitem adduxit. Sicq; Comes versus Gerentiam accelerans, castrum terribili obsidione vallauit. Qua de re Mainerius territus se stulte, & fecisse, & locutum cognoscens, supplex ad misericordiam Comitis venit: equos, mulos, thesauros, & omnia quæ habebat, veniam petens in eius dispositione ponit. Comes super his, quę fecerat, eum pœnitere videns, vt semper pii cordis omnia condonauit: excepto quod, quasi pro disciplina, potiusquam ambitione, mille aureos solidos de suo accepit: vt eum à tali præsumptione coerceat: sicq; per ardua adiacentium montium inde digrediens Cusentum venit: & quia incolæ prouinciæ illius Duci recalcitrabant, triduo vineta, & olujeta eorum extirpans, inde aratam secessit: vbi cum suis consilium captans exercitum breui tempore soluit: præcipiens, vt vnusquisq; ad expeditionem versus Melitam domi aptatum recedat: termino quindecim dierum interposito: quo sibi apud Resacrambam, illuc enim classem suam conuenire fecerat, obuii fiant. Portus autem in ariditate naturæ à ceteris differt: ita vt si quis experientiæ causa cannam: vel aliquid concauum accipiens, cubita duo à ripa in mare terræ tenus palmo tantummodo profunditatis figat, tantæ longitudinis, vt desuper vndas concaua summitas quantum volet attingat: cum mare salsissimum sit, dulcissimas, & potabiles aquas per concauitatem in altum ebullire vident. Hic die terminato ab omni Sicilia, & Calabria plurimo exercitu Iulio mense conflato, quodam vespere Comes naues aggredi accelerat. Porro Iordanus filius Comitis cum classis aptatur, semper suspicans erat, Comitem quidem versus Melitam non iturum: sed sibi, vt ipse exercitum illorsum conduceret, cõmissurum: Comes autem in ipso ingressu nauium arcessito imperat, vt cum designatis, quos sibi placuerit, Siciliam procuratum remaneat. Vrbem nullam, vel castrum ingredi, donec ipse à Melita reuertatur, præsumat: sed in tentoriis habitans, vbicumq; per Siciliam ad succurrendum necesse sit, paratus eius regressum sustineat. Porro ille aliter quam ratus erat, patrem præcipientem audiens, totus admiratione attonitus fit: patremq; ab iis: quæ dicebat dehortari nisus, cum lachrymis proclamat: dignum potius, si placeat patri esse, se iuuenem tanto labori ascribi: patrem iam quasi emeriti stipendii virum à laboribus plurimum passum corpus recreando quietis oblectamentis vti. Minus damnosum si ipse minoris pretii iuuenis in tanto discrimine pereat, quam vir tantæ auctoritatis, tantiue consilii. Comes vero ad verba filii indignatus eum, quamplurimum conuitiatus in audientia omnium retulit, se nunquam vel filium, vel aliquem, quo ipse primus esse non audeat, missurum: & sicut primus esset in possidendis, vel distribuendis, ita conueniens esse, vt prior fieret in adquirendis. Sic pluribus remeantibus pietate abeuntis, deinde lachrymantibus Comes naues ingressus buccinis ex eius edicto concrepantibus, & diuersi generis musicæ artis pluribus, vt quisq; doctus erat, instrumentis modulantibus, anchoris extractis vela ventis plurimo apparatu committunt: auraq; prospera suffragante, secundo die applicant apud Miletum. Nauis vero Comitis ceteras velocitate præcedens, vt primum terram attigit, Comes naui digressus, cum tredecim tantum militibus equos ascendens plurimam incolarum multitudinem, quæ vt impedirent, ad ripam obuiam fuerat, aggrediens multos sternit: reliquos fugat: extremos quosque cædendo per longum insequitur. Vespere autem ab insequendo regrediens in litore maris cum omni exercitu suo illa nocte hospitium sumpsit. Crastino vero illucescente propius vrbem accedens obsidione vallauit, circumquaque per insulam suos prædatum mittens. Porro Gaytus, qui vrbi, & insulę principabatur, ceterique ciues bellicis exercitationibus minus assueti, præsentia hostium deterriti, pacem libere, ad colloquium cum Comite accedendi expetunt: qua à Comite concessa, ad tentorium Comitis sibi locutum, vt pacem faciat, accedunt. Diuersisq; circumlocutionibus vsi, tandem cum calliditatem Principis minus se fallere posse perpendunt, pro libitu Comitis, primo captiuos Christianos, quorum plurimam multitudinem infra vrbem tenebant, reddunt: & equos, mulos, & arma omnia, quæ habebant, cum infinita pecunia Comiti offerunt, Datam vnoquoque anno persoluendo determinantes, vrbem de Comite se seruiendam promittunt: sicque more legis suæ sacramentis datis Comiti confœderati sunt. Videns autẽ captiuos Christianos ab vrbe progrediẽtes, prę gaudio suę insperatę liberationis ab vno quoque cordis lachrymis profundi, ligno, vel calamis, prout quisque primo inueniebat compositas cruces in dextris ferentes Chyrieeleison proclamando, ad pedes Comitis prouolui, nostros vero ad talem intuitum pietatis affectu lachrymoso rore perfundi. Comes ergo taliter vrbe sibi confœderata, captiuos, vt asportet, per naues ordinans, reditum cum magno timore, præ nimio pondere captiuorum submersionem veritus, accelerat: sed dextera Dei, vt credimus ex euentu patuit naues per vndas subleuans,
cubitu

cubitu vno liberiores super mare ferebat, quam in aditu suo: cum eas minus onus grauabat. At cum mare sic reditum accelerat, eminus insulam, quæ Golfani dicitur, intuens, illorsum, vt debellet, vela dirigi imperat. Quo applicans prædis aggrediens deuastat: sicque secum fœdus inire cognoscens suæ ditioni assignat. Vndiq; impune per equora vela dirigens, Siciliam reuersus desiderantibus se fidelibus suis plurima præda onustus repræsentat. Captiuos autẽ, quos captione erutos secũ reduxerat, omnes cõuocãs liberos facit: offerẽs eis si secum in Sicilia remanere velint, villã vnã suis sumptibus, loco, quo eligerẽt, cõstruere debere: & de suis sumptibus necessaria ad lucrãdũ subministrare: villã etiã eandẽ Francã, id est liberã villã, eo q; omni vectigali, vel seruili exactione libera in ppetuũ foret subtitulare: sed & illis desiderantibus proprios agros, amicosq; visere, liberã facultatẽ quo vellent, abeundi concessit: per totam terram suam necessaria, & absq; pretio Phari transitum tribuens. Porro ipsi cum gaudio, & Comiti de sua liberatione gratias referentes quisq; in loca sua recedunt: per diuersa regnorum spacia, prout nationis erant, nomen Comitis magnificando dilatantes.

XVII. Anno ergo Millesimo nonagesimo primo, Rogerius Dux contra Consentinos diu rebelles indignatus, exercitu ab omni Apulia coadunato, fratre Boamundo secũ accepto ipsos mense Maio obsessum ire disponens, auunculum Comitem à Sicilia, vt sibi auxilium ferendo illuc occurrere non differat, inuitat. Ille amore nepotis ab omni Sicilia multa Sarracenorum millia excitans, sed & militum copias conducens, quo inuitabatur haud segniter accelerat. Consentini, hostes versum se accelerare audientes, se ipsos vallo, & muris muniunt: arma, & quæ defensioni necessaria erant, aptant: sumptus naturæ necessarios infra vrbem comportant: defendere, potiusquam succumbere inuicem cohortantur. Dux, & Cõmes se se inuicem apud Cusentum obuiantes vrbem vndiq; vallant. Dux planiciem obsidione occupat. Comes montana conscendens, quo maior labor, & hostis infestior imminebat, castris suorum vrbem gyrare imperat. Consentinis itaq; ex cõsilio, & edicto Principis vallo, & sepibus vndiq; clausis, ingrediendi, vel egrediendi, vel quidlibet introducẽdi facultate sublata, plurimũ deterrentur. Sic iugis decertatio: certamen assiduum. Sed Consentinis maior spes defensionis in fundibulis, & sagittis erat. Propius accedere, vt ensetenus cum nostris decertarent, periculosum ducebant. Porro Comes interdum ad deditionem mulcendo blandiri, frequentius interminando deterrere, suos instare, hortari, omnia circumire, nil intentatum relinquere: quæ facienda erant, prior adire, ad certamen suos præcedere, in recedendo subsequi: omnia prudenti ordinatione prouidere studebat: exemplo sui, ad quæ facienda erant, omnes vigilantiores reddens. Consentini itaq; constãtiam Comitis iam pridem cognoscentes, & hostes à finibus suis spe arcendi decidentes, consilio inter se habito, vrbis deditionem, si forte de offensione suæ rebellionis veniam à Duce, & Comite mereantur, aptant. Primo quod Comitem prudentioris consilii virum sciebant, & cuius ordinatione omnia regebantur, conuentiones, se, suumq; consilium supplices el committunt: sine ipso nihil acturi: à quo sciebant, postquam promitteret sine fraude, vel sui detrimento, vbi vitari posset, sibi consilium dari. Ille vero eorum verba, vt semper pius, & pacis amator suscipiens, ita prudenter rem ordinauit, vt & Dux pro libitu suo vrbe potiretur: & Consentini Ducis gratia reconciliari non fraudarentur. Dux auunculi sui strenuitate vrbe potitus, antequam expeditio soluatur, arte cæmentaria castrum ad vrbem, à tali præsumptione vlterius prohibenda, in altiori vrbis iugo firmat. Comiti autem pro recompensatione seruitii sibi exhibiti medietatem Pausemitanæ vrbis assignat: sicq; expeditione mense Iulio soluta, Dux in Apuliam, Comes vero in Siciliam digrediuntur. Comes autem in sua parte castrum firmat: vrbemq; cum iam communis esset, ita ordinat, vt plus ex medietate postmodum Duci perueniret, quam primo cum sine comparticipe, totius vrbe redditus possideret.

XIIX. His itaque peractis, quia per successionem temporum ea, quæ gesta sunt, vel acciderunt, prout fuerunt, nos scripturos repromisimus, ordo temporis damnosum dolorem Siciliæ, & Calabriæ, nos quin huic libro inseramus prætergredi vetat: quamuis pluribus in præsentia sui, hoc idem ad memoriam reuocare, onerosum, quasi dolorem renouando, videatur. Nam sunt nonnulli, qui præ nimio affectu, quem erga ipsum, de quo sermo fit, habuerunt, vt si in eorum præsentia quod accidit, recitatur, à lachrymis minime se possunt continere: ac si recens sit quod narratur. Iordanus enim filius Comitis propter strenuitatem suam omnibus amabilis, quem plures, quia iam Gaufredum, quod dolorem non minuit, morbus Elephantinus peruaserat, Comitis heredem futurum suspicabantur, nã neq; alium masculũ habebat apud Syracusam sui iuris vrbem febris typo percussus est. Quod cum patri nunciatum fuisset illorsum præuenire mortem accelerat:

sed morbo ingrauescente, vltima determinatio vitæ Iordani patre velocior fuit. Comes autem vrbem ingressus, vt funus filii conspexit, intolerabili dolore corripitur: omnesque, qui cum ipso aduenerant, doloris participes facti lachrymoso planctu rapiuntur: pluresque patris dolor, quam Iordani mors ad lachrymas pertrahebat. Vrbs tota lachrymoso vlulatu ventilatur: in tantum, vt ipsos Sarracenos nostro generi inuisos, non quidem ex amore, sed ex mærore, quo nostros affici videbant, pietatis affectus peruadens ad lachrymas vsque pertraheret. Comes itaque funus decenter ordinans, Trainam per portam S. Nicolai sollemniter humandum deducit. Multa beneficia eidem Ecclesiæ, sed & aliis pro redemptione animæ eius conferens anno Dominicæ incarnationis millesimo nonagesimo secundo. Porro ciues vrbis Peutargæ, quæ iuris Iordani hactenus fuerat, mortem Iordani, quem plurimum pertimescebant, audientes, casso gaudio rapiuntur: atq; in insolentiam prorumpentes iugum nostræ gentis, rebellando à se excutere frustra nituntur. Nam Comes filio humato nil remoratus, cum sola familia sua illos obsessum vadit: expeditionem ab omni Sicilia se illuc subsequi imperās. Sicq; vi superans, illos, qui tam inepti consilii auctores fuerant suspensos extinxit: reliquos tormentis diuersis afficiens, vrbis stultitiam sedat.

XIX. PATRE *orbo, graui morbo sic sublato filio.*
Vnde doleret, quod careret hereditatis gaudio,
Ditat prole, quasi flore superna prouisio.
Impregnatur, ac grauatur: matris gaudens vterus
Intumescit. Infans crescit naturæ successibus.
Orat pater: sed & mater Deum, vt sit masculus.
Implet vota forma tota, dum semen coagulat.
Fiat natura tam secura: infra matris viscera.
Nonus mensis spe suspensis. Sic partum accelerat.
Infans prodit. Nullus odit. Fit cunctis lætitia.
Obstetrices sunt felices à matris lætitia.
Nuntiatus puer natus noua præstat gaudia.
Mater audit, vnde plaudit fit doloris nescia.
Festinatur: nuntiatur hæc patri lætitia.
Qui congaudens, atq; plaudens tura precum cælitus
Supplex litat: atq; ditat legatum muneribus.
Plura iubet, prout lubet largiri pauperibus.
Dolor mortis grauis fortis tam sublati filii
Fit lenitus: & oblitus spe nascentis gaudium.
Simon fonte, pictus fronte innunctione chrismatis
Heredatur: solidatur Dux futurus Siculus.
Calabrenses suos enses sibi optant addici.
Pater totum implet votum. Dux concessit fieri.

XX. PORRO Dux Rogerius vxorem habens præclare nobilitatis, neptem videlicet Francorum Regis Philippi, filiam Flandrensium Marchionis Roberti, quem Frisium appellabant, Adalam nomine, de qua duarum sobolum pater existebat, apud Melfam Apuliæ vrbem febre correptus acriter torquebatur anno Verbi incarnati millesimo nonagesimo tertio. Morbo itaq; ingrauescente, iā pæne vitalibus interclusis, cum ipsi in partibus peritissimi sic medici attestātur, natura cōtra vsum attonita oberrabat: vt ab ipsis medicis nec pulsu nec vrina, sed neq; aliis pgnosticorū indiciis infirmitas determinate posset comprehēdi. Qua de re cum de ipso etiā ab ipsis medicis desperari videretur, fama, quasi iam obiisset, totā Apuliam, sed & Calabriā turbauit. Ea tēpestate Boamundus apud Calabriam morabatur: qui cū fratrē, fama referente iā obiisse audisset, credulus castra, quæ iuris fratris fuerant irrūpens, sacramentis sibi confœderare persuadet: ita tamē discernēs vt si frater, quod se nolle protestabatur, iam obiisset, salua fidelitate legalium heredum suorū, videlicet fratris, sibi quasi fideli eorundē heredū patruo, vsq; ad intelligibilē ætatē, qua ipsi legitime terrā regere cognoscerēt, fideles psisterēt. Comes autē Rogerius eū talia facere audiēs indignatione cōmotus, q; talia se inconsulto pꝛumpserit, veritꝰ etiā q̄uis hāc fidelitatē honeste discernēs susciperet, pictis verbis fraudē occultās in posterū cōtra nepotes ambitione captꝰ aliqd fraudis machinaret̄, a suis inieq; pcipiens a tota Calabria arceret.

XXI. PLVRES etiam audita fama mortis Ducis in insolentiam prorumpentes, de iis quę Duci competebant, distrahendo sibi vsurpare moliebantur. Vnde & Guilhelmus de Grantemaniol, summa cupidine correptus, in insolentiam procliuis declinans, Rossanā

Calabrię

Calabriæ vrbem peruadens intrat: dicens sibi iure competere: vt qui sororem Ducis filiam Guiscardi Mabiliam nomine vxorem habebat: hereditatisq; particeps fieret. Sic quæ Ducis fuerant, propter imbecillitatem heredum quisq; quantæ fidei erga ipsos heredes fieret, ostentans sibi distrahendo vsurpabat. Sed natura, quæ iam diu peregrina oberrauerat, in sui iuris proprietatem reuersa, contra spem medicorum conualere incipit. Sicq; sanitate diatim excrescente, ad integrum pristinæ restitutus est sanitati. Quod Boamundus audiens magna mentis alacritate Melfi, vbi fratrem esse sciebat, de eius sanitatis recuperatione congauisurus occurrit: castra quę sibi confœderauerat reddens, quę fecerat, non iam dolose fecisse ostendit. Porro Guilielmus de Grantamanil turpi illectus auaritia, nec de domini sui recuperatione sanitatis congauisurus, nec, vt vrbem quam peruaserat reddens accedere curauit: sed impudenti fronte fraudem ostentans, eandem vrbem pro posse muniens, contra ipsum Ducem, si forte impugnare attentaret, armauit. Comes autem Rogerius super hac re plurimum indignatus, tamen vt sapiens vir, quia neptis maritus erat, legato ad ipsum misso, ad reconciliationem contra dominum suum vrbem reddendo hortatur. At dum blandimentis minus præualet, in iram totus prorumpens, iurat se, & vrbem, quam nequiter peruaserat, ablaturum: & omnia, quæ ex licentia Ducis ante tenuerant, exheredato sublaturum.

XXII. SICQVE potius ipse Ducem ad expeditionem super Guilielmum vrguens, quam ipse à Duce ad iniuriam vlciscendam submoueretur, exercitu admoto, ab vtrisque Castri villam obsessum itur anno incarnati Saluatoris Millesimo nonagesimo quarto. Hoc autem operimentum fraudis suæ Guilielmus sibi adaptarat, quod cum ab vrbicolis primo infra vrbem susceptus est, illis improuisa determinatione iureiurando firmauerat, se nunquam alicui vrbem redditurum: excepto Ludouiso filio Ducis: & hoc quia paruulus erat, post decem annos futuros: fidelitatem quam Duci iurauerat, soluere, minoris offensæ, vel opprobrii ducens, quam quod periuris, & fraudatoribus iurauerat. Sic auara ambitio, sed & vxoris praua persuasio mentem iuuenis à bono, honestoq; discernendo procliue cæcatum sibi illexerat. Dux ab omni Apulia equitum, peditumq; copiis, fratre Boamundo sibi in auxilium cum Hydruntinis, & Tarentinis, & reliquis, qui sui iuris erant assumpto, Vallem Gratensem, versus Castri villam occupat. Comes vero multa millia Saracenorum à Sicilia, & Apulia conducens, equitum quoq;, siue peditum Christianorum copias illorsum nepoti occurrere acceleranter non relaxat. Porro Guilielmus de Cratemenul auctoritatis viros aduersum se conspirasse, & obsidionem sibi imminere cognoscens, sese ad defendendum pro posse aptat. Dumq; sibi auxilia vndecumq; ducere nititur, quamuis mos sit iuuenibus, talibus exercitiis causa militaris laudis, sed & quæstus libenter interesse, tam iram Comitis, quam Ducis veriti minime sibi, cum multa promitteret, associari præsumebant: maxime quia fortunam sibi aduersam, propter quod ipsum cum aliqua inhonestate retorquebant, prænotantes metuebant. Dux autem in valle Gratensi Comitem, dum veniat sustinet: castrum quod S. Mauri dicitur, vsq; properans, deditione ciuium tali pactione suscipit: vt in perpetuum, dum via comes fuerit, illud Guilielmo non reddant. Inde Rossanam vsq; pertransiens, quia Guilielmus filios potentiorum ciuium sibi obsides adduxerat, minus sibi assentientes offendit. Sed quia ipse Dux iam ante annum, cõtra voluntatem Græcorum, qui eidem maxima ex parte principabantur, Græco Archiepiscopo eiusdem sedis defuncto, successorem Latinum eligendo, subrogauerat, sed nec dum sacramento, aut sacra vnctione firmatus erat electione Latini frustrata, dum à Duce cõceditur, vt de sua gente Archiepiscopum sibi Gręci pro libitu eligerent, fauorem illorum adeptus, vrbem quoq; illorum deditione obtinuit: sed castrum oppugnans, fidelibus Guilielmi renitentibus minime præualuit. Porro Comes cum exercitu veniens, de Duce, qui iam tantum profecerat, gauisus iuxta castrum Tarsę super fluuium qui à S. Marco defluit, quo iam Dux tentoria fixerat, castrametatus est. Hic Guilielmus à Comite inuitatus, vt securus ad colloquendum veniat, accessit. Multisq; circumuentionibus vsus dũ & fraudẽ suam operiret, quæ peruaserat, Duci restituit. Dux autem iussum expetendo, Guilielmum exequens reconciliari sibi, vt iudicio Comitis, ceterorumque prudentum, qui intererant virorum ius teneat, quod sibi tandiu iniurius extiterat, sacramento, & fide promissa obtestatur. Qui sui reatus conscius, & iudicio prægrauari timens, dum renuit, licentia abeundi accepta, Castrivillam impune redit. Quem Dux, & Comes in crastinum cum omni exercitu subsequenti castrum obsidione vallant: sicq; ligno, & armatorum copiis sepiendo cingentes, vt nulla ex parte aditus ingrediendi, vel aliquid introducendi Castrivillẽsibus esset: sed infra muros modicum victus habentes, dum per tres hebdomadas imminente hoste premuntur: exhaustisq;, quæ ad victum habebant,

Guilielmus, quod vt faceret primo expetebatur, vt si susciperetur expetens, se ius Duci tenere repromittit. Ad q; exequendũ, dũ fideiussores ad placitũ Ducis nõ habet, quę de ipso habebat, pro plegio ponit. Duci in sua virtute, vsq; ad determinatũ diẽ: quo ius teneatur deliberatũ, per manũ Comitis securus fact⁹, quod ius exequi præualeat, castra sua sibi reddãtur. Instãte itaq; termino iuris tenẽdi, loco determinato cõuenientes, querimonias suas aduersus Guilielmũ exponit. Sed ille modicũ iuris habens, dũ minus rhetorice argumẽtatur, iudicio, his, q̃ sub Duce habet, priuat. At dũ iudicio cõtradicere molit̃, min⁹ facultatis, vel iuris habẽs, terris priuat⁹ cũ vxore ad Imperat. Cõstantinopolitanũ transiuit: vbi aliquãtisper cõmoratus, tandẽ cũ multa pecunia rediens, Duci, vt pio, & misericordi viro reconciliatus, terram, quam amiserat, excepto castro, quod S. Mauri dicitur, recipit. 10

XXIII. Cvm autem inter Vrbanum Apostolicum, & Henricum Teutonicorum Imperatorem dicerentur dissensiones efferbuisse, quibusdam controuersiis, inter Conradum eiusdem Henrici filium, ac patrem, quod seriatim longum est enarrare, insurgentibus: Conradus irato animo à patre discedens ad Apostolicum, & Malthildem Marchisam, quę ei ex fidelitate adhærebat, se contulit: eorum auxilio plurimum per Italiã rebellis existens. At cũ iuuenis & sine vxore esset, & sumptibus, ad id quod cœperat, necessariis minus abundaret, cõsilio Apostolici, & præfatæ Marchisæ Malthildis per Cõradum Comitem, quem ad id legationis peragendũ direxit, filiam Siculorum, Calabriensium ve Comitis sibi in matrimonium concedendam expetiit. Apostolicus etiam litteras suas cõmittit, vt sibi familiari, & amico: ad hoc idem dirigens, ad concedendum hortatur: dicẽs sibi magno honori, & proficuo futurũ, si filia, filio Regis futuro spõso iungatur: & iuuenis S. Romanæ Ecclesiæ fidelitate adhærens, sed sumptibus quibus contra patrẽ, qui eum iniuste oppugnabat, minus sufficiens, quos pater cum filio daret, viribus victus ad debellandos inimicos sanctæ Dei Ecclesiæ præualeret. Comes autem hac legatione percepta, & suasoriis litteris Apostolici viri perlectis, vsus consilio fidelium suorum, & maxime Roberti Trainensis Episcopi: per quem omnem conuenientiam Conradi adquirit: nam Italus erat, & illarum partium gnarus, quod expetebatur concedit: & ab vtrisque partibus exequendum sacramẽtis firmare fecit. Nuptiarũ itaq; die determinato Conradus Comes à Comite Rogerio pluribus munificentiis honoratus, reditum vnde venerat, accelerat: anhelumq; de relatione legationis dominum, nuptias concessas accelerans plurimũ lætificat. Porro Comes Rogerius apparatis his, quæ ad effectum congruebant, plurima classe Episcopum Trainensem, & alios Barones suos filiam multis thesaurorũ enxeniis ditatam Pisã, vsq; cõducere facit: vbi fili⁹ Regis obui⁹ cũ omni honorificẽtia suscipiẽs, auctẽtice dispẽsata sollẽnes nuptias celebrauit anno Verbi incarnati Millesimo Nonagesimo quinto. 30

XXIV. Porro Dux Rogerius adhuc iuuenis & nil malæ suspicionis aduersus aliquẽ habens, sed ex sui cordis puritate aliorũ mentes diiudicans, Longobardos æque, vt Normannos, quia ex parte matris ex eorum gente erat, sibi fideles credens, & eorum genus, nostræ genti inuisum minus discernens, castra sua tuenda eis haud secus, ac Normannis delegabat. Vnde accidit, vt dũ apud Malfam idẽ faciendo, minus sibi prospiceret, Malfetani vrbe, & castris, quæ Guiscardus ad perfidiam eorum comprimendam ibidem fecerat, pro libidu suo vtentes, liberam facultatem fraudis suæ exercendæ nacti, iugum gentis nostræ, & Ducis, quia moris nostri executor erat, à se excutere, nec tributum, & seruitium statutum persoluere, sed & ipsi Duci ad eandem vrbem accedendi, omnibus fidelibus suis exclusis aditum denegarent. Dux autem videns tantum damnum sibi illatum, de credulitate, quam erga eos habuerat, sero pœnitens, à Comite, & fidelibus suis consilium subiugandi eos requirit. Sicq; auunculo Comiti, vt sibi attentissime succurrat, medietatem vrbis sibi, si subiugare possent, concedens: ab omni Apulia, & Calabria nauali, & equestri exercitu admoto, peditum etiam copiis certatim accelerat: anno incarnationis Domini Millesimo Nonagesimo sexto. Vrbe itaque à procinctu maris nauibus cingentes, per præcipitia circum adiacentium montium equitum, & peditum copias prudenter ex cõsilio, & opere Comitis ordinantes, vndique obsidione vallant. Sic itaque vrbem opprimendo, profecto, vt credimus obtinuissent, nisi infortunium tale, quale subtitulando adnotabimus, intercessisset. Boamvndvs namq; Ducis auxilio simulato, & ab ipso submonitus adueniens, plus fratri ad damnũ, quã ad proficuum, non tamen, vt credimus, ex industria factus est. Ipso anno ex edicto Vrbani Papæ expeditio versus Hierusalem ab vndique terrarum feruentissima erat. Boamundus autem, qui iam dudum cum Guiscardo patre Romaniam peruaserat, & semper sibi subiugare cupiens erat, videns plurimam multitudinẽ per Apuliam, sed sine Principe illorsum accelerare, Princeps exercit⁹ sibi eos alligando, fieri volens, signum eiusdem expeditionis, crucẽ videlicet vestibus suis apponit.

1096. 40 50

Porro

Porro iuuentus bellica totius exercitus, tam Ducis, quam Comitis, nouarum rerum, vt in tali ætate assolet, appetens, visa cruce Boamundi, & ab ipso submoniti ad id faciendum certatim concurrunt: sicque crucibus sumptis, fines Christiani nominis vlterius non attentare, donec paganorum fines peruadant, absque contatione voto obligantur. Dux autem, & Comes exercitum suum maxima ex parte sibi taliter defecisse videntes, tristes expeditionem soluunt. Sicque vrbe, pæne vsque ad deditionem vexata, tali infortunio priuantur. Boamundus mare transiit. Dux in Apuliam secedit. Comes Siciliam reuertitur. Vrbs oppressione gaudens liberatur.

XXV. Alamanus autem Rex Vngarorum audiens famam Siculorum gloriosi Comitis Rogerii, legatos dirigens filiam suam in matrimonium concedi expostulat. Ille vero quamuis honesti viri, qui ad hoc venerant, essent, tamen illos honeste à se dimittens, de suis etiam, ne fallatur, cum ipsis dirigens remandat: vt si executum, quod cœperat velit, alicuius auctoritatis gradus, vel ordinis personas, quibus facilius credatur, ad id confirmandum mittat. Qui anhelus exequi Arduinum Iouiensem Episcopum, & Thomam Comitem idem expostulatum mittit. Comes autem eos honeste accipiens, secum detinuit: de suis honestos, & callidos viros apud Pannoniam mittens, in eorum præsentia à potentioribus regionis illius exequenda postulabatur iuramento firmare cogi. Quod Rex libenter annuens per suum Ducem nomine Aliuum, & reliquos non minoris dignitatis viros, omnia, quæ mandauerat, exequenda iuramento firmauit. Sicque legatos Comitis, vt pactum firmatum renunciant, munificatos à se dimittit. Comes autem relatione suorum accepta, haud secus & ipse legatos Regis à se dimittens, pluribus honoribus à se compilauit: Regi terminum, quo sibi filiam suam mittat, statuit. Anno itaque incarnationis Millesimo Nonagesimo septimo, apparatis, quæ necessaria erat, mense Maio cum trecentis militibus vsque Thermas conducere facit Henricum Lescastrensem Episcopum: & quosdam de fidelibus suis abinde, maritimo cursu vsque Pannoniam, cum puella procedere faciens: qui nauibus apparatis, puellā cum multis sponsalibus intromittentes, velis vento commissis, prospera aura flante per equora feruntur: vsque dum in portum Albæ, qui iuris Regis Vngarorum est, impune applicant. Hic Vincurius Comes Bellegratæ missus cum quinque millibus armatorum obuius fuit: eamque cum his, qui cum eā venerunt, decenter excipiens, vsque ad Regem perduxit. Per totam Pannoniam nuptiæ Regis præconizantur. Vndique cum exeniis concurritur. Et cum semper frequens, & numerosa manus ex more cum Rege innumerabilem turbam plus solito nuptiarum, & nouæ Reginæ visendæ appetitis conflauit, die terminato, præsentibus Archiepiscopis, & Episcopis, & diuersis ordinibus dos puellæ legati more in publico protestatur. Rex, & Regina catholice pariter desponsantur: sollemnesque nuptiæ in tentoriis, & ex virentibus ramis tabernaculis factis celebrantur. Nam nullæ domus tantæ multitudini sufficiebant. Nuptiis itaque reg. libus expletis, Rex Episcopum Lescatrensem, & qui cum ipso reuersuri aduenerant aliquantisper secum commorari faciens, vt videt de egressione festinos, legaliter munificatos à se dimisit. Illi ad portum venientes, maritimo cursu regredi accelerant. Iamque nostræ gentis fines appropiantes, cum terram eminus conspiciunt, nauicula, in qua Episcopus erat, sociis armis carentibus, à duabus piratarum nauibus, quas galeas appellant, hostiliter aggreditur. Nauclerus qui nauim regebat, iaculo confossus collid tur: nauis remige carens submersionem minatur. Episcopus nullum refugium armorum habens, sed neque hostibus deditionem subire volens, Dei auxilium implorans, socios hortatur. Ipse idem faciēs inter alia subiungit. Deus inquit, si meis peccatis exigentibus minus mereor exaudiri, exaudiar saltem per gratiam, quam erga progeniem Tancredi te habere multotiens ostentasti. Hic enim interceptus sum pro seruitio filii sui. Nondum dixerat: & ecce aura intercurrente, nauis in qua erat, ab hostibus auulsa securiores reddit: videns nauim absque remige directo cursu, ad iacentem insulam tanta velocitate, per rapidas equoris vndas ferri, vt hostiles naues remige, & velis insequentibus minus aduersus illam velocitatem præualerent. Sicque directo cursu diuinitus, vt credimus, regebatur: vt cum idem portus condensis syrtibus insitus arto, & periculoso aditu, nisi à peritis nautis attentetur ad insulam pateat, impune scopulosas vndas placito portui applicarent. Hostibus itaque frustratis recedentibus, ipsi prospero equore, in quo disponebant applicātes ad Comitē perueniunt: ordinem actionis suę exponentes. Quis dubitet progeniem hanc diuinitus quadam felicitate denotatam? cum in suis vtilitatibus vbi (...) putes fuisse narrantur tot felicibus successibus: fortuna etiam in suis fidelibus, vbi sua negotia exequebatur, defuisse passa non sit. Ad nominationem quippe gratiosæ fortunæ eorum, nauis hæc erepta est ab impugnatione hostium.

1097.

XXVI. Comes ergo totius progeniei suæ sustentator, citra Romam versus Siciliam, sicuti maria ab vndique cingunt, abundantia rerum, & industria callentis sapientis consilii præcellebat: vnde & omnes sua negotia ad ipsum conferebant: vt sua prudentia, vt ferrum cote à Comite resumpto ad sua disponenda prudentius callerent: & eius, vbi necesse foret, auxilio potirentur. Porro ipse omnes, quemadmodum gallina pullos sub alas, clypeo suæ protectionis, & consilii fouens, vt pius patronus re, & consilio, pro vt poterat, omnibus omnimode fauebat. Vnde accidit, vt Ricardus Iuuenis, Iordanis Principis filius, Princeps & ipse Auersæ defuncto patre orbus pusillus superstes, fraude Longobardorum vrbe Capuana iniuste iam dudum priuatus; cum iam ad intelligibilem ætatem peruenisset, damnum sibi illatum videns, & dolens, ac de auctoribus vltionem petere disponens, ad sibi consanguineum Comitem prudentes viros supplex illorsum, vt sibi auxilium laturus accelerare nō differat, cum seruitio suo: vice recompensationis NEAPOLIM, quæ sibi simil ter recalcitrabat, si præualere posset, fiducialiter concedens. Dux vt qui parti consanguinei Principis fauebat, non viliori legato, quam laterali coniuge Adala, videlicet Marchionis Flandrensis filia, ne cū exercitu venire differat, ac sibimet auxilium laturus summopere inuitat. Princeps causa auxilii, quod ab ipso sperabat, homo Ducis factus fuerat: quod nunquam Guiscardus, cum multarum artium, & virium esset, à Iordano Principe, quamuis hic auunculus, ille autem nepos, sororis videlicet filius esset, vel vi, vel blandimentis extorquere potuit: cū sæpissime attentatus fuerit. Comes autem pietate cōsanguinei Principis, & multis verbis Ducissæ sibi à Duce delegatę, legatione deprecatoris, & humilitate exponentis illectus, & persuasus, exercitu, qualem nunquam antea habuisse dignoscitur, ab omn. Sicilia, & Calabria forti imperio conflato, prima hebdomada Aprilis, secunda pace Pharum transiens, illorsum accelerat: sed in prato Marco aliquantisper cōmoratus, exercitum maris transmeatione, & arto scopulosorū montium transitu tardantem, dum veniat, sustinet: videns iuga montiū Calabriæ gregibus armentorum, & pecorū, sed & caprarum in vsus Sarracenorum, quorum maxima pars exercitui intererat, occupari: vt merito à collatione similis argumenti, gregum Laban, & Iacob, si legisses, vel certo deferente, didicisses, recordari poteras. Congregato exercitu, quis armatorum millia enumeret? cum ipsa tentoria bitumine palliata vix vllo numero concludi potuerunt. Tam pomposo plus solito exercitu Comes Apulos fines visum intendit: maxime quia Apuli expeditionibus aliquo annorum curriculo desueti, corpus nullis plagis, & diutinis laboribus fatigando, quin recreādo, sibi potius indulgere, quam expeditionibus iterum assuescendo insudare nitebantur: vnde & ipsum Ducem, quasi Principis præsentialiter auxilio destitutum minus verebantur: sed per loca aduersus eum insurgendo, in insolentiam prorumpentes eius iussa minus exequebantur. Dux quoque simili argumento, de eius versus Apuliam expeditionaliter aduentu minus credulus, nam cupienti nihil satis festinatur, vt se ipsum submouendo extrahat, versus Calabriam accelerat. Versus Apuliam proficiscenti apud Liscum iuxta castrum Orioli occurrit: Multumq; ad inuicem læati, Dux quidem versus Melfam exercitum submouendo accelerat: Comes autem ne greges sui deficerent, iter conficiens Beneuentum venit: ibique in planicie super fluminis ripam Calorii, ad pontem S. Valentini castrametatus est. Beneuentani autem eius aduentum pertimescentes, pacem expostulantes iam triduo occurrunt. Comes autem sciens vrbem iuri Apostolici Vrbani, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ competere, susceptis mille quingentis aureis, & sex ambulatoriis vrbi, & messibus suis parcendum indicit: indeque pertransiens super fluuium, quod Sabbatum dicitur, tentoria figens Pētecosten celebrauit. Ipse quidē legatos iam pridem Capuanis honestos viros præmiserat, submonendis hortando, vt ab inepto incepto desisterent. Se illis nil mali inferre velle: sed potius, si cum Principe suo ius exequi velint, eorum parti cum iustitia sustentata tutamēto esse. At vbi legatis regredientibus eos nil moliri, sed potius in malitia sua superbe persistere audit, inde commouens Capuanos fines peruadit: quo diluculo cum mille armatis exercitum præcedens ad vrbem accedit: extractos plurimos militariter deiectos damnose ludificauit: multosq; amplius læsisset, ni puluis equorum pedibus excitatus, & à vento condensissime agitatus intercessisset. Sic ad castra sua reuersus in crastinum cum toto exercitu, vrbi se viciniorem conferens à meridiana plaga obsidione vallando, à ripa orientali vsq; in occidētalē cingit. Dux autē, & Princeps cū suo exercitu ab Aquilonari parte obsidentes vrbē tendūt prægrauari. Porro Comes, cuius cōsilio omnes incedebāt, quia sollicitior, quia prudētior in omnib⁹ agēdis vigilāti cura erat, pontē ex lignis erigēs, ita trās flumē ordinauit, vt suo exercitui, & Ducis, libero aditu patēte, fieret trāsitus. Sicq; vrbs ab vtroq; exercitu in tantum oppressa est, vt nulla ex parte arida, vel liquida egrediendi tuto, vel

vel ingrediendi aditus pateret: ipse autem omni diluculo ante lucem surgens, vtrumque exercitum, pontem transeundo inuisens, vtrum attenti essent ad excubias visum ibat: Ducemq; & Principem adhuc somno oppressos inueniens, ludibrio habebat. Porro ipsi rubore perfundebantur: quod iuuenes ipsi, & ad quos peculiarius negotium attinebat, segniores forent: Comite prouectioris ętatis, & corporis plagarũ, laborumq; asperitatis viro vigilantiore existente. Nam & ab omni exercitu eius vigilantia admirationi erat: omnesque in eius exemplo vigilantiores reddebantur.

Anno Dominicæ incarnationis MXCVII. ibi se imprægnauit Comitissa Adalasia de Comite Rogerio.

10 XXVII. CVM ista aguntur Papa Vrbanus colloquium Ducis & Comitis desiderans, à Roma progrediens, apud Capuam, vbi obsessionem tenebant, venit: Comesq; sex tentoria illi deliberans ad hospitandum, sumptus necessarios abundantissime ministrauit. Porro ipse sciens scriptum, Beati pedes euangelizantium pacem, &, Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, & alibi scriptum est, pacem habete, & Deus pacis, & dilectionis erit vobiscum: & maxime quia sciebat, se totius Christianitatis curam suæ prouisioni delegatã, de pace inter ipsos reformãda primo Ducẽ, & Comitẽ, Principẽq; pariter cõuenlens attentare cœpit. Qui consilio Comitis prudenti responsione vsi, in præsentia Apostolici, copia beati Petri dicunt se ius inire: si à Capuanis pari discrimine idem exequatur concedunt. Papa infra vrbem idem de Capuanis rescitum vadens, dum ab vtrisq; parti-

20 bus conceditur, ipse conficiendæ pacis frustra gaudens, renuntiat. Dies disputandi statuitur. His opponentibus, & illis, prout se se res habebat, respondentibus, graui syllogismo Capuanis, à iudicibus legaliter conclusio determinatur. Capuani audientes se iudicio prægrauari, vel oppositione, vel rationabili contradictione contra iudices vsi, publice se iniuriosos ostentantes, exequi vel nolle, vel non posse denuntiant. Quod audiens vir Apostolicus, & quia hæc ab illis exequendi internuntius fuerat, aliquantulum erubescens, gladio beati Petri animaduertens interminatur: parti nostrorum ex toto fauendo se contulit: constantiam Comitis in fortia exercenda perplurimum laudans: vitamq; eius omni cura Romæ, & Italiæ pernecessariam asserens. Nam timor eius plures ab insolentia, plusquam zelus honestatis compescebat. Apostolicus itaq; ecclesiasticis negotiis, plusquam

30 expeditionalibus exercitiis intentus, totalibus tumultibus mente declinatis, his tribus Principibus, sed, & omni exercitui Apostolica benedictione concessa, Beneuentum secessit.

XXIIX. COMES autem cum Duce, & Principe in oppugnatione vrbis attentissime persistente, machinamenta ab vrbem capiendam artificiosissime aptant. Capuani primo ludibrio habere, contemnere, ad defensionem se se ad inuicem cohortari. Duci tamen, vel Comiti se, si retinendo recipere velint, vrbem reddere attentant. Sed nobilissimi Principes hãc fraudem sibi nullatenus assumere volentes, nisi vt Principi reddantur, adquiescere passi non sunt. At vbi Capuani machinamenta apparata versus vrbem appropiare vident, quæ prius ludibrio habebant, exhorrescentes, deditione vrbis se se, consilio

40 Comitis committũt. Sicq; ipso mediatore vsi, vix suę fraudis impunitas impetratur. Principi pro libitu suo vrbs Capuana restituitur. A principe Duci, & Comiti gratiæ referuntur. Dux, & Comes apud Salernum pariter digrediuntur. Princeps vrbem suo libitu vindicans, in altiori turri triumphaliter hospitatur.

XXIX. PAPA vrbem redditam, & pacem inter ipsos factam audiens, & gaudet de fraude compressa & de pace confecta: sed quia Ducem, & Comitem Salernum secessisse audiuit, nolens Comitem, donec sibi loquatur, versus Siciliam remeare, illorsum accelerat. Veniensq; cum Archiepiscopis apud Sanctum Matthæum, vt cum debito honore eum acciperet, cum processione præstolatur: & tamen propter amicabilem venerationem, quam versus Comitem habebat, primum ad eius hospitium eum amabiliter visum

50 vadit: diuq; eius colloquio vsus, ad processionem, quæ præstolabatur, suscipiendus accessit: in crastinumq; conuenientes, alter alterius colloquio cum maxima dilectione fruuntur. Sed quia ipse Apostolicus iam dudum Robertum Episcopum Trainensem, Comite inconsulto, legatum in Sicilia, ad exequendum ius sanctæ Romanæ Ecclesiæ posuerat, perpendens hoc Comitem graue ferre, & nullo modo, vt stabile permaneat, assentire: cognoscens etiam ipsum Comitem in omnibus negotiis ecclesiasticis exequendis zelo diuini ardoris exferuescere, cassato, quod de Episcopo Trainensi fecerat, Legationem beati Petri super Comitem per totam Siciliam, vel habendam hereditaliter ponit: ea discretionẽ, vt dũ ipse Comes aduixerit, vel aliquis heredum suorũ zeli paterni ecclesiastici executor superstes fuerit, legatus alius à Romana sede, ipsis inuitis nullus superponatur:

sed si qua Romanæ Ecclesiæ iuris exequenda fuerint, chartulis à Romana sede in Siciliam, vel Calabriam directis, per ipsos consilio Episcoporum earúdem prouinciarum auctentice definiantur. Quod si Episcopi ad Concilium inuitati fuerint, quot, & quos ipsi Comiti, vel suis futuris heredibus visum fuerit, illuc dirigant: nisi forte de aliquo ipsorum in Concilio agendum sit, in Sicilia, vel Calabria in præsentia sua auctentice definiri nequiuerit: & ad hoc commissum perpetualiter permanendum, priuilegio suæ auctoritatis firmauit: cuius sententiam subtitulamus.

VRBANVS Episcopus seruus seruorum Dei carissimo filio R. Comiti Calabriæ, & Siciliæ salutem, & Apostolicam benedictionem. Quia prudentiam tuam supernæ maiestatis dignatio multis triumphis, & honoribus exaltauit: & probitas tua in Sarracenorum finibus Ecclesiam Dei plurimum dilatauit, sanctæque sedi Apostolicæ deuotam se multis modis semper exhibuit, nos in specialem, atque carissimum filium eiusdem vniuersalis Ecclesiæ assumpsimus, idcirco de tuæ probitatis sinceritate plurimum confidentes, sicut verbis promisimus, ita etiam litterarum auctoritate firmamus: quod omni vitæ tuæ tempore, vel filii tui Simonis, aut alterius, qui legitimus tui heres exstiterit, nullum in terra potestatis vestræ, præter voluntatem, aut consilium vestrum legatum Romanæ Ecclesiæ statuemus: quinimmo, quæ per legatum acturi sumus, per vestram industriam legati vice exhiberi volumus: quando ad vos ex latere nostro miserimus ad salutem videlicet Ecclesiarum, quæ sub vestra potestate existant, ad honorem beati Petri, sanctæque eius sedis Apostolicæ, cui deuote hactenus obedisti: quamque in opportunitatibus suis strenue, ac fideliter adiuuisti. Si vero celebrabitur concilium tibi mandauero, quatenus Episcopos, & Abbates tuæ terræ mihi mittas: quot, & quos volueris mittas: alios ad seruitium Ecclesiarum & tutelam retineas. Omnipotens Dominus actus tuos in beneplacito suo dirigat: & te à peccatis absolutum ad vitam æternam perducat. Dat. Salerni per manum Iohannis Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Diaconi III. Nonas Iulii. Indictione VII. Pontificatus Domini Vrbani Secundi XI.

EXPLICIT OPVS GAVFREDI MONACHI.

ROGERII SICILIÆ REGIS RERVM GESTARVM LIBRI QVATTVOR: ALEXANDRO Celesini Cœnobii Abbate auctore.

ALEXANDER Celesini cœnobii immeritus Abbas vniuersis in Christo positis salutem. Non abre esse reor, si res olim gestæ, in memoria scripto habeantur. Nam in eis plurimum fertur commodum: in quibus quid tenendum, quidve sit cauendum satis agnoscitur. Siquidem ipsa bellica acta, cum bona non esse cernantur, ideo tamen conscribuntur, quia, vt non fiant, quodammodo innuunt: immo iubent: vt & pacis vinculum desiderabilius deinceps perseueranter in nobis vigeat: faciliusque non queat dissolui: Quam ob rem merito me quis culpare non debet, si militaria gesta, quæ modernis temporibus acciderunt, ad posterorum notitiam stylo comprehensa monachus retulerim: cum etiam in sacris veteribus historiis, videlicet Saul, & Dauid, ceterorumque Regum multa his similia narrantur: quæ in cunctis per orbem Ecclesiis ad proficuum audientium legi non prohibentur. Malui igitur à Cœnobialibus ad tempus curis, & sine quolibet segregari damno, quã ea inutili suppressa silentio, taliter infructuosa manerent. Ad perficiendum tamen opusculum istud importuna me valde Comitissæ Mathildis sororis Regis Rogerii, coniugisque Ranulphi Comitis precatio impulit: cuius quidem petitionem, etiam si primo propter ordinis rigorem, subterfugere volui, postmodum vero me ei non assensisse pœnituit. Coniiciebam

bam enim futuris temporibus, quod ab ea poscebatur, indubitanter profuturum non deesse. Nunc igitur eiusdem Regis gesta ad perpetuam conscribenda memoriam assumantur: qui primo quales pueriles gesserit actus, quiq; post Siciliensis Comitatus honorem, qualiter ad Ducalem apicem, deinde quomodo ad Regiam prouectus fuerit dignitatem: seu quanta diebus nostris in hoc sæculo excelluerit potentia: quantove etiam terrore prouincias omnes à Sicilia, Romam vsq; conterens in breui sibi subdiderit: summa tantum carpendo in hoc propaletur volumine. Cuius quoq; præcellentissima virtus, etsi in vindicandis tot regionibus sibi satis facere gestiuit, tamen, vt quæ in ipsis multum superfluebat iniquitas, iam finem acciperet, huius quoq; erat occulto Dei iudicio conterenda
10 flagello. Nam sicut ipso Deo disponente, vel permittente, vigens Longobardorum nequitia superuenientium Normannorum violentia olim comprimenda fuit, ita & nunc certum est Rogerio cælitus datum, vel permissum fuisse, harum scilicet regionum immensam gladio suo coerceri malitiam. Quid enim tunc mali non in ipsis exercebatur? Quippe omni timore abiecto, cædes hominum, furta, rapinæ, sacrilegia, adulteria, periuria, necnõ Ecclesiarũ, manasteriorum oppressiones, virorum Dei contemptus: pluraque his similia fieri non desinebant. Peregrinorum quoq; pro Deo itinerantium alii prædabantur, alii vero, pro rebus eorum diripiendis, in abditis locis perimebantur. quibus facinoribus plurimum Deus offensus idcirco Rogerium de vagina prouinciæ Siciliæ extraxit, vt eundem quasi gladium acutum in manu tenẽs, harum perpetratores iniquitatum, per
20 eum percutiendo comprimeret: atq; ad viam iustitiæ, quos incorrigibiles valde diu sustinuerat, eius conterriti terrore reuocarentur. His ergo in præfatione paullulum prælibatis, ad narrandum eius initium iam veniamus.

Igitur Wilhelmus Dux Apuliæ postquam humanis rebus morte interceptus excessit, qui nepos Roberti Viscardi robustissimi fuerat Ducis, videlicet genitus à filio ipsius Rogerio. qui secundus ei ad suscipiendum Ducatus successerat apicem, contigit: vt hæc ipsa iam facta prouincia, aliæq; circumquaque positæ regiones ingenti possiderentur calamitate: vt pote quæ absq; regiminis Ducalis habena fuerant postpositæ. Quippe Dux ipse legitima carens prole, heredem iure sibi succedentem moriens non reliquerat: vnde accidit, vt & ipsarum Ducalium vrbium scilicet Salerni, Troiæ, Melfiæ, Venusii, cete-
30 rarumq; quæ sine domino, & Duce relictæ fuerant, quædam istius, quædam illius tyrannica ambitione surriperentur. Sed & singulis quibusque, quod placitum erat in oculis ipsorum, nemine contradicente agere liceret. Nemo quippe tunc vlla corporis punitate exterrebatur: ideoque ad malum operandum magis ac magis vniuersi effrenabantur: ita vt non solum viatoribus iugis fieret metus, verum etiam agricolis ad excolendum agrum exire cupientibus securitatis quies deesset. Quid plura? nisi Deus Guiscardinæ pertinens prosapiæ reliquisset semen, per quod cito Ducatus recuperaretur monarchia, omnis pæne siquidem terra nequissimis inuoluta facinoribus in humanæ mentis præcipitiũ ruitura periret. Quis itaq; illud fuerit semen nũc subiungẽdo manifestetur. Semen inq; illud fuit Rogerius filius Rogerii Siculorũ Comitis: fratris prædicti Guiscardi:
40 qui tẽpore, quo supra memorata gerebanẽ, Siciliensiũ degebat Comitatu: cuius quidẽ q, & quales in se pueriles fuerint act⁹, hic primo, licet summatim, recolere dignissimũ duxi.

Hvic quippe vnicus erat frater primogenitus nomine Simon: qui patri obituro ad suscipiendum ipsius prouinciæ dominium successurus erat: quem quidem, vt moris est puerorum, nummo ad bellum ludendo prouocabat. Hic namq; ludus ei præ ceteris ludis specialissimus inerat. Cum ergo vterq; cum singulis puerorum cateruis ad hoc accitis prœliarentur, superabat minimus Rogerius: vnde deridens fratrem suum Simonem aiebat. Me quidem sic triumphare dominat⁹ honore post funera patris potius condecet, quam te. Quapropter cum id potitus fuero, te aut Episcopum, aut vel Romæ Papam, quod magis tibi cõpetit, cõstitutur⁹ ero. Cũq; crebro sic superando talia in eũ insultãtius verba
50 proferret, iam in se portẽdebat, quod vere dominus ipse post patrem futurus esset: quodque nonnullas vt in sequentibus apparebit, pluribus longe, lateque terris subactis, consecuturus esset victorias.

Factvm est autem dum Simon genitorq; Rogerius vi numinis ad extrema peruenissent, Rogerius minimus ad potiendum prouinciæ ipsius Comitatum heres succedit. Sed quia adhuc tenera cõprimebatur ætate, nec poterat hac præpeditus, dominatus exercere curas genetrix illius Adalesia nomine mulier prudentissima, quousque ad ætatem ipse pertingeret legitimam, regimen sub se peragendum ipsius Comitatus accepit. Hic namq dum adhuc puer sub matris tutela degeret, persæpe tanta mouebatur pietatis gratia, vt non pauper, vel peregrinus ab eo vix sine stipe recederet. Plerumque enim cum

quid dare non haberet, genitricem adiens petebat, quatinus sibi conferret, quod inopi largiturus esset: cui etiam, quatinus à se ad ipsum fieret, magnopere fusis precibus suggerebat.

CVM autem adoleuisset, factusque miles dominatus iura per se agere deberet, tanta vtebatur industria, tantaque virtutis fulciebatur gratia, vt totam Siciliæ prouinciam optime, strenueque regens sub omni terrore constringeret: adeo vt non fur, non latro, aut raptor, siue quislibet malefactorum ex latebris suis prodiens apparere auderet. Auro vero, vel argento, ceterisque rebus ita opulentissimus erat, vt cunctis prægrandem ex hoc ipso stuporem ingereret: vnde non solum à suis, verum etiam ab alienis, seu longe positis quam maxime timeretur. Inuaserat enim & alias insulas: quarum vna Malta vocabatur: cumque ad alias iterum occupandas insulas, terrasque attentius persisteret, repente audiuit præfatum Ducem Guilielmum ab hac luce Salerni decessisse: qui doluit valde, quod se ignorante defunctus sit: quodque se, vt sibi viuens statuerat, si filium non haberet, heredem non fecisset. Vnde moram non patitur: sed præparato nauali itinere, quantocyus Salernum tetendit.

CVMQVE non procul ab vrbe, nauibus infra mare fixis constitisset, delegatis nuntiis Salernitanis ciuibus misit: quatinus eidem subderentur: nam potius sibi, quam alteri dominatus eiusdem ciuitatis, generis successione competebat: quod & Guilielmus Dux si ex coniuge nato cariturus esset herede, viuens ei cōcesserat. Quibus illi respōdentes, Nos nullo modo inquiunt, nullave ratione ei subdemur: quoniam plura malorum à Guilielmo Duce, eiusque prædecessoribus perpessi sumus: quæ etiam ab eodem ipso nobis inferri, si dominatus culmen super nos susceperit, formidamus. Cumque hæc, & his similia ab eis superbo ore proferrētur, atque magnas quidam Sarolus nomine, vnus ex illis, qui ex parte Comitis verba detulerant, dura cōtra eos pro hoc ipso verba reddidisset, mox illis in eum furore concitatis, dum fugam euadendi infelix ageret, ferro ab ipsis succissus interiit.

QVÆ VIDELICET cum Rogerio relata fuissent, licet cordis dolore intrinsecus quam plurimum tangeretur, animi sui impetum pro tempore grauitate obuoluens, rursus mittebat exorans eos, quatinus, quod sibi iustum ad habendum erat, non denegarent. At illi super hoc iterū atq; iterū multipliciter secū cōferentes, tandē talia respōdentes dixerunt. Concedatur nobis munitio turris maioris ad custodiendum: sicque post dominio ipsi⁹ subdemur. Quo audito ille, quamquam super hoc pernimium aggrauaretur, sub ditionem tamen ciuium accepturus, prædictam arcem eis pro nutu ipsorum conseruandam annuit.

Comes Ranulphus fit vasallus Rogerii Siciliæ ducis.

Rogerius Orianensis Comes fit vasallus Raynulfi Comitis.

INTEREA Comes Ranulphus, qui eius iam sororem nomine Mathildim in coniugium duxerat, audiens illum Salernum aduenisse, continuo pergens inuenit eum in mari, in eodē adhuc loco quo prius substiterat, persistentē: vbi cū post multa verborū Rogerius eius hominium subdendum postulasset, illeque, nisi forte quid sibi ab eo daretur, pro quo id fieri deberet, recusaret, percunctatur mox quid sibi per hoc ab eo conferri gestiret. At ille volo inquit, quatinus si mei submissione hominii honorem consequeris, sic versa vice Rogerii Orianensis Comitis me subditione honores: quod cum audisset grauiter accepit: abnuens parem pari submitti. Vnde dum vterque post inter se vicaria duorum prolatione verborum altercarentur, Comesque deinceps Ranulphus animi indignatione motus penitus recedere vellet, tandem Rogerius eum abire non passus, tam pro coniugali Mathildis copula, qua ei propinquus existebat, quam pro strenuitatis suæ nomine, quam sibi in adquirendo Apuliam omnino profuturam sperabat, eius suscepto hominio, subdidit ei præfatum quem poposcerat Comitem: deinde cum accepta fidelitate Salernum ingreditur. Amalfitani deinde videntes Salernitanos Comiti colla subdidisse, & ipsi itidem ei retentis munitionibus subiiciuntur.

Dux Rogerius excommunicatur.

PER idem tempus Romanæ Ecclesiæ Pontificium Honorius Papa secundus administrabat: qui Romæ obitum Guilielmi Ducis percipiens, nec nō Siciliensem Comitem Ducale iam ambire regimen cognoscens, doluit valde: atque sine dilatione vrbem egressus, Beneuentum properat: deinde missarum celebrans solemnia, ipsum publica voce anathematis iaculo perculit: si Ducale obtinere culmen vlterius conaretur: vel quisquis ei ad id nanciscendum, consilium, auxiliūve tribueret. Vnde factum est, vt & ipse Ranulphus Comes ab eo, quamquam male consultus, penitus auerteretur: modis omnibus nitens præpedire eum, ne Ducatus quiret conscendere apicem.

VERVM Rogerius Salerni commorans cum audisset, quod Papa Beneuentum petisset, atque in se excommunicationis intorsisset iaculum, misit ad eum orans, vt non ab Ec-

ab Ecclesia dominatum, Ducalemque honorem generis iure sibi competentem conscẽdere prohiberetur: nam ei, prout, æquitas imperaret, de eiusdem Ducatus culmine libenter ipse obsecundaturus esset. Papa vero iis perceptis, nulla, ratione, nullove pacto eius precationibus flectitur: immo amplius illum excommunicando feriens expellebat. Porro Rogerius indignationem adhuc illius patienter sustinens, misit iterum, atque iterum, quatinus eum suscipiens, quod se habere iure decebat, non denegaret. At contra Papa eodem modo quo supra in eum, obstinatissimum gerens animum, nullo modo desiderio ipsius assensum præbere volebat.

POST hæc autem prædictus Præsul à Troianis ciuibus accitus, eorum hominium, flagitantibus ipsis accepit: vbi quidem vniuersi Apuliæ ad se venientes Magnates aduersum Rogerium ita, eodem sollicitante, fœdere ei vniuntur, vt non, nisi aut illum penitus expellerent, aut in bello si possent, de terra necando delerent. Ex quibus fuerunt Grimoaldus Barensium Princeps, Gofridus Comes Andrensis, Tancredus de Conuersano, atq; Rogerius Orianensis Comes, aliiq; complures: quorum scilicet vnanimitati & Robertus Capuanorum Princeps eiusdem Papæ hortatu, Comitisque Ranulphi instigatione consociatur. Nec mora: præfatus Apostolicus Beneuentum repedat: ibique non longa intercedente mora rursus Troiam reuertitur: qui ibidem Episcoporum celebrans concilium Rogerium iterum, vel quisquis ei ad adipiscendum Ducatum consensurus seu opem collaturus esset, ab Ecclesia excommunicando eliminauit: cumque hi peractis denuo Beneuentum remeasset, Rogerius rursus legatione ad eum directa suppliciter precatur: quatinus anathematis sententia remota, Ducaliq; sibi dignitate concessa, seruitium eius susciperet. At ille rursus in eodem ipso quo supra, immobili mente persistens, petitioni suæ nullatenus adquiescit.

Grimoaldus Princeps Barensis. Gotfridus Comes Andrensis. Tãcredus de Conuersano Comes. Rogerius Orianensis Comes. Robertus Capuanorum Princeps.

ROGERIVS tantam ipsius insolentiam, animumque eius ita inflexibilem spectans ad Siciliam transuectus nauigio redit: quatinus quod humilibus verbis obtinere non poterat, armorum violentia reuertens adipisceretur. Cuius abscessu cognito Papa & ipse Romam quantocyus potuit, repetit: vt inde bellicam aciem ducens aduersus eum, simul cum præmemoratis Principibus obsistere deberet: si forte cum hostili manu Ducatum inuasurus rediret. Multa quidem præterii: quoniam summa tantum, atq; extrema, sicut in procemio iam dictum est, enarrare proposui.

IGITVR Rogerius cum apud Siciliam, quousque ad bella solitum est procedi, demoratus fuisset, coacto nimium immenso exercitu fretum Pharense transuadauit. Qui inde mouens ad turrim, quę Hunifredi dicitur, constringendam properat: quam quidem cito comprehensam ad solum vsque subuertit. Deinde Tarentum perueniens ciuibus sese dedentibus, mox eam obtinuit. Cuius post obsidionem Hydruntini ciues pertimescẽtes, ciuitatem & ipsi, seseque ei submittunt. Hæ quippe vrbes Boamũdi iuris fuerant: quas ipse, omnemque terram suam, cum ad potiendum Principatum Antiochiæ, transmarinum peteret iter, Apostolicæ prius fertur tutelæ commisisse. Verum ille eiusdem ciuitatis decoratus Principali infula, breui intercapedine posita, in loco, quo se tutum omnino cũ suis fore putabat, subito à Turcorum interclusus acie, cum multis aliis digladiatus finem vitæ dedit. Deinde super Brundusium vrbem prædicti Tancredi veniens, eam nimio obsidionis rigore tamdiu oppressit donec vrbicolæ non diu tolerantes, ciuitatem ei seseque dedere: quo facto ad oppidum, quod nominatur Castrum, obsessurus festinat: quod quidem sine dilatione capitur. Post hæc autem oppidum, quod nuncupatur Oira adiens, cõtinuo illud aggreditur. Præterea, & alia eiusdem castra capiuntur: quorum nunc nomina nequaquam recoli ignorationis necessitas cogit.

HONORIVS itaque Papa cognoscens Siculorum Comitem mare transmeasse, terrasq; Boamundi, atque Tancredi exparte iam occupasse, cum militibus ferme trecentis reuertitur: mandans Principi Ruberto, Comitique Ranulpho, ceterisque per Apuliam præmemoratis Principibus quatenus militaribus collectis agminibus, secum hosti Rogerio iam imminenti armis obuiaturi procederent. Comes igitur Rogerius comperiens præfatam expeditionem ad se debellandum properare, mouens se ad fluuium Bradanum, vbi vadus Petrosus dicitur, castra figi præcepit. E contra vero Papa cum omnibus suis appropinquat: in tantum, vt medius inter eos fluuius ipse difflueret. At Rogerius cum dominum Papam expeditioni illi interesse percepisset, reuerentiam illi ita exhibebat, vt vitaret eum contingere: ne contra Deum, spreto ipsius vicario, repugnare videretur. Quin etiam ad eum legatione semel, ac iterum facta flagitabat, vt ei anathematis vinculo absoluto, Ducatum etiam iure generis sibi succedentem liceret accipere.

CVMQVE sic hi, & illi sine rerum effectu diutius permansissent, Magnates Principis Roberti, deficientibus sumptuum stipendiis, egere incipiunt adeo, vt & plures illorum chlamydes suas distrahentes, cibos sibi mercari compellerentur. Vnde factum est, vt quidam eorum inediam non vltra ferentes, latenter recederent. Apostolicus vero cognito quod Baronum, militumque murmur instaret, eo quod multum temporis militare sustinentes exercitium, egestatem pati cogerentur, vellentque se se dimisso, recedere, fultos consilio ad Rogerium clam, festinanter præmisit: pollicens illi Ducatum annuendum: ita tamen vt prius Beneuentum petens, suum ei ibi hominium subderet: sicq; postea ipsum à se Ducatum ex more acciperet. Hoc quoq; illo annuente, simulq; ab vtraq; parte firmato, Apulienses heroes comperto hoc, mox dissolutis papilionibus, ad sua cum dedecore reuertūtur: culpantes pernimium Papam, quod sine eorum consensu, cum hoste Rogerio concordatus fuisset.

CVM ergo Præsul Beneuentum redisset, ecce Rogerius adueniens in montem S. Felicis, haud longe à Beneuento positum ascendit: militari eius cuneo in deuexum eiusdem collocato montis. Post diem vero tertium præfatus Pontifex ab eo accitus paullulum ab vrbe progreditur: ipsiusq;, vt moris est, hominio suscepto, cum vexillo Ducale eidē tradidit regimē. At Rogerius Apostolica roboratione Dux constitutus, secundū quod inter se iam propositum fuerat, sacramentum ei fidelitatis per omnia seruandum exhibuit: quibus peractis Papa ad palatium reuertitur: Dux Troiam festinus obsessurus pergit: quę quidem & si strictius ab eo obsessa teneretur, tamē ei à ciuibus omnino resistebatur. Nam Troiani præscientes obsidionem ipsam super se venturam, vrbem nimium præmunierant: vnde eum obsidentem audaciores paruipendebant. Cum ergo Dux ibi aliquandiu moratus ciuitatem etiam munitissimam fore conspiceret, nilque tunc ad capiēdum eam, ob hiemem iam imminentē se proficere posse prępuideret, remota obsidione, interim ad recipiendum Melfam, aliasque Ducales vrbes festinat: quæ iam legatis præmissis, vltro se se ei subdendas mandauerant: quibus receptis expeditionem bellicam ad propria redire iubet: sicque Salernum reuersus, ibique parumper moratus, ad Siciliam cum multo iterum inde reuersurus exercitu, remeat. Qui dum apud eandem prouinciam morās, Apuliæ absentaretur, Tancredus suis interim persuasionibus Brundusium ciuitatem, & oppida, quę inuadente eo amiserat, recuperauit.

FACTVM est autem, cum tempus egrediēdi in hostem opportunum successisset, Dux Rogerius collecta rursus militari expeditione fretum, quod Pharum dicitur, transmeauit. Exinde moto exercitu cœpit huc, illucque terras sibi omnes militari violentia occupare. Cum ergo ex parte recuperasset oppida, quę iam Tancredus eo absente resumpserat, tandem iterum Brundusium, vt eam recuperet, obsessurus vadit: qui cum longa in obsidēdo mora traheretur, nilque tunc ad obtinendum eam posse proficere præuidisset, dimittens eam ad tempus, ad alia interim aggrediendum oppida accelerat.

Robertus de Grantimania reddit propriam etiā suam Rogerio duci & redit in Galliam.

VENIENS itaque super Castrum superius iam memoratum, continuo, quod se ab eo auertens Tancredo adhæserat, illud euertit. Deinde cum Montis alti oppidum ab eo obsideretur, Robertus interim de Grantimania se ei præsentans rogitabat eum, vti ei iam ad sua redeundi licentiam largiretur. At ille, quare inquit hoc flagitas? Cui ille respondit: ideo recedere quæro, quoniam inedia constrictus exercitus huius, laborem vltra perferre non valeo: nam feudum, quod videor habere, modicum quidem valde est: nec ad sustinendum diu militare sufficit exercitium. Sciatur itaque, quoniam si illud non mihi modo adauctum fuerit, ipsum militare opus non amplius tibi seruiens exerciturus ero: sed trans Alpes, ad terram consanguineorum meorum pergam: quo quidem sine inopia ero mansurus. Cui Dux noli inquit, precor rem hanc agere: sed parumper attendere: quousque vniuersa mihi subiiciatur Apulia: sicque postmodum quod quæris tibi proculdubio adimplendum erit. At ille videns differri quod petebatur, mox more suo, ira succensus ait: Si nunc quod peto non dabitur, iam vltra à te mihi illud dari non pręstolabor: nec etiam quæ nunc à me tenetur, terram, eo quod modica sit, amodo tenere cupiam. Cumque hæc, & his similia affatus ei se absentasset, protinus sine ipsius nutu, male consultus ab hoste discessit: quod quidem Duci quantum displicuerit, in sequentibus aperietur.

Alexander Comes.

CAPTO itaque Monte alto, Rubeam præfati Tancredi vrbem inuasurus properat: qua deuicta Alexander Comes, Tancredus, Grimoaldus Barensis Princeps, nec non Gofridus Comes Andrensis tantam ipsius potentiam experti, saniori consilio inter se habito, mox ei subiiciūtur: vnde Tancredo ipsi Dux animo iam sedatus terras quascumq; abstulerat, reddidit: quibus deinde præcepit, vt post ipsum ad obsidendum secum Troiam celeri-

celeriter accessuri essent. Porro Troiani percipientes præfatos Magnates Duci colla iam subdidisse, confusi sunt valde: qui etiam ne sine tutore existerent, miserunt ad Robertum Capuanorum Principem, quatinus cito veniens dominium super se susciperet: atque à Duce, qui iam instare cernebatur, protegeret. At ille nolebat ad eos ire: verens certa pro incertis neglegere. Ad hæc Comes Ranulphus iratus respondit: Ego inquit, si tu non vadis, nullo modo agam, quin eis auxiliaturus pergam: qui cum Troiam ingressus fuisset, ciues alloquitur: mutuoq; firmata fidelitate, eos se contra Rogerium protecturum firmissime spondet.

Robertus Capuanorum princeps eligitur & dominus Troiæ sed recusat.

VERVM Dux appropinquans venit super Salpim: moxque eam obtinuit: qui audiens Ranulphum Comitem contra se Troianos velle tueri, indignatur valde, dicens: Si Comes Ranulphus terram meam abstulit, ego vadam, relicta interim Troia suam ei ablaturus. Cumq; prætergrediens Troiam, ad castrum, quod dicitur Grentium peruenisset, Comes Ranulphus putans eum ad terram suam inuadendam, sicut dixerat, velle ire, verensque eam amittere, præmisit legatos suos post eum: per quos cito concordia ipsius secum habenda flagitetur. Cumq; Dux cum eodem, si Troiam de se tenere vellet, se concordaturum promisisset, confestim ille Troianis, dimissis, ad castra ipsius, qui in prędicto adhuc loco morabatur, concitus iuit. Deinde seorsum habito vicissim colloquio, pactoq; alterutrum cōcordiæ constituto, Comes ad propria regreditur. Dux autem Troiam obsessurus rediit: ad quam videlicet obsidionem supradicti Proceres, vt eis imperatum fuerat, accelerarunt. Quid longius moror? Vrbs quippe obsessa in tantum constringitur, vt infra paucos dies vellent, nollent Duci subderentur. Troia itaq; capta, ceteræ vrbes Ducales tumore mentis magis deposito, humilius eidem subiiciuntur: atq; ita omnis ei Apulia sine vlla contradictione submittitur.

Sic vrbem recipit Ranulphus Comes.

POST hæc autem Rogerius agens exercitum vadit ad oppidum, quod vulgo nominatur Lacupesulum: in quo videlicet loco Robertum de Grantimania reperiens, coram omnibus super eo querimoniam egit: quod sine ipsius nutu cum Montem altum obsideret, ab exercitu abscesserit: profitens id ad damnum sui, ab eo actum fuisse. At ille, absit inquit hoc à me: sed vt trans montes ad terram parentum meorum pergerem, recessi. At Dux: si ergo inquit ad Transalpinas terras festinare desideras, terras quas modo possides, quasque etiam te vltra non velle tenere confessus es, nunc coram omnibus renunties: cui ille respondit: accipe eas cito: eo duntaxat tenore, vt mihi securiter liceat abire. Quid plura? Dux statim terris ipsius receptis, continuo ei abeundi licentiam dedit.

Rogerius Dux tota Apulia potitur.

HIS QVOQVE peractis Dux Melfiam properans, cunctos Apuliæ Optimates ad se conuenire iussit: quibus etiam inter cetera edictum dedit: vt in pace permanentes alterutrum non aduersarentur. Simulque eos iurare compulit, vt ab ipsa hora, & in antea iustitiam, & pacem tenerent: & adiuuarent tenere: nec manu tenerent homines, qui latrocinium, aut rapinā facerent in terris suis: nec esse consentirent. Et si aliquis ibi huiusmodi malefactor reperiretur, sine fraude, curiæ suæ, in loco à se constituto, vt iustitia ex eo fieret, præsentarent: & quod ecclesiasticis personis, & rebus earum, videlicet Archiepiscopis, Episcopis Abbatibus, monachis, omnibusque clericis, laboratoribus, villanis, & cuncto populo terrę suæ dominationis cū rebus eorū, nec nō peregrinis, viatoribus, mercatorib⁹ pacē tenerent: & obseruarent: nec eos inquietarent: nec inquietare ad suū posse permitterent. Vnde non mirum si terras sibi omnes Deo cooperante subiicere poterat: quoniam quidem in omni dominationis loco huiusmodi iustitiæ assiduo rigore promulgato, pax continua, in qua secundum Psalmistam f. ctus est locus eius, perseuerare videbatur. Quomodo enim pacis bonum deesse poterat, vbi nullus quidem malefactor, terrore ipsius coercitus prodire auderet? Cum ergo ibi Dux aliquandiu moratus hæc, & his similia ad commune proficuum disposuisset, Baronibus ad sua redeuntibus, Tarentum ipse regreditur: qui verens, ne Robertus supradictus recedens aliquando quidquam ei aduersi moliri satageret: iurare eum ante discessum compulit quatinus vltra montes abiens, ibi in perpetuum degeret: neque iam amplius Apuliam ad inhabitandum requireret. Quod cum ille iuramento firmasset, hoc modo liber abscessit. Dux post hæc ad Siciliam remeat.

IBI cum ad tempus vsque opportunum moratus fuisset, audiens præfatum Robertum violato sacramento reuersum, atque oppidum Orgeolum, nec non Castrum villæ contra se pugnaturum recepisse, iratus fretum Pharense, Siculorum exercitum agens transmeauit. Deinde Calabrorum, Apulorumque etiam bellicis adscitis agminibus, cum immensa animi indignatione super illum iuit: quem quidem omnimodis ita obsidione sæuissima constrinxit: vt intra paucos dies sese ei vellet, nollet, subiiciens, oppida etiā ipsa

cogeretur dimittere. Deinde Salernum adiens, eam acerrima circumcinxit obsidione: quatinus ei à ciuibus munitio turris maioris, quam eis custodiendam, petentibus ipsis, non corde annuerat, redderetur. Non enim se vrbis illius dominari arbitrabatur: quãdiu arx illa non ei subesse cerneretur. At illi videntes se nullatenus posse obsistere, sine dilatione concesserunt quod ad ipso flagitabatur.

QVIBVS ita finitis, non diu post cum ipso exercitu mouens, se in terram Rogerii Orianensis Comitis tendit: secus oppidum, quod nominatur Apitium, castrametatus: ibique tamdiu ex industria moratur, quo vsque terra eiusdem Comitis pæne omnis à suis circumquaque frumentatoribus depopularetur. In magna namque Dux simultate prædictum Comitem tunc habebat: quem quidem eum erga se non recta fide iam incessisse relatione didicerat. Qua de re coram omnibus post impetitus, cum se à noxa per iudicium excusari non posse cerneret, Padulum ei propter hoc atque Montemfuscum, duo scilicet ingentia castra consulitur vltro dimittere. Quod cum factum fuisset, mox ab animo Ducis sic exclusa simultas cessauit.

VNDE progrediens Troiam iterum obsidione circumsedit durissima: cuius ciues, sicut & Salernitani egerant, & ipsi nihilominus egere. Nam castrum, quod ab eisdem, Guilelmo Duce ab hac decedente luce, destructum fuerat, reædificari etiam volentes concedunt. Dux ergo tot, tantisque successibus potitus, Troia lætus continuo recessit: Melfiam periturus. Vbi etiam munitionem, quæ à ciuibus, iubente eodem Duce, subuersa fuerat, restitui compellit. Tunc temporis & Robertus Capuanorum Princeps solo nominis sui terrore constrictus suo subditur dominio. Nec multo post Salernum rediens ad Siciliam inde remeauit. Nunc itaque in hoc loco primus de Ducatu claudatur libellus: quatinus ad ea, quæ iam Rex constitutus gessit, commemoranda stylus vertatur.

Robertus Capuanorum princeps fit vasallus Rogerii ducis Siciliæ.

EXPLICIT LIBER PRIMVS.

INCIPIT LIBER SECVNDVS.

CVM Dux Rogerius per omnia lætis potitus successibus, totas Boamundi terras, omnemque Ducatum in integrum potentissime obtinere videretur, nec non Capuanorum Princeps, Magisterque militum NEAPOLITANVS, omniq; terra, quæ erat vsq; pæne fines Anconitanę vrbis, bellorũ cunctis contrarietatibus sopitis sibi subderẽtur, sæpissima sibi ac familiari quorundã, maximeq; Hẽrici Comitis auũculi sui, à quo plus aliis diligebatur, cœpit suggeri collocutione: videlicet, vt ipse, qui tot prouinciis Siciliç, Calabriç, Apuliç, ceterisq; regionibus, quç pęne Romã vsque habentur, Domino cooperante dominabatur, nequaquã vti Ducalis, sed Regii illustrari culminis honore deberet. Qui etiam addebant, quod regni ipsius principium, & caput Panhormus Siciliæ metropolis fieri deceret: quç olim sub priscis temporibus, super hanc ipsam prouinciam Reges nonnullos habuisse traditur: quæ postea pluribus euolutis annis, occulto Dei disponente iudicio nunc vsq; sine Regibus mansit.

Henricus Comes auunculus Rogerii ducis.

HORVM itaq; amica, atque laudanda suggestio, cum infra semet ipsum multifarie tractando versaretur, velletq; exinde certum, ratumque habere consilium, Salernum regreditur: extra quam non longe conuocatis ad se aliquibus ecclesiasticis peritissimis, atq; competentioribus personis, nec non quibusdam Principibus, Comitibus, Baronibus, simulq; aliis, qui sibi sunt visi, probatioribus viris, patefecit eis examinandum secretum: & inopinatum negotium: ac illi rem ipsam sollicite perscrutantes vnanimiter tandem vno ore laudant: concedunt: decernunt: immo magnopere precibus insistunt: vt Rogerius Dux in Regiam dignitatem apud Panhormum Siciliæ metropolim promoueri debeat: qui non tantum Siciliæ paterna hereditate, verum etiam Calabriæ, Apuliæ, ceterarumq; terrarum, quę non solum ab eo bellica obtinẽtur virtute, sed & propinquitate generis antecedentium Ducum iure sibi succedere debent. Nam si regni solium in eadem quondã ciuitate, ad regendum tantum Siciliam certum est extitisse, & nunc ad ipsum per longũ tempus

tempus defecisse videtur, valde dignum, & iustum est, vt in capite Rogerii diademate posito, regnum ipsum non solum ibi modo restituatur: sed in ceteras etiam regiones, quibus iam dominari cernitur, dilatari debeat.

ISTORVM itaq; Dux consiliis, atque veridicis assertionibus roboratus, Siciliam repetit: mandans suarum prouinciis vbiq; terrarum, quatinus omnes cuiuscumq; dignitatis vel potestatis, seu honoris essent in die susceptionis eius coronæ, quem Dominici Natalis primo aduenientis sollemnitas susceptura erat, Panhormi omnes conuenientes adessent. Cum ergo ad diem constitutum vniuersi illi, simulq; & de populis pusilli, & magni absque numero confluxissent, huiuscemodi iterum causa sollemniter, diligenterque inuestigata, atq; tractata ab omnibus eodē modo, quo & supra, ad gloriam Dei, eiusdemq; Ecclesiæ augmentum regia in vrbe Panhormitana fieri omnino decernitur promotio: cui etiam adeo tanta concessa est virtutis potentia, vt ad exercendam malorum vindictam, & ad conseruationem iustitiæ ipsum genus suum ampliori terrarum adquisitione iam superexcedere videatur.

Rogerius coronatus Rex Siciliæ in Festo natalitio Domini.

CVM ergo Dux ad Ecclesiam Archiepiscopalem more regio ductus, ibiq; vnctione sacra linitus regiam sumpsisset dignitatem, non potest litteris exprimi, immo mente æstimari, quæ, & qualis, quantave eius tunc esset gloria: quam magnus in regni decore: quam que etiam in diuitiarum affluentiis admirabilis. Nempe aspicientibus tunc vniuersis ita videbatur, ac si omnes huius mundi opes, honoresque adessent. Inæstimabiliter quidem tota coronabatur ciuitas: in qua non nisi gaudium, & lux erat.

PALATIVM quoq; regium vndiq; interius circa parietem palliatum glorifice totum rutilabat. Solarium vero eius multicoloriis stratum tapetis terentium pedibus largifluam præstabat suauitatem. Euntem vero Regem ad Ecclesiam sacrandum, vniuersis eum dignitatibus comitantibus, immensus etiam equorum numerus ex parte altera ordinate procedens sellis, frenisque aureis, vel argenteis decoratus secum comitabantur.

AD regiam discumbentibus mensam ciborum, potuumque multimodus, atque affluentissimus apparatus habebatur: vbi quidem non nisi in pateris, seu catinis aureis, vel argenteis ministratum fuit. Seruitor ibi nullus nisi quem serica tegeret vestis: adeo vt ipsi etiam parobsidum reportitores sericis operirentur indumentis. Quid plura? gloria, & diuitiæ in domo Regis tot, & tales, tantæque tunc visæ sunt, vt omnibus & miraculum ingens, & stupor vehementissimus fieret: in tantum, vt timor etiam non modicus vniuersis, qui de longe venerant, incuteretur. Etenim multo plura in eo conspiciebantur: quam rumor non fuit: quem audierant.

CVMQVE peractis Regiæ coronationis celebritatibus, ad propria singuli redissent, cœpit Rex sollicitus intra mentis suæ voluere arcanum, qualiter deinde regnum suum, quod multum desiderabat, perpetua solidaretur pace: nullusq; aduersum se resistendi facultatem posset habere. Vnde ab Amalfitanis vehementius, instanterq; cœpit exigere, quatinus cunctas suas dimittentes munitiones sibi eas custodiendas traderent: alioquin nullo modo, nulloq; pacto vlterius pateretur, vt ipsi eas sibi seruandas tenerent: qui cum omnes vno id ei animo consentiendum contradixissent, atq; in hoc ipso obstinatissimo persisterent corde, Rex indignatus illos à fidei suæ consortio dissociauit.

ARCESSENS itaq; Ammiratum nomine Iohannem, virum scilicet in rebus bellicis prudentissimum, atq; strenuissimum præcepit, vt quantocyus pergens, cunctos iussu eius sollicitaret, quatinus ad obsidendum Amalfiam accelerarent rebellem: qui fretum pertransiens Phari, dum vniuersos Calabrorum, Apulorumq; bellatores summouere intenderet, interim Georgius maximus Ammiratus, vir quidem Regi fidissimus, atq; in negotiis sæcularibus exercitatissimus mare iussu eiusdem Regis sollicitius Amalfiam circumgyrando obseruare studet: si forte Amalfitanorum aliquos pelagus peragrantes capere posset: & ne forte quilibet alii vndecumq; per equora accedentes, eis opitulari succurrerent.

QVI dum sic marinas excubaret semitas contigit, vt oppidulum Amalfitanorum quoddam, quod Guallum nominatur, videlicet infra mare positum violenti caperet manu. Deinde oppidum aliud, quod Capris dicitur, similiter infra mare situm, nauigiis eius circumdatum sine dilatione strage facta multorum aggreditur. In quibus quidem regiis dispositis excubiis, mox Triuentum Amalfiæ oppidum obsessurus vadit: quod iam præfatus Iohannes, regio quem acciuerat, obsidente exercitu, immaniter constringebat.

CONTRA quos Iohannes cognomento Sclauus, qui castro eidem preerat, omni studio, omnibusque viribus eis contrastare satagebat. Verum bellatores regii videntes

castrum fortissimum, constructo molimine, tormentis illud vexare, instituunt. Nouissime vero cum longissima pertica, in cuius summo vncinus ferreus erat antemurale, quod vulgo Barbacanus dicitur, toto diuellunt conamine. Dumq; sic exteri ad illud diuellendum instantius feruescerent, prænominatus Iohannes viso hoc, timore concutitur. Cernensq; se demum nullum euadendi vestigium posse reperire, se se regi, castrumq; submittit. Capto itaque Triuento, aliud Amalfitanorum oppidum nomine Rabellum regiæ phalanges obsessuræ pergunt. Cumque præparato molimine ligneo instanter ab eis ipsum coerceretur, Rex interim non longe post æquoris vndis aduectus aduenit: à quo etiam non solum castrum illud, sed & alia quædam Amalfitanorum oppida singula singulis exercitibus obsessa, terribiliter angustari non desinunt.

FACTVM est autem dum turris Rabelli, in quo præ ceteris oppidis maxima Amalfitanorum spes inerat, petrarum ictibus crebrius quateretur, pars non modica ex ea obruitur: quo viso Rabellisii, ipsique Amalfitani continuo corde soluti, viribusque præ timore destituti, de pace cum Rege habenda mox consulunt. Quid plura? Rex Rogerius pro velle suo datis acceptisq; dextris recepit Rabellum, Scalam, Gerulam, Pugerulam ceteraque Amalfitanorum oppida: sicque sibi pro velle suo subiecta Amalfia Salernum victor reuertitur.

Sergius magister militum Neapoli. se & vrbem subiicit Regi Rogerio.

DVMQVE ibi moraretur, Magister militum ciuitatis NEAPOLIS Sergius nomine, cernens in Rogerio tantam virtutis exercuisse potentiam, non quidem belli rigore, sed solum ipsius timore conterritus iuit ad illum: eiusque subiicitur dominatui: quæ videlicet ciuitas, mirabile dictu post Romanum Imperium vix vnquam, à quoquam ferro subdi. a fuit: nunc vero Rogerio, solo verbo præmisso submittitur.

Ricardus Ranulphi Comitis frater Dominus Auellini & Merculiani.

DEINDE Rex quia graue, durumq; sibi erat, quod Ricardus Ranulphi Comitis frater tanta inuoluebatur superbia, vt Auellinum vrbem, nec non castrum Merculianum se ita possidere assereret, vt nec ipsum, nec quemlibet alium dominum ex eis habiturus, nec cuiquam vnquam seruiturus foret, legatione abinde præmissa, proprio ea subdidit dominatui. Quippe iam erat tantum virtutis ipsius nomen, vt fere cuicumque castro vel ciuitati solum iussionis verbum dirigeret, sine aliqua dilatione ei subderentur. Cum ergo hoc ipsum Ricardo relatione compertum fuisset, continuo nimio furore succensus, atq; bello demens effectus, eundem ipsum, qui verbum retulerat, mox deiectum in terram, naribus eius succisis, oculorum lumine priuari iussit.

Mathilda soror Regis deserit maritum.

VERVM Comitissa Mathildis, cuius iam longe superius mentio habita est, audiens Rogerium Regem fratrem suum Salernum aduenisse, de Allifis, absente, & ignorante viro suo Ranulpho Comite ad eũ profecta est: profitens se nulla ratione, nullove pacto, ad eius torũ vlterius rediturã: nisi ei dotalia cuncta restituerẽtur: videlicet tota vallis Caudina cũ eius omnibus infra manentibus oppidis. Cuius quidem iustam aduentus causam cum Rex cognouisset, cupiens illi patrocinium impendere, eam apud se pro suo velle manere permisit. Videbatur enim iniustum omnino non esse, quod ipsa poscebat. Neq; enim eam aliter suam posse obtinere iustitiam arbitrabatur, nisi ei secum manendi ad tempus daretur facultas.

CVMQVE Comes Roma, quo ierat, reuersus vxorem suam recessisse, nec non Auellinum, atq; Merculianum sibi dempta reperisset, immenso animi mærore concutitur: non tantum quod præfatas amiserat terras, quantũ quod se à coniuge ita dimissum comperisset. Quam ob rem misit ad montem fuscum, quo ipse erat, deprecans obnixius, quatinus coniux eius sibi, simulq; Auellinum, nec non Merculianum restituerentur. At ille iis qui missi fuerant respondens dicebat: Ego quidem vxorem Comitis nec teneo, nec redire cogam: quoniam eam non abstuli: ipsius ergo requiratur voluntas: & si quidem reuertendi habuerit animum, ego non contradicam. Veruntamen quod quærit, videtur iustum quærere: nec esse vtique sibi denegandum: quandoquidem sub horum, quæ dicit, conditione dotalium, eam me concedente, duxit vxorem. Auellinum autem, & Merculianum ea propter non reddere debeo, quoniam Ricardus frater eius ipso audiente, atq; omnino tacente fatebatur, ea sibi ita esse propria, vt neminem inde dominum super se cognoscere, nec cuiquam famulari deberet. Si igitur vnquam sui iuris, vt ipse asserit, erant, vt quid cum inde nullum se habere dominum Ricardus ipso audiente testaretur, ea iuris sui esse non ore proprio notificabat? Est & aliud propter quod ei non sunt reddenda, quæ quærit: quoniam cum Panhormi positus essem, & de eius superbia, quod nec mihi, nec vlli alii, ex his, quæ tenere videbatur, subdi volebat, præsente eodem conquerer, ipse per omnia tacendo potius fratris fallentis verbis, quam iis, quæ a me dicebantur consentire

consentire videbatur. Attamen veniat ipse Salernum ad me cum proceribus, quos voluerit suis: & quidquid à me recti exigendum fuerit, libenter paratus ero eidem persoluturus: eo tamen interposito pacto, vt & ipse mihi, de quibus iuste eum causatus fuero, iustitiam faciat.

REDEVNTES itaq; nuntii Comitis, quæq; perceperant retulerunt. At ille more suo, male consultus, ad eum, sicut mandauerat, ire neglexit: magis eligens mittere ad eum, per quos sibi, quæ videbantur ablata deposceret reddi. Verum Rex grauiter indignatus, quod se ita contempto noluerit venire, Mathildim sororem suam post cum filio suo Roberto, quem tunc secum habebat, ad Siciliam nauigio transuectam secum perduxit.

Robertus filius Ranulphi Comitis.

10

COMES ergo coniugem, filiumq; suum tam longe abscessisse audiens maioris doloris stimulo perurgueri cœpit: certus existens, quod cor Regis vere iam totum contra se versum esset: quodque etiam æstiuo tempore redeunte, super se absque dubio manu belligera irruiturus foret. Quam ob causam munitiones interim suas omnes magis præmunire studuit: regiæque pugnæ, si forte se aduersus consurgeret, obuiare prorsus accingitur.

IGITVR Rogerius Rex postquam ad Siculorum reuersus est regionem, ibi tamdiu moratur, quousq; tempus, quo proceditur in hostem, opportunum redisset: qui transito freto, quod Pharum dicitur, cum vigenti bellatrice manu Tarentum peruenit: vbi cum Comes Andrensis Gofridus, in eius, ex more curiam aduentum fecisset, Rex de quibusdam eum facinoribus impetens, iustitiam ex eis fieri magnopere exigebat. At ille perpendens se per iudicium excusare non posse clarescentibus culpis, magnam per hoc terrarum suarum partem ei quietam dimittere censetur.

20

Gofridus Comes Andrensis cedit bonam partem Comitatus Rogerio regi.

POST hæc Rex, eo quod Grimoaldus Barensium Princeps, contempta eius fidelitate inimicis suis consenserat, super Barim veniens terra mariq; obsedit. Ceterum Comes Ranulphus, vt cognouit Regem Barim obsidione circumsedisse, zelo ipsius ductus collecta equitum multitudine, præfato cupit Grimoaldo subuenire: quem mox Princeps dominus suus accersiens vix ei persuasit, vt à militia ipsa quiescens, terram Regis hac vice, pro quauiscumque causa non prœliaturus introiret: nisi prius per legatos conueniret eum: si forte sibi direpta restituerentur. Cum ergo ad Regem pro hoc ipso mitteretur, Comes equites, quos sibi coadunauerat, adpropiare, sibique interim quiescere iussit.

Grimoaldus Barensium princeps captus mittitur in Siciliam.

30

IGITVR Grimoaldus omni studio, omniq; belli conamine ciuitatem contra Regem obsidentem protegere satagebat: sed frustra: nam in tanta agilitate vrbs ipsa, eius obtinente iustitia, capitur, vt non plusquam tres fere in eadem obsidione hebdomades complerentur: quam scilicet Robertus Guiscardus robustissimus Dux per tres continuos annos obsidens, vix aggredi valuit. Captus itaq; Grimoaldus vinculis mancipandus in Siciliam dirigitur.

TANCREDVS ergo de Conuersano, vnus ex magnis Apuliæ Magnatibus, cum Grimoaldum iam victum teneri, magnamque Gofridum terrarum partem suarum, vt iam factum est amisisse competisset, cœpit eo magis sibi timere: quo contra Regem eisdem ipsis se male confœderatum fuisse sentiebat. Qui ante quam in curia super hoc impetitus iudicaretur, consulitur, vt potius transmarinum petendi iter, occasionem prætendens, Brundusium, ceterasque vrbes atq; oppida quorum tunc ipse dominabatur, Regi sponte distraheret: sicq; eius cauens iudicium, ab eo hoc modo liberaretur. Quid amplius? Tancredus viginti stifatorum numero à Rege accepto, terris suis omnibus renuntiauit, Hierosolymam, ad terminum statutum properaturus.

40

Tancredus Comes Transuersani cedit Regi de omnibus ditionibus, acceptaq; pecunia minima abit in Syriam.

CVM ERGO supradicti legati Principis ad Regem, iam Bari aggressa, peruenissent, preces, quas per eos Princeps mandauerat, intulere: videlicet vt Ranulpho Comiti Baroni suo Auellinum, & Merculianum, insuper & vxorem, filiumq; suum restitueret: alioquin seruitium suum ei indubitanter esset prohibiturus. Qui audito hoc indignans ait eis. Miror valde quod Princeps de his, quæ sibi non attinent, me sollicitare audeat. Ideo namque, talia mittit, vt occasione inuenta mihi seruire non debeat. Reuertimini ergo ad eum primitus prænuntiantes ei, legatos à me sine mora sibi esse dirigendos: per quos verba mea verbis suis responsura deferenda erunt. Hoc tamen solum vobis referentibus illum pro certo volumus scire, quoniam si pro hoc, vel quolibet alio seruitium meum abstulerit, periurii crimine incunctanter denotandus erit.

Ranulphus Comes vasallus principis Capuanorum Roberti.

50

NEC MORA illis redeuntibus Rex ad præfatum misit Principem, quatinus ipse militari collecto agmine Romam, in hostem, in adiutorium Romanæ Ecclesiæ pergeret:

quibus ipse huiusmodi responsum dedit. Ego nullo modo iussis regiis obtemperaturus ero, nisi homini meo Ranulpho Comiti sua reddantur. Quo audito nuntii celeri ad Regem reuersi sunt reditu: nuntiaturi omnia quæq; præceperat.

INTEREA Princeps, Comesq; Ranulphus verentes ne forte displicitis sibi verbis, quę ei remissa fuerant, super se armis irruiturus esset, immenso equestri coadunato agmine vallem anticipant Caudinam: ibiq; interim morari decernunt: quatenus Rex, si forte contra se insurrecturus esset, eos ad prœlium imparatos non inueniret. Rex ergo responsis Principis perceptis, non æquo animo ea suscepit: qui etiam comperiens, quod & ipse Comes collecto pedestri, militarique non modico cuneo, contra se ad bellum præpararetur, indignatur valde: mouensq; exercitum, ad quoddam oppidum, quod dicitur Crepacorum, venit: ibiq; castra figi præcepit. At Princeps, Comesq; Ranulphus cognoscentes illum tam propinquum adesse, animaduertebant, quod vere contra se properaturus esset: vnde toto animo, totisq; viribus se defensuri præparantur. 10

VERUM Rex iterum castra mouens, ea subtus oppidum Montis calui fixit: indeq; ad Principem, qui iam relicta memorata valle, in loco, qui Cressanta dicitur, cum Comite morabatur, direxit: quatinus per terram suam Romam in hostem sibi ire permitteretur: simulq; & ipse secum veniret. At ille tale fertur dedisse responsum. Neque per terram meam Romam ire patiar: neq; cum eo simul veniam: nisi Baroni meo, quæ sua sunt, reddantur. Reuertentes itaq; nuntii Regi quæq; viderant, & audierant, referunt. Rex quoq; audito hoc, graue accepit: motisque castris subtus Padulum oppidum, per deuexum montis metatur. Tunc ad eundem Principem iterum misit: vt consentiret ei prius transire per terram suam: vt Romam in hostem pergeret. Sicque post quindecim dies, postquam reditum fecisset, sibi quid faciendum esset, apud pontem S. Valentini exhiberet. Ceterum ille animo mox indignatus, atque vili pendens, quod sibi fecerat fidelitatis iusiurandum remisit ei: quia nisi ante Comiti Ranulpho Auellinum, & Merculianum, adhuc autem & vxorem suam, & filium reddiderit, nulla ratione, nullove pacto ei adhæream: nec etiam iussis obauditurus ero: neque Romam, quo ire cupit, per terram meam abire patiar. 20

REX ergo Rogerius Principis animum ita obstinatissimum contra se haberi considerans, misit Beneuentano rectori nomine Crescentino, atque Archiepiscopo, qui Landulphus dicebatur, quatinus omnem ciuitatis populum, salua tamen fidelitate Apostolici, fidum sibi iuramento statuerent: qui cum nonnullis Regis fautoribus eos ad iusiurandū cōpellere cœpissent, oritur propter hoc in vrbe ingēs seditio: ita vt pæne cōtra eos vniuersa plebs concitaretur: nolentes sacramentum fidelitatis Regi persoluere. Pontifex vero, & Rector seditionem populi metuentes, fuga coacti sunt vrbem deserere. 30

TUNC ciues ad Principem, Comitemq;, qui in prænominato adhuc loco cum expeditione bellica commanebant, legationem fecerunt: quatinus inuicem fidissimi iureiurando facto Regi vnanimiter aduersarentur. Verum Rex percipiens Beneuentanos omnino nolle sibi cohærere, Principisque animum, vt iam dictum est, in se obstinatissimū stare, misit ad eundem Principem: arguens eum valde: quod aduersus se dominum suum, nil se lædentem arma mouisset: Sed & ad Ranulphum Comitem, quem contra se Principem ipsum irritasse compererat, diffidando mandauit. 40

PORRO Princeps, Comesq; Regis minas contemnentes consilium habuere: quatinus exercitum illinc mouentes, Beneuentanæ vrbi appropinquarent: vt vicinius positi, quod à ciuibus promissum fuerat, facilius consequerentur. Itaque ab eo illo digressi venerunt: castrametaturi secus castellum Poconis: non longe à flumine, quod dicitur Calorius: ita vt vterq; exercitus ciuitate interposita, alterutrum sese conspicarentur. Deinde Princeps, Comesq; Beneuentum ingressi, ciuesq; allocuti, quædam inter se posita seruari pacta, itaq; se ipsos fieri adinuicem fideles aduersus Regem iureiurando statuunt.

CETERUM Rex cum eos alterutrum confœderatos, Principemq; ipsum seruitium penitus iam denegasse comperisset, ira permotus iussit signo dato castra moueri: petensq; Nuceriam, ingentissimum videlicet eiusdem Principis oppidum, obsidione circumdedit. Porro Princeps, Comesque ignorantes quo Rex secesserat, consuluntur tamdiu ibi stare, donec quo ipse abscesserat, cognosceretur: & ecce altero die subito percipiunt Regem castrum circumsedere: atque ad ipsum crebris assultibus iam infestare: qui mox moto exercitu abscedunt: succursum obsessis celeriter daturi. Cum ergo ad fluuium Sarni, vbi Scaphatum dicitur, peruenissent, putantes se cito transituros, quoniam aliunde transeundi non erat possibile, inuenerunt pontem ipsum ligneum à Regis exploratoribus iam pridie destructum: cuius etiam ligna in vndis projecta natando fuerant delapsa: 50

qui

qui quoque dolentes quod transuadare nequirent, coacti sunt tamdiu ibi commorari, quousq; eodem ponte aliis lignis restituto, facultas eis transmeandi daretur. Ponte itaq; reparato, cum Rex hostes se ad transeundum iam præparare comperisset, castrum obsidere desistens iussit suos omnes armari: quatinus celeriter occurrentes cum eisdem prœlium inirent.

VERVM Princeps, & Comes audito, quod Rex ad irruendum iam super se accinctus fuisset, cœperunt tanto celerius cum suis fluuium transire: quanto intuebantur sibi hostium prœlium imminere. Cum ergo & ipsi transeuntes armis primitus induti fuissent, dispositis in suis locis more bellico singulis cuneis, ad bellum præparantur. Cumq; iam hinc inde moroso gressu appropinquatum fuisset, anterior Regis acies mox primo cuspidibus dimissis, equisq; calcaribus punctis, contra anteriorem aduersæ partis aciem concurrẽdo, acriter insurgunt: quorũ rigido concursu prædicta cohors exterrita terga continuo vertunt. Quod videntes retropositi custodes, & ipsi quidem perterriti per medium hinc inde diuertentes, spatium fugientibus præbent. Quo viso pedites, qui in ordine suo retro pro munitione statuti fuerant, & ipsi eodem timore concussi, nihilominus diuertuntur. Cum ergo qui primo terga verterant, à Regiis militibus insequerentur, pars illorũ dum euasionis successus fugitando petitur, in aquas ipsas fluuiales ruentes, vndis morituri intercipiuntur: pars vero per campum longum, amnem deuitantes diffugiunt: pleriq; autem lanceis ipsorum impulsi ab equorum sellis in terram deiiciuntur. Peditum autem supradictorum, qui territi fuerant, pars maxima, dum præ timore, ereptionis quæritur locus, cum multis aliis super ripam fluminis consistentibus, in fluuium ipsum suffocandi corruunt.

COMES ERGO Ranulphus, vt erat acerrimus, qui in dextro habebatur cornu, vbi vidit suos ita repulsos, hastam manutenens in Regiam aciem antestantem primus prosilit: quod videntes sui, qui de dextri, sinistrique lateris erant custodia, eius mox animo prouocati, cum eodem ipso pariter aduersarios obsistendo premunt: cumque cuspidibus alterutrum impulsi hastas rupissent, enses capiunt: hinc inde feriuntur. Dum ergo Comes fortiter pulsando hastam confregisset, mox, & ipse manum mittens ad pugionem, in capite cuiusdam obstantis sibi equitis ita terribilem super galeam ictum dedit, vt miles ipse ferrea obtunsione hebefactus statim dorsum cædenti præbuerit. Quem cum ceteri, qui hinc, illincq; astantes erant, vertentem vidissent, continuo vnus post alium versi illum sequuntur: deinde alii, qui in dextro, sinistroque latere positi erant custodes, cum suos terga dare cernerent, mox exterriti, & ipsi statim cum eisdem terga verterunt.

PERPENDAT itaque in hoc loco apud se prudens lector, quo nam Dei iudicio actum sit: vt Rex Rogerius, qui ante in omnibus victor exstiterat, nunc sibi victoria attributa non fuerit. Verum quod mihi videtur, etiam si Regi ipsi durum videatur, ad correptionem tamen eius, cum dilectione dicam: quia idcirco forte in hac parte voluntatem suam ipse inuenire inuitus non est permissus: eo quod secundis semper successibus potitus, supra modum animus eius elatus sit: cum magis ipse humiliari debuerit: hortante scriptura, quæ dicit: Quanto magnus es tanto magis te humilia. Nam sicut postea relatum est, Rex etiam ipse interdum proprio inde scripto, ore accusans, merito tale contigisse humili voce confitebatur. Qui tamen Salerni commorans ita vultu hilari, menteque constans cernebatur, ac si nil sinistri sibi accidisse videretur: sciens pro certo malum euentum illum feliciori quandoq; fortuna, Deo donante penitus euacuandum.

PORRO prænominatus Tancredus, cognito quod Rex cum Principe Roberto, Comiteq; Ranulpho in plano Nuceriæ territorio conflictum habuerit, ibiq; non dignos ei successus fortuna bellando prouiderit, transmarinum iter appetisse, terrasq; suas distraxisse, atque abiurasse se pœnitet. Qui etiam vt sua omnino resumere possit, in Montepiloso, quo monitis indigenarum cõtra Regem susceptus fuerat, milites coadunare præsumit: quibus terras Regis huc, illucque discurrendo immaniter infestaret. Erat &, ciuitas quædam nomine Gilentia non solum opere, sed & natura præcipue munitissima cuius ciues domino suo nomine Polutino, eo quod Regi vltra votum illorum subderetur, expulso, Tancredum etiã ipsum, vt eis dominaretur, atq; cõtra Regem tueretur, suscipiunt. Post hæc vero considerans, quod tempus sese ad recuperandum sua valde opportunum sequeretur, ad Gofridum Andrensem Comitem, & Alexandrum perrexit. Qui simul in Regem committentes aperta periuria, iniquum societatis fœdus, cõtra eundẽ pugnaturi inierunt: qui etiam ad Robertum Capuanorum Principem, Comitemque Ranulphum

Tancredus Conversanus Comes immemor iurisiurandi repetit sua: fit dominus Gilentiæ expulso priori domino Polutino.

direxit: quatinus cum Rege nullum sine eo pactum, nullamve concordiam agerent: quoniam & ipse sine eorum assensu nullum quid fœderis, vel pacis cum eodem esset acturus.

Porro Regi inter hæc Salerni moranti nuntiatur, quod Barenses ciues ab eo seaduersuros iam præpararent: eo quod nonnullos Sarracenos, quos ibi ad ædificium munitionis suæ delegauerat, ira commoti necauerant: quoniã cuiusdã nobilis fili[9] ab eisdem ipsis Sarracenis fuerat interemptus. Vnde & opus ipsum, quo castrum regium semotum ab vrbe perficiendum erat, ciuibus ipsis contradicentibus iam dimissum fuerat. Rex autem huiusmodi rumore sollicitatus sinistro, præmunitis oppidis suis, quę circa Beneuentum erant, Barim petiit: qui pro eo, quod Tancredi, seu ceterorum hostilitas immineret, 10 Barensem ad præsens nolens exacerbare populum, quibusdam eorum petitionibus, prudenti consilio vsus, consensit: sicque eos pro tempore quietos dimisit.

Post hæc autem Rex militibus dispositis contra Tancredum, eiusdemq; coniurationis complices præliaturus, eiusdem omnibus in Apulia vrbibus, oppidisque præmunitis, Salernum iterum reuertitur. Qui dein in Montefusco, atque Padulo oppidis ampliorem militum custodiam delegans, iussit vt ipsi Beneuentanos ciues, quod Principi, Comitique, magis quam sibi adhæserant, deforis huc, illucq; debacchantes indesinenter arcerent: quibus etiam vt nullum quid de Apulia delatum Beneuenti venundaretur, prohibuit. Post hęc autem non diu post in Siciliam reuertitur: cum expeditione bellica ad suos iterum expugnandum, sibique subdendum rebelles, oportuno succedente tempore pro- 20 culdubio reuersurus.

Dum ergo moras in eadem prouincia ageret, corde sedulo, quibus modis hostes sui contererentur præmeditari non desinebat. Econtra vero Robertus Capuanorũ Princeps, Comesque præcipue Ranulphus quomodo, qualiterque contra ipsum essent acturi mente cautissima exquirere non desistebant: qui quoque ad hoc vsque inhiabant, vt Regii culminis illum honore priuatum, funditus etiam si possent de terra delerent. Vnde factum est, vt Comes ipse Principis consultu in Apuliam pergens cum Tancredo, Comiteque Gofrido, atque Alexandro Comite, ceterisque Magnatibus, Regis scilicet iam manifeste periuris colloquium haberet: quatinus inuicem fœdere vniti in Regem eundem pariter omnino sæuirent. Dumque factam adinuicem conspirationem iureiurando fir- 30 massent, audiuit Regem Teutonicum Lotharium nomine Romam aduenisse. Qua de re lætus effectus ad sua festinus reuertitur. Dein cum Principe inito consilio, ambo pariter summa cum festinatione eum adire: auxilium ab eo aduersum Regem Rogerium expetituri: qui licet ab ipso honorifice suscepti fuissent, adiutorium tamen ipsius, vti sperauerant, contra Regem Rogerium nequaquam obtinere potuerunt.

Qui dum Romæ adhuc apud Regem commorarentur, audientes Regem Rogerium cum immenso militari, pedestrique exercitu fretum Pharense iam transmeasse, petita à Rege, atque accepta, quamquam non grata licentia, quantocyus ad propria redeunt. Verum Rex Rogerius, eo quod supradictorum aduersum se Principum compererat cum periurio factam conspirationem, tanta quidem contra eos rapitur indignatione, 40 tantoque mentis erupit furore, vt non Comiti, non Magnati, non etiam cuilibet militi qui ita periurantes in eum colla erexerant, penitus parceret. Alexander vero Comes dum ob periurium perpetratum Regem valde pertimesceret, relicto quodam munitissimo oppido nomine Matera filio suo, cui nomen erat Gofridus, ad Comitem Ranulphum profugus aduenit. Interea Princeps Robertus cernens se Teutonico frustratum fuisse auxilio, Pisam citissimo nauigio aduectus perrexit: quatinus inde bellicam manum accitam ad sui contra Regem auxilium secum adduceret.

Godfridus filius Alexandri Comitis dominus Matera vrbis.

Cum ergo Rex terras Gofridi Andrensis Comitis, atque præfati Alexandri suorum periurorum passim occupasset, videlicet Aquam bellam, Coretum, Barulum, Minerbinum, Gruttulam, aliasque nonnullas, tandem ad prænominatum castrum, quo Gofri- 50 dus filius prædicti Alexandri Comitis inerat, obsidendum se contulit: illudque tamdiu obsidione coercuit, quousque Gofridum pro suo velle subiiciens sibi, ipsum etiam caperet oppidum. Quo audito Comes Alexander, qui præ timore illius aufugerat, immenso animi mærore diutissime consternatus est: deinde in Dalmatiam profugus iens, non solum exheredatus, verum etiam patria extorris cogitur manere: qui nõ longe post, vt ad Imperatorem pergeret secedens, cum ad quendam nemorosum peruenisset locum, incidens in latrones, omnino cum suis omnibus deprædatus est: qui dein Auellone positus, ab iis, qui hęc ipsa eius ab ore audita nobis nuntiauerunt, egenus valde, & pauper visus est manere.

Alexander Comes fugit in Dalmatiam, è Auellone in paupertate viuit.

Devicta

Devicta itaq; Matera Rex super Armentum munitissimum oppidum, quo Robertus frater prædicti Gofridi inerat, venit: cui Robertus regia compulsus obsidione statim se, & castrum Regi subegit. Dein cum obsidem, qualem Rex poscebat, pro se dare renuisset, Siciliam vinculis mancipandus dirigitur.

Robertus frater Gofridi Comitis Andrensis captus mittitur in Siciliam.

Post hæc vero Rex castra mouens super quoddam arduum, & munitissimum castrum nomine Ausum, quo Gofridus Comes aderat, accelerauit: illudq; tamdiu obsidione sæuissima circumsedit, quousq; comprehensus in Siciliam exilii retrusionis pœna, periurii culpam luiturus destinatur.

Gofridus Andrensis Comes captus abducitur in Siciliam.

His itaque peractis ad obsidendum Montempilosum festinat. Ceterum Tancredus audiens subito Regem super se venturum, mox relicto quodam municipio nomine Vrso, quod ab eo tunc obsidebatur, sub omni celeritate percurrens vrbem prædictam tuiturus reuertitur: ad quem iam Ranulphus Comes ducente Rogerio de Plenco acerrimo milite, Regique inimicissimo quadraginta, & eo amplius milites in adiutorium sui direxerat. Monte itaq; piloso Regis obsidione circumdato, Tancredus ei ad resistendum totis viribus præparatur. Nam ante eiusdem vrbis barbacanum quidam locus, qui Catuuella dicebatur, non paruo terræ aggere munitus erat: in quo pæne tota ciuitas ad repugnandum collecta consistebat. Quem videlicet locum, dum regia cohors illis repulsis, violenter irrupisset, Tancredus post cum suis eos per nimium opprimens, terga, relicto aggere, præbere compellit. Deinde Regii bellatores animum resumentes, rursus in Tancredum, suosque impetum facientes, aggerem illis repulsis recuperaut. Tancredus ergo, suiq; à loco illo funditus reiecti, intra barbacanum recipiuntur.

Ceterum rex perpendens vrbem munitissimam, manumque in ea bellatricem consistere, ad ingenium vertitur: videlicet, oppidum, quod prœliando adiri non poterat, artis peritia aggrederetur. Itaque molimine constructo, Rex illud paulatim ducendo, quo minus ciuitas muniri conspiciebatur, approximari iubet: quo ita pacto exteri cum ciuibus cominus per eam bellabant: iacula alterutrum intorquentes. Interim autem dum ita vtrimque pugnaretur, Sarraceni per illud instrumentum ligna, quibus fossatus repleretur, instanter iactabant: alii autem ferreis rastris ab aggere summo nisu terram trahentes, ligna ipsa eius iactatione superplanare conabantur.

Tancredus ergo dum fossatum impleri conspiceret, mox ignem, atque fomentũ, quo facilius accẽderetur intus immittendum ad comburendum ligna accelerat. Econtra autem dum per canalem ligneum aqua deriuata intus defluerer, ignis immissus extinguitur: quo extincto, iterum qui erant in machina cum longissima pertica, in cuius summo vncinus ingens ferreus erat, ipsum antemurale, quod & vulgo barbacanus dicitur, diuellere incipiunt. At illi qui barbacanum defendebant, videntes perticam barbacanum diruentem, eam violenter tenentes succidunt. Cumq; sic tertio aliæ perticæ ad diuellendum extensæ, tertio etiam ab eis succisse fuissent, postremo acriter iterum extendentes partem ex eo non modicam diruerunt.

Cvmqve hoc viso ciues exterrerentur, vniuersi terga dederunt: portamque ingressi in aliam partem vrbis, quæ munitione tutior erat, se se recipiunt. Euestigio autem phalanx regia continuo porta introeuntes, dum eos insequuntur, quosq; ante se inueniunt, vnanimiter feriendo prosternunt. Ciues ergo qui in præfata se parte ciuitatis receperant, dum viderent se nullum euadendi vestigium posse reperire, hostibus negligenter resistentes, ipsam eos partem vrbis intrare consentiunt.

Cvm ergo ciuitas sic ingressa à regiis bellatoribus huc, illucque debacchantibus depopularetur, Rogerius de Plenco, qui supra memoratus est, cum aliis comprehensus ad Regem moriturus perducitur. Cumq; Tancredus latens Rege summopere iubente quæreretur, tandem à quodam proditus, ante conspectum ipsius præsentatur: quo Rex viso, super ipsius inuentione quam maxime lætatus est.

Rogerius de Plenco miles suspenditur.

Porro infelix præfatus Rogerius, qui in Regem iamdiu amarissimo effrenatus animo fuerat, nulla ipsius miseratione præuentus horrenda laquei strictione necatus est. Deniq; Tancredus licet sit ei mortis indulta sententia, vinculis tamen constringendus ad Siciliam transmittitur. Ex militibus autem pars, ne putarentur equites, vilioribus indumentis transformati, armis, equisq; relictis, per deuia quæq; fugitantes euaserunt: pars vero ad Gilentiæ ciuitatem, quæ Tancredo adhæserat, vtcumque fuga adnisi peruenientes, ibi se captionem ipsius euitati recipiunt: alii quoq;, qui erant comprehensi quidam huc, quidã vero illuc vinculis tenẽdi mãdantur. Deinde vero ciuitas ipsa rebus funditus

Tancredus Comes Conuersani in Siciliam captiuus ablegatur.

exinanita, atque igne succensa, nouissime autem subuertitur. Nunc itaque in hoc prudens lector diligenter consideret, quantum sceleris sit, periurii crimen committere: maximeque illud, cum quis vitam, & membra, seu honorem domini iuramento sui, vel ei captionem nō inferendam assecurat: & non custoditur, vt iurat. Vnde Grimoaldus, & Gosfridus, Tancredus, atque Alexander Comes, nec non & alij quoque Rogerii dominatum super se suscipientes, erga eundē fidelitatis sacramentū non seruauerunt, merito vlciscēte diuina iustitia, digna pro hoc malorum retributione feriuntur. Etenim ipsis ita accidit sicut & Sedeciæ Regi demurato constat accidisse. Nā cum ipse quoddam pactum Nabuchodonosor Regi iurasset, ipsumque pactum irritum periurio fecisset, venit Nabuchodonosor Hierusalē: qua erat Sedecias: & obsedit eam: qui videns se nullatenus ab eodem posse euadere, dum fugam euadendi egrediens ciuitatem expeteret, à militibus eius exercitus mox insecutus, cum filiis suis, qui se concomitabantur, captus est. Cumq; pater, & filii Regi Nabuchodonosor præsentati fuissent, continuo aspiciēte patrē ipso filii eius iubentur interfici: sicq; demum ipse oculorum priuatus lumine, compedibus constringendus Babylonem cum multis aliis concaptiuis transducitur. Patet itaq; miserrima istorum dictante ruina periurium omnino esse cauendum: quandoquidem, qui illud contemnit vitandum, condemnetur à Deo ita, vt dignam proinde, sicut, & istis contigit, sine dubio quandoque excepturus sit pœnam. Nunc itaque ad narrationis seriem, in qua paullulum digressi sumus, redeamus.

Polutinus dominus Gilentiæ electus restitui.

IGITVR Rex Rogerius Montepiloso succenso, atq; subuerso Gilentiam obsessurus properat: qui deinde considerans se nec tunc eam capiendi facultatem posse habere, cōcordiam eo pacto cum eis habendam spospondit: vt præfatus, quem abiecerant, Polutinus in eorum restitueretur dominio: ipsius videlicet dominatui se subditurus.

VERVM Comes Ranulphus comperta Tancredi captione simulque Rogerii nefanda suspensione immenso animi mærore afficitur, non tantum pro illorum tristi fortuna, quantum etiam, quia ipsorum magno destitueretur auxilio. Qui quoque perpendens, quod Rex illis deuictis super se sine dubio irruiturus esset, tristitia tandem solatio sopita, ad se tuendum prorsus conuertitur. Pergens itaque Beneuentum, ibique inter se, & ciues vnanimitate, quam iam ad inuicem compacti fuerant, renouata, sine mora reuertitur. Deinde collecto ad vallem Caudinam peditum, equitumq; non paruo agmine, Regem, quem super se venturum putabat, ad bellum expectat: cuius etiam expeditioni Sergius Magister militum, Hugoq; Boianensis Comes consentiebant.

Sergius magister militum deficit à Rege. Hugo Boianensis Comes.

IGITVR Rex super Bisilium maritimum oppidum veniens, eam sine dilatione aggreditur: cuius muris per gyrum eius dirutis, mouens inde castra super Tranum metatur: quæ videlicet ciuitas tanto ipsius terrore percellitur, vt statim sibi subdita, turres etiam omnes, ipso iubente subuerterentur. Exinde veniens Barim, quam ciuibus, sicut supra expressum est, pro velle ipsorum dimiserat, cunctis turribus eorum euersis, castrum etiam in ea, quod iam intermissum fuerat, reædificari instituit. Deinde agens exercitum repetit Troiam: quam videlicet ciuitatem, eo quod ipsa munitissima sæpe rebellior ei exstiterat, magna ex parte in plures dispertitam casales, communit.

ET COMES Ranulphus audiens tam propinquum Regis aduentum, suspicans illum vere super se venturum, ad muniendum se acrius accenditur: quam ob rem NEAPOLIM ocyus pergit: ibique Magistrum militum, ciuesque allocutus, in adiutorium sui cunctos sollicitauit: deinde Auersam reuersus cunctos, qui arma ferre possent, in hostem venire hortatus est. Exinde ad vallem Caudinam, qua exercitum dimiserat, redit: Magistrum militum, omnesq; qui deerant, præstolans.

Neapolis à Rege deficit.

INTEREA dum Rex Troiæ moraretur, Ricardus Rohelis filius oppidum suum, quod dicitur S. Agathæ, accepto pro eodem cambio, volenti ei contradidit. Siquidem castrum ipsum plurimum optabat: eo quod in arduo posito monte omni pæne Apuliæ supereminebat: quam sibi per illud ex maxima parte posset tueri.

Richardus Roelis filius castrū suum S. Agathæ tradit Regi.

TROIA itaq; debilitata, Rex illinc recedēs dum Melfiam pergeret, in ipso itinere ciuitatis itidem Asculensis superbiam deposuit: nam illam omnino euersam plano in cāpo manere instituit: in tres videlicet dispertitam casales. Cum Comes itaque inaduerteret, quod Rex tunc super se venire non esset intentus, sed apud Melfiam demoraretur, cum suo exercitu ad propria recessit.

VERVM Rex Melfia discedens Grauinam vrbem petiit: ibique aliquantulum commoratus, Salernum post remeauit: gaudens, & exsultans, quod tota Apulia funditus deuicta, solum sibi Beneuentum, ac Princeps Robertus, Comesq; Ranulphus, atq; NEAPOLIS ad expugnandum supererant. Quam ob rem Rex ipse militibus circa Beneuentū,

Capua-

Capuamque constitutis diligenter præcepit, vt quousque à Sicilia cum hostili manu reuerteretur, eas ipsi de foris incessanter deprædari non desisterent. Posthæc autem, antequam hiemis importunitas subintraret, nauigio transuectus Siciliam repetit.

CVMQVE illic ad tempus vsque progrediendum in hostem moratus fuisset, nauali rursus tramite Salernum aduenit: qui innumeram vndique confluentem armatorum manum ad se accitam prope Apitium oppidum congregari iussit. Cum ergo ipse Beneuentum obsessurus putaretur, repente mota expeditione bellica, quoddam castellum nomine Pratum assiliens ignis incendio dedit: penitusque euertit. Deinde tria alia castella eius timore perterrita, vnum post aliud sese ei dedentia comprehendit: quibus tamen, quod se vltro dediderant, pepercit: horum siquidem castellorum Radulphus de Frameto sub Ranulphi Comitis dominio dominatus fuerat: quorum vni nomen erat Grindia, alii Simontum, alii vero Alzacunda.

Radulfus de Frameto vasallus Comitis Ranulfi.

INTEREA Ranulphus Comes in loco, vbi nominatur Cressanta, cum paucis, qui secum erant, commorabatur: cuius spiritus immenso cruciabatur mærore, quod paruo cũ bellatorũ numero constipatus illum pro velle suo adire non poterat: vnde suis Principibus, Baronibusque instãter omnibus mittens, ad se eos sub nomine prœlii festinare hortatur. Dũque eorum successus attonitus expectaret, ecce Rex, cum iterum putaretur ad obsidendũ Beneuentum rediturus, subito motis castris, oppidum cuiusdã magnatis Principis Annonii nomine, quod dicitur Palma, sub omni celeritate aggreditur. Post hæc autem repente ad aliud, quod nominatur Sarnum superſedendum castra coegit: cuius quidem optimas eiusdem Principis Henricus nomine dominabatur: quibus Comes perceptis tristitiam cordis animositate contegens, mox ad Marilianum oppidum Roberti de Medana cum suis, qui tunc secum erant, reuertitur: vbi quidem Principem Robertum, qui iam Pisa reuersus Pisanorum auxilium expectabat, Sergiumq; Magistrum militum, omnesq; magnates eiusdem Principis, & suos inhianter præstolari cœpit: quatenus cum eisdem omnibus Sarni fluuio, Regem ab eiusdem captione castri, ad bellum prouocando, amouerent.

Annonius dominus Palmæ, & Henricus dominus Sarni vasallus Capuani principis.

CVM ergo magna iam pars illic coadunata, nihilominus & ipsi prorsus paucitate alios inhianter præstolarentur, ecce præmemoratum oppidum à Rege cõprehensum nũtiatur. Deinde turris, quæ erat in præfato flumine, quod Scaphatum dicitur, cõtinuo turricolis, eius solo terrore contritis eam dedentibus capitur: sicque pons ligneus, qui ibidẽ erat, lignis in vndis proiectis totus destruitur: ne per eundem aqua ipsa a quoquam contra Regem acturo transmeari posset: per quem videlicet pontem, quia aliunde transeundi facultas non erat, Laboranus exercitus, vt iam supra expressum est, ad obsistendum Regi se transiturum putauerant. Vnde quoque non modico afficiebantur dolore: non tãtum pro oppidi captione quantum, quod præfata turre à Rege potita fluminis meatum amiserant. Porro Princeps vbi turrim comperit præfatam aggressam, cernensq; Pisanorum auxilium, quod sibi sperabat cito adesse, diu differri, iterum puppim ingressus Pisam festinus redit: eos ad præsidium sui quantocyus secum minaturus: quos iam multarum millium marcarum argenti emolumentis, quasillis promiserat, sibi acciuerat.

SARNO itaque inuaso e vestigio Rex Nuceriæ ingentissimum Principis oppidum obsidione circumdedit: arce quidem præfata, ad coercendum fluuialem transitum, custodibus iam præmunita: quod videlicet oppidum non solum loci situ, munitione roboratur, verum etiam expugnantium animo, viribusque mirifice extollebatur. Cum ergo ab exteris tentatum acerrimo fuisset assultu, econtra ab iis, qui intus erant, opitulante etiam loci ipsius ardua positione, summis nisibus defensabatur.

VERVM Laborana expeditio in loco adhuc præfato commorans expectabat: si quomodocumque, vel vndecumque fluuiali transitu, an ne posset Regi obuiare: eumque ab obsidione oppidi prœlio prouocatum remouere. Quam ob rem Comes Ranulphus non pauco constipatus numero galearum, ad præmemoratum Scaphatum pergit: exploraturus si illuc sibi, ceterisque omnibus libera transeundi præberetur facultas. Sed quia Regis iam meatus omnes custodiis præmuniti erant, nec posset ipsis vlla transuadatio fieri, mox ad suos reuersus commilitones, cum eisdem multa cordis angebatur mæstitia: quod sine repugnationis effectu sic cogerentur manere.

INTEREA Rex Rogerius perpendens per nimiam aggrediendi oppidum difficultatem, ingenii armatur solertia: quatenus quod vi certaminis potiri non poterat moliminis adipisceretur peritia. Ligneam ergo parari machinam iubẽs, loco quo aptius, minusque vicinius prospiciebatur approximari statuit. Cumque iam prope esset, vt per eam lapidibus iactis oppidi mœnia feriri inciperent, mox oppidicolis animo dissolu-

Nuceriũ Roberti Capuani Principis oppidum capitur à Rege.

tis timor incutitur: regiaq; pax desideratur. Quocirca quidam ex primoribus eorum vno vniti consilio, ad Regem egressi sunt: postulantes vt sibi, cæterisque indigenis, simulque castrensibus impunitatem, oppidiq; integritatem conseruandam promitteret: sicq; deinde absq; dolo ipsi cum eodem oppido ei subiicerentur.

Facta itaque regia super hoc pollicitatione, redeunt intus ad conuentumq; Tribunum militum nomine Rogerium de Surrento, cum aliis castrensibus deditione oppidi facienda mox consulunt, præsertim Comitis: quod non eis succursus adesse videretur. Nam melius inquiunt erat eis, vt Regi potius subderentur, quam vt oppido aggresso, atq; subuerso & ipsi periclitarentur. Quibus auditis, omnes primo quidē id fieri contradicunt: postmodum verum terrore regio constricti: loci deditionem consentiunt. Oppido itaque hoc modo à Rege accepto prænominatus Rogerius, cæterisq; omnes, qui ad illud defensationis gratia confluxerant, impunitate eis, vt Rex promiserat, indulta capiuntur: sicque postea fide constricti abire dimittuntur.

Balduinus Ponis dominus vasallus Ranulphi Comitis.

Rodulfus de Bernia dominus Limata, vasallus Ranulphi Comitis.

Capta itaque Nuceria, militibusq; in ea delegata custodia, ad inuadendum Ranulphi Comitis terram Rex protius animum figit. Quapropter coacto in vnum exercitu Padulum proficiscitur: indeq; motus ad obtinendum oppidum nomine Pontum accelerat: quod quidam Magnas Balduinus nomine sub Ranulphi Comitis dominio tenebat: cuius immensam Pontisii eminus cernentes expeditionē, mox terrore percussi accedentem illam sine vlla repugnatione intrare permittunt. Quo capto die ipsa continuo ad castrum, quod nominatur Limata, aggrediendum properat: quod cito comprehensum, simulque depopulatum, nouissime vero ignis crematione omnino deletur. Erat enim & illud alterius prædicti Comitis Optimatis: cuius vocabulum Radulfus de Bernia dicebat.

Interea Ranulphus Comes in præfato Mariliano adhuc morabatur: cumq; relatione tot terras ablatas sibi comperisset, cum multo animi mærore ad sua recuperanda galeis comitantibus festinanter egreditur: qui dum secus municipium, quod dicitur Ducenta, figeret gressum, à suis ibi omni consulitur instantia, quatinus priusquam omnibus suis exueretur, regia pace summopere præueniri studeret. Facta itaque propera ad Regē legatione, rogat ea quæ pacis sunt: eiq; pro velle suo se penitus subdendū promittit. Quibus Rex auditis, mox furori suo frenum imposuit: terras suas vlterius præoccupare desistens: deniq; describens concordiæ pactum, misit ad eum, vt secundum, quod ab eo calamo prænotatum erat, ita illum in pace suscepturus esset: restituens & sibi vxorem suam, & filium: eo tamen interposito tenore, vt dotalia, pro quibus ipsi ab eo discesserant, ei restitueret: terrasque omnes, quas vi certaminis super eum obtinuerat, omnino quietas sibi dimitteret. Verum ille quamquam de his omnibus plurimum aggrauaretur, tamē ne suorum omnium amissionem incurreret, ad subiiciendum se ei prout ipse mandauerat, potius animatur.

Ranulfus Comes in gratiam recipitur recepta vxore & filio.

Veniens itaque ad eum genibus flexis, pedes eius osculari voluit: quem cum ille propriis manibus ab osculatione pedum sublenasset, orisque sui osculo vellet suscipere, Comes prius precatur, vt ex corde indignationem funditus abiiceret. Cui Rex, ex corde inquit, abiicio. Et ille vol iterum, vt sicut deinceps tibi famulatus fuero, ita me diligas. Cui ille, & ego concedo. Iterum ait, istarum sponsionum, quas alternatim fecimus, volo vt testis sit Deus: inter me, & te. At ille, ita inquit fiat. Quibus dictis Rex eum statim osculo suscepit: diuq; in amplexu ipsius delectari visus est ita, vt ex oculis quorundam circumstantium vt præ gaudio lachrymæ effundi viderentur.

Robertus filius Roberti Capuani principis paruulus designatur princeps Capuæ sed nisi vasallus Regis sit, priuandus decernitur.

Hugo Boianensis Comes terras suas vniuersas Biferno fluuio comprehensas Regi cedit.

Principem vero in sua pace hoc tenore suscipiendum pepigit: videlicet, vt si vsq; ad dimidium mensis Augusti reditum faceret, suo non priuaretur honore: si tamen iuxta quod in capitulari scripto statutum erat, subditus ei vellet parere: retentis siquidem sub proprio dominio, quæcumque vi guerræ obtinuisset. Si autem forte ei animus redeundi deesset, eius filio paruulo nomine Roberto Principatum concederet: eo tamen interposito pacto, vt ipse eius tamdiu regimen teneret, quousque legitimam idem consecutus ætatem exercere militiam posset. Quod si & ipse præfatum absentatione sui, terminum præteriret, Rex deinceps Principatu Capuano, cunctorumque heroum hominio inculpabiliter sub proprio potiretur dominio. At Hugo Boianēsis Comes præuidens Regis irā super se mouendam, quod aduersus illum Principi, Comitique adhæserat, cum multis precibus veniam ipsius postulaturus aduenit: quam quidem impetrare nullatenus valuit: nisi primo terras suas vniuersas, quas Bifernus fluuius orientem versus præterfluit, ei reliquisset: nec non Castellum maris: situm scilicet, quo fluuius Volturnus cursus sui finem designat. Verum Sergius Magister militum, secundum quod à Rege exigebatur, eius tunc super se dominatum suscipere, atque seruire abnuebat: ad quē postea Raimpotus

Tribu-

Tribunus militum Beneuentanus audita Comitis concordia, præ timore continuo ciuitatem deserens, centum, vel ferme constipatus loricis aufugit.

INTEREA Rex Celesinum cœnobium fore sibi vicinum comperiens, voluit visere illud: fratrumque se orationibus commendare. Cum ergo ad monasterium venisset, honorifice, vt illum decebat, à fratribus obuiã ei progredientibus, cum hymnis, & laudibus suscipitur: qui cum completa ante altare oratione capitulum intrasset, osculatis sigillatim fratribus, sanctam postmodum eorum fraternitatis societatem per manum Alexandri eiusdem congregationis Abbatis humiliter, reuerenterque accepit: qui etiam bona se collaturum deuote eidem monasterio spondens, ad exercitum, quo venerat, valefaciens 10 fratribus, lætus abscessit.

POST tertium vero diem, summo mane secedens Capuam illustrissimam vrbem, ciuibus eius, cunctisq; terræ Laboris Magnatibus sese dedentibus recepit: quæ videlicet vrbs metropolis existens, idcirco, vt ab antiquis traditur, tale sortita est vocabulum, vel quia caput Campaniæ est: vel quia campi planitie longa, lataque gyratur: seu, vt quibusdam videtur, à Capy conditore suo Capua dicitur. Est quidem ampliori situ capacissima: mœnibus, turribusque in circuitu munitissima: cuius quoq; muralem ambitum Volturnũ flumen medium præterfluit: intra cuius fluenta plurima in aquis supernatantia molendina funibus cannabineis innexa consistunt. Pons quoque miræ magnitudinis, miroque opere constructus in ipso amne exstat fundatus: qui intrantibus, & exeun-20 tibus meatũ præbens, ab vna parte vrbe, ab alia vero burgo valde prolixo obuiatur. Sed & Cerere, Baccho, carnisque edulio, nec non diuersis commerciis ciuitas vberrima, populoso nihilominus frequentatur accessu: & quod maius est, Principali constat dignitate præcellens.

Rex potitur Capua.

CVM ergo ciuitatẽ ipsam iam sibi subditam Rex introiturus esset, à præordinata clericorum, totiusq; populi processione honorifice, prout decebat, suscipitur: atque ad Archiepiscopium vsq; cum hymnis, & laudibus perducitur. Deinde continuo foras ad expeditionem egressus Sergium Magistrum militum præstolabatur: quatenus cito veniens sibi subderetur: alioquin sciret, se sine dubio obsidione constringẽdum. Verum ille veritus, ne Rex ab eo contemptus super se irrueret, ciuitatemque eius aggrederetur, deposita 30 mentis ceruice, venit ad eum: qui genibus flexis, manusque suas manibus suis immittens, suum ei hominium subdidit: fidelitatemq; iurauit. Rex inquam valde stupenda: nam vti iam in secundo expressum est libro, NEAPOLIS, quæ post Romanum imperium vix vnquam ferro potuit subdi, hanc quoq; verbo tantum visa est constringi.

NEC mora post hæc Rogerius cogens exercitum, castra inter Morconium, Pontemque Laudulfi metaturus reducit: daturus vniuersas terras Roberto Ricardi filio: quas ei Boianensis Comes dimisisse supra dictus est: nam dum ipsius, aliorumq; irritaretur guerris præmemoratas ei terras, cum eas adepto triumpho, potiturus esset, pollicitus fuerat: si tamen, dum guerras suas ageret, non infidelis reperiretur.

DVM à Rege mora ibidem fieret, Burrelenses domini eius super se aduentum fu-40 turum formidantes, accelerant illum præuenire: vt suum ei hominium quantocyus subdentes illum placarẽt. Exin Beneuentum reuersus, ibique extra vrbem defixis tentoriis, ciues eius sibi fideles iuramento, salua Apostolici fidelitate instituit.

Robertus Richardi filius à Rege obtinet terras oẽs quas regi à Boianẽsi Comite obuenerant. Erat autẽ is Richardus Comitis Ranulfi frater.

CETERVM supradictus Raimpotus Neapolitanum Magistrum militum cum Rege concordaturum præsciens, mox puppe ascensa, dum fuga vellet petere Pisam, equorea interceptus procella, cum filio suo marinis fluctibus suffocatus interiit. Denique Rex cernens cuncta ad votum suum prospere sibi accidisse, omnesque pro velle suo ditioni suæ subegisse, suam illic dispertiens expeditionem, singulos ad propria redire permisit: retenta sibi sola militia, quam ex proprio sustentabat ærario. Deinde repetens Salernum, ibique paullulum moratus ad Siciliam post triumphali redimitus gloria, ouanter reuer-50 titur. Hic secundus compleatur libellus: quatenus paullulum dato silentio, ad inchoandum, & perficiendum tertium, vires loquendi reparentur.

EXPLICIT LIBER SECVNDVS.

INCIPIT LIBER TERTIVS.

Alberia Regis vxor moritur.

FACTVM est autem cum Rex ROGERIVS Siciliam repetisset, eodẽ anno, non multo post corporis langore corripitur. Sed cum Deo tribuente citius conualuisset, ALBERIA Regina coniux ipsius, mox infirmitatis tacta incommodo, ad extrema peruenit: quæ videlicet mulier dum vixit, religionis gratia, atque eleemosynarum largitione fertur plurimum enituisse. Qua defuncta Rex ipse ita mæroris contritus est amaritudine, vt multis se diebus intra cameram recludens, exceptis eius priuatis obsecutoribus non apparuerit: vnde accidit, vt fama paulatim diffusa, non solum iis, qui longe, verum etiam, qui prope erãt, vere obiisse existimaretur. Quo videlicet rumore Princeps Robertus, qui Pisam aufugerat, sollicitatus, cum immensa belligerorum Pisanorum manu nauigio aduectus in NEAPOLIS vrbe excipitur: fauente sibi Sergio eiusdem ciuitatis Magistro militum: qui iam cum eo, præmissis alterutrum nuntiis contra Regem conspirauerat.

COMES autem Ranulphus & ipse eodem rumore deceptus, Regis obitum vere contigisse credebat: qui cum Principem cum ingenti armatorum multitudine reuersum comperisset, corde respirans, lætabatur valde: quod Rege defuncto, tempus iam accidisse opportunum videretur, quo & idem Princeps Capuam, Principatus amissi honorem, & ipse terras, quibus deminutus fuerat, recuperare possent. Periurium itaq; contra Regem Rogerium perpetrare non timens, sine vlla dierum dilatione, donatiuo suo milites circiter quadringentos collegit: atq; cum eisdem ipsis non longe extra muros Capuæ progressus est: expectans si forte, quoquomodo ciuitas ipsa Principi restituẽda ab iis, qui ampliori eiusdem amore connecti videbãtur, sibi redderetur: cuius quoq; proditionem, cum post ad effectum non euenisse comperisset, immenso animi mœrore contritus est. Deinde aurora illucescente, per campos passim discurrens copiosam animalium, diuersarumq; rerum rapinam in suburbanis eius exercuit: sicq; Capaciam munitissimum eius oppidum, quo iter assumpserat, timido corde regreditur. Guerra itaq; hoc modo aduersus Regem incepta est: cui quoq; Comiti quidam suorum Baronum clam, quidam vero manifeste consentientes in Regem periurauere: qui ei vtique hoc iusiurandum egerant: videlicet, vt si quando Comes ipse contra eundem Regem vellet insurgere, dierum quadraginta præstolaretur spatio: quo eorum hortationibus ad regiam reuocaretur subditionem: alioquin exinde tamdiu ab eisdem instãter debellaretur, quousq; ei nolens etiam subiiceretur.

EODEM namq; tempore Cancellarius Regis Vuarinus nomine, vir quidem litteris apprime eruditus, & in sęcularibus negotiis prudentissimus, & Iohannes Ammiratus, cuius iam superius summam memini strenuitatem, cunctam Laboris terram tunc temporis procurantes, custodiebant: qui comperto Principis reditu, nec nõ & Comitis subita rebellatione, diligẽtiori protinus sollertia Capuam vrbem, Matalonum, Cicalam, Nuceriam, ceterasq; terras, ipsam terram Laboris, castra belligerorum viribus munire cœperunt.

ERAT autem in eadem terra Laboris ciuitas quædam nomine Auersa: quam Normanni cum Apuliã aggrederentur, primitus condiderunt: quæ licet duodecim Magnatibus, militibus atq; immenso populo in se cohabitantibus gloriaretur, tamen potius aggere, quam murali circumcingebatur ambitu: quo contra hostes, si necesse esset, resistere possent: ad quam cum Iohannes Ammiratus, & Vuarinus Cancellarius venissent, cœperunt ipsos Primates, & equites, omnesq; in ea cohabitantes diligenter præmonere, quatenus nullo vnquam amore, seu timore concussi regiam fidelitatem relinquerent: sed & bonum nomen, quo tunc vsq; in summa legalitatis obseruatione, fideiq; puritate vigenti enituerant, qualibet ignominia tempore necessitatis instante obfuscari non paterentur. Cumq; iis, & aliis exhortationibus eos sufficienter allocuti fuissent, Iohannes in Apuliam etiam misit sollicitãs omnes regio iussu, vt ad tuendum terram Laboris, quam citius possent, accurrerent.

IGITVR Princeps Robertus de Regis adhuc obitu incertus, non desinebat intra mentis suæ voluere arcanum quomodo, qualiterve Principalem ademptum apicem resumere

timere posset. Misit itaq; ad Ranulfum Comitem, vti ad se quantocyus festinaret: quoniam quidem quod erat acturus, absente eius strenuitate agere nullatenus quiret. Verũ ille cum de Regis morte, vt iam dictum est, nequaquã cunctaretur, mox cum ipsa militari, quam collegerat acie, ad illum NEAPOLIM sitienter properauit: cuius quoq; aduentu Princeps ipse, Sergiusq; Magister militum ad maiorem resumendum audaciam, vehementer sunt vegetati: putantes per eum, eo quod vir bellicosissimus esset, ad effectum rei, quam desiderabant, feliciter pertingere. Firmata itaq; ad inuicem conspiratione, hoc tandem apud se firmiter proposuerũt: vt & princeps, & Comes sua ablata ad integrum sibi restituerent: & magister militum NEAPOLIM & cætera, quæ iure sibi suppetebant, securiter possideret. At Rex sicut & prius, ita & tunc extinctus credebatur: de cuius quoq; vita nonnulli etiam fidelium suorum hæsitabant: præsertim cum instantib. hostibus plus solito venire moraretur: sed & si quis veniens eum viuere, vel venire assereret, iam audiri contemnebatur: cum multis aliis anteuenientibus, atq; id ipsum asserentibus in vacuum sit creditum: iam enim Madius mensis cursus sui metam attingebat.

Robertus Princeps Capua: Ranulfus Comes, & Sergius Magister equitũ rursus a Rege deficiũt.

Madius mensis. pro Maius mensis.

AVERSANI heroes, simulq; vniuersus populus quamq; certificantibus quibusdam Regem vere viuum, vereq; venturum audissent, in tantam tamẽ deuoluti sunt insaniam, vt oblitis, quæ à Iohanne, & Warino præmoniti fuerant, sine vlla præcedente repugnatione, abiecta Regis subditione, eiusq; contempto dominatu, Principis dominio subderentur. Cæterum Cancellarius Warinus, & Iohannes Ammiratus præsciẽtes hoc ipsum ab eis agendũ. Capuam iam, ne ab ipsis capti, hostibus traderentur, recesserant: vbi cum ad tutandũ vrbem ipsam cum pluribus equitibus idem Cancellarius remansisset, Iohannes ad præmuniendum Matalonum, Cicalam, cæteraq; oppida continuo vadit: ad quem cum Apuliensis militum, peditumq; exercitus copiosus, sicut ipse mandauerat, Cicalam conuenisset, morantur ibi: tuituri terram Laboris: præsidente eodem Iohanne, vsq; dum Rex adueniret: inter quos erat Robertus filius Ricardi: fidissimus Regis: qui in superiori proximo libello præscriptus est: & Rogerius Orianensis Comes: aliiq; quamplures: vnde factum est, vt tam ipse exercitus, quam milites, qui intra Capuam habebantur, præter pedites, fere duo millia supputarentur.

Robertus filius Ricardi fidissimus Regis: vt & Rogerius Orianensis Comes.

AVERSA itaq; vrbe à Principe recepta, Pisanus exercitus, qui cum eo venerat, quorum numerus circiter octo millia ferebantur, eidem Principi, & Ranulpho Comiti, Sergioq; Magistro militum omnimodis instant, vti ad aggrediendum Capuam quantocyus festinarent. Asserebant enim illam sine dubio quantocyus fore inuadendam. Sed illi cognoscentes vrbem militari plurimum protectione fore munitam, impetum eorum, prudentiori consilio cohibent: quatenus circa Clanum flumẽ, in loco, qui Pons Silicis nuncupatur, castrametentur: paullulũ attendentes, vtrum ab iis, qui plus aliis diligebant Principem, vrbs ipsa ei quoquomodo proderetur. Verum Cancellarius, vt erat cautus, & sollicitus, antequam ipsi ad eundem accessissent locum, quosq; Principem plus aliis diligentes perceperat, & in quibus tradendi ciuitatem maior haberetur suspicio, vniuersos comprehendens Salernum custodiendos direxerat.

DVM ergo Princeps in illo loco moratus spem prodendæ sibi vrbis amisisset, motus inde, iterum in alium locum, secus eiusdem fluminis decursus aquarum tentoria fixit: stante ex altera parte regio, cui Iohãnes prædictus præsidebat, exercitu. Comes vero Ranulphus nimio mentis ardore æstuabat, eo quod in illos ad feriendum, medio stante flumine, furtiuo, subitoq; euentu irrumpere non posset. At Iohãnes Ammiratus vir sagacissimus è contra, sinistros præcauens euentus, caute agebat exercitum: videlicet ab irruptione inutilis audaciæ eos coercens. Cumq; sic ab vtraq; parte aliquantisper ibi moratũ fuisset, Principis expeditio panis inopia coangustari cœpit: quam non iam sustinere valebat. Tanta namque in eodem loco egestas habebatur, vt vnus panis pusillus vix iam Rothomagensi nummo mercaretur: quam ob rem derelicta Princeps cum Magistro militum NEAPOLI, recedunt: Comes autem Ranulphus ad custodiendum Auersam delegatur.

DVM ergo res ita haberetur, ecce subito Rex Rogerius, quem omnes sui sitienter expectabant, quemq; inimici eius non viuum credebant equoreis vndis aduectus, quinto die intrante Iunio Salernum ingreditur: cui cum de naui exeunti, vniuersus ciuitatis populus vnanimes occurrissent, tanto excepti sunt gaudio, vt pro eo Deo gratias omnes exclamarent: cuius aduentum, & Beneuentani audientes, ita ipsi immenso sunt exhilarati tripudio, vt in vrbe, me ipso præsente, & audiente Ecclesiarum signa simul pulsarentur: & ab Archiepiscopio, ad monasterium vsque S. Sophiæ cum hymnis, & laudibus clericalis ordo processerit. Rex denique à præsentibus rerum casus seriatim sciscitans, at-

que prænoscens, per omnes mox ditionis suæ terras dirigens, ad se omnes, qui arma gerere, eisq; ad prælium exerceri possent, accelerare imperat.

Cvm ergo vndiq; adueniens exercitus coadunaretur, Rex interim super Auersanis, quos de legalitate multa, fideiq; sinceritate iam laudibus suis extulerat, plurimū conquerebatur: quandoquidem, quod in eis laudauerat, necessitatis tempore ingruente, in ipsis non est inuentum. Contristabatur etiam præcipue super Ranulpho Comite: conquerensque aiebat: quomodo Ranulphus Comes à me vltra suscipiendus sit, vel credendus: quem semper ad malum mihi inferendum, nec propinqui sanguinis copula, nec postquam eius hominium accepi, sacramentum fidelitatis cohibuit? Quocirca merito postquam ab eo violatum est iusiurandum, fides ei non est amplius adhibenda: amorque propinquitatis, quo ob coniugium sororinum, vtrusq; cum eo ligatus tenebar, penitus dissoluatur. Qui quidem si in mei nunc fidelitate positus gloriam meam, & honorem quæsisset, oblitis omnibus, quæ mihi intulerat, malis, multum à me honorem sine dubio consecuturus foret. Magister vero militum, qui fidelitatem meam, inimicis meis adhærendo dereliquit, nulla vtique super hoc venia dignus habeatur: NEAPOLITANAM quippe dignitatem amittens. Princeps autem, qui iram meam magis delitescendo fugit, quoniam in hoc non multum deliquit, vtique miserendum est ei: suoque ex toto non priuetur honore: si tamen ab inimicis meis, videlicet Magistro militum, Comiteq; Ranulpho discedere velit. Vnde mittatur cito ad eum: & experiamur, vtrum verbum istud sibi placuerit: videlicet, vt ab illis discedat. Verum Princeps, Comesq;, ex quo aduentum perceperunt, in tantam animi tristitiam corruerunt: vt mori magis, quam viuere vellent: videntes se rumore falso fuisse delusos.

Cvm ergo Princeps hoc, quod ab eo mandatum fuerat, contemnendum elegisset, Rex illico coacta in vnum, quam collegerat, militum, peditumq; innumera expeditione, qua maior nulla alia antea ab eo habita est, ad aggrediendum Auersam, qua Comes Ranulphus ad custodiendum remanserat, toto animo tendit: cuius aggressionem asperrimā Auersani formidantes, cœperunt omnes, quicumq; citius poterant, fugam arripere: atq; NEAPOLIM, ad se ibi tuendum properare. Comes autem cernens se, ita fugiendo, ab omnibus præ timore derelinqui, bellum sine dubio Regi inferendum sæpe comminatus fuerat, vix tandem cum paucissimis fuga ab eo elapsus est: atque Neapolitanis mœnibus, quibus tunc Princeps, Magisterq; militum adhæserāt, se nimis confusus recepit: qui cum ibi intrusus ciuitatis claustra non egredi auderet, intra mentis suę viscera inmaniter torquebatur: pœnitens valde, quod male consultus guerram cœperit: sibique ea, quæ pacis sunt, consulentibus nequaquam crediderit. Quid ergo ageret? cum se, etiam terras in proximo iam amissurum cerneret: ad quas tuendum, & fratrem suum Richardū dimiserat. Sed ille similiter regio perterritus aduentu, etiam filio suo, quem Regi obsidem dederat, derelicto, cum ad fratrem suum Comitem redire nequisset, per occulta tramitū continuo fugam iniuit.

Cvm ergo Rex super Auersam irruens Comitem fuga euasisse comperisset, doluit valde, quod captionis suæ retia euadens, vltionem ipsius meritam nō fuerit expertus: qui deinde tanto mentis furore accenditur, vt tota vrbs prius omnino depopulata, ignis post incendio traderetur: quæ videlicet ciuitas non solum intus, sed etiam de foris abundantissimo fuerat inhabitata populo: omnibusq; inuiduis ita fertilis fuerat, vt etiam Capuæ, seu NEAPOLI, quæ circa se erant, non inuideret. Frumento, & vino, carnisque edulio ita feracior exstiterat, vt fere nullus in ea habitantium inuictu egeret: vnde contigit, vt pœne omnes in ea effrenatius turpi libidini subderentur: ob cuius piaculum, quo se moderari neglexerūt, Deus magis offensus, sic eam, vt æstimo, per Rogerium delere decreuit.

Cvm ergo sic Auersa deleta fuisset, Rex postmodum suburbana ipsius concremari iussit. Deinde appropinquans NEAPOLIM, inter oppidum, quod dicitur Cuculū, Patriæq; lacum castra defixit: ibiq; tamdiu moratur, quousq; & cuncta suburbana NEAPOLIS in partibus illis ignis incendium consumeret: segetesq; vniuersæ à frumentatoribus suæ expeditionis depopularentur. At Princeps Robertus, Comesq; Ranulphus, Sergiusque Magister militum ita præ formidine ipsius intra vrbem intruduntur, vt nec de porta bellaturi exire auderent. Cumq; omnia ibi consumpta fuissent, iterum Rex Auersam destructum repetit: qui etiam illic diligentius iubet, vt si quid inter Auersam, NEAPOLIMQVE, quod comburendum esset, incombustum remansisset, omnino combureretur: vbi quippe moram tamdiu facit, donec & rebus agrariis, quæ superfuerant, vniuersis consumptis, solum telluris omnino vacuum dimitteretur.

Dvm hæc ita gererentur, Rex habito consilio præmisit Cancellariū suum Warinū cum

cum multitudine militari: quatenus ciuitates, quas Comes Ranulphus sub proprio dominio tenuerat, sponte sibi subiicerentur: alioquin si ipse super eas irrueret, sine vllo miserationis intuitu depopulatæ, ignis quoque concrematione funditus exinanirentur. Veniente itaque Cancellario ad vrbem, quæ dicitur Allifa, ipso die quo venit, vniuersus eius populus Regi, sine vlla refragatione subiicitur: quo facto, postera die ad oppidum S. Angeli cognomento Rabicannum suscipiendum tendit: cuius videlicet Ricardus frater eiusdem Comitis dominatus fuerat: quique etiam regio, vt iam fatum est, aduentu perterritus, dimisso eodem castro, in Campaniam aufugerat.

Oppida Ranulfi Comitis. Allifa Oppidum S. Angeli vel Rabicannum.

POST hæc autem Cancellarius recessit Caiaciam: remotus tamen ab ea tertio miliario secus Volturni fluenta. Mandatur exinde Caiacianis, & præcipue illis, qui castro eius præerant, vt & ipsi Regis super se quamocyus suscipiant demaniū. At illi sentientes inexpugnabili se castro muniri, audacius recusant id fieri: immo si necesse fuerit, se ei repugnaturos prænuntiant. Quam ob rem Cancellarius motus inde, castra super Sanctam Agatham vrbem metatus est: exhortans ciues Regi se vltro subdendos. Verum illi, sicut & Caiaciani id fieri renuentes, ad resistendum potius se parant. Nuntiantur itaque Regi, qui tunc Auersæ morabatur, hæc omnia: & quia vtræque vrbes munitissimæ erant, necesse erat, vt Rex ipse ad expugnandum super eas irrueret.

PORRO Rex audiens illorum superbiam, graue accepit: vnde magna expeditionis suæ parte ad custodiendam Capuam, ceteraque oppida circa terram Laboris sita, delegata, ad obsidendum præfatas vrbes iratus festinat. Veniens ergo super S. Agatham eam vndique artissime circumsedit: atque machinas, quibus citius caperetur, fieri iussit. Quo viso ciuitatis habitatores immēso consternantur timore. Vnde nonnulli eorum cito exeuntes Regem præuenire satagunt: pedibusque eius prouoluti precibus instant, vti eorum subditionem suscipere iam dignaretur: & ne ipsi cum vxoribus, & liberis, rebusque eorum in prædam darentur: essentque in ignominiam cunctis audientibus. Rex itaque precationibus eorum vix flexus, vrbem sic, sine ipsorum discrimine suscepit: atque post tertium diem ad habendum Caiaciam properat: sicque eiusdem vrbis positio ita stare cernitur, vt orientem versus ingens in ea castrum, nō solum humano opere, verum etiam montis excellentia naturaliter munitissimum habeatur. Quod quidem castrum ita ab vrbe distat, vt etiam ciues ipsi in nullo quomodolibet contra illud penitus præualere possint. Ceterum & obsidionem ab eo non formidare videtur: vt si virtus alimoniæ, qua tutores eius sustententur, non defuerit, vix vmquam possit captione subdi.

VENIENS itaque Rogerius super illam, mirabile dictu, ita castrenses in primo exterriti sunt, assultu, vt nil aliud, nisi quæ pacis sunt, cogitantes eidem subdi quantocyus cuperent. Quippe tantum percrebuerat in eodem assultu, spiculorum iactura, vt vix cuiuslibet manus castrensis ad repellendum instantes hostes contrahendi fuerit ausa. Nam defensationis gratia quicunque inermis positus brachium extenderet, ictum deforis venientis iaculi statim in se ipso excipiebat. Sic itaque castrum ipsum semel oppugnatum, atque deuictum à Rege accipitur: quod cum postea visendi causa fuisset ingressus, illud quam maxime, pro ipsius ardua, ingentique munitione commendasse fertur: multumque sibi prodesse ad eius defensionem coronæ testatus est.

POST hæc autem quendam ibi heroem Nicolaum nomine, eo quod inimicis suis consentiens periurus eius fuerit, iusto exheredauit examine: qui deinde cupiens in perpetuum solidare pacis bonum, dedit edictum, vt cuncta in terra Comitis subuerterentur oppida: præter munitiora castra: quæ ei sub proprio dominio ad eiusdem pacis tutelam retineri placerent. Post hæc venit Allifam: vt videret eam: qua visa, de ipsius amœnitate loci, Lympharumque circumcurrentium magna abundantia fertur valde sibi complacuisse. Quarum videlicet Lympharum tanta erat obsecundationis facilitas, vt quandocumque prius vellet, riuum ex eis productum, in hortum suum vbicumque esset, posset transducere: eiusque ad irrigandum holera, pro velle suo famularetur.

POST hæc coacto in vnum exercitu, quem secus fluenta Volturni reliquerat, NEAPOLIM, qua hostes eius contra se suscepti rebellabant, obsessurus properat. Erat autem ciuitas ipsa antiquissima: quam Æneas, cum illuc nauigio transuectus applicuisset, primus fertur condidisse: cuius quoq; magnitudo prægrādis erat: quę à parte meridiana non solum murorum altitudine, veram etiam Tyrrheno mari munitur. A ceteris vero partibus, excelsis mœnibus roboratur. Quam ob rem adeo ipsa inexpugnabilis constat, vt nisi famis periculo coartata nullatenus comprehendi queat. Nempe huiusmodi vrbis dominus, olim Octauiano Augusto annuente, Virgilius maximus poetarum exstitit: in qua etiam ipse volumen suum ingens hexametris composuit versibus.

IGITVR cum Rex Rogerius à parte Orientis vrbe hac obsessa, eiusdem captionem diu differendam præuidisset, accidit in cor eius, vt innumeris accitis fossoribus, castrum ingens aggeris circumductione munitissimum super eam firmaret: quatinus ibi incessanter, militaribus excubijs sufficienter expositis, ipso quoque absente NEAPOLIS vicinius indesinenter ab ipsis constringeretur. Cum ergo posita super NEAPOLIM obsidione agger, pro extruendo castro ipso, terram effodiendo surrigeretur, cœpit agger idem, eo quod ex cęmento arido terra egesta labilis esset, huc, illucque submergi: propter quod opus ipsum in vacuum assumptum fuisse videbatur: nec poterat castrum ipsum incœptum, dū agger sic submergeretur, ad effectum pertingere. Quo viso Proceres ad Regē mox venientes submissis vocibus conqueruntur. Incassum inquiunt, ad construendum castrum labor iste assumptus est: quoniam quotidie terram effodiendo, agger circumducitur: qui tamen ad expletionem eiusdem castri non proficit: quoniam quod pro aggeris erectione fodiendo egeritur, dilabi pro sui instabilitate non cessat: quapropter dimisso hoc opere, aliud inueniatur consilium: quo ad vrguendam rebellis vrbis superbiā congruentior præstetur facultas. Item est & aliud omnino lugendum: quoniam sunt nō nulli ex hac expeditione, qui in loco isto, dierum æstum Canicularīū non ferentes, incipiunt iam infirmari: alij vero intolerabili equorum, qui præ multa aquæ inopia siti moriuntur, cadauerum fœtore tabescere. Sed etiam tellus ipsa, qua consistimus, eo quod cæmentum siccum sit, impurum à se prodeuntem calorem. Horum quippe malorum vitia valde veremur: ne forte in tantum procedant, vt totus ab eis exercitus infirmatus, penitus, quod absit, labefactetur. Vnde hinc, si tuæ non displicet pietati, citò remouendi sumus: vt non morientes, cum salute etiam nostra NEAPOLIM non solum diebus ęstiuis, verum etiam in hieme, si necesse fuerit, coercere possimus. Quibus Rex auditis, mox eorum misertus, iussit obsidionem remoueri: cogitans qualiter alio modo, absque suorum discrimine, hostibus suis resistendum esset: quamobrem magnam eiusdem expeditionis partem dispertiens, per singula oppida, quæ NEAPOLI viciniora erant, instituit: vti eam, ipso quoque discedente instanter comprimerent: suique rebelles, si quando forte vsquam armati progrederentur, vicinius ab ipsis possent restringi.

QVIBVS ita dispositis pertexit Cuculum: quod dum ipse à Sicilia moram redeundi faceret, à Pisanis, quos secum Princeps duxerat incassum, eo quod Neapolitanis iubente ipso aduersaretur, ex parte etiam fuerat subuersum. Quod videlicet oppidum quoniam NEAPOLI proprinquissimum existebat, ad artandum eam quantocyus reædificans, melius etiam quam an ea fuerat, opere firmari præcepit: deinde præuidens magis Auersæ restitutione, rebellis NEAPOLIS posse restringi superbiam, perrexit illuc: atque eodem, quo prius fuerat, iussit restaurari situ: atque ad eam inhabitandum, cunctos, qui prius illam inhabitauerant, redire permisit.

INTERIM autem dum Rege ipso cum suo exercitu præsente, eiusdem ciuitatis instanter reparatio fieret, Princeps, & Comes, Magisterque militum Sergius intra mœniū NEAPOLI septa conclusi nesciebant quid agerent: videntes se omnes iam in proximo fore superandos: ni forte vndecumque adueniens succursus citius adesset. Nam & victus inopia indesinenter angebantur: nilque quo ad vitam, cum suis sustentarentur, de foris per terram aduectum, ad eos intrare minime poterat. Militum vero, qui ad stipendia ipsorum militare videbantur, alij verentes plurimum regiam captionem, vrbem quandocunque poterant, latenter exeuntes abscedebant: alij autem possessiones proprias nolētes amittere, ad eas resumendū, qui tamē Regis licentiā accipere possent, reuertebātur.

CVM ergo prędicti Principes ciuitatis conclusione ita coercerentur, hoc tandē ab eorum sollertia prouidetur consilium, vt ocyus Pisam dirigentes ciuium aures missis precibus pulsarent: quatenus eorum miserentes, ingentem per mare veniendum belligerorum copiam transmitterent: eisque celerrimum in extremo iam positis opitulationis succursum impenderent. Cum ergo immensa acies ab eis directa cum ratibus equora sulcando NEAPOLIM tendissent, istiusmodi præfirmantur consilio: vt vrbem Amalfiam inchoante auroræ ortu subito aggredientes aut prædarentur: aut Regi, si fortuna sinistra non eis impedimentum ferret, eriperent.

ERAT autem tunc Amalfia omnibus pęne euacuata belligeris viris; quorum iam pars iubente Rege, cum liburnis quatuor armatorum refertis copia, per marinas prędaturi aquas recesserant: pars vero in hostem euntes cum Rege aderant: alij autem Pisanorum tunc nauigia intuentes, quoniam eos putarunt Salernum aggressuros, cito illuc præeuntes eam tuituri, ibi remanserunt. Venientes itaque ipsi Pisani subito inchoante auroræ luce inuaserunt vrbem: nulloque resistente eam funditus, impieque depopulantur

Cumque vrbe tota depopulata, vniuersa ad classem spolia transportata fuissent, mox Scala oppido, ceterisque Amalfiæ munitionibus inuasis, nouissime quoddam munimen, quod dicitur Fracta, oppugnare nituntur.

DVM ergo Rex Rogerius, vt iam fatum est, ad reparandũ Auersam, bellica constipatus expeditione sedulus intenderet, intimatum est sibi, quod naualis prœliantium manus Pisa adueniens Amalfiam proculdubio inuaserat. At ille cognito hoc concitus, ipsam Auersæ restitutionem pro tempore dimittẽs, castra mouit: Amalfiam violenter de manu excussurus. Quid multa? Dum ergo præfatum munimen, sicut iam dictum est, expugnaretur, ecce regius exercitus ex improuiso irrumpens, partem ipsorum cæde prosternunt: partem vero captionis violentia subdunt: quorum videlicet numerus inter necatos, & captos mille quingenti fuisse referuntur. Ex Consulibus aũt ipsorũm duo capti sunt: tertius vero percussus interijt: qui autem ad puppes remanserant, vel timore coacti ad eas fuerant reuersi, innumeris, quibus onustati fuerant spolijs, fugam arripiendo euaserunt. Liburnarum vero numerũ quidam asserunt fuisse quadraginta tres: alij vero plures: captiuorum autem multitudinem per diuersa Rex dispertiẽs loca, vinculis mancipandos direxit.

CETERVM piratæ ipsi NEAPOLIM redeuntes cum Pisanis, quos Princeps secum duxerat, relictis ibi ad custodiam nonnullis ipsorũ simulque etiam cũ eodem Principe Pisam ingressi sunt: veris tempore in adiutorium Neapolitanorũ denuo reuersuri. Verũ Sergius Magister militum, Comesque Ranulphus cum filio suo Roberto in vrbe defensionis eius causa remanserunt. Ipse autem Robertus in primis adolescentiæ annis miles constitutus maxime tunc temporis, vt erat adolescens, optimam audaciæ, virtutisq; laudem iam consequi incipiebat.

REX denique in vnum rursus collecto immenso exercitu, Neapolitanorum vitiferas arbores, in quantum propius accedere potuit, omnes succisurus regreditur. Succisione itaq; re eadem circumquaque perpetrata, Auersam, quam pro tempore, vt iam dictum est, reædificatione inconsummata dimiserat, consummaturus reuertitur. Qui postea videns se imminente iam hieme, non vltra diu secum posse retinere exercitum: ibique quantocyus repetendi Siciliam necessarium fore, eius mox dispositia, quæ fienda erat, restitutione, ordinatisq; vsq; quaq; per oppida ad tuitionẽ pedestribus, ac militaribus excubijs, Beneuentum regreditur: figens castra subtus Padulum oppidum: non longe à flumine Caloris: ad quem mox pro parte omnium ciuium nonnulli ex primoribus Beneuentanæ vrbis cum Archiepiscopo exeuntes benigno, ac familiari famine ab eo commoniti sunt, vt de eius penitus amoris nil hæsitarent æquitate: diligenter pacis vinculo cõnecti studerent: ita vt nullum dissensionis ciuilis adinuentorem sine iustæ animaduersionis censura dimitterent: simulque fidelitatem ipsius, salua Apostolica fidelitate, deuotissime contra omnes custodirent. Nam animus eius in hoc vere perseuerabat intent⁹: vt eos semper diligere, benefacere, atque tueri paratus esset: si tamen in ipsa eius fidelitate, vt cœperint, pure deinceps perseueraturi essent. Hęc, & his similia illi ab ei⁹ ore audiẽtes, hilariores redditi talia responderunt. Nos inquiunt, domine Rex cuncta, quæ iubes libenter faciemus: tibique toto corde adhærebimus: nec quidquam, quod sit cõtra fidelitatem tuam, machinabimur: immo eam illibatam indesinẽter seruãtes à tuo obsequio, post dominum Papam nullo deficiemus tempore: tantum amor tuus, tuaque dignatione ne auertatur à nobis. Hæc vbi verba darent, recesserunt. Postera die Rex Rogerius filiũ suum nomine ANFVSVM, bonæ indolis puerum, cum fauore Optimatum, militumque omnium, Capuani per vexillum sublimauit Principatus honore. Deinde continuo ipso die generum suum nomine Adam Comitali dignitate, qua illustratus fuerat Alexander Comes cui⁹ superius memoriam egi, magnificauit: virũ scilicet iuuenilis ætatis decore fulgẽtem ineffabilem: militemq; strenuissimum. Habebat autem Rex & alios duos liberos adolescentiores forma speciosissimos: morumq; honestate præclarissimos: nec nõ ad suscipiendũ militiæ cingulũ iã vtrosq; adultos: quorũ vnũ, qui erat primogenit⁹ omniũ fratrũ Rogeriũ nomine iã Ducali honore, aliũ autẽ Principatu Barẽsi prouexerat. Erãt autẽ & ei duo filij minimi: q sub tenera adhuc pueritię ętate degẽtes sic in regia aula manebãt.

REX deniq; quos familiariores habebat, secum retentis, ceteros omnes illic ad propria remeare permisit. Post hæc motus inde regreditur: visurus quoddam municipiũ, q nũcupatur Gardia: nec non arcẽ quandã, quæ dicitur Draconũ: q erat in supremo mõtis valde ardui sita: vt sciret, quali, quantoue, vtraque præstarent muniminis robore. Ad quam tamen arcem antequam accessisset, dum iter ageret, dominum oraturus ad monasterium Sancti Saluatoris Celesini diuertitur: cui cum Abbas Alexander præ-

nominatus, omnisque congregatio fratrum obuiam processissent, honorifice, vt decuit, ab eisdem susceptus, Deo laudes concinendo in Ecclesiam vsq; introducitur. Qui cũ genibus positis ante altare orationẽ consummasset, ad capitulũ ipsorũ pergẽs, breui tunc allocutione Abbatem, omnesque fratres familiariter ibidem excepit. Post hæc filius eius præfatus ANFVSVS sanctam eorundem fraternitatem per manus ipsius Abbatis præsente Rege accepit: quam Rex ipse, vt supra memoratũ est, altera vice veniẽs susceperat.

DEINDE Rex cameram expetens, atque refectus, supplicante eodem Abbate montem ipsum monasterio supereminentem, qui per multa annorum curricula amissus fuerat, ei restituendum promisit: nec non argenti tantum, quo calix, duoque turibula fierent: quibus tunc fratres ad seruitium Dei præcipue indigere videbantur, pollicitus est: quibus etiam vicissim dedit, vt ex his promissionibus, Salerni cum esset, requireretur. Itaque indigentia, quam ob causam cõtigerit, breuiter hic referatur. Quippe Cœnobium ipsum Comes Ranulphus, vt cum Rege guerram continuam agere posset, post multas diuersarum rerum eiusdem oblationes ita constrinxerat, vt & altare ipsum, vniuerso eius substracto ornamento, denudare non timuerit. Vnde factum est, vt ex hoc & Deum offendisset, & Rogerio, peccato ipso præpediente, præualere non potuisset. Male itaque vsus est consilio: cum putaret, diuina surripiendo vasa, contra Rogerium sibi diuinitus subueniri.

REX igitur præfata Guardia, arceque Draconi curiosissimo intuitu perspectis, simulque quantum, vel vbi magis in eisdem roborandum esset præsignans, Caiaciam regreditur: qui castrum ipsius ascendens, totum in circuitu perspicacius considerat: atque vbicunque in eo amplius muniendum esset prævidens, absque temporis dilatione præmuniri instituit: itemque disposuit, vt cuncti Proceres, qui in vicino positi erant, degentes, cum vniuersis subiectiuis suis militibus, qui terrestres erant, Caiaciæ circa castrum domibus suis constructis perpetuas haberent mansiones: videlicet vt castrum ipsum, quod naturali, & humano opere fortissimum cernebatur, cohabitationis etiam militaris numerositate roboraretur: vbi etiam nonnulli tunc de clero Capuanæ ciuitatis, & de ciuibus laicis aliqui aduenientes cum consilio Regis quendam clericum nomine Guilielmum, virum vtique in diuinis, & humanis rebus scientia præditum, ad Archiepiscopatus officium elegerunt: nam antecessor eius in Simoniaca repertus prauitate, depositaria fuerat plexus censura.

POST hæc autem Rege Capuam redeunte primitus eidem electo, deinde eiusdem Regis filio, qui supradictus est ANFVSO clerus, & populus singulas processiones facientes in vrbem introduxerunt: vbi scilicet omnes Principatus Capuani proceres conuenientes nouo Principi submissi hominio suo fidelitatem iurauere: salua tamen sua, filijque eius Rogerij fidelitate: qui ei in regnum successurus erat. Deinde, vt omnibus iniusta patientibus exhiberetur iustitia, præfato electo, simulque Magnati cuidam, qui vocabatur Haymon de Argentia, imposuit. Verum & super vniuersam terram, quæ sub proprio erat dominio, quendam strenuum, cui nomen erat Gaucellinus, virum vtique in sæcularibus sollertissimum, rebus procuratorem constituit. Militiæ vero, quæ pro defensione terræ Laboris delegata fuerat, quosdã, in quibus magis confidebat, Comites, dum ipse à Sicilia reuerteretur, per vices statutas sibi successuros, iã antea, cũ esset Auersæ, præposuerat.

EX quibus videlicet vicibus primo accepit agendam præfatus gener Regis Adam. Secundam vero post eum acturus erat Comes Robertus filius Ricardi: tertiam autem post illum Simon Comes S. Angeli Montis Gargani: sicque ceteri per ordinem: qui Simon consobrinus frater regis erat: scilicet valentissimus miles: filiusque Henrici Comitis: eiusdem Regis auunculi. Hic quoque Henricus omni tunc probitate decoris, totiusque affabilitatis dulcedine splendidus, in consilio prouidus, rebusque bellicis strenuissimus: immensæ laudis gratia, ex hoc quam maxime efferebatur, quod etiam Regi ipsi, vt Ducalem denique coronam regni consequeretur, consilij prudentia, seu facto, præ omnibus affuisse fertur.

CVM ERGO hæc, & alia ab eo statuta fuissent, motus est inde: Siciliam quantocyus repetiturus: dumque iter agens Argentium appropinquasset, viso eo placuit sibi subuerti: quando quidem non admodum idoneum pro defensione fore cernebatur. Post hæc quoque gradiens, Vallem Caudinam expetit: eius cupiens qualiter se haberent oppida, videre: Appadium scilicet: Montemque Sartium: nam cetera iubente ipso iam fuerant subuersa: à qua videlicet Mathildam sororem suam remotam, in Siciliam, saniori vsus consilio, elõgauerat: ne quando forte vir eius quolibet modo eam seducens, per ei⁹ consensum aditum inueniret: quo contrarium sibi in futurum ingerere posset.

IGITVR

IGITVR prædictis oppidis præuisis, ordinatisq;, quæ ibidem videbantur ordinanda, ad Castrum, quod dicitur Coteum præuisurus festinat: quod cum præuisum amplius præmuniri iussisset, Cipparunum etiam oppidum præuidendum properat: qui & ipsum quomodo, qualiterve fortius muniendum esset, instituens, Salernum tandem peruenit.

VERVM præfatus Alexander Abbas audiens Regem Salernum aduenisse, promissionis eius non immemor, misit continuo Priorem Cœnobii sui Stephanum nomine, aliumq; fratrem cum eo: qui ei quæ promiserat, ad mentem reuocarent. At ille mox aduenientibus eis lætanti animo, tantum argenti, quo calix, duoque turibularia fierent, dedit: scriptoq; Gaucellino eius Vicedomino direxit: quatenus montem præfatum Celesino 10 Abbati, quod iuris monasterii esset, assignaret. Gaucellinus ergo cum mandatum ipsius accepisset, illico montem ipsum, sicut per litteras mandauerat, per Minanum Vicecomitem eidem Abbati assignari fecit: de cuius quoq; assignatione Abbas ipse, eiusdemque congregatio gauisi sunt gaudio magno valde: gratias agentes Deo, qui ipsum eundem montem, per tot tempora amissum monasterio per Rogerium recuperari fecit. Vnde mox prænominatus Abbas ad Missam matutinalem pro salute, & vita ipsius, filiorumq; eius sollemnem orationem in conuentu quotidie fieri instituit. Quoniam itaque bona semper sunt recolenda, idcirco hanc ipsam Regis beneficentiam conscribi dignum duximus: vt aut ipse Rex reminiscens ad melius peragendum prouocetur: aut alius eius exemplo, ad simile quid exercendum excitetur. Rex itaque postea mare ingressus Siciliã, 20 cum immensa expeditione, veris tempore ad expugnandum rursus NEAPOLIM reuersurus repetit. Tertius in hoc loco finiatur libellus: vt paullulũ mente refoti, vires dicendi, ad inchoandum quartum resumamus.

EXPLICIT LIBER TERTIVS.

INCIPIT LIBER QVARTVS.

30

POST discessum Regis in Siciliam, secundum vices, sicut iam dictum est, quæ ab eo constitutæ fuerant, præmemoratus Comes Adam ad regendum Auersam, militiam primus ingreditur: qui dum se in eadem viriliter, optimeque ageret, magnam de se, in militari strenuitate famam tunc diuulgauit. Nam sæpissima discursione, eiusdem vrbis exteriora ita circumquaq; militando coercuit, vt non iam ad portam eius vsque vereretur accedere: verum ciuitas ipsa tanta panis in-40 opia iam angebatur, vt vix duo valde pusilli panes de milio Rothomagẽsi nummo mercarentur. Porro milites, quibus Adam ipse præerat, circiter mille erant: ex quibus ad arcendum NEAPOLIM, alii in oppido, quod dicitur Suma, alii Acerris, nonnulli in munitione Cuculi, quam plures Auersæ excubare iubentur.

NEAPOLI vero tam præ timore Regis, quam pro cibi penuria, militũ post non pauco numero abscedente, vix trecenti remanserant: qui interdiu, & si pro paucitate sui aperte resistere non poterant, per noctis tamen silentium exeuntes, ignorantibus illis incendia, prædasque agebant. Cum ergo huiuscemodi infestationibus & illi præliando alternarentur, Comes Adam appropinquante vicis suæ termino, ad sua repedauit: cui successit Comes Robertus filius Ricardi: scilicet fidelissimus Regis: virque bellicosissimus: 50 qui pro summa, quam erga eundem Regem habuit, fidei sinceritate, tanto ab eo donatus est munere: vt Boianensis Comitatus sit magnificatus honore. Habebat namque Rex hanc laude dignam consuetudinem: vt quemcunq; penes se potiori, atq; sinceriori fide præditum cerneret, non solum ampliori circa se dilectione haberetur, verum etiam eiusdem gratia non frustraretur. Infidum vero si quemlibet semel reperiret, ei pro huiuscemodi nota, ad ipsius amoris dulcedinem pertingere, aut vix, aut nunquam possibile erat.

SED quoniam se in hoc loco occasio præbuit, eius boni mores qui, & quales in eo exstiterint significare, ad laudem, & memoriam ipsius prętereundum non est. Erat quippe amator iustitiæ: atq; defensor: vltorq; malorũ seuerissimus. Mendaciũ autem loquentem per omnia ita exosum habebat, vt si quis, cũ verũ dicturus esset, falsum protulisset, et

vltra ad credendum animus eius aut vix, aut nunquam flecteretur. Ecclesiarum quoque, seu monasteriorum munificus: atq; protector erat. Otio, vel vacationi vix vnquam subdebatur: in tantum, vt si quãdo à cæteris vtilioribus occupationibus sibi vacare contingeret, aut publicis exactionibus inuigilaret: aut datorum, siue dandorum, seu eorum, quę accipienda erant, reminisci, vel quæ recensenda erant, recensere satageret: quatenus melius de suo tribuendum ærario, vel vbi adeundum esset, sub chirographorum ratiociniis semper habebatur: & vt amplius dicam: nullum quid sibi erat, quod non sub scripti ratione seruaretur: aut erogaretur: nil tamen cuiquam per inanem largitatem tribuebat: vnde in nullo vnquam egere poterat: qui tanta sollertia, tantaque cautelæ diligentia sua curabat: verens in illud, quod vulgo dicitur, incidere: qui non viuit ad numerum, victurus 10 erit ad dedecus.

STIPENDIA vero militaria, vel quidquid ex conuentione, seu promissione dandum esset, incunctanter persoluebat. Nunquam vero quod daturus, vel dandum non esset, polliceri volebat. In faciendis non præceps existebat: sed priusquam eorum quid inchoaretur, semper prouidentiæ oculo præmuniri studebat. Neminem quoq; ex præiudicio puniri, vel sua auferri quærebat. Cui vero aliquid pro merito bonum, vel malum promitteret, seu comminaretur, firmum, ratumq; erat. Sed & hoc in eo erat valde mirabile, quia cum in hostem positus esset, ita prouidè bellica acta disponebat, vt semper, & vbiq; sine sanguinis effusione superans, exercitus etiam sui vitaret discrimen. Erat autem & in loquela velox, prudentia pollens, consilii grauitate prędítus, sermone luculentus: atq; re- 20 pentinis responsionibus semper sapienter respondere paratus. Sed quia familiaritas solet parere contemptum, ita ipse publice, & priuatim in familiaritate, vel affabilitate, seu iucunditate habebatur modestus, vt nunquã etiam desisteret timeri. In tantum enim profuit metus ipsius, vt de cunctis, Deo cooperante, regni sui finibus, omni penitus eliminata iniquitate, non nisi quæ iustitiæ, & pacis erant, sectarentur: ita vt illud Psalmistæ in eo videretur compleri: iustitia, & pax osculatæ sunt.

QVONIAM ergo egregios Regis mores disserentes paullo longius euagati sumus, nunc ad narrationis ordinem stylus reuertatur. Robertus itaque pręmemoratus Comes, cum recedente Adam, militiæ Regis apud Auersam regimen suscepisset, ita omni militaris virtutis, & strenuitatis instantia Neapolitanos constringebat fines, vt numquam per 30 eos, ad malum inferendum hostibus exire daretur: nisi forte in nocte: cum videri nõ possent. Sergius vero Magister militum, ex quo Rex in Siciliã discessit, Pisam nauigio transuectus abiit: si forte inde sibi, ceterisque suis excussionis opem collaturus esset: cum Rex ipse NEAPOLIM obsessurus rediret. Ipse autem Rex Natalis Dominici subsequentis die adueniente, duos liberos suos ad militiam promouit: Rogerium scilicet Ducem: & Tancredum Barensem Principem: ad quorum videlicet laudem, & honorem quadraginta equites cum eisdem ipsis militari cingulo decorauit. At Robertus Comes, qui toties iam supradictus est, completis in sorte vicis suæ apud Auersam, duobus mensibus, Nouembri scilicet, & Decembri ad sua reuertitur: cui successit Simon Comes S. Angeli: cuius superius memoria habita est: vir scilicet, vt iam dictum est, potens in armis: sollertisq; ingenii. 40

ALLOQVIVM AD REGEM ROGERIVM.

ECCE Domine, mi Rex ROGERI, libellum istum nemini potius destinandum putauimus, quam tibi ipsi: ad cuius quoque gloriam, & honorem editus constat. Quod quidem idcirco fieri volumus, quatenus gesta famosissimæ victoriæ tuæ sæpissime relegens, memor sis Domini Saluatoris tui Regis æterni: eique placere studeas: cuius beneficii munere te triumphasse, regnumque obtinuisse non dubitamus. Cuius etiam 50 propter hoc gratias agere non cesses: atque cum Psalmista decantes dicens: Non nobis: sed nomini tuo da gloriam. Tanto namque perseuerantius, firmiusque te regnaturum, non ambigimus: quanto ab ipso & triumphi gratiam, & regni decorem te accepisse cognoueris: quantoque etiam eius imperiis, mente te ipsum subdideris. Præterea tuam precamur magnificentiam, vt labor noster, quem huic, pro honore tuo, impendimus opusculo, huiusmodi muneris recompensatione subleuetur: quatenus, videlicet nobis in Dei seruitio iugiter existentibus, sustentationem, quietem, pacem, seu libertatem continuo præstes: quibus amplius, liberius, securiusque diuinum exequentes famulatum, pro tua, tuorumque filiorum capessenda salute, attentius, deuotius-

deuotiusq; orare debeamus. Nam si Virgilius maximus poetarum, apud Octauianũ Imperatorem tantum promeruit, vt pro duobus, quos ad laudem sui ediderat, versibus, Neapolis ciuitatis, simulq; prouinciæ Calabriæ dominatus caducam ab eo receperit retributionem: multo melius credimus nos apud te, his recompensari, quæ ad diuinum peragendum obsequium poscimus: non tantum quidem pro opusculo hoc, quantum etiam pro mercede animæ tuæ: nec non & pro Domino Saluatore nostro: in cuius quoque nomine, hic congregati sumus: & per quem tu ipse huc vsque saluus factus præsens consecutus es regnum. Oramus præterea ipsum Saluatorem nostrum, vt illud in te modo regnante efficiatur operis, per quod & pręsens, & futurum promerearis possidere regnum: 10 quorum alterum, id est futurum, sine dubio quandoque adipisceris, si bene, recteque administraueris istud. Quid enim profuit Sauli Israeliticum diuina voluntate possedisse regnum, cum postea contemptis eius imperiis, vtrumque amiserit regnum? Aut quid etiam profuit Romanis Imperatoribus, Octauiano scilicet Augusto, Domitiano, & Maximino, cæterisque, vniuerso imperasse Mundo: cum modo in inferno sepulti in æternum crucientur? Vt igitur generalia caueri valeant tormenta, de regni honore, quo nunc inlustratus es, Deum ipsum magnificare, ipsique seruire, eidemque placere studeas, qui dedit. Nam sicut condecet, vt quis tibi seruitutis debitum soluat, ex iis, quæ à te tenere videtur: ita & oportet, vt & tu domino Deo pro iis, quæ tibi contulit, immo commisit, placitum ei exhibeas famulatum. Quod si forsitan quæretur, quæ sint ea, quibus 20 bene, & recte præsens administrari debeat regnum, Domino concedente breuiter aperiemus. Regnum igitur bene, recteque administrare est, cum vtrumque tempus & belli, & pacis recte gubernatur: dum & per legum tramites rerum iniquitates expellas, atque armis, victis hostibus sis triumphator. Memento itaque te idcirco Regis nomine censeri, vt omnes sub ditione tua positi, & iustitiæ censura, & pacis vinculo regantur. Vt ergo huiusmodi pacis, atque iustitiæ bonum in regno tuo perpetuari valeat, multum prodest, si tu solus munitiores, & inexpugnabiles vrbes, ac fortiora, & inexpugnabilia oppida proprio subdideris dominio. Reuocetur itaque ad mentem tuam laudabilis Constantinopolitani Imperatoris prudentia: qui pro conseruatione eiusdem pacis, atque iustitiæ, validioribus terris sibi retentis, cæteris vero, quæ sub eo sunt planiores, im-30 mo debiliores terras ad sibi subdendum, & obsequendum dimittit. Dum itaque ad ipsum si mili cautione prouidendum studueris: eris, sicut dicit Salomon, tamquam leo fortissimus bestiarum: qui ad nullius pauebit occursum: siquidem innocentium dormieris securus: quiesces in die anteuigilans: ipsas etiam vigilias sine trepidatione pertransies. Huiusmodi ergo saluberrimum consilium omni a te desiderio amplectetur: & caue ne vmquam ipsius oblitus prætereas: quoniam scio illud Deo omnino esse placitum: & ab eius voluntate non discrepare. Præterea votis omnibus suademus Serenitati tuæ, vt memor conditionis tuæ, in mente habeas Dominum conditorem tuum: ipsumque Regem tuum fore cognoscas: qui est Rex Regum omnium: Dominus dominantium: in cuius etiam manu omnes fines terræ, & corda Regum constituit: cuius solius est 40 disponere tempora: regna distribuere: eaque auferre quando voluerit: vnde solus ipse est colendus: metuendus: & adorandus: à quo nimirum præueniente nos eius gratia, cum non essemus: habemus esse, viuere, & intelligere: atque moueri. Vnde dicit Apostolus: Quid enim habes, quod non accepisti? aut quid gloriaris tamquam non acceperis? Caue ergo, ne quando in corde tuo cogitatio subrepens persuadeat tibi: aliquid sine eo posse haberi: ipse enim, qui dedit corpus, & animam, te nil operante, nec etiam sciente, ipse quippe dedit & cætera quæcunque habes: etiam si quid in eis visus es operari. Vnde in Euangelio discipulis suis Veritas dicit: Sine me nihil potestis facere. Si ergo discipuli Petrus, & Paulus, Andreas, cæterique Apostoli sine ipso nil potuisse facere credendi sunt: quanto magis omnes nos, qui ad comparationem illorum pœne nihil sumus? 50 Multi quippe Deo volente, aut permittente pro suo velle, in hoc sæculo prosperati sunt: qui postmodum euanescentes in cogitationibus suis, hoc ipsum non Deo, sed sibi imputantes altius corruerunt. Ex quibus exstitit vnus Nabuchodonosor Rex Babylonis: qui dum ambularet in aula regia, subito eleuatum est cor eius valde dicens: Nonne hæc est Babylon magna? quam ædificaui in domum regni: in robore fortitudinis: & in gloriæ decoris mei? His itaque verbis satis manifestum est, illum nimis contra Deum superbisse: cum Babylonem non in eius robore, atq; fortitudine, sed in sua ædificatam fuisse virtute asseruit. Vnde merito statim ipse in amentiam versus, de regno suo eiectus est. Atque per septem annos cum bestiis agri, ad instar ipsarum permansit degens. Postea vero Deo volente ad sensum suum reuersus, se seque per superbiam errasse cognoscens, tandem

honori prædicto restituitur: atq; Regem Cæli laudauit: glorificauit: atque magnificauit: quia omnia opera eius vera: & viæ eius iudicia: & omnes ambulantes in superbia potest humiliare. Vt possit igitur superbiæ lapsus præcaueri, omnem gloriam, & honorem, regnum, virtutem, diuitias, sapientiam, prudentiã, & cætera omnia ab ipso te accepisse non dubites: & vt breuius totum comprehendam, nullus omnino Angelus in Cælo, neque homo in terra exstitit, qui sine eius datione nõ solum aliquid, sed nec ipsum esse aliquando, habere potuerit. Ipse namque solus Deus à se habet, quidquid habet: quia à se, & non ab alio est. Veniat denique ad memoriam Dauid sanctus Rex: eiusque imitator fieri studeat: qui dum Israeliticũ regnum sine vlla contradictione possideret, in cunctis se tamen despicit: suisque in oculis humilem esse confitetur: dum coram arca Domini saltando diceret: Ludam: & vilior fiam: plusquam factus sum: & ero humilis in oculis meis. Constat itaque, quia dum Rex Dauid se primum conspicit per humilitatem, à Deo quippe magnus æstimatur: atque in regno, quo exaltatus fuerat, magis meruit confirmari. Sic etiam Constantinus Imperator, dum post baptismatis perceptionem, per vniuersum imperaret Orbem, tantæ subiectionis erga Deum exstitit, vt eius non desereret imperium: & idcirco cum Dauid de Regno, ad Regnum, & Imperio, ad Imperium cæleste meruit transferri: ad quod videlicet regnum, & imperium suo tempore, & tu transferaris cum eisdem regnaturus præstante Domino nostro Iesu Christo: qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit, & regnat in sæcula sæculorum. Amen.

EXPLICIT OPVS ALEXANDRI ABBATIS.

DOMINICVS A PORTONARIIS DE VRSINIS
Lectori.

IN editione horum librorum Gaufredi Monachi, *&* Alexandri Abbatis *vetustorum auctorum, qui Normannorum Principũ res gestas conscripserunt, vt Indicibus rerum ab Aragoniæ Regibus gestarum adiicerentur, in eo potißimum hæsimus, & ab initio cœpimus subdiffidere, quod vnicum exemplar nactis alterius codicis præsidium deerat: quod maxime consueuit esse adiumento: vt inuestigatione certa, ac veluti quadam indagine menda librariorum tollantur. Nam qui corrigendorum librorum operam rite nauare instituunt, accurata consideratione permoti summopere abhorrent: ne coniecturis, partim ingenio, & confidentia quadam impulsi in varias non modo partes, sed in contrarias plerumq; dilabantur: neve fœde auctores, quos corrigere contendunt, misere dilacerentur. Propterea, ne hac corruptela his auctoribus grauiores plagæ infligerentur, qui tametsi minime videbantur vetustatem habituri, digni tamen fuerant, compensatione rerum posteris traditarum, vt debitus eis honos haberetur, satius duximus ad deprauatos locos notam adponere: vt pro se quisq;, quo ingeniosior, & sollertior, quo ad eius fieri poßit, vitiosis particulis, & corruptis incisis exectis, ac reliqua structura apposite interpuncta medeatur. Peræquum enim visum est: ne vulnera, quæ ad incorruptam sanitatem à nobis redigi nequeunt, non modo exulcerentur: sed ne attrectentur quidem: vt suum munus, pensúmque iis relinquatur incolume, qui faciliori, & commodiori iudicio, desperatis etiam vlceribus opem, & incolumitatem ferre valent: & nobis satis, superq; sit, lucis vsurã his auctoribus attulisse: qui nostra opera consecuti sumus, vt eis salus, atq; pristina valetudo ab aliis quandoq; reddi, restituique posset. Præterea rem minime dubiam arbitramur: eos rerum scriptores in sua patria priuatis beneficiis, & eorum Principum amicitiæ decore floruisse: qui eorum hortatione res gestas posteris tradiderunt; quorum*

neq;

neq; veterum quempiam, neq; recentiore memoria Abbatem Trithemium, qui bibliothecas omnes incredibili diligentia excussit: mentionem fecisse mirum videri debet: & cum supra quadringentos annos delituerint, sartos tectos pæne ab omni periculo fuisse conseruatos. Gaufredus magna cum cura, & diligentia in notandis certis temporũ interuallis, quod magnopere non solum delectat, sed sine fastidio, & satietate res plena oblectamenti est, in ea laude creber fuit: Alexander vero Abbas adeo in eo negligens est, vt seriem ipsam rerum gestarum cum arbiter interfuerit, & viderit præsens ferme labefecerit. Illud vero nolim à me esse omissum: Alberiam Reginam Rogerii Regis vxorem, quam insignis religionis feminam, digna laudis commendatione idem scriptor extulit: Alfonsi Regis maximi Hispaniarum Principis filiam fuisse; qui Toletum regiam vrbem, & Carpetanorum, Oretanorumq; ciuitates ab impio Sarracenorum dominatu eripuit: quam Rudericus Simenius, Toletanus Antistes, Geloiram, nostri Eluiram nominant; vt filius eius, quem Alexander Anfusum vocat, cui Campani Principatus honos est attributus, Alfonsi Regis aui materni nomen ediderit.

EXTRACTA DE CHRONICA FRATRIS PTOLEMÆI DE LVCA ORDINIS FRATRVM PRÆDICATORVM: QVAM *scripsit de gestis summorum Pontificum: & occurrentibus tempore eorundem super genealogia* ROBERTI GVISCARDI: *& successorum suorum: ac aliorum Regum Siciliæ vsq; ad tempora ista: per alios scientes generationem ipsorum.*

ANNO Domini MLXXII. tempore Domini Victoris Papæ II. vt scribit N. Archiepiscopus Cusentinus historiographus, Capua obsidetur à Sarracenis: contra quos vadit Robertus Guiscardi: & ipsos fugat abinde. Quis autem fuerit iste Robertus Guiscardi diuersi diuersa dicunt. Ricardus enim Monachus Cluniacensis, sed origine Pictauensis historiographus dicit ipsum fuisse militem de Normannia: tamẽ sua sapientia, & probitate factus est magnus. Vnde adiuncta sibi militia Normannorum venit in Apuliam: ipsamq; subiugauit: expulsis inde Græcis, qui ipsam occupauerant: pro Imperatore Constantinopolitano, qui tunc erat, vocato Nicephoro Buranich. Martinus autem historiographus scribit ipsum Robertum fuisse de genere Ducis Normannorum; qui primus baptismum suscepit; qui vocatus est Robertus. Robertus autem genuit Guilielmum; Guilielmus Ricardum, Ricardus autem Ricardum secundum, & Robertum Guiscardi; de quo agitur nunc ad præsens; vnde quartus fuit à primo Duce Normannorum; quando videlicet Normanni concordauerunt cum Karolo Grasso VI. ab Imperatore Karolo Magno; & baptismum receperunt, cum primum per longa tempora totam Galliam vexauerunt. Quid autem fecerit dictus Robertus, infra dicetur: quia gloriose operatus est, sicut virtuosus Princeps, & non sicut pauper miles.

TEMPORE Alexii Imperatoris Constantinopolitani prædictus Robertus Guiscardi totam occupauit Apuliam, expulsis inde Græcis. Tradunt etiam historiæ, quod in pugna dictum Alexium deuicit. Postmodum autem dictus Imperator mortuus est. Robertus vero magnam stragem fecit de Sarracenis, & magnas pugnas habuit cum diuersis, semper tamen virtuosus.

ANNO Domini MLXXV. tempore domini Benedicti Papæ X. prædictus Robertus Guiscardi suam virtutem dilatat: & in magna forma crescit. Expulsis enim Græcis de Apulia, totam Apuliam, & Calabriam sibi subiugat: transit in Siciliam cum fratre suo Rogerio: ibiq; pugnat cum Sarracenis: qui ipsam occupauerant: magnamq; de ipsis stragem facit. Sicq; ipsis inde fugatis, Siciliam occupat: cumq; iam dictam insulam pacifice possiderent ambo fratres, Robertus inde recessit cum aliqua parte suæ gentis: reliqua dicto suo dimissa germano: vocaturq; dictus Rogerius Comes in Sicilia: & Robertus Dux in Apulia. Nondum enim Sicilia sortiebatur nomen regni.

VENIENS autem prædictus Robertus Lucaniam cum suo exercitu, ipsam vi gladii subiecit sibi. Deinde venit Salernum: pugnatq; cum Principe eiusdem loci nomine Gisulpho: ipsumq; in bello vincit: & captiuat: ac ciuitatem sibi quasi peculiarem facit: vbi & Ecclesiam fabricauit sub honore S. Matthęi: quę est metropolitana: & mater omniũ Ecclesiarum ibidem. Deinde ad alias ciuitates Campaniæ antiquæ: quæ modo vocatur terra Laboris, accedit: ipsasq; occupat summorum Pontificum beneplacito, & mandato. In dicta autem Campania erant duo Principes: videlicet prædictus Salernitanus, & Capuanus: quos deuicit: & eorum terras occupauit: ac etiam Ducem Beneuentanum: & suam prouinciam: quæ alias Samnia vocabatur: quibus deuictis prædictus Robertus suo motu proprio, totam terram per eum adquisitam à Romana Ecclesia recognouit: sciens ipsam ad eandem Ecclesiam iuridice pertinere: & Nicolaus Secundus Romanus Pontifex dictum Robertum de eisdem terris pro se, & pro dicto Rogerio fratre suo, eorumque heredibus inuestiuit.

ANNO Domini MLXXVII. Gregorius VII. in Papam eligitur: cuius tempore Henricus III. Imperator, qui coronatus fuerat per dictum Nicolaum Papam II. venit in Italiam: & apud Brixiam congregans Episcopos Lombardiæ, fecit eligi in Antipapam Archiepiscopum Rauennatem: qui vocabatur Gilbertus: & postea vocatus est Clemēs: & accedens idem Imperator Romam fecit ibidem dictum Antipapam consecrare: & ab eo coronā Imperii iterato suscepit: & capto prædicto Papa Gregorio cum collegio Cardinalium ipsos in castro S. Angeli incarcerauit. Hæc autem sciens præfatus Robertus Guiscardi cum esset in Romania ad expugnandas regiones Græciæ, relicto ibidem suo maiore filio, nomine Boamundo, ipse cum parte sui exercitus venit in Apuliam: indeq; assumpta maiore militia venit versus Romam: quod audiens Imperator, recedit ab vrbe cum suo Antipapa, suisq; secacibus cognoscens se odiosum Romanis: destructa tamen prius parte Capitolii: ac ciuitate Leonina. Prædictus autem Robertus ipsa die veniens Romam cum militia Comitissæ Mathildis ipsam capit: ac ferro, & igne fautores Henrici Imperatoris persequitur: & Gregorium Papā in sua sede reponit: cum suo collegio Cardinalium.

HIC autem Robertus tres filios habuit: videlicet Boamundum de prima vxore: & Robertum: ac Rogerium: de secunda vxore: quæ fuit filia Principis Salerni. Robertus autem parum patri superuixit: Rogerius vero remansit solus in Ducatu Apuliæ.

DE prædicto autem Roberto Guiscardi historiæ magna dicunt: videlicet, quod intendebat ad Imperium pro præfato filio suo Boamundo: cum fauore, & adiutorio prædicti Papæ Gregorii: & ipse adspirabat ad regnum Persarum. Sed cum ex cogitationes essent fixæ in corde suo, zelo tamen fidei, & honore, in isto medio peragrato suo dominio, & dispositis iis, quæ pertinebant ad animæ suæ salutem, moritur apud Salernum, anno vitæ suæ LX. anno Domini MLXXXIIX. tempore domini Victoris Papæ III. sepeliturq; apud Venusium in Apulia in monasterio monachorum nomine Sanctæ Trinitatis: quod nunc est Hospitalariorum: quod quidem monasterium ædificauerat ipse Guilielmus. Tanti autem dicitur fuisse zeli in fide Christi, tantæ reuerentiæ ad Romanam Ecclesiam, tantæq; pietatis ad pauperes, & ad pia loca, vt post mortem suam etiam miraculis coruscauerit.

PRÆDICTVS autem Boamundus præfati Roberti filius transiuit vna cum Gottifrido de Buillon, & aliis Principibus Franciæ in terram sanctam: & propter suam strenuitatem Princeps Antiochenus est factus: habuitq; filiam Philippi Regis Franciæ in vxorem. Moritur autem, & sepelitur in Apulia: in Canusio: in sollemnissimo sepulchro.

PRÆDICTVS vero Rogerius præfati Roberti filius, & qui sibi successit in Ducatu Apuliæ in concilio celebrato Melfiæ, tempore domini Vrbani Papæ Secundi, eidem Papæ

pæ præstitit fidelitatis iuramentum pro terris Apuliæ: & se hominem ligium Ecclesiæ cõfitetur. Hic autem Rogerius filium habuit nomine Guilielmum: qui sibi successit in dicto Ducatu Apuliæ.

ANNO Domini MCI. Paschalis Papa II. in summum Pontificem assumitur: cui prędictus Guilielmus Dux Apuliæ fidelitatem iurauit: & ab ipso per vexillum recepit totam terram Apuliæ: & antiquæ Campaniæ: quæ dicitur Terra Laboris apud pontem Ceperani.

ANNO Domini MCXIX. Gelasius Papa II. in summum Pontificem est assumptus: cui prædictus Guilielmus Dux Apuliæ audiens ipsum Papam aduenisse in Apuliam, 10 more solito suorum prædecessorum fidelitatem iurauit: & omnia fecit, quæ ad bonam fidelitatem pertinebant.

ANNO Domini MCXX Calixtus II. sedit in cathedra Beati Petri: cui existenti in Beneuento, præfatus Guilielmus Dux Apuliæ eandem renouat fidelitatem. Tempore autem istius Pontificis prædictus Guilielmus moritur: nullis filiis ab eo relictis.

ANNO Domini MCXXVI. Honorius II. natione Bononiensis in summum Pontificem est assumptus. Hic ad requisitionem Baronum Apuliæ scribentium sibi, vt se opponeret ad defensionem dicti Ducatus, quem occupare volebat Rogerius Comes Siciliæ, filius Rogerij fratris Roberti Guiscardi: quia prædictus Guilielmus filius 20 Rogerij filij Roberti Guiscardi sine filijs decesserat, venit in Aquilam. Tandem idem Papa dictorum Baronum fraudem cognoscens, prædictum Rogerium recepit ad gratiam: & facto homagio per eundem Rogerium prædicto summo Pont. ac fidelitate cum iuramento firmata, ipsum Rogerium idem Pontifex de dicto Ducatu Apuliæ inuestiuit: & sic factum est de Sicilia, & Apulia vnum dominiũ: licet sub duobus nominibus dignitatum: videlicet Comitatus, & Ducatus: nondum enim nomen Regis erat sortitus: sed coniuncto dominio: tunc prædictus Rogerius se Regem vocari mandauit. Et quia suum proprium dominium erat Sicilia, inde motus est, vt nomen regni ipsa Sicilia obtineret: Apulia in suo antiquo nomine, & Principatibus remanente.

ANNO Domini MCXXXI. Innocentius II. natione Romanus in summum Pont. 30 est electus. Hic perrexit contra prædictum Rogerium Regem Siciliæ, & Ducem Apuliæ: eo quod fauisset Petro Leonis: qui se Papam faciebat: cum tamen esset electus à minore parte: Innocentius vero à maiore: & saniore: sed non bene sibi cessit: quia prædictus Rogerius præualuit.

ANNO IV. Pontificatus dicti Innocentij Lotharius coronatus in Imperatorem, per eundem Pontificem, tamquam verus Catholicus, & aduocatus vires Imperij excitauit: & contra prædictum Rogerium Regem Siciliæ, occasione prædictæ fautoriæ guerram mouet. Vnde congregato exercitu, vna cum præfato Innocentio Apuliam potenter intrauit: & fugato abinde dicto Rogerio in Siciliam, dictum Ducatum Apuliæ auferunt ab eodem.

40 ANNO Domini MCXLIV. tempore Cælestini Papæ II. prædictus Rogerius Rex est reconciliatus Ecclesiæ: & restitutus eidem præfatus Ducatus Apuliæ: congregansque naualem exercitum vadit in Africam contra Sarracenos: & Regem Tunicij tributarium sibi facit. Dictus autem Rex Rogerius filium habuit nomine Guilielmum: qui sibi in prædicto regno successit.

ANNO Domini MCLV. Hadrianus III. in summum Pontificem est assumptus: cui prædictus Guilielmus homagium faciens, regnum prædictum Siciliæ ab eo sub fidelitatis iuramento recepit. Hic autem Guilielmus filium habuit nomine etiam Guilielmum: qui sibi in regno præfato successit: ac filiam dominam Constantiam: quam dictus Guilielmus Rex pater suus in Panhormo monialem effecit: ex certa visio- 50 ne, quam super hoc dicitur habuisse.

HIC vero Rex Guilielmus Secundus mortuus est sine liberis: quo mortuo consobrinus eius, & naturalis Tancredus, cuius tamen filius fuerit, non scribitur: tempore domini Clementis Papæ III. qui incepit Anno Domini MCLXXXIIX. & sedit annis tribus, & diebus sedecim, occupauit sibi regnum prædictum: quod tenuit sua vita durante: mortuusque est per eum liberis non relictis. Et sic ex genere supra dictorum Roberti Guiscardi, & Rogerii fratris sui non remansit, nisi solum dicta domina Constantia monialis.

TVNC Barones supradicti regni Siciliæ supplicauerũt prædicto Clementi III. tunc summo Pontifici, vt cum dicta domina Constantia, contemplatione suorum progeni-

torum dispensaret: vt nuptui traderetur: quod factum est: copulataque est in matrimonio Henrico V. Imperatori: filio Frederici Imperatoris: dicti Babarossæ: qui ipsam in vxorem recepit.

Ex prædictis autem Henrico, & domina Constantia natus est Fredericus II. Anno Domini MCXCI: & nullus alius: quia dicta domina Constantia quasi in senectute sua quodammodo concepit eundem. Hic autem Henricus suo tempore multa fecit: & cum Ecclesia se bene non gessit: immo aliquando est ipsam grauiter persecutus: moriturque Panhormi anno Domini MCXCIIX.

MORTVO vero prædicto Henrico eligitur in Imperatorem Otho IV. filius Ducis Saxoniæ: qui male se habuit cum Ecclesia: propter quod dictus Fredericus II. missus est in Alamaniam contra ipsum: fuitque idem Otho suis exigentibus demeritis, per Innocentium Papam III. depositus ab Imperio anno Domini MCCXI. & sequenti anno, videlicet MCCXII. prædictus Fredericus II. in Imperatorem est electus: & tempore Honorii Papæ III, qui incepit sedere anno Domini MCCXVI, & sedit vsque ad annos XI. menses II. dies XIII. fuit idem Fredericus per ipsum Papam in Imperatorem coronatus anno Domini MCCXX. Pontificatus dicti Honorii anno V. & ætatis ipsius Frederici XXIIX.

HIC autem Fredericus quattuor filios habuit: videlicet Henricum primogenitum: quem in carcerem posuit: & hoc vt aliqui dicunt, quia ipse Henricus fauebat Ecclesiæ: quam dictus Fredericus persequebatur: in quo carcere Henricus ipse decessit: Secundogenitum vero habuit Conradum: tertiogenitum autem Entium: qui captus fuit à Bononiensibus: & ab eis in carcere toto tempore suæ vitæ detentus: qui omnes ex filia Regis Iohannis Hierosolymitani, quam dictus Fredericus accepit vxorem, procreati fuerunt. Quartogenitum vero habuit Manfredum: quem ex filia Principis Antiocheni suscepit. Idem enim Fredericus prædictam suam vxorem fingens mortuam, prædictam filiam Principis sibi in matrimonio copulauit: constituitque ipse Fredericus prædictum Conradum filium suum Regem Alamaniæ: de facto potius quam de iure: cum tam dicto regno, quam Imperio, & regno Siciliæ priuatus fuerat: exigentibus demeritis suis: & delictis per eum commissis.

MORITVR præfatus Fredericus in Fogia in Apulia anno Domini MCCL. Modum autem mortis suæ tradit Martinus: quia sine sacramentis, & pœnitentia, & in vinculo anathematis. Quem infirmantem prædictus Manfredus filius ipsius naturalis ambiens regni Siciliæ dominium, & thesauros, vno secretario eiusdem Frederici conscio, timens ne conualesceret, cussino super faciem ipsius posito, suffocauit: sicque idem Manfredus assumit dominium sub quibusdam causis: & rationibus simulatis: sed non in toto: propter prædictum Regem Conradum fratrem suum.

POST mortem autē prędicti Frederici Imperatoris Conradus filius eius Rex Alamaniæ intrat regnum Apuliæ anno Comini MCCLI.

SEQVENTI vero anno, videlicet MCCLII, dictus Cōradus Rex moritur. Reliquit autem vnum filium paruulum nomine Conradinum: qui erat cum matre sua in Teutonia: & tempore mortis dicti Conradi, erat duorum annorum. Tradunt autem aliquæ historiæ dictum Conradum fuisse venenatum: in quadam venatione per prædictum fratrem suum Manfredum. Hic autem Manfredus post mortem prædicti Regis Conradi, curam gessit regni Siciliæ: pro prædicto Conradino pupillo: & sub isto prætextu assumpsit sibi dominium ipsius regni.

ANNO Domini MCCLIV. tempore domini Alexandri Papæ IIII. prædictus Manfredus simulata morte præfati Conradini, factoque super hoc planctu, accepit coronam supradicti regni Siciliæ: & tamquam ipsius Regem se gerit: ac se Regem vocari mandauit: quod durauit à dicto anno LIV. vsque ad LXV.

PRÆDICTVS autem Manfredus primo fuit Princeps Tarentinus: & vxorem habuit N. sororem N. Comitis Sabaudiæ: ex qua filiam habuit nomine Constantiam: quæ post modum Petro Regi Aragonum fuit matrimonio copulata.

ANNO Domini MCCLXIII. Pontificatus Domini Vrbani Papæ IIII. anno Secundo, idem Papa videns partem Ecclesiæ in Italia deficere, & prædictum Manfredum in suis peruersis actibus prosperari, de consilio Cardinalium Comitem Prouinciæ nomine Karolum, fratrem Ludouici Regis Francorum, in suum aduocat auxilium: & vt ad

adiuua n-

adiuuandam Ecclesiam esset feruentior, prædictum regnum Siciliæ, à quo præfatum Manfredum antea priuauerat, sibi contulit: cum suis annexis.

ANNO Domini MCCLXV. Clemens Papa IV. existens Viterbii, Pontificatus sui anno primo prædictum Karolum in Ecclesia Sancti Iohannis de Laterano in Regem Siciliæ coronare mandauit.

EODEM anno præfatus Rex Karolus in planicie Beneuenti bellum habuit cum prædicto Manfredo: in quo bello idem Manfredus succubuit: & fuit occisus: cuius habitæ victoriæ causa, præfatus Rex Karolus fecit ædificari monasterium ordinis Cisterciensis quod vocatur S. Maria Regali valle in diœcesi Nolana: quæ coniuncta est diœcesi Beneuentanæ. Non enim ædificari fecit in loco vbi habuit victoriam: quia territorium non erat suum: sed Ecclesiæ Romanæ.

ANNO Domini MCCLXIIX. Pontificatus prædicti Domini Clementis anno III. prędictus Conradinus filius pręfati Regis Conradi cum militia Teutonicorum, & Lombardorum subito intrat Italiã: & deinde confinia regni Siciliæ: cum quo tunc erat Henricus frater Regis Castellæ: & nepos Regis Karoli supradicti: qui quidem Henricus occupauerat Vrbis senatum. Contra quos venit præfatus Rex Karolus cum magna gentium armorum comitiua: diuque pugnato per ambas partes in die S. Bartholomæi in introitu prædicti regni prope castrum, quod dicitur Talliacoczium, tandem gentes prędicti Conradini succumbunt: & idem Conradinus aufugiens captus fuit in Astura: in plagia Romana: & in plagiis Neapolitanis: postmodum decapitatus. Fuit etiam in dicto bello captus prædictus Henricus frater Regis Castellæ: & per præfatum Regem Karolum in Apulia carceri mancipatus. In eo autem loco vbi idem Rex Karolus prædictum Conradinum deuicit, fecit idem Rex ædificari sollemne monasterium monachorum ordinis Cisterciensis vocatum S. Maria de Victoria: quod hodie propter terręmotum quasi totaliter est destructum. In ipso vero monasterio, & alio supradicto de Regali valle, monachi nulli nisi Gallici existere possunt. Decapitato igitur, vt præfertur Conradino prædicto, de genere supradicti Frederici Imperatoris nullus remansit superstes.

PRAEDICTVS autem Rex Karolus vxorem habuit filiam Raimundi Berengarii Comitis Prouinciæ, nomine Beatricem: quæ fuit vltima filia, & heres dicti Comitis: & habuit dictum Comitatum Prouinciæ: ex qua vxore prædictus Rex filium habuit nomine etiam Karolũ: qui in vita dicti sui patris vocabatur Princeps Salernitanus. Ipsa autem domina sepulta est Aquis: in Prouincia vna cum patre: & sorore Regina Franciæ in Ecclesia Hospitalariorum.

ANNO Domini MCCLXXXIII. prædictus Rex Karolus moritur: & in maiori Neapolitana Ecclesia sepelitur: cui in dicto regno, & Comitatu Prouinciæ successit præfatus Karolus filius suus: vocatus postea Rex Karolus Secundus.

HIC Rex Karolus Secundus vxorem duxit dominam Mariam filiam Regis Vngariæ: quæ suo patri successit in regno Vngarię: ex qua prædictus Rex Karolus multos filios & filias habuit: quorum primogenitus fuit Karolus cognominatus Martellus Princeps Salernitanus: qui viuentibus suis patre, & matre, est in Regem Vngariæ coronatus: Præmortuus est autem dictis suis patri, & matri. Secundogenitus vero dicti Regis Karoli fuit S. Ludouicus Episcopus Tolosanus. Tertiogenitus Robertus Dux Calabriæ: qui patri successit in dicto regno Siciliæ. Quartogenitus Philippus Princeps Tarentinus. Vltimogenitus dominus Iohannes Princeps Achaiæ: deinde Dux Duracii. De aliis vero filiis per dictum Regem Karolum habitis, hic non fit mentio, quia sine prole decesserunt.

PRÆDICTVS autem Karolus Martellus Rex Vngariæ, & Princeps Salernitanus vxorem duxit filiam Rodulphi Regis Alamaniæ: ex qua duos filium, & filiam habuit: videlicet Karolum, qui patri successit in regno Vngariæ: & dominam Clementiam, quæ copulata fuit matrimonio Regi Ludouico filio Philippi pulchri Regis Francorum. Ex prædicta autem domina Clementia natus est filius eius primogenitus vocatus Iohannes anno Domini MCCCXVI: sed parum vixit: nam VII. die à natiuitate sua migrauit ad Dominum: regnumque Franciæ extitit postmodum ad collaterales translatum.

PRÆDICTVS præterea Karolus II. Rex & dicta Maria eius vxor Regina Siciliæ

miserunt in Vngariam Karolum Principem prædictum Principem Salernitanum filium prædicti karoli Martelli Regis Vngariæ: & ei dictum regnum conferunt: & titulum ipsius, vt suo patri concedunt. Dictum enim regnum Vngariæ tunc ab infidelibus multum vexabatur: & Barones ipsius regni pro maiori parte tunc inobedientes erant prædictæ Reginæ Mariæ: aliqui tamen fideles, licet pauci venerunt in Apuliam pro dicto Rege Karolo: qui tunc erat nouem annorum: ipsumque secum in Vngariam conduxerunt: qui infra plures annos dictum regnum Vngariæ recuperat & augmentat.

SVPRADICTVS autem Rex Karolus II. Rex Siciliæ pater dicti Roberti Ducis Calabriæ, & auus præfati Karoli pupilli Regis Vngariæ petiit a domino Bonifacio Papa IIX. declarari, quis post mortem suam esset sibi in prædicto regno Siciliæ successurus: an videlicet prædictus Robertus filius suus, vel dictus Karolus Rex Vngariæ nepos eius. Præfatus autem summus Pontifex declarauit in breuibus: dictum Robertum esse prædicto suo patri, in præfato regno Siciliæ successurum. De S. autem Ludouico tunc primogenito non fit mentio, quia iam effectus erat frater Minor: & Episcopus Tolosanus.

ANNO vero Domini MCCCIX. V. die introitus Maii obiit supradictus Karolus II. Rex Siciliæ: anno regni sui computando ab obitu patris XXV.

ANNO Domini MCCCIX. Dominica prima mensis Augusti coronatus est prædictus Robertus Dux Calabriæ in Regem Siciliæ per dominum Clementem Papam V. in Auenione.

HIC autem Robertus duas vxores habuit: primam cum adhuc esset Dux: dominam Violantem filiam Regis Aragonum: ex qua habuit filium Karolum Ducem Calabriæ: aliam vero dominam Sanctiam filiam Regis Maioricarum: ex qua nullus ei heres superuixit.

SVPRADICTVS Carolus II. Rex Vngariæ vxorem duxit Elizabeth sororem N. Ducis Poloniæ: qui postmodum factus est Rex: & vocatus Rex Poloniæ, seu Cracouiæ: ex qua vxore tres filios habuit: primogenitum Ludouicum: præsentem Regem Vngariæ: Andream Secundogenitum: & Stephanum tertiogenitum.

ANTEDICTVS Karolus Dux Calabriæ, filius prædicti Roberti Regis Siciliæ duas vxores habuit: primam N. sororem N. Ducis Austriæ: ex qua nullam prolem procreauit: secundam dominam Mariam filiam Domini Karoli de Valoys: ex tertia vxore: quæ fuit filia Comitis S. Paulli: ex qua dictus Dux duas filias habuit: primam dominam Ioannam: præsentem Reginam Siciliæ: & dominam Mariam: quæ nata est post mortem dicti sui patris.

PRÆDICTVS autem Dux Calabriæ mortuus est anno Domini MCCCXXIIX. in die beati Martini: viuente adhuc patre suo Roberto Rege prædicto.

VIVENTIBVS vero prædictis Roberto Siciliæ, & Karolo Vngariæ regibus contractum est matrimonium, inter præfatum Andream secundogenitum supradicti Karoli Regis Vngariæ, & prædictam dominam Iohannam filiam suprascripti Ducis Calabriæ: Duxque, & Ducissa Calabriæ nuncupantur: & ordinatum est contrahi matrimonium inter præfatum Ludouicum primogenitum Regis Vngariæ, & prædictam dominam Mariam secundogenitam Ducis Calabriæ supradicti: ad hoc, quod omnino prænominatum regnum Siciliæ ad heredes Regis Vngariæ deueniret.

ANNO Domini MCCCXLIII. in festo beatæ Agnetis obiit præfatus Robertus Rex Siciliæ: anno regni sui XXXIII: cui successit in regno prædicta domina Iohanna filia Ducis Calabriæ: & fuit vocata Regina: & dictus Andreas maritus suus vocatus Rex Siciliæ: ipsa vero domina Iohanna tunc coronata non fuit.

ANNO Domini MCCCXLV. interemptus fuit prædictus Rex Andreas in Auersa: de mense Septembri: dicta domina Iohanna Regina eius vxore prægnate: ex qua natus est postmodum filius dictus Karolus Martellus.

PRÆDICTVS Stephanus tertiogenitus Regis Vngariæ vxorem duxit N. filiam Ducis Bauariæ: ex qua vnicam filiam habuit nomine Elizabet. Ipse autem Stephanus post hæc modicum superuixit.

SVPRADICTVS Philippus Princeps Tarentinus filius Caroli II. Regis Siciliæ duas vxores habuit: primam filiam, & heredem N. Despoti Romaniæ: ex qua vnicum filium habuit: qui intitulabatur Despotus. Hic autem Despotus vxorem duxit N. filiam Regis Maioricarum: neptemque Reginæ Sanctiæ vxoris supradicti Regis Roberti: qui Despotus

tus suo præmortuus est patri: liberis nullis ab eo relictis. Secunda vxor dicti Principis vocata est Catharina filia supradicti Karoli de Valoys: quam habuit ex secunda vxore sua: quæ fuit filia Balduini Imperatoris Constantinopolitani: & dicto Balduino in titulo dicti Imperii successit: dictaq; Catharina præfatæ suæ matri successit: & vocata est Imperatrix Constantinopolitana. Ex dicta autem Catharina Imperatrice prædictus Princeps tres filios, & vnam filiam habuit: videlicet Robertum, Ludouicum, & Philippum, & Margaritam.

DICTVS autem Robertus successit suis patri, & matri: vocatusque est Imperator Constantinopolitanus: & Princeps Tarentinus: qui recepit in vxorem dominam Mariam filiam Ducis Borbonii: quæ antea vxor fuerat Connestabuli primogeniti N. Regis Cypri. Ex ipsis autem Roberto, & domina Maria nulli filii superuixerunt.

SVPRADICTVS dominus Iohannes Dux Duracii filius prænominati Karoli II. Regis Siciliæ vxorem duxit dominam Agnetem filiam N. Comitis Petragoricensis: ex qua tres filios habuit: videlicet Karolum: qui sibi successit in Ducatu Duracii: & Ludouicum, ac Robertum: mortuusque est idem Dux eius vxore, & filiis relictis.

CVM vero tractaretur matrimonium inter prænominatum Ludouicum, tunc primogenitum Regis Vngariæ, & de perficiendo ipsum inter eundem Ludouicum, & dominam Mariam secundogenitam supradicti Karoli Ducis Calabriæ, ipsa domina Maria operante quadam domina, quæ erat in societate ipsius, absque consensu prædictæ dominæ Iohannæ Reginæ sororis suæ, contraxit matrimonium cum præfato Karolo Duce Duracii: & repente vna cum matre dicti Ducis recedens de Castro regio Neapolis, vbi cum prædicta domina Regina sua sorore manebat, & accedens ad domum ipsius Ducis ibidem vicinam, dispensatione super hoc à domino Clemente Papa VI. obtenta, & per dominum Talayrandum Cardinalem Petrogoricensem fratrem matris dicti Ducis procurata, illico matrimonium consummauit.

DE ipsis autem karolo, & domina Maria natæ fuerunt quattuor filiæ: videlicet Iohanna primogenita, quæ in dicto Ducatu successit, Agnes, Clementia, & Margarita.

ANNO Domini MCCCXLVII. prædictus Ludouicus Rex Vngariæ intrauit prædictum regnum Siciliæ: pro exercenda vindicta Regis Andreæ fratri sui: vt præmittitur interempti: ad quem cum esset in ciuitate Auersæ accesserunt prædicti Robertus Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarenti: ac Philippus frater suus: nec non Karolus Dux Duracii, & Ludouicus, ac Robertus fratres sui: qui per dictum Regem Vngariç fuerunt in principio satis bene tractati: & accepti: non tamen multum honorati: nec fraternaliter pertractati: nam vltimo fuerũt carcerati: & prędictus Karolus Dux Duracii decapitatus: in loco, vbi prælibatus Rex Andreas fuerat interemptus: non tamen tamquam idem Dux fuisset conscius mortis dicti Regis Andreæ: sed tamquam ille, qui receperat in vxorem supradictam dominam Mariam: quæ debebat contrahere cum ipso Rege Vngariæ, vt præfertur: anhelans idem Dux posse ad sæpe dictum regnum Siciliæ, ratione dictæ dominæ Mariæ suæ vxoris deuenire.

PRAEDICTVS autem Ludouicus Rex, & domina Iohanna Regina Siciliæ, cum præfatus Rex Vngariæ esset in Auersa, cum diuersis nauigiis recesserunt per mare de Neapoli: & venerunt in Prouinciam: & deinde Auenionem: vbi præfatus dominus Clemens Papa VI. cum sua curia residebat: & ibi per ipsum Papam fuit facta dispensatio inter ipsum Regem, & Reginam. Ibidem autem prædicta Regina peperit quandam filiam nomine Katharinam, quæ infantula est defuncta: aliam vero filiam post dictam factam dispensationem habuit vocatam Franciscam.

Quamuis in vetusto codice continens scriptio sit, tamen deesse videtur: Iohannam Reginam Ludouico Tarentino nupsisse.

PRAEFATA vero domina Maria vxor prænominati quondam Karoli Ducis Duracii, sciẽs mortem dicti sui mariti, recessit pręgnas de Neapoli in habitu fratris Minoris: & transiens prope Auersam, vbi tunc erat prædictus Rex Vngariæ, per terram venit vsque Tusciam: deinde per mare in Prouinciam: stetitq; in castro Bocacii: vbi peperit prędictam suam filiam Margaritam. Aliæ vero filiæ suæ remanserunt in prædicto regno Siciliæ: vbi per suas nutrices fuerunt in diuersis locis secrete, & salubriter conseruatæ.

SVPRADICTIS Roberto, & Philippo de Tarento, ac Ludouico, & Roberto de Duracio per prædictum Regem Vngariæ captis, vt præfertur, ipsi per eundem Regem, vna cum prædicto Karolo Martello filio prænominati Regis Andreæ, quem præfata domina Iohanna Regina dimiserat Neapoli in Castro Nouo vt assignaretur dicto Regi Vngariç, missi sunt in Vngariam: vbi dictus Karolus Martellus modicum superuixit: Dicti autem quattuor regales in satis arto carcere fuerunt per plures annos detenti.

Anno domini MCCCXLIIX. supradictus Rex Vngariæ à prædicto regno Siciliæ repente recessit: dimissis tam in castris Neapolitanis, quam in quibusdam aliis locis dicti regni, qui ipsa castra sui nomine custodirent: & gentibus aliis armigeris, tam Vngaris, quam Teutonicis, in numero satis magno: qui dictum regnum pro ipso Rege tenerent.

Eodem anno prædicti Ludouicus Rex, & domina Iohanna Regina Siciliæ à Prouincia Neapolim sunt reuersi: ac præfata domina Maria Ducissa Duracii: qui Rex, & Regina statim fuerunt in regno recepti, vt domini: & in satis breui tempore, quasi totum ipsum regnum recuperauerunt.

Anno Domini MCCCL. supradictus Rex Vngariæ in sæpe dictum regnum Siciliæ est reuersus: & obsedit ciuitatem Auersæ distantem à Neapoli per octo milliaria: operante illo, qui custodiebat castrum ciuitatis ipsius: qui quidem proditorie se gerens tam castrum, quam ciuitatem dicto Regi dedit. In dicto autem regno tunc prædictus Rex resistentiam magnam reperit: & de perditis pauca recuperauit. Fuerunt tandem habita pacta inter prædictos Ludouicum Vngariæ, & Ludouicum Siciliæ Reges: ac dominam Iohannam Reginam de accedendo ad Curiam Romanam: & stando de iure successionis dicti regni Siciliæ declarationi summi Pont. dictusque Rex Vngariæ his pactis habitis iuit ad Vrbem: & prædicti Rex, & Regina Siciliæ Caietam: ex certis autem causis nullus ipsorum ad prædictam Curiam dicta de causa accessit.

Dvravit autē guerra inter prædictos Reges Vngariæ, & Siciliæ à prædicto anno MCCCXLVII. vsque ad annum MCCCLII: quo anno de mandato prædicti domini Clementis Papæ VI. fuerunt supradicti Ludouicus Rex, & domina Iohanna Regina Siciliæ die XXVI. mensis Maii in festo Pentecostes Neapoli sollemniter coronati: & declarata ipsa domina Regina esse vera domina dicti regni. Fuitque ordinatum per eundem Papam, quod omnia loca, quæ tenebantur in prædicto regno per præfatum Regem Vngariæ assignarentur domino Petro de S. Martiali nuntio Apostolico: qui ipsa restituit dictis Ludouico Regi, & dominæ Iohannæ Reginę: & etiam procurauit dominus summus Pontif. quod prædicti quattuor regales, qui detinebantur captiui in Vngaria facerent liberari: & magna summa pecuniæ, quam pro sui redemptione dicto Regi Vngariæ dare promiserant, fuit eis contemplatione dicti summi Pontif. per eundem Regem remissa. Infra vero sex dies post coronationem prædictam mortua est prædicta Francisca filia ipsorum Regis, & Reginæ: & ex tunc ipsa Regina non concepit.

Praedicti quattuor regales ab Vngaria de carcere liberantur: & tres ex eis videlicet Robertus Imperator Constantinopolitanus, & Philippus frater suus, ac Ludouicus de Duracio in regnū Siciliæ reuertuntur. Dictus vero Robertus de Duracio vadit in Franciam: & coram N. Rege Franciæ præfatum Regem Vngariæ de duello inuitat: dicens ipsum Regem Vngariæ non fecisse iuridice, decapitari faciendo prædictum Karolum Ducem Duracii fratrem suum: quod duellum effectum non habuit: & prædictus Robertus postea mortuus est in bello: in territorio Pictauensi: in quo, & præfatus Rex Franciæ per Principem Waliæ captus fuit.

Aliqvo pręcedente tractatu prædictus Philippus de Tarento repente rapit prædictam dominam Mariam, olim Ducissam Duracii consobrinam suam: atque in triplici consanguinitatis gradu coniunctam: & de facto matrimonium contrahit cum eadem. Pro habendo vero super hoc dispensatione idem Philippus venit ad curiam: & per plures annos laborauit, antequam posset eam habere. Ex ipsius autem Philippo, & Maria ante, & post dictam dispensationem fuerunt multi filii, & filiæ procreati: aliqui ex eis nati mortui: qui autem superuixerunt, omnes muti fuere, & claudi: absque dentibus, & capillis: ex quo apparuit, quod dictum matrimonium Deo gratum non fuit.

Anno Domini MCCCLXII. die XXVI. mensis Maii, qua die fuit festum Ascensionis Domini, obiit prædictus Ludouicus Rex Siciliæ Neapoli: completis X. annis integris à die suæ coronationis.

Anno Domini MCCCLXIII. completo anno obitus prædicti Regis Ludouici supradicti, domina Iohanna Regina contraxit matrimonium cum domino Iacobo Rege Maioricarum: cum quo nupta manet ad præsens.

Prædictvs Ludouicus de Duracio vxorem duxit dominam Margaritam de S. Seuerino: natam domini Roberti de S. Seuerino: de genere Comitis S. Seuerini nobilis de re-

de regno Siciliæ: ex qua vnicum filium habuit nomine Karolum: quæ domina Margarita postquam dictum filium peperit, per modicum tempus superuixit.

Anno Domini MCCCLXII. dictus Ludouicus obiit Neapoli in castro Oui: in quo ex certa causa detinebatur arrestatus infra duos menses post mortem supradicti Regis Ludouici.

Anno Domini MCCCLXIV. obiit Neapoli supradictus Robertus Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarenti absque liberis: cui successit in dictis Imperio, & Principatu prænominatus Philippus frater suus.

Anno Domini MCCCLXVII. dominus Ludouicus de Nauarra recepit in vxorem dominam Iohannam Ducissam Duracii primogenitam Karoli Ducis præfati. Agnes vero soror dictæ Ducissæ antea contraxerat cum Canesignore domino Veronæ. Clementia autẽ tertiogenita soror dictæ Ducissæ obiit virgo Neapoli anno Domini MCCCLXIII.

Anno Domini MCCCLXIIX. obiit Neapoli prædicta domina Maria vxor supradicta Philippi Principis Tarentini: & post modum Imperatoris Constantinopolitani.

Anno Domini MCCCLXX. prædictus Philippus Imperator Constantinopolitanus, & Princeps Tarenti accessit Vngariam: & matrimonium contraxit cum domina Elizabeth filia Stephani fratris Regis Vngariæ: & secum duxit prædictam dominam Margaritam filiam prænominati Ducis Duracii: quæ cum dispensatione domini Vrbani Papæ V. contraxit cum Karolo filio prælibati Ludouici de Duracio consobrino suo: qui cum supradicto Rege Vngariæ commoratur.

Supradicta Margarita filia supra nominati Philippi Principis Tarentini filii Karoli II. Regis Siciliæ, & dominę Catharinæ Imperatricis Constantinopolitanæ vxoris eius, matrimonium ex se ipsa contraxit cum Francisco de Baucio Duce Andriæ: absque consensu tamen fratrum suorum: ex qua filium, & filiam habuit: dominum Iacobum: & dominam Antoniam.

Haec est generatio Roberti Guiscardi: & descendentium ab eo Regum Siciliæ: & aliorum Regum: ac regalium: qui à dicto tempore, vsque modo in dicto regno successerunt: prout in chronicis inuenitur: & à scięntibus, & videntibus declaratur.

AQVILÆ VRBIS ORIGO.

Qvanta in ignoratione rerũ à Principib. Normãnis fratrib. in Apulia, Calabria, & Cãpania gestarũ versati fuerint veteres auctores, nõ Ptolemæus modo Lucensis, sed & Martinus multo vetustior, quẽ Ptolemæus ipse laudat auctorẽ, liquido testãtur: quæ me res impulit, vt vetustissimis illis auctoribus, ex Ptolemæo decerpta adiunxerim: præsertim cum qualicumque ea sint, alicuius vtilitatis fructum præbeant: si Dyrrhachinorum Principum stirpis seriem respicias: in qua deducenda, plures sunt alucinati. Pręterea cum idem Ptolemęus prodiderit Honorium II. Pont. Max. Aquilam venisse, vt procerum Apuliæ consilio, Rogerio Siciliæ Comiti, qui postea regalem dignitatem est assecutus, eam prouinciam ductu suo asserere conanti obuiam iret: ea res aperte indicat Alexandrum eius rei certum auctorem minime legisse: qui Beneuentum, non Aquilam Pontificem aduentasse memoriæ prodidit. Neque intra centum proximos annos Aquilam vrbem conditam fuisse satis constat: de cuius origine cum disiunctissima, maximeque diuersa Io. Iouianus Pontanus vir vndecumque doctissimus Neapolitani belli libro v. tradiderit, & de nomine fontis Aquulæ factam esse Aquilam vrbem ciuibus, & opibus claram asserat, libet certam eius vrbis originem adponere: ex literis Clementis IIII. Pont. Max. erutam: ne tanti viri auctoritas rem gestam à veritate demoueat: aut vetustate obruta in posterum obliteretur.

„ CLEMENS Episcopus seruus seruorum Dei: K. Siciliæ Regi illustri. Clamant ad aures
„ maiestatis Regiæ variæ regni tui, & partium vicinarum Ecclesiæ: clamat multitudo
„ nobilium de imminentis oppressionis incursu, eo grauius stupida, quo dudum maiora i-
„ psius grauamina est experta: thronum tuæ gratiæ suppliciter adeunt: ad auxiliū miseri-
„ cordiæ tuæ recurrunt: opem tuæ pietatis implorant: & vt ipsorum pia petitio promptius
„ ad gratiam exauditionis introeat: de innata tibi fili carissime ad Ecclesias, ecclesiasticas
„ personas, & nobiles, & à progenitoribus tuis in te propagatione laudabili radicata cle-
„ mentia concipientes non indigne fiduciam tibi confidenter veritatem instantis, & vr-
„ guentis ad hoc necessitatis exponunt. Dudum siquidem multitudinis hominum eisdem
„ Ecclesiis, & nobilibus subditorum de diœcesi Reatina, & aliis vicinis partibus, ex diuer- 10
„ sis castris, villis, & locis conspirantis in vnum factiosa præsumptio, in eam spirauit, & tan-
„ dem prorupit temeritatis audaciam, quod iidem satagentes iugum originariȩ condicio-
„ nis abiicere, & Ecclesias, & nobiles prædictos, quibus tenebantur ad varia, non solum
„ debitis defraudare seruitiis, verum etiam de multitudine confidentes, sicut euidens in-
„ dicauit effectus, opprimere: illisque præesse: quibus & diu subfuerant: & subesse, de suæ
„ condicionis debito tenebātur: à quondam Conrado nato quondam Frederici olim Ro-
„ manorum Imperatoris, qui regnum Siciliæ post sententiam depositionis, & priuationis
„ latam in Imperatorem eundem, occupatum tunc temporis detinebat, iniquis, & frau-
„ dulentis persuasionibus obtenta licentia, ciuitatē construere prȩsumpserūt: cui AQVILA
„ imposito nomine, se pullos Aquilæ operibus exhibentes, lamberunt Ecclesiarum, & no- 20
„ bilium sanguinem: non solum Ecclesias, & nobiles ipsos spoliantes, & ad pauperiem de-
„ ducentes extremam: immo sacerdotes, & alios varios clericos, nobiles quoq;, suos etiam
„ dominos immaniter, vt multorum habet assertio, trucidantes. Hæc fili tantæ iniquitatis
„ congregatio, tam iniquis vacabat operibus, tam scelestis negotiationibus intēdebat, pro-
„ pter quod colligationes impietatis, vt firmiter creditur, potentia diuina dissoluit: & ciui-
„ tas eadem redacta est in cinerem, & fauillam. Nunc autem pro ipsius reparatione, sicut
„ asseritur, apud tuam serenitatem instatur. Instant quidem ipsius olim incolæ, vt in Eccle-
„ sias, & nobiles eosdē, eo truculentius insurgant: quo auidius sumerent, vel manifestam,
„ si facultas concederet, vel saltem occultam de prȩdicta dissolutione vindictam. Ad tuam
„ igitur clementiam Ecclesiæ, & nobiles memorati confugiunt: te solum confugium, in 30
„ articulo tantæ necessitatis agnoscunt. Sperant proculdubio, quod non desit Ecclesiis, &
„ nobilibus tua protectio: cū de illis Christianissimis, & illustribus tuis progenitoribus edi-
„ tus, qui præ cunctis dignitatis Regiæ participibus, trabea Christianitatis, & nobilitatis
„ ornati, & singulari fauore manu tenuerunt Ecclesias: & nobiles fauorabiliter protexe-
„ runt. Nos itaque, qui prædicta referimus, sed non asserimus, serenitatem Regiam pio, &
„ paterno rogamus affectu, quatenus circumstantiis tanti discriminis prouida deliberati-
„ one discussis, quod animæ tuæ salubrius, famæ consultius, & patriæ vtilius
„ fore putaueris, prudentia Regia prosequatur.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS ARCHIDIACONI SAGVNTINI, CANONICIQVE VALENTINI,

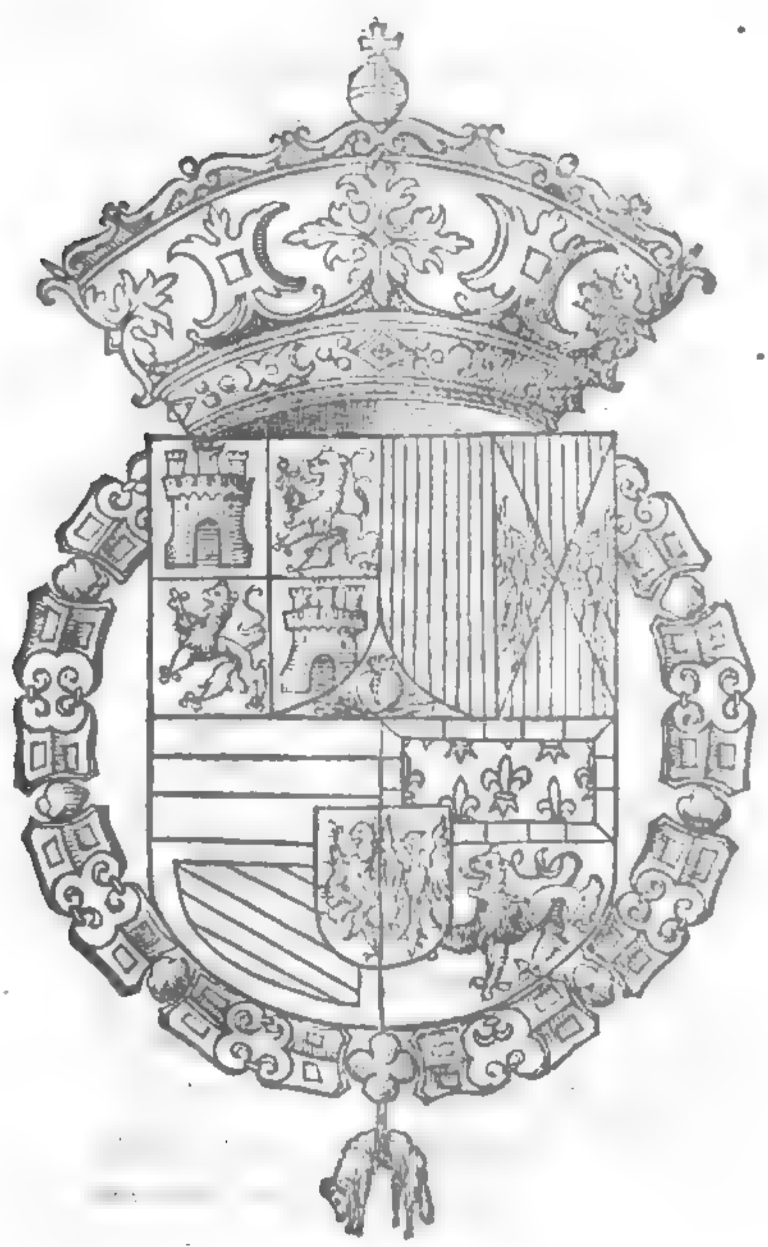
de Vita & Rebus gestis IACOBI I. Regis Aragonum, cognomento expugnatoris.

Libri XX.

AD

JACOBUM AUSTRIUM

Hispaniæ ac Indiarum Principem Philippi F.

Anno Domini M D C V.

AVCTOR LECTORI S.

QVOD olim Apelli pictorum nobilißimo honori fuit, atq; summæ aſcriptũ prudentiæ; idipſum imitaturo mihi haud omnino fore puto indecorum. Ille etenim (auctore Plinio) perfecta opera proponebat in pergula tranſeuntibus, atq; poſt ipſam tabulam latens, vitia, quæ notarentur auſcultabat. Vnde à conſpectante ſutore reprehenſus, quòd in crepidis vna intus pauciores feciſſet anſas; ſtatim artifici de artificio ſuo credens, erratumq; agnoſcens, emendauit. rurſumq; poſtero die, eidem circa crus cauillanti indignatus, è latibulo reſpondit; Ne ſupra crepidam ſutor iudices. Perſimili equidem exemplo fretus, Iacobi Regis hiſtoriam breui, vt fateor, ſpatio temporis à me confectam, cum aliqua nominis mei iactura, nec ſine multorum efflagitatione, properè in vulgus edendam permiſi: planè vt vitia, quæ in ea non defutura credo, & quæ, vt patri in filio, ſic auctori in opere, nimius quandoq; amor non ſinit animaduertere, integro, ingenuoq; Lectori notanda proponerẽ, deq; his à multis abſens, quod à paucis vix datur coràm, liberè admonerer: plura quippe vitia ſcriptori prodet, vel vno mẽſe euulgatus liber, quàm ſi integra annorum, vt vult Flaccus, enneade domi prematur: quæ enim in edito poſita ſunt, multò curioſius, contentiusq;, quàm quæ ſub obſcuro, defiguntur. vt ſcilicet notata illa, in altera editione diligenter animaduerti poſſint: ea præſertim, quæ ad veritatem hiſtoriæ pertinent. Nam ſicuti nulla fere eſt hiſtoria (ſacram ſemper excipio) quæ non aliquibus ſit, aut imbuta erroribus, aut diſcrepantiis ſubiecta: Ita neque vlla rurſum veriſimilior, quam quæ multorum ſimul conſenſu, atq; conſtanti fama approbatur; vt errare quidem cum excuſatione nunquam melius poßit ſcriptor, quàm cùm Annales ſuos, non ex lectione modò librorum, ſed ex memoria viuorum, in qua mortuorum, vt aiunt, vita ſpectatur, curioſè, nec ſine delectu expreſſos confecerit: quosq; dum vixerit, retractationi ſemper paratos habuerit. Atq; vtinam fieret, vt vnuſquiſq; ſcriptor ſolerter ſibi hac in parte conſuleret innatamq; philautiam comprimeret; neq; ante ſui victoriam, quæ in operis communicatione, emẽdationeq; ſita cernitur, triumphum appeteret: & qui in animum induceret, longè eſſe feliciores artis, ingeniiq;, quàm naturæ partus; quòd hi, quales ipſa attulit, excipiendi ſunt: neque ſi vitioſi fuerint, facilè emendari poſſunt: illi verò, etſi eduntur deformes, tamen eodem ingenio auctore cultore, potißimum adhibita multorum communicatione, perficiũtur. Nam perinde vt ea, quæ ex ære conflantur, multa licèt rubigine, & quaſi ſcabritie obducta, deformia prodierint, tamen accedente lima expoliũtur, & ſplendidiora fiunt: ſic ipſos ingenii fœtus, ſi multorum animaduerſorum cum vellicatio excitauerit: tum erudita quoq; caſtigatio limauerit, haud dubiè, decenter hæc eos, & quàm venuſtè perpolient. Dummodò animaduerſores ingenuè potius, quàm faſtidioſè de quaq; re iudicent: neq; pro vno, aut altero inuento errato, vel ſi plura ſint, illicò abſentem auctorem in reos referant: ac modò opus in vniuerſum minimè, antequam perlegerint, reiiciant; minusq; ſingula, niſi qui fuerint eiusdem muſæ æmuli, improbent: ne vnà cum ſutore in Apellis reprehenſionem incurrant. Meminerint etiam naturam nihil magnum (vt inquit Plinius) genuiſſe citò; neque ipſius imitatricem artem, niſi aut diu multumq; verſando: aut potißimũ communicando, rem vllam perfeciſſe. Auxilium enim ſibi magnum ſe adiunxiſſe putat, qui

cum

cum altero, maiusque si cum multis, rem communicauit. Quod ipsum ego, Lector candidißime, à te lubens expecto, qui nec admoneri grauabor vnquam, nec corripi, emendariue quoquomodò erubescam; quoad tanta, tamque excellẽs inchoata à me historia, animaduersione tua repurgata, perfectaque, ad posteros transmittatur. Non enim dubito illos (quæ summa est, atque innata bonis omnibus, tum veri intelligendi, tum falsi reiiciendi cupiditas, studiumque) & animaduertenti tibi, & emendanti mihi, magnam, perpetuamque gratiam habituros. Quapropter prudendiam tuam inuoco, imploroque; vt dum alios cauillantes, alios obtrectantes, ausculto; tu demum, non tam eorum, quæ ineleganter, quàm quæ imprudenter scripta inueneris, futuræ editionis gratia, me admonere non desinas. Vale.

AD IACOBVM AVSTRIVM PHILIPPI F. HISPANIÆ, ATQVE INDIARVM PRINCIPEM, BERNARDINI GOMESII MIEDIS in Libros de vita, & rebus gestis IACOBI primi Regis Aragonum,

PRÆFATIO.

VETVS & illustris fama de Iacobo primo Rege Aragonum, cognomento expugnatore, cùm toto orbe, tum apud Aragonensium Regna, vbi potißimum sua ille vestigia impreßit, ad hanc vsque ætatem tanta percrebuit (Iacobe Princeps) vt ex his nulli sint populi, nullique homines, qui non cum charitate aliqua, & beneuolentia, illius memoriam vsurpent; eiusque pergraue, ac persanctum nomen in Regibus, summo cum honore colant. Pro certo enim habẽt, hoc ipsum nomen, quod ab huius ortu Regis, tot, tantisque clarum miraculis, sequuta sunt vitæ facta præclarißima; paria, similiaque cuiuis nostrorum Principum, qui illud præ se tulerit, allaturum. Id, quod nascenti tibi ausi sunt præsagire: nam dici non potest, quanta omnes in suis vrbibus & municipiis exultarint lætitia, quantoq; triumphare gaudio cœperint, vt primum auditũ est, Iacobi nomen, nutu Philippi patris, in illius Regis gratiam, tibi impositũ fuisse. Aureũ quippe illud sub ferreo sæculũ, quod idẽ, tum armis prudentiæ, tum bellicis, atq; imperatoriis virtutibus cõdiderat, à te, sub tanto exemplo ac nomine, orbi restitutũ iri putant. Nec vero mirandũ est, quòd illius nomini, ac exemplo vitæ tantũ tribuant, vt iisdem te insignitum, alterũ Iacobum euasurum existiment. Nam vt ipsius quidẽ Regis expressa imitatione pietas, imitatores diuino quodã quasi afflauit numine, & ad summa erexit; sic eius bellica virtus, reiq; militaris, vel adũbrata scientia, permultos nõ modò laudũ æmulos, ac sectatores effecit, verũ ad eas etiam literis, ac sempiternæ memoriæ mandãdas, historicos non paucos pellexit. Quibus ne exaggeratione orationis à veritate historia discreparent, neve hanc in posterum vllo obscurare commento possẽt; Commentarios rerũ suarũ ipse fidelißime conscriptos, tanquã normã, ad quã sua illi scripta dirigerẽt, reliquit, eosq; vt vir bonus, atq; simplicis veritatis amicus nõ tã verbis, cõptaq; oratione ornare, quàm rebus, atq; nuda factorum enumeratione persequi curauit. Hæc enim tanta, tãque præclara extiterũt, adeòque illustria & gloriosa, vt iure quidẽ cũ omnibus tam superioris, quàm inferioris, quàm etiam suæ ætatis factis comparari posse videantur

Nam si antiqua respexeris, atq; inuictũ animi robur, & magnitudinẽ, quib. se Iacobus in Regiis, Imperatoriisq; munerib. ab ipsa prope infantia susceptis, atq; annis plus sexaginta administratis, cum prioribus conferas; nullos ante ipsum Reges, nec Imperatores eo superiores inuenies: Si suæ ætatis Principibus opponas, non solùm vsu, tractatione armorum, consilio, felicique rerũ exitu, cunctos superauit; verũ pietate ac religione (vno excepto Ludouico persancto Francorum Rege) reliquis excelluisse cognosces: Si ad nostros referas, is demũ fuit qui nõ Aragonensis tantummodò, sed totius Hispaniensis Imperii solus fundamẽta posuit, eaq; tã veris, solidisq; iustitiæ, ac religionis tanquã firmamentis fixit, vt tantũ abest, vt illud suis vnquam sedibus conuelli potuerit, vt amplius, atq; adeò in immẽsum semper accreuerit. Tria enim Regna, Baleariũ, Valentinũ, & Murciense, è regione Africæ, è sarracenorũ manib. eripiens, ac non solũ armis, sed optimis legib. atq; vera religione præmuniẽs, Afros à quib. anteà Aragonensiũ, & Castellanorũ cœpta, magniq; conatus infringi, ac impediri consueuerãt, repreßit penitus, strenueq; coërcuit. Tã freq̃uẽtes siquidẽ in Valentinã, & Catalanam orã, Afrorũ cũ magnis claßib. & exercitib. transgreßiones fieri, totq; incẽdiis, rapinis, ac depopulationib. cuncta ꝓpinqua Regna vastari solebãt; vt tã Aragonẽses cũ Afris, quã cum Sarracenis Granatensib. Castellani, cõtinuis implicati bellis, nullas extra Hispaniã expeditiones antea suscipere, nihil se dignũ foris gerere potuerint. Reges autẽ, qui successere Iacobo, ipsius militari disciplina & exẽplis instructi; nec nõ eiusdẽ ab eo expugnatis Regnis, domiq; firmato ꝑsidio, freti, cõpreßis Afris, plures in exteros expeditiones susceptas, ꝓspere & quã gloriose cõfecerunt. Nã vt Regũ Aragonẽsium Annales vere colligunt, ipsaq; res testatur; & Siciliã illico Rex Petrus, cognomẽto magnus, Iacobi filius obtinuit; & Sardiniã Iacobus II. illius nepos, duce Alfonso cepit: & Calabriã, totumq; Neapolitanũ Regnũ Alfonsus primus illis adiunxit: & Ferdinãdus abauus tuus, cognomento catholicus, illud à Gallis interceptũ, Ferdinãdo Gonsaluo duce, recuperauit: ac demũ Carolus V. Cæsar, tuus auus, Mediolanẽses in suã, Imperiiq; Hispaniẽsis potestatẽ redegit. Accesserat, ꝙ idẽ Ferdinãdus paulo ante, matrimonio Isabellæ Reginæ Castellæ, copulatis vtrisq; Regnis, atq; iunctis viribus, Granatense Regnũ potentißimum, ꝗ octingẽtis annis in medio ferè Hispaniæ Sarraceni retinuerãt, armis subegit tandem atq; Imperio adiecit. Quinetiã ipsius sumptib. & auspiciis, nomine nouus ad Occidentẽ orbis repertus est: ac protinus ab eodẽ Carolo, maiori quã credi potest, cõpendio & gloria expugnatus? Siquidẽ imperãte ipso, classesq; ac exercitus mittẽte, an nõ ausa est sola Hispana gẽs ꝑ immensũ, ac nunquã antea tranatũ Oceanũ ad Occidẽtales Indos nauigare? atq; Aequinoctiali traiecta linea, alterũ orbis axẽ à Romanis vix olim conspectũ, tenere? ibiq; maiora & opulẽtiora, q̃ vsquã, Regna vi capere? vinctosq; ipsorũ Reges cũ interimere: tum vna, aut altera cẽturia militũ, innumerabiles exercitus ꝓfligare? quoad ea tandẽ in ꝓuincias q̃ magnitudine, duas, vel tres æquãt Europas, redegit? In quas, & colonias multas deduxit, & diuino aspirãte numine, vniuersas ad Christi religionẽ traduxit? Vt appareat Hispaniẽse Imperiũ, ex eo quod iisdẽ, quib. à Iacobo initum, ac fixũ firmamẽtis, à successorib. amplificatũ quoq; fuit, atq; gloriose ꝓductum; in ampliorẽ quam vbiuis gentiũ, magnitudinẽ dilatatũ fuisse, ac in sempiternam Christi gloriam propagatũ. Adde, nullo vnquã prætermittenda silentio, quæ tui etiam abaui clarißimi Lusitanorum Reges tertiam ferè Hispaniæ partem tenentes, virtute ac religione ducib. similia ꝑ id tẽpus facta quã præclarißima gesserunt. Ad Australes enim Afros, & Oriẽtales à læua Indos, aureã vsq; Chernosenesũ nauigantes, incredibiles, mireq gloriosas inde victorias cũ amplißimis spoliis, subactis populis, retulerũt. Vt mihi sanè pares, aut certè maiores triũphos, victoriasq; illustriores, quã olim sua Romanis ætas, nostra nobis attulisse videatur. Neq; video ꝑfectò, cur Philippus pater tuus superiorib. nõ sit omnino præferẽdus, ac etiã Augusto lõgè felicior habendus. Ille etenim tra-

ditum

ditum sibi à C. Iulio Cæsare Romanorum Imperium, in huius vmbilico positus, atque extrema quaquauersum omnia ex æquo regens, conseruauit quidem, summique inde conseruatoris nomen iure promeruit: At verò Philippus Indicum Occidentale Hispaniensi adiunctum, quod ei Carolus pater longè latius, quàm fuit olim Romanũ tradidit, quamuis immenso prope maris interuallo dissitum, non conseruat modò, acerrimeq; defendit; sed in eo nunc totus est, vt & augeat, & noua Lusitani accessione Imperii, conduplicet: donec illud ad te tandem, latius, opulentiusque quàm accepit, transferat. Quamquàm equidem, Iacobe Princeps, tantis augendo ditionibus, totque in Regna successuro tibi, neque plura certe, neque ampliora iis, vllo modo desidero; numẽ autem: & sapientiam ad ea omnia optime, feliciterque administranda, & regenda sicuti Solomoni diuinitus concessa sunt, neque Iacobo, tuisque maioribus negata, quàm maximè tibi, inquam, exopto; immò verò adfutura spero. Siquidem mirifica, ac suauis illa, quæ hac tua sub ætatula in te indoles elucet, magnam plane omnibus spem affert, fore aliquando, vt in te vno, eiusdem Iacobi, vt nomen, & fama, sic res, sic exitus, sic felicitas, & consecuta gloria consentiãt. Huius ergo herois vitam & res gestas, viginti à nobis comprehensas libris, iccirco tibi despondimus, vt omnium, qui ante fuerunt, Regũ, maximorumque Principum virtutes, & præclara facinora, in vno Iacobo, tanquam in speculo contemplanda, atque imitanda proponeremus; vt ex iis perinde ac ex infinita sylua quadam, virtutum omnium, atque actionum præclarissimarum, vberrimos, amplissimosque possis fructus colligere; quibus tam pace, quàm bello, tam domi, quàm foris, hæreditarium Imperium, cùm bene fausteque regas; tum tuorum sequutus exemplum, longius, latiusque propages, atque cum vera religione defendas. Vale.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER I.

AD IACOBVM AVSTRIVM, HISPANIÆ, atque Indiarum Principem, Philippi F.

IACOBI primi Regis Aragonum, cognomento expugnatoris, res gestas breuiter, summatimque scribere aggredior: vt cuius diuina viri virtus, quantum se, duce gloria, in cælũ tollit, ac ceteris Hispanis longe ante it rebus; tantum facta etiam prodantur in apertum, atque in vniuersas gentes, ad quas eiusdem fama peruenit, stylo peruehatur. Operæ pretium enim me nostris facturum puto, si præcipuas virtutes bellicas, quas in Alexandro, in Pyrrho, & Cæsare, summis olim Imperatoribus, sigillatim admirari mortales solent; easdem simul in Iacobo, cum mire expressas, tum ab eodem præclare orbi redditas fuisse ostendero. Nam & triginta ipsum prælia, quibus interfuit, commisisse; & totidem ex eisdem victorias gloriosè reportasse; & tam sæpe conspirantes in se populos, supplices admisisse; neque demum anno integro ex sexaginta, quibus regnauit, à bello vacasse; an non hæc superant, aut certe exæquant ea, quæ de superioribus conscripta leguntur? Vnde tot eius, tamque præclara facta, quæ hactenus sermone duntaxat Hispano donata, domi quasi delitescebant, vt communicarẽ exteris; Latino conscribenda duxi. A quo planè cœpto, quamuis ingenii mei valdè me retraheret imbecillitas, atque ipsa potissimum rei magnitudo terreret, & quasi à via deduceret; reduxit tamen, atque in proposito, susceptoque consilio permanere fecit eiusdem pulchritudo; qua tantopere ad huius vitam & acta Regis commemoranda afficior; vt amore, quo nihil est ingeniosius, sperem me quidem, aut victurum expectationem; aut si minus rei perfectionem; at conatum & adumbrationem expressurum: quandoquidem longè maiora sunt, & grauiora, quæ me ad progrediendum inducunt, quàm quæ ab incœpto deterrent. In primis quidem historia, cuius præcipuus ad perennitatem genius est veritas, ab ipsomet Rege non modo perdiligenter dictata, verum etiam inter arma, ne quippiam excideret, hasta quandoque in læuam conuersa, dextra arrepto calamo exarata: & quamuis ineleganter, duroq; stylo, pro iniuria temporum; summa fide tamen, atque accuratè perscripta; ideoq; calcaria mihi certè fuere acriùs ad hãc conscribendam adhibita. Quid enim, veritate duce, ipsaque Regis mente comite, in præsenti mihi non conandũ, atq; socia quoq; diligentia, non aggrediendũ existimem? Nam vt in legibus, quarum anima, vt optimè dicunt, est ipsa ratio; hacq; inuenta, perfacilis est illarũ interpretatio: sic in historia, si Dux occultas interdũ, aut ineundi, aut differendi prælii causas & rationes, quæ multũ habent momẽti, quasq; is solus mente tenet, explanauerit; profectò Annales suos, cum summè illustrabit, tũ aliis, etsi elegãtioribus, multo veriores, atque cõmendabiliores conficiet. Præterea adauget institutũ illorũ veluti puritas temporum, eorumque hominũ non lubrica; sed bona vbiq; fides, atque vnicè in bello, cũ fama honos propositus. Quin neque vllis prope dolis, nõ fraude, aut insidiis; sed vera quidẽ virtute, atque aperto Marte, ab illis frequentata militia: vt facilè, ac in promptu sit scribenti, ex factis, quæ cernũtur, mentem, quæ non videtur, colligere, eandemque simul currenti calamo suggerere. Præter quã quòd illa ipsa militia, neque maioribus ad sui vsũ machinis, tormẽtis ve muniebatur, quàm quibus, summo licèt labore fabricatis, ingenio tamẽ haud valde magno obsisti posset. Nam cominùs vti gladio, ipsoq; impulsu scutorũ, seu cõflictu corporũ, quã eminùs telorũ coniectione, atq; admotione tormentorũ pugnare, lõgè habebatur valẽtius. Fecit igitur tam frequẽs hic, vt opinor, pugnãdi vsus, & exercitatio atq; in armis eorũ mẽs omnis, & cogitatio defixa; vt facultate ac

copia

copia dicendi parum præstarent; cum sermonis non solum latini, sed neque natiui vix vllus tunc fuerit cultus, nō nitor, nec obseruatio: quin potius permistione linguarū, confusa esset, penéq; barbara eorum locutio. Ex quo in subeundis prælijs, ad augendos militum animos, breuibus, tametsi sententiosis, concionibus duces vsos fuisse comperimus: vsque adeò spretis verbis, in res omnia propendebant. Nam & prouocati ad bellum, ea erat in præueniendo hoste tarditati prælata celeritas; vt neq; matura cunctatione vti scirent; neq; verbis prius, quā armis omnino agere, sapientius ducerent. Sed hæc tanta verborū inopia maiori alia rerū parsimonia commendabatur, vtpotè qua, nō magnis, propeque infinitis, vt nunc sumptibus, sed vel exiguis permagna tunc bella conficerētur: more Lacedæmoniorum, quorum spectata, & nobilitata bello virtus, eo magis accrescebat indies; quo plùs eorum castra, tum frugalitate victus, tum maximè verborum parsimonia continebantur. Vt facile affirmare ausim, hoc tempore, ab ipsa quidē procacitate, luxurieque verborum; nec non auri etiam, atque commeatus redundantia in castris, non modo eneruari militum vires, hostilesque temerè contemni; sed ducum quoque auaritiam excrescere; indeque & scienter differri prælia: & discrimina, certaminaque perquam fœdè vitari: ac neque tam certū confecti, seu turpiter interrupti belli signum militibus, quàm ipsam ærarii consumptionem dari. Postremò mouet quàm maximè perinsignis tanti viri pietas, atque innata religio, eiusq; persancto studio quodam inflammatus animus, non solum ad impios Christianæ fidei hostes proterendos; sed ad diuinum Christi nomen vbique propagandum, adeò intentus, vt tria nobilissima Regna è Sarracenorum manibus eripuerit; & ad duo millia templa exædificari, eaque Christo, eiusque matri & Virgini dicari curauerit. Quæ sola pietas vsque adeo sanctissimum ac probatissimū quemque virum prouocare debet ad illius conscriptionem historiæ; vt & religioso quouis dignam eam auctore; & à me humili sacerdote non alienam putarim. Nam Reges quidem, officii munerisque sui admonere; & præstantissimorum exemplo Regum proposito, ad optimam Reipublicæ administrationem traducere, nonne id bonum per se est, honestum & commemorandum? Illorum igitur temporum, atque hominum institutis, & præliandi vsu, leuiter perstrictis; immo & necessario præmissis; vtpote quæ ad dilucidam explanationem historiæ non parum sunt luminis allatura; lectorem præmonitum volo, me quæcunque hac tota commentatione de Rege, eiusque factis, atque dictis expressero, non ab obuio quoque illa temerè, ac sine delectu; sed ab ipsamet Regis atque eorum, qui viuenti ab epistolis, seu à commentariis fuerunt, conseruata historia, excepisse omnia; eaque diligenter etiam cum historicis, qui ætate nostra in suos Annales ipsius res gestas Regis retulerunt, fideliter contulisse. Tametsi autographum, siue propriam ab ipso Rege conscriptam historiam, tanquam reliquis longè veriorem, frequentius mihi insequendam propono. Eam enim non quibus diximus rationibus tantummodò; sed hac potissimum reputo veriorem, quòd longe sit, atque à decore, & maiestate Regia alienum, Principem, coram quo lege vetitum est mentiri, ipsum publicè, perpetuoque sibi ac posteris mentitum fuisse: seu quoquomodo permisisse, Commentarios suos, in quibus perpetuæ suæ commendationis ac famæ fundamenta posuit, edi commentitios. Quapropter, vt ad rem veniamus: quoniam breuitas in dicendo satis nobis curæ est: perspicuitatem oratio conabitur, veritati præcipuam operam dabimus. Sed antequā Regis ortum ab admirabili, ac inexpectato eius conceptu ineamus, præmittenda sunt, quæ de clarissimis eius auis, Guillermo Mompellerii Principe, in Narbonensi Gallia; & eius coniuge Mathilda Imperatoris Græcorum filia; deque amborum nuptiis explananda occurrunt: quandoquidem ab eo ipso connubio, quasi à venusto quodam, atque honesto pellicatu, historiam suam Rex fuit exorsus.

Alfonsus II. ab Arista primo, XII. Rex Aragonum, ac etiam Cataloniæ Princeps (qui duo potentatus magnam citerioris Hispaniæ partem continent) vt primùm in eos patri successit, inclyto, se, matrimonio illustrare cupiens, legatos cum litteris Constantinopolim ad Emanuelem Imperatorem misit, cui nunciarent, se cupere illius filiam, nomine Mathildam, nulla constituta dote, dari sibi in matrimonium. Annuente Imperatore, cui iam diu nota erant Regis, illiusque maiorum nobilitatæ bello virtutes, atq; potentia Regnorum: sponsalium fide mutuo hinc inde data: curaque omni deducendæ in Hispaniam sponsæ Imperatori relicta: legati protinus ad Alfonsum remigrarunt. Interea Alfonsus Castellæ Rex, Imperator Hispaniarum dictus, intellecta legatione matrimonii causa expedita, Alfonsum simili legatione, & litteris solicitauit, vt Sanctiā filiam, genere & pulchritudine nulli secundam, vxorem duceret, eamq;, vt cuiuis præferret, cū multis de causis, tum hac potissimū impetrauit, quòd hoc idem matrimoniū à Raimundo Prin-

cipe longè antea fuerit initum, sed interuentu belli, infectum illud, non reiectum; ideoq; consecutam concordiam, esse quoque eiusmodi matrimonio stabiliendam, postulauit. Vnde Sanctia ad Alfonsum deducta, publico atq; celebri matrimonio cũ illo coniuncta fuit; cuius rei illico fama in omnes partes dimanauit. Interim Emanuel Imperator, nulla de pellicatu re intellecta, præparatã filiã vni ex præstantioribus Antistitib. Ecclesiasticis, ac duobus magnis Imperii proceribus, deducendã commisit. Iamq; iter ingressi longissimũ, atq; difficillimũ, decẽ prouinciis peragratis, tandẽ superata Gallia, in Narbonensem, ad vrbẽ Nitiobrigũ regiã, nunc Mompelleriũ vocatam, peruenerunt, quæ triginta dumtaxat passuũ millibus, ab Hispaniæ finibus disterminatur. Vbi à Guillermo eius vrbis, ditionisq; Principe, qui aduenientes hospitio exceperat honorifico, atq; tanti itineris causam suspicabatur, de prærepto à Sãctia matrimonio facti sunt certiores. Quo pertristi audito nuntio, stupor inuasit omnes: & tanquã peregrini, & deserti, nõ consilii modò, sed cõsolationis omnino inopes, Principi vt fideli hospiti, itineris sui causas, & inanes ꝓgressus exposuerũt; ab eoq; obnixè petierũt, vt in tam subita, aduersaq; permutatione rerum, quid facto ipsis opus esset, consuleret: ꝓgerentne atq; prioris sponsæ præsentia Regiũ os turpis inconstãtię, ac perfidiæ labe suffunderẽt; an potius intermissis omnib. ad Imperatorẽ remigrarẽt: quandoquidẽ iureiurando sese omnes obstrinxerant, vt quoquomodo matrimonio filię impedito, eandẽ sospitẽ ad ipsũ reducerent. His auditis Guillermus tãtæ Principis contumeliã, atq; iniquã miseratus sortem, consolari primo ipsam, post verò mentẽ & oculos in eandẽ cœpit inijcere: atq; ex mala illius fortuna, fortunã sibi bonã elicere cogitauit. Vnde cautè dolere se quã maxime respõdit, atq; iniquo ferre animo eius vicẽ Principis, nõ extorris modò patria, sed desertæ, & ludificatæ: eoq; mirari magis humanarũ rerũ inconstantiã, cuius vis tãta esset; vt ad Reges etiã, quorum summa est virtus constãtia, & peruenire illa, & regiã dolo malo fidẽ oppugnare possit. Verũ angi quidem multò vehemẽtiùs, ob negotiũ ita plane inenodabile, ac implicatũ, vt vix, explicari posse illud, quispiã credat. Sed quoniã multa, q̃ natura impedita sunt, consilio expediũtur: dari sibi tẽpus petiit ad illud meditandũ, atq; cũ suis vrbis proceribus consulendũ. Itaq; Guillermus cõuocato Senatu, in quẽ patricios iuuenes nonnullos, quos mẽtis suę fecerat participes, intrare iussit, ipsisq; ea, q̃ cum Principe hospita, & suis egerat, exposuit: quantisq; ipsa angorib. atq; difficultatibus rerũ, quamque miserabiliter premeretur, tã ex repudio Regis quam ex peregrinatione, atque immensa longinquitate à suis: quodque non opes, sed consiliũ dũtaxat, quo se ab iis explicet angustiis, implorauerit, & se illi daturũ promiserit. Proinde q, hospitæ vtile, sibi autẽ honorificũ esset consiliũ, ab ipsis reposcere: non enim prætermissurũ quicquã, quoad se, suaq; omnia pro tanta Principe impẽderet. Quod si & ex re, & ex tempore, & loco, nata sibi esset occasio, quam eorũ consilio & ope fretus ipse captare deberet: neq; amissurũ illam, neq; se sibi defuturũ vnquã conclusit. Quo tacente, quamquã de re grauissima diutius in varias partes disputaretur; tamen iuuenibus prius dicere iussis, horũ sententia fuit, vt consilium, q, hospitæ daturus erat Guillermus, sibi caperet: ac quoniã diuinitus videretur factum, q, à patre è tã longinquo missa virgo Regia ab Alfonso autẽ spreta, apud ipsum domi haberetur, stabili sibi eã connubio iungeret: nõ enim eũ, tam inæquali prognatũ sorte, neq; genere & sanguine tam esse infimũ: quiŋ atauis etiã Gallorũ Regib. sit editus: quin recens ex ephæbis excedens adolescens, tum viribus & præstantia corporis, tũ dignitate & maiestate oris, heroẽ referat: atq; dotibus quoque animi perquam multis, Principes, ac Reges quosuis exæquet. Nec dispar admodum Imperium est, quando illud non vastitate, sed situ, & amœnitate terrarum, quale Mompelleriense est, & fertilitate agri, & vicinia ac commercio maris, & cœli, solique benignitate præcellẽs, commetiendũ sit. Acsi tandem cogitet ipsa, se derelictam, indotatã, ac repudiatam mansisse: inueniet profecto, huiusmodi connubio, sortẽ sibi bonã ex iniqua contigisse. Nullã igitur ei optionẽ dandã esse, sed indicendum, in solo connubio salutem repositam, eiusq; consensum, aut prece, aut honesta vi tandẽ esse procurandũ. Quam sententiam, q̃ ab vno ex iuuenibus dicta est, cũ reliqui eiusdem ordinis approbarent, atq; ad viriliter exequendã illam, se, suaque omnia impensuros promitterent: quidã ex Senatorib. grandæuus, atq; omnium experientissimus, non tam refellendi, quam illorum dicta confirmandi gratia, sic est loquutus. Non equidẽ putaram, Princeps Guillerme, celerem iuuenum deliberationem cũ maturo senum consilio tam facile conuenire posse, vt ab illorum sententia, ne discedere quidẽ, tantum abest, vt eam nunc refutare velim; vsque adeo facinus hoc, q, ex sententia iuuenũ machinari videris, tametsi anceps, ac audacissimũ: maiori tamen in parte, & perinsigne est, & quidẽ præclarissimum: nosq; ad suscipiendum ipsum, multis nominibus: ad declinandum, perquam paucis, adhortatur.
Nam

Nam etsi vnica tantum, atq; efficax ratio sit, quæ te ab eo deterrere potest, vtpote qua, & diuino, & humano teneris iure, hospitem dimittere qualem acceperis; neq; liberũ est, hospitii ius cuiq; violare: at illius quidẽ violandi occasio nunc tãta est, vt quæ regnãdi causa datur, maior esse nõ possit. Ea.n.ex hisce nuptiis adfutura tibi bona præsagire audeo; vt si ex mediocri in summũ euehi Principẽ, atq; cum Regio, Imperatorio ve Principatu tuũ adæquare cupis; profectò nulla se tibi occasio præsenti offeret vnquã commodior. Si enim Imperatoris filiã vxorẽ ducis, spẽ quoq; Imperii tanquam sponsam, haud dubiè, te puta ducturum. Nam vnico vxoris fratre germano Alexio Imperii successore decedẽte, vt facile est, vxoris quoque iure, te ad Imperii successionem vocari; ita illo interim viuẽte, affinitatis gratia, perdignus es, qui vnus ex summis Principibus habearis; quique per susceptos ab vxore filios vtriusque sexus, regias etiam affinitates ambire possis. Quòd si illatam inde Emanueli patri contumeliam pertimescis; bono te animo esse volo: ea enim mihi crede, nulla est, si cum insigni iniuria, quam eidem fecit Alphonsus Rex, comparetur. Siquidem inter spretum, & acceptum coniugium, tantum quidem interest: vt qui ab alio spretam sponsam duxerit, non tam sponsæ famæ, quam eius parentum honori consulere, beneque de ipsis mereri videatur. Quibus de causis nedum beneuolam coniugii approbationem; sed maiorem, quàm iniuria sit, gratiam cum socero te initurum puta. Vnde, macte virtute, animosior esto; atque facinus felix prosequere. Nam si audaces cæca sæpe iuuare fortuna solet, num tam vnanimi omnium consensu, atque cõsilio duce, quasi numine, à cœpto desistes? Quę cum ardore plusquam iuuenili prosequeretur senex, vniuerso acclamante Senatu, interruptus est eius sermo; atq; vno ore cuncti, se, Guillermo ad omnia paratos obtulerunt. Verùm non per Guillermũ; sed per duos destinatos ad id optimates, hospitæ, atq; suis Senatus decretũ denuntiare statuerunt. Id cùm illi exposuissent, tandem subiunxerunt, tam esse id iam à Guillermo Principe, eiusque Senatu diffinitum; vt nulla reliqua esset eis, tanquam è cauea elabendi spes, nisi connubio dominæ iter aperirent. Cum igitur reclamantes illi, ac rem tam fœdam, barbaram, & iniquam, iusque omne hospitii, atque humanitatis violatum obiicientes, ne quicquam proficerent; ac neque vllus cum Imperatore consultandi locus daretur; consilio inter se habito decreuerunt, maius cũ minore malo cõmutare: quin & cõsensu Principis ac Dominæ suæ pacisci cum Guillermo (quem iam propter huiusmodi facinus, alioqui audax, virum quidem non ignobilem, sed strenuum, atq; magnanimum reputabant) vt si cõnubio decernẽda res esset, promitteret, vna cum vniuerso Senatu populoq; Mompelleriẽsi, perpetua sanctione fieret: vt proles quæcunq; ex coniugio nasceretur, seu mas, seu fœmina, in Principatum hæres succederet. Quæ conditio à Guillermo accepta, à Senatu verò approbata, ab vniuerso populo sanctione quoque perpetua, fuit comprobata. Itaque depulso mœrore, & lachrymis, nuptiæ plenæ dignitatis atque concordiæ, plenæque splendoris ac mysterii, diuino copulante hymenæo, coniunctæ fuere: necnon remigrantibus Constantinopolim sponsæ comitibus; totq; ęrumnas, & discrimina, cum optimo rerum euentu, Imperatori enarrantibus, ab eodem quoque approbatæ. Ac non multò post concipiente Mathilda, partu edidit fœminã, cum singulari populorũ lętitia, & effuso gaudio, quæ Christo nomen dedit, ac vocata est Maria, de qua postea ortus est Iacobus. Sub hæc autẽ, quę gesserit Guillermus, quãtumq; à seipso defecerit: ac q̃ pessimũ ingrati animi vitiũ cum libidine cõmiscuerit, ostendamus. Namq; vt est hominum ingenium in libidine, quo magis rem quamque concupiscunt; quove auidius in eam feruntur, eò quidem magis obtentam, aut spernant protinus; aut præ satietate, quam capiunt, varietatem, vel in peius quærant: sic quoque Guillermus, cui non satis fuit cum tam paruo Imperio, & opibus, interceptam Imperatoris filiã, Regi destinatam sponsam, nullo negotio, in matrimonium duxisse, ab eaq; clarissimam prolem suscepisse: nisi quod, imperãte luxuria, cum ab vxore secesserit, tum ea viuente, aliam nomine Agnetem Hispanam duxerit: talesque ex ea filios habuerit, vt ausus sit natu maior Mariam legitimam vniuersorum hæredem ab hæreditate expellere. Nam ea de re, lite, & controuersia, inter eos orta, ac coram summo Pontifice contestata, vniuersa Mompelleriensis hæreditas, iusque omne, Mariæ, eius quoque rei causa, Romam postea abeunti, ab eodem Pontifice adiudicata sunt, ac Iacobo, vt dicemus, successione relicta. Ad quem autem, quoniam festinat oratio, quæ acta sunt interim dicamus. Mortuo Perpiniani, quod est oppidum Comitatus Ruscinonensis florentissimum, ex graui morbo, Alfonso Rege, quẽ propter heroicas virtutes, præsertim vitæ continẽtiam, castum appellarunt; corpus eius honorificè, regieque elatum est ad cœnobium beatæ Mariæ Populeti nuncupatum, ordinis Cisterciensis, nõ longè ab vrbe Tarracone, interq; ipsam & Ilerdã situm: quod Principes Raymũ-

dus, Alfonsi pater, magnificentissimè erexerat; Alfonsus autem multis attributis prædiis locupletauerat, atque muneribus amplissimis exornauerat. In quo, non modo ipse; sed qui postea sequuti sunt Reges Aragonum, quoad in Regna Castellæ successerunt, ferè omnes consepulti fuerunt. Demum illius exequiæ, iustaq; funeris, cum nouẽdiali sacro; cum magna pompa, imaginibus, cantu, lamentis, & laudationibus, in vrbe Cæsaraugusta Aragonum metropoli celebratæ sunt. Itaque tribus ab Alfonso ex Sanctia Regina relictis filiis, Petro, Alfonso, & Ferdinando, cum quatuor fœminis; Petrus in Regnum Aragonum, vna cum Principatu Cataloniæ successit; adiunctis Ruscinonensi, & Pallariensi comitatibus: in quibus non à principio, sed pro tempore, atque ex testamento Reges successerunt. Alfonsus autem, comitatum Prouincialem in Aquitania, cum nonnullis propinquis oppidis, testamento obtinuit. Ferdinandus verò, à patre destinatus monachus, religioni consecratus est in eodem cœnobio Populetano. Quin etiam fœminæ, quarum natu maior Constantia, cum Emerico Rege Vngariæ, ipsoque mortuo, cum Federico Imperatore, ac Rege Siciliæ, matrimonio iuncta fuit. Elionora & Sanctia consequentes, parenti ac filio Tolosanis comitibus, collocatæ fuerunt. Vltima verò Dulcis dicta, cœlibem cum religione vitam coluit apud cœnobium Xixenense monialium ordinis sancti Ioannis Hierosolymitani, quod ab eisdem Alfonso & Sanctia Regibus amplissimè structum, & dotatum fuit, prope insigne oppidũ Sarinienæ Oscensis diœcesis. Quarum fœminarum mentio necessario habenda est in historiis, vt successiones Regnorum, quæ sæpè affinitate per illas contracta euenire solent, melius innotescant. Petro igitur in Regna succedente, atque vniuersis subditis, magno omnium consensu, salutato Rege, & sacramento adacto, ab eoque plebiscitis (foros nostri vocant) moribus, institutisque maiorum, & Regni Priuilegiis confirmatis, nunciatum est, Mauros eruptionem in Carpetaniam fecisse, ibique parua quædam oppida Regis Castellæ, Aragoniæ fines attingẽtia cepisse. Vnde protinus adiunctis copiis cum Rege Castellæ, ambo impetum fecerunt in Mauros: quibus repressis, fugatisque, atque ab illis erepta Valeria Carpetanorum vrbe antiquissima, nunc Cuenca dicta, Rex cum magna victoriæ laude Cæsaraugustam reuersus est. Vbi cùm ex peruersa domesticorum prauitate, magnæ inter Regem & Sanctiam matrem discordiæ concitarentur; adeoque inter se dissiderent, vt nisi pro ea sæpe proceres intercessissent, è Regno penitus Rex illam expulisset; capta inde occasione, in Aquitaniam se contulit, ad Alfonsum fratrem Prouinciæ comitem, vt quas habebat cum comite Folchalcherio controuersias, componeret. Quibus pacatis, Rex & Alfonsus, florentis adhuc ætatis adolescentes, moribusque, & ingenio similes; ac in libidinem proniores, ex fœminis, quas habet Prouincia eximiè pulchras, singulas sibi elegerunt, formosissimas quidem illas; sed neque stemmate inclytas, neque Regia ex stirpe (quales decent Reges) ortas: nihilominus tamen easdem in matrimonium propè clandestinum duxerunt. Qua de causa Rex, ac etiam quòd matre, & proceribus Regni non consultis, id fecerit, nuptias neque publicè, neque cum splendore, & sumptu coniunxit. Ex his nuptiis singulos quoque filios habuerunt; priorem Rex, cui Raimundi Berengarii, auitum nomen imposuit, qui protinus vna cum matre mortuus est. Alfonsus autem habuit alterum, quem simili Raimundi Berengarii nomine donauit. Is patri postea in comitatu successit. Itaque Rex, vxore mortua, cum strenuus, valdeque honoris cupidus esset, quin & diues admodum, ob ingentem ex vectigalibus Regiis tunc asportatam pecuniam, Romam proficisci decreuit: quod magno cum apparatu, & sumptibus, multisq; ipsum proceribus comitantibus perfecit. Nam ex Prouincia soluens, classe Genuensem portum tenuit; indeque Ostiam veniens, fluuio Tiberi inuectus, ab aliquot Cardinalibus, & Senatore, populoque Romano in vrbem deductus fuit, atque Innocentium Pont. de more veneratus, in Vaticano, magnificentissimo hospitio etiam fuit à Pontifice acceptus. Perendino die, Præsentationi D. Mariæ dicato, summus Pont. in ædem D. Pancratii traductus, Regem solenni pompa vrbis à regionibus ouãtem excepit. In ea Aede à Petro Portuensi Episcopo, & Cardinali, sacro oleo perunctus, Regium illius capiti diadema fuit à Pontifice impositum, ac regiis insignibus decoratus. Ex quo simul fidelitatis sacramento se, Pont. Max. atque sanctæ Romanæ Ecclesiæ addixit. Inde verò in Vaticanum reuersus, in sacello D. Petri, regiis insignibus depositis, & gladio Pontificis manu accepto, militiæ auctoramentum est professus. Hac ergo causa Regnum tributarium Ecclesiæ cõstituit, & CCL. Mahozemutinorum aureorum nummorum tributum in singulos annos ab Aragoniæ Regibus conferendum indixit: summa à se proposita mercede, quod Pont. manu diadema sumpsisset. Ii nummi à Iucephio Mahozumeto iactati, nuncupatique, qui summum in Mauros Imperium in Hispania obtinuerat, singuli sex solidis regalium expendeban-

pendebantur & æstimabantur. Hinc Pont. priuilegium Aragonensibus irrogauit, vt ab Archiepiscopis Tarraconensibus coronæ in posterum Regibus Cæsaraugustæ imponerentur: modo cauerent, se id Ecclesiæ præstituros, quod à Rege sancitum fuerat. De qua re, mox proceres, populique conquesti sunt, quod ex libero Regno, & ab omni onere soluto, Rex stipendiarium constituerit. Quemadmodum hæc, aliaque pereleganter à Hieronymo Surita scriptore diligentissimo, in suis Annalibus Hispanis, & Indicibus Latinis, vnde sumpsimus, latius fusiusque perscribuntur. Itaque solennibus coronationis celebratis, Rex in Prouinciam renauigauit; atque Alfonsum fratrem, iterum à comite Folchalcherio, renouatis controuersiis, oppressum liberauit; rebusque ibi compositis, in Aragoniam se contulit: vbi, sed Cæsaraugustæ potissimum, exceptus est cum triumpho. Interim verò à proceribus admonitus fuit, vt pro beneficio, & quiete Regnorum, de successione cogitaret; animaduerteretque, ne amplius nuptias, nisi cum æquali, & se digna vxore coniungeret. Quæ cura Sanctiam matrē maximè omnium angebat: nam etsi Reges vndique filias illi Principes, vna cum successione Regnorum collocandas offerrent, at illa tamē recusare cunctas atq; vnicā Mariam Mōpellerii Principem, nuper mortuo Guillermo eius patre, legitimam Principatus hæredem relictam, exoptare sibi nurum, ac filio vxorem adiungere nitebatur. Idque non modò propter tot illius coniunctas cum pulchritudine virtutes, vt fama erat; atque Imperatorio quoque sanguine perfusam stirpem; sed maximè omnium, propter nonnullum conscientiæ angorem, ob præcepta olim matri sponsalia; atque illatam tanti Imperatoris filiæ iniuriam; quam eiusmodi filiorum connubio compensandam, seu abolendam sperabat. Tametsi non defuerint, qui ad aurem Sanctiam admonuerint; suspicionis famam peruenisse de Maria, teneri eam alteri viro, secreto coniugio, duplicique partu filios illi edidisse. At Sanctia, vt erat magnanima, pertinaxque mulier, atque imperiosa nimis; ac inchoato operi vehementer intenta, non modò admonentibus nullam dare fidem voluit, sed rem tegi silentio imperauit, magisque instare cœpit, atque ipsos Regni proceres, ne rumore oborto, Regem à matrimonio auerterent, miris modis in suam sententiam pertraxit; disseminatis in vulgus rationibus, atque commoditatibus, quæ pro matrimonio facerent. Quamquam non multò post Sanctia, suæ quoque pertinaciæ, atque maturati coniugii Regis, non minimas pœnas dedit: renouatis pristinis odiis, atque dissidiis cum Rege; quæ tandem sola morte Sanctiæ dirimi potuerunt. Itaq; annuente Rege, proceres, vt Sanctiæ morem gererent, approbabāt cuncta, atque pro matrimonio rationes, quas poterant, suggerebant: nēpe quòd Mompelleriensis potentatus Regi ex matrimonio obueniens, magno foret vsui, atq; præsidio non solum Ruscinonensi Comitatui; sed etiam finitimis Alfonsi fratris populis Prouincialibus. Ac insuper, quòd non parū splēdoris Regio nomini Aragonū ex matrimonio accederet; ob Mariæ matrem, ad quam, mortuo Emanuele Imperatore, illiusq; fratre Alexio successore, ab Andronico interfecto, ius omne Imperii fuerat deuolutum; ipsoque iure posse Mariam Aragonum Reginam, dici Augustam, tanquam Augusti Imperatoris Constantinopolitani filiam, ac hæredem legitimam. Quamobrem consensu omnium, Petrus Mompellerium deductus, ibique ab effusa populi multitudine cum triumpho exceptus, celeberrimo matrimonio fuit cum Maria coniunctus. Vt iam non humano, sed diuino, quo geruntur nutu omnia, secutum fuerit, vt & Imperatoris iniuria; & eius filiæ contumelia, & Alfonsi inconstantia, eiusmodi regalibus communium filiorum inter se nuptiis, omnino compēsatæ fuerint, atq; in integrū honos vndiq; restitutus. Sed quoniam nuptiarum fructus est soboles: iam de insperato, inopinatoque Iacobi conceptu dicamus. De quo profectò, inter illius & nostri temporis scriptores, varius est sensus, scriptioque satis confusa: aliis pauca, eaque succinctè nimis, honestatis causa, vt historia Regis: aliis plura, variaq; ne quid intactū relinquāt afferentibus, in re quidē, cum Rege conuenientib. omnibus, in modo tamen, atq; ordine, quo hæc gesta sunt, nonnihil inter se discrepantibus. Quapropter, quæ ex omnibus probabiliora, ac inter se conuenientiora visa sunt, sic in vnum contulimus. Maria igitur nō multò post nuptiarum solemnia; vel quod Rex de priori suspicato illius matrimonio aliquid deprehendisset; vel quod communis Mariæ cum matre sors fuerit; vel potius quod Petrus vitio, quo fuit libidinis notatus, laboraret: passa est cum illo grauissima. Nam eam quidem Rex, fœminam alioqui pulcherrimam, & honestissimam, non modo spernebat, sed alienas effrænatè concupiscens, sic auersabatur, vt ne cum ea concumberet, loca sæpè mutare consuesceret: ac si aliquando simul esse, atque sermones inter se palam conferre contingeret, à pulchrioribus Reginæ adolescentulis, siue matronis, oculos nunquam deiiceret. Ex

quibus in vnius potissimum perpulchræ, atque spectabilis viduæ personam, mentem, aspectumque omnem infixerat, quæ nuper, mortuo viro, à suis Reginæ cõmendata fuerat. Id præsentiens Maria tristis admodum, ac valde anxia futurorum; seque videns sensim marito, & filiis orbari, ac vt matri olim, sic repudium sibi; necnon vnam ex suis pellicem parari; in oppidulum Mirauallum, secus Garumnam fluuium, paruo distans spatio à Mompellerio secesserat, ibiq; loci amœnitate, patientius solitudinem ferebat. Sed cum absentia Regis indies sibi tendi ad repudium insidias pertimesceret; prius quidem Regem iocoso dolo capere, atque in iis ipsis insidiis, quę sibi à Rege parabantur, eundem intercludere curauit: occasione ad id oblata quàm commodissima, ab vno ex intimis Regis, qui eius nomine, viduam sollicitabat. Hunc, quem cum vidua clanculum in angulo triclinii colloquentem Regina deprehendisset adorta, submissa, sed adirata voce, sic est alloquuta. Sceleratissime omnium, vsque adeò tui me tædet, vt si scelus, quod nunc moliris, non plus in me, quàm in Regem committeres: profectò occubuisses iamdiu, atque in ipsius Regis oculis, in quibus scio te esse, debitas mihi pœnas expendisses. Sed esto, placere Regi potius, quam mihi vis, quanquam inique facis, placere quoque & ipsa Regi cupio, atque vt vult, ita morem gerere. Licere quippe mihi quod & Racheli vxori Iacob sanctæ licuit existimo; vt perinde atque hæc, præ amore viri, quos non poterat ex se à viro liberos, saltem ex ancilla suscipiebat; sic ego regios, quos ex me non datur, ex mea quidem, tanquam ancilla, & perlibenter suscipiam, & cooptabo susceptos: modò verecundiæ, atque honori viduæ, vt scis, nobilissimæ consulatur: sicque in obscuro res geratur, vt neque ea Regem videre, neque à Rege videri vllo pacto possit: ac modo hæc à me dicta, tu, inquam, omnino supprimas, neque me huius facti auctorem facias. Proinde cura, vt Rex ad nos veniat: nam si per te voti compos euasero, do fidem, maiorem te à me, quàm à Rege gratiam initurum. Quæ audiẽs ille intimus, qui Regi erat à cubiculis, gaudensq; vehementer, tam subitò ex adirata propitiam sibi fieri Reginam; necnon negotium Regi exoptatissimum ex voto confici; properè contendit ad pagum, Latesium dictum vbi Rex aderat, non procul à Mirauallo, eique omnia renuntiat ordine, quo instructus, & subornatus à Regina fuerat. Rex verò hæc perquam lætus accepit: ac vel à cubiculario sollicitatus, vel a quodam optimate, quem historia Regis Guillermum Alcalatẽsem vocat, multum rogatus, vt Mirauallum Reginam visurus concederet, sub nocturnum crepusculum eò venit. Vbi à Regina lætissimè exceptus, eandem quoque ipse placido ac sereno vultu, dissimulandi gratia, allocutus est, & cum ea cœnauit. Verum à cœna quidem, huc atque illuc Rex circunspectans; minimeque viduam adesse videns, eò magis sibi præparari illam credens, ficto somno, eidem dari se velle, cubiculario indicauit. Vnde ingressus cubiculum, post multam noctem, vt primum somnus eum complexus est, Regina vera eius, atque iusta vxor, viduam se simulans, coniugalem thorum vna cum viro suo castissimè ascendit: ac vbi diem esse sensit, antequam è lecto Rex surgeret, atque è pago, vt festinabat, discederet, aperiri fenestras, ac expectantem foris optimatem cubiculum intrare iussit, nempe testem huiusmodi coniugalis congressus sibi affuturum accersens. At Rex inde abiẽs, nihilominus auerso semper fuit animo à Regina, vsque adeò, vt diuortium nõ multò post, vt dicemus, cum ipsa fecerit. Sed interim diuino factum est munere, vt, ob præstitum matrimonio honorem, quamprimum Petrus ab vno ad aliud obeundum munus vocaretur, quod omnium ab eo gestorum, & præclarissimum fuit, & supra quàm dici potest, gloriosum ac commemorandum. Nam è Mirauallo veniens Barcinonem, literas accepit à Castellæ & Nauarræ Regibus significantes, innumerabiles Maurorum copias ex Africa in Hispaniam traiecisse, quæ Bæticis, Lusitanis, ac Cõtestanis adiunctæ Mauris numerum ducẽtorum millium excederent; animo vt ferebatur, vniuersam Hispaniam denuo subigendi. Proinde quanta maxima posset celeritate, & copiis Toletum veniret, vt communi calamitati occurreret. Tum Petrus proceribus populisque omnibus, præsertim Catalanis cum tributo Bouatici sese illi ad prosequendum bellum offerentibus, exercitum ex Aragonia, Catalonia, & Aquitania, fortissimum comparauit, peditum ad viginti millia, equitum ad tria millia & quingenta; & cum eo Toletum venit: ibique exercitibus Castellano & Nauarrensi adiunctis, fama est, peditum ad centum millia, equitum verò ad decem millia, censa fuisse. Vniuersi ergo simul Maurorum exercitum petentes, Mariano in saltu, ad conualles Tolosæ dictas, quo in loco se hostes continebant, acerrimum cum ipsis prælium commiserunt, tandiu planè dubium, atque anceps, quoad opera, & virtute Aragonensis exercitus, qui fuerat in postremis (vt Archiepiscopi Toletani historia refert) ex dubia, certa parta est victoria; Petro Rege vulnere, non tamen mortifero, affecto. In quo prælio, constans est scriptorum opinio,

nio, cæsa fuisse centum millia Maurorum, fugatis reliquis, eorumque captis ac direptis castris, cum opulentissimis Imperatoris Miramamolini tabernaculis. Quæ omnia liberalitate & magnificentia Regis Castellæ, inter socios Reges diuisa fuere: indeque vniuersa Hispania, diuina ope, è Maurorum tanquam faucibus erepta. Reges igitur in Aragoniam, & Nauarram remigrantes, summo cum triumpho excepti fuerunt. Interea Maria Regiam spem illam, quam in aluo commendatam à viro continebat, promoueri studens, Deo inprimis, eiusque matri & virgini beatissimæ, ac per sanctis Apostolis, se suumque fœtum tota mente commendabat: ac non minus pietate erga illos, quàm charitate erga Christi pauperes prolixa, & liberalis erat, Regisque acerbitatem, atque alienatam à se mẽtem, patientia euincens, seque ipsa consolans, spem suam omnem in nascitura prole collocabat: donec expletis ad pariendum mensibus, multa, quæ ad fidem partus faciendam necessaria erant, præparauit. Itaq; Mompellerium ingressa, in præclara Tornamirensium domo, ipso tempore partus, cunctos ciuitatis optimates cum vxoribus sibi adesse iussit. Vbi diuino opem ferente numine, natus est Infans, faustus ac perelegans, ipsa nocte Kalendarum Februarii, anno à virgineo partu, (vt historia fert Regis) supra octauum. M. C C. qui dies vigilia & ieiunio celebratur, propter consequentem beatissimæ Mariæ Virginis matris festum Purificationis, quando commune est vbique Ecclesiarum, cereas candelas, ad sacra collustranda, benedictione consecrare. Itaque vniuersa acclamante, atque comitante ciuitate, infans illico iussu matris, pro summa gratiarum actione, ad Virginis Aedem deductus est; quo tempore sacræ peruigilationes, matutinæ precationes dictæ, fiebant; & ab vniuerso choro, magna & alta voce, hymnus, TE DEVM LAVDAMVS, cantari cœperat. Quo peracto, ad aliud ciuitatis Templum sancti Firmini portatus infans, similiter dum eædem precationes fierent, diuina quoque sorte contigit, vt limen ingresso puero, canticum, BENEDICTVS DOMINVS DEVS ISRAEL, summa voce decantaretur. Quare vt eo ipso Purificationis festo die Christo nomen daret puer, dubitante Regina, cuinam ex Apostolis Domini, illius nomen imponendum commendaret; duodecim candelas cereas, æqualis ponderis atque magnitudinis, ex voto offerri Apostolis curauit; vnicuique illarum proprium cuiusque Apostoli nomen adscribens; vt quibus simul succensis, candela quæ diutius aliis præluceret, designatum huic Apostoli nomen puero imponeretur. Vnde aliis omnibus consumptis ac extinctis, prælucente Iacobea dicta, protinus in templum remeatum est, atque Iacobi nomen puero, tanquam à Deo impositum. Vt scilicet eius Apostoli Hispaniarum patroni nomine potiretur puer, qui Hispaniense Imperium, atque Christi nomen, tam longè lateque erat propagaturus. Quæ magni profectò Regis signa, Mariæ matri ac Reginæ in causa fuerunt, ad imitationem cœlestis Mariæ Angelorum Dominæ, vt obseruaret omnia mysteria hæc, atque mente secum conferret. Neque enim ab eiusmodi collatione aberat, imo Herodianam quodammodo tyrannidem adumbrabat; quod sub ipsis crepundiis, atque in cunis vagienti puero, lapis valde magnus vndeuis excisus, siue manu proiectus (fortasse ab aliquo qui regnare cupiebat) tamen diuina ope illæso puero, vt regia fert historia, cunas confregerit: quodque ex successione, orta paulò post persecutione in matrem, eaque subinde Romam, vt in Ægyptum, abire coacta, nihil illa sibi atrocius vnquam duxerit, quàm infantem tenerum, quadrimum, dimittere; & tanquam expositum, aliis educandum relinquere. Siquidem ab eo tempore, quo è Miraualllo discessit Rex, amplius vidisse Reginam non inuenimus: quem neque felicissimu. Reginæ partus; neq; inuicta eius patientia, emollire potuerint, quominus simultates, quas ille eatenus cum Regina occultas gerebat, apertas susciperet; atque cum ea tandẽ diuortium faceret. Nã eo vsque prouecta res est, vt eius causa diuortii, ad summum Pontificem Innocentium III. delata fuerit: submissis à Rege causis: & quòd Maria, antequam sibi nuberet, Conuenarum comiti in Aquitania nupsisset, ab eoque duas filias suscepisset: & quòd eodem viro viuo, neque auctoritate Ecclesiastica à Maria separato, secum illa contraxisset. Quibus adiecit etiam, Rex ipse, quòd ante matrimonium cognouisset quandam Mariæ cognatam. Cuius causæ cognitionem Pontifex, grauissimis viris Ecclesiasticis in Aquiquitania, re integra sibi reseruata, mandauit. Sed præponderante Regis potentia, atque in Mariæ detrimentum inclinante causa, Maria Pontificis auxilium implorare; eique iustas facti sui causas exponere decreuit; se videlicet, omnino coactam; atque parentis Guillermi minis territam, clandestino matrimonio cum Conuenarum comite fuisse iũctam; cum quo ipsa etiam cognatione coniuncta erat; neq; ad cõtrahendum legitimè, vlla fuit ab eis vnquam à Pontifice facultas obtenta. Quin, & esse etiam compertum, eun-

dem comitem, tempore contractus, duas publicè ductas vxores viuas retinuisse; alteram Guillermam Barcensem; alteram comitis Bigeronum filiam, ex quibus & filios quoque habuisse. Qua facti veritate missa Romam: vt iustiores etiam denegandi diuortii causas Maria Pontifici ad aurem suggereret; dimisso filiolo charissimo, Romam profecta est. Quam honorificentissimè, atque vt Reginam excipiens Pontifex, benigneque audiens: re ad vnguem perpensa, & examinata, de consilio sacri cœtus Cardinalium, sententia lata est; Petrum Aragonum Regẽ teneri matrimonio legitimo & indissolubili, cum Maria Guillermi Mompelleriensis Principis filia, publicè, atque in facie Ecclesiæ contracto: ac neque dissolui illud posse, occasione obiectæ affinitatis cum cognata Mariæ, quæ minime probata fuit, neque etiam obiectione prioris matrimonii Conuenarum comitis cum Maria olim contracti, quod quidem nullum fuit; non modo ex eo quod idem Comes, tertio cognationis gradu Mariã attinebat; sed iccirco maximè quòd tacitis nuptiis, quas cum filia comitis Bigeronum ille iunxerat, ex qua & prolem susceperat, secundas, illa superstite, cum Maria horum ignara iunxerit; ac neq; vltimis, quas cũ Rege coniunxit Maria, illa sese opposuerit. Quæ sententia Romæ, mense Februario, Anni M. CC. XIII. lata, atque in libris Decretalium (vt historia Regis affirmat) posita: ad Regem ab eodem Põtificè missa fuit, vna cum benigno Rescripto; ipsum pie adhortans, vt sentẽtiam à se, cum consilio & matura deliberatione sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, adhibitis præstantissimorum totius Italiæ Doctorum suffragiis, latam; deq; matrimonio Mariæ Reginæ pronunciatam; ipse firmam, maximeque ratam haberet, bonique consuleret. Quandoquidem ad eius animum & conscientiam pacandam, omnino prolata illa fuerit: torq; etiam sedandas populorum commotiones, quæ facile ad perturbanda ipsius Regna inde exoriri possent: maximè verò ob honorem Mariæ fœminæ Christianissimę restituendũ; & vtriusque pignus charissimum, prolem scilicet inclytam Iacobi Infantis cohonestandam: cuius certè successione, magna in Regno illius pax & tranquillitas consecutura videantur. Nec dubitandum, diuini fuisse numinis, eiusque nutu factum, ex tot perturbatis, varieque distractis rerum negotiis, optimum atque inexpectatum finem subiecisse, & tanquam ex malo bonum elicuisse. Cui sententiæ, Pontifex dubitans, ne forte Rex obedire recusaret: Carcassonensi, & Auinnonensi Episcopis commisit, vt Regem per censuras Ecclesiasticas, appellatione quauis remota, ad obediendum compellerent. Verum Rex, inueterata obdurescens pertinacia, in proposito permansit. Quamobrem Maria, ne forte quid detrimenti à Rege acciperet, atque vt rei exitum tutius inde videret, Romæ se continere decreuit, quoad alterutrius obitu, tot, tantisque malis finis imponeretur: necnon vt contestata cum Guillermo fratre Romæ lis de successione, & hęreditate Principatus Mompelleriẽsis, de quo paulò supra diximus, Pontificis quoque decreto finiretur: prout idem Innocentius Pontifex, de eo sententiam protulit; esse Guillermum Guillermi Mompelleriensis Principis filium, tanquam spurium, neque ex iusta, legitimaque vxore natũ, ab vniuersa successione & hęreditate paterna repellendum; eiusque sororem Mariam tanquam vnicam ipsius Guillermi filiam, ex iusta, legitimaque vxore natam, hæredem vniuersorum: atque in primis in Principatu succedere: Ideoque Iacobo Principi, vti vero filio, legitimoque hæredi Marię Reginæ Aragonum, eundem Principatum successione adiudicari. Quæ sententia Romę prolata fuit, atque ita liti finis impositus. Dum hęc geruntur Romę, Petrus quorundam impulsu, atq; furiis agitatus, tanta flagrabat ira in Reginam, vt Iacobum puerum communem filium, illius causa despiceret, neque regio ipsum more educari curaret: sed quasi alienum, neque haberi coram permitteret. Tametsi ea sub ætatula puer, tum specie ac dignitate oris, tum habitudine & statura corporis, mirificam, atque permagnam Regiæ magnanimitatis spem afferebat: cumq; cunctis mire conspiciendus, atque amabilis esset: Regi tamen minime erat in oculis, sed in odio propemodum. Ne quis existimet naturę affectum adeò dominari in parentibus, quin possit ille præoccupari odio & ira, ex falsa animi etiam persuasione conceptis. Quod intelligens Symon Monfortius comes Carcassei atque Bessiani oppidorum eiusdem Aquitaniæ, non longe à Mompellerio, vir etiã bello, & pace strenuus ac perinsignis: necnon Regi intimus, satisq; obligatus, propterea quod gratia & precibus Regis, idẽ Pontifex ipsum comitatum cum aliis oppidis, beneficiario iure (fœudũ vocant,) Mõfortio concesserat, puerum commiseratus, Regem precatus est, vt illum apud se manere, ac educari sineret: curaturus omnino, vt Regiis moribus, honestisq; institutis imbueretur ille: atque vt talem decebat Principem, ab infimis atque sordidis abstineret. At Rex fortasse cogitans velle Mõfortium adoptare sibi filium, eumque iunctis nuptiis sua cum filiola successorẽ relinquere, facile ab se abduci permisit. Sed proh Deus bone, ei pater filium

lium educandum commisit, qui se breui, intraque annum, commisso prælio, in acie erat oppressurus. Erat autem Monfortius bellator maximus, atque Dux magni nominis, ab eo tempore potissimum, quo idem Pontifex coactis copiis, magnum exercitum comparauit, eique Monfortium præfecit, ad inferendum bellum comitibus Tolosano, Foxensi, & Conuenarum, tanquam fautoribus hæreticę factionis Albigensis, quæ nuper orta ex Albi vrbe Aquitanica, Manichæorum, Arrianorumque simul, & Waldensium turpissimos ac nefandos errores suscitabat. Quam hæresim indies accrescentem, impugnauit summa concionum contentione beatus Dominicus Hispanus, tunc Canonicus regularis sancti Augustini, post verò clarissimi, religiosissimique ordinis Prædicatorum parens & conditor; quoad in celeberrimo Concilio Lateranensi, ab ipso Innocentio Pontifice, Romæ anno Domini 1215. congregato, concurrentibus duobus Patriarchis, Constantinopolitano, & Hierosolymitano, quadringentis Episcopis, septuaginta Archiepiscopis, vna cum vndecim Generalibus ordinum, necnon octingentis Abbatibus, & Prioribus Monasteriorum; præter Legatos omnium Principum, & Regum Christianorum, hæc ipsa hæresis damnata est, vna cum comitibus Tolosano, & Foxensi eiusdem hæreseos fautoribus. Quos etiam suis comitatibus, & oppidis omnibus priuari voluit sancta Synodus, ac Fisco Ecclesiastico applicari: ideoque Monfortio strenuo in debellandis illis duci, atque protectori fidei præstantissimo, potentatus illos regendos & gubernandos tradidit. Quibus in potestatem redactis, Monfortius omnium Aquitaniæ Principum potentissimus haberi, atque idcirco non modo timeri; sed Regi etiam, ex eo quod Tolosanum eius affinis comitatum occuparet, infensus esse cœpit. Quibus accessit, quod à Carcasonensibus, & Besianis populis, quos obtinebat Monfortius, in Regis contumeliam, siue ludificationem est gestum. Vtpotè qui fraudulenter de Monfortio conquesti sunt apud Regem, quòd eos ille acerbè nimis, atque tyrãnice tractaret; precarique subinde Regem, vt ipsos in suam tutelam acciperet; atque ab illius manibus eriperet: se enim illico in eius potestatem abituros. Id creditum est, arte fuisse à Monfortio factum, vt tentaret Regis animum, an fortè postulatis populorum annueret: vt oblata sibi inde occasione, à Regis amicitia discederet, quem intelligebat, Tolosano comiti, ac sorori, auxilium ad recuperandum comitatum implorantibus, suppetias ferre velle. Nam adueniente Rege, vt populorum arces, atque munita loca caperet ad ea protegenda, occurrebat vulgus promiscuum, temereque iactabat, se, suaque omnia pro eo impensurum: idque sufficere ad eorundem suscipiendam defensionem: Iamq; huiusmodi simulatis verbis, simul etiam occursu fœminarum pulcherrimarum, quarum consuetudine delectari Regem sentiebant, cum tympanis & systris, tempus, ne se illi darent, conterebant; sicque Regem à proposito, & progressu deducebant. Qua populorum cognita ignominia, & ludificatione; atque Monfortii industria id factum Rex existimans; iam non occultas, sed apertas cum Monfortio inimicitias suscipere decreuit. Quibus occurrens Monfortius (vt Regis historia significat) ad oppidum Murellanum agri Carcasonensis, cui propinquus erat Regis exercitus, se cõtulit; mille secum lectissimis leuioris armaturæ equitibus adductis. Id Rex intelligens, sua quoque castra mouit; exercitu quidem, non tamen bellandi arte superior Monfortio; quem vbi in oppido se continere intellexit, obsidere illud, atque Monfortium vi capere statuit. Id animaduertens Monfortius, atque magno in periculo versari se videns, inducias à Rege petiit, sesequè ei honestis conditionibus tradere tentauit; Regiam potius experiri clementiam deditione, quam armis suam, Regisque fortunam prouocare malens. Sed pacta & conditiones abnegante Rege, ac præ ira exercitum ad expugnationem oppidi, celerius quàm par erat, admouente; neque expectatis quibusdam optimatibus Catalanis, qui cum magna militum manu, sequenti die in castra venturi erant, impetum facere decreuit. At verò Monfortius non tam ira, quàm desperatione rerum succensus, seque minimè obsideri passus, suos benè cohortans milites, protestatus est etiam, se Regi summisisse, atque omnia pacis compendia pertentasse, ne armis cum illo pugnaret. Verum nec que profecisse quicquam cum obstinato Rege, neque sine summo sui dedecore à prælio abstinere posse. Idcirco Deo, & sanctis, se, suosque commendans, atque vt erat solitus in aggrediendis hostibus, sanctissimum Christi corpus in alimẽtum animi, vna cum aliis sumens, oppido egressus, cum vniuerso equitatu petit Regis exercitum, qui obsessurus oppidum sese in alas extenderat, eamque partem vbi versabatur Rex, apertam, & quasi desertam reliquerat. Vnde cognito Regis vexillo, quocunque Rex graditur præferri solito, Monfortius aciẽ instruens, conglobato agmine, vexillum petit: suis antea da-

to signo, vt nullos, vel supplices, vita donarent; ac nedum proceribus, aliisve exercitus primoribus; sed ne Regi quidem parcerent. Ex quo antequam Regii, qui dispersi erant, in eam partem, in quam Monfortius impetum fecerat, sese ad propugnandum pro Rege colligerent, vniuersos, qui in custodia Regia erant, vna cum ipso Rege, ad vnum interfecit. Sed vbi increbuit rumor in castris, Regem occubuisse: illico se omnes fugæ dederũt. Quo facto, Monfortius receptui canens, intactis castris, atq; à direptione abstinens, cum vniuerso integro ferè equitatu, in sua se oppida recepit, mœstitiamq; præ Regis obitu, victoriæ gloria superauit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER II.

MORTVO Rege, proceres atque reliquiæ exercitus in castra reuertentes, illius cadauer planctu & eiulatu magno, humo sustulerunt; illudque Hospitalariis equitibus sancti Ioannis Hierosolymitani, quorum ordini Rex castra, oppidaque multa dono dedera, honorificè, regioque more, sepeliendum tradiderunt. Quod ipsi magna pompa humeris gestantes, in cœnobium Xixenense, quo Sanctia mater ingressa olim, & sacris initiata, non multò antea obierat, magnifico structo sepulchro condiderunt: iusta illi, cũ sacro nouendiali, sumptuosa nimis, & lamẽtabilia reddentes. Itaq; intestato Rege, cũ perturbata & cõfusa essent omnia, Nunnius Sanctius, vnus ex primatib. Aragonẽsibus, prudẽtia & virtute præstans; vna cum Guillermo Moncada Vicecomite Cardonensi, penes quos summa exercitus erat; ac nonnullis aliis Aragoniæ, Cataloniçque proceribus, ne ex interregno maior oriretur rerum perturbatio, cresceretq; subinde Regnorum in partes distractio, successionem Iacobi filii maturandam curarunt. Nam etsi secessio illa Regis à Maria Regina sententia Pontificis damnata erat, atque pronunciatum, nuptias à Rege iure contractas esse, ipso tamen sententiæ minime obtemperantẽ, plerique adhuc de ea re ambigebant. Qua de causa, ac etiam quòd Rege intestato, Sanctius qui Alfonsi Regis frater natu minor erat, ac testamento Raimundi Principis patris, decedente Alfonso, ad successionem in Regna vocatus: quique huius rei causa, se comitem Ruscinonẽsem appellauerat: tum & Ferdinandus Petri Regis frater germanus, qui monachatu, regnandi spe, abdicato, in magnam ambo occupandi Regni spem venerant, iam non obscurè, sed palam machinari multa cœperant; quibus rebus plerosque populos ad se pelliciebant. Vnde proceres, consilio habito, protinus Iacobo puero Regnum deferre statuerunt; maioribus coactis copiis, bellum in Symonem Monfortium renouare parantes. Idque non tam vlciscendi Regis, quam Iacobi recipiendi gratia, quem Monfortius, & Pontificis iussu, & permissu Regis, educandum susceperat. Quod præsentiens ille, paulò ex victoria iam factus insolentior, maiori comparato exercitu, sese defendere, vnaque Iacobum retinere cogitauit. Sed proceres lento eum bello incessere statuerunt: quoad à Pontifice, precibus Mariæ Romæ agentis, legatione missa, impetrarent, Monfortio tam multis ei beneficiis obstricto præciperet, vt Iacobum paternis Regnis præficiendum proceribus restitueret. Hanc legationem libenter susceperunt Simenius Cornelius, Guillermus Ceruera, & Petrus Ahonesius, Aragoniæ, & Cataloniæ primates, ac etiam Guillermus Monredonius magister equitum Templariorum; potestate data, vt si Monfortius Pontificis imperata facere recusaret, bellum grauissimum, audiente Pontifice, in illum promulgarent: ac, vt moris erat, pro belli semente iaciendo, à Petro Ahonesio, vno ex legatis, ad singulare certamen ille, proditionis, perfidiæque nomine incusandus prouocaretur. Verum qui legationem hanc impẽsius, quam alii sollicitarunt, fuere Hispanus Pontifex Albarrazinensis, & Petrus Assagra eiusdem vrbis dominus; vt Sanctii, & Ferdinandi factionibus, Iacobi restitutione festinata,

stinata, occurrerent; quas illi, cupiditate regnandi, maximas excitabant, Regnaque in partes diuiserant. Itaque legati multorum dierum viam progressi, ac cum amplissimo comitatu Romam peruenientes; statim lugubribus induti vestibus, honorificè (vt agi solet cum legatis) ab vniuerso populo excepti fuerunt. Ac primo quidem ad Mariam Reginam, perinde vt dominam, Regios ei honores exhibentes venerunt, cui legationis suæ causam exponentes, deque Rege viro funestissima, de Iacobo filiolo, saluo & incolumi prospera; de cæteris verò rebus multa imminentia Regnis mala, nisi è Monfortio recuperetur puer, nunciarunt. Vnde, intercedente Maria, ad Pontificem introducti sunt, ad quem valde mœsti, & lugubres cum venissent, Senatu ipsis dato, ac potestate dicendi facta, Templariorum magister eloquentia præstans, ac notus antea Pontifici, legationem suam sic renuntiauit. Funestum atque lamentabilem Petri Regis nostri fortissimi, inuictissimique interitum, atque adhibitam in eum sæuitiam, nunc sigillatim enarrare, diuine Pontifex, neque lachrymæ, lugubresque lamentationes nostræ sinunt; neque beatitudini tuæ, cui nota antea, acerbaque fuere omnia, honestum est, infandum modo dolorem renouare: nisi quòd, vt paucis accipias, Symon ille Monfortius, cui Rex tot, tantaque bona, rogatu suo, à beatitudine tua impetrauit; adeoque carus ei fuit, vt Iacobum filium Principem nostrum eidem educandum commiserit; ex familiari & intimo, subitò factus hostis, & perduellis crudelissimus, collatis signis, non solum Regium exercitum aggredi ausus est; sed ipsummet Regem à te olim, cum Regio diademate insignitum; tum tuis sacrosanctis quasi consecratum manibus, furore plusquam effrænato, interemit. Cuius, atque multorum procerum internecione, ita vniuersa res est perturbata; atque ob intestatum Regem, dubiamque inde successionem, Regna in partes diuisa, vt nisi occurratur protinus, nullum non ex interregno detrimentum sit Respub. acceptura. Idque partim Sanctio patruo, & Ferdinando fratre Regis, ab intestato successionem sibi arrogantibus; partim proceribus cum exercitu, & maiore parte Regni, Iacobum successorem sibi deposcentibus: cum Regis olim secessio à Maria felicissima Regina nostra, quam illi obiiciunt, iustissima beatitudinis tuæ sententia damnata fuerit, atque pro matrimonio pronunciatum. Caput igitur atque legationis nostræ summa, hæc est: vt Iacobum Principem nostrum paruulum, à Mõfortio retentum, statim restitui iubeas proceribus Regni, Regno præficiendum, antequã ille bello à nostris lacessitus; ac timens fore sibi à Iacobo, & proceribus Regii sanguinis vltionem parandam, in partes Sanctii & Ferdinandi ad perdendum puerum secedat. Scimus enim Monfortium tot, tantisque à beatitudine tua fuisse muneribus, beneficiisque deuinctum; vt dubium non sit, quin statim ille iussis tuis obtemperet: alioqui cõmunis est procerum sententia, vt non modo atrocissimum eius oppidis bellum inferatur: verum vt à Petro Ahonesio Aragonensi optimate, qui præsens, ac collega noster est, ad singulare certamen prouocetur, vt perfidiæ, ac rebellionis redarguatur. Sed quoniam multo maiora mala, adeoque manifestam regni euersionem, cum detrimento Iacobi, ex bello sequi posse putamus: tuum erit pater beatissime, pro ea, quæ tibi à Christo iniuncta est pacis in Christianum gregem inuectio, restitutione Iacobi, tot imminentia incommoda & detrimenta à nostra Republica auertere; vt pro tuis maximis collatis in gentem nostram beneficiis; & perpetuam beatitudini tuæ felicitatem precemur; & sacrosanctæ huic Sedi fidelissimam regnorum obedientiam, nunquam defuturã, exhibeamus. Peracta oratione, legatos benigne consolatus est Pontifex, vehementer, se condoluisse asserens, audito pertristi nuntio de miserando Regis interitu, viri vtiq; strenui, ac fortissimi; vt qui ab hostib. circunuentus, à suis verò derelictus, mori potius, quàm turpi fugæ, se dare decreuerit: nonnihil tamen culpæ illius contumaciæ, atq; secessioni à Maria coniuge persancta, attribuens. Sed honorem mortuo, quem viuo forte negasset, se omnino facturum, atque Iacobi Principis restituendi, summam curam gesturum promisit. Quin & regni proceres commendauit, ob præstitam Iacobo obedientiam: bonoque illos animo esse iussit. Non enim se illis, re, & opibus defuturum, quoad Iacobus in pacificam regni paterni possessionem veniat. Tandem commendato regnorum obsequio erga Romanam sedem, atque legatorum patientia & labore itineris multum collaudatis; ipsos paululum Romæ, quoad mandata acciperent, iussit consistere. Interea Petrus Beneuentanus Diaconus Cardinalis a Pontifice antea missus, in Aquitaniã venerat, ad tot illius Prouinciæ turbines ac tempestates pacis sedãdas, quæ nuper exortæ fuerant ex calamitoso, & exitiali bello, quod Albigensis hæreseos sectatoribus, horumq; fautoribus, illatum fuit à Symone Monfortio Pontificii exercitus duce: vel potius ad ea, quæ in Concilio Lateranensi, de quo supra diximus, contra dictam hæresim deliberata

sunt, legationis munere exequenda. Qua de causa Cardinalis, Concilium Mompellerii prouinciale indixit: conuenientibus Narbonensi, Auxitano, Ebrunensi, Arelatensi, & Aquensi, Archiepiscopis, viginti octo Episcopis, aliisque quamplurimis Abbatibus, & Prælatis Ecclesiarum totius Prouinciæ. In quo inter alia decreuit Synodus, vt ciuitas Tolosana, vniuersusque eius comitatus, & iura, quæ paulò antea, damnato illius comite in Lateranensi Concilio, tanquam fautore hæreseos Albigensis, Ecclesiæ adiudicata fuerant; atque strenua Symonis Monfortii exercitus Ecclesiastici præfecti opera, in illius potestatem redacta, eidem Monfortio, pro tantis erga Romanam sedem promeritis, beneficiario iure donarentur, & modò summi Pontificis, atque Sedis Apostolicæ id decreto confirmaretur: cuius stabiliendi gratia, Archiepiscopus Ebrunensis Romam à Synodo missus est. Vnde Pontifex audito decreto Concilii Prouincialis, atque donatione comitatus Tolosani, tam iustis causis Monfortio facta, eandem confirmauit, & ratam habuit; modò mandato Synodi Iacobus Princeps, Petri Regis Aragonum filius, qui à Monfortio in custodia tenebatur, proceribus ac exercitui Aragonensium & Catalanorum liberè restitueretur. Promittente Ebrunensi Archiepiscopo, illico Pontifex legatis procerum venire iussis, literas dedit, eosque cum Archiepiscopo dimisit. Quibus Mompellerium regressis, pacto & confirmatione renunciatis, Monfortius obtemperare se velle dixit, ac protinus vnacum Legato Cardinale Carcassonem profecti sunt, vbi biennio retentus fuerat Iacobus; indeque ab eisdem honorifice deductus Narbonem: quo iam multi proceres cum vniuersis legatis ciuitatum & oppidorum Cataloniæ conuenerant: à quibus legatus, fide publica accepta, de fideli custodia, & tutela præstanda, Iacobum eis tradidit, annum iam sextum habentem. Venit etiam vna cum Iacobo eius patruelis Raimundus Berengarius filius Alfonsi, relictus hæres comitatus prouincialis; cuius hæreditatis gratia Berengarii nomen habuit: cumque sex fere annos ambo nati essent, simul educati sunt. Itaque Iacobo vna cum legato Cataloniam ingresso, per oppida & vrbes lætissimè, atque cum magna acclamatione & applausu deuectus est. Vbi multa, quæ pacificum Iacobi ingressum impedire poterant, consilio & auctoritate Legati expedita sunt, & prudenter composita. Iamque Barcinonem venientibus, nobilissima & potentissima ciuitas, splendore & magnificentia, quibus solet Reges, Iacobum excepit. Quo etiam ab extremis Aragoniæ finibus promiscua multitudo hominum venerat, Principis visendi gratia. Vbi consilium fuit Legato & proceribus, vt pro communi re, ac commoditate Aragonensium & Catalanorum, conuentus publici à Iacobo indicerentur in Ilerdæ, vrbe antiqua, & illustri Cataloniæ, quam Sycoris aurifer alluit fluuius, atque feracitate propinqui Vrgellitani agri, frumento abundantissima. Quam ingrediens Iacobus, ab effusa multitudine magnificè exceptus fuit: atque in primis, sigillis, bullisque ad consignanda diplomata & tabellas mutatis, vt moris est regnare incipientibus, conuentus initi sunt; præsentibus Legato, & Aspargo Barcino, Archiepiscopo Tarraconensi, Regis etiam cognato, cum aliis vtriusque Regni Antistitibus; quin & proceribus, & regulis, ac oppidorum procuratoribus; exceptis Sanctio & Ferdinando, qui in dissensionibus procerum, atque inde ortis discordiis, omnem spem collocabant, ad ea, quæ de successione inter se moliebantur exequenda. Sed Legato modis omnibus procurante, in conuentibus id potissimum obseruatum fuit; vt elata voce, necnon sublatis in altum dextris, omnes iusiurandum, fidemque publicam, Iacobo, quem ipse Aspargus Archiepiscopus vlnis sustentabat, tanquam vero Principi, ac domino darent, neque ab eo discessionem facturos se vnquam promitterent. Quod iusiurandum nunquam antea dari solitum, lege sancitum fuit, vt Regibus in possessionem Regnorum venientibus, ab omnibus præstaretur. Deinde perspecta tenera nec ad regendum apta ætate Iacobi, & ad eius maxime tutandam & conseruandam vitam, curarunt, vt Guillermo Monredonio Promagistro equitum Templariorũ vtriusq; Regni, quem paulò ante ostendimus legationem Pontifici renunciasse, Iacobus custodiendus daretur: viro vtiq; optimo ac prudentissimo, vsuq; & exercitatione maximarum rerum prædito: à quo & generosis imbui moribus Iacobus, & armis potissimum belliq; rebus instrui posset; quod omnia tunc essent posita in tutela & præsidio bellicæ virtutis. Neq; Sanctio, & Ferdinando id munus ad se spectare contendentibus, a Legato, maioriq; parte procerum permissum est: quinimo eò magis Regis excubiæ, eiusque custodiæ capitis, eidem Monredonio, data fide, commissæ fuerunt: atque in arce Montionis amplissima, munitissimaque, Iacobus Regio præsidio custodiendus positus; vna cum eius patruele Raimundo, annum etiam nonum agente. Demũ custodia durante, Sanctius Regni Vicarius constitutus est. Interea Romæ Maria Regina tot an-

tot antea conflictata malis, atque à Rege viro, & à fratribus in eius rem, honorem, & famam impiè conspirantibus, inique diuexatá; diuina tamen ope, atque innocentiæ præsidio defensa, cum esset ætate prouecta, mortua est, Honorio Pontifice, cui valdè commendauit Iacobum Principem filium, quem Mompellerii Principatus hæredem instituit; eique, intestato mortuo, Mathildam, & Petronam filias, ex comite Conuenarum antea susceptas, nulla de spuriis fratribus mentione facta, testamento substituit; & quia viuens, ob insignem eius pietatem, religionem, vitæque integritatem, magno, regioque semper in honore fuit apud Pontifices; mortuæ ab eisdem honores quoque regii facti sunt: iustaq; funeris, cum sacro nouendiali honorificentissimè persoluta, eiusque
10 corpus in Vaticano, maximo Diui Petri templo, prope sepulchrum beatæ Petronillæ (regia testante historia) conditum fuit. Deinde Pontifex annuens votis Mariæ, Iacobum eius filium Regē, Aragoniæ Regnum, atque Cataloniæ, & Mōpellerii Principatus, ac quęcunq; Regi bona in posterū accrescerēt, sub beati Petri, suiq; præsidii tutela suscepit. Ac insuper Bernardo Cardinali, Apostolicæ Sedis in Aquitania Legato, per literas mandauit, vt Iacobum Apostolicæ Sedis clientē, ipsiusq; Regna & bona omnia defenderet. Ex quo ille Consilio Regis, ætate pueri, primarios administros præfecit, Aspargum Tarraconensem Antistitem, Symonem Cornelium, Guillermum Cerueram, & Petrum Ahonesium primates tum Aragonenses, tum Catalanos. Cæterùm, Iacobo Principe Montionis in arce retento, magna indies sequebatur, non regnorum modo, sed populorum,
20 vulgariumque hominum in partes diuisio. Quin & ærarii consumptio tanta erat, vt ne Iacobo quidem illud alendo sufficeret: quòd Petrus olim suis profusissimis sumptib. atque largitionibus, regium prope patrimonium, ac ærarium consumpserat: ipsaque vectigalia regia, Iudæis, atque Publicanis magna ex parte oppignerata erant. Ex quo Magistratus, aliique à Regibus constituti Iudices, stipendiis, suisque honorariis fraudati, munera sequi omnes, atque venalia omnia habere cœperant. Quo animaduerso, Catalani optimates facile populis persuaserunt; vt Bouaticum tributum à Regibus initio Regni exigi solitum, penderetur, sic dictum, quod pro boum iugis, singulisque pecudum & armētorum capitibus soluebatur: quale fuit ter Petro Regi pensitatum: primo in sumptus bellicos aduersus Mauros Carpetaniæ; atque iterum in expeditionem sacram contra eos-
30 dem, ad Tolosæ conualles, Vbedensi pręlio: Tertiò in auxilium dotale, quo idem Rex tres sorores in matrimonium collocauit: quorum tamen nullum fuit cum præsenti necessitate, atque exigendi causa comparandum; vtpote quod Regi quasi redimendo, impendendum esset. Nam & ipse Sanctius præfectus, atque Regni Vicarius, cuius animus totus erat in accumulanda re, & perdendo Iacobo; quamcunque Regni iacturam, suam ad illud occupandum occasionem putabat. Sed quanquam Sanctius, & diuturna custodia Iacobi, & largitionibus, multos ex proceribus in suam partem pertraxerat; eiusque fratris filius Ferdinandus, similia per se quoque moliretur vsqueadeò, vt in eos maior iam procerum pars, seu factio contentius ferretur: non defuere tamen, qui Iacobi partes constantissime tuerentur; atque Bouatici in alimentum Regis exacti subsi-
40 dio freti, arma pro eo sumerent: In primis Petrus Cornelius, & Vallesius Antillonius Aragonenses, satis spectatæ fidei iuuenes, atque nobilitatæ bello virtutis. Quos Simenius Cornelius prouectæ ætatis homo, atque inter optimates consilio & opibus mirè præstans, cùm videret tam bono erga Regem animo affectos esse; diligenter admonuit, vt in proposito susceptoque consilio pręficiendi Iacobum Regno permanerent: verumq; ac legitimū Regni successorē ipsum reciperēt: vt Regnū ab impendenti tyrannide, sua dextra liberarent. Nam ex factis, vitæque vsu Sanctii, atque Ferdinandi, facile poterant colligere, alterutro ex ipsis Regnum occupante, euasuram inde subito tyrannidem intolerabilem. Vnde necesse omnino esse Iacobum è custodia educere; antequam altera ex factionibus illum ad perdendum præriperet: quod tacite iam iamq; à Sanctiana pro-
50 curari sentiebatur; ideoque Rege in libertatem asserto, atque oblato populis, factiones, quasi nebulas occurrente Sole, facilè dissipari posse. Idque haud dubium fore conclusit, recenti exemplo Raimundi patruelis Iacobi, è custodia erepti, atque in prouinciam, vbi perturbata erant omnia, feliciter ingressi. Quippę per id temporis commota prouincia, quidam è proceribus inde ad Raimundum cum Iacobo in arce detētum scripserat, perdita esse omnia, atque funditus pessundari eius Rempub. nisi aduentum maturaret. Proinde acceptis literis, illico sese è custodia eriperet, atque eodem nuntio duce, Tarraconem peteret; esse namque Salonio in portu paratam ei nauem actuariam, quæ properè ipsum in prouinciam deduceret. Quo nuntio lætatus Raimundus, quem malè etiam habebat custodia, Iacobo literas ostēdit, deque itione sua consiliū petiit. Cui Iaco-

bus, qui similiquoque abeundi desiderio flagrabat, ipsum animare cœpit, proque illius meliori statu rerum, ac Reipub. incolumitate, nihil non tentandum esse consuluit. Nam & consuetudinem, inquit, quæ mihi tecum iucundissima intercedit; cuius & priuatione angor vehementissimè, publico prouinciæ uæ bono posthabendam puto. Itaque ante duos menses, quàm Iacobus educeretur, Raimundus sub noctis crepusculum, mutatis vestibus, vna cum Petro Angelo eius alumno, præeunte nuntio, Ilerdam prætereuntes, in portum deuenere; vbi conscendentes nauim, secundo vento, Massiliam appulerunt: cuius præsentia Principis protinus pacata fuere omnia, & in possessionem Comitatus magno omnium consensu venit ipse. Quæ Raimundi fuga, vt primum Sanctio innotuit, illico eius animum vehementer percussit, quòd crederet Iacobum similiter è custodia erupturum: ideoque paruo comparato exercitu, hunc in insidiis prope Montionem collocauit. Itaque Simenius Cornelius cum ipsis Petro, & Vallesio, atque meliore, & saniore parte procerum Fernandinæ factionis, quæ odio Sãctianæ insolentię, paulatim in partes Regias abire cœperat, Monredonium Templariorum Promagistro equitum conuenerunt Montioni; eique tot in dies pullulantia Reipub. mala, atque excrescentem Sanctianæ factionis potentiam ad perdendum Regem intentam, renuntiarunt; neque euitari tot posse pericula, nisi oblata populis præsentia, atque amabili vultu Regis. Proinde Regem è custodia educeret; paratam enim, se, magnam militum manum habere, ad ipsum non solum excipiendum, & defendendum; sed vel per medios hostes inuehendum, ac in Oscensem, & Cæsaraugustanam vrbes incolumem deducendum; vbi populi imperiosa procuratione Sanctii offensi, ac rursum præsentia Regis confirmati, cum eo facilè consentirent. Hæc vbi à Monredonio audita, Regi relata fuerunt, animosè respondit Rex, se promptum esse ad ea omnia, quæ à proceribus deliberarentur perficienda. Itaque eductus è custodia & arce, vbi triginta menses continuos exegerat; cum bonam puerilis ætatis suæ partem in labore, inopiaq;, ac patientia & animi & corporis maximè exercuisset. Sed postquam Sanctio renunciatum est, opera & industria procerum, atque Fernandinæ factionis, quæ interim ad Regem defecerat, eius exitum è custodia fuisse procuratum; non amplius obscura, sed aperta in Regem simultate & odio fuit, atque multis coram astantibus, de Rege, deque ipsum sequentibus proceribus loquens, in hæc magnifica de se verba prorupit. Audio Regem, me inuito, atque inconsulto, contrariaq; factione iuuante, è custodia educi, iamque Cinga fluuio traiecto, Aragoniam intrare velle; do fidem futurum, vt quacunque ierit, per constratum panno murice tincto iter, ipsum cum suis asseclis abiturum: significans scilicet, à se illos enecandos, eorumque sanguine viam, qua irent perfundendam. Quæ verba, vt primum egredienti Regi Montione, & fluuium trananti relata fuere: ac etiam quòd Sanctius paruo inde spatio, in oppido Selga, magna militũ manu munitus, pugnaturus expectaret; subitò quasi furore percitus, cum annum dumtaxat nonum haberet; sed proceriore quàm ferret ætas corpore esset, ab equo desiliens, militare sagulum ab vno ex equitibus accepit; tantaque animi magnitudine sese ad pugnam composuit, vt protinus ad hostes pergere iusserit. Verum Sanctius, seu conscientia, seu regia reuerentia motus, à proposito, & insidiarum loco diuertit, Regemque incolumem pertransire siuit. Qui oppidum Beruegalium præteriens, Oscam peruenit: atq; magna cum lætitia ab vniuerso populo est exceptus. Vbi cum paululum constitisset, Cæsaraugustam contendit; quo iam Prælati Ecclesiarum, Regnique proceres, & oppidorum Legati, qui erant regiarum partium, secretò conuenerant; atque vt ea vrbs est, & natura, & situ, & ædificiorum descriptione in primis nobilis, ac concursu etiã totius Regni frequẽtissima & potentissima, nouum Regis aduentum honorificentissime celebrauit; atque pro ætate Regis, ludos ei, & spectacula festiua & magnifica dedit. Deinde Rex magnis se Regni negotiis, quæ potissimum ad tranquillum Reipub. statum facerent, immiscere voluit: atque vt fuerat institutione Monredonii, nunc ad palæstram, nunc ad litteras, nunc ad negotia effictus: sic dum in his versaretur, virili quadam sedulitate animum ad pertractanda illa intendebat. Vnde procerum discordias, quæ tunc multæ erant, disquirens; Prælatorum consilio & ope adiutus, non paucas sedauit: atque ab eo tempore rem ipse, non modo publicam gerere, verum militarem etiam administrare cœpit. Itaque Tarraconem profectus, Catalanorum conuentibus breui peractis, Ilerdam progressus est: vbi Catalanorum simul & Aragonensium conuentus indicti fuerant; ad quos Sanctius & Ferdinandus cum magna vtriusque procerum factionis turba conuenere: alter procurationis suæ; vterque verò, iuris quoq; sui ad Regnum, compensationem reposcentes. Sed Sanctii postulatis sic fuit satisfactum, nempe, vt eiurata

ab eo

ab eo denuò vniuersa Regnorum procuratione, honorario fidelitatis iure, aliquot ei oppida non longè à Cæsaraugustano agro sita attribuerentur; ea lege, vt is de iure suo, si quod in petendo regno haberet, decederet. Qua compensatione contentus ille fuit: tametsi oppida ea omnia vix octingentorum aureorum tributum quotannis domino penderent: vt hinc mirari liceat, atque animo perpendere, illorum temporum, non solum felicem rei nummariæ inopiam; sed procerum quidem, cùm tam paruis censibus, bello paceque sustentatam magnificentiam: Quam profectò, si cum ea, quam proceres nostri temporis præferunt, conferamus; non dubium est (si cum virtute & natura rem comparemus) quin hanc illi posthabeamus. Nam vt maiora nunc sunt, quæ luxus & ambitio, quam quæ contenta paucis natura petit: ita & sufficisse quidem, quàm superfuisse, tum honestius optimo cuique semper visum est, tum frugi naturæ quoque magis consentaneum. Præterea Ferdinandum religiosam vitam professum, Abbatem nobilissimi cœnobii Montis Aragonum nominauit, atque vt luculentius in eo viueret, loca vicina pleraque Abbatiæ applicauit, quibus amplissimi sacerdotii collegium honorificum & locupletissimum constituit. Sed ipsa regnandi ambitio semel imbuta, vix vlla compensatione expleri potuit. Postremò in eisdem conuentibus effectum est, vt moneta de communi sententia cuderetur. Vtque Iaccetanus nummus à Petro primum percussus à Rege confirmaretur; iureque iurando seipse astringeret ad illum toto Regno Aragonum, eodem pondere & signo semper & probandum, & æstimandum. Quæ moneta ære & argento conflata, omnium quidem infima; sed quæ in continuo & cotidiano vsu posita, ad nos vsque dimanauit, apertè demonstrat, quanta fuerit illius temporis, tum auri; tum argenti inopia: quandoquidem, tametsi auream & argenteam monetam tunc in vsu fuisse comperimus; nulla tamen de eius percussione, sicuti de Iaccetana, mentio fit in historia Regis. Demum conuentibus dimissis, Rex veniens Barcinonem, vt perinsignis pietatis suæ, quàm omni vita coluit, primordia Deo offerret, sacrum ibi ordinem fratrum beatæ Mariæ Mercedis nuncupatum, institui curauit. Cuius instituti ea ratio est, captiuos homines Christianos ab hostibus infidelibus redimere, non solum eos, qui mari à Piratis; sed qui terra etiam à Sarracenis Valentini Regni, frequentibus in Aragoniam & Cataloniam excursionibus capiebantur: ne tormentis, seu diuturna seruitute oppressi Christianam religionem & fidem abnegarent. Ideoque non solum Barcinone, præcipua ac principali societatis sede constituta: sed in vtroque regno, iussu Regis, cœnobia plura, tum exædificata, tum prædiis, amplissimisque censibus sic dotata fuere; vt sumptis inde, quæ ad sustentandos fratres sat essent, reliqua pecunia captiuos redimerent; vtque ex ipsismet religiosis electi quidam, singulis annis, fide publica à Sarracenis accepta, ad illos nauigarēt; vt pauperiores quacunq; sorte captos prius redimerent: atq; vt sanctius id, & religiosius conficerēt, præter tria solennia vota illa, continentiæ, paupertatis, & obedientiæ, ab aliis religionib. fieri solita, quartum sponsionis, vt sic dicam, susciperēt: Nempe, vt si in captiuorum redemptione pecunia alicui deficeret, cuius desperatio, seu abnegatio fidei timeretur, is redimeretur primus; ac Redemptor apud Barbaros manens, præs esset, donec pecunia ad se redimendum exportaretur. Cui etiam sacræ sodalitati nomen dantibus, more aliarum, & cucullа pro sacco daretur, & vestimenta alba pro indumento; vt & religiosam vitam agerent, & in eo redemptionis mercimonio, puritatem, atque ab omni prorsus ambitione & auaritia mundam conscientiam præferrent. Qua causa, Mercedis vocata illa fuit; quæ vox Hispanis, non præmium, non pretium, aut fructum laboris, sed latinè reddita, idem quod donum, siue gratiam significat: quoniam vt postremum malorum est seruitus, maximè verò, quæ in carcere, aut vinculis fertur: ita neque maior seruo beneficium, siue donum impendi posse videatur, quàm ipsum è vinculis exceptum à seruitute in libertatem vendicare. Qualem ferè seruitutem tenera adhuc ætate expertus Rex fuerat, mensibus amplius quadraginta, tum à Symone Monfortio, magno cum vitæ periculo, Carcassone, tum à magistro Templariorum, vt Sanctii, & aliorum insidias euaderet, in arce Montionis retentus: seque propterea vt tanto è malo eriperet, beatissimæ Virgini Dei genitrici, cui semper se deuouit, valdè commendans, hanc ipsam sodalitatem redimendis captiuis, vt primum è custodia exiret, erigendam vouit. Quo etiam tempore, duæ similiter nobilissimæ, sanctissimæque sodalitates Domini-

cana, & Franciscana, ab earum Patriarchis, siue institutoribus, Dominico Hispano, & Francisco Italo, viris vndecunque sanctissimis, ac veris discipulorum Christi imitatoribus, institutæ fuerunt: & à summis Pontificibus acceptæ & approbatæ. Idque ea ætate, qua Christianus populus, non tam spinosis hæresibus, quam densissimis superstitionum, atque superbiæ, & auaritiæ sentib. tantopere squallebat, vt Christiana religio, cùm penitus languescere, tum titulo ferè tenus coli videretur. Quamobrem, diuina miserante clementia, quæ perditis ac desperatis rebus opportune medicinam fecit, eiusq; cœlesti dono, hæc ipsa duo splendidissima prodiere lumina; quæ luce sua, tenebricosum, valdeque languidum Christianum populum, non modò collustrarunt; verùm à tot subinde ignorantiæ, atque effrenatæ libidinis malis, suo diuino tum verbi, tum exempli medicamento sanarunt. Ambo quippe spiritu Dei acti, morbos, qui tunc præcipuè ingrauescebant, inter se partientes, curandos susceperunt. Dominicus enim pestilentissimas ignorantiam, atque edacitatem: hanc, quæ carnem semper incitat aduersus spiritum, interdicto sibi esu carnium; illam, quæ mater est cunctorum errorum; lectione, atque vocali diuini verbi prædicatione sanari docuit. Franciscus verò, pestilentiores auaritiam, & vitæ superbiã; hanc, qua nihil est Deo odiosius; perhumilis, innocentisque vitæ exemplo; illam, quæ radix est omnium malorum, paterna hæreditate spreta, domandam ostendit. Quibus accedens sacra illa Iacobi societas, quæ extremo, ac desperatissimo abnegationis fidei morbo occurrit, cum maxima meriti parte, eximiaque Iacobi laude, illis annumeranda est, atq; in præcipuis habenda. Sicuti in vniuersa Hispania hæ tres sacræ societates, præ cæteris, cum summo fidei prouentu, atque diuini verbi propagatione, sanctissimè excultæ sunt, ac diuinè fructicantur. Nam Barcino, & Cæsaraugusta, præstantissimæ totius Hispaniæ ciuitates, primę fuerunt, quæ suadente Rege, eiusmodi Dominicanam, & Franciscanam sodalitates, earumque ad se missos primates pientissimè receperunt, eisque vbique cœnobia amplissima, Regia liberalitate exædificarũt. Quin & aliis postea variis in Hispaniæ locis similiter constructis cœnobiis, eorundẽ fratres, tam magnos in religione progressus fecerunt, vt in eisdem ipsis, quibus ab initio, pietate, doctrina, patientia, paupertate, & exemplo vitæ, hactenus benedicente domino perseuerarint. Per id tempus, vix dum exactis sex mensibus, ex quo tempore Ilerdæ conuentus celebrati sunt, alii indicti fuere Oscæ. Quæ vrbs antiqua nobilisque ad radices, siue inter ramenta Pyrineorum posita est, ac proxima duobus contentis sub Aragonio Regnis, Sobrarbio, ac Ripagurcia, & Aspensi saltu. Quæ cum sint Galliæ Regnis finitima; atque in tam asperis, horridisque sita locis, agrestes etiam, locisque similes alunt homines: qui Gallorum vicinia freti, ad nouandas sæpe res, cæteris propensiores existunt. Audent enim minitari, quoties acerbum aliquod in eos est Regis Imperium, se omnes, aut in Galliam transuolaturos, aut ad se Gallos aduocaturos, & in regnum ad sui opem, & defensionem immissuros. Apud quos, cùm turbari res, maleque habere inciperent; protinus Rex versus eos se contulit; ipsorumque procuratores ad conuentus accersitos audiens, pacatos dimisit. Sapiẽter quidem regendi modum instituens: quoniam vt medicum necesse est ad ægrotum accedere: ita etiam turbata vbiuis, atque male habente Repub. oportet Regem protinus eò loci conuenire; suaque præsentia, lites, odia, discidiaq; mota, antequàm longius serpant, sedare, compescereq;. Nam principiis obstare, adeoque in tempore malis occurrere, non minus quam oculati medici, prouidi quoque opus est, atque munus Regis. Accedit eo, quòd frequentibus comitiis, seu conuentibus vbiuis ex occasione à Rege celebratis, Regia Maiestas, eiusque summa auctoritas, mirè extollitur; ac, si natura dominus ipse Rex fuerit; idque præsentia, & suauitate oris præ se tulerit, cum mirè à multitudine colitur; tum indies magis magisque in omnium est oculis, & venerandus: Quod si is austerus, si seuerus nimis, & ab oculis populi sese abducens comitia distulerit; idẽ, aut sensim despicitur, aut timetur magis, quam amatur. Vnde compositis rebus, atque conuentibus dimissis, Regi decimum vix annum habenti, oblata est occasio, vt ea ætate primum belli tyrocinium feliciter exerceret: quæstione orta inter duos proceres Aragonenses, Rodericum Licianam, & Lupum Alberium; quorum Rodericus in Lupum malè affectus, indicta causa, ac neq; ad singulare certamen antea prouocatum illum, vt mos erat inter proceres, ex improuiso armata manu comprehenderat, & in castrum Licianũ ductum in vincula coniecerat: ac simul etiam eiusdem Lupi arcem capiẽs cum oppido Alberio, Christianorum, & Saracenorũ bona diripuerat. Quo audito, à Rege protinus accito procerum consilio, deliberatum est, bellum Roderico esse inferendum, quoad Lupus è custodia & vinculis educeretur, atque damnorum integra ei fieret restitutio, seu compensatio. Quare coactis vndique militaribus Regni copiis, paratisque omnibus ad aggressionem necessariis:

compor-

comportatum fuit etiam Oscâ magnum illud tormentum bellicum, fundibulum nuncupatum: quali olim machina primo bello Punico (auctore Liuio) vsus est M. Regulus Romanus consul prope Carthaginem, ad interimendum immanissimum, atque venenatum serpentem, qui non modo arreptos deglutiebat homines; verùm suo afflatos halitu conficiebat; quo ipsum fundibulo emissis saxis obruerunt. Rege ergo Alberium oppidum, quod Rodericus munitum reliquerat, cum exercitu perueniente, admotis machinis, statim sine armis illud intra biduum Regi se dedidit. Inde verò ad Licianum oppidum, vbi Lupus tenebatur, castra posuit, illudque vndique obsedit. Erat autem oppidum non minus fossa, & 10 muro, quàm oppidanis simul, & paganis, qui se intro receperant, bellicosa gente munitum, cui præerat Petrus Gomesius Roderici præfectus, strenuus loci propugnator. Verum ab exercitu, admoto fundibulo, quo immania, multaque saxa vnoquoque iactu, certoque ictu iaciebantur; mille videlicet interdiu, noctuque quingenta, tandem perforatus murus fuit; atque illico magna contentione à militibus irruptio intentata: Rege illos animosius quàm exposcebat ætas vrgente, seseque vnà periculis obiiciente. Sed oppidanis strenuè propugnantibus, cruentissima sequuta est conflictio; quoad suppositis scalis, Petrus Garcesius dux Rogius, primus, multis subsequentibus, sese in oppidum immisit, atque impetu facto, Gomesium ducem fortiter resistentem impulsu hastæ ab alto deturbauit, & viuum 20 cepit, simulque oppido potiti milites cuncta diripuere. Quibus in arcem ire iussis, statim expugnata illa fuit: ibique inuentus Lupus è custodia & vinculis liberatus. Interim Rodericus Regiam potentiam pertimescens, considransque libertate Lupi, capitalem sibi induci perniciem; ad Petrum Fernandum Azagram, Dominum Albarrazini confugit; non minus munito loci propugnaculo, quàm Petri fide, ad sese defendendum confisus. Erat autem Petrus vnus omnium Aragoniæ procerum præstantissimus, valdeque strenuus & bellicosus; vt qui suæ vrbis propugnaculo natura munito fretus, olim tum Petro Aragoniæ, tum Alfonso Castellæ Regibus restiterit. Nam cum esset orta controuersia inter eos de Albarrazini territorio, vtroque ad se illud pertinere contendente, ac bellum ea de causa contra Al- 30 barrazinum mouente; sic se Petrus in sui defensione gessit, vt pactum inter Reges fuerit sanctione definitum: Albarrazinum, eiusque territorium, ad neutrum Regem pertinere; sed omnino esse exemptum. Verùm quoniam non licet cuiquam neutrius esse partis, si in vtraque inimicos habeat, mortuo vtroque Rege, in Iacobum tunc à Monfortio retentum propensior fuit, atque, vt suprà ostendimus, in mouenda legatione Romam ad Pontificem, ad Iacobum liberandum, quàm plurimam ipse vnà cum Hispano Episcopo Albarrazinensi, operam nauauit. Quo magis fuit admirandum, Petrum, fugientem à Rege Rodericum recepisse, huiusque inauspicatam amicitiam Regiæ prætulisse: Sed in quibusdam illius, & nostri temporis proceribus, tanta est cum amicitia coniuncta iniustitia, & impietas, vt vel iniustum & facinorosum quemuis 40 ad ipsos confugientem, modò sit amicus, confidenter recipiant, liberalissimeque alant, ac vel contra pietatem defendant: non alia profectò causa, vt credi par est, quàm vt ipse quoque amicus & iniustus defensor, pari gratia, ab iniusto amico defendatur; huiusque nefarii Asyli fiducia, maior in vnoquoque regnet peccandi libido: cum nulla omninò excusatio peccati sit, si amici causa peccaueris. Igitur Rex, vbi intellexit Rodericum Albarrazinum confugisse, à Petroque, eius protegendi causa, exceptum fuisse; ratione plusquam senili inductus, ad expugnandum Petrum abire decreuit. Erat enim tunc, Rege puero, tam insolens procerum præsidendi ambitio, vnoquoque Regem ad se, inque rem suam, falsò quodam boni consilii splendore obiecto, abducere nitente; vt Regia, ac communis res 50 pessundari penitus, & Rex quoque sensim despici inciperet: ac neque quibus se, suaque tuto committeret, præterquam paucos, haberet. Quæ secum ipse animo reuoluens, tacitus contra proceres machinari cœpit; ideoque tam honestam, ac iustam nactus occasionem, Petrum primò illorum potentissimum bello persequi statuit: vt eo deuicto, cæteris terrori esset. Quocirca accitis copiis, Cæsaraugusta, Ilerda, Calatalubio, quin etiam Daroca, & Turolio, cum ipsis proceribus Simenio Cornelio, Guillermo Cerueta, Petro etiam Cornelio, Valesio Antilonio, Petro & Pelegrino Ahonesiis fratribus, & Guillermo Polano cum iis, qui sequuti sunt equitum numero centum quinquaginta: peditum verò quingentis, Albarrazi-

num peruenit: atque in monte quodam castra posuit, vnde magna quædam turris, in excelso vrbis loco tanquàm specula eminebat: eoque machinas, ipsumque fundibulum direxerat; natura & situ loci cæteras vrbis partes ab expugnatione defendentibus, atque omnem obsidendi viam præcludentibus. Est enim Albarrazinum (vt admirabilem eius situm, quem fama fert inexpugnabilem, describamus) parua quædam vrbs, inter Contestaniæ & Celtiberiæ fines, prope Turolium insignem Aragoniæ vrbem sita; atque in decliui monte à parte supera excelsi & acuminati posita: ab infera verò, vndique perpetuó etiam celsissimoque, introrsus prærupto monte, quasi muro, circunsepta: quem Turia fluuius, angusto, sed profundo inuectus alueo, ab vrbe diuidit, ac totam penè cingit: & quæ ab obiectis hinc inde montibus vsque adeò occupatur, vt eius tam introitum, quàm 10 exitum, solus profluens inuenerit; sic vt neque alicunde introspici possit ipsa, neque incolis aliud quam immanissimas rupes sibi tanquam centauris, vt est in fabula, impendẽtes, liceat ex vrbe inspicere. Vnde quidam, horribilem illius situm, contemplatus, Tigrium speluncam esse dixit. At verò Petrus cum primùm, vt defenderet Rodericum, Regi obsistere in animum induxit, amicos conuocauit, atque lectissimos ex Castella, Aragonia, & Nauarra equites centum quinquaginta in vrbem intromisit: commeatu, ac omni re ad propugnandum necessaria bene munitus. Ac collustrato interim tenui Regis exercitu, eiusq; procerum in partes diuisione; iam non tam de protegenda vrbe, quàm de parandis Regi insidiis cogitauit: quas facile intendere poterat, tot sibi ex exercitu Regis sanguine coniunctis proceribus clanculum fauentibus; ac & Regis mentem, & machina- 20 rum admotiones, & expugnationis tempus, prænunciantibus: quin & ipso etiam Rege spectante, multis passim vrbem intrantibus, atque exeuntibus hostibus, qui Regium exercitum paruifacere videbantur. Ceterum ex proceribus suspectos ferè cunctos Rex habens, ipsisque omnino diffidens, exceptis Petro & Pelegrino Ahonesiis, nec non Guillermo Poiano, quos semper habuit fidissimos, iis tum capitis sui excubias, tum machinarum, atque tormentorum custodiam commiserat. Id proceres ægre ferentes, & quasi in ipsorum contemptum factum putantes, valde alienato à Rege animo esse cœperunt. De qua re Petrus ab eisdem proceribus certior factus, cum expedita manu equitum noctu vrbe egressus, ad secundam vigiliam, machinarum custodes ex improuiso est adortus: sed fugientibus omnibus, & machinas deserentibus, soli præfecti custodiæ Pelegrinus, 30 & Guillermus hostium impetum primum sustinentes, tandem ceciderunt: ac protinus succensis machinis, salui hostes in vrbem reuersi sunt: nullo interim ex proceribus, præter Petrum Ahonesium, exercitum ad arma vocante: sed stertentibus, aut conniuentibus illis, hoste de Regis custodia & machinis triumphante. Quæ omnia Rex considerans, ac non occultas, sed apertas omnino insidias à suis, & ab hostibus, parari sibi intelligens, sensim ab obsidione recessit. Quo abeunte, Petrus factum dolens, ac, vel procerum infidelitatem, qua est vsus, erubescens: vel Regis indignationem in posterum pertimescens, in eiusdem gratiam se quoquomodo reduci, restituique procurauit. Quam ei Rex, illius perspecta potentia, & militaris rei peritia, quas magno sibi aliquando vsui fore sperabat, humanissimè, liberalissimeque restituit: sicque ille in posterum Regi ad omnia, ac 40 etiam ad procerum contundendam insolentiam, præsto fuit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER III. 50

BELLVM Albarrazinense, de quo proximo libro est actũ, quanquam aliis infeliciter: mihi planè felicissimè gestum, confectùmque fuisse iudicatur. Nam vt nulla tam valde præstans est, quæ ex deuictis corporibus, aut expugnatis vrbibus, quam quæ ex superatis animis, præsertim generosis, victoria reportatur: Ita Rex quidem, cùm inuictum Petri animum flexisset, ad seque totum pellexisset, mihi visus est profecto; non minus nobilem de Imperio, ac de Imperante triumphum egisse. Sic enim sensisse ferunt Fabricium olim Romanum consulem: atque Legatis Pyrrhi Regis, qui ad illius animum auro tentandum venerant, respondisse: Romanos nõ tam

tam aurum, quàm auri possessores captare consueuisse. Accedit eo, quod non solum Petri, sed Roderici quoque profugi deditione; tum vtrique liberalissimè regia restituta gratia fuit; tum Regi etiam apud eos auctoritas, atque potestas stabilita. At verò proceres, qui se antea Iacobo puero, non tam vt regnaret ipse, quàm vt ad eorum arbitrium cuncta gereret, addixerant, ad se reuersi cognouere, magno sibi malo fore; si suis inter se odiis, atque discordiis, quid de regia pueri maiestate minueretur: nondum videlicet extinctis, sed reuiuiscentibus indies Sanctiana & Fernandina factionibus, quæ Regiam administrationem tanquam puerilem deridebant, ac sibi exitium, Regi verò insidias, nunquam non struebant. Nam quò 10 maior in puero spes erat summæ probitatis, bellicæque virtutis, atque nihil non regium præ se ferentis in eo indolis, quæ Sanctium ac Ferdinandum à concepta animo regnandi spe deiiciebant: eò quidem maius à desperatione crescebat in eis odium; maiorique indies inuidia ardere cœperant in proceres; quòd ii Sanctium, tametsi Regni Vicarium ac procuratorem ab ipsis constitutum, tanquam Regi suspectum, ab eius consilio atque consuetudine arcebant. De qua re illis grauiter cum populis conquerentibus; atque eo ipso consanguinitatis iure, Regio consilio se præfici debere, reposcentibus, magnam exin proceres populi inuidentiam in se concitari sentiebant. Quamobrem sibi ac Regi præcauentes, consilio inter se habito, id optimum visum est, tot crescentibus in Repub malis, maturato Regis coniugio occurrere: vt facta per affinitatem 20 potentię accessione, Regnum illi stabilirent. Nam etsi reclamaret ætas, ea tamen erat Regis staturæ proceritas, ac elegans corporis habitudo; ea suauitudo oris, atque viriles, temperatique mores; vt à nemine coniugio ineptus reputaretur: cùm ætatem etiam multa alia supplerent. Quam sententiam cùm Ximenius Cornelius, & Guillermus Ceruera, procerum, & consilio, & fidelitate primi proposuissent, atque Guillermus Raimundus Moncada Cataloniæ Senescalus, idemque Regis cognatus approbasset; reliqui in eandem ierunt. Itaque proposita inter alias, Leonora Alfonsi Regis Castellæ filia, sorore Berengariæ Reginæ Legionis & Galletiæ, quæ nuper fatali Enrici Regis eius fratris germani interitu, in Regnis Castellæ ab intestato successerat; illam Regi vxorem elegerunt. Vnde Legati missi Agredam, celebre id Ca- 30 stellæ oppidum est, quod Aragoniæ & Nauarræ fines attingit, vbi tunc erat Berengaria, eidem renunciarunt, Iacobum Regem suum cupere Leonoram eius sororem matrimonio sibi iungere: atque cùm tot, tantorumque Regnorum dominus ipse ac Rex esset, solis Leonoræ corporis, atque animi dotibus contentum esse, neque non eidem insignia oppida, nempe Darocam, Epilam, Pinam, Vndecastellum, Barbastrium, Tamaritium de sancto Stephano, Montalbanum, & Ceruerain, Regni Aragonum: cum his, quæ in montibus Siurana & Pratensi sita sunt in Catalonia, dotem confecturum. Qua legatione audita, approbatisque à Regio consilio, quæ à Rege Aragoniæ oblata sunt, pactis & conditionibus; propterea quòd multis causis Castellæ res, amicitia & societate Aragonensiũ magnopere firmarentur con- 40 tra communes hostes: consentientibus omnibus, Berengaria annuentem Leonoram in matrimonium Regi se daturam promisit. Quæ vbi per Legatos Rex intellexit, magna, splendidaque procerum caterua comitatus Agredam venit, vbi annum vix tum habens XIII. factis sponsalibus, Leonoram, & Berengariam cum Principe Ferdinando filio (is matri postea successit, ac Hispalis, & Cordubæ Regna è Sarracenorum manibus eripuit, atque persanctus est habitus) Regio stipatas comitatu, Turiasonem deduxit. Quæ vrbs pernobilis & antiqua, ad radices bicipitis, altissimique montis, qui Caunus dicitur, non longè ab Ibero flumine posita est: Ibi nuptiæ dignitatis, concordiæ, atque lætitiæ plenæ, magno in templo celebratæ fuerunt: quas nouum etiam autorandi Regis institutum, celebriores fecit. Mos e- 50 nim erat proceribus ad vnumquemque militari auctoramento decorandum; vt in templo ensem sacro in altari positum dignior quispiam ex militari ordine caperet, eoque auctorandum præcingeret. Vnde pro more, cùm Rex nullum se digniorem haberet, idem ipse, ense è sacro altari sumpto, sese præcinxit: atque eius dignitate & decore militaris auctoramenti potitus est. Nec referri possunt, quæ in vtraque celebritate, tum pompæ, spectacula, & ludi facti sunt: tum cœnæ, & congiaria data: cùm de hisce, neque Regis historia, neque scriptores alii quicquã attigerint: fortasse, quòd tanta fuerit illius temporis frugalitas, vt hæc cum œconomia Regum conuenerit: tametsi frugalitatis verbo laudari Reges vix dignum videtur. Sed neque rursus indignum existimo, vt quod Rex sua ipse in historia taceri noluit, minimè

præteteatur: fuiſſe videlicet illum tam imbecilli ætate matrimonio iunctum, vt vel intra decem & octo menſes vxorem non cognouerit. Iam verò peractis ſolemnibus nuptiarum, Rex adminiſtrationi rerum intentus; vt in quem vnum iam tum omnis ſtabiliendi Regni cura incubuerat: vt primùm à conſilio fuit admonitus, conuentus indici iuſſit Aragonenſibus Oſcæ, vbi principibus Regni proceribus aſſiſtētibus, Aragonenſium querelæ plures de illis auditæ ſunt, ac etiam vnicuique pro debito ſatisfactum. Inde verò Cæſarauguſtam Rex & Leonora Regina venientes, honorificentiſſimè, regioque more & apparatu, ab vniuerſo populo excepti fuere; ludiſque ac ſpectaculis eorum ingreſſus cohoneſtatus. Poſtmodum ex occaſione, Darocam, celebre & antiquum Aragoniæ oppidum ſimul venere; vbi & conuentus celebrati fuere: ac neque memoria dignum quid ibi eſt geſtum, præterquam quòd eò venit Gerardus Cabrera, comes Vrgellitanus, ac etiam Cabreræ Vicecomes, vnus ex potentiſſimis Cataloniæ proceribus, qui antea à Regis obſequio diſceſſerat: ſed aduentu, & obedientia ſua, humaniſſimè excipi à Rege, eique reconciliari meruit. Qui planè aduentus Regiarum nuptiarū quaſi fructus habitus eſt à proceribus. Sed de controuerſiis, & iure comitatus, in præſenti iudicare Rex noluit; niſi quòd breui ſe in Cataloniam venturum; ibique de iis plenè cogniturum promiſit. Demum Rex Daroca profectus, oppida, & vrbes Aragoniæ ferè omnes luſtrauit: in quibus magnates, atque Regni proceres, præcipuè qui Regis curam gerebant, multa Regio ſub nomine in illarum adminiſtratione innouaſſe, immutaſſeque, atque in proprium ipſorum commodum & vtilitatem conuertiſſe inuenit: ideoque querelarum vbique omnia plena erant. Quæ Rex damna prudenter, quæ propria erant, diſſimulauit; quæ verò aliena, quanto potuit cum honore procerum reſarciuit: Quin etiam de honorariis ſtipendiis, quæ proceres, iure belli, ſibi vltra modum auxerant, detractionem fecit. Quibus tam piis iuſtitiæ & æquitatis muneribus Rege fungente, indies gratia eius apud populos magis magiſque augebatur. Interim accidit vt inter ſequentes Regem proceres, Nunnium comitis Sancti filium, & Guillermū Moncadam Vicecomitem Benearnienſem, quam minima ex occaſione, vt ſæpè fit, magna fuerit orta diſſenſio, ob accipitrem alteri ab altero non commodatum. Qua diſcordia paulatim, iniqua verborum commentatione, ab iis qui aderant, aucta (res enim interdum verbo deteriores fiunt) ſcommata ſubinde, atque ex iis contumeliæ eruperunt; qualia ferre ſolet aulica æmulatio, quæ tacita quędam eſt, atque perpetua inter aulicos ex ambitione orta animi contentio. Itergo præciſa amicitia, quæ arcta inter ipſos interceſſerat, in partes diuiſi ſunt. Ex quibus Moncada ſocium ſibi adiunxit Petrum Albarrazini dominum, virum, vt dictum eſt, bellicoſiſſimum. Nunnius autem Petrum Ahoneſium, magnum Regis conſiliarium. Quo tempore conuentus Montione à Rege indicti fuerant, eoque Rex cum Regina libentiùs accedebat, vt & arcem olim ſui cuſtodiam reuiſeret, & præteritæ oppreſſionis recordatione, ſuauiore frueretur præſentis ſtatus iucunditate. Sed antequam Rex Montionem veniret, Moncada, & Petrus Albarrazinenſis, adductis ſecum trecentis leuis armaturæ equitibus, ad Valcarciam Templariorum oppidum, Montioni proximum, conſtiterunt; animo aggrediendi Nunnium ad conuentus proficiſcentem. Quod ſciens Nunnius, Ahoneſio, & paucis comitatus equitibus, Regi Montionem aduentanti occurrit, eique nuntiat, quantam Moncada equitum manum ad Valcarciam conduxerit, vt ſe improuiſum ac inermem opprimat; proinde precari obnixè, vt Sanctiano honori conſuleret, atque Guillermum multitudine, non virtute ſuperiorem, procul arceret; deberi hoc ſibi regia cognatione coniuncto. Id Rex cùm intellexiſſet, virilem quaſi aſſumens ſpiritum, bono ipſum animo eſſe iuſſit, promiſitque, ſe, & Guillermum propulſaturum inde, & honorem Nunnii, perinde vt regium, defenſurum. Itaque Montionem ingreſſus, magiſtratibus pręcepit, vt portas & turres oppidi armatis militibus complerēt: neque quenquam ex proceribus ſinerēt iniuſſu ſuo ingredi oppidum, niſi vno aut altero duntaxat ſocio comitatum. Quod vbi Guillermus reſciuit, fremebundus ſe inde recepit; ſicque Nunnio tum vitam, tum honorem ope ſua Rex conſeruauit. Cæterùm peractis, atque dimiſſis conuentibus, Rex copiis Ilerda, aliiſque ex oppidis accitis, vnà cum iis, quas Nunnius contra Guillermū coegit, Montione profectus, bello perſecutus eſt Regulos quoſdam, qui vocati Montionem venire renuerant, atque ab obſequio, & obedientia Regis defecerant: quorum oppida & arces expugnare Rex cœpit, atque in poteſtatem ſuam redigere, quoad venit Terroſium oppidulum Ilerdæ, & Balaguerio vrbi proximum. In quo fama eſt, tantam ineſſe ſalubritatem, vel ex ſubtilitate aeris, vel ex peculiari quodam terræ haustu, qui hauſtus cerebrum expurgat, vt inſanos homines, vel furioſos, vel potiùs à dæmone correptos, eo perducant ſanandos; eſtque in vniuerſa ferè Catalonia peruul-

peruulgato illud prouerbio receptum, vbi quispiam insanire, furereue cœpit, Terrosium mittatur curandus. Ibi ergo Rex duo sagacis, & egregii penè animi documenta exhibuit. Alterum quòd donationem olim à Petro Rege in fauorem Guillermi Raimundi Moncadæ Cataloniæ Senescali factam, Aytonæ, Serosi, & Solesii oppidorum in finibus Aragoniæ, & Cataloniæ, vbi Sycoris influit in Iberum, positorum, Rex ratam habuit, & confirmauit; iisdemque oppidis, ad hæc vsque tempora per illustres Moncadarum familiæ proceres potiti sunt. Alterum quòd, vt paulo suprà diximus, de aduentu Gerardi comitis Vrgellitani Darocam, Rex controuersias, quas ille cum aliis gerebat super comitatu, hucusque distulit pertractandas, & componendas; quod

10 hæ ortæ fuerint tempore Petri Regis, qui bellum Gerardo intulerat, propterea quòd Armengolio comite Vrgellitano mortuo, Gerardus cum exercitu impetum faciens in eius comitatum, pulsaque inde Aurembaxide illius filia & hærede, totum occupauit. Qua de causa ipsum insectatus est Petrus, atque prælio captum in custodiam & vincula coniecerat; ac bonam subinde comitatus partem recuperauerat. Sed Rege mortuo, Gerardus è vinculis solutus, cùm per interregnum turbata essent omnia; vniuersa oppida & castella, quæ Rex ceperat, quamprimum recuperauit; strages fecit, oppida diripuit, aliasque quam plurimas clades illis intulit, qui à se ad Petrum defecerant. Itaque ibi Rex, assidentibus Sanctio & Ferdinando patruis, multisque proceribus atque Regni magnatibus, supplici Gerardo, & factum deprecanti, veniam dedit; Quin

20 etiam comitatus eidem stabilitus hac conditione fuit: vt illa ipsa oppida & castella comitatus, eandem quam olim Comitibus Barcinonensibus, Regi successori obedientiam præstarent: necnon & Aurembaxidi Armengolii filiæ integrum ius ad comitatum repetendum, Rege iudice, maneret. Intereà Guillermus Moncada, qui Montione cùm equitum turmis furibundus in Nunnium discesserat, maioribus iunctis copiis, quas cognatorum, atque amicorum ope adiutus adauxit, comitatum Ruscinonensem, quē Sanctius Nunnii pater obtinebat ingressus, magnam eius partem depopulatus est. Quod Sanctius indignè ferens, neque ei valens resistere, Regem adiit, eius auxilium contra Guillermum agros sibi vastantem, implorans, seque illi submittens, atque orans, vt de querelis, quas Guillermus contra Nunnium haberet, Rex ipse iudicaret: se enim,

30 ac Nunnium paratos esse, siquid interesit iniuriæ, Guillermo compensare. Qua re audita, Rex quanquam animo male affecto esset in Sanctium, ob insidias toties ab eo sibi paratas: tamen eius necessitudinem, canitiemque reueritus, coacto consilio, quantum auxilii necesse esset, se illi daturum promisit; ratus oportere quidem Guillermum potentissimum Cataloniæ magnatem, totque procerum cognationibus confisum, ne maiora moliretur, in tempore cohibere. Ad quem primùm mandata dedit, vt à vastatione desisteret, atque è toto comitatu excederet. Quæ ille paruipendens, arces nonnullas expugnauit, & ad Perpinianum nobilissimum, ac præstantissimum comitatus oppidum castra posuit. Vbi Perpinianensibus in eum, duce Gilberto Barberano, impetum de improuiso facientibus, vsque adeò se strenuè Guillermus gessit, vt duce interfecto, re-

40 liquos cum magna eorum strage intra mœnia compulerit. Ex quo vniuerso turbato comitatu, Rex copias eduxit, illumque aperto bello persequi decreuit. Quem sequutus est Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis, cum magna suorum manu militum; tum vt Guillermum, quem male oderat, insectaretur; tum vt Regi, ac Sanctio morem gerens, auxilio esset. Itaque ex Aragonia profectus Rex quo venerat ad supplendas copias, Cataloniam repetiit, ac versus Perpinianum progressus, in ipso itinere centum & triginta oppida, castra, & pagos, non solùm ipsius Moncadæ, sed cognatorum quoque & amicorum, partim deditione, partim vi, atque armis subegit; eaque omnia fuere Regiæ ditioni, fiscoque attributa; quoad ventum est ad oppidum Cerbellonium prope Barcinonem; quod tametsi arce munitissima, fossaque, & mœniis circum-

50 septum: tamen admotis machinis, intra quartum supra decimum diem à Rege fuit expugnatū. Cui obsidioni interetant duntaxat Sanctius, Ferdinandus, & Nunnius, cum aliis proceribus, & equitibus non plus quadringētis: ne maior, quàm pro hoste exercitus fieret. Nam Folchius Cardonensis, paucis relictis, cum maiori parte suorum in Comitatum ad sedandos tumultus quosdam secesserat. Sed capto Ceruellonio, exercitus deductus est Moncadam, quod oppidum caput est totius Moncadæ potentatus, arce, & mœniis prope inexpugnabilibus munitum; seseque in illud Guillermus receperat. Ad quem Rex per legatos nunciari iussit, velle se in arcem ab eo excipi hospitem. Quibus Guillermus respondit, se Regem libenter excepturum: sed nullum sibi esse ius hospitii cum hospite tot mala hospiti inferenti. Quo audito, Rex arcem obsidione, tametsi

diutina capere decreuit. Iamque machinis atque tormentis expositis, tutiora ad oppugnandum loca hinc inde disquirens, in colle arce imminenti castra posuit. Sed ea vt erat munitissima, multoque milite & armis completa; quin & amplissima etiam Moncadarum familia plena, machinas, & quemuis armatorum impetum facilè sustinebat: ac quoniam aquatione prohiberi non poterat, fonte pone muros profluente, oppugnatorum in hoc vno sita spes erat, quòd fames Moncadas, non minus quàm exercitus obsidebat: nec dubium, quòd præ fame in deditionem venissent illi, nisi conniuentibus, ac consentientibus Regii exercitus ducibus, clanculum ab amicis cibaria in arcem inuecta fuissent. Ea enim erat Guillermi cum proceribus necessitudo; adeoque eorundem rursus in Sancium & Nunnium, quorum causa, non Regis bellum gerebatur, commune odium & maleuolentia; vt non deessent qui obsitionem palàm Regi exprobrarent: sensimque inter Aragonenses & Catalanos, ea suboriretur dissensio; vt conspirationis voces nonnullæ auditæ fuerint, bellum iniustum, impium, ac deprædatorium, succlamantium, Regique maledicentium; vt cui non satis fuisset, tot oppida & arces Guillermi, eiusque familiæ, & amicorum diripuisse, sibique applicasse, nisi etiam caperet, atque de medio tolleret Guillermum, vt perdat vniuersa. Ac quoniam Rege puero, certum erat, Sanctii & Ahonesii consiliis geri omnia: vsq; adeo eis ab omnibus maledici cœptum est; vt iidem coniurationem timentes, Regi persuaserint, ab obsidione arcis, alioqui inexpugnabilis, discederet. Quod Rex, quanquam ægre tulit; videns tamen id à Sanctio & Nunnio, quorum causa motum bellum erat, tantopere peti, concessit quasi quòd factum ipsis iam satis esset, libenter ab obsidione bimestri discessit: atque dimisso exercitu, in Aragoniam rediit. Quo abeunte, protinus Guillermus cum expedita manu equitum, Sanctii, atque Nunnii oppida, & pagos iterum, longeq; acerbius quàm antea, vastare ac diripere incœpit; quæ vbi primi omnium resciuere Ferdinandus Abbas, qui Osca Regi obuiam, adhuc regnandi cupidus, venerat, & Ahonesius inter quos arcta tunc, sed suspecta quidem, iniebatur amicitia; ne subinde bellum redintegraretur, consilio inter se habito, statuerunt, vt antequam Regi hæc nuntiarentur, secreto Guillermum accerserent; facturi cum Rege, vt ei veniam daret, simulque restitueret sublata ab eo oppida, & arces; indeque Guillermus depositis veteribus quas gerebat, cum Sanctio & Nunnio inimicitiis, nouas cum eisdem amicitias susciperet. De qua re ad Guillermum scripserunt; data ei fide publica, in Aragoniam veniret, in oppidum Thaustium, quod pro honorario Ahonesio cesserat, ac proximum est Alauonæ, vbi Rex tunc agebat. Quò, perueniente Guillermo, Ferdinandus, qui spe regnandi, à religione, qua fuerat initiatus, alienato semper animo fuit; neque profana miscere sacris graue vnquam duxit, iuncto Ahonesio, magno, vt dictum est, Regis consiliario, nihil non denuo sibi commoliendum putauit, vt Regnum tantopere à se affectatum, quod occupare non poterat, occupato Rege subigeret. Quare consilio inter ipsos habito, atque mutuo data fide, Regis custodiam pessimè machinati sunt, quo liberius ac pro libidine cuncta gererent. Quam in hunc modum aggressi fuere; præmissis duobus equitum, peditumq; cohortibus Cæsaraugustam, atque per vrbem distribui iussis, Ferdinandus multis comitatus proceribus, Thaustio exiens, vnum ex ipsis Alauonam ad Regem mittit, cui renuntiet, se cum vniuersis Regni proceribus venire, vt Regiam eius Maiestatẽ, & Reginam clarissimam, Cæsaraugustam deducant. At Rex tametsi ficto officio, ac simulata sedulitate, id fieri cognosceret: tamen libenter se illum excepturum dixit: atque interim Nunnio, & Azagræ Aulæ præfectis præcepit, ne quemquam cum Ferdinando oppidum intrare permitterent, præter quatuor, aut quinque ad summum proceres: reliquis per suburbia distributis: ipse verò ad excipiendũ illum oppido est egressus. Sed deinde siue incuria, siue consultò præfecti fecerint, equites ducenti, inscio Rege, cum eo ingredi oppidum permissi sunt. Sequenti verò die Ferdinandus eadem caterua procerũ comitatus, in Aulam venit: atque omnibus præsentibus, sermonem breuem, sed assentatoriis omnino confictum verbis, cum Rege habuit. Inquiens, neq; sibi, neq; vtriusq; Regni proceribus, qui aderant, tam quicquam esse cordi, quàm regiam eius maiestatem, cuius nutu tam feliciter cuncta gerebantur, colere, venerarique, ac se, suaque omnia pro eo liberalissimè impendere: ideoque, vt parta iam bello pace frueretur, Cæsaraugustam, tot assectantibus procerib. cum reliquiis exercitus ouans, & quasi triumphans intraret: vt publicam & communem rem ibi melius commodiusq; administrare posset. Quæ Rex audiens, ac interim circumspectans, proculque inter confertos proceres dignoscens Guillermum Moncadam, se inscio & inconsulto, coram venisse: ac insuper, neque Nunnium, neque Ahonesium, neque alium quemuis ex intimis ad aurem accessisse, qui

summa-

summatim, quæ respondenda essent, vti solebant, suggererent: iam quod paulò ante suspicione odorabatur, pro certo habuit; se, à suis omnino consiliariis proditum esse. Ac quoniam vniuersi commurmurantes, responsum à Rege quasi reposcere videbantur; placido ac sereno vultu, se libenter, quo ipsi vellent abiturum respondit: existimans, quocunque in statu res essent, quoue denique propenderent, satius esse intra vrbem, quàm extra consistere; atque fidissimos Cæsaraugustanos ciues sibi non defuturos sperare. Igitur vrbem, nulla admissa pompa, Rex & Regina ingressi, ad Sudam veterem Regum Aulam, portam Toletanam dictam, venere. Verùm Ferdinandus, qui tunc consentiente, ac simul conspirante Sanctio, omnem gerendarum rerum curam susceperat, vocatis
10 ducibus regiæ cohortis, Guillermo Boyno, & Petro Sanctio Martello, arcanum quid cōfingens, quod ita patrari, tum regno commodum, tum Regi honorificum ac prosperum futurum esset; alterum personæ regiæ, à qua nusquam oculos deiiceret, custodem præfecit: alteri totius Aulæ, atq; ianuarum asseruandarum curam dedit. Ac protinus eadem nocte, semotis omnibus Regis & Reginæ seruitiis, ac binis vnicuique tantum cubiculariis relictis, cunctas Aulæ ianuas & fenestras, præterquam lumini recipiendo necessarias, clauibus, vectibusque obserarunt; sic vt neque videri Rex, neque videre quemquam, neque alloqui, ad aliquemuè scribere posset, nisi sciente Ferdinando, ac permittente: eoq; ipso interim per schedulas Regi proponēre, inter alia, vt omnia oppida, arces, & pagos, quæ à Guillermo Moncada, eiusque cognatis, & necessariis, vi sustulerat, resti-
20 tui iuberet: quin & pro damnis etiam, quæ ille bello passus est, morabatinos viginti mille eidem persolueret: alioqui ipsum, neq; è custodia, neq; rerum suarum, vllum vnquam exitum habiturū. Quibus respōdere differebat Rex, postulans dari sibi aliquē ex consiliariis non suspectis, quo cum rē communicaret, atque consuleret. Cumq; ex iis vnus Atho Focius intimus, ac fidissimus, ipsum alloqui vehemēter contēderet, vt consilio iuuaret, à Regeq; idē peteretur, sic fuit à Ferdinando reiectus, vt præ bili Oscam ille abierit. Vnde Rex, cū amissa libertate, tum suorū alloquio (q, multo ægrius ferebat) penitus interdicto, ac neq; à ciuibus educi se, sed ab omnibus destitui videns; Ahonesium, tametsi alterum coniurationis caput, non tā rogandi quā obiurgandi causa, ad se accersi iussit: quē intrantem placidè, sedateq; Rex excipiens, apprehēsa manu, cū eo in partē aulæ secessit; ibiq; se-
30 uero iam, atq; mutato vultu, sic est locutus. Non possum equidē, Ahonesi, stuporē tuum, seu permistam potius cum animi languore perfidiam, tibi non vehementer exprobrare; quod tu in primis tam immemor, quam fueris de meo patre, ac de me, pro tantis tuis in nos officii muneribus benemeritus, atq; ab vtroque rursum, quot ipse beneficia acceperis, in me tamen vnum nunc tot simul maleficia contuleris. Quod pergraue malum, non tam quòd ratione mala facias, quàm quod nulla facis; in te est longe grauissimum. Cum neq; timore maioris vitandi mali, neq; spe maioris consequēdi boni, iam illud facere possis. Neque enim me puerum, quem tu ingenuè educasti, tam immiti ingenio, crudeliuè natura præditum esse vides, vt præsagire possis, me virum, quod Nero Senecæ, hoc idem tibi facturum; neque rursum sperare, supremo, quē tenes, dignitatis gradu, melius
40 quam me Rege, te vnquam potiturum. Cùm non aulæ modo primus, atque liberalitate mea procerum potentissimus euaseris; sed summus mihi semper consiliarius assēderis; sicque pro arbitrio tuo cuncta gesseris, vt non consulere, sed peræque mecum regnare videaris. A quo te gradu cū tam multi conati fuerint deiicere, atq; perdere, nonne ego solus contra omnes defendi? num opis non fuit nostræ, quod de Artalo Luna, tuo graui & acerbo inimico, tam honorificè triumphatis? Sed hæc tu nunc, consilii plus quā quisquam hominum inops paruiducens, Ferdinandi factionem, quam infestissimè insectabaris, modò studiose sequeris, vt tyrannū, cui seruias, pro Rege, quē tu regebas commutes; scilicet vt honoribus, atque amplioribus Regni beneficiis cum illo impleatis: ac me, quem Regno tantopere præfici curasti, ex Rege ac domino captiuum contempleris.
50 Sed esto, vicisti tandē Ahonesi, deq; Rege, ac Regno triumphasti. Veruntamen caue interim, ne de victoria insolens glorieris. Nā curabo sedulò, ne tu meorum in te beneficiorum tam sis immemor, quàm tuorum rursum in me maleficiorum ego semper ero memor. His dictis Rex, ne iusta ipsum ira vinceret, vt in Ahonesium irrueret, relicto illo, alio diuertit. At vero senex à puero conuictus, vsque adeò obstupuit, vt ne mutire quidē coràm potuerit: atque inde abiens ad Ferdinandum, quæ secum Rex egerit narrauerit: sed nihilominus custodiā Regis ambo libertatem, ac Regnum suū putantes, in proposita obstinataq; sententia persticerunt: eoq; magis Regni honores, aliaque emolumenta & vectigalia Regia, haud quaquam in ærarium cōferre: sed inter se, amicos, & familiares profusissimè diuidere curarūt. Quæ omnia Rex facilè ex ipsa Ahonesii obstinatione coniici-

ens, atque suæ procrastinatione custodiæ augeri indies Ferdinandi tyrannidem videret, quibus se modis inde eriperet, ac populo ostenderet, die noctequeanimo versabat, itaque tandem vnà cum Regina, si sequi vellet, per fenestram demittere decreuerat. Verùm Regina, vt erat prudens, & magnanima, meliorem rerũ exitum sperans, ac non tam demittendi periculum, quam Regis ex fuga ignominiam perhorrescens, consilium minimè probauit; sed pie potius, viriliterque Regem admonuit, vt almæ Dei genitrici Mariæ, cui se ipse a puero deuouerat, nunc totum commendaret: fore namque, vt eadem ipsius ope Virginis, qua fuit a Monfortio, & arce Montionis liberatus, à præsenti quoque custodia honorificè eriperetur. In cuius dictis Rex acquiescens, prudentissimæ consilio Reginæ, periculum simul & ignominiam vitauit. Quamobrem instante denuò Ferdinando, vt Moncadæ damna resarcirentur, atque ablata ad vnum restituerentur, Rex postulatis annuere deliberauit; exinque paulatim relaxari cœpit è custodia, ab eaq; tandem, in qua dies amplius viginti fuit, exuit; Ferdinando tamen Regni procurationem retinente; ac perquam multis etiam reclamantibus, omnia gubernante. At verò Rex protinus Cæsaraugusta excedens, quæ ob custodiæ in ea perpessionem, ac ciuiũ dissimulationẽ, fastidio ei erat, Montionem cum Ferdinando, & aliis Curiam sequentib. proceribus, & Ecclesiarum Prælatis venit. Vbi de statu Reipub. & administratione Regni agentes, multa vltrò citroq; singuli proposuere, quæ prætextu publicæ, atq; communis vtilitatis, in propriam cuiusq; vergebant: neque tamen Rex ea poterat, per ætatem, annum non excedens decimum sextũ, conglomerantibus sese in contrarium plerisque proceribus, auctoritate sua impedire. Vnde neque proceribus satis inter se conuenientibus, dimissis comitiis, necesse fuit Regem Cæsaraugustam remigrare. Vbi, reposcentibus ciuibus, regiam fortassis iram, ob dissimulatam custodiam, in posterum timentib. priuilegia & plebiscita à maioribus irrogata, liberalissimè, qua ille semper visus fuit magnanimitate, confirmauit: nec non Gunsaluo Ioannio magno magistro equitum Calatrauensi, Alcanitii oppidi florentissimi in Aragonia, eiusque ditionis donationem ab Alfonso Rege auo eidem magistratui, ac societati factam, & à Petro parente approbatam, Rex sua quoque auctoritate sanxit & confirmauit. Inde verò Dertosam concessit, quæ vrbs maritima (Neque enim vltra sex milliaria à mari, in quod influit Iberus fluuius, distat) non longè ab Ilergaonum finibus posita est: ab Aquilone quidem excelso protecta monte; ab occasu autem, eodem Ibero fluuio, vbi altissimus est, alluitur. Apud quam (ne quæ de ea commemoratione digna sunt reticeamus) lampetrarum, mugilum, strutionum, trissarũ, & aliorum delicatissimorum piscium, è mari aduerso flumine ascendẽtium, tanta est fœtura & piscatus; vt in hisce, neq; varietate, neq; suauitate, vlla sit maritima totius Europæ ora cũ Dertosana comparanda. Quam sibi oblatam piscium vbertatem mirè Dertosanorum ars effert, mercemque ex ea efficit satis quæstuosam. Nam capti subinde pisces, tum sale puteali, quo ager abundat conditi; tum subacto, atque ocreato comesti pane, eoque pistorum arte, ductili ex massa filo, quasi vermiculato adornati emblẽmate, atq; in furnis excocti, in tanta quidem copia & multitudine apparantur; vt non Dertosanis ac vicinis modò sufficiant: sed ad vniuersa Aragoniæ, Cataloniæque, & Valentiæ oppida magno cum quæstu compendioque deferantur. Quorum tam suauis est esca & pabulum; sacram præsertim carnium interdictionem patientibus; vt hanc ipsi leuius ferant: quinimo ad carnes reuersi, propter pisces suspirent. Itaque per id temporis Rex Dertosa abire statuit, vt à se parumper abigeret importunam procerum frequentiam; maximè verò Ferdinandi, atque Ahonesii procacem ambitionem, & insolentiam, quæ ipsos, ob impunitam custodiæ iniuriam, intolerabiliores vsque adeò reddiderant: vt non solùm Regni administrationem, reclamante Sanctio, sibi totam arrogarent; sed quosuis Regis conatus superbe nimis infringerent: Sanctiumq; vt senem capularem: Regem verò vt puerũ, à Reipub. gubernatione amoliri, neq; tam occultam, quàm apertam iam dominationem exercere conarentur. Inde igitur Hortam (Templariorum id erat oppidum) Rex concessit: vbi militari edicto præcepit vniuersis vtriusque Regni proceribus, iis etiã, qui honorum nomine, stipendiis regali munere donati erant: vt quantis possent copiis, in certam diem, Turolium vrbem, vt diximus, finitimam Regno Valentino conuenirent. Bellum enim sacrum à se strui significauit, pro Christiani nominis propagatione, aduersus Valentinos Mauros: eorumque reprimendas excursiones in vicina oppida Christianorum. Cui edicto neque Ferdinandus, neque Ahonesius, quòd inconsultis se, prodiisset, non solũ obedire noluerunt: sed & floccipendere, atque alias Aragoniæ ciuitates ab ea expeditione reuocare procurarunt: quin & relicto Rege, Cæsaraugustam venerunt: scilicet, vt conatus Regis pueriles, vt dicebant, inde melius contemplarentur, ac deriderent:

rent: quos ne impedire quidem tentarunt, haud dubia spe sinistri alicuius belli euentus, & occasionis rerum nouarum, quam illi oblatam libenter arriperent. Quæ omnia tametsi Regi nota erant, eique iniurias ab vtroque acceptas augebant: at ea in præsenti premere commodius duxit: sperans nō defuturam sibi idoneam occasionem aliquando, vt de Ahonesiii saltem insolentia pœnas sumeret. Itaque illis non expectatis, cum iis tantùm copiis, quæ è Catalonia sibi præsto fuere, & quas ex Aragonia duxere Blascus Alago procerum potentissimus; nec non Artallus Luna, & Atho Focius (ii namque ante præstitutam diem, non Turolium, sed Hortam, Regem præuenere) ingressus est fines Valentini Regni, secundum oram maritimam, regionis Ilergaonum; ibique omnem depopulatus agrum, prædaque facta, ad Peninsulæ promontorium castrametatus est: quòd illud totius oræ, terra marique specula sit, & quasi custodia confinium à natura sita: ideoque à Rege Valentiæ, tanquam præcipuum Regni propugnaculum summa cura custoditum; eoque ipso magis etiam à Iacobo expetitū. Est enim illud magnus quidam mons, seu potius saxeum quoddam & immane monstrum, ex rebus inter se, quasi contrariis cōgestum: quale ex præsenti descriptione, quam nos ibidem commentati sumus, atque ob rarum, neque alibi vsquam repertum similem eius situm, aliquanto fusius hic explanatum, facile erit colligere. Siquidem moles ipsa, quâ mari prominet, atque Balearium maiorem, ad Orientem Solem, directò respicit; ambitu quidem mille, diametro verò, quòd inæquale sit solum, quingentis passibus constat. Estque altissima & acuminata paululum, atque omni ex parte, nisi qua domicilia continentur, prærupta, quamque totam penè mare cingit: indeque Peninsulam vocant: tam paruo enim terræ spacio cum continenti committitur, vt sæpius, excrescentibus fluctibus, prorsus abeat in Insulam; talisque nunc quoque manu facta est. Montis præterea tanta est excelsitas, vt præter amœnissimū inde aperti maris prospectum, facile sit, aduentantes naues, ad triginta ferè milliaria, à summo iugo prospicere. In cuius vertice area tā lata est, vt in ea potuerit arx amplissima, atque inexpugnabilis extrui; oppidanis quidem, sola ea parte montis, qua continens aspicitur, quæ quodammodo decliuis est, ad habitandum relicta; per hāc enim vnicus est in oppidum ingressus, vnaq; porta validissimo aggere munita; suaq; fossa & ponte ab eadem continenti distincta. Quin & vtrobiq; maris, læua dextraq;, tanta est altitudo, vt minoribus nauibus portus fiat; ex eo quòd, dempto Subsolano, cui est apertus, à reliquis ventis etiam terrestribus tutus sit; nauibus hinc inde, commutato mari, obiectu montis, à tempestate protectis: atque ab hostilium quoque incursu nauium, beneficio arcis, defensis. Sed quæ in ea monstrosa apparent, sunt duo in primis. Alterum, cauernarū ad radices montis frequentia, quæ mari ita peruiæ sunt: ac penetrabiles, vt fluctus maximo cum fremitu & æstu, ac etiam infinito saxatilium congestu piscium, subtùs per excauata foramina erumpant; vtpotè quibus tantopere intus contusæ rupes ne hiscant quidem, sed constipante salsugine, multo magis obdurescant. Alterum est fons magnus aquarum maximè dulcium, & limpidissimarum; qui ab ima quoque mole è rupibus, mari interfluente, emanat ad solius arcis, ac oppidanorum vsus enatus: cùm sese protinus effundat in mare: vt appareat naturam, in muniendo loco, artificio quasi vsam fuisse. Cuius profectò inexpugnabilis molis natura haud incomperta fuisse creditur Benedicto Papæ, cognomento Lunæ, Aragonensi. Quo maximè tempore (nota est historia, sed breui nunc percurrenda) Apostolica Petri Sede Pastore carente, & Cardinalibus in partes diuisis, ac varias inter se electiones commolientibus; ab eorum parte Auinione congregata, electus ille fuit, ac Pontifex renuntiatus: qui protinus pro tali se gerens, solaque Hispaniæ, & Aquitaniæ obedientia contentus: quò posset tutius Pontificio fungi munere, in Peninsulam se recepit. Vbi Palatium cum templo magno, ex secto lapide (quale extat) tam magnificè ædificauit, vt & dignitati summæ, & Cardinalibus ad habitandum sufficerit. Sed cum ex tribus electis, duo alii cesserint; seq; decreto Constantiensis Concilii, Pontificatu abdicauerint: Luna, neque Concilii exhortationibus, neq; anathemate, seu minis; neque demum Sigismundi Imperatoris rogatu, qui è Germania Perpinianum, eius abolendi scismatis causa venerat, à proposito dimoueri potuit. Nec dubium, quin situs loci inexpugnabilis, atque inde secuta animi securitas, in tanta eum pertinacia confirmauerit. Vt igitur redeamus vnde diuertimus, eiusdem loci situm optimè conspicatus Iacobus, postquam totum circum vastauit agrum, atque Peninsulam obsidere parat, acerbius de iis nuntius Valentiam allatus est: atque vt res solent fama crescere non modo expugnatam Peninsulam à Iacobo; sed eius quoque exercitū iam vrbi imminere perlatum fuit. Hoc nuntio Zeitius Abuzeitius Rex Valentiæ, atq; ciuitatis primates cum vniuerso populo, tam cōsternato fuere animo; tantusq; ab eis clamor, & eiulatus commotus,

vt postquam sequenti nuncio inuentũ est, neq; Iacobum, neq; eius exercitũ Peninsulæ fines pertransisse; sed in eius obsidione esse, statim legatos miserit, q inducias cũ Iacobo facerent: ac modò ab obsidione recederet, quintam partẽ Regiorum portoriorum Valentiæ & Murciæ, quotannis eidem pendẽdam promitteret. Quibus postulatis annuere Iacobo visum est non modò commodũ, sed perquam honorificum: propterea q opinione potius quàm ferro, tam prospere bellũ vix cœptũ confecerit; atq; hostem, quem aliquando inuasurus esset, animo iam consternatũ haberet. Sed hæc, quò felicius gesta sunt, eo æquiùs est ea procul à fabulis abesse. Nam quanquã in historia Regis, quã nostra sequitur, nulla de hoc Peninsulano bello fit mẽtio, nisi de portoriis, vt diximus, Iacobo à Rege Valentiæ concessis, ob factas inducias; eaq; res non minimã parere possit dubitationẽ; mihi tamen gestũ illud, atq; armis confectum fuisse multis de causis persuadeo. Tum q illius, nostriq; temporis scriptores, qui Iacobi res gestas accuratè conscripserunt, huius quidẽ belli, atq; excursionis in Peninsulam expresse meminerunt: neq; delendũ est in multis, q ab vno fuit prætermissum. Tum q bellũ tantummodò apparatũ, seu ostentatũ, etsi induciatum causa esse potuit: at pendendorũ portoriorum, q̃ à solis victis dari solent, illud nisi illatum gestumq;, causa esse non potuit: ac nisi ob redimendã Peninsulam, aut maximũ aliquẽ exercitũ à ceruicibus auertendũ, Iacobo concedi illa non debuerunt. Nec obstat, q Rex affirmat, ipsum venisse Turolium, quo proceres ad apparandũ bellum commeaturi fuerant, eorumq; cunctationem, & commeatus consumptionem, induciarum, atq; differendi belli causam fuisse. Nam vt breue admodum est iter à Dertosa in Peninsulam, ab eaque in Turolium; sic potuit vtrunque maturissimè effici: ac inducias, de quibus ad Peninsulam cœptũ est, Turolii pangi: q in ea vrbe permulti essent viri graues, potentes, atque bellicarum rerum experientissimi, qui Regem non modo opibus, sed consilio iuuare possent. Est enim Turolium vrbs celebris in montanis Aedetanorum locis sita, atq; Valentinis è regione ad Aquilonẽ posita: quæ iam tũ, annis prope centũ ab Aragonensib. & Nauarris è Sarracenorũ manibus erepta, ab eisdem coli cœpta fuerat. Cuius vbertate agri, ac pecuaria re, & lanificio, præcipuè verò assidua è Valẽtino Regno parta præda, aucti ciues, vrbem sibi tum ædificiorum splendore, tum magnifica Templorum structione, tũ robore & amplitudine murorũ, pulcherrimã, ac munitissimã cõstruxerũt, eamq; generis atq; familiarũ claritate nobilissimã reddiderunt. Ex quo multa circũ oppidula & pagi, horumq; municipales & rusticani homines, ciuiũ in administranda, beneq; gerenda Repub. prudentiam & magnanimitatẽ admirati, voluntariam cũ ipsis societatem coierunt, eisque res suas gubernandas tradiderunt. Hoc igitur fœdere municipiorũ adaucti Turolenses, vsq; adeò viribus, armisq; valuerunt, vt subinde eorũ Reges præsertim Iacobus, vt ipse attestatur, ad omnes in Valentinos susceptas excursiones, nullis, siue equestris, siue pedestris ordinis militibus, quam Turolensibus vsi fuerint bellicosioribus, & fidelioribus: atq; hinc est, quòd ipsos amplioribus, quã cæteros Aragoniæ populos, priuilegiis, immunitatibusq; donatos inuenimus. ac non modò in commeatu, & frumentaria re suppeditanda ad bellũ, eosdem fuisse largos, sed consilio & prudẽtia in deliberationib. Reges multum iuuasse comperimus. Meminit quippe Rex cuiusdam nobilissimi ciuis Paschasii Muniocii, olim Petri Regis alumni, adeò diuitis, magnanimique ac liberalis, vt ex propria re & opibus, Regi multã vim auri accõmodauerit; nec non cõmeatũ, & cibaria Regio exercitui ad dies amplius viginti præparauerit. Cuius etiam Paschasii (vt in præclaris eius est monimentis) pronepos fuit Aegidius ille Sanctius Muniocius, siue Munionis, vt dicunt, Canonicus Barcinonensis, qui in eadem Peninsula, ab illo ipso Benedicto Pontifice creatus Cardinalis, illo vita functo, à Collegio Cardinaliũ electus, & summus quoque Pontifex renunciatus fuit. quo Pontificatu, vt se pro sedando schismate, abdicaret; à Romano Pontifice Balearium Episcopatui fuit præfectus. Rex igitur siue Peninsulæ, siue Turolii, induciis cum ipso Valentiæ pactis, exactis iam diebus viginti, quod fuerat tempus præstitutum proceribus, Paschasio, aliisque Turolii optimatibus in gratiam receptis, Cæsaraugustam petere decreuit. Vbi Ferdinandus & Ahonesius constiterant: ad quos fama etiam peruenerat de rebus à Rege puero, viriliter feliciterque gestis; deque induciis à Rege Valentiæ tanto cum honore Iacobi factis; atque portoriis vnà datis; nec non de obstrictis illi Turolensium animis ad omnẽ contra Mauros expeditionem suscipiendam. Quæ res vtrumque vehementer exussit: contra verò, Cæsaraugustanorum animos mirè erexit, affectiq; fuere omnes pietate maxima erga Regem; tædereque ipsos valde cœpit eorum, quæ à Ferdinando & Ahonesio in Regem patrata sunt: quos iam populus maledictis incessere, & quasi inuehi in ipsos tentauit. Vnde Ahonesius licet conscientia conuictus, populi tamen furorem

ac Regis

ac Regis iram volens eludere, cum expeditis equitibus sexaginta, vt potentiam ostẽtaret, iuncto sibi Sanctio fratre Episcopo Cæsaraugustano, Turolium ad Regem profectus est, cunctationis suæ causas redditurus. Quo ipso tempore Rex Turolio profectus, Calamociã eiusdem itineris oppidum ingrediens, Ahonesium venisse intellexit: statimq; Rex accedentem illum, quã solitus erat humanitate excipit; atque interrogauit, quonam tã valde bene armatus, confecto bello, atq; induciis factis, procederet? Cui Ahonesius grauiter atq; seuere respondit: se, vna cum Sanctio fratre, & equitatu petere Valentiã, vt excursionibus Mauros infestaret. At Rex præcepit ei, vt vna secum repeteret Burbaguenam oppidum duob. fere inde distans passuum millibus: quod multa sibi cum eo cõmunicanda essent; atq; in præsentia procerum, qui secum aderãt, pertractanda. Quo audito Sanctius Episcopus, salutato Rege, abiit Cutandã oppidum suum, prope Turolium sitũ. Sequebãtur autẽ Regem Blascus Alago, Artalus Luna, Ahonesii æmulus, Atho Focius, Ladronius, Assalidius Gudalius, & Peregrinus Bolasius, proceres fidelissimi; quos Rex secum manere iusserat, animo, vt rei exitus indicauit, capiendi tantum, atque in custodiã & vincula coniiciendi Ahonesium, quem constans fama erat, fuisse caput totius coniurationis Alagonũ, cõtra Regem initæ, atq; Cæsaraugustę factæ. Itaq; ingressi Burbaguenam, in palatio Templariorum, quorum id oppidum erat, substitere. Vbi relictis in atrio equitibus Ahonesii, quasi quod breui à Rege esset expediendus ille, qui ense duntaxat, atq; militari sago indutus erat: cũ Rege simul in palatii triclinium ascẽdit. Vbi considentibus ipsis, atque procerib. in altera triclinii parte consistentibus, Rex conqueri de Ahonesio, ipsumque duriusculè increpare cœpit, quod eius culpa & exemplo malo factum sit, vt neque ipse, neq; alii conuocati proceres Turolium conuenerint, ad bellum Mauris inferendum; ideoque amissa ampla illius conficiendi occasione, ob illorum moram, coactus, ipse fecerit inducias: quibus illum stare quidem, non rumpere deberet. Rogauit ideoque, vt ab incepto desisteret, neq; ius à se datum, vllo pacto tẽtaret violare. At Ahonesius regredi recusabat, affirmãs multos cũ Sanctio fratre fecisse sumptus ad eiusmodi expeditionẽ suscipiẽdam; neq; haberet vnde posset illos, prætereaquã præda facta ex Mauris reficere: cui respõdit Rex subiratus, induciarũ fœdus nullo fieri posse modo irritũ; idcirco à proteruia discederet. Sed renitente adhuc Ahonesio, cui Rex statura corporis fere par erat, quãuis annum nõdum natus decimum octauum, manibus illum apprehendit, atque à Rege captum ipsum esse, teneriq; dixit. Verum Ahonesio illico capulo ensem tenente, eundem quoq; Rex simul prehendit, neq; è vagina, aut balteo educere permisit. Quos cum inter se quasi colluctãtes vidissent qui astabãt proceres, sinistras sagis inuoluunt, gladiosq; distringũt, atq; relictis illis, è triclinio exeuntes, pro ianuis cõsistunt, ne quis ex Ahonesianis impetum faceret in Regẽ. Sed audito clamore, req; intellecta, quadraginta ex ipsis ab equis descendentes, ac per medios irrumpentes proceres, triclinium intrarunt: iamque Ahonesium de manibus Regis, quadã cum reuerentia eripere conabantur: ipsis interim procerib. rem intuentibus, neque se Regi adiungentibus; vtpote inermibus cõtra armatos parum profecturis. Tandem ab equitibus Ahonesius à Rege fuit exemptus, qui protinus ascenso equo, è Burbaguena cum suis abiit. At verò Rex maiori succensus ira, inuentũ equum cuiusdam equitis Alauonensis ascendit, atq; vt erat armatus Ahonesium secutus est: quẽ subsequuti fuerũt, Gudalius, Pomari⁹, & Focius, cũ quatuor equitibus: ac postea Blascus Alago, reliquiq; proceres. cumq; anteisset Focius, duo ex Ahonesianis impetum in eum facientes, sauciatum ab equo deturbarunt. Cui adfuerunt Blascus, & Artalus, Ahonesianis vlterius procedentibus. Rex verò cum Gudalio, & Pomario tantum persecutus est Ahonesium, quem breui spatio ante se viderat cum viginti equitibus per accliuem mõtem pergere iter ad Cutandam oppidum, quo paulo ante venerat Episcopus, & in quod se ille recipere festinabat. Interim Blascus & Artalus, citatis equis, cum imminerent Ahonesio, idemque respiciens eos, magnam post se qui, se, equitum manũ autumans, ac neque fugæ, fesso equo, esse locum, in collem proximum sese recipere decreuit: cui vnus ex suis ab equo desiliens, hunc Ahonesio tradebat vt se fugæ daret. Sed occurrẽtibus Blasco & Artalo, impeditus est. Iãque Ahonesianis saxorũ cõiectu, Regiis ascensum prohibẽtibus, ipse Rex à tergo collem conscendit, ac vt primum sese Ahonesio in conspectum dedit, is protinus à suis derelictus est, vno duntaxat Perezio Mezquita consistente, ac rei exitum expectante. Interim Sanctius Luna, vnus ex regiis equitibus, lancea latus dextrum Ahonesii perfodit: quo lethali vulnere saucius ille, statim collum equi amplexus, ab eo sese in sinistram partem demittens semianimus in terram cecidit. Quod Regi valdè graue fuit, capi illũ, nõ occidi cupienti. Vnde ab equo desiliens, ac procumbẽs cum lachrymis eum cõplexus est, eidemq; ex animo condolens, ac leniter increpãs, id sua ipsius culpa

factum fuisse, quod euasisset, si dictis monitisq; suis paruisset. Quo tunc perueniens Blasius, clamore magno Regem alloquẽs, permitte, inquit, nobis leonem hunc lacerare, tot Regis iniurias illius interemptione vindicaturis: iamq; illum hasta configere nitenti Blasco sese Rex opposuit: inquiens, contine te, Alago, non enim Ahonesium, sed me feries. At verò Ahonesius Deo primum, deinde Regi, se, suaq; omnia commendans, debilitatus ex profluuio sanguinis conticuit. Tunc Rex illum, obligato vulnere, equo insidere, atq; tenente ipsum confessore, Burbaguenam vehi iussit: sed cum sanguine deficiente spiritu, mortuus est in itinere. Vnde Rex cadauere allato, Darocam venit, ibiq; illud maiore in templo Virginis honorificè sepeliri curauit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER IV.

INFELICI Ahonesii nece, ad quã propria ipse culpa duci visus est, triplex illa coniuratorum in Regem machina, tum Sanctii inuidia fabricata: tum Ferdinandi ardore promota, tum denique Ahonesii sagacitate absoluta, funditus euersa fuit; atque vnicuique ipsorum sua quoq; pœna, & ignominia inflicta. Nam & Sanctius vehementer Ahonesii exemplo commotus, perpetuò sese à præsentia, & conspectu Regis abduxit: & Ferdinandus illius etiam gratia priuatus, populorum simul & amicorum fide destitui se vidit: & nisi Regii demum sanguinis intercessisset cognatio, haud dubium quin acerbiores quàm Ahonesius pœnas ipse pertulisset. Quamuis cautum hinc fuerit a Rege, cui semper idem suspectus, ac infensus extitit; vt neque abdicare se sacerdotio, neque ad aliud aliquod amplissimum accedere eidem permitteretur. Sed ipsius patientia & benignitate Regis factum est, vt non ab aula, non à consilio, nec à Regia consuetudine dimoueretur. Quinimò Rex quamdiu instabilem ipsum, atque animo fluctuare vidit, bello paceq; se semper sequi iussit: atque suorum etiam consiliorum, simul & bonorum participem effecit. Itaque Ahonesio mortuo, posteaquã Rex (vt diximus) cadauer eius deferri Darocam, ibiq; sepeliri, ac iusta ei fieri iussit: iam nullo illius legitimo hærede relicto, iure ad se omnia eius oppida pertinere decernente consilio, in eorum possessionem venire statuit. Quapropter Boleam inprimis insigne oppidum, Oscæ propinquum, quod erat Ahonesii, capere, illudq; antequã quispiam ex proceribus dari sibi peteret, aut Ahonesii vxor, seu illius frater, Antistes Cæsaraugustanus, occuparent, Regno adiungere decreuit: quin & recuperare etiam duo illa Regna Sobrarbii, & Ripargurtiæ, quæ Ahonesius partim oppignerata sibi à Petro Rege quondam, ad Idubedense bellum proficiscente; partim iure stipendiariorum equestrium retinuerat: Stultum esse, inquiens, se, nondum stabilito Regno, neque pacatis rebus, aliis Regna concedere. Ac quoniam in hisce duobus Regnis, multa quoque oppida seu vrbes continebantur, quibus olim confisus Ahonesius magnis spiritibus assumptis in Regem coniurarat, non amplius alienanda illa, sed ad ditionem Regiam redigenda, eique in posterum applicanda esse constituit. Paruo igitur collecto exercitu, Boleam haud multum de eius deditione dubitans contẽdi; Legatosq; ad tentandum oppidanorum animos præmisit: Verum multo aliter res successit. Nam Ferdinandus, audita Ahonesii nece, protinus Regis mentem suspicatus, cum magna militum manu, commeatu, & re frumentaria, sese in oppidum immisit: sperans, suscepta eius defensione, ac nullo in Ahonesii locum legitimo succedente hærede, se, non modo omnia illius oppida, & duo Regna occupaturum, sed Regias quoque vires oppugnaturum; fretum ope, & auxilio Cæsaraugustani Antistitis, qui potens erat, atque fraternæ vlciscendæ cædis desiderio flagrabat; ac etiam Moncadarum, aliorumq; vtriusque Regni procerum, quos beneficiis sibi deuinxerat. Vnde cum non modo Boleæ; sed vniuersorum Ripagurtiæ, & Sobrarbii oppidorum auxilia imploraret; ea omnia sese pro eo contra Regem munierunt. Cùm igitur Rex oppidum, propugnatore Ferdinando, bene munitum inuenisset, vltra progredi statuit; ipsas Ripagurtiæ, & Sobrarbii arces, & munitiora loca inprimis expugnaturus: quo tempore duodeuige-

deuigesimum vixdum annum habebat. Verum Ferdinandus ira adhuc exardescens in Regem, ob Ahonesii necem; ac nonnihil sibi ab illo metuens, apertissimo iam odio & armis ipsum persequi deliberauit: neque se destitutum à cœpto interminari ausus fuit: quoad illum Regno expelleret. Quod facile fore factu putauit, & quod nihili præ se duceret Regem, ætate sibi, astutia, & sagacitate longè inferiorem: & quod ex superiore Regni procuratione, plerosque proceres sibi non defuturos certò sciflet. Vnde facilè machinatus est Cæsaraugustanorum, & reliquorum ferè totius Regni oppidorum, à Rege defectionem, excepta vrbe Calataiubio, vt historia fert Regis, atque vt alii quoque scribunt, Albarrazino, & Turolio, aliisque. Iamque vt Catalanos tentaret Ferdinandus, scripsit ad Guillermum Moncadam, ex superiori bello à Rege vehemẽter offensum, vt ad se quantis posset armatorũ copiis veniret, nec interposita mora fuit, quin aduentum is maturarit. Quo audito, Rex expeditione montana relicta, in planitiem descendit, ad oppidum Almudeuarum, indeque Pertusam concessit. Eo tempore Raimundus Folchius Vicecomes Cardonæ vna cum Guillermo fratre, ac sexaginta cataphractis, ad Regem venit, eique sese ad omnia paratissimum obtulit. Huius aduentus Regi valde gratus fuit, propterea quod Raimundus tanti esset apud Catalanos, vt multi eius exemplo Regem sequerentur. Inde præcepit Rex, vt Blascus Alago, & Attalus Luna, manerent in præsidio Alauonæ oppidi contra Cæsaraugustanos; cum Rege verò mansere ex proceribus Atho Focius, Rodericus Licinia, & Ladronius, omnium fidelissimi. Per id tempus Sanctius Ahonesius Pontifex Cæsaraugustanus, magnã militum manum coegerat ex his, qui ex fraterna factione supererant: qui neq; sacri sui muneris, neque debitæ Regi obseruantiæ memor, armatus ipse, ac noctu Cæsaraugustã profectus, ad oppidum Alcubierrum, quod noluerat se antea Cæsaraugustanis adiungere, contendit, illudq; vi captum diripuit: ac quoniam quadragesimale ieiunii sacrum tunc agebatur, ira furens, tam iustum, se, contra Regem, perinde ac cõtra Turcas, bellum facere publicè profitebatur, vt milites ab omni direptionis culpa absolueret; adeoq; ipsis licere omnia, vt ne esu carnium, vel diebus prohibitis, interdici, tam sanctam contra Tyrannum, pro salute Reipublicæ operam nauantibus, constanter asseueraret; quinimo cœlestia se in eo bello sequentibus promittebat. Adhæc Cæsaraugustani, vt conspirationis suæ signum aliquod præberent, armati iterum vrbe exeuntes, Castellarium oppidum non lõgè ab Alauona situm petiere: seq; in insidiis collocarunt; præmissis paucis, qui sese Alauonensibus ostenderent; vt quibus prouocati illi oppido exirent, atque in insidias inciderent. Quos vt primum Blascus, & Attalus conspexere, rem, vt fuit, suspicantes, paucis in præsidio oppidi relictis, cum vniuerso equitatu noctu de tertia vigilia egressi, traiecto Ibero fluuio, sub auroram somno oppressos Cæsaraugustanos de improuiso aggrediuntur. Vbi adeo valide à Regiis pugnatum est, vt reportata victoria, partim capti, partimque occisi fuerint ex illis plusquam trecenti, reliquis sese in fugam conicientibus. Quæ victoria Regi admodum grata fuit, eo quòd reliqua municipia & ciuitates tanquam membra deuicto capite, male sibi ominaturæ essent. At interim Rex, quandiu se Pertusæ continuit, balistas, aliaque magna tormenta bellica construi fecit; eaque imponi plaustris ad circumuehendum iussit; quod magno sibi illa vsui fore, ac necessaria dignosceret ad tantum, tamque diuturnum indictum sibi à coniuratis bellum gerendum: ad quod plane sustinendum adeò incitabatur Rex, vt tanquam palma, quæ insurgit oneri, quo maius atque atrocius illud erat, eo magis inuicto esset, atq; preparato animo ad sese defendendum. Itaq; Pertusam profectus, vnà cum Folchio Vicecomite ac suis, Pontianum oppidum propinquum aggreditur, q breui fuit expugnatum. Inde venit Cellas oppidum cum arce munitum, Pertusæ etiam proximum. Vbi prolatis machinis; balistis, aliisque tormentis in debiliores muri partes, & in arcem directis, die tertio, ex quo mœnia quati cœpta sunt, præfectus arcis cum Rege pactus est; sese vnà cum arce & oppido deditum illi, si intra octauum diem subsidium sibi non mitteretur. Conditione accepta, Rex pridie eius diei, quod deditio constituta fuerat, dimisso ibi exercitu, cum paucis reuersus est Pertusam, vt Pertusanis vnà cũ peditib. oppidorum Barbastril, & Beruegalli, quos colligi iusserat, insequenti die ad oppugnandas Cellas properarent. Quo ipso articulo temporis, Rege in æde Virginis orante, duo armati equites, citato cursu, Pertusam veniebant: vtpote Peregrinus Atrosillus, & eius frater germanus Egidius, qui Regem adeuntes renunciarunt, Ferdinandum & Petrum Cornelium iunctis copiis, cum Oscensibus, & Cæsaraugustanis, venire festinanter suppetias Cellanis afferentes, neque procul abesse. Qua re intellecta, continuo Rex quatuor dumtaxat adiũctis sibi equitibus, Cellas ire parat, Pertusanis se sequi iussis cum

iis,qui à Beruegalio & Barbastrio tunc Pertusam venerant. Itaque in castra Rex veniens,vbi Folchius,eiusque frater Guilermus, & Liciana cum reliquo exercitu ante Cellas substiterant,cum equitibus non plus octingentis,peditibus vix mille & sexcentis, Ferdinandum,& Cæsaraugustanos expectare decreuit; neque quadruplo maiores, adeoq; scutatas,vt ferebatur,ciuitatum phalanges extimescebat. Sed Petrus Pomarius, summus Regis consiliarius,homo grandæuus,ac belli experientissimus, considerans Ferdinandi exercitum esse Regio,& numero,& armorum genere longe superiorem, impendereque Regiæ personæ manifestum periculum, eundem est adhortatus, vt quam citissime in propinquum montem conscenderet, vbi natura loci tutus,sese ab exercitu, & ira Ferdinandi defenderet;donec supplementum copiarum ex oppidis accederet. Cui Rex viriliter animoseque respondit. Verus,ac legitimus Aragonum Rex ego sum,Petre, ac in eos iustum,& legitimum meum exerceo Imperium,qui cum veri mei subditi sint, tamē iniustè contra me arma sumunt: vel potius tanquam serui nequam, contra dominum conspirant. Quapropter iustiore quàm illi causa fretus ipse, non dubito, quin diuina ope fiat,vt cum tā paucis,multitudini, atque exercitui ex seruis perfidis collecto facilè resistere possim. Proinde stat sententia, me hodie, aut expugnare oppidum; aut ante eius mœnia occumbere. Quare tuum, alioqui fidele,ac prudens consilium, in aliud tempus magis profuturum asserua. Hæc cum dixisset Rex, animosior quàm vnquam, aciem ad oppugnandum,perinde ac si præsentes essent hostes,instruxit; quibus non comparentibus, labente die, oppidum vna cum arce, ex pacto ab eius præfecto fuit Regi traditum, atq; à direptione seruatum. Captis Cellis, Rex Pertusam reuersus est, quo iam peruenerat Aspargus Pontifex Tarraçonensis,vir pius,& sapiens,Regiq; vt diximus, cognatione coniunctus: qui auditis controuersiis inter Ferdinandum,& Regem, ex quibus tanta indies sequebatur rerum perturbatio,atque populorum in partes distractio;subindeque apud Catalanos,Regia quoque autoritas magna ex parte minuebatur, de componendis rebus agere tentauit. Veruntamen cum tam exulcerato inter sese vterque animo esset, ac Ferdinando tam persuasum regnare, quam Regi nihil de iure suo, ac possessione Regni amittere; re infecta, Tarraconem remigrauit. Interim Oscenses amissis Cellis in partes diuisi erant;atque in Regiam abire multi conabantur;sed in plerisque Fernādina vincebat:propterea quòd Ferdinandus ab eo tempore, quo Montaragonii Abbas religiosus agebat, Oscensium animos largitionibus,milleque promissis ad se pertraxerat; meditās iam tum animo, quæ postea re fuit executus. Vnde, vt in conuentibus sæpè fit, maiore parte meliorem vincente, Fernandina superauit: ideoque nouas res in Regem Oscenses machinari cœperunt. Itaq; consilio habito, subdole tractatum est cum Martino Perexolo Regio ciuitatis Prætore,& aliis Regiarum partium, vt Regi renunciarent, se esse veros, ac fideles illius subditos; cupereque ipsum venire ad se, recepturos magno planè cum honore & applausu;& quæ vellet facturos sine cunctatione. Hæc vbi resciuit Rex, vt ingenio erat facili, atque summo animi candore præditus, nihil mali de Oscensibus suspicatus,illicò,dimisso exercitu, ne cum eo timorem populo iniiceret, quàm paucissimis comitatus, Oscam profectus est. Cui viginti vrbis magnates extra portam,ad eremitorum Salasium obuiam processere,ab eisque honorificè exceptus Rex fuit;atque ab eodem illi rursum benignissimè admissi: idemque,quo illos tanquam subditos fidissimos amore prosequeretur,humanissimis quoque verbis expressit; atque iunctis sibi Roderico Liciana,& Blasco Maza proceribus, necnon Assalidio Gudalio, & Peregrino Bolasio Aulæ præfectis, vrbem intrauit. Quo die populus lætitia effusus fidelitatis clara signa dedit: verum nocte ad arma est conclamatum, atque ex popularibus armati centum ante Palatii fores pernoctantes,& quasi excubias agentes substitere. Horum perfidiam Rex intelligens,atque magno se in periculo esse animaduertens; dum dies fuit,dissimulanter, ac sereno vultu,ciuitatis magnates ad se venire,atque Senatum conuocari iussit. Ad quē vniuersa ciuitas,& promiscua multitudo conuenit in atrium palatii, vbi Rex, ascenso equo,indicto silentio,sic est allocutus; Viri Oscenses,neminem vestrum ignorare arbitror, me verum,atque legitimum Regem vestrum esse: vosq;, vestraque omnia hæreditario iure possidere: quandoquidem decimaquarta iam ætas agitur, ex quo maiores nostri,recta,nunquāq; intercisa serie,hoc Regno potiti sunt; per quam, longissima temporis præscriptione intercedente, tam arcta Imperii nostri cum obsequio vestro secuta est germanitatis colligatio; vt ea tanquam naturalis, atque innata animis, cuiuis consanguinitatis connexioni sit longè præferenda: quòd hæc dirimi tempore possit; illa verò natura sit indissolubilis,ac solet indies magis magisque crescere. Quamobrem vehementer, ac semper desideraui, ex meo erga vos amore elici vestram, atque totius populi placationem,

tionem,& cum honore vtilitatem;ad easque parandas & confirmandas, iura & priuilegia vobis à maioribus nostris concessa,à nobis augeri,si modò expectatam nunc mihi fidelitatem pariant vestra inuiolata hactenus erga eosdem maiores & fides & obedientia. Quo planè minus debuissetis vos tam pacatum Regis vestri ingressum, quem tot tantisque lætitiæ,atque pacis indiciis excepistis; rursum nunc armis, & apparatu bellico deformare;ne de vestra erga me fidelitate vllam mihi diffidendi occasionem daretis, maximè verò cùm ad vos ipse non inuocatus,sed rogatus omnino venerim; atq; vestro demum debito,& promisso obsequio confisus,dimisso exercitu,vrbem hãc non diruturus, sed amplificaturus intrauerim. Hæc cum dixisset,breui à magnatibus responsum fuit; se, Regium, atque propitium eius animum erga Oscenses magni semper habuisse: eoque magis nunc,atque in posterum habituros, quòd claro suæ erga Oscenses charitatis argumento,tam lenibus ad eos locutus sit verbis;proinde cõsilio habito, voluntati eius satisfacturos. Vnde in ædes Abbatiatus Montaragonii ingressi,lõgo se ibi spatio tẽporis,expectante Rege continuerunt:fuereq; inter eos,tũ varii,satisq; pugnantes habiti sermones contradicentium,tum Regias partes defendentium auditi clamores:Fernãdina factione tamẽ,cuius nutu omnia tunc gerebantur, superante. Ac neque interim defuere, qui rumores spargerent, & cum contentione assererent, Raimundum Folchium Vicecomitem,aucto Regis exercitu, venire prætextu liberandi Regis, ad vrbem diripiendam. Vnde tumultu orto in populo,ac conclamatis armis,Rex pacatos eos esse; atque se præsente,nihil tale à suo exercitu timere iussi iamque ad comitia redierunt;sed cõmotis subinde animis,atq; ad retinendum Regẽ, vt subornati à Ferdinando erãt,intentis distulere consiliũ, quod oportunitas tũc nõ esset ad respondẽdum;atq; comitja dimiserunt; Rexq; iterũ sese in palatiũ recepit,dispositis qui ante Palatii,atq; cubiculi fores,custodias & excubias agerent. Erant autẽ cum Rege Rodericus Liciana, Blascus Mazer,Gudalius, ac etiã Rabaza vir prudẽtissimus,qui Regi erat à secretis. Quo tum aduenere Bernardus Guillermus,Regis auunculus,& Raimundus Mompellerius, Regis quoq; ex matre frater;quin & Lupus Ximenius Lucsanus,qui cum satis bene armato paucorum equitatu,vrbem,nullo prohibẽte,ingressi sunt. Ex quo denuo orta est in populo seditio,atque armorum strepitus auditus;idque aperto iam animo retinẽdi Regẽ. Nam protinus vicatim catenas,& armamenta disposuerunt,ne equitib. vllus pateret exitus;fuereq; vrbis portæ simul occlusæ omnes. Id Rex intelligens,insigni in eos vsus est stratagemate. Parari quippe conuiuium opulentissimũ,atque epulas,& cibaria multa vndiq; cõquiri iussit, ad illudq; magnates aliquot inuitauit; vt de ipsius præpropero abscessu suspicionem populares deponerẽt. Interim Rex, sago arrepto,& ascẽso equo,atq; Rodericus & Blascus, aliiq; tres equites,per secretos,ac decliues vrbis calles,ad portã Isuelã, qua iter Boleã, descẽderunt. Quam tametsi clausam:at præsidio tamen vacuã inueniẽtes, coactus est custos eam aperire:qua patẽte,continuit se ibi Rex,donec reliqui aduenere equites,qui foras egressi sub meridiẽ,in ipso feruore Solis inspectante populo,lẽto cursu,viã ingressi sunt, quoad Raimundo Vicecomiti,cũ vniuerso exercitu properanti facti obuiã, Pertusam remigrarunt. Per id tempus,nunciatum est Regi, Honorium Romanum Põtificẽ è vita migrasse, quo nuntio Rex valdè mœstus fuit: propterea quod suæ,atq; Mariæ matris res illi maximę curæ semper fuerint:ac nisi impedit⁹ bello fuisset,haud dubie, iusta eidem perquam solennia fecisset. Interim successori Pontifici,se,suaque omnia multum per literas commẽdauit,omnemq; obedientiam,suorum quoque Regnorum nomine, amplissimè exhibiturum promisit. Cæterum cum tanti sibi esset,res Regni componere,atque tã immoderate agitatum,& fluctuantem Ferdinandi animum pacare (is.n. iam solus erat, qui communem rem perturbabat) controuersias exortas denuò inter ipsum & Nunnium consobrinum Sanctii nuper mortui filium, sedare curauit. Neq;.n. aptioribus armis deuincere se posse inuenit,contumaces,totiesq; in se conspirantes Ferdinãdi, aliorumque maleuolorum animos,quam patientia & magnanimitate: quibus summis ad regẽdum virtutibus, ipsum adolescentiæ ardorem, cui maxima inest consilii imbecillitas, ita temperabat: vt præcox in eo ratio omnia suppleret:ac quanquam Ferdinãdo,ob ætatem despectui Rex erat;tamẽ ob ingeniũ,admirationẽ simul & timorẽ afferebat. Tametsi Rex eiusmodi cõtemptu Ferdinandi,totiesque exprobratã sibi pueritiam,cum iam esset adolescens,nimis ægre ferebat: verum quemadmodum Ferdinandus ludibrio habebat puerilem ætatem, tanquam ad regendum ineptam: sic rursum Rex sperabat fore aliquando, vt Ferdinãdo capularem, vt probrum obiiceret,similique ratione,qua olim Sanctium, ab omni ipsum Regni procuratione amoueret. Nam ad eundem modum illius etiam asseclas, Aragoniæ & Cataloniæ proceres,quibus olim despectui quoque Rex fuerat,extrema iam æta-

te affectos ab se abiecerat. Quamobrem ne ea quidē ætate, à senili, & maturo officio desisteret, vna cum superioribus controuersiis, alias longè maiores, quæ inter Folchium Vicecomitem, & Guillermum Benearnensem inueterauerāt; & quas iidem apud ipsum deposuerant, sibi dirimendas assumpsit. Hæ namque in causa fuerant, vt vniuersa Catalonia, cum maxima Regiæ autoritatis diminutione, in duas factiones esset diuisa. Itaque Folchius, eiusque frater Germanus Guillermus, vna cum iis, qui eorum partes sequuti, damnia acceperant, atque maximam suarum rerum iacturam fecerant, iubente Rege, inducias ad decem annos cum Benearnēsi, & suis fecerunt; vt tam diuturna cessatione belli pax confirmaretur: datis tamen à Folchio castellis quinque, cum totidem filiis optimatum obsidibus: ea lege, ac conditione, vt intra quinquennium, seruata pace, quotannis vnus cum Castello obses liberaretur. Quòd si quinquennii tempore, rupto fœdere, fuisset aliquid à Folchio, aut à suis in Benearnensem, suosue commissum; castella Folchii, vna cum obsidibus, amissa censerentur: nulla item damnorum compensandorum ratione habita; quòd communia, fereque æqualia vtrinque passi fuissent: cum aliis etiam variis conditionibus, quas longum esset, ac superuacaneum recensere: nisi quod recisa omnino, atque reuocata fuere omnia hinc inde inita ante pacta, iura, ac de inferendo bello promissiones; saluis tamen Regis iuribus; ac denuo eidem ab omnibus publica fide præstita. Quibus sedatis controuersiis, quæ antea Ferdinando adiumento fuerant ad trāquillum Regis Imperium perturbandum; exin deprimi Fernandina factio; Regia verò pars vincere, atque extolli cœpit. Ac demum ipse Ferdinandus non minus tolerātia Regis, quàm sua ipsius conscientia conuictus, professus est, se Regi publicè fidem dare velle: atque commissorum omnium veniam petere. Tametsi hoc ipso tempore, Cæsaraugustani, atque Oscenses, & Iaccenses, qui Ferdinandi partes sequebantur, solenni inter se inito fœdere, conuenere Iaccæ, quæ vrbs est vlterior, & Aquitaniæ proxima, in mediis Pyrenæi montibus, tamen in planitie sita, vbi multò data fide publica, inter alia promiserunt, se, sibi nunquam defuturos; sed pro communi peculiariq; vniuscuiusq; ipsorum bono, omnes simul propugnaturos contra quoscunq;, cuiusuis ordinis, aut conditionis existerent, qui eorundem Rempub. quoq; modo perturbare tentarent. Cuius conspirationis caput Cæsaraugusta fuit: causæ verò feruntur, inprimis tam diuturna Regnorum in partes diuisio: tamq; insolens subinde, atq; acerba nimis, cuiusq; partis in contrariam irruptio, ab omniq; non modo iure & iustitia, sed honestate & religione discessio. At verò Rex, qui tum agebat Pertusæ, audiens eiusmodi conuentus, se non consulto agi, suspectos habuit, quòd intellexit illos, non tam sua sponte, & bono publico ciuitatum, quàm occulta Ferdinandi, & suorum machinatione, ac neq; vt sese defenderent ab excursionibus: sed vt paratiores inde, atq; expeditiores ad offendendum essent, initos fuisse. Verum Ferdinandus iam ætate grauis adeoque labore, & itinere ambitionis defessus, multa secum animo versans, ac videns se, cùm superior factus esset ordine, tamen fortuna semper esse inferiorem: ac rursum Regis res, non fortuna, sed cum summa animi virtute, diuinitate quadam regi ac defendi, mentem, suarumque rerum quasi proram alio dirigēdam putauit: neque deinde tam quicquam cordi habere cœpit, quam omni regnandi spe abiecta, sese Regi subdere ac reconciliari. Quæ plane omnia cum Guillermo Moncada, & Petro Cornelio, qui eius partes sequuti, à Rege etiam alienato erant animo, communicauit: facileque ipsis, qui similibus etiam laboribus fracti erant, persuasit, vt de reconciliatione cum Rege agerent: ad idque tractandum Oscam simul petiere: indeque legatos Pertusam ad Regem misere, qui renuntiarent, se Oscam venisse, esseque concordes, & paratissimos, vt verè, & ex animo, eius Regiæ voluntati, & arbitrio sese omnino submitterent, atque commissorum, quorum vehementer eos pœnituerat, veniam ab eo deprecarentur: modò extra Pertusam, quam sibi habebant suspectam, liceret ipsum adire, paucis comitantibus equitibus, dum non pluribus quoque ipse eo perueniret. Proinde data facultate, se illico ad eum concessuros. Qua legatione publicè renunciata, ab vniuersis proceribus faustè, feliciterque acclamatum est, propterea quod ex huiusmodi reconciliatione Ferdinandi, summa totius Regni pax, atque tranquillitas consequeretur. Ac protinus de consilio procerum, permisit Rex Ferdinando cum sociis venire ad se, in proximum, atque imminentem Pertusæ montem Alcalatensem, septem duntaxat comitato equitibus: Rege cum totidem illo ascensuro. Itaque cum Rege venere Folchius, & eius frater Guillermus, Athofocius, Rodericus Liciana, Ladronius, quem Rex in historia, nobilissima stirpe ortum affirmat: tum & Assalidius, Gudalius, & Peregrinus Bolasius, cum alio, cuius nomen non extat. Ferdinandum verò cum Benearnensi, & Petro Cornelio, sequuti sunt Ferdinandus Perezius Pina, aliique ad eundem numerum.

Igitur accedens Ferdinandus, ſupplex, ac demiſſo vultu, cum ſociis, à Rege exceptus eſt humaniſſimè; ac quo magis Rex eos familiariter ad colloquendum prouocaret, feſtiuos ſermones interpoſuit, ſimilibuſque ab eiſdem reſponſum, eſt. Tametſi vniuerſa demum conſuetudo, à Ferdinando eò deuoluta fuit; vt ſupplex à Rege peteret dari ſibi veniam, ac commiſſa à ſe, ſuiſque, obliuioni mandari, atque in priſtinam ipſius gratiam omnino reſtitui. Deberi hoc ſibi, vt patruo, vt alumno, vt ſupplici, Regiæque eius Maieſtati vehementer, atq; ex animo addicto. Idipſum deprecatus eſt pro Guillermo Moncada, ſupplice, ac eandem ſimul veniam poſcenti, cuius ſubditi, alioqui omniū Hiſpaniæ procerum potentiſſimi, fideli opera perpetuò vteretur. Quibus idem Guillermus ſimili quoq; vſus animi demiſſione, ſubiecit, notum eſſe Regi, quāta, quāq; coniuncta generis cognatione eius maiores attingerent Comites Barcinonenſes, Regis quoque maiores, illiuſque Principatus conditores; deberique ſibi ex eo maiorem gratiam, ac vel propterea maximè reſtituendam, quod acceſſione potentatus Benearnenſis, totius Vaſconiæ primatus, majori potentia & facultate rerum inſeruire Regi poſſit. Se enim hactenus, quæcunque fecerit, non lædendi, ſed ſeſe potius ab eius ira defendendi cauſa feciſſe. Quod ſi aliorſum accepta illa fuerint, ac vitio data ſibi, veniam tamen ab eo pro ſe, ſuiſque deprecari; promittereque, ſe, nullo vnquam tempore bellum, quantumuis prouocatum, contra eundem moturum, talemq; operam, inſeruiendo illi, perpetuò nauaturum; vt ſingularē ſibi ab eo gratiam & commendationem promereretur. Hæc cum plurib. verbis ingemiſcētes à Rege peterēt, ſeſe cum ſociis Regiis pedibus prouoluere nitebantur. Sed Rex iis ſublatis, conſilio habito, reſponſurum ſe dixit. Itaque concordi omnium ſententia, hæc à cōſilio deliberata ſunt; Primum, vt Ferdinandus, & Benearnenſis, cum reliquis, in gratiam Regis reſtituerentur, deinde vt de cōtrouerſiis, negotium alioqui grauiſſimum, iudicib. committeretur; poſtremo de nouis ciuitatum molitionibus, id Regis arbitrio declarandum reſeruaretur. Iis deliberatis, atq; Ferdinando expoſitis, Rex magna cum alacritate, Ferdinandum, Guillermū, & Ximenium, alioſq; proceres, cum Regiā ipſi manum prius fuiſſent reuerenter oſculati, omnes amplexus eſt: ac protinus vniuerſas totius Regni partes læta concordię fama peruagata, ſupplicationes decretæ, gratulationeſq; ad omnia Dei tēpla habitæ fuerunt, miraq; populi exultare lætitia cœperunt. Nā etſi cōtrouerſiæ populares erāt, etſi dāna permulta & cōpenſationes difficillimæ; pacis tamē ſtudiū, & cupiditas tāta erat, vt facilia factu fuerint, quæ olim intolerabilia, & quā difficilima videbātur. Quamobrē Tarraconēſi, & Ilerdēſi Antiſtitibus, ac Mompenſatio magno tēpli magiſtro, omnes controuerſias dirimēdas remiſerunt; eorumq; ſentētiæ, publica atq; cōmuni fide præſtita, ſtare promiſerunt. Earum potiſſima, omniumq; difficilima fuit, compēſatio damnorum, quę Rex paſſus eſt ob coniurationē Ferdinādi, ac etiā Sanctii Ahoneſii Antiſtitis Cæſarauguſtani, ſuo, atq; Sanctiæ Pereziæ relictæ Petri Ahoneſii, necnō & Petri Cornelii, Petri Iordani, & G. Atorellæ nomine. Quæ dāna, vrgēte fiſco, reficiēda erant: quin & mutua eorundē inter ſe data fides, promiſſiones, & iureiurando confirmata pacta ad coniurationē, ante omnia reſcindēda penitus, & abolenda. Iis obiiciebat Sanctius, oportere quoq; reſtitui Ahoneſianis oppida & caſtella, quæ Rex, mortuo Ahoneſio, quāprimum vi ceperat; ac etiā magnam pecuniæ vim, quam ab eo mutuò acceperat; proque ea, oppida & caſtella quædam oppignerata illi fuerant. Quibus auditis, iidē ipſi iudices maturè deliberarunt: ſcilicet, vt in primis traderētur Regi a Ferdinando, & aliis, omnia coniurationis inſtrumenta, tam à proceribus, quam à ciuitatibus, quā à priuatis ciuibus, vbiuis ſtipulata: ac etiā Ferdinandus & alii, publicam fidem vna cum obedientia denuò Regi præſtarent: Rexque rurſum Ferdinādo, quo nullus illi erat cognatione propior, honoris gratia, triginta equeſtria Regni ſtipendia, ad annum dono daret: ab omnique ipſum læſæ Maieſtatis crimine, aliaque ob coniurationem culpa, libēter, atque ex animo abſolueret: ac daret fidem poſſe in poſterum Ferdinandum, ſeſe illius Imperio commendare. Simili etiā pacto ſancitum eſt, Sanctium Antiſtitem eſſe in Regiam quoque gratiā recipiendū: ac propterea quòd iuſto fraternæ mortis dolore preſſus fecerit q fecit, extra omnē culpam ponendum: ſeque vna, & ſacroſanctam Cæſarauguſtanam Eccleſiam, ſuo ſub præſidio & tutela Rex tenendam & defendendam promitteret. Quin etiam vt caſtella, quæ Ahoneſius olim ex Regio munere viuens obtinebat, Regiæ ditioni reſtituerentur: Quæ verò hæreditario iure Ahoneſii erant, ea Sanctio fratri remanerent: cui & erogaretur quæcunque pecuniarum ſumma olim Ahoneſio à Rege debita. Eandem Regis clementiā experti fuerunt antedicti, Cornelius, Atorella, & Iordanus, cæterique alii, qui Ferdinandi partes ſecuti contra Regē coniurarant. Adhæc vniuerſi vtrinque in cuſtodiam & vincula coniecti homines liberati, atque caſtella etiam & oppida occupata, ſuis quoque

dominis restituta fuere: excepta arce, & oppida Cellarum, quæ à Rege vi & armis capta Regiæ ditioni perpetuò addicta fuerunt. Demum declararunt, non esse negandas inducias iis, qui coniuratle dicerentur, intra decem, supra annum, dies; vt eo tempore de abolendo crimine negotiarentur. Neq; interim obliuioni à Rege dati, qui difficillimo, periculosissimoq; eius vitæ tempore, ipsum fidelissimè sequuti sunt: quos singulos suis quoq; muneribus, atq; honorariis insigniuit. Nã ex iis, Artalum Lunam, qui præfectus erat vrbis Borgiæ, Tirasonę finitimæ; & Garcesium Aguilarium, summum Calatrauẽsis ordinis præfectum in Aragonia, cui inclytũ Alcanicense oppidum obtigerat: necnon Perezium Aguilarium, dominũ Rhodę oppidi, ad ripas Salonii fluminis situm, eorum ditiones, & præfecturas, cum aliis quoq; equestrib. stipendiis, quæ obtinebant, confirmauit. Quod ad ciuitates pertineret Cæsaraugustanã, Oscẽsem, & Iaccẽsem, quę nuper, vt diximus, falso defensionis nomine obiecto, sese de potestate regia subtraxerant, Rex id seorsum sibi diiudicandum reseruauit. Sentientes ciuitates, restituto in Regis gratiam Ferdinando, & aliis ipsius factionis, solis ipsis veniã à Rege denegari; protinus, ne cunctatione maiorẽ Regis indignationem subirent, legationem vltrò mittere (quod timoris signum est) decreuerunt. Vnde Cæsaraugusta quinqueuiros suos, Osca & Iacca, suos quoq; primates legatos ad Regem miserunt, cum amplissimis mandatis ad pacem, & veniam deprecandas. Qui Pertusam intrãtes, cum primum intellexere Regis animum male esse erga eos affectum, neque beneuolè ipsos auditurum, ad Antistites Iudices venerunt, eisque mandata ostenderunt, nihil præterquam pacis, atque veniæ deprecationem continentia; ac modo in Regis gratiã reciperentur, se, quæcunq; per Iudices pronuntiarentur decreta, tam proprio, quam ciuitatum nomine, ad vnguem approbaturos. Qua petitione pacatus Rex pronunciari fecit per iudices: vt quamprimũ abolerẽtur per ciuitates earũ pacta omnia, mutuęq; promissiones, & iusiuranda ad cõspirandum, vsq; in eum diẽ trãsacta. Deinde vt fides publica, & obedientia ab vnaquaque illarum denuò Regi præstaretur. Præterea vt iniuriæ, & damna à Regio exercitu illata, & quæ iure belli fiunt, remitterẽtur; necnon eos, qui ex Regiis capti, & in custodiã traditi fuerũt, eorumq; bona ab ipsis compilata, educerẽtur de custodia; eisq; de publico bona restituerentur. Quæ omnia Legatis habentibus rata, Rex quoque eos, qui de ciuitatib. capti vinculis tenebãtur, eripi iussit, ac Legatis restitui. Demum Rex approbatis, atque denuo confirmatis plebiscitis, iuribus, ac priuilegiis ciuitatum à maiorib. suis ipsis concessis, pacatis omnibus, Ilerdam abiit. Quo (vt alterius finis concordiæ, gradus esset futura) tum venerat, Regium fauorẽ imploratura Aurembaxis filia Armengolii vltimi Vrgelitani Comitis, cuius superiore libro diximus, fuisse à Rege ius reseruatum ad repetendum comitatum Vrgelitanum à Gerardo Vicecomite Cabreræ occupatum; ea quippe lege, & pacto is illum à Rege acceperat. Itaq; Aurembaxis à Rege petiit restitui sibi comitatum. Quod cum iuste peti, tum sui muneris esse videns, quod antea promiserat exoluere; rem se vt propriam suscepturum, iisdem pactis, ac conditionibus, quibus prius, Aurembaxidi denuntiauit. Nempe si primum Aurembaxis tanquam legitima Vrgelitani comitatus hæres, cederet de omni iure, & actione, si quam haberet, ad Vrbem Ilerdam, olim à comitibus, quacunque ratione & causa obtentam. Deinde vt icto fœdere perpetuo, atque beneficiario iure recognosceret, se, à Rege comitatum accepisse. Præterea pacto quoq; adiecto, vt & ipsa, & eius successores pace & bello tenerentur, Regem eiusque successores recipere in arces, siue oppida nouem, scilicet Agramontium, Linerolam, Menarguesium, Balaguerium, Albesam, Pontium, Vlianam, Calasanzium, & Albedam: modo Rex etiam restitui curaret Aurembaxidi oppida & arces, quæ ab ea occupauerat Pontius Cabrera Gerardi filius. Demum adiecit ipsa; simili que pacto promisit, se nulli, quàm cui Rex vellet, nupturam viro. His transactis, iureiurando promisit idem, præsentibus suis, & quibus comitata proceribus Aurembaxis venerat se, cum omni ope & armis non defuturum, quoad eam in totius Comitatus possessionem immitteret. Itaq; conuocato consilio, cui tunc præerat Berengarius Eril Antistes Ilerdensis, edixerunt, vt Gerardus in ius vocaretur, atque intra certum tempus sisteret se Regi; auditaque Aurẽbaxidis petitione responderet. Verum neque Gerardus, neque Pontius, tametsi bis in ius vocati fuerant, comparuerunt: sed eorum nomine Guillermus Folchii frater Regi astitit, asserens Vicecomitem Cabreræ, simul & Vrgellitanum, nullo iure obligari ad sistendum iudicio ob ea, quæ iusto titulo per viginti annos, & eo plus possidebat. Cumque interim Guillermus Zasalanus omnium sui temporis iuriscõsultus peritissimus, allegatis Aurembaxidis iuribus, instaret, vt Rex Gerardum ad restitutionẽ oppidorũ, quæ ab illa vsurpauerat, compelleret; Guillermus nihil aliud respondisse fertur, quã Cabreranum nõ ideo casurũ esse causa, quod hæc à multitudine legũ per Zasalanum

salanum, allegaturum obrui videretur: innuens, eiusmodi litem nõ esse coram literario, sed coram armigero Iudice, quòd in armis ius esset, contestandum. Quod Rex intelligẽs, atque obstinatam Gerardi duritiem, non amplius verbis, sed armis esse potius molliendam decernens, protinus scripsit ad Tamaritum Literanum, oppidum Aragoniæ inclytum, paruo distans ab Ilerda interuallo, præcipiens magistratibus, vt cum magna oppidanorum manu, & commeatu triduano, Albesam comitatus oppidum conuenirent: ac etiam literas ad Guillermum, & Raimundum Moncadam, & Guillermum Ceruerã, Catalonię proceres dedit, exhortans, vt quantis possent propriis, & amicorum copiis coactis sibi adessent ad eius belli subsidium, cui ipsemet præesse decreuerat. Itaque subsidiorum spe fretus, tam paucis comitatus ad bellum Ilerda profectus est; vt cum Petro Cornelio antesignano vix tredecim equites sequerentur. Vnde perueniens Albesam, quo tametsi nondum Tamaritani venerant, ibi tamen inuento Bertrando Calasanzio cum expeditis militib. septuaginta, Albesanos obsidere, ac conterrere statuit: sua enim conspicienda præsentia & aspectu, nõ minus formidolosus, quàm amabilis vbique erat. Dum igitur oppidum expugnari incipitur; oppidani quamuis à maiori exercitu sese potuissent defendere, tamen conspecto Rege defecisse animo visi sunt; quandoquidem postero die, vix cõspectis Tamaritanis in castra venientibus, oppidum vna cum arce Regi tradiderũt. Quo peracto, atque direptione prohibita, Monarguesium par Albesano oppidum transiit; illudque statim Regi sese sponte tradidit. Eò loci deuenere copiæ ex delectu Aragoniæ, & Cataloniæ cõparatæ, equitum trecentorum, cum expeditis mille peditibus; quibus, tanquã iusto exercitu, reliqua comitatus oppida lustrare, atque expugnare constituit. Nã profectus est inde in oppidum Linerolam à Gerardo munitum, satisque ad sese defendendum paratum: sed celeritate Regis præuentum, ac deditionem detrectãs, animosè à Regiis est oppugnatum, atque vi captum; vna cum iis, qui sese in præaltam, valloque & fossa munitam turrim receperant. Inde se in vrbem Balaguerium contulit, quæ Sycori alluitur fluuio, & tanquam totius comitatus caput habetur: vbi se Vicecomes Cabrera continuerat, eamque multo milite & commeatu compleuerat. Vnde Rex, traiecto flumine, qua parte monticulus, Almatan dictus, vrbi imminet castra posuit; cui loco magna pars vrbis sese aperiebat: neque à pilorum coniectione, atque tormentorum emissionibus domus defendi poterant. Eo tempore adueniente Guillermo Benearnensi, & Cerbera, cum cohortib. iussu Regis coactis, exercitus fuit auctus ad numerum quadringentorum equitũ; peditum verò bismille. Ac quoniam fossa & muro oppidum munitum erat, neque cominus oppugnari poterat, duas immanes machinas fundibulares instruxit, quibus, coiectu lapidũ, murus & domus intus infestissime quatiebantur: quarum custodiæ præfecit Raimundum Moncadam, cum aliis trib. proceribus, paucis tamen adhibitis militibus, quòd non longè essent à castris. Id sciens Guillermus Cardona, qui vrbi præerat, cũ expeditis equitib. vigintiquinque, ac ducentis peditibus, sub ipsum matutinum crepusculum per muri ostiolum secreto exeuntes, equites intentis hastis, in custodes irruerunt; pedites autem, accensis facibus, machinas petierunt. Quem impetum Pomarius vnus ex custodibus, aut quòd sustinere non poterat; aut, vt Regem suscitaret (viderat. n. diuisos pedites, partim in machinas, partim in tentoria ad vtraq; succendendum intentos) relicto Raimundo, illo properauit. Vnde Guillermus directa acie in Raimundum, feroxq; in eum prorumpens, ipsi, vt dederet sese, quasi victo imperabat. Cui viriliter resistente Raimundo, occurrit Rex, qui dispositis, qui tentoria ab igne defenderent, de machinis sollicitior, ad eas cum vniuersa turma equitum procurrit: iamq; commisso prælio, superantibus regiis: & machinæ, & tentoria ab igne erepta fuere, & Guillermus cum nonnulla suorum iactura in oppidum abire compulsus. Itaq; perspecta Balagueriensium pertinacia, Rex amœnissimos illorũ hortos, & suburbana ædificia vastari permisit: ex quo magna ciuium consecuta est in Gerardum indignatio: atq; ab eo tempore ab ipsis deliberatum, dedere se Aurembaxidi veræ ipsorum dominæ, quæ nuper venerat in castra Regis. Vnde secreto Legatos ad eam miserunt de deditione acturos. At vero interim, cum quidam ex vrbe, qui per murum dispositi erant, cum nonnullis de exercitu Regis colloquerentur, cõspecti ab iis, qui arcem custodiebant, sagittis configebantur. Quare denuò commoti ciues, iam non clanculum, sed aperte indignati contra Gerardum, noua legatione, se Regi & Aurembaxidi, vrbem cum arce tradituros obtulerunt. Quòd sentiens Gerardus, illico Regi scripsit se esse promptum arcem ei tradere, modò eidem præficeretur Raimundus Berengarius Agerius, qui vtriusq; nomine teneret commendatam illã, quoad decerneretur ad quem Comitatus iure spectaret. At Rex, quẽ accuratius ciues sollicitabant, Gerardi oblata pacta & conditiones placere sibi, sed cum consilio, se responsurum dixit:

temq; differebat. Sed Gerardus, siue stulte, siue consultò id fecerit, dissimulans, quasiq; ignorans ciuium negotiationem, perinde ac si Rex pactum accepisset, solus vrbe exiit, accipitrem manu gestans, atq; Berengarium Finestratium, vnum ex suis ad Regem mittit, vt qui iuberet Raimundum Agerium in arcem ex pacto venire: sed dum is quæritur, ciues vexillum Regis in prospectu omnium in arce collocarunt. Quod intuens, eius rei inscius Finestratius, confusus ac derisus inde abiit. Balaguerio capto, Gerardoq; Monmagastrum cum suis abeunte, protinus Aurembaxis à Rege in possessionem vrbis immissa est. Inde verò ambo cum exercitu Agramontium perinsigne comitatus oppidum contêdunt, in quod se Guillermus Cardona defensurus intulit. Sed exercitus collocatus est in accliui montis Almenarensis, in prospectu oppidi, loco superiore ac commodiore ad oppugnandum. Id conspicatus Guillermus, noctu, antequam oppugnaretur oppidum, relicto eo & arce, occulte cum suis abiit: quæ protinus sequenti die in potestatem Aurembaxidis venere. Idipsum & Pontianenses decreuerunt, occultè misso Legato, qui renuntiauit, illos venienti Regi se illico tradituros. Verum Rex eo venire noluit, quòd rescisset oppidum à Folchio Vicecomite defendi; quem nôdum, vt moris erat, prouocarat, neq; inimicitias indixerat antequam bellum in eundem mouisset. Vnde Agramontii sistens, Aurembaxidem cum Guillermo & Raimundo Moncada, atq; cum omni exercitu eo mittit: quindecim dumtaxat secum relictis equitibus. Accedête Pontium exercitu, nec; côparente Rege, indignati Pontiani, oppido exeuntes, instructa acie, Regios magno animo aggressi sunt: qui ab illis viriliter excepti, commisso prœlio, oppidanorum acies à regia tâdem in fugam conuerti cœpit: atq; cum magna ipsorum strage in oppidum côpulsa fuit. Cumq; Aurembaxis locum ad deditionem faceret oppidanis: at ii constanter responderunt, nulli prę terquam eidê ipsi Regi, se dedituros. Quo intellecto, Rex protin' eo abiit, cui vna cum oppido arx, quam Folchius reliquerat munitissimam, in potestatem venit: saluo tamen Vicecomitis iure, si quod ad oppidum haberet, Rege & Aurembaxide, pacto, atq; iureiurando id confirmantibus. Capto Pontio, Vliana, aliaq; montana oppida, & arces, quæ interluit Sycoris, se, Regi, & Aurembaxidi dediderunt, sicq; Aurembaxis, subsidio & ope Regis, totius comitatus domina & Princeps effecta est. Quam Rex illico Petro Portugalensi Principi, consobrino suo, qui eo tempore Portugalia exul in Aragoniam ad Regem venerat, in matrimonium collocauit. Demum Gerardus Cabrera, Vrgelitano comitatu pulsus, Templariorum societatem ingressus est; cuius filius Pôtius, Aurembaxide sine filiis decedente, postea antiquo repetito iure, comitatum recuperauit. Quo finito bello, ac tum procerum Cataloniæ; tum ciuitatum Aragoniæ, commotionibus sedatis dimisso exercitu, Rex abiit Tarraconem. Vbi ostium ei magnum apertum est diuina reserante manu, Ad permagna foris suscipienda facinora, factisq; famam gloriosissimè extendendam.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER V.

ANNVS Christianæ salutis ducêtissimus vigesimus octauus supra millesimum, Iacobi verò vigesimus erat, quo idem multis antea Aragoniæ, Cataloniæq; procerum cum côtrouersiis dirimêdis implicatus, tum eorundê ac ciuitatû conspirationib. côprimendis præpeditus; atq; in habilendo sibi Regno, tredecim circiter annos domi retentus; nullum adhuc foris bellum gesserat; nullas præterquam paucas extra Regnum excursiones fecerat. Ex quo angi quidem ille, premique vehementer solebat; quod ætatem tam aptam attingens ad gerenda bella, nondum tamen ipsos præsertim Christianæ fidei hostes Mauros, maiorum suorum exemplo, magno aliquo persequutus bello fuerat: non arces, non oppida, neque vrbes, in quas Christianam religionem induceret, ab eis vi & armis sustulerat. Id, quod à principio Regni sibi suscipiendû proposuerat, tum maxime, cû ad redimendos Christianos homines è potestate Maurorum, societatem illam religiosorum, de qua supra diximus, instituit. Ab eo quippe tempore eiusmodi belli motionem pro summa ipsius animi magnitudine commoliri cœperat. Verumenim cum eius rei maturitas nondum venisset; neque ætatis,

ætatis, neque consilii, neq; autoritatis demum, quorum summa in externis ducendis bellis ratio haberi solet, tēpestiuitas accessisset; matura fuit ei cunctatione opus, seq; domi potius, quàm foris versatum fuisse, ac vel cum paucis, tenuibusq; exercitibus tyrocinium suum egisse, magis quoque consentaneum: propterea quòd necesse subinde fuerit eundē, tametsi paucorum ducē: at vniuersorum curam gerere: ac non per alios (quod in maximis fit exercitibus) sed per seipsum ordines ducere, præliis ac dimicationibus quibusuis interesse; militum laboriosissimis operibus sese immiscere; consilia pro tempore ac pro re capere; quin etiam maturare, cunctari, insidias timere & facere; sicque ab strenuo & valēti milite paulatim & quasi per gradus, ad magni quoq; ducis, atque Imperatoris munus obeundum peruenire. Qua occasione, in tam continuis sese ille corporis & animi laboribus exercuit; ad eoq; militaribus simul & Imperatoriis virtutib. profecit: vt quo magis tunc fuit domesticis intentus armis, atq; foras abire cohibitus; eo quidē ad inferēda bella exteris euasit multa paratior: Haud secus quam in expugnatione vrbium, ad earumque diruēda mœnia euenire olim solebat: dum adhibiti arietes & tormēta, quò fuerant contenta & adducta vehementius, eò maiores emissiones habebant: Perinde vt etiā de Africano fertur: qui cum in Sicilia, Syracusis dies multos egisset, ibique pręclarissimā illam Carthaginis euersionem per otium meditatus fuisset; ad idque tacitus tum multas extruxisset machinas, tum ad eas cōmoliendas, se toto animo applicuisset, in illam postea felicissimè prorupit. Ex quò appositissimè de illo hæc referēs Valerius cōclusit, Strenua & illustria ingenia, quo plus recessus sumunt, eo maiores impetus edunt. Quod igitur in Sicilia Syracusana vrbs, tot terræ marisque commoditatibus oportuna, Africano profuit ad euersionem Carthaginis machinandam: id ipsum Iacobo ad Balearicum suscipiendum bellum, non minoribus quam illa opportunitatibus aucta præstitit Tarraco, vrbs antiqua & pernobilis Romanorum Colonia: ac nō modo conuētus & Prouinciæ Tarraconēsis; sed totius ferè citerioris Hispaniæ caput olim atq; Princeps habita. Quæ in edito monte posita, tametsi nunc parua est, atque ab ea, quæ fuit quondā plano etiā in loco explicata magnitudine, & ciuiū frequētia, ad paucos redacta; tamē multorum operum splēdore ac molibus, nunc quoq; cōspicua est, latisq; frequēs, & amœna; atque ad colligēdos exercitus, omniq; ornādas re classes cōmodissima. Idque oportunitate potissimū tum subiecti ad ortū maris; tum celeberrimi ad meridiē portus Salonii; quib. nō solum piscatu copiosissimo; sed omni mercimonio & commeatu rerum abundat: præter opimā pastionis, atque syluarum magnitudinē, qua versus Aquilonē eius ager exuberat: maximeque tandem, ob latissimum vrbi adiacentem campum, ad occasum; hinc mari, illinc montibus vndique septum: qui & fertilissimus est, & multis aquarum deriuationibus irriguus; quibus fit, vt & cultissimus, & ad omnis generis propagandos fructus aliis longè aptior sit atque consitior. In quem ciuitas tot, adeoque præclara oppida & municipia tanquam colonias deduxit; vt ciuitatis illæ cùm pars magna sint, tum eidem perinde vt membra capiti pareant atque assistant. Eiusce ergo adducti commoditatibus Romani olim, militares in ea stationes posuerunt, & ad defendendam prouinciam, ac terra marique profligandos Carthaginenses, præsidia collocarunt. Ideoque vrbem & cinxere mœniis, & iuuarunt aquæductibus, & naualibus ad ædificandas classes munierunt: ac etiā vt Romanorum memoria perdignam ostenderent, duo inprimis Scipiones, non modo iure latii donarunt: verum theatris, tropheis, sepulchris, aliisque magnificis structuris operum & monimentis, quorum præclara adhuc manent vestigia, mirè ornarunt & amplificarunt. Qui igitur situs vrbis, atque amplitudo portus, cæteræque expressæ loci commoditates effecere, vt quęuis ab Aragoniæ Regib. susceptæ maritimę expeditiones, Tarracone tanquā oportuniore totius oræ loco inirētur. Quamobrē quę sese in ea ad Balearicā suscipiendā occasio Iacobo obtulerit, quā iusta ad huiusmodi commouendum & prosequēdum bellum causa etiā se dederit, ordine dicamus. Pacatis omnibus Regnorum tumultibus, atque Autembaxide, vt dictum est, in potestatē Comitatus restituta, Iacobus dimisso exercitu Tarraconem venit, adiunctis sibi Nunnio Sanctio Ruscinonensi atque Vgone etiā Emporitano Comitibus, necnon Guillermo Moncada Vicecomite Benearnēsi, aliisque nobilissimis Cataloniæ proceribus. Quo etiā inuocati confluxere, Regē visēdi gratia, plerique ciuitatū optimates, aliorumq; ordinū homines, qui ꝓ sedatis tot Cataloniæ discordiis, maximè vero Vrgelitana re cōposita, communē Regnorum pacē & concupitā diu tranquillitatē, ad eum gratulaturi conuenerāt. Itaque magno vndique in vrbē concursu facto, cum omnia ludis & spectaculis, Regem recreandi gratia, plena essent: Petrus Martelius ciuis locupletissimus & in numero optimatum descriptus, Regem cum vniuersis Aulę proceribus conuiuio excepit opulentissimo, illudque Catalano, vt vulgò di-

cunt, more celebrauit. Solent quippe Catalani, quos omnium maximè frugi homines, atque Lacones Hispaniæ vocāt, conuiuari raro: sed perquam magnificè ac splendidè. Vnde triclinio magnificētissimè structo in editiore loco vrbis, qua subiectū est ei mare, vt lōgè lateq; eius in omnes partes pateret inde prospectus; post secundam mensam, quæ peruariis atque conquisitissimis dapibus fuerat extructa; vbi depulsa fame, ac recreato gustu, reliqui sensus suos quoque pastus quærunt: mare, quod nunquam non pascit oculos, contemplantibus omnibus, Rex percontari cœpit; quænam insulæ Tarraconi propius adiacerent. Tum Martelius, naualium rerum peritissimus, qui Mediterranei maris Insulas omnes sæpius collustrarat, Baleares duas, maiorem & minorem, vna cum Ebuso, & Frumentaria, propiores ei continenti esse dixit: Quarum alteram, præsertim maiorem, reliquis Ibericis insulis latiorem fertilioremque esse asseruit. Quin & adiecit etiam, deuictis illis, non solùm Christianis omnibus toto mari reddi à piratis tutam nauigationem; sed paucis ibidem extructis triremibus, facile esse transitu prohibere Afros, ne Cataloniam infestarent. Demum tantam illis vbertatem, cum incredibili pecudum & armentorum copia ac multitudine inesse subiunxit; vt eas, non frumentaria re modò, atque omni commeatu abundare; sed lignis, ferramentisque etiam sufficere ad maximas ædificandas classes, ac inuolandum vltrò citroque in Africam, & Valentinum Regnum; ipsosque Mauros terra marique infestandum. Quæ cum dixisset Martelius, assensi sunt ei vniuersi conuiuæ, eiusque sententiam variis argumentis & rationibus confirmarunt; quibus plane Regem ad eiuscemodi suscipiendum bellum, toties à maioribus suis initum, sed ei fortasse diuinitus concessum ac relictum, vehementer inflammarunt: eo que magis, quò impia Mahometana secta ab Insulis pulsa, sua quoq; manu, sacrosancta Christi religio in eas esset inuehenda. Interea verò, occasioni magna sese eiusdem belli mouendi causa subiecit. Nam sub id tempus, nuntius è Maiori Balearium allatus est, fuisse ab eius Rege omnino negatas onerarias naues illas Catalanorum, quæ onustæ mercimonio fuerant à Balearicis interceptæ, cuius rei causa, cum paulo antea Iacobus Legatum ad Insulam misisset, qui Regem Retaboygum rogaret, vt eiusmodi naues restitui, atque consecuta damna compensare curaret; Legato idem superbissimè respondit: Cuiusnam Regis hæc sunt, quæ defers mandata? Ad hæc Legatus, Iacobi, filii ac successoris illius magni Petri Regis Aragonum, qui olim præclarissimo illo Idubedensi prælio, cæsis ac fugatis Mauris, amplissimam de illis victoriam reportauit. Quod ille audiens, tanta fuit ira succensus, vt in Legatum contumeliosis emissis vocibus, parum affuerit, quin inuolarit, & per cancellos ipsum deturbarit: sed suorum consilio repressus, Legatum, re infecta, breui tota Insula iussit excedere. Quo tandem Tarraconem remigrante; & quæ cū Rege Balearico ipse gesserit, ordine exponente; cōmuni Regis, omniumq; procerū consilio ac deliberatione, conclusum fuit: Bellum Balearicum, & adiacētium Insularum esse suscipiendum: tum vt in posterū tot continuis Catalanorū damnis occurreretur, tum etiam vt Christiana religione inducta, sanctissimum Christi nomen, eiusq; Catholica fides, in ipsis Insulis propagaretur. Fuerat enim in eisdem à multis annis à Sarracenis exercita tyrannis, quæ Christianis Hispaniæ non minus ignominiosa, quàm vehementer perniciosa extitit. Maximè verò Catalanis, & Aragonensibus: ob tam paruam illarum à continenti distantiam. Tametsi excusari hi poterant, continuis Valentini Regni, aliorumque Hispaniæ Sarracenorum bellis impediti. Quarum ergo tranquilla, diuturnaque Insularum possessione, & affluenti earum vbertate, ac diuitiis potiti Sarraceni Reges: amplissimas, munitissimasq; in eis arces, & oppida, condiderunt: ac præ cæteris eiusce maris Insulis, Balearium maiorem, quæ omnium rerum copia affluit, & à Cosmographis simili ratione, qua illa Asiæ Chersonesus, aurea quoque depingitur, habitationi accommodatissimam, atque amœnissimam reddiderunt. In hac quippe Regia erat, cæteræque Insulæ adiacentes huic subditæ, per præfectos regebantur: qui & piraticam exercebant, & eius maris Imperium omnino tenebant. Itaque re mature deliberata, atque ab omnibus, diuino inuocato numine, concordissime conclusi, Rex conuentus magnos Barcinone in proximum mensem Decembrem indici iussit. Quo protinus conuenere omnes Regni Antistites ac proceres, necnon Barones, atque nobiliores equites, vna cum procuratoribus ciuitatum & oppidorum, cum amplissimis mandatis, ad faciendum ea, quæ pro tam vtili atque honesto sustentando bello, à Rege imperarentur. Quibus in antiquum vrbis palatium congregatis, ac debitum Regi obsequium ordine exhibentibus, Rex solio regali ornatu insidens, cum purpura & sceptro, aliisque insignibus Regiis, ad eos sic verba fecit. Ex tam frequenti conuentu, ac læto conspectu vestro, facile deprehendo, grata fore vobis quæcunq;, licet grauissi-

grauissima, proposuero: cùm maxime compertum habeatis, me, nec maiora vnquam quam quæ potestis; nec nisi quæ honorifica mihi, vobis autem vtilia futura sint, semper imperare solitum fuisse: ac neque alia potissimum, quàm quæ tum ad sanctissimum Christi nomen, eiusque verã religionem disseminandam; tum ad communem Reipub. vtilitatem, cum aliqua Imperii nostri dilatatione, procurandam conducunt. Hæc quippe mihi ab exordio Regni facienda proposui; ac nisi tot, tantisque in stabiliendo illo negotiis hactenus præpeditus fuissem, haud dubie prouexissem. Verùm quoniam optata sese mihi iam occasio ad illa perficienda offert, necesse est, vt diuina in primis ope duce, vestroque simul auxilio comite, ad hoc, quod animo commolior facinus persequendum, vnà mecum accingamini: nempe ad Sarracenos, tam acerbos gentis ac religionis nostræ hostes, non modo terra prosternendos; sed mari etiam è Balearibus, proximis, atque adiacentibus huic regno Insulis, ad vnum propulsandos: vt ipsas quidem Insulas, cum eius maris Imperio, Christo primùm consecrare, ac nostro deinde Principatui adiungere possimus. Insulares enim eiusmodi Sarraceni hostes, quàm qui ex continenti nobis imminent, vobis infensiores sunt; vestrisque mercaturis ac nundinationibus, quas mari conuehi necesse est, multo perniciosiores existunt. Non solùm enim vos accessione & portu prohibent earum Insularum, quarum incredibilis vbertas, ac summa commeatus copia, vobis supplemento esse possunt; sed quæ alimento etiam, atque affluentiæ rerum omnium: vt quibus in potestatem redactis, præterquam quòd liberi eritis ab eorum, atque Afrorum, qui se illis adiungunt, vastatione & excursionibus; facillima etiam inde nobis fiet progressio in Valentinos hostes, quibus tantopere terra infestamur; vt subinde cùm terra marique tuti omnino sitis; tum secure domi, & cum tranquillitate viuatis. Quod plane bellum tametsi, vt fatemur, magni sit negotii, summique impendii & laboris; ac vel ex eo quòd maritimum, inexperto mihi subuereri liceet; tamen quoniam & nauali disciplina, atque bellandi arte valde præstatis; & facultate; omnique armorum genere, mire polletis; & pro communi vestra vtilitate pugnaturi estis, meque in ea pugna antesignanum habebitis; non dubito, annuente Christo, notabili felicissimoque esse illud exitu concludendum. Quapropter, vt equidem confido, vos illico, vestramque operam & auxilium; aliaque ad eiuscemodi expeditionem necessaria, nobis liberalissimè præstituros: ità promitto etiam, vos rursum, præter æterna, quæ è cœlo præmia speratis, à præda quoque & spoliis hostium, iustam atque perdignam laborum & impensarum vestrarum mercedem percepturos. Veruntamen quoniam parum sunt foris arma, nisi sit domi pax; dare quamprimùm operam oportet; vt quicquid discordiarum, seu controuersiarum, priuatim, aut publicè toto Regno inest; id breui, auctoritate nostra componatur: vt pacatis nostrorum animis, eorum in se inuicem efferuescens ira omnis in Sarracenos contorqueatur. Non enim contra illos poterit bellum feliciter adolescere, quod non Christiana pax pepererit, bonorumque concordia nutriuerit, atque diuinum Christi numen denique confirmauerit. Hæc ipso dicente, magnus repente à cuncto consessu, atque multiplex datus est plausus; illiusque proposita & postulata, incredibili fuere collaudata & comprobata clamore. Inprimis Ecclesiarum Prælati Tarraconensis, Barcinonensis, & Gerundensis, (neque enim aliæ tum erant in Catalonia primariæ Ecclesiæ, neque ciuitates) singuli ordine amplissimis verbis maximas Regi gratias egerunt, pro tam pia, Regnoque commoda, belli susceptione proposita. Cui, aut numerata pecunia, aut auxiliaribus copiis, se non defuturos promiserunt. Ac protinus, vt Regi mos gereretur, vtque in bellum omnia propenderent, ab vniuerso conuentu deliberatum est, fieri inducias & communem pacem toto Regno; quas singuli sub pœnis grauissimis habere, seruareque cogerentur: præcone misso à Cinga fluuio, quà propè influit in Iberum, ad Salsulas Galliæ Narbonensi confines, indeque secus oram maritimam, ad ostia paulò vltra Iberi; ab hisque aduerso flumine, ad Cingam, reuertente. Hoc enim triangulo vniuersa Catalonia describitur, cuius scilicet duo latera, duæ lineæ sunt ab eodem Cinga ductæ; altera in Salsulas per radices, seu ramenta Pyrenæorum; altera verò, secundo flumine Ibero, in eius ostia; à quibus rursum ducta, per Tarraconensem, Barcinonensem, Gerundensem, & Ruscinonensem oram in Salsulas basis, est mare. Deinde conclusum, vt ad eam expeditionem, Bouaticum, de quo supra, quod Regibus semel tantum primo Imperii anno dari consueuit, datumque fuerat Iacobo Montionis è custodia exeunti; eidem secundò penderetur. Hoc enim tanti erat, vt eo tẽpore quo ducũ, atq; Imperatorũ, vincendi, non cumulandæ pecuniæ, ac neque idcirco belli protrahendi mens erat, sufficeret ad tot militares sumptus. Præterea singuli Regni proceres & magnates, multa ad id bellum liberaliter

prolixeque promiserunt. Siquidem Guillermus Moncada Comes Benearnẽsis, sese præsto huic bello adfuturum Regi obtulit, cum quadringentis equitibus, suis stipendiis conductis. Item Nunnius Sanctius, communi pace, aut induciis, nec non Bouatico in suo Comitatu Ruscinonis, Confluentiæ, & Ceretaniæ, admissis, cum certo quoque leuis armaturæ equitum numero, se iuuaturum pollicitus fuit. Nec non cæteri proceres, & Barones Regni, Ciuitates, & oppida certatim, pro cuiusque facultate, aut numero militum, aut numerata pecunia, se, Regem adiuturos obtulerunt. Itaque milites vbique in Aragonia, Catalonia, Aquitania, & Castella etiam conscribi cœperunt; qui constituta die Iduum sequentis mensis Maii, Tarraconem ad portum Salonium, quo terrestres copiæ, atque ex omni ora classis confluxura erat, conuenirent. Insuper Rex litteris publicis, siue diplomatis, quæ sequuntur pacta, & conditiones adimplere, eisque omnino stare promisit. Inprimis, se, iis, qui suis stipendiis Regium exercitum, peditatu, aut equitatu, siue nauibus, aut nauali apparatu sequerentur, prædam, & spolia hostium diuisurum, atque vnicuique pro ratione laborum & impensarum, iustam quoque partem traditurum totius acquisiti bello territorii, ac locorum, & oppidorum; reseruatis tamen, Regiæque ditioni applicatis iis, quæ pro Regia, & potiore exercitus summa sibi obuenirent: necnon Regiis, & basilicis, atque etiam pascuis regalibus, pratisque pomariis & hortis, in vrbibus, ac oppidis, aliisque locis, inuentis. Quin & vniuersas quoque arces, & alia quæuis munita loca, tanquam necessaria Regi ad collocanda Insulæ præsidia, sibi retinenda sanxit. Adhæc ad tot sedandas lites, atque controuersias, quæ ex diuisione rerum, maxime bello partarum, exoriri solent, iure sæpe armis succumbente, se autoritate Regia, atque grauissimorum hominum iudicio, res decreturum. Iccirco diuisioni tam spoliorum, atque manubiarum, quàm territorii, oppidorum, seu aliorum locorum ab hostibus exceptorũ, designauit futuros arbitros, Berengarium Palouium, Episcopum Barcinonensem, virum eximiæ sanctitatis; atque Comites Nunnium Sanctium Ruscinonensem; Pontium Vgonem Emporitanum, Guillermum Moncadam Benearnensem, Raimundum Folchium Cardonensem, & Guillermum Cerueram, qui licet Vrgelitano Comitatu priuatus; tamen magni semper erat nominis apud Regem, & proceres, neque facultas ei deerat ad Regem, bello paceque, summo honore prosequendum. Adiecit etiam, vt Prælatis Ecclesiarum, suis sumptibus Regem iuuantibus, præter decumas, & primitias eisdem iure diuino debitas, sua quoque territoria & spolia; nec non oppida, & pagos atque pro erigendis templis & sacellis, competentes census eorundem Iudicum arbitratu assignarentur. Postremò ne debellatas Insulas deseri contingeret, sancitum etiam, vt proceres, quibus prædia, siue oppida, & territorii partes obtingerent, tenerentur in eis residere, aut alios suo loco dimittere; alioqui ditioni, ac potestati Regiæ applicarentur. Hæc igitur à Rege, & proceribus Barcinone ad id bellum inferendum, pacta & constituta fuere. Vnde publica fide data, numero militum, quibus proceres aliique ad bellum profecturi erant; atque Bouatici collectione, designatis, Rex conuentus dimisit. Dum hæc geruntur Barcinone, Rexque in bellum totus incumbit, intellexit venisse Turiasonem, Io. Cardinalem Sabinensem Legatum à Pontifice ad se missum. Estque ad eum illico profectus: cumque ad oppidum Calataiubium venisset, quod nobilitate, atque tum ciuium amplitudine, tum societate municipiorum, secundas tenet in Aragoniæ Regno; nunciatum est ei Zeitium Abuzeitium Valentiæ Regem cum paucis intrasse oppidum, magnoque opere petere ipsius congressum. Quo audito, stupentibus omnibus, Rex qui eius aduentum presciuerat, bono animo omnes esse iussit. Etenim adueniente illo, aditum sibi ad Valentinum Regnum patere significauit: quòd literas iam diu secretò ab ipso Abuzeitio accepisset, quibus ille suo, atque Principis Abohamati filii nomine scripserat, velle fœdus, atque amicitiam cum eo inire, cupereque vnà esse, atque arcana quædam communicare: hac enim de causa in suspicionem suorum veniens, ac præsentiens illorum conspirationem, se aduentum maturasse. Hanc autem Rex illius aduentus occasionem fuisse tunc retulit, eandemque sua in historia expressit. Verum Burgensis ille Episcopus, qui generalem Castellæ historiam Latinè conscripsit, alia de causa Abuzeitium ad Regem venisse dixit: quòd scilicet Legatos ille, tum Romam ad Pontificem; tum in Aragoniam ad Iacobum cum litteris misisset; quibus, se, promptum obtulerat ad profitendam Christianam religionem: testimonioque esse, quod & à sæuitia, & ab excursionibus in Christianos iam diu temperasset. Qua patefacta legatione, quidam ex Regni primatibus Zaen dictus, multorum simul conspiratione adiutus, ipsum è Regno deiecit. Igitur ad Iacobum intromissus ille, Regio exceptus more fuit à Rege, & proceribus, atque explanata mente, & animo, quo erat affectus in Regem & Christianos; quodque suum nomen

datturus

daturus Christo esset, quumprimùm Regnum recuperasset; implorare cœpit summum ad id eius auxilium; fore etenim, vt & Christo, & Iacobo illud acquireret: quandoquidem Abohamatus eius filius, & in Regno successor, similiter esset erga Christianam religionem animatus: ac demum, se certum esse, bonam Regni partem, vt primum videret Iacobum sibi esse auxilio, in ipsius partes abituram. Quæ cùm audisset Iacobus, consilio cum suis inito, breui conclusum fuit, Abuzeitium, animaduersa eius causa aduentus, & affectu erga religionem Christianam, audiendum esse; ac dictis eius fidem adhibendam: neque negandum ei auxilium: sed omni re, atque armis iuuandum. Sic enim tum iniri, quamuis lentè, Valentinam expeditionem: tum
10 magnum quoque fieri ad Balearicam, progressum: propterea quòd eiusmodi bello præpediti Valentini, nullo esse possent auxilio Balearici; immo impedimento potius, ne à Murciensibus, aliisuè Hispaniæ Sarracenis Valentinorum defensioni intentis, iuuarentur. Itaque vocato Abuzeitio, Rex sese ei cum omni re milite, & armis atque commeatu liberalissime obtulit: pacto, & conuentione facta, vt ex omnibus oppidis, & castellis, quæ Abuzeitius recuperaret, quæ maximè ex antiqua diuisione ad Aragonensium ditionem pertinerent, quarta pars Iacobo Regi cum omni iure perpetuò cederet: quodque eorundem arcibus equites Aragonenses præficerentur: quæ verò Abuzeitius extra dictam diuisionem caperet, ipsius essent. Quare vt hæc rata fierent, promisit obsidum loco dare oppida sex, cum suis arcibus omnium muni-
20 tissima, Cataloniæ, atque Aragoniæ confinia, vtpotè Peninsulam, de qua suprà diximus, Morellam, Cullarum, Alpontium, Exericam, Segorbium. Ac rursus Iacobus sese ad Abuzeitium defendendum, omnique ope iuuandum astringens, Castelfabinium, & Adamuzium oppida suis arcibus munita, Aragoniæ vicina, quæ olim Petrus eius pater in Valentino Regno armis acquisierat, obsidum quoque loco obtulit: modò duo Aragonenses equites eisdem præficerentur, qui fide data, pro Abuzeitio illa tenerent. Igitur ab eo tempore Abuzeitius Iacobi exercitu, ducibusque Petro Azagra domino Albarrazini, necnon Blasco Alagone procerum Aragoniæ præstantissimo, cum Turolensi equitatu, recuperando Regno, vna cum Abohamatio filio, operam nauauit. Atque hæc quidem mihi videtur longè verior
30 & honorificentior causa fuisse Balsco Alagoni ingressus Valentini Regni, quàm quæ à nonnullis fœda satis, atque tanto indigna viro appingitur; nempe indignatum Blascum, ob magnam pecuniæ summam, quam ei Rex debuerat, cuius solutionem procrastinabatur & protrahebat: cum magna militum manu Leonoræ Reginæ in Castellam, ob diuortiũ (de quo paulò infrà dicemus) abeunti obuiam venisse, eamque multis à Rege cumulatam opibus diripuisse omnino ac præda parta in Valentinum Regnum profugisse. Id quippe tam audax facinus, si minus potuit supplicio Blasci expiari; debuit tamen restitutione rerum, Reginæ damnum compensari: de qua re, horrenda satis, atque de honore Regis non parum detrahente, cùm nulla facta sit eius in historia mentio, à vero quidem illam alienam putamus. Cæ-
40 terum Rex bello in Valentinum Regnum, duce Abuzeitio, suscepto, quasi semente facta, ad bonam inde victoriæ frugem aliquando colligendam; vt expeditior esset ad Balearicum ineundum: à domesticis negotiis sese quamprimùm explicare curauit; ac quoniam dubii, atque incerti sunt belli exitus, antequam proficisceretur, de stabiliendo Regno, successoreque sibi diligendo cogitauit: nempe Alfonso Principe, ex Leonora Regina suscepto. Sed huic obstabat quammaximè diuortium, quod paulò ante Iacobus cum illa fecerat, tametsi diuortii causas nullas expresserat, præter impedimentum cognationis quarti gradus, quo se attingebant: vtriusque enim Alfonsus Hispaniarum Imperator proauus erat: inopi sane causa, neque digna satis, qua matrimonium alioqui castum, & inuiolatum, tantaque cum dignitate iunctum, tum prole
50 cohonestatum, dirimeretur: præsertim cùm tam facilè potuisset illud Pontificio confirmari diplomate. Quo minus vera esse potest, quæ de Legati aduentu causa à Petro Antonio Beuterio Valentino, satis curioso rerũ scriptore (quod pace tanti viri, olim magistri mei dixerim) affertur secũdo historiæ suę libro, quã ille Hispano sermone, de Iacobo edidit. Ait enim in Catalonia nobilissimã quandam fœminam fuisse, Teresiam Egidiam Bidauram nuncupatam, quæ sese matrimonio Regis & Leonoræ, antequam nuptiæ fierent opposuit: obiiciens, se antea clandestino cum Rege fuisse coniugatam, ab eoque duos filios suscepisse: sed à Rege quidem repudiatam, adiisse Romam atque summo Pontifici libellum contra Regem obtulisse: hincque factum, vt Pontifex Sabinensem Cardinalem Legatum ad Regem mitteret, cùm Rex diuortium cum Leo-

nora fecit, vt tam de diuortio, quàm de matrimonio Teresiæ cognosceret. Sed hæc cum multis causis, tum his potissimum constare non possunt; quòd tam ex Regia, quàm aliorum quorumque sui temporis scriptorum historia deprehenditur, Iacobum ante ætatem legitimam anno vix duodecimo exacto, Leonoram duxisse vxorem: adeoque ipsum imbecilla tunc facultate fuisse ad gignendum, vt per decem & octo menses, ne illam quidem cognoscere potuerit, tantùm abest, vt alteram prius duxerit; multo etiam minus vt ex ea filios susceperit. Quod si demus, Teresiam adiisse ea de caussa Romam, ipsaque instante, venisse Legatum ad Regem, de priori matrimonio acturum, num vsque adeò stultus Rex fuit, vt hoc ipso tempore, quo tantopere Teresiæ matrimonium auersabatur, diuortium cum Leonora faceret; quò maiorem Teresiæ locum ad se repetendum daret? Vnde tametsi vera sunt, quæ de Teresia narrantur, scilicet Regem duos ab ea filios suscepisse Iacobum & Petrum, oppidis Xerica in Valentino Regno & Ayerbio in Oscensi agro donatos: & Teresiam Valentiæ amplissimis censibus locupletasse; ibidemque ipsam cœnobium Monialium, in Valentiæ suburbiis, in loco Saydiæ dicto, erexisse: vbi vitam cum summa religione coluit: tamen, vt à vero discrepat omnino, Teresiam sese matrimonio Leonoræ antequam fieret opposuisse; ita rursum cum illo conuenire potest, illam, alterum coniugium, quo secundæ vxori se Rex iunxit, impugnasse. Vt igitur reuertamur eo, vnde diuertimus; cùm nulla ferè à Rege fuerit diuortii causa expressa contra Leonoram, fœminam alioqui Regiam, perpulchram, fœcundam, & castam; ac nihilominus diuortium tantopere ab eo repeteretur, creditum planè fuit, tam insanabilem plagam; non aliunde, quàm ab insito penitus, atque inusto menti odio erupisse, quod ex maturato eorundem matrimonio fuit mutuo conceptum; Iacobo tunc puero, ac duodecimum vixdum annum attingente, seseque incusante, vt est in eius historia, quod per XVIII. menses cum Regina corpus commiscere nequiuerit. Vnde ex hisce præmaturis nuptiis tantum odii, fastidiique concipi solet inter coniunctos, adeoque libidinis fomes, præ imbecillitate accendi magis; vt hinc ambo, non modo variis distrahi cogitationibus, à seque mentem alienare incipiant: verùm neque sese amplius contingere, neque simul viuere: quinimmo connubii vinculum, quo astringuntur, quàm maxime solui cupiant. Vnde colligere est eiusmodi præcocia atque maturata matrimonia, tanquam instabilia & caduca, esse quidem vitanda: nullisque humanis quibusuis commoditatibus priuatis maturitatem, atque tempestiuitatem naturæ esse præponderandas. Namque vt non potest eius arboris esse succus diuturnus, quæ nimis celeriter est maturitatem assecuta: ita præpropera matrimonia, quibus dictum est causis, cum infructuosa sæpe sunt, tum mutui odii, diuortiique periculum subire solita. Intereà Legatus de diuortio pronuntiaturus, re graui admodum, atque Leonoræ non parum iniuriosa, tametsi neque reclamasse illam inuenimus; indicto Concilio Turiasioni, præstantissimos quosque Hispaniæ Antistites ad illud aduocauit, Rodericum Archiepiscopum Toletanum, Aspargum Archiepiscopum Tarraconensem: nec non Episcopos nouem, Burgensem, Calagurritanum, Segouiensem, Siguntinum, Oxomensem, Ilerdensem, Oscensem, Baionensem, & Turiasonensem. Qui omnes, præter vitæ, ac religionis integritatem, omnium literatissimi, atque prudentissimi erant: à quibus perspecta satis, atque explorata causa, Rex tamē ante constitutam diem sententiæ pronuntiationis in concilium venit, ibique in medio Antistitū, ac etiam procerum, quos secum adduxerat, constitutus: ad eos sic verba fecit. Amplissime Legate, ac religiosissimi sacrorum Antistites, fateri cogor, me iam diu Leonoram Reginam duxisse in matrimonium, sanctæ matris Ecclesiæ auctoritate interueniente: neque dubitasse vnquam, verum inter nos, ac legitimum fuisse illud, eoque perstante, Alfonsum Principem filium ex ea suscepisse: quem vt proprium, ac legitimum semper habui, huncque ad regna successorem mihi delegi, ac me vita functo regnaturum illum omnes toto Regno iurarunt. Quamobrem præmonitos vos esse volo, eiusmodi successionem in Alfonso filio, me omnino ratam, & firmam habere; & si opus fuerit, denuò Regia auctoritate ipsum legitimum mihi successorem decerno. Quibus expositis, surrexit discessurus: consurgentibus autem Antistitibus ad comitandum ipsum, manere eos, atque maturè rem cogitare rogauit: successione Alfonsi, de qua valde erat sollicitus, Iudicibus impensè commendata. Nam de hac ipsa dubitans, ob diuortium: nuper conuentu Ilerdæ acto, ac conuocatis Aragonensibus, Alfonsum successorem declarauit Regni Aragonum tantummodo, ac etiam Ilerdæ ciuitatis, quam sub Aragonensi ditione comprehendi voluit: nempe vt in reliquis, tum Cataloniæ, tum Mompellerii ditionib. qui nascerentur ex alia vxore filii succederent. Quam Regnorum diuisionem Catalani nimis ægrè tulerunt. Veruntamen indies, vel quòd eos occulta potius quandoque, quàm

quam publica, atque tabellis expressa causa moueat; vel quod in causis regiis, pro maiori bono Regni, arbitratu, quàm legibus vti magis expediat; quando certum est, ipsos minime, indicta causa, iudicaturos; tandem inserta sententiæ Regis confessione, siue protestatione, pronunciarunt esse locum diuortio, eoque non obstante, Alfonsum Iacobi & Leonoræ filium, verum ac legitimum patris esse successorem. Qua lata, atque ab omnibus comprobata sententia, confirmatisque Leonoræ oppidis, atque vrbibus, quæ in dotem illi antea constituta fuerunt; eandem in Castellam pretiosa supellectile, auroque & gemmis donatam ad suos remiserunt. At vero Rex Tarraconem reuersus est præstituto die Kalendarum Maii, quo omnes terra marique conuenturi erant ad Balearicum bellum ineundum. Cui rei magnam operam nauauit Rex, ibique mansit vsque ad mensem Septembrem, quoad vniuersa classis in portum conueniret. Igitur exercitu atque proceribus Tarracone congregatis, Rex denuo, Antistitesque & proceres, quæcunque in conuentu Barcinonensi acta & pacta fuerant de diuisione spoliorum, oppidorumque, ac territorii, ab hostibus acquirendorum, approbarunt; modò qui ex Aragonia sequebantur Regis exercitum proceres, similibus fulti auxiliis, paribus quoque premiis, ac spoliorum diuisionibus potirentur. Fuerunt quoque superioribus arbitris additi Barcinonensis & Gerundensis Episcopi; necnon Bernardus Campanius præfectus Mirauetensis, qui erat in his Regnis magni Magistri Templariorum Vicarius. Postremò quoniam parum erat Christianos milites, præsertim contra infideles hostes, scutis, telisque paratos ac armatos esse nisi animis armarẽtur: sacratæ crucis insigni, Christiano more, cunctos Rex insigniri curauit. Idque vt solennius fieret, Ilerdam cum magna parte procerum concessit: vbi in frequentissimo conuentu, Rex, & proceres cruce insigniti, atque sacræ militiæ auctoramento deuincti fuere ab eodem Sabinensi Legato, qui Turiasona tunc Romam reuertebatur. Quibus peractis Rex Tarraconem ad Balearicam maturandam expeditionem remigrauit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER VI.

CLASSE clv. nauium partim in portum Salonium congregata, partim aperto mari è regione Tarraconis, & Cambrilii oppidi distributa: eaque simul & frumentaria referta re, & commeatu, omnique armamentorum genere munita: quod ea, quæ vsui sunt, non ædificandis modò; sed armandis & muniẽdis classibus abunde Catalonia suppeditet, Rex protinus vniuersã recenseri, ac prout ordine disposita ad nauigandũ esset, vnà & exercitũ lustrari iussit. Erant autẽ nauiũ magnæ onerariæ viginti quinq; longę duodecim; reliquę, & speculatoriæ, & actuariæ, ad celeritatẽ nauigandi: aliæq; paulò latiores & humiles ad onera, & multitudinẽ iumentorũ transportandã perplures, quæ omnes eundẽ numerum confecere, præter lintres, & scaphas innumerabiles, quæ longis, atque magnis nauibus subseruire solent. Militum verò vtriusque armaturæ multitudo, quamquàm nullibi expressa; tamen, vt coniici potest, ex eius in Insulas appulsu & recensione, peditum ad quindecim millia; equitum ad mille quingentos peruenisse creditur; exceptis auxiliariis, qui è Genua, èque Massilia, & vniuersa Prouincia, cum naui maxima, atque munitissima Narbonẽsi, aliisque circùm maritimis gentibus sese, exercitui adiunxerant. Cuius gubernãdæ classis præfectura, Raimundo Plicamanio Barcinonensi, viro cùm pernobili, strenuoque, tum naualium rerum peritissimo, demandata fuit. Qui autem primarii viri Regem sequuti sunt, eique multam vtilemque operam præbuere, vt refert Aclotius, aliique scriptores, numerantur in primis Episcopus Barcinonensis, vir non minus splendore generis, quam pietate, litterarum scientia, & sanctitate morum insignis, cũ Guillermo Raimundo Moncada, & aliis sui quoque generis. Tum & Nunnius Sanctius Ruscinonis, Confluentis, ac Ceretaniæ Comes; & cum eo plerique alii Cataloniæ Barones: quin &

Raimundus Moncada Comes Benearnensis, cum lectissima quadringentorum equitũ cohorte, cæterique vtriusque Regni ex ipso iuuentutis flore delecti nobiles. Itaque paratis omnibus præstituto die, sacris de more confectis, ac vt Christiana pietas, tamque sancta expeditio postulabat, eodem ministrante Episcopo, Regi ac proceribus diuino Christi corpore communicato, cuncti naues conscenderunt. Iamque signo dato, sic è portu soluerunt, vt scilicet nauis Nicolai Bonetii Barcinonensis, quæ armamentis, atq; celeritate cæteris præstabat, qua & vehebatur Benearnensis, antecederet; altera Carrocii, (de quo postea) postrema sequeretur: triremibus in medio constitutis, vt nauibus ante & post sequentibus, subsidio esse possent. Itaque leni flante vento, tametsi nondum satis confirmato; tamen præ proficiscendi cupiditate, sub ipsum matutinum crepusculum vela ventis data fuere. Rege quidem, qui expeditissima Mompelleriensium triremi vehebatur, vltimò è portu soluente; vt mille tunc è mediterraneis aduentantes milites actuariis exceptos nauigiis secum afferret. Quem protinus sequutæ sunt, quæ aperto mari resedisse nauigia diximus. Igitur magna cum alacritate, atque optima de euentu spe, nauigantibus illis, contentoque cursu Balearium maiorem petentibus; cùm iamiamque in eius conspectu essent, subito sese ventus Euronotus, qui sæpe in eo transitu flare consueuit, magno impetu classi opposuit, eamque in diuersa distraxit, atque cursum institutũ inhibuit. Vnde commotum mare naues, ipsosque potissimum vectores vsque adeo conflictauit; vt nonnulli de progressu; deque vita desperarent; atque triste profectionis omẽ ex tempestate accipientes, de reditu in continentem cogitarent. Quin etiam milites, qui mare nunquam intrarant, atque tempestatis insolẽtes erant, fluctuum agitatione & conflictu expauescentes admodum, Deo & Virgini matri sese verè, & ex animo commendabant: mireque recordatione scelerum compuncti, prostrato & afflicto animo, Deo (quod nunquam sic tota mente fecerant) litabant: non enim à sacrificio abest (Regio testante Vate) spiritus conflictatus; quod fractum, atque contritũ cor Deus nunquam despiciat. Is quippe sacer, atque omnino salutaris est fructus, qui excipitur ex marina tempestate; nam ea quidem, non modò sanando corpori vtilis est, vomitione, vt solet, omnem è ventriculo bilem excernens: sed ab intimo quoque animo impietatem omnem expectorat; meliusque subinde quisque in vtroque, quod aiunt, homine, beneficio tempestatis, mari quàm terra curatur. Non ergo triste, atque infaustum, sed quàm optimum capiendum est omen ex marina tempestate: quæ omnibus cũ corporis, tum animi morbis profligatis, nauigantes & Deo gratiores, & ad susceptum prosequendum facinus longe animosiores reddit. Itaque impediente vento, ne portum tenerent; nauarchi & naucleri triremis Regiæ consilium fuit, vt tempestati cederent; atque in continentem remigarent: esse quidem, ineunte hyeme, tempestatem maxime timendam, & securam post eam tranquillitatem ad nauigandum constantiorem existere. At verò Rex nequaquam reditum probauit, consideratè animaduertens, milites in terram emissos fastidio maris illico in diuersa abituros, ideoque esse progrediendum; atque à Deo profectionis suæ Duce, breui tranquillitatem sperandam. Vnde triremi sua plenissimis intenta velis, prætoriam Benearnensis nauem consecutus, eique præcurrens, seipse ducem classi præbuit. Verum tempestate inualescente vsque adeò, vt Regis triremis, quæ sua antecessione maiores maris impetus sustinebat, sæpe tota penè fluctibus operiretur: tandẽ ad occasum solis, tum Euronoto remittente, tum Circio prospere ad portum tenendum flante; nubilosa dissipata procella est, ac sese classis vno ferè tempore in conspectum vniuersæ Insulæ dedit: fuereque portus Pollentiæ, Sollaris, & Almarauichi, vt inquit Rex, distinctè cogniti. Est enim vniuersa Insula in formam quadrati redacta: quatuor constans angulis, totidem præcipuis cœli partibus respondentibus. Quorum primum efficit Palumbariæ portus, eique Calubraria obiecta Insula parua, non quia colubros gignat; paucos enim alit, sed quia serpentis speciem pręse fert, sic dicta: qua quidem occasus respicitur. Alterum est, caput Salinarum: cui obiiciuntur Capraria, & Cunilaria Insulæ, ac vergunt ad meridiem. Inter quod & Palumbariam, medio fere in cursu vrbs maior amplissimo portu patens interponitur. Tertium conficit caput petræ ad Orientẽ situm. Quartum verò turri sancti Vincentii designatur, cui Septentrionalis plaga opponitur. Estque altera ferè totius Insulæ pars, tametsi montosa admodum, & asperrima, pastionibus atq; sponte nascentibus oliuetis fertilissima. Altera verò, in latissimum, planissimumq; campum explicata: permultisque oppidis, pagis, & villis, ac suburbanis culta: cuius ager natura perbonus, diligentia etiam & cultura melior, omnium mundi feracissimus habetur: de quo mox plura dicemus. Cum igitur in portum Pollentiæ, quæ paululum ad ortum declinat, proræ nauium intenderent; subito sese ventus Aquilo, prouincialem dicunt, ingessit,

gessit, qui denuò classis cursum inhibuit: & quia Pollentiam, illo flante, minime tenere poterant, necesse fuit classem in portum Palumbariæ longe tutiorem reflectere. Qui portus vergit ad occasum, & ab vrbe, Maiorica vulgo dicta, quæ Insulæ Metropolis est, triginta distat passuum millibus. Itaque secundo vento, Regia triremis, plenis velis in illum deducta est; ac vniuersa etiam classis paulò post ingressa: Rege quidem feliciter die Veneris, qui erat ad Kalendas Septembris, vt eius refert historia, in Insula pedem ponēte. Vbi pro incolumitate classis (ne vna quidem in tanta tempestate amissa nauicula) immortales immortali Deo, eiusque sacrosanctæ Mariæ matri, gratiæ ab illo actæ fuere, aliaque sacra per Antistitem Barcinonensem fieri decreta. Insequenti die, iussu

10 Regis, Nunnius Sanctius, & Raimundus Moncada cum singulis triremibus vrbem versus littora omnia legerunt, & portus collustrarunt, sicubi tutus esset militibus è nauibus egressus. Verum neque securius, quàm in proximum portum sanctæ Pontiæ, qui tametsi occasum respicit, paulo tamen versus meridiem inclinat; visum est classem posse inuehi: propterea quòd in Palumbariam valde magna Sarracenorum, & armata manus confluxerat, quæ militum egressum omnino impediebat. Interea cum dies esset dominica, iussu Regis, in anchoris fuere, ad radices Pantaleonis excelsi montis, qui præruptus est, atque è regione Insulæ Colubrariæ positus: quæ Insula suo quidem obiectu, Palumbariæ portum tutiorem efficit; curauitque Rex vt quam primùm ex labore tempestatis omnes reficerentur. Ibi ergo de his, quæ à sarracenis in vrbe fierent, quæue præpa-

20 rarentur ad eius propugnationem, certior est factus à sarraceno quodam, qui è Palumbaria, sese in mare proiecerat; ac versus classem enatans, magna contentione vocis, mari adhuc fluctuante, Regis colloquium petebat; quo protinus scapha in Regiam triremem subuecto, cùm esset Catalanæ linguæ gnarus renunciauit, sarracenûm decē millia in vlteriore parte montis prope Palumbarium esse collocata, vt Christianis occurrerent, atque egressu eos & portu prohiberent: ac insuper in Regem oculos intendens adiecit. Bono te animo Rex esse volo; ventura enim est Insula in tuam potestatem: Ita quippe fore augurata est mea mater, quæ magicis instructa artibus omnium Insularium habetur sapientissima: quin & attestor etiā sarracenorū armatorum triginta septem millia in Insula contineri: equitum verò leuis armaturæ quinque millia. Proinde adhortor, vt quàm

30 possis citissimè portum teneas, exercitumque in terram emittas: in maturatione quippe tibi sita victoria est; antequam subsidium Tunetanum tibi, tuisque illam è manibus eripiat. Quem Rex ob lætum nuncium, euangeliis datis, manere quidem apud se iussit: quo postea in bello fuit exploratore, atque interprete vsus fidelissimo. Igitur noctu de secunda vigilia, cùm naues in anchoris essent, Rex cum duodecim triremibus littori appropinquauit; præparatis lintribus & scaphis ad excipiendos milites, equosque & iumenta in littus emittenda. Qui cùm à Sarracenis, qui erant in montibus conspecti fuere quamprimùm quinque millia eorum magno, vt solent, clamore edito, in nostros impetum facientes, egressum impediebant. Sed triremium tanta fuit proras in hostes dirigendi contentio, atque missilibus inde tormentis illorum impetum sustinendi vis, vt locus fue-

40 rit Christianis in littus exeundi. Ex quibus primipilus quidam Bernardus Ruidemaius primus terram tenuit, prolatoque vexillo, signum dedit: quē secuta multitudo militum, viriliter sese in littus effudit, illiusque iussu, opponentibus sese agmini hostium cohortibus, equi & armamenta impune educta fuere. Hunc ergo secuti milites sexcenti in hostes irruerunt, adeoque strenue pugnatum est, vt illos in fugam coniecerint, atque toto Pantaleonino monte, qui portui imminet, potiti fuerint, locumque diligenter munierunt, vt in eo tanquam in specula collocati, terra marique oculis collustrarent vniuersa. Quo facto mirè exhilaratus Rex primipilum collaudauit, qui postea Bernardus Argentona dictus est, atque ob felices eius militares progressus, finito bello, oppido & territorio sanctæ Pontiæ ipsum, & successores donauit. Quo simul tēpore, Nunnius

50 & Raimundus Moncada; quin etiam templi magister, cum Giiaberto Cruillo, & cl. equitibus in terram exiere, conspectantibus ipsos eminùs sarracenis, nec tamen exitu prohibentibus. Quorum stuporem admiratus Raimundus, cum ad eos propiùs accederet: neque tamen dimoueri loco ipsos, neque instrui ad pugnandum videret, signo dato suis, paucos illos esse, atque fugitiuos, exclamans, impetum in eos fecit, acerrimeque insectatus est. Sarraceni verò Raimundi vim ferre non valentes sese fugæ mandarunt. Quos insequentes Christiani, ex eis mille & quingentos, vt historia refert, occiderunt, eaque singulari victoria ouantes in portum rediere. De qua re tametsi vehementer lætatus Rex fuit, eosque mirè laudauit; tamen ægre ferens, quòd primo ac tam insigni prælio minimè interfuisset ipse; dum iubet eos cibum capere, ac curare corpora, sequenti die sub auroram, ta-

citus cum viginti Aragonensibus equitibus interiora Insulæ petens, in eam partem deductus est, vbi fuerat paulò ante prælium commissum: indeque prospectis quadringentis sarracenis peditibus, qui in accliuitate montis constiterant, aciem in eos direxit. Qui vbi cognouere, se esse visos, in eminentiorem collem traiicere cœperunt. Sed protinus, quasi venatione conspecta, Rex ad suos; maturate, inquit, commilitones, vt abeuntes feras illas intercludamus. In quos illo duce inuecti, octuaginta ex eis trucidarũt. Verum ne ex leui sarracenorum fuga, nullaue repugnantia, ignauos, atque inertes Baleares fuisse colligamus; commemorandum profectò valentissimi Balearis sarraceni, hoc ipso in conflictu, factum enarremus. Cùm enim Rex seorsum cum tribus dumtaxàt equitibus in saltum quendam incidisset, occurrit vnus sarracenus pedes, lancea scutoque, ac Cæsaraugustana casside armatus. Cui Rex, vt sese dederet imperans, conuersus ille, in Regem vibrare lanceam, ac cum omnibus acerrime pugnare cœpit. Ex quibus Ioannes Lobera Aragonensis, ad eũ propius accedens, à sarraceno lancea transfixo equo deturbatus est: verùm subitò erigens se Lobera, districto ense, imminenti sarraceno restitit; atque à sociis accurrentibus, nolens se ille Regi vllo modo dedere, contrucidatus fuit, eiusque ceruicibus abscissum caput in castra allatũ. Itaq; obeunte Sole Rex ad suos reuersus, summa cum alacritate & acclamatione ab omnibus exceptus fuit: atque intellecta interemptione sarracenorum, illius præsertim, cuius caput hastæ infixum, in vultu robur indicabat; propter parẽ hesternæ victoriam, magna illi gratulatio facta est. Interea Rex, cuius iuuenilis animi impetus, ipsaque vincendi cupiditas, ardorem mentis ad gloriam vehementer inflammabant, audiens Retaboigum Regem, vrbe cum exercitu excessisse, atque in montibus versari, mirè gestiebat prælium cum illo committere: vtpotè quo superato, aut fuso, extenuatis vrbanorum viribus, facile sibi foret breui vrbem cum vniuersa Insula expugnare. Quamobrem vt suis iter ad vrbem aperiret, tumultuantibus castris; neq; se ad horam ferè vno certo in loco continentibus, pugnas hinc inde cum obuiis quibusque Sarracenis committens, victorias quoq; quasi venari videbatur: adeoque in has erat intentus, vt nulla neq; de frumentaria re, neque de commeatu esset cura pressus: ex quo exercitus subita opprimi fame cœpit: donec idem classis pręfectus Plicamanius, cui frumentandi cura demandata erat, cibariis, q̃ mari conuecta supererant, exercitum eousque aluit, quoad pagani Insulæ, vt depopulationem agrorum redimerent, frumentum, aliaque omnia spontè, atque in magna copia exercitui suppeditarunt. Cæterùm de nauibus, quæ in anchoris erant, prope promontorium Porraciæ, Austro expositum, trecenti equites exierant: fuereque ab eorum exploratoribus conspecta agmina, iustusque exercitus Balearici Regis, qui Sole occidente, in monte Portopineo, qui mari prominet, atque vrbi, vt diximus, proximus est, apparuerant. De qua re Latro nobilissimus Aragonensis eques, alæque equitum præfectus, Regem certiorem fecit. Quo audito, Rex Benearnensem, & Nunnium, aliosque proceres, præsto esse, aciemque instrui iussit. Sequenti verò die, confectis sacris, quibus quotidie manè Rex intererat, atque curatis corporibus, consilium habitum est, magnaque super ducendis agminibus orta dissensio inter Benearnensem, Raimundũ Moncadam, & ipsum Nunnium: vnoquoque tanquam pugnandi percupido, se in primo agmine collocari exposcente. Quæ controuersia diutius protracta, in causa fuit vt ex seruis, & calonibus legio collecta, nullo ordine, neque duce expectato, magno impetu in hostes ferretur. Quibus abeuntibus, Rex equa vectus, vnoque tantum equite Rocafortio Catalano comitante, præcurrens, eos iussit consistere, donec Benearnensis & Raimundus, tum & Emporitanus Comes, cũ lectissimis suæ cognationis equitib. vna irent. Qui non expectato Nunnio, dũ præcipites feruntur; ac dũ ex eo, quod in monte hostium castra collocata vident, nequaquam ipsos tam propinquos sibi adesse putant; ex insidiis, ab vlteriore parte montis prodeũtes illi, elato clamore, nostros ex improuiso adoriuntur; fuitque cruenta vtrinq; pugna commissa. Sed Emporitano, & Tẽplariis militibus in castra, aciem dirigentib. vt hostes diuiderent: Benearnensi autem & Raimundo, sinistrum cornu hostium, quod valde confertum erat, aggredientibus, vsq; adeò vtrinq; contentiose pugnatum est, vt ter à nostris illorum acies repressa fuerit, totiesque ab ipsis etiam repulsa nostra: propterea quod ii, præ multitudine hostium sparsi diuisique pugnarẽt, neque alii aliis subsidio esse possent. Sed rursum, Christianorũ acie inclinante, Benearnẽsis & Raimundus, conglobato agmine, impetum in eam partem fecerunt, vbi acrius pugnabatur: quo protinus eorum animoso aggressu, redintegratum prælium fuit. Verùm cum integri milites sarracenis fessis succederent, nullumque nostris contra mitteretur subsidi-

subsidium, perturbatis ordinibus, tanta fuit hostium in ipsos concursio, vt cum magna illorum strage gloriosissimè dimicantes, tandem ambo conciderint; vnà cum Vgonibus Metaplanio, & Dezfario bellicosissimis proceribus Catalanis, necnon & octo aliis strenuis equitibus ex perinsigni Moncadarum familia, cum plerisque aliis, partim occisis, partim in fugam versis. Quos minime secuti fuere sarraceni, sed præda facta, atq; sublatis Christianorum vexillis, sese montem vbi castra posuerant, cum magna suorum amissione receperunt. Sed Benearnensis, & Raimundi interitus nostris perquàm fuit acerbus. Interea Rex veniens in eum locum, quo se tenebat Nunnius, eiusque agmen ingressus, ad Petrum Cornelium, Simenium Vrream, & Oliueriũ Thermensem Gallũ, 10 equitem nobilissimũ, qui tum Gallia exulabat, atque equitatui præerat, mandata dedit, vt cum vniuerso equitatu, primo agmini, quod Balearici exercitus impetum sustinebat, sese immiscerent; quòd visa propè esset Christianorũ acies inclinare. Quo peracto, Rex paucis sibi iunctis equitibus, cùm in eum locum vbi pugna inita fuerat primus peruenisset, obuiam ei fuit Guillermus Mediona Catalanus è pugna excedens, rescisis labiis, ac vultu suffuso sanguine, ictu lapidis aduersum os funda vulneratus: quẽ vbi cognouit Rex, obligato eius vulnere, hoc non tanti esse, dixit, quin eius inclyta virtus tali potius vulnere reuiresceret; quod audiens Guillermus, vt erat forti ac excelso animo, illico in confertos hostes sese pugnans immisit, neque amplius visus fuit. At verò Rex iuuenili exardescens bili, ignorato penitus tristi prælii successu eorum, qui primi agminis erant, 20 cum eisdem equitibus per accliuem montem, vbi commissa pugna fuerat ascendit; quem protinus secuti fuere sub vexillo Nunnii, Roldanus Lainus, & Guillermus Regis Nauarræ nothus, cum septuaginta leuis armaturæ equitibus; qui cùm in verticem montis peruenissent, conspecta ibi lati campi planitie, hostes partim fusos, dispersosque, partim intra tentoria contentos, minimè tamen pugnæ intentos viderunt: nisi quòd ex apice Regii, vt apparebat, tabernaculi, vexillum candido purpureoq; colore distinctum pendebat, de quo regii equites, qui de sinistro successu prœlii primi agminis non nihil præsenserant, neque Regi indicauerãt, male suspicati sunt. Igitur in hostium conspectum Rex veniens, vidensq; ipsos dispersos, ac imparatos, aggredi gestiebat; atque impetum fecisset, nisi eum Nunnius, & alii, apprehensis equi habenis continuissent: eique ve- 30 hementer exprobrassent tam ardentem animi impetũ, cæcamque vincendi cupiditatẽ, quibus necesse erat, se, suosque cum vniuerso exercitu in summas angustias, ruinasq; ni temperaret, adducere. Interea Gisbertus Barberanus machinarum præfectus cum octoginta equitibus ad Regem venit, eique iniunxit Nunnius, vt signũ in eam partem castrorum, vbi tentoria fixa erant, cum promiscuis peditum, atque equitum cohortibus inferret: sed antequam eo peruenirent, sarraceni sese iam ad pugnandum collegerant, atq; sono prius barbarico & vociferatione emissa, multitudine ac coniectu lapidũ, quos fundis circumactos, ad miram distantiam, certumque ictũ Baleares iaciunt, eousq; Nunnii cohortes persecuti sunt, vt illum lapidum imbrem ferre non valentes nostri terga verterent: quos sarraceni insequentes, deq; monte, seruato ordine descendentes, in dextrum 40 cornu, vbi Rex erat, compulerunt. Verùm fugiẽtes animaduersa Regis præsentia, quodque in tanto relicto illo periculo perfide diffugerent, animose conuersa in persequentes acie constiterunt; neque sarraceni vltra progressi sunt, quinimmò sese in montẽ receperc. Quo tempore regia cohors cum equitibus grauis armaturæ centũ Regi adfuit; quibus summum ille montem conscendẽs, sarracenos magno impetu aggressus, inde expulit, atque castris potitus terga vertere coegit: quos tamen, lassis ac defatigatis equis, persequi destitit. Hæc autem acta sunt Rege adhuc ignaro eorum, quæ in prima acie obtigerant, neque de illius clade, atq; interitu Benearnensis & Raimũdi, quicquam ad ipsum fuerat perlatum. Quamobrem eo impensius ad vrbem venire festinabat; facile factu existimans, nõ modo ipsam capere, absente illius Rege; sed hunc etiam, qui montibus se con- 50 tinebat, intercludere; atq; sarracenos omni ex parte aggredi; adiũcto sibi primo agmine, quod antea Benearnensis, & Raimundus ducebant. Cumque de monte Rex festinus descenderet, occurrit ei pernobilis Raimundus Alamanius, vir fortis ac bellicosus, qui properantem illum, ac in pericula ruentem, constantissimè detinuit; ipsumque tanquam militaris disciplinæ ignarum reprehendit: quod in loco vbi hostes deuicisset, minime se contineret, quoad suorum iacturam recognosceret, eamque reportata de hostibus victoria compensaret. Verumtamen grauibus Alamanii monitis vix se continere Rex poterat, quin vltra, citato gradu, ad vrbem contenderet; quoad mille passuum itinere confecto, Episcopus Barcinonensis factus obuiam, eundem grauissime increpauit; propterea quod amissa meliori parte exercitus, atque conduplicato

periculo, imprudẽs vltra ꝓcederet; vt, se, suosq; omnino perditũ iret: palamq; significauit ei, cohortes, q̃ primi agminis erãt, cũ fortissimis Benearnẽsi, & Raimũdo ducib. hostiũ manib. cõcidisse. Quo nuncio cõtristatus Rex valde, paululũ demoratus est, quoad lamentabilẽ suorũ casum & interitũ ordine intelligeret, atq; vniuersũ agmen cũ cohorte Regia eo cõuenirent. Quib. congregatis, vrbis iter primi cũ equitatu prosequuti sunt, vsq; ad montẽ Portopineũ, è quo paulò ante Rex Sarracenos profligauerat, illoq; potitus fuerat. Inde enim prospectus erat vrbis apertissimus, amœnissimusq;: in eaq; parte mõtis castra posuit, in qua planities erat, quã riuulus, aquæ limpidissimæ è summo deriuatus, atq; in orbẽ ductus, totã ferè cingebat: tãta inter sese Catalanorũ & Aragonensiũ cõcordia, quãta aliàs nunquã. Itaq; dispositis custodib., & vigilibus, qui excubias agerẽt ea nocte, quã Rex prope duxit insomnẽ; lamentabilẽ suorũ Ducũ interitũ, quãto cũ silentio potuit, ne suos exanimaret, animo premẽs: simulata alacritate, cibariis appositis, postquã exercitũ ab labore diurno refici curauit, ipse quidẽ secessit in tentoriũ Oliuerii Thermensis, vt se ab labore & inedia, quã integro die passus fuerat, recrearet. Ac vbi dies fuit in iugũ mõtis ascẽdit, vt obiectã vrbẽ inde melius cõtemplaretur, q̃ vt erat omniũ Hispaniæ pulcherrima, ita etiã perãpla fossa, & muro munita, atq; expugnatu difficilis visa est. Inde verò reuersus in tabernaculũ, prãdio opulẽtissimo ab eodẽ Oliuerio exceptus fuit; adeò vt Regi, tũ ex amœnitate loci, tũ ab optimo condimento, & hesterna fame, non aliud fuisse sibi vnquã suauius, sæpius professus fuerit. Nã exædificata postea ibi villa sumptuosissima, villã boni prãdii inde dictã fuisse, ipsa Regis historia testatur. Deinde occidente Sole, Rex sumpto Nunnio, aliisq; procerib. in tabernaculũ vbi Benearnensis & Raimundi corpora iacebãt, est ingressus; eaque accensis funalibus, atq; sacerdotib. orantib. circundata, tecta tenebantur. Quæ vt primũ Regi ac proceribus retecta fuere, magnus cũ eiulatu & plangore clamor ab omnib. sublatus est, ab iis præsertim, qui erant illorũ cliẽtelæ & cognationis; quiq; se miseros, orbos, atq; omni destitutos refugio lamentantes, adeò de crudelitate Regis nonulla inter fletus & lamẽta miscuerũt; vt necesse fuerit Regẽ, hos seorsum consolari, maiorẽ se quã ipsos, illorũ interitu iacturã fecisse, ostendẽdo. Vtpotè quos præcipuos, ac summos belli duces, fidissimosq; omniũ rerũ suarũ administros habuisset: adeòq; de se illos fuisse benemeritos, vt eorũ familiæ & clientelæ rationẽ ipse semper esset habiturus, debitamq; mortuis mercedẽ, illis largè persoluturũ. Quo dicto vehemẽter recreati omnes, ad persequendũ bellũ, regiq; perpetuò inseruiendũ, mire animati fuerunt. Sequẽti die, castris positis, cõgregati proceres, iusta defunctis facere volẽtes; linteis, stragulisque toralibus expansis, atq; vrbi oppositis, ne ab ea discerni possent, quæ in castris agebãtur: magna cũ pompa & ornatu cadauera sublata ab eisdẽ; humeris elata fuerũt: præeuntib. vexillis, cũ illorũ insignibus: ipsoq; Barcinonẽsi Antistite sacrũ exequiarũ munus, cũ nõ paruo sacerdotũ numero celebrante; ac Rege, & procerib. cũ vniuersa atrata familia subsequẽtibus; totis demũ castris circũlata illa, in loculis condita, atq; sacro in loco deponi iussa sunt quoad finito bello, in Cataloniã in oppida ipsorũ translata atq; inter suos reposita fuerunt. Quib. peractis, protinus oppugnationi vrbis operã nauare statuerũt, atq; exercitu & copiis, de monte in planitiẽ ante vrbẽ eductis, eandẽ terra circumquaq; obsiderũt. Iamq; prolatis machinis, q̃ è nauib. in castra asportatæ fuerant, atq; ex tã multo apparatu quatuor dũtaxat maximas construxerunt; præter eam, q̃ à naucleris quinq; nauiũ, quas Comes Prouinciæ ad Regem miserat munitissimas, ex antenis & ferramẽtis substructa est. Fuere quoq; in vrbe à sarracenis similia nostris obiecta tormẽta & ballistæ. Sed à Regiis tormentũ illud maximum Fundibulũ, de quo suprà diximus, paratũ fuit maiori quã antea substructione, acriores enim illud in ea expugnatione emissiones habuit. Nec dubitandũ, fuisse quidẽ tunc tẽporis hæc ipsa tormẽta tanti momẽti, ad prosternendas arces, & diruẽda mœnia: vt eisdẽ perinde ami- q, atq; nostri metallicis, q̃ nũc sunt, tormẽtis vrbes, arcesq; expugnarint. Tametsi expeditiora hæc sunt ad intorquendũ; atq; ad perterebrandũ durissima quæq; lõgè aptiora. At verò sarraceni ex vrbe viriliter sese defendẽtes varia, cõtinuaq; ballistrarũ, & tormentorũ contortione acerrime Regiis euertẽdis machinis, vim omnẽ inferebãt: crudelitatẽque inter alias, plùs quã barbarã, atq; immanissimã in nostros exercebãt. Nam captiuos Christianos, quos Rex anathemata sibi fecerat, cõprehendi viuos, ac in globũ religari, machinisq; ballistatis imponi iubebat; indeq; excussos in media Christianorũ castra iaciebãt. Quã Regis immanitatẽ tantopere execratus est Iacobus, vt iureiurãdo se adstrinxerit, nõ cessaturũ ab expugnatione, donec Regẽ barba caperet, atq; ꝓ tam dira immanitate omni cõtumelia atq; ignominia afficeret. Vnde Gilbertus Barberanus tormentorũ ꝑfectus, materia ex nauibus asportata, immanissimũ quoddã tormentũ nouũ construi fecit, libratum ad maiora vrbis eludenda tormẽta, quo securius nostri possent fossæ vrbis appropinquare; paulatimque aggere & fossa castra munire. Tantus enim terror, ex superioribus sarracenorum conflictationibus nostros inuaserat; vt plerique noctu sese in proximos montes reciperent: nautæ verò, in naues pernoctatum abirent. Fuit igitur prima illa machina, testudo dicta ex

triplis tabulis, quæ trabalibus fixæ clauis erant, multoque ramorum, ac terræ congestu intextæ, tectoque etiam acuminato, & in vtramque partem ad expellendas pluuias inclinante cōfecta, ac plaustris imposita, vt circumuehi posset; sic à Romanis olim ad vrbiū expugnationem adhiberi solita. Quæ tandem immenso militū labore paulatim fossæ vrbis admota fuit; ac totum illud spatium, quod machina post se liquerat, nostris acquisitū. Quin etiam ad diuertendos hostes, Emporitanus similem machinam construxit; fuitque tertia huiusmodi à Rege exædificata; ac propterea quod magnitudine pręstaret aliis, munitiori parti vrbis obiecta. Quib. factum est machinis, vt & appropinquare vrbi posset exercitus, & vallo, fossa, atq; aggere castra circundari, in eisq; perinde ac in munitissima 10 vrbe, tutè contineri. Quo in opere magna profecto erant militū ad suum cuique munus obeundum, studium & contentio; præclara item procerum, noctu diuque in eo perficiendo, diligentia & attentio, sed mira in illis omnibus Regis vigilia, vbique præsens conspectus, & sollicitudo. Verùm, testimonio Regis, longe fuit ardentior ad inflammandos totius exercitus animos, & persequendum cœptum, assidua cuiusdam fratris Michaelis concionatoris eloquentissimi, sanctissimique exhortatio. Qui primus totius ordinis Prædicatorum Lector deputatus erat, & à beato Dominico Tolosæ in sacram eius instituti societatem cooptatus: quiq; inclyti cœnobii Prædicatorum Valentiæ primus fundamenta iecerat. Is igitur diuini verbi concione ac virtute, vsque adeo in ea expeditione profecit, tantamq; sanctimoniæ opinionē apud milites consecutus fuerat; vt non solum auctoritate, sed etiam Imperio quodam gubernaret. Nam sæpe quidem milites, quos ne- 20 que Rex neque Duces, ad subeunda pericula commouere poterant; eosdem Michael præsentia & adhortatione sua, nullo negotio permouebat. Neq; sane Regis alia in eo bello mens erat, quam Michaelis: scilicet, vt deleta sarracenorum superstitione, & vanitate; sanctissimum Christi nomen, eiusque sacrosancta religio in tota Insula propagaretur. Ac neque ab eo profecto militum mores, non procerum facta, neque Ducum Imperia, discrepabant. Quippe diuino tunc Duce numine, eoque confiso Rege, bellum gerebatur. Ideoque apertè, non tectè, aut simulatè cum hoste agebatur: non fraude virtus, non auro fides (quorum armorum frequens nunc vsus) oppugnabatur. Itaque nullo tempore oppugnatione intermissa, ne tamen Sarracenorum ex vrbe eruptionibus machinæ & 30 tormenta magna quid detrimenti caperent, à Rege iussum est, vt singulis noctibus centum leuis armaturæ equites excubias & custodias agerent. Cùm interim Infantillus eius Insulæ præpotens sarracenus, collectitio exercitu ex rusticis & paganis, qui se ex suburbiis in montanas criptas, & inaccessas speluncas, quales ibi sunt, metu exercitus receperant, peditum numero quinque millium, equitum verò centum, in collem quendam ascēderat: ibiq; tentoria fixerat, vnde fons oriebatur, eiusque aqua per media Christianorum castra ducebatur; sed fonte ab illis partim obturato, partim per alia loca, & alueos, illius deriuata aqua, exercitum vehementer commouit. Qua graui iactura, turbatis omnibus, eiusque causam suspicantibus: Nunnius, iussu Regis, cum trecentis leuis armaturæ equitibus, aduersum riuuli alueum secutus, eo peruenit vbi Infantillum cum suis impa- 40 ratum inueniens ex improuiso est adortus; ac cum eis viriliter pugnauit, dum interfectis quingentis, reliquos in fugā coniecit: capto Infantillo duce qui grauiter vulneratus fuerat: direptisque castris; necnon fonte, eodem quo amissus die fuerat, recuperato, atque in natiuum alueum reducto. Demum graui vulnere exanimato Infantillo, cum in castra deduci viuus non posset, abscissum eius caput ad Regē delatum est. Qua victoria vehementer delectatus Rex fuit, ac collaudato Nunnio, & suis, protinus Infantilli non viuum corpus, ne sarracenorum immanitatem imitaretur, sed mortuum caput pro saxo, maiori machinæ apponi iussit, & in vrbem proiici: quo ab vrbanis cognito, tamq; portentoso expauescentibus iactu: magnus ortus est plangor, atque illico desperari cœptum. Dum hæc à nostris prosperè geruntur, atq; debellato Infantillo cum suis, in quibus non- 50 nulla spes erat Insularibus: ii protinus animaduertentes, nostros cum admodum paucis magnas passim victorias reportare; ac rursum Afrorum auxilia ex Tunetano Regno nulla sibi comparere: consilium fuit, illis præcipuè Sarracenis, primatibus, qui oppida & pagos in altera Insulę parte tenebant, cum Rege, ac Christianis pacisci: antequam vrbe capta, exercitus in vniuersam Insulam depopulaturus mitteretur. Quamobrem Legatos miserunt ad Regem, qui dicerent, se suaque omnia in fidem atque potestatem Regis permissuros, neq; se cū Retaboigo Rege consensisse; neq; contra Christianorū exercitum omnino coniurasse, nec arma cœpisse, paratosq; esse, & imperata facere, & oppidis suis recipere, & frumento, cæterisque rebus iuuare. Quæ sane ex animo Insulani dicebant: erat enim eorum Princeps Benahabetus, qui ab eo tempore, quo Rex in Insulam

appulerat, cellas, & horrea sua liberè pabulatoribus patefecit, magnoque fuerat subsidio nostris ad sustinendum bellum. Hunc ergo cæteris Insulæ regulis sequentibus, factum est, vt ea omnia oppida, quæ citra vrbē, versus oram alterius Insulæ minoris, ad ortum sita sunt, ad decimum quintum diem, sese Regi dederent. A quo benignè exceptis illis, ac tota penè Insula præter vrbem, in ejus potestatem redacta; duos constituit Insulæ præfectos Berengarium Durforcium Barcinonensem, equitem nobilissimum; & Iacobum Sanctium Mompelleriensem, à puero Regis domesticum, & familiarem; qui partiti provinciam, cùm ius dicerent, tum exercitui frumentum, & alia necessaria suggererent; quòd frugum, fructuumque reliquorum copia, præ cæteris totius orbis, Insula redundet. Est enim maior Balearis valde ferax, atque omni prope copia rerum referta, neque alia vbiuis inuenta est Insula, quæ tam breui, & angusto spatio contenta (centum M. passuū in longitudinem, in circuitum verò ccccclxxx, M. distat) tam variam, tamque excellentē fructuum, atque animalium, non ad vsum modò, & alimentū, sed etiam ad delicias mortalium, abundantiam, atque illa suppeditet. Nam preterquam quòd tribus vrbibus, tum oppidis ac pagis multis; & portubus vndique frequens est; frumento etiam, sale, oleo, vino, caseoque, pecude, & armentis, atque ferina carne, tantopere abundat, vt non solum incolis; verùm exteris copiose sufficiat. Nam & Balearica vina, auctore Plinio, Italis nota satis, atq; approbata fuere: & oleum, caseumq; non modo proximis Valētiæ, Cataloniæq; Regnis, sed Gallicæ quoque, atq; Ligusticæ oræ, magno esse vsui ac nutrimento compertum est. Præterea cuniculorum, ceruorum atque damarum tanta est multitudo, tam certa venatio, vt hac vna profecto posset quotidianus carnium esus in Insula suppleri: præter porcinas, tum domesticorum, tum syluestrium aprórum carnes, quarum tanta est copia, vt in frusta sectæ, & foras missæ, apud exteros redundent. Quibus addi potest, summo deliciarum loco, perutilis, salutaris, atque delitiosa myrthus, è cuius flore liquor omni thure Sabæo odoratior elicitur, per loca syluestria, ipsam sponte, atq; in magnam copiam Insula proferente. Demum vniuersam Insulam, quindecim tunc oppidis constitisse, refert Regis historia, quorum nomina, præter vrbem maiorem, tum Pontiam, & Polentiam, quæ Romanorum Coloniæ fuerunt, barbara sunt, atque à Sarracenis imposita. Igitur capta atque in potestatem Christianorum redacta Insula, ad vrbis expugnationem transeamus, vbi de moribus & ingeniis Balearium nonnulla dicemus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER VII.

VNIVERSA Insula præter vrbem in potestatem Regis redacta, atque præsidiis, commodioribus in locis, præsertim qua portubus illa patet, dispositis; totius exercitus, atque cura Regis, in vrbis oppugnationem incubuit, eòque totum belli pondus conuersum est, obsidione enim Rex illam capere decreuit. Est autem vrbs, vt dicebamus, q̄ respicit meridiē, in medio ferè Insulæ posita mari sese inter caput Figueranū, & Capendoracatum, q̄ quindecim milliarib. interse distāt, totidem ad vrbē vsq; sinuante. Qui sinus alioqui permagnus, portus efficitur celeberrimus; tantumq; non a Libonoto vento tutus: sed quò interior, eò fit longè tutior, ob constructam, atq; manu factam molē, quæ in mare ex vrbe prominet, cui; è regione respōdet promontorium Portopini; inde dictum, quòd ab altera promontorii parte versus occasum, maris sinus exiguus sese terræ ingerat, ac paruū portum efficiat, Portopineum nuncupatum. Id ergo promontorium cum ipsamet manufacta mole, tranquillū, atq; ab omni prorsus vento tutum vrbis portū reddunt. In quē, ob incredibilia Insulæ mercimonia, tā magnus esse solet nauium concursus, vt ex eis aliquando octuaginta numero simul ibidē conspectæ fuerint. Itaque vrbs partim in excelso colle, partim in planitie, explicata est, & per accliuitatē coniuncta. Tametsi in colle, qui mari ac portui imminet, & præruptus est, expugnationis tempore, arx sola sita erat, postea verò, templum maximum, & Episcopalis

ſcopalis domus cum ſpeculatorio deambulacro, vnde proſpectus eſt maris amœnus, ac peritiucundus, iuſſu Regis exædificata fuere. Adhæc fluuius non longe à fontibus deriuatus, qui ſeſe illico in mare præcipitat, mediam interluit, magnoq; illi eſt vſui, non modo ad eius ſalubrem purgationem, & hortorum quibus maximè decoratur ipſa, irrigationem: verum ad nauium etiam aquationem, & portus commoditatem. Denique vrbis ambitus, qui muro ſatis amplo munitur, ac collem vna cum planitie comprehendit, tam latus eſt, vt præter hortos; domiciliorum ſex millia contineat: quæ cum aliis operibus, tum magnificentiſſimè extructa ſunt; tum vrbem, quæ decem nunc patet portis, omnium Europæ pulcherrimam, & conſpiciendam efficiunt. Quamquam Iacobi tempore, dempta arce, tota ferè in planitie ſita vrbs erat, neque tot, quibus nunc, portis patebat. Ideoque Rex non ſupra collem, quem arx cuſtodiebat; ſed in planitie caſtra poſuit, indeque totam viſus eſt obſediſſe. Itaque vallo, aggereque ductis, paulatim vrbi admotis machinis, ſarraceniſque in eas frequenter, ſed fruſtra erumpentibus, euſque peruentum eſt; vt machinæ, & qui agebantur cuniculi, muros attingerent, atque cuiuſdam fundamenta turris excauari inciperent: iamque naphtico ſuppoſito igni turris hiſceret. Quo ſimul tempore tres aliæ turres ſimilibus oppugnatæ machinis corruerunt. Verum quæ noſtros ab ingreſſu vrbis prohibebat, perampla erat, atque alta foſſa, qua cingebantur mœnia: tametſi ſiccata illa eſſet, atque ad agendos cuniculos importuna. Quamobrem duorum Ilerdenſium militum conſilio & induſtria, foſſa in locis magis irruptioni aptis, terra, ramis, ligniſque, & lapidibus oppleta, ſupero æquata ſolo fuit, ſimul & peditibus peruia ad irrumpendum reddita. At verò vrbani, re intellecta, per cuniculos intus actos ignem clam ſummiſerunt, cœpitque materia illa comburi, & aperiri foſſa. Sed occurrentibus noſtris, riuulo aquæ in eam partem deducto, extinctus ignis fuit: rurſumque conduplicata materia, ac machinarum iactibus in eam partem contra vrbanos directis, ne noſtros impedirēt, foſſa denuò repleta fuit. Quæ cum minimè ſucceſſiſſent ſarracenis, cuniculos ipſi etiam in noſtras machinas agere decreuerunt. Idque vt tutius, magiſque ſimulatè perficerent, nouas quotidie eruptiones in partem, qua cuniculi agebantur, ex vrbe faciebant: vſqueadeo viriliter, ac ſtrenue pugnantes, vt noſtros ſemel propè deuicerint, ac profligarint: ſed protinus redintegrata pugna; Iacobo præeunte tam validè dimicatum eſt; vt ſarraceni cum maxima ſui ſtrage in vrbem compulſi fuerint: quorum permulti in ipſo quoque ingreſſu occubuere, frequentibus ictibus magnorum lapidum baliſtæ, vnius ex tormentis maximis, quod in eam partem, vbi erat concurſus, ſcitè fuerat intentum. Quapropter ſarracenorum Duces, Regiique Retaboigi conſiliarii, impendentem vrbi ruinam, tot illam conquaſſatam locis, nonnullis etiam perterebratam videntes, ac neque machinis, neque eruptionibus, quicquam aduerſus Chriſtianos ſe proficere conſiderantes, communi conſilio, Retaboigum adierunt, eique expoſuerunt, quanto, quamque aperto in periculo ipſe cum ſuis verſaretur: dirutis iam, propeque conuulſis vrbis mœnibus, oppleta foſſa, pluribuſque locis aperto ingreſſu hoſtibus nulla cum vrbanis commiſeratione vſuris, ſed ferro, & igne, vt ſæpius minati fuere, cuncta vaſtaturis, quodque maxime vrgebat, nullam ipſis ſpem ſalutis ſupereſſe, non in fuga, interclusis cunctis elabendi locis, Chriſtianis tum exercitu terra, tum claſſe mari in ipſis prope faucibus portus ſeſe obiicientibus, non in externorum auxiliis, nuſquam apparente Tunetana claſſe, ac neque vllo ei portu ad appellendum in Inſula, præter vrbanum, relicto; non denique in ſubſidio Inſulanorum, quos fere omnes Chriſtianus Rex, aut cōtumaces, vt Infantillum cum eius aſſeclis ferro & armis cōtriuerat, aut reliquos, qui ſeſe ſponte dediderunt, benigne ſuſceptos in poteſtatem redegerat, quiſque iuuenis, gloriæque percupidus, neque deſtiturus à cœpto ſit, donec exeidio & incendio vrbis, clariſſimos ſuos enectos duces crudeliſſime vlciſcatur, neque aliud machinaturus, quàm vt ſuo demum cuncta ſubigat imperio. Quibus de cauſis, aut conditiones pacis Chriſtiano Regi offerendas eſſe; aut quaſcunque ipſe dederit accipiendas; daturus enim ille honeſtas, haud dubie, propterea quòd & pius idem, & maximus ſuæ habetur cultor religionis, quæ ſubiectis parcere præcipit, ac niſi in ſuperbos, & contumaces, ferro agere non permittit. Quæ audiens Retaboigus Rex; ac pluſquam manifeſta ſibi à ducibus proponi agnoſcens, à cunctiſque conſiliariis quaſuis pacis conditiones accipiendas eſſe approbari videns, Legatos ad Iacobum miſit, qui pactis trium dierum induciis ab eo peterent, vt viros probatæ fidei ad ſe mitteret, quibus cū tute poſſet de concordia agere. Quos Iacobus benigne audiens, annuenſq; poſtulatis, protinus Nunnium cū equitibus decē, & Hebræo quodā Cæſarauguſtano, nomine

Bachiel linguæ Arabicæ perito, ad illum ire iussit. Qui vrbem ingressi, quam de industria ab ipsis collustrari totam permissum fuit; vt eius ad propugnãdum apparatum, beneque armatam multitudinem, nostris referrent: tandem ad Regem intromissi sunt: sed quanquam longo spatio temporis cum eo collocuti; tamen, aut dissimulante ipso, aut eiusdem dicta Hebræo malè interpretante, nihil quidem certi ab eo, sed ambigua ferè omnia ex eius sermonibus percipi potuere. Vnde cunctante Nunnio, Iacobus Petrum Cornelium eò summisit: cui adfuit quidam Egidius Alago Aragonensis, qui olim nauigans, à Balearicis piratis captus, ac Retaboigo dono datus, ad Machometanam sectam desciuerat. Is mentem sui Regis intelligens, palam Cornelio illius sermones hos esse dixit: nempe ipsum compensaturum Iacobo omnes sumptus ab eo, & à proceribus factos, in eius expeditione belli, & transitu in Insulam; modo illico Iacobus cum exercitu, & omni classe, ab Insula Barcinonem abscederet. Quibus ad Iacobum perlatis, responderi iussit; desineret ille talia frustra iactare, atque inanibus conditionibus oblatis, sese à libera & vera deditione redimere: curaret potius vrbem suam ab impendenti vastatione defendere; se enim, castra iccirco aduersa ei parti vrbis, qua Barcino respicitur, posuisse: vt debellata post se iam vniuersa Insula, sua in Barcinonem reuersio, recta fieret per mediã eius vrbẽ. Quæ Retaboigus mente perpendens, sequenti die vrbe exiens, porta Portopinea, tabernaculum magnificum, purpureis auroque intextis velis, in campo, Christianorum inspectante exercitu, collocari iussit; eoque Nunnium accersiuit, vt cum eo denuo de honestis deditionis conditionibus pacisceretur: eas tum petens paulò tolerabiliores. Ad quem Nunnius apertè locutus est, falsò sibi ipsum persuadere, Iacobum, qui nihil tam in ea expugnatione, quàm suorum interfectorum ducum vltionem anhelet: ac vt rerum potiatur, quicquam præter nudam, atque absolutam deditionem admissurum. Non enim Baleares Insulæ duos Reges magis quam terra duos Soles habere posse. Quæ dicta Retaboigus protinus, vel sine interprete, percipiens, Nunnium abire nitentem iussit cõsistere: eique pactiones longè æquiores, atque Iacobo gratiores, se facturum promisit: videlicet, liberè relicturum vrbem simul cum Insula & adiacentibus Iacobo: classe tamen ipsius sibi accommodata, qua tutè posset ipse, cum tota domo & familia, atque vniuersa re, in Africam traiicere; ac vna deferre secum omnes, qui se sequi vellent sarracenos: pro vnoquoque ipsorum quinque Bisantios (quorum singuli tribus victoriatis, solidos Barcinonenses appellant, æstimabantur) erogaturum promittens: modò qui remanerent ad culturam Insulæ, humane tractarentur. Quæ Nunnius ad Iacobum deferens, conuocato consilio Antistitum, simul & procerum, atque primorum exercitus, ea omnia ordine, quo enarrata sunt, exposuit: subiungens se in eam sententiam pedibus omnino iturum, quæ de pactis & conditionibus diceretur: ne si vi, & armis oppugnanda vrbs esset, cum tam valde magna exercitus iactura, atque Christiani sanguinis effusione id fieret, quanta ex tam armata, atque pro aris, focisque propugnatura Balearica expectari gente poterat: quandoquidem innumerabilis prope esset in vrbe multitudo militum ad propugnandum, vt ipse viderat, expeditissima. Cuius sententiæ vehementer ab omnibus reclamatum est, maximè verò ab Emporitano Comite, tum Raimundo Alamanio, necnon Cerbellonio, & Claramuntio, Cataloniæ proceribus, qui Benearnensi, & Moncadæ consanguinei erant; adhucque lamentabilem eorum interitum lugebant. Vnde ne vehementius inclamarent, indicto silẽtio, vnus ex eis Alamanius pro omnibus ad Regem, sic verba fecit. Difficilis profectò est, ac sæpe quidem intolerabilis, optime Rex, vltionis cum benignitate societas; quòd illa iustitiæ, hæc autem fatuæ cuiusdam æquitatis vices gerat: illius enim leges perpetuæ sunt, atque natura immutabiles; huius verò vis omnis in humano, vario mutabilique sita est arbitrio, quod quidẽ si in bello potissimum, quod semper vltionis causa suscipi debet, iustitiæ præferatur, præuerti sane omnia, atque pessundari necesse est: propterea quòd bellatorib. nihil obuenire possit pernitiosius, quàm benignitatis gratia, quid impunitum relinquere. Ergo ne, Benearnensis, Moncadæ, aliorumque sui clarissimi generis, sanguinis adhuc efferuescentis, atque pro te effusi vltio, iniquissima effundentium hostium pactione præponderabitur? Tam paruĩ tibi erit, tuorum obita pro te mors necessariorum, vt ne vltione quidem cupias illam redimere? An non æquius multo est: atque pro lege vindictæ iustius: vt istorum canum sanguine, amicorum sanguis, quem linxerunt illi, ipsius ante ora exercitus expietur? vt pro eo quòd tuorum oppetitas pro te mortes, tam bellè vindices: multorum quoque vitas arctius tibi ad oppetendum addicas? sicque quo teneris vltionis debito absoluaris: & iustitiæ vindicis, & magni expugnatoris cognomento decoreris? Age igitur, hostili sanguine permitte nobis dextras perfundere: nullaque ætatis, nulla sexus ratio habeatur: ac nisi sese tibi hostis liberè,

liberè, ac pro arbitrio dediderit, nullas omnino cōditiones pacis ab eo accipe. In fraudē enim Regia illa vulpecula deducere vult regium leonem. Quid enim commoliri ipsum putas? dum se, suaque omnia, & quotquot velit militum, secum asportare posse petit; quàm vt auro, & pretiosissima quaque re ciuitatem expoliet? vt & vacuam capias, & tuos milites illius direptione, tanquam laborum præmio, defraudes? Quid, quos velit milites, vt possit adducere, quàm vt lectissimo quoq; perducto secum, iuncto Afro, inuictissimum inde exercitum reducat, quo facile tum Insulam recuperet, tum te omnino Regno pellat? Quare ipsum abscinde caput Insulæ, si tota cupis perfrui tranquillè, vrbemque tot perforatā locis; tantisq; diuitiis, & spoliis affluentem, tuis militibus pro meritissima laborum mercede, intrandam & diripiendam concede. Neq; enim commiseratione digna est, quæ tibi tuisque tot, tantasq; vltionis atq; vindictæ pœnas debet. Quæ cum dixisset Alamanius, Regi ac vniuersis consiliariis grata omnino fuere ea, ac vno excepto Nunnio, illius sententiam sequuti omnes. Itaq; protinus deliberata expugnatione, Retaboigum Regem ab omni spe pacis deiecerunt. Quod vrbani tam inique tulerunt, vt ex desperata salute, acerrime aut ad sese defendendum, aut cum maxima Christianorum strage, ante sua mœnia oppetendum coniurarint: adeoque ab ea desperatione magnas sibi vires auxerunt, animati ad nihili vitam ducendam, modo Christianis auferrent; vt à nostris quodammodo non desierit detrectari expugnatio; ac, vt in ipso prope conflictu deprehensum fuit, nonnulli ex his, qui Nunnio de pace agenti nimis animose restiterant, ingemuerint, vehementerque, quod ab eis sententia discesserant, pœnituerint. Verum, quod sarracenis ab desperatione, id nostris ab spe certa potiundæ, atque diripiendæ vrbis, excreuit animi, viriumque: ac multo plus in Iacobo, cuius mens diuino freta numine omnis in eo erat, vt capta vrbe, impiaq; Mahometanorum secta extirpata, Christiana prorsus induceretur religio: ex quo maiori quàm cæteri spe erectus ille, de potiunda vrbe minime dubitabat. Vnde continuata obsidione, atque tormentis & machinis vrbi propius admotis; sese omnes ad oppugnationem præpararunt. Atq; vt maiori contentione iniretur oppugnatio, Antistitum, procerum sententia fuit, vt congregato in vnum locum exercitu, ad id sese omnes iureiurando obstringerent; vt oppugnatione durante, nullus locum, quem tenuisset desereret: seu pedem referret; nisi letali percussus vulnere fuisset: secus facientes, proditionis, seu conspirationis insimularentur. Fuitq; tum illud maximè commemorandū, quòd primus omnium Rex; extenta manu in tabellas Euangeliorum, iuramento se voluerit obstringere: quod neque ab Antistitibus, neq; à proceribus fuit illi permissum. Quæ gesta fuere ipsomet die festo Natalis Christi domini nostri solenniter, & quàm deuotissimè à Rege & vniuerso exercitu celebrato. Quo die, quidam nobilissimus eques, nomine Carrocius (vt autor est Asclotius Catalanus, antiquus huius historiæ scriptor) è magnis Germaniæ procerib. oriundus, qui Regem in eo bello suis stipendiis sequebatur, militari auctoramento, publicè, ac cum magna pōpa à Rege fuit insignitus. Cui deinde propter eximia ab eo, tā in Balearico, quàm in Valentino paulò post consecuto bello, exhibita, terra marique, militaria officia, tum illi maris præfectura delata est, tum amplissimis à Rege prædiis in Valentino Regno idem cumulatus. Nam insigni tunc Rebolledano oppido, eique proximo Carrocii fonte nuncupato, donatus fuit. Cuiꝰ postea filii, & successores, sub eodem Iacobo, aliisque Aragoniæ Regibus militantes, tā propriis, quàm paternis promeritis, non in Valentino Regno solū, sed in Catalonia & Sardinia, cum perampla ac perillustri familia, quæ nunc extat, tum prædiis, oppidisq;, tā valde ditati fuerunt: vt magnatum quoque titulo & insignibus decoratos esse inueniamus. Cæterum nullis acceptis à Iacobo conditionibus à Balearibus oblatis: cum desperata omnino res esset, tam obstinato illi animo esse cœperunt, vt nulli vsquam ciues ad occumbendum pro defensione patriæ inuenti fuerint paratiores. Nam & frumentaria re, & commeatu, & armis, & multo munita milite vrbs erat, & studio propugnandi, propter desperatam salutem, mirum in modum firmata: quin & præter vrbanos, magna Insulanorum manus sese paulatim collegerat, atq; in montanas cryptas, & inaccessas speluncas, abdiderat: vt & se defendere, & oportunè vrbanis subsidio esse posset. Nam ii quidem, si vrbem ingredi potuissent, haud dubie, inexpugabilem fecissent. Vnde timeri iam à nostris, non contemni, vt antea cœpit hostis: vt qui à tergo furtim: à fronte manifestè premere posset. Quā causa Rex accuratius munire castra, ac nisi ex lectissimis exercitus præsidia collocare: ideoque tres cohortes, centum quamque equitum præparari iussit, quæ pro castris excubias agerent. Quarum vna præsidio esset machinis & tormentis: altera è regione Barboletanæ portæ, quæ arci vrbis coniuncta est, staret: tertia contra portam Protopineam,

vt eruptionibus vrbanorum occurrerent. Verum eo maximè anno, rigente bruma, neque tantam vim frigoris noctu sustinētes milites, vno, aut altero relicto in statione equite, qui de eruptione nunciaret, reliqui sese in tabernacula recipiebant. Id Rex animaduertens, ægreque ferens, non amplius fidens illis, ex cohorte regia, quam habebat lectissimam, fidissimamque totidem elegit, quibus eiusmodi excubias commisit. Cui rei vsqueadeo intentus erat, deque incolumitate exercitus tam graui, nocte dieque, cura angebatur; vt vel quinque diebus, quibus præparandæ oppugnationi nauata est opera, à nemine visus fuerit somnum capere, vixque cibum sumere: eoque magis; quod per id temporis, tam ingens fuit nummariæ rei inopia, vt necesse Regi fuerit, ad sustentandum exercitum, Bisantiorum sexaginta millia, aureorum nummorum vix decem millia constituentium, mutuò accipere à mercatoribus, qui è Catalonia venerant cum ingenti summa auri, vt direptioni vrbis interessent, ad redimenda parui, vt solent, à militibus spolia. Itaque sequenti nocte, nempe tertio Kalendas Ianuarii, publico denunciatum edicto fuit; vt sacris sub auroram factis, atque sacratissimo Christi corpore ab vnoquoque deuotè sumpto, ad vrbis oppugnationem, sua quisque in statione armatus consisteret. Qui dum præsto sunt, ac pugnæ signum expectant; ecce Lupus Ximenius Luesanus nobilis Aragonensis; atque regiæ cohortis præfectus, ad Regem, qui intra vallum acies ad pugnam disponebat, venit; significans, se à duobus scutiferis secretò in vrbem missis accepisse, perpaucos in vrbe esse, qui excubias, & custodias noctu agerent; atque toto eo interuallo, à quinta vsque ad sextam turrim, ducto à summa arce, ad læuam numero, nullas omnino fieri: inesseque præterea vicatim, & per plateas vrbis, magnum cadauerum numerum; atque vniuersam ciuitatem, etsi plenam multitudine, tamen timore, mœroreque pleniorem esse. Proinde oportere statim concubia nocte, intrare vrbem, ac rerum potiri. At Rex prudentissimè consideratis omnibus, quæ pro honore, & incolumitate exercitus facerent; noctu rem tantam periclitari se nolle respondit: ingenium ille militum à Leonis natura minime diuersum agnoscens. Nam quemadmodum, inquiens, dum is à nemine se videri putat, venatores præsentiens fugit, seseque timidissimè occultat: si verò aliquem præsentem habuerit; sistit gradum, atque ad nullius occursum expauescit; imo strenuè cum fortissimo quoque dimicat: sic miles perpugnax licèt, noctu, cum neque ducem, à quo laudetur, neque commilitonem, cuius fortitudinem æmuletur, neque decurionem quem vereatur, videat: neque se à quoquam videri sentiat: timore obscuritate aucto; & pericula diffugit, & vmbram potius, quam hostem petit, & militari cuiuis iureiurando, & honori, vnam sui tantum incolumitatem præfert. Quamobrem crastino die, luce palam esse confligendum censuit. Cum igitur dies esset, dimissis cohortibus duabus, quæ castra, & impedimenta custodirent; si fortè montani hostes in ea irrumperent: Rex medio in campo, agminibus inter vrbem & castra instructis, locum paulo eminentiorem conscendens, vidensque maiorem partem procerum, atque exercitus, non tam ad vrbis direptionem, quam ad suorum vltionem esse intentos, breui vniuersos, sic est ad pugnam cohortatus. Etsi scio milites, pro laboribus, quos mecum ipsi pertulistis, proque victoriis, quas manu mihi vestra peperistis, vniuersa Regna mea, si dedero, parem adhuc vestris meritis gratiam, me non esse relaturum: tamen ne interim, voluntate tantum, aut verbis pascere vos videar, ecce vrbem vobis offero omnium regnorum meorum opulentissimam; vt & extremum de ipsa supplicium, quod cupitis, amissos bello socios vlciscendi gratia sumatis: & spoliorum, atque manubiarum copia referti, diuites ac felices ad vestros, atque in patriam remigretis. Proinde pergite, atque omni studio & viribus, ad hanc oppugnationem incumbite. Nam & propitium habebitis Deum, de cuius inimicis vindictam sumitis: & me vobis maxime deuinctum reddetis, cui hodie manu vestra Balearicum triumphum decernitis: & vobis strenue demum pugnantibus, terra famam, cœlo gloriam immortalem comparabitis. Hæc dicens, signo ter dato, in vrbem impetum fieri iussit. Tum peditatus, quem illico sequutus est equitatus, vrbi ac fossæ appropinquarunt: atque magna vociferatione edita, qua murus antea, impleta fossa, perterebratus fuerat, ipsam intrarunt: quingentis præmissis peditibus, quibus totidem ex lectissimis sarracenis obuiam fuerunt: verum ob angustiam vicorum, ad tricenos hinc inde deducta est cōcertatio: quanquam anceps quidem illa, donec per transuersos calles inuolans equitatus, sarracenorum confertam manum perrupit. Quo die, non Christianorum modò, sed sarracenorum, qui aderant, testimonio comprobata fama fuit: in prima equestri Christianorum acie, equitem quendam fulgentibus indutum armis, equoque, & ephippiis splendentem albis, conspectum fuisse, eiusque aspectu, & pugnandi ardore, sarracenorum animos maximo consternari timore

more cœpisse: quem creditum est (regia testante historia) beatum Georgium fuisse, qui patronus ac defensor Regnorum Aragonum, in eo conflictu, suis contra sarracenos adfuit militibus: iis præsertim, qui eius insigne, purpuream scilicet crucem Domini gerebant: ea quippe cataphracti specie & figura, cum in hac pugna; tum aliis multis in prœliis, cùm in prima acie, sæpe cum illo insigni victoriæ fuit visus. Itaq; magna cũ Aragonẽsium, & Catalanorum æmulatione commissa cum sarracenis pugna extitit: multis vtrinq; cadentibus: sarracenis quidem, nihil non in sui defensionem commolientibus, perq; vicos & domos, lapides, saxa, fustes, tegulas, ignem, sagittas, ministrãte furore, in nostros iaciẽtibus; nostris verò, scutis telorum vim tantam sustinentibus, atque testudine facta, in eam partem, vbi hostes magis conferti essent, impetum facientibus. Verùm sarracenorum vis omnis, cùm in multitudine, tum in conspectu, & præsentia Regis sui posita erat. Nam idem ipse Rex armatus albo insidens equo, primus erat in acie suos animose ad se, vrbemque defendendam exhortans; adeoque cunctos eius vrgebat præsentia, vt gloriosius ducerent coràm, pugnãte ipso, vitam profundere; quàm eo victo, viuere ac superesse. Quamobrem conglobato agmine, sic se defendebant, vt ne quicquam in eos nostri proficerent; imo pedem quandoque cogerentur referre. Sed interim, vniuerso equitatu sese in vrbem immittente, atq; in pedestres sarracenorum acies vicatim irrumpente, cõclamata à nostris victoria, protinus consternato illi animo fuere, ac neque resistere valẽtes, per Barbotelanam & Portopineam portas, cum vxoribus cuncti sese fugæ mandarunt: tanta verò fuit fugientium multitudo, vt omnib. illius ætatis scriptoribus, & historia Regiis attestantibus, compertum fuerit, triginta millium numerum vtriusque sexus hominum expleuisse, qui sese in montana loca recepere. quos tamẽ nulli ex nostris insequi voluere, adeò sese prædæ omnes, atque direptioni vrbis dedidere. Quæ militum auaritia, atque in persequẽdo hoste socordia, in causa fuit, vt bellum longè acrius cum montanis postea fuerit gestum. Itaq; fugientibus ex vrbe sarracenis, ac Regem suum secum abducere nitentibus, abire ille noluit, neq; vrbem deserere: sesequc potius in vetus quoddam palatium recepit, tribus, vel quatuor suis intimis comitatus. Quo tempore Iacobus cum equitibus Regiæ cohortis vrbẽ intrauit, atq; ipsis in direptionem abeuntibus, cum paucis arcẽ petiit, in quam se receperant nonnulli ciuitatis primates, qui cõspecto, atq; agnito Rege, continuò se ei cum arce dedituros dixerunt; modò ipse relinqueret aliquot ex suis, pro foribus arcis, qui præsidio eis essent contra direptores. Sed cùm intellexisset illorum Regem ab arce abesse, relicto vno ex proceribus cum aliquot militibus in custodia arcis, iuncto Nunnio, Regem cœpit conquirere; quem tandem in eo, quo dictum est, palatio inueniens, atque ex fulgentibus armis, & optima corporis habitudine eum esse dignoscens; manu illius barbam apprehendens (se enim apprehensurum multò ante prædixerat) noli, inquit, timere, captus à me es, viues. Eoque in custodia relicto, Iacobus arcem repetiit; quæ protinus ei fuit tradita: inuento ibidem, atque capto filio Regis puero annos nato tredecim. Is postea Christo nomen dedit, & Iacobus vocatus est, atque in Aragoniam à Rege in triumphum ductus, donisque, ac prædiis multis fuit cumulatus. Tametsi de eius parente Retaboygo nulla fit amplius in historia Regis, aliorumvè historicorum mentio: cùm à Iacobo, neque in Hispaniam translatus fuerit, neque in triumphum ductus; quinimo creditum est, illum in vrbe in vinculis fuisse relictum; ibique situ & squalore, atque mœrore confectum interiisse. Demum sarracenorum tanta fuit in vrbe strages & occisio, vt ad viginti millia occubuisse compertũ fuerit; nec inulta quidem; quandoquidem ex nostris quàm multi periere. Hunc ergo in modum Insula maior eiusq; vrbs gloriosissimè à Iacobo expugnatæ fuere, pridie Kalendas Ianuarii, anni Christianæ salutis M. CC. XXX. Ergo vrbe capta, atq; eius præda militib. cõcessa, tanta fuit eorum in colligenda cupiditas; tãta rapacitas; vt vel exacto triduo, vix ab ea reprimi potuerit exercitus: tametsi diuina certè cautum prouidentia fuit, vt minori cum ipsius offensione direptio fieret; elabentib. vna cum viris, atq; in mõtana fugiẽtibus, teneræ ac iuuenilis ætatis fœminis. Vnde direptio, quæ sæpe ob captas fœminas, exardescente libidine, bilem, atque execrabiles contentiones, in ipsamet direptione commouere solet; illis absentibus, longè fuit pacatior, atque ad eam, quæ postea sequuta est manubiarum diuisionem faciendam, multo facilior. Quæ autem in vrbe fuerit auri numerati, & argenti facti, atq; signati, summa: quæ vasorum, tum vestium, ac etiam equorum, & omnis generis iumentorum innumerabilitas comparata: quæ denique manubiarum, in Regia, & in templis copia, vix credi potest. At verò spolia, dempto auro, item argento, & gemmis, quæ facilè abscondi, atque negari poterant; neque extorquere à militibus tutum erat; vniuersa in vnum coaceruari, atque inita olim pacta de diuidundis spoliis Rex

obseruari iussit, statimque ea publicè sub hasta vendi cœpere: ac pro vniuscuiusque merito, & in bello factis impendiis, ita cuique diuidi. Quæ vt fidelius, ac sine querela fierēt, eius rei cura demandata fuit Barcinonensi, ac Ilerdensi Episcopis; & Nunnio Sanctio, & Emporitano, necnon Raimundo Alamanio, & Berengario Agerensi, qui adiunctis sibi Petro Cornelio, & Simenio Vrrea, spolia diuiserunt. Tametsi, vt fieri solet in diuisione rerum, neminem fere sua contentum sorte esse, subita contra diuisores exorta est rebellio à militibus; fuereque ex eo nonnullæ procerum domus direptæ. Cui rei protinus Rex occurrens, nonnullos ex compilatoribus comprehendi iussit; atque illico tumultus & conspiratio sedata fuerunt. Sed in ea spoliorum diuisione Rex magnam haberi voluit rationem fratris Bernardi Campanii præfecti Mirauetensis, atque in Regnis Aragonum, Magistri Templariorum, vt diximus, vicarii; ob strenua, præstantissimaq; eius, ac multorum equitum sui ordinis facta, impendiaque. Qua causa eidem, & prædia, & pagi, & locus etiam ad condendum templum, & milites quadraginta ipsius ordinis sustentandos, liberalitate Regis in Insula concessa fuere. Ea igitur communi manubiarum diuisione, tamq; liberali bonorum communicatione, Rex multum sibi apud omnes, & auctoritatis, & nominis, atque beneuolentiæ comparauit. Interea Nunnius, vt tuta essent omnia vndique, parari fecit expeditam, atque celeritate præstantem nauem vnam, duabus iunctis triremibus, vt iis Africanam oram percurreret, videretque, num quispiam ex finitimis Insulæ Regibus, aut re, aut copiis, Balearibus subsidio esse, aut exercitum eo mittere curaret. Verum subito à cœpto destitit, occasione pestis crudelissimæ, quæ ab infecto, & contaminato aere, tot proiectione cadauerum insepultorum, perniciosissimè orta fuit: quæq; vniuersam Insulam, maximè verò ciuitatem, sic inuasit, vt non solum plebeios, atque infimos quosque homines, ad infinitum prope numerũ; sed primarios exercitus viros, miserabiliter interemerit. Nam vno mense, Claramontius Alamanius, Perezius Mirtatius Aragonensis nobilissimus, quin & Cerbellonius, vna cum bellicosissimo Emporitano Comite, cum maximo Regis, atque totius exercitus dolore, de medio sublati fuere: cum nulli magis quàm ii, & qui antea cum Benearnēsi & Moncada occubuere proceres, Regem tum re, & armis, tum consilio & fidelitate iuuerint: & in occupanda Insula pars magna fuerint. Quorum interitu Rex, societate & comitatu procerum imminui, se, ac deseri videns, Petro Cornelio Magistro equitum mandauit, vt capta ex regio ærario summa centum mille victoriatorum, in Aragoniam proficisceretur; indeque conscripta cohorte centum quinquaginta equitum cataphractorum, maturatò ad se, cum ea remearet: ac præ cæteris Athum Focium, & Rodericum Licianam, Barones præstantissimos, qui regiis etiam stipendiis, & honorariis potiebantur, secum adduceret; propterea quod crescentibus Regnis, necesse esset ad ea conseruanda, augeri quoque copias & exercitum. Quæ cùm diligenter à Cornelio perficerentur, ac præter illos, multi etiam cum Cornelio in Insulam venirent, exercitus magna ex parte suppleri cœpit, atque à duplici refici iactura, quæ consecuta fuit, tum ex pestilentia; tum ex discessu multorum, qui capta, atque direpta vrbe, spoliis opimis, protinus in Cataloniam remigarunt. Itaque suppletis copiis, atque aucto exercitu, Rex in sarracenos, qui sese in montana loca receperant, atque Solarium, Almarauichum, & Baialbaharium oppida munire cœperant, bellum commouit; propterea quòd eruptiones ab eis multæ, ad vsque vrbis portas, prædaque ingens, cum maxima nostrorum iactura fierent: atque impedimento essent, ne à ciuitate in Pollentiam paruam vrbem, sed commercio idoneam, tutus esset transitus. Vnde cum exercitu viam Buniolanæ vallis ingressus; à dextra arcem Olerianam omnium Insulæ munitissimam præteriens, paululumq; ab exercitu secedens, cum in montem ascendisset, exercitus noluit constituto sibi in loco contineri: sed recta ad pagum Incám, nunc celebre oppidum petere. Id Rex prospiciens, dimisso Guillermo Moncada Raimundi filio, (qui postea Fraga oppido Aragonensi in confinibus Cataloniæ potitus est) in postrema acie, cum paucis traducto monte, ac citatis equis, exercitum vt retineret, properabat attingere: sed is vltra procedens, in vallem descenderat: adeoque propinquus oppido erat, in quem refocillandi gratia, turbato ordine tendebat: vt retrahere illum minime Rex potuerit. Vnde sarraceni videntes Christianorum agmina diuidi, & quasi vagantia dispergi; idoneam occasionem nacti, sexcenti numero postremam aciem tentare conati sunt: quæ tamen satis parata ad pugnandum inuenta, viriliter ab ipsa repressi fuere, ac per accliuitatem montis fugere coacti. Tum Rex consilium iniit cum eodem Moncada, Nunnio, & Cornelio, placuitque ea sententia, ne se Rex contineret loco tam propinquo hostibus, qui numerum trium millium efficiebant: vel ex eo maximè, quod commeatus, & impedimenta in ipso pago Inca, vbi & exercitus, constiterant. Quare per medios fere hostes

hostes pagum petiit, non amplius quàm quadraginta comitantibus equitibus, tam benè instructo agmine, vt ne aggredi eos Sarraceni ausi fuerint: tametsi audaciæ potius, quàm fortitudini fuerit Regi datum, cùm tam paucis, per medios, atque tam multos hostes progredi: quos nihilominus tamen, cognita eorum timiditate, atque armamentorũ inopia, oppugnasset Rex illico, si in aperto & campestri loco fuissent. verùm ea erat asperitas montium, adeoque munita natura loca, vbi se hostis continebat, nouis vt contra eos machinationibus esset vtedum, quas in vrbe meditaretur. Itaque tunc Incam peruenit, vbi exprobrato torpore & socordia Ducum, qui sibi clamitanti minimè paruissent, in vrbem reuersus est cum exercitu, deferens secum commeatum & impedimenta pagi. Eo tempore Vgo Follalcherius Magister equitum ordinis Hospitalium triremi in vrbem appulit, quindecim comitatus equitibus sui ordinis. Hunc Rex excepit benignissimè; eo amore, & honore ipsum, eiusque ordinem prosequutus, vt tametsi prædiorum omnium facta fuerat diuisio, vixque reliqua esset portio, nihilominus sua quoque Hospitalariis equitibus triginta, saluis aliorum portionibus, pars contigerit, perinde ac Templariis paulò ante fuerat concessa. Hæc autem portio magni fuit habita ab Hospitalariis, qui tametsi nouissimi ad Insulã venissent, nec oppugnationi vrbis interfuissent; pari tamen cum Tẽplariis præmio à Rege donati fuerint. permisit etiã eisdem antiquum portus nauale, vbi domos sibi illi, atque Xenodochium ædificarent. Cæterum ciuitatis, atq; totius oræ maritimæ compositis, ac sedatis rebus, mõtanarum cura Regem maximè angebat; quod hæ impedimento ei essent, ne in continentem illicò remearet; tot ipsum, eiusque præsentiam deposcentibus Cataloniæ, Aragoniæque negociis, quæ minimè nisi præsente ipso confici poterant. Ex quo non tantum de deuictis hostibus gaudebat ille, quantum de non victis dolebat; ideoque moræ impatiens, iunctis copiis, duce Nunnio, vna cum Episcopo Barcinonensi, atq; Simenio Vrrea, & promagistro equitum, eiusque equitibus Hospitalariis, Incam oppidum reuenerunt, vbi se Sarraceni continebant. Indeque excelsum conscendentes collem Dartanæ, ab exploratoribus didicerunt, Sarracenos in intimas quasdam maiorum montium speluncas sese abdidisse, in eam potissimum, quæ extrinsecus omnium asperrima, eminentissimaque, intus verò mirè profunda & capacissima erat; perplures siquidem concameratas cauernas continebat: in quibus consistentes facilè se à quouis saxorum ictu defendebant; faciliusque ad se descendere conantes, in ipso ingressu interimebant: quin etiam rursum rupem ascendentes, per secreta quoque foramina frequenti sagittarum coniectione configebant. Itaque rupem obsidente exercitu, vt primum milites, qui vix bini, aut terni admittebantur, sese latentibus in conspectum dabant, tam sagittis per foramina confixi, quàm lapidibus ab alto obruti, decidebant. Quo in conflictu, cum dies aliquot exercitus magno suo damno contriuisset, ac nihil profecisset, statim illorum tuguria, quæ pro foraminibus locata habebant, incendere statuerunt. de quo maximè dolentes illi, atque cùm infestatione fumi; tum situ & squallore ex reclusione, male habentes, de deditione egerunt; ea conditione & pacto, vt si intra octo dies socii montani minimè subsidio eis essent, se dederent. Interim proceres, dimissa ibi parte exercitus, cum altera per montes excurrentes, vt subsidia, si qua obsessis venirent, interciperent, prædas non paucas faciebãt: maximè verò Petrus Massa Dux clarissimus, qui aliam similem rupem arte & vi cepit, quingentis in ea captis, & ad Regem adductis Sarracenis. Tandem elapso deditionis die, nullo occurrente subsidio, spelunca in Regis potestatem venit: è qua prodiere mille quingẽti Sarraceni, qui se Regi ad pedes prouoluẽtes, obtulerunt boum x. ouium verò xxx. millia. Tanta enim est insulæ feracitas & vbertas, vt in ei' quasi angulo teneri ac pasci illa potuerint. Qua præda capta, Rex cum exercitu reuersus, vrbẽ ouãs intrauit: vbi conuocato cõsilio, de Insulæ Sarracenis fuit actũ. Consultius nè esset illos in continentẽ transferre, ne magna cum esset eorum multitudo, aduentantib. Afris, conspirationẽ facerẽt, atq; Christianorum Resp. detrimentum caperet? An potius manere eos fieret vtilius, vt essent, quibus Christiani vterentur vt seruis ad excolendum agrum, & alias nauandum operas; ne ob paucitatem colonorum terra quoque cultione vacans syluesceret, ac redigeretur in solitudinem. In quam partem ferè omnes incubuerunt: maximè verò qui prædiis, atque oppidis à Rege in Insula donati fuere, sicq; relinquendos esse pronuntiarunt. Quæ sententia non multo post, consecuta illorum rebellione, visa fuit perniciosior. Hoc tempore, Rodericus Liciana in Insulam venit, triginta secũ cataphractos, ac duas cohortes adducens; Athone quoque Focio, & Blasco Massa Aragonensibus sequentibus; qui etiam cum altera manu militum nauigantes, tempestate coacti sunt in continentem remeare, ac Tarraconẽ appellare. Itaq; rerum potitus Rex, cõpositis nõnullis querelis: de diuisioni-

bus agrorum, deque areis ad ædificandas in vrbe domos magis opportunis egit. Qua in re, liberalissimè, sed magna quidē cum arte & prudentia se gessit, vt nimiis, petulantissimisq; multorum efflagitationib. occurreret. Demum custodia & munitione totius oræ maritimæ optimè dispositis, in Cataloniam decimoquarto mēse, ex quo ab eius ora cum classe soluerat, atque Insulæ oppugnationem inierat, remigare statuit. Quamobrem Bernardum Sentaugenianum nobilissimum, fidissimumque Catalanum, totius Insulæ præfectum reliquit; eique mandauit, vt expeditionem in Insulam minorem, & alias adiacentes pararet; quas ipse breui reueniens, diuino concedente numine, oppugnare decreuerat. Cui etiam præfecto præter Torrelanum oppidum, quod ei ex diuisione obtigerat, nonnulla alia coniuncta oppida, dum viueret, concessa fuere. Prouidit etiam Rex, ne arma, equi, & tormenta bellica, quæ ad propugnationem Insulæ necessaria essent, alio asportarentur. Non enim minor eum premebat solicitudo & cura tuendæ Insulæ, quàm prælii debellandæ. Nam præterquam quod capta illa, opulentissimum ditioni suæ Regnum adiecit: visus est etiam superioribus Hispaniarum Regibus longius latiusque præcurrisse, vt qui Baleares præstantissimas Iberici maris Insulas omnium primus expugnauerit: ac neq; minorem inde laudem assecutus fuerit, quàm sibi meruisse amplissimam, celeberrimamq; omni ex parte arbitratus est Q. Cecilius Metellus Consul Romanus, qui eiusmodi Insulas Romano Imperio subiiciens, reportatam inde victoriam, ob quam triumpho donatus est, tanti habuit, vt à deuictis Balearibus, Balearicus cognominari studuerit. Quale profectò cognomentum, hoc ipso potius Iacobo deberi constat, quòd eas non modò ceperit, sed captas cùm conseruauerit, tum Mahometana extirpata inde impietate, ad verum Dei cultum traduxerit. Quem planè religionis cultum Baleares adeò piè, continenterque obseruarunt, vt ab eo tempore nulla in eos Christianæ defectionis labes inciderit, nullum fidei factum fuerit naufragium. Sed vt sunt optimo, atque excellenti ingenio præditi, ita neque à vera vnquam religione desciuerūt. Vnde fit, vt in ipsos Christianæ fidei hostes Mahometanos, nulli sint Balearibus truculentiores: vti deprehendere est ex continuis pugnis, quas cum Africanis piratis agunt. Qua sanè armorum exercitatione, gens bellicosa admodum, rigida, atque vltionis percupida euasit. Nam licèt in communes hostes ad defendendam patriam nulli sint illis concordiores; tamen in se ipsos, nulli quandoque feriores, neque acerbiores. Siquidem præ bili, qua redundant, facilè in subita iurgia, mutuasque rixas erūpunt, ac subinde odia exoptatæ vindictæ, in quam natura propendent, recondunt: eamq; vel hoc solo nomine ipsis innatam esse ferunt, quòd cùm sit insitum animalib. vltionē appetere, ipsamq; potius dentibus, qui propiores sunt cordi, vbi irarum ardor existit, quàm vel manu, vel armis conficere (diducto enim ore, atque exertis dētibus illam significamus.) Sic etiam Baleares olim, vltionis gratia, inter alias pugnandi artes, canes (molossos dicunt) alebant ferocissimos, atque in homines plus quàm in feras sæuientes; nempe vt ipsorum dentibus dilaceratis hostibus, vindictæ sitim explerent. Nam constat hanc ipsam tam efferatam canum aggressionem, atque fundarum etiam vsum, quo in iaciendis ac librandis lapidibus tantopere Baleares præstant; non tam in priuatos, ac domesticos hostes, quàm in piratas frequentissimè deprædantes Insulam, captiuosq; ducentes Insulanos, à maioribus inductum fuisse. Nemo enim egrediebatur foras, qui non secum gestaret fundam, socium que canem vocaret; vt si obuium piratam iaculatis funda lapidibus fugare non posset, incitato cane, aut dilaceraret, aut remoraretur donec sese in tuta loca reciperet. Vnde non abs re Græci, auctore Aristotele, has insulas γυμνασίας vocarunt, quasi exercitatorias, propter crebras, vt dictum est, pugnas, quibus incolæ cum piratis sese continenter exercebant. nam ob feracitatem, multarumque rerum vbertatem, frequentibus direptionibus subiectæ erant. Quanquam magis adducor, vt credam, ab eisdem Græcis dictas fuisse proprio nomine Baleares Cerniorum lingua, quasi exsulares. nam exsules Cernii appellant balaros, Pausania auctore. quòd in eas relegarentur à Romanis, aut ab Hispanis, qui ob delicta exilio mulctarentur: iique vt perditi ac desides laborem agriculturæ fugientes, cum ex venatione viuerent, ac sine lare essent, sua, se, atque Insulas, tum feritate, tum funda & canibus à piratis defendebant. Qui & mulierosi, eodem auctore, vsqueadeo erant, vt si ex pacto daretur commercium cum piratis, nihil aliud ab eis, præterquam mulieres mercarentur, aut cælo, aut situ terrę, seu pinguis ferinę, porcinæve carnis esu, quo abundant, Venerem excitante. Fuere igitur hę Insulæ multis ante Iacobum annis, dum à Sarracenis tenebantur, non solum à Barcinonensibus Comitibus, sed à Pisanis, ac etiam à piratis Normanis, ab occidentali Gallia, per Herculeum fretum, in nostrum mare illabentibus, sępe quidem magna ex parte vastatæ: verum captę penitus à

tus à nemine vnquam præterquam à Iacobo, qui non modò debellauit eas; sed suis quoque posteris perpetuò possidendas reliquit. Tandem Insulæ negotiis compositis, præter ea, quæ ad instituendam ibi religionem, & diuinum inducendum cultum, atque Mahometanum prorsus propulsandum pertinerent (hæc enim quoniã cum Episcopo Barcinonensi, & aliis, in continenti pertractanda erant, eousque peragenda distulit) è portu soluens, secundo vento post diem tertium, portum non longè ab ostio Iberi tenuit. Verum tempestate subitò exorta, non mari Tarraconem, sed terrestri via cœnobium Populetanum adiit, vt gratias Virgini & matri sanctissimæ immortales ageret, eique supplicationes per vniuersa Regna sua, ob tam felicem rerum euentum, decerneret. Conuocatis igitur Episcopo Barcinonensi, & aliis Antistitibus; de constituendo Ecclesiæ Balearicæ Episcopo, deque idoneo illius Antistite eligendo protinus, est actum. Quibus obiecit Barcinonensis Ecclesiæ Antistes, eiusque Canonicorum Collegium, Balearicã Ecclesiam ad se, suamque ditionem, seu diœcesim pertinere, ex eo quod olim quidam Balearium Rex Sarracenus, Dianii quoque dominus, illam Barcinonensi Ecclesiæ concesserat: idque, consentientibus Comite Barcinonensi, & Archiepiscopo Tarraconensi, Sedes Apostolica confirmauerat. Veruntamen perspecta Insulæ maioris magnitudine; ac etiam ciuitatis frequentia & amplitudine, necesse videbatur, vt proprium ac præsentem haberet illa Antistitem & Pastorem animarum, qui Sarracenos Insulæ ab impia secta ad veram Christi religionem traducendos, sua cum aspectabili Pontificia præsentia recrearet; tum doctrina, & exemplo vitæ illorum animos informaret; ad idque idoneos verbi Dei ministros aleret, atque toti etiam Ecclesiastico ordini præesset: ne proprii pastoris absentia, illius Christianus grex dilaberetur, atque Tartareis lupis denuò præda fieret. maximè verò Rege Ecclesiam amplissimis censibus, ac decimis locupletante, atque pinguibus decorante sacerdotiis. Iccircò Abbatum cœnobiorum Populetani, & Sanctarum crucium, ordinis vniusmodi, quos Rex arbitros constituerat, sententia fuit, vt Apostolicæ Sedis decreto, Episcopatus in Insula constitueretur, eique Ecclesiæ proprius Pontifex præficeretur: cuius prima electio ad Regem spectaret; sequentium verò, perpetuò ad Episcopum & Canonicos Barcinonenses: modò tamen de gremio eiusdem collegii illa fieret: aut nullo ibi inuento idoneo, de Balearico eligeretur dignior: idemque seruaretur ordo in Ecclesiis minoris Insulæ & Ebusi, si contingeret aliquam erigi in Episcopatum. Adhæc literis suis Rex mandauit præfecto Insulæ, vt quamprimum Templum maximum in vrbe; in aliis autem oppidis permultas ædes sacras; atq; in pagis sacella, Regiis sumptibus ædificare curaret. Quibus peractis, Rex è Populetano cœnobio proficiscens, Ilerdamque præteriens, in Aragoniam peruenit, vbi maximo applausu ab omnibus Aragonensibus, sed à Cæsaraugustanis potissimum cum triumpho exceptus fuit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER VIII.

BALEARIVM Maiore, eiusque vrbe expugnatis, Iacobi nomen, gestarumque ab eo rerum longè lateque peruagata fama, eousque increbuere; vt quò magis sarracenis Regibus odio ille, atque terrori esse cœpit; eò quidem gloriosius à Christianis Principibus, non in amicitiã modo & auxiliũ; sed in adoptiua vocari meruerit. Nã & Tunetanus Rex, Afrorum potentissimus, bellum toties ad recuperandã Insulã indictum, inferre nunquã est ausus: & Romanus Põtifex, ac vniuersa ferè Italia, à Federico Imperatore, vt mox dicemus, oppressa, eius auxilium, præsidiumque implorauit: & Sanctius Nauarræ quoque Rex eundem, adoptandi gratia, ad se vltro accersiuit: vt vno simul tempore Iacobus, & triumphum ex sarracenis: & beneuolentiam à Christianis, & gloriam denique ex omnibus reportarit. Verùm de adoptione inprimis, quibus de causis à Sanctio procurata ea fuerit, quemque exitum habuerit, dicamus. Siquidem Sanctius, quo omnium superiorum Regum Nauarra nullum me-

liorem habuerat: vt qui ob singularem in bello constantiam fortissimi cognomentum meruerat post illud Idubedense prælium cum sarracenis habitum, cui, vt primo libro ostendimus, vna ipse cum Castellæ & Aragoniæ Regibus victor interfuit, sese in Nauarram recipiens, tam pingui & obæso fuit corpore, atque ob podagræ morbum, quo miserè laborabat, debili ac effœto; vt vix se loco dimouere posset; sed perpetuò in lecto iacere necesse esset. Hunc igitur senem orbum, totque impeditum morbis Castellæ Rex, non aperto, sed occulto bello infestabat: ad idque inferendum, Didacum Lopezium Pha enscm, dominum Vizcaiæ, quæ maritimos Cantabros continet, sollicitabat; ipsoque adiutore Didacus Nauarrensem agrum depopulabatur: & in eodem castella quædam diripuerat. Vnde Sanctius cùm neutri valeret resistere, atque honestas quas offerebat conditiones pacis ambo repudiarent; cum Aragoniæ Rege pacisci, eiusque ope ab vtroque hoste sese defendere curauit. Cumq; Tudelæ ageret, quæ Regni vrbs est munita satis & peramœna, & quæ Ibero amne alluitur, atque in confiniis Aragoniæ, non longè à Cauno permagno monte posita est, legatos misit ad Iacobum Cæsaraugustam, quò tum is è Balearico bello venerat: cui significarent, se velle cum eo inire societatem, & pactiones facere quàm commodissimas. Quo audito, atque de impedimento & morbis Sanctii factus certior Iacobus, ad eundem ire statuit: adductis secum primariis Aragoniæ proceribus, Athone Focio Regiæ aulæ præfecto, Roderico Liciana, Guillermo Moncada, & Petro Perezio Iustitiæ Aragonum præfecto, Blasco item Massa, non Alagone, quo agnomine deprauata fuit historia Regis, cum is Blascus Alago tum abesset, ac cum Abuzethio Rege, vt diximus, in Valentinum Regnum esset profectus. Itaque Tudelam veniens, à Sanctio tot præpedito malis, neque extra, neque intra ciuitatem decenter excipi potuit: cùm eum Iacobus in ipsomet cubiculo iacentem inuiserit. Sequenti verò die, cùm ad eum Iacobus reuerteretur, Sanctius amoris, summæque beneuolētiæ magnitudinem, eiusque visendi cupiditatem, potiores caussas, cur illum accersierit, esse prætexuit; quas felicissimus eius rerum successus, quo ceteros Hispaniæ Reges virtute & fama adæquarat, mirè augebant: ac vel maximè ob cognationem & propinquitatem, quæ inter ipsos tanta intercedebat, vt quocum arctiori affinitatis vinculo astringeretur esset ferè nullus, vno excepto Tibaldo ipsius ex sorore nepote: tametsi is ob ingrati animi vitium, atque multorum acceptorum beneficiorum contemptum, in caussa fuerat, vt de expellendo illo ab spe Regni, deque ipso potius ad eam vocando, cum Senatu & populo Nauarrensi egerit. quodque inuenerit nulla alia id posse via confici stabilius, quam mutua inter eos adoptione, cum mutuo quoque iure ad successionem Regnorum: posseque ipsum meliore quam se conditione asciscì ad illam: vt qui cùm senex valde esset, annos iam natus septuaginta octo, iuueni, qui vix vigesimumquintum attingebat, nequaquam fieri posset superstes. Quæ audiens Iacobus, quod eam de se concepisset opinionem & beneuolentiam, ingentes ei gratias egit: seque daturum operam, vt in amore, omnique grati animi officio responderet; significauit. De oblato verò adoptionis iure, cum suis breui se acturum, ac deliberaturum respondit. Quibus conuocatis, quæ secum Rex communicasset aperuit; fuitque multus subinde, atque varius de proposita adoptione inter eos sermo. Nam etsi Iacobo valde expediebat adoptari se, ad stabiliendum ius olim à maioribus suis ad Regnum Nauarræ acquisitum; tamen adoptare ipse Regem nequaquam póterat, Alfonso filio vnico superstite, atque salutato Principe à proceribus, Ciuitatibus, & oppidis totius Regni Aragonum; ac etiam ab Ilerdensibus. Esse præterea monstri simile, octuagenarium propè senem à iuuene adoptari, & periniquum, excluso legitimo hærede, alium vocari ad Regni successionem. Hæc cum inter se egissent, & tanquam rationi minimè consentanea, dubia reliquissent; ea vtcunque Sanctio retulerunt per Blascum, Athonem Focium, & Rodericum Licianam. Quæ intelligens Sanctius, atque cum suis consiliariis, & Nauarræ primatibus communicans; tandem, cùm nō tam adoptari, quàm iuuari à Iacobo curaret, in ea semper sentētia fuit, vt pacta fierent, tametsi per adoptionem nullum sibi ius esset ad successionem, nisi Iacobo & Alfonso sine liberis decedentibus. Vt primum igitur Nauarrensium decreta Iacobo fuere renuntiata, adeò sibi illa vtilia & honorifica esse inuenit, atq; Aragoniæ Regno profutura, vt approbantibus proceribus, modò successione potiretur; & Regi subsidio ac defensioni futurum; & quæcunque de his pacta & conditiones fierent, diligentissimè se præstiturum promiserit. Alter ergo alterum adoptauit: præsentes verò vtriusq; Regni proceres, & ciuitatum procuratores fuerunt qui magno consensu, omnia sese firma, rata, ac perpetua habituros iureiurando affirmarunt. Quæ adoptio à Regibus stipulata, atque diplomate signo Regio munito cōsignata,

gnata, non contemnenda quidem fuit Regibus Aragoniis: propterea quod per eam non minimum ius fuerit ipsis ad Nauarræ Regnum acquisitũ. Quid enim sibi voluit adoptio, quid à Rege, eiusque Regni proceribus iuramento confirmata pactio, quàm obeunti Regi Iacobum successorem relinqui? Quæ pactio Hispano conscripta sermone, de verbo ad verbum refertur à Hieronymo Surita lib. 3. de Annalibus Regum Aragoniæ. Cæterum adoptiuorum obsignatis tabulis, de bello ad propulsandum hostem est actum: de quo multa Reges, eorumque vtrinque proceres pertractarunt: ipse in primis Sanctius egregiè de his, quæ facienda essent disserebat, innitens tum optimo iuri suo, tum societati Iacobi, qua sperabat, se posse, iunctis vtriusque Regni viribus, non modò tueri sua, sed hostem Regem in amittendi sui Regni discrimen adducere. Quibus assentiens Iacobus, se præstò esse, ac certa die cum duobus equitum millibus venturum obtulit; modò Nauarrenses cum mille equitibus adessent. Id se illi facturos promptissimè spoponderunt: tamen neque modum, neque ordinem, quo hæc fierent vllum adhibuerunt: propterea quod Rex non tantum podagra, sed multa etiam in dando chiragra, quod aiunt, laboraret: famaque erat, magnam incommodorum bello acceptorum partem ex auaritia illi fuisse natam. Vnde vel ob vtrumque morbum, vel potius quòd pœnituisset iam ipsum, priuasse Regno Tibaldum, repente conuerso studio, non solùm frigidè, languideque, sed cum stomacho, ad ea, quæ à Iacobo in rem bellicam agitabantur, respondebat. Nihilominus tamen Iacobus in his sapienter conniuens pacto adhæsit, quo conuenerat, vt ipse ad proximum diem festum Paschæ Resurrectionis Dominicæ, cum equitibus leuis armaturæ mille; & ad diem festum sancti Michaelis mensis Septembris consequentis, cum aliis mille, in fines Nauarræ conueniret: si tamen Rex sub id temporis mille quoque equites paratos haberet. Denique cum placuisset iterum ipso die Paschæ conuenire Tudelæ; seque secundo videre, de discessione egit; atque dum hanc parat, à Rege petiit dari sibi mutuò victoriatorum centum millia: quæ dedit Sanctius, oppositis ei nomini & pecuniæ, quasi hypothecis, à Iacobo quatuor Aragoniæ oppidis, quorum nomina sunt, Herrera, Pinnarotunda, Ferrelso, & Faxina, in ipsis confiniis Aragoniæ sitis. Mutuò igitur accepta pecunia, Iacobus illico non in suum illam, sed in Sanctii vsum impendit. Nam conductas à se antea cohortes misit, vt præsidio essent oppidis Nauarræ, in quæ Lopezius irrumpebat. Itaque Iacobus rebus sic confectis, Tudelà Cæsaraugustam venit. Quo tempore graues sparsi fuerant rumores de maximo belli apparatu Tunetani Regis, & expeditione ad expugnandas Baleares: argumẽto esse, naues quasdam Ligurum, atque Pisanorum ab eo in Hipponensi portu occupatas. cuius rei fama confirmata fuit literis Santaugeriani maioris Insulæ præfecti, quibus actuariolo missis, Iacobum de ea re certiorem faciebat. Quo nuntio, Iacobus protinus Tarraconem profectus est, vbi conuentus agi curauit, vocatis Aragonensibus simul & Catalanis, iis præcipuè, qui equestribus stipendiis potiebantur: potissimum qui in Insula prædiis atque oppidis donati fuerant, vt constituta die in portum Salonium conuenirẽt, è quo, exercitu congregato, ac Rege duce, irent in Insulam subsidio. Ea quippe ipse præsentia, & manu, quibus Insulam expugnauerat, eripueratque ab impiis Sarracenis, contra eosdem tueri decreuerat. Dum hæc in portu aguntur, venit ad Regem, ab eoque fuit regiè, honorificentissimeque exceptus Petrus Portugalensis, quem Rex antea, vt diximus, cognationis gratia, oppidis aliquot in Tarraconensi campo donauerat. Necnõ illius vxor Aurembaxis nuper sine liberis decedens vniuersorum hæredem, atq; Vrgelitani Comitatus dominum pleno iure, testamento reliquerat. Hunc ergo Rex cupiens amplissimis, atque Regiis bonis cumulare; simulque Regiam Cataloniæ ditionem sibi posterisq; suis amplificare, quæ cõmodissima vtriq; essent, sapiẽtissime commeditatus fuit. Nã vt eundẽ Vrgelitanum Comitatum omnium Cataloniæ, & vbertate agri, & bellicæ gentis laude primum, Regno adiungeret, veniretque in eius possessionem antequam Pontius Cabrera, obeunte Petro, illum repeteret, Baleares Insulas Petro tradere decreuit. Cui rei annuit Petrus, vt Regi potius morem gereret, quàm vt mediterraneam cum maritima stationem commutare vellet: atque ita conuenit inter eos, vt translato in Regem Comitatus iure omni, quod Petro ex testamento competeret, Regnum Balearicum Petrus, & Insularum adiunctarum dominatum, dum viueret, more Barcinonensium, acciperet: retenta tamen Almudeua arce vrbis, cum oppidis & arcibus Oloronis, & Pollentiæ: vtque in reliqua Insulæ munita loca Rex, cùm opus esset; admitteretur; ac quos amicos haberet, eosdem Petrus agnosceret. Demum vt mortuo Petro, eius hæredes tertiam partem tantummodo Insularum, eodem beneficiario iure, à Rege, & successoribus acciperent. Quas sanè pactiones Petrus,

præsentibus eodem Petro Perezio, & plerisque aliis vtriusque Regni proceribus, iureiurando se obseruaturum promisit. Id igitur iuris habuit Petrus Portugalensis ad Insulas Balearos; vt fictum, ac inane sit, quod à quodam antiquo historico refertur, Petrum scilicet, proprio marte expugnasse illas; cum exul ipse, neque opibus, neque re valeret; ac nisi à Iacobo exceptus, & locupletatus fuisset, minime in eum rerum statum peruenisset. neque enim tam iners alioqui, atque ignauus homo, tam arduam expugnationem suscepisset vnquam. Nam à Rege sollicitatus, vt se illico nauigationi ad defendendas suas Insulas accingeret, in eaque expeditione, classis præfectus fieret, vltimus procerum accessit; quatuor tantummodo comitantibus equitibus, cum iam Rex nauem conscendisset, in quam ille fuit exceptus: cognatione quidem Regi propinquus, sed magnanimitate impar, virtute longè inferior. Itaque in portum trecenti numero conuenere equites selectissimi, cum nouem cohortibus; commeatus verò, reique frumentariæ, & armamentorum magna quoque fuit comparata copia. Quibus omnibus in naues impositis, dum idonea ad nauigandum tẽpestas expectatur, Aspargus Tarraconensis Pontifex, & Guillermus Ceruera monachus Populetanus, Regem vehementer rogarunt, ne se tunc nauigationi daret: non enim esse toties periclitandam fortunam, ac neq; cum tam potenti Tunetano Rege, tam paucis copiis confligendum: satius sanè fore, si Nunnium ducẽ bellicosissimum, atq; omnium experientissimum, cum exercitu eò mitteret ad vrbẽ defendendam, quoad ipse maioribus coactis copiis, subsidio iret in Insulã. Sed nihil profecerunt: quin potius, se illis, eorumque piis sacrificiis valde commendans, vela dedit, atque secundo vento, triduo ad Insulam appellens, Sollarium portum tenuit; indeque celeriter vrbem est ingressus: ad quam etiam post triduum reliqua classis appulsa fuit. Quo subito aduentu Regis Insulani vehementer excitati fuere, & ad defensionem Insulæ mire parati inuenti. sed vix quindecim exactis diebus, nuntius allatus est, Tunetanum Regem, neque armatum esse, neque eo anno expeditionem Balearicam suscepturum. Hæc enim per exploratores, quos Iacobus veniens in Insulam, Tunetum miserat, patefacta sunt. Vnde ab ea liberatus cura, bellum denuò redintegrauit contra tria Sarracenorum millia, qui expedito agmine, occupatis arcibus Pollentiæ, Santuerii, & Oloronis, sese viriliter defendebãt. Cuius conspirationis caput erat strenuus quidam Sarracenus nomine Xuarpius, qui vt primùm Regem cum exercitu aduetare intellexit, noluit, qua soliti alii fuerant pertinacia, Regis iracundiam in se irritare; sed illico sub honestis conditionibus in potestatem Regis cum suis deuenit, eique occupatas arces tradidit. Quibus recuperatis, atque Xuarpii liberalitate Rex ductus, eidem, aliisque quatuor decurionibus eiusdem generis & cognationis, prædia, & honores in Insula diuisit. Præter hos, alia quoque duo millia conspiratorum fuere, qui se Regi dedere noluerunt, atque asperrima montium culmina occuparunt. Quos Rex interim neglexit: ne tam grauibus cum alio vocantibus negotiis, tempus in debellandis fugitiuis contereret: maximè verò tot iam Christianis Insulam incolentibus, qui facilè possent nouas res molientibus occurrere, atque proteruos compescere. Vrgebat enim Regem constituta dies Paschæ, qua Tudelæ Regem Nauarræ, se conuenturum promiserat: sed cum elapsa esset, ægrè subinde illum traditatem laturum sciebat: ac, vt ingenium est Nauarrensium, subitum, suspiciosum, suisque deditũ Regibus hac sola moræ occasione capta, à pactis eos discessuros credebat. Sunt enim Nauarrẽses, & eorum propinqui Vizcaini (vtrosque Plinius Cantabros appellat, atque in angulo Hispaniæ septentriones versus constituit) non modo in communibus ac frequentibus præliis, sed in singularib. concertationibus, valentes, industrii, ac perpugnaces; ab insita genti natura vi, non à Gothis Hispaniæ, vt quidam suspicantur, enata: cum & multis sæculis virtutis fama Cãtabri illos antecesserint. Siquidem Augusti tempore, Horatius Poeta Cantabros bellicosos vocat: faceturque idem Augustus in Suetonio, nullum sibi fuisse bellum Cantabrico periculosius, neq; difficilius. Quos etiam constat esse inter se coniunctissimos, & in tuenda patria constantissimos: quin & ingenio pares: adeoque vnis ferè semper moribus viuentes, vt ægre externos inducant: & quorum lingua à primo ipsorum terræ cultu cœpisse creditur, ac neque à Gothis, neque à Romanis fluxisse. Nam & à sermone cæteris Hispanis familiari ac vsitato, qui è Romano manauit, longissime ea distat: & tam obscura, atque à communi eloquio remota est, vt neque Romano efferri ore, neque commodè, auctore Mela, conscribi possit. Suntque in colloquendo adeò verborum, præsertim propriorum, inopes, vt sæpe quidem, aut inepta vti periphrasi, aut in medio sermonis obmutescere cogãtur. atq; hinc est, vt cum incidit eis sermo cum alienigenis, subito inopia vocum iratiores fiant, præque iracundia, linguæ tarditatẽ, impetu corporis atque

atque celeritate manuum compensent: perinde vt faciunt præclari rerum scriptores, qui mentem ac sensa sua, quo minus celeriter explicare lingua possunt, eo feliciùs per manus quidem orationis fluxum stillantes, literis illa grauissimè consignare solent. Ita quippe Nauarri continuis olim, tum Romanorum, tum Sarracenorum prælijs assueti, breuitateque ac inopia sermonis repressi, fortiores, atque in bellum propensiores semper fuerunt. Quo fit, vt fidelitate, cui proprium est silentium, ii valde præstent; ideoque à loquacibus, tanquam fallacibus, caueant summopere, neque quid ipsi comminiscantur, attendant: ac quoniam eorum incorruptus est animus, tāta ipsis inest ingenuitatis ratio & opinio; vt mortē citiùs quàm vt à suis degenerent, cum vita commutēt. Sed quanquam eorum Regnum non admodum latum est, plusque robore, quàm numero vincunt; adeò tamen res maximas totque præclara domi forisque facinora ediderūt; deque deuictis toties hostibus amplissimè triumpharunt; vt non in postremis quidem illud collocandum sit, quòd proprias ipsi sedes, montanas saltem; tam strenuè tutati sunt, vt ab eis nunquam depulsi fuerint. Hæc igitur secum meditatus Iacobus, deque Nauarrorum facultatibus, & constantia Regis, nonnihil dubitans, profectionem suam ad eos maturabat. Quamobrem pacatis Insulæ rebus, auctisque præsidiis, Petrum Massam nobilissimum eius alumnum, quem dominum sancti Gaireni fecerat, præfectum reliquit. vt enim domos in vrbe, atque prædia in suburbiis militibus: sic & proceribus Rex in Insula ditiones, ac Principatus diuiserat. Quinetiam Sentaugenianum strenuum virum Catalanum Petro præfecturæ consortem dedit; simulque vtrisque iniunxit, vt bellum in minorem Insulam appararent, breui ad illud conficiendum rediturus ipse. Tribus ergo triremibus ab Insula profectus, tertio die Tarraconem appulit, inde Cæsaraugustam peruenit: vbi nonnullis grauibus Regni negotiis expeditis, vt primùm intellexit Sanctium Tudelæ adhuc esse, ad eum venit. Cui occurrit in itinere Petrus Simenius Valterra nobilissimus Nauarrus, Iacobo anteà notus, significans Sanctium esse grauiter affectum in eum; propterea quod ad constitutam diem Paschæ minimè cum equitatu venisset. Quo magis Iacobus Regem alloqui cupiens, ad eum ingressus, honestas moræ suæ causas, quantoque periculo Insulam præsentia sua eripuerit, exposuit; seque moram, quam fecisset, bene compensaturum dixit, additis ducentis equitibus, præter eos, quos antea in subsidium belli promiserat: iamq; se esse promptum ad exequenda pacta; modò equites mille, quos Rex fuerat pollicitus, præstò essent. Nam iunctis vtriusque copiis, statim se, cum exercitu petiturum Castellam, eiusque Regem à vastatione Nauarrensis agri cùm prohibiturum, tum ad pugnam prouocaturum affirmauit. Hæc dicens, ac Regem fatigari quodammodo agnoscens, paullulum secessit foras, vbi strenuum quendam militem mœstum, ac meditabundum, pro foribus agentem, interrogauit, quænam ipsum negotia aulica à bello distraxissent? aut quoniam ab exercitu dimissus venisset? Venio, inquit miles, missus à duce cohortium, quæ sunt in præsidio Regni, vt Regi significem, offerri occasionem ad confligendum cū Lopezio, & Castellanis, ac peruincendum; modo sibi submittantur ducenti leuis armaturæ equites: sed ecce quartus est dies ex quo veni, neque tamen permissum mihi fuit ad Regem intromitti. Tum Iacobus vehementer commotus, vnà cum milite ad Regem iterum intrauit, & conquestus est, quòd tam idoneam ad profligandos hostes occasionem nactus amitteret. Verum, si quatuordecim tantùm dierum cibaria suggereret, se illuc protinus cum suo exercitu conuolaturum. At vero Sanctius, aut languore & morbo obtorpescens, aut Tibaldi, qui iam in eius gratiam redierat, causa motus, eam Iacobi orationem iniucundam sibi esse significauit, & grauem. Quare cùm intellexisset Iacobus Sanctium neque suis rebus consulere, neq; sibi vlli vsui futurum esse: paratum se ad omnia, quæ promiserit Sanctio præstanda ostendit: indeque se ad reprimendos Valentini Regis impetus, atque continuas excursiones in Cataloniæ, & Aragoniæ fines, totum conuertere decreuit. Quamobrem Tudela abiens, Thaustium venit, vbi intellexit Sarracenos, qui conspirarant in Insula, seque in montana loca receperant, multis licèt lacessiti, atque fatigati præliis essent à Præfectis; tamen asperitate montium, atque profunditate cauernarum confisos, sese adhuc pertinaciter cum magno Christianorum damno & iactura defendere: tametsi nouissimè quidem, vastatis agris, quos in ipsis montiū cacuminib. cultissimos, & fructuosissimos habebant, è speluncis compulsos exisse, tantaque oppressos fuisse fame, vt more pecudum solo herbarū pastu se ipsi alerent. Idcirco de deditione agentes dixerunt, libenter se Regi tradituros, modò ille præsens, pacta & conditiones approbaret. Qui rumor confirmatus fuit aduentu ipsorummet Præfectorum, qui de Sarracenorum deliberatione facti certiores,

triginta dierum pactis cum ipsis induciis, obsidibusque acceptis, non per legatos, neque per litteras, sed ipsimet Regem ad Insulam se pellecturos sperantes, duabus actuariis nauibus Barcinonem appulerunt, indeque admissis equis, Thaustium peruenerunt. Quo admiratus Rex, ac neque sine magna aliqua causa venisse ambos, & Insulam reliquisse suspicatus; posteaquã benigne excepit eos; magnanimitate quidẽ timorem superãte, percontatus est, Nunquid de Insula actum iam est? num mari, aut tota summersa est; aut à Sarracenis prorsus, vobis elapsis, occupata? Nauem gubernatores deseruistis? capta illa est. Cui occurrens Petrus, atque profluentem eius ex suspicione orationem interpellans, sic respondit. Noli quæso, mi Rex, & te fallaci amplius suspicione torquere; & nos honorifica, qua semper apud te fuimus, opinione priuare. Quin potius opinare de insula, nisi salua ea tibi, & incolumis mansisset, ac nisi tanquam nauis in portu, & anchoris tuta esset, gubernatores ab eius gubernaculo, & transtris nunquam discessuros fuisse. Cum igitur in tuto sint omnia, rem tibi lætam, ac gloriosam, nobis autem honorificam, atque toti Insulæ commodissimam afferimus: quam tamen, ne vti ignotam negligas, vtque minus te dignam respuas, & occasionem prætermittas; eandem per nos ipsos tibi persuasuri accessimus. Scito namque reliquias Sarracenorum, quos ab Insula nuper proficiscens in montanis repressos potius, quam victos reliqueras, eousque malorum adactos fuisse, vt iterum vniuersam Insulam in summum discrimen adduxerint. Ex quo necesse fuit, iunctis copiis, bellum denuo illis inferre: quorum ad confligendum copiam, cum nullam, ipsis sese intra speluncas abdentibus, habere possemus, vastatis eorum agris, quos in summis montibus habebant cultissimos, atque pecoribus abactis, tandem eos ad agendum de deditione compulimus: quam neque admisimus omnino, ne quid te non consulto statueremus; neque rursum detrectandam putauimus, ne tanquam desperati illi, quos timere licet, in nos ruerent. Sese enim pertinacissimè iureiurando obstrinxerunt, aut nulli se præterquam tibi ipsi præsenti dedituros, aut sin minus, mortem cum gloria magno nostro malo oppetituros. Proinde aut matura, atque hanc toties ad insulæ incendium reuiuiscentem scintillam extingue penitus; aut si cuncteris, te Insula intra paucos annos priuari posse puta: quando hinc Tunetanus Rex: illinc minor Insula cum adiacentibus, hisce confidentes sarracenorum reliquiis, sese ad recuperandam maiorem magna contentione comparabunt. Hæc à Petro relata, & à Santaugeniano confirmata dicta, Regem ad proficiscendum tertio in Insulam vehementer inflammarunt. At protinus sumptis nonnullis cohortibus, quas ad expugnationem minoris Insulæ conscribi iusserat, Tarraconem venit, vt profectionem maturaret. Qui tamen futuris prudentissimè prospiciens, deque successione Regnorum cogitans, Alfonsum filium vnicum, quem eius mater Leonora in Castella alebat, secundò suum instituit hęredem, ac successorem ad Regna omnia tam Aragoniæ, quàm Balearium, post Petri Portugalensis obitũ, ac etiam comitatus Barcinonensis, & Vrgelitani, quibus vniuersa ferè Catalonia comprehenditur; nec non Principatus Mompellieriensis, aliarumque ditionum, quas in posterum debellari contingeret: præcipiens proceribus ac ciuitatibus & oppidis omnibus, vt eum legitimum vniuersorum hæredem haberent, atque vt verum dominum colerent & obseruarent. quo sine liberis decedente, Raimundum Berengarium patruelem suum, Prouinciæ comitem, eiusque filios successores constituebat. quibus de medio sublatis, Ferdinandum patruum, vt eius regnandi cupiditatem expleret, dum vita superesset (erat enim vt dictum est monachus, quamuis se nondum solemni religionis voto obstrinxerat) ad successionem vocauit. Post hunc verò eos hæredes instituit, qui essent regio sanguini coniunctiores. Adhæc de ingenua Alfonsi educatione, atque institutione solicitus, postquam eum Apostolicæ Sedi commendauit, Aspargo Archiepiscopo Tarraconensi, & successoribus, quin & Magistris equitum Templario, & Hospitali in suis Regnis agentibus, ac demum Guillermo Ceruerę monacho Populetano, educandum commisit. Ac insuper expressit, vt certo tempore maneret ille in oppido & arce Montionis, vbi Rex olim custoditus fuerat, ac prima rudimenta à Monredonio felicissimè acceperat. Tandem voluit, huiusmodi successionem validam fore, si Leonora, & Castellæ Rex, penes quos erat Alfonsus, eundem tutorum manibus liberè traderent: ac modo Alfonsus pacificus, non vi, neque cum exterorum armata manu in possessionem irrueret. cuius successionis tabulæ obsignatæ fuere Tarracone, in præsentia eiusdem Tarraconensis Antistitis, Abbatis Populetani; & fratris Petri Cendræ sapientissimi, ac persancti viri, qui tum præerat cœnobio Dominicani ordinis Barcinone: quin & Guillermi Moncadæ, & aliorum vtriusque Regni procerum; magna quoque consecuta populorum acclamatione & applausu. Quibus ex Regis sententia peractis, protinus duabus triremibus, cum aliquot

quos actuariis ad exportandas cohortes in Insula mansuras, vnà cum proceribus è portu soluens, secundo vento nauigauit; estque post triduum maiorem Insulam ingressus. Ac illico maximo in templo, quod exædificare iusserat, immensas Christo ac Virgini gratias pro tam felici terra marique successu rerum agens, conuocato consilio primariorum exercitus, Raimundi scilicet Serani Templarii, Petri Massæ, Assalidii, Gudalii, & Sentaugeniani, de oppugnatione Minoris Insulæ consilium iniit. In primisque auditis sententiis placuit, vt relictis in vrbe tyronibus, veterani duabus triremibus impositi in eam pergerent: in quam celeriter commeatu & armamentis muniti traiecere. Est autem ea versus ortum Maiori opposita, distatque ab illa, Plinio, & Rege attestantibus, xxx. milliaribus; cuique ab occasu è regione respondet portus paruę vrbis, quę Citadella appellatur, ac portui imminet, & amœnissima est, eiusque ager multis frequēs suburbiis, multisque oleribus & arboribus consitus: & quamuis Marsilio Cosmographo, alendis pecoribus tantummodo, non ad rem frumentariam commodus sit; Tito tamen Liuio & experientia, ad ea omnia, quæ maior profert, inuentus est habilis & fœcundus. Prætereà in media Insula excelsi sunt montes, humiliores tamen ac leniores iis, qui in Maiori, neque perinde latebrosi. In horum igitur præcelso arx erat Sanctaguethæ dicta, eminentissima cum latissimo prospectu in quamcunque Insulæ partem. Quæ etiam Balearico Regi inuisenti Insulam ad summas erat delitias. Adhæc quatuor portubus vniuersa illa distinguitur, Citadella, vt diximus, Serinao, Fornelio, & Magone, quorum hic est omnium capacissimus, tutissimus, & munitissimus: à Magone fratre Annibalis Carthaginensium Duce sic vocatus. Nam insula ab ipsis Carthaginēsibus, quib. est à Septentrione, culta & habitata fuit; extantque nunc vestigia nonnulla: nec desunt, qui scribant, natum in ea fuisse Annibalem. Vnde Mago, & Citadella, tanquam tutiora insulæ loca, in præsidio erant. Itaque veterani exercitus ad Insulam appellentes, portum Citadellæ, nullo impediente tenuerunt; ac protinus in terram expositi, & Christianos se esse, & à Iacobo maioris insulæ Rege missos profitentes, cum præfecto, fidelibus vsi interpretibus, egerunt; vt quoniam eorum Rex à Iacobo victus & subactus fuit, eiusque ciuitas maioris Insulæ; ex eo quod liberè se dedere noluerat, capta & direpta, multaque mala miserabiliter passa esset; idcirco ipsi liberè in potestatem Regis benignissimi venirent, alioqui passuri longè acerbiora. At iidem tempus sibi dari ad respondendum petentes, arcem ingrediuntur; ac dum de deditione consultant, Rex qui in maiori substiterat cum parte exercitus, in monte mari imminenti, Caput Petræ dicto, atque in prospectu Citadellę posito, tribus Aragonensibus proceribus comitatus, sub vespertinū crepusculum, hoc vsus est strategemate, quod ex voto etiā successit. Nam plures vno simul tempore faces toto sparsas monte accendi iussit: quę procul inspectantibus, permagni alicuius exercitus, siue splendentium castrorum speciem referebant. Ad q̄ ora simul & oculos Citadellani conuertentes; coniecerunt, nō aliud portendere ostentū illud, quàm Christianorū exercitum paratū ad ipsos aggrediendos, quum primum præsenserint oblatas conditiones pacis minime fuisse ab ipsis acceptas, sed recusatam Insulæ deditionē. Vnde fracti animo, atque debilitati metu, protinus sese liberè Regi ac suis dedere statuerunt. Quare vocatis Regiis ducibus, se eis cum Insula tradiderunt: hoc vnum deprecantes, liceret omnibus in Insula manere: seque propterea perpetuam Regis seruitutem subituros. Quo reddito responso, simulq; arce cum reliquis castellis à veteranis in potestatem redactis, atque à direptione protectis; frater germanus præfecti, aliique Insulæ primates, actuariolo ad Regem perducti fuere; eique se, suo ritu, totius Insulæ nomine, vt Regi ac domino subdiderunt. Hunc ergo in modum oppugnata Insula minor in potestatem Iacobi venit. Qua peruulgata deditione atque benignitate Regis in excipiendis dedititiis intellecta, sarraceni maioris Insulæ, qui montana tenebant, non expectata Regis præsentia, è cauernis exire, atq; obuio cuique Christiano militi sese dare, ac veniam obnixè petere cœperunt. Ex quibus perplures perpetuæ seruituti mancipati sunt, ac in continentem transducti: aliis, Regis indulgentia, suburbia & pagi ad inhabitandum concessi: ad publicas verò operas, & onera Insulæ; alii quoque multi in seruitutē dati. Itaque confecto montanorum bello, duobus adhuc mensibus Rex in Insula fuit; mandauitque illius præfectis, vt eorum alter cum vna cohorte militum in præsidio Citadellæ esset; nempe vt cùm breuior sit inde transitus in maiorem, sibi mutuò auxilia ferrent; atque nocturnis facibus belli pacisque signa darent. His peractis, in hoc vnum maximè Rex incubuit, vt maior Insula vndique muniretur, vtq; in portubus præcipue arces reficerētur, & vbi non essent, exędificarentur; in eisq; præsidia collocarētur ad vniuersos tam Afros, quam Hispanos sarracenos, & quosuis alios piratas, portu &

Insula prohibendos: inde quippe ipsa tot speculatoriis turribus circumsepta conspicitur. cuius rei proceres, quibus prædia atque oppida donarat, maximè admonuit, graues multas iis, qui eam curam negligerent interminatus, in Petrum Portugalensem, cui Rex Insulas tradiderat, animum intendens. Sed is eousque ignauiæ, atque inertiæ processerat, vt omnem publicæ gerendæ rei curam à se abiiceret, minimeque manere in Insula, sed in continentem redire conaretur. Qua causa Rex, expugnato non multò post Valentino Regno, oppida quædam in eo, vt dicemus, Petro dedit; quæ is perlibenter accipiens, eaque compensatione contentus, de iure suo decessit, atque Baleares liberè, sineque exceptione Regi restituit. Vt primùm igitur recuperatis illis, atque omnino in potestatem Regis redactis, earum maior à bello conquieuit, eiusque natiui agri fertilitati cultio addita est, & humana consitio, adeò magna ipsam consecuta est rerum omnium atque fructuum vbertas, vt frequentissimus subinde fuerit ex omni Europa in eam gentium concursus. Vnde tam mercium vndique conquisitarum, atque rerum, quibus egent, inuectione; quàm Insularium, quibus abundant, exportatione, locupletissimo emporio nobilitata, cùm omnium Europæ vrbium euasit opulentissima, tum continuis Afrorum piratarum propulsationibus, bello quoque exercitatissima.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER IX.

AT verò Iacobus, cui nullum in omni vita vacuum tempus fuit, neque otium non negotiosum concessum; sed ab vno præclaro facto, ad aliud longè præclarius continuus transitus, atque firmus progressus: vix quidem Balearicum bellum confecerat; quod vnum satis illi fuisset ad perillustre nomen, & perpetuam famam condendam: cùm statim ad Valentinum multò difficilius suscipiendum accessit. arduum sanè illud, multisque nominibus dubium, ac periculosum: tot coniunctis Sarracenorum Regibus, qui mediam ferè Hispaniam occupabant, suppetias Valentino allaturis: tot etiam Afris, præcipuè Tunetanis, subsidio eidem affuturis: ipsoque Regno demum latissimo, totque circunfuso populis, atque armis præmunito: eoque magis quod Iacobus solus cum suis, nullo aliorum Regum aduocato auxilio, cœptum persequi decreuisset. Nam cum ei pia illa mens esset in Valentino, quæ in Baleari co bello fuit, cùm euellendi stirpitus Mahometanam sectam; tum veram Christi religionem inducendi; nihil diuino duce numine, non animose sibi aggrediendum, nihil non præclarè conficiendum putabat. Verum, ne intermissis primis, ad vltima procedamus, narrare prius oportet, quanam ex opportunitate, quibusue consilio & rationibus permotus ille, ad tantum, tamque præclarum suscipiendum facinus animum induxerit. Nam ex Rege, aliisque sui temporis scriptoribus, rem ita se habuisse colligimus. Siquidem ex Balearibus in Cataloniam reuersus Rex, ad ostia Iberi è triremi exiens cum Nunnio & aliis, Dertosanum prætervectus agrum peruenit Alcanitium perinsigne Aragonensium oppidum, in Cataloniæ ab ortu, in Valentiæ verò confiniis, à meridie situm. In monte quippe leniter accliui, perpolita mille domorum constructione, exædificatum est, atque muro vndique, & turribus secto ex lapide munitum: quin & à superiore parte, arce, quæ oppido imminet, propè inexpugnabili protectum; inferiore autem, Gadalopo fluuio profundo septum, adeoque copiosa riuorum deductione fœcundandis agris apto, vt fructus inibi non vberes modò, peruariique; sed suaues, ac perdelicati proferantur. Ibi demum ciues (è quibus historiæ scriptor oriundus) tam pia & ingenua inter se concordia agunt, atque prudenti cum Reipub. administratione pietatem colunt, vt non immeritò diuinitus factum fuerit, vt Iacobus ad sacrum hoc commeditandum, atque deliberandum bellum, eò loci conuenerit. Cum igitur tranquillitate simul & amœnitate oppidi adductus ille, ibi dies aliquot, arcem tenens, consumpsisset; eo quoque venit Blascus Alago, qui biennio in Regno Valentino egerat, ab eo die, quo illud ingressus fuit vnà cum Abuzethio

Rege

Rege à Zaene pulso, vt diximus: quo tempore Blascus, toto ferè lustrato Regno, diligenter eius situm, arces, munita loca, & incolarum vires inspexit, & quæ ad eiusmodi oppugnationem facerent curiose didicit; necnon amicos ex Sarracenis plures sibi parauit, quib. postea in commodũ, & rem Regis est vsus Itaq; Rege vna cũ Blasco & Nunnio, ac Follalcherio Promagistro Hospitalario: in præcelsam arcis turrim ascendentib. vt amœnissimo, atque pulcherrimo inde loci prospectu fruerentur: Follalcherius proceram, atque speciosam Regii corporis habitudinem, staturamque (quatuor enim cubitorum & dimidii fuisse compertum est) contemplatus, eum tanta oris venustate, atque maiestate coniunctam; simulque admiratus iuuenem annos vix natum XXVI. cum multis aliis, tum Balearica victoria, & triumpho decoratum; diuino actus impulsu, ipsum sic est allocutus. Enimuero Rex quo magis te, tuaque ab ineunte ætate, cœpta, & præclaras res gestas contemplor, easque felicissimo successu semper conclusas fuisse considero, ac neque sine diuino id nutu fieri posse animaduerto; dignum te profectò existimo, qui maiora tandem, multoque præclariora semper facta moliaris. Ac quoniam transmarinum bellum tam arduum, tam difficile, atque periculosum, tam bellè, feliciterque, terra marique susceptum perfecisti; iam nunc Valentinum, quod & intimum ac domesticum est; & quàmplurimis causis, tibi, tuisque vtile & honorificum, multo ardentius vt suscipias, vehementer exopto. Nempe, vt hoc ipsum, quod à maioribus tuis Regibus toties frustra cœptum bellum fuit, tu, qui potentia, & nouis Imperii accessionibus vniuersos superas, haud dubiè confecturus, persequaris. Quandoquidem Blasco ductore, qui nuper tenues Valentinorum vires & facultates explorauit, nihil non tentandum, immò diuino fauente numine, in hoc vnum bellum maximè tibi esse incumbendum existimo. Quibus Follalcherii dictis assentiens Blascus, vera omnino prædicasse illum affirmauit; atq; ad oppugnationem Regni commodissimè exordiendam Burrianam oppidum in extremis Ilergaonum campis, ad meridiem vltra fluuium Idubeam, propeque mare situm, multis nominibus aptissimum designauit. Hæc vtriusque dicta, cum Regi grata fuissent, atq; ad sacrum huiusmodi bellum suscipiendum diuinitus agi sibi ipse videretur, omnibus neruis eidem intendendũ statuit. Tametsi de causis iustis, atq; honestis ad inferendum illud, prius disseri, ad idque alios quoque proceres conuocari curauit. Quorum vltrò citroque agitatis rationibus, in summa decretum fuit, Iustè Zaeno tyranno ac Regni occupatori bellum inferri, propterea quod Iacobum multis modis offenderit. Ac primum, quod Abuzethium verum Regem, indicta causa, Regno expulerit; ex eo quòd ille ab excursionibus, & vastatione agrorum in Christianos, sibi temperasset, atque cũ captiuis mitius agere cœpisset. Deinde quòd Iacobo Balearico bello implicito, idem excursiones multas fecisset Dertosam vsque, & Ampostam arcem Christianorum munitissimam, vastatisque agris, atque cum ingenti præda regrediens, Vldeconam insigne Hospitalariorum oppidũ aggressus fuerit; tametsi ab oppidanis validissime repulsus. Adde quòd Iacobo de his apud ipsum per legatos modestissimè conquerente, neque detrectante pacem, modò quintam partem Portoriorũ Valentiæ, & Murciæ, sibi quotannis pendi solitam, quæ superiore anno soluta non fuerat, numeraret; legatos, & oblatas pacis conditiones spreuerit, ac de portoriis mediã partem se in posterum singulis annis detracturum responderit: iis auditis, omnium quidem suffragiis damnatus ille fuit, & de commouẽdo in eum bello terra marique deliberatum. Quare Montionem conuocatis omnibus, tam Cataloniæ, quam Aragoniæ primoribus, atque Ciuitatum legatis, Valentinum bellum, pro vtriusque Regni commoditatibus, & incolumitate suscipiendum, ingentemque ac pernecessarium ad illud faciendum esse sumptum ostendit. Cui postquã assensi fuere omnes, Catalanis imperatum fuit Bouaticũ, ab eisdemque libentissimè promissum. & quàm breuissime Regi adnumeratum. Similiter Aragonensibus imperata pecunia fuit, iis maximè, qui remoti erãt à confiniis Valentini Regni; quod finitimi viritim bello interessent. Iamque Rex, & conscribendis copiis, & commeatui, reique frumentariæ parandis, atque vniuerso bellico operi diligentius instabat: propterea quòd opportunissimam tunc occasionem suam putabat, seditiones & discordias, quæ Sarracenos in Hispania Reges, non in mutuam modo perniciem, sed etiam in Zaenam irritabant: verum quæ inter Abuzethium & Zaenem, summa Regni capita, intercesserãt, longè commodiores fuere: quòd hæ Regnum in partes diuiderent, vsuque appareat, diuisa fieri debiliora coniunctis. De quibus omnibus antea consultus Gregorius IX. Pont. Max. Iacobum ad hoc ineundum bellum vehementer incitauit: ad eumque sacrosanctũ insigne crucis mittens, Pontificio quoq; diplomate, cœlestis Ecclesiæ thesauro aperto omnib. cruciferis, sacro eius-

modi bello militantibus, criminum expiationem, & remiſſionem conceſſit. Quæ Montione, dum conuentus agebantur, edita, per concionatores exponebantur. Vnde Rex diuinis muneribus ſibi & exercitui conceſſis, proceres omnes, ac reliquam multitudinem, ſanctiſſimo crucis ſigno inſigniri fecit. Itaque dimiſſo conuentu, Rex Alcanitium reuerſus, frequenter cum Blaſco de inferendo bello colloquebatur, ab eoq; de locis Regni munitioribus curioſe, quæ, quantaque illa eſſent inquirebat, & quanquã Burrianæ oppugnationem aliis Blaſcus præferebat; tamẽ Iacobus à Morella, oppido Valentinorum munitiſſimo ac citeriore, bellum auſpicandũ cenſebat. Ac putans fore commodum, ſi Blaſcus cum ſuis expeditionem contra Sarracenos, maximè verò Morellanos ſuſciperet, quod ab vtroque fuerat agitatum, decreuit tandem celeri pactione tranſigere. Vt enim magis Blaſcum ad bellum in Sarracenos inflammaret, libenter ſe ei permiſſurum dixit, quæcunque ille oppida, & Caſtella, ab illis eriperet. Sicque dimiſſo Blaſco Morellam, quæ non longè ab Alcanicio ſita eſt, atq; ad eam capiendam iam tum ab eo tentæ inſidiæ fuerant, Rex inde profectus eſt Turolium; vt in oppidulum Exeam vlterius ſitum, quod interluit Turia fluuius, atque Albarrazino eſt propinquum, concederet: vt venatione aprorum, quorum ibi magna eſt multitudo, animum à bellicis laboribus, curamque laxaret. Quem Petrus Aſſagra Albarrazini dominus hoſpitio excepit magnificentiſſimo, atque felici venatione recreauit. Cui dum Rex intendit, allatus eſt ei nuntius, cohortem peditum Turolenſiũ, qui in finibus Regni pręſidio erant, oppidum Ares Valentinorum munitiſſimum intraſſe, eoque potitam fuiſſe, atque ad retinendum illud præſidium petere. Quo nuntio mirè oblectatus Rex fuit. Eſt enim Ares oppidum in eminentiſſimo totius Regni monte, ab ortu, meridieque prærupto, ſitum tanquam ſpecula ad remotiſſima quæque Regni loca oculis colluſtranda, indeque cum præſidiariis, non modò Sarracenorum eruptiones cohibendas; ſed in eos quoque à noſtris faciendas. Itaque Rex eò miſit, qui militibus bono eſſe animo, atque oppidum viriliter defendere iuberent: ipſumque in eorum ſubſidium iamiam venturum dicerent. Vnde Turolenſes, ſe ſequi iuſſit, cum magna equitum atque peditum manu, quos Ferdinandus Diazius & Rodericus Ortizius duxere in Alfambram oppidum, quod etiam fluuio Alfambra, qui paulo infra, prope Turolium influit in Turiam, alluitur. Inde enim Rex vnà cum illis erat iter ingreſſurus: ad quos ſub veſpertinum crepuſculum venit, ibidemque pernoctauit. Verum de ſecunda vigilia exurgẽs, citato curſu, portũ Montis acuti ſub auroram tenuit, atque Poueanum præteruectus agrum, Villarogam ordinis Hoſpitaliũ oppidum peruenit. Vbi Fullalcherii opera, cibo potuque refectus, atq; paululum ſomno recreatus, ſummo mane iter fuit perſecutus: dumq; ſumma montiũ tenet; ecce ſagittarius eques deuiis ad eum itineribus præproperus veniebat, à Blaſco miſſus, vt Regi renunciaret, captam fuiſſe Morellam à ſuis, atque in poteſtatem redactam. Quo nuntio, quantũ voluptatis hilari fronte præ ſe tulit, tantum mœſtitiæ animo ſenſit; propterea quòd ex pacto & conuentione, Blaſco Morella cederet; doleretque in ipſo Valentini belli exordio, tam inſignis oppidi expugnationem, non ſibi, ſed Blaſco obtigiſſe. Vnde meditanti ipſi, atque eo peruenienti, vbi erat flexus ad iter Morellam, Diazius occurrit, inquiens, ne, quæſo, Rex oppidũ Ares nunc petas, poſthabita Morella, quòd hæc ſit arcium totius Regni munitiſſima, & ad conſternandos Sarracenorum animos aptiſſima: ſed hanc pete ocyùs antequam eandem Blaſcus ingrediatur. Noui enim ingenium hominis ſuperbiæ tenacis; putoque fore tibi difficilius Morellam ab illius, quàm è Sarracenorum manibus extorquere. Tunc Rex vocatis Aſſagra, & Atorella proceribus, ab eiſque, vtrum itinerum conſultiùs eſſet ingredi, quærẽs; Diazius denuò ſententiam ſuã conſtantiſſimè defendit; adiiciens in celeritate poſitũ eſſe felicem rei exitum, ideoq; Turolenſibus præcipiendum, vt depoſitis ſarcinis, atque impedimentis ſigna ſequerentur. Quo facto, citatis equis, fluuio Calderano traiecto, tandem per auia, perque nimis aſpera & deſerta loca iter faciens, ad flumen quod aluit radices montis, in quo ſita eſt Morella, peruenit, in eumque feſtinanter conſcendit, & in vertice caſtra poſuit: qui poſtea vocatus eſt tumulus Regis oppido adeo propinquus, vt ingreſſu egreſſuque oppidani facilè inde prohiberi poſſent. Vnde militibus in eum aſcendentibus locum præcipit Rex, vt in ſtatione eſſent; ac neminem, iniuſſu ſuo, oppidum ingredi, aut egredi ſinerent: hunc locum ideò tam pertinaciter retinuit, à Morella nuſquam oculos deiiciens; ne qui tenebant arcem mitterent, qui aduentum ipſius Blaſco nuntiarent; ſic vt ingruente nocte paſſus fuerit grauiſſima, ob multam niuem, & intolerabiles frigoris morſus: acceſſit etiam fames & vigilia, quibus acerbe vexatus exercitus fuit, propterea quòd ob loci aſperitatẽ, iumenta commeatu & cibariis onuſta montem ſuperare nequiuerint: compertumque

fuit,

fuit, Regem ad tertium propè diem, ex quo apud Villarroiam cœnauit, integram famem sustinuisse; quæ in caussa esse non potuit, vt locus ab ipso desereretur. Verùm sequenti die, Sole illucescente, Blascus cum nonnullis equitibus eo peruenit; atque ignorato Regis præsidio, Morellam intrare volens, à Ferdinando Perezio Pina, qui præsidii dux erat, comprehensus est, & ad Regem delatus: quem ille benignè excipiens, rogauit, vt oppidū vna cum arce sibi tradere vellet, promittens, se id beneficium compensaturum; at verò Blascus meditari secum, quasique renuere cœpit. Sed Rege rursum & proceribus instantibus, iamiamque manum in eum coniicientibus, tandem de iure suo decedens ille, oppidum cum arce Regi liberalissimè tradidit; ipseque primus, fide præstita, Morellam cum Rege eo die est ingressus, suisquo ab arce detractis præsidiariis militibus; Regios eorum loco posuit: oppidanique cum paganis, se illico Regi submisere. Iamque ex proceribus vno ibi relicto præfecto cum vna cohorte, Rex inde abiens, duodecimo ferè milliario confecto, Ares oppidum peruenit; inde, vt fama est, dictum, quod præ celsitate loci, ab antiquis Aræ ibi constitutæ fuerint Diis ad litandum. Quod Rex ingressus, collaudatis Turolensibus peditibus, qui oppugnarant illud, collocato ibi præsidio, gratias immortali Christo ac Virgini ad sacrosanctam aram egit; atque munitissima duo illa parta oppida sine effusione sanguinis, tanquam Valentinæ expeditionis primitias illis obtulit. deinde Turolium vna cum Abuzethio reuertitur, qui & expugnationi Morellæ interfuerat; & denuò se Iacobo subdiderat: præstita fide, afiturum se ei perpetuò in eo bello, atque omni ope, ac re adiuturum. Demum abiens Turolio, confinia Castellæ loca lustrauit. Sed cum Calataiubii esset, ac memoria retineret commemorandum illud, ac liberalissimum Blasii factum, quo ille Morellam, eiusque arcem magnifica sibi donatione concesserat; compensatione cum eo vsus est iusta, atq; honorifica. Nā Sastagum insigne Aragoniæ oppidum, cum arce, suburbiis, & agro latissimo, Ibero amni propinquis; quæ Petrus Rex Artalo Alagoni Blasci parenti oppigneratus fuerat, Blasco perpetuo donauit, vnà & oppidum cum arce Mariæ, non longè ab illo sitis. A quo tempore Alagonia gens, quæ ætate Iacobi, & Regio stemmate, & antiquitate, & rerum magnitudine floruit, accessione Sastagensis Comitatus, facta est Aragonensium, post Regiam, nulli secunda. Fuit igitur eiusmodi donatio, seu compensatio Blasco facta de consilio procerum, admodum grata Aragonensibus, qui præsentes erant, atque cum maximo consensu & applausu omniū à Rege sancita. Cęterum Morella, & Ares oppidis captis, atque præsidiis vtrobique positis: vt tuta essent omnia à tergo relicta loca, tutiorque fieret in vlteriora progressus, ac designata à Blasco Burriana obsideretur, conuentus denuò Turolii Rex agere curauit: quod est oppidum celebre, vt diximus, atque Valentinis propinquū, vt inde commodius susciperetur in illos expeditio. Quo conuenere Promagistri equitum Hispaniæ, Templarius, & Hospitalis; quin & Velensis, & Calatrauensis: harum quippe duarum equestrium societatum, tametsi apud Castellam essent primariæ sedes, multique conuentus & præfecturæ, nonnullæ tamen eiusmodi in Aragonia erant à Regibus etiam ad quoduis contra Sarracenos bellum inferendum institutæ: quarum Calatrauensis summa Alcanitii sita erat; Velensis vero Montalbano in oppido clarissimo, de quo mox dicemus, non longè ab Alcanitio versus ortum posito. Fuere quoque præstò Regi Bernardus Mondecutus Pontifex Cæsaraugustanus, Petrus Fernandus Assagra, & Simenius Tarasona, qui postea donatus fuit ditione, seu Baronia Arenosia nuncupata; cum plerisque aliis Aragoniæ procerib. q̄ tunc, cum inita expeditio fuit, centum & viginti læuis armaturæ equitū, milleque peditum numerum non excesserant: præter eos, quos Turolensis Ciuitas cōscripserat, ac etiam Calataiubienses & Daraconenses populi miserant; quibus cum exercitus ad numerum ducentorum quinquaginta equitum peruenerat, peditum verò mille octingentorum. Iis ergo copiis bellum Rex fuit exorsus, fretus quidem Catalanorum, atque Prouincialium, quas breui adfuturas sperabat: ac quoniam animus ei erat, quacunque pergeret, vt terrorem hostibus incuteret, depopulari agros, & cuncta vastare: commeatum vndique, rem vero frumentariam, ex Poueano & Visiedano Turolensiū campis comportare imperauit. Itaq; Turolio egressus, ac per Populetanum, & Sarrionensem agrū prætereunte exercitu, ouium atq; boum, quibus idem ager abundat, quantum fuit opus inde iussum est asportari: ac protinus Iaquesiam extremum Aragoniæ pagum, aridumque prætervecti torrentem quo Aragonia terminatur, Valentinum ingressi Regnum excursiones in pagos quosdam fecerunt, mitius tamen, quoniam maiori ex parte colebantur à Christianis. Fuit itaque descensus per Lacouanum montem, vnde prospiciebatur Exerica, nobile Aedetanorum oppidum, situ & natura munitum. erat enim illud septum muro

& arce cum primis inexpugnabili, in altissima, saxeaque rupe, quæ à posteriore parte prærupta est posita, atque præterlabente fluuio obuallata: ab anteriore verò, oppido decliui, perpetuoque muro, & gente bellicosa protecto; qualis esse, exercerique in armis sæpè solet, quæ finitimos populos, quod alterius dominationis sint, tanquam hostes habet. Miserat etiam Zaen Rex quatuor expeditorum militum cohortes Exericam vt in præsidio essent; veritus ne simili casu, quo Morella, ob non missum opportunè subsidium, caperetur. Ex quibus octingenti pedites protinus obuiam venere, vt nostros à cultorum agrorum, hortorumque vastatione impedirent. At verò Rex suos ab illa prohibuit, atque distulit in diem crastinum, ne lassi ex itinere manus consererent. Sed in descensu montis ad tertium lapidem, oppidulum est, dictum Viuarium, à quo non longè versus Exericam, interluente fluuio Pallantia, qui decurrit in Saguntinos, castra locari iussit. Sequenti verò die cœpta est depopulatio agrorum, qui oppidum inter & Viuarium erant: triginta equitibus, cum peditibus mille à tergo depopulantium in subsidium positis. Quæ depopulatio agris illata est; nullo impediente cominùs, metu equitum, à quibus Sarraceni strenuè hastis configebantur; tametsi eminus, & ab occulto loco nostri à sagittariis sauciarentur. Sed iis sequenti die sic est occursum: equitibus scilicet partim in monte, partim in agris consistentibus, quorum scuta pedites primi agminis deferentes, iisque protecti, se à Sarracenorum sagittis defendebant, ac primum sustinentes impetum, incedebant: deinde sequebātur sagittarii: postremi depopulatores, qui agros liberè atq; impunè vastabant. Dum hæc in Exericanos fiunt, promagistri equitum Templarius, & Hospitalarius, ac magni Calatrauensis & Velensis magistri, cum magna manu equitum, & septingentis peditibus prætergressi Exericam, & Segorbium, secundo flumine, ad intima Regni penetrarunt, quoad in prospectū Sagunti venerunt, ad duodecimū vsque milliare ab vrbe Valentia, vbi a læua flexus est ad iter in vallem Segoniam, olim Saguntinam, quam multis pagis, fructuosissimisq; agris cultam, ingressi sunt, ac depopulati. Quibus vltra progredientibus occurrerunt innumerabiles Sarraceni, ex oppidanis & rusticis & collectitiis Saguntinorum, vt a progressu nostros prohiberent. Quod vbi intellexit Rex, eò profectus est cum reliquo exercitu, vt subsidio suis esset; atq; in itinere obuium habuit oppidulum Turristorresium, cuius agrum quoque vastari iussit, ab expugnatione oppiduli abstinens, ne Burrianensem differret, in quam suos integros perducere decreuerat. Itaque progressus per eam Vallem cum vniuerso exercitu, in planitiem deductus est, vbi se latissimus prospectuque amœnissimus atque fructuosissimus aperiebat campus: hinc montibus ab Almenara oppido mari proximo, vsque ad promontorium Oropesæ, ad semicirculi speciem eum ambientibus; atque fontes, aurasque salubres, in vniuersam planitiem deriuantibus; illinc mari, quasi basigirum obtendente, piscatu atque mercimonio multos in ea populos locupletante: cum & cultura, & fertilitate agri reliquo Regni agro minimè sit inferior; & præter frumenti, vini, & olei ingentem vim, qua præstat, proferre etiam solita fuerit, orizam & sacchatū; & ad bombicum alendum, & perficiendum opus, mire nunc quoque consentanea existat. In qua item planitie cum conuallibus, quæ à propinquis & ambientibus montibus in eam decurrunt pagi, & oppida ferè triginta sita sunt, quorum Burriana cæteris excellebat; & fertiliore agro & mari propinquiore, quod etiam magno suo ambitu, atque murorum altitudine propugnaculum, & quasi acropolis erat totius eius regionis; abundabatque omni commeatu rerum, & milite bellicoso: eoque magis, quòd Zaen, vt primum aduentum Iacobi resciuit, lectissimos mille quingentos milites ad eam custodiendam miserat; plures indies missurus, adeo ab eius defensione vniuersam Regni salutem pendere sibi persuaserat. Itaque Iacobus eo cum exercitu veniens, castra circum oppidum metatus est, & per exploratores certior factus, de magnitudine & munitione oppidi, deque oppidanorum, & eorum qui præsidio venerant, numero & virtute; tum de munitionibus ac etiam debilioribus mœniorum locis: & in quam partem tormenta, & machinæ melius intenderentur. At verò intus, neque oppidani quidem otio tempus conterebant, nec deerant illis sui exploratores, per quos consilia, & machinationes Regis intelligerent. Iamque vt suarum virium, atque munitionum specimen aliquod ederent, ac bello initium darent, singulis prope diebus, antequam nostri vallo castra munirent, quadringenti ex eis, in eam partem castrorū, quæ videbatur desertior, irruere solebant, ac aliquid nostris semper inferre damni. Quo animaduerso Rex, tribus locis in castris stationes centum quinquaginta militum locauit, qui signū aliis darent, vt saltim audito tubæ clāgore, omnes in armis essent; atq; altera pars militū in statione maneret, altera in locū pugnæ curreret, huncq; in modū alii aliis præsto, atque subsidio essent.

Eorum

Horum autem præliorum semen erat, ouium, atque armentorum à nostris, inter castra & oppidum pastio: in hæc quippe suis illi repentinis excursionibus irruebant, prædasque sæpe faciebant: sæpe quoque nostri easdem è manibus eripiebant; atque in hunc modũ consertis manibus, cruentas vicissim victorias reportabant. Quo tempore multorum procerum, atque ciuitatum, & oppidorum Cataloniæ, & Aragoniæ turmæ equitum, atq; plurimorum cohortes peditum, ad Regem confluxere, peruenitque peditatus ad viginti quinque hominum millia; equitatus verò ad duo millia. Quamobrem oppugnatio deinceps acrior multo fuit. Nã mari aduectis è Balearibus, & è Catalonia machinis, tormẽtisque magnis, cum iis, in naualibus dissoluta interim iacuerant, construi ea denuò, ac
10 oppugnationi aptari curauit: atq; inter alia, turrim mobilem ex eadem materia erexit, quamplurium tabularum contextu, & contignatione compositam; ac non labore modò, sed magno quoque studio, atque contentione militum hinc inde compulsam, mœnibus admouit. Quæ tametsi humiliora oppidi mœnia adæquabat, facileque pila, sagittas, lapides aliaque missilia in oppidanos emittebat; ac nec ex mœnibus prohibebatur, quo minus multis detrimentis propugnatores afficeret: tamen tanta erat, tum oppidanorum, tum maximè selectorum militum, quos Zaen miserat, virtus, alacrisque ad resistendum multitudo, vt & machinatores reprimere, & machinas deiicere, & studia, ardentesque vincendi conatus Regios infringere & retardare possent: expertusque Rex fuit, Valentinos Sarracenos longè esse Balearicis robore, & pugnandi arte præstantiores. Tan-
20 ta enim in turrim mobilem sagittarum, lapidumque multitudo iacta est; vt neque Rex pedes & scutatus sua præsentia cunctos vrgens; neque alii similiter circum turrim scutis sagittas excipientes, atque magna animi contentione eos, qui in turri erant adhortantes, efficere potuerint, quin turris, aliæque machinæ desererentur, atque nocte pugna dirimeretur: Rege quidem quatuor in pugna confixo sagittis, leuiter tamen, diuino opitulante numine, sauciato. Itaque relictis, qui noctu machinas custodirent, statim sub auroram nauata est opera reducendæ turri; adeò quippe diruta illa, perfossaque erat lapidum ictibus, vt nostris impedimento magis, quàm hostibus damno esse posset. Quare conuocato concilio, alia via oppugnationem tentandam esse statuerunt: nempe aggeribus, valloque perducto, eoque paulatim muro admoto; simulq; machinis & tormentis
30 maioribus, eam partem muri, quò tendebat vallum, quatientibus: quandoquidem cuniculos agere non dabatur, terra vda, vliginosaque admodum, atque ob maris viciniam, passim scaturiente aquis. Interea nostris omnem circùm regionem diripientibus, commeatu, & re frumentaria castra abundabant: sed tot indies confluentibus ex omnib. Christianorum Regnis militibus, augescente exercitu, fames esse cœpit; atque inopia potissimum rei frumentariæ tanta fuit, vt de relinquenda obsidione ageretur. Quæ res cùm sollicitum, nimisque anxium Regem haberet; ægreque se defenderet ab eorum importunitate, qui discessioni insistebant, nuntiatum est in castris, duas in conspectum Burrianæ biremes appulisse: alteram Bernardi Sentaugeniani, alteram Petri Martelli, quæ tum è Balearibus, tum è Tarraconensi & Dertusano agro exercitui, frumen-
40 ti, & commeatus magnam copiam afferebant. Propter quas, tanquam è cœlo missas, Rex gratias Deo agens recipi omnia iussit, proque eis victoriatorum sexaginta millia annumerari. Quanquam cum inopia rei frumentariæ tanta erat ærarii consumptio consecuta, vt neque haberet vnde solueret; neque qui pro eo sponderet, præter Templarium, & Hospitalẽ promagistros: sed neque ii spopondissent, nisi ex oppidis, quæ Rex caperet, aliqua suis cessura societatibus sperassent. Demum biremes ibi consistere, atque in anchoris esse præcepit, vt tuta esset ora maritima, ac commeatus & cibaria tutè vndique conueherentur: quod tam feliciter cessit, vt protinus ex vniuersis hinc inde locis abunde cibaria, aliaque necessaria, nauigiolis in castra perferrentur. Cæterùm ad expugnandum oppidum maiores indies oriebantur difficultates. Ex quo Ferdinandus Re-
50 gis patruus, aliique, qui consilio Regio præerant, Blascus Alago, Simon Vrrea Liciana, Massa, & Tarrassona, inter se consentientes, fortassis id melius esse putantes, Regem à prosequenda oppidi expugnatione omnino conati sunt auertere. Cum enim audiuissent, Regem ob labefactatas machinas, & laceratam turrim, valde mœstum euasisse; conquestumque fuisse, se maioribus suis fortuna longe inferiorem; vt quib. in bello pro voto omnia cessissent; sibi verò in vnius quidem oppiduli oppugnatione, præter opinionem; capta occasione, Regem conuenerunt; quem Ferdinandus omnium nomine, sic est allocutus: Quæ tibi Rex in bello secundæ res semper acciderunt, faciunt, vt his nunc perinde vt nimis aduersis frangaris; ac vel ex eo quòd omnibus ante te Imperatoribus felicior non sis, te putes infelicem. quod longè aliter, ac te decet, facis, qui res

bellicas non vtraque fortuna, sed felici tantùm commetiendas existimas: indeque est, vt dignissimè conquerares maiores tuos rerum gestarum gloria fuisse te clariores; cum & habuerint illorum quidem tempora incommoda sua; sicut & hæc nostra suis non caruerunt. Nam & victorias illi suas, nō cum ancipiti modò fortuna, & cruore mistas, sed procrastinatas diutiùs, sed retardatas, atque cum summo labore & patientia partas reportarunt: & quas, ne reportassent quidem, nisi tempori seruire, ac rerum vicissitudini obtemperare didicissent. Eiusmodi ergo, quæ cordati, atque sapientis sunt Imperatoris munia; tu quoq; in præsenti obire debes, qui bellū arduum magis, difficiliusque ac periculosius quàm rebamur, suscepisti, quod te, tuosque indies in tantas angustias deducit, vt timere inde possis longè grauiora mala, nisi & temporum, & rerum conditioni cedas; ac, quod sapientis est, mutato consilio, rebus, vt sese offerunt, ita te accommodes. Nam & tempori cedere, & necessitati parere, sapientis semper est habitum. Expertus quippe es hostium sese validissimè defendentium, præsertim recentium, vires & fortitudinem: inuenisti oppidū adeò munitū, vt illius contra te erecta munimenta & propugnacula, non modo nulla deieceris; verum tuas inde machinas ab illis malè mulctatas retraxeris. ex quo tantum hostibus creuit animi; quantum nostris profectò indies imminutū est; qui nobis summisso murmure obiiciunt, ac exprobrant, te nequaquā salutaribus cōsiliis inniti, qui tot huius belli laborib. fractus, ac depressus, nihil tamē de intermittendo illo, aut in aliud tēpus differendo agas; quiq; cum in intimum hostilis soli te cōieceris, nihil iā præterquā ab hostibus circumsideri expectas. Accedit rei nummariæ difficultas, ac neq; duratura diutiùs quę nunc est, frumentariæ copia. Vrget prætereà tēporis, aerisq; incommoditas, tū solo ob sitū terræ calidissimo, tū cœlo caniculæ ortu feruentissimo, magisq; ad inducendos morbos, quā ad pugnandū parato. Vt illud interim omittā, subsidia ciuitatū quotidie vehementer inclamantia, messes adultas iam esse, ac maturascere, idcirco ad demetendas illas exercitū dimitti oportere. Quibus de causis, ac vel eo maximè, à bello cessandū est, q. Zaē prius quā armis, pecunia te oppugnare cupit: scimusq; ingentem promisisse, modò ab expugnatione discedas; neq; non illā à tam barbaro & iniquo hoste capere consulimus, vt ea ipsa pecunia, cū maiores contra ipsū copias cōparare, tum opportuno expectato anni tēpore, cū florētissimo exercitu, nō Burrianā modo; sed ipsam vrbem Valentiam gloriosissimè expugnare possis. Quibus auditis, Rex se ei responsurum dixit: atque vt erat excelso ac diuino animo, multa fuit secum meditatus: considerans inprimis de honore suo detrahi sibi multùm, si à Burrianensi prima obsidione, quæ vnum, aut alterum vix mensem durauerat, discederet; cum à Balearica, remotiore, arduaque magis, in qua annum & eo plus insumpserat, neque à suis retrahi potuerit, neque iustioribus de causis à cœpto deterreri. Quin & perturpe esse, discessu suo animum hostibus addere; multoque turpius, in hostilem pecuniam triumphum commutare; ac vel eo magis, quòd vereretur Ferdinandi (cuius animus semper fuerat à Rege auersus) & aliorum consilium venale quoque esse, vt quos Zaenes, vt probabile erat, pecunia corrupisset. Quamobrē dimissis illis voluit de re tam graui alios consulere, inprimis Tarraconensem, Cæsaraugustanum, & alios Antistites, nec non promagistros ordinum, & reliquos proceres, bellique duces, & præfectos: q. de deserēda obsidione sententiā dicere rogati, fideliter tamē expositis, quæcunq; Ferdinandus contra obsidionem obiecerat: omnes, vnum, atq; idem sentientes, responderunt. Non solùm regii honoris, sed Ducum, atque vniuersi exercitus, qui iustus ac potens erat, interesse in obsidione persistere. Quæ sententia ad Ferdinandum, & socios delata, responsioni fuit: statimq; Guillermus Aquitanus Regis auunculus, qui fuerat huius sententiæ author, perducēdi valli, & machinarū ad portā vsq; oppidi, earumq; defendēdi curā suscepit, eo animo, vt locū nequaquam desereret, quoad repleta fossa esset, earū ope cohortium, quas secum ex Aquitania duxerat; simulq; Rex suis fidissimis cohortis prætoriæ militib. quos Arabica voce Almugauaros vocabant, de quib. postea dicemus præcepit, vt auxilio Guillermo essent si fortè ex oppido in eum irruerent. Igitur Guillermi, & Simonis Perezii Tarasonæ, suorumq; opera admotis machinis, quæ tantummodo p̄ scuto erant iis, qui opplēdæ fossæ, & pertērebrando muro operā dabant; res feliciter procedere, atq; oppidanos vrere visa est, & ad demoliendas machinas incitare. Nā noctu, de secunda vigilia, cum primū ab oppugnatione discessere machinatores, ducenti oppidani, accēsis facibus, magnoq; impetu foras eruperunt, ad succēdendas machinas; dispositis sagittariis per murū, q impediētes configerēt. Id tanto cū silentio fieri non potuit, quin Guillermus, qui intētis oculis, & auribus hostiū motus obseruabat, præsenserit: atq; cū suis cunctos, magna cū strage in oppidum cōpulerit. Quo in conflictu, Guillermus sagitta infixa cruri grauiter vulneratus fuit; q. intelligens

intelligens Rex, Guillermum in tabernaculum Regium deduci iussit: ibique ipse, sua manu, infixum ferrum è vulnere euulsit, ac vulnus lauit, & obligauit. Ex quò protinus Guillermus sanitatem sibi restitutam sentiens, à Rege contineri non potuit, quin noctu in statione maneret. Interim oppidani singulis noctibus ad succendendas machinas excursiones faciebant. Quibus nostri ad eorum infringendos, & deludendos conatus occurrebant. Sed cùm Rex interim noctu lustrans castra, minimè eos, quibus commissa custodia erat, pro machinis excubias agere inuenisset; cum equitibus nouem excubare decreuit; ac Regium scutum, tanquam decurio, qui præest excubantibus, machinis appendi iussit. Id ab explorantibus scientes oppidani, protinus centum septuaginta cum facibus prodiere foras: quorũ quadraginta tantũ scutati, ac faces præferentes: reliqui sagittarii erant: iamiamq; ignẽ admoturi, à duob. Regis scutiferis, ex facibus cogniti fuere; statimq; conclamantibus illis ad arma, Rex cũ suis ab statione exiens, animose oppidanos aggreditur; tantoq; fuit iis terrori, vt illico terga verterint: quos Rex insequẽs adeo conferto agmine tenebris processit, vt portã oppidi hasta confixerit, sed cum hostiũ sagittis obrueretur, repulsus est, & coactus scuto post terga reiecto, atq; seruato ordine pedem referre. Neq; prætereundum est profecto facinus præclarissimũ, quod in eo bello Rex edidit, ab omnibusq; historicis de eo refertur, quo planè non alios modò Reges, sed seipsum superauit, & tanquam tertius in orbe Decius in medios sese hostes pro salute exercitus iniecit. Aiunt enim ipsum tanto fuisse mœrore, atq; pudore affectũ, si forte contingeret obsidionẽ, re infecta, ac fine honesta aliqua causa soluere; vt modò honori suo, atq; exercitus incolumitati consuleret, desperata expugnatione oppidi, multa in seipsum fuerit acerba patratus. Nam in prælîis, quandoq; discincto thorace, apertoq; pectore, ac diloricata tunica, nullũ vitæ periculum recusans, sagittarũ ictibus occurrere visus est: ne ab obsidione, nisi cũ manifesto vitę discrimine decedere cogeretur; eiusq; exercitus abiens, honesta de causa, Regis salutẽ oppugnationi prætulisse videri posset: sed diuina ope seruatũ fuit corpus, cuius animus ad pericula promptus, abundè confixus est, seq; pro salute exercitus morti deuouere non dubitauit. Cæterũ nocte, dieq; machinatorum opera instante, admotisq; muro, summa vi, tormentis omnib. turris quædã diruta est, & æquata solo, per quam nostris ad irrumpendũ patuit aditus: qui subinde multo facti animosiores, sequenti die oppleta fossa non solũ per dirutã turrim, sed admotis scalis per varias muri partes irruperunt. Verùm oppidanorum virtus tanta fuit, vt quamuis tot conflictati incommodis, tamẽ nostros ab ingressu prohibuerint. Qui tamẽ paulo post vidẽtes regiam potentiam augeri indies, suamq; imminui, atque posteriores oppugnationes longe esse acriores prioribus; cum Rege de deditione egerunt: si cuncti cũ vxoribus, & domestica supellectili, in propinquũ oppidum Nulesiũ incolumes abire possent. Quod vt placuit vniuerso concilio Procerum, sic à Rege quoq; fuit oppidanis, tanquã strenuis patriæ defensoribus liberalissimè cõcessum. Itaq; pridie eius diei, qui sancto Iacobo Apostolo dicatus est, & eius memoria more maiorũ colitur, duobus exactis in obsidione mensib. celebri Burianensi oppido potitus Rex fuit, illudq; cedentibus oppidanis cum magno triumpho ingressus. Vbi insequens dies cũ maxima Regis atq; exercitus alacritate, Deo, Virginiq; matri, & Apostolo solennis & celeberrimus extitit; ac etiam de more Regis, aliquibus liberalissimus, & magnificentissimus. Nam Templariis, qui sese in expugnatione aliis prætulerant, certam partem oppidi, ac prædiorũ perpetuò donauit. Demũ intermisso bello, vt necesse erat, multis Regem vrgentibus, atq; alio auocantibus Regnorũ negotiis, Blascum Alagonem, & Simonẽ Vrream in præsidio oppidi ad duos duntaxat menses reliquit, quoad Petrus Cornelius, quẽ oppido præfecerat, eo veniret. Nec verò oppidum deserere Rex voluit, quamuis id ei persuadere rationib. Antistes Ilerdẽsis, & Guillermus Ceruera conarentur, Petro Sanctio, atq; Bernardo Rabassa, qui erat illi à secretis, præsentibus. Quibus Rex pluribus verbis satis faciens, conclusit tandem, se eodẽ animo, & viribus, quibus Burrianam ceperat, seruaturum; neq; tantam loci opportunitatem ad commotum persequendũ bellum neglecturum. Itaq; profectus inde venit Dertosum, post verò Turoliũ; vbi collaudatis Turolensib. pro strenua nauata sibi opera in ea expeditione; dũ componẽdis Regni rebus animũ intendit, nuntius è Burriana ab S. Vrrea venit, significans, se Peninsulanos ad deditionẽ inuitasse; quod si facere recusarent, cruentum bellum illis indixisse, atque vt exemplo aliis essent, non modo agrorũ depopulationem, sed truculentam oppidanorum internecionem tandem minatum fuisse, eos autem illico respondisse, si Rex adesset imperata facturos. Quę Rex intelligens, protinus equitibus septem, atq; domesticis suis comitatus, illud idẽ prosecutus est iter, quo antea ductus fuerat Ares & Morellã; iisq; ad læuam relictis, Peninsulam ad quartũ diem obeunte so-

le peruenit; atque exploratis oppidanorum animis, ne tamen obscurus, clandestinusve esset ipsius in oppidum ingressus, tentoria in campo figere, ibique sub dio pernoctare voluit; cibariis, & stragulis Regi statim ab oppidanis officiose delatis. Sequenti verò die magistratus oppidi, præfectus arcis, & vniuersa plebs prodeuntes, oblatis Regi clauibus, ipsum cum pompa exceperunt, & tanquam domino arcem & oppidum tradiderunt. Quod Rex ingressus, atque cum admiratione contemplatus incredibilem loci situm, qualem libro quarto descripsimus; ac præficiens ei vnum ex suis equitibus cum paruo præsidio, cùm locus natura munitus esset, Burrianam rediit. Dum hæc Peninsulę geruntur, Templarius & Hospitalis Promagistri cum suis Dertosa profecti, Chiuertum, & Cerueram, eiusdem Ilergaonum regionis oppida Sarracenorum munitissima, oppugnare cœperunt: quòd hæc ipsis, eorumq; societatibus dono data fuerint à Iacobi maioribus, nimirum Alfonso & Petro Regibus. Verùm oppidani oppugnationem timentes, se cum oppidis, & eorum arcibus dediderunt; fuereque oppida perpetuò iis societatibus addicta. Interim Rex Burrianam abiens, Polpetanos in itinere cepit, ibique ipsum consecutus est exercitus veniens Turolio, ex aliisque propinquis oppidis: cui Simonem Vrream ducem præfecit, isque vniuersa regionis oppida aut vi, aut honestis conditionibus in potestatem reduxit: qualia fuerunt Castulo Burrianensis, quod oppidum nunc est totius planitiei celeberrimum, tum Burriolium, Cryptæ Vinromanenses, Cueuas vocant, & Vilafamesium, quæ omnium tunc erant munitissima, atque bellicosa gente & armis protecta; præsertim oppidũ, & arx Alcalana; cuius præfectura Rex Vrream, posterosq; suos perpetuo donauit. Quo tẽpore Rex Burrianam venit, duobus nondũ elapsis mensibus, ex quo promiserat Alagoni, & Vrreæ venturum P. Cornelium vt oppido præficeretur, mansitq; ibi quoad veniret ille; atque interim cum Petro Assagra animi recreãdi gratia, venationi aprorũ & aucupio gruũ intentus; dum earum ordinẽ in volando perturbat, visus est ab eisdem admoneri, hostili in terra Regem, non gruũ, sed hostiũ ordines perturbare debere. Iccirco regionem, quam interluit Sucro fluuius, vltra Valentiam vrbem perlustrare Rex cupiens, atq; omnem circa ipsam agrũ vastare, exercitum congregari iussit, qui in vicinos hinc inde pagos erat distributus: è quo delectis centum triginta equitibus nobilibus, ac cẽtum quinquaginta Almugauaris, nec non septingentis peditibus expeditissimis, de secunda vigilia iter ingreditur: dumque Almenaram oppidũ (Alcimene nonnulli vocant) prætereuehitur, ab oppidanis deprehensum est, hostilem gentem in fines suos excurrere, continuoque in eminentissima arce oppidi, accensis facibus signum datũ est propinquis Saguntinis, aduẽtare hostes, ac per dispositas speculas Pusolium, Valentiamq;, ad ipsos vsque Sucronenses, fama de illorũ aduentu intra horam peruenit. Quod sentiens Iacobus, eo animosius sarcinas & impedimenta, citatis iumentis, præire iussit. Iamque Paterna, & Maniza oppidulis à tergo relictis, tantum fuit itineris emensus, vt non ante dies illuxerit, quam Turia, qua transitur vado, exercitum traduxerit. Inde verò per Spiochensem turrim, Regi versus Alcocerium oppidum, quod Sucrone alluitur, agmen dirigendi, Mazalauesiũ in itinere occurrit, amœnum quidem, soliq; fertilitate præstans quoque oppidum: quòd postea à Rege fuit dono datum cuidam pernobili Milano dicto, à quo perillustris Milanorũ familia propagata fuit. Situm quidẽ illud secus citeriorem ripam fluuii oculorũ, sic nuncupati, propterea quod passim terra dehiscat multis quasi effectis oculis, è quibus erumpentes aquæ & in vnum decurrentes alueum, flumen illud efficiant, quod paulo infra Algeziram influit in Sucronem. Cùm igitur totum illud Algeziræ territoriũ, quod citra Sucronem est, Rex inde esset contemplatus, ac non modò planũ apertumque, sed præpingue natura esse, ac fertilissimũ animaduertisset: quodque cultura & irrigatione adiutum, multarum segetum, ac cuiusuis generis fructuum fieret feracissimum: magnum subinde opus in gratiam Algeziranorum nauare decreuit, illudque paulo post, Algezira capta, suis ipse sumptibus perfecit. Nempe permagnam à Sucrone fossam, siue alueum aquæ, secundum Antellam oppidum, ad tertium supra Argeziram lapidem perducens, Regiam inde dictam; quæ in modum semicirculi, totum ferè ab ea parte Algeziranum territorium complectitur, quoad in flumen ea reuertitur: per quam scilicet decurrẽs aqua, tametsi aliquibus in locis permeandi difficultate impediretur; tamen architectorũ ingenio, & difficultati occursum fuit, & aquæ peruia fossa facta. Nam cùm decurrenti sese opponeret fluuius profundus, siue torrens satis amplus Algemezini oppidi, insignis nunc quidem, ac prædiuitis; atq; repugnantib. tũ fossæ profunditate, tum põdere aquæ, minimè posset ea per tubos, seu aquæ ductus supra torrentem transmitti; consilium fuit, excauata terra subtùs, per concameratum quidem opus, vno ferè stadio aquam deducere, tam firma, ac solida machinatione, vt à qua-

vt à quadringentis propè annis hucvsque, neque obruta vnquã fossa fuerit, neque decurrentis suprà impetu torrẽtis deleta: quin potius suo quasi felici decursu, perpetuum triginta propè pagorum simul & oppidorum agrum irrigandum suscipit: partim per se, partim per inciles fossas à maiore ad vniuscuiusque oppidi agrum deriuatas. Ex quo citerius Algerizæ territorium, ab eò maximè tẽpore cultum, ac irriguum, eò fertilitatis peruenit, vt cum aliis omnifariam fructibus; tum oriza, & moris ad sericum bombicum opus perficiendum, reliqua regni superet. Estque admirabile in tam exiguo, angustoq; terræ spatio, hac vna, architecto Rege, perducta aquæ fossa, tot pagos, atque oppida constructa fuisse; ac non modò ali ipsa; sed eorundem fructuum exportato mercimonio, totius Regni ditissima, ac locupletissima fieri. Cùm igitur Rex, oculorum flumen traiecisset, ducẽti pedites, qui sarcinas & impedimenta comitabantur, in primum, quod sese offerebat Alcoceriũ oppidum irruerunt, eoque direpto, ac præda facta, ad sarcinas redierunt, quo tempore equites reuertebantur vastata vniuersa regione, quam interluit Sucro, ab Algezira ad vsque Cullarim. Rex verò ad læuam deflectens, continuit se apud oppidulum Albalatum citra Sucronem, donec in prædas dispersos milites colligeret: captisque in itinere sexaginta Sarracenis, domum regredi statuit. Quare traiecto Turia, per pontem Quarti oppiduli, tertio ab vrbe milliario, nullo impediente, passu tardiore quàm venerat iter prosecutus est, ac Burrianam reuersus, vbi diem natalem domini solenniter celebrauit: quo die Petrus Cornelius cum centenaria turma equitum intrauit Burrianam; huiusq; ac vniuersæ finitimæ regione præfectura ei delata est, ac præter equitatum, sexcenti quoque pedites additi: quibus sæpe ex improuiso irruebat in vicina oppida, Ondam, Nulesium, Vxonitanam Vallem, & Almenaram; omnesq; agros depopulabatur, atque ingentem ex iis prædam reportabat. Per id temporis, quidam Petri Cornelii scutifer Michael Perezius, cui consuetudo erat cum quibusdã Sarracenis oppidi Almazoræ tribus à Burriana distantis milliaribus; eos ad oppidi deditionem est adhortatus, antequã ab exercitu obsessi, & vi capti ad vnum iugularentur: qua periculi denuntiatione territi, promisere, se in certam noctem, militibus numero paucis à præfecto missis tutum ingressum in oppidum daturos, qua parte muri lucerna prælucerct, atque in tres turres eos diuisuros. Quibus annuens Perezius, atque ipsis multa promittens, Præfecto rem ordine exposuit: qui protinus, annuẽte Rege, collocata prope oppidum in insidiis magna manu militum, numero quingentorum, alios delectos viginti, beneque armatos misit, qui noctu, duce Perezio, sese in oppidum immitterent; vbi conspecto signo, admotisque scalis, ascendentibus occurrerunt noti oppidani, eosque in quandam domum clam deduxerunt, vbi sigillatim à multis comprehensi, ligatis manibus, in carcerem retrudebantur: quorum tres vltimi proditione intellecta, sese eripientes, in turrim quandam receperunt, atque summotis scalis, se in insidias præcipitatos esse magna cum vociferatione clamantes, protinus auditi sunt ab iis, qui substiterant: qui subitò in oppidum conuolarunt, atque scalis in ea parte positis, in quam ingressi confugerant, ascenso muro, deturbatisque defensoribus, in vicos sese demiserunt; a quibus oppidum antequã illucesceret, captum atque direptum fuit; occisis, aut fuga elapsis oppidanis omnibus, sicq; in potestatem redactum. Quod Rex ingrediens, collocatis ibi præsidiis, atq; illud præfecturæ Cornelii adiiciens, Burrianã reuertitur, inde circumiens vniuersos eius subactæ regionis populos, duos alios in ea lustratione menses egit, vt præfectum, & præsidiarios magis sua præsentia confirmaret. Tandem in Aragoniam profectus est mense Maio, assumptis Alagone, & Vrrea secum; atque vt in æstiuis paululum sese recrearet, Montalbanum nobile, & antiquum oppidum, vbi summa sancti Iacobi præfectura in Aragoniæ Regno sita est, venit, sic dictum, ex eo quòd ad radices albi montis positum est in medio latissimæ conuallis, quæ Martino fluuio abluta, altissimis, & albentibus circundatur montibus. Albescit enim eorum superficies, cum tamen in imis eorum visceribus obscurissimus, valdeque niger lapis ille Gagates gignatur, ex quo vix credibile est, quam pulchra, quamq; varia rerum simulachra oppidani artifices conficiãt: quæ in omnes mũdi partes, vt quæstuosas merces transmittũt. Tametsi fuere nõnulli, qui ab densitate & multitudine vinetorum, oppidũ, non Montalbanum, sed Montemuineum nuncupandum dixerunt: ii siquidẽ montes, tãetsi aliis frugib. parum apti, valdeq; accliues sint, vsqueadeò tamen viniferi existunt, atq; pampinis circunquaque frondẽt: vt Serta quædã Bacchi esse videatur. Vt vt est, certè vinum ibi, & multum, & suauissimum, atque ita natura temperatum est vt licet largè sumptum, potorem quidem exhilaret, non tamen temulentum reddat. In causa sunt specus mire profundæ, ex rupe molli sub vnaquaq; domo excauatæ, ac manu factæ, adeoq; frigescentes, ob calorẽ frigus ad intima retrudentẽ, vt per foramina, quæ ab specub. in vicis,

admittendæ lucis causa patent, frigidissimam etiam, in ipso Solis feruore, auram emittant. Nam perinde, vt qui subitò in profluentem delabuntur, horrescere solent: sic improuiso frigidi illius aeris afflatu, prætereuntes cohorrent. Idque tribus potissimum æstuosissimis anni mensibus: nam reliquo tempore, tepescunt specus, atq; languescit vinsi. Quo fit, vt potulenta in hisce vinariis cellis, sæuiẽte æstu, reposita, ipsius niuis frigus exæquare videãtur, eaq; epota ebrietatẽ, cõpressis in vẽtriculo vaporibus, impediãt; neq; potoris mẽs quidẽ immoderato potu obstupefiat. Ex quo humana ibi corpora æstate, cùm ambiẽte aere refrigerata, tũ intus potionib. attemperata, ostẽdunt, nulla vsquã æstiua esse quàm Montalbani suauiora, atq; commodiora. Ibi ergo memoria Rex tenẽs commemorãda Blasci Aragonis facta: ac quod proprio ipsius Marte partam ille Morellam petẽti sibi liberalissimè tradidisset; quodq; proximo Burrianensi bello, & re, & armis maximè iuuisset; eidẽ Morellam, dum viueret, tenendam & possidendam concessit, reseruata sibi tantum suprema arcis turri Celoquia dicta; quam aut Ferdinandus Diazius, aut Simon Tarassona cum præsidio teneret. Quod munus Blaseus libenter accipiens, magnique habens, singularibus verbis Regi pro eo gratias & habuit, & egit immortales: & vna cum Artalo filio, qui iam exilio solutus erat, fide data de restitutione Morellæ, vita functo Blasco, publicè promisit: Rexque denuò Sastagi antea factam donationem eidem, posterisque suis in perpetuum confirmauit. Cæterum cùm per otium de variis bello gestis rebus vna cum Vrrea esset inter eos sermo, de Balearibus est actum. Quarum quidem expugnationem, tametsi admodum cruentam; ex eo tamẽ sibi placuisse demonstrauit Rex, quod earũ accessione, suis Regnis non minima consecuta fuerit vtilitas, & amplificatio. Vtpotè cum ex illis non solum commeatus, atque omnis generis mercimonii in Cataloniã, & Valentiã copiosa futura esset inuectio; verùm toti etiam oræ ad coercendas Afrorum excursiones, multum quoq; præsidii, ac defensionis accessurum: quodq;, nisi occupatis illis, prorsus fuisset inanis Valentini belli susceptio: eoque maior de illarum custodia sibi impenderet cura & studium. Ad quod Vrrea, qui Balearico bello præfuerat, quãtique Insulæ momenti essent compertum haberet; interrupto sermone Regio, Enimuerò, inquit, mi Rex, quanquam tu consilio non eges, vel abundas potius, consilium tamen à me, si minus prudentiæ, at fidelitatis plenum accipies. Existimo equidẽ, te dignum esse, qui Insulas amittas: quandoquidem quantum in oppugnandis illis studii ac diligentiæ impendisti; tantundem in conseruandis, defendendisque, ignauiæ, atque inertiæ ostẽdis. vt qui illarum habenas, & præsidium, omnium ignauissimo homini (quod eius pace dicam) Petro Portugalensi commiseris. Quæ audiens Rex Vrream silere iussit, visurum enim breui, quantam errati sui emendationem subierit: cum iam à Petro in continentem translato, quibusdam traditis oppidis compensatas Baleares recepisset. Quibus peractis, Montalbano Cæsaraugustam, indeq; Oscam abierunt.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER X.

AT verò Iacobus, per id tempus, tanta celebritate famæ gentibus, vel exteris notus erat; eiusq; admiranda facta per vniuersum orbem, cõmuni sermone, adeoq; magna cum amplitudine & gloria disseminabantur, vt ea remotissimos quosq; Principes commouerint, ad amicitias cum ipso, affinitate, quæ maxima est illarum conciliatrix, cõiungendas. Nam cum neque in Castella, neque in Gallia, & Anglia, vllæ essent maturæ viro Regiæ virgines, quib. cum Aragonii Reges matrimonio iungi solebant; & si quæ essent, fama tamen de Leonorę repudio, illarum mentem à Iacobo prorsus alienasset; occasioni planè fuere hæc Duci Austriæ prædiuiti, vt ab vltimis Germaniæ finibus Legatos ad Iacobũ mitteret, qui amplissima oblata dote, ad contrahendum cum filia matrimonium, inuitarent. De qua re Iacobus secum, diu multumq; cogitans, ac neq; cum maiestate Regia pecuniã adæquare, Regale esse ducẽs, Legatos donis auctos, sed re infecta, dimisit. Quod grauiter tulere omnes Regis domestici,

stici, & qui cum eo tum erant Regnorum proceres; existimantes illum, non tam indignitate nuptiarum, vel quòd impar esset ei virgo proposita, quàm quòd aut occulta aliqua promissione teneretur alteri, aut q̃ reuera nullo se amplius matrimonio astringi vellet, recusasse oblatũ. Quamobrẽ cœlibem in Rege vitã, quę nõ virtuti, sed vitio potius ei dãda esset, vehementer exprobrarunt: propterea quod ea contra communem vtilitatem Regni tenderet: neque honestum esset tantorum successionem Regnorum in vnico Alfonso filio periclitari: quinimo oportere ipsum plures ex se Iacobos procreare: cùm magnorum exemplo Regum, nihil pulchrius esse possit, quàm multos Regno dignos progignere. Illud Priami Troianorum Regis obiiciẽtes, quẽ dilaudat historia, propterea quod quinquaginta filios, ex iisq; decem & septem, iusta vxore natos habuerit: quòd totidem Regiarum propeq; diuinarum virtutum quasi propagines orbi retulisset. Ex quò videri perabsurdum, ipsum annos iam natum viginti septem, atque septennio ab eo tẽpore exacto, quo Leonorã repudiarat, nullis interim auctum fuisse filiis, qui Alfonso, si quid humanitus accideret, succederent. Quos Rex audiens benignè ac volens mẽtis suæ facere participes, Nolite, inquit, me præposteris vestris exẽplis ab honesto proposito deducere: quãdoquidem neque huius recusatione matrimonii, à matrimonio auocor: neque quòd toto fuerim cœlebs septennio, æquum est, vt potius mihi vitio, quàm virtuti detis: cum apertè videatis me Regias, atq; Imperatorias virtutes omnes, neq; melius vnquam, quã cœlibem exercuisse, neque maiores de hostib. triumphos, quàm cum ab vxoris cura fui vacuus, egisse. Tametsi, vt exemplis quoque vobiscum agam: nõ desunt etiam, maximorum Imperatorum, magni scilicet Alexãdri, atque Cæsaris exempla, quæ me in hanc mentẽ impellant: quorum alter, quãtum à matrimonio abstinuit, tantum in suscepto bello totus incubuit, atq; magnã partem orbis sibi subiecit: alter verò post repudiatam vxorem, virtute bellandi vsqueadeò præstitit: vt Romani Imperii metam, quam sibi constituit, vno prope cursu tenuerit. Namq; vxoris, ac filiorum, amor, eosque augẽdi, & cohonestandi cura, tametsi vehementer parentem angunt; & ad præclarissima obeunda facta generose impellunt: sæpe tamen ipsum aut nimia erga eos indulgentia eneruat: aut ipsi quoque filii abutentes illa, heroicos progenitorum conatus retardare, sępe etiã turpi labe inficere solent. Damus enim Priamum Regẽ optimum, ac pręcellentem quinquaginta natos habuisse (quod opus illi commune cum natura fuit) verum ex tot, tantisq; vnus, cui pater fuerat quã cæteris indulgentior, nõne fuit is, cuius luxuria, atq; libidine, non modò Regni opes euersæ funditus, vrbsque totius Asiæ florentissima, direpta & succensa fuere: sed omnes quoq; fratres, parentes etiam cum ipso simul perierunt? Præstare enim Regẽ orbum esse, quàm profusos ad perdendum Regnum liberos procreare, nemo sanè mentis est, qui inficietur. Cæterum oblatum ab Austriaco matrimonium filiæ cum magna dote, me iustè recusasse puto. Iustum enim sit, nuptias non Regias, Regiis anteferre; atque additamento pecuniæ, cum Regia dignitate pares illas facere, vos ipsi iudicate. Nam si puer cum essem, neque maiore, quam qua à patre fui fortuna locupletatus Regias nuptias coniunxi: quæ causa est, cur nunc, ætate, potentia, atque Regnis auctus, inferiores appetam? Equidem non faciam; sed ab iis tã ero semper alienus, quàm ad Regias, vbi sese obtulerint, coniungẽdas paratus. Hæc cùm dixisset Rex, approbata fuit ab omnib. eius instituti ratio, ac constans sententia, mireq; ipsius animi magnitudo cõmendata. Quo magis fuit creditum euenisse diuinitus, quod in eo ipso tẽporis articulo, industria, & auctoritate Gregorii IX. Pont. Max. matrimoniũ Iolantis filię Andreæ Regis Vngariæ, ac Petri Altisiodorẽsis Imperatoris Gręci neptis, cum Iacobo fuerit contractum: deq; eo paucis ante diebus secretò per literas inter Pontificem & Iacobum tractatum; ad idq; nunciatum est, venisse Barcinonem Bartholomeum Episcopum Quinqueeclesiẽsem, & Beraldum præstantissimum Vngariæ comitẽ; qui dotis nomine obtulerunt librarum argenti duodecim millia; cum aliis decem millibus ex materna dote Iolanti accessuris; ac etiam cum aliis ducentis auri libris a Duce Austriæ debitis, necnon certam Nemurcẽsis Comitatus partem in Fiãdria: cum nonnullis oppidis, tam in Gallia, quàm in Vngaria, & in Burgundia, etiam eidem à matre relictis; præter alias longè maiores cùm corporis, tum animi dotes, quibus Iolans vniuersas sui tẽporis fœminas superabat, vt tanto dignam viro fœminam decebat. Itaq; sponsionibus, ac repromissionibus nuptiarum Barcinone factis octauo Kalendas Martii, anno Christianæ salutis M.CC.XXXIV. Iacobi autem XXVII. antequam tamen Iolans ad Regẽ deduceretur, necesse fuit controuersias cum Leonora ortas de suppeditandis vitæ alimentis componere; idque fuit, præsente Ferdinando Castellæ Rege Leonoræ fratre. Quare conuenere ambo vna cum ipsa apud cœnobium Hortæ ordinis Cisterciensis, in confiniis Aragoniæ & Castellæ situm, itaq; conuenit in-

ter ipsos, vt Fariza oppido cum arce, & agro, Leonora viua, nulloq; iuncta viro potiretur: ac neq; propterea quidquam eorum, quæ antea assignata fuerunt, nomine dotis, & alimentorum, ab ea detraheretur. Præterea, vt Alfonsus filius cum ea esset, neque contra eius mentem, ante tempus cuiquã matrimonio coniungeretur: necnõ vt Leonoræ vt Reginę honos haberetur. Iis ergo pactis, & conditionib. acceptis, Fariza fuit tradita Leonoræ: quæ cùm in gratiam Regis omnẽ redeundi spem à se abiecisset, cœnobium Præmonstratensis ordinis in oppido Almasano, in confiniis Aragoniæ exædificauit, ibique perpetuam, atque piam cum religione vitam coluit. Concluso Leonorę diuortio, antequã matrimonio Iolantis daretur locus, Teresia Vidauria Egidii filia, fœmina, de qua antea diximus, pernobilis, venustissimaque, ac prudentissima, cum qua Regi aliquot annos contubernii necessitudo intercesserat, duabus ex ea susceptis filiis: Iolanti sese opponere, suoq; matrimonio, alterius impedire decreuit: propterea quòd conscia sibi, diceret, se non cõtubernii modò; sed stabilis ac certi matrimonii iure esse Regi coniunctam: ideoque nuptialibus facibus illud cohonestare velle. Quod planè iam non occultè, sed palam moliebatur; ac neque blandis Regis verbis à cœpto discedere; neque minis rursum, ac indignatione deterreri poterat, quominus procaciter in Regem debaccharetur, constãterq; ipsum perfidiæ argueret: quoad venit Iolans, pręsentique huius matrimonio, Teresiæ futurum fuit explosum; ac nihilominus ipsa in maximum Iolantis odium incurrit. Quare huius timens insidias, sese ac filiolos, ab eius præsentia & consuetudine subduxit: interim tamen ad summum Pontif. Romam, aut abiit, aut misit illa, qui ipsius nomine Regem in ius vocarent, totumq; matrimonii iudicium ad Pontificem deferrent: promittẽs, se quidem non ante causæ cessuram, quàm mors alterutrum causa cedere coegisset. Itaq; contestata lite, diutius res in cõtrouersia fuit, quoad Teresia grauissimo pro se dato testimonio, non modò rẽ, sed Regẽ ipsum in summum atq; extremũ penè discrimen, vt dicemus, adduxit. Itaq; Rex ab oppido Horta, Leonoram dimittẽs, in Aquitaniam Mompellerium profectus est, ibique diẽ festum omnium sanctorum celebrans, illius potentatus controuersiis compositis, protinus in Cataloniam reuersus, Ilerdam venit. Sed paulò antequam hæc fierent; cum Balearicum bellum, Rege in Valentinum incumbente, nondum cõfectum fuisset: minimeq; Pytiusę Insulæ, Ebusus scilicet, cum adiacente Frumẽtaria ad Balearicum Regnum spectantes debellatæ fuissent, Guillermus Mongrius pernobilis Catalanus, Sacrista & Canonicus Gerundensis Ecclesię, iam tum electus Archiepiscopus Tarraconensis, vna cum Bernardo Santaugeniano Balearium maioris antea præfecto, à Rege petierunt, vt eas Insulas debellandi prouincia Guillermo demãdaretur, atq; expugnatæ, Archiepiscopo, Ecclesiæq; Tarraconẽsi, beneficiario iure, contribuerẽtur: vt ea occasione, frequẽtiores in eis essent diuini verbi cõciones, atq; facilior Mahometanę sectæ extirpatio. Quibus Rex annuit libentissimè, atque Ebusi oppidum cũ eius arce, se Ecclesiæ donaturum respondit: modò intra decẽ mẽses susciperetur in eas expeditio; alioqui eandem suscepturum se, Valentino bello confecto. Fuere autem hæ Insulæ dictę Pytiusę Græcis, quòd multis sponte natis pinetis abundent: quarũ maior Ebusus notissima est toti Mediterraneæ orę maris, non modò ob eius portũ tutissimum, amplissimumq; oppido, & arce natura, & manu munitis: verum ob salis cõmercium, quo vniuersa prope Italiæ ora alitur: & cuius tanta est copia, quanta in nostris de Sale Commẽtariis, descriptione illius salinarum lib. 2. esse ostenditur. Et quæ licet frumento parum, pecude tamen & ferina, aliisq; reb. multum exuberat: quin & Iberici maris quasi clauicula est, & tanquã specula è Regione Dianii, siue Ferrariæ promontorii constituta, ad recensendas, & quasi hospitio excipiendas naues, quæ ab Occidentali Hispania ortum versus, aut contra nauigant. Altera quidem minor, vulgò Frumentaria, paruo maris tractu ab Ebuso distat, inculta & deserta est, quamuis frumenti sit feracissima, indeque dicta Frumentaria, estque feris animalibus præsertim onagris referta: hi enim gregatim incedunt, atque procериores sunt, longeque speciosiores cicurib9: ac licet nullis noxii: tamẽ adeò agrestes, & feri, vt nullo vnquam tempore assuescere ad homines, neque arte mansuefieri soleant. Quinimo vsqueadeò atra bili laborant, vt extrahi ab Insula, atque à suo grege separari tã ægrè ferant, vt enecari se potius fame, quàm quicquam comedere; aduri, quam loco dimoueri, aut oneris quicquam sibi imponi patiantur. Quæ tandem Insula, cum portubus, & fontibus, & nemoribus constet, & natura apta sit ad quasuis maiores fruges ferẽdas, tamen ob continuos piratarum vndique in eam appulsus, & excursiones, inculta omnino, atq; deserta manet. Estque mirabile de vtraque Insula, quòd earum terra serpentes fuget, neque venenatum quippiam admittat: sed illud multò mirabilius, quòd non lõgè ab eis versus ostia Sucronis, parua sit Insula Colubraria dicta, ex eo quòd innumerabiles

merabiles colubros pariat, infestos nauigantibus, Græci vocant Ophiusam: in quam, attestantibus Plinio, & experientia, illata terra Ebuso colubros aut fuget, aut enecet: si verò ii asportentur Ebusum, protinus odore terræ commoriantur. In has igitur fuit Electo Tarraconensi concessa expeditio, cum classe, vt putatur, Regia, eaque omni re munita; & cui præfuit Nunnius Sanctius, qui quàuis annis iam grauis, atq; ætate affecta esset, tamē, vt belli omnium sui temporis experientissimus, Electo deesse noluit. Hi, vt primum Ebusi maiorem portum tenuerunt, ac fama emanauit, Iacobū Regem, qui Baleares expugnauerat, venire Ebusum, tam consternato subinde animo fuere oppidani, vt vno tantum milite Ilerdensi murū ascendente, atque inde victoriam conclamante, subito oppidum 10 cum arce Electo dederint; indeq; vniuersa Insula capta fuerit. Itaque ædificato ibi templo, & Christi religione inducta; oppidum, paucis dimissis in Insula Sarracenis, à Christianis habitari cœpit, illudque ac tota Insula cum adiacenti, patrimonio Regis fuit addicta. tametsi decumæ Salis, aliique reddi tus, Archiepiscopo cesserint: ideoque religionis, & animarum cura eidem perpetuò commissa fuit. Postremo exercitus in Frumentariam transiens, eam nullo negotio cepit, & tanquam desertam, & incultam dereliquit. Dum hæc apud Ebusum gerebantur, Iacobus in subigendo Valentino Regno nullum tempus intermittebat. Nam superiore in Sucronenses excursione, tentatis Zaenis, & Sarracenorum animis, neq; cum exercitu ad sese defendendum prodeuntibus; similē in eos excursionem iterum facere decreuit. Vnde conuocatis Fernando patruo, Blasco Alagone, P. Cornelio, Simone Vrrea, atque promagistris ordinum, se denuo in Valentinos excurre-20 re velle indicauit. Cumque assentirentur omnes, iam non in pagos, sed in præcipuas Sucronensis agri arces, Algeziram, & Cullarim, bellum commouere decreuerunt; ad easque expugnandas, duæ machinæ, siue tormenta maxima, mari ad ostia Sucronis deferri iussa fuere. Itaq; Rex iusto cum exercitu, præmisso commeatu, Burriana proficiscens, secundum mare, non longè ab vrbe præteruectus, Cullarim bidui itinere confecto peruenit: cuius oppugnationi machinas, & alia adducta instrumenta præparauit. Sed cum lapidibus & magnis saxis opus esset librandis machinis, ac neque ager ille cum sabulosus sit, vllos sponte ferat lapides, neque ad excindendos è rupibus instrumenta suppeterent, ostensum est à machinatoribus impediri oppugnationem, atque alio esse intendendum: præualuitq; nonnullorum obstinatior sententia, in dissuadenda tam leuem ob causam, 30 expugnatione. Profectus Rex inde ad Cilliam oppidum venit, sexto ab vrbe milliario, ac Valentinæ paludi proximum. Cumque iratus quodāmodo ibi Rex esset, propterea quòd cum tanto exercitu nihil strenuum, neque se dignum confecisset, id quod versabat animo, secreto cum promagistro Templario, P. Cornelio, & Simone Vrrea communicauit: se scilicet, oppugnare velle vnam ex turribus, quæ sunt in agro vrbis, vno, aut altero ab illa milliario; & munitæ vsqueadeò, vt vrbis oculi dicerentur, eiq; quasi pro muro essent, ad hostium primos quosque impetus sustinendos. Quarum præcipua, longeque munitior tunc erat Moncadæ: ideoque hanc esse aggrediendam censuerunt. Id, vt primum à Ferdinando rescitum est, quòd is Regem à quouis strenuo facinore semper solitus esset 40 dehortari; nequaquam illam oppugnandam affirmauit: propterea quòd commeatus, & alia necessaria deficerent, ad alendum exercitum, essetque longè munitior Turris, quàm vt breui posset expugnari, neque prudentis esset hostem adeò propinquum irritare. Tum & Templarius, non Moncadam, sed Torrestorresium oppidum tutius oppugnari posse clamabat. Vnde controuersia orta, aliis varia sentientibus; tandem deliberatione Regis conclusum est, vt Moncadam peterent. Erat autem eius Turris permagna, tum omni armamento, & commeatu, tum vrbano milite, vt putabatur, munita: atque frequenti pago circundata, qui sua etiam macerie cingebatur, quem ingressi nostri, paganos omnes in turrim, quæ capacissima erat, recipi compulerunt. Sed ea post quintum diē, quo cœpit oppugnari, Regi tradita fuit, amplissima ibi facta præda: Sarra-50 cenorum enim plus mille in ea fuere, prædaque omnis ad besantium centum millia, quæ summā efficiūnt aureorum viginti millium, peruenisse fertur. At verò turris à Rege funditus euerti iussa fuit: ne denuo ipsam muniret Zaenas; inde ad turrim proximam Museriorū, quæ similiter æquali ab vrbe spatio distat, & pago quoq; circumsepta est, abiit exercitus: vbi pagani tecti cespitibus ex palma & spartho contextis, terraq; oppletis, à machinarū ictibus sese defendebant. Quibus illico à nostris fuit occursum, nempe ballistarum spiculis stupa & pice oblitis. Quæ vt primum igne succensa in cespites missa fuere, arsere illi, atque conuerso in paganos, & in turrim fumo, protinus aperta illa, atque ingruētibus nostris, capta fuit, cū sexaginta Sarracenis, quos omnes Rex dono dedit Guilliarmo Sagardiæ, vni ex ducibus exercitus, quibus Guillermum Aguilonē sororis filium redime-

ret, Valentiæ tunc captiuum: fuitque statim redemptus ille magno Sarracenorum mili, vt paulo post dicemus. Qua parta victoria, atque præda facta, Rex, integro cum exercitu Turolii viam est ingressus, veniensque Aluentosam, quæ primum est Aragoniæ oppidũ, tanta illum nummariæ rei pressit inopia, vt centum Sarracenos, quibus redimẽdis mercatores impensè instabant, bisantiorum XVII. millibus redimi permiserit. Inde Cæsaraugustam, post verò Oscã progressus est. Eodem tempore Sanctius Rex Nauarræ mortuus est Tudelæ, statimque Regni proceres immemores adoptionis, & successionis Iacobi, fideique publicę, ac iurisiurandi ab eisdem præstitis, Tibaldum Campaniæ comitem, sororis Sanctii filium, Regem elegerunt. Quæ interim placuit Iacobo tantis præpedito negotiis bellicis, dissimulare, atq; in posterum differre. cuius obtinẽdi gratia Regni, magna inter Iacobum, eiusque successores Aragoniæ Reges cum Nauarris, & Castellanis consecuta sunt bella & contentiones. Hoc ipso anno, qui fuit Christianæ salutis M.CCXXXIV. Gregorius Pont. IX. Pontificatus sui anno octauo Dominicum Hispanum totius ordinis, siue sacrę societatis Dominicanæ, ac Prædicatorum dictæ, Patriarcham & conditorẽ clarum miraculis in numerum sanctorum retulit; à Iacobo & Hispanis in magna semper veneratione habitum, nec multò post idem Gregorius Franciscum Italum, totius quoq; ordinis ac sodalitatis Franciscanorum, vt vocant minoritarum, miraculis quoq; insignẽ, similiter sanctorum numero ascripsit. Quæ duæ persanctæ sodalitates, Iacobi tempore, vt li. 2. retulimus, obortæ; atq; ab earum exordio, tãta cùm veneratione ac pietate ab illo suis in Regnis admissæ, suoque fauore, & ope auctę, & amplificatæ, clarè ostẽdunt, Iacobum de vtraque valde bene meritum fuisse: eoque magis apud earum auctores, quos ille suo quoque tempore inter diuos adnumerari vidit, in magna etiam gratia extitisse: habuisseque eosdem inter cœlites, propositos sui patronos, atque tutelares: vt quibus exorantibus felicissimum rerum suarum exitum ab omnipotenti Christo obtinuerit. Cæterum eo tempore magnæ Regi erant cum Nunnio Sanctio controuersiæ & dissensiones, super Comitatibus Ceretanię & Confluentis, ac iure etiam ad alia Cataloniæ & Aquitaniæ oppida, ad quæ vocabatur Sanctius, tam substitutione testamentaria Raimundi Comitis Barcinonensis, quàm donatione facta ab Alfonso Regis auo, Sanctię Nunnii matri & eius filiis ex Sanctio Comite suscipiendis. A quo rursum Rex oppida quædam Portui Veneris, & Comitatui Ruscinonensi coniuncta, quæ Nunnius vsurpauerat, repetebat. Verùm vt erat natura benignus ac beneficus, atque tantorum Nunnii promeritorum, rerũque ab eo bello gestarum memor; voluit conuenire cum eo; & eas controuersias, & contentiones, arbitris cõponendas committere: Nunnio, Lopezium Pharẽsem Vizcaiæ dominum; Rege verò, Guillermum Cerueram monachum, arbitrum statuente: illis autem diffidentibus, neque sententiam ferentibus, Vgo Monlauretanus Templariorum Hispaniæ Magister tertius accederet. Re igitur ab vtroque perspecta arbitro, non expectata tamen sententiæ pronuntiatione, placuit Regi relinquere Nunnio ditiones illas Ruscinonensi propinquas, eique pecunia resarcire damna, quod Nunnio eiusq; vxore iam senibus, amissaque filiorum spe, decedentibus, Regno accessura omnia essent. Is autem fuit ille Nuntius, qui apud Balearium maiorem, cuius expugnationi præerat, vrbano in agro, optimo, amœnissimoque totius Insulæ loco, cœnobium grande, amplissimo cum templo exædificauit, illudque prędiis & magnis censibus ornauit, atque beatissimæ virgini dicatum, ordini Cirtesterciensium addixit. Quod Regiam, (vulgò la Real) nuncupauit. nec immerito. Nam cùm Regia stirpe Nunnius esset ortus, suisque præclarissimis, ac commemorandis factis, Regio quoque dignus esset diademate, quamcunque ipse ædem, extrueret; quid ni Regiam, siue Basilicam nuncupare poterat? Hoc tempore Iolans ab Vngaria, matrimonio cum Iacobo iungenda, Barcinonem venit: eodem Antistite quinqueeclesiensi, atque nobilissimo illius Regni Comite Dionysio, & familia multa comitata. fuitq; à Barcinonensibus, totoque Principatu honorificentissimè excepta, Virgo pulcherrima, annos viginti nata, & quæ sub tanta suauitate, & honestate oris, maiestatẽ, admistamq; cum grauitate humanitatẽ præseferebat. Vnde grata omnibus, satisq; officiosa & prudens, non minus solatio Iacobo fuit, ad bene feliciterque ducẽdam vitam, quàm consilio, subsidioque etiam ad regendam rem publicam. De cuius aduentu factus certior Iacobus, statim Osca Barcinonem perrexit, nuptiasque cum ea dignitatis, atque lętitiæ plenas coniunxit. Nam Rex Iolãtis pulchritudinem cum tanta animi magnitudine coniunctam contẽplans, laborum sociam, sibiq; ad regnãdum consentaneam sperans, mire dilexit, vicissimq; amatus fuit. Quorum mutuam charitatem tanta consecuta est concordia, vt suo quoque exemplo populi cum tranquillitate vixerint; atque vt est fructus concordiæ, Regiæ res, Regnaq; ipsa indies aucta accreuerint. Per id tẽpus Pon-

pus Pontius Cabrera, qui olim Comitatu Vrgelitano pulsus fuerat, conquestus est apud Regem, quod cùm ipse ex pacto, Regio diplomate confirmato, Aurembaxidi Comiti sine liberis decedenti succederet, & ad comitatum vocaretur, iniquas tamen quasdam in sui fraudē donationes, tam quæ Petro ab Aurembaxide vxore contra priorem conuentionem facta fuit, quàm quæ postea à Petro in fauorem Regis consecuta est, admiserit. Quæ omnia cum Regi nota essent cum Pontio transegit, vt reseruata sibi ciuitate Vrgelitana, omniq; iure ad ciuitates Ilerdæ, & Balaguerii ad Pontium vndecunq; pertinenti, Regi concesso, reliqua quæcunq; oppida, & prædia ad comitatum spectantia, Pontio, eiusq; filiis & successoribus in perpetuum beneficiario iure concederetur. Indeq; factum est, vt & Rex, & Pontius, per se quisq; Vrgelitanus Comes nuncuparetur. Posthæc Rex, coniunctis nuptiis, occasione oblata, Sarinienam Aragoniæ oppidum antiquum venit: vbi cùm esset ei in animo initum Valentinum bellum cōficere, in ipsumq; totus incumberet, conuocatis Antistitibus, cum nonnullis vtriusq; Regni proceribus, ac etiam belli ducibus, qui eum sequebantur, consilia & mentem suam eisdem cōmunicauit. Nempè habere se in animo, fœliciter cœptum Valentinum bellum persequi, quoad vniuerso Regno potiretur. Iamq; occupata Burriana præcipua Regni arce, alteram ad inuadendam vrbem, eiusq; agros impunè depopulandos, longè commodiorem occurrere; eam esse arcem dictam à sarracenis Enessam, siue Cepollam, quæ media ferè est inter Saguntum, & Valentiam, ab eaq; sexto milliario distat: quæq; mari proxima, in monte quodā, aliis circundato, vnde prospectus est in vrbem, sita. Facileq; erat mari commeatum, terra verò præsidia Burriana secus oram maritimam ad eam mittere. Nam eiusmodi expugnata arce, tutò poterat ibi contineri exercitus, atque continuas excursiones in Valentinos facere, eorumq; cultissimos agros vastare; ac tandem vrbem ita opprimere, vt Zaenem Regem, aut ad deditionem, aut ad pugnam, quam ille metu Abuzethiæ partis omnino detrectabat, compelleret. Quæ cùm à Rege proposita placuissent omnibus, ad eaq; exequenda illum singuli adhortarentur, decretum fuit, ineunte vere, eò proficisci, exercitumq; ad id parare. Quo peracto Turolium Rex abiit, vbi Pascha Resurrectionis Domini celebrauit, exercitumq; nonnullis cohortibus suppleri fecit: ac protinus Calataiubium concessit, vbi Petrus Portugalensis, cui Baleares Insulæ dum viueret donatæ fuerant, tametsi breui eas esset dimissurus, nihilominus, denuò publice fide data iurauit, se Iolanti Reginæ, & filiis, quos ex ea Rex susciperet obeunte Rege, eandem, quam Regi fidem, præstiturum. Fuitq; hæc ipsa data fides in præsentia multorum vtriusq; regni procerum, ac etiam Antistitum, vt ratum perpetuo id haberetur. Insuper Turolium reuersus Rex, donationem Riclę, & Magalionis oppidorum Aragoniæ, olim Abuzethio, dum viueret factam confirmauit: præstita sibi etiam, ac Iolanti, & liberis, eorumq; natis, fide publica, nulla tamen de Alfonso mentione facta; quod iam tum discordiæ subortæ Regi essent cum Alfonso. Demum Abuzethius, qui multò antea Christo nomen dederat, idque secretò, ne sarraceni suæ factionis à fide deficerent; vt qui multum in eo bello Iacobo prodessent; quia dissolute admodum viuebat; multa minime à Mahometano ritu aliena committens; ac neq; à multitudine vxorum abstinēs, quæ animos Christianorum offendebant; opera Sanctii Ahonesii Antistitis Cæsaraugustani, ad meliorem vitæ frugē reuocatus est: atq; illius industria honorifice cum honestissima Cęsaraugustana fœmina matrimonium contraxit: ex qua filiam suscepit Aldam nomine, quæ posteà Blasco Simoni Aragonensi viro strenuo nupsit, domino Baroniæ Arenosiæ dictæ: quiq; in oppida Regni, quæ fuerant Abuzethii successit. Iacobus igitur multis vtriusq; Regni proceribus comitantibus, aliisq;, qui honorariis stipēdiis equestribus obstricti Regem sequebantur: dum vnà cum cohortibus, quas ciuitates Turolium & Daroca miserunt profectionem parat, nuncium accepit, Zaenem suspicatum Iacobi mentem, venisse cum magna manu militum in arcem veterem Enessæ, siue Cepollæ, illamq; à fundamentis fuisse demolitum, ne Christianis subsidio esse posset contra vrbem. Qua caussa Rex, cuius animus totus erat in illa denuò exædificanda, iussit instrumenta ad parietes ducendos, à Turolio iumentis conuehi, atq; in Regnum profectus est: iamq; Exericam secundò vastato eius agro præteruectus, Segorbium vrbem intactam reliquit: quod ea Abuzethii partes contra Zaenem agens, liberum dedisset Regi ingressum. Inde ad Torrestorresiū venit, similiq; ibi depeculatione facta, Saguntum secundùm arcem præterit, sic abeuntibus ordinibus. Primum enim agmen ducebat Simon Vrrea vir egregie fortis, & sapiēs dux belli, atq; Aragoniæ procerum præstantissimus: In medio consistebat peditatus: nouissimum agmen Rex cum equitatu claudebat. Sed antequam in montem Enessam peruenissent, rumor sparsus est, atq; ab exploratoribus comprobatus, Zaenem cum magno

exercitu venisse Pusolium, quod oppidulum ab Enessa vno distat milliario. Vnde equite sese ad pugnam expediente; pedite vero cum impedimentis in vicinum collem recipiente, intellectum est, non Zaenis, sed Hospitalis Promagistri, & præfectorum Alcanitii, & Castellotii esse agmen; centum videlicet equitum, atque bis mille peditum, cum aliis triginta equitibus in Burrianæ præsidio constitutis, qui intellecta deliberatione Iacobi, eô venerant. Quare arce diruta inuenta, protinus Rex eo ipso in loco aliam multo munitiorem exædificare curauit. Itaque figura triangulari data, tanta fuit contentio & studium procerum, atque militum presertim à ciuitatibus missorum, in erigendo opere, pro distributa cuique sua ædificii parte, vt intra duos menses arx fuerit condita, atque inexpugnabilis effecta. In quam commeatu, & cibariis quattuor mensium illatis, fuere etiam collocata ibi armamenta omnia, atque defensioni arx præparata, è qua prodeuntes milites continuas in Valentinos agros excursiones faciebant; tanto cum emolumento, & opima preda militum, vt ea spe lucri contineri non possent, quin vel magno cum periculo, frequenter in sarracenos irruerent. Dum igitur opportunitas, magisque idoneum tempus ad aggrediendam vrbem expectatur, Rexque in Cataloniam esset abiturus anxie perquirebat, quisnam ex proceribus præsidio præficeretur ad defendendā arcē; cum præclare cōpertum haberet, se abeunte, illicò Zaenem magno cum exercitu ad demoliendam illam venturum. Sed in ea cura & cogitatione defixo, vnus occurrit Bernardus Guillermus Entensa, sic dictus, ab oppido Entensa in Catalonia, quod Regis beneficio obtinebat. Erat autem is Regis auunculus quem cum in omni re militari, tum ad custodiam arcis consilio, & fidelitate præstare multum Rex sciebat. In ipsa quippe expugnatione Burrianæ, vt ostendimus, in qua saucius ille fuit, magnum roboris atque fortitudinis specimen ediderat: cumque abesset ipse; tribus mensibus donec veniret, continuit se ibi Rex vallandæ, atque præfulciendæ arci, omnique commeatu, & armamentis muniendæ intentus: quoad Guillermus, adductis secum centum lectissimis leuis armaturæ equitibus, venit. Cui Rex magno cum equitatu obuiam exiit, ipsum præ cæteris valde honorans, & quod tanta se propinquitate sanguinis attingeret; & cui tam arduum præfecturæ negotium esset commissurus. Itaque seorsum cum eo collocutus est, ac post quā exprobrauit ei cunctationem, vt refert Regis Historia, & quod adducta secum manu illa equitum, cōmeatū & cibaria minime conuexisset ad eos sustentandos, propterea quod annona ibi tum cara esset; exædificatam à se arcem, eiusque munitionem, & armamenta ad eius defensionem demonstrauit: & quanquam in monte sicco constructam, tamen cisternam in ea quinquaginta mille cadis aquæ oppletam ostendit; seque velle dixit ibi erigere propugnaculum in oculis vrbis, ad defendenda omnia, quæ in eam vsque diem Regni oppida expugnauerat: atque ad excursiones tam à suis in vrbanos agros tutius faciendas, quam ad hostiles promptius reprimendas. Idque tantisper dum exercitum magnum ipse compararet ad vrbem oppugnandam. Ac hæc præsidia, quæ ibi relicturus erat exposuit. Sed de arcis, ac præsidiorum præfecto, secreto quid haberet in animo indicauit: significans, se, cognationis caussa, quæ tanta sibi cum eo erat, atque eius tum probata fide, tum bellica virtute fretum, deliberasse, ipsum arci, & exercitui præficere. Neque enim habere se quemquam alium ex proceribus, cui tutius mandare illam posset, neque honorem, qui ex præfectura reportandus esset, alteri, quam ei tribuere. Quod si perdifficilis videretur, & quæ iuste tanquam periculosissima timeri posset propugnatio, quod eam cruentis admodum, atque continuis necesse esset præliis, atque conflictibus sustentare; eò quidem videri sibi animosius eandem subeundam ab ipso esse, propterea quod nulla quidem ex parte posset ipsa, sua quoque victoria, atque triumpho carere. Nam illa ad Christi nomen propugnandum; impiosque eius hostes debellandos suscepta; non aliud ex conflictibus, quam aut superstitibus, gloriam & æternum nomen, aut occumbentibus, cœlestem ac gloriosum cum martyrio triumphum esset allatura. Quæ audiens Guillermus, vt erat pio, excelso, & generoso animo, pro ostentandæ virtutis occasione sibi oblata, immensas Regi gratias egit: libentissimeq; defendendæ arcis onus suscepit; vnà cum Berengario Entensa cognato, necnon Guillermo Aguilone nobilissimo Catalano: quòd is nuper Regia liberalitate à sarracenis redemptus, atque eorum ignauiam expertus, magno sibi foret consilio & auxilio ad optimè feliciterque dimicandum. Quæ Guillermi liberalissima responsio adeò Regi grata fuit, vt in eius amplexum irruerit, ipsumque pro tantis meritis, alterum sibi fore Regni consortem promisit. Itaque arce cum præsidiariis, & exercitu Guillermo traditis, illud prætereundum nō est, quod exigua in re licèt, magnā tamen Regis benignitatem, ac fidem tum maximè portendidit, vt eius historia continet. Siquidem profecturo Rege, iam motis castris,

dum

dum tabernacula & vasa colliguntur, inuenta est hirundo in tabernaculi Regii fastigio (scutellā vocant) nidū construxisse. Id autem per iocū famulis Regi annunciantibus; prohibuit ille, ne tabernaculū inde dimoueretur, neq; abiiceretur nidus; Dimittite, inquiēs, illā; victorię quippe nūcia est auicula: & quia fidit vmbræ nostrę, eadē quoq; protegetur, quoad exclusos pullos educauerit: mansitq; ibi tabernaculum vnà cum custodiēte illud, donec auicula cū pullis euolauit. Cęterum reuersus Rex Burrianā, inde Dertosam; & in Salonium portū inuectus: nauiculas cōmeatu, & re frumētaria onustas in Baleariū maiorē abire paratas inueniens emptis mercimoniis, ad Guillermū ire iussit Enessam. Iis expeditis, venit Oscā, ac deinde Montionē, quo generales cōuentus indixerat: fuereq; omnium frequentissimi; propterea q; tam egregiis, tamq; vtilibus religionis, Regniq; rebus propagandis intentus Rex esse videbatur; vt nihil quod nō vtriq; esset vtile proponeret. Iccirco neq; Antistitū, neq; procerum quispiam, non oppidi vllius, nō ciuitatis Legatus defuit, quin eo conueniret, atq; omnibus, quæ à Rege petita sunt, libenter annueret. Cū neque alia eis proponeret, quā se, bellū in Valētinos sarracenos cōmotum, tantoq; cū labore, sumptu, & sui periculo, pro cōmuni bono susceptū, velle conficere; quādoquidem eousq; peruentum esset, vt quicquid à Morella ad ipsas ferè vsq; vrbis Valentię portas interesset, amplius scilicet dimidia Regni parte, aut vi iā cœpisset, aut depopulatus fuisset; iustumq; exercitū ad vrbē reliquisset. Quamobrem necesse esse vrbē vndique obsidere, atq; diuino, vt sperabat, annuente numine, capere. Nā expugnata illa nō dubitabat, se facile vniuerso Regno breui potiturū, simulq; cū ipso omnes, & amœniore, & fructuosiore, quā vsquam sit, agro fruituros. Quare omnib. vnū & idem cū Rege sentientibus, atq; re, gente, & armis, se omnino adiuturos offerentibus, deliberatum est, vt cū Aragonēsib. montanis alioqui inter se diuisis, induciæ fierent, vt in sarracenos cōmunes hostes, suam illi bilē & arma conuerterent. Vtq; Rex æstimationē, ac iustum monetę Iaccēsis pondus, toto Aragonēsi regno, & ciuitatib. Ilerdę, & Dertosę, & earū territoriis perpetuaret: vtq; oēs ab ętatis anno 14. illā omnino valiturā iurarēt: propterea q; tanta cū esset illius copia, reprobari nō poterat, nisi cum maxima omnium, grauiq; iactura. Hinc factum est, atq; in eisdem conuentibus perpetuo iure decretum, vt a quaq; domo, & inquilino populorum totius Regni, cuius census esset, ad centum dragmas monetæ Iaccensis, septimo quoque anno morabatinus vnus Regi penderetur. Post hæc omnes, qui ob honoraria stipendia equestria, Regi belli tempore præsto esse tenebantur, nisi amittere illa mallent, adessent. Dum hæc aguntur Montioni, Zaenes audito Iacobi discessu ab Enessa, ingentes comparauit copias, atque lustrato exercitu, à Setabi vrbe vsque Ondam, quod est insigne oppidum, non longe à Burriana situm versus montana loca, adnumerata sunt, peditum quadraginta millia; equites vero sexcenti numero: quibus congregatis Enessam adire, eiusq; recenter erectā arcē demoliri decreuit. Itaq; certo die, iunctis Valentiæ copiis, noctu, sic eo properauit, vt diluculo arci propinquus esse cœperit. Vnde per exploratores certior de illius aduentu factus Guillermus, conuocatis primoribus exercitus, expositoq; imminenti periculo, visum est, præstare exire obuiam hostib. atq; in campo viriliter dimicare, quam intra infirmos, ac recentes arcis parietes à tanta innumerabilitate hostium concludi, angustoque loco contineri. Quare diuino Christi, eiusque matris sanctissimæ confisi numine, quo facile est à paucis permultos deuinci, sese omnes magno animo ad pugnam extra arcem ineundam præpararunt. Quod facinus tanquā monstri simile, atq; incredibile, parum fidei profecto, minusq; glorię obtinuisset futuris sæculis, nisi ipsa Regis historia, atq; Asclotii, aliorumq; illius temporis Scriptorū, qui prælio interfuerunt, monumenta, illud diserte scripsissent, & quam concordissimè probassent. Itaque sacris peractis, atque sanctissimo Christi corpore singulis communicato militibus, qui, perinde ac mari solent tempestate iactari instante naufragio, se toto pectore ac mente Deo commendabant; protinus sumpto cibo aciem instruxit Guillermus. Ac cum à summo iugo montis contemplaretur tantam, tamque sparsam tota planitie hostium multitudinem; suorumque animos quodammodo perturbari, ad eos sic verba fecit. Etsi scio, viri fortissimi, humanum esse, pericula & morte ipsam quemque pertimescere; ac neq; à ratione alienū, paucos hostium multitudinem reformidare; hāc tamen à paucis, ordine, consilioque & viribus, sæpius superatam fuisse, atque superari nunc quoque posse, permultis antiquorum, nostrorumque ostendere est exemplis. Quid enim aliud Xerxem cum millibus nongentorum millium hominum in Europam transeuntem, amissis prælio omnibus, solum ipsum scapha elapsum in Asiam remeare; nisi vnius Themistoclis Græci Ducis cum decem tantum millibus occurrentis, consilium in propugnatione compulit? Quid Darium decies centena millia quoque ducen-

rem, vt Alexander non amplius quam quadraginta stipatus millibus vinceret, effecit nisi bene ordinata paucitas, quauis confusa multitudine, viribus & arte longe superior? Ad nostra veniamus. Nonne vniuersam Afrorum simul & Hispaniæ Maurorum, haud superioribus inferiorem multitudinem, nostri, tum nuper Idubedensi prælio superarũt, tum & alias sæpe perquã pauci vicerunt, & ad internecionem vsq; deleuerunt? Consimilis, atq; par est illis, non numero, sed confusione, quę vobis sese nũc offert ad dimicandum multitudo: cuius timidissimus Dux est vecors ille Zaenes tyrannus, qui nuper Regi nostro, cum admodum paucis, bis Valentinũ agrum ante eius oculos depopulanti, ne cũ tanto quidẽ exercitu exire obuiã est ausus: quinimmo turres atq; oppida Moncadæ, & Museriorum, quæ hinc perspicitis, amittere potius, ne cõfligeret, atq; sibi eripi est passus. Vnde cum vilem eius, ac collectitium exercitũ, cum strenua, exercitatissimaq; vestra pugnandi arte, ac victrice manu confero; profecto deierare ausim, neminẽ esse vestrũ, qui aperto in campo, cum decem ex illis depugnare non audeat, neq; plures etiã detrectet. Accedit caussa belli iustissima, sanctissimaq;, quam ad impiũ tyrãnum propulsandũ, proque illo Regem nostrum pium, optimumq; inducendum suscepistis; cumq; pro Christi nomine ad impiam Mahometanorum sectam extirpandam penitus pugnetis; quid ni victores vos inde fore, atq; ipsas cœlitum acies, vestrorum non modo spectatrices factorũ, sed in pugnam etiam adiutrices speratis? Adeste igitur Christiani cõmilitones, animisq; ac viribus in hoc sacrum prælium, cuius nullus esse potest infelix exitus, incumbite. Nãque hodie aut vincẽtes, nobilissimum Valentinum Regnum pro mercede reportabitis; aut occumbentes, æternum atq; cœleste Imperium, inuicta cum fama & gloria in præmium accipietis. His dictis, adhortari se inuicem omnes, atq; ad pugnam animose fortiterq; componere cœperunt. Iamq; vt superiores essent hostibus, neq; arcem deserere viderentur, in ipsa accliuitate montis illos expectarunt: quorum Exericani, Saguntini, Liriani, & Ondenses, tanquam bellicarum rerum peritiores, primũ agmen ducebant. Qui congressu primo, tum à fronte pedite, tum à tergo equite, nostros adorientes profligare eos atq; in summum montem compellere incipiebant. Quod animaduertens Guillermus, cum ala equitum, magno quoq; impetu, ab iugo montis, sese in ascendentes sarracenos immisit: adeoque prostratis multis, terrori fuit omnibus, vt ea parte redintegrari prælium atque victoriæ spes nostris aperiri visa fuerit. Verum à sinistro cornu, sarraceni conferti, tanta vi, atque vociferatione, nostrorum postremum agmen inuaserunt: vt necesse fuerit ipsos iterum in celsiorem montem secundum arcem sese colligere: cum subito elata vox quædam è summa arce à dispersis vndique Christianis audita est, personans, Sarracenos fugere. Qua caussa sese in vnum recipientes nostri, ac gloriosum sanctę Mariæ nomen inuocantes, in locũ pugnę, in quo paulò post fuit Virgini templũ exędificatum, intenderunt oculos, videruntque a sarracenis nouissimi agminis initium fugæ Valentiam versus fieri. Qua perspecta fuga Guillermus adiuncto sibi equitatu, in obuios quosque magna vi delatus est: perq; eos iter ad perrumpendã hostium aciem apertum, donec in tumulum, vbi cœpta est fuga, peruenisse fugientibus insistens. Quod animaduertentes sarraceni toto fusi campo, cum & fugientes suos, & nostros insequentes vidissent: simili se præcipitatione omnes in fugam coniecerunt. Quos nostri secuti vsq; ad Torrentem, milliario ab vrbe peruenere: innumerabilib. Sarracenis desideratis; qui partim gladio iugulati, partim à suis in fuga compressi, conculcatiq; ceciderunt: ex nostris vero tametsi sauciati permulti, tamen perquam pauci interfecti fuere. Quod plane non humanis viribus, sed diuinitus fuisse factum à multis fuit assertum. Nam multorum tunc temporis fide dignorum testimonio comprobatum, ac etiam literis consignatum inuenitur, beatum Georgium in eo prælio Christianis simul & Sarracenis armatum apparuisse, iisque ademisse animum ad pugnandum, nostris vero ad vincendum addidisse. Nec dubium, quin tanta, tamq; continuata in vniuersa Aragonensium Regnorum ditione in eundem martyrem pietas & religio, à diuino aliquo illius aut munere, aut aspectabili auxilio & ope promanarint. tametsi mirum sit, nullam in historia Regis de hoc tam contestato martyris apud Enesam auxilio lato, mentionem factam fuisse: cum de primo illo apud Balearium maiorem, maximã fecerit: forte quoniam illi interfuerit: ab hoc vero abfuerit: sed vnius silentium, multorum attestationibus fidem derogare non debet. Ac neque insuper prætermittendum est, quod Asclotius, vetus ac peculiaris huius historiæ scriptor, de hoc ipso prælio & victoria retulit: quam plane, vno excepto summo Duce Guillermo, magna ex parte attribuit nobilissimo illi Catalano equiti Guillermo Aguiloni, quem paulo ante à Sarracenis redemptum fuisse diximus. Vt qui cum sua turma equitum, in eam partem vbi prælium truculentius committebatur irruperit, atque

atque dirempto illo, totoque armorum impetu in ipsum conuerso, sic à nostris sumptis viribus, pugna redintegrata fuit, atque animose sustentata, vt hostium consecuta illico fuga fuerit. Quin etiam affirmat idem, inuenta fuisse decem millia Sarracenorum interempta, quorum cadauera nullo apparebant sauciata fuisse, neque perfossa vulnere. Ac insuper asserit, Christianorũ exercitũ nõ amplius centũ cataphractis, cũ aliis centũ leuis armaturæ equitibus, atque peditibus bis mille constitisse: Sarracenorum verò, quadraginta millium, cum sexcentis leuis armaturæ equitibus fuisse. Cæterum fama de tam insigni Christianorum victoria quaquauersum peruagata, Turolenses primi cum centum leuis armaturæ equitibus, magnis itineribus Enesam conuolarunt, Rexque, qui tum
10 erat Oscæ, audito nuncio lætissimo, maximas Christo, eiusque virgini & matri gratias egit; totoq; Regno datis ad Antistites, atq; oppidorũ magistratus literis, supplicationes fieri iniunxit. Deinde conuocatis Regni proceribus, Darocam profectus est, vnde Enesianos commeatu, milite, & armis omnique ope reficere curauit: venitque Turolium, vbi nobilis quidam eques cum literis à Guillermo Duce missus Regem conuenit; deque prælio, eiusque felicissimo successu, & victoria, fusissime omnia ordine retulit: quæ magna cum voluptate Rex audiuit: ac denuo commeatum, remque frumentariam, per muliones Turolii, & Darocæ eodem comportari imperauit: ipseque centum iunctis equitibus leuis armaturæ Regnum ingressus, ad Cupulas oppidulum Segorbio propinquum, viginti quinque ab vrbe distans milliaribus, venit. Quo allatus est nun-
20 tius, Zaenem cum magno copiarum supplemento venisse Liriam, celebre nunc oppidum, quod in latissima planitie, copiosissimo aquarum ibi nato fonte irrigata, inter Valentiam & Cupulas situm est. Ibi ergo Zaenes magno exercitu cum Iacobo pugnaturus constiterat. Verum Iacobus neque regredi propterea, neque non progredi decreuit: imo præmissis sarcinis, atque impedimentis, relicta à dextra Liria, ipseque Zaene prospectãte, infestis signis, recta Enesam petiit: eoque perueniens, à Guillermo Duce, & Berengario Entensa, atque Guillermo Aguilone, aliisque nobilissimis equitibus, qui ad viam publicam, qua flexus est ad iter Enesam, obuiam exierant more bellico, regioq; exceptus fuit, atque obortis præ gaudio lachrymis, amantissime amplexatus est Guillermum, aliosque Duces, atque ab vniuerso exercitu adiri, sermones secum conferri, à seq;
30 munera & dona peti, permisit quam humanissime. Ac protinus locum pugnæ, militum stationes, Sarracenorum irruptiones, præliique redintegrationes, & à quo tandem loco illorum inita fuga fuerat, ostendi, atq; enarrari sibi omnia voluit. Vnde collaudatis omnibus, ad supplendum equitatum, octuaginta sex equos lectissimos, Ducibus, & equitibus, se diuisurum promisit, eisq; quintã totius prædæ partẽ ad se pertinentem condonauit: ac statim literas Cæsaraugustam ad Simonẽ Perezium Tarasonam dedit, præcipiens coemi, mittiq; ad se equos lectissimos quadraginta: quos protinus emit, atque remisit. ac vbi intellexit Rex eos venisse Turolium, profectus est Segorbiũ, quę ciuitas peramœna, latissima in conualle posita est, adeoq; aquis irrigua, vt permultis subinde, ac omnis generis messibus, ac fructetis abundet, quæq; Abuzetii partes contra Zaenen sequeba-
40 tur. Hanc igitur intranti Regi agasones præsto fuere, suum vnusquisq; equũ loris pertrahens: quibus conspectis, mire delectatus Rex fuit, atq; ad alios quoq; equos, quos ab Aragonia quidam, qui sese aggregauerant Regiis agasonibus, venales adduxerant, oculos iniecit; eisq; iniunxit, vt honesto illos pretio sibi venderẽt: placuit dominis, atq; accepto, quod inter eos conuenerat, equos tradiderunt quadraginta sex: quos cum aliis quadraginta coniungens, secumq; adducens, quatuordecim duntaxat sumptis equitibus, Enesam reuertebatur. Cũq; Sagunto oppido, q̃ Zaenis partes agebat, eiusq; tenebatur præsidio, appropinquaret, dubitatum fuit, à sociis num recta secundum arcem transirent: an ad læuam, per vallem Segoniam deflectentes, iter potius maritimum ingrederentur. hęrentibus illis, occurrit vnus ex equitibus, sic inquiẽs: Satius erit secundum arcẽ pertrans-
50 ire, quandoquidem antequam cõspiciamur ab speculatoribus, in tuto erimus, si modo, quod occurrit stratagema comprobare velitis. Vt ergo turmam equitum integram præferre videamur, iubete singulis seruis, qui equos vehunt, singulas prælongas arundines, ex arundineto, quod sese nunc offert, sumere; atque vni tanquam hastæ linteum ex his, quibus equi cooperiuntur, vt pro vexillo ducant, affigere; ac etiam vnicuiq; suum equũ ascẽdere: ita quippe fiet, vt equestris apparens è longinquo acies, decepto hoste, pertranseat. Placuit Regi, ac omnib. equitis solertia, quæ ei prorsus ex sententia successit. Nam quinque tantummodo ex oppido exeuntes equites, cum mille fere peditibus, eminus aspectarunt Regios, eosque cum sibilis & vociferatione irrisere; aggredi vero, aut insequi minime ausi fuerunt. Vnde Rex Enesam perueniens, octuaginta sex

equos iis, qui sacro prælio interfuerant, equitibus diuisit, ac protinus in eo ipso tumulo, vnde Sarracenorum fuga inita est, atque a nostris victoriæ nomen ingeminatum, celeberrimum ab eo templum exædificatum; simulque cœnobium constructum; vbi ordinem, siue societatem beatæ Mariæ Mercedis, cuius, vt diximus, autor extiterat, collocari mandauit: vt pro immortali eius prælii, atq; victoriæ memoria, perpetuæ apud ipsum, atq; immortales gratiarum actiones Christo, eiusq; matri Mariæ redderentur. Tametsi aliam quoq; in loco exædificandi caussam adduxerunt quidam satis graues huius historiæ scriptores; fuisse scilicet, ex arce ab iis, qui noctu excubias agebant, conspecta multa lumina accensorum instar cereorum, quæ cœlitus in eam partem, quæ fuerat ad templum erigendum designata, descendebant; ac sese in terram magno cum splendore immittebant. Quibus Duci, & aliis custodibus patefactis; dum opera excauandis templi fundamentis nauatur, sonitus valde tinniens auditus est; atq; eousque defossum, quoad contactis parietibus, templum, vt apparebat, magnum, sed terra obrutum fuit inuentũ. In quo dum profundius excauatur, ligone æs ictũ personuit. Vnde rastris purgato loco, magnum quoddam tintinnabulum retectum est; quo elato, reperta quoq; subtus marmorea quædam tabula altitudine duorum cubitorum, latitudine vero sesquialtero, in qua insculpta erat imago sacræ Virginis Dei matris, vlnis filiolũ gestantis. Qua tabula & tintinnabulo, aliisq; annotatis vestigiis, pro comperto est habitum, fuisse olim Gothorũ tempore, constructum ibi templum in honorem Virginis, eiusque diuinum cultum frequentatum à religiosis Bendictinis, qui eo tempore floruerunt. Postea vero sarracenorum in vniuersam Hispaniam irruptione, templum dirutum, atq; à religiosis imaginem cum tintinnabulo in profundo templi relictam, delituisse quingentis & decem annis, vsq; ad Iacobi tempora, qui imaginem in nouo supra vetus erecto templo, ad altare maius reponi curauit. Vbi & miraculis claret, & magna vrbis, totiusque Valentini Regni ab omnibus veneratione colitur. Cæterum, compositis Enesæ rebus, distributisq; præsidiis, dum Rex Burrianam ire parat, Ferdinandus patruus, qui aut egregius cunctator, aut serus adiutor semper accedebat, Enesam venit, cum Petro Cornelio, nonnullis equitibus comitantibus: quos Rex excepit benignissime; relictisque ibidem illis ipsis Ducibus, cum parte copiarum, ac etiam cõmeatu, & omni apparatu bellico munita arce, cum Ferdinando, & Cornelio Burrianam profectus est: quam vix erat ingressus, cum Aguilo mari scapha venit ad eum nuncians, Zaenem, vbi resciuit ipsum Enesa discessisse, statim vniuersum equitatum, quem in Castalliæ, & Cocentaniæ oppidis continebat, collegisse, venireq; iterum arcem demoliturum. Quare Guillermum petere subsidium, nosq; ad illud implorandũ misisse: sufficereq; ad id, si P. Cornelius cum ala equitũ mitteretur. Quo audito, Rex nõ alio, quã se duce, subsidia Guillermo mitti permisit. Itaq; nocte de secunda vigilia, cum proceribus, atque Turolensibus equitibus, iter ingressus est: iamque Almenaram præteruectus, tam parato ad confligendum animo properabat, vt occurrẽti cuidam Aragonensi equiti, Lopezio nomine, & ab eo quærenti, ecquid de nobis fiet hodie? respondisse feratur: Enimuero Lopezi, hodie a furfure farinam secerni videbis. Innuens fore, vt ea pugna quantum ignauo præstet strenuus patefieret. Cumque pone Saguntum esset, misit equitem, qui exploraret nũ Zaenes venisset, & arcem obsedisset: qui illico reuersus nunciauit, Zaenem neque venisse Enesam: neque Valentiã exercitum eduxisse, esseq; tuta omnia, nec Enesianos vllo egere subsidio. Id audiens Rex, gratias Deo agens, Burrianam reuertitur, decẽ & septem tantum equitib. comitatus: nã reliquos Enesam transire iussit, vt adderent Enesianis animum, in eorumq; salutem Regem semper esse intentum, ostenderent. Iamque transducto Palantia Sagunti fluuio, non longe ab itinere, sarracenos equites numero centũ & triginta conspexit, ad quos Attalus Alago, Blasci filius, Regno Aragonio tum exulans, se receperat. In eos igitur Garcesius Aragonensis, qui paucis cum equitibus Regẽ antecedebat, temere, nec consulto Rege impetum faciẽs, protinus fuit ab illis septus, atq; cũ sociis captus, quẽ secutus fuisset Cornelius, nisi in eius equi habenas Rex manum iniecisset, ac coegisset subsistere. Ex quo, cũ paucis relictus, in maiori, quam vnquã, fuit vitæ periculo. Vtpote quem si sarraceni tunc inuasissent, haud dubie cepissent. Id conspicatus Cornelius, vnum equitẽ citato cursu ad Guillermum misit, vt quam citissime Regem adiuturus veniret. Sed interim in tã atroci periculo Regii se versari videntes, persuadere Regi tentarunt, vt dum pugnantes ipsi hostes distinent, sese cum paucis Enesam reciperet, subsidiaq; pugnãtibus mitteret. Sed quo magis id fuit conatus Perezius Pina, eo maiori cum stomacho ille respondit: Frustra profecto niteris, Perezi, dum me abire suades: constitui enim (diuinæ licet voluntati me totum permitto) nulla ratione hinc pedem referre; sed belli fortunam periclitari etiam

etiam cum discrimine vitæ. hęc siquidem nunc, morte potius quam fuga redimenda est. Tunc equites, conglobato agmine, Regem in medio constituentes, animoseq; illius latera claudentes, sarracenos expectarunt. Verum illi, tametsi bis se ad inuadendum Regi-os composuerunt: tamen, aut quod insidias nostrorum timuerunt; aut quod agnito Rege Artalus eos auerterit; seu potius quod Berengarium Entensam appropinquare iam cum equitatu crediderint, prelio abstinuerũt: paulatimq; inde digressi, per vallem Segoniam, se Almenaram contulerunt. Itaq; Berengario aduentante, eoq; comite, Rex Burrianã ingressus est; indeq; proxima nocte, traiecto Idubeda fluuio, qui Castulonẽ insigne eius Burrianensis planitiei oppidum alluit, secũs mare Oropesam ire perrexit: neq; tamẽ deterreri ab itinere potuit, tametsi intellexerit, Regulum quendam sarracenum nomine Auenlopezium, paucis ante horis, cœpisse vi præfectum Oropesæ in eius pineto mari proximo, & captiuum abduxisse. Sed nihilominus collectis in vnum se sequentibus, pinetum ingressus est, atque Oropesæ, quæ ordinis Hospitalium tunc erat, ea nocte conquiescens; sequenti die, Vldeconam, inde Dertosam venit, vbi paucis diebus fuit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XI.

INTEREA Iacobus de Enesiana arce, quam vrbi proximam, atque infestam reliquerat, vehementer sollicitus, curas omnes, & cogitationes in defendendam illam, eiusque terra, marique augendum presidium conferebat. Sciebat enim, post memorabilem illam Guillermi victoriam, Zaenem fuisse tantopere irritatum, tamque vehementi prouocatũ ira ad ipsam denuo euertendam, vt maiores in dies ad id copias pararet, atque subsidium etiam transmarinum breui, vt ferebatur, affuturũ expectaret: & subuerendũ etiam erat, ne reliqui sarraceni Hispanię Reges, gratiâ cõmunis tuendæ libertatis, cõtra Christianos, Zaeni tandẽ subsidio venirent. Quibus de caussis maturandam esse expeditionem considerans, cõuentus Cęsaraugustæ agi curauit, vt aperte diligenterq; cum Regni primoribus, & Ciuitatibus de accelerandâ expeditione tractaret. Interim vniuersos proceres, & quos Barones dicunt, qui oppida, prædiaq; beneficiario iure à Regibus acceperant, quiq; honorariis stipendiis equestribus, ac etiam oppidis, & vrbibus donati erant, iussit, proximo Resurrectionis Dominicæ Paschate, ad Valentinum prosequendum bellum, cum armis præstò sibi ad Enesam esse. Itaque Cæsaraugustam ingredienti, continuo Ferdinandus, & qui Regii consilii erant, Blascus Alago, Simõ Verrea, Rodericus Lizana, Petrus Cornelius, qui Burriana venerat, Garsias Romæuus, & Ferdinãdus Assagra, aliiq; Regni Barones, ac legati Ciuitatum, magno cum comitatu adfuere; existimantes conuentus agi debere dies multos. Veruntamen vix octo elapsis, nuntius Enesa venit, quo Rex factus est certior de obitu Guillermi Ducis, auunculi, qui tot, tantisque in defendenda arce excubiis, vigiliisq;, ac belli laboribus fractus, tandem febri correptus interierat. Quo nuntio vehementer, ac supra quam dici potest, tristis & conturbatus Rex fuit; conquerens, se, vno die, & auunculum sui amantissimum, & ducem totius exercitus præstantissimum, tam commemoranda, propeq; cœlesti de Zaene reportata victoria decoratum, amisisse. eoque magis, quod nullus ei par armis, ac fidelitate, neque ad defendendam arcem, neque ad vrbis obsidionem prosequendam sibi relinqueretur. Quod intelligentes consiliarii, Regem consolandi gratia adierunt: idque tanto æquiore animo, quanto certius iam erat, eorum in Guillermum inuidiam, morte illius extinctam fuisse penitus, ex eaque, vt fieri solet, sequutum dolorẽ. Cumq; plurimum ab omnibus, cõmendato Guillermo, Regiaq; ei funeris iusta deberi sentientibus, de sufficiendo duce, deq; prosequẽdo bello ageretur: Ferdinandus cũ primis Regiorũ incœptorũ importunus semper interpellator,

in ea cum reliquis consiliariis sententia fuit; vt multis de caussis Enesæ arx desereretur, ab eaque exercitus deduceretur; ne is, amisso Guillermo Duce fortissimo, adeoque in profligandis Sarracenis hostibus exercitato, ab ipsis maiori cum multitudine reuenientibus, contrucidaretur. Ac insuper ad vitandos tot, tamque immodicos sumptus, qui in eam sustentandam fiebant; præcipue vero ad tollendam de medio occasionem, qua toties persona Regia incaute periclitari solebat; cum in tantum vitæ discrimen venisset cum sarracenis; vt sæpe quidem cum paucis, ac vel ex iniquo loco, illorum multitudinem aggredi non perhorresceret; timendumque esset, ne in illorum insidias aliquando incideret, indeque omnia illius Regna turbarentur. Quam Ferdinandi sententiam cum approbarent omnes, ac Regi ne ab ea dissentiret, quasi obstrepere velle viderentur: iratus ille vniuersos circumspectans, ac præclara magnanimitatis suæ signa tunc edens, respondit: se, incœptum præclarum, à quo nō antea destitisset, nunc minime intermissurum; ac neque deserturum vnquam arcem, cum à se exædificatam, tum suorum sanguine hactenus gloriosissime defensam; eoque minus, quod custodiæ assurgentis iam ibi templi sacratæ Virginis, cognomento Mercedis, eiusq; fratrum societati, fuerit dicata. Adduci præterea loci, non opportunitate solum, sed existimatione, & opinione: cum in eo ingentes Valentinorum vires sui perhonorifice perfregerint; atque opinione hominum suas longe maiores in debellandis illis ostenderint: ac etiam quod ad premendam indies vrbem, eiusque consitum agrum depopulandum; talesque, ac tantas ex eo prædas capiendas, quibus exercitus affatim ali possit, nullum in toto Regno, eo ipso loco opportuniorem inuenerit. Proinde Regii honoris esse, arcem, & commeatu, & armis sustentare; & iustum in ea exercitum collocare: oportereque demum, non solum tueri parta, sed vlterius quoque progredi. Quæ cum dixisset, ardentibusque consiliarios inspectasset oculis; nemo amplius ausus est ei obsistere, neque repugnare. Apparuit nihilominus eo die, Valentinam expeditionem in magnum fuisse discrimen adductam; paruisque honorem, & incœpta Regis à consiliariis habita, quorum ignauia & timiditas, nisi constantia & magnanimitate Regis victa fuisset bellum, hauddubie, non modo magna cum ignominia cessasset; verum ex illorum quoque sententia, Rex partis iam oppidis, atq; toto Regno excessisset. Quo maior est profecto Regum labes, in consultationibus, de sua sententia nihil, de aliena, omnia peragere; sibique persuadere, Regias res, qualicunque occasione oblata, melius alieno, quam suo posse consilio administrari; cum videantur quidem Reges diuinum quid cum sceptro hausisse; atque, quod Reges sint, præsagire posse, ac præuidere multa. Neque enim à sapiente frustra prædictum fuit, Regium cor diuina in manu versari: quod scilicet, regendi, moderandique Regis potestatem, quasi habenas quasdā teneat diuina manus: eiusque ope fiat, vt suum cuique Regno ad sit numen, vt auditis hinc inde sententiis, quid facto opus sit, Rex ipse vel contra aliorum mentem, deliberet. Cuiusmodi deliberandi vestigia, mire impressit Iacobus, cuius multas expeditiones bellicas, tametsi à cōsiliariis improbatas, damnatasq; sæpe quoque derisas, suo tamen consilio susceptas, atque diuino promotas, feliciter cessisse viderimus. Itaque solis ex vniuerso consilio Ferdinando Perezio Pina Aragonensi, & Bernardo Vitali Besalucho, Catalano, viris strenuis, atque vsu belli exercitatis, Regis sententiam approbantibus, Rex protinus cum iis, atque vno ex proceribus Simone Vrrea, necnon quinquaginta equitibus domesticis profectus, Enesam peruenit, ingressusque Aedem Virginis, locum vbi Guillermi cadauer erat repositum visit, eique acerbissime illachrimatus fuit; ac illud honorificentiori loco recondi iussit, quoad deferretur in cœnobium Scarpense ordinis Cisterciensis, quod in Catalonia non longe ab Ilerda, Sicori fluuio alluitur; vbi se ille sepeliri testamento iusserat. Postero die Bernardum Entensam Guillermi filium, annos natum vndecim, quem secum Rex habebat, atque amore, quo illius patrem prosequebatur, de more, militaris auctoramenti splendore, atque dignitate decorauit; ipsumque in omne territorium, & prædia, quibus pater fuerat potitus, succedere voluit. Deinde Berengario Entensæ Guillermi cognato, armis exercitatissimo, atque commemorandi illius Enesiani prælii socio, arcis totiusque exercitus præfectum, & Ducem constituit, eique socium adiunxit Guillermū Aguilonem, eiusdem quoque victoriæ consortem, cum cohortibus promagistrorum Templi & Hopitalis, ac etiam præfectorum Velensis, & Calattauæ ordinum, qui in præsidio antea ibi esse consueuerant: re frumentaria, commeatu, & armamentis necessariis exercitui in ver vsque proximum relictis; quo tempore Rex magno cum exercitu venturus erat, vrbem expugnaturus. Verum enim, vt primum rumor sparsus est Regem abiturum inde, neque tam citò rediturum, protinus bona præsidiorum pars com-

murmurans

murmuras de discessione cogitare cœpit. Nam ex equitibus, quadraginta numero conspirauerãt, ac religioso cuidam Ilerdensis, dominicani instituti, Petro nomine, qui sacra facturus, sequebatur exercitum, significarant se abeunte Rege & proceribus, quam primum euolaturos, & arcem deserturos. Id autem intelligens Petrus illico detulit ad Regem, qui quàm grauissimè tulit; iamque secum animo versans, derelicta Enesa, actum omnino esse de tota expeditione: statimque Sarracenos Burrianæ, & reliquæ à se debellatæ Regni gentes, Dertosam vsque, arma, donec amissa recuperarent, illaturos; seq; tantorum laborum & impensarum, magna cum ignominia jacturam facturum: ac quod intelligeret, quæ militum solet esse contumacia & insolentia, superuacaneum esse verbis, seu minis eos coercere velle; conuocati iussit omnem militum vtriusque armaturæ multitudinem in Ædem Virginis, vbi palam aram tenens sacramento contendit; se non derelicturum eos fines, ac neque Aragoniam versus, Turolium vsq; peruenturum; neq; in Cataloniam Vldeconæ fluuium traiecturum, donec prorsus vrbe Valentia esset potitus. Quod ne fictè agi putarent, quam primum Reginam cum sua recenter nata Iolante filiola quę postea Regi Castellę nupsit, ad se perduci curauit. Quo Regis iureiurãdo cõfirmatus exercitus in præsidio mansit; ac sese deinde ei facilem, & fidelem exhibuit. Itaq; paucis post diebus venit Peninsulam, vt munitissimam eam regni arcem reuiseret; indeque Ferdinandum patruum Dertosam misit, vt Reginam cum filiola ad se deduceret. Quæ veniens Peninsulã, admirabili arcis situ valde delectata est, ac protinus Burrianam deducta, vbi eam Rex amœnitate, ac munitione loci cõfisus, manere voluit. Sed Regina Ferdinandi verbis persuasa, summa ope nitebatur Regem à Valentina expeditione deducere; difficultates permagnas, vt fuerat edocta, obiiciens; sed neque profecit hilum, neque Regem à proposito dimouere potuit; eaque Burrianæ relicta, ipse petiit Enesam. Interea Zaenes memor Enesiani prælii, quo ipse cum quadraginta millibus hominum à tam paruo Christianorum numero, vel absente Iacobo, fuit superatus; vidensq; indies copiis, ipsaque Regis præsentia, augeri contra se exercitum, adeoque Iacobum huic bello dare opera, vt modo illud conficeret, Nauarrense Regnũ, quod ei hæreditate debebatur, videretur contemnere; timere cœpit: atque idcirco cum eo agere decreuit: ac modo se, & vrbem à tam impendenti malo eriperet; qualibet etiam minus tolerabili conditione transigere tentauit. Quamobrem Sarracenum quendã, Aliabatanum dictũ, misit Enesam, qui secreto cum Ferdinando Diazio nobili Turolensi, Regis alumno, & Zaeni noto, de eiusmodi pacis conditionibus ageret; traditurum scilicet se Regia omnia Castella cum oppidis, quæ sita sunt inter Dertosanum, & Turolensem agrum, quâ versus mare fluit Turia; quin & suis impensis exædificaturum Iacobo arcem in Saidia amœnissimo Valentiæ suburbano, Regio Iacobi firmandam præsidio; necnon Besantium X. M. tributi nomine quotannis persoluturũ; modo præsidia, quibus vrbem obsidebat, deduceret. Quibus conditionibus cum intelligeret Iacobus, nihil aliud quàm diem ex die duci à Zaene, simulatione quadam, vt interim & auxilia, quæ expectabantur venirent; Valentinique ab obsidione, quã pertinaciter perferre decreuerant, liberarentur; eas omnino reiecit. Quę res proceribus, quos hæc latebant, maximæ admirationi fuit, obiicientibus, Reges eius maiores similes conditiones pacis nunquam respuisse. Dum hæc Enesæ geruntur, Sarracenus quidã, Almenaræ præfectus, vnà cũ magnæ potentię oppidano, qui Zaenem oderat, & Abuzetii partes sequebatur, occultè cum Rege agebat de deditione oppidi, eiusq; arcis, quæ in eminentissimo monte sita erat; cumque ii duo oppidanos aliquot, qui Zaenem quoq; oderant, in suam sententiam pertraxissent; Regẽ Burrianæ conuenerunt: quò is sæpe veniebat Reginam inuisurus, eique ad certam diem se oppidum dedituros promiserunt. Regiis igitur eò, præstituta die, venientibus, illico traditum fuit oppidum; indeque, cùm arcem vnà cum oppidanis peterent, immania in eosdem saxa deuolui cœpta fuere. Verum animaduertentes qui in arce erant, oppidanos permistos Christianis, ac Regem in oppugnatione esse; illico se, cum arce Regi, seruatis pactis, dedidere. Simili quoq; pacto, & conditionibus tradita fuere Castella Vallis Vxonis, & Nulesium oppidum, Castellumque Alfandechi. Quæ cum propinqua essent Burrianæ, facilè vno præsidio defendi poterant. Vnde Iacobus rediit Enesam, atque post festum diem Resurrectionis dominicæ excurrentibus militibus in agrum Valentinũ, similibus quoque pactis arces Paternæ, Beteræ, & Bullæ, vrbi ad tertium vsque sitæ lapidem, sese tradidere. Itaq; omnibus propè Vrbem turribus, atque Castellis captis, non amplius oppida, castellave, sed ipsam vrbem Rex obsidere, atq; omnes eius aditus occludere vrbanis, sibiq; aperire instituit. In quo egregium illud magnanimitatis, opus Regis contemplari licet, qui Valentiam vrbem Regiam, peramplo mœniorum ambitu, atq; viribus

munitam;ac non solùm ciuium,sed totius Regni infinita propè multitudine,& copia rerum abundãtem,cum tam exiguo exercitu,& apparatu bellico, obsidere cœperit, vt vix vni expugnandę arci pares esse viderentur. Nam exercitus,qui ad Enesam egregie vicerat: tam tenuis fuit, vt non excederet summam trecentorum sexaginta trium equitum: connumeratis Vgone Fulcalcherio Hospitalium magistro, ac vno Templariorum, qui xx.equites sui ordinis ducebat:& quodam alio Alcanitij;præfecto, & alio ordinis Calatrauensis, & præterea Roderico Lizana cum xxx.equitibus; Guilielmo Aguilone cum equitibus xv. Simone Perezio Tarasona præfecto equitum Regiorum cxxxx.& militibus Regiæ cohortis, quos Almugauares tum vocabant; in quibus tum erat robur exercitus,qui erant centũ quinquaginta. Sed de iis,quoniã in historia Regis sępe fit mẽtio, habebanturque omnium fidissimi,fortissimiq;,de eorum origine,ac bellandi arte, vsuq; viuendi,nonnulla dicamus,quæ partim ex Montanerio & aliis,partim coniectura accepimus. Dicebantur enim Almogauares,ex ipsa vi nominis a sarracenis impositi,scilicet à puluere,quasi quòd à rastris,& à gleba terræ ad militiã translati,puluerulenti essent; aut ab eo potius,quòd virtute & viribus præstantes,hostes protererent, atque, vt phrasis est Arabica,in puluerem redigerent. Sed neque veterani fuere, vt quidam existimarunt, cũ tyrones etiam inter eos essent;quin potius pedites quidam erãt robustissimi,pugnacissimique,ex montana & agresti,neruosaque & lacertosa iuuentute delecti,qui ruri nati,ac educati,agrique laboribus ab infantia assueti,in bello etiam, sub dio humi cubabant,frigorisque,perinde ac caloris,inediæ potissimum, patientissimi fiebant; quique vt rudes & imperiti,vtque & moribus,& ingenio feri, ac immanes,cùm sermone parci erãt, tum minime sese aliis, præterquam sui ordinis adiungebant; ideoque ad pugnam alacres & erecti prodibant. Quos vnus simplex,æstate,hyemeque, vestitus supra amiculũ tegebat: sparteo sæpe fune, ad renes restrictus: isq; ex thorace constans,& fœmoralibus,ocreisque & pera,ac etiã pileo ex animalium corio confectis,vnà cũ sacculo,qui vix vnius diei viaticum capiebat. Et qui non aliis,quàm quibus offenderent,armis protecti erant;hasta videlicet,gladio,& pugione,quibuscum in arenam descendentes, non pedestres modo acies,sed equestres impetus sustinere auderent: extrema siquidem hastæ parte humi defixa,& pede dextro firmata,cuspide vero in aduersum incurrentis equi pectus inclinata, equitis impetũ sustinere, ac parua quadã declinatione corporis effugere didicerant. Is enim eorum in præliis vsus erat,& in hoc tota cura incumbebant; vt sese equestri pugnæ immiscerent,atq; hostiles equos suffoderent,ac protinus deturbatos equites iugularent: primiq; omniũ expoliarẽt; indeq; diuites,ac emeriti,ad suos redirẽt: vereq; fuit aliquando à cataphractis Gallis,tempore Petri Regis Iacobi filii auditũ; se cataphractos Hispanos nihili pendere; pedites verò Almugauares supramodum timere. Illud quoq; verum est, Almugauares non modò pedestres acies,sed etiam equestres per se constituisse; atq; in exercitu Regis vtroque sub ordine militasse: strenuo quoq; pedite ex ipsis in equitem leuis armaturæ trãnseunte; ac neque minora, quam antea, roboris, bellicæque virtutis monumenta edente. Itaq; equitatus omnis ad 360. peditatus verò ad mille dumtaxat milites peruenerat. Cũ tã paucis igitur ausus est Iacobus obsidionẽ instituere,diuina in primis fretus Christi,eiusque Virginis matris ope,ac noua quoq; copiarum accessione,tam eorum qui ab vtroque Regno aduentabant,quam multorum etiam auxiliariorum ex Aquitania, Anglia,& Italia,quos expectabat, atq;,vt dicemus, obsidione interfuere. Itaq; lustrato exercitu,eoq; armato satis,beneq; ad pugnandũ expedito, ac incitato, inuento, placuit iam tum in agrum inter mare & vrbem excurrere; sicque diluculo, militibus corpora curare iussis, Enessa profectus, secundùm littus,ad oppidulũ venit, quod in ipso littore situm ab vrbe distat bis mille passibus, Graum id nunc appellant, vbi apertum est mare,& statio male fida carinis: dictum quidem a gradu,propter latentes, & inæquales quosdam arenæ gradus, & quasi descensus in profundum; ideoque, concitato mari,ac tempestate exorta,naues nisi se inde in alios portus recipiant,in illos impingere, allidiq; soleant: fiunt autem eiusmodi gradus siue tumuli,congestu arenæ,quę Turię propinqui fluminis inundationibus collecta accuratim subsidet,tantaq; est, vt idipsum oppidulum, quod tunc alluebatur mari,nũc ad sagittę iactũ ab eo disterminetur. Itaq; Rex trãsducto amnem vniuerso exercitu,ad casulas quasdam,vix vno milliari ab vrbe sitas,castra poni iussit,atq; figi tentoria,ibi vt esset,donec supplementum copiarum ex Catalonia & Aragonia accederet. Quo die magna sarracenorum turma equitum, exisse vrbe visa est,velleq; nostros ad pugnam excire: sed prohibuit Rex, ne quispiam ab statione sua, nisi dato signo,decederet; ac neque manus cum hoste cõsereret, priusquam regio cognita ac explorata esset. Verũ postera die Almugauares; inscio Rege, summo mane, statione relicta,

Russapham

Russapham suburbanum amœnissimum, vix quingentis passibus ab vrbe distans, petierunt, capere ipsum volentes. Quod Rex intelligens, reliquum exercitum in armis esse, eoque properare iussit; veritus ne è muro, viso Almugauare, multitudo vrbanorum irrueret, & illum opprimeret; & certè in eo discrimine fuerunt Almugauares, vt, nisi Regis consilio, iis subuentū opportunè esset suę temeritatis pœnas daturi fuissent. Nam Zaenes illico, cum magna suorum parte, cum equitibus scilicet quadringentis, & peditum decem millibus aciem contra eos direxit. Ex quibus quadraginta pedites, sese in agros fabas profecentes, aliquando ab exercitu auulsi immiserunt; forte vt occasioni essent, ad conserendas manus, illas decerpentes. Quibus conspectis, Raimundus Auellanus
10 Hospitalarius præfectus Aliagæ oppidi in montanis locis, non longè à Turolio siti, quod etiam munitissima, ac perampla arce in monte locata nobilitatur; nec non Lopezius Lucsianus, impetum in eos quadraginta faciendum esse, & capiendos consulebant; vt ex iis perdiscerent Zaenis mentem, eiusque militum numerum ad pugnandum: quibus assentiri Rex noluit; propterea quod exercitus nullum sibi adhuc vallum tulerat, neque propugnaculum cōfecerat, quò se reciperet, si hostis superior euaderet; ac etiam vereretur, agros à sarracenis consulto rigatos fuisse, esseque periculosum, in lubrico solo, paucos contra multos inire pugnam, & recessum ab ea difficilem, tot interpositis riuis, qui peditibus simul, & equitibus, magno impedimento essent. Quò toto die vterque exercitus, ad sagittæ iactum in conspectu fuit: neutro tamen neque signum, neque occasio-
20 nē pugnæ alteri dante. Quinimmo Zaenes sub ipso noctis crepusculo receptui canere iubens, in vrbē cū suis regressus est. Iacobus vero sese cū exercitu in suburbanū recepit; quod peramplū erat, valloq; circunduci Rex fecerat, atq; in extremis vicis, lignis, stragulisque obduci: destinauitque ex equitibus quinquaginta fidissimos, qui excubias ea nocte agerent. Verū de cōmeatu, & cibariis exercitui cōparandis non magna cura erat; sarracenis ipsis, ex suburbiis, vndique necessaria abunde in castra cōportantibus; præter ea, quæ mari quotidie Enesa, & Burriana, tam ad frumentariam rē, quam ad armamenta, & construendas machinas asportabantur. At vero Zaenes, neque postero die, neque aliis quinque sequentibus, se dedit in conspectum: neq; vllū pugnandi locū fecit: demiratiq; fuere illū permulti, q̄ cū esset strenuus, ac bello exercitatus, tantisque copiis Christianos
30 superaret, à pugna tamē fœdè abstineret: Sed rescitum fuit, id nō tam ignauia, quā metu suorum, quibus se non facilè credebat, fecisse. Nam cū esset tyrannus, viq; expulso Abuzethio, vrbē cum Regno occupasset, multorū Valentinorū animos, maxime vero eorū qui Abuzethii partes sequebātur, à se alienatos habebat; neque fidebat ipsis: quinimmo timebat, ne cōmisso prælio, inter confertos iam hostes, ipse trucidaretur a suis, aut Iacobo viuus traderetur. Qua de caussa sese à pugna, quoad poterat continebat; ideoque pacto vrbem Iacobo, vt diximus, dedere tētauerat. Interea omnes fere vtriusq; Regni Antistites Ecclesiarum, vt pote Cæsaraugustanus, Turiasonensis, Oscensis, tum & Tarraconēsis, Ilerdensis, Dertosanus, & Barcinonensis; quanto quisq; poterat cū apparatu bellico, Regi adfuere. Magni quoque proceres, & Barones; singuli cum equitatu, aut peditatu
40 fuere subsidio; necnon ex Castella plerique ex militaribus Vclensis, & Calatrauensis ordinibus præfecti, cum primoribus eorundem ordinum, Montalbanensi, & Alcanitiensi in Aragonia, cū bona equitum manu, in castra venerunt. Adhæc ciuitates Turoliū, Daroca, Turiaso, Calataiubium, Cæsaraugusta, Osca, Ilerda, Dertosa, & Barcino, singulæ, æmulatione quadam, quanto maiori apparatu poterant, ad hoc sacrum bellū accedebāt. Quin & Antistes Narbonensis, Petrus Aimillus nobilissimus Aquitanus, cum equitibus quadraginta, & sexcentis peditibus eò venit, gratissimusque Regi fuit. Is enim singula quorumque Aragoniæ, atque Cataloniæ procerum subsidia superauit. Affuere quoque alii ex Gallia, Anglia, & Italia magnates, qui fama Regis, huiusque sacri belli opinione commoti venerunt. Nam ex historiis Anglorum deprehenditur, illorū Regem Henricū
50 tertium, magnam militum manum in hoc bellum misisse; idēque comprobatur de Frācis. Vnde augescētes indies exercitu, iam nō in suburbano consistere: sed appropinquare vrbi, eandemque cominus Regii cœperunt obsidere. Ex quo irruptiones, quæ in nostros antea fieri solebant, & leuia prælia, quæ magno sarracenorum malo cōmittebantur decrescentibus quotidie illorū viribus, nostris autē accrescentibus, cessarunt, seque illi ad miserabiles obsidionis ærumnas tolerandas in vrbem compulerunt. Itaque ex omnibus vtriusque Regni ciuitatibus aduenientia auxilia, quo tardius accesserant, eo versus vrbem, ordine propinquius collocabātur. Siquidē Barcinonenses, qui mari cū maximo armorū apparatu, & machinis vltimi venerant, in statione vrbi propinquiore locati fuere. Quibus ita vrbē obsidentibus, magna fuit disceptatio inter proceres, atq; militaris

disciplinæ peritiores, de commodiore loco exercitus ad vrbem oppugnandam: quod ea, præ eius ambitu, minime posset ab exercitu, qui tunc erat, tota obsideri. Erat quippe vrbs in plano posita, fereq; rotunda, milliario paulò plus ambitu circumducta, atq; præter alias, quatuor maioribus portis patebat. Prima Boatellana dicta, inter meridiem & occasum posita; altera Baldina à læua in dextram, ad septentriones obiecta. Tertia ortum Solis, sub magna & præclara turri, respiciebat, quæ Templi nunc quoque dicitur, ob palatium, & paruam Virginis ædem, ibidem à Templariis exædificatam. Quarta versus meridiem Xareana; inter quam & Boatellanam, in medio fiebat muri angulus ad meridiem exporrectus, qui turri magna (vbi nunc est percelebris Academia) compingitur, ac versus mare prominet, in eam partem, vbi posita erant castra: atque ob magnam inter vtramque portam, distantiam, nullis interpositis turribus, desertior erat illa pars muri, neque defensioni commoda. Itaque varie de oppugnationis loco contendentibus: in primis Narbonensis Antistes, oppugnationem & machinas, in portam Boatellanam intendendas esse dicebat; propterea quod oppugnantibus facilius esset ligneas portas, quàm saxeum murum quatere, ac demoliri, atque eruptiones hostium, in ipso statim egressu præoccupare, quam alibi insperato ab eisdem castra oppugnari. In quam sententiam cum fere omnes inclinarent, contra Rex rationibus validioribus vniuersos in suam pertraxit; ostendens commodius oppugnari posse eam partem muri angularem, quam Boatellanam portam: tum quod pars illa desertior esset, atque à portis vtrinque remotior; ex quo nullæ fieri poterant subitæ, atque insperatæ ex vrbe in machinas & cuniculos eruptiones, quin multo ante ab exploratoribus detegerentur, & præcauerentur: tum quod nullis ea ipsa muri pars muniretur turribus, ex quibus, non in rectum modo, sed oblique, sagittæ etiam, aliæque machinæ in nostros contorquerentur; cum ab exporrecto angulo diuidi ipsos à sese propugnatores necesse esset, atque impediri, ne plures vtrinque essent, neve distracti in suam quisq; partem, alterna sibi inuicem subsidia afferre possent. Insuper cum exercitus esset ea parte mari propinquior, fore subinde, vt cōmeatus, & necessaria, quæ ab eo adducebantur in castra, tutius defendi possent, ne ab erumpentibus interciperentur. Demum inde etiam melius impediri posse, ne transmarina subsidia, quæ ab vrbanis expectabantur, cum eis coniungerentur. Quibus de causis omnium consensu conclusum fuit, vt ea parte vrbis, quæ visa Regi fuerat, oppugnatio inciperetur. Cui rei protinus ab omnibus diligentissime nauata est opera; atque fundibulares machinæ admotæ, præeūtibus testudinibus, quarum vsus in obsidione vrbis maioris Balearium feliciter cesserat; protegendas illas à frequentissimis ballistarum, aliorumque tormentorum è muro ictibus; quoad paulatim ducto vallo, ad fossam vsque vrbis perductæ fuere. Vnde fossa illico lignis, sarmentis, lapidibus, atque omni congesta materia oppleta, & æquata solo est, atque virtute & industria Ilerdensium quorundam militum, admotæ quoque testudines muro fuere, isque vectibus, malleisque ferreis tribus locis perterebratus, quoad vni, aut alteri militi fuit aditus patefactus. Idq; cum tanta animi contentione, diligentia, & æmulatione Ilerdensium confectum, vt modo præsenti Regi placerent, pericula, & hostes nihilipendere viderentur. Dum hæc in vrbis obsidione fiunt, Petrus Fernandus Aslagra, & Simon Vrrea, cum equitatu suo, & quattuor peditum cohortibus, duabus etiam sumptis machinis, Cilliam oppidum petierunt, quinto ab vrbe milliario distans contra portā Boatellanā: quod etiā stagno magno adiacet ab Arabibus Albufera, de quo dicemus, nuncupato. Vbi positis machinis ad lapidum emissionem, magna vi vndique oppugnari illud cœpit. Quod sane ab oppidanis, diebus octo, vrbani spe auxilii, validissime fuit defensum, quibus exactis, suaque spe deiecti oppidani, iis cōditionibus, ne diriperentur, neque oppido pellerentur, persolutis obsessionis impensis, atque spōte oblato tributo, Regi, eiusque Ducibus se dediderunt: deque eo statim nuntius allatus est Regi lætus. Interim accurrentibus vrbanis in eam partem muri, quæ fuerat perforata, aggere, & tabulatis paries refectus est, atque varia constipatus materia: tota quippe vrbanorum multitudo in eam partem protegendam incubuit; eoque valētius vtrinque pugnatum est. Sed quamquam vrbanorum magna erat vis, mireque intenta ad demoliendas machinas; non tamen moueri hæ loco, neque repelli potuere. Interea Afri Tunetani cum classe duodecim longarum nauium, & aliarum sex actuariarum, quas vulgo Zabras appellant, ab eorum Rege missi, ad Valentinam oram appulerunt, atque è regione Gradus oppiduli in anchoris substiterunt; vt Zaeni, & obsessis animos adderent, nostrisque imminuerent. De quo ab speculatoribus maritimis, qui ad Gradum excubabant, media nocte certior Rex factus, protinus cum quinquaginta equitibus, & peditibus ducentis, mare versus properauit, atque peditatu in insidiis inter arbusta mari proxima

proxima posito, cum equitatu procul speculabatur; si fortè ex classe illi in terrã descẽderent, vt eos ex improuiso adoriretur. simulq; Tarraconẽ, & Dertosam nuncios misit, qui classis aduentum significarent, essentque in promptu cum classe Regia, ad loca maritima defendẽda. Itaq; noctu classis ignibus, & ingenti sonitu tympanorum, & clangore tubarum, aduentus sui notitiam fecit Valentinis: qui protinus sonitum, atq; ignes percipiẽtes, ac Tunetanos illos esse cum colligentes; tũ se eo subsidio posse ab obsidione liberari cõfidentes, magno perfusi gaudio, vt nostris terrori quoque essent, simil. b. ignitis facibus, atq; tympanorum & tubarum sonis, Tunetanis responderunt, obedientiæ signa Tunetano Regi, tanquam verò domino, atque patriæ liberatori se in eo dare significãtes. Quæ 10 omnia contemplatus Iacobus, similia in castris fieri, totaque nocte, ignes, & lumina præferri, ac circunduci iussit; vt etiam vrbanis innotesceret, obsessores ignaros non esse trãsmarini auxilii, ac neque eius aduentu terreri. Ferunt ea nocte, in castris parua quædam tormenta ignea, in modum æneorum, dipalmi longitudine, inuenta fuisse, ex quadruplicibus papyraceis, siue membranaceis chartis, oreque angusto confecta. Quæ sulfureo puluere plena, iuncisque alligata, vt primum succensa proiiciebantur, vsqueadeò radiantis, atque cum stridore erumpentis vi ignis, efferebantur in altum, vt qua irent, halonum, caprarum ve, seu crinitorum potius Cometarum instar phænomenum, viam inflammarent: quæq; eousq; coruscarent, donec ruptis eodem impetu chartis, in horrisona tonitrua desinerent. Quibus ignitis prope monstris (vulgò cohetes, seu verius cometes 20 appellabantur) in vrbem supra muros iniectis, vrbanos mirè conterritos fuisse atq; malè sibi ominantis auspicii loco illa habuisse, fama tulit. Indeque fuit vrbe capta, hucusque seruatum, vt pridie diei festi beati Dionysii Areopagitæ, vesperi, huius noctis, qua Tunetana auxilia propulsata fuerunt, memoria eiusmodi ignitis facibus, & cometis, cum magno tintinnabulorum, ac tympanorum sonitu, clangoreque tubarum celebraretur. Itaq; vrbanorum spes subsidii, quæ Tunetanorum ostentatione tantopere erecta fuerat, solertia Regis, ne sese cũ vrbanis coniungerẽt, quãprimum abiecta fuit; atq; illorũ subito discessu euanuit. Quippe qui post biduũ, ex quo appulerant, littora relegẽtes, Peninsulam venerunt, in ipsamq; è nauib. descẽdentes, vt primum adoriri incipiunt, ab oppidanis illico, Ferdinãdo Perezio Pina, & Fernando Alfonesio ducibus, & arcis præfectis, reiecti 30 fuerunt, atque in naues regredi compulsi. Post verò à Dertosanis, & Tarraconensibus, qui mandato Regis fuerant cum classe præstò, terra, mariq; repulsi sunt, & decem & septem ex eis occisi. Vnde Tunetani mutata velificatione, in altum prouecti, non amplius visi sunt. Quibus peractis, libero mari nauigantes Dertosani; re frumentaria, atque omni commeatu, & cibariis castra repleurunt. Creuerat autem exercitus, ac bellatorum numerus eousque, vt equites vtriusque armaturæ mille fuerint; pedites verò sexaginta mille: ac nihilominus, tanta erat rerum in castris affluentia, quanta in optima Republica beneq; morata ciuitate vsquam potuisset inueniri. Quamobrem oppugnatio inferebatur tormentis, atque machinis, die ac nocte, muros quatientibus, ac etiam vrbanis in Regios, ad eos à continua oppugnatione diuertendos, irrumpentibus; nihilque v- 40 trinque intentatum relinquentibus, quod aut oppugnationi, aut propugnationi esset necessarium. sed factũ est, vt ex nostris centum equites, qui in erumpentes impetũ fecerãt, ac per portam eos Xereanam, quæ fuerat à custodibus derelicta, in vrbem compulerant, cum illis permisti in illam irruperint; ac quindecim interemptis Sarracenis, incolumes in castra redierint. Postridie idipsum tentarunt Aquitani Narbonensis Antistitis, Sarracenorum pugnandi vsus ignari; quorum mos est primò, magna cum vociferatione impetum in hostes facere; deinde subitò, quasi terga vertentes, se recipere, vt irruentes in se hostes, aut in insidias deducant, aut sese demum in alas, atque in orbem extendentes, illos circumcludant. Vnde Aquitani eos tanquam fugientes insecuti, muro appropinquantes, infinitis fuere sagittis confixi, magnoque accepto damno in castra re- 50 uersi. Ac non multò post, repẽtinis frequentatis eruptionibus, forte dum ab exercitu nostro Sarraceni in vrbem compelluntur, atq; Iacobus suos ne ardore pugnæ admisti hostibus, sese in vrbẽ immitterẽt, remoratur, muro appropinquans; sagitta ictus in frõte vulnus accepit, nõ admodũ periculosum: tãetsi necesse ei fuerit, sese in tabernaculũ recipere: ibiq; se continere diebus aliquot, propter consecutum ex vulnere faciei tumorem, eoq; aspectu impeditũ oculum. Sed post diẽ quintum conualescẽs, minime se continere potuit, quin prodiret in publicum, vt & suis animos adderet; & hostibus ob illatum vulnus elatis, detraheret: nihil enim ei magis in deliciis erat, quàm cum commilitonibus suis (eo enim loco strenuissimum quenque militem habebat) versari: vsqueadeò assuetus armis erat, atque vt magnanimus, vtq; perdiligens, sic omnibus militaribus functio-

nibus ſeſe immiſcebat; vt non ſummi modo Imperatoris, ſed gregarii quoq; militis munus impleret: perſæpeque acciderit ad ſubitum, repentinumq; armorum ſtrepitũ, vt noctu è lecto conſurgens, arma, & militare ſagum ſupra interulã indueret, arripienſque gladium, cui Tiſo nomen erat, Montione miſſus, qui fortiſſimus habebatur, in hoſtes irrueret. Interea Petrus Cornelius, & Simon Vrrea, aliquid ſe dignum edere cupientes, inſcio Rege, aliiſq; proceribus conuenientes, turrim quandam portæ Boatellanæ proximã oppugnare ſtatuerunt: in eamque ad tertium diem, de tertia vigilia ſurgẽtes, iuncta ſuorum cohorte, impetum fecerunt: ſed qui propugnabant Sarraceni, quãuis nũmero pauci, tamen oportunitate loci, atque telorum copia, eatenus ſe, turrimq; validiſſimè defenderunt, quoad ſubitò aperta porta illa, tantus erupit Sarracenorum numerus, vt proceres cum ſuis, accepto damno, ab oppugnatione ceſſerint; quod iniquiſſimè Rex tulit; non tã ob acceptum damnum (id enim illos commeruiſſe dicebat) quàm quòd iniuſſu ſuo, turrim aggreſſi fuerint: ſtatuitq; vt poſtero die turris oppugnaretur. Quare diluculo cũ equitibus ducẽtis, & quatuor peditum cohortibus, tũ vna ex machinis, concurſu facto, atque ſagittariis incomparentes propugnatores intẽtis, turris concuti cœpta fuit: quæ adeo omni ex parte munita erat, vt vniuerſo ferè exercitu oppugnãte illã, à decem tantummodo præſidiariis militib. defenderetur. Ex quò claro illi animo vſqueadeo atque ſecuro erãt, vt & noſtros deriderent, & ſocios, qui ſe adiuuarent, nullos admitterent, quinimo in noſtros, qui ad deditionẽ eos inuitabãt, intentius collineatẽt. Quamobrẽ ignita naptha à Regiis immiſſa, obuia quæq; corripiens, magnum excitauit incendium, quo turris vſqueadeò ardere cœpit, vt tota cum propugnatoribus, quos ingẽs ſublatus fumus ſuffocauerat, combuſta corruerit; tanta celeritate flãmæ, vt omnẽ ſociorum diligentiã & opem præuerterit. Quapropter vrbani videntes, ſe, omni defenſione, auxilioq; deſtitutos, atque commeatum & alimenta deficere; cum nullas ea æſtate fruges collegiſſent (fuerat enim eorum ager ab exercitu, antequam eſſent maturæ illæ vaſtatus) in deditionem omnes inclinarunt: ad eamque Zaeni perſuadendam mittere vrbis primarios; aut ſi renueret, ipſum cogere, ſtatuerunt. Per id tẽporis cùm Iacobi fama, eiuſque geſtarum rerum gloria vniuerſum orbem peruagaretur, atq; optimi, & bellicoſiſſimi Imperatoris nomine celebraretur, ſuperiorque potentia, & armis cæteris Chriſtianis Regib. haberetur, ab Italis olim orbis domitoribus, ipſoque ſummo capite ac Romanæ vrbis Rectore acceſſitus eſt, vt afflictæ tandem, propeque proſtratæ Italiæ, maximè verò ſacroſanctæ Romanæ Sedi, opem ferret: quas Federicus Imperator eo tempore, iniquo bello, & contumeliis, ſumma cum impietate affligebat, multiſque calamitatibus, & cladibus perſequebatur atrociſſimum Cremonenſi, Mantuanæ, & Ticinenſi, nobiliſſimis ciuitatibus bellum inferẽs, quo Italia omnis concuſſa erat, totiq; interminat' ille fuerat, ſe ſub acerbiſſimum eã miſſurum iugum. Ad quã rem ſuſcipiendam ſæpius à Gregorio IX. Pont. Max. rogatus eſt Iacobus, Federicum impium omnino eſſe, atque anathemate dignum, doctus: propterea quod nõ modo in ſuam matrem Eccleſiam & Chriſti ſacerdotes conſpirauerat, ſed vt ſæuus & inhumanus in Henricum natu maiorem filium, Iacobi conſobrinum, ad Regnum Germaniæ adſcitum, manus iniecerat, ipſumque in carcerem intruſerat: ac propterea quod Põtificias partes foueret, non ſolum Regno, ſed vita priuauerat. Vnde Mediolanenſis, Bononienſis, & Placentina, præſtantiſſimæ Italiæ ciuitates, quib. eiuſmodi bellum iam imminebat, legatos cum literis Pontificiis ad Iacobum miſerunt, qui ſummis precibus ab eo peterent, vt Eccleſiæ ſacroſanctæ, atque vniuerſæ Italiæ, quibus ab impio tyranno vltimum excidium parabatur, ſubueniret: Eccleſiaſticique præcipuè ordinis, & Imperii tutelam ſuſciperet. In eius autem expeditionis ſumptus CL. millium librarum Imperialium (ſic loquebantur) & in ſingulos annos, iura atq; annuos redditus, qui Imperatorib. in Ciſalpina Gallia pẽdebantur, promittebãt: ſeq; patroni, defenſoris, ac gubernatoris loco ipſum; Romanã verò Eccleſiam, protectoris habituram; ac totam demum Italiam, patris, patriæq; liberatoris nomine perpetuò donaturam. Legatis auditis, atque magnificè exceptis, dum reſpondere parat, eos deduci iuſſit per caſtra; ipſe vero conuocato conſilio, ex Regina fœmina prudẽtiſſima, & Oſcẽſi, Cæſarauguſtano, Vicẽſi, & Segobricenſi Antiſtitibus, vna cum Tẽplario, & Hoſpitali promagiſtris, aliiſque Aragonenſibus & Catalanis proceribus, propoſuit quam breuiſſimè. Expeditionem Italicam offerri ſibi, quo tempore in Valentina oppugnatione eſſet: proinde vtram vtri præferret, ab ipſis expoſcere. De qua re ardua ſanè, difficilique, poſtquam in vtramque partem ſatis diſputatum eſt; tandem communi omnium ſententia deliberatum fuit, ne fauenti, aſpirantiſque fortunæ, atque ad permagnas, & grauiſſimas res bene gerendas ſeſe offerenti deeſſet; diuini quippe eſſe numinis, ad tantum negotium vocari, quo & Eccleſiæ ſanctæ ſubueniret, &

Italiæ

Italiæ succurreret, vt Catholici Regis inde nomen tantopere à maioribus suis expetitum, ipse forti dextra acquireret. Valentinas enim res, in eas esse angustias adductas, vt cum tanto exercitu, facilè possent earum intra paucos dies potiri; atq; conduplicato victoris nomine Italicam expeditionem obire. Quæ deliberatio cū Regis magnanimitate valde conueniens, rem eò deduxit: vt in ipsis castris Rex cum Legatis pacisceretur. Atq; in primis, ipse recepit, se in Italiam duo millia equitum ex nobilitate delectorum bellico cum apparatu transmissurum; & in Lombardia, Marcha, Treuisana, aut Romandiola, vt petebatur, bellum cum Federico Imperatore, cumque sequentibus ciuitatibus, vsque ad internecionem gesturum. Quibus rebus constitutis, Legati, qui Regias res, & 10 potentiam longè esse maiores fama apprimè recognouerant; atque Regis erga se liberalitatem experti fuerant, læti cum illius mandatis in Italiam reuertuntur. Verum non multò post, aut versutia & calliditate Federici, qui aduentum Iacobi extimescens, cum Pontifice, vel fictè in gratiam redierit: aut quòd ciuitates lentius, multoque remissius in apparando bello se gesserint; vel potius, quod minimè diuini numinis fuerit; vt pro subeundo, & sustinendo alieno bello, id, quod domi gerebat, desereret, & Regnorum res turbarentur; iccirco cùm ab illo abstinuit, tum Valentinum felicissimè confecit. Itaque Septembri mense cum esset in iugo Sol, iamq; non vna parte tantum; sed crescente exercitu, vndique obsessa vrbs, non fame solum, sed armorum inopia vehementer premeretur: ac neque à transmarinis, neq; à propinquis Murciensiū, & Almeriensiū 20 Regib', vlla auxilii spes Zaeni relicta esset; de deditione cū Iacobo agere decreuerit. Quare Halialbatanum nobilissimum Sarracenum ad eum misit; qui secretò Zaenis mentē, & pacta, quibus erat vrbem traditurus, exposuit; tametsi qualia ea fuerint nemini tunc cōmunicandum Rex duxit; sed legatum protinus in vrbē remisit, quo ingresso, statim Abulamatetus Regulus, Zaenis sororis filius, in castra venit; quem iussu Regis, Nunnius Sanctius, & Raimundus Berengarius Agerensis, procerum primi, in ipso vrbis egressu exceperunt, atque dum ad Regem deducitur, ecce duo Sarraceni equites (ne omnino ex obsessione succubuisse animo vrbani, atque viribus concidisse putarentur) vrbe exeuntes, intentis hastis, atque exultantibus equis, ad Regia vsque tabernacula decurrere, duos ex nostris ad singulare certamen prouocantes; cumque illico plerique sese ad il- 30 lud accingerent, Simon Perezius Tarassona Regis domesticus nobilissimus, ab eo petiit, vt sibi atque alteri nobili socio daretur, cum prouocatoribus in certamen descendere: quod Rex prohibere voluit, Simoni obiiciens peccata, & vitia quædam, quorum fœditate, & pondere pressus ab ephippio excussus, hauddubiè, succumberet: sed eo factus importunior Simon exire permissus est; quare infestis hastis concurrentes, ictu Sarraceni Simon præceps est datus. At verò Sarracenus alter, cum nobilem Petrum Clarianam Catalanum à Rege aduersarium illi assignatum, alacriter irruentem, contento cursu peteret, media in arena, equum in ciuitatem flexit, ictumque vitauit: tanta celeritate, vt fugientem, & flumen transgressum, frustrà fuerit insequutus Clariana. Itaque Abuamatus, qui certamen spectaturus substiterat, iuncto sibi Sarraceno victore, at- 40 que Nunnio & Raimundo comitantibus, in castra venit, à Regeque honorificè exceptus fuit, ac dimissis foras omnibus Antistitibus, & proceribus, soli ambo, Regina tantùm præsente, per interpretem, inter se egerunt; multisque vtrinque deditionis propositis conditionibus, quarum etiam Zaen factus est certior; tandem vrbem & arces, oppidaque cis Sucronem (quamuis pleraque iam Rex ceperat) Regi se traditurum, ea conditone spopondit Zaen; vt vrbani incolumes, auro, argento, armis, bonisque exportatis, Cullarim, & Dianium oppida deducerentur: vtque post quintum diem exire inciperent. Placuere Regi, & Reginæ conditiones: ac statim Rex, conuocatis Antistitibus, & vniuersis proceribus, tradi sibi vrbem, quibus dictum est pactis, & conditionibus significauit. Quæ cùm à Nunnio, Vrrea, Assagra, & Cornelio audita fue- 50 re, mirè inter se fremere, atque immutato vultu, animo conturbari cœperunt: aut quòd dum ageretur de conditionibus deditionis, eos Rex non conuocarit: aut quòd vniuersus exercitus tanta prædæ, atque direptionis spe fraudaretur. Vnde commurmurantes, de præcipiti, penequе inuidiosa Regis deliberatione conqueri cœpere: obiicientes oppugnationem, & prædam Balearicæ vrbis: quòd ea, cùm non amplius, quàm mensibus quatuordecim absoluta fuisset: tamē direptionis potestate facta, milites locupletissima onusti præda abiere: At verò quòd in Valentina, in qua annos quinq; exegerant, tot tantosq; simul in expugnanda vrbe labores impenderant, qui sola direptione vrbis compensari poterant, ea defraudati fuissent: non vt illiberale modò, & iniustum: sed iniurium, atque ab veteri Regis liberalitate alienissimum, & tanquam indignissimum

damnabant. Sunt autem qui scribunt, hæc ad Regis aures peruenisse, ipsumque statim aduocasse ad se Nunnium, & eos, qui comparatione Balearicæ direptionis, Valentinam multo magis deberi militibus asserebant. Ad quos Rex, Admirari, inquit, satis non possum, iniquum vestrum, ac præposterum iudicium; qui Balearicam expeditionem, eiusque direptæ vrbis occasionem, cum Valentina conferatis; similibusque rationibus vtramque niti velitis. Nam etsi quinquennio, & eo plus Valentina oppugnatio confecta fuit; Balearica verò mensibus duntaxat quatuordecim: adeò tamen hæc, & periculosa & difficilis, atque laboriosa, & sanguinaria euasit (Guillermo Benearniensi Comite, & Raimundo Moncada, cum aliis decem Moncadæ principibus viris, à Sarracenis interemptis) vt neque horum, qui totius exercitus primares erant, effusus sanguis; neque qui mortuorum familiæ & clientelæ fuerant, permiserint, ipsos inultos relinqui. Verùm in Valentina, tam Regni, quàm vrbis expeditione, vix vnum quidem ex vniuersis proceribus interisse conspexistis: sed in congressionibus, & eruptionibus, Christianos Sarracenis longè superiores semper fuisse: atque Enesiano prælio, nō modò paucos de tam multis triumphasse; sed parta etiam victoria prædam & spolia amplissima, locupletissimaque à deuictis reportasse comperistis. Quæ si cum tot, tamque frequentibus Valentini agri vastationibus & direptionibus, quas Christiani fecerunt, coniungatis; facilè profectò, quamlibet opimam vrbis direptionem exæquasse intelligetis. Ad hæc, ipsa aggressio atque direptio vrbis, vbi adhuc militum triginta millia sunt, adeóne à periculo immunis futura est, & vt sine nostrorum sanguine, & lamentis, sineque multorum interitu bonorum confici possit? Quòd si obiicitis, sufficere incolumes illos dimittere; id, aut dabitis illorum inuicto animo, qui sine vita citius, quàm sine re discedere cogitant; aut nostræ potius liberalitati, ac clementiæ; nam vacuos, & sine [illegible] dimittere, nonne tacita esset eos morte, quam fert inopia damnare? Satis ergo prædę [illegible] cessurum sperate, tum ditiones, ac potentatus, toto Regno proceribus diuidendos, tum prędia & suburbana, præcipuis belli administris à decurione ad ipsos vsque duces exercitus distribuenda; tum proprias quoque domos militibus viritim in tam excellenti vrbe tradendas. Qua Regis oratione Nunnius, aliique proceres, cum vniuerso exercitu pacati, denuo ad ipsius imperata exequenda paratissimos esse responderunt: fuereq; nonnulli, qui Regis verbis ac promissionib. excitati, ab eo petiere, pro laboribus, totque impensis in bello factis, tantundem, vrbe capta, ratione mercedis assignari sibi ex prędiis, in eorum diuisione facienda: quibus Rex liberalissimè concessit petita, atque diplomate obsignauit. At verò hæ donationes, tot, tantæque fuerunt, vt postea in diuisione agrorum, controuersias, & lites quamplurimas, vt dicemus, mouerint. Postero die, vt pactionis ordo cunctis innotesceret: atque auidæ militum manus à direptione continerentur: conuentum fuit, vt misso in vrbem vexillo Iacobi, præstituta hora insequentis diei, vrbani illud, in signum deditionis, in præcelsa turri, quæ supra portam templi sita est, extollerent. Fuit enim eo die, nouum à Rege insigne datum, atque in summo vexillo Regio collocari iussum, argentei scilicet vespertilionis simulachrum. Cuius quidem insignis, eiusq; propositi causam, tametsi neq; in cōmentariis Regis, neq; apud scriptores alios plene expressam inuenimus: tamē ex ipsius vespertilionis natura, cū Regiis comparata factis, sic inuestigandā, atq; ad Regis mentē accommodādam duximus. Est siquidem vespertilio, auis, quam vulgò quoq; murem pēnatum, aut cæcum appellant, ab eo dicta, quòd lucis impatiēs, sub vespertinū modò crepusculum volare incipiat, & duabus mēbranaceis, vt inquit Plinius, pinnis connitatur: & geminos filios pariat: & māmis lacte nutriat, atq; vtrumq; amplexa, secum, quo vult deportet: quin & dentes etiam excarnificandis culicib. exertos habet: hamatisq; ac vncinatis manibus rapit, tenetque rapta mordicus, ac licet aspectum præfert horribilem, in vnam tamen lenem, atque longam desinit coxendicem. Ad quem sanè modum Rex oppugnationi vrbis intentus, visus est in tenebris vespertilionis more volare: dum secretò, nec consultis suis, de deditione vrbis cum Zaene egit, eaque non antea, quàm perfecta, diuulgata fuit. Vnde vt vespertilioni non pennæ leues, præpetesuè, sed membranaceæ, graues videlicet, & ponderosæ ad volandum datæ sunt: sic in exequendis consiliis Rex, & peragēdis negotiis, se, non subitum, ac præcipitem, sed grauē & maturum præbuit: quiq; & geminos, quos progenuit filios, Petrum & Iacobum circumquaque secum belligerans deportauit: vt paterno suo illos exēplo & gloria, quasi lacte enutriret: vel potius, quòd per id temporis, duo potētissima strenuè debellata Regna, Balearicum, & Valētinum, quasi gemellos pepererit: eaque dum perpetuò circumcursat, suoq; sanguine & armis protegit, tanquam lacte nutriuit: quodque iisdem armis, quasi dentibus, non tam in Christianos, quàm in ipsos Christianorum culices, & torto-

res sarracenos, assiduè vsus fuerit. Exquo hamatas, ac vncinatas manus ad capiendum, oppugnandumque, & capta retinendum, semper habuit: quoniã quæ semel bello Regna cepit, mordicus atq; tenacissimè conseruauit: ac neque ex partis, neque ex successione sibi relictis ditionibus, quicquam vnquam amisit. Quin etiam cum & aspectu, & moribus facilis, ac conspiciẽdus esset, hostibus tamen vsqueadeo horribilis ac formidolosus erat: vt viso eo, vel audito modò eius nomine, omnes contremiscerent. Deniq; qui more vespertilionis, in longam, lenem, atque attrectabilem coxẽdicem desineret; prælongam scilicet, atque immortalem sui gloriosi nominis, ac famæ memoriam: quam non asperam, disparilemve, sed æquabilem, suique semper similem, omnibus superioribus Regibus contrectandam atque imitandam reliquerit. Cum igitur illuxisset dies, Rex è Regia domo, quæ magnificentissimo extructa opere, extra vrbem nunc quoq; extat, atque ab ea sagittæ iactu distat, in campum exiens, quo vniuersus exercitus quasi ad pugnam conuenerat, ad præterfluentis fluminis ripam è regione turris substitit: ac dum in eam oculos & mẽtem defigit; ecce Iacobi vexillum in ipsa, in deditionis signum, ab vrbanis elatum est: quod vt primum Rex vidit, illico se ex equo demittens, flexis genibus, ac inclinato capite, terrã deosculatus est; seque ad Orientem conuertens, gratias immortales Domino, Deoque exercituum egit, profusis præ gaudio lachrimis, pro tam immenso in se cælitus collato beneficio: ac protinus præconio publico denunciari iussit, vrbanis abire volentibus licere intra quintum diem, atque sua secum arma, & reliqua bona asportare: modo intra xx. dies, Cullarim, & Dianium oppida; cum suo Zaene Rege, se reciperent: cum quo pactæ quoque fuerunt induciæ annorum octo: quo tempore nullum contra eum Rex commoturum se bellum, imò ab aliis commotum, compressurum promisit. Quæ omnia obseruaturum se, non modò iurauit ipse; verum omnes vtriusque Regni Põtifices, tum proceres, atque ciuitates, ad id ipsum iureiurandum compulit. Zaen etiam omnia cis Sucronem oppida, & arces, dempta Cullari, & Dianio, intra eundem terminũ, se Regi traditurum obtulit: ad eaque stipulanda, Zaen Russafam ad Regem venit, fuitq; ab eo regiè exceptus. Igitur antequam quintus dies elaberetur, vrbani præstò fuerunt cum omni re sua ad commigrandum: iussitque Rex vniuersum equitatum iungi, ac toto eo spatio inter vrbem & Russafam, qua etiam secus oram maritimam iter est Cullarim disponi, vt incolumes vrbani abirent; Rege præsente, adeoque eorum saluti intento, vt quosdam de exercitu in fœminas, & paruulos inuectos, manu sua lætali vulnere affecerit. Fuit autem vtriusque sexus vrbanorum discedentium, vt Regis historia refert, numerus quinquaginta millium, quibuscum partem equitatus dimisit, qui eos incolumes Cullarim vsque deducerent. Quibus abeuntibus, Rex cum vniuerso exercitu & proceribus vrbem meritissimo cum triumpho intrauit, mense Septembri pridie festi sancti Michaelis Archangeli, anno Christianæ salutis M. CC. XXXVIII. vt tabulis concordiæ Zaenis & Regis, ac multorum etiam historicorum testimonio confirmatur. Nec refert, apud historiam Regis & Marsilii inueniri, sequenti anno fuisse Regem in vrbem ingressum: is enim error cum manifestus est, tum Typographo adscribendus. Vtpote cum eadem referatur historia, anno vertente, qui fuit 1239. Regem venisse Mompellerium, atque hoc ipso anno ad quartum nonas Iulii vidisse magnã illam Solis defectionem, quam describit ipse, vt lib. 13. subiiciemus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XII.

VALENTIA capta, eaq; vti capite, vniuersis Regni oppidis, tanquã mẽbris, similem quoq; casum, atque euentum protendente; dum ad ea, quę vrbis essent cõponenda, Rex animũ intendit, noua sese ei obtulit maiora moliẽdi occasio. Nã vt ipsi quidẽ grad' subinde fieret ad Murciense sarracenorum Regnum oppugnandũm, statimq; semen ad id belli iaceretur; Raimũdus Folchius Vicecomes Cardonẽsis, qui expugnationi vrbis interesse nõ potuerat, è Catalonia profectus, altero

ab ingressione die ad Regẽ venit, cũ expeditissimis quinquaginta è familia sua delectis leuis armaturæ equitibus, atque à Rege petiit; vt quando grauibus suorum negotiis distẽtus, à tam inclyta vrbis oppugnatione abfuit, sibi permitteret, cum suis tantum erumpere in prima quæque Regni Murciensis oppida; vt strenuum aliquod sui erga ipsum obsequii & obseruantiæ testimonium ederet. Quem Rex excipiens amantissimè atque ipsius animi magnitudinis, bellicæque virtutis memor, se moræ excusationem perlibenter, dixit, admittere; mirari tamen ipsum, quòd facinus tam valdè arduum, cum tam parua, benè licèt armata, manu equitum aggrederetur: verùm oblata ei pedestri, quam ille renuit, adire quo vellet permisit, commeatum, omniaque ad expeditionem necessaria, de castris suppeditari iubens. Cui abeunti Artalus Alago Blasci filius, se comitem obtulit: iuuenis bellicosus admodum, & cui pernota erant Murciensis Regni loca omnia, quę ipse Aragonia exulans, vt diximus, diebus non paucis collustrauerat. Quare de omni re factus certior Raimundus, Vilienam insigne oppidum, quod primum sese ex Murciensibus offerebat, diripere decreuit: idque intempesta nocte, & ex improuiso intrantes equites, ac nihil tale sperantibus, neque excubias agentibus oppidanis, antequam hi arma capere possent, maiorem partem oppidi diripuerunt. Sed dum totum prædari conantur, Sarracenorum ex suburbanis tanta fuit concursio, atque impeditis viis, tam acriter cum Folchiis dimicatum, vt coacti ii fuerint, seruata atque acta ante se præda, oppido excedere, perque agros vagari, quoad in proximum oppidum, Saixum vocatum, incurrerent: quod etiam inuaserunt equitibus partim ad dimicandum, partim ad diripiendum vicatim immissis. Sed dum vrgentibus oppidanis, sese ordine in vnum recipiunt, Artalus caput lapide acerbe ictus, equo deturbatus est, ac illico mortuus. Qua de causa Folchius cum suis oppido abiit, atque summo cum labore & difficultate, conseruata præda, cadauer Artali sustulit, Valentiamque deduxit: de quo vehementer Rex doluit, ibique honorificè, sine tamen cantu, & lamẽtis, exiguo elatum funere sepeliri curauit. Cuius ossa postea in Aragoniam translata, in sepulchris maiorum illius condita fuerunt. Itaq; collaudatus à Rege Folchius, quod iter sibi ad Murciẽsem expeditionem tam strenuè aperuisset, multis ab eo muneribus donatus abire permissus est. Sed insistẽte Folchio, vt sibi, suisque manere liceret, Regem ad conficiendam reliquã Regni expugnationem iuuaturis: gratam, acceptamq; eius mentem Rex se habere dixit, sed operã interim fore superuacaneam, propterea quod ad ea, quæ pacis essent, non quæ belli, tunc esset omnem mentem adhibiturus: Vt vt tamen occasio ferret, ita illius pollicitationibus & opera pro tempore se vsurum. Itaq; abeunte Folchio, Rex ad componendas res ciuitatis, religionem scilicet inducendam, leges ferendas, ac domos, prædiaque, & suburbana ducibus, & militibus diuidenda, se totum conuertit. Nam primùm quidem vrbem ingressus, assistentibus Antistibus Ecclesiarum Aragoniæ & Cataloniæ, qui Valentinum secuti bellum fuerant, maiorem vrbis Aedem Mahometo dictam, vbi Sarraceni solennia impiæ suæ sectæ celebrare solebant, petiit. Ibique à Tarraconensi Antistite, suffimentis, lustralisque aquæ aspersione, atque sacrorum prolatione verborum, cum multiplici crucis signo, expiata impuritate loci, sacrum solemne, cõstructo altari, ab electo primo Valẽtino Episcopo fuit celebratum. Iamq; Rege, & aliis maximas Christo gratias ob expiatam in ea vrbe impietatem Mahometanam, & veram Christi religionem inductam, reddentibus; ipsamet Aedes in honorem, & nomen beatissimæ Virginis, & matris consecrata fuit; post tot illius mutatas olim appellationes: quarũ prima Romanorum tempore, vt ex lapidibus incisis, aliisque vestigiis, & monumentis literarum colligere est; Dianæ fuit: deinde occupantibus Hispaniam Gottis, & religionem Christi suscipientibus, Seruatoris, vt creditur. Post Sarracenis Regnum cũ reliqua Hispania inuadentibus, Mahometi. Rursum Ruizio Diazio, cognomento Cidi, strenuo Castellæ Regulo, qui eandem vrbem è Sarracenorum manibus eripuit, ac Christianis restituit, Diui Petri: sed breui recuperantib. postea vrbem Sarracenis, iterum cõtaminata, Mahometo cessit: quoad Iacobus denuò expiata illa, sacræ Virgini in perpetuum dicauit. Tanta enim se, pietate, ac religione sacrosanctæ Virgini obstrictum putabat; vt eidem omnia sua vota nuncuparet; templa atque sacella vbiuis à se exędificari iussa, eius omnino nomini dedicaret. Nec aliunde quàm huius exemplo Regis emanasse creditur, tam frequens ille Valentinorum, tamq; pius ac religiosus erga eandem Virginem cultus, ac maior, quàm Christianarum vbiuis gentium deuotio, & cõsecratio. At verò, ne in Aede illa veteri, aut structura, aut parietibus, horumque emblematis, turpis aliqua Mahometi memoria renouaretur, Iacobus eadem pietate, ac religione motus, cum Antistitibus, proceribus, & omni populo, magna cum pompa sacerdotum ad illam venit: ipseque primus, sumpto malleo,

ædem

ædem cœpit diruere, quem sequentes Antistites, post proceres, militesque & populares, breui tempore complanarunt; quoad omnino æquata solo, atque purgato loco, simili ordine templum cœpit erigi amplissimum, ac sumptuosissimum, quale nunc videmus, suis sacellis, altaribus, diuorumque simulachris ornatum: quodque Asylo etiam Rex esse voluit, atque multis immunitatibus donauit. In quo item Gregorii IX. Pontifi. Max. concessione, Principem ac Episcopiam Sedem, vt vocant, Cathedralem erigi curauit, & antiquam diœcesim instaurauit. Quæ tametsi temporibus Bambæ Gotthorum Regis Toletanæ contributa fuerat, Rex tamen, cùm esset vrbe potitus, voti reus, Tarraconensi subiici, attribuique decreuit. Quæ planè instauratio, siue restitutio Episcopiæ, quoniam concesso diplomate, & à Pontifice misso, ad septimum Idus Octobris sequentis anni, qui dies festus beati Dionysii martyris celebratur, facta fuit: idcirco eodem festo die, perpetua, anniuersariaque Episcopi, atque omnium sacerdotũ pompa, subsequentibus Magistratibus, cum vexillo regio, & vna cohorte militari, omnique genere Musicorum, lustratio per vrbẽ fit, ac supplicatio ad diui Georgii martyris Regni patroni, in illius diei, atque restitutæ Pontificiæ dignitatis memoriam. Huic ergo Ecclesiæ electum à Rege, & a Tarraconensi Antistite, Ferrarium sancti Martini, Tarraconẽsis Ecclesiæ præpositum, virum doctum ac persanctum, magno cum applausu populi, idẽ summus Pontifex præfecit: eamque aliarum Ecclesiarum instar, Canonicorũ collegio, distinctisque pręfecturis, quas vocant Dignitates, ad præcipua in Ecclesia obeunda munera decorauit. Quin & diuino animaduerso Ecclesiarum iure, decumis omnibus totius diœceseos dotauit, easque Antistiti, Canonicis, atque Dignitatibus diuidendas tradidit. Reseruata regi tamen suisque successoribus Regibus, indulgentia Pontificis, tertia decumarum parte, in compensationẽ & supplementum infinitorũ propè sumptuum, qui tam in debellando Regno à Rege facti fuere; quàm qui postea faciendi essent in ipso conseruando. Sed illud quidem permirũ, quot, quamque piis propitiisque legibus, ac plebiscitis (foros nostri vocant) Ecclesiasticas res, & census, ad Ecclesiasticorũ commodum & immunitatẽ sanxerit. Deinde alia sacra vrbis loca inuisit; præcipuè verò carceres & ergastula, in quibus acerbissima quęq; tormenta & ignes passus est inuictus Christi athleta Vincentius Oscensis, tam intra vrbẽ, quàm extrà, & in quæ mortuus fuerat proiectus: in cuius honorẽ cœnobium cum amplissimo templo exædificari fecit; quod etiam Asylo esse voluit; iisque immunitatibus, quibus vrbis templũ maximum, donauit, atque Cisterciensi ordini addixit, simulque prædiis, aliisque censib. magnificè ornauit: Xenodochio pauperũ peregrinorũ adiuncto; ad cuius valuas, siue in eius porticu, accuratissima, expressissimaq; ipsius imago Regis ad viuum depicta, post trecentos & quadraginta annos, adhęc ferè tempora inuiolata conspicitur. Tandẽ ad domos, prædia, & suburbana militib. diuidenda animum intendit. Qua in re labores incredibiles sustinuit, vel ob id maximè, quod ante vrbis oppugnationẽ plures ipse ædium donationes, agrorũque assignationes fecerit, quàm ædes, agrique postea fuere ad diuidendum inuenti. Vnde à ciuitatibus, quę bellum secutæ fuerant, incipiens, vicos eis in vrbe distribuit, in quibus illæ veteribus dirutis domibus, nouas atque præcelsas ædificarunt. Extant eim adhuc, & vicus Cæsaraugustanus, & vicus Barcinonensis etiàm in noua vrbe extra muros veteres constructus, nouoq; murorum ambitu comprehensus. Quin & Turolensibus cum eorum montana ditione, portam vrbis principalem assignauit, quæ Turolium respicit, mediã inter duas præcelsas turres, quæ Serranorum, id est, montanorũ quorum caput est Turoliũ, cognominata fuit. At vero ex ciuitatibus Aragoniæ Calataiubio, Iacca, Osca, Tirasona, Daroca, Borgia, Albarrazino, Barbastrio, & Montione: Quin & Cataloniæ Perpiniano, Gerunda, Tarracone, & Dertosa, viros percelebres, cum illarum agnominibus excepit: quorum ab egregiis factis propagatum nomen, nobilesque familiæ, adhæc vsque tempora peruenerunt. Quanquam Ilerdensibus quidem, eo quod fuere primi, qui murũ vrbis in expugnatione perforarunt, atq; aditum ad eam tribus locis exercitui dederunt, perinde ac si murum ascendissent, quæ pollicitus Rex fuit, concessit. Promiserat enim obsidionem instituens, Ciuitati, cuius ciuis in oppugnatione primus murum ascenderet; quod is tantò sese periculo exponens, vitæ suæ quasi trutinam Fortunæ ad obtinendam victoriam committeret, nec non & suam carnem pro Rege despiceret; illam, tunc libram & mensuram vrbi daturam: tum etiam trecentas indotatas puellas in vrbem missuram, à Rege cum dotandas, tum strenuis exercitus viris collocandas. Præterea non ex Catalonia modo, & Aragonia, sed ex Aquitania etiã permultæ familiæ inchoatæ fuerunt ab iis, qui cũ Archiepiscopo Narbonensi expugnationi interfuerunt: vt Narbonii, Carcassonii, & Tolosæ. Nec defuerunt, qui nobilissimam Romanorum familiam, vnà cum cohorte

auxiliaria, ea ipsa in expugnatione, Valentiam inuexerunt, Vocati quidem Romani, accentu in vltima, sic Aquitanis pronunciantibus, atque tum copiis; prædiisque affluentes; tum factis præclari, in alias licet familias, seu cognationes translati eorum posteri; tamen Romanorum cognomentum nunquam amiserunt: eoque cognomento sese permistæ familiæ illustrarunt. Cuius rei causa, atque nobilitandæ vrbis gratia, eam dilatari valde, ac extra murum veterem Rex permultum extendi iussit. Iamque Romanorum more, qui colonias deducebant, circunducto aratro, noua erigi mœnia fecit, atque vniuersam vrbem duodecim magnis portis patere voluit: fortassis, quæ illius erga diuina semper omnibus in rebus intenta mens erat, vt conspectam, descriptamque ab Ezechiele diuino vate ciuitatem Dei duodecim patentem portis adumbraret. Nam eius quidem instar Valentina, tres ad Orientem portas habet, tres ad Meridiem, totidemque ad occasum, ac tres demum ad Septentriones, cum quinque permagnis pontibus, qua parte alluit eam Turia, in Suburbia, & vias publicas decurrentibus. Sanè vt vniuersis totius orbis nationibus in ipsam, non modò pateret aditus, sed receptus etiam perhospitalis, ac quàm commodissimus: atque vt in communi quadã patria, si modò frugi sint aduenæ & victus, & vitæ cum virtute cultus affatim inuenirentur. Inde quippe peregrinorum matrem eam, ciuium autem nouercam vulgò appellare solent: quòd ii copiam, in qua nascuntur, despiciunt, facileque amittunt: illi verò ab inopia ad copiam translati pluris habent, ac ne deperdant, curiosius conseruant. Nouis igitur erectis mœnibus, munitissimoque cincta muro vrbs, continuò frequentibus domibus, Templis, cœnobiis, vicis, plateis, xenodochiis, xistis, gymnasiisque, & aliis publicis molibus & operibus repleta, nihil demum in ea vacuum relictum fuit, nihilque otiosum. ex quo multò planè maior illa, quã antea euasit. Posthæc Rex plebiscita, & muncipales leges Valentinis dedit, vulgari, patrio scilicet Regis conscriptas sermone, vt populo meliùs innotescerent: vtque perspicuitate, à varia eas, confusa sæpe, interpretatione iuris, & captionibus assereret. Adeo quippe Rex, tum ex bellica experientia, tum ex Regni à puero gubernatione, excellenti ac confirmato iudicio erat; ac non literis (quamquam neque earum planè rudis erat) ad rei militaris scientiam; sed rebus gestis, & victoriis eruditus euaserat, vt ea in ætate non minus bello gerendo, Alexandro, quàm ferendis legibus, Lycurgo similis videretur. Sed grauis interim ab Aragonensibus querela habita fuisse fertur; propterea quòd plebiscita Catalano, adeoq; Lemouicensi sermone, barbaro & obscuro, minusque noto Hispanis, quàm aut latino, aut saltim Aragonensi, qui clarior est illo, conscribi Rex iusserit: ex eo quòd plebiscita communi iuri, atque Romanis legibus tantopere niterentur, vt ad planiorem ipsarum intelligentiam, necesse esset ea Romano, quo leges scriptæ sunt, aut Aragonensi tradi sermone, qui cum reliquo Hispano non solùm communis est, verum inter cæteros totius Europæ, Romano longè propior, & affinior, fereque idem. Iis ergo, aliisque de causis, quas mox subiiciemus, Aragonenses linguam suam euulgandis plebiscitis conuenientiorem asserebant. Cum quibus consentire, qui tum aderant Castellani, ac reliqui Hispani negotiatores, qui eiusdem linguæ societate Aragonensibus, cum coniuncti erant; tum à Catalana & Lemonicensi plurimum abhorrebant. Cui conquestioni antequam à Rege satisfiat, minimè fore puto inopportunum, ad cohonestandam præsertim Aragonensium querelam, atque susceptam de vulgato eorum sermone commentationem explanandam, nonnulla de origine Hispanæ linguæ, quam vocant Romancium, percensere. Quoniam in primis pacto illa è Latio à Romanis deuocata, in omnibus ferè Hispaniæ vrbibus, præcipuè Oscæ, ad Aragonenses erudiendos collocata fuerit, atque ab eisdem purius, incorruptiusque, quàm à cæteris Hispaniæ populis hucusque retenta & conseruata. Id, quod in primis licet colligere ex tempore Q. Sertorii strenui Romanorum Ducis. Is namque Marii partes secutus, cogente Sylla, apud Hispanos exulabat; hosque quamuis barbaros, tamen arte condocefaciens, non solum armis, atque bellandi vsu Romanis ferè pares effecerat; verùm modum etiam, quo eos in officio contineret, ac dociliores, sibique beneuolentiores redderet, inuenerat. Siquidem nobilissimorum Hispaniæ adolescentulorum eruditionem meditatus, Scholas Oscæ instituit, in eamque vrbem conuocari permultos, atque à præceptoribus Latinas simul & Græcas litteras edoceri curauit, vt iis artibus, re quidem obsides haberet, specie autem erudiret: donec ætate virili, eos sibi lingua & eruditione instructos, in partem administrationis & imperii reciperet, vti Plutarchus in eius vita Ducis refert. Verùm etsi Osca, de qua Plutarchus, reuera diuersa est ab Aragonensi Osca; quod illa Bætica sit, atque in extremis Turdetanorũ finibus, apud quos Sertorius bella gessit (vulgo Huescar) constituta

constituta; hæc verò inter ramenta Pyrinæorũ posita: tamen à vetustate, atque ab ipsa Academiæ diuturnitate habet, vt hæc similiter tunc tẽporis erecta ibi fuerit, atq; lectione perpetuata. Nihil enim prohibet, alios ante, vel post Sertoriũ, Romanos Duces, vt Catonem, & duos Scipiones, tum & Pompeiũ, maximè vero Augustũ, qui in Hispania citeriore diutius cum exercitu commorati fuerunt, ea ipsa de causa, similem Oscæ Aragonensiũ ludum aperuisse: propterea quod ad hunc condendum, nullum opportuniorem ea vrbe locum inuenerint: quod eadem, tum situ communito, & ad aspectum præclaro semper fuerit; tum etiam opibus, & agri fertilitate præstarit; necnon maximè mediterranea existeret ad retinendos obsides; quin & ab exterorum quoque commercio separata, ne à

10 continenti studio, & cultu linguæ, studiosi distraherentur: vtiis linguam edoctis, Romani postea, non modo fidelioribus vterẽtur interpretibus, & exploratoribus ad exquirenda Hispanorum consilia; ac toties tentatis eorum conspirationibus occurrendum; verum etiam vt in ea proficientes, Magistratibus, aliisque militaribus muneribus præficerentur. Ex quo Hispani tam assiduo se, studio ad perdiscendam Romanam linguam applicuere; vt à pueris ab scholis domum reuertentibus, parentes, fratres, ac etiam sorores, eius dictata sermonis auidissime exciperent: vsque adeo quidem, vt sint, qui perhibeant, neque alium tum ludum Hispanis pueris, neque aliam, proposito honorario, permissam contentionem fuisse, quàm latinè loquendi, quàm etiam vicatim declamandi; seseque omnes in dicendo exercendi. Vnde non solum vtraque in Osca,

20 sed in plerisque aliis Hispaniæ oppidis, credi par est, eiusmodi Scholas institutas fuisse; vt in eis non modò verba, sed disciplinæ, ac res, quibus verba inhærent, traderentur. Neque enim aliter Hispani omnes Romanum sermonem sic prorsum imbibissent, eoque tam familiari, ac quotidiano vsi fuissent, vt proprium, ac vernaculum, qui ab eo tempore obsoleuit, non solum antiquarint, sed Romanum quidem cum doctrina coniunctum, in quotidianum vsum conuerterint; & quem sic mordicus retinuerint, vt neque noua Gothorum, neque barbara Maurorum, consecuta linguarum in Hispaniam inuectione, Romanam vnquam abiecerint: nisi quòd progressu temporis, Romanorum ab Hispania discessu, deficientibus vocabulis, Bætici pleraque ex Arabica Granatensium vicina lingua nomina vsurpantes, cum latinis permiscuerint. At verò Arago-

30 nenses, vt aliarum rerum, sic & optimi sermonis omnino tenaces, purum, quem ex Oscensi præsertim schola sermonem hauserunt, longe fidelius, quam reliqui Hispani, conseruarunt. Non enim alias, quàm aut latinas, aut ab eis deriuatas voces fere omnes, Græcas autem perplures, si harum etymon inquiras, vulgò resonare inuenias. Nam & epistolas aliquod latina simul & Aragonensi conscriptas lingua, voce & sensu idem reddentes, legimus; & Græca pariter, & Hispana vocabula obseruata in ea, plus octoginta, notauimus. Adde, quòd neque ex vicinia & commercio aliorum circunstantium, atque barbarè loquentium Regnorum, quicquam peregrinum in quotidiano vsu sermonis Aragonenses contraxisse comperias: cùm à meridie Valentinos Sarracenos Arabicè loquentes habuerint; ab ortu Catalanos Aquitana, seu lemouica verba vsurpantes

40 audierint: ab Aquilone tandem, Cantabricam, nempe Vizcainam, & Nauarrensem, vtramque barbaram & difficilem linguam, à primis Hispanis, vt plerique autumant, aut à Gothis relictam, vitarint: ac demum ab occasu, Castellanorum commercio, & communitate linguæ adiuti propriam retinuerint. Tandem, quod fuit omnium præclarissimum, vniuersos intra Regnum relictos Sarracenorum populos non paucos compulerunt, vt Arabica desuefacti lingua, Aragonensi pro vernacula vterentur, vt iam nulla in parte barbara dici possit Aragonensis lingua, quæ tum latinæ coniunctior est cæteris; tum inter tam barbaras integra ferè tot seculis, ac incorrupta permansit. Quæ planè de ipsius origine, cultu, & constantia linguæ, eatenus dicta fuere, vt ostenderemus Aragonensium querimoniam de plebiscitis, minime intempestiuam fuisse: neque

50 ipsos indignos, quibus Rex morem hac in parte gessisset: cum & Valentini Regni expugnatio ex antiqua diuisione Castellæ, & Aragoniæ Regum, ad Aragonenses spectarit; & ipsorum iustus exercitus ad expugnandum illud, suoque sudore, sanguine, & sumptibus acquirendum, Regi non defuerit: ideoque iustè promeruerint, vt suo, atque Aragonensis Regni nomine, & sermone, Valentinis leges & plebiscita traderentur. At verò Rex in proposito susceptoque consilio permanens, causam denegandi postulata non modo iustam habuit: sed sapientem quoque excusationem. Cùm inprimis ad expugnatorem spectet, populis leges pro arbitrio, propria, natiuaque conscriptas lingua ferre: ac modo populis planæ, & apertæ hæ fiant, nihil amplius ornamenti quærere. Planum enim, atque compertum plebi esse oportet, quod

ipsius est, aut admonendæ, aut castigandæ gratia latum. Quamobrem capta Valentia, atque vniuersis ab ea tum profligatis Mauris, tum Christianis vndique ad incolendum deductis, necesse fuit expugnatorem Regem in eam, tanquam desertam, vnà cum nouis cultoribus, nouam quoque linguã patriam, atque genuinã potius, quàm alienam, inuehere: Vt scilicet, per eam tum gloriosius tanti expugnatoris memoria populis increbesceret; tum potiori cultorum parti eiusdem linguæ societate coniunctæ, satis, vt par erat, fieret. Duplo enim maior Catalanorum, & Aquitanorum pars exercitus, qui secuti bellum Valentiam incoluerunt, quàm Aragonensium fuit: neque consentaneum erat, Valentinos frequentissimo terræ, marisque commercio Catalanis, & Aquitanis coniunctos, sermone alio; quàm qui communis esset vtrisque vti; neque alieno conscriptis legibus, quàm proprio, regi, ac iudicari. Quominus necesse erat plebiscita latino sermone, aut huic affini, idcirco tradere, quòd illa iuri communi niterentur, perque ipsum exponi, siue quod eodem socio, siue assessore, iudicia fieri pronuntiariue deberent. Id quippe longè fuit à Regis mente remotissimum, qui hac vna de causa, plebiscita communi, atque vsitato sermone edi voluit; vt varias, subtiles, atque spinosas sub alieno sermone sæpe ortas iuris interpretationes, cum earum interpretibus de medio tolleret: sed vbi accideret dubitatio iuris, quæ tardos semper facit doctores in iudicando, non ad ipsos, sed ad proborum hominum iudicium, qui nudam rei veritatem dignoscerent, declarandam, remisit. Neque enim quicquam est imperitæ plebi gratius, quàm à iudicibus de media plebe sumptis, quasi sociis, iudicari. iis enim maximè credit; doctores suspectos, atque inuisos habet. Ne igitur à proposito dilabamur; talibus profectò legibus Iacobus Valentinam Rempub. fundauit, testimonio omnium, qui Respub. multas per orbem collustrarunt; vt nulla planè alia vbiuis terrarum. neque vtatur melioribus, neque fruatur sanctioribus: argumento est vrbs ipsa frequentissima, opulentissimaque ab eo tempore hucusque triplo ferè maior, quàm olim effecta. Vnde tot inter vrbes Valentias in Europa sitas, non iniuria, hæc fuit magna à Gallis appellata. Duodecim enim milibus domiciliorum constat, præter suburbana & hortensia, quæ numero vrbana prope exęquant. Iam verò sancitis legibus, ad diuisionem prædiorum venire necesse fuit: huic quippe omnes vehementer inhiabant; maximè verò qui ante obsidionem & ingressum vrbis donationes sibi immodicas à Rege extorserant: quas quidem spe iam diu deuorauerant, ideoque importunitate vincebant. Quare vicorum, atque domorum diuisione per Aediles à Rege designatos facta, creati etiã fuere duumuiri agris diuidundis Assalidius Gudalius Regius consiliarius, & Simon Perezius Tarassona, in Regno Aragonum supremus etiam consiliarius. ambo viri nobiles ac bello & pace præstantissimi, & qui non modò rerum experientia; sed legum quoque scientia aliis excellebant (vtraque enim re præstare tunc erat vel nobilissimis perhonorificum) scilicet vt ab iis facta agrorum mensura & modo, vnicuique quantum ex donatione contingeret, assignaretur. Sed de horum electione arbitrorum, ortum est inter proceres murmur, atque cum Rege nata expostulatio. Videri quippe dicebant, ne decere quidem eiusmodi homines alioqui probos, & literatos, ad tam graue, tantique ponderis conficiendum negotium, arbitros nominari: præstare namque alios ex primis Antistitibus, atque exercitus primoribus ei rei præficere. Quod tametsi Regi displicuit, tamen sperans ipsosmet proceres, tanquam rudes, eiusque muneris ignaros, breui sententiam mutaturos, insciis Gudalio & Simone; statim quos vellent, se creaturum respondit. Fuere igitur oblati Regi, ex Episcopis Berẽgarius Balazuelus, & Vitalis Canellanus Barcinonensis, & Oscensis, Antistites. Ex proceribus verò Petrus Fernandus Assagra Albarrazini dominus, & Simon Vrrea Magister equitum, ii etiam nobilissimi, atque rei militaris scientia clarissimi. De qua re conquerentibus apud Regem, Assalidio, & Simone; quòd exclusis se, ac contemptis, alios nominasset: bono eos animo Rex esse iussit: se enim pro certo habere, earum rerum implicatos inscitia proceres, non modò negotium abiecturos à se; sed ad ipsosmet illud magno cum honore relaturos: vt illud interim omittam, inquiens; me scilicet, habere iam in animo quid sequar in ea re, quod vos facientes, istiusmodi tot diuisionis difficultatibus quàm facillimè occurrere positis. Itaque IIII. viris diuisioni operam nauantibus, cùm tot sese difficultates offerrent, quas minimè explicare poterant, ac proinde diuisionem procrastinarent, siue differrent; magisque subinde esset contra eos, quàm contra priores commurmuratum: sponte, se ipsi magistratu abdicarunt, isque omnium consensu, ad Assalidium, & Simonem denuò delatus delatus est. Quos Rex ad se vocans, mentem suam eis ad omnẽ diuisionis

diuisionis difficultatem tollendam aperuit; duo potissimum consulens, ac etiam decreto firmans. Vnum, vt quemadmodum apud Balearium maiorem in simili prædiorum diuisione tacitè fuit actum, iugera agrorum, quę antea singula duodenos sementis coros capiebant, in posterum lege sanciretur, vt ex senis constarent (iure quippe posse nouos Regnorum debellatores, nouas quoque leges debellatis dare) Alterum vt donationes agrorum antea factę recenserentur, ipsæque pro vniuscuiusq; reposcentis sumptu, & tempore, quibus ab eodem nauata fuit opera militiæ, atq; armorū exercitationi, definirentur. Fore etenim, vt compendium inde magnum ad diuidendū sequerentur. Quas iugerum diuisiones, atque donationum recensiones, ad vnguem obseruantibus II. viris, agri non modò donationibus inuenti sunt pares; verùm superfuerunt quidem, exinque ccc. lxxx. viri militares, ex Aragonensi & Catalana nobilitate delecti, exceptis proceribus, prædiis in Valentino agro donati fuerunt. Nam proceribus vtriusque Regni, oppida, castella, & pagos, beneficiario iure, prout expugnata erant, à Rege concedebantur. Quorum omnium familiæ, ex ea expeditione bellica, summa cum laude à popularibus distinctæ, hucusque floruerunt, earumque permultæ nunc clarent. Inde siquidem ciuitas cæterarum Hispaniæ nobilissima dicta est, quòd & Aragonio, & Catalano milite, sua ipsius manu & armis nobilitato, incoli cœpta fuit, adeoque ad posteros idem animi robur, bellicaque ingenerata virtus dimanauit, vt Valentino milite, Hispanorum nemo sit, neque ad aggrediendum animosior, neque ad quoduis committendum facinus promptior & paratior. Vtpotè quibus atauorum Saturnia Catalanorum melancholia, qua recoquitur ira, in Martiam, subitam ac exardentem bilem conuersa est. Quæ tamen ne rursum in pertinacem, ac obfirmatam eorundem in vlciscendo iracundiam abiret; sed post bellum rursum, pax fieret, Iacobus singulare certamen, atque monomachiam permisit; tum vt pari concertatione sedata bilis concordiæ locum daret; tum vt honoris & victoriæ cupiditate, viribus atque animo augerentur certantes, ad patriæ hostes aggrediendos. Inde quippe est, vt nulla gens sit, quæ vel feruore sanguinis, vel ardore mentis ad gloriam, id genus certaminis minus detrectet seu potius in illud feratur magis, quàm Valentina. Cuius profectò robustæ, tamque valentis iuuentutis gratia, (quid enim prohibet Valentinos olim finitimis Saguntinis virtute ac robore pares fuisse?) minimè fabulosum putarim, quod antiquitate authore, de Valentina hac vrbe vulgo fertur; fuisse quidem ipsam antiquitus Romam dictam, ἀπὸ τῆς ῥώμης, quod est robur: indeque a Romanis in Coloniam redactam, retenta significatione vocis, Valentiam nuncupatam, sicuti in commentariis de Sale hæc fusius annotauimus. Fuerunt igitur Valentinis suæ scriptæ leges, ac propria indicta plebiscita. Sed hæc cum longè arctiora essent, atque seueriora Aragoniis, ab ipsismet colonis Aragonensibus, qui se ab eis eximi, atque Aragoniis summitti cupiere; frustra impugnata fuere: respondentibus legumlatoribus, biceptem fore monstro similem ciuitatem contrariis inter se legibus gubernari: cùm in tanto hominum ex vniuerso terrarum orbe in eam concursu, nisi vnis, atque peculiaribus ipsa legibus, sed permistis gubernaretur; necesse esset discordiis, quæ maximè ex legum discrepantia oriri solent, eandem euerti. Quanquàm eorundem Aragonensium pertinacia, atque libertatis proclamatione, factum est, vt Valentinis latæ fuerint leges mitiores, quàm pro eorum ingeniis, & offensa natura, nunc ferrentur. Adeò enim illarum benignitate, procedente tempore, creuit abusus; vt controuersiis, deceptionibus, dilationibus, atque perpetuandis, nunquàm tamen finiendis, litibus; nullibi, quàm in ea fuerit amplior locus datus. Quòd si emendationem ista subirent, abususque tollerentur, profectò ciuitas, quæ tot alioqui, tantisque opibus, facultatibus, ac omnium rerum excellentia præstat, toto terrarum orbe vnica, & perquàm sancta esset. Quominus omittenda sunt, quæ in eius maxima laude poni solent, locique situm, temperiem & amœnitatem, cum tam vbere, variaque fertilitate agri, mirè commendant. Quæ singula, vt mox subiiciemus, ab ipsismet primis expugnatoribus perspecta, beneque cognita, in causa fuerunt, vt Valentinum solum, tanquam patrium, proprio posthabito, perpetuo sibi colendum susciperent. Nam Valentiam ingressi milites, non modo Aragonenses & Catalani finitimi; sed remotissimi quique, tum Aquitani, tum etiam Romani, qui, vt diximus, expugnationi interfuerunt, quasi fata quietas eis sedes Valentiæ ostendissent, domorum, prædiorumque diuisionem sibi quoque fieri, studiosissime, importunissimeque petierunt. Nec mirum quidem. Viderunt enim vrbem (vt breui eius admiranda prædicemus) sub felici sitam sydere, ac quod ad salubritatē aeris, & terræ amœnitatem pertinet, in optimo atque herbescenti solo locatam, ab ortu

quidem mari apertam, vt illicò ab exoriente sole, crassi humidique vapores, quibus noctu terra circunfunditur, antequam diluculo surgentes ciues inficiant, absumantur & euanescant: ab Aquilone verò, ad decimum propè lapidem, perpetuo septa monte, vt Borealibus, siue Etesiis purgato subinde flatibus, iisque herbarum florumque odoribus perfusis ipsa fruatur: Sunt enim Etesiæ venti tempestiui & salutares non modò hominibus, sed etiam pecudibus & stirpibus, quorum quoque flatibus nimii temperantur calores: quin & ab occasu imbriferis Castellæ ventis perflatur, eadem, vt commodiore cæli irrigatione prædiorum fructus maturescant. Demum à meridie lenissimis Austri ventis æstus in ea temperatur. nam licet à temperie in calidum æstate semper declinet, veruntamen marinis auris omnibus diebus, dum sol ardentior esse solet, flantibus mitescit æstus. Quo fit vt concurrentibus in eam vndecunque mortalibus, nullus cuiquam sit vsquàm Valentino aere benignior, aut salubrior. Insuper & aquæ non minus quidem in ea, quam vbiuis gentium, & salubres, & copiosæ fluunt. Quandoquidem Turiæ fluuius magnus à quo ipsa alluitur, ab eius longinquo ortu rapidus, perque saxosa sese loca præcipitans, vsque adeò colliquatur; vt & purissimis, & medicorũ attestatione, saluberrimis excellat aquis. Quamuis neque puteales præterquàm insuetis, noxiæ quoquomodo fiunt: quibus ad omnes quidem vsus tantoperè abundat, vt triginta millia puteorum iugium in ea sint cum suburbanis; ac neque ii quidem à continenda terræ soliditate, atque salubritate vacant: quod à terręmotibus, aliisque pestilentibus hiatibus, solum defendant, perque puteos sensim spirantes terræ exhalationes, lenius erumpant. Accedit illud, quod ad salubritatem vrbis valde conducit, fitque puteorum beneficio, vt vrbium Europæ lautissima sit; habeatque rarum illud ac propè singulare cloacarum opus, tam mira arte constructum, vt ad cunctas domus cuiusque sordes eluendas, forasque sine fœtore expellendas, Romanorũ cloacis longè præstet: tametsi à Romanis, vt constans est fama, Gne. Scipione proconsule, exædificatæ, atque constructæ illæ fuerint. Est enim vrbs ita disposita, vt qua parte paulo accliuior est ad occasum, magnus in eam riuus influat è Turia deriuatus, à quo postea subtus in tres præcipuos alueos dispertitæ aquæ, ac per concameratas, satisque amplas cloacas deductæ, non modo pluuiales cum vicorum sordibus excipiunt (quod Romanorum tantùm est opus cloacarum) verùm in se etiam domorum omnium, atque latrinarum feces quotidie per alueolos manu factos recipiunt, atque extra vrbem emittunt. Quippe vnaquæque domus sic est constituta, vt puteum & culinam habeat, è quibus emissæ, ac suffusæ aquæ in eum alueolum concurrunt, in quem confluunt sordes, & feces domus; quæ humore molliente, per aquæductus in alueos maiusculos, qui sub terram per medios vicos dispositi sunt, excurrunt: iique singulas domos prætereuntes, eodem adiuti humore, in magnos tres illos influunt, atque in hunc modum omnes feces vrbis extra deducunt. Quod si contingat, aut intra domũ, aut in vicis obstrui alueolos: id quamprimũ dignosci potest, restagnatione: sed aperta ea parte alueoli, repurgari protinus. Nam elatæ inde sordes, neque intolerandæ sunt, neque aerem inficiunt: propterea quòd diutius retentæ non fuerũt: haud secùs quàm in humano corpore experiri est. Etenim in eo, vt summa ratio salutis ab excernente feces aluo, pauloque laxiore ventre, sumitur; morbi verò, à restricto nimis illo emanat: quid totius quoque vrbis corpus? nonne illuuie & sentina retenta, perquam fiet morbosum? perinde ac rursum eiectis illis, salute quoque fruetur? vt potissima vrbanæ salubritatis ratio inde sumatur? Cæterùm neque lacus ille magnus, Arabice Albufera, (paruum mare significat) qui ab vrbe ad tertium lapidem abest, obiiciendus est, ac eo, quod ad meridiem expositus, stagnantibus ibi aquis, vrbem inficere existimandus. Nempe cùm coniungatur illæ aquę marinæ, quæ vna quidem palustres aquas à corruptione tuetur; lacumque tot è mari pisciculis replet, qui gustu subdulcis aquæ inescati, in eum intrant, vt ex quibus crescentibus neque ad mare regredi permissis, permagnus quæstus piscatoribus, atque vrbi copia obueniat; præter alias aquatiles aues, quæ aucupibus tantum voluptatis afferunt, vt ipse lacus in summis vrbis delitiis habeatur: quando sæpè in eo contingat, vt vno simul tempore nauigantes, dum alii piscantur; alii aues capiant, alii apros tranantes consectentur, & sese diuerso voluptatis genere oblectent: quemadmodũ in eisdem de Sale, lib. 2. abunde descripsimus. Adhæc salubritate inuenta, vbertatem agri considerantib. alteram inuenire fuit Aegyptum; cuius, vt serenum semper cœlum est, solum verò natura pingue, adeoque ad omnem proferendum fructum, aptum, atque habile, vt inundante Nilo, incredibili varietate frugum ipsa exuberet: sic vrbs, cuius cœlum, vt plurimum apertum est, neque nimiis eius ager infestatur imbribus; non præcellentes modo res, sed sexcenta prope genera fructuum proferre solet, idque opera Turiæ fœcundi fluminis, quod

quod non inundatione;sed leni, artificiosaque riuorum deductione agros irrigans,non solum lætificat;verum pingues reddit vsque adeo,vt omnes,quos fert orbis fructus,consitus Valentinus emittat. Agricolarum enim labore,atque industria fit, vt nunquam otiosus ille sit neque fructu careat: vtque vnus idem, terque quaterque varios intra annũ fructus ferat. Cuius etiam non modo consitiones,variæque agricultorum insitiones mire delectant:sed hortorũ diuersæ & artificiosæ constructiones vehementer alliciunt. Ad de commodissimam Regni positionem , & figuram ita dispositam, vt ea ferè trianguli formam efficiat. cuius summum angulum suo quasi gremio Aragonia excipiat: duoque latera hinc Castella,illinc claudat Catalonia; mare autem subtendat basim,quæ duplo maior est diametro, qui à summo angulo in mediam basim vbi locatur vrbs, incidit.

Quantum enim vrbs secundum mare Aquilonem versus à Catalonia distat; tantundem rursum, versus meridiem,pone mare à Castella differt; maiorique ex parte Regnum cũ mari committitur,fitque propterea illud locupletius; quod maiorum illi causa bonorum sit mare,quàm vicina Regna. Idque non ob assiduum tantummodò, ac locupletissimum piscatum,cuius ope vniuersa ora,& Regnum non minus illo,quàm carnibus sustentatur; sed ob quæstuosissimum nauigationis vsum,quo fit,vt cùm variæ merces vndique in Regnum inuehantur;tum quæ Regni sunt, magno etiam cum compendio; & quæstu exportentur. Nec vero,propterea quòd vrbs portum non habeat,sed aperto, minusque tuto nauibus mari obiiciatur,quodque coniuncta ei non sit, immo duobus disiuncta milliaribus, quicquam de summa eius laude detrahitur. Hæc enim duplici de causa vrbi fiunt longè commodiora. Nam quid obsecro,boni,tanquam studii, doctrinæque pabulũ colligi,excerpiue potest ex præsenti, continuoque aperti maris, quod ferè nunquã tranquillatur,obtutu & contemplatione? cùm semper ad illius motum,aut vacillẽt oculi, aut nutet animus,neque hunc quicquam perattente meditari sinat?sed ingenium potius pene videatur obtundi ? An vllum est genus hominum piscatoribus à mari oculos nusquam deiicientibus obtusius? Insuper ad patriæ securitatem , quid , quàm longè à mari esse tutius? Hac enim de causa Liuius vrbis Romę distantiam à mari, duodecim vsque milliaribus, in magna quasi ponit ipsius vtilitate. Nam dubium non est, vrbis oram portu carentem, tutiorem esse, minusque infestari solitam repentino magnarum classium impetu & incursionibus; ex eo quòd tam infido ibi mari vix sese vnquam classis committat. Quapropter vt Regno subinde vtile est non multis portubus patere mari: ita paucos illud, eosque præmunitos habere, vti habet, longe præstat. Præterea habet quoque Regnum suos peculiares fructuum redditus in magna copia, quibus non solum,se,ac vrbem,sed transmarinos etiam populos sustentet: vt cuius oppida & loca quædam sint,quæ frumento abundent : alia quæ vino, tum alia Sacharo:quin & oriza non pauca;spartho pleraque serico bombicino omnia circunfluant. At verò quidam inscite, vt puto, vrbanos insimulant,asserentes,eos de copia,& vbertate rerum falso gloriari;cum ea frumenti , atque carnium saltem veruecinarum inopia laborent; vt quotannis ad se illa aliunde importare necesse habeant : propterea quod Regnum neque sibi,neque vrbi alterutra re sufficiat. Sed errant toto cœlo,qui de his ita iudicant, vt putent Regnum minime posse suis sufficere. Nam tolle exterorum, aut commeantium, aut in vrbe & Regno degentium , plus quadraginta milium hominum multitudinem , quos alit Regnum: tolle immensam, vt diximus , aliorum fructuum varietatem, quibus occupantur agri; hosque frumento , atque pastionibus relinque :demum incredibilem vrbis frequentiam ; vagosque & egenos expelle, atque relicto ab vrbanis abdomine, Laconica eos vti frugalitate compelle: haud dubium, quin horrea, & macella etiam ad vilitatem vsque abundent. Verum si miserum quidẽ fuit Midam Regem,multo alioqui abundantem auro,tamen esculentorum inopia & fame premi : nonne longe esset miserius , Valentinum Regnum , vni duntaxat pecuariæ atque frumentariæ rei excolendum dari: aliorum verò fructuum affluenti copia, grataque varietate priuari; Licet enim magnus in Repub. nodus sit inopia rei frumentariæ;tanta tamen in eo dissoluendo, patrum atque Senatus cura inest, tam ingens sollicitudo, ac tanta diligentia, vt caritati annonæ in tempore vndecunque mirabiliter occurratur. argumento est, quòd in summis, atque tristissimis famis temporibus , esurientibus cæteris Hispaniæ Regnis, Valentinum abundasse compertum fuit: præterquam quod à vicinis Castellæ Regnis tam vsitata est, ac quotidiana frumenti inuectio, vt ea perinde ac propria Regni messis habenda sit, & tanquam seges nunquam defutura Valentinæ affluentiæ ad numeranda. Id ipsum in pecuaria re quoque seruatur: cum in ipsis Aragoniæ, & Castellæ Regnis tanta sit pecorum procreatio & fœcunditas; vt quia redundent, necesse

quidem mari apertam, vt illicò ab exoriente sole, crassi humidique vapores, quibus noctu terra circunfunditur, antequam diluculo surgentes ciues inficiant, absumantur & euanescant: ab Aquilone verò, ad decimum propè lapidem, perpetuo septa monte, vt Borealibus, siue Etesiis purgato subinde flatibus, iisque herbarum florumque odoribus perfusis ipsa fruatur: Sunt enim Etesiæ venti tempestiui & salutares non modò hominibus, sed etiam pecudibus & stirpibus, quorum quoque flatibus nimii temperantur calores: quin & ab occasu imbriferis Castellæ ventis perflatur, eadem, vt commodiore cæli irrigatione prædiorum fructus maturescant. Demum à meridie lenissimis Austri ventis æstus in ea temperatur. nam licet à temperie in calidum æstate semper declinet, veruntamen marinis auris omnibus diebus, dum sol ardentior esse solet, flantibus mitescit æstus. Quo fit vt concurrentibus in eam vndecunque mortalibus, nullus cuiquam sit vsquàm Valentino aere benignior, aut salubrior. Insuper & aquæ non minus quidem in ea, quam vbiuis gentium, & salubres, & copiosæ fluunt. Quandoquidem Turiæ fluuius magnus à quo ipsa alluitur, ab eius longinquo ortu rapidus, perque saxosa sese loca præcipitans, vsque adeò colliquatur; vt & purissimis. & medicorũ attestatione, saluberrimis excellat aquis. Quamuis neque puteales præterquàm insuetis, noxiæ quoquomodo fiunt: quibus ad omnes quidem vsus tantoperè abundat, vt triginta millia puteorum iugium in ea sint cum suburbanis; ac neque ii quidem à continenda terræ soliditate, atque salubritate vacant: quod à terręmotibus, aliisque pestilentibus hiatibus, solum defendant, perque puteos sensim spirantes terræ exhalationes, lenius erumpant. Accedit illud, quod ad salubritatem vrbis valde conducit, fitque puteorum beneficio, vt vrbium Europæ lautissima sit, habeatque rarum illud ac propè singulare cloacarum opus, tam mira arte constructum, vt ad cunctas domus cuiusque sordes eluendas, forasque sine fœtore expellendas, Romanorũ cloacis longè præstet: tametsi à Romanis, vt constans est fama, Gne. Scipione proconsule, exædificatæ, atque constructæ illæ fuerint. Est enim vrbs ita disposita, vt qua parte paulo accliuior est ad occasum, magnus in eam riuus influat è Turia deriuatus, à quo postea subtus in tres præcipuos alueos dispertitæ aquæ, ac per concameratas, satisque amplas cloacas deductæ, non modo pluuiales cum vicorum sordibus excipiunt (quod Romanorum tantùm est opus cloacarum) verùm in se etiam domorum omnium, atque latrinarum feces quotidie per alueolos manu factos recipiunt, atque extra vrbem emittunt. Quippe vnaquæque domus sic est constituta, vt puteum & culinam habeat, è quibus emissæ, ac suffusæ aquæ in eum alueolum concurrunt, in quem confluunt sordes, & feces domus; quæ humore molliente, per aquæductus in alueos maiusculos, qui sub terram per medios vicos dispositi sunt, excurrunt: iique singulas domos prætereuntes, eodem adiuti humore, in magnos tres illos influunt, atque in hunc modum omnes feces vrbis extra deducunt. Quod si contingat, aut intra domũ, aut in vicis obstrui alueolos: id quamprimũ dignosci potest, restagnatione: sed aperta ea parte alueoli, repurgari protinus. Nam elatæ inde sordes, neque intolerandæ sunt, neque aerem inficiunt; propterea quòd diutius retentæ non fuerũt: haud secùsquàm in humano corpore experiri est. Etenim in eo, vt summa ratio salutis ab excernente feces aluo, pauloque laxiore ventre, sumitur; morbi verò, à restricto nimis illo emanat: quid totius quoque vrbis corpus? nonne illuuie & sentina retenta, perquam fiet morbosum? perinde ac rursum eiectis illis, salute quoque fruetur? vt potissima vrbanæ salubritatis ratio inde sumatur? Cæterùm neque lacus ille magnus, Arabice Albufera, (paruum mare significat) qui ab vrbe ad tertium lapidem abest, obiiciendus est, ac eo, quod ad meridiem expositus, stagnantibus ibi aquis, vrbem inficere existimandus. Nempe cùm coniungatur illæ aquę marinæ, quæ vna quidem palustres aquas à corruptione tuetur; lacumque tot è mari pisciculis replet, qui gustu subdulcis aquæ inescati, in eum intrant, vt ex quibus crescentibus neque ad mare regredi permissis, permagnus quæstus piscatoribus, atque vrbi copia obueniat; præter alias aquatiles aues, quæ aucupibus tantum voluptatis afferunt, vt ipse lacus in summis vrbis delitiis habeatur: quando sæpè in eo contingat, vt vno simul tempore nauigantes, dum alii piscantur; alii aues capiant, alii apros tranantes consectentur, & sese diuerso voluptatis genere oblectent: quemadmodũ in eisdem de Sale, lib. 2. abunde descripsimus. Adhæc salubritate inuenta, vbertatem agri considerantib. alteram inuenire fuit Aegyptum; cuius, vt serenum semper cœlum est, solum verò natura pingue, adeoque ad omnem proferendum fructum, aptum, atque habile, vt inundante Nilo, incredibili varietate frugum ipsa exuberet: sic vrbs, cuius cœlum, vt plurimum apertum est, neque nimiis eius ager infestatur imbribus; non præcellentes modo res, sed sexcenta prope genera fructuum proferre solet, idque opera Turiæ fœcundi fluminis,
quod

quod non inundatione; sed leni, artificiosaque riuorum deductione agros irrigans, non solum lætificat; verum pingues reddit vsque adeo, vt omnes, quos fert orbis fructus, consitus Valentinus emittat. Agricolarum enim labore, atque industria fit, vt nunquam otiosus ille sit neque fructu careat: vtque vnus idem, terque quaterque varios intra annū fructus ferat. Cuius etiam non modo consitiones, variæque agricultorum insitiones mire delectant: sed hortorū diuersæ & artificiosæ constructiones vehementer alliciunt. Adde commodissimam Regni positionem, & figuram ita dispositam, vt ea ferè trianguli formam efficiat. cuius summum angulum suo quasi gremio Aragonia excipiat: duoque latera hinc Castella, illinc claudat Catalonia; mare autem subtendat basim, quæ duplo maior est diametro, qui à summo angulo in mediam basim vbi locatur vrbs, incidit.

Quantum enim vrbs secundum mare Aquilonem versus à Catalonia distat; tantundem rursum, versus meridiem, pone mare à Castella differt; maiorique ex parte Regnum cū mari committitur, fitque propterea illud locupletius; quod maiorum illi causa bonorum sit mare, quàm vicina Regna. Idque non ob assiduum tantummodò, ac locupletissimum piscatum, cuius ope vniuersa ora, & Regnum non minus illo, quàm carnibus sustentatur; sed ob quæstuosissimum nauigationis vsum, quo fit, vt cùm variæ merces vndique in Regnum inuehantur; tum quæ Regni sunt, magno etiam cum compendio; & quæstu exportentur. Nec vero, propterea quòd vrbs portum non habeat, sed aperto, minusque tuto nauibus mari obiiciatur, quodque coniuncta ei non sit, immo duobus disiuncta milliaribus, quicquam de summa eius laude detrahitur. Hæc enim duplici de causa vrbi fiunt longè commodiora. Nam quid obsecro, boni, tanquam studii, doctrinæque pabulū colligi, excerpiue potest ex præsenti, continuoque aperti maris, quod ferè nunquā tranquillatur, obtutu & contemplatione? cùm semper ad illius motum, aut vacillēt oculi, aut nutet animus, neque hunc quicquam peratente meditari sinat: sed ingenium potius pene videatur obtundi? An vilum est genus hominum piscatoribus à mari oculos nusquam deiicientibus obtusius? Insuper ad patriæ securitatem, quid, quàm longè à mari esse tutius? Hac enim de causa Liuius vrbis Romę distantiam à mari, duodecim vsque milliaribus, in magna quasi ponit ipsius vtilitate. Nam dubium non est, vrbis oram portu carentem, tutiorem esse, minusque infestari solitam repentino magnarum classium impetu & incursionibus; ex eo quòd tam infido ibi mari vix sese vnquam classis committat. Quapropter vt Regno subinde vtile est non multis portubus patere mari: ita paucos illud, eosque præmunitos habere, vti habet, longe præstat. Præterea habet quoque Regnum suos peculiares fructuum redditus in magna copia, quibus non solum, se, ac vrbem, sed transmarinos etiam populos sustentet: vt cuius oppida & loca quædam sint, quæ frumento abundent: alia quæ vino, tum alia Sacharo: quin & oriza non pauca; spartho pleraque serico bombicino omnia circunfluant. At verò quidam inscite, vt puto, vrbanos insimulant, asserentes, eos de copia, & vbertate rerum falsò gloriari; cum ea frumenti, atque carnium saltem veruecinarum inopia laborent; vt quotannis ad se illa aliunde importare necesse habeant: propterea quod Regnum neque sibi, neque vrbi alterutra re sufficiat. Sed errant toto cœlo, qui de his ita iudicant, vt putent Regnum minime posse suis sufficere. Nam tolle exterorum, aut commeantium, aut in vrbe & Regno degentium, plus quadraginta milium hominum multitudinem, quos alit Regnum: tolle immensam, vt diximus, aliorum fructuum varietatem, quibus occupantur agri; hosque frumento, atque pastionibus relinque: demum incredibilem vrbis frequentiam; vagosque & egenos expelle, atque relicto ab vrbanis abdomine, Laconica eos vti frugalitate compelle: haud dubium, quin horrea, & macella etiam ad vilitatem vsque abundent. Verum si miserum quidē fuit Midam Regem, multo alioqui abundantem auro, tamen esculentorum inopia & fame premi: nonne longe esset miserius, Valentinum Regnum, vni duntaxat pecuariæ atque frumentariæ rei excolendum dari: aliorum verò fructuum affluenti copia, grataque varietate priuari; Licet enim magnus in Repub. nodus sit inopia rei frumentariæ; tanta tamen in eo dissoluendo, patrum atque Senatus cura inest, tam ingens sollicitudo, ac tanta diligentia, vt caritati annonæ in tempore vndecunque mirabiliter occurratur. argumento est, quòd in summis, atque tristissimis famis temporibus, esurientibus cæteris Hispaniæ Regnis, Valentinum abundasse compertum fuit: præterquam quod à vicinis Castellæ Regnis tam vsitata est, ac quotidiana frumenti inuectio, vt ea perinde ac propria Regni messis habenda sit, & tanquam seges nunquam defutura Valentinæ affluentiæ adnumeranda. Id ipsum in pecuaria re quoque seruatur: cum in ipsis Aragoniæ, & Castellæ Regnis tanta sit pecorum procreatio & fœcunditas; vt quia redundent, necesse

sit ea, compendii ac quæstus gratia, continuè in Valentinum macellum transmittere. Quapropter Valentini, tum frumentariæ, pecuariæque inopia liberati; tum reliquis cumulati rebus; vt in tanta vrbis amœnitate hilarem, ac periucundam vitam agant, vtque festiui, Iouiales, ac effusi sint, est necesse. Sed vitiosa rursum æmulatione illis obtrectare solent exteri, atque eos leuitatis arguere; propterea quod vsqueadeò præsentium rerum capiantur iucunditate, vt ipsos neque præteritarum recordatio vlla premat, neque futurarum cura & anxietas sollicitet: & qui neque vicinorum Regnorum constantiam & frugalitatem imitari velint, sed ab illis diuerso vsu vitæ discrepent. Vnde non paruam profectò admirationem mouent hæc tria, Aragoniæ, Cataloniæ & Valentiæ vicina Regna, quòd tam dissimilibus inter se naturis sint, tamque diuersa sequentibus, vt illa quidem moribus, perinde vt temporibus, distinguantur. Tria enim tempora inter se partiuntur, Aragoniæ namque Regno, eiusque indigenis, quòd de maiorum suorum factis semper glorientur, præque illis præsentia despiciant; atque ideo latas priscas leges, & plebiscita perquam constanter defendant, tempus obtigit præteritum. Cataloniæ autem, aut propter sterilitatem soli pluribus inculti locis, aut quia natura frugales sunt Catalani, adeoque de futuris soliciti vt præsentibus vix frui videantur; futuri data est sors temporis. At verò Valentini, quibus ex vbertate, & redundantia ferè præsentia sunt omnia, atque suæ potius, quam maiorum virtuti connituntur, nec sibi quicquam in posterum defuturum putant, ac neque præteriti memores sunt, neque futurum timent, præsentibus vti, fruique solent, præsens tempus peculiare sibi ducunt. indeque cæteris largiores existunt: quandoquidem, vt vera prædicem, in Christi pauperes, ad eiusque extollendam religionem, & diuinum amplificandum cultum, in quo Christianos fere alios superant, benefici, ac perquam prolixi sunt: vereque hilares datores sunt, ac lætantur cum benefecerint. Hinc est, vt quemadmodum tempora; sic & bona, quæ ex vtili, honesto, & delectabili constant, hæc ipsa Regna inter se partiantur. vt enim, iisdem ipsis de causis tempori accommodatis, honestum Aragoniis; vtile verò Catalanis obtigit: sic quoque Valentinis cessit delectabile, quod etiam cum vtrisque potest quam facilè congruere: non enim ab humano conuictu abhorret, Salomone teste, bene viuere, & lætari. At verò si eximia demum, suauiaque ingenia ciuium disquiramus, hæc quidem exteri, etsi singularia, excellentiaque esse fatentur, quia tamen volubilia sunt, & arguta nimis, quandam animi mobilitatem & inconstantiã præ se ferre existimant, quæ ipsos ciues in crebras tanquam tempestatum, sic dictorũ, atque factorũ commutationes temerè detrudunt: ideoque hoc ipsum ingenii acumen, quod eos in lubrico, parumque fido statu rerum cum versari cogit; tum sæpe quidem in Reipub. perniciem detorqueri solet, vehementer reprehendunt. Iccirco haud ineptè quidam, Valentinorum ingenium contulit cum Argento viuo (Mercurium vocant, quasi quod volubilitate sua contrectantes eludat) quo sanè Physici non modò ad reliqua coagmentanda, & concinnanda metalla mirè vtuntur; verum etiam affirmant, illud idem, purum putũ argentum esse, si modò consisteret: namque id, vt consequerentur Chymici, diu multumque laborarunt. Sed hac illi similitudine profectò laudare potius id genus ingenii omni ex parte, quam ex vlla mihi videntur vituperare; quòd instar scilicet, argenti viui illud tum velox, ac promptum sit; tum ad omnes etiam apprehendendas & concinnandas artes aptissimum. Ex quo, vt propria est argento viuo volubilitas, ac neque Iccirco ipsum innatam veri argenti naturam amittit; ita sanè, quoniam tarditati ingeniorum semper fuit prælata celeritas, hæc Valentinos mira ingenii bonitate commendat: proptereà quòd sub ea celeritate, immensum ab eis ratiocinationis, atque indagationis iter confici, ac percurri demonstrat. Quod si verum est etiam, talia ingenia præcipites, atque periculosas deliberationes elicere, ac varios, lubricos, minusque sibi constantes deliberantes efficere: Sed vt Chymicis suus vtcunque argenti viui sistendi modus inuentus est; sic Valentinis, sua quoque ratio, & ars non defuit, ad celeres ipsorum animi motus, argutamque ingenii mobilitatem cohibendam; eamque ad honestas, æquabiles, ac singulari constantia præditas deliberationes traducendam. Nam dum patres ab indulgenti matrum educatione abstractos puerulos, pia, Christianaque disciplina instituendos curant: dum literis & humanitate imbutos ad ciuiles mores, vitæque elegantioris cultum traducunt; facilè consequuntur, vt in illis adolescens iã ratio, & rerum vsus, contrahere, sedareq; nimios ingenii impetus doceat: præsertim cũ æstuosa admodũ, atq; negotiosa ciuitas, eosdem ad aliquid agendum, & otia fugiendum semper impellat. Adde seueras leges, rigidaque lata in effusos & vagos plebiscita: subde multorum grauissimorum ciuium probatissimum vitæ, morumque ad imitandum exem-

exemplum: denique tam insitam vrbi religionem, quæ maximè omnium ad pietatem, sociasque virtutes vnumquemque hortatur. Quibus planè artibus, haud est difficile eiusmodi ingeniorum volubilitatem, animique mobilitatem, quas sequi solent inconstantia & temeritas, ad meliorem vitæ frugem, grauitatem, & perseuerantiam redigere. Facilius enim est, hæc ipsa, tanquam blanda & suauia ingenia, quàm obtusa & tarda, ad optimam Reipub. administrationem traducere. Qua in re Valentinos ciues, qui Rempub. gubernant summoperè proficere, ac præstare videmus. Nam mirum quidem, quanta cum constantia & frugalitate, tum gratia, & commoditate populi, se in eius administratione gerant. Neque enim tam esse possent, vt sunt, iucunda omnia in ciuitate, nisi rerum affluentia, qui fructus est optimæ gubernationis, abundaret. Sic ergo Iacobus, tum Aragonensis constantiæ, tum Catalanæ frugalitatis: tum iucundæ demum Valentinæ liberalitatis consors ac particeps, & constantissimi, & frugalissimi, & liberalissimi, qualis erga Valentinos fuit, nomen est assecutus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XIII.

GLORIOSVM Iacobi sine direptione vrbis ingressum; ædiumque, ac prædiorum diuisionem; nec non legum atque scitorum sanctionem, cum solerti ciuitatis, eiusque morum descriptione, duobus superioribus libris enarrauimus: ac quoniam duarum Regni partiũ, quæ Ilergaones, atq; Aedetanos continent, expugnatio antea explinata fuit, superest vt de tertia, quæ Contestanorũ est, quãto ipsa, quãque difficili acquisita bello fuerit, dicamus. Est enim ea regio vltra Sucronẽ posita ab ortu, mari, à meridie, Murciensi Regno, ab occasu Castella, atq; à septentrionibus tandẽ, vrbe, cœteroque Valentino Regno conclusa: ferax admodũ, atque bellicosa gente defensa, quin & multis frequens populis pernobilibus: munitissimisque, quorũ pleriq; vi & armis, nonnulli patientia & labore, quidã industria & arte; multi demũ, sola ipsius fama & opinione victoris Regis in potestatem redacti fuere. Omniũ igitur primum, Setabis oppidum præstantissimum, totius regionis caput, quod vnius diei itinere ab vrbe distat, atque ipsum secuta permulta vltra Sucronẽ oppida, legatos ad Regem oratum misere; vt se, aut stipendiarios, ac tributarios haberet; aut inducias, quoad vellet, cum ipsis faceret. Vtrunque Rex fecit; tametsi cum iis, qui citra Sucronem erant, id ipsum licèt obnixè petierint, nequaquam fieri permisit: sapienter quidem ille reliquam Regni expugnationem instituens. vtpotè quam, non vniuersam simul neque à remotioribus; sed sigillatim, atque à propinquioribus incipere destinauit. Nam inducias vltra Sucronem faciens, citra verò bellum indicens aditum sibi ad vtrosque feliciorem aperiebat: propterea quòd in citeriores hostes, qui vrbi coniunctiores erant, facile esset, iisdem ipsis vrbis præsidis, atque cum paucis irrumpere, & quæ semel acquisita essent, paruo negotio retinere, ac defendere, potius quam relictum à tergo hostem timere, indeque regredi, quàm progredi magis esset necesse. Quod planè callidi, ac sapientis Imperatoris fuit, vlteriores hostes, pactis induciis, quasi vinculis, ne citerioribus auxilio esse possent, astrictos tenere: atque in hunc modum, immoto ferè altero ab vrbe pede, vno cum citimis pugnare. Ipsos igitur trecentos octuaginta equites, quibus Rex prædia diuiserat, eaque lege & onere contulerat, vt in singulos quatuor menses, centum ex eis in præsidium vrbis, ac Regni essent, denuò promissi, ac fidei datæ admonens, in vrbe, aliisque propinquis eis locis, & arcibus apud Almenaram, Saguntum, Enesam, Grauum maritimum, Ciliam, Liriam, atque Chiuam cum præsidiariis collocauit. Quorum præfectos esse voluit Nasturtium Belmontium, Templariorum Promagistrum, Berengarium Entensam, Guillermum Aguilonem, & Simonem Petrum Tarassonam, proceres nobilissimos, reique militaris peritissimos. Quibus suis quoque in statione collocatis, atque tum vrbis, Regnique

defensione, tum pactionum, ac induciarum fide, & conseruatione commendatis neque interim eisdem quicquam innouare iussis, ipse Monpellerium profectus est: tam vt pecuniam reparandis tot belli sumptibus curaret, ac breui ad redintegrandum illud reuerteretur; quàm vt turbatas eius res vrbis componeret. Acceperat enim litteras, quibus docebatur populum esse in partes diuisum, hasque adeo in se inuicem male affectas, vt ni venire maturaret, futura illico esset eius Reipub. ruina, indeque in ipsum conspiratio merito timeri posset. Quamobrem Rex protinus cum Petro Fernando Assagra, & Assalidio Gudalio, aliisque triginta equitibus triremem conscendens eò se contulit, breuique secundo vento, in portum vrbi proximum appulit; è quo deductus est in Castrum Latesium, vbi ab vrbanis, qui eò confluxerant, magno cum applausu fuit exceptus. Quanquam in ipso quidem ingressu Castri, quidam vrbis primates inique ferentes, quod Rex minime se illis medium præbuisset, præsertim Petrus Bonifacius Vrbanorum nobilissimus, qui factionis Barcensis caput erat, ad Assagram, & Gudalium, quos sibi Rex iunxerat, accedens, fastidiose petiit ab eis, vt sibi, alterique socio, latere Regis cederent, more patrio, id ad se spectare contendens. Repugnantibus illis, Rex Bonifacio morem geri iussit. Viderat enim illum cum permultis suæ factionis commurmurari, ac neque iniquum petere. At vbi palatium ingressus Rex fuit, continuo Bonifacius apud eum conquestus est de magistratibus, Regisque ministris, Narbanum innuens, qui Regis vicarius erat; propterea quod cum eius sectatore populo odio nobilitatem prosequeretur, Regiamque subinde potentiam, & quasi lacertos belli nobiles, labefactaret. Quare se esse cum suis præsto Regi, modò pro bono Reipub. & auctoritate nobilitatis, tam impotentem hominis, atque plebis insolentiam retunderet. Cui Rex, gratam habere eius, atque nobilitatis promissionem, & propensum erga se animum, breuique curaturum omnia, respondit. Sed abeunte Bonifacio, accessit Narbanus, Regique simulata Bonifacii promissa, tacitasque nobilium sociorum coniurationes in Regem, atque populi oppressiones patefecit. Iamque, vt fidem faceret eorum, armatos populares turmatim, seu per centurias ad Regem noctu venire fecit; qui de Bonifacio, Gerardo Barcensi (is erat factionis etiam caput) Bernardo Reguardana, & Raimundo Baffeda, ciuitatis primoribus conquerentes, grauia eis crimina, & inter ea, maiestatis obiecerunt: ad ipsosque puniendos, se adfuturos Regi cum integra armatorum legione promiserunt, modo eiusmodi Monpelleriensis Reipub. perduelles de medio tolleret. Quibus populi clamoribus, atque delationibus compulsus Rex, Bonifacium, & alios à præcone vocari iussit; non comparentes, quoniam culpæ fortassis sibi conscii vrbe excesserant, tanquam perduelles maiestatis damnari, eorumque bona publicari, ac domos dirui, complanarique fecit. Quo peracto, impetrata paulo ante ciuibus pecunia, libenter numerata fuit, atque accessione proscriptorum auctum ærarium, ditissimi enim erant. Dum hæc fiunt, nunciatum est Regi, Prouincialem, & Tolosanum Comites, aliosque vniuersæ Aquitaniæ Regulos & Barones venire ipsius visendi gratiâ. Quos vt magnificè ac splendidè exciperet, è Latesio vrbem ingressus est. Verum postero die, nempe quarto nonas Iunii, anni M. cc. xxxix. vt in Commentariis Regiis describitur, secunda pomeridiana hora, ingens ad duodecimum vsque gradum fuit Solis defectio, quam Græci vocant eclipsim; indeque tanta secuta obscuratio, quanta aliàs nunquam visa, comparentibus in cœlo stellis, perinde ac si media nox esset. Id ipsum attestatur Bernardus Guidonus Episcopus Lodonensis in sua Historia addens, in festo diui Iacobi Apostoli, octauo Calendas Iulii eiusdem anni, media luce, atque sereno cœlo, similiter defecisse solem, non tamen quot antea gradibus, obscuratum fuisse. Quæ duæ defectiones, num sinistri aliquid portenderint, quod postea sequutum fuerit, scripsit, quod sciam, nemo: nisi, quod Principes illi Regis hospites in magno timore fuerint; autumantes, similes defectiones, Principum, atque magnorum virorum interitus prædicere. Quanquam equidem (vt paululum oratione digrediamur, ac ne opinione vulgi in errorem rapiamur) eiusmodi Solis, atque Lunæ defectiones, non tam futuros Regum obitus, sinistrosue, atque inopinatos rerum euentus prædicere, quàm efficere, ac eorum causa esse solent. Nam vt Sol, vi, radiisque suis in hæc inferiora influens, non modò propagationis rerum: sed earum etiam fomenti ac conseruationis summa est causa: ita oppositu quidem Lunæ, sua quasi impeditus facultate & impressione, subiectas res deserens, occasioni est, vt ipsæ sui quasi maturato occasu, deficiant. Ideoque tam Luna Soli obiecta, quàm Lunæ terra, illam obscurans, multarum mundi defectionum, atque animantium occasuum, non tam prædictiones, quam

nes, quàm causæ fiunt. Ex quo ad alia Phænomena, eiusmodi defectionum prędictiones: seu futurarum rerum præsensiones, non causæ, sunt referendæ. Quarum præcipuæ, magisque peculiares insunt Cometis, crassa calidaque ab exhalatione actis, ac in altum sublatis. Hi namque, haud dubiè, futura ostendunt, atque multarum sæpe calamitatum prænuntii, seu potius muta quædam diuini numinis missa de cœlo prodigia, & quasi oracula existunt. vt quibus Reges, ac Principes, maximorum impendentium ipsis, populisque suis periculorum admoneantur. De quibus sanè Cometarum prædictionibus olim dubitanti mihi, eaque in meras fabulas, & conficta somnia referenti, occurrit Cometa vnus hoc tempore, qui ex tot consentaneis eius figuræ, ac situi, rerum euentis, magnam profectò prædictionis suæ fidem omnibus, ac mihi fecit. Ac quoniam euanescente illo, multa iam calamitosissima Regum, exercituumque excidia, & interitus vno die euenêre: haud puto me præter rem facturum; si tantummodo, Reges admonendi gratia, Cometam hunc cum suo ostento, quasi somnium cum interpretatione, huic Regiæ historiæ quàm breuissimè attexuero. Vtpote cùm illius iam ortum, situm, figuram, & causas, variasque motiones, Astronomis, qui de eo abunde scripserunt, disputandas relinquam: quoniam ad lamentabilem tot Regum interitum subiiciendum, nostra festinat oratio. Siquidem apparuit temporibus nostris, quarto abhinc anno, qui fuit M.D.LXXVII. Septimo Idus Nouembris, stella quædam crinita in Occidentali parte, non supero in cœlo, sed summa, vt videbatur, in regione aeris constituta. Tametsi ex eo, quòd non ab Europea gente solum; sed ab Occidentalibus Indis, eodem ipso tempore, loco, positione & figura, fuit etiam conspecta: creditur ea cœlo citima fuisse. Cuius situs, Ortum inter, & Septentriones, sub Sagittario indeque oriens, radios, siue crines suos fumoso quodam, atque cineritio micantes candore, Africam versus extendebat: ac vt ex eius lineamentis, & figura deprehendi poterat, sua quasi aduncitate buccinam: capillamento verò, flagellum adumbrabat. Quæ duo spectra, siue figuræ sub Sagittario ortæ, Astronomorum obseruatione, bellorum, atque inclytarum cædium successus, toti manifestandos orbi, solent portendere. Postquam igitur stella, variante cauda, tribus prope mensibus in eodem cœli situ & positione permansit, ac mala, quæ obuentura erant, diutius duratura præsignificauit, elapsis illis ipsis, protinus euanescere cœpit, nec amplius visa fuit. Quæ autem illam sequuta portenta fuerint; quodque ab ea quidem clarissimè extiterint prænunciata, breui quadam historiæ narratione exponentur. In Africa, apud Mauritaniæ, & Numidarum Regiones, duo potentissima Fecensium, & Maurusiorum coniuncta Regna continentur, quæ paucis ante annis Habdalla Rex possidebat. Is quatuor habuit filios, Habdallam, Habdalmelicum, aliàs Maluchum, Muleahametum, & Muleamumium. Mortuo Habdalla patre, regnauit Habdalla filius fratrum natu maximus, qui filium habuit Muleamahemetum, cognomento Nigrum, quoniam eum ex Regina, vt ferunt, Aetiopissa susceperat. Verùm Maluchus, vt primum fratri Regi filius Niger adoleuit, veritus vtriusque insidias, ad Selymum Imperatorem Turcarum abiit; sub eoque aliquot annis militauit, ac in magna eius gratia fuit. Nam ex eò quòd Habdalla Rex Selymo subdi, eiusque partes sequi noluerat, Maluchus illius nutu, & ope, veniens Algerium, Regis filiam, sola Maurusiorum spe Regni dotatam, vxorem accepit: indeque secretò Habdallæ Regi fratri insidias posuit, qui tandem in Mahometana Aedicula, dum impias suæ sectæ cerimonias agit, disploso, vt vocant, sclopeto interemptus fuit. Atqui Maurusii atrocitate rei commoti contra Maluchum, Regnum Nigro Habdallæ filio detulerunt. vnde Maluchus iure ad se Regnum pertinere contendens, soceri Regis, atque Selymi copiis apud Algerium inuentis adiutus, cum potentissimo exercitu Maurusium venit, vbi commisso prælio, superatoque Nigri exercitu, Maluchus ipsum Regno expulit, atque in montes, vt vocant, Claros, in extrema Regni parte sitos, compulit: sicque libere Regno potitus fuit. Interim Niger, dum legatos in varias Africę partes mittit, auxilium à paternis amicis implorans, ipse in Hispaniam venit, ad Philippum II. Hispaniarum: & Sebastianum IX. Lusitanorum, Reges, vt etiam auxilio sibi essent deprecaturus. Sed Philippus iustis de hausis iuuare renuit: Sebastianus verò, pro bono & conseruatione ciuitatum, quas maritima in ora Africæ Maurusiis vicinas ac confines obtinebat, non modò eum classe, & exercitu iuuaturum: sed cum esset iuuenis magnanimus, strenuus, gloriæque percupidus, se quoque eum suis adfuturum promisit: neque de suo itionis proposito à Philippo auunculo, quamuis enixè conanti, deduci po-

tuit. Vndè contigit, vt quo temporis articulo, Sebastianus eo ire in animum induxit, Cometa apparuerit: isque tandiu omnibus emicuerit, quandiu (vt curiosè obseruatum fuit) Sebastianus mente tenuit, atque animo versauit profectionem. Nam vt primùm prępararì ea, atque omni re, milite & armamentis classis instrui, ac exornari cœpit, Cometa euanuit: significans se, ostento suo: non modo futura omnibus prædixisse; sed Regi etiam tempus ad deliberandum dedisse, quasique edixisse vt ab incœpto desisteret. Neque enim credi par est, Astronomos, siue Magos, vt dicunt, Regis, in tam manifesto cœlesti signo, quod in Africam, quo erat eundum, caudam tendebat, turpiter connixisse, neque præmonuisse Regem, aut contempsisse prodigium. Quinimmò verùm est, per id tempus, fuisse editum prognosticon, quod etiam perlegimus, à peritissimo Astronomo, apertè asserenti, quas Cometa calamitates prænunciabat, in Portugalliam, & Africam intendere; autoremque vtramque prouinciam his verbis admonuisse. Caueat sibi Portugallia: caueat Africa. Itaque nihil proficiente Cometa, Sebastianus Italo simul & Germano milite comparato, totaque nobilitate Lusitana sequente, cum classe florentissima profectus, in Africam peruenit, atque portum Alarachium, non longè à Gadibus, ad Oceanum tenuit: vbi exposito in terram exercitu, protinus venit ei obuiam Rex Niger, qui Sebastianum cum vniuersis copiis, inter duos amnes, loco tutissimo ad sese defendendum, non longè ab hostibus, collocauit: impenseque rogauit, ne se loco, quantumuis ab hoste lacessitus, dimoueret, neue flumen traiiceret, quoad ipse suo cum exercitu veniret. Verùm abeunte Nigro, Sebastianus nullam pugnandi interponendam moram ratus, præmissis aliquot velitibus, qui omnem circumcirca Regionem explorarent, neque comparere quenquam referentibus; hostem quoquouersùm quærere decreuit. At verò Maluchus sagax, & astutus, innumerabilibus equitum copiis congregatis, quibus præerat Muleahametus frater, eas interim à conspectu Sebastiani, Punico cum eo dolo vsurus, abduxerat; vt ipsum è tam opportuno defensioni, atque natura munito loco eliceret. Et quamuis idem grauissimo tunc, mortiferoque conflictaretur morbo, voluit tamen prælio interesse; seque inter arma lectica circumuehi iussit, quò suis vtcumque præsentia vires adderet, eosque à transfugio, quod timebat, contineret. At Sebastianus pugnandi cupidus, atque suis copiis tantummodò, nulli communicata gloria, vincendi hostem desiderio flagrans, flumen, non expectato Nigro traiecit: vixque illud media ferè pars exercitus tranarat: cum subitò hostilis acies equitum plus quinquaginta millium, se in Sebastianum immisit; atque cruentissima commissa pugna, eundem strenuè sese licet defendentem superauit. Quo miserabiliter interempto, eius quoque exercitus cæsus, atque omnino captus fuit. Hac ipsa hora Maluchus è lectica exiliens, admisso equo, arreptam hastam, quanta vi potuit, acutissimo clamore edito, in hostes iaculatus fuit; statimque in lecticam reuersus, superante morbo expirauit. Sub hæc, eodem quoque tempore, vix dum finito prælio, adueniens cum exercitu Niger; inueniensque tum Sebastianum flumen transgressum, & interemptum; tum eius exercitum fusum ac profligatum: atque conuersos hostes in se vnum irruere; trans flumen, in locum vbi Sebastianum locauerat, ire properauit. Verùm in ipso traiectu fluminis, cùm sitiens equus cursum ad bibendum sisteret; atque adductis à Nigro habenis; acriusque calcaribus adhibitis, sese derepente erigeret, sessorem resupinum in profundum iecit; qui pressus armorum pondere, neque enatare valens, miserè suffocatus fuit. Sicque vno die, vnoque fere loco, & prælio, tres potentissimi Reges, prænunciante Cometa, & cecidere simul, & vario licet genere mortis, tamen extincti fuere. Demum, diuino sic ferente nutu, qui non malorum prænuncius, vt Cometa, sed bonorum omnium autor est, ac distributor; quo disponente, vniuersa Regna & Imperia orbis, & dantur, & adimuntur; & prout vult, atque expedit, ab aliis in alios transferuntur: factum fuit, vt Muleahameto fraterni exercitus ductori, proque fratre strenue, fortissimeque pugnanti, fraternum ex victoria imperium obtigerit. Philippo verò, cum Sebastiano optime consulenti, tum de Christiana Repub. benemerenti, hæreditario etiam iure, Lusitaniæ Regnum cum Orientali eius ditione cesserit: sicque in eius possessionem felici Albani, præstantissimi, totque victoriis, trophæis, atque triumphis illustrati Ducis consilio ductu & industria venerit. Et quid obsecro euenire potuit felicius? quid beatius, aut gloriosius? quàm Philippo 2. Rege, ac Gregorio XIII. Pont. Max. quod fuerat à Gothicis vsque temporibus desideratũ nostris obtigisse? Nempe huius tanti Regni accessione, vniuersam Hispaniam, non modo in vnam domina-

dominationem coaluisse, sed adiectione Regnorum, quæ in continenti, & Insulis Europæ tenet; vna cum Occidentali & Orientali nouum orbem constituentib. Imperiis, in maiorem, quàm fuit vnquam Monarchiam euasisse? Sed quid tandem diuinius; quàm huic tantæ moli rerum, & immenso Imperio, perinde vt indomito, ac intractato equo, Philippum Regem sapientissimum, & Iacobum filium Principem, dominos ac domitores obtigisse? Quanquam, vt cum Cometa concludamus, qui mala, quæ prædicebat, maiora indies obuentura esse significabat: superioribus immaniora adhuc monstra successere. Nam per id tempus, Ferdinandus Hispaniarum Princeps Philippi F. fratrum natu maximus, vix septimum attingens annũ de medio sublatus est: & Ioannes Austrius 10 Caroli Quinti Imperatoris filius Philippi frater, tantis rebus gestis, qui bello contra Belgas præerat, morbo interiit: Quin & paulo post, vt primum Philippus cum Anna Austria Regina, ingressus est Lusitaniam, in grauissimum & periculosissimum morbum incidit; cuius tanta vis fuit, vt prorsus de ipsius vita & salute fuerit desperatum: sed diuina bonitatis infinitate miserante, auersus est furor, ne alienissimo Reipub. tempore, Rex optimus & maximus, è vita cederet; neve tantus ipsius gloriæ cursus immatura morte interciperetur: cum satis quidem ei acerbissimæ mortis loco fuerit, Annam coniugem charissimam, fœminam lectissimam, & prudentissimã, eodem tum morbo correptã, antequam ille conualesceret, interiisse. Atq; ita constat sanguinarium (vt sic dicam) Cometam, tam inclytis in Africa, & Hispania cædibus, ac illustrioribus, quam de quoquam alio legatur, præsensionem suam nobilitasse. Vt igitur eo, vnde diuertimus, ad ipsos scilicet 20 Iacobi hospites, duabus Solis defectionibus conterritos redeamus; fuere hi quidem à Rege honorificentissimè excepti, longeque lautius, atq; opulentius tractati. Quibus, id vnum ab eo efflagitantibus, Rex gestas a se res in expugnatione Regnorum, ac etiam agrorum diuisione, modestissime, atque ordine enarrauit: indeque multis eos muneribus cumulatos dimisit. Iamque ciuitatis, ac totius Principatus rebus compositis, nauem longam octoginta remorum, quam paulo ante ciuitas construxerat, Busam vocatam, conscendit, atque in Cataloniam nauigans, cùm Portum Veneris tenuisset, inde terra Gerundam venit. Cæterùm vt primum Rex Valentia profectus Mompellerium petierat, Guillermus Aguilo, vnus ex ducibus, qui in præsidio vrbis, atque Regni, relicti fuerant, simul cum equitibus & Almugauare, ac bona peditum manu, sociis in statione & 30 præsidio vrbis manentibus, eruptionẽ in Sarracenos fecit, nõ modo in eos, qui nondum expugnati fuerant; sed etiã quibuscum induciæ pactæ, atque ex pacto Rege tributarii erant. Quos ille adortus ex improuiso, magnas ex ipsis prædas retulit; obseditque oppidum Rebolledum; quod vi captum, postea dono Regis Petri Simoni Carrocio filio illius præfecti maris, de quo egimus, cessit, vna cum oppido Fontis Carrocii, ab eodem forte condito, aut denominato: quin etiam aliorum quoque oppidorum agros vastauit Aguilo, aliorumque domos, & armenta depeculatus est. Qua fama prædæ, permulti alii, ex præsidiariis, dimissa vrbe, se Aguiloni adiunxerunt, simulque exercitus & præda augeri cœpit. Cumque in montanis locis supra Setabim versarentur, in magna præ- 40 cipuè conualle Albaidensi, quæ omnium Regni cultissima est, atque olei præsertim feracissima, populisque perquam multis frequens & habitata, prædas agere tentarunt. Sed ne liberè in eam excurrerent, cum impedirentur Castello quodam, Chio nuncupato, quod in faucibus conuallis situm erat, multoque præsidio munitum, ad illud oppugnandum accesserunt. Vtpotè quo capto, magnum facessebatur negotium, non toti cõualli modò, sed etiam Setabitanis, ad mutuum hinc inde transitum præcludendum. Quod autumnantes Chionenses, ignibus per Castella accensis, signo dato, totius conuallis Sarracenos commouerunt, qui sese congregantes, Chionenses ab obsidione liberare, atq; Castellum nouo præsidio munire statuerunt. Erat autẽ illud medium, ac proximum duob. vetustissimis populis, Lucento, & Pinero; in quorum priori, Christiani sarci- 50 nas & impedimenta reposuerant. Vnde Chionenses existimantes auxilia iam iam ex cõualle sibi affutura, vt initium victoriæ à se facerent, è Castello in Christianos irruerunt: à quibus tamen victi, fugatique fuerunt. Quare nostri Castellum occupare volentes sequenti die, viderunt Sarracenorum plus viginti millia petere Chium obsessione liberandum, ac castra non longè posuisse, quoad confluentes ab vniuersa conualle populos reciperent: adeoq; maturare aduentum, vt facile esset eis breui intrare Chium. Quocirca Christiani in montis verticẽ, vbi nunc insigne cœnobium fratrum ordinis Dominicanorum exædificatum est, Lucento & Chio proximũ, se receperunt. At verò Sarraceni qui subsidio venerant Chionensibus, intellecta eorum fuga, deserto Castello vniuersam conuallem circunseptam montibus occupantes, portusq; illius, ne quà Christiani

elaberentur, præsidiis firmantes, aciem contra Lucentum direxerunt. Christiani verò qui se in tanto esse discrimine viderunt, consilio habito, minime se in eo loco, quamuis inaccesso, atque naturâ munito continere; quin potius obuiam Sarracenis exire, atque antequam illorum copiæ augerentur, impetum in eos facere decreuerunt. Igitur, vt ex Beuterio, alisque scriptoribus, non tamen ex Regiis Commentariis, colligere est, reliqui quinq; Duces, qui ad Aguilonem ex variis Regni locis confluxerunt, Berengarius Entensa, Fernandus Sanctius Aierbes, Petrus Simon Carrocius, Petrus & Raimundus Luna Aragonenses, se se cum exercitu ad pugnam præpararunt. Quorum primus Berengarius, qui prælio, & victoriæ Enesianæ, sub Guillermo cognato militans interfuerat, Sarracenorum ignauiam, atque inertiam in præliando compertas habens; & quia bellicosus erat, sociis, ac exercitui nonnihil subtimentibus, Bono, inquit, animo vos esse iubeo ad dimicandum commilitones, quandoquidem exploratū habetis, multo maiores, quàm hæ sunt, Sarracenorum copias à minori Christianorum exercitu, sæpè quidem cæsas, & fugatas fuisse. Idque maximè paulo ante, apud Enesæ arcem, ducibus Guillermo cognato meo, & Aguilone, quem nunc magno vestro commodo, ac certa cum spe victoriæ, ducem & antesignanum habetis: modò quibus se illi præliaturi, patronis Christo, ac virgini matri, toto pectore commendarunt; vos nunc similiter, vestrosque animos vehementi studio commendetis. Est enim ea turba ex tumultuario, imbellique milite collecta; quæque nullo seruato ordine venit ad vos, qui vestra industria, & summa bellandi arte, cum paucis maximos eiusmodi canū exercitus sępè fugastis, vicistisq;. Ex quo hunc, eodē implorato numine, ne dubitate, profligabitis. Hæc cum dixisset Berengarius; & Aguilonius grauissimis quoque verbis comprobasset, constanti, ac confirmato ad oppetendam mortem animo omnes esse cœperunt. Itaque summo mane dum sacrum fieri, sibique Christi corpus communicari expectant sex illi duces, & totidem hostias sacerdos consecratas habet, ac communicare parat; tam ingens clamor è castris exortus est, Sarracenis in nostros ex improuiso irruentibus; vt intermisso sacro, necesse fuerit duces arma arripere, atque pro se, arisque pugnare. Vnde in hostes magno sese impetu illis immittentibus, atque suos milites ad pugnam animose adhortantibus, commisso prælio, vsque ad vesperum fortissimè vtrinq; dimicatum est, diutiusque anceps pugna fuit. Dum interim sacerdos, qui hostias consecrarat, vehementer de illis sollicitus, diuino instinctu concitatus, eas intra pannos lineos (sacros corporales vocant) distinctas inuoluēs, sub lapide reposuit: ipseque genibus flexis, ac sublatis in cœlum manibus, flens & orans substitit; quoad fugatis Sarracenis, duces in eum locum regressi sunt, acturi Christo gratias pro tam insigni parta victoria, atque sacratas hostias adoraturi. Cumque sacerdos sublato lapide, ac euolutis pannis illas inquirit, sanguine respersas, & ipsis pannis affixas, & hærētes reperit. Cui pro tanto rei miraculo, obortis lachrymis, ac in sacramenti laudem voce magna erumpenti, accurrēre duces, conspectoque diuino in terris prodigio, singulares Christo gratias cum vniuerso accurrenti exercitu egerunt. Ac protinus de transportandis sacris illis linteis, atque in tuto & venerabili loco reponendis cogitauerunt. Itaque eodem sacerdote duce, panni ad Darocam insigne Aragoniæ oppidum deducti fuere, & in maiori Templo repositi: vbi magna non modò populi, sed totius etiam Christiani orbis veneratione coluntur. Sicuti latius peculiari historia, quæ de re tam valdè miranda composita est, ibidem continetur. Igitur exercitus ad prædam conuersus amplissima inde spolia retulit, atque illico Chiuum, diruto muro, igni succendit, ne Sarracenis denuò præsidio esse posset. Interea Regi Valentiam ab Aquitania reuerso, à tributariis, siue stipendiariis sarracenis magnæ habitæ sunt quærimoniæ de Aguilonis, & sociorum direptionibus, agrorumque vastationibus: quodque sarracenos ille denuò commouerit, & ad conspirandum irritauerit: idcirco vt de illatis iniuriis satisfaceret, petierunt. Sed cum reliqui, qui cum Aguilone deliquerant, partim in Aragoniam, aut Cataloniam abiissent; partim sese excusassent, quòd gratia defendēdi exercitus, quem Aguilo ducebat, ad eum venissent; in eundem culpa omnis collata fuit, isque regia accepta fide, comparuit, atque oppidorum Algerrensi, & Rascaiæ, quibus à Rege paulo ante donatus fuerat, redditus Sarracenis tribui iussit, quoad vastationes agrorum, & illata damna, quæ fassus est, Sarracenis compensarentur. Sed cum Aguilo ea iam creditoribus dedisset, quod magno esset alieno obstrictus ære, præcepit ei Rex, vt omnes, quos duxerat ex præda captiuos, manubias, & spolia, quæ domi haberet, dominis restitueret. Qua prompta Regis iudicatione, Sarraceni tributarii pacati fuere: maximè verò, quòd sibi persuaserunt, Rege præsente, non amplius se molestia fore afficiendos. Posthæc Rex, cui nullum erat otium, nouam expeditionem in Sarracenos, quibus cum ad tempus fuerat pactus inducias, quòd elapsæ

iam

irruerent, vltra Sucronem statuit suscipere; cum equitibus leuis armaturæ centum, atque octingentis peditibus; relictis totidem, qui postea sequerentur. Iamque vrbe exiens ad Albalatum pagum inter Cullarim & Algeziram venit: atque in Bairenam vallem contra Gandianos signa dirigens, in latissimam planitiem cœpit excurrere, mare inter & perpetuum montem interpositam, ac ob stagnantes ibi aquas incultam. Qui mons tum Bairena à læua, & Corberana à dextra arcibus; tum duabus conuallibus in eandem planitiem decurrentibus terminatur. Quarum quidem conuallium citerior altissimis circumclusa montibus, Sarracenis Alfandecha, hoc est, profunda, aut deserta, nostris verò Valdigna nuncupatur. Cuius longitudo quatuor milliaribus, latitudo vix vno protenditur. Sed hæc tunc à Rege, quoniam à paucis culta habitataque erat, prætermissa fuit, quæ tamen nunc est omnium cultissima, & fructuosissima, ac satis digna, vt eius nunc situm & feracitatem breuiter describamus. Est enim ea à capite, altissimis ab occasu protecta montibus, ad quorum radices, quinque paululum inter se discriminati fontes scaturiunt, vnde flumen oritur, quo tota conuallis irrigatur: quæ quidem fructus non modò vberes, ac varios, sed omnium suauissimos, ac delicatissimos profert. Tota enim ea saccharea circumfluit messe, atque vbi in apertam planitiem decurrit, earundem defluxu aquarum, alterius præcellentis messis, orizæ videlicet (frumento par est hoc alimentum) extat feracissima. Ex quo propter vtriusque messis, eiusque perboni agri culturam, non paucis frequens est pagis, atque oppidulis, in extrema eius, atque inferiore parte sitis. Qua causa Iacobus II. Regis nepos, ac Regni successor, admirabilem conuallis positionem, & fertilitatem, atque loci cælique naturam contemplatus: superiore parte, quà à populorum frequentia remotior esset, situm commodiorem ibi fore ratus, amplissimum, sumptuosissimumque cœnobium cum ornatissimo fano exædificauit, ac sub ordine Cisterciensium monachorum, Christo, ac Virgini matri dedicauit: quod etiam tota conualle, cum prædiis, & oppidulis tam decenter ornauit, excoluitque, vt annuus inde census ad decem & octo millia; ex iisque cœnobio & monachis, ad septem millium aureorum summam ascendant. At verò conuallis vlterior Bairena iam dicta, vbi mons definit, priore multò est amœnior; & quia varietate, atque multitudine frugum, fructuumque curiosius, frequentiusque conseritur, longè etiam fructuosior. Nam fluuius eam interluens, totam ad mare vsque læua, dextraque irrigat; ac neq; iisdem tantummodo sacchareis messibus, quibus mirè excellit, ipsaque potissimum bonitate, ac excellentia sacchari, toti Europæ præstat: verum frumento, vino, oleo, spartho, atque moris ad sericum bombycinum conficiendum mirè affluit. Sunt enim in ea conualle duo florentissima oppida, alterum Bairenæ arci proximum, Gandiam id vocant, munitissimum, ornatissimumque, atque sacchārei mercimonii causa frequentissimum; totiusque Gandiani Ducatus caput, perillustri Borgiarum familiæ subiectum: Alterum Oliua nuncupatum, in extrema conualle situm ad meridiem; quod etiam arce & muro inexpugnabili protectum, caput est Oliuani Comitatus: ac non amplius quàm tribus milliaribus à Gandia distat. Qui tamen breuissimus terræ tractus, forma quadrata, ab ortu quidem mari, à meridie Oliua, ab occasu montibus, à septentrione Gandia finitus, totusq; sacchārea ferè segete cōsitus, tam est miræ feracitatis, vt vix sit credibile, quod alioqui curiosè inquirentibus nobis fuit perquàm cōpertum, annuam scilicet frugum, fructuumque inde perceptorum æstimationem, ducentorum quadraginta millium aureorum summam efficere. Cùm igitur Rex Corberæ fluuium, vbi è superiore conualle in mare influit, traiecisset, misit nuncios in castella, & arces Bairenæ, Villælongæ, Borronis, Vileliæ, & Palmæ, eiusdem prope conuallis; quæ in excelsis, atque præruptis rupibus constructæ, atque munitæ erant, vt se se dederent, alioqui cultissimos se eorum agros depopulaturum, & fame ipsos oppressurum interminatus. Dum responsio spectatur, Zaenes olim Valentiæ Rex è Dianio propinquo oppido, cum paucis ad Regem venit, à quo fuit quidem acceptus beneuolè. Aduentus causa fuerat, vt à Rege peteret Baleatium minorem sibi, suisque: se enim in compensationem daturum ei arcem Alicantinam, ad Alonem portum: esse namque sibi integrum illam tradere, si tamen besantiûm quinque millia Rex adderet, vt permutationem exæquaret. fuitque mirandum, non plura petiisse, adeo Sarracenorum inueteratus mos est, impudenter, ac vel iniquum petere. Sed Zaenis postulatis annuere Rex distulit, se excusans pactionibus, quas in diuisione prouinciarum, Regnorumq; Hispaniæ olim Petrus pater cum Alfonso Castellæ Rege fecerant: ideoque Alicantina ciuitas, eiusque territorium, cum ad Castellanorum Regnum spectaret, sibi non licere falcem, quod aiunt, in alienam messem immittere. Quo responso Zaenes Regiam ad-

miratus constantiam & integritatem, eique beneuolentior effectus, Dianium reuersus est. At vero ex castellis, ad quæ Rex nuncios, vt sese dederent, miserat, primus Bairenæ arcis præfectus respondit; se, modo agri minimè vastarentur, ad hanc pactionem venturum; vt, si intra menses septem nullum alicundè adesset ei subsidium, Regi arcem traderet; atque interim obsidem daret turrim Albarranam, quæ ab arcis muro parum abest; interq; illam & arcem perampla est fossa. Quæ pactio iure quoque iurando ab ipso præfecto, vna cum aliis viginti primoribus oppidi confirmata fuit, ac protinus turris tradita, & in potestate Peregrini Atrosilli relicta: quàm ille statim aggere circummuniuit, ipsis etiam Sarracenis operi manum admouentibus. Interim Rex venit Cullarim, quam paulo ante Templariorum promagister, Rege in Aquitania agente, eidem acquisierat. Qua causa Rex Sucronem oppidum insigne Cullari propinquum, obsignato diplomate, illius societati adiecit: quod postea abolito Templariorum ordine, Montesano sancti Georgii fuit traditum. Regi igitur intranti Cullarim Legati oppidulorum Bairenæ conuallis venere cum mandatis acturi de deditione; quos Rex, vt alios stipēdiarios effectos, recepit; ac deinde septem mensium termino, quo frustra subsidium fuit expectatum, elapso, in eam contendit, traditamq; accepit. Quo in loco, reconciliationes etiam Petri Fernandi Assagræ, Petri Cornelii, Artali Lunæ, Garciç Romæui, & Simenii Vrreæ, procerum Aragonensium, qui à Rege desciuerant, cum ipso factæ sunt, ac mutuo promissæ amoris & beneuolentiæ pactiones. Dum hæc apud Bairenam fiunt, Ferdinandus Regis patruus, & nonnulli proceres, ac præfecti ordinis Calatrauç, cum magna militum manu, Raimundum Vicecomitem Cardonensem imitari cupientes, Vilienam profecti sunt, eamque obsidentes, tentata oppugnatione, ab oppidanis viriliter repulsi fuere: atque ex eo magis recedere coacti, quòd Vilienses noctu ex oppido eruptione facta, structas machinas succenderunt igni, earumque custodes non paucos occiderunt. Sed recurrentes præfectus Alcanitii, & sui ordinis equites, & Almugauares, atq; oppidum nouis constructis machinis oppugnantes, coegerunt oppidanos, legatos ad Regem mittere, orantes, vt sese in potestatem reciperet: ad quos Rex, vt Præfecto, & aliis sui ordinis se dederent, respondit, clementia & benignitate cum ipsis vsuros illos promittens. Quo tempore Rex, vrgentibus Cataloniæ negotiis, in eam ire coactus, Rodericum Licianam Valentiç, atque toti Regno præfecit; rebusque in Catalonia compositis, in Aragoniam venit; vbi matrimonia duarum ex Iolante filiarum conclusit, maior enim nupsit Alfonso Castellæ Regi, qui nuncupatus est sapiens, eo quòd multiplici doctrina instructus esset, præcipuè Astronomia (huius enim scientiæ tabulas ille longè vtilissimas composuit, à quo dictę sunt Alfonsinæ; & leges etiam, scitaque Castellanorum, in quadripartitum opus redegit.) Huic igitur promisit Iacobus daturum se omnem opem ad Murciense Regnum debellandum, quam postea præstitit. Altera verò Constantia Emanueli Alfonsi fratri germano locata est. Iam verò absente Rege, Petrus Alcalanus consobrinus Licianç præfecti, cum bona præsidiariorum manu ex vrbe Setabim profectus est, excursiones in eius agrum facturus. Sed dum Setabitanos adoriri parat, in eorum insidias incidit, captusque ab eis in custodiam est datus. Per id quoque temporis Berengarius Entensa, qui ob excursiones vna cum Aguilone in Sarracenos tributarios factas, à gratia Regis fuerat dilapsus, se cum suis Setabim receperat, atque Setabitanorum ope eruptiones in oppida stipendiariorum faciebat, eorum agros depopulando, maximè verò in tuguria Turulensium, qui quotannis pecuaria sua in hyberna ad Regnum agebāt, idque adeo superba, ac potenti manu, vt neque a præfecto vrbis, neque ab Hospitalium promagistro, neque ab vniuerso vrbis præsidio obsisti ei posset. Qua causa Rex cū xxv. equitib. leuis armaturæ Cæsaraugusta in Regnum conuolauit, veniensque Alturam oppidulum Segorbio confine, pactione traditum cepit. Cuius aduentum vt primum resciuit Berengarius ab excursionibus destitit, atque in Regis gratiam redire nitebatur, ad eumque data fide venit; à quo licèt benignè receptus, tamen duriusculè reprehensus fuit, quòd tantopere de ipsius amore ad sese reconciliandum dubitauerit; promisitque Berengarius, se nunquam non fidelissimè Regi adfuturum: ac neque Chiuam oppidum, cum eius arce munitissimum, atque limpidissimo fonte inclytum, quod paulo ante Rex ei dono dederat, ad illudque tunc vna accesserant, ab eius obsequio & imperio vnquam recessurum. Quo etiam conuenere Petrus Albalatius Antistes Tarraconensis, & Rodericus Licianç præfectus, à quibus Valentiam deductus est, atque in itinere rogatus, vt Petrum Alcalanum à Setabitanis captum eriperet: quod facturum promisit. Itaque Valentiam ingrediens cum magna sacri cœtus pompa, ac Senatus populiq; lætitia & occursatione exceptus fuit: breuique conscribi exercitum, ac Setabitanis indici bellum curauit. Itaque Valentia profectus, in eo itinere Barraguam

guam oppidum cum maiori parte exercitus venit, reliquam ibi præstolaturus. Fama igitur indicti Setabitanis belli, Iacobo Duce, ad eos peruenerat, timorque cunctos inuaserat, Regis bellicosissimi impetum perhorrescentes. Quorum præfectus videns maximum sibi periculum imminere, antequam Rex obsidione oppidanos terreret, Legatum misit, qui Regi obiiceret pactas inducias, & fœdera cum Setabitanis ab eo icta, nequaquam à se rupta fuisse; sed ab Alcano & suis, qui spretis induciis, Setabitanorum agros hostiliter depopulati fuerant, indeque in seruitutem perquàm multos ex eis abduxerāt; se tantùm vim vi repulisse. Cui respondit Rex, peræquum esse, vt à suis illata damna Setabitanis compensarentur: idque se protinus curaturum promisit: modò interim Alcalanum, & eius socios ad se remitteret, sicque Legatos dimisit. Posthæc Rex, studio videndi oppidum florentissimum, quod Contestanorum, vt diximus, caput erat; iunctis triginta equitibus, eidē appropinquauit: ac vt liberius illud contemplaretur, in collem excelsum, cuidam propinquum Castello conscendit: indeq; oculis collustrato situ oppidi, cum eius territorio, frequentibus suburbanis ornato, quæ coniuncta, tot erant, vt alterum æquale ei fere oppidum constituerent; vehementer est ea admiratus. Tametsi admirationem admodum augebat peruaria, atq; exuberans agri fertilitas: quæ duorum fluuiorum confluentia, & deriuatione, atque irrigatione, alta, propagataque, tanta erat, vt reliquum totius Regni agrum, haud dubiè videretur antecedere. Adde sumptuosissimos à fonte aquæductus, præcelsas, mireque structas domos, quæ facilè erat, ob decliuitatem oppidi, vniuersas sigillatim inspicere. Quin & admirabiles vtriusq; arcis positiones, quæ in excelsis, ac præruptis rupibus collocatæ, totq; communitæ turribus, perpulchrum simul & munitissimum sui spectaculum præbebant; cum peramplis demum earum atriis, ad præsidia, machinas, & alia quæuis armamenta bellica ad defensionem collocanda. Vt nihil planè defecisse videretur, quod ad maximā oppidi, atq; arcium munitionem, & ornamentum pertineret. Qua causa deliberauit Rex minimè inde abscedere, donec oppidum, aut vi, aut pactione in suam potestatem veniret. Ac positis castris in ea parte agri & hortorum, qui sunt propinquiores arci, lustrari etiam iussit colles è regione sitos, vt oportunitate inuenta ad oppugnandum machinis summas arces, castra eò transferret. Verum à lustrantibus relatum est, rupes illas exercitui, & machinis tum inaccessas esse, tum aquæ penuria incommodas, præterquam quòd media pars exercitus, necessum esset, vt in planitie consisteret, ad tutandos lixas, & calones, aliosque commeatum & cibaria in castra deferentes, ne à Sarracenis interciperentur; facileque tum esset illis, exercitum fame plusquam ferro opprimere. Vnde Rege per se collustrante omnia, inuentus est locus commodior ad oppugnandum, ad radices cuiusdam montis, prope suburbanum Sallentii, vbi erat aquarum copia proximo ex Annensi fonte, riuo deducto, ibique castra poni, fossaque & vallo, vndique obduci, atque milite muniri iussit. Quibus dispositis, depopulari agros, frumentarias rumpi molas, atque olearia trapeta euerti, aliaque damna, quanta ab infestissimo hoste timeri possunt, Setabitanis inferri præcepit: alia quoque parte exercitus in vniuersum territorium excurrente, atque ingentes prædas in castra agente. Porrò Rege castra lustrante, quidam ex antesignanis exercitus cum altero contendens milite, Regisque præsentiam minimè reueritus, in eius oculos audacter illum atq; grauiter vulnerauit; seq; protinus recepit in tabernaculum Garciæ Romæui, vnius ex primis Aragoniæ proceribus, qui cum centum equitibus Regi in eo bello inseruiebat. Sed in percussorē Rex irruit, ipsumque è tabernaculo vi extrahens, custodiæ tradidit, vt digna postea delicti pœna plecteretur. Vnde grauiter offensus Romæus, perinde, ac fuisset inde ille in sui contemptum extractus, Garciam Veram Aragonensem equitem ad Regem misit, qui suo nomine diceret; se non ideo venisse cum sua manu equitum auxilio ad bellum, vt ignominiam præmii loco, ab illo referret. Nam si antiquo ex priuilegio nemo, quantumuis facinorosus, non tamen maiestatis reus, è domo, non procerum modò, sed quorumuis equitum, aut nobilium, in quam se reciperet, vt Asylū, educi poterat; minus quoq; è sua, qui ex nobilissimo procerum numero erat, ac neque Regi inutilis, aut infensus. Cui Rex, grauius esse respondit, in bello, quàm pace delinquere; eoq; ipso necessarium, delinquentem atrocius puniri Quanquam non à domo Romæui facinorosus, sed à Regia extractus fuit: quandoquidem militaria castra, non plures, neque diuersorum, sed vnam tantùm perpetuam Imperatoris domum efficiant; cui vt militant omnes, ita & pareant oportet. Quid, quòd neque è propria ille Romæui domo eductus dici potest; quando barbaricū illud tabernaculum, quo confugerat audax ille, ac temerarius percussor, non Romæi, sed Regis proprium erat, Romæo tunc accommodatum. Demum in delicto, cùm

Rege præsente, tum eo spreto, perpetrato, nequaquā esse conniuēdum dixit. Iccirco rogare ipsum, ne quam apud se, ob pręstitā in bello operam, gratiam commeruisset, tam leui de causa corrumpere vellet. Quinimo veniret ad se, plura coram, quàm per nuncios, confecturus. Verùm Romæuus inani inductus persuasione, tantum abest vt regiis dictis acquieuerit; vt etiam peiora machinari cœperit. Nam fuit Rex illicò à Setabitanis certior factus, Romæuum tentasse vna cum suis ad illos transfugere. Quod parui duxisse visus Rex fuit, parem, inquiens, rationem illius habiturum, secum, aut cum hoste permanentis. Sed tempore factum est, vt Romæuus in tantam Regis gratiam redierit, vt eius filius Teresiam Regis neptem, ac Petri Principis filiam, quamuis non iusta vxore natam, in matrimonium duxerit. Cæterum in obsidione Rex persistens, Setabitanos compulit, vt nouis secum pactionibus agerent, tria promittentes; primùm, se liberè tradituros ei Castulonem ipsorum propinquum oppidum: alterum sese iureiurando obstricturos, nulli alteri, præterquam Regi, Setabim dedituros; tertium, Alcalanum, & alios Christianos captos liberos ad Regem remissuros. Hæ igitur fuere pactiones, quas in prima obsidione Rex cum Setabitanis fecit, iisq; contentus tum fuit, ne vi, & armis tentata oppidi egregiè muniti obuallatique oppugnatione, detrimenti multum oppugnatores acciperent; néve direptione rursum tam præclarum vastaretur oppidum, quod ille alterum Regni oculum appellabat. Itaque Castulone accepto, præfectoque & primoribus iuramento adactis, ac etiam Alcalano, & aliis in libertatē assertis, Rex illicò, dimisso exercitu, atque in præsidia distributo, Valentiam venit, de rebus Aquitaniæ sollicitus, num fortè Bonifacii, aliorumque eius factionis exulum, quorum bona publicata fuerunt, molitionibus, denuò Mompelleriensis Respub. perturbaretur: statuitque se eò conferre: relictis in vrbis, ac Regni præsidio, iisdem primis equitibus, quibus prædia diuiserat, eisque præfecit Simonem Perezium Tarosonam, quem tum in amplissimum procerum ordinem cooptauit, atque Baroniam Arenosiam, quæ vltra Exericanum agrum in montanis locis Aragoniæ confinibus continetur, ipsi, suisque in perpetuum concessit: à qua idem ipse, atq; successores Arenosii nuncupati fuerunt: ac non ad præsidia modò, sed ad omnia, tam vrbis, quàm totius Regni negotia transigenda, illum Vicarium constituit. Ipse verò in Cataloniam venit, cuius Prouinciæ negotiis breui confectis, inde citatis equis in Aquitaniam transiit: vbi intelligens vrbanas res bene se habere, mire delectatus fuit, ac subinde gloriatus, quòd patriam saltim semel pacatam inuenerit; eaque, se, tum verè potitum asseruit. Itaque ingressus vrbem, ab effuso populo magna fuit cum lætitia exceptus. Ad quem protinus conuenerunt Prouincialis, & Tolosanus Comites, precantes, vt sententiæ de diuortio Tolosani & vxoris Sanctiæ, Regis amitæ, vna cum arbitris Raimundo Gaucelino domino Lunelii, & Albesa Barone nobilissimo, subscriberet: cui Rex, tametsi iniquę, & iniustæ, tamen importunissima illorum deprecatione compulsus; vel potius, quòd alioqui de amitæ vita pertimesceret, inuitus subscripsit, ipsisque dimissis, Aragoniam repetiit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XIV.

AETATEM mediam Iacobus ingressus erat annos iam natus triginta quinque; quo tempore post tot debellata regna, tantaque apud eos, qui sub ipso militauerant, munera, atq; beneficia collocata; ita se totum ad Rempub. & amplificandum Imperium contulerat; vt domesticas & familiares res, tot indies enascentibus domi hæredibus, quam minimè curaret. Susceperat enim ex Leonora vxore prima Alfonsum filium vnicum; ac licet diuortium cum illa fecerat; causis tamen adnumeratis, non modo legitimum Regnorum successorem sibi fore declarauerat; sed eodem hæreditario iure Alfonsus iam omnia repetere incipiebat. Quamobrem Iolans secunda vxor, ex qua Rex filios mares, ac fœminas iam tum quinque susceperat, de ipsorum successione, & hæreditate sollicita; ac non

ac non tam ob Regis ætatem, quàm ob ipsius vitæ discrimen, tam multis sese belli periculis quotidie obiicientis, suspensa, die noctéque apud eum lamentabatur, se miseram, atque omnino deceptam vocans; cum non aliam ob caussam, è sinu patris, tamque remotis locis ducta fuerit, quam vt, aut alterius spretę locum subiret, aut cuiusdam quoq; pellicis iniurias pateretur: quin, vt priuigno superbo, ac insolenti parêret, atque multorum exhæredum liberorum mater calamitosa fieret. Verumenim Regem, non modo Reginæ, vera plane dicentis, verba cruciabant; sed Petri quoque Principis ex ea annos iam octo nati, quem summe diligebat, mirifica virtutis indoles; atque præclarissima quædam puero innata dignitas, vehementer commouebant: quod hæc heroi-
10 carum illius virtutum certam spem afferrent, vnusque videretur, qui posset paternas laudes eiusque præclarissimas res gestas in multa sæcula propagare. Qualium sanè virtutum in Alfonso iuuene, nunquam à materno gremio diuulso, nullum apparere vestigium videbat. Quin etiam, & reliquos liberos, quos singulis fere annis è Regina procreabat, exhæredes relinqui, tam male ipsum habebat, vt nulla cura maior exederet ipsius animum, nullus etiã angor conficeret acerbius. Vnde sæpe quidem ille, Reipub. labores, seu pace, seu bello, domesticis longe esse tolerabiliores dicebat: quod illi suas, vtcumq; intermissiones, quibus refici, atq; respirare possit animus, haberent: ii vero, nullas. Sicq; inter tam multas curas domesticas, sępenumero risum tenere nõ poterat, eo quod se, tot licet auctum, atque amplificatum Regnis, tamen in filiis duntaxat quinque quos
20 tunc habebat, collocandis, maior quã pauperrimũ quemq; hominem multo plures habentem, premeret anxietas. Quibus de caussis naturæ potius, quam suæ gentis iure vti volens, Regna quę vni tãtum primo nato, dũ esset is vnicus, adscribi fecerat, nascentibus ei fratribus diuidenda, atq; ratione seruata, partienda esse decreuit. Igitur hæc diu secum meditatus, conuentus Aragonensium Darocæ egit: ad quos Ilerdensis quoq; ciuitas Legatos misit. In quibus Alfonsus, Regis ex Leonora filius vnicus, ad Regnum Aragoniæ successor est declaratus, atque ab omnibus Aragonensibus, etiam ab Ilerdensibus Princeps constitutus. Nam vt Cataloniæ principatum Petro primo ex Iolante nato cum maiori gratia Alfonsi, & Aragonensium tradi posset, Rex prolatari illud voluit vltra Cingam fluuium, ad ripas vsque Sicoris, ac Ilerdenses sub illo comprehendi. Itaque con-
30 uentibus ibi actis, Barcinonem se contulit: vbi similes quoq; Catalanorum acti fuerunt, atque ad eundem modum in eis Petrus Princeps, & successor ad Comitatum Barcinonensem, & Cataloniæ Principatum, decedente Rege, fuit quoq; declaratus: conquerentibus subinde Catalanis, atq; dubiam ei fidem pręstare significantibus, ob constitutionẽ paulo ante Darocæ editam, qua Ilerdensis ciuitas cum toto interiecto tractu, inter Sicorim, & Cingam fluuios, è Catalonia, atque Barcinonensi Comitatu discriminabatur. Ex quo fraudari se maxime sentientes, apud Regem conquesti sunt, ostendentes, maiorũ ipsius Regum constitutionibus constare, inducias Catalanis fieri solitas fuisse quidem; à Cinga ad Salsulas, incluso Ilerdensi territorio. Quamobrem iidem, qui sui admodum iuris tenaces sunt, Regi palam dixerunt; se, nisi abrogato prius edicto, atq; conseruato anti-
40 quo sibi iure, & possessione ciuitatis ac ditionis Ilerdensis, nequaquam eam Regnorum diuisionem comprobaturos. Quibus vt morem Rex gereret, eoque facilius ipsos in suam sentẽtiam pertraheret, priore abrogata, altera constitutione sanxit, Barcinonensem Comitatum, & Cataloniam terram à Cinga flumine ad salsulas contineri; Aragoniæ vero fines, vt prius, à Cinga Farizã vsq; terminari. Qua antiquata cõstitutione pacati Catalani, Petrum libentissime, vt suum Principem, & ad Regnum successorem complexi sunt. His constitutis finibus, maior est orta dissensio Aragonensibus ob Ripagurtiæ & Palliariæ ditiones, quæ sunt vltra Cingam: quas Ramirus & Sanctius, Sanctiique filii, Petrus & Alfonsus Aragoniæ Reges, belli iure acquisierant, atque Regno adiunxerant; ideoque ipsi, in quo iudicio, se ab illis excludi, conquesti fuerunt. Vnde iisdem sollicitan-
50 tibus, Alfonsus Princeps à Rege dissidere, atque ab eius amore & voluntate paulatim alienari cœpit adeo insolenter, vt studiis Aragonensium in Alfonsum accensis, res ad arma deduceretur. Cum igitur Calataiubii esset Alfonsus, conuenere ad eum non pauci ex Regni proceribus, sese ei ad omnia paratos offerentes: populariter id quidem, atque ingrato animo; pro nouo, & nondum cognito, neque perspecto Rege, veterem bello, paceque probatissimum, & sapientissimum aspernantes. Quorum Ferdinandus patruus, qui senio, atque ætate ingrauescente, iam se abbatem montis Aragonum nominari permiserat, atque à Rege alienato semper animo, nunc autem aperto in eum odio fuit, primus Alfonso contra patrem, se nunquam defuturum promisit. Deinde alii, quos Rex non solum perquam multis muneribus affecerat; sed etiam oppidis, & Principatibus

donauerat, in Alfonsi partes abierunt. Quas etiam secutus est petulantissimè omnium Petrus Portugallensis, qui dimissis Balearibus, vt diximus, se in continentem transtulerat. Itaque diuisa inter se erant omnia; atque ciuitates, & oppida Aragonij & Valentini Regni in bellum intenta erant, & ad arma conclamabant: nullis quidem in neutram; sed singulis in alterutram partium propensis. Ex quibus, vtrique Regno magnum portendebatur excidium, & exectanda ruina: eoque certius, si Rex Castellæ Ferdinandus, vt timebatur, in Alfonsum inclinaret, cum illius Principe Alfonso successore, qui tum in armis erat, atque cum magno exercitu multisque Castellæ proceribus comitatus, auxilio venerat Murciensibus; qui captis armis à Granatensi Rege desciuerant: ideoque oppida & loca quędam tanquam obsides, Principi tradiderant: quibus occupatis, bellum ille finitimis Valentini Regni oppidis inferre cœperat: prætexens pertinere ad se illorum expugnationem ex antiqua diuisione Regnorũ, atq; ex pacto inter Aragoniæ & Castellæ Reges. Accedebat quod Sanctius Mazuelus Centurio præsidiarius illorum finium, cui Princeps Alcapdetum, & alia oppida ex Murciensibus dono dederat, cum præfecto oppidi Algezirę Contestanorum, quod, vt diximus, interluit Sucro, atque omnium Regni munitissimum est, interque Setabim & Valentiam positum, aliquid de deditione Alfonso facienda egerat: ex quo Regi omnia suspecta esse cœperant. Quamobrem ductis secum Vngone Folcalquerio promagistro præfecto Ampostæ, cum equitatu sui ordinis, & parte exercitus, qui in præsidiis erat, Setabim profectus est, vbi castra posuit; non tam vt Setabitanos obsideret, atque suo conterreret aduentu; quā vt Algeziranos commertio & cōmunicatione Castellanorum prohiberet; vtque propior esset illorum agris depopulandis. Interim dum oppugnationi, atque admouēdis machinis datur opera, Setabitani equites quotidie in Regia castra erumpebāt; viritimque, aut turmatim, præclara vtrinque committebantur minuta prælia: intentis tamen à Rege insidiis in Algeziranos, si quos posset, aut intrantes aut exeuntes Castellanos cōprehendere, deq; suspectis cōsiliis certior fieri. Quod intelligens præfectus, sibiq; persuadēs Regi iam nota esse, quę ipse cum Castellanis machinaretur, totamque Regis iram & obsidionē, in se, ac oppidum conuertendas, triginta sumptis equitibus, sub ipso noctis conticinio, oppido excessit, seque ad Murcienses cōtulit. Oppidani verò à Præfecto destituti, continuò Regi se libenter dedituros significarunt, modò prædia retinerent; ac etiam sectam Almohadum, qua initiati fuerant: erat enim superstitiosior quædam Mahometanorum disciplina: Quibus concessis, oppidum omnium munitissimum Regi traditum fuit. Est enim illud in loco plano situm, muro atque turribus circundatum; Sucrone magno fluuio feraces vsque adeo illius agros reddente, vt omnibus propè fructibus, quibus Valentinus ager, præsertim moretis ad bombycum conficiendum opus, abundet: eodē quoque fluuio se se bifariam diuidēte, & quasi in duo brachia aperiente; ac quo ad Insulam tantum oppidi capacem efficiat, iterum in vnum coniungente; indeque oppido Arabicè Algeziræ, Insularis scilicet, fuit nomen impositum. suntq; præterea duo hinc inde pontes ex secto lapide extructi, per quos in oppidū tantum est aditus; vt sit in oppidanorum arbitrio & potestate, quibus velint in Regnum, aut ingressum aperire, aut exitum præcludere: fuitque idcirco id oppidum ab antiquis clauis Regni appellatū, eamq; pro insigni gerit. Quod ingressus Rex ex tribus præcelsis turribus, quæ ad portam Valentinam sitę erant, arcem cōstituit, eamque fossa cinxit, atque omni armamentorum genere muniuit: ibique demum præsidia cum præfecto fidissimo posuit, atque Christianos à sarracenis separatos, intra arcem se continere iussit. Quo peracto, pactisque cum Setabitano præfecto initis, ab obsidione recessit, occasione literarum, quæ ad eum Lutetia Parisiorum à Gallorum Rege datæ fuerunt, quibus rogabat Regem, vt veniret in Aquitaniam, conuenturos enim ambos, atq; de arduis Regnorū vtriusq; negotiis acturos, in Aruernis, sub ipsis Pyrinæorum iugis, ad sacram diuæ Mariæ Podiensis Aedem. Quo Rex honorificè, Regieque comitatus perueniens, mirè lætatus est occasione eius visendæ ædis celeberrimæ. A Gallis igitur magnificè exceptus, confectis negotiis (de quibus nulla est in Commentariis Regis peculiaris facta mentio) in Cataloniam remigrauit. Inde verò Cæsaraugustam progressus, diuino factum est numine, vt sedandis tot inter Castellæ, & Aragoniæ Regna dissensionibus, ac etiam inter Reges simultatibus restinguēndis; nec non sarracenis communi cōsensu, bello persequendis; pactiones, ac noua fœdera inirentur eaque matrimonio Iolantis, filiarum Regis natu maioris, & Alfonsi Castellæ Principis conciliarentur. Valeoletum igitur quę Pintia esse plerisque iam videtur, perhonorificè deducta Iolans, nuptiis concordię & alacritatis plenis, cū Alfonso

coniuncta

coniuncta fuit. Post hæc Rex ad compescendos insolentes quorundam Aragonensium procerum conatus, qui Alfonsum Principem filium ab ipsius voluntate & obedientia deducere nitebantur, ex quo Regnum in partes diuidi cœperat, atq; tranquillus Reipub. status perturbari; dies multos in Aragonia manere voluit; suaq; præsentia & affabilitate, flectere ac moderari animos; & Alfonsum æquiorem sibi reddere. Qua caussa conuentus generales Oscæ agi voluit; vt Aragonenses, quos tot annis in armis secum esse fecerat, ipsoq; efferati bello, atq; victoriis insolētes, in iis, quę pacis erant, sese superbe, atq; immoderate gerebant, disciplina quoq; pacis erudire, sanareq;, & ad meliorem vitæ frugem reducere curaret. Ac vt illorum animos, quorum corpora armis munierat, legibus, sanctisq; institutis imbueret, procerum atq; ciuitatum consilio, accitis ab ipsa Oscensi, ac etiam Ilerdensi inclytis & antiquis Academiis, viris vndequaq; peritissimis, leges, ac vetusta Regni plebiscita, institutaq; maiorum, in vnum corpus redigi fecit: quorum quæ obscura erāt, explanari; quæ diminuta suppleri, mendosa corrigi; & ad perspicuitatem, claramq; rerum, atq; verborum intelligentiam omnia reduci curauit; vt secundum id ius emendatum, caussæ, & controuersiæ omnes dirimi, ac iudicari possent. Præterea ad vitandos tot litium anfractus, & controuersiarum, quæ ex aliarum legum discrepātia, ac variis, & detortis interpretationibus quotidie oriri solent, persancta appendice sanxit, vt in his, quæ dubia essent, neq; huiusmodi institutis decisa, iudices non ad alias scriptas leges, sed ad arbitriū boni viri confugerent. Adeo is summus Princeps, nullo armorū strepitu, sed inter arma, legib. scriptis, iudiciisq; cōstitutis, Aragonēses gloriosissimè subegit. Nam antea, patriis duntaxat moribus, institutisq; ciuilibus maiorum, facinorumq; vsitatis exēplis, iisq; per manus traditis, vsi fuerant: ideoq; sæpe quod iustū erat ignorantes, ius cum iniuria confundebant. Quæ postquam expediuit Rex, atq; vt rata diuulgari fecit, nonnihil otii; & à negotiis Reipub. & à bellicis nactus, ad domestica, Iolante procurante, conuersus, Regna sua denuo liberis diuidere decreuit: certissime sciens nullo posse arctiori vinculo, tam à maiorib. accepta, q̃ à se parta Regna, integra, ne dilaberētur, retineri, q̃ cōstabilita liberorū inter se cōcordia. Quamobrē, vt Imperii fines singulis constitueret, Regna per designata oppida, tū pagos, montes, & saltus partitus est. Quæ partitio, quoniā a Hieron. Surita in suis tum annalib. Hispanis, tum Indicib. Latinis, speciatim & accurate perscripta est, eā hîc ad verbū subiiciendā duximus. Iacobus ex Iolante secunda vxore quatuor filios susceperat, Petrū, Iacobum, Ferdinandū, & Sanctiū: filias totidē, Iolantem, Constantiam, Sanctiam, & Mariam. Valentiæ ad xiiij. Kalend. Februarii, Alfonsum Aragonii Regni instituit hęredem, & ab Oriente Sole in Occidentem, Cinga flumine, Farizam vsq; & à Septentrionibus, diuæ Christinæ summi Pyrinæi saltu in Meridiem, ad Aluētosæ fluuium, finibus circumscribit. Cataloniam, adiuncta Ripagurtia terra, & his oppidis, quæ trans Cingā amnem debellata fuerant: & Balearicum, Insularumq; adiacentium Regnum, Petro filio attribuit, Iacobum Valentini Regni; & Ferdinandum Ruscinonensis Comitatus, Confluentiæ, Ceretaniæ, Mompellerii ciuitatis, atq; ditionis, Castelnoui, Arcislatensis, Frontinianæ, Omeladesii territorii, & iurium Melgoriensis, Pailiani, Lupiniani, Carcasonēsis, Thermitani, Rodensis, Fenoliadēsis, Gaualdani & Comitatus Aimilianēsis, hæredes scribit. Sanctiū sacris initiandū Ecclesiæ dicat. Secundos hæredes substituit, neq; in hæreditatis partem filia ab eo vocantur. Sed ex Iolante filia nepotes substituuntur; modò Regni Castellæ successor, Aragoniæ Regni hæreditatem non adeat: & is qui Regnum adeptus sit, Castellæ Regi subiici non possit. hæc ille. Ex qua Regnorum diuisione maiores consequutæ fuerunt inter Alfonsum & Regem discordiæ, ac dissensiones: non tam ob discriminatos à Regno Ilerdenses quàm ob interceptam vniuersorum hereditatem: quam Alfonsus, cùm esset natu maximus, spe iam deuorauerat. Qua caussa idem, cū Petro Portugalensi, ac proceribus suę factionis, armorum subsidia a Rege Castellę poscere, atque ciuitates, & oppida Regni commouere tentauit, obiiciens ad tuendum sui Principatus atq; Regni ius, in Regem, vel parentem, conspirari posse. Verùm Rex, qui prudentia & magnanimitate cunctos superabat, machinas, & noua contra se consilia, sua conspicienda, ac decoris splendorisq; plena præsentia, perinde vt Sol nebulas, dissipabat; suaq; suaui affabilitate, auersos animos, aut vrebat, aut mire ad se pelliciebat. Quanquam in eum neque præsentem, neq; absentem, quicquam aperte vnquam ausus est moliri Alfonsus. Interim perlatum fuit ad Regem, Rodericum Lizanam, quem Valentini præsidii præfectum, atque totius Regni Vicarium reliquerat, cum quinque cohortibus, & vnà Almugauarum, quos in præsidio Regni Rex dimiserat, excursiones fecisse in eas Regni partes, & oppida, quibuscum neque pactæ induciæ fuerant, neq; ad Setabitanos

spectabant, sed ad eos potissimum, qui hostiliter bellum in Christianos mouebant. Vnde excursione facta, dum in vrbem cum ampla reuertuntur præda, atq; collem quendam, quâ in Albaidensem conuallem est iter, non longe à Setabi pertranseunt, vicini sarraceni Oleariæ vallis, quæ cum Albaidensi committitur, vnà cum electo Setabitano equitatu in eos impetum facientes, sauciato Almugauare, aliisq; fugatis, prędam è manibus eripuerunt. De qua re litteris Lizanæ factus Rex certior, lętari visus est, eò quòd rupto à Setabitano pręfecto fœdere, legitima sese causa obtulerit, ad obsidendã denuò, atq; omnino oppugnandam Setabim. Quare præmonitis proceribus, quos sibi fidissimos habebat, eisq; Regnum commendans, ac rursum sumptis aliis secum, qui secretò Alfonsum sequebantur, inprimis Ferdinãdo patruo, præcipuo illius fautore, vt factionẽ diuideret, in Valẽtinos se cõtulit, atq; in itinere Saguntũ sese ei dedidit: quod oppidũ ingressus, illius Theatrum, ac vetusta sepulchra, cum vestigiis Hippodromorum vehementer admiratus; audito etiam antiquorum ciuium excidio miserabili, vix se continere potuit, quin eis illachrymatus fuerit. Sequenti verò die, abiit Valentiam, ibiq; Regio more exceptus; atque à præfecto factus omnium certior, quinque peditum cohortibus, cum equitibus centum, ac totidem se postea sequi iussis; Setabim profectus est. Sed dum esset Algeziræ, quæ paulò ante capta fuerat, misit ad illius præfectum, vt continuò, fide data, veniret ad se. Quo veniente, petiit, vt oppidum cum vtraque arce, nulla pacta conditione, sibi traderet, præfixo ei octo dierum termino; alioqui se flamma & ferro omnia ad ciuium vsque internecionem vastaturum. Abeunte præfecto, Rex etiam cum Regina, Ferdinando, & proceribus, cum nonnullis equitum, atque peditum cohortibus, Castulonem oppidum antea sibi à Setabitanis traditum, abiit. Quô protinus venêre legati à præfecto, per quos se ille excusauit; inquiens, non tanti fuisse excursionem in Licianam factam, vt ob eam esset ad deditionem compellendus. Procurante Rege, vt iuri, ac iudicio Ferdinandi staretur, legati, recusato iudice, abierunt. Miratus Rex illorum indies accrescentes spiritus, & insolentiam, ab exploratoribus didicit, in caussa esse Castellanos, qui ab Alfonso eorum Principe, apud Murcienses cum exercitu agente, missi quotidie, secretò intrabant Setabim, ac præfectum, Alfonsi nomine, ad deditionem sollicitabant; data fide, se illicò venturos ad oppidum obsidione liberandum. Id quod reipsa comprobatum fuit. Nam erumpentibus Setabitanis equitibus, ac parua prælia cum nostris committentibus, captus ex illis fuit à Petro Loberano Aragonensi nobili miles quidam cognitus Christianus, & Castellanus, atq; in castra ad Regẽ deductus. Qui tortus fassus est, se esse Christianum, ac fratrem Antistitis Conchensis: venisseque sæpè Setabim ab Alfonso Murciâ missum, mercatorem se simulantem tentorii barbarici magni precii, ibi confecti; vt ea simulata occasione cum præfecto ageret, ad futuram ei defensionem Alfonsi contra Aragonenses promittens; modò Setabis Alfonso traderetur. Quo audito, statim damnatus est, ac morte multatus; propterea quod Rex, pridie eius diei, quo captus ille fuit; præcone edixerit, capitis pœnam interminatus; ne quispiam Christianus, inscio Rege, Setabim intraret, néve congressum, aut sermones cum Setabitanis haberet: secùs facientes, caperentur, & ad Regem deducerentur, eandem pœnam subituri. Per id temporis oppidum Enguera ditionis Setabitanæ, sponte sese dedidit cohorti militum ab Alfonso missæ ad Setabitanos. Id omnium grauissimum Regi fuit; generum suum eò insolentiæ processisse, vt se pręsente, & obsidente Setabim, oppida, quę eius essent ditionis, occuparet. Quapropter missi equites fuerunt cum bona parte peditum, vt excursiones in Engueranos facerent: iamque in insidiis locati, decem & septem ex illis oppido exeuntes ceperunt: statimque Rex affuit, atque oppidanos per legatos hortatus est, vt se illicò dederent: quibus renuentibus, atque Alfonsi auxilio fretis, conuitiaq; in Regem iactantibus, iratus Rex, in eorum conspectu, ex arboribus suspendi iussit paulò ante captos ex eis: se simili supplicio ipsos affecturum comminatus; quoad oppidum desertum, ac solo esset æquatum. Quæ cùm Alfonso nota fuere, misit legatos ad Regem, rogatûm, vt colloquio inter se agerent: se enim huius rei gratia venturum Algeziram. Quibus respondit Rex, se, nequaquam cum illo conuenturum vsquam, quin prius damna, quæ sibi intulisset, compensaret. At Rex interim cum equite sui amicissimo, ordinis Calatrauæ, qui Vilienam, & Saixium, pro Alfonso in præsidio habebat, egit, vt conseruatis oppidis, saltim castella sibi traderet, atque Aragonensium præsidia in eis poneret; quibus ille consensit. Quare misso equitatu, non solùm castella, antequam subueniret Alfonsus, occupauit: sed obiter, eadem opera, Capdetanos, & Bugarram, oppida sarracenorum, quæ ditionis Castellanorum erant, ex improuiso cepit. Quo nuncio obstupescens Alfonsus, denuò legatos misit ad Regem, ne grauaretur, medio in itinere, inter Almiziram, vbi

vbi Rex castra posuerat,& Capdetanos, vbi Alfonsus tẽtoria fixerat,in colloquiũ venire: annuit Rex; eòq; processit cum Regina,comitantibus Guillermo Moncada,& Hospitalis ordinis Promagistro; Simone Perezio Arenosio, Carrocio, aliisque nõ paucis equitibus. Cũ Alfonso autem venêre Magister Templariorum, & Vclensis, Lopezius Pharensis, dominus Vizaię, aliique proceres Castellæ, & Galletiæ. Postquam conuenêre, atque in campo,præter pręcipuum negotium,nullum collocuti fuere, Alfonsus Reginam socrũ visurus,in Regia castra se cõtulit; quæ in ipso Almiziræ egressu posita erãt: procurante verò Alfonso, vt in Regium tabernaculum,quod ipsi fuerat apparatũ,Iacobus migraret, in suum maluit:quod illicò prope Regium fixit. Vbi magna cum lætitia, diem cum nocte
10 traduxerũt;tametsi in conuitia protinus illa versa fuerit. Nam sequenti die, Vclẽsis, & Lopezius tabernaculum Regis ingressi,ab eo petierunt, vt Setabim oppidum cum eius ditione,Alfonso traderet:quandoquidem nulla nuper debellati Valentini Regni oppida, filiæ Alfonso nuptæ,in partem dotis cõstituerer, quamuis se ille constituturum promiserat. Quod Rex cũ risu excipiens;atque obiectum commẽtum promissionis,illorum potius sophismati(si forte audita promissione hæreret ipse) quàm quòd ita sentirent, attribuens: Reginæ, atque procerum consilio, illis respondit: Alfonso renuntiate; curam à se omnem abiiciat Setabis,eiusque ditionis obtinendæ;cum longè sit,atq; ab Aragonẽsium Regum consuetudine alienum, ad Regiãs collocandas filias, quicquam dotis nomine adiungere:quo magis à vero abest, me filiæ oppida dote dixisse. Neque enim ipse cum
20 Leonora eius amita quicquam dotis nomine accepi, tantùm ergo abest, vt Setabim, quæ expugnationis iure ad me pertinet,pro debitione dotis ei,aut alia de caussa,cuiquã hominum tradam. Instantibus denuò Legatis, atque cum precibus minas quoque iactantibus:tandem Regi palàm dixerunt,præstare quidem oppidum ab ipso Alfonsum, quam ab illius præfecto (quod certum atque in manu erat) accipere. Ad quæ Rex subiratus, multo sibi certius esse, respondit, neque Alfonsum capturum oppidum; neque præfectum ei tradere auturum; neque quenquam nisi se ianitore illud vnquam ingressurum. Quo dicto ne ira magis exardesceret, procaci, insolentique Legatorum proteruia commotus, eos dimisit, animo quamprimum inde, insalutato Alfonso, excedendi. Sed iisdem Legatis cum Regina denuò rem pertractantibus;in eam pactionẽ
30 ventũ est, vt staretur antiquæ finiũ vtriusq; Regni diuisioni;atq; Murciẽse Alfonso, Valẽtinum Iacobo cederet. Vtque Viliena,& Saxium,Capdetes,& Mugarra oppida,à Rege capta;Alfonso restituerẽtur. Rursum Enguera:& Moxentium Setabitanæ ditionis oppida,quę se Alfonso dederãt,Regi traderentur. Itaq; confirmata pactione,atq; pacatis animis,post multos amplexus, suum vnusquisque arripuit. inde iter Rexque tertio Setabim obsidere statuit; accitis vndique è Valentia, & toto Regno pręsidiariis militibus, atque machinis,vt oppugnationi extrema opera nauaretur. Quæ tanto fuit studio & contentione militum, spe prædæ, inita, vt die nocteque oppidum circunsiderent, & comparentem quemuis in muro, aut turribus, sagittis configerent; atque aditu oppidi cunctos prohiberent. Ex quo oppidani consternati animo, de deditione in-
40 ter se egerunt: vidensque præfectus oppidum,etsi muro, milite & armis vndique munitum; tamen duorum mensium obsidione tolerata, commeatu & cibariis consumptis, fame opprimi; quin & deserente Alfonso, subsidii spem omnem tolli; Simonem Tobiam nobilem Argonensem sibi notum, qui illum iamdiu ad deditionem adhortabatur,ac benignitatem Regis populo fore vtilem promittebat, ad colloquiũ admisit. Iamq; pactione facta, Præfectus oppidum cum arce minori,in biennium retenta maiore,ac vita & re saluis, necnon facultate manẽdi oppidanis in secta Algeziranis permissa,se dediturum promisit:ac modò Montesæ,& Valladæ,propinquæ arces,sibi concederentur. Quæ pacta Rex audiens,ac cum Regina & proceribus communicans,visa sunt omnibus digna,quæ non respuerentur; ne tam insignis oppidi possessio amplius differre-
50 tur. Itaq; Rex & Regina,cum liberis & exercitu Setabim ouantes ingressi sunt: statimq; Rex captam arcem muniri iussit,eique Tobiam præfecit, cuius opera & industria eo fuit potitus oppido,structura & natura loci, vt diximus, munitissimo, necnon priscis temporibus,propter bellicosissimam eius gentem fama noto. Sequenti die Rex cum Regina, & vniuersis proceribus in magnam,atque profanam Mahometanam ædem ascenderũt: qua expiata ab Oscensi Episcopo (vacabat enim tum Valentina Sedes Antistite, vt dicemus) & altari in ea constructo, sacrum ibi solenne celebratum est, atque a Rege,& omnibus, immortales Christo & Virgini matri gratiæ actæ, de tam felici successu rerum, & incremento Christianæ Religionis. Deinde curante Rege, vt ædes dirueretur,atque illius loco templum erigeretur; lustrata tamen illa, atque inuenta perampla, & sumptuo-

sa, quin & tecto & parietibus, emblemmatis ac vermiculato opere mirè contexta, rogatus Rex fuit à Regina, atque ab Episcopo & proceribus, vt templum esset, neq; dirueretur: propterea maximè, quòd oppidanorum facultates, tot obsidionibus, atque diutino bello conflictatæ; vix reparandis tunc publicis ruinis sufficerent: tantùm aberat, vt nouo exædificando templo suppeterent. Quod Regi placuit, sicq; expiata ædes illa, consecrata fuit, atque Virgini Matri nuncupata. Quo tempore Arnaldus Peralta Episcopus Valentinus ad Cæsaraugustanum Episcopatum euectus fuit, simulq; Valentino designatus Andreas Albalatus instituti Dominicanorum, Petri Albalatii Tarraconensis Archiepiscopi frater germanus: nam dissidente Canonicorum Valentinorum collegio, atq; diuersa sequente, dum agitur de electione, Pontificis Maximi concessu, Archiepisc. Tarraconens. & Archidiaconi & præcẽtoris Ecclesiæ Valẽtinæ, in Arnaldi locũ suffectus fuit. Qui summæ religionis Antistes, iuuantibus Canonicis, cœnobium Cartusiensium monachorum in agro Valentino construendum curauit, cui Portæ Cœli nomen est inditum, decimo ab vrbe milliario, in loco contemplationi diuinorum aptissimo situ, à septentrione & occasu altissimis septum montibus, ab ortu vero, & meridie apertum, vt per æquatam agri planitiem pulcherrimus eius esset ad vrbem mare vsq; prospectus. Iam vero Setabi capta, subindeque tota Contestanorum regione, quæ tertia est Regni pars, subacta, Rex Alfonsi filii molitionibus instigatus, Cæsaraugustam contendit; atque, vt tot obortis Alphonsi querimoniis, & controuersiis super diuisione Regnorum satisfaceret, generales conuentus Aragonensium, & Catalanorum Alcanitii egit. Quò conuenientibus cunctis Regnorum proceribus, ac Ecclesiarum Antistitibus haud grauatus est Rex æquali iudicio cum Alfonso contendere. Verùm illo absente querelis à Rege, & à Legatis Alfonsi propositis, auditisque, Iudices, qui de controuersiis omnibus sententiam ferrent, à conuentu constituti fuere, Petrus Albalatus Antistes Tarraconensis, ac Oscensis, Ilerdensis & Barcinonensis Episcopi; tum & Templarius Promagister Ampostæ præfectus, & Emporitanus Comes, aliique septem principes Aragoniæ & Cataloniæ viri; nec non Legati duodecim ciuitatum, quorum deliberationi ac iudicio Rex stare voluit. Quòd si horum iudicium Alfonsus, & Petrus Portugalensis sequi recusarent, se deliberationi summus Pontif. obtemperaturũ spopondit: modò tam fœda dissidia sedarentur. Quare ex eis iudicibus protinus missi nonnulli fuerunt ad Alfonsum, & Petrum Hispali tum agentes: qui audita legatione, iurisiurandi religione adacti, polliciti fuere, se iudicum selectorum sententiæ parituros: non dubitantes fore, vt & regnandi ius, & successionis spes, Alfonso reseruarentur. Interim Regi, ac Iolanti Reginæ multi ex proceribus Aragonensibus, ex Catalanis verò omnes, se aduersus Alfonsum adiunxerunt, quorum præcipui fuerunt Guillermus, & Petrus Moncadæ, Petrus Cornelius, Guillermus Entensa, Garcias Romæus, Simon Focius, Simon Perezius Arenosius, Sanctius Antilonius, & Petrus Martinus Luna; qui cum plerisq; aliis iureiurando polliciti sunt, se vitam, remq; omnem pro Regis & Reginæ salute, pro filiis, proq; regio statu impensuros. Quibus Rex gratias egit, seq; aliquando illos remuneraturum promisit. Itaq;, cumprimum Rex Legatos Hispali reuerti, atque Alfonsum & Petrum iudicum selectorum sententiæ parituros intellexit, continuò proceribus, ac quibuscunque aliis, qui Alfonsi partes sequebantur, publica fide data, ad se venire permisit, ipsisque erepta bona restitui iussit, ac inducias cum eis pactus est, vt liberè iudicum sententiam quisque audiret. Legatis igitur in consilium reuersis, atque Petri & Alfonsi tabellis expositis, iudices de controuersiis sic pronunciarunt. Vti paternæ voluntati filius parẽret: vt pater filium Regni Aragonii, & Valentini procurationi præficeret, reseruato Cataloniæ Principatu Petro ex Iolante primonato: vtque Portugalensi campus Tarraconensis, & Ebusus Insula, aliaque bona restituerentur, exceptis Morella, Segorbio, Sagunto, Almenara & Castulone, cis Valentiam: quæ oppida, & arces iudicibus traderentur, quo ad omnis cõtrouersia finiretur; propterea quòd his arcibus, & præsidiis munitus Portugalensis bellum Regi contra ius fasq; intulerat. Demum, vt Rodericus Martinus Portugalensis ex sorore nepos custodia liberaretur. His constitutis, Rex conuentum dimisit; venitque Cæsaraugustam, vbi Gotthorium oppidum cũ arce, Iacobo Balearici Regis Abohitis filio, qui antea, vt diximus, Christo nomen dederat, ac eius posteris, iure hæreditario donauit. Deinde confirmatis suorum animis, ex quibus, industria Alfonsi, non admodum multos Cæsaraugustæ obtinebat, in Cataloniam se contulit; Regina quoquouersum comite, atque continuo pro communibus liberis Regem sollicitante, vt de excipiendo Petro Catalani, quod cœperant, perficerent. Nam ex filiis Iolantis Ferdinandus natu minor obierat; ideoque noua

erat

rum Regnorum diuisione opus inter superstites. Conuentus igitur Catalanis Barcinone Rex indixit, in quibus Regna partitus fuit, Petro Cataloniam à Cinga ad Salsulas, eisdem finibus, quibus illa Pyrenæis montibus, Arana Valle, & interno mari cõtinetur, attribuit; eiusque vsufructu sibi reseruato, in possessionem illum immisit; ac protinus Barcino, aliæque Cataloniæ ciuitates, per Legatos solenni iureiurando addictæ fuerunt. Simili iureiurando proceres, atque Barones, eiusmodi Regni assignationem substitutionemq; qua, Petro decedente sine liberis, Iacobum alterum ex Iolãte filium, hæredem & successorem substituebat, tenendam & obseruandam, Petroq; omnẽ obedientiã præstandam, præsente Rege, promiserũt. Verũ neq; defuerũt, qui Regẽ quo-
10 dammodo crudelitatis, atq; perfidiæ arguerent, propter hanc Petro factam assignationẽ tanto cum detrimento Alfonsi, quem Rex antea vniuersorum hæredem, atque ad omnia Regna successorem legitimum declarauerat; cuique Regna ipsa, & ciuitates in signum obedientiæ, fidem antea dederant: eoque grauius, quod Petro decedente sine liberis, non Alfonsum, sed alterum ex secunda vxore filium illius hæredem & successorem substituebat. Verum enimuerò, neq; sua legitima excusatione vacat, noua Regnorũ à Rege facta diuisio; neq; omnino crudeliter & perfide cum Alfonso actum putandum est, quod relicto illi Aragonio Regno duntaxat, à cæteris fuerit exclusus. Quin potius videtur redarguendus Alfonsus, vt ingratus, atque impietatis, & maiestatis dãnandus; si profectò meminerimus, ex diuortio Regis cum Leonora Alfonsi matre facto, & à delegatis a sede
20 Apostolica Iudicibus comprobato, quàm facilis, atque honesta fuisset Alfonsi ab vniuersa hæreditate depulsio; sed rursum quàm libera, ingenuaque Regis, ac nullo iure coacta Alfonsi ad Regnum vocatio: cùm neq; naturæ, neq; legib. neq; rationi etiam consentaneum esset, vt qui ex legitima & iusta vxore nati erant liberi, ei, qui ex dubia, incerta, atq; publico diuortio seiuncta, procreatus erat, in hęreditate succumberent: cum eam potius ipsi contra ius sibi ablatam potuissent iure repetere: ac non ex aliis tantummodò Regnis, sed ex Aragonio etiam illum expellere. Vnde cum neque se, neque bona sua nosset Alfonsus, sed nimia regnandi cupiditate accensus; & exhæredari fratres procurasset; & à paterna se destitui gratia, & amore neglexisset; neque omnibus potitus Regnis fuit vnquam; neque Aragonio diutius; quoniam ferè cœlebs, & sine liberis, in ipso flore
30 iuuentutis, è vita, vt dicemus, discessit. Pręterea Rex alteram subiunxit assignationem; quam fecit Iacobo alteri filio, Regni Balearici, ac Ebusi Insulæ; quin vrbis etiam, ac vniuersi territorii Mompelleriensis: nec non alteram, qua eidem Iacobo Regnum Valentinum cum omnibus Castellis concessit, eosdẽque Regni proceres, & arcium præfectos similiter ad præstandam illi obedientiam iuramẽto adegit. Quapropter actis gratiis proceribus, atque ciuitatibus, conuentum dimisit. Intereà Rex adhuc Iolante viua denuò diuexari cœpit à Teresia Vidauria; cuius, vt lib. 10. ostendimus, matrimonii caussa ad Romanum Pontificem delata, & in ius vocato Rege, lis contestata fuerat. Quæ mansit quidem integra; propterea quòd nulla pro Teresia firma & grauia testimonia dicerentur, donec recurrens ipsa ad Episcopum Gerundensem, quem matrimonii conscium esse sciebat, ab eo obtinuit, vt clam per schedulam ille testimonium ad Pontificem mit-
40 teret; quo dicto, matrimonium Teresiæ reuiuiscere, paulatimq; diuulgari cœpit. De qua re litteris suorum factus certior Iacobus, maxime verò de Pontificis animo in Teresiam propenso, tanta fuit ira succensus, suspicatus id non alio, quàm Gerundensis testimonio, cui soli confitens enunciauerat, fuisse patefactum; vt protinus, non tam pro iniuriosa perfidia, quam pro violato sacro confessionis mysterio, Episcopum ad se accersi iusserit, cui Regiam ingresso, atque in conclaue admisso, subito, vt fama fuit, à cubiculariis, à quibus fuerat comprehensus, lingua excissa fuit, indeque Gerundam remissus. Quod facinus sacrilegum, & atrocissimum, vt primum intellexit Pontifex, Regi diras omnes, & execrationes obnunciare; atque vniuersa eius Regna Ecclesiastico supponi interdicto fecit: neque vllas excusationis causas à Rege propositas admisit; donec Andream Albalatũ Epis-
50 copũ Valentinũ, Legatũ Rex misit ad Pontificẽ, cũ litteris summissionis, & obsecrationis plenis; quibus suam ille culpam agnoscens, nõ solùm liberationẽ ab ea, sed etiam errati veniam cum lachrymis deprecabatur. Qua legatione audita, continuò Pontifex humilibus Regis votis annuens, Legatos duos, Episcopum Camerinensem, & quendam magni nominis monachũ, Desiderium, Pœnitẽtiariũ, vt vocãt, Apostolicum Ilerdam misit, amplissima potestate data, tum Regem à crimine expiandi, tum iusta quoque pœna mulctandi. Quare præsentibus Tarraconensi Archiepiscopo, & Cæsaraugustano, Vrgelitano, Oscensi, & Elnensi Episcopis, aliisque Abbatibus, & proceribus

vtriusq; Regni, cum promiscua populi multitudine, Rex de crimine & flagitio sacrilego in Gerundensem cōmisso acerbissime, atq; ex animo dolens, illudq; publicè confitens, & ex tradita formula detestans, à Legatis plenissimè absolutus fuit: modo cœnobium Benefacianum in montanis Dertosani agri situm locis, quod ante annos quattuordecim, post captam Morellam, in honorem sacratissimæ Virginis inchoarat, sumptuosissimè exædificaret, & perficeret: illudq; dote ducentarum marcharum, vt dicebant, argenti, in annuos redditus locupletaret, & ornaret. Quin Hospitali etiam ac Xenodochio beati Vincentii extra muros Valentiæ posito, quod capta vrbe ab eo erigi incœperat, sustentandis pauperibus & peregrinis, sexcentas argenti marchas in perpetuum erogaret; cum certo sacerdotum numero ibidem instituto, qui & diuina curarent, & pauperibus assisterent. Demum vnum sacerdotem presbyterum in Ecclesia Gerundensi constitueret, qui similiter diuinis officiis interesset, continueque Dominum pro Rege deprecaretur. Diploma verò absolutionis datum fuit Lugduni X. Kalendas Octobris anni MCCXLVI. Pontificatus Innocētii Papæ IIII. anno 4. qui tum agebat Lugduni, atque priori Lugdunensi Concilio generali præerat. Absolutus verò Rex fuit à Legatis, Ilerdæ, decimo quarto Kalendas Nouembris eiusdem anni. Id enim significant Epistolæ duæ Regis ad Pontificem; quarum alteram dedit per Legatum Valentinum Episcopum: alteram gratiarum actionis plenam misit ad eundem, impetrata venia. Harum Latine conscriptarum exemplar vna cum tota absolutionis serie, ex ipso Benefaciani cœnobii archiuio fideliter translatum, perlegimus. Quę eo quidem fusius hic explananda duximus, vt tam sparso, alioqui vulgi rumori de commisso Regis in Gerundensem crimine occurremus; demonstrata, tum occasione ad illud patrandum oblata, tum absolutione à Pontifice obtenta, tum demum satisfactione publica à Rege expleta; ne tacita expiatione criminis, iniusta Regi nota ad ignominiam perpetuam inueterasceret: sed cum Dauide Rege persancto, qui grauiora forte commiserat, ac quia eum pœnituit, & veniam à Deo consequutus est, & in illius gratiam, populiq; famam restitutus: sic etiam Iacobus alioqui Rex optimus, & pius, quemque sui facti maxime pœnituerat, non solum absolui ab illo meruit, sed miserante Domino; & eidē reconciliari obtinuit, & bonum nomen, quod tantis suis rebus gestis assecutus est, perpetuæ posteritati propagauit. Cæterum quòd ad Teresiam attinet, nihil amplius eandem, Iolante viua, commolitam fuisse comperimus, ac neque eius ex Rege filios Iacobum & Petrum cum aliis ex Iolante fratribus, consuetudinem vllam habuisse legimus: donec mortua Iolante denuò, quæ in caussa acta fuerint, decimo nono libro ostēdemus. Quanquam Iolans paucos post annos, cum esset Barcinone, atque ad Regem tum Valentiæ agentem proficisci pararet, lenta quadam febricula correpta à medicis fuit prohibita, ne se viæ daret: sed ingrauescente morbo, cùm adhuc media ætatate esset, de eius tamen vita fuit desperari cœptum: quòd ea tot fracta laboribus, tot exhausta partubus, tot denique animi angoribus confecta, ob dissipatos præsertim de prosperis apud Pontificem Teresiæ conatibus rumores, ac etiam sibi persuadens, non defuturā Petro, & Iacobo filiis magnam rerum perturbationem, mœsta semper esset, atque acerbam sibi vitam putaret. Itaque obsignato Oscę testamento, quo Petro, Iacobo, & Sanctio filiis Comitatum Posaniæ in Vngaria, Regi fratri commendatum, legarat, pio tandem, atque æquissimo animo, se totam Deo, Virginique matri commendans, è vita cessit; magno sanè sui desiderio relicto: quòd ea quidem sanctissima, prudentissimaq; fœmina, multis, excellentissimisque virtutibus ornata fuerit. Quam Rex ex animi sui sententia vxorem habuit charissimam, & fœcundissimam: ac non modò sobolis verùm omnium etiam consiliorum, laborumq; participem & sociam. Vtpotè quæ ipsum bello paceq; semper secuta fuerit; & quam neque continuæ grauiditates, neq; frequentes partus (nouem enim edidit annis quindecim) impedierint, quominus quandoq; in tabernaculis, interq; armorum strepitum pareret: ideoq; perdigna, quæ à Rege tenerè redamaretur; & filios videret, tot, tantisq; Regnis decoratos. Vnde à mœsta, atq; pullata ciuitate, in quam illa semper officiosa fuerat, perhonorificè, Regioq; more, iusta ei facta fuere; atq; ad Vallem bonam, quô ipsa voluerat (cœnobium id est sacrarum virginum ordinis Cistercienfium in Catalonia) cum magna funeris pompa lata fuit, atque ibidem humata: cuius obitum Rex tulit, vt par erat, quam acerbissimè; ac denuò iusta ei Valentiæ fieri curauit; multisque diebus tristis, ac lachrymabundus fuit. Iam verò idem Valentiæ agens, cùm in eo totus esset, vt susceptam tot ante annis expeditionem Valentinam ad finem perduceret; ac pauca quædam vltrò Sucronem oppida expugnanda essent; duo ad eum Sarraceni venerunt ex oppido

Biario,

Biario, quod in extremis Regni finibus versus Murcienses situm est, atque arce inprimis munita protectum. Ii ex primatibus oppidi se esse professi sunt, atque cognatione, affinibus, & familia potentes, vt mediam ferè partem oppidi comprehenderent; esseque in ea sententia oppidanos significarunt, vt oppidum cùm nullus esset, neque ex Valentinis, neque ex Murciensibus, qui defenderet, Regi tradere vellent: freti iisdem conditionibus, quibus Setabitanos, Regem ipsos admissurum. Sed facta prius fide, vera esse, quæ de se illi prædicarant, Rex illicò Setabim cum magna manu peditum profectus est; indeque sumpto equitatu, Biarianis se postridie in oppidum versurum, per alterum eorum, qui ad se venerant, nunciari, fecit; retento altero, tanquam
10 obside, ac futuro etiam itineris duce. Vbi verò in conspectum oppidi Rex venit, oppidanos permultos in armis esse, atque ad dimicandum, potius quàm ad pacatè excipiendum, paratos inuenit. Tum Rex Sarracenum ad eos permisit ire; at illi intentis in eum hastis, Regios appropinquare prohibebant. Admiratus Rex, suamque fuisse deceptam expectationem ratus, castra in itinere Moxentii oppidi, citra fluuium poni iussit; ibique se ille triduo sarracenos exbectans continuit. Vbi verò eos frustra præstolatur, collustrari omnia circum oppidum loca iubet, atq; in collem quendam oppido propinquum qui arci imminet, interiecta conualle, castra mutauit; eaq; vallo circummuniri fecit: animo non abscedendi inde, nisi capta arce, atque diruto oppido: ad idq; reliquum equitatum ab vrbe eò venire iussit; propterea quod ex paucis interim commissis prælijs
20 cum oppidanis intellexit, strenuos sexcentos equites inueniri inter eos, qui fortissimè dimicarent. Quo tempore rigente bruma, atque frigore sæuiente, inoportuna erat in monte castrorum collocatio: ideoque Rex breui oppidanos oppugnare statuit, adhibitis machinis in eam partem collis, quæ arci è regione imminet: quin & vniuersum equitatum media in conualle spaciari iussit, vt præsidio esset peditibus in montem, vbi arx posita erat, secretò ascendentibus; scilicet vt & debiliora arcis loca explorarent, & rimas, quas machinæ, & balistæ facerent, inspicerent; irruptionemque, si qua fieri posset, tentarent: ac etiam vt è summo iugo oppidum, eiusque, ad oppugnandum, aptiora loca deligerent. Noctù igitur de tertia vigilia, emisso equitatu, vno simul tempore, à machinis, atq; à peditibus cœpta est oppugnatio. Verùm vt primum audita tormenta, &
30 machinæ fuere, tam repentina fuit oppidanorum equitum in nostros irruptio, vt turbatis equitibus, necesse, fuerit plerosque sauciatos, sese recipere, peditesque interim, qui in montem ascenderant, dubia adhuc luce, cognito periculo, dilabi, & per diuersa loca in castra reuerti. Sed iterum ac sæpe, contendente Rege, atq; continuis eiusmodi irruptionibus oppidanos vexãte: neque permittente eos pecuaria, & apiaria, quibus maxime viuunt, exercere, factio, quæ sarracenos ad Regem miserat, prædicata eius clementia, & liberalitate erga Setabitanos, ausa est deditionem populo suadere. Quo annuente, præfectus arcis non parum conquassatæ, eosdem illos sarracenos ad Regem remisit, vt dicerent, Biarienses cum eorum oppido sese ei dedituros, si iisdem, quibus Setabitanos conditionibus, reciperet. Placuit Regi conditio, eamque ratam se habiturũ
40 promisit; ac protinus oppidum, cum magno omnium applausu, ingressus est: quo potitus, oppugnationi Regni finem imposuit. Ac propterea quod illud extremum Regni esset, & proximum Murciensibus; refectam arcem Christianorum præsidio firmauit; in quam ascendens, mire delectatus fuit apertissimo, latissimoque camporum benecultorum prospectu, sese versus Murcienses extendente: multoq; magis gustato suauissimo liquore mellis, cuius vberrima est in eo oppido copia, eaq; ob illius excellentiam, existimatio, vt Romanis etiam notum olim, magniq; habitum mel fuerit. Albescit enim illud vsqueadeò, atq; in vrceis frigore quasi concrescens sic cogitur, vt saccharum non modò colore, & sapore mire referat, sed vt illud tanquam glarea dispergatur: nec dubito fuisse olim oppidum ab ipsis Romanis Apiarium, ab apibus mellis conditricibus vocatum, sed
50 inuertente vulgo, nuncupatum Biarium. Regi igitur inde Valentiam reuertenti traditũ fuit oppidum in itinere, Castalia dictum, munitissimum illud, satisq; bellicosa gente defensum, atq; iuuandis Biariensibus necessarium: tametsi ipsum quidem, non iure belli, sed dono Arenosii generi, & hęredis Abuzethii, cuius fuerat oppidum, venit in potestatem Regis; quod quia propinquum Murciensibus, atq; in eo Regia necesse erat collocare præsidia; data sunt Abuzethio oppidula Chestiũ, & Villamartiana, vrbi propinqua, Castalia autẽ Regi cessit. Demũ cũ primùm reliqui totius Regni sarraceni, qui debellati nõ fuerant, intellexere Regem, & Setabi, & Biario esse potitum; illico, se, suaq; oppida, & arces, à Sucrone vsque ad Murcienses sita, similibus pactionibus, illi tradiderunt: atque in hunc modum vniuersa Valentini Regni expugnatio gloriosa sapientissimi Regis

constantia, & armis, fœlicissimè confecta fuit; tribus cum ipso Regno subactis Regionibus: Contestanorum, vt diximus, vltra Sucronem, vsq; ad Murcienses. Aedetanorũ citra Sucronem, ad flumen vsq; Idubedam. Ilergaonum verò, ab ipso Idubeda vsq; ad Cataloniæ limites.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS ARAGONUM, *cognomento expugnatoris.*

LIBER XV.

QVo tempore, Valentino confecto bello, Rex se se in vrbem ad ea, quę pacis essent, reuocarat, vt illius augescentis indies amplificationi operam daret, allatus est ei nuncius è Castella, Regem Ferdinandum III. post deuictam, suoque Regno adiunctam maiorem Bęticę Prouincię partem, Hispali febri correptum obiisse. Quo nuncio tam grauiter, acerbeq; affectus fuit, vt sese illico in interius conclaue abdiderit, ac à publico multos dies abstinuerit, atq; illius consoceri, tanquam fratris germani interitum, tristitia & lachrymis vehementer prosecutus fuerit. Hanc Iacobi singularem charitatem proceres, præsertim, qui cum eo è Murciensi Regno venerant, & Alfonsi excursiones in Valentinos represserãt, summopere mirati sunt: quod illius interitu tantopere angeretur, qui in expeditione contra Valentinos, non modo nullum laboranti Regi auxilium miserit; sed illius etiam hostibus, submissis clã subsidiis, animos cõtra ipsum addiderit: atq; inter alia maximè, Setabitanorum deditionem longo tempore impedierit. Quos ille sermones à domesticis relatos, his verbis refutauit. Non possum equidem non mirari tarditatem, ac stuporem vestrum; quod de ea quæ mihi semper cum Ferdinando Rege inuictissimo intercessit, charitate & necessitudine, perinique, atq; aliter quàm res est, iudicetis: quodque eum, quem ego perpetuò, vt debeo, colui tanquam fratrem, cuiusque ope & armis omnia contra sarracenos bella confeci, auerso, atq; alienato, dum vixit, à me animo fuisse existimetis. Quæ enim ille bella Bęticę Prouinciæ sarracenis intulit; ea quidem nobis tum victoriæ, tum etiam triumpho de Valentinis fuerunt. Nam dum Cordubense, atque Hispalense, duo potentissima Regna, à Mauris idem vi cepit, adeoque Granatenses omnium bellicosissimos repressit, vt in suum illos quasi angulum compulerit; an non hostium prope infinitorum multitudinem, alioqui ad Valentinos conuolaturam à nostris ipse ceruicibus depulit? Nonne in sustinendis, atq; auertendis illis, talem se erga nos præstitit, quales & nos erga illum: qui Baleares, & Valentinos, nostro implicatos bello, ne mari terraque Bæticis auxilia ferrent, continuimus? nec dubium, quòd depositis in communi periculo odiis, sarraceni sese mutuo adiuuassent auxilio, iunctisque viribus, nostras penitus protriuissent, & labefactassent. Sed diuino plane factum est munere, vt vno simul tempore ille Bęticam, nos verò Balearicam, & Valentinam expeditionẽ, non ad profligandam modò Mahometicam perfidiam; sed ad veram quidem Christi religionem inducendam susceperimus. Atq; vtinam eadem in Alfonso filio, quæ in illo mens esset: idem in persequendis Sarracenis studium & contentio: non enim dubito, ambos, communibus armis, breui posse cunctos illos ab vniuersa Hispania pellere. Quos igitur Deus, ætate moribus, animis, atq; pia mente coniunxit, quorumq; pari armorum impetu, contra impios suos hostes acies direxit; eos, ne quæso, dispari, atq; auerso inter nos animo fuisse arbitremini: quin potius me, & illius gloriæ ac famæ ęmulum, ac imitatorem; & illum, quibus dixi de causis, mearum victoriarum, atq; triumphorum participem, & quasi auctorem habete: neque quicquam tam ex animo, quàm illius profecto mortem dolere me existimate. Quæ audientes proceres, non admirari modo; sed propter eius animi moderationẽ, quasi è cœlo delapsam, obstupere cœperunt. qui oratione non minus subtili, quàm eleganti, & vrbana, partas à se victorias Ferdinãdo, reuera æmulo; generosissimè attribuerit. Ac insuper exequias, & iusta ei cũ magna põpa, cantu,

[illegible], & laudibus fieri curauerit. Quin etiam Legatos ad Alfonsum generum eius successorem consolandum miserit; seseque eidem nunquam non astiturum, atque in sarracenos semper adfuturum obtulerit. Veruntamen Alfonsus, suscepto Regno, quãuis strenuus ac bellicosus esset, varius tamen, atque à suorum ingenuitate deflectens, hæc aliorsum, atque à Iacobo socero facta, dictaque sunt accipiens; simulata beneuolentia, gratias se illi habere respondit, ac paratum esse referre. Sed paulò post exquo Hispali Regia insignitus corona fuit, non amplius persequi bellum, quod socio Iacobo Valentino bello expedito, facilè confecisset, sed inducias cum Rege Granatę, reliquo sarracenorum Hispanię Rege, festinanter, nihilque consulto Iacobo fecit. Quin & eiusdem quoque soceri odio, Iolantem vxorem dimittere, atque prætextu sterilitatis, diuortium cum ea facere tentauit. Nec mora, Legatos nõnullos misit ad Regem Noruegiæ, qui sibi Christinam eius filiam peterent ducendam vxorem. Quo etiam tempore bellum ab eo contra Iacobum renouatum est, atque in his locis, quę in finibus Murciensis, & Valentini Regni sita sunt, congregato vndique exercitu redintegratum, missus à Iacobo magna manu peditum, ac turma equitum ad Regni duntaxat fines tutandos, atque hostes non prouocandos: sed arcendos. Verum intercedentibus quibusdam vtriusque Regni Antistitibus, & proceribus, in eam concordiæ pactionem à Regibus est deuentum, vt damna, prædę, atque vtrinque factæ direptiones compensarentur; vtque antiqui expugnationis termini, & diuisiones denuo definirentur; ac iura super iis ad vnumquemque spectantia renouarentur. Quibus sancitis, atque in finibus dispositis vtrobiq; præsidiis, ab aperto quidem bello cessatum est, non tamen à tecta simultate. Cęterum veniens è Noruegia Christina nuptura Regi, sua fuit spe deturbata. Nam interim diuina ope factũ est, vt Iolãs iam grauida, Alfonsum à diuortio deduxerit. Vnde anxius, ac dubius Alfonsus, quid de Christina ageret; ne turpiter eam cum tã illustri Noruegiensium procerum comitatu delusisse videretur, Philippũ fratrem germanum Abbatem Pintiensem, ac nuper electum Antistitem Hispalensem, non tamen sacris initiatum, Christinę spõsum obtulit. Sed displicuit Christinæ suppositio, eiusque comitibus summoperè; qui veluti furore correpti, Christinam Regiam virginem è tam longinquis, atque vltimis prope terris [illegible], ac deceptã, seque vna cum illa delusos, cõquerentes, totam aulam clamoribus, lamentis, & eiulatu, barbaro suo more expressis, compleuerunt. Verum occurrerunt Antistites, & summi Castellę ꝓceres nomineq; Regis, Christinæ ꝓmisere, Philippũ esse magno quodam Principatu à Rege donandum, ac toti Galetię Regno præficiẽdum; nec non Rege sine liberis decedente, illum Regnorum, atque vniuersorum hæredem declarandum. Placuit Christinæ suisq; conditio, ac protinus sponsalibus factis, Philippo Christina nupsit, fuitque in regia tibiis facibusque nuptialibus matrimonium celebratum, atque Christinæ comites læti in Noruegiam reuersi. Quanquam procedente tempore, ignauia, & tergiuersatione Regis, neque Philippo demandata præfectura fuit, neque Christinæ Regius honos habitus, neque necessaria suppeditata. Indeque discordiæ ortæ, atque factum, vt Philippus à Rege ad Nauarrensem, vt dicemus, desciuerit. Post hæc nunciatum est Iacobo, Tibaldum Regem Nauarræ Sãctii Regis ex sorore filiũ obiisse Pompelone, quę est Regni caput, duobus paruis filiis Theobaldo & Enrico cũ eorum parente Margarita Reginæ ipsorum tutrice relictis. Vnde Iacobus de Tibaldi obitu certior, iunctis sibi nonnullis proceribus Aragonensibus, cum exiguo equitatu Tudelam venit, Margaritam visurus, vbi tum ea mœsta, & magno dolore affecta cum liberis agebat: cuius aduentu valde fuit recreata: quoniam in ea sententia erat, vt Regnũ sub tutela & patrocinio Iacobi poneret, qui à perpetuo, potentissimoque Nauarræ æmulo Castellæ Rege, illud defenderet. Quod Rex libentissimè suscepit; ac conuenientibus Alfonso Principe filio, Antistite Turiasonẽsi, ac compluribus tam Aragonię, quàm Nauarræ proceribus, cum nonnullarũ ciuitatum Legatis, loquuti inter se Rex & Regina, in summa hæc pacta fecerũt. Nẽpe vt Theobaldus Regni hęres Constantiã, aut Sanctiã Regis filiã, vt primũ esset nubilis, vxorẽ duceret. Rex verò Theobaldo ac Reginæ omnẽ opem cõtra Regẽ Castellæ Nauarrẽse Regnũ affectantẽ ferret: ad eaq; promissa, vere & ex animo præstãda, Rex & Regina, cunctiq; vtrinq; Antistites & proceres, ipseq; Alfonsus Princeps, se iureiurando obstrinxerũt. Quę pacta vbi audiuit Alfonsus Castellę Rex, eaq; in sui contumeliã facta existimãs, cõtinuò cõscripto exercitu, cũ magno belli apparatu ad fines Nauarræ veniens, progredi vltra, ac Regnum tanq̃ ad se pertinens, non modo occupare; sed Margaritam & Theobaldum ab eo expellere tentauit. Quod plane perfecisset, nisi à Iacobo pari cum exercitu occurrẽte prohibitus fuisset. Nam iunctę copiæ ex Oscensi, Iaccensi, & Cæsaraugustana ciuitatibus, sese illicò in Nauarram, eius

defendendæ gratia immisere. Quare deterriti Castellani, pactis cum Rege induciis, dimissoque exercitu abierunt. At vero Iacobus & Alfonsus Princeps, pacatis tum inter se animis, Barcinonem profecti sunt, vbi congregatis in Palatio proceribus & Baronibus Regni; assistentibus Tarraconensi, & Barcinonensi Antistitibus, publice & solenniter Alfonsus donationes, siue assignationes à rege factas Petro & Iacobo filiis, tam Principatus Cataloniæ, quam Regni Valentiæ, ratas habuit, nullo iure excepto; ac Regi manus deosculans, amantissimeque fratres amplexans, in amorem & gratiam eorum restitui visus est. Insuper rarum habere voluit, quod de Ilerdensibus ab Aragonensi Regno separandis egerat; atque illico vniuersos Cataloniæ proceres cum ciuitatibus à data fide priorum finium tuendorum penitus liberauit: seseq; iureiurãdo ad illa seruanda addixit, ex vetustissimo Regni more: Rege videlicet, suis manibus pollices Alfonsi funiculo vinciente. Quo sacro fœdere fidem suam obstrinxit Alfonsus; scribendo adfuere, qui supra scripti sunt Antistites, Vgo etiã Comes Rhodensis, Raimundus Falco Vicecomes Cardonensis, cum aliis nouem Cataloniҿ primatibus. Quibus peractis Rex, cum cognouisset Castellanos denuo animum intendere in Nauarræ Regnum, nouasque ad illud occupandum copias & exercitum parare, eô properauit, atq; in oppido Mõtacuto Theobaldum Regem conuenit, vbi renouatum fuit amicitiæ fœdus aduersus communes hostes, atq; arces vtrinq; tanquam obsides traditæ. A quo fœdere Rex neminem voluit exceptum, prҿter Carolum Andium Prouinciæ Comitem, Francorũ Regis fratrem, qui postea Siciliæ Regnum adeptus, capitales inimicitias cum Petro Principe gessit. Theobaldus vero Francorum Regem, & eius fratres tantummodo excepit. Quæ fœdera, & proceres Aragonenses, & optimates Nauarrenses, pro virili se obseruaturos promiserunt. Cumque ambo Reges commoto admodum essent animo in Castellanos, eosque bello persequi cogitarent; induciæ tamen cum iis factæ sunt, atque ab armis, annis plurimis Nauarra conquieuit. Interea sarraceni Valentini, qui sese Regi subiecerant, pactis ac conditionibus, vt more suo viuere, atque in Mohemetana secta manere possent, pro innata ipsis infidelitate, vt primum viderunt Regem extra Regnum alienis implicatum bellis, occulta parare arma cœperũt: iamq; vocato clam Alazaracho sarraceno magni apud eos nominis, qui paulo ante à Rege perpetuo exilio mulctatus, ad Granatenses abierat, ipsoq; ductore, in Regem conspirarunt. Hic Alazarachus patre Afro, in finibus Regni versus Murcienses natus, & cum eis educatus, licet colore fusco & vulto fero, tamen procero, ac præstanti corpore, & ad bellandum expedito erat: quin mediocri etiã fortuna & opibus prҿditus, Castellanã perinde vt Arabicam linguã callebat, eruditusq; in vtraq;, & eloquens erat; ac perquam callidus habebatur, neq; non valde fictus ac simulatus. Nam in expugnatione Regni, se antea Regi adiunxerat, familiaritate sermonis, eiq; suam omnem operam & fidelitatem promiserat, atq; sarracenorum consilia & deliberationes sæpe retexerat: Rexque sua illi quoque communicauerat: ac etiam vt Christo nomen daret suaserat, multa pollicitus. Ad quҿ subridens dicebat, se facturum id quidem, modo sibi soror Carrocii domini Rebolledi (erat enim fœmina omnium pulcherrima) vxor daretur. Qua ille consuetudine, atque familiaritate regia vtens, magni æstimabatur à suis, consiliaque nostra ac belligerandi artem & administrationem callens, magnos sibi spiritus sumpserat, maioraque indies in Christianos facinora moliebatur: parumque abfuit, quin Rex nimis ei fidens, aliquando in eius manus inciderit. Nam dum Bairenam vallem olim Rex debellaret, ac summa ope niteretur castrum Reguardianum, quod valde munitum erat, ac impedimento transeuntibus in intimam vallem, expugnare, Alazarachus occurrit, atq; castrum se ei daturum promisit; modo ipse noctu, de secunda vigilia, cum paucis veniret. Vnde Rex familiaritate fretus; cum ad prҿstitutam horam venisset, vigintiquinq; equitibus comitatus; totidemq; præmissis scutiferis versus castrum, subito Alazarachus ex insidiis, quas tribus in locis collocauerat, prosiliens, magno, cum tympanorum sonitu, & clangore tubarum, clamoreq; solito, cum trecẽtis in Regem sarracenis erupit, qui dum scutiferos primo sibi occurrentes inuadunt; atque inter ipsos Regem diligentissime exquirunt; diuertendi locus datus est Regi, quoad sese tuto in castra recepit. Verum postero die aduentu exercitus, destitutum ab Alazaracho castrum Rex cepit. A quo tempore ille profugus ad Murcienses abiit, publicatisque eius bonis, atque maiestatis damnatus, perpetuo fuit etiam exilio mulctatus. Itaq; absente Rege, atq; in Nauarrensia negotia intento, Alazarachus eorum, qui conspirauerant, dux effectus, oppida & Castella quædam in valle Gallinerana, non longe à Bairena sita, in quibus Rex præsidia habebat, non tam vi, quam dolo cepit. Quæ cum ad Regem perlata sunt, qui Calataiubii tũ agebat, protinus cũ vniuerso

comitatu,

comitatu, ac nouo etiam exercitu conscribi iusso, Burrianam profectus est, vbi intellexit Alazarachum, meridie, scalis admotis, in arcem Penagusæ munitissimam conscendere tentasse, sed à præsidiariis repulsum fuisse. Quo nuncio Rex citius Valentiam peruenit: vbi explorata conspiratione, inuentum est, vltra Sucronem omnia fere oppida, duce Alazaracho, conspirasse; citrà verò, occultè idipsum tentasse. Qua de causa de expellendis è Regno sarracenis omnibus cogitauit: prius tamen suis in consilium adhibitis; atque conuocato in vrbem concilio, cui interfuere Arnaldus Peralta vrbis Antistes, Petrus Fernãdus Assagra, Petrus Cornelius, Guillermus Moncada, Artalus Luna, Rodericus Liciana & Simon Vrrea, illius Simonis filius, qui Balearicæ, & Valentinæ oppugnationi præfuit,
10 ac inclytæ, clarissimæque Vrreanorum familiæ, sanguine, fama, & factis propagator fuit, atque Arandensi Principatu, apud Aragonenses, quo & posteri eius potiuntur, à Rege, vt fama est, donatus. Ii ergo primi procerum, atque assidui bello paceque Regis comites, cum aliis litteratis, persanctisque viris Ecclesiasticis, atque ciuitatis optimatibus, in templum maximum conuenerunt. Vbi sacro in primis facto, ac Deo se totos commẽdantes, Regẽsic verba facientem audierunt: Viri prudentissimi, vos omnes testes, atque socios habemus nostrorum grauissimorum laborum, quos in oppugnanda hac vrbe & Regno, toto bello pertulimus; & adhuc perpetimur: non tam vt arces, oppidaque, & hominum corpora nobis subiiceremus, quàm vt pretiosas illorum animas Christo, eiusque religioni sanctæ lucrifaceremus. Quod tametsi in vrbe, cum eius suburbanis, vtcumq; præsti-
20 timus: dum retentos ibi sarracenos, aut Christo nomen dare; aut inde excedere coegimus: in aliis tamen Regni locis efficere non potuimus: sed vt libentius in deditionem venirent, in sua ipsos secta relinquere necessum fuit: ne si ad abiurandam illam ante deditionem compelleremus, prouocati subinde ad pugnandum pro aris focisque, vel expugnationem nobis retardarent; vel dubiam quidem magisque cruentam redderent. Nam quamuis certũ esset, nos in hisce prælris, vitam nostram Deo, atque æternitati consecraturos; illorum tamen animas, quas forte liberare potuissemus, simul cum corporibus perdidisse, nefas duximus: vt aliquid interim fuerit cum illis necessario dissimulandum. At verò confecto iam bello, pacatisque omnibus, quod in suis oppidis, vicis, domibus, atq; prædiis, sua etiam in secta relicti; maiore denique libertate, atque tolerabiliore, quàm an-
30 tea, iugo, terram colentes, tam apertè defecerint: quodque conspirarint, & aduersum nos arma sumpserint; id innatam profecto perfidiam, atque natura insitam eorum animis infidelitatem arguit: ac neque Deo, neque nobis eos futuros vnquam fideles prænunciat: quinimmò manifestè indicat, numinis, ac voluntatis diuinæ esse, vt eiusmodi infidelitatis zizania radicitus euellatur, atque in fasciculos colligata, aut emittatur foras, aut edocente nos Christo, comburatur; quo purius, atque fœcundius natiuorum Christianorum, quasi triticum ex solo in cœlum crescat. Proinde vt tot, tantisque, quæ attigimus, malis occurramus, vtque tot, tantaque prouenientia inde bona amplexemur; visum est nobis, munita in primis vtraque Setabitana arce, & Algezirano Sucronis transitu impedito, cum aliis præcipuis Regni castellis, prệsertim vrbi propinquis, Sagunti, Al-
40 menaræ, Chiuæ, atque Enesæ, ad defensionem præparatis; nec non vrbi suis quoque præsidiis relictis, collocatisque: perfidam eiusmodi Sarracenorum gentem è Regno expellere; eamque à consuetudine, atque frequenti congressu nostrorum penitus secernere, iamque illorum loco, Christianos vndique euocatos, ad ipsum incolendum, & inhabitandum deducere: cùm tale quidem sit illud, eiusque fertilissimi, atque amœnissimi agri tanta vbique terrarum fama peruulgata, vt nemo sit, qui non perlibenter suum natale solum cum Valentino commutet. Quæ cum dixisset Rex, magna consecuta est procerum, & Baronum, quibus sarracenorum oppidula dono Regis obtigerant, vociferatio, atque ab Regia sententia discessio; propterea quod sibi persuaserant, colonos Christianos, minus fore culturæ agri, atque sibi vtiles, quàm sarracenos; neque se in illos,
50 vt in hos, Imperio & dominatione abuti posse. Verum enim Rex, cum Antistites, totumque Ecclesiasticum ordinem, & Valentinos ciues, in eadem sententia esse videret, consilium minimè mutandum duxit. Maximè verò accepto per id tempus diplomate Clementis IIII. Pont. quo ipse Regem vehementer adhortabatur ad sarracenos è Regno exterminandos; atque iustissimis, sanctissimisque de causis Mahometanos impios à Christianorum consuetudine & societate omnino arcendos esse suadebat. Sicuti in eisdẽ Surritæ Indicibus, de verbo ad verbum relatum illud videre est. Itaque Rex quam primum munitis arcibus, atque exercitu oppidatim distributo, generali edicto iussit, omnes tam fœminas, quàm mares sarracenos, capitali pœna intra mensem, cum omni re sua, aut quantum vellent, Regno excedere. Quo edicto vix est credibile, quanta fuerit

vbique consecuta rerum perturbatio. Nam videbatur nonnullis, sarracenorum depulsione, Regnum ad maximam solitudinem redigendum: quòd intermissa cultura agri, necesse esset omnia squallere, ac terram syluescere, indeque tanquam depopulatam deseri oportere. Contra alii, conuolaturos esse potius ex vniuersa Hispania in id Regnum homines, dicebant, præcipuè quidem ex montanis, asperrimisque Aragoniæ & Cataloniæ locis; cum ii pro vna tantùm domi segete, seu messe relicta, tot, atque tam varias in Regno essent omnis generis fruges percepturi: ac neque amplius cum duriore terra illa, quæ vomeres & rastros excutit, pugnaturi; sed cum ea potius acturi, quæ omnino fertilis, & benigna est, neque vllum agricolæ recusat imperium: præterque id addebant, neque culturæ arte sarracenos Christianis præstare compertum esse; cum ab ipsa expugnatione vrbis, pulsis inde sarracenis, illius ager Christianis datus excolendus, cęteris totius Regni, quos sarraceni colunt, non modo vberior ac fructuosior; sed diligentius consitus, speciosior euaserit. Verùm de edicto Regis factus certior Petrus Portugalensis, qui multis, vt diximus, in continenti imperabat sarracenis, ac tum Sagunti agebat, in vrbem venit, atque in edictum palàm inuectus est. Quamobrem proceres & Barones, ductore Petro, sarracenorum causam defendere statuerunt; quam ille suscepit libentissimè, atque vt suam agebat. Nam cum quatuor præstantissimis Regni oppidis, Sagunto, Almenara, Sogorbio, & Castulone, Burrianæ proximo potiretur (hæc enim illi cesserant compensandis Balearibus, quas dimiserat) quæ à permultis, ac bellicosissimis sarracenis colebantur; animosiores eos Petrus ad sese defendendum effecerat. Indeque cæteri totius Regni, propugnatore illo arma sumpserant. Id autem Regi molestum ac pergraue fuit, aperteque intellexit, nisi desistente Petro, minimè se voti compotem euasurum. A quo accersitus ille cùm venisset, multa Rex queri cœpit, quorum summa hæc. Data illum opera omnes Regios conatus, qui pro incremento & conseruatione Regni suscipiantur, infringere conari; remque nunc valdè publicæ tranquillitati necessariam, priuatis irretitum commodis impedire. Itaque pro communi Reipublicæ commodo rogare illum, vt siquid aduersum haberet, quod esset resarciendum, id Antistitum, atque procerum iudicio relinqueret; facturum se quidem omnia, quæcunque illi iudicarent. Vnde designati ab vtroque iudices, Rege, Petroque auditis, duo decreuerunt; vnum, vt Rex certam pecuniæ summam, Petro statim numeraret; alterum, vt quandiu commotum à sarracenis bellum gereretur Rex ea ipsa oppida Sagunti, aliaque dicta, munire, suisque sumptibus, præsidiarios in eis milites à Petro deligendos, collocare teneretur. Quæ iudicum sententia, cum vtrique placuisset, rursum eodem fuit Rex Petro duce vsus ad institutum susceptumque expulsionis edictum exequendum. Quapropter atrocissimum à Sarracenis commotum est bellum in ea oppida & arces, quæ à Rege tenebantur, intactis aliis, quibus dominabantur proceres: quod fama esset, iis reclamantibus, soloque nutu Regis, decretam fuisse expulsionem. Vnde Regiis ducibus, qui vel ex dissensione procerum, vel ignauia & insolentia, quæ ex partis anteà victoriis euenire solent, rem bellicam malè gerentibus victoribus, discordiis sæpè inter eos ortis; sarraceni indies pleraque oppida, & arces, ad duodecim ex Regiis occuparunt; atque in præsidiarios illorum milites crudelitatem barbaram exercuerunt. Ex illis Alazarachus, repente ex duce iam factus Imperator, exercitum sarracenorum sexaginta millium comparauit. Sed res quidem in miracula referenda, atque diuino prorsus ascribenda numini, contigit: quòd tam immensus cùm esset coniuratorum numerus, vt, cum fœminis ac paruulis, centum quinquaginta millium excederet; tanta tamen socordia, & timiditas inuaserit eos, vt quo die expellendi erant, Simoni Perezio Arenosio, magno Regis cubiculario, timidè pollicerentur, daturos se Regi dimidiam bonorum suorum partem, modò à Rege, publica data fide, liceret eis tutò Regni fines excedere. Verum enim Rex nihil ab eis accipi permisit; sed cum omni re incolumes ad Murcienses vsque deduci iussit. Fuit multitudo eorum penè innumerabilis; adeò vt sit à Rege in Commentariis relatum, à primo ipsorum agmine ad extremum, fuisse quindecim millia passuum; ac etiam fama proditum, ab Idubedensi prælio, ad eam diem, tantum numerum sarracenorum vnum in locum nunquam conuenisse. Ideoque hoc tam insigne expulsionis facinus meritò inter summa, præclarissimaque Iacobi facta numeratur. Qui tandem sarraceni extra Regnum positi, atque Vilienam vsque deducti, à Federico Regis Castellæ fratre, qui tum erat Vilienæ coacti sunt, singulis besantiis, singula capita redimere: atque inde transeuntes, partim in Murciensi, & Granatensi, Regnis consederunt; partim in Spartharium campum, quem

Arabes

Arabes Manxam vocant, disiecti fuerunt; partim in Africam cum vxoribus & omni re traiecerunt. Verùm ex ipsis, qui Regno excedere noluerunt, plerique, Duce Alazaracho, sese in montana Contestaniæ regionis receperunt, vbi permultis commissis prœliis cum Christianis & exercitu Regis, triennio se se strenuè tutati sunt: eodem Pederico, & Manuele Regis Castellæ fratribus, qui Vilienæ agebant, clam subsidia Alazaracho submittentibus; ipsoque Rege, posthabitis induciis, cum illis consentiente. Nam simulato officio, vt Alazarachum perpetuum hostem Iacobo obiiceret, legatos Valentiam misit, vt induciæ annuæ cum illo iam fierent. Quas Iacobus tametsi, quo illæ consilio peterentur, intelligeret, vt tamen ei morem gereret, fecit. Qua causa 10 elatus animo Alazarachus multò sese insolentius habere, atque fauore Castellanorum magnifice iactare, deque Iacobo fastidiose loqui cœpit: quin & vexilla Regis sui, vt dicebat, Castellæ in arcibus se collocaturum comminabatur. Quæ omnia Iacobus tunc premebat, iram recoquens, quousque induciæ finirentur. Vnde cum doloso, simulque glorioso & ignauo hoste, dolose itidem agere decreuit. Nam cum sarraceno quodam Alazarachi amicissimo egit, vt illi persuaderet, frumentum venderet, quo abundabat, ingentem inde pecuniam coacturus, quoniam per id tempus carè illud vendi solebat. Neque enim dubium erat, deposcente Castellæ Rege, nouas cum eo, non modo inducias, sed pacem facturum Iacobum. Interim Rex Raimundo Cardonæ, & Guillermo Anglesolæ, aliisque Aragoniæ, & Cataloniæ proceribus in- 20 iunxit, vt in consequentem Dominicæ Resurrectionis diem festum, qui erat induciarũ terminus, præsto essent cum copiis, & exercitu vndique collecto ad vrbem. At verò Alazarachus credulus, frumento diuendito, diues effectus ignobili cupiens frui otio, vix dimidio mense ante completum induciarum annum scripsit ad Regem Castellæ, petens, vt iterum annuas sibi inducias impetraret à Iacobo. Ad quem protinus Rex Legatos misit, rogans vt renouarentur illæ cum Alazaracho. Quibus mirari se valdè, respondit Iacobus, Regem generum suum tam esse propitium illi barbaro, qui toties vitæ suæ fuerat insidiatus, atque castella & oppida occupauerat, vt intra proprium Regnum tueri illum, ac prohibere niteretur, quominus dominus de seruo pœnas repeteret. His dimissi verbis legati, re infecta, abierunt; Rex verò celebrato Paschate Valen- 30 tiæ, vltimo eius festo die profectus est Setabim, quinquaginta tantummodò sumptis equitibus: indeque adaucto equitatu Cocentaneam, illustre Contestanorum oppidum in montanis situm venit. Ibi nunciatum est exercitum ab Aragonia & Catalonia Valentiam peruenisse. Itaque Rex arcibus Planesii, Castelli, & Pegi oppidorum in itinere receptis, postero die, audito sacro, in oppidum Alcalanum, vbi Alazarachus frequentius erat, contendit. Sed nihil minus quam decertare cupiens Alazarachus (vendito enim frumento exercitum dimiserat) indeque abiens cum paucis, & Gallineriam pertransiens, ex vno in alium locum insequentem Regem diffugiebat. Ex quo Rex parte Gallineriæ conuallis cum Alcalano, & arcibus recuperatis, reliqua sexdecim castella eodem itinere in potestatem redegit. Sentiens igitur Alazarachus Regem non 40 c[illegible]turum, quoad ipsum caperet, pactum cum eo facere procurauit, promittens se toto Regno perpetuò excessurum, modo ipsius familiæ & consanguineis Rex parceret, neque eos Regno expelleret. Quod, vt primum perfecit ille; sic Rex cum eius fratris filio se gessit liberaliter; vt castellum cum oppido Polopensi paulò vltra Calpetanum promontorium, Iphax dictum, dum viueret, concesserit. Rebus ita compositis, Alfonsi Regis artes & consilia conciderunt. Ad quem Iacobus, tanquam redditurus rationem nuper confecti belli, legatos misit, qui dicerent, Regem suum hisce proximis diebus venationi fuisse, & aucupio intentum, atque intra dies octo castella sexdecim aucupatum. Quo dicto alludere visi sunt ad illud, de quo paucis ante diebus, Alazarachus cum ipso Rege Castellæ agens, fuerat gloriatus. Nam interrogatus, cum aucupio, aut 50 venationi ferarũ esset assuetus: minimè verò, dixit ille, sed hominum: nisi etiã mauis castella tibi me aucupari Regis Aragonensis. Hoc dicto, Regi, suisque multus iam fuerat risus excitatus. Per id tempus Alfonsus Princeps, nondum ab incensa cupiditate regnandi liber, sed iniquorum hominum stimulis, fortassis Alfonsi Castellæ eius consobrini, adactus, nouas contra Regem querelas spargebat: quòd Rex non contentus donatione Cataloniæ, Petro, consensu ipsius, paulo ante facta, etiam Valentinum Regnum, & Balearicum, alioqui ad Aragonensium expugnationem spectantia, eoque ipso, primo nato iure sibi debita, Iacobo fratri tanquam successori declarato, dono dederat. Cuius importunis querelis Rex occurrens, consilio suorum Alfonsum vniuersæ procurationi Regnorum Aragonii, & Valentini præfecit. Hæc autem procu-

ratio tametsi antiquis legibus primo filio deberetur, nulli tamen vnquam fuerat, præterquam Alfonso, tradita: sicque fuit ad tempus querimonia sedata. Eodem tempore Aluarus Perezius Assagra ad Regem venit, vt, mortuo Ferdinando patre, viro strenuo, multisque victoriis claro, cui hæres ad Principatum Albarrazini successerat, se Regi addiceret: à quo fuit humanissimè exceptus, eiusque demortui parentis nomen commemorandum lachrymis, atq; laudationibus Rex fuit prosecutus: ac totidem illum, quibus patrem, militaribus beneficiis ornauit: quinquaginta enim equitum stipendia eidem fuere collata. Post hæc Rex Valentia Biarium profectus fuit: audierat enim Alfonsum generū misisse copias in Murciensium fines: ideoque veritus eius repentinas excursiones, sese illi in confiniis cum exercitu obiecit. Quo in oppido Alfonsus filius pollicitus Regi fuit se cum Rege Castellæ, neque societatem, neque fœdus vnquam initurum: Castellanis autem, Iacobi aduentu intellecto, inde abeuntibus, Rex quoque Cæsaraugustam concessit, paucosque ibi dies commoratus, Stellam nobile Nauarræ oppidum venit: sequutique fuere ipsum Arnaldus Peralta, & Andræas Ferrarius Cæsaraugustanus, & Valentinus Antistites, cum aliis sex magnatibus Aragonensibus, & copioso equitatu. Eo etiam peruenit Didacus Lupus Pharensis Vizcaiæ dominus. Nam cùm à Rege Castellæ, causis nunquam expressis, desciuisset, Iacobo Regi se suaque subiicere decreuit. Quem Rex lætè admodum recepit; sacramentoque apud se dicto, multis quoque beneficiis cumulauit: quinquaginta siquidem equitum stipendia ei conferri iussit; affuere scribendo, ipsi Antistites, & proceres, cum aliis multis nobilissimis viris, quos secum Didacus attulerat; quique se etiam Regi addixerant. Nec verò id nouum erat Vizcaiæ dominis quoties à Regibus Castellæ, aut desciscebant, aut relegabantur. Nusquam enim, præterquam apud Aragoniæ Reges, receptum habuere tutiorem, ac honorificentiorem. Nam Didacus, Didaci huius pater, qui Alfonsum eius nominis octauū Regis Castellæ auum secutus, strenuè se in Idubedensi prælio gesserat, paulò post ab eodem Rege relegatus, apud Petrum Iacobi patrem exularat. Neque præter institutum admodum me facturum existimo, si præclaram eius religionis causam hic expressero, quæ ab illis vsque ducta temporibus, magnum raræ profectò virtutis, atque defensæ nobilitatis exemplum posteris est allatura. Proditum enim est Castellanorum historia, eundem Alfonsum, post incredibilem illam partam eodem ipso Idubedensi prælio victoriam, tanta fuisse vsum liberalitate, & magnificentia cum Aragoniæ, & Nauarræ Regibus triumphi sociis, vt prædam, & vniuersa ex hostibus detracta spolia, eisdem, totique exercitui diuiserit: ipse verò victoriæ gloria contentus, domum repetens, ærarium exhaustum, atque omnia consumpta inuenerit. Qua de causa deliberauit, noua imperare populo tributa. Iamque vt à capite inciperet, à proceribus morabatinos duntaxat quinque viritim exigere decreuit: non tam vt grande ab eis tributum penderetur, quàm vt eos tributarios sibi efficeret: sperans inde minimè futura esse grauia, quæcunque inferioribus imponerentur onera. Cuius instituti, consiliique participem fecit, supra memoratum Didacum cognomento Pharensem: ac, quonam id pacto fieret, ab eo petiit, Cui Pharensis, rem sanè arduam, ac perdifficilem, inquit, suscipis Rex; dum eos, qui aut liberi natura sunt, aut sua dextra, immunitatem sibi, suisque, perpetuam pepererunt, tu vectigales facere conaris. Verùm vt amoris in te mei periculum facias, iam ego, qui procerum sum princeps, præsentibus ipsis, petenti tibi morabatinos primus polliceor daturum. Vnde conuentibus Burgis indictis, eoque conuenientibus omnibus Regni proceribus: Rex iustissimas inopiæ suæ causas proponens, nihilque sibi, consumpto ærario, relictum affirmans, quo posset Mauris denuò bellum mouentibus occurrere; necessarium docuit esse pro communi salute, noua tributa populo, atque adeò omnibus imperare. Proinde vt leuia ea fierent inferioribus, iique facilius superiorum exemplo ad pensitandum adducerentur, decreuisse à proceribus, quinque tantummodo morabatinos viritim exigere. Ad quæ Pharensis primus, vt conuenerat, respondit; peræquum est, ô proceres, vt Regi; cui multa petenti, negare esset indignum, pauca libenter concedamus. Quare morabatinos meos, ecce do libentissimè: Quibus ab ærarii præfecto receptis, proceres obstupuere omnes: atque eorum, qui inter primos habebatur Nunnius Comes Laræ, vnus ex clarissimis maioribus Naiarensium Ducum, in Pharensem oculos coniiciens, neque Regis rationem habens vllam, indeque ad proceres conuersus sic est allocutus: Viri proceres, & Regni Barones, qui maioribus vestris, neque virtute, neque gloria inferiores estis; sed longè etiam, potentia, atque armis superiores: quique pro Rege vestro, non vile tributum, sed pro tributo sanguinem, vestra-

vestraque omnia, quoties opus habet, liberè, ingenueque impenditis; libertatem, quam ab illis naturâ, & manu partam accepistis, vos, ne quæso, turpiter amittatis; sed eam potius conseruatam, & quasi sartam tectam ad vestros minores transmittite: neque omnino, quod absit, tributo vectigales vos fieri finite. Siquis aliter, atque ego sentit, ac, ob Regiam aucupandam gratiam, suam immunitatem tributo populari contaminandam duxerit; hunc, vt rusticum & illiberalem hominem, neque sua ingenuitate dignum, hic iubeo manere: qui vero, quod in suis fuit nunc esse vult, atque pro ingenua libertate, mori potius quam seruitutem pati; me sequatur. Quo abeunte, tribus tantummodo ex procerum, atque nobilium numero; quorum Pharensis vnus erat, 10 apud Regem manentibus, tria millia eorundem Nunnium secuti sunt; atque in campo Glareano, vrbi propinquo, eum armati circundederunt: simulque tributo morabatinorum hastarum mucronibus appenso, Regi denunciarunt; tributum paratum esse, si modo eos præcipuè exactores mitteret ad colligendum, qui eius imponendi vectigalis autores, & consiliarii fuissent. Quod audiens Rex, seque ab omnibus desertum conspiciens, ad Pharensem conuersus, quid facto opus esset, interrogat. Cui protinus sagax, ac prudens ille, me inquit, Rex tanquam reum, huiusque consilii autorem exilio mulctato: atque ad hunc modum, procerum conuersa in me ira, fideliore tibi eos gratia coniunges. Ad illos igitur Rex misit, qui significarent, prauo se inductum consilio, petiisse tributum; sed substitisse quidem, ac non solùm duxisse nefas, genero- 20 sos Castellæ viros vectigales fieri; verùm consiliarios quantumuis licet potentissimos, tanquam sceleris reos digna pœna mulctasse. Quo responso, missoque simul in exilium Pharensi, pacati omnes, denuò se Regi addixerunt. Quanquam non multo post, iisdem rogantibus, Pharensis de exilio, quo in Aragonia apud Petrum Regem exulabat, fuit reductus. Interea induciæ à Regibus factæ, cum breui finirentur, atque ob Alfonsi artes, Iacobus controuersias bello decerni cuperet: in idque impensè incumberet: opera tamen Antistitum, virorumque religiosorum, maximè verò prudentissimi Bernardi Vitalis Besalunensis, qui vtrumque Regem inter Agredam & Turiasonem in congressum venire procurauit, de concordia fuit inter eos actū, constitutumque, vt Nauarræ Regnum tuendum Iacobo traderetur. Sed inconstantia 30 Alfonsi breui fuere renouatæ controuersiæ, atque ad pristinam concertationem, & dissidia, non tamen ad manus & pugnas ventum. Adhæc cum paulo ante rex ageret Stellæ, Enricus frater Alfonsi Regis Castellæ, & Lupus Diazius Pharensis Didaci filius, Vizcaiæ dominus, venere ad Regem, quos excepit benignissimè, honore regio Enricum afficiens, eique se offerens, re, & armis promptissimum, donec controuersia cum Rege fratre finiretur. Pharensi quoque se obtulit libentissimè, gratumque habuit adolescentis aduentum, qui patrem imitatus, perpetua, constantique voluntate, Aragonensium partes sequeretur, ac se Regi traderet simul cum viginti tribus primariis Vizcaiæ viris, cognatione illi coniunctis: qui omnes fidem suam ei obstrinxerunt pro Pharensi adolescentulo: adiectum quoque, non cum Rege Castellæ Pharensem de 40 pace acturum: donec controuersia inter Regem & generum decideretur Sanctii Salzedi, & Lupi Velasci sententia; quibus tanquam primariis viris, atque omnium Hispaniæ litteratissimis, eius causæ cognitio commissa fuerat. Post hæc venere quoque Cæsaraugustam duo Castellæ primates à Rege ad Iacobum desciscentes, Ramirus Rodriguez, & Ramirus Diazius, ei similiter fidem suam obstringentes: & quia fuere ipsi ab Alfonso spoliati patrimonio; à Iacobo quidem, & prædiis, & centum equitum stipendiis donati sunt: totque indies ex Castella, & Nauarra nobiles audita Regis liberalitate, ad eum deficiebant: vt in ditandis illis, ærarium, & Regium patrimonium consumeret. Tanta præterea fuit huius Principis cum liberalitate coniuncta iustitia, vt quam liberalissimè, cuique quod suum esset, restitueret. Nam eodem tempore, Guil- 50 lermo Moncadæ Raimundi filio, eiusque ex fratre filio etiam Raimundo, Fragam insigne oppidum, quod alluit Cinga fluuius, cum eius arce, iure beneficiario dedit, in compensationem censuum & prædiorum, quæ illorum maiores ad Ilerdam possederant, ac temporum, & rerum turbatione amiserant: modò defectu legitimorum, amisso iure, Fraga Regno restitueretur: quemadmodum postea restituta fuit. Tandem procurante Alfonso Castellæ, qui maiora quædam animo moliebatur de Imperio Germanico (fuerat enim à dimidia electorum parte nominatus Rex Romanorum) idem ipse cum Iacobo venit in colloquium, in oppido Soria Celtiberorum, vbi fœdera quondam à superioris ætatis Aragoniæ & Castellæ Regibus facta, renouata fuerunt: indeque recepit Alfonsus, se arces eius veluti obsides fœderis traditurum: atque ita paca-

tis animis longo tempore ab armis cessarunt. Ea tempestate mortua fuit Margarita Tibaldi Regis Nauarræ vxor, materque Theobaldi iunioris, & in Claraualle amplissimo Nauarræ cœnobio sepulta. Quæ dum vixit, Rege adulescentulo, sua prudentia, pacatè, quieteque Regnum gubernauit. Sed ea mortua tumultus illico excitati fuere: paulatimque sedati etiam, factis cũ Gaufredo Beamontio Nauarræ Senescalo induciis, qui tandem procurante Iacobo, in concordiam cum Theobaldo Rege venit, illoque adiutore Theobaldus Regno potitus est quietissime. Quibus confectis, Iacobo nunciatum est, Ludouicum Galliæ Regem intra mensem in Aquitaniam venturum, atque in nobili oppido Carbolio, quod est propinquum Mompellerio, ipsum expectaturum. Ad negotia igitur vtrique Regi tractanda Rex Mompellerium ire decreuit: relictoque Simone Focio, viro prudentissimo, ac inter Aragonenses proceres adnumerato, Valentiæ præfecto, iter ingressus est. Cui occurrit Dertosæ Petrus Alfonsus, Petri Portugalensis filius, Alcanitii præfectus, ibique confirmata prædiorum, siue locorum ad eum spectantium donatione, Mompellerium contendit, vbi intellexit Ludouicum fuisse iam Corbolium ingressum. Quo illico Rex petens, ipsumque mutuò complexus, antequam de componendis maiorum suorum inter se controuersiis agerent, in eo conuenerunt, vti Isabella Iacobi filia natu minima Philippo Ludouici filio ad Regnum successori nuberet: atque dotis nomine, vetusto Galliæ more & instituto, Quinta Regni pars, arcibus & propugnaculis receptis, assignaretur. Quo peracto Reges controuersias omnes vtrinque remiserunt. Ludouicus enim Barcinonensem, Vrgelitanam, Ruscinonensem, Emporitanam, Ceretanianam, Confluentinam, Gerundensem, & Ausetanam ditiones repetiuerat. Noster verò Carcasonensem, Rhodensem, Lauracensem, Biterensem, Leocatensem, Albigensem, Rhuensem, Fuxensem, Cadurcensem, Narbonensem, Mineruensem, Fonoliadensem, Saltuensem, Petræpertusensem, Aimilianam, Crodouensem, Gaualdanam, Nemausensem, Solonensem, & sancti Aegidii, ditiones sibi vendicabat. Itaque vicissim ambo mutuò iure suo cesserunt. Eo ipso tempore, Iacobus omne id ius, quo etiam repetere in Prouincia Folchalcheriensem, Arelatensem, Auenionensem, & Massiliensẽ ditiones poterat, Margaritæ Francorum Reginæ Raimundi Berengarii Prouinciæ Comitis fratris filiæ attribuit. Sed cum iis Carolus Ludouici Regis frater germanus, qui Beatricem eiusdem Raimundi Comitis filiam natu minimam vxorem duxerat, esset potitus, eas, siue iusta, siue iniusta possessione, Ludouico permittente, retinuit. Id quod postea maioris odii causa fuit, & quasi belli semen annis plurimis inter Aragonenses & Gallos, quod nullum fuit quandiu Ludouicus vixit. fuit enim is Rex mirè pacificus, religiosus, & pius, atque ab armis in Christianos semper abhorruit: neque in alios, quàm contra impios Christiani nominis insectatores Mahometanos arma tulit: maximè verò de recuperanda possessione Hierosolymorum cogitans, mare cum ingenti exercitu traiecit, primoque prælio sarracenos multos profligauit; sed cum pestilentiæ morbo magna militum multitudo periisset, victus, captusque fuit; vt eius historia refert. Rebus tamen breui cum sarracenis compositis, liber cum exercitu fuit dimissus. Indeque Aconem Asiæ vrbem profectus, cùm in ea reficiendo exercitui dies aliquot substitisset; suo exemplo & exhortationibus primarios Agarenorum, ac subinde totam ciuitatem ad Christi fidem conuertit. Quin aliquot Christianorum ciuitates in ea prouincia suis sumptibus refecit. Vnde mortua eius matre, domum redire coactus, nullis Reipub. officiis intermissis, in omnibus pietatis, ac religionis muneribus, & studiis, sese vehementer exercuit: quoad denuo, cùm transmisisset in Africam bellum sarracenis Tunetanis illaturus, iamque castra in eorum conspectu posuisset, pestilentia discessit: eiusque corpus Lutetiam Parisiorum translatum fuit, ipseque miraculis clarus à Bonifacio octauo Pont. in sanctorum numerum est relatus. Hunc plane Iacobus in extirpandis sarracenis feliciter imitatus fuit, fuissetq; multo felicius, nisi à perpetuo Castellano æmulo impeditus à conatu destitisset. Itaque compositis rebus, ac Regibus è Carbolio abeuntibus, Iacobus Mompellerium veniens, intellexit Alfonsum Principem denuò turbare omnia, non tam sua, quam Aragonensium pertinacia, qui sibi iniuriam factam existimabant, quòd à patre tam indignè tractaretur, vt penitus ab aliorum Regnorum hæreditate arceretur, quodque non modo Catalonia separata à reliqua ditione regia, Petro collata fuisset, verùm Valentia etiam, & Baleares, quæ Aragonensis expugnationis erant, quasi excisæ ab stipite, Iacobo vltimo fratrum cessissent. Vnde noui quotidie tumultus ab Aragoniæ proceribus, ac nonnullis Catalanis concitari cœperunt: necesseque fuit, reuiuiscentem indies conspirationem sic præoccupare: vt Valen-

vt Valentinum Regnum Aragonio contribueret, & vtriusque hæredem Alfonsum constitueret. Id, vt inuitus Rex fecit, sic deinde alienato semper, atque auerso animo ab Alfonso fuit: vt neque videre eum, neq; communicare cum eo quicquam amplius voluerit, ac non nisi obscurè, dissimulanterque cum eo agere. Nam concesso eidem in Oscẽsi agro, Luna oppido insigni, missoque ab Alfonso ad oppidum præfecto, Artalus Alago vnus ex Aragonensibus proceribus, qui tenebat illud, datumque sibi à Rege, beneficiario iure, putabat, præfectum iam ingressum, ex oppido ignominiosè eiecit; neque Regii diplomatis, neque Alfonsi, qui generalis Regni Gubernator esset, rationem vllam habuit. Qua de causa Alfonsus Legatum ad Regem Mompellerium misit, qui apud eum grauiter de Artalii iniuria, & contemptu conquereretur. Cui Rex, se libenter in Artalum animaduersurum, atque curaturum omnia respondit: Legatoque dedit litteras ad Alfonsum, in quibus dubiè, obscureque, querelis satis faciebat: imo iubebat, ne quippiam faceret; rediturum se breui, & Artalum grauiter punitum dicens. Verum neque venit citò, neque Artalum ad tradendum Alfonso oppidum compulit. Interim Rex, dum se Mompellerii continet, audiit Taurinos cis Padum tumultuantes, Bonifacium Sabaudiæ comitem comprehendisse, atque in custodiam tradidisse. Quod sentientes Astenses vicini populi, dolo malo, Bonifacium è Taurinis ereptum ad se trãstulerunt, atque in vincula coniecerunt. Sed statim Sabaudienses, vt Bonifacium liberarent, ipsius filios, cũ aliis Sabaudiæ proceribus, quos Astenses petierant, dediderunt: quibus apud se retentis, Astẽses, antequam Bonifaciũ restituerunt, nonnulla oppida & arces Sabaudiæ ceperunt, ipsisq; optimè munitis, tum Bonifacium & proceres, retentis filiis è custodia liberarunt. Sed Bonifacius tot fractus laboribus, quos in vinculis tam Taurinorum, quàm Astensium pertulerat, breui mortuus est. Ex quo Astenses in Sabaudienses oppressos denuò bellum commouerunt. Quæ cum Regi narrata fuissent, tanta ille ita in Astenses exarsit, vt protinus nulla interposita mora, Legatos ad illos miserit, qui ciuitati Astensium bellum suo nomine indicerent, ac etiam prouocarent eos, nisi intra mensem Bonifacii filios, quos in vinculis retinebant, liberarẽt. Hac prouocatione, deterritis Astensibus, atque quid responderent ambigentibus; minusque dimittentibus Legatos; Petrus Bonifacii patruus subsidiariis Regiis copiis confisus, bellum in illos mouit, atque oppida & arces recepit, eque vinculis Bonifacii filios liberauit. Vnde magna à Sabaudiensibus gratia Regi & Aragonensibus habita aliquãdo etiam relata fuit. Hæc cùm ex sententia Petri successisse omnia Rex intellexit, mirè lætatus est, propterea quòd in eo bello, tantùm fama & opinione, quantum potuisset manu, confecisset. Inde protinus in Aragoniam venit, quam ingressus, in itinere controuersias in Artalum Lunam, & Gõsaluum Fernandum Assagram ortas super oppido Chodensi in finibus Albarrazini posito diremit, Artalo, quod multis iam annis possederat, illud adiudicans. Posthæc veniens Cæsaraugustam, Legatos Regis Castellæ inuenit, qui ab eo petierunt, vt quoniam commotum iam à se bellum esset contra Granatenses; permitteret nobiles Aragonenses venire sibi subsidio. Sic enim paulò ante in Soriano Conuentu inter eos steterat. Cõcessit postulata Rex; eos sarracenos tantummodo excipiens, qui vel prædiis, vel militaribus stipẽdiis, ei essent obærati: hos enim excepit pactum, & conuentio. permisit tamen, vt bello interessent nobiles, qui non Regi, sed proceribus inseruiebant, aut tanquam comites sequebantur: modò bellum, non Miramamolino, nec Tunetano Regi inferretur, quibuscum inducias fecerat, in gratiam mercatorum Cataloniæ, & Valentiæ, qui ad illos frequenter mercimonii causa nauigabant. Cæterùm Alfonsus Princeps magnam omnibus admirationem mouebat; vt cui longè diuersa, atq; paterna fuit, sors obuenerat: nulla ei matrimonii cõditione oblata, cum ætate firmata iam esset, annos natus duos & triginta, ac Princeps salutatus: cum tamen Iacobo annos vix nato duodecim, Regnoque nondum stabilito, nupsisset Leonora: nullaque tam imbecillæ ætati subesset proxima spes prolis. Vnde Alfonsi res apud Regem in magna obliuione semper fuerunt. Nec mirùm id quidem, cum fortassis, & nouercæ antiquum odium, & nimius Regis in Petrum amor, & fratrum liuor obstiterint, quominus vllis Regiis, atque potentissimis affinitatibus ad firmandum Regnum iuuaretur: quoad Rege permittente, proposita fuit Constãtia prima filia Castonis Moncadæ, Vicecomitis Benearnẽsis, inclyti illius Guillermi filii, qui Balearico bello præfuerat; atq; vt fusissimè libro sexto explanatum est, post tot ab eo prostratos, ac profligatos Sarracenos, gloriosissimè dimicans, interierat. Itaque sponsalibus factis, & sponsa magno Moncadarum, eiusque perillustris familiæ comitatu & pompa deducta, Calataiubii, breui iunctæ nuptiæ, breuius disiunctæ fuerunt. Nam intra paucos dies, fractus, ac debilitatus Alfonsus, tum odio, & contemptu patris; tum inuidia

& maleuolentia fratrum, qui ad nuptias venire recusarunt; morbo correptus, non sine multorum dolore, & lachrymis interiit; nullis neque natis, neq; posthumis relictis: neq; testamẽto obsignato; ita vt vi ereptus potius, quam morbo extinctus videri potuerit. Qui tandem Regiis iustis redditis, sepultus est in cœnobio Verolensi ordinis Cisterciensium. Princeps satis quidem moderatus, commodus, suique cognoscens, sed suorum deprauatis consiliis, aduersaque fortuna, semper conflictatus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XVI.

ALFONSO mortuo, eiusque inimicorum odio & liuore supremo funere extinctis; Petrus & Iacobus fratres, honorem mortuo, cui viuo iniuriam intulerant, facere decreuerunt, vt qui ad fraternas nuptiarum faces, tibiasque accedere noluerant, ad eius exequias, cantu, lamentis, & laudationibus celebrandas libentissimè cõuenerint. Hoc funere, quasi funesta quadam attacti peste, eodem odio & inuidia, quibus in mortuum olim, in se ipsi exarserunt; quinimo præ regnandi cupiditate, adeo multa in sese machinari mutuo cœperunt; vt ni paterna simul Regiaque autoritas & potestas intercessissent, parum abfuisset: quin breui vtroque orbaretur filio pater; eiusq; odium olim in Alfonsum, funestissimis superstitum dissensionibus expiaretur. Itaque iustis Alfonso factis Valentiæ, in cuius templum maximum illius cadauere Verolensi cœnobio translatum fuit, atque in sacello Regis honorifico tumulo repositum; iamq; libera Regnorum Aragoniæ, & Valentiæ potestate Regi restituta; protinus de vxore Petro deligenda cogitauit. Neq; enim quantum in Alfonso, in Petro rem distulit. Nam inter alias, proposita ei fuit Constantia, filia vnica Manfredi Siciliæ Regis, Federici Imperatoris filii, qui sex ante annis, tempore Alexandri IV. Pontif. Max. Regio insignitus titulo, in Italiam traiiciens, Calabriam cum vniuersa Apulia in potestatem redegerat, idque inuito Pontifice, & Conradino Principe, filio Conradi Imperatoris, & sororis Manfredi, ad quem Regnum Neapolitanum cum iis prouinciis spectabat. Cupiens igitur Manfredus sese cum Aragonio Rege affinitate coniungere, Legatos è Sicilia Barcinonem misit, Giroldum Postam, Maiorem Egnatiensem, & Iacobum Mostacium, viros prudentissimos, qui de matrimonio Petri Aragoniæ, & Cataloniæ Principis, & Constantiæ agerent, quam Manfredus ex vxore Beatrice, Amadæi Comitis Subaudiæ filia susceperat, dotem illi L. M. auri vnciarum nomine patris dicerent: propter ingentes alias cum corporis, tum animi dotes, quibus præditam esse Constantiam, non solùm Legati, sed plerique probatæ fidei mercatores Barcinonenses, qui è Sicilia venerant, pleno ore referebant. Placuit Regi, atque omnibus propositum cum dicta dote matrimonium (neque enim antea dos tanta accepta fuerat ab Aragoniæ Regibus) ac etiam Manfredi affinitas: iis quippe patere sibi, suisque in posterum, magnum in Italia ostium; Siciliæ Imperio, aperiri quoque horreum refertissimum ad hæc sustentanda Regna, prospexit. Quamobrem statim ad deducendam sponsam misit Fernandum Sanctium filium, quem ex nobilissima Aragonensi fœmina Antilionia susceperat, vna cum pernobili Aragonẽsi Guillermo Torrellia, viro prudentissimo, vt iis arbitris sponsalia fierent, & Constantiam cum magno Comitatu deducerent. Quibus proficiscentibus, auditum est, Vrbanum IV. Pontificem Alexandri successorem in Manfredum tam male esse affectum, vt non modò diras, atque omnes Ecclesiasticas censuras imprecatus ei fuerit: verum omnium ferè Christianorum Principum auxilia implorarit, magnumq; coegerit exercitum; vt illum ab omnibus Ecclesiæ ditionibus, quas tenebat, expelleret. Qua de causa Rex ancipiti distractus cogitatione, dolensque tam commodum sibi, filioque impediri matrimonium, & affinitatem, Legatos Romam misit ad Vrbanum, inter alios, F. Raimundum Penafortium ordinis Dominicani, virum insigni sanctitate, atq; doctrina nobilem, vt honestis rationibus, & quantis posset precibus, à Pontifice impetraret, vti Manfredum, supplicem, resipiscentem, ac misericordiam implorantem, sibi & Ecclesiæ sanctæ cõciliaret. Verùm enim

enim tantùm abfuit, vt Pontifex veniã illi daret, vt eò magis obduruerit; in idq; rursum incubuerit, vt Iacobum auocaret à coniunctione & affinitate Manfredi, Tarentini, vt dicebat, Principis, impii acerbissimique Ecclesiæ hostis ac perduellis: quin & recenseret, alios inueniri Principes Catholicos, ac Deum timentes, qui filias suas Manfredinæ, virtute, ac dote pares, Petro filio nuptui traderent libentissimè. Sed neque Regis preces apud Pontificem, neque ipsius monita apud Regem quicquam profuerunt: creditumque est, diuina factum prouidentia, & numine, vt eæ nuptiæ aliis omnibus præferrentur; quòd iis maximæ fuerint fortunarum, atque dignitatis accessiones factæ Aragoniæ Regnis. Porrò Rege Cæsaraugustam repetente, dum esset Beruegalii, quod oppidum non longe distat à Cinga flumine, intellexit, Aluarum Cabreram Pontii olim Vrgelitani Comitis filium, paternis aduocatis amicis, eorumque auxilio & ope, arces & oppida Comitatus, quæ à Rege tenebantur, vi cepisse; atque extra suæ ditionis fines excurrisse: quin & Barbastrensibus vicinis plura detrimenta intulisse. Vnde omnibus circumcirca populis, iis maximè, qui ab Aluaro, vastatis agris, direpti fuerant, conuocatis Barbastri (quæ insignis est, tametsi parua ciuitas, nostro tamen tempore in Episcopatum erecta; cuius ager fertilis, frumento, oleo, & vino, necnon cocco, atq; aucupio, & venatione abundans) Martino Perezio Artaxonæ Iustitiæ Aragonum præfecto iniunxit, vt mediocri collecto exercitu, in Cabreranos insurgeret, eisque quanta posset detrimenta inferret. Daturum enim se operam, vt breui Aluarum, ni ab excursionibus, & vastationibus abstineat, de medio tollat. Interea Petrus Princeps paterna abutens indulgentia, qua Alfonsum fratrem hæreditario Regno depulerat, regnandi cupiditate semper exæstuans, similiter Iacobum fratrem à reliqua, quæ ei obtigerat, hæreditate conabatur deiicere. Audierat enim patrem indicasse quibusdam, quæ ipse Regna debellasset, Iacobo velle tradere; quod causa maioris odii inter eos fuit. Quanquam Petrus illud, quoad poterat, tunc premebat; quòd timeret, ne manifesto in fratrem odio declarato, in paternum incurreret: ac ne ea de causa Rex testamentum denuò conderet, in quo Iacobo nouam aliquam donationem, quę sibi detrimento esset, faceret: seque ad eam iureiurando confirmandam compelleret. Huic rei vt occurreret, clãculum grauissimos viros Ecclesiasticos cum proceribus conuocauit, Raimundũ Penafortium, Magistrum Berengarium Turrensem, Archidiaconum Barcinonensem, Simonem Focensem, Guillermum Torrelliam, & Stephanum, & Ioannem Aegidium Tarinos, ciues Cæsaraugustanos sibi fidissimos, ante quos obtestatus est; si firmum, ratumvè testamentum patris, seu donationem aliquam ab eo factam, stipulatione, seu iureiurando sanciret ipse, se id metu eius perterritum, ac inuito & repugnanti animo facturum: ne, si fortè roganti Regi coram resisteret, indignatione commotus ille, innouaret aliquid, ex quo non modò ipse, sed Aragoniæ Regnum detrimentum caperent: haud immemor eius incommodi, quod Alfonsus frater simili de causa olim fuerat perpessus. Quo etiam tempore occasione dissensionis fraternæ, ab ipsa regnandi libidine orta, non solum procerum, verum infimæ etiam plebis in partes secuta est armorum simul & animorum distractio, aliis in Petrum, aliis in Iacobum fratres, aliis in Regem studia dirigentibus: intãta veniendi ad arma licentia; vt magna vbique locorum subinde fuerit grassandi, atq; latrocinandi audacia subsecuta, viis omnibus, atque saltibus occupatis, ac non nisi armata multitudine oppidanis ex vno in alium locum pergere audẽtibus. Hac de causa vniuersę montanæ Aragoniæ ciuitates, & maiora oppida, societatẽ inter se inierunt, quàm vocarunt vnionẽ, ex qua leges prodierunt lõgè duriores, quã mores & instituta maiorũ vnquã pertulerant; quasi vri, secarive necesse esset, quo medicamentis sanari non posset; vt tam immoderatæ, atque effrenatæ grassandi libidini obuiã iretur. Quibus breui effectum est, vt consceleratorum hominum ingens capta manus, grauissimas pœnas exquisitissimis suppliciis Reipub. pependerit. Eodẽ anno sacro Pẽthecostes die, Isabella Iacobi & Iolãtis filia deducta est in Aquitaniam, ad insigne oppidum Claramontium in Aruernis, vbi celeberrimis nuptiis iuncta fuit Philippo primo filio Ludouici sancti Francorum Regis, qui postea in numero sanctorum, vt suprà diximus, relatus fuit. Eo etiam tempore Constantia Manfredi Regis filia in eandem Prouinciam deuecta fuit ac comitantibus Bonifacio Anglano Montalbani comite, Mãfredi auunculo, cum aliis Siculis, & Neapolitanis proceribus, ipsisq; Sanctio, & Torrellia; Mompellerium ingressa. Cui Iacobus Princeps, patris nomine, dotem dixit, Comitatum Ruscinonensem cum Ceretania, Confluente, & Vallespiria, ac etiam Besalunensi, & Prulensi Comitatibus: cumque Caldis, & Lagostera oppidis; tametsi earundem ditionum donatio, paulò ante à Rege facta fuerat eidem Iacobo, qui retenta possessione, tamen obligata omnia pro dote esse vo-

luit. Itaq; conscriptis pactis, eoque Petro Barcinone veniente, nuptiæ cum magna pompa & celebritate iunctæ fuerunt. Iis Mompellerii celebratis, Rex cum vniuersa curia Barcinonem remigrauit: vbi resciuit Petrum & Iacobum insatiabiliore indies torqueri regnandi cupiditate, atque iccircò maximè inter se dissidere. Ex quo existimans, se ab eis discordiæ, ac seditionum omnium sementem radicitus auulsurum, si voluntate eorum denuò Regna diuideret: præsentibus Barcinonensi, & Vicensi Episcopis, aliisque totius ferè Cataloniæ, cum nonnullis Aragoniæ proceribus, & ciuitatum Legatis, sic inter eos vniuersa partitus est. Aragoniæ Regnum, & Barcinonensem Comitatum, à Cinga flumine ad Pyrinæi promontorium, illa, nostraque ætate, Caput crucium nuncupatum, vsque in Periliosium, & Panizatium, ipsius Pyrinæi colles, Petro attribuit: quibus & Valẽtinum Regnum adiunxit, iisdem ipsis, quibus antea diuisum fuit terminis ac limitibus, cum Regnis Aragonum & Castellæ, atque Cataloniæ Principatu. Iacobo vero Balearium Regnum, cum ea parte Pytuisarum Insularum, quam sibi retinuerat Rex: altera scilicet Antistiti Tarraconensi ex oppugnatione relicta, adiunctis Ruscinonensi, Illiberitana, Confluentina, Ceretana, & Vallespiria ditionibus, vna cum Mompelleriensi, quas Iacobo etiam condonauit. Quin & ambos filios orbatos liberis, hęredes alterum alteri substituit. Petro nihilominus de paterna iniuria conquerente, quòd se, immensa donatione in fratrem collata, defraudasset, diuidens quæ a Principatus Cataloniæ patrimonio seiungi non poterant. Demum eadem partitione cauit, vt minor natu filius, eiusque hæredes, earum ditionum, quæ ipsis obtigerant, vsu, & dominatu contenti essent; dum tamen Regia & suprema potestas, penes natu maiorem, eiusque posteros perpetuò maneret. Iã verò ad tollendas controuersias, quæ in confinibus Regni Aragonensis & Valẽtini cum Castellano per hos dies obortæ fuerant; indeque inter vicina oppida, & pagos, multa vtrinque damna & depeculationes consecutæ; necesse fuit Reges inter se conuenire, atq; fines Regnorum denuò definire. Qua de causa Sex viri finibus regendis sunt designati: è Regno Castellæ, Paschalis Episcopus Ginnensis, Aegidius Garcesius Aza, & Gonsaluus Rodericus Atienza: ex nostris verò, Andreas Albalatius Episcopus Valentinus, Sanctius Calataiubius, & Bernardus Vitalis Besalunensis; qui collustratis, ac designatis finibus, de damnis constituerunt; vti Reges ea vltro citroque, facta æstimatione, vnusquisq; sua dependeret. Sed quia tarda est Regum compensatio, adeò magna semper accumulant, ne soluant; ipsa inter se oppida damna mutuo, aut refecerunt, aut, vt controuersiis finem imponerent, condonarunt. Posthæc Rex veniens Ilerdam, duos nobiles Catalanos, Pontium Peraltam, & Bernardum Mauleonem, ex controuersia inter eos orta, armorum iudicio paratos ad decertandum inuenit: quibus, tametsi de more Rex assisteret, atq; ex patria lege certamen permitteret; tamen ex instituto maiorum, eidem præfuit Petrus Mõcada Cataloniæ Senescalus. Cuius magistratus iura, cum ex vetustate obsoleuissent; & de ea re controuersia cum Rege oborta esset; eius definiẽdæ gratia, quatuor viri delecti fuere, Simon Perezius Arenosius, Thomas Senclementius, Guillermus Sazala, & Arnaldus Boscanus, iuris militaris scientia præstantes. Quorum sententia hæc fuit; Vt Senescalo, tanquam summo Regni magistratui ius suum, quod nulla officii desuetudine potuit antiquari, restitueretur. Huius autem certaminis quisnam fuerit exitus proditũ non inuenio. Inde verò Rex Barcinonem veniens, de virgine Iacobo filio in matrimonium ducenda sollicitus, Mompellerium ad Guillermum Rocafullium præfectum scripsit, vt cum mandatis ad Allobroges iret, ibique cum Petro Sabaudiæ comite, de Beatrice Amadei Comitis eius fratris filia, Iacobo in matrimonium collocanda ageret. Sed illud an fuerit confectum, necne; seu puellæ obitu, quavè alia de causa impeditum, nulla in Cõmentariis Regis, neque alibi fit mentio. Ac neque propterea, quod à Rege hæc, aliaque intermitti soleant, prætermittendum est illud, quod ab scriptore antiquo, qui Iacobi vitam conscripsit, narratur de Rege Persiæ, magnoque Babyloniæ Sultano nuncupato, qui per id tempus apud Ægyptum agens, præclara Iacobi fama commotus, mireque eius amicitiam affectans, Legatos ad eum miserit, qui sui erga ipsum studii & amoris testimonium redderẽt. Hos Rex Barcinone excipiens splendidissimè, multis locupletatos donis remisit: ac statim ad Sultanum, Raimundum Richardum, & Bernardum Porterium, viros singulari prudẽtia; quique magnam partem orbis peragrarant, Legatos misit. Qui in Ægyptum nauigantes, cumprimum Alexandriam, vbi tum agebat Sultanus, appulere, ipsius iussu, magna cum celebritate & pompa excepti fuere. Cumque Bernardus Porterius Iacobi vexillum protulisset; hoc illicò honoris, atque dignitatis gratia, Sultanus in Arsacidarum solio constitui imperauit. Renunciauit præterea Bernardus legationem amoris simul & officii plenam, quam Sultanus beneuolè, ac studiosè audiens, eundem rogauit,

gauit, vt more patrio, nomineque Iacobi Regis, filium suum natu maiorem, militaris honoris auctoramento cinctum decoraret (perinde enim se habiturum, acsi ab ipsomet Iacobo Rege esset auctorandus, dixit.) Id audiens Porterius se illi ad pedes demittẽs, quòd tanti ipsum auctorandi Principis honore dignum duceret, obtẽperaturum dixit. Quare celebrato solenni sacro apud ædiculam Virginis à Christianis Alexandriæ degentibus cultam duobus sacerdotibus, quos secum Legati attulerant, rem bene administrantibus, solita cum ceremonia & põpa, atque incredibili Sultani, totiusque ciuitatis lætitia, auctoramentum perfecit. Vnde Legati, magnis à Sultano ditati muneribus, atq; nauibus preciosissimis aromatibus refertis, cum maxima Sultani gratia, in Hispaniam renauigarunt. Barcinonem autem appulsi, atq; renunciare legationem iussi, de sua felici nauigatione, deq; gratia & magnificentia, qua ab humanissimo Sultano excepti fuere, multa retulerunt, addẽtes se ab eo, de omnib. Iacobi rebus gestis accuratè rogatos fuisse, illisq; auditis, tanto erga Regem amore & studio arsisse, vt vexillum, eiusque insigne mirè cõtẽplatus, illud in Arsacidarum solio collocatum penes se retinuerit. Additũ & de auctoramento à Legato Regis nomine rite celebrato, deq; illius maximis opibus Legatis magnificè expositis, & muneribus, quibus eos affectos dimiserit. Quæ audiẽs Iacobus, collaudatis Legatis, magnaq; ex eorũ oratione voluptate capta, summas Deo gratias egit, quòd talẽ ac tãtum sibi amicum parasset, cuius auxilio, si quando daretur expeditio ad Hierosolymitanam terram è Turcarum manibus eripiendam, se multum iuuari posse speraret. Cæterum ne vllum Iacobo tempus daretur vacuum ab officio & munere militari, in ipso tẽporis articulo, quo Legatos audiuit, ad eum venit Petrus Ioannes Calatrauensis militiæ magnus magister, ab Alfonso è Castella missus, qui exposuit, Maurorum ex Africa incredibilem numerum in Bæticam traiecisse, seque cum Murciensibus, & Granatensibus adiunxisse, vt similem superiori cladem toti Hispaniæ inferrent. Proinde Regis sui nomine rogare ipsum obnixè, vt è Regni Valentini finibus versus Murcienses appropinquet; & labantibus generi & filiæ rebus opem ferat: ac neque minores mari, quàm terra copias parari iubeat, vt illorum ex Africa transitus impediatur. Protulit quoque epistolam Iolantis filiæ ad eundem, orantis ne se, ac virum in tam manifesta suarum rerum perturbatione desereret. Ad quæ respondit Rex, se nullo vnquam tempore defuturum suis, sed quanto maximè posset exercitu, terra marique pro communi salute, se ducem subsidio iturum. Quo dimisso, protinus mari classem strui, terraque exercitum conscribi, atque ciuitatibus, & oppidis pecuniam imperari; ipsumque Bouaticum tam iustis de causis imponi procurauit. Hæc vbi Catalanis Barcinonẽ conuocatis indixit, docuitq; innumerabiles in Hispaniam ad Granatenses ex Africa Mauros confluxisse, facilè persuasit, tutius esse hostes in alieno, atque longinquo oppugnare solo, quàm è proprio depellere. Vnde non solum Bouaticum cõcedi Regi; verum classem quoq; ei extrui curarunt, vt Mauros transitu in continentem prohiberent: propterea quòd occupata ab eis Bætica prouincia, maxime verò Murciensi Regno, quò properabãt, illicò conuolaturos illos in Valentinum, & Cataloniam subinde infestaturos, credi par erat. Verum & petitioni Regis, & concessioni conuentus, sese opponens Raimundus Folchius Vicecomes Cardonensis, non esse vllo modo consentiendum, dixit, quin prius de more conuentus, & antiquo Regni iure, querelis illorum, qui iniuria, damno, aut fraude aliqua opprimebantur, satisfieret, atque illata damna resarcirẽtur. Quod Rex intelligens atq; tristissimo, difficilimoque Reipub. tempore priuatas iniurias communi damno à conuentu præferri videns; vsqueadeo acerbe rem tulit, atq; ira succensus est, vt protinus dimitti conuentus, atque vrbe excedere, turbataque omnia relinquere decreuerit. Sed vniuerso occurrente conuentu, atque Folchio à conquestione desistente, quæ concesserant, comprobata fuerunt, atque conuentus cum magna Regis gratia dimissi. Verùm quòd Regi tunc in Rempub. à summo discrimine liberãdam quã maximè in[illegible]to nihilominus Folchius sese opposuerit, postulata spreuerit, concessaq; illi à conuentu tributa impedierit; ac nisi ab vniuerso demum exoratus conuentu, minimè ab impeditione destiterit; apertè edocet à nostri temporis Principibus boni esse consulenda similia, quæ in conuentib. ab vno, aut altero ex proceribus, aut Baronibus, aut Legatis ciuitatũ, ipsis opponi solent; donec oppressorũ querelis satisfiat, ac Reipub. debita [illegible]repẽdantur. Quandoquidem non tam maioris acquirendæ libertatis, quàm iustitiæ (qua vna virtute sustẽtantur Respub.) exequendæ gratia, idipsum opponendi ius fuit populis ex plebiscito concessum. Minus enim decet, imò pernitiosissimo fit exemplo, Principum, ipsos, quàm priuatum quemque hominem, suum cuique nõn reddere: præsertim si eiusmodi sit, vt ob intermissam scelerum punitionem aliquam, Respub. suo quasi iustitiæ debito defraudata

fuerit. Hac quippe vna, aut altera dissimulata, permissave malorum impunitate, sequi sæpè solet, diuino reposcente iudicio, vt Principum conatus, & magna incœpta, quantumuis præclara & heroica, irrita fiant, ac veluti euanescant: ceu tanquam instructa, beneq; ornata nauis, quæ fertur secundo vento; tenui subtus contempta rima, sensim penetrante aqua demergitur. Cuius profectò rei, si Rempub. licet cum naui quàm aptissimè comparare, exemplum nobis natura proposuit præclarissimum, in vno pisciculo Echenei, siue Remora nuncupato; quem nostrum mare fert, atque pedali torpedini, qui piscis petris affigi solet, persimili. Illius siquidem tanta est virtus, robur, atque à natura innata ad sistendum facultas, vt Plinio, & experimento comprobantibus, medio in mari nauim, suum velis plenissimis cursum tenentem, carinæ affixus contineat, ac remoretur: quoad vrinatorum indagine, tentante manu inuentus, è carina euellatur; sicque nauis tanquam ferreis soluta vinculis cursum prosequatur. Quid enim Regii conuentus sunt, in quibus totius Reipub. summa continetur, quàm nauis maxima, seu Bucentaurus quædam, Regem tanquam nauarchum, proceres, Baronesque tanquam vectores, simul & naucularios vehens? Et horum, quod præcipuum institutum? quisve scopus? quam Rempub. tãquam nauim è maximis procellis, vitæque tempestatibus ereptam, saluam, & incolumẽ in portum, vbi tranquillè viui possit, deducere? Quid tum Echeneis tantillus piscis, carinę adhærens, ac stupentibus omnibus, nauim retinens, quàm occultum sæpè malum, atq; inopinatũ innuit? quod, quia initio, vt leue negligitur, neque animaduersione dignum putatur, ideo quidem paulatim, ab innata vi malis, robur, ac neruos sumens, postquam inueterauit, Rempub. non modò inficere; sed felices eius progressus sæpissimè retardare potest? Quid demum vrinatores? quàm aut seueros legum ministros magistratus, aut, qui populi moribus præsunt, censores, significant? vtpote quibus est proprium, mala Reipub. linceis, quod aiunt, oculis inspicere, indagareq;, ac non solum coercere, sed præcauere equidem, atque illico enascentibus illis, cùm occurrere, tum illa ipsa, ferrea quasi admota manu, tollere & auertuncare? cum scilicet ab iis maximè quæ parua videntur esse delicta, quia neglecta crescunt, sit diligentius declinandum? Quamobrem, vt in magnis tempestatibus, summi nauis gubernatores nonnunquam à vectoribus admoneri, horumque monita ab illis non omnino reiici, sed libenter admitti quandoque solent, sic planè in magnis quoque Regiis conuentibus, vbi propositis oppressorum querelis, ob multorum inter se dissentientium contentiones, quæ sæpè, Principum, qui adulari se sinunt, aucupandæ gratiæ causa, tanquam tempestates commouentur, proborum hominum oppositiones, siue procerum, siue aliorum de conuentu, vti optima, salutariaq; Reipub. monita à Principibus audienda sunt, nec aspernanda; sed boni, vt dictum est, consulenda. Sanè, vt per ea, tum Principes officii sui admoneantur; tum Reipub. necessitatibus occurratur; tum denique conuentus, pari cùm illorum, tum populorum gratia dimittantur. Vt igitur redeamus, vnde diuertimus, concesso Regi Bouatico, classique nauata opera, eidem Petrum Fernandum filium præfecit, strenuum, ac bellicosum iuuenem, quem susceperat Rex ex Berengaria Fernandia Aragonensi fœmina nobilissima; altera ab illa, inquam, Berengaria Alfonsi domini Molinæ filia, quam post Murciense bellum, contubernii quoque necessitudine Rex diu cognoscens, nullum tamen ex ea filium habuit, de qua mox agemus. Hic Petrus postea oppido & ditione Ixarensi donatus à Rege fuit, ab eaque ipse, & eius in hanc vsque diem successores nuncupati, qui Belcitano comitatu adiuncto, procerum Aragoniæ, & Regio splendore generis, & perampla populorum ditione habentur præstantissimi. Porrò quoniam instabat bellum, Mauritanis continenter traiicientibus, ac sese in Granatæ, & Murciæ Regna diuidentibus, quin arces & oppida in Regno Castellæ capere incipientibus; nec tamen Bouatici pecunia collecta erat, nec quæ expectabatur ab Aragonia, imperata; Hebræus quidam nomine Iudanus, omnium Hispaniæ ditissimus, Regiique ærarii præfectus, tantam ex suo obtulit præsentem auri summam, vt & classi, & colligendo exercitui, & disponendis præsidiis suffecerit; Bouatici, & aliorum Regiorum censuum ei exactione mandata. Iis actis, Rex Cæsaraugustam venit; ibique procerum bellicosiores, tumultuario inde collecto exercitui duces præfecit: vt vno simul tempore, cum iis, qui è Catalonia exierant, in finibus Valentini & Murciensis Regni præstò essent Castellæ Regi. Cùm igitur tot illi sumptibus faciendis pecuniæ quoque essent Aragonensibus imperandæ, conuentus Cæsaraugustę egit, ad quos vniuersi Regni proceres, Barones & Magistratus ciuitatis, cum aliarum ciuitatum, magnorumque oppidorum Legatis conuenerunt. Quibus in cœnobio maximo fratrum Dominicanorum congregatis, suam mentem Rex iis verbis expressit: Scio equidem, nequaquam ignorare vos, me ab ipsis incunabilis, omnem vitam, siue domi, siue foris, perpetua

perpetua

petua militia traduxisse; fuisseque diuina fortassis mihi sorte datum, vt nullam plane ætatem in otio, & tranquillitate; sed pro communi Regnorum salute, & amplificatione, in continuo labore & vitæ discrimine exegerim. Nam & totum tyrocinium adolescentulus, cum in vitandis domesticis insidiis; tum Regnorum sedandis discordiis insumpsi; & florentem adhuc ætatem, in Balearico bello; & mediam in Valentino transegi; neque hactenus in gerendis rebus à perenni, contestataque maiorum meorum virtute degenerasse, quin potius eorum laudibus permultum addidisse me puto: cùm reuera duobus Regnis, quæ ab illis variis parta sæculis hæreditario iure accepi; alia duo quoque mea, vestraque simul parta manu adiecerim; neq; restat aliud ad ea omnia conseruanda

10 & stabilienda vndique, quàm tertium, quod est Murciense, adiungere: propterea quòd neque Valentinum sine illo, neque Balearicum sine vtroque defendi potest. Cui rei Catalani socii vestri, prouidi ac frugi homines, maturè, solerterque occurrerunt, animaduertentes à tot indies ex Africa traiicientibus Mauritanis, atque se Murciensibus adiungentibus, non modò hisce propinquis Regnis; sed toti etiam Hispaniæ commune, quale fuit olim, excidium impendere. Quapropter satius esse ducentes, malum ex longinquo loco, quàm ex propinquo vitare: non solum se, suaque omnia obtulere, sed tributum quoque Bouaticum ad propulsandum hoc bellum, nobis, vt scitis, concesserunt. Neq; video profectò, cur hoc etiam Regnum, quod eisdē, vel propinquioribus Maurorum excursionibus, quàm Catalonia subiectum est, simile quoque auxilium pro sui de-

20 fensione non pendat. Est enim illud non aliis vsibus, quàm sacro huic bello, meisq; genero & filiæ, à tam manifesto eripiendis periculo impendendum. Vnde peræquum est, vbi de cōmmuni bello pro defensione patriæ suscepto agitur, sociis tam largè necessaria suppeditantibus, vos, qui & Regnorum primi debellatores fuistis, & eorundem semper estis propugnatores, nō parcè, sed largissimè, vt vos decet, aut saltem paria conferre. Hęc cùm dixisset Rex, quidā Franciscani instituti monachus, à seipso impulsus, repentè in suggestum ascendit, atq; ad sacrum hoc ipsum adhortans bellum, postquā Regiam tributi petitionē multis cohonestauit verbis & exemplis, adiecit, religioso cuidam sui ordinis diuinum obiectum fuisse visum, quo intellexit, instaurandam a Iacobo Rege Hispaniam, & à Sarracenorum incursionibus liberādam. Hæc proceres tanquam conficta somnia reii-

30 cientes, ægriùs tulere ea, quæ à Rege petebantur: quin etiā & ab eo diuertere cœperunt, Bouatici nomē vt execrabile detestātes. Hæc audiēs Rex, octo ex eorum principibus viris ad se vocauit, quorum vnus erat Fernādus Sanctius filius, qui à patre, præ cæteris, hac in parte dissentiebat. Is enim olim Alfonsi fratris partes secutus, multa cum aliis eiusdem factionis indigna, illius causa, contra patrē machinatus fuerat. Ex quò dissentiēdi à patre noua occasione oblata, quasi pugnatur' pro libertate patrię, insolētius se gerebat; sicq; ad impediendū Bouaticum, cuius nomine, vt ferebat ille, pater Aragonēses in boues ad aratra ferēda cōuertere volebat, caput eius defensionis seipse constituit, adhærentib. illi Simone Vrrea, socero, & Bernardo Guillermo Entensa, qui cum aliis vocatis ad Regem venientes, nullis ab eo rationibus ad subeundum illud adduci potuerunt, neque ne-

40 cessitate belli, neque exemplo Catalanorum, neque fide ac iureiurando à Rege dato, se ratam partem proceribus, ac nobilibus restituturum; & constituturum, ne vllo deinde tempore id imponeretur. Quin potius nouas de Rege querelas habentes, atque priuatas suas quisque causas publicis ac communibus pręferētes, non modò petita negarunt; verùm permulta, quæ antea in damnum suum, & iniuriam facta interpretabantur, compensari sibi à Rege petebant: imò ea ex præscripto legum, ac patriæ libertatis, iudicari poposcerunt. Est enim populus Aragonensis, natura tenax; adeoque acer vindex, eius præsertim libertatis, quæ maiorum suorum sanguine parta fuit; vt eodem quoque, illorum exemplo, cùm defendere illam; tum pro ea mori non dubitet: Sine libertate enim nullam sibi vitā relictam putat. Indeq; est, vt antiqua sua plebiscita & priuilegia (foros vo-

50 cant) tanquam eius libertatis vindices & custodes mordicùs, nimisque præfractè defendat. Quo fit, vt neque aliorum quidem populorum, præsertim vicinorum, effugiat inuidiā, Regum autem in auersum quandoq; animum incurrat. Quorum querela de Aragonensibus deq; eorum plebiscitis ea summa est, quod nullam illi tēporum rationem habere volunt, ac neque illud potissimum animaduertere; non esse æquum, eorum plebiscita, quæ plerunq; priuatis de causis, atque populorum importunitate, à Regibus, tanquam vi expressa, atq; extorta fuerunt, perinde vt sacratas leges, quæ summo Imperatorum, atque peritissimorum Iureconsultorum cōsilio, pro communi bono latæ sunt; perpetuitatis, siue immutabilitatis naturā obtinere. Cum potius aut pro vicissitudine, malitiaq; tēporum, mutanda essent; aut pro atrocitate criminum, vt leges etiam, exasperanda; atque,

vt morbis, pro natura, vsu, & consuetudine ægroti adhibenda est medicina; sic intabescentia Reipub. membra, ne proxima corrumpant, non lenimentis, sed igne, aut ferro nonnunquam sint prçurenda. Fit enim obiectu plebiscitorum indulgentiorum, vt pleraque delicta, sceleraque sæpius remaneant impunita. Verùm respondent Aragonenses, atque pro se non insulsè dicunt; iisdē ipsis plebiscitis, tanquam legibus, auctam potius, quam imminutam suam Rempub. fuisse; immò cum vera religione quidem, hactenus multò melius conseruatū. Esse præterea se, mitiore quàm alios natura, atq; ingenio tardo, potius, quàm prçcipiti ad mala perpetranda, ideoque quib. non est acceleratus delinquēdi vsus, tardā quoq; atque procrastinatā esse debere punitionem, atq; ad continēdos in officio ipsos, tanquā lenimentis, nō incisione opus esse. Nec obstat, quòd bona Regni pars plana, satisque culta, atq; amœna appareat, & ad inhabitandum, & ferendum iugum apta; cum maior quidem perfrigida, horrida, & montosa sit, ac licet cultura vacans, propeque inhabitabilis; solius tamē libertatis dulcedine allecta, cum mirè frequens est; tum paucis contenta: quæ si, aut maioribus, quàm ferre potest, oneribus grauaretur, aut truculentioribus quàm solent, pœnis, multisve puniretur; planè, aut omnino desereretur illa; aut duriore quam vsquam paupertate, ac seruitute cultores premerentur. Vnde Reges, pro illorum hactenus, Regia simul & diuina inuiolata fide, quarum hi fuere semper obseruantissimi: sic in eorum libertate, liberisque scitis conniuent, vt iisdem modo absit abusus, ad eius regionis tum incolumitatem, tum publicam commoditatem, facilè iudicari res permittant. Id, quod Iacobus tunc temporis prudentissimè animaduertit: neque enim tanta oblata occasione, plebiscita ipsa abrogauit; sed ipsis abutentes proceres, vt dicemus, mirè persequutus est, atque acerbè puniuit. Igitur proposito à Rege tributo, magnæ illicò seditiones in populo concitatæ fuere. Neq; enim in tanta rerum perturbatione defuerunt, qui, vel procerum causam aduersus Regem, vel Regis aduersus proceres tuerērur: tametsi hæc quidem pars præponderaretur eà, quæ pro libertate pugnabat: eaque vna libertatis vox a populo emittebatur. Hanc igitur acerrimè defendere studentes proceres, Sanctio, & Vrrea ducibus, Alauonem excesserunt; vbi percusso fœdere, societatem inierunt; indeque omnia raptim, turbatimq; agi cœperunt. Vnde conuētu non de more dimisso, sed pertumultuosè dirempto, proceribus cum populo ad arma conclamantibus, Rex Montionem profectus est: ibique copias coegit, accersitis è Catalonia militibus, ac nonnullis proceribus, qui præstò Regi fuerunt: quibus accesserūt Tamaritani, eoque paruo exercitu, breui aliquot Aragonensium procerum oppida & arces, tam Petri Massæ, quàm Sanctii filii cœpit: promulgauitq; vniuersa oppida & pagos procerum, se, ferro & igni vastaturum. Quæ audientes proceres, depositis armis, iure agere maluerunt. Sciebāt enim Regem non tam contrario, quantumuis licet potentissimo, armorum impetu, quàm audito iustitiæ nomine, ab armis discessurum. Iamque contitebantur summoperè, vt de querelis, deque controuersiis, ac quibusuis litibus, iudicaret Iustitiæ Aragonum præfectus, omnesq; iudiciarias controuersias, quæ Regem inter & Regni proceres, nobilesque viros orirētur, Præfectus constitueret, easque ipse & Regio, & procerum, nobiliumque consilio, qui Regia in aula versarentur, decidere. Insuper cùm is Magistratus, seu præfectura, à se, & à superioribus Regibus demandari cui vellent, soleret, in posterum promisit, non aliis, quàm viris, qui equestris ordinis essent, eam mandaturum. Placuit igitur Regi, ac peræquum visum est, vt cum honesta iuris intercessione, tum ab armis discederetur, tum etiam Magistratui, ac præfecturç suum quodāmodo abrogatum ius, & imminuta iurisdictio, restitueretur. Erat enim hæc publica Regni dignitas, atque potestas præfecturç (vt de ipsius origine & facultate, pauca quæ ad rem pertinent dicamus) in præsidium & custodiam publicæ Regni libertatis constituta: cæterisque eius, siue regiis, siue ordinariis ciuitatum, oppidorumque magistratibus, præferri solita. Ac, vel ex eo maximè prçstans, magnique semper habita, quòd in tanto sibi iure, ac præsidendi potestate collata, nulli fuit vnquam Tyrannidi, neque perturbationi rerum obnoxia, vtpote cùm non solum, pro æquo & bono, quibus ex plebiscito modis solet ipsa: verum pro summo quoque iure, deque consilii sententia, cuncta decernat. Neq; enim quçrit quæ sua sunt: sed tria potissimum contendit. Primum vt suum cuique tribuatur: alterum, ne cui vis inferatur, tertium, vt Regni plebiscitis stetur. Similis illa quidem tribunitiæ potestati: quem Magistratum Romani olim, defensorem, ac custodem populi esse voluerunt, atque auxilii causa, contra illatam vim constituerunt. Vnde sicuti apud Lacedæmones Ephori Regibus, apud Romanos Tribuni Consulibus opponebantur: sic apud Aragonēses, ne aut vis veritati adhiberetur, neve furor, ac impetus aliquando Iudicum, ius opprimerent: & Regibus, & Consulibus, & cuicunque Regni potesta-

potestati, vt se opponeret, creatus is fuit magistratus. Cuius tanta vis est, tam constans, & iusta quasi dictatura, vt ab eius hucusque origine, & creatione, nullo fuerit vnquam tempore, aut occasione abrogata. Quo maior est profectò admiratio; eaque nos vehementer ad inquirendum incitat; quonam potissimum tempore, aut Imperante Rege, ac quibus etiam de causis, primi, tam Reges, quàm proceres Aragonenses, tantam, adeoque maiorem, quam singuli potestatem haberent, quasi abdicarint à se, atque vni soli contulerint. Idque non solùm ad iudicãdum de summis, grauissimisque Regni rebus, cæterasque infra se habendas iudicationes; verùm in plerisque ipsarum, illius vnico, ac definito iudicio standum. Sed de tempore, ac Regibus, & proceribus, quibus
10 fuit conditus magistratus, non admodum expressa est, neq; literis, neq; diplomate consignata memoria: seu neque esse permittitur: fortassis, vt eo plus autoritatis, plus fidei, ac iuris eidem ab antiquitate, & inueterato, siue præscripto præsidẽdi vsu accedat. Occasionẽ verò, siue causam, haud alias fuisse credunt: quàm par olim primorum Regni, atque procerum Imperium; atque ab his profectam Regiam dominationẽ: indeque frequentes inter eos, super diuisione rerum, hostilium præsertim spoliorum, controuersias, & contentiones: quasi quòd par pari nollet iudicio succumbere: hincq; necesse esset ius in armis, quę semper gestabant, ponere. Ex quo, ne cruenta pugna & ferro differẽtias dirimerent; neuę vlla subinde in Regem conspirandi occasio daretur; tam Rex, quàm proceres, de suo detrahẽtes, atq; magistratui conferentes; ipsum omnium consensu crearunt: atque ex
20 eo maximè, quòd is in suo cuique tribuendo versatur: totique Regno præest, Iustitiam Aragonum nuncuparunt. Ab ea quippe virtute, quæ omnium Reipub. basis est ac fundamentum, iuste fuerat denominandus Magistratus, qui omnibus Regni iudicationibus, tanquam Iustitia iustitiarum, erat præponendus. Per hunc enim Reipub. Aragonensis salus non modò fuit perpetuò retenta, ac vera illius etiam erga Reges fidelitas conseruata: verùm ipsamet Regia dominatio, aut aucta quidem extitit per illum, aut magna saltem ex parte releuata. Siquidem ad subitas tum populorum commotiones sedandas: tum ciuium inter se discordias componendas: tum insolentium quãdoque procerum libidines refrænandas (quæ propria sunt Regis munia) num commodiore alio, promptioreve, quam hoc ipso magistratu, tanquam vnico instrumento pacis, i-
30 psum sibi Regnum consueuit accurrere? nonne, quod in ea re, sua maximè præsentia fecisset Rex, idipsum deputatus ab eo magistratus solitus est efficere? An non hinc est, quod Aragoniæ res minus premant Reges; minusque ipsis negotii facessant, atque in comitiis generalibus minus quoq; querelarum ab Aragonensibus, quàm ab aliis sociis Regnis habeantur? Inde quippe superiores Reges huiusmodi magistratus vim satis cõpertam habentes; necnon & proceres non esse alienam à commodis suis, ac neque contrariam ei potestati, rigidæ, nimisque seuerę quam ipsi in subiectos sibi populos, sine prouocatione habent, perspicientes: eodem, quo ab vtrisq; consensu creatus est magistratus, à consequentibus, progressu temporis, fuit etiam auctus, atque & potestate, & iurisdictione amplificatus. Ita quippe Iacobus audiens velle proceres, exposcereque, vt con-
40 trouersias, quas tam secum, quam inter se illi haberent, Iustitiæ Aragonum præfectus iudicaret, peræquum id esse ducens, prouidit in posterum, vt illud de iurisdictione præfecti, quod antea vsu tantummodo & consuetudine receptum erat, deinceps scripta lege sanciretur. Demum induciis factis, de reliquis controuersiis omnibus, Rex, & proceres apud Cæsaraugustanum, & Oscensem Episcopum compromissum fecerunt. Quibus peractis, proceres, se Regi ad Murciense bellum adfuturos promiserunt. Sed obeunte interim Oscensi Episcopo; Cæsaraugustano verò à pronunciatione abstinente, iudicatio ipsa penes Regẽ fuit, neque manus iis bonis iniecta, quæ facto compromisso tenebantur. Præterea paulò post, comitiis à Rege, Exeæ habitis (inclytũ id Aragonię oppidum est, cognomẽto equitum, ob eorum frequentiã) plures leges proximis conuẽtibus
50 scriptæ tantùm, ibi scitæ, ac promulgatæ fuerunt. In primis ne Rex, quique alii postea Reges essent, honores, & militaria officia condonarẽt, nisi iis qui agnati procerum essent, nõ modò iure, sed natura quidem, ac neque exteris, illa tribuerent. Ne quis procerum, nobiliumve, Bouatici, aut scripturę tributũ (Herbaticum ipsi appellare consueuerunt) depẽderet. In omnibus controuersiis, quæ inter Regẽ, & nobilitatem orirentur, præfectus Iustitiæ Aragonum iudex esset, easq; procerum, atq; nobilium, quorum nihil interesset, cõsilio dirimeret: reliquas verò procerum, & equestris ordinis causas, idem præfectus, Regis ac procerum cõsilio diiudicaret. Rex liberis iustis nuptiis procreatis honores, militariave officia, ne attribueret. His constitutis, atq; induciis cum proceribus factis, literas è Castella accepit, quibus intellexit, Alfonsum expeditionẽ contra Granatenses suscepisse.

Quamobrem ipse quoque Murciensibus bellum indixit; ad quod Clemens IV. Pontif. sacræ expeditionis præsidia, & noxarum expiationem indulsit; atque sacrosanctæ Crucis prædicatione, è tota ferè Hispania multorum fuit militum concursus, Tarraconensi, & Valentino Antistitibus, concionatoribus, & sacri huius belli lituis. Itaque Cæsaraugustæ primum renunciatis Ducibus, & Signiferis, exercitum ad duo millia equitum conscribi iussit. Duces exercitus fuere Petrus & Iacobus filii; & Raimundi duo, Cardonæ Vicecomes, & Moncada, aliis Aragoniæ proceribus, quod alienato adhuc animo à Rege essent, militiam detrectantibus, præter vnum Blascum Alagonem, qui Regi semper adfuit: tametsi Aragonenses postea manipulatim Regem sequuti fuerunt. Sed recensitis equitibus, sexcenti dumtaxat præstò fuere ex bis mille conscriptis, quibuscum collecto passim in itinere peditatu, Valentiam properatum est. Cumque venirent Turolium, crescente indies exercitu, ac deficiente commeatu, reque frumentaria, ingressus est Rex vrbem; quæ nunc intercedente Philippo II. Rege, concessione Gregorii XIII. Pontif. in Episcopatum erecta est; vbi conuocato Senatu, itineris, atque expeditionis suæ causas aperuit: seque fuisse coactum ad sacrum hoc contra Murcienses suscipiendum bellum; non solùm vt Regnum, ob conspirationem Granatensibus deditum, eisdem inde pulsis, genero, ac filiæ recuperaret: verùm vt impediret, ne seseilli cum Murciensib. iungentes, in Valentinum conuolarēt, vnde Aragonense Regnum detrimētum acciperet. Atque ideò, instante expeditione, ipse, non tam de cogendo exercitu, quàm de sustentando sollicitus, carere se in primis re frumentaria, & pecuaria, alioque necessario bellico cōmeatu, ostendit. Proinde rogare, vt quę ad manus haberēt, suggererēt: habituri breui ex Regiis censibus compensationem. Ad quem vnus ex primoribus, Ægidius Sanctius Munotius, filius quōdam Paschasii, de quo antea diximus, qui senatus mentē compertam habebat, respondit; Non ignorare te, Rex, credimus, ciuitatem hanc nulli ex suis Regibus tuis maioribus defuisse vnquam, neque nos quæcunque imperata fuerunt, facere recusasse. Quamobrem, quò maiora sunt, quæ tu pro communi re facis, quàm quæ illi, eò maiora deberi tibi fatemur: & quæ pro aliis nunquā, pro te nunc facere decreuimus. Offerimus enim tibi nos Valentiam ituros obuiam, cum mille tritici coris, & tribus mille farinæ: arietum xx. millibus, boum verò duobus millibus: ac si opus erit, plura daturos. Te autem interim, & exercitum, hospitio excipiemus honestissimo. Hoc Turolensium tā magnificum, atque splendidum sponte oblatum munus, Rex admiratus, Cæsaraugustanæ nō immemor iniuriæ, ad suos conuersus; Nū, inquit, Cæsaraugusta plus vi dedisset, quàm Turolium sponte obtulit? Itaque gratias eis habens, maximeque ipsos de munere amans, petentibus Turolensibus, duos vel tres dimisit satellites, qui per suburbana & pagos, Regio nomine, quæ mittenda essent, colligerent. ipseque, quamuis illi renuerent, ex Regiis censibus, persolui omnia præcepit. Cùm igitur Valentiam venisset, Turolenses eum omnibus præstò fuere. Quæ cum pergrata, atque accepta haberet, optimis, variisque Valentini agri fructibus oneratos remisit.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XVII.

DVM Iacobus Valentiæ commeatum & armamenta parat, ac reliquas ex Catalonia, & Aragonia ad Murciense bellum conscriptas copias operitur; graues subinde, atque constātes rumores per vrbē spargebātur, de innumerabili Afrorum, qui in Bęticā traiecerāt, multitudine, vt qui Granatensib. adiuncti centū quinquaginta milliū numerū perhiberētur excedere; eorumque omniū mēs esse, sese in Murciēse Regnū immittere; eoque cōparato, protinus in Valentinū conuolare: vt non amissum modò Regnū è Iacobi manib. eriperēt, ac Zaeni, suisque recuperarēt: sed Iacobum etiā è propriis sedibus, ac Regnis expellerēt. Erat.n. iam ab omnibus Hispaniæ Sarracenis & Afris, conflata conspiratio in Iacobum: cuius tam florens dominatio & Imperium, vniuersis Sarracenis, præcipuè Afris, in magno erat ex inuidentia concepto odio: nec tamen

men tam ingens ita, & potentia hostis contemnenda erant. Compertum etiam Rex habebat, ex omnibus à se antea susceptis bellis, nullum fuisse vnquam cum hoc Murcensi comparandum, ac neque sibi magis reformidandum. Nam quamquam tot ipse numero, tamq; paratos ad dimicandum contra se, hostes habuerat; nunquam tamen minoribus facultatibus, atque copiis, iisque inter se diuisis, ad illis resistendum prodierat: nullus denique hoc ipso, belli exitus magis portendebatur exitiosus: propterea quòd non solum Afros & Granatenses ante se haberet, sed Valentinos etiam domesticos hostes post se relinqueret: neque timendum non erat, ipsum vel præliantem, ab vtrisq; intercludi posse; seque eis victimam præberi. Quæ omnia à proceribus, & populo, vltro citroq; relata, tametsi à Rege perpenderentur, nec paruiducerentur, vtpote quæ virum quamlibet constantem honestè possent ab incœpto deterrere; tanta tamen erat ipsius cum animi magnitudine coniuncta fortitudo, vt hoc vno in bello non modò hostes, sed seipsum superarit, eòque alacrius in eos inuectus fuerit. Quamobrem contemptis rumoribus, commeatum & armamenta præmittens, cum vniuerso exercitu profectus est Setabim: ibiq; equites leuis armaturæ trecentos assumens, Biarium progressus fuit, vbi congregatis Ducibus exercitus, totius nauandæ operę, atque bellicæ expeditionis rationem eis significauit: fuitque deliberatum, vt debellatis primùm Murciensis Regni oppidis citra Vilenam, quæ sunt prope Oriolam, & Alicantum, vltima esset vrbis expugnatio. Vnde missa parte exercitus in læuam, ipse cum altera dextram tenens, Vilientibus, qui contra Manuelem Regis Castellæ generum conspirarant, per præconem ad mœnia denunciauit, nisi resipiscerent, atque Manueli se dederent, depopulaturum se eorum agros, ac oppidum complanaturum. Ad quem Vilienenses, se, certis conditionibus in potestatem Manuelis redituros dixerunt, modò ratas illas habiturum Manuelem ipse promitteret: promittente Rege, Manueli se dedidere. Quorum exemplum Eldenses sequuti, sese Manuelis potestati permiserunt. Idipsum imitati Petrecenses, Neupotienses, Illicitani, qui nunc Elgienses, fidem Iacobi sequentes in potestatem Regulorum suorum redierunt: simulq; audita Regis benignitate erga sponte se dedentes populos, tradita quoque fuit illi Calagurria turris magna, valdeque munita, quæ præcipua erat Illicitanorum arx, antequam exercitus eò conueniret. Ea fuit enim Iacobus sapientia & opinione famæ prædictus, vt non minus arte, quam ferro vinceret. Misso igitur in eius arcis præsidium Barcinonensi Antistite, ne ab exercitu illorum ager vastaretur, ipse concessit Orcelim, vulgò Oriolam; quo statim venit præfectus Criuillenii oppidi munitissimi, vt illud, & duas eius arces præmunitas in potestatem redigeret, vna tantum missa cohorte: qua ad eos perueniente, præstitit præfectus quod promiserat. Sicque ab ea parte omnia oppida cum arcibus se Regi, ac suis veris dominis, quos dispulerant, tradiderunt. Iam verò egredienti Oriola Regi, vt in Murcienses pergeret cum equitatu, occurrerunt Almugauares prætoriani milites, quos Rex dudum præmiserat, vt excursiones in ea oppida, quæ intra Ilorcim & Murciam continebantur, facerent, prædasque in castra mitterent; quin & per captiuos, quos comprehendissent, consilia hostium inquirerent: ac tandem lustrato, atq; explorato vtriusque vrbis agro, ad ipsum reuerterentur. Hi redeuntes renunciarunt, ante horas viginti, sub ipso noctis crepusculo, vidisse prope Ilorcim prætereuntes octingentos leuis armaturæ equites, cum duobus millibus peditum Regni Granatensis, qui duo mille iumenta, omni commeatu & armorum genere onusta versus Murcienses agebant; quippe dissoluto ordine, ac nihil hostile timentes incedebant; facileque esse eos cum vniuersis sarcinis & impedimentis intercipere, si quàm celerrimè, nullaq; mora interposita, cum exercitu in loco à se explorato, satisque ad dimicandum expedito, eos præuenirent. Quo ipso tempore Manuel, equitesq; ordinis Templarii, Hospitalis, & Velensis, vnà cum Alfonso Garcia strenuo, ac bellicoso viro à Rege Castellæ ad bellum misso, sese Regi adiunxerant, erantq; simul omnes equitum ad mille ducentos, peditum verò ad viginti millia, itaq; omnibus se sequi iussis, præeunte Almugauarum cohorte, qui hostium stationes præuenirent, traiecto Secura flumine, vt primum illuxit dies, in pagum quendam fortè deuenerunt, ad radices parui montis, qua illi cum iumentis transituri erant, secundum tumulum non longè ab vrbe: vbi antiquorum Murciæ Regum sepulchra sita erant. Ibi ergo Rex Almugauarûm consilio, exercitum quiescere, sumptoque cibo, se ad pugnam comparare iussit; eumq; protinus ita disposuit. In primo agmine Petrum & Iacobum Principes cum suis è Catalonia copiis collocauit; alterum verò agmen, vbi Aragonensium & Castellanorum permistæ legiones erant, tenuere Velensis, cum Petro Nunnio Guthmano, & Alfonso Garcia Castellæ proceribus, & Alago cum Aragonensibus; postremum cum Manuele & Almuguare, Regi obtigit, lectissimis centum cataphractis

cinctum, præter magnam aliam velitum manum, quos extra ordinem cum amẽtatis hastis Rex miserat, Duce Roccafullio, pernobili Oriolensi equite, ad exploranda hostium consilia & iter. In quos descendentes iam per decliuitatem montis, Velensis, & alii sui agminis vehementer instabant, vt impetus fieret. Verùm Rex prohibuit omninò, quoad vniuersi illorum equites in planitiem descenderent, vt in præeuntes tunc nostri irruerent, seseque inter eos, & montem interponerent, vt à peditibus, atque à sarcinis & impedimentis separarent: sicque equitatus in equitatum, reliqui in pedites conuersi, prælium committerent: & tamẽ cum Rex, non tam præsentes hostes, quàm propinquos vrbanos pertimesceret milites, quos sciebat multos, atque omnium lectissimos in vrbe esse; nec dubitaret, inito prælio, illorum subsidio venturos, ideò aciem sic instruxit, acsi cum vrbanis etiam esset dimicaturus. Prodiens ab nouissimo agmine è medio Cataphractorum fulgentibus tectus armis, lustratoque primum exercitu, atque omnibus circumspectis, venit ad primos ordines, quos ducebant Principes filii, ac, vt animosiores ad dimicandum redderet, graui, ac contenta voce cohortatus est, vt meminissent, quo ipsi patre geniti, ac procreati essent, quem simul Ducem & commilitonem haberent, atque facinorum spectatorem: quò magis cœlestem omniumque communem patrem respicerent, gratiasque ei immortales haberent, quòd dimicationis suæ primitias, non contra Christianos, sed contra impios Christiani nominis hostes offerri dederit: eique se tota mente deuouerent, daturo sine dubitatione, & vim suis ad peruincendum, & hostibus ignauiam ad resistendum. Ab his illico ad milites conuersus, propositam, atque oculis subiectam eis prædam, sarcinas & commeatum, si benè strenueque pugnarent, ipsis diuidendum ostendit: neque dubitare se dixit, ipsos tam assuetos alioqui, hostes numero superiores vincere, inferiores, tametsi non contemnendos, deuicturos. Iis dictis, in locum suum secessit, ac protinus, dato signo, nostri equites in hostium equitatum primum impetum fecerunt, quem illi minimè sustinere valentes, in eam partem quà venerant, sese fugæ mandarunt: hos pedites secuti, in turpẽ fugã coniecerunt. Quare ad persequẽdos eos maximè cohortantibus Velensi, & Castellanis, Rex iussit canere receptui, veritus ne, aut a tergo eos vrbani adorirentur, aut in insidias, pluresve hostes, si persequerẽtur, inciderent: propterea quòd fugientes tenderent in oppidum Alfamã propinquum, in quo arx erat munitissima, multoq; plena milite, qui nostros prædæ inhiantes, & dispersos facilè superare, ac perdere possent. Itaq; direptionem Rege prohibente sarcinæ & impedimenta capta sunt, omniaque manu ipsius distributa Ducibus & militibus, præter iumenta & cibaria, tanquam exercitui & castris necessaria. Sed stupor omnes inuaserat, qua causa vrbani, prælíantibus prope vrbem Granatensibus, qui subsidio illis venerant, non opem tulerint: latere enim ea pugna minimè potuit vrbanos, cum non longè ab vrbe commissa fuerit. Verum à captiuis deprehensum fuit, esse à Granatensibus certiores factos, opemque ab iis ferri petitam; non tamen ausos vrbanos eam ferre, propterea quòd graues rumores sparsi in vrbe essent, Alfonsum scilicet & Iacobum Reges, cum magnis exercitibus venire ad vrbem obsidendam; ideoque initum à Iacobo prælium, stratagema fuisse ad eliciendos ab vrbe Murcienses, vt à propugnatore destitutam Alfonsus inuaderet. Neque profectò vna omninò fuit eorum opinio: quandoquidem Alfonsus per id tempus venerat Iacobum visurus, atq; ad præstitutam diem in oppido Alcarracio, non longê ab vrbe, conuenêre, vna veniens Iolans filia, eiusque liberi Castellæ Principes, vna etiam Berengaria Alfonsina, filia Alfonsi domini Molinæ, & Mesæ, insignium Castellæ oppidorum, in confiniis Aragoniæ. Quæ cum esset perpulchra, atque cum venustate dignitatem quandã vultu præ se ferret, adeò eius amore captus Rex fuit, vt matrimonii fide data in posterum eam in contubernium acciuerit. Neque mirandum quidem, in tam continuo, prosperoque ac triumphanti bello, Martem subito in procreatricem Venerem incurrisse: procliue enim est ad iram, ab labore omnium hominum ingenium, maximè verò sollicitante communi rerum parẽte natura, cuius non parum interfuerat, multos orbi Iacobos edidisse. Itaque postquam de oppugnatione Murciensi inter Reges est actum, atque à Iacobo illius cura suscepta, Alfonsus & Iolans, cum liberis reuersi sunt in Granatensia castra; Iacobus verò, vt nonnulla oppugnationi necessaria præpararet, Oriolam regressus. Quò venientes Villenẽses Regi dixerunt, se Manueli dedidisse, vt esset promissi memor; statimque Rex, consentiente Manuele, in illorum arce præsidia collocauit; profectusq; in oppida Nonpotiũ, & Elgium, ea cum turri Calagurria Manueli tradi fecit; atque iterum reuersus Oriolã, natalitia Christi ibidem celebrauit. Inde Alicantum venit, vbi exercitu congregato, Murciam contendit, in eius conspectum castra positurus. Ipse quippe primus cum specula-

speculatore antcibat regionis situm exploraturus, aptioremque ab obsidendam, & oppugnandam vrbem, locum inuenturus. Mos enim erat Regibus prælium commissuris, Regia id referente historia, in postremo esse agmine, loca tamen ad obsidendum indagaturis, omnibus anteire. Sed cùm in locum, qui fuerat speculatori visus aptior, ante lucem ambo venissent: neque ob circumfusas tenebras, quantum ab vrbe distarent, agnoscerent: vt primùm illuxit dies subitò sese in conspectum vrbis dederc: tam proximè, vt ad iactum ferè balistæ ea essent. Iumenta enim & pecudes vrbanorum propè oberrabant. Quo animaduerso Rex ad speculatorem ait; Temere profectò tu quasi loci ignarus, ad designandam obsessionem, me in tam propinquum vrbi locum conduxisti: verùm vt lubet, iacta est alea, tenendus est locus, ac ne digitum quidem pes referendus. Statimque positis ibi castris, ea vndique fossa & vallo cingi iussit: quin & machinas, & tormenta disponi, ac in loco, & ordine suo quemque manere constituit. Nostris igitur operi instantibus, Murcienses irruptiones facere cœperunt, atque frequentibus sagittarum ictibus, saxorumque iactibus exercitum vexare. At verò Rex sagittarios Dertosanos, & funditores Balcares, à læua posuit, vt irrumpentes sarracenos, ac sese protinus in vrbem recipientes icerent: missa simul Cataphractorum manu, qui suo impetu aggredientium agmen turbarent; nostrisque contra Sagittarios hostes pro muro essent: quò tutius ferire illos possent, atque sagittarum & saxorum imbrem similiter in eos contorquere. Hunc ergo in modum eorum audacia adeò repressa fuit, vt totum mensem ab eruptionibus temperarint: nostro interim exercitu, machinas & tormenta muris admouente, ac Rege etiam nihil non, quod strenui ducis esset, machinante, quoad Murcienses ad deditionem cogeret. Eius enim spe fretus, omnino prohibuit vastari agrum: quo beneficio, plerosque vrbanorum animos ad se pelliciebat. Interim ipse ad notos suos, quos in vrbe habebat, clam submittebat fidos aliquos ex Valentinis sarracenis, qui ad deditionem illos inducerent, benignitatem Regiam, suamque morem in excipiendis, humanissimeque tractandis iis, qui sese ei sponte dedebant, atque in eos, qui obsisterent, pœnas & supplicia prædicantes. Addebant etiam, recipere illum in se, Alfonsum generum, quæ ipse ageret cum iis, omnia probaturum: posseque, eodem deprecatore, in gratiam Regis sui, nullo suo iure imminuto, redire. Quæ cum ad primores vrbis relata essent, deque dedenda ipsa Regem perinde agere vidissent, ac si propugnatore vacua, atque fame oppressa omnino esset; tantus vniuersos inuasit timor, vt pro oblatis conditionibus placuerit deditio: maximè verò, augescente indies Regis exercitu, illorum verò auxilii spe, Granatensi Rege Alfonsi bello impedito, penitus abiecta. Vnde placuit primoribus, sese, ac vrbem Regi dedere, iamque pulso inde præfecto à Rege Granatensi misso, cum eius militibus, qui vrbanis numero inferiores erant, neque arcem tenebant; Regi significarunt, sed ad certam diem, vrbis portas patefacturos. Ex quo Rex protinus quinquaginta cataphractos, ac totidem leuis armaturæ equites, cum centum viginti sagittariis Dertosanis præmisit, qui vrbem intrarent; ipse vero ad ripam Securæ amnis, qua is arcem alluit, constitit; quoad illi vniuersas vrbis turres & propugnacula, in primisque arcem tenerent; atque in editiore eius turri vexillum Regium locarent. Quo inspecto Rex illico cum dimidia exercitus parte vrbem ingressus est. Sequenti verò die in arcem ascendens, munire eam præsidiaque in ipsa disponi iussit. Deinde totam peruagatus vrbem, comitantibus antiquo præfecto, cum aliis quinque ciuitatis primatibus, eam in duas partes diuisit: quarum alteram, quæ arcem, & Mahometi ædem magnam comprehendebat, castris propinquiorem, Christianis habitandam dedit, alteram verò sarracenis reliquit, in qua decem aliæ Mahometanæ ædes erant, satisque amplus ad habitandum locus sarracenis relictus. Verùm sarraceni de Rege conquesti sunt, quod magnam ædem illam, quæ erat omnium princeps, ac frequentissima, sustulisset. Tunc iratus Rex, vniuersum exercitum vrbem ingredi, atque in armis, & quasi paratum ad eam diripiendam esse iussit. Quod pertimescentes sarraceni, Regem supplices obsecrarunt vt sibi ignosceret, atque ædem cum omni re, pro libito acciperet. Pacatus Rex, ædem à Carthaginensi Antistite expiari, atque sacræ Virgini matri Mariæ dedicari curauit. Ei enim ex voto omnia templa in locis sarracenorum consecrare solebat. Erant autem iam tum permulti permisti sarracenis Christiani, tota ea diœcesi Carthaginensi, christianè viuentes, atque sacella vnà & Episcopum habentes, qui pietatis, ac religionis iura in eos exercebat. Itaque expiato atque sacrato templo, Rex, & Barcinonensis, & Carthaginensis Antistites, atque vniuersi, qui inuenti sunt sacerdotes, aliique Dei ministri è tota confluentes diœcesi, cum vniuerso Christiano populo è castris exeuntes,

& cum magna pompa, & hymnis, vrbem ingredientes, illud adierunt: vbi pro victoria sine cruore parta, maximas Christo, eiusque sacrosanctæ matri gratias egerunt. Post verò Rex ad exercitum conuersus, collaudatis omnibus, tanquam bene de se meritis, atque victoriarum participibus, eis gratias egit humanissimè, singulos Duces, signiferos, primique pilos & centuriones, summa excipiens affabilitate, eorum virtuti ac dextris tribuens, quòd non vno, aut altero, sed quatuor potitus Regnis fuerit. Qui autẽ ex procerib. præcipui interfuerũt huic bello, fuere Petrus & Iacobus filii, magnus Magister equitũ Velesis, Arnaldus Episcopus Barcinonẽsis, vnà cũ Carthaginensi, ac etiã Petrus Gerardus Templariorũ promagister, Petrus Fernandus Regis filius, Guido Vespa promagister Hospitalis, Huguetius Comes Emporitanus, Raimũdus Moncada, Blascus Alago, Iaufridus Comes Rocabertinus, Guillermus Rocafullius, & Carrocius Rebolledi dominus: quibuscũ Rex diebus multis egit Murciæ; vbi tanquam verus Rex, ac dominus debellatæ à se vrbis, domos & prædia veteranis liberalissime diuisit, eis præsertim, qui ibidem commorari, ac in perpetuo vrbis præsidio, & conseruatione Christianæ religionis remanere promiserunt. Posttemò Legatos ad generum misit, qui nunciarent, se vrbem Murciam cum vniuersis eius Regni arcibus, & oppidis viginti octo, quæ ab eo ad Granatæ Regem defecerant, vi & armis recuperasse, eaque omnia cum reliquo Regno subegisse, atque vt totum tanquam sartum tectum reddat, præsto esse. Proinde præsidia mitteret, ad excipiendum illud, & defendendum. Factum profectò insigne ac commemorandum, atque cum maxima Regis laude & gloria concelebrandum. Potentissimum scilicet Maurorum Regnum, defectione amissum, atque à sociis protectum; quod sua dextra, suis sumptibus, & milite, oppugnarat, & recuperauerat, genero magnificentissimè contulisse; perinde ac si hoc ipsum antea filiæ dotis nomine promisisset. Demum arcem cum vrbe Alfonso Garciæ Præfecto ab Alfonso delecto liberè tradidit, relictis decem milibus Christianorum militum, qui Regnum, eiusque tutiora ad defendendum loca incolerent, religionem inducerent, sectamque Mahometanam propulsarent; atque potirentur agro amœnissimo, pinguissimoque. Nam vbi ager est irriguus, non modo frumento, vino, & oleo, sed moretis ad sericum conficiendum bombycinum, supra quam dici potest; abundat: vbi verò irriguus non est; qualis Carthaginensis propinquus ei campus versus mare spartho, & palmis est refertus, atque magnitudine pastionis mirè fertilis, qui etiam vrbe, & portu Carthaginensi propinquis valde nobilitatur. Rebus igitur Murciensiũ compositis, Rex Oriolam venit, quæ vrbs Valentini Regni extrema est, Murciæ è regione ad ortum posita, nobilis admodum, atque ingeniis pręstans, bellicisque olim assueta rebus. Eius ager latissimus, atque irriguus, frequentibus Securæ fluminis inundationibus, inuenitur longè fertilissimus, atque frumenti, ob irrigationem, feracissimus, adeò vt prouerbio vulgatissimo fuerit locus, Pluat, aut non, frumentum dat Oriola. Ibi Rex cùm esset hyems, summe delectatus tepore aeris, atque amœnitate agri, dies aliquot fuit. Inde cùm iam ver esset, Alicantum cum exercitu venit. Quæ vrbs amplissimum, non tamen vndique tutum portum habet, in quem magnus ac frequentissimus est nauium è toto Mediterraneo, atque Athlantico etiam mari concursus, ac magna simul mercimoniorum conuectio. vbi Rex retento exercitu, vocatis Ducibus, bellum contra Almerienses Regni Granatæ prosequi se velle dixit, ac iuuare generum, bello aduersus eos implicatum. Sed obsistentibus proceribus, & admonentibus, tutum non esse tamdiu à propriis abesse Regnis, & aliena quærere; maximè verò ob componendas res Iacobi filii, præsertim de adiungẽda ei vxore, quæ res Regiam omnino præsentiam requirebant; relictis præsidiis apud Alicantenses, Vilienenses fines, vt Murciensibus, dum opus esset, occurrerent; ipse Valentiam cum parte exercitus reuenit; atque collustrata vrbe, mirè delectatus est eius amplificatione, atque magnificorum ædificiorum, præsertim templorum, ornatu & constructione: nec non validissimo muro in orbem perducto, turriumque frequentia, & distinctione. Iamque legibus & plebiscitis denuò confirmatis, Barcinonem progressus est; paucisque ibi diebus commoratus, Gerundam venit, vbi controuersias inter Emporitanum Comitem, & Pontium Gerardum Torrellam, de diuidundis agris, breui composuit: indeque Mompellerium concedens, intellexit, matrimonium Beatricis Amadæi Sabaudiæ Comitis filiæ, cum Iacobo, de quo Roccafullius egerat, aut Beatricis obitu, aut aliis de causis, perfectum non esse; ideoque de Esclaramunda Foxensis Comitis sorore Iacobo iungenda egit. Cùm igitur matrimonium placuisset omnibus, Esclaramunda à suis honorificè Barcinonem deducta est, ibique celeberrimis nuptiis, Iacobo iuncta. Rex verò Mompellerio Perpinianum reuersus, inuenit præstolantem se nuncium cum epistola, qua Ferrentius Liciana, vnus ex proceribus Aragoniæ, Regem ob nonnullas acceptas

iniurias ad certamen prouocabat. Quo die contigit, vt legatus à magno Tartarorum Imperatore missus, cum grandi comitatu Perpinianum ingrederetur ad Regem, oratum in summa, ne expeditionem ad Hierosolymitanam regionem debellandam detrectaret: se enim, & copiis, & armis iuuaturum; modò ipse bello præesset. Has duas, adeò interse, & genere, & proposito dissidentes, vno die acceptas legationes Rex perpendens: altera, quam à summo Rege ad Imperatoriam tantæ expeditionis bellicæ potestatem vocabatur, alteram, qua à subiecto sibi Regulo prouocabatur, risum vix continere potuit. Vnde Tartaris lautissimè exceptis, atque in patriam iucundissime remissis; ad Licianæ nuncium conuersus, respondit; Se hactenus delectatum fuisse aucupio gruum, 10 aut tardarum auium; at nunc, vt ei morem gerat, picarum, seu columbarum vsurum; eius inferiorem ordinem, præ Regio, atque sequuturam fugam prænuncians. Inde profectus venit Ilerdam, vbi tumultuario comparato exercitu, atque Tamaritano populo se sequi iusso, Licianam oppidum, cum aliis Ferrentii arcibus, in potestatem redegit, ac ob læsæ Maiestatis crimen, Regno adiecit, ipso quoque Ferrentio profugo, nulloque certo in loco, metu Regis, consistente. Posthæc Rex Turiasonem venit, vbi denunciatum est ei, perplures passim deprehendi nummos adulterinos, Aragoniæ forma, & Castellæ percussos: è quib. allati fuere nonnulli morabatini ex ære confecti, extrinsecus inaurati, tantæ artis subtilitate, vt à veris vix discerni possent. Erant autem morabatini aurei nummi, qui dimidium coronatum pendebant. In huius criminis suspicionem quidam Regulus 20 venit, nomine Petrus Iordanus, dominus oppidi Sanctæulaliæ, in confinibus Aragoniæ & Nauarræ siti, vnà cum Elsa vxore illius, & liberis, & præterea operis ministris. Sed mortuo Iordano, liberisque profugis, Elsa cum ministris capta, atque iudicio conuicta, à Rege damnata est. Mortis autem genus hoc fuit; ore folliculo inuoluto, saccoque insuta, atque in profluentem Iberum viua proiecta: quæ etiam pœna fuit ministrorum, & cæterorum, qui postea eo fuere crimine conuicti; vno excepto Canonico & Sacrista Ecclesiæ Turiasonensis, qui etiam conuictus, sacerdotiis priuatus fuit; & quia sacrorum minister erat, non capite damnatus, sed in perpetuum carcerem detrusus. Quibus Turiasone actis, inde Rex abiit Cæsaraugustam, vbi Mariam filiam inuisit; quæ febricula lacescente, male habebat. Sed medicis morbum eleuantibus, breuique conualituram asserentibus, 30 ipse profecturus Valentiam, Alcanitium, quâ in illam rectius est iter, venit: ibique diem domini natalem celebrauit: ineuntis verò anni primo die, Dertosæ egit: inde Valentiam perueniens, nuncium accepit Cæsaraugusta, Mariam post ipsius discessum, ingrauescente morbo, mortuam fuisse. De cuius obitu vehementer Rex doluit; ita vt cogitarit regredi Cæsaraugustam, vt eius saltem nouendialibus sacris, & exequiis interesset. Decreuerat enim, vt Valbonam, vbi Reginæ matris sepulchrum erat, Maria deduceretur, ibique humaretur. Verùm altero consequenti nuncio intellexit, ciues Cæsaraugustanos, inuitis proceribus, qui in vrbe constiterunt, cadauer in templum maximum diui Saluatoris intulisse, illudque sepultura honorificentissima affecisse. Quod Rex haud omnino ægrè tulit, ac Valentiæ substitit. Posthæc literas à Petro Principe Barzinone accepit, qui- 40 bus factus est certior, Raimundum Folchium Vicecomitē Cardonensem, aliosque nonnullos Cataloniæ Barones, mortuo Aluaro Cabrera Comite, mouisse bellū contra oppida Comitatus Vrgelitani, in ea præcipuè, quæ à Rege tenebantur. Verum Rex, noua facta iuris accessione Comitatus Foxensis, quod ad Vrgelitanū, & Vicecomitatum Castelboni, & Agerensis habebat: rursum bellum in vniuersos commouit, in primis contra eos, quicunque Vrgelitanum inuadebant, cuius dominatus titulo semper insignitus Rex fuerat. Itaque cum exercitu veniens Ceruaram, in pagis atque oppidis, quæ se Regi subiecerant, præsidia disposuit, copiasque adduxit ad prosequendum bellum, & Comitatum defendendū, dumque expectat, quid Vicecomes, aliique faciant: relictis interim Petro & Iacobo filiis, altero qui exercitui præesset, altero, qui Mompellanum certa 50 de causa abiret: ipse Toletū à Sanctio filio vocatus causis, quas mox subiiciemus, proficisci parauit. Quo tēpore rumor percrebuit, ac paulo post litteris è Sicilia ad Petrum cōfirmatus est, Manfredum Regem Petri socerum occubuisse, in agro Beneuentano Neapoli vrbi proximo commisso prælio cum Gallis, Duce Carolo Ludouici Regis fratre. Hunc enim antea Vrbanus IIII. Pont. magno in Manfredum odio & indignatione commotus, vocauerat ad se: qui veniens Romam cum maximo & fortissimo exercitu, certis conditionibus, Regno Siciliæ & toto terræ tractu, qui est citra Pharum, ad fines vsque ditionis Ecclesiæ Romanæ, vrbe Beneuento excepta, à Pont. perpetuo beneficiario iure donatus fuerat, traditoque de more vexillo Regio, in possessionem missus. Vnde facta donatione, Carolus in Manfredum profectus, quo dictum, est,

prælio deuicit, pulsis scilicet, atque in fugam conuersis Manfredi copiis; à quibus desertus ipse in medios hostes irruens, non agnitus, telis confixus occubuit: simulque vita fuit, atque Regno priuatus. Verùm ab exuentibus eum in campo, inter mortuos cognitus ac elatus, consulto Pont. Ecclesiastica fuit sepultura prohibitus. Quo nuncio Petrus, eiusque vxor Manfredi filia, vehementer doluere: ipseque Petrus, cui intestati Manfredi omnia bona iure obuenerant; ad ea quoque armis repetenda, atque in potestatem, vt fecit, redigenda, non inaniter se iam inde animo præparare cœpit. Cæterùm causas, cur Iacobus à Sanctio filio vocatus, protinus intermisso Vrgelitano bello, Toletum perrexerit, eiusque felicissimum itineris successum, enarremus. Fuerat enim Sanctius à Romano Pont. Archiepiscopatui Toletano, summo totius Hispaniæ sacerdotio, præfectus: 10 ideoque sacris initiatus, patrem per literas rogauit, vt vnà cum Petro, & Iacobo fratrib. ad natalem Christi diem, Toletum in sui, Alfonsiq; ac Iolantis sororis gratiam venirent: vt ipsius primis Missæ solennibus, in sancto augustoque Regiæ vrbis fano interessent. Cui Rex annuens libentissimè, gaudensque illius vrbis visendæ iam diu desideratam sibi offerri occasionem, ac vt vnà etiam Iolantem filiam & nepotes reuiseret, se iturum respondit. Petrum verò & Iacobum, quibus dictum est causis, excusatos voluit. Vnde profectus, Ilerdam, & Calataiubium præteriens, cœnobium Hortam venit: vbi ab Alfonso genero magnificè exceptus, cum eo Toletū petiit. Cuius præclarissimæ, antiquissimæ, maximeque mediterraneæ vrbis situm, quo fuit ea olim, esseque nunc posset inexpugnabilis, sub aspectum subiicere, non erit ab instituto alienum. Est enim ambitu permagna; decem quippe domiciliorum millia continet, atque præaltis, & præruptis montibus tota ferè circuncluditur; iisque adeo propinquis, ac eidem impendentibus, vt inclusus tumulus, siue mons, in quo ipsa residet, quemque totum implet, ab illis non amplius balistæ iactu, quantum amnis interluit, separetur. Hic mons ab ea parte, qua Oriens respicitur, altissimus est, ac præruptus; Tago permagno Hispaniæ fluuio, qui auriferis, vt fama est, aquis præstat, magno quodam impetu in illum incurrente: indeque sinistrorsum, tortuoso flexu, totam ferè vrbem circumfluente, & à montibus discriminante. Ab altera verò parte, Septentriones versus, qua in planitiem vergit ipsa, à summo illo fastigio, in quo est arx, haud æqualiter fit decliuis, atque sumptuosissima ædificiorum frequentia circunfunditur. Quæ tota cum monte vrbs munitissimo cincta muro, quatuor patefit 30 portis: sed imprimis ea, quæ ad ortum Solis, arci subiecta est, quā excipit Alcantaræ pons (sic illum vocant) ex secto lapide, tanta cùm magnitudine, tum arte constructus, vt vnico tantùm arcu, & flumini, ibi licet altissimo, & infinito ferè concursanti populo, præbeat transitum. Sed illud profectò mirabilius, quòd incredibili artificum ingenio, maximoque sumptu ciuium tracta ab amne aqua, sui quasi oblita ponderis & naturæ, supra quingentos cubitos in montis fastigium ascendit, arcemque amplissimam Philippi II. Regis iussu instauratam, perenni & amœnissimo fonte ornat. Hic ergo situs natura munitus, sicuti superioribus sæculis, vrbem oppugnantibus cominùs, fecit inexpugnabilem; ita rursùm eminus inuadentibus, pandente se vrbe montibus, machinarum, atque tormentorum præsertim æneorum emissionibus, atque ædificiorum subinde ruinis, eandem 40 valde subiecit. Verùm cùm tam potens sit ciuitas, vt queq; & bellum per se facere, & instruere possit, huic etiam malo potest diligenter occurrere: aut hostes, antequam sit obsessioni locus, preueniendo; aut munitissimis hinc inde arcibus, vicinos montes preoccupando. Igitur accedente Rege, tametsi idem in Commentariis, de suo aduentu, ingressuque in vrbem parcè scribit; neque aliud quippiam, quam venisse, vidisse, sacris interfuisse, & alia quędam memorat: mihi tamen credibile non est, ad tanti aduentum Regis, tum Archiepiscopi & Reginę parentis; tum Alfonsi quoque soceri, de quo ille nuper fuerat benemeritus, ob recuperatum ab ipso Murciense Regnum, atque liberalissimè Alfonso restitutum: quin triumphalis etiam ingressus ei à Toletano Senatu fuerit decretus. Ex iis enim, quę nunc faceret Toletum, quæ tum fecerit, liber colligere; ac persua- 50 deri quidem, ciuitatem in excipiendo Iacobo, cunctas suas opes, & facultates ostentasse, ipsumque tandem ouanti similem, quanta potuit cùm ostentatione & apparatu, tum sacra etiam pompa, qualis fieri solet in publicis supplicationibus, & triumphis, in templum maximum deduxisse. Vbi post patefactam inæstimabilem sacratum, adeoque pretiosarum rerum in ea copiam repositam; verisimile est, fuisse ostensa etiā trophęa, insigniaque victoriarum Castellæ Regum, quæ tolis, atque laquearibus templi appensa ostentas interque ea, inclyta quoque Petri parentis monumenta inuenta, quæ memoriam renouarent illius præclarissimi Idubedensis prælii, quod Mariano in saltu, ad Conualles Tolosæ dictas, felicissimè cum Mauris commissum est, indeque Petrus cum Aragonensi, &

Catalano

Catalano exercitu, vt primo libro retulimus, insignem victoriæ laudem perquàm gloriose consecutus. Ac neque dubitandum præterea, fuisse Iacobum, sacrum idem templum supra modum admiratum; ac veneratum etiam amplissimum illius, Antistitis, Dignitatum, vt dicunt, & Canonicorum collegium; aliosque perplures publicos Dei ministros, qui veram Christi fidem & religionẽ, nullis vnquam contaminatam erroribus, ab ipsis propè Apostolorum temporibus hucusque conseruarunt. Cùm neque Arriana perfidia, quæ in Hispaniam cum Gotthis irrepsit; neque communis illa, & vniuersalis, Roderico Rege, à Mauritanis illata clades, & religionis perturbatio impedierint, quominus sacra Toletana sedes constiterit, atq; Musarabico saltem Gotthorum ritu, sacra perpetuò fecerit; quin & aliis etiam oppressis Hispaniæ Ecclesiis, non modò exemplo, & doctrina, oraculi vice: sed facultate & opibus, solatio etiam atq; subsidio fuerit. Adde quòd diuina largiente manu, tam ingens, propeque incredibilis eidem facta fuit Decumarum aliorumque censuum accessio, & incrementum; vt cunctas totius orbis Ecclesias, vna ipsa superet, Archiepiscopo scilicet, Dignitatibus, Canonicis, aliisque sacerdotibus, & sacrorum ministris, hoc vnũ in templum oratûm & ad sacra facienda conuenientibus, ad sexcentorũ milliũ nummûm aureorũ summam quotannis inter se, pro cuiusque muneris ratione, diuidentibus. Ex quo in eum dignitatis, atq; amplitudinis gradũ peruenit, adeoque splendore simul, & religione præstare solita fuit, vt iure quidẽ non Hispaniensium modo Ecclesiarum principatum obtinere, sed reliquarũ totius Christianæ ditionis, nulli præterquam Romanæ, haberi debeat secunda. Die igitur præstituta, primũ solenne sacrũ summa cum religione & ceremonia celebratum est, atque ab vtroque Rege, Regina, Ferdinando Principe, totque Castellæ proceribus, illustratũ & cohonestatũ amplissimè. In quo populus præsentia, & studio Iacobi inductus, haud dubium, quin ludos etiã apparatissimos, magnificentissimosque ac tantis dignos spectatoribus fecerit. Quo ipso tempore, vt in Iacobi triumphum omnia cessisse viderentur, nouorũ hominum species, & formæ Toletum inuectæ sunt. Ab oris enim vsque Scythicis, vt refert historia, Legati Tartarorum Imperatoris Barcinonem appulerant, vnà cũ Ioanne Alarico nobili Perpinianensi, quẽ Rex superioribus diebus, Perpiniano, quo venerat alius Tartarorũ legatus, miserat ad illorũ Imperatorẽ, vt perciperet illius mentẽ, deq; iis, quæ per legatũ promittebantur, certior fieret. Itaq; reuersus ille cũ duobus illius Imperii Principibus viris legatis, Barcinone relictis, Toletum cũ nõnullis eorũ famulis, Tartarico more indutis, ingressus est, magna totius populi ad eos videndos facta concursatione, vt mediterranei solẽt, noua quæq; præsertim transmarina, vehementer admirari. Itaq; Alaricus à Rege lætissimè exceptus, præsentib. Alfonso Rege, & Regina, & Ferdinãdo Principe, ac etiã Archiepiscopo, multisq; proceribus, sic legationẽ suam renunciauit. Posteaquam Perpiniano, me, Rex, legatione ad Tartarorum Principem, magnum Cham, adire iussisti, nihil tam mihi curæ fuit, quàm vt sedulò, superatis tot, tantisque longissimi itineris laboribus, & viæ difficultatibus, quæ mihi in mãdatis data fuere rectè obirem: factumq; est, diuino duce numine, vt & legationis meæ finem feliciter consecutus fuerim, & magnum quoq; tibi honorem ex illa, vt nunc audies, attulerim. Perueni namq; ad ipsos prope Hyperboreos Scytarum fines, quos nunc Tartarorum appellant, vbi tuo audito nomine, Cuillanus illorum Princeps, cum suis, deposita innata barbarie, humanissimè me exceperunt, atque vt primum de animo, & voluntate tua erga se factus est certior; teque sacram expeditionem Hierosolymitanam libenter suscepturum, modò quæ per legatos tibi promissa sunt, ac ipse tuo nomine, illò sancienda veneram, præstitissent, nimiopere lætati fuerunt; atque triginta diebus manerem ibi, rogarunt, quoad de omnibus certior iam fierem. Quo toto tempore per interpretem nihil tam curarùnt, quàm vt Imperatoris, suique exercitus potentiam, opes, propeque infinitatẽ mihi ostentarent, ac vt re vera esse comperirem, quæcunque legati de Imperatore suo prædicarunt. Inueni sanè posse illum ducenta millia peditum, equitum verò, ad centum millia in campum proferre: esseque gentem pugnacissimam; sed multitudine potius, quam pugnandi arte præstantem. Frigoris quidem patientissimam, vt potè Borealibus assuetam rigoribus; sed tanquam bello semper intentam, non tam domi intra muros, quàm foris in tentoriis subdio agentẽ. Præterea Christianam illos profiteri religionem, sed eam tot inuolutam erroribus, vixq; vllis cultã præceptis, adeò vt prope faciant ridiculã. Causam autẽ tam efflagitatæ ab eis expeditionis ad Hierosolymitanam terram recuperandam, non tam pietatem aut religionem esse, quàm liuorẽ & æmulationem Turcarum gentis, quæ Hierosolymas cum tota Palestina occuparat: ac non modo Tartarorum, sed Armeniorum, atque Græcorum magnos contra ipsam missos exercitus, tenuioribus validissimè profligarat. Propterea quod ea

non multitudine, sed strenua bellandi arte cæteris gentibus, quæ sunt ad orientem præstet. Verum cur à te potius, quam ab aliis Christianis Europæ Principibus, Tartarus auxilium nunc petat, faciunt infelices illorum conatus, atque inanes hactenus susceptæ Hierosolymitanæ expeditiones, vt qui neque sese Tartaris adiungere, neque ab eis consilium, auxiliumuè capere in aggrediendis Turcis voluerint. Proinde audita fama, & magno rerum à te gestarum nomine, & quòd copiis, & exercitatissimo ad bellandũ præstas milite, præliandique arte superas, atque studio tandem & affectu magno in hanc curam intendis: iccircò te ad eam prosequendam, adhortatur, promittitque se, & milite & armamentis, & frumentaria re, & commeatu, te, quandiu bellum in Turcas fuerit, adiuturum. Ac non modo Tartaros Armeniosque; sed Græcos, horumque Imperatorem Paleologum, similia præstituros, modò huius communis, & sacri belli Dux fias, atque auctor; vt etiam ex Græcis intellexi. Finita Alarici oratione, Rex illicò collaudato illo, atque pro tantis legationis suæ, qua fuerat egregiè functus, laboribus, se illi, cum primũ in Aragoniam veniret, largè bene facturum promisit: deinde ostendit, velle se, Deo fauente, id bellum suscipere. Quod vt primum Alfonsus & Regina audiere, commoti valde, precibus, multisque rationibus, ipsum conati sunt ab instituto deducere, inprimis tot eius annos, affectamque ætatem, atque tam longam & periculosam nauigationem obiicientes, quin & Turcarum potentiam, atque immanitatem: nec non Græcam gentem esse infidam & fallacem; neque Tartarorum, tanquam barbarorum hominum promissa magni ducenda. Demum sufficere exempla tot Christianorum Principum, quibus, suo ferè tempore, tam male cesserit eiusmodi susceptum bellum. Cumque Rex ad ea omnia rationibus quoque satisfaceret, neque se ab incœpto deterreri sineret: tum Alfonsus diuina quasi religione tactus, se totum ad approbandum Regis cœptum conuertit; promisitque in eius auxilium centum missurum equites, ac morabatinorum aureorum centum millia erogaturum. Magnus etiam Magister equitum Velensis, cum aliis centũ equitibus se Regem secuturum obtulit: Identidem à promagistro Hospitalis Hispaniæ Gonzalo Pereira Lusitano, aliisque permultis Castellæ proceribus, pro cuiusque facultate promissum fuit. Celebrato igitur natali Christi die, Rex salute multa Archiepiscopo dicta, atque Reginæ & nepotibus fausta, feliciaque omnia precatus: quin & proceribus, atque senatui populoque. Toletano relatis gratiis, Toleto profectus est, Alfonso comitante, atque in ipso itinere, multa à rege ad bene administrandum Regnum, & continendos in officio populos documenta accipiente. Itaque dum in via essent, Alfonsus tributum bessantiũm sexaginta miliũ, tunc à Rege Granatæ sibi missum, in partem morabatinorum Iacobo tradidit, reliquam breui in Aragoniam missurus. Vbi autem ad confinia Regnorum est deuentum, Alfonsus Toletum, Iacobus Valentiam perrexit. Quo tempore legati Tartari qui Barcinone remanserant, cum alio Legato, tunc à Paleologo Imperatore Græcorum ad Regem misso, Ioanne Alarico Duce, vrbem intrarunt. A quibus per Alaricum similis superiori legatio, præsenti populo, renunciata, in summa fuit: Magnum Cham optare, vt Hierosolyma terra sancta è Turcarum manibus eriperetur, atque ob honorem Christi, Christianis restitueretur: seque ad id præstiturum omnia: ac non modò in Turcas per se commoturum bellum, sed Regiam classem frumento, & omni commeatu adiuturum: modò Rex cum classe portum Aialazi, aut alium quemuis minoris Asiæ ad ortum teneret, & cursum Hierosolymam dirigeret. Legati verò Paleologi, milites nullos; commeatum, & rem frumentariam ipsum mari abundè missurum Regio exercitui, promiserunt. Quibus auditis, Rex susceptam belli expeditionem promulgari fecit, ac deinde se totum in eam dedit; permultosque exemplo suo, ad se insequendum pellexit. Itaque Valentiæ imperata pecunia ad eius sumptus belli: ne milite eam expoliaret, Barcinonem profectus fuit, vt instruendæ classi operam daret: Intereà litteras à Iolante filia accepit, quibus orabat, vt antequam expeditionem susciperet, se inuiseret, apud cœnobium Hortam ipsum expectaturam. Ei vt morem Rex gereret, ac etiam vt Aragoniæ res præteriens componeret, eo perrexit: iamque ingressus Cæsaraugustam Petrum Principem, toti Regno, se absente, præfecit; eumque donauit omni iure, quod ad Regnum Nauarræ habebat, à Theobaldo Rege & parente eius Margarita Regina, quo vteretur contra eundem Theobaldum, & tam multos Nauarræ proceres, qui pacti simul, & stipulati fuerant, ac sese ad ea tenenda iuramento similiter obstrinxerant. Cæterum Aragonensibus nulla denuo ad expeditionẽ Hierosolymitanam fuit imperata pecunia, quoniam paulò ante, cum primùm illa promulgata fuit; sponte ipsi & Ilerdenses, aliique populi, in quibus erat vsus monetæ Iaccensis, Regi permiserant, vt posset quindecim millia argentearum librarum ad eius monetæ vsum cudere, numûm aureorum

propo

prope quindecim millia constituentia. Vt inde planè quiuis possit facilè Regias illius temporis opes æstimare: ac colligere non tam earum multitudine, quã militum viribus, & parsimonia, consueuisse victorias reportari. Itaque Cæsaraugusta Rex venit Hortam, vbi Regina filia cum Petro & Iacobo, quos Rex adduxerat, item Sanctio Archiepiscopo, filiis cum nepotibus Regis conuenere: qui omnes, quasi conspiratione facta, Regem circumsidentes, nepotes collum amplexantes, cæteri verò sese illius pedibus prouoluentes, magnis cum lamentis & lachrymis ipsum deprecabantur, vt à tam longinqua, periculosissima, maximeque dubia profectione desisteret, neq; se omni ope, & auxilio destitutos relinqueret; vt cuius faciem non amplius visuri essent. Ad quos Rex, postquam 10 vniuersos amantissimè cõplexus est; Frustra inquit, lachrymis & eiulatu vestro, me, vosq; ipsos affligitis, atque ab expeditione hac sancta auocare tentatis: quandoquidẽ quæ cœlesti ac communi parenti Deo debentur munia, longe præferenda sunt iis, quæ vobis, tametsi filiis charissimis, quauis humana ratione debentur. Præstiti enim hactenus quæ potui pro vobis, vt quibus longè maiora, quam quæ accepi à parentibus, bona relinquo; ac virtutis, & rerum gestarum gloria, quæ optima, atque omni patrimonio præstantior est hæreditas, vniuersos vos omnes cohonestaui. Nunc alio me vocat idem cœlestis pater, qui non alia, quam sua bella me gerere vult. Quæ enim magis illius sunt, quam quæ suscipiuntur ad Iesu Christi filii sui amantissimi sepulchrum, eiusque vestigiis impressam, & peragratam terram sanctam, recuperandam? vt pote quæ ab impiis eius sacri nominis 20 hostibus occupata, tanquam è canum, atque porcorum faucibus eripienda sit; ac Christo & suis restituenda? Deberi enim me huic expeditioni multis de causis animaduerto. In primis, ob animi mei desiderium, & quasi votum, ab ipso prope Regni exordio factum. Deinde, ob inchoatam toties ab omnibus ferè Christianis Regibus; præter Hispanos, nunquam tamen perfectam expeditionem, si forte mihi primò detur, vt viam aperiam. Postremò, ob occasionẽ commodiorem nunc, quàm vnquã, oblatam; duobus scilicet summis Imperatoribus ad eam non modò cohortantibus, sed terra, marique re, copiis, commeatu, & armis tam abunde iuuantibus. Quibus in re tam valde pia & honesta, non morem gerere, non solùm Hispano certè nomini ignominiosum; sed impium profectò esset, & perquam detestabile. Quo ergo magis nostra ingrauescens ætas tempus mortis 30 nobis affert maturius, eò quoque suadet magis, vt quod reliquum est vitæ, pro Christo profundamus. Proinde quod ille non recusauit pro me, pro ipso mori non recusabo. Quæ cum dixisset, augescentibus lamentis, eiulatu, & lachrymis filiorum, paternæ quoque eruperunt: neque amplius loqui valens, salute dicta omnibus, tenerosque suauiatus nepotes; ab eis diuulsus est, & Barcinonem reuersus.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

40

LIBER XVIII.

INGRESSVS itaque Rex Barcinonẽ, præclarissimam Hispaniæ vrbem, quæ olim Fauentia dicta fuit, atq; ad ortum in plano explicata, ad semicirculi formã mari adiacet; continuò classem, quã extrui fecerat, lustrauit; eaq; & frumentaria re, & omni commeatu, atque armamentis munita inuenta, cùm præfecti diligentiã commendauit; 50 tum opes, atq; facultates ciuitatis ad ædificandas & exornandas classes vehemẽter admiratus fuit: nec iniuria quidẽ: cùm in naualibus, maritimoq; apparatu belli, nulla totius Hispaniæ vrbs cum ea tũ esset cõparanda: nullæ ad nouas tanquam condendas vrbes, magis quam ipsa, Romanæ ciuitati assimilanda. Quot enim illa classes ædificauit; easq; tum commeatu, milite, & armamẽtis; tum nauiculario & remige, aliisque tot, tantisque necessariis rebus compleuit: tot profecto, quasi vrbes extruxisse, ac veluti colonias deduxisse; in eoque potentiã, & magnas suas opes ostentasse, videri debet. Iis, aliisque de causis, non immerito totius Cataloniæ Principatus caput est constituta; vtpotè cũ nauali non modò re, terreq; situ, & descriptione ædificiorum, mœniorumq; amplitudine & armamentis, aliis præstet vrbibus, (vt in nostris Com-

mentariis de Sale fusius de ea diximus) sed maximè omniũ, frugalitate, & concordia ciuium, ac potissimum charitate patriæ, pro qua se, suaque omnia, oblata occasione, sic liberalissimè deuouere solent; vt exẽplo sint omnibus. In eã igitur Antistitibus, ac nonnullis vtriusq; Regni proceribus, ad certã diẽ conuocatis, dũ copias ex Aragonia & Catalonia conscriptas Rex expectat; longam nauẽ, vnà cũ actuaria conscendens, cũ paucis secundissimè in Baleariũ maiorem nauigauit. Iamq; portum & vrbem tenens, mirè delectatus fuit illius ornatu & amplificatione, præsertim arcis, maximiq; assurgentis templi, & portus munitione. Illud etiam multo magis admiratus est, nunquam Tunetanum, aliosque Africæ Reges, ex tam multis sæpè ab eis in Hispaniam expeditionibus susceptis, neque totius Insulæ, neque maioris vrbis expugnationem tentasse: vt inde appareat, quanta fuerit huius pii, ac sapientis, egregieque fortis Imperatoris existimatio, quantusque ab eo Afris iniectus timor; vt qui non armis quidem, sed sola opinione & fama belli, suos omnino fines, & Imperium à quorumuis hostium incursionibus tueri potuerit. Itaque lustrata vrbe, cum aliqua parte Insulæ, atque imperata pecunia; quinquaginta millia victoriatorum argenti accepit, pro eisque perinde ac si aurei essent, senatui, populoque gratias egit; eorumque tam fidelitatem erga se, quam accuratam Regni custodiam & defensionem mirè laudauit. Cui etiam Minoris insulæ præfectus, & magistratus Citadelæ, cum mille bobus occurrêre: quos tribus nauibus imponens, cum eo commeatu Barcinonem remeauit. Itaque classe triginta magnarum nauiũ, cũ nonnullis triremibus, ac plerisque actuariis, comparata, octingentos in eis cataphractos imposuit; atque cum Almugauare, & vniuerso peditatu, exercitum ad viginti millia hominum peruenisse, fama fuit. Proceres verò, atque insignes equites, fuere trecenti. Vnde sacris de more factis, atque Rege, & proceribus, quorum priuata nulla fit mentio, sanctissimum Christi corpus sumentibus, naues conscenderunt. simulque Barcinonensi Antistite, cũ Sacrista Ilerdensi qui posteà Oscensi præfuit Ecclesiæ, aliisque multis sacerdotibus ad sacra ministranda, conscendentibus. Iamque ineunte autumno, Rex præstituta die, summo mane vela ventis dari iusserat, sed quadraginta passuum millibus confectis, cùm aduesperasceret, fieretque reflante Subsolano, ne vniuersæ sequerentur naues; consilio Raimundi Marquetii summi nauarchi, reuersus est Barcinonem, vt classem colligeret, ac præ se ageret; quæ aduersante vento, dextrorsum in proximum Cigense littus depulsa fuerat: vna tantũ triremi in Barcinonensi reperta; cum qua, sequentibus aliis, postera die nauigans, triduo in Balearium minorẽ peruenit. Sed dum portum se putat tenere, tam subita exorta ventorum vis fuit, atque immoderata tempestas, Africo sese cum Boreali conuoluente, vt in altum regressis, Regi, ac classi horribile naufragii periculum impenderit: quatuor totos dies, noctesque, non modo concertantibus inter se ventis; sed neque Sole, Luna, neque stellis, perpetua quasi circumfusa nocte, vsquam apparentibus. Vnde Regem, qui cooriente tempestate, ipsius Marchetii nauem è triremi conscenderat, & qui in ea erant, atque aliarum etiam iactatarum nauium gubernatores, Ducesque militares, quibus ad eum dabatur accedere, omnes multis, supplicibusque verbis orabant, ne contra tantam, tamque turbulentam tempestatem niteretur. Fieri enim eandem indies turbulentiorem, ac non ventos, sed diuos nauigantibus iratos apparere: neque insuper posse plerasque naues, temone iam, atque gubernaculo amisso, confractisque malis, ac rescissis velis vltra progredi, maximè verò equis naui Regia vectis quindecim; ex aliis verò nauibus plus centum, iam in mare deiectis. Cum igitur, persistente Rege, iamiam naufragium fieret, Barcinonensis Antistes, aliique Theologi, pii, ac literati viri, qui eadem naui vehebantur, Regem in puppim conuenerunt; vbi Barcinonensis, non exprobrandi caussa, sed commonendi gratia, sic est eum allocutus; Enimuero Rex, neque Christianæ virtutis, neque heroicæ constantiæ, sed inhumanæ potius crudelitatis videtur esse; tot tantisque impendentibus naufragii periculis, tam pertinacem te reddi in nauigando, vt non modo totius quasi Reipub. classis, sed neque nostri, neque tui demum miserearis: ac neque mari, vbi summum rei gerendæ Imperium nauarcho datum est, tui vllum ei permittas: neque demum quàm sit dispar terra aut mari gubernandi ratio, quamque diuersus pugnandi vsus, considerare velis. Non enim armatorum in nos exercitus; non homo in hominem: sed imbres, nimbi, turbines, procellæ, & fulmina, atque omnes in vnum tempestates coactæ sunt, quæ in nos irruunt: quibus nõ ferro, aut armis; sed solius fuga tempestatis licet quàm honestissimè occurrere. Quid enim maioris sæpe artis in nauigando est, si portum tenere nequeas, quam tempestati obsequi? Quid prouidentioris naturæ, quàm reflantibus omnino ventis, quibus imperare non possis, cum obtemperare; tum quò impellant, ma-

lant, maximè verò si in patriam, remigare? Neque profectò est, quòd de incœpto, aut expeditione intermissa sollicitus, atque suspenso sis animo: diuina illa potius, quàm tua est; neque à te, nisi pro Christi nomine, eiusque propaganda fide suscepta. Sed cùm tot tam horribilibus cœli, marisque tẽpestatibus, quæ haudquaquam sine supremo numine excitantur, tantopere impediri videas, fortassis, aut grata ea Christo non est, aut in aliud quidem tempus, tibi commodius, reseruatur suscipienda. Proinde non quæ euentura, sed quæ in præsentia sunt, cura: ac ne tot clarissimorum Ducum, interitus, miserrimique naufragii, solus culpam sustineas: teque inprimis, ac nos cum vniuersa classe serues incolumes, primum, quem diuina sors portum dederit, nauarchos tenere iube, vt terra potius, quàm mari, libero, ac tranquillo animo, quæ agenda fuerint, deliberes. Hæc Barcinonẽsi admonente, cæterisque illud idem cum lachrymis deprecantibus, mirandum accidit. Nam vt primùm flecti, sedarique Regis animus, sedari quoque tempestas cœpit: atq; sub ipso meridiano tempore, densissimis dissipatis tenebris, Sol illucescere: simulque cœlum & terra repentino aperiri visa sunt; ac etiam Regia nauis cum nonnullis actuariis, diuino munere, in Galliam Narbonensem, ad Aquas mortuas appulit. Quanquàm terræ vento reflante, in Agathensem paulò citra sinum coacta fuit remigare, vbi sequenti die portum est consecuta: ipseque Rex terram tenens, templum beatissimæ Virginis, Vallis viridis nuncupatum, adiit, eique summas egit gratias, cuius ope è tanto fuerit naufragio ereptus. Deinde oculos in mare conuertens, tametsi pacatum conspexit: videns tamen ex vniuersa classe, vix dimidiam secum appulisse; eamque tam aduersa agitatam, atque conflictatam tempestate, vt ægrè vna esset nauis, quæ non, aut discissis velis, aut antennis fractis, aut malo & temone pessundatis, labefactaretur: quæque ad alleuanda onera, non solum equos, sed machinas & armamenta bellica, in profundum iecisset: neque de altera parte classis, præterquam, aut naufragium, aut vagam dispersionem suspicaretur; tempori cedere; necessitatique parere decreuit: ac neque renauigandum; sed in aliud tempus, refecta classe, expeditionem renouandam censuit. Ad eum autem protinus confluxere Episcopus Magalonẽsis, & filius Raimundi Gaucelini Reguli, qui lautè, abundeque Regi, suisque commeatũ & necessaria suggesserunt. Inde verò Mompellerium concessit, vbi paucos moratus dies, atq; ex tempestate recreatus, quoad naues & armamenta reficerentur in Cataloniam abiit. At verò pars classis, quæ cursum tenere potuit, ac naues Fernãdi maris præfecti, & Ferdinandi Sanctii filii Regis, & Simonis Vrreæ secuta est, sese à tempestate eripuit. Hi namque ad oram Africæ interq; eam, & Sardiniam, Siciliamq;, tum Cretam, & Cyprũ legentes, nauigarunt: atq; ad Acrẽ Palestinæ oppidum maritimum peruenientes, maxima cum alacritate excepti fuere à magno Hospitalis Magistro, aliisque Christianis ab Hierosolymis eo statim concurrentibus; quam uis extrema ipsi paterentur in medio Turcarum positi, atq; omni auxilio destituti. Verùm quoniam oppidum immunitum erat, ac proximum alteri munitissimo, quod paulò ante à Turcis fuerat captum; neque cùm tam exigua parte classis manere ibi tutum erat, vndique tot iam hostibus ad portum conuolantibus; ideò remigare, atque in itinere Regem quærere decreuerunt. Itaque frumenti, & commeatus partem, magno magistro, & aliis Christianis diuidentes, confirmatis eorum animis, vtpotè quos aduentus Regis breui esset subleuaturus, è portu soluerunt, nullis vsquam, neque Palæologi, neque Tartarorũ Principis, auxiliis comparentibus. Atque ita Cyprum, & Rhodum, tum Cretam, qua venerant & Corcyram prætereũtes, in Siciliam appulsi, Panormitanum portum tenuerũt: vbi Carolus Rex, qui Manfredum interemerat, intelligens Sanctium Iacobi Regis filium eo venisse, honorificè excepit ipsum, atque diebus aliquot splendidissimè tractauit. Ex quo Sanctius ita fuit Caroli erga se humanitate affectus; vt petierit, militaris auctoramenti dignitate ab illo decorari. quod fecit Carolus libentissimè: & quanto potuit apparatu ac splendore auctoramenti diem celebrauit. At hæc tanta amoris, atque subitò conflatæ amicitiæ pignora mutuò data, Petro Principi, Siciliæ Regnum affectanti, magnarum cum Sanctio discordiarum, ac simultatum, occasioni postea, vt dicemus, fuerunt. Cæterùm Rege Mompellerio in Cataloniam, indeque Cæsaraugustam aduentante, Legati Alfonsi Castellæ ad eum venerunt, orantis, vt ad nuptias Ferdinandi filii, eius quoque nepotis, quas in vrbe Burgensi facturus erat cum Blanca filia Ludouici Francorũ Regis, venire dignaretur. Siquidem conuenturi ad eas erant Philippus Blancæ frater germanus, qui eam deducebat, vnà cum permultis Antistitibus, & proceribus Galliæ: nec non Eduardus Angliæ Princeps, qui Leonoram sororem Alfonsi duxerat vxorem: quin & Marchio Monferratii Italus, ac etiam Legati ab electoribus Imperii tunc missi ad Alfonsum, vt renunciarent fuisse eum Regem Romanorum electum. Quæ audiens

Iacobus mire lætatus est, ac se protinus viæ dedit: venitque Turiasonem, deinde Agredam, ibique ab Alfonso expectatus, Burgum deductus est; vbi nuptiæ celeberrimæ, plenæque splendoris, & magnificentiæ, cum summo omnium gaudio & alacritate coniunctæ fuerunt: tanta cum pompa, & rerum affluentia, vt nusquam visæ fuerint splendidiores, & honorificentiores: cùm præter iam dictos, conuenerint etiam Alfonsus Molinæ dominus, Alfonsi Regis auunculus, vna cum Federico, Manuele, & Philippo, qui Christinam Noruegiæ duxerat vxorẽ, Regis Alfonsi fratribus: tum etiam Iacobus Rex cum Petro Principe, eiusque fratribus, Ferdinãdo, Sanctio, item Iacobo, & Petro, ex Vidauria (hos vix alio in loco cum patre conuenisse anteà legimus) ac demum Sanctio Archiepiscopo Tolerano Iacobi Regis filiis, quin & cum omnibus ferè Antistitibus, & proceribus Castellæ. Vbi Eduardus Angliæ Princeps militaris auctoramenti dignitatem ab Alfonso accepit, huiusque filius Ferdinandus; ab eodem verò Principe, Ferdinandi fratres, cum Lupo Diazio Pharensi Vizcaiæ domino. Hæ nuptiæ magna parte anni, militaribus ludis, spectaculis, scœnis, atque iocis fuerunt celebratæ. Fuit enim Alfonsus, ibi non modo in suos, sed etiam in exteros largus & munificus, atq; cum summa mutuaque gratia, omnes domum remisit. Verùm interim dũ nuptiæ fierent, nonnulli ex Principibus Castellæ proceribus, apud Iacobum secretò de Alfonso conquesti sunt: quòd is se in gerenda Repub. & administrando Regno, iniquum præberet, atq; cum procerib. tam immoderate, fastidioseq; ageret, vt eos non modo à se totos abalienasset; sed in irã, & quandam quasi conspirationem, præ odio, prouocasset. De qua re multa speciatim retulerunt, quæ Iacobo satis digna visa sunt, non admonitione solum, sed prompta emendatione. Erat enim Alfonsus omniũ superiorum Regum, variis scientiis, Astronomiæ potissimum, vt diximus, deditissimus, vt cuius summa cura & obseruatione factum sit, vt tabulæ ab eo Alfonsinæ, ad maximũ Astronomorum profectum, & artis vsum ederentur. Verũ enim quo magis se ille, Solis, Lunæque & septem Signorum cursibus indagandis implicuerat; quouè mentem & oculos in illis intentius defixerat, eo quidem minus terrestria, & quæ ante oculos erant, cernebat; minusque de regenda Repub. à qua semper abalienato erat animo, cogitabat, indeque inconstans, difficilis, atque impatiens euaserat. Nec mirum: quoniam animus nimium auocatus ad sublimium contemplationem, necesse est, vt inferiora despiciat, atque ad negotia difficulter, & quasi hospes ac peregrinus accedat: neque dignoscat quibuscum agat, neque rationem cuiusquam habeat: sed cum negotia oderit suo quasi contraria otio; sic à negotiatoribus abhorreat, vt ab ipso quoq; omnes abhorreant. Fitque subinde, vt non minus in Rege tyrannis, quam in subditis conspiratio latenter succrescant. Hæc omnia animaduertens Iacobus, neque cõtemnenda esse, quæ de Alfonso deferebantur, intelligens, proceres meliora sperare iubens, Burgis profectus, Turiasonem vsque comitem habuit Alfonsum. Vnde occasione itineris, pro amore, quo illum prosequebatur, tanto affinitatis vinculo coniunctũ, dolens ex animo ob eiusmodi iacturam Principum, quam faciunt negotia publica subterfugientes; de multis, quæ ad optimam Regnorum gubernationem necessaria sibi videbantur, Alfonsum admonuit: ac cùm in eo quatuor potissimum vitia notarentur; patria ei consilia & admonitiones, tanquam consentanea morbis remedia adhibuit. Primũ, ne à populis mutuò dissideret odio. Nam odisse eos, à quibus amari oportet, prouocare in se est; cùm nulla re magis in officio, & amore contineri populi soleant, quam Regum humanitate, benignitate, & continentia. Nihil enim est negotii continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas. Alterum, ex triplici, procerum, populariũ, & Ecclesiasticorum ordine, si minus, quod est maximè optandum, cum vniuersis, saltem cum Antistitibus & sacerdotibus conueniret; quibus & res suas cohonestaret; & per eos facilius populares ad se alliceret; perque hos procerum, atq; magnatum insolentiam comprimeret, arrogantiamque compesceret. Tertium, procerum, atque equitum insolentium ordines, esse quidem, aut increpandos, aut castigandos; nulla re tamen dedecorandos: quoniam & ornamenta Reipub. sunt, & lacerti belli, & firmamenta pacis, per quos timor semper est hostibus iniectus. Postremum, ne quemquam clam, ac neque indicta causa puniret. Id enim non modò præcipitem, atque temerarium arguit Principem; sed legibus & magistratibus fidem, atque honorẽ detrahit. Quæ quidem consilia libenter, atque æquo animo excipere visus est, Alfonsus, eaque diligenter se obseruaturum promisit: attamen vt catapotia facile sumpta, ab inueterato malis ventriculo minimè retenta euomuntur; sic Alfonsus præceptorum oblitus, peiora posteà commisit, & in causa fuit, vt Enricus, aliique fratres, adiunctis proceribus, sensim ab eo deficerent, peneque, dum viueret, Regno priuaretur. Itaq; Iacobus dimisso Alfonso, Aragoniam ingressus est. Cum autem proce-

procedente tempore Iacobi monita parum valuissent apud Alfonsum, isque pro libidine cuncta gereret; Philippus eius frater, vnà cum Nunnio Gonsalio Laræ domino, ac plerique proceres, nonnullis etiam ciuitatum legatis adhærentibus, Lerma in oppido coierunt, atque communi consensu, honestis obiectis causis, ab Alfonso se defecturos iurarunt: si minus ab illis scitis exequendis abstineret, quæ neque in sui honorem, neque in vtilitatem populorum; sed in manifestum ordinum, & procerum contemptum, edi curauerat. Et quanquam Philippo magna intercesserat cum Rege Granatæ necessitudo, ad quem ab Alfonso deficeret: tamen quia Nauarræ Rex magnas cum Alfonso inimicitias gerebat, consilio procerum, qui se Philippo nunquam defuturos obtu-10 lerunt, ad eum abiit. Hoc tempore auditum est, permultas Mauritanorum copias in Bæticam transfretasse, appulisseque Algeziram illius prouinciæ, atque munitissimam Beierii oppidi arcem oppugnare. Vnde Alfonsus consilii inops, ac perturbatus, hinc Mauritanis ingruentibus, illinc Philippo & proceribus defectionem tentantibus, in Iacobo socero perfugium ac spem omnem collocauit; ideoque, vt si quo pacto illos sedare posset, ac bellum Granatensibus Mauritanorum receptatoribus inferre, consilii capiendi causa, venire vnà cum Regina ad Iacobum statuit Valentiæ agentem; qui tum, vt in suis Commentariis refert, subortas controuersias inter pernobilem Guillermum Scribanũ magnum Regnorum Protonotarium; & generalem Regis quæstorem, Baiuluum vulgo nominatum, de iure vtriusque officii, seu dignitatis publicæ, vt creditur, agentes; lata pro 20 Guillermo contra Quæstorẽ sententia, composuit. Alfonso igitur obuiam Rex Buriolũ vsque iuit, quem vna cum Regina & nepotibus lætissimè excipiens Valentiam deduxit, in quam magna cum alacritate & pompa à senatu populoque Valentino excepti fuere: atque lustrata vrbe, & indicto iustitio, quot se ibi diebus continuere, Reginæ gratia, ludis atque spectaculis plena omnia fuere. Sed vrgentibus Mauritanis, oportuit Alfonsum breui in Castellam redire; quem Iacobus comitatus est versus Murcienses, Vilienam vsque: inde reuersus Setabim, eo in itinere duo parua oppidula condi iussit, alterum Montabernarium in Albaidensi conualle, alterum Orimbloinum prope Dianium, eaque suo agro, & limitibus circumscripsit. Atque dum esset Fontiniani, quod est nunc oppidum florentissimum Biario propinquum, nuncio Cæsaraugusta misso intellexit, Artalum Lu-30 nam pernobilem Aragonensem, controuersiis ortis inter ipsum, & Zuerenses Cæsaraugustæ propinquos, prælium cum eis cõmisisse, & viginti septem ex illis in eo concidisse. Ad quos statim Rex iter ingressus est: cumque prope Turolium venisset, Iacobus filius obuiam ei exiit, petiitque ab eo liceret sibi in Aquitaniam proficisci, vt de matrimonio antea proposito cum Principe Niuerniensi agere posset. Permisit Rex, atque pecuniam & familiam, quibuscum honestè, ac decenter iret, concessit. Inde Cæsaraugustam ingressus, Attalum citari iussit. Interim litteras ab Alfonso accepit, denuò in colloquium venire studente, vt ea coram referret, quæ litteris tutò committi non poterant, essentque vtrique communia. Vnde Rex illicò venit Alicantum, ibique inuentus Alfonsus, in summa, confirmauit, aliquot Aragonenses proceres, vnà cum iis, qui à se defece-40 rãt, cum Mauris consensisse, vt bellũ clam contra se ambos struãt: ideoq; quid in tanta rei nouitate facturi sint, exquirere. Præterea num bellum contra præfectos Malacitanæ, & Guadicensis ciuitatũ, moueret; q̃ ii quoque Mauritanos receperant: an potius simulata cũ eis amicitia, cũ Granatæ Rege, autore omniũ, illud iniret. Cui consuluit Rex, ne quoquo modo induciarũ iura, quæ cum Granatensi Rege pactus fuerat, violaret. Quod verò ad conspirationẽ attinebat, proceribus omnẽ conspirandi occasionẽ tolleret: ac documentorum, quæ olim in itinere dederat, recordaretur; proque certo sciret, penes se vnũ esse ignẽ & gladium, sed interim sibi quisq; prospiceret, ac mutuo alter alteri subsidio esset. Posthæc abeunte Alfonso, miratus est eũ Rex cũ tanto scientiarum vsu, tanta laborare consilii inopia, adeoque timidũ, ac suspiciosum effectum, vt non suis modò, sed alienis 50 conspirationis suspicionẽ iniiceret: ideoque de illius rebus subtimere cœpit, venitque Oscam, vbi conuentus indixit, vt propter causas ibi relatas, aduersus Artalum, tum ob facinus ab eo contra Zuerenses perpetratum, tum quia citatus venire recusaret, bellum mouerent, ad idque sibi adessent Regii stipendiarii equites. Hoc promulgato bello, protinus, non minus in Catalonia, quam in Aragonia seditiones ortæ fuere, ac tumultuari cœptum, non tam Artali causa, quam Petri Principis, qui Fernandum Sanctium fratrem, iam non occulto, aut simulato; sed aperto prosequebatur odio, post reditum è Palestina, Siciliaque, & initam ab eo cum Carolo amicitiam: eoque res progressa iam erat, vt sæpius illum occidere tentarit: potissimum cum Burrianæ vterque ageret. Ibi namque quidam Petri famuli districtis gladiis tota domo discurrere, atque Sanctium quærere ausi

cinctum, præter magnam aliam velitum manum, quos extra ordinem cum amētatis hastis Rex miserat, Duce Roccafullio, pernobili Oriolensi equite, ad exploranda hostium consilia & iter. In quos descendentes iam per decliuitatem montis, Velensis, & alii sui agminis vehementer instabant, vt impetus fieret. Verùm Rex prohibuit omninò, quoad vniuersi illorum equites in planitiem descenderent, vt in præeuntes tunc nostri irruerent, sesèque inter eos, & montem interponerent, vt à peditibus, atque à sarcinis & impedimentis separarent: sicque equitatus in equitatum, reliqui in pedites conuersi, prælium committerent: & tamē cum Rex, non tam præsentes hostes, quàm propinquos vrbanos pertimesceret milites, quos sciebat multos, atque omnium lectissimos in vrbe esse; nec dubitaret, inito prælio, illorum subsidio venturos, ideò aciem sic instruxit, acsi cum vrbanis etiam esset dimicaturus. Prodiens ab nouissimo agmine è medio Cataphractorum fulgentibus tectus armis, lustratoque primum exercitu, atque omnibus circumspectis, venit ad primos ordines, quos ducebant Principes filii, ac, vt animosiores ad dimicandum redderet, graui, ac contenta voce cohortatus est, vt meminissent, quo ipsi patre geniti, ac procreati essent, quem simul Ducem & commilitonem haberent, atque facinorum spectatorem: quò magis cœlestem omniumque communem patrem respicerent, gratiasque ei immortales haberent, quòd dimicationis suæ primitias, non contra Christianos, sed contra impios Christiani nominis hostes offerri dederit: eique se totà mente deuouerent, daturo sine dubitatione, & vim suis ad peruincendum, & hostibus ignauiam ad resistendum. Ab his illico ad milites conuersus, propositam, atque oculis subiectam eis prædam, sarcinas & commeatum, si benè strenueque pugnarent, ipsis diuidendum ostendit: neque dubitare se dixit, ipsos tam assuetos alioqui, hostes numero superiores vincere, inferiores, tametsi non contemnendos, deuicturos. Iis dictis, in locum suum secessit, ac protinus, dato signo, nostri equites in hostium equitatum primum impetum fecerunt, quem illi minime sustinere valentes, in eam partem quà venerant, sese fugæ mandarunt: hos pedites secuti, in turpē fugā coniecerunt. Quare ad persequēdos eos maximè cohortantibus Velensi, & Castellanis, Rex iussit canere receptui, veritus ne, aut à tergo eos vrbani adorirentur, aut in insidias, pluresve hostes, si persequerētur, inciderent: propterea quòd fugientes tenderent in oppidum Alfamā propinquum, in quo arx erat munitissima, multoq; plena milite, qui nostros prædæ inhiantes, & dispersos facilè superare, ac perdere possent. Itaq; direptionem Rege prohibente sarcinæ & impedimenta capta sunt, omniaque manu ipsius distributa Ducibus & militibus, præter iumenta & cibaria, tanquam exercitui & castris necessaria. Sed stupor omnes inuaserat, qua causa vrbani, præliantibus prope vrbem Granatensibus, qui subsidio illis venerant, non opem tulerint: latere enim ea pugna minimè potuit vrbanos, cum non longè ab vrbe commissa fuerit. Verum à captiuis deprehensum fuit, esse à Granatensibus certiores factos, opemque ab iis ferri petitam; non tamen ausos vrbanos eam ferre, propterea quòd graues rumores sparsi in vrbe essent, Alfonsum scilicet, & Iacobum Reges, cum magnis exercitibus venire ad vrbem obsidendam, ideòque initum à Iacobo prælium, stratagema fuisse ad eliciendos ab vrbe Murcienses, vt à propugnatore destitutam Alfonsus inuaderet. Neque profectò vna omninò fuit eorum opinio: quandoquidem Alfonsus per id tempus venerat Iacobum visurus, atq; ad præstitutam diem in oppido Alcarracio, non longè ab vrbe, conuēnere, vna veniens Iolans filia, eiusque liberi Castellæ Principes, vna etiam Berengaria Alfonsina, filia Alfonsi domini Molinæ, & Mesæ, insignium Castellæ oppidorum, in confiniis Aragoniæ. Quæ cum esset perpulchra, atque cum venustate dignitatem quandā vultu præ se ferret, adeò eius amore captus Rex fuit, vt matrimonii fide data in posterum eam in contubernium acciuerit. Neque mirandum quidem, in tam continuo, prosperoque ac triumphanti bello, Martem subito in procreatricem Venerem incurrisse: procliue enim est ad eam, ab labore omnium hominum ingenium, maximè verò sollicitante communi rerum parēte natura, cuius non parum interfuerat, multos orbi Iacobos edidisse. Itaque postquam de oppugnatione Murciensi inter Reges est actum, atque à Iacobo illius cura suscepta, Alfonsus & Iolans, cum liberis reuersi sunt in Granatensia castra; Iacobus verò, vt nonnulla oppugnationi necessaria præpararet, Oriolam regressus. Quò venientes Villenēses Regi dixerunt, se Manueli dedidisse, vt esset promissi memor; statimque Rex, consentiente Manuele, in illorum arce præsidia collocauit; profectusq; in oppida Nonpotiū, & Elgium, ea cum turri Calagurria Manueli tradi fecit; atque iterum reuersus Oriolā, natalitia Christi ibidem celebrauit. Inde Alicantum venit, vbi exercitu congregato, Murciam contendit, in eius conspectum castra positurus. Ipse quippe primus cum specula-

speculatore anteibat regionis situm exploraturus, aptioremque ab obsidendam, & oppugnandam vrbem, locum inuenturus. Mos enim erat Regibus prælium commissuris, Regia id referente historia, in postremo esse agmine, loca tamen ad obsidendum indagaturis, omnibus anteire. Sed cùm in locum, qui fuerat speculatori visus aptior, ante lucem ambo venissent: neque ob circumfusas tenebras, quantum ab vrbe distarent, agnoscerent: vt primùm illuxit dies subitò sese in conspectum vrbis dedere: tam proximè, vt ad iactum ferè balistæ ea essent. Iumenta enim & pecudes vrbanorum propè oberrabant. Quo animaduerso Rex ad speculatorem ait; Temere profectò tu quasi loci ignarus, ad designandam obsessionem, me in tam propinquum vrbi locum conduxisti: verùm vt lubet, iacta est alea, tenendus est locus, ac ne digitum quidem pes referendus. Statimque positis ibi castris, ea vndique fossa & vallo cingi iussit: quin & machinas, & tormenta disponi, ac in loco, & ordine suo quemque manere constituit. Nostris igitur operi instantibus, Murcienses irruptiones facere cœperunt, atque frequentibus sagittarum ictibus, saxorumque iactibus exercitum vexare. At verò Rex sagittarios Dertosanos, & funditores Balcares, à læua posuit, vt irrumpentes sarracenos, ac sese protinus in vrbem recipientes icerent: missa simul Cataphractorum manu, qui suo impetu aggredientium agmen turbarent; nostrisque contra Sagittarios hostes pro muro essent: quò tutius ferire illos possent, atque sagittarum & saxorum imbrem similiter in eos contorquere. Hunc ergo in modum eorum audacia adeò repressa fuit, vt totum mensem ab eruptionibus temperarint: nostro interim exercitu, machinas & tormenta muris admouente, ac Rege etiam nihil non, quod strenui ducis esset, machinante, quoad Murcienses ad deditionem cogeret. Eius enim spe fretus, omnino prohibuit vastari agrum: quo beneficio, plerosque vrbanorum animos ad se pelliciebat. Interim ipse ad notos suos, quos in vrbe habebat, clam submittebat fidos aliquos ex Valentinis sarracenis, qui ad deditionem illos inducerent, benignitatem Regiam, suamque morem in excipiendis, humanissimeque tractandis iis, qui sese ei sponte dedebant; atque in eos, qui obsisterent, pœnas & supplicia prædicantes. Addebant etiam, recipere illum in se, Alfonsum generum, quæ ipse ageret cum iis, omnia probaturum: posseque, eodem deprecatore, in gratiam Regis sui, nullo suo iure imminuto, redire. Quæ cùm ad primores vrbis relata essent, deque dedenda ipsa Regem perinde agere vidissent, ac si propugnatore vacua, atque fame oppressa omnino esset; tantus vniuersos inuasit timor, vt pro oblatis conditionibus placuerit deditio: maximè verò, augescente indies Regis exercitu, illorum verò auxilii spe, Granatensi Rege Alfonsi bello impedito, penitus abiecta. Vnde placuit primoribus, sese, ac vrbem Regi dedere; iamque pulso inde præfecto à Rege Granatensi misso, cum eius militibus, qui vrbanis numero inferiores erant, neque arcem tenebant; Regi significarunt, sed ad certam diem, vrbis portas patefacturos. Ex quo Rex protinus quinquaginta cataphractos, ac totidem leuis armaturæ equites, cum centum viginti sagittariis Dertosanis præmisit, qui vrbem intrarent; ipse vero ad ripam Securæ amnis, qua is arcem alluit, constitit; quoad illi vniuersas vrbis turres & propugnacula, in primisque arcem tenerent; atque in editiore eius turri vexillum Regium locarent. Quo inspecto Rex illico cum dimidia exercitus parte vrbem ingressus est. Sequenti verò die in arcem ascendens, munire eam præsidiaque in ipsa disponi iussit. Deinde totam peruagatus vrbem, comitantibus antiquo præfecto, cum aliis quinque ciuitatis primatibus, eam in duas partes diuisit: quarum alteram, quæ arcem, & Mahometi ædem magnam comprehendebat, castris propinquiorem, Christianis habitandam dedit, alteram verò sarracenis reliquit, in qua decem aliæ Mahometanæ ædes erant, satisque amplus ad habitandum locus sarracenis relictus. Verùm sarraceni de Rege conquesti sunt, quod magnam ædem illam, quæ erat omnium princeps, ac frequentissima, sustulisset. Tunc iratus Rex, vniuersum exercitum vrbem ingredi, atque in armis, & quasi paratum ad eam diripiendam esse iussit. Quod pertimescentes sarraceni, Regem supplices obsecrarunt vt sibi ignosceret, atque ædem cum omni re, pro libito acciperet. Pacatus Rex, ædem à Carthaginensi Antistite expiari, atque sacræ Virgini matri Mariæ dedicari curauit. Ei enim ex voto omnia templa in locis sarracenorum consecrare solebat. Erant autem iam tum permulti permisti sarracenis Christiani, tota ea diœcesi Carthaginensi, christianè viuentes; atque sacella vnà & Episcopum habentes, qui pietatis, ac religionis iura in eos exercebat. Itaque expiato atque sacrato templo, Rex, & Barcinonensis, & Carthaginensis Antistites, atque vniuersi, qui inuenti sunt sacerdotes, aliique Dei ministri è tota confluentes diœcesi, cum vniuerso Christiano populo è castris exeuntes,

& cum magna pompa, & hymnis, vrbem ingredientes, illud adierunt: vbi pro victoria sine cruore parta, maximas Christo, eiusque sacrosanctæ matri gratias egerunt. Post verò Rex ad exercitum conuersus, collaudatis omnibus, tanquam bene de se meritis, atque victoriarum participibus, eis gratias egit humanissimè, singulos Duces, signiferos, primique pilos & centuriones summa excipiens affabilitate, eorum virtuti ac dextris tribuens, quod non vno, aut altero, sed quatuor potitus Regnis fuerit. Qui autẽ ex procerib. præcipui interfuerũt huic bello, fuere Petrus & Iacobus filii, magnus Magister equitũ Velẽsis, Arnaldus Episcopus Barcinonẽsis, vnà cũ Carthaginensi, ac etiã Petrus Gerardus Templariorũ promagister, Petrus Fernandus Regis filius, Guido Vespa promagister Hospitalis, Huguetius Comes Emporitanus, Raimũdus Moncada, Blascus Alago, Iaufridus Comes Rocabertinus, Guillermus Rocafullius, & Carrocius Rebolledi dominus: quibuscũ Rex diebus multis egit Murciæ; vbi tanquam verus Rex, ac dominus debellatæ à se vrbis, domos & prædia veteranis liberalissime diuisit, eis præsertim, qui ibidem commorari, ac in perpetuo vrbis præsidio, & conseruatione Christianæ religionis remanere promiserunt. Postremò Legatos ad generum misit, qui nunciarent, se vrbem Murciam cum vniuersis eius Regni arcibus, & oppidis viginti octo, quæ ab eo ad Granatæ Regem defecerant, vi & armis recuperasse, eaque omnia cum reliquo Regno subegisse, atque vt totum tanquam sartum tectum reddat, præsto esse. Proinde præsidia mitteret, ad excipiendum illud, & defendendum. Factum profectò insigne ac commemorandum, atque cum maxima Regis laude & gloria concelebrandum. Potentissimum scilicet Maurorum Regnum, defectione amissum, atque à sociis protectum; quod sua dextra, suis sumptibus, & milite, oppugnarat, & recuperauerat, genero magnificentissimè contulisse; perinde ac si hoc ipsum antea filiæ dotis nomine promisisset. Demum arcem cum vrbe Alfonso Garciæ Præfecto ab Alfonso delecto liberè tradidit, relictis decem milibus Christianorum militum, qui Regnum, eiusque tutiora ad defendendum loca incolerent, religionem inducerent, sectamque Mahometanam propulsarent; atque potirentur agro amœnissimo, pinguissimoque. Nam vbi ager est irriguus, non modo frumento, vino, & oleo, sed moretis ad sericum conficiendum bombycinum, supraquam dici potest, abundat: vbi verò irriguus non est; qualis Carthaginensis propinquus ei campus versus mare spartho, & palmis est refertus, atque magnitudine pastionis mirè fertilis; qui etiam vrbe, & portu Carthaginensi propinquis valde nobilitatur. Rebus igitur Murciensiũ compositis, Rex Oriolam venit, quæ vrbs Valentini Regni extrema est, Murciæ è regione ad ortum posita, nobilis admodum, atque ingeniis præstans, bellicisque olim assueta rebus. Eius ager latissimus, atque irriguus, frequentibus Securæ fluminis inundationibus, inuenitur longè fertilissimus, atque frumenti, ob irrigationem, feracissimus, adeò vt prouerbio vulgatissimo fuerit locus, Pluat, aut non, frumentum dat Oriola. Ibi Rex cùm esset hyems, summe delectatus tepore aeris, atque amœnitate agri, dies aliquot fuit. Inde cùm iam ver esset, Alicantum cum exercitu venit. Quæ vrbs amplissimum, non tamen vndique tutum portum habet, in quem magnus ac frequentissimus est nauium à toto Mediterraneo, atque Athlantico etiam mari concursus, ac magna simul mercimoniorum conuectio. vbi Rex retento exercitu, vocatis Ducibus, bellum contra Almerienses Regni Granatæ prosequi se velle dixit, ac iuuare generum, bello aduersus eos implicatum. Sed obsistentibus proceribus, & admonentibus, tutum non esse tamdiu à propriis abesse Regnis, & aliena quærere; maximè verò ob componendas res Iacobi filii, præsertim de adiungẽda ei vxore, quæ res Regiam omnino præsentiam requirebant; relictis præsidiis apud Alicantenses, Vilienenses fines, vt Murciensibus, dum opus esset, occurrerent; ipse Valentiam cum parte exercitus reuenit; atque collustrata vrbe, mirè delectatus est eius amplificatione, atque magnificorum ædificiorum, præsertim templorum, ornatu & constructione: nec non validissimo muro in orbem perducto, turriumque frequentia, & distinctione. Iamque legibus & plebiscitis denuò confirmatis, Barcinonem progressus est; paucisque ibi diebus commoratus, Gerundam venit; vbi controuersias inter Emporitanum Comitem, & Pontium Gerardum Torrellam, de diuidundis agris, breui composuit: indeque Mompellerium concedens, intellexit, matrimonium Beatricis Amadæi Sabaudiæ Comitis filiæ, cum Iacobo, de quo Roccafullius egerat, aut Beatricis obitu, aut aliis de caussis, perfectum non esse; ideoque de Esclaramunda Foxensis Comitis sorore Iacobo iungenda egit. Cùm igitur matrimonium placuisset omnibus, Esclaramunda à suis honorificè Barcinonem deducta est, ibique celeberrimis nuptiis, Iacobo iuncta. Rex verò Mompellerio Perpinianum reuersus, inuenit præstolantem se nuncium cum epistola, qua Ferrentius Liciana, vnus ex proceribus Aragoniæ, Regem ob nonnullas acceptas

iniurias

iniurias ad certamen prouocabat. Quo die contigit, vt legatus à magno Tartarorum Imperatore missus, cum grandi comitatu Perpinianum ingrederetur ad Regem, oratum in summa, ne expeditionem ad Hierosolymitanam regionem debellandam detrectaret: se enim, & copiis, & armis iuuaturum; modò ipse bello præesset. Has duas, adeò inter se, & genere, & proposito dissidentes, vno die acceptas legationes Rex perpendens: altera, quam à summo Rege ad Imperatoriam tantæ expeditionis bellicæ potestatem vocabatur, alteram, qua à subiecto sibi Regulo prouocabatur, risum vix continere potuit. Vnde Tartaris lautissimè exceptis, atque in patriam iucundissime remissis; ad Licianæ nuncium conuersus, respondit; Se hactenus delectatum fuisse aucupio gruum, 10 aut tardarum auium; at nunc, vt ei morem gerat, picarum, seu columbarum vsurum; eius inferiorem ordinem, præ Regio, atque sequuturam fugam prænuncians. Inde profectus venit Ilerdam, vbi tumultuario comparato exercitu, atque Tamaritano populo se sequi iusso, Licianam oppidum, cum aliis Ferrentii arcibus, in potestatem redegit, ac ob læsæ Maiestatis crimen, Regno adiecit, ipso quoque Ferrentio profugo, nulloque certo in loco, metu Regis, consistente. Posthæc Rex Turiasonem venit, vbi denunciatum est ei, perplures passim deprehendi nummos adulterinos, Aragoniæ forma, & Castellæ percussos: è quib. allati fuere nonnulli morabatini ex ære confecti, extrinsecus inaurati, tanta artis subtilitate, vt à veris vix discerni possent. Erant autem morabatini aurei nummi, qui dimidium coronatum pendebant. In huius criminis suspicionem quidam Regulus 20 venit, nomine Petrus Iordanus, dominus oppidi Sanctæulaliæ, in confinibus Aragoniæ & Nauarræ siti, vnà cum Elsa vxore illius, & liberis, & præterea operis ministris. Sed mortuo Iordano, liberisque profugis, Elsa cum ministris capta, atque iudicio conuicta, à Rege damnata est. Mortis autem genus hoc fuit: ore folliculo inuoluto, saccoque insuta, atque in profluentem Iberum viua proiecta: quæ etiam pœna fuit ministrorum, & cæterorum, qui postea eo fuere crimine conuicti; vno excepto Canonico & Sacrista Ecclesiæ Turiasonensis, qui etiam conuictus, sacerdotiis priuatus fuit; & quia sacrorum minister erat, non capite damnatus, sed in perpetuum carcerem detrusus. Quibus Turiasone actis, inde Rex abiit Cæsaraugustam, vbi Mariam filiam inuisit; quæ febricula lacescente, male habebat. Sed medicis morbum eleuantibus, breuique conualituram asserentibus, 30 ipse profecturus Valentiam, Alcanitium, quà in illam rectius est iter, venit: ibique diem domini natalem celebrauit: ineuntis verò anni primo die, Dertosæ egit: inde Valentiam perueniens, nuncium accepit Cæsaraugusta, Mariam post ipsius discessum, ingrauescente morbo, mortuam fuisse. De cuius obitu vehementer Rex doluit; ita vt cogitarit regredi Cæsaraugustam, vt eius saltem nouendialibus sacris, & exequiis interesset. Decreuerat enim, vt Valbonam, vbi Reginæ matris sepulchrum erat, Maria deduceretur, ibique humaretur. Verùm altero consequenti nuncio intellexit, ciues Cæsaraugustanos, inuitis proceribus, qui in vrbe constiterunt, cadauer in templum maximum diui Saluatoris intulisse, illudque sepultura honorificentissima affecisse. Quod Rex haud omnino ægrè tulit, ac Valentiæ substitit. Posthæc literas à Petro Principe Barzinone accepit, qui-40 bus factus est certior, Raimundum Folchium Vicecomitē Cardonensem, aliosque nonnullos Cataloniæ Barones, mortuo Aluaro Cabrera Comite, mouisse bellū contra oppida Comitatus Vrgelitani, in ea præcipuè, quæ à Rege tenebantur. Verum Rex, noua facta iuris accessione Comitatus Foxensis, quod ad Vrgelitanū, & Vicecomitatum Castelboni, & Agerensis habebat: rursum bellum in vniuersos commouit; in primis contra eos, quicunque Vrgelitanum inuadebant, cuius dominatus titulo semper insignitus Rex fuerat. Itaque cum exercitu veniens Ceruetam, in pagis atque oppidis, quæ se Regi subiecerant, præsidia disposuit, copiasque adduxit ad prosequendum bellum, & Comitatum defendendū, dumque expectat, quid Vicecomes, aliique faciant: relictis interim Petro & Iacobo filiis, altero qui exercitui præesset, altero, qui Mompellanium cer-50 ta de causa abiret: ipse Toletū à Sanctio filio vocatus, causis, quas mox subiiciemus, proficisci parauit. Quo tēpore rumor percrebuit, ac paulo post litteris è Sicilia ad Petrum cōfirmatus est, Manfredum Regem Petri socerum occubuisse, in agro Beneuentano Neapoli vrbi proximo commisso prælio cum Gallis, Duce Carolo Ludouici Regis fratre. Hunc enim antea Vrbanus IIII. Pont. magno in Manfredum odio & indignatione commotus, vocauerat ad se: qui veniens Romam cum maximo & fortissimo exercitu, certis conditionibus, Regno Siciliæ & toto terræ tractu, qui est citra Pharum, ad fines vsque ditionis Ecclesiæ Romanæ, vrbe Beneuento excepta, à Pont. perpetuo beneficiario iure donatus fuerat, traditoque de more vexillo Regio, in possessionem missus. Vnde facta donatione, Carolus in Manfredum profectus, quo dictum, est,

prælio deuicit, pulsis scilicet, atque in fugam conuersis Manfredi copiis; à quibus desertus ipse in medios hostes irruens, non agnitus, telis confixus occubuit: simulque vita fuit, atque Regno priuatus. Verùm ab exuentibus eum in campo, inter mortuos cognitus ac elatus, consulto Pont. Ecclesiastica fuit sepulturà prohibitus. Quo nuncio Petrus, eiusque vxor Manfredi filia, vehementer dolu ere: ipseque Petrus, cui intestati Manfredi omnia bona iure obuenerant; ad ea quoque armis repetenda, atque in potestatem, vt fecit, redigenda, non inaniter se iam inde animo præparare cœpit. Cæterùm causas, cur Iacobus à Sanctio filio vocatus, protinus intermisso Vrgelitano bello, Toletum perrexerit, eiusque felicissimum itineris successum, enarremus. Fuerat enim Sanctius à Romano Pont. Archiepiscopatui Toletano, summo totius Hispaniæ sacerdotio, præfectus: ideoque sacris initiatus, patrem per literas rogauit, vt vnà cum Petro, & Iacobo fratrib, ad natalem Christi diem, Toletum in sui, Alfonsiq; ac Iolantis sororis gratiam venirent: vt ipsius primis Missæ solennibus, in sancto augustoque Regiæ vrbis fano interessent. Cui Rex annuens libentissimè, gaudensque illius vrbis visendæ iam diu desideratam sibi offerri occasionem, ac vt vnà etiam Iolantem filiam & nepotes reuiseret, se iturum respondit. Petrum verò & Iacobum, quibus dictum est causis, excusatos voluit. Vnde profectus, Ilerdam, & Calataiubium præteriens, cœnobium Hortam venit: vbi ab Alfonso genero magnificè exceptus, cum eo Toletū petiit. Cuius præclarissimæ, antiquissimæ, maximeque mediterraneæ vrbis situm, quo fuit ea olim, esseque nunc posset inexpugnabilis, sub aspectum subiicere, non erit ab instituto alienum. Est enim ambitu permagna; decem quippe domiciliorum millia continet, atque præaltis, & præruptis montibus tota ferè circuncluditur; iisque adeo propinquis, ac eidem impendentibus, vt inclusus tumulus, siue mons, in quo ipsa residet, quemque totum implet, ab illis non amplius balistæ iactu, quantum amnis interluit, separetur. Hic mons ab ea parte, qua Oriens respicitur, altissimus est, ac præruptus; Tago permagno Hispaniæ fluuio, qui auriferis, vt fama est, aquis præstat, magno quodam impetu in illum incurrente: indeque sinistrorsum, tortuoso flexu, totam ferè vrbem circumfluente, & à montibus discriminante. Ab altera verò parte, Septentriones versus, qua in planitiem vergit ipsa, à summo illo fastigio, in quo est arx, haud æqualiter fit decliuis, atque sumptuosissima ædificiorum frequentia circunfunditur. Quæ tota cum monte vrbs munitissimo cincta muro, quatuor patefit portis: sed inprimis ea, quæ ad ortum Solis, arci subiecta est, quā excipit Alcantaræ pons (sic illum vocant) ex secto lapide, tanta cùm magnitudine, tum arte constructus, vt vnico tantùm arcu, & flumini, ibi licet altissimo, & infinito ferè concursanti populo, præbeat transitum. Sed illud profectò mirabilius, quòd incredibili artificum ingenio, maximoque sumptu ciuium tracta ab amne aqua, sui quasi oblita ponderis & naturæ, supra quingentos cubitos in montis fastigium ascendit, arcemque amplissimam Philippi II. Regis iussu instauratam, perenni & amœnissimo fonte ornat. Hic ergo situs natura munitus, sicuti superioribus sæculis, vrbem oppugnantibus cominùs, fecit inexpugnabilem; ita rursùm eminus inuadentibus, pandente se vrbe montibus, machinarum, atque tormentorum præsertim æneorum emissionibus, atque ædificiorum subinde ruinis, eandem valde subiecit. Verùm cùm tam potens sit ciuitas, vt quę, & bellum per se facere, & instruere possit, huic etiam malo potest diligenter occurrere: aut hostes, antequam sit obsessioni locus, pręueniendo; aut munitissimis hinc inde arcibus, vicinos montes pręoccupando. Igitur accedente Rege, tametsi idem in Commentariis, de suo aduentu, ingressuque in vrbem parcè scribit; neque aliud quippiam, quam venisse, vidisse, sacris interfuisse, & alia quędam memorat: mihi tamen credibile non est, ad tanti aduentum Regis, tum Archiepiscopi & Reginę parentis; tum Alfonsi quoque soceri, de quo ille nuper fuerat benemeritus, ob recuperatum ab ipso Murciense Regnum, atque liberalissimè Alfonso restitutum: quin triumphalis etiam ingressus ei à Toletano Senatu fuerit decretus. Ex iis enim, quę nunc faceret Toletum, quæ tum fecerit, libet colligere; ac persuaderi quidem, ciuitatem in excipiendo Iacobo, cunctas suas opes, & facultates ostentasse, ipsumque tandem ouanti similem, quanta potuit cùm ostentatione & apparatu, tum sacra etiam pompa, qualis fieri solet in publicis supplicationibus, & triumphis, in templum maximum deduxisse. Vbi post patefactam inæstimabilem sacrarum, adeoque pretiosarum rerum in ea copiam repositam; verisimile est, fuisse ostensa etiā trophęa, insigniaque victoriarum Castellæ Regum, quæ tolis, atque laquearibus templi appensa ostentantur: interque ea, inclyta quoque Petri parentis monumenta inuenta, quæ memoriam renouarent illius præclarissimi Idubedensis prælii, quod Mariano in saltu, ad Conualles Tolosæ dictas, felicissimè cum Mauris commissum est, indeque Petrus cum Aragonensi, &

Catalano

Catalano exercitu, vt primo libro retulimus, insignem victoriæ laudem perquàm gloriose consecutus. Ac neque dubitandum præterea, fuisse Iacobum, sacrum idem templum supra modum admiratum; ac veneratum etiam amplissimum illius, Antistitis, Dignitatum, vt dicunt, & Canonicorum collegium; aliosque perplures publicos Dei ministros, qui veram Christi fidem & religionẽ, nullis vnquam contaminatam erroribus, ab ipsis propè Apostolorum temporibus hucusque conseruarunt. Cùm neque Arriana perfidia, quæ in Hispaniam cum Gotthis irrepsit; neque communis illa, & vniuersalis, Roderico Rege, à Mauritanis illata clades, & religionis perturbatio impedierint, quominus sacra Toletana sedes constiterit, atq; Musarabico saltem Gothorum ritu, sacra perpetuò fecerit; quin & aliis etiam oppressis Hispaniæ Ecclesiis, non modò exemplo, & doctrina, oraculi vice: sed facultate & opibus, solatio etiam atq; subsidio fuerit. Adde quòd diuina largiente manu, tam ingens, propeque incredibilis eidem facta fuit Decumarum aliorumque censuum accessio, & incrementum; vt cunctas totius orbis Ecclesias, vna ipsa superet, Archiepiscopo scilicet, Dignitatibus, Canonicis, aliisque sacerdotibus, & sacrorum ministris, hoc vnũ in templum oratũ & ad sacra facienda conuenientibus, ad sexcentorũ milliũ nummûm aureorũ summam quotannis interse, pro cuiusque muneris ratione, diuidentibus. Ex quo in eum dignitatis, atq; amplitudinis gradũ peruenit, adeoque splendore simul, & religione præstare solita fuit, vt iure quidẽ non Hispaniensium modo Ecclesiarum principatum obtinere, sed reliquarũ totius Christianæ ditionis, nulli præterquam Romanæ, haberi debeat secunda. Die igitur præstituta, primũ solenne sacrũ summa cum religione & ceremonia celebratum est, atque ab vtroque Rege, Regina, Ferdinando Principe, totque Castellæ proceribus, illustratũ & cohonestatũ amplissimè. In quo populus præsentia, & studio Iacobi inductus, haud dubium, quin ludos etiã apparatissimos, magnificentissimosque ac tantis dignos spectatoribus fecerit. Quo ipso tempore, vt in Iacobi triumphum omnia cessisse viderentur, nouorũ hominum species, & formæ Toletum inuectæ sunt. Ab oris enim vsque Scythicis, vt refert historia, Legati Tartarorum Imperatoris Barcinonem appulerant, vnà cũ Ioanne Alarico nobili Perpinianensi, quẽ Rex superioribus diebus, Perpiniano, quo venerat alius Tartarorũ legatus, miserat ad illorũ Imperatorẽ, vt perciperet illius mentẽ, deq; iis, quæ per legatũ promittebantur, certior fieret. Itaq; reuersus ille cũ duobus illius Imperii Principibus viris legatis, Barcinone relictis, Toletum cũ nõnullis eorũ famulis, Tartarico more indutis, ingressus est, magna totius populi ad eos videndos facta concursatione, vt mediterranei solẽt, noua quæq; præsertim transmarina, vehementer admirari. Itaq; Alaricus à Rege lætissimè exceptus, præsentib. Alfonso Rege, & Regina, & Ferdinãdo Principe, ac etiã Archiepiscopo, multisq; proceribus, sic legationẽ suam renunciauit. Posteaquam Perpiniano, me, Rex, legatione ad Tartarorum Principem, magnum Cham, adire iussisti, nihil tam mihi curæ fuit, quàm vt sedulò, superatis tot, tantisque longissimi itineris laboribus, & viæ difficultatibus, quæ mihi in mãdatis data fuere rectè obirem: factumq; est, diuino duce numine, vt & legationis meæ finem feliciter consecutus fuerim, & magnum quoq; tibi honorem ex illa, vt nunc audies, attulerim. Perueni namq; ad ipsos prope Hyperboreos Scytarum fines, quos nunc Tartarorum appellant, vbi tuo audito nomine, Cuillanus illorum Princeps, cum suis, deposita innata barbarie, humanissimè me exceperunt, atque vt primum de animo, & voluntate tua erga se factus est certior; teque sacram expeditionem Hierosolymitanam libenter suscepturum, modò quæ per legatos tibi promissa sunt, ac ipse tuo nomine, illò sancienda veneram, præstitissent, nimiopere lætati fuerunt; atque triginta diebus manerem ibi, rogarunt, quoad de omnibus certior iam fierem. Quo toto tempore per interpretem nihil tam curarũt, quàm vt Imperatoris, suique exercitus potentiam, opes, propeque infinitatẽ mihi ostentarent, ac vt re vera esse comperirem, quæcunque legati de Imperatore suo prædicarunt. Inueni sanè posse illum ducenta millia peditum, equitum verò, ad centum millia in campum proferre: esseque gentem pugnacissimam; sed multitudine potius, quam pugnandi arte præstantem. Frigoris quidem patientissimam, vt potè Borealibus assuetam rigoribus; sed tanquam bello semper intentam, non tam domi intra muros, quàm foris in tentoriis subdio agentẽ. Præterea Christianam illos profiteri religionem, sed eam tot inuolutam erroribus; vixq; vllis cultã præceptis, adeò vt prope faciant ridiculã. Causam autẽ tam efflagitatæ ab eis expeditionis ad Hierosolymitanam terram recuperandam, non tam pietatem aut religionem esse, quàm liuorẽ & æmulationem Turcarum gentis, quæ Hierosolymas cum tota Palestina occuparat: ac non modo Tartarorum, sed Armeniorum, atque Græcorum magnos contra ipsam missos exercitus, tenuioribus validissimè profligarat. Propterea quod ea

non multitudine, sed strenua bellandi arte cæteris gentibus, quæ sunt ad orientem præstet. Verum cur à te potius, quam ab aliis Christianis Europæ Principibus, Tartarus auxilium nunc petat, faciunt infelices illorum conatus, atque inanes hactenus susceptæ Hierosolymitanæ expeditiones, vt qui neque sese Tartaris adiungere, neque ab eis consilium, auxiliumuè capere in aggrediendis Turcis voluerint. Proinde audita fama, & magno rerum à te gestarum nomine, & quòd copiis, & exercitatissimo ad bellandũ præstas milite, præliandique arte superas, atque studio tandem & affectu magno in hanc curam intendis: iccircò te ad eam prosequendam, adhortatur, promittitque se, & milite & armamentis, & frumentaria re, & commeatu, te, quandiu bellum in Turcas fuerit, adiuturum. Ac non modo Tartaros Armeniosque; sed Græcos, horumque Imperatorem Paleologum, similia præstituros, modò huius communis, & sacri belli Dux fias, atque auctor; vt etiam ex Græcis intellexi. Finita Alarici oratione, Rex illicò collaudato illo, atque pro tantis legationis suæ, qua fuerat egregiè functus, laboribus, se illi, cum primũ in Aragoniam veniret, largè bene facturum promisit: deinde ostendit, velle se, Deo fauente, id bellum suscipere. Quod vt primum Alfonsus & Regina audiere, commoti valde, precibus, multisque rationibus, ipsum conati sunt ab instituto deducere, inprimis tot eius annos, affectamque ætatem, atque tam longam & periculosam nauigationem obiicientes, quin & Turcarum potentiam, atque immanitatem: nec non Græcam gentem esse infidam & fallacem; neque Tartarorum, tanquam barbarorum hominum promissa magni ducenda. Demum sufficere exempla tot Christianorum Principum, quibus, suo ferè tempore, tam male cesserit eiusmodi susceptum bellum. Cumque Rex ad ea omnia rationibus quoque satisfaceret, neque se ab incœpto deterreri fineret: tum Alfonsus diuina quasi religione tactus, se totum ad approbandum Regis cœptum conuertit: promisitque in eius auxilium centum missurum equites, ac morabatinorum aureorum centum millia erogaturum. Magnus etiam Magister equitum Vclensis, cum aliis centũ equitibus, se Regem sequuturum obtulit: Identidem à promagistro Hospitalis Hispaniæ Gonzalo Pereira Lusitano, aliisque permultis Castellæ proceribus, pro cuiusque facultate promissum fuit. Celebrato igitur natali Christi die, Rex salute multa Archiepiscopo dicta, atque Reginæ & nepotibus fausta, feliciaque omnia precatus: quin & proceribus, atque senatui populoque. Toletano relatis gratiis, Toleto profectus est, Alfonso comitante, atque in ipso itinere, multa à rege ad bene administrandum Regnum, & continendos in officio populos documenta accipiente. Itaque dum in via essent, Alfonsus tributum bessantiũm sexaginta miliũ, tunc à Rege Granatæ sibi missum, in partem morabatinorum Iacobo tradidit, reliquam breui in Aragoniam missurus. Vbi autem ad confinia Regnorum est deuentum, Alfonsus Toletum, Iacobus Valentiam perrexit. Quo tempore legati Tartari qui Barcinone remanserant, cum alio Legato, tunc à Paleologo Imperatore Græcorum ad Regem misso, Ioanne Alarico Duce, vrbem intrarunt. A quibus per Alaricum similis superiori legatio, præsenti populo, renunciata, in summa fuit: Magnum Cham optare, vt Hierosolyma terra sancta è Turcarum manibus eriperetur, atque ob honorem Christi, Christianis restitueretur: seque ad id præstiturum omnia; ac non modò in Turcas per se commoturum bellum, sed Regiam classem frumento, & omni commeatu adiuturum: modò Rex cum classe portum Aialazi, aut alium quemuis minoris Asiæ ad ortum teneret, & cursum Hierosolymam dirigeret. Legati verò Paleologi, milites nullos; commeatum, & rem frumentariam ipsum mari abundè missurum Regio exercitui, promiserunt. Quibus auditis, Rex susceptam belli expeditionem promulgari fecit, ac deinde se totum in eam dedit; permultosque exemplo suo, ad se insequendum pellexit. Itaque Valentiæ imperata pecunia ad eius sumptus belli: ne milite eam expoliaret, Barcinonem profectus fuit, vt instruendæ classi operam daret: Intereà litteras à Iolante filia accepit, quibus orabat, vt antequam expeditionem susciperet, se inuiseret, apud cœnobium Hortam ipsum expectaturam. Ei vt morem Rex gereret, ac etiam vt Aragoniæ res præteriens componeret, eo perrexit: iamque ingressus Cæsaraugustam Petrum Principem, toti Regno, se absente, præfecit; eumque donauit omni iure, quod ad Regnum Nauarræ habebat, à Theobaldo Rege & parente eius Margarita Regina, quo vteretur contra eundem Theobaldum, & tam multos Nauarræ proceres, qui pacti simul, & stipulati fuerant, ac sese ad ea tenenda iuramento similiter obstrinxerant. Cæterum Aragonensibus nulla denuo ad expeditionẽ Hierosolymitanam fuit imperata pecunia, quoniam paulò ante, cum primùm illa promulgata fuit; sponte ipsi & Ilerdenses, aliique populi, in quibus erat vsus monetæ Iaccensis, Regi permiserant, vt posset quindecim millia argentearum librarum ad eius monetæ vsum cudere, numûm aureorum

prope

prope quindecim millia constituentia. Vt inde planè quiuis possit facilè Regias illius temporis opes æstimare: ac colligere non tam earum multitudine, quā militum viribus, & parsimonia, consueuisse victorias reportari. Itaque Cæsaraugusta Rex venit Hortam, vbi Regina filia cum Petro & Iacobo, quos Rex adduxerat, item Sanctio Archiepiscopo, filiis cum nepotibus Regis conuenere: qui omnes, quasi conspiratione facta, Regem circumsidentes, nepotes collum amplexantes, cæteri verò sese illius pedibus prouoluentes, magnis cum lamentis & lachrymis ipsum deprecabantur, vt à tam longinqua, periculosissima, maximeque dubia profectione desisteret, neq; se omni ope, & auxilio destitutos relinqueret: vt cuius faciem non amplius visuri essent. Ad quos Rex, postquam 10 vniuersos amantissimè cōplexus est; Frustra inquit, lachrymis & eiulatu vestro, me, vosq; ipsos affligitis, atque ab expeditione hac sancta auocare tentatis: quandoquidē quæ cœlesti ac communi parenti Deo debentur munia, longe præferenda sunt iis, quæ vobis, tametsi filiis charissimis, quauis humana ratione debentur. Præstiti enim hactenus quæ potui pro vobis, vt quibus longè maiora, quam quæ accepi à parentibus, bona relinquo: ac virtutis, & rerum gestarum gloria, quæ optima, atque omni patrimonio præstantior est hæreditas, vniuersos vos omnes cohonestaui. Nunc alio me vocat idem cœlestis pater, qui non alia, quam sua bella me gerere vult. Quæ enim magis illius sunt, quam quæ suscipiuntur ad Iesu Christi filii sui amantissimi sepulchrum, eiusque vestigiis impressam, & peragratam terram sanctam, recuperandam? vt pote quæ ab impiis eius sacri nominis 20 hostibus occupata, tanquam e canum, atque porcorum faucibus eripienda sit; ac Christo & suis restituenda? Deberi enim me huic expeditioni multis de causis animaduerto. In primis, ob animi mei desiderium, & quasi votum, ab ipso prope Regni exordio factum. Deinde, ob inchoatam toties ab omnibus ferè Christianis Regibus, præter Hispanos, nunquam tamen perfectam expeditionem, si forte mihi primò detur, vt viam aperiam. Postremò, ob occasionē commodiorem nunc, quàm vnquā, oblatam; duobus scilicet summis Imperatoribus ad eam non modò cohortantibus, sed terra, marique re, copiis, commeatu, & armis tam abunde iuuantibus. Quibus in re tam valde pia & honesta, non morem gerere, non solùm Hispano certè nomini ignominiosum; sed impium profectò esset, & perquam detestabile. Quo ergo magis nostra ingrauescens ætas tempus mortis 30 nobis affert maturius, eò quoque suadet magis, vt quod reliquum est vitæ, pro Christo profundamus. Proinde quod ille non recusauit pro me, pro ipso mori non recusabo. Quæ cum dixisset, augescentibus lamentis, eiulatu, & lachrymis filiorum, paternæ quoque eruperunt: neque amplius loqui valens, salute dicta omnibus, tenerosque suauiatus nepotes, ab eis diuulsus est, & Barcinonem reuersus.

BERNARDINI GOMESII 40 MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XVIII.

INGRESSVS itaque Rex Barcinonē, præclarissimam Hispaniæ vrbem, quæ olim Fauentia dicta fuit, atq; ad ortum in plano explicata, ad semicirculi formā mari adiacet; continuò classem, quā extrui fecerat, lustrauit; eamq; & frumentaria re, & omni commeatu, atque armamentis munita inuenta, cùm præfecti diligentiā commendauit: 50 tum opes, atq; facultates ciuitatis ad ædificandas & exornandas classes vehemēter admiratus fuit: nec iniuria quidē: cùm in naualibus, maritimoq; apparatu belli, nulla totius Hispaniæ vrbs cum ea tū esset cōparanda: nullæ ad nouas tanquam condendas vrbes, magis quam ipsa, Romanæ ciuitati assimilanda. Quot enim illa classes ædificauit, easq; tum commeatu, milite, & armamētis; tum nauiculario & remige, aliisque tot, tantisque necessariis rebus compleuit: tot profectò, quasi vrbes extruxisse, ac veluti colonias deduxisse; in eoque potentiā, & magnas suas opes ostentasse, videri debet. Iis, aliisque de causis, non immerito totius Cataloniæ Principatus caput est constituta: vtpotè cū nauali non modò re, terreq; situ, & descriptione ædificiorum, mœniorumq; amplitudine & armamentis, aliis præstet vrbibus, (vt in nostris Com-

mentariis de Sale fusius de ea diximus) sed maximè omniũ, frugalitate, & concordia ciuium, ac potissimum charitate patriæ, pro qua se, suaque omnia, oblata occasione, sic liberalissimè deuouere solent; vt exẽplo sint omnibus. In eã igitur Antistitibus, ac nonnullis vtriusq; Regni proceribus, ad certã diẽ conuocatis, dũ copias ex Aragonia & Catalonia conscriptas Rex expectat, longam nauẽ, vnà cũ actuaria conscendens, cũ paucis secundissime in Balearium maiorem nauigauit. Iamq; portum & vrbem tenens, mirè delectatus fuit illius ornatu & amplificatione, præsertim arcis, maximiq; assurgentis templi, & portus munitione. Illud etiam multo magis admiratus est, nunquam Tunetanum, aliosque Africæ Reges, ex tam multis sæpè ab eis in Hispaniam expeditionibus susceptis, neque totius Insulæ, neque maioris vrbis expugnationem tentasse: vt inde appareat, quanta fuerit huius pii, ac sapientis, egregieque fortis Imperatoris existimatio, quantusque ab eo Afris iniectus timor: vt qui non armis quidem, sed sola opinione & fama belli, suos omnino fines, & Imperium à quorumuis hostium incursionibus tueri potuerit. Itaque lustrata vrbe, cum aliqua parte Insulæ, atque imperata pecunia; quinquaginta millia victoriatorum argenti accepit, pro eisque perinde ac si aurei essent, senatui, populoque gratias egit; eorumque tam fidelitatem erga se, quam accuratam Regni custodiam & defensionem mirè laudauit. Cui etiam Minoris insulæ præfectus, & magistratus Citadelæ, cum mille bobus occurrêre: quos tribus nauibus imponens, cum eo commeatu Barcinonem remeauit. Itaque classe triginta magnarum nauiũ, cũ nonnullis triremibus, ac plerisque actuariis, comparata, octingentos in eis cataphractos imposuit; atque cum Almugauare, & vniuerso peditatu, exercitum ad viginti millia hominum peruenisse, fama fuit. Proceres verò, atque insignes equites, fuere trecenti. Vnde, sacris de more factis, atque Rege, & proceribus, quorum priuata nulla fit mentio, sanctissimum Christi corpus sumentibus, naues conscenderunt. simulque Barcinonensi Antistite, cũ Sacrista Ilerdensi qui posteà Oscensi præfuit Ecclesiæ, aliisque multis sacerdotibus ad sacra ministranda, conscendentibus. Iamque ineunte autumno, Rex præstituta die, summo mane vela ventis dari iusserat, sed quadraginta passuum millibus confectis, cùm aduesperasceret, fieretque reflante Subsolano, ne vniuersæ sequerentur naues; consilio Raimundi Marquetii summi nauarchi, reuersus est Barcinonem, vt classem colligeret, ac præ se ageret; quæ aduersante vento, dextrorsum in proximum Cigense littus depulsa fuerat: vna tantũ triremi in Barcinonensi reperta; cum qua, sequentibus aliis, postera die nauigans, triduo in Balearium minorẽ peruenit. Sed dum portum se putat tenere, tam subita exorta ventorum vis fuit, atque immoderata tempestas, Africo sese cum Boreali conuoluente, vt in altum regressis, Regi, ac classi horribile naufragii periculum impenderit: quatuor totos dies, noctesque, non modo concertantibus inter se ventis; sed neque Sole, Luna, neque stellis, perpetua quasi circumfusa nocte, vsquam apparentibus. Vnde Regem, qui cooriente tempestate, ipsius Marchetii nauem è triremi conscenderat, & qui in ea erant, atque aliarum etiam iactatarum nauium gubernatores, Ducesque militares, quibus ad eum dabatur accedere, omnes multis, supplicibusque verbis orabant, ne contra tantam, tamque turbulentam tempestatem niteretur. Fieri enim eandem indies turbulentiorem, ac non ventos, sed diuos nauigantibus iratos apparere: neque insuper posse plerasque naues, temone iam, atque gubernaculo amisso, confractisque malis, ac rescissis velis vltra progredi, maximè verò equis naui Regia vectis quindecim; ex aliis verò nauibus plus centum, iam in mare deiectis. Cum igitur, persistente Rege, iamiam naufragium fieret, Barcinonensis Antistes, aliique Theologi, pii, ac literati viri, qui eadem naui vehebantur, Regem in puppim conuenerunt; vbi Barcinonensis, non exprobrandi caussa; sed commonendi gratia, sic est eum allocutus; Enimuero Rex, neque Christianæ virtutis, neque heroicæ constantiæ, sed inhumanæ potius crudelitatis videtur esse; tot tantisque impendentibus naufragii periculis, tam pertinacem te reddi in nauigando, vt non modo totius quasi Reipub. classis, sed neque nostri, neque tui demum miserearis: ac neque mari, vbi summum rei gerendæ Imperium nauarcho datum est, tui vllum ei permittas: neque demum quàm sit dispar terra aut mari gubernandi ratio, quamque diuersus pugnandi vsus, considerare velis. Non enim armatorum in nos exercitus; non homo in hominem; sed imbres, nimbi, turbines, procellæ, & fulmina, atque omnes in vnum tempestates coactæ sunt, quæ in nos irruunt: quibus nõ ferro, aut armis; sed solius fuga tempestatis licet quàm honestissimè occurrere. Quid enim maioris sæpe artis in nauigando est, si portum tenere nequeas, quam tempestati obsequi? Quid prouidentioris naturæ, quàm reflantibus omnino ventis, quibus imperare non possis, cum obtemperare; tum quò impellant, ma-

sunt, maximè verò si in patriam, remigare? Neque profectò est, quòd de incœpto, aut expeditione intermissa sollicitus, atque suspenso sis animo: diuina illa potius, quàm tua est; neque à te, nisi pro Christi nomine, eiusque propaganda fide suscepta. Sed cùm tot tam horribilibus cœli, marisque tēpestatibus, quæ haudquaquam sine supremo numine excitantur, tantopere impediri videas, fortassis, aut grata ea Christo non est, aut in aliud quidem tempus, tibi commodius, reseruatur suscipienda. Proinde non quæ euentura, sed quæ in præsentia sunt, cura: ac ne tot clarissimorum Ducum, interitus, miserrimique naufragii, solus culpam sustineas: teque inprimis, ac nos cum vniuersa classe serues incolumes, primum, quem diuina sors portum dederit, nauarchos tenere iube, vt terra potius, 10 quàm mari, libero, ac tranquillo animo, quæ agenda fuerint, deliberes. Hæc Barcinonēsi admonente, cæterisque illud idem cum lachrymis deprecantibus, mirandum accidit. Nam vt primùm flecti, sedarique Regis animus, sedari quoque tempestas cœpit; atq; sub ipso meridiano tempore, densissimis dissipatis tenebris, Sol illucescere: simulque cœlum & terra repentino aperiri visa sunt; ac etiam Regia nauis cum nonnullis actuariis, diuino munere, in Galliam Narbonensem, ad Aquas mortuas appulit. Quanquàm terræ vento reflante, in Agathensem paulò citra sinum coacta fuit remigare, vbi sequenti die portum est consecuta: ipseque Rex terram tenens, templum beatissimæ Virginis, Vallis viridis nuncupatum, adiit, eique summas egit gratias, cuius ope è tanto fuerit naufragio ereptus. Deinde oculos in mare conuertens, tametsi pacatum conspexit: videns tamen 20 ex vniuersa classe, vix dimidiam secum appulisse; eamque tam aduersa agitatam, atque conflictatam tempestate, vt ægrè vna esset nauis, quæ non, aut discissis velis, aut antennis fractis, aut malo & temone pessundatis, labefactaretur: queque ad alleuanda onera, non solum equos, sed machinas & armamenta bellica, in profundum iecisset: neque de altera parte classis, præterquam, aut naufragium, aut vagam dispersionem suspicaretur; tempori cedere; necessitatique parere decreuit: ac neque renauigandum; sed in aliud tempus, refecta classe, expeditionem renouandam censuit. Ad eum autem protinus confluxere Episcopus Magalonēsis, & filius Raimundi Gaucelini Reguli, qui lautè, abundeque Regi, suisque commeatū & necessaria suggesserunt. Inde verò Mompelierium concessit, vbi paucos moratus dies, atq; ex tempestate recreatus, quoad naues & 30 armamenta reficerentur in Cataloniam abiit. At verò pars classis, quæ cursum tenere potuit, ac naues Fernādi maris præfecti, & Ferdinandi Sanctii filii Regis, & Simonis Vrreæ secuta est, sese à tempestate eripuit. Hi namque ad oram Africæ interq; eam, & Sardiniam, Siciliamq;, tum Cretam, & Cyprū legentes, nauigarunt: atq; ad Acrē Palestinæ oppidum maritimum peruenientes, maxima cum alacritate excepti fuere à magno Hospitalis Magistro, aliisque Christianis ab Hierosolymis eo statim concurrentibus; quamuis extrema ipsi paterentur in medio Turcarum positi, atq; omni auxilio destituti. Verùm quoniam oppidum immunitum erat, ac proximum alteri munitissimo, quod paulò ante à Turcis fuerat captum; neque cùm tam exigua parte classis manere ibi tutum erat, vndique tot iam hostibus ad portum conuolantibus; ideò remigare, atque in itinere Regem 40 quærere decreuerunt. Itaque frumenti & commeatus partem, magno magistro, & aliis Christianis diuidentes, confirmatis eorum animis, vtpotè quos aduentus Regis breui esset subleuaturus, è portu soluerunt, nullis vsquam, neque Palæologi, neque Tartarorū Principis, auxiliis comparentibus. Atque ita Cyprum, & Rhodum, tum Cretam, qua venerant, & Corcyram prætereūtes in Siciliam appulsi, Panormitanum portum tenuerūt: vbi Carolus Rex, qui Manfredum interemerat, intelligens Sanctium Iacobi Regis filium eo venisse, honorificè excepit ipsum, atque diebus aliquot splendidissimè tractauit. Ex quo Sanctius ita fuit Caroli erga se humanitate affectus; vt petierit, militaris auctoramenti dignitate ab illo decorari. quod fecit Carolus libentissimè: & quanto potuit apparatu ac splendore auctoramenti diem celebrauit. At hæc tanta amoris, atque 50 subitò conflatæ amicitiæ pignora mutuò data Petro Principi, Siciliæ Regnum affectanti, magnarum cum Sanctio discordiarum, ac simultatum, occasioni postea, vt dicemus, fuerunt. Cæterùm Rege Mompellerio in Cataloniam, indeque Cæsaraugustam aduenìente, Legati Alfonsi Castellæ ad eum venerunt, orantis, vt ad nuptias Ferdinandi filii, eius quoque nepotis, quas in vrbe Burgensi facturus erat cum Blanca filia Ludouici Francorū Regis, venire dignaretur. Siquidem conuenturi ad eas erant Philippus Blancæ frater germanus, qui eam deducebat, vnà cum permultis Antistitibus, & proceribus Galliæ: nec non Eduardus Angliæ Princeps, qui Leonoram sororem Alfonsi duxerat vxorem: quin & Marchio Monferratii Italus, ac etiam Legati ab electoribus Imperii tunc missi ad Alfonsum, vt renunciarent fuisse eum Regem Romanorum electum. Quæ audiens

Iacobus mire lætatus est, ac se protinus viæ dedit: venitque Turiasonem, deinde Agredam, ibique ab Alfonso expectatus, Burgum deductus est; vbi nuptiæ celeberrimæ, plenæque splendoris, & magnificentiæ, cum summo omnium gaudio & alacritate coniunctæ fuerunt: tanta cum pompa, & rerum affluentia, vt nusquam visæ fuerint splendidiores, & honorificentiores: cùm præter iam dictos, conuenerint etiam Alfonsus Molinæ dominus, Alfonsi Regis auunculus, vna cum Federico, Manuele, & Philippo, qui Christinam Noruegiæ duxerat vxorẽ, Regis Alfonsi fratribus: tum etiam Iacobus Rex cum Petro Principe, eiusque fratribus, Ferdinãdo, Sanctio, item Iacobo, & Petro; ex Vidauria (hos vix alio in loco cum patre conuenisse anteà legimus) ac demum Sanctio Archiepiscopo Toletano Iacobi Regis filio, quin & cum omnibus ferè Antistitibus, & proceribus Castellæ. Vbi Eduardus Angliæ Princeps militaris auctoramenti dignitatem ab Alfonso accepit, huiusque filius Ferdinandus; ab eodem verò Principe, Ferdinandi fratres, cum Lupo Diazio Pharensi Vizcaiæ domino. Hæ nuptiæ magna parte anni, militaribus ludis, spectaculis, scœnis, atque iocis fuerunt celebratæ. Fuit enim Alfonsus, ibi non modo in suos, sed etiam in exteros largus & munificus, atq; cum summa mutuaque gratia, omnes domum remisit. Verùm interim dũ nuptiæ fierent, nonnulli ex Principibus Castellæ proceribus, apud Iacobum secretò de Alfonso conquesti sunt: quòd is se in gerenda Repub. & administrando Regno, iniquum præberet, atq; cum procerib. tam immoderate, fastidioseq; ageret, vt eos non modo à se totos abalienasset; sed in irã, & quandam quasi conspirationem, præ odio, prouocasset. De qua re multa speciatim retulerunt, quæ Iacobo satis digna visa sunt, non admonitione solum, sed prompta emendatione. Erat enim Alfonsus omniũ superiorum Regum, variis scientiis, Astronomiæ potissimum, vt diximus, deditissimus, vt cuius summa cura & obseruatione factum sit, vt tabulæ ab eo Alfonsinæ, ad maximũ Astronomorum profectum, & artis vsum ederentur. Verũ enim quo magis se ille, Solis, Lunæque & septem Signorum cursibus indagandis implicuerat; quoquè mentem & oculos in illis intentius defixerat, eo quidem minus terrestria, & quæ ante oculos erant, cernebat; minusque de regenda Repub. à qua semper abalienato erat animo, cogitabat, indeque inconstans, difficilis, atque impatiens euaserat. Nec mirum: quoniam animus nimium auocatus ad sublimium contemplationem, necesse est, vt inferiora despiciat, atque ad negotia difficulter, & quasi hospes ac peregrinus accedat: neque dignoscat quibuscum agat, neque rationem cuiusquam habeat: sed cum negotia oderit suo quasi contraria otio; sic à negotiatoribus abhorreat, vt ab ipso quoq; omnes abhorreant. Fitque subinde, vt non minus in Rege tyrannis, quam in subditis conspiratio latenter succrescant. Hæc omnia animaduertens Iacobus, neque cõtemnenda esse, quæ de Alfonso deferebantur, intelligens, proceres meliora sperare iubens, Burgis profectus, Turiasonem vsque comitem habuit Alfonsum. Vnde occasione itineris, pro amore, quo illum prosequebatur, tanto affinitatis vinculo coniunctũ, dolens ex animo ob eiusmodi iacturam Principum, quam faciunt negotia publica subterfugientes: de multis, quæ ad optimam Regnorum gubernationem necessaria sibi videbantur, Alfonsum admonuit: ac cùm in eo quatuor potissimum vitia notarentur; paria ei consilia & admonitiones, tanquam consentanea morbis remedia adhibuit. Primũ, ne à populis mutuò dissideret odio. Nam odisse eos, à quibus amari oportet, prouocare in se est; cùm nulla re magis in officio, & amore contineri populi soleant, quam Regum humanitate, benignitate, & continentia. Nihil enim est negotii continere eos, quibus præsis, si te ipse contineas. Alterum, ex triplici, procerum, populariũ, & Ecclesiasticorum ordine, si minus, quod est maximè optandum, cum vniuersis, saltem cum Antistitibus & sacerdotibus conueniret; quibus & res suas cohonestaret; & per eos facilius populares ad se alliceret; perque hos procerum, atq; magnatum insolentiam comprimeret, arrogantiamque compesceret. Tertium, procerum, atque equitum insolentium ordines, esse quidem, aut increpandos, aut castigandos; nulla re tamen dedecorandos: quoniam & ornamenta Reipub. sunt, & lacerti belli, & firmamenta pacis, per quos timor semper est hostibus iniectus. Postremum, ne quemquam clam, ac neque indicta causa puniret. Id enim non modò præcipitem, atque temerarium arguit Principem; sed legibus & magistratibus fidem, atque honorẽ detrahit. Quæ quidem consilia libenter, atque æquo animo excipere visus est, Alfonsus, eaque diligenter se obseruaturum promisit: attamen vt catapotia facile sumpta, ab inueterato malis ventriculo minimè retenta euomuntur; sic Alfonsus præceptorum oblitus, peiora posteà commisit, & in causa fuit, vt Enricus, aliique fratres, adiunctis proceribus, sensim ab eo deficerent, peneque, dum viueret, Regno priuaretur. Itaq; Iacobus dimisso Alfonso, Aragoniam ingressus est. Cum autem proce-

procedente tempore Iacobi monita parum valuissent apud Alfonsum, isque pro libidine cuncta gereret; Philippus eius frater, vnà cum Nunnio Gonsalio Laræ domino, ac plerique proceres, nonnullis etiam ciuitatum legatis adhærentibus, Lerma in oppido coierunt, atque communi consensu, honestis obiectis causis, ab Alfonso se defecturos iurarunt: si minus ab illis scitis exequendis abstineret, quæ neque in sui honorem, neque in vtilitatem populorum; sed in manifestum ordinum, & procerum contemptum, edi curauerat. Et quanquam Philippo magna intercesserat cum Rege Granatæ necessitudo, ad quem ab Alfonso deficeret: tamen quia Nauarræ Rex magnas cum Alfonso inimicitias gerebat, consilio procerum, qui se Philippo nunquam defuturos obtu-
10 lerunt, ad eum abiit. Hoc tempore auditum est, permultas Mauritanorum copias in Bæticam transfretasse, appulisseque Algeziram illius prouinciæ, atque munitissimam Beierii oppidi arcem oppugnare. Vnde Alfonsus consilii inops, ac perturbatus, hinc Mauritanis ingruentibus, illinc Philippo & proceribus defectionem tentantibus, in Iacobo socero perfugium ac spem omnem collocauit; ideoque, vt si quo pacto illos sedare posset, ac bellum Granatensibus Mauritanorum receptatoribus inferre, consilii capiendi causa, venire vnà cum Regina ad Iacobum statuit Valentię agentem; qui tum, vt in suis Commentariis refert, subortas controuersias inter pernobilem Guillermum Scribanũ magnum Regnorum Protonotarium; & generalem Regis quæstorem, Bailiuium vulgo nominatum, de iure vtriusque officii, seu dignitatis publicæ, vt creditur, agentes; lata pro
20 Guillermo contra Quæstorẽ sententia, composuit. Alfonso igitur obuiam Rex Buriolũ vsque iuit; quem vna cum Regina & nepotibus lætissimè excipiens Valentiam deduxit, in quam magna cum alacritate & pompa à senatu populoque Valentino excepti fuere: atque lustrata vrbe, & indicto iustitio, quot se ibi diebus continuere, Reginæ gratia, ludis atque spectaculis plena omnia fuere. Sed vrgentibus Mauritanis, oportuit Alfonsum breui in Castellam redire; quem Iacobus comitatus est versus Murcienses, Vilienam vsque: inde reuersus Setabim, eo in itinere duo parua oppidula condi iussit, alterum Montabernarium in Albaidensi conualle, alterum Orimbloinum prope Dianium, eaque suo agro, & limitibus circumscripsit. Atque dum esset Fontiniani, quod est nunc oppidum florentissimum Biatio propinquum, nuncio Cęsaraugusta misso intellexit, Artalum Lu-
30 nam pernobilem Aragonensem, controuersiis ortis inter ipsum, & Zuerenses Cæsaraugustæ propinquos, prælium cum eis cõmisisse, & viginti septem ex illis in eo concidisse. Ad quos statim Rex iter ingressus est: cumque prope Turolium venisset, Iacobus filius obuiam ei exiit, petiitque ab eo liceret sibi in Aquitaniam proficisci, vt de matrimonio antea proposito cum Principe Niuerniensi agere posset. Permisit Rex, atque pecuniam & familiam, quibuscum honestè, ac decenter iret, concessit. Inde Cæsaraugustam ingressus, Artalum citari iussit. Interim litteras ab Alfonso accepit, denuò in colloquium venire studente, vt ea coram referret, quæ litteris tutò committi non poterant, essentque vtrique communia. Vnde Rex illicò venit Alicantum, ibique inuentus Alfonsus, in summa, confirmauit, aliquot Aragonenses proceres, vnà cum iis, qui à se defece-
40 rãt, cum Mauris consensisse, vt bellũ clam contra se ambos struãt: ideoq; quid in tanta rei nouitate facturi sint, exquirere. Præterea num bellum contra præfectos Malacitanæ, & Guadicensis ciuitatũ, moueret; q, ii quoque Mauritanos receperant; an potius simulata cũ eis amicitia, cũ Granatæ Rege, autore omniũ, illud iniret. Cui consuluit Rex, ne quoquo modo induciarũ iura, quæ cum Granatensi Rege pactus fuerat, violaret. Quod verò ad conspirationẽ attinebat, proceribus omnẽ conspirandi occasionẽ tolleret: ac documentorum, quæ olim in itinere dederat, recordaretur; proque certo sciret, penes se vnũ esse ignẽ & gladium, sed interim sibi quisq; prospiceret, ac mutuo alter alteri subsidio esset. Posthæc abeunte Alfonso, miratus est eũ Rex cũ tanto scientiarum vsu, tanta laborare consilii inopia, adeoque timidũ, ac suspiciosum effectum, vt non suis modò, sed alienis
50 conspirationis suspicionẽ iniiceret: ideoque de illius rebus subtimere cœpit, venitque Oscam, vbi conuentus indixit, vt propter causas ibi relatas, aduersus Artalum, tum ob facinus ab eo contra Zuerenses perpetratum, tum quia citatus venire recusaret, bellum mouerent, ad idque sibi adessent Regii stipendiarii equites. Hoc promulgato bello, protinus, non minus in Catalonia, quam in Aragonia seditiones ortæ fuere, ac tumultuari cœptum, non tam Artali causa, quam Petri Principis, qui Fernandum Sanctium fratrem, iam non occulto, aut simulato; sed aperto prosequebatur odio, post reditum è Palestina, Siciliaque, & initam ab eo cum Carolo amicitiam: eoque res progressa iam erat, vt sæpius illum occidere tentarit: potissimum cum Burrianæ vterque ageret. Ibi namque quidam Petri famuli districtis gladiis tota domo discurrere, atque Sanctium quærere ausi

sunt, illum confossuri haud dubiè, ni se Sanctius foras cum vxore subduxisset. Porrò, referente Asclotio, Petri odium creuit in Sanctium, non solùm quod amicitias inierit cū Carolo; sed quòd sibi ipse persuaserit, Sanctium ope & instinctu Caroli commoliri sibi necem, vt libere is Regno potiretur. Verùm Sanctius cognito Petri furore; neque quieturum vnquam nisi se, quoquomodo sublato, ad eos Cataloniæ Barones, seu Regulos recurrit, qui gubernante Petro, acerbè ab eo tractati fuissent, eoq; magis in eum male affecti, quod Guillermum Odenam virum nobilissimum, atque ex perillustri stirpe ortum, in confluentem, acerbiore, quàm par erat, pœna, demergi iussisset. Quin ope etiam & auxilio Simonis Vrreæ soceri, vnius ex potentissimis Aragoniæ proceribus, qui olim Alfonsi Principis partes sequentes, suis fuere à Rege possessionibus orbati, præsidium sibi contra Petrum impetrauit; qui omnes mutuo sese iureiurando obstringentes, Sanctii partes secuti fuerunt. Itaque Sanctius, vt primùm se ab insequentium manibus eripuit, confugit ad Regem, eique denunciauit, quæcunque à Petro tentata fuerant; ipsum obsecrans, vt se ab iniuria, & imminenti interitu liberaret: suppliciaque de sicariis sumeret: quibus demum adiecit, si te viuo patre, frater insurgit in fratrem, quid quæro, te mortuo faciet? quid non erepto à te Regno, quod, fortè machinatur, in vtrumque molietur? Debet igitur præceps, atque execrabilis fratris iracundia in fratrem, te communi patre, reprimi; ni vtroque simul, atque vno die, orbari vis filio. Timendus est enim desperatus magis, quam fortis animus: facile quippe contemnam meam ipse vitam, modo illi suam eripiam. Quamobrem te supplex oro, vt & qua debes pater clementia, & qua potes Rex iustitia, hæc tā impēdentia filiis, & Regno mala de medio tollas. Hæc Rex intelligens, ingemuit, tulitque nimium acerbè tam diram inter filios ortam discordiam, q̄ planè procerum inter se dissidium, atque vtriusque Regni in partes diuisionem, portendebat: occurrendumque malo esse, quàm citissimè duxit. Vnde Sagunto profectus in Aragoniam, conuentus in oppido Exea equitum indixit. In magnis enim Reipub. malis, tanquam morbis medendis, hæc vna erat à conuentibus, consilii capiendi causa, sumpta medicina. Petrum ergo Principem, & vniuersos Regni proceres eò conuenire præcepit. In quibus inter alia, edixit comiti Pallariensi, & reliquis Cataloniæ proceribus, nequis comitē Foxensem, tū contra Regem Galliæ bellum gerentem, re, milite, aut armis iuuaret: idq; non tā odio Comitis, quā vt motum, & strepitū armorū, eius occasione belli gliscentē, è Catalonia tolleret. Adhæc Petrū generalem Regni procurationē deponere iussit consilio multorum procerum, qui Regni tranquillitatem optabant. Prætereà in causa Artali, & Zuerensium, à præfecto Iustitiæ Aragonum sic est pronunciatum. Vt in compensationem damnorum ab Artalo inflictorum, priuaretur omnibus bonis, eorumque possessio, iure dominatus, Zuerensibus traderetur. Verùm antequam conuentus dimitterentur, Artalus, interuentu Petri Cornelii soceri sui, & amicorum, Exeam veniens, Regem orauit supplex, vt sibi ignosceretur, aut saltem sententiæ seueritas benignitate Regia leniretur. Cuius oratione permotus Rex, consilio procerum, atque Baronum vtriusque Regni, nec non litteratorum hominum iudicio, commutata sententia, Artalū sic condemnauit: vt is xx. millia solidûm monetæ Iaccensis, pro impensis solueret; atque ad quinquennium ab omnibus Regnis & dominatione Regia relegaretur: criminis verò consortes, Lupus Diazius Sentia, Simōn Alanus, Didacus Gurrea, & Petrus Ortizius, ad decennium. Dimissis conuentibus, Rex Valentiam venire statuit; ingressusque iter venit Turolium, vbi simili, quo antea hospitio à ciuibus magnificè exceptus fuit: tenuitque memoria amplissimum illud, ac commemorandum, sibi ad Murciense bellum proficiscenti oblatum munus: proque eo, atque ipsorum satis comperta fidelitate, se perpetuam eis gratiam habiturum, expressit. Itaque perueniens Valentiam, ad certam diem Conuentus Algeziræ indici iussit, Petro interim iniquo semper animo in fratrē affecto, ac toties exhortanti, atque precanti Regi, vt illi reconciliaretur, morem gerere recusante. Vnde Rex præsentibus Valentino Episcopo, Iacobo Sarroca Ilerdæ Sacrista, ac etiam Petro Granatensi religiosissimo Franciscano, quin & Thomasio Iunquera Iurisconsultissimo, denuò Petrum exhortatus est, vt quas gerebat cum fratre inimicitias deponeret, ni paternas vellet subire; alioqui, iam se, non vt patrem blandè; sed vt Regem, & iudicem, seuerè in illum animaduersurum. Verùm Petrus nihilominus factus iracundior, neque ad ea respondēs, è consessu abiit, eaque nocte clam, tribus solum comitatus equitibus, Valentia exiit, fraternas omnino iniurias vindicaturus. Tunc Rex decreuit modis omnibus Sanctium à quouis damno & iniuria defendere, atque in Petrum, à quo valde alienato animo ob eam rem esse videbatur, animaduertere. Qua occasione Sanctius, socio Simone Vrrea socero, venit Valentiam, vbi maximis Regi gratiis actis,

tiis actis, pro suscepta sui causa, & defensione: rursum ipsius consilio Cæsaraugustam reuersus est. Non enim erat ei tutum Valentiæ sese Petri libidini committere. At Petrus suæ conscius insolentiæ, amplius paterna erga se indulgentia non esse abutēdum ratus, causam suā apud Regem, vtcunq; cohonestare decreuit. Quare Ruicium Simonem Lunam, & Thomam Iunqueram, cum mandatis ad illum mitit, atq; præsentibus Bernardo Guillermo Entensa, Ferruzio Lizana, & Petro Martino Luna, Thomas, vt erat instructus, Petri mandatum sic exposuit; Nunquam fuisse Petri animum, Regi, quæ de Fernando Sanctio turpia & acerba sibi nota erant, prodere, sed habuisse illa diutius suppressa, quod talia essent, vt sine maxima fratrum ignominia, impunita remanere non
10 possent. Verùm quoniam ea patefieri sibi tam anxiè peteret; certò sciret, Sanctium in hæc verba prorupisse. Regem omnino indignum Regno esse: quin & illum procurasse veneno Petrum de medio tollere, vt ipse Regno potiretur: esseq; plerosque Aragoniæ proceres huius consilii, atque proditionis consortes: seq; ea omnia non ficta, sed tanquā verissima, suo loco, & tempore, probaturum. Quibus auditis, Rex nonnullam iis fidem habens, quod ea consonare quodammodo viderentur, cum iis, quæ paulò ante ab Alfonso Castellę sibi fuere enunciata; vnde grauiter cōmotus fuit, propterea quòd seu vera seu falsa, infamiæ non parum suis inferrent. Quare cum eisdem proceribus in partē Aulæ secedens, dixit, non sua, sed illorum interesse, eiuscemodi criminationibus satisfa-
20 cere: cum per eas ipsi nonnulla etiam perfidię macula notarentur. Ad quæ Simon Vrrea, nequaquam satisfactioni locum esse respondit: cùm is, qui talia proferret, sacerdos infimi ordinis esset, deque suo ea omnia confingeret: aut si reuera de mente Petri referret; eò, se minus obligatos esse ad reuincendum illum, cui, vt successuro in Regna fidem suam obstrinxerant, neque licebat ipsum redarguere. Tum Rex legatis respondit, se breui facturum, vt Sanctius obiectis criminibus satisfaceret, alioqui puniturum illum. At verò Petrus Algezirę, eo se animo continebat, vt, Sanctio bellū illaturus, secretò copias cōpararet. Quapropter Rex eò ire statuens, Antistites, & proceres conuocari iussit: vt eis præsentibus Petrum ab impotenti proteruitate deduceret: cumque flumini proximus per palustria ibi loca venatùm iret, Petrus non longè ab eo cū triginta equitibus vada Segarrensia prætereuectus, Corberam oppidum ingressus fuit. Itaq; conuentibus inchoatis
30 ad quos venerat Iacobus Regis filius ex Vidauria, Bernardus Oliuellanus Archiepiscopus Tarraconensis, cum & Barcinonensis, Iderdensis, & Valentinus Antistites, cū aliis proceribus Regnorum, atq; legatis Cæsaraugustę, Turolii, Calataiubii, & Ilerdæ ciuitatum: proposuit Rex insolentem Petri Principis pertinaciā, maleq; affectum animum in Sanctium fratrem, quem bello persequi statuerat: quodq; se inuito, copias cogeret, oppidaq; & arces, quæ ab ipso acceperat, milite & armis munire non desisteret; ac neque vellet iure contendere; neq; fraternas cōtrouersias patris iudicio, sed bello mallet dirimere. Quæ cùm audissent Antistites, & plerique ex proceribus, Corberā petierunt, vt Petrum à commouendo bello, contra patrem magis, quàm contra fratrem, deterrerent. Repugnāte Petro, ac neq; quicquam in ea re illis proficientib. (tam alte insederat in animo odii virus in fratrē) Rex ira motus, Algezira exiens, Setabim abiit; deque persequendo Petro cogita-
40 uit. Id sentiens Antistes Valentinus, vidensq; irato Rege, conduplicari Petro hostem, maleque cessura ei omnia, ni resipisceret; Petrum iā non blandè, sed acerbè monere cœpit: desineret vtiq; patri repugnare, qui tā propēso in eum animo fuerit, vt reliquos filios præ ipso contēpserit: quo magis caueret, ne in summi cælestis patris iram incurreret, qui filios parentibus minus obsequentes acerrimè punire sit solitus. Proinde se totum patri, nulla conditione, traderet, nihil non ab eo cùm veniæ, tum gratiæ & amoris impetraturus. Iis Antistitis dictis permotus Petrus, se toto animo patri dedere decreuit; qui iam ante Christi natalem Setabim profectus erat, adducto secum Hospitalis ordinis promagistro, quē in vinculis iusta de causa retinuerat. Ingressus ergo regiam, illic ò sese ad regis pedes prouoluit, ac dextrum pedem osculatus, supplicis animi verba protulit; nec à lachrymis tē-
50 perauit: fuitq; à Rege benignè acceptu; tantus enim amor in eum erat, vt nulla neq; exhauriri iniuria, neque debilitari repugnantia potuerit. Quæ reconciliatio Petri, non minus suspecta omnibus, quam Sanctio postea perniciosa fuit: propterea quòd Rex ab eo tempore, quasi afflatus veneno Petri, pedibus omnino in eius sententiā contra Sanctium abiit: præsertim cū animo reuolueret quæcunq; Sanctius Cæsaraugustæ vna cū procerib. fuerat machinatus; quo tēpore fuit propositum Bouaticum ad sumptus Murciensis belli: quantisq; modis regiam Maiestatem contēpserit, eamque insolētibus, ac odiosis verbis eluserit; seque totius factionis, siue initæ cōspirationis procerū, caput cōstituerit: ac non Aragonenses modò, sed Catalanos Regulos ad conspirandū concitauerit, quodque in

eo tandem, non filium, sed perduellem habuerit; quæ quidem nullo modo impunita dimittere decreuit. Per id tempus Theobaldo Rege Nauarræ sine liberis decedente, Enricus eius frater in Regnum successit, qui pactis & conditionibus olim à Margarita, & Theobaldo Rege cum Iacobo initis, stare nolens, ius ad Regnum Iacobo auxit: sed illud tunc armis repetere intermisit Rex, filiorum dissensionibus impeditus. Quo etiam tempore, Narbonæ mortua est, atque ibidem sepulta Berengaria Alfonsi Comitis Molinæ filia, cum qua aliquot annis, matrimonii fide data nunquam tamen præstita, contubernii necessitudo Regi cœlibi fuit, tam liberè id quidem, vt ipsemet Rex (quod de se testatur) sæpenumero, nullius sibi conscium peccati, præterquam Berengariæ, esse diceret: neque aliud sibi, cum hostibus prælium commissuro, confitenti peccatum occurreret; quanquam sub spe coniugii, non condemnandum putaret. Sed decedente illa, cum ingrauesceret ætas, non amplius visus Rex fuit simile quidquã commisisse. Constat etiam nullos ex illa filios suscepisse, tametsi Regem ipsa hæredem constituerit oppidorum Felgosii & Caldelæ, quæ in Regno Galletiæ sita possidebat. Eodem vertente anno, nonnullis Castellæ proceribus indignitate Alfonsi commotis, ad Regem Granatæ deficientibus, auditoq; rumore de Auenmsepho Maurusiorum Rege, quod is in Bæticam prouinciam breui, ac cum innumerabilibus copiis esset traiecturus, Alfonsus, & Iacobus Requenam conuenerunt, quod nunc celebre oppidum in finibus Valentini Regni positum est: ibique auxilia sibi mutua aduersus transmarinos aduentantes hostes polliciti fuere: adiecitque Iacobus, se in prælium cum illis descensurum, neque defuturum vnquam Alfonso, & suis. Vnde missis præsidiis ad fines Valentini, & Murciensis Regni, Iacobus cum nonnullis proceribus in Cataloniam reuersus, Mompellerium petiit. Vbi pacto inito cum Philippo Francorum Rege, qui Foxensem Comitem tenebat in vinculis, liberatus comes fuit, & in gratiam Philippi restitutus: ad idque Iacobus nonnulla oppidula, pro Foxensi, Philippo concessit. Porrò per Mompelleriensem, & Catalanam ditionem, bellum aduersus Granatensem, & Maurusiorum Reges in subsidium Alfonsi promulgauit; proceresque omnes, quorum ditiones & loca, beneficiario iure, à Regibus ipsorum maiores acceperant, ea lege, vt belli tempore Regi præstò essent, accersi iussit, atque indici, se duce, fore id bellum prosequendum, ne se quispiam excusasset. Ex quo Gerundæ Vgoni Sentapauio Iustitiæ præfecto, viro pernobili, bellique experto mandauit, vt conscriptas copias quamprimum Valentiam deduci curaret. Inde verò Ilerdam perueniẽs, inuentum Vicecomitem Cardonensem rogauit, vt se, ac exercitum sequeretur. Cumq; Cardonensis se excusaret, vt qui sibi manere, perinde ac sequi, liberum esse arbitraretur; teneri eum ad sequendum se, Rex ostendit tam iure, quàm stipendio militari. Sed renuente Cardonensi, cum aliis sex Baronibus Cataloniæ, simili iure, atque stipendiis Regi addictis, dissimulare tamen hæc in præsenti decreuit, ne à proposito itinere impediretur; quandoquidem intellexerat Granatenses, aduentantis spe auxilii Maurusiorum, ardentius persequi bellum cœpisse contra Alfonsum; ideoque magnam illorum partem exercitus oppugnandis Murciensibus destinarat. Quare Bernardum Oliueliam Archiepiscopum Tarraconensem vniuersæ procurationi Aragoniæ, & Cataloniæ præfecit; tãetsi prouocationum cognitionem, Regio iudicio reseruatam commisit, ac delegauit: indeque Valentiam se contulit, vbi collectis Aragonensis exercitus reliquiis, cum vniuersis copiis Setabim, inde Biarium peruenit; quò Iacobus & Petrus ex Viduaria filii, cum aliis quoque fratribus, ac multis Aragoniæ proceribus, conuenerant ad Regni præsidium. Cùm igitur ad eos Rex venisset, vehementer lætatus est, ipsisque collaudatis, cum omni exercitu Murciam se contulit; vbi ab vniuerso Christiano simul & Sarraceno populo, lætissimè exceptus fuit: eique tanquam vero Regni expugnatori, patriæque liberatori, ac domino, Regius omnino honos delatus. Verum neque Granatensibus, neque Maurusiis bellum in eam partem mouentibus, diebus non amplius quatuordecim, ibi substitit; quos tamen partim lustrandæ vrbi, arcique reuisendæ, ac muniendæ; partim aucupio, & venationi impendit; confirmatisque vrbanorum animis, atque præsidiis in finibus dispositis, Valentiam, dimisso exercitu, remigrauit. Sed iam Rege Algeziram ingresso, venit eò Petrus Alcalanamus, vir sanè venerandus, atque Dominicani instituti religiosissimus: quem Gregorius X. Pont. cum litteris & mandatis ad Regem legauerat: eius legationis summa hæc erat; Hortari Pont. Max. ac precari Regem, vt Lugdunum contenderet, vbi totius orbis Concilium cogi edixisset; atque maiora, quam vnquam Christianæ Reipub. negotia agenda essent: nempè de Hierosolymitana recuperanda terra: & de Græcorum Ecclesia ad gremium, & sensum Romanæ traducenda. de quibus multis ante annis, quamuis frustra actum fuisset, in præsenti tamen esse summam spem: propterea

pterea quòd Palæologus Imperator Græcorum, ac etiam magnus Cham Tartarorum, frequentibus legationibus ad se, illa cupidissimè expeterent: instarentque, ne tanta diuinitùs oblata rei occasio prætermitteretur: altero, se, cum vniuersa Græcorum Ecclesia, in gremium Romanæ rediturum: & errores depositurum: altero, milite, & armis, classe, cõmeatuque, quandiu esset expeditio, Christianum exercitum iuuaturum, promittentibus. Quo audito Rex, egregia, qua semper fuit in Apostolicam sedem pietate, & amore, grato, liberalique animo iter eò se facturum promisit: ac protinus Valentiam introiit: vbi confirmato præfecto, & aliis Regiis magistratibus, acceptaq; mutuò pecunia ad iter tam honorificum pro dignitate faciendum, Tarraconem profectus est. Eo conuenire iussit Raimundum Folchium Vicecomitem, Petrum Bergam, Galcerandum Pinosium, Guillermum, & Maimonum Catalauninos, Berengarium Cardonam, & Guillermum Ragiadellum, proceres; qui paulò ante, in expeditionem sacram proficiscẽtem, sequi recusauerant: vt eorum contumaciam, & insolentiam puniret; quibus militaria beneficia ademit, eosque honoribus priuauit: deniq; arces, quæ illis iure fidelitatis commissæ fuerant, restitui sibi imperauit. Ea quippe conditione ac lege, Aragonensi more, arces committi consueuerant, vt hæ Regibus iratis, aut pacatis, cum ii vellent, pro libito traderentur. Cùm autem Cardonensis primus aliquot arces traderet, aliquot retineret, tanquam communes, aliiq; similiter facerent, ad arma cum reliquis Catalanis proceribus vẽtum fuit. Quanquam interim eo bello Rex supersedendum censuit, ne cœpto itinere Pontifici promisso prohiberetur.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XIX.

LITERIS à Pontifice denuò rogatus Rex, multisq; totius ferè Hispaniæ Antistitibus, qui ad concilium vocabãtur, sese illi adiungẽtibus, profectionem suam Lugdunum maturandam duxit. Itaque Barcinone, nonnullis vtriusq; Regni procerib. comitantibus, Perpinianum prætervectus, Mompellerium venit: ibiq; octo commoratus dies, quoad nonnulla imperata pecunia, Regio sese apparatu ad iter muniret, ingressus illud, Vienam oppidum peruenit valde insigne, quod alluit Rhodanus magnus Europæ amnis, atque Lugduno vnius diei distat itinere. Adfuereque illi protinus Legati à Pontifice missi, rogantes, vt in oppidulo sancti Saphorini, quod est in via, ac non amplius quam passuum vndecim millia Lugduno abest, se contineret: propterea quòd non solùm ab amplissimo Cardinalium collegio, & vniuerso cœtu Antistitum; sed etiam à senatu populoque Lugdunensi, mandato Philippi Regis eius generi, Regiè, magnificentissimeque esset excipiendus. Est enim Lugdunum vrbs, totius Galliæ potentissima, florentissima, atque ipso naturali situ loci munitissima, hinc monte cum propugnaculo ad occasum, illinc Rhodano ad ortum, aquarum multitudine protecta; circunquaque verò, non inexpugnabili modò muro cincta sed Arari quoque fluuio, qui à Septentrionibus per mediã fluit, omni commeatu referta. Is enim in vnum ibi confluens cum Rhodano, eiusque impetu cohibitus, adeò lentus, ac segnis decurrit, vt æquè facilis aduerso illo, atque secundo fiat nauigatio. Quo fit, vt non minus per eũ à supera vrbis parte, quàm per Rhodanum ab infera, & mari, commodissima sit in vrbẽ, commeatus, atque mercimoniorum omnium, tum inuectio, tum rursum exportatio. Sed eius demum ager cultissimus, ac fructuosissimus, iunctis opibus, cum tam frequenti commertio & expeditione rerum, satis ostẽdunt, vrbem tunc fuisse, qualis, quantaq; nunc est, omnium Europæ abundantissimam, atque opulentissimam. Vtpotè cùm & Pontificem, Cardinalesque, cum vniuersa Romana curia, & tot vndecumque concurrentes Antistites, eorumq; innumerabilem familiam: & ipsum denique Regẽ, totque Principes, proceresque Galliæ, cum incredibili ac promiscua multitudine, biennio, & eo plus sustentauerit, præter alias varias quoque gentes, & nationes, quæ non concilii modò, sed ipsius Regis motæ fama, atque visendi gratia, ab vniuersa Gallia, Italia, & Anglia, conuenerunt. In hãc vrbẽ à Cardinalibus, Antistitibus, &

protinus viros doctissimos, & religiosissimos Constantinopolim legarunt, per quos fidei professio solennis celebrari posset, ex formula à Clemente tradita. Interea verò Gregorius X Pont. renunciatus, eiusmodi Lugdunense Concilium indixit; animaduersaque Palæologi, vt apparebat, constantia & pietate, inducias inter Balduinum, Regemque Siciliæ Carolum, & Palæologum, fieri quam maximè studuit: cum interim Palæologus classem, ac militares etiam copias, vt concupierat, a se pelleret. Itaq; Legati quatuor summæ autoritatis viri ab eo Lugdunum venerunt; quorum vnus, tum Imperatoris, tum eius filii Andronici successoris, tum etiam sex & viginti Ecclesiarum Metropolitanarum Patriarchatui Constātinopolitano, subiectarū, cum earum permultis suffraganeis; ac totius demum Græci Ecclesiastici ordinis nomine, publicè in medio concilio, Schisma ex tradita sibi formula, his verbis abiurauit. Ego Gregorius Acropolita, & magnus Logotheta, nuncius Domini nostri Imperatoris Græcorum, Michaelis Angeli, Ducas Connini Palæologi, habens ab eodem sufficiens ad infra scripta mandatum, omne schisma prorsus abiuro, & subscriptam fidei veritatem, prout plenè lecta est, & fideliter exposita, nomine dicti domini nostri, veram, sanctam, catholicam, & orthodoxam fidem esse cognosco; eam accepto, & corde, & ore profiteor, ipsamque, prout eam veraciter tenet, fideliter docet, & prædicat sacrosancta Romana Ecclesia, ipsum inuiolabiliter obseruaturum; nec ab vllo vnquam tempore recessurum, quoquomodo deuiaturum, vel discrepaturum promitto. Primatum quoque ipsius sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ, prout in præmissa serie continetur, ad ipsius Ecclesiæ obedientiam, nomine ipsius, & meo spontaneus veniens, pro ipso, & pro me fateor, recognosco, accepto, & sponte suscipio: & ipsum omnia præmissa, tam circa fidei veritatem, quàm circa eiusdem Ecclesiæ Romanæ primatum, & ipsorum recognitionem, acceptationem, susceptionem, obseruantiā, & perseuerantiam seruaturum, præstito in animam ipsius, & meam corporaliter iuramento, promitto: & confirmo: sic ipsum, & me Deus adiuuet, & hæc sancta Euangelia. Cum autē Gregorio vita functo, Innocentius V. postularet, vt idem ipse Palæologus Imperator cum Andronico filio per se, atque ore proprio abiuraret; in idque tres alii consequentes Pontif. maximè incumberent, Palæologus in eadem sententia permansit, seu bellè simulauit. quippe qui, non in concilio præsens, vt nonnulli autumant scriptores, cui nunquam interfuit; sed Constantinopoli, publicè, præsentibus Pontificiis Legatis, & Antistitibus Græcis, iisdem, quibus Legati sui, verbis antea in concilio, abiurauit. Promisitque præterea se & milite, & armis, cum classe, omnique commeatu, adiuturum expeditionem contra Turcas, ad recuperādam terram sanctam, & gloriosum Christi sepulchrum. Abiurantibus deinde cæteris Antistitibus, atq; vniuerso Ecclesiastico ordine, solus Patriarcha Constantinopolitanus abiurare renuit; tametsi abiurasse postea, feratur. Verum Palæologus abiurato schismate, multa in Concilio proponi fecit, quę nisi præstarentur sibi, iam tum se, contra facturum, quàm professus, pollicitusq; fuerat, significauit. Nā inprimis, quæ sua essent quærens, petiit, vt pax ab omnibus Latinis Principibus sibi promitteretur: atque Philippi Imperatoris, Balduini filii, & Caroli Siciliæ Regis eius affinis, vim arceret: quod ii præpotentes ipsius imperio nimis imminere viderentur; alioquin iura omnia, vt fecit, se violaturum dixit. Vnde nefariæ eius mentis, atq; simulatæ religionis causa prodita, neq; aliò, quàm vt Imperium sibi stabiliret, atq; in tyrannide permaneret, relata: accedente etiam Iosephi Patriarchæ Constantinopolitani proteruitate; quin & summo quoq; Andronici scelere ac impietate adiuncta, natio Græca ad suum tādem ingenium versa, sacra omnia religionis fœdera in Concilio facta, violare cœpit. Ex quo erroribus inueteratæ prauitatis denuò inuoluta, totq; subinde impurissimis carnis, atque concupiscētiæ vitiis immersa, diuina manu vindice factum est, vt grauissimas impietatis suæ pœnas expenderit. Vtpotè quæ & Palæologorum non multò post excisa stirpe, & Græcorum simul amisso Imperio, Mahometanis omnium hominum impurissimis, Christianique nominis sempiternis hostibus, turpiter in seruitutem, atque vtinam non perpetuam, data fuerit. Cæterùm per id tempus, nonnulli ex Principibus Tartarorum viris Lugdunum venêre, qui coram Pontifice & patribus, in Concilio fidem orthodoxam, suo, & nationis nomine professi fuerunt; atq; magno etiam gaudio & alacritate omnium, sacro baptismatis fonte abluti. Cùm igitur eò venisset Rex, antequam mala mens & animus Palæologi retectus fuisset, deque expeditione contra Turcas ageretur, se ad eā promptum, expeditumq;, vt primū omnia essent parata obtulit; & ad ineundam illam, consilium, quod Pontifici, aliisq; optimum, ac consentaneū visum est, dedit: adiecitque, se, vel senē, non defuturum summo Pontifici, si eò vt dicebatur, is pergeret: atq; vna cum exercitu, ipsum sequeretur; sin minus, mille lectissimos in expeditionē equites cum

classe missurum. Adhęc confiteri peccata sua Pontifici deliberauit, vt à summo sacerdote eorum expiationem, & veniam obtineret: quæ vbi genibus flexis confessus fuit, tum Pontifex vice animaduersionis, seu satisfactionis, vt dicunt, duo ipsi maximè seruanda, vt historia refert, documenta iniunxit; vnum, vt à malo recederet; alterum, vt amplecteretur bonum, in eoque & constans, & perseuerans esset. Demum de suo reditu in Cataloniam agens, à Pontifice petiit, vt quoniā non minus ipse, quàm maiores sui Reges, de Apostolica, & Romana Sede benemeritus esset, daretur Regiæ coronæ insignibus, se ab eius sacratis manibus decorari. Quod Pontifex libenter se facturum respondit, modò prius Aragoniæ Regna, simili de causa, eidem Sedi obærata redimeret; nempe si tributa à Petro Rege eius parente olim imposita, dum Romæ coronatus fuit, denuò sancirentur; & quæ persolui in singulos annos desierant, ante omnia penderentur, indignum esse, inquiens, heroica tanti Regis magnitudine, & conscientia, Sedem Apostolicam, quæ tanto eius patrem honore, atq; insignibus decorauit, iure suo, ac debito, permittente filio, fraudari. At Rex cum potius grauiosam mercedem à Pontifice expectaret, pro tot Sarracenorum Regnis cùm debellatis, tum Christianæ fidei, atque Apostolicæ Sedis obedientiæ traditis; quàm vt à maiorib. suis partam Regnis immunitatē imminui permitteret; ab incœpto destitit. Ac tandem pro libertate Enrici, Regis Castellæ fratris, quem Carolus Siciliæ Princeps in vinculis tenebat, Pontificem, cuius causa tenebatur, rogauit; cui Pontifex se id curaturū promisit. Iamq; elapsis viginti tribus diebus, ex quo Rex Lugdunum ingressus fuerat, infecta prope re omni, Mompellerium reuersus fuit: indeque Perpinianum venit, vbi denuo Cardonensi Vicecomiti edici iussit, vt præcipuam Cardonæ arcem sibi traderet; erepturo alioqui armata manu. Id, vt primum Cataloniæ proceres, & Barones intellexere, congregati Solsonæ in oppido, non minus suas, quàm Cardonensis partes agentes, Regis edicto responderunt; non Cardonensis tantummodo, sed omnium Cataloniæ procerum interesse, illius arcem, perinde ac proprias cuiusq; defendere. Proinde ipsum rogare omnes, vt ab ea vi desisteret, neque summa ipsorum, adeoq; probata fide, abuteretur. Tum Rex Barcinonem veniēs, bellum Cardonensi, & eius partes sequentib. indici curauit, eo prætextu, quod Cardonensis apud se reciperet, suisque in oppidis defenderet quendā Bertrandum Caneliā, qui immane facinus, & quasi maiestatus, cōmiserat; vt qui Rodericum Castelletiolum, præfectum Iustitiæ Aragonū, nulla eius Regię quasi dignitatis ratione habita, contrucidarit: atque, quò magis Rex bello instaret, in oppidum Terraciam migrauit: eò confluentes illicò Berengarius Almenara Promagister Hospitalis, & Maumolius Castelaulius; Regem rogarunt; vt diem Cardonensi, & aliis ad comparendum prorogaret. quod Rex in eorum gratiam, libenter concessit. Verùm elapso die, non comparentibus illis, sed diem ex die differentibus, quoad vna cum Ferdinando Sanctio conspirarent; apertè iam tum Petrus Princeps aduersus eos, & Sanctium fratrem bellum suscepit. Tametsi interim, noua ex occasione, necesse fuit eo bello supersedere, nuncio allato de obitu Enrici Regis Nauarræ, qui iamiam moriturus, Ioannam vnicam filiolam vel bimam, quam ex Roberti Atrebatensis Comitis Ludouici Francorum Regis fratris, filia susceperat; à Nauarris iurisiurandi religione obstrictis, Regni hæredem constituerat. Itaque illo mortuo, cùm inter Nauarros summa partium contentio in Repub. versaretur, aliis Ioannam Regni hæredem, Regi Castellæ tradendam, aliis in Galliam deducendam, pluribus Regem Aragonum ad Regnum asciscendū esse contendentibus. cum igitur tumultuarentur omnes, Regina, ne quid detrimenti Ioanna filia caperet, in Aquitaniā ad Regem Galliæ, vna cum illa contendit. Vnde Nauarris in Reginæ ponte (id oppidi nomē est) Conuētus ineuntibus, de pacādis Regni tumultib. acturis Petrus Regis filius Turiasonē cum parte exercitus venit: indeque legatos ad conuentus misit, qui renunciarent, Iacobum Regem, id ius, quo Sanctius illorum Rex olim ipsum filium adoptauerat, ac Regnum promiserat, nunc venire repetitum, accedentibus aliis quoque pactis cum Margarita Regina vxore Tibaldi Regis, Sanctii sororis filii relicta bidua, atque Enrici nuper defuncti matre factis: & ea de causa potissimum, quòd Castellanis sæpè Nauarram inuadentibus, ac Reginam, eiusque filium Theobaldum è Regno expellere nitentibus, continuò Iacobus cum exercitu occurrerit, ipsosque vna cum Regno strenuè conseruauerit, atq; omni posthabita ratione Alfonsi Castellæ Regis, generi sui: pro defensione Nauarræ, illum semper vi & armis hostiliter repulerit; quique demum pro eis sexaginta millia marcharum argenti impenderit. Nec verò ipsum aliud petere, quàm vt Ioanna Enrici filia Alfonso filio Iacobi nepoti nubat. Quibus auditis, Conuentus cum Petro consenserunt, responderuntque, se daturos operam, vt Alfonsus Ioannam vxorem ducat: quòd si ad eam conditionem adduci illa non possit

possit; cum sit voluntati matris, & potestati Francorum Regis, apud quem versabatur, [illegible] curaturos, vt vna ex aliis puellis Enrici Regis ex sorore filiis eidem nubat. Quin & pro defensione Pompelonensis Regni cc. millia marcharum argenti, se ei soluturos spoponderunt; atque ex Nauarris proceribus, & primariis Regni, viri plus triginta, præter [illegible] ciuitatum, atque oppidorum Regni legatos, se illicò ad ea omnia præstanda, Petro sponsione deuinxerunt. Quæ tamen pacta, inania, atque irrita fuere: quandoquidem, industria interim, & arte Philippi Francorum Regis, apud quem sese Regina, & Ioāna filia receperant, factum est, vt præcipuis Nauarræ arcibus Philippo à Regina traditis, in easq; præsidiis missis, Ioanna quoque præmaturis nuptiis illius Principi filio traderetur; sicque paulatim toto Regno potiretur. Vnde Petrus hæc in præsentia premens, atque grauissimam se habere Nauarrorum voluntatem ostendens, abiit in Cataloniam, vt Sanctio fratri, & Cardonensi, aliisque proceribus Catalanis, simul in se, & Regem conspirantibus, occurreret. Sanctius enim in Aragonia coniurationem nobilitatis fecerat, eratque plebi præterea maximè acceptus; cuique se addixerant omnes olim Alfonsi fratris sectatores, qui de Petro malè sentiebant: ac sese illi etiam adiunxerant Cardonensis, aliique Catalani & Aragonenses proceres, quos noua Petri dominatio, ac Regis quoque nimia illius locupletandi, & adaugendi cupiditas, malè habebant. Velle quippe videbatur Rex, vt dicebant, omnes procerum ditiones, & oppida Regno adiungere, ideoque turbari valde omnia cœperant. Quamobrem Petrus aduersus fratrem aperto iam Marte pugnaturus, militares copias coegit, atque ad oppugnanda quædam eius oppida contendit. Quæ quidem Petro Cornelio Aragonensium procerum, vt diximus, potentissimo, qui Sanctii partes accuratè tuebatur, adiutore, se ad defensionem pararunt. Tum Cardonensis, & Vgo Emporitanus Comites, ac pene omnes Cataloniæ proceres, à Regio se subtraxêre imperio, ausique sunt Regem, more patriæ, ad certamen prouocare. Sed eos Rex, æquis, ac honestis conditionibus, ad se perducere studebat, ne ad grauiora contra eos supplicia progredi, necesse haberet; haud ignarus, quanta ex eiuscemodi dissensionibus incommoda, & rerum perturbationes oriri consueuerint: nihilominus tamen in proposito, susceptoque illi consilio permanserunt. Ac quoniam Catalanorum longe maior in Petrum, quàm in Regem odium & ira erant; Comes Emporitanus Castulonē oppidum Emporiis proximum, quod habebat, muro, milite, & armis munitissimum, adiit, ibique iunctis cohortibus, cum iis, quas secum attulerat, Figueras oppidum, quod Petrus magno studio colebat, atque eius amplificandi causa, colonos multos conduxerat, oppugnauit, diripuitque, eiusque solo æquata arce, atque vastato agro, tandem oppidum igni succendi iussit, tanta celeritate, vt Regi cum copiis aduentanti Gerundam, iam non fuerit locus ad illud defendendum, neque ad intercipiendum Emporitanum; quod is protinus sese Castulonem recepisset. Porrò dum Rex agit Gerundæ, similiter Petrus Berga, aliorum more procerum, illum per litteras ad certamē prouocauit: idem & reliqui ferè proceres fecerunt. Nā aut prouocarunt, aut minime se ei adiunxerunt, eratque in maxima rerum perturbatione, & armis vniuersa Catalonia, idemque malum per Aragoniā longius serpebat. Qua de causa Rex Barcinonem reuersus est, vbi Antistes, & magnus magister Velensis, qui tum ibi erant, tātis Regni miseriis, atque calamitatibus commoti, summa ope nixi sunt pacare proceres, & ad rationi consentaneam Regis voluntatem reducere, procurantes denuò, vt quotquot essent controuersiæ & dissensiones, sentētia ac iudicio Antistitum, & aliquorum Baronum deciderentur. Id Regi placuit; commisitque præfecto Montalbanensi, atque Vgoni Mataplano, Archidiacono Vrgelitano, vt suo nomine induciæ decē dierum fierēt cum Cardonēsi, & Berga, eorumq; sectatoribus; vt cōpositioni esset locus. Hæc postquā acta fuêre Barcinone, litteræ ex Aragonia ad Regem allatæ significarunt, Aragonias res, perinde vt Catalanas, in maxima esse perturbatione. Nam Sanctius coactis copiis, Petrum fratrem, non minus lædere, quàm sese ab eo defendere nitebatur, ad ipsumq; cū milite & armis, confluebant pleriq; proceres, qui se à Rege nimium premi querebantur, tanquam fœdifrago, & legum perturbatore. Ea nota iniuri se Rex, duce, atque autore filio, tulit quàm acerbissimè, fuitque ab eo die omnis ex eius animo paternus amor exhaustus, atque in iustum & debitum odium conuersus. Quāobrem in Aragoniam statim ire decreuit, Conuentus acturus, vt querelis eorum satisfaceret, & antequam ad arma esset ventum, sui cœpti rationem pleno in Conuentu redderet. Sed cùm induciarum dies terminaretur, & Cardonensis, aliique proceres audiendi essent, manendum censuit, atque Petro filio illorum celebrationem commisit, volens intra Aragoniæ limites agi illos, vt à conquerentibus iudicio sisti posset. Itaque eodem die, quo induciæ cum Cardonensi factæ sunt, litteras quoque cum mandatis Petro ad Con-

uentus agendos dedit, existimans fore, vt Sanctii, aliorumque querelæ deliberationi Conuentus relinquerentur; sicque omnia pacarentur. Veruntamē res aliter euenit: quādoquidem Sanctius, eiusque sectatores, adeò sese indies a Petro ablegabant, vt nobilem virum quendam Raimundum Andream, Prouincialem, ad Regem miserint, qui nomine Sanctii, Ferrentii, Iordani Pinnani, Simonis Vrreæ, Artali Lunæ, & Petri Cornelii procerum, singulas cuiusque querelas proponeret; ipsisque propositis, ab eo, eiusque obedientia, & Imperio discederet. Quæ cùm Raimundus publicè, multisque astantibus Regi renunciasset, ac nisi satisfaceret, discessionem facturum se, minaretur: post biduum Rex ad ea omnia respondit; se, ab æquo & bono nunquam discessurum; tametsi facile posset eorum querelas omnes sigillatim in vnumquemque retorquere. Verùm quoniam illarum caput constituerant, quòd in Sanctium filium, cui se omnes addixerant, ipse, & Petrus inueherentur; scirent, maxima id Sanctii culpa fieri, eaque tam graui, vt non modo paternum animum à se penitus alienarit, verum etiam fraternum multis modis distraxerit, seque vtrique hostem, ac perduellem exhibuerit. Proinde, aut iudicio, deliberationique Antistitum, ac probatissimorum Regni virorum starent; aut in armis ius constituerent: se enim ad vtrumq; paratum esse, ac neque sibi vnquam defuturum. Hæc à Rege excipiens Raimundus, neque amplius redarguendi copia à Rege data, Cæsaraugustā reuersus, Sanctio, ac suis retulit. Interim Barcinonēsis Antistes, & Vclēsis magister, modis omnib. contendebant, vt Antequam Aragoniæ res cum Catalanis commiscerentur, ac malum conduplicaretur, Cardonensis cum Rege concordaret, & controuersiæ dirimerentur. Cumque Rex Barcinone Tarraconem veniret, vt Alfonsum Castellæ Regem, & Reginam filiam venientes exciperet, essetque Villafrancæ, medio in itinere, Raimundus Cardona, Berengarius Puiguertius, aliique proceres Cardonensis sectatores, Regem conuenerunt: supplicesque veniam ab eo petierunt: ac, vt arbitros nominaret, qui de mutuis controuersiis iudicarent, obsecrarunt. Annuit Rex; vtq; benignitatem ipsius agnoscerent, Tarraconensem, Gerundensem, & Barcinonensem Antistites, & Abbatem Fonfredæ, cum Baronibus Raimundo Moncada, Petro Berga, Gaufredo Rocabertino, & Petro Cheraltio, illorum amicis, & cognatis, arbitros nominauit. Deinde iter prosecutus, cùm esset Tarracone, de tempore, & loco arbitrii interrogatus, mensem Martium, dum sacrum ieiunium esset, locum verò, Ilerdam ciuitatem, in qua conuentus ea causa indixit, assignauit; vt præsente Petro filio, sententia ab arbitris pronunciaretur. Qua causa, pacata tum fuere omnia in Catalonia. Itaque Rex Alfonsum, & filiam Barcinonem deduxit, vbi solennem Christi natalem diem cum eis celebrauit. Verùm de inopinato aduentu Alfonsi sollicitus; ab eoque causas tam inauspicati itineris intelligens, vehementer improbauit. Quas planè, quoniam variæ, ac scitu dignæ sunt, atque, vt veritas rei innotescat, quæ vix potest ex historicis Castellanis magis quam ex nostris comprehendi, non arbitror alienum, eas hic leuiter attingere. Mortuo Federico Imperatore, conuenientibus ad electionem Regis Romanorum Imperii electoribus in Germania, atque variatis sententiis, sese in duas partes diuidentibus, altera Richardum Comitem Cornubianum, fratrem Enrici III. Anglorum Regis elegit; eumque protinus hæc ipsa pars tantùm, Aquisgrani, Romanorum Regis diademate coronauit. Ab altera verò parte, Alfonsus Castellæ & Legionis, fuit quoque Romanorum Rex renunciatus, qui etiam ex Beatrice matre Philippi Imperatoris filia, ex inclyta Ducum Sueuiæ stirpe erat oriundus. Vnde vtroque, se pro vero, & legitimo Rege gerente, causasque abunde allegante; mortuo interim Richardo, electores omnes, præter Bohemiæ Regē denuò, haud consulto Alfonso, Rodolfum Comitem Aspurgensem, virum quidē strenuū, atque Imperio dignum, in illius locum suffecerunt, & illicò Aquisgrani similiter coronarunt. Id Alfonsus intelligens, Legatos misit Lugdunum, ad Gregorium X. Pont. qui tum in Concilio agebat, cōtra electionem Rodolfi iure acturos; ac etiam eius opem & auctoritatem ad infirmandam illam, suamque confirmādam imploraturos. Verùm causis, & rationibus hinc inde agitatis, à Pont. & Cardinalibus decretum fuit, electionē Rodolfi vltimò ab omnibus, aut a maiori parte electorum probatam, non posse vlla causa infirmari; quòd legitima, & canonica ea esset, ideoque priori, tanquam dubiæ, & controuersæ, præferenda. Quare Legatis, re infecta, discedentibus, Gregorius paulò post, Legatum ad Alfonsum misit Fredulum Lunelii Priorem, cum mandatis, vt ipsum ab ea postulatione deduceret. quod si discederet, decumam Ecclesiasticorum Castellæ redditum ad Granatense gerendum bellum triennio eidem concedendam promitteret. Cui Alfonsus parum animaduertens electionem Rodolfi cōsentaneam visam fuisse Pontifici & Cardinalibus, respondit, se facile in sententia Pont. mansurum, modo sibi, honoriq; suo,

suo, in re tam graui deliberãda, consuleretur: atque hac de causa, se breui, Pontificis conueniendi gratia, Mompellerium, aut in alium Prouinciæ locum iturum dixit. Quo solo verbo, ac neque denuò consulto Alfonso, Pontifex matura totius collegii deliberatione, electionem Rodolfi in Concilio approbauit, & confirmauit: atque ad electores Imperii, & electum, diploma confirmationis aureis scriptum literis dedit. Hanc subitã, atq; præproperam sanctionem Pontificis, Alfonsus, se minimè audito, promulgatam fuisse, grauiter, & iniquo animo tulit; ac licet occasione, & tempestiuitate amissis, tamen Pontificem adire decreuit: nondum Regni rebus bene compositis, neque proceribus pacatis; cùm iam Abenjusephi Miramamolini cum potentissimo exercitu in Bæticam traiectus

10 immineret, Alfonsique leuitatem, animique mobilitatem ille, ad inuadendam Hispaniam, suam occasionem putaret. Sed relicto tandem Ferdinando maiore natu adhuc adolescente, vniuersorum præfecto, iter, vt diximus, cum Regina ingressus fuit. Cùm igitur Iacobus nullis potuisset rationibus Alfonsum a proposito deterrere, iter prosequi permisit. Erat enim Alfonsus consiliis præceps, magisque litterarum scientia inflatus, quàm prudentia, atque moderatione animi præditus: ideoque prudẽtissimis Iacobi consiliis nolens acquiescere, præterquam quod nihil à Pontifice consecutus est, penè etiam ridiculus, ac imprudens fuit habitus. Itaque Barcinone profectus, venit Perpinianum, vbi relictis Regina & filiolis, loco, & die à Pontifice præstitutis, in oppidum Belcairum Prouinciæ accessit, quò deductus fuit mandato Pontificis, ab Archiepiscopo

20 Narbonensi, atque cum pompa comitatus: statimque eò venit Pontifex, qui Alfonsum excepit honorificentissimè. Vbi cùm egisset Alfonsus tribus fermè mensibus, neque negotium Imperii confecisset; tria quidem, vel quatuor damna, seu detrimenta proposuit: quibus reficiendis ac instaurandis Pontificis auxilium implorabat. Primum, vt Ducatus Sueuiæ, qui obitu Conradini, iure sibi obuenerat, quẽque Rodolfus electus occupauerat, restitueretur. Alterum, vt ius ad Nauarræ Regnum, quod Philippus Francorum Rex, retẽta Ioanna Enrici filia, vsurpauerat, sibi stabiliretur. Tertium, vt Enricus ipsius Alfonsi frater, quẽ Carolus Siciliæ Princeps tenebat, è custodia & vinculis eriperetur. Postremum, vt ab eodẽ Carolo ingens pecuniæ vis sibi debita solueretur. Quorũ omnium tanquam à Pontificio alienorum officio, Alfonsus nihil retulit. Ex quò, re omni infecta,

30 vacuus ac inanis, valde tamẽ iratus à Pontifice discessit: reuersusque Perpinianum sumpta Regina, Barcinonem ad Regem remigrauit. Vbi tribus & quadraginta diebus commoratus, accidit sacro Epiphaniæ die, vt Raimundus Penafortius, tertius à beato Dominico, eius ordinis generalis Magister, ibidẽ è vita excesserit. Quo planè viro nullum sum mæ eruditionis, religionis, ac veteris sanctitatis illustris exẽplum in Hispania, tẽpora illa tulere. Vtpote qui natione Catalanus, Theologiæ, Canoniciq; iuris peritissimus; tantam apud omnes sui temporis Pontifices auctoritatẽ habuit, vt à Gregor. IX. eius confessor, ac pœnitentiarius electus fuerit, eiq; iniunctum onus, vt magnũ illud Decretalium opus ex variis, innumerabilibusq; voluminibus collectum in vnum conferret. Ac non modò Christianæ libertatis contra Iudæos acerrimum se vindicem præbuit: sed Hæreticorum

40 etiã per totã Hispaniam constantissimus insectator fuit. Cuius etiã sapientissimis cõsiliis Rex sæpè vsus, fassus est, in exequendis illis, tum nihil non optimè successisse sibi: tum se à malo sæpius, quasi diuinitus liberatum fuisse. Demum, qui vt vita eniturit persancta, & inuiolata: sic postquam ea excessit, probatum fuit, ipsum miraculis claruisse: atque ea de causa duo Tarraconensia Concilia, vt in sanctorum numero referretur, à summis Pont. postulasse. Quod tametsi concessum non fuit, aut in aliud tẽpus forte dilatũ; scimus tamẽ Paulum III. Pont. nostris temporibus anno M.D.XLII. Dominicanis fratribus Prouinciæ Aragoniæ Apostolica auctoritate permisisse, vt eundem ritu solenni colant. Ad eius igitur cohonestandas exequias, Regem, Reginam, atque filios, & ingentem Principum, atq; procerum multitudinem, cum infinito populi conuenisse, liquido constat. Iis autem laudatione,

50 & pompa celebratis iustis, Alfonsus & Regina cum bona Regis gratia in Castellam reuerterunt. Verùm postquam Toletum ingressus est Alfonsus, iisdem quibus antea Imperii, siue Regis Romanorum insignibus, & sigillis fuit vsus; atque eodẽ titulo, scita, decreta, ac edicta omnia edi, atque diuulgari mandauit. Indeq; à nonnullis putatum fuit, Toletanam ciuitatẽ, ac Regnum tanquã Regnorum caput, pro insigni habuisse Imperatorẽ in solio sedentẽ, sceptroq; & diademate decoratum. Quin & Italiæ, atq; Germaniæ Principib. suis sectatoribus scripsit idẽ se, ius suum ad Imperiũ obtinendum prosequuturum omnino, atq; sui electionẽ defensurũ. Hæc vbi intellexit Pontifex, Archiepiscopo Hispalẽsi per literas mãdauit, vt Alfonsum ab inani, & proterua, tãtoq; indigna Rege iactatione auocaret: quòd si faceret, cõcessurum se ei decumã Ecclesiasticorũ redditũum Ca-

Itellæ per ſex annos bello Granatenſi. Qua conceſſione Rex omnes in poſterum Imperii cogitationes abiecit. Eodẽ tẽpore, cùm Iacob⁹ exacta fermè iam ætate eſſet, vt Petro Principi, quẽ vnicè præ omnibus filiis diligebat, firma, pacataq; omnia relinqueret, ſolum ipſum, & Iacobũ ex Iolãte legitimo matrimonio procreatos eſſe declarauit; reliquos verò excludi volens, promiſſum Tereſiæ Vidauriæ matrimonium adimplere noluit. Cumque Pontificio iudicio illud, vt decimoquinto libro oſtendimus legitimum, Iolante mortua, haberetur, atque ſollicitantibus iiſdem Iacobo & Petro ex Tereſia filiis, decretum Regi Barcinone indiceretur; ab eo Rex ſuorum conſilio habito, iuſtiſſimis, atque neceſſariis de cauſis, proque Reipub. bono, eundem Romanũ Pont. appellauit; propterea quòd declaratis Tereſiæ filiis legitimis, pernicioſiſſima ſequi poſſet tot inter fratres diſcordia, vno quoque iuſta, ſe, vxore natum exiſtimante, ac Regna patris ſingulis oportere diuidi, repoſcente: ex qua noua diuiſione, quam manifeſtiſſima, triſtiſſimaq; ſequeretur rerum perturbatio, ac permagna confuſio: Ideoque verendum eſſe, ne Petrus Princeps, Regnorum iam renunciatus ſucceſſor, populiſque ei ſacramento addictis, necem in vnumquemque ipſorum machinaretur: aut fortaſſe, quòd conſcientia Rex motus, nullum connubii ius cum Tereſia reuera interceſſiſſe inueniret, appellatione interpoſita, rem diſtulit. Ac inſuper neq; rationem eius habuit, quod in teſtamenti tabulis, quas Mompellerii paucis ante annis, Iolante mortua, obſignauerat, quibus ſuſceptos ex Tereſia filios legitimos decernebat: niſi quod Tereſiam, & eius filios, Exericana, & Aierbia ditionibus, aliiſque oppidis, Pontificis monitu, donans (vt libro ſequenti dicemus) de cætero Tereſiæ in hoc more geſſit, quòd nullam ſibi amplius fœminam in matrimonium duxit. Poſthæc Rex, Ilerdæ, vt promiſerat, Catalanorum & Aragonenſium Conuentus, ad medium ſacri ieiunii tempus indixit. Ad eos conuenerunt Tarraconenſis, Gerundenſis, Cæſarauguſtanus, & Barcinonenſis Antiſtites, & multi Regnorum proceres, ac Barones regiarũ partium, cum Legatis ciuitatum Cæſarauguſtæ, Calataiubii, Turolii, Oſcæ, & Darocæ. Quò Rex & Petrus conuenientes, ſe in ſumma arce collocarunt: nouiſſimi venerunt Cardonenſis, Emporitanus, & Palliarienſis Comites, cũ Ferdinando Sanctio, Artalo Luna, Petro Cornelio, & aliis horũ partes ſecutis: qui ſe omnes ab ingreſſu vrbis continuerunt, minimè ſe tutos à Rege & Petro eſſe putãtes; ideoq; in Corbinum oppidulum ſuburbanum receperunt; ac neq; Regi fidẽ danti crediderunt. Miſerunt autẽ Legatos ad Conuentum, Guillermum Caſtellaulium, & Guillermum Ragiadellium, qui a Rege poſcerent, vt ante omnia reſtitueret Sãctio, omnia oppida, & pagos, quos ei Petrus abſtulerat. Quibus ſatisfecit Rex, fœdifragos appellans eos, propterea quòd, ſe promittente, & volente cum illis iure contendere, fide data, tandẽ Petrum prouocarint, & occupauerint quædã eius oppida, quæ Sanctius penes ſe retinebat; neq; reſtituerint: ex quo arbitris in conuentibus declarantibus, non eſſe legitimã illam procerum exceptionem: atq; illis contrà reclamãtibus; ſimulq; ſuperiorem quemuis iudicem appellantibus, conuentus perturbari cœperunt: ipſeq; Petrus Princeps cum parte exercitus vrbe exceſſit, quod exiſtimarit, Sanctiũ prius inducias, ac fœdus rupiſſe; quin etiã damnum ſuis intuliſſe; atque nullas ſecum inducias haberi ratas voluiſſe. Vnde dimiſſis conuentibus, Rex etiam ſuo ac Petri nomine, Cardonenſi indixit, vt factas cũ eo, eiuſq; ſociis inducias in poſterum infectas haberet, ſimulq; Petro iuſſit, vt ſeſe in Aragoniam cum exercitu immitteret, Sãctium, & eius ſectatores proceres, vſq; ad internecionẽ omnium bello perſecuturus: conſtituitq; vt Petrus Iordanus Pina cũ parte exercitus in cõfinio vtriuſq; Regni collocaretur, ad ſubitos exorientes motus reprimẽdos. Ipſe verò Ilerdę manẽs, oppidorũ cõcilia, & proceres, cũ pręfinito cuiq; numero militum ad præſtitutã diẽ ſibi pręſtò eſſe imperauit, bellum contra Cardonenſem, & Emporitanum Comites, ſed pręcipuè cõtra Sanctium filiũ, atrox moturus. Neq; defuere interim nonnulli optimates, viriq; boni Ilerdenſes, qui Regem à tam immani cœpto contra Sanctium, rationibus deducere conarentur: obiicientes, oportere quidẽ ad cuſtodiam, & defenſionẽ Regnorum, Regum augeri potius, quã imminui filios, & ſtirpẽ Regiã dilatari: ipſoſq; aliqua fortaſſis perfidia diſtractos, rurſus in priſtinã cõcordiã reducere. Nã ſi pater filios diſiungat, atq; tam horribili (quod abſit) exẽplo, diſcordias inter eos ſeminet, quid aliud tandẽ fratres, quã commune in patrem odium concipient? Quid ipſo mortuo, iactum ſemẽ illud, niſi fratrum cædes, quaſi malorum ſegetem effunderet? Proinde deſineret in ſe, non minus quã in ſuos ſęuire, ac clementiam, qua ſemper in exteros, etiam hoſtes, vſus eſſet, in domeſticos exerceret: vt ex horum concordia, pax ſeſe in vniuerſos diffunderet. Verumenim, Rex cùm tam exulcerato eſſet animo in Sanctium, nihil ei optimatum conſilia, neq; monita profuerunt: quin potius eò impẽſius mãdauit Petro, vt Sanctium, eiuſq; ſectatorũ oppida & pagos oppugnaret, cuncta diriperet, nemini-

neminique parceret: adeoq; celeriter huc illucq; discurreret, vt in obsidẽdis arcibus, nequaquam diutius se vno in loco contineret; ne hostes expectare, sed eludere videretur. Cui etiã iniunxit, vt Mariam matrem Lupi Ferrentii, qui vnus erat ex coniunctissimis, atque amicissimis Sanctii, iuberet sese Cæsaraugustam recipere; eiusque oppidulum Magallonem, apud Quæstorẽ Regium depónere. Misit quoque literas cum mãdatis ad oppida, & ciuitates, vt Petrum, re frumẽtaria, commeatu, milite, & armis perinde, ac semet iuuarent: nec dici potest, quãto studio, & sollicitudine cœptum prosequi, atque Sãctium, aliosque vleisci cuperet. Nunquam enim ille hostes inuadens, tam animosè milites in eos cohortatus est, quàm fratrem in fratrem pater concitauit; tametsi neque Petro calcaribus ad id esset opus, qui immani & crudeli odio in Sanctium vehementer exardebat. Vnde cùm Sanctius cum paucis, castella, & arces suas muniturus reuiseret; rescissetque Petrus illum in arcem Antilionem venturum, centum leuis armaturæ equites in insidiis collocauit: in quas Sanctius incidens, ab eisque elabens, sese in Pomarium, suum castellum proximum, aufugiens recepit. Quò protinus veniens cum exercitu Petrus illud obsedit. Vbi desperante Sanctio, vt refert Asclotius, ac neque qua elaberetur habente; ne tamen se Petro dederet: arma te, inquit armigero, armis meis, meaque defer insignia; atque admisso equo, per medios hostes irrue, teque defende, quoad ipse habitu pastoris indutus illos eludam. Sed armigero irruente, ac statim capto, Sanctiumque prodere coacto, tandẽ miser ille, qui nisi prohibuisset flumen Cinga, minimeque pedes fuisset, haud dubiè euasisset; ab insequentibus comprehensus fuit, & ad Petrum deductus. Quem Petrus videre nolens, malensque fratris nece fœdari, quàm haberi clemens in impium sui, atque communis patris perduellem, ac proditorem, derepente illius oro folliculo inuoluto, in Cingam demergi ipsum, atque omnino suffocari imperauit. Diuulgata nece, protinus sese Petro vniuersa Sanctii oppida & arces tradidere. Sed miserabilẽ filii exitum, vbi intellexit Rex, vix est commemorandum, ac neq; credibile, nisi Rex ipse suis in Commentariis expressisset: ipsum non modò, ne doluisse quidẽ; quin potius mirè lætatum fuisse; vsque adeò iusta superante ira, natura victa fuit, atque iniquissima, diutinaq; cõspiratione filii, iustissimo quoque odio paternus præponderatus amor. Relictus tamẽ ex Sanctio fuit puer infans ex Aldoncia Vrrea vxore, Philippus Fernandius dictus, qui paternam hæreditatem redditam, atque restitutam postea adiit: ex eaque stirpe, Castrorum familia Regia & perillustris propagata fuit. Posthæc Rex, altero præcipuo conspirationis capite abscisso, ad alterũ illicò exscindẽdum properauit: nempe ad Cardonẽsem, & Emporitanum comites. Ii namque denuò atque publicè Regẽ ad pugnã prouocarunt. Qua de causa, accepta à Petro, qui in Aragonia manserat, copiarum parte cum iis, quas Iacobus frater in Lampurdanensi comitatu ducebat, atque in obsessione Rochæ oppidi ad Emporitanum expectantis, se continebat, cuncta illius oppida & pagos depopulari cœpit, exiẽsque Perpiniano copias Barcinone missas recepit, atque oppidum Calbugium obsessurus venit, quod vi captum diripi, atque solo æquari imperauit. Deinde appellẽte classicula Barcinone, cũ altera parte exercitus arcẽ Rhodæ munitissimã, ad mare sitã, quæ Emporitani erat, cœpit obsidere. At verò Comes in Castulonem oppidum præmunitum, à marique semotum, vna cum Cardonẽsi, & Berga se recepit. Ad quos protinus, Rege ire parãte, omnesq; neruos in hoc bellum intẽdente, Comitum consiliũ fuit, ne iratum, adeoq; male affectum Regẽ, contumacia in sese magis irritarent: néve in eandẽ, quam Sanctius, pœnam incurrerent: quare ad ipsum vna omnes Rhodam venere; eique, cui innata semper fuit clementia, & benignitas in supplices, neque denegata vnquã venia petentibus, liberè, ac sine pacto sese dedidere: tãtum orantes, vt Conuẽtus Ilerdę Catalanis simul & Aragonensibus indiceret, vt de omnibus controuersiis componendis, nulla amplius concessa facultate appellandi, ageretur. Id Regi placuit, atque ad consequentem omnium sanctorum diem festum conuentus indixit. Admirabilis profectò, atque inuicta Regis patientia & magnanimitas; vt qui nullis procerum neque tergiuersationibus prouocatus, neque procrastinationib. offensus, tamen cum eisdem, non impetu & armis, sed iure quidem contẽdere, eiq; se submittere honestius duxit, donec paulatim eos, de Alfonso nepote Petri filio, successore ad Regna declarando, in suam sententiam pertraxit. Nam Ilerdæ conuenientes ipsi, & reliqui vtriusque Regni proceres, atque Antistites, cum Valentinis, quos secum Rex habebat; tametsi de componendis controuersiis plenè actum non fuit, consensere tamẽ, vt Alfonsus (quod summè Rex concupierat) ab Aragonensibus, Catalanis, & Valentinis proceribus, ac etiam Ciuitatibus, legitimus hæres, & ad Regna successor, auo & patre vita functis, haberetur; ad idque tenendum iureiurando sese omnes obstrinxerunt.

BERNARDINI GOMESII MIEDIS, ARCHIDIACONI SAGVNTINI, DE VITA ET REBVS GESTIS IACOBI PRIMI REGIS *Aragonum, cognomento expugnatoris.*

LIBER XX.

ALFONSO Petri filio, ac nepote Regis, cõmuni Antistitum, procerumque, ac ciuitatum consensu (quod patri, auoq; maximè fuerat in optatis) ad Regna successore declarato, eique omnib. sacramento addictis, Rex Cardonensem, & alios eiusdem factionis proceres, quòd supplices inuenisset, non amplius bello lacessere, sed clementia, & benignitate, prosequi decreuit. Quamobrem dimissis comitiis, Ilerda Barcinonem abiit; vt denuò illis conuocatis, ex æquo & bono controuersiæ omnes iudicarentur, atque in perpetuum dirimerentur. Verum quo die ingressus est ciuitatem, nuncius è Castella missus à præfecto Murciensi nunciauit Abeniusephum Miramamolinum Maurusiorum Regem cum incredibili exercitu, quem ex vniuersa ferè Africa coegerat, in Bæticam traiecisse, atque vna cum Granatensi milite, eam prouinciam vastare cœpisse: ac non ei solùm; sed toti Hispaniæ vniuersum, quòd fuit olim, inuectum malum, minari. Quin esse, maritima etiam loca deserta præsidiis, & mediterranea armis, atque bellico apparatu omnia destituta: necnon absentem Alfonsum Regem ab Hispania, eiusque absentia procerum discordias ardentius inter ipsos, cum maxima Regiarum rerum despiciẽtia & diminutione, reuiuiscere; perturbataque cuncta esse, ac, ni occurratur oportunè, breui omnia ruitura funditus: propterea, quòd subacta *Bætica*, certum esset vtrumque omnino hostem quamprimum in Murciense, & Valentinum Regnum conuolaturum. Hæc Rex audiens, etsi non mediocriter contristatus fuit, iniq; ferens Alfonsi generi tam intempestiuam absentiam, vel potius ignauiam turpissimam, quæ sola erat, domi forisq; tãtorum malorum causa; minimè tamen despondit animum: sed licèt affecta iam, atq; ingrauescente esset ætate, quæ mortales tardiores, atque in otium & quietẽ propensiores reddit; tamen ad hoc suscipiẽdum bellum, quouis iuuene visus est longè animosior & feruentior: ac vel ex eo, quòd contra Sarracenos inibatur, ardentius quam pro ætate, sese ad illud cõparauit, eiq; præesse decreuit. nec mirũ quidem; cùm omnem ille ætatem à puero, in armis, atque exercitatione bellica contriuisset; generosamque iram, quæ addit animum, in hostes semper exercuisset; ac tales subinde senes esse soleant, quale cujusque studium in superiore vita fuit. Vnde ad Murciensem præfectum respondit, se, aut illicò ad ipsum venturum, aut quàm citissimè Petrum Principem cum vniuersis copiis, subsidio ei missurum. Ipse interim Alfonsum, vbi esset, per litteras grauissimè increpauit; deque reditu ad suos, atque reparandis rebus vehementer admonuit. Quanquam quo nã ille abierit, quibusvè de causis motus, difficillimo, periculosissimoque Reipub. tempore Regnum deseruerit, nulla fit mentio, neque in historia Regis, neque alibi, quod sciam, nisi quod, vt fama fuit, is, propter insolentiã, superbiam, & fastidium, Philippo fratri, ac procerib. Castellæ adeò fuerit infensus, vt eorum tentatam sæpè conspirationem metuens, se in aliquam Regni partem, aut cœnobium abdiderit; quando abiens, tacitè Ferdinando filio Regnum tradiderit, vt otiosus & omni cura solutus, in Astrorum contemplatione, cui, vt diximus, apprimè fuerat à puero deditus, reliquam vitam traduceret. Ex quo Iacobus ad Ferdinandum nepotem, Alfonsi filium natu maiorem, qui Burgis agebat, legatum misit, vt eum ad suscipiendam Regni contra Abeniusephum defensionem adhortaretur: quantoq; maximo posset exercitu in Bæticam properaret: se enim per Murciense Regnum contra Granatẽses, eius belli suasores, simulque auctores, bellum commoturum, vt de diuiso hoste facilior esset victoria: quãdoquidem multis antea diebus explorata habuisset, tam Abeniusephi, quam Granatensis eius fautoris, ad occupandam Bæticam inita consilia, & machinationes, quibus se, modis omnibus occursurum promisit. Proinde bono esset animo, modo ea omnia præpararet. Sed interim iam repentini Abeniusephi aduentus, atque Bætici suscipiendi belli causa ostendenda est; vt inde Sarracenorum amicitia & fides quàm sit Christianis habenda semper suspecta, colligatur. Fuerat Abeniusephus multò antea à Grana-

tensi

tensi Rege clam sollicitatus, vt breui, quantoque posset exercitu, in Bæticam traiceret; quòd eam ipse, cùm multis de causis, tùm potissimum occasione absentiæ Alfonsi Regis, facilè esset occupaturus: ac non modò Bæticam, sed vniuersam Hispaniam suorum exemplo maiorum quam gloriosissimè debellaturus. Esse enim Bæticam præter absentiam Regis omni quidem præsidio, & armis destitutam, ipsosque Regni proceres, & Regulos, non modò contra Regem coniurasse, sed inter se pugnare; neque cum Ferdinando filio primo nato adolescentulo tyrunculo satis consentire. Se quoque adfuturum ei cum exercitu equitum decem millium; peditum verò triginta millium, recepit. Quin etiam Aragonium Regem non esse extimescendum, tot domesticis suorum bellis implicatum; moturum enim se bellum in Murcienses, & Valentinos, vt venientem illum distineret: sicque interim facilius Bætica à Maurusiis occuparetur. Ea libenter accipiens Abeniusephus, atque tantæ laudis occasione gaudens, postquam Granatensibus Legatis, se expeditionem suscepturum dat fidem, meditari quoque cœpit, quo pacto melius imparatos Bæticos furtim, atque ex improuiso adoriretur. Quare diuulgato bello, finxit, se illud habere cum potentissimo Maurusiorum Regulo, qui Cebtam vrbem munitissimam, & maritimam Regni, è regione Granatensis positam occupauerat, sibique tributa negauerat. Quin & eodem quoque dolo, Legatos ad Iacobum misit, rogatum, vt eius recuperandæ vrbis gratia, ex nobilitate Aragonensi lectissimos quingentos leuis armaturæ equites ad se mitteret cum classe viginti nauium, offerens, se ducenta millia besantiorum Ceptinorum statim numeraturum; quo citius in armis illi essent, Maurusiamque appellerent. Quod si obsessio vltra annum protraheretur, modo capta vrbs esset, missurum ad Regem bissantiũ in quinquaginta millia, atque ipsos etiam equites, non solùm conduplicato stipendio, sed equis, armis, atque preciosissima quaque re oneratos, in Hispaniam remissurum. Præuiderat enim Abeniusephus Iacobum, absente Alfonso, curam totius defendendæ rei, vnà cum belli mole, esse suscepturum; ideoque amicitiæ nomine, classem, & equites ab eo petierat, vt iis præoccupatis, Iacobi vires ad Alfonsum iuuandum extenuerat. Vnde patefacto dolo, quem Granatensis machinatus fuerat, Iacobus protinus Legatos Abeniusephi, nullo dato responso, toto iussit Regno excedere. Ea re intellecta, Granatensis veritus, ne commoto bello, elapsoque induciarum die, quas cum Malacitano, & Guadicensi præfectis, sibique aduersariis Alfonsus fecerat, bellum, fauentibus ipsis, contra se susciraret, cum eisdem præfectis communicato aduentu Abeniusephi, pacem iniit, eisque persuasit, vt tanto freti auxilio, omnes simul cùm bellum Alfonso inferrent; tum Iacobo, si veniret subsidio, tot auxiliariis muniti copiis resisterent. Quibus in sententiam perductis, litteras ad Abeniusephum dedit, rogans maturaret aduentum, daturum se illico Algeziram, & Tarifam, Bæticæ oppida munitissima, portui, in quem esset descensurus, proxima; nunciauit præterea, Alfonsum absentem, neque venire, neque expectari; resque bellicas deteriori quàm vnquam in statu apud Bæticos esse: Iacobique auxilium, Catalanis nouas res molientibus, indies tardius fieri. Itaq; nihil moratus Abeniusephus Herculeum fretum transmisit, atque Algeziram, & Tarifam promissa oppida cepit, tanto cum exercitu, vt, sicuti Castellana refert historia, equitum leuis armaturæ decem & septem millium fuerit, peditum verò prope infinitus. venitque Abeniusephus, relicto exercitu Algeziræ, cum paucis Malacam, vt eius, atque Guadicensis præfectorum, initam cum Granatæ Rege concordiam confirmaret. Inde prouinciam inter se diuidentes; Abeniusephus versus Hispalim, & eius confinia, Granatenses in Giennenses, & eorum propinqua loca, aciem direxerunt: conuenientes in hoc maximè, vt si Iacobus Murciensibus subsidio veniret, Granatensis cũ præfectis, eius propulsandi partes susciperet. Sed antequam exercitus diuideretur, in prouincia immissi simul, agros, & vniuersos pagos misere depopulare, atque vastare cuncta cœperunt. Agebat tunc Cordubæ præfectus Nunnius Goncalus Lara, qui vt primum Abeniusepus portum tenuit, Ferdinandum Principem, Burgis consistentem, de repentino illius aduentu, cum innumerabili exercitu, certiorem fecit; tantaq; Maurusiorum multitudine circumfundi Bæticam, ab eisque vniuersam vastari; vt ni protinus accurreret, deleri omnia necesse esset. Quamobrem Ferdinandus turbatus, tametsi Iacobi autẽ litteris & auxilio recreatus, conuocatis totius Regni proceribus, ac conscripto exercitu, Sanctium fratrem cum mediocribus copiis, & magna parte procerum, Cordubam in subsidium Nunnii misit; ipse verò paulò post cum pari exercitu secutus est illum. Sed antequam Sanctius Cordubam venisset, Nunnius tumultuario collecto exercitu, sciens Abeniusephum Astigim vrbem (nunc Ecija) petere, sese prius in eam immisit,

& cum magno, & excelso animo esset, non passus, se intra oppidum contineri, hostes aperto in campo, licet numero superiores, aggredi est ausus. Consertis ergo manibus, vsqueadeo à Nunnianis viriliter pugnatum est, vt diu fuerit prælium anceps: sed multitudine Abeniusepho superante, Nunnius, & cum eo ducenti quinquaginta equites; peditũ quatuor millia simul occubuere: ac neque vnus superfuisset, qui tantam renunciasset cladem, ni propinquum oppidum superstites fugientes recepisset. Quo die, si Abeniusephus suos à præda cohibuisset, ac victoriam prosecutus fuisset: haud dubium, quin tota etiam prouincia in eius deditionem venisset. Sed timor de Ferdinandi, & multorum procerum aduentu, atque à suis accepta plaga, à longis eum excursionibus repressit. Interea Sanctius Iacobi filius Archiepiscopus Toletanus, de quo antea diximus, suis quidem sumptibus, magnam militum manum ex Turdetanis coegit, atque vnà cum equitatu Toleti, Madritii, Guadalaiaræ, & Talaueræ, quæ insignia sunt Archiepiscopatus oppida, conscripto, inscius proximæ Larensis Cladis, versus Giennensem vrbem fuit profectus: in quam etiam venerat Lupus Diazius Pharensis; sicque deliberatum, vt expectatis sociis, simul adorirentur hostes. Verùm Archiepiscopus Martosii cuiusdam Velensis ordinis adulationibus irretitus, asserentis Lupum paucos deferre secum, ac neque esse expectandum, neque amittendam occasionem, qua solus sine Lupo gloriosam reportare victoriam de hostibus posset, qui magna facta præda, nō longè sparsi, ac turbato ordine incedebant; consilium laudauit, statimque, minimè vocatis exercitus primoribus, sed reliquis, se sequi iussis, ad hostes præceps, tantaque contentione properauit, vt ne expectatis quidem suis, prælium commiserit. At sarraceni paucos illos esse, ac turbato venire ordine, seque multitudine superare, videntes, in eos impetum clamore solito fecerunt, ac circumactos vndique, breui tam miserè deuicerunt; vt ne quidem ex eis euaserit quispiam, quin aut mortuus, aut captus fuerit vnà cum ipso Archiepiscopo. Eo capto, subitus in castris sarracenorum tumultus exortus est, & commota seditio, diuiso in duas partes exercitu, quæ de Archiepiscopo contendebant, vtra eum duceret captiuum, Granatenses ne, à quibus captus ille fuit; an Maurusii, qui potiores in exercitu erant; cumque ex contentione, vt sæpè fit ad arma iam esset conclamatũ, Præfectus Malacitanus, animaduersa seditione, quæ omnino in communẽ totius exercitus ruinam vertebatur, iratus ad Archiepiscopum accessit, ipsumque telo punico, perfosso humero, occidit; Absit, inquiens, vt pro vno cane tot strenui militares Duces occūbant; simulque abscisso ceruicib. capite, & manu dextra, qua Pontificios annulos gestabat, direptis castris, cum victoria & opima præda abierunt. Hac ipsa tempestate Ferdinandus Princeps, qui Burgis cum exercitu in Bæticam pergebāt, audiens Nunniũ Laræ & Archiepiscopum auunculum, cum omnibus copiis, in prælio occubuisse, oppidũ Villæregalis in itinere ingressus est, sequentem expectaturus exercitum, vbi febri correptus, tandem in ipso iuuentutis flore, atque iniquissimo Reipub. tempore, vita excessit, Alfonsum filiũ paruulum successorem Regni testamento relinquens. Verũ Sanctius Ferdinandi frater germanus, iuuenis strenuus, ac bellicosus, successionẽ ad se pertinere ratus, Regnum occupauit, seseque pro Rege gessit: ac conuocatis Regni primoribus, præsidia cũ præfectis, in omnes Bæticæ vrbes, & muniriora oppida misit: ipse verò Hispalim venit, vt Regnum sibi stabiliret. Nam Alfonsus pater absens, tunc vel obierat, vel vt dictum est, aliqua de causa Regno exulabat; ex quo eius filii liberè de successione decernebant. At verò Iacobus, auditis prosperis Abeniusephi excursionibus, quibus adiuncto Granatensi exercitu, bis Castellanorum copias cum magna eorum strage fudisset; ac Sanctium filium crudeliter interemisset, & Ferdinandum nepotẽ vita excessisse, remque omnem prorsus iri perditum; Petro Principi iniunxit, vt protinus cum expedito exercitu mille equitum, & peditum quinque millium, quem Valentiæ paratum habebat, magnis itineribus in Murcienses contenderet, Castellanisque subsidio esset; atque, vt hostes distineret, Granatensibus bellum inferret. Inde discedens Petrus Murciam venit, vbi aucto exercitu iis, qui in præsidiis erant, Granatense ingressus Regnum, cuncta, in Almeriensi præsertim, & Malacitano agro, ferro, flammaque vastare cœpit. Tunc Granatæ Rex, & Præfecti copias suas, quas ad Abeniusephum miserant, redire ad se iusserunt, vt Petro obuiam irent. A quibus subito destitui se videns Abeniusephus, atq; intelligens, Sanctium Principem classem mari parare, vt Maurusios traiicientes interciperet, & auxilia impediret, dimissis excursionibus, cum omni exercitu Algeziram regressus fuit. Interea Iacobus de interitu Sanctii Archiepiscopi filii charissimi valde dolens, magisque in Abeniusephum commotus, nouas quotidie copias cogere, atque expeditionem, se duce, contra sarracenos suscipere promulgauit; quòd animaduerteret, Alfonso absente, Castellanis

tam ma-

tam male rem gerentibus, non modò Bæticæ, sed totius Hispaniæ, propugnationis curam ad se vnum deferri: esseque non modò perutile Regnis, sed perquam honorificum & gloriosum, vniuersæ Hispaniæ libertatis, se vindicem, ac custodem fieri. Quid enim sibi profuisse, aiebat, tot, tantasque de sarracenis, superiore vitæ tempore victorias reportasse; per easque sacrosanctam Christi fidem & religionem feliciter tot in locis propagasse; ni iugi, ac sacro quoque in eos bello, parta sustentaret? nisi etiam pro augenda, promouendaque religione, vitam libenter profunderet? Quibus de causis, ac ne inultum relinqueret Archiepiscopi interitum, quem acerbissimè tulerat; animosius, quam credi potest, sese ad expeditionem præparauit; simulque literas cum mandatis dedit, ad vniuersos proceres, & ciuitates suorum Regnorum, auxilium implorans; sibique ad tam necessariam expeditionem, è qua totius Hispaniæ salus, & propugnatio pendebat, cum omni re adessent; deprecans, atque obnixè rogans, ad proximum Resurrectionis Dominicæ diem festum Valentiam conuenirent. Per id tempus Cæsaraugustæ magnus inter ciues tumultus subito exortus est, & ad arma conclamatum, atque tantus furor populi in Magistratus concitatus, vt in concurrentes ad tumultus sedandos cum fascibus & lictoribus consules ciuitatis, indicta causa, manus iniectæ fuerint à coniuratis, & Aegidius Tarinus primus Consul enecatus. Quod, vt primùm Regi innotuit, protinus Iustitiæ Aragonum Præfecto mandauit, vt quàm acerbissimè in delinquentes animaduerteret: è quibus ille quotquot potuit comprehendere, capitis supplicio damnauit. Similis quoque Valentiæ exorta est seditio inter populares: atque vt neque prioris, sic neque huius vlla inuenta causa, præter furorem, & exoptatam populi licentiam; fuit enim cum magistratibus vrbis pessime actum, ipsis vrbe pulsis, eorumque domibus euersis; auctore quodam Michaele Perezio, magni apud populares nominis. De quibus factus Rex certior, Dertosa Regnum ingressus, duce Petro Fernando filio, persecutus est latrunculos illos, atque vniuersos cum eorum duce Perezio, breui vrbe, ac toto Regno expulit. Eo tempore concurrêre plerique proceres ad bellum Granatense à Rege conuocati; quibus iussu Regis publicè fuit factum hospitium. Cæterum dum Abeniusephi, & Granatensis Regum res prosperæ in Bætica erant; nonnulli Sarraceni Valentini Regni, a Granatensibus sollicitati; quòd nullum vnquam tempus opportunius ad conspirandum habituri essent, coniuratione facta cum Granatensibus, castella, & arces, quæ ab ipsis concessione Regia tenebãtur, munire quidem, atque à Christianorum Imperio deficere cœperunt. Id autem Abeniusephi & Granatensis industria factum fuisse creditur: cum habuerint compertum, nisi impedito, atque domesticis implicato bellis Iacobo, se, numquam Bætica potituros; ac vel eo maximè, quòd initio conspirationis, protinus ex Maurusiis simul & Granatensibus nonnullæ equitum turmæ confluxerint, quibus indies Valentinorum conspiratio augebatur; ac passim Christiani iter facientes diripiebantur. Sarracenorum præterea vnus, nomine Habraimus, instaurare, munireque cœpit arcem Serrafinestratiam dictam, quã paulo ante Rex, tanquam nouis eiusmodi rebus moliendis opportunam, euerti iusserat. Primi igitur ex omnibus, qui conspirarant, fuere populi Tousenses, atque Alcalanæ, Gallineriæ, & Peguanæ, conuallium; tum & Guadalestani, Confridenses, & Finestratienses, antequàm ad eos auxiliarii è Granata equites venissent. Post eorum autem aduentum, paulo honestiore de causa conspirarunt Montesani, & Valladenses, cum aliis nonnullis proximis Setabi populis; serpebatque malum indies: quoniã Granatenses nouas quotidie copias, arma, & pecunias Valentinis clam suppeditabant: ob quam causam Rex, qui Valentiam venerat, conuocatis primoribus Aragoniæ, Cataloniæ, & Valentiæ, præparatoque commeatu, & armamentis, bellum rebellibus indixit; nec non Principem Petrum accersi voluit, qui paulò ante, dimissis præsidiis apud Murcienses, in Cataloniam reuersus, bellum cum Emporitano gerebat. Hic Emporitanus, non obstante eo bello, relictis suis oppidis milite & armis munitis, cum magna manu militum Valentiam venit, Regi non modo opem laturus; sed de controuersiis, quas habebat cum Petro acturus; fuitque propterea Regi vsqueadeò gratus eius aduentus, vt illico in Catalonia edici Rex iusserit, ne quispiam Petrum in eo bello contra Emporitanum sequeretur: neque damni quippiam illius agris, & populis inferret: qui secus faceret, capite plecteretur. Itaque magno coacto exercitu, atque ab vrbe egredi decernente Rege, vt in rebelles excurreret, plerique ex iis de reconciliatione egerunt. Horum primi fuere Montesani, & Valladenses cum aliis propinquis populis, quibus hoc ipso promissa fuit impunitas, quòd statim resipuerunt: quodque non antea rebellarunt, quàm Granatenses, & Maurusii equites Regnum ingressi sunt; quasi tum fuerit iustior rebellionis

occasio. Verum aliis, qui antea conspirauere, nempe Tousensibus, Alcalanis, Gallineranis, & aliis quorum supra mentio facta est, non modo negari veniam, sed atrocissimum inferri bellum imperauit. Vnde Valentia profectus, Algeziram venit, vbi intellexit, Tousenses arcem muniuisse, seque in eam propugnandi causa recepisse: ad quos misso centurione cum cohorte militum, vt dederent se Regi, cuius tam nota erat benignitas, atque resipiscentibus ad parcendum procliuitas; illi freti quidem auxilio Alazadraci, qui Regno fuerat in exilium pulsus, ac tunc, cum Granatensibus reuersus, quemque iamiam auxilio sibi adfuturum sperabant, responderunt, se non alium, quam Granatensem, & Abeniusephum Reges tanquam veros dominos habere; Iacobum quidem virum bonum, non tamen sarracenorum proprium, ac verum Regem esse. Igitur reuersus Centurio, renunciato responso, adiecit, se non arcis munitione, sed auxiliorum accursu impeditum abstinuisse ab illius oppugnatione. Tum Rex Algezira Setabim venit, vt præsidiarios milites, qui per arces & Castella distributi erant, sua præsentia recrearet, eisque animum adderet. Inde verò partem equitatus Alcodium, & Cocentainam insignia Contestaniæ oppida misit, vt subsidio illis essent contra ducētos quinquaginta leuis armaturæ equites Granatenses, quos ad oppugnandum Alcodium venisse intellexerat. Nec mora, insidiis non longè ab oppido collocatis, duce Alazadraco, oppidum oppugnare ausi, cum graui iactura repulsi sunt, atque eorum strenuus dux Alazadracus sagittæ ictu interemptus: qui tamen non diu inultus relictus est. nam sarracenis abeuntibus, atque cum eiulatu maximo humeris cadauer efferentibus, Alcodiani elati victoria ex oppido proruperunt, illosque imprudenter, ac turbato ordine insequentes in eorum insidias inciderunt; à quibus ferè omnes trucidati sunt. Magna igitur surgente fama de tam aduerso Alcodianorū successu, arte & industria Granatensium consecuto, animosiores effecti sarraceni, castella & arces Christianorum aliquot oppugnare tentauerunt. Cùm igitur indies malum ingrauesceret, ac cresceret conspiratio, Rex in vrbem reuersus, denuò proceres, qui iure beneficiario illum in eo sequi bello, atque in præsidiis esse tenebantur, conuocari iussit. Quorum primi conuenere, Garcias Ortizius Assagra Albarrazini dominus, tum & Promagister Templariorum (quem Asclotius in sua historia, Petrum Moncadam fuisse asserit) cum nonnullis cohortibus, vbi cum intellexissent venisse sarracenorum mille pedites in campū Lyriæ, decimo ab vrbe milliario, vt excursiones in occurrentes pagos facerent; protinus Templarius, & Garcias, sumptis centum & viginti equitibus, ad eos vrbe exierunt: quos tam strenuè ac fortiter aggressi sunt, viriliterque cum eis dimicarunt, vt ex ipsis ducentos & quinquaginta occiderint, reliquos, paucis captis, ad vnum profligauerint; vno tantum armigero ex nostris desiderato, & quinque equis occisis. Interim Rege Setabim reuertente, auditum est plures sarracenos equites præteriisse proximam Albaidensem vallem, ireque subsidio Beniopanis, quos numero duorum millium Petrus Ferdinandus Regis filius obsessos tenebat. Verùm Ferdinandus cum esset excelso animo, atque viribus, & paterna magnanimitate præstaret, hostes tanta celeritate præuenit, vt planè antequam Beniopani munire possent arcem, atque subsidiarios recipere, arcem ipsam expugnauerit, oppidum intrauerit, cunctosque internecione deleuerit. Vnde equites, qui subsidio venerant, de expugnatione facti certiores, in Lucentum Christianorum oppidum deflectentes, illud ceperunt, ac diripuerunt. Tum Rex qui Algezira Setabim venerat, ira commotus, quanquam effœto iam esset ob senectutem corpore, viribusque deficientibus, prægraui quodam morbo, è quo vix adhuc conualuerat; tamen hostes insequi decreuit cum equestribus simul & pedestribus copiis, quas secum habebat. Sed Hospitalario promagistro, & Ortizio, ac etiam Oscensi Episcopo, impense illum obsecrantibus, ne vrbe exiret, tot, tantisque fractus laboribus, atque recenti ægritudine conflictatus; neuè in manus desperatorum hostium se dederet, totiusque Regni salutem cum propria amitteret; tamen illius cursum retardare non potuerunt. Cumque iterum reluctantem illum reprimerent, ac se in hostes inuolaturos promitterent, si domi se contineret, sin aliter, ipsum deserturos affirmarent; se, vel solum illos aggressurum, dicebat: quoad tandem, tum medicis nouum quoque morbum ex tam æstuosa via, & caniculæ tempore, prænunciantibus, tum Theologis, & Antistitibus, ni tam euidens vitæ discrimen effugeret, æternas pœnas comminantibus; tum demum reliquis religiosis viris cum vniuerso populo collachrymantibus, atque ipsius conatum impedire nitentibus, in vrbe mœstus, atque sollicitus remansit. Illi vero turbato ordine, nimioque fatigati calore & æstu, Lucentum peruenerunt. Quibus occurrentes hostes, visi sunt numerum quingentorum equitum, & trium millium peditum, satis bene extructorum

explere.

explere. In quos subito irruentes nostri, tametsi diu anceps pugna fuit, tamen augescente hostium numero & multitudine, ex concurrentibus vndique sarracenis, victi, fugatique fuerunt, mortuo Ortizio, & filio Bernardi Entensæ, cum maiori parte equitatus. Tam ingens etiam afflixit clades Setabitanos, qui, vt continerent Regem, similiter incautè, ac turbato quoque ordine ex oppido in hostes irruperunt, vt, referente Marsilio, prouerbio fuerit trito vulgatum Setabitanis, Martis infaustus ille dies. Fuereque in eo prælio capti, cùm multi equites pernobiles, tum Hospitalis promagister, qui in arcem Biarii, quæ tum fuerat auxilio Granatensium equitum ab oppidanis recuperata, in custodiã missus: tametsi protinus a sarraceno trãsfuga, qui multo tẽpore sub Rege militauerat, mireq; colebat promagistrũ, liberatus fuit: ac paulo post, mortuo Rege, ad Petrum Principẽ reuersus. Igitur tantæ cladis audito nuncio vehemẽter conturbatus Rex fuit, eoque grauius rem tulit, quòd resciuit suos, neque seruato ordine, neque coniunctis viribus, neque satis exploratis hostium consiliis, in eos irruisse. Itaque paucis post diebus Petrus Princeps cum nonnullis proceribus ad Regem venit, cui illicò exercitum Rex tradidit, vt in præsidia arcium, & oppidorum, maximè verò Murciensi Regno confinium, distribueret: quandoquidem, aut quia Abeniusephus in Algeziram, vt diximus, redierat, aut quia Castellani sese iam contra Abeniusephum erexerant, & Granatenses oppresserant, euanuere equites illi exteri, qui Regnum infestabant. Sed angore animi, agitationeque corporis conflictatus Rex in morbum incidit grauissimum, a medicis multò ante denunciatum. Quamobrem Setabi, quam ille vrbem magnopere coluit, profectus, venit Algeziram; vbi, ingrauescente morbo, peccata sua meditatus, profusis lachrymis, intimoque animi affectu dolens, Antistiti ac religiosis viris aperuit; moxque sacrosanctum Christi corpus sumpsit. Sed medicis, post multa adhibita remedia, omnino de ipsius vita desperantibus, Petrum accersi iussit, cuius aduentu, & præsentia non mediocriter recreatus, insequenti die, sacro religiosissimè audito, præsentibus Antistitibus, &, qui tum aderant, Regnorum proceribus, ipsum cumprimis admonuit, vt animo, atque oculis perpenderet, summa & immensa beneficia, quæ diuina bonitas sibi Regi tota vitæ periodo contulisset: cum & sexaginta, ac eo plus, annos regnauisset; & nullas non ex hostibus victorias cum summa Christi laude reportasset: maiores sanè se reportaturum speraret, si tria potissimum semper secum animo versaret; Primum, si Deum tota mente timeret; eique se, suaque omnia toto pectore commendaret. Alterum, si populos in officio & concordia contineret, ex quibus Regnorum non modo incolumitas sequitur, sed incrementum & amplificatio: huc enim Regum tota refertur fœlicitas. Tertium, si fraternum concordiæ vinculum cum Iacobo vterino fratre retineret. Iccirco enim ei secundo loco Balearicum Regnũ cum adiacentibus Insulis, atque Mompelleriensem & Perpinianensem ditiones suis Regnis propinquas, se contribuisse vt fraternis iunctis viribus, non modo omnibus terrori esse ambo; sed concordibus inter se animis, maiora moliri, ac totam Lybiæ oram debellare possent. Adiecit deinde, nihil fore, neque Christo acceptius, neque sibi gratius, neque Regno, & Regibus tutius, quàm sarracenos cunctos è Regno expellere: quòd iidem vsq; adeò natura impii, ac Christianorum perpetui & intestini hostes sint; vt nulla vnquam cum Christianis deuinciri pace possint: ac neque precibus, neque humanitate flecti, vt in Christum dominum animo firmo, atque fideli sint; sed infido, & ab eo semper auerso. Adhæc Oscensem Episcopum, quem à puero domi aluerat, & tanquam moribus, ingenio, & consilio præstantem, magnum Regni Cancellarium constituerat, necnon Sacristam Ilerdensem, eius fratrem, & Vgonem Mataplanium Archidiaconum Vrgelitanum, viros consilii Regii probatissimos, ac fidelissimos, eidem plurimum commendatos haberi voluit, vna cum antiquis Aulæ Regiæ alumnis, quos reliquis omnibus præferri iussit. Demum cauens omnino, si eo mobo decederet, ne extra Regnum efferretur, ne scilicet eius cohonestãdi funeris caussa, Petrus Princeps bellum intermitteret; sicque, eo absente, augendæ conspirationis noua daretur occasio statuit, vt si mors ipsum Algeziræ occuparet, in Aede Virginis, quam ipse ibi exædificari curauerat: si Valentiæ, in templo maximo, cadauer deponeretur, quoad finito bello, in cœnobium Populetanum deferretur. Hæc cum dixisset, ab humanis rebus omnibus se abdicare volens, Regnum liberè absoluteque Petro concessit: ipse vero monachalem vestem Cisterciensis ordinis suscepit, animo abeundi in cœnobium, ibique, & profitendi religionem, & quod reliquum esset vitæ, Deo, atque cœlestium contemplationi impendendi. Itaque Petrus, vt patri morem gereret, ad extrema Regni versus Murcienses perrexit; Rex verò Valentiam progressus fuit, quò simulac peruenit, testamentum obsignatum Episcopo

Valentino, postquam ille vita functus esset resignandum, tradidit. Sed ex vi morbi, cùm iam vox, viresque deficerent, se totum Christo & Virgini matri commēdans, ac cœlestia suspiciens, vitam Deo reddidit, vii. Idus Iulii, anno Christianæ salutis M. cc. lxxvi. ætatis verò suæ lxviii. cui iusta & exequiæ mediocri pompa, & ceremoniis redditę fuere, ob Petri & Iacobi, aliorumque filiorum absentiam: nullus quippe ex eis obeunti patri adfuit, sed exemplo Petri vnusquisque abiit in præsidia. Cadauer autem in templo maximo deponi iussum est, quoad Populetum cum magna pompa, Regioque more deferretur. Eo mortuo, fuere illicò recitatæ tabulæ testamenti, quod ipse Mompellerii, ad vii. Calendas Septembris fecerat ante annos quatuor, suaque manu & sigillo obsignauerat. In quo donationes, Regnorumque diuisiones, Petro & Iacobo legitimis ex Iolante tanquam iusta vxore filiis factas, approbauit. Iacobum & Petrum ex Teresia Vidauria filios ante Iolantem susceptos, eodem testamento legitimos declarauit; quorum natu maiorē, Exericano oppido & arce, cum vniuersa eius ditione ac territorio in Valentino Regno; minorem verò, Aierbio oppido cum eius quoque arce, aliisque oppidis in Aragonum Regno donauit: ea conditione, vt alterutri sine liberis decedenti superstes succederet, vtroque autem orbato liberis, amborum oppida, arces, & ditiones, Regno adiungerentur: necnon Petro, & Iacobo prioribus, sine filiis decedentibus, illos ad Regna vocari, atque omnino fœminis, etiam ex Iolante natis, præferri voluit. Tametsi post conditum testamentum, Teresiæ matrimonium, vt antecedenti libro diximus, grauissimis de caussis irritum habuerit. Alios etiam filios non iusta vxore natos suscepit, Fernandum Sanctium ex Antilionia, miserè in profluentem proiectum, qui domo vna cum ditione Castrensi in Aragonia fuerat à Rege donatus, ab eaque eius filius Philippus Fernandus, & successores nuncupati. Tum & Sanctum Archiepiscopum Toletanum: vltimum, Petrum Fernandum ex nobilissima Aragonensi fœmina Berengaria Fernandia dicta, altera scilicet, ab illa Berengaria Alfonsi domini Molinæ filia, quam Rex etsi habuit charissimam, nullos tamen ex ea filios procreauit. Fuit autem Ferdinando ditio, siue Baronia Yxarensis in Regno Aragoniæ cōdonata, ab eaque ipse, eiusq; hucusque Regio conseruato stemmate, hæredes ac successores Belcitano post aucti Comitatu, denominati. Item filias quatuor ex Iolante habuit, quarū natu maxima Alfonso Castellæ Regi nupsit; altera Constantia, Manueli ipsius Alfonsi fratri germano: tertia Isabella, Philippo Regi Galliæ; quarta Maria, quæ religionis septa est ingressa. Quarum filios, prioribus quatuor natis prole carentibus, ad successionem vocari voluit. Denique omnibus modis prohibuit, ne vllo vnquam tempore fœmina in Regna succederet. Vnde colligitur, annumeratis fœminis, ac etiam Alfonso primo nato ex Leonora priore vxore, Regem tredecim progenuisse filios, qui penè omnes, non modo Regnis amplissimisque ditionibus ab eo ditati fuere: sed generosissimo eius cum sati sanguine, tum exemplo, atque virtutibus imbuti, tanto quidem progenitore digni euasere. Cuius planè herois animum tot stipatum benefactis, totque pietatis, ac religionis defunctū muneribus, sicuti ex corporis vinculis, tanquam ex carcere euolantem, cœlestis (vt credi par est) excepit gloria: ita dimissam quoque vitam inclytam, viuorum memoria, in qua est vita mortuorum, retinebit in omne æuum sempiternam: cum ali quidem hæc possit, sustentarique quam facillimè, tot, tantarumque admiratione, atq; contemplatione virtutum, quot, quantasq; ex præclarissimis ipsiusmet Regis factis nunc erit colligere. Quāobrem vt extremum iam habeat historia, & aliquando peroremus, atque vniuersis domum Regibus, dominisque terrarum, qui Reipub. ac summis præsunt Imperiis, non magni modo Principis, ac Imperatoris; sed etiam optimi, persanctique viri imaginem, tanquam in speculo contemplandam, imitandamque proponamus, heroica ipsius facta, ac præcipuas, quibus eximiè præstitit, virtutes breuiter in hanc summam referemus. Pietatem enim ac religionem, quæ omnium sunt fundamenta virtutum, si in primis intueamur, habemus quidem contestatas ipsas, non solum singulari illius studio, quo se totum defendendæ religioni dedidit: sed confirmatas etiam exædificatione bis mille templorum, quæ in expugnatis à se sarracenorum Regnis erigi, exornarique curauit. Si magnanimitatem spectemus; ab ipsa prope infantia Regiæ maiestatis personam, cum Imperatoria belli administratione grauissimè sustinuit. Si consilium in decernendo; nemo ipso attentius alienum adhibuit: proprii autem exitus nullius extitit felicior. Si prudentiam; ex tam consideratis eius actionibus, ac æquabilitate vniuersæ vitæ, summam in eo fuisse deprehendimus. Si Reipub. administrationem; qui leges cōposuit, scita sanciuit, ac iussa populis descripsit, à consentanea rationi ac legibus administratione discedere, qui potuit? Si vero prouidentiam, summamque in bello diligentiam perpendamus: quam-

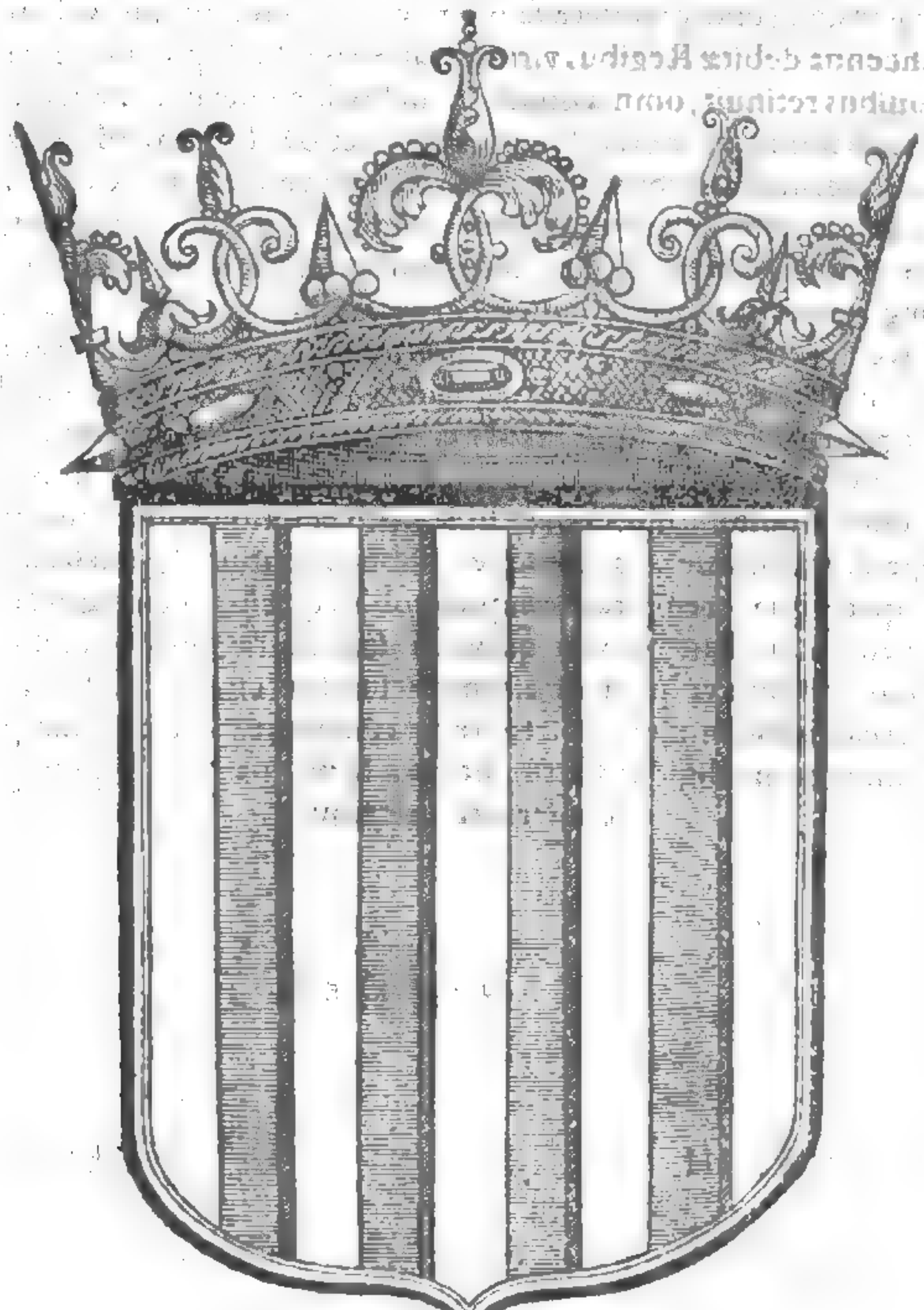
quamquàm mirè quidem incredibilem in præueniendo hoste celeritatem suspicimus, minime tamen maturitatem in deliberando desideramus. Quod si de admirabili illius temperatione, figura, & sanitate corporis agamus; nemo ipso inuentus est, suis in Regnis, neque statura procerior, neque habitudine præstantior, neque membrorum robore firmior, non denique valentior, sanior, atq; speciosior. Oris enim venustate alliciebat cunctos, maiestate conterrebat, comitate verò & affabilitate deuinciebat: eaq; insuper salubritate fruebatur, vt vitam prope indolentem transegerit: ægrotasse siquidem nunquam, nisi appropinquante obitu, visus fuit. Quin tanta etiam modestia, & temperantia præditus erat, vt Regum nullus in cibo & potu fuerit illo parcior; nullus in voluptates delapsus
10 temperantior: atque in dictorum simul & factorum moderatione nullus circunspectior. Adhæc, si ad fortitudinem, & armorū tractationem, vnde expugnatoris cognomentum adeptus est, deueniamus; quem triginta contra sarracenos prælijs interfuisse, præfuisse, ac vicisse comperimus, num clarissimæ fortitudinis, reliquarumve virtutum bellicarum expertem iudicabimus? Aut eum etiam, qui nihil non magnum aggressus est, ac neque vnquam ab incœpto destitit, sed voti semper compos euasit, inconstantem dicemus? Verùm neque à clemente seiungemus, propterea quòd in vnum dumtaxàt impium, asotum, & conspirantem filium, iustè se præbuit acerbum: cùm in reliquos omnino homines, & populos, præsertim supplices, semper mansuetus fuerit, ac perbenignus. Iis adde humanitatem, qua virtute excelluit tantoperè, vt nunquam insolens ac superbus; sed omnibus
20 facilis ac indulgens, atq; cum grauitate semper extiterit humanissimus. Iam vero liberalitas & magnificentia debitæ Regibus virtutes, ab eo ne abesse poterāt, qui nihil ferè sibi in expugnationibus retinuit, omnia diuisit, cunctos locupletauit? Patientiam, cùm vbi oportuit, semper habuit; tum incredibilem cum Sanctio & Ferdinando patruis, perpetuis suis æmulis, atque insidiatoribus sustinuit. At, si veram eius in amicos fidem, constantiamque promissorum in hostes, consideremus; eximia in vtrosque, pluraque, tum officia, tum grati animi beneficia contulit. Ac si iustitiam & misericordiā præcipuas principum virtutes, adiungamus; vtramq; sic coluit, vt per eas, nullus neq; magis amandus, neq; magis timendus Rex fuerit: ex quibus maior illum, quam quemquam Regum consecuta fuit felicitas; cùm & annis plus sexaginta regnauerit; & posteris non modò duplo maiora
30 quā acceperat, pacata Regna reliquerit: sed ea etiā quę posteà apud exteras gētes, & terras vltimas, ab eisdē adepta sunt, illi vni accepta ipsi referre debuerint. Totius.n. Hispaniēsis Imperii fundamenta posuisse illū, cùm ex historiis, Regumq; Annalibus compertum est, tum in ipsa operis præfatione satis superque à nobis probatum. Quod si tandem non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri; quid nobis, quæso, felicius? quid illi etiā gloriosius? quàm, ne vnum quidem palmum, quod dici solet, terræ, quam semel cepit, atque in ea pedem posuit, amisisse vnquam? quinimmò suis successoribus Regna vsque adeo fixa tradidisse; vt ea, diuino munere, post tot sæcula, in hunc vsq; diem, tanquā sarta tecta, & summa cum religione Christi firmata, & magna cum Regum gloria conseruata videamus?

LAVS DEO.

ARAGONENSIVM RERVM COMMENTARII.

HIERONYMO BLANCA, CÆSARAVGVSTANO, HISTORICO REGNI, AVCTORE.

Omnia S. R. E. animaduersioni subiecta sunto.

Anno M D C V.

APPROBATIO DOCTORIS DIEGI MONREALII, CANONICI CÆSARAVGVSTANI.

ILLVSTRISSIMVS, ac Reuerendissimus Dominus, D. ANDREAS BOVADILLA, & Cabrera, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopus Cæsaraugustanus, hosce Aragonensium nostrarum rerum Commentarios à *Hieronymio de Blancas* Cæsaraugustano, nostri Aragonii Regni Historico, conscriptos, mihi pernotandos delegauit. Quos ego dum accuratè perlegi, nihil sanè in eis comperi Catholicæ nostræ Fidei contrarium, aut quod bonis Ecclesiæ moribus aduersetur; imo eos esse multiplici, & varia tum antiquarum, tum recentiorum nostrarum rerum Historica eruditione refertos: quodq; laude dignissimum est, in eis concinnandis auctorem ipsum quamplurima, iam pœne nimia vetustate sepulta, incredibili sua diligentia suscitasse. Quapropter dignos esse, vt prælo mandentur, censeo. Nam dum de magno, & integerrimo nostro Magistratu, quem Iustitiam Aragonum appellamus, scribere instituit, sic vniuersarum nostrarum rerum summam, graui quidem, ac præstanti loquendi stylo, complexus est, ac res ipsas nedum linguæ venustate, sed quod caput est, & ipsa historiæ veritate illustrauit, vt Opus hoc, tot ante sæculis desideratum, non sine magna nostrorum omnium gloria his temporibus in lucem editum statuamus. Cæsaraugustæ, Id. April. Ann. Chr. ∞ D LXXXVIII.

Doctor, DIEGVS MONREALIVS.

METROPOLITANI CÆSARAVGVSTANI AVCTORITAS EDITIONIS.

NOS *Andreas Bouadilla*, & Cabrera, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Archiepiscopus Cæsaraugustanus, Maiestatis Regiæ Consiliarius: Cùm hi Aragonensium rerum Commentarii, à *Hieronymo Blanca* conscripti, nihil contineant, quod aut Catholicæ Fidei aduersetur, aut piorum aures offendere possit, quemadmodum ex superiori censura Doctoris DIEGI MONREALII, nostræ Metropolitanæ Ecclesiæ Canonici, cui obseruandos commisimus, apparet: Iccirco eidem *Hieronymo Blanca*, vt eos in nostra hac Diœcesi edere possit, ac editos vendere, auctoritate ordinaria, qua fungimur in hac parte, iuxta Sacrosancti Concilii Tridentini decretum, tenore præsentium licentiam concedimus, & impartimur. Volumus autem vt priusquam in vulgus exeant, cum ipso Archetypo conferantur. Dat. Cæsaraugustæ, Kal. Maii Ann. Chr. ∞ DXXCVIII.

A. Archiepiscopus Cæsaraugustanus.

De amplitudinis suæ mandato

IO. CRESPO *Secretarius.*

D. BERNARDINO GOMEZIO MIEDI, ALBARRAZINENSI EPISCOpo; & Gasp. Sebastiano Arroytæ, Canonico, & Sacristæ Turolensi: D. Ferd. Gurreæ Aragonio, Villæformosæ Duci, ac Comiti Ripacurtiæ, & D. Franc. Lacauallerīæ Aragonio: Franc. Vaguerio: & Trist. Munnozio Pamplonæ: Petr. Lud. Martinio Cenedo, I.V.D. Cæsaraugustano ciui; & Steph. Crostanio, municipi Montionensi,

VIII VIRIS

ARAGONVM REGNI DEPVTATIS

Hieron. Blancas, Cæsaraugustanus, eiusdem Regni Historicus.

CVm præclara multa, Patres amplissimi, à maioribus nostris inuenta, atq; instituta sint ad ornandam nostrã Rempub. opportuna: tum præclarum nimis mihi illud sæpè videri solet, quod in Comitiis Ann. M.D.XXXVII. *de nostrarũ rerum scribenda Historia, sancitum fuit: & præclarius id etiam, quod istud onus officii, tutamq; & cogitationẽ* Svrita *noster sua eruditionis dignissimam suscepisset. Ad gloriæ namq; immortalitatem optatius nihil accidere potuit, quàm vt tam gloriosis veterum factis, quæ nobis hãc, qua fruimur, pepererunt dignitatem, & otium, tam clari hominis preconium non deesset: vt illud Hectoris apud Næuium admodum scitum est: qui solam eam iucundam sibi laudem statuebat, quæ ab iis proficiscebatur, qui ipsi in laude vixerunt. Sic iam videmus Aragonii nominis gloriam à diuturno, & magno silentio vindicatam, neque vindicatam solùm, sed laudatam etiam à laudato viro, nobiscum patriæ iure, ac vitæ societate coniuncto; vt inde quoq; honos, neq; leuis, iisdem ipsis rebus adiungatur. Sed ita nobis naturâ comparatum est, nihil vt difficilius sit, quam omnibus omnium studiis satisfacere. Idque tum in aliorum, tum in ipsius Suritæ monumentis perspexi. Etenim cum ille prosusceptoque munere tam ornate res nostras vtraque linguâ persequutus fuerit, vt ad veterum scriptorum laudem perueniret: aliquibus tamen visum est, eum perangustè adeo nonnulla retulisse, non vt facile intelligatur, quid dicat. Fuisse præterea ab eo malè posita rerum initia; tenuiterque satis locum illum de Magistratus Iustitiæ Aragonum institutione tractatum: de quo, cum sit vinculum nostræ Reipub. ac domesticæ, & ciuilis concordiæ fundamentum, non tam ieiuniter, & parcè, multoq; minus ambiguè, iam scribi oportebat. Mihi verò sic videtur in omni Historia curiosus, vt neminem de iis, qui peritissimi fuêre, eidem anteponam. Vniuersarum autem rerum concinnatione impeditus, in singulis separatim elaborare*

non

non potuit. Quæ tandem caussa me impulit, vt ad eadem ipsa, quæ ab eo scripta sunt, aggrederer hac spe, non vt omnia copiose scriberem, sed vt leuiter vnumquodq; tangerem, sic tamen vt sub vno aspectu, si fieri posset, omnem nostrarum rerum memoriam proponerem: magnum equidem opus, & arduum: sed ingredienti mihi considerandum fuit, posteà quocumq; ferar, danda nimirum vela iudicaui. Neq; enim Aristotelem in Philosophia deterruit à scribendo summa illa Platonis amplitudo, nec Aristoteles ipse restinxit eorum, qui post eum sequuti sunt, studia, quominus quisq; quò progredi, aut quid posset efficere, experiretur. Ita mihi nequaquàm duxi infringendam spem, quin tametsi Suritam imitari, aut consequi non possem in scribendo, attamen quæ ille omisit, liceret mihi persequi deinceps, ac si non parē, eum saltem tenerem cursum, quem possem. In primis autem cùm superioribus annis quosdam de Iustitiis Aragonum Fastos edidissem, singula tantùm eorum nomina, nudamq; annorum seriem complectentes; eos nunc decreui plenioribus hisce Commentariis illustrandos: vt qui primùm nudi, atque inornati propositi fuerant, tantùm vt essent beneuolentiæ meæ ergà patriam obsides: nunc quasi vestiti, & compti habeant ornamenta, quæ sint, fidei, ac diligētiæ testes: sicq; planè, quod tūc fueramus polliciti, præstaremus. Et verò præter id, quod de ipsius Magistratus institutione, & origine, deq; singulis Iustitiis, tanquam instituti nostri præcipuum, scribere opus fuit: breuem etiam decreui de nostris Regibus Historiam intexere, vt eorum numerum, ac seriem, fortasse adhuc non satis intellectam, indicarem. Præterea de Optimatibus patriciis, & Palatinis hominibus, quos Ricos homines, & Mesnadarios vocamus, nonnulla proferre, quæ vetustatis caligine oppressa iacuerunt: tum de familiis, & clypeis eorumdem: de numero, & ordine Iustitiæ Aragonum Officiū administrantium: de Comitiis nostris: de antiquis nominibus, & Magistratibus: ac demū locos alios perstringere de tota nostra antiquitate vberiores; vt omnibus hisce rebus adumbratis, faciliùs ipsius Magistratus originis, & progressus ratio notaretur: præsertim cum his de rebus multa, dequibus hactenus nemo scripserat, nec tam facilè erat, vnde sciri possent, in veteribus monumentis comperissem, quæ ab exteris peti non poterant, & nisi multorum sapientiam admirarer, etiam, vt suspicor, nec à nostris quidem. Quæ cùm ita sint, non possum non vehementer eorū consiliū, ac factū approbare, qui censuerunt Opus hoc, minimè, Commentarios in Fastos de Iustitiis Aragonum, quemadmodum initio constitueram; sed potius, Aragonensium rerum Commentarios, inscribendū: quòd plura in se contineat, quàm quæ priori illi æquè subiici posse viderentur inscriptioni. Neq; verò hæc ideò Latinè scripsi, quasi ea crediderim futura esse gratiora, quàm si quotidiano, ac vulgari sermone scriberentur. Video enim plerosq; etiam Latinæ linguæ peritos, malle suam in Hispanis legendis operam cōsumere, cùm alioquin tam delicati fastidii sint, vt non solùm ad pertractandas res serias inopem nostram linguam arbitrentur, sed in vulgaribus fabellis, nisi quæ sint expressa de Latinis, penitus contemnant, & despiciant. Verumtamen grauiora hæc duxi, deq; eis scribi ea siquidem lingua oportere, cuius aliis gentibus peruulgata, & communis notitia sit. Qui autem Hispanè hæc scribi voluissent magis; æqui esse debent, cùm Hispanè satis multa ab eodē Surita scripta sint, & scribentur hæc eadem fortasse, si vita suppeditabit, à nobis: tametsi aliis id ipsum de meo munere libenter concedam. Fateor enim me eorum similem esse non posse, qui vulgari sermone de magnis rebus perquam eleganter nulla arte adhibita scripserunt. Atqui dum Latinè scribere decreui; nostrorum Magistratuum nomina nō censui mutanda, neq; ad Romanorum similitudinem transferenda: sed omnino ea retinenda esse, quibus suo quæq; proprio, & certo vocabulo appellanda maiores ipsi nostri tenuêre. Ideòq; arbitratus sum, Latinè etiam loquendo, Gubernatorem, Iustitiā Ara-

gonum, Deputatos, Zalmetinam, Iuratos, Locumtenẽtes, aliosq; istiusmodi Magistratus nostros, iisdem ipsis nominibus, quibus quotidianis verbis efferuntur, appellare fuisse; nempe vt vocabula hæc, Latina quamquam nõ sint, & apud Latinos veteres scriptores non exstent, cùm neq; exstare possint; iam Latina vsu reddantur, fiantq; ea tractando vsitatiora. Non enim dum, Iustitiam Aragonũ, Præfectum iustitiæ; Gubernatorem, Vicarium; Zalmetinã, Prætorem vrbis; reliquosq; nostros Magistratus omnes, Romanorum Magistratuum nominibus appellatos intueor, huiusmodi consiliũ adduci possum, vt laudem hac in re: cùm Magistratuum nostrorum potestatem nõ esse satis his nominibus expressam intelligam. Nam Zalmetinæ munus Prætorio muneri non æquè respondet: nec Vicarii verbo tam aptè Gubernatoris nostri potestas, quàm vt quemuis intelligere oportet, designatur: neq; Iuratorum tam latè patet apud nos, quàm apud Romanos Consulum patuit amplitudo: multoq; minus Iustitia Aragonum, Præfectus iustitiæ dici potest. Nam Præfectum iustitiæ, nullum alium apud nos esse arbitror, nisi Regem: cui sic omnis dicundi iuris potestas data est, vt ab eo, tamquã à capite: ita enim nostri Iurisperiti loquuntur: in reliquos omnes Magistratus; atq; in Iustitiatũ ipsum, sicuti à fonte in riuulos, deriuetur. Nec scio equidem cur nobis eam præcidere debeamus, quæ Romanis initio data fuit, nouorum ex aliena lingua in suam inducendorum nominũ licentiam, vt cùm Philosophiam ipsi, Arithmeticam, Geometriam, aliasq; his similes voces Latinè etiam loquentes vsurparint, easq; cùm Græcæ omnino sint, iam vsu Latinas factas videamus; nobis non illud idem licêre existimemus, Iustitiamq; Aragonum, Latinè & eleganter loquendo dici posse: quantũ effici queat, contendentes, quô tanti Magistratus fama peruenerit, eôdẽ veri, ac proprij illius nominis gloriã penetrare? Quid? quod, si maiores nostri summæ ipsius potestatis vim lenitate nominis mitigãdam statuerunt, quasi inter nos, ac Regem nullam aliam, neque ex virtutibus ipsis, nisi iustitiã solã interponi ducerent oportere; cur nos tantam hanc eorum sapientiam despicientes, noua verba fingemus arbitratu nostro, tantumq. Magistratũ vulgari suo nomine, in toto orbe terrarum claro, & notissimo, fraudari patiemur, quo & quis sit, & qualis ipse Magistratus sit, apertè declaratur? Nonne M. Tullium, ac Terentiũ quoque & Archontẽ, & Satrapen dixisse constat, & Liuium etiam, Mediastuticum, & Suffetem? neq. veritos fuisse hosce scriptores, cùm Latinè loquerentur, ac scriberent, istiusmodi Magistratus omnes, quorum priores duo Persarum, & Atheniensium erant, Campanorum autem, & Carthaginensium posteriores, non ex Latinæ linguæ, sed ex vniuscuiusq. eorum gentis vocabulis nominare? Dabitur ergò modò, quod Latini ipsi fecerunt, aliena sibi nomina vsurpantes, vt in Magistratibus saltem appellandis, vulgaribus vtamur pro Latinis: cùm eam mihi præcipuam laudem constituerim, vt intelligatur, quid dicam: de reliquo tamẽ sat fore, non esse mendacem. Ceterum, Patres clarissimi, vt hac quasi peroratione concludã, ad quam fateor me nequaquã inuitum declinare; haud dubito sanè, quin quod meum semper iudicium fuit, vestra quoq. sententia comprobetur, maiores nostros in constituenda Rep. aut inuenisse multa per se sapientiùs, quàm alios: aut accepta ab aliis, fecisse meliora, quibus instituta vitæ, resque domesticas, & familiares commodiùs tueremur. Eoq. magis ad credendum ducor, quòd vos omnes videã, cùm nostra hæc in istarum rerum commemoratione versentur, ad ea peruulganda haud mediocri studio concitatos: dignissimum fore iudicantes, vt Reipubl. nostræ descriptio, quæ iure potest, & Regibus, & Populo grata esse, iam exteris quibusuis nationibus nota sit: quasi in eorum consiliis, qui primi de ea statuenda cogitarunt, nec quidquã parum, nec quidquam nimiũ fuisse arbitraremini. Et verò præcipuè singularis hæc tanta, tamq. admirabilis maiorum sapientia, quæ initio tunc fuit, in hoc vno quotidie magis summa cum laude

laude prodita vetustate enitescit, quòd dum forensem hanc induxerunt istius Iudicis; inter Regem, ac Populum Medii, Præfecturam; nostram Rempub. ex Polyarchia, & Monarchia vnam nouam in speciem perquam optimè temperantes, domesticam, ac ciuilem pacem mirabiliter stabilierunt, agenda sic apud nos omnia statuentes; vt res maximæ, minimo motu; pericula summa, nullo tumultu; domesticæ omnes dissensiones, sine seditionibus, quietè, & commodè illius interposita moderatione sedentur. Quamuis autem fortasse mihi imprudentiæ tribuatur, minimè hoc loco silentio prætermittendum duxi: summi enim gubernatores nauium plerumq; à vectoribus admoneri solent: vt ita nos omnes de nostris libertatibus sentiamus, ne nimiam licentiam, libertatem putemus: ea namq; sola, ac vera libertas censenda est, quæ homines facit domitas habere libidines: suis quietè potiri: eadem prudenter tueri: ab eis, quæ propria non sunt, mentes, & manus abstinêre: ad nouos deniq; temporum casus nouorum consiliorum rationes accommodemus, ne in vtendo temperantiam contemnentes, in carendo patientiam experiamur. In quo ego quantum meus amor in patriam postulat, tantum vos hortor, reliquosq; omnes ciues meos, quoniam in Rep. coniuncti sumus, vt iusta, & æqua libertate contenti, falsam à nobis nimiæ licentiæ famam depellamus. Regios autem quoscumq; Magistratus sic moneo, vt cogitent tantum sibi à Regibus esse commissum, quantum permissum à legibus, & creditum sit; neq; sibi solam iurisdicundi potestatem, sed ita fidem creditā arbitrentur, vt non quod ipsi velint, sed quod lex, & religio concedat, exequantur: neve quisquam eorum se putet esse solum, nec sibi, quodcumq; concupierit, iam licêre; sed habere in consilio leges, religionem, æquitatem, & fidem; maximiq; debere vnumquemq; suæ ipsius mentis, quam à Deo acceperit, conscientiam æstimare: quæ si optimorum semper consiliorum, factorumq; testis sibi fuerit, facillimè omnes quorumvis periculorū procellas deuitabit. Nunc quoniam consilii mei rationem exposui, superest tantum, vos vt orem, ita faueatis conatibus meis, vt nostri hi Cōmentarii, qui omni prorsus venustate nudi in lucem prodeunt, amplissimi nominis vestri dignitatē illustrati, si non vt vrbani; sunt enim vasti, & aggrestes: non vt peregrini, cùm totam ferè nostrarum rerum summam contineant; saltem si licebit, vt amici hospites, inter ipsius Suritæ Annales recipiantur. Quod si aliqua à me esse prætermissa, aut non sat elucubrata inueneritis: neque enim dubito, quin multa huiusmodi passim occurrent: mihi, historicus qui sim, si modò sim, at certè qualiscumq; sim, non ex alicuius Academiæ, sed ex mediis fori spatiis profectus, condonetis, simulq; illud statuatis, non omnem frugem, neq; omnem arborem in omni agro reperiri posse. Breui tamen futurum spero, maximeq; si ad ornāda ea, quæ dudum in nostra hac vrbe instituta fuêre, publica disciplinarū Gymnasia, magnus aliquis cumulus vestræ liberalitatis accedat; vt & ipsa hæc eadem, quæ à me nunc inchoata sunt, & alia maiora, perfecta Reip. tribuantur: quibus Aragonij nominis amplitudo illustrata, quemadmodum hactenus armorum virtute, istiusq; Magistratus laude, mirificè enituit, sic deinceps ingenti quoque literarum gloria splendescat. Cæsaraug. Kal. Sept. Ann. Chr. ∞ DXXCIIX.

In Aragonensium rerum Commentarios

HIERONYMI BLANCÆ, CÆSAR-AVGVSTANI, ARAGONVM REGNI HISTORICI,

PRÆFATIO

AD D. GARSIAM LOAYSAM GIRONIVM, PHILIPPI nostri, amplissimi Hispaniarum Principis, Magistrum, Arriacensemq; in Toletana Ecclesia Archidiaconum.

ANTIQVÆ *res nostræ, quod te minimè ignorare arbitror, Loaysa eruditißime, adeo scitu difficiles sunt, & perobscuræ, vt nō modò quæ priscis illis sæculis, sed quæ auorum ætate gestæ fuerūt, vix à nobis, nisi abstrusa, & perturbata ratione, comprehendantur. Plures autem istius iacturæ afferuntur caussæ, multiplicesq;. Hæ tamen præcipuæ. Nam in ipsis Regni initiis memoriæ proditur Pinnatēsem Sanctioris Aerarii locum igne consumptum fuisse: instauratumque denuo, multòs post annos incendio simillimo conflagrasse. Cùmq; ibi veterum Priuilegiorum exēpla, monumentaq; publica, asseruanda exstarēt; flammis combusta, omnia interiêre. Posteà quoq; alia eiusmodi cùm ibidem reposita seruarentur, à Raimūdo Berengario, Barcinonensi Comite, Ranimiri* II. *Regis genero, Circ. Ann. Chr.* ∞ CL. *extracta feruntur: nostrosq; in Comitiis Cæsaraugustanis Ann. Chr.* ∞CCLXIIII. *curauisse, damnū illud quoquo modo resarciri. Sed id demum ad extremum pène interitum nostram antiquitatem adduxit, quod dum Petrus Rex* IIII. *in aliis Comitiis, eadem Vrbe habitis Ann. Chr.* ∞CCCXLVIII. *turbulenta illa Vnionis Priuilegia de totius Regni consensione deleuit. non quæ de ea agebant solùm, verùmetiam alia multa, tum priuata, tum publica, monumenta lacerare, ac comburere & conatus est, & tandem effecit, vt Scribarum Notæ, matricesve scripturæ vix apud nos ante dictum annū vllæ reperiantur. Vnde etiam euenit, vt quemadmodū apud Lacedæmonios, qui scripto iure non semper vsi sunt; sic apud nos quoq; plurima nostrarum legum, ac libertatum munia in capitibus prudentum exstiterint: ita enim earū Obseruatores loquuntur: à quibus eæ quas nūc vocamus Obseruantias fluxerunt. Propterea olim qui consulebantur, in maiori honore, & potentia erant: non tam quòd pauciores; quàm quòd ab eis ratio legum, rerumq; nostrarum, tamquàm dies quondam petebantur à Chaldæis. Eæ autē Obseruantiæ antequàm à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum Ann. Chr.* ∞CCCCXXXVII. *in illud, quod nunc Foris connexum exstat, volumen congererentur; eandē prorsus vim, & auctoritatem, quam ceteræ omnes scriptæ leges, habebant. Atq; tunc etiam, vt Bages conqueritur, Iurisperiti ipsi, quibus hoc magnum munus commissum fuit, veriti, ne tota earum ratione peruulgata, & cognita, sine illorum opera iam lege agi posset: multas Obseruantias suppresserunt: vt ab eis, quæ occultæ manserant, peterētur, sicq; eos omnibus in rebus interesse necessariò oporteret. iam vt antiquitas nostra hos casus habuerit ad suam obscuratiōem rariores. Hinc deniq; factum est, vt omnino iaceat ipsius obcæcata memoria; atq; vt tot, ac tantæ inter scriptores ortæ sint, tū de Regni primordiis, tum de Regum, ac temporum serie contentiones: adeo vt quidam nostri sæculi illustris sanè Historicus optimo iure potuerit nouos nobis Reges suscitare, quorū antea nec nomina quidem fuerant vnq̄ audita; Cumq; æquißimum foret, vt quamuis cetera-*

veterarum rerũ cognitio languesceret, earum verò, quæ ad Magistratus Iustitiæ Aragonum ornamentũ attinent, non modò animis insita, sed depictis monumentis, ac literis, quod aiunt, aureis, salua, & incolumis seruata fuisset: tamen, quod mihi sæpius mirabile visum est, misero certè casu, illarum præcipuè notitiam nunc quoq; maximè desideramus. In quo ego non tam priscos illos earum inuentores culpa damnandos censeo, quibus credendum non est conscribendi curam defuisse, quandoquidem conficiendi officiũ non defecit: q̃ variorum casuũ, & euentorum, quos supra recensuimus, occasioni tribuendũ, quæ earum pœne cognitionem deleuit. Eos verò, qui propius successerũt, culpa hac liberos esse non reor; quòd in tenebris consenescere illas, atq; in ipsa vetustatis caligine obsolescere permiserunt, cùm eædem neq; aut cuiusmodi fuerint, indagare, aut compertas in lucem ad posterorum notitiam prodere, quod amicus noster eruditissimus ille Sigonius, de Italiæ Regno scripturus, de suis Ciuibus meritò est conquestus, studuerint. Qua de re memoria teneo, cum sæpenumero coram Excellentissimo Domino D. Ferdinando Aragonio Archiepiscopo Cæsaraugustano, antiquitatum nostrarũ studiosissimo, ac diligentissimo inuestigatore, neq; solùm memoria, & testimonio, sed Annalium literis, & Suritæ voce laudato, hanc maiorum incuriam exprobrarem, audire me esse solitum ex eodem; Non valde propterea mirandũ esse. Aragonenses.n. crebrò dicebat, quô, natura ipsa, lingua hebetiores sumus, eô propensiorem semper in conficiendis, q̃ in conscribendis rebus consueuimus curam adhibere. Cuius quid mihi profuerint assidui congressus, dicerem libenter, nisi de me ipso. quod necesse non est, dicendum esset. Quare debito potius illum testimonio priuabo, quàm id cum mea laude communicem.

Quamquàm igitur verum illud fuisse fateamur: in hoc tamen vno maiores nostri mihi valde coarguendi videntur, quòd æquo animo tulerint aliarum antiquitatũ, qualescumq; fuerint, notitiam, licet mancã, exstare, Magistratus verò Iustitiæ Aragonũ, cui à nobis summa rerum delata est, omni prorsus literarum splendore carere; cùm neq; de eius institutione, neq; de eorum, qui ei præfuêre, nominibus, aut factis quidquam hactenus scriptum, satis benè digestum, habeamus. cuius lectionis cognitio iucunda non solùm, verùmetiam perquàm vtilis, ac necessaria foret. Ioannes enim Eximini Cerdanus, Aragonum idemtidem & ipse Iustitia, tametsi auorũ memoria, primus de hoc genere scribere est aggressus, ob idq; magnam mihi iurè egregiæ voluntatis, consiliiq; laudem meruisse videtur: verùm dum eorum, qui hunc Magistratũ gesserunt, enodare nomina curauit, à Petro Petri sumpsit scribendi exordium, quem plures alij antecesserunt. Annorum verò notationem, quæ alioquin fundamentum erat, omisit adhibere, nonnullosq; Iustitias, qui vixerunt, vel sua, vel parentum ætate, numerare. Vnde fit, vt mutilam prorsus ex illius scriptis notitiam eruamus. Ipse verò noster Hieron. Surita, clariss. Historicus, disertissimusq; atq, eruditissimus vir, qui vniuersam nostrarũ rerum narrationem graui quidem stylo, egregiaq. ac singulari diligentia complexus est; earũ magnitudine præpeditus, nõ potuit argumentũ hoc, suo ornare studio, atq. accuratiore opera, perpolire. Sed illum scimus, ad id, paucis antequàm moreretur diebus, otium sibi domesticum preparasse: repentinumq. postea interitum hoc eius consilium præuenisse. Cuius si ad hoc cumulus accessisset, ea illius ingenij vis fuit, ac facultas: vt dubitandum nõ sit, quin solum hoc, quod aliis exile fuisset, ac macrum, iam illius cultura, vberrimum, atque ornatissimum redderetur. Sed de eius laude neq. hîc locus est, vt multa dicantur, neq. plura tamen dici possent, quàm tu optimè scis, nosq. omnes memoria retinemus.

Itaq. hæc cùm viderem, etsi me agnosco iis auxiliis penitus destitutum, quæ operis huius integritas suo quasi iure reposcebat: voluntatis erga patriam meæ testimoniũ aliquod relinquere cupiens, cùm iam doctissimus ille vir tanto splendore, & auctoritate præditus, octingentorum annorum de nostris rebus Historiam tam ornatè, & copiosè

suis illis Annalibus colligasset: ego in extremo tantùm hoc mihi sumpsi, quod ille non potuerat, illustrare de Magistratus Iustitiæ Aragonũ dignitate argumentũ. Quò autem id faciliùs cõprehendatur, magisq; tota illius progressus ratio perspicua sit: omnino duxi uniuersas res nostras, strictim: & verò earum primordia, copiosius, attingenda: ne totũ opus corrueret, si non benè iacta fundamẽta essent. Eos etiam statui notatione temporũ distinguendos, qui tanto munere functi fuerunt. Cùmq; id etiam videretur mihi nouis difficultatibus maximè obstructum, quòd nõ facilè esset, vnde res tam antiquas, tamq. obsoletas eruerem; tanta fuit, mea vt in hoc genere apud ciues meos opera probaretur, cupiditas, vt neq; istud quidẽ potuerit meũ in hoc officio frangere, aut debilitare laborem. Ad perscrutanda igitur omnia, quæ habere potui, ad hoc studium quoquo modo pertinentia, conuersus sum: atq; tum ipsius Regni, tum Ecclesiarũ B. Mariæ de Pilari, ac Diuæ Encratis Tabularia perlustrare cœpi; tum & multa alia Monasteriorũ Sancti Ioannis de Pinna, Ouarræ, Assaniensis, Montis Aragonum, veterumq; aliorũ oppidorum, & Ecclesiarum monumenta peruolutare. Priuatos deinde tum dicti Excellentissimi Domini Archiepiscopi Ferdinãdi, tum aliorum etiam de hoc genere Indices quosdam adhibui, ac veterum, quos vocant, Foristarum: Vitalis de Canelis, Oscensis Episcopi; Eximini Petri Salanoua, Iustitiæ Aragonum, Ioannis Patos; Iacobi Hospitalis; Ioãnis Antichij Bages; & Michaelis del Molino, siue Codices, siue, quæ exstãt, Obseruantias perlegi. Ac ne de aliis reticeam, qui in hoc opere illustrando suum mihi officium præstiterunt, vnus veterum monumentorum fasciculus, quem ad me detulit Doctor Carolus MunnoZius, Regni Cancellarius, & Ciuilis, & Canonici iuris peritissimus, inq; nostris hisce studiis iam pridem versatus, adiumento mihi non paruo fuit. Inde namq; multam collegi nostræ antiquitatis memoriã. Sed quo ego adiutore præcipuo vsus sum, is est, quem benè nosti, familiarissimus meus Magister Iacobus Espesius Arambrigensis, probus, & doctus vir, nec vulgaribus, sed recõditis, ac interioribus literis eruditus, verè vt dicam, meorum omnium studiorũ canon. Summa enim cura, diligentia, ac fide, plurima ad me comportauit ex ipsis Tabulariis desumpta: quâ maior afferri mihi leuatio nulla potuit.

Et verò in his, aliisq; vndiq; amicorum beneficio collectis, id me aliquantulũ subleuauit, quod in extrema veterum Priuilegiorum parte, priuatorumq; negotiorũ Contractuum, quos quotidianis verbis, Instrumenta, vocamus, dum testes apponebantur, plerosq; Iustitias Aragonum pro testibus annotatos inueni. Testium autem huiusmodi, quod tu minimè omnium ignoras, non eadem semper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum siquidem pro eorum robore, & firmitate, quòd sit de solemnitatibus substantialibus Contractuum (cogimur namq; in his forensibus vocabulis vti) vt testes illorum stipulationi præsentes intersint: atque hos Testes Visores, & Auditores appellabant, & ita appellati passim inueniũtur. Alterum verò ad temporis notationem, quo talis Contractus celebrabatur, inducendam, quasi potentiores, qui tunc apud eos degebant, nominando Quemadmodum enim apud Romanos plerumq; Imperante Seuero, aut Constantino: & apud Francos; Regnante Carolo, aut Ludouico: sic apud nos olim, præter ipsorum Regum: Optimatum quoq; ac procerum, quos Ricos homines, ac Seniores illa ætas vocauit, tum & Palatinorũ, quos Mesnadarios, ac interdum etiam Magistratuum & Sæcularium, & Ecclesiasticorum nomina apponebantur: vtpote, Episcopus Stephanus in Osca; Episcopus Petrus in Cæsaraugusta: Palazin Senior in Roda; Petrus Medalla Iustitia maior; & alij his similes. Quos ne talium Contractuum celebrationi, vt priores, interfuisse induceretur: Testes Confirmatores appellare consueuerunt. Ac quandoq; licet rarò, in nonnullis, postquàm Testes Visores, & Auditores appositi fuerant: hos Ricos homines, vel potentiores: Testes,

stes, qui neq; viderunt, neq; audiuerunt, appellari solitos obseruaui. Hæc autem huiusmodi Testium Confirmatorum appositio in solennibus tantummodo Regum, aut Principum Priuilegiis adhiberi consueuit: vnde paulatim ad priuatorum negotiorum Contractus defluxit. Olim enim dum Reges, aut Principes aliquod Priuilegium solemne, atq; vt ipsi loquebantur, perpetuò valiturum, irrogabant; hos quasi Regiæ voluntatis testes, ac confirmatores adhibebant, siue præsentes huic irrogationi adessent, siue etiam absentes: modò Regiæ Curiæ essent assectatores, Qui plerūq; in eisdem ipsis Priuilegiis se subscribere solebant; saltem sua, quæ tunc vocabantur, signa, in extremo post Regis, vel Principis Signum, ante Signum autem scriptoris, collocare, quasi Regis, aut Principis voluntatem, quæ in tali Priuilegio expressa fuerat, confirmando. Quinimo aliquando sic comperi Ricos homines ipsos non iam monitis, aut præceptis, sed hortationibus, & quasi precibus ad huiusmodi sua signa apponenda pro grauis alicuius rei confirmatione ab ipsis Regibus excitatos. Ego Sanctius Rex hanc Donationem confirmo: & omnes Proceres meos rogo, vt similiter confirment, & subscribant. Vnde hi, Testes Confirmatores dicti sunt. Ipsi verò Notarij, ac Priuilegiorū huiusmodi scriptores, vt huic etiam rei præteriens satisfaciam, tum Scribæ Regij, tum & quandoque Grammatici Regum appellari, Græco nomine retento, consueuerunt. Sed in priuatis Contractibus Testes, quos diximus, Confirmatores minimè ad voluntatem concedentis confirmandam adhibebantur, sed tantùm ad inducendam temporis, quo talis inibatur Contractus, notationem: quòd eam veteres illi non esse satis expressam constituerent, Aeræ, quæ nota temporis fuit, sola supputatione adhibita, nisi Optimatū, ac Potentiorum, qui tunc vigebant, nomina adiungerentur. Ex quibus passim colligitur, antiquos in hac Aeræ enumeratione plerumq; vacillasse. Etenim cùm ea, quemadmodum omnibus notissimum est, Natalem diem Christi octo & triginta annos antecesserit: hanc illius veram, & genuinam significationem non semper seruabant, quandoq; Annum pro Aera, quandoq; è conuerso Aeram pro Anno sumentes. Hæc autem tam diuersa ipsius numeri ratio minimè aliunde, nisi ex veterum monumentorum lectione comprehendi potest. Indidem tamen apertissimè elicitur. In ipsius præterea Aera, vel Annorum numeri nota, aliæ etiam difficultates occurrunt, ex literis, seu literarum, vel characterum figuris, quibus veteres ipsi vtebantur, coortæ. Nam præter Abecedarium Gothicū, seculis illis commune, quod à Romano longè erat diuersum: ipsæ etiam numerorum notæ, ac figuræ dissimili prorsus ratione erāt compactæ. Atq; interdum etiam ad eas, dum volebant numerum annorum variare, minutula quædam puncta admouebāt; quæ nisi attentè animaduertātur, facillimè possunt quemuis in eorum declaratione decipere. Non enim Galsilæ Episcopi, qui notarum huiusmodi Architectus dicitur, & inuentor, scriptum aliquod opus exstat, quo vniuscuiusque illarum intelligentiam, & vim, quam in singulis concludere voluit, enudaret. Vnde fit, vt necessariò sit ea, quemadmodum diximus, ex diuturna sola obseruatione eruenda. Propterea autem hæc omnia hoc loco recensenda duxi; vt huiusce magnæ difficultatis, quæ in notarum huiusmodi interpretatione ad antiquas res nostras intelligendas sese offert, aliqua à nobis ratio redderetur: præcipuè verò, vt dum fortasse in antiquis monumentis aliqua inueniantur ab aliis diuersa, neq; priora fortasse cum posterioribus cohærêre: id vel antiquorum varietatibus, vel librariorum mendis, vel ancipitibus numerorum figuris tribuamus: ne confusione qua hactenus, de earum rerum fide, quæ alioquin veritate nitantur, titubemus. In horū igitur Iustitiarum nominibus enodandis, ordinatimq; Annorum habita ratione distinguendis, hac Testium Confirmatorū obseruatione, potissimo adiumento vsus sum. Neq; tamen id omne, quod concupieram, assecutus: cùm neq; in prioribus, neq; in posteriorib.

Iustitiis, vix hactenus vllo labore, aut diligentia consequi, quam annotare voluissemus annorum vniuscuiusq; seriem, initij, aut exitus certam, potuerimus. Atqui dum priores Iustitias appellaui, eos intelligo, qui post Mauros Cæsaraugusta pulsos, circ. Ann. ∞CXV. inueniuntur. Hactenus enim eorum nomina, qui dictum annum antecesserunt, ab ipsa nempe Magistratus institutione, vsq; ad dictam Maurorum expulsionē, incomperta sunt. In quod tempus cùm Ducenti fermè, & quinquaginta anni interponantur, dubitandum nō est, quin plures exstiterint Iustitiæ Aragonum. Sed istius iacturæ quasdam singulares caussas coniicimus. De quibus alias plura. Hæc deniq; omnia accuratissimè euoldenda constitui, & suo quæq; momento perpendenda, vt quominus ingenio possum, diligentiam mihi subsidio compararem. Quantum autem in his effectum fuerit, id omne ad arbitrium tuum, qui in eis, alijsq; maioribus tantos progressus fecisti, libenter conferemus. Nos quidem ita de nobismetipsis iudicamus, vt cùm plus contenderimus, quàm possumus; statuamus tamen nos minus fecisse, quàm voluissemus: iamq; existimemus fructum satis vberem nobis futurum, si intellexerimus, hosce Commentarios nostros miseræ ipsi antiquitati, quæ iam pænè senectute cōfecta videbatur, aliquantulum olei, tanquàm lumini tenui, instillasse.

Verùmenimuerò, doctiss. Loaysa, vereor equidem, ne reprehendar, quòd tot verbis hæc fuerim persequutus, scribens ad te: qui tum in optimo quoq; genere studiorum, tum in ipsa historia tantū processeris, nostrarumq; omniū rerum, ac quo modo nobis constitutæ sint, iam ab eo tēpore perfectissimā scientiam percallueris, quo generalib. nostris Comitiis, superioribus annis ad Titionis Montem à potentissimo Rege nostro habitis, præsens fuisti. In quibus, quod in te fuit, gessisti te tam benè, tam grataq; & iucundā nominis tui memoriā apud cunctos Ordines nostros reliquisti; vt summum in te præsidium constitutum esse, nostris omnib. fortunis arbitremur. Sed longè absum ab eo, in quo iure possem reprehendi, vt longior fuerim, quasi te erudiens: cùm solùm id fecerim, vt mearū huiusmodi vigiliarū, operosiq; laboris, quem in hisce rebus cōcinnādis tuli, te mihi præbeas æquissimū æstimatorē, & iudicē, quandoquidē in tuo nomine libenter acquiesco. De me autem sic statuas, non quasi officiosior in patriā, quàm ceteri, quibus laudē hanc præreptā nolo; aut quasi electus, qui maiori ingenio, hoc opus susceperim: sed relictus ex omnibus, qui minori fastidio tantū huiusmodi onus sustineret: graue illud equidē, ac grauissimū, verūtamen dignū, & dignissimū, in quo cuiusvis industriæ nerui contendātur. Videbatur autē leuius mihi propterea futurū, quòd eo me opprimi libentius, quàm reliqui omnes, conniuebā. Et verò de tuis laudib. non opus est dicere: cùm tu is sis, quem nec nimis valde vnquam, nec nimis sæpe potero laudare. Sed ad earum ornamentū sat sit, quòd iisdem Comitiis, ab ipso Rege nostro sapientissimo institutioni Philippi Principis, sibi charissimi, & clarissimi filii, præpositus fueris, datusq; illi non solùm studiorum, atq; artium, verumetiam animi, ac virtutis magister. Quid.n. amplius ad tuam laudem augendam dici potest? Quapropter modum faciam. Extremum illud erit, te vt orem, & obsecrem, quoniam quidem doctiss. ille Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, grauissimus, & sanctissimus, atq; omni honore, & memoria dignissimus vir, tum vniuersæ Reip. tum mihi quidē, ob præclara multa ipsius in me officia, acerbissimo tempore ereptus est: me in eum, in quo ipse viuens habuit, & ad tuum in me amorem, & ad meam in te obseruantiam locum vt subdas; non quasi eam rem putem beneuolentiæ, qua te colo, & reuereor, incrementum aliquod allaturam; sed vt nouo huiusmodi vinculo deuinciri me tibi, & obstringi cùm patiaris, desiderium tanti viri optima hac consolatione leniatur. Cæsaraugustæ. Kal. Sept. Ann.

∞DXXCIIX.

ARAGO-

ARAGONENSIVM *RERVM* COMMENTARII.

ARAGONENSEM *Historiam scripturus, copiose satis iam, cùm vulgaribus, tum Latinis literis ab aliis illustratã, id mihi tantùm proposui, præcipua vt illius Capita summatim perstringerem, ea præsertim, quæ ad explicandam Iustitiæ Aragonum Magistratus vim, & dignitatem spectent. Cuius institutio cum ex ipsis Regni primordiis pendeat, Regnum verò, prius fuerit Suprarbiense dictum: ab Hispaniæ clade scribendi initium ducere oportet, vnde hæc omnia fuerunt, tanquam à quibusdam seminibus, orta, & concreta. Itaque Deo Optimo Maximo iuuante benè, rem ipsam aggrediar.*

DE HISPANIÆ CLADE, ET EXCIDIO.

ANNO ab orbe condito, IↃↃDCCCCXIII. Natalis Christi, Seruatoris nostri, DCCXIIII. Gregorio II. Pontifice Maximo, Flauio Philippico Bardanio Imperatore, Childeberto II. Francorum Rege, cùm Vlith Abdebmelch Alcalifa summo Arabum in Africa imperio potiretur; eorum Ann. XCIII. Ruderici vltimi Gothorum Regis, & Regni maiestas, misera illa, calamitosa, nec satis adhuc deplorata clade, obsoleuit. Iuliani, Spatarii Comitis, in primis nobilis, ac præcipui viri, perfidia, effectũ memorant: ab eo siquidẽ Arabes, facti sibi de Cauæ, aut Caiæ filiæ ludibrio, vel vt alii tradunt, Fandinæ, seu Faldrinæ vxoris suę illato probro conuicii vindices, ex Africa in Hispaniã traiectos. Quibus, Ruderico Rege deuicto, sibi omnia vendicantibus, sub eorum dominatu cõplures Christianorum populi, vectigales manserunt, amore peculii nolentes seruorum subterfugere condicionẽ. Vnde Christiani ipsi, Muzarabes, quasi mixti Arabibus (Muza enim Arabicè Christianum significat) sunt vocati. Alii graue illud seruitutis iugũ perpeti, indignum iudicantes, ad Asturum, Pyrenæorumue montosa loca fugientes, in perfugium sibi & fortunarum, & salutis firmissimum, ipsos quidem montium anfractus adsciuerunt. Hi in huiusmodi vastas, nec tamẽ longinquas solitudines relegati, & depulsi, ab impiis gentibus initiò ſpreti, posteà Diuina ope, Hispanici sanguinis vltores fuêre, patriæq; salutis auctores. Eodẽ enim anno Pelagius, Fafilæ Ducis filius, Regio genere ortus, ipsius gladii reliquiis collectis, hostes superãdo, Asturum Regni sedẽ instituit. Sunt, qui asserant, nusquã constare illum Regali nomine insignitum fuisse, sed Infantẽ Pelagium tantùm, ad hæc vsq; tempora vocitatum. Ab eo, vt vt res ipsa se habuerit, Asturum Regnum initium sumpsit: quod posteà Ouetense, seu Legionẽse dictum, maximam Hispaniæ partẽ complexum est. Nostri nõ tam citò perdomiti, tardiùs Suprarbiensi Regno, quod primum Aragonum diadematis fuit, initium dedêre. Rasis enim Arabs, Arabicæ etiam historiæ scriptor, Cæsaraugustam vrbem, Ann. Chr. DCCXVI. biennio siquidem post, à Mauris captam refert. Cuius testimonio probabile fit, quod nonnulli scriptores prodidêre: Mauros ipsos è Gallia Gothica reuersos, quam Prouinciam Narbonẽsem vocant, patria nostra potitos fuisse. Ea tandẽ obtenta, finitima loca vastarunt: post etiam summa ipsa Pyrenæorum iuga inuaserunt. Neq; verò à me hoc loco tam facilè exprimi potest, quæ solitudo tunc fuerit in opidis, quæ vastitas in agris, quæ fuga, qui recessus nostrorum, quàm deserta, inculta, & relicta omnia: quippe cùm harũ rerum vix vlla in literis exstent monumenta. Sed illud nequaquã silentio præteribo, Mauros eo tempore, arce quadã fortissima Oscensis territorii expugnata, ipsum Iulianum Comitem fortunis omnibus spoliatum, captiuum secum ducentes, in eadem catenis vinctũ, vt tam nefarii sceleris pœnas lueret, diu in carceribus positum asseruasse, ibidemq; illum crudelem, & miserabilem mortẽ obiisse. Eam nos Calagurrim Iuliam Nasicam, Oscæ vicinam, & cõtributam, à Iulio Cæsare in suis Commentariis memoratam (Loharre nunc opido nomen est) variis ducti rationibus suspicamur. Exstant siquidem in ea quamplurima Romanorum ædificiorum vestigia: ipsiusque Comitis sepulchrum hodierna die ab incolis ipsis ostenditur. Oscæ autem finitima, à germano, & prisco nomine non multum abhorret.

5913.
714.
716.

DE CÆSARAVGVSTANÆ VRBIS OPPRESSIONE.

VRBIVM autem de mediterraneis in Tarraconensi clarissimam fuisse Cęsaraugustam Pomponius Mela auctor est in eo, De situ Orbis, non magno quidem, sed aureolo libello, quem scripsit. At Diuus Isidorus sic eam commendat, vt cùm à Cæsare Augusto & sitam, & nominatam testetur: illam esse prædicet & loci amœnitate, & deliciis totius Hispaniæ illustriorem, florereque Martyrum sanctorum sepulturis. Iam verò illud notũ,

testatumque est satis, postquam in ea Sanctissimũ Templum, *de* Pilari, vocatum, à beato Iacobo maiori Seruatoris nostri Apostolo, constructum, primum in toto orbe terrarum Beatissimæ Virgini Mariæ dicatum fuit: Christianam religionẽ numquam ab illius incolis desertam fuisse, sed retentam semper, ac pio cultu, pro Dei benignitate, seruatã. Nam post beatũ Athanasiũ, ipsius Apostoli Discipulum, quem primum Cæsaraugustanensem Episcopum memorant: beatum etiam Felicem circiter Ann. Chr. CCXXV. in eadam Vrbe sedisse constat: atque eum Diuus Ciprianus Fidei cultorem, ac defensorem veritatis appellat. Felicis autem Diuus Valerius I. successor fuit: ipsius verò Valerii Diuus Vincentius Martyr, Archidiaconus. Quo tẽpore, siquidẽ circiter Ann. Chr. CCC. maiores illi nostri celebrem illũ Martyrii triumphum in Decima persecutione Ecclesiæ reportarunt. Et ii quidẽ tot fuêre, vt Innumerabiles propterea dicti sint: Diuumq; Lambertum, ac Diuã Encratem, & Socios ad simile factum eodem ipso tẽpore, ac loco pro Christi amore subeundum excitarent. Eorum autem omnium pretiosissimis exuuiis Vrbem ipsam ornatã possidemus. Postmodum verò circiter An. Chr. CCCLXXXV. sub Damaso Papa, Gratiano Imperatore, insigne illud Nationale Conciliũ in eadem habitum fuisse ex Sulpitii Seueri, qui ipse penè tum fuit, scriptis colligitur, nonnullorum etiam Gallorum Episcoporum frequentia celebratum: quo Priscilliani Galaici, Elpidiique ac Instantii, & Saluiani error, Sanctorũ Patrum ibidẽ conuenientiũ suffragiis, damnatus fuit omnino. Ac si ad hæresim illam extirpandam, quæ tunc serpere, ac prodire cœperat, is locus cõmodior, qui tot esset Sanctorũ spoliis refertus, censeretur. Cumq; postea Arriana hæresis, pestifera, & deterrima, latè disseminata, per aliquot Prouincias manauisset, totamq; fere Hispaniã occupasset: ipsam tamẽ Cæsaraugustam Vrbẽ non attigit, q. nostri semper, Omnipotentis Dei ope, stabiles, & firmi veræ Fidei cultores permãsissent. Cuius rei Childebertus, & Chlotarius Francorum Reges ignari prorsus, cũ ingenti cõparato exercitu ad Arrianos omnes conterendos ipsam ellen: Hispaniã adorti: Cæsaraugustã obsederunt circiter Ann. Cht. DXXV. nostros penitus credentes esse eiusdem hæresis erroribus inquinatos. Quæ verò in ipsa Vrbe tunc gesta fuerũt, Gregorius Turonensis his verbis persequitur. *Cæsaraugustani,* inquit, *in tanta humilitate ad Deum conuersi sunt, vt induti ciliciis, abstinentes à cibis, & poculis, cum tunica Vincentii Martyris muros ciuitatis psallendo circuirent. Mulieres quoque amictæ nigris palliis dissoluta cæsarie, superposito cinere (vt eas putares virorum funeribus deseruire) plangendo sequebantur. Et ita totam spem locus ille ad Domini misericordiam retulit; vt diceretur ibidem Niniuitarum ieiunium celebrari, nec æstimaretur aliud posse fieri, nisi vt eorum precibus Diuina misericordia flecteretur. Hi autem, qui obsidebant, nescientes quid obsessi agerent, cùm viderent sic murum circuiri, putabant eos aliquid agere maleficii. Tunc apprehensum vnum de ciuitate rusticum, ipsi interrogant, quid hoc esset, quod agerent. Qui ait: Tunicam beati Vincentii deportant, & cum ipsa, vt eis Dominus misereatur, exorant. Quod illi timentes, se ab ea ciuitate remouerunt.* Sed Adon Archiepiscopus Viennensis, Annoniusq; & Gaguinus, ac plures alii scriptores, ea re audita, Childebertum, & Chlotariũ Reges, commutasse animos produnt, protinusq; ab armis recessisse, q. nostros esse veræ Fidei cultores intelligerent. Immo Episcopo Vrbis, primariisq; Senatorib. ad se accersitis, doni, ac muneris loco à nostris ipsius Vincentii Martyris stolam petiuisse, datamq; in patriã reuersos, Lutetiæ in Ecclesia sub illius sancti veneratione cõstructa collocasse. Ad hãc verò tantã beatissimi Martyris deuotionẽ Reges fuisse inductos Germani Parisiẽsis Episcopi, integerrimi, & sanctissimi viri, suasionib. Annonius testatur. At tũc in Cæsaraugustanẽsi Episcopatu Vincentiũ I. sedisse coniicio; quẽ An. Chr. DXVI. Nou. mense, Petro Consule, in Tarraconẽsi Concilio interfuisse cõstat, in eoq; subscriptũ inueniri: vel fortasse Valeriũ alterũ, à primo diuersum; quẽ circiter An. Chr. DXXXII. Episcopũ annotatum in quibusdam monumentis comperio. Atque huic postea, interpositis aliis, Diuus Braulius successit; Sancto Isidoro ætate, & amicitia coniunctus: qui circiter An. Chr. DCXXV. Sanctarum Massarũ Ecclesiam instaurauit. Sic enim priscis illis temporibus vocabatur sacer ille locus, ad Orbæ fluuii ripas in suburbano, quo nunc colitur, constitutus: ipsa siquidẽ spelunca, in qua innumerabilium Martyrũ Cæsaraugustanorũ, ac Diuæ Encratis, Sociorum, & Lamberti, Reliquiæ repositæ seruabãtur. Olim autem ibi monachos Diui Benedicti degisse, manifesta omnib. & nota res est: fuisseq; illius Fani religionem tantam, vt Ann Chr. DCLI. Eugenium à Toleto patria ad huiusmodi dictorũ monachorũ cœnobium, tanquã ad locũ religionis insignẽ ceterisq; aliis præcellentem, venisse constet: fuisseque ibidẽ aliquandiu diuersatum. Cũque in eodem esset ipsius Diui Benedicti deditus instituto: à Cindasuintho Gothorũ Rege Toletanoq; Clero in Toletanæ Ecclesiæ Antistitẽ euectũ, Eugenii III. nomine, claris vitæ operibus illustrem fuisse. Sed hac de re libet modò non alterius, quã Diui Ildefonsi testimo-

testimonium afferre. Sic igitur ille. *Eugenius alter post Eugenium, Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesia Regia clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga Vrbem Caesaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhaesit: ibique studia sapientiae, & propositum monachi incoluit. Vnde Principali violentia reductus, atque in Pontificatum adiectus, vitam plus virtutum meritis, quàm viribus egit.* Postea verò dictam Ecclesiam ad Canonicos Augustinianos deuenisse proditur, longoq; temporis interuallo Oscēsi Ecclesiæ fuisse contributā. Sed nostrorum patrū memoria à Catholicis Regibus valde amplificata est, ac monachis Diui Hieronymi commissa, & tradita: sub quorū pia, fideliq; custodia ipsorum Sanctorū Reliquiæ summa cū veneratione inuisuntur. Sed huiusmodi argumentum diligentissimè, vt cetera, Illustrissimus Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, in epistola, quam ad me misit, pertractauit. Illius infra exemplū in extrema horū Commentariorū parte subiicere decreui; vt ad communis patriæ laudē tanti viri etiā testimoniū accedat. Ex his igitur omnibus, & aliis quamplurimis aperte vetus illud de nostra Cæsaraugusta Vrbe dictū, fuisse verum, colligitur: eam nimirū matrem Martyrū, ac genitricem Sanctorum exstitisse, cùm hoc in munere, vt Ciuis nostri Prudētii, clarissimi Poetæ, verbis vtar, non à Pœnorū Vrbe, ac vix ab ipsa Roma superetur. Et hoc quidē, quod de Eugenio III. protulimus, vix Sexaginta annos ante Hispaniæ cladē euenit. Hic autem tā longe repetitus sermo eò spectat, vt à nascentis Ecclesiæ initiis ad ea vsq; tempora veræ & Catholicæ Fidei cultū fuisse semper à Maioribus nostris retentū, tantarum rerū in eadem Vrbe gestarū tam continuata, & perenni prolata serie ostēdamus: atq; vt cū vestigia nostra, quàcumq; per vrbem incedimus, in tot Sanctorū, ac Martyrū vestigiis posita videmus, moueamur æque, ac si eorum singula illa illustria facta, & gloriosa, quæ ob amorem Christi gesserunt, ante oculos proposita cernerētur; illamq; nobis afferant memoriā, quæ omniū præstantissima est, nempe vt acriùs & attentiùs de illorū imitatione, ipsius Vrbis admonitū, quæ illis, ac nobis communis est patria, cogitemus. Ceterùm eidem, post Hispaniæ iacturā, ea mansit conditio; vt non afflictiorē, quam reliquæ Vrbes, sed interdū etiam meliorem subierit fortunā. A cuius tandem rei narratione, nostra huc omnis digressa est oratio. Vt igitur eo reuertamur; duos præcipuos Arabici exercitus ductores eo tempore fuisse commemorant; alterum, Muzam Abenzuyr; à quo Muzarabes fuisse appellatos nonnullis placet; alterum verò Tariff, quòd monoculus esset, Abenzarca Arabicè nominatum. Hi incredibili quadā celeritate nō modò ipsi Ruderico Regi exitiū dedēre, sed vniuersæ illius ditioni; quæ prēter Hispaniā; Tingitanam prouinciā Africæ partem, propterea à Sex. Ruffo, & aliis Hispaniā Transfretanā, & Hispaniā Tingitanam vocatam, quin & Galliam etiam Gothicam, continebat. Præcipitē namq; Maurorum furorem victrices antea Galliæ nequaquā potuerunt, nec ipso quidē Pyrenęorum muro, cohibere. In Hispaniā verò tanta atrocitate irruperunt, vt ex Ruderici Archiepiscopi Toletani sententia nulla ciuitas Cathedralis remanserit, quæ non fuerit oppressa, ab ipsisq; Arabibus occupata. Quas enim, vt idē testatur, vi non poterant subiugare, ficto fœdere decipiebant. Cumq; militaribus copiis inter se partitis, quā plures ciuitates occupassent; ad Cæsaraugustæ oppugnationem ambo conuenerunt. Ea hinc oppugnata, fide promisso fœdere intercepta, tandē potiti sunt. Christiani autem qui illā incolebant, alii captiui, & subdititii, Muzarabes manserunt: alii se in fugā ad Pyrenæos montes conferentes, Regnorum Suprarbii, & Pompelonæ, quæ postea Aragonum, & Nauarræ titulis sunt comprehensa, instituta sede, liberationis patrię initium fecēre. Atuerò tunc Episcopum Bentium in nostra Vrbe sedisse apparet ex insigni, & iucundissima cuiusdam antiquitatis memoria, quàm in peruetusto Codice sancti Ioannis Pinnatensis priscis literis notatā inueni. Canonica autē sancti Petri Tabernæ est inscripta. Id vero sancti Petri Tabernæ cœnobium Gothorum Regum temporibus fuisse celebre, inde etiam eruitur. Est autem in Ripacurtiensi regione situm. Sed nostris sæculis, vt audio, Ouarræ insigni monasterio attributum, priscum illud idem Tabernæ nomen retinet, & magnam quoq; antiquæ celebritatis memoriam. Ex ea igitur Canonica aperte satis, quinam fuerit, Hispaniç cladis tempore, Cæsaraugustę Vrbis status, & condicio, percipietur. Nam ea tantummodò, quę ad id pertineant, annotabo: ne plus quàm oporteat, longior sim.

SEQVITVR TENOR CANONICÆ SANCTI PETRI DE TABERNA.

VENERANDVS *pater Dauidius suo tempore praeerat in monasterio Taberna. Et beatus Belascutus sub ipso erat primus in ipsius congregationis collegio. Et merito. Qui beatus Belascutus quadam die ad scribendi studium secessit. In quo studio eum infirmitas corporis percussit. Qua infirmitate diu, grauiterque aegrotauit. Infirmitate ergo tanti viri cum omni congregatione contristatus est valde Dauidius pater praedicti monasterii. Solito more, cum omni reuerentia, & religione,*

*vt tanto viro erat dignũ, venerunt eum visitare, & secundum consuetudinem sanctæ Ecclesiæ ex A-
postolica iussione Domino commẽdare; beato Iacobo dicente: Infirmatur aliquis in vobis, inducat pres-
byteros Ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eũ oleo In nomine Domini: & oratio Fidei saluabit in-
firmũ. Qua itaq; reuerentia visitato :..: & omni cu-
ra, Ecclesiastico ordine, cœperũt reuocari memoria condiciones monasterii Tabernæ. Sed quia cæteris e-
rat difficillimum, & antiqua vetustate contradictum: omni solicitudine à beato Belascuto condicio-
nem Ecclesiæ Tabernæ voluerunt inquerere, vt qui, vt diximus, sicut erat maior merito, ita & ætate.
Hic itaque beatus vir acquiescens precibus Abbatis, & congregationis, fideliter, veraciterq; reuocauit
memoria pro posse condicionem monasterii Tabernæ. Et sic incipit narrare. Nullus enim posset hoc di-
cere, postquã ipse esset egressus è corpore.* Hic plura continentur, quæ ad propositum sermonẽ
nihil attinent. Quæ verò omnino pertinere visa sunt, ea sunt huiusmodi. *Decimo quinto an-
no Ordinationis suæ:* loquitur autẽ de Bentio, quẽ sæpius beatissimũ Cæsaraugustanũ Epis-
copum appellauerat: *furor persequutionis exualuit. Quo tẽpore Rudericus Rex præerat Hispaniæ:
& Sarraceni Hispanias sunt ingressi. Quorum furore persequutionis nullus Christianorum ante eo-
rum oculos viuus remanere potuit. Hac persequutione cœperta, sanctus Episcopus Bentius omnes dis-
cipulos suos in vnũ congregauit: & cum lacrymis ait. Videte Fratres, quanta sunt peccata Christiano-
rũ, vt diuina vindicta super nos mittat impiissimam gentẽ Sarracenorum. Nunc ergo filii acquiescite
consiliis patris vestri, & cũ codicibus vestris, & cũ brachio Sancti Petri Apostoli, & cũ aliis Sancto-
rum Reliquiis aut Romã pergamus, aut ad montes, vbi nos Sarraceni inuenire non possint, fugiamus.
Cui vnus discipulus proterua mente respondit. Nuntius venit ad nos de impiissima gente Sarraceno-
rum, per quẽ promittunt, & iurant: vt quicunq; Christianorum cum eis habitare voluerit, se eis nul-
lum malum facturos. Isto malo consilio turbati cæteri nõ acquieuerunt consilio patris. Cum ergo audis-
set sanctus Episcopus, quod discipuli sui non acquiescerent consilio salubri, nocte superueniẽte, brachiũ
sancti Petri Apostoli, & Reliquias multorum aliorum Sanctorum accepit, & cum paucis de suis occul-
tè de ciuitate fugit. Eodem tẽpore in terra ista Armentarius Comes erat. Ad quem beatus Episcopus
fugiendo peruenit. Et ipse clementissimus Princeps vt eum vidit, quod conquereret: quid vellet, in-
terrogauit. Cui beatus Episcopus ait: Cæsaraugustanus Episcopus fui, à facie Sarracenorum nunc fu-
gi: & rogo te multum, vt si habes in terra tua Ecclesiam in loco tutissimo positam, dona eam mihi, vt
habitans in ea brachium sancti Petri Apostoli, & Reliquias beatorum Martyrum, seu Confessorum,
quas mecũ habeo, recondam ibi. Cui benedictæ memoriæ Armentarius respondit: Habeo Ecclesiam
terminis locis positam, in honorem Sancti Petri Apostoli ædificatam: placet accipere eã, & has pretio-
sissimas Reliquias recondere in ea. Beatus igitur Episcopus Bentius audiens, magno gaudio repletus,
ad monasterium nostrum venit: &, vt decebat, Abbas noster Domnus Donatus cum congregatione
tota eum honorifice suscepit. Venit enim cum magno thesauro. Et tempore suæ vitæ transiens, felici
fine, requieuit in eodem loco. Eodem tempore strenuissimus Rex Carolus super gentem Francorum
regnabat. Ad quẽ misit me Domnus Donatus: & indicaui omnia, quæ erant gesta. Igitur ipse vt au-
diuit talia, promisit se venturum cum maximo exercitu, & cum nimio alimoniarũ apparatu Hispa-
nias; vt Sarracenos inde eiiceret, & libertatem patriæ recideret. Et propter amorẽ Sancti Petri Apo-
stoli dedit mihi auctoritatẽ libertatis monasterii nostri: & insuper multa munera mihi cõcessit, & cũ
omni prosperitate ad nostrũ monasterium me remisit. Ergo post regressum meũ à Francia, sanctus E-
piscopus Bẽtius adhuc viuebat, & ordinauit diẽ, vt dedicaret noua Altaria, in quib⁹ sanctissimas re-
cõderet prædictorũ Sanctorũ Reliquias. Consecrauit igitur Altare in honore Sãcti Petri Apostoli, in
quo reposuit brachiũ eiusdẽ Apostoli; & Reliquias de vestimẽto Beatæ Virginis; & Reliquias de cor-
pore Sancti Pauli Apostoli; & Sãcti Andreæ, & sancti Iacobi, fratris sancti Ioannis Euãgelistæ, &
pretiosissimas Reliquias de sancto Laurẽtio Leuita, & Martyre, & alias multas Sanctorũ Reliquias,
quas modo nõ valeo nominare mea humilitate. Cõsecrauit Altare in honore sancti Ioãnis Baptistæ. In
quo reposuit Reliquias; Vasculũ argenteũ, plenũ ex beatorum Apostolorum pretioso sanguine: & hoc
dictum est certissime: & cineres de corpore sancti Ioannis Baptistæ: & de vestimento, & capillis sancti
Ioannis Euangelistæ; & Reliquias aliorum plurimorum Sanctorum: quas propter numerositatem nõ
potui reddere memoria. Consecrauit etiam Altare in honore sancti Stephani Protomartyris. In quo
reposuit duos digitos de corpore eiusdem Martyris; & Reliquias de corpore sancti Bartholomæi A-
postoli; Sancti Barnabæ Apostoli, & sancti Cipriani Martyris: & caput sanctæ Nultonis: & spa-
tulam sanctæ Alodiæ: & Crucis particulam de lignum Domini. His ergo rebus venerabiliter
completis, conuocatis Episcopis totius prouinciæ ordinauit diem Dedicationis Ecclesiæ. Et fuit de-
dicata cum magna honorificentia. Huic Dedicationi interfuerunt septẽ Episcopi, & prædictus Comes
Armentarius, & vir nobilissimus nomine Redemptus, & ego peccator Belascutus. Et iuro vobis fra-
tribus meis dilectissimis per diem tremẽdi iudicii, quod hoc, quod vobis exposui, in veritate dixi: quia
oculis meis vidi: & aliqua, quæ non vidi, de ore fidelium audiui: .:.:.:.:.:. Hæc Beat⁹ Belascutus di-
xit, & infirmitate pressus siluit, & bonis operibus .:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:.:. Kal. Aprilis: ad cælorum*

regna

regnatr ansiuit: & iuxta Altare Sancti Petri Apostoli sepultus .... *Imperante Domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat per omnia sæcula* :............ *Sunt Reliquiæ multa: quorum delectatu sunt notamina. Et ibi est caput* :............... *In minori verò est Fasculum argenteum, in quo habentur multæ Reliquiæ Sanctorum*:................ *Iusti, & Pastoris, & Sanctarum Iustæ, & Rufinæ. Et est ibi scriptum, sicut superius prænota*:........................ *Belascuti. Ita vidimus esse in Altaribus.* Hæc itaq; in ea Sancti Petri Canonica memorantur. Quibus quæ fides adhibenda sit, affirmare non ausim. Affirmabo autem nimis verè, me ita ea omnia exarata inuenisse in dicto peruetusto Codice Pinnatensi, antiquis literis, atq; adeo veteri pergameno descripta, vt magnā speciē præseferant, meo quidē iudicio, veritatis.
10 De Bentio autē nihil sanè vspiam mihi legisse videor: tantūmodò cōiectura ducor ad suspicandū, eum continenter Baldifredo Episcopo successisse, cuius in Decimotertio Concilio Toletano Ann. Chr. DCXXCIII. Eruigio Rege, habito mentio fit. Siquidē in eo Freydebandus Abbas, Vicarius Baldifredi, Episcopi Cæsaraugustani, subscriptus exstat. Et eundem etiam Baldifredū constat interfuisse duobus aliis Conciliis Egicæ, siue Egicanis Regis temporibus in eadē Vrbe Toletana, habitis: priori quidē, Ann. Chr. DCXXCIIX. Posteriori verò, Ann. Chr. DCXCIII. à quo septē tantum anni interserūtur vsq; ad Ann. Chr. DCC. quo Bentiū Cæsaraugustanæ Ecclesiæ præpositum fuisse, Belascuti testimonio comprobatur. Annum enim Hispaniæ cladis, quē DCCXIIII. fuisse diximus; Belascutus ipse decimum quintum Annum Ordinationis, id est, vt interpretor, Episcopatus ipsius Ben-
20 tii Episcopi nominauit. A numero autē annorum Hispaniæ cladis quindecim his annis deductis, fit æque, vt Bentius Episcopatū dicto anno DCC. obierit: qui non longiori quàm septem annorū interuallo, ab vltima ea Baldifredi Episcopi memoria distat, quā retulimus. Sed mihi propositū hoc loco non fuit Cæsaraugustanorū Antistitū narrationē persequi. Nā id in eum librū differimus, quem de eorum serie à nascentis Ecclesiæ initiis ad hæc vsq; tempora meditamur. Fuere autem plures alii, quàm a me supra memorati sunt: quorū nuda tantū nomina curabo in extrema huius Capitis parte in lectoris gratiā percensere. Illud tantūmodò facere studui, vt Bentiū Baldifredo successisse, eorumq; ac tēporum rationē, perquā optimè cū dicto Belascuti testimonio cohærere, indicarē. Et verò Donatū eo tēpore, Abbatē esse Tabernæ monasterii, de quo hæc gesta ponūtur, ex iis-
30 dē ipsis Belascuti verbis perspicuū fit: itidemq; tunc Armentariū Comitē apud nos alicuius magnæ ditionis, ac Ripacurtiēsis fortasse, fuisse potitū. Sed eorū nullā aliam, præter eam mentionē obseruaui. Redempti verò nomē in vetustis aliis monumētis memini profecto me legisse, tenuisseq; illustris viri locū apud nos: non tamē quo anno, præterquam in hæc tempora. Tot autem Sanctorū Reliquias, & quod magnū est, sancti Petri Apostoli brachium ad nos vnquam allatum, stupesco; tamdiuq; si ita est, in eodē Tabernæ monasterio asseruari: cū tantæ rei nullam memoriā, neque in priscis Annalibus, neq; in posterioribus, tū nostris, tum etiā externis inuenimus. Audio tamen, dū hæc scribo, in Ouarræ monasterio, cui dictū Tabernæ cœnobiū, vt paulo ante diximus, attributū fuit, brachium quoddā in maximo honore haberi sub nomine sancti Petri Heremitæ, non autē A-
40 postoli. Fortasse à nominis similitudine ortus est error. Quod si id verū esset, & gloriāda, & prædicanda, & multis aliis antiquitatibus nostris præferenda hæc esset. Sed istius veritatis inquisitionē nemo à me exigat: eis enim, qui plus pollent antiquarū rerum scientia, libenter concedo. At dū ibi Caroli Francorū Regis mentio fit, nō Carolo Magno, sed de Carolo Martello, Pipini patre, intelligi debere existimo: quē circiter Ann. Chr. DCCXXV. Francis imperare cœpisse, Annales eorū attestantur. Quid? quod, & referri ea potuissent ad Carolū Magnum, Pipini filiū. Is enim, vt auctor est Aemilius Ann. Chr. DCCLXIX. Regnum iniit. Quo tempore, seu nec diu postea, Belascutus eū Galliæ inuisere potuit, cùm tantum ætate processisset, vt illius oratio senectutis plena à Dauidio Abbate & aliis Mo-nachis, Belascutum ipsum, moribundū iam de antiqua monasterii condicione sciscitan-
50 tibus, haberetur. Ille autē moriens, cū iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremū videtur sensum suū ad proferendam istius antiquitatis memoriam reseruasse. Sed mihi magis placet, vt ea gesta ad Carolum Martellū referamus. Ceterùm Belascuti obitus dies, & multa alia ob vetustatē legi nō potuerūt: propterea à nobis adhibita fuere tot puncta. Iam verò, ne lōgius labar, quisnā Cæsaraugustanæ Vrbis status fuerit, cùm in Maurorū potestatem venit, ex ipsius Canonicæ verbis apertissimè elicitur: simulq; etiā verū esse id, quod omniū traditū est sermone, plures in ea Christianos, falsis Arabū promissionibus deceptos, mansisse, vectigalia ipsis Arabibus persoluentes. Vt enim Episcopus Bentius testatur, noluerunt salubri illius consilio acquiescere. Hi ergo postea septi, & inclusi in Parrochia Virginis Mariæ de Pilari, quamdiu Mauri Vrbē tenuerunt, habitarunt. Quo

tempore Societatem, vulgò Confratriam, Beatæ Mariæ Maioris, & de Pilari, per insignē, antiquissimamque etiam in antiquissimis monumētis vocatam, initam fuisse, maiorum memoria traditum est, veteribusque apparet ex scriptis: quamuis nonnullis altiora illius initia repetenda videntur. Iam illud satis liquet, clarissimo illius, ac religiosissimo Templo, eodem ipso tempore Maurorum, non modò Ecclesiasticos viros, sed quandoque etiam ipsos Vrbis Episcopos præfuisse. Qui verò à nascentis Ecclesiæ primordiis ad Arabū in Hispaniam aduentum (cuius rei narrationem hoc loco suscepimus pertractandam) in ea Vrbe Episcopi sederunt; hi sunt. S. Athanasius, Beati Iacobi Apostoli Discipulus, ē nouem ab eo, vt proditur, ad Christianam nostram Fidem Conuersis vnus. S. Felix: S. Valerius I. Valerius II. Clemens: Costus: Vincentius I. Lucius: Valerius III. Vincentius II. 10 Simplicius: Maximus: Ioannes: S. Braulius: Taius: Baldifredus: ac Bentius tandem, cuius causa in hanc incidimus corū, qui ipsum antecesserunt, mentionem. Ceteros autem, qui post eum ad nostram vsque ætatem sequuti sunt, nominatim alio in loco curabimus proferendos. Sed nunc ad rem.

DE SVPRARBIENSIS REGNI INITIIS.

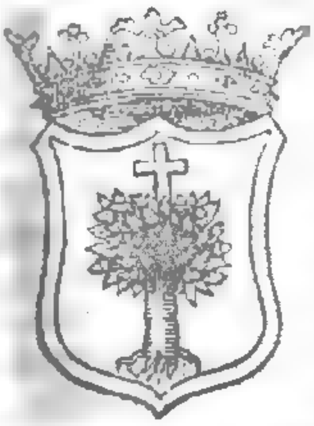
Cvm multæ autem, ac variæ sint scriptorum sententiæ, quo tempore Suprarbiense Regnum orsum fuerit, quique primi eidē præfuere, Reges ne, an Duces bellorum, censendi sint: nos res gestas persequemur, Regumq; & temporū seriem, quemadmodum in opinione nostra posita est: posteà instituta disputatione, in qua veritas limetur, consilii nostri rationem explicabimus. Nec vero me fugit, nequaquam esse diligenter nimis in 20 ea, quæ à maioribus sunt tradita, inquirendum. Sed confusius acta res est, quàm quæ potuerit rectè silentio præteriri. Quamobrē nequaquam verebimur, dū oporteat ad ipsam veritatem illustrandam, tritas relinquere, & nouas alias inusitatas vias indagare: præsertim cùm iis vti tantummodò argumentis statuerimus, quæ perspicua omnibus nitantur veterum monumentorum veritate Itaque perducam nunc ad finem, quàm antea cœperam enarrare patriæ nostræ iacturam: vnde Suprarbiensis Regni initium ductum est.

Cæsaraugustana igitur Vrbe ab Arabibus capta, & oppressa, breui tempore omnia circumcirca opida, municipia, ac regiones in eandem prorsus fortunam deuenerunt. Christiani enim, qui tunc ea incolebant, à quorum maiori parte de ipsa condicione seruiendi, ab infidelibus oblata, recusatū fuit, patrias suas deserentes, aufugerunt; montosaq; Pyre- 30 næorū loca petentes, in ipsis asperrimis saxis mansiones suas, quasi casas, pastorū more, lignis, syluestriumq; arborū frondibus tectas, collocarūt. Cùm autē sparsi cū Arabibus sæpè decertarēt: ipsos superare nō poterant. Itaq; Tercenti ferè ex ipsis collecti, speluncam prope Iaccetanam Vrbē in Vruelis monte sitam, natura loci omni aditu circumcisam, ingentiq; crepidine obsessam, sibi in arcē statuentes, communierūt, sperantes se in eadē, vt Pelagio ad Asseuuæ montē euenerat, Arabū furorem euasuros. Vnde nostris aliquandiu non receptaculo solū, sed incursionibus etiam, ac molestiis in hostes inferendis adit' cœpit patere. Abdulazizius, eo tempore, in locū Muzæ Abenzuyti, eius patris, præfecturæ Arabum in Hispania sub eodem Alcalifa Vlith præpositus erat: Egilonamq; Ruderici Regis viduā, vxorem ducens, Hispali sui imperii sedem constituerat. Is, vt accepit, quæ 40 à nostris ex spelunca parabantur, timens, ne sibi, & suis inde, quemadmodum à Pelagio ex Asseuuæ monte, aliquod graue damnū inferretur; ad nostrorum impetus coercendos statim iussit suorū militares copias accersiri. Quarum ductor effectus quidā Abdemelichus Abencatanus, speluncā ipsam obsidione cepit: Christianosque omnes, qui ibi aderant, nedū viros, sed feminas, ac paruulos lactentes, vberibusque matrū inhiantes, gladio iugulauit, ac præsidia omnia, ibi à nostris parata, funditus euertit. Cuius ruinæ nonnulla hodie exstāt vestigia. Deinde ad finitima loca arma conuertens, horribili furore, ferro, igneq; cūcta vastauit. Sed Abdulazizio à suis Ann. Chr. DCCXIX. Hispali interfecto, Abdelelichus, ea re cōperta, de priuatis reb' cogitans, suas copias reuocādas statuit, ad planiciemq; regressus fuit, in arcib' primariis, suorū præsidiis cōstitutis. Tunc nostri, q cladem 50 euaserant, fusique per agros vagabātur, erigere animos cœperunt, & ab hostili metu plusculum respirare. Abdemelicho namq; ad plana loca descendente, seditionibus ciuilibus inter suæ factionis gentes subortis implicato, nostri in montanis ipsis, & vicatim habitare, & liberius degere potuerunt. Euenerat autem, vt quidam integerrimus, ac sanctissimus vir, nomine Ioannes, iam ante incolere cœpisset speluncam illam, in ipso Vruelis monte, vt diximus, constitutā. In qua Sacellum Diuo Ioanni Baptistæ dicatum, tenue, & exile, q̄ eius facultas fuerat, construens, omne tempus ætatis suæ, Anachoretarum instituto deditus, piè, ac religiose traduxerat: meliùs sibi statuens in summa egestate degere vitā inter feras, quàm cū hominibus in eo motu temporum, tantaq; rerum conuersione, ac perturbatione

batione versari. Is ab Atares nomen suum traxerat, Ioannesque Ataresius dictus fuerat, quòd opidulo ita appellato natus fuisset. At dum mortuus fuit; magna à nostris coli religione cœpit: iam vt sine vlla dubitatione crederetur in cōcilio Cælestium collocatus. Istius ergò tanti viri duo Cæsaraugustanenses fratres, Otho, seu Voto, ac Felix nominati, & vestigia persequi, & eadem ipsa inire vitæ, ac virtutum cubicula decreuerunt. Cumq; aliquantulum progressi fuissent in eo genere, cursuq; viuendi: mox eosdem alii duo consequuti sunt, Benedictus siquidem, & Marcellus. Hi mira religionis societate coniuncti, Orationibus, ieiuniis, aliisq; virtutum operibus Omnipotenti Deo assiduè vacabant. Tot itaque claris sanctitatis testimoniis clarior ille locus effectus, à nostris cœpit frequenter visitari. Eò namq; conuenientes, in tuenda Fide Catholica, ac ferendis patiēter aduersitatibus non mediocriter confirmabantur. Dei tandem nutu, cùm aliquando illuc plurimi Christiani vndique collecti cōuenissent, seq; patria pulsos, vastas montium solitudines, quæ alioquin feris à natura datæ fuerant, nec dum tanquam aduenas, aut hospites, sed tanquam prædones potius, incolentes viderent, ac pia, & sacra loca ab ipsis Mauris, tot victoriis grassantibus, profana haberi: quæ summa Dei bonitas est, effecit, vt in hac maiori nostrorum mœstitia, & languore insperatæ sibi salutis adsciscendæ amplissimus aditus pateficret. Quippe cùm Infantis Pelagii, ac suorum in Asturia splendor, & virtus aduersus Fidei hostes, indies crebrius perueheretur, & quæ, ac quāta mirabilia illis decertantib. contigissent: nostri, vt credere licet, Diuina quadā vi ad paria aggrediēdum excitati, vnicum sibi refugium, ac tot malorum remedium statuerunt, videlicet: ¶ *VT*, legibus militaribus astricti in Maurorum ruinam sub Vnius tandem imperio conuenirent. ¶ Vnde Suprarbiensis Regni initium ductum fuit.

SVPRARBIENSES REGES VII.

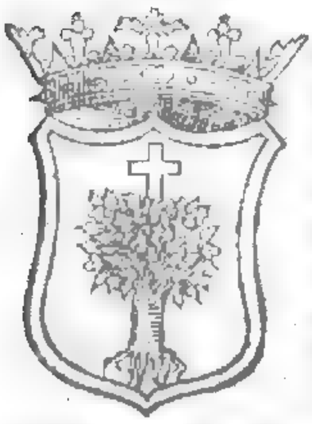
GARSIAS EXIMINI, SVPRARBIENSIS REX I.

MAGNIS namq; prius ad Aediculam illam Sacrā ab omnibus actis vigiliis, ieiuniisq; nec non & Orationibus, ac precibus multis, vt Omnipotens Deus placaretur, effusis, demū quadā die, Sacrificio Missæ Sanctissimo celebrato, vna voce, suffragiisq; cunctis, Garsias Eximini, fortis, & strenuus vir, qui & ipse Regio Gothorū sanguine, vel, vt aliis placet, Hispano genere antiquo ortus erat, tanquā præcipuus militariū copiarū ductor, atq; imperator, elect' fuit, & cōstitutus Rex. Is ante Hispaniæ excidiū, locorū Amescuç & Abarcuçe in Cātabrorū regione fuerat potit'. Quib. postea à Mauris occupatis, se in eā altitudinē montium contulerat. Cumq; in ipso congressu adesset, Regali titulo salutatus fuit. De Anno, quo hęc gesta fuere, inter scriptores nō conuenit. Multi.n. multa dicunt. Nos potissimùm hac in re antiquam Pinnatēsem historiā sequemur: quòd nulla ea certiora, magisve illustria nostrarū rerū monumēta statuamus: à quibus videtur non multum differre Beutherius Valentinus. Itaq; vt ex his percipi potest, circiter Ann. Chr. DCCXXIV. hæc facta coniicimus. Garsiam autem hunc non Ducis, sed Regis nomine insignitum fuisse, vetus, ac constans opinio est; à nostrisque propterea id consultò factum, vt & sibi ipsi nouæ dignitatis tuendæ nouus stimulus adderetur, Maurosque Regalis nominis maiestate maior timor inuaderet: iam vt ferè Regni nostri inita iure possint Pelagii Regni initiis adæquari. Nouus igitur Rex noui Regni obeundi sibi traditam molem suscipiens, iurisiurandi religione omnes nostros astringi voluit, quæ sibi placerent, sequuturos. Ea autem cùm præstaretur; nostri plures animi magnitudine, quàm numero, quasi futuri boni euentus præsagi, insultantes, nouo quodam bellico furore perciti sunt. Aderant autem non longè à Iaccetana Vrbe. Ad illius tamen expugnationem adeundam minimè se fore statuerunt viribus, aut potentia æquales: eò quòd esset Maurorum firmissimo præsidio communita. Vt autem eis nuntiatum fuit, ab Aynsæ opidi irruptione, quod Ripacurtiensi ditioni est finitimum, non tam difficili aditu prohiberi: noctis silentio, Iaccam prætereuntes, ne à Mauris deprehensi impedirentur, per deuios saltus iter facientes, improuiso in ipsum Aynsæ opidum irruperunt. Atque vt sperabant, euenit. Nostri enim Aynsam occuparunt: breuiq; Christianorum vndique omnes suas copias eò contrahentium collecta multitudine, castellis, atque arcibus eam communire cœperunt, vt quos timebāt hostium impetus, sustinere possent. Mauri illico, permagna suorū armatorum manu comparata, nostris immane excidium laturi conuenerunt. Maximam enim victoriæ spē in ingenti eorum numero reposuerant. At Garsias Rex non intra mœnia cōtinere solùm, sed Mauris obuiā ire posse ratus, acie cum illis dimicaturus contēdit. Innumerabilem autem eorum multitudinem vt inspexit, ad extre-

ina ventum arbitratus est, neque aliunde petendum esse, quàm à Diuino numine præsidium. Cumque sibi, & suis necessariò confligendum videret, in Diuinæque virtutis auxilio, potius quàm in humana vlla potentia relictam spem: nostris animos addere, & ad gloriosam mortem obeundam excitare cœpit. Ipsis tunc, omni spe dempta, ad necem, vt credebant, properantibus, memoriæ proditur, cæleste signum in aere apparuisse: Crucem scilicet rubeam, supra viridem arborem, Quercum nomine, aureo veluti in clypeo positam. Qua inspecta, certissimum sibi futuræ victoriæ præsagium statuentes, ad acrius pugnandum commoti sunt. Itaque Diuinam opem, ac beati Ioannis Baptistæ implorantes auxilium, quòd pro Fidei veritate certarent, libero cursu in Mauros irruerunt; summaque dimicantes contentione, tandem omnes eorum copias profligarunt, Garsiam ipsum denuo, quod tam gloriosè de Mauris triumphasset, Regem Gloriosissimum, & Inuictissimũ, maximo applausu, & perhonorifica militari cõgratulatione, acclamantes. Inde ea Regio Suprarbiensis Regni nomẽ sortita est: Suprarbiensique Regno, Regi, & posteris cęlestis supra arborem Crucis signum, Regiæ dignitatis stemma clarũ extitit. Neq; aliundè fluxisse, constãti, veteri, & illustri fama, literisque & memoria celebratur. Aynsæ autem opidum, arx primaria nostris constituta, propterea caput fuit antiqui Suprarbiẽsis Regni: in cuius nomen paulatim, quæ acquirebantur opida, cessêre. Garsias verò Rex tanti diuinitus in se collati beneficii non immemor, Sacellum sancti Ioannis Baptistæ in Vruelis monte, vt diximus, situm, plurimis donis ornandum, & locupletandum curauit: quod postea celebre fuit sibi, & posteris Regibus monumentum. Ab ipsa autem rupe vasta, in qua erat excissum, sancti Ioannis *de* Pianna dictum est. Multæ postea res à nostris contra Mauros feliciter gestæ sunt; nonnullaque opida in Cantabria ab eorum manibus erepta & seruata: quibus Garsias Rex Suprarbiense Regnum, suamque ditionem amplificauit, & auxit. Tandem amplissimam gloriam propterea consequutus, mortem obiit, 758. Beutherio teste, Ann. Chr. DCCLVIII. Eo mortuo, ad Garsiam filium ex Innica, seu Enenga vxore susceptum, ob eamque caussam Garsiam Innici appellatum, omnium consensu, & voluntate Regnum delatum est. Et verò habita temporum ratione, dicere cogimur, primi istius Regis filiam fuisse, Momeranam, seu Muninam illam, quæ ex Alfonsi Sapientis, Castellæ Regis, Toletanique Archiepiscopi Ruderici sententia, Ann. Chr. DCCLV. Froilæ, seu Fruelæ Legionensi Regi nupta fuit. Nam etsi ea alioquin illius Hedonis, Andecæ filii, filia statuatur, à quo postea nostri Aragonenses Comites, vt paulo post demonstrabimus, profecti fuere; veruntamen ipsi ambo in suis scriptis memoriæ prodiderunt, Muninam illam, Regia Nauarrensi progenie ortam esse: iam vt Garsiam hunc, Regem extitisse, graui hoc eorum testimonio comprobetur: cùm in hæc tempora neminem alium, præter eum cis Pyrenæos regnasse perspicua omnibus, & nota res sit. Suprarbiensem verò, non autem Nauarrensem censendum esse, & quid ipsi senserint, indicabimus postea in eo Capite, in quo varias scriptorum sententias de Suprarbiensis Regni initiis perstringemus. Fabricius Gaubertus, nonnullique alii, qui res nostras scriptis prodidêre, in hac prima istius Garsiæ Eximini Regis electione antiquum Suprarbiense Ius cõditum, Magistratumq; Iustitiæ Aragonum institutum tradunt. Nos aliorum sententiam sequuti, ea primo Interregno, de quo paulò post, subiicienda diximus: tametsi hoc tempore aliquod illis initium fuisse datum, facillimè credam.

GARSIAS INNICI I. SVPRARBIENSIS REX II.

GARSIAS ergo filius, eodem Ann. DCCLVIII. Regnum adeptus, amplificandæ ditionis suæ cupiditate commotus, bella cum Mauris acerrime gessit, nonnullaque ab eorum potestate opida eripuit. Inter quæ, Pompelon, Vasconum primaria Vrbs, magis, magisque sui nominis gloriam illustrauit. Ea, Irunensis ciuitas vernacula lingua vocari consueuit; Bambalonamque Carolus Princeps, nimirum ab Vuamba Rege, minimè verò Pompelonem, seu Pompeiopolim, à Pompeio Magno, vt plerique tradunt, nominatam vult. Qua de re tam feliciter gesta, siquidem quòd tam celebrem Vrbem à fœda Maurorum seruitute liberasset; ad Leonem III. Pont. Max. legatos decreuit Garsias Rex, Maurorumque vexillum misit, quod in ipsa expugnatione ceperat, tanquam victoriæ partę signum, & trophæum. Inde Pompelonensis, siue Pompelonensium Rex vocatus fuit. Nec diu tamen tantæ Vrbis potitus. Paulò etenim post in Maurorum dominatum rediit. Et verò eam constat tristissimis illis temporibus in magna varietate, ac conuersione rerum versatam fuisse, atque adeo etiam totam ferè Nauarræ Prouin-

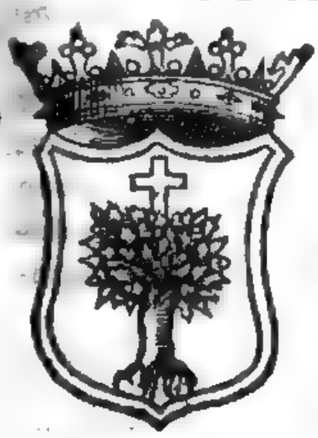
Prouinciam. Nam & à Mauris sæpius vi oppressa fuit: tum & ab Asturiatum Regibus, tum & à Suprarbiensibus nostris obtenta: ac tum in Gallorum quoque decidit imperium, cùm Carolus Magnus, Pyrenæos transcendens, à Maurorum manibus extorsit illā, funditusq; ipsius muros iussit euerti. Propterea nec mirum, quòd quæ tot fluctibus fuerit iactata, plures etiam expugnatores habuerit. Quorum vnus, hic Garsias Rex fuit: parumper tamen, vt diximus, eiusdem potitus. Deniq; Regio munere gloriosè perfunctus, interiit An. Chr. DCCCII. vel circiter. In Pinnatēsi Sacello sepultus fuit. Fortunium filium reliquit, Suprarbiēsem Infantem appellatum, qui illius protinus suffectus est heres. De cuius matris nomine compertum nihil habeo: præterquā quòd ex priscis quibusdam Pinnatensis Ecclesiæ monumentis, quæ apud me exstant, Domnam Totam, colligitur eam dictam fuisse. Sub hoc autem secundo Suprarbiensi Rege Garsia, Azenarius vir clarus, & præstans, primus iniit insigne Aragonum Comitis nomen, ac munus.

802.

ARAGONENSIS COMITATVS INITIVM.

NAM interea dum Pompelonense, quod diximus, bellum ab ipso Garsia Innici, Rege gerebatur; memoriç proditur, strenuum quendam militem, Azenarium nomine, Hedonis Aquitaniæ Ducis Nepotem, ex Cantabria in hæc Pyrenæorum loca aduentasse, ipsius Garsiæ Regis stipendia meriturum. Is Iaccetanam Vrbem adortus, ea, nonnullisq; aliis finitimis opidis, sua, suorumq; virtute expugnatis, ab ipso Rege donatus fuit: atque vniuersæ huic regioni, quæ vix decem & sex millia passuum latè, longeq; patebat, Comes præfectus. Cumq; à duobus Aragoniis fluminibus, quorum ripis ferè constituitur, Aragonia vocaretur; his temporibus Aragonum Comitatus nomen adsciuit: à quo postea Aragonenses Comites fluxêre. Aragonensi verò Comitatu, & Suprarbiensi Regno, deinde subiunctis, clarum inde, vt infra explicabimus, Aragonum Regni nomen dimanauit: quod postea clarius in toto Orbe terrarum clarissimis victoriis factum fuit. Sed de his iā dicendi locus erit, cùm ipsorum Comitum seriem persequemur. Quare nunc ad institutum de Suprarbiensibus Regibus sermonem redeamus.

FORTVNIVS I. SVPRARBIENSIS REX III.

FORTVNIVS itaq; I. Garsiæ Innici F. Garsiæ Eximini N. quē Suprarbiensem Infantē, quasi heredē Regni futurum, vocari solitum memorauimus, patre mortuo fuit, omnibus annuentibus, imperium consequutus. Illud verò Fortunii nomen idem cum Ordonio esse quibusdam placet. Vix terdecim annos regnauit. In his autem amplissima gesta celebrātur. Anno enim ipsius Regni Septimo, Natalis autem Chr. DCCCIX. ad Pyrenæi radices (Roncauallis loco nomen est) pugnam illam commissam constat: qua, vt Aemilii Gallici scriptoris verbis vtar, *nulla vnquam Francorum clade nobilior, nec fama celebratior visa est*: siquidem in ea notissimi illi Francorum Duces, ac primarii heroes deuicti, Bernardi Carpii memorabili, & eximia virtute, Marsilio Mauro Cæsaraugustanensi Regulo, opem ferente interiere. Ac Garibaio quidem probabile fit, hunc Fortunium Regem eo in prœlio interfuisse; acriterq; in Francos dimicasse. Sed incertum existimo; saltim à nullo alio præterquā ab eo testatum comperio. Et verò, vt ego arbitror, quo tempore ea pugna commissa fuit, Nauarra in istius nostri Fortunii Regis potestate non erat: sed sub illius Alfonsi Legionensis Regis imperio, qui ab ipsis Francis clarissimam huiusmodi victoriam reportauit: tametsi sat sciò id Ambrosio Morali, grauissimo Historico nequaquam placere. Illud quidē satis exploratum est, quod idem ipse Garibaius scribit, Fortunium hunc, aliquot Maurorum copiis in ditionem suam insultantibus cùm obuiam prodiisset, ad opidumq; Olcasiæ, acies conuenissent, vtrinq; postquam diu acriter pugnatum fuit, fuisse tandem ab ipsis Mauris celebrē victoriæ triumphum consecutum: Roncallensisq; vallis habitatoribus, quòd in eo prœlio prēstantem operam nauauissent, insigne illud Ingenuitatis, qua hodie gaudent, Priuilegium irrogasse. Quod Garibaius ipse se legisse perhibet: in eoq; istius Fortunii Regis, ac Sanctii filii, qui continenter sequitur, clarissimam fieri mentionem: Vt hos Principes, qui primi nobis præfuere, Regale nomen adsciuisse, dubitandum non sit. An verò Suprarbienses, an Pompelonenses, seu Nauarrenses dicti, ea controuersa res est, plenaque dissensionis inter scriptores: de qua infra, vt à me paulò est ante dictum, copiosius disputabo. Demum Fortunius hic Rex, fugatis Mauris, ditione sua aliquantulum pacata cōstituta, circiter Ann. Chr. DCCCXV. mortuus fuit: illiusque corpus in Sacello Pinnatensi humatum. At Galindum, Comitem Secundum, constat sub eius imperio Aragonensibus præfuisse.

809.

815.

In Aragonensium rerum Commentarios

HIERONYMI BLANCÆ, CÆSARAVGVSTANI, ARAGONVM REGNI HISTORICI,

PRÆFATIO

AD D. GARSIAM LOAYSAM GIRONIVM, PHILIPPI nostri, amplissimi Hispaniarum Principis, Magistrum, Arriacensemq; in Toletana Ecclesia Archidiaconum.

ANTIQVÆ *res nostræ, quod te minimè ignorare arbitror, Loaysa eruditissime, adeo scitu difficiles sunt, & perobscuræ, vt nō modò quæ priscis illis sæculis, sed quæ auorum ætate gestæ fuerūt, vix à nobis, nisi abstrusa, & perturbata ratione, comprehendantur. Plures autem istius iacturæ afferuntur caussæ, multiplicesq;. Hæ tamen præcipuæ. Nam in ipsis Regni initiis memoriæ proditur Pinnatēsem Sanctioris Aerarii locum igne consumptum fuisse: instauratumque denuo, multòs post annos incendio simillimo conflagrasse. Cùmq; ibi veterum Priuilegiorum exēpla, monumentaq; publica, asseruanda exstarēt; flammis combusta, omnia interiêre. Posteà quoq; alia eiusmodi cùm ibidem reposita seruarentur; à Raimūdo Berengario, Barcinonensi Comite, Ranimiri II. Regis genero, Circ. Ann. Chr.* ∞ CL. *extracta feruntur: nostrosq; in Comitiis Cæsaraugustanis Ann. Chr.* ∞CCLXIIII. *curauisse, damnū illud quoquo modo resarciri. Sed id demum ad extremum pène interitum nostram antiquitatem adduxit, quòd dum Petrus Rex* IIII. *in aliis Comitiis, eadem Vrbe habitis Ann. Chr.* ∞ CCCXLVIII. *turbulenta illa Vnionis Priuilegia de totius Regni consensione deleuit. non quæ de ea agebant solùm, verùmetiam alia multa, tum priuata, tum publica, monumenta lacerare, ac comburere & conatus est, & tandem effecit, vt Scribarum Notæ, matricesvè scripturæ vix apud nos ante dictum annū vllæ reperiantur. Vnde etiam euenit, vt quemadmodū apud Lacedæmonios, qui scripto iure non semper vsi sunt; sic apud nos quoq; plurima nostrarum legum, ac libertatum munia in capitibus prudentum exstiterint: ita enim earū Obseruatores loquuntur: à quibus eæ quas nūc vocamus Obseruantias fluxerunt. Propterea olim qui consulebantur, in maiori honore, & potentia erant: non tam quòd pauciores; quàm quòd ab eis ratio legum, rerumq; nostrarum, tamquàm dies quondam petebantur à Chaldæis. Eæ autē Obseruantiæ antequàm à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum Ann. Chr.* ∞CCCCXXXVII. *in illud, quod nunc Foris connexum exstat, volumen congererentur; eandē prorsus vim, & auctoritatem, quàm ceteræ omnes scriptæ leges, habebant. Atq; tunc etiam, vt Bages conqueritur, Iurisperiti ipsi, quibus hoc magnum munus commissum fuit, veriti, ne tota earum ratione peruulgata, & cognita, sine illorum opera iam lege agi posset: multas Obseruantias suppresserunt: vt ab eis, quæ occultæ manserant, peterētur, sicq; eos omnibus in rebus interesse necessariò oporteret. iam vt antiquitas nostra hos casus habuerit ad suam obscuratiōem rariores. Hinc deniq; factum est, vt omnino iaceat ipsius obcæcata memoria; atq; vt tot, ac tantæ inter scriptores ortæ sint, tū de Regni primordiis, tum de Regum, ac temporum serie contentiones: adeo vt quidam nostri sæculi illustris sanè Historicus optimo iure potuerit nouos nobis Reges suscitare, quorū antea nec nomina quidem fuerant vnq̄ audita; Cumq; æquissimum foret, vt quamuis*

cetera-

veterarum rerũ cognitio languesceret, earum verò, quæ ad Magistratus Iustitiæ Aragonum ornamentũ attinent, non modò animis insita, sed depictis monumentis, ac literis, quod aiunt, aureis salua, & incolumis seruata fuisset: tamen, quod mihi sæpius mirabile visum est, misero certè casu, illarum præcipuè notitiam nunc quoq; maximè desideramus. In quo ego non tam priscos illos earum inuentores culpa damnandos censeo, quibus credendum non est conscribendi curam defuisse, quandoquidem conficiendi officiũ non defecit: q̃ variorum casuũ, & euentorum, quos supra recensuimus, occasioni tribuendũ, quæ earum pœne cognitionem deleuit. Eos verò, qui propius successerũt, culpa hac liberos esse non reor; quòd in tenebris consenescere illas, atq; in ipsa vetustatis caligine obsolescere permiserunt, cùm eædem neq; aut cuiusmodi fuerint, indagare, aut compertas in lucem ad posterorum notitiam prodere, quod amicus noster eruditissimus ille Sigonius, de Italiæ Regno scripturus, de suis Ciuibus meritò est conquestus, studuerint. Qua de re memoria teneo, cùm sæpenumero coram Excellentissimo Domino D. Ferdinando Aragonio Archiepiscopo Cæsaraugustano, antiquitatum nostrarũ studiosissimo, ac diligentissimo inuestigatore, neq; solùm memoria, & testimonio, sed Annalium literis, & Suritæ voce laudato, hanc maiorum incuriam exprobrarem, audire me esse solitum ex eodem; Non valde propterea mirandũ esse. Aragonenses. n. crebrò dicebat, quò, natura ipsa, lingua hebetiores sumus, eò propensiorem semper in conficiendis, q̃ in conscribendis rebus consueuimus curam adhibere. Cuius quid mihi profuerint assidui congressus, dicerem libenter, nisi de me ipso, quod necesse non est, dicendum esset. Quare debito potius illum testimonio priuabo, quàm id cum mea laude communicem.

Quamquàm igitur verum illud fuisse fateamur: in hoc tamen vno maiores nostri mihi valde coarguendi videntur, quòd æquo animo tulerint aliarum antiquitatũ, qualescumq; fuerint, notitiam, licet mancã, exstare, Magistratus verò Iustitiæ Aragonũ, cui à nobis summa rerum delata est, omni prorsus literarum splendore carere; cùm neq; de eius institutione, neq; de eorum, qui ei præfuêre, nominibus, aut factis quidquam hactenus scriptum, satis benè digestum, habeamus. cuius lectionis cognitio iucunda non solùm, verùmetiam perquàm vtilis, ac necessaria foret. Ioannes enim Eximini Cerdanus, Aragonum idemtidem & ipse Iustitia, tametsi auorũ memoria, primus de hoc genere scribere est aggressus, ob idq; magnam mihi iurè egregiæ voluntatis, consiliiq; laudem meruisse videtur: verùm dum eorum, qui hunc Magistratũ gesserunt, enodare nomina curauit, à Petro Petri sumpsit scribendi exordium, quem plures alij antecesserunt. Annorum verò notationem, quæ alioquin fundamentum erat, omisit adhibere, nonnullosq; Iustitias, qui vixerunt, vel sua, vel parentum ætate, numerare. Vnde fit, vt mutilam prorsus ex illius scriptis notitiam eruamus. Ipse verò noster Hieron. Surita, clariss. Historicus, disertissimusq; atq; eruditissimus vir, qui vniuersam nostrarũ rerum narrationem graui quidem stylo, egregiaq. ac singulari diligentia complexus est, earũ magnitudine præpeditus, nõ potuit argumentũ hoc, suo ornare studio, atq. accuratiore opera, perpolire. Sed illum scimus, ad id, paucis antequàm moreretur diebus, otium sibi domesticum præparasse: repentinumq. postea interitum hoc eius consilium præuenisse. Cuius si ad hoc cumulus accessisset, ea illius ingenij vis fuit, ac facultas: vt dubitandum nõ sit, quin solum hoc, quod alíis exile fuisset, ac macrum, iam illius cultura, vberrimum, atque ornatissimum redderetur. Sed de eius laude neq. hic locus est, vt multa dicantur, neq. plura tamen dici possent, quàm tu optimè scis, nosq. omnes memoria retinemus.

Itaq. hæc cùm viderem, etsi me agnosco iis auxiliis penitus destitutum, quæ operis huius integritas suo quasi iure reposcebat: voluntatis erga patriam meæ testimoniũ aliquod relinquere cupiens, cùm iam doctissimus ille vir tanto splendore, & auctoritate præditus, octingentorum annorum de nostris rebus Historiam tam ornatè, & copiosè

suis illis Annalibus colligasset:ego in extremo tantùm hoc mihi sumpsi, quod ille non potuerat, illustrare de Magistratus Iustitiæ Aragonũ dignitate argumentũ. Quò autem id faciliùs cõprehendatur, magisq; tota illius progressus ratio perspicua sit: omninò duxi uniuersas res nostras, strictim & verò earum primordia, copiosius, attingenda: ne totũ opus corrueret, si non benè iacta fundamẽta essent. Eos etiam statui notatione temporũ distinguendos, qui tanto munere functi fuerunt. Cùmq; id etiam videretur mihi nonus difficultatibus maximè obstructum, quòd nõ facilè esset, vnde res tam antiquas, tamq; obsoletas eruerem; tanta fuit, mea vt in hoc genere apud ciues meos opera probaretur, cupiditas, vt neq; istud quidẽ potuerit meũ in hoc officio frangere, aut debilitare laborem. Ad perscrutanda igitur omnia, quæ habere potui, ad hoc studium quoquo modo pertinentia, conuersus sum: atq; tum ipsius Regni, tum Ecclesiarũ B. Mariæ de Pilari, ac Diuæ Encratis Tabularia perlustrare cœpi; tum & multa alia Monasteriorũ Sancti Ioannis de Pinna, Ouarræ, Assaniensis, Montis Aragonum, veterumq; aliorũ oppidorum, & Ecclesiarum monumenta peruolutare. Priuatos deinde tum dicti Excellentissimi Domini Archiepiscopi Ferdinãdi, tum aliorum etiam de hoc genere Indices quosdam adhibui, ac veterum, quos vocant, Foristarum: Vitalis de Canelis, Oscensis Episcopi; Eximini Petri Salanouæ, Iustitiæ Aragonum, Ioannis Patòs; Iacobi Hospitalis; Ioãnis Antichij Bages; & Michaelis del Molino, siue Codices, siue, quæ exstat, Obseruantias perlegi. Ac ne de aliis reticeam, qui in hoc opere illustrando suum mihi officium præstiterunt, vnus veterum monumentorum fasciculus, quem ad me detulit Doctor Carolus Munnozius, Regni Cancellarius, & Ciuilis, & Canonici iuris peritissimus, inq; nostris hisce studiis iam pridem versatus, adiumento mihi non paruo fuit. Inde namq; multam collegi nostræ antiquitatis memoriã. Sed quo ego adiutore præcipuo vsus sum, is est, quem benè nosti, familiarissimus meus Magister Iacobus Espesius Arambrigensis, probus, & doctus vir, nec vulgaribus, sed recõditis, ac interioribus literis eruditus, verè vt dicam, meorum omnium studiorũ canon. Summa enim cura, diligentia, ac fide plurima ad me comportauit ex ipsis Tabulariis desumpta: qua maior afferri mihi leuatio nulla potuit.

Et verò in his, aliisq; vndiq; amicorum beneficio collectis, id me aliquantulũ subleuauit, quod in extrema veterum Priuilegiorum parte, priuatorumq; negotiorũ Contractuum, quos quotidianis verbis, Instrumenta, vocamus, dum testes apponebantur; plerosq; Iustitias Aragonum pro testibus annotatos inueni. Testium autem huiusmodi, quod tu minimè omnium ignoras, non eadem semper ratio fuit. Ad duplicem enim effectum in antiquis monumentis apponebantur. Alterum siquidem pro eorum robore, & firmitate, quòd fit de solemnitatibus substantialibus Contractuum (cogimur namq; in his forensibus vocabulis vti) vt testes illorum stipulationi præsentes intersint: atque hos Testes Visores, & Auditores appellabant, & ita appellati passim inueniũtur. Alterum verò ad temporis notationem, quo talis Contractus celebrabatur, inducendam, quasi potentiores, qui tunc apud eos degebant, nominando. Quemadmodum enim apud Romanos plerumq; Imperante Seuero, aut Constantino: & apud Francos; Regnante Carolo, aut Ludouico: sic apud nos olim, præter ipsorum Regum: Optimatum quoq; ac procerum, quos Ricos homines, ac Seniores illa ætas vocauit, tum & Palatinorũ, quos Mesnadarios, ac interdum etiam Magistratuum & Sæcularium, & Ecclesiasticorum nomina apponebantur: vtpote, Episcopus Stephanus in Osca; Episcopus Petrus in Cæsaraugusta; Palazin Senior in Roda; Petrus Medalla Iustitia maior; & alij his similes. Quos ne talium Contractuum celebrationi, vt priores, interfuisse induceretur: Testes Confirmatores appellare consueuerunt. Ac quandoq; licet ratò, in nonnullis, postquàm Testes Visores, & Auditores appositi fuerant: hos Ricos homines, vel potentiores: Testes,

stes, qui neq; viderunt, neq; audierunt, appellari solitos obseruaui. Hæc autem huiusmodi Testium Confirmatorum appositio in solemnibus tantummodò Regum, aut Principum Priuilegiis adhiberi consueuit: vnde paulatim ad priuatorum negotiorum Contractus defluxit. Olim enim dum Reges, aut Principes aliquod Priuilegium solemne, atq; vt ipsi loquebantur, perpetuò valiturum, irrogabant; hos quasi Regiæ voluntatis testes, ac confirmatores adhibebant, siue præsentes huic irrogationi adessent, siue etiam absentes: modò Regiæ Curiæ essent assectatores. Qui plerūq; in eisdem ipsis Priuilegiis se subscribere solebant: saltem sua, quæ tunc vocabantur, signa, in extremo post Regis, vel Principis Signum, ante Signum autem scriptoris, collocare, quasi Regis, aut Principis voluntatem, quæ in tali Priuilegio expressa fuerat, confirmando. Quinimo aliquando sic comperi Ricos homines ipsos non iam monitis, aut præceptis, sed hortationibus, & quasi precibus ad huiusmodi sua signa apponenda pro grauis alicuius rei confirmatione ab ipsis Regibus excitatos. Ego Sanctius Rex hanc Donationem confirmo: & omnes Proceres meos rogo, vt similiter confirment, & subscribant. Vnde hi, Testes Confirmatores dicti sunt. Ipsi verò Notarij, ac Priuilegiorū huiusmodi scriptores, vt huic etiam rei præteriens satisfaciam, tum Scribæ Regij, tum & quandoque Grammatici Regum appellari, Græco nomine retento, consueuerunt. Sed in priuatis Contractibus Testes, quos diximus, Confirmatores minimè ad voluntatem concedentis confirmandam adhibebantur, sed tantùm ad inducendam temporis, quo talis inibatur Contractus, notationem: quòd eam veteres illi non esse satis expressam constituerent, Aeræ, quæ nota temporis fuit, sola supputatione adhibita, nisi Optimatū, ac Potentiorum, qui tunc vigebant, nomina adiungerentur. Ex quibus passim colligitur, antiquos in hac Aeræ enumeratione plerumq; vacillasse. Etenim cùm ea, quemadmodum omnibus notissimum est, Natalem diem Christi octo & triginta annos antecesserit: hanc illius veram, & genuinam significationem non semper seruabant, quandoq; Annum pro Aera, quandoq; è conuerso Aeram pro Anno sumentes. Hæc autem tam diuersa ipsius numeri ratio minimè aliunde, nisi ex veterum monumentorum lectione comprehendi potest. Indidem tamen apertissimè elicitur. In ipsius prætereà Aeræ, vel Annorum numeri nota, aliæ etiam difficultates occurrunt, ex literis, seu literarum, vel characterum figuris quibus veteres ipsi vtebantur, coortæ. Nam præter Abecedarium Gothicū, sæculis illis commune, quod à Romano longè erat diuersum: ipsæ etiam numerorum notæ, ac figuræ dissimili prorsus ratione erāt compactæ. Atq. interdum etiam ad eas, dum volebant numerum annorum variare, minutula quædam puncta admouebāt; quæ nisi attentè animaduertātur, facillimè possunt quemuis in eorum declaratione decipere. Non enim Galsilæ Episcopi, qui notarum huiusmodi Architectus dicitur, & inuentor, scriptum aliquod opus exstat, quo vniuscuiusque illarum intelligentiam, & vim, quam in singulis concludere voluit, enudaret. Vnde fit, vt necessariò sit ea, quemadmodum diximus, ex diuturna sola obseruatione eruenda. Propterea autem hæc omnia hoc loco recensenda duxi: vt huiusce magnæ difficultatis, quæ in notarum huiusmodi interpretatione ad antiquas res nostras intelligendas sese offert, aliqua à nobis ratio redderetur: præcipuè verò, vt dum fortasse in antiquis monumentis aliqua inueniantur ab aliis diuersa, neq priora fortasse cum posterioribus cohærēre: id vel antiquorum varietatibus, vel librariorum mendis, vel ancipitibus numerorum figuris tribuamus: ne confusione quā hactenus, de earum rerum fide, quæ alioquin veritate nitantur, titubemus. In horū igitur Iustitiarum nominibus enodandis, ordinatimq; Annorum habita ratione distinguendis, hac Testium Confirmatorū obseruatione, potissimo adiumento vsus sum. Neq. tamen id omne, quod concupieram, assecutus: cùm neq. in prioribus, neq. in posteriorib.

Iustitiis, vix hactenus vllo labore, aut diligentia consequi, quam annotare voluissemus annorum vniuscuiusq; seriem, initij aut exitus certam, potuerimus. Atqui dum priores Iustitias appellaui, eos intelligo, qui post Mauros Cæsaraugusta pulsos, circ. Ann. ∞CXV. inueniuntur. Hactenus enim eorum nomina, qui dictum annum antecesserunt, ab ipsa nempe Magistratus institutione, vsq; ad dictam Maurorum expulsionē, incomperta sunt. In quod tempus cùm Ducenti fermè, & quinquaginta anni interponantur, dubitandum nō est, quin plures exstiterint Iustitiæ Aragonum. Sed istius iacturæ quasdam singulares caussas coniicimus. De quibus alias plura. Hæc deniq; omnia accuratissimè euoldenda constitui, & suo quæq; momento perpendenda, vt quominus ingenio possum, diligentiam mihi subsidio compararem. Quantum autem in his effectum fuerit, id omne ad arbitrium tuum, qui in eis, alijsq; maioribus tantos progressus fecisti, libenter conferemus. Nos quidem ita de nobismetipsis iudicamus, vt cùm plus contenderimus, quàm possumus; statuamus tamen nos minus fecisse, quàm voluissemus: iamq; existimemus fructum satis vberem nobis futurum, si intellexerimus, hosce Commentarios nostros miseræ ipsi antiquitati, quæ iam penè senectute cōfecta videbatur, aliquantulum olei, tanquàm lumini tenui, instillasse.

Verùmenimuerò, doctiss. Loaysa, vereor equidem, ne reprehendar, quòd tot verbis hæc fuerim persequutus, scribens ad te: qui tum in optimo quoq; genere studiorum, tum in ipsa historia tantū processeris, nostrarumq; omniū rerum, ac quo modo nobis constitutæ sint, iam ab eo tēpore perfectissimā scientiam percallueris, quo generalib. nostris Comitiis, superioribus annis ad Titionis Montem à potentissimo Rege nostro habitis, præsens fuisti. In quibus, quod in te fuit, gessisti te tam bene, tam grataq; & iucundā nominis tui memoriā apud cunctos Ordines nostros reliquisti, vt summum in te præsidium constitutum esse, nostris omnib. fortunis arbitremur. Sed longè absum ab eo, in quo iure possem reprehendi, vt longior fuerim, quasi te erudiens: cùm solùm id fecerim, vt mearū huiusmodi vigiliarū, operosiq. laboris, quem in hisce rebus cōcinnādis tuli, te mihi præbeas æquissimū æstimatorē, & iudicē, quandoquidē in tuo nomine libenter acquiesco. De me autem sic statuas, non quasi officiosior in patriā, quàm ceteri, quibus laudē hanc præreptā nolo; aut quasi electus, qui maiori ingenio, hoc opus susceperim: sed relictus ex omnibus, qui minori fastidio tantū huiusmodi onus sustineret: graue illud equidē, ac grauissimū, verūtamen dignū, & dignissimū, in quo cuiusvis industriæ nerui contendātur. Videbatur autē leuius mihi propterea futurū, quòd eo me opprimi libentiùs, quàm reliqui omnes, conniuebā. Et verò de tuis laudib. non opus est dicere: cùm tu is sis, quem nec nimis valde vnquam, nec nimis sæpe potero laudare. Sed ad earum ornamentū sat sit, quòd iisdem Comitiis, ab ipso Rege nostro sapientissimo institutioni Philippi Principis, sibi charissimi, & clarissimi filii, præpositus fueris, datusq. illi non solùm studiorum, atq. artium, verumetiam animi, ac virtutis magister. Quid.n. amplius ad tuam laudem augendam dici potest? Quapropter modum faciam. Extremum illud erit, te vt orem, & obsecrem, quoniam quidem doctiss. ille Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, grauissimus, & sanctissimus, atq. omni honore, & memoria dignissimus vir, tum vniuersæ Reip. tum mihi quidē, ob præclara multa ipsius in me officia, acerbissimo tempore ereptus est: me in eum, in quo ipse viuens habuit, & ad tuum in me amorem, & ad meam in te obseruantiam locum vt subdas, non quasi eam rem putem beneuolentiæ, qua te colo, & reuereor, incrementum aliquod allaturam: sed vt nouo huiusmodi vinculo deuinciri me tibi, & obstringi cùm patiaris, desiderium tanti viri optima hac consolatione leniatur. Cæsaraugustæ. Kal Sept. Ann.

∞DXXCIIX.

ARAGO-

ARAGONENSIVM *RERVM* COMMENTARII.

ARAGONENSEM Historiam scripturus, copiose satis iam, cùm vulgaribus, tum Latinis literis ab aliis illustratã, id mihi tantùm proposui, præcipua vt illius Capita summatim perstringam, ea præsertim, quæ ad explicandam Iustitiæ Aragonum Magistratus vim, & dignitatem spectent. Cuius institutio cum ex ipsis Regni primordiis pendeat, Regnum verò, prius fuerit Suprarbiense dictum: ab Hispaniæ clade scribendi initium ducere oportet, vnde hæc omnia fuerunt, tanquam à quibusdam seminibus, orta, & concreta. Itaque Deo Optimo Maximo iuuante benè, rem ipsam aggrediar.

DE HISPANIÆ CLADE, ET EXCIDIO.

ANNO ab orbe condito, IↃↃDCCCCXIII. Natalis Christi, Seruatoris nostri, DCCXIIII. Gregorio II. Pontifice Maximo, Flauio Philippico Bardanio Imperatore, Childeberto II. Francorum Rege, cùm Vlith Abdebmelch Alcalifa summo Arabum in Africa imperio potiretur; eorum Ann. XCIII. Ruderici vltimi Gothorum Regis, & Regni maiestas, misera illa, calamitosa, nec satis adhuc deplorata clade, obsoleuit. Iuliani, Spartarii Comitis, in primis nobilis, ac præcipui viri, perfidia, effectũ memorant: ab eo siquidẽ Arabes, facti sibi de Cauæ, aut Caiæ filiæ ludibrio, vel vt alii tradunt, Fandinæ, seu Faldrinæ vxoris suę illato probro conuicii vindices, ex Africa in Hispaniã traiectos. Quibus, Ruderico Rege deuicto, sibi omnia vendicantibus, sub eorum dominatu cõplures Christianorum populi, vectigales manserunt, amore peculii nolentes seruorum subterfugere condicionẽ. Vnde Christiani ipsi, Muzarabes, quasi mixti Arabibus (Muza enim Arabicè Christianum significat) sunt vocati. Alii graue illud seruitutis iugũ perpeti, indignum iudicantes, ad Asturum, Pyrenæorumue montosa loca fugientes, in perfugium sibi & fortunarum, & salutis firmissimum, ipsos quidem montium anfractus adsciuerunt. Hi in huiusmodi vastas, nec tamẽ longinquas solitudines relegati, & depulsi, ab impiis gentibus initiò spreti, posteà Diuina ope, Hispanici sanguinis vltores fuêre, patriæq; salutis auctores. Eodẽ enim anno Pelagius, Fafilæ Ducis filius, Regio genere ortus, ipsius gladii reliquiis collectis, hostes superãdo, Asturum Regni sedẽ instituit. Sunt, qui asserant, nusquã constare illum Regali nomine insignitum fuisse, sed Infantẽ Pelagium tantùm, ad hæc vsq; tempora vocitatum. Ab eo, vt vt res ipsa se habuerit, Asturum Regnum initium sumpsit: q; postea Ouetense, seu Legionẽse dictum, maximam Hispaniæ partẽ complexum est. Nostri nõ tam citò perdomiti, tardiùs Suprarbiensi Regno, q; primum Aragonum diadematis fuit, initium dedêre. Rasis enim Arabs, Arabicæ etiam historiæ scriptor, Cæsaraugustam vrbem, Ann. Chr. DCCXVI. biennio siquidem post, à Mauris captam refert. Cuius testimonio probabile fit, quod nonnulli scriptores prodidêre: Mauros ipsos è Gallia Gothica reuersos, quam Prouinciam Narbonẽsem vocant, patria nostra potitos fuisse. Ea tandẽ obtenta, finitima loca vastarunt: post etiam summa ipsa Pyrenæorum iuga inuaserunt. Neq; verò à me hoc loco tam facilè exprimi potest, quæ solitudo tunc fuerit in opidis, quæ vastitas in agris, quæ fuga, qui recessus nostrorum, quàm deserta, inculta, & relicta omnia: quippe cùm harũ rerum vix vlla in literis exstent monumenta. Sed illud nequaquã silentio præteribo, Mauros eo tempore, arce quadã fortissima Oscensis territorii expugnata, ipsum Iulianum Comitem fortunis omnibus spoliatum, captiuum secum ducentes, in eadem catenis vinctũ, vt tam nefarii sceleris pœnas lueret, diu in carceribus positum asseruasse, ibidemq; illum crudelem, & miserabilem mortẽ obiisse. Eam nos Calagurrim Iuliam Nasicam, Oscæ vicinam, & cõtributam, à Iulio Cæsare in suis Commentariis memoratam (Loharre nunc opido nomen est) variis ducti rationibus suspicamur. Exstant siquidem in ea quamplurima Romanorum ædificiorum vestigia: ipsiusque Comitis sepulchrum hodierna die ab incolis ipsis ostenditur. Oscæ autem finitima, à germano, & prisco nomine non multum abhorret.

[Margin: 5913. 714. 716.]

DE CÆSARAVGVSTANÆ VRBIS OPPRESSIONE.

VRBIVM autem de mediterraneis in Tarraconensi clarissimam fuisse Cęsaraugustam Pomponius Mela auctor est in eo, De situ Orbis, non magno quidem, sed aureolo libello, quem scripsit. At Diuus Isidorus sic eam commendat, vt cum à Cæsare Augusto & sitam, & nominatam testetur: illam esse prædicet & loci amœnitate, & deliciis totius Hispaniæ illustriorem, florereque Martyrum sanctorum sepulturis. Iam verò illud notũ,

testimonium afferre. Sic igitur ille. *Eugenius alter post Eugenium, Pontifex subrogatur. Hic cum Ecclesiæ Regiæ clericus esset egregius, vita monachi delectatus est. Qui sagaci fuga Vrbem Cæsaraugustanam petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit: ibique studia sapientiæ, & propositum monachi inchoauit. Vnde Principali violentia reductus, atq; in Pontificatum adscitus, vitam plus virtutum meritis, quàm viribus egit.* Postea verò dictam Ecclesiam ad Canonicos Augustinianos deuenisse proditur: longoq; temporis interuallo Oscēsi Ecclesiæ fuisse contributā. Sed nostrorum patrū memoria à Catholicis Regibus valde amplificata est, ac monachis Diui Hieronymi commissa, & tradita: sub quorū pia, fidelíq; custodia ipsorum Sanctorū Reliquiæ summa cū veneratione inuisuntur. Sed huiusmodi argumentum diligentissimè, vt cetera, Illustrissimus Antonius Augustinus, Tarraconensis Archiepiscopus, in epistola, quam ad me misit, pertractauit. Illius infra exemplū in extrema horū Commentariorū parte subiicere decreui; vt ad communis patriæ laudē tanti viri etiā testimoniū accedat. Ex his igitur omnibus, & aliis quamplurimis aperte verus illud de nostra Cæsaraugusta Vrbe dictū, fuisse verum, colligitur: eam nimirū matrem Martyrū, ac genitricem Sanctorum exstitisse, eùm hoc in munere, vt Ciuis nostri Prudētii, clarissimi Poetæ, verbis vtar, non à Pœnorū Vrbe, ac vix ab ipsa Roma superetur. Et hoc quidē, quod de Eugenio III. protulimus, vix Sexaginta annos ante Hispaniæ cladē euenit. Hic autem tā longè repetitus sermo eò spectat, vt à nascentis Ecclesiæ initiis ad ea vsq; tempora veræ & catholicæ Fidei cultū fuisse semper a Maioribus nostris retentū, tantarum rerū in eadem Vrbe gestarū tam continuata, & perenni prolata serie ostēdamus: atq; vt cū vestigia nostra, quàcumq; per vrbem incedimus, in tot Sanctorū, ac Martyrū vestigiis posita videmus; moueamur æque, ac si eorum singula illa illustria facta, & gloriosa, quæ ob amorem Christi gesserunt, ante oculos proposita cernerētur; illamq; nobis afferant memoriā, quæ omniū præstantissima est, nempe vt acriùs & attentiùs de illorū imitatione, ipsius Vrbis admonitu, quæ illis, ac nobis communis est patria, cogitemus. Ceterùm eidem, post Hispaniæ iacturā, ea mansit conditio; vt non afflictiorē, quàm reliquæ Vrbes, sed interdū etiam meliorem subierit fortunā. A cuius tandem rei narratione, nostra huc omnis digressa est oratio. Vt igitur eo reuertamur; duos præcipuos Arabici exercitus ductores eo tempore fuisse commemorant; alterum, Muzam Abenzuyr; à quo Muzarabes fuisse appellatos nonnullis placet; alterum verò Tariff, quòd monoculus esset, Abenzarca Arabicè nominatum. Hi incredibili quadā celeritate nō modò ipsi Ruderico Regi exitiū dedêre, sed vniuersæ illius ditioni; quæ præter Hispaniā; Tingitanam prouinciā Africæ partem, propterea à Sex. Ruffo, & aliis Hispaniā Transfretanā, & Hispaniā Tingitanam vocatam, quin & Galliam etiam Gothicam, continebat. Præcipitē namq; Maurorum furorem victrices antea Galliæ nequaquā potuerunt, nec ipso quidē Pyrenęorum muro, cohibere. In Hispaniā verò tanta atrocitate irruperunt, vt ex Ruderici Archiepiscopi Toletani sententia nulla ciuitas Cathedralis remanserit, quæ non fuerit oppressa, ab ipsisq; Arabibus occupata. Quas enim, vt idē testatur, vi non poterant subiugare, falso fœdere decipiebant. Cumq; militaribus copiis inter se partitis, quā plures ciuitates occupassent; ad Cæsaraugustæ oppugnationem ambo conuenerunt. Ea siue oppugnata, siue promisso fœdere intercepta, tandē potiti sunt. Christiani autem qui illā incolebant, alii captiui, & subditicii, Muzarabes manserunt: alii se se in fugā ad Pyrenæos montes conferentes, Regnorum Suprarbii, & Pompelonæ, quæ postea Aragonum, & Nauarræ titulis sunt comprehensa, instituta sede, liberationis patriç initium fecêre. At verò tunc Episcopum Bentium in nostra Vrbe sedisse apparet ex insigni, & iucudissima cuiusdam antiquitatis memoria, quàm in peruetusto Codice sancti Ioannis Pinnatensis priscis literis notatā inueni. Canonica autē sancti Petri Tabernæ est inscripta. Id verò sancti Petri Tabernæ cœnobium Gothorum Regum temporibus fuisse celebre, inde etiam eruitur. Est autem in Ripacurtiensi regione situm. Sed nostris sæculis, vt audio, Ouarræ insigni monasterio attributum, priscum illud idem Tabernæ nomen retinet, & magnam quoq; antiquæ celebritatis memoriam. Ex ea igitur Canonica aperte satis, quinam fuerit, Hispaniç cladis tempore, Cæsaraugustę Vrbis status, & condicio, percipietur. Nam ea tantummodò, quę ad id pertineant, annotabo: ne plus quàm oporteat, longior sim.

SEQVITVR TENOR CANONICÆ SANCTI PETRI DE TABERNA.

VENERANDVS *pater Danidus suo tempore præerat in monasterio Taberna. Et beatus Belascutus sub ipso erat primus in ipsius congregationis collegio. Et merito. Qui beatus Belascutus quadam die ad scribendi studium secessit. In quo studio eum infirmitas corporis percussit. Qua infirmitate diu, grauiterque ægrotauit. Infirmitate ergo tanti viri cum omni congregatione contristatus est valde Danidus pater prædicti monasterii. Solito more, cum omni reuerentia, & religione,*

regna transiuit: & iuxta Altare Sancti Petri Apostoli sepultus . . . . *Imperante Domino nostro Iesu Christo, qui viuit & regnat per omnia sæcula* . . . . *Sunt Reliquiæ multæ: quorum delectatu sunt notamina. Et ibi est caput* . . . . *In minori verò est Fasciculum argenteum, in quo habentur multæ Reliquiæ Sanctorum* . . . . *Iusti, & Pastoris, & Sanctarum Iustæ, & Rufinæ. Et est ibi scriptum, sicut superius prænota* . . . . *Belascuti. Ita vidimus esse in Altaribus.* Hæc itaq; in ea Sancti Petri Canonica memorantur. Quibus quæ fides adhibenda sit, affirmare non ausim. Affirmabo autem nimis verè, me ita ea omnia exarata inuenisse in dicto peruetusto Codice Pinnatensi, antiquis literis, atq; adeo veteri pergameno descripta, vt magnā speciē præseferant, meo quidē iudicio, veritatis.
10 De Bentio autē nihil sanè vspiam mihi legisse videor: tantūmodò cōiectura ducor ad suspicandū, eum continenter Baldifredo Episcopo successisse, cuius in Decimotertio Concilio Toletano Ann. Chr. DCXXCIII. Eruigio Rege, habito mentio fit. Siquidē in eo Freydebandus Abbas, Vicarius Baldifredi, Episcopi Cæsaraugustani, subscriptus exstat. Et eundem etiam Baldifredū constat interfuisse duobus aliis Conciliis Egicæ, siue Egicanis Regis temporibus in eadē Vrbe Toletana, habitis: priori quidē, Ann. Chr. DCXXCIIX. Posteriori verò, Ann. Chr. DCXCIII. à quo septē tantum anni interserūtur vsq; ad Ann. Chr. DCC. quo Bentiū Cæsaraugustanæ Ecclesiæ præpositum fuisse, Belascuti testimonio comprobatur. Annum enim Hispaniæ cladis, quē DCCXIIII. fuisse diximus; Belascutus ipse decimum quintum Annum Ordinationis, id est, vt interpretor, Episcopatus ipsius Ben-
20 tii Episcopi nominauit. A numero autē annorum Hispaniæ cladis quindecim his annis deductis, fit æque, vt Bentius Episcopatū dicto anno DCC. obierit: qui non longiori quam septem annorū interuallo, ab vltima ea Baldifredi Episcopi memoria distat, quā retulimus. Sed mihi propositū hoc loco non fuit Cæsaraugustanorū Antistitū narrationē persequi. Nā id in eum librū differimus, quem de eorum serie à nascentis Ecclesiæ initiis ad hæc vsq; tempora meditamur. Fuere autem plures alii, quàm à me supra memorati sunt: quorū nuda tantū nomina curabo in extrema huius Capitis parte in lectoris gratiā percensere. Illud tantūmodò facere studui, vt Bentiū Baldifredo successisse, eorumq; ac temporum rationē, per quā optimè cū dicto Belascuti testimonio cohærere, indicarē. Et verò Donatū eo tēpore, Abbatē esse Tabernæ monasterii, de quo hæc gesta ponūtur, ex iis-
30 dē ipsis Belascuti verbis perspicuū fit: itidemq; tunc Armentariū Comitē apud nos alicuius magnæ ditionis, ac Ripacurtiēsis fortasse, fuisse potiū. Sed eorū nullā aliam, præter eam mentionē obseruaui. Redempti verò nomē in vetustis aliis monumētis memini profectò me legisse, tenuisseq; illustris viri locū apud nos: non tamē quo anno, præterquam in hæc tempora. Tot autem Sanctorū Reliquias, & quod magnū est, sancti Petri Apostoli brachium ad nos vnquam allatum, obstupesco: tamdiuq; si ita est, in eodē Tabernæ monasterio asseruari: cū tantæ rei nullam memoriā, neque in priscis Annalibus, neq; in posterioribus, tū nostris, tum etiā exteris inuenimus. Audio tamen, dū hæc scribo, in Ouarræ monasterio, cui dicti Tabernæ cœnobiū, vt paulo ante diximus, attributū fuit, brachium quoddā in maximo honore haberi sub nomine sancti Petri Heremitæ, non autē A-
40 postoli. Fortasse à nominis similitudine ortus est error. Quod si id verū esset, & gloriāda, & prædicanda, & multis aliis antiquitatibus nostris præferenda hæc esset. Sed illius veritatis inquisitionē nemo à me exigat: eis enim, qui plus pollent antiquarū rerum scientia, libenter concedo. At dū ibi Caroli Francorū Regis mentio fit, nō Carolo Magno, sed de Carolo Martello, Pipini patre, intelligi debere existimo: quē circiter Ann. Chr. DCCXXV. Francis imperare cœpisse, Annales eorū attestantur. Quidquod, & referri ea potuissent ad Carolū Magnum, Pipini filiū. Is enim, vt auctor est Aemilius Ann. Chr. DCCLXIX. Regnum iniit. Quo tempore, seu nec diu postea, Belascutus cū Galliæ inuisere potuit, cùm tantum ætate processisset, vt illius oratio senectutis plena à Dauidio Abbate & aliis Monachis, Belascutum ipsum, moribundū iam de antiqua monasterii condicione sciscitan-
50 tibus, haberetur. Ille autē moriens, cū iam ceteris ex partibus oppressa mens esset, extremū videtur sensum suū ad proferendam istius antiquitatis memoriam reseruasse. Sed mihi magis placet, vt ea gesta ad Carolum Martellū referamus. Ceterùm Belascuti obitus dies, & multa alia ob vetustatē legi nō potuerūt: propterea à nobis adhibita fuere tot puncta. Iam verò, ne lōgius labar, quisnā Cæsaraugustanæ Vrbis status fuerit, cùm in Maurorū potestatem venit, ex ipsius Canonicæ verbis apertissimè elicitur: simulq; etiā verū esse id, quod omniū traditū est sermone, plures in ea Christianos, falsis Arabū promissionibus deceptos, mansisse, vectigalia ipsis Arabibus persoluentes. Vt enim Episcopus Bentius testatur, noluerunt salubri illius consilio acquiescere. Hi ergo postea septi, & inclusi in Parrochia Virginis Mariæ de Pilari, quamdiu Mauri Vrbē tenuerunt, habitarunt. Quo

tempore Societatem, vulgò Confratriam, Beatæ Mariæ Maioris, & de Pilari, per insignē, antiquissimamque etiam in antiquissimis monumētis vocatam, initam fuisse, maiorum memoria traditum est, veteribusque apparet ex scriptis: quamuis nonnullis altiora illius initia repetenda videntur. Iam illud satis liquet, clarissimo illius, ac religiosissimo Templo, eodem ipso tempore Maurorum, non modò Ecclesiasticos viros, sed quandoque etiam ipsos Vrbis Episcopos præfuisse. Qui verò à nascentis Ecclesiæ primordiis ad Arabū in Hispaniam aduentum (cuius rei narrationem hoc loco suscepimus pertractandam) in ea Vrbe Episcopi sederunt; hi sunt. S. Athanasius, Beati Iacobi Apostoli Discipulus, ē nouem ab eo, vt proditur, ad Christianam nostram Fidem Conuersis vnus. S. Felix: S. Valerius I. Valerius II. Clemens: Costus: Vincentius I. Lucius: Valerius III. Vincentius II. 10 Simplicius: Maximus: Ioannes: S. Braulius: Taius: Baldifredus: ac Bentius tandem, cuius causa in hanc incidimus eorū, qui ipsum antecesserunt, mentionem. Ceteros autem, qui post eum ad nostram vsque ætatem sequuti sunt, nominatim alio in loco curabimus proferendos. Sed nunc ad rem.

DE SVPRARBIENSIS REGNI INITIIS.

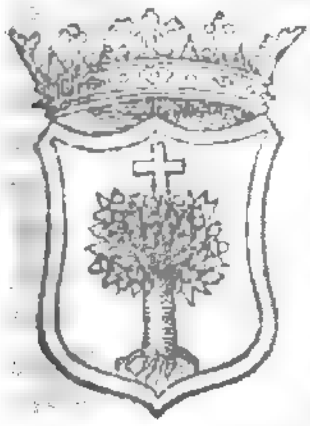
CVM multæ autem, ac variæ sint scriptorum sententiæ, quo tempore Suprarbiense Regnum orsum fuerit, quique primi eidē præfuere, Reges ne, an Duces bellorum, censendi sint: nos res gestas persequemur, Regumq; & temporū seriem, quemadmodum in opinione nostra posita est: posteà instituta disputatione, in qua veritas limetur, consilii nostri rationem explicabimus. Nec vero me fugit, nequaquam esse diligenter nimis in 20 ea, quæ à maioribus sunt tradita, inquirendum. Sed confusius acta res est, quàm quæ potuerit rectè silentio præteriri. Quamobrē nequaquam verebimur, dū oporteat ad ipsam veritatem illustrandam, tritas relinquere, & nouas alias inusitatas vias indagare: præsertim cùm iis vti tantummodò argumentis statuerimus, quæ perspicua omnibus nitantur veterum monumentorum veritate Itaque perducam nunc ad finem, quàm antea cœperam enarrare patriæ nostræ iacturam: vnde Suprarbiensis Regni initium ductum est.

Cæsaraugustana igitur Vrbe ab Arabibus capta, & oppressa, breui tempore omnia circumcirca opida, municipia, ac regiones in eandem prorsus fortunam deuenerunt. Christiani enim, qui tunc ea incolebant, à quorum maiori parte de ipsa condicione seruiendi, ab infidelibus oblata, recusatū fuit, patrias suas deserentes, aufugerunt; montosaq; Pyre- 30 næorū loca petentes, in ipsis asperrimis saxis mansiones suas, quasi casas, pastorū more, lignis, syluestriumq; arborū frondibus tectas, collocarūt. Cùm autē sparsi cū Arabibus sæpè decertarēt, ipsos superare nō poterant. Itaq; Tercenti ferè ex ipsis collecti, speluncam prope Iaccetanam Vrbē in Vruelis monte sitam, natura loci omni aditu circumcisam, ingentiq; crepidine obsessam, sibi in arcē statuentes, communierūt, sperantes se in eadē, vt Pelagio ad Asseuuæ montē euenerat, Arabū furorem euasuros. Vnde nostris aliquandiu non receptaculo solū, sed incursionibus etiam, ac molestiis in hostes inferendis aditus cœpit patere. Abdulazizius, eo tempore, in locū Muzæ Abenzuyri, eius patris, præfecturæ Arabum in Hispania sub eodem Alcalifa Vlith præpositus erat: Egilonamq; Ruderici Regis viduā, vxorem ducens, Hispali sui imperii sedem constituerat. Is, vt accepit, quæ 40 à nostris ex spelunca parabantur, timens, ne sibi, & suis inde, quemadmodum à Pelagio ex Asseuuæ monte, aliquod graue damnū inferretur, ad nostrorum impetus coercendos statim iussit suorū militares copias accersiri. Quarum ductor effectus quidā Abdemelichus Abencatanus, speluncā ipsam obsidione cepit: Christianosque omnes, qui ibi aderant, nedū viros, sed feminas, ac paruulos lactentes, vberibusque matrū inhiantes, gladio iugulauit, ac præsidia omnia, ibi à nostris parata, funditus euertit. Cuius ruinæ nonnulla hodie exstāt vestigia. Deinde ad finitima loca arma conuertens, horribili furore, ferro, igneq; cūcta vastauit. Sed Abdulazizio à suis Ann. Chr. DCCXIX. Hispali interfecto, Abdelichus, ea re cōperta, de priuatis reb' cogitans, suas copias reuocādas statuit, ad planiciemq; regressus fuit, in arcib' primariis, suorū præsidiis cōstitutis. Tunc nostri, q cladem 50 euaserant, fusique per agros vagabātur, erigere animos cœperunt, & ab hostili metu plusculum respirare. Abdemelicho namq; ad plana loca descendente, seditionibus ciuilibus inter suæ factionis gentes subortis implicato, nostri in montanis ipsis, & vicatim habitare, & liberius degere potuerunt. Euenerat autem, vt quidam integerrimus, ac sanctissimus vir, nomine Ioannes, iam ante incolere cœpisset speluncam illam, in ipso Vruelis monte, vt diximus, constitutā. In qua Sacellum Diuo Ioanni Baptistæ dicatum, tenue, & exile, q̄ eius facultas fuerat, construens, omne tempus ætatis suæ, Anachoretarum instituto deditus, piè, ac religiose traduxerat: meliùs sibi statuens in summa egestate degere vitā inter feras, quàm cū hominibus in eo motu temporum, tantaq; rerum conuersione, ac perturbatione

batione versari. Is ab Atares nomen suum traxerat, Ioannesque Ataresius dictus fuerat, quòd opidulo ita appellato natus fuisset. At dum mortuus fuit; magna à nostris coli religione cœpit: iam vt sine vlla dubitatione crederetur in cõcilio Cælestium collocatus. Illius ergò tanti viri duo Cæsaraugustanenses fratres, Otho, seu Voto, ac Felix nominati, & vestigia persequi, & eadem ipsa inire vitæ, ac virtutum cubicula decreuerunt. Cumq; aliquantulum progressi fuissent in eo genere, cursuq; viuendi: mox eosdem alii duo consequuti sunt, Benedictus siquidem, & Marcellus. Hi mira religionis societate cõiuncti, Orationibus, ieiuniis, aliisq; virtutum operibus Omnipotenti Deo assiduè vacabant. Tot itaque claris sanctitatis testimoniis clarior ille locus effectus, à nostris cœpit frequenter visitari. Eò namq; conuenientes, in tuenda Fide Catholica, ac ferendis patiẽter aduersitatibus non mediocriter confirmabantur. Dei tandem nutu, cùm aliquando illuc plurimi Christiani vndique collecti cõuenissent, seq; patria pulsos, vastas montium solitudines, quæ alioquin feris à natura datæ fuerant, nec dum tanquam aduenas, aut hospites, sed tanquam prædones potius, incolentes viderent, ac pia, & sacra loca ab ipsis Mauris, tot victoriis grassantibus, profana haberi: quæ summa Dei bonitas est, effecit, vt in hac maiori nostrorum mœstitia, & languore insperatæ sibi salutis adsciscendæ amplissimus aditus pateficret. Quippe cùm Infantis Pelagii, ac suorum in Asturia splendor, & virtus aduersus Fidei hostes, indies crebrius peruehcretur, & quæ, ac quãta mirabilia illis decertantib. contigissent: nostri, vt credere licet, Diuina quadã vi ad patria aggrediẽdum excitati, vnicum sibi refugium, ac tot malorum remedium statuerunt, videlicet: ¶ *VT* legibus militaribus astricti in Maurorum ruinam sub Vnius tandem imperio conuenirent. ¶ Vnde Suprarbiensis Regni initium ductum fuit.

SVPRARBIENSES REGES VII.

GARSIAS EXIMINI, SVPRARBIENSIS REX I.

MAGNIS namq; prius ad Aediculam illam Sacrã ab omnibus actis vigiliis, ieiuniisq; nec non & Orationibus, ac precibus multis, vt Omnipotens Deus placaretur, effusis, demũ quadã die, Sacrificio Missæ Sanctissimo celebrato, vna voce, suffragiisq; cunctis, Garsias Eximini, fortis, & strenuus vir, qui & ipse Regio Gothorũ sanguine, vel, vt aliis placet, Hispano genere antiquo ortus erat, tanquã præcipuus militariũ copiarũ ductor, atq; imperator, elect' fuit, & cõstitutus Rex. Is ante Hispaniæ excidiũ, locorũ Amescuę & Abarcuę in Cãtabrorũ regione fuerat potit'. Quib. postea à Mauris occupatis, se in eã altitudinẽ montium contulerat. Cumq; in ipso congressu adesset, Regali titulo salutatus fuit. De Anno, quo hęc gesta fuere, inter scriptores nõ conuenit. Multi.n. multa dicunt. Nos potissimùm hac in re antiquam Pinnatẽsem historiã sequemur: quòd nulla ea certiora, magisve illustria nostrarũ rerũ monumẽta statuamus: à quibus videtur non multum differre Beutherius Valentinus. Itaq; vt ex his percipi potest, circiter Ann. Chr. DCCXXIV. hæc facta conicimus. Garsiam autem hunc non Ducis, sed Regis nomine insignitum fuisse, vetus, ac constans opinio est; à nostrisque propterea id consultò factum, vt & sibi ipsi nouæ dignitatis tuendæ nouus stimulus adderetur, Maurosque Regalis nominis maiestate maior timor inuaderet: iam vt ferè Regni nostri inita iure possint Pelagii Regni initiis adæquari. Nouus igitur Rex noui Regni obeundi sibi traditam molem suscipiens, iurisiurandi religione omnes nostros astringi voluit, quæ sibi placerent, sequuturos. Ea autem cùm præstaretur; nostri plures animi magnitudine, quàm numero, quasi futuri boni euentus præsagi, insultantes, nouo quodam bellico furore perciti sunt. Aderant autem non longè à Iaccetana Vrbe. Ad illius tamen expugnationem adeundam minimè se fore statuerunt viribus, aut potentia æquales: eò quòd esset Maurorum firmissimo præsidio communita. Vt autem eis nuntiatum fuit, ab Aynsæ opidi irruptione, quod Ripacurtiensi ditioni est finitimum, non tam difficili aditu prohiberi: noctis silentio, Iaccam prætereuntes, ne à Mauris deprehensi impedirentur, per deuios saltus iter facientes, improuiso in ipsum Aynsæ opidum irruperunt. Atque vt sperabant, euenit. Nostri enim Aynsam occuparunt: breuiq; Christianorum vndique omnes suas copias eò contrahentium collecta multitudine, castellis, atque arcibus eam communire cœperunt, vt quos timebãt hostium impetus, sustinere possent. Mauri illico, permagna suorũ armatorum manu comparata, nostris immane excidium laturi conuenerunt. Maximam enim victoriæ spẽ in ingenti eorum numero reposuerant. At Garsias Rex non intra mœnia cõtinere solùm, sed Mauris obuiã ire posse ratus, acie cum illis dimicaturus contẽdit. Innumerabilem autem eorum multitudinem vt inspexit, ad extre-

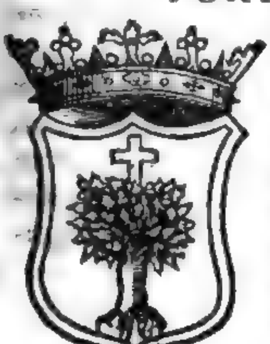
Ccc 4

Prouinciam. Nam & à Mauris sæpius vi oppressa fuit: tum & ab Asturiarum Regibus, tum & à Suprarbiensibus nostris obtenta: ac tum in Gallorum quoque decidit imperium, cùm Carolus Magnus, Pyrenæos transcendens, à Maurorum manibus extorsit illã, funditusq; ipsius muros iussit euerti. Propterea nec mirum, quòd quæ tot fluctibus fuerit iactata, plures etiam expugnatores habuerit. Quorum vnus, hic Garsias Rex fuit: parumper tamen, vt diximus, eiusdem potitus. Deniq; Regio munere gloriosè perfunctus, interiit An. Chr. DCCCII. vel circiter. In Pinnatẽsi Sacello sepultus fuit. Fortunium filium reliquit, Suprarbiẽsem Infantem appellatum, qui illius protinus suffectus est heres. De cuius matris nomine compertum nihil habeo: præterquã quòd ex priscis quibusdam Pinnatensis Ecclesiæ monumentis, quæ apud me exstant, Domnam Totam, colligitur eam dictam fuisse. Sub hoc autem secundo Suprarbiensi Rege Garsia, Azenarius vir clarus, & præstans, primus iniit insigne Aragonum Comitis nomen, ac munus. 802.

ARAGONENSIS COMITATVS INITIVM.

NAM interea dum Pompelonense, quod diximus, bellum ab ipso Garsia Innici, Rege gerebatur; memoriæ proditur, strenuum quendam militem, Azenarium nomine, Hedonis Aquitaniæ Ducis Nepotem, ex Cantabria in hæc Pyrenæorum loca aduentasse, ipsius Garsiæ Regis stipendia meriturum. Is Iaccetanam Vrbem adortus, ea, nonnullisq; aliis finitimis opidis, sua, suorumq; virtute expugnatis, ab ipso Rege donatus fuit: atque vniuersæ huic regioni, quæ vix decem & sex millia passuum latè, longeq; patebat, Comes præfectus. Cumq; à duobus Aragoniis fluminibus, quorum ripis ferè constituitur, Aragonia vocaretur; his temporibus Aragonum Comitatus nomen adsciuit: à quo postea Aragonenses Comites fluxêre. Aragonensi verò Comitatu, & Suprarbiensi Regno, deinde subiunctis, clarum inde, vt infra explicabimus, Aragonum Regni nomen dimanauit: quod postea clarius in toto Orbe terrarum clarissimis victoriis factum fuit. Sed de his iã dicendi locus erit, cùm ipsorum Comitum seriem persequemur. Quare nunc ad institutum de Suprarbiensibus Regibus sermonem redeamus.

FORTVNIVS I. SVPRARBIENSIS REX III.

FORTVNIVS itaq; I. Garsiæ Innici F. Garsiæ Eximini N. quẽ Suprarbiensem Infantẽ, quasi heredẽ Regni futurum, vocari solitum memorauimus, patris mortui fuit, omnibus annuentibus, imperium consequutus. Illud verò Fortunii nomen idem cum Ordonio esse quibusdam placet. Vix terdecim annos regnauit. In his autem amplissima gesta celebrãtur. Anno enim ipsius Regni Septimo, Natalis autem Chr. DCCCIX. ad Pyrenæi radices (Roncauallis loco nomen est) pugnam illam commissam constat: qua, vt Aemilii Gallici scriptoris verbis vtar, *nulla vnquam Francorum clade nobilior, nec fama celebratior visa est*: siquidem in ea notissimi illi Francorum Duces, ac primarii heroes deuicti, Bernardi Carpii memorabili, & eximia virtute, Marsilio Mauro Cæsaraugustanensi Regulo, opem ferente interiere. Ac Garibaio quidem probabile fit, hunc Fortunium Regem eo in prœlio interfuisse; acriterq; in Francos dimicasse. Sed incertum existimo; saltim à nullo alio præterquã ab eo testatum comperio. Et verò, vt ego arbitror, quo tempore ea pugna commissa fuit, Nauarra in istius nostri Fortunii Regis potestate non erat: sed sub illius Alfonsi Legionensis Regis imperio, qui ab ipsis Francis clarissimam huiusmodi victoriam reportauit: tametsi sat sciò id Ambrosio Morali, grauissimo Historico nequaquam placere. Illud quidẽ satis exploratum est, quod idem ipse Garibaius scribit, Fortunium hunc, aliquot Maurorum copiis in ditionem suam insultantibus cùm obuiam prodiisset, ad opidumq; Olcasiæ, acies conuenissent, vtrinq; postquam diu acriter pugnatum fuit, fuisse tandem ab ipsis Mauris celebrẽ victoriæ triumphum consecutum: Roncallensisq; vallis habitatoribus, quòd in eo prœlio prestantem operam nauauissent, insigne illud Ingenuitatis, qua hodie gaudent, Priuilegium irrogasse. Quod Garibaius ipse se legisse perhibet; in eoq; istius Fortunii Regis, ac Sanctii filii, qui continenter sequitur, clarissimam fieri mentionem: Vt hos Principes, qui primi nobis præfuere, Regale nomen adsciuisse, dubitandum non sit. An verò Suprarbienses, an Pompelonenses, seu Nauarrenses dicti, ea controuersia res est, plenaque dissensionis inter scriptores: de qua infra, vt à me paulò est ante dictum, copiosius disputabo. Demum Fortunius hic Rex, fugatis Mauris, ditione sua aliquantulum pacata cõstituta, circiter Ann. Chr. DCCCXV. mortuus fuit: illiusque corpus in Sacello Pinnatensi humatum. At Galindum, Comitem Secundum, constat sub eius imperio Aragonensibus præfuisse. 815.

tius belli, ac instaurandi Pōpelonensis Regni summam deferentes. At verò Eximinus hic ipsius Aristæ Regis pater fuit. Quod cum Garibaius, primus ex omnibus Historicis adumbrarit: nos iam exprimere curabimus, atq; Eximinum hunc Regem fuisse, qua ex parte Garibaius ipse in probatione defecit, demonstrare, postquam institutam narrationem absoluerimus, ne eandem, interposita disputatione, obcæcemus. De eo verò nihil habeo, quod dicam, præterquam quòd Rex fuit. Et regnauit is quidem, cis Pyrenæos saltem, quantum conicere possum, paucos dies. Ac fortasse Aquitaniæ Rex fuit. Nam, vt ex Annalibus Francorum colligitur, ea Galliæ pars aliquandiu Reges suos habere consueuit, Regnumque Aquitanicum vocitari. Vnde forsan (fieri namq; potuit) Eximinus hic Regis sibi nomen adsciuit. Filium autem habuit (vt colligitur ex Pinnatensi historia, de qua infra præcipua quædam Capita recitabo) Garsiam vocatum; Innici Aristæ fortasse fratrem maiorem: quem suspicor viuente patre obiisse, cùm nusquam appareat Garsiam ipsum regnasse. In ea enim solùm proditur, ipsos ambos, Eximinum Regem, & Garsiam filium nullo successore superstite decessisse. Sed in hoc saltem erratum puto: cum Aristam Regem, Eximini istius Regis filium fuisse, iam grauissimo argumento, quod paulo post afferam, confirmetur. Ex his autem coniecturam capio, vt generis illius antiquitatem ex Aquitania profectam existimem. Aristam namque Regem, qui sine vlla dubitatione istius Eximini filius censendus est, omnes quotquot sunt, & recentiores, & veteres scriptores prodidêre ex Bigeronensi Comitatu, qui illi tanquam patrimonium tribuitur, ad Pompelonensis Regni gubernaculum accessisse. Cumueni autem, seu Cueneni Populi, qui postea Bigorrenses, & Biernenses dicti sunt, Aquitaniæ Prouinciæ à Claudio Ptholomæo monti Pyrenæo continentes, seu, vt ipse loquitur, contigui subiiciuntur: iidemque Conuennæ, & Begerri nominantur à Plinio. Et aptè quadrat, vt si filius in Aquitania rerum potiebatur, ipse pater Aquitanicus iudicetur. Cùm verò nostris nequaquam imperarit: propterea illum non duco in nostrorum Regnum numero ponendum esse. Ceterùm, vt ad reliqua pergamus: Nauarrenses, quam instituerant, viam tenentes, à nostris disiuncti, si non iam Eximino huic, saltem Innico, ipsius Eximini filio, qui Arista postea cognominatus est, Regale nomen, ac munus detulerunt circiter Ann. Chr. DCCCXLII. Neque enim quidquam horum magis certa notatione temporum percēsere possum. Innicus Regiam dignitatem adeptus, magno impetu in Pompelonem Vrbem inuasit: cuius Arabes post Sanctii, Quarti Regis, interitum fuerant potiti. In ea demum Pompelonensis Regni sedem instaurauit, exturbatis Arabibus & expulsis: quos quandiu vixit, continuis bellis semper lacessiuit. Sed interea dum hæc à Nauarrensibus gesta fuere: nostros constat in componendis Sacris Pinnatensis Ecclesiæ rebus fuisse versatos. Eam namque amplificantes, nouas eidem Aras admouerunt. Quoniam autem Ioannis, primi Anachoretæ, aliorumque duorum Cæsaraugustanensium fratrum, Voti, ac Felicis, ob religionem vitæ promouendique Suprarbiēsis Regni initium datum, clara apud omnes exstabat tunc, insignisque memoria: eorum corpora, nobilioribus in sepulchris condiderunt, positis ibi singulis è marmore simulachris. Quo tempore huiusmodi Inscriptionem, quam vetustus quidam Scriptor in tumulo Ioannis, primi Anachoretæ, inuentam refert, instauratam, ac renouatam coniicio.

842.

EGO. IOANNES. PRIMVS. IN HOC LOCO. EREMITA. QVI. OB. AMOREM DEI SPRETO HOC. SÆCVLO PRÆSENTI. VT. POTVI. HANC ECCLESIAM. FABRICAVI. IN HONOREM. SANCTI. IOANNIS BAPTISTÆ. ET. HIC. REQVIESCO AMEN.

Istius verò Scriptoris nomen non comperi: sed in iis, quæ illius exstant, monumentis, de vetustiori altero Machario conqueritur, quòd istius Ioannis Eremitæ vitam scribēs, hæc omnia silentio præteriisset. Conuentum præterea Secularium Clericorum nostri in dicta Pinnatensi Ecclesia stabiliri curarunt, eidē Abbatem Transynirum, seu Trāsiricum, præficiētes: quod viuendi genus in Hispania olim habitum fuit, quasi Monasticæ vitæ institutum. Atq; hanc antiqui eiusdem Ecclesiæ Annales secundam illius fundationem appellant. Quam tandem solemnis Consecratio, in die Sanctæ Agathæ, seu, vt aliis placet, Sanctæ Annæ, matris Dei genitricis, eiusdem Anni CCI⊃XLII. ab Innico, Aragonensi Episcopo, facta decorauit. Ille enim dies Festus, ac solēnis, tunc fuit magno vn-

842.

dique omnium concursu celebratus. De reliquo tamen haud cessabant prospicere, & consulere omnium fortunis: maximè ea consilia exquirentes, quæ ad benè statuendam Rempub. pertinebant. Cumque eorum animi in deliberãdo in contrarias partes distraherentur, vt fit; ne fortasse dum in bonorum consiliorum cursu cunctabantur, quid caperet Resp. detrimenti, Duodecim primarios Viros, vt prisca nostra monumenta testantur, selegerunt, quibus, Interregno huiusmodi durante, tota fuit ipsius administrandæ Reip. cura commissa. Hi quòd admodum grandes natu essent, ob ætatem ipsam, Seniores sunt vocati: à quibus, vt mihi quidem placet, qui Ricihomines ***de natura*** apud nos postea dicti sunt, originem duxerunt. Et hęc publicæ rei gerendæ ratio diu viguit. Veruntamen nequaquam videbatur, premente tanto Arabum incursu, stabilis, nec firma permãsura Nihilominus dulcedine capti libertatis, Vnius se subiici imperio formidabant: quoniam quidem prouenturam inde credebant seruitutem. Omnibus denique rebus circumspectis, rationibusque subductis, perciti, vt proditur, ab Aragonensi Comite Fortunio, demortui Comitis filio, inque ipsius locum suffecto, hanc fecerunt suorum omnium consiliorum summam: ¶ *VT* per legatos Adrianum II. Pont. Max. (quem prisca nostra monumenta Apostolicum Aldebrandum vocant) ac Longobardos consulerent: Quem modum ad diuturnitatem imperii magis aptum statuendum esse censerent. A quibus responsum perhibent: ¶ *VTI* certo Iure, ac legibus præstitutis, præuiaque Iurisiurandi religione præcautis, Vnum sibi Regem præficerent. Peregrinum verò dominiũ repudiarent. Isq; qui ab eis Rex cooptaretur, cauerent, neve ex superioribus, neve ex inferioribus esset: ne, si superior, inferiores premeret: neve, si inferior; à superioribus derideretur.

Cui consilio, ac sententiæ nostri acquiescentes, antiquum inde Suprarbiensem Forum condiderunt.

DE ANTIQVO IVRE, SVPRARBIENSI FORO NVNCVPATO, DEQVE MAGISTRATVS IVSTItiæ Aragonum institutione.

SIQVIDEM iuxta responsum datum decreuerunt omnes, Vnum aliquem virtute præstantem, Regem sibi constitui oportere. Sed tamen ne Regum arbitria, quemadmodum in aliis Prouinciis, apud nos etiam pro legibus futura essent: quasdam tulerunt leges in primis, quibus huiusmodi incommodo mederentur. Has leges postea, Suprarbiẽsem Forum nuncuparunt. Cuius seriem libuisset hoc loco latè persequi, & annotare prisco illo germano, ac genuino idiomate, quo conditus fuit: in eo enim plus venustatis, ac lepôris contineret. Temporum autem iniuria factum est, vt eius cognitio, aliarumque rerum antiquarum, maximè scitu dignarum, apud nos penitus iaceat sepulta. Quædam tantummodò fragmenta exstant ab ipso Carolo Principe, nonnullisque aliis scriptoribus obseruata: quæ hoc loco à nobis summatim perstringenda erunt. Sunt enim quasi prima Reip. nostræ elementa: in seque continent Magistratus Iustitiæ Aragonum institutionem, quod est instituti nostri præcipuum. Itaq; initio illius Fori præcautum fuit: ¶ *VTI* futurus Rex, quandoquidem ad eum vltro, ac sponte Regnum iam è Mauris eripi, ac promoueri cœptum deferebatur: de legibus obseruandis, ac libertate Regni tuẽda, tum iurisiurandi religione, tum etiam ipsarum legum vi, ac potestate premeretur. Ipsæ verò leges huiusmodi fuere.

IN. PACE. ET. IVSTITIA. REGNVM. REGITO NOBISQ. FOROS. MELIORES. IRROGATO.

E. MAVRIS. VINDICABVNDA. DIVIDVNTOR INTER. RICOSHOMINES. NON MODO. SED ETIAM. INTER. MILITES. AC. INFANTIONES. PEREGRINVS. AVTEM. HOMO. NIHIL. INDE. CAPITO.

IVRA. DICERE. REGI NEFAS. ESTO. NISI ADHIBITO. SVBDITORVM. CONSILIO.

BELLVM. AGGREDI. PACEM. INIRE. INDVCIAS. AGERE. REMVE. ALIAM. MAGNI. MOMENTI. PERTRACTARE. CAVETO. REX PRÆTERQVAM. SENIORVM. ANNVENTE CONSENSV.

NE. QVID. AVTEM. DAMNI. DETRIMENTIVE LEGES. AVT. LIBER-

LIBERTATES. NOSTRÆ. PATIANTVR. *IVDEX. QVIDAM. MEDIVS* ADESTO. AD. QVEM. A. REGE. PROVOCARE. SI. ALIQVEM. LAESERIT. INIVRIASQ. ARCERE. SI. QVAS. FORSAN. REIPVB. INTVLERIT. IVS. FASQ. ESTO.

His ergo legibus, & ſanctionibus maiores illi noſtri, Regni inſtaurandi molem firmarunt. Id verò potiſſimum exſtitit retinendæ libertatis præſidium, quo IVDICIS MEDII Præfecturam ſtatuerunt; ſic poteſtatem in Rege collocantes, vt in Iudice Medio temperatio ineſſet; quibus ex rebus conflatur, & efficitur moderatus, & concors Reip. ſtatus, quem tenemus. Ab his namq; initiis rerum, ad extrema hęc vſq; tempora videmus iſtius Intermedii Magiſtratus vi, Sereniſſimorumq; Regũ benignitate, & clementia; & priſtinã nobis libertatẽ, antiquumq; ius retentũ fuiſſe, & Regię Maieſtati debitã ſemper fidem, ac reuerentiã ſeruatam: neq; Regnum tantummodo aduerſus Reges, ſed ſæpenumero Reges ipſos aduerſus Regnum, iſtius Magiſtratus auxilium implorаſſe. Quo pacto ſine vllo tumultu plurima fuerunt inteſtina mala ſedata; quæ niſi ciuiliter fuiſſent compreſſa, videbantur certè ad communem omnium perniciem eruptura: vt iurè quidem affirmare poſſimus, in hoc vno, & Regibus, & Regno ciuilis tuendæ concordiæ ſummam exſtitiſſe. Hic Magiſtratus, primùm Iuſtitia Maior: deinde ipſius Regni nomen aſſumens, IVSTITIA ARAGONVM appellatus eſt. De quo quæ dicere inſtituimus, cùm explicauerimus, quem cœpimus Reipub. noſtræ progreſſum demonſtrare, commodiùs perſequemur: quanquam iſta video, quæ nunc connecti volo, ſeparatum quoddam volumen poſtulare. Nihilominus decreui priùs ſingulorum Regum facta percurrere: vt ex eorum notatione faciliùs, quæ fuerint eidem Magiſtratui ſub vnoquoque Rege incrementa allata, percipiantur. Itaque vt ad reliqua pergamus, re huiuſmodi multos dies promulgata, & cognita, à noſtris etiam tunc in primis cautum fuit: Nempe, ¶ *AD* præſcriptas has leges dirigendam omnino, & formandam eſſe eius, qui Suprarbienſis Rex eſſe concupiſceret, voluntatem. Ac niſi priùs de ſeruandis ipſis fidem ſuam pateretur arctiſſimis vinculis obligari, prenſationẽ quamcumque præpoſteram eſſe futuram.

Poſitis his igitur libertatis patriæ fundamentis, cœperunt ſinguli inter ſe de eo, quem Regem eligerent: diſceptare. Neque id minus operoſum erat. Nec verò interea ab armis vacabant. Quinimo ſæpius Maurorum contra furorem & bellum, & iuſta arma capientes, à ſuis finibus eos expellebant: ſatis à ſe, ſuperque habere Rempubl. iudicantes, quòd in illis aſperitatibus, temporumque ac rerum anguſtiis regionem ſuam ab excurſionibus hoſtium tuerentur. Poſt conditas autem has leges diutius noſtros in ancipiti cunctatione fuiſſe verſatos Carolus Princeps his verbis declarat. *E deſpues que houieron deliberado de leuantar Rey, paſſaron aſſaz tiempos, que non lo fizieron, por algunas diſſenſiones, que entre ellos eran orrian.* Tametſi id non de noſtris ſolis, ſed de Nauarrenſibus ſimul atteſtatur. Noſtri tandem ad eligendum Regem in Arahueſti opido congreſſi fuere, non longè ab antiquiſſimo, & religioſiſſimo illo Aſſanienſi cœnobio, quod Geſaleicus, ſiue Geſalaicus quondam extruxerat Gothorum Rex, Sancti Martini Saraſienſis primùm, deinde Diui Victoriani nomine, ac memoria conſecrato. Eò ſtatim Arabes, lætitia exultantes, ſuas copias de finitimis opidis in aciem producẽtes, ad noſtrorum cædem parati concurrerunt. Cumque improuiſo in noſtros irrupiſſent, eos obſidentes; opidum ipſum, Arahueſte, oppugnare, & labefactare cœperunt, machiniſq; vndiq; admotis, vſitata rabie, & clamore, quàm tumultuoſiſſimè adoriri. At verò Innicus Ariſta, iam Pompelonenſium Rex, ea re comperta, inſtructa acie illuc præſto accurrens, cum Arabibus ipſis conflixit; hoſteſque nefarios, noſtrorum vitæ, ſanguiniq; imminentes proſtrauit, fudit, occidit; & quod rem continet, noſtros iſtius obſidionis periculo liberatos, ex ancipiti, & dubio conſiliorum curſu, in eo, quem Regem conſtituerẽt, ad repentinam concordiam, & vt in ſe vnum inclinatione omnium voluntatum propenderent, excitauit. Noſtri etenim ipſius Innici, Pompelonenſis Regis, tantam, tamq; oportunè adhibitam operam magni, vt par erat, pendentes, eundem ſibi in Regem cooptandum, cunctis ſuffragiis, eiuſdem etiam Fortunii Aragonenſis Comitis, vt proditur, conſilio ducti, decreuere. Innico itaq; Rege ad ſe euocato, ac legibus, quas præſtatuerant, eidem oſtenſis, duriſſimum ſibi viſum tradunt, quod de Iudice Medio præcautum apparebat. Attamen re ipſa attentius conſiderata, & perpenſa, cùm ſibi vltro Regnum ab hoſtibus ereptum deferretur: nedum ipſas leges ſanxiſſe ferunt, verùm noſtris nouam aliam, ſiue legem, ſiue Priuilegium irrogaſſe huiuſmodi: Quòd

SI. CONTRA. FOROS. AVT. LIBERTATES. REGNVM. A. SE. PREMI. IN. FVTVRVM. CONTINGERET. AD. ALIVM. SIVE. FIDELEM. SIVE. INFIDELEM. REGEM. ADSCISCENDVM. LIBER. IPSI. REGNO. ADITVS. PATERET.

Nostros verò id, quod de Rege infideli concedebatur, quia turpe, ac indecorum iudicarunt, nequaquam sibi impertiri fuisse passos. Iurisiurandi ergò religione præstita, Pompelonensis Rex Innicus, in eodem Arahueste opido, in Suprarbiensem Regem euectus fuit, quantum habita temporum ratione elici potest, Circ. Ann. Chr. DCCCLXVIII. Sed istius computationis rationem in ea disputatione, quam de his omnibus aggressuri sumus, explicabimus. Quandoquidem autem ab Adriano II. Pontif. Max. vt diximus, hæc statuendi Regni forma fuit tradita maioribus nostris, qua nulla præstantior ad ciuilem tuendam concordiam adhiberi poterat: operæpretium me facturum existimaui, si adducerem hoc loco, quæ Onufrius Panuinius de eiusdem Pontificis religione, ac sanctitate suis scriptis testata reliquit: nimirum vt dum res nostras à tam exilibus, & paruis initiis profectas intuemur in tantum decoris, & amplitudinis fastigium adscendisse, in quo diu easdem permansuras speramus: ipsimet Sancto Pontifici, eiusque saluberrimo consilio, si non omni, magna saltem ex parte tribuamus. Sic enim de eo Onufrius testatur in Romanorum Pontificum, quam scripsit, Epitome. *Adrianus*, inquit, *II. natione Italus, patria Romanus, S. R. E. Cardinalis à Papa Sergio factus, Imp. Cæs. Ludouico iuniore Aug. sedit annos quatuor, menses decem, dies duodecim. Creatus XII. Kalend. Decemb. Ann. Chr. DCCCLXVII. Hic Pontifex cum presbyter esset, Sergio Papa maximè familiaris fuit. A quo cùm aliquando denarios XL. dono accepisset, domum rediens, dispensatori mandauit, vt eos peregrinis, & pauperibus, qui in vestibulo domus suæ stabant, erogaret. Facere ille mandata conatus, cùm videret, ne minimæ quidem parti taxtula re satisfieri posse, ad Adrianum rediens, rem ipsam exponit. Tunc Adrianus, accepta pecunia, ad pauperes veniens, ternos denarios singulis præstitit, & totidem sibi, rei familiari satisfacturus, reseruauit. Admirante Dispensatore, miraculo rei, cui Adrianus, Vides, inquit, quàm benignus, & largus sit Dominus iis præsertim, qui liberales, & munifici sunt in pauperes? Mortuus est autem beatus Papa Adrianus Kalend. Octobr. Anno Dominicæ Natiuitatis* DCCCLXXII. De hac autem, quam exposuimus, nostratum legum sanctione, Interregno nempe huiusmodi durante, intelligendum arbitror, quod in Proœmio nostrorum Fororum continetur: Videlicet, ¶ *Apud nos prius leges conditas, quàm Reges creatos fuisse.* Atque hæc de primo Interregno. Nunc ad Suprarbiensium Regum seriem reuertamur: qua absoluta, de tota illius ratione disputabimus.

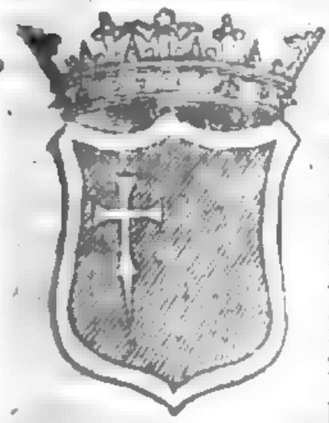
INNICVS ARISTA, SVPRARBIENSIS REX V.

INNICVS igitur, Eximini Regis F. cum Pompelonensibus, Vrbe eorum parta, iam pridem imperaret, à Suprarbiensibus ob probatā fortitudinem in eo ipso Arahuesti opido electus fuit, ac salutatus Rex Circ. dictum Ann. Chr. CCIƆƆ LXVIII. Qua in re ipsum Aragonensem Comitem Fortunium, egregiam suam, suorumq; operam, atq; officiū Aristæ, consocero Regi, præstitisse, scriptores quamplurimi prodidêre. Siue autem in Arahuesti opido, siue, vt aliis placet, in ipso Diui Victoriani cœnobio (in hoc.n. variant scriptores) adscitus fuerit: vterq; horum locus, cùm intra Suprarbiensem regionem contineatur, apertè indicat à Suprarbiensibus, non autem à Nauarrensibus eo tempore electum fuisse; indeque effectum, quod est consequens, vt Arista tunc Suprarbiensis Regis nomen sortiretur. Parumper tamen nostris imperauit. Ei in nostrorum auxilium cum Mauris dimicanti, cæleste signum in aëre apparuisse proditur, argenteam Crucem, in scuto Cyanei coloris. Atque inde sumptum ipsi Aristæ Regi, & aliquandiu postea Aragonum quoque Regno, ac Regibus militare hoc, quod supra depinximus, ornamentum fuisse. Quæ enim eidem aristarum insignia tribuuntur, propria personæ, elogii loco, non autem Regiæ dignitatis censenda de co: ab eoque solita, vt opinor, ante partum Regnum gestari. Eam namq; ipsius animi vim, atque impetum fuisse prædicant, vt quemadmodum spicarum arista ardore flammæ, sic ille visis hostibus subitò incredibili veniendi ad pugnam cum eis desiderio flagraret: propterea que Aristam vocitatum esse. Theudam duxit vxorem: quam alii Innicam vocant. Eandem tamen fuisse credimus, vt Theudæ propriū illius nomē esset, Innicę verò, seu Enēgæ (sic.n. quandoq; legitur) à mariti nomine sumptum. Vetus enim consuetudo

suetudo fuit, vt vxores frequenter à virorum nominibus vocarētur. Denique fama gloriosus, quòd Mauros perpetuò afflixisset, in primo ipso ad tu, & quasi Suprarbiensis capessendi Regni vestibulo interiit circiter Ann. Chr. CCCCCLXX. Ad Sancti Saluatoris Legerensis cœnobium, quod in Nauarrensi ditione exstat, sepultus fuit, Garsia filio Regnorum Pompelonæ, ac Suprarbii relicto herede. Eorum autem diuersam supputationē cogimur sequi, vt Pompelonensis Regni quasi octauo & vicesimo obierit anno: Suprarbiensis verò secundo, vel tertio. 870.

GARSIAS INNICI II. SVPRARBIENSIS REX VI.

GARSIAS ergò, Innici Aristæ F. propterea Garsias Innici, & Ennecones quandoq; dictus, Pōpelonēsium etiā Rex fuit; paterneq; fortitudinis imitator. Nōnullis enim opidis denuo adquisitis, suum magis dilatauit imperiū. Vxorē habuit, Vrracā, ipsius Fortunii, Sexti, & vltimi Aragonensis Comitis, cuius supra meminimus, filiā; quam alii Enengam appellant. Eam pater, prole mascula carēs, hæredē reliquit testamento. Atq; ab huiusmodi Aragonēsis Comitatus cū Suprarbiēsi Regno cōiunctione noui statuēdi imperii initiū sumptum fuit: a quo postea Aragonum Regni nomē dimanauit. Sed hæc alias pluribus. Rex itaq; Garsias ex Vrraca vxore suscepit liberos; Fortunium, & Sanctium: filiam, quoque Sanctiuam, seu Sanctiam, quæ Ordonio II. Legionensi Regi, nupta fuit. Fortunium quidem, filium natu maiorem, patri in Regnis successisse, plurimis à Garibaio adductis documentis confirmatur; de quibus etiam dicemus paulò post. Sanctius verò natu minor, matris occisæ ventre exectus, clam à milite quodam educatus fuit, fratrisque postea successor cognitus, & fideli testimonio comprobatus, primus sibi apud Iaccetanam Vrbem Aragonum Regis nomen vendicauit: qui vulgò Rex Sanctius Abarca dictus est. Iam verò de istius Garsiæ Regis Regno hæc possum afferre: me in Regio Barcinonensi Tabulario, in Regestro Gratiarum Regi. Alfonsi (sic enim inscribitur Codex ille) antiquum quoddam Priuilegium comperisse, Sancto Saluatori Legerensi ab hoc Garsia Rege irrogatum: in quo se apertissimis verbis fatetur vna cum Fortunio filio regnare XII. Kal. Decemb. Ann. CCCCCLXXX. 880. Hic namq; annus Aeræ Noningentesimæ decimæ octauæ ibi appositæ necessariò cohæret. Omitto autem, quòd se in eodem Priuilegio tam apertè Enneconis Regis, Aristæ scilicet, filium esse, & Eximini quoque Regis nepotem confitetur: ac si illum obscuritas rei, quatuor post sæculis futura erat, ad istius veritatis confessionem adduxisset. Sed illius Priuilegii exemplum futuræ disputationi reseruabo. Sat sit modo ex eo hæc deprompsisse ad istius Garsiæ Regis vitæ, & Regni tempora annotanda. De morte autem certi nihil comperi; præter id, in quo omnes scriptores consentiunt: eum, & Vrracam vxorem, cùm ad Larumbe, Nauarræ opidum, iter dirigerent, à Mauris ex insidiis oppressos, acerrima commissa pugna, simul interfectos esse, cæsoq; Reginæ ventre infantulum eductum, quem diximus, Abarcam appellatum. Quæ res à Garibaio An. Chr. DCCCXXCV. 885. subiicitur; & sepulchrum etiam cœnobio Legerensi: tametsi alii in Pinnatensi Ecclesia eos sepultos tradunt. Fortasse liceret affirmare horum Regum interfectores fuisse, Mauros quosdam Mahomadem Abenlupum, & Mahomadem Athanaelum, quos, hunc, siquidem in Osca, illum verò in valle Tena, his temporibus rerum potitos constat, in nostrorumque fortunas aliquandiu vehementer insultasse. Atque tunc suspicor ipsam Pompelonem Vrbem fuisse denuo ab ipsis Arabibus occupatam; qui vsq; eò vi oppressam tenuerunt illam, dum ab Abarca Rege ex eorum faucibus postea erepta fuit. Iam illud certum est, his temporibus Rempub. nostram fuisse ad Secundum Interregnum adductam. Cogimur tamen prius, Regem Fortunium, demortuorum Regum, quem diximus, filium interponere.

FORTVNIVS II. MONACHVS, SVPRARBIENSIS REX VII.

SIQVIDEM ad eum, parentibus mortuis, Regnum hereditario iure obuenisse Circ. dictum Ann. Chr. DCCCXXCV. 885. plurimis ab eodē Garibaio adductis testimoniis, quibus libēter assentior, confirmatur. Ac illius nomē, & superioris Garsiæ Regis fuisse filiū, apertè elicitur ex eo Priuilegio, quod dixi antea, me in Barcinonēsi Tabulario inuenisse. Nam sic scriptum exstat. *Garsias Rex confirmat, & signat. Fortunius, proles Regis, confirmat, & signat.* Ea autem prolis voce, nonnunquam obseruaui in veterib. Priuilegiis, nō tantùm filios Regum, sed & quos Primogenitos appellamus, interdum etiā &

nepotes, futuros successores, designari. Hic igitur Fortunius, Garsiæ, & Vracæ filius, patribus heres suffectus, septimus, adeoque vltimus Suprarbiæ Rex fuit: è Corduba que Ciuitate, vbi aderat, cùm parentum clades euenit, ad capessenda hæc Regna euocatus. Vt autem in monumentis Legerensis cœnobii, Garibaio teste, continetur, induciæ eo tempore inter Cordubensem, ac Pompelonensem, Reges pactæ ferebantur. Vnde coniici posse eidem placet, Mauros, superioris cladis auctores, nequaquam Cordubensium Regum factione fuisse, quibuscum fœdera inita erant, sed alia prorsus diuersa, & contraria. Tunc enim Mauri ipsi inter se ciuilia grauissima bella gerebant. Fortasse hic Fortunius Rex, is Fortunius primarius vir est, quem Alfonsus Rex Castellæ, ac noster Surita in suis Indicibus Circiter Ann. Chr. DCCCLXVIII. ex cuiusdam Arabicæ historiæ testimonio, commemorant à Mahomade, Abdurrahamenis filio, incursione facta, regionem Pompelonensem vastante, quadam arce expugnata, captiuum Cordubam perductum fuisse, & vicesimo tandem anno magnis cum donis, muneribusque ab eo dimissum, ad tantam vixisse senectutem, vt Centesimum, & vicesimum annum compleuisse dicatur. Temporum enim rationi, ac præcipuè in tam longa vita, & ætate, aptissimè conuenit: vt qui prius seruus, & captiuus ductus fuerat; postea emancipatus, ad paternorum Regnorum adeundam hæreditatem, quæ obuenerat, maximis cum donis mitteretur: atq; vt idem ipse postea etiam, cùm in Legerensi cœnobio Monachi se votis obstringens, imperio abdicasset; suam ad Centum, & plures etiam annos produxisset vitam. Deniq; Fortunium hunc, è Corduba adscitum, Regnorum curā, & administrationem, si sine Pompelone Vrbe fuit mutilā, ac satis decurtatam, suscepisse apparet: eandemque Decimo sexto Regni sui Anno, seu nec longè post, cum iam grandis esset, dimisisse sponte Circ. Ann. Chr. DCCCCI. ac in Legerensi cœnobio Monasticæ vitæ instituto deditum, quod reliquum sibi vitæ fuit, in otio, & tranquillitate degisse. Illius autem obitus dies ignoratur. Nec mirum: quandoquidem ante Garibaium, qui primus illum nobis suscitauit, nulla eius Regni, vitæ, neque nominis cognitio exstabat. Iam verò hæc omnia videmus grauissimis testimoniis conuinci. Et tametsi de eo à nullo alio scriptore mentio fiat, Regumque successiones, vitæ, & obitus, vt amicus noster voluit, de iure certi, & constantes habendi sint: tamen Priuilegia, quæ ad illius Regni comprobationem ab ipso Garibaio adducuntur, tanti sunt ponderis, ac momenti, atque ita necessariò cohærent inter se, vt omnem videantur tollere dubitationem, sic vt iam, contra si quis dicere velit, non audiatur. Itaq; Fortunius hic, deposito imperio, nihil postea nisi de Diuino cultu, ac religione Sacrorum cogitauit. Cumq; Sanctii Cæsonis fratris ortus vel incertus, vel fortasse aliquandiu incognitus exstitisset; inde nostris Interregni Secundi origo data fuit. De quo, priusquam aggrediamur, ad ea quæ dicere statuimus; Aragonensium Comitum seriem persequemur. Eos enim consultò reiecimus in hunc locum, ne interpositi ordinem rerum turbarent: ac præcipuè quidem quoniam eis deficientibus, qui in hoc Secundo Interregno Sanctius Abarca Cæso, istius Fortunii frater, Rex à nostris salutatus est, cùm ad eum Aragonensis Comitatus, ac Suprarbiense Regnum coniunctim deferrentur, nouam Regii stemmatis nominationem inducens, primus Aragonum Rex vocari cœptus fuit. Quamobrem nunc ad Comitum narrationem conuertar.

ARAGONVM COMITES VI.

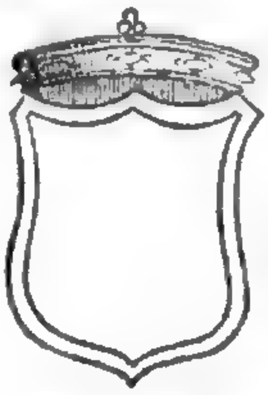
Nec verò tam exploratam habeo eorum rationem, quàm voluissem. Quod enim scire oportebat, quo quisque tempore fuerit; difficile dictu est de singulis: cum nomina ipsa, ac successiones, multis modis inter scriptores versentur confusa. In his autem tenebris Garibaius in primis lumen aliquod videtur attulisse. Itaque eum potissimum auctorem sequar; tametsi etiam Vincentium, Blondum, Sabellicum, veteresque nostros Historicos consectabor. Garibaius enim plerumq; ab aliis dissentiens, multa turbat: proindeq; necesse erit nos etiam ab eo nonnunquam dissentire. Sic igitur ille initio huiusmodi rem gestam exponit.

Inter primarios, inquit, viros, qui in fatali illo bello occubuerunt, quo Ruderico vltimo Gothorum Rege deuicto, Sarracenorum seruitus inducta fuit: quidam fuit nobilis, ac præcipuus vir, nomine Andeca, Ducum Cantabriæ præclaro genere ortus. At verò apud Gothos Prouinciarum Rectores; Duces vocabātur; belliq; & pacis Magistratus erant: quemadmodum & Comites; quibus inferiores erant Thiuphadi, & Gardingi. Postea apud nos hæc Ducum, & Comitum ratio in altiorem honoris, & dignitatis gradum peruenit, quē videmus. Andeca igitur pro patria, ac Fide strenuè dimicādo, à Mauris, suo

tis, siue Sarracenis ipsis occisus est. Filium Hedonem, siue Haidonem, filiam verò Velindam, pueros infantes reliquit. Ambo hi Maurorum furiam euasuri, Galliam petierunt. Hedon quidem dum ad nubilem ætatem peruenit, nobilissimam feminam, Aquitaniæ Ducatus heredem, vxorem duxit: Ex eaque liberos quinque suscepit: tres scilicet filios, Hunuldum, Vifarium, & Azenarium; ac filias duas, Meninam, seu Momeranam, aut Muninam, quam Fruelæ Legionensi Regi fuisse nuptam nonnulli perhibent. Alteram verò, cuius nomen non proditur, strenuus quidam miles ex Gothorum gente, Munnozius appellatus, Cerdaniæ Prouinciæ dominator, duxit vxorem. Et verò nos Muninam eam primo Suprarbiensium Regi, Garsiæ, tribuere filiam, ex Alfonsi Regis Castellæ, & Archiepiscopi Toletani sententia, habita nimirum ratione temporum, coacti fuimus: nisi duas eiusdem nominis habuisse coniuges (namque fieri id potuit) Fruelam ipsum Regem statuamus. Hedone autem patre mortuo Circ. Ann. Chr. DCCXXXIII. illius filiis paruis relictis, Carolus Martellus Francorum Rex Aquitaniam totam arripuit: eique Gubernatorem quendam præposuit, Horgerium Cathazlot vocatum. Hunc postea ferunt Circ. Ann. Chr. DCCXXXVIII. in eam regionem inuasisse, quæ postea Cathalonia ab eius nomine dicta fuit. Atque ab eo inclyti Barcinonenses Comites fluxere. Post autem Aquitaniæ ipsius, Eximinum, quem diximus, Aristæ patrē, etiam sub Regis nomine potuisse potiri, satis consentaneum videtur: cum ipsius Eximini longè post hæc tempora vitam, & Regnum subiiciamus. De Hunuldo autem, & Vifario, filiis grandioribus, quid egerint, nihil attinet dicere; neque etiam id proditur. Azenarius verò, eorum frater natu minor, se, ac fratres paterna videns ditione exutos, in Hispaniam reuersus, in Cantabria auiti quondam imperii domicilio, fortunarum suarum sedem collocauit. Tandem vxorem duxit: duosque ex ea liberos suscepit; Hedonē, atque Azenarium. Hedon quidem Vizcaiam adquisiuit; Azenarius verò Aragoniam, quę primum Comitatus, deinde Suprarbiensi Regno copulata, Regni nomen sortita fuit. De Comitibus autem hoc loco nobis scribere est institutum.

733. 738.

AZENARIVS, ARAGONVM COMES I.

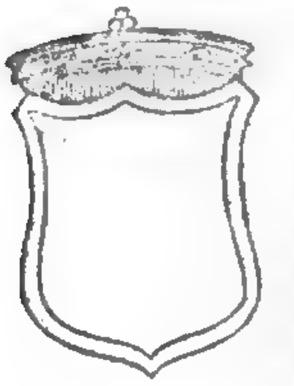

HIc itaque Azenarius, Azenarii filius, Hedonis Nepos, Andecæ Pronepos, collecta sociorū manu, è Cantabria ad nostra Pyrenæorum loca aduectauit, Garsiæ, Suprarbiēsi Regi secundo, ad Pompelonense bellum properanti, vt retulimus, opem laturus. Cumque ad Iaccetanā Vrbē peruenisset, eā adortus est, mirificā, vt proditur, occasionē nactus, quòd statiuum Maurorū præsidium, quod illius custodiæ præpositum fuerat ad Pompelanēsis Vrbis defensionē festinarat: quæ ab eodem ipso Garsia Rege eo tēpore valde premebatur. Azenarius igitur Iaccetanam Vrbē in suam potestatē redegit, prius illius arce expugnata, quę Aprezia illis temporib. dicta fuit. Nonnullis postea ab eo, quæ circum Iaccam erant, opidis subactis, aditum inde sibi ad nouæ dignitatis splendorem comparauit. Etenim Garsias ipse Rex ea de re per literas certior factus, cùm Pompelonensem Vrbem è manibus Maurorum extorsisset: bellicas vtrique res tam prosperè euenisse, magnoperè gaudens, Azenario ipsi Iaccetanam Vrbem, ac contributa loca, quæ adquisierat, suo Comitatus nomine, perinde quasi aliquod summæ suæ alacritatis, & beneuolentiæ signum, impertiuit. Ea tunc ditio vix extra Decem & sex millia passuum fines excedebat. Quòd autem Aragone amne, seu potius duobus eiusdem nominis fluminibus tota ferè includeretur, Aragonia vocata fuit: proptereaque Azenarius ipse Aragonum Comes, primus appellatus. Et verò dum vixit, semper Garsiæ Regis voluntati obsequutus fuit: & illud idem omnes, qui post eum sequuti sunt Comites, in Suprarbiensium Regib. fecerunt. Comites autem quasi commilitones fuisse olim vocatos quibusdam placet, quòd simul cum Regibus arma contra hostes ferrent, consiliorumque in Repub. ipsis penè pares, ac socii censerentur: atque inde Comitis nomē, ac munus manasse. Nec verò me fugit Comitum apud Romanos multiplicē, ac variam fuisse rationem: maximè autem declinante imperio. Etenim Comites fuere sacrarum largitionum; sic dicti: qui militibus dabant stipendia. Tum Comites priuatarum; qui Camerariis, vt vocant, Principis præesse assueuerant: quib. quoque sepulchrorum cōmissa erat cura, nequid abrogaretur, quod semel mortuis datum esset. Id namque detestabile scelus censebatur. Tum etiā Comites solemniorum; non longè ab iis diuersi, qui modò apud nos cærimoniarum dicuntur Magistri. Comites præterea Rationales; qui Imperatorum pecuniā dispensabant. Et commerciorum Comites; qui hominibus ad cōmercia venientib. iura

dicebant. Comites quoque rei militaris: qui sub Ducibus erant, illorum iussis, ac dictis audientes. Necnon & Comites Domesticorum; qui Primicærii quandoque dicti sunt, Illustriumque titulo, vt auctor est Cassiodorus, quasi honorificentissimo decreto iam tunc ab ipsis Imperatoribus honestati, cùm nonnulli ex aliis Spectabiles tantùm vocarentur. Hi autem Augusti corporis stipatoribus præesse consueuerunt. Quin & Comites quoque laborum; quibus omnes Imperatoriæ domus artifices, & opifices subditi erant. Et plures alii Comites fuere, quos omnes persequi longum esset. Eorum denique apud Romanos sicut diuersa nomina, sic quoque diuersa munera exstiterunt. Itidemque etiam apud Gothos. Nam & Ciuitatum Comites fuisse comperimus; qui singulis Ciuitatibus præpositi, iudicia exercebant. Sub quibus erant, vt diximus, Thiuphadi, & Gardingi, inferioresque alii nonnulli Magistratus. Atque hi Comites Ducibus, qui Rectores erant Prouinciarum, parebant ad Romanorum, quam retulimus, similitudinem prorsus: præterquàm quòd apud Gothos huiusmodi Comites Ciuitatum; & belli, & pacis Magistratus erant. Fuere etiam alii; qui Comites patrimonii dicebantur, Gothorum Regum patrimonia curaturi. Comites quoque Palatii, seu Palatini: quos domestici Regum præfuisse solitos, attestantur. Et fortasse plures alias curationes munerum Gothici Reges ad suos Comites admouebant, quæ singulis inde sumptis nominibus notari consueuerunt. Quo pacto etiam apud Gallos sic eorum rationem constitutam legimus; vt Centum pagi Comitem agnoscerent: quinque autem Comites Ducem. Singuli vero pagi Iudices certos haberent, qui Centautii dicebantur. Sed apud nos non ita habiti vnquam sunt, quasi alicui muneri publico, aut officio præessent. Nam siue à comitando, siue quasi commilitones, nostri Aragonenses Comites dicti fuerint; non Magistratus vnquam functi sunt officio; sed quo iure Reges Regni potiebantur, eodem ipsi Aragoniæ ditionis, patrimonii scilicet iure, sunt potiti. Ea autem his temporibus (ne nostra digressio à proposita narratione sit longior) sub hoc Azenario Comite, Comitatus nomen sortita, postea Suprarbiensi Regno copulata, Aragonum Regni nominis maiestatem adsciuit. De tempore, quo hæc gesta fuerunt, inter scriptores non conuenit. Garibaius circiter Ann. Chr. DCCLXXX. prodit: & Circiter Ann. Chr. DCCXCV. Comitem hunc obiisse. Alii verò altiora inducunt hæc initia; ab Anno nempe DCCLVIII. quibuscum Pinnatensis liber consentit: quàm verè autem, ipsi viderint. Ceterum Azenarius hic duos filios reliquit; Galindum, & Eximinum, quorum vterque mortuo patre imperauit. Matris verò nomen non exstat: tantummodò in monumentis dicti Excellentiss. Domini Archiepiscop. D. Ferdinandi, nobilem quandam Suprarbiensem fœminam fuisse, scriptum est. Sed nunc ad rem.

780. 795.

GALINDVS AZENARII, ARAGONVM COMES II.

ETENIM Azenario Comiti successit filius Galindus: qui, quòd Azenario patre natus esset, Galind' Azenarii, id est, Azenarii filius, quę vetus fuit loquẽdi cõsuetudo, dictus fuit. Cumq; patre mortuo, Pyrenæorũ iuga occupasset; Atarésiam arcẽ cõstruxit, aliaq; Castella ædificauit, vt eis, cõtra Arabum arma, suũ magis firmaret imperiũ. Necnon & in Acomueri opido cœnobium Sãcti Martini Cercitẽsis condidit; nonnullosq; eidẽ agros, ac prędia assignauit, quæ fuerant aliquo tempore antiquæ Ecclesię beati Petri Siresiensis contributa. Iam verò illud etiã istius Comitis nomẽ illustrauit; quòd Iaccam Vrbem Iaccensi edito Foro composuit, eidẽ Magistratum, quem Merinum appellari voluit, præficiens; vt ordinariæ causarum cognitioni præesset. Et is quidẽ apud Iaccetanos nunc viget. Veruntamen de illius dignitate, si hæc vnquam fuit, magnoperè est diminutum. Postea leges tulit præclaras, sub Iaccensium Fororum nomine, gratissimæ, & recenti, & veteri totius posteritatis memoriæ propagatas. De eis namque sic Alfonsus II. noster Rex, multis post annis testatum reliquit in prototypo quodam Priuilegio; in quo illas perpetua sua auctoritate de Ricardi venerabilis Oscensis Episcopi, & Sanctii de Orta *Maioris in domo sua*, & Fortunii *de* Vergua, & Marci Ferricii, & aliorum multorum bonorum consilio roborare studens, antiquas Iaccæ Consuetudines, & *Fueros totius illius terræ, quæ est vltra Serram, versus Montanam Iaccæ*, nominauit. *Scio*, inquit, *quod in Castella, in Nauarra, & in aliis terris solent venire Iaccam per bonas consuetudines, & Fueros ad discendos eos, & ad loca sua transferendos.* Eorum autem præcipua Capita, quæ ex dicto Priuilegio, veteribusq; aliis monumentis eruuntur, hæc fuêre.

I.

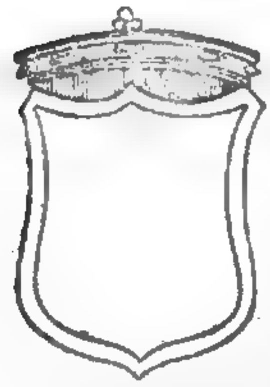
IN PRIMIS, *quod homines de Iacca de bonis, quæ Deus eis dederit, si habeant infantem, siue non; possint ordinare de bonis suis, & hereditatibus, sicut eis placuerit, nullo homine contradicente. Si autem non destinauerint; remaneant res eorum magis propinquis, qui de pro eis debeant succedere. Et si non habeant propinquos; res eorum dentur pauperibus. Si autem fuerit extraneus, qui moriatur Iaccæ, vel in illa terra vltra Serram: si destinamentum fecerit; fiat, sicut destinauerit. Si autem non fecerit destinamentũ; seruentur res eorum, vel illius per XXX. dies. Et si venerint eius consanguinei, vel consanguineus, de quo non dubitetur: reddantur ei duæ partes de tota illa pecunia, & tertia detur pro anima sua consilio bonorum hominum, & Episcopi, vel Capituli de Iacca. Si autem nullus de consanguineis venerit: tota pecunia detur pro anima sua eorundem consilio. Præterea homines de Iacca caueant cautius negotiari de tota illa terra: & si emerint aliquid, vel fuerint fideiussores, vel manuleuatores; in die compromissa extraneis mercatoribus persoluant. Quod si non fecerint; hereditates eorum impignorentur, vel vendantur, & illorum corpora tradantur mercatoribus. Et ideo nullus sit fideiussor, vel manuleuator, vltra quam potest. De latronibus vero ita statuimus. In vnaquaque villa tres, vel quatuor de melioribus iurent, quod non celabunt furta, sed demonstrabunt Merino nostro: & Merinus non audeat discooperire illum, qui furem ostendet: & veniat fur in potestatem nostram. Quod si aliquis fuerit contradicere Merino, ne capiat furem; dicat, vel nuntiet id Merinus nobis, & nos de tota villa faciemus iustitiam: & de his, qui defenderint furem, faciemus, sicut de ipso fure debemus facere. Siquis autem rapuerit, vel furatus fuerit oues, vel capras; pro vnaquaq; pectet nouẽ. Nullus tamen audeat pignorare bouem, ouem, vel capram, si habeat aliud, in quo possit pignorare: & si non habeat, in quo pignorare possit: consilio Merini pignoret oues, vel boues. Siquis pignorauerit bouem, ouem, vel aliam bestiam, & moriatur pignus ante nouem dies: nemo sit ausus reddere pellem alterius bestiæ, quæ mortua non sit, in pignore, sed pellem illius bestiæ, quæ mortua est, reddat, & non aliam. Quod si fecerit; iudicetur sicut latro. De appellitis ita statuimus. Cum homines de Villis, vel qui stent in Montanis cum suis ganatis, audierint appellitum; omnes capiant arma: & dimissis ganatis, & omnibus aliis suis faziendis sequantur appellitum. Et si illi qui erunt magis remoti, inuenerint in Villa magis proxima appellito: omnes qui nondum fuerint egressi tunc Villam illam, quæ tardius secuta est appellitum, pectent vnam baccam: & vnusquisque homo ex illis, qui tardius secutus est appellitum, & quem magis remoti præcesserunt; pectet tres solidos, quomodo nobis videbuntur, partiendos. Tamen in Iacca, & in aliis Villis stent aliqui nominati, & certi, quos elegerint Consules, qui remaneant, ad Villas custodiẽdas, & defendendas. In placitis, postquam erit iudicatum, & ex toto diffinitum: cartæ reddantur in manu Alcaldi, & ipse frangat cartas. Siquis cartam subtraxerit, vel furauerit: corpus illius sit iudicatum; & quidquid habeat, sit, & remaneat in nostra manu. Ganata cùm descenderint; nullus audeat furare, vel rapere, vel pignorare, ulla occasione: & non iaceant in vetatis militum, nisi per vnam noctem. Certa loca sint in Cequiis, in quibus ganata bibant: ne cequiæ frangantur. Siquis fuerit conuictus, vel probatus, quod sciens fecerit falsum testimonium, & falsum iurauerit ad alium exheredandum: de corpore eius fiat iustitia, & tota illius hereditas ad nostram, & nostrorum successorum manum perueniat. Mercatores de Iacca, vel alios homines extraneos nullus audeat pignorare, nec disturbare; nisi fideiussor sit, manuleuator, vel creditor. Siquis hoc deinde fecerit: Mille solidos nobis pectet. Siquis faciat Comandas in Iacca: sit illa Comanda salua, & secura: & nullus vel Merinus, vel alius audeat illam capere, vel tollere, aut fortiare, si ille cuius est Comanda, velit facere directum in Curia, si quis de eo conqueratur. Si vero fuerit latro, vel raptor, qui non posset facere iustitiam, vel stare directo, & rationi, si aliquis de illo conqueritur: emparet Merinus illam Comandam. Feriam, siue nundinas habeatis singulis annis in Festum Sanctæ Crucis Madii, quæ durent per XV. [illegible] octo scilicet dies, post festum Sanctæ Crucis, & alios octo dies, ante illud festum. Omnes etiam illi, qui ad illas venerint nundinas, sub protectione, & defensione nostra suscipimus, quicumque vel undecumque sint.*

Scio Forum hunc vulgari sermone in plures res scriptum exstare. Verumtamen, vt dixi, hæc inuenio illius Capita fuisse præcipua: hancq; existimo inter Iaccetanos principem, & certam esse initio constitutam, imperandi, ac prohibendi rationem; cui aliæ sensim admixtæ leges Ius maius fecerunt. Nec dubito, quin apud eos hic caussarum, Iudiciorumque ordo, stante eorum Republic. & quamdiu Aragonensium Comitum tantummodò paruerunt imperio, conseruatus fuerit. Et postea quoque facillimè credã eundem ordinem apud illos per multa sæcula similiter viguisse: id tamen quasi municipale aliquod, opidanumque Ius, cum antiquo illo Suprarbiensi Foro, reliquoque vniuerso nostro Iure, saltim in arduis, & grauissimis rebus, consentiens. Sed iampridem in omnibus, ipsi Iuri nostro subiacent. Libentissime autem his similia, quæ præscripta in veteribus nostrarum rerum monumentis reperi, inter historiæ cursum collocabo: quod plurima in eis sit, ac verius expressa nostræ antiquitatis effigies. Deniq; vt ad istius

Galindi Comitis, seu Galindonis (nam sic plerumque exstat) priuatas res redeam; hæc, aliaque his similia Decreta, ipsius laudes vehementer illustrarunt: iam vt omnibus Fortis, Bonique Principis expleuisse partes & illis sæculis, ac etiam præsentibus iudicetur. Duos filios reliquit; Eximinum Azenarii, atque Endregotum Galindi. Filiam quoque Theudam, aut Totam: quæ Bernardo, primo Ripacurtiensi Comiti, nupta fuit. Matris verò nomen non comperi, nec certam aliquam temporum rationem. Neque à Garibaio vlla expressa est. Alteram præterea filiam Comes hic videtur habuisse, Sanctio, Quarto Suprarbiensi Regi, nuptam: si modò quibusdam Oscensis Ecclesiæ scriptis standum est. Nam in eis Galindus iste Comes, suppresso nomine filiæ suæ, Sanctium ipsum Regem, generum suum apertè nominat. Sed sunt multa in illis monumentis, quæ ipsorum fidem mihi dubiam reddunt. Illa verò, quæ in priscis aliis Pinnatensis Tabularii notantur, certiorem nempe Comitem hunc fuisse cum Garsia Enneconis, quem suprà secundum Suprarbiensem Regem numerauimus, ætate coniunctum. Continent enim Comitem Galindonem *de Aragon* vnà cum Garsia Enneconis Rege plurima dona eidem Monasterio dedisse. Et Hieronymus Surita in suis Indicibus pari etiam ratione, regnante nimirū eodem Rege; ad hoc ipso Comite alia dona Cercitensi cœnobio fuisse data, auctor est. Numerum autem Æræ erratum existimo, vel non satis benè intellectum. Anno enim DCCC. vel Circ. ea omnia subiicienda duco: quin & hunc Comitem longiùs ætate progressum; fuisseque Fortunii, tertii Suprarbiensis Regis, temporibus implicatum. Etenim in monumentis dicti Excellentissimi Archiepiscopi eius manu scriptum exstat: se in veteribus ipsius Pinnatensis cœnobii tabulis obseruasse: hunc Galindum Comitem, Azenarii Comitis F. Aragoniæ Prouinciæ præfectum fuisse sub regimine Regis Fortunii. Eadem enim hæc verba ab eo suggesta sunt. Quoniam autem Fortunium Regem ab Ann. CC ∞CCI x. ad Ann. CC ∞ XV. regnasse constat: fit inde, vt dicamus, hunc Comitem vsque ad aliquem horum annorum ætate processisse. Neque magis certa à me initii, aut obitus illius ratio reddi potest.

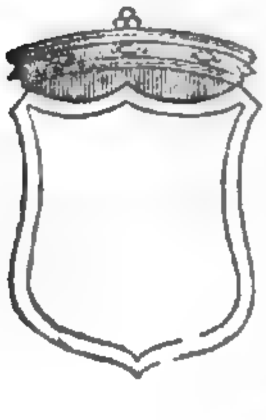
800. 815.

EXIMINVS AZENARII, ARAGONVM COMES III.

POST Galindum Eximinus Filius, Comitis munus suscepit. Illud autem Azenarii sibi patronymicum nomen ab Azenarii aui nomine sumptum reseruauit. Quod posteà præclarè est vsurpatum à quamplurimis, vt suo loco dicemus; qui eo pacto desiderium gentilis alicuius, rerumque ab eo gestarum memoriam renouare, illius retento nomine, curarunt. Istius verò Eximini perpaucæ quidem res gestæ perhibentur. Ad Olcassam proditur, commissa pugna cū Mauris, obiisse. Annus vero CC∞ II. qui Garibaio placet, minimè huic pugnæ conuenire potest, si in ea hunc Comitem occubuisse certum sit: cùm Galindum patrē post dictum annum vixisse, ex his quæ paulò ante diximus, eruatur. Propterea suspicor istius Comitis ætatem, eamque Olcassensem pugnam in Sanctii, Quarti Suprarbiensis Regis, tempora incidisse: atque in eadem etiam duorum, qui post eum sequuti sunt, Comitum ætates. Neque vero is Olcassensis locus nostrorum semper clade insignis fuit. Ibi namque ante id tempus Fortunius, Rex Tertius, Maurorum aciem, quemadmodum retulimus, profligauit: atque ex ea victoria Roncalensis Vallis incolæ celebre illud, quo hodie gaudent, ingenuitatis Priuilegium, in ornamentum honoris, reportarunt. De reliquo tamen huic Eximino, sine filiis decedenti, patris fratrem successisse perhibent. Quare autem frater Endregotus præteritus fuerit, nequaquam proditur. Quę verò de ipsius Endregoti filia Surita in medium protulit, mox dicam.

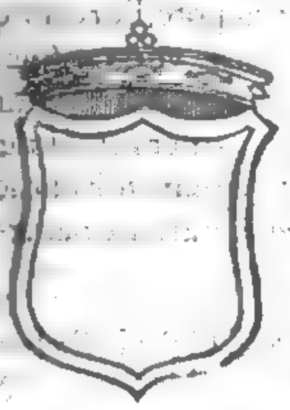
EXIMINVS GARSIÆ, ARAGONVM COMES IIII.

SVPERIORIS namque Comitis, non Endregotus frater, sed hic patruus, Eximinus Garsiæ dictus, qui Azenarii, primi Comitis, filius erat secundo loco natus, successor fuit. Vnde autem patronymicum Garsiæ nomen traxerit, neque cur filio fratris in Comitatu præpositus fuerit; scriptum non comperi: nec de temporum serie certum, quod afferam, præterquam id, quod paulò ante dixi, cum dicto Sanctio Rege fuisse hunc comitem ætate coniunctum, me arbitrari. Iam verò quod Surita ait, ipsius Endregoti filiam, Aragonensis Comitatus heredem, Garsiæ, Aristæ Regis filio, nupsisse; incertum existimo: cùm hac de re scriptores omnes ad vnum idem sentiant

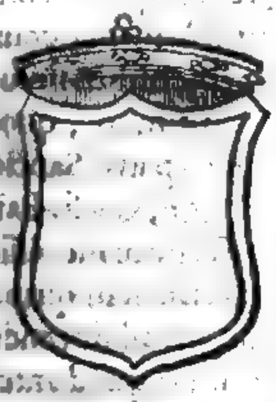
sentiant: eam nimirum, quæ Aristæ filio nupta fuit, Fortunii vltimi Aragonensis Comitis filiam fuisse. Sed in hoc fuisse omnino errorem puto: quòd alter Endregotus multos ab hinc annos, siquidem Centum ferme & quinquaginta, fuit Abarcæ Cæsonis Regis ætati suppar: quem constat filiam habuisse ipsius Abercæ Regis filio, Garsiæ cuã vocato, vt infra demonstrabimus, collocatam. Cuius Endregotum hunc, nequaquam dubito fuisse gentilem. Neuter tamen illorum Comes fuit. Propterea Garibaium sequuti, hunc in locum induximus hunc Eximinum. De quo hoc tantum memoriæ proditum est, fuisse statim, vt Comes factus fuit, à Mauris interfectum, vnico filio relicto, qui illius proximus suffectus est heres.

GARSIAS AZENARII, ARAGONVM COMES V.

ET hic quidem Garsias Azenarii, illud quoque Azenarii nomen in primi Comitis memoriam præsetulit. Atque eundem proditur fuisse, vna cum ipso Sanctio, Quarto Suprarbiensium Rege instituto certamine à Mauris interemptum, Circ. Ann. Chr. DCCCXXXII. quæ pugna Remp. nostram ad Primum, quod diximus, Interregnũ adduxit. In ea enim ambo ipsi, à Cæsaraugustaneni Regulo, Muza, circumuenti, occisi fuêre. Verum enimuerò Aragonensis Comitatus ad Fortunium filium peruenit: sic vt Aragonensibus separatum nullum Interregnum daretur. Ex quo tamen eorum, ac Suprarbiensium vna, & eadem Resp. censebatur, cùm Comites semper Regum subditi fuissent; quod in priuato Suprarbiensibus ipsis præcipuum fuit, id Aragonensibus etiam cum illis fuit commune. Et ob eam caussam omnibus tunc constat fuisse de statuenda Rep. curam coniunctam. 832.

FORTVNIVS EXIMINI, ARAGONVM COMES VI.

ETENIM Fortunius hic, quem Eximini patronymico nomine vsum proditur, postquam Garsiæ patris mortui locũ occupauit: omnium rerum, quas nostri gesserũt in primo illo Interregno, transactor, & administer fuit. Vnicam tantum habuit filiam, Vrracam, siue Enengam, Aragonensis Comitatus heredẽ: quam Garsias Rex, Aristæ Regis F. vt ante diximus, duxit vxorem. Atque hæ quidem nuptiæ gaudiorum plenæ pacisque & concordiæ fuerunt: q̃ non solùm matrimonii dignitate, sed ambarum etiam ditionum societate coniungerentur, quandoquidẽ vtrique eorum hereditario iure paterna bona obueniebant: Garsiæ scilicet, Suprarbiense Regnum; Aragonensis verò Comitatus, Vrracæ. Certam autem temporum rationem adhibere nõ possum: cùm in ea mirum in modum varient scriptores. Sed iam illud compertum est satis, Fortunium hunc Comitem Sex & triginta, ac plus etiam annis Comitatus Aragonensis fuisse potitum. Nam totidem anni interfecti sunt inter Ann. Chr. DCCCXXXII. quo Garsias Comes pater, ac Sanctius, Quartus Suprarbiensis Rex, interiere, vnde primum nostris patuit Interregnum; & inter illius exitum, & finem, tum quando nostri Ann. DCCCLXVIII. de illius Comitis Fortunii consilio, Aristæ Regi Regnum detulerunt: quo cum eo tempore affinitas sibi, societasque & magnæ necessitudinis caussæ intercedebant. Etenim filia sua Aristæ filio iam erat desponsa, quandoquidẽ An. Chr. DCCCLXXX. ex Priuilegio, quod infra intexere promisi, Fortunium ex ea nepotem, ex pueris excessisse colligitur. Et fortasse hæc quoq; caussa eum impulit, vt nostros ad Aristam Regẽ, consocerum suum, eligendũ incitaret. Deniq; illius consilio selectũ fuisse, omnium scriptis testatũ comperio; quibuscũ etiam Pinnatensis codex consentit: fuisseq; illum in tam benè statuenda Rep. nostra auctorẽ publici consilii, & sententiæ dicendæ principẽ illustrem in Senatu. Neq; tamẽ dubito, quin etsi illius bellica facta, quæ scriptis commendẽtur, nulla extent: nihilominus valde militaris rei scientiã percalluerit. Sed ad illi' laudẽ satis sit, q̃ Reipub. qua fruimur, machinator, & architect' extiterit: cũ tam præclarũ hoc factum iure possit amplissimis multorũ triumphis anteponi. Præcipua nãq; illius opera, maiores nostri, Adrianum II. Pont. Max. Longobardosque adierunt de summa Reipub. consulturi: Vnde antiqui Suprarbiensis Fori. Iudicisque Medii Prȩfecturæ initiũ sumptũ fuit, à quo tanquam à fonte, & capite libertatum nostrarum origo dimanauit. Quapropter nõ facilè credam me in eo laudando insolentem, aut multum visum iri. Cæterũ quo anno obierit, incertum est prorsus. Suspicor tamen nequaquam illius vitam Aristæ Regis tempora excessisse: cùm ferè omnes scriptores testentur, Garsiam Regem generum,

832. 868. 880.

Aragonen-

Aragonensem ipsum Comitatum vxorio iure à sui Regni initio tenuisse. Meritò autem hoc loco ipse Rex gener, Septimus Aragonum Comes enumerari debuisset, itidemque Octauus, & vltimus, Fortunius II. Monachus, ipsius generi filius natu maior: quē deposito Regio munere, Monasticæ vitæ se addixisse Circ. Ann. DCCCCI, retulimus: ob idque Rempub. nostram fuisse ad Secundum Interregnum adductam, vnde huc digressi sumus, vt Comitum seriem priùs complecteremur. Sed quia iam supra explicauimus, quæ de his duobus, Septimo, & Octauo, Comitibus tradi potuerunt, dum eorum res gestas inter Suprarbiensium Regum facta recēsuimus: minimè ea hoc loco iteranda duximus. Atque hæc sunt, quæ dicere habui de Comitibus. Quoniam autem ex hac Suprarbiæ, & Aragoniæ ditionum coniunctione, Secundo huiusmodi nostris Interregno dato, noua noui Regni moles effluxit, Sanctio Abarca Cæsone, huius Fortunii Comitis ex filia nepote, Fortuniique Regis Monachi, vt huius Fortunii Comitis ex filia nepote, Fortuniique Regis Monachi, vt diximus, fratre, ad Iaccetanã Vrbem Rege constituto: vnde auspicatò felix, faustumque Regale Aragonum nomen, ac munus ortum fuit: Secundum ipsum Interregnum nos nunc persequi oporteret, tenentes ordinem rerum, quem cœpimus. Priùs tamen cogimur ad eam aggredi de Reipub. nostræ primordiis, quam in hunc locum distulimus, disputationem: vt eis patefactis ad Secundi Interregni narrationem reuertamur.

VARIÆ DE SVPRARBIENSIS REGNI INITIIS SCRIPTORVM SENTENTIÆ.

MVLTÆ, ac variæ sunt, ad stuporem vsque inter scriptores dissensiones in antiquarum rerum nostratum serie explicanda: maximè verò in Reipub. nostræ initiis deducendis. Quidam enim quatuor illos, quos supra numerauimus ante Aristam, Reges omittunt; quasi Duces, & copiarum signiferi ductores, non autem Reges exstiterint. Alii eos Reges memorant; Nauarrenses tamen, seu Pompelonenses, non autem Suprarbienses fuisse vocatos, hocque Suprarbiensis Regni nomen nouè quæsitū ferunt. Alii, quæ communis ferè omnium sententia est, Aristam à Nauarrensibus, & Suprarbiensibus simul, eisdem Comitiis, fuisse euectum Regem, tradunt. Garibaius, licet solus, primum, quod apposuimus, Interregnum subtrahere nititur, Eximino Regi, Aristę Regis patri, Sanctium, Suprarbiensem Quartū Regem, patrem tribuendo: vt à primo illo Rege, Garsia Eximini, ad Aristam ipsum non interrupta, sed continuata prorsus ipsorum Regum successio statuatur. De his omnibus dicere cogimur hoc loco, vt consilii nostri rationem, qua ad ea, quæ scripsimus, annotanda moti fuerimus, explicemus. In primis autem ad docendū de Eximini Regis, Aristæ patris, Regno, vita, & nomine; intexam hoc loco, quod anteà dixi, me in Barcinonensi Tabulario compertisse antiquum Priuilegium: ex quo etiam alia eruuntur. Est autem huiusmodi.

IN nomine Domini Iesu Christi. Ego Garseas Rex, filius Enneconis Regis: Cogitans de meis innumerabilibus peccatis, quæ impediente humani generis inimico nimis temerariè perpetraui, & timens in die Iudicii tremendi à sinistris pro recompensatione meorum actuum inter hœdos computari: cum consilio filii mei Fortunii venio ad cœnobium Sancti Saluatoris Leierensis. Et ibi præsente Domno Eximino Episcopo, societatem in Orationibus, & ieiuniis, & eleemosinis, & bonis operibus accipio: Credens de Sancti Saluatoris suffragio, & Sanctorum Martyrum precibus, atque fratrum ibi deseruientium Orationibus posse defendi ab aduersitatibus in hoc sæculo, & à damnatione perpetua in futuro. Igitur vt hoc mihi eueniat secundum desiderium meum, & secundum spem meam, præsente filio meo Fortunio, & Episcopo Domno Eximino, & aliis meis Principibus, tribuo Sancto Saluatori, & Sanctis Martyribus duas Villas Lerdam, & Aninessem, cum suis herentiis, id est terminis, à me, & à filio meo, & à quamplurimis determinatis. Lerdam verò habeat terminos de Sancta Cruce, quæ est in culmine montis, sicut vertit aqua vsque ad vallem maiorem de Ondosse, & de vallemaior vsque Bocartal, & de Bocartal vsque ad Salsam, & de Salsa vsque ad Samarium, & inde vsque ad billosam, & de billosa suso vsque ad Cassallo, & Ecclesiam Sancti Felicis sicut vertit aqua vsque ad vinyuelas veteres, & inde in suso vsque ad fontem de Camplien, Et de ille fonte vsque ad Vayll susos, & de Vayll susos, vsque ad prædictam Ecclesiam Sanctæ Crucis. Aninessen autem habeat terminos de Penna vulturina vsque ad fontem, qui vocatur Axanna, & de illa fonte, vsque ad pontarron, sicut currit aqua vsque ad flumen Aragonis; & de culmine montis Agara cum canalibus, simul cum canale Arenosa, quæ est iuxta malio. Et de malio vsque ad Aguilar, & de Aguilar, ad fontem de Mopoyo, & sicut currit illa fonte vsque ad Vaill liscosa, & de ipsa valle vsque ad flumen Aragonis. Ipsas verò Villas cum terminis supradictis sic determinatas simul cū filio meo Dono ingenuas, & liberas Sancto Saluatori,

Saluatori, ut nemo ibi habeat aliquam mandationem, nisi Abbas Sancti Saluatoris, & eius Monachi. Ideo Do eis sic determinatas, quia magna contentio solebant habere homines de Villafilaricium homines de Lerda, & de Aniuessen, sic quòd occidere se volebant. Et ne amplius habeant inter se contentionem determinaui eas, ut ab ista die in antea homines de Lerda, & de Aniuesse non habeant contentionem, neque iudicium cum hominibus de Villafilaria, neque de aliis Villis. Qui praesentes fuerunt in hac determinatione; Garsia Semenones; & Enneco Blascone de Dasse bozo, & tio; & Amiolus Presbyter, & suo Neto Garcia de Arbi; & Garcia Necones; & Eldebone de Sansicu; & Enneco Blasconis; & Garcia Fortuniones de Guardosse; & Sancio Vita, & Blasco Necones de Frelisana; & Galindo Benaiones; & Mantio Blascones, & Galindo Garsianes de Fillaria, & suo Netu Galbussu, & Fortunio Mantiones de Gordun maritu de Domna Sanctia, quae fuit germana de auiatu de Falces, & Senior Garsia Ennecones Iudice de Ondosse. Et ego Eximinus Episcopus suadente me, & rogante Domino meo supradicto Rege Garsia, ut simili modo faciam aliquod donum Domino meo sancto Saluatori, & sanctis Martyribus, ut ceteris tribuam exemplum: sciens quod pro hoc praemium vitae aeternae adquiritur in futuro: Dono, & concedo Ecclesias istarum Villarum sancto Saluatori; & Sanctis Martyribus, Abbati Sanctio Gentullis iure hereditario in perpetuum possidendas similiter adhuc. Et ego Rex Garsea Do unum agrum inter Nauerdum, & Saucium eodem modo ingenuum. Quicunque verò huic donationi nostrae, quam pro remissione omnium peccatorum nostrorum facimus, & propriè pro remissione patris mei Enneconis, & aui mei Eximini Regis, nec non & successorum meorum, Regum scilicet, Principum, & comitum, voluerit contradicere, vel aliquo tempore hereditatem, siue terminum istarum Villarum, vel Villas metipsas, vel ipsasmet Ecclesias à Domino Eximino Episcopo oblatas abstrahere, vel alienare voluerit à sancto Saluatore: abstrahat eum Deus à sancto paradiso, & alienum faciat à consortio beatorum. Et ex parte Dei omnipotentis sit maledictus, & excommunicatus, & anathematizatus anathema Maran Atha & à coetu Christianae Ecclesiae segregatus, & à fronte binis luminibus carens. Demum subitanea morte percussus, & daemonibus traditus, cum Sathana, & Iuda traditore, qui Dominum Saluatorem tradidit, in inferno inferiori habeat portionem visurum, & lugiturum cum diabolo, & omnibus Angelis eius in saeculis sempiternis sine fine. At tum quod absit suadente diabolo cum concupiscentia saeculi, si euenerit; ex parte Dei, & sanctae Mariae matris eius, & beatissimarum Martyrum Nunilonis, & Alodiae, & omnium sanctorum, Regem, Principem, vel Comitē, qui tunc in tempore regnauerit, Coniuro & precor; ut oblationem, quam Dominus Eximinus Episcopus offert rogatu meo, & sua propria voluntate, & oblationem, quam ego pro peccatis meis Deo offero, ipse per vim, aut per voluntatem, neque per iudicium non sinat tollere, vel partire. Quod si dimiserit: omnia peccata nostra, & parentum nostrorum, & omnium successorum Regum, atque Episcoporum, pro quibus hoc offerimus super ceruices illius iaceant; & in die Iudicii recognoscat culpam suam, & habeat damnationem de anima sua, & haec oblatio inconuulsa permaneat in saecula saeculorum. Amen.

FACTA *haec Carta Donationis, vel confirmationis Die duod. Kal. Decemb. Aera Noningentesima decima octaua. Nos quoque praedicti Garsia Rex, & filius meus Fortunius, qui hanc Cartam fieri iussimus, & relegentem audiuimus, & nostra propria signa etiam ponimus, & Confirmatoribus, siue testibus ad confirmandum ostendimus. Confirmamus, & roboramus. Garsias Rex confirmat, & signat. Fortunius proles Regis confirmat, & signat. Episcopus Eximinus Pampelonensis confirmat, & propria manu signat. Episcopus Garsias Albeldensis confirmat. Episcopus Mantius in Aragonia confirmat. Abbas Sanctio Gentullu confirmat. Abbas Fortunius Sancti Aemiliani confirmat. Abbas Domno Salute Sancti Prudentii confirmat. Senior Enneco Sanz in Nagera confirmat. Senior Blasco Boardellis de Biozari confirmat. Senior Mantio Sanctionis de Elessa confirmat. Senior Azenar Sanctionis de Fillaria confirmat.*

Iam itaque euidens, & perspicuum omnibus esse poterit, Aristae Regis patrem, fuisse Regē Eximinum. Cuius rei, ne alterius laudem fraudemus, inuentor non sum, sed tantū probator. Garibaius enim Pinnatensem, vt ipse ait, Historiam sequutus, princeps omnium istius Eximini Regis nomen suscitauit. Illius verò Regnum improbatum reliquit. Siquidem nusquam ex illius scriptis apparet, Eximinum ipsum fuisse Regem, Sed tantùm Aristae patrē: propterea que eū supra ex hac parte in probatione defecisse retulimus. Nunc verò vtrumque huiusmodi Priuilegio, quo cum ipsa Pinnatensis historia consentit, manifestè conuincitur: scilicet, & Regem fuisse, & ipsius Aristae patrem: quando quidem Garsias Rex, Aristae Regis filius, qui dictum Priuilegium Ann. cc ∞xxc. (Hic enim cōuenit Aerae in eo appositae) irrogauit, apertissimis verbis se, Enneconis Regis filium, idest, Ionici, qui postea Arista dictus fuit, (veteres namque quandoque Innici loco Enneconem proferebant) & Eximini Regis Nepotem, quem auum suum appellat, profitetur. Tum etiam ex eodem Priuilegio, Fortunii nomen apertè colligitur, qui fuit Eximini pronepos, Aristae nepos, & Garsiae Regis, qui priuilegium conce-

nouos modò Reges suscitare; minimè tantam potuisse vnquam obliuionem esse inquiunt in scripto, præsertimque de Regibus; vt eorum nomina ne audita quidem fuerint. Cumque Iacobus ipse Rex se esse Quartumdecimum Regem fateatur, necessariò iam videtur ipsis, ab Arista ipso & Regni, & stirpis initia repetenda esse, eosque qui eum antecesserunt, è Regum; qui post eum verò interponuntur, è viuorum numero exturbandos. Neque enim leniùs rem tractant huiusmodi. Ac mihi quidem verissima, grauissimaque videtur Iacobi I. Regis sententia. Sed eam nequaquam arbitror intellectam. Etenim, priores Reges fuisse, præter Garibaium, qui firmissimè asseuerat plurima exstare, ac se vidisse vetera monumenta ea de re; omnes ferè & recentiores, & veteres scriptores, quotquot sunt, qui res nostras scriptis suis mandarint, prodidêre. Ex quibus hos tantùm nominabo; scilicet Alfonsum Castellæ Regem, Sapientem vocitatum; Rudericum Toletanum Antistitem; ac veterem nostrarum rerum Scriptorem, in ea quæ Pinnatensis Historia inscribitur; memoratumque Excellentissimum Archiepiscopum Ferdinandum: qui in priuatis suis monumentis eandem prorsus, quam nos, rerum à quatuor illis Suprarbiensibus primis Regibus gestarum narrationem persequitur. Ex Alfonsi enim Castellæ Regis, ac Ruderici Archiepiscopi Toletani scriptis apertè concluditur, ante Aristam Regem in Nauarra prouincia Reges exstitisse. Siquidem ambo ipsi, Muninnam illam, seu Momeranam, de qua supra diximus; ex Regali Nauarrorum Regum stirpe profectam, Anno DCCLV. Froilæ, seu Fruelæ Asturiarum, siue Legionensi Regi nupsisse aiunt. At ea res, ac Froilæ Regnum longè multum, ex ipsorum aliorumque Historicorum sententia, Aristæ Regis Regnum antecessit. Vnde efficitur, vt qui Aristam antecesserunt, Reges non Duces fuisse, ex eorundem Alfonsi, ac Ruderici scriptis eruatur. Auctor quoque Pinnatensis Historiæ (qui monachus quidam Petrus Marfillus putatur esse, ac si non ante ipsum Archiepiscopum Toletanum, eius saltem non excessisse vitam colligitur) eos Reges nominat. Præterea Hieronymus Surita cùm Aristam primum Regem inducat; Suprarbiam terram (ita enim loquitur) sub Anno CC ∞XIV. qui longè multum, etiam ex ipsius sententia, Aristæ Regnum, ac patris antecessit, meritò ipsis temporibus Regni nomen sortitam tradit: licet non à cælesti illo miraculo, quod supra arborem cælestis Crux apparuerit, vocatam censet, sed quia supra Arbem montem constituta sit. Sed siue hoc, siue illo modo fuerit, si eo Anno Suprarbium, Regni nomen adsciuit; Regum ergò imperio parebat. At in eum Annum, vel non multò longè Fortunium, & Sanctium, tertium & quartum, quos diximus, Reges, incidisse constat, multò ante Eximini, & Aristæ Regum tempora. Qui igitur eos antecesserunt, Reges nominandi sunt. Ac si Reges; Suprarbienses sanè: vt eorum titulus Regni, cui præerant, nomini conueniret. Quid? quod, & in Annalibus idem Surita testatur, antiquum quoddam Priuilegium exstare Ecclesiæ sancti Petri Siresiensis irrogatum; in eoque Sanctii Garsiæ Regis & cuiusdam Aragonensis Comitis fieri mentionem, atque ipsius Comitis nomen, præpostero ordine, Regio nomini antepositum esse. In Priuilegiis insuper Roncalensis vallis habitatoribus concessis, quorum Carolus Princeps meminit, & Garibaius eorum se exempla asseruare ait, Garsiæ Regis, ac Fortunii eius filii, Infantis Suprarbiensis nominati, expressam factam mentionem proditur, iam vt priores quatuor, non Duces, sed Reges exstitisse, cùm tot grauibus testimoniis comprobetur, venire in dubium nemini certe iam possit. Neque enim rationem illam probo, Reges non fuisse, ob eam causam, quòd nullius eorum Archiepiscopus Toletanus meminerit. Ille enim de ortu, & genealogia Nauarrensium Regum scripturus (sic namque suum opus inscripsit) iure potuit de eis silere, quos nequaquam duceret in eum numerum referendos esse. Qui autem quęso Garsias Eximini, istorũ Regũ, vt ita dicam, parens, appellari poterat Nauarrẽsis; siue Pompelonensis, quod idem est, Rex cum neque à Nauarrensibus assumptus, nec in Nauarrensi ditione euectus, nec eiusdem potitus, nec in ea sepultus exstiterit? Et Rudericus ipse alio in loco aliter sensisse visus est: cùm, vt supra diximus, Froilam Asturiarum, siue Legionensem Regem, eandem Momeranam ex Regali Nauarrorum progenie (nam sic est apud illum) ortam, quam Alfonsus Rex Muninnam vocat, duxisse vxorem tradat, Aera DCCXCIII. quæ Anno DCCLV. conuenit: longè verò post dictum Annum, Aristam Regem Nauarræ imperare cœpisse, idem ipse Archiepiscopus auctor sit. Quin immo inde coniecturam capio, vt eos Reges, qui Aristam antecesserunt, quandoquidem fuisse Reges inde etiam colligitur; ex quo Archiepiscopus ipse eorum non meminit, cùm alioquin patria esset Nauarrus: nobis, non autem Nauarren-

ſibus vendicemus: tametſi illum, dum Regalem Nauarrorum progeniem dixit, apertè video, eos omnes Nauarrenſes Reges cenſendos iudicaſſe. Sed iſtius gentis eſt maximè proprium, vt antiquam omnem nobilitatem à ſe eſſe profectam arbitrentur. Itaque iam videmus ipſum illum Archiepiſcopum Toletanum, nec ipſum ſecum, nec ea cum re, quam ſibi oſtendere propoſuerat, conſtitiſſe: ſed maiori profectò ex parte claudicaſſe. Nam de ortu, & genealogia Nauarrenſium Regum ſcribens, Ariſtam eorum Regem numerauit primum, cum ante eum Regalem Nauarrorum progeniem memoraſſet. Neque ſolùm Eximinum Regem, ipſius Ariſtæ patrem, præterit, ſed Fortunium etiam nepotem; quorum vterque, Eximinus quidem, ſi ita ſit, Nauarrenſibus ſolis, Fortunius verò ipſis, ac Suprarbienſibus ſimul, quemadmodum demonſtrauimus, imperauit. Porrò & ex eorundem Archiepiſcopi Ruderici, & Caſtellani Regis ſcriptis colligitur apertè, poſt miſerabilem illam Hiſpaniæ cladem, quando illius inſtauratio eo, quem diximus, modo fieri cœpit; Froilam ipſum, nonnulloſque alios tum ante tum poſt eum Legionenſes, ſiue Auſturiarum Reges, ipſius Nauarræ ſatis diu fuiſſe potitos: & quandoque in illam, quòd ab eorum nomine, & imperio defeciſſet, vehementer inſultaſſe. Atque eo tempore complures Nauarrenſium, Suprarbienſibus Regib[us] ſe totos addixiſſe, ipſiſque paruiſſe, quo vſque Ariſta ab eis Rex adſcitus fuit; Beutherius Valentinus, quē grauiſſimum ſcriptorem iudico, auctor eſt: Ariſtamq; primum omniū, Nauarrenſem Regē fuiſſe, tum ipſe, tum idē ille Carolus Princeps atteſtantur. iam vt inde etiam ſatis benè colligi poſſit, quatuor illos ante Ariſtam Reges, nequaquam Nauarrenſes Reges cenſendos fuiſſe: tametſi eos, ita Scriptorum vulgus, hiſce minime notatis rebus, appellarit. Sed hac de re plura paulò poſt. At verò ipſum Suprarbienſe nomen haud nouè quæſitū, ſed priſcum nimis, & antiquum eſſe præter varia, ac multa aliorum ſcriptorum teſtimonia: vſitatæ etiam illæ Regalium Priuilegiorum formulæ valde confirmant. In ferè omnibus namque Priuilegiis, quæ extant à ſanctio Maiori, & poſt eum ab aliis & nonnulla ab anterioribus Regibus irrogata, apertè videmus, eos omnes hanc conſuetudinem loquendi ſeruaſſe, vt cùm initiò ſe tantummodò Aragonenſium, & Pompelonenſium Reges fateantur (Nauarrenſium etenim in antiquis Priuilegiis nunquam memini profectò me legiſſe) in extrema parte, poſt appoſitam illam vſitatam temporis notationem, ſub his verbis: *Facta Carta*; & reliqua: Regales alias Ditiones, quibus præerant, oſtenderent, loquentes hoc modo: *Regnante me Rege Sanctio in Pampilona, in Aragone, in Superarbi, & in Ripacurtia.* Sic enim quandoque Suprarbii vocem ſcriptam inuenio. Singulas autem huiuſmodi Ditiones, Regna fuiſſe perſpicuum eſt planè. Eo autem genere loquendi demonſtratur, eas, quæ aliquandiu diuerſæ fuerant, iam tunc coniunctas, & copulatas illius Regis imperio parêre, qui ſe in illis regnare profitetur. Quòd ſi Suprarbienſis Ditio Regnum fuit vnquam; id certè ante Abarcam Cęſonē eſſe oportuit. Illius namque nominationem poſtea vſitatius Aragonum Regni nomen exorbuit, quod primus ſibi Abarca ipſe Cæſo vendicauit; ſic, vt niſi in extremo Priuilegiorum, eo, quem diximus, modo, nequaquam appareat. Atque hoc pacto ſenſim profectò fuit priſcum illud Suprarbienſis Regni nomen antiquatum. Et ex his omnibus etiam apertè colligitur, quam ſupra intexuimus noſtri Iacobi I. Regis ſententiam ita omnino interpretandam eſſe, vt ea ſtirpis nullomodo, ſed Regni; Regni verò Aragonum ſolius initium denotetur: neque ab ipſo Rege Iacobo, dum ſe Quartum decimum Regem numerauit, vllam prorſus Regum, qui Abarcam Cæſonem anteceſſerunt, habitam fuiſſe rationem Nam ſi ſtirpis initium denotaſſet: ab Eximino Rege originem ſumēdo, Fortunioque Rege, Monacho, Cæſonis Abarcę fratre, numerato, etiam excluſis duobus aliis Regibus, qui inter Cæſonem ipſum, & Tremulum, vt memorauimus, interponi debent: non Quartus decim[us], ſed Sextus decimus potius numerādus eſſet. Quòd ſi eos duos numeremus, quemadmodū numerandos eſſe, Regeſq; fuiſſe demonſtrabimus: Octauus decimus numero fuiſſet omnino. Si verò alterius præterquā Aragonū Regni initium ſignificare voluiſſet: neq; etiam conſtare ſibi vllo modo poſſet, quin in eodē, ac in maiori certè ipſius notæ errore verſaretur. Iam tunc enim paulò altiùs, ſiquidem à Garſia illo primo, quem diximus omniū Regum parentem appellari poſſe, repetere numeri ipſius initium cogebatur, eoq; ceteros Reges complecti; qui nobis poſt Hiſpaniæ iacturam imperarunt. Quo pacto Secundus & viceſimus Rex numerari debuiſſet. Neque verò dum Garſiam primum, omniū Regum parentem nominaui cum Garibaio conſentio, qui Primum Interregnum ſubtrahere nititur, Eximino, Ariſtæ patri, Quartum Suprarbienſem Regem Sanctium, patrem tribuendo, vt ab eodem Garſia continuata Regū ſucceſſio deducatur. Ea enim in re Garibaium deceptum fuiſſe demonſtrabo. Sed quia prim[us] in Repub. noſtra

nostra Princeps exstiterit Garsias Rex, qui ceteris ad statuendum Regnum aditum fecit illustrem. Hunc igitur, & reliquos omnes, qui post eum sequuti sunt Reges, vna secum Iacobus ipse adnumerare debuisset, si initium Regni simpliciter denotasset: sicque is longior, & maior fuisset numerus effectus, quẽ diximus. Fit itaque vt cum neq; stirpis, neq; Regni simpliciter initium denotarit: quid aliud significare, atque annuere voluerit, explicemus. Qua in re nefas omnino erit, vt ex illius verbis quidquam aliud, quàm quod ipse expresse voluit, excipiamus. Cùm verò ipse non simpliciter se *Quatuor decimum* Regem numerarit, sed addiderit etiam, *eorum qui in Aragonia regnarunt:* aperta res erit non, aliter interpretandã esse illius mentem, ac videntur sonare ipsa verba. Vnde efficitur planè necessario, vt Aragonum Regni initium denotatum fuisse concludamus: neque Iacobum Regem eo numero aliorum, nisi eorum tantummodò rationem, qui in Aragonia regnarunt, concepisse, quandoquidem in ea tam clara verba, & aperta illius omnino fuit conclusa, comprehensaque sententia. Quòd si præterita repetamus, demonstrandi causa, qui fuerint Reges, qui in Aragonia regnarint, illudque Aragonum Regni nomen præsetulerint: neminem eorum, quos hucusque retulimus, sed Abarcam Cæsonẽ principem, qui continenter post eos describendus proponitur, reperiemus. Nam à Secundo Suprarbiensiũ Rege, ad Aristę ætatem, atq; obitum, iam supra Aragonum Comites viguisse demonstrauimus. Garsiam verò Regẽ Aristæ filium, Aragonensisq; Comitis generũ, qui vxorio iure Aragonensem ipsum adiit Comitatũ, quiq; primus verè Aragonum Rex vocari potuisset: huiusmodi nomen adsciuisse ex eo, quòd intexuimus, Priuilegio non constat. Immo illud Comitatus retinuisse nomen vel inde colligitur, quòd bis geminatis, atque duplicatis verbis inter successores suos, Comites apertè nominauit. Aragonenses autem significari clarissimum est, ex quo successores dixit, idest, posteros, quibus à se nascendi conditio data esset. Alterum enim Comitatum præterquam Aragonensem, ad eum nullum peruenisse comperimus, vt intelligi possint hæc verba de eo. Quin ea verborum geminatione innuisse videtur, se ita animo, ac mente concepisse, vt crederet illud Comitis nomen incolume ad posteros omnino peruenturum, neq; eam, quæ citò ab Abarca Cæsone filio facta fuit, ipsius nominis mutationem futuram. Atque illud idem, quod pater, Fortunium Monachum filium suspicor seruasse. Quamobrem hosce ambos Reges, Garsiam Aristæ filium, & Fortunium Monachum Aristæ Nepotem, tametsi Aragonensis Comitatus fuisse potitos colligitur: retento tamẽ ipso Comitatus nomine, vt in Aragonia regnasse propriè enuntiari non possit. At Abarcam Cæsonem apertissimè ex omnibus suis Priuilegiis, Aragonum Regem, seu Aragonensium appellari solitum fuisse apparet. vt is prim⁹ verè dici possit in Aragonia regnasse; quandoquidem primus præclaram eam, quæ posteris hereditaria permansit, tituli mutationem induxit, vt Aragonum nomen in altiorem locum, scilicet in Regiæ dignitatis amplitudinem, & gradum ascenderet. Post ipsum autem Abarcam Cæsonem, duobus interpositis Regibus, Garsia, & Sanctio, auo, & patre Garsiæ Tremuli Regis, quos nuper Garibaius suscitauit: sic certè, vt ipsa Iacobi Regis quatuordecimi numeri nota aptissimè Regibus ipsis conueniat, sic vt nullo modo aliunde ea petenda sit. Vnde etiam apertè illorum error conuincitur, qui Ramirum, siue Ranimirum, quod vsitatius fuit nomen, primum Aragonum Regem numerarunt; cùm septem tantummodò sint inter eum, ac Iacobum ipsum I. Reges interiecti. Sed paulò post plura ea de re. Iam verò Primum, quod apposuimus, Interregnum Garibaius ipse subtrahendum censet, Pinnatensis Historiæ, vt ipse ait, fide, & auctoritate commotus: siquidem Eximinum Regem, Aristæ patrem, filium fuisse tradit Sanctii Regis, quem nos Quartum Suprarbiensem Regem numerauimus. Sed ab eo dissentio, cùm id nequaquàm ex ea Historia, ad quã ille se refert, eruatur. Hæc namq; illius sunt verba. *Post mortem Regis Fortunii Garsiæ*, loquitur autem de primo Fortunio, qui fuit Tertius Suprarbiensis Rex, *regnauit in Pampilona Rex Sanctius Garsia:* scilicet idẽ ipse, quẽ Quartum memorauimus. Post ait, *Et regnabat in Sturiis Rex Ordonio, qui tunc fuit deuictus per Regem Corduba, vocatum Abdurramen Anno scilicet Domini DCCCXX. Et tunc temporis gens Sarracenica ob victoriam de dicto Rege Ordonio obtentam supradictam, maiori audacia transiuerunt montes Pyrenaeos, & adquisierunt vsq; ad Ciuitatem Tolosanam: sic quod propter terrorem Maurorum nemo eis poterat resistere. Quinimmo Christiani fugientes & deserentes loca, vbi habitabant, propter metum, & terrorem Maurorum recolligebant se in spelunca Sancti Ioannis de la Penya, tanquã refugium singulare. Erant quidẽ ipsi Christiani vsque ad numerũ Sexcentorum. Qui cum vxoribus, & filiis, & omnibus eorum bonis recollegerunt se in dicta spelunca, vbi erat ædificata Ecclesia sancti Ioannis Baptista: quam ad honorem Dei & Sancti Ioannis augmentarunt, & multipliciter decorarunt. Et subsequenter cũ magna deuotione, & contritione suorum peccaminum, fideli*

confeßione pradia, & cũ magnis hymnis, & cantib⁹ humiliter, & deuote transtulerunt corpus ipsius Sancti Ioannis: loquitur autẽ de primo Anachoreta, quem diximus Ataresiũ nominari, *illud; tumularunt in quadam pulchra tumba: suprà quam nomen, & vita ipsius Sancti erat scripta literis mirificè sculptis. Quæ siquidem tumba fuit posita inter tria Altaria Inuocationũ sancti Ioannis Baptistæ, sancti Iuliani, & sanctæ Basilicæ, ibidem antea ædificata. Subsequenter dicti Christiani, inducti deuotione maiori, ædificarunt itidem duo Altaria: vnũ ad honorem sancti Michaelis, & sub inuocatione ipsius: aliud sancti Clementis. Et statuerunt ibi Monasterium, & constituerunt Abbatem nomine Transirico, & Clericos, qui propria voluntate, & ad honorem, & reuerentiam Dei, & Sanctorum ibi sepultorum renuntiauerunt desideriis carnalibus & mundanis. Et hoc fecerunt, vt Deus & Sancti eos præseruarent à persequutionib⁹, quas Mauri eis infligere conabantur. Et quilibet ipsorum Christianorum construxit inibi propriam mansionem: & ibidem infra breue tempus fuit congrua populatio. Et procurarunt ipsum Monasterium consecrari per Episcopum Aragonensem, vocatũ Ennecum, die sanctæ Agathæ. Regnauit autem dictus Sanctius Garsia Rex Pampilonæ viginti annis. Mortuo quidem dicto Rege regnauit Eximinus Garsia cum suo filio Garsia quorum alia memoria non habetur: decesserunt enim, nullo Rectore, vel successore eorum superstite.* Nec plura certò in ea Pinnatensi Historia, quam habeo (atque eadem ipsa est, quam Garibaius se apud Sanctam nostrum legisse refert) de his Sanctio, & Eximino Regibus, ac filio Garsia scripta continentur. Inde autem, nisi me forte fallo, Sanctium Quartum, quem diximus, Regem, Eximini patrem fuisse nequaquam elicitur. Hi autem Eximinus, & Garsias, ii sunt, quos supra, patrem, ac fratrem Aristæ memorauimus. Et in hoc vno errasse constat illius historiæ auctorem, quòd dum Aristam, ipsius Eximini Regis filium fuisse, ac patri successisse, grauissimo illius Priuilegii, quod paulò ante intexui, testimonio comprobetur: ipse verò, Eximinum, ac filium nullo successore superstite obiisse, affirmet. Immo ex quo Eximinum ipsum, Eximinum Garsiæ, nominauit, patre non Sanctio, sed Garsia vocato, fuisse natum dicerem, cùm alioquin Eximinus Sanctii iuxta veterẽ consuetudinem vocari debuisset: iamque Garsiam ipsum, Eximini patrẽ, persuadeo mihi non Regis, sed priuati herois personam sustinuisse. Ea verò omnia, quæ à nostris in Pinnatensi Spelunca facta perhibentur, ad primũ hoc Interregnum, quẽmadmodũ nos ipsi fecimus, referenda sunt: quandoquidẽ de Transynito, seu Transirico præposito Abbate, ac de cõsecratione ipsius Ecclesiæ mentio fit. Hæc enim, vt cetera omnia istius antiquitatis monumenta loquuntur, post ipsius Sanctii mortẽ, Repub. iam ad Interregnũ adducta, subsequuta fuêre. Nec si Rex ipse Sanctius Quartus plures annos regnauit, quàm viginti, quẽadmodum quisquis eam historiã scripsit, auctor est: tam longè illius vita posset produci, vt hæc omnia eidem subiiciantur. Siquidem regnare cœpit Ann. DCCCXV. Consecratio autem Ecclesiæ, vt dictum est supra, facta fuit Ann. DCCCXLII. Inter quæ tempora viginti, & septem anni interferuntur. Ex quibus patet in huiusmodi rerum, ac temporum notatione eam, quam nos sumus sequuti, viam tenẽdam esse: nec multum ab huiusdi historia discrepare. Quin etiam & ex eodem ipso Priuilegio, quod intexuimus in istius nostræ disputationis vestibulo, vt à nobis paulo est ante dictum: si attentè & diligenter illius verba expendantur, elici potest, nec ineptè, Eximini patrem, Regem non fuisse. Etenim Garsias nepos, qui dictum Priuilegium irrogauit, de maioribus suis duos tantum Reges percenset; scilicet Aristam patrẽ, ipsumque Eximinum auum: dum ait. *Quam donationem pro remissione omnium peccatorũ nostrorum facimus, & propriè pro remissione patris mei Enneconis, & aui mei Eximini Regis, nec non, & successorum meorũ, Regum scilicet, Principum, & Comitum.* Si igitur Garsias Rex gentiles alios habuisset Reges; eorũ, quemadmodum, & successorum omnium profectò meminisset. In hac autem deprecatione ignoscendi apertè videmus postulationem nullam de maioribus aliis, præterquam de parente, & auo, Regib⁹ contineri: at de successoribus omnĩ. Nec video causam cur maiorum oblitus posteros tantummodò memoraret: nisi quia non amplius, quam Regum, à quibus originẽ ducebat, haberi voluisset rationem. Cumque ii, duo tantùm fuissent pater, & auus, quos retulimus: idcirco solam eorum memoriam ad ostentationem, & gloriam excipiendam censuit, quòd antiquiorem laudem, quàm Regnum, familia sua profectò non haberet. Sequitur ergò, vt idem sentiamus, quod Pinnatensis historia, omnesque alii scriptores tenuerunt; scilicet post Sanctii, Quarti Suprarbiensis Regis, interitum nostris Interregnum Primum datum esse: Garibaiique qui contra nititur, explodamus sententiam, quæ argumentis clarissimis refellatur, cùm alioquin in nouis Regibus excitatis, annorumque & temporum notatione, nequaquam possimus adhibitam ab eo operam vehementer non laudare. Ceterum his cognitis ad eam istius disputationis partem accedã, quæ mihi sola superest illustranda; De diuersa nẽpe, quã supra constitui Aristæ Regis à nostris, & à Nauarren-

Nauarrensibus, seu Pompelonensibus facta electione. Quam etsi rem nouam, spero tamen me cuiuis facilè probaturum. Carolus namque Princeps, ac ferè omnes scriptores perhibent, Nostros; cùm sine Rege essent, ab Adriano Pont. Max. (quẽ Adrianum II. fuisse memorant,) Longobardisq; (quibus nõnulli Francos etiam addunt) statuendæ Reip. modũ quæsiuisse; fuisseq; ab illis id responsum latũ, Vti consentaneis legibus præstitutis, Vnum sibi aliquem in regem constituerent: inde nostros, condito priùs Suprarbiensi Foro Aristam sibi præfecisse Regem: ab eoque nõ solùm ipsas leges sancitas fuisse, sed irrogatum illud Priuilegium, quod diximus, De alio à nostris adsciscendo Rege, si à se, suisue Ius publicum violari contingeret. Ex quibus patet, minimè nostris Aristam Regem, ante Adriani Pontificatum præfuisse. At verò Adrianum II. nondum quinque annos sedisse constat; nempe ex A. D. XII. Kal. Decemb. An. DCCCLXVII. ad Kal. Oct. An. DCCCLXXII. quemadmodum ex Onufrii scriptis colligitur, quorum supra fecimus mentionem. Fit ergò, vt necessario Aristæ electionem à nostris factam in aliquem horum annorum incidisse censendum sit. Quòd si ante dictum temp' fortasse eum regnasse appareat: non nostris, sed Nauarrensibus imperarit. Atqui ex variis à Garibaio adductis documentis, quibus omnino fides adhibenda est, apertè conuincitur, Aristam ipsum iam Ann. DCCCXLII. Regem esse, Regioque nomine Priuilegia irrogasse, quorum nonnulla exempla Garibaius ipse protulit in medium. Præterea Hieronymus Surita in suis Indicibus Aristæ Regni initium Ann. DCCCXLV. vel circa supposuit: vt non multum visus sit ab ea Garibaii sententia discrepare. Si igitur Ann. DCCCXLII. Arista Rex erat; aut nostris, aut Nauarrensibus, aut omnibus simul imperabat. Nostris non quadrat; cum viginti & quinque annis post, (tot enim inter dictum Annum, & Adriani II. Pontificatus initium interpositi sunt) de statuenda Repub. cum eodẽ Pontifice fuerit habita consultatio, quæ necessariò Aristæ electionem à nostris factam antecessit: ergò, Nauarrensibus. Si Nauarrensibus; efficitur igitur, quod consequens est etiam necessarium, vt diuersas fuisse de eodem Arista à nostris, ac Nauarrensibus electiones factas dicamus: & proinde necessario Aristam ipsum diu ante Nauarrensibus præfuisse, quàm à nostris Rex eligeretur: neq; omnino leui, illud etiam quod diximus, coniectura pendêre, Eximinum nempe Regem nostris nequaquam, fortasse autem Nauarrensibus imperasse. Hanc autem opinionẽ de Adriani II. Longobardorumque deliberatione, ex qua eos in idem tempus incidisse colligi potest, quòd pro suspecta haberetur, cùm Adriani II. ætate Longobardorum Regnum iam sublatum esset: fateor equidem aliquandiu mihi non placuisse, interdumque visam fuisse dubiam, ac incertam. Carolus enim Magnus, ex amici nostri Caroli Sigonii, grauissimi Scriptoris, Francorumque Historicorum sententia, ann. DCCLXXIII. qui fuit quintus sui Regni ab Adriano I. Papa contra Desyderium, Vltimum Longobardorum Regem, Romanos acerbissimè vexantem, vocatus, Longobardos acie victos profligauit: ac Desyderium, eorum Regem, diu obsessum, tandem deditionem facere coegit, atque in Franciam cum vxore, & liberis misit omni Regia potestate exutum. Quib' peractis, sub Francorũ ditione ea omnis Italiæ pars venit, quæ Longobardorum erat; præter Hexarchatum, Rauennatem, Romandiolam, quandamq; Thusciæ partem, quam idem Carolus beato Papæ Adriano I. & Apostolicæ Sedi donauit: quæ omnia Longobardi Romanis, & Constantinopolitanis Imperatoribus adimendo iuris sui fecerant. Itaq; Caroli Magni tempore, ac virtute, Longobardorum Regnum in Italia defecit; Centum ferme annos ante Adriani II. Pontificatum. vt Adrianũ II. Longobardosq; in eadem simul tempora incidisse, qui nostris dare consilium possent, videatur omnino temporum rationi repugnare, saltem Regno ipsorum Longobardorum stante. Si autem affirmare velimus, omnes scriptores nominum similitudine deceptos, Adrianum secundum pro primo collocasse; minus etiam id conuenit: cùm neq; Adriani I. Pontificatu, neque Caroli magni Regno, vllum nostris Interregnum patuerit, in quo de statuenda Reipub. forma consilium peteretur. Denique in his angustiis, cùm constans omnium sit opinio, & sententia Adrianum secundum nostris consulentibus respondisse, de Adriano autem primo nec quidquam referatur, dicendum est planè; Longobardos quamquàm suis Regibus orbatos, ex quo in Italia sub externo dominio manserunt, Ecclesiæ videlicet, ac Francorum, Adriani II. temporibus viguisse adhuc, nimiumque sagaces, & prudentes ab omnibus semper habitos fuisse, ac præcipuè quidem in statuendæ Reipub. forma, quam diximus. Eorum siquidem imperium, quamuis ab initio sæuum, atque impotens fuerat: post Christianam tamen religionem adscitam, mitius, ac benignius effectum fuit, iam vt à Paulo Diacono iustum appelletur. Cuius rei eruditissimus idem Sigonius locupletissimos testes fuisse tradit, rectas eorum leges; qui-

bus furta, latrocinia, rapinæ, cædes, & adulteria seuerissime vindicabantur, ac libertas, & fortunæ priuatorum summo studio, ac æquitate, quamdiu illorum Regnum stetit, conseruata fuere. Qua vna in re, tota nostrarum legum summa, & temperatio consistit. Itaque ab eis, tametsi exactis Regibus, optimè nostri petere potuerunt de statuenda Repub. nostra consilium, quorum maiores temperatissimis legibus, in Italia, opulentissima omnium Prouincia, amplissimi Regni sedem constituerant: quod auctoritate tanta tunc fuit, vt nunc etiam tametsi fractum, ac debilitatum omnino, illius tamen gentis nominis memoria, nitatur. Ab ipsis namque Lombardiæ, quod nunc remanet, nomen sumptum est. Quòd si verum esset, quod ab aliquibus, nec indoctis viris accepi, vt Adrianus ipse II. Iltiprandus proprio gentis, ac familiæ suæ nomine vocaretur, cùm in omnibus, quæ exstant, Suprarbiensis illius Fori exemplis, Aldebrandum, siue Abreuianum, Apostolicum, idest Pont. Max. (sic enim veteres loqui consueuerunt,) fuisse à nostris consultum exprimatur: mirificè quidem omnibus his, quæ diximus, conueniret, vt Aldebrandi, seu Abreuiani id nomen corruptè pro Iltiprandi vsurpatum sit. Eoque Adrianus ipse II. designetur, ac si nos felicis recordationis Gregorium XIII. Papam Boncompagnum diceremus. Sergium enim Papam II. qui Adrianum ipsum II. fecerat Cardinalem, primum omnium proditur nomen suum mutasse: cùm ante Pontificatum proprio nomine, Osporcus, vocaretur. Ad cuius similitudinem, qui post eum sequuti sunt Pontifices Romani, nomina sua mutari voluerunt: & illud idem Adrianum II. credere licet, facere voluisse, relicto eo Iltiprandi nomine. Quam mutandorum nominum rationem ex huiusmodi principio in Romanis Pontificibus introductam, postea consuetudo aluit, ac frequens vsus reddidit firmiorem. Sed nihilominus fieri certè potuit, vt ipsum illud Iltiprandi nomen perinde, atque Adriani, in communi omnium ore versaretur: atque vt Apostolicus Aldebrandus, qui in Suprarbiensis illius Fori vestibulo nominatus in manuscriptis, quæ exstant, exemplaribus inuenitur, idem ipse Adrianus II. censendus sit. Vnde fit, vt Historicos omnes, qui Adrianum II. à nostris fuisse consultum prodidere; eundem ipsum, quem Suprarbiensis Forus Apostolicum Aldebrandum vocat, nominasse, ac nominare voluisse, intelligamus. Ex his igitur apertè elicitur, quod proposui, non iisdem Comitiis, sed longè diuersis Aristam fuisse à nostris, & Nauarrensibus Regem adscitum. Sed venio nunc ad illud, quod grauissimum, & firmissimum est omnium, ex dissimilitudine Iuris argumentum. Nam cùm genus institutorum nostrorum nihil habeat, nec habuerit vnquam cum Nauarrensium institutis commune, sed Ius nostrum omnino semper ab eorum Iure in omni ferè, & publica, & priuata actione discreparit: quid absurdius dici, aut existimari potest, quàm has tantas dissimilitudines non ex differentibus initiis prouenisse? Neque effici potuisset aliunde id, quod ab ipsis Regnorum primordiis, quandiu subiuncta fuere, vsque ad eorum separationem assiduè legimus obseruatum; vt cùm sæpius ambæ huiusmodi Ditiones versatæ fuerint in communi bellorum fortuna copulatæ, sic vt iidem Reges nobis, ac Nauarrensibus, vno, atque eodem tempore interdum, imperarint: quæ progressu temporum ab ipsis Regibus in Nauarrensi Regione adquirebantur, Pompelonensis Regni sine vlla dubitatione, quibus initio constitutum fuerat, legibus subiacerent. Quæ verò iidem ipsi Reges intra Regionis nostræ fines vendicabant: ea simili modo Ius semper nostrum tenuerint, ac seruarint. Qua de re habita vnquam altercatio non fuit: sed tantum de finibus. Sic autem eos aliquando Rex Sanctius IIII. Ranimiri I. filius terminauit. Proferam enim in mediū Priuilegium illius: ex quo præter id percipi etiam, & comprehendi poterit, quo pacto in tam diuersa vtriusque Reipub. gerendæ ratione iam priscis illis temporibus ea, quam exposuimus seruabatur vicissim inter nostros, ac ipsos ceterarū rerū societas, & coniunctio.

In Nomine Sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis regnantis in sæcula. Amen. Hæc est Carta iudiciorum, & iurationis, & preceptum Donationis, & confirmationis, quam facio ego Sanctius, Ranimiri Regis filius, gratia Dei Aragonensium, & Pampilonensium, seu Montisonis Rex, vna cum filio meo Petro ad omnes Aragonenses, & Pampilonenses, & Suprarbienses, qui sunt præsentes, & futuri in omni meo Regno, & ad Abbatem Aymericum, suisque successoribus. Quoniam me zelabatur omnis terra mea per indicios malos super terras, & vineas, & Villas, & casales: obinde placuit mihi supradicto Regi, & veni ad Sanctum Ioannem, anno tertio Pontificatus Domini Vrbani secundi Papæ cum Senioribus & Principibus meæ terræ; & ipsis laudantibus, & auctorizantibus iussi hanc cartam scribere Anno octauo postquam captum est Castrum, quod vocatur, Monnionis. Igitur ego Sanctius, gratia Dei Rex, Dono, & confirmo Abbati Aymerico, suisque successoribus talia præcepta,

ipsi, & Priuilegia, atq; decreta, siue libertates, qualis habet Cluniacense Monasterium: vt sicut Cluniacenses sunt liberi ab omni iugo humanæ seruitutis, ita & isti sint, tantummodò reuerentiã Apostolicæ Sedis seruantes. Confirmo etiam Donationes Regum, Priuilegia Episcoporum, auctoritates Romanorum Pontificum, cartulas, vel Inuestituras Militum, seu virorum, ac mulierum, qui suas oblationes Deo, & Sancto Ioanni obtulerunt. Confirmo etiam Monasteria, & Ecclesias Parrochitanas, necnon & Villas, & siluas, & omnes cursus aquarum, & omnes molendinos, vt habeat illos Sanctus Ioannes ingenuos, sicut ego meos: & omnia Alodia magna, vel parua, & omnes Decimas terrarum, Villarum, escaliorum, & omnium Alodiorum suorum, quantum, vel qualemcumque Sanctus Ioannes, vel sui Monachi ab antiquis Regibus, seu à modernis, vel seu Episcopis, seu à Militibus, siue à rusticis, aut à quibuscumque personis in omni Regno meo acquisierunt dono, vel comparatione, vel camio: nisi hoc quod abbates, & Monachi eiusdem loci iustè, ac legitimè dimiserint, vel camiauerint Regis iussu: vt hæc Sanctus Ioannes liberè possideat, & ingenuè, quæ acquisiuit qualicunque modo vsque ad diem illum, quod Deus mihi dedit castrum, quod vocatur, Monnionis, & aliud, quod dicitur, Arguedas. Et postquàm Deus dedit mihi castrum supradictum Arguedas, veni ego Sanctius, gratia Dei Rex, in Pampilonam, in Villam quæ dicitur Vharte, cum meos bonos homines de Aragone, & de Pampilona x. Kalend. Maii. Et conuenerunt ad me in eadem Villa Vharte, omnes Principes Pamplonenses, viri, pauperes, & feminæ super malos indicios, & super malos pleytos, quos habebant. Et placuit mihi, & ad omnes Aragonenses, & Pampilonenses, atque Suprarbienses, vt faceremus testamentum, & iuramentum firmum, & iuratum, & finiremus omnes querelas diuersas, & omnes clamores per vsos malos, quierant inter illos in tempore illo: & firmaremus terminum præfinitum ad Aragonenses, & Suprarbienses, castrum, quod vocatur, Monnionis, vt tenerent, & haberent vsque in sempiternum, quod in tempore illo tenebant, & habebant qualicunq; modo. Similiter & Aragonenses, & Pampilonenses tenerent, & haberent vsque in sempiternum terras, & vinas, & villas, & hæreditates cum montibus, paludibus, escaliis, aquis, & herbaticis, quas tenebant, & habebant qualicunque modo. Et rogauerunt Pampilonenses Principes, vt adducerent Aragonenses ad me cartam, & testamentum, quod fecerant cum illis in Sancto Ioanne, vt esset firmata, & roborata in mea præsentia, & Petri filii mei, & in facie de omnibus Aragonensibus, & Pampilonensibus, & Suprarbiensibus; vt amplius non inquietarent se, & perturbarent in supradictas querellas, sed tenerent, & haberent firma, & salua vnusquisque omnia, quæ tenebant, & habebant in die captionis duorum supradictorum Castrorum, videlicet Arguedas, & Monnionis. Igitur ego Sanctius, non meo merito, sed dono Dei Rex, hoc meum præceptum, & vestrum testamentum auctoritate mea, & vestra corroboro, & confirmo; ita vt hoc meum præceptum ita sit firmum, vt nulla Regia, vel Episcopalis, seu Militaris potestas in his causis, quæ prædiximus, audeat aliquos inquietare in omni Regno meo, vel perturbare. Quod si quis fecerit; ea quæ repetit, non vindicet: insuper, & mille solidos de mea moneta ad eos, quos inquietare præsumpserit, persoluat. Vt autem hoc meum Priuilegium firmum permaneat per sæcula cuncta, manu propria firmaui, & filio meo Petro roborari iussi.

Signum SANCTII *Regis.*

ET EGO *Petrus, Sanctii Regis filius, Regale hoc patris mei præceptum laudo, & propria manu subscribo.*

Signum Regis Petri.

FACTA *hæc Carta Æra* MCXXVIII. *Regnante Domino nostro Iesu Christo; & sub eius imperio, me Sanctio Rege regnante in Aragonia, & in Pampilona: & filio meo Petro in Suprarbi, & in Ripacurza, & in Montson: Petrus Episcopus in Iacca: alius Petrus Episcopus in Pampilona:* Raymundus *Dalmaz in* Rota *Episcopus: Aymericus Abbas in Sancto Ioanne:* Ray*mundus Abbas in Legere: Senior Galin Sanz in Sos, & Arguedas: Senior Enneco Sanz in Monteclaso: Senior Ximen Garcez in Buyle: Senior Lope Arcez in vno Castello, & in Arrosta: Senior Fortun Sanz in Baylo, & in Gliso.*

Ego Garsias scriptor iussione Domini mei Regis hanc cartã scripsi, & de manu mea hoc signũ feci.

Ego Aldefonsus, gratia Dei Rex *Aragonensium, & Pampilonensium decreta genitoris mei, & fratris laudo, & manu mea signo. Æra* MCLVIII.

Ex huiusmodi itaque Priuilegio, quod in Pinnatensi Tabulario exstat, fit liquet illius rogatione ipsum Regem non suas, sed Aragonensium, Pompelonensium, ac Suprarbiensium ortas de finibus contentiones, sedandas curauisse. Etenim cùm eo tempore, vt apparet ex scripto, tota ea finium ratio *per indicios, & vsos*, vt inquit, *malos* inter eos

confusa versaretur; Rex id omne ad ea tempora reuocādum statuit, in quibus antedicta Castra capta nondū erant: quasi vnumquemq; iis, qui tūc inter ipsos seruabātur, arceri finibus debere decernens, & quæcunq; postea aliter facta, irrita prorsus, atq; infecta. Et verò has regiones tres, tametsi alioquin, vt videmus, singulis suis terminis distinctas, & diuersas: Regnum suum, non quasi vnicum cēseret, appellauit, sed quòd vnico sui ipsius tantùm continerentur imperio. Idque visus est apertè declarasse, cùm alios ab aliis sic secreuit: vt quæ diuersa finium, eadem prorsus, & statuendæ vniuscuiusque illorum Reipub. ratio censeretur. Qua in re videtur non tam iudicem seuerum, tametsi diras illas adhibuit execrationes, quam arbitrum his finibus regendis se adiecisse. Itaq; fit, vt has trium regionum diuisiones, ex differentibus causis factas concludamus: causas verò nō aliunde, quàm à differentibus principiis prouenisse: ipsaque principia eò magis distantia iura effecisse, quò magis fuerint diuersa inter se. Cumque Aragonenses, & Suprarbienses non tam dissimilibus principiis orti fuerint, sed consiliis magis congruentes, iam ab ipsis rerum primordiis eandem tenuerint, ac seruarint, quam diximus, communis Reipub. gerendæ rationem, tametsi interdum de terminis ipsi sibi vicissim discreparint: propterea factum esse, vt eundem etiam habuerint rerum exitum, quem videmus, communemque ac eandem fortunam. Quòd si nobis, ac Nauarrensibus vna, & eadem initiò fuisset statuendi Regni, edendarumq; legum ratio constituta, quemadmodum ab omnibus ferè scriptoribus perhibetur: eadem nobis cum ipsis debuisset esse ratio Reipub. vel aliqua tanti discriminis causa adhibenda. At ea nulla proditur. Cursum ergò, atque exitum rerum contrarium, quem habemus, ad diuersa prorsus initia reducamus, oportet, vt quæ fuerit discrepātia in principiis, eadem sit in finibus dissimilitudo: neque aliter videntur vllo modo aptè cohærere posse extrema cum primis. Ea autem adhibita, quam diximus, diuersa Aristæ Regis à nostris, & à Nauarrensibus facta selectione, quæ etiam conuenit temporum rationi præclarè; elicitur planè aptissima quædam rerum series cum omnibus suis partibus continuata, & cohærens, vt quam optimè potuerit vnaquæque ditio propriam, & peculiarem Reip. rationem à singulis initiis repetitam, sine alterius iuris iactura, conseruare. Neque huic meæ opinioni obsistere videtur, quod priscos hosce Reges in Pinnatensi Historia, pluribusque aliis monumentis, Reges in Pampilona vocatos inueniamus, nulla prorsus Suprarbiensis tituli facta mentione. Etenim cùm certissimum sit eos Suprarbiensis ditionis potitos fuisse, quæ semper intra Regionis nostræ fines constituta fuit: coniici certè potest, nec abs re, Reges ipsos priscis illis temporibus, cùm Pompelonensibus viris, interdum patria, saltem Vrbe sua, pulsis, imperarent, voluisse magis Pompelonensem ipsum titulum præ se ferre, quasi ad genus aliquod ostentationis & gloriæ, quia ob ipsam Pompelonem Vrbem insignior statuebatur, tametsi ea non omnes fruerentur. Suprarbiensem verò, quòd statueretur parum locuples ad amplificādum, cùm ex paruis opidis totus constaret; fuisse aliquandiu ab iisdem ipsis Regibus, etiam in quotidiani vsu sermonis, intermissum: & illud idem postea plerosque scriptores in eorum nominatione seruasse. Nihilominus Suprarbiensi regioni sub Regni titulo profuisse colligitur, ea quam diximus, a Pompelonensi Regno longissimè diuersa ratione: quæ ab huiusmodi initiis profecta, vtrique eorum stabilis, ac firma permansit, sic vt tametsi sæpius coniuncta fuerint, semper tamen ex vario constiterint iure, & diuerso. Atque hæc sunt, quæ in hanc sententiam disputare statui: quæ satis hoc egisse putabo, si in vtramque partem dicendo, eliciant, & exprimant, si non omnino id quod verum sit, saltem quod ad id quàm proximè accedat. Sed reliquum est modò, vt eò vnde digressi sumus, reuertamur, resque à nostris in secundo Interregno gestas explicemus; cum ab earum continenti narratione huiusmodi disputationem secreuerimus. Ac fortasse videbitur nonnullis ab instituto nostro longè alienum, has licet breues præponere modò antiquitatum nostrarum annotatiunculas, quòd eas existiment nihil, aut parum certè adiumenti esse ad explicandam Magistratus Iustitiæ Aragonum dignitatem allaturas. Consultò tamen id fecimus. Visum est enim, cum à Regni initio illius institutio pendeat, vt in Primo Interregno ostensum est; Regno autem crescente, eidem Magistratui fieri cœperint & potestatis, & dignitatis accessiones: ad eas apertius indicandas, Regni nostri progressus cognitionem necessariam esse. Et ob eam causam hucusque singulorum Regum Suprarbientium, & Aragonēsium Comitum seriem protraximus. Nunc verò quoniam Secundo huiusmodi Interregno dato, ex Abarcæ Cæsonis ad Iaccetanam Vrbem Regis electione, ad quam pergimus explicandam, ipsa prodiit Aragonum Regni nominis origo præclara, vnde postea & ipsius Magistratus magnum, & clarum nomē ductum fuit, vt Iustitia Aragonum vocaretur, cùm primum Iudex Medius, deinde verò Iustitia

maior

maior vocari consueuisset: non abs re censendum erit, quod his Commentariis, quàm breuissimè fieri poterit, omnium nostrarum rerum summam complectamur. Atque vt illius Secundi Interregni narratio, de qua mihi sermo proponitur, perspicua magis sit: eò oportet orationis nostræ cursum reuocare, quò nos institutæ disputationis ratio deflexit.

SECVNDVM INTERREGNVM.

[illegible] vt ad rem, quæ certa semper existimata est, redeam, ab omnibus scriptoribus testatum inuenio, Garsiam Regem, Aristæ filium, quem Sextum Suprarbiensem Regem numeraui, Vrracamque siue Enengam vxorem, vltimi Aragonensis Comitis filiam, & heredem, ab ingenti Maurorum multitudine circumuentos, occisos fuisse, cùm ad Larumbi Nauarræ opidum, siue, vt alii perhibent, ad Sancti Ioannis Pinnatensis principem illam Ecclesiam iter facerent, quæ fecerant vota, reddituri. Siue autem ad ipsum Larumbi opidum, siue, vt aliis placet, in Ayuaria valle ea pugna commissa fuerat, siue, vt Tomichius refert, in quodam opido, *la Puebla*, nominato: vt vt se res habuerit, eorum cadauera in acie denudata, à nostris postea ad pugnæ locum conuenientibus reperta fuère. Cumque Regina Vrraca grauida, & iam ad pariendum vicina, interfecta fuisset; fetus, qui aluo continebatur, visus est per ictum matris cæsæ manum emittere, quasi ex vtero illius exire conaretur. Qua quidem re à primario quodam viro, mortui Regis famulo, animaduersa, & notata, cùm iam Mauri abessent, longeque essent disiuncti, huius quasi miraculo rei obstupefactus, Reginæ mortuæ vtero paulatim cæso, nobilis homo ille infantulum quendam viuum eduxit: quem illico, patrinis adhibitis, sacro Baptismate insigniri curauit, Sanctiumque appellari fecit. Eum postea secum ad Cantabriæ loca traducens clã, ne à Mauris fortasse occideretur, adoptitii filii loco, quòd prolis expers esset, educauit. In illius autem nobilis viri nomine mirum in modum variant scriptores. Quidam enim Sanctium Gueuaram vocatum ferunt; ab eoque propterea ipsi infantulo illud Sanctii nomen impositum fuisse: alii Vitalem Velam: alii Velezium Gueuaram, postea ab huiusmodi euentu rei, quòd tam illustre furtum fecisset, Latronem appellatum. Alii Aragonensem eum fuisse perhibent, Vitalem Abarcam nomine, quòd Castelli ita vocati prope Iaccetanam Vrbem potiretur; Vnde illud Abarcæ cognomentum postea à Sanctio ipso Cæsone sumptum attestantur. Tot modis illius nomen scriptores ipsi confundunt. De tempore autem, quo hæc gesta fuère, iam supradictum est. Quare nunc ad historiæ cursum pergamus. Regibus itaque occisis, vetus ac constans omnium opinio fuit, Suprarbienses, Nauarrenses, Aragonensesque viros, qui iam omnes sub Vnius imperio conuenerant, Rege, ac Gubernatore caruisse diu [illegible] sexdecim, vel octodecim annos. Sed iam noui Fortunii Regis Monachi, ipsius Cæsonis fratris maioris, quem nuper Garibaius suscitauit, vita, & regno interpositis, nullum nostris, eo tempore saltẽ, Interregnum fuisse datum apparet: quippe cùm Fortunius ipse è Corduba ad paternas ditiones capessendas accessisset, eãrumque ipsos sexdecim, ac plures fortasse annos fuisse potitus. In his verò tot Fortunii Regni annis, vt hoc vtar initio, & quæstionis, quæ superiori succedit, fundamento; nec valde mirum, quòd infantuli Cæsonis ortus notus non esset. Nã quamuis re recẽti caluisset fortasse aliquis facti rumor: postea refrigescere potuit, & quemadmodum sæpe contingit, tanquã ventus quidam popularis, totus ille disseminatus sermo, inanis, & vacuus iudicari: præsertim cùm, re ipsa protinus gesta, ea inquisitio, & inuestigatio veri necessaria non esset, quandoquidem nostri legitimum Regem habuere, ipsum scilicet Fortunium, demortuorum proximè Regum filium grandiorem, quem diximus patribus statim successisse. Cùm verò is postea Monachi se votis obstringens, imperio abdicaret, aptissimè conuenit, quod omnium traditum est sermone: Nostris ad eligendum Regem Iaccam conuenientibus infantulum ipsum Cæsonem, iam adolescentem factum, à nutricio suo propositum fuisse, illiusque ortu patrinorum testimonio comprobato, ab omnibus Regem salutatum. Qua ratione Interregnum hoc, quod Cæsonis Abarcæ electioni efficienter antecessit, iam perspicuum erit, constabitque inter omnes, datum esse, nõ quidem ob Garsiæ Regis, Reginæque interitum, quemadmodum omnium scripta in hanc sententiam sunt, sed ob eã causam, quæ mihi magis placet, quòd Fortunius eorum filius, maior Cæsonis frater, Monasticæ vitæ instituto in Legerensi cœnobio se addixisset. Nec verò me fugit hanc nostram de secundo huiusmodi Interregno opinionem à Garibaio ipso nequaquam probari: quemadmodum neque de primo quoque probata fuit. Sed cùm illius argumenta, quæ alioquin firmissima esse oportebat, in leui tãtùm coniectura nitãtur; non dubito, quin se facilimè ceterorũ e-

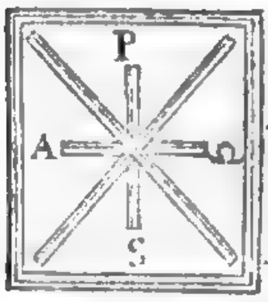
mnium ſcriptorum iudicio, grauiſſimoque ipſius Pinnatenſis hiſtoriæ teſtimonio, cuius infra ea de re verba connectam, reuinci patietur. Noſtri igitur in Interregno, quod diximus, conſtituti, In Iaccetanam Vrbem ſuper adſciſcendo Rege congreſſi fuere. Cæſonis enim infantuli ortus, vt coniicere licet, vel illis forſan incognitus erat, vel, quod credibilius videtur, incertus. Ipſa autem Iaccetana Ciuitas hiſce temporibus, poſt Aragonenſis nempe Comitatus cum Suprarbienſi Regno coniunctionem, vtriuſque ditionis primaria vrbs habebatur. Quam Lacetaniæ Prouinciæ; Lacetanorumq; populorum quondam fuiſſe caput comperimus: atque vt quidam volunt, corruptè apud Liuium legitur illius nomen; cùm Iaccetana Prouincia, non Lacetania, Iaccetanique populi, non Lacetani, ab ipſa Iaccetana Vrbe legendum ſit. In eam igitur Comitiis conuocatis, noſtri perquirere cœperunt, quiſnam ſibi Rex cooptandus eſſet. At infantuli nutricius, ea re comperta, Sanctium ipſum Cæſonem, craſſioribus tectum indumentis, per deuios ſaltus è Cantabria clam ſecum in eum locum adduxit. Cumque per niues illud iter confici oporteret; ad eas melius perferendas, quodam tegmine pedum eum indutum ferunt, niuibus maximè accommodato, quod ex crudo perone efficitur, vulgarique vocabulo, *Abarcas*, nominatur. Eſtque quoddam calceamenti genus priſcis illis ſæculis, ac etiam præſentibus, ad Repandorum calceolorum inſtar, ex caprina, ſeu boaria pelle confectum, ad aſpera & montoſa loca peragrāda habile nimis, & aptum; proptereaque apud nos paſtoribus, ac ruſticanis hominibus in montanis ipſis valde commune. Hoc ergo indutus calceamento, Sanctius ipſe Cæſo in noſtrorum hominum conuentum venit; noſtriſque propoſitus, tandem patrinorum teſtimonio audito, aliiſque teſtibus illius facti conſciis, qui planum fecerunt, eum vltimorum Regum filium eſſe, ac Fortunii Regis Monachi fratrem minorem; ipſis illis Comitiis, incredibili applauſu, ac lætitia, vno omnium ore, ſalutatus fuit, & cooptatus Rex Ann. Chr. CIↃCCCV. iuxta peruetuſti Codicis ſancti Æmiliani Collugenſis à Surita in ſuis Indicibus recitati computationem. Vndecim, vel quatuor annos hoc noſtris Interregnum perduraſſe conſtat. Tot enim inter Fortunii Monachi Regni finem interſunt, quem ſupra ex Garibaii ſententia Ann. DCCCCI. ſubiiciendum duximus & inter hoc, quod Cæſonis Regni tradimus initium. Quid? quod, ſi diligenter in illius Priuilegii verba, quod Garibaius ad docendum de fine Regni ipſius Fortunii affert, inquiramus: eo quidem Ann. DCCCCI. quo dictum Priuilegium irrogatum fuit, Fortunium ipſum Regem Legerenſe Monaſterium conſtabit ad Fraternitatem, quam vocant, accipiendam adiiſſe, ſicuti viderat feciſſe patrem ſuum. Ita enim loquitur. Sed quòd eo tempore Regnum deponeret, verbum non exſtat. iam vt coniicere poſſimus, poſt Fraternitatem acceptam, ab eo Regale nomen aliquantulum temporis retentum fuiſſe, ne tandiu fuiſſe noſtros verſatos in exquirēdo vero de Cæſonis ortu dicamus. Ipſum autem Cæſonem Regē ex dicti Æmiliani Codicis teſtimonio dicto Ann. DCCCCV. regnare cœpiſſe, iam iure poſſumus affirmare. Priuſquam autem ad reliqua pergamus, libet hoc loco ipſius Pinnatenſis Hiſtoriæ, quæ ad comprobandum hoc ſecundum Interregnum attinet, hæc verba ſuggerere. *Poſt aliquot annos*, Sic enim rem ipſam orditur, *gentes terræ procurabant ſibi Dominum, murmurantes, & plangentes; nec ſine cauſa: quia heres non ſuperfuerat, nihil ſciētes de Infante prædicto.* Loquitur autem de Abarca hoc Cæſone. *Et quadam die vocatis ſimul Nobilibus, Militibus, & gente populari illius terræ pro eligendo Regem, aliquem nobilem Baronem; Volentibuſq; generale colloquium ſuper hoc celebrare; dictus nobilis Baro, qui dictum Infantem de morte præſeruauerat, vt præfertur;* Nuſquam autem illius nomen expreſſit, ſed tantummodo Nobilem quendam *Baronem montanearum Aragonum* fuiſſe prodit, *Sciens hoc, fecit indui dictum Infantem in modum paſtoris, & calceari Abarcis. Et congregatis ſuis conſobrinis, & amicis, ac Vaſſallis, venit benè, & honorificè paratus ad dictum colloquium die ad hoc præfixa. Et ingrediens per Palatium, vbi dictum celebrabatur colloquium; fuit honorificè receptus per omnes, qui in dicto colloquio intererant. Et tenuit inter tibias dictum Infantem, dicens alta voce: Barones accipite iſtum Infantem, & ſpoliate eum veſtibus, quas induit, ipſumq; in Regem eligite. Nam pro certo iſte eſt Dominus veſter. Notum enim vobis ſit, quòd quando Regina mater ſua deceſſit caſu ſic fortuito, ipſa erat grauida: & ego ſum ille, qui dum tranſibam per Vallem, vbi ipſa extitit interfecta, vidi paruulum, educentem manum per vulnus in ventre matris illatum. Et benedicatur Deus, quia abſq; periculo eduxi ipſum paruulum viuum de ipſo ventre, in teſtimonium iſtorum conſobrinorum, & Vaſſallorum meorum, qui tunc illbic interfuerunt, & hæc viderunt. Et ſi quiſ contrarium aſſerat; campum ingrediatur, & inibo ſuper hoc cum eo duellum. Et his dictis, ſurrexerunt omnes alta voce: Viuat, Viuat, quia iſte, & non alius eſt Dominus noſter. Et illico exuerunt eum veſtibus, quibus erat indutus, & Regalibus induerunt: cū magnoq; gaudio illa die, ad eius honorē, Feſtū ſollemniter celebrarunt. Et quia venit indutus, & calciatus, ac ſi eſſet paſtor, vocauerunt eum Sanctium*

ssimum Abarcam. Hoc igitur Secundo Interregno scriptorum omnium testimoniis, & istius Historiæ fide, probè iam stabilito, & fixo (neq; enim in re tam perspicua vlla dubitatio esse potest) excutienda est modò, quæ, vt dictum est, superiori succedit, de Aragonum Regni nomenclaturæ initus, disputatio.

DE ARAGONVM REGNI NOMENCLATVRÆ INITIO.

ORDO namque postulat rationis, vt cùm antea quo pacto Sanctius Abarca Cæso, Rex electus fuerit, ostenderimus: nunc cuius ditionis se Regem appellarit, demonstremus. Quod, vt sciatur, dignissimum est, neque hactenus à quopiam pertractatum. Nihilominus tamen non verebimur nostram, tametsi nouam, in medium proferre opinionē ea de re, quòd communem, quamtumuis initam, cùm ratio conuellat, omnes libenter remissuros arbitremur. Iam itaq; statuendum est in primis, Regum post hunc Abarcam Cæsonem ita ab omnibus hactenus traditas fuisse successiones, vt ipsius Cæsonis Regis Rex Garsias Tremulus, filius censeretur: Tremuli autē, Rex Sanctius Cognomento Maior, Imperator dictus; cuius filium Ranimirū, ferè omnes scriptores, primum Aragonum Regem induxere. Atq; hæc tandem Suritam nostrum impulit causa, vt ex graui illo Iacobi I. Regis testimonio, de quo paulo ante disputauimus, ab Arista Rege iudicaret esse & stirpis, & Regni repetenda initia, nouamque quamcumq; de nouis aliis Regibus sententiam, explodendam prorsus: neq; aliter posse vllo modo illam Quatuordecimi numeri adhibitam notam sibi ipsam cōstare. Quin etiam vt cum ea temporum quoque rationem adæquaret: in suis Indicibus eidem Sanctio Imperatori, Tremuli Regis filio, sexaginta & octo Regni annos tribuere coactus est: cùm id apertè perspicuæ alteri eiusdem Iacobi I. Regis sententiæ aduersetur. Ille enim in iisdem ipsis suis Commentariis, quibus, eodem Surita teste, nulla exstant nostrarum rerum clariora, magisve insignia monumenta, annos, quibus Regnorum potiebatur, scriptis testatos posteris relinquere cupiens, cùm eo tempore iam tertium & sexagesimum annum regnaret; Rem, inquit, minimè à Salomone, & Dauith Regib. in vllo Rege hucusq; visam, nec auditā. Quòd si Suritæ sententia vera esset; apertè Rex ipse Iacobus mendacii conuinceretur, quandoquidē Sanctium Imperatorem, plures annos Regnorum potitum, quorum ipse potiebatur, appareret. Neq; simile vero videtur tam longæuum ipsius Imperatoris Regni tēpus, si vera ea fuisset sententia, è nostrorum animis tam citò excidisse, cùm ab eo ad dictum Iacobum Regem I. anni vix centum & quinquaginta interfuissent. Iam itaq; qui nouos Reges excludunt, quàm maximis in rebus teneantur, videmus, ex dicto Iacobi I. Regis testimonio; illudque etiam vehementer repugnare aliorum scriptorum opinioni, qui Ranimirum, ipsius Sanctii Imperatoris filium, primum Aragonum Regem profitentur. Sed quia de Regibus, qui Cæsoni Abarcæ antecesserunt, iam supra satis in vtranque partem dictum est: de iis, qui ei successerunt, reliquum est modò, vt disseramus. Atque vt quamprimùm eam de Ranimiro Rege, quam plerique imbiberunt, opinionem refellamus, doceamusque omnino falsam esse: tametsi verum sit in memorabili illa Regnorum Nauarræ, Castellæ, Aragonum, Suprarbii, ac Ripacurtiæ, à Sanctio ipso Imperatore inter suos filios facta diuisione (namque hæc omnia Regna in illius ditionem, & potestatem venerunt) eam Ranimiro ipsi de tam amplo imperio partem esse datam, quam Aragonii solùm fines circumscribunt, vt pote cum Nauarra Garsiæ, Ferdinando Castella, Suprarbia autem, & Ripacurtia, quæ tantùm supererant, Gundisaluo filio legatæ fuissent: non tamen propterea Ranimirus ipse, primus Aragonum Rex censendus est, quasi primus ille id nomen vsurparit, cùm qui eum antecesserunt quamplures, & Reges Aragonum fuisse, & ita nuncupari solitos inueniamus. Quemadmodum Garsiam illum, ipsius Ranimiri fratrem, quem pater Nauarræ Regno donauit, primum propterea Nauarræ Regem vocare non liceret, cùm simili modo plures ante eum Nauarrā Reges habuisse, perspicua res sit. Ego quidem nequaquam repugnabo, ad neminem ex Regibus, Aragonum Regnum tam tenue, & eneruatum, quàm ad ipsum Ranimirum peruenisse: siquidem detractis aliis ditionibus, reliqui tantum sibi fuit priscus ille Aragonensis, sub Regni nomine, Comitatus. Sed facilè concedam primum, illum ea de causa fortasse dictū esse, quòd princeps omnium Aragonense nomen, gentilicii nominis loco, sibi, ac posteris vēdicarit, cùm nonnullos, qui eum antecesserunt, constet illud sibi ex Abarcæ cognomine delegisse, proindeq; plures Sāctios Abarcas, ac Garsias Reges Abarcas, inueniri. Neq; manere aliter communis ea opinio posset, quin ex fallaciis tota constaret. Iam verò Regum post Cęsonē Abarcam successiones, quod mihi hoc in loco videtur esse potissimum, ita omnino enumerandæ sunt;

vt Garsias Tremulus, qui hactenus Abarcæ Cæsonis filius, statuebatur, pronepos, non filius numeretur. Etenim Abarcæ Cæsonis Regis, filius Garsias Rex, successor fuit: ipsius autem Garsiæ, filius Sanctius, Garsiæ Tremuli pater. Quæ tanta nominum similitudo scriptores nostros in eum errorem induxit, vt duobus his Regibus, qui inter Cæsonem, & Tremulum interponi debent, è Regum numero exturbatis, ipsi Cæsoni Regi continenter Tremulum ipsum subiicerent: ea etiam, quam diximus, cognomentorum ex Abarca assumptorum similitudine magis decepti, qua nouos hosce Reges, qui modò intercalantur, ac quandoque ipsum Tremulum, vsos obseruauimus: atque illud Abarcæ cognomentum pro gentilicio nomine nonnumquam collocasse. Sed interponendos esse, diuersosq; fuisse, ac diuersos habuisse filios, fratres, auos, ac vxores, Garibaius ipse in suo Historiarum Compendio argumentis omni luce clarioribus demonstrauit: eisq; interpositis, singuli eorum obitus, ac Regnorum tempora, quæ hactenus omnino vacillabant, confusaque nimis versabātur, apertè distinguuntur inter se, & quod rem continet, quam aptissimè cum ipso Iacobi I. Regis testimonio cohærent. Ab eo namque retro ad Abarcam Cęsonem versus numerando, Iacobus ipse, quartusdecimus constituitur Rex: ipse verò Abarca Rex Cæso, primus. Et verò etiam grauissimo alio testimonio conuincitur, nouos hosce Reges, inter Cæsonem, ac Tremulum collocandos esse. Ex duobus namque Priuilegiis, quorum infra exempla in Sanctii I V. Regis rerum narratione supponam, elicitur apertè, Cæsonem ipsum, ipsius Sanctii I V. tritauum fuisse. Cumque sub hac voce, tritaui, ea sententia subiiciatur, vt is, qui quartus sit ab auo, designetur; fit inde, vt necessario hi duo Reges interponendi sint, cùm eis exclusis Abarca hic Cæso ipsius Sanctii I V. tritauus esse non possit. Eorum autem interpositione noquaquam peruertitur, quinimmo connectitur aptissimè illa Iacobi Regis quatuordecimi numeri apposita nota: quandoquidem ea Aragonum Reges definiuntur non solùm ipso numero, sed etiam qualitate. Siquidem ab Abarca hoc Cæsone ad ipsum Iacobum I. Regem, quatuordecim Reges regnarunt, his duobus interpositis: & hi omnes Aragonensem ditionem verè, & propriè, non fictè, aut fallaciter possederunt. Vnde etiam prima illa ratio concluditur, Cæsonem ipsum, primum Aragonum Regem numerandum esse. Quod si illum aliquibus Priuilegiorum exemplis demonstrauero, Aragonum, seu Aragonensium Regem solitum fuisse nuncupari; profligata prorsus hæc tota quæstio iam erit. Cùm multa igitur Priuilegia afferre potuissem ea de re; duo tantum subiiciam, quorum affirmare possum me Archetypa vidisse, & legisse. Sunt autem huiusmodi. Ac primum quidem tale est.

IN *nomine Sanctæ Trinitatis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti,* Amen. *Hæc est carta Donationis, quam facio Ego Sanctius* Abarca, *gratia Dei Rex Aragonensium, siue Pompelonensium, una cum coniuge mea Vrraca* Regina; *Deo, & Sãcto Ioanni de Pinna. Sicut in sacris scripturis inuenimus, caput, & fundamentum nostræ salutis in Sacramento Sanctæ Ecclesiæ consistunt; ut nullus potest esse saluus sine adiutorio eius. Quia sicut mater nutrit filios, ita ipsa sancta mater Ecclesia omnes fideles nutrit in Christo, & ducit ad gaudia Paradysi. Amen. Proinde ego Sanctius* Rex Abarca, *& Vrraca* Regina, *volumus, quòd omnes fideles sciant, tam præsentes, quàm futuri, qualiter nos pro salute nostra, & remedium animarum nostrarum, & pro salute omnium Christianorum ad Monasterium Sanctissimi Baptistæ Christi, Ioannis de Pinna, Damus Villas nostras, quæ dicuntur Miramont, Mianos, Martes, Bahues, Ortolo, Trasberal, Salinas, Villaluenga, Fanyanas, Ferrera, Lucientes, Sangorrin, Ganas, Areniella, Muliermorta, Bayetola, Nouẽfontes, & Montannano cum hominibus, feminis, cum aquis, montibus, herbis, pratis, paludibus, pascuis, & cum omnibus iuribus, caloniis, homicidiis, cum cursibus, & discursibus aquarum, & cum omnibus aliis ad ius* Regale *pertinentibus, vel pertinere debentibus, integre, & legitime cum Ecclesiis suis, cum decimis, primiciis, & oblationibus suis libere eas possideant cum suis terminis, heremis, & populatis, cum exitibus, & introitis. Taliter, quod cœnobium Sancti* Ioannis *de Pinna habeat, & possideat in perpetuum in remissionem omnium peccatorum nostrorum, & pro salute omnium fidelium defunctorum nostrorum. Amen.*

FACTA *est autem hæc Donatio in Æra Noningentesima Vigesima prima.*

Testes Fortunio Exemenones, Comes de Azares; Basilius Episcopus Pampilonan; Oriolus Episcopus Aragonen; Senior Fortunius Sanchiz maiore, qui est in Tauuello; Senior Lope Gonçalues in Nagera.

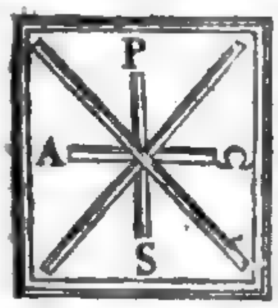
Sig *num Sanctii Regis.*

Ego

Ego Garsias, filius Sanctii Regis, laudo, & confirmo: & manu mea hoc signum facio.

Vuibertus scriptor iussione domini mei Regis Sanctii hanc cartam scripsi, & manu mea signaui.

De Æræ autẽ annotatione in hoc Priuilegio adhibita, quid sentiam, infra explicabo, dum prius hoc loco alterius Priuilegii exemplum supponam; quod est huiusmodi.

IN *Dei nomine, & indiuiduæ Sanctæ Trinitatis, videlicet, Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Amen. Ego Sanctio Abarca, Rex Aragonum, facio hãc cartam Donationis, & confirmationis vobis popularibus de Vnocastello, qui modo estis, vel inantea inibi veneritis populare, de omnibus terminis vestris, de Coliel, de Vera, al Sasso, & per illa orellata de illo Sasso ero ero, quomodo illa aqua vertit ad Arriquiel vsq; ad illa capeza de Aquasilso vetulo; & de illa capeza de Aquisilio, vsq; ad illa Iuncarole, & de illa Iũcarolla, vsq; ad illo Frasino de Rigo de Agõna; & de Agõna: vsq; ad Faratos de Ossos, & de Faratos de Ossos, ad Val de Canallos, quomodo aqua vertit ad Val de Liena: & de Val de Canallos, ad illa focillola de patre vita: & de patrevita, ad illa capeza de latabut: & de illa capeza de latabut, ero ero quomodo aqua vertit ad val de mahomat: & de val de mahomat, ero ero quomodo aqua vertit ad val de liena, & ad caput de val de grallas: & de cap. de val de grallas, ad illa capeza de vallestans ero ero quomodo aqua vertit ad illa Arua: & de illa Arua, ad Vallatar de la sierra: & de illo Vallatar, à foz terreros: & de foz terreros, ero ero quomodo aqua vertit à la capeza de Achecho: & de la capeza de Achecho, ero ero à la Cort de Galin Abrahin: & de la Cort de Galin Abrahin, à cabo de busset: & de cabo de busset, vsq; ad illas capezolas de montcalbo: & de mont caluo, ero ero por la sierra quomodo aqua vertit, vsque ad cornu de la sierra, & de illo cornu, ero ero quomodo aqua vertit, vsque ad illa capeza de Saban: & de illa capeza, vsque ad illo mercatiello, vsque ad torrillon de Ababil, & del torrillon, vsque al puey de la lezina: & del puey de la lezina, vsque al pueyo de Verdiabe: & del pueyo de Verdiabe vsque al pueyo de la Cimarra, & del pueyo de la Cimarra, vsque al fondon de capanna alcada: & de capanna, al portiel maluar, & del portiel maluar, vsque ad puey pinoso: & de puey pinoso, vsque ad foz piniellos; & de foz piniellos, vsque ad cornu de la nansa: & del cuerno de la nansa, vsque ad foz alfeyt: & de foz alfeyt, ero ero por la sierra quomodo aqua uertit ad Arriquiel vsque ad colliel de la hera. Istos suprascriptos terminos dono & confirmo vobis populatoribus de Vnocastello, qui modo estis, & inibi antea ibi veneritis populare, vt habeatis illos francos, & ingennos ad vestram propriam hereditatem, & ad faciendam vestram propriam voluntatem vos, & filii vestri, & omnis posteritas vestra, salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per sæcula cuncta. Amen. Et qui isto donatorio voluerit disrumpere, sit anathematizatus, & sepultus in infernum. Amen.*

Signum Regis SANCTII.

FACTA *vero Carta Donationis siue Confirmationis in Æra* DCCCCLXXI. *mense Augusti. Præsentes Episcopus don Essecuti de Leton: & Exemen Borrazmio Alcayt, & Alin Gualit: & Galindex Lobar: & Sanctio Manchon: & Martin Galindez: & Patreuita, & Gaies Lobar, & Garcia Neriz, & Petro Ioans, & Galin Ennecos, & Azenar Lopez, & Ferriz Maza.*

EGO *Maza de Lisaui exaraui ista cartula pro iussione Domini meo* Rege, *& de manu mea hoc signum feci.* ✠

His igitur duob. Priuilegiis duo liquido cõfirmare possumus: Primum, Cæsonẽ hunc Regem solitum fuisse illud Abarcæ cognomentum in literarum monumẽtis præseferre, aliter certè quàm veteres illos Imperatores, quibus Caligulæ, & Caracallæ nomina à simili euentu rei imposita fuerunt. Quinimmo aliunde etiam constat, eundem Abarcarum Insignia in vexillis, & militaribus paludamentis gestasse. Vt res nequaquam indigna tanto Principe censeri debeat, quod indumentum, quo inuectus fuerat, cùm Regale munus obiret, non sibi ad despicatum, sed ad ostentationẽ, & gloriam, & cognomine, & Insignibus inde sumptis videri cuperet accidisse. Alterum vero, quod mihi hoc in loco videtur esse præcipuum; Nẽpe eundẽ ipsum Cæsonem, Regem Aragonum, siue Aragonensium Regem vocatum inueniri. Id enim, quod mihi contra communem opinionem proposui argumentum, firmissima ratione concludit. Si enim Sanctius Abarca

Cæso Aragonum Rex vocatus inuenitur, duobusque Regibus inter ipsum, & Tremulum interpositis, ab eo Aragonum Reges numerando, iuxta dicti Iacobi I. Regis testimonium, idem ipse Iacobus I. Quartus decimus Rex numero fit: necessariò igitur Abarca ipse Cæso, primus Aragonum Rex censeri debet. Quòd si ille primus, vt superiori disputationi præsentem connectamus; ergò qui ei antecesserunt ex eodem illo Iacobi I. Regis testimonio, non Aragonenses, sed Suprarbienses Reges numerandi sunt. Nam si Aragonum Reges fuissent; Iacobus ipse longiori numero notasset eos, cùm maiorem numerum conficere deberent. Vnde fit, vt cùm tradita à nobis Regum, & rerum series ex omni parte secum ipsa consentiat; iure potuerimus affirmare Aragonum Regni nomenclaturæ initium ab Hoc Cæsone Abarca Rege prouenisse. Atq; vt sermonem nostrum ab argumentis ad coniecturam, qua veritas interdum illustrari solet, traducamus, licet nobis de eodem suspicari, placuisse sibi, cùm ad Iaccetanā Vrbem Rex constitueretur, quæ fuerat olim Aragonensis Comitatus caput, illud Aragonense nomen iam altius extollere, Regniq; titulo decorare, qui posteris hereditarius maneret. Idq; credibilius iudicabitur, si Aragonii nominis dignitatem, quæ temporibus illis vigebat, perpendamus. Siquidem non solum clarissimis Aragonensium Comitum factis, sed plurimorum etiam Episcoporum nominationibus inde petitis, illustris exstabat: qui cùm re vera Oscenses essent, Oscensesq; appellari debuissent; Aragonēses tamē Episcopi iam ab ipsius Comitatus initiis vocabantur. Ante Hispaniæ nāq; cladem nusquam Aragonenses Episcopos nominatos legimus. Oscensi autem Vrbe ab Arabib. capta, & oppressa, illius sancti Episcopi aliquamdiu apud Sanctum Petrum Siresiensem, aliquamdiu apud Sanctum Ioannem Pinnatensem diuersati fuere, sibi tum in hac, tum in illa Ecclesia Sedem statuētes: quæ ambæ prope Iaccetanam Vrbem erant intra suæ diœcesis fines constitutæ. Vnde Aragonenses Episcopi dicti sunt. Atque iidem post Concilium Prouinciale sub dicto Ranimiro Rege ad eādem Iaccetanam Vrbem celebratum, de quo dicemus paulò post, eadem Vrbe in Cathedralem erecta, Aragonensium Episcoporum nomine omisso, Iaccenses Episcopi appellati fuere. Quin & in ipso Concilio sancitum fuit, vt cùm Oscensem ciuitatem, totius diœcesis caput, ab Arabibus recuperari contingeret; in ea vetus Episcopalis Sedes instauraretur, tuncq; Iaccetana ipsa Sedes Oscensi Ecclesiæ subiecta exstaret, parentemque coleret tanquam filia. Vt re vera qui in priscis monumentis Episcopi Aragonenses, seu Iaccenses appellantur; eosdem cum Oscensibus esse, tenendum sit. Quod pari etiam ratione Ilerdensi Ecclesiæ contigerat. Ilerda nāq; à Mauris capta, illius Episcopi in Rotæ opido intra suam diœcesim constituto degentes: inde Rotēses Episcopi appellari cœperunt. Rota verò postea à Mauris oppressa, ad Ripacurtiam fugientes, in Gistauensique Valle aliquamdiu commorantes; Ripacurtienses, ac Gistauenses Episcopi vocati sunt. Deinde verò Balbastrensi ciuitate recuperata, ea à Regibus nostris donati; Balbastrenses Episcopi appellati. Ad extremum Ilerdensi Vrbe à Christianis obtenta; in ea Episcopalis Sedes, & antiquum Ilerdensium Episcoporum nomen restitutum fuit: Vrgellitanæque Ecclesiæ nonnulla, ex his, quæ diximus, opida contributa. Tot modis ambæ hæ Episcopales Sedes post ipsam Hispaniæ cladem ab Arabibus violatæ, & vexatæ, antiqua sua nomina mutauerunt. Hoc ergo Aragonensium Episcoporum illustri cognomento, præter illud Comitum antiquorum, cùm iam Cæsonis Regis tempore Aragonum nomen splendidum, illustreque exstaret; quid mirum, quod Abarca ipse Cæso inde etiam sibi noui sui stemmatis nomen inducens, Aragonum Rex vocari voluisset? Neq; verò id Belasconis verbis in peruetusto codice Sancti Aemiliani Cogullensis appositus repugnat: quæ Surita noster in suis Indicibus annotauit. Sic enim Belasco ille sexaginta ferme annos post hæc tempora, de ipsius Cæsonis Regno testatum reliquit. *Sanctius*, inquit, *Rex, Garsiæ F. Pompelona Æra* DCCCCXLIII. qui dicto anno C ∞ V. conuenit, *Regnum obtinuit; eamq. Vrbem suo subdidit iuri; territoriique omnis Aragonensis dominatum obtinuit.* Ita enim hæc illius verba suggesta sunt. Ex quibus apparet, Pompelonensem ditionem iam ab eo, Regni titulo, expresse nominari, qui illis tēporibus notus, & vulgaris erat. Aragonensem verò, cum iā Comitatus esse desiisset, verum tamen quòd Regni nomine esset decorata, nondum fortasse ad exteras gentes allatum esset; ne in eius nominatione deciperetur, *territorium*, appellauit. vt siue priscum Comitatus nomē retineret, siue Regni esset auctoramēto decorata; quidquid esset, id omne, *territorii*, vocabulo comprehenderetur. Quinimo videtur, si Comitatus nomen retinuisset; id ab ipso Belascone in scribendo minimè fuisse mutādum. Sed quòd nullam fecerit de Suprarbiensi Regno mētionem: sic planè coniicio, id omnis, *territorii*, Aragonēsis nomine, conclusum fuisse, quasi Aragonensis, *territorii*, voce & Comitatus ipse, & Suprarbien-

prarbiense Regnum comprehendatur, propterea eq; ea, *omnis*, voce fuisse vsum. Quod autem ab eodem Belascone proditur, Sanctium Pompelonæ Regnum obtinuisse; nequaquam intelligi potest, vt pleriq; existimant, quasi in ipsa Põpelonis Vrbe Comitia de eius electione habita testaretur. Id enim contra veritatem est, omninoq; sententiæ ipsius Belasconis aduersatur. Nam quo tempore ipse Abarca Cæso Rex electus fuit; Pompelo Vrbs ab Arabibus oppressa tenebatur; à quibus postea idē ipse Cæso cum magna sui nominis laude vendicatam, vt Belasco idem est auctor, suo subdidit iuri. Cui sentētiæ ceteri scriptores assentiuntur. Itaq; dum, Pompelonæ Regnum obtentum, dixit; ita intelligi debet, vt Nauarræ, ditionem, Pompelonense Regnum nuncuparit: quemadmodum antiquus mos fuit. Fieri autē potuit, vt Pompelonensibus viris imperaret; eoq; pacto Pompelonensium Rex aliquandiu vocari potuisset; tametsi Pompelonensis Vrbis nequaquā potiretur. Vnde etiam elicitur, vt cum nulla alia ciuitas esset, quo tempore nostri Cæsonem ipsum, Regem salutarunt, in qua ita commodè ille imperii sui sedem collocare posset, quàm in ipsa, quam diximus, Iaccetana Vrbe: ab ea, quæ erat Aragonensis ditionis præcipua, & primaria, suum illud nouum, & nobile vellet Aragonum Regni nomen vendicare. Hoc igitur tam felici auctoramento ibidem instituto, meritò ipsa Iaccetana Vrbs nouæ istius propagationis genitrix, & nouæ Aragonum Regiæ nomenclaturæ origo censenda est, ipseque Abarca Cæso, primus Aragonum Rex omnino numerandus: vt Aragonensis Comitatus nominis, & Secundi huiusmodi Interregni, vnus, idēque finis statuatur. Iam enim post ipsum Cæsonem Regem, Aragonenses Comites vocari desierunt. Quòd si aliquis fortasse in antiquis monumentis reperiatur; eum Ataresiæ ditionis Comitem fuisse coniicio: Aragonensem verò ob locorum vicinitatem vocatum: seu potius eorum nomina deprauatè legi, Aragonensis voce, pro Atarensis, vsurpata: quemadmodum ipsum illum Fortunium Exemenonem, quem in priori Priuilegio Comitem *de* Atares vocatum videmus; in aliis exemplaribus ab Archetypo ipso, mendosè tamen depromptis, Comitem Aragonensem contineri accepimus. Iam verò circa ipsius, ac posterioris Priuilegii annorum numeri notam, vt annis à Garibaio Cæsonis Regno tributis conueniat: hæc mihi videntur obseruanda: Nempe, vt in priori Priuilegio Aera pro Anno sumpta sit: sitque Annus Chr. in eo annotatus DCCCCXXI. Hanc enim ambiguitatem, iam supra præfati sumus, persæpe in veteribus Priuilegiis inueniri. In posteriori verò nequaquam: sed ab Aeræ computatione triginta & octo annos abstrahendo, Annus Chr. DCCCCXXXIII. intelligendus sit; qui Aeræ DCCCCLXXI. in eo appositæ omnino cohæret. At cum ex Garibaii sententia Garsiam, Cæsonis filium, circ. Ann. Chr. DCCCCXX. regnasse constet, quasi Cæsonis Regnum dictum annum nequaquam excesserit: cum Archetypis huiusmodi Priuilegiis standum existimem, ita intelligendum opinor, vt circ. dictum Ann. DCCCCXXI. atque eo elapso, Cæso fortasse (neque enim id affirmo) filio Garsiæ Pompelonæ, & Naiaræ Regna donarit, penes se verò ad dictum saltem annum DCCCCXXXIII. solum Aragonum Regnum retinuerit. Propterea que eundem in priori Priuilegio sub Ann. DCCCCXXI. se Aragonensium, & Pompelonensium Regem profiteri: in posteriori verò sub Ann. DCCCCXXXIII. Aragonum tantummodò Regem nominari voluisse; quasi in eodem ipso Abarca Cæsone diuersis Regnorum ratio in Annorum enumeratione habenda sit. Sed hæc à nobis tanquam probabilia dici, omnes sciant. Cetera verò explorata, & certissima; ac illa etiam, quæ de Suprarbiensis Regni initiis, nomine, & Insignibus, deque illius cum Aragonensi Comitatu subiunctione retulimus: quòd ea nouo hoc etiam inuenerimus argumento grauissimo confirmari. Dudum siquidem noster Philippus Puyuicinus plures nummulos æreos ad me misit: quorum in vna parte Regalis cuiusdam capitis effigies, nota est, Aragonum Regis nomine sic in orbem scripto: in altera verò Crucis supra arborem Insignia exstant huiusmodi, *Aragon* voce, media inter ipsam arborem, ac Crucem incisa. Ex qua quidem compacta sic permistione quiuis facilè certam esse rerum à nobis superius traditam rationem agnoscet, Suprarbiensisque Regni antiquitatem.

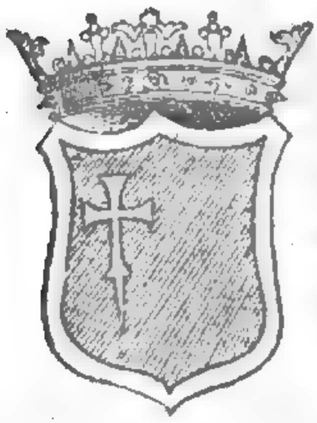
Nec verò inuitus in illius viri incidi mentionem. Est enim ingenio excellens, & doctrina, atque tum publici iuris, tum antiquitatis nostræ peritissimus. Ceterùm quandoquidem Aragonum Regni nomēclaturæ initiū demonstrauimus, atque à Cæsone hoc Abarca Rege primum processisse, operæpretium nos facturos credimus, si quò ratione, & via noster sermo procedat, ne mutilus, aut mancus iudicetur, ipsius Cæsonis res gestas, aliorumq; clarissimo-

rum Regum Aragonum ad nostra vsque tempora ostenderimus, vt, quam diximus, nostrarum rerum progressionem indicemus. Id tãdem facere decreuimus: nudo tamen, ac breuiori genere orationis, ne in his nos plus certè, quam sat sit, videamur commorari. Contendam interim, si modo id consequi potero, vt nec quidquam, quod ad institutum nostrum pertineat, omittamus.

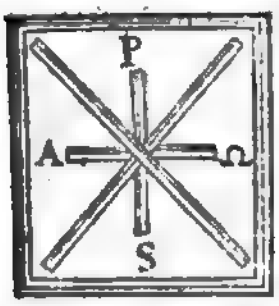
HINC REGES ARAGONVM.

VT ad historiæ denique redeamus cursum, iamq; scopulosos illos, ac difficiles disputationum locos relinquamus, Abarca hoc Cæsone ad Iaccetanam Vrbem Rege salutato, Aragonia ditio tunc primum inclyto Regni auctoramento decorata fuit: ipseque Abarca, primus Aragonum Rex vocari cœpit. Quam nominationem posteri omnes, quotquot ei successerunt, Reges seruarunt, & quasi hereditario iure amplexi sunt: Vnde etiam ea ad Magistratus nostri nomen dimanauit. Cuius rei vt faciliorem notitiam comparemus, propositam nobis Regum seriem persequemur.

SANCTIVS I. ABARCA, CÆSO, ARAGONVM REX I.

SANCTIVS igitur Cæso, cognomento Abarca, primus Aragonum Rex fuit. Cumque tam auspicato à nostris Rex creatus esset: Regiam dignitatem, adiecto eo insigni Aragonum titulo, augustiorem fecit. At Sanctium Garsiæ, interdumq; Sãctium Garseanis: quæ vetus consuetudo fuit: vocatum constat, illo Garsiæ, seu Garseanis patronymico nomine adhibito, quòd patre, Garsia vocato, nempe Aristæ filio, sexto Suprarbiensi Rege, natus fuisset. Illud autem Galindi, seu Galindez, ac nonnumquam etiam Galindonis, quo eum quandoque vsum Surita voluit, non ad hunc, sed ad alterum Regem Sanctium II. istius nepotem, vt suo loco dicemus, referendum est. Iam verò quod se Abarcam, in literarum monumentis nominarit, contra quàm Surita ipse crediderat, iam satis plura ad hanc rem confirmandam attulimus paulò ante argumenta, quibus tota ea omnino patefacta fuit. Sed nunc afferam aliud, quo illud idem facilius docebo: siquidem Cæsonem hunc Regem, ea ab Abarca sumpta nominatione, non semper vno modo, sed tribus variis modis vti consueuisse. Se enim interdum, Sanctium Regem Abarcam, interdum Sanctium Abarcam Regem, ac interdum Sanctium Regem cognomento Abarcam nominauit. Quæ tametsi differre parum videntur inter se, iam fidem faciunt, illud Abarcæ nomen non ab aliis solum, sed à semetipso in publicis literis fuisse plerumque solitum vsurpari, vt in eo significatio eluceret sui capessendi Regni tam prosperi, & felicis euentus. Cumque priorum duarum nominationum varietates apertissimè ex duobus illis Priuilegiis comprehendantur, quorum supra exempla subieci subdifficilem illum, quem de Aragonum Regni nomenclaturæ initio, locum tractaui: postremam istius Priuilegii testimonio comprobabo, quod in Pinnatensi Ecclesia asseruatur, illudq; exempli causa superioribus libenter subiungo: quippe cum eo mihi ad alia probanda etiam vtendum sit.

SICVT ex sacris scripturarum eruditionibus didiscimus, humanæ salutis originem, & fundamentum generaliter in Sancta matris Ecclesia Sacramento consistere nouimus: nec aliquo modo posse aliquẽ saluari, nisi fulcimento, & subsidio eiusdẽ. Vnde & matris onomate designatur; quod ceu mater filios, ita ipsa omnes Orthodoxos, lacte suorũ Sacramentorũ, & cultu ministrorũ, ac obseruatione carimoniarũ, nutritos ad perpetua saluationis gaudia perducit. In ipsa præcipue salus omniũ nititur: nã in ipsa totius Christianitatis ordo geritur, atque fundatur. Hac est ergo celestis illa Hierusalẽ, de qua dicitur: vidi ciuitatẽ sanctã, Hierusalẽ nouam, descendentẽ de Celo, adeo paratã, sicut spõsam viro suo ornatã. Hac est, de qua vidit Iacob Angelos descendentes, & ascẽdentes per scalã erectam, & dixit: Terribilis est locus iste: Hac Domus Dei est, & porta cæli, & vocabitur Aula Dei. Nemo enim potest Deo placere, qui sponsus eius est, nisi sponsam Dei Ecclesiam digna reuerentia honorificet. Ergo cùm salus omnium per sanctam Dei Ecclesiam operetur, dignum est vt eam omnes summopere honorificemus, muneribus ditemus, terrarum donatione amplificemus, omnis generis dignitatibus ornemus: vt per huius seruitii exhibitionem in illa cælesti possideamus hæreditatem. Proinde ego Sanctius Rex gratia Dei, cognomento Abarca, & Vrraca Regina, Notum fieri cupimus omnibus nostris fidelibus, cunctisque Orthodoxis, atque catholicis viris, præsentibus scilicet, & futuris, qualiter nos pro salute, & remedio animarũ nostrarum, & pro salute omnium Christianorũ ad monasterium sanctissimi, Martyris Christi, Ioannis, Damus omnibus

bus ibidem Deo seruientibus villam de Alastrue, cum lezdis, cum calonis, cum cursib. aquarum, & cum omnibus iuribus ad ius regale pertinentibus, vel pertinere debētibus, & cum omnibus terminis. De quibus terminis ad Priuilegium, & Donationem corroborandam in perpetuum mentionem fieri iussimus: id est de Lacoba Gallons sicut vadit serra serra, & exit à casteylon de lo borbuylo; & de casteylon de lo borbuylo exiit, vsque ad collato de sancti Torquati; & de collato sancti Torquati, vsque ad puyzuelo de badilons, & del poyo, de los badilons, vadit a la directum raylla, quæ est caput del cāpo de Pinalbo, & vadit serra serra, vsque ad caput del mon de poyo; & de caput del mont de poyo, serra serra exit ad vallataruebo; & de vallataruebo, vsque ad caput del mont de Paternue, sicut aqua vertit, & exiit directum al fronton del salto; & de fronton del salto, vsque ad serraton de barmilera; & de barmilera, sicut vadit al poyo del cap del mont de arbues; & del cabo del mont de arbues, a la fuent de los bayos; & de la fuent de los bayos, vsque al serraton vallicellas; & del serrato vallicellas, exiit serra serra vsque ad sancta Eulalia de Esporret; & de santa Eulalia, a la pennarotonda, & exiit directum vsque ad collato de auetito; & del collato de auetito, serra serra vsque ad campum del solano, & vadit serra serra, sicut aqua vertit a la Coba, qua vocatur Gallons. Tali tenore constabilimus, vt si quis de filiis, vel successoribus nostris in supradicto monasterio augmentare potuerit, valeat. Amen. Si verò, quod fieri non credimus, tantæ præsumptionis fuerit, vt aliquam violentiam, seu contradictionem voluerit inferre; iram Dei omnipotentis, & sancti Ioannis, & omnium sanctorum Dei incurrat, & maledictionem perpetuam habeat, & fiat de eo, sicut dicit Psalmista: Qui possident hæreditate sanctuarium Dei, Deus meus pone illos, vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti.

E G O *Sanctius Rex, qui hanc Cartam Donationis, & Confirmationis fieri iussi, manu mea roboraui, similiter feci confirmari filio meo Garsia.*

Signum Sanctii Regis.

Ego Garsias, Sanctii Regis filius, laudo, & confirmo, & propria manu hoc signum facio.

Facta Carta Æra T̈ *x x v. Regnante me Rege Sanctio in Nauarra, & in Aragonia, & in Naiara, & vsque ad montes D' Ocha. Et sunt testes: Basilius, Episcopus Pampilonensis, Testis, & confirmans: Oriolus, Episcopus Aragonensis, Testis, & confirmans: & Abbas Transinyrus, Testis, & confirmans: Senior Sanctio Comes en Atares, Testis, & confirmans: Senior Fortun Sanz, Testis, & confirmans: Senior Semeno Ennecons, Testis, & confirmans: Senior Enneco Gonzaluez, Testis, & confirmans: Senior Lope Xemenons, Testis, & confirmans.*

Ego Vuibertus scriptor, iussione Domini mei Regis, hanc Cartam scripsi, & de manu mea hoc signum feci.

Rectè denique fecimus, dum Regem hunc Sanctium nominauimus, cognomento Abarcam: cùm pateat iam Abarcæ id nomen per se partum, fuisse à semetipso quasi ad laudem, vt paulò ante dixi, cognominis loco vsurpatum. Sed in hoc Priuilegio maximè aduertendum est, ea istius figuræ T̈ nota, non semper Millesimum, sed plerumque Noningētesimum numerum indicari: quemadmodum & hoc loco pro Noningentesimo numero accipi debet. Idque huiusmodi argumento clarissimè, imò & necessario concluditur. Etenim in priori illo Priuilegio, quo Cæsonem hunc Abarcam, se Aragonensium Regem appellari solitum demonstrauimus, vt propterea primus statuendus esset Aragonum Rex: apertè videmus Basilii, Pompelonensis Episcopi, tum & Orioli Aragonensis Episcopi, & Vuiberti etiam eiusdem Regis scriptoris, clarissimam factam mentionem; quasi hi omnes illius rogationi præsentes adessent, aut saltem tunc viuerent. Æræ verò notatio in eo adhibita, nō iam numeri notis, aut figuris, siue, vt vulgò loquimur, *per abreuiaturas*, sed literis extensis, compositissimis, & clarissimis expressa, Noningentesima vicesima prima notata fuit. Cumque in hoc etiam Priuilegio eorundem, Basilii, Orioli, & Vuiberti memoria repetatur, quòd præsentes illius concessioni tanquam Confirmatores Testes interfuissent, singulis ipsis illis honorum gradibus honestati; Aeræ autem numerus, eadem hac ipsa istius figuræ T̈ nota, indiceretur; sic igitur necessariò, vt illius interpretationem à superiori illo Priuilegio petentes, quandoque ea nota, huiusmodi Noningētesimum numerum notari concludamus; cùm plures Basilios Episcopos Pompelonenses, & Episcopos Aragonenses Oriolos, Vuibertosque scriptores nusquam appareat exstitisse: nec si fuissent plures; credibile sit, alios in iisdem prorsus honoribus constitutos, post tam longum annorum interuallum simul in eadem tempora incidisse. Neque verò eos ad tantam vixisse senectutem, vt amborum Priuilegiorum rogationibus

implicarentur, quando ea à diuersis Regibus Sanctiis lata induceremus. Atq; tunc etiam in simili versaremur errore, cùm necessariò cogeremur, Testes hos Confirmatores, cum iidē ipsi fuerint, diuersos statuere. Itaque fit, vt hoc loco, ea ͳ numeri nota, Noningētesimum numerum significari intelligamus, Aeramq; pro anno sumentes, Priuilegium hoc An. Chr. Noningētesimo Vicesimo quinto concessum iudicemus. Et hæc sunt, quæ mihi in mentem venerunt, dicēdaq; putaui de istius figuræ significatione, & vi, deque istius Regis Abarcæ cognomento. De Insignib. autē, duas tantum *Abarcas* eum gestare solitum tradunt: quemadmodum posteri fecerunt, qui se apud nos illius genere profecti perhibentur. Sed ea ptopria personæ, Elogii loco, quemadmodum de Arista diximus: non autem Regalis muneris fuisse, non dubito. Argenteam enim Crucē, quæ Aristæ cælitus apparuit, ab eo ad Petrum vsq; Regem I. qui Oscā cepit, ipsi Regno militare Signum mansisse, omnium scriptis testatum comperio: tametsi nonnullos Reges, ac fortasse hunc ipsum Abarcā, in nummis cōstat, Crucis supra arborē interdum Insignia, hac *Aragō* voce, quam retulimus, expressè notata, retinuisse, quasi prisci Suprarbiēsis Regni memoriæ cōsulentes. Hic igitur Abarca Cæso Aragonensibus, Pōpelonensibus, & Suprarbiensib. imperauit. Cœpisse autē eum regnare constat Circ. Ann. c ∞ v. vt à nobis paulò ante dictum est. Plurima opida à Mauris eripuit, ac suo subiunxit imperio: inter quę Pompelon, præcipua Vrbs fuit. Etenim eam sibi Mauri ipsi, post patris interitū, vt diximus, vindicarā. Sed nunc augustioribus, quàm antea auspiciis, liberata fuit; siquidē iam amplius neq; aquā visa est in fœdissimæ illorum seruitutis tenebras recidisse. vt ex eo facto ad Abarcā hunc Regem maximus gloriæ cumulus, & laudis accedat. Vxorē duxit Theudam, siue Totam. Cumq; ex Priuilegio, quod supra intexuimus, Vrracam nominari constet; vel duas vxores habuisse dicendum est, vel quod mihi magis placet, vnam tantummodò, Totam Vrracam, & nunc hoc, nunc illo nomine appellari solitam: quemadmodum in aliis nobilissimis feminis obseruauimus. Ex ea filium suscepit, Garsiam, Regnorum heredem: ac filias quatuor; Eximinam, Mariam, Theresiam, & Velasquitam. Ac Theresiam quidem aliquando, Florentinam cognominatam fuisse, Sampyrus, aliiq; veteres Castellani scriptores prodidêre. Qui verò tres alios filios, Ranimirum, Guntisaluum, & Ferdinandum eidem tribuunt, nominis similitudine deceptos fuisse, ex Garibaii scriptis perspici optimè potest: Sanctioque eius nepoti tribuendos esse. Verùm quot annos Abarca regnarit, & quo anno mortem obierit, incertum est. Belasco scriptor, cuius supra verba subiunximus, anno vicesimo sui Regni, scilicet Ann. Chr. DCCCCXXVI. eum fuisse mortuum tradit, expulsis omnibus, vt loquitur, Biotenatis: vel Brotæ Vallis fortasse legendum, vt Mauros, qui in Valle Broto degerent, expulsos memoret. Hic verò annus cum ea, quam paulò ante feci, figuræ illius interpretatione aptè conuenit. Sed cùm ex alio Priuilegio, quod supra intexui, Abarcam hunc Cæsonem Ann. Chr. DCCCC. XXXIII. quo illud irrogauit, viuere, perspicuum sit; Priuilegii testimonium Belasconis verbis antepono, Abarcamque iudico plures annos regnasse quàm viginti; scilicet à dicto Ann. c ∞ v. quo regnare eum cœpisse cōstat, ad dictum Ann. DCCCCXXXIII. si longius vitam illius nequaquam esse productam statuamus.

905. 926. 935.

GARSIAS I. ABARCA, ARAGONVM REX II.

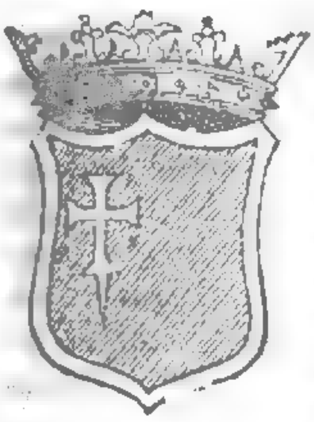

GARSIAS I. Cæsonis filius, Garsias Sanctii, Abarcaque identidem & ipse appellatus, in paternam ditionem, mortuo patre, adscitus, secundus Aragonum Rex censeri debet. Cuius nomen, ac Regnum Garibaius primus suscitauit: cùm antea hoc loco Garsias Tremulus apponeretur. Auum autē Tremuli, hunc Garsiam fuisse, plurimis à Garibaio ipso adductis testimoniis conuincitur: vxorēq; Theresiā habuisse. Quę quinq; sibi peperit filios; Sanctium nēpe, ac Ranimirum: quorum idē Belasco meminit: Vrracam etiam, Hermigildam, atq; Simenam, siue Eximinam. Hæ verò, quibus nuptæ fuerint, non proditur: nec mirum, cum parētum nulla adhuc prorsus exstarit cognitio. Et verò Theresia hæc Regina, illius Endregoti Galindi, cuius supra meminimus, filia fuit, proptereaque Theresia Galindi, vt suspicor, nominata. Causam verò, quæ me in hanc opinionem adduxerit, explicare, & quid de Endregoto ipso sentiam, continenti narratiunculæ reseruabo. Sex & triginta ferme annos Regem hunc regnasse constat, & Circ. Ann. Chr. DCCCCLXVIIII. fato perfunctum. Vnde eidem necessariò insignis illa Iuncaria clades tribuēda est: ex qua postea subsequutum fuit celebre Pelagii martyrium: qui in locum patrui, Hermoigii Tydensis Episcopi, ex eo prœlio captiui,

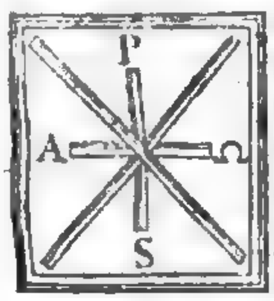
969.

ptiui, ouses traditus, quòd Catholicam Fidem eiurare noluisset, Cordubæ passus est. Nam Sampyrus Asturiensis Episcopus, & Raguel vetusti scriptores, vt Ambrosius Morales, pius, & elegans scriptor, auctor est; Garsiam Pompelonésem Regem eo prœlio deuictum attestantur: quatuor verò post annis, Aera nempe DCCCCLXIIII. Pelagium Cordubæ martyrii coronam consecutum. Et quamuis locum Sampyri idem Ambrosius emendandum censet, vt Aera DCCCCLXIII. legatur, vno scilicet anno antepofito, idque ratione literæ Dominicalis, qui priori Aeræ conuenit, posteriori verò nequaquam: nos autem libentius credimus eo loco Aeram pro anno fuisse sumptam, vt Ann. Chr. DCCCCLXIIII. Pelagii martyrium exstiterit. Nam iste annus, cum bissextus fuerit literæ Do-10 minicali, quæ ex Sampyri testimonio colligitur, aptissimè conuenit: atque ita locus illius nulla indiget emendatione. Nam si veram Aeræ computationem intelligere velimus, vt Anno DCCCCXXVI. qui ex eadem elicitur, Pelagius Cordubæ mortem subierit, cùm quatuor ante annos ad Iuncariam vallem pugnatum fuerit; nullus sanè Garsias Rex illis temporibus fuit, ad quem ea facta possint referri.

SANCTIVS II. ABARCA, ET GALINDVS, ARAGONVM REX III.

SANCTIVS II. Garsiæ I. Filius, Cæsonis N. tertius Aragonum Rex, post mortem patris, illius ditionem obtinuit. Sanctium au-20 tem Garsiæ, ac Garcesii, interdumque & Garseanis, id est Garsiæ filium; tum etiam Sanctium Galindi, Galindez, ac Galindonis quoque eum vocatum constat: illudque etiam illustre Abarcę præfetulisse in Cæsonis memoriam cognomentum. vt non paruam hæc tā varia nominum ratio confusionem peperit. Vxorem duxit nobilē feminam, Vrracam Ferdinandi, vocatam. Ex ea tres habuit filios; Garsiam, Ranimirum, & Guntisaluum: quos omnes, in priscis monumentis Reges nominatos inueniri, Garibaius affirmat. De Garsia verò nec mirum: quippe qui, mortuo patre, illius suffectus est heres, cognomentoque 30 Tremulus vocitatus. De Ranimiro autem, & Guntisaluo, cùm nusquam appareat fuisse Reges, forsitan affirmare liceret, quod Rodericus Toletanus Antistes de Regum filiabus testatum reliquit: eas nempe, quamuis Regibus haud nuberent, Reginas antiquitus nominari solitas; vt idem in filiis masculis aliquamdiu factum suspicemur. Huius verò Regis Sanctii nulla ante Garibaium exstabat memoria. Nominis autem similitudine decepti, quidam Cæsonem Abarcam, eum credebant esse, alii Sanctium maiorem, Imperatorem vocitatum. Diuersum autem ab vtroque fuisse, tum ex eodem Garibaio colligitur, tum inter cetera ex quodam Pinnarensi Priuilegio, quod hic intexam libenter, vt opinionis meæ reddam caulam, quæ me impulerit, ad Regem hunc, Endregoti Galindi ex Theresia filia nepotem statuendum; ipsum verò Endregotum, à superiori alio Endre-40 goto diuersum. Ac priuilegium quidem est huiusmodi.

IN *Nomine Domini nostri Iesu Christi, & pax omnium Sanctorum vbi sunt virtutes reconditæ in hunc locum, qui appellatur Siresa; gloriosique ac beatissimi Petri, Domini Apostoli, & fratris eius Beati Andreæ Apostoli, & domini Stephani Leuitæ, & domini Michaelis Archangeli, atque Sancti Saluatoris, vel aliorum plurimorum Sanctorū, quorum sunt ibi Reliquiæ reconditæ; vt præbere dignetur auxilium Dominus noster Iesus Christus, illis intercedentib⁹; & placeamus Christo. Amen. Ego Endregoto Galindonis, & proles eius Sanctio Garseanes Rex, & vxor eius Vrraca Ferdinādi. Sub gratia Dei, grato animo, & propria voluntate:* 50 *Couenit nobis pro redēptione animæ nostræ, & idèò in loco Sanctorū offerimus Villā, quæ dicitur Exa merre martes post obitū nostrū, cum omnib. omnino domos, hortos, vineis, vel omni herēcia, molinos, pratos, vel omnia, quæ nobis pertinēt in loco illo cū suis terminis de Arago assuso, & de Vallearians adentro, vsq; ad illo rigo de bissun, quomodo aqua vertit ad illā serrā de Sācti Adriani. Et ex alia parte de illo puyo bosacuso, vsq; ad illas vineas de Sancta Maria; & de illas capezas de illo monte, quomodo aqua vertit, vsq; ad Aragon: & de illo molino de Sancta columba à iusu; & frontationes de illa vallella super Botia, liberam, ac sinceram habeant potestatem. Placuit nobis, atque conuenit nullo ingenio coniungentis, neque articulorum suadentis, sed propria nobis accessit voluntas, vt fiat securitatem de hanc caussam, sicut & Domini, & parentes nostri, vel aliorum bonorum hominum tradiderunt, & confirmauerunt, vt securius permaneat in pace. Et si aliquis ex propinquis nostris, vel*

aliorum hominum, factum noſtrum voluerit diſrumpere; non habeat cum Chriſto participium, ſed cum Iuda traditore, ſceleratis, & peccatoribus habeat participationem.

FACTA *Carta Confirmationis ſub die tertia Kal. Iulias Aera* MIX. *Regnante Sanctio Garſeanis, & Vrraca Regina in Aragone, & Pampilona: & Degio Epiſcopo in Aragone: Bliſco Epiſcopo in Pampilona: & Bernardus Epiſcopus in Naiera.*

Ego Sanctius Garſeanus, qui hanc Cartam fieri iuſſi, manu mea roboraui, & ſig *no.*

Ego Endregoto Galindonis manu mea roboraui. 10

Ego VRRACA *Ferdinaldi manu mea roboraui.*

Inter omnes itaq; apertè conſtabit iſtius Sanctii II. Regis vita, & Regnũ; Regnũ verò, Aragonum & Pompelonæ. Illud autẽ Garſeanis, patronymicum nomen eſt; atque idem valet, ac ſi ſe Garſiæ eſſe filium protuliſſet. At dum ſe ſimul eodem loco Endregoti Galindonis prolem nominauit: facilè intellectu eſt, perinde id accipi debere, ac ſi dixiſſet, ſe Endregoti ex filia nepotem profiteri; eueniſſeque ex eo, vt propterea quod ſibi auus, ipſe Endregotus eſſet, ſuſtuliſſet illum in literarum monumentis anteferri ſibi; cùm aperta res ſit, illam, prolis, vocem maiorem minimè habere vim, nec latiùs patêre, quam vt ea tantùm aut filius, aut ex filio, vel filia nepos, ſiquidem ſucceſſor, aut heres futurus, exprimatur. De Endregoto autem hoc, nihil habeo quod dicam; præterquam quod iam ſatis conſtat, quot annorum inter eum, ac primum illum, ſecundi Comitis Aragonenſis filium, de quo ſupra, interiectum ſit interuallum, vt non abs re diuerſos vnum ab alio ſtatuerimus. At hunc pro certo habeo, quod initio dixi, nempe ab Aragonenſibus illis Comitibus duxiſſe genus ſuum: an verò ab Endregoto illo, vel à quo alio, incertum prorſus. Atque etiam ſi hic Comes non fuerit (neque enim eum fuiſſe apparet, nec ſi fuiſſet Comes, in hiſce monumentis ſuppreſſiſſet illius tantæ dignitatis gradum) ſuſpicor tamen in montoſa illa regione fuiſſe illum magnæ alicuius ditionis, pro illorũ temporum ratione, potitum: eaque Thereſiam filiam, quam huius Regis diximus matrem, Garſiæ I. Regi, illius patri, ornatam & locupletatam, nupſiſſe. Vnde etiam perſpicuum fit, vt quem Regẽ Sanctium Galindi, ſeu Galindez, vel Galindonis, in veteribus monumentis interdũ vocitatum, Surita primum illum Cæſonem Abarcam autumauit; eſſe hunc eius nepotem ſtatuamus, eidem licentiam iſtam eo Galindi nomine, patronymici loco, vtendi concedentes, potius quam Cæſoni ipſi, quem nihil video cum vllo Endregoto habuiſſe, nec habere potuiſſe commune. Neque aliter meo quidem iudicio tot, tantæque res poſſunt ſibi ipſis conſtare. Sed hoc pacto ex omni parte mirificè conſentiunt inter ſe. Quinimmo & hoc Rege interpoſito, qui Abarca, vt dixi, interdum vocari conſueuit; tolluntur penitus difficultates, quæ hactenus in Regum, Sanctii I. Cæſonis, ac Sanctii III. Maioris Imperatoris dicti, concinnandis factis oriebantur. Ad hunc enim Sanctium II. referendum eſt Priuilegium illud à Surita in Annalibus annotatum, ſancto Petro Sireſienti conceſſum ſub Ann. Chr. DCCCCLXXI. quo ſe ſimul cum Vrraca vxore in Aragonia, & Pompelonia regnare dicit. Quod mirificè conuenit noſtræ ſupra traditæ opinioni. Nam dum ſe in Aragonia regnare ait; apertè indicat, Regiam Aragonum Regni nomenclaturam iam illis temporibus viguiſſe, minimeque eam à Ranimiro poſtero Rege, petẽdam. Itidem etiam de hoc rege Sanctio II. intelligendum eſt graue illud Codicis Donationũ Regiarum, & Aſſignationis agrorum ſancti Petri Tabernæ teſtimonium, ab eodem Surita in Indicibus adductum: in quo ſub Ann Chr DCCCCLXXXVII. Kal. Ianuarii, Sanctii Regis, & Vrracæ vxoris, ac trium liberorum, Garſiæ, Ranimiri, & Gonſalui, mentionem factam prodit. Quamuis autem id Sanctio Maiori tribuendum eidem Suritæ placet, Aera ſcilicet pro Anno ſumpta: tamen nequaquam, vt ex eodem eruitur, eo etiam pacto rerum ſeries ſibi poteſt conſtare. Hoc autem nouo Rege interpoſito, aptiſſimè & rerum, & temporum ratio cohæret. Similiter etiam, & ab hoc Rege conceſſum apparet Priuilegium illud Donationis locorum *de* Martes, Bahues, Huertolo, Pinnatenſi Cœnobio ſub Ann.

20 30 40 50

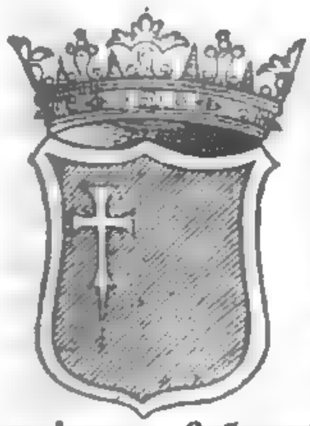
971.

987.

Ann.Chr. DCCCCLXXXIX. à quodam Sanctio Rege irrogatum: cuius idem Surita in suis Annalibus meminit. Et licet à primo illo Sanctio Cæsone concessum putat; nequaquam, sed ab hoc eius nepote dicendum est. Quem iuxta Garibaii historiam, ac eam, quam ex prædictis elicere possumus, computationem, viginti annos plus minus Regnorum potitum constat: Ab Anno nempe DCCCCLXVIIII. vel circa, ad Annũ DCCCCLXXXX. Vt quæ dies Vicessima quinta Decembris eiusdem Anni ab eodem Surita in Annalibus primi illius Sanctii Cæsonis Regis morti tribuitur, forsan huic Regi tribuenda sit.

989. 990.

GARSIAS II. ABARCA, TREMVLVS, ARAGONVM REX IIII.

GARSIAS II. Cognomento Tremulus, Sanctii II. filius, Garsiæ I. Nepos, Cæsonis Pron. patre fatis functo, in eius Regnis successit: & quandoq; Garsias Abarca, quandoq; Garsias Sanctii, id est, Sanctii filius, vocatus in veteribus monumentis inuenitur. Tremuli autem cognomen sibi inditũ ferunt à nimio tremore, quo in bellorum initiis corripiebatur: tametsi posteà in ipsis prœliis fortis erat, ac intrepidus dimicator. Cuius rei cũ in multis, & maximis pugnis pulchra, & ampla signa dedisset: tum illud in acerrima illa pulcherrimum, quam prope Vxamam Vrbem commisit, dum Almanzorẽ Cordubensem Regẽ armis superauit: si modò in ea Regem hunc nostrũ præsentem affuisse, vt ex quibusdã, quæ nuper comperi, monumentis colligi potest, certum sit; nam eo absente illius exercitum huiusmodi victoriam reportasse, aliorum scriptis testatum est. Denique in prœliorũ initiis visus fuit sæpe Garsias iste Rex, corpore, atque artubus, numquam tamen animo, aut mente contremiscere. In eius vxore nominanda nimium variant scriptores. Alii enim eam Costantiam vocant: alii Epiphaniam; alii Eluiram. Ex Garibaii verò historia colligitur, cui hac in re libenter assentio, Eximinam istius Regis vxorem fuisse: vnicumq; tantũ filium ex ea natum, Sanctium Maiorem. Eos etenim, qui ei duas filias tribuũt, Teresiam scilicet, ac Sanctiam, quæ strenuo illo, numquàm laudato satis, Ferdinando Guntisalui, Castellæ Comiti, nupta fuit: errasse iudico, cùm Comitem ipsum longè ante hæc tempora, siquidem An. DCCCCXII. vel circa simul cum ipsa Sanctia Comitissa vxore insigne illud sancti Petri *de* Arlança Monasterium fundasse, perspicuum sit. Quare aut eam minimè à quoquam ex nostris hisce Regibus procreatam fuisse dicendum: aut si alicui eorum tribuenda; primo illi quidẽ Abarcæ Cæsoni: tametsi illud etiam mihi hactenus satis certum non est. Vix decem annos hunc Garsiam Tremulum regnasse constat: quandoquidem & vetustis monumentis per Garibaium annotatis, & Belasconis testimonio à Surita in Indicibus apposito circiter vnicum Millessimum Natalis Christi Annum eundem obiisse apparet. vt re vera Atarefiæ Aræ Inscriptio, quam eidem Suritæ in Annalibus huic Regi tribuere placuit, ei* auo Garsiæ tribuenda sit. Nam cùm in dicta Inscriptione contineatur, arcẽ illam, à Garsia Fortunionio constructam fuisse, Aera DCCCCLXIX. Regnante, vt loquitur, Rege Garsia Sanctii: necessariò eius numeri nota in huius Tremuli auum reiicienda est; siue ipsius Aeræ genuinam computationem sequamur, siue Aeram pro Anno sumere velim*. Neutra autem eorum supputatio huic Regi Tremulo conuenire potest: qui quartus numero, Aragonum Rex censeri debet.

1000.

SANCTIVS III. MAIOR, IMPERATOR, ARAGONVM REX V.

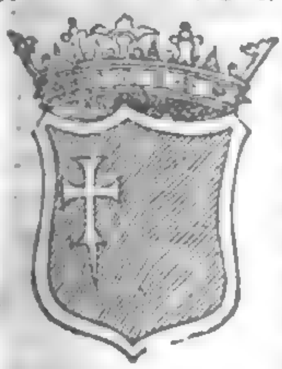
SANCTIVS III. Cognomento Maior, Tremuli F. Sanctii II. Nep. Garsiæ I. Pron. Cæsonis Abn. patre mortuo, Regnorũ Aragonum, Suprarbii, & Pompelonæ imperium consequutus, quintus ordine, Rex Aragonum fuit: Hispaniæ Imperator dictus, quòd Castellæ etiam dominatum, vxoris iure adeptus fuisset. Ea enim cũ Sanctii, Castellæ Comitis, filia, ac Garsiæ Infantis ad Legionem Septimam Geminã nequiter interfecti, soror esset; illius suffecta fuit heres. Nomen autem ipsius varium legitur apud scriptores. Quidã enim Domnam Nuniam, siue Muniam Domnam, q; idem planè videtur, vocatam tradunt: alii Eluiram: Geloyram, vel Geloydam alii. Quandoque etiam eam, Domnam Maiorem, nominatam ecfnimus; sed hoc à viri fortasse cognomento: qui ob id, quod ad maius, quàm ceteri omnes imperium peruenisset, Sanctius Maior vt suspicor, dictus est. Ex ea, siue hoc, siue illo modo vocata fuerit, tres filios suscepit; Garsiam, Ferdinandum, & Guntisaluum. Nam Ramirus, siue Ranimirus, qui quartus eidem filius adscribitur ; ex Gaya , siue Caya illustri femina,

Ayuariæ domina, susceptus est. Inter hos autem filios Regna partitus, intestinorum bellorum originem dedit. Garsiæ etenim, filio natu maximo, quòd falsò adulterii crimen Reginæ matri intulisset; auitam Castellæ ditionem abdicans, Pompelonense Regnum attribuit. Ferdinando verò, secundò genito, Castellæ donauit Comitatum: qui primus, Castellæ Rex vocatus fuit. Guntisaluo autem, siue Gonsaluo, minimo, Suprarbiensem, & Ripacurtiensem ditiones assignauit. At Ranimiro filio, Aragonum tantummodò Regnum: atque id, vt proditur, nouercæ indulgentia, quòd se aduersus fratres pudicitiæ illius defensorem obtulisset. Itaque ex hac, vt diximus, Regnorum diuisione quatuor Regnorum stemmata dimanarunt: diuturnorumque inter fratres, ac posteros bellorum initia. Sed missa ea faciemus, tantùm quod proposuimus, Regum Aragonum seriem persequemur. Regionem igitur, quæ Aragonum Regni nomine Ranimiro ipsi ab hoc Rege Sanctio Maiore tradita fuit, eam solummodò fuisse apparet, quæ solis prisci Aragonensis Comitatus finibus terminabatur: quamquam eadem ipsa postea, ditionum, Suprarbiæ, ac Ripacurtiæ, ob Guntisalui fratris interitum, accessione facta, concreuit. Iam verò Ripacurtiensis Regio (libet enim nonnulla dicere hoc loco de ea) Comitatus nomine circiter Annum Chr. cc ∞xiii. appellata cernitur, sub Bernardo Comite, Aragonensis Comitis genero. Cui Athonem fratrem, quem aliquando, Comitem, & Episcopum nominatum, legimus, successisse constat. Huic verò Raimundum, ex fratre nepotem, scilicet Bernardi, primi Comitis, filium. Raimundo autẽ, filium Vuifredum. Atque eo sine liberis decedente, Isarnus I. frater, Ripacurtiensi Comitatui præfectus est. Ipsi verò Isarno I. filius Isarnus itidem II. ex non iusto matrimonio natus, successit. Isarno autem II. Gulielmus filius: Quos omnes Ripacurtienses Comites quandoque Francorum Regibus, quandoque etiã & nostris paruisse fertur. Tandem Gulielmo Comiti Rex Sanctius Maior Comitatum arripuit: Guntisaluoque filio simul cum ditione Suprarbiensi donauit. Isque Guntisaluus Suprarbiensium, & Ripacurtiensium Regis sibi nomen adsciuit. Huius igitur Sanctii Maioris obitu, Pompelonẽse Regnum ab Aragonensi, & & Suprarbiensi Regnis primùm disiungi cœptum est: cũ ab Innico Arista ea vsque tempora semper copulata exstitissent. Postea verò sæpius & seiuncta, & subiuncta fuisse demonstrabimus. At Sanctius iste Rex, Imperator dictus, eam maiestatis, ac potentiæ amplitudinem consequutus, qua nulla maior, nec æqualis à Gothici Regni euersione in Hispania visa fuerat, Ann. Chr. ∞xxiii. horum omnium Regnorum fuit potitus: vt Pertusa præclarus nostri iuris interpres obseruauit. Sic namque in extremo cuiusdam Priuilegii, dicto anno rogati, se legisse testatur. *Regnante me in Pampilona; in Aragonia; in Suprarbia; in Ripacurtia; in omni Gasconia; & in Alaua; & in cuncta Castella; in Asturiis; in Leone, siue in Astorga. Æra* MLXI. Atque dum Gasconiæ meminit, fit, vt dicamus, eidem Aquitaniæ partem, quæ Aristæ olim patrimonium fuit, hereditario obuenisse iure: proptereaque se in omni Gasconia regnare dixisse. Neque enim ab eo trans Pyrenæos bella fuisse commissa memorantur. Vnde etiam eruitur, Beneharnenses omnes, qui posteà ad Cæsaraugustanæ vrbis liberationem in nostrorum subsidium conuenère, Alfonsi nostri Regis vassallos exstitisse; quòd ad eum, vt coniici potest, hereditario simillimo iure illa pars Aquitaniæ peruenisset: quæ iam diu à nostrorum Regum desciuit imperio. Ac eandem etiam ob caussam in antiquis nostrorum Regum Priuilegiis in Testium Confirmatorum loco tot Aquitanicorum Episcoporum nomina inueniuntur: quippe quia eorum subdititi, Regiam curiam assiduè sectabantur. Neque id tantum coniectura pendet, cum Surita Ann. ∞cclxxxvii. Gastonem, Beneharnensem Vicecomitem, nostro Alfonso Regi II. commemoret ipsam Beneharnensem, & Gasconiæ ditionem fidelitatis sacramento, maiorum suorum exempla sequutum, subiecisse. Tandẽ Sanctius Rex post triginta & tres annos, plus minus, quos regnasse constat, mortuus est A.D. xv. Kal. Nou. Ann. Chr. MXXXIV. licet alii in annum sequentem MXXXV. illius vitam producunt. Eius corpus in Oniensi, siue in sancti Saluatoris Ouetensi Ecclesia, sepultum primum, deinde à Ferdinando filio ad Diui Isidori Legionense Cœnobium delatum fuit: Imperatricis verò, siue Augustæ vxoris, apud nos in Ecclesia Pinnatensi humatum. Fertur enim eandem viuentem præcepisse, vt suum post mortem corpus in eius ditione sepeliretur, qui ipsius viuentis famæ, atque honoris præcipuus propugnator, ac fautor exstitisset: Ranimiro priuigno se etiã in hoc, quantum potuit, gratam exhibendo.

[Margin: 1023. — 1034.]

RANI-

RANIMIRVS I. CHRISTIANISSIMVS, ARAGONVM REX VI.

RANIMIRVS I. Sancti Maioris F. Tremuli N. Sanctii II. Pron. Garsiæ I Abn. Cæsonis Atn. Sextus Aragonum Rex fuit. Nequaquam autem ab eo Aragonum Regum seriem petendam esse, vt vulgò traditur, iam antea demonstrauimus. Plures enim qui eũ antecesserunt, Aragonum Reges exstitisse constat: licet Ranimir' hic, primus fuerit, qui solius Aragoniæ ditionis imperio, priscis tantùm Comitatus finibus constituto, sub Regio nomine potiretur. Qua ratione forsan posset affirmari, eum, primũ Aragonum Regẽ, appellari potuisse. Sed neq; id mihi omnino placet. Quibusdã probari intellexi, quod probabilius videtur, eum propterea, primum Regem Aragonum, appellatum fuisse, non quia primus fuerit Aragonum Rex, quasi ante eum nulli Aragonum Reges exstitissent: sed quia inclytum Aragonum nomen, ab eo primùm nostris Regibus, & posteris eorum familiis, gentilitium manauit. Ceteros enim Reges qui eum antecesserunt, post Sanctium Cæsonem, ipso nomine ab Abarba sumpto fuisse sæpius vocatos constat. Vnde fit, vt in veteribus nostrarum rerum monumentis plures Reges Abarcas, tum Sanctios, tum etiã Garsias, inueniamus. Nam ad similitudinem Gothorum Regum, apud quos plures Flauios fuisse, certum est, in cuiusdam Flauii memoriam, qui inter eos habitus fuit clarus, & potens: omnes hi Reges post Abarcã, ab eo se Abarcas Reges nominari voluerunt; à quibus quæ Abarcarum apud nos exstant veteres, illustresq; familiæ, originẽ duxisse perhibentur. Ab hac itaque istorum Regũ tanta nominum similitudine, tota ea, de qua satis supra conquesti sumus, & temporum, & rerum confusio orta est. Verùm enimuerò Ranimirus hic Rex, deposito eo Abarcæ nomine, primus illustre nomen Aragonum, in posteros gentilitium induxit, D. Ranimirusque Aragonius vocitari cœpit: quam consuetudinem quotquot post eum sequuti sunt Reges nostri vsque ad Catholicum Regem Ferdinandum seruauerunt. Quo pacto credibilius est, potuisse eum à scriptoribus, primum Aragonum Regem, appellari. Sed iam post hac fuerit, vt ab hac eorum sententia, tanquàm futili, & commentitia, discedamus. Hic igitur Ranimirus Rex in Gundisalui fratris, à Ramoneto de Tomanera, siue, vt alii tradunt, Gafeuennan, Vascone, ad Monclusi pontem interempti, locum cooptatus, Suprarbiensem, ac Ripacurtiensem ditiones adsciuit: indeque Regnorum Aragonum, Suprarbii, ac Ripacurtiæ imperio simul potitus fuit. Gilbergam, quam alii Gilbigam, Bernardi Rogerii Comitis, & Brisindæ, seu Garsindæ Comitissæ vxoris filiam, in matrimonium duxit, nimiæ pulchritudinis feminam, vt testatur idem Rex in istius Syngraphæ initio. *Anno incarnationis ∞ XXXVI. 22. Augusti; Luna 25. Ego Ranimirus, proles Sanctionis Regis, accipio vxorem Gilbergam, filiam Comitis Bernardi Rogerii, & Comitissæ matris etiam Garsindæ: quam dederunt mihi Ricardus, Episcopus Vigorritanæ ciuitatis; & Proconsules Cauitanenses; Garsea Forto; & Gelme Forto, fratres vterini. Et dedi ei sponsalia pro Dote, & Arram, & propter honorem, amorem, & pulchritudinem suam aliquid de hereditate, quam dedit mihi pater meus in territorio Aragonensi.* Nonnulli autẽ eam, tantùm Hermessendam, vocant. Sed Gilbergam, & Ermissendam vtroque nomine vocatam fuisse, ex aliis eiusdem Ranimiri Regis monumentis colligitur, quæ apud sancti Ioannis de Pinna monasterium exstant: in quibus idem Rex ita se loquentem inducit. *Notum sit, quod quinta feria, mediante Quadragesima, in Mense Março, quando infirmaui in sancto Ioanne, & commendaui Deo Sanctiũ filium meum, filium Ermissendæ, quæ vocata est per baptismũ Giberga.* Alia verò consultò omittimus, quia ad nostrum institutũ nihil attinent. Ex ea igitur vxore filios duos, ac totidem filias suscepit: filios quidem, Sanctium IIII. Regnorum heredem; ac Garsiam, Aragonensem primùm, posteà Iaccensi Ecclesia in Cathedralem suo temporẽ erecta, Iaccensem quandoque Episcopum appellatum. Filias verò; Sanctiam, Tolosati; ac Theresiam, Prouinciæ Comitum vxores. Hanc verò Sanctiam, mortuo patre, Comitissam in Atares, quandoque Comitissam Sanctiam, absolute vocatam, in priscis monumentis obseruaui. Aliam prętereà filiam Vrracam habuit; & filium etiam, Sanctium Ranimiri: cui Ayuarium maternã ditionẽ, necnon & Ripacurtiam donauit, antiquo Comitatus nomine eidem restituto. Sed eo posteà, vt nonnullis placet, sine filiis decedente, Ripacurtiensis ipse Comitat' ad Regiũ Aragonum diadema reuocatus fuit, ac eidẽ per plures annos subiunctus. Prætereà idẽ iste Ranimirus Rex Cæsaraugustanẽses, & Ilerdenses Maurorũ Regulos sibi quotannis tributa soluere coëgit: ac bis signis collatis cum Oscensi Regulo contendens, victor euasit. Fines deinde suos paulatim producendo, Palliatensem ditionem suo adiunxit imperio. His rebus, ac aliis præclarè gestis, illustris habitus: illustrior verò

1036.

iudicatus est, quòd de Sacræ Religionis cultus, cærimoniarumque instauratione, qua maximè opus erat illis temporibus, curauisset. Ad Iaccam enim Vrbem multorum Episcoporum habito Concilio, Ranimiro ipso assidente, Sacra omnia ex Catholicæ Sanctæ Romanæ Ecclesiæ sanctionibus instaurata fuêre: ipsamque Iaccetanam Ecclesiam, tunc in Cathedralem erectam, Sanctius Aragonensis Episcopus obtinuit. Vnde qui antea Aragonẽses: posteà Iaccenses Episcopi appellari cœperunt. Minimè autem erit à nostro instituto alienum hoc loco in medium proferre istius Prouincialis Concilii, vt sanè coniicimus, fragmentum, quod in peruetusto Codice Pinnatensi antiquis literis exaratum inuenimus. Cuius hoc est exemplum.

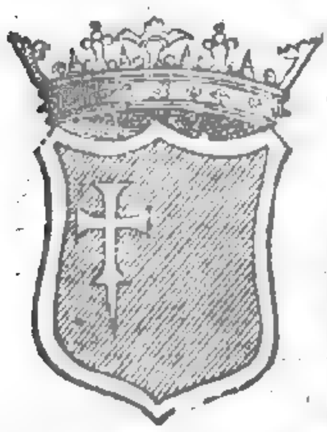
De Concilio, quod fecit Ranimirus Rex cum Episcopis, & Abbatibus suis in Sancti Ioannis Cœnobio. 10

RESIDENTE *glorioso Principe Ranimiro, vna cum venerabilibus Episcopis: scilicet Sanctio, & Garsia, & Gomesano; & Abbatibus Sancti Ioannis Cœnobii: scilicet Belasius, & Paternus minor: Residentibus etiam vniuersis fratribus, & Clericis sui Regni in Capitulo prænominati Cœnobii, ita Sanctius Aragonensis Episcopus exorsus est loqui. Pro disciplina, & ordine Ecclesiastico, cum diligenti cura, ac prouidentia tractemus, si placet domino Ranimiro Regi, ac Episcopis, Abbatibusque adstantibus, nec non etiam Monachis, ac vniuersis Clericis, ea quæ ad ordinationis tenorem pertinent iuxta Diuinæ legis præcepta, & Nicænorum Canonum constituta; ac cum adiutorio Domini in omnem æuum mansura solidemus, sicut est prædestinatum, & constitutum ab inclyto Rege Sanctio, totius Hesperiæ domino. In præsentia Episcoporum subscriptorum: scilicet Sanctii Episcopi Aragonensis; & Sanctii, Pampilonensis; Garsiæ, Nataresis; & Arnulphi, Ripacurtiensis; & Iuliani, Casteliensis; & Pontii, Ouetensis; & aliorum plurimorum Episcoporum: nomina quorum longum est dicere.* 20 *Hoc verò est nostræ institutionis decretum: Vt Episcopi Aragonenses ex Monachis præfati cœnobii habeantur, & eligantur. Ranimirus Rex stans in medio Concilii dixit: Ego laudo, & corroboro decreta genitoris mei Sanctii, ac huic vestræ definitioni subscribo. Vniuersi Episcopi, ac Abbates simul cum Clericis dixerunt: Laudamus, ac huic subscriptioni nos subscribimus.* Hìc meo iudicio desiderantur non pauca. *Quicumque futurorum Regum, successorum nostrorum, transgredientes, & deuiantes ab hoc Regali simul & Pontificali decreto; temptauerit, dissoluere hanc scripturam: in præsenti seculo Omnipotens Deus, qui est iustus iudex, & Regum Rex, dissoluat, & diuidat* Regalem *honorem, & potentiam* Regni *eorum, detque illud se diligentibus, & timentibus, & nostra decreta seruantibus: & in futuro separati à consortio omnium Christianorum, interpellante pro eis beato Ioanne Baptista, cum omnibus Sanctis participentur in societate cum Dathan, & Abyron, & Iuda traditore in Inferno inferiori, luentes pœnas perpetui incendii sine fine per æterna secula. Amen. Data est sententia* VII. *Kal. Iulii Aer.* ∞LXII. 30

Ibi autem Aeram pro Anno sumptam fuisse apertè colligitur. Prouinciale enim hoc Concilium Ann Chr. MLXII. habitum fuit. Sequenti verò Ann. MLXIII. ad Gradus arcẽ A.D. IIX. Id. Maii. Ranimirus ipse Rex à Sanctio Castellæ Rege, Ferdinandi fratris filio, prœlians interfectus: ac vnà cum vxore in Ecclesia Pinnatensi sepultus. Ob tantas autem res tam præclarè gestas, meritò eum Gregorius VII. Pont. Max. cohonestauit illustri Christianissimi Regis cognomento. 40

1062. 1063.

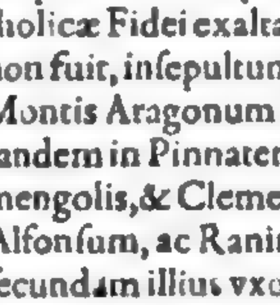
SANCTIVS IIII. ARAGONVM REX VII.

SANCTIVS huius nominis IIII. Ranimiri I. F. Sanctii Maioris N. Tremuli Pron. Sanctii II. Abn. Garsiæ I. Atn. Cæsonis Trin. Aragonum Rex VII. cùm duodeuicessimo ætatis anno Regale munus accepisset; posteà ditionem suam latè amplificauit. Nec magis rerum gestarũ gloria clarus, quàm religione, & pietate insignis fuit. Ad vberes namq; & fertiles regiones expugnandas, quarũ Mauri ad planiciem potiebantur, arma conuertens: Balbastrum, olim Burtinam; Beliam, nunc Boleam; Gradũ; Loharrim, quam antiquam, vt diximus, Calagurrim Iuliam Nassicam credimus; Marcuellum; Alquezarem; Lunam; Montionem; plurimaq; alia opida, & castella ab infidelium manibus eripuit, nonnulla condidit: ac plura etiam pia loca construxit. Lunã verò, Gallicolim primùm, deinde mutato nomine Montem maiorem vocatam veteribus quibusdam monumentis inuenio: atq; vt suspicor Gallicolis, ea Arabica vox, idem valebat. Vnde quod eidem nomen est Lunæ, fortasse fuisse ductum, eruditissimus Petrus Ioannes Nunnesius Valentinus obseruauit: vir quidẽ in vniuersarum artiũ studiis scienter versatus, in primisq; politiorum humanitatis, interiorumq; ac recõditarum literarum peritissimus. Nam vt illius verba exprimam, antiqui Geographi montes, qui celsissimi erant montes Lunæ vocabant: quasi tantam esse eorũ altitudinem indi- 50

cantes,

cantes, vt Lunam prope contingerent. Atq; ita Bet Africę montē, à quo Nilus fluit, Lunæ montem dixerunt. Ad cuius similitudinē, fieri enim id potuit, Arabes, qui indidē traiecti, patriam occuparunt, montosæ huic regioni, Lunæ nomē imposuerunt: tametsi non tam mihi excelsi illius colles vidētur. Sed tanti viri mentionē intermitti non siui, quod ab eo fuerim in Valentina nobili Vrbe, & copiosa, peritissimisq; hominibus, ac liberalissimis studiis affluente, cum puer adhuc essem, & Latinis, & Gręcis literis eruditus, ita vt quicquid habeā, id totum ex illius disciplina habeam; iamque ipse, siqua est huiusce rei ratio ab optimarū artium studiis profecta, eius omnis à me repetere fructū iurè possit. Quē satis vberem cepi præteritis diebus illius de me iudicii, nec vulgaris vigiliarum huiusmodi
10 æstimationis. Verum, vt ad rem redeam, Sanctius hic Rex, Pompelonensi posteà Regno obtento, suisque Aragonum, Suprarbiæ, & Ripacurtiæ subiuncto, omnium harum ditionum se Regem nominauit. Pompelonenses enim, Sanctio eorum Rege Garsiæ Regis filio, à Raimundo fratre ad Rotam interfecto, eundem Raimundum è Regni finibus expellentes, ne is regnaret apud eos Rex, qui fraterno Regio sanguine esset pollutus: ad nostrum hunc Sanctium IIII. Regnū detulerunt. Inde antiqua horum Regnorum subiunctio facta fuit, haud diu tamen duratura. Porrò hic Sanctius IIII. Castellari, ad Iberi ripas, arcem fortissimam, non longè à Cæsaraugustana Vrbe ædificauit: vt in ea nostris Cæsaraugustanenses Mauros infestantibus receptaculum securum paterer. In eius enim Vrbis expugnationem oculos, ac mentem coniecerat. Sed cùm obi-
20 isset; suum in ea re desiderium explere nequiuit. Osca enim, Vescitaniæ Vrbe, ab eo circumsessa, cùm illius mœnia equitans exploraret, à Mauris visus, sagitta latere confixo, summa, & illustri gloria, è vita excessit Prid. Non. Iun. Ann. Chr. ∞XCIV. Quin etiam eundem, quasi alterum Epaminondam Thebanum, Pinnatensis scriptor, nostrique ferè omnes historici prodidēre, tum denique auelli sibi spiculum permisisse, posteaquàm rogatione sua, publico consilio, ad filium Petrum Regno delato, ab eo, & Optimatibus fidem recepit, fore omnes eô acriùs, quò ipse moriebatur, ad obsessæ Vrbis perniciem erupturos. vt in ipso vulneris dolore visus sit, læto animo, cum laude, quòd pro Catholicæ Fidei exaltatione decederet, mortuus esse. Eius corpus, quam diu Osca capta non fuit, insepultum mansit. Ea verò, Rege filio assidente, deditionem facere coacta, ad
30 Montis Aragonum Cœnobiū, quod idem Rex Sanctius construxerat, deductum est: ac tandem in Pinnatensi Ecclesia gentilitio tumulo collocatū. Ex Felicia Regina, quæ Armengolis, & Clementiæ Vrgellensium Comitum filia fuit, tres filios reliquit; Petrum, Alfonsum, ac Ranimirum: qui omnes Regiam patris ditionem sunt adepti. At Feliciam, secundam illius vxorem fuisse, apparet. Nam priùs quandam illustrem feminam duxit, Beatricem vocatam. Nulla autem ex ea proles remansit. Quendam etiam filium huius Regis, Ferdinandum vocatum, in priscis quibusdam monumentis reperio: nothum tamen eum fuisse. De quo, ac de Felicia Regina, hæc in antiquis Pinnatensium rerum Commentariis. *Æra* MCXXIIII. *Nou. mense, in Castro Sos, Dominus Petrus Sanchiz filius Sanctii Ranimiri, fecit cartam conuentionis cum Fredenando suo germano, Iussione Domini Regis Sanctii,*
40 *eorum patris, per cambium de Ripacurtia; quæ fuit data in dote Domna Felicia Regina; & donauit Viele, cum suis terminis, & Ouano cum suis terminis, sicut terminauerat Rex, quando incæpit eum fabricare.* Quandoquidem autem Regem hunc Sanctium IIII. Sanctii Cæsonis trinepotem, scilicet atnepotis filium, fuisse memorauimus: non abs re censendum erit, si hoc loco sententiæ nostræ rationem, curabimus reddere, quam promisimus. Itaque duo prototypa Priuilegia in Tabulario Sancti Ioannis de Pinna adhuc exstant: in quibus Sanctius hic IIII. Rex Sanctium illum Abarcam Cæsonem, expresse nominat tritauum suum. Ac prioris quidem Priuilegii exemplum est huiusmodi.

IN *Nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Hæc est Carta, quam facio ego Sanctius, Rex Aragonensium, & Pampelonensium, Deo, & beato Io-*
50 *anni Baptistæ, de illo Monasterio, quod vocatur Sanctus* Iacobus *de Ayuar: quod dedit Tritauus meus Sanctius Rex, cognomento Abarca cū omnibus terminis suis, siluis, aquis, paludibus, ac pascuis, molendinis, cum exitu, & regressu Aer.* ∞ XXIIII. *Præsidente in Sācto Ioanne Transimiro Abbate, & in Aragone Oriolo Episcopo. Postea domus, & Ecclesia præ nimia vetustate ceciderant: & homines patriæ illius iā per vim terminos abstulerant. Sed Sanctius Rex auus meus, quando ordinē, & regulam beati Benedicti in Sancto Ioanne constituit; Deo, & beato Ioanni, & domno Paterno Abbati omnia supradicta liberè reddidit. Nunc autē ego Sanctius, Ranimiri Regis filius, Do, & confirmo vobis illū terminum de illo monte de Ayuar: sicut dedit tritauus, & auus meus, & pater meus Ranimirus, per ad illā populationē Sancti Iacobi: & sicuti Senior Eximino Fortunones, & Senior*

Lignar Ennecones, & Sanctio Ennecones meo Merino, me præcipiente, fecerunt. Et insuper addo vobis illud Solanum, quod est super Monasterium vestrum Sancti Iacobi, vsque ad illo Osqueta, vt vestri populatores faciant ibi suas domos, & egrediantur à Claustro Monasterii, vbi nunc habitant. Et non solum ista supradicta omnia Do, & confirmo vobis, sed etiam Deo volente tantum, quantum possint explicare vestri populatores, tantum habeant terminum in illo monte de Ayuar. Si verò, quod fieri minimè credo, aliquis homo post obitum meum aliquid tortum voluerit facere Monachis Sancti Ioannis de his omnibus supradictis caussis, sit à Sancta Ecclesiæ priuatus communione, & cũ Dathan, Chore, & Abyron; & cum Iuda traditore perpetua subiaceant damnationi.

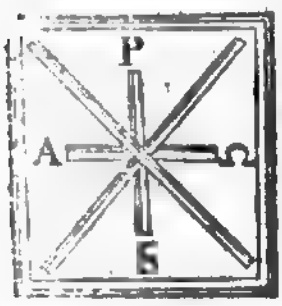
FACTA *Carta sub Æra* MCXVIII.

Is Cursus. IIII. *tempore Quadragesimæ in Monasterio Sancti Ioannis Baptistæ, Præsidente ibidem Sanctio electo pro Abbate.* 10

EGO *autem supradictus Sanctius, misericordia Dei Rex, qui hanc Cartam facere iussi, propria manu roborare curaui.*

Ego Petrus, eiusdem Regis filius, huic Donationi consentio, & confirmans subscribo.

Alterum verò Priuilegium eidem Monasterio sancti Ioannis decennio post, scilicet Aer. MCXXVIII. ab eodem hoc Sanctio IIII. Rege concessum fuit his verbis. 20

OB *honorem Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Hoc est Priuilegium, quod ego Sanctius, Ranimiri filius Regis, non meis meritis, sed sola Dei miseratione, Aragonensium, & Pampilonensium, seu Montisonis Rex, vna cum filio meo Petro, facio ad Monasterium sancti Ioannis Baptistæ, quod nuncupatur de Pinna, Aymerico Abbati eiusq; successoribus, cunctisq; monachis præsentibus, atque futuris, in eodem loco Deo famulantibus in perpetuũ. Dignæ recordationis Sanctius Rex auus meus, Redemptoris nostri opitulante clementia, deuictis, atq; expulsis Hismabeutarũ gentibus à Regni sui finibus, accensus zelo eiusdẽ Redemptoris, cuius ope triumphans ex inimicis victor exstiterat, statuit Regnum suum à sordibus, & prophanationibus supradictæ gentis penitus emundare, & Ecclesias, monasteriaq; olim ab eisdem diruta renouare, Christiq; seruorũ gregem, & beati Benedicti normã per monasteria ordinare. Igitur inter cetera bona voluntatis suæ opera constituit in monasterio sancti Ioannis Baptistæ de Penna: in quo humata sunt auorum, & proauorum suorum, meorumque necnon patris mei, & matris meæ corpora: congregationẽ monachorũ. Qui vt liberè Deo seruire possent, eis libertatis priuilegia dedit. Nam ipsos, successoresq; eorum, & locum cum omnibus monasteriis & Villis, & alodiis suo iuri pertinentibus, facto priuilegio, secundum Priuilegia Cluniacensis monasterii, ab omni iugo, vel censu Regia, vel Episcopalis, vel alicuius Ecclesiastica, vel Secularis potestatis, auctoritate Regali fauente, & annuente Mantio Aragonensi Episcopo, necnon Sanctio Pompelonensi Episcopo, liberos fecit: & eidem loco venerabilem virum Paternum, Abbatem præposuit, solique Deo seruire præcepit. Donationes vero præcedentium Regũ, Sanctii videlicet aui sui, nec non & Vrraca Reginæ, scilicet & Garsiæ patris sui, & Domnæ Eximinæ matris suæ, & quicquid idem locus dono, vel comparatione, vel cambio habebat, vel habere videbatur, auctoritate Regia confirmauit.* XI *Kal. Maii in Legerensi Monasterio Aera* MLXIII. *Quod priuilegium ipse venerabilis Rex Sanctius manu propria confirmauit, & patri meo veneranda memoria, Ranimiro Regi, ad roborandum tradidit, & ceteris filiis suis, fratribus patris mei, videlicet Fredelando, & Garsiæ, & Guntisaluo, in conspectu Sanctii Guilielmi Comitis de Guasconia, necnon & Berengarii :.: :..:.:.: Comitis de Barchinona corroborari fecit. Et insuper locum prædictum ex propriis bonis in vita sua honorificè locupletauit. Post obitum verò eius, pater meus Ranimirus, non solum patris sui Regis Sanctii decreta inuiolabiliter seruauit, sed etiam locum hunc donis auxit, mihiq; commendans, vt Priuilegia patrum meorum ad tutamen, & nobilitatem eiusdem monasterii facta corroborarem, & dona, quæ possem, ibi donarem, iniunxit. Ego vero non immemor præceptorum eius, Deo auxiliante, totis viribus meis adimplere præcepta eius curaui, & insuper ab Apostolica Sede corroborari feci. Romæ namque ad beatum Papam Alexandrum secundum, eiusdem loci Abbatem venerabilem virum Aquilinum misi, rogans, iam suprafatum monasterium non dedignaretur Apostolico patrocinio munire. Scilicet & hoc defuncto Abbate, videns Ego prædictum monasterium à fratre meo venerabili Episcopo Garsia in quibusdam caussis affligi, & Priuilegia eiusdem Monasterii velle corrumpi: ad confirmanda priora benè acta, Abbatem Sanctium eiusdem monasterii iterum Romæ ad beatissimum Papam Gregorium septimum misi, rogans eum, vt ipse benigne prædictum locum Apostolica auctoritate, & sua munire, sicut antecessor eius fecerat, ipse facere non dedignaretur. Quod, secundum quod poposceram, ipsi libentissime fecerunt. Sanctio quoque Abbate defuncto, & domno Aymerico Abbate in lo-*

30, 40, 50

co eius posito, cupiens hoc cœnobium adeo prorsus munire, & tueri, Apostolicoque simul, & Regali patrocinio; prædictum dominum Aymericum Abbatem Romæ ad beatissimum Papam Vrbanum misi secundum, obnixè deprecans Paternitatem illius, vt prædictum locum in defensione, & patrocinio beatorum Apostolorum Petri, & Pauli susciperet, & Priuilegium tale eidem loco conferre dignaretur, quo à rapacitate malorum hominum, vel ab inuasione Episcoporum, necnon à præiudicio Cardinalium, & Archiepiscoporum, seu à dominatione mala succedentium Regum locus eisdē tueri, aut defendi possit: & vt Abbas eiusdem loci liberè ipse, & sui ad Sedem Romanam in omnibus causis, & iudiciis Ecclesiasticis, vel sæcularibus, necnō & in ordinationibus Abbatum possint se reclamari. Qui beatissimus pater Papa Vrbanus, audita mea humilitatis petitione, credo non meis meritis, sed sancti Ioannis gratis commotus, locum hunc in Apostolica suscepit protectione: datoque libertatis Priuilegio, Apostolico patrocinio muniuit. Nunc igitur ego humillimus seruorum Dei seruus, non meo merito, sed dono Dei Rex Sanctius, locum sancti Ioannis Baptistæ de Pinna tantis auctoritatibus munitum, Regiis ac Apostolicis decoratum Priuilegiis, hac mea præsente auctoritate corroboro. Do, Concedo, & Confirmo Abbati Aymerico, & monachis sub eo, vel successoribus suis Deo militantibus, talia præcepta, & Priuilegia, & decreta, & libertates, qualia habet Cluniacense monasterium, de cuius sanctissimo fonte ordo beati Benedicti in hoc loco prim manauit. Do, concedo, & confirmo eis etiam monasteria, & Ecclesias parochitanas, nec non & villas, & cellas, & molendina, & siluas, & omnia alodia magna, vel parua, quanta, vel qualiacumque sanctus Ioannes, vel sui monachi ab antiquis Regibus, seu à modernis, vel ab Episcopis, vel à militibus, vel à rusticis, vel à quibuscumque personis, dono, vel cōparatione, vel camio adquisiuit, vel habere videtur, vel visus est, nisi hoc quia Abbates, vel monachi eiusdem loci iustè, aut legitimè dimiserunt, vel camiauerunt Regio iussu: vt sicut Cluniacenses sunt liberi ab omni iugo humanæ seruitutis, ita & isti sint, tantummodo seruantes debitam reuerentiam Apostolicæ Sedi: vt liberi, & expediti valeant exorare misericordiā Dei pro stabilitate sanctæ Dei Ecclesiæ, & pro quiete Regni mei, nec non, & pro suorum, totiusque populi excessibus. Vt autem de libertate prædicti loci omnis amputetur contentio; monasteria, quæ idē locus adquisiuit temporibus præteritis, nominatim expressi in hoc meæ auctoritatis Priuilegio, timēs ne per incuriam Abbatum, vel negligentiam monachorum, Priuilegia, vel Cartulæ eidem loco à fidelibus concessæ depereant. Ideo hic recapitulando nomina: Primò, id est monasterium sanctæ Ceciliæ; & monasterium sancti Torquati; & monasterium sancti Sebastiani; & monasterium sancti Petri de Fonus; & monasterium de Zerapuz: necnon Ecclesias, & villas, idest Lechonta; & Gisso; & Alastrue; & Martes; & Ena; & Segaral; & Ventayolo: & Legisso; & sancto Petro de Ostias; & sancto Petro de Medianeto; & Acenarbo; & Bertata, Berbues. Has omnes Ecclesias, monasteria, & Villas dedit Rex Sanctius, cognomento Abarca, Tritauus meus, cum omnibus Decimis, & Primitiis, & oblationibus suis, & cum omnibus terminis, siluis, aquis, paludibus, & pascuis suis, & molendinis, cum exitu & regressu. Actum est hoc Æra T̈XXVII. Præsidente in sancto Ioanne Transiniro Abbate; & in Argone Oriolo Episcopo. Do etiam, concedo, ac confirmo, Esu, & monasterium de Nauasal cum suis Villis; idest Larroda, Aranella; & cum omnibus Alodiis, & montibus, & Pardinis, & Ecclesiis, cum decimis, & primitiis, & oblationibus suis, & cum omnibus suis omnino rebus, quas habebit, vel habere videbitur; & sancta Maria de Bosia cum tota villa; & monasterium sancti Martini de Pacopatina; & monasterium sancti Clementis; & monasterium sancti Saluatoris de Puyo; & Villas; & Ecclesias, idest Latresas; & Biasnasso; & sancti Fructuosi de Senes: & sancti Iuliani de Bebos, cum tota villa: & monasterium sancti Vrbicii de Galleco: & Villam de Sotue, & Votue; & Speciello; Casanoua: & Sacramiana cum Ecclesiis suis. Has omnes Ecclesias, & monasteria, & Villas dederunt Rex Sanctius auus meus, & Regina Domna Maior, cum decimis, & primitiis & oblationibus suis, & confirmauerunt Er. T LXIII. Præsidente in sancto Ioanne, Paterno Abbate primo in eodem loco sub regulari ordine degente. Do etiam, concedo, ac confirmo monasterium sancti Martini de Cercito, quem dederat Rex Sanctius ::::: uus meus. Prædictum monasteriū Do, concedo, & confirmo cum suis Ecclesiis, & Villis, & cum decimis, & primitiis, & oblationibus suis id est Acomuer; & mediam villam de Essun: & medietatem Villa de Orcentue: & monasterium sancti Christopori de Aurin, cum tota villa; & Palatium de Lares cum tota sua hereditate: & pardinam illā de Siricata: & monasterium Sancti Iusti de Velle: & monasterium sancti Petri de Tossa: & Ecclesiam sancti Laurentii de Cornas: & monasterium sancti Martini de Cella, cum omnibus villis, & decimis suis: & Ecclesiam sancti Philippi de Larbessa iuxta Faulum monasteriū: & monasterium sanctæ Eufemiæ de Beral: & monasterium sancti Iuliani, quod dicitur Aspiella, cū omnib⁹ ad se pertinentibus: & monasteriū sancti Angeli de Iarne: & monasterium sancti Saluatoris de Serue ad eleemosinam cū terris, & vineis, cultis, & incultis, & sine molendinū cum aquis, egressus, & regressus vsq; ad fontē aquæ: & sanctum Saluatorem de Sorripas cum omni sua hereditate: & Vescos de Gorga: & Larue, cum Ecclesia de sanctā Eulalia de Pequera, cum omnibus suis pertinentiis, & sancta Maria de Forreto cū tota villa: & Ecclesiam sancti Petri de Azaon cum tota villa: & Ecclesiam de Montānano

cum tota villa. & Ecclesiam Verallanilla cum tota villa: & Ecclesiam de Ortolo cum tota villa: & Ecclesiam de Ardans: & Ecclesiam None: & Ecclesiam sanctæ Mariæ de Ballatan. Has omnes Ecclesias, & monasteria, & villas cum omnibus Ecclesiis suis Do, concedo, ac etiam firmo cum omnibus decimis, primitiis, & oblationibus suis. Ego verò præfatus Sanctius Rex his auctoritatibus patris mei Ranimiri Regis, & matris meæ Domnæ Ermissendæ, de meo addo, Dono, & concedo villam de Larosa: & palatium de Ayerbo cum decimis, & primitiis suis. Do & concedo, & confirmo monasterium de Borda cum tota sua hereditate. Do, & concedo, ac etiam confirmo Donationes Regum, Priuilegia Episcoporum, Auctoritates Romanorum Pontificum, Cartulas, vel Inuestituras Melitum, seu virorum, ac mulierum qui suas oblationes Deo, & sancto Ioanni obtulerant: qualia sunt sancta Tecla de Banaston; & Ecclesiam parrochitanam de Banaston; & Ecclesiam de Napal; & Monosterium sanctæ Mariæ de Ballarun cum villula, quæ dicitur sancti Iuliani; & sanctum Pelagium de Gauin; & Ecclesiam de Orant; & Ecclesiam parrochitanam sanctæ Crucis; & sanctum Martinum de Betayole; & sanctum Bartholomæum de Beral cum suis hereditatibus; & sanctum Petrum de Vagilo cum tota parrochia; & cum tota sua hereditate; & sanctam Mariam de Viscara; & Ecclesiam de Mortanya; & Ecclesiam de Suesillo cum tota villa; & Ecclesiam sancti Bartholomæi ibidem. Has omnes Ecclesias, & monasteria Dono, concedo, ac etiam confirmo Deo, & beato Ioanni Baptistæ cum omnibus decimis, & primitiis, & oblationibus suis, & cum omnibus terminis, syluis, aquis, paludibus, pascuis, molendinis, cum exitu, & regressu. Omnia verò Alodia quæcumque habuit sanctus Ioannes, vel sua monasteria, & quæ in hoc præsenti die habere videtur, vel quæ meo in tempore iniustè perdidit; iustè repetat, & deinceps sine aliqua violentia, & perturbatione perpetuum possideat. Iniungo quoque filiis, & nepotibus meis, ac propinquis, omnibusque fidelibus Regibus mihi succedentibus, vt hæc nostra decreta, intemerata studeant conseruare, & ex propriis bonis locum hunc venerandum seruare studeant: & seruos Dei, ibi Deo famulantes, sustentare non differant: quatenus pro conseruatione nostrorum decretorum, & pro erogatione suorum bonorum, intercedente Beato Ioanne Baptista cum omnibus Sanctis, ab æterno retributore, Iesu Nazareno, suorū valeat impetrare veniā delictorū. Si vero aliquis eorū maligno spiritu superbia inflati, hæc Priuilegia Apostolica, & Regalia decreta, ausu temerario disrumpere voluerit, & prædictum locum, monachosq; ibi Deo famulantes inquietare præsumpserit; Deus iudex iustus, qui iustitiam intemporaliter diligit, præsumptores diiudicet: conseruantibus autem pax, & benedictio à Deo, Patre, & filio eius Iesu Christo Nazareno, & Spiritu Sancto sit. Vt autem hoc meum Priuilegium per cuncta sæcula firmum habeant, manu propria firmaui, & filio meo Petro ad roborandum tradidi.

SIGNVM *Sanctii Regis.*

Ego Petrus, prædicti Regis Sanctii filius, hoc Regale præceptum domini, & patris mei laudo, & confirmo, & ex nostra parte manu propria scribo.

FACTA *Carta Era* T CXXVIII. *oct. Id. Maii in sancto Ioanne: Anno tertio Pontificatus domni Vrbani secundi Papæ, Anno ab Incarnatione Domini Millesimo Nonagesimo, Indictione* XIII. *Regnante Rege Ildefonso in Toleto, & in Castella, & in Galicia. Me autem Rege Sanctio regnante in Aragonia, & in Pampilona: & filio meo Petro in Suprarbi, & in* Ripacurtia*, & in Monçon. Petrus Episcopus in* Iacca. *alius Petrus Episcopus in Pampilona.* R*aimundus Dalmaci Episcopus in Rota, & in Monçon. Post restaurationem vero Toletanæ Ecclesiæ Bernardus Archiepiscopus primus. Aymeric⁹ Abbas in sancto* Ioanne. *Raimundus Abbas in Legerensi Cœnobio. Senior Lop Garcez in Vno castello, & in Arrosta. Senior Petro Sanchiz in Boltanya, & in Marcuello. Senior Sanctio Fredelandez in Atares Senior Galin Sanz in Sos, & in Arguedas. Senior Enneco Sanz in Montecluso. Senior Eximē Garcez in Buyl. Senior Fortun Sanz in Baylo, & in Liso. Senior Velasco in Arguis. Senior Galindato in Escoron.*

EGO *Garsias, Scriba Domini mei Regis Sanctii, iussu ipsius, hanc cartam scripsi, & propria manu hoc signum feci.*

Itaque ex his duobus Priuilegiis necessario concluditur, Regum post Cæsonē à nobis supra traditam seriem, veram esse. Siquidem ex quo Sanctius hic IIII. Rex bis tritauum suum, Sanctium Abarcam Regem, nominauit: necesse est, vt ante Sanctium III. Maiorem, in Concilio Prouinciali, cuius supra meminimus, totius Hesperiæ dominum vocatum, quatuor, quos interposuimus, Reges collocentur. Cū enim tritauus, idest, te ar-

tauus, quartus sit ab auo, iuxta illud Saturionis parasiti in Plauti Persa, qui dum suorum edacitatem commemorat: *Numquam*, inquit, *quisquam meorum maiorum fuit, quin parasitando pauerint se :pater:auus,proauus: abauus: atauus : tritauus : quasi mures semper edère alienum cibum*: nequaquam potuisset Abarca ipse Cæso, istius Sanctii IIII. tritauus appellari, nisi omnes, quos diximus, Reges Sanctium hunc antecessissent. Quin & in postremo Priuilegio id clariùs apparet : nedum enim Sanctius hic IIII. Rex Reges, qui ab ipso Abarca Cæsone ad eum interpositi fuêre, propriis suis nominibus appellauit, sed & ipsorum nominum vim à Plauto expressam, non iam magna facta mutatione, retinuit. Sed quô ea res planiùs accipiatur, liber hoc loco eos omnes retro ad ipsum Cæsonē Abarcam versus
30 numerare. In primis itaq; hic Sanctius IIII. Rex qui dicta Priuilegia concessit, se sæpius Ranimiri Regis filium, ipsumque Ramirum, seu Ranimirum Regem, fuisse patrem suum, his nempe vocabulis idem declarantibus, profitetur. Auum autem suum ; Regem Sanctium, id est Sanctium III. Maiorem: quem inter filios suos, quos vocat Fredelandū, (idest Ferdinandum) Garsiam, & Guntisaluum Regna sua fuisse partitum explicauimus. Ipsius verò Sanctii III. Maioris patrem: nominauit Garsiam : Tremulum nempe, Eximinæ Reginæ maritum. At Sanctium II. quem diximus Abarcam, & Galindum; aui sui auum appellauit, ipsiusque vxoris Vrracæ Ferdinandi meminit: atque idem planè fuit, ac si hunc, abauum, Tremulum autem, proauum dixisset. Nec dubito certè, quin dum iterum in eodem Priuilegio in ipsius abaui sui incidit mentionem: ea vox :.:.:.:. uus, quæ
40 integra in Archetypo, quod vidi, non extat, propterea que quòd legi non potuerit: adhibuimus eam tot punctis intercisam; abauus, pro fectò contineret. Quis nam autem Sanctius Rex ab hoc Sanctio IIII. auus aui sui dici potuisset, nisi is Sanctius II. quem diuersum à tritauo, Abarcam, & Galindum diximus appellari solitum, statuatur? Et ipse Rex Sanctius IIII. in eodē hoc ipso Priuilegio, tres ante se Reges Sanctios fuisse, apertè docuit: quandoquidem & auum suum, & abauum, atque ipsum tritauum, Sanctios nominauit. Iam verò quod ab abauo ad tritauum deuenerit, Garsia I. Rege atauo intermisso: nihil obstat, cùm suspicari liceat, atauum nulla in beatum Ioannem dona contulisse, fuisseque ob eam causam silentio prætermissum. Siquidem eorum tantum Regum memoriā postremo hoc Priuilegio excitandam curauisse apparet, qui de Pinnatensi Monasterio
30 benemeriti fuerant. Itaque fit ex his: vt Sanctii istius IIII. Regis, qui priuilegia huiusmodi irrogauit.

tritauus sit; Sanctius I. Cæso, Abarca primus nominatus : qui Totam Vrracam habuit vxorem.

atauus autem; Garsias I. Abarca, ipsius Cæsonis filius; ac Theresiæ Galindi Vir.

abauus verò Sanctius II. Abarca, & Galindi, seu Galindez dictus, Vrracæ Ferdinandi maritus; quem, aui sui auum, nominauit.

proauus autem; Garsias II. Abarca, cognomento Tremulus; quem, aui sui patrem, dixit esse, Eximinæ Reginæ, cuius etiam meminit, Virum.

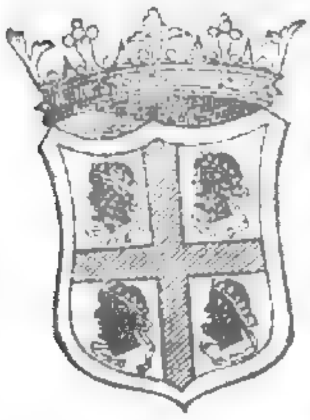
auusque Sanctius III. Rex, Cognomento Maior, Imperator dictus.

40 pater tandem; ipse Ranimirus.

Quo pacto videmus, quàm præclarè ea omnia conueniant iis, quæ mihi supra proposui consequentia. Aeræ verò annotatio sub his signis ẍXXIIII. & ẍXXVII. duorum Priuilegiorum, quæ proximè intexuimus, dū de Cæsone Abarca mentio fit: quanquam Aerem Millessimam vicessimam quartam in priori, in posteriori autem Millessimam vicessimā septimam indicare videatur, quasi eis, vel annis per eas notatis, Cæsonem Abarcam Regem vixisse constet; cùm id minimè temporū à nobis traditæ rationi cohæreat: ita accipienda est, quemadmodum paulò ante diximus, vt cùm Orioli Episcopi, & Transiniri, seu Transimiri Abbatis coniunctim in ipsis mentio fiat, non Millessima, sed Noningentessima Aera, ea ẍ numeri nota, intelligatur, atque vt Aera pro anno sumatur in ambob⁹:
50 in quæ tempora ipsum Oriolum Episcopum; & Abbatem Transinirum secundum incidisse, ex quamplurimis Archetypis Priuilegiis colligitur. Ad quam significationē quandoque istius ẍ figuræ notam reuocandam esse, vt non semper Millessimū numerum, vt fertur, sed quandoque Noningentessimum significare statuamus, docuimus supra variis argumentis ex ipsa antiquitate, Archetypisque Priuilegiis petitis. In quibus miræ passim, & penitus difficiles exstant numerorum notæ : cùm nedum Latinis, aut Gothicis : sed quandoque etiam Arabicis characteribus descriptæ legantur. Vnde tota ea, quam nunc cernimus, orta est priscæ nostræ vetustatis confusio. Hæ enim temporum annotationes, quæ alioquin lumen ipsis rebus adhibere debebant; propter varias earum, dissimilesque formas, obscuritatem, & tenebras attulerunt. Ipsi enim characteres non clari, & aperti,

nec eodem semper modo, sed variè, & obscurè descripti sunt: propterea que aliud aliis significare videntur. Itaque in eorum declaratione multa obseruanda, quæ non ex alio sensu, quàm ex ipsarum rerum serie, atque ex varia tantum lectione interdum depromẽda sunt: si nolumus antiquas res penitus obrui, & obscurari. Sed ne instituti mei videar oblitus, propositam persequar nostrorum Regum narrationem.

PETRVS I. ARAGONVM REX VIII.

PETRVS itaque I. Sanctii IIII. F. Aragonum Rex octauus, in ipsa Oscæ obsidione patris in locum constitutus, aliis belli laude inferior non fuit. Patre autẽ viuente, satis constat, fuisse eum ditionum Suprarbiæ, Ripacurtiæ, ac Montionis, sub Regis nomine, potitum diu. Verùm Sanctio patre ad Oscam, vt dictum est, interempto. Petrus Rex in ea expugnanda maiori viriũ contentione nixus, castra propius Vrbẽ admouit. Cuius diuturnæ obsidionis tædio Oscenses Mauri grauissimè affecti, nec ab ea nostros auertere valentes; omnia, quæ potuerunt, & suorum, & amicorum auxilia etiam, atque etiam implorarunt. In quorũ opem ingentibus Maurorũ copiis ad Cæsaraugustam Vrbẽ collectis, ac sub Almozabenio, Cæsaraugustanensi Regulo, earum ductore, properantibus; Rex Petrus inuicti animi Princeps, minimè earũ multitudine perterritus, quamquã innumerabilis erat, impiis hostibus obuiam procedere non dubitauit. Itaq; cũ ad Alcoracensem locũ, non longè ab ipsa Oscensi Vrbe, acies vtrinq; conuenissent, postquã acerrimè dimicatũ fuit: tandẽ, quadraginta millibus hostiũ cæsis, nostrorum verò vix mille desideratis, A.D. XIV. Kal. Decemb. ann. Chr. ∞XCVI. gloriosam nostri victoriam consequuti fuêre, ac certè diuinã. Præsens enim Diuinũ Numen, beatũ nempe Georgiũ, nostris gentibus affuisse, constanti fama receptũ est, ac communi omnium traditione: quæ variis etiam scriptorum testimoniis comprobatur. Vnde Petrus ipse Rex nedum insignem hanc victoriam, qua nulla clarior in Hispania ad ea vsque tempora visa fuerat, sed & ipsius quoque victoriæ clara etiam Insignia reportauit. Nam inter opima hostium spolia, à nostris eo prœlio capta, quatuor Arabum nigrorum Regum abscisa capita, inuenta fuêre, multis pretiosis gemmis ornata: quæ posteà, media Cruce rubea ipsius Sancti Georgii in quadrũ distributa, ac in scuto argenteo collocata, quemadmodũ supra exculpta cernuntur, & sibi & posteris Regibus propria, ac vera manserunt Regii Aragonũ Diadematis scutorũ, ac militarium vexillorum Insignia. Ea enim quæ ab argentea cælesti Cruce, Innico Aristæ data, petita fuerunt, quamquàm ab eo hæc vsque tempora nonnulli Reges nostri gestare consueuerunt; minimè habita sunt propria Aragonum Regni ornamenta: cùm tempore Aristæ Regis, quo cæleste id signum apparuit, Aragonia ditio nondum esset Regni nomine decorata. Hæc autem quatuor nigrorum Regum capita, cùm Aragonum Regno iam florente, ab Aragonum Rege assumpta fuerint: semper statuta sunt, vera, ac propria Regii Aragonum Diadematis signa, & trophæa. Quinimmo & quod vocamus, Deputationis Aragonum, siue Deputatorũ Regni Sigillum, Diuinum Numen hoc in prælio ostensum, scilicet Beati Georgii effigiem, in se continet: quem inde nobis, ac ipsi Regno Diuũ Tutelarem constitutum fuisse, certum est; eandem hanc insignem victoriam in his quoque reb⁹ indicando. At verò quod hæc, semper fuerint vera, ac propria Aragonum Regni Insignia; sic ille statuit, qui inter præclaros Reges nostros habitus est semper Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus Rex. Is enim Vicecancellarium suum, Valentinum Claurium, & Hieronymum Claurium fratres, eorumque posteros studens, magna aliqua dignitate honestare; in prototypo ipsis eade re Priuilegio irrogato: *Concedimus*, inquit, *quod illa quatuor capita Maurorum nigrorum cum Cruce rubea, quæ pro Insigniis, siue Armis propriis Regni nostri Aragonum in campo Argenteo tenemus: possitis, & valeatis vos, ac posteri vestri vna cũ Armis, & Insignibus vestris in dicto campo Argenteo deferre.* Quod quàm benè quadret nostræ supra traditæ sententiæ; de Aragonum Regni, nominis initio, clarè liquet. Nostris verò (vt ad rem redeamus) huiusmodi prœlio deuicto, ad statiua castra reuocatis, Oscenses citò Vrbẽ dedêre. Nam A. D. V. Kal. Decem. eiusdẽ anni Rex Petrus eã ouans introiuit. Ac, quæ vetus semper consuetudo fuit, maximũ illius templũ, quod Arabes Mysleydam appellabant à nefariis eorũ cultibus expiari fecit: in eoq; Oscensi antiqua Sede instaurata, Petrũ Iaccensem Episcopum eidẽ præposuit. Qui deinde Oscensis Episcopus nominari cœpit: licet eum, ac plures illius successores, quandoque & Oscenses, & Iaccenses simul appellatos cernimus: cùm re vera ante Hispaniæ cladem vna sola Oscẽsis Ecclesia Cathedralis extiterit. Aragonenses verò Episcopi, iam inde nominari desierant, postquam sub Rege Rani-

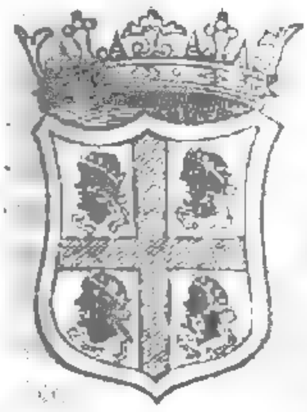
10 20 30 40 50

1096.

miro

miro primo Iaccæ Concilium Prouinciale celebratum fuit: de quo ante diximus. Sunt qui ferant, Christianos Muzarabes Oscæ repertos fuisse: qui in Parrochia Sancti Petri veteris, inclusi, Mauris vectigalia persoluentes, degebant. Eam postea Ecclesiam idem Petrus Rex, Sancti Petri Tomeriensis illustri ad Galliam cœnobio attribuit: in quo, viuente patre, sacris dicatus egerat vitam frater Ranimirus. Præterea Balbastrum opidum, quod Mauri inter hos bellorum strepitus vindicarant, ab eorum manib. recuperauit; Pontioq; Rotensi Episcopo illius Ecclesiã contulit: qui deinde Rotensis, ac Balbastrensis Episcopus vocatus est: cùm Ilerda, totius diœcesis caput, sub Maurorum iugo adhuc esset. His igitur, aliisq; opidis bello adquisitis, Aragonum Regnum, ac nomen latius patuit: illustriusque etiam apud exteras gentes, his temporibus haberi cœpit. Rex autem Petrus meritò adeptus fuit amplissimum, Felicis, Pii, Victoris, & Maximi Principis Cognomentum. Duas eum habuisse vxores perlubent: Agnetem, & Bertham; ex qua nullos filios habuit. Ex Agnete verò filium, & filiam. Filium quidem, Petrum: quem Cidi filiam, Domnam Solem vocatam, in matrimonium duxisse proditur: filiam verò, Isabellam, innuptam decessisse. Alium præterea filium, Sanctium, eidem tribuunt: atque hunc Cidi generum fuisse, alii memorant. Omnes tamen viuente patre obiisse, certum est: Ob eamque causam, quòd Rex Petrus, progenie orbatus, mortuus esset; Alfonsum fratrem fuisse Regnorum cooptatum heredem. Obiit autem Rex Petrus A. D. IV. Kal. Octob. Ann. Chr. ∞ CIV. Ad Sancti Ioannis *de* Pinna templum sepultus est. 1104.

ALFONSVS I. IMPERATOR, BELLATOR, Aragonum Rex IX.

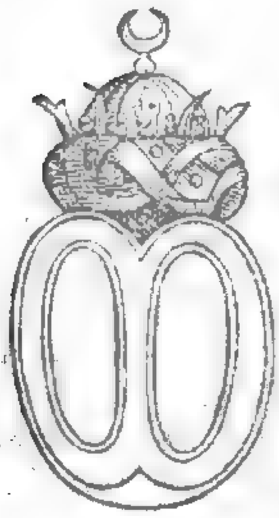

ALFONSVS I. Bellator, Sanctii IV. F. Petri I. frater germanus, Alfonsius Sanctii interdum, patronymico nomine, à Sanctio patre vocatus, nonus à Cæsone Abarca Aragonum Rex: nihil à perenni, contestataque maiorum virtute degenerauit. Imo eis omnib. longè bellandi gloria antecelluit: vnde sibi illustre Bellatoris cognomentum adsciuit. Fraterno iure Aragonum, Pompelonæ, Suprarbiæ, ac Ripacurtiæ Regna adeptus est; vxorio autem, Castellæ, & Legionis: summus propterea totius Hispaniæ Imperator dictus. Plurima opida expugnauit: atque eò vsque ferè Aragonum Regni fines, quibus hodie terminatur, protraxit. Nam Exeam: nobileque Tahustium opidum: Turiasonem, Calataiubium, Darocam, Ruedam, antiquitus Segontiam: Nertobrigam, nunc Riclam, Iuliam, Celsam, Sarinienam, Almudebarem: Zueram, olim Zufariam, pluraque alia à Mauris eripiens, Aragonum Regno subiunxit. Verum quo illud magis auxit, & ornauit: tunc demum fuit, cum nostram hanc Cæsaraugustam, Sedetaniæ Metropolim, amplissimam, potentissimam, & natura, situ, ac pulchritudine ædificiorum nobilissimam Vrbem expugnauit. Ea enim obtenta, ac vniuersæ Aragonum ditionis primaria constituta, ipsius Aragonii nominis propagationi cumulus magnus accessit. Cuius tandem Vrbis Quadringentos ferme annos, à misera nempe Hispaniæ clade ad hæc tempora, Arabes fuerant potiti. Sub quibus, haud liquet, quisnam fuerit ipsius status, quæve Christianorum Muzarabum ibi degentium fortuna. Sed ex quo plures Sanctos Episcopos, inter ipsos fidei hostes, in eadem Ciuitate fuisse comperimus commoratos: nostros non valde oppressos vixisse coniicimus. De hac tamen re, à nullo hactenus, quem viderim, scripta, & à paucis fortasse intellecta, quæ inuenire potuimus, nec extra rem nobis prorsus videmur facturi, si iis, quæ à nobis superius tradita sunt, hoc loco diligenter annectamus. Quamuis enim ea ad institutum nostrum non multum pertineant: legentibus speramus iucunda fore, & cuiusuis antiquitatis nostræ cognitionem nihil huic nostro proposito labori nocituram. Sexdecim igitur Cæsaraugustanensium Maurorum Regulos fuisse obseruaui: quorum nomina, ac nonnullas res gestas hic apponendas duxi: ex quibus hanc, quam quærimus, ipsius Vrbis, sub eorum iugo, fortunam facilius cognoscemus. Et licet parumper ab instituto sermone digrediamur, quædam nos hoc loco repetere opus erit, eorum quæ initio de illius oppressione scripsimus. In quibus concinnandis suscepimus magnum laborem: nec frustra susceptum duceremus, si totum id, quod cupimus, essemus consequuti. Sed casu nescio quo, adeo huiusce rei series hactenus apud nos mansit obcœcata, vt quodcumque eidem lumen præferatur, minimè sit paruipendendum.

MAVRI CÆSARAVGVSTANENSES REGVLI XVI.

Vt rem ergo à ſuis initiis ordiamur: ex Raſis, Arabis ſcriptoris, teſtimonio, quemadmodum ſupra expoſuimus, biennio poſt Ruderici Regis excidium, Ann. nempe Chr. 716. DCCXVI. Cæſarauguſta Vrbs in Maurorum venit poteſtatem. Plures tamen Chriſtiani, Mauris tributa conferentes, in eadem Vrbe manſerunt: qui Muzarabes propterea ſunt vocati. Duo autem, vt diximus, præcipui Arabum copiarum ductores, ad Cæſarauguſtã inuadendam conuenerunt: ſcilicet, Muza Abenzuyrius alter: alter verò Tariff Abenzarca. Hi ab Vlith Alcalifa, ſummo eorum Rege, & Africa in Hiſpaniam traiecti; vel vi, vel dolo totam illam ferè, vt explicauimus, debellarunt. Ea re confecta, Tariffa in Africam reuocatus eſt. Muza verò ab eodem Vlith totius Hiſpaniæ curationi præpoſitus, eiuſdẽ, quamdiu vixit, potitus fuit. Sed eo deinde fatis functo, ipſemet Vlith eandem Hiſpaniæ præfecturam Abdulazizio, Muzæ filio, commiſit. Qui Egilonam, Ruderici Regis viduã, vxorem ducens, Hiſpali ſui imperii ſedem collocauit. Is autem Abdulazizius nimirum 719. eſt, qui Circ. Ann. Chr. DCCXIX. Abdemelichum Abencatanum miſit noſtris, ad ſpeluncam ſupra memoratam in Vruele monte prope Iaccam conuenientibus, excidium ferre. Qua quidem re licèt effecta, Abdemelichus, ob immaturam Abdulazizii mortem, inteſtinis ſuorum bellis diſtẽtus, noſtros aliquamdiu premere deſtitit. Vnde antiqui Suprarbienſis Regni promouendi initium patuit: de quo, ſuo loco, ſatis, ſuperque dictum eſt. Poſt hanc igitur Abdulazizii mortem, Arabes Hiſpaniæ domitores, in varias factiones diſtracti, paulatim ab Alcaliffæ Vlith imperio ſeceſſerunt: cui per ſexaginta fermè annos, ab ipſa nempe Hiſpaniæ expugnatione, eo vſque tempore paruerant. Carolo enim Magno, Francorum Rege, cuius fama virtutis totum ferè orbem compleuerat, Hiſpaniam tranſcendente, Arabes nimio timore perterriti, cùm eius aduentu contremiſcerent; ad illius potentiam propulſandam, ſummum ſibi Regem in Hiſpania adſciuerunt: atque vt nonnullis placet, in Cordubenſi nobili, ac illuſtri ciuitate. Vnde ea poſtea in ipſa Hiſpania fuit celſiſſima Regiæ Arabicæ dignitatis Sedes. Ciuilibus tamen ſeditionibus inter eos subortis, acrius inualeſcentibus, diuerſi Maurorum Reguli excitari cœperunt: qui cùm aliàs ſingulis ditionibus Gubernatores tantùm eſſent præpoſiti; eas deinde ſibi ſub ſingulorum Regnorum, etiam paruulorum, nominibus vendicarunt. Cumq; illi plures, in pluribus ſiquidem opidis, extiterint: nos tantum Cæſarauguſtanenſium Regulorum ſeriem hoc loco ſuſcepimus annotandam.

I. IBNABALA.

778.

Primvs itaque qui Cæſarauguſtanenſis Regulus vocatus inuenitur, quidam eſt Ibnabala, ſiue, vt aliis placet, Ibualarabi. Hunc ferunt, cùm à ſuis Regno eſſet expulſus, ipſius Caroli Magni auxilio, cuius opem implorarat, Circ. Annum Chr. DCCLXXIIX. in Cæſarauguſtanenſe Regnum reſtitutum fuiſſe. Atque vt Aemilii verbis vtar; *Cæſarauguſta à Carolo Magno pauliſper obſeſſa, in conditiones deſcendit, vt Chriſti famulos concionantes audirent; Ibnabalam reciperent:* Regemque *agnoſcerent. Duoſque finitimos Reges, Abutaurum, & Deuſſezum, qui Ibnabalam domo exegiſſe inſimulabantur, in caſtra venire cum donis Francus coegit, & vectigal paciſci.* Ex quibus apertè colligitur, Ibnabalæ Regnum haud valde infeſtum Cæſarauguſtanis Muzarabibus extitiſſe: imo quòd illis nimis eſſet propitius, à ſuis, inſidiis appetitum, ac Regno pulſum fuiſſe.

II. MARSILIVS.

809.

Post Ibnabalam, Marſilius, ſiue Maſillus Rex, Cæſarauguſtæ regnauit. Is ſiquidem, qui Circ. Ann. DCCCIX. Caſtellanorum gentibus auxilium præſtans, affuit præſens memorando illo in prœlio, quo ad Roncam vallem, Bernadi *del* Carpio, ac ſuorum virtute, potentes illi Francorum heroës, quibus tot fabulæ tribuuntur, deuicti cecidêre. In ipſiſque antiquis Canticis, quibus hæc inſignis clades apud nos quotidie celebratur, huius Marſilii Regis nomen proditur, quem nimium in ea tunc præſtitiſſe memorant. Eius autem feruntur eſſe, quæ viſuntur hodie complanatæ, Dominorum Alfozeæ, iuxta Vicum Sceleratum domus.

III. MV-

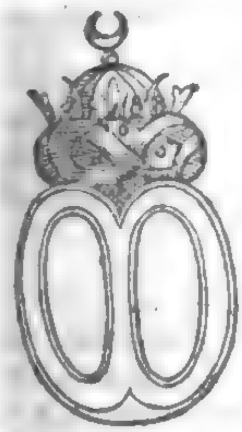
III. MVZA ABEN HEAZIN.

MARSILII successorem in Regno fuisse apparet, Regem Muzā Aben Heazin, siue, vt alii tradunt, Aben Cazin, circ. An. Chr. DCCCXXX. cuius supra meminimus. Hunc Christianis parentibus natum ferunt. Postea tamen veram, ac Catholicam Religionem detestatus, Arabicamq; sectam complexus, nostris ad Pyrençe commorantibus acre bellum commouens, eò vsq; perduxit, vt Sanctio, Suprarbiensium Regi quarto, & vitę & Regni finē intulerit. Vnde apud nos primum interregnum patuit, ac nostrarum libertatū origo. Sed de his supra. Præter Cæsaraugustanense autē Regnum, plurimarum ciuitatum insignium est potit⁹. Filium habuit, Aben Lope: quē Gubernatorem Toletanæ Vrbi præposuit. Ea.n. ciuitas cùm à Cordubēsis Regis fide defecisset, huius se addixerat imperio. Deniq; Muza Abē Heazin tā amplā ditionem consequutus est, vt Miralmumi nimii Hispanēsis superbum apud Arabes cognomentum vsurparet. Eius tēpore, Seniorem Episcopum, Cæsaraugustæ sedisse circ. Ann. Chr. DCCCXXXIX. ex Diui Eulogii testimonio colligitur: qui se iis temporibus Cæsaraugustam aduentasse refert, & ab eodem Episcopo humaniter exceptum, in ea aliquamdiu stetisse. Vlterius etiam ipsius Muzæ Regis mentio facta reperitur circ. An. Chr. DCCCXLII. Eius verò potentiam nimis extenuatam perhibent.

830. 839. 842.

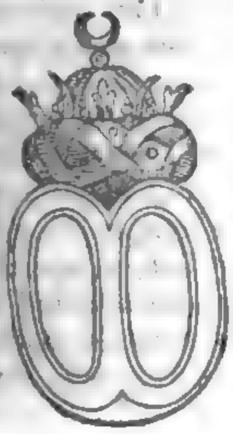
IV. ABEN ALFAGE.

MVZÆ Aben Heazinio, Rex Aben Alfage successit. Cuius memoria circ. An. Chr. DCCCLXIV. exstat. Ac fortasse eum, Muzæ filii appellare liceret, vt is sit, quē paulò ante, Abē Lope nominatū, diximus, ac Toletanę gubernationi à patre præfectum. Tamē pręter nominis similitudinē, nihil aliud habeo, q; pro certo affirmare possim. Huius Abē Alfage Regis tēpore Helecā, Cæsaraugustanum Episcopum sæpius nominatum comperio. An verò in ipsa Vrbe sederit, nequaquam inueni. Alfatarinum opidum ab hoc Rege cōstructum, ab eoq; ita vocatum, dicto Excellentiss. Domino Archiepiscopo Ferdinando placuit: itidēq; & Regalē apud nos suburbanā domum, nūc Sācti Officii Inquisitionis ministerio dicatā. Quā non Aliaferiam, vt vulgò, sed potius Alfaieriā vocandā idē Excellentiss. in suis priuatis monumentis tradit, atq; ita in antiquis tabulis nominatā inueniri, & quādoq; litera mutata, Alfaxeriā. Ea quidē, Regia ædes fuit, suburbano amœnissimo loco, deliciarum causa, & voluptatis inter ipsos ciuitatis hortos, à Mauris Regib. ædificata. Ex qua vetus, ac constans opinio est, per cauernas magna impēsa fossas, subterraneum occultum quoddā iter ab eisdē constructum fuisse, eò tandem directum, vt ipsi Reges Mauri ab ea suburbana domo subtus terrā ad suos nefarios cultus expiandos occulti, ad suam, quā vocabant *Mezquitam maiorē*, quæ nobis hodierna die Templum maximum est, lōgo itineris spatio, se possent conferre. Quod affirmare minimè ausus fuissem, nisi præter hanc vulgarem traditionē, plurima hodie huiusce subterranei itineris vestigia in quamplurimis Vrbis partibus inuenirentur: quæ opinionem vulgi certiorem faciunt. Aliam etiam excelsam Domum intra ipsam Vrbem Reges Mauri habuerunt, ad Iberi fluminis ripas constitutā: Azudam, Arabicè nominatam: quæ postea Conuentui Sancti Ioannis Hierosolymitani à Christianis Regibus tradita est, nuncq; sub Sancti Ioannis *de los Panetes* vulgari nomine appellata cernitur. Itaq; Alfaxeriæ Regalis domus structura huic Aben Alfagio Regi tribuitur. Quem arbitror ab Archiepiscopo Toletano, Abohaget, paululum conciso nomine, nuncupari: cùm à nonnullis, Abenalfaget etiam vocaretur.

864.

V. ABEN HAYA.

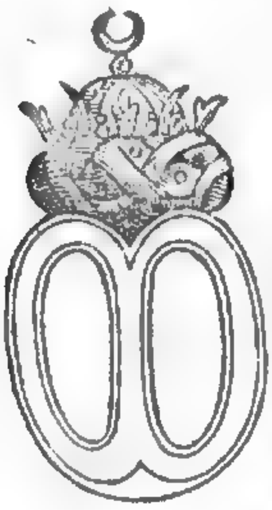

ABEN Alfagio Regi in Cæsaraugustanēsi Regno successisse perhibent Regem Aben Hayam, aliter Hieyam, vulgo *Abenayre*, siue *Benayre* vocatum. Cuius vetustior memoria exstat Circ. An. Chr. DCCCCIV. nouissima verò Circ. Ann. Chr. DCCCCXII. quo Ramiro, Legionensi Regi, subditius factus, tributa ei quotannis pendere coactus fuit. Id vero Abderrahamen, siue, vt aliis placet, Abdarrahman Almançor, summus Arabum in Hispania Rex, nimium ægrè ferens, è Corduba, sui imperii sede, magno comparato exercitu, contra hunc Aben Hayam, Cæsaraugustam Vrbem ingressus, non solùm eundē ad suam potestatē reduxit, verum ambo ipsi Reges, ingentes acies bellicas aduersus Ramirum ipsum, Legionēsem Regē,

904. 912.

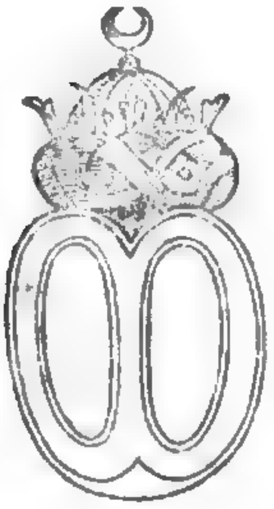
comparantes, eius ditionem inuaserunt. Legionensis verò Ramirus, ipsis obuiam procedens, cùm ad Septimancas ex vtraque parte acies conuenissent, postquam diu, multumque pugnatum fuit; Ramirus tandem insignem victoriam reportauit. Cordubensi quidem Rege fugam arripiente, Aben Haya autem hoc, viuo ad Ramiri potestatem captiuo delato. Cuius nullam aliam mentionem factam inueni: hanc verò ad Septimancas pu-
938. gnam Ann. Chr. DCCCCXXXVIII. commissam fuisse.

VI. MVDYR.

POST Aben Hayam regnauit filius Mudyr, vt in quibusdam priuatis monumentis annotatū vidi. Viuente verò patre, an eo mortuo, vel quo anno Regnum obtinuerit, incertum est. Sunt, qui asse- 10 rant, istius Mudyrii filium fuisse, Yram Almundafarem; quem aliquamdiu Regno potitum constat: sed interpositis prius duobus, qui sequuntur. Etenim cùm Cæsaraugustana Ciuitas his temporibus tota ciuilibus bellis flagraret, ex ipsorum Arabum dissensionibus ortis; Yra illius dominatu pulsus dicitur, quòd fuisset paruulus relictus à patre: ac fortasse nisi fuisset postea per Castellæ Regem, ac Rudericum Biuarium, quem Cidum appellauêre, vt explicabimus, restitutus; omnino desertus, atque eiectus mansisset. Sed iam de his dicendi locus erit, cùm de duobus Regulis, qui hoc interim spatio regnarunt, dixerimus. Neque verò de eo, qui huic Mudyrio continenter 20 successit, memoriæ proditum est, vt Regulo, ante Annum Chr. ∞ III. Quinimo in hæc tempora Cæsaraugustam diu Rege caruisse apparet.

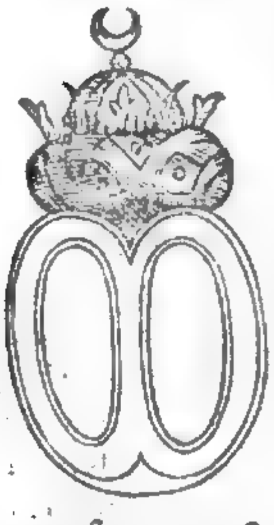
VII. IMVNDAR.

1003. SED eo Anno MIII. Imundaris, Cæsaraugustanensis Reguli, alicubi mentio facta reperitur. Fertur enim eius ope, Abderrahamenum Almortadam Cordubense Regnum inuasisse, protinusque ab eo fuisse pulsum.

VIII. ALMVGDABYR.

IMVNDARIS successor proditur, quidam Almugdabyr, siue, vt alibi legitur, Almugtadyr. Quem Cæsaraugustæ regnasse Ann. Chr. 30
1036. MXXXVI. sat liquet ex cuiusdam Senioris Athonis Garseanes, & vxoris Domnæ Blasquitæ membranula, quam legi: Fuit enim facta Carta illa, vt in ea notatur *Aera* ↄ̄ LXXIV. *Regnante in Zaragoza Almugdadyr*. Tum & illius clara exstat memoria Circ. Annum Chr.
1045. MXLV. Sed ea clarior, quòd eum, primum fuisse, proditur ex omnibus Regulis Cæsaraugustanensibus, qui nostris Aragonum Regibus
1054. tributa pensitarunt. Nam Circ. Ann. Chr. MLIV. nostri Regis, Ranimiri primi, cuius supra meminimus, subdititius, siue, vt nunc loquimur, *vassallus*, factus fuit: atque vt priscis illis seculis loquebantur, 40 *mezquinus*. Et hoc mirificè conuenit, vt eius tempore Paternus, Cæsaraugustanus Episcopus, in ipsa Vrbe quiete sedere posset, ac de sui Cleri consensu Ecclesiam Sanctarum Massarum, nunc Diuæ Encratis vocatam, nouæ Iaccensi Ecclesiæ contribuere. Paternus enim, Cæsaraugustanus Episcopus de suorum Clericorum voluntate in Concilio Prouinciali ad Iaccam Vrbem his temporibus, Ann. scili-
1062. cet MLXII. sub dicto Rege Ranimiro, celebrato, eandem Ecclesiam Iaccensi tunc erectæ contributam voluit. Qua de re ita à Gregorio VII. Pontif. Max. in Diplomate confirmationis illius, iisdem illis temporibus dato, decretum fuit. *Super hæc omnia* (inquit) *addimus Sanctarum Massarum monasterium, cum redditibus suis, quod à Paterno Cæsaraugustano Episcopo, fauente suo Clero, Iaccensi Ecclesiæ collatum fuisse cognouimus.* Iam vt 50 verisimile sit, quo tempore dictum Concilium indictum fuit, quandoquidem hic Regulus, nostri Ranimiri Regis vassallus erat; Paternum Episcopum pacatè Cæsaraugustæ degere potuisse, clerumque siue Ecclesiasticum Ordinem ibidem repertum, suum liberum in ea re consensum præstare. Atque per id temporis Sanctius Castellæ Rex, Ferdinandi filius, Ranimiri nostri ex fratre nepos, Cæsaraugustam Vrbem adortus fuit, eamque sibi stipendiariam fecit. Neque diu post Ranimirus Rex vixit. Imo cùm ob eam causam Castellano Regi bellum intulisset magnum, & vehemens; improuiso ab illo (qui se aiebat, nisi fuisset ita lacessitus, alioquin certè quieturum fore) ad Gradus arcem oppressus, An.

quem

quem diximus, Chr. MLXIII. interfectus fuit. At Almugdadytius hic, ætate longius processit. Siquidem Ann. Chr. ∞LXXIII. qui Aeræ infra notatæ æquè conuenit, cum in antiquis Pinnatensium rerum Commentariis scriptum est, aduersus Regem nostrum Sanctium IV. primi Ranimiri F. cum Sanctio Pompelonentium Rege, illius Garsiæ filio, qui ad Ataporcam interiit, firmissimum hoc fœdus icisse. *Aera* T̄CXI. VIII. *Kal. Iulii Sanctius Pompelonensium* Rex, *& Almutadyr Vile* (namque hoc illi nomen imponitur) *die quo facta fuit concambiatio Castrorum de Caparroso & .... Iurauerunt concordiam firmißimam. Conuenit enim Almutadyr dare* Regi *Sanctio* 1200. *mancusos auri, vel argenti: ita quod si vult argentum; accipiat septem Solidos moneta Cæsaraugusta pro mancuso. Conuenit autem* Rex *Sanctio, mittere Carta ad Sanctio* Ranimiriz, *vt se, & omnes suos declinare faciat ad terra de* Oscha, *& reuerti in suam terram, & vt non faciat damnum in partes Cæsaraugusta. Et si noluerit se leuare Sanctius* Ranimiriz *de terra de Almutadyr: statim caualguet Sanctius* Rex *cum toto suo potere super Sanctio* Ranimiriz *ad faciendum damnum in sua terra: & inter ambos donent ei alfechna; sicut in ligamentos primos scriptum est. Idem si Almutadyr necesse habuerit adiutorium, & requisierit suum amicum* Regem *Sanctium: ipsemet per suum corpus cum suos Barones ei adiunet. Et si tantum voluerit Barones; det ei quantos Almutadyr voluerit, & donec sint in seruicio, & caualcata de* Almutadyr*: pro vnoquoque die donet, sicut solitum est dare Baronibus de Castella, aut de Barchinona. Et statim quando fuerit tornatus de caualgata, & venerit ad Tutela; statim acceptis de* Rege *Sanctio placitis Hostaticis, pergat cum eo in vnum super Castellos capiendos, quos tenet Sanctio* Ranimiriz *forciatos* Regi *Sanctio Garsia: & faciant eos reddere; & semper inuicem se adiunent, tam super Christianos quam super Mozlemes. Iuro ego* Almutadyr *Vile per Deum, qui fecit cælum, & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt, & per legem, quam tenent Mozlemes, & per omnes Iuras, quas omnes gentes in Deo iurant; me non esse mentitum in nullo huius præscripti fæderis. Quod si mentitus fuero in aliquo: perdam sensum, & intellectum mentis meæ, & carens legem gentis meæ cum ira Dei altißimi vadam ad Mecha: & non inde reuertar. Enneco scriba* Regis *notauit.* Istius autem fœderis alibi factam mentionem non inuenio. Neque ex Archetypo me illa deprompsisse affirmare possum: sed ex priuatis quibusdam, quæ dudum comperi, monumentis. Iccirco integrum erit cuiuis, quam sibi placuerit, fidem adhibere. De hoc autem Almugdadytio, ad cuius vitam, & Regnum comprobandum hæc attuli, nequaquam accepi plura, quæ obseruem. Illud iam differre nequeo, quod paulò ante proposui: nimirum non continenter, sed interruptè fuisse Cæsaraugustanensi Regno tot annos potitum.

1063.

IX. YRA ALMVNDAFAR.

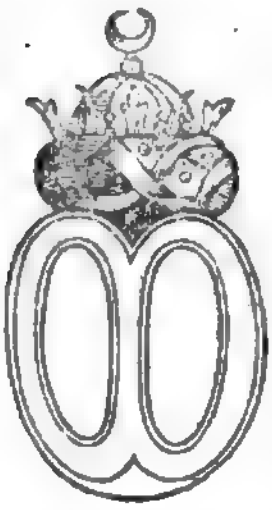
YRA .n. Almundafar, Mudyris filius, quē retulimus fuisse, mortuo patre, ob ciuiles suorū seditiones, quib. ardebat tunc ciuitas, Regno spoliatum: dicto An. MLXIII. atq; eo exeunte, Cæsaraugustanētis Regulus vocatus inuenitur. Cumq; per idē tēpus, seu nō multò ante, Castellæ Rex Sanctius Cæsaraugustā Vrbē inuasisset, eamq; sibi fecisset vectigalē: fit inde, vt credibile sit, in hac rerū mutatione dominorum etiam mutationē fuisse; atq; vt iste Yra Almundafar tunc, ipsius Regis Castellani opera, vnde eiect⁹ fuerat, Rex restitueretur. Neq; tamen diu potuit ipsa Vrbe frui. Nā simulatq; Castellanus Rex ab ea pedē discessit; illum Vrbe pepulit Almugtadyrius: & vsq; ad illud saltē tempus tenuit illā, quo fidem suam cōtra nostrum Regē Sanctium IV. Ranimiri I. F. cum Sanctio Rege Pompelonensium deuinxit: vt à me paulò est ante dictum. Postea verò Almugtadyrio mortuo (neq;.n. longius, quàm ad dictum facti fœderis annum illius vitam productā puto) hic Yra Almundafar amissam Regni possessionem recuperauit: in eaq; cōstitit, quamdiu vixit. Iāque Ann. Chr. MLXXVI. cum illius Vrbis quiete potiretur, Raimundum, Garsiæ Nauarræ Regis filium, fraterno sanguine pollutum, in ea exstorrem excepit: in qua Raimundus ipse miserè vixit, & obiit. Neptem reliquit Marchesiam; quæ cuidam Azenario Lupi, primario viro, nupta fuit. Sanctius autem IV. noster Rex, à Pompelonensibus interea vocatus, Nauarræ tunc, vt memorauimus, Regnum obtinuit. Rursus Almundafarem hunc Regulum, cum Ruderico Biuario, Cido cognominato, magna amicitia fuisse coniunctum perhibent. In illo autē, de quo ante dixi, Castellani Regis ad Cæsaraugustā Vrbē aduentu, gratiam hujusmodi inter eos initā coniicio. Etenim Cidum ipsum illius itineris, ac Castellani Regis consiliorum omnium socium, & adiutorē fuisse prisca nostra monumēta testātur; sępiusq; Cęsaraugustæ, Regnante hoc Regulo, cū eo stetisse. Demum ipse

1063.

1076.

Cidus hoc maximum dedit sui amoris signum, quòd cùm Almundafar iste duo Regna quorum potiebatur, Cæsaraugustæ scilicet, ac Deniæ, inter duos filios, quos susceperat, Zulemam, & Aben Alfagium moribundus partiretur, Zulemæ quidem maiori, Cęsaraugustæ Regnum relinquendo, Deniæ verò, Aben Alfagio; ob eamque causam, Almundafare mortuo, grauissimæ inter filios suborirentur dissensiones, ac bella: tandem sua industria effecit, vt fraternis his dissensionibus compositis, quæ pater iusserat, ab ipsis filiis rata haberentur. Vnde Zulemæ Cæsaraugustanense Regnum liberum mansit: Aben Alfagio autem, Deniæ.

X. ZVLEMA.

1081. ZVLEMAM autem in Cæsaraugusta regnasse constat Circ. Annum Chr. ∞ XXCI. Cidumque eius tempore, vt fecerat viuente patre, eandem ipsam aduentasse Vrbem. 10

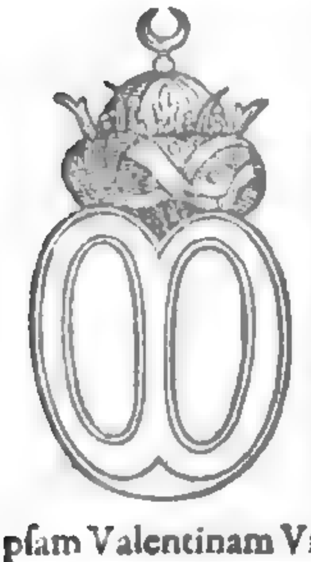
XI. HAMEN ABEN HVTH.

1083. IPSI verò Zulemæ, filius successit Hamen Aben Huth Circ. Ann. Chr. MXXCIII. Qui Abubacaris, Valentiæ Gubernatoris, filiam, vxorem duxit. Verùm non diu regnauit.

XII. IVCEPH ABEN HVTH.

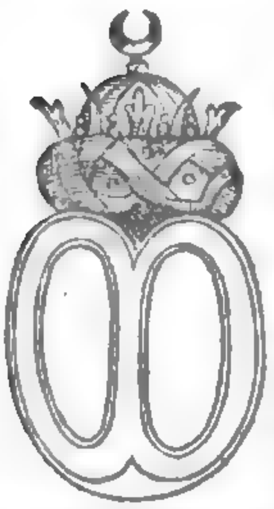
1088. NAM Circ. Annum Chr. MXXCIIX. Iuceph Aben Huth, Hamenis filius, Cæsaraugustanensis Regulus nominatus apparet. Hûc 1092. aiunt Anno Chr. MXCII. Valentiam Vrbem vna cum ipso Cido profectum esse: atque inde postea reuersum, obiisse. 20

XIII. ALMOZABEN.

MORTVO autem Iucepho Aben Hutho, Cæsaraugustanense Regnum adeptus fuit filius, nomine Almozabenius, siue, vt alii tradunt, Almizabenius, vel Almescabenus: eundemque esse suspicor, quem nonnulli Hametum Almuzazimum appellantes, in hæc tempora inducunt. Iam verò certum ponitur, dum Iuceph pater obierat, nôdum hunc eius filium è pueris excessisse. Propterea- 30 que cùm suorum animos timeret; fuisse ab eodem Cido, qui maiorum amicitiam retinebat, Cæsaraugustam delatum, in pacata, & quieta illius possessione constitutum. Neque verò istius tanti beneficii fuit immemor. Ipsi enim Cido, in Hiayæ postea, Valentini Reguli, amici sui, nefariæ mortis vindictam properanti, præsto fuit, neque ad eam rem solam, sed & maximo quoque ad obtinendam ipsam Valentinam Vrbem adiumento. Tandem nostrum Regem Petrum ab Oscæ Vrbis obsidione auertere cupiens, cùm ingenti ad Cæsaraugustam Vrbem Maurorum, vt retulimus, acie collecta, nostris ad Alcoracensem locum obuiá factus esset; nimia suorum 40 1096. clade superatus, aufugit Ann. Chr. MXCVI. Nullam verò aliam illius memoriam comperio, præterquam quòd ex Alfonsi Castellæ Regis historia hunc fuisse, qui Abubacaris Abualhazis filiam, vxorem duxit, colligitur.

XIV. ABDELMELCH.

ALMOZABENIO Regi filium, Abdelmelch vocatum, in Cæsaraugustanensi Regno successisse, nonnullis placet. Breuissimum tamen illius Regnum fuisse liquet.

XV. HAMAT ALMVZACAYTH.

1098. ANNO enim Chr. MXCIIX. Hamat Almuzacaythus Cæsaraugustanensis Regulus nominatus exstat. Quem nonnulli, Abdelmelchi filium fuisse, tradunt: Almorabidumque Arabum potêtia Regno depulsum. Almorabides enim his temporibus contra Almohades sæuissimè irruperant: cumque grauissimis seditionibus excitatis, aliquamdiu superiores exstitissent; Almuzacaytho hoc Regulo exacto, quòd ex Almohadum esset factione, Cęsaraugustanense sibi Regnum vendicarunt, eidem Duces, siue Gubernatores præficientes: à quibus per aliquot annos, Regali nomine exploso, possessum fuit. 50

XVI. ABV-

XVI. ABVHAZALEN.

TANDEM Abuhazalen vltimus est, qui Cæsaraugustanum sub Regis nomine Regnum obtinuit. Sed ad Valterram Ann. Chr. MCX. a nostro Rege Alfonso I. cuius hoc loco res gestas cōscribēdas suscepimus, occisus est. vnde eidē ad Cæsaraugustā vrbem inuadēdam aditus patuit. Almustaēnum interdum, hunc Regulum appellari solitum constat. Sic namq; illius nomen, atq; obitus diem notatum legi in Archetypo quodam Priuilegio ab Vrraca Regina, ipsius Alfonsi vxore, Montis Aragonum Ecclesiæ irrogato. *Facta Carta*, inquit, *Era* ↄ *CXLVIII. anno, quo mortuus est, Almustaben super Valterra; & acciderunt enim milites de Aragone, & de Pampilona, noto die VIIII. Kal. April. Regnante Domino nostro Iesu Christo, & sub eius gratia Anfusus; gratia Dei; Imperator de Leone, & Rex totius Hispaniæ, maritus meus.* Anfusi autem nomen pro Aldefonso sæpius vsurpatum reperitur. Tres autem sanctos Episcopos in hæc tempora Cæsaraugustanæ Ecclesiæ præfuisse in aliquibus priuatis monumentis continetur: Vincentium III. Petrum ac Bernardum. Sed si eos, his saltem temporibus, sedisse verum est; breuissimis quidem diebus: siquidem vnumquemque eorum vix singulos annos colligitur, ea dignitate potuisse perfungi. Dum autem Cæsaraugusta Mauri hi Reguli, quos memorauimus; potiti sunt Vrbe: pro certo, ac constanti traditur, Confratriam, cuius initio meminimus, Beatæ Mariæ Maioris, & *de Pilari* viguisse: ab ipsis quidem Muzarabibus constitutam: licet nonnullis, vt diximus, altiora videntur illius initia repetenda esse.

Hos itaque annotaui Mauros Cæsaraugustanenses Regulos à scriptoribus variis in locis nominatos. Eorum autem superiores narratiunculas propterea hic annectendas duxi: vt si non perfecta, adumbrata saltem ratione intelligamus, quæ fuerit Cæsaraugustanæ Vrbis condicio, quamdiu misera seruile eorum iugum à sese depellere nequiuit. Ex huiusce enim rei, penitus obtrusę si non perfectione, at conatu tamen, atq; adumbratione, aliqua etiam dignitas his nostris Commentariis accrescet.

DE MAVRIS CÆSARAVGVSTÀ PVLSIS.

CÆSARAVGVSTAM igitur Vrbem; Annos ferè Quadringentos seruitute oppressam, Mauri tenuere. Ea autem ab illorum manibus, post longam nostrorum obsidionem, erepta atque Omnipotentis Dei singulari beneficio ad Christianam, veram, & Catholicam Fidem reuocata; fortissimus, ac bellicosissimus Alfonsus Rex ipsos Mauros penitus contriuit, ac domuit. Perpauci autem nonnulli in quadam Vrbis regione manserunt, tributa nostris conferentes; qui propterea *Mudeiares* illis sæculis dicti sunt. Ceteri ex ea pulsi, ad diuersa Hispaniæ loca, suæ factionis gentibus subiecta, abierunt. At verò ipse Alfonsus Rex cumprimum Vrbem introiuit; Mezquitam maiorem, qui priscus semper mos fuit, à nefariis cultibus purgari fecit, ac in ea Cathedralem Sedem consecrari. Quæ Petro Libranæ, Sanctissimo illius Episcopo iam anteà designato, attributa fuit: ob idque Petrus ad Sedem Apostolicam missus, à Gelasio II. Pont. Max. consecratus. Aliaferiam etiam, siue Alfaxeriam, Regiam suburbanam domum prædictam, idem Alfonsus Rex cuidam Berengario (vt legitur) Crassensi, mihi verò legendum placet, Cisterciensi Abbati, & Monachis donauit, vt in ea Ecclesiā construerēt. Deinde inter Cæsaraugustæ expugnatores, Ricos homines scilicet, & alios, qui tantæ rei præsentes affuerant, eandem pro veteri consuetudine Vrbem diuisit. Beneharnensi enim Vicecomiti, Gastoni Fuxio vocato, Christianorum Muzarabum regionem assignauit: quæ parrochiæ, vt diximus, Ecclesiæ beatissimæ Virginis *de Pilari* finibus terminabatur: vbi hodierna die ipsius Vicecomitis Sepulchrum inuisitur. Rothroni verò, Perticarum Comiti, aliisque primariis viris, alias Vrbis Regiones dedit, in quibus se Seniores appellari consueuerunt. Ac quia aliquibus quarta Vrbis pars donata fuit: quandoque propterea nonnullos; Seniores in Quarton *de Caragoça*, hoc sinè loquendi genere, vocatos legimus. Seniorum autem vocabuli significationem; ac quæ eorum, quos Ricos homines appellabant, vis, & potestas, infra explicabimus. Nequaquam autem hoc loco omittendum duximus, quod memoratus Excellentiss. Dominus Archiepiscopus Ferdinandus memoriter narrare solebat, Muzarabes Cæsaraugustanos ab ipso Rege Alfonso, dum de diuidunda Vrbe agebatur, suam quoque partem pro rata portione postulasse: affirmantes, se licet septos, & inclusos, intimam, quam

potuerant, Vrbi expugnandæ operam præstitisse. Cumq; ea res fuisset posita in contentione: postquam diu, multumq; tractata, & agitata fuit, ob eam demum, Muzarabibus ipsis pro huiusmodi rata parte, Manliensis opidum datum fuisse. Quod se in priscis monumentis legisse affirmabat. His ergo rebus compositis, Alfonsus Rex nouæ Vrbi Magistratus Vrbanos prçficiundos curauit: quippe quòd eam non militaribus prçsidiis muniri solùm, sed consilii ope fulciri, ac Magistratuum dignitate oportebat. Itaque Prætorem Vrbanum ordinariæ caufarum cognitioni prçfecit: quem, ipso Arabico nomine retento, Zalmetinam vocari passus est. Vrbis præterea, & annonç curatores statuit; quos postea Iuratos appellauêre. Denique ipsam Cæsaraugustam, totius suæ ditionis primariam Vrbem, ac caput constituit, publicamque ac stabilem Iudiciorum sedem. Affluentibus autem vndique ingentibus incolarum copiis, ciuilibusque & criminalibus crebris inter eos quæstionibus, & controuersiis excitatis: ad eas componendas forensis strepitus accedere oportuit. Vnde nostris in pace, & otio iudicia fieri, & exerceri cœperunt, legumque ac Fororum auctoritate definiri. Quod antea vix licuerat: ex quo illud, *Silent leges inter arma*, est iam diu tritum sermone prouerbium. Hinc autem sine vlla dubitatione euenit, vt in rerum nostrarum narrationibus, siue antiquis, siue nouis, nullam Magistratus Iustitiæ Aragonum mentionem ante hçc tempora factam, prçter illius institutionem, neque alicuius, qui eum gesserit, nomen nisi post Mauros dumtaxat Cçsaraugusta pulsos, vt in nostrorum Fastorum Indice conscripsimus, inueniamus. Nam licet plures antea Iustitias Aragonum extitisse dubitandum non sit, cùm eius institutio, vt docuimus, ab ipsius Regni initiis pendeat, ob idque necessariò aliquos eidem prçfuisse, dicendum est: tamen ante Cçsaraugustam obtētam, nostris, assiduis bellis continuò implicatis, non callido, aut versuto iure, sed militari potius, atque ex çquo, & bono iudicia fiebant. Illud acre, & seuerum, meritò iam pridem à nostro Foro sublatum, Candentis ferri iudicium, priscis illis temporibus, ad dirimendas ferè omnes iudiciarias controuersias magno in vsu fuisse legimus, & in Ecclesia Sanctæ Christianæ, quam vocant *de summo Portu* tamquam ad id certo, ac definito loco, aliquamdiu solitum exerceri: quo perquàm breuiter constituebatur quibuscumque causis, ac litibus finis. Quamobrem eo tempore Magistratus Iudicis Medii forensis auctoritas, & vis vsque adeo necessaria non fuerat: vel si fortasse aliquando, in oppressorum leuamem adscita, opem tulit, illius certè casus, quemadmodum & multarum aliarum rerum, cognitionem ignoramus: salt em hactenus indagare nō potuimus. Huc etiam accedit, quod mihi magis placet, ne de tam longo, vt ita dicam, somno huiusce Magistratus admiremur: eam apud nos olim Ricorum hominum dignitatem fuisse, vt quæcumq; occurrerent, tam in pace, quàm in bello, omnia ab eis transigi necessariò oporteret. Vnde nec mirum, quod hac tam suprema ipsorum dignitate vigente, per plures annos hic Magistratus noster vsum fortasse vllum non habuerit. Ipsis enim Ricis hominibus, continuò Regum consiliis assidentibus, libertates nostræ à Regibus violari non poterant. Postea verò, declinante Ricorum hominum potestate, abscissisque duobus illis memorandis Vnionis Priuilegiis, ac glicentibus negotiis; multæ Ricorum hominum facultates in hunc Magistratum congestæ sunt, & eidem sensim plures aliç concessæ, quæ temporum varietate Regibus, ac Regno visç sunt ad viuendum quietè oportuniores. Quo pacto paulatim ad eam, quam nunc cernimus, amplitudinis, dignitatem ascendit. In priscis autem monumentis, temporibus, de quibus agimus, propinquioribus, qui hunc Magistratum gerebant; passim Iustitiç in Cçsaraugusta nominati inueniuntur: vel quòd Vrbs, illorum Iudiciis sedes stabilita fuerit, vel quòd in eadem frequentius Iustitiç Aragonum residere consueuerint. Quorum post hac singula nomina annotare decreui, dum singulorum Regum facta persequar: licet infra de iisdem Iustitiis separatim à nobis dicēdum sit. Ab eo autem tempore, quo apud nos, vt retulimus, bellico modo Iudicia exercebantur: duo illa notissima nostrarum legum principia, ac quasi sedes, & fundamēta, quibus ipsæ nituntur, ducta fuisse non abs re coniicere licet. Alterum, vt iisdē verbis vtar, quibus eadem constant: ¶ *Quòd in Aragonia omnes testamentur iure militari, ac quasi in procinctu, minimè aliis iuris ciuilis solemnitatibus expectatis.* Alterum verò: ¶ *Quòd in omnibus Carta, id est, publicæ scripturæ standum est, nisi contineat aliquid, quod fieri nequeat, vel sit cōtra Ius naturale.* Communi enim, siue Ciuili Iuri à nostris legibus in quamplurimis est derogatum. Malè autem prima nostrarum Obseruantiarum *De equo vulnerato*, inscripta legitur: cùm, *Prologus*, tantùm inscribi debuisset. Nam ad docendum, nostras leges minimè recipere interpretationem, quam vocant, extensiuam, imo standum esse, vt dictum est cartæ; ea equi vulnerati similitudo adducta est, qui si nō sit occisus, tāetsi vulnerat⁹, iuxta nostras leges

non

non venit emendandus. Vnde ineptè ab ea similitudine, Obseruantiæ titulus suppositus est: sed Prologus tantùm inscribendus, quemadmodum in Codicibus manuscriptis continetur. Atqui apud nostros, his temporibus, nonnullas Gothicas leges in vsu fuisse, argumento est mihi antiqua quædam membranula, quam in Tabulario *de Pilari* hisce verbis conceptam deprehendi.

CONDITOR *omnium rerum, Dominus Iesus Christus, Dominus noster, cùm in mundi initio cuncta creasset ex nihilo; ex osse viri dormientis, formam fecit mulieris. Ex vno duos faciens, duos vnum esse debere demonstrauit: ipso attestante, qui ait: Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit vxori suæ: & Erunt duo in carne vna. Quapropter* In Dei *nomine, Ego Arnaldus de Via, procreandorum filiorum amore, eligo in sponsam, puellam honestam nomine Ermissenda: & facio ei dotem, & donationem decimæ partis omnium rerum mearum, tam mobilium, quam immobilium, quas in præsenti habeo, vel in antea Deo annuente adquirere potero: quia in Gothicis legibus continetur: Non sine dote coniugium fiat. Si quis hanc dotem, vel donationem violare præsumpserit, nullatenus possit: sed pro sola præsumptione libram vnam auri puri componat, & insuper hæc dos, vel donatio firma, & stabilis omni tempore permaneat.*

Quod est factum iij. Non. Sep. Ann. Chr. MGXCVIII.

✠ *Signum Arnaldi de Via, qui hanc dotem facio, & firmo.*

✠ *Signum Bernardi de Ferrad.*

✠ *Signum Petri Iozbert.*

✠ *Signum Berengarii de Rig milans.*

Arnaldus sacerdos: qui præscripsit, cum literis supra positis in iij. linea die & anno quo supra.

Exstant autem duæ Gothicæ Leges præclaræ, & seueræ lib 3 tit. I. *De dispositionibus nuptiarum* latæ: quas hic libet intexere, vt earum serie prospecta, id, quod proposuimus, confirmemus. Ac ea quidem, quæ sine dote fieri coniugium vetabat, est huiusmodi.

FLS. RCDS REX.

Ne sine dote coniugium fiat, & vt de quibuscumque rebus dos conscripta fuerit, firmitatem obtineat.

NVPTIARVM *opus in hoc dinoscitur habere dignitatis nobile decus, si dotalium scripturarum hoc euidenter præcesserit munus. Nam vbi dos nec data est, nec conscripta; quod testimonium esse poterit, in hoc coniugio dignitatem futuram? quando nec coniunctionem celebratam publica roborat dignitas, nec dotalium tabularum hanc comitatur honestas? Proinde cùm quisquis aut pro se, aut pro filio, aut etiam proximo suo, coniunctionis copulam appetit: aut de rebus propriis, aut de Principum dono conlatis, aut de quibuscumque iustis profligationibus conquisitis, iuxta modum legis datæ, conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcumq. autem legitimè in dote conscripserit; modis omnibus plenum robur habebit.*

Altera verò, quæ, vt superior inquit, conscribendæ doti modum definiuit, hæc est.

FLS. CHDS REX.

De quantitate rerum conscribendæ dotis.

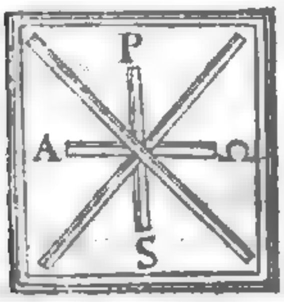
CVM *de dotibus diuersa semper inter nubentes oriatur intentio; plurimorum fit vtilitati consultum, si euidens huius rei institutio nihil vltra relinquat ambiguum. Decernimus igitur, ac legis huius perpetim seruata sanctione censemus: vt quicumque ex Palatii nostri Primatibus, vel Senioribus gentis Gothorum filiam, alterius vt cuiuslibet relictam, seu sibi, seu filio suo poposcerit in coniugio copulandam, seu quisquis ex prædictorum ordine, vxorem sibi elegerit expetendam; non amplius vnusquisque in puella, vel mulieris nomine, Dotis titulo conferat, vel conscribat, quàm quod decimam partem rerum suarum esse constituerit. Quod si contigerit, vt quicumq. parentum pro filio suo, in nurus suæ nomine, dotem conscribere debeat: eodem modo de eo, quod eidem filio post obitum parentum suorum in portione euenire poterat, decimam exinde partem per dotis titulum conferat, quod mulier, vel puella nuptiis traditura obtineat. Atque insuper decem pueros, decemque puellas, & caballos XXX. seu in ornamentis, quantum mille solidorum valere summam constiterit: sit illi conscribendi, dandique concessa libertas. Ita vt de his omnibus rebus in coniugio mulier assumpta; si non reliquerit filios, facere quod voluerit, liberam se nouerit habere licentiam: aut si intestata discesserit; ad maritum, aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. Nec erit vltra licitum puellæ parentibus, seu etiam puellæ, vel mulieri, ab sponso,*

vel ab sponsi parentibus plus quicquam petere, vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet. Aut si forte, iuxta quod & legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella, vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipse dari poposcerit. Quod si forsitan praueniens sponsum scriptura alicuius, vel sacramenti vinculo, nuptiarum tempore alligetur, amplius se sponsa daturum, quàm quod hac lege constat esse permissum; id postea ipse conuellere, & in iuris sui potestatem reducere, libero potietur arbitrio. Si autem iuramenti reuerentia pauidus, aut, vt assolet, neglegentia deditus, quod amplius sponsa dederat, reuocare, aut euacuare noluerit, vel nequiuerit; non oportebit vnius tepiditate, multos ad futurum damna nutriri. Sed dum sponsi parentes, vel propinqui tale factum agnouerint; vniuersa, quæ plus, quàm supra taxatum est, sponso conlata sunt, suo iuri, absque cuiusquam præiudicio, perenniter vindicabunt. Certè si iam vir vxorem habens, transacto scilicet anno, pro dilectione, vel merito coniugalis obsequii, & aliquid donare elegerit; licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in vxorem, seu mulier in maritum, excepta dote, vt prædictum est, aliam donationem conscribere poterint; nisi grauati infirmitate, periculum sibi mortis imminere perspexerint. De ceteris vero, qui nubendi voluntatem habuerint; salubri etiam proposito prouidendum, decernendumque curauimus: vt qui in rebus omnibus decem millium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos rerum vniuersarum comprobatione habita, in nomine sponsæ suæ, dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est; de centum solidis tali de ratione dotem facturus est. Et sic ista constitutio dotalis tituli, ab vltima vsque ad summam omni controuersia sopita perueniat. Data, & confirmata hæc lex pridie Idus Ianuarii, Anno felici tertio Regni nostri. In Dei nomine. Toleto.

Sed his omissis iam modò æquum erit, vt veterem nostræ gentis in liberanda patria laudem prope Quingentesimo anno referamus.

DE ANNO, QVO CÆSARAVGVSTA VRBS E MAVRIS EREPTA FVIT, DEQVE HVIVSCE ALFONSI REGIS, eius liberatoris, interitu.

CVM QVE tantæ molitionis tempus apud nos certum, atq; exploratum esse deberet, mirandum est etiã, quàm multiplex, ac varia confusio, tum ex veterum historicorũ scriptis, tum ex Archetypis quoq; Priuilegiis oriatur eà de re. vt meritò quidẽ quemadmodum & Surita noster suis in Annalibus, sic nos ipsi modò de ea conqueramur. Quidã enim An. MCXV. Cæsaraugustam captã perhibent. Alii An. MCXVII. Verior tamen eorum sententia eidem Suritæ visa est, qui Ann. MCXIIX. eam obtentam tradunt. Nos autem, vt huiusce rei hoc loco certam aliquam rationem adhiberemus, ex Cæsaraugustani Senatus decreto (haud enim aliter fieri licebat) obtinuimus, vt in publico Vrbis Tabulario, siuè, quod vulgò vocant, *Archiuo*, huius facti veritatem inquireremus. Itaq; die XIII. Apr. Ann. MDXXC. vna cum D D. Vincentio Augustino, Andrea Aninionio, ac Iacobo Morlanio primariis ipsius Vrbis Iuratis, adstantibus Doctore Ioanne Sora Regente Cãcellariã, Michaele Almazano, Ciuib. Cæsaraugustanis, & Michaele, & Martino, Spannol, Secretariis, in eodem Tabulario inueni, vidi, ac legi Archetypum Priuilegium, literis Gothicis mẽbrana exaratum, eidem Vrbi ab hoc Rege Alfonso, statim cùm eam adeptus fuit, irrogatũ: quod primum est eorum, quæ à nostro Molino in suo Repertorio sub verbo, *Priuilegium*, apponuntur. Cuius exemplum, quod inde sumpsi, hoc loco duxi inserendum. In eo enim planè, & dilucidè notatum est, quo anno capta fuit Cæsaraugusta.

IN *Dei nomine, & eius Diuina clementia, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Ego Aldefonsus Dei gratia Rex, facio hanc Cartam Donationis vobis totos populatores de Zaragoza, qui ibi estis, vel in antea ibi veneritis populare. Dono vobis fueros bonos; quales vos mihi demandestis, quomodo habent illos bonos Infançones de Aragone; quòd benè populetis, & finchetis ibi. Et habent fueros Infançones de Aragone, qui non tenant Honore de Seniore: quod vadat ad lite campale, & a fito de Castellum cũ pane de tres dies. Et nullus Infancione, qui ibi non quesierit ire, non habet super illum nullam caloniam, nisi quòd vetet Rex de terra suos mercatos, quòd non ibi comparet, nec vendat; & suos Alcales, quòd non illum iudicet. Et illos Infançones qui habuerunt, & tenuerunt Honore de Seniore, si fuerit reptato; non faciat directum, nisi in illa Honore stando. Istos fueros dono, & confirmo vobis, quod habeatis, & possideatis salvos, & liberos, vos, & filios vestros, & omnis generatio vestra per sæcula cuncta: Salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per sæcula sæculorum. Amen.*

SVNT

SVNT *Testes visores, & auditores de hoc Donatiuum suprascriptum, Vicecomite Gaston; & Comite de Vigorra; & Comite de Comenge: & Vicecomite de Gabarret: & Episcopo de Lascarre: & Aug. de Miramon, & Arnal de Labedan: & Didacho Lopez: & Latron: & Exemeno Fortungones de Lefet; & Exemeno Fortungon de Punicastro, & Petro Momez: & Almuiabut, & Lop Xemenones de Turrilgas; & Lop Sanz de Ogabre, & Chaxal; & Lop Lopiz de Calaforra; & Lop Garcez de Estella, & S. Azennar Azenarze; & S. Enneco, Calme, & Lop Garcez Pelegrino; & Petro Xemenez Iustitia, & Galin Sanz de Belgit, & Sago Frtugon Zalmedina, & Castangs; & Pere Petit, & Frtugo Lopiz de Ayerbe: & Sancio Ioannes de Osca: & Ato Garcez de Petrafelice: & Ferriz de sancta Eulalia, & Ioanne Galez de Andilgon: & Lop Fortungones de Albero: & Exemeno Garcez de Rotellare, S. Exemenon: Garcez Lobielgo; & Tizon, & Frtungo Ioannes, & Comite Bernardo Ramon, & Belenguer Gombal; & Pere Gazbert; & Pere Miro Dentenç; & Ramon Pere de Herille, & Ramon Amat. Et nullos homo, qui istos fueros suprascriptos vos voluerit disrumpere, dirrutte illum, vel tota sua causa intus in Zaragoça, vel foras, vbicumq; inuenerit is, & insuper peytet mihi mille morabedinos.*

Signum Regis *Adefonsi.*

FACTA *Carta Donationis de istos Fueros suprascriptos sub Era* MCLIII. *in illa Açuda Ciuitatis Zaragoça, in mense Ianuario, in ipso anno, quando fuit capta prædicta Ciuitas Zaragoça, Regnante me Dei gratia Rex in Aragone, & in Suprarb. siue in Ripacurtia, & in Pamplona, vel in Castella. Episcopus Petrus electus in Zaragoça. Episcopus Stephanus in Osca. Episcopus Raimundus in Rota.*

Ego Sanctius de Bue sub iussione Domini mei Regis hanc Cartam scripsi, & de mea manu signum fecit.

S. RAIMVNDI COMES.

Sign. Regis Ildefonsi, filius Barcinonensium Comitis, & laudo, & confirmo hoc suprascriptum.

At verò hæc duo Raimundi Comitis, ac Ildefonsi filii signa in Archetypo statim post signum Adefonsi Regis continentur: ante id quod legitur, *Facta Carta Donationis* & cætera: quasi hi tres Reges huiusmodi Priuilegii concessioni simul affuissent. Quod nequaquam fieri potuit. Vetus autem apud nostros priscos Reges consuetudo fuit, vt cùm aliquod Priuilegium ab alio Rege antecessore concessum confirmabant; minimè istius confirmationis nouum Priuilegium, siue scripturam conficerent: sed in ipsomet antiquo, quod laudabant, suarum Signa Confirmationum apponerent: aliquando post signum concedentis, vt ibi; aliquando post signum scriptoris, quod frequentius fieri solebat. Id verò minimè intelligentes nonnulli, forsan annuerent, hos tres Reges simul eo tempore affuisse. Ac ne similis error quempiam offenderet: nos hic consulto in extremo, post scriptoris signum, Comitis, & filii signa apposuimus: quæ etiã diuersis temporibus, ab eisdem ibidem adhibita fuisse, intelligendum est. Hæc enim cõfirmandorum Priuilegiorum formula antiquitus maioribus nostris sufficere videbatur. Ex hoc igitur Priuilegio clarè liquet, Cæsaraugustam Vrbem Ann ∞CXV. qui Aeræ 1115.
MCLIII. in eo appositæ æquè conuenit, ab hoc Rege Alfonso vendicatam fuisse. Illud autem hoc loco est obseruandum, eo tempore, annorum seriem, non à Natali die Christi, quemadmodum postea lege cautum fuit, sed ab Incarnatione apud nos peti consueuisse. Quo pacto illa Alfonsi verba, dum, *in mense Ianuario*, dixit, *quo anno Vrbs capta fuit*, sunt accipienda. Anni enim ab Incarnatione initium in mense Martio sumi debere, perspicuum est: proptereaque Decembris mensem, in quo vrbs capta fuit, ac Ianuarium sequentem, quo dictum Priuilegium Alfonsus irrogauit, in eundem prorsus Incarnationis annum incidisse. Ipsius autem Priuilegii fidem aliud quoque graue testimonium confirmat, scilicet Petri Regis III. qui Ann. MCCXXCIII. in Comitiis Cæsaraugustæ

habitis, in quibus Generale, quod vocamus, Priuilegium concessum est, dum Cæsaraugustę Priuilegia à maioribus irrogata, rata haberi voluit, eadem recensendo, istius meminit, illiusque concessionē sub eadem Aeræ MCLIII. annotatione suppofuit. Vixautem Centum, & septuaginta anni interfuêre ab hoc Rege Alfonso ad dictum Petrum III. quem credendum non est in ipsius Priuilegii concessionis recitatione aberrasse, cùm vtriusque ipsorum Regum tempora quodammodò fuerint propinqua. Itaque quàmuis in aliis Priuilegiis contineatur, Cæsaraugustam Vrbem, alio fortasse tempore fuisse captam: sanè quidem huic à nobis paulò ante inserto standum est, quòd eidem Vrbi ab eodem Rege, qui eam expugnauit, concessum fuerit, ab eoque tempore huc vsque maxima cura, ac diligētia in publico illius Tabulario seruatum. Quam nos computationem in Fastis sequuti sumus, dum Petrum Eximini, primum Iustitiam Aragonum, post Mauros Cæsaraugusta pulsos sub dicto Ann. Chr. MCXV. annotauimus. Priorem enim illius mentionem in eodem ipso Priuilegio inuenimus, inter alios Testes Confirmatores ibidem appositos. Atque hæc de anno, quo Cæsaraugusta Vrbs Maurorum iugum euasit. De die vero, certi nihil habeo, quod possim afferre. Surita, & alii, quarta feria, id est, Mercurii die, decimo octauo Decembris, eam fuisse captam tradunt. Sic tamen existimo; eo decimooctauo die Decembris, vrbem fuisse in deditionem redactam: mense autem Ianuario sequenti, Alfonsum Regem, eam primùm introiisse; idque quemadmodum hactenus receptum est, Sacro Epiphaniæ Festo, à quo fortasse liberationis diem numerandum duxerunt. At verò fas erit intexere hoc loco, quæ nuper annotata inueni in vetusta membranula in Tabulario Cæsaraugustani Archiepiscopi recondita, Gothicis antiquis literis, puluere, ac vetustate corrosis, exarata; sed quæ tamen legi potuerunt: vt aliis, quæ tot exstant, illustre hoc etiam accedat veteris sanctitatis, Augustissimæ, & Religiosissimę Ecclesiæ, Beatissimæ Virginis Mariæ quàm *de Pilari* vocamus, testimonium. Cuius Fani tanta fuit, ac nunc est etiam religio, vt cum illuc eamus, non ad Ædem Virginis, sed ad ipsam Virginem videamur proficisci. Ad illud igitur instaurandum, quòd esset ruinosum, his verbis idem, quem nominauimus, Petrus Librana Episcopus vniuersos Christiani Orbis fideles excitabat.

VNIVERSIS *mundi Ecclesiæ fidelibus, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatibus, Presbyteris, omnibusque Catholicæ Fidei cultoribus, Petrus, licet indignus, Cæsaraugustanus Episcopus Salutem, & obedientiam. Diuina fauente clementia, vestrisque precibus, & fortium virorum audacia, Cæsaraugustanam Vrbem Christianis manibus subiugari, ac Beatæ, & Gloriosæ Virginis* MARIÆ *Ecclesiam (quæ diu proh dolor subiacuit perfidorum Sarracenorum ditioni) liberari satis audiuistis. Quam* BEATO, ET ANTIQVO NOMINE SANCTITATIS, AC DIGNITATIS *pollere nouistis. Adhuc tamen prioris captiuitatis mœrore confectam, omnibus pœne necessariis egere sapiatis: tum quia non habent, vnde diruti Ecclesiæ præfatæ parietes, & ornamenta restitui valeant: tum quia Clerici ibidem Diuino famulatui die, nocteque vacantes, vnde viuant, non obtinent. Vestram itaque deprecamur clementiam, quòd si corporali præsentia illam visitare nequitis; saltim eleemosynarum vestrarum oblatione clementer visitetis, illud Psalmographi recolentes: Bs, qui intelligit s.e. & p.i.d.e.m.l.e.d.* Id est, *Beatus, qui intelligit super egenum, & pauperem: in die enim mali liberabit eum Dominus.* Prima enim tantummodò sunt singularum vocum elementa notata. *Illis verò, qui præfata Ecclesia necessariorum solatio destituta, ac qui sua paupertatis gemitibus condoluerint, & vnum denarium, vel quid valeant, ad eius restaurationem miserint; Nos eis, Diuina clementia, ac Domini Gelasii Papæ auctoritate freti (exemplar literarum cuius, quas in nostra Ecclesia signatas habemus, in subscripta pagina scriptum inuenietis) atque Domini Bernardi Archipræsulis Toletani, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ legati; ac omnium Episcoporum Hispaniæ .:.:.:.:.:.:. pœnitentiæ remittimus. Alii quidem iuxta beneficiorum suorum quantitatem, & operum suorum meritum, delictorum suorum consequantur remissionem. Qui hunc nostrum Archidiaconum, nomine Mtorrandum, & socios suos, præsentium literarum latores, benignè susceperint, vel eis consuluerint; à Domino vitam consequantur æternam. Valete.*

GEL. *Episcopus seruus seruorum Dei. Exercitui Christianorum Ciuitatem Cæsaraugustanam obsidenti, & omnibus Catholicæ Fidei cultoribus Salutem, & Apostolicam benedictionem. Literas deuotionis vestræ inspeximus, & petitioni, quam pro Cæsaraugustano Electo ad Sedem Apostolicam duxistis, fauorem libenter accommodauimus. Eundé ergo Electum, nostris, tāquam beati Petri, manibus largiente Domino consecratum, remittentes ad vos, Benedictionem vobis Apostolica*

tica visitationis impendimus; a quam Omnipotentis Dei misericordiam implorantes; vt per Sanctorum preces, & merita, opus suũ, ad honorem suum, & Ecclesiæ suæ dilatationem, vos faciat operari. Et quoniam & vos ipsos, & vestra extremis obiicere periculis decreuistis; si quis vestrum, accepta de peccatis suis pœnitentia, in expeditione hac mortuus fuerit: Nos enim sanctorum meritis, & totius Catholicæ Ecclesiæ precibus, à suorum vinculis peccatorũ absoluimus. Cæterum qui pro eodem Domini seruitio, vel laborant, vel laborauerint, & qui præfatæ Vrbis Ecclesiæ, à Sarracenis, & Moabitis dirutæ, vnde reficiatur, & Clericis ibi Deo famulantibus, vnde pascantur, aliquid donant, vel donauerint: secundum laborum suorum, & beneficiorum suorum, Ecclesiæ impensorum, quantitatem, & Episcoporum arbitrium, in quorum parrochiis degunt; pœnitentiarum suarum remissionem, & indulgentiam consequantur. Data Alesti IIII. Idus Decembris.

Ego Bernardus, Toletanæ Sedis Archipræsul, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Sibesebitanus Episcopus hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Sanctius, Calegorritanus Episcopus, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Guito, Lascurrensis Episcopus, hanc absolutionem facio, & confirmo. Ego Boso, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis, hanc absolutionem facio, & confirmo.

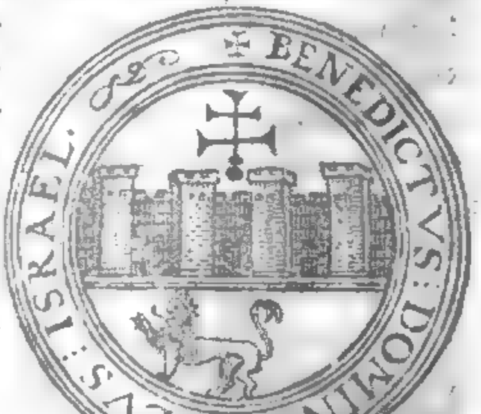
VT ad institutum igitur sermonem redeamus: Alfonsus Rex, tantæ Vrbis ditione adquisita, illustrius, præter cæteros omnes Reges, Aragonum Regnũ, ac nomen effecit. Sacro enim hoc bello tam gloriosè confecto, vt idem Surita rectè in Indicibus prodit, & finitimorum Maurorum Regum, & longinquorũ etiam animi submissi fuêre: quos idem Alfonsus Rex quamdiu vixit, continuò lacessiuit. Nequaquam autẽ his tantùm implicatus prœliis, vitam traduxit: sed vxoriis etiã, ac quandoq; externis. Nam præter varios bellorum tumultus, quos, dum Vrracæ vxoris incontinentiã reprimere studuit, in Castella, ac Legione magna cum laude composuit: ad Baionam Vrbem expugnandam, q; ab illius imperio, vt suspicor, defecisset, trans Pyrenæos montes magno comparato exercitu processit. In cuius Vrbis obsidione, An. Chr. ∞ XXX. testamentum ab eo conditum perhibent: in eoq; quia prole carebat, Ranimirus autem frater sacris initiatus, Monasticæ vitæ institutis erat astrictus; Militaribus Ordinibus Sepulchri, Hospitalis, ac Templi, qui illis sæculis erant illustres, hereditario iure omnia sua Regna donasse. Vnde nostris magnę, ac ingentes rerum turbationes excitatæ sunt. Alfonsus autem Rex à Baionæ obsidione inanis rediens, impios hostes perpetuò afflixit. Tandem qui per quadraginta annos assidua bella gerens, vnde tricies, collatis signis, cum hostibus dimicarat, ac proptereà Pugnacis, & Bellatoris Principis Cognomentum adicieuerat; derisorio quodam certamine, ad Fragam, antiquam Gallicam Flauiam, siue vt alii tradunt, ad Sarinienæ muros dimicans, occubuit A. D. VII. Id Sep. Ann. Chr. ∞ CXXXIII. licet alii Ann. Chr. ∞ CXXXIV. eum obiisse ferunt: quorum sententiæ libentius assentior. Nuper enim in extremo Priuilegio Alfonsi Regis, istius priuigni, quod in Tabulario Cæsaraugustanæ Ecclesiæ asseruatur, notatum inueni. *Facta carta Ær.* MCLXXII. *quo anno mortuus est Aldefonsus Rex Aragonum.* Ex autem Aera posteriori anno conuenit, non autem priori. Inde nostris Tertium Interregnum patuit, non tam diuturnum illud, quàm turbulentum, & insedatum. Ipso enim Alfonso Rege deficiente, cùm testamento heredes, Regnorum dominatum adire niterentur; eis resistere oportuit, ac Ranimirum Alfonsi fratrem, quamuis Monachum, è religione abstrahere, & ad Regna capescenda commouere. Nostri enim Regnorum iuri minimè in quoquam à Rege Alfonso præiudicium aliquod inferri potuisse affirmabant. Atque hinc euênit, quod Excellentiss. Archiepiscopus Ferdinandus scitè, quemadmodum alia omnia, asserebat: nimirum, vt cùm istius Alfonsi Regis corpus nusquam neque viuum neque mortuum inueniretur; variæ de eo fingerentur fabulæ. Consultò autem à nostris illius cadauer celatum fuisse, vt donec de eo constaret, testamento viribus carente; ex ista maiori temporis productione, nostri ad Regni statum firmandum & componendum, meliorem ducerent opportunitatem. Atque hæc de Alfonsi Regis interitu. Iustitiæ autem Aragonum, qui eius tempore inueniuntur, ii sunt, quos primos in nostris Fastis annotauimus. Petrus Eximini: Sanctius Fortunionis: Sanctius Galindi: Lupus Sanz: & Fortunius Azenarii. De quibus alias pluribus. Nunc enim nuda eorum nomina hic apponenda duximus, vt memoriam tantùm recolamus: licet de eis, ac ceteris omnibus posteà agendum sit; atque eadem hæc ipsa repetenda.

1130.
1133.
1134.

DE MIRANDO BEATÆ MARIÆ DEL PORTILLO AD CÆSARAVGVSTAM VRBEM Miraculo.

QVANDOQVIDEM autem his temporibus, tametsi certam illorum rationem ignoramus, ingens Cæsaraugustanensi Vrbi à cælo collatum beneficium proditur, quod

non modò communi omnium traditione, verùm etiam variis templorum structuris, ac religiosissimo Delubro, tantæ rei consecrato, certissimum semper apud nos habitum fuit: res digna visa est, vt illius hoc loc loco aliquam mentionē faceremus: ne tantæ gratiæ, ac Diuini fauoris recordatio, aut deleatur obliuione, aut vlla vnquā senectute languescat. Ea siquidem miranda res est, quā ad Beatissimæ Virginis Mariæ, *del Portillo* propterea vocatæ, Sanctissimæ nunc Ecclesiæ locum nostris contigisse proditur. Ipsius verò narrationem Adriani Pont. Max. verbis persequar: vt illius Sanctissimi Pastoris sermone conscripta legatur, ne mei miserrimi homunculi inopi, ac sonti lingua tabefiat. Adrian⁹ itaq; in quibusdam literis Indulgentiarū eidem Ecclesiæ concessis, de hoc celebri miraculo verba faciens, ita subdit. *Olim* (inquit) *cùm Christi fideles Ciuitatē Cæsaraugustanā contra Mauros infideles Catholicæ Fidei hostes, qui tunc dictā Ciuitatē occupabant, expugnarent: quædam Imago eiusdem Beatæ Mariæ miraculosè in Ecclesia ipsius Beatæ Mariæ del Portillo Cæsaraugustanē, sibimet eisdem Christi fidelibus, dum bellū aduersus eosdē infideles gererent, apparuit. Cuius visionis fauore, & auxilio, præfati fideles victoriam aduersus eosdē infideles consequuti fuerunt. Et extunc omnipotens Deus, meritis, & intercessione eiusdē Virginis Mariæ, crebrā miracula in eadē Ecclesia operari indies dignat⁹ est.* Scio aliter rē hanc in eiusdē Ecclesiæ Tabulis contineri: scilicet, Mauris Cæsaraugustam Vrbē, quā nostri iam obtinuerant, noctu clā inuadere contendentibus, quadamq; muri parte ab eis conquassata, & diruta: Sanctissimā Dei Genitricem Mariam, cælesti Angelorū agmine coacerbato, ipsis infidelibus restitisse, ac ne Vrbis sibi charissimæ potirentur, illius se præbuisse propugnatricem, ac murum. Propterea nostros mœnium reparandorum negligentiores redditos fuisse, tutam, ac saluam Vrbem ipsam statuentes, quæ eiusdem Virginis patrocinio muniretur. in ipsius verò muri diruptionis loco, quo cæleste signum apparuerat, sacrum ibi templum construxisse, tantæ rei consecratum: quod, nomine inde sumpto, sub Beatæ Mariæ *del Portillo* memoria, celebre nostra hac ætate inuisitur. Alia etiam sacra delubra in eo[illegible] dē mœnium continuatione ædificasse, eidem Sanctissimæ Virgini dicata: nempe vt, tota Vrbe ipsius templis circumdata, & quasi circumscripta, celebre tantæ rei, ac perpetuum signum exstaret. Siue autē iuxta Adriani narrationem, siue iuxta ipsius Ecclesiæ Tabulas, res ipsa contigerit: quoquomodo ea se res habuerit, Vrbē ipsam, Virginis patrocinio liberatam fuisse, certum est. Nos propterea præ ceteris omnibus eidem obsequentissimos, deuotissimosque esse oporteret: cùm non solum in ipsa nascentis Ecclesiæ, Catholicæ Fidei propagatione, Cæsaraugustam ipsam fœcundiori sobole ornatam, primo ex toto Orbe terrarum Templo, sub eius Sacratissimo Beatæ Mariæ *de Pilari* nomine, in ea ædificato, locupletare dignata fuerit: sed & in ea, quamuis Arabibus subacta, veræ Fidei semine retento, Muzarabes Christianos, piumque semper cultum conseruandum curarit: nunc verò semetipsum ad infidelium impetus, quasi murum quendam, ac propugnaculum opposuerit. Inde verò, ni fallor, prisca hæc ipsius Cæsaraugustæ Vrbis insignia, sumpta fuêre: quæ apposita inueni in vetusto quodam sigillo cereo impendenti: quod in antiquis quibusdam literis in Tabulario Ecclesiæ Beatæ Mariæ *de Pilari* reconditis annotaui. In quibus expresse continebatur, hoc esse Sigillum maius Ciuitatis Cęsaraugustæ. Sed de his satis. Nunc de tertio Interregno.

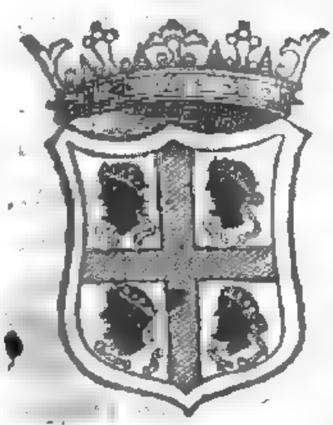

TERTIVM INTERREGNVM.

ITAQ. vt eo vnde digressa est, nostra reuertatur oratio, post Alfonsi Regis ad Fragā interitum, Tertium nostris Interregnum datum est. Eo enim sine prole decedente, variæ super Regnorum successione obeunda ortæ sunt disceptationes. Militares enim Ordines, quibus Alfonsus ipse noster Rex testamento Regna legârat, ea sibi propterea hereditario iure obuenisse dicebant. Castellæ autem Rex, nostri Alfonsi priuignus, qui Alfonsus etiam, ac imperator vocabatur, Regna sibi auita successione pertinere affirmabat. Nostri verò, ac Nauarrenses, qui simul de cooptando Rege consilia inibant; sibi id munus conuenire asserebant; quod neque Alfonsi testamento, neque alio quouis modo potuisse tolli affirmabant; nec in quoquam sibi abrogari. Propterea neque Castellani Regis, nec Militarium Ordinum imperio parendum decreuerunt. Immo ad eligendum sibi Regem properantes, ad antiquam Belsinum, Burgiam nunc Vrbē, Comitia indixerē. Eo autem tempore Burgiæ dominabatur quidam primarius vir, Petrus Ataresius, qui ceteris omnibus Regnorū fastigio dignior habebatur: tum quòd eis longè

tis longè potentia antecelleret, tum etiam quòd esset Regali sanguine ortus. Garsiæ enim Infantis, & Theresiæ Caxalis filius erat: Sanctii Ranimiri Ripacurtiensis Comitis (quandoquidem ita placet nonnullis) nepos; Ranimiri autem Regis pronepos. Ataresii verò cognomentum sumpserat, ab Ataresia ditione, qua etiam fruebatur: ac quam sub Comitatus nomine antiquitas nominatam legimus. Priscis tamen quibusdam monumentis annotatũ inueni, ipsum Sanctium Ranimiri, Ripacurtiensem Comitem, prolis expertẽ obiisse. Siue autem ab eo, siue aliunde fortasse duxerit originẽ; omnes scriptores consentiunt, Petrum hunc Ataresium Regio esse genere natum. Nostri ergò, & Nauarrenses in ipsis Burgiensibus Comitiis, omnium suffragiis annuentibus, in hoc tandem conuenere: vt eundem Petrum Ataresium sibi in Regem cooptarent. Cumque propterea ad eum legationis munere duos primarios Viros destinassent, Petrum Tizonium Cadreytam, ac Pelegrinum Castellezuelum, Regale munus, ac nomen, pergratum certè nuntium, oblaturos: quæ communis omnium sententia est, Petrus ipse Ataresius adeo se legatis insolentem præbuit, vt omnes in sui odium concitaret: Regnumq; prius amitteret, quàm obtineret. Nostri etenim meritò tam intempestiua superbia stomachati, quos in eum coniecerant oculos, illico ab eo auertentes, cõsiliis mutatis, Comitia ipsa ad Montionis opidum transtulerunt. Nauarrenses autem à nostris diffidentes, à Burgiæ opido ad Pompelonem Vrbem properarunt. Ibi Comitiis habitis, licet varia proposita fuerant consilia, tandem vno omnium ore Garsiam Ranimiri, Montionis dominum, sibi in Regem cooptandum decreuerunt, clam ad eum propterea legatos mittentes. Is autem Garsias, Sanctii Nauarrensis Regis à Raimundo fratre ad Rotam interfecti, nepos erat; Ranimiri scilicet, ipsius Sancti filii, Cidi autem generi, filius; propterea ab omnibus, Garsias Ranimiri vocabatur. Eum Alfonsus noster Imperator, qui Cæsaraugustam cepit, Montionis opido donârat; ac Mergelinam, Rotronis Perticarum Comitis filiam, & heredem, illi in coniugem dederat. Montione autem aderat, tanquàm Aragonensis Ricus homo, suum in electione Regis facienda suffragium laturus. Atqui dum accepit se à Nauarrensibus Regem euocari; clam Montione egressus, in Nauarram proficiscens, Pompelone Nauarrensis Rex statim salutatus est. Tunc denuo Nauarræ Regnum ab Aragonum ditione seiunctum fuit. Diuturnior verò, quàm ceteræ omnes, hæc exstitit huiusmodi Regnorum seiunctio. Nostri, ea re comperta, imminentia timẽtes pericula accelerandum rati, ne externo dominatui parerent; Ranimiro Alfonsi fratri, licet Monacho, Sacerdoti, ac Episcopo, Regnum ipsum, omnium suffragiis, detulerunt. At verò Iaccetanos ex omnibus primos in hanc sententiam, voluntatum inclinatione, propendisse, idem ipse Ranimirus Rex, auctor est. Tam festinanter verò ea res confecta proditur, vt vnico tantùm mense Interregnum hoc absolutum fuerit. Mense enim Octobris eiusdem anni, quo Alfonsus frater obierat; Ranimirum in Regno paterno regnantem, ac Regem, & sacerdotem nuncupatum, in publicis monumentis inueniri, Surita noster in primis testatur. Eo denique in Regem adscito, Castellani Regis, ac Militarium Ordinum iura circa Regni obtentionem caduca, ac inania reddita fuerunt. Atque hic fuit insignis Tertii huiusmodi Interregni exitus, & finis apud nos.

RANIMIRVS II. MONACHVS, ARAGONVM REX X.

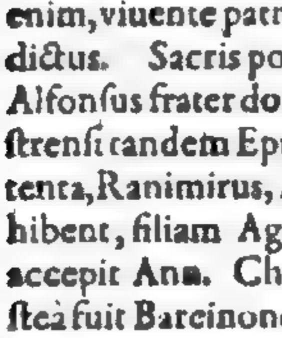

TERTIO itaque huiusmodi acto Interregno, Ranimirus II. Regnorum culmen adsciuit. A Rotensi autem Vrbe, in qua Episcopus sedebat, ad Oscã delatus est: vbi Regale sumpsit diadema, ætatis suę annũ agẽs quinquagesimũ. Nec verò in longinquũ distulit tempus, Iaccetanis ipsis se gratũ præbere: eos enim quamprimũ, quòd benè meriti fuissent de se, vt paulò est antedictũ, magnis honoribus, ac beneficiis ornandos publica rogatione decreuit. Castellanus autem Rex, Alfonsi mortui priuignus, qui Alfonsus itidem, ac Imperator vocabatur, Aragoniã ditionẽ ad se auita successione pertinere, Sanctii liquidẽ Maioris iure, contendens; cùm ea fuisset illũ frustrata spes, quam animo conceperat, se à nostris Regem euocatum iri: subita inuasionẽ, Darocam, Calataiubium, Cæsaraugustam, & alia plurima cis Iberum opida mense Decembris proximo occupauit. Ipse enim Ranimirus nedum eadem defendere nequiuit: verùm satis sibi, superque esse statuit, si se tueri, contra tantam potentiam inimici, in Monclusi arce, aliisue montosis locis antiqui Suprarbiensis Regni, ad quod recesserat, valeret. Quamuis autem Castellanus ipse Rex vniuersæ Aragonum ditionis imperium ambierat: tantummodò ea, quæ diximus, opida inuasit; nec trans Iberum pe-

dem posuisse apparet: sed solùm Cæsaraugustæ Vrbis, aliarumque cis Iberum Regionũ, sub Cæsaraugustanẽsis Regni nomine, aliquibus diebus fuisse potitum. A quo dum Cæsaraugustam obtinebat, hisce nempe temporibus, Priuilegium illud irrogatum est, cuius idem Michaël *del* Molino in suo Repertorio meminit, sub verbo, *Priuilegium*: Incipitque *In Dei nomine. Hæc est Carta de Foros, & Vsatices*, & quæ sequuntur. Tametsi idem Michael *del* Molino nominum Alfonsi, & Imperatoris similitudine deceptus, ab Alfonso nostro Imperatore concessum autumat. Minimè verò, sed huic eius priuigno tribuendum est. Quem etiam fertur, cùm Legionensis Imperator ab ipsa Legionẽsi ditione, quam possidebat, vocaretur; tunc quoque Cæsaraugustæ ipsi Vrbi præclara, quæ nunc gestat, Leonis Insignia statuisse, vt eiusdem Legionensis Imperii signis, atque ornamentis decorata maneret. Propterea coniicimus Leonem illum paruulum appositum fuisse in extrema parte illius Sigilli maioris; de quo paulò ante verba fecimus. vt Cæsaraugustam ipsam Vrbem, cùm primùm ab hoc Legionensi Imperatore eis Leonis Insignibus ornata fuit; non ea sola, sed priscis illis, ac prioribus mista, quæ superiora in eodẽ Sigillo visuntur, gestare solitã arbitremur. Postea priorib⁹ omissis, recentiora hæc, quibus nunc vtitur, eidẽ manserunt Leonis solius ornamẽta. Ac quibusdã etiã antiquis monumentis obseruaui, eadẽ hac ipsa tempestate, Cæsaraugustam Vrbẽ, quasi obsidẽ, ab ipso Garsia Nauarræ Rege obtentam fuisse, pro eodẽ Legionensi Imperatore: quẽ, *petitum*, id est, paruulũ nominatũ inuenio, non q. paruæ ditionis dominaretur, vt volunt nonnulli, sed, vt mihi magis placet, quòd corpore esset pusillus. In tam aduersum, inīquumq; casum his, de quibus agimus, temporibus Aragonii nominis maiestas deuenit: vt Castellano Regi licitum esset, nedum Cæsaraugustæ Vrbis quietè potiri, sed eandem & Priuilegiis, & Armorum quoq; Insignibus honestare. Quin & in deteriorem etiam fortunam Regnum nostrum deuenisse perhibent, cùm, vt ferunt, Ranimirus ipse coactus fuerit Castellani eiusdem Regis imperio parere. Nostri maiora adhuc publicis rebus detrimenta ventura pertimescentes, si Ranimirus sine prole decederet: quàmprimùm totis viribus ab Anacleto II. Pont. Max. siue, vt alii tradunt, Innocentio II. obtinere curarunt, vt Ranimirus ipse Rex, votis solutus, ad nuptias properare posset. Fuerat enim, viuente patre, penè infans, Diui Benedicti instituto in Tomariensi cœnobio addictus. Sacris posteà Ordinibus initiatus, ex Sahagunensi illustri Abbatia, qua eum Alfonsus frater donarat, Burgensi primùm, deinde Pompelonensi, ac Rotensi, seu Balbastrensi tandem Episcopalibus Ecclesiis præpositus. Denique Apostolicæ Sedis gratia obtenta, Ranimirus, Aquitaniæ Ducis, Pictonumq; Comitis, siue sororem, siue, vt alii perhibent, filiam Agnetem: quam alii Mathildem, alii Vrracam nominant: in coniugem accepit Ann. Chr. ∞cxxxv. Ex qua, vnica filia, quam genuit, Petronilla, dum posteà fuit Barcinonensi Comiti Raimundo desponsa, fecunda ab ipsis propagata sobole, Aragonum Regnum ab imminentibus, quæ timebantur, externi imperii obeundi periculis liberauit; & Cataloniæ Principatu Aragonum ditioni subiuncto, posteris Regibus, ad maritimas oras, longinquaq; Regna appetenda vberrimum aditum patefecit. Sed hæc aliàs pluribus. Iam verò Ranimiro ipsi in sui Regni initiis varia rerum euenta contigisse feruntur. Priuatis enim quibusdam monumentis, antiquis tamen, testatum comperio, eo, ac dicto Garsia Nauarrensium Rege conuenientibus, q. Ranimirus se Nauarrensi Regno exactum grauiter conquereretur, eam tandẽ pactionem initam fuisse inter eos, vt in Nauarrensi ditione Ranimirus plebi; Garsias verò vniuerso militari Ordini præesset. Atque hinc fortasse Nauarrensis Rex, nostri Ranimiri *Vasallus* appellari, cœpit. Iam certum est, Garsiam ipsum aliquandiu illud suum Pompelonense Regnum, sub istius nostri Ranimiri Regis imperio, atque vt in priscis ipsis monumentis legitur, *manu*, tenuisse. Ex quibus hoc tantùm adducam Archetypum Priuilegium, è Xixenensi Tabulario depromptum.

1135.

S V B *Christi nomine, & eius diuina clementia, videlicet Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Ego quidem Ranimirus, Dei gratia Rex, facio hanc cartam Donationis vobis Don* Pere Ramon *de Stata.* P*lacuit mihi libenti animo, optimo cordis affectu, & spontanea voluntate, & propter seruitia, quod fecistis totum tempus ad fratrum meorum*, Rex *Depnus* Petrus, & Rex *Ildefonsus, quibus sint requies, & modo facitis ad me, vel in antea feceritis. Dono, & concedo vobis Castrum, & Villa, qua dicitur Set Castella, totum ab integrũ cum suis terminibus, & directaticis, eremis, & populatis, & montibus, & aquis, & palustris, & cum omni*

dinal censu, quod mihi pertinet ibi, vel pertinere debet ad meam Regalem personam, & vocem. Et vt habeatis, & possideatis hoc totum meum donatiuum suprascriptum, quod habeatis, & possideatis ingenuum, & liberum, & francum, & quietum, & securum, vos, & filiis vestris, & omnis generatio, vel posteritas vestra per sæcula; salua mea fidelitate, & de omni mea posteritate per sæcula cuncta. Amen. Et hoc suprascriptum Donatiuum dono vobis pro hereditate, & filiis vestris, & omnis generatio vestra, per facere inde totam vestram voluntatem; quomodo de vestra propria hereditate, cum toto suo termino, sicut vmquàm melius habuit supradicto Castro Ses Castella.

Signum Regis *Ranimiri.*

FACTA *verò hanc Cartam Donationis Æra* ͳ CLXXIII. *primo die Februarii, in Monte Aragone. Regnante me Dei gratia in Aragone, & in Suprarbi siue in Ripacurtia. Garzia Ranimiriz sub mea manu Rex in Pampilona. Episcopo Don Dodo in Osca, & in Iacca Episcopo Garcia, in Cæsaraugusta. Episcopo Michael, in Tarazona. Comes Arnal Miro Palgarensis, in Boil, & in Pontecona. Fregon Galindez, in Osca, & in Alquezare, Fregandat, in Balbastro, & in Petra Selez. Frego Galindez, in Galasanz. Ennèco Lopez, in Napal, & in Castro iam prædicto. Pere Ramon, in Stata. Almacan, in Montecluso. Michael de Rada, in Petrarubea, & in Tronzeto. Per Gozpet, in Sancto Stephano de illo malo. Pere Mur, in Bananare.*

EGO *Raimundus scriptor, sub iussione Domini mei Regis hanc Cartam scripsi: & de manu mea hoc feci.* *SIGNVM*

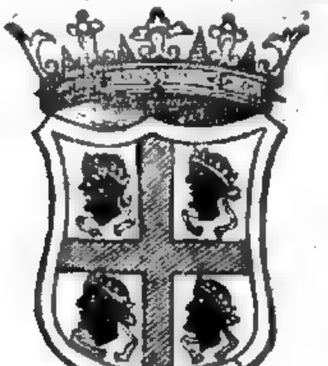

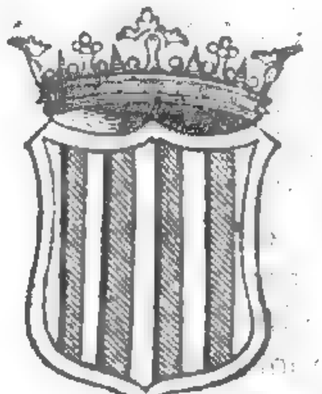
Nunc enim ea ͳ numeri nota millesimum numerum significat: prout iam supra in aliis quàmplurimis perspici potuit. Fit autem inde, vt Aera millesima centesima tertia ibi apposita, dicto Anno ∞CXXXV. conueniat, quo Ranimirum nostrum Regem, duxisse vxorem, retulimus. Verùm minimè his pactis Reges diu stetisse apparet; sed in maiori quam antea dissidio mansisse. Garsiæ verò secundissimè euenerunt res. In hac enim tanta turbatione, Nauarrense, seu Pompelonense Regnum ab Aragonensi disiungere, & illud nedum, quamdiu vixit, integrum retinere valuit, sed posteris firmum, ac stabile constituere. Ea fuit egregia illius animi virtus, ac fortitudo. Nostri verò Ranimiri tanta in gerendis rebus inertia, atque ignauia, vt omnibus esset ludibrio, ac contemptui; Regnumque à proceribus miserè labefactari pateretur. Sed tamen illum posteà in eos grauiter sæuitum memorant, xv. primariis viris ad Oscam Vrbem ab eo morte mactatis: Idque Frocaldi Tomeriensi; Abbatis monitu factū fuisse; peruulgato illo renouato exemplo, quod à Periandro cuidam Thrasybulo propositum tradit Aristoteles. Quo, licet tetro satis, facinore suorum insolentiam compressit. Eum etiam tradunt, Castellanumque Regem Alauonæ, nunc Algoniæ in opidum sacro Diui Bartholomæi die Ann. Chr. ∞CXXXVI. conuenisse: ibidemque depactos; vti Petronilla filia, quæ vix annum compleuerat, Alfonsi ipsius Castellæ Regis filio grandiori esset nuptura: Ranimirusque quamdiu viueret, Cæsaraugustanensis Regni potiretur. Quarum nuptiarum, ac pactionis obsidem ipsammet Petronillam à socero Rege acceptā memorant, ab eoque ad Castellæ Regna delatam: vbi eam, Petronillæ nomine mutato, Vrracam appellauêre. At nostros, quibus huiusmodi inita consilia vehementer displicuerant; inde puellam deducere summopere cōtendisse fertur, etiam fingentes eā, malè se extra patriam habere: vt hoc commentitio, & simulato valetudinis infirmæ rumore, ad suos reuocatā; Barcinonensi Comiti in matrimonium; quod magis appetierant, collocarent. Ergo quod institutum fuerat, effectum est. Ob eam enim, tametsi confictam caussam; quòd ægra valetudine premeretur, Ranimirus pater huc illam deducendam curauit: ac Raimundo Berengario, Barcinonensi Comiti, strenuo, ac magnanimo Principi in futuram coniugem dedit, ac Aragonum Regno dotauit: Ea tamen lege, & condicione, vt Ranimiro viuente, sub eius fide, & imperio, Raimundus Regnum obtineret: Principisque Aragonum semper, Regis verò nomen nequaquàm attingeret, sed illud sibi Petronilla sola filia vendicaret. Quod à Raimundo Comite ad vnguem seruatum memorant. Intereà his nuptiis, ex pacto, & consensu, ipsius Raimundi, maiorumque Barcinonensium Comitū Insignia, quatuor

1136.

baculi rubri, aureo in scuto positi, Aragonensibus Regiis Insignibus antelata, posteris Regibus, Regnoque iam propria manserunt. Ipse verò Raimundus, vt historici nostri testantur, illico socero Regnum deiiciente, illius gubernationem suscepit: ac mense Octobris Ann. Chr. MXXXVII. a Cæsaraugustanensibus Regali pompa exceptus, eam Vrbem ouans introiuit. Sed ego gesta hæc longiùs producerem; siquidem in annum sequentem. Nam sic in extrema parte Archetypi cuiusdam Priuilegii. *Facta Carta Æra* MCLXXVI. *pridie Idus Iunii, ipso anno quando reddita est Cæsaraugusta Comiti Barcinonensi.* Nisi fortasse hoc de restitutione à Castellano Rege facta intelligendum sit. Eum enim aiunt, Berenguelæ vxoris suasionibus, quæ soror Comitis erat, facilè à suscepto destitisse consilio, rataque ac grata omnia hæc, quæ inter Ranimirum nostrum, ac Comitem pacta fuerant, habuisse. Sed priusquàm Raimundus Comes Regni nostri gubernacula prenderet, à Rege socero, Regni Ordinibus contendentibus, præter futurarum nuptiarum fœdera, arctissimi Iurisiurandi Religione, ac nouo quodam fidelitatis sacramento deuinctus fuit: ¶ Vti Aragonensibus nostris pristinos Foros, ac libertates esset inuiolatè perpetuò seruaturus. Propè autē Surita noster in suis Indicibus has tantas, & tam subitas nostrarum rerum mutationes, admirandas proponit; quandoquidem eas nostros infra triennium ferè molitos cernimus. Ranimirus ad sacrorum Religionem reuocatus, orbus iis rebus, quibus eum, nec voluntas, nec consuetudo assuefecerant, in Sancti Petri veteris Oscensi Ecclesia quietam, ac liberam, superstitem duxit ætatem. An verò vxore mortua, vel dimissa, incertum est. Plerique mortuam credunt: alii dimissam. Sub ea enim lege sibi à Pont. Max. ducendæ vxoris facultatem concessam tradunt, vt cùm primùm prolem haberet, ad pristinum Religiosæ vitæ institutum rediret. Nec non & eundem ferunt subter Regales superiores vestes semper secum Monachalem habitum gestasse. Tandem A.D. XVII. Kal. Septembr. Ann. Chr. MCXLVII. mortuus est, ac in eadem Ecclesia sepultus. Eo mortuo, Regia virili stirpe deficiente, Aragonum Regnum ad feminam delatum fuit, ipsam nempe Petronillam filiam, Barcinonensi Comiti in coniugem datam. Duos autem comperio tantùm, sub Ranimiro Rege, Iustitias Aragonum extitisse: Ioannem Pelaium, & Athonem Sanz De quibus plura alibi. Iam verò Barcinonensium Comitum originem, & progressum his Commentariis persequi, non tam laboriosum, quam nostro huic instituto inutile, ac infructuosum visum est: præsertim cùm eorum narrationem abundè satis noster Surita & Latina, & Vulgari lingua complexus fuerit. Propterea nos consultò eam omittere decreuimus: ne plus, quàm satis sit, huius voluminis magnitudo crescat.

PETRONILLA, REGINA ARAGONVM XI. ET RAIM. BERENGARIVS, BARCINONENSIS Comes, eius Vir.

BARCINONENSIS ergò Comes Raimundus Berengarius, Reginæ Petronillæ futuræ sponsæ fœdere pacto, ex Ranimiri Regis soceri, totiusque Regni voluntate, Aragonum Princeps designatus, ipso etiam socero viuente, vt paulò ante dixi, Regni gubernationem suscepit. In qua ea se gessit fide, prudentia, ac virtute, vt iure optimo sit præstantissimorum Principum numero adscribendus. Ann. Chr. ∞CL. triennio ferme post soceri mortem, depactas eas nuptias cum Petronilla vxore, quòd iam nubilis esset, apud Ilerdam Vrbem, quam ipse bello adquisierat, celebrauit. Nec longo quidem interuallo interiecto, Ann. Chr. MCLII. Regina filium peperit: qui, viuente patre, Raimundus vocatus fuit: post illius verò interitum Regina superstes Alfonsum illum nominari fecit. Alii etiam filii ex huiusmodi matrimonio geniti sunt: Petrus, ac Sanctius. Filiæ quoque Dulcia, siue Alduntia; ac Eleonora: quæ Armengoli, siue

1150.

1152.

goli, siue Ermengaudo, Vrgelitano Comiti nupta fuit. Illa verò Sanctio, Portugaliæ Regi. Tum & Berengarius, filius illegitimus Principi tribuitur: qui Abbas Montis Aragonum primùm, Turiasonensis deinde, ac Ilerdensis tandem Episcopus creatus decessit. Sed præter Ilerdam Vrbem, plurima alia insignia opida, strenua Principis virtute, ad nostram Catholicam Fidem reuocata fuêre. Vnius tamen Dertusæ Vrbis mentionem faciam, quòd iure à me hoc loco intermitti nequaquàm debuisset, cùm ab ea ipsi Comiti, & posteris Regibus, illustris Marchionatus Dertusæ titulus emanarit. Denique Raimundus Comes in Berengarii fratris, Narbonensis Prouinciæ, Braccatæ interdùm appellatæ, Comitis, qui à suis occisus fuerat, necis vltionem ad Vrbem Taurinorum proficiscens, letali morbo afflictatus, obiit in suburbano Sancti Danielis, siue Dalmatii loco, A. D. IIX. Id. Aug. Ann. Chr. MCLXII. Eius corpus in Cataloniam delatum est, ac in Riuipulli monasterio maiorum tumulo collocatum. Nondum enim absolutum fuerat Populeti monasterium; quod ipse Raimundus Comes ædificare cœperat; celeberrimum posteà Regibus nostris monumentum. At Raimundum ipsum; morientem proditur, suum circa Regnorum successionem, testamentum, ac voluntatem verbo; multis adstantibus, protulisse: quòd ad eam in scriptis redigendam nequaquàm vita suppeditasset. Posteà verò generalibus Comitiis à Petronilla Regina Oscæ conuocatis; testamentum hoc, licet solis verbis conditum; adhibita adstantium publica, ac sollemni iurisiurandi religione, ratum, ac sollemne decretum fuit: Alfonsusque filius natu maior, illius virtute, Reginæque matris annuente consensu, totius ditionis declaratus heres: qui deposito Raimundi nomine, Alfonsus, vt diximus, appellatus est. Tunc etiam ex Comitiorum decreto constitutum; vt intereà dum filius, puer esset; Regina ipsa mater ad gubernacula Regni sederet. Cui rei in omnibus cumulatissimè fecit ipsa satis. Fuit enim magni consilii femina. Et verò vt filius ad duodecimum peruenit suæ ætatis annum, statim ex ipsius Reginæ matris consensu; Ann. Chr. MCLXIII. idem ipse filius Alfonsus gubernacula Regnorum suscepit. Ipsa verò Regina piis tantum intenta rebus deinceps vixit. Obiit autem Anno Chr. MCLXXIII. A. D. III. Id. Octobris. Barcinonæ sepulta iacuit. Sub cuius imperio plures Iustitiæ Aragonum Magistratum gesserunt: nempe; idem, quem annotauimus, Atho Sanz: Ioannes Didaci: Petrus Monius: filius Ioannis Didaci: Petrus Medalla: Galindus Garsiæ: Sanctius Garsiæ Sanctà Olalla: ac Petrus Ferdinandi Castrus.

1162. 1163. 1173.

ALFONSVS II. CASTVS, ARAGONVM REX XII.

ALFONSVS autem II. Petronillæ Reginæ, & Raimundi Comitis F. Aragonum XII. Rex, maiorum Regna adeptus, ea præditus fuit animi integritate, ac modestia, vt Casti Principis cognomen iure sibi optimo vendicarit. Non quòd à ducenda vxore abhorreret: Antiochim Chr. ∞CLXXIV. Sanctiam, ipsius Alfonsi Castellæ Regis, quem diximus Imperatorem vocitatum, & Richæ Augustæ secundæ illius vxoris, filiam, in coniugem accepit. Sed quòd ipsius matrimonii ius castum semper, atque integrum seruarit: seque summum modestiæ, ac integritatis amatorem professus fuerit. Ex Sanctia filios habuit; Petrum, Regnorum heredem; Alfonsum; Sanctium; & Ferdinandum. Filias totidem, Constantiam, Emerico Vngariæ Regi primùm, eo verò mortuo Frederico Romanorum Imperatori nuptam; Eleonoram etiam; ac Sanctiam, duorum Tolosatum Comitum vxores; Dulciam quoque quæ in Xixenæ illustri ab his Regibus constructo Cœnobio sacrum viuendi genus amplexa fuit. Cui sociata Regina Sanctia, post Alfonsi viri interitum, superstitem vitam traduxit. At Alfonsus Rex postquàm nonnulla opida Aragonum Regno subiûxit; ex quibus insignia fuêre; Fauara; Maella; & Turolium; cui nouas leges sub Fororum Sepuluedæ nomime; concessit; Obiit tandem ad Perpiniani opidum VII. Kal. Maii Ann. MCXCVI. Ruscinonensi Comitatu; ac Marchionatu Prouinciæ suæ ditioni adiunctis. In Populeti monasterio, quod pater inchoarat, ipse tamen ad exitum perduxerat, eius corpus terræ redditum fuit. Ipsius autem Regno, Magistratum Iustitiæ Aragonum gessisse constat; Sanctium Tobiam: Stephanũ [illegible] (eius enim gentilitium nomen adhuc latet) & Petrum Sessesium. Ab hoc autem Alfonso Rege diui Valerii caput Cæsaraugustam, cui viuens Pastor præfuerat, delatum fuit.

1174. 1196.

PETRVS II. CATHOLICVS, ARAGONVM REX XIII.

PETRVS II. Alfonsi II F. statim, patre mortuo, cui heres succes-
serat, ad Darocam Vrbē Comitiis indictis, Regale sumpsit dia-
dema: præter maiorum consuetudinem, qui numquam eo insigniri
assueuerant, quousq; connubii participes fierent, aut militari deco-
rarentur honore. Tunc etiam omnia Honoraria iura, *Honores*, ap-
pellata, primariis Viris, quos Ricos homines vocabant, ademit: sed
illis protinus restituēda curauit. Grauissimè enim conquesti sunt: qui
ex antiquo Iure, ac veteri instituto affirmarent, ea iura inter ipsos,
quasi in orbem, versari necessariò debere. Hinc serpere Magistra-
tus Iustitiæ Aragonum dignitas cœpit. Rici enim homines huiusce
rei nouitate perculsi, à sua antiqua, & suprema potestate plurima detrahi libenter sustu-
lerunt; dummodò Honores ii, quibus ad tempus tantum frui licebat, firmi, ac stabiles si-
bi, & posteris hereditaria, ac perpetua successione manêrent. Labente autem Ricorum
hominum dignitate, Iustitiæ Aragonum ius, ac iurisdictio concreuit. Sed de his alias plu-
ra. Nunc ad Regis historiam redeamus: quem constat ex Folcalquerii Comitis so-
brina filium suscepisse, Raimundum Berengarium. Qui infantulus obiit. Matre quoque
deinde mortua, cùm idem Rex aliam duxisset vxorē, Mariam Montis Pesulani Comita-
tus heredē, ab eaque sub cuiusdam affinitatis specie diuortium posteà facere contendis-
set, re in contentionem vocata, Romam eū oportuit proficisci. Vbi mirificè exceptus ab
Innocentio III Pont. Max. in Ecclesia Sancti Pancratii, panis Azimi diademate cohone-
status fuit. Illud autem propterea ex pane conficiundum curauisse Regem, in præfati
Excellentissimi Archiepiscopi scriptis continetur: quòd tùm Romanos Pontifices
intellexisset, pedibus Diademata Regia Regibus ipsis imponere consueuisse, sibi ob
reuerentiam panis, non pedibus, sed manibus imponendum esset. Denique ab ipso
Pont. Max. coronatus, se, ac Regnum suum Romanæ Ecclesiæ subditicium fecit: pro-
ptereaque illi Pontifex ipse, illustre id Catholici cognomentum impertiuit. Ad huius
autem itineris impensas sustinendas antiquum vectigal, Monetaticum appellatum,
impositum fuisse constat: à quo ii tantùm liberi censebantur, qui militari erant deco-
rati cingulo. Nostri antiquas libertates, sanguine partas, tot modis labefactari ægrè
ferentes, Vnionis nomen, ac vires excitarunt; vt vna vi, & omnium consensio-
ne, vno quasi animo ex omnibus facto, has tantas iniurias faciliùs propulsarent.
Quid autem effecerint, non proditur. Sed inde ferunt memoranda illa duo Vnionis
Priuilegia, quæ paulò post ab Alfonso III. irrogata fuerunt, originem duxisse: vt in
centro Regno similia aggredi deinde fas esset. Sed eis posteà, vt explicabimus, à
Rege Petro IIII. abscissis, Magistratui Iustitiæ Aragonum plurimæ cœperunt facul-
tates irrogari. Quamuis autem diuortium à Rege petitum, minimè de iure procedere
Regina Romæ obtinuerat; verùm haud poterat mariti in se gratiam conciliare. Im-
mo cùm discordiæ inter eos excitatæ nequaquam sedarentur; Rexque libidinoso con-
cubinatum amori deditus, prorsus ab vxoris lecto abhorreret: quadam nocte, per-
hibent, ipsum Regem cum pellice concubiturum, supposita persona, cum Regina vxo-
re concubuisse. Regina namque ipsa id admittente, cuiusdam Gulielmi Alcalæ, siue,
vt alii tradunt, Petri Fluuiæ, Regis Cubicularii, industria fuisse effectum, vt in concu-
binæ locum, quæ propter famæ pudorem tenebricosum cubiculum fore depoposcerat;
Regina vxor simulata, ad Regis lectum duceretur. Quo pacto cum Regina se
illam, quæ non erat, esse simulasset, ipse verò Rex non eam ratus, quæ erat, sed
potius concubinam: facilè se cum Regina vxore commiscuit. Sequenti verò die,
statim prima luce, Regina fraudis veritatem, scilicet se eam esse, quæ cum Rege con-
cubuerat, & non aliam, proferri, ac patefieri curauit; testesque etiam fideles adhibuerit
vt si fortasse ex eo concubitu (quasi iam illi animus præsagiret) ipsam grauidam fuisse
factam contingeret, de futuræ prolis genere, ac nobilitate dubitari non posset. Atque
tunc proditur, Iacobum Regem I. procreatum fuisse. Cuius ea fuit animi virtus, ac
magnitudo, vt diuinitus Reip. datum iudicemus. Petrus autem Rex inclinatione ani-
mi in vxorē propendens, deinceps se illi præbuit beneuolentiorē. Posteà verò in Castel-
lani Regis opem contra Fidei hostes adscitus, memorando illo Vbedensi prælio interfu-
it: in quo nostri insignem illam victoriam reportarunt. Inde rediens, Montispesulanum
1213. profectus, in Muretinæ arcis obsidione Idib. Sept. Ann. MCCXIII. decessit; ac terti-
us decimus numero Aragonum Rex censeri debet. In Rixenæ monasterio sepultus
iacet. In præfati autem Excellentiss. Archiepiscopi Ferdinandi scriptis, quorum sæpe
memini-

meminimus,] testatum inueni, à sese huiusce Regis monumentum Ann. ∞DLV. perlustratum fuisse, in eoque ipsius Regis corpus integrum totum, praeter nasi extremitatem, inuentum, adeo ingentis, licet aeque compactae magnitudinis, vt inspicientib' magnam praeseferret decoris maiestatem. Filiam illegitimam habuit Constantiam, quae Gulielmo Raimundo Moncadae nupta fuit. Regina verò Romam viuente marito profecta, acerbo de eius morte nuntio delato, nec diu post obiit, filium relinquens, ac Regna Honorii Pontificis Maximi, Romanaeque Ecclesiae fidei, & potestati commissa. Ad Diui Petri templum in Beatae Petronillae sacello honorificè sepulta fuit. Quàm autem chara Senatui, Populoque Romano viuens fuisset, sumptuosi, ac lamentabilis funeris, quo fuit elata, moeror indicauit. Eius obitu Montispesulani Comitatus, Aragoniae ditioni subiunctus est. Huius autem Regis tempore Magistratui Iustitiae Aragonum praefuêre: idem, quem ante diximus, Petrus Sessesius: Sessesio autem Petrus Petri Tarazona successit: qui tempore etiam Regis Iacobi I. per plures annos eandem gessit praefecturam. Tarazona autem primus eorum est, quorum Ioannes Eximini Cerdanus in sua epistola mentionem facit.

IACOBVS I. EXPVGNATOR ARAGONVM REX XIIII.

IAM verò vt haec superioribus connectamus, recte, ni fallor, Aragonum Regum series hactenus deducta est: quandoquidem Iacobus I. cuius mirificae res gestae nobis hoc loco attingēdae occurrunt, quartus decimus Aragonum Rex, iuxta ipsiusmet testimonium adscribendus proponitur. Aequè enim à Sanctio Abarca Caesone ad eum, quatuordecim Reges verè in Aragonia regnasse, ex nostris his scriptis perspici potest, vt nouos à Garibaio Reges excitatos nobis iure optimo vendicare possimus; eisque adhibitis, & ab ipso Abarca Caesone, non stirpis, sed Aragonū Regni initia petentes, constantē, & certam & Regū, & rerum, ac temporū rationē eruamus. Sed quia de his à nobis satis, superque dictum est: nunc reliquum erit, vt institutum de Regibus sermonem prosequamur. Quo absoluto, ad Magistratus Iustitiae Aragonum dignitatem explicandam conuertemur: licet quandoque breuiter inter ipsorum Regum facta, nonnulla, quae fortasse de eo sese offerent annotanda perstringemus.

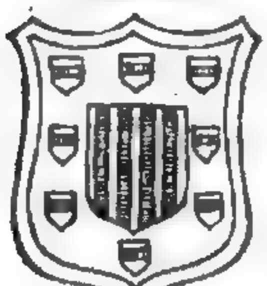
Itaque Rege Petro II. in Muretinae arcis obsidione interempto, Regnorum successio ad hunc vnicū eius filiū, Iacobum, peruenit: qui tunc septimū aetatis suae annum agebat. Carcasonae autē aderat, quòd Regina matre annuente, Simoni, Montfortensi Comiti, liberali educatione instituendus, à Pont. Max. traditus fuisset. At verò dum ad nostros de Regis Petri morte delatum fuit nuntium; magni rerū motus, ac perturbationes suboriri coeperunt, Sanctio Ruscinonensi Comite, ac Ferdinando, pueri Regis patruis, illas concitantibus: quippe quia palam Regale munus, ac nomen appetebant. Nostri illico ad Simonem Comitem de puero Rege postulando legatos miserunt, seuera ipsis mandata dantes, vt Comiti non solum acre bellum indicerent, sed eum ad singulare etiam certamen prouocarent, nisi legatorum nuntio paruisset. Comes ea omnia aspernatus, Regem puerum legatis tradere renuit, peritus, vt creditur, patruorum consiliis, qui Regnum à puero abstrahere totis viribus nitebantur. Nostris aduersus Comitem magna propterea molientibus, tandem Innocentii III. Pont. Max. iussu puer Rex Petro Beneuentano Cardinali, Apostolicae Sedis Legato, ad id nominatim decreto, traditus est, ab eoque saluus, & incolumis Ilerdam delatus. Ad eam, enim Vrbem quam tunc Aragonii circumscribebāt fines, generalia totius Regiae ditionis Comitia, ad ipsum excipiendum conuocata fuerant. In quibus à Cardinali Beneuentano Iacobus puer propositus fuit: & ab Aspargo Tarraconensi Archiepiscopo in vlnas susceptus, incredibili omnium laetitia, & alacritate salutatus Rex. Ac quò magis, turbulentis illis temporibus, de illius cura, ac defensione omnes anxios, & solicitos esse oportebat: nouo, & insueto fidelitatis signo, iurisiurandi nempe interposito foedere, omnes se vltro, & sponte deuincientes, promiserunt fore, pueri Regis vitam, ac commodū pro virili parte defensuros. vt Iacobus ipse fuerit primus Rex, cui Aragonenses fidelitatis iuramentum praestiterint. Vnde apud nos mos ille manauit huc vsque seruatus: vt Regibus regnare incipientibus, fidelitatis iuramentum praestemus, dummodò Reges ipsi nobis leges, libertates, patriaque instituta maiorum seruaturos Iureiurando promittant. Ob puerilem autem Regis aetatem nostros ad id faciendum inductos ferunt: quòd nouis his erga Regiam fidelitatem adhibitis signis, turbidos quorundam, & praecipuè patruorum, concitatosque motus arceri oporteret. Ipsum itaque Regem puerum

vniuersi Regnorum Ordines institutioni, ac tutelæ Gulielmi Monredonii, in his partibus Templariorum Supremi, quem illa ætas Magistrum appellabat, commendarunt. A quo in suam fidem receptus, statim ad Montionis arcem maximo ob id firmatam præsidio delatus est. Quosdam etiam Gubernatores constituerunt, intereà dum ex pueris Rex non excederet, singulis prouinciis præpositos. Ac Aragonii quidem Regni gubernationem præpotens, ac nobilis vir quidam suscepit, Petrus Ahonesius, Sanctii Ahonesii Cæsaraugustanensis Episcopi frater. Aliarum verò prouinciarum alii. At verò vniuersorum Regnorum supremæ potestati Sanctius ipse Ruscinonensis Comes, pueri Regis patruus, præfectus fuit. Dedita autem opera, præcipueque Cardinalis Legati industria factum id proditur, vt huius tantæ dignitatis munere Comes delinitus, à propositis Regni occupandi consiliis recederet: cùm se videret, si non Regis, Interregis saltem personam sustinere. Verùm cùm nec multos post dies ipse, ac Ferdinandus frater, noua molirentur, Regnumque appetentes, seditiosorum hominum cateruas, quibus vniuersum Regnum redundare cœperat, nonmodò non disperderent, sed & latentes sustinere curarent, quòd sine seditionibus minime se assequuturos crederent, quæ expetebant; Regno autem perturbato, faciliùs ea se consequi posse sperarent: vt tanto malo imminenti consuleretur, nec præualeret improborum iniquitas; primarii nonnulli, ac potentes viri arctissimam inter se Coitionem, ad Vnionis instar, fecerunt, publicis, ac sollennibus scripturis cōpactam; quam ipsorū obsignatam Sigillis, ac Signis, firmam, & stabilem decreuerunt, multis eam, tū personarū tum etiam opidorum, quæ vetus erat consuetudo, obsidibus roborantes. Atq; vt eorū mens integra, ac simplex omnibus innotesceret, absentiū verò ad se opē, & voluntates allicerent; varia istius Coitionis exempla per vniuersam Regis ditionē spargere, ac disseminare curarunt. Ita autē in scripta hodiernis temporibus extant nonnulla. COLLIGATIO MAGNATORVM PRO PACE REGNI TVENDA. Cùmque ad refrenandum incredibilem grassantium furorem, qui latè serpens, totum ferè Regnum occupabat, nequaquàm ea sola sufficeret: plurimæ Ciuitates, ac opida aliam inter se Copulationem inierunt, quam Vnionem, prisco veteres vocabulo, appellauêre. Tot malis, & incommodis misera Respub. affecta fuit huius Iacobi Regis Regni, atque ætatis initio. Sed maior quidam in eo feruor animi, quàm ætas postulabat, visus est; tam eximiamque iam iam à puero præsetulit semper magnanimi Principis spem: vt cùm vix decimum annum attingeret, Montione egressus, Cæsaraugustam proficiscens, ea, Oscensique Vrbe, ac aliis nonnullis opidis ad se vocatis, Regna capessere non dubitaret, eaque & per se ipsum regere, ac moderari, & armis etiam defendere, dum oporteret. Patrui ea re obstupefacti, ac perterriti, futuram Regis virtutem præsentientes, paulatim mutare sententiam cœperunt. Rex verò nec diu post paccatum reddidit Regnum, & tranquillum. Anno autem ætatis suæ XIII. Natalis Christi ∞CCXXI. Eleonoram, Alfonsi Castellæ Regis filiam, vxorem duxit. Ex qua vnicum filium habuit Alfonsum: qui non infans obiit, vt fertur. Princeps enim, scilicet viuente patre futurus Regni successor, designatus fuit, connubiique deinde cum Costantia, Gastonis, Beneharnensis Vicecomitis, filia, particeps factus. Verùm tamen cùm Iacobus ipse, & Eleonora vxor, nulla ab Apostolica Sede dispensatione, vt loquimur, obtenta, licet imprudentes, contraxissent, cognationis vinculo obstante, quo inuicem erant coniuncti: diuortium inter eos à Romano Pont. fieri debere decretum fuit. Quo facto Eleonora Regina, nimiæ sanctitatis femina ad celebre se contulit Burgense monasterium, *De las Huelgas* vocatum: quod ipsa construxerat: vbi abdita piam, ac religiosam superstitem duxit ætatem. Ipse verò Iacobus Rex Ann. Chr. ∞CCXXXV. Barcinonæ depactas nuptias celebrauit cum Iolante, siue Violante, Vngariæ Regis filia: à nonnullis Hiolesia, ab aliis autem Andræua nominata. Ex qua fecundissimam sobolem propagauit. Filios scilicet quatuor: Petrum, Regnorum heredem; Iacobum, qui Balearibus Insulis à patre expugnatis, primus ab eodem, Rex illarum constitutus fuit; Ferdinandum, Rossilionis Comitem; ac Sanctium, Toletanum Antistitem, qui bellum contra Mauros aggressus, tragula ictus periit. Filias vero sex Iolantem, siue Violantem, quæ Alfonso Castellæ Regi, in Romanorum Imperatorem vocato, nupta fuit; Constantiam, Emanuelis Lusitaniæ Regis consortem; Mariam, & Eleonoram, quæ ambæ innuptæ obierunt; Ysabellam, Philippi Francorum Regis vxorem, ac Sanctiam, quæ mutata veste, ad sacra loca inuisenda profecta, multa ibi in pauperes Christi præclara gessit; & post eius mortem clariora per eam, Omnipotentem Deum gessisse miracula, proditur. Alios etiam filios, Iacobum, ac Petrum idem Rex habuit ex nobili femina, Teresia

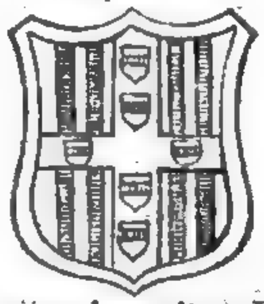
[Margin: 1221. — 1235. — 20 — 30 — 40 — 50]

Teresia Egidii Vidaure vocata. Quæ se posteà Regi nupsisse contendente, liteque agitata propterea,ac ad Romanam curiam delata: matrimonium non fuisse, decretum fuit:filii tamen inde susceptì, legitimi constituti. Eos deinde pater Rex præcipuis ditionibus donauit:priorem, Exerica; Ayeruio autem,posteriorem. Á quibus posteà clarissimæ Exericarum,& Ayerulorum Regiæ familiæ dimanarunt. Ipsa verò Teresia ad Zaydiæ monasterium,Valentiæ suburbano loco ab ea constructum,secessit:in quo quãdiu vixit, permansit. Ex variis præterea concubinis Rex Iacobus alios filios suscepit: Petrum: & Ferdinandum. Petrum quidem,ex Domna Berenguela Ferdinandi;ob idque Petrum Ferdinandi vocatum: quem Yxaris opido donauit: & ab eo illustrissima, quæ nunc viget, Comitum Belchitensium familia ducit originem. Ferdinandum verò, ex quadam Sanctii Antilionis filia, Ferdinandum Sanctii appellatum: à quo nobilissima alia, quæ etiam nunc exstat, profluxit Castrorum gens,ita à Batonia *de Castro* quam ei pater concessit,nominata. Singulæ autem hæ quatuor familiæ singula hæc insignia gestarunt.

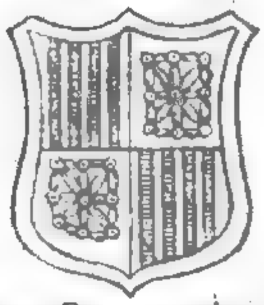
Exericæ:

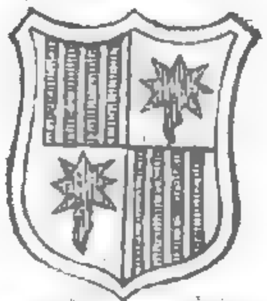
Ayeruii:

Yxares:

Castri:

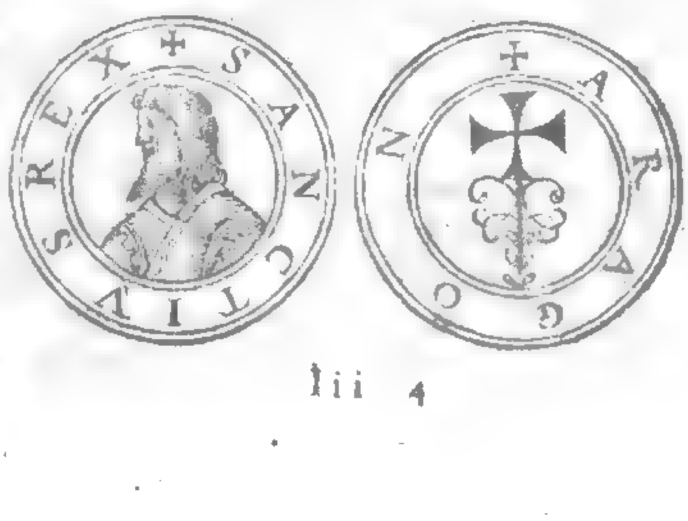

SED & Rex Iacobus quandam aliam Domnam Berenguelam Alfonsi, Infantis Molinæ filiam, contubernalem habuit: quacum, vt ipsemet in suis Commentariis testatur, tamquam cum legitima vxore aliquot annos vixit vnà prorsus. Aliquamdiu enim plus,quàm decuisset, libidini paruit. De reliquo Princeps fuit,bello ac pace clarissimus. Cuius illustria,& gloriosa facta, quia à nostratibus vtraque lingua copiose satis explicata sunt; silentio prætermittam: ea tantummodò attingere conabor,quæ mihi clariora videbuntur, & magis ad institutum nostrum pertinêre. Baleares Insulas; ac Murtiense Regnum vi expugnauit:& quod omnium maximum fuit,celeberrimam, & opulentissimam Valentiam Vrbem. Ad cuius expugnationem vetustis monumentis testatum comperio, idem quod Michael *del* Molino in suo Repertorio commemorat; Aragonenses quinta omnium bonorum suorum parte in hoc bello Regi subuenisse: ideoque cùm primùm expugnata fuit Aragonum Regno fuisse subiunctam,atque vt in omnibus, Aragonum legibus, & Foris subiaceret,constitutum. Eodem verò Rege posthæc nouas municipales leges Valentinis rogante; Aragonenses quosdam Ricos homines, qui ibi aderant, grauiter conquestos fuisse:asserentes; Valentiæ nedum iuxta Aragonum Foros iudicia facienda, sed & Vrbem ipsam, totumque Valentinum Regnum, pro more apud nos solito, in Honores distribuendum esse; quandoquidem Aragonensium facultatibus partum fuerat. Quibus, dummodò conticescerent, concessum fuisse traditur,vt quæ ipsis opida in Valentino Regno fuerant attributa, Aragonũ Foris perpetuò parêrent. quod in hodiernum vsque diem seruatum cernimus. Municipales inde leges Valentinis irrogari cœperunt: tametsi aliquamdiu nostras apud eos seruatas constat, & forensem viguisse huic nostro Magistratui Iustitiæ Aragonum omnino similem Præfecturam. At qui dum Iacobus Rex ipsam Valentinam Vrbem obsidione premebat, memoriæ proditur, Vespertilionem quemdam, siue alatum murem, nidulum sibi in vertice Regii tentorii collocasse. Quem cùm inde auertere famuli Regis conarentur; Regem id expresse vetuisse. Optimum enim nuntium eam sibi rem spondere affirmabat, quòd Vespertilio is (neque id enim vacabat mysterio) cùm alioquin noctu tantum prodire soleat, lucemque ac hominum concursum fugere; inter ipsos armorũ strepitus in loco tam aperto, & propatulo nidulum sibi construere ausus fuisset: in quo postea & pullos peperit, & nutriuit. Inde Iacobus Rex capta iam Vrbe, ipsius Vespertilionis effigiem in superiori parte Regii Armorum Scuti collocari iussit: eaque Insignia Valentino Regno concessit; quæ ab eo tempore ad hanc vsque ætatem eidem, sub *Rat pennat* vulgari vocabulo, propria manserunt militarium Insignium ornamenta. Miror autem, cur in Suritæ nostri Annalium voluminibus, atque in publicis aliis nostrarum rerum, quæ quotidie proferuntur, monumentis, hæc quasi Aragonum Regni Insignia collocata sunt: cùm numquàm nostra,nec Aragonum Regum, sed istius tantũ

Iacobi Regis fuerint, ab eoque primùm, Elogii loco, gestari solita, posteà Valentiæ, ac Valentino Regno concessa. Sed de hoc satis. Quare nunc ad rem. Iacobus ergò Rex quatuor ampla Regna expugnauit: duo Balearica; Murciense; ac Valentinum. In quibus cum delubra ad bis mille in Deiparæ Virginis honorem construxisse perhibent: ac sub eiusdem Virginis nomine, cui se sæpius vouerat, sacrum, quem nunc vocamus, *Redemptionis Captiuorum Ordinem* fundasse: & circ. Ann. MCCXXXIX. Alcoleæ in opido antiquum illud ædificasse Fontisclaræ cœnobium Cisterciense; quod inde posteà Michael Zapata, primarius vir, & transferendum curauit, & celebre, quòd nunc prope Cæsaraugustam exstat, sub Sanctæ Fidis nomine ad Orbæ fluminis ripas construens, multis suis ornauit, ac locupletauit fortunis. Nec non & in ipsa Vrbe idem Rex præclara, quæ nunc vigent, Monasteria esse cōstituit: Sancti Dominici; Sancti Francisci; ac Beatæ Catharinę. Sancti Francisci quidem, vbi nunc Augustinorum exstat cœnobium. Cetera vero in iisdem, quibus hodie inuisuntur, eiusdem Vrbis regionibus. Sed Beatæ Catharinæ Monasterium à quadam Domna Ermessenda *de las Cellas* sub Sancti Damiani nomine constructum fuisse, & ita in priscis monumentis appellatum inuenio. De eis autem sic statuo, vt quamuis hæc ipsi Iacobo Regi à scriptoribus tribuantur, non omnia ob eodem ædificata existimem: sed quòd aliorum piam voluntatem ad ea construenda excitarit, vel quòd eius tempore constructa fuerint, vel ab eo fortasse locupletata. Fuit enim Rex Iacobus pietate, ac religione insignis. Et verò dum ab eo palam totius Regiæ ditionis singulæ partes, quas post suimet obitum vnicuique filiorum suorum obuenire statuebat, designatæ sunt: grauissima inde malorum semina excitata. Ea autem diuisio tripartita fuit. Nam Iacobo filio Baleares Insulas, ac Valentinum Regnum assignauit: Petro autem vniuersam Cataloniam: Alfonso filio grandiori Aragonum tantummodò Regnum relinquendo; quod in se Suprarbiensem, ac Ripacurtiensem ditiones, iamdiu subiunctas, continebat. Ac quo Petrum filium præ ceteris vehementiùs amabat, vt illius portio, Ripacurtiam, ac Montionis regionem complectens, magis concresceret: Cataloniæ fines, quos antea Sicoris fluuius terminauerat, ad Cingæ fluminis ripas proferendos sanxit. Vnde inueterata illa Catalanorum querella orta est: vt Montionis opidum contendant, intra Cataloniæ terminos constitutum: cùm Aragoniis semper legibus, ac iuri paruerit. Alfonsus filius natu maior tam amplis ditionibus se a patre exspoliari acerbè ferens, inanes eas omnes Regnorum diuisiones, post obitum patris futuras, minabatur. Hinc fratres inter se non consiliis solùm, ac studiis, sed armis etiam dissidere cœperunt: ac varias vtrinque perditorum hominum factiones ad se allicientes, magnas denuo aduersus miseram Remp. procellas, ac ciuiles tempestates excitarunt. Quas eò vsque peruenisse memorant, vt vix possent sani, & boni viri, vllo loco, quieta mente consistere: nec quicquam apud nos esset, etiam intra priuatos parietes, tutum. Cumque ad hanc immoderatam grassatorum hominum licentiam comprimendam, nec procerum colligationes initæ, nec ciuitatum, & opidorum Vniones factæ sufficerent: vniuersum Aragonum Regnum, iam antea, vt quibusdam placet, distribui cœptum, nunc firmioribus præsidiis, pactis, & condicionibus admotis, in quinque regiones, quas Iunctas vocauêre, distribuendum curarunt, vnicuique earum certa, ac designata loca definientes. Quinque autem primarios Equestris ordinis viros constituerunt, singulis ipsis Iunctis præfectos: qui antiquitus, Paciarii sunt vocati. Pacerias enim appellatunt quantitates eas, siue ea vectigalia, quæ quotannis ipsa opida præfectis huiusmodi pro eorum victu pensitabant. Et ab eo, quod ad pacem consequendam fuerant censa, Pacerias, quasi pacis iura nominarunt; ipsos verò præfectos; Paciarios; quasi pacis viros. De quibus multa apud Suritam, & in For. *De confirmatione pacis.* sub hoc Rege editis. Sed plura apud Vitalem. Infra autem quid ille hac de re senserit, dicam: cùm, vt in animo est mihi, illud de antiquis nostris quibusdam Magistratibus argumentum tractare cœpero. Posteà verò hi; Suprajunctarii, quasi Iunctis præpositi, dicti sunt. Ad quorum munus hoc potissimum pertinebat, in seditiosos hosce turbulentos homines acerbè inuehi, eosque vehementer insectari: vt ipsis extra Regnum pulsis, tranquillè, & placidè in eo traducere vitam liceret. Minimè autem Calataiubium, Daroca, Turolium, singulæve ipsis attributæ regiones, quas nunc *Communitates* vocamus, in hac Iunctarum distributione constitutæ fuerunt; nec ipsa minus Ripacurtia. Ferunt autem propterea id factum fuisse; quòd in prioribus non tam redundantes, nec superfluentes sontium cateruæ vagarentur: quia eosdem puniendi curam habebant imperatores, siue militarium præsidiorum duces, ibidem constituti

fitu ei ad cohibendos Castellanorum impetus, quibus Regiones ipsæ cohærent. In Ripacurtia verò; quòd ea tunc, Rege tandem id contendente, Cataloniæ finibus adscripta fuisset. Paulo post tamen, publica legis sanctione, Aragonum Regno restituta fuit, Suprarbiensique ac Vallium Iunctæ attributa. Ab eo autem tempore, quo Cataloniæ finibus designata fuit, Paciarius Ripacurtiæ; Vicarius, nominari assueuit, Catalanorum genere loquendi, apud quos ita vocabatur. Verumtamen lege postea cautum est, ne amplius Vicarius Ripacurtiæ, sed Supraiunctarius vocaretur. De quo habemus Forum specialem quadraginta post hæc annos conditum sub titulo, *Quòd Ripacurtia, & Luhéra, sint de Regno Aragonum.* Vbi de his multa. Hac igitur Regni quinque Iun-
10 ctis distributione, Forisque annotatis, *De confirmatione pacis.* constitutis, Regnum nostrum tranquillari cœpit, ac omni prorsus perturbatione carere: tum verò præcipuè, dum Alfonsus filius natu maior, prolis expers his temporibus decessit. qui non Valentiæ, vt multi prædicant, sed Verolæ illustri apud nos in cœnobio, sepultus iacuit. Eo enim mortuo, constitutus super Regnorum diuisione ordo, subitò commutatus est totus: ac Petrus filius, qui patri erat præ cæteris charior, vniuersæ Regiæ ditionis ab eo statim declaratus heres; ac sub illius supremo imperio Iacobus frater, Balearium Insularum constitutus Rex. Maxima inde rerum conuersio. Supraiunctariorum verò munus minimè abrogatum fuit, quòd Reipub. perquam vtile iudicaretur, in hodiernumque diem exstat, tametsi non sine aliqua ipsius dignitatis imminutione. Quanquam autem
20 varia nostris sub hoc Rege Comitia habita fuere: ea tātùm persequar, quę in nostrorum Fororum volumine annotantur. Siquidem ad Almudebaris locum Comitiis institutis, Ann. MCCXXVII For. 1. *De confirmatione pacis.* rogatus fuit. Tum aliis Cæsaraugustæ, habitis Ann. MCCXXXV. For. 2. sub eodem titulo conditus. Aliis etiam, nequaquam Oscæ, neque Ann. MCCXLVII. pro vt malè inscripti omnes hi Fori leguntur, sed in Montionis opido Ann. MCCXXXVI. editus est, For. 1. *De confirmatione monetæ.* Quod si quorumdam scriptis fides adhibenda, vt meo iudicio adhiberi debet; nummaria apud nos res iam antea sub eodem Rege Ann. Chr. MCCXIIX. apud Ilerdam Vrbem fuerat constituta. Iam pridem enim erat hoc in more positum, nostrorumque Regum instituto, vt vnusquisque eorum in sui Regni initiis nummariam
30 rem nouam constitueret, vel sua effige adhibita, vel quandoque etiam pondere, aut lege mutatis. Quod Iacobus Rex ad Ilerdam fecerat dicto anno. Cumque id nostris esset perquam graue, monetæ autem forma ab ipso Rege tunc excussa, eisdem vehementer placeret: de publica, & communi Regis ac Regni consensione, dicto Foro postea cauendum curarunt, vt ea apud nos rata, ac firma perpetuò esset mansura. Propterea optimè dictus Forus, *De confirmatione monetæ.* inscriptus legitur: quòd eo non nouè constituta fuerit, sed ita confirmata, vt iam amplius augeri, minui, aut mutari non posset: sed sub eadem lege, pondere, ac figura hæreret perpetuò, quibus Iacobus ipse Rex apud Ilerdam antea cudi fecerat. Atque his etiam postea adiectum fuit, vt Iaccense nomen semper retineret: quemadmodum in Foro, *De cursu monetæ.* Iaccensem autem dictam fuis-
40 se coniicere licet, in clarissimam Iaccetanæ ipsius Vrbis memoriam: quòd præclarum Regii Aragonum tituli initium in sese genitum, iam per tot sæcula tam faustè, & feliciter propagasset. Sed de hac nummariæ rei constitutione ita in quadam antiqua glossa dicti Fori *De confirmatione monetæ.* *Nota* (inquit) *quòd ante huius monetæ Iaccensis cuditionem tempore huius* Regis *factam* (loquitur autem de hoc Rege Iacobo) *moneta apud nos aliam habebat figuram, aliamque legem, ac pondus. Plus enim argenti in ea erat, nec tam magna forma. Solummodò erat figura vnicæ Crucis, qualis est Crux, quam Rex Aragonum, vt Rex Aragonum facit in clypeo liuico, id est Ceruleo. Attamen in moneta habebat pedem, vt hic: & ab alia parte caput Regis. Attamen veritas est;*
50 *quòd dum dicti Reges intitulari cœperunt, Reges Suprarbii, Ripacurtiæ, & Aragoniæ fecerunt monetā pinguē in argento. In vna parte cuius erat caput capillis coopertū sine corona. In alia verò parte Crucis signū: at ex extremitate qui tāquasi arboris frōdes, Aragonia, nomine circūscripto. Relicta verò priori Cruce, Crux quæ nunc à Iacobo Rege in denario Iaccēsi posita est, est istiꝰ videlicet formæ.* Hęc itaq; vt dixi, in quibus-

dam antiquis Foris manuscriptis obseruantur. Sed nulla ibidem causa istius mutationis adducitur. A nonnullis antiquitatis nostræ studiosis accepimus: Patriarchalem, id est, duplicem hanc posteriorem Crucem, à Iacobo hoc Rege adhibitam fuisse, vt & primam Crucem, quæ Garsiæ Eximini supra arborem; & secundam, quæ Innico Aristæ cælitus, apparuere, præsignaret: ideoq; eandem ipsam Patriarchalē Crucem in superiori parte Sigilli veteris maioris, ciuitatis Cæsaraugustæ, appositam fuisse. Nec malè quidem ea mihi videntur coniecta: optimè verò conueniunt cum iis, quę à nobis supra tradita fuerunt. Rei igitur nummariæ noua apud nos lex, pondus, ac nota his Comitiis ita constituta fuit: vt ea vmquam moueri non posset. Simul etiam & iisdem Comitiis decretum, quoddam nouum vectigal, Marauetinum vocatum, Regi, & posteris perpetuò censum iri. Alia autem Comitia ad Oscam Vrbem Ann. MCCXLVII. celebrata sunt. Quorum apud nos magna est memoria; amplissimis monumentis consecrata. In eis enim, de communi Regis ac Regni consensione, vniuersum Ius nostrum, quod diffusum, & dissipatum erat, Vitalis Canelis, Oscensis Episcopi, industria, & labore in singula genera coactum, ac digestum fuit: publicaque sanctione decretum, vt iuxta id deinceps singula quæque fierent iudicia causarum. Vnde vetustiores hæ leges habentur omnibus, quæ apud nos vigent. Sed in eis, ac in nostris, quas vocamus, Obseruantiis (ne hoc silentio prætereā) plurimæ inueniuntur de verbo ad verbum omnino sumptæ a legibus, quæ hodierna die sub Suprarbiensi Fori nomine passim exstant conscriptæ: quarum plurima adhuc externa opida nedum ipsam retinent nomenclaturam, sed & forensem quoque ac quotidianam exercitationem & vsum: quemadmodum cernimus in nonnullis, tametsi priuatis, earum exemplis. Hæ autem apud eos veterrimæ habentur. Vnde etiam colligitur hanc Suprarbii vocem non nouè quæsitam, vt Garibaio placuit, sed vetustate antiquissimam exstitisse. Nam eadem prorsus ratione, qua à prisco Suprarbiensi Regno, tamquam ex fonte, Aragonum, & Nauarræ Regna fluxisse demonstrauimus: ita quoque nec valde temerè, affirmare liceret omnes leges, quæ apud nos, ac Nauarrenses vigent, ab antiquo illo Suprarbiensi Foro dimanasse: quamuis eas postea & Regnorum, & temporum vicissitudines commutarint. Nequaquam enim de nobis prædicari posset, quod de solis Lacedæmoniis aliquando prædicatum fuit, eos vnius semper moribus, & numquam mutatis legibus vixisse. Itaque his Comitiis nullæ nobis leges nouæ rogatæ sunt, sed tantum quæ obseruandæ erant, ex priscis selectę; tametsi aliter non nemo prodidit, qui nostros numquam antea, quod iustum esset, scientes, ius sæpe cum iniuria confundere fuisse solitos affirmauit. Interdum enim agrestiores nos ille, quàm ipsa effinxit natura; cum & idem Rex in ipsarum legum præfatione, à se eas fuisse tantùm ex variis suorum prædecessorum Regum scriptis collectas, fateatur. Obidque in procœmio Comitiorum, quæ Exeæ postea ab eodem Rege habita fuerunt Ann. MCCLXV. de quibus paulò post, dum *statuisse Regem Iacobum* continetur; additur quoque *& fecisse Foros nouos apud Exeam*: quòd ii noui, atque tunc primum ederentur, priores verò nequaquam. In hac autem nostrorum Fororum collectione, siue, vt nostri loquuntur, *Copilatione*, præcipuam operam nauauit Reuerendissimus ille Vitalis Canelis Oscensis Episcopus, magnæ eruditionis vir, ac in priscis nostris Regni scitis valde versatus: qui præter hoc magni laboris, & industriæ opus, Reipub. adeo vtile, & necessarium: librum etiam composuit varia nostrarum antiquitatum explicatione refertum. Is autem, quia incipit, *In excelsis Dei thesauris*: vulgò *Liber in excelsis* dictus est: cuius meminit prima Obseruantia sub titulo. *De venatoribus.* Illud tamen valde dolendum est, nullum ferè in his omnibus nec vestigium quidem de Magistratus Iustitię Aragonum institutione apparere. Sed dū de eo verba facere oportet: tamquam rem notam, testatā, manifestam, atq; apud omnes peruulgatam proferri, eodem prorsus modo, ac dum de ipso Aragonum Regno sermo proponitur. Quam de hoc Magistratu loquendi formam in omnibus nostris Foris, tum antiquis, tum posterioribus, seruatam videmus: apertissimè tamen in iis, qui apud Exeam Ann. ∞CCLXV. sub eodem Rege editi fuerunt, sub titulo. *Statuit Rex Iacobus, & fecit Foros nouos apud Exeam.* Comitia verò hæc, quibus dicti Fori rogati sunt, extrema sunt eorum, quæ, vt diximus, in nostrorum Fororum volumine sub hoc Rege habita perhibentur. In eis autem sancitum fuit: vt qui Magistratum gereret Iustitiæ Aragonum, ex eorum Ordine necessariò esset, qui militari sunt cingulo insigniti: ne ex supremo Ricorum hominum cœtu, neve ex alio ordine, aut infima plebe quispiam ad munus hoc exequendum vocaretur. Ac Rici homines illam ob causam ab eo gerendo sunt exclusi, quòd per nostras leges in eorum cor-

1247.

pora

fora grauiter sæuire, etiam si mererentur, ob eximiam ipsorum dignitatem, non liceret. Is vero, qui huic Magistratui præsit, necesse est, cuicumque quantumuis graui, & acerbo, si leges violat, pœnæ vt subiaceat. Quibus dè rebus copiosius alias. Eisdem etiam Comitiis quædam adhibita fuit antiqui Suprarbiensis Fori interpretatio. Nam cum in illius tabulis, quas annotauimus, cautum fuisset, vt ad hunc Magistratum, tamquam ad Iudicem Medium, ab ipso Rege, si quempiam læderet, prouocare liceret; ne eius rei iudicium soli Iustitiæ Aragonum fuisse attributum censeretur, eidemque plus, quàm oporteret, concessum: lege tunc sancitum est; vt istius facti iudicatio, quamuis ad ipsum Iustitiam spectet, fit tamen ab eo facienda, adhibito Ricorum hominum, & Militum consilio, qui, vt ibi legitur, *non sint de partida*: hoc est, quòd facti illius participes non sint. Vt in For. 1. & 2. *De Officio Iustitiæ Aragonum*, iisdem ipsis Comitiis promulgatis. In quibus omnibus cùm prior huiusce Magistratus publicis legibus constituta auctoritas inueniatur; nulla prorsus de eius institutione fit mentio; quemadmodum nec de ipsius Regni primordiis: quasi quæ vna, & eadem apud nos fuit vtriusque origo; & de eisdem loquendi eadem etiam ipsa ratio sit. Sed vt finem imponamus huic nostro sermoni, quem longiorem oportuit esse in huius Regis factis recensendis, quòd multiplex, ac varia eorum series exstiterit; Iacobus Rex, Regali munere gloriose perfunctus, senex obiit Valentiæ. A. D. VI. Kal. Aug. Ann. Chr. MCCLXXVI. ætatis suæ septuagesimo secundo; Regnorum verò ferè sexagesimo tertio: Rem, vt idem affirmat, à Dauidh, & Salomone Regibus ad ea vsque tempora minimè visam. Ad Populeti cœnobium sepultus est. Duo insignia Monialium Monasteria eius tempore prope Cæsaraugustam Vrbem exstitisse comperio. Alterum prope Lucenich, & Alcalæ opida ad Iberi ripas, medio quasi loco, constructum, quod sub Cisterciensi Ordine, beatæ Mariæ Regalis nomine appellabatur: eidemque illustris quædam femina, Sanctia Innici, Abbatissa præposita, à Petro Garsia Ianuas Cæsaraugustano Episcopo Ann. MCCLXXIII. benedicta fuit. Inde postea ad Trasouarem locum, vbi celebre nunc exstat, translatum. Alterum verò in opido, *Peraman*, prope Alauonem, ad Salonis fluminis oras. Cuius imperio paruisse perhibent locum quendam *Poζuelo* nominatum, ad *Carrapinillios*, quos nunc vocamus, montes situm. Sed horum hodie nulla exstant nec vestigia quidem. Eorum verò, qui sub hoc Rege Iustitiæ Aragonum fuere, non ita. Nam & nomina, & facta magis inter se apta, & connexa, quàm ad hæc vsque tempora, inueniuntur. Fuerunt autem plures, videlicet; Petrus Petri Tarazona, quem nominauimus paulò ante; Ioannes Petri Tarazona, eius filius; Martinus Petri Artassona; Petrus Martini Artassona I. Petrus Sanctii; Rudericus Castellezuelus; ac Fortunius Ahe. Martinus autem Sagarra, vix affirmare possum, an sub eodem hoc Rege, vel sub Petri III. illius filii imperio Iustitiatum obtinuerit. Adhuc enim certam huiusce rei rationem neque studio assequi potui, neque industria: tametsi ipsum Sagarram in hæc tempora incidisse comperio. Sed de his suo loco. Quandoquidem autem huius Iacobi Regis Regno, Anno infra annotato, beatus Dominicus, innocens Cæsaraugustanus, qui *Sanct Dominguito* vulgò appellatur, illustrem in eadem Vrbe martyrii coronam reportauit: gloriosam illius mortem hoc loco, antequam ad Regis Petri facta conscribenda traducar, recensere decreui, ne tantam apud nos rem vlla vmquam obruat vetustas: & vero præcipue, vt eorum Sanctorum imitatores esse propensiori animi studio laboremus, quorum nobis in ea, quam nunc colimus, vrbe tot gloriosa trophæa proponantur. Huius vero Martyris tale fuit: quemadmodum in templi maximi Tabulario memoriæ proditum exstat.

1276.

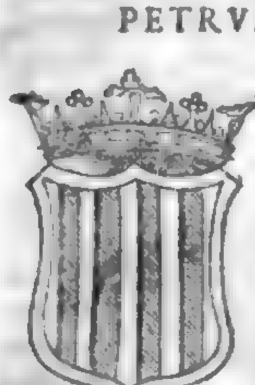
INCIPIT PASSIO BEATI DOMINICI, INNOCENTIS MARTYRIS, CÆSARaugustani.

AD honorem Domini nostri Iesu Christi, Saluatoris, ac Redemptoris nostri; qui salus, & vita est omnium; cui omne genu flectitur cælestium, terrestrium, & infernorum: necnon etiam ad honorem Innocentis Martyris sui, nomine Dominici. Qui apud Ciuitatem Cæsaraugustanam natus est cum signis mirandis; videlicet cum corona in capite, & Cruce in armo dextro; cuius fuerunt genitores Sanctius de Vall Tabellio, & Elisabeth uxor eius. Et cum Dominicus haberet ætatem annorum septem, & literas edisceret, & tractatus enormis, & nefarius inter hostilem, & impiam gentem Iudæorum eiusdem Vrbis, iniquitatibus vsitatam, esset habitus, vt quicumque occultè furaretur, aut raperet paruulum Christianum, & eis traderet, vt morti daretur; esset ab omnibus peytis, ac tribulationibus, & impositionibus quibuscumque per eos soluendis exemptus: exinde Mosse Albayhuζeto Hebræus, mali conscius, Iudæ iniqui proditoris

sæuissimus imitator, suggestione diabolica, rapuit occultè, & repente Dominicum; & eum ligatum fune Aljama tradidit Iudæorum. Qui crudelissimè, renouantes Christi sanguinem, clauis pariete paruulum confixerunt, & eius latus grauiter lancea perforarunt. Et inde satagentes, ne hoc nefas tam detestabile panderetur; eligentes tempus opportunum, ad litus fluminis Iberi corpus Martyris occultarunt. Christus autem scrutator cordium, & cognitor secretorum, pro quo Sanctus Dominicus passus erat; corpus eius iam voluit reuelari. Itaque factum est, dum custodientes nauiculas, quæ erant ad portam præfatæ ciuitatis, solicite vigilarent: viderunt aliquibus noctibus lumina cælica valde corruscantia supra locum litoris, vbi sanctum corpus, vt prædicitur, fuerat occultatum. Admirantes, quid hoc esset; cum hoc esset relatum ciuitati: aliqui ex Ciuibus accedentes ad litus prædictum, corpus Martyris absque capite, & manibus, ligatum, funibus inuenerunt. Clero autem, & populo hoc scientibus, fuit inde illud ad supradictam Ciuitatem ductum, atque positum in Basilica Sancti Egidij. Ex qua, aliquibus diebus elapsis, cum corpus Martyris extraheretur; se quidem miraculose, flexis genibus, absque vllo dubio, ante ostium ipsius Ecclesiæ assistenti populo ostenditur. Et audito præconis sonitu generaliter per Ciuitatem facto, necnon Episcopo, & Clero ad prædictam Ecclesiam cum ingenti solemnitate, & populi celebri deuotione venientibus, miris corruscantibus miraculis, omnium sancta congregatio fuit facta. Et per manus Sacerdotum cantantium, & Deo psallentium, omnibus alijs Dominum in Sancto suo deuotissime laudantibus, solemni processione vnanimiter ordinata, & ad tam insigne spectaculum Ciuibus, Militibus, Nobilibus, & cuiuslibet conditionis hominibus, ac mulieribus . . . . occurrentibus, ac cereos albos suis in manibus baiulantibus (vbi dulcissima omnium instrumentorum musicalium melodia; ac tubarum sonora armonia non defuit) ad Ecclesiam Sancti Egidij primo accersitis, & ibidem debite receptis; per omnes Ecclesias sanctum corpus alacriter delatum, tandem per portam Cignegam abeuntibus, exinde ad Sanctam Sedem Vrbis prænominatæ fuit solemniter translatum. Mosse Albayhu tandem corde contritus, & relicta via iniquitatis, impietatis, & doli Iudæorum, sacramentum Baptismatis acceptauit. Contemplemur eia fratres charissimi patientiam, passionem, & innocentiam beati Dominici; eius sacrum tumulum assidue visitantes. Hic est comes Innocentium, & Martyrum, habens Insignia Christi: & etiam positi in ægritudine, & alijs necessitatibus, vt eum adiutorem sentiamus, eum fiducialiter inuocemus: cuius meritis, & precibus efficiamur participes Regni Dei. Passus autem est Beatus Dominicus mense Augusti Anno Incarnationis Dominicæ MCCL. Regnante Domino nostro Iesu Christo. Qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit, & regnat per infinita sæculorum sæcula. Amen.

At Arnaldum Peraltam Episcopum eo tempore Cæsaraugustæ sedisse constat; magnæ religionis virum, ac in literarum scientia valde versatum. Qui nobilissimo genere ortus erat. A Peraltarum enim apud nos clarissima familia ducebat originem. Is secundus Episcopus fuit Valētinæ Vrbis, post eam ab hoc Iacobo Rege Christianis, quemadmodum narrauimus, restitutam. Inde ad nostram Vrbem trāslatus, præsens affuit mirandæ huic rei. Propterea me hoc loco illius mentionem facere dignissimum iudicaui. Itaq; tot rebus insignibus, meritò illustre Iacobi Regis I. Regnum exstitisse censendū est. Verùm illustrius redditum fuit, ineffabili, ac diuino Sacratissimi corporis Domini nostri Iesu Christi mysterio, quo Darocа ipsa Vrbs tantoperè nunc gaudet insignita. Sed nunc ad Petri III. Regis facta annotanda conuertar.

PETRVS III. MAGNVS, ARAGONVM REX XV.

IACOBO enim Rege vita functo, Petrus filius, excelsi, atque inuicti animi Princeps, Regnorum Aragonum, Valentiæ, ac Principatus Cataloniæ hęreditatem adiuit; qui apud nos tertius huius nominis fuit: quintus decimus autem Aragonum Rex. Illustre verò id Magni cognomētum, inde sibi inditum prædicāt, nec immeritò: quòd tametsi Romanorum Pōtificum, ac omnium ferè Christianorum Principum potentiæ aliquādiu in eius ruinam, tamquā in communem hostem, Ecclesięq; inimicum conspirarunt, sui prętereа subditi, antiqua iura, patriasq; leges in quamplurimis rebus, frangi dolentes, ab eo dissidere, pristinæ libertatis retinendi causa, coacti fuère: sola animi sui magnitudine omnes has, graues quidē, ac per se magnas, difficultates concoxit, neq; non imminutam solùm, sed ingenti potius incremento adauctā sibi, & posteris ditionis suæ maiestatē reliquit. quasi ad id potissimū tot in eum procellas excitatas fuisse iudicemus, vt magis illius virtus, atq; animi splendor enitescerent. Constantiam iamdiu, viuente patre, vxorē duxerat, Manfredi Siculi Regis filiam, atq; hæredam:

dè quam sociā sibi, ac comunē esse voluit, dum Regale Diadema, maiori quàm antea apparatu, ac sollemnitate imponi sibi curauit. Illud autem magnum fuit ipsius humanitatis, ac prudentiæ signum; quod etsi pater adhuc viuus, ex remo licet spiritu exanguis, & confectus, vniuersa eidem Regna detulerat; numquam tamen se Regem salutari passus est; sed tantum Infans primogenitus, etiam mortuo ipso patre, appellari voluit, Regale prorsus nomen recusans, donec sibi pro more solito à cunctis Regni Ordinibus deferretur. Ad eam autem rem Nouemb. mense eiusdem Ann. Chr. MCCLXXVI. 1276. maximis ad Cæsaraugustam Vrbem Comitiis institutis, Petrus ipse, ac Costantia vxor, solemni pompa in templo maximo illius simul excepti, Regis insignibus ornati fuere, atque oleo sacro à Bernardo Oliuella Tarraconensi Archiepiscopo vncti. Verùm antea Petrum ipsum expresse, adhibita sollemni stipulatione, excepisse proditur, quòd tametsi Regalia sibi, ea, quam recensuimus, forma, imponerentur Insignia; nequaquam se ob eam causam iuri suo in aliquo velle abrogare, vt ab Ecclesia Romana, neve per eam, neve contra eam, vllo vnquam tempore, illa se suscepisse induceretur. Atque hoc idem nonnullos post eum Aragonum Reges cauisse comperimus, dum se simili modo Regiis Insignibus honestarunt. Et verò Petrus Rex nec ita multò post, nouam Siciliensis appetendi Regni molem aggressus, ipsemet sibi summum, in quo erat, otium perturbauit. Siculi enim cùm post Manfredi Regis interitum, qui Reginæ nostræ pater erat, Caroli Regis imperio paruissent; nequeuntes iam amplius, vt dictitabant, illius perpeti dominationē superbam neq; Galliæ suę gentis quotidiana, maxima, & turpia conuicia sustinere: effrena è, soluto quodam, ac libero toti populi motu in Gallos, insultantes, ad vespertinam illi, memoratam satis, inferendam necem commoti sunt, quàm singuli postea singulis suis hospitibus intulerunt. Quo commisso facinore, Siculi statim, publica legatione missa, proiicientes se ad ilius nostri Regis pedes: eidem, quòd maritus esset Costantiæ Reginæ, filię Manfredi, Siciliæ quondam, vt diximus, Regis; vniuersum ipsum Siciliense Regnum, bona, fortunas omnium, ac sese metipsos totos offerentes prorsus, illius auxilium, ac fidem implorarunt. Petrus Rex turpe statuens eos deserere, quorum legati supplices ad ipsius pedes miserè lacrymantes iacebant; Siciliæ pręterea Regnum, quod iniustè à Carolo oppressum sæpius ingemuerat, vltro tunc sibi delatū videns: quo erat excelso, & magnifico animo prædi tus, vniuersum totius imperii sui patrocinium in Siculorum opē immittendum decreuit: seq; eis, & ad imperium, & ad periculum atq; aciē futurum pręsto, victoriaq; aut morte satisfacturum spopondit. Idcirco protinus ingenti classe, quā iam antea ornari iusserat, ad Siciliæ oras appulsa, primus nostrorum Regum transmarina bella aggressus fuit. Sed antequam nauim conscenderet, Alfonsum filium natu maiorem, quem vniuersi Regni Ordines in Comitiis Cæsaraugustanis, quorum supra meminimus, futurum heredem, solito iurisiurandi interposito fœdere, designauerant; ditionibus Aragonum, Valentiæ, ac Catalonię donauit: quasi illius animus futura mala, sibi iam imminentia, præsentiret. Neque ea res cuipiam tunc in opinione esse poterat dubia, aut incerta. Siculorum etenim causa in eum statum peruenerat, vt quisquis eorum partes susciperet, vltrò atque obuiam grauissimis se offerret periculis: cum non ipsius Caroli solùm, ludificati Regis, sæuitia, sed Romani Pontificis, ac Francorum Regis, qui illum fouebant, totiusque ferè Italiæ concitatā vis, & potestas in eum esset necessariò eruptura. Sed tamen quæcumque proponeretur fortuna, eam sibi omnino Rex Petrus subeundam statuit: modò afflictis Siculis imploratam opem, auxiliumque præstaret. Itaque postquam ex sententia nauigans, tandem cum maxima classe, equestribusque ac pedestribus copiis, Siciliam appulit; incredibili alacritate exceptus, Septemb. mense An. MCCLXXXII. generalibus Comitiis indictis totius Siciliæ salutatus fuit Rex. Cuius animum quò Siculi ipsi ad quæcumque pro eorum defensione, subeunda pericula magis firmarent, sese prius omnes, publica, ac sollemni vniuersorum Regni Ordinum iurisiurandi religione interposita, deuinxerunt, pollicentes Regis vitam, ac commodum; quantum vires sufficerent, defensuros; quoduisque sibi ipsis potius periculum adeundum fore, quàm ab hac fide, & voluntate deficerent. Regis etiam postea promissionem accessisse proditur, se eos, quos tuendos susceperat, numquam à se desertos esse passurum. Hinc varia bella commota sunt, acerba, atque horrida: quibus diutissimè non ipsa quidem Italia modò, sed totus penè Christianus orbis exarsit. In his autem omnibus Petrus noster Rex nedum pręstantissimi imperatoris susceptum munus, sed & fortissimi quoq; gregarii militis cumulatissimè expleuit. Nam à Carolo competitore, qui strenui Principis locum obtinuit, in singulare certamen vocatus, impigrum se præbuit: ac oportuno, quamuis insperato tem-

pore, non sine magno vitæ periculo, constitutum certaminis locum accurrens, celebrem triumphum ex inimico absente reportauit: cùm alioquin quòd prouocator esset, primus eo loco sistere debuisset. Philippo etiam Francorum Regi, ipsius Caroli fratri, qui maximo suorum, & fœderatorum comparato exercitu Cataloniam inuasit; perquam pusillis copiis obuiam procedēs, audacter obstitit: eumque funesta peste correptum, inanem coēgit, ac mortuum in Galliam redire. Fuit etenim eidem Petro Regi, præter singularem hanc inuicti animi virtutem, quædam ad tot res benè gerendas diuinitus adiuncta fortuna. Sed tamen dum fortis ad pericula haberi voluit; in Rempub. nostram se talem exhibuit, vt non magis eius tempore externis, quàm malis domesticis laborarit. Nam cum ab eodem Rege antiqua Regni scita, patriæq; leges passim labefactarentur, nec quidquā quotidianæ ea de re propositæ querelle prodessent: nostri maiorum exēplo, arctissimam inter se coierunt generalem procerum, opidorumq; Vnionē, intermissæ libertatis vindicem: quam tanta constantia, animorumq; firmitate roborarunt, vt ab ea se diuelli nec vi, nec metu, nec vllis prorsus blanditiis paterentur: adeò vt inter hos tot, ac tantos externorum bellorum tumultus, nihilominus de communi, ac publica libertatis causa prius agendum statuerent, quàm ab illa mente desisterent. Nec minoribus profectò, quam his omnibus angustiis efferuescentem Regis spiritum conquassari oportebat. Tandem nostri, quod cupiebant, consequuti sunt. In Comitiis etenim Cæsaraugustæ habitis Ann. Chr. ∞ CCLXXXIII. V. Non. Octob. Generale, quod vocamus, Priuilegium nobis irrogatum est: quo intestina bella aliquamdiu sedata fuerunt. Verùm Rex Petrus, cuius acrem, & elatum animum non natura sua, sed necessitas ipsa len eras; initam nostrorum Vnionem acerbè ferens, Petro Martini Artassonæ, Iustitiæ Aragonum, Magistratum abrogauit. Quamuis autem se ad id adductum dicebat, quòd ipse Iustitia sibi esset suspectus: simulatæ istæ omnes erant, & confictæ causæ: cùm re vera quia in Vnione coeunda suam præcipuam operam Iustitia nauârat, contra eum Rex acerbam iram suam, intimo corde conceptam decreuisset, in muneris tandem abrogatione erumpendam. Cui statim quemdam præposuit Cæsaraugustanum ingenuum ciuem, Ioannem Egidii Tarinum. Vnde reuirescere cœperunt domestica mala, quæ iam exaruisse credebantur. Nostri enim hanc ob causam, quam summæ libertatis statuerunt, intermissam Vnionem renouarunt. Post varios tandem rerum euentus, Petrus Rex, vt nostros ad se alliceret, quòd de Gallicarum copiarum aduentu graues sparsi essent rumores; Comitia è ciuitate Oscæ, ad quam fuerant indicta, ad Zueræ opidum, à Cæsaraugusta Vrbe non longè, Ann. Chr. MCCLXXXV. transferenda decreuit. In quibus quamquam id, super quo præcipua contentio orta fuerat; vtrum scilicet Regi ipsi Iustitiæ Aragonum, Magistratum abrogare posset, necne, definitum non exstat: sed iam nunc publica lege, ne id Regi facere liceat, interdictum est: quemadmodum demōstrabimus infra suo loco. Siquidem tunc in ea causa supersederi oportere visum fuit nostris. Etenim cùm Gallici exercitus tubarum sonitu, & clangore iam iam totum ferè Regnum personaret; satis benè res domesticas constitutas duxerunt, quomodocumque constituerentur; modò in tanta rerum perturbatione, afflicti Regis animum, nimio tam potentis inimici exercitus terrore perculsum, subsidio suo, ac impensa ope excitarent. Rex autem ea erat calliditate præditus, & astutia, vt se modò lenem, ac mitem, modò austerum, & acerbum redderet, iuxta oblati sibi temporis fortunam. Itaque nostri veteres initas querellas deponentes, in patriæ defensionem properarunt: quæ Dei nutu, Regisque & suorum virtute ab imminenti Gallorum periculo liberata fuit. Sed hac de re æquum erit hoc loco, vt Martinum nostrum Regem loquentem audiamus. Nam sic ille, dum Gerundensem Ecclesiam donis locupletare curauit; quemadmodum in Regestro Gratiarum Ann MCCCXCIX. continetur. *Quia accensi nedum splendore nostra deuotionis innata, quam erga Ecclesiam Sancti Felicis ciuitatis Gerunda, qua perfectione operis indiget, non immerito gerimus, cùm ipsa beatorum Narcisi; & aliorum quamplurimorum Martyrum, quorum corpora in eadem Ecclesia requiescunt, præcelsorum meritorum titulis illustretur: sed etiam instinctu Serenissimi Domini Regis, genitoris nostri, recordationis eximia. Qui, vt accepimus, beneficiorum non immemor antiquorum, qua Altissimi misericordia, ipsorum Martyrum contemplatione, fuit in eadem ciuitate noles elargita: præcipuè tempore guerra strepitus Regis Francorum. Cui, ac eius cohorti pestilentiam tantam muscarum, ipsorum Martyrum, vt legitur, meritorum suffragiis, miraculose immensus conditor Orbis immisit, quòd earum fœtidus stimulis ab expugnatione ciuitatis ipsius, quam viriliter debellabant; & in qua ipsorum quamplurimi perierant, penitus cessauerunt: sic quod ipsa ciuitas ab eorum manibus extitit liberata.* Philippus enim Francorum Rex mortuus, vt retulimus, ad propria reuocatus fuit

eodem

eodem Anno MCCLXXXV. Quo noster Rex Petrus, ne diu tantæ victoriæ potiretur, An. 1285. D. IV. Id. Nouemb. in Villa Franca *de Panades*, Pænorum olim, nunc insigni Cataloniæ opido, ex hac vita migrauit. Barcinonæ in monasterio Sanctarum Crucum sepultus iacet: Princeps quidem ingenti rerum gestarum gloria refertus. Ex Costantia vxore, præter Alfonsum filium grandiorem, paternæ ditionis, vt paulò ante diximus, heredem, reliquit etiam filios: Iacobum; Federicum; ac Petrum. Iacobum quidem, Regem Siciliæ primum, deinde Alfonso fratre sine filiis decedente; Aragoniæ ditionis potitum: Federicum verò, in Iacobi fratris locum Siculis Regem suffectum. Siciliæ enim Regnum, a Caroli manibus ereptum, hereditario iure sibi, & posteris mansit incolume. Petrus autem filius natu minor, illustrissimam, ac ditissimam feminam, Gulielmam Monacham, vxorem duxit: quæ per id temporis parrochiam beatæ Mariæ *de Pilars* ad nostram hanc Vrbem Honorario retinebat iure, sicuti Gastoni Beneharnensi Vicecomiti prius tradita fuerat, quemadmodum supra explicauimus; à quo ipsa Gulielma originem ducebat. Sed ea postea sine prole decedente, ex ipsius testamento, vt proditur, illa Vrbis Regio in Regum potestatem peruenit. Filias etiam reliquit: Isabellam; & Costantiam; quam nonnulli Violantem nominant: hanc Ruperto Neapolitano Regi nuptam: illam verò Dionysii Lusitaniæ Regis vxorem; quæ plurimis eximiæ sanctitatis miraculis fulgens, Sanctorum numero adscripta fuit: quartusq; dies Iulii eius annua celebritate apud ipsos Lusitanos peragitur. Alios etiam filios idem Rex Petrus habuit, non iusto matrimonio natos. Ex quadam enim Maria Nicolai suscepit tres, Iacobum; Ioannem, & Beatricem. Ex alia Agnesia Zapata quatuor, Petrum, Ferdinandum, Sanctiam, ac Teresiam: ex quibus varia soboles propagata est. Huius autē Regis Regno, An. Chr. MCCLXXXIX. à quadam Domna Oria, Pallariensi Comitissa, illustre, quod nunc exstat, Beatæ Mariæ *de Casbas* cœnobium de Stephani Oscensis Episcopi consensu ædificatum fuisse comperio: aliud verò paucis post annis funditus euersum, quod ad Bayo, prope Sadabam opidum, temporibus Raymundi Berengarii, Barcinonensis Comitis, Circ. Ann. Chr. MCXLVI. constructum fuerat. Ipsius autem euersionis eam fuisse causam perhibent, quòd Prior, ac Monachi illius, turpi iudicio malæ erga patriam fidei, conuicti fuissent. Cuius ruinæ nonnulla hodie cernuntur vestigia. Iustitias autem Aragonum sub hoc Rege eos tantùm fuisse inuenio; quos annotaui: Petrum Martini Artassonem; ac Ioannem Egidii Tarinum, qui Alfonso etiam Rege regnante, eundem Magistratum per aliquot annos obtinuit.

ALFONSVS III. MVNIFICVS, ARAGONVM REX XVI.

REGIS namq; Petri mortui hereditas gloriæ, ac ditionis ad filium peruenit Alfonsum: qui tametsi rerum magnitudine ob exiguum suæ vitæ curriculum patri adæquari nō potest: plurimum tamē eidē præstitit mansuetudine animi, ac liberalitate. Vnde Larg⁹, & Munificus cognominatus est. Ad Balearē maiorem insulam, viuente patre, profectus, Maioricæ Regis sibi nomē vendicauit, patruo inde pulso, quòd Gallis in patrem irruentibus opē tulisset. Ibi eidem de patris morte nuntiatum fuit. Qua de re statim literas ad nostros misit. In quibus cùm se, Aragonum Regē nominaret, nostris id perquam graue visum est: proptereaq; legatos ad eum decreuerunt, tū patris mortem maxime dolentes, tum etiam expostulantes ne ante Regale Diadema maiorum more susceptum, Regio se nomine honestari pateretur. Quibus Regem benignè respondisse ferunt, se minimè quidem id fecisse, vt antiquis patriis moribus deductio fieret: sed quia indecorum fore iudicauerat; se, qui iam Maioricæ Regno occupato, Regale inde sumptum nomen adsciuerat, Regio nomini Infantis Aragonum nomen anteferre. Hoc autem, quod erat totius suę ditionis caput, nullo modo postponendum censuerat. Verùm se illico Cæsaraugustam venturum, vt in ea pro veteri consuetudine suum cumulatè officium expleret. Quod ita effectum fuit. Feria enim quinta Maioris Hebdomadæ, Ann. Chr. MCCLXXXVI. eam Vrbem ingressus 1286. est: ac in templo maximo illius, sequenti Dominicę Resurrectionis die, oleo perunctus sacro, Regale nomen, ac munus assumpsit: antiquaque Priuilegia, ac Regni scita quamprimum confirmauit, nostris ibidem generalibus Comitiis institutis. In quibus nullę leges conditæ. Quędam tantummodò facta fuerunt Comitialia decreta de Regiæ domus ornatu, atq; ordine. Veteres enim fuerant ea de re sępius à nostris querimoniæ iactatę; nouam scilicet rationem, & modum adhiberi oportere, vt dispersum, & dissipatum

Regale patrimonium connecteretur. Nostri etiam Regiorum Aulicorum munerum mandandorum curationem ad se solos spectare contendebant. Rex id neque præscripta aliqua lege cautum asseuerans, neque vsu receptum esse, à conuentu discedens, Oscam properauit. Ex eo res in maius adducta est discrimen. Nostri enim contra, & Priuilegio generali rogatum, & in more positum affirmabant. Verum à Comitiis intempestiuè discedere, id quidem dicebant, Regi nefas fuisse: neque tantam iacturam factam iuris æquè sustinendam. Idcirco protinus Vnionis vires, ac nomen concitarunt: quòd pro communi causa libertatis non verbis solùm, sed armis quoque contendere liceret. At Alfonsus Rex mala, quæ aderant iam, & impendebant, depellere cupiens, Oscæ vbi aderat, de quorumdam procerum sibi assentientium consilio, infra scriptas sanctiones ex edicto suo promulgauit: quibus se credidit totam hanc controuersiam sedaturum. Edixit enim: 10

> Vt deinceps Rex singulis diebus Lunæ in publico adesset: suorumque petitiones audiret.

Vnde Forus postea editus Ann. Chr. MCCCC. sub Rege Iacobo II. huius Regis fratre, manauit: quem nunc habemus sub tit. *Vt Dominus Rex in audientia diebus Veneris, vel Sabbati audiat conquerentes.* Sanxit etiam:

> Vt consiliarii Regii quotidie vnum se in locum ad consilium congregarent: Rex verò diebus Martis, & Veneris ante meridiem eodem congressu coniungeretur cum ipsis: vt eo præsente & priuata rerum suarum, & publica quoque negotia transigerentur. 20

Præterea:

> Vt singulis diebus Iudices, quos vocabant, Curiæ in Aula Regia iudicia facerent.

Ad hæc:

> Vt Quæstores Regii, & qui vectigalia exercebant, tribus personis à Rege destinatis datorum, & acceptorum rationes redderent. Rex autem, ac consiliarii Regii ad hosce calculos vocarentur.

Item:

> Vt Maiordomus Regius sumptuarias rationes quotidie à dispensatoribus acciperet; assidente sibi Scriba, quem vocant, Portionum: qui rationes ipsas subduceret, in codicesq; referret. 30

Alias etiam his similes sanctiones protulit: quæ licet nostris placebant; displicebat tamen, quòd ex Regis edicto solùm, non tamen de Comitiorum sententia latæ fuissent. Etenim maiores illi nostri permultum semper iudicarunt in omnibus rebus interesse, quibus illæ modis fiant. Propterea Vnionem initam minimè dirimendam duxerunt. Denique post varios rerum, euentus, quos hic recensere nequaquam est nostri suscepti muneris, Alfonsus Rex in Comitiis Cæsaraugustæ habitis Ann. Chr. 1287. MCCXXCVII. illa duo memorabilia Vnionis Priuilegia concessit: quæ tot postea virorum sanguine atrata fuêre, ac tandem à Petro Rege IV. vt paulò post dicemus, abscissa. Eorum exempla, quæ vix vlla reperiuntur, in præfati Excellentiss. Archiepiscopi monumentis annotata inueni. Atque illa ego libenter adiunxissem huic meæ propositæ narrationi. Continent enim, quam initio expressimus, Fori illius Suprarbiensis seriem, ac de Iustitiæ Aragonum potestate non pauca. Expresè enim cauebatur: ¶ Ne contra Iustitiæ Aragonum interdictionem, quam nos Iurisfirmam vocamus, Regem in quosuis animaduertere liceret. Quod si fieret, dabatur nostris libera illa, quæ fuerat in Suprarbiensi Foro, optio delata. Sed libentius publicæ legi parebo, qua id facere nefas est decretum: mihique ab ea re omnino temperabo, ne illa videar nunc velle me inducere, quorum memoriam, cum vestigio exempli, maiores nostri sapientissimè quidem non ex patrio more, atque institutis solum, sed ex priuatis etiam literarum monumentis delendam, vno omnium consensu, legeque publica ea de re lata, decreuerunt. Eorum itaque rogatione Alfonsus Rex nostrorum animos quam maximè sibi conciliauit. Omnibus enim discordiis sedatis, armisque depositis, cùm nihil postea nisi de ciuili pace tuenda cogitaret: eum mirificè coluerunt, & amarunt. Nec abs re. Præter hanc etenim eximiæ suæ virtutis laudem, in dando munificentissimus fuit; in exigendo autem non acerbus. Eleonoram, Eduardi Anglici Regis filiam, in matrimonium ducere concupiuit. Cumque tandem depactæ hæ inter eos nuptiæ fuissent, atque ad eas celebrandas magnificentissimi apparatus instruerentur, sic vt numquam sumptuosiores: pestilenti morbo affectus, mortē obiit immaturam A. D. XIV. Kal. Iul. 40 50

Iul. Ann. Chr. ∞ CCXCI. ætatis autem suæ XXVII. In tumulo matris Barcinonæ in coenobio fratrum minorum sepultus; liberalitatis, & mansuetudinis suæ triste omnibus desiderium reliquit. Quòd sine filiis decessisset; Iacobus frater è Siciliæ Regno, cui post obitum patris præerat, ad hæc capessenda traductus est: Federico altero fratre in Siciliæ Regem adscito. Anno autem Chr. qui eius obitum antecessit, MCCXC. Vgo Mataplana Cæsaraugustanus Episcopus, Fortunii Verguæ successor, Religiosis, & Fratribus Sanctæ Mariæ de Monte Carmelo XV. Kal. Iulii facultatem concessit, vt in Cæsaraugustana Vrbe sui Ordinis domum ædificare possent. Quæ eo tempore constructa fuit, quo nunc cernitur loco: vbi antea quoddam Diuæ Helenę delubium Eremiticum exstabat. Sed celebre nostra ætate ibidem monasterium inuisitur. Illius verò structuræ initium datum fuit tempore huius Alfonsi Regis. Sub cuius imperio duos tantùm Iustitias Aragonum fuisse constat: Ioannem Egidii Tarinum, quem supra annotauimus; ac Ioannem Zapatam Cadreto, virum nomine, & memoria dignum: qui etiam Magistratum obtinuit Iacobi II. Regis temporibus, quæ nobis ordine pertractanda occurrunt.

IACOBVS II. IVSTVS, ARAGONVM REX XVII.

ALFONSO etenim Rege sine liberis decedente, tùm Iacobus frater è Siciliæ Regno, vbi aderat, ad hęc obtineda fuisset vocat⁹, ac more solito, Cęsaraugustę Regali insignitus diademate, illorũ curationẽ suscepisset; cumq; nec multos post dies magnum quoddã apud nos quorumdã Optimatum dissidium excitatũ, eò vsq; ipsos perduxisset, vt sibi licere cõtẽderẽt ab ipsius Iacobi Regis officio deficere, & ad alterius cuiusuis peregrini Regis mercedẽ se ipsos libere accõmodare, & se prędicarẽt in plurimis rebus nimiũ grauatos fuisse, ac maximis cõtumeliis affectos: ad eos sibi conciliãdos Iacobus Rex Magistratus Iustitię Aragonum (cui tunc præerat idem, quem nominauimus, Ioannes Zapata) præsidium flagitauit: deposcens, quatenus Optimates ii ad docendum premerentur, qua de causa huiusmodi faciebant dissidia, satis ne esset ista eorum iusta defectio. Ioannes verò Zapata Iustitia Aragonum pro suo munere; re ipsa accuratè perspecta, & cognita, iucundè, ac suauiter (quæ mirifica est huiusce Magistratus vis, ac potestas) Optimates illos, qui ex totius Regni primoribus erant; cum Iacobo Rege consociauit: edicto prius, vt quæ iactabantur Regis iniuriæ, arcerentur; ipsi verò Optimates ab institutis dissidiis recederent. Cuius sententiæ protinus omnes paruerunt. Rex tunc Iacobus benignè, ac liberaliter eos in suam fidem recepit. Fuit enim æquitatis studiosissimus cultor, acerrimusque iniustitiæ inimicus. Vnde meritò apud omnes nobile, ac illustre Iusti Principis cognomẽtum obtinuit. Vxorem duxit Blancam, Caroli Neapolitani Regis filiam. Depactas enim cum Ysabella, Castellæ Regis filia, quàm nonnulli Mariam vocant, celebrare nuptias nequiuit, Celestino V. Pontif. Max. consanguinitatis gradui, quo inuicem coniuncti erant, indulgere renuente. Propterea Ann. Chr. MCCXCV. Blancam in matrimonium habuit, nimiæ sanctitatis feminam, beati Ludouici Tolosani Episcopi, cuius erat germana soror, pietate, ac religione valde consimilem. Quinque ex ea filios suscepit: Iacobum, Alfonsum, Ioannem, Petrum, ac Raimundum Berengarium. Filias totidem: Mariam, Constantiam, Ysabellam, Blancam, & Violantem. Iacobus quidem natu maior (vt de his omnibus aliqua in medium adducamus) viuente patre totius eius ditionis here designatus, illius successionem, & quòd summum fuit, Eleonoram Ferdinandi Regis Castellæ filiam, sibi in coniugem, sacro Missæ nuptialis fœdere icto, datam reiecit, non sine magna omnium admiratione, patris verò acerbitate, & tristitia; qui summopere filio Regale Diadema imponendum optârat. Tamen factum hoc minus consideratum, ac leuitatis, & futilitatis plenum, visum fuit. Etenim cùm Iacobus filius, dimissa vxore, licet minime cum ea concubuerat, Sancti Ioannis Hierosolymitani Religioni primum, deinde Beatæ Marię Montesæ militari instituto, quod his temporibus cœperat, se addixisset; temperantiæ quidem, aut continentiæ nulla, incontinentiæ verò, & mobilitatis plurima satis testimonia dedit. Tandem adhibito sollemni, quod vocant, scriptionis genere, vltro se paternorum Regnorum exheredem constituit. Quorum propterea ad Alfonsum fratrem meritò venit hereditas. Fuit namque Alfonsus, Princeps minimè maioribus suis indignus. Sed de eo paulò post dicendi locus erit. Ioannes autem, huius Regis tertius filius, ex Montis Arago-

num Abbatia ad Toletanæ Ecclesię pastoralem curam euectus, inde ad Patriarchatum Alexandrinum cum Tarraconensis Archiepiscopatus administratione assumptus, doctrina, & sanctitate mirificè claruit. Petrus quoque illius frater, Ripacurtiæ Comes, pietate, ac religione insignis fuit. Ipso enim Comitatu, qui iamdiu Regio Diademati subiunctus exstiterat, à patre donatus, Ioanna vxore mortua, Fuxensis Comitis sorore, cum filiis ex ea procreatis ampla sua bona partitus, mendicitatem illis omnibus præferens, in Valentina vrbe Beati Francisci Religionem suscepit, ac in ea mira, & singulari paupertatis patientia ornatus, vixit, & obiit. Cuius postea Alfonsus filius natu maior, vt demonstrabimus, Martino Rege mortuo, Regnorum successionem appetiuit. Raimundus autem Berengarius Pratensem obtinuit Comitatum. Atque hæc de filiis. Maria verò filiarum grandior Petro Infanti Castellæ nupsit: Costantia Portugalię Regi nepoti: Ysabella autem Federico Austriæ Duci, Romanorum Imperatori designato. At Blanca filia, insignis fuit Xixenensis monasterii Priorissa. Sed Violans, primum Philippi Romanię Despoti vxor; eoque deinde mortuo, D. Lupi Lunæ, primarii apud nos viri, Segorbiensis ciuitatis domini: qui postea Lunensis Comitis nomen assumpsit. Tanta, tamque illustri progenie Iacobum hunc Regem Regina Blanca vxor honestauit. Quæ quamdiu vixit, piis semper operibus intenta fuit. Celebre, quod nunc Cæsaraugustę exstat, Monialium Sancti Dominici monasterium sub Sanctæ Agnetis nomine construxit Circiter Ann. Chr. 1300. MCCC. Atque eodem anno, Regis ope, & impensa, ad Ilerdam vrbem publica disciplinarum Gymnasia, ac Scholæ constitutæ fuerunt. Decennio autem post, Ann. 1310. Chr. MCCCX. Barcinonæ Regina ipsa Blanca extremum vitæ suæ diem morte con- 1313. fecit. Monachos Augustinianos his temporibus, Circiter Annum Chr. MCCCXIII. Cæsaraugustam venisse comperio: in eaque sui Ordinis domum collocasse, forsan quo nunc visitur loco. Nec longè post, cœnobium Monialium Sancti Sepulchri fuisse institutum à nobilissima Marchesia, Theobaldi Nauarræ Regis filia, Petri Fer- 1318. dinandi Yxaritani vxore, Circ. Annum Chr. MCCCXIIX. Is autem annus apud nos & priscis sæculis, & præsentibus, memorabilis semper habitus est, nedum Mariæ Reginæ Aragonum morte, qua cum Iacobus Rex mortua Blanca se matrimonio coniunxerat, eratque soror Henrici Regis Cipri: sed Cæsaraugustanæ Ecclesiæ in Metropolitanam cohonestatione Ioannis XXII. Pont. Max. speciali gratia, & fauore. Proditur enim Pontificem hunc Ecclesiæ nostræ studiosissimum fuisse. Post hæc autem Ann. 1322. Chr. ∞CCCXXII. Iacobus idem Rex aliam duxit vxorem, Elisendam Moncadam, nobilis Petri Moncadæ, & Bergæ Pinos filiam. Sed nullam ex ea, neq; ex superiore Maria, prolem suscepit. Filium habuit illegitimum, Iacobum: quem amplissimo patrimonio in Sardinia donauit. Illius enim, & Corsicæ sollemnem, quam vocant, Inuestituram à Bonifacio Pont. Max. obtinuerat: quamquam in earum expugnatione diu, ac sæpe ita armis, & ferro tam Iacobo ipsi, quàm posteris Aragonum Regibus contendere oportuit; vt non gratis traditæ ambæ hæ Insulæ censeri possint, sed plurimo sudore, & maiorum nostrorum sanguine partæ. Iam verò ne rerum in Sicilia gestarum, quæ multæ, & magnæ exstiterunt, narrationem penitus omittamus, Iacobus Rex, qui dum Siculis præfuit, constanti animo, & virtute, officia eorum, ac partes susceperat; ad hæc nostra translatus, mentem, voluntatemq; suam mutare coactus est, armaq; quibus sæpius pro illis dimicârat, subitò in eorum damnum conuertere. Etenim cum huiusmodi Regna vehementer affligerentur, quòd indies contra se, ob eam Siculorum causam, Apostolicæ Sedis indignatio ingrauesceret, diuque Ecclesiastico subiacerent Interdicto: pro summa, quæ semper, Diuino beneficio, apud nos viguit illius Sãctæ Sedis obseruãtia, maiores nostri cum Iacobo Rege, statim in suo apud nos regnandi initio, agere cœperunt, vt quoquomodo fieri posset, tot incommodis patriam leuaret. Ille verò à Romano Pontifice id obtinere nequiuit, nisi prius ad arma ære proprio contra Siculos ipsos sumenda se ipsum obstringeret. Eam enim, Ecclesiæ causam esse, Pontifex ipse decreuerat. Itaque in eorum, quos prius fouerat, periculum noua Regem moliri oportuit: vt Sanctæ Sedis concitatam iram, quando aliter fieri non poterat, etiam Siculorum periclitatione, leniret. Quo Regi ad dolorem nihil accidere potuit acerbius: quandoquidem belli fortunã non in eorum modò discrimen, quod acerbum erat, tentare cogebatur, sed, quod acerbissimum, in Federici germani fratris ruinã: quem Siculis ipsis Regẽ cõstituerat. Siculi tamen, qui dubiis rebus forsitan fuissent infirmiores; desperatis magnopere confirmati fuêre, maioremque Federico Regi, quàm antea habuerant, addere animum cœperunt. Ipse verò Federicus, cuius animi magnitudinem nulla vmquam inflectere

potuit

potuit aduersa fortuna, omnium in se obiecta tela, vi sua, ac virtute, perfregit. Tandem Siciliæ Regno quamdiu vixit, potitus est, & posteris suis hereditarium constituit. Sed ipso Regno præstantiorem eis tradidit hereditatem, gloriam nominis sui, rerumque gestarum. Ob quas viuentem proditur, vna omnium consensione, adeptum fuisse amplissimum Federici Magni cognomentum. Sed de his dicere mihi longum esset præsertim ad alia properanti. Hoc breue dicam, hæc, quæ cernuntur, Siciliæ Regni militaria Insignia, ab eodem Federico Rege constituta fuisse, ex Aragonum Regum, & Romanorum Insignibus Imperatorum, à quibus maternus auus, Manfredus Rex, originem ducebat, compacta. Noster autem Rex Iacobus (vt ad eum redeamus, cuius hic res gestas breuiter suscepimus perstringendas) postquam manum à Siciliensi bello subduxit, non sine magna Romani Pontificis, Gallorumque omnium querimonia, qui Siciliæ Regnum funditus conterendum proposuerant: ad nostros reuocatus, in hoc sibi totis viribus elaborandum constituit, vt quæ ad sacros ritus pertinerent, assiduisque bellorum tumultibus fuerant dissipata, diligenter instaurarentur, summaq; esset in omnibus suis Regnis in iuredicundo seueritas. In quo tantum consequutus est, vt nec multos post dies omnia viderentur à summis laboribus, & miseriis ad placidissimam pacem, & tranquillitatem traducta: tametsi eam (quæ mira fuit illius sæculi labes) aliquamdiu perturbarunt nouę quorundā concitatę ex nostris hominibus dissensiones. Qui cùm se stipendiis militaribus, quæ merebant, vulgarique nomine, *Caualerias* vocabant, conquererentur spoliari à Rege sine causa: minimè dubitarunt Coitionem quandam, ad Vnionis instar, facere inter se, & iuramentis, & obsidibus communitam. Id enim sibi & maiorum more, institutisque concessum esse, ac legibus, & Priuilegiis Regno rogatis, affirmabant. Rex verò contendebat, se malitiosè nihil contra quemquam eorum nec fecisse, nec facturum vmquam, quin potius iniquè has de se querellas à nonnullis ex eis iactitari, qui maleficio, & scelere pascebantur, proptereaq; ipsis iustitiæ nomen odiosum erat: placere sibi, quòd causa hæc apud Aragonū Iustitiam, quēadmodum patrium summum diffinitū ius erat, ageretur. Itaq; ad Cæsaraugustam Vrbē Comitiis indictis, istius contentionis iudex constitutus fuit Iustitia Aragonum: magnus ille, clarus, & præstans, Eximinus Petri Salanoua, Ioannis Zapatæ successor, nomine, ac memoria dignissimus vir. Qui vt M. ille Varro Romanæ antiquitatis, sic ipse nostræ diligentissimus inuestigator fuit; earumque rerum scientiam, quæ apud nos solo vsu constabant, à maioribus acceptam, auctamque per se se, pluribus quàm antea, ac illustrioribus literis explicauit. Eas autem, quòd ab ipso collectæ fuerint, Salanouæ Obseruantias appellamus. Re igitur in iudicium adducta, quamquam ii, qui causam dicebant, Iustitiam Aragonum ab illius cognitione repellere conati sunt, asserentes, cùm in ea, de iurisiurandi religione violanda, seruandave agendum esset, idque ad Iudicis Ecclesiastici iudicium spectaret, quòd causa illa esset merè (vt loquuntur) Ecclesiastica, minimè eam posse propterea à Iustitia Aragonum definiri, qui Sæcularem tantùm iurisdictionem exercebat: verumtamen Iustitia Aragonum, de more pronunciauit, ac sine vlla exceptione præcidit; Coitiones eas penitus dirimendas esse, tamquam minimè permissu legis initas, iuramentaque ob eam causam adhibita, rata esse non debere, quòd in re minus æqua facta fuissent. Ipsarum verò Coitionum magistros, & auctores Regis nutui, ac voluntati subiacere: modò ne de capitibus illorum, nec de omnibus bonis præscriptio ferretur: neve mulctarentur perpetui carceris, aut exilii pœna. *Sanxit* præterea: ¶ A sententia per Iustitiam Aragonum de Comitiorum consilio lata nullum prouocationi locum relinqui. Rex hilarè, ac studiosè dicto audiens fuit. Se enim libenter cum suis coram Iustitia Aragonum actorem sæpius constituerat, vt vel se eis æquabilem, ac iustum præstaret, vel facilius nocentes opprimeret. Proditur autem eundem de se se plerumque solitum affirmare: se numquam in omni vita sua in iustitia fouenda à recta conscientia fuisse transuersum, nec scientem ab obseruatione legum vnguem discessisse. In his autem Comitiis, quibus hæc gesta feruntur, Ann. Chr. MCCC. ad Cæsaraugustam, vt diximus, Vrbem, idem Rex antiquas leges emendandas curauit, ac in meliorem ordinem redigendas. Quarum qui tunc liber editus fuit, more antea seruato, nonus Fororum Aragonum liber appellatus est. In quem etiam coniectę sunt aliæ leges, deinde nobis sub eodem Rege constitutę, tam in Comitiis ad eandem Vrbem in sequenti Ann. Chr. MCCCI. habitis; quàm in aliis, quæ Alagonis opido Ann. Chr. MCCCVII. & Darocę Ann. Chr. MCCCXI. ha-

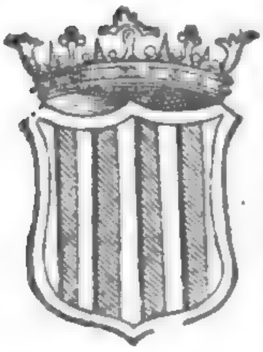

bita fuerunt. In quibus enucleandis multa accuratè effecit Salanoua ipse, singulari sua diligentia, & doctrina. Vltimis verò Comitiis ab eodem Rege habitis Cæsaraugustæ Ann. Chr. MCCCXXVI. insignis illa, quæ hodie exstat, generalis Priuilegii Declaratio rogata fuit: eaque plurimæ dubitationes, & controuersiæ sublatæ, ac nonnullæ libertates Regno attributæ: quæ antea non lege fortasse scripta, sed in capitibus prudentum, vt in præfatione exposuimus, communique omnium ore versabantur. Demum his, nonnullisque aliis rebus, Iacobus Rex nostris se reddidit beneuolentiorem. Nec diu equidem postea vixit. Anno enim Chr. MCCCXXVII. A.D. IV. Non. Nouemb. Barcinonæ vitam amisit, annum agens ætatis suæ sexagesimum sextum. Ibidem in cœnobio Sanctarum Crucum sepultus est: diuturnisque exequiis, sed diuturnioribus lacrymis merito cohonestatus. Fuit enim simplicis eiusdem veritatis, iustitiæque amicissimus: bello præterea, ac pace amplissimus, & clarissimus Princeps. In eius locum Alfonsus filius successit. In locum autem Salanouæ, Sanctius Eximini Ayerbiussi qui diu ipsius Alfonsi tempore eidem præfuit Magistratui. Sed nunc nobis de Alfonso dicere propositum est.

1326.

1327.

ALFONSVS IV. BENIGNVS, ET PIVS, ARAGONVM REX XVIII.

ETENIM ob miram, quam diximus, fratris grandioris inconstantiam vitæ ac mutabilitatem, Alfonsus iste, Iacobi II. F. totius paternæ ditionis heres institutus fuit. Iampridem autem Ann. Chr. MCCCXIV. nobilissimam, ac ditissimã, Teresiam Entenzam, vxorẽ duxerat, Gombaldi Entenzæ, & Domnæ Constantiæ Antilonis filiã: Vrgelitani Comitatus, plurimarumq; aliarum ditionũ heredẽ. Ea simul cum Sãctio filio, illius partu correpta, Cęsaraugustæ obierat quatriduo ante soceri Regis interitum: ibidẽq; in celeberrimo Sancti Francisci monasterio sepulta iacet. vt hoc acerbissimo casu minimè possit inter Aragonũ Reginas numerari. Filios peperit: Alfonsum, qui paruulus obiit; Petrum, septimo mense natum; qui patri in Regno successit; Iacobum, Vrgelitanum Comitem, cuius postea nepos, vt mox dicemus, Regnum appetiuit; Federicum, qui puer mortuus est; ac Sanctium, qui quemadmodum memorauimus, vna cum matre ante extinctus fuit, quàm pene exortus esset. Filias quoque Constantiam, Iacobo Maioricarum Regi nuptam, & Isabellam, quæ eodem anno, quo mater, vitam amiserat. Alfonso itaque & vxoris, & filii exequiis operam danti; acerbum de patris morte nuntium allatum est. Cuius interitu, domesticum luctum nouis lacrymis, ac fletu augeri oportuit. Sed posteaquam iusta soluit paterno funeri cum ea, quam decebat supremi illius diei celebritas, & magnitudo; Regale sibi Diadema imponendũ constituit, maiori quàm vnquam antea pompa, & ornatu. Comitiis propterea ad Cæsaraugustam Vrbem indictis, III. Non. April. Resurrectionis Dominico die, Ann. Chr. MCCCXXIIX. à Petro Lupi Luna, primo almæ illius Vrbis Archiepiscopo, in templo maximo, sacro perunctus oleo, coronatus est. Totam deinde vrbem, nobili equo aduectus, ambulauit, magna adhibita ludorum varietate, vestiumque tum argenti, tum auri mirabili copia: vt suæ maiestatis amplitudinem, ipsiusque vrbis magnificentiam, omnibus, qui eo conuenerant, ostentaret. Quorum numerum Raimundus Montanier, perquam grauis illius sæculi scriptor, qui se huic rei præsentem adfuisse perhibet, triginta millia Equitum superasse prodit. His peractis, Alfonsus Rex ad publica Regnorum negotia pertractanda conuersus, Darocæ in mense Septembris eiusdem anni publico quodam edicto sanxit: Ne Patrimonium Regium, vectigaliave intra decem annos vllo modo, neque à semetipso, possent abalienari, aut disiungi. Quod maximam peperit inter fratres contentionem, grauibus postea inimicitiis incensam: quæ diu ipsam Rempub. afflictauit. Nam cùm idem iste Alfonsus Rex Ann. Chr. MCCCXXIX priori orbatus vxore, secundam duxisset, Eleonoram, Castellæ Regis filiam: quam vt meminimus, Iacobus frater dimiserat: cumque liberis ex ea susceptis, Ferdinando, ac Ioanni contra promulgatum à se se edictum, ampla quædam patrimonia constitueret: Petrus Regnorum futurus heres, in quo acris quædam fuit acies ingenii, iis se exspoliari acerbè ferens, nouercam, ac filios, quamdiu vixerunt, capitali odio persequutus est. Quod licet diutius occultum continuit: verùm patre mortuo, adeo immaniter in eorum fortunas, ac vitã erupit, vt nec mitigari precibus, nec vlla vnquã sedari vetustate potuisset. Aliter certè, quàm Alfonsus pater assueuerat. Mirum nãq; fuit & illis sæculis, ac etiã præsentibus,

1328.

1329.

sentibus, Petrum filium, hoc tam pio patre natum, ac benigno, in tam dissimilem naturam incidisse: cùm non in corporibus solùm magnæ fuerint inter vtrumque dissimilitudines, sed maiores etiam in animis varietates exstiterint. In Alfonso enim patre, cuius hoc loco facta persequimur, omnia semper visa fuêre, clementiæ, mansuetudinis, pietatisque & humanitatis plenissima, tum inter ipsos armorum strepitus, dum adolescens, à Iacobo patre imperator constitutus, Sardiniam expugnauit: tum etiam post susceptum ab eo Regale, vt dictum est, munus. vt siue mediam, siue extremam illius ætatem attendamus, hæc semper eidem fuerit ab omnibus collaudatio attributa: quasi in eo benignitas, ac mansuetudo naturaliter insitæ viderentur. Vnde sibi Pii, ac Benigni Regis cognomentum inuenit. Tandem morbo graui, & mortifero affectus, ex hac vita migrauit Barcinonæ A.D. IX. Kal. Febr. Ann. Chr. MCCCXXXVI. Eius corpus ad Ilerdam vrbem delatum fuit, ibique in monasterio Sancti Francisci, Ordinis Minorum, vt ipse iusserat, collocatum. Quamquàm autem sub eo nullæ nobis leges constitutæ fuerunt: alia tamen produntur annotatione digna, quæ ad Magistratus Iustitiæ Aragonum ornandum munus spectant. Proditur enim à Sanctio Eximini Ayerbio, qui post Salanouam Iustitia Aragonum fuit, Ann. Chr. MCCCXXXII. sancitum fuisse: Orræ opidum intra Aragonios terminos constitutum esse, cùm alioquin Catalani intra suos fines contenderent contineri. Post hanc autem Iustitiæ Aragonum sanctionem aliquamdiu istud opidum nostris finibus comprehensum fuit, tametsi posteà Catalanis ipsis ex consensu, & pacto, vt suspicor, restitutum. Ayerbio autem cùm successisset Stephanus Egidii Tarinus; eidem, ac muneri Alfonsus Rex in perpetuum concessit: Vt deinceps Iustitia, ac posteri publicos Curiæ suæ Notarios adhiberent; quod antea Reges ipsi facere solebant. Ex quo tempore, illius quæ vulgò vocantur *Scribania*, Magistratui connexæ continentur. Nec mediocris ea re ad illius ornatum cumulus accessit: Illud verò amplissimum, & insigne istius Alfonsi de nostris legibus, ac libertatibus iudicium præterire nefas iudicaui, tametsi à proposito parumper digrediar: vt eas quanti à nostris Regibus æstimatæ fuerint, ostendamus: liceatque nobis in eo ipso paululum gloriari. Etenim cùm ampla, vt retulimus, patrimonia filiis Ferdinando, ac Ioanni relinquenda Rex iste contenderet: grauissimæ seditiones apud nos ob eam causam commotæ fuerunt, Petro filio eas concitante. Sed longè multò grauiores apud Valentinos. Ad quos reprimendos, sibique conciliandos, (nimia quippe licentia redundauerant) Rex se cum Eleonora Regina, ac liberis Valentiam contulit. Ibi ergò ea de re cum ipso Rege, præsente Regina, quæ ita efficiundum curarat, dum cœptum est agi: licentiora, ac duriora quædam verba, quàm quę ipsi Reginæ æquè viderentur sustinenda, prolata fuêre. Cumque ea nihilominus Alfonsus Rex tacendo sustinuisset: ipsius taciturnitatem Regina vxor, quo erat elato animo, atque ardenti prædita, ita hisce verbis statim exprobrauit in omnium, qui ibi aderant, vultu, & conspectu. *Miror profectò, ò Alfonse Rex, quonam pacto tam leniter ferre potuisti, quæ tibi modo dicta sunt. Si fratri meo Castellæ Regi, similia his, quæ tu audisti, fuissent prolata, minimè ea tam lente tulisset. Quinimo istorum impudentiam, qui talia loqui ausi sunt subito crudeli morte mulctasset.* Cui Rex: *Nostri populi, ò Regina vxor, est propria, atque innata libertas, quam nos rescindere nequimus. Non enim, vt aliæ nationes, patitur seruitutem. Sed nostri nos reuerentur, vt Dominum: nos autem eos, tamquàm fideles subditos, ac socios æstimamus.* Atque hæc de Alfonso. Nunc enim instituta ratio postulat sermonis, vt ad Regis Petri, qui ei successit, facta persequenda traducamur. Inopinanti autem accidit mihi, vt in tam longum de posterioribus his nostris Regibus sermonem delaberer. Eum tamen iam me ad exitum perducere oportet: neque extra rem suspicor id futurum. Cùm enim omnia sint inter se nimis connexa, & colligata: ruerent facillimè, nisi alia aliis, posterioraque prioribus necterentur.

PETRVS IIII. CÆRIMONIOSVS, ARAGONVM REX XVIIII.

PETRVS ergò, Alfonsi IIII. filius, tanta ardebat cupiditate regnandi, vt se minimè posset continere, quin patre adhuc viuo, & viuente Regale nomen, contraquàm fieri licebat, vsurparet. Fuit autem huius nominis quartus; inter Aragonum verò Reges numero nonusdecimus: Cærimoniosus iccirco appellatus, q. in cærimoniis Regiæ dignitatis seruandis diligens admodum fuerit, & curiosus. Ac nisi se fraterno sanguine polluisset, tantumq; domesticis, & ciuilibus dissensionibus implicasset: potuisset meritò in optimorũ Principum cœtu collocari. Fuit enim ad excogitandum acutus; ad audendum callidus; ad efficiendũ acer, & prõptus; rei militaris peritissimus, summi consilii; maximi animi; vsu verò bellorum gerendorum, in primisque eorum hominum, qui sua ætate fuerunt, longè omnium exercitatissimus. Verùm ita durus, suspiciosus, ac turbulentus fuit, tam singularique immanitate, ac sui sanguinis crudelitate præditus, vt summa illa ipsius ingenii vis, vehemensque natura visa equidem fuerit, tanquàm fallaces herbæ, desperatos fructus attulisse. Quamprimùm autem regnare cœpit, magna orta fuit Catalanorum cum Aragonensibus nostris disceptatio. Catalani enim magnopere contenderunt; priùs sibi, quàm nostris leges, ac mores patrios ab ipso Rege confirmari debere. Nostri contra referebant; Catalanos nobis in honoribus, & dignitatibus non modò non antefendos esse, sed nec in aliquo quidem adæquandos: cùm Aragonum Regnum, totius Regiæ ditionis summum semper habitum fuisset fastigium. Neque quoad ipse Rex ad Cæsaraugustam, omnium Regnorum principem ciuitatem, more solito Regiis decoraretur Insignibus, Aragonensibusque foros ac libertates sanciret, & ab ipsis Rex constitueretur: licuisse vmquàm nec Regale munus exercere, needum Regium sibi nomen vendicare. Quam rem, licet minimè dubiam, Rex tamen disceptandam duxit. Tantopere enim nouitatibus, ac controuersiis delectabatur: vt sensus, ac considerationem suam in earum quasi aucupium, quammaximè intendere videretur. Tandem Cæsaraugustæ priùs Regale sibi diadema imponendum constituit. Comitiis ergò indictis, Dominica die, Sanctissimæ Resurrectionis festum proximè sequuta, Ann. MCCCXXXVI. pretiosa amictus veste, aureaque corona insignitus, multis fulgentibus gemmis illuminata, patrias nostras leges, maiorumque instituta iureiurando firmauit. Catalanis posteà ad Ilerdam conuocatis, leges suas, aliaque scita perpetuò seruaturum, simili adhibita Iurisiurandi religione promisit. His ita constitutis, præter illud, cui⁹ supra meminimus, in nouercam, ac fratres concitatum odium, q. nisi misera, & ad extremũ iactata eorum fortuna, minimè vmquàm saturari potuit: in Balearicum Regẽ Iacobum, Costantiæ sororis maritum, aliis etiã pluribus & propinquitatis, & consanguinitatis vinculis sibi coniunctissimũ, effrenato ac præcipiti furore commotus, varia intulit tum obsignationis monetæ, tũ diminutæ maiestatis, tum etiã proditionis crimina. Balearicũ namque Regnum, iam inde ab illa constitutione, sub Aragonum Regum supremo iure, ac imperio constitutum fuerat. Petrus autem, miro certè in omnibus suis rebus simulationis artificio erudi us Rex, quò facilius posset omnium odio subiicere scelera ac fraudes, quas in Balearicum Regem inferebat; iure priùs, deinde vi, & armis cum eo sibi decertandum proposuit. Sed rei exitus apertè indicauit illius ferocẽ animum, immanemq; naturam: quandoquidem nec miseranda Balearici Regis fortuna, qui se ad illius pedes supplex abiecerat, nec sororis lacrymis sæpius effusis, nec multorũ precibus in eorum opem adscitis, à suscepta via potuit vmquã deduci quin Balearicũ Regno spoliaret. Quod tandem Aragoniæ ditioni perpetuò subiunxit: vt misero, atque infelici Balearico Regi nulla spes reliqua esset. Cuius tam acerbum casum longæua ipsius vita acerbiorem reddidit. Diu enim vixit patria pulsus, & Regno. Clarentius tamen deinde nominari voluit; hac tam peregrini nominis mutatione, se eum, qui antea erat, simulare studens. Neque ea Balearici Regni euersione contentus, statim Petrus Rex nouam aliam machinari cœpit: qua iura, ac libertates nostræ in extremum pene discrimen adductæ fuerunt, ac dimicationem fortunæ. Etenim cùm virili prole careret, quòd Maria Regina vxor, Philippi, & Ioannæ, Nauarræ Regum filia, quam Ann. Chr. MCCCXXXIIX. in coniugem acceperat, filias sibi tantùm peperisset, Costantiam, Ioannem, & Mariam; Rex, se viuente, decernendum constituit: Vti eo sine filiis masculis decedente Regnorum omnium successio Costantiæ filiæ grandiori deferre-

1336. 1338.

10 20 30 40 50

deferretur: prætermisso Iacobo, ipsius Regis fratre germano: cui, eo casu, hereditario ac legitimo iure ea omnis hereditas obueniebat. Quæ quidem contentio omnibus visa fuit magnitudine profectò grauissima: nouitate autem, certè prima. Minimè enim videbatur vllam ea in re dubitationem esse posse, quin Iacobus frater, quem Rex palam heredem antea dictitarat, Regis filiis masculis deficientibus, in Regno succederet, filiabus Regis penitus exclusis: cùm à longo iam tempore generalem Regnorum gubernationem Iacobus ipse tractasset: ad quam sedere, solis filiis Regum masculis primogenitis, futurisve Regnorum heredibus concedebatur. In tot autem malis, quæ hanc ob causam iam aderant, atque impendebant, repentè lætissimus dies quidam illuxit Ann. Chr. MCCCXLVII. quo Maria Regina, Valentiæ filium peperit: cui Petri nomen inditum fuit. Eo enim in lucem edito, omnis hæc dirimebatur controuersia de futura Regnorum successione. Sed subitò idem ipse dies calamitosissimus fuit: eaque omnia quàm citò ex huiusmodi lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymas reciderunt. Infantulus namque Petrus, statim dum sacro Baptismate fuit insignitus, decessit: ipsaque Regina, quinto posteà die. Quod ingens sanè infortunium, omnibus, qui Regis acerbitatē fuerant experti, illico maiora minari Reip. mala visum fuit. Præcipiti enim furore Rex Petrus, instituti sui nequaquam oblitus, nec multos post dies, Iacobum fratrem à suscepta generali Regnorum gubernatione deiecit: omnibusque iis, qui eius nomine aliquibus præerant Magistratibus, eosdem abrogauit. Nec non & publico edicto fratrem exheredans, Costantiam filiam generali gubernationi præposuit, tamquàm veram, legitimam, vnicamque quam statuerat totius Regiæ ditionis heredem futuram. Neque verò vafro, ac callido Regi vetus sua abfuit ad præcauendum astutia. Nonnullos enim ex nostris ad sese allicere curauerat, tum legum peritos, tum etiam Optimates: quorum auctoritate, & consiliis nefarium istud facinus colorabat. Ceteros nequaquam potuit in suam voluntatem adducere: quia nefas habebant, Rege sine filiis masculis decedente, fratrem Iacobum a futura deturbare Regnorum successione, quæ ad eum paterno, atque auito iure, omnibus claro, & notissimo pertinebat. Inde apud nos plurimæ suscitari cœperunt ciuiles seditiones, domesticaque bella, acerba, atque horrifica; quæ vniuersam Regis ditionem vehementer afflictarunt, nō tam diuturnitate temporis, quàm ingenti malorum multitudine, incendiis, rapinis, & iis omnibus, quę in atrocissimis bellis contingere solent. Qui enim ex nostris patriæ libertati studebant, quorum maior, & integrior pars habebatur, hanc tam grauem Iacobo iniuriam factam, haud leuiter ferendam statuerunt: neque Iacobo ipsi solùm, sed vniuersæ Reip. factam fuisse. De qua nihil profuturum esse iudicantes, verbis conqueri, aut deplorare, quòd inexorabilem Regis animum cognouissent; decreuerunt eidem obsistere oportere armis, & vi: ne effrenato, ac solito suo furore, ad maiora damna patriæ inferenda, quemadmodum iam cœperat, properaret. Itaque maiorum peruulgata exempla vendicandæ libertatis sequuti, denuo duobus illis Priuilegiis, quorum paulò ante meminimus, roboratam priscam illam Vnionis, quasi iam morientis Reipub. extremam vocem, auctoritatis, & grauitatis plenam, Regum insolentiæ apertum indicem, summa, ac singulari bonorum omnium consensione, excitarunt. Quæ rei gerendæ ratio, tametsi antea Regiæ potestatis vim sæpius obsederat; verùm periculosa nimis eo tempore videbatur. Callidus enim, & versutus Rex eos ex nostris Optimatibus ad suam voluntatem adiunxerat, qui erant ex potentioribus, & primariis viris. Sed ita contracta res fuit, & adducta in angustum, cùm magna etiam esset aliarum iniuriarum vis; vt ad propulsandas eas nullus alius aditus nostris pateret, nisi solius Vnionis perfugium. Nondum enim tunc in Iustitiæ Aragonum Magistratum (quem illustris ille, egregius, ac præclarus vir, Garsias Ferdinandi Castrus gerebat) ea congesta fuerat potestatis vis, quæ ad reprimendos impetus hosce sufficeret. In ipsam namque Vnionem maiores illi nostri admodū veteres, plus certè, quàm decuisset, opis, & dignitatis contulerunt. Nihilominus tamen est valde mirandum, nullum ex his rebus, quæ hac tempestate gestæ fuerunt, istius Magistratus afflari odorem: licet nonnulli perhibent nostros illius iudicium subterfugisse, à Regis fratribus concitatos, tum Iacobo, tum verò præcipuè Ferdinando, ac Ioanne: qui in hanc tantæ dissensionis materiam, tamquàm funestæ faces, adhæserunt. Et fortasse ipse Rex, vsitata sua calliditate, & astutia, hanc nostris labem inferendam curauit, vt probabili aliqua causa, sin iusta minus, in patriæ fortunam, quos moliebatur, impetus compararet. Quoquomodo se res habuerit, nostri veteri exemplo, & instituto, solitam Vnionem inierunt: quasi communi consilio, in retinenda libertate, vna mente, & voce consentientes. Dare autem operam cœperunt, vt quam primùm

omnes Cæſarauguſtam Vrbem conuenirent. Ibidem ergò frequenti illico concurſu facto, publici iſtius conſilii auctores, ac rei gerendæ duces, Vnioni Conſeruatores vocatos, deſignarunt. Ipſi autem meritò ſtatuentes, neceſſe omnino eſſe ea in re omnes virium neruos contendere; quòd ferox Regis natura comprimi leui brachio non poſſet: vt ceterorum mentes facilius permouerent; cœperunt ſtatim ad patriæ præſidium non ſolùm præſentes multis cohortationibus, & exemplis; ſed abſentes quoque variis literis, ac nuntiis, diligenter inſtructis, excitare. Verumtamen ne hæc alicubi poſſent vitio verti, viderenturque fortaſſe contra Regiam dignitatem inita; cùm nequaquam tenderent, niſi ad retinendam tantummodò libertatem: magnum quoddam efficiundum curàrunt, ad omnia quæque obſignanda Vnionis monumenta, Sigillum. In quo vt ſanæ eorum mentis, innatæque fidelitatis illuſtre, ac publicum ſignum exſtaret, reconditique illorum animi, caſti, atque integri, perpetuò apparerent: haſce omnes rerum ibi expreſſarum apponendas effigies decreuerunt: ſiquidem, Regem ornatu Regali in Solio pro tribunali ſedentē, populumq; armatū circumſtantē, ad illius pedes abiectū, & ſupplicē; Regis miſericordiam captantē. Et ea quidem pulcherrima ſunt fidelitatis, & conſentientis multitudinis ſigna: neq; ſolùm fidē, ſed & fortitudinē etiam præſeferunt: quaſi & Regis inſolentiæ indicia oſtenderent, & noſtrorum propterea dolorē vultu, geſtuq; ſignificarent, ſeq; coactos, & inuitos ad arma pro patriæ defenſione capienda fuiſſe commotos. Non autē audaciæ, aut confidentiæ tribuenda videntur: quemadmodum placuit nonnullis; ſed potius ſummæ erga Regē fidelitati: quandoquidem inter ipſos armorū ſtrepitus, etſi Re

gis intemperantiā exprobrabāt; ſupplices tamē, animo demiſſo, atq; humiliter obteſtabantur fidē, vt ſe docilē, ac beneuolū patriæ exhiberet. Neq; in ſigillis ſolū, ſed in vexillis, ac militaribus paludamentis eadē hæc ipſa curarunt depingenda; vt iis quoq; rebus inanimatis, ac mutis, indicarent omnibus ſuā in Regē, Regaleq; munus perpetuam obſeruantiam, & fidē. Cautioribus ſanè conſiliis, quā Valentini. Ipſi etenim dū ſimilem inter ſe conflauerunt Vnionē, vnum idemq; cum noſtris in ea libertatis cauſa ſentientes: liberiore tamen, quā decuiſſet, licentia, in Regiā dignitatē irruperunt. Rex tantam ſuorum concitatā vim pertimeſcens, A.D XIIX. Kalen. Septemb. eiuſdē an. Chr. MCCCXLVII. ad Cæſarauguſtam Comitia indixit. In quibus dum de communi cauſa agi cœptum eſt; noſtri quamprimū ſtatuerunt, nouos Regi Conſiliarios, atq; adminiſtros dari oportere: quippe q; non aliunde, quàm à prauis ſuorū conſiliis Regē fuiſſe inductū prædicarent in tot errores, quot tantarū rerum nouitas attuliſſet. Necnon & illa duo Vnionis Priuilegia ab Alfonſo III. irrogata, demùò ab ipſo Petro Rege, quamquā inuito, & recuſante, confirmari curarunt: illius aſſenſionē captare ſtudentes, ad roborandā ſuſceptam eam, tam apertam militaris diſciplinæ viā, initæq; ab ipſis vim, ac poteſtatē Vnionis. Præterea Iacobo fratri generalē Regnorū Procurationem reſtitui fecerunt: ſuper quo præcipua contentio orta fuerat. Sed tamē perceler interitus illius magnā illico in plerosque atrocis rei ſuſpicionē iniecit: Regem veneno, eidem mortē conſciuiſſe. Atqui cū Rex in æde maxima Cæſarauguſtana pro veteri conſuetudine ſuggeſtū aſcendiſſet; de Comitiis dimittendis verba facturus: ardēs iracundia, & ſtomacho, aſperiora nonnulla, & intolerabilia in quoſdam ex noſtris nominatim emiſit. qui dū laceſſiti audacter reſponderūt; Regis ferocitatē tantopere irritarunt, vt ſubitò maior, quam antea colluuio, ac rerum euerſio viſa ſit. Rex enim feſtinanter Vrbe egreſſus, Optimates quoſdam à noſtris alienare curauit; & in ſuam partem transferre: quorū ope, & conſilio, q; ex primoribus eſſent, properauit rem deducere in vltimū belli iudiciū; vt hā, quā ipſe prædicabat ſeditioſorū hominū procacitatē non iā iuſtitia, & æquitas ſed ferrū impiū, ac cruētus gladius vindicaret. Ferdinandus, omniū noſtrorū concitandorū caput, ac Ioannes, Regis fratres, qui iiſdē Comitiis adfuerant, vniuerſum Regnū illico ad arma vocauerunt: Vnioniſq; vexillū à maxima Vrbis domo deducētes, propalā in publico loco, tamquā communis pro patria belli iuſtum, ac certiſſimū ſignū, collocarunt. Tunc clades miſeræ patriæ flamma, ferroq; parata eſt. Et quā à tot antea ſæculis benignitas Dei ad tantā gloriam erexerat, maiorumq; tum Regū, tum ſubditorū virtus ad ſummā laudē extulerat: repentè ad fatalē depulit calamitatē inflammatus, atque ignitus, Regis furor: præcipuè verò fraternum odium. Poſtquàm autē noſtri pacis condicionibus, a memorato Garſia Ferdinandi Caſtro Iuſtitia Aragonum propoſitis, acquieſcere noluerunt; optimus quiſq; iudicauit, Vnionē eam ad vlciſcendas

cendas potiùs veteres Regis, ac fratrũ inimicitias, quã ad defendendam patriæ libertatẽ iniri. Militaribus deniq; copiis vtrinq; collectis, cùm ad Epilæ opidũ, a Cæsaraugusta ipsa non longè, acies conuenissent, postquã acriter, diuq; ab vtraque parte pugnatũ fuit, haud aliter certè, ac si omnib⁹ pro aris, & focis constitutũ esset certamen: nostri tandẽ A. D. XII. Kal. Aug. Ann. Chr. MCCCXLVIII. in Regiam potestatem venerunt, ab illius exercitu superati. Sed nihil tam præter spẽ vnquàm, quàm q̃ post huiusmodi victoriã visum fuit. Nã cum funesto hoc casu nedũ iura, ac libertates, sed & ipsi quidem parietes nudi, qui tunc stabant, & manserunt, extrema iam omniũ malorũ metuere incommoda viderẽtur: Rex tanta victoria potitus, suam acerbitatẽ naturæ, maxima humanitate, ac insperata clementia temperauit. Quamquã enim sæuiter animaduertendũ censuit in nonnullos: reliquis tamen omnibus libenter pepercit: q̃ eos sciret falsis fratrũ suasionibus fuisse in magnum illud discrimen adductos, iã vt satis liqueat, nequaquã tantam malorũ molem, quanta dũ vixit iacuit oppressus, hunc Regẽ Petrum depellere potuisse à se se, nisi acris eius, acerbaque natura aliquibus virtutis radicibus niteretur. Vt igitur iacentes omniũ animos in retinendæ libertatis induceret spẽ: generalia illico Comitia ad Cæsaraugustã Vrbem iussit conuocari. In quibus, assidente Galatiano Tarba Iustitia Aragonũ, in Garsiæ Ferdinandi Castri locum suffecto, vno omniũ consensu, Regis scilicet, ac Regni, quamprimũ decretum fuit; Vnionẽ ipsam à nostris funditus esse tollendam. Tunc peculiaris ille Forus promulgatus, quẽ nunc habem⁹, sub tit. *De prohibita Vnionis cassatione, & annullatione ipsius, & dependentium ex eadem: & quòd de cetero numquàm fiant nec fieri possint.* Hęc enim omnia ipsius Fori titulus, quẽ, Rubricam, vocamus, complectitur: quasi visus fuerit ipse Rex, paucioribus verbis memoriã extinctionis illius haud fuisse satis expressam iudicasse, nisi in ipso titulo tot verborũ strepitũ adiunxisset. Quin & illud est in dicto Foro maximè ponderandũ: quod tametsi in eo duo illa Vnionis Priuilegia, ab Alfonso Rege irrogata, expresse nominantur, penitusq; extinguenda sanciuntur; nullã videmus ibi diei, aut loci, quibus concessa fuerant, factã mentionem. Atq; vt antiquus quidã istius Fori, vt Iurisperiti loquuntur, glossator obseruauit, à Rege id consultò omissum fuit, ne dũ ea fortasse recitaret, licet id solũ tenderet ad eorũ funditus tollendã fidem; quidquã ex eis approbasse tacitè induceretur: non sibi satducens Vnionis ramos, ac truncos amputare, si nõ minutulas quasuis euelleret fibras radicum. Necnon & eundem Regem proditur cùm archetypa ipsa Priuilegia laceranda in manus sumpsisset suas: dum nimium festinanter pugiunculo quodam, quem assiduè secũ gestabat, eadem rescindere concupiuit, è digito sibi sanguinem elicuisse. Cuius promptum illud tunc, ac facetum dictum omnes ferè concelebrant scriptores. Nam cùm ea suo sanguine tincta inspexisset: iustũ erat, inquit, vt quæ fuerant tot virorum sanguine atrata, nonnisi Regis ictu conciderent. Prætereà ne in aliquibus forsan Tabularijs, aut priuatis scriniis aliqua dictorum Priuilegiorũ exempla manerent, quæ in posterũ possent nostrorum animos reuocare ad Vnionis pristinę spem: ardenti studio curauit, vt omnia quæq; haberi possent, siue publica, siue priuata essent monumenta, ac siue de ipsa Vnione agerent, siue nequaquã, penitus interirent. Atque per id temporis plurimæ perierunt priscæ nostræ vetustatis Tabulæ: eaq; iactura, sicuti in præfatione conquesti sumus, mirã attulit in antiquis nostris rebus obscuritatem, ac tenebras, & quã nunc cernimus, in scriptorũ iudiciis infirmitatem, ne turbulentis illis temporibus hoc etiã deesset crudelissimũ miseræ ipsi antiquitati suppliciũ. Nostri etiam nolentes posteris periculosam prodere istius imitationẽ exempli; alacri vultu, & ore, Vnionẽ ipsam, illiusq; vim, ac memoriã, sempiterna ista obliuione, futuriq; sæculi reticentia, meritò sepeliendam censuerunt: q̃ re vera, ea nihil aliud esset, nisi vberrima serendi quotidie domestica bella, ciuiliumque seditionum materia, ac seges. Veruntamen cùm iam inde à priscis temporibus leges, ac libertates nostræ perquàm maximè tumultuoso illo Vnionis subsidio niterentur, ob idque, ruere illa non posset, quin idem ipse motus easdem vehementer labefactaret: de communi Regis, ac Regni voluntate maximam Vnionis vim in Magistratum Iustitiæ Aragonum transtulerunt; decernentes: Vt vniuersum Regum, ac Regni ius non iam ferro, aut gladio, sed istius Magistratus censoriæ notationi in posterum semper subiaceret. Quodam singulari consilio, tantæque prudentiæ, ac fidelitatis pleno, mirificè omnes populi seditiones sedatæ fuerunt Regumque ac ministrorum extraordinarii impetus, atque ardores repressi. Eo enim Magistratu, vnico tunc omnibus perfugio constituto: communi paci, ac concordiæ adeo cautè, & prudenter consultum fuit, vt admirabilis illa temperatio, eo tempore inducta, firma, & stabilis ad hæc vsque tempora permanserit, cum summatum Serenissimorum nostrorum Regũ laude, tum etiam totius nostri Regni gloria, & virtute. Hęc itaque domestica Regis victo-

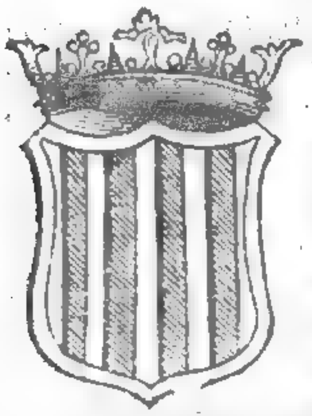
tia, quæ miserrimū vniuersæ Reipublicæ interitū videbatur esse allatura, stabilem nobis constituit pacē, tranquillitatē & otium. Inde enim Magistratus Iustitiæ Aragonū in eam, quam nunc colimus, amplitudinē dignitatis deuenit. Nam tametsi iā ab ipsius Regni primordiis, quemadmodū docuimus, potissimū fuerat ad cohibendos Regū impetus constitutus: verū sæpissime corruptus ille Vnionis mos, Magistratus vicē gerēs, consueuerat Regios hos conatus armis comprimere, vt ad eā rem maiores illos nostros non alterū demouisse, sed vtrumq; constituisse iudicemus. Atqui cū arma contra Regē capere plerūque ostenderet puros, ac castos nostrorū animos, quamquā id ad defendendam libertatem fieret, lege permittente, maiorumq; exemplo, & instituto: vt hanc offensiunculam vitarent, nobis iure, non armis, deinceps cū Regibus contendendū statuerunt: ad eamq; 10 rem tantū opis, & dignitatis in eundē Magistratum conferendum, quantum ad magnum istud opus commodè præstandū sufficeret. Iccirco in eū sensim tum ē Ricorū hominum antiqua auctoritate, tum ex ipsius Vnionis potestate, ac vi, tot belli, pacisq; munia translata fuēre. De quibus infra suo loco. Sed hi conuentus, qui magna omniū nostrorum frequentia celebrabantur, nec diu post fieri desierunt. Octobr. enim mense eiusdē ann. Chr.
1348. MCCCXLIIX. teterrima pestis Cæsaraugustam inuasit. Ob quā causam Petrus Rex eos illico dissoluendos constituit. Cumq; omni festinatione Valentiā properaret, in ipso itinere, Exericæ opido, Regina vxor Eleonora maritū sequuta, eodem mense obiit, nullis superstitibus filiis. Eam Rex, post Mariæ prioris vxoris mortē, in coniugem acceperat. Alfonsi autē, ac Beatricis Portugaliæ Regū erat filia. Rex ergò Petrus Valentiā tendens, Va- 20 lentinorū Vnionem acriùs agitatam penitus contriuit, ac domuit. Sequenti verò Ann.
Chr. MCCC.XLIX. Eleonorā, Ludouici Siciliæ Regis sororē, sibi in matrimonio collocauit.
1349. Ex qua, Ioannem, Martinū, & Alfonsum, filios suscepit; filiam autē Eleonorā: quæ postea Ioanni Castellæ Regi nupta, filiū habuit Ferdinandū, à nostris Regem in quarto Interregno constitutū: ad cuius rei narrationē properamus. Virili ergò prole Regi exorta, Ferdinandus, ac Ioannes, fratres Regis, depulsi fuēre ab spe, & cōnatu futuræ Regnorū successionis: quam Ferdinandus eodē iure, quo Iacobus quondā, vt diximus, appetierat; acriori tamen contentione, & vi: quippe qui studiosissimū sui propugnatorē habebat, Petrum Castellæ Regem, Crudelem appellatum, nostro vehementer oppositū, & obiectū. Inde fuerunt inter hosce Reges, nomine quidē simillimos, moribus autē non longè dispares, 30 maxima, & periculosissima bella commota, terrestria, & maritima. Castellanus enim nostrū Regem imperatū adortus, postquā plurima Aragonū Regni loca occupauit: Valentiam obsedit; ac Barcinonæ tandem, ingenti nauiū copia ad eius litus appulsa, non minimum intulit terrorē, tametsi illa tunc Vrbs ab officio debito nequaquā desciuit. Sed hac tanta iniuriarū mole noster lacessitus, minimè sibi satis esse cōstituit ditionē suam omnibus his angustiis liberare, q statim effecit; nisi inimici Regis internecioni, ipsiusq; Regni excidio aliquis acerbissimus modus pararetur. Certatim igitur ei ad hoc opus currenti haud defuit consiliū, nec occasio. Inimici enim Regis opprimendi paratissima causa fuit, illius feritas, atque aggrestis immanitas. Ob quā caussam difficile dictu est, quanto in odio esset apud suos: qui nullū aliud illius beneficiū, neque virtutem memorabant, nisi iis 40 tantummodò eū vitā dedisse, quibus non ademisset. Deniq; cùm Henricus Trastamaræ Comes, Castellæ Regis frater, patriæ se liberatorē prædicaret: noster Rex causam hanc, licet aliquotiens iugulatā, reuiuiscere duxit oportere: neq; se solùm consciū, sed præcipuū ipsius delendæ tyrannidis fautorē indicauit. Vnde Henricus occasionē habuit regnandi. Nostro enim Rege sibi maximè suffragante, fortiter rē ipsam aggressus, post varios vtriusque casus, cū fratrē Petrum prœlians occidisset, illius imperiū consequutus fuit. Ita noster Rex illatas sibi ab inimico iniurias vindicauit. Ferdinandus quoque horum omnium incendiorū fax, pœnarū satis pertulit. Nam à Rege fratre sæpius patria pulsus, postea ab eodem adscitus, tandem in aperta, quemadmodum Rex affirmabat, contra eum coniuratione deprehensus (quamuis nonnulli id à Rege confictū prodidēre) interfectus 50 est. Iam verò non possum non vehementer admirari summā istius nostri Regis aciem ingenii: quandoquidem talibus principiis res, quas adoriebatur, prætexere consueuit, vt ad eū semper, quem optabat, exitū peruenirent. Quòd si eā ad bona deligenda exercuisset, nec se tantopere suorū sanguine cruentasset; nullū vmquam ex nostris Regibus habuissemus honoris, ac laudis gradu superiorem. Veruntamen cuius in gerendis inimicitiis ferocitas, ac pertinacia nimiū efferbuisse visa fuerat, & quem acris quædam naturæ vis ad periculosissima, nec semper æqua, aggredièda concitārat: iam ipsarum rerū tractatio, & vsus flectere cœpit; tempora lenierunt; ipsa quoq; ætas mitigauit. Visus est enim non iam ærumnosus, vt antea, consiliisve præceps, aut deuius: sed officii, & æquitatis plenus, pa-
ternæque

tamque bonitatis, & beneficentiæ studiosus, & cupidus imitator. Tantæ autem morũ mutationis cùm in plurimis rebus maxima dedit documenta: tũ verò præcipuè, dum generale Regnorum Gubernationẽ Ioanni filio Primogenito, qui iam pridẽ illã tractabat, abrogandã constituit. Et is quidem Ioannes aliquamdiu Regi ipsi charissimus fuerat; atque singulari quodam amoris signo, Gerundæ Ducis nomine insignitus: vnde Titulus hic, Aragonum Regum Primogenitis filiis mansit illustris. Sed mortua Eleonora Regina, ipsius Ioannis matre, tertia verò eiusdem Regis vxore, cùm idem Rex Petrus quartam duxisset Sibiliam Forziam, Bernardi Forziæ, Catalani Equitis, filiam, quæ prius D. Artallo Focio, Aragonensi Rico homini, nupta fuerat: Ioannes patri in tam acerbum odium venerat, nouercæ Reginæ insidiis circumuentus, vt ab ipsa generali Gubernatione, publico Regis edicto, Ne quis filio obtemperaret, depelleretur. Quod cùm Ioannes conquereretur, factum prædicaret, quia ad se tamquàm Primogenitum, futurumq; heredem, à Rege, & Regno designatũ, generalem illam Gubernationẽ, certo, ac legitimo iure pertinere affirmabat: demũ ad paternam hanc iniuriam propulsandam, Magistratus Iustitiæ Aragonũ præsidium implorauit. Ipsi autem Magistratui tunc præerat Dominic⁹ Cerdanus, Ioannis Eximini Cerdani, cuius supra meminimus, pater: vehemens, ac disertus vir, in primisq; ad resistendum fortissimus. Itaq; coram eo Ioannes ipse vt Primogenitus, iudicialem obtulit de Rege patre querellam: quam nos Iurisfirmam appellamus; quod in ea de stando, ac parendo iuri coram eodem Iustitia Aragonum firmè, ac grauiter assencremus. Ipsius verò Iurisfirmæ ea apud nos est maxima vis; vt à Iustitia Aragonum recepta, de vi, ac violentia interdicat. Dominicus igitur Cerdanus Iustitia Aragonum, huiusmodi Iurisfirmam recipiens, id, quod a Rege factum fuerat, nefas decreuit; Regique de vi interdicens, Magistratus auctoritate edixit; vt Ioanni Primogenito generalem eam Regnorum Gubernationem, à qua illum iniuriâ, non iurè deiecerat, restitueret; tamquàm certum, & definitum Primogenii ius: contra quàm Rex censuisset. Quòd si se huiusmodi edicto crederet læsum iri; iure cum filio coram ipso Iustitia contenderet. Se enim vtrique parti æquabilem, ac iustum iudicem futurum offerebat. Hac namque modestia Magistratus semper vti solet in literis, vt vocant, primæ ipsius Iurisfirmæ concessionis: nempe quia decorum visum est, in his etiam rebus Regiam Maiestatem cultu, atque honore debito venerari. Petrus Rex huiusmodi interdicto non solùm opere (ad id enim legum, ac Magistratus premebatur vi) sed animo, ac mente (quod nouum in eo, vt retulimus, notatum fuit) liberalissimè conquieuit. quasi non iam coactus, & inuitus, vt antea, legibus parêre videretur, sed quod id ad Regii sui muneris stabilitatem salutare maximè iudicaret. Tandẽ perdita valetudine, ac summa senectute confectus, mirabili quodam casu migrauit è vita. Proditur enim eum proscripta, & edicta die sexagesima, à Sancta Tecla, Tarraconensis Ecclesiæ Diua tutelari; quòd in ipsius patrimonium violenter irrupisset; obiisse citatum. vt miser ipse Rex, vsque ad extremum vitæ spacium, nullum visus sit otiosum spiritum duxisse, nec tranquillum. De illius autem obitus tempore in peruetustis codicibus manuscriptis Sedis Cæsaraugustanensis, ac Ecclesiæ *de Pilari*, in quibus Canonicorum, aliarumque insignium personarum obitus designantur, Ita annotatum inueni. *Obiit Serenissimus, ac magnificus Princeps, & dominus, Dominus Petrus Rex Aragonum Anno Chr.* ∞ CCCXXCIIX. *Oct. Id. Ianuarii.* Quamquàm autem nonnulli anno sequenti Non. Ianuar. mortuum testentur; mihi codicibus his maior fides videtur adhibenda, quòd in ambobus, antiquissimis literis, id ipsum describatur: nisi fortè dicamus minori numero annum ab Incarnatione, maiori autem a Natiuitate notari: qui error in annorum computationibus passim occurrit. E Barcinona ciuitate ad Populeti monasterium eius corpus delatum fuit. Sed ea funera minimè tam ampla, quam aliis Regibus, facta sunt. Ioannes enim filius grauissimè eo tempore ægrotabat; nouercamque vehementer, paterno prorsus exemplo, insectabatur. Iam verò sub hoc Rege, quia diutius imperauit, plurimi Iustitiæ Aragonum exstiterunt: ex quibus nonnullos recensuimus: sed non omnes. Fuerunt autem hi; Stephanus Egidii Tarinus, qui in locum Sanctii Eximini Ayerbii, viuente Alfonso Rege, suffectus est. Stephano autem successit Pelegrinus Anzanus. Reliqui verò fuêre: Pelegrinus Oblitas; Garsias Ferdinandi Castrus; Galacianus Tarba; Ioannes Lupi Sessesius; Blasius Ferdinandi Heredia; ac Dominicus Cerdanus: qui etiam Magistratum obtinuit Ioannis Regis temporibus. Sed priusquàm illius res gestas attingam, hoc loco omittere nefas duxissem; antiquam Aeræ computationem, quæ ad tempora designanda adhibebatur, à Petro hoc Rege sublatam fuisse: decretumque & meritò, vt à Natali Domini nostri Iesu

1388.

Christi die annorum ratio deinceps peteretur. Itidem & ab eodem Rege ad Oscam Vrbem publica scientiarum Gymnasia constituta fuerunt. Quamuis autem hæc diu antea gesta produntur, consultò in hunc locum reiecimus: vt notabili hoc exitu varii, ancipitesque istius Regis casus concludantur. Multæ etiam nobis sub eo leges editæ sunt. Sæpius enim Comitia celebrauit. Sed ne nostra longiùs aberret oratio, de his nec verbum facere decreuimus. Illud tantùm animaduertendum, hunc Regem malè nominatum in iisdem ipsis legibus contineri. Siquidem Petrus secundus legitur, cùm quartus omnino dici debuisset. Ex Sibilia, Regina filiam suscepit Isabellam; Iacobo illi Vrgelitano Comiti nuptam, qui ob Regnorum successionem, malorum grauem deinde molem sustinuit.

IOANNES I. ARAGONVM REX XX.

IOANNES I. Petri IIII. F. hereditario, ac legitimo iure patris mortui locum occupauit. Quamquàm autem par vtriusque dignitas: dispares tamen animorũ motus in hoc, & in illo fuerunt. Non enim in filio visus fuit patrius ille acerrimus mẽtis ardor; flàgrans bellandi studium; nouandarumque rerum cupiditas insatiabilis: sed blanda quædam, ac mollis natura, ab armorũ vsu, negotiorumq; tractatione tantopere abhorrens, vt nulla alia in re, nisi in exercitationib⁹ ludicris versaretur. Hinc in eius aula lautę crebro, & magnificę cœnæ; quotidianus vocum, neruorum, tibiarumque cantus; histrionũ, & saltatorum maxima turba; venationũ præterea magnifici apparatus; ac poetarum frequens concursus. Hisce enim rebus eodem prorsus modo pascebatur, ac si non ad laudis, sed ad omnia delectationis studia natus fuisset. Viuẽte patre vxorem duxerat Matham, seu Mathæam; Ioannis Armeniacensis Comitis sororem. Ex qua vnicam filiam suscepit, Ioannam, Mathæo Fuxiensi Comiti nuptam. Mortua autem Regina Matha, Violantem Roberti Barensis Ducis filiam, & Ioannis Francorum Regis neptem, sibi in matrimonio collocauit: contraquàm Petrus Rex pater voluisset. Ille enim Mariam, Siciliæ Reginam, filio in coniugem dari concupierat. Sed Ioannes Violanti matrimonio coniunctus, dum sibi Regium munus delatum fuit; totius Regiæ potestatis, ac imperii summam vxori concessit: quò ipse curis vacuus liberiùs posset omnia ad sui corporis voluptatem referre. Id nostris perincommodè visum est accidisse. Nam etsi cum Rege propter illius desidiam nisi incommodè agere non licebat; incommodiùs tamen cum vxore: quæ etiam se totam supra modum dederat cuidam Carroziæ Villaragutiæ, ipsius famulæ. è quarum duarum sexus imbecillitate vniuersus Regnorum status pendebat. Verumtamen Rex Ioannes hac indole virtutis, & continentiæ fuit, vt si quando eidem aliquæ forsan querimoniæ de suorum ministrorum iniuriis proponebantur, vel eum à recta legum via aliquo modo aberrare; facillimè se admoneri, ad rationemque & æquitatem reuocari pateretur. Nec illi vnquam graue, aut molestum fuit, si aliquando præceps ad aliquid agendum nimia celeritate ferebatur, subitò à suscepta mente desistere; modò in optati sibi otii portum confugeret. Cuius generis exempli causa hoc loco his, quæ dicta sunt, libenter adiungam, præclarum illud factum, lepôris, ac vrbanitatis plenum, quod Ioannes Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum, in patris locum suffectus, sibi cum hoc Rege perhibet contigisse. In eo enim aculei, quos idem Iustitia habuit in respondendo, Regi minimè molesti acciderunt. Illud autem referam, quemadmodum ab eodem Iustitia proditur: quamquàm Latinè redditum, haud poterit eundem in iocando sonum referre, quem vulgari nostra lingua retulisset, siue quod ipsum facetum fuerit, siue fortasse factum narrante eo venustissimum. Fuit enim Ioannes Eximini Cerdanus, non solùm sapiens, ac disertus vir, variaque eruditione refertus, sed lepore, & venustate affluens, atque vt nunc loquimur, vrbanus. Is ergò testatur, Ioannem hunc Regem aliquando in quosdam Cæsaraugustanos ciues grauiter sæuientem, patrio iure nequaquam seruato, eos in carcerem contrudi imperasse. Qui tametsi innocentissimi, mortis sibi periculum intendi metuentes, vt hanc Regis vim effugere possent, in aram Magistratus Iustitiæ Aragonum confugerunt, ab eò firmissimum, ac summum illud, quod vocamus, Manifestationis auxilium flagitantes. Atque vt ipsum Manifestationis vocabulum interpretemur, ne à nobis fortasse obscurius dicatur, quàm vt quiuis intelligere possit; est apud nos Manifestare, reum subitò sumere, atque è Regiis manibus extorquere, ne qua ipsi contra ius vis inferatur. Non quod tunc reus iudicio liberetur; nihilominus enim, vt loquimur, de meritis causæ ad plenum cognoscitur. Sed quòd deinceps ma-

ceps manifestò teneatur, quasi antea celatus extitisset: necesseque deinde sit de ipsius culpa non impetu, & cum furore, sed sedatis protsùs animis, ac iuxta constitutas leges iudicari. Ex eo autem, quòd huiusmodi iudicium manifestò deprehensum, omnibus iam patère debeat; Manifestationis sibi nomen arripuit. Iustitia igitur Aragonum adscitam Magistratus opem ciuium periculis subleuandis protinus impertiuit. Neque enim sibi aliter facere licuisset, quin graui etiam pœna mulctaretur. Rex id acerbè ferens, quorundam suorum impulsu, Iustitiam Aragonum sibi in ea causa nimium esse suspectum asseuerans, eidem adiunctum, quem vocant, Iudicem dandum decreuit, Raimundum Franciam, peritum, ac præstantem virum; qui eo tempore Procancellarii Regis
10 munus sustinebat. Tunc ista partium contentio in magna posita fuit iudiciali controuersia; cùm non iam de facto ciuium, sed de publico Regni iure disceptaretur: Vtrum scilicet, Iustitiæ Aragonum; quamtumuis, vt loquimur, pro suspecto dato, adiunctus Iudex à domino Rege dari posset in communi causa libertatis: Ciuibus, haud posse, contendentibus; Rege verò contrarium enitente. Qui per priuatos etiam nuntios eidem Iustitiæ mandauerat, ne ea de re iudicium faceret: donec sibi priùs, quid faciendum esset, præscriberetur in Regio consilio: ad quod idem Iustitia, Regis iussu, fuerat accersitus. Sed ei tunc illa fuit animi virtus, quæ quondam Dominico Cerdano patri suo. Nam antequàm ad Regem accederet, abiecta omni cunctatione, ne forsan tarditas, aut procrastinatio ciuibus periculosa esset futura; contra istam rem minimè
20 dubiam statim iudicauit: ab eo in dicta causa sine vllo adiuncto ius dici debère. Post autem aliquanto in Alfaxeriam, Regiam suburbanam domum memoratam, in qua tunc Rex consistebat, ipsius vocatu se contulit. Ibi cùm frequens staret clarorum virorum congressus in Regis conspectu ad consilium, fuit ab eodem Procancellario sermo propositus, omnisque ad Iustitiam Aragonum directa oratio: illum nempe iccirco in eum locum vocatum fuisse, vt de causa ciuium, antequàm sententiam pronuntiaret, ad eos omnes ibidem referret. Cui cùm dictus Iustitia responderet; rem iam ab eo iudicatam, eamque Iudicis adiunctionem penitus esse repulsam: Procancellarius cœpit tantam celeritatem magna vocis contentione obiurgare; eò præsertim, quòd ipsi Iustitiæ, ne id ageret, ab ipso Rege, etiam per priuatos nuntios, præscriptum fuisset. At
30 Iustitia sibi visum fuisse affirmauit, rem illam tritam esse, & vulgarem: nec quæ ex tempore agi ius erat, tardari, aut procrastinari oportère. Tunc Rex eundem Iustitiam, acriori adhibita obiurgatione, de iudicii æquitate, & iure postulauit. Verùm ille grauiter, & acutè causam in tempus conferens, hac vsus fuit vrbana, & iusta excusatione. *Que fablando con reuerencia del dito Señor Rey non lo podia fazer. Car de los feytos del officio, si era affrontado, deuia dar razon en Cort general, & non en otro lugar.* Nam eo tempore Iustitia Aragonum de factis per eum nemini tenebatur reddere rationem, nisi in Comitiis generalibus. Nondum enim Forus editus fuerat, quem nunc habemus sub tit. *Forus Inquisitionis Officii Iustitiæ Aragonum.* quo edictum fuit: vti Magistratus hic subiectus existat supremo Septemdecim Virorum iudicio, ac potestati. Eadem
40 autem ipsa antiqua nostra vulgaria verba, apponenda duxi & deinceps, dum similia recenseri oporteat; libenter annotabo: quòd ea videantur mihi planiùs, quàm Latina, antiquæ nostræ vetustatis leporem, & vrbani sermonis venustatem exprimere. Itaque ne longiùs, quàm quod scitu opus sit, in narrando procedamus; cùm Iustitia Aragonum non pateretur se vllo modo ab ea mente, & sententia dimoueri: Rex à Procancellario, & nonnullis aliis in Iustitiam Aragonum acriter concitatus, statim sequenti die in Zueræ opidum, non procul ab vrbe, confictæ venationis causa, secessit; Iustitiamque ad se quamprimùm iussit euocari, & alios duos, Michaelem Capiellam, & Vincentium Yecaram, primarios viros, eidem Iustitiæ amicitia, & sanguine valde coniunctos: qui istius facti conscii, ac participes putabantur. Eo enim pacto crediderunt,
50 eosdem meliùs in ea ciuium causa ad Regis arbitrium adducendos. Hi ergò omnes quamquàm à nonnullis perterriti fuerant, & à Deputatis Regni commonefacti, ne Regem adirent: tamen ipsius dicto audientes, confestim ad eū ire perrexerunt: vt ii qui, quod ad fas esset, Regibus semper parère didicissent. Turpe enim fore iudicabant, ac meritò, Regis sui conspectum subterfugere, qui ipsius accitu benignè euocabantur: tametsi Iustitia Aragonum, vt ipse de se testatur, constanter statuerat omnem cruciatum perferre priùs, quàm aut officium proderet, aut fidem. Cuius eo tempore fuit facetum illud dictum, & acutum. Etenim cùm ad fucatam illam venationem inuitarentur, quasi eos apud se Rex Zueræ aliquamdiu cuperet diuersari, forensi ciuium causa omnino supplosa: Iustitia Aragonum, quæ multa fuit in homine iucunditas, & magnus in iocan-

do lepositâ se perhibet respondisse. *Que men de marravillava muyto, que el Señor Rey nos mandasse yessemos al dito lugar de çuerra à la dita caça. Car non creya, que tan malos tres Caçadores haviesse en el Regno; como nosotros.* Tandem Zueram versus profecti sunt. Vbi dum peruenerunt; Rex eos liberaliter excepit: ac eodem Procancellario, aliisque nonnullis præsentibus, ita sermonem suum orsus est. *Iusticia, yo he embiado por vos, por la razon que vos dira el Vicecanceller.* Qui eadem repetens, quæ Cæsaraugustæ dicta fuerant, permulta verba contra sententiam in ea ciuium causa latam denuo facere cœpit: Iustitiæque Aragonum nimiam in ea ferenda celeritatem vehementer exprobrare. Nec dum ea ad extremum vsque persequutus fuerat; cùm Rex, interrupta illius oratione, ad hunc modum eundem Iustitiam est affatus. *Iusticia, hoc en buena manera es lo digo.* Quæ verba continenter ab eo ter, aut quater reposita fuerunt: quasi vellet, illa non tam exprobrandi causa, quàm commonendi gratia, dicta iudicari: vel fortasse cuperet meritam sibi gratiam ab eodem Iustitia memori mente persolui; quòd Rex tam lentè sustineret, quæ ipse in Magistratu decreuerat, vt Regi visum fuerat; iniuriose. Attamen ille, quò se, vt fas erat, humilem, & vrbanum Regi exhiberet; quoties eadem sibi verba proferebantur, osculans Regis manum, his verbis curabat illius beneuolentiam captare. *Yo vos lo tengo Señor en gratia, è merce: que mas son estas paraulas de patre, que non de Señor.* De reliquo autem, quod ad rem attinet, nec quidquam laxari passus est ex eo iure, quo erat astrictus; vt meritò quidem præclarum hoc ipsius factum à nobis hoc loco propositum fuerit ad imitandum: quandoquidem non furiose, aut petulanter, sed prudenter, grauiter & venustè in proposita sententia permansit; ipsam verò venustatem admirabili quadam constantia, generosaque animi fortitudine decorauit. Rex autem Ioannes eum cum bona gratia dimisit. Cui vniuersa iam ciuitas, ac totum ferè Regnum, quasi suis sedibus conuulsum, ad complectendum suum conseruatorem procedere obuiam festinabat. Proditur autem Regem ipsum, cùm à suis agitaretur, vt vehementius in Iustitiam Aragonum insultaret, respondisse: *Que por poder que ellos haviessen, non lo farian baralllar con el Iusticia de Aragon.* Perinde ac si apertè omnibus protulisset, se minimè cum eo Magistratu velle contendere, cuius ope fuerat in defendenda generali Regnorum Gubernatione contra patrem, vt diximus, subleuatus. A suscepta igitur narratione huc digressus sum eo consilio, vt istius Regis facilitatem, & mansuetudinem indicarem: præcipue verò, vt intra nostrarum rerum narrationis cursum, aliquibus propositis exemplis ostenderem, Magistratus Iustitiæ Aragonum dignitatem, & vim: quod nostro potissimum muneri incumbit. Ita enim, factis ipsis perspectis, & cognitis, faciliùs ipsius amplitudo poterit ponderari: cùm rerum euenta plerumq; magis arbitremur, quàm ipsas causas quæri oportere. Sed ne nostra longiùs aberret oratio; Rex Ioannes ex Violante Regina filios habuit, Iacobum, ac Ferdinandum; qui infantuli obierunt: filiam autem Violantem; quæ A. D. IIX. Kal. Iunii, Ann. Chr. ∞CCCXCII. Ludouico Andegauiensi Duci nupta fuit: quorum posteà filius Ludouicus, Calabriæ Dux, Regalem hereditatem appetiuit, post Martini Regis mortem: quæ nostris quartum, vt mox dicemus, Interregnum attulit. Huius autem Ioannis Regis tempore, vt hoc Diuino fauore illud etiam illustretur, A. D. VI. Non. Mart. Ann. Chr. MCCCXXCIX. ad Orbæ fluuii ripas in suburbano, quo nunc Cæsaraugustæ coluntur, loco Diuæ Encratis, & Sociorum sancta corpora inuenta fuere: quæ ibidem ita abditè latebant, vt nec maxima diligentia inueniri antea potuissent. Atqui tunc cùm terra effoderetur, fortuitò, vel potius Diuino beneficio deprehensa fuerunt: indeque nobis celebre Festum constitutum quod nunc quotannis sub *Inuentionis Sanctæ Engratiæ* nomine veneramur. Sed ne Ioannes Rex penitus hebesceret, & langueret in ocio; nonnulla bella commouere coactus fuit aduersus Gallos, Cataloniam infestantes: illud verò grauissimum, quod in Sardiniam indici oportuit ad restinguendam quorundam sceleratorum conspirationem. Quibus posteà, mortuo hoc Rege, à Martino, ipsius ex fratre nepote, superatis, deuictisque tametsi ea omnis Insula fuit in Regiam potestatem redacta: verùm cum cælo, ac loco calamitosissima sit, immatura ipsius Martini morte Rempub. nostram ad dictum quartum Interregnum adduxit. Demum Ioannes Rex venationi deditus plus, quàm oportuit, in ipsa venatione decessit. Ad Foxanum etenim nemus ob eam causam profectus, iuxta opidum Vrriols, cum ex equo cecidisset, mortuus fuit inuentus A. D. XIV. Kal. Iunii, Ann. Chr. MCCCXCV. seu, vt aliis placet, anno sequenti. Eius corpus ad Populeti monasterium delatum fuit Martini fratris, qui ei successit, iussu. Istius verò Ioannis Regis tempore plurimæ Iudæorũ perfidæ gen-

Margin: 10 — 20 — 30 — 1392. — 40 — 50 — 1395.

fidæ gentis Synagogæ à tumultuantibus populis deletæ sunt, quòd non possent iam amplius, vt dicebant, eorum nequitiam, ac nefaria crimina sustinere. Ioannes autem Eximini Cerdanus longiùs ætate processit. Diu enim post, Magistratum & sapientia summa administrauit, & fide. Ac ne illud omittam: nonnulli apud nos Fori vigent, qui sub hoc Rege editi fuerunt in Comitiis ad Montionem habitis Ann. Chr. MCCCXC. In quibus præcipuè ipsius Iustitiæ enituit industria. Anno vero Chr. ∞CCCXCIV. Petrus Luna, Ioannis Martini Lunæ, & Domnæ Mariæ Petri Gotoriæ filius, ê Diacono Cardinali Sanctæ Mariæ in Cosmedia, à Cardinalibus obedientiæ Clementis, A. D. IIII. Kalen. Octob. Auinione Pont. Max. salutatus, Benedictus XIII. in sua obedientia dictus fuit, diuturno schismate Ecclesiam Catholicam occupante. Quòd si iurè tanto muneri, quietis aliis temporibus, præfuisset (qui summus in eo fuit sanguinis splendor, animi magnitudo, & doctrina) præstitisset multa laudibus, & præconiis digniora. Eius autem me hoc loco obliuisci haud decuisset: tum quòd ex nostratibus sit, ê nobilissima, & amplissima Lunarum familia, quæ nulla illustrior in Hispania, Regali excepta, visa est: tum etiam quòd ipse aliquando postea, Magistratum hunc in amplo quodam honoris gradu collocarit. Sed de his suo loco. Nunc ad Martinum Regem.

MARTINVS, ARAGONVM REX XXI.

IAM verò vt paulò altiùs dicere ordiamur de eo, ita enim res postulat; Petro IIII. patri charissimus fuerat: ab eoq; iam pridè Exerica ditione sub Comitatus nomine honestatus; ac Magni Aragonii Cõnestabuli munere insignitus. Illud autẽ Connestabuli mun' apud Catalanos olim, Senescalia appellari consueuerat; apud nos verò non Regis, quemadmodum nonnulli prodidêre, sed Regni Aragonũ, vel Aragonum tantummodo Maiordomia: cuius diuersa apud nos multũ ratio fuit. Ad hos itaq; tam amplos honores, quibus pater Martinũ hunc filium viuens decorauerat; magna etiam à Ioanne fratre Rege, quamprimũ regnare cœpit, facta est accessio: siquidem eum Momblanci ditione, & illustri ab ea Ducis Titulo assumpto, ac dignitate honestauit. Martinus ergò dum Regale munus adsciuit, his honorum gradibus erat ornatus: vt Magnus Aragonum Connestabulus, Exericæ Comes, ac Momblanci Dux vocaretur. Idque patris, ac fratris claro, & legitimo, vt diximus, iure. Vxoris verò, quæ summo loco nata erat, penè æqualium, ac forsan maiorum ditionum imperio potiebatur. Comitatum namque, Lunensem, & Segobrigensem, tractum obtinebat. Erat enim vxor eius, D. Maria Luna, D. Lupi Lunæ, Lunensis Comitis filia, ac heres. Cuius patrimonium lautum fuit, & amplissimum. Nam præter Lunensem ipsum Comitatum, à quo clarissimæ Lunarum familiæ nomen sumptum fuerat; plurima alia in Aragonum Regno copiosa opida continebat: in Valentino verò Segobrigam ipsam, nunc Segorbem, antiquam, & nobilem ciuitatem, locaque eidem contributa. Ac ne noster hoc loco sermo de laudibus ipsius Comitis Lupi conticescat; fuit is altus, & excellens virorum omnium in Hispania Ricorum, quos vocabant, hominum clarissimus, ac nobilissimus: potens, & locuples: summo Lunarũ genere natus. Violantẽ, vt meminimus, Iacobi II. Regis filiam vxorem duxerat. Sed ea sine prole decedente, in coniugẽ acceperat Briandam Agaouthiã, Beltrandi Agaouthii Comitis filiã: quæ fuerat propinqua cognatione paterna cum Clemente V. Pont. Max. valde coniuncta. Ex ea Lupus Comes duas filias susceperat: Mariam; ac Briandam. Mariam quidem natu maiorem, heredem testamento reliquerat: dummodò nullis se locari nuptiis liceret, nisi interueniente, & approbante clarissimo illo, nulla vmquàm satis digna laude celebrato, Egidio Carrillio Albornozio, Toletano Archiepiscopo S. R. E. Cardinali Sabino, ac sæpius in Italiam Legato; qui fuerat Garsiæ Aluari Albornozii, & D. Teresiæ Lunæ filius: maximaque ipsius Teresiæ causa, Lunensi Comiti cognatione deuinctus. Eum ergò Lupus Comes filiarum orbitati tutorem instituerat: edicẽs; vt ea omnis Mariæ filiæ dos, si sine Cardinali tutore auctore diceretur, nulla esset futura. Rex autem Petrus IIII. Cardinalis gratiam aucupatus, Mariam sibi nurum comparauerat: eamque huic Martino filio Ann. Chr. ∞CCCLXXII. desponderat. Amplissimo itaque Lunensis Comitis patrimonio aliis Martini ditionibus subiuncto. Martinus ipse ditissimus, & locupletissimus factus fuerat. Iam verò ex Maria vxore filios susceperat: Iacobum; Ioannem; Martinum; & Margaritam. Iacobus quidem, Ioannes, & Margarita paruuli decesserant. Martinus autem filius, vt parentibus is quoque cumulus honoris, & dignitatis accede-

ret; Ann. Chr. ∞CCCXC. vxorem duxerat Mariam, Federici, & Costantiæ, Siciliæ Regum, vnicam filiam, & heredem: quæ Trinacriæ Regina vocabatur, Athenarumque & Neopatriæ, vt loquimur, Ducissa. Siciliæ namque adiacentibusque Insulis, quarum tunc Maria potiebatur, Trinacriæ nomen impositum fuerat tunc, cùm Federicus pater, ac Ioanna Neapolitana Regina conuenerunt de acerrima illa, tot antea seculis agitata, Siciliensis imperii contentione. Verùm Federico mortuo; cùm nonnulli Siculi nequiter prosilientes, in Repub. violanda fraudes inexpiabiles concepissent; Mariæque Reginæ pupillæ palam conati essent adimere patrias fortunas; cumque ea diu ab ipsis quasi seruitute oppressa iacuisset: clara tandem, & insigni aliorum virtute, quorum fidelis sibi opera nequaquàm defuit, Maria ipsa liberata, Martino nostro huic Regi, Momblanci tunc Duci, tradita fuerat, vt Martino eius filio matrimonii dignitate coniungeretur. Nam vtriusque illorum, patris scilicet cognita virtus, ac filii mirifica indoles, & firma expectatio, Reipub. defendendæ, ac pristinæ dignitatis recuperandæ non dubiam, aut tenuem, sed certam, & penè exploratam Siculis ipsis ostentarat spem. quorum studiis factum fuit cumulatè satis. Etenim cùm Martinus pater, Momblanci eo tempore, vt dictum est, Dux, celebratis filii, ac Reginæ Trinacriæ nuptiis; magnas militum copias, filiumque ac nurum ipsam, secum multis instructis nauibus, Ann. Chr. MCCCXCII. Siciliam transportasset: illius aduentus, præcipuè verò animi virtus, ac fortitudo, impudicam illam seditiosorum hominum impudentiam vehementer represserat: quæ nulla alia quidem re tam diu alta fuerat, quàm nisi suorum impunitate scelerum diuturna. Itaque dum Ioannes Rex funesto illo casu extinctus interiit: Martinus frater in Sicilia aderat his rebus, molestis sanè, & operosis, verùmtamen magnanimo Principe dignissimis, implicatus. Eas hoc loco tot verbis sum persequutus: ne in præteritis quidquam relinquerem, quod ducerem sciri oportere: quandoquidem huc vsque continuatam vniuersarum rerum nostrarum narrationem protraximus. Nulla igitur superstite Ioannis Regis virili prole, Martinus frater, Momblanci Dux, qui felix ad casus, fortunasque iudicabatur, cum secundum vitæ suæ cursum sine vlla hactenus offensione in omnibus semper rebus tenuisset: totius Regiæ Aragonum ditionis subrogatus fuit heres; idque tum auito, & antiquo iure, tum etiam fraterno. Frater enim eum testamento heredem instituerat. Secus certè ac decreuerat pater Rex. Ipse enim constituerat: vt si forte Ioannes, masculis filiis orbatus, moreretur; non Martinus frater (quod mirandum est, cùm eum valde diligeret) sed Ioannis filia, quæcumque exstaret, natu maior, Regiam omnem hereditatem adiret: veterem illam causam reuiuiscere studens, quæ fuerat tot malorum semen, ac stirps; dum ad filiam Costantiam, quemadmodum explicauimus, Regnorum successionem deferendam ambierat. Quo enim tunc iure Costantia nixa, Regnorum gubernacula prendere concupierat; eodem prorsus nunc Ioanna, Fuxensis Comitis vxor, ad paternam ditionem capessendam summopere nitebatur. Neque verò illius maritus, Fuxensis Comes, satis sibi duxerat futurum, quòd ea de re per ciuilem iuris disceptationem contenderet, nisi per vim etiam decertaret; nec iure, aut legibus, sed ferro tantum, & armis se vinci passurum referebat. Ea propter repentè in Cataloniam inuasit. Deinde in Aragoniam tendens, subitò omnia disturbauit. Atque cùm ex Petri IIII. Regis præscripto, ista modò oriretur contentio; visum est planè illius acerbitatem naturæ eò tandem vsque durasse, vt qui viuus omnia peruertisset, mortuus etiam noua moliretur. Præterea vt huiusmodi successionis opus in dubium magis, incertumque reuocaretur; Regina Violans, recens Regis vidua, se à Ioanne marito prægnantem esse relictam firmissimè asseuerabat. Illud quoque maximum accedebat incommodum: quòd Martinus eo tempore in Sicilia aderat negotiorum, quorum mentionem fecimus, laqueis irretitus. Is motus temporum visus est, tantaque rerum perturbatio in istius Martini Regis regnandi initio. Verum nostri nequaquam iudicarunt fore se causæ, & officio suo facturos satis, etiamsi absentis Regis certum, ac legitimum ius solita sibi fide tutarentur: nisi eò tunc melius, quod præsens ad imperandum non esset, maiori diligentia, & cura saluum illud, atque integrum, ad ipsius reditum, reseruarent: præsertim cum ea omnis Fuxensis Comitis causa, ab omnibus & caduca, & friuola, nullisquè defixa iuris, aut iustitiæ radicibus censeretur. Itaque vniuersi totius Regni Ordines, Iulio mense eiusdem Ann. Chr. MCCCXCV. quo Ioannes Rex obiit, exsibilata prorsus ea Comitis Fuxensis sententia & explosa, Martinum, concordibus omnium animis, lætisq; acclamationibus Regē declararunt. Deinde legatos, tum ad eum, vt ventis, ac remis in patriam

1395.

triam omni festinatione properaret; tum ad ipsum Comitem decreuerunt, eidem suadentes, vt sponte ad Martinum, propenderet Regem agnoscendum, priusquam ad idipsum inuitus premeretur. Neq; illam ad defendendum absentis Regis ius, omnium Ordinum concordiã, quam videbat; absurdè, temere, aut frustra, sed cõsideratè, & propẽso crederet esse initam. Vsq; eò tamen ipsius insania prorupit: vt his omnibus spretis, Regem se a suis salutari stultè, & arroganter iuberet. Necnon & nonnullis Francorum aduentitiis copiis coactis, hostilem in modum omnia diuexans, postquam plurima Cataloniæ loca occupauit, ad insignis Balbastrensis opidi muros, Nouembri mense castrametatus fuit: quòd eum locum, quia Pyrenæos montes attingit, ad suppetias sibi è Gallia ferendas aptissimum fore constitueret. Nostri hisce Comitis Fuxensis conatibus obuiam itum iri oportere statuentes: vt cùm domi, tum etiam militiæ debitam fidem, ac diligentiam præstarent, maximum illico exercitum compararunt. Cui omnium consensu Imperator præpositus fuit, Petrus Vrgelitanus Comes, nobilissimus, & clarissimus vir, cum ipso Martino maxima cognatione coniunctus: Erat enim Regio sanguine ortus; filius Iacobi, Petri IV. fratris germani, ab eo, sicuti dictum est, veneni suspicione interempti. Ob quas causas videbatur habere ex sese in ipsos milites legitimam non modò auctoritatem; sed quodammodò etiam imperium. Is ergo de obuiam itione ita fecit, quemadmodum a nostris statutum fuerat. Quamprimum autem dare operam cœpit, vt auxiliaribus Francorum copiis introitus omnis prohiberetur. Sic enim bellum hoc quam celerrimè videbatur felicem exitum habiturum: cùm Fuxensi Comiti nullus patere aditus posset, nisi ad fugam. Ac in eam protinus ille se, ac libenter coniecit. Nam huiusmodi consiliorum rationem attulit statim ad eum non aliquis ex prœlio nuntius, sed creber suorum rumor, timoris, ac periculi plenus. Per Nauarram autem Pyrenęos transcendens, spe vacuus in patriam remeauit. Balbastrenses enim, forti animo, & constanti, summis obsidionis periculis obstiterunt. tam citò euanuere stulti omnes inimici illius Regis conatus. Ceterum quod ad Violantis Reginæ grauiditatem attinebat, prudenter quoque prouisum fuit. Ne qua enim suppositi partus suspicio subesset; quatuor adhibitæ fuerunt matronæ optimates, quæ assiduè cum eadem versarentur, illius fœtus fideles testes futuræ. Haud multos tamen post dies ipsa Violans illam penitus præcidit spem; quam se in aluo prædixerat retinere, a marito Rege mortuo commendatam. Palam namque se minimè prægnantem esse renuntiauit. Iampridem autem, siquidem A.D. VI. Kal. Iun. eiusdem Ann. ∞ CCCXCV. simulatque Ioannes Rex mortuus fuit; D. Maria Luna, Martini vxor, prudentissima, & diligentissima femina, Barcinonæ, vbi aderat, Regium sibi nomen, mariti absentis, vt diximus, iure vendicauerat. quasi ea iam tunc omnem illam Fuxensis Comitis quæstionem irrideret: Violantis verò Reginæ grauiditatem, fictam, & commentitiam esse præsentiret. Cùm ergò, vt ad Martinum redeamus, de morte Ioannis fratris in Siciliam allatum esset; tametsi publicis nostrorum literis, maximeque ingenti legatorum sollicitudine vrgebatur, vt reditum suum in patriam festinaret: nihilominus moram sibi interponendam è Sicilia decedendi constituit, donec institutæ rei expediret exitum gloriosum, quem sperabat. Gratum autem omnibus dabat responsum, se, quãtum susceptorum negotiorum ratio pateretur, suum maturaturum aduentum; anxioq; & sollicito; nec sibi ignoto, nostrorum amori, amore etiam grato, & beneuolo responsurum: quo facturum omnibus satis, confidebat. Sed interuallo haud longo interiectio, vniuersum Siciliæ Regnum pacatissimum reddidit; singularique sua fortitudine, Regiæ dignitatis auctoritatem, quæ fuerat apud maiores, filio, ac nurui Regibus cumulatè restituit. Deinum, in patriam rediens, Barcinonæ summa alacritate, & lætitia. A.D. VII. Kal. Iun. Ann. Chr. MCCCXCVII. à Catalanis exceptus est; eamq; vrbem ouans, ac propè triumphans introiuit, quòd totum Siciliæ Regnum bellica sua virtute præstitisset, fraternamq; Regiam possessionem occuparet tantæ hereditatis, & gloriæ. Nostri eidem statim celeberrimam gratulationem decreuerunt, & Siciliensis rei tam benè gestæ, & optati sui, prosperi, & felicis aduentus. Eundem autem vehementer obtestati sunt, ne Regale munus exerceret, donec prius Cæsaraugustæ Regiis decoraretur Insignibus, patriasque leges, ac libertates more solito stabiliret. Maiores namque nostri permagni suã, ac nostra interesse putauerunt, attentos semper animos ad decoris conseruationem tenere. Martinus Rex benignum his rebus responsum dedit: aduentum suum in nostram Vrbẽ celerem fore, dum se Barcinonæ ex summo itineris labore paululum recreasset. Deniq; Non. Octob. eiusdẽ An. MCCCXCVII. Dominica quadã die Cæsaraugustã ingressus est, tantæ multitudinis cõcursu ad eum alacriter excipiendum facto, quãtum capere potuit

ipsa vrbs. Eodemque die, assidente, vt moris est, Iustitia Aragonum, Ioanne illo Eximini Cerdano (qui eo tempore dictum Magistratum gerebat) in eius certa iam verba solitum Iusiurandum iurauit: Se omnia nostra libertatis iura diligentissimè seruaturum. Sequenti verò An. Chr. ∞ CCCXCIIX. generalibus Comitiis ad eandem vrbem indictis, A. D. III. Kal. Maii idem ipse Rex, in solio sedens, ante Aram Templi maximi, celeberrimam illam habuit concionem, tot floribus nostræ antiquitatis conspersam; qua gratiam præstitę operæ, dum eo absente Regnum sibi integrum reseruatum fuerat, cum summa gentis nostræ fidelitatis laude coniunxit. Eam siquidem nos non ab aliis nationibus accepisse, sed arripuisse ex natura ipsa, longè dilatata oratione, magnaque commemoratione antiquitatis, ac exemplorum adhibita prolatione, copiosius indicauit. Varios deinde casus percucurrit nouos, ac veteres: in quibus nostri bellica etiam virtute, ac rei militaris peritia, aliis gentibus multum præstiterant. Nupertimè tandem affirmauit, se dum in Siciliam delendæ tyrannidis causa perrexisset, perpusilla vix Quingentorum nostrorum manu, ingentem Quatuor millium, & plurium Siculorum Equitum aciem profligasse. Cumque ad eam rem exemplis vteretur multis, veterem illam dicendo renouauit Iaccensis, ac Suprarbiensis imperii expugnationem: à qua, tanquam à fonte, & capite, vniuersarum rerum nostrarum dignitas dimanârat. Atque hæc mirificè conuenit earum à nobis traditæ rationi. Postquam autem hæc omnia latè, ac fusè persequutus est, solitumque fidelitatis iuramentum sibi à nostris fieri postulauit: vniuersam argumenti sui sententiam hac peroratione conclusit; Vti Martino filio, Siciliæ Regi, quamquam absenti (ea enim inusitata, & noua res erat) Regnorum omnium successio post longam ipsius vitam, eadem fide interposita, deferretur. Id nostri libentibus animis concesserunt: frugi tamen prius, nec incallida, posteri temporis prouisione interiecta; ne aliquando istius casus, cùm sponte fieret, ad alium similem casum, necessaria fortè consequentia notaretur. Hisce ergo rebus constitutis, nonnullisque legibus promulgatis: Comitia ea peracta fuêre, summaque Regis, ac Regni consensione laudata. Sed melius hæc notata erunt vulgaribus literis, quam Latinis. Quamobrem eadem infra, vernacula nostra lingua, proferemus. Ceterùm cùm Martinus Rex, aliquibus de causis, se coronari in id vsque tempus distulisset; diem tandem certam destinandam duxit ad eam rem; Cæsaraugustamque primarios viros, ab exteris etiam nationibus, conuenire. Idibus ergo April. Ann. Chr. MCCCXCIX. in Templo maximo coronatus est, & à Garsia Ferdinandi Heredia, Cæsaraugustano Archiepiscopo, sacro oleo perunctus: nec multos post dies D. Maria Luna Regina iisdem prorsus Insignibus decorata. Quæ sollemnia, ac iusta ludorum summa cum cærimonia ab ipso Rege celebrata fuerunt; vt noster Surita testatum reliquit: qui hæc omnia, quæ ego nunc percurro, vberiùs ac fusius, quemadmodum cetera, in suis Annalibus pertractauit. Ad ea autem celebranda tantam Optimatum, Equestrium, ac Plebeiorum multitudinem fuisse perhibent congregatam: vt nullis vnquam Comitiis ipsa vrbs tanta celebritate omnis generis hominum floruisset. Verum dies illi pro Festis funesti pænè extiterunt. Villanouanus enim Vicecomes D. Petrus Ladron Cheluæ Valli dominabatur intra Valentinos fines constitutæ: sed quæ tamen nostris Aragoniis legibus subiacebat. Valentinenses verò Magistratus iampridem, viuente Ioanne Rege, eam omnem peruerterant iudiciorum rationem: quæ iam inde ab ipsius Valentini Regni expugnatione fuerat, quemadmodum demonstrauimus, iisdem, ac nonnullis aliis opidis constituta. Itaque Vicecomes ipse hanc iuris læsionem statuens sibi, ac suis esse nocentissimam, cùm ex præscripta lege, veterique consuetudine, suæ, ac subditorum lites accõmodandæ essent ad Fororum Aragonum formulas: sæpenumero Ioannis, ac Martini, Regum fidem prece humili, ac supplici fuerat obtestatus: ne paterentur ius suum ea in re tantopere violari. Cumq; nihil profecisset quotidianis huiusmodi iactatis querellis; ab eodem tandem Ioãne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum depoposcerat (cum enim sciebat sibi, & suis & debere, & posse opitulari) vt peregrinæ huic Valentinorum insolentiæ, Magistratus interponeret auctoritatem, & vim. Iustitia Aragonum iudicans petitionem illam aptè esse coniectam, Interdictionem solitam concesserat; Valentinensesque Magistratus, qui noxii dicebantur, præscripta die iusserat adesse coram se, de officiis suis responsuros. Sed ii neq; citati comparuerant. Imo id pro nihilo putantes, grauiora adhuc, acerbioraq; fuerant moliti. Iustitia Aragonum, solito suo facetiarum, & vrbanitatis lepôre, istius facti vindicationem in commodius tempus distulerat, quo posset Reipub. magis prodesse: ne se fortè, vt erat prudens, ac prouidus, eò dimitteret, vnde nullus esset Valentinis ipsis, ac nostris etiam fortasse, nisi exitialis exitus futurus. Tamdiu au-

diu autem continuebat, vt omnes crederent, pristinam illam animi sui fortitudinem, non iam diuturno aliquo, sed sempiterno fuisse somno consopitam. Cùm igitur ad eam Festorum celebritatem, in quibus Martinus Rex Insigne Regium susceperat, Valentinorum legati conuenissent: Iustitia Aragonum tenens, quam optabat, occasionem, ne iam amplius illius tarditatem expectaret: omnia eorum bona, illatarum iniuriarum pignora, Magistratus auctoritate, occupauit. Hinc maximi tumultus excitati sunt. Rex enim adeò id acerbè tulit, ac molestè, vt natiua sua lenitate deposita, nouus iam homo, vehemens, ac ferox, non mitis, aut blandus, vt antea, videretur. Illud tunc facetum dictum à Regis Medicis idem Iustitia sibi dictum fuisse perhibet, quod hoc loco annectendum statui: operæpretium namque me facturum existimaui, si seriis hisce rebus veteres interdum nostri, & vrbani sales accederent. *Por esto el Señor Rey Don Martyn fue muy sañoso, è congoxado contra mi. E me dixeron los Medges suyos, que yo era el millor Medge de la tierra: que auia feyto tornar el dito Señor Rey de fleumatico en colerico.* Edicto tamen Iustitiæ Aragonum parendum fuit; ipsiusque Magistratus præsidio, Vicecomitis, & suorum causæ in antiquum statum restitutæ: quo pacto Iustitia Aragonum temporis opportunitatem expectans, sapientissimè totum id, quod nostro iuri diminutum fuerat, exæquauit. His ergo rebus ita constitutis, quæ maximam perturbationem attulerant, ea Comitia sedate, ac placide dimissa fuere: omniaque apud nos otii, ac pacis plenissima. Verumtamen nec diu postea factum est, vt incredibili, qua omnes fruebantur, lætitiæ voluptate carerent. Tristes enim è Sicilia nuntii vna die, atq; vna literarum significatione venerunt, de morte Mariæ Reginæ, ac Petri filii, Martini nostri Regis nepotis: ad quem Aragoniam vniuersam ditionem, cum Siciliensi Regno coniunctam, peruenturã fore putabatur. Is fuerat A.D. xv. Kal. Decemb. Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. Siciliæ natus; Ann. vero Chr. MCDI. obiit: eodemque anno Regina mater, Martino ipsius marito, totius Siciliensis ditionis herede constituto. Ex quo iam tempore vniuersæ res nostræ penitus visæ sunt ad quartum Interregnum procliues. Etsi enim Martinus idem Siciliæ Rex secundam illico Ann. Chr. MCDII. duxit vxorem, Blancam Caroli Nauarræ Regis filiam: simili tamen fatali casu, Augusto mense, infantulus eorum filius, cui Martini etiam nomen inditum fuit, mortem obiit Ann. Chr. MCDVII. Quo etiam anno D. Maria Luna, Aragonum Regina in Villa Regali, Valentinensi opido, mortua est. Ipse verò Martinus filius Siciliæ Rex, nec diu postea iisdem certè finibus gloriam suam, quibus vitam, ac immaturam ætatem terminauit. Nam in Sardiniam profectus ad restinguendam quorundam sceleratissimam conspirationem, gloriosam tandem victoriam consequutus, ad Callaris ciuitatem cælo, ac loco calamitosam VIII. Kal. August. Ann. Chr. MCDIX. non tam morbo, quem ex labore contraxerat, periit, quàm funestæ pestis vi, vt extremum spiritum quasi in ipsa effudisse victoria visus sit, cùm non satis diu nec naturæ vixisset, nec gloriæ. Cuius interitus incredibilem nostris intulit mœstitiam, & quòd sine filiis legitimis decessisset, patri verò habendorum vix firma aliqua expectatio maneret, propter nimiam corporis crassitudinem. Ad augendum enim dolorem, hos etiam rariores casus Martini Siciliæ Regis obitus habebat: ita vt vix consolabilis videretur. Ea est humanarum rerum volubilitas. Qui enim patris futurus heres putabatur, patrem testamento amplissimæ Siciliẽsis ditionis heredem nominatim scripsit. Tunc Martinus pater, Aragonum, & Siciliæ Rex vocari cœptus, ac Athenarum, & Neopatriæ Dux. Neq; verò ipsius morte, vt omnes crediderant, sed Martini filia ea facta fuit Siciliensis Regni cum Aragonensis imperii maiestate coniunctio. Ex duabus autem concubinis filium, ac filiam reliquerat Siciliæ Rex: filiam quidem Violantem, quæ postea Nieblæ Comiti nupta fuit, ex Agathusa Siciliensi femina susceptam. Ex Tarsia verò, itidem Siciliensi, Federicum: qui eodem testamento Comitatus Lunensis heres institutus, vniuersam Regnorum successionem appetiuit post Martini, aui Regis, ad quẽ iam properamus, interitum. Illud etiã est maximè in tãto, tamq; præcipiti Reip. casu dolendum, quòd Martino Siciliæ Regi de tam amplo Regnorum patrimonio nec iter quidem ad auita maiorum sepulchra relictum fuerit. Callari enim sepultus iacet. Martinus pater, cui secunda fortuna tot Regna fuerat elargita, aduersa verò viuo, & vidẽti, Regiæ totius sobolis occasum; ne ea penitus interiret; non tam senio, quam corporis infirmitate confectus, A. D. xv. Kal. Octob. eiusdem Anni MCDIX. Margaritam Pradesiam, Regio genere natam, vxorem duxit. Sed cùm ex ea nullam prolẽ susciperet, nec suscipiendam speraret; se viuente, ciuilem disceptationem esse voluit de futuræ successionis iure. Maximè enim exoptabat Federici Lunẽsis Comitis, nepotis sui, causam plus, quàm ceteras omnes valere, saltem in Siciliensis Regni possessione: vt si iam immaturus

1401. 1402. 1407. 1409. 1409.

ille interitus Martinum filium à Regia hereditate abstulisset; in ea saltẽ parte liceret modò, has eius reliquias in posterum remanere. Verùm Vrgelitanus Comes Iacobus, quòd rectam duceret originẽ à Regia Aragonum virili stirpe, haud patiebatur se ea de re in iuris aliquam contentionem vocari. Imo, quia debere se statuebat sine aliqua dubitatione vniuersæ Regię hereditatis potiri, generalem illius Gubernationem fidenter postulauit: perantiquum quidẽ, vt dictum est, Regiæ successionis signum. Rex autẽ illi nõ solum eã, sed & Proregis in Aragonia munus impertiuit: non quasi ea re cuperet id illi concedere, quod expetebat (odio enim non recenti, sed diuturno, ac veteri in eundem flagrabat) sed vt furentis hominis à sese depelleret importunitatem: quæ valde sibi molesta erat. Ille verò, qui iam ab eo tempore facere studebat initium Regiæ dignitatis prensandæ; omni ope, & opera enixus fuit: vt Iustitia Aragonum solitum à se iuramentum reciperet. Nam nisi eo in ipsius manibus facto, muneribus ipsis fungi non licebat. Verùm Iustitia Aragonum, Ioannes Eximini Cerdanus, non incallidè fuit tergiuersatus. Iustam enim excusationem adhibebat: fuisse se à Deputatis Regni, ne id faceret, interpellatum; quòd affirmarent, Comitem ipsum nequaquam muneribus istis iuxta nostras leges potuisse præponi. Vrgeli verò Comes de obiectis nihil confitebatur. Quamquam autem vehementer instabat: Iustitia Aragonum sibi prius cunctandum proposuit. Sed antequã sententiam protulisset; tristes nuntii allati fuere, Martinum Regem Barcinonæ, A D. I I. Kal. Iun. Añ Chr. MCDX vitam cum morte commutasse. Quo misero, ac fatali casu vniuersa Resp. nostra ad quartum Interregnum adducta est, eaque omnis Vrgelitani Comitis, ac aliorum competitorum contentio ab armorum strepitu ad forensem disceptationẽ, non sine magna, & immortali maiorum nostrorum laude, reuocata. Martinus enim Rex tametsi commonefactus suum ea de re iudicium ferre recusauit. Populeti tandem sepultus, orbatam patriam reliquit splendida illa, ac generosa Aragonum Regum virili stirpe: in quam, tanquam in vnam arborem, tot Regum tam admirabilem, præstantẽ, ac penè diuinam virtutem insitam intuemur. Nec intuebimur profectò minorem in iis, quæ nobis percurrenda desunt. vt iure quidem affirmare possimus, ipsius stirpis non truncum modò, sed & ramos, ac folia vberrimos, lectissimosq; immortalitatis, ac gloriæ fructus attulisse. De ipso verò Ioanne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum satis multa dicta sunt, ac dicenda etiam supersunt præclara industriæ, ac prudentiæ suę opera: quandoquidem diuinitus quasi in hæc incidit, de quibus agimus, tempora; vt operosi istius ædificii, quod tunc nostris extruendum proponebatur, machinator adesset, eodem prorsus modo, quo antiquitus fuerat vltimus ille Aragonensis Comes, tam benè statuendæ Reip. nostræ tot antea sæculis architectus. Sed nunc ad rem.

1410 (margin); 10, 20, 30 (margin line numbers)

QVARTVM INTERREGNVM.

CVM illa itaq; duo imperii nostri lumina, ambo scilicet Martini Reges, immaturam mortem, nulla legitima relicta prole, obiissent: vniuersa cœpit Resp. nostra, quasi nauis quædam in alto tempestatibus fluitans, incerto cursu agitari. Quinque enim prodiere acerrimi competitores: quorum vnusquisq; Regalem ad se dignitatem pertinere diuerso ab aliis iure contendebat.

40 (margin)

I.

Horum primus fuit (vt eos prius numeremus, qui orti erant recto nostrorum Regum virili satu) D. Iacobus Aragonius Vrgelitanus Comes: qui Martino Rege viuente, generalem, vt dictum est, Regnorum ambierat Gubernationem. Modò tamen Repub. ad Interregnum adducta, fidentius Regale ipsum munus appetebat. Erat autem paterno genere, recto ordine, à Regia virili stirpe profectus. Regis etenim Alfonsi I V. pronepos erat: nepos Iacobi, tertii illius filii: qui dum Costantiæ Petri I V. filiæ grandiori in Regali successione antelatus fuit, satis firma, quam diximus, veneni suspicione decessit. Ex Cæcilia autem vxore, Comengis Comitis filia, Iacobus ille Petrum reliquerat filium, Vrgelitani Comitatus heredem: eum nempe, qui Fuxensem Comitẽ mortuo Ioanne Rege Regnum appetentẽ armis repulit, & fugauit: sicuti hæc omnia fusius à nobis sunt superioribus in locis pertractata. At Petrus ex Margarita, Monferratensis Marchionis filia, Thadęum, Ioannẽ, ac dictum Iacobum, filios susceperat. Sed Iacobus à patre Vrgelitanæ ditionis heres institutus fuit: quòd ambo ii Thadæus, ac Ioannes, grandiores filii, mortui fuissent sine liberis. Atq; eorum alteri (quæ aliquamdiu apud nos fama percrebuit) Iacobus ipse iniusta, ac insana elatus dominandi cupiditate, occultè nimis, & clã suis manibus necem attulerat. Deniq; Isabellam duxerat vxorem, Petri I V. & Reginæ Forzianę filiã, Regumq; Ioannis, & Martini, tametsi non vterinã, sororẽ. His de caussis, in ea, quæ tunc

50 (margin)

versa-

versabatur, de Regali adeunda hereditate contentione, ipse Vrgeli Comes alios antecedere videbatur. Cuius apud nos præcipuas partes agebat D. Antonius Luna, Aragonensis Ricus homo nobilissimus: qui tam amplo patrimonio in Aragonia potiebatur, vt per sua ferme opida è Castellæ finibus ad Galliam vsque iter sibi facere liceret. Verum dum se temerè in alieni iuris defensionem immisit, anxiusq; nimis, & sollicitus videri voluit alieni patrimonii propugnator: nec quidquam ea curatione alteri profuit, & ipsemet sibi, ac suis suorum omnium bonorum dissipationem, atque acerbum inde interitum cōparauit. Vna etenim ruina, ac tempestate, & vniuersæ illius opes corruerunt, & ipsius etiam Vrgeli Comitis: quamquam is potior, vt dictum est, communi omnium opinione, in 10 ea successionis causa ducebatur.

II.

Secundus autem erat, Gandiæ Dux, ac Ripacurtiæ Comes, D. Alfonsus Aragonius: Iacobi II. Regis nepos: filius Petri, illius quarti filii; qui, quemadmodum exposuimus, beati Francisci instituto addictus, claris vitæ operibus, Valentiæ obiit. Huic autem Alfonso iam tunc aduersari cœperat ipsa fortuna, cùm illi Villienæ Marchionatus, ac Castellæ Connestabulia abrogata fuêre: quibus ipse fuerat ab Henrico Rege, Trastamaræ antea Comite, paulò ante donatus. Præterea Violantis Arenosiæ vxoris immoderata nimis licentia, libertasque viuendi, haud sibi comparauerant eam, quæ tantum virum decuisset, claram, ac stabilem auctoritatem. Adhæc tanta erat confectus senectute, vt penè iam de-20 sipere censeretur. Eas ob res videbatur ab omni non modò fortuna, verum etiam spe derelictus. In omnium tamen fide, quòd esset rectæ virili Regum stirpi proximè adiunctus, causam ipse suam deponebat.

III.

Tertius verò, qui genus quoque suum ab eadem ducebat Regia virili stirpe, D. Federicus erat Aragonius, Lunensis Comes: Martini Siciliæ Regis ad Callarem mortui ex Tharsia, quam nominauimus, concubina filius. Cui, Martino auo Rege cōtendente, Benedictus XIII. concesserat, vt Regale munus posset obtinere, ac si esset ex iusto, & legitimo natus matrimonio. Id autem licet fuerat impetratum ad Siciliæ tantummodo Regnum obtinendum, à quo filii illegitimi censebantur exclusi: tamen ad Regalem etiam 30 Aragoniæ ditionis hereditatem adeundam ab iis modò adducebatur, qui ipsius Federici orbitati, cùm puer esset infans, ac pusillus, fuerant tutores adscripti. Præter eos etiam Regii omnes domestici, & familiares illius causæ videbantur esse fautores. Verùmtamen cùm eam Comitatus, ac Lunensis ditionis successionem cognati appeterent propinquiores, nequaquam ea Federicum potiri posse, quòd illegitimus esset, contendentes: tot in eius miseri, atq; infelicis fortunas, procellæ, ac tempestates commotæ sunt, vt in ea, quæ tunc vertebatur controuersia, nullius causa desertior videretur.

IIII.

At quartus ad Regium Principatum accedebat, Ferdinandus, Castellæ Regis filius: Princeps quidem per se satis cognitus nulla commendatione maiorum. Cuius virtus, 40 eo ipso tempore, latè splendebat: quòd complura loca à Mauris diruta, & penè deserta, per eum essent recreata. Ex Antequeræ autem illustri opido, quod tunc vi obsessum tenebat, Infantis Antequeræ traxerat cognomentum. Sed maiorem laudem prætulerat, dum Castellæ Regnum, vltro sibi oblatum, puero Regi, è maiori fratre nepoti, deferendum censuerat. Præclarum continentiæ, & integritatis exemplum. Nam etsi alios vincere magnum est: maius tamen à se semetipso quemquam superari. Hic igitur Infans Ferdinandus ad Regiam dignitatem capessendam hoc vno potissimum nitebatur, quòd esset vltimis Regibus, Ioanni, & Martino, proximiori, quàm ceteri omnes, vinculo propinquitatis coniunctus. Erat enim Eleonoræ, Petri IV. filiæ, ac Regum Ioannis, & Martini germanæ sororis, filius: quæ fuerat Ioanni Castel-50 læ Regi, Trastamaræ Comitis filio, quemadmodum suo loco diximus, collocata. Ob id proditur, Martinum Regem, dum, se viuente, de ea Regiæ successionis causa agendum decreuerat, in istius Ferdinandi partem visum fuisse propensiorem. Quod permagni interfuit ad fouendos nostrorum sensus, conciliandosq; animos: plures enim deinde huic sententiæ fauere visi sunt. Inter quos præcipui illius erant adiutores, D. Petrus Eximini Vrrea, ac D. Ioannes Martini Luna; nobilissimi duo, primarii, & amplissimi viri. Quorum ille erat, clarissimæ gentis Vrrearum princeps, Ruedæque Vicecomitatui, & Alcalatensi ditioni dominabatur. Hic verò, qui Illuecæ ditionis dominium obtinebat, tametsi erat, D. Antonii Lunæ, cuius supra meminimus, vxoris frater germanus; magis ab eo in hac causa voluntate, ac studiis dissidebat, quàm natura, aut genere

esset disiunctus. Patrui autem sui D. Petri Lunæ, quem diximus in sua obedientia Benedictum vocari, consiliis parens, eas Infantis Ferdinandi partes agebat. Benedictus enim præcipuum se ipsius dignitatis fautorem constituerat. Ideoq; præsens, atq; aliquamdiu apud nos sedens, suam ea in re operam, studiumq; nauauit. Cuius summa auctoritas, atq; amplitudo ipsi Ferdinando non parum attulit adiumenti.

V.

Quintus tandem, & vltimus, qui in ea Regia causa non iam æqualem aliis, aut parem se esse, sed longè superiorem dictitabat; Ludouicus erat, Calabriæ Dux, ac Guisæ Comes nuncupatus; Ioannis demortui Regis ex filia nepos Violante: quæ Ludouico Andegauiensi Duci, Siciliæ Regi aliquamdiu appellato, matrimonii fuerat, vt recensuimus, dignitate coniuncta. Ioanna enim eiusdem Ioannis Regis, ac Mathæ primæ illius vxoris filia, quæ Fuxensi Comiti nupta, statim in ipsius Martini regnandi initio, super ipsa Regia successione eam, quam docuimus, vniuersæ Reipub. nostræ attulerat perturbationem, iampridem decesserat sine prole. Ex secunda autem vxore idem Rex Ioannes filiã susceperat Violantem, matrem istius Ludouici: qui modo Regale munus apprehendere, haud minori fiducia, ac si ea de re solus contenderet, conabatur. Ea tamen omnis spes, & ratio, & cogitatio pendebat ex Caroli Francorum Regis oblata sibi tutela, & præsidio. Ipse enim Carolus enixè Ludouici causam susceperat defendendam, quòd esset sibi propinqua cognatione coniunctus. Ex nostris verò illius se studiosissimam esse profitebatur florentissima omnis Herediarum gens. Vnde genus ducebat D. Garsias Ferdinandi Heredia, ea tempestate Cæsaraugustanæ Ecclesiæ Archiepiscopus. In quo præter amplissimum hunc tantæ dignitatis gradum, in quo erat locatus, tantæ erat nominis, industriæ, ceterorumq; ornamentorum omnium amplitudo; vt apud nos Ludouici nomen solus sustineret. Sed cùm se Vrgeli Comitis causæ indicaret animo, atq; armis inimicum; grauissimum in se eiusdem Comitis, ac suorum odium concitauit: quod tandem in ipsius Archiepiscopi crudelem, ac miserabilem mortem erupit.

Hi igitur omnes de Regiæ successionis iure inimicissimè inter se, ac infestissimè contendebant. Neque quisquam eorum concedebat alteri, vt iure, aut æquitate se, potiorem esse fateretur. Quin imo in ea causa omnes vi opprimi melius esse, quàm iuri cedere iudicabant. Inde nostri subitò maximum, ac summum allatum esse periculum, & discrimẽ patriæ cognouerunt. Non enim ciuiles iã seditiones affligebãt Remp. aut de legũ, vel libertatum obseruatione erat tantummodò decertatio instituta: sed de adeunda totius Regii imperii possessione grauissima oriebatur contentio. Quę tametsi valdè timenda videbatur, ac qui illius cursus, aut exitus futurus esset: nihil magis nostri, quàm præposteram aliquam vniuersarum rerum conuersionem timebant, quæ nouum induceret morẽ iudiciorum, Rempublicãq; de pristino libertatis statu dimouêret: cùm humanę res omnes, ac ipsa Regna, & Principatus perleui sæpe pendeant momento fortunæ, temporumque inclinatione pusilla. Eoque etiam id magis; quòd nostrorum Optimatum variæ essent, ac diuersæ, & in varias competitorum partes diffusæ factiones: nulla autem domus tam stabilis sit, nec tam firma ciuitas, quæ non odiis aliquando possit, ac ciuilibus euerti dissidiis. Neq; vero spes nostris vlla ostendebatur, vt qui tantopere inter se animis, ac studiis dissiderent, vna vnquam possent voluntate cõiungi. Nec tot iã incommodorum prouidę alicui cautioni, si quę forsan adhiberi potuisset, locus erat. Vrgelitanus. n. Comes Iacobus, quo aderat Almuniæ loco, à Cæsaraugusta non longè, quãprimum sibi de Martini Regis morte allatum fuerat, generalis Regnorum Gubernatoris nomen vsurpauerat. A quo munere se nequaquam abduci passurum dicebat, neq; vt causa sua cum aliorum competitorum causis contenderet: qui ad se solum Regiam dignitatem pertinere luce esse clarius affirmabat. Quò autem propè huiusmodi contentio accedebat: eò iam propius grauiora patriæ pericula conflabantur. Regis autem nomine consultò, vt proditur, se salutari in aliud ipse tempus distulerat; vt hoc continentiæ signo nostrorum sensus permulceret: apud quos nefas semper fuerat decretum, quemquam se Regem ante sancitas more solito leges nominari. Quin & id ipsum Gubernatoris generalis nomen tam citò vsurpasse, hoc quoque magni in patriam amoris artificio condiebat: quasi in eo ipso nostris videri cuperet beneficentissimus, quòd Reip. penè succumbenti, & aliorum competitorum oneribus, turbulentisque factionibus indignissimè oppressæ, sin minus sua vi, suorumve posset, ipsius tandem potestate muneris subueniret. Sed nota hæc illius calliditas in maius sui odium retrahebatur. Non enim demissus iste, atq; humilis sermo corruptis eius moribus consonabat: imo insolentem suam, superbamq; naturam extulerat sanè supra modum tanti istius insolentia dominatus. Qua in re quo suo-

rum

rum dissimilis videbatur: eo erat illorum in corporis figura, ac membrorum compositione simillimus. Erat enim in eo forma, & species quædam liberalis; ac statura apposita ad dignitatem: præstans præterea lineamentorum totius oris, & corporis conformatio: ad hæc gestus ipsius ita venustus; vt ars etiam, quæ non erat, atque è disciplina motus quidam videretur accedere. Quæ ornamenta cum splendore Regii generis, à quo erat profectus, mirificè lucebant; ac complures, præsertim Catalanorum, alliciebant ad sese: quòd vnum aliquem se crederent ex mortuis nostris Regibus, exemplum fortitudinis, imaginem continentiæ, atque expressam quamdam, & eminentem eorum virtutis effigiem intueri. Verumtamen non abfuit perspicax, qua opus erat, ad 10 præcauendum prudentia aliquibus ex nostris, qui neutram in partem mouebantur, publicumque tantum agebant retinendæ libertatis, ne his voraginibus summergeretur negotium. Earum verò, atque adeò ventorum huiusmodi duo præcipui moderatores, & gubernatores scientissimi exstiterunt: Egidius Ruiz Lihorrius alter; qui eo tempore generalis apud nos Gubernationis, vt loquimur, regendæ munus gerebat, eratque fortis, ac constans vir, deque ipsa Rep. optimè sentiens; alter vero; quem toties nominauimus, Ioannes Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum, eiusdem Reip. conseruandæ studiosissimus, ac diligentissimus vir: qui de eadem sæpius, vt iam satis docuimus, benemeritus fuerat. His duobus ob suorum munerum dignitatem tempus, ac facul- 20 tas agendi erat magis propria, quàm ceteris: doloris verò, timoris, ac periculi eadem erat illa causa communis. Ad eos itaque confugerunt ii, qui integrum defendebant ius libertatis. Omnes autem Cæsaraugustam quamprimum conuenientes, considerate rem ipsam agere cœperunt. Inter quos negotiorum tractatione, & vsu, principem locum tenere videbatur Berengarius Bardaxinus, iuris & publici, & priuati valde peritus: qui à veteri, & illustri Bardaxinorum familia originem ducebat. Illius autem non in sententiis solum, sed etiam in nutu tanta residebat auctoritas, vt eius domus sine dubio totius Regni esset oraculum, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum omnium peritissimus censeretur: tametsi apud nonnullos aliquando singularis cuiusdam artificii suspicio imminuebat hanc tantam ipsius auctoritatem, & fidem. Ad nostrorum autem sermones protinus se adiungens Benedictus, eandem vr- 30 bem A.D. VIII. Id. Decemb. eiusdem Ann. ∞ CDX. ingressus est. Cuius cõspectu, magna ea, quæ plures angebat, de Rep. cura consedit: in hoc enim naufragio colligendo, ac reficiendo communi saluti, semper illius consilia reperiebantur esse versata; nec dum palam in alterutram partem propendebat. Reipub. igitur omne bonum, eorum, qui ibi aderant, finiebatur conuenientia, & concordia. Ex quibus licet plures erant, qui animis, & voluntatibus non leuiter dissidebant inter se: omnes tamen (quod permagni interfuit, neque est in exigua laude ponendum) de Reip. salute vna & mente, & voce consentientes, oportere sibi potius statuerunt præsentibus temporibus, ac periculis, quàm pristinis suis dissensionibus assentiri: quòd priuatas inimicitias in viris fortibus non solum extinguere debeat Reip. vtilitas, sed ad maiorem etiam amicitiam traducere. Nec decuisset sanè dissoluto prorsus, ac quasi dissipato nauigio, tunc cum maiores erum- 40 pebant venti, sæuioresque turbines existebant; quidquam aliud nisi de publicis commodis agere, & cogitare: cùm nemo eorum posset ab ea, quæ tunc concitata erat, formidolosissimi temporis tempestate liber, aut securus censeri, si publica res dilaberetur. Hi ergo omnes congressi, quia competitores ad nullam condicionem videbantur accessuri; in primis coram inter se sermones eos contulerunt, quos Martinus noster Rex moriens habuerat eo ipso die, quo excessit è vita, in ea, quæ iam futuræ Regnorum successionis causa pendebat. Etenim quærentibus ex sese, cui post eius obitum Regiam hereditatem tradendam censeret moribundus iam responsum dederat: NEMINI prorsus se velle, præterquam ei, ad quem iure, ac legibus pertineret, quasi omnia nostrorum consilia, atque facta ea in re, ad iustitiam tantummodò, & æquitatem referen- 50 da esse, perpaucis illis verbis protulisset. Cuius non sententiæ solùm, sed etiam, vt nostri dicebant, Regii præcepti tantam vim esse debere, omnes qui Cæsaraugustæ eo, de quo nunc agimus, congressu aderant, decreuerunt: vt omnium mentibus cum ea Martini Regis voluntate consentientibus, statim ab ipsis memorent amplissima illa decreta facta fuisse.

1410

Omnia sc. omnium arma contra eum esse capiẽda, qui in ea Regiæ successionis causa, vi, & armis, non autem iure, & legibus decertaret. Competitores autẽ ipsi, licet animis contenderent inter se; ibi tamen consisterent, vbi opus esset. Nec quæ dubia erant, quisquam eorum sumeret, pro certis, aut concessis. Quinimo æquo ani-

mo paterentur omnes, rem ad Interregnum adduci; vt vniuscuiusque iure diligenter examinato, momentoq; suo ponderato, causa hæc non gladiis, sed litibus ageretur; præsertim cum ea esset, quæ longi temporis, & magnæ, arduæque cogitationis indigeret. De ea autem re omnes ipsi ad vnum ita sentirent: Vt qui iudicium impediret huiusmodi, is scitet contra Rempub. esse facturum.

Quamprimum verò statuerunt, Vrgelitanum Comitem Iacobum, exultantem nimis, præsidentemque sibi, de eo, quod temerè vsurpauerat, generalis Gubernatoris munere detrudi oportere. Quòd si aliter fieri non posset; Iustitia Aragonum eidem inferret Magistratus manum, & vim. Addebant præterea; quo ad has res obeundas auctoritas maior accederet, totius siquidem Regni consensus: omnes nostrorum Ordines in vnum esse locum congregandos: generaliaque nostris Comitia iccirco iure esse indicunda. Quamquam enim ea apud nos ex antiquo iure nisi ab ipsis Regibus haberi non possent: tunc cùm tanta inerat efficiendi necessitas, rectè posse affirmabant, ad speciem, atque vsurpationem vetustatis adumbrari: cùm hanc deceat esse rationem consiliorum, quæ rerum, ac temporum sit vicissitudo. Comitia autem huiusmodi à duobus ipsis, qui ibi aderant, præcipuis Reipub. moderatoribus conuocari debere: Egidio nempe Lihorrio, officium Gubernationis Regente (quem Gubernatorem vulgò appellare solemus, atque ita eum deinceps nominabimus) Ioanneq; Eximini Cerdano Iustitia Aragonum: vt prior Regis personam, posterior verò solitam gereret Magistratus. Atque hæc quidem omnia, quæ facienda erant, statim facta, & transacta sunt. Gubernator enim, ac Iustitia Aragonum, quemadmodum fuerat decretum, de communi suorum munerum potestate, generalia totius nostri Regni Comitia indixerunt: iusseruntque solito more, omnes Ordines A.D. VI. Id. Febr. Ann. MCDXI. in Calataiubii ampla, ac nobili ciuitate vt adessent, suam de communi Reipub. causa sententiam dicturi. Ioannes etiam Eximini Cerdanus consueto sui Magistratus Iurisfirmæ remedio, Vrgelitano Comiti interdixit: ne deinceps amplius eo, cui contra leges præerat, generalis Gubernatoris munere fungeretur: neve expectaret, si id tandem renueret, vt eum repellerent validiores Magistratus habenæ. Tunc fieri quædam nostratum rerum ad meliorem spem inclinatio visa est. Vniuersum namque Regnum erigere se cœpit in retinenda libertate consentiens. Protinus autem Vrgeli Comes Iustitiæ Aragonum paruit interdicto. Ceterùm præstituta die Comitiorum, cùm illud Gubernatoris, ac Iustitiæ Aragonum de Comitiis conuocandis edictum omnes nostri magna frequentia ornassent, & concursu: Gubernator, ac Iustitia Aragonum, meritò quidem illorum Comitiorum præsides, cùm ipsi ambo essent custodes, ac præsides libertatis, exponere omnibus cœperunt summam rerum in Regno post obitum Martini Regis gestarum, & quod eorum fuisset istius conuocationis consilium. Illud omnibus persuasum esset, in ea, quæ tunc causa pendebat, fortunam solam Reip. disceptare. Nam si armis, non litibus ea esset controuersia definienda; victores quam Remp. habituri essent, nesciebant: victis se credere nullam futuram. Neq; tam exploratum esse vniuscuiusq; competitorum ius, quàm sibi quisq; suadebat. Pro certo enim vnusquisq; eorum sumebat, quod aliis dubium, controuersumq; videbatur. Ad extremum (ne longius progrediar, quàm oporteat, tametsi huc non inuitus declinabam) longa habita oratione, grauissimis verbis, & sententiis plena, nostros omnes ad magnam & communem concordiam hortati sunt: vt communi omnium animo, & voluntate in eorum fortunas irrumperent, qui aliter, quàm iure, ac legibus, de huiusmodi Regia causa contenderent decertari. Qua in re polliciti fuerunt se consilio, quantum pollent, labore verò, plus certè quàm possent, pro patria vigilaturos. Atqui cùm hæc eorum oratio minimè iniucunda videretur: magnus repentè fuit ex plurimis, qui ibi aderant, plausus excitatus. Aderant autem nonnulli, quorum studia inter se magnopere discordabant, non iam intus, vt antea in animis inclusa, sed quæ foras etiam audacter prorumpebant. Hi dissimulare non poterant vllo modo, sibi quæ à præsidibus proponebantur, vehementer displicere. Etenim cùm vnusquisq; eorum sensu suo, ac quæstu Regiam illam causam metiretur, quasi iis Comitiis iudicanda esset; palam, ac publicè contendebat, ei soli ex competitoribus sine vlla controuersia Regale nomen, ac munus deberi, cuius ipse partes suscepisset. Ad quod negotium conficiendum non iam occultè, sed nominatim illi suam quisque, suorumq; auctoritatem, gratiam, copias, ac opes deferebat. Verum D. Antonius Luna, clarus ille, ac præpotens, quem nominauimus, vir, audacius præ cæteris omnibus cunctationem propositam, irritamque Comitiorum rationem exprobrabat. Primùm enim dicebat nullam esse rem, quæ cuiusque animum in ea causa dubiũ facere posset, quin sine vlla mora Vrgelitanus Comes Iacobus, qui

qui non procul ab eis, sed prope aderat quasi præsens, ad Regale munus capessendum vno omnium consensu vocaretur: cùm omnibus iamdiu esset exploratum, eum solum apud nos, tum proprio, tum vxoris iure, iustè, & legitimè imperare debere. Turpeque nimis videri sibi affirmabat, peritos, qui ibi aderant, dubitare se dicere ausos esse, quæ nec rustici quidem dubitabant. Valde verò iniquum, cui fortuna Regiam fuerat dignitatem apertè elargita, eandem modò destinatam iam, & quasi desponsam, callidis tergiuersationibus velle præripere. Deinde acriter illis obiiciebat eam Comitiorum conuocationem à Gubernatore, & Iustitia Aragonum factam: cùm, vt ipse dicebat, Regibus finitis, Regnum conuocare, Deputatorum Regni proprium esset officium, ac munus: è quorum numero D. Antonius ipse eo tempore erat. Irrita ea propter decernebat, quæque ibi agerentur, esse futura: nisi fortè tenderent ad Vrgeli Comitem, Regem acclamandum. Id enim quoquo iure fieret, optimo iure fieri prædicabat. Ac ni protinus fieret: minas iactabat; formidines proponebat; magnos denique nostris iniiciebat terrores: quasi vi melius, ac metu, quam precibus, aut suasionibus rem illam transigendam putaret. Hæc itaque tam concitata, ac vehemens D. Antonii oratio, summaque ipsius nominis amplitudo, ac Magistratus, quem gerebat, auctoritas permultos facilè de proposita sententia dimouisset: nisi D. Garsias ille Ferdinandi Heredia Cæsaraugustanus Archiepiscopus, qui ibi aderat frequens, atque in Comitiis, & in ore omnium quotidie versabatur, statim suam opposuisset non minorem certè auctoritatem. Is enim graui sententiarum, ac verborum pondere, ea omnia sapienter refutauit, quæ insipienter nimis D. Antonius fuerat minacibus illis verbis persequutus. Cumque ob eam causam acerbè satis in illum Archiepiscopus ipse inueheretur: iam tunc apertè visus fuit D. Antonii animus, vehementer incensus, detestabile, quod postea peperit, scelus concepisse. Sed quo Archiepiscopus magis auram sibi captauit popularem, id tandem fuit, quòd cùm se palam affirmaret esse Reginæ Violantis, ac Ludouici filii studiosissimum, quorum causam, vt ipse asserebat, notissimum erat, iure, & æquitate longè ceterorum competitorum causis antecellere: nihilominus tamen quidquid in ea agẽdum esset, cautè prius, ac pedetentim agendum statuebat: cùm tãtam rem maturissimè iudicari oporteret. Atque illud idem visum est aliorum competitorum fautoribus: quorum plerique illuc conuenerant. Verum haud cessabat vnusquisque eorum contrarias refellendo, quam quisque fouebat, variis argumentis, & rationibus confirmare: quòd pro certo putaret studio, ac suffragio suo viam sibi ad beneficia à futuro Rege impetranda munire. Hinc res confusè agi cœpta fuit. Nouæ enim nostrorum factiones subitò fuerunt excitatæ: quæ quasi redundantes quidam fluctus, ac superfluentes, ventorum vi agitati, ad alios passim accedere, & ab iisdem statim recedere videbantur. D. Antonius Luna, qui ardenter cupiebat Vrgelitanum Comitem Regem acclamari; maximam animo molestiã capiebat, ipsius Comitis causam prospiciens in peiorem partem versam, & mutatã. Eam autem mutationem capitali odio, & malitiæ Cæsaraugustani Archiepiscopi tribuebat. A quo potius, quam ab iis, qui in alios propendebant, ipsum Comitem fuisse Regno depulsum dictitabat; quod in eum Archiepiscopus ipse artificiosissimè, nulla data occasione, omnium Ordinum odium concitasset. Nimia idcirco exardescebat iracundia. Sed eam, vt erat veterator, & callidus, inclusam animo continebat; donec tetri illius, ac scelesti facinoris, quod postea commisit, oportunum locum, & tempus obiret. Quamquam autem ipse huiusmodi causam à Gubernatoris, & Iustitiæ Aragonum summi consilii gubernatione auferre conabatur: inanes tamen in rem istam infractus eius furor impetus faciebat. Eorum enim honorata senectus, ac in publicis rebus cognita virtus, tantam apud omnes auctoritatem habebãt, vt non à propensis solùm in singulas cõpetitorum partes, sed à competitoribus etiam vehementer colerentur. Ipsi verò commune commodum mutuis officiis sapientissimè gubernabant: omnibusque aliis ferme inuitis, ambo soli suis humeris tota hæc Comitia sustinebant. Ad quæ tandẽ Legati venerũt à Catalanis, & Valentinis, publicis cum testimoniis, atq; auctoritatibus missi, postulãtes: vt huiusmodi nostrorum Comitia ad alium locum transferrẽtur, qui esset singulis eorum regionibus magis propinquus. Quod idem se statim facturos pollicebantur. Ad ea enim exquirenda consilia, quæ ad commune commodum pertinerent, inuicemq; secum cõferenda, conducere nimis affirmabant, omnes non armis solùm attentis, verùm etiam corporibus propius adesse; vt eò maturius de re tanta transigerent, quo celerius possent in vnum, dum opus esset, locum conuenire. Eam verò, quæ esset omnium causa communis, communi omnium consensu agi oportere. Quæq; autem fierent; diu esse ab omnibus concoquenda. Totius namq; Regii imperii, veteri ferme exemplo, nouum

tunc modum statuendum putabant. At inter nostros, dum hac de re agi cœptum est, magna, vt solet, orta fuit confusio suffragiorum. Denique præstantes quidam viri lecti fuere, quibuscum legati agere possent de proposita huiusmodi trium Regnorum conuenientia. Fas est enim interdum Cataloniam, Regnum appellare. Nam etsi tantùm sit Principatus nomine insignita; aliquando nec immeritò potest Regali nomine digna iudicari. Hi ergò sæpius congressi decreuerunt: singulis in locis oportunis quàm citò à nostris, Catalanis, ac Valentinis Comitia esse indicunda, quæ omnium Regnorum faciem præ se ferrent, communisque auctoritatem Reipublicæ. Nostra inde Comitia dimittenda, conuocandaque ad Alcagniciense opidum, Ergauicense olim, seu Ergauicense, vt nonnullis placet, appellatum; quòd esset Cataloniæ, ac Valentino Regno valde finitimum. Catalanos Dertosam; Valentinos autem Traygueram protinus conuenturos. Ea etenim loca ad pares quosdam angulos, satis vicinos, sita sunt: singulisque trium Regnorum oris, atque extremitatibus terminantur. Quamquam autem Turiasslonensis Episcopus, ex lectis vnus; contra ista dicere visus est, quod non fuisset, vt ipse asserebat, ad ea deliberanda vocatus: nihilominus Comitia ipsa III. Calend. Iun. eiusdem Ann ∞CDXI. ab ea, in qua tunc habebantur, Calataiubii ciuitate dimissa fuêre: decretumque vt in Alcagnicii opido celebrarentur. Diem verò illorum à selectis viris dici debere. Biduo autem post, Kal. scilicet Iun. Cæsaraugustanus Archiepiscopus D. Garsias, quem retulimus D. Antonii Lunæ consiliis, ac sermonibus obstitisse, cùm Calataiubio egrederetur, tenderetque Cęsaraugustam; dum ad Almuniam, memoratum iam non longè vtrinq; locum peruenit, recentissimas à D. Antonio ipso literas accepit, suaues, & iucundas, significantes: se cum eodem Archiepiscopo de Rep. colloqui velle, vt ambo commentarentur inter se, qua ratione commodius esset & ipsorum tunc temporum paci, & totius posteritatis otio consulendum. Ea propter se amicè, & beneuolè ad Almuniæ muros solum in agro, regia, qua itur Cæsaraugustam, via eundem Archiepiscopum præstolari: quòd tacitum hunc eorum congressum esse oporteret. Insidiosè tamen fingebat hæc omnia. Diu namque eidem periculum capitis moliebatur; ac in præcordiis suis conceptam illi mortem continebat: quòd vnicum hoc statueret esse, ægrotæ, sed nondum desperatæ, Vrgelitani Comitis causæ remedium; cuius se profitebatur, vt dictum est, esse & in consiliis capiendis auctorem, & adiutorem in agendis rebus fortissimum. Archiepiscopus quidē nihil mali fuerat suspicatus. Iccirco ex Almuniç opido parum comitatus exiuit: rectaque ad D. Antonium profectus est. D. Antonius enim summa sua auctoritate istam calumniæ suæ licentiam possidebat. De via autem ad sinistram paululum declinauerat Almonazirium versus: cuius loci tunc supremæ dominationis iure potiebatur. Itaq; Archiepiscopo iter suum eò conferenti, haud longo interuallo, D. Antonius cum armata suorum caterua obuiam processit. Ac dum ambo simul iuncti fuere, postquam se vicissim salutarunt benignè, ac comiter, vt fit: secreto colloqui cœperunt de publicis negotiis, & rebus. Tunc D. Antonius tempus sibi oblatum nolens prætermittere, de singulis competitorum causis sermonē orsus, quod speraret non posse Archiepiscopum habere diu sua ea de re clausa consilia, captiosè illum interrogauit: quid de vnoquoq; cōpetitorum iure sentiret: num Vrgeli Comitē futurum esse Regē autumaret. Cui cum Archiepiscopus prudēter parum, *nō me viuo*, respondisset: D. Antonius incredibili furēs audacia detestabileq; iā scelus anhelās; *si non te*, inquit, *viuo, mortuo igitur esse oportebit*: protinusq; stricto gladio eundem adortus, graue capiti illius vulnus inflixit. Infelix tunc, & miser Archiepiscopus dare sese in fugam properauit. Verùm ea statim repressa, à D. Antonii domesticis, & familiaribus qui non procul fuerant in insidiis collocati, vndiq; cinctus, repente è mula, in qua vehebatur, exturbatus est: humiq; iacens, nefariè, ac truculenter occisus. Sui etiam, quorum perpauci admodum illuc conuenerant, iiq; imparati omnes, atq; inermes; subitò eodē periculo circumuenti, nonnulli grauiter læsi, Almuniā confugerunt; alii crudeliter interfecti sunt; alii ab insidiatoribus capti, & comprehēsi, Almonazirium ducti, ibidē diutius in priuatis custodiis asseruati. Quorum vnus fuit Iacobus Cerdanus, Iustitiæ Aragonum filius; qui fortè eo die eumdem Archiepiscopum stipabat. Sed de hac illius morte, ita in Kalendarum codice Sedis Cæsaraugustanæ. *Kal. Iun. obiit D. Garsias Ferdinandi de Heredia, Archiepiscopus Cæsaraugustanus: qui pro defensione, & iustitia Regni sustinenda in loco de la Almunia mortem passus est, prima die Iun. Ann. à nat. Dom.* MCDXI. Tanto igitur patrato scelere, omnia denuo turbari cœpta: cum nouarum inde perturbationum causæ viderentur oriri. Verumtamen vt euenire solet in iis, quæ perperam fiunt, quod D. Antonius putauit Vrgeli Comiti commodum fore, id summum illi exstitit exitium. Etenim nemo fuit ex nostris,

1411.

10

20

30

1411.

hostris; qui non acerrimè ad tantã vlciscendam iniuriam incumberet: eoq; tempore tantum virum vniuersæ Reip. ereptum fuisse, communis ab omnibus iactura statuebatur. Præterea amplissima omnis Herediarum gens, quæ Ludouici Andegauiensis Ducis, vt diximus, partes agebat: ab eo protinus desciuit; accessitque ad Infantis Ferdinandi causam fouendam: cuius præsidio, quòd propius adesset, facilius se posse sperauit, D. Antonii, ac Vrgeli Comitis furorem reprimere, domesticique sanguinis pœnas expetere. Quin etiam & omnes ipsius Comitis inimici, quorum ille erat plenissimus, quo in eum totius Regni odium concitarent, magnis clamoribus horribilis istius casus atrocitatem augentes, palam coram omnibus exclamabant: ab eo tanquam à domino aggresti, & furioso fugiendum esse. Nã si regnaret; affirmabant, sine dubio futurũ esse, procellam patriæ, turbinemque ac tempestatem pacis, & otii: nostrosq; eo Rege, neque patrias leges, neque communia iura tenere posse. Ipsi verò D. Antonio probra omnia, maledictaq; obiiciebant non Vrgeli Comitis inimici solùm, sed omnes prorsus omnium generum, ætatum, atque Ordinum homines; summi, medii, infimi, peregrini, ciues, viri, denique & mulieres cunctæ, atque etiam infantes: quòd amicum: quòd inermem, quòd Antistitem; quòd Pastorem suum, per simulationem amicitiæ, sub pacis nomine à se accersitum, nefariè prodidisset. Et quod summũ erat, quòd secum, quasi in triumpho, ad victoriæ ornatum, Archiepiscopi famulos, atque assectatores, qui viui euaserant, deportasset; etiamq; tunc eosdem, ac si infideles essent, captiuos in arctissima vincula coniectos, retineret. Ob id denique factum, ipsius D. Antonii memoriam, mores, nomen tandem, dum illud audiebant, apertè execrabantur: quòd vniuersam nationem, patriamq; communem, quæ semper esse cõsueuerat in hostes lenissima, tanta tũc crudelitate polluisset, nobilissimũq; genus suum tãto proditionis dedecore maculasset, quantum vix reliqua omnis ætas posset eluere. Inde natum fuit, quòd modo tritum apud nos est vetustate prouerbium: vt dum alicui malum aliquod auspicium detestari velimus, vulgari lingua, *Con don Anton te topes*, crebrò dicamus, quasi eum, qui illi obuius sit, miserũ, atq; infelicẽ ea detestatione obnuntiemus. Iã verò hæ tãtæ istorum tẽporum miseriæ Gubernatorẽ, ac Iustitiam Aragonum, reliquosque omnes bonos viros vehemẽter excruciabant. Nihil.n. minus tunc miseræ ipsi Reip. conueniebat, quàm domesticas apud nos esse dissensiones, nouasque turbas, ac rixas concitari. Verumtamen dum inspexerunt necessariò à se tam aduersam subeundam esse fortunam: maiori constantia, ac virtute proposuerunt, sibi cum ea decertandum, turbidosque ipsius motus summa ratione, ac consilio gubernandos esse; neque ab humili animo, aut demisso, sed à graui potius, & firmo, tamquam fluctum à saxo frangi debere. Quamquam autem crudele id factum, tanti flagitii plenum, ac dedecoris, acri, & repentina animaduersione dignum statuebant; interdum tamen tempestati obsequendum duxerunt. Ea namque erat sontium potentia, quam illa vis temporum labefactare vix posse videbatur, donec infelix patria, tot vndique periculis cincta, ad optatum aliquem portum perueniret: ad quem breui appulsuram Dei benignitate sperabant, si trium Regnorum conuentus singulis in locis præstitutis, aliisve coniunctis agerentur. Confidebant enim, se quàm citò Regem habituros. Eo autem constituto, maxima tenebantur spe, sontes eos, vt meriti fuerant, crudelissimè esse mulctandos; tuncque maturius posse grauitate pœnæ tarditatem supplicii compensari. Interea ne longius prorumperet improborum audacia; magnas subitò equitum, ac peditum copias compararunt; easque in præsidiis, variis in locis per vniuersum Regnum collocantes, ad communia pericula, seditiosos que homines insectandos paratas esse voluerunt: atque huc, & illuc, quo magis opus videretur, promptas. Tot modis fulcienda tunc Resp. fuit: quæ iam iam ruere videbatur. Eis autem aliquantulum subleuata. Interfectores enim Archiepiscopi Regno fugati, pulsiq; fuerunt. Neq; enim illorum fuga vllo modo potuit intercludi. Eorum vero inimici ex Herediarum, & fautorum gentibus, quorũ magnæ cohortes toto Regno, mira omnium consensione, in oblatæ necis vindictam vagabantur; aliquamtulum etiam repressi. Quibus in rebus componendis diu, multumque à nostris elaborandum fuit. Propterea oportuit propositam eam Regnorum conuenientiam per illud idem temporis prorogari. Ceterum postquam se à magna ista tantarum rerum molitione expedierunt; ad initam Comitiorum rationem peragendam conuersi sunt. Ad diem autem illorum destinãdam, vt decretum fuerat, in Epilæ opidum A. D. IX. Kal. Aug. eiusdem anni conuenerunt, Gubernator, Iustitia Aragonum, Berengarius Bardaxinus, pluresque alii ex delectis viri. Sed hi tres, non solùm consiliis, sed facie, ac vultu suo sustinebant miseræ Reipub. dignitatem. Quòd si languidiore ea in re studio fuissent; procuIdubio ceterorum omnium fractus animus, debilitataque virtus fundi-

tus concidisset. Hi ergo Epilam congressi, consilium mutauerunt: statuerunt siquidē ad eam dicendā Comitiorum diem, Cæsaraugustæ VI. Id. eiusdē mēsis Aug. eos omnes adesse oportere, qui ad id [illegible] opportuniorem esse locum, iudicarunt. A Catalanis autem per literas, ac nuntios certiores facti sunt eos iam Dertosam, vt constitutum fuerat, conuenisse. Ideò nostri accelerandum sibi censuerunt. Sed Catalanorum adhibitam operam [illegible] nullo modo præterire possum: quandoquidem in ea Reipub. iactura, [illegible] nostri cum ipsis conditione pares, & fortuna socii extiterunt, atque interdum etiam ob graues [illegible] casus inferiores, longè tamen eius nostros sedulitate, ac concordia superarunt. In quo nihil eis tribuimus, quod non res, & veritas ipsa concedat. Semper enim primi in exquirendis consiliis fuerunt: in exequendis autem haud nouissimi: tum magis inter se concordes, & coniuncti, priuatas suas inimicitias, quamquam graues, ac veteres, alacri animo, & vultu ob communem, & publicam causam deponentes. Denique licet illis naturâ insitum sit, quod nobis cum ipsis est commune, vt sententiis magis, quàm verbis abundemus; in his rebus adeò & verbis, & sententiis abundarunt, vt nisi certè fuerint sese metipsos; ac suas etiam naturam superasse. Tandem vt me retineam, à nostris, qui Cæsaraugustam conuenerunt, ea Comitiorum dies, secunda mensis Septembris proximi dicta fuit: ad illamque totius Regni Ordines Alcagnizii in opido adesse iussi. Quo statim omnes pergere cœperunt. Atqui dum eò ventum est, cum Catalanis, qui Dertosæ iā aderant, agi cœptum. Nam Valētinos, graues quædā, eo tempore ciuiles ortæ dissensiones detinebant; quæ diutius eos ab instituta illa Regnorum conuenientia retardarunt. Neq; eæ penitus sedari potuerunt, quin ipsi in duas partes diuisi, alii Vinalarozium conuenirent, alii verò in constitutum antea Traygueræ opidum: contendentes, quam quisque sequeretur vocem, eam certam, ac veram esse, Valentini Regni propriam, ipsiusq; potestatem, & auctoritatem præseferentem; aliam verò fictam, & corruptam, meritoq; paruipendendam. Idemq; apud nos D. Antonius ipse Luna, & nonnulli alii, Mequinentiam conuenientes, ineptè, ac stolidè tentauerunt: vt hæc quoque noua pernicies cum vniuersa Reip. calamitate coniungeretur. Verum hi omnes sensim euanuerunt conatus. Singulis enim Regnis singuli tantùm conuentus constituti sunt. Eos autem deinceps Parlamentorum, non autē Comitiorum nomine vocandos duxerunt: in hoc etiam seruare volētes debitum Regiæ dignitati decorum: quæ sola nobis potest ex veteri instituto, vera, & iusta Comitia celebrare. Legati verò à Balearibus, & Siculis missi ad nostros venerant, pollicentes, se in huiusmodi Regia causa, quodcumq; nostri perciperēt cōsilium, penitus sequuturos. quæ legatio omnibus grata fuit, & iucunda. Illud autē iucūdissimū, quod dum horum triū Parlamentorum sermones mutuò inter se conferri cœpti sunt; omnes tendere videbantur ad benè de communi Rep. statuendum. Quamquam enim aderant vtrobique nonnulli pestilentes viri, ac perniciosi, publicæ istius causæ præuaricatores, apud quos ea, vt plerumque fit, non ex vtilitate publica, & communi, sed ex priuato illorum quæstu, & compendio pendebatur: tamen ii callida sua consilia, nefariis mentibus inclusa continebant, quòd vehementer vererentur iustam ceterorum omnium reprehensionem. Circumstabat enim summa Parlamentorum auctoritas: quæ obliuisci eos domesticæ laudis non sinebat. Itaque hinc fiebat, vt cùm hos verecundia cohiberet, ceteros autem integri officii studium incitaret: de Reip. salute mirificè omnes vna & mente, & voce consentirent. In primis autem statuerunt: vt dum hæc causa ageretur; introitus omnes, quibus terra, aut mari in regiones hasce adiri posset, firmissimis essent armatorum hominum præsidiis interclusi. Deinde Arces, & Castella omnia tutissimis custodiis munita, & maioribus quàm antea vigiliis. Ea quoque Regnorum Parlamenta, cohortibus armatis circumsepta: vt & Regnorum fines ab excursionibus hostium tuerentur, & communem patriam à ciuilibus seditionibus vindicarent. Quæ omnia sicuti statuta fuerant, confestim facta sunt. Adhæc de Regia illa causa decreuerunt, non temeritate, aut cæco, & populari impetu, sed perspicua prudentia, & percauto quodam delectu iudicandum. Nec alienum esse ad eam rem adhibere doctos homines, vel vsu peritos: quorum cōmitteretur fidei, ac permitteretur iudicio, & potestati. Esse enim affirmabant liberorum populorum condicionē, præcipuè autē huiusce nostri Aragonēsis populi, posse suffragiis suis dare, vel detrahere Regnum, cui velint. Memoria namque repetebant, priscis illis seculis, tribus oblatis similibus Interregnis, quorum supra meminimus, similia iacta fuisse retinendæ libertatis fundamenta: dum Innicus Arista primum, deinde Abarca Cæso, postremo tandem Ranimirus Monachus, à nostris fuerant Reges acclamati. Quin etiam & Garsiam illum Eximini, primum Suprarbiensium Regem,

gem, asserebant fuisse, quemadmodum dum re vera fuit, vltrò, & sponte ab ipsis Suprarbiensibus Regem cooptatum. Vnde in ea, quæ tunc circa Regiam hereditatem quæstio vertebatur, nihil competitorum, tam proprium esse debere, quàm ferre modicè eorum voluntatem, quibus semper fuerat in mandando Regno natiua, ac propria libertas præstituta. Nec qui fortè præterirentur, quandoquidem vni soli Regale erat munus deferendum, de ipsa conquererentur iudicii iniquitate: cùm si libertatis proprium est, facere id quod velis, nostri populi, qui liberi erant, iure poterant, quem sibi vellent, Regem constituere. Quidquod, ne ea, si qua esset, competitoribus fieret iniuria, vniuersi Regnorum Ordines statuebant: Eum solum, Regem acclamandum, ad quem iure, & legibus Regia ipsa dignitas pertineret. Iudicium verò istius rei, quæ tam ardua, ac difficilis erat, nequaquam ducebant vniuersæ multitudini committendum esse: cùm multorum animi in deliberando semper in contrarias partes distrahantur, nec quidquam sit incertius multitudine. Sed viros ingenio, prudentia, atque integritate præstantes, ex singulis tribus Regnis deligendos, qui lumina ingeniorum, consiliorumque suorum ceteris omnibus porrigerent, atque tenderent. Ipsique soli, graui suarum conscientiarum pondere, non populari aliqua trutina, sed quasi fidelissima quadam statera, singula competitorum iura examinarent, decernerentque. Quem tandem Regem vniuersi Regnorum Ordines in posterum essent habituri. In quibus deliberandis rebus mirifica exstitit Parlamentorum, incredibilis patriæ totius, bonorumque omnium summa, & singularis consensio. Verùm hæc consilia Vrgelitano Comiti vehementer displicebant. Etenim, vt ipse affirmabat, ob inimicos suos, timidiùs se huiusmodi delectorum virorum iudicio committebat. Sed ne diffidere iuri suo fortasse videretur: huic trium Parlamentorum voluntati obsequendum statuit: quòd eam tandem ab omnibus videret esse certam, ac stabilem, vltimamque explicatam de expediendo huiusmodi negotio sententiam. Cui ceteri etiam competitores statim sunt assensi. Quisque autem eorum sic statuebat: vt si causa cum causa contenderet, se suam perfacilè crederet non æquis solùm, sed barbaris iudicibus probaturum. Tantum vnusquisque sibi, æquitate iuris sui nixus, confidebat. Postquam igitur omnes initam hanc consiliorum rationem summa consensione laudarunt; reliquum fuit, in quo plusculum erat negotii, vt viri ii deligerentur, qui tantæ rei essent præficiundi: decerneretur que quot futuri essent, ac quo tandem in loco congressuri. Primùm quidem constituerunt: Nouem tantùm viros cooptandos, ex tribus siquidem Regnis ternos, qui electorum quasi munere fungerentur. Quem enim ipsi omnes, vel ex eis sex, dummodò aliquis è singulorum Regnorum electis interesset, Regem habendum iudicarent: is statim quietè, & pacificè, sine tumultu, sine armis, de communi Parlamentorum consensu, publicaque Regnorum auctoritate, Regna cum dignitate obtineret. Id autem iudicium intra duos menses fieri debebat. Si verò latiùs id tempus vellent proferre: liberè possent illud in alios duos menses prorogare. Quòd si ex deligendis aliquis susceptum munus commodè explere nequiret, vel forte recusaret: superstites, quem vellent, in eius locum sufficerent, qui idem munus cumulatè exequi valeret. Deinde autē, quia Aragonio Regno à ceteris ditionibus semper dari consueuerat in tota dignitate principatus; decretū fuit: vt istius amplissimi iudicii sedes intra Aragonios fines statueretur. Proptereà de communi Parlamentorum consensu, Caspe, celebre apud nos oppidum, futuris iudicibus consistendi locus circumscriptus. Ipsis quoque hæc adhibita fuit iudicii, ac cognitionis regula: vt primum illius competitoris causam audirent, qui ad eos primus accederet. Si verò plures adessent vno tempore: quem vellent ipsi, ordinem seruarent. Competitoribus per procuratores, non per se ipsos agere licitum erat: neque propius iudicii locum XII. M. passuum accedere, plurimum, quàm singulorum XX. equitum turmis stipatos. Eorum autem procuratoribus, legatisve edicebatur: ne pluribus, quàm singulis XL. equitum, & L. peditum inermibus caetuis comitati, ad futuros iudices in ius adirent. Ipsis verò iudicibus; ne qua calumnia, ne qua fraus, ne quis dolus in tanta re adhiberi posset: vt sumpta priùs Sacrosancta Eucharistia, solemne Iusiurandum præstarent, fidem suam omnibus obligantes: se pro eo tantum sua suffragia laturos, quem iudicarent iure esse ad obtinendum Regale munus potiorem. Neque se precibus, nec pretio, nec gratia, nec simultate, à recta iuris via deducendos; sed ea semper mente futuros, quam ratio, & veritas ipsa præscriberet. Tum: vt suum quisque suffragium, & suorum eiusdem muneris sociorum tamdiu tegeret, & supprimeret, quamdiu notum, atque apud omnes peruulgatum esse oporteret. Ad hæc Caspensis ipse locus confestim fuit firmissimo militum præsidio munitus: quo futuris electori-

bus tranquillitas animorum adesset, & maior securitas. Quin etiam vniuersi Regnorum Ordines decreuêre: Parlamenta illa minimè esse dimittenda, tametsi ad alia forsan commodiora loca transferrentur. Sed in incœptis iis communib' congressibus, qui singulorum Regnorum faciem præseferrent, quasi in vigilia permanendum; vt eis in huiusmodi custodia, tamquàm in specula, collocatis, electores Iudices ab omni cura vacui redderentur, causæque & officio suo satisfacere possent cumulatiùs. Quæ omnia singulis competioribus vniuersa Parlamenta per literas, ac nuntios deferenda curarunt, initamque hanc rationem consiliorum, omnibus esse exploratam. A qua nemini licitutum fore nuntiabatur, transuersum, vt aiunt, digitum discedere: si populorum gratiam sibi quisque conciliare cuperet, & quod aptissimum erat ad quietè regnandum, charitatem. Huic verò magnæ, & obscuræ quæstioni iudices esse præficiundos, graues, sapientes, iustos, integerrimos, tales denique quales ipsa natura causæ, ac fides omnium publica postulabat. Ad quos, monebant eos, ne recusarent, neve multum differrent mittere oratores suos: diligenter instructos; quòd hereditariæ huic controuersiæ finem iam constitui tempus esset. Catalani autem separatim legatis suis mandata dederunt, vt eorum nomine singulos competitores ad concordiam hortarentur. Quam inter eos, si ipsi sibi vicissim satisdarent, hac condicione iniri posse credebant: vt is, in cuius imperium decideret res, damnum illud amissæ causæ, quantum commodè fieri posset, ceteris competitoribus resarciret. Cupiebant enim, vt si aliter competitores sentirent; grauis ea Parlamentorum admonitio reprimeret illos: si verò dubitarent; suauis hæc hortatio ad communem pacem impelleret. Vsque eo ipsi, cautioribus huiusmodi consiliis, adhibendam curarunt in competitorum fortunis misericordiam, in Reip. autem salute, quam semper soliti fuerant, sapientiam. His igitur ita constitutis, extremum illud erat, vt Iudices ii legerentur, apud quos Regia hæc causa agenda esset. In quo tandem tota operosæ istius molitionis summa consistebat. Nostri quidem protinus Gubernatori, ac Iustitiæ Aragonum potestatem, optionemque fecerunt: vt ex omni populo deligerent, quos vellent. Ipsi vero tales delegerunt viros non ex nostratibus solùm, quòd ad eos tantùm spectabat, sed ex Catalanis, atque etiam Valentinis; vt statim id omne, quod ab ipsis actum esset, tria Regnorum Parlamenta, singulari studio, ac incredibili plausu, comprobarent. Hi autem fuerunt selecti Iudices:

EX ARAGONENSIBVS.

I.

D. Dominicus Ram, Oscensis tunc Episcopus, magnæ sanctitatis, ac doctrinæ vir: qui posteà Ilerdensi Ecclesiæ præpositus fuit: indeque ad Tarraconensem Archiepiscopatum translatus, tandem à Martino V. Pont. Max. S.R.E. Presbyter Cardinalis tituli Sancti Xisti primum, mox Ioannis, & Pauli, Portuensis denique Episcopus creatus decessit. Cuius generis antiquitas ex eodem Alcagniciensi opido profecta perhibetur, patre siquidem Blasio Ram, & Domna Dulcia Lanatga matre, Alcagniciensibus viris natus fuit. Eorum autem error omnino eripiendus est, qui eum, Dominicum Raimundi, vt Onufrius Panuinus testatur, vel, vt alii, Dominicum Royzium appellatum memorant. Ram enim ipsius, ac gentis suæ nomen erat.

Hic ergo nostræ classis primo loco collocatus fuit. Secundo autem

II.

Franciscus, seu, vt vulgo vocabatur, D. Frances Aranda, in Turolensi ciuitate Equestri familia natus non ignobili: homo sanè æquus, & ab omni cupiditate remotus: veritatis amicus, & apud omnes maximè charus. Hic fuerat studiorum, ac officiorum Ioannis, & Martini Regum maximè conscius, eorumque fidelis, ac beneuolus consiliarius. Sed ea omnia contemnens, iam pridem se in otium, solitudinemque contulerat, ac in celebri Carthusianorum cœnobio, Porta cœli nuncupato, illius se dederat religioni, sub eorum, quos ibidem *Donatos* appellare solent, instituto. Quorum more vestitus, capillatior quàm antea, barbaque maiore incedebat. Inde ergo fuit ad regiam huiusmodi causam iudicandam vniuersæ Reipublicæ voce reuocatus. Tertius autem fuit

III.

Berengarius Bardaxinus tum ciuilis iuris, tum etiam totius nostræ antiquitatis peritissimus: qui apud nos plures annos fuerat publici consilii princeps: huiusce autem tam magni operis præcipuus inter ceteros omnes parens, & effector. In cuius industria,

iustitia, & consilio vniuersi omnium Regnorū Ordines tantam componendæ Reip. spem collocauerant, vt communis huiusmodi causa, quæ sine eo deserta, ac desperata putabatur, cum eo non existimatione modò, sed quasi re ipsa iam iā constituta crederetur, tametsi nondum esset dicto, & pronuntiatione definita. Verùm infra illius facta fusius persequemur, cùm de singulis Iustitiis Aragonū erit nobis sermo propositus. Eidem namque Magistratui post Ioannem Eximini Cerdanum, qui vt dictum est satis, hac tempestate eum gerebat, præpositus fuit.

Hi tres igitur fuerunt ex nostris Regiæ huic quæstioni præfecti Iudices, competitorumque iuris, æqui æstimatores. At alii tres

10

EX CATALANIS;

I.

D. Petrus siquidem Sagarriga, Tarraconensis tunc Archiepiscopus, ex Ilerdensi Episcopo translatus: vir summo officio, ac virtute præditus, iustitiaque & integritate plurimum præstans. Alter verò

II.

Gulielmus Vallesica legum, & patriæ consuetudinum valde peritus: cuius in ipsis legibus interpretandis, æquitateque explicandis scientia, admirabilis illis temporibus habebatur. Tertius autem fuit

III.

20 Bernardus Gualuesius; qui ipsius etiam ciuilis iuris intelligentia, atque omni prudentiæ genere multum præstabat.

Sed

EX VALENTINIS;

I.

D. Bonifacius Ferrarii primo loco selectus fuit: qui erat præfato Portæ cæli cœnobio præpositus Prior. Homo quidem iustus, natura bonus, pruden., & laudatus, studiisque ciuilis iuris, ac etiam canonici optimè deditus. Illi autem adiunctus

II.

Vincentius Ferrarii, illius frater germanus; Sacræ Theologiæ Doctor sapientissimus, ex 30 Prædicatorum, vt vocant, instituto: sanctissimus, & religiosissimus vir: in omnibus vitæ suæ partibus moderatissimus, ac temperatissimus: plenissimus pudoris, officii, & charitatis. Cuius miræ sanctitatis, ac religionis fama vniuersi Christiani imperii fines peragrauerat, earumque celebritate remotissimis etiam nationibus notissimus erat. In patria autem sua, Valentina nempe ciuitate, ita illius sanctimonia quasi lumen aliquod elucebat, cum inter præclaras alias virtutes rarissimum esset exemplum continentiæ, vt omnes iam pridem eum, sicuti aliquem de cælo lapsum intuerentur. Cumque singularis hæc vitæ suæ integritas ad extremum vsque spiritum prouecta fuisset, diuinitusque magnis signis, ac miraculis comprobata: antecepta, pro more solito, accurata inquisitione veritatis, illum tandem Calixtus III. Pont. Max. posteà in Diuo-40 rum cælestium numerum retulit. At dum à Valentinis ad huiusmodi deliberationem faciendam adhibitus fuit; repente omnes maximis lætitiis incesserunt: quòd tanti viri interuentu nihil inde non verè iustum, æquum, rationi consonum, omnibusque vtile, & conducibile profecturum fore sperarent. Tertius denique istius iudicii socius à Valentinis adscriptus fuit.

III.

Ginesius Rabaza, Equestris ordinis vir: iurisque ciuilis interpres grauis, ac disertus. Sed eo posteà insaniente (siue q. òd re vera in illud genus morbi del. psus fuisset, siue, quæ vulgaris, ac vehemens illis sæculis opinio fuit, quòd se data opera insanum finxisset; vt se ab huiusmodi iudicio abstineret) in eius locum, cùm iam Caspi adesset, suffectus fu-50 it Petrus Beltrandi, Decretorum clarissimus Doctor, plurimis; maximisque in rebus probatissimus.

Hi igitur Nouem grauissimi homines, istius tanti muneris socii, officiique & mandatorum iudices ab vniuersis trium Regnorum Ordinibus constituti fuere. Quorum inter ipsos consensio, vnica iam proponebatur communis, ac publicæ salutis spes: atque eadem ipsa omnes obtentabat, nihil futurum aliter, ac deceret. Initia enim illa præclara, quandoquidem tam citò tales iudices ad talem caussam fuerant selecti; communi omnium felicitati tribuebantur: extrema autem, summæ ipsorum iudicum virtuti, ac prudentiæ; foreque faustè, ac feliciter euentura. Quò autem propiùs huiusmodi contentio accedebat ad iudiciariam cognitionem veritatis; eò omnes hilarioribus oculis quasi terram videbantur videre iam sese, in optatumque portum ex odiosis,

& perdifficili nauigatione venisse. Attamen vt humanæ res sunt instabiles, fragiles, & caducæ; Gandiæ Dux Alfonsus, vnus ex competitoribus Regni, per ætatem, quæ nimis decrepita erat, ac infirma, nullam partem sanæ, & saluæ Reipub. gustare potuit. Etenim A. D. III. Non Mart. Ann. Chr. ∞CDXII. in ipsa meditatione Regii muneris obeundi, excessit è vita: Alfonso filio grandiori, Deniæ Comiti, ac Ripacurtiæ, integram suam petitionem relinquens. Verùm Ioannes, Pradensis Comes, Ducis mortui frater, pro suo proprio iure actionē illam suscepit, & sobrino, & ceteris competitoribus aduersantem. Quam quoad alios; ipsomet prorsus, quo frater iure, omnibus anteponendam esse contendebat: quoad sobrinum autem; quòd esset eo, Ioannes ipse gradu propinquitatis proximior. Sed protinus fuit de inani illo conatu depulsus. Nam si quod ius ad Alfonsum Ducem mortuum in Regia ea hereditate pertinebat, id omne ad filium, non autem ad fratrem, censebatur translatum: cùm ad Martini Regis interitus tempora communium rerum status reuocandus esset, vt qui tunc esset ceteris iure potior, is nunc, & sui ceteris essent præponendi. Atque ita attendendum esse, statim Nouem ipsi selecti Iudices decreuêre. Quamprimùm enim Caspensem constitutum iudicii locum quasi Conclaue quoddam, ingressi sunt, A.D. IV. Kal. April. eiusdem Ann. MCDXII. præterito prorsus Ioanne ipso Pradensi Comite, ceteros competitores hoc ordine, atque his cognomentis, siue vt appellare solemus, Titulis in grauissimum istud iudicium vocauerunt: scilicet,

1412.

Primogenitum Illustrissimi Neapolitani Regis, Ludouicum:
Inclytos, Ferdinandum, Infantem Castellæ; & Alfonsum, Gandiæ Ducem:
Egregiosque Federicum, Lunensem Comitem; ac Iacobum, Vrgelitanum.

In quo solitum illud decorum seruare voluisse visi sunt, vt qui maiori dignitate, vt puta Regis, Infantis, aut Ducis antecederet; priori in loco is collocaretur. Sed præter hos vocari etiam iusserunt; Violantem Reginam, dicti Primogeniti matrem, Ioannis Regis, vt diximus, filiam: nec non & Isabellam, eiusdem Ioannis, ac Martini Regum sororem, vxorem Vrgelitani Comitis Iacobi: ne illæ, quæ ius etiam ad Regale munus habere contendebant, conqueri possent, à nostris non fuisse in eandem condicionem vocatas, ob eamque causam ipsi Iudices in prætermissi debiti sui officii reprehensionem incurrerent. Tunc viæ multitudine legatorum vndique missorum celebrari cœperunt. Idque eo ipso vehementer delectabat, quòd in ciuili contentione proposita, factaque Iudicum selectione, omnes partes videbantur inter se miro quodam applausu consentire. Sola Regina Violans, ac filius Ludouicus, Iudices eos constitutos, grauiter sibi suspectos, atque infensos dicebant: legatique ab eis missi multas suspicionum causas coram ipsis Iudicibus proposuerunt, cupientes eorum fidem in hoc iudicio faciendo derogare. Sed ab eis protinus decretum fuit; illam sibi non esse abrogandam. Itaque deinceps accuratæ nimis cœperunt esse, & ciuilium legum disputationibus vehementer incensæ, inter ipsorum Competitorum legatos, qui Caspi aderant, contentiones. Vnusquisque enim industriæ suæ neruos contendebat, vt is causam eam vinceret, à quo fuisset ipse iustitiæ suæ patronus constitutus. Ceterùm eo tempore Federicus Lunensis Comes, infans puer erat, neque solùm parentibus, verùm tutoribus idoneis orbatus. Etenim qui apud Iudices illius partes agebant; in eius iure cognoscendo, aut exponendo haud erant diligentes; disertive patroni, prout solent esse plerumque mercenarii: sed tantummodò suarum miseriarum deprecatores; vt aliquando ipsos Iudices patris, atque aui memoria, ac desiderium teneret. Iccirco cùm illius causa, tutela vacua, cerneretur, communemque Regnorum fidem, tamquàm legitimi tutoris, implorare: Iudices statim decreuêre in deserti ipsius fortunas publicum immittendum esse Regnorum patrocinium. Itaque vniuersi Ordines protinus eidem, totius Reip. voce, amplissimos patronos, defensoresque acerrimos adoptarunt; tres Equestres viros, sex Iurisperitos, ac tres alios, quos appellamus, causidicos procuratores: ne viderentur ea in re, nec paululum quidem, à debita sua integri, & recti officii religione deficere. Ipsi verò patroni traditam sibi Federici Comitis defensionem singulari studio susceperunt, in eaque accuratissima diligentia, & fide laborarunt. Ac priores quidem triginta dies, totos, selecti Iudices in audiendis singulorum competitorum iuris, & facti disceptationibus consumpserunt: reliquos verò, in vnoquoque eorum iure, integro sanæ mentis iudicio, ponderando. Nequaquam enim ipsis præfinitum fuerat, vt eam causam non nisi recondita arte, quæstuosave iuris ciuilis scientia perpenderent; sed permissum interdum, vt etiam recto naturali sensu iudicarent,

tem: præsertim dum tantæ visæ sunt, tamq; contrariæ clarissimorũ virorum auctoritates inter se. Itaq; omissis auctoritatibus, ipsa re, & ratione veritatem exquirebant. Illud autẽ mirandum, quam suspensi, incertique singulorum vultus pendebant obscura, ac cæca futuri euentus expectatione: neq; eorum solum, quorum præcipuè res agebatur, sed plurimum aliorum: cùm tanta causa, quanta nulla vnquam in disceptatione versata fuisset, apud nos tunc in ciuili contentione posita cerneretur. Non enim id latebat, neque abditum erat: sed in oculis, atque auribus omnium nationum, ac gentium versabatur. Præter competitorum autem oratores, legati ab ipsis Parlamentis missi ad eundem iudicii locũ venerant, sententiam audituri. Quos omnes sollicita, & anxia illius expectatio tenebat: quia videbant in ea esse de salute Reipub. decernendum. Fuerat autem priùs de communi decreto constitutum; ¶ Eum, qui à Iudicibus Rex appellaretur, dulci, ac suaui, præstituta iam vniuscuiusque Reipub. moderandæ forma in omnibus rebus vti debêre; suosque suorumque motus, legum, ac patrii iuris sedatione condire: neque in iudiciorum moribus, populorum scitis, ac libertatibus vllam, nec minutulam, esse mutationem futuram. Qua in re communis operæ summa, ac sancta selectorum Iudicum fides supposita fuerat: ipsiq; Iudices penè domini, ac publici istius iuris vicarii constituti. Quibus etiam adhibiti fuerunt publici Notarii sex, à tribus siquidem Regnis bini, prudentes, graues, & diserti: publicæ istius fidei, ac omnium, quæque agerentur, integerrimi testes futuri. Quamquam autem patriæ libertas tot fuerat prudentibus consiliis septa, salutaribusque præsidiis communita, vt nihil inde timendum videretur: nostri tamen, atque adeò omnes, quem exitum habitura res esset, metuebant: cùm in omni mutatione dominorum, morum etiam mutatio timenda sit. Denique profligata iam hæc fuit, & ad felicem exitum adducta quæstio. Apertè enim Veneris quadam die Natalis Sancti Ioannis Baptistæ, vicesima quarta mensis Iunii, Anni sæpe dicti ∞CDXII. maior Iudicum pars, quæque tandem sufficere poterat; in vnius ex competitoribus causam incubuit. Insequenti verò die Sabbati vicesima quinta eiusdem mensis omnes Nouem Iudices (ita enim fuerat constitutum, vt quod maior, & sanior pars decerneret, id superstites etiam approbarent) sua ferentes suffragia, testes, & à dictis sex Regnorum Scribis testimonia postularunt, publicis literis, vt moris est, consignata. Sed consilium hoc ceperunt inter se, vt ea occulta manerent, donec modo, atque ordine ab ipsis adhibendo omnibus essent peruulganda. Decreuerunt enim ad eam tantam rem diem dici debêre. Illud verò peruulgandi munus Diuo Vincentio Ferrario commiserunt, dum de rebus sacris ad populum concionaretur. Ea autem dies, Martis XXIIX eiusdem mensis Iunii dicta fuit. Auspicatò igitur ad Caspensis Ecclesiæ portam, quasi pro theatro illi iudicio ædificato, publicus quidam locus apertus, & propatulus, captus est opportunus. In quo altare constructum fuit, suggestusque ornatus, vt res diuina maxima cum cærimonia fieret, celeberrimaque illa concio haberetur. Ibi ergò præstituta die, audiendi causa, maximo vndique hominum ex agris, ex vicis, ex cunctis denique domibus concursu facto, hora Tertia Ecclesiæ consueta, aut non multò secus, Iudices quamprimùm altioribus in sellis distinctè consederunt. Atqui tunc D. Dominicus Ram Oscensis Episcopus, inter eos primus, omnium Legatorum, & Oratorum frequentia stipatus, innumerabilique cinctus populi multitudine, cunctis astantibus, & audientibus Sacræ Missæ solemnia celebrare cœpit, ac pro more solito Spiritus Sancti gratiam implorare. Quibus peractis, Diuo Vincentio Ferrario suggestum ascendente, magnum illico fuit omnium, qui ibi aderant, silentium consequutum. Neque enim necesse fuit vetare; ne qua vox mitteretur; ne quis disputaretue loqueretur; neue pedibus streperet; aut quouis alio modo sermonem interrumperet. Omnes enim ingentes illæ astantium vndæ, tametsi valde efferuescebant, atque huc, & illuc quasi ventorum vi agitabantur; mira quadam taciturnitate, ac si nemo homo adesset, tamquàm stupefactæ, intentis oculis dicturum sic intuebantur, vt in eo penitus viderentur defixæ. Ille verò suauissimè, vt solebat, orsus est loqui. Primum quidem nonnulla de sanctissima nostra Religione concionari cœpit. Mox suam, & collegarum in audiendis competitorum causis adhibitam rationem explicare. Deinde singulas eorũ contentiones referre: ac quo quisque iure niteretur. Tum quæ fuisset sua, ac sociorum ea de re lata sententia. Quam tandem suo, ac eorum nomine pronuntiaturus, locum illum ascenderat. Ad extremum, quo iam eum vocabat tacita omnium expectatio, Dei Optimi, Maximi prius, sacratissimæ deinde Virginis matris Mariæ, cæterorumque omnium Sanctorum auxilio implorato, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque futurum precabatur, magna, & contenta voce, vt ab omnibus posset ex-

1412.

audiri, Gloriosissimum, Inuictissimum, ac Potentissimum Principem, Ferdinandum, Infantem Castellæ, Felicem, Pium, Victorem, Augustum, Maximum, totius Aragoniæ ditionis Regem acclamauit: pronuntiauit eidem, omnes Aragonum ditioni subdititios, obnoxios, & supplices solitam communem fidem obligare debêre. Omnia tunc repente ibi & lætificis audientium vocibus, & ingenti tubarum sonitu, ac buccinarum, tibiarumque cantibus, variisque aliis musicæ generibus personarunt. Nuntii verò, seu potius pegasi, acclamati Regis Ferdinandi protinus visi sunt alacres, & læti volitare, eidē exoptatissimum huiusmodi nuntium afferentes. Quod statim etiam ad singulorum Regnorum Parlamenta à legatis ibi idem astantibus remissum fuit, vnà cum Tabellis singulis Notariorum Signis obsignatis: vt ea res omnium oculis testatior esset. Sabbato enim, quo huiusmodi sententia lata fuerat, curauerant Iudices, solemnem eidem, quam diximus, Notariorum testificationem adhiberi: cauerant tamen, ne manifesta ad quempiam ante publicæ promulgationis diem deferretur. Tunc autem constituerant, vt ipsi Notarii publicum darent grauissimi istius iudicii testimonium; quo & viuis res illa perspicua fieret, & eadem ipsa perspicuitas posteris etiam maneret sempiterna. Illius verò exemplum hoc loco exarare constituimus; vt tanti facti memoriam iam prope senescentem ab obliuione hominum, atque à tanto silentio vindicemus. Id autem est huiusmodi.

IN *nomine Domini nostri Iesu Christi. Pateat vniuersis. Quod die Sabbati intitulata Vicesima quinta mensis Iunii, Anno à natiuitate Domini Millesimo Quadringentesimo Duodecimo, Hora Tertiarū, vel quasi. Existentibus Reuerendissimis, & honorabilibus Dominis, Nouem personis infrascriptis, ad inuestigandum, instruendum, informandum, noscendum, recognoscendum, & publicandum subscripta deputatis, & electis, in quadam Aula Castri Villæ de Casp prope flumen Iberi in Aragonia constitutæ, personaliter congregatis. In præsentia nostrorum Notariorum subscriptorum. Qui de auctoritate, facultate, & potestate dictorum dominorum Deputatorum & aliis per Calendaria tactis, & expressatis (prout nominati sumus inferius) facimus autenticam, & veridicam fidem. Et in præsentia etiam honorabilium dominorum testium infrascriptorum præfati domini mandarunt Reuerendo Magistro Vincentio Ferrarii subscripto; quòd ipsorum nomine legeret, & publicaret quandam scripturam. Quam illico dictorū dominorum ex parte Reuerendissimus in Christo pater, & dominus D. Dominicus Ram Episcopus Oscensis infrascriptus dedit, & tradidit eidem Magistro Vincentio Ferrarii, & requisierunt nos infrascriptos Notarios, quòd de prædictis omnibus & singulis faceremus vnum, & plura publicum, & publica Instrumenta. Qui quidem Reuerendus dominus Magister Vincentius Ferrarii accepit dictam scripturam, & eam coram omnibus legit, & publicauit. Cuius tenor sequitur in hunc modum.* NOS *Petrus de Sagarriga, Archiepiscopus Tarraconensis; Dominicus Ram, Episcopus Oscensis; Bonifacius Ferrarii, Domnus Carthusiæ; Guilielmus de Vallesicca, legum Doctor: Frater Vincentius Ferrarii de ordine Prædicatorum, Magister in sancta Theologia; Berengarius de Bardaxino, Dominus loci de Zaydi; Franciscus de Aranda, Donatus monasterii Portæ cœli, Ordinis Carthusiæ, oriundus Ciuitatis Turolii; Bernardus de Gualbis, vtriusque Iuris; & Petrus Beltrandi, Decretorum Doctores; Nouem videlicet Deputati; vel Electi per generalia Parlamenta: prout de nostra electione, & subrogatione mei Petri Beltrandi constat per publica Instrumenta facta in Alcagnizio die quartadecima Martii Anno à natiuitate Domini Millesimo Quadringentesimo Duodecimo, & Dertusæ die tertiadecima dictorum mensis, & Anni, & in Castro de Casp sextadecima die Madii eiusdem Anni, cum plena, ac plenissima, generali, ac generalissima auctoritate, facultate, & potestate inuestigandi, instruendi, informandi, noscendi, recognoscendi, & publicandi, cui prædicta Parlamenta, & subditi, ac Vassalli Coronæ Aragonum fidelitatem debitum præstare, & quem in eorum verum Regem, & Dominum per iustitiam secundum Deum, & nostras conscientias habere debeant, & teneantur. Ita quod illud, quòd nos Nouem in concordia, vel sex ex nobis (in quib⁹ sex seu inter quos sit vnus de qualibet terna) publicaremus, vel alias pro exequutione Capitulorum inter dicta Parlamenta concordatorum faceremus, aut executaremus quouis modo; haberetur pro facto iusto, constanti, valido, atq; firmo. Prout de prædictis potestate, & capitulis constat per publica instrumenta recepta in Alcagnizio per Bartholomeū Vincentii, Paulum Nicolai, & Raimundum Baiuli Notarios, die quintadecima Februarii, Anno prædicto. Considerantes, quod inter cetera sollemniter, & publicè quilibet nostrum vouit, & iurauit: Quòd simul cum aliis secundum potestatem concessam citius, quo rationabiliter fieri posset, in negotio procederet, ac verum Regem, & Dominum publicaret: prout in dictis voto, & iuramento, de quibus constat per publica instrumenta recepta in Villa de Casp per dominos Paulum Nicolai, Raimundum Baiuli, & Iacobum de Monteforte Notarios diebus decima septima, & vicesima secunda Aprilis, & decima octaua Maii anni prædicti latius continetur. Visis tenore, & forma dictarum electionis de nobis factæ, & potestatis nobis traditæ, & iuramenti, & voti præmissorum, & prahabitis inuestigatione, instructione,*

informa-

informatione, notione, & recognitione, quæ per nos fienda erant, & dictis, ac datis, & communicatis per iustitiam, secundum Deum, & nostras conscientias nostris opinionibus, dictis, atque votis; & illis, ac aliis præmissis recognitis, & consideratis; solum Deum habentes præ oculis, secundum tenorem potestatis, & iuramenti, ac voti prædictorum dicimus, & publicamus: Quod Parlamenta prædicta, & subditi, ac Vassalli Coronæ Aragonum fidelitatem debitam præstare debent, & tenentur Illustrissimo, ac Excellentissimo, & Potentissimo Principi, & Domino nostro, Ferdinando Infanti Castellæ, & ipsum Dominum *Ferdinandum in eorum verum Regem, & Dominum habere tenentur, & debent.* *Ex quibus omnibus ad perpetuam rei memoriam petimus, & requirimus fieri vnum, & plura publicum, seu publica Instrumenta per vos Notarios infrascriptos.* De *quibus omnibus, & singulis supradictis dicti Reuerendissimi, & honorabiles domini Nouem Deputati verbo etiam requisierunt per nos Notarios subscriptos fieri vnum, & plura, publicum, seu publica Instrumenta. Quæ fuerunt acta die, anno, & loco prædictis: Præsentibus honorabilibus viris, dominis Francisco de Pau, Milite; Dominico Ram, Licenciato in legibus, Priore Ecclesiæ Alcagnicii; Melchiore de Gualbis, Milite; Dominico de la Naia; Gulielmo çaera; & Raimundo Finallersi, Castellanis, & custodibus dicti Castri de Casp, ad hæc pro testibus vocatis specialiter, & assumptis.*

Sig✝num mei Bartholomæi Vincentii, Notarii publici Ciuitatis Cæsaraugustæ, & auctoritate Domini Regis Aragonum per totam terram, & dominationem suam. Qui prædictis vna cum Notariis infrascriptis interfui, & clausi.

Sig✝num mei Pauli Nicolai, olim Illustrissimi Domini Regis Aragonum Scriptoris, auctoritateque eiusdem Notarii publici per totam ipsius Regiam ditionem. Qui prædictis interfui, & clausi.

Sig✝num mei Francisci Fonelleda, Illustrissimi Domini Regis Aragonum olim Scriptoris, Regiaque auctoritate Notarii publici per totam terram, & dominationem suam. Qui prolationi prædictæ requisitus vnà cum prænominatis, & subscriptis Connotariis meis interfui, eaque recepi, & per alium scripta clausi.

Sig✝num mei Raimundi Bayuli, auctoritate Illustrissimi Domini *Regis Aragonum Notarii publici per totam terrã, & ditionem suam. Qui præmissis vna cum Connotariis meis, hic contentis, præsens fui, eaque scripsi, & clausi.*

Sig✝num Iacobi de Plano, auctoritate Regia Notarii publici per totam terram, & dominationem Serenissimi Domini *Regis Aragonum.* Q*ui præmissis omnibus, & singulis vna cum aliis Connotariis suis, hic contentis, interfuit.*

Sig✝num mei Iacobi de Monteforte, auctoritate Regia Notarii publici per totam terram, & dominationem Illustrissimi Domini *Regis Aragonum. Qui omnibus, & singulis supradictis vna cum aliis nostris Connotariis, hic contentis, interfui, eaque clausi.*

Hoc igitur notabili exitu, quartum istud Interregnum conclusum fuit. Ac turbulentum illud quidem, graue, & difficile; sed magis rerum varietate periculosum, quàm diuturnitate temporis productum: ita vt diuturnitatem alleuatio, grauitatem celeritas consoletur. Paulò enim plus, quàm biennii spacio, absolutum fuit. In eius narratione sentio me esse longiùs prouectum, quàm proposita ratio postularet. Sed à me id consultò factum nequaquàm negabo. Visum est enim: quod si me in primordiis Regni explicandis initiò oportuit longum esse, vt quibus modis libertas nobis constituta fuisset, demonstrarem, nec vlli credo illius rei cognitionem satietatem, aut fastidium attulisse: nunc cùm sine vlla spe ad miserrimum interitum ruebat, minimè deceret me esse breuiorem. Quæ enim tunc plurimo sudore, & maiorum sanguine parta fuerat: eam labentem nunc necesse fuit non minori virtute, & consilio retineri. Et verò in hunc statum minimè Resp. nostra peruenisset, nisi Magistratus Iustitiæ Aragonum ope, & auxilio; negotiique in hoc tota summa fuit, dum Vrgelitano Comiti interdictum est, ne Gubernatoris generalis munere fungeretur. Tametsi ratio vera, rectaque & constans, supra homines putanda, Omnipotentique Deo tribuenda: vix enim videtur humanis consiliis tantam molem rerum nostrorum gubernationem consequi potuisse. Quantum autem ab ipsis præcaueri potuit, vt quam rectissimè omnia agerentur; totum id summa cura, diligentia, ac fide, communibusque officiis prouisum fuit, nec prætermissum quidquam, quod videretur stabiliendæ Reip. conuenire. Sed ad eam rem plus operæ, studii, atque industriæ contulerunt duo illi, Ioannes Eximini Cerdanus, Berengariusque Bardaxinus, gloriosi istius laboris, omniumque itinerum, periculorum, consiliorumque socii, & consortes. Hi enim in tot turbinibus, ac fluctibus nauim Reipub. gubernarunt, saluamque in portu collocarunt. Quod etsi sæpe dictum sit, erit tamen sępius dicendum. Regia namque huiusmodi causa, inter tot fulmina, & tonitrua acta: eis, tamquam duobus verticibus, ex vtraque parte subnixa, ciuiliter potuit iudicari, atque

eô tandem adduci, quô vix vnquàm antea exstitissent, neque apud exteras fortasse nationes, simillimi facti, aut exempli vlla alibi impressa vestigia. Etenim vniuersi omnium Regnorum Ordines, ac Baleares ipsi, & Sicilienses, abiecta omni cunctatione, lætis acclamationibus constitutum sibi, Regem appellarunt. Iudices autem ipsos, dum cuiq; iii suam domum remigrandum fuit, magna omnium frequentia, ac similis plausus celebrauit. Tunc singula Regna legatos nouo Rege dignos decreuerunt, publicos omnium in eum studii, amoris, ac fidei interpretes: qui illum læto nomine, Regem salutarent, deprecarenturque ne aduentum suum nimis differret: quippe cùm omnes essent illius non solum auidi, sed celeritatis etiam vehementer. Non abs re igitur censendum erit, quòd tanti facti memoriam fusiùs fortasse fuerim persequutus: præsertim cùm Hieronymi Suritæ, viri omni liberali doctrina politissimi, nostrique amicissimi, fatali morte (qua, prôh dolor, dum hæc conabar attingere, affectus est) nequeat iam tanta res grauioribus illius, ac politioribus scriptis illustrari. Ille enim eadem hæc ipsa, pro suscepto munere, Latina lingua fuisset persequutus, nisi hoc illius consilium, priùs aliarum rerum distentio, deinde acerbus interitus præuenisset. Quòd si imitatione nequaquam potero tantam ingenii consequi præstantiam: impositi muneris officium, studio, ac voluntate, quod denique possum, persoluam. Sed vt ad rem redeam, institutum de Regibus nostris persequar sermonem. Dabo autem operam, quam maximè potero, vt breuè id faciam; ne dum illam, quæ summa est, prætermissi officii vituperationem fugere studeo, assequar aliam fortasse, quæ minimè est contemnenda, satietatis.

FERDINANDVS I. HONESTVS, ARAGONVM REX XXII.

ABSOLVTO itaque huiusmodi quarto Interregno, nouoque nostris Rege constituto, publica res, quæ extollere iam caput debebat, nec spe solum, sed re quidem ipsa à tot malis ciuilibus respirare: nouis demergi cœpit quasi imminentis seruitutis fluctibus, communisq; omnium libertas denuo tremefieri. Vrgelitanus enim Comes Iacobus, vnus ex præteritis competitoribus, indignissimè ferens, se per inuidiam, atq; vt ipse dicebat, per corruptà, & contaminata iudicia, à Regiæ dignitatis gloria, ad quam eũ natura erexerat, esse depulsum; non per præstigia, sed palã per imperium orsus est, hostili prorsus modo, omnia quæq; opida cõpilare: ac maximo furore, & scelere inflammatus, eas in miseros populos crudelitates exercere, quæ sceleratorum potius naturæ, quàm tanti ipsius generis splendori conuenirent. Itaq; omnes tunc sese liberatos fuisse cognouerunt à domino aggresti, & furioso; diurno, nocturnoq; terrore. Si qua enim inesse poterat culpa in eo facto, non populis, à quorum dominatu fuerat depulsus, sed iudicibus, à quibus præteritus, tribuenda erat. Neque verò ad id Vrgelli Comes suapte solùm impellebatur natura, tametsi insolens erat, fureńs, & superbus: sed eum valde acuebant quotidiani domesticorum sermones; præcipuè verò matris, & vxoris: quæ dies, noctesque acerbè, & contumeliose in eum inuehebantur; abiectum; demissum; atque humilem fore prædicantes, si se pateretur, cuiusuis periculi, aut tempestatis metu, à Regii sibi debita honoris aura dimoueri: etiam si grauis illa contentio sibi, ac suis teterrimum esset finem allatura. Affirmabant enim, contracto animo, se parem aduersario esse non posse: infracto autem, erecto, & forti, longè illo superiorem futurum: cùm qui superior, quemadmodum ipsæ asserebant, natus esset ordine, minimè sperandum esset, inferiorem fore fortuna. Cuius rotam nec tunc quidem illæ pertimescebant. Quinimo Comitissa mater, temeraria nimis, & insana mulier, quæ si vllam partem sensus habuisset, auersos filii motus reprimere debuerat: eundem passim frequentibus his Catalanicis verbis incitabat: *Fill, o Rey, o mores*: quasi vnam ex duabus rebus præ sibi esse ferendam constitueret; vt aut Rex esset, aut si id consequi cæco aliquo fortunæ casu vetaretur (quod Deus omen auerteret) nihil esse, satiùs iudicaret. His ergo suasionibus, necnon etiam ipsius D. Antonii Lunæ, omnium sibi amicissimi, impulsu, infelix Comes sciens, sed non prudens, in eam se ferri passus est, quam insana mater prædixerat, totius suæ dignitatis iacturam: ita enim ex amplo suo statu concidit; vt nec multos post dies nihil apud nos esset eodem Comite egentius. Iam verò Ferdinandus Castellæ Infans ad Cuencam aderat, quam vocant, ciuitatem, dum nostræ Aragonum ditionis Rex fuerat, suffragiis, ac voce, à selectis Iudicibus

cibus declaratus. Is quamprimum hoc iucundissimum nuntium accepit, apertè tulit à suis, Aragonum se Regem salutari. Mox autem ad eum legati missi sunt, publicam secum trium Regnorum faciem afferentes, quorum nomine eidem, plausu maximo, gratulationem significarunt, atque ea, quæ Iudices decreuerant, Regnorum Ordines libenter comprobasse. Magni autem nostrâ, & suâ potius interesse, inde ad nos quam citò properare: vt Repub. inprimis composita, communi omnium commodo consuleretur: cùm quæ communis vtilitas esset, sua etiam vtilitas esset; vicissimque quæ sua esset, communis quoque vtilitas esset futura. Seuera tamen data fuêre huiusmodi legatis mandata: vt, orata re, perceleriter in patriam reuerterent; neve quis eorum ausus esset vltra singulos decem dies apud eundem Regem commorari. Ipsis quoque vetitum fuit, ne dona caperent, aut paterentur se vllis corruptelarum illecebris irretiri. At verò Gubernatorem, ac Iustitiam Aragonum eidem legarunt: vt ab illius latere numquam discederent. Nouum enim Regem voluerunt ad Regnum capessendum accedere, in patrio nostro iure idoneis eorum consiliis optimè instructum. adeò summa apud nostros tunc fuit earum omnium rerum obseruatio, quæ ad retinendam libertatem aut prodesse poterant, aut obesse. Ferdinandus ergò Kal. August. eiusdem Ann. ∞CDXII. Cæsaraugustam alacer, ac lætus introiuit, multis nostrorum copiis stipatus. Omnes enim illum auidissimè ad extremas Regni oras expectauerant. Vnde eum in vrbem summa celebritate, lætitiaque comitatum honestarunt. Is secum duxit Alfonsum, Primogenitum, aliosque filios ex Eleonora vxore, Vrraca priùs, vt nonnulli perhibent, appellata, susceptos. Ea erat Sanctii Alburquequensis Comitis, Henrici Castellæ Regis fratris, filia: paternoque iure, in Castellæ Regno amplissimæ ditionis dominium obtinebat. Cùm primùm igitur Ferdinandus Cæsaraugustam venit, Comitia ad eandem Vrbem indicenda curauit. Dies autem vicesimaquinta eiusdem mensis Aug. dicta fuit. Cumque ad eam omnium Regni Ordinum concursus fieret; Comitia ea haberi cœpta sunt, Ioanne Eximini Cerdano Iustitia Aragonum, pro more solito illorum Iudice assidente. Ac ne illud omittam, tametsi de his rebus multa prætereo, Gandiæ Dux Alfonsus, multorum iudicio si non iure potior, at certe par, & æqualis in ea Regia causa competitor, Ferdinando victori præsto tunc fuit, vt se illi, fidemque suam, solito iurisiurandi atque existimationis periculo, simul cum aliorum communi conscientia in perpetuum obligaret. Et illud idem fecisse proditur Federici Lunensis Comitis tutores: & quod summum fuit, Vrgelitanæ Comitissæ, quæ tot modis filium ab eadem coniunctione auocabat, ac ipsius etiam Comitis legatos. Verùm ille nec diu post, Lunensisque Comes, ac complures alii ab ea, quæ secunda, & prospera fuisset fortuna, si in incœpto stabiles permansissent, ad fatalem, & infimam non sine magna ignominia, & dedecore desciuerunt. Tandem Sabbati quadam die III. Non. Sept. maiorum more, solemni ritu, in templo maximo Cæsaraugustano Ferdinandus ipse, magna omnium consensione constitutus Rex, spectatam nostrorum fidem postulauit, suam prius nostris solito nexu obligando, se patrios mores, Regniscita, leges, ac libertates omnes seruaturum. Tunc nostri, quem consueuerant aliis Regibus, eidem præstiterunt debitum honorem; interpositoque Omnipotenti Deo, & iudice, & teste, Iusiurandum dederunt, omnium erga illum perutilem fidelitatem numquàm defuturam. Atque vt huic rei vehementius aliquod testimonium accederet, triduo post, Alfonsum filium Primogenitum, futurum Regnorum heredem post longæuos patris dies, de communi Ordinum sententia declararunt, amplissimum eidem Gubernatoris generalis munus deferentes. Adhæc eisdem Comitiis nonnulla instituta fuêre ad Regni pacem, & tranquillitatem necessaria: quibus reuiuiscere cœpit iustitia, omnesque nostros ex seditiosorum hominum metu, libertatis pristinæ luce, recreare. Talem enim habebamus Regem, qualem eo in motu temporum esse opus erat. Cuius miranda virtus, cum audita priùs dubitationi vix locum dedisset; iam eo tempore, præsens, probata, & perspecta, lædi obtrectatorum voce non poterat. Itaque omnes haud cessabant ingentes Omnipotenti Deo gratias referre, quòd nostrorum animos ad tam suauem, & iucundam noui Regis experientiam virtutis excitasset: præcipue verò dum Alfonsi filii grandioris, ceterorumque fratrum suauitatem sermonum, ac morum cognouerunt. Hi namque omnes iam à pueris tanta dabant præclaræ indolis virtutum signa; vt non patri solum propter illius indulgentiam, sed cunctis aliis propter excellens eorum ingenium communi essent vita chariores. Atqui dum in Vrgelitanum, Lunensemque Comites, ac D. Antonium Lunam, pluresq; alios, perduellionis reos, animaduersum est, licet nonnulli iudi-

1412.

carunt asperius multa in eorum personas fuisse facta, quàm decuisset Regis hanc filiorũque lenitatem, & mansuetudinem: verùm ista fuêre armorum, & victoriæ facta: neque aliter fieri in eo temporum statu licuisset: cùm in vnaquaque domo, ac Rep. quò ratione aliqua, & disciplina optima, designata sit, quemadmodum præmia exstare oportet rectè factis, sic grauia quoque peccatis supplicia. Quid? quod, & omnes hi sua pertinacia, & fortunas, & vitam amiserunt. Nullum namque reliquerunt aut suorum precibus, aut admonitionibus locum. Vrgeli quidem Comes Regi obsistere non dubitauit, eodem prorsus vultu, & confidentia, ac si iam sibi explorata, & domi condita victoria esset. Verumtamen Federico Lunensi Comite, tum honoris, tum calamitatis socio, & secundas fortunas amittere coactus est, & in aduersis sine vllo remedio, aut alleuamento permanêre. Tandem Xatiuæ (quæ olim Setabis, Ptolomæo auctore, Contestanorum vrbs in Hispania Tarraconensi fuit) in custodiam traditus, diu vixit, & obiit. Cui nihil vmquàm offensionis accessit, sine acerbissimo omnium sensu, & dolore. Erat enim à recta & legitima, vt exposuimus, Regali stirpe profectus, Regisque Aragonum Petri IIII. legitimæ filiæ maritus. Quas ob res non paucis grauibus, ac disertis viris multo magis placebat victa illius causa, quam victrix: quod de Catone olim in Romanæ Reip. interitu poetæ illius carmine celebratur. Lunensis verò Comes non tam casu, quàm prauo consilio ad suam perniciem lapsus est. À Regis enim nomine, & imperio deficiens, in Castellam profugit; illam namque sperauit fortunæ suæ portum futurum. Sed similis ibi eum perculit vis, & tempestas: qua miserè iactatus, dum domestica pericula vitare studuit, ita extraneis oppressus decessit, vt aliis irridendus videretur, aliis autem omnino miserandus. Etenim cùm Castellano Regi in suspicionem incidisset Regni appetendi; tam repentè fuit ipsius Comitis memoria, mira quadam obliuione, contrita, vt idem tumulus, qui illius corpus contexerat, visus sit etiam ipsius simul nomen obruisse. Vix enim de eo certi quid proditur, nec quisnam finis fuerit, miseram eius vitam consequutus. Ad insignem, *Braçuelas*, arcem, ab Olmedi opido non longè, dicto proditionis crimine notatum occubuisse, perhibent. Verùm hæc inter nos nuper admodum notitia est. D. Antonius quoque Luna, funesta horum omnium incendiorum fax, in alias terras demigrare coactus fuit, vnde illius nec facta, nec nomen audirentur. Posteà patriam reuersus, diu in Mequinentiæ opido abditus latuit, & inclusus: vbi tandem fortunis omnibus, ac dignitate spoliatus interiit. Ita omnes hi, vno, atque eodem igne consumpti perierunt. Quod nisi eos præceps, ac deuia consiliorum ratio decepisset, potuissent suis facillimè rationibus prouidere. Ferdinandus namque Rex naturâ magis ad misericordiam, quàm ad seueritatem propensus fuit. Idque libenter solebat crebris sermonibus vsurpare: *AD* tuenda, tenendaque Regna Regibus aptiùs esse, diligi, quàm timeri. Immatura tamen mors angustum sibi campum dedit, in quo excurrere summa hæc illius virtus, cognoscique posset. Quarto enim Regni anno nondum completo, integerrima ætate florens, in medio suarum rerum cecidit cursu: annumque agens XXXVII. ad Igualadam, Cataloniæ opidum, (quam antiquã Ergauiam putant nonnulli) cum grauis eum, ac mortifera morbi, contra quem diutius contendebat, vis oppressisset: Iouis die, IV. Non. April. Ann. MCDXVI. mortuus est, ac in Populeti monasterio tumulo Regio sepultus. Præter Alfonsum autem Primogenitum, qui sibi statim successit, filios habuit: Ioannem, Henricum, Sanctiũ, ac Petrum: filias quoque Mariam, quæ Ioanni II. Castellæ Regi nupta fuit; ac Eleonoram, quæ Heduardo, Portugalensi. Et verò Ioannes, Nauarræ Rex fuit; posteaque Alfonso fratre sine filiis legitimis decedente, Aragonensi illius imperio potitus. De quo paulo post. Henricus autem, amplissimæ Iacobitanæ Militiæ præpositus, vt vocant, Magister, Segorbiensem ciuitatem, opidaque illi contributa obtinuit: à quo Aragoniorum, Segorbii Ducum, celsissima familia dimanauit. Ea autem hisce Armorum Insignibus vti consueuit: quæ, vt videre licet, clarissima quatuor Regnorum, Aragonum, Castellæ, Legionis, ac Siciliæ, stemmata præseferunt. At Sanctius, ab aliis Ferdinandus dictus, Alcantarensem, quem vocant, Magistratum adeptus, sine prole decessit: & Petrus quoque Neapoli, infelici quodam casu interemptus. Atque hi sunt, quos ex Eleonora vxore, Ferdinandus Rex filios suscepit: vulgoque *los Infantes de Aragon* appellari solent. Quorum in antiquis canticis multa fit mentio, quotidieque illustris eorum memoria & publicè, & priuatim celebratur. Nam sic omnes in omni genere laudis floruerunt: vt quanta quisq; ex alio-

1416.

10 20 30 40 50

ex aliorum gloriosissimis factis, iure sibi optimo, vendicarit, non minora ipsis de sua, simillimo iure, reddiderit ornamenta: neque etiam ea in re patri ipsi concesserint. Qui si corpore valuisset, diutiusve imperasset, fortasse habitus fuisset gloriosior. Illud verò eius vitam, & mortem vehementer ornauit; quòd in omnibus rebus ita semper honestatem, ac decus prætulit; vt cùm ab eo pudoris, & pudicitiæ peterentur exempla, meritò adsciuerit sibi Honesti Principis cognomentum. quod si in priuatis hominibus gloriosum est, quanto magis commemorandum in Regibus. Dum autem in Perpiniani oppidum cum ipso Benedicto XIII. Sigismundoque Imperatore, Catholicæ Ecclesiæ vnionis causa, quæ iam diu durissimo schismate premebatur, congressus fuit, omnium iudicio ex eo facto immortalem est gloriam consequutus. Nam cùm nihil proficerent habiti ii sermones, quòd Benedictus nequaquā de statu suo dimoueri pateretur; illius obedientiam abiecit, non sine magna eiusdem Benedicti querimonia, qui se illi Regnum detulisse prædicabat. Neque verò Benedictus ea in re tenuem, aut leuem, sed multam, atque ipsi Regi valde vtilem præbuerat operam. Ceterùm Ferdinando Rege, nullæ nobis leges constitutæ fuerunt. Satis sibi visus est fecisse, si delatum Regnum, a præteritorum Competitorum incursionibus vacuum redderet. De Ioanne autem Eximini Cerdano, qui eius vita, ac post, Alfonso filio regnante, aliquamdiu Iustitiæ Aragonum Magistratum gessit, perpaucæ admodum res literis mandatæ produntur, quæ pertineant ad ipsius muneris, quam suscepimus, dignitatē ornandam: præter eas, quæ a nobis in quarto Interregno traditæ fuerunt. Quare oportebit nostrum hunc sermonem ad Alfonsi Regis narranda facta transferre: vt aliquando ad ea veniamus, in quibus præcipue omne huiusce nostri operis propositum nititur argumentum.

ALFONSVS V. SAPIENS, ET MAGNANIMVS, ARAGONVM REX XXIII.

ATQVI de istius Alfonsi factis ea, quæ mihi illustriora videbuntur, attingam; summatimque cùm omnia iam sint, & vulgaribus, & Latinis literis a perquam multis ornatissimis scriptoribus celebrata. Hic etenim Alfonsus fuit, qui cumulauit fortitudini, ac bellicæ laudi sapientiā. Vnde & Sapientis & Magnanimi traxit cognomentū. Tanta verò humanitate fortitudinē ipsam temperauit, vt cùm hostes, virtutem eius, pugnantes, timerent; iam diligerent victi mansuetudinē. Sapientiam autē, ipsaq; doctrinæ studia vir iam natu grandis percepit. Expugnato enim ab eo, florentissimo, & opulentissimo Neapolitano Regno, quæ alios victoriæ ad prædas; diuitiæ ad voluptates; amœnitas locorū ad delectationem; aut saltem militares labores allicere solent ad quietem: minimè illum à studiis auocarunt: quin induxerūt potius, vt quibus eo tempore Italia florebat, animum suum excolendum curaret, optimarum artium disciplinis. Denique sic præstitit virtute, & doctrina, vt cùm in vtraque longè aliis præstaret, vtra sibi ipse præstiterit, incertum sit. Vxorem duxit Mariam Ioannis II. Castellę Regis sororem: quæ à marito absente, Neapolitani Regni expugnatione implicato, horum Regnorum curationi præposita, multa, & magna dedit prudentiæ, ac fortitudinis signa. Complura enim Comitia celebrauit. In quibus multæ nobis leges constitutæ sunt, sub *Maria Regina Locumtenentis* nomine inscriptæ. Ea autem præclara, qua Ann. Chr. ∞CDXLII. For. *Como segunt la ment de los Fueros*, sub tit. *De officio Iustitiæ Aragonum* de abrogandi muneris difficultate prudenter cautum, & exceptum est. Etenim cùm Magistratus hic vni alicui, quandiu viueret, à Regibus semper mandari consueuisset, sæpenumeroque disceptaretur; vtrum solus Rex, ab eo munere posset amouere, quem eidem semel præfecisset: ea tunc fuit recenti, & noua lege sancitum: ne id Regi arbitratu suo facere liceret, tametsi ipsa ferat ipsius tunc Præfecti voluntas, ex antecedenti aliqua, vt legitur, obligatione, districta. Ob quam causam olim, Regis Petri III. temporibus, ad manus, & pugnam ferè ventum est, dum idem Rex nequaquam dubitauit, Petro Martini Artassonæ Iustitiæ Aragonum Magistratum abrogare; quemadmodum iam supra recensuimus. Eadem etiam lege edictum fuit: Ne Iustitia Aragonum deinceps ob ciuilem possit causam comprehendi, in custodiasve includi, nisi de Regis simul, ac Regni præcepto. Quibus rebus ad ipsius muneris ornatum magnus dignitatis cumulus accessit; ad Reginæ verò laudem non modicus: quòd istius Magistratus amplitudinem nouis his hono-

1442.

ribus decorarit, cuius præsidio statuebat, & rectè quidem, mariti sui, suorumque fortunam magis stabilem esse futuram. Quò enim maiora in eum stabilitatis conferantur præsidia, modò nequid nimis; eò status Reip. magis fixus, ac stabilis constituitur, ipsorumque Regum multo meliùs fundatur imperium. Ceterum Alfonsus Rex, nullam ex Maria vxore prolem suscepit. Ex variis autem concubinis filios habuit; Ferdinandum; Mariam; & Eleonoram. Ferdinandum quidem, Neapolitani à se parti Regni heredem reliquit testamento. Paternorum namque Regnorum hereditas ex antiquo iure Ioanni fratri, Nauarræ tunc Regi, obueniebat. Filiarum autem, Mariam Ferrariensi tunc Marchioni despopondit: Principi autem Rossano Eleonoram. Cumque earum doti ingentem nimis pecuniam Rex dixisset: solutione singula Regnorum suorum opida torqueri iussit, ac si filiæ hæ fuissent sibi ex legitimo natæ matrimonio. Nostri statuentes ea in re publicum ius grauissimè violari; ad Magistratus Iustitiæ Aragonum opem confugerunt. Cui tunc præerat magnus ille Ferrarius Lanuza I. ipsius Regis obseruantissimus, ac studiosissimus vir; patriæ verò libertatis diligentissimus præses, ac custos: cuius & in bellicis, & in ciuilibus officiis singularis industria vigebat. Ab eo itaque exceptione huiusmodi impetrata, solito sui muneris Iurisfirmæ remedio, (quod tandem, vt sæpius diximus, summum est nostrarum omnium libertatum præsidium) facillime nostri huic, quæ Regno inferebatur, iniuriæ restiterunt. Rex autem benignè tulit integrum ipsis seruari ius libertatis. Vt enim erat sapiens, ac disertus; in quo Magistratus deferebat auctoritati, censebat ipse & seruari suam. Tandem A. D. IIII. Kal. Iul. Ann. Chr. MCDLIIX. ætatis autem suæ, sexagesimo quinto, Neapoli mortuus est. Sed illius, tametsi mortui, memoriam anni omnes excipient consequentes. Hi autem sub eius imperio post Ioannem Eximini Cerdanum, Iustitiæ Aragonum exstiterunt: Berengarius Bardaxinus, egregius ille, de quo in proximè acto Interregno mentionem fecimus, vir. Cui in Magistratu successit Franciscus Sarzuela: Sarzuelæ autem Martinus Didaci Auxius: huic verò Ferrarius ipse Lanuza I. qui etiam per plures annos eundem gessit Magistratum Ioannis II. Regis temporibus: ad quæ cursum pertractanda pergimus, vt institutum rerum nostrarum ordinem teneamus. Sed illud non prætereo, quod maximè occurrit, istius Alfonsi Regis vita, circ. Ann. Chr. MCDXXXVII. magnifica illa duo, quæ hodie exstant, ad nostram Vrbem ædificia extructa fuisse: lapideum pontem; amplamque & nobilem, quam nunc Deputationis domum vocamus; ab eo vsque tempore publicam, ac stabilem nostrorum omnium iudiciorum sedem constitutam. Tertium verò mirandum in modum istius Regis laudem illustrauit, quod decennio ante, ad pauperum Christi ægrotorum curationem, & vsum, in ipsa Vrbe construendum curauit, tanta postea opportunorum apparatum celebritate refertum, vt communi omnium iudicio magnificentia multis, pietate autem omnibus perhospitalibus, quæ vsquam alibi sint, domibus antecellat. Cuius eo magis suspicienda est moles, quò non tam certis opibus, aut patrimonii subsidiis, quàm fidelium liberalitate, incertisque eorum largitionibus sustentetur. Vt in Vrbanis autē Commentariis continetur, clarissimus iste Alfonsus Rex, quam à Simone Hueso quingentis *Florenni* emerat aureis ædem, quo nunc visitur loco, à Diui Francisci monasterio non longè, huic tanto operi assignauit, quatuor eidem; D. Raimundo Casaldaguila, & D. Nicolao Viota, è Senatoribus Vrbis; Ioanne autem Tonda, & Ioanne Cinera, Theologiæ Doctoribus, ex Ecclesiasticis viris, Rectoribus primis præfectis. Ac illud posteà Nicolaus ipse suis locupletauit fortunis. Albalatulo namque ita vocato opido donauit: quo maxima facta fuit ad eam rem & amplitudinis, & dignitatis accessio. Prid. autem Kal. April. Ann. Chr. MCDXXV. Philippus Berbega, Franciscanus Monachus, Cæsaraugustanensi Comitio, pia, ac nobili habita oratione, mandata Regis exposuit, & quæ ab eo essent de istius facti ratione inita consilia. Quibus à nostris maximo, vt par erat, applausu celebratis, è Senatus decreto eidem operi fundamenta iacta fuere: quæ posterorum deinde Regum, ac nostrorum hominum animos ad tot, tanta, tamque præclara, & magnifica Christianæ pietatis, & Religionis in Christi pauperes explenda munera extulerunt. Et verò de structura pontis hæc habeo, quæ dicam: nimirum priùs quàm lapideus, qui nunc exstat, quique huius Regis tempore factus fuit, fieret: ligneum pontem eodem ipso loco fuisse: qui aliquandiu sublicis, aliquandiu nauiculis fulciebatur. Cuius qui constituebantur curatores (duos enim interdum constitutos legi) ab eo quòd ipsis eius commissa, ac commendata erat cura, *Comendadores del Puent* vocari vernacula lingua consueuerunt; & quandoq; Arabico vocabulo vsurpato,

1458.

10 20 30 40 50

Comen-

Comendadores de la Alcantara. Et idem erat. Nā Alcantara, Arabica vox est, & potētem significat. Sed vt ad Alfonſum Regem redeamus; ampliſſima eius geſta meritò illum ad ſummam extulerunt, quam diximus, ſui nominis prædicationem, & gloriam.

IOANNES II. VERE MAGNVS, ARAGONVM REX XXIV.

NEQ. verò Ioannes Rex fuit belli laude inferior, quā frater: quinimo, niſi ſe totū domeſticis negotiis implicuiſſet, ob quæ ſæpius cum ſuis cōflixit, quàm quiſquā cū hoſtib. decertauit: ipſi fratri par, ſi non iā ſuperior, cenſeretur. Quæ.n. in Alfonſo magnitudo animi, virtus egregia, ſermonis comitas, conſtantia, fortitudo, ac vel militaris peritia enituerunt: hæ omnes in Rege hoc mirifice elucebant; non quaſi ab aliis ſumptæ, aut aduentitiæ forſitan virtutes. Illam verò, quæ communis ſolet eſſe aut iam vrgentis, aut aduentantis ſenectutis cura, vt quietem, & otium appetamus; tam longè ſibi ſtatuit à ſua ſenectute abeſſe oportere, vt nullam vitæ ſuæ partem pateretur, aut aſſiduis bellis, aut bellorum expectatione vacuā relinqui. Et quòd ſummum fuit, cùm admodum ſenex, ac quaſi decrepitus, noua etiā bella moliri haud ceſſaret, à ſuiſq; admoneretur, vt ab eis vacaret, cùm nō poſſent ſine integerrimis virib. ſuſtineri: hoc illis reſpōſum dare fuiſſe ſolitum perhibetur; Se numquam ſenſiſſe, ſenectutem ſuā imbecilliorem factam ad arma capienda, quàm adoleſcentia fuiſſet. Militares autem labores, inferiores eſſe domeſticis affirmabat: cùm nulli vnquā militi plus, quàm ſibi ſumeret, laboris imponeret. Ciuilium prçterea rerum ſummopere vſum percalluit. Vnde ab omnib. iudicatur, ſingularem ciuilem, ac domeſticam, coniunctā cum militari fortitudine, prudentiā adeptus. Itaq; verè Magnus nuncupari poteſt. Et ipſe quidē aliquādo Magiſtratus Iuſtitiæ Aragonum inſtitutionem, poteſtatem, & vim, vt ſuo loco dicemus, perpaucis, neq; obſcuris aut hæſitantibus, ſed apertiſſimis verbis explicauit. Cuius ſi quacumque in re haud leue teſtimonium putaretur: grauiſſimum cenſendum eſt in ea, quæ ad inſtitutionem proferendam ſpectat illius muneris, quod tamquam moles fluctibus, ita non rectæ Regum voluntati eſt oppoſitum. vt nequaquam ſit parui ducendum, huiuſce Magiſtratus inſtitutionem, & vim illius teſtimonio comprobari, qui tam præclarè ſupremum illud ipſum fuerit officium Regis, ac munus exequutus. Sed de his ſuo loco. Viuente itaque Alfonſo fratre, Ann. Chr. ∞CDXIX. Blancam Nauarræ Reginam, Caroli filiam, & heredem, vxorem duxerat: eam, quæ fuerat prius Martino Siciliæ Regi, Martini Aragonum Regis filio, ad Callarem mortuo, quemadmodum expoſuimus, nupta. Ex qua filios habuit; Carolum, Blancam, & Eleonoram. Carolus autem is fuit, cuius totjes retulimus Commentarios exſtare de Regibus noſtris ſcriptos: quos in plurimis rebus ſequuti ſumus, tametſi interdum coacti ab eis diſſentire. Blanca autem ipſius Caroli ſoror, Henrico IV. Caſtellæ Regi nupta fuit. Sed cum eo poſtea diuortium fecit, Romani Pontificis decreto interpoſito. At Eleonora Gaſtono Fuxenſi Comiti collocata, neptem habuit Catharinam Ioannis Labritii, Nauarrorum vltimi Regis vxorem. Iam verò domeſticæ inter Carolum, ac patrem diſcordiæ concitatæ communem Remp. quæ tranquilla erat, tamquam turbine aliquo, aut ſubita tempeſtate, peruerterunt. Etenim Ioannes iſte Rex priori hac Blanca Nauarræ Regina, ipſius Caroli, ſororumque matre, orbatus vxore, cum ſecundam duxiſſet Ioannam, Federici Almirantis Caſtellæ filiam: Carolus patrem à Nauarræ Regni gubernaculo repellendum contendebat, quòd mater ſibi actionem illam hereditario iure integram reliquiſſet. Pater contra, ſibi ex ſoceri Regis inſtituto conceſſum eſſe affirmabat, vt quamdiu Ioannes ipſe viueret, ſolus Nauarrenſis imperii clauum teneret. Ob id itaque vter potius Nauarram adminiſtraret, pater, & filius, inter ſe contendere cœperunt. Tandem Carolus in ea contentione deceſſit: Barcinonæque obiit A. D. IX. Kal. Oct. Ann. Chr. ∞CDLXI. ætatis ſuæ annum agens Quadrageſimum. Cuius tempore apud Nauarros illæ duæ Agramontenſium, & Viamontenſium, quæ adhuc in ore vigent, contrariæ factiones, quarum altera, filii, altera patris vocem ſequebatur, ortum habuerunt. Atque ea in re dum Catalani, qui ipſius Caroli Principis fuerunt adiutores præcipui, patris, quam dicebant, vim peruerſuros putarunt; peruerterunt ſuam, nec vim modò, ſed totam planè excuſationis, ſi quæ in eo facto eſſe poterat, defenſionem. Mortuo enim Carolo plura tentarunt, quæ à debitis officiis abhorrebant: cùm alioquin natio illa fuerit ſemper, ac ſit integritatis, & fidelitatis pleniſſima. Ex pellice Cappa, Sicilienſi femina, Carolus filios reliquit; Philippum, ac Ioannem. Prior quidem militari Beatæ Mariæ Monteſæ inſtituto præfectus Magiſter, ad Baëzæ expugnationem interiit: poſterior verò, Oſcenſi Eccle-

1461

siæ præpositus Antistes. Filiam quoque habuit Annam, ex alia concubina susceptam: quæ Ludouico Metinnæ Zelin Duci nupta fuit. At Ioannes Rex ex secunda vxore, filium habuit Ferdinandum: qui sibi in Regnis successit, Christianique nominis decus, ac lumen fuit. Filias etiam; Ioannam, Ferdinando Neapolitano Regi, Alfonsi fratris filio, nuptam; Marinam, seu, vt alii testantur, Mariam; ac Eleonoram aliam: quæ ambæ innuptæ obierunt. Ex concubinis autem filios suscepit; Ioannem, Cæsaraugustanum Archiepiscopum, è nobili femina, ab Auellaneda nuncupata. Ex alia autem Eleonora *de* Escobar, Alfonsum Calatrauensem Magistrum: qui ex Maria Iunquesia filium habuit Ioannem Aragonium, Lunensem Ducem, ac Ripacurtiensem Comitem: à quo illustrissima, Aragoniorum, Villæfermosæ Ducum, ac Ripacurtiēsium Comitum familia dimanauit; quæ apud nos viget, hisque Armorum Insignibus ornari consueuit.

Ferdinandus etiam, Maria, & Eleonora istius Regis filii fuerunt: nothi tamen, atque ex Nauarrensi femina ab Ansarum familia, procreati. Eleonora quidem Ludouici Viamontensis Nauarræ Connestabuli vxor fuit: alii duo infantuli obierunt. Præter Nauarrā autem, quam tandē Ioannes Rex inuito, & renuente filio gubernauit: aliquādiu etiā ab Alfōso fratre absente dominationis suę vicarius cōstitutus, nostri Aragonensis Regni tractauit gubernacula. Quo tēpore sub eo multæ, & gratæ nobis leges editæ fuerunt: quæ passim in Foror. volumine, sub *Ioannis Nauarræ Regis Locumtenentis* nomine, in diuersis tit. appositæ leguntur Ann. MCDXXXVI. Eo namque anno fratris nomine Aleagnizii Comitia celebrauit magna, & præclara. Maiora tamen, & grauiora ab eodem Ioanne, Aragonense iam Regnum adepto, ad Calataiubium eodem An. MCDLXI. habita fuere. Ea enim auctoritatis pondere, & vtilitatis vbertate cetera omnia longè superarunt. His autem meo iudicio paria penè, & æqualia fuerunt, quæ Regina Ioanna, istius Regis vxor, eius nomine ad Cæsaraugustam habuit Ann. MCDLXVII. In

1467.

his enim, inter alia multa, præclarissimæ illæ leges latæ sunt, quæ inscriptæ exstant sub tit. *Forus Inquisitionis Officii Iustitiæ Aragonum.* Itaque cum ceteris istius Regis laudibus hæc illi debetur vel maxima: quòd quæ summa in eo perspecta semper, & cognita fuit in subleuandis rebus aduersis fortitudo, in ornandis secundis non minor probata fuerit diligentia: quandoquidem nouis semper decretis, consentaneisque legibus Remp. stabiliendam curauit: ipsi verò Iustitiæ Aragonum Magistratui oportunā moderationem eo, quem diximus, *Inquisitionis* Foro adhibendam: ne nimia forsan licentia redundaret. In quo tandem incolumis Reip. nostræ status continetur. Sed de his alibi. Deniq; Ioannes Rex patriam amplissimis beneficiis ornauit. Aliquando autē cæcus factus, Diuæ Encratis opē implorās, cum sancto illius clauo tactus, amissa lumina recuperasset, vouisse dicitur, se ipsius Diuæ tēplum amplificaturum. Propinqua tamē morte sublatus, votum hoc Ferdinādo filio persoluendum reliquit. Neq; enim diu post, Ann. Chr. MCDLXXIX Barcinonæ A. D. XIIII. Kal. Feb. summa confectus senectute decessit. Sub

1479.

eo Iustitiæ Aragonum fuerunt, Ferrarius Lanuza I. & Ioānes itidē Lanuza I. ipsius Ferrarii F. qui etiā Ferdinandi Regis tēporibus eidem præfuit Magistratui. Libet autem in medium afferre ponderosæ epistolæ exemplum, quod inter Secretarii Colomæ monumenta inueni, à Ioanne hoc Rege, ad Ferdinādum ipsum, Castellæ iā Regē, interruptā, ac morienti voce conscriptæ. Cuius hoc est argumentum; ita nos debere de humanis omnibus rebus iudicare, vt fictas eas celeriter, tamquam flosculos decidere, virtutem solam esse altissimis defixam radicib. arbitremur. Eiusdem verò, nisi me fallo, Secretarii manu facta erat, quæ in ea legitur, inscriptio huiusmodi. *Traslado de la carta que el Rey mi señor escriuio al señor Rey de Castilla.* Cogimur namq; ne rebus, ac verbis lepôrem subtrahamus, permiscere Hispana cum Latinis: cum ea sint vulgaribus his verbis concepta.

Serenissimo Rey, nuestro muy Charo, y amado fiio.

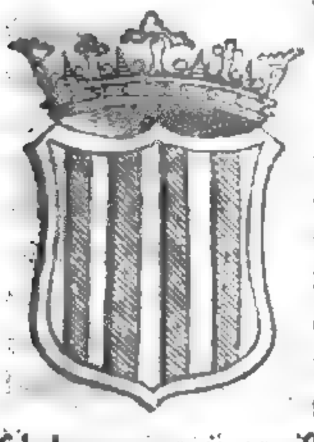
PVES *a la diuina Magestad es plaziente, que en nuestros dias mas non vos veamos, que era lo que despues de nuestra saluacion desseauamos: por aquesta carta, que sera como postrer despedimiento, e comiat, entendemos fazer el officio de padre, a quien nuestro Señor por su infinida bondad ha dado fiio tan obediente, y de tanta virtud, y excellentia. Recibido hauemos por especial dono, de quien tiene el poder, los Sanctos Sagramentos de la Iglesia, y fecho todas las obras de Christiano, non con aquella contricion, y arrepentimiento, que deuiamos, por ser tan grandes las offensas, que fecho le hauemos, è tampoco el reconocimiento de tantas, y tan señaladas gracias, como de su omnipotencia hauemos recibido; mas segunt que ha podido alcançar la fragili-*

fragilidad nuestra; Confiando empero en la summa clemencia suya, que por aquel derramamiento de sangre, que por nosotros peccadores fizo en el arbol de la Vera Cruz, haura misericordia deste su sierno, que es tierra effectiua de sus manos: y creemos, non querra con nosotros entrar en juyzio: pues es cosa cierta, que ante tal juez alguno justificar non se puede. Fijo, ya podeys considerar el pundo, en que estamos: que ni Reynos, ni subditos, ni potencias algunas humanas, por grandes que sean, ayudar, nin valer nos pueden: saluo aquel Criador, y Redemptor del mundo, en cuyas manos estamos. Tes este passo tal, que querriamos hauer sido uno de los infimos hombres de nuestros Reynos, y señorios. Recordad vos pues, que quando a el sera plaziente, haueys de venir a esto mismo: & que vos dolera, lo que en offensa suya fecho haureys, de dolor tal, que en sanidad cogitar non se dexa: e ansimesmo del bien, que haureys podido fazer, e non lo haureys fecho. Vengaos en la mente, de quanta grandeza son los Reynos y Señorios, en que soys, y haueys de ser immediado Lugartenient suyo: e que quanto son mayores; mayor, e mas estrecha sera la cuenta, que dellos le haureys de dar. Non vos engañe el mundo, como faze a los niños; que en qualquiere edad que sean, siempre piensan hauer tiempo de enmendar sus faltas. Lleuad siempre ante los ojos el temor de Dios: y passen vos alguna vez en el dia por la memoria los tan grandes dones, e gracias, que fecho vos ha: para que conosciendo, le soys grato, vos faga fazer su sancta voluntad. La Iusticia sobre todas las cosas sea el espejo de vuestro coraçon faziendola sin excepcion de personas. La defension de la Fe Catholica, y de la Iglesia sancta de contino se vos represente. Los Reynos, y subditos conseruad en paz, y en justicia sin injuria del proximo, euitando, quanto al mundo podays, todas guerras, y dissensiones. E non vos oluideys de la humildad, que es cosa acceptissima a nuestro Señor, y que por sola aquella la gloriosissima Virgen Maria merecio ser madre suya. E por non diuertirnos mas en las cosas del mundo, con la presente vos damos nuestra paternal Bendicion: Suplicando a la immensa potēcia, que de su mano sanctissima os benediga: e la Bendicion suya, e nuestra sea siēpre cō vos: para que como buē Rey e Catholico Principe rijays, y gouerneys los Reynos, y tierras a vos encomandadas, de manera que le rindays buena razon de los talentos, que vos ha dado: e vuestros dias sean fechos luengos sobre la faz de la tierra a su sancto seruicio: e veays fijos de vuestros fijos fasta la tercera, e quarta generacion, y en viniendo el termino por el establido, vos colloque en su sancto Reyno. Al qual plega lleuarnos por su sancta misericordia. A nuestro Secretario hauemos mandado vos diga cierta cosa. En fee de su officio, e por la criança que del hauemos fecho, sea le dada entera fee. E guarde os Dios nuestro señor, como tiene el poder. Dat. en Barcelona a 19. de Enero, Anno de 1479. REX IOANNES.

COLOMA SECRETARIVS.

Atque postridie eius diei Ioannem Regem vis morbi consumpsit: iam vt epistola hæc, tam quam cygnea habita fuisset ab omnibus Christianissimi Principis vox, & oratio: ipsius autem mors ita gloriosa, vt filius eam concupisceret. Sed mox persequemur, quę de eo, ac Carolo Imperatore, & Philippo nostro Rege, dicere instituimus; eaq; summatim: vt his absolutis ad propositum nobis de Magistratu Iustitiæ Aragonum sermonem reuertamur.

FERDINANDVS II. CATHOLICVS, ARAGONVM REX XXV.

IOANNE itaq; mortuo, Ferdinandus filius auspicato Regiam illius hereditatem adiuit. Iampridem autem, viuente patre, Ann. MCDLXIX. vxorem duxerat Isabellam, Henrici IV. Castellæ Regis sororem, & heredem. Quæ nuptiæ tanti matrimonii dignitate coniunctę, incredibilē sociis lætitiā attulerunt; mirum autem hostibus terrorem: cùm ea rorum copulatio, ac tot Regnorum societas, & cōiunctio, commune vtriusq; imperium in tantā deduxisset amplitudinis maiestatem, quāta in Hispania numquam à Gothici Regni euersione visa fuerat: præcipuè verò postquā florentissimum Granatæ Regnū ex teterrimo Maurorū dominatu in veterem libertatem, salubremq; veræ nostræ Religionis cultum vindicarunt. Neque Granatam solùm, sed Nauarram etiam, atq; Hispaniam cunctam subegerunt: præter eam Lusitaniæ partem, quæ ad Oceani Occidentalis oras producta, à Portu Cale, Portugaliæ sibi nomen inuenit. Verumtamen qui tunc ipsis ad eam rem aditus obstructus fuit, potētissimo nunc patuit Regi nostro Philippo, clarissimo istorum Regum pronepoti: cuius gloriæ domicilium non minoribus, quàm totius orbis finibus terminatur. Neapolitanum præterea Regnum intestinis, ac domesticis bellis dissipatum, vetere expulso hoste, Ferdinandus, ac Isabella, Reges, sub eorum iurisdictionem subiunxêre. Ad hæc noui orbis detegen-

di munus Christophoro Colon, viro nomine, ac memoria dignissimo, committentes, Omnipotentis Dei benignitate summum illum fuêre honoris, ac gloriç gradum assequuti: vt eorum tempore, & quod præcipuum est, eorum opera, atq; impensa, Atlanticum vastissimum mare, quod nullis classibus fuerat peragratum, sed ex omni aditu clausum putabatur, nauibus nostris pateret: in illisque vltimis gentibus, feris, & barbaris, quæ sibi humano victu vitam propagabant, infinitisque regionibus, quarum antea nulla vnquam neque ora, neq; extremitas fuerat perlustrata: summus Christiani nominis luceret splendor. Quibus tot illustribus, & gloriosis factis ita istorum Regum laudatrix fama virtutum apud omnes gentes omnium sermone percrebuit; vt illis sæculis ad Regium principatum obtinendum, neque vir melior in terris esse, neque femina lectior crederetur. Vnde ab omnibus censebantur ambo, pari, atque in eadem laude ponendi. Sed illud, multorum iudicio, maius fuit summæ illorum prudentiæ, ac pietatis, & religionis testimonium, dum ad hæreticorum, & apostatarum mentes de magnis, quibus imbutæ erant, prauitatis erroribus deducendas, comprimendam, frangendamque audaciam, Sanctæ Inquisitionis, quod nunc vocamus, Officium fundandum curarunt, varios eidem præpositos deligentes, eisdemque stabiles sedes, ac domicilia certa in maximis Hispaniæ ciuitatibus collocantes. Cuius tanti facti vtilitatem, & commodum non Hispania sola, sed omnis Christianus orbis libenter agnouit: id verò miseris nostris sæculis præcipuè, quibus in perfidam illam gentem videmus, tamquam in vnam voraginem, omnium vitiorum cœtum excessisse. Itaque cum tantis testimoniis suarum virtutum, ac Christianæ Religionis obseruãtiæ, & cultus, clarissima sibi monumẽta comparassent: is demum ipsis, qui solus in hoc sæculo dari poterat, suorum omnium laborum, & vigiliarum datus fuit, quasi amplissimus quidam triumphus, dum totius orbis consensu à Romano Pontifice obtinuerunt illustre Catholicorum Regum, quod hereditarium posteris mansit, cognomentum. Ceterùm iis temporibus apud nos casus quidam grauissimus interuenit: qui nostris tunc videntibus horribilis, atque acerbus visus fuit; perpetienti autem ob Dei amorem iucundissimus. Illius narrationem libitum est mihi persequi hoc in sermone: quòd ea statuerim, atque ei similibus orationẽ nostram, quasi quibusdam luminibus illustrari. Ab initio autẽ, quemadmodum gesta res sit, summatim exponam.

Inter ceteros Sancti Officii Inquisitores, qui fuêre in singulas prouincias descripti (ita enim supremos hosce perfidæ istius gentis speculatores, ac vindices appellamus) apud nos huic muneri præpositi fuerunt egregii duo, ac præstantes viri: quorum alter vocabatur, frater Gaspar Inglarius, eratque ex Dominicanorum fratrum instituto: alteri verò Petri Arbuesii, aliàs *Epila* nomen erat: quem nos improprio vocabulo *Mastre Epila* vulgò appellare solemus. Hic ortu Epilensis erat, patre Antonio Arbuesio ab illustri Arbuesiorum familia, matre verò natus Sanctia Ruyz: vir quidem iustus, & optimus, singulari bonitate, & modestia præditus, in primisque sacris literis excultus, & doctrina. Cæsaraugustanæ autem Ecclesiæ Canonicus erat. Nefas enim duxissem linguam meam in istius facti narratione obmutescere, ad quod patrandum nequaquã obtorpuerunt impiæ illæ, ac sacrilegæ scelleratorum hominum manus. Hic itaque Petrus Abuesius cùm pro suscepto munere in Iudæorum causam vehementer inueheretur: perditæ illorum multitudini in acerbissimum odium venire cœpit. Ipsi enim, maleficiorum suorum conscientia stimulati, vehementer horrebant, quorsum hæc esset inquirendi in eos instituta ratio eruptura. Consciẽtiæ enim illa magna vis est, vt pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Itaq; illum acerrimè clandestinis consiliis oppugnabant. Erat autẽ permagna coniuratorum manus, ex maximis Iudæorum familiis occultè conflata: quæ diu collecta & inueterata, imprudentes quosdam alliciens ad se; ex latebris erupit in actum, acerbitatisq; suæ virus euomuit. Etenim cum dies, noctesq; magnis languoribus, & curis angerentur, sibi ipsius iã à summo Deo, supplicii causa, importatis: se ab illis abducere cupientes, & leuare, omnes acerba morte, Sãctum Inquisitorem affici oportere, quadam die vnum in locum congressi, decreuerunt. Sed tamen iidem ipsi, qui de ea minabantur; etiam atq; etiam considerabant, & inter semetipsos conferebant, quî id sibi facere liceret. Etenim cupiebant illius sanguine saturari. Vias autem indagabant, vt expleti, & saturati salui discederent. Neque vllus erat eorum audaciæ ad timorem comprimendum locus. Ipsi enim suis manibus Inquisitorem interficere, tãetsi valdè optabant; neq; audebant, neque quemquam id facere posse sine certissimo vitæ periculo, arbitrabantur. adeò ignauiter, & timidè descendebant ad id, quod summopere expetebant, agendum. Itaque cuidam Ioanni Labadiæ commiserunt, vt homines

ad cædem illam faciendam conduceret. A quo tandem inuenti fuere duo nequam, & perditi; qui id auderent, quod immanis ipsa Iudæorum omnium audacia formidasset. Eos, homines appellandos non duco. Hominis enim nequaquam videtur, communique naturæ repugnare, voluisse miseros, sua calamitate aliorum crudelitatem satiari: præsertim cum à Iudæis religione, & cultu dissiderent. Erant enim ambo, vt fertur, à genitoribus Christianis procreati: nisi id forte illis accidisset, quod in plurimis vsu venire solet; quorum parentes propter ignorantiam suæ stirpis, ac generis, cùm ex infima fece populi sint, Christiani existimantur. Hi igitur, quorum alter Vidal Vranso, alter Ioannes Sperandreu vocabantur, nefariis prius licitationibus 10 factis, certoque pretio constituto, se Sancto Inquisitori mortem allaturos promiserunt. Idoneam verò captabant occasionem. Erant autem tunc ipsius Sancti Officii ministerio destinatæ, eæ, quæ nunc sunt heredum Antonii Barrachinæ, ædes; medio loco, inter Archiepiscopalem Aulam, Ecclesiamque Cæsaraugustanam locatæ; finitimæ ambarum, & vicinæ. Ibi magnus ille, ac præclarus vir, Petrus Arbuesius, pro Tribunali ad audiendas causas quotidie sedebat: in eisque ponderandis diligens erat, prudens, & attentus. Verumtamen vt erat natura sanctus, & religiosus, quidquid à publico illo munere vacabat, totum id libenter in Sacris conficiendis consumebat. His enim mentem suam, tamquam naturali pabulo recreabat. In Templo maximo, quemadmodum ceteri Canonici, suum domicilium habebat. Assiduè in Diuinarum, quas vocamus, Horarum decantatio- 20 ne versabatur: ita vt vix eum vlla intempesta nox, aliive nocturni metus deterrerent, quin eandem Ecclesiam è lectulo surgens adiret ad nocturnis Cantibus Omnipotentis Dei laudes persequendas. Illuc ergò, pro more solito, sacra indutus veste, sanctissimus, atque innocentissimus vir, media quadam nocte, martyrii coronam reportaturus accessit. Fuerant siquidem iam paulo ante in absconditis insidiis intra dictam Ecclesiam collocati duo illi, quos nominauimus, Vidal, & Sperandreu, stipati gregibus amicorum: qui omnes fuerant à sceleratissima coniuratione, quasi à quibusdam furiis, ad perficiendum scelus incitati. Iudæos autē idcirco proditur has tam crudeles sancto Inquisitori insidias tetendisse; quia flagitiosa, ac turpis eorum vita cum magnam omnibus suspicionem daret, initā ab eis dudum Christianæ nostræ Religionis viam, ficté, 30 & fallaciter fuisse susceptam; idq; eo magis, postquam multorum ex ipsis accusationes, grauiter tractatæ, ad extremum nefariis confessionibus, ac deprehensionibus detestabilium scelerum fuerant conclusæ: persuaserant sibi, neminem fore, qui, sancto Inquisitore interfecto, munus illud exequi auderet, sicque ipsos in posterum flagitiorum suorum impunitam, quam sibi pollicebantur, licentiam obtenturos. Eum itaque duo illi audacissimi nequam dum ante Altare maius supplicem, orantem inspexerunt; anhelantes ex infimo pectore crudelitatem, brachia contorquentes, A.D. XVII. Kal. Octob. Ann. Chr. ∞ CDXXCV. grauia eidem vulnera inflixerunt. Quorum sanguine cùm non gladios 1485. solum, sed sacram ipsam ædem imbuissent: statim aufugerunt, magno, & subito, quo corruerunt prorsus, timore perculsi. Sic enim ambo fuerunt infirmati conscien- 40 tia sceleris, fraudisque cruciatu; vt nisi à suis, qui eos stipabant, subleuati fuissent, vix vlla fuisset illis ex Ecclesia exeundi facultas. Viuum autem illum, secus ac fuerant polliciti, reliquerunt. Deuinxerant enim, sese eidem caput abscissuros. Nec nisi pro capite pactum fuerat inter eos pretium. Tam acerbam sancti Inquisitoris vitam perfidi Iudæi sibi ipsis putabant fore. Ast vbi sacer, qui in Choro aderat, Clericorum Deo psallentium cœtus, horribilem armorum strepitum audiuit, lamentabilemq; simul ingemiscentis vocē; illuc mox accurrens, sanctum Inquisitorē grauiter ictum vt inuenit, aperte cognouit truculentum illud, immaneq; scelus à Iudæis editum fuisse. Diu. n. in vrbe ferebatur, omnes eorum sermones ad perniciē sancti Inquisitoris erumpere; illosq; iā pridē ei periculum capitis machinari. Itaq; tristes, & cōturbati cœperunt cunctas vrbis regiones circū circa 50 prospicere; Deumq; & homines contestātes, de crudelissimo sancti Inquisitoris interitu clamare: vt Cæsaraugustan⁹ populus à somno excitatus prosiliret, occultiq; illius cōiurationis inuestigator, & vltor. Simulatq; ergò detestabile istud scelus percrebuit: incredibilis breui tēpore ad tēplum maximū cōcursus factus est concitatæ multitudinis hominum, omniū generū, ætatum, atq; Ordinum: qui se illuc totos & animis, & corporib. in communis causæ subsidium contulerunt. In ea namq; iniuria se se omnes despectos esse, sanctissimique Officii dignitatem magnopere contemptam, & abiectam proclamabant. Apertè autem omnes videbant sceleratam illam coniurationem à Iudæis contra sanctum ipsum Inquisitionis Officium factam fuisse. Atque eò maior in illos commouebatur suspicio, quòd in ea bonorum multitudine de illis nullus compareret. Quos omnes

non iam sacrilegos, sed Fidei, ac Religionis hostes, non sicarios, sed crudelissimos carnifices appellabant: dicebantque nullam moram interponendam esse eosdem in priuatis suis domibus viuos comburendi. Neque huiusmodi consilia in longinquum tempus distulissent: nisi eos interpellasset magna superiorum Magistratuum ibidem collecta vis. Nec ea obstitit, quominus is videretur repentè in omni populo tumultus concitatus, qui non multum ab hostili expugnatione differret. Nemo enim Cæsaraugustæ, neque tam affecta ætate, neque tam infirmis viribus tunc fuit, qui non statim surgens è lectulo, telum, quod sibi sors offerebat, arripiens, in tanti sceleris vindictam properaret. Iam verò sanctus, & fortis Inquisitor his verbis, quæ sibi imponebantur vulnera, capiebat: Maximas, inquiens, tibi, ô IESV bone, gratias & habeo, & ago, quòd me dignaris, mortis pœnam naturæ debitam pro tuæ sanctissimæ Religionis Fide persoluere. De reliquo tametsi grauiter saucius, magis autem diuino amore, quam ictibus saucius, haud cessabat Diuum numen, eo scelere violatum, humili prece placare. Numquam autem eius animus visus fuit vlla in nefarios interfectores maleuolentia suffusus, aut aliqua perturbatione commotus: sed contra cùm magnus, & excelsus, atque ad maiora quæque pro Christi Fide subeunda paratus; tum etiam apertus, simplex, quietus, & tranquillus gaudens, & libens Deum Optimum, Maximum, Gloriosissimamque illius matrem Mariam assiduè collaudans. Ex cuius ore, quãdiu vixit, nullum ab ea re alienum verbum exiuit. Ac illi quidem quæ superfuit vita, breuis fuit; gloriæ autem cursus sempiternus: ad quem illius spiritus, è corporis vinculis, tamquam è carcere euolauit A. D. xv. Kal. eiusdem mensis Octob. biduumq; tantummodo vixisse apparet. Atque sic abiit è vita, vt moriendi pro Christo causam se nactum esse gauderet. Illius sanctum cadauer multis imaginibus, iustisque exequiis, ac sollemni pompa, & laudatione à Cæsaraugustanensi populo ornatum, terræ redditum fuit honorificentissimo, ac celeberrimo ipsius Templi Maximi, quo nunc colitur, loco. Necnon, & in eodem sepulchro maiores nostri æternum simulachrum, è marmore excissum, quod nunc videmus, tanta opera, & artificio perfectum, eidem Sancto viro ponendum curarunt; ne apud nos illius vmquam memoria moreretur, hanc illi marmoream statuam pro mortali vita reddentes. Ac ne cui fortè mirum videatur, quòd decimoquinto die eum ictum fuisse annotauerim, biduo autem post obiisse, cum Surita noster decimoquarto die fuisse mortuum memoret, decimoquinto autem quotannis publica illius memoria in Templo maximo celebretur: consilii mei rationem publicis testimoniis comprobabo; quibus haud scio, quæ alia adduci possint grauiora. Sunt enim publica duo, vt loquimur, Notarii Instrumenta, à quodam Petro Lalueza de his ipsis rebus stipulata: quæ hoc loco libet intexere, quemadmodum illius manu leguntur cõscripta. Primum quidem est huiusmodi.

IN DEI *nomine. Amen. Nouerint vniuersi; Quod anno à Natiuitate Domini Millesimo quatuorcentesimo octuagesimo quinto, die videlicet intitulata, decima septima mensis Septembris apud ciuitatem Cæsaraugustæ. In Sede eiusdem ciuitatis Cæsaraugustana, inter Altare, & Chorum dictæ Sedis, vbi Reuerendus Magister Petrus Arbues, aliàs Epila quondam, Sacræ Theologiæ professor, Inquisitor quondam Sanctæ Fidei à Sancta Sede Apostolica specialiter deputatus, fuerat vulneratus, & ceciderat ex ictibus, & vulneribus sibi decimoquinto die prædictorum mensis, & anni, hora Matutinarum illatis. De quibus vulneribus die præsenti decimaseptima, ab hac luce transmigrauit, & obdormiuit in Domino. In quo loco ex dictis vulneribus effuserat sanguinem corporis. Qua de causa Ecclesia erat polluta, taliter quod in ea Officia Diuina celebrare non poterant. Pro cuius reparatione secundum ordinem Sanctæ matris Ecclesiæ, dicta Ecclesia fuit reconciliata cum cærimoniis Ecclesiasticis. Et deinde tam dicta decima quinta die, quam decima sexta, & præsenti die prædictorum mensis, & anni dictus locus, vbi dictus sanguis fuerat effusus, fuit per quamplurimas, & diuersas personas Ecclesiasticas, & laicas visus, perspectus, & valde benè recognitus, qualiter vix poterat cognosci, quod esset signum sanguinis: & si aliquid videbatur de dicto sanguine, erat quasi nihil, & deperdito quasi in totum colore dicti sanguinis, & erat adeò desiccatum, quòd erat impossibile, cum aliqua papyro, aut panno lini, neque lana, nec alia quauis re aliquid ex dicto sanguine accipi. Et sic de prædictis multi, & diuersi Christi Fideles fidem, & relationem faciebant, & fecerunt publicè. Et quia tunc dicta decima septima Die, Domino* DEO ALTISSIMO *disponente, vt maior memoria de dicto Reuerendo patre Domino Magistro, Petro de Arbues, aliàs Epila, Inquisitore Sanctæ Fidei haberetur (qui pro exaltatione Sanctæ Fidei, & pro extirpatione hæreticæ prauitatis, fama publica referente per totam dictam ciuitatem, dictam mortem passus est) dictus sanguis in dicto loco ante Chorum dictæ Sedis, vbi effusus fuerat, reuenerat, & effluebat,*

effluebat, tamquam si de recenti expressus fuisset, vbi totus populus velociter currebat ad accipiendum ex dicto sanguine; quidam cum papyro, & alii cum panno lini, & aliis diuersis modis: & erat tam magna velocitas, & decursus gentium ad leuandum prædicta, & accipiendum ex dicto sanguine, quòd vix homo poterat inter gentes, nisi cum magna vi, & cum magno exercitio accedere, & intrare ad dictum locum, & ad dictum sanguinem: tali modo quod apud omnem populum communiter illud pro euidentissimo miraculo reputabatur. Ideo cùm prædicta euidentissimè viderentur esse in exaltationem Sanctæ Fidei Christianæ, & in honorem, & gloriam Fidelium Christianorum, defensionem Fidei Christianæ, & confusionem persequutorum illius, & aliorum Malorum, & quia memoria est labilis, vt de prædictis in futurum de tam magno, & maximo actu perpetuò memoria habeatur: Reuerendus Magister Martinus Garsiæ, Sacræ Theologiæ professor, dictæ Sedis Cæsaraugustæ Canonicus, tamquam procurator multum venerabilis Capituli Canonicorum dictæ Sedis, requisiuit per me Notarium, & testes infra scriptos fieri ocularem inspectionem, & recognoscere dictum sanguinem, & de prædictis facere publicum Instrumentum. Et ego Petrus Lalueza, Notarius tunc accepi quemdam papyrum album in manum: quem in præsentia testium infrascriptorum, & maximæ multitudinis populi, qui ibidem cum maxima anxietate ad dictum locum congregati pro videndo dictum sanguinem, & de eo accipiendo erant, publicè docui dictum papyrum album, & postea illum posui & . . . . cum illo tetigi in terra in illo loco, vbi erat dictus sanguis; & cum illa incontinenti cepi de dicto sanguine, & ex illo dictus papyrus fuit vnctus, & illum publicè docui testibus infrascriptis, & omnibus ibidem assistentibus circumquaque. In quorum omnium præsentia prædicta fuerunt acta: & aperte prædicta fuerunt visa. Et ante confectionem huiusmodi Instrumenti maximus numerus gentium dictæ ciuitatis de dicto sanguine acceperant, & illum publice per totam ciuitatem demonstrauerant, & publicauerant. Ex quibus omnibus, & singulis instatus, & requisitus per dictum Reuerendum Magistrum Martinum Garsiæ procuratorem prædictum huiusmodi publicum confeci, & testificatus sui instrumentum in testimonium, & memoriam omnium, & singulorum præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense, & anno, quibus supra in principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta, magnificis, & venerabilibus viris, dominis; Ioanne Lupi de Alberuela; Martino de Turrellas Bartholomæo del Molino Iurisperito, Ciuibus: Garsia Baylo, Portionario Sedis Cæsaraugustæ; Dominico Catalan, Iacobo Carnoy, & Martino Perez, Notariis, habitatoribus præfatæ ciuitatis Cæsaraugustæ.

Sig ✠ num mei Petri Lalueza, Notarii publici ciuitatis Cæsaraugustæ, auctoritateque Regia, per Aragonum, & Valentiæ Regna. Qui prædictis interfui: & quia in partem scripsi: & in partem scribi feci: vnumq. Instrumentum publicum, mandato Reuerendi patris domini Magistri Ioannis Talauera, fratris Ordinis Prædicatorum, Inquisitorisq. sanctæ Fidei, instante venerabili Petro de Fuentes, Procuratore Fiscali sanctæ Inquisitionis Fidei Catholicæ, mihi facto, die secunda mensis Octobris de anno prædicto, computato à natiuitate Domini, millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto, Instrumento publico mediante, ac per discretum Iacobus Frances Notarium publicum Cæsaraugustæ recepto in hanc publicam formam extraxi, & tradidi; ipsumq. in testimonium præmissorum meo solito Signo signaui. & clausi.

Alterum verò.

IN *Dei nomine. Amen. Nouerint vniuersi: Quòd Anno à natiuitate* Domini *Millesimo quadringentesimo octuagesimo quinto; Die videlicet intitulata, Vicesima nona mensis Septembris, apud ciuitatem Cæsaraugustæ, & inter altare, & Chorum dictæ Sedis, vbi die decimaquinta prædictorum mensis, & anni Reuerendus Magister Petrus Arbues, alias Epila, sacræ Theologiæ professor, & Inquisitor Sanctæ Fidei fuerat vulneratus, & ceciderat, & effuderat sanguinem eius corporis ex ictibus, & vulneribus sibi illatis, ex quibus decima septima die prædictorum, mensis, & anni, hora Matutinarum eadem quasi hora, qua fuerat vulneratus, emiserat spiritum: qui fama publica referente, pro exaltatione Sanctæ Fidei Christianæ, & extirpatione hæreticæ prauitatis dictam mortem passus fuit. Celebratis Vesperis summissa voce, & ianuis clausis, propter obitum dicti Reuerēdi patris Inquisitoris ex dictis vulneribus, prout tunc temporis, propter tā pessimū delictū in dicta Sede Officiū Diuinū solitū erat celebrari: & dictorā Psalmo,* Deus laudē meā ne tacueris, *& cetera: & aliis Orationibus, quæ eo die in dicta Ecclesia per Reuerendos, & Venerabiles dominos Canonicos, Portionarios, & alios Beneficiatos, &* Clericos *in dicta Sede dicuntur, & celebrantur,* Cruce, *& faciebus Infantium eiusdem Sedis velatis, cum certis cærimoniis: existendo Ego Petrus Lalueza Notarius infrascriptus, & plures, & diuersi* Christi *Fideles in dicta Sede, nonnulli de ibidem existentibus deuotione ducti, cupientes dictum sanguinem ex corpore dicti Reuerendi patris Inquisitoris effusum ex ictibus, & vulneribus, de quibus obdormierat in Domino, videre; accesserunt ad prædictum locum, vbi dictus sanguis effusus erat. Qui locus, vt ne irreuerenter tractaretur, stabat coopertus cum quodam panno lanæ, vulgariter nūcupato,* Repostero, *vel,*

Razal. *Et acceperunt de dicto panno, & scoperiterunt, & manifestum, & patentem fecerunt illum locum, vbi dictus sanguis effusus fuerat. Ad quem locum (attento quòd dictus Reuerendus Magister Petrus Arbues, alias Epila, Inquisitor prædictus, fuit, & est mortuus, & vitam suam, huiusmodi fama publica referente, pro defensione Sanctæ Fidei, & extirpatione hæreticæ prauitatis dedit, & posuit) multi, & plurimi de ibidem existentibus continuò velociter, cum magna affectione, & deuotione incurrerunt, pro videndo dictum sanguinem. Inter quos Ego Notarius infrascriptus ad eundem locum accessi, & me appropinquaui: & illum locum, & dictum sanguinem ibidem effusum ego dictus Notarius, & testes infrascripti cum multis, & diuersis ibidem circumstantibus, benè, attentè, & cum maxima attentione recognouimus, & perspeximus. Et vidimus signum dicti sanguinis ibidem expersum satis magnæ quantitatis, & latitudinis, & quasi in quodam angulo cuiusdam lateris, vbi dictus sanguis erat, apertè & manifestè vidimus dictum sanguinem, magis rubeum, & coloratum, quàm in aliis partibus: in tantum, quòd in illa parte videbatur, & demonstrabatur, quasi esset recenter effusus, & nouiter designatus: Taliter quòd apud circunstantes (attento quòd quindecim dies erant completi, quod dictus sanguis fuerat effusus, & diebus præteritis fuerat visus in totum desiccatus) pro euidenti miraculo reputabatur, & fuit reputatum. Et tunc pro maiori verificatione, ego Notarius infrascriptus in præsentia testium infrascriptorum, & aliorum ibidem circumstantium, cum quodam panno lini publicè tetigi in dicto loco, vbi dictus sanguis videbatur magis coloratus, & magis rubeus, & quasi recens; & dictus pannus fuit vnctus de dicto sanguine. Et hoc idem iterum in continenti feci cum quadam papyro alba; quæ in tangendo cum ipsa supradictum locum, ex dicto sanguine fuit vncta, & hoc publicè, & patenter in præsentia vltra numerum viginti personarum. Et cùm à dicto loco me separarem, omnibus ibidem in dicta Sede publicè dictum sanguinem per me receptum demonstrando, Magnificus Garsias Montannes domicellus, dictæ ciuitatis Cæsaraugustæ commorans, dixit: Quòd cùm attentis prædictis signis, & aliis plurimis de dicto sanguine his diebus præteritis, visis, euidentissimè appareret, quòd prædicta essent, & redundarent, & manifestè demonstrarent, quod dictus Reuerendus Magister Petrus Arbues, alias Epila, Inquisitor prædictus pro defensione sanctæ Fidei, & extirpatione hæreticæ prauitatis mortem passus erat. Ideo de prædictis pro exaltatione sanctæ Fidei Christianæ, & in memoriam futurorum publicum per me Notarium infrascriptum requisiuit fieri Instrumentum vnum, & plura, & tot, quot inde essent necessaria, & opportuna in testimonium præmissorum. Quæ fuerunt acta loco, die, mense, & anno, quibus supra in principio recitatis. Præsentibus testibus ad prædicta honorabilibus; Ioanne Montañes Scutifero habitatore Villæ de Velchite; Christophoro de Quiros; & Martino Sanz de Ledonia; de domo Illustris, & Reuerendissimi Domini Archiepiscopi Cæsaraugustæ.*

Neque enim Petrus Lalueza ornatius voluit à se rem tantam proferri, quàm, suo iudicio, ferret simplex ipsa ratio veritatis. Antiqui enim cùm se Latinè loqui profiterentur, ita Latini sermonis elegantiam contemnebant, vt ornatè, distributè, & eleganter loquentes, irriderent: quòd nisi vulgaris verbis crederent narrationem rerum fieri mendaciorem. Nunc verò ad elegantiora defluximus. Sed ab eodem in his rebus non vt ab Historico, sed vt à Teste veritatem exigamus: cuius testimonio esse illa ita, vt nos diximus, confirmatur. Quæ verò quotannis decimaquinta die Septemb. in Templo maximo celebratur publica istius Sancti viri memoria (id enim magis me vrget, & instat argumentum) horum, quæ supra docui, publicorum monumētorum auctoritate permotus, valde suspicor fore, vt non de die illius mortis, sed de die, quo fuerit ictus, celebretur. At verò fas esse duxi toties illum, Sanctum nominare. Quamquam enim nondum est illius memoria sollemnibus Ecclesiæ ritibus à Rom. Pont. consecrata his tamē, aliisq; quā plurimis miraculis diuinitus comprobatus illius sanctitatis fulget splendor: eumq; patria nostra studiosissimè semper solita est colere, & venerari. Ob quam causam ad hanc tam longam ipsius narrationem delapsa est oratio nostra. Ceterum interfectores in facinore manifesto deprehensi, illico confessi sunt, Iudæorum gentem vna secum de Sancto viro interficiendo coniurasse. Et ii omnes nec diu postea præter debitas, quas tulerunt legibus, ac iudicio pœnas: sempiternas turpissimæ ignominiæ notas subierunt. Publica enim monumenta, quæ hodie cernuntur, in ipsius Templi Maximi suggestis posita fuēre, tamquam Insignia, hac turpitudine notata, locata ibi ad illorum dedecus, & infamiam sempiternam. Sic denique factum est, vt scelerata ea Iudæorum conspiratio restingueretur. Nec vlla amplius illius incendii scintilla comparuit: tametsi adhuc Sanctum ipsum Inquisitionis nomen apud nonnullos ex eis, vt suspicor, manet subinuisum.

In his igitur omnibus quidquid arte effici potuit, aut opera, & consilio prouideri; id omne ambo nostri Catholici Reges summo studio, & cura præstiterunt. Quorum tamen

[illegible] ipsorum [illegible] ætatem tantæ rei laus perfecta nondum fuit. Sed neque nunc est. Hodie namque & semper erit ipsis maximæ gloriæ: cùm non possint vllæ aut tam ingratæ literæ, aut tam immemor posteritas reperiri, quæ tanti facti laudes non immortalitatis memoria prosequatur. Iam verò (vt ad priuatas eorum res redeamus) clarissimam sobolē propagarunt. De qua melius poëta ille vaticinari potuisset, dum scripsit:

Hinc progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.

Totum namque progenies, ipsis ferè viuis, ac videntibus totum pæne orbem occupauit. Filium habuere, Ioannem: Filias verò Isabellam; Ioannam, Mariam, & Catharinam. Ioannes quidem in Comitiis ad Calataiubium habitis, à nostris Regnorum heres acclamatus, vxorem duxit Margaritam, Maximiliani Imperatoris filiam: atque eodem ipso anno Salmanticæ occubuit sine prole. Ob eam caussam Isabella, filiarum natu maior, quæ Emanueli Portugaliæ Regi nupta fuerat, à parentibus è Portugaliæ Regno in Castellam deducta, ad Toletanam Vrbem sollemni ritu, & pompa, vna cum viro constituta fuit maternorum omnium Regnorum heres. Mox ad nos allata, parentes id ipsum, quod Castellæ factum fuerat, à nostris postularunt. Nostri tamen rem differre quotidie, & procrastinare cœperunt: quòd prius quædam præcauenda contenderent, ad Reipub statum opportuna. Qua de re diu, ac multum consultum fuit. Magna enim oriri cœpit altercatio: quæ Regibus erat molesta. At Isabella Portugaliæ Regina grauida erat, & iam ad pariendum vicina. Quæ tandem Cæsaraugustæ (ad eam enim Vrbem illa Comitia indicta fuerant) A. D. I I X. Kalend. Septemb. Ann. Chr. ∞ C C C C X C I I X. filium enixa fuit; qui hos omnes motus sedauit. Cui inditum fuit nomen Michaelis. Huic nostri publicam Regni fidem obligarunt, eum totius auiti imperii heredem acclamantes. Sed tamen prius illi, auum Ferdinandum Regē, tutorē adscripserunt. Oportebat enim, vt ad nostrorum iuramentum acclamati heredis religio de obseruandis solitis condicionibus, pactionibusque inter Reges, ac Regnum constitutis, accederet. Neq; nostri, nisi ea cautione, & fœdere prius icto, se vlli vmquam Regi communē fidem obligare fuisse solitos affirmabant, nec obligaturos dicebat. Itaq; Catholicus Rex à Ioanne Lanuza II. Iustitia Aragonum, de Magistratus auctoritate adscriptus tutor, nepotis nomine, se vniuerso iuri nostro solito Iureiurando deuinxit. Nostri autem præcauerunt etiam, ne antequam puer decimumquartum ætatis annum cōpleret, quidquam illius nomine tutor tractaret. Id enim leges nostras vetare affirmabant. Quam agendi, & cogitandi adhibitam solertiam minimè Reges ipsi, dum rem cum maiori consilio, & cura perspexerunt, improbarunt: tametsi eis in ipso initio haud iucunda fuerat. Sed interea dum hæc gerebantur, Isabella Portugaliæ Regina vehementer ægrotabat. Nam cum antea infirma valetudine esset: partus eam reddidit infirmiorem. Itaque in morbum incidit, ex quo non conualuit. In ipsa enim decessit paternæ hereditatis adeundæ spe, cùm nec sibi, nec suis vixisset satis. Michael quoque filio biennio post Granatæ interiit. In cuius locum heres successit Ioanna, ipsorum Catholicorum Regum secunda filia. Ea autem Philippo, Archiduci Austriæ, dictæ Maximiliani Imperatoris primogenito filio nupta erat. De qua, vt diximus, poeta ille melius cecinisset. Ex Philippo enim inter alios Carolum filium suscepit, Imperatorem postea Romanorum V. cognomento Maximum, ac Fortissimum, Potentissimi Regis nostri Philippi clarissimum patrem: cuius gloriosissima facta, summa laude dignissima, in vltimos vsque angulos orbis penetrarunt. At Maria, quæ tertia fuit Ferdinandi, ac Isabellæ, Regum filia, Emanueli nupsit, Portugaliæ Regi; eidem ipsi, qui prius Isabellæ sororis maritus fuerat: quorum postea filia Isabella ipsius Caroli V. Imperatoris coniux fuit. Quarta tandē Catharina, Arturo, Angliæ Regis filio primum, deinde eo mortuo, illius fratri, Henrico Regi VIII. nupta, filiam peperit Mariam Anglici Regni heredem: quæ fuit Philippi nostri Regis secunda vxor. Cuius admirabilis in Catholica fide constantiæ laudem fatalis, ac præsens Anglici illius Regni calamitas prorogauit. Atque illa eadē, alia q; ei similes tot Regnorum, & Prouinciarum calamitates immortalem reddent ipsorum Catholicorum Regum memoriam: quandoquidem non ab eis solùm, sed ab eorum metu nos, patriamque nostram summa sua sapientia, admirabilique ac penè diuina futurorum malorum præsensione vindicarunt, præfatum Sanctę Inquisitionis, quod diximus, Officium stabilientes. Sed ne in re tam nota, & peruulgata multus, & insolens sim, Isabella Regina, Ioanna filia instituta herede, A. D. V I. Kal. Decemb. Ann. Chr. M D L V. decessit: Ætatis suæ quinto & quinquagesimo. Granatæ sepulta iacuit. Atque eodem anno altissima, quæ nunc Cæsaraugustæ exstat, turris ædificari cœpit, *La Torre Nueua* vocata. Isabella mor-

[Marginal line numbers: 10, 20, 30, 40, 50. Marginal dates: 1498., 1504.]

1506. tua, Ferdinandus Rex, propagandæ sobolis causa, An. Chr. MDVI. Germanam Foxiam vxorem duxit: quæ sibi erat propinqua satis cognatione coniuncta. Erat enim Ioannis Nauarræ, & Mariæ Ludouici Francorum Regis sororis, filia. Ioannes autem filius erat Gastonii Foxii, & Eleonoræ, Ioannis nostri Aragonum Regis II. vt retulimus, filiæ, ipsius Catholici Regis tametsi non vterinæ sororis. Ex Germana igitur Regina Ferdinandus 1509. Rex filium habuit, Ioannem ad Vallisoleti opidum, An. Chr. MDIX. natum. Sed is statim mortuus fuit. Nullamq; aliam ex Regina Germana prolem suscepit. Ex pellice autem Aldoncia Yborra, & Aleman, nobili femina, Cataloniæ nata, iampridem, cùm esset adolescens, filium susceperat Alfonsum, Cæsaraugustanæ Ecclesiæ, aliisque Ecclesiis, & amplissimis perfunctum muneribus, Excellentiss. D. Ferdinandi Aragonii Archiepiscopi, cuius toties meminimus, patrem: Filiam quoque Ioannam D. Bernardino Velasco, Castellæ Connestabulo, nuptam. Duas præterea habuit filias, Marias vocatas, quæ religioni deditæ obierunt. Fuerunt autem ex Tota, Vizcayæ femina, prior: altera verò ex Lusitana, à Pereyrarum familia, procreatæ. Tandem Ferdinandus, honore, ac nomine illustrissimus Rex, morbo graui, & mortifero affectus, Madrigalegii (id enim opido nomen est) A. D. 1516. x. Kal. Feb. Ann. Chr. MDXVI. extremum gloriosæ vitæ suæ diem, gloriosa etiam morte confecit; annos natus sexaginta & quatuor. Granatę cum Isabella vxore sepultus fuit: auctoritatis, & prudentiæ suæ triste omnibus desiderium relinquens. Sed illud nostris his nouis, nec vnquam antea vsitatis lugendi generibus leniendum curarunt. De quibus passim senes nostros solita sua loquacitate sic in circulis colloquentes audire solemus, qui se ea pueros vidisse attestantur.

Præter solitas, inquiunt, pectorum, fœmorum, ac capitum percussiones, muliebresq; lacerationes genarum, quæ in aliis Regum exequiis fieri consueuerunt; tunc cùm Rex Catholicus Ferdinandus interiit, homines scutati, per omnes Vrbis vicos, ac plateas incedebant, funebri induti vestimento, corporaq; ipsis Scutis longis protecti. Hi dum aliis sibi similibus, quorum frequens erat per totam Vrbem concursus, occurrebant: flebili voce, ac lugubri eiulatione, vicissim se interrogabant: Quisnam esset mortuus Rex. At illi respondebant esse, Catholicum Regem nostrum Ferdinandum. Cuius nomine audito, statim se omnes abiiciebant, ac prosternebant humi. Atque id ipsum toties faciebant, quoties illum lingua nuncupabant. Nuncupabant autem quam sæpissime. Quo plangore, ac lamentatione vniuersa ciuitas complebatur. Neque solùm homines, sed ipsa tecta, & parietes vrbis videbantur acerbum illius, qui omnibus charissimus erat, interitum lugêre. Et meritò. Erat enim, vt scitis, exemplum prudentiæ, ac fortitudinis: summæ in re domestica continentiæ: eximiæ in publica dignitatis: humanitatis præterea, ac lepôris admirabilis. Facetiis agricolarum, & rusticorum nostrorum, quorum illa ætas multos ferebat disertissimos, summopere pascebatur. Neque eos solùm, sed omnes certè tanta amplectebatur beneuolentia, vt interdum non nobis Rex, sed vniuscuiusque nostrorum genitor, ac parens videretur. Post eius interitum omnis nostra iuuentus languet, deliciis plus dedita quàm deceret: nec perinde, ac debuerat in laudis, & gloriæ cupiditate versatur. Ipse eam non offensionibus belli, sed victoriis; non stipendiis, sed triumphis ad militaris rei scientiam erudiebat. In qua cùm virtute multum valeret, tum plus etiam disciplina. Quid plura? nulla res fuit in vsu bene regnandi posita, quæ illius Regis scientiam effugeret. Is amplissimum Diuæ Encratis Monasterium, qua nunc videmus magnificentia, construxit. Ad idque fratres Hieronymianos Ann. MCCCCXCIII. adducendos curauit: vt quod pater ipsi Diuæ fecerat votum, solueretur. Denique is Rex fuit, in quem ceteri Reges videbantur omnia suarum ornamenta laudum congessisse. Itaque cùm Optimates nostros videmus illius statuam, atque imaginem corporis tanti æstimare: & nos quidem ipsi, dum eam inspicimus, vehementer lætamur. Fuit enim eximia corporis venustate præditus. Sed pluris facere deberent consiliorum, ac virtutum suarum, quam posteris reliquit, effigiem: quibus denique factum videmus, vt ab eo vsque ad hoc tempus, non solùm nobis, sed Hispaniæ cunctæ diuturnitas pacis otium confirmarit.

Hæc aliaque eiusmodi quotidie à nostris senibus de Catholici Regis memoria enarrantur; quæ à rei veritate nequaquam abhorrent. De eis, ipsorum senum more, beneuolentia me fortasse loquacem fecit. Itaq; me retineam. Casu etenim in hos seniles sermones lapsus sum: tametsi fateor, me ad eos non inuitum declinasse. Dolebam enim, quòd ea narratione auidas quorundam aures concisa nostræ orationis breuitas defraudaret: sed nollem, quòd ipsa fortè longitudo obtudisset.

CARO-

CAROLVS, MAXIMVS, ROM. IMP. V. ARAGONVM REX XXVI.

CETERVM decennio ante Catholici Regis interitum Philippus gener, Ioannæ filiæ maritus, in Castella obierat. Ei namq; & vxori, viuẽte ipso Ferdinãdo Rege, Castellanorum gens, publico cõsilio, Regna illa deferenda curarat. Isabella Regina mortua, Castellanis præfuit Philippus is Rex. Vix tamen biennium. Nobis autem nequaquam. Propterea non habetur in nostrorum Aragonensium Regum nec loco, nec numero. Ex Ioanna filios susceperat, Carolum; & Ferdinandum: filias verò, Eleonoram; Isabellam; Mariam, & Catharinam. Quarum omnium iucundissima memoria nec obliuione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum insepulta esse poterit. Ferdinandi quoq; nota est, & æqualis. In eo enim Carolus frater Insigne Imperii, quod de suo capite abiecerat, reposuit. At Carolus, quem ceteri fratres non modo vt fratrem maiorem, verumetiam vt parentem semper veriti sunt; ab auo suo Ferdinando Rege relictus heres testamento fuit. Cumque eo tempore apud Belgas esset, Ioanna autem mater à se ipsa parumper, ob acerbissimum quem ex mariti morte acceperat dolorem, discessisset: Alfonsus, Catholici Regis, quem diximus, filius ex Alduncia pellice procreatus, à Rege ipso impetrauit, vt sororis Ioannæ curationem, dispentationemque Regiam, quamdiu Carolus à nobis abesset, suscipere posset. Ea tamen habitura erat momenti parum, nisi publicum adhiberetur quorundam ex Deputatis Regni, & Iuratis Cæsaraugustæ consilium. Quos cùm Alfonsus propterea ambire iam cœpisset vicatim, & prensare: Iustitia Aragonum Ioannes Lanuza III. qui futurus erat istius consilii princeps, non à spe solum, sed ab ipsa certa iam re, & quasi possessione deturbauit illum: quòd integram eam causam Carolo ipsi soli reseruandam per publicas Regni leges decreuisset. Quod postea Carolo gratissimum fuit. Alfonso autem aliquando non graue, nec molestum; quin etiam iucundum: quòd suum animum immoderatè iam agitari cœptum, & fluctuantem, sola sui muneris declinatione, tam scitè, & commodè, sine aliquo tumultu, reuocasset ad quietam degendæ vitæ, simplicemque veram, & directam iuris, ac iustitiæ rationem. Carolus tandem auitam, Regiam hereditatem adiuit; à nostrisque suo, ac matris nomine admissus, sextus & vicesimus numero Aragonum Rex fuit. De quo merito affirmari liceret, quod Tullius perhibet Q. Maximum, cum P. Africanum laudaret, dixisse: *Necesse fuisse, ibi esse terrarum imperium, vbi ille esset.* Nam Hispania obtenta, Romanorum Imperator constitutus, post repressum Turcam, captiuum Francum, captum Saxonem, domitos Italos, deuictos Afros, conuictas hæreses, punitos Gandauos, subactos Indos: hunc ipsum fugiens splendorem, Regna omnia deiiciens, in Sancti Iusti Hieronymianum monasterium secessit: vbi tam gloriosam hanc eius vitam, A.D. XI. Kal. Oct. Ann. Chr. MDLVIII. 1558. gloriosissimo etiam interitu terminauit; cùm iam demum PLVS VLTRA nominis sui gloriam dilatasset, quam Hercules ille suorum laborum, atque itinerum fines protulisset.

PHILIPPVS, CAROLI V. F. ARAGONVM REX XXVII.

NEC finibus quidem angustioribus, clarissimus qui ei successit filius Philippus, Inuictissimus noster, ac Potẽtissimus Rex, gloriæ suæ curriculum circumscripsit. Summus nãq; illius splendor, egregiaq; Austriaci nominis amplitudo non iã Atlãticum Oceanum mare, sed Chinense, ac Surium, totum deniq; terrarum Orbem, & veterem & nouum transuolauit: atq; ita in eum PLVS etiam VLTRA, quàm in patrem potestas illa felicitatis, & gloriæ est prorogata; vt meritissimò ab omnib. totius Orbis, atq; omnium ætatum amplissimi imperii Monarcha, Triũphator, & Pacificus censeatur. Neq; verò illius animi aciem idem ipse tantus nominis sui splendor perstringit; nec mentis quasi luminibus eadem ipsa tantæ felicitatis, ac gloriæ officit altitudo: quominus cùm ad maiora iam sibi aditus videantur præclusi, tenuissimarum etiam virtutum studiosissimè riuulos laudum in dies singulos consectetur. In quo vno Xenophontis Cyro maximè excellit, quòd cùm ille non ad historiæ fidem, sed ad effigiem iusti imperii scriptus fuerit: quicumque editi sunt, ac in posterum edentur rerum à Philippo nostro gestarum Commentarii, in eo ipso possint plenius, ac vberius

amplissimi, ac frugalissimi, Principis effigiem notare, in quo veritatem videantur magis, ac fidem historiæ debitam retinere. Eum namque in multis, ac variis casibus exercuit fortuna: nec vllus eorum est, in quo non exstent manifesta, & multa summæ illius fortitudinis, ac prudentiæ impressa vestigia; quæ cum summa laude quotidie magis prodita vetustate enitescent. Illud autem & re, & dictu est mirabile, quòd cum ipse, quasi VT QVIESCAT ATLAS, totum pene terrarum Orbem suis humeris solus sustineat, vnaque felicissima comprehensione tot, ac tam diuersa genera regnandi complectatur: amplissimi sui imperii maiestatem tanta semper æquitate confirmet; dumque omnia comprehendat: tam singulari officio separatim de vnoquoque elaboret, in cuiusuis non prouinciæ tantùm, aut Regni, sed opidi, ac villulæ gubernatione sic minutula quæque animaduertens; vt vniuscuiusque quasi non vniuersorum, & vniuersorum quasi non vniuscuiusque sollicitudine, & cura angeretur. Quamobrem meritò illius vita communi vita charior est habenda: vt tametsi ad Centesimum annum perueniat (vtinamque Deus ita faxit) quo se fortasse statueret naturæ satis viuere posse, vel gloriæ: naturæ quidem, si ita velit, satis; addo quoque si ita placeat, & gloriæ plus satis; at verò, quod maximum est, nobis, atque vniuersæ Reip. parum arbitremur: cùm nullum sapientiorem, moderatiorem, æquioremve Regem prouinciæ omnes subditæ, liberi populi, exteræ gentes non modò se non vidisse, sed nec sperando, aut optando cogitasse, incredibili omnium consensu fateantur. Verumtamen impudentis esset modò me velle, multa, & maxima illius facta his, quos mihi ipse constitui, breuitatis cancellis, tenuique & exiguo mei sermonis gyro circumscribi: cum nullius tantum esse queat flumen ingenii, dicendive, aut scribendi vis, & vbertas, quæ illa debitis laudibus posset ornare. Itaque tacita mihi relinquenda erunt. Illud ego munus libenter suscipio Omnipotentem Deum supplici prece obtestandi (tametsi non is sum, qui meas preces à summo Deo audiri putem) vt ipsum Inuictissimum Regem nostrum Philippum nobis, quam diutissimè seruet incolumem; & quæ à nobis eidem pro Christianæ Reip. tutela, & præsidio, Sanctæq; Fidei propagatione paria præmia persolui non possunt, ab ipso Omnipotenti Deo cumulatissimè persoluantur. Verum enimuero finē scribendi de his rebus fieri tempus est. Fateor namq; me longius de nostris Regibus scripsisse, quàm instituta ratio postulare: breuius tamen quàm si de vnoquoque eorum dicēdum fuisset. Imitatio autem decepit breuitatis, vt cùm me breuem putarem fore, longus exstiterim. Neq; enim mihi incommodum visum est quandam siluam, atq; materiā vniuersam omnium rerum nostratum, tametsi permistam, & confusam, quasi principia causis præponere, earumq; seriem ab ipsis primordiis ad hæc vsque tempora percurrere: quòd rerum initiis cognitis multo faciliùs eædem ipsæ res intelligantur. Atque eò spectat hic tam longus, & tam altè repetitus mei sermonis cursus. Cuius præcipua Capita hunc in locum conducenda statuo: vt ad propositum tandem reuocetur, quæ hactenus forsan visa est oratio nostra aberrasse.

Suprarbienses Reges VII.

I. Garsias Eximini.

II. Garsias Innici I. Garsiæ Eximini F. Cuius tempore fuit Aragonensis Comitatus initum.

III. Fortunius I Garsiæ Innici F.

IV. Sanctius Garsiæ, Fortunii F. Cuius obitu nostris datum fuit

Primum Interregnum.

In quo antiquum Suprarbiense Ius conditum, & Magistratus inter Regem, ac Regnum medius institutus; qui Iustitia Aragonum postea dictus est. Huiusmodi autem Interregno acto, Suprarbiensibus nostris imperarunt:

V. Innicus Eximini Regis F. cognomento Arista.

VI. Garsias Innici II. Aristæ F.

VII. Fortunius II. Monachus, nuper excitatus: qui septimus, & vltimus Suprarbiensis Rex censeri debet. At verò

Aragonenses Comites VI.

I. Azenarius.

I. Galindus Azenarii.

III. Exími-

III. Eximinus Azenarii.
IV. Eximinus Garsiæ.
V. Garsias Azenarii.
VI. Fortunius Eximini : qui Aragonum sextus, & vltimus Comes fuit. Cuius obitu, Aragonensi Comitatu cum Suprarbiensi Regno subiuncto, Aragonum Regia nomenclatura ortum habuit. Nam post Fortunium II. Monachum, quem vltimum Suprarbiensem Regem annotauimus, nostris patuit.

Secundum Interregnum.

10 In quo ad Iaccam Vrbem Cæsone Abarca salutato Rege cùm ad eum Aragonensis Comitatus, & Suprarbiense Regnum, coniunctim deferrentur: Aragonum Regalis tituli inducta est nominatio: indeque Aragonum Reges vocari cœpti sunt. Fuere autem

Aragonum Reges XXVII.

I. Sanctius I. Abarca, Cæso.
II. Garsias I. Abarca, Cæsonis F.
III. Sanctius II. Abarca, & Galindus; Garsiæ I. F. Cæsonis N.
IV. Garsias II. Abarca, & Tremulus; Sanctii II. F. Garsiæ I. N. Cæsonis Pron.
20 V. Sanctius III. Maior, Imperator; Tremuli F. Galindi N. Garsiæ I. Pron. Cæsonis Abn.
VI. Ranimirus I. Christianissimus, Imperatoris F. Tremuli N. Galindi Pron. Garsiæ I. Abn. Cæsonis Atn.
VII. Sanctius IIII. Ranimiri F. Imperatoris N. Tremuli Pron. Galindi Abn. Garsiæ I. Atn. Cæsonis Trin.
VIII. Petrus I. Sanctii IIII. F.
IX. Alfonsus I. Bellator, Imperator: eiusdem Sanctii F. Petri I. frater germanus, Cæsaraugustam cepit, publicam tunc iudiciorum, Magistratusque Iustitiæ Aragonum delectam sedem. A quo tempore (neque equidem antea) ipsorum Iustitiarum nomina inueniuntur. Sed illius Alfonsi I. Regis interitu, Respub. ad-
30 ducta fuit ad

Tertium Interregnum.

In quo Alfonsi demortui Regis in locum cùm Rex cooptaretur illius frater,
X. Ranimirus II. Monachus; Sanctii itidem IIII. F. vnicæ filiæ, quam habuit, Regnum detulit: quæ
XI. Petronilla vocata fuit; Raimundoque Berengario, Barcinonensi Comiti nupsit. Quibus filius successit,
XII. Alfonsus II. Castus. Post autem
XIII. Petrus II. Catholicus; Alfonsi II. F.
XIIII. Iacobus I. Expugnator; Petri II. F.
40 XV. Petrus III. Magnus; Iacobi I. F.
XVI. Alfonsus III. Munificus: Petri III. F.
XVII. Iacobus II. Iustus; Petri III. F. Alfonsi III. frater germanus.
XVIII. Alfonsus IIII. Benignus, & Pius; Iacobi II. F.
XIX. Petrus IIII. Cærimoniosus; Alfonsi IIII. F.
XX. Ioannes I. Petri IIII. F.
XXI. Martinus: Petri IIII. F. Ioannis I. frater germanus; qui sine prole decessit. Ob idque nostris datum fuit magnum illud

Quartum Interregnum.

50 In quo ad Caspensem locum, à trium Regnorum selectis Iudicibus, Aragonum Rex declaratus fuit,
XXII. Ferdinandus I. Honestus: Petri IIII. ex Eleonora filia, Regum Ioannis, & Martini germana sorore, N. Cui successit
XXIII. Alfonsus V. Sapiens, & Magnanimus. Huic autem sine legitima prole mortuo successit frater,
XXIIII. Ioannes II. verè Magnus. Post autem eius F.
XXV. Ferdinandus II. Catholicus. Cuius ex Ioanna F. Nepos,
XXVI. Carolus, Maximus: Rom. Imp. V. successor fuit. At Caroli, F.

XXVII. Philippus, Inuictissimus, ac Potentissimus noster Rex, Triumphator, & Pacificus: ad quem iure tot clarissimorum Regum hereditas gloriæ peruenit.

Atque hi tandem sunt omnes Reges, qui nobis hactenus præfuêre; eæque quas indicauimus, nostrarum rerum vicissitudines. In quas si attentè, & diligenter inquiramus, iure nobis licebit gloriari; neminem ex nostris Regibus cognomentum ex ignominia traxisse: sed tum ex rebus præclarè gestis, memoriaque dignissimis: tum verò ex maximis maximarum virtutum ornamentis. Quod in aliis Regnis ita raro contigisse videmus, vt si quando alicuius Regis gloriosum cognomentum extiterit, id portenti, ac prodigii simile numeretur. Iustitiæ autem Aragonum, qui Catholici Regis, Caroli V. & Philippi nostri temporibus post Ioannem, quem diximus, Lanuzam I. Magistratum gesserunt; sunt hi: Ioannes Lanuza II. Ioannes Lanuza III. Laurentius Ferdinandi Heredia: Ferrarius Lanuza II. & Ioannes Lanuza IIII. De quibus, ceterisque qui eos antecesserunt, infra dicemus singillatim, dum ea, quæ dicere instituimus, de ipsius Magistratus dignitate, & vi, atque Optimatum, & Palatinorum hominum antiqua, & magna potestate in medium proferamus. Eo enim vocat nos iam dudum longæ, tametsi, vt credimus, non abs re istius digressionis exspectatio: ne nobis fortasse videatur contigisse, quòd M. Tullius cuidam oratori sæpius accidere fuisse solitum affirmabat, qui cùm tria sibi dicenda proponeret, quartum addebat, cùm tertii penitus obliuisceretur. Repetam autem à principio priscæ nostræ vetustatis memoriam: nam sic nos facere cogit ipsa res; quo faciliùs tota illius ratio perpendatur. Priùs tamen Cæsaraugustanenses Antistites, qui post Arabum in Hispaniam aduentum ad nostram vsque ætatem in ea Vrbe sederunt, nominatim perstringam: quemadmodum pollicitus sum initio me facturum. Atque post illum Bentium, cuius in narratione Hispaniensis cladis meminimus, hi fuere: Senior: Heleca: Paternus: Vincentius II. Petrus I. Bernardus I. Et hi sex Cæsaraugustani Episcopi memorantur, quamdiu Arabes Vrbe sunt potiti. Eis tamen exactis, qui sequuntur: Petrus Librana: Stephanus I. Garsias Guerra *de* Maionez: Gulielmus I. Bernardus II. Petrus *de* Villabeltran: Petrus Tarroia: Bernardus III. Petrus Eximini: Stephanus II. Petrus *de* Turrerubea: D. Raimundus *de* Castellezuelo: D. Rudericus Rocabertinus: D. Raimundus *de* Castrocol: D. Garsias II. D. Sanctius *de* Ahones: D. Bernardus *de* Montagudo: Vincentius IIII. D. Rudericus *de* Ahones: D. Arnaldus *de* Peralta: D. Sanctius *de* Peralta: D. Petrus Garsiæ *de* Ianuas: D. Fortunius *de* Vergua: D. Vgo *de* Mataplana: D. Eximinus Martini *de* Luna. Cuius tempore ipsa Cæsaraugustana Ecclesia, ex suffraganea, quæ fuerat Tarraconensi Ecclesiæ, cùm à Ioanne Papa XXII. Metropolicum ius accepisset: iam tum in ea Archiepiscopi esse cœperunt. Primus autem omnium: D. Petrus Lupi *de* Luna. Post eum verò: D. Petrus Azenarii *de* Rada: D. Gulielmus; qui S.R.E. Cardinalis fuit: D. Lupus Ferdinandi *de* Luna: D. Garsias Ferdinandi *de* Heredia: D Franciscus Clemẽs Perezius: D. Alfonsus *de* Arhuello: D. Dalmacius Murius, & Cerbellonius: D. Ioannes Aragonius I. D. Alfonsus Aragonius: D. Ioannes Aragonius II. D. Federicus Portugalius: D. Ferdinandus Aragonius: D. Andræas Santos: D. Andræas *de* Bouadilla, & Cabrera. Nunc autem ad rem.

DE MAGISTRATVS IVSTITIÆ ARAGONVM DIGNITATE.

HISPANIA igitur omnis, quæ à Romanis fuerat in Citeriorem; ac Vlteriorem diuisa, in fatali illa Gothici imperii euersione potentissimo dominatu vnius tantummodò Regis tenebatur. Et quemadmodum vni Regi, ita & vnis legibus omnis parebat. At postquàm à Mauris subacta fuit; Christiani, qui sese à fœdissimæ illorum seruitutis fluctibus emerserunt, quemadmodum & in diuersis locis, ita & diuersis Regnorum fastigiis diuersa quoque initia dedêre. Quorum sicuti non eadem origo; sic nec eadem ratio, nec iidem progressus, nec idem status, nec iidem semper exitus fuêrunt. Quamquam etenim modò subiuncta sunt, vniusque Inuictissimi Regis nostri Philippi sapientissimo nutu reguntur: vnumquodque tamen antiquum ius retinet, sibi à priscis illis sæculis comparatum; quod minimè cum aliis est commune. Vnde, nisi me fallo, serpere, ac prodire cœpit totus ille, qui passim legitur, in Regiis Diplomatibus circuitus, & vt ita dicam, orbis Regnorum, tum priscis sæculis, tum etiam præsentibus: non quasi genus aliquod ostentationis, & gloriæ, quamquàm id ipsum etiam præseferat, sed potius, vt perspicuè, & planè intelligatur non vnum, idemque de omnibus existimari debere. Quæ enim singulatim, ac diu obtenta sunt, ne eorum sensim memoria euanesceret; scientissimè fuerunt eo pacto animaduersa, & notata. Nec decuisset sanè verborũ

inuolu-

inuolucris tectam esse, & quasi velis quibusdam obtensam, vniuscuiusque illorum dignitatem, nec superioribus nominib' inuolutam: tametsi obscurata fuêre nonnulla, nec apparent, quia valde parua fuerunt. Verùm enimuerò horum omnium Regnorum duo præcipua capita exstiterunt; ex quibus cætera tanquam ex quibusdam fontibus fluxêre. Quorum primum in Vlteriori, Ouetense, aut Legionēse dictum, ab Infante illo Pelagio diuinitus certè constitutum fuit, instauratis maximi belli reliquiis, quo Rudericus vltimus Gothorum Rex, omnisque eius maiestas, vna cum vniuersa Repub. horrifico illo ictu conciderunt: vt non nouum fundasse visus sit, sed pristinum potiùs imperium renouasse. Alterum verò in Citeriori, Suprarbiense; ac Nauarrense, seu Pompelonense ap-
10 pellatum est. A quo etiam duo alia clarissima, tametsi inter se diuersa, Regnorum stemmata dimanarunt: q̃ licet fuerunt vno ferme tempore orta, atque ab iisdē quasi initiis profecta: minimè tamen eandem posteà habuerunt fortunæ, ac iuris condicionem. In vtriusque namque pari initio, dispares progressus exstiterunt. Atque horum alterum; id ipsum nempe Nauarrense fuit, primum Pompelonense dictum, quod vix late patuit: alterum verò; Aragonense à primo illo Suprarbiensi tractum; quod præter ipsam veterem Suprarbiæ ditionē, imperii sui fines, terra, marique latissimè propagauit. A quarum tandem rerum narratione totus noster, qui antecessit, tractus est sermo. Huic autem dissimilitudini, ac dispari vtriusque condicioni causam attulit acerbus ille Sanctii Garsiæ, quarti Suprarbiensis Regis, interitus. Eo namque nulla relicta prole, interempto,
20 in primo illo Interregno, quod tunc nostris patuit, Suprarbiensibusque ac Nauarrensibus commune fuit; non modo cateruæ, & conuentus hominum, sed ipsi sibi singuli à communibus consiliis discreparunt. Nauarrenses enim (quæ recens nostra, firma tamen, & constans, vt supra retulimus, opinio est) quamprimum, seu nec diu post, à Suprarbiensibus seiuncti, Regem sibi præfecerunt, Aquitannicum illum Eximinum: sin autem id non sit (non enim Eximinum Regem, Nauarrensibus imperasse statuo) at eius filium Aristam, è Bigeronensi Comite adscitum. Ad quos si non iam libere, & solute, nequaquam tamen satis caute se ipsos totos cum omnibus suis fortunis detulerunt. A' Pompelone autem primaria Nauarræ Vrbe, Pompelonense Regnum dictum fuit: atque inde etiam eorum Reges, Pompelonenses Reges appellati. Propterea Nauarren-
30 sibus ipsis, qua tunc profecti fuerunt, mansit condicio. Quod si nobiscum in pristina communione stetissent, non esset cur modò illi nostræ tantopere inuiderent fortunæ. Neque haud leue istius disiunctionis est, ipsius tam disparis status testimonium. Neque vlla alia esse potuit huiusce tantæ varietatis ratio, nisi vt quæ fuisset differentia in principiis, eadem esset in finibus dissimilitudo. Atque eò tum maximè, quòd licet posteà ambæ hæ ditiones sæpius, ac diu visæ sunt sub vnius Regis iurisdictionem subiunctæ: semper tamen dissimilis fuit, ac longè dispar cautionum consuetudo: nec vlla vmquam communio iuris, aut legum; quanquàm aliquam diu ipsa fuerit mensa, ac militia communis. Itaque inter nostros, & illos (nostros enim Suprarbienses voco, cùm ab ipsis originem ducamus) non potestatum dissimilitudo (par namque erat
40 vtrorumque potentia) sed domestica, ac ciuilis dissensio in primo illo Interregno hanc, quam nunc cernimus, Regnorum disiunctionem fecit. Quæ tametsi semper, vetus tamen semper amicitia permansit. At verò nostri Nauarrorum huiusmodi consilia vehementer improbantes, noluerunt statim ad eam, quam ipsi solutè fecerant, Eximini Regis, sin minus Aristæ filii, cooptationem assilire: timentes ingredi ea, quibus, prioribus mortuis Regibus, perfuncti fuerant, pericula. Quin sibi potius in aliorum consiliorum cursu cunctandum decreuerunt. De quibus ita iudicabant: vt Nauarrenses crederent eandem retinendæ libertatis voluntatem semper, eandem verò facultatem non semper habituros. quasi iam tunc in nostrorum mentibus inhæreret sæculorum augurium futurorum. A Nauarrensibus denique segregati,
50 cautioribus sibi vtendum esse consiliis proposuerunt: ne eò progrederentur integra re; vnde, inclinata, regredi fortasse non liceret: cùm ab ea, quam tunc ingrederentur, imperii ratione (& rectè quidem) haud se posteà liberè posse discedere, iudicarent. Eam verò, in qua tunc versabantur, videbant haud esse posse diuturnam. In his igitur rebus, quo vti consilio possent, angebantur. Incredibili autem ardebant studio, diuturnitati imperii modū statuendi. Vni omnia credere, formidabant: q̃ sæpe quisque læderetur per illius, cui se priùs commiserit, fidē: quanquam inter eos aliquis tūc adesset, cui rectissimè, & credi, & committi posse viderentur. Verūtamen Regale nomen, ac munus non minus nostri futurum sibi odiosum, & graue statuebant: quàm olim visum fuerat Romanis. Memoria namque repetebant, Alexandrum illum, tanta antea præditum

humanitate, ac modestia, postquàm Rex appellatus esset, superbum, crudelem, ac immoderatum fuisse. ac si ex ipso Regis nomine insolentia, & arrogantia nascerentur. Atque etiam si Rex suis molestus non sit, miserrimum tamen ducebant, posse, si velit. At vlli non credere; nouerant esse insulsitatem. Quæ enim ratione aliqua designata non sunt, esse omnino non videntur. Iam verò plurimorum dominium respuebant. Nam si vni parêre, ducebant seruitutem: multis parêre, multiplicata seruitus videbatur: cùm quot præessent, tot nobis domini essent futuri. Quòd si ii ex infimis essent; communis lugebant Reip. statum: cùm eorum mentes angustæ, & humiles pro dignitate non possent magnitudinem imperii sustinêre. Nec consonum esset, vt qui superiori nati essent ordine, inferiorem cogerentur subire fortunam. Si autem Optimates; metuebant, ne immoderatè ii tradita sibi potestate abuterentur, ipseque dominatus, eorum animos insolenter efferret. Itaque nostris tum hoc, tum illud videbatur incommodum. Nonnullos pigebat, quòd se passi fuissent ab ea Nauarrensiũ communione disiungi. Asserebant enim distractos, pares Mauris esse non posse. Alios sollicitos nimis, & anxios habebat tum publici officii cogitatio, tum verò magis periculi. Regibus namque è medio sublatis, videbantur sibi quasi ex flumine emersi. Maximam propterea solertiam agendi, & cogitandi adhibebant: ne se imprudentes iterum in eandem immitterent seruitutem. Quæ eo ipsis durior futura erat, quandoquidem se solutos videbant, atque in dulcissimam libertatem vindicatos: quo acriores sunt amissæ, quàm non obtentæ libertatis morsus. Omnia denique videbantur nostris ancipitem afferre curam cogitandi, beneque prorsus de Rep. statuendi viam obsepire. Et verendum quidem ipsis erat, vt moderari se posset futurus Rex; ne tanto elatus honore, intemperantius suis opibus vteretur. Neque verò tunc nostris certa aliqua forma occurrebat, qua possent pari iure summos cum infimis retinere. Sed tamen ne dum tardi in cogitando essent, in struendo ab infidelibus dissiparentur: nouam curationem ad municipalem illam Remp. admouerunt, eam Duodecim delectis Viris ex Optimatibus committentes. Qui ob nimiam ætatem, quòd senes essent, seniores sunt vocati: à quibus, vt mihi quidem placet, qui postea apud nos *Rici homines de natura* appellati sunt, ortum habuere; eisque aliquamdiu non iam propter ætatem, sed propter dignitatem illa ipsa mansit Seniorum appellatio. Verum neque ea Reip. gerendæ ratio nostris placebat; nec erat nisi ad breue, exiguumque temporis spatium duratura. Quamquàm autem ea de re sępius agebant: in deliberando tamen in tam contrarias partes distrahebantur, vt expectatio incolumitatis vix vlla crederetur, neque retinendæ libertatis spes. Tandem postquàm diu, multumque temporis in his deliberationibus consumpserunt (plus enim quàm triginta annos apparet, in hac fuisse ancipiti contentione versatos) in hoc denique omnes conuenere, Fortunii Eximini, vltimi Aragonensis Comitis, vt proditur, impulsu: VT huiusmodi omnem cunctationem Romano Pontifici, ac Longobardis (quibus nonnulli etiam, & Francos addunt) discutiendam committerent: idq; quod ipsi de summa Reip. faciendũ censerent, vno omnes animo sequerentur. Eos autem & consuli, & scire voluerunt, quorùm sibi perutilem operam futuram sperarunt: Pontificis quidem; quòd illum crederent, tamquam sanctissimum, atque optimum Patrem, filiorum commodis consulturum: Longobardorum autem; quod eorum maiores in omni actione, atque administratione Reip. floruissent, posterosque ducerent maturiore, ac meliore cogitatione ea ipsa in re quàm ceteros omnes, futuros. Legatos ergò, publici istius consilii interpretes, ad eos miserunt. Ipsi verò haud neglexerunt, liberale quod nostri officium postularunt. Tunc enim præclarum illud responsum dedere, tantopere, & sermone omnium, & scriptis celebratum: in rebus namque celebratissimis versor:

> Vti nostri, si cupiebant mederi incommodis omnium, patriæ periculis prouidere, pacisque ac posteritatis ocio prudenter consulere; Vni sese addicerent Regi: dummodo, præc. uris priùs consentaneis legibus, ac condicionibus, patriæ libertati contra potentissimam Regum, quam timebant, intolerandam potentiam, diligentissimè prouiderent. Ad eam verò extenuandam, de illarum omnium perpetua obseruatione eundem Regem arctissimè astringerent. Nihil enim tam laxatum, aut liberum dicebant esse, quod id ipsum nouis adhibitis modis, & formis non posset vinciri. Propterea cauerent: vt in ipsis legibus inesset, non foris peteretur remedium.

Cui demum sententiæ omnes nostri statim sunt assensi. Præstituta namque condicione iuris, Vnum sibi Regem præfici oportere decreuerunt. Atque eo tempore Tabulæ illæ antiqui illius Suprarbiensis Fori fuerunt prolatæ: quarum Capita, quæ à scriptoribus perhibentur perstrinximus supra, dum de primo Interregno verba fecimus. Decet enim nos re-

nos referre ad ea, quæ tunc proposuimus, & Magistratus, & Regni fundamenta. Illis igitur se totum tradere debebat vinculis omnibus constringendum, quisquis Regale nostrorum imperium prendere cogitaret. Sunt autem tametsi compressione rerum breues grandes tamen sententiis, expressique perpetuæ nostræ libertatis indices. Cumque in eis præclara multa præparata fuissent ad tranquillitatem, & stabilitatem Reip. accommodata; tum verò illud præcipuè, quod denique summum fuit, totaque omnium nostrarum legum, ac libertatum summa: dum inter Regem, ac Populum, quorum vniuscuiusque infensa nimis alteri solet esse, atque inimica natura, Iudex quidam Medius interiectus fuit: qui & se ipsum, & eos, quibus interpositus esset, colligaret. Ad propulsandos enim Regum impetus, auersosque populi motus prohibendos, in quo omnis erat cura, & cogitatio ponenda, ne ea, quæ oporteret, fortis, ac fidelis vtrique parti opera deesset, præcauerunt:

> Vt Forensis interesset grauissimi Iudicis Medii præfectura; cuius lenitate, Regum cōdiretur asperitas, auctoritate autem, populi excitaretur remissio.

Quæ tandem omnium rerum summa est temperatio; cum ea, è quibus constant, congruunt inter se. Sicque extremæ illæ, & tam contrariæ partes, vndique medium illud capessentes, nitebantur æqualiter. Atque in hoc omnis sedatio perturbationum, & ille, quē nostri tantopere expetebant, diuturni imperii statuendi modus, cernitur esse constitutus. De iis autem Tabulis, quæ manuscriptæ exstant, passimque sub Fori Suprarbiensis nomine leguntur inscriptæ, siquis à me quærat, quod mihi videatur: nihil aliud affirmare possum, nisi sententiam, & opinionem meam. Valde enim suspicor fuisse; vt ea fragmenta sint earum legum, quæ ad nostros his temporibus, de quibus agimus, fuerunt missæ à Longobardis. Verùm non longè retro à nostra, vel auorum memoria, in alicuius viri manus inciderunt, qui cùm expers esset totius veteris antiquitatis, & ignarus, dū ea ipse suscepit illustranda, obstruxit penitus, & obscurauit. Sed (ne longius labar) postquam leges illæ à nostris editæ fuerunt; præcautum etiam tunc expresse fuit:

> Vt qui se nostrarum rerum cuperet potiri, sic instructus ad Regale munus capessendū accederet; vt se sciret minimè à nostris admittendum fore, nisi prius ad propositas omnes condiciones depactus fuisset.

Sciebant enim difficilem temperantiam postulari in eo, qui dum semel admissus esset, posteà se coerceri, aut reprimi pateretur. Erant autem pleriq; nostrorum Innici Aristæ, à Nauarrensibus, vt diximus, iam pridē euecti Regis, studiosi. Hi ceteros omnes ad illum Regem cooptandū incitabant. Qui quidē eo tempore bellica virtute inter reliquos vnus eminebat. Eamque dudum fuerant nostri satis opportuno in tempore experti. Etenim cū Arahuesti in opidū, non longè à Diui Victoriani cœnobio, ad summa hæc vniuersarum rerū iura statuenda conuenissent, ibidemq; à Mauris vi & ferro tenerentur obsessi: idē Innicus Arista Rex, militaribus suis copiis statim accersitis, sua sponte impetū hostiū represserat, nostrosq; ab illo obsidionis periculo liberauerat. Ea ergò re præstita, nostri omnes hilariores in eū oculos coniecerunt. Perspexerunt enim illius animū, atque operā perutilē fuisse, & ad desperatā quasi totius Reip. salutē propensiorem. Itaq; ad eū omnia nostra retulerunt & facta & consilia publicasque quas ipsi fecerant, legū Tabulas: exspectantes siquidem, ecquid sibi de eis omnibus videretur. At illum perhibent, de ceteris mirificè congruisse: ea vna in re solum initio discrepasse; qua de Intermedii illius Iudicis officio cauebatur. Duriorem enim sibi condicionem illam fuisse visam tradunt: quod is, ad cuius nutum omnes parati essent futuri, eo pacto fœdere premeretur, vt se totum ad alterius nutum fingeret, & accommodaret. Cùm verò secum ipse eam rem postea etiam, atque etiam considerare cœpisset, cerneretque interpositum illum Magistratum iuris æquabilis rationem tenere, cum ea esset iusta nimis, & æqua lex, vt Regū in subditos fides subditorum in Regem fidei pariter, & æqualiter responderet; Idque temperamentum ob eam causam à nostris inuentum fuisse, vt in depactarum legum obseruatione Reges cum populis æquarentur, Ius, fasque duceret, quod nostris liberis potissimum propositum erat, vt iusta, & æqua, ab initio sibi constituta, vterentur viuendi libertate; Nec quidquam magis ad diuturnitatem imperii conducere arbitraretur, quàm vt Regum impetus extra leges factos aliqua vis media forensis; tamquā fluuium extra ripas diffluentem, coerceret: Sic enim talis Reip. forma inducebatur, qualem nec vis temporum, nec potentia Regum, nec populi seditiosi furores labefactare posse viderentur, cum is Magistratus futurus esset omnium harum commotionum moderator; Ita autem ipse iudicaret, ac prudenter quidem, eum, qui summo cum imperio sit, summo in amore esse, propter ipsum nomen imperii non posse: His ergò

omnibus diligenter perpensis, omnes ad vnum scriptores testantur, non potuisse eundē Innicum Aristam Regem vehementer non probare præclaram illam, quietè viuendi, apertamque simplicem, ac directam viam, à nostris omnibus constitutam, adhibitamque ab ipsis horum omnium incommodorum cautionem. Neque probasse solùm, sed sponte sua, nouam aliam adiunxisse huiusmodi:

> Vt si præstitam nostris fidem vllo vmquam tempore à se, vel futuris Regibus violari contingeret; nostri in posterum essent habituri perpetuam, ac liberam facultatem ab ipsis Regibus desciscendi, aliumque sibi, tametsi infidelem, cooptandi Regem.

Nimirum, quia præcipuum ducebat animorum nostrorum obsidem futurum, ipsam nostram solam, publicam, ac patriam libertatem: cum Regem non tam oporteat legum seueritate septum esse, quàm lenitate, amore, & beneuolentia suorum. Hisce denique rebus cautis, & prouisis, censorioque illo Iudicis Medii depacto, & constituto iudicio: Innicum Ipsum Aristam, Pompelonensem Regem, maiores illi Suprarbienses nostri auspicatò Suprarbiensem etiam Regem, eodem illo, quo tunc aderant loco, salutarunt: ipsius mentem voluntate libera spoliatam, & eo icto fœdere, & publica execratione, & solemni, ac sacrosancta Iurisiurandi præstita fide deuincientes. Verùm hæc omnia iam fusius tradita sunt à nobis. Et hoc regnandi apud nos fuit Aristæ Regis initium, nostræque seminarium libertatis. Ab illo namque Iudice Medio Magistratus Iustitiæ Aragonum dimanauit; & verè vt dicam, idem ipse est Intermedius Iudex à Suprarbiensibus olim antiquo illo Foro constitutus: qui postea Iustitia Maior: quandoque etiam, quod ab ipso Rege crearetur, Iustia domini Regis, aut per manum domini Regis vocari consueuit; quandoque autem Iustitia in Cæsaraugusta, quòd in ea Vrbe iudicium exerceret; ac IVSTITIA ARAGONVM tandem, ipsius Regni præclarum nomen assumens, appellatus est. Sensim enim vna cum ipso Regno nostrorum humeris, quasi viriditas herbescens radicum fibris, nixus adoleuit. Semper tamen in eius nomine, siue prisco, siue nouo, non iam aliqua iuris, aut æquitatis vis, sed ipsa quasi prima iustitiæ, ac temperantiæ elementa videntur inesse. vsque cô maiores semper nostri Regiam Maiestatem reuerendam, ac venerandam statuerunt, vt inter eos, ac Regem, non Tribunitiam potestatem, sed æquitatem, ac iustitiam ipsam ducerent esse interponendam; acerbitatem muneris, si cui fortè acerbum videretur, lenitate nominis mitigantes. Iam verò de illius institutione præter ea, quæ feruntur, multorum scriptorum testimonia; adsunt & alia nonnulla, quæ minimè videntur explodenda. Ea hoc loco intexere decreui, ne qua abrogetur fides tantæ rei. Neque verò omnia erunt ex occulto aliquo monumentorum genere quæsita; sed sumpta interdum de medio, & rebus, quæ nostris patent. Verumtamen ne lateant peregrinos, minimè duxi omittenda; quamquàm nostri ob hanc causam legere ea fortasse non curabunt. Et vt incipiam à nouissimis: Ioannes ille Eximini Cerdanus Iustitia Aragonum in sua epistola, quæ nostris Foris annexa continetur, ita de istius Magistratus institutione testatur. *El Officio del Iusticiado de Aragon (segun la opinion de todos los antiguos) fue trobado en aquesta manera. Que como ciertas gentes houiessen conquistado cierta partida del Regno de los Infieles, en las muntañas de Sobrarbe; è fuessen comunas, non hauientes Gouernador, ni Regidor, è houiessen entre si muytas questiones, è debates: fue mouido por algunos dellos; Que por euitar lo sobredito, è porque biuiessen en paz, que esleyessen Rey, que los regis, è gouernàs. Otros dixeron, que non lo deuian fazer: que contescer les hia como a los Iudios, qui hauian esleydo Rey contra voluntad de su Propheta Samuel: El qual esleydo, se les prendia las mulleres, è las fillas, è los bienes: è querian se ne penedir, è non fueron à tiempo. E oydo aquesto, dixeron, los que demandauan Rey; què faremos, si non hauemos Rey, è qui nos gouerne, todo el dia vnos a otros nos mataremos, è robaremos? Porque hauida grand altercation, è deliberacion entre ellos, mouidos por gracia de nuestro Señor Dios, è por exemplo de Valerio Maximo, en el titol De moderacion: Que vn Rey clamado Theopompo, Rex Spartanorum, tanto queria fazer iusticia, que entendia, que por si mateix no hi era bastant. Eya('sia que houiesse su Regno libero, è absoluto: eslio dos prohombres, con consello de los quales el, è sus successores houiessen de fazer la iusticia, è non sin ellos. E sabido aquesto por su muller, è su fillo. vinieron muy ayrados a el, è reptoronlo muy fuertment, de lo que hauia feyto. A los quales respuso: que ya('sia que de alli auant el, ni los suyos non hauiessen el Regno tan libre, & absoluto, como hauian de primero: pero que lo haurian mas durable, è mas perpetuo. Que aquel Regno era de mayor dura, è mas firme: que por mayor iusticia, è razon se regia. Car los que se rigeñ contra razon, è violent ment, no son durables: quia nullum violentum perpetuum. E por aquella razon los sobredites Conquistadores del Regno de Aragon acordoron de esleyr Rey: pero que huuiessen*

uessen vn Iudge entre el, y ellos, que houiesse nombre Iusticia de Aragon. Es opinion de algunos, que antes eslioron al Iusticia, que non al Rey: è que de aquella condicion lo esleyeron. De alli auant toda vegada ha hauido Iusticia de Aragon en el Regno: è conosce de todos los feytos tocantes al Señor Rey, assi en demandando, como en defendiendo. Cetera, quæ in eadem epistola peruulgata nimis continentur, ad nonnullorum Iustitiarum nomina, & res gestas explicandas proposita fuêre. Et ea certè clariora sunt, ex omnibus quæ exstant, huiusmodi argumenti monumenta. Quamquàm autem in nonnullis visus est errare: sed non quidem tota re. Atqui videtur istius Magistratus institutionem ad prima illa
10 Suprarbiensis Regni initia, de quibus separatim disputauimus, reuocare: quasi statim post miseram Hispaniæ cladem in primi illius Garsiæ Eximini, Suprarbiensis Regis cooptatione, (si non iam ante eam) institutus fuisset. In quo vno mirandum est valdè, quantum maiores nostri variarint, neque scriptores solùm, sed & prisci ipsi legum obseruatores, & periti. Qui dum ea, quæ in vsu erant, animaduertere curarunt, nonnullaque tametsi exiliter notare de tanta, ac tam diffusa ipsarum legum scriptura: in earum, ac Regni, & Magistratus initiis ieiuniores omnes, quàm deceret, videmus exstitisse. Quorum planè illa sunt verba, quæ Molinus in Repertorio profert, dum ait: *In antiquis Aragonensium scripturis sequens Capitulum reperitur.* Nam vt doceret, quænam fuerit (vt ibi continetur) *Libertatum Aragonensium origo*; quæ post sequun-
20 tur, subiunxit. Ea vero ita accipienda: non quasi ab ipso Molino, sed à Salanoua, Segarra, aut vetustiore alio iuris magis quàm nostræ antiquitatis perito (ex horum namq; scriptis suum opus contexuit) prolata fuerint. Sunt autem hæc. *In prima conquista ab antiquis didici: Quòd Aragonenses, de se ipsis paribus, & sociis in armis peditibus, elegerunt in Regem suum Ennecum de Arista; aliàs secundum Chronicam Aragonum vocabatur don Garci Ximenez, qui fuit de genere Gothorum. Et in eadem electione, siue die, elegerunt vnum de se ipsis in Iustitiam Aragonia: qui esset Iudex inter Regem, & subditos suos super omnibus iis, quæ Rex faceret, vel peteret contra eos, vel è contra. Et conditionarunt potestatem Regis: Quod nisi ipse, & sui successores regerent iuxta Foros datos, & dandos: quòd possent sibi eligere Regem, etiam paganum. Et de hoc concessit Priuilegium Aragonensibus, quòd tempore Vnitatis vltimæ renuntiatum ex-*
30 *stitit, & cancellatum præhabito tractatu: aliàs nolebant Aragonenses renuntiare. Item quod dictus Iustitia ad querellam partis dicentis se esse desaforatam, in omni casu Ciuili, & Criminali posset (præsertim firmando de directo coram eo contra desaforantem, & partem contrariam) inhibere, nedum inferioribus iudicibus, siue officialibus, sed etiam domino Regi, & Gubernatori, seu Primogenito; ne procederent in processu, vel exequutione aliqua reali, vel personali contra querellantem, dicentem se desaforatum: & taliter processum impedire, quod si opus esset, Alguazirium caperet, vel quoslibet executores, donec Iustitia Aragonum declarasset, posse procedi, vel debere supersederi, & sic fore processum afforamentum, vel desaforamentum. Rursus; & quod posset cognoscere, & punire officiales, & Iudices transgressores Fororum, appellatione non admissa, iuxta Foros decim. lib. Vt in For. 3. tit. Quod in dubiis non crassis. fol. 58. lib. X. & in Foro primo, De*
40 *Officio Iustitiæ Aragonum, fol. 81. lib. XI. Et hoc sublata domino Regi potestate de non procedendo. Et hæc facta sunt: vt tuti essent Aragonenses, quod Fori, & libertates, & bona Regni consuetudines seruarētur: qua Iurantur, & debent Iurari per dominum Regem, & alios iurisdictioni, & officiis publicis Aragonum præsidentes: ex quo tantum Priuilegium renuntiabant. In cuius locum prædicti* Fori *successerunt. Et sic ordinauit dominus Rex Rubricam. De iis quæ Dominus Rex. & de Iuramento præstando. in* For. prim. *fol. 57. Ibi circa medium, dum dicitur, nisi in casu quo super eo priùs: & quæ sequuntur. Et sic practicatur: Quod* Iustitia *Aragonum, cognitione, & declaratione aliqua non præcedentibus, licet non fuerit supplicatum domino Regi, vel Primogenito de reuocando desaforamentum, quod ipse* Iustitia *Aragonum aditus per vitam appellitus, vel* Firmæ, *facit prouisionem: & inhibet statim, ne procedatur. Et si processum est; impedit exequutionē, & recipit ad manus suas bona, de quibus fit executio, & personam, si fortè in captione detinetur, vel ducitur ad*
50 *mortem: & ponit rem sic in securo: & posteà cognoscit, si processus est desaforatus, vel afforatus. Et hæc est vna de maioribus libertatibus, quā Aragonenses habent, à data fidantia de directo: & quod Pesquisas, nec Tormenta non habent locum in Aragonia regulariter.* Verumtamen Martinus Segarra Iustitia Aragonū, cuius in Fastis meminimus, de eodem Magistratu sermonem orsus, vt in vetustissimis manuscriptis suorum monumentorū fragmentis legens annotaui: planiùs, & apertiùs, illius institutionem, quo supra retulimus Innici Aristæ Regis tempore, fuisse factam his verbis testatur. *Hoc fuit adquisitum Regno per Regnicolas tempore electionis Ennici, Arista vulgariter dicti; Regis Subrarbii, Ribagurtiæ, & Pompelonæ. Quem Aragonēses Iurarunt, & crearunt ad condicionē: Quod ipse, & sui tenerentur creare, & sic fecit tunc incontinenti Vnum de ipsis, in Iudicem: qui Iudicaret, & esset Iudex inter ipsum, & eius Vassallos:*

& ille cognosceret, & iudicaret de quibuscumque caussis, & quæstionibus, quæ essent inter Regem, & eos, tam in agendo, quàm in defendendo. Et quod ille Rex seruaret ipse, & sui successores in perpetuum Foros datos: & si non seruaret, quod ipsum possent priuare, & alium sibi eligere in Regem, etiam paganum. Exstat etiam de eodem Magistratu testimonium clarissimi Vitalis Canelis Oscensis Episcopi, de quo supra in narratione rerũ à Iacobo I. Rege gestarum mentionem fecimus: quamquàm tempus institutionis illius silentio prætermisit. Potestatem autem, quæ ipsius Vitalis temporibus vigebat, his verbis est persequutus. Sed magna posteà, & rerum, & iudiciorum mutatio facta est. *VT Diadema in capite Aharon, & splendor in medio firmamenti illuminans totam machinam mundanalem; sic splendet iurisdictio in Regia Maiestate. In qua est sic totaliter constituta, vt quasi à fonte in riuos, oportet ab ipso in omnes alios, ipsam Iurisdictionem, & eius exercitium deriuari. Et qui ab eo iurisdictionem non suscipit; vt riuus, fontis subtracto fomento, aret necessariò, & siccatur: sic à iurisdictione, & eius exercitio remanet alienus. Sic viget ergò iurisdictio in eius plenitudine potestatis; quod institutio, & destitutio omnium, iurisdictionum præsidentium, ab eius semper dependeat voluntate: exceptis iis, quibus ab ipso, vel prædecessoribus suis, speciali priuilegio, duraturo perpetuò, aliqua iurisdictio est concessa; & eis, quibus ex eius, vel antecessorum suorum pacto, vel conuenientia est permissa. Regis est ergò Iudices, & Iustitias ordinare, & quando sibi placuerit, reuocare, & eos perpetuò ponere, vel ad tempus. Inter quos Iudices, IVSTITIA semper est Vnus principalis in Aragonia constitutus: qui ex quo semel à domino Rege fuit constitutus, non consueuit nisi ex caussa iusta, & culpa condemnabili remoueri. Cuius est officium: Vt quamdiu Rex infra fines Aragonum fuerit constitutus; in Regis Curia commoretur, subministrandis sibi ab ipsa Curia alimentis. Ibique in præsentia domini Regis, vel de eius imperio sine eo, caussas examinet, & auscultet. Et quotiescumque interloquutoria, vel diffinitiua sit sententia proferenda; dominus Rex, & Barones, hoc est Episcopi, & Duces Militum, qui Rici homines appellantur, qui in Curia fuerint tunc præsentes, super illa deliberent in communi. Et quod dominus Rex, & maior pars Baronum; vel, si dominus Rex noluerit interesse consilio, maior pars Baronum, in Iustitia eos posuerit proferendum: ipse Iustitia id pronuntiet sententialiter, & declaret, nullam pœnam ex pronuntiatione huiusmodi metuendo. Nam non ipse, sed ipsi, quibus in hac parte eum oportet necessariò obedire, ipsius sententia sunt latores.* Tanta vsus fuit auctor ille exilitate sermonis in istius Magistratus amplissimis rebus explicandis: cùm in aliis, quæ ad nostras leges, ac mores pertinebant, maximam adhibuisse visus sit vbertatem, ac copiam in scribendo. Atque eundem morem seruasse videmus, qui post eum sequuti sunt, omnes nostrarum legum Obseruatores. Vnusquisque enim præfinitum sibi de argumento hoc sermonem parcè, & restrictè nimis complexus est. Neque pleniores, aut vberiores fuêre ad prodenda ea, quæ de priscis Regibus, aut Regni initiis acceperunt: quasi ea omnia optimè nosse, non multum ad ipsarum legum, ac iuris intelligentiam prodesset. Vnde factum est: vt quæ dubia non erant; à nonnullis iudicentur incerta: & quæ vera, ac certissima sunt; nonnullam in dubitationem videantur adducta. quò magis vituperanda est ipsorum tanta in rebus tam illustribus, & magnis incuria. Sed de ea satis in præfatione conquesti sumus. Propterea constitueramus non ampliùs renouare eundem commemorando dolorem. Acerba tamen recordatio non finit, quin easdem denuo querelas deploremus. Etenim cùm ex Annalium vetustate omnis hæc eruenda esset totius nostræ antiquitatis memoria, ea autem penitus lateat obscuritate inuoluta: paucioribus iccirco agere cogimur; neque etiam (quoniam quidem ita visum fuit) pluribus licet hac de re. Verùmenim verò quod eidem maiorem fidem, auctoritatem, ac firmamentum adiungit; & quæ mihi videtur esse grauior illius confirmatio, præter ea, varia, ac multa, quæ de istius Magistratus potestate in publicis legibus continentur: id demum fuit, quod Ioannes II. noster Aragonum Rex perpaucis hisce verbis indicauit. Etenim postulantibus nostris, vt Inquisitionis, quem supra retulimus, Forum, in Comitiis à Ioanna vxore Cæsaraugustæ habitis An. ∞CDLXVII. editum, approbaret, quo ad eiusdem Magistratus temperandum imperium cautum fuit, Vt supremo, ac censorio, quod nunc viget, Septemdecim Virorum iudicio, ex quatuor Regni Ordinibus conflato, subiaceret, Regis ab eo penitus explosa sententia; cumq; id Regi inofficiosum videretur: ita eundem respondisse ex rebus palam per Regem actis obseruaui. *Al Fuero del officio del Iusticia de Aragon dize el dito señor Rey: Que vn Officio assi grande, en el qual se tratan las libertades del dito Regno, & otras cosas muy arduas; ser sugeto, iutgado, e punido à i por via de fauas, no paresce, ser cosa condecente, ni razonable. Empero en caso que la dita Cort persista en la dita forma de iutgar el dito Officio; dize el dito señor Rey: Que su Magestad sera contenta condescender a la voluntad de la dita Cort en iudgar el dito Officio por las* ditas

ditas fauas: Con que la porcion, segun los Fueros del dito Regno, vsos, e practicas de aquel, pertenescient al dito sennor en el processo, iudicatura, punicion, e execution de aquel; no le sia tirada, ni en alguna cosa periudicata. Car no està en razon: QVE el Officio del Iusticia de Aragon, que principalment fue creado para iudgar entre el sennor Rey, e los subditos suyos; sea iudgado, e punido por los subditos tan solament. Car assi como iudga entra mas las partes; deue ser iudgado por aquellas. E si el dito Officio se iudgaua, e punia por la vna part; la otra quedaria muy debilitada en su iusticia. Nihilominus tamen integrum mansit illo Foro constitutum ius; censoriamque tantummodò huiusmodi Septemdecim Virorum notationem Magistratus iste quotannis experitur. Atque hoc firmius est de illius institutione omnibus, quæ adhuc inueni, 10 testimonium. In eo enim, nisi me fortè fallo, publicis, pulcherrimisque monumentis, ac Regali ipsa auctoritate, omnis eius testata, & consignata est antiquitas. Nam si creatus, & institutus fuit, vt inter Regem, ac subditos Medius intersit, quemadmodum Rex ipse testatur: istius cautionis, ac diligentiæ initium non aliunde ducendum videtur, neque etiam duci potest, nisi ab ipsius Regni initiis; iis nempe, à quibus omnes nostræ libertates (vt ita dicam) ortæ, ac generatæ fuerunt. Itaque iam apparet, non cæco aliquo fortunæ casu, aut sortis beneficio, Regumve inscientia, aut segnitie introductum fuisse; sed ex pacto, & conuentu fundatum, ac institutum, post diligentem, ac magnam habitam illius rationem, & postquam diu, multumque ante res ea fuisset à Regno, & Rege considerata, & perpensa: tametsi adhuc lateat in occulto, nec exstet eadem illa institu-20 tio, quæ tunc fuit (neque enim quin fuerit, dubitandum est) publicis literis, ac testimoniis ad posterorum memoriam consecrata. Non enim Magistratus hic tamdiu in publicis iudiciis florente nostra Repub. floruisset tanta amplitudine potestatis, nisi altissimis depactarum legum radicibus niteretur. Maximum verò argumentum est, quod de illo asserimus, id esse verissimum; quòd & tantus tot sæculorum consensus, veritatis vox esse videatur, & quòd illius initiis, quem alium verè congruentem locum tribuere possimus, non inueniamus. Et nimirum illius præsidio factum videmus, vt nobis fuerit, ac sit quædam simplex, ac quieta viuendi ratio comparata, quamquàm ex dissimilibus rebus permista; quod antiquis illis Philosophis esse non posse, visum fuit. Ac de ea quidem videtur loquutus Iacobus I. noster Rex, dum Nauarrenses ad manẽdum in fide sibi præ-30 stita alliciebat. Nam cùm ipse, ac Thibaldus Nauarræ Rex, aliquando de eorumdẽ Nauarrorum consensu, vicissim se adoptantes, fœdus fecissent inter se, vt superstes præmortui Regnum occuparet; ab eaq; institutione Nauarrenses desciscerent, ac desciuerunt tandem: Iacobus Rex eosdem ad seruandam fidem his verbis incitabat, quæ me legisse memini in Hieronymi Suritæ monumentis. Est autem epistolæ ea de re ad Nauarrenses missæ fragmentum huiusmodi. *Vt velitis potiùs sub franca, & quasi socia libertate dominationis nostræ subesse; quàm aliis Regibus subiici, quorum tyrannidem, & iniusta grauamina multiplicia, si rectè consideratis, potestis, ac debetis non immeritò formidare.* Quod cùm ita Iacobus Rex animo sentiret; tunc calamo promptum habuit, & lingua; id volens ostendere, Aragonum Regibus nullam cum tyrannis societatem, sed summam potiùs distractionem esse. Cete-40 rùm illius, qui primus huic muneri præpositus fuit, nomen non proditur. Credibile tamen est, aliquem ex Optimatibus, aut ex ipsis illis Senioribus fuisse. Tametsi haud valde opus erat, eo ipso tempore, nobilitate, aut potentia illius, qui eum gereret, illustrari. Maiores enim nostri, vt in antiquis illis Suprarbiensis Fori Tabulis continetur, quamquàm Iudicis Medii præfecturam stabilierunt: penes se tamen semper voluerunt esse omne de dignitate iudicium, ac potestatẽ. Nam dum in eo Foro statutum fuit, quo quæq; iure vti liceret: sic videmus fuisse publica omnium munia, & Regibus, & Regno constituta. Primùm:

Vt quæque vendicarentur à Mauris, diuiderentur ordinatim inter Ricoshomines, Milites, ac Infantiones.

50 Quia ex his tota bellicæ rei administrandæ ratio pendebat. Deinde:

Ne describere iussa populis, componere, aut sancire leges, Regi ex sola sua auctoritate liceret, nisi de totius Regni conuenientia, & consilio.

Quod summum vinculum, ac patriæ libertatis fundamentum est. Præterea:

Ne pacis constituendæ rationẽ, aut belli gerendi potestatem ipse Rex solus haberet; ne ve arduũ aliquod conaretur opus, aut magnũ; quin ad has omnes deliberationes faciendas, Duodecim Seniores, sibi in cõsiliarios, atq; administros datos adhiberet.

Neque id solam rem bellicam, sed ciuilem, ac domesticam attingebat. Ad hæc autẽ proximè accedebat Forensis illa Media Præfectura. Ea enim sola, nequaquam duxerunt, Regiæ potestatis vim satis debilitari, aut infringi: nisi eidem delecti aliqui viri ad-

hiberentur, qui futuri essent publicarum omnium rerum transactores. Ob eamque caussam Duodecim illos Seniores designarunt. In quorum locum suffecti fuêre, quin & ab ipsis originem duxisse existimo eos, qui *Rici homines de natura* posteà sunt vocati. Tum & ad ea omnia firmanda, publicæ Vnionis accessionem maiores ipsi adiunxerunt: statuentes, licêre sibi, ac fas esse; Simul omnes conuenire, ac Regi obsistere armis, & vi, quotiescumque oporteret aliquem eius, vel suorum impetum contra leges factum propulsare. Quam pro communi caussa libertatis coeundi formam, Vnionem nuncuparunt. Neq; ea minus antiquitus duxerunt libertates omnes, quam neruis, & ossibus humana ipsa corpora contineri. Quamquàm autem illo Suprarbiensi Foro perscripta non esset: semper tamen ab ipsis rerum primordiis ductam, & in omnium sensu penitus affixam, & insitam censuerunt, communique nostro iure, quasi altera naturæ lege, sancitam fuisse; ac illius vim vsu, & ratione satis, superque cognitam, & perspectam. Parum enim profuturum dicebãt, consentaneas leges habere constitutas ipsamque Forensem Iudicis Medii Præfecturam: si, dum opus esset, ad earum defensionem arma capere non liceret; cùm iam tunc satis non esset pugnare consiliis. Nec id quidem alienum prorsus videbatur abs re. Nam si ita se haberet; omnia iam in ipsorum Regum potestate fuissent. Vnde nostri, quæ posteà duo Vnionis Priuilegia Alfonso III. rogata fuêre, quorum supra meminimus; non quasi nouæ gratiæ, aut beneficii, sed debiti officii loco numerabant: cum ea sola esset in illis gratia, ac de Regio iure concessum; pristinæ nempe auctoramentum libertatis. cuius pretium dicebant fuisse antiquis Regibus multo maiorum sanguine persolutum. Id solum prædicabant pro singulari beneficio habendum esse: quòd cùm legum, ac libertatum summa iam ipsis illis Priuilegiis esset, tamquàm publicis tabulis, descripta, & notata: arctioribus deinceps vinculis futuri Reges censerentur constricti; à quibus se videbant in dies singulos maioribus, ac diuturnioribus molestiis conflictari. In illis namque Priuilegiis, si non omnino expressa, saltem adumbrata nimis statuebatur antiqui illius Fori Suprarbiensis series. A maioribus igitur nostris, vetustis iis, de quibus agimus, temporibus, patriæ libertas tribus fortissimis præsidiis septa fuit: nempe, istius Iudicis Medii Præfectura: amplissima Ricorum hominum potestate: acerrimaque illa Vnionis vi. Quorum primum; forense videbatur, ac ciuile: alterum; domesticum, & grauissimum: bellicum vero, ac populare; postremum. Nec minori sepimento eam tunc vallari oportuit, vt possemus nos nunc saluam, & incolumem ad nos venisse gaudere. Sed ex his præsidiis antiqui illi eorum inuentores, ac principes, & qui eis propiùs successerunt; plus opis, ac operæ in posteriora duo; domesticum scilicet, ac populare; quàm in forensem illam Præfecturam contulerunt. Penes se enim semper, quemadmodum demõstrauimus, voluerunt esse laxissimas illas habenas regendi, ac moderandi, Regiam dignitatem: quas vel adducere, vel remittere possent, dum opus esset. Propterea eidem duodecim illos Seniores adhibuerũt, ex Optimatibus viris delectos: quorum consiliis Reges penitus circunclusos esse oportebat. Ipsorum autem Seniorum locum Rici homines posteà occuparunt. Qui fuêre nostrorum Optimatum principes. Secundum autem Reges olim ita erant; vt viderentur illis penè pares, ac socii. Hi ad libertatis subsidium publicam illam Vnionem aduocabãt: ex eisq; deligebantur, sẽper qui primi, ac præcipui illius futuri erant Cõseruatores. Ita .n. Vnionis præfectos appellabant. Deniq; suis ceruicibus omnia pacis, & belli munia sustinebant, si non eadem, qua Reges, potestate, propè dicam certè non minori. Verùm infra suo loco, vt se res habuerit, demonstrabitur. Et maiorem hanc, quæ viguit olim, Ricorum hominum dignitatem annuisse visus est idem ipse D. Petrus Luna, Benedictus XIII. in sua obedientia appellatus, quemadmodum Ioannes Cerdanus, & Michael *del* Molino testantur: dum Iustitiam Aragonum in publico conuiuio post Comites, & Vicecomites accumbere iussit. Hi enim verè redolere videntur apud nos veterem illam Ricorum hominum, quam dicimus, dignitatem. Itaq; priscis illis temporibus non æquè necessarium fuit ad Magistratus potestatem ornandam illius, qui ei præponeretur, potestatem accedere: quasi alieno ornatu ornari oporteret. Rici homines enim quamdiu viguerunt, Vnionis viribus nixi, Regali imperio semper imminebant: integraq; suorum munerum potestate, Regum impetus, si erant iniusti, ex inordinato adducebant in ordinem, tamquàm in gyrum iuris, ac iustitiæ. In qua quidẽ re grauis eorum censura, ac domestica auctoritas satis apud antiquos nostros benè moratos Reges põderis habebat, ac momenti. Quòd si forte priuatis suis idoneis consiliis, exultantes Regũ furores frenare non poterant; eos à suis ceruicibus concitatæ Vnionis vi constanter repellebant. Ipsi vero Reges, ne, quò non liceret, progrederentur; diligentissimè circumspiciebant omnia

omnia legum membra, ac libertatum; & quid ad dextram iuris, quid autem esset ad sinistram. Quô enim propiùs aberant ab ortu; eô meliùs cuncta cernebant. Atque hoc retinendæ libertatis genus satis diu viguit. Vnde credimus euenisse, vt ante captam Cæsaraugustam Vrbem, si quæ fortasse fuerunt istius Magistratus ornamenta, inclusa lateant: vel quod magis placet, vt modica fuerint, præter antiquam illius institutionem solam. vt re vera affirmare possimus hunc Magistratum, omni eo superiori tempore, in antiquis illis legum Tabulis inclusum, tamquàm in vagina reconditum, exstitisse. Neque id mirum videri debet. Nam tempora illa difficillima, ac dura fuêre; nimisque turbulenta, & perturbata: cùm ita omnia assiduis bellis arderent, vt nulla relinqueretur hora aut periculo asperrimo, aut simillimi periculi vacua exspectatione. Bellico autem tempore, iure gentium, omnia ciuilia iura conticescunt. Si quæ autem illius post captam vrbem ornamenta eminebant; ea quamdiu Ricorum hominum, ac Vnionis viguit potestas, haud multa fuêre. Quæ autem fuerint, quæque hactenus inueniri potuerunt, iam satis supra in cuiusque Regis narratione indicauimus. At verò postquàm antiqua ea Vnionis vis cum ipsorum Ricorum hominum vestigio imperii non solùm ex literis, verum etiam è nostrorum mentibus, & animis à Petro Rege IIII. de totius Regni consensu deleta fuit, quemadmodum exposuimus: tunc noster quasi florere cœpit Magistratus, & pubescere exclusus è vagina: ita vt magna illa habita eo tempore altercatio hac de re, nõ in delenda, sed in augenda potiùs libertate videatur consumpta. Etenim cùm duo illa præsidia plurimum roboris habuissent, illudq; eo vno ictu amisissent totum: factum fuit, vt tertium hoc præstaret ambobus; ex aliisq; sibi tantum assumeret, quantum esset, & ad tuendum publicum ius, & ad retinendam licitam, ac moderatam libertatem satis. A quo tandem tempore de communi Regum, ac Regni consensione ipsæ nostræ libertates omnes, quasi à periculosa illa aliorum præsidiorũ amicitia transfugientes, ad gratam, firmam, & præstantem istius Magistratus societatem transuolarunt; ad eamque tamquàm ad firmissimum saxum adhæserunt. Ob has denique caussas, vt coniicimus, neque nomen illius, qui primus præpositus fuit tanto muneri, nec quidquam de eo proditur memoria dignum ante Mauros Cæsaraugusta pulsos. Posteà vero cùm iam in pace, & otio iudicia fierent: ea ciuitas & istius Magistratus, & ceterorum omnium iudiciorum sedes constituta fuit. Vnde nonnulli Iustitiæ Aragonum, Iustitiæ in Cæsaraugusta, vt retulimus, nominati inueniuntur. Quem autem cursum ab eo tempore Magistratus habuerit, ac nostræ etiam patriæ libertates; inferiùs perstringam: dum priùs hoc loco de ampla illa Ricorum hominum dignitate proferantur nonnulla. Neque verò polliceor, vt quæ hactenus in diuturna obscuritate latuerunt, sic modò aperiam, vt ea cerni iam oculis videantur. Nec fuisset is nobis iniucundus labor. Sed istius rei tam difficilis, & obscuræ facultatem me secutum esse præmefero: minimè tamen profiteor consequutum. Quoniam autem in populari, ac forensi ratione omnis nostra versari debet oratio; populariter passim loqui necesse erit, & plurimas res appellare, vt maiorum nostrorum vulgus appellarit. Multa enim frequenter incident, in quibus non facilè est, posse quemquam Latini sermonis elegantiam tueri. Neq; tam duras mihi leges imponendas statui, quin melius existimem animi sensus clarè, tametsi forsan impolitè, potius quam obscurè, & eleganter exponere. Nec verebor ipse, si quod verbum barbarum, aut vulgare posuero, quin ea res mihi apud æquos iudices fraudi nequaquàm sit futura. Id enim plurimos doctos probasse video; tum verò præcipuè sapientissimum illum, & eloquentissimum, Hieronymum Osorium Lusitanum: cui videntur in cunis dormienti, tamquam alteri Platoni, in labellis apes consedisse. Itaq; hac spe fretus ingenii mei vires experiar. In primis autem, cur ita appellati fuerint, quæ a scriptoribus afferuntur, caussas explicabo.

DE OPTIMATIBVS, ET PALATINIS; RICIS hominibus, ac Mesnadariis, vocatis.

NONNVLLIS ergò, nec indoctis, placet, qui sequuti videntur Beutherium Valentinum, Ricos homines vocatos fuisse, eos, qui Gothorum Regum satu orti erant: quasi vsitatiorum apud eos nominum extremarum syllabarum aucupes. Quemadmodum enim, (vt diligenter, & peritè Ambrosius Morales obseruauit) apud Sueuos olim, quorum plures Reges Theodomiri, Ariamiri, Ranimiri, aliaque his similia nomina habuêre; illud ipsum Mironis nomen ab extremis duabus syllabis tractum, & ipsis Regibus & aliquamdiu ipsorum Regum familiis, fuit commune; atque illud idem

apud Indos hodie in Iaponensi Insula seruari proditur, apud quos Donorum nomen Potentioribus est vsitatum, quòd eorum Reges, Arimandono, Murandono, Vbarandono, & his similibus nominibus nuncupentur; sic prorsus perhibent in Hispania Gothicis Regum familiis contigisse. Etenim cùm ex Gothorum Regibus complures appellarentur, Amalarici, Eurici, Theodorici, aliisque id genus nominibus; eos, qui se gloriabantur ab illorum stirpe profecti, postea aiunt, simili modo, paululùm conciso nomine, ab extremis illis duabus syllabis Ricos homines fuisse vocatos: veteremque huiusmodi consuetudinem ad eos sensim Optimates defluxisse, qui aliquamdiu emerita fortitudinis stipendia sub Gothicis Regibus meruere, aut summis Magistratibus fuerunt præpositi; tametsi minimè ab ipsis duxissent genus suum. quasi quæ prius tantùm familiaris, ac Regia fuisset; postea militaris consuetudo fieret, ac domestica. Quicumque enim aut in pace, aut in bello bene de Repub. merebantur; illustri hoc Ricorum nomine, quasi summo aliquo honoris gradu, Gothorum Regum temporibus, affici consueuerunt: vt ad aliorum similitudinem suam quoque dirigerent speciem. Gothicis autem Regibus exactis, eandem consuetudinem in Hispania tradunt introductam fuisse, & voluntate omnium a prisca ipsa vetustate comprobatam: vt Rici homines vocarentur; Regnorum regundorum Duces, qui genere, & nobilitate ceteros omnes anteirent. Atque inde perhibent, Ricorum hominum nomen dimanasse. Alii volunt ipsius vocabuli vim apertè satis illo ipso nomine declarari: neque opus esse alia explicatione, cùm inde faciliùs, cuius caussa quæsitum fuerit, eruatur. His ergò placet, Ricos homines fuisse nominatos, qui olim fuere pecunia principes ciuitatum, quique præter ceteros magis opibus, ac copiis affluxere. quasi & priscis sæculis, ac etiam præsentibus omnium rerum delectum, atque discrimen pecunia sustulerit, eaque sola semper omnes omnium dignitatum gradus exæquarit. Sed mihi non displicet prior illa nominis etymologia. Non enim vllo modo adduci possum, vt credam, maiores nostros, cordatos illos, ac sapientes viros, tantum hunc honorem, qui virtuti solus, ac generis splendori deberetur, inanibus diuitiis decreuisse: quas qui studiose, ac auidè consectantur, semper ferè honesta omnia negligere consueuerunt. Et nimirum Alfonsus ille Castellæ Rex, Sapiens vocitatus, nostri Iacobi I. gener, apertè indicauit isto nomine nihil de virtute, aut nobilitate detractum, sed de ambabus illis significatum fuisse. Ita enim leg. 6. tit. 9. part. 2. testatum reliquit. *Los Nobles son llamados en dos maneras; o por linage, o por bondad. E como quier que el linage es noble cosa; la bondad passa, è vence. Mas quien las ha ambas; este puede ser dicho en verdad, Rico Ome: pues que es Rico por linage, è Ome cumplido por bondad. E ellos han aconsejar al Rey en los grandes fechos: è son puestos para fermosear su Corte, è su Reyno.* Itaque non a diuitiis, sed a nobilitate Ricos homines credimus appellatos: quinimmo inde falso diuites; nobilitatis expertes, Ricorum sibi vulgare nomen, aptum suis auribus, adsciuisse. Quos tamen ceteri id vsurpare facilè sunt passi; euolare altiùs non sinebant. Non enim apud antiquos ex opibus, sed ex virtutibus, quæque omnis dignitas, vt infra demonstrabimus, pendebatur. Sed æquum hoc æstimationis habendæ genus, nostris his temporibus, vitiosa, & corrupta consuetudo vitæ iam communis explosit. Quoquomodo verò se res habuerit; Rici homines olim nominabantur, qui ex Optimatibus genere, ac nobilitate erant primi, principemque in Repub. tenebant auctoritatem, & locum. Quorum virtus cùm in bellis eniteret egregia; iis, quæ à Mauris vindicabantur, opidis, pro illorum temporum condicione, donabantur effuse. Has autem multorum opidorum coagmentationes, quæ ipsis fiebant; *Baronias* nominabant. Vnde & ipsi etiam Rici homines, *Barones* sunt vocati. Atque hoc Baronum nomen sæpius apud antiquos Foros vsurpatum est, quàm vetus illud, quod diximus, Ricorum. Id autem etiamsi verbo differat, re tamen alicubi fuisse vnum, apertè Alfonsus idem Castellæ Rex leg. 10. tit. 25. part. 4. testatur, dum ait; *Ricos Omes segund'costumbre de España son llamados, los que en las otras tierras dizen Condes, o Barones.* Verumenimuero, vt ad nostrates deueniamus, illud idem Michael *del* Molino in suo Repertorio, in verbo, *Ricus homo*, exponit. *Ricus homo secundum Foros Aragonum dicitur ille, qui est dominus alicuius Baroniæ.* Et idem paulo post. *Non tamen intelligas, quòd dicitur Ricus homo secundum Foros ille, qui plures habet pecunias: sed vt desuper dictum est. Et adde: quòd omnes Magnates, puta Comites, Duces, Marchiones, & Vicecomites, dicuntur Rici homines secundum Foristas: quia isti communiter habent plures Baronias, & sunt plus, quàm Barones.* Atqui hunc codicem quotiescunque recito alicuius rei confirmandæ caussa; non tam auctoris illius auctoritatem requiro, tametsi magna ea sit, & imprimis grauissima in foren-

forensium rerum tractatione, quarum ille locupletissimus est testis: quàm quòd in eo plurima sit antiquitatis effigies. Cùm enim multa nostrorum, quos vocant, Foristarum monumenta dispersa, ac dissipata vagarentur; ratione, & distributione in eo codice, quasi sub vno aspectu, constituit. Cuius ea in re non possumus non vehementer factum, consiliumque laudare. Sed in proposita explicatione videtur mihi errasse, dum innuit, omnes Magnates, aut Barones; fuisse Ricos homines. Non enim omnes Barones, Rici homines fuére: nec è contra omnes Rici homines Baronias semper possederunt. Propterea veteres tantùm obseruabo nostrarum legum interpretes: à quorum fontibus iudicio, arbitrioque nostro quantum, quoquomodo videbitur, hauriemus. Minimè 10 namque in hoc argumento videntur mihi satis apertè cogitationes suas iis, quæ eorum exstant literis explicasse. Nec posteriores explenda curarunt, quæ superioribus defuissent. Quamobrem quæ ipsi coarctarunt, & perangustè retulerunt, à nobis erunt nonnũquàm, aut diuinationibus, aut coniecturis adhibitis explananda. Sic enim facere cogit ipsa res: cùm omnia crassis tenebris lateant circumfusa. Imprimis igitur intexam hoc loco, quæ de Ricorum hominum dignitate ab eodem, quem nominaui, Vitali Episcopo in scriptis sunt relicta. Is enim & communium legum, & antiquitatis hominibus nostris documentum fuit. Hanc autem quæstionem ita est persequutus. *Aragonensium condicio talis est, & existit ab antiquo, vt eorũ sit singulorum, & omnium cõdicio discernenda. Sunt enim quidam, Infanciones: quidam, homines seruitij, siue signi. Infancionum autem alij Ermunii; alii Franchi* 20 *de Carta vulgariter appellantur. Ermuniorum autem Infancionum alii Barones, vel Rici homines: alii Mesnadarii: alii simplices Milites: alii Infanciones simpliciter nominantur. Hominum autem seruitij siue signi; alii Ciues, vel Burgenses: alii Villani, vel Pagenses: alij Villani de parada iuxta Fori consuetudinem appellantur. Infanciones Ermunij, hoc est, immunes ab omni munere, seu onere, ita quòd nemini dare ex necessitate, vel seruitute teneantur; sunt tali nomine redimiti, quibus sunt libertas, & conditionis decor à tempore, quo non exstat memoria adquisita, immo innata, vt propriùs, & naturaliùs eloquamur. Quorum origo supra de condicione Infancionatus elucidiùs declaratur.* Separatum enim de eis egerat supra, quæ nos infra fortasse persequemur. *Infancio autem de Carta, est is; cui immunitatem, quam genus, vel natura negauit, liberalitas eius, cuius erat astrictus seruitio, concessit cum auctentico Instrumento. In talibus enim nomen hypo-* 30 *critum, sonans aliud quàm prætendat; per id quod de Carta sequitur, temperatur. Hi tales licet immunitatem præstandi, vel seruiendi ex donatione huiusmodi consequantur: ab aliis tamen Infancionum priuilegiis penitus sunt expertes: vt supra De Iure dotium, planè patet. Vbi circa dotes suas, mulieres franchæ de cartã, non Infanzonarũ Priuilegium consequuntur. Hæc aũt immunitatis præstatio, etiam à Rege concessa cum publico, vel auctentico Instrumento, non nisi quantum ad concedentem, & eius prosapiam, vel successorum suorum eximit à seruitio tali Priuilegio decoratum. Nam is, cui dominus Rex, vel quilibet alius dominus immunitatem concessit; nec concedenti, nec successoribus eius tenebitur deseruire. Aliis autem ita deseruiet ipse, & genus eius, ac si immunitatis Priuilegium non haberent. Barones autem, quasi boni homines à Bar, quod idem est, quod beatus, & ones, quod idem est, ꝙ homines, per sermonis abbreuiationem, & supputationem me-* 40 *diæ syllabæ, scilicet, mi, iuxta proprietatem idiomatis appellantur. Qui etiam Rici, id est, diuites sunt vocati.* In hoc enim est vulgarem nominis interpretationem sequutus. *Horum talis est condicio. Quod quamcitò aliquis Mesnadarius à domino Rege Honorem fuerit consequutus, ad numerum Militum sustentandum; Ricus homo sit posteà, siue Baro. Nam si vnam Militum, siue duas, vel etiam tres ei dominus Rex concederet; propter has Ricus homo, vel Baro nullatenus haberet hoc nomen, Ricus homo, vel Baro. Pluralitate enim debet Vassallorum Militum decorari. Hos autem Ricos homines creare, vel assumere dominus Rex de Mesnadariis naturalibus de Aragonia sua debet. Nam aliunde homines venientes, nisi sint habitatores Aragonum, & ibidem hæreditates habentes, & naturam habeant in Aragonia ex patre, & matre, vel eorum altero; nisi ex magna caussa, & euidenti, in Barones dominus Rex vix, vel numquam assumere consueuit,* 50 *nec facere de illis: ita tamen quòd ea, quæ debent Ricis hominibus assignari; talibus scilicet extraneis assignarit. Nam si certam summam denariorum annuatim percipiendam vel, quantitatem redituũ Regalium, quæ non debent, vel consueuerunt Ricis hominibus pro stipendiis applicari; quantumcumque extraneis pro sustentando certo numero Militum in eius seruitium assignaret: nec Ricis hominibus, nec Mesnadariis faceret iniuriam, vel grauamen. Quinimmo etsi dominus Rex tales extraneos inter Ricos homines numerat, & honorem Ricis hominibus debitum eis exhibet; iniuriã nullam facit. Interest enim tam Regis, quàm Ricorum hominum, & omniũ Aragonensium, Regem multos habère Ricos homines, vel Barones: dummodo naturales Aragoniæ stipendiis sibi debitis non fraudentur. Expedit igitur, vt talibus debita stipendia declaremus. Debent enim omnes ciuitates, & villæ domini Regis tam maiores, quàm minores Ricis hominib. pro suis stipendiis as-*

ſignari. Et ipſi Rici homines in ſibi ciuitatibus aſſignatis, Zanalmedinas, & in villis, Baiulos, quos ſibi placuerint, debent ponere. Qui Zanalmedinæ, & Baiuli teneant, & regant Curias ipſorum locorum pro Ricis hominibus prælibatis: & reſpondeant eis de calonijs, hoc eſt, de pœnis pecuniariis, & aliis iuribus, quæ ipſorum locorum Curiæ ſunt recipere aſſuetæ. Pecuniaria enim pœna vſque ad mediam mortificaturam, & fractionem cultelli incluſiuè, & ſimilia, vel minora, ad ipſum Ricum hominem, vel eius Curiam dignoſcuntur ſine dubio pertinere. Ita quòd dominus Rex, vel Maiordomus eius in eis partem nullam capere debet, niſi in caſibus; ſcilicet cùm dominus Rex præſens perſonaliter ſit in loco, vbi eſt pœna huiuſmodi exigenda. Tunc enim (quia eo præſente omnia minora officia conquieſcunt, & omnia debent per ſuam Excellentiam pertractari) pœnæ per compulſionem domini Regis exactæ vſibus Regis cedunt: Saluis tamen ſuis partibus conquerentibus, & priuatis; ac ſi per minorem Curiam, propter ſui debilitatem, oporteret, ad exigendam pœnam Baiulum inuocare. Nam quotieſcunque Rex ad inſtantiam ipſius minoris Curiæ per ſe, vel per literas, vel per nuntium, vel quemlibet alium ad hoc ſpecialiter aſſignatum, pœnam huiuſmodi duxerit exigendam; vſibus eius concedet. Debet tamen ipſam Curiam clementer reſpicere: vt ſibi aliquam faciat inde partem, niſi in ſuis ciuitatibus, atque villis. Nam in villis Infancionum, vel Eccleſiæ, ſi propter debilitatem Curiæ, brachium domini Regis, vel Maiordomus eius, vel cuiuſcunque Officialis ad exigendas pœnas huiuſmodi inuocetur: ipſe cuius eſt brachium inuocatum, tenetur compulſionem, & auxilium impartiri. Nec aliquid debet capere de ipſa pœnà, niſi is, ad quem pertinet, vellet ei vltroneè, quantum ſibi placuerit, elargiri. Domino autem Rege non præſente, vbicumque eius fuerit Maiordomus, minora officia ſimiliter conquieſcunt. Et ſicut de Rege diximus; pœnas eius compulſionis exactas, ſiue in præſentia eius, ſiue in abſentia, eo modo quo ſupra de Rege dictum eſt, applicabit ſuis vſibus Maiordomus. Pœna verò homicidij, flagitiorum æqualium, vel maiorum, nec impartitiones, quæ intercisiones, vel incurrimenta vulgariter appellantur, & ſimilia, vbicumque & quomodocumque, ſiue in præſentia, ſiue in abſentia domini Regis, ipſius Regis eſſe omni tempore dignoſcuntur. Infancionibus, & Eccleſijs partibus ſuis ſaluis, iuxta ea, quæ infra De homicidio, declarantur. Alia autem iura, & omnes reditus, & prouentus, præter dictas pœnas, ſiue Calonias, ſunt penitus ſemper Regis; præter Precarias villarum domini Regis: quæ ipſis Ricis hominibus ſimiliter ſunt pro ſuis ſtipendiis aſſignatæ. Quæ Precariæ in quibuſdam locis in grano, & in quibuſdam in denariis, ſed quoquomodo à domino Rege diſponitur, exiguntur. Quin etiam dominus Rex ſecundum meliorationem, & deteriorationem loci auget, vel minuit quantitatem. Vbi autem ſunt Nouennarii; Precaria non exigitur: Sed ipſammet Nouennariam percipit Ricus homo. Item percipit Ricus homo Deueria, hoc eſt, quædam perſonalia tributa, vt eſt panis, & pullus: & quædam alia, quæ ſecundum diuerſas conſuetudines præſtantur à ſingulis domibus annuatim. Quæ Deueria ſunt reliquiæ illius peſtilentis, & miſerabilis cõditionis, Villanorũ de parada: quæ in vſu iã per diſſuetudinẽ non habentur. Conditio autẽ Regis circa dictos Ricos homines dignoſcitur eſſe talis: Vt quomodocũq; ſibi placuerit, & quotieſcũque eos deſtituat. Quæ deſtitutio fit, q̃ cito ipſe Rex verbotenus, vel per ſuas literas Honorẽ, quẽ pro ipſo tenet Ricus homo, reſtitui ſibi petat. Qua deſtitutione factâ, Ricus homo, quantũcumq; diues, vel nobilis, etiam ſi plures Milites ſecum trahat, inter Meſnadarios computatur. Ricus homo autem tenetur, Honorem ſibi datum diſtribuere ſuis Militibus, & Vaſſallis pro ſuo arbitrio voluntatis, dummodo pro ſingulis Quingentis ſolidis renducalibus ſingulos Milites in ſeruitio domini Regis habeat, conuenienter paratos, quandocumque Rex ab eo ſeruitium exegerit iuxta Forum. Poteſt enim dominus Rex ſemel in anno Ricum hominem cum numero Militum, pro quibus ſtipendia poſſidet, ad ſuum ſeruitium euocare. Qui Ricus homo vocatus ſtatim debet cum dictis Militibus ad locum, quem Rex iuſſerit, accedere: & ibi per duos menſes cum expenſis propriis deſeruire. Poſt duos autem menſes poteſt à ſeruitio diſcedere: niſi Rex de victualibus ſibi, & ſuis Militibus prouideat competenter. Rege autem ſibi prouidente, tenetur in ſeruitio perſiſtere, quamdiu Regi placuerit, etiamſi per totum annum vellet eum in ſeruitio ſuo retinere. Item tenetur Ricus homo terram domini Regis defendere; & ſpecialiter loca, quæ ſibi pro ſtipendiis ſunt conceſſa; & Eccleſias; & Religiones; & alios quoſcumque infra fines ſui Honoris commorantes; & bona omnia eorundem. Tenetur etiam vocatus ad Regis Curiam accedere, quotieſcunque ab ipſo Rege fuerit euocatus: & ſibi dare conſilium ſecundum diſcretionem ſibi à Deo datam, quotieſcumque ab ipſo fuerit requiſitus: Et ſemper dum in Curia fuerit, debet arduorũ negotiorum iudiciis intereſſe. IVSTITIA autem Regis numquàm debet ſine conſilio Baronum, & ipſorum, qui pro tempore in Curia, vel præſentes fuerint, aliquid in arduo negotio iudicare. Et ſi pro colloquio alterius Regis, vel Principis, vel pro alia ardua cauſſa Barones ad Curiam ſunt vocati, & propter excellentiam, vel neceſſitatem negotiorum Barones expenſarum grauamine moleſtentur: debet dominus Rex, & ſua liberalitate, & clementia ſua munificentia eorum anguſtiam ſubleuare. Expedit enim Reipub. & Regiæ Maieſtati, ne Barones depreſſi pauperie in inferioribus deſeruire, & in ſeruitio domini Regis deſiſtere compellantur. Filius attamen Regis numquàm debet aliquid, de his, quæ debentur Ricis hominibus

pro

pro stipendiis assignari, aliquatenus retinere. Et hoc tribus de causis. Prima; quia ipsis Ricis hominibus posset nimium deperire; eò quòd Rex propter dilectionem filii, siue fratris de stipendiis Ricorum hominum sine modo, vel mensura in eum frequentiùs dispensaret. Secunda; quia ne tale cùm terra insurgeret, sicut iam factum exstetit, merito formidatur. Tertia; quia æquius est, vt qui de Rege est natus, de iis viuere debeat, de quibus Rex viuere consueuit: quàm de iis, quæ pro defensione terræ consueuerunt Baronibus, & Militibus assignari. Potest ergò Rex, & debet filiis, vel fratribus suis, tantum de suis redditibus assignare; quòd honor prolis, & sanguinis Regiis non vilescat. Mesnadarius est, qui est de genere Ricorum hominum, saltim ex patris linea oriundus: in cuius patris genere non exstat memoria, quod fuerit alicuius Vassallus, nisi Regis; vel Regis filii; vel Comitis, à Regis genere descendentis; vel Episcopi; vel alterius Prælati: quorum consideratur reuerentia, propter Deum; cuius locum dignoscuntur specialiter retinere. Qui non descendit ex parte patris ab aliquo, qui ab alio, quàm à prædictis personis; exstitit Miles factus. Hi enim Mesnadarii, etiam si in Mesnada, siue familia domini Regis personaliter non morentur; tamen Mesnadarii sunt censendi. Quia dominus Rex non debet eis Militiam, cùm eam ab eo recipere voluerint, nec quod sint de sua familia, cùm esse voluerint; nisi ex caussa probabili denegare. Hi autem Mesnadarii morari cum Ricis hominibus vel cum aliis, & expensas ab eis accipere, atque dona: non tanquàm Vassalli, sed tamquàm amici, sine nota aliqua benè possunt. Miles simplex, est qui sui scuti, siue vnius scuti vulgariter appellatur, Vassallus alicuius præter Regem, vel Regis filium, vel Comitem ex Regis genere descendentem, vel Prælatum Ecclesiæ: vel qui ab alio, quàm à dictis personis Militari cingulo fuerit redimitus. Sed & omnes descendentes à tali per lineam masculinam inter simplices Milites cõputantur. Infancio simplex est, qui licet non sit Miles; ius habet tamẽ accipiendi Militiã, si possibilitas, voluntas, & opportunitas se offerrent. Ciues autem sunt omnes, qui in ciuitatibus commorantur, vel in villis æquipollentibus ciuitati. Ex quibus illi dicuntur Burgenses, qui licet Capitalarios habeant, & ministros per quos ducunt sua officia exercenda: tamen ipsa manibus suis non exercent. Sunt tamen quædam officia, quæ & si propriis manibus exerceantur; à Burgensium ordine non depelluntur: vt est pretiosorum pannorum venditio; & crepectatorum officium, quod Cambium appellatur: Necnon Aduocatia; & Medicina; & Cirurgia; & iis æqualia, vel maiora. Villani autem sunt dicti à Villa: eò quod in Villis commorantur; qui & Rustici, à ruribus, quæ excolunt: & Pagenses, à Pagos, quod est fons: eò quod Villæ, siue Pagi iuxta fontes consueuerint constitui. Quis autem sit Villanus de Parada, supra, De fideiussoribus, est expressum. Libet autem ea superioribus annectere hoc loco. *Fuerunt etiam quandoque Villani, qui Collaterii vocabantur. Qui tam crudeli erant subditi seruituti, vt etiam inter filios dominorum suorum ducerentur gladio diuidendi. Qui quondam, temporum condicione cogente pestifera eorundem, contra suos dominos insurgentes, tandem composuerunt cum eis communiter, & vltronea voluntate certa tributa, & condiciones supra se, & suis filiis assignantes. Qui post compositionem huiusmodi, Villani de Parada taliter nuncupati, hoc cum suis dominis inter cetera pepigerunt: vt quotiescunque domini eorum fideiussione indigeant huiusmodi; soluere sint compulsi: nec si dominus pro quo fideiussit, indemnitate eius voluerit prouidere; numquam postea pro ipso domino fideiussione casu aliquo teneatur.* At vero Eximinus Petri Salanoua Iustitia Aragonum, cuius supra meminimus in narratione rerum à Iacobo II. Rege gestarum, sexaginta ferme annis post Vitalem, earundem rerum cursum, euentorumque consequentiam his verbis notauit; quamquam in multis dictata iam decantare visus est. In indice autem istius quæstionis omnia reuocare videtur ad dubia, ac incerta: quasi iam tunc ad eum illa omnis antiquitas peruenisset, vel vsu, vel vetustate immutata, vel præceptis. Sic enim cùm *De Priuilegiis Baronum, & Ricorum hominum Aragonum,* se fore dicturum profiteatur; initium suæ disputationis orditur. *Multi contradicunt in istis, quæ sequuntur: & sic multa hic contenta non seruantur. Notandum est: Quod in Aragonia omnis Homo descendens de genere Militari per lineam planam, est Infancio; siue sit legitimus, siue illegitimus; siue masculus, siue femina. Tamen quamuis autem ex parte matris veniat ex linea Militari; non est Infancio, nisi habeat patrem Infancionem, in C. Videlicet. De proclam. in seruit. lib. 6. & hoc seruatur. Et per Foros habetur: Quod quilibet Infancio potest esse Miles in Aragonia: alii vero non. Et si fortè non Infancio promoueatur per Ricum hominem ad Militiam; perdit Honorem, quem tenebat, Ricus homo: vel si non tenebat, numquam tenere debet. Et ille promotus semper remanet Villanus, sublato sibi equo, & armis. Vt De re militari. C. fin. in lib. Exea. Et quia multæ sunt species in Aragonia istorum Infancionum: sciendum est: Quod Infancionum, alii sunt Rici homines, & non Milites; alii Rici homines, & Milites; alii Mesnadarii Milites; alii non Milites; alii sunt Milites simplices; alii filii Militum tantum, vel nepotes; alii nec Barones; nec Mesnadarii; nec Milites; nec Militum filii; vel nepotes. Ricus homo Miles habet omnia Priuilegia, quæ habent Infanciones; & omnia quæ habent Milites, & vltra; quia terram pro Honore non debet dare dominus Rex, nisi illi, qui ex natura debet esse Ricus homo; & q̃ nõ sit de alieno Regno. Quare*

dicunt quidam, quod filio Ricihominis non debet dari terra pro Honore, nisi illi tantum, qui succedat in Baronia. Attamen per Forum Exea, per quem prædicta statuuntur, talem filium, licet in Baronia non succedat, posse tenere terram pro Honore. Quia Forus non requirit, nisi quod ex natura debeat esse Ricus homo. Vnde licet illi desit Baronia, nō tamen deest ei natura: maximè quia in Foro nouo continetur; Quod Ricihomines debent assignare Militibus dictos Honores, & terras eis concessas; aliàs Rex propria auctoritate potest emparare, & alii assignare Rico homini, vel filio Rici hominis, qui tenere debeat terram in Aragonia, qui faciat seruitium. Vt in foro nouo. Quòd Barones Aragonum. Cap. 1. Per quem patet, quod filio Rici hominis, adhuc Rico homine non existente, potest dari: licet ignoretur, nec sciatur, an sit Ricus homo. Habent etiam aliud Priuilegium contra dictum Forum: Quod ille Ricus homo, qui habet Quadraginta Cauallerias; potest sibi retinere quatuor: & qui triginta, tres: & qui xx. duas, & qui decem vsque ad xx. vnam, & non plures retinebit. Vt in For. nouiss. Cur. Cæsar. tit. De Baronibus. Cap. 1. Aliis vero Militibus, non Baronibus, non video necessarium esse: . . . . quin sibi possint retinere quoscumque denarios ei datos. Item habent aliud Priuilegium: Quod filiis Regis, & Reginæ non potest assignari terra pro Honore. Vt in For. Exea. Item sine iusta caussa cognita, & determinata per Iustitiam Aragonum in generali Curia de concilio Ricorum hominum, & aliorum honorabilium Militum, Infancionum, Ciuium, & aliorum hominū Villarum Aragonum; non debet tolli, vel emparari terra pro Honore assignata eisdem. Item in Mesnaderiis eis assignatis est statutum, vt in Priuilegio generali domini Regis Petri. Quæ omnia sane intelligatis, pro vt vsitantur. Nam pro crimine, vel delicto, vel inobedientia nō debent dicti Rici homines, vel Mesnadarii priuari prædictis, sine prædicta caussæ cognitione. Sed tamen si ipsi deficerent in seruitio, vel forte ex alia caussa Regi essent obligati; Rex posset emparare, & emparat, quantum amittere debent pro fallito seruitio. Et etiam Magister Rationalis in compoto potest deducere, & deducit ea, quæ ipsi debent, vel receperunt de iis, quæ ipsi ratione prædictorum recipere debent. Et de vssanza non tantum est, quod Ricus homo, decedens antequam integre perceperit illius anni solutionem de suis Cauallerüs, non habet quidquam, nisi in quantum ei fuerit persolutum: sed tamen de annis præteritis habebit, quidquid ei debetur. Item de Vssanzia Ricus homo, vel Miles deficiens in seruitio per vnam diem anni vltimam, vt tenetur; perdit totam solidatam illius anni. Idem seruatur, licet pro seruitio non fuerit requisitus, si in casu tali se posuerit, quod Regi seruire contra cunctos non posset: Vt quia se Vassallum alterius fecerit. Et in istis casibus procedit Rex sine iudicio alterius. Casus autem amissionis Honorum, & Cauellariarum sunt hi: Vnus ponitur supra in Priuilegio. Item si non deferat domino Regi, & suis substitutis honorem, & reuerentiam, sicut debet domino naturali; & Foros bonos, & consuetudines per totum Regnum teneant, & obseruent, & faciant obseruari, sicut boni Vasalli, & homines fideles. vt in Carta pacis; Item statuimus. Item in casu supra dicto si non assignarent terram Militibus. Idem credo, si faceret falsam Iuram super Infancionia, cum debeat remanere peiiterius. Et idem in aliis excessibus, vel criminibus, de quibus Iustitia Aragonum cum Curia iudicat, vt supra dictum est. Quod autem dixi supra, Ricum hominem decedentem ante finem anni non debere habere quidquam de Cauallerüs; nisi ei fuerint persoluta, intelligendum est. Quod si ei persoluta fuerint; habebit pro rata temporis, sed non pro alio tempore. Item habent Priuilegium: Quod si Rex fecerit gratiam hominibus locorum pro Cauallerüs assignatorum pro prima peita, subsidio, vel alius quibusuis exactionibus, quas Rex primo exigat ab hominibus illius loci: debet primo satis fieri Rico homini tenenti Honorem, antequam aliud alicui persoluatur. Vt in Foro nouo. Vt Barones Aragonum. Cap. 1. Sed tamen intelligatis; Quod nisi Rex imponeret prædicta subsidia, vel exactiones: non tenetur dominus Rex eis quidquam soluere, vel in compoto recipere ratione eorum, quæ non potuerunt habere propter gratiam, quam Dominus Rex fecit hominibus supradictis; nisi forte fecisset Ricus homo seruitium pro omnibus Cauallerüs assignatis eidem. Tunc enim tenetur dominus Rex eis in compotum recipere, & solutiones fieri facere de prædictis. Filii Rici hominis patre viuente Priuilegia habent, quæ parentes eorum, saluis his, quæ sunt propria Militum. Item Rici homines dum sunt præsentes in Curia; habent Cartas Regias de Iustitia, pro suis propriis negotiis à Curia sine pretio. Sed non pro suis hominibus, cum caussis tangentibus eos, & suos homines. Item seruatur de Vssanzia, quemlibet Ricum hominem debere seruire in anno suis expensis per Mensatam: quæ durat, siue computatur à die, qua incipit ire ad Regem, vsque ad reuersionem: Iuxta generale Priuilegium domini Regis Petri. Item Honores assignati tempore mortis Regis Iacobi pro Cauallerüs debent semper esse de Cauallerüs. Et in solutionibus, calonüs, & azemilis debent fieri, vt tempore domini Regis Iacobi: vt in dicto Priuilegio continetur. Item extra dominationem Regis non tenentur ei seruire pro terra, vel Honore, nec mare transfretari: vt in ipso Priuilegio continetur. Et ex hoc dicunt quidam, quod extra Aragoniam non tenentur seruire. Sed malè dicunt. Quia vbique tenentur seruire; saluo in mari: dum sit extra dominationem Regis. Alias in vanum excepisset mare: cum in Aragonia non sit mare, sed in dominatione Regis. Quandoquidem autem idem Salanoua tradit, Ricum hominem Militem eadem habe-

habere, quæ Milites, ac Infanciones, vt ipse loquitur, Priuilegia: non abs re arbitror me facturum, si nonnulla ex iis apponam, quæ ab eodem de Militibus, ac Infancionibus testata, ac notata sunt. Nam illud ex hoc genere profluit: proptereàque æquum erit, vt ea cum iis, quæ ante diximus, connectamus; præsertim cùm hæc Salanouæ monumenta sint à vulgari nostrorum hominum notitia remotiora. Quamquam autem in Obseruantiis sub tit. *De conditione Infancionatus*, eadem legantur iisdem ferè verbis descripta; nonnulla immutata sunt: quæ vt possint conferri; operæpretium duxi intexere hoc loco: ne quidquam horum, vt initio dixi, fugiat peregrinos. Hæc igitur, vt ipsemet inscribit, *De Militum Priuilegiis, & de filiis, & nepotibus Militum*, produntur ab eo. *Vltra communia Priuilegia Infancionum, habent Milites ista. Nam non tenentur Milites, nec eorum filii, aut nepotes facere saluam. Item nullus potest aliquem saluare pro Infancione, nisi duo Milites. Item Equus Militis, quo ipse equitat; non pignoratur. De fatis. Cap. 1. Quamuis quidam dicant idem de omni Infancione. Sed hoc non credo verum. Quia vbi posuit* Forus *de Milite, posuisset de Infancione, Item in Aragonia nullus filius Militis in mensa Militis sedet, donec fuerit factus Miles.* Hac namque educatione, & doctrina maiores ipsi filios suos liberaliter instituebant, postquàm eos è ludis, ac pueritiæ disciplina profectos, apud se in exercitu, militiaque diutius fecerant commorari. Qua in re videntur fuisse elegantem illam Romanorum consuetudinem imitati: quorum more, nec cum parentibus puberes filii, nec cum soceris generi lauabantur. Et illud idem antiquos Gothos, Longobardosque seruasse proditur: apud quos, vt Paulus Diaconus auctor est, filiis Regum, etiam ex iusto matrimonio natis, interdictum erat, vt ne quis eorum simul cum patre in publica, aut priuata mensa cibum caperet, priusquàm ad arma assumenda à peregrino aliquo Rege habitus fuisset idoneus. *Item si quis acceperit Militem de equi habenis, soluet de calonia quingentos Solidos.* Quæ quidem pœna acerba nimis, & grauis censeretur nostris temporibus; sed acerbiorem effecit iam vetustas. *Item Miles, vel aliquis de genere eius non tenetur facere pro denariis, quos tenet, mensatam suis expensis. Sed Rex tenetur ei prouidere iuxta numerum bestiarum, quas duxerit. Quæ mensata per Ricos homines non fit, nisi propter Calonias, quæ sunt eis cõcessæ. Et non intrant in compoto Caualleriarũ Caloniæ. Tamẽ intellige, infra sexaginta Solidos: Vltra autem; Regi.* Atque hæc ipse de Militibus obseruauit. Et verò, *De omnium Infancionum Priuilegiis per* Foros, *vel Obseruancias eis datis*, vt idem prodit; quæ sequuntur. *Nihil Infãcionibus Regni magis propriũ est; quã recipere, & non dare pro aliqua Villania, hoc est pro aliqua seruitute. Non enim cõtribuunt cũ peyteriis in exactionib. Regalib. vel vicinalibus, nisi tempore guerræ. Tamen ad constructionem, refactionem, sustentationem, & reparationem portarum Villæ, Vallatuum, siue Valuartium, & Murorum, tenẽtur. Quilibet enim Infancio infra vallatam, vel muratam villam habens domum, ad prædicta, vt alii vicini, tenetur de constructione, sustentatione, & reparatione Portarum, & Murorum, & ceterorum similium, de Obseruantia, vt Cequiarum, Fontium, & aliorum. Non tamen tenentur Regi facere Exercitum, vel Caualcatam: nisi fortè Rex iret ad Campale prælium, vel ad obsidionem Castri sui, quod infra terram suam aliquis contra Regis detineret voluntatem. Tunc enim tenẽtur Regem suis expensis per triduum sequi. Et posteà redeũt, vel remanent, pro vt eis placuerit. Vt de condic. Infanc. cap. 1. lib. 6. Item de vssancia computantur illi tres dies, postquàm domos proprias exiuerunt secundum quosdam. Sed contrarium est verum. Quinimmo postquàm fuerint cum Rege. Et sic iuerunt omnes apud Tirasonam. Aliàs nihil, vel parum valeret domino Regi ille* Forus. *Item habent Priuilegium: quod possunt emere à peyteriis, & Villanis, & non tenebuntur peytare, si etiã emerint Caput mansum: Vt in Foro Exeæ dicitur. Et licet in dicto* Foro *dicatur tantùm de emptione: idem tamen seruatur, quoquo titulo adquirant. Quare seruatur: quod Villana nupta Infancioni pro bonis suis teneatur peytare, dum vixerint, vt Villani. Mortua tamen ea, filii eius, qui erunt Infanciones, ampliùs non peytabunt, per dictum* Forum *Exeæ, quamuis sit contra* Forum. *De proclamantibus in seruitutem, cap. si Villanus, in fine lib. 11. Item domus Infancionis commodata Villano, non signatur pro debito Villani. Secus esset, si teneret obligatas, vel locatas eas. In cap. vlt. de condicione Infancio. lib. 6. Itẽ licet hereditates Infancionũ pro debitis possint capi, & fieri in possessionẽ missio iuxta* Forum, *de Foro Cõpetenti, cap. 1. non possunt aliquatenus vẽdi, nisi specialiter fuerint obligatæ. Item si peyterius Regis in domibus Infãcionis steterit commodatus; non peytabit pro domibus, vel mobilibus imbi existentibus, nec Hostem, aut Caualcatã faciet: sed pro hereditatibus Signi Regis peytabit. Item si aliquis peyterius, fuerit Exarichus Infancionis;* (id est agrorũ colonus, & arator. Is enim vocabatur Exarichus) *peytabit, vt alii, & de omnibus bonis suis. Si vero in domibus Infancionis commodatis steterit; seruatur vt supra, vt dicunt quidam. Attamẽ sic est rei veritas, & seruatur*

Quòd si peyterius Regis in Villa Regis voluerit stare in domibus Infancionis, vt Exarichus, vel aliter: pro omnibus, tam mobilibus, quàm immobilibus, & se mouentibus peytabit Regi; saluo pro hereditatibus Infancionis. Et in Caualcatam, & exercitum ibit, si hereditates possideat Signi Regis. Si verò persona dicti Exarichi, esset ipsius Infancionis, & non Regis; seruatur, quod supra dixi. Item sunt quidam, qui dicuntur Villani de parada, id est de conuentione; scilicet illi, qui nihil habent, nisi de bonis Infancionum; & in domibus Infancionum populati sunt cum conuentione, vt semper ibi sint. Et tales non peytant in aliquo cum hominibus Signi Regis, nec pro ganatis, neq. aquis, vt quidam dixerunt. Item domos Infancionum nemo debet violare, neq. aliquem inde extrahere, nisi sit latro manifestus, vel raptor, aut traditor. Et qui contra fecerit, est pœna sexaginta Solidos in terra noua, & vltra ························ viginti quinq. Quod intelligitur, & seruatur, si non ad iniuriam vel damnum Infantionis inuadantur domus eorum. Alàs pœna Cartæ pacis. Hîc consultò multa prætereo, quæ parum ad rem. Posteà vero hæc idem subiunxit. Habent & aliud Priuilegium Infantiones, quòd iuxta Regni vssanciam in Criminalibus non possunt puniri, nisi per Regem, vel Regis officiales. Et sic dominus Villæ in criminalibus causis non habet iurisdictionem in Infancionem; licet aliàs habeat iurisdictionem, & merum imperium. Item circa aduerandam Infancioniam, & auctorizandam subsunt tantùm domino Regi: Vt de probationibus, cap. Omnis homo. Item de omnibus causis, quas Rex habeat contra eos, est tantum iudex Iustitia Aragonum. Idem de omnibus causis; quas ipsi habent contra Regem iuxta Foros antiquos, & Forum Exeæ. Appellari tamen potest ad Regem de Vssancia à sententia Iustitiæ, pro parte Regis, vel Infancionum. Et Rex delegabit iudicem. Item habent Priuilegium, quòd numquàm dant Boalage, vel Herbage: Vt in Foro Exeæ. Item pro Carta Saluæ communis non soluuntur Curiæ Regis, nisi triginta Solidi iuxta Forum. Quam saluam debent hodie facere secundum Forum nouum editum in Cæsaraugusta. Item in omnibus causis, quæ sunt inter Ricos homines, Milites, & Infanciones debet iudicare Iustitia Aragonum. Vt in dicto Foro Exeæ dicitur. Item tantùm seruatur hoc: Quòd si Infancio, vel Miles non subest alicui domino Villæ, vel Iudici Locali; habet locum dictus Forus. Aliàs coram domino Villæ, vel Iustitia, seu Iudice loci tenetur respondere. Pro quo est de Foro Compet. cap. 1. & cap. quicumq. homo. Hoc tamen intelligo in Ciuilibus, non autem in Criminalibus. Vt supra dixi. Item semper Iustitia Aragonum debet esse Miles: Vt in dicto Foro Exeæ. Item possunt etiam escaliare in villis Regalibus, vbi sunt vicini tantùm: aliter non possunt, licet possint ibi emere: Vt in Foro. Item Infancio. Per quem Forum habes, qualiter potest Infancio se expedire à domino Rege, dimittendo beneficia Regi, si quæ tenet ab eo, & commendando vxorem, filios, & bona sua fidei Regis. Quam expeditionem, & Comandam debet Rex recipere, & custodire fideliter, sicut dominus naturalis. Qua expeditione facta potest cum alio, vel aliis guerram Regi facere: Saluo quòd non potest ignem in terram Regis apponere: & si ad Campale bellum cum aliquibus venerit contra Regem, debet transire in adiutorium Regis cum equo, & armis: Vt in dicto Foro. Item tenetur Rex per Forum nouum, nedum bona illius, qui se expediuit, recipere in Comanda: immo etiam bona vxoris, filiorum, & vassallorum, qui cum ipso ibunt: & quamuis fuerint expediti, non debent esse ad pugnandum, vel ad faciendum perdere Castrum Regi. Et si contra tria prædicta fecerint; sincant pro talibus, quales esse debent secundum consuetudinem Hispaniæ. Et non valet eis assecuramentum: Vt in Foro nouo. De Baronibus, & Mesnadariis. Sed quales debent esse secundum consuetudinem Hispaniæ: dic, quod Traditores. Et hoc etiam videtur per Cartam pacis. Nam si sine diffidamento talia fierent; esset proditionis pœna. Sic idem debet esse hic: cùm desafidamentum, vel expedire; in his non possit habere locum. Item hoc etiam scias: quòd expeditus, de Vssancia non remanet in Regno, nec in Seniora Regis. Et quacumq. parte anni se expediat; amittit beneficium Regis pro toto illo anno, & sequentibus. Sciendum est etiam, quod dicitur in For. De satisdando: Quòd si Infancio super hereditate moueat questionem Infancioni, seu demandam: debet dari fidantia Infancioni, quæ habeat casam propriam in villa, vbi est hereditas. Et quædam alia, quæ dicuntur ibi; non seruantur. Nam sufficit dare quemcumq. idoneum vicinum fideiussorem, qui habeat hereditatem in dicta villa. Vel si non potest habere vicinum fideiussorem dictæ villæ, iurando, quòd non potest habere; det de prima Cruce; vel in defectum primæ Crucis, det de secunda; & deinde per ordinem. id est, propinquioris alterius loci. Nam si fideiussorem, ipsius loci vicinum dare non poterat: alium tenebatur ê duobus opidis proximioribus dare. Quod si neq; id; tunc se tradere debebat custodiæ creditoris. Et hanc veteres, fidantiam de prima, secunda, & tertia Cruce appellabant; vt in For. Corr. nempe à lapideis, vel ligneis Crucibus, quæ ad locorum portas, seu ad biuia poni solent. Idem de fidantia de Riedra inter Infanciones. Ita tamen prædicta intelligas, & sic seruantur: quòd ille, qui de prima, secunda, vel tertia Cruce datur; habeat hereditatem sufficientem in villa, vbi petitur, & est hereditas, ad quam agitur. Item Infancio in propria persona non tenetur iurare prima vice in quantitate, quæ sit, vsq. ad Centum Solidos; sed dabit iuratorem, qui iuret. Quia ipse Infancio non debet iurare: Vt de Iureiurando cap. Infancio. Item vsq. ad

decem

decem Solidos statur verbo Infancionis, & in sua bona fide: Vt de Iureiurando. Item Infantio, mortua eius vxore Infanciona, stantibus liberis, si secundò contrahat; potest, nisi aliam hereditatem habeas, vnam de tribus, quas dederit primæ vxori, pro dotibus secundæ assignare, meliorem tantum. Et illam hereditatem habebunt filii secundi matrimonii. Et si tertiò contrahat; potest idem facere de tertia hereditate: vt in For. De Iure Dotium, cap. filii. lib. 6. Item habent Infanciones medietatem caloniæ homicidii, si homo Infancionis per hominem Regis, vel è contra fuerit interfectus: Vt in For. De homicidio, cap. si aliquis. Item percutiens Infancionem Ermunitum, vsque ad sanguinis effusionem, ac sine sanguinis effusione cùm ad terram prostrauerit; est calonia Ducentorum Solidorum. Sed si Ciuis, vel Villanus nedum percusserit Infancionem, sed eum occiderit: non est ibi calonia. Sed caneat sibi ab interfecti consanguineis, & amicis: De iniuriis. cap. prim. Prædicta tamen sanè intelligas: quia si ex proposito prædicta committerentur contra non diffidatum, & non inimicum: esset ibi pœna corporalis iuxta cartam pacis: Vt in tit. De proditorib. cap. vnico. lib. 8. Item quod dicitur, caueat sibi ab inimicis, & consanguineis interfecti: sic intelligatis, quando manifestum est homicidium. Aliàs si negaretur ante probationem; esset assecurandus per consanguineos, & amicos interfecti. Et sic vsitatur. Item obseruatur etiam argumento dicti For. De iniuriis. & alterius, quod est. De homicidio. si Infancio. Vbi dicitur, quòd si Infancio occiderit hominem Signi Regis, soluat caloniam, & caueat sibi à consanguineis interfecti. Et argumento For. qui dicit: Quòd omnis homicida per annum, & diem debet fugam arripere: & infra annum, & diem consanguinei interfecti non tenentur ius recipere ab eodem, etiam si obtulerint iu: is fidantias, nisi voluerint. Sed post annum, & diem tenentur recipere ius ab eo, quod tale est iuramdare, vel homicidium: Vt dicitur. De homicidio. Item omnis. Item nota: Quòd licet iuxta cartam pacis nullus sine diffidamento debeat alteri damnum dare: attamen nec Villanus Infancionem, nec è contra, tenentur se diffidare, si alter alterius interfecerit consanguineum. Quia dicti Fori videntur eum habere pro diffidato: dum tamen homicidium manifestum existat. Aliter si esset dubium; essent diffidamenta necessaria. Et si alius ius offerret; reciperetur eius Firma: & etiam pendente hoc dubio, esset assecurandus iuxta Regni vssanciam. Sed tamen si sine diffidamento, in dictis casibus Infancio Villanum, vel è contra interficeret; non puniretur pœna Cartæ pacis, si posset probari dictum homicidium. Infanciones autem inter se semper tenentur se desaffidare, nisi pro morte patris, vel exheredatione: De Obseruantia. Item homo Regis, mansionarius in Palatio Infancionis, excusatur ab Hoste, & Caualcata. Sed alia seruitia tenetur præstare domino Regi, si hereditatem tenet Regis: nisi in casu, cap. vlt. De muneribus agnoscendis: scilicet, si Rex concessisset ei franchitatem pro illa hereditate. Item habent alia Priuilegia Infanc:ones: Quòd Rici homines non possunt tollere Honorem, vel terram datam Militibus: nisi committerent, propter quæ deberent amittere, & cum causæ cognitione per vassallos ipsius eiusdem Rici hominis. Prædicta reperi, & inueni tam per Foros antiquos, & nouos, & Vssantias Regni esse Priuilegia Infancionum; licet in alio gradu, vel dignitate non sint, nisi tantum in Infancionatu. Licet autem generaliter dixerim, Infanciones non habentes Iudices Locales subesse in criminalibus caussis, & ciuilibus Iustitiæ Aragonum: attamen si talis fuerit Infancio, quod de eo non debeat fieri iustitia corporalis, vt fortè quia Nobilis, Ricus homo, vel omnis Miles, vt quidam dicunt; Iustitia Aragonum debet iudicare, eum talia commisisse, sed non condemnare. Quia Rex debet eum capi facere, & captum detinere, dum voluerit; vt in Carta pacis continetur. Item si Miles, aut Infancio aliquem occiderit, qui non sit Miles, nec Infancio sine diffidamento, & concorditer: non debet iudicari Traditor secundum cartam pacis secundum quosdam. Sed si Villanus, vel Ciuis interfecerit Militem, vel Infancionem, aut Villanus Villanum, vel Ciuem sine diffidamento concorditer; esset Traditor: vt quidam dicunt Iuxta cartam pacis. Quamuis videatur innui hoc in cap. De proditionibus, lib. 6. quòd omnis quicumq; cuiuscumq; conditionis sit, qui concorditer (id est, data opera, vt ego intelligendum arbitror) nõ suum inimicum interfecerit; sit traditor: licet non dicat hoc textus. Sed licet dictus Forus sit positus in cap. De proditionibus: attamen non ponitur in Foro pœna proditionis. Tituli enim Fori non faciunt ius, vt est videre in præsentibus Capitulis. Item habent aliud Priuilegium Infanciones: quòd si ducunt Villanam in vxorem, debebitur ei honor, vt Infanciona, dum vir eius vixerit, vel viduitatem seruabit: Saluo quod peytabit pro bonis, quæ habet ipse Villana. Idem autem Salanoua alio in loco de Mesnadariis hæc etiam subiunxit. Licet sic generaliter supra loquutus fuerim; si tamen tenetur secundum antiquam Obseruantiam: quod Mesnadarii propriè sunt illi, qui filii, vel nepotes, vel ex recta linea nobilium descendunt. Istis talibus debet dari Mesnaderia: aliis verò dantur aliquoties Denarii pro seruitio, & non pro Mesnaderia. Nam secundum veram veritatem filius Rici hominis, nisi succedens in Baronia, non debet tenere Honorem: sed debet tenere Mesnaderiam. Et talis Mesnadarius non debet esset Vassallus, nisi Regis. Hæc itaque in veteribus Salanouæ monumentis, quæ manuscripta exstant, vulgoque

Obseruantiæ illius appellantur, de Ricis hominibus, Militibus, ac Infancionib. tradita reperiuntur. A quibus nequaquã dissentire visus est Iacobus Hospitalis, præclarus nostri iuris interpres in iis, quos sexaginta ferme annis post Salanouã, de nostris legibus edidit Commentarios, Ioannis Lupi Sessesii Iustitiæ Aragonum tẽporibus: cuius locum tenuisse proditur. Quos omnes sequutus est Bages: qui auorum memoria eandem quæstionem iisdem omnino verbis pertractauit. Verumtamen hæc omnia ab illo fonte, & capite fluxerunt, Vitali nempe Episcopo: è cuius scriptis ceteri, quæ digna iudicarunt, selegerunt. Atque nos id ipsum facere necesse erit; nouosque interdum locos scrutari: vt quæ à scriptoribus concisa hactenus breuitate de huiusmodi argumento tradita feruntur, in Annaliumque monumentis adstricta illa continentur verborum, ac rerum comprehensione; nostra modo interpretatione si non ornatiùs, planiùs saltem, & apertius exprimantur. Vt igitur antiquam Ricorum hominum dignitatem ipsius nominis magnificentia metiamur; Rici homines, quemadmodum explicauimus, Barones etiam apud nos olim vocati fuêre ab illis opidorum assignationibus, quæ fiebant ipsis, ex iis, quæ nostri è Maurorum manibus vi extorquebant. Eas enim non vnius, sed plurium opidorum coaceruationes, dum vni Rico homini assignabantur, Baronias nominabant. Ipsum verò Ricum hominem, qui eis potiebatur, Baronem: quasi beatum hominem: ne nominis interpretationem à Vitali traditam respuamus. Iuxta veteres enim illius Suprarbiensis Fori, quas supra intexuimus, Tabulas, quæcumque à Mauris vindicabantur opida, inter Ricos homines, Milites, ac Infanciones distribui ius erat. Neq; verò ea perinde Ricis ipsis hominib. tribuebatur, ac si Regibus ibidem nulla pars reliqua esset. Id enim videretur absurdum. Quamquam autem contrarium decreuisse visus est Vitalis, dum ait: *Omnes ciuitates, ac villa tam maiores, quàm minores debent Ricis hominibus pro suis stipendiis assignari*: illud ita intelligendum arbitror, vt omnes Ciuitates, ac Villæ stipendiaria vectigalia ex certa parte, ac rebus sibi imposita, Ricis hominibus pro alendis Militibus pensitarent. Nihilominus tamen Reges in eisdem locis, & multa alia vectigalia exigebant, quorum censibus domesticos suos Milites sustentabant. Quæ autem ea essent, quæ vero Ricorum hominum, non proditur. Nonnulli tertiam locorum partem Ricis hominibus dari solitam opinantur. Vt colligitur autem ex varia priscorum monumentorum obseruatione, aliis sic, vt Vitalis perhibet, aliis secus, nec iisdem vno semper, ac eodem modo videntur attributa. Quin & quandoque integra opida comperio in Ricos homines fuisse collata: quandoque etiam ipsos Reges alia sibi integra reseruasse. Omnia autem existimo vnicuiq; pro sua rata portione, perinde vt dari iuxta depactas leges debuerant, obuenisse. Neque tamen dubito, quin si quæ exstant alienigenis factæ locorum largitiones; ab ipsis Regibus è sua illa Regali parte factæ fuerint: alioquin maximè hominibus nostris fraudi fuissent. Sed interdum confusè acta res est. Hæc autem olim vulgaria fuisse ipsorum vectigalium nomina obseruaui: *pechas, questias, pedidos, exercito, caualgada, monedage, cofras, calonias, acemilas, fonsaderas.* Ac dum liberabantur ab eis; *redemptiones*, eas liberationes vocabant; singula nempè à singulis rebus, quibus imponebantur, vel liberabantur, deprompta. Et quod summum est; nonnulla opida Ricis hominibus, quas vocabant, *Cenas*, ipsorum Regum more persoluebant. Quæque verò ea essent, perinde vt Ricis hominibus assignabantur; quasi in feudum honoratum dabantur eisdem. Vnd Honores, quòd in honorem darentur, sunt vocata. Atqui dum nos ea variis in locis honoraria iura nominamus; non ita accipi volumus, ac si Edicta, legesve Prætorias fuisse, vel ad earum similitudinem efficta, existimemus. Sed quòd, licet in honorem; non tamen doni, aut muneris, sed debiti loco, ex patrio definito iure Ricis ipsis hominibus tribuenda essent. Et verò apud nos Villarum nomine (ne eius amphibologia quemquam decipiat) lauta quæque opida comprehenduntur. Militum autem vox, & Infancionum id sonat: vt priori, Equestris Ordinis viros nuncupemus, quos vulgari sermone, *Caualleros*: posteriori vero, quos vocare solemus, *Hijos dalgo.* Sed quia, vt ad Ricos homines redeamus, magnæ eorum res agebantur in istis vectigalibus exercendis, quo eorum exactio facilius fieret, in eisdem opidis Rici homines iura dicebant: ad eamque rem Zaualmedinas in ciuitatibus; in opidis autẽ Baiulos creabant: qui ordinariam iurisdictionem habebant, omniaq; prætorio quasi iure liberabant. Id enim est, quod Vitalis testatur. *Curias eorumdem locorum pro Ricis hominibus regere, & tenere.* Et inde factum est, vt qui Rici homines, passim in antiquis Priuilegiis nominati inspiciuntur, *Senior in Zaragoza, Senior in Alagone, Senior in Tirasona, Senior in Barbastro,*

stre, aliisque his similibus nominibus designati: eos in singulis illis opidis huiusmodi iurisdictionem habere, ipsa illa Seniorum voce declaretur. Qua de re ex nostra antiquitate exempli causa proferam nonnulla, in quibus magnæ, & illustres reliquiæ apparent pristinæ istius Ricorum hominum dignitatis. Sunt autem, quæ in extrema parte veterum monumentorum apponi consueuerunt huiusmodi. *Regnante Comite Raimundo in Ciuitate Cæsaraugusta, & mandante eandem Ciuitatem per illius manus Senior Lopez.* Siquidem Seniorem hunc Lupum Raimundo Berengario Barcinonēsi Comiti, Petronillæ Reginæ marito, acceptissimum fuisse constat: & ipsi itidē Ranimiro Regi. Alibi enim, sic de eodem: *Dominus Ranimirus regnabat in Aragon, & sub eius imperio mandabat hanc vrbem Lop Senior.* Et de quodam Palazino: *Regnante Comes de Barcelona in Aragon, & in Zaragoza per manum eius Palazin Principe.* Iam vt Rici homines hoc quoq; Principum nomine honestarentur. Istius autem Palazini hanc etiam alio in loco mentionem inueni. *Palazin Senior dominabat Zarago*ça *sub iussione Comitis.* Quinimmo & ipsi Reges quandoque ad ipsorum Ricorum hominum instar vocabantur Seniores; vt pote: *Imperator Senior de Zaragoza; & Petro Atares per illo.* Tum etiam: *Hoc tempore Rex de Leon Senior in Zaragoza, & Lop lopiz per sua mane.* Siquidem dum, Alfonso Imperatore, qui Cæsaraugustam cepit, interempto, eandem Vrbem Legionensis Rex, Alfonsus etiam vocatus, vt diximus, occupauit. Quod apertius est expressum his verbis. *Regnante in hac ciuitas Rex Alfonsus, Ranimirus in Aragon, & in Suprarbe; Lop Lopez Senior in Zarago*ça *per manum de Rege de Castella.* Vnde etiam Suprarbii vocem non recentem, aut nouam, sed illustrē, ac veterem apparet extitisse. Quin & in vno, eodemque opido diuersis Ricis hominibus diuersi Honores dari consueuerunt: qui singulis solebant definitionibus designari. Quale illud est, quod nuper in vetusto Priuilegio perlegi. *Vicecomes Gasto Senior in Zarago*ça*: & Rothron Senior in illa parte, qua dicitur Sancti Saluatoris: & Lop Senior in Quarton de Zaragoza.* Hęc enim, aliaque id genus in priscis monumentis reperiuntur vno, atque eodem loco, & tempore annotata. Et Testium, quos vocabant, Confirmatorum, in veteribus Priuilegiis nominandorum antiqua formula hæc erat: de qua in Præfatione disputauimus. At *Quarton*, vocabulo, quartam Vrbis partem designatam opinor: *Quarte* opidum intelligamus, ita à quarto lapide, quo ab vrbe distat, appellatum. Denique cùm ex huiusmodi vectigalibus alia in grano, vt loquitur Vitalis, id est, in fructibus imponerentur; alia autem in pecunia: quæ in fructibus exigebantur; præclara ducebantur, & maiora, quòd in maiorem possent illius, cui pendebantur, quæstum conuerti. Ex his autem, quæ in pecunia; non tantum illi commodi redundaret. At quibus vectigalia in grano imposita assignabantur huiusmodi; iis frequentius ea quam retulimus, iurisdicundi potestas attribui consueuit; ne opportuna, quæ oporteret, ad ea facilius exigenda deesset auctoritas. Quò enim illa erant incerta magis, cùm ex quota fructuū parte soluerentur: eò magis prompto, & expedito, ne corriperentur occultè, iuris indigebant remedio. Itaque vt coniicimus, ea Seniorum vox, quæ prius senectutem atque extremā ætatem præ se tulit: hanc postea indicabat Ricorum hominum in ipsis opidis potestatē: vt qui se in eis Seniores vocarentur, demonstrarent, se habere in singulos eos, sibi contributos locos, huiusmodi dicundi iuris facultatem. Seniorum autem vocabulo olim Iudices significatos fuisse, vel ex ea Fori illius apertè colligitur inscriptione: quæ cum hodie Latinè reddita, *De iurisdictione omnium Iudicum*, inspiciatur; in antiquis Foris manuscriptis, Hispanis hisce verbis posita reperitur. *De la Senioria de los Seniores.* Nostræ enim veteres leges, quæ modò Latinè exstant conscriptæ, prius vernacula lingua editæ fuerunt: posteà per Salanouam de Regis ac Regni consensione ex Hispano in Latinū sermonem commutatæ. Iam verò vectigalia huiusmodi tam quæ in fructibus, quàm quæ in pecunia exigebantur; ita erant Ricis ipsis hominibus assignata, vt ex eis tenerentur decreta iam Militibus stipendia numerare. Pro pecuniarum enim summa, Militum numerus describebatur eisdem, ad eam scilicet rationem, vt pro singulis Quingentis Solidis annui redidus, qui summam conficiunt quinque & viginti, vt loquimur, Scutorum, singulos Milites alerent, & sustinerent. Ipsis autem Militibus plerumque solebant singulæ eorum stipendiariæ portiones in agris, domibus, ac vacuis tandem possessionibus assignari, quibus Rici homines donabantur à Regibus. Quo autem illæ firmæ, ac stabiles ipsis Militibus, ac posteris remanerent; solemnes adhibebantur interdum contractuum, & instrumentorum, vt loquimur, stipulationes: quarum hodie nonnulla reperiuntur exempla. Quale illud est, quod in Tabulario Ecclesiæ *de Pilari* continetur: quo idem ille Vicecomes Gasto, Senior, vt inscribitur, *in Zaragoza*, subdititium sibi Militem, quòd strenuè in expugnatione illius vrbis dimicasset, afficiebat quibusdam do-

mibus,&agris,quos quondam possedisset Arabs præcipuus, Alchayde Aben Alimen, vt idem perhibet, vocitatus. In extrema autem ipsius Donationis parte hæc verba subiunxit. *De tibi omnia supradicta bona, salua mea fidelitate, & de meo domino Ildefonso Rege, qui nobis ea dedit.* Alia enim simillima extant nonnulla, quæ Militibus irrogabantur, quòd se in medios hostes, vt in eis commemoratur, ad perspicuam mortem pro salute exercitus iniecissent. Quæ omnes huiusmodi stipulationum formulæ non loqui solummodò, sed personare etiam videntur pristinam illam, & Ricorum hominum in Reges, & Militum in Ricos homines fidelitatem præstandam. quasi non sat ducerent futurum, vt eorum omnium integra, ac fidelis mens in factis, & commissis, si non in iisdem ipsis scriptis spiraret. Hi igitur Milites illius Rici hominis cogebantur accitu, cuius stipendia merebantur. A quo, si deficiebant; poterant statim iisdem omnibus stipendiis mulstari. Propterea vulgari sermone, *Caualleros vassallos de los Ricos hombres*, vocabantur. Ipsæ verò singulæ eorum stipendiariæ portiones, *Caualleriæ de Honor.* Ceterùm Reges ipsi pro rata eorum portione tenebantur de subsidiis Regii patrimonii alios quoque Milites sustentare. Verùm hi, quia Palatini, id est de Regis domo erant, quam veteres Mesnadam appellabant; Mesnadarii Milites sunt vocati: vt diuersis hisce nominibus, diuersi ipsorum Militum notarentur status. Quanquàm enim omnes genere idem erant, parte tamen, & specie differebant multum. Ricorum namq; hominum dignitati proximus erat Mesnaderiorum iste Militaris, seu Equester Ordo. Quibus quæ dabantur à Regibus stipendia, vt à prioribus etiam nomine differret, *Caualleriæ de Mesnada*, seu *Mesnaderias*, vocari consueuerunt. Sed paulò post de his. Rici homines ergò suis Militibus stipati tanta auctoritate incedebant, vt Regibus penè viderentur æquales. Signiferos enim ante se, ipsorum Regum more, gestabant, singulos quos vocabant *Pendones*, aut, *Señeras*, amplissima summæ eorum dignitatis Insignia, præferentes. Vnde & ipsos Ricos homines videmus in antiquis monumentis passim *Ricos hombres de Señera*, vulgari nostra lingua nuncupatos. Regibus assidebant frequentes in consiliis. Ex communi nãque illorum præscripto Remp. administrari ius erat. Ipsi præterea, Principes quandoque vt demonstrauimus, vocabantur. Eorum autem filii, Infantes interdum, quẽadmodum & filii Regum, appellati cernuntur. Atq; inde credimus ipsorum Infancionum nomen dimanasse. Nam quo pacto ab homine homuncio, quasi pusillus homo, deriuatur: eodem prorsus ab Infantibus Infanciones, quasi Infantes inferiores, dicti fuerunt, ipsorum Militum filii. Hi enim, eorumque posteri propriè apud nos vocantur Infanciones. Milites enim, cuiuscumq; Ordinis sint siue Ricorum hominum, siue etiam Mesnaderiorum, ii dicuntur tantùm qui sunt Militiæ auctoramento honestati, atque vt vulgò loquimur, *Los que actualmente son armados Caualleros.* Vnde illud Molini in Verbo, Infancio. *Infanciones nascuntur apud nos; Milites verò fiunt, seu creantur. Quia sine creatione actuali, seu promotione ad Militiam, nullus potest esse Miles. Vt in For.* De creatione Militum. Itaque Infancionum nomen inde tractum coniicio. Non enim placet, quæ ab eodem Molino traditur nominis, & generis Etymologia huiusmodi. *Descendunt Infanciones à filiis Regum, qui dum sunt in infancia constituti; non* Reges, *sed* Infantes *consueuerunt in Hispania nuncupari. Ex quibus Infantibus paulatim postea descendente, quasi corrupto vocabulo* Infanciones *consuetudo Hispaniæ appellauit.* Sed ea in re Molinus eodem, quo Vitalis, captus est errore. Vitalis enim sub tit. De *condicione Infancionatus.* eadem quæ me paulo ante dixi prolaturum, his verbis testatur. *Regum filii dum sunt in infancia, vel pueritia constituti, non* Reges, *sed Infantes consueuerunt, & præcipue in Hispania appellari. Ex quo contingit, quod qui ex Rege genitus ad talem statum, deficiente sibi Regno, non valeat peruenire, quòd* Rex *dici valeat cum effectu: in eadem nuncupatione remaneat, quantumcumque processerit in ætate, quam à principio est sortitus. Vnde contingit, quòd tales, qui* Regnum *ratione originis promerentur,* Regnum *tamen nequeunt adipisci:* Infantes *quamdiu* Reges *non fuerint, appellẽtur. Ex talibus ergò postea paulatim, Infanzones, quasi ab* Infantibus *genitos consuetudo Hispaniæ appellauit. Qui quasi corrupto vocabulo sunt dicti Ermunii, id est immunes ab omni genere seruitutis.* Haud namque illa videtur ratio probabilis, vt æquè possit ea nostrorum Infancionum nominatio, quorum numero, ac multitudine Aragonum semper Regnum redundauit; ad Regalis prolis angustias tantùm, filiorumque Regum exiguos angulos reuocari. Non enim solius Regiæ prolis cultu tam fecunda potuisset stirps seminari, quàm ipsa exstitit Infancionum. Neque in Hispania olim tot Regnorum stẽmata viguêre, ex quibus tam magna eorum oriri posset caterua: nisi fortè in vniuersas ciuitates, opida, ac domos multitudinem Regum, qui Infancionum sobolem à se gigni, & propagari curarent, inducamus. At vero Ricorũ hominum

minum filios, Infantes, antiquitus appellari solitos, præterquàm quòd in veteribus monumentis obseruauimus: illud exstat præclarum Petri Portugalensis Comitis, quod Surita in suis Indicibus refert, testimonium. Adhæc Ricis hominibus ipsis maiorum more, institutisque concedebatur, vt sese possent, dum ipsi vellent, à nostrorum Regum iure, & potestate, quasi nodum aliquem, expedire: neque expedire solùm, sed dimisso prius, quo potirentur, Honore, bellum ipsis inferre; modò ne contra Regis personam decertarent, neve eidem periculum capitis, inflammationem, aut excisionem castri molirentur. Quodcumque enim huiusmodi oppugnationis genus inferretur: debebant penitus propulsare. Reges verò Rici hominis sic expediti vxorem, filios, familiam, res, bona, & fortunas omnes in suam recipere fidem tenebantur. Neque vlla erat eorum vtilitatis facienda iactura: quinimmo, quod summum erat, & largitionis recipiendæ promissio. Poterant quoque Rici homines, si Rex non indigeret eorum adiumento, peregrino alteri cuicumque Regi, cum suorum Militum copiis, subsidio proficisci. Quod ipsis nullo pacto impediri poterat, nec perturbari. Porro colonos suos, quos vocabant, *Iuueros*, ab eo, quod vulgò ferebatur, *De hueste, y Caualgada*, seruitio liberabant. Erant autem hæc, vt ita dicam, duo proclamationum genera: quæ omnes ad arma confestim capienda, Regemque stipandum compellabant. Ac posteriori quidem, vnius diei, ac intra illius regionis fines, quibus Rex adesset: priori verò plurium dierum, & extra fines eos, pendebat seruitium. Ad reprimendos siquidem repentinos, ac vehementes hostium impetus, si qui immittebantur in patriam, is illis temporibus parandi quamcitò nostrorum equitum, ac peditum copias melior iuuentus, ac constitutus est modus. A quo cùm vix vlli exempti, aut liberi censerentur: Rici homines, magni æstimabant, immunes suos habere colonos; ne arationibus agrorum desertis, solita ab ipsis exigere vectigalia nequirent. Ad bellum ire cogi non poterant, nisi id ipso Rege duce gereretur. Is enim solus ipsis præponi debebat imperator. Denique ita latè apud nos olim Ricorum hominum patuit potestas; vt Regibus vix subdititi, sed pares viderentur, ac socii. Quod præclare, tametsi breuiter, Alfonsus III. his verbis expressit, totamque veteris illius Reipub. nostræ, ac temporum formam; dum grauiter de subito quorundam Ricorum hominum à se discessu, præcipitique profectione questus, priorem Dominicanum, fratrem Valerium, misit, vt eos, quibus rebus posset, sibi conciliaret. Dolebat enim à se illos quorumdam, vt asserebat, perfidia esse distractos. Ita autem ea de re conquerebatur: quemadmodum Surita in Annalibus annotauit. *Que lo hauian desamparado los Ricos hombres, que con el estauan: creyendo boluer à lo antiguo, quando hauia en el Regno tantos Reyes, como Ricos hombres.* Tam magnum quondam Ricorum hominum nomen fuit, tam magna species, tantaque apud nos dignitas, & amplitudo, vt ab ipsis Regibus Reges censerentur. Verum enim verò eorum duplex ratio fuit. Alteri enim Rici homines *de* natura dicti sunt; quorum certæ fuerunt descriptæ, ac designatæ familiæ: Rici homines autem *de* Mesnada alteri; quorum longior numerus fuit, & incertus. Et hi omnes quamuis posteà non multum genere differre visi sunt: sed in eo ipso minimè censebantur pares. Nam Rici homines *de* natura habiti sunt semper antiquiores. Eosque persuadeo mihi à duodecim illis Senioribus, qui in primo Interregno Reipub. nostræ moderatores fuerunt, originem potius duxisse, quàm ab alienigenis, externisve populis: tametsi video posteros nonnullos ex ipsis, in eo se potissimùm gloriari, quòd nobilitatis suæ peregrinos, aut aduenas, multos post annos, habuerint auctores: cùm antiquum illud, cuius initio intexuimus Tabulas, Suprarbiense Ius vetaret plenissimè, ne qui perhibentur ab eis gentiles sui, possent, si aduentitii fuissent, lautissimis patrimoniis, quæ ipsi nunc possident, impertiri. Nec causa est vlla, meo quidem iudicio, cur velint, generis sui antiquitatem portentosis, aut fabulosis initiis illustrare: neque cur etiam externam nobilitatem domesticæ nobilitati anteponant. Iam verò vt missa hæc faciamus, vtrorumque familias, & Armorum, quæ hactenus inueniri potuerunt, Insignia statui, honestatis, & amplitudinis gratia, æquum esse annotare: vt quæ illarum laus quondam floruerit, eam, qui nunc ipsius stirpis sint, cupidiùs persequantur; ac quò se inspiciant ceteris familiis excelsiores, eò etiam clariora dent naturæ, atque humanitatis indicia. Non autem ex sermone hominum recenti, sed ex Annalium vetustate eruenda hæc esset vniuscuiusque illarum nobilitatis memoria. Sed ne ea ex meo deprompta sensu videatur, Indices sequar Suritæ: qui se eadem deprompsisse affirmabat ex priuatis cuiusdam Martini Alpartilii, egregii antiquarii, de huiusmodi argumento conscriptis monumentis. Quibuscum etiam alia vetustissimi illius D. Petri Garsiæ Carinienæ, de quo supra

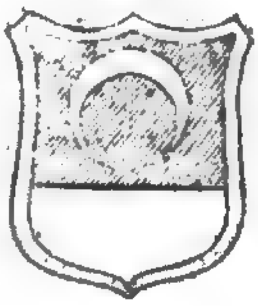
feci mentionem, quæ apud nostrum D. Rudericum Zapatam, cum omnibus bonis artibus excultum virum, tum nostræ antiquitatis diligentissimum inuestigatorem, manu scripta exstant, videntur consentire. Quamquam autem à Cariniena ipso feruntur scripta: neque enim id dubito: arbitror tamen in ea nostros ipsos Benedictum Papam, ac Martinum Regem, quod quisque illorum potuit, contulisse in sermonibus illis, quos constat ab ambobus habitos fuisse hac de re. Etenim Ann. Chr ∞ CCCXCVII. cum ad Auinionem conuenissent, & quidam die post cœnam in præclarum hunc de antiquis nostris familiis sermonem, D. Vgone Anglesola aliisque sciscitantibus, incidissent: memoriæ proditur, eos veteris istius Historici volumen poposcisse tunc, illudque diligenter euoluisse totum, & vniuersa, quæ in eo scripta fuerant, comprobasse. Atque eo tempore ab ipsis suspicor notatiunculas, quæ exstant, fuisse ad illustrandam veritatem adhibitas: quòd vterque eorum plurimum istius rei scientia polleret; ac quo longè ceteros ætate anteibant, eo essent ab ipsa quoque vetustate facti peritiores. Istius verò Carinienæ licet nobis incerta sunt tempora; tamen annis multis fuit ante ipsum Martinum Regem: atque vt ex illius scriptis colligitur, Alfonsi Sapientis Castellani Regis ætate coniunctus. Vnde fit, vt argumentum hoc, tot grauissimorum virorum auctoritatibus illustratum, nullo egeat testimonio grauiori. Et facile credam, Carinienam hunc illius Carinienæ gentilem fuisse, qui ipsius Benedicti Papæ cubicularius fuit. Sed præter nominis similitudinem certi nihil habeo. Rici homines igitur *de* natura, quorum certas designatas fuisse familias memoraui; quasi maiorum gentium patricii fuêre. Hi autem à scriptoribus ipsis perhibentur.

RICI HOMINES DE NATVRA.

Cornelii.

Lunæ.

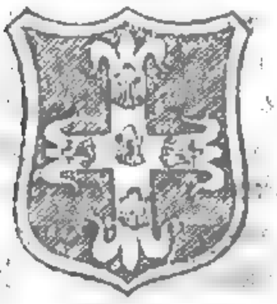
Lunæ.

Lunæ.

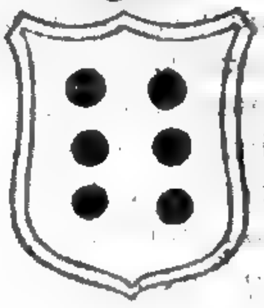
Azagræ.

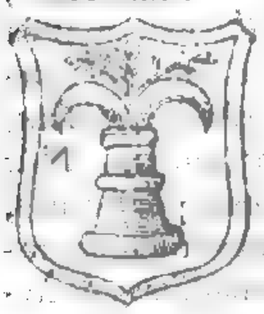
Vtreæ.

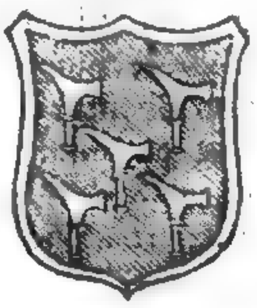
Alagonii.

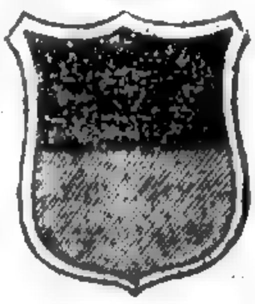
Romæi.

Focii.

Entenzæ.

Lizanæ.

Nobilissimæ enim Lunarum gentis, in hoc ipso Ricorum hominum *de* natura gradu, tres olim fuisse familias obseruaui; totidem Armorum Insignibus, quæ annotantur, ac patronymicis quoq; nominib. hisce distinctas. Priores siquidē, *Martinez de Luna*: alteri, *Fernandez* seu, *Ferrench de Luna*: posteriores autē *Lopez de Luna*, dicti sunt. Omnes tamen ab vna, & eadē stirpe, vt mihi quidē persuadeo, profecti. At verò Azagrarū singularē modestiā nefas esset silentio præterire, quam in suis inscriptionibus adhibeant. Nam cùm Sanctæ Mariæ *de* Albarrazin, clari, & nobilis, ita vocati, opidi dominarentur; verborum pro notatio-

notatione traducta, profitebantur se esse, *Vassallos de Santa Maria, y Señores de Albarrazin*: debitam humilitatem etiam cum amplitudine denotantes. Et in Vrrearum illustrissima gente illud idem, quod in Lunis, factitatum video Neque enim plures, etsi eiusdem gentis, familiæ ab hoc Ricorum hominum *de* natura cœtu arcebantur. Siquidem cùm ipsorum Vrrearum duæ quoque fuissent olim familiæ præstantes, singulis ditionibus honestatæ, altera trans Iberum, & cis Iberum altera constitutis, quæ nunc sub vnius amplissimi Arandensis Comitatus titulo, & imperio comprehenduntur: tametsi ambę ipsæ genere, & nobilitate censebãtur pares: nihilominus in eodem hoc ipso Ricorum hominum *de* natura gradu, habitæ fuerunt diuersæ. vt quemadmodum Lunerum, quas diximus, tres: sic & Vrrearum duas fuisse olim præcipuas familias certum sit. Alteram autem ab altera nequaquam secreui: quòd in Armorum Insignibus nulla prorsus in re eas inuenerim, neque etiam in Eximini illo vsitatissimo ipsius gentis patronymico nomine discrepasse. Sed fit inde, vt hac Vrrearum adhibita distinctione, quæ re vera fuit: cùm Ricorum hominum *de* natura duodecim fuisse familias eruamus; probabilius fit, quod paulò ante diximus: nempe Ricos homines hosce *de* natura à duodecim illis Senioribus, quibus nostræ in primo illo Interregno constitutæ Reipub. commissa fuit cura, proficisci: quandoquidem in eis ad eundem etiam illum ipsum duodecimum numerum species permansit. Itaque affirmare possumus, eos non casu habitos, sed magna illa ex causa fuisse, & dignitate, & numero, iam ab ipsis Regni primordiis, definitos. At verò Rici homines, qui superioribus pæne æquales & potentia, & nobilitate ab iisdem scriptoribus memorantur: mihi quidem videntur quasi minorum gentium patricii: atque vt à prioribus distinguerentur, Rici homines *de* Mesnada appellati. Quos placet hoc loco nominare. Sunt autem hi.

RICI HOMINES DE MESNADA.

Verguæ.

Mazæ.

Tramacetii.

Atrofillii.

Antillionii.

Ortizii.

Atorelliæ.

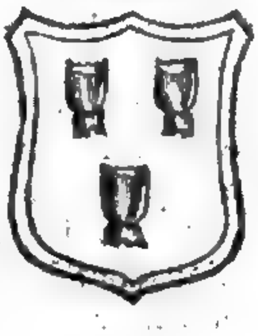
Ataresii.

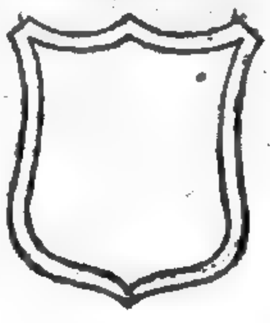
Tizonii.

Caxalii.

Sanctæcruces.

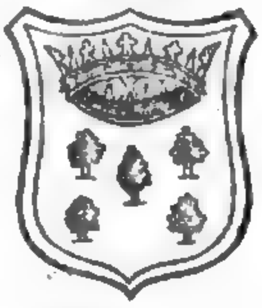
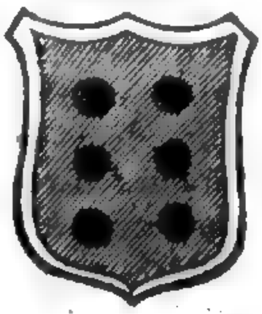
Pardi.

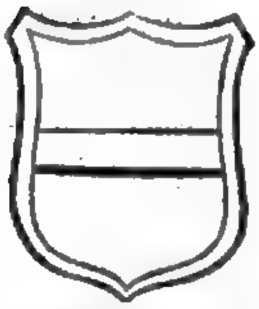
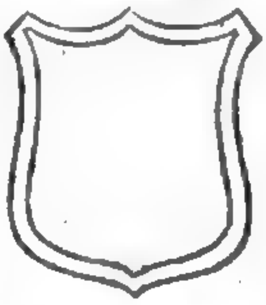
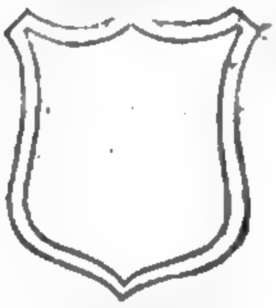
Castellezuelii. Huertæ. Podii. Peraltæ.

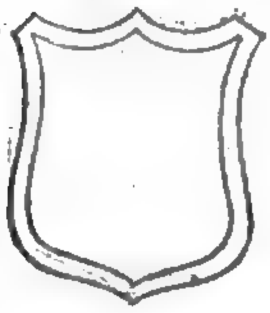
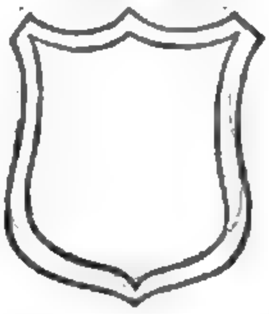
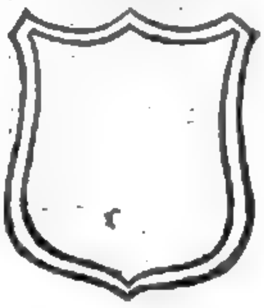
Vidaurii. Penlæ. Sessessii. Ahonesii.

Najæ. Benauentii. Ayeruii. Stadæ.

Calasantii. Espessii. Alcalæ. Artusselliæ.

Ac posteriorum huiusmodi Ricorum hominum *de* Mesnada longior, quàm illorum *de* natura, ac numerus etiam tam certus non fuit. Alias enim plures ipsorum *de* Mesnada illustres, ac veteres familias obseruaui. Neque ausus essem omnes, ex posterioribus his, Ricos homines fuisse affirmare, nisi id viderem ab eorum, quos supra dixi, auctoritate approbatum. Me enim in hanc mentem sola impulit illorum fides: quorum testimoniis, non sensu meo, quemadmodum initio sum præfatus, vniuscuiusque familiæ gradum metiendum constitui. Sed mihi nequaquã propositum est modò de singulis earum originibus disputare. Eam enim rem arbitror ex Annalium monumentis, ac nostrorum Regum Commentariis exquirendam. Placuit autem adhiberi hunc à me perpoliendi solùm, & ornandi huiusce operis causa laborem; ac veteres tantum Ricorum hominum familias recensere, earumque nobilitatis, quæ hactenus inuenire potui, Insignia annotare: non autem de illarum antiquitate disserere. Ea enim in re, tamquam ratis in mari immenso, nostra veheretur oratio: neque tam explorata ea ratio est, quàm videtur. Quãobrem emergam me ex his vadis: cum ceteros videam lubricam hanc quæstionem silentio prætervectos. Ricis hominibus igitur ius antiquum erat in omnibus ciuitatibus, atque opidis Aragonum, maxima vectigalia pro Militibus alendis assignari. Quæ vocabantur Honores: quia in honorem, vt sæpe dictum est, conferebantur. Hi ergo nequaquam poterant ab vnius Rici hominis imperio abdicari, quin statim alteri Rico homini addici oporteret. Neque verò quis eorum poterat ad solius Regis nutum ab eo circulo perpetuò subduci, tametsi id Vitalis videatur attestari. Contrarium enim elicitur ex antiquis legibus, ipsius tempore, promulgatis, quibus, id Regi facere, est nefas decretum. Abiudicari autem poterant, si aliquis ex infrascriptis septem casibus incidisset: quos in hunc locum conferendos statui, quia diffusi in ipsis legibus continentur. Sunt autem hi:

Siquis

Siquis non Infancionem, aut ciuitatis immunis non ciuem Militiæ authoramento honestabat. Tunc enim Honorariis illis iuribus, quæ aliis sui Ordinis patebant, exclusus perpetuò censebatur. Vt in For. 1. & 2. *De creatione Militum.*

Tum:

Qui honorem sibi commissum faciebat deteriorem, seu à vectigalibus suis opidis insolita stipendia cogebat; Regis prorsus subiacebat nutui: nec deinceps vmquam, Rege non libente, in circulari illo Ricorum hominum cœtu admittebatur, si requisitus differret, illata huiusmodi damna resarcire. Vt in For. vnic. *De stipendiis, ac stipendiariis.*

Tum etiam:

Si stipendiarias illas Militares portiones in singulis sibi contributis opidis designatas, aut numero exhaustas, aut extenuatas censibus sustineret; supremo illo munere spoliabatur perpetuò. Vt in For. sub. tit. *Quod Barones Aragonum teneantur.*

Nimirum, vt fraudandi spe omni sublata, eorum numerus integer esset, quos neruos esse Reip. statuebant. Portò autem:

Qui Regis mandata malitiosius gereret sui quæstus, aut commodi gratia, vel fortè negligentius; summum admisisse dedecus statuebatur, Honoremque amittebat: dummodò id in maximi ponderis, ac momenti re esset. Si verò in vnius ad quinque dierum seruitio defecisset à Rege, stipendiorum vnius anni mulctabatur pœna. Vt in Obs. 5. 6. 7. *De condicione Infancionatus.*

Præterea:

Qui se alterius Principis fœdere obstringebat, priuabatur Honore: nisi à Rege prius veniam petiisset. Vt in Obs. 8. eod. tit.

Tunc autem illi venia erat necessariò danda, omnesq; illius fortunæ in Regiam fidem, quemadmodùm exposuimus, recipiendæ. Adhæc etiam:

Qui aduersus Regem, illiusq; ministros non eam, quæ debetur, cui subiecti sumus lege naturæ, reuerentiam adhiberet, ab omnibusq; adhibendam curaret: amissi Honoris damnabatur iudicio. Vt in Obs. 9. eod. tit.

Vsque eò maiores nostri Regibus obtemperãdum duxerunt. Solummodò enim eorum acerbitatem mitigandam; potestatem verò perpetuandam, reuerendam, ac obseruandam curarunt. Deniq;:

Qui iuratus, aliquem Infancionem esse, falsò retulisset; nedum Honoris expers fiebat, sed in perpetuum seruire vectigalibus premebatur. Vt in Obs. 10. sub eod. tit.

His de causis ergò antiquo iure poterant, qui dicebantur Honores, Ricis hominibus nostris abrogari. Verùm id non satis erat de solius Regis sententia decerni. Nam vniuersi Senatus oportebat, publicique consilii decretum accedere: vt in Salanouæ scriptis apertè continetur. Qui verò ita priuabatur Honore, in Mesnaderiorum Ordinem descendebat, nisi forsan fuisset fœdissimo illo crimine falsi notatus. Tũc enim ipsi infima perpetuò plebeiorum hominum condicio impendebat. Atqui Rex inter Ricos homines iure poterat solus, Honores illos vertere, ac mutare. Non. n. eorum perẽnes erãt in singulis familiis cursus, nec perpetui. Et de hac Honorum inter ipsos Ricos homines mutatione Vitalis illa intelligenda sunt verba, dum ait. *Condicio autem Regis circa Ricos homines dignoscitur esse talis, vt quomodocumq; sibi placuerit, & quotiescumq; eos destituat. Quæ destitutio fit, quam citò ipse Rex verbotenus, vel per suas literas Honorem, quem pro ipso tenet Ricus homo, restitui sibi petat.* Ea enim ad id tendere videtur, vt Rex Honoraria illa iura inter Ricos homines liberè cõmutaret, non vt vnus priuaretur Honore, sed vt nouo alter beneficio afficeretur. Aliter enim iniqua res esset, & absurda, eum, qui summum illum fuisset amplitudinis gradũ assequutus, dispoliari eodẽ sine causa posse. Ad perpetuam autẽ illius abrogationẽ referri debẽt Vitalis verba, quæ superioribus connexa sunt huiusmodi. *Qua destitutione facta, Ricus homo quantumcumq; diues, vel nobilis, etiam si plures Milites secum trahat, inter Mesnadarios cõputatur.* Nempe, vt qui à Ricis hominibus agitaretur, perpetuò in Mesnaderiorum cooptaretur Collegium, ne omnibus exturbaretur fortunis, nisi in pœnam criminis falsi incidisset. Neq; aliter Vitalis sibi ipsi constaret: cùm Ricis hominibus sua iura statuat, à Regibus auferri non licere, nec dum filiis, nec fratrib. Regum irrogari. Itaq; sic erãt singulorũ Ordinum munia distributa, vt nulla pars illorũ excederet extra, nec quidquã de vno in alium Ordinẽ posset trãsferri. Quinimo statutũ erat, Vt ex Honorariis illis iurib. plus æquo nequaquam congereretur in vnum, ne ceteri, qui quondã scilicet, ab amicis post ea

circumuenti, egerent indignè. Quo pacto fiebat, vt Honores hi inter Ricos homines semper versarentur in gyrum. Iure autẽ poterant à suis creditoribus pro debitione pecuniæ, vt vulgò loquimur, emparari. Neq; id Regi facere nefas erat. Publicæ nãque fidei cõducit maximè, quod quisq; debeat, quamprimum retribuere. Tunc autẽ Regis, qui vocabatur, Merinus ad singula quæq; mittebatur, quæ ipsi Rico homini pensitabant, opida: edicens, ne in eum paterentur quidquam ex suis illis vectigalibus redundare, quo vsque prius creditori debitum persoluisset. Ære tamen alieno liberatus, solita vectigalia exigebat. Quòd si ex crimine causa constaret, eorum solutio nõ poterat à Regib. impediri. Pro crimine enim, vt nostri loquebantur, Honores emparari non poterant, nisi de publici consilii sententia: quemadmodum Salanoua interpretatur: qui totam hanc quæstionem ad commune magis iudicium, popularemque intelligentiam accommodauit: tametsi in illius scriptis plurima desunt, ex intima monumentorum haurienda obseruatione. Ceterum summa hæc Ricorum hominum dignitas, quæ *Rica hombria* vocabatur, hereditario iure ad Ricorum hominum filios, quem quisque optaret, perueniebat. Soluta enim ipsis erat eligendi optio: dummodò vnus tãtum in alterius locum vocaretur. Plures enim institui heredes non poterant. Sed nec optari quidem filium licebat, qui non esset ex iusto matrimonio procreatus. In nothis enim tantam hærere dignitatem noluerunt. Alii autem filii in Mesnaderiorum Ordinem adscribebantur. Atq; illos arbitror aliquando Mesnadarios nobiles nominatos fuisse. Quorum mentio fit in declaratione Priuilegii Generalis, sub his verbis. *Item que a los Mesnaderos nobles, no sia emparada la Mesnada.* quasi eos ab aliis Mesnadariis ea ratione distingui fas esset. Nobiles enim postea vocati sunt, qui à Ricis hominibus ducebant genus suum. Modò tamen id Nobilium nomen latius patet. Si verò Ricus homo decederet filiis orbatus; tunc illius Ricahombria ad eum pertinebat consanguineum, qui esset cum illo proximioribus vinculis propinquitatis coniunctus, vel quẽ quisque eorum dignitatis suæ superstitẽ reliquisset. Quod si quis præter Ricamhombriam, obtineret Baroniã: poterat alterum ex Ricahombria, alterum ex Baronia facere heredẽ: vt elicitur ex Obser. sub tit. *De condicione Infancionatus.* Ideò Molinum diximus errasse, dum omnes Barones, Ricos homines fuisse annotauit. Diuersa nãq; eorum ratio fuit, Quo autem pacto distinguerentur, haud scio. Non enim tam facilè vera inueniri possunt, quàm falsa conuinci. Atqui cùm Ricos homines videam in Vitali, & Salanoua, atq; adeò in nonnullis ex nostris ipsis legibus, Barones sæpius appellatos, quasi nihil distulerint inter se, contrarium autem ex his, quæ diximus, & aliunde etiam eruatur: persuadeo mihi, aliquamdiu apud nos eas nominationes nec nimis diuersas, nec vllo modo fuisse coniunctas. At nunc quidem Baronum nomen latius patet, ad multosque pertinet, qui neque sunt patricii, neque à patriciis profecti. Mihi verò maius quiddam sonuisse videtur Ricorum hominum nomen, quàm Baronum: sicque statuo, vt natura finxerit Ricos homines, Barones postea à Regib. facti sint. Ricos homines enim vna cum Regno, & Regibus ortos esse, nõ dubito: quinimo, & ab ipsis Ricis hominibus, & verò præcipue ab his, qui *de* natura sunt dicti, eorumve maioribus, Regnum, ac Reges olim constitutos. Neq; verò, quòd natura finxerit Ricos homines, omnino leui pẽdet coniectura. Hinc namq; vetus illa, atq; vsitata exceptio processit, quam notauimus, dum ad distinguendos ipsorum inter ipsos Ricorum hominum ordines, ac status, quibus aliquamdiu redundare cœperat Regnum nostrum; patricios illos maiorum gẽtium, vulgaris, & corrupta nostrorum hominum loquẽdi consuetudo, *Ricos hombres de Natura*, appellabat: quòd eos ad tantum honorem natura ipsa, non autem vlla Regum beneficentia extulisset. Quorum tametsi certæ erant, ac debebãt esse, superiores illæ à nobis supra descriptæ, ac designatæ familiæ, quibus tantummodo, nec aliis prorsus, Honores omnes assignari ius erat: sed tamen in eum locum Reges ipsi paulatim alias nouas familias immiserunt, ex Palatinis, & Mesnadariis adscitas: quæ veteribus inculcatæ, non modò illas antiquo suo nomine amplissimo, ac proprio, sed Honoraria ea societate fraudabant: quippe quia, & Rici homines vocabantur, & plerumq; ipsis illis amplissimis Honorum à Regibus afficiebantur muneribus. Verùm hi ad priorum dissimilitudinem, quòd ex Mesnadariis adscirentur; *Ricos hombres de Mesnada*, vt diximus, dicti sunt. Propterea priores contendebant, neque à Regibus inseri potuisse posteriores, nec eo nomine afficiendos, quo affecissent. Negabant enim quidquam vlli extra eorum Ordinem, ac numerum decerni licere. Qua de re vetus illa Honoraria, vt ita dicam, lex lata fuit, quæ nunc exstat, sub tit. *De cauallariis.* Ea enim, id à Rege fieri, his verbis vetabat. *In primis: Quòd ipse, vel successores eiusdẽ de cetero nõ donent terrã, siue Honorem alicui homini, nisi illi tantũ, qui ex natura debet esse Ricus homo, & quòd non sit de alieno Regno.*

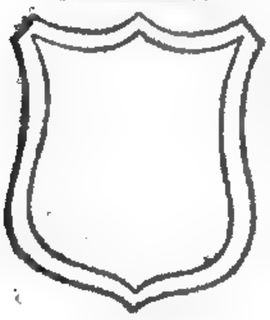
Vnde

Vnde etiam expugnato postea Valentino Regno, Ricis hominib. nostris de suo iure multæ, & magnæ fuerunt cum Iacobo Rege contentiones. Instabant enim, atq; vrgebant, vniuersum illud Valentinum Regnum, eorum ope in Regis ditionem, imperiumq; redactum, singulis suarum patribus familiarum solito illo apud nos Honorario iure distribui debere. Rex autem è contrario contendebat longissimè diuersam habendam esse rationem. Quæ controuersia tunc demum sedata fuit, cùm Ricis hominib. iis ex nostris, qui ea de re vehementius disceptabant, lauta nonnulla illius Regni opida contributa fuêre: plurimæque in eo stipendiariæ portiones ad nostrarum instar pro Militibus sustinendis designatæ. Eas tamen non *Cauallerias de Honor*, sed paululùm mutato nomine, *Caual-*
10 *lerias de Conquista* nuncuparunt. De his autem plura à nobis in Iacobi Regis I. rerum narratione. De hoc igitur nouorum Ricorum hominum creandorum more, qui à Regibus induci consueuerat, Vitalis illa intelligenda sunt verba. *Quinimo etsi dominus Rex tales extraneos inter Ricos homines numeret, & Honorem Ricis hominibus debitum eis exhibet, iniuriam nullam facit.* Quæ non ad vtilitatem, sed ad dignitatem referenda esse apertè colligitur ex his, quæ statim subiunguntur. *Interest enim tam Regis, quàm Ricorum hominum, & omnium Aragonensium, Regem multos habere Ricos homines, vel Barones: dummodo naturales Aragoniæ stipendiis sibi debitis non fraudentur.* Ac si maiorum gentium patricii illi, Rici homines *de natura*, factam eam aliorum hominum in Ordinem suum inductionem eo pacto, ac lege sustinerent; modò ipsi solitis commodis spolia-
20 rentur nequaquàm, tametsi posteriores nominis, ac dignitatis suæ participes fierent. Cùm verò postea acerrimæ quoque controuersiæ orirentur de huiusmodi Ricis hominibus cooptandis, quòd interdum ex inferiori Ordine adscirentur; decretum fuit: vt ex Mesnadariis tantùm eos cooptari liceret; neve quis aliunde assumeretur extrinsecus. Quod apertè declarat Vitalis, dum ait. *Hos autem Ricos homines creare, vel assumere Rex de Mesnadariis naturalibus de Aragonia debet.* Vnde ea Ricorum hominum *de natura*, & *de* Mesnada adhiberi solita est in quotidianis sermonib. crebrior distinctio: vt vniuscuiusque illorum generis antiquitatem apertè idem ipse quotidianus loquendi sermo indicaret. Verumtamen omnia ista iura plerumque Reges peruertebant, Honores illos non solùm nouis, sed peregrinis etiam hominibus deferentes. Iam verò Honores hi cõ-
30 muni Militum commodo inseruiebant. Quorum singulas eas stipendiarias portiones, *Cauallerias*, appellabant. Hæ autem olim, genere quatuor fuere; vt elicitur ex For. *A la multiplicacion* tit. *De Cauallerris*. Quasdã enim, *Cauallerias de Honor*, vocabãt: alias *Cauallerias de Mesnada*: *Cauallerias acostumbradas dar como de Honor*, nonnullas: postremas verò, *Cauallerias acostumbradas dar como de Mesnada*. Eadẽ namq; officia, diuersa adiuncta ratione, disparibus Ordinibus tribuebantur. Res autem cogit, vt efferantur vulgari sermone. Latinè namque reddita subagreste quiddam sonarent, ac subrusticum; nec eam, quam quærimus, nostrarum rerum antiquitatem olerent. Cauallerias quidem *de Honor*, (vt sigillatim vnamquamque rem attingamus) stipendia illa nominabant, quibus Rici homines Milites suos, vel Militum filios, Infanciones vocatos, afficiebant. Eis enim dari poterant,
40 ac debebant: dabanturque vel in pecunia, vel in fructibus, aut vacuis possessionibus, vt cuique Rico homini libitum erat. Ab eo autem, quòd vectigalia Ricorum hominum, Honores, sunt vocata: & ipsa etiam alimentaria Militum, ac Infancionum stipẽdia, quia in eisdem illis Honoribus decernebantur: *Cauallerias de Honor*, vocari consueuerunt. At verò earum ratio duplex fuit. Quædam enim vocabantur antiquæ; aliæ recentiores: quibus nominibus suum vnicuiq; designabatur Regibus munus seruiendi. Recentioribus quidem qui ex nostris potiebantur; trimestre quotannis seruitium ad arma vocati depẽdebant. Antiquis autem, menstrui tantum spatii erat ipsis actio cõstituta. Quam maiores nostri Latinè etiam loquentes, Mensatam appellabant: & facere Mensatam, illud vnius mensis, quod pẽdere cogebãtur, seruitium. De quo verba illa accipiẽda sunt Priuilegii ge-
50 neralis. col. I. *Itẽ, que los Ricos hombres de la Mesada* (ita n. in manuscriptis codicib. continetur) *que han a seruir al Segnor Rey, que sian contados en aquel mes los dias de la yda, è de la tornada: doqui aqui sian tornados en lures casas. Y aquello mismo sia de los Caualleros, que terran Honores de los Ricos hombres.* In excusis enim deprauatè legitur *de la Mesnada*. Sed *Mesada* legendum esse, ex ipsius orationis sensu percipitur. Nam vt omnia cohæreant inter se, postrema ex eis duci oportet, quæ prius dicta fuere. Dum igitur ait, *que han a seruir al Segnor Rey*, & paulò post *que sian contados en aquel mes*, apertè colligitur, mensis antea fuisse, nõ Mesnatæ factam mentionem: vt tametsi manuscripti codices mendum hoc nequaquã corrigerẽt ipsa eadẽ spinosa & exilis vulgaris oratio ansas daret, quibus reconditum hunc sensum te-

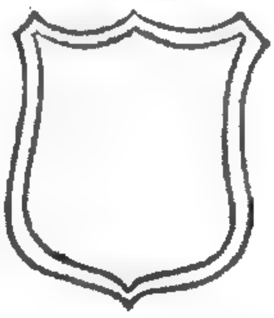
neremus. Itaque maiores nostri variis his nominibus, quasi iuris norma, ac præscripto, dilucidè, & seuerè officiorum omnium momenta distinguebant. Sic enim erant Militares huiusmodi portiones designatæ non solum numero, sed etiam ratione: vt quid quemque Ricum hominem Regibus, & quid quemq; Militem, aut Infancionem Ricis hominibus præstare oporteret, notum esset maximè, & vulgatum. Eas autem in nostrates Milites, ac Infanciones conferri ius erat. Vetus enim illa præcipua Suprarbiensis lex alienigenas hisce Honoribus frui vetabat plenissimè. Neque verò hi Milites, ac Infanciones poterant, nisi pro vadimonio deserto à Ricis hominib. exauthorari. Nam, vt veteres nostri loquebantur, non ad Ricorum hominum nutum, sed simpliciter, Militaria illa stipendia eis assignari licebat: vt quo iure Rici homines cum Regibus ipsis, eodem etiam & Milites, ac Infanciones cum Ricis hominibus vterentur. Atque hac vna in re Caualleriæ *de* Honor à Caualleriis *de* Mesnada differebāt: præterquàm quòd erant dignitate, & gradibus inferiores. Caualleria enim *de* Mesnada vocabant, singulas eas stipendiarias portiones, quas Reges de Regalis patrimonii subsidiis, domesticis suis, ac Palatinis hominibus impartiebant: siue ii essent Nobiles, siue etiam Milites, siue etiam Infanciones. Triplex enim ea Mesnaderiorum quondam ratio fuit. Nequaquam autem illorum certæ erant, aut designatæ familiæ. Liberè enim poterant Reges, quem quisque vellet, in eo dignitatis gradu collocare, modò ex tribus his ordinibus adsciretur. Nihilominus tamen in eo ipso gradu fuêre Mesnaderii nonnulli, ceteris sui Ordinis genere, ac dignitate illustriores. Hi autem ab eodem Surita, & Alpartilio, ceterisque aliis antiquariis, describuntur.

MESNADERII.

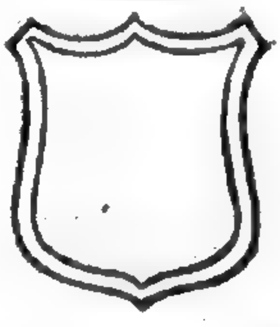
Fontonæ.

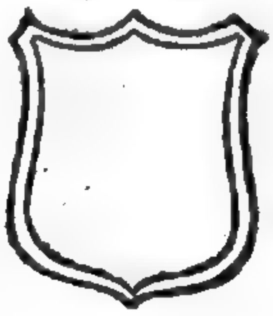
Pinæ.

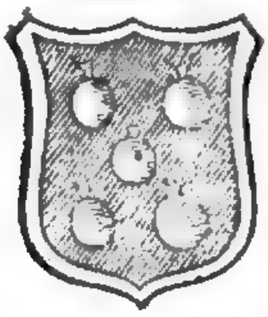
Alberii.

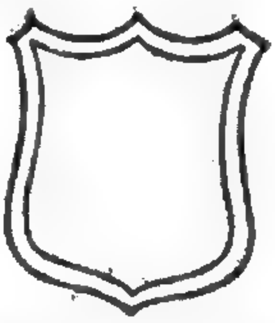
Gudales.

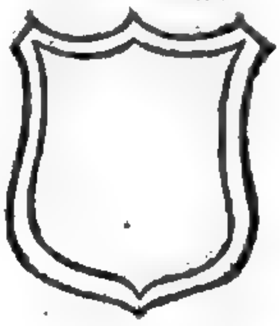
Pomarii

I[illegible]ii.

Vallimanæ.

Gorreæ.

Valtorresii.

Abarcæ.

Embunii.

Azlorii.

T[illegible]biæ.

Ruedæ.

Vrrozii.

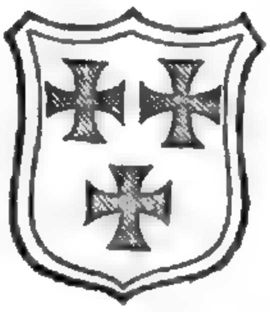

Funesii.

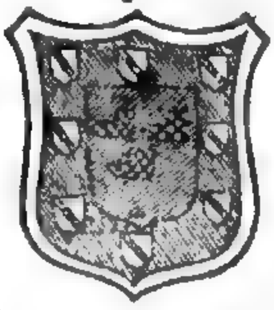
Funesii.

Lihorrii.

Zapatæ.

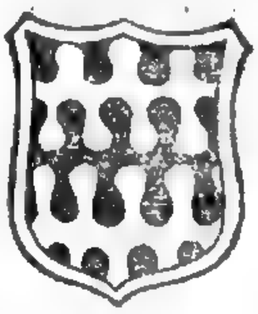
Vrriesii.

Lanuzæ.

Veræ.

Et mihi quidem non valde placet adhibitus iste ordo in his enumerandis nostrorum Mesnaderiorum familiis. Nonnullas enim prætermissas video; alias retropositas, & locatas: quas ego prioribus libenter antefertem. Nec me fugit Hieronymum Suritam in priuatis monumentis suis testatum reliquisse, Valtorresios, eosdem prorsus cum Zapatis esse. Ego verò cùm ex ipsis Zapatis alios videam, Zapatas *de* Thous; *de* Calahorra; *de* Alfaro; *de* Valtorrés; *de* Cintruenygo; *de* Alcolea; & alios etiam *de* Cadret; his siquidem variis cognominibus appellatos: potius dicerem, Zapatarum gentem, quòd in plures esset familias diffusa, ad internoscendam vnamquamque earum, singulas hasce cognominum notas, à singulis hisce opidis sumptas, adiunxisse. Ideoque qui ex eis Valtorresii opido, à Bilbili non longè, sunt potiti (eos namq; fuisse illo diu potitos cōstat) Zapatas de Valtorres fuisse dictos: & quandoq; Valtorresios simpliciter appellatos, ad illorum similitudinem prorsus, qui apud Valentinos, cùm ex eadem Zapatarum gente sint, gentilitium ipsum supprimentes nomen, *Perez de Calatayud*, tantummodò dicuntur. Neque etiam dubito, quin Zapatæ ipsi eadem omnino Armorum Insignia non omnes gestarint; sed aut numero, aut qualitate diuersa: nempe vt qui cognominibus inter se, Insignibus quoq; voluerint differre. Ac Valtorresios quidem ea, quæ eisdem tribuimus, Insignia gestasse, ex veteribus sepulchris colligitur. Et verò Zapatæ *de* Cadret quæ Insignia gestarint, dicam, quod sentio, dum infra illius Ioannis Zapatæ, qui Iustitia Aragonum fuit, vitam attingam. Eum namque ex eadem hac ipsa Zapatarum gente fuisse, perspicua res est: tametsi interdum inuenio hæc omnia in dissimilem rationem mutata. Verumtamen iam initio scripsi, me hac in re Suritam, Alpartilium, & antiquarium illum Garsiā, sequuturum. Nam etsi ego, quid ipsi in ea sint sequuti, non perspicio: idcirco minus existimo, quidquā eos nisi aliqua ratione nō fecisse. Hæ igitur clarissimæ sunt, quæ ab hisce scriptorib. veterum Mesnadariorum, seu Mesnaderiorum (quod idem est) familiæ memorantur. Quibus quæ à Regibus assignabantur vectigalia, Cauallerias *de* Mesnada nuncupabant. Regio autē nutu pendebāt prorsus. Quæ tandē magna, vt diximus, erat inter Cauallerias *de* Honor, & Cauallerias *de* Mesnada differētia: cùm has ad libitum cōferri fas esset, illas autē nequaquam. Postea tamē hæc omnis ratio plerumq; solita est traduci, & conuerti. Cauallerix enim *de* Mesnada interdum in Honorem, id est, immutabiles, ac perennes conferri consueuerunt: & è conuerso Cauallerix *de* Honor, ac si essent *de* Mesnada, ad nutum assignari. Et profectò totus ille ambitus verborum, *acostumbradas dar como de Honor*, seu, *acostumbradas dar como de Mesnada*, nihil aliud, nisi hanc vniuscuiusque illarum mutabilitatem, vel immutabilitatem indicabat: vt quæ vnius generis erant, ad alterius generis rationem collatæ, adhibita illa verborum traductione, notarentur. Vnde hodiernis temporibus Mesnaderios Milites videmus nonnullos, qui priscam hanc istius differentiæ notationem in suis Inscriptionibus præseferunt: se cùm alioquin ex Mesnaderiorum Ordine sint, Honoris lautorum opidorum dominos nuncupantes: quasi ea sibi, ac maioribus suis eo pacto declarent non ad Regum nutum, vt Mesnaderiis conferri ius erat; sed in Honorem fuisse. Ricorum hominum more, contributa. Quæ enim re differebant, nomine etiam distare voluerunt. Nec tamen hæc ita astricta erant, vt ea Reges cùm volebant, plerumque non laxarent. Cumque ob

eam caussam multis modis confusa versarentur: publica postea lege. *A la confirmacion*, tit. *De Cavalleris.* decretum fuit, vt in genus quodque suum digererentur discretè. Quoniam autem sæpenumerò vectigalibus locis immunitas dabatur à Regibus Militarium huiusmodi stipendiorum; quibus ademptis nihil aliud sperandum videbatur, nisi vt Resp. suis neruis incisis debilitata relinqueretur, & soluta lege vnica sub tit. *De diminutione Cavalleriarum.* edictum fuit, ne attenuari illa possent, neve imminui. Interdum enim necesse erat, bellicæ rei gerendæ rationem ciuilium legum præceptis fultam esse. Hinc autem fiebat, vt cùm certissima hæc essent militibus nostris proposita præmia; non dubitarent quibusuis se offerre pro patria periculis: eratq; omnino, dum prœliabantur, præclarum illud insitum in eis: AVT vincere, aut emori. Quòd si belligerando necabantur; in meliori erant caussa, & condicione, quàm si domi locupletes senes remansissent. Eorum verò qui imperatores, duces, arcium præfecti, nauarchi ve fuerant; sepelire corpora nequaquam licebat, quin priùs declararet Rex officio, ac muneri, quod quisque illorum sustinuisset, satis factum esse: præstitamq; sibi in eo ab vnoquoque fidem, sollemni decreto interposito, liberaret: nimirum vt qui fraudem, aut scelus commisisset, honore sepulturæ careret. Tot modis, institutisq; maiores nostri præclaram, qua nunc fruimur, libertatem stabilierunt, omnem rationem, assiduamq; & perpetuam curam, ac laborem in id potissimum adhibentes, vt omnes nostrorum hominum Ordines, ac status, & Reges ipsi, quasi membra suo quoque loco locata, singulis sibi muneribus assignatis, sine vlla, si fieri posset, aliorum Ordinum iactura, æquabiliter fungerentur; sicq; libera esset, & non sollicita nimis, aut anxia suæ rei cuiusque custodia. In quo demum tota Reip. nostræ temperatio consistit. Sed iam, hæc omnia partim ipsa vetustate consenuerunt, partim nouis ritibus sunt sublata. Et verò prisca hæc tanta seueritas, desertaque illa, & inculta vita, quando dies, noctesque nostri armati concursabant, ac in bello, & Maurorum sanguine assidui versabantur; verè quidem parsimoniæ, fortitudinis, temperantiæ, cæterarumque virtutum omnium magistra fuit. In qua maleficia, ac scelera, quæ nunc in otiosa hac nostra, vmbratili, & delicata gignuntur; gigni non solebant: quinimo ita tunc æqualiter omnes omni genere virtutum floruêre; vt egregia hæc laus videatur non hominum solùm, verùm illorum etiam temporum fuisse. Ceterùm quæ de antiquis nostrorum hominum, atq; huiusmodi etiam familiarum nominib. dicenda constitui, postea explicabo, dum exponam prius, quænā sit Iustitiæ Aragonum Magistratus vis, ac potestas: de quibus, vt agatur hoc loco, ordo ipse postulat rationis. Eò enim spectat totus hic à me tam diffusè habitus sermo de Ricorum hominum dignitate; vt mirari desinamus, quòd ea vigente, tamdiu Magistratus quasi diuturno somno consopitus exstiterit; cùm Ricorum hominum seuerum imperium non Magistratus solùm, sed vim quoque ipsius Regiæ potestatis obsideret. Erant enim publici consilii principes, & bellicarum omnium rerum transactores, ardua quæque alia negotia gerentes: quibus Regia semper Curia patebat: quorum commodis maximè seruiebant opida, ac ciuitates: qui ad instituendum Regnum grauissimi auctores: ad comparandum fidelissimi socii: ad rem autem perficiendam adiutores fortissimi ab ipsis Regibus censebantur: quos denique non cani, non rugæ, non diuitiarum cumulus ad summam eam extulerant Seniorum, ac Ricorum hominum dignitatem, sed summus virtutis splendor, generisque ac nobilitatis amplitudo; qua magis inter ceteros omnes eminebant. Sed iidem ipsi, qui constituti fuerant patriæ libertatis defensores; eandem plerumque proterebant, & conculcabant, priuata potiùs ducentes officium dirigi quàm publica vtilitate licere. Ex quo enim tempore, Regibus fas erat crebras illas facere inter ipsos Ricos homines Honorum mutationes: facillimè propter suum quisque emolumentum violari alterius commodum patiebatur. At verò dum se simul omnes inspexerunt suis opibus, ac potentia, vno, & eodem tempore, à Petro II. Rege, quamprimum regnare cœpit, quemadmodum retulimus, spoliatos; quamuis protinus fuerunt in pristinum statum restituti; nihilominus intimis sensibus angebantur, se eodem modo posse restitutos labefactari timentes, quo antea stantes acerrimus ille Regis impetus perculisset. Propterea statuerunt, communem eorum rem meliore in loco esse ponendam; optimeque cum ipsis actum iri, si aliqua eisdem contribuerentur opida deinceps, quæ non Honorario illo, & communi, sed proprio vniuscuiusque & priuato iure, sibi, ac posteris hereditaria manerent: tametsi de maxima eorum dignitate detraherentur nonnulla. Quod Reges libenter concesserunt. Sed cum nihil tunc de tumultuosa Vnionis potestate detractum fuisset; quin potius decretum, vt in subsidium libertatis suas esset integerrimas vires habitura: Rici homines ipsis

solito

solito suo saluto, ac libero motu, intempestiuè plerumq; vniuersum Regnum ad experiundos ipsius Vnionis neruos incitabant: quippe quia, cōmota ea, videbantur sibi in pristinā dignitatē restitui. Hæc autem rei gerendę ratio cùm bellicas passim propagaret de publico iure cum Regibus contentiones, ob idque quòd ipsam libertatē in præcipitem locum quandoq; ferebat, funditus tolleretur: sublata Vnione, Ricorum hominū in Rep. administranda concidit penitus, ac defecit auctoritas. A quo tempore noster iste florescere cœpit Magistratus, & antiquæ illius potestatis stirps nouis legibus, ac institutis firmari. Tunc enim plurima in eum præsidia, atque ornamenta congesta fuêre; quibus firmioribus opibus nixus fuit, iis scilicet, quibus fas erat, vtæquè, & temperatè frequens Regum posset intempestiuis conatibus obuiam ire: neque eos gladiis, aut ferro, sed legibus, ac iure prohiberet. Quo pacto commodius, ac decentius fuit omnibus Regum, ac Regni consultum fortunis. Atque hoc est, quamobrem hæc omnia commemorarim hoc loco. Non enim minuunt, sed potius augent istius Magistratus dignitatem: cùm omnia quæque fiunt, quæque constituuntur grauissima, natura ipsa consueuerit lenioribus semper principiis prætexere. Propositum itaque aggrediar de illius potestate sermonem, non vt legum peritus, sed vt nostrarum tantummodò rerum officiosus, & cupidus explicator. Hæc enim ad aurium voluptatem, nō ad iudiciorum certamen scribenda suscepi.

DE MAGISTRATVS IVSTITIÆ ARAGONUM potestate, & vi.

QVEMADMODVM igitur ex interuallis coniunctis imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis ipsorum orbium impulsus sonum efficit rectum, & æqualem: sic proprium istius nostri Magistratus est munus, ita acuta cum grauibus temperare, vt Regis, ac Regni æquabilis concentus efficiatur. Iam enim apud nos sunt formulæ de omnibus rebus constitutæ, singulaque vnicuique iura definita vel legibus, vel consuetudine, vel confessis; quorum nec Regibus, nec Regno fas est vnquam egredi cancellos: nempe quia maiores nostri semper iudicarunt, in eo Regno, quod legibus teneatur, à legibus discedi nefas esse; quinimo omnes scriptis legibus, ac Regniscitis deuinctos esse oportere. Qua in re videntur nostræ Reip. formam ad præclaram illam, principem Gothorum legem, à Rege Flauio Recesuintho latam, direxisse; qua expresè cautum, & prouisum fuit, vt tam Regia potestas, quàm vniuersitas populorum reuerentiæ legum subiaceret. Sed ratio hæc apud nos ita temperata est, vt cùm ad id populum premat necessitas; Principem ipsum voluntas. Neque verò visum fuit nostris, æquè in nostra Rep. sustinendum, quod in aliis prouinciis passim fit, vt Magistratus nos stantes circumscribant, iubeantque præstare, priusquam ex illa circumscriptione excedamus. Fuit enim longè à nostrorum sensibus semper abhorrens extraordinarium eiusmodi, seuerumque ac ventosum imperium: maiorum autem more comparatum, vt in Iudicibus æqua seueritas ęqua cum humanitate iungatur: neq; solùm, vt leges populo, verum vt ipsis etiā Magistratibus præsint. Vnde vere dici potest, leges nobis esse loquentes; mutos autem earum ministros Magistratus. Itaque Iustitiæ Aragonum munus est, attentum animum ad legum conseruationem tenere, ne quid fortè discrepet: sed in quoque genere, vt præscriptio, & temperatio ab ipsis legibus tradita teneatur. Atque eo etiam id magis, quo maior, & melior est huiusmodi actionum concentus, quàm sonorum. Quod si vlla accidit de legibus ipsis dubitatio: Iustitiæ Aragonum partes sunt, an rei, de qua quæritur, interdictum, actio ve in legis mentem venerit, vel non venerit, declarare. In eo autem, quod ab ipso fuerit definitum; stare omnes, ius est decretum. Dant enim leges eidem integram hanc earundem interpretandi potestatem. De qua Molinus in suo Repertorio hæc annotauit. Nā hoc loco nō nisi res notas, ac peruulgatas proferendas constitui. *Fororum dubia potest decidere, & declarare Iustitia Aragonum: & eius declarationi est standum: & illa debet sequi* Et idem paulo post. *Determinationes; quæ fiunt concorditer in Consilio Iustitiæ Aragonum super dubio Fori, sunt tamquam Fori sequendæ in decisionibus causarum; & aliquando non solent esse minoris auctoritatis, quàm ipsi Fori. Et ista est vna de magnis praeminentiis, quam habet Iustitia Aragonum. Vnde omnes Officiales dubitantes de Foro, vsu, consuetudine, & libertatibus Regni, debent consulere Iustitiam Aragonum, & sequi eius responsum. Vt in For. prim. & secundo. Quod in dubiis non crassis. Quinimo Reges Aragonum dubitantes aliquid, an poßint facere de Foro, consueuerunt consulere Iustitiam Aragonum. De quo vide in Obser. finali. tit. Quod in aßignationibus, fol. 11. & in Obser. 3. De Priuilegio*

Generali. Et alibi idem Molinus hæc etiam subiunxit. *Ad Iustitiam Aragonum pertinet declarare, an litera domini Regis, vel Primogeniti directa suis Officialibus sint desaforata, vel contra libertates Regni, vel non; & an eis sit obediendum, vel non; & an earum virtute debeat procedi, vel supersederi: Vt in For. primo, tit.* De *Iuramento præstando. Et ita est vna de præeminentiis Iustitiæ Aragonum:* Quoniam autem Molinus perhibet à nostris Regibus olim Iustitias Aragonum consuli fuisse solitos de Regni legibus, & libertatibus; quò illius testimonium (etsi his de rebus graue per se est, ac grauissimum) adhibitis exemplis comprobetur: libet duo nunc annectere responsa, quæ ab ipso illo, quem toties nominauimus, Salanoua Iustitia Aragonum, reddita fuere Iacobo Regi II. per publicas, vt apparet, literas eundem de publico iure consulenti. Eo enim vtemur teste, & auctore, in cuius monumentis dilucidior, vt sæpe diximus, vetustæ nostræ disciplinæ ratio reperitur. Et libuisset ipsas illas prætexere modò eiusdem Regis consultationes, si exstarent. Sed eas inuenire non potui. Salanouæ autem responsa sunt huiusmodi.

Serenissimo, ac magnifico Domino, *Domino Iacobo Dei gratia Regi* Aragonum, *Sardiniæ, & Corsicæ,* Comiti *Barcinonæ, ac Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Vexillario amictato, &* Capitaneo *Generali, Eximinus Petri de Salanoua* I*ustitia Aragonum, manuum, & pedum oscula, se in eius gratiam commendando. Nouerit vestra Celsitudo me vestras literas recepisse super facto cuiusdam presbyteri, qui per custodes ciuitatis Iacca de nocte fuit captus, & per populum dicta ciuitatis eadem nocte fuit in furca suspensus, iuris, & Fori ordine prætermisso, in contemptum Regiæ Maiestatis, & iniuriam Ecclesiasticæ libertatis. Et quòd intenditis, quòd tam enormis excessus non remaneat impunitus. Quibus quidem literis mihi mandastis, vt viso transumpto literæ Reuerendi domini Episcopi* O*scensis super prædictis vobis missæ, & habito tractatu, & collatione cum Procuratore ad causas, & aliis quibus mihi videretur, vobis significare deberem, & consiliare: qualiter secundum Forum sit in dicto negotio procedendum. Et ego omnibus præmissis visis, & intellectis, & habita collatione iuxta mandatum vestrum prædictum, vobis significo meum intentum. Et primò sciatis Domine: Quod in Aragonia* I*nquisitionem non habemus, nisi contra vestros Officiales: & talis excessus, sicut alii excessus, secundum Forum, & etiam secundum ius debent ordine iudiciario puniri. Vt innuit Forus Aragonum in Carta Pacis. & in tit. De proditoribus, c. prim. in fin. & in multis aliis. Et concordant hic iura. Ex,* De *iniuriis, c. olim. & Extra.* De *pœnis, c. 2. & extra. De sententia excommuni. c. perpendimus: cum multis similibus, quæ iura de simili casu loquuntur. Et sic de prædicto excessu potest conqueri procurator vester nomine vestro. Possunt etiam conqueri consanguinei Presbyteri antedicti. Et si procurator vester voluerit conqueri, & negotium prosequi, possunt malefactores debita pœna puniri. Vel si Procurator Episcopi, vel consanguinei Presbyteri voluerint conqueri, illud idem. Nam bene recolit Dominatio Vestra, qualiter illi, qui fecerunt in* R*egno Valentiæ extremum, in* R*egno Aragonum secundum Forum Aragoniæ per vos fuerunt castigati. Quia iustitia corporalis, seu extrema ad vos spectant: & non debent fieri nisi per* I*ustitias vestras, vel illos, qui merum imperium habent in locis suis. Potest etiam conqueri procurator Episcopi. Quia quilibet Prælatus potest conqueri de iniuria facta Ecclesiastico suo. Vt Extra. de pœnis, Cap. 2. Non tamen alii.*

Cumque hæc ad ciuilium legum pertineant rationem: quæ sequuntur, ad ea, quæ de militum protulimus stipendiis. Sed nec ista omnia eiusmodi sunt, quin mihi confusius scripta videantur; siue quòd mutila exstent, siue etiam mendosa: vt omittam barbariam forensem, quæ mirum in modum veteres nostros ipsarum legum interpretes infuscauit. Ita autem Salanouam respondisse apparet eidem Regi de stipendiariis assignationibus sciscitanti.

Serenissimo, ac magnifico Domino, Domino Iacobo Dei *gratia* Regi *Aragonum, Sardiniæ, & Corsicæ,* Comiti *Barcinonæ, ac Sanctæ* Romanæ *Ecclesiæ Vexillario amictato, & Capitaneo Generali, Eximinus Petri de Salanoua* I*ustitia Aragonum, manuum, & pedum oscula, se in eius gratiam commendando.* Recepi Domine *Vestras literas, quibus continebatur. Quòd sine Monetatico locorum* Regni *Aragonum sunt aliquæ assignationes factæ in generali, aliæ super Merinatibus, aliæ verò in speciali super terris, & locis. Et mandastis mihi in eisdem literis, quod in continenti per latorem ipsarum cum litera mea vos certificare curarem: vtrum assignationes in specialibus locis super Monetatico factæ, licet aliæ consignationes factæ in generali sint, prioribus tempore debeant anteferri, necne. Atque Excellentiæ vestræ respondeo; Quòd in assignationibus factis respicimus temporis prioritatem. Et hoc Forus nouus per vos editus in prima generali Curia Cæsaraugustæ habita manifestè declarat* . . . . *ex quo dicit; super Monetatico specialis assignatio censetur, ac si super certo loco esset facta assignatio. Hoc tamen attendendum est. Quod qui habet assignationẽ super Monetatico in generali, vel super Merinatu in generali, nõ potest exigere,*

exigere, nec petere Monetaticum vnius loci. Sed collectores omnes Regni debent soluere illi, qui habet assignationem generalem. Et similiter si multi sunt collectores Merinatus, omnes debent soluere in illa assignatione. Quibus assignationibus persolutis, si aliquid superficeret, debet solui illi, qui habet speciales assignationes in certis locis, ex quo sunt vltimi in assignationibus ∴∴∴∴∴∴∴∴ ∴∴∴∴∴ Cetera desiderantur. Neque verò aut Iustitiæ signum, aut dies appositus cõtinetur. Et hæc eadem verba in Obs. vlt. sub tit. *Quod in assignationibus.* suppresso tamen istius Iustitiæ nomine referuntur. Verùm id ad nostrum institutum nihil pertinet; cùm hoc loco nullius rei, nisi exempli causa, sumantur, vt eorum appositione exploratum illud, quod diximus, de nostri Magistratus potestate Michaelis *del* Molino testimonium comprobetur. At verò quæ à Salanoua de prohibita Inquisitione tradita sunt, nequaquàm de ea intelligenda, quæ aduersus Christianæ Fidei hostes à Catholico Rege Ferdinando religiosissimè fuit, vt suo loco diximus, constituta; eodemque ipso proprio, splendido, ac in toto orbe terrarum clarissimo Sancti Officii Inquisitionis nomine signata. Etenim ea, pro Dei benignitate, amplissimo in honore est apud nos; vt pote quæ fuit primi illius Sancti Inquisitoris sanguine, quasi firmissimo cœmento, stabilita. De illa autem loquutus est, quæ vulgari lingua, *Enquesta*, apud nos; Castellæ autem, *Pesquisa*, nuncupatur. Eam enim iura nostra plenissime vetant neq; vt quidquam fiat, nisi ad illius, cuius principaliter interfit, vt loquimur, instantiam: nempe quia maiores nostri voluerunt, sui quemque iuris, & dimittendi, & retinendi esse dominum: idque neruos esse, atque artus libertatis. Vt ad propositum igitur reuertamur, iuris nostri interpretatio ad Iustitiæ Aragonum Magistrum spectat. Quem antiqui Reges libentibus animis consulebant, vt quæque fierent, eo auctore fierent, cuius auctoritatis neminem posset pœnitere. Vnde eidem optimè conuenire videtur, quod Pythium Apollinem apud Ennium dixisse proditur: *Eum se esse, à quo Reges, & populi, & omnes sui Ciues iudicium exquirant, suarum rerum dubii, atque incerti.* Iam verò de magna illa iurisdicundi facultate, vt inter Regem, ac Regnum Magistratus hic, quasi murus quidam, intersit; hæc idem Molinus testata reliquit. *In factis domini Regis Iustitia Aragonum est Iudex peculiaris, & nullus alius se potest intromittere : In tantum, Quòd Iustitia Aragonum potest inhibere Progenitum domini Regis, seu Gubernatorem, & eius vices gerentem, & omnes alios quoscumque Iudices ordinarios, & delegatos, ne de dictis factis domini Regis se intromittant. A quibus dictæ inhibitiones Iustitiæ Aragonum sunt obtemperandæ. Aliàs si non obediunt illas, incurrunt in pœnis Officialium delinquentium contra Forum. Vide in For. Vnic. tit. Quod inhibitiones Iustitiæ Aragonum, fol. 24. Nec est mirandum de hoc, Quòd Iustitia Aragonum in factis domini Regis habeat iurisdictionem in dominum Regem : cùm hoc sit specialiter, & expresse pactatum, & conuentum inter dominum Regem, & Aragonenses, tempore quo fuit creatus, assumptus, seu dictus Rex.* Atqui dum interdicit, ea semper vtitur moderatione, vt *Ex parte domini Regis* interdicat. Hęc enim suorum omnium interdictorum est formula: vt ad Regis, ministrorumq; cohibendam iram non alterius imperium videatur, præterquàm ipsius tantummodò Regis edictum accessisse; sed quasi iratus Rex à semetipso solùm, sedato, & non irato, compescatur. Neque vero Iudices nostri, quamtumuis erecti, perfractorum legum crimine accersiti, (hi enim sunt, qui Officiales delinquentes appellantur) effugere possunt vllo modo animaduersionem istius Magistratus censoriam. Nam, vt eadem Molini verba subiungam: *Quando agitur contra Officialem delinquentem per viam accusationis directæ, accusando eum, tamquàm Officialem delinquentem; non potest Officialis accusari, nisi coram Iustitia Aragonum. Quia cognoscere de causis Officialium delinquentium per viam accusationis directæ, tantùm pertinet ad Iustitiam Aragonum. Et proceditur contra Officiales delinquentes per Iustitiam Aragonum breuiter, summarie, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii. Vt in For. 3. tit. Quòd in dubiis non crassis. Et in For. vnic. tit. De prohibitis aueriis.* Quòd si ea fuerit contracta culpa, vt pœna ipsa capitalis sit; capitis etiam iudicium esse potest. Est præterea Iustitia Aragonum, exemptorum, vt loquimur, Iudex: ne cui delinquendi illecebra sit, illa ipsa impunitatis spes. Est quoque qui ad Regum stringendam Iureiurando fidem quasi quidam interponitur nodus, & vinculum. In eius enim certa iam verba, vsitata, & lectissima Reges, ac Primogeniti, & qui pro Rege munus persungitur, tenentur iurare: quemadmodum publica lege sub tit. *Coram quibus.* cautum est his verbis. DE *voluntad de la Cort statuymos: Que nuestros successores, & los Lugartenientes Generales (en caso que Lugarteniente se pueda fazer)* non enim ea omnino libera est Regibus ipsis potestas: *E Primogenitos, antes que pueda vsar de alguna Iurisdiction, sian tenidos Iurar en la Ciudad de Çaragoça en la Seu de San Saluador, danant el Altar mayor publicament, present el Iusticia de Aragon, e en poder suyo, e presentes*

quatro Diputados del Regno, uno de cada braço, e tres Iurados de la Ciudad de Caragoça. Et paulò post. *Empero en caso de absencia del Iusticia de Aragon del Regno de Aragon, o en caso de enfermedad, o muert de aquel: hayan a jurar en poder del uno de los Lugartenientes del Iusticia de Aragon, o Regentes el dito Officio, presentes los sobreditos. E de la dita jura aya a testificar carta publica uno de los Notarios principales Regentes la Escriuania del Iusticia de Aragon.* Est quoque Iustitia Aragonum, vt nostri loquuntur, iudex competens, & peculiaris inter Fiscum, & priuatum. Vt in Obs. *De communibus Priuilegiis*: & Obs. *Item in Aragonia*, tit. *Interpretationes qualiter, & in quibus.* Tum etiã est iudex peculiaris (vt profertur, vix enim audeo dicere: sed quasi ita dixerim, ita intelligatur) Contrafororum factorum. Vt in For. *Quotiescumq;* tit. *De firmis iuris.* Cuiuis enim integrum est, vt coram eo illatam sibi iniuriam persequatur. Nec non etiam ipse solus, & nullus alius potest, interdicto suo, quæ timetur inferri, iniuriam propulsare. Et vt iisdem vtar nostrorum Iurisperitorum verbis, Iustitia Aragonum solus, & nullus alius potest prouidere *Firmas grauaminum fiendorum: Et à prouisione talis Firma non potest appellari, nec à reuocatione prouisionis ipsius.* Vt in For. antepenult. *De Officio Iustitiæ Aragonum.* Cogimur namque in his omnibus sermone vti forensi, & iudiciali. Est præterea nostrorum Comitiorum Iudex. Et vt eadem apponam Molini verba hac de re: *In Curiis generalibus est Iudex Iustitia Aragonum; quia ipse iudicat causas, seu lites venientes ad Curias.* Cetera persequemur deinde: singulatim enim nostrorũ Comitiorum rationem perstringemus. Porro autem in plurimis aliis suas quotidie vires exercet, quæ in Iurisconsultorum formulis includuntur. Idcirco hic multa tacita nobis prætereunda erunt: quia de omnibus dicere longum esset. In hoc autem vno, quod denique caput est, assiduè versatur: in tuta nempe, atque integra legitimæ, & vsitatæ in rebus, caussisque omnium æqualitatis conseruatione. Verumenim verò præter ea, quæ supra diximus, sunt nobis quædam alia immunitatum Priuilegia irrogata, vno autem libertatum nomine cõprehensa. Quorum præcipua Capita, operæpretium me facturum constitui, hoc loco annotare, vt mentis exercitationem interdum à reconditis, abstrusisq; rebus ad forenses, populares, & notas traducamus. Sunt autem huiusmodi. In primis:

Ne quis torqueri possit, nisi cui adulterini nummi crimen inferatur. Vt in Priuil. gener. *Item qua turment.* Tum:

Ne vectigalia noua à Regibus imponi possint, nisi de totius Regni consensione. Vt in For. tit. *Quòd fissæ in Aragonia remoueantur.* Et sequenti. *De prohibitione fissarum.* Et For. 3. *De conseruatione patrimonii.*

Tum etiam:

Ne quis cogatur extra Regnum vadimonium promittere. Vt in Obs. 2. *Quòd cuiusq; Vniuersitatis.* Et Obs. 4. ti. *De appellationibus.* Et in Priuilegio generali. *Itẽ que ningun Iudge.*

Præterea:

Ne quis deducatur ad populos externos comprehensus. Quod si fiat; capitis est pœna constituta. Vt in For. vnic. tit. *Vt nullus captus.* Item:

Ne inuiti cogamur, vt domus nostræ pateant hospitibus. Vt in For. vnic. tit. *Vt familiares, & domestici.* Adhæc:

Ne moueri possit nummus, nisi id prius publica lege rogatum sit. Vt in For. tit: *Quòd aliqua moneta.* Porrò:

Ne alienigenæ Castellũ intra Regnũ constructũ cõmittatur. Vt in For. tit. *De Alcaydis.*

Necnon etiam:

Ne cuiuis Iudici occultè contra aliquem agere liceat criminosè: & vt nostri loquuntur: *Ne contra aliquem Processus fiat de camera.* Vt in For. vnic. tit. *De Iudiciis.*

Vnde credimus, Manifestationis, grauissimi Priuilegii præclarum nobis nomen dimanasse. Atq; eadem quoq; ratione decretum est:

Ne quis possit in priuatis custodiis asseruari: sed simulac primum captus quisque sit, vt in publicum carcerem duci debeat. Vt in For. 1. *De custodia reorum.*

Pariterque:

Ne Iustitiç Aragonũ potestas à Regib. possit impediri. Vt in For. vnic. ti. *Quod impetrãt.*

Ac ne plura consecter, summum illud nobis constitutum est ius:

Ne cuiuis vmquã fas sit, ipsas violare libertates, aut leges. Vt in declarat. Priuil. gener. *A este Capitol.* Et *Item que como*, eodem loco. Quinimo:

Vt per leges liceat, impunè ipsas leges, ac libertates defendere, absq; eo, quòd propterea turpis aliqua, vt passim effertur, resistentiæ nota nomini nostro inuratur. Vt in For. vnic. tit. *De immunitate Ecclesiarum.*

Atq; vt absoleta quædam, illustria tamen, & pręclara, annectam nostrorũ hominũ verba, quæ

quæ in publicis monumentis rerum gestarum in Comitiis Ann. Chr. ∞CCCCLI. inueni annotata: *Siempre hauemos oydo dezir antigament, è se troba por esperiencia: que attendida la grand sterilidad de aquesta tierra, è pobreza de aqueste Regno, si non fues por las libertades de aquel, se yrian a biuir, y habitar las gentes a otros Regnos, è tierras mas frutiferas.* Ac si oportuerit, ob eam ipsam causam, patriæ nostræ Solum his omnib. ornatum veterum immunitatum decretis. Verùm quia Regii ministri in iracundia procliuiores esse plerumq; solẽt, vt aliqua mora, & tarditate eorũ frangeretur ira, imperiumq; moderari liceret, duo quædã fortissima sunt nostrarum omnium legum, ac libertatum, quasi defensionis, præsidia. Quorum alterum, *Iurisfirmam*, alterum, vt diximus, *Manifestationem*, vulgaribus nominibus appellamus. Vtriusq; tamen summa ea potestatis est vis: non vt Iudicibus Regiis dicundi iuris facultas impediatur; sed vt intempestiua, ac præceps eorum celeritas, Magistratus interdicto interposito, retardetur, ne quid perturbatum sit, aut à legibus discrepans, vel præposterum. Maiores nãq; nostri nullum putarunt tã expeditum iudicium esse debêre, quòd id ipsum habere nõ debeat aliquid iustę iudicandi moræ, ac tarditatis. Ac Iurisfirma quidẽ (vt ipsius vocabuli vim definiẽdo aperiamus) siue ea sit, vt nostri loquuntur, grauaminũ factorum, seu fiẽdorum: nihil aliud est, nisi tũ in Regum, aliorumve Iudicum; tum etiam Regni, nostrorumq; omniũ non rectos impet⁹, iuris, ac legum firma, & moderata dominatio. In ipso namq; nomine interpretando inest vis, ac sentẽtia iuris, ac iustitiæ colendæ. Iuri firmarum autem plures sunt species. Quædam enim sunt, quæ vocantur, *Communes*, & vt vulgò loquimur, *Bolanderas*: aliæ, *Casuales*. Earundem porrò, aliæ Priuilegiatæ; aliæ non Priuilegiatæ. Rursus aliæ contra Iudices Ecclesiasticos, aliæ verò contra Sæculares. His enim variis nominibus designantur; & ad singulas vniuscuiusque illarum formulas vniuersæ nostrorum hominum lites accommodantur frequenter. Earum autem omnium finis is est, vt cùm de stando, & parendo iuri coram ipso Iustitia Aragonum firmè, & grauiter asseueremus: illius interdicto interposito, fortunæ nostræ ab iniusta, & non ferenda Regiorum Iudicum iniuria arceantur. Ab eo autem, quòd de stando iuri firmiter pollicemur; Iurisfirmæ sibi nomen inuenit. Neque vero summo hoc illius præsidio nostra tantummodò, sed & ipsorum Regum iura, quasi aliquo scuto, proteguntur. Cuius tantæ rei præter varia, quæ in superioribus Regum narrationibus exempla protulimus, potuissemus hoc loco noua alia proferre, in quibus eniteret maxima Inuictissimi Regis nostri Philippi mansuetudo, & benignitas: quandoquidem pari nobiscum iure ciuiliter contendere dignatus est sæpe; neq; vim, quæ iuribus suis à nostris inscientibus inferebatur, Regiæ suæ potestatis vi, sed istius Magistratus interdictione interposita propulsare. Verùm ea recensere omittam, cùm sint omnibus trita, & vulgata. Atq; hæc de amplissimo Iurisfirmæ præsidio. Manifestationis verò simillima vis est: quamquam non tam ad res, quàm ad tuendas personas instituta. Quibus duobus præsidiis ita nostræ Reip. status continetur, vt nulla pars communium fortunarum tutela vacua relinquatur. Ac ipsius Manifestationis potestas tam solida est, ac repentina, vt homini iam collum in laqueum inferenti subueniat. Illius enim præsidio, damnatus, dum per leges licet, quasi experiundi iuris gratia, de manibus Iudicum confestim extorquetur, & in carcerem ducitur ad id ædificatum, ibidemque asseruatur tamdiu, quamdiu iure ne, an iniuriâ, quid in ea causa factum fuerit, iudicetur. Propterea carcer hic, vulgari lingua, *la carcel de los Manifestados*, nuncupatur. A cuius ingressione supremi Iudices omnino prohibentur: vt eorum præcipiti iracundiæ eo pacto subtrahatur materia. Quòd si aliquid contra, ac per leges liceat, factum est; pro irrito habetur, & infecto. Si verò nihil fuit decretum contra ius; Manifestationis tollitur interdictum, Regiorumq; Iudicum retardata illa excitatur potestas, vt nocẽtium supplicio scelera, & fraudes constringantur. Id autem eò tandem spectat, ne vllus detur contra leges locus criminibus, quorum auctor non extet, inferendis: ne vt temerè credatur oblatis. Atque interdum quoque ea Manifestationis vis ad res ipsas tuendas adhibetur. Nam si quid fraudationis causa in literarum monumentis latet in occulto, quod proferri, ac patefieri opus sit: efficitur id, illius ope implorata, mirabiliter. Siquidem adhibitis statim in exscribendo istius Magistratus ministris, literæ, lituræque omnes assimilatè expressæ de iis tabellis, in quibus ea fraudis suspicio inest, in publicos libros transferuntur, & summa cura, ac diligentia recognita, & collata ab istius scripturæ magistris obsignantur: nimirum vt ipsa veritate illustrata, ius cuiq; semper integrum seruetur, ac incolume. Sed vberiorem istarum omnium rerum explanationem vaga, & quæstuosa ciuilium legum scientia profitetur. Quapropter ab iis ea petatur, qui in Foro ingenii laude florent apud nos. Iam verò Magistratum hunc à Regibus mandari ius est.

Ad nutum autem, an, vt loquimur, ad vitam, aliquando ea de re magna habita altercatio fuit. Nunc vero ita lege sub tit. *De officio Iustitiæ Aragonum.* definita est. Libet enim in his easdem ipsas leges intexere, vt quæ dicenda sint, à fontibus potius hauriamus, quàm eorum riuulos consectemur. Neque aliter possemus satis causam, & rationem ipsius iuris amplecti. COMO *segund la ment de los Fueros antigos, è lo able costumbre del Regno de Aragon, el Señor Rey deua dar el Officio del Iusticiado de Aragon a vida: porque aquesto no vienga de aqui auant en disceptacion : statuymos de voluntad de la Cort, que el Officio del Iusticiado de Aragon no sia, ni pueda seyer nutuario. Ni al Iusticia de Aragon pueda seyer tirado el dito Officio a sola voluntad del Segnor Rey, aunque el que presidira en el Officio, hi consienta. Ni el dito Iusticia pueda, ni sia tenido renunciar el dito Officio por alguna obligacion precedient la dita renunciacion. E si contecia por causa de obligacion precedent, seyer feyta renunciacion del dito Officio, o priuacion de aquel a sola voluntad del Señor Rey: que aquella sia nulla ipso Foro, & de ninguna eficacia. E que el dito Iusticia no obstantes la dita reuocacion, è renunciacion, o alguna dellas (caso que fecha fuesse, segun dicho es) pueda, è sia tenido vsar del dito Officio sin pena, è calonia alguna. E declaramos, que la persona del Iusticia de Aragon, aun por causa ciuil no pueda seyer presa, ni presa detenida, sino por mandamiento del Segnor Rey, è de la Cort.* Iam enim alia lege decretum fuerat, ne cuiquam licitum sit Iustitiam Aragonum, etiam iure priuati, apud alium, præterquam apud Regem, & Regnum simul, criminari. Sed pari ratione fas erit hoc loco legem ipsam ea de re loquentem inducere. YATSIA *que por antiga, è loable costumbre del Regno, sia introduzido, que las personas del Iusticia de Aragon, Lugartenientes, Notarios principales, è Vergueros suyos por alguna causa, delicto, o razon no pueden, ni deuen seyer presos por official alguno del dito Regno; ni de los delictos de aquellos, como priuadas personas cometidos, puede seyer conoscido, sino por el Segnor Rey, e por la Cort del dito Regno conjuntament. Empero algunos officiales del dito Regno indeuidament han attentado el contrario fazer, en grand daño, e praiudicio del dito Regno. Por aquesto de voluntad de la dita Cort statuymos, è ordenamos : Que la persona del dito Iusticia, que agora es, è por tiempo sera, por delictos algunos quantoquiere granes è enormes, que por el se cometran, o se pretendra seyer cometidos, como priuada persona, o en otra manera, no pueda por el Segnor Rey, Lugartenient suyo, Primogenito Gouernador, Regient el Officio de la Gouernacion, ni por otro Iudge alguno, ni de mandamiento dellos, ni de alguno dellos, seyer preso, arrestado, ni preso tenido, ni por la dita razon personalment citado, ni deuant ellos, ni de alguno dellos accusado, denunciado, ni en alguna otra manera vexado. Antes la conexença de los ditos delictos, crimens, è excessos que se cometran, o se pretendran seyer cometidos por el dito Iusticia, se haya de fazer en la Cort general, o particular del dito Regno: è la Iurisdiction, è conexença de los ditos delictos como priuada persona, è no en otra manera cometidos, è cometederos pertenezca, solum, & insolidum, al Segnor Rey, è a la Cort conjuntament. E que por otra via, forma, o manera no pueda seyer por el dito Segnor Rey, ni por otra persona alguna conoscido, ni iudgado de los ditos delictos. E noresmenos statuymos: que la iurisdiction, è conexença de los ditos delictos feytos, concernientes las personas de los Lugartenientes, Notarios principales entro a numero de seys, è dos Vergueros del dito Iusticia, como priuadas personas, è reos, a los ditos Segnor Rey, è Cort; o, si no esperada celebracion de Cort seran accusados, se espere al Iusticia de Aragon, qui agora es, o por tiempo sera, solum, & in solidum. E que el Segnor Rey, Lugartenient suyo, Primogenito, Regent el Officio de la Gouernacion, ni otro Official, o Iudge alguno Ordinario, o Delegado no se pueda entrometer de la cognicion de los ditos delictos de las ditas personas de suso nombradas: ni puedan aquellos por delictos priuados, ni por otra causa, manera, o razon prender, presos detener, ni mandar presos tomar, ni personaliter citar. Todos los Fueros fablantes del Officio del Iusticia de Aragon en su firmeza, è valor quedantes.* Quinimo si quæ ipsi, vt priuatæ personæ, iniuria inferatur; eidem muneri censetur illata. Cuius rei exemplum non est necesse, vt ex ipsa antiquitate petamus. Nostra enim ætate factum videmus, vt cùm nocentes quidam, tametsi priuatarum rerum occasione, contra ingenuam, ac illustrem Ioannis Lanuzæ IV. Iustitiæ Aragonum vitam conspirassent; ab eodem Magistratu comprehensi fuêre, eorumque consilia, qua fuerant meriti, mulctata pœna. Illius autem vlciscendæ iniuriæ idoneum se auctorem constituit Ioannes Petri Nuerus celeberrimus Regalis Fisci Aduocatus: qui exacta iam ætate nuper mortuus, & auctoritatis, & prudentiæ suæ triste nobis desiderium reliquit. Vsque eo autem nocentes ipsos persequutus fuit, dum pœnas tanto scelere dignas dependerunt. Haud decuisset tamen eius viri mentionem à me in hisce Commentariis intermitti: tum quod eos laudando, animum mihi sæpius addidisset: tum etiã quod quamdiu vixit, tantum fuit apud nos honoris nomẽ adeptus, vt tamquam alter Scæuola, Iurisperitorum eloquentissimus, & eloquentium Iurisperitissimus censeretur. Is ergo in obla-

in oblata sua ea de re criminatione (sic enim libet, quem vulgò appellitum criminalem dicimus, nominare) de Iustitiæ Aragonum muneris dignitate multa protulit præclara tanti viri obseruatione dignissima. Ex quibus, quæ mihi videbuntur lectiora, tamquam flosculos carpam; ne illius libelli formulam totam consecter. Sic autem sceleris ipsius detestationem est orsus.

Horribile, & detestandum flagitium, scelus infandum, & abominabile crimen aduersus Regiam Maiestatem commissum, & perpetratum, seuerissima animaduersione dignum; gladio vltore, & exquisitis pœnis vindicari oportet. Omnium siquidem excessuum, flagitiorum, & scelerum illud detestabilius esse constat, quod aduersus corpus iustitiæ, & adeò magis si aduersus caput, & præsidium iustitiæ perpetretur, & committatur. Quis enim locus regiminis poterit esse tutus, quis Rector, Iudex, vel Officialis Regius securitate gaudebit, si summus Magistratus, vindex iniuriæ, & violentiæ præsidium, & portus periclitantium à vilissimis, & scelestissimis hominibus offendatur? & eorum conspirationibus, & coniurationibus in ipsum necem, & excidium, immo verius Reip. totiusque Regni perniciem, & damnum, machinatio importetur? Quem iustitiæ Zelatorem contumelia tanta non tangeret? & confusio tam aspera non moueret? Hinc est: Quòd coram vobis multum magnifico, & prouido viro Domino Francisco Daroca, Iurisperito, *Locumtenente multum Illustris domini Ioannis de Lanuza Militis, Serenissimi domini Regis Consiliarii, ac Iustitiæ Aragonum comparuit, & comparet Martinus de Agreda Notarius, vt Procurator Fiscalis Sacræ, Catholicæ, & Regiæ Maiestatis potentissimi domini nostri Regis.* Qui *nomine procuratorio prædicto illis melioribus via, modo, & forma, quibus meliùs, vtilius, & efficacius de Foro, & aliàs facere potest, & debet, grauissima cum querella magnas appellitorum voces emittendo, & dicendo, A vi, A vi, fuerza, fuerza, easque continuãdo, & insequendo; Dicit, & proponit dictus procurator:* Quòd *Serenissimus, & Potentissimus* Dominus *noster Rex Aragonum nullum in temporalibus recognoscit, nec recognoscere consueuit superiorem.* Imo à Ducentum *annis, & pluribus citra, & vltra vsque nunc, & de præsenti Serenissimi Reges, qui pro tempore fuerunt, & Regiæ Maiestatis Serenissimi* Domini *nostri* Regis *ad præsens feliciter regnantis habuerunt, & habent in præsenti* Regno *omnia* Regalia, *præeminentias, prærogatiuas; & alia iura vniuersa, quæ, & quæ* Imperator *Romanorum respectu sui Imperii habet.* Dempto *quoad ea, in quibus dicta potestas* Regia *est limitata, & restricta per Foros præsentis* Regni *Aragonum.*

Omitto autem hoc loco, quæ sequuntur nonnulla, quia ad nostrum institutum nihil pertinent. Ea autem verba, *A vi, A vi, fuerza, fuerza*, antiqua apud nos sunt vsitatissima, ac præcipuè dum istius Magistratus imploramus auxilium: quasi nos summo aliquo violentiæ impetu oppressos esse indicantes. At verò eis ita connexum est consequentis orationis principium.

Præsens (inquit) Regnum *Aragonum à* Ducentum *annis continuis, & vltra vsque nunc, & de præsenti habuit & habet vnita, & aggregata quamplurima* Regna, *Comitatus, &* Dominationes. *Et Serenissimus* Dominus *noster* Rex, *& alii Serenissimi* Domini Reges *eius prædecessores, cum ope, auxilio, & iuuamine præsentis fidelissimi* Regni, *& incolarum eiusdem, dicta* Regna, *Comitatus, &* Dominationes *adquisierunt, conseruarunt, & defenderunt, & coronæ* Regiæ *Aragonum applicarunt; meritò constituentes, & reputantes præsens* Regnum *Aragonum, caput suæ Celsitudinis, respectu dictorum* Regnorum, *Comitatuum, &* Dominationum *sub dicta Corona Aragonum constitutorum.*

Tum alio capite.

In præsenti (ait) Regno *Aragonum à dictis* Ducentum, *& pluribus annis citra, & vltra vsque nunc, & de præsenti fuerunt, erant, & sunt constituta duo Tribunalia, siue Consistoria, suprema, & vniuersalia, tamquam duo luminaria respectu totius præsentis* Regni Aragonum: *Vnũ videlicet supremũ, & excelsum, quod vulgariter nuncupatur,* Regia *Audientia: in quo quidẽ ipsamet persona* Regia *Serenissimi* Domini *nostri* Regis *præsidet, & eius nomine prouisiones inde pro tẽpore emanãtes fieri cõsueuerunt, quotiens præsens in* Regno *adesse cõtigerit. Et* Regia *Maiestate absente à dicto* Regno, *Primogenitus Domini* Regis *maior quatuordecim annorũ: & eo deficiẽte, Locumtenẽs Generalis* Regiæ Maiestatis: *& suo casu,* Regẽs Officiũ *generalis Gubernationis. Alterũ verò Tribunal, siue Consistoriũ vniuersale fuit, erat, & est præsens Curia Domini* Iustitiæ *Aragonũ. In quo quidẽ Tribunali, siue Cõsistorio pro Serenissimo domino nostro* Rege, *& per* Regiã *Maiestatẽ creatus, institutus, & nominatus præsidet, & præsidere cõsueuit dictus dominus* Iustitia *Aragonũ, tamquã* Rector, *& caput dicti Tribunalis, & Consistorii, ac* Iudex *vniuersalis totius* Regni. Qui *per se, seu per eius Locũtenentes debite, & iuxta Forũ creatos, & constitutos per tempora supradicta exercuit, & exercere consueuit omnimodam iurisdictionem, altam, & baxam, merum, & mixtum imperium: nec nõ omnem illam potestatem, præeminentias, & prærogatiuas, atq; omnia alia, & singula, quæ iuxta Foros, consuetudines, & Obseruantias præsentis* Regni *Aragonũ per dictũ dominũ* Iustitiã *Aragonũ seu ipsius*

magnificos dominos Locumtenentes fieri possunt, consueuerunt, & debent. Ad quod quidem Tribunal, siue Consistorium dicti domini Iustitiæ Aragonum per tempora supradicta continuè consueuit haberi, & habetur recursus per viam appellationis, vel electionis Iurisfirmæ grauaminum factorum à sententiis, caussis, & processibus ciuilibus, latis per quoscumq. Iudices Ordinarios, & locales præsentis Regni Aragonum; necnon à sententiis in prima instantia latis in Regia Audientia præsentis Regni (dēptis illis, à quibus de Foro non potest haberi recursus) cōsueuit recurri & recurritur ad præsentē Curiā domini Iustitiæ Aragonum per viā electionis Iurisfirmæ grauaminū factorum. Et à simili in multis casibus de Foro, & consuetudine præsentis Regni Aragonum per Regnicolas illius consueuit haberi recursus ad dictum dominum Iustitiam Aragonum, tamquam ad portum periclitantium, arcem libertatis, & præsidium oppressorum, pro beneficio Iurisfirmæ, & Manifestationis impetrando, & aliis prouisionib. obtinendis pro defensione, & tuitione Fororum, & libertatum præsentis Regni Aragonum: quarum defensor, columen, & protector dictus dominus Iustitia Aragonū fuisse, & esse censetur. Vt meritò pater Reip. & summus Magistratus pro Serenissimo domino nostro Rege, supremam potestatem, & iurisdictionem excercens, ab omnibus debeat reputari.

Tum hæc etiam ab eodē fuere sequenti Capite de Iustitiæ Aragonum dignitate prolata.

Officium siquidem domini Iustitiæ Aragonum à primordiis Regni Aragonum constitutum, & stabilitum fuit, erat, & est Magistratus præcipuus inter alios meritò excellens. Et dominus Iustitia Aragonum, qui pro tempore fuit per Serenissimū dominū Regem Aragonum creatus, & cōstitutus; solitus est, & consueuit, Regiam Maiestatem intra Regnum Aragonum existentem, & eius Curiam Regiam sequi, & ad latus Principis, videlicet Serenissimi domini Regis Aragonum, tā in bello, quàm in pace continuò residere, & Regiis Consiliis interesse: Taliter; Quod dominus Iustitia Aragonum, qui pro tempore fuit à primaua institutione dicti Officii vsque nunc, & de præsenti, fuit, erat, & est Consiliarius Serenissimi domini Regis Aragonum: & tamquam Regius Consiliarius in literis, & prouisionibus à præsenti Curia emanatis, titulo, honore, & præeminentia Regii Cōsiliarii semper fuit insignitus, & decoratus; & in literis, & prouisionib. Regiis per tēpora supradicta continuè per Serenissimum dominum Regem Aragonum pro tempore existentem, & Excellētissimum Regiæ Maiestatis Primogenitum, Regius Cōsiliarius fuit, erat, & est nominatus, habitus, tentus, & reputatus.

Præterea alio in loco.

Iustitia Aragonum per Regiam Maiestatem creatus in principio dicti sui Officii, & muneris iurat in posse, & manibus Serenissimi domini nostri Regis de bene, & legaliter se habendo, & de faciendo ea, ad quæ tenetur, & obligatus existit. Sic enim in For. *De iuramento præstando per Officiales de seruando Foros.* sancitum est. At verò dum studuit facti atrocitatem, & eorum, qui nocentes erant, culpam augere, vt eam, quæ tanto sceleri deberetur, pœnam subirent: in hæc verba prorupit.

Crimen detestandum læsæ Maiestatis aduersus Serenissimum dominum nostrum Regem, prosperitatem, & securitatem præsentis Regni Aragonum, statusque & Coronæ Regiæ; in contemptum, & contumeliam Regiam, & seu Regiæ Iurisdictionis, horrendumque assasinatus crimen, & alia quamplurima crimina ex prædictis resultantia committendo, & committere non verendo in Regiam offensam, Maiestatisque Serenissimi domini nostri Regis maximam læsionem, scandalumque totius Respub. & Iustitiæ detrimentum, graue damnum, & euidens præiudicium dicti principalis dicti procuratoris.

Post omnia tandem inflammantem suam, vt ita dicam, perorationem his verbis conclusit.

Supradictum (inquit) *Monopolium, conspiratio, & coniuratio facta, & inita modis, & formis præmissis, & alia crimina, & delicta superius recitata, commissa, & perpetrata contra dictum dominum Iustitiam Aragonum, Regium Officialem excelsum, & Magistratum præcipuum gerentem, & exercentem, & de Regio consilio existentem, fuerunt commissa, attentata, & perpetrata in dedecus, & offensam Supremi Magistratus, & Regiæ iurisdictionis, & aduersus prosperitatem status Regni, & in contemptum, contumeliam, & iniuriam Regiæ Coronæ. Per quæ, & aliàs inferioribus Officialibus Regiis timor est illatus, ne liberè, & prout decet, incumbentia sui Officii pro Serenissimo domino nostro Rege exerceant. Et si tantum facinus impunitum remaneret: daretur audacia sceleratis hominibus talia, & similia perpetrandi. Propter quæ, & aliàs manifeste constat & apparet per præmissa Regiam iurisdictionem maximum detrimentum sustinuisse, & non modicum fuisse turbatam. Si enim in Magistratu excelso prædicta fuerunt attentata, & impunita remanerent: quid circa minores Officiales foret expectandum? Et sic, & aliàs quidquid in præmissis per dictos reos, & criminosos fuit attentatum, tractatum, factum, seu paratum; in exitium Principis, & aduersus securitatem, & prosperum statum præsentis Regni, & contra honorem Regiæ Coronæ, & in læsionem Maiestatis Serenissimi domini nostri Regis fuisse factum, procul dubio est censendum.*

Ecau-

Ea autem solita hac sui nominis subscriptione exornauit.

Ioannes Perez de Nueros, vt Fisci Aduocatus, ordinauit prædicta.

Cuius si singula verba perpendantur, literatæ senectutis inuenientur plenissima. Eorum autem appositione abundè, vt credimus, erit huic nostro de Iustitiæ Aragonum Magistratu proposito sermoni satisfactum: cùm si quæ plura de illius dignitate, potestate, aut vi adduci potuissent; copiosè satis ab illo fuerint superioribus huiusmodi in locis, forensi solito more, pertractata. Quòd si ea à me testimonio alicuius eorum, qui nostra ætate floruerunt, confirmanda putarem; tanta fuit hominis auctoritas, & amplitudo, vt locupletiorem nullum quærerem auctorem, quàm illum: tum ob præstantem grauis, quò perfunctus fuit, muneris dignitatem, tum etiam quòd is documentum fuerit hominibus nostris virtutis, antiquitatis, & prudentiæ, & in nostra hac vrbe, & Foro (quod quasi ingenii sui theatrum sibi fuit) facilè omnium lingua, & cõsilio princeps. Nec dubium est, quin si voluisset, luculentioribus vocabulis potuisset rem ipsam comprehendere: fuit enim non solùm in ipsa iuris ciuilis scientia sed in humanioribus literis, quod ceteri Iurisperiti negligere solent, perpolitus. Forensibus tamen sibi, ac iudicialibus loquendi formulis vtendum constituit, ne dum lectissima verba inculcaret, illud idem, quod à se in iudicio patefieri, ac illustrari oportebat, redderetur fortasse ob politiorem sermonis elegantiam subobscurum. Quod nemo vnquã doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cuius vsus vulgaris sit, earum rerum, quæ in ipsa versentur, esse formulas, ac vocabula certa constituta, quibus, tamquam priuatis, vti adeò omnes oportet, ac suis: vt ne opifices quidem singula sua possint artificia tueri, nisi cognitis sibi, atque vsitatis vocabulis vterentur. Itaque ne plusculum, quàm sat sit, de reliquo, nostri argumenti cursu digrediamur, in Magistratu hoc, nedum Magistratum ipsum, sed priuatam opus est illius, qui eũ gerat, personã rereri. Neq; vero factis, sed verbis iniuriosè cum eodem contendere, nefas est publica hac lege constitutum. ITEM *por quanto para la libera administracion de la iusticia conuiene mucho, que los Iuezes esten libres de todo temor: Por ende statuymos y ordenamos; Que contra qualesquiere personas de qualquiere estado, y condicion que fueren, que à los Lugarestenientes del Iustitia de Aragon de hecho, o de palabra iniuriaren en presencia, o molestaren, o damnificaren: sea proceydo criminalmente à instancia de qualquiere singular persona del Reyno, a costas, y expensas del dicho Reyno. Y los tales delinquentes sean punidos segun la qualidad del delicto. Quedando empero facultad al dicho Lugarteniente de hazer causar notorio contra el tal delinquente, en la forma Fuero estatuyda.* Quasi ad tuendam personam Magistratus omnia hæc ornamenta oportuerit ex ipsius muneris dignitate ad priuatam illius, qui ei præsit, personam redundare. Si quæ verò ab eodem Magistratu decernuntur vitiosè; est iam in eundem certa iniuriarum actio constituta. De qua infra suo loco. Vt institutum denique sermonem de Iustitiæ Aragonum iurisdictione absoluamus, hæc est omnis ipsius potestatis magnitudo, & vis; Vt legibus præsit; legibus pareat; legibus seruiat; ipsas denique leges exequatur. Quam tandem muneris dignitatem scitè, & appositè maiores nostri insigni, & pulchro, quo eum honestabant, titulo indicarunt; dum in publicis Inscriptionibus Iustitiam Aragonum vocabant, Circumspectum: ac si ad cognomentum hoc traducendam curarent argutam illam Ephororum nominis significationem: nempe quia eam tuetur in Repub. nostra personam, quæ in speculis iccirco collocata est, vt diligentissimè, quemadmodum vnusquisque Regiorum Magistratuum in conseruandis legibus se gerat, circumspiciat.

DE LOCVMTENENTIBVS IVSTITIÆ ARAGONVM, DEQVE ALIIS IMPERII EIVSDEM Magistratus ministris.

CETERVM summa hæc in iureiurando istius Magistratus potestatis vis, ad eos iampridem viros delata est, qui illius locum dicuntur tenere: siquidem gliscentibus negotiis necesse fuit consiliarios sibi, atq; administros dari; idq; eò magis, posteaquam iis mandari consueuit Magistratus, quorum ratio, & voluntas à studiis longè, doctrinisque abhorrebat. Quamquam enim publica lege sic cautum est tit. *De Officio Iustitiæ Aragonum.* Vt semper Iustitia Aragonum sit Miles, id est, ne quis ad Magistratum hunc gerendum, qui non sit ex Equestri, ac Militari Ordine professus, adsciscatur:

plures tamen olim Iustitiæ Aragonum cùm Milites essent, Militiæq; authoramēto honestati, ipsa iuris ciuilis intelligētia præstabāt. E quorum numero fuere, Salanoua, Ayeruius, Stephanus Egidii Tarinus, Berengarius Bardaxinus; & alii, qui ciuilium legum scientiam habuerunt cum Equestris Ordinis splendore coniunctam. De quibus infra dicemus singulatim. Et eos videmus suis consiliis, ac studiis patriæ nostræ vehementer profuisse. Sed iamdiu Magistratus iste illiteratis prorsus mandatur hominibus. At verò ante Salanouam nonnullos Iustitias inter Ricos homines memoratos comperio. Et propterea credimus fuisse publicam illam legem constitutam; non tam vt infimi, & plebeii tanto priuarentur honore, licet id ipsum etiam sit rogatum; quàm vt Nobiles ab istius muneris gubernaculis repellerentur omnino. Quod ita graui Michaelis *del* Molino testimonio comprobatur. *Iustitia Aragonum* (inquit) *semper debet esse Miles. Et dicunt Forista: Quòd Nobilis non potest prouideri de Officio Iustitiatus Aragonum: ex eo, quia Nobiles non possunt de Foro, & consuetudine Regni puniri pœnis corporalibus. Vnde si Iustitia Aragonum delinquat contra Foros, vsus, consuetudines, & libertates Regni incurrit in certis pœnis: quæ pœna non possent executari, si ipse Iustitia Aragonum esset Nobilis persona. Et per istam rationem dicunt Forista: Quòd Nobilis non potest prouideri de dicto Officio Iustitiatus.* Nam qui modò Nobiles dicuntur, multis in rebus præseferunt Ricorum hominum dignitatem; in ea præsertim, cuius supra meminit Molinus. De qua idem alibi ita. *Nobiles Aragonum pro delictis eorum non puniuntur pœnis corporalibus. Vt in Obser. 2. tit. de pace. fol. 24. Et in For. 1. tit. Quòd Regens Officium Gubernationis. fol. 18. Tamen Nobiles Aragonum pro delictis possunt capi, & capti detineri per dominum Regem: & stabunt ad mercedem domini Regis, quantum dominus Rex voluerit. Vt in For. 1. tit. De conseruatione pacis, fol. 182.* Vsque eò maiores nostri patriæ libertati præcauerunt, dum, quem illius præsidem designabant, statuerunt, quibusuis periculis, à legibus impositis, subiectum esse oportere, si fidei suæ commissa neglexisset. Neque aliter æquè communi satisfecissent officio: si qui inter eos, ac Regem medius statuebatur Iudex futurus, non è medio etiam omnium Ordinum gradu, & condicione adsciretur: ne se insolentius efferret, si ex superioribus; aut si ex inferioribus, Magistratum extenuaret; cùm angustiæ infimi pectoris nequaquam recipere potuissent tantam personam. At dum ex Equestri Ordine statuerunt, Iustitiam futurum; singularem quoque temperantiam in eo ipso videntur induxisse. Postquam igitur Magistratus cœpit multitudine litium, & varietate causarum redundare: Iurisperiti eidem adhibiti fuêre, qui eius loco, ac nomine controuersa iura iudicialibus formulis tractarent, ac legibus. Vnde Locumtenentes Iustitiæ Aragonum dicti sunt. Et hi olim ipsius Iustitiæ Aragonum pendebant ad nutum. Nunc autem à Regibus creari ius est. Ac primum quidem vnicum tantum sibi habere Locumtenentem licebat. Postea verò Ann. Chr. ∞CCCCLII. vt duos habere posset, publica huiusmodi lege: sub tit. *Quod Iustitia possit habere duos Locumtenentes.* concessum fuit. DE VOLVNTATE *Curia volumus, & ordinamus: Quòd deinceps Iustitia Aragonum possit, & valeat præter dictum Locumtenentem, alium, quem voluerit, constituere, ac etiam ordinare. Qui, si contingat dictum primum Locumtenentem infirmari, vel absentem esse à dicta Ciuitate, vel aliàs quomodolibet impediri: regat, aut regere valeat officium supradictum, quousque dictus Iustitia, vel eius primus Locumtenens intendere poterit, seu vacare ad regimen dicti Officii. Qui secundus Locumtenens postquam desierit dictum officium regere; possit aduocare, & caussas assumere, sicut priùs. Quæ omnia debere, & posse fieri intendimus, tam in præsentia, quàm in absentia Iustitiæ.* De hac autem facultate hæc idem Michael *del Molino* in suo Repertorio, sub verbo. *Iustitia Aragonum.* testata reliquit. *Iustitia Aragonum potest de Foro tenere duos Locumtenentes. Et hoc est speciale in Iustitia Aragonum. Aliàs regulariter nullus Iudex Ordinarius potest in Aragonia habere nisi vnum Locumtenentem. Quinimo etiam dominus Rex non potest, salua sua clementia, facere, seu creare in Aragonia, nisi vnum Locumtenentem Generalem.* Deinde Ann. Chr. MCCCXC. dum hanc eandem facultatem ipsi Iustitiæ Aragonum noua alia, tunc edita, lex prorogauit, officiique religionem constituit: hæc dedit præcepta de omnibus. PROVIDEMVS: *Quòd Iustitia Aragonum, eiusque Locumtenentes non possint recipere, tenere, seu habere ab aliquibus Nobilibus, Vniuersitatibus, collegiis, seu aliis personis quibusuis beneficia, pensiones, vel subornationes, nec etiam Caualleriás ab aliquo Nobili:* (iam enim hoc tempore erat Ricorum hominum nomen antiquatum, Nobilesque vocari consueuerant) *nec possint recipere, nec facere maiorem exactionem de, & pro literis, promissionibus, & actis, quæ conceduntur, & actitantur in eius Curia, nisi prout antiquitus fuit vsitatum. Contrarium verò facientes incurrant pœnas Fori. Præterea cùm in Curia dicti Iustitiæ propter*

multorum

multorum concurrentiam negotiorum lites plus debito protelentur; pro ipsorum bona, & celeri expeditione statuimus, & ordinamus: Quòd dictus Institia possit tenere duos Locumtenentes, quorum quilibet possit eodem tempore exercere officium, onera eiusdem inter se diuidendo. Et eorum alteri dictus Institia teneatur dare anno quolibet pensionem, de qua sufficienter possit contentari; & alii de dicto Generali C C C. Florenos. Quique patrocinium aliquod impendere non possint aliquibus personis in Curia dicti Institiæ. Immo omnibus postpositis negotiis, habeant intendere in, & circa bonam, & breuem expeditionem negotiorum Curiæ antedictæ. Post autem Ann. Chr. ∞ C C C XCIIX. in For. prim. tit. *De Iudiciis*, statutum fuit: *Quòd Institia Aragonum, seu ipsius Locumtenentes teneantur celebrare, & tenere Curiam vna die, & alia Consilium. Et diebus, quibus celebrabunt, ac tenebunt Curiam, audiant partes in omnibus causis, & litibus, in quibus procedere voluerint.* Anno verò ∞ CCCCLXI. nouum in his morem fuisse inductum, ex publica huiusmodi lege apparet. Libet enim eandem transcribere; etsi longa sit. Nam quæ factæ fuerint mutationes, apertiùs hunc in locum conductæ, leges ostendent, quàm si sparsæ in Fororum volumine legerentur. *P O R Q V E esperiencia ha de mostrado seyer dannoso al Reyno, que los Lugartenientes del Justicia de Aragon, sian puestos por el dito Justicia, reuocables de voluntad suya; Prouidiendo por mas libera, è mas recta expedicion de la justicia, que los ditos Lugartinientes se pongan por el Regno, de tres entres annos, è no por el dito Justicia: Estatuimos de voluntad de la Cort: Que los ditos Lugartenientes de la edicion del present Fuero auant, hayan à seyer successiuament vnos apres de otros triennales, electos, y creados en la forma infrascripta. Que por la dita Cort se haya de fazer vna bolsa intitulata, Bolsa de los Lugartenientes del Justicia de Aragon. En la qual sian insaculadas personas aptas, è sufficientes al exercicio del dito Officio: e aquella haya a seyer repuesta en la Caxa, do las Bolsas de los Diputados del Regno son puestas. De la qual bolsa, en la primera apercion suya, los Diputados del Regno, que presentes seran en la ciudad de Calatayud* (ad eam siquidem Vrbem indicta fuère illa Comitia, in quibus ea lex ferebatur) *dos dias apres que la present Cort sera finita, dentro los ditos dos dias sian tenidos abrir la dita Caxa en la Esglesia de Sanct Petro, presentes todos aquellos, que entreuenir hi querran; è de aquella sacar la dita Bolsa, è fazer extraction de dos redolinos en dos vegadas, vno en cada vegada; pol tal forma, è manera, como se faze en los Diputados, por virtud de las Ordinaciones cerca de la extraction de aquellos tan solament prouidientes. La qual forma en la dita extraction queremos sia seruada. Los quales assi sacados durant tiempo de tres annos continuament siugientes del dia de la dita extraction auant sian, Lugartenientes del Justicia de Aragon, è hayan todo aquel poder, que por Fuero han, è pueden hauer durant tiempo de los ditos tres annos. Los quales finidos, espiren los ditos Officios, è sian hauidos por personas priuadas, excepto en los casos infrascriptos, è no en otros algunos. E apres al vltimo dia de los ditos tres annos se haya a fazer extraction de dos, o tres Lugartenientes, para otro triennio continuament siguient: e de alli auant de tres en tres annos successiuament en el vltimo dia de cada triennio por los ditos Diputados. Los quales, o la mayor partida dellos, o aquellos que presentes seran en la ciudad de çaragoça, en el dito dia de la dita extraction hayan a comparescer de mannana antes de medio dia en las casas de la Diputacion: do publicament, è presentes aquellos, entreuinir hi querran, hayan a abrir la dita Caxa, è fazer la dita extraction segun la forma sobredita. Los quales assi extractos sian Lugartenientes del dito Justicia durant el triennio de cada vnos: hayan todo aquel poder, que de Fuero han, è pueden hauer, durantes los ditos triennios. Pero los que vn triennio hauran el dito Offitio exercido; hayan a vaca al menos otro triennio, antes que puedan por la dita forma a los ditos Officios seyer assumptos. E si alungo, o algunos de los que sacado, o sacados seran; recusarà, o recusaran acceptar el dito Officio por si, o procurador suyo: no puedan seyer compelidos a acceptar aquel. Antes de continent sia proceydo a extraction de otro, o otros en lugar de aquellos. Empero los que el dito Officio acceptar recusaràn; no sian mas a la dita Bolsa tornados. E si por absencia, o en otra manera qualquiere aquel, o aquellos que seran sacados de la dita Bolsa, dentro de diez dias del dia de la extraction contaderos personalment en la dita Yglesia en su caso, o en las casas de la Diputacion en el suyo no acceptaràn el dito officio con carta publica testificadera por el Notario de la present Corte en el caso de la primera extraction, è de alli adelant por el Notario de los Diputados que la hora sera, de continent sia proceydo por los ditos Diputados, a extraction de otro, o otros por al dito officio de Lugartenient. E esso mismo dezimos, si los ditos Lugartenientes, o alguno dellos por muert, o en otra qualquier manera vacaràn. Que en los ditos casos se procida por la manera sobredita a extraction de otro, o otros Lugartenientes en lugar de los muerto, o muertos, o en otra manera vacantes pora regir el tiempo tan solament, que aquellos, en lugar de quien seran surrogado, o surrogados hauian a regir. Yentretanto que los ditos officios de Lugartenientes por alguna caussa no seran acceptados; el tiempo que vacaràn (si sera por de-*

fecto de entramos los dos, que sacado hauran) rijan los ditos officios los Lugartenientes del triennio proximament passado. E si vacarà el vno tan solament: el otro dellos, durant el tiempo de la absencia, o vacacion del Colega suyo, sia tenido, è haya a regir el dito officio. E los proximament passados, en cótinent sian hauidos por priuadas personas. Pero antes que vsen de los ditos sus officios, sian tenidos iurar en poder de los ditos Diputados, o de la mayor partida de aquellos, mediant su Notario de seruar Fueros, Priuilegios, libertades, vsos è costumbres del Regno, todo odio, è amor a part posados: è que no tenran, ni tomaràn pensiones, o Cauallerias algunas, ni aduocaràn en alguna Cort, ni tomaràn subornation alguna, excepto cosas de comer, è de beuer, que en pocos dias versemblantmét, el que las recibirà, las puedo consumir, è gastar. E porq̃ no de alguno en el dito officio vacar a proprios estipendios suyos, tachamos, & mandamos dar de salario a cada vno de los ditos Lugartenientes en cada vn año durant el tiempo de los ditos tres años, seys mil sueldos: los quales mandamos pagar por tercias, en cada vn año, de las generalidades del dito Regno, sin otra cautela alguna. E si contecera por volũtad, absencia, o en otra qualquiere manera fallescer todas las personas de los insaculados por al dito officio, o quedar en vna persona tan solament: que en tal caso hayan poder, e facultad los Diputados del Regno, que la hora seran, o la mayor partida de aquellos (conquendi haya de cada vn braço) reformar la dita bolsa de aquellas personas mas aptas, e mas sufficientes, que a ellos sera visto: prestado por ellos primero iurament de insacular tales personas, por las quales la iusticia scientificament, e recta sia administrada. Verumtamen nec diu post, Ann. Chr. ∞ CCCCLXVII. in Comitiis Cæsaraugustanis quamplurima de huiusmodi immutata fuêre: quæ fusiùs scripta in Foro primo, sub tit. *Forus Inquisitionis Officij Iustitiæ Aragonum.* continentur. Illud autem præcipuè cautum: Ne Locumtenentium hoc, plus annuum esse posset, Officium. Atque illud etiam, quod nefas duxissem silentio præterire: *Que por los Diputados del Regno se hayan a fazer dos Bolsas intituladas: Bolsas de los Lugartenientes del Iusticia de Aragon. Es a saber, Bolsa primera, è segunna. E en la primera Bolsa sian insaculadas personas Iuristas, letradas, aptas, è sufficientes al exercicio del dito Officio. E en la segunda Bolsa sian insaculadas personas legos, discretos, expertos, é dispuestos al exercicio del dito Officio.* quia in nostrorum mentibus magis inhærere visum est semper, vt ex æquo, & bono potiùs, quàm ex callido, & versuto iure ipsarum fierent iudicia caussarum. Verùmenimuero aliquamdiu, iis siquidem, de quibus proximè diximus, temporibus, publicum illud in foro vigebat, Extraordinarium, tantopere sermone omnium celebratum, Consilium: quod ex omnibus Iurisperitis, qui Cæsaraugustæ aderant, conflabatur. Exclusis enim partium, quæ contendebant, Aduocatis, ceteri omnes legum periti duorum Locumtenentium euocabantur excitu, de vnoquoque iure, in quo singulæ vertebantur caussæ, consulturi. Hi consilii locum ingressi, proposita illius caussæ quæ in deliberationem veniebat, consultatione; quod res ipsa ferret, coram conferebant inter se, diligenterque omnia illius momenta perpendebant. Vt quisque autem primùm attigerat forum; ita sententiam suam dicebat ex ordine. In eam verò partem Locumtenentes propendere ius erat, quæ ex pluribus suffragiis constaret. Vnde fiebat, vt eo tempore id Locumtenentis munus non tam artis indigere videretur, quàm laboris: quandoquidem ad iudiciarias omnes controuersias distrahendas, huiusmodi accedebat Extraordinarium Consilium: ne ipsum illud imperitos homines tanto muneri præpositos fuisse, absurdè à maioribus factum iudicemus. Itaque quotidiano illo omnium Iurisperitorum congressu istius Magistratus olim ornari consueuerunt iudicia, cognitionesque & exercitationes caussarum celebrari. Quarum quæ ita fiebant magnæ deliberationes, & maturæ, *Determinationes Consilij Iustitiæ Aragonum*, vocabantur. Hæ autem tanti sunt ponderis, ac momenti, tantamque auctoritatem habent in iudiciis; vt non minor illis, quàm scriptis legibus tribuatur fides. Vix tamen earum vllam notitiam habuissemus, nisi Molinus eas in suo Repertorio, quasi semina quædam, sparsisset. In quo etiam pactio verborum continetur, quibus horum Consiliariorum Iurisiurandum comprehédebatur. At verò postmodum Ann. Chr. ∞ CCCCXCIII. quinq; Iusperiti ad cósulendum in caussis criminalibus adhibiti fuêre: eisq; Cæsaraugustana ciuitas sistendi locus circumscriptus, vel vbicumq; Iustitię Aragonum curia conuenerit. Anno tamen ∞ DXIX. nouum quoddam septé Iurisperitorum, quod Ordinarium vocarunt, Consilium ipsis Locumtenentibus Iustitiæ Aragonum adhibitum fuit: simulque etiam eodem ipso tempore vetus illud, Extraordinarium, sublatum. Hi autem septem Iurisperiti in priorum quinque locum ad consulédum etiam in caussis criminalibus suffecti fuêre: ac vulgò, *Los siete de la Rota*, vocabantur. Sed hæc omnia fuerunt Ann. ∞ DXXIIX. nouis tunc editis legibus abrogata: constitutumque. Vt quinque Iurisperiti, Iustitiæ Aragonum sint Locumtenentes. Ad quos eo tépore fuit ampla illa in iuredicundo duorũ Locum-

Locumtenentium, consiliique Ordinarii, & Extraordinarii potestas translata. Quæ tandem ratio vsque ad nostram viget ætatem. Atque hæc est omnis, quæ facta fuit in his ex alio in aliud vicissitudo, & mutatio. Incidunt enim tempora, cùm ea quæ videntur consentanea, commutantur, fiuntque contraria: neque vix videtur arte vlla effici posse, vt vna, atq; eadem ratio in vno semper cursu conseruetur: cùm ita vitæ, & naturæ comparatum sit, vt naturales quoque iudicentur esse rerum plerumque publicarum conuersiones. Horum autem quinque Locumtenentium munus nequaquàm vnius, nec trium, vt antea, annorum finitur spatio. Quinimmo concessum est ipsis, vt eodē perfungantur tādiu, q̄diu nouus nullus in Comitiis nostris inducatur mos, vel ipsi se à grauissimo Septēdecim Virorum iudicio liberarint. Ius est enim, vt quotannis eorum animaduersionem, notationemque censoriam de iniuriis, si quæ fuerint, contra leges factis experiantur. Et vero ne Magistratus is vocationem vllam habere possit, quominus vtilem det operam Iuribus eius fidei commissis: publica hac lege sic cautum, & sancitum est. *CETERVM si contingat dictum Iustitiam ipso Officio priuari, seu ipsum mori, aut aliàs quomodolibet dictum Officium vacare ipsius Iustitiæ Locumtenentes habeant regerere dictum Officium, vocando se, ipsum officium regentes eo vacante, tantum, & tandiu donec per nos de dicto officio bonæ, & sufficienti personæ, & Militi Regni prædicti fuerit prouisum. Quam prouisionem nos faciemus intra triginta dies, postquàm nobis innotuerit vacatio officij supradicti.* Sed recentiori posteà huic tantæ rei cautiùs prouisum fuit iis verbis. *LOS Lugartenientes del Iustitia de Aragon, vacant el dito officio, deuen regir el dito officio entro a tanto que por el Señor Rey del dito Officio sia proueydo a algun Cauallero del dito Regno. Los quales Lugartenientes se deuen clamar, Regentes el Officio del Iusticiado aquel vacant, segund que en el Fuero de aquesto hacho mas largament es ordenado. E por quanto en caso de muert de los ditos Regientes, e en las otras cosas dius escriptas por el dito Fuero no es plenariament proueydo: Por aquesto De voluntad de la dita Cort estatuymos, e ordenamos. Que el Officio de los ditos Regientes el Officio del dito Iusticiado de Aragon dure tanto, e tan largament, entro a que por el dito Señor Rey del dito Officio sia proueydo a buena, e sufficient persona, Cauallero del dito Regno. E el dito Cauallero assi proueydo por si, o por Lugartenientes suyos rija el dito Officio de Iusticia de Aragon actualment. E que si los ditos Regientes el Iusticiado, o alguno dellos contescera morir, o seyer priuado del dito Officio, antes que el dito Señor Rey aya proueydo del dito officio de Iusticia de Aragon a alguno, el qual por si, o sus Lugartenientes actualmente vse del dito Officio: que en los ditos casos, e cada vno dellos: si el dito Señor Rey personalment sera en el dito Regno de Aragon; o en absencia suya del dito Regno su Primogenito; o Lugartenient (en el caso empero que pueda fazer Lugartenient) o en absencia de aquellos la Reyna muller suya, o el Gouernador general de Aragon, personalmente estantes en el dito Regno; o en absencia de todos los sobreditos los Diputados del dito Regno de Aragon, puedan, e sian tenidos dentro spacio de quinze dias, a pres que hauran noticia de la muert, o priuacion de los ditos Regientes, o de alguno dellos; poner, o crear otro, o otros Regient, o Regientes el dito Officio de Iusticia de Aragon. El Officio del qual, e de los quales dure tanto, e tant largament entro a que por el dito Señor Rey sia proueydo del dito officio del Iusticiado de Aragon; e el Iusticia proueydo por si, o sus Lugartenientes vse actualmente del dito officio en el dito Regno de Aragon, segun de suso dito es: el dito Fuero fablant de la vacacion del dito officio, quanto a las otras cosas en el contenidas remanient, en su firmeza e efficacia, e valor.* De reliquo forensium caussarum iudicia & cognitiones, quæ ad istum Magistratum deducuntur; per Abecedarium quoque sunt inter Locumtenentes ipsos adeò dilucidè, & apertè distributæ, vt nulla neque prætermitti possit, nec certè redundare. Earum porrò sic æquè descriptus ordo alia etiam temporum terminatione concluditur: nempe iccirco, vt litium aliquando finis sit; ne in ipsis caussis, & Foro fortunas, atque ætates conteramus. Quamquam autem Locumtenentes ipsi quāprimùm assequuntur altiorē hunc istius tantæ dignitatis gradū; omni cautione, execratione, & fœdere deuinciuntur arctè, nihil eos contra leges, aut libertates esse facturos: ius tamen est, vt singulis mensibus, sollemni quoque iurisiurandi religione, vniuscuiusq; illorum fides constringatur, ac si eorum animos, penes quos totius nostræ existimationis versantur iudicia, eadem oporteat toties repetita cautione, ad ea, quæ restant, omnibus suis partibus explenda, renouari. Atqui certè plures nobis sunt de horum Locumtenentium munere rogatæ leges, præscriptumq; iam, tum quales ii esse debeant; tum vt manus suas ab alienis abstineant pecuniis; tum in ipsarum caussarum cognitione quid dicturi sint, quidue etiam responsuri: tum denique præfinitum est eis, vt quæq; faciant, seuero semper faciant legum imperio. Quæ præscripta seruantem licet magnificè viuere. Sunt enim annua ipsis stipendia decreta, quæ ex publicis vectigalibus persoluuntur, temporibus consentanea, & personis. Sed nihil attingam de iis

rebus, ne videar longiùs, quàm sat sit, officii mei fines protulisse. Id enim esset grauer omnes locos tractare, in quibus Forense nostrum versatur, concertatorium, ac iudiciale genus caussarum. Vt ad reliqua igitur pergamus, præter Locumtenentes hosce, sunt sex alii, publici etiam imperii istius Magistratus ministri: quos Notarios appellare solemus. Inter quos ita sunt singula officia dispertita, vt quinque Forensibus stipulationibus præsint, ac vnusquisque eorum, adhibitis à se aliis quoque inferioribus Scribis, qui ipsis quasi vtuntur promagistris; vniuscuiusque Locumtenentium dicta perscribat. Sextus verò, quem priori loco nominare debuissem, nostrorum Comitiorum Scriba nuncupatur. Cuius hæ sunt præcipuæ partes; vt vna cum primario ac principe Regis Scriptore, quem Protonotarium vocant, Comitialium omnium decretorum auctoritatem publicis testetur monumentis. Etenim cùm Iustitia Aragonum sit ipsorum, vt diximus, Comitiorum Iudex, ad quam rem explicandam properamus; sic æquè statutum est, vt hi ambo, Protonotarius scilicet Regis nomine, hic verò Regni, ac Magistratus, singulis suis Scribarùm officiis in maxima illa supremi istius actus celebritate fungantur. Ac priores quinque à Regibus olim ipsis muneribus præponi solitos obseruaui. Posteà verò Alfonsus IIII. Magistratui irrogauit, vt ab eodem præponerentur in posterum: quẽadmodum explicauimus supra suo loco. A quo tandem tempore à Iustitia Aragonũm mandari consueuerunt. Sextum autem, nostrorum Comitiorum Scribam, ab ipso Magistratu, vel à Regno fortè adhiberi semper solitum fuisse, non aliunde planè, quam ex facto ipso, capiò coniecturam. Verùm non iam ariolans, sed prospiciens dico, nequaquam decêre, quod nostra fieri video tempestate, vt ad hunc tantum Scribarum ordinem, quorum fidei tabulæ publicæ, ceterorumque omnium Magistratuum pericula committuntur, precio quemquam liceat peruenire: sed vt is debeat semper industriæ tantummodò præponi, ac dignitati. Neque oportêre existimo, vt ipsis, quæ à legibus decreta sunt stipendia, coarctentur: ne tantum munus propter tenuitatem hominum à religionis auctoritate ad mercedem totum, aut quæstum abducatur; sed vt probitas, atque industria præmiorum mercedibus euocentur. Duco tamen æquum esse, ac decêre, vt Iustitia Aragonum copiosiùs alatur, denturque eidem de publicis vectigalibus debita sui muneris dignitati stipendia. His ergo sex Scribis illud etiam, quod Locumtenentibus, summum immunitatis irrogatum est Priuilegium; Vt nemo, ne pecuniaria quidem de re minima, eorum iudex esse possit; nisi Iustitia Aragonum solus. Quod in duos tantum ex inferioribus conuenit ministris, qui Virgarii appellantur. Ob quam nimirum caussam hi duo, Priuilegiati; alii autem sex, non Priuilegiati dicuntur. Sunt enim Virgarii hi, numero octo. De quibus omnibus, ac de his Virgariorum huiusmodi, qui dicuntur, Notariis, sic publica lege cautum est. DE VOLVNTAD *de la Cort estatuymos: Que el Iusticia de Aragon, e sus Lugartenientes no puedan crear sino ocho vergueros: dos Priuilegiados, y seys no Priuilegiados. Los quales dos Priuilegiados hayan à seyer exprimidos, declarados, è escritos en el libro de la Cort. Los quales Vergueros hayan a seyer personas abonadas, è possedientes cada vno dellos bienes en el Regno de Aragon valientes tres mil sueldos. E que el Iusticia de Aragon haya à esleyr los Notarios de los ditos Vergueros. Los quales hayan a seyer personas abonadas, expertos en fuero, e possedientes bienes cada vno dellos en el Regno valientes tres mil sueldos. E que con otros Notarios no puedan fazer actos algunos. E que los ditos Vergueros en el tiẽpo de la creacion hayan a dar fianças sufficientes. E que los bienes de los ditos Vergueros, e fianças sian hauidos ipso Foro por emparados.* Nempe, vt iudicium magis sit, quod de eis fieri conueniat, expeditum. Atqui eorum genus nequaquam olim numero definitum erat. Nunc verò lex vetat huiusmodi, ne plures esse possint, quàm octo. Quorũ duo, qui Priuilegiati dicuntur, lictorũ more singula præferre solent muneris dignitatis Insignia. Ceteri sunt apparitores. Sat enim visum est nostris, hos eidẽ esse lictores, ac satellites assignatos, cuius nos omnes, dũ oporteat, necesse sit esse stipatores corporis Magistratus. Sed vt hæc omittamus, nunc iam videtur nobis de Comitiis dari exponendi tempus, quandoquidẽ Iustitiam Aragonum, eorum esse Iudicẽ memorauimus. Ea enim quã rationem habeant, non satis agnoscimus, tametsi vim, & euenta perspiciamus. Cumq; eorũ duæ à nostris cõstituantur species; alia enim *Generalia*, alia verò *Particularia* Comitia dicuntur, omnia aũt sub vno Curiarum vocabulo comprehendantur; de Particularibus nũc nobis dicere est institutum. Generales enim Curiæ vocantur illę, dum vno, atq; eodem tempore, & loco, maximi horum trium Regnorũ aguntur conuentus. Vetus enim nostrum in Catalanos, ac Valentinos ius est, vt in opidum intra nostros fines constitutum à Regibus euocati his de rebus agendi caussà teneantur accedere: tametsi Catalani vsitatam illã, quã diximus, adhibere solent exceptionem, ne videantur iuri suo in aliquo derogare. Sed nihilominus venire

venire solent ad nos, fortunasq; suas conferre in nostrorũ temporũ, ac loci cõmunionẽ. Nostri namque eorumque maiores in omnibus ferè arduis rebus non consilia modo cũ cõsiliis, sed cum factis facta, ac fortunas etiam coniungendas duxerunt. Sic autem inter nos, ac ipsos, & Valentinos quoque huiusmodi est Comitiorum coniunctio, & societas constituta: vt quamquàm cum omnibus simul de publicis negotiis decernatur; varie tamen id fiat, ac disiunctis sententiis: quæ tandem in exitu coniunguntur & confluunt, ac sub vna, & eadem magna illa, & suprema Regii, vt loquimur, Solii celebritate, separatim vnicuique ac seiunctim, etiam tenuissimarum rerum, iura statuuntur. Verùm hoc Reges seiungere possunt; distinctéq; nobis, ac ipsis singula Comitia celebrare. His itaq; cognitis, accedam nunc ad eam, quam proposuimus, Particularium explicandam Comitiorum rationem: quæ à nostris Generalia interdum nũcupari solent: quòd generaliter, vt loquimur, omnes ex nostris, quos in illis interesse oportet, euocentur: eaq; ab aliis nihil differunt ea in re. Eorum autem non est tam facilis explicatio, quàm videtur: cùm multis modis variata versentur, & confusa. Variæ enim ipsorum Regum, ac nostrorum hominum voluntates adeò inter se distantia iura effecerunt: vt vix vlla tradi possint de eis firma, aut stabilia præcepta. Quamobrem non tam his, quàm exemplis, necesse erit huiusmodi argumentum illustrare.

DE COMITIIS ARAGONVM.

Vt in plurimis ergò fidibus si vlla earum non ita numeris contenta sit, vt æquè possit concentum seruare, ceteræ omnes videntur incontentæ: eodem prorsus modo nisi omnes in Comitiis nostris assenserint ad vnum, omnes ad vnum censentur dissentire. Omnes enim ceterorum omnium actiones mancæ omnino sunt, & inchoatæ, nisi tenuissimi cuiusque non iam Ordinis, sed hominis etiam assensus consequatur. Verùm enim verò vetus est nostrum, maximum, & præstantissimum ius, vt Comitia nobis à quoquam alio, præterquàm ab ipsis Regibus haberi non possint. Ab eis autem indici tribus potissimum de caussis consueuerunt: prima videlicet; suppetiarum ferendarum, exigendique (vt vulgò loquimur) *seruicii* caussa; dum eos magna aliqua premit necessitas; Regiumque ærarium bellorum sumptibus est exhaustum. Tunc enim Regni Ordines aduocare solent, postulantes, vt ea apparentur ab omnibus, quæ videntur tempus, ac ipsa necessitas flagitare. Olim autem nostri non pecuniarium vt modò, sed militare pendebant seruicium. Sic namq; millia nummûm, quos tunc Regibus impendimus, appellamus. Altera verò; in noua vniuscuiusq; Regis successione: vt par, & mutua illius in nos, & nostræ in illum Iureiurando deuinctæ fidei auctoritas intercedat. Non enim Regibus fas est, ad gubernacula Regni sedêre, quo vsq; pro more solito iuris, ac legũ adhibita cautione, & fœdere, Comitiis institutis, mutua ipsa fides constringatur. Quorum habendorum hæc postrema solet esse vsitata, & notissima caussa: vt pro temporum varietate leges dentur Reip. consentaneæ. Interdum namq; necesse est non temporibus solùm, sed moribus etiam parêre: stultissimum verò existimare, omnia quæ scita sint in populorum institutis, aut formulis ciuilium legum, æquè omnibus ætatibus conuenire. Animorum etenim motus probandi sunt legibusq; ad tempus accõmodatis ad tranquillitatem, & pacem præparandi. qui tandem finis esse debet, quò omnium ferendarum legũ ratio referatur. Maiores autẽ nostri, quæ de omnibus statuenda essent, noluerũt iuberi, vetari ve posse, nisi vocatis, descriptisq; Ordinibus, ac cunctis omnium adhibitis suffragiis, re ipsa cognita, & promulgata. Vnde perpetuum illud nobis comparatum est ius, vt communes, & publicæ leges neq; tolli, neq; rogari possint, nisi priùs vniuersus populus, vna voce, Comitiis institutis suum ea de re liberum suffragium ferat. idque posteà ipsius Regis assensu comprobetur. Atq; inde vsitatus ille nostrarum legum ferendarum inductus est mos, qui facillimè potuit in tot à nobis appositis legibus obseruari. Earum namq; omnium initia hisce, aut eis similibus, more nostro, verbis concipiuntur. *El Señor Rey De voluntad de la Corte estatuesce, y ordena.* Nam apud nos quoq; omnis publica lex, ea septa est difficultate, vt rogari, neq; abrogari nisi de Regis, ac Regni simul consensione non possit. Quod magnum vinculum, ac libertatis fundamentum est. Et id ipsum apud Longobardos viguisse olim, idem ille amicus noster Carolus Sigonius attestatur: vir quidem summa eruditione ornatus, & doctrina: qui suis scriptis nostra ætate, historico & eleganti sermone iam prope intermortuam illius gentis memoriam renouauit. Quorum mentionem non fecissem modò, nisi ii maioribus nostris principes exstitissent & ad suscipiendam, & ad ingrediendam hanc, qua nunc fruimur, Reipub. nostræ ra-

tionem: quemadmodum diximus suo loco. Itaq; ne longiùs labar, Particularia Comitia dicuntur, in quæ solius Aragonii Regni Ordines conducuntur tantùm. Cumque ea Generalia quoq;, vt diximus, nuncupentur: parum alia vlla in re videntur differre a Generalibus iis, in quibus trium Regnorum conuentus coniunguntur. Quæq; verò ea sint, nobis intra nostros fines habenda sunt. Possunt autem Reges, quandocunq; voluerint, illa celebrare. Atqui olim quotannis ea Cæsaraugustæ nobis haberi ius erat. Sic enim in quodam Priuilegii generalis, An ∞CCLXXXIII. irrogati, Capite continetur. ITEM *quel Señor Rey faga Cort general de Aragoneses en cada un año una vegada, en la Ciudad de Caragoça.* Postea verò Ann. ∞CCCVII, potestas hæc sic fuit, publica huiusmodi lege, prorogata. CVM *in Curiis, quas Reges suis subditis celebrant; ea, quæ sunt ad conseruationem pacis, ac iustitiæ, & statum pacificum Regni, & regimen subditorum, & ad tuitionem, & augmentum Reipub. ordinent, & disponant: Nos Iacobus Dei gratia Aragonum Rex, licet iam per Illustrissimum dominum, Regem Petrum recolendæ memoriæ patrem nostrum, statutum fuisset in fauorem Aragonensium, Quod ipse, & sui successores quolibet anno eis Curiam celebrarent in Ciuitate Cæsaraugustæ: quod etiam statutum fuit per dominum Regem Alfonsum claræ memoriæ, fratrem nostrum; & per nos postmodùm confirmatum. Nunc verò attendentes ad communem vtilitatem totius Regni Aragonum, quia loca vbi Curiæ celebrantur, propter congregationem gentium magnum suscipiunt incrementum: De voluntate, & assensu Prælatorum, Religiosorum, Baronum, Mesnaderiorum, Militum, & Procuratorum Ciuitatum, Villarum, & Villariorum Aragonum in hac Curia congregatorum: statuimus, & perpetuò ordinamus: Quòd de cetero nos, & successores nostri faciamus, & celebremus Curiam generalem Aragonum de biennio in biennium, in Festo omnium Sanctorum, in quacumq; Ciuitate, Villa, vel Villario Aragonum, vbi nobis, & successoribus nostris melius fuerit visum expedire: nō obstantibus statuto, & ordinationibus prælibatis. In aliis verò, Priuilegio generali Aragonum, & Foris per nos iam editis, in suo robore duraturis. Et hæc Iuramus per nos, & successores nostros perpetuò obseruare. Et prælati, & Religiosi, qui in dicta Curia erant, hæc firmarunt, & Barones, Mesnadarii, Milites, & Procuratores Ciuitatum, Villarum, & Villariorum similiter Iurarunt.* Verumtamen posteà, ne nostri ad Comitia habenda in paruum aliquem, angustumve locū concludi possent, de illius opportunitate sic, publica alia lege, cautū fuit. Passim nāq; fit, vt habita ratione rerū, vitiosa prior lex, aut cōsuetudo emēdetur. *EL Señor Rey con voluntad de la Corte quiere: Que de aqui adelante, la Corte en el dito Regno, se haya a clamar, è conocar a Ciudad, villa, o lugar, do haya quatrozientas casas, siquiere fuegos de estaiantes, o de alli a suso. E q̄ a menor Ciudat, Villa, o lugar, è de menor casas, siquiere fuegos, no sia, ni pueda seyer clamada, ni conocada. E si el cōtrario se fara: q̄ el tal clamamiēto, si quiere cōnocaciō, sia nulla: ni puedā alli seyer reputados cōtumaces: ni Cort hi pueda seyer formada: ni actos algunos de Cort hi puedā seyer feytos. Antes lo q̄ se fiziesse en tal Ciudad, Villa, o lugar menor de quatrozientas casas, o fuegos, sia nullo, e no haya ninguna efficacia, o valor.* Quòd si ad Cæsaraugustā Vrbē indicūtur: ius est, vt in Deputationis amplissima illa, ita vocata, domo, de qua supra, habenda sint. In ea autem & Regi, & Regni Ordinibus sunt iam singuli opportuni loci definiti. Sed tamen cùm Reges serò ad Comitia sederent, ob eamq; caussam plura caperet Resp. detrimenta: maiores nostri, sapientes illi, ac cordati viri, ad huiusmodi tarditatē aliquo modo subleuandam præmunierunt: vt Magistratus deputarentur, qui Regni Ordinum faciem præ se ferrēt, haberētq; publicorum quorūdam officiorum, præcipue verò publicæ pecuniæ, quæ à vectigalibus cogeretur, rationē, ac liberum ea de re præclarum recuperatorium iudicium. Neq; verò eos olim sors dabat, quēadmodum hodiè fieri videmus, cùm pueri manu miscentur, & ducuntur: sed in publicis Comitiis omniū deligebantur suffragiis. Eosq; tamdiu ius erat muneribus ipsis præesse, quamdiu Regibus nostris placeret vacationē esse Comitiorum: vt quodammodo, Intercomitiales, dici illis temporibus potuissent. Quatuor autē tantū, & aliquamdiu triennales extitisse, certum est. Verùm hæc ratio posteà cōmutata fuit, & decretum: vt Octo viri, ex singulis scilicet Regni Ordinibus bini, magnum hoc Reipub. munus sustineant. Quod, qui ex vrna educti fuerint, sortiantur quotannis. Ex eo autem, quòd à Regno deputati fuēre, & ex omnibus constantur Ordinibus: Deputatorum Regni nomen inuenerunt. Quorum fidei totius Regni procuratio est commissa, statutumq; vt ipsi sint Iustitiæ Aragonū custodes, propugnatores, ac præsides; illiusq; salutis, & mentis auctores, & principes paratissimi. Cui tandem muneri vos, Patres amplissimi, præpositi estis. Itaq;, vt ad illud redeā, quod initio scripsi, Comitia nostra indici aut haberi, nisi ab ipsis Regibus non possunt. Qua de re exploratum hoc exstat eiusdem Molini, cuius toties mentionem fecimus, testimonium. *Curias generales non potest conuocare Aragonensibus Regina Aragonum, nec Locumtenens generalis domini Regis. Et si hoc aliquando factum fuit; illud factum fuit, seu dispensatum per Curiam generalem Aragonum cum magnis saluamentis, & protestatio-*

testationibus, ne in futurum cassaretur praiudicium Aragonensibus. Quia sine habilitatione, non potest conuocare, seu celebrare Curias Aragonensibus, nisi propria persona domini Regis. Iccircò autem tot in locis, vel ipsarum legum, vel earum interpretum fidem interpono; quòd huiusce nostræ scriptionis genus non euentis solùm illustrare oporteat, sed argumentis, rationibus, ac publicis testimoniis, quare quidque ita sit, docere, & confirmare. Iam vero olim ex tribus tantùm Ordinibus Comitia constabant; Patritio scilicet: Equestri: Ciuicoq; & Municipali. Patritium quidem maiores nostri, Ricorum hominum: & Baronum Ordinem, nuncupabant. Sed iam eorum antiquata est, quæ magna viguit, nominis, ac muneris amplitudo: Nobiliumq; nunc Ordo appellatur. Quibus ita, Re-
10 gum, ac Regni concessu, tributum est, vt per procuratores agere liceat in Comitiis. Equestri autem Ordini, in quem Milites, ac Infanciones conueniunt, haudquaquam. Hi enim si in Comitiis volunt interesse, ius est, vt præsentes adsint, cognoscantq; & animaduertant, quæ fiant. Ciuicus autem, ac Municipalis Ordo, Vniuersitatum Ordo vocatur, vulgariq; sermone, *El braço de Vniuersidades de las Ciudades, Villas, y Villeros de Aragon.* Neq; verò omnia Regni opida conueniunt. Sed iam definitum est, quæ adesse, & quæ aliis tum in subselliis, tum in ferendis suffragiis debeant præferre. His ergo tribus Ordinibus, Ann. ∞ CCC. vel circ. quartus accessit, Ecclesiasticus. In quem Cæsaraugustanus Archiepiscopus, & ceteri omnes Aragonēses Antistites cōfluunt; ac Cathedralium, & Collegiatarum Ecclesiarum, vt vocant, Capitula; Militariumq; Preceptores, vt vulgò loqui-
20 mur; Commendarum. Atq; ab eo vsq; tempore quatuor hi, qui nūc vigent, sunt nostrorum hominum Ordines ad adhibenda in Comitiis suffragia constituti: quos solemus, *Los quatro Braços del Reyno*, nuncupare. In Comitiis enim Reipub. nostra, quasi integrum quoddam fingitur corpus: cuius caput, censetur Rex: truncus verò corporis, ac membra in eo locata, ipsi Ordines: Iustitia autem Aragonum; collum: quod vtrumq; coniungit; & corporis, & capitis faucibus adhærescit. Ad nostra igitur Comitia hi quatuor Ordines euocandi sunt. Euocantur autem singulatim per literas: quas appellamus: *Las Cartas de llamamiento.* In his à Regibus proponitur ratio consilii, quo ductus Comitia habenda decreuerit: tum ipsorum Comitiorum dicitur dies; ac opportunus designatur locus: De cuius mutatione, an fieri possit; ab eodem Molino hæc traduntur. *Si in aliquo loco sunt*
30 *semel conuocata Curiæ Generales, & incepta: non potest illas mutare, seu continuare dominus Rex ad alium locum Regni, nisi tota Curia generali consentiente.* Et idem paulo post. *Tamen si Curiæ generales nondum sunt integrè congregata, seu incepta: tunc dominus Rex, etiam sine Curia, potest illas mandare continuari ad alium locum sibi bene visum. Et ista continuatio fiet per iustitiam Aragonum, seu eius Locumtenentem. Quibus poterit dominus Rex mandare, quod illas continuent ad locum domino Regi bene visum.* Ius est autem; Ne Comitia nostra vltra quadraginta dies possint differri. Constituta vero die, Reges aduocata concione, ad quam frequens fit nostrorum, qui ibi adsunt, concursus; habere aliquam orationem solent; & in ea consiliorum suorum rationem fusius, & vberius explicare. Quæ à nostris, *Propositio Curiarum*, appellatur. Ea autem quo pacto antiquitus fieri consueuerit, non abs re erit hoc
40 loco demonstrare, exemplumq; aliquod apponere, quo id magis perspicuum sit. Quandoque enim Reges solebant, purpura, sceptro, & aliis Insignibus Regiis ornati, vestibusq; pretiosis induti, publicum aliquem suggestum ascendere, ad eam rem aureis textilibus stragulis pulcherrimè structum; publiceq; orationem habere magna voce, & contenta, vt ab omnibus possent exaudiri. Cumq; plures exstent huiusmodi, in priscis monumentis conscriptæ: quam hoc loco intexere decreui, nequaquàm aliunde rogabo, nisi à publicis corū Comitiorū, quæ à Martino Rege Cæsaraugustæ, Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. habita fuere, Commentariis. Neq; enim potuissem temperare mihi, quominus hoc vnū afferrem nostræ antiquitatis exemplum. Quamquàm autem illius argumentum supra in ipsius Martini rerum narratione perstrinximus; nihilominus statuimus eandem metipsam orationem huic nostro de Comitiis Aragonum proposito sermoni connectere: vt
50 ne dum antiquæ res nostræ perpendantur, sed verba. Ita autem ea, quæ ab eodem Rege Martino tunc prolata fuerunt, omnibus ornamentis abundarunt, vt cunctis astantibus viderentur & sibi ipsis, ac eidem Regi publicam auctoritatem, consentaneamque, & præstantem capessendi Regni disciplinam præscripsisse. Sic namque illum proditur; proposito sibi prius, vt loquimur, Themate, ac si de nostra sacra Religione concionaretur; nostros, qui ibi aderant, è superiore quodam loco affatum fuisse. Ac ne ipsis verbis fedem subtrahamus, hæc etiam à Comitiorum Scribis subiunguntur:

Lunes que se contaua a veint, & nuen, del mes de Abril del año de la natiuidad de nuestro Señor, de MCCCLXXXXVIII. al qual la celebracion de las Cortes sobreditas

(iam enim nonnullæ stipulationes in eis antea factæ continentur) *por el dito Señor Rey fue assignada: en la Esglesia de la Sen de la dita Ciutad de Caragoça; el sobredito Señor Rey don Martin, por la gracia de Valecia de Dios, Rey de Aragon, de Valencia, de Mallorcas, de Cerdeña, de Cercega; & Compte de Barcelona, de Rossellon, & de Cerdaña, personalmẽt constituydo en aquella; & estando el dito Señor en su Solio, o Cadiella Real, delant el Altar mayor de la dita Seu; & present el muy honorable, & Circumspecto Varon don Ioan Ximenez Cerdan Cauellero, Consellero del dito Señor Rey, & Iusticia de Aragon, & Iudge en las ditas Cortes; & encara present en aquellas el honrado, & discreto don Ferrant Ximenez de Calloz Sabio en dreyto, & Procurador Fiscal del dito Señor Rey, parexieron por los quatro Braços del dito Regno de Aragon, los que se siguen.* Hic nominatim proferuntur, qui his Comitiis ex nostrorum Ordinum hominibus interfuêre. Sequens autem oratio ita connectitur superiori. *E presentes los sobreditos, & muytos del dito Regno de Aragon, el dito Señor Rey fizo su Proposicion prendiendo por thema: Hac est victoria, qua vincit mundum, Fides vestra: continuãdo, & prossiguiendo la dita materia, eleganter, & pulchriter. El tenor de la qual yes à tal.*

HÆC EST VICTORIA, QVÆ VINCIT mundum, Fides vestra.

BVENA GENT. *Las paraulas por nos proposadas son escritas en la primera Canonica de Sanct Ioan, al v. Cap. La exposicion de aquellas es esta.*

ES LA VICTORIA, QVE VIENCE EL MVNdo, la fe vuestra.

Por esto los antigos fizioron question, la victoria del mundo en que estaua. Algunos huuioron opinion, que estaua en tres cosas, o en la vna du aquellas.

Primo; en la fortaleza corporal.

Segundo; en la riqueza temporal.

Tertio; en multitud de gent cordial.

Del primero, se lie al libro de los Iudges al XVI. *Capitol. Que como Sanson entràs en vna Ciutad, que ha nõm Gothra, è los Philistheus supieron, que el era entrado en la dita Ciutad; van lo environar, è pusioron guardas à la puerta de la dita Ciutad. E Sanson dormio tro a la media nueyt. Pues a la media nueyt espertose, & lieuose las puertas de la Ciutad al cuello, tro al mont, qui sguarda enta Ebron. Pues paresce, que por la fortaleza de su persona esvalio, è escapò la multitud de la gent, qui lo en cercaron. Assin mismo lo hauemos de otros; como de los Gigantes, qui fueron de grant estatura. Baruch tertio.*

Al segundo, que en riqueza temporal sia victoria: Esto prueuan; Que Enabucodonosor por la grant riqueza, que huuo, vencio à Darfaxach. Segunt que se lie en el libro de Iudith al primer Capitol.

Al tercero, que en multitud de gent cordial: Exemplo de Antiocho; Que por multitud de compañas obtuuo muytas victorias. Segun que lo hauemos en el libro de los Machabeus al primer Capitol.

Mas cierto ellos errôron en nõ hauer verdadera opinion. Que la victoria non està en fortaleza corporal. Quia non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Psalm. CXLVI. *No se puede aconseguir victoria por fortaleza de Cauallos, nin por tẽpraça de cuerpos. E desto hauemos exemplo de Dauit, è de Golias, Gigant fuert.*

El segundo; Non està victoria en riqueza temporal. Porquè muytas vezes ha hombre visto, que los pobres vencian los ricos. Segunt paresce de Dametrio. primo Machabaeorum. XI. *Cap. Que en ayuda de Dametrio eran tres mil Indios; è vencioron en la Ciutad de Antiochia a ciento, y veynte mil.*

El tercero; que non en multitud de gent cordial: lie se en el libro de los Reyes, que el pueblo cãtaua: Saul percussit mille, & Dauit decem millia. Assin mismo se lie en las Historias de los Romanos, que com Eugenius con grandes compañas teniesse ocupados los passos, è las montanyas, que environan toda Italia; por do Theodosi Emperador deuia passar. E quando Theodosi lo supo; el no hauia adu comido. E luego pusose en oracion, & estuuo assin tota la notxe. E la mañana se leuantò; & se armò; è fizose el señal de la Cruz: è la mayor partida de su Caualleria lo hauian desemparado. E ell en la mañana entrò al campo. E por la virtud Diuina leuantose tal viento, è tal tempesta, que las armas, assin como lancas, dardos, sayetas, è tales cosas, que sus enemigos lanzauan, tornauã contra ellos, en manera que ellos mismos se matauan. Por la qual cosa Theodosi fue vencedor de aquella batalla. Porque se puede dezir, que la suya grant ffe lo fizo ser vencedor.

Arcadio, è Honorio supiendo que su hermano se era rebellado con Africa, de feyto embioron contra el a

hi a Marcello con cinco mil hombres. E el dit Marcello esmaginà las gracias, que Dios hauia feyta a su padre Theodosi: è fuesende a vna Isla, que hauia nom Cabraca: En la qual hauie algunos Santos hombres, è deuotos seruidores de Dios, los quales hauia traydo con si. E la nueyt el se puso en oracion, e en deiunios por tres dias: e la quarta nueyt le aparecio Sanct Ambròs: e dixol: Como el seria vencedor de la batalla, denunciandole el dia, è el lugar de la victoria. Porque aquel de feyto combatio contral hermano, que era con ochenta mil: e el con cinco mil suyos vencio, e lo esbaratò. Porque puedo dezir: Non in fortitudine exercitus est victoria, sed in Domino. De Gedeon, que con trezientos vencio el poble innumerabile. Iudicum tert. Cap.

Pues que victoria mundanal non troba en estas tres cosas; veamos, en que se trobarà. Cierto 10 puedo dezir, que se troba en aquellos, que hi verdadera ffe, è coraçon leal. E estos soès, vosotros de Aragon: por los quales yo he presa la paraula començada. Hac est victoria, quæ vincit mundũ, fides vestra.

A las quales paraulas, a loor de vosotros Aragonesos, podemos notar duas cosas. La primera: honor muy excellent por la tierra diuulgata; quia hac est victoria. La segunda; virtut muy trãscendient en esti Regno fundada: quia fides vestra. Dezimos primerament; Que en los Aragonesos deue seyer notada; honor muy excellent, por la tierra diuulgada; en esto: que dize, Hac est victoria. Ond grantes verdaderamẽt la honor, que los Aragonesos hã cõquistada por muytas victorias, que hã hauido nõ con grant fortaleza corporal, mas que otros, nin con grandas riquezas, nin con multitut de gẽtes: mas con grã virtut de fieldat, è de grã naturaleza, e bōdas hãde los enemigos victoria obtẽido. Que si queremos guardar nuestros predecessores, quãdo vinioron a las muntañas de Iacca, como hauiẽ pucca gent. E que 20 esto sia verdat, bien ne fazen testimonio, muntañas, Ciutades, Villas, lugares, e planos, manifiestan, a los que passan por aqui, las victorias, que vosotros hauez hauido. E como subiugoron totas las ditas muntannas de Iacca, e de Sobrarbe, manifiesto es a vosotros; porque no lo cal muyto alegar: los feytos del Rey Don Sanxo, que apres vino a seyar a Huesca, do morio; e pues su fillo, combatiendo se con toto lo poder de los Moros, que era grant, e ell con puecos, los vencio, e houo a Huesca. Apres vino el Rey Don Alfonso su fillo. El qual conquisto esta Ciutat, e la Ciutat de Calatayud; e guasio tota la ribera de Taraçona; e poblo Tudela. De los otros que vinioron apres, conquistoron toto el restant. Bien vos queremos dezir, quanta virtut fue en el Rey Don Pedro en tiempo de los Francesos: Que viniendo con la Cruzada, que dio el Papa contra el; esbaratò toto su poder al Coll de Panizas. Assin mesmo el Señor Rey nuestro padre, que Dios perdone, quando passò a Valencia, estò es notorio a todos, como el era con puecà 30 gent, & que el Rey de Castiella era con toto su poder. De nos mismo com fuymos en Sicilia com Cincientos Bacinetes, e ellos eram mas de quatro mil cauallos: con los quales con la ayuda de nuestro Señor Dios, somos venidos a fin de nuestra intencion, con la bondas de los Aragonesos, de e los otros, que alli eran. Porque podemos dezir aquello, que dize el Apostol: Per fidem vicerũt Regna, fortes facti sunt in bello, & verterunt Castra exterorum. Ad Hebræos. XI. Cap.

Dezimos segondament, que las paraulas por nos comenzadas es; virtud muy excellent en esti Regno fundada e: Quia fides vestra. Loado sea Dios, que entre totas las naciones del mundo, la ffe desti Regno es predicada e publicada por totas las naciones. Et por esto los Philosoffes posieron, que hõbre non puede venir en alguna cõexenza de las cosas, si nõ cõ su cõtrario: assin como cõ el blãco ha hõbre cõexenzal del negro e assin cõ el negro del blanco. Por esto lo queremos dezir. Que assin seria necessario a Rey de 40 Aragõ, que houesse asayado otras señorias de Vassallos, para hauer mellor connexença de los suyos. Que por cierto qui guarda la señoria, qui hombre ha a tener a los otros, e la que ha a tener a vosotros: seas ciertos, que hi de ha gran differencia. E nos podemos dezir, com dixo San Ioan a XIX. capitlos; Qui vidit testimonium perhibuit: Nos, qui lo hauemos prouado, ne podemos fazer testimonio de verdat. E entre las otras gracias, que fazemos a nostro Señor Dios de los afanos, e periglos, que nos ha preseruados, e como nos ha feyto Rey: hi es, como nos ha feytò Rey de tales Vassallos, còmo vosotròs soès. E a prouar esto, trahemos por testimonio Valerio Maximo, segun que se lie al segundo liuro, Capit. De statutis antiquis: Que los Celtiberios, es assaber los Aragonesos, e Catalães, hauian tãta de ffe que reputabã a peccado, veyr, que su señor morisse en batalla, è ellos no hi morissen. E que esto sea verdat, que vosotros seas Celtiberios: assin lo dize Ysidorus en el VIIII. liuro Ethymologiarum. II. Ca-50 pitulo dize. Que aquellos son verdaderos Celtiberios, que son poblados cerca el rio de Ebro. Por esto Aragonesos, han hauidas siempre tres condiciones. Primerament; gran liberalidat. Paresceso por los donos feytos en tiempo passado. Que por cierto qui vee los donos, que vosotros hauez feytos a nuestros predecessores, bien pueden dizir: que bienes, cuerpos, e algos, toto lo hauez abandonado por ellos. E qui guarda la ayuda que fue vosotros hauez feyta a la Conquista de Valencia: pon cierto que fue muy grãt, & notable; hon diestez el Cinqueno de toto, quanto hauiez. E apres de los otros Reyes non lo cal dezir. De nos mismo bien ne podemos fazer testimonio: que estando nos en la Conquista de Sicilia, e non podiamos hauer socor de ninguna part: Vosotros por vuestra bondat nos embiastez cient Bacinetes com Don Pedro de Castro, qui era Cap dellos pagados a VI. meses. Con los quales mediant la gracia de Dios, nos hauiemos toto lo Regno a nuestra mano. Pues bien podemos dezir: que en vosotros ha gran liberalidat.

Secundo: gran animosidat. Bien lo hauez demostrado en las guerras passadas. Como qui sguarda vosotros, si hauez plañydos vuestros cuerpos por vuestros Señores, cierto podemos de zir, que non. Antes alli do el padre perdia el cuerpo; el fillo luego se hi ponia: e do el fillo; el padre assin mesmo. E quantos son, qui son muertos por lur señor natural? muytos: els quals serie largo de recomptar. Quantos affollados de su cuerpo? assaz. E quantos esuarrigados, e espuñados? manifiestament lo podez ver. Pues bien hauemos prouado, que en vosotros es gran animosidat.

Tertio: gran humildat. Experiencia lo muestra enta vuestros Señores naturales. Que por cierto bien podemos dezir, que si Vassallos ha en el mundo, que se an humildes a su Señor: que soes vosotros. Car no soes constreñidos por señoria tyrannica: antes soes muy franchos, e libertados de muytas franquezas, e libertades. E los señores vuestros passados non vos han señoreado concrueldat, nin con malicia alguna. Antes faziendo vna pueca de iusticia, luego soes castigados. E pues que vosotros soes muy bien, & franchament libertados, e non cruelment regidos: bien podemos dezir, que esto faze la vuestra gran humildat. 10

Pues todo estro damunt dito que lo ha feyto: pro cierto la gran victoria, que nuestros predecessores han hauido. Bien donches podemos concludir nuestro thema començado: Hæc est victoria, quæ vincit mundũ, fides vestra. Porque por conseruar esta ffe, como es dito nos hauemos applegado a vosotros. Primerament, que por vosotros nos sia feyta Iura de ffieldad, assin como hi es acostumbrado. Segũdament pro rogarvos, que querades Iurar nuestro fillo el Rey de Sicilia: al present, por vuestro Señor: e apres nuestros dias, pro vuestro Rey. Por manera que en tal punto se faga esta ffe, que nos, e vosotros puedamos vencer lenemigo del mundo: e que salliendo desta vida seamos coronados en la gloria perpetual. 20

Hæc itaque præclara illa concio est, tantopere à nostris maioribus celebrata: quæ tanta cum grauitate, copiaque dicendi, tanto silentio, tanta omnium approbatione à Martino Rege tunc habita fuit: nihil vt vmquàm videretur tam populare ad nostrorum hominum aures accidisse; cùm sic statuerent, vllius numquam neque sententiam auctoritate, neq; eloquentiam iucunditate fuisse maiorem. Habita igitur à Rege concione, statim redditur a Comitiis responsum. Illud autem respondendi munus primario committitur, qui tunc adsit ex nostris, Antistiti. In ipsa enim Communitate sunt iã singulorũ gradus Officiorum, Ecclesiasticum autem Ordinem merito suspicimus, tamquam cæteris aliis superiorem. At vero in ipsa responsione danda scitum est, caussam esse in tempus conferendam. Consueuit autem responsio huiusmodi, & sententiis, & verbis illustrari. Quod vt veteri simillimo testimonio comprobetur, illius exemplum adiungam hoc loco, quæ eidem Martino Regi data fuit à Cæsaraugustanensi Archiepiscopo D. Garsia illo Ferdinandi Heredia, nomine, ac memoria dignissimo viro. Is enim Comitiorum voce, accommodatam habuit orationem, si non valde abundantem, non tamen inopem, sed interdum grauibus verbis ornatam, & refertam. Eorum autem hæc quoq; in eisdem Commentariis constituitur sedes, ipsi nempe orationi Regiæ connexa. 30

E feyta la dita Proposicion el sobredito muy Reuerent Arçobispo de Caragoça (iam enim illius fuerat antea facta mentio) *por toda la dita Cort general, e quatro Braços de aquella respusõ a la proposicion por el dito Señor Rey feyta, prendiendo por Thema: Salus nostra in manu tua est tantùm. Respiciat nos Dominus noster, & læti seruiemus Regi & continuò, & prossiguiè aquella aptissimè. La qual yes, dius aquesta forma.* 40

SALVS NOSTRA IN MANV TVA EST TANTVM. RESPIciat nos Dominus noster, & læti seruiemus Regi.

MVY excellent Princep, & reduptable Señor. Las paraulas por mi preposadas, escritas son. Gen. XXVII. Cap. E le sententia literal es aquesta.

LA SALVD NVESTRA EN LA MANO TVYA ES TANSOlament. guardenos el senyor nuestro, & alegres seruiremos al Rey. 50

Excellẽt Princep, e Señor muy poderoso. Sobre todos bienes mas cobdiciados, e preciados, siquiere en aqueste mũdo terrenal, hoc en cara en la gloria celestial: es la salut. Por la salut en paradiso, Dios por los Santos es loado. Dize San Ioan. Apoc. VII. Cap. Que los Santos cridan grandes bozes dixiendo, Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno: Salus sea a nuestro Señor, qui esta posado sobre el throno, & elanyel. La salut, Señor, en este mundo por todo naturalment hombre es dessfeada. E porque la salut del pueblo deualla de la salut del Princep: pro aquesto la salut del Princep es fuent preciada, amada,

[illegible], e honrada. Antigament, Señor, en señal de grant honor, e reuerencia, Iurauan por la salut del Rey, o del Princep. Assin Iurò Ioseph à sus hermanos. Genes. XLII. Cap. Per salutem Pharaonis non egrediemini inde, donec veniat frater vester minimus: Por la salut del Rey Pharaon non exiredes de aqui, fasta que vienga vuestro hermano mas chico. Ara, Señor, es assin: que seyer sano, o hauer salut, propriament se dize del animal, segun dize el Philosopho en el IV. lib. de la Metaphysica. De la cosa publica, o de la Comunidat, salut se diza por Metaphora, e figura: E aquesto prò razonablement. Car segunt que dizen los Metges, salut, e enfermedat son differencias del cuerpo. Pues como la cosa publica sea, assin como vn cuerpo, segunt que dize Plutarco al Emperador Traiano, que tota la cosa publica es vn cuerpo, en el qual el Rey es la capeça: Por tanto la cosa publica, la Comunidat, o el Regno, pue de seyer dicho sano, o enfermo. Porque assin como la conuenient proporcion de humores en el cuerpo, es sanidat; e la sobreabundantia de aquellas, e de las vnas sobre las otras, es enfermedat, o malautia: bien assin, Señor, la sobreabundancia, o promocion de los malos, e opression de los buenos, en el Regno, o comunidat, causa contrariedat de humores, e por consiguient enfermedat, e malautia: e la iusta, e deuida oppression de los malos, e promocion, e exalçamiento de los buenos, causa deuida, e rationable proporcion de humores, e conueniencia: e por consiguient salut, e sanidat. La qual, Señor, desseamos, e de aquella a la vuestra Señoria los del Regno de Aragon de coraçon proposamos, Diziendo: Salus nostra in manu tua est tantùm: Respiciat nos Dominus noster, [illegible] seruiemus Regi. Ont, Señor, segun tres ornamentos, que todo Rey ha; El primero, en la capeça, el qual es Corona; el segundo, es en la mano derecha, el qual es Ceptro; el tercero, es en la mano sinestra, el qual es Pomo: me parece, que segunt aquestos tres ornamentos, en tres cosas, Vos Señor, tenedes nuestra salut.

Primerament: nuestra salut en vuestra Capeça es; por de los buenos condigna premiacion.

Segundament: nuestra salut en vuestra mano derecha es; por de los malos iusta correction.

Tercerament: nuestra salut en vuestra mano exquierda es; por de los pueblos vuestros auisada gouernacion.

Dixi, Señor, primerament, que nuestra salut en vuestra Capeça es; por de los buenos condigna remuneracion, o premiacion, e aquesto designa el ornament Reyal de la Capeça. El qual es Corona. La Corona, Señor, segun San Ysidoro en el XX. libro de las Ethymologias, es señal de la honor, que el Rey ha de los pueblos a el subiectos. E en Vos Señor, la Corona significa dignidat de honrrosa promocion. Corona, Regis honoris signū est: quae ideò in capite Regū ponitur, ad significandū circumfusos in orbē populos, quibus accinctus, caput suum coronatur. E en vuestros subiectos significa, de sus treballos e sus seruicios premio, e gualardon. En toda la santa Escritura, do se faza mencion de Corona; significa, e figura premio, e gualardon; segunt que dize Sant Gregorio en los Morales; hoc e San Ioan Apoc. IV. Cap. Vidit Sanctos habentes coronas aureas. dize, Que vido los Santos con coronas de oro. E segunt los Doctores Theologos; dan a entender, el premio, e gualardon, que han de la vision Diuinal. El qual premio, e gualardon a los buenos dar, sobiranament se conuiene a la dignitat Reyal. E aquesto ditta razon natural, e autoridad escriptural. Dize Sant Pedro en la sua Canonica, que deuemos seyer subiectos, principal al Rey, assin como al mas excellent; e a los Duques, assin como adaquellos, q̃ el embia pora punir los malos, e a gualardonar los buenos. Subiecti estote Regi, quia praeexcellenti; Ducibus, tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. I. Petri. II. cap. Assin mismo aquesto ditta marracion historial. Porque segunt recita Valerio, Que Alexandre, e Iulius Caesar, muy altament remuneroron sus seruidores, e sus Vassallos leales. Assin, Señor, Vos faziendo, es assaber los buenos premiando, gualardonando, & promouiendo; la nuestra salut en vuestra capeça es; por de los buenos condigna premiacion. E aquesto significa, e figura la Corona, que vos, e todo Rey tiene en la capeça.

Segundament, Señor, digo; que la salut nuestra en la mano derecha es; por de los malos Iustà punicion, e correction. E aquesto designa el ornament Reyal, el qual hi es en vuestra mano derecha, q̃ es Ceptro. El Ceptro segunt el Papias, es verga Reyal. De la qual dize el Psalmista: Virga directionis, virga Regni tui. Con la verga, Señor, se castigan los malos. E por aquesto el Ceptro, que es verga Reyal, significa de los malos iusta, e deuida correction, e punicion. E en la santa Escritura se nombrà la verga Reyal, verga de fierro. vt in Psalm. Reges eos in virga ferrea. A dar à entender, que la verga de fierro, significa iusticia por dos cosas, o razones. La primera; porque la iusticia deue seyer derecha, e assin comparada a verga: la qual es, o deue seyer derecha. La segunda: porque deue seyer inflexible, que no se deue doblegar, e por consiguient comparada a fierro. La iusticia es àquella, que mantiene los Regnos: Porque los Regnos sin iusticia no son, sino ladrocinios. Augustin. IV. de Ciuitate Dei. Quid sunt Regna, semota iustitia, nisi magna latrocinia? Que son los Regnos tirada là iusticia, sino latrocinios? Quasi dicat: nihil. E Por aquesto dize Cyprianus De XII. abusionibus, loando la iustitia: iustitia Regis, pax est populorum; tutamentum patriae; immunitas plebis; munimentum gentium; cura languorum; gaudium hominum; serenitas maris; terrae fertilitas;

ſolatium pauperum; hereditas filiorum. Pero ya ſea, que la iuſticia ſe trobe en la Eſcritura ſeyer comparada a verga de fierro, e aqueſto por regir: aſsin miſmo trobamos, que deue ſeyer comparada, e deue ſeyer la verga de oro: E aqueſto por clementia. Haſter IIII. cap. Extendit Rex virgam auream pro ſigno clementiæ. Ond yes dado a entender, e es; e deue ſeyer de iuſticia con clementia, e de clementia con iuſticia. E aqueſtas dos virtudes de iuſticia, e clemencia ſon al Rey muy neceſſarias. Porque por la iuſticia es el Rey temido: e pro la clemencia es amado. Dize Seneca lib. 1. De clementia. ad ..... Cæſarem: Non oportet Regibus magnas ædificare turres, fortia Caſtra conſtruere, muris, & ſepibus ſe munire. Optimum munimentum Regis eſt, amor ſubditorum, & Ciuium. Dize, que no conuiene a los Reyes edificar grandes Torres, ni fuertes Caſtiellos; ni fazer fondos valles, ni fuertes murallas, por fazer ſe fuertes. La mayor fortaleza que el Rey puede hauer, es el amor de ſus ſubditos, e vaſſallos. E por aqueſto dize el miſmo en el ſobredito libro, faziendo metro, o verſos.

Sit piger ad pœnas Princeps, ad præmia velox:
Et doleat, quoties cogitur eſſe ferox.

Dize que el Rey deuo ſeyer perezoſo a infligir penas, y muy laugero, o propinco a fazer gracias, e miſericordias. E ſi le conuiene por deudo de iuſticia dar pena; a quello deue fazer con grant dolor de coraçon. E como el amor entre el Rey, y ſus ſubditos ſe contenez ca por la virtut de clemencia: por tanto la vara del Rey deue ſeyer, aſsin meſmo de oro. Legitur Prouerbiorum Cap. Miſericordia, & veritas cuſtodiunt Regem; & clementia roboratur thronus eius. La miſericordia, e la verdat guardan el Rey: e por la clemencia el ſu trono es refirmado. Aqueſta iuſticia, Señor, vos exercitando, e los malos corrigendo, es aſſaber, los que ſon malos de ſu natura, que nunca fazen ſino obrar mal, è no ſolament ellos, mas ſus compannias, è aquellos qui con ellos viuen; con verga de fierro, è con rigor de iuſticia. E los que non ſon malos de ſu natura, mas que les eſdeuiene alguna deſauentura, quia primi motus non ſunt in homine; con verga de oro, è con clementia. E aſsin faziendo, poremos dezir, que la nueſtra ſalut en la mano vueſtra derecha es; por de los malos iuſta correction. E aqueſto ſignifica el ornament Reyal, que es en vueſtra mano derecha, que es Ceptro.

Dixi terciament, que la ſalut nueſtra en la mano vueſtra ſinieſtra es; por de los pueblos a vos ſubiectos auiſada gouernacion, è adminiſtracion. E aqueſto ſignifica el ornament Reyal, que es Pomo en la mano ſinieſtra; el qual el Rey guarda, e mira. El pomo ſignifica los pueblos, que el Rey tiene en la mano de ſu iuriſdiction. El pomo, Señor, ha figura circular; en la qual egualment, è ſin differencia el centro guarda todas las partes circumferentiales. Aqueſto, Señor, ſignifica, que ſodes centro, e medio de todos vueſtros pueblos egualment; & ſin differencia a todos deuedes iudgar, & ſin parcial affection guardar ius vueſtra protection, e mirar por eſtudioſa circumſpection. E aſsin, Señor, a vueſtros Vaſſallos, e ſoſmeſos todo bien ſera procurado, e de aquellos todo mal tirado, e arredrado. Porque eſcrito es, Prouerbiorum Cap. XX. .... Qui ſedet in Solio iudicii, diſsipat omne malum intuitu ſuo. E contanto, Señor, de part de vueſtra Capeça e de vueſtras manos, dieſtra, & ſinieſtra, vendra nueſtra ſalut. E aſsin, Señor, de coraçon, e de voluntat a vos dezimos, e proponemos la paraula por mi començada: Salus noſtra in manu tua eſt tantùm. Reſpiciat nos dominus noſter: pro iuſticia rigoroſa, por clementia piadoſa, e por gouernacion vigil, e eſtudioſa. Et læti ſeruiemus Regi: e alegrement ſeruiremos al Rey. E ſi nos es demandada la razon de nueſtra alegria; reſpondemos la paraula, que ſe eſcriue en el .... Quia Rex noſter operatus eſt ſalutem in medio terræ. Porque el Rey nueſtro ha obrado ſalut en medio de la tierra, es a ſaber en el regno ſuyo de Aragon; en tal manera, que vos, Señor, & obrando vueſtra ſalut en aqueſte vueſtro Regno terrenal, Dios obre la vueſtra ſalut en el Regno ſuyo celeſtial. Amen.

Concludiendo ſobre las coſas por el dito Señor Rey propueſtas dixo, que los del Regno ſe retenian deliberacion. E que hauida aquella, farian tal repueſta, que ſeria ſeruicio de nueſtro Señor Dios, e del Señor Rey, e bien de la coſa publica del dito Regno; e tal que el dito Señor Rey ſe deuria contentar.

Quamprimùm itaq; à Comitiis redditur reſpoſum (ne plus, quàm fas ſit, de propoſito noſtro curſu digrediamur) à Iuſtitia Aragonum ſummum illud, & commemorandum Comitiale, vt ita dicam, Iudicium exercetur. Statim enim enim coram eo, tanquam Comitiorum Iudice, à Regio procuratore, qui Fiſcalis vocitatur, pro indicta die abſentes accuſantur. Statutum eſt autem, vt ter ante accuſet intermiſſam diem, quàm Magiſtratus poſſit mulctã irrogare. Legis autẽ noſtræ ſub tit. *De conuocatione Curiarum.* ea de re verba ſunt huiuſmodi. *ITEM: querientes nos hauer gracioſament, è benigna, con los que de aqui auãt ſerà conuocados a las Cortes, que ſeran celebraderas a los Regnicolas, è habitadores del dito Regno de Aragon: De voluntad, è conſentimiento de la Cort, eſtatuymos, & ordenamos: Que los que ſeran clamados à Cortes, o alguno dellos, no ſean, ni puedan ſeyer reputados contumaces, ſi no que ſe an eſperados tres vegadas de gracia. Las quales ſe fagan, de quatro en quatro dias, a fin que duren doze dias. Mas ordenamos:*

nanos: que las prorogaciones fazederas, del termino adelant (al quál las Cortes primeramẽt seran assignadas, o clamadas) non puedan passar, o prorogarse vltra tiempo de quarenta dias. E si el contrario feyto será: que passados los quarenta dias, si a hauida la Cort, è los clamados ada quella, por licenciados, è licenciada. At verò quarta huiusmodi à procuratore Fiscali facta accusatione; absentibus statuta iam mulcta irrogatur. Nam Iustitia Aragonum statim decernit de Regis iussu, atq; Ordinum sententia (sic enim ab ipso fieri ius est, minima etiam quacumq; in re) absentium nullam habendam esse rationem, quominus Comitialis ille propositus exitus expediatur. Quod, vt decernitur, ita fit. Deinceps enim, quamdiu Regibus, ac Regno placet, ex die in diem Comitia producuntur: prodita semper priùs ab eodem Iustitia Aragonum vnaquaq; Comitiali die, in qua iudicium aliquod sit futurum. Ad eum enim id fieri spectat. De quo Petrus Belluga Valentinus, præclarus iuris interpres, qui Alfonsi V. floruit temporibus, hæc in suis scriptis testata reliquit, in quibus totam hanc Comitiorum rationem fusiùs persequitur. *Et licet in Foro Aragonia, Princeps præsideat in Curia: Iustitia tamen Aragonum, vt Iudex inter Curiam, & Principem, Curiam prorogat, si Princeps præsens est, sui mandato, & consensu. Hocq; est ius quoddam constitutum, & priuilegiatum.* Et idem alio in loco. *Et est Iudex in Aragonia Iustitia Aragonum, qui est Iudex inter Principem, & Curiam.* Quomodo autem iudicium id à Iustitia Aragonum fieri debeat, in quodam Capite Priuilegii generalis, cuius toties mentionem fecimus, sic cautum fuit. *Item: Que el Iusticia de Aragon, iudge todos los pleytos, que vinieren a la Cort, con consello de los Ricos hombres, Mesnaderos, Caualleros, Infanzones, Ciudadanos, y de los hõbres buenos de las Villas, segũt Fuero, è segũt antiguamẽt fue acostũbrado.* Sed vberiùs diu antea expressa fuerat integra hæc in Comitiis iudicãdi istius Magistratus potestas, ac formula, in publica illa nobis, sub Iacobo Rege I. constituta lege, cuius supra meminimus. Quę talis est. *Quod in omnibus caussis, quæ erunt inter ipsũ Regem, vel successores suos, & Ricos homines, Filios dalgo, & Infanciones; quod Iustitia Aragonũ iudicet cum consilio Ricorum hominum, & Militum, qui erunt in Curia, dummodo non sint de partida. In omnibus aliis caussis, quæ erunt inter Ricos homines, Milites, & Infanciones; iudicet Iustitia Aragonum de ipsius Regis consilio, & de consilio Ricorum hominum, Militum, & Infancionum, qui erunt in Curia, dummodo non sint de partida.* Ea autem verba, *de partida*, id valent, vt ad consulendũ ii omnes, quorum priuatæ res aguntur, excludantur. Verùm hæc lex id etiam adiungit; iudicium nempe hoc à Iustitia Aragonum dupliciter fieri debere. Nam de cõtrouersiis, quæ inter Regem, ac nonnullos fortè Regni Ordines ortæ fuerint: excluso Rege, & iis, de quorum priuato iure contendatur, Iustitia Aragonum Iudex constituitur. In aliis autẽ quæstionibus, quæ non inter Regem, sed inter ipsos Ordines existent fortasse (fieri nãq; id sæpe videmus) Regis consilium oportet, & aliorum, qui liberè in ea caussa ius dicere possint, adhiberi. Sed rectè ne hanc nostræ legis sententiam interpreter, in Iurisperitorum opinione relinquo. Non enim doctorem me esse volo, sed tantùm historicum: cuius quidem muneris dignitatem, non gloriolæ aucupandæ vllius, sed iuuandæ patriæ impulit studium, vt mearum virium imbecillitate metirer. His ergò Consiliariis Iustitia Aragonum vti debet in Comitialibus iudiciis exercendis. Dum autẽ omniũ sensus in propositis rebus videntur congruere, effectusq; est æqualis ille, quẽ initio diximus, quasi fidium concentus: extremus tunc Comitiorũ actus tempore, ac die definitur. Quem nos, *El dia de la celebraciõ del Solio*, nuncupamus: quòd in eo Rex, maiori pompa, & apparatu, in Solio sedeat, omniũ Ordinũ frequẽtia stipatus, de cõfirmandis, sanciendisq; rebus, quæ in Comitiis transactæ fuerint, nouas leges, ex cõmuni, & publica auctoritate, laturus. Ita autẽ omnia cõcocta sunt, dum in illũ locũ conducuntur: vt plurima iura vno tẽpore statuantur facillimè. Quæ postquàm à Rege decreta sunt simulq; omniũ Ordinũ cõsensione laudata; de eorũ stabilitate Rex fidẽ suam Omnipotenti Deo in Iustitiæ Aragonũ certa iam verba, interposito Iureiurando, deuincit. Et Iustitia quã mox, aliiq; Regii ministri, ac cuncti Ordines in Regis manibus simili religione obligantur. Huiusce verò tantæ rei celebritatẽ ii duo, quos diximus, Comitialis scripturæ Magistri publicarũ literarũ monumentis consignant ad posterorum omnium memoriam sempiternã. Atq; hoc tandẽ felici exitu constans, & grauis, concordiarum plena, perfecta, atq; absoluta ipsorũ Comitiorum ratio cõcluditur. Iã verò de subselliis hęc idẽ Belluga, variis in locis, attestatur. Omittã autem testimoniorũ copiã, quã effundit, vt quæq; dicat, dilatet, & cõfirmet. Id enim Iurisperitorum est maximè propriũ. Ad nostrũ autẽ institutũ nihil pertinet, cùm non tã caussas rerum, quàm ipsas res, atq; euenta perquiramus. Vt Belluga igitur prodit: *Princeps, vt Regni dominus, in Culmine sedere debet: quod appellatur locus altus super omnes gentes ad Curias conuocatas, Regna sua, & terras representantes. Et in dicto Culmine, in Solio alto super omnes Vassallos debet Rex Cathedram tenere. Et ideò solitum est, vt fiat quoddam thronum ligneum,*

quod nòs Tabellatum appellamus; in quo sint multi gradus, ad modum gradarii; & Solium Regium stat in loco superiori super caput omnium conuocatorum. Post Principem autem sedet Primogenitus & ad dexteram patris sedere debet. Ex post ad latus sinistrum Principis, quod est dexterum quoad Curiales, sedet Iustitia Aragonum. Qui ex suis Foris præsidet etiam in sui Curia Aragonensium, & illam prorogat. Et ista dignitas, & officium fuit incognitum de iure, cùm sit creatum ex lege Regni, & habet magnum participium in Regia iurisdictione. Ego verò in comitialibus nostris scriptis notatum inuenio, Iustitiam Aragonum in gradibus Solii, ad ipsius Regis pedes, medium inter omnes Regis ministros, sedêre consueuisse: qui mihi præcelsus sanè, ac satis editus videtur locus. Quod si iisdem Comitiis, atq; eodem (vt vulgò loquimur) Solio, horum trium Regnorum conuentus celebrentur, id enim plerunque fit; ius est: Vt nostri Ordines in loco sedeant digniori: atq; vt Ciuitatis Cæsaraugustæ primarius Consul, quem Iuratum dicimus, in subselliorum ratione Barcinonenses, ac Valentinos Consules antecedat. Reliqui verò quo loco sedere debeant gradatim, Belluga idem fusius, & vberius pertractauit: & nos etiam in eo, quem de Methodo procedendi in Comitiis, vulgari lingua, superioribus annis libellum conscripsimus. Iam enim vnicuiq; in magno illo consessu certus, ac definitus est locus: statutúq; quis summus, quis infimus, quis medius, quis vltimus, ac quis extremus futurus sit: & vt, quo quisque loco sedere debeat, assideat; & illico qui sit post illum sessurus, subsequatur: vt omnia completa, & conferta sint: ne vlla relinquatur subselliorum pars nuda, aut inanis; sed vt quisq; sit in dando, & cedendo loco, cui dari conueniat, officiosus. Ceterum magnum aliud solebat olim in Comitiis nostris, non iam a Iustitia Aragonum, sed contra eundē Iustitiam, illius Locūtenentes, aliosq; ministros, iudicium exerceri. Vetus namq; ius erat, & antiquū: vt Magistratus hic Comitiali esset tantummodò notationi subiectus. Neq;, vllum aliud in eū erat iudicium damni, nec criminis, de iis, quæ iniuriose decerneret, nisi Comitiis habitis, cōstitutum. Nunc verò per leges noui cuiusdam iudicii inductus est mos, sancitumq;: Vt quotannis subire possit Septemdecim virorum vultum seuerum, magnamq; illorum experiri vim, ac iracundiam potestatis. Sequenti vero Capite quomodo ea se res habuerit demonstrabo.

DE INQVISITORIBVS IVSTITIÆ ARAGONVM censorioq; Septemdecim virorum iudicio.

Neque enim decuisset profectò, cùm à maioribus nostris tam bene fuissent ceteræ istius muneris partes descriptæ; extremum actum hunc, tamquàm ab inerti poeta, fuisse neglectum. Quinimo eundem sic oportuit, ad Magistratum ipsum temperandum accedere, vt in eo statuamus modò, incolumen Reip. nostræ statum contineri. Nam quo pacto fuêre extraordinarii Regum impetus Iudicis Medii præfectura compressi: simillimè quoq; necesse fuit, eandem ipsam præfecturam illaqueatam esse legum periculis, implicatamq; expectatione supplicii: ne nimia potestas superbiæ, aut elationi, sed bonitati, ac moderationi materiem det. iam vt melius nostrā quā Lacedæmoniorum olim, fuisse tēperatam Remp. iudicemus, quandoquidem nō Ephoris calcaria solum, ac Regibus frænos, queadmodū Isocrati, doctori alioquin singulari; sed & ipsi Iustitiæ Aragonū & calcaria, & frenos quoq; interdū adhiberi debere, visum fuit. Itaq; ad eā rē clarū hoc sibi maiores nostri, publica huiusmodi lege, remediū cōpararunt. Quæ enim tāto labore, ac periculis parta ab ipsis, nobisq; tradita libertas fuit; hoc etiam maximo oportuit, ac fortissimo sepimento vallari: Nempe vt Magistratus ipse se sciat, nisi in temperando temperantiam adhibuerit, grauissimas fore censorii iudicii pœnas subiturum: cuius nullo modo declinare laqueos licebit. Hæc autem eā de re antiquæ legis sub tit. *Quod in dubiis.* verba sunt. *VOLVMVS etiam, & ordinamus: Quod in casu, quo Iustitia Aragonum de facto processerit, vel mandauerit procedi ad executionem realem contra Forum, Priuilegia, Libertates, Vsus, & Consuetudines dicti Regni, contra personam, vel personas, seu bona alicuius; vel non certificauerit infra octo dies Officialem consultantem, postquàm requisitus fuerit super dubio, quid de Foro, Priuilegiis, libertatibus, vsibus, & consuetudinibus dicti Regni faciendum existat, & quid facere debeat, vt dictum est; vel si noluerit cognoscere de quæstione, quæ mota fuerit contra Iudices, & Officiales, vel aliquem ex eis, contra quem fuerit propositum processisse ad executionem realem contra personam, vel bona alicuius contra Forum, Priuilegia, libertates, Vsus, & consuetudines Regni; vel non expectata certificatione dicti Iustitiæ de facto processisse contra eam, vel peccasse in aliquo prædictorum in supradictis articulis contentorum, & specificatorum; vel si dictus Iustitia obedierit Cartæ contra Forum; vel recusauerit, mandare ad executionem duci sententiam latam per ipsum contra aliquem Iudicem, seu Officialem, secundum quod dictum est; vel non compleuerit, vel fecerit omnia, & singula supradicta, quæ tenetur complere, & facere, secundum quod dictum*

est. Quòd in prædictis casibus, & quolibet ipsorum, in quo, vel in quibus dictus Iustitia Aragonum fuerit, vel omiserit: si factum erit criminale, & mors, exilium, extema membrorum, pœna corporalis, vel captio fuerit subsequuta; dictus Iustitia Aragonum sustineat, & pœnam similem habeat sustinere. Et si ratione dicti enantamenti, vel superseßionis aliqua de dictis pœnis non fuerit subsequuta; vel factum fuerit ciuile, & ex hoc pars sustinuerit misiones, & damna: in quolibet dictorum casuum dictus Iustitia Aragonum teneatur parti damnificatæ soluere misiones, & emendare damna in duplum; & perdat Officium; & numquam illud, nec aliud Officium poßit habere; nec poßit esse de domo, nec de mercede nostra. Quæ pœna imposita contra dictum Iustitiam Aragonum habeant locum, & ducantur ad executionem; quotiens per Curiam Generalem fuerit pronuntiatũ, vel 10 *declaratũ super eo. Quam Curiã dictus dominus Rex teneatur facere de biennio in bienniũ, secundũ quod per Forum extitit ordinatum.* Ad inquirenda autem singula quæque Iustitiæ Aragonum facta, & consilia, Ann. Chr. ∞ CCCXC. Quatuorvirale quoddam, non annuum, vt modo, sed Intercomitiale munus designatum fuit, ex quatuor Regni conflatum Ordinibus. Cui qui tunc præpositi fuêre; ex eo quod in Magistratum inquirere debebãt; Inquisitores Officii Iustitiæ Aragonum dicti sunt: atque ita nunc etiam dicuntur. Inquirendi autem sic ipsis fuit, publica lege, potestas definita. Interdum enim fas erit hoc loco, vt ad memoriã vetustatis, antiquatas ipsas leges referamus. *CVM officiũ Iustitiæ Aragonũ sit vniuersale in dicto Regno, & si quos contra iustitiam aggrauaret, (præsertim cùm in aliquibus causis, in quibus contra Officiales nostros, & alios cognoscere potest, de Foro ab eius sententiis appel-* 20 *lari non poßit, nec appellatio aliqua prosequi) iustitiam ab eo debitam, grauati assequi commodè nequirent. Nam quamquam per Forum statutum existat; quòd pœnæ à Foro contra dictum Iustitiam imposita tunc locum habeant, & exequantur, cùm per Curiam Generalem Aragonum id declaratum fuerit, seu pronuntiatum; quia tamen per dictum Forum, vel aliàs non est aliqua certa forma prodita aduersus dictum Iustitiam, eiusque Locumtenentes, Notarios, & Virgarios procedendi: Ea propter ad supplicationem, & de voluntate, & consensu totius Curiæ, seu Deputatorum Regni prædicti, vice, & nomine Curiæ prædictæ, & pro bono statu dicti Regni, Statuimus, & in perpetuum ordinamus: Quòd per nos, & successores nostros eligantur quatuor personæ idoneæ: Vna videlicet de quolibet brachio, de octo personis nobis, & nostris successoribus nominandis, & præsentandis, & in Curiis generalibus, vel Particularibus celebrandis in dicto Regno, vice prima de Octo personis nobis* 30 *nominandis per Deputatos Regni prædicti pro tota Curia. Qui habeant sufficiens, & plenum posse inquirendi, seu Inquisitiones faciendi ad solam partis priuatæ denuntiationẽ factã verbotenus dictis Inquisitoribus, & sine scriptura, contra dictũ Iustitiã, Locũtenentes, Notarios, & Virgarios ipsius. Ita tamẽ ꝙ ipsi Inquisitores, faciãt scribi nomẽ denũtiatoris & substantiã eorũ, q̃ denuntiabit, per ipsorũ Notariũ in actis Processus Inquisitionis, quæ fiet contra dictos Iustitiam, Locumtenẽtes, Notarios, & Virgarios ipsius, qui nunc sunt, & pro tempore fuerint, de quibusuis criminibus, exceßibus, delictis, & notabilibus negligentiis, ac magnis defectibus abinde faciendis, committendis, seu perpetrandis in, & circa Officium antedictum, aut colore, seu occasione eiusdem in suis Officiis delinquendo. Quam Inquisitionem iidem Inquisitores contra prænominatos, & quemlibet ex eis facere tenean-tur prædictis tribus mensibus Anni cuiuslibet, Martii videlicet, Iulii, & Nouembris, & non* 40 *vltra. Qui quidem Inquisitores prima vice per nos eligendi, & eorum Notarius, teneantur præstare sacramentum, & homagium nostro nomine, & dictæ Curiæ, in posse dictorum Deputatorum, & dictæ Curiæ: De bene, & legaliter se habendo in faciendis dictis Inquisitionibus, & in exercitio earundem, omni odio, fauore, timore, amore, & rancore semotis. Et de tenendo in secreto nobis, & cuicumque alteri personæ dictas Inquisitiones, & contenta in eis vsque ad earum publicationem. Et qui post hos prima vice electi fuerint, & qui ex tunc loco eorum, seu cuiuslibet eorum de cetero eligentur, aut subrogabuntur; teneantur similia sacramentum, & homagium præstare in posse nostro, & dictæ Curiæ tempore celebrationis eiusdem: Nobis tamen existente in dicto Regno sine celebratione Curiarum, in posse nostro, & Deputatorum dicti Regni. Si vero absens fuerimus à dicto Regno; dicta Sacramentum, & homagium teneantur facere, & præstare in posse Guberna-to-* 50 *ris Aragonum, & Deputatorum eiusdem Regni, seu alterius eorundem Deputatorum, qui ad id ab ipsis Deputatis fuerit ordinatus.* Tum alio capite hæc fuit exercendi istius iudicii constituta formula. *Statuimus etiam: Quòd Inquisitores prædicti teneantur facere dictam publicationem in primis Curiis Generalibus, vel Particularibus, celebrandis in dicto Regno. Quas nos, pro vt de Foro tenemur, Iuramus celebrare de biennio in biennium post finitas Curias generales, vel in casu suo eis non finitis. Quæ publicatio habeat fieri antequam ad alios actus dictarum Curiarum poßit procedi. Et facta dicta publicatione, eædem Inquisitiones debeant finiri infra spacium quatuor mensium ex tunc sequentium. Infra quos concedatur dictis Iustitiæ, Locumtenentibus, Notariis, & Virgariis per dictos Inquisitores, copia articulorum, attestationum, & de actis, ac totò processu contra eosdem productis, & actitatis; prout eorum cuilibet pro suo interesse per-*

timere dignoscatur: & tempus ad contradicendum, & suas defensiones proponendum, & allegandum, suasque probationes super eo producendum. Quibus peractis: similiter concedatur copia attestationum, & aliorum, quæ proposita & producta fuerint procuratori Curiæ Aragonum. Quem brachia Curiæ prædictæ possint, & teneantur constituere in primis actibus Curiæ ad prosequendum, instandum, & determinari faciendum per sententiam, Inquisitiones, quæ inchoatæ fuerint contra dictum Iustitiam, & alios præfatos. Concedendum eidem procuratori terminum similiter ad reprobandum testes, & alia, quæ per dictum Iustitiam, & alios iam dictos producentur. Taliter tamen per ipsos Inquisitores dicti termini cuilibet ex prædictis moderentur; quod dictæ Inquisitiones infra dictum tempus finiri habeant. Et teneantur dicti Inquisitores in prædictis procedere breuiter, simpliciter, summariè, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii, sola facti veritate attenta. Et postquàm dictæ Inquisitiones erunt conclusæ, seu ad diffinitiuam sententiam productæ; non possit ad alios actus Curiæ procedi, donec ipsæ Inquisitiones per diffinitiuam sententiam fuerint terminatæ. Quæ proferri habeant, absoluendo, vel condemnando, quoad pœnas in Foro statutas: exceptis pœnis damnorum duplicatorum, & expensis, & interesse partis denuntiantis: quas is, cui pertineat, petere valeat, prout per Forum, & vsum Regni ante huius Fori editionem facere poterat. Dictus tamen denuntiator, ratione dictæ denuntiationis, non teneatur de calonia, nec de expensis. Et prædictæ absolutiones, & condemnationes habeant fieri iuxta merita dictarum Inquisitionum per dictum dominum Regem, & quatuor Brachia dictæ Curiæ concordes, seu maiorem partem cuiuslibet dictorum Brachiorum; illorum videlicet, qui in iis licitè possint, & debeant interuenire, de Foro, & ratione. Et nostræ etiam intentionis existit, Quòd Brachium Ecclesiæ possit interuenire in præmissis, & singulares eiusdem, qui voluerint interesse. Et insuper ordinamus: Quòd dictis Inquisitionibus pendentibus, & eis per diffinitiuam sententiam non finitis, ad suspensionem aliquam dicti Iustitiæ, & aliorum prædictorum procedi nequeat vllo modo. Quin etiam eadem lege, magnum hoc Inquisitorum fundatum, ac stabilitum fuit pulcherrimis hisce institutis imperium. *ITEM statuimus: Quòd dictorum Inquisitorum Officium duret tantùm, quousque per Curiam de aliis sit prouisum, modo, & forma præfatis. Et postquàm de aliis Inquisitoribus fuerit prouisum; successores teneantur inquirere contra præteritos Inquisitores, quibus modo, & forma se habuerint in, & circa commissum eis Officium. Et similiter faciant ii, qui in Curiis successiuè fuerint deputati: qui teneantur procedere, & Sacramentum, & homagium præstare, modo, & forma superiùs expressatis. Ceterùm cùm nobis fuerit supplicatum, quòd dictos Inquisitores non reuocemus, priuemus, nec in aliquo impediamus in, & circa exercitium Officiorum suorum, per Inhibitiones, superſedimenta, nec aliàs vllo modo, nec tollamus nec minuamus pœnas aliquas per Foros statutas contra dictũ Iustitiam, & alios prædictos; & vbi faceremus, quòd Inquisitores prædicti non teneantur obseruare aliquas literas, mandamenta, Inhibitiones, vel prouisiones in contrarium præmissorum emanatas; immo eis non obstantibus continuarent, & exercerent eorum Officiũ supradictum. Propterea volumus, concedimus, & ordinamus quòd dictos Inquisitores nõ intendimus, neque possimus priuare, nec in aliquo impedire per Inhibitiones, superſedimenta, vel alio modo, prout in nobis supplicatis continetur. Verùm si contingat, aliquem ex dictis Inquisitoribus interim deficere, morte, longa absentia, vel alio legitimo impedimento: in quolibet casuum prædictorũ, alii eius consocii possint, & habeant præsentare nobis, tamẽ in ipso Regno personaliter existente, nobis verò ab ipso Regno absente, Gubernatori dicti Regni, duas personas illius Brachii vnde deficiat, de quibus Nos, vel dictus Gubernator suo casu, habeamus, & habeant eligere vnam ex ipsis infra quindecim dies, postquàm dicta electio extiterit præsentata. Et vbi infra dictum tempus non faciemus Nos, vel dictus Gubernator suo casu: dicti Inquisitores, deficientis consocii, ex tunc id facere valeant. Quæ persona sic electa teneatur dicta Sacramentum, & homagia præstare in posse nostro, si in ipso Regno fuerimus, & Deputatorum dicti Regni, vel aliquorum ex ipsis Deputatis per alios Condeputatos eligendorum. Nobis verò ab ipso Regno absente, in posse dicti Gubernatoris, & dictorum Deputatorum, vel alterius eorum per Condeputatos alios eligendi.* Iam verò hęc quoq; tunc data fuit Inquisitoribus ipsis potestas. *Hâc constitutionẽ etiam perpetuò ordinamus: Quòd Inquisitores memorati, temporibus quibus circa prædictas vacabunt Inquisitiones, possint videre, & inuestigare omnes Processus originales, & acta Curiæ dicti Iustitiæ. Et iidem Iustitia, Locumtenentes, & Notarii, ipsos, & ipsa teneantur quacumque vice, quâ fuerint requisiti, eis exhibere, & ostendere; ipsorumq́; copias, quotiens eas voluerint, & petierint ipsis tradere absque aliquo pretio. Scribentibus tamen Generale dicti Regni satisfacere teneatur.* Ad extremum hæc iisde fuit, & laboris delegandi condicio, & merces altero eiusdem legis Capite constituta. *Volentes, prout conuenit, dictis Inquisitoribus de condecenti salario prouidere: Statuimus, quòd quilibet Inquisitorum prædictorũ anno quolibet habeat pro suis sportulis, salario, & labore à Generali dicti Regni Trecẽtos Florenos: & eorum Notarius Centũ Florenos. Quos habeant per tertias in fine cuiuslibet dictorum trium mensium, Martii videlicet, Iulii, & Nouembris. Et nõ possint*

aliquibus

aliquibus aliis personis, preterquàm suis collegis, seu sociis dumtaxat, committere vices suas. Ita tamen quod omnes quatuor, vel saltem tres ex ipsis habeant personaliter interesse exercitio, & continuationi Processuum dictorum Inquisitorum. Vetus igitur nostrum ius erat, vt in Comitiis exerceretur hoc contra Iustitiam Aragonum magnum iudicium: minimè tamen ceteris negotiis intermissis. Vno enim, atque eodem tempore, & Comitiales ipsæ agebantur res, & iniuriæ propositæ Magistratus. Neque verò olim Inquisitores hi, tantummodò erant huiusmodi caussarum structores. Interdum enim, vt sua ferre suffragia possent, lege hac publica concessum fuit ipsis. *Queremos assi mesmo: que en la examinaciõ, e diffinitiõ de los ditos Processos, los ditos Inquisidores puedã estar presentes. Empero que no hayã voto, sino aquel que sera de la Cort: assi como vno de la Cort.* Sed statutum erat, vt antequam vllum iudicium fieret facti alicuius, Inquisitores de singulis caussis ad Comitia referrent. Comitia autem de eis omnibus, prodita priùs die, publico iudicio decernebant: ac quæ maiori parti rata videbantur; rata erant futura. Ceterùm non facile factu semper erat in tanto hominum concursu, vt & ipsi secum, & simul omnes cum Regibus, in sententiis ferendis conuenirent. Quinimmo ob magnam confusionem suffragiorum, in alia Comitia plerumq; solebant iudicia hæc differri. Neq; ea semper pondere, ac delectu ferebantur; sed impetu, ac furore nonnumquã: cum interdum etiã ex imperitæ multitudinis errore penderẽt. Itaq; meritò possumus affirmare in hac iudicii ferendi formula statuenda, nostrã diutius antiquitatem errasse; ne iam illi omnia concedamus: quamquã eam aliquamdiu videmus nouis fuisse legibus, minutulis tamen in rebus, emendatam. Verùmtamen cùm difficultas ipsa videretur semper nouam aliam rationem, ac iudicandi viam flagitare, extremaq; hæc totius nostræ molitionis pars firmũ aliquod imploraret publicæ libertatis præsidiũ: plurimis tentatis rebus, in hac tãdem vna in Comitiis, Calataiubii habitis, An. ∞ CDLXI. acquieuerunt omnes: Multitudinem quippe fugiendam, paucisq; iudicibus contentos esse oportêre. Neq; aliter potuisset planè animaduersio, quę oportebat, vitiorum, nec delectus æquitatis, qui conuenit, adhiberi. Et id quidem deficiebat solum, vt bene firmus Reip. nostræ status, firmior redderetur. Tunc enim, quasi illius stabilitatis fundamentũ, ac sedes, constituta fuit hæc, de qua nunc agimus, Magistratus Iustitiæ Aragonũ Septemdecimuiralis auctoritas, moderatrix. Sed neq; tunc res ipsa visa est, quam decebat, maturitatem habêre: quippe cùm nihil simul & inuentum, & perfectum sit. Sexennio autem post, immutatis nonnullis de prioribus institutis, qui nobis nũc manet, inductus est mos: Quo tametsi appropinquauit magis, sed nondum venit tempestiua omnis, quæ oportet, maturitas decretorum. Immutanda enim videntur nonnulla, alia nouo more interdum decernenda, non tam vt seueritas ipsa iudicandi, quàm vt accusandi corrupta, à nonnullis vsitata, formula temperetur. Eam enim statuo esse haud mediocre impedimentum libertatis: atq; ita esse in hoc iudicio seueritatem probandam; vt in accusando adhibeatur etiam quæ tanto muneri debetur, decôris, ac æquitatis mansuetudo. Verùm nescio quo pacto ad statuendi rationem delapsa est oratio mea, cùm id mihi propositum initio nõ fuisset. Itaq; vt ad rem redeam, Ann. ∞ CDLXVII. in Cæsaraugustanis Comitiis, quorum supra meminimus, amplissima illa lege, quæ, *Forus Inquisitionis Officii Iustitiæ Aragonum*, inscribitur, sancitum fuit: Vt censorium hoc de Magistratu iudicium mutuis exerceatur, & Inquisitorum, & Septemdecim virorum Officiis. Quæ ita ipsis dispertita sunt: Vt Inquisitores muniant iudicandi viam; Septemdecimuiri autem sententiam pronuntient. Iam verò Inquisitores hos non publico delectu, vt olim dum Intercomitiales erant, sed Deputatorum more, sortito quotannis lex nostra capi iubet. At Septemdecimviros, sortito quamuis; non tamen annis singulis; nisi dum eorum indiget ope Respublica. De quibus omnibus singula sunt iura constituta: ne quis eorum à proprio, & integro possit officio aberrare. Quæ verò ea sint, perquàmbreuiter perstringam hoc loco. Quamquàm enim sunt literatis nostris hominibus vulgata, & notissima: plerumq; tamen solent esse non solùm populo, sed suffragatoribus ipsis obscuriora. In primis igitur quodam illius legis Capite sancitur: Vt Inquisitores hi, prioribus decem Aprilis mensis diebus, cuiuslibet anni, Cæsaraugustæ in publica Deputationis ita vocata domo considentes, amplissimo Comitiorum loco, potestatem sui faciant, vt ab omnibus possint adiri. Antiquo autẽ more comparatum est: vt prima quaq; eiusdem mensis die, Inquisitorum iussu, publici præcones, maxima voce, citent quoscumq;, qui se iniustè esse à Magistratu lęsos arbitrentur, vt apud Inquisitores edant, & exponant, ac suã quisq; iniuriam persequatur: denuntiantes siquidem, Inquisitores ipsos singulis illis diebus, definito eo loco, ad omnia, de quibus quisq; audîri velit, paratos futuros. Quòd si nemo adsit, qui intra decem illos dies de Ma-

gistratus iniuria conqueratur; eundem accusandi tunc aditus est omnis interclusus, nec Septemdecimviri educuntur eo anno. Immò verò decima ipsa Aprilis mensis die, Inquisitorum illud finitur Imperium. Si quispiā autē, licet tenuissimus homo, intra dictos dies, proposuerit, à Magistratu contra se, fuisse aliquid iniquè, & iniuriosè decretum; vel non decretū fortasse, quod iuxta leges ipsas decerni debuisset: tunc Inquisitorū potestas vsq; in decimum Iunii sequentis prorogatur diem. Omnes enim hi, qui interponūtur, dies & actori ad agendum, & reo ad defendendum sunt, vnicuiq; videlicet definito iam tempore, constituti: decretumq; est; vt hæ caussæ apud Inquisitores, tū Iudices, agendæ sint. Idipsum autē de Magistratu conqueri, & apud eos edere, & exponere; *Denuntiare*, patrio loquendi genere appellamus: *Denuntiationemq;* petitoris ea de re propositum libellum. Cuius tam formidolosum est nomen, vt statim dum proponitur, triste cēseatur, ac horridū; ac si iam reus fiat sola eiusmodi nuntiatione vitiosus. Simulac ergò intenditur alicui, censorii istius Iudicii periculum: si legitimis præstitis, vt loquimur, fideiussoribus roboretur, inanis est prorsus quæq; omnis mutatio consilii. Nam etsi ius suum posteà totum dimiserit, qui accusarit; nihilominus necessariò est illius, qui accusatus sit, nomen ab Inquisitoribus ad Septemdecimviros deferendum. Tūc enim procurator Regni, publicus est accusator à nostris legibus constitutus; qui vehemētem, & acrem petitoris illico capere tenetur, quam eidem minimè licet, personā deponere; quin singulas huiusmodi actiones, tamquàm perduellionis actiones, persequatur. quasi leges ipsę videantur eo tēpore istius à se selecti patroni fidem, illatarū sibi iniuriarū vltricē, implorare. Eò aūt grauior; quò nō est voluntaria illius accusatio, censetur. At verò qui reus factus est, in cōfessione facti, pręcipuam eā, quæ sit ipsius iuris, defensionē suscipere debet, ipsarumq; arripere patrociniū legū. Tunc enim non tā de priuato, quàm de publico iure disceptari oportet. Nonnūquā autem ex scripti interpretatione improbo Iudici datur occasio, vt cū sciens perperam iudicarit, publicas tabulas videatur sequutus. Tam prōpta autē, & parata esse debent istius Magistratus adiumenta, ad cōmunia pericula propulsanda; vt si nō defendat, vel non ferendæ obsistat iniuriæ, tam esse in vitio iudicetur, quām si eandem ipse iniuriā intulisset. Verùm hæc omnia in singulare Septēdecim virorum iudicium concluduntur. Nullū enim ea de re Inquisitores possunt suffragiū ferre, vt olim solebant: nisi quis fortè eorum sit in alicuius Septēdecimviri, vel mortui, vel suspecti, è reliquis Septemdecimviris locū suffectus. Sic namq; fieri iubet ipsa lex, vt eorum numerus impar efficiatur. Est autē eorundem Inquisitorū potestas in nonnullos alios Regiæ Iurisdictionis ministros prorogata: quos nostro more, vulgari lingua appellandos duxi, ne eorū nomina latinè reddita efferantur vitiosè: nempe: *En los Sobreiūteros; Lugartenientes de Sobreiūteros; Porteros del numero de doze; y en qualesquiere otros Porteros, o Vergueros; y en qualesquiere hōbres des Officio de los Alguaziles del Rey, de su Lugartenicte general, del Primogenito, y del Regēte el Officio de la Gouernaciō; y en los q̄ fuerē Aduogados secretos:* diuersa tamē à prioribus aliis ratione. Quæ aūt ea sit, in legibus, sub tit. *De Aduocatis, ac Supraiunctariis*, continetur. Ego enim sic interpretor maiores nostros sensisse, vt ea lege, *De Supraiūctariis*, censuerint, non Alguazirios ipsos, sed homines eorum Officii, satellites nimirum, huiusmodi Inquisitioni subiectos esse debêre: tametsi hæc verba aliter scio à Molino fuisse variis in locis explicata. Sed de his agere prætermitto: mihi enim ad cōmemorandum minimè videntur necessaria, cùm de Magistratu Iustitiæ Aragonū tantūmodò sit sermo propositus. Itaq; hoc in genere, Inquisitorum partes præcipuæ sunt; Septemdecimviris viā, vt diximus, iudicandi munire. Ipsorum verò Septemdecimvirorum quàm late pateat potestatis vis, ex his eiusdē legis verbis perspicuè intelligetur. *Las quales doze personas de los tres braços, è cinco de otro braço, que todos siā en numero de dezisiēte personas, hayā aquella mesma potestad cerca las cosas sobreditas, è infra scriptas, è de aq̄llas incidētes, depēdientes, è emergentes, è a aquellas annexas, q̄ nos hauemos, è hauer podemos en semble con la Cort.* Quod tandē omniū maximum est, ac summū imperium. Iam verò ad negotia huiusmodi, integra iudicandi potestate, expedienda, eadē ipsa lege cautū est: Vt sortitò, vicesima quaq; Maii mēsis die, quæ huic operi faciendo dicta est, ê quatuor Regni Ordinibus Septemdecim capiantur viri, qui Reip. voce magnum istud Officiū exequantur. Eosdem autem educendi Deputatis Regni cōmissum est munus: ac inducendi quoq; dum eorum nomina mutari oportet. Nemini enim in hūc tantæ dignitatis locum, neq; in ipsum Inquisitorum, nec Deputatorum numerū, licet peruenire, nisi eum Deputati ipsi, illo numero, ac loco dignum, iudicarint. Est autem præstitutum iam: vt in singulis hisce muneribus, & distributiones generū, & ipsorū Ordinū gradus seruentur: quoad is in vnoquoq; eorum effectus sit numerus, qui iam est ab ipsis nostris legibus definitus. Est præterea eadem ipsa lege prouisum; vt hæc (vt ita dicam) imparitas, in Septemdecimvirali

virali numero constituta, ad singulos Ordines deducatur; gradatimq; deorsum versus redeatur sursum. Septemdecimviros ergò, sorte datos, ius est, ad decimum Iunii diem, Deputatorum edicto, compellari. Quem ne quis fortè negligat obire, sancitū est etiā; vt ei, qui non adsit, vel maxima sit culpa, vel caussa. Cæsaraugustam aūt conuenientes, constituta die, Deputatis Regni sacrosancto fœdere deuinciunt fidem suā, se nullo pacto à via recta deducendos fore, quominus suum quisq; de singulis caussis & incorruptum, & liberum, & occultum quoq; suffragium ferat. Mox iudicii locum ascendunt. Ibiq; ad eos, quæq; fuerunt ante Inquisitores publicis monumentis mandata, perferuntur, adhibito ad hęc omnia eorundē Inquisitorū, vt vocant, Notario: quē iubēt esse leges nostræ, istius
10 omnis scripturæ magistrum. Atq; illum olim quandoq; à Comitiis, quandoq; à Regibus, sæpius tamen ab eisdem Inquisitoribus, ipsi muneri præponi solitū obseruaui. Nunc verò sorte etiam est eodem, quo Inquisitores, tempore educendus. Hac igitur re præstita, quasi quibusdam finibus, magnū illud, quod diximus, eorundē Inquisitorum terminatur imperium. Inde autem Septemdecimvirorum incolumis tota iudicandi potestas informatur. Apud eos enim statim oriuntur accuratæ, & acerrimæ honoris contentiones, disceptationesq; de singulorum reorum capite, & fortunis. Ac ne illud omittam, Septemdecim hos, graues ferendi istius iudicii auctores, libertatibus nostris placuit habêre ciuilium legum expertes, & ignaros. Ita enim ab eo Iurisperiti omnes, publico alio ipsarum legum edicto, repulsi sunt. *Empero declaramos: Que Iuristas algunos no hayā, ni puedan hauer*
20 *el Officio de la dita Iudicatura.* Voluerunt namq; nisi quasdam apertissimas res crimini dari non posse: repetundarum scilicet pecuniarum culpam; violatæ fidei; doli mali; aut summæ negligentiæ. Nouerant autem à Iurisperitis plerumq; vno verbo, aut litera, ius omne torqueri. Ea propter prohibuerunt, eos in huiusmodi iudiciis interesse. In cōsiliis tamen, vt duo Iurisperiti adsint, a Septemdecimviris quamprimùm euocati, concesserunt: quos, *Assessores*, eædem leges nostræ nuncuparūt. Sed hi nequeunt definire iura: tametsi de singulis rebus, ac de vnoquoq; reo iudicando palam sua ferre suffragia tenentur, non vt disceptatores, aut Iudices; sed vt fideles tantùm singulorum Officiorū spectatores, ac testes: atq; vt scelerum indicia ostendant, sententiarumq; ferendarum Septemdecimviris ipsis patefaciant viam. Septemdecimviris autem adeò restrictè ad eam rem præfinitū est tem-
30 pus, vt differri interdum vna hora non possit. Non enim licet quadraginta dierum spatiū excedere. At verò tacita debent esse omnia, quæ ab ipsis fiant, iudicia huiusmodi: calculis siquidē adhibitis; nigris condemnationem, candidis autē absolutionem significantibus. Et nimirum hoc in genere, in quo tota nostrarum libertatum summa conglobatur, hæc danda fuit latebra iudicii, vt ceteris, quid quisq; sentiat, ignorantibus, calculus ipse vniuscuiusq; liberum occultet suffragium: quò meliùs fieri possit ab iis, in quorum mentibus consideat, iustitia. Decretū est autē; vt cuicūq; noxiæ pœna sit par, vt in suo vitio quisq; plectatur: vis nempe, capite; auaritia, mulcta; honoris cupiditas, ignominia. Neq; verò iudicium hoc eam potest sententiam cōtinere, vt reliqua omnia iudicia tollantur, quæ antea fuerint lata à Magistratu. Id enim fieri posse vetant leges nostræ. Qui iniquus verò in
40 aliquem Iudex inuentus sit, potest eodem ipso crimine prorsus condemnari. Locumtenenti autem iniuria notato, ius est: vt neq; in Curiam reditus, neq; vt aditus pateat ad honores. Iam verò, quod summum omnium, & maximum est, pœnis à Septemdecimviris constitutis prouocationi nullus locus datur. Hanc enim eorum animaduersionē Censoriam maiores nostri sine aliquo auxilio decreuerunt: vt tam graui, iniquitati Iudicū, proposita conditione supplicii, qui natura æqui non sint, necessitate esse cogantur. Quòd si quis fortè, vt sæpe fit, Septemdecimvirorum sententiis absoluatur; ius est, eum, qui accusarit, expensi nummi, ac contracti damni, pœnam dupli, necessariò subire. In his autem omnibus eam tenentur statim Septemdecimviri cuncti pronuntiare, in quam maior eorum pars sententiam incubuerit. Denique ita diligenter perscriptæ nobis leges in hoc
50 genere sunt, ita cautum vnaquaque de re, & ita, quod oportet, exceptum; vt nefas sit, quidquam, quod expediat, a maioribus præteritum arbitrari. Nec verò etiam decuisset, cùm in hoc Magistratu ceteræ partes ita collocatæ sint, ut nulla earum videatur excedere; eos in posteriori hoc actu redditos fuisse negligentiores, magnamq; illam eorundem aciem ingenii, in extrema hac statuenda istius muneris parte, retardatam. Atq; hoc tandem est censorium, Septemdecimvirorum grauissimum, ac supremum iudicium. Cetera verò, quæ à me de singulis Iustitiis Aragonum dicenda desunt; futuro nostro sermoni reseruabo. Non queo enim iam ampliùs differre meam, quam promisi, de antiquis Aragonensium nominibus, ac veteribus quibusdam Magistratibus, sententiam explicare.

DE ANTIQVIS NOMINIBVS, ET Magistratibus.

CVM multæ autem res sint à nostris scriptoribus de tota nostra antiquitate neglectæ: tum verò ea penitus est, quæ mihi hoc loco difficilis, & perobscura quæstio proponitur, de ratione nominum antiquorum. Nam siue illam vetustas obruerit, siue forsan varietas argumenti illius homines nostros deterruerit à scribendo: omnis hæc ipsius nostræ antiquitatis pars, inculta est prorsus, ac deserta; nec vllo adhuc, quod sciam, monumentorum genere illustrata. Quòd si ipsi ab ea, tamquàm à re incerta assensionem suam cohibuerunt; vix videor posse à reprehensione temeritatis abesse, quòd scriptionis genus ab aliis propterea explosum, his meis literulis illustrandum aggrediar. Ac fateor equidē, facillimè fieri posse, me falsum sentire, si illius rationē, tamq̃ stabilia aliqua aut firma præcepta, in incerto illo antiqui temporis euentu collocarem; vellemq; modò euentis ipsis veterum ponderare consilia: quæ non semper vnius iuris norma, sed ex voluntate plerumque probabantur, aut casu; cùm humiliores homines in alienum eiusdem nominis genus infunderentur quandoq;. Neq; verò tametsi, quæ à me hoc loco dicenda proponuntur, alicuius rei, aut contrarii euentus argumento refellantur; videntur cetera esse, quòd se paululùm aliqua extra numerum mouerint, explodenda. Scio enim ipse, quàm fuerit varia, commutabilisque ratio istius rei. Nihilominus tamen fuêre olim Capita nonnulla, ita iisdem semper sententiis frequentata, vt inde erui posse arbitremur aliquam illius artis rationem, quę ex solo sermonis vsu constat quotidiano. Si verò neq; id fortasse fuerimus consequuti, illud saltem efficiemus, vt huiusce tam abditæ, & obscuræ rei adumbratam quandam intelligentiā animo, ac mente concipiamus. Quid? quod, multa nobis nunc trita, ac peruulgata sunt, quę cùm initio siluestribus densa sepibus cernerentur; posteà patefacta fuêre: quia eadem scriptores ipsi præstantibus suis ingeniis, quasi aratris quibusdam, perstrinxerunt. Ac nisi literarum lumen accenderet; in eisdem tenebris diu pleraq; alia antiquarum rerum munia iacuissent. Et libenter ego, si modò id fieri posset, ad hanc rem pertractandam, præstantiam ingenii ab alio mutuarer. Sed quò minus eo possum, illud mihi subsidium comparabo, ne quid sine vlla dubitatione defendā: cùm vix quidquā à me sit in huiusmodi argumento satis adhuc exploratè perceptū. Vt in agro autē non semel arato, sed iterato, & nouato meliores fætus eduntur, & grandiores; sic futurum spero, vt in hoc genere perfectiora proferantur in posterum, & qui nūc à me sulcus leuiter pressus fuerit, altiùs deinceps à nostris scriptoribus imprimatur. Ad eum verò, quā supra habui de veteri Ricorum, ac Mesnaderiorum hominum dignitate, quiq; reliquus est mihi de singulis Iustitiis, sermonem, conducere nimis arbitratus sum, annectere hāc modò de antiquis nostris nominibus disputationē: cùm ex illo genere ductum sit, ac sicut membrum aliquod annexum orationi. Itaq; quo me faciliùs explicare possim, video hanc primā ingressionē meam ex Romana esse antiquitate petendā; non quòd statuerim ad Romanorū artem reuocare, aut præcepta, antiquas illas, à maioribus nostris vsitatas formulas loquendi: sed vt aliorum euentis memoria repetitis, faciliùs nostra cuiusmodi fuerint, cognoscamus. Romani igitur, grauissimi illi & bene dicendi, & intelligendi magistri, tantopere populorum omnium iudiciis celebrati, in suis hominibus appellandis, prænomine, nomine, cognomine, atq; agnomine vtebantur: singulis nēpe ad singulas res significandas inuentis. De quibus quid ipsi senserint, ita scriptis suis Sosipater, ac Diomedes, antiqui Grammatici, tradiderunt. *Vocabulorum* (inquiunt) *quibus Romani capita recensebant, quatuor genera sunt: Prænomen; Nomen; Cognomen; Agnomen. Prænomen; quod nomini gentilitio præponitur, vt Publius: Nomen; quod originem gentis declarat, vt Cornelius: Cognomen; quod nominibus gentilitiis subiungitur, vt Scipio: Agnomen; quod extrinsecus addi solet, aliqua ratione, vel euentu quæsitum, vt Africanus.* Prænomen ergò, vt de singulis dicamus (in animo est enim leuiter attingere vnamquamque rem) ex eo, quòd nomini præponatur, dictum est. Prænominum autem alia ab ipsis Romanis sumpta, alia à finitimis populis vsurpata fuêre; ob eamq; caussam peregrina vocitantur. Ac Romana quidem, triginta ad summum fuisse, ex Varronis sententia, perhibentur: peregrina autem, duodecim. Quandoque tamen horum omnium nonnulla in cognominum rationem transierunt. Neque verò prænomina omnia erant, omnibus familiis communia: sed alia aliis magis familiaria. Quæ verò ea fuerint, demonstrare omitto. Ad nostram enim rem nihil id arbitror pertinêre; præsertim cùm ab ipso Sigonio, & aliis viris doctissimis hæc omnia, quæ ego nunc percurro, subtilissime fuerint pertractata. Nomen autem id erat, quod, vnde quisq; gentis suæ originem duceret, indicabat: propterea; à Romanis genti-

gentilitium vocabatur. Id autem apud eos, quemadmodum & apud ceteras quasuis nationes, aut à viro, aut à loco tamquam a fonte aliquo, deduci consueuit. In, *ius*, autem terminari solebat; vt in ipsa voce apparêret, fuisse ab aliquo horum initio deriuatum: vt à Tullo Rege, Tullius; à Tarquiniis autem Vrbe, Tarquinius. A quibus singulis, qui genus suum postea duxerunt; Tullii, & Tarquinii sunt vocati. Quam deriuandorum nominum formam Romani ipsi ad suam consuetudinem, Græcorum præceptis imbuti, deduxerunt. Apud Romanos enim gentilitia hæc nomina idem valere, quod apud Græcos patronymica, sic Priscianus, vetustus scriptor, obseruauit. *Nominum deriuatiuorum multa genera sunt. Quorum patronymicum, id est, quod à propriis tantummodo patrum nominibus deriuatur secundum formam Graecam: quod significat cum genitiuo primitiui, filios, vel nepotes. Vt Aeacides, Aeaci filius, vel nepos. Pro quo Romani nominibus familiarum vtuntur: Vt Cornelii. Omnes enim ab illo, qui primus Cornelius appellatus est, hoc nomen habuerunt, quicumq; eiusdem familia sunt: sicut omnes minores Thesei, Thesidas Graci appellarunt.* Nomine ergò apud Romanos olim, vniuscuiusq; gentis, vnde ducta esset origo, notabatur. Verumenimvero cùm ex eadem gente, plures propagarentur familiæ; ad eas distinguendas, Romani Cognominum vsum adiunxerunt. Quod perspicuè adhibito Corneliæ, ac Valeriæ gentis exemplo intelligetur. Etenim cùm Cornelia gens in multas esset familias diffusa; ad internoscendam vnamquamque earum, tertiam ipsam cognominis notam adhibebant: indeque ex eisdem Corneliis, alii Cornelii Scipiones; alii Cornelii Lentuli; alii Cornelii Dolabellæ vocari cœperũt. Et in Valeria gente, alii Valerii Maximi; alii Valerii Messallæ: alii Valerii Flacci; aliisve diuersis modis fuere nuncupati. Inter gentem autẽ, ac familiã nõ minor fuit rei, q̃ videtur esse vocũ discrepãtia. Gentis enim nomẽ latiùs patuit, q̃ familiæ. Neq; gens olim propriè vocabatur, nisi quæ plures in se familias continebat. Vnde eidẽ Sigonio placet, ac profectò egregiè, vt gens ad nomẽ, ad cognomẽ autẽ familia referatur: quasi cognomẽ tantũmodò fuerit ad distinguendas eiusdẽ gentis familias adinuẽtũ. Porrò autem cùm eædẽ ipsæ familiæ in alias distribuerentur familias, ita vt Scipiones; alii Africani; alii Nasicæ dicerentur: hæc quarti nominis copulatio, quæ adiungebatur cognominibus; agnomen, dicta fuit. Agnomina autem non omnia hereditaria fuere. Quandoque enim nonnulla, nec ad filios quidem, perueniebant. Sed hæc veterum Grammaticorum opinio non tam stabilis, quam ab ipsis constituitur, inuenta est in hoc vno, quod tradunt, agnomina differre à cognominibus. Nam eadem ipsa Africani vox, quam ab eis, exempli caussa, agnominis loco positam videmus; à Marco Tullio Cicerone in oratione pro Sexto Roscio Amerino ita cognominis vocabulo definitur. Libet enim, vt hæc etiam accedant, ad ea quæ à Sigonio indidem sumpta sunt, ad hanc rem confirmandam testimonia. *Africanus*, inquit Tullius, *suo cognomine declarat tertiam partem Orbis terrarum se subegisse.* Et idem in Epist. ad Atticum de Pompeio loquens: *Noster amicus Magnus*, ait, *cuius cognomen vnà cum Crassi diuitis cognomine consenescit.* Neque enim ad veterum Grammaticorum opinionem infirmandam sat fuisset scriptoris alterius testimonium, nisi illius, qui longè omnium, quicumque fuerunt, proprietate loquendi habitus est princeps, Marcus Tullius. Libenter itaque assentior Sigonio, qui statuit, quæcumque gentilitiis nominibus tertio, aut quarto loco adiiciantur, cognomina appellanda esse: eaque ab agnominibus voce magis differre, quàm re. Neque verò qui primi fuere ipsius Romanæ Reip. propagatores, hunc multorum nominum vsum habuerunt. Eos namque vno tantùm nomine præditos fuisse, vt Romulum, & Remum, ex Varronis testimonio comprobatur. Postea verò cum essent duo, aut plures Terentii (vt idem Varro est auctor) appellati: quod in vnoquoque singulare erat, in quo ab aliis secerni posset; id illius nomini præponi cœptum fuit. Quo pacto fiebat, vt qui mane, Manius: qui luce, Lucius; qui post mortem patris natus esset, Posthumus vocaretur. Vnde prænominum ratio vsu venit. Ad quam tandem, vt diximus; cognominum, & agnominum accessit consuetudo. Et id ipsum plane, diuersa tamen ratione, apud maiores nostros video factitatum. Apud eos enim paulatim vna cum ipso Regno, quemadmodum & apud Romanos, multorum nominum vsus increbuit. Omnia autem vel nominum, vel cognominum vocabulis comprehenduntur. Prænomina enim non habuerunt: nisi has singulas voces, *Don*, & *Mossen*, statuamus prænomina appellanda; quod singulis Nobilium, ac Militum, nominibus præponantur. Quisquis enim de genere Nobilium sit, *Don*: qui de Militibus autem, *Mossen*, Catalano (vt suspicor) sermone iampridem vocatur apud nos. Vt *Don Ioan Ximenez de Vrrea*: *Mossen Ximen Perez de Salanoua*. Hæc enim enim vulgaribus verbis notanda sunt, quia nõ bene possent Latinis.

Quòd si ea prænominia sunt: non alicuius gentis, aut familiæ; sed ipsorum Ordinum prænomina sunt. His enim, quasi quibusdam signis, maiores nostri, eos, qui ex aliquo horum Ordinum essent, indicabant. Postmodùm confusé agi res ista cœpit: sensimque eô deducta est, vt quæ olim illustris, ac certa nobilitatis nota ferebatur; ab ignobilibus modò, & infimis hominibus, ac feminis præsertim vsurpetur. Atqui in veteribus monumentis, Mesnaderii leguntur nonnulli, ea Nobilium nota, interdum illustrati: vt, *Don Ximen Perez de Pina : Don Ruy Sanchez de Pomar* : & alii his similes, qui vetera peruolutanti frequenter occurrent. Sed eorum Ordo proximus erat patritiorum Ordini, ac Nobilium: qui magnam illam præseferebant Ricorum hominum, quam docuimus, speciem. Itaque hæ duæ tantum voces, *Don*, & *Mossen*, videntur quodammodò ad prænominum Romanorum rationem adumbratæ. Nominum autem apud nos tria fuisse genera obseruari: propria; patronymica; & gentilitia: quæcumque verò posteà adiecta fuerint, cognomina appellari. Separatim namque videntur mihi esse aliæ cuiusque generis, & diuersæ obseruationes; neque apud nos, vt apud Romanos, patronymica, & gentilitia nomina idem valêre. Quid autem inter se differant, dicendum est. Verumtamen ne sine appositione exemplorum, hæc omnia reddantur obscuriora; consentaneum erit, vt certum quiddam exempli caussa, ponamus, quo hæ singulæ prænominum, nominum, & cognominum nostrorum differentię exprimantur. Erit autem huiusmodi: *Don Pedro Martinez de Luna*, *el Vieio*: libet enim eius hoc loco facere mentionem, à quo posteà duæ clarissimæ eiusdem Lunarum gentis familię dimanarunt: quarum altera Illuccæ; altera Almonazirii opido fuit potita. In his autem necesse est omnino permiscêre Hispana cum Latinis : quandoquidem eam mihi proposui quæstionem discutiendam, quæ de ratione tota sit inconditæ, ac vulgaris antiquorum nostrorum hominum loquendi consuetudinis. In proposito igitur exemplo, prima illa vox, *Don*; prænomen erit: quia patritium illum esse declarat. Secunda verò, *Pedro*, proprium nomen vocabitur. Nam etsi id ipsum nomen latè pateat, & omnibus gentibus, familiis, ac tenuissimis quibusuis hominibus sit commune: tamen ita vnicuique datur personæ, vt eo videatur posse, tāquàm proprio, ac certo vocabulo, appellari; proptereàq; proprium vniuscuiusque personæ dici potest. Tertiam deinde vocem, *Martinez*, patronymicum nomen appellabo, à gentilitio diuersum; quòd minimè vllam apud nos originem gētis declaret, sed à propriis tantum patrum, auorum, aliorumve maiorum nominibus deriuetur. At quartam, *de Luna*; gentilitium nimirum: quòd ea declaretur, vnde quisque duxerit genus suum. Cognomen tandem; quod extremo loco positum est nomen ob ætatem : nempe, *el Vieio*. Cumque de prænominibus iam supra dictum sit; reliquum erit, vt de ceteris dicamus singulatim. Ac propriorum quidem nominum alia videntur fuisse vsitatiora ; intermissa alia, tametsi olim frequenter vsurpata; postrema verò, incerta; quibus aliquando, rarò tamen, vtebantur antiqui. Vsitatiora autem hæc fuêre: *Alonso : Artal: Aluaro: Beltran: Belenguer: Bernaldo : Blasco : Felipe : Fernando: Ferrer: Garcia: Gonçalo: Guillen: Gil: Ioan: Iayme : Lope : Luys : Martin: Miguel : Pedro: Ramon: Ramiro* (Latinè verò quandoque Ranimiro) *Rodrigo : Sancho : Simon : Vgo : Iñigo : Ximeno.* Non quòd statuam, maiores nostros nullis aliis nominibus vsos fuisse: sed hæc apud eos fuisse vsitatiora. Intermissa autem: *Aznar : Arnaldo : Atho : Fortunio : Galindo: Galceran:* tut, *Galacian : Gilabert : Gueran : Nuño; Orti: Oger: Pelegrin : Ruy : Vidal.* Hæc enim olim vsurpabantur frequenter. Verùm iampridem sunt ab vsu quotidianorum nominum à nostris intermissa. At verò incertorum vix vlla ratio tradi potest: ob eamque caussam illa, incerta nominaui. Sub quorum genere minimè ea nunc complecti volo, quæ semel, aut bis; sed quæ sæpius, à nostris leguntur vsurpata; ac licet raro, aliquando tamen ad diuersarum gentium familias transfudisse. Sunt autem huiusmodi: *Acurt : Adam : Alaman : Amor : Assalido* (quod familiæ *de* Gudal fuisse comperio) *Castan : Corbaran : Dodon : Gombal* : (quod gentilitium antiquæ cuiusdam ita vocatæ gentis cùm fuisset; posteà proprii nominis loco vsurpatum est) *Guiral : Palazin : Pipino : Roldan : Vallés.* Feminarum verò vsitatiora nomina, hæc fuêre : *Elsa Toda : Vrraca : Ximena.* tametsi passim maritorum nominibus appellatæ inueniuntur. Quamquàm autem (vt ad virorum nomina redeamus) ea omnibus erant hominibus, ac familiis communia : fuêre tamen nonnulla ab aliquibus frequentiùs vsurpata, ob idque earumdem videntur esse magis propria : vt Corneliorum, & Vrrearum, Eximini nomen : Alagoniorum verò, Artaldi, & Belasconis. Ceterùm patronymica olim ex propriis tantummodò patrum nominibus ducebantur : neque erant vllius gentis propria, vel familiæ: nec magis plebi, quàm optimatibus interdicta : sed quæ omnibus æquè gentibus, atque ordi-

Ordinibus conueniebant. Quicunq; enim, cuiusuis Ordinis, ac familiæ, qui patre natus esset Martino appellato; Martini inde patronymicum sibi nomen vendicabat. Quod interdum à matris nomine duci consueuit, vt in Garsia Innici Suprarbiensi Regi secundo notatum fuit: aliquando ab aui, maiorumve nominibus deriuari. Iam verò patronymica hæc nomina alia extremam paterni nominis syllabā mutarūt in, *ez*; quorum magnus, & vulgaris est vsus; alia paternum ipsum nomen sine vlla mutatione retinuêre, quòd male sonarent deriuata: alia denique anonyma videtur fuisse, quòd propria nomina, à quibus deriuari possint, non exstent, etsi eadem patronymica appellanda sunt, quòd in patronymicorum nominum loco assiduè collocentur. Quæ terminationem mutarunt, sunt
10 hæc: *Aluarez: Aznarez: Diez: Fernandez: Galindez: Garcez: Gonçalez: Yñiguez: Yuañez: Iañez: Lopez: Martinez: Nuñez; Perez: Ortiz: Ramirez: Rodriguez: Ruyz: Sanchez: Ximenez.* Ita autem deriuata fuêre: Ab Aluaro, *Aluarez*: ab Azenario, *Aznarez*: à Didaco, *Diez*: à Fernando, *Fernandez*: à Galindo, *Galindez*: a Garcia, *Garcez*: à Gonzaluo, *Gonçalez*: ab Innico, *Iñiguez*: ab Yuando, *Yuañez*: à Ioanne, *Iañez*: à Lupo, *Lopez*: a Martino, *Martinez*: à Nunnio, *Nuñez*: à Petro, *Perez*: ab Orti, *Ortiz*: à Ramiro, *Ramirez*: à Roderico, *Rodriguez*: à Ruy, *Ruyz*: a Sanctio, *Sanchez*, atque ab Eximino, *Ximenez*. At verò nonnulla terminationem primitiui nominis non mutarunt; quòd malè sonarent deriuata. Non enim ab omnibus propriis nominibus aptè possunt patronymica nomina Hispanè deriuari: vt à *Luis: Miguel: Vgo: Gil: Guillen*, & aliis quam
20 plurimis. Ea propter illa, dum patronymicorum munere funguntur, primitiuam retinent terminationem, si Hispanè proferenda sint: nam alia est ratio, si Latinè. Sed de ea statim. Anonyma tandem perpauca admodum videntur. Sunt autem huiusmodi: *Arcez: Ferriz*: (nisi fortè à Ferrer antiquo nomine ductum arbitremur) *Gomez: Iordan: Sanz*: quæ Latinè, & Hispanè eodem semper modo prolata comperio. Cetera verò, tam quæ primitiuam terminationem retinuerunt, quam ea, quæ mutarunt, dum à maioribus Latinè efferri oportebat, non Martinius, neq; Perezius, siue Simenius, proferebantur, neq; ita proferenda puto, saltem cùm patronymicorum nominum funguntur officio, quemadmodum amicus noster visus est sensisse: neque *Gil*, aut, *Guillen*, Hispanis vocibus nuncupabant. Sed proprio nomini, gignendi casu primitiui nominis adiun-
30 cto, Græcorum quasi more, subintellecta semper filii voce, se perbene latinè loqui putabant, hoc pacto efferentes: Petrus Martini; idq; perinde erat, ac si dicerent; Petrus filius Martini. Istius verò Petri filius, si Lupi nomen haberet, vocabatur; Lupus Petri; id est, Lupus, filius Petri. Nepos autem, si Sanctius diceretur, appellabatur; Sanctius Lupi; id est, filius Lupi. Et Ioannem Egidii, Bernardum Guilielmi appellabant, quos Hispanè, *Iuan Gil*, & *Bernardo Guillen*. Et sic in quocumque homine appellando, maiores nostri singula hæc patronymica nomina iuxta proprium patris nomen variabant. Quod in antiquis nostris Regibus obseruari potuit. Nam Ranimirus I. à patre Sanctio maiore; Ranimirus Sanctii; id est, Sanctii filius dictus est. Tum Sanctius IIII. ipsius Ranimiri filius, ob id, Sanctius Ranimiri vocitatus. Petrus verò; qui Oscam expugnauit; Petrus San-
40 ctii, id est, Sanctii Regis filius, nominatus reperitur. Atque Alfonsus frater, qui Cæsaraugustanæ Vrbis fuit potitus, idem sibi Sanctii patronymicum nomen, quasi eo, se Sanctii Regis esse filium, ostenderet, vsurpauit. Nec video caussam, cur locutiones huiusmodi penitus improbemus: cùm & Græci iis frequentissimè vtantur; vt Eusebius Pamphili; Hammonius Hermiæ. Quod qui ignorant, deprauantes optimam consuetudinem, efferunt; Eusebium Pamphilum; & Hammonium Hermiam: vt plurimi scriptores, & idem ille Nunnesius, obseruarunt. Quem quoties nomino, toties noua quadam voluptate perfundor. Quis est enim, cui locus ille, vbi fuerit altus, & magister, a quo institutus, non semper in mente, cum gratia animi recordatione, versetur? Frequens denique apud maiores nostros, iste fuit patronymicorum nominum vsus, gignendi tantùm casu
50 nominis primitiui prolato: Vt Aluari: Lupi: Eximini: & sic in reliquis. Sed interdum gignendi casum nonnullorum nō in, *i*, sed in, *onis*, & corruptè in, *ones*, terminarunt antiqui; quasi primitiua nomina non secundæ, sed tertiæ declinationis fuissent. Sed hæc pauca admodum fuêre: Vt à Galindo, Galindones; Galindi filius: ab Eximino, Xemenones; Eximini filius: ab Enneco, Ennecones; Ennici, siue Innici filius: & à Fortunio; Fortuniones, & nonnunquàm Fortungones; Fortunii filius vocabatur. A Garsia autem quandoque, Garseanes: & a Sanctio, Sanctionis, deriuatus inuenitur, pro eo, quod est; Garsiæ, vel Sanctii filius. Verùm hæc antiqua nimis sunt, ac obsoleta: crebriùsque priores gignendi casus leguntur vsurpati. Anonyma verò, indeclinabilia, vt ita dicam, remanebant; neque vllum gignendi casum videntur ha-

buisse, sed, *Gomez*: *Arcez*: *Sanz*: Latino etiam prolata sermone. Et frequenter propria ipsa nomina absolutè poni consueuerunt, præposita illa, *Senioris*, voce: quæ antiquam, vt dictum est satis, Ricorum hominum dignitatem præ se tulit: Vt *Senior Artal*; *Senior Lope*. Quandoque etiam ea, *Senioris*, vox retro ponebatur: Vt *Palazin Senior*; *Aznar Senior*. Neque post propria nomina tantùm, sed post ipsa quoque patronymica: vt *Lop Lopez Senior*: *Orti Ortiz Senior*: & alia id genus. Quæ quidem appellandorum nostrorum hominum ratio diu olim viguit apud nos. Postea verò Regno latius patente, secernendi caussa, ad distinguendas gentes, ac familias, vt quæ in vnaquaque singularia erant, notarentur; locorum nomina, quorum quisque Honorario illo iure potiebatur, adiuncta fuêre: eaque posteris gentilitia manserunt: Vt *Artal, Senior in Alagone*: *Petrus Martini, Senior in Luna*: *Ioannes Eximini, Senior in Vrreia*: *Castan, Senior in Biel*: à quo posteà Corneliorum familia dimanauit. Quamobrem arbitror altiora fuisse, quàm vulgò feruntur, Ricorum, & Mesnaderiorum hominum, quorum supra meminimus, ac aliorum etiam etiam nostrorum Optimatum, antiquæ nobilitatis initia. Adhuc enim opinor illa, sub his propriorum, & patronymicorum nominum integumentis, latêre: nimirum quòd statuam eos, qui in antiquissimis monumentis leguntur, vel vno tantùm, vel duobus nominibus, proprio scilicet, ac patronymico, *Senior in Boltagna*; *in Alquezare*; *in Sos*; *in Vnocastello*: *in Osca*: *in Balbastro*: aliis ve in opidis, antiquo illo more, Seniores nuncupati: earum stirpium auctores extitisse, à quibus qui posteà primi dicti fuêre, Cornelii: Lunæ: Vrreæ: Alagonii: & cæteri Optimates, originem duxerunt. Verumtamen quia inconstanter, ac turbidè ab ipsis opidis olim iactabantur, crebræq; vt supra retulimus, inter eos fieri solebant ab vno Honore ad alium transitiones; propterea suspicor fuisse, illa, *de Boltagna*, *Sos*, *Balbastro*, reliquaque alia huiusmodi nomina, antiquata. Posteriora verò, *De Luna*, *Alagon*, *Vrrea*, & his similia, quòd stabilis, & certa huiusmodi locorum possessio permanêret; sibi, & posteris, quasi hereditario iure, gentilitia mansisse. Gentilitia namque nomina ea appello, quæ vulgò, *los Apellidos, o sobrenombres de los linages*, nuncupantur. Quibus iam in Hispania, atque adeò in aliis regionibus, vetustus est mos, vt singulæ gentes, ac familiæ, distinguantur inter se. Quæ autem ea sint, dicere longum esset. Satis plura numerauimus supra, dum de Ricis hominibus, ac Mesnadariis verba fecimus. Sed vnde singula ducantur, non ausim affirmare. Pleraque arbitror fuisse à locis, quorum potiebantur, petita: alia à variis euentis vsurpata: vt in nominibus ipsis elucêret alicuius significatio laudis, aut virtutis; & quæ res ab eorum fautoribus esset præclarè pro Repub. gesta admirabilis facti, sempiterni nominis gloria, niteretur. Atque ex huiusmodi principiis introducta fuit apud nos celebritatis gentilitiorum nominum consuetudo. Quæ inde ad posterorum existimationem latiùs dimanauit. Vnaquæque namque familia, gentilitia hæc imposita sibi nomina retinuit, ac quodammodo, vt ita dicam, inuidiosè; non ad sermonis vsum quotidianum solùm, sed ad domesticarum etiam laudum memoriam, & ad illustrandam ipsam nobilitatem suã. Et in hoc summa vi, atque impetu, quisquis illius stirpis esset, contendebat, vt quò perueniebant tela manuum suarum, eòdem gentilitii sui nominis fama penetraret. Cui dedecori esse, nefas statuebatur. Quòd si illius splendorem quis fortè, admisso aliquo rei militaris flagitio, maculabat; ceteri etsi genere essent disiũcti, si similitudine nominis cõueniebant, infamiæ hanc notam, quæ ipsi nomini hæreret in posterum, non aspersione aquæ, vllo ve dierum numero tolli arbitrabantur, sed sola posse nominis mutatione deleri. Qua de re insigne illud proferam exemplum, quod in Commentariis Comitiorum Ann. Chr. ∞ CDLI. continetur. Etenim cùm per idem tempus quidam Florenus Melero, ortu Aragonensis vir, Villaroyæ Castellum, quod suæ fidei à Rege nostro commendatum habebat, nefariè hostibus prodidisset: nonnulli alii, quibus fortè Meleros appellari contigerat, ne quæ nomini inusta fuerat tantæ turpitudinis nota, generi suo, quamquam eo minimè erant coniuncti, inureretur fortasse: gentilitium illud Meleri nomen iisdem Comitiis repudiarunt; nec repudiarunt solùm, sed acerbam illius memoriam à sese, & suis perpetuò obliterandam, ac voluntaria obliuione conterendam duxerunt. Noluerunt enim, ac prudenter sanè, quos natura cognatione distraxerat, iam amplius, nec ipsa sola nominis opinione cohærêre. Sic autem rem gestam fuisse in eisdem Commentariis inueni.

Estando aiustados los ditos Señores, la Cort representantes (fuerant quippe à Rege, & Regno nonnulli viri ad Comitiales res omnes peragendas designati) *fue personalmẽt constituydo el honorable Don Anton Melero Notario, en nombre suyo proprio, è como Procurador, que se affirmò de Pascual Melero, mercader, Ciudadanos de Çaragoça. El qual dreçando sus paraulas a los ditos Señores,*

Señores, fizo cierto razonamiento, concludiendo. Que por las causas expressas en vna cedula, q̃ liurò à Sancho de Torres Notario substituydo, qui supra, relexaua, è renunciaua, è presentes los ditos Señores, en los ditos nombres, è cada vno dellos relexò, è renunciò el sobrenombre de Melero, è a perpetuo prēdio sobrenombre de Aunes, con las protestaciones, è en la forma contenidas en la dita cedula, que fue leyda por el dito Notario, dius la contenencia siguiente.

MVY REVERENTES, NOBLES, CIRCVMSPECTOS, Honorables, è Sabios Segnores.

Anton Melero Notario, en nombre suyo proprio, è assin como procurador de Pascual Melerò, mercader Ciudadano de aquesta ciudad, cōparesce ante la presencia de Vuestras Señorias, è humilmēt expone, & dize: Que atendida la grant maldat, e traycion fecha, è cometida por vn clamado Florent Melero, en hauer vendidos los Castiellos, è lugar de Villaroya, qui son del Señor Rey: En lo qual no es dubto, q̃ vltra la traycion por el perpetrada, ha puesto macula, peor que lepra, perpetuamēte en aquest sobrenombre de Melero, la qual ya por ningum tiempo se puede de lir, ni tirar: antes con razon se deue creyer, que qualquiere hombre, que daqui adelant se clamarà, o nombrarà de aquest sobrenombre de Melera; viurà en manifiesto vituperio, è vergoña: porquanto las gentes oyendo aquel sobrenombre, siempre presumiriàn, è aun alunos con malicia diràn, que es parient de aquel traydor. E yat sia, està en verdad, que los ditos Anton, & Pascual Melero, no han deudo alguno de parentesco con el dito Florēt Melero: aquesto empero caye en saber de muy pocas personas. E por tāto ellos con dosseo desseando proueyer a tante inconuenient, & apartar, & guardar su honra, & fama, de tanto blasmo, & carga; por ellos, & muyto mas por sus fillos, & successores, han deliberado relexar, & renunciar aquest sobre nōbre de Melero: el qual luego aqui en presentia de Vuestras Señorias, en los ditos nōbres, e cada vno dellos relexa, & renuncia. Et recurriendo, e tomando otro sobre nōbre de su linage, & de sus antigos parientes, & predecessores de la part feminea, prende a perpetuò sobrenombre de Aunes: assin que de aqui auant ellos, & sus fillos, & successores se clamaràn, e leuaràn el sobrenombre, e armas de Aunes, sin alias, & alguna otra mixtura. Et porque aquesto sia publico, e manifiesto a Vuestras Señorias, e a toda monera de gent; fazem el present acto. Protesta empero el dito Anton Melero en los ditos nōbres i e cada vna dellos, que ya por el present acto, & cosas en aquel cōtenidas, preiudicio alguno no sia fecho, ni engendrado a ellos, ni adalguno dellos, ni a sus successores en qualesquiere dreytos, actiones, comissiones, officios, beneficios, priuilegios, lexas, & vinclos de testamētos, actos, pactos, documētos, & contractos pertenescientes o facientes por ellos, o por qualquiere dellos. Antes romangam en aquel estado, efficacia, & valor, que eran antes de la edicion del present acto. Et requieren a .... Notario, qui present es, que de todo io sobredito faga carta publica, vna, e muytas.

Et leyda la dita Cedula, el dito Don Anton, en los nombres susoditos, e cada vno dellos, requirìo de todo lo sobredito seyer fecha carta publica por el dito Notario. E los ditos Señores la Cort representantes, mandaron el dito Acto seyer continuado en el present Processo a memoria.

Tanti videntur æstimasse splendorem nominis gentilitii. Non possum autem reticēre hoc loco de nostrorum hominum accurata diligentia, ac exquisito genere loquendi, quo eos vsos fuisse in istius facti narratione obseruaui. Nam quoties Florenum illum nominare oportuit; olim Aragonensem, enuntiarunt, cùm re vera ortu Aragonensis esset: ac si statuerent, illum iam cum turpitudine facti suam propriam naturam commutasse, eoq; pacto domesticam labē, quando aliter fieri non poterat, videri cuperent redemisse. Neq; verò, vt ad rem redeam, familiæ omnes noua sibi gentilitia nomina inuenerūt. Sed plures earum interdum propria, interdum patronymica pro gentilitiis nominibus vsurparunt: atque eo casu in, *ius*, proferenda dicerem patronymica illa, Martinius; Perezius; Simenius; & alia eiusmodi; quia iam tunc familiis ipsis gentilitia sunt. Neque familiæ omnes videntur patronymicorum nominum vsum habuisse: sicuti, Cornelii, & Alagones, & alii nonnulli: qui sibi satis duxerunt propriis, & gentilitiis nominibus appellari, eisdem cognomina quandoque adiungentes; quæ gentilitia ipsa nomina illustrabant. Vt, *Don Ximeno Cornel, el Viejo; Don Blasco de Alagon, el de Morella.* Horum namque egregiis factis letabantur socii, gemebant hostes, & singuli eorum gloriabantur gentiles. Porrò autem in priscis monumentis nonnulla sæpe nomina, absolutè posita, absque vllis, nec propriis, nec patronymicis nominibus, inueniuntur. Qualia sunt: *Don Caxal: Arpa: Frontin:* (quo nomine quosdam in antiquis Priuilegiis inuenio, quandoque Seniores in Vncastello atque in Sos aliisve opidis, Ricorum hominum more vocitatos; à quibus suspicor originem duxisse eos, qui Frontini posteà dicti sunt) *Barbatuerat: Don Bacahalla:* (qui Lunarum gentis proditur fuisse) *Diosayuda: Atorella: Quadrat: Tizon:* & alia pauca admodum. Quæ omnia gentilitia esse non dubito. Vix autem, in vetustissimis monumentis, aliis nominibus copulata comperio: præterquàm **Atorellæ**,

Caxal,& Fortini, nomina: quæ in recentioribus, quandoque aliis nominibus retroponi consueuerunt. Ceterùm in nonnullis familiis iampridem patronymica quædam nomina ita assiduè versantur coniuncta, vt ea non minus ipsarum familiarum, quam eadem ipsa gentilitia censeantur. Vt *Ximenez de Vrrea*: *Martinez de Luna*: *Fernandez de Yxar*: *Lopez de Gurrea*, & alia eiusmodi: quòd singulæ auide appetierint, proprium gentilis alicuius nomen, qui apud se virtutis laude quondam floruisset, perpetuò ostentare; quemadmodum initio in Suprarbiensibus illis primis Regibus, atq; Aragonensib° Comitibus indicaui. Sed nihilominus eadem ipsa sunt, pari etiam ratione, plurimis aliis familiis communia, quæ eadem patronymica nomina præseferunt: vt, *Ximenez de Alcala*: *Martinez de Vidaure*: *Fernandez de Castro*: *Fernandez de Heredia*: *Lopez de Sesse*: & alia, quæ passim à nostris hominibus efferuntur. Et quandoq; apud nos, dum plures erant familiæ, ex eadem gente propagatæ, ad eas distinguendas, quemadmodum Romani cognomina adhibebant, proptereaq; vt diximus, ex Corneliis alii Scipiones, alii Lentuli fuerunt nũcupati: huiusmodi familiarum varietates, vel cognominib° à diuersis opidis sumptis notabantur; qualia fuêre in Zapatarum gente illa, *de Cadret*: *de Thous*: & alia, quæ retulimus: vel sola patronimyci ipsius nominis mutatione: vt in Lunarũ gente. Inter quos: alii, *Martinez de Luna*: alii, *Ferrench de Luna*; alii, *Lopez de Luna*, vocabantur: atq; etiam alii, *Ximenez de Luna*; *Gomez de Luna*; *Sanchez de Luna*, nominati inueniuntur. Tam latè olim nobilissima ea Lunarum gens diffusa fuit. Interdum etiam vnica familia ex duobus gentilitiis nominibus conflabatur; vt, *Tizon de Castellezuelo*: *Maza de Lizana*: & nonnullæ aliȩ. Denique postquam inter ipsos Optimates fieri cœperunt locorum mutationes: & nomina ipsa mutari cœpta sunt; & hęc eadem signa, quibus inter se distinguebãtur, adeò cõfundi, & perturbar, vt pleraq; effluxerint ex certa aliqua ratione, aut præceptis: nec quidquam magis certũ in huiusmodi argumento sit, quàm quemq; nostrûm, eã, in quorumcumque nominũ vsu, sequutũ fuisse, quę sibi probaretur disciplinã. Iam verò Cognomina etsi nõnullarũ familiarũ, vt in Zapatarũ gente dixim° videntur fuisse: frequẽtiùs tamẽ ita ea adhiberi solita, vt non vllius gentis, aut familiæ sint, sed ipsarũ tãtummodò personarum. Ex eo autem assumi solent, q, in vnoquoq; viro est singulare: vt si senex, si fortis, si sapiens: aut contra; si adolescens, si ignarus, si stultus exstiterit. Ea verò præcipuè Regibus ipsis imponi consueuerunt. Qualia illa sunt: Arista: Abarca: Bellator: Cærimoniosus: Iustus: Castus: Sapiẽs: Catholicus: aliaq; omnia, quæ in cũctis nostris Regibus videmus singula ornamenta laudum, ac virtutum, quasi clarissima lumina, eluxisse. Atq; hæc de nominib. antiquorum. De Magistratibus autem quæ afferre decreui, pleraq; erunt ex vetere illo Vitali deprompta, quem Iacobi I. Regis temporibus, de illius, ac Regni consensione, omnia nobis iura præscripsisse memorauimus. Ea verò tantummodò attingam, quæ ille de antiquis quibusdam Magistratibus curauit, tum ad disciplinæ præcepta, tum ad memoriam posteritatis prodenda. Omitto enim, quæ de Iustitia Aragonum traduntur ab eo: quia iam nos eadẽ persequuti sumus, dum de illius dignitate verba fecimus. De quorundam itaq; veterum Magistratuum nominibus, ac potestatibus, quæ suis temporibus vigebant, sic meminit. In primisque.

De Maiordomo Regio.

Post Regem autem (inquit) *dispensator domus Regiæ, qui dicitur Maiordomus, in iudicando obtinet principatum. Qui de omnibus causis, & querellis tam Infancionum, quàm aliorum potest cognoscere indistinctè: exceptis; probatione Infancionatus, & pronuntiatione super ea; exauthorizatione Militis; prolongatione natalium; & restitutione status eorum, qui illum incarnatione regia, vel expressione infamiæ amiserunt. Hæc enim, & iis æqualia, vel maiora sunt soli Regi, vel cui ipse specialiter mandauerit, reseruata. Sed Maiordomus semper in cognitione caussarum debet sibi Iustitiam maiorem Regni Aragonum adhibere.* (Hæc de Iustitia Aragonum intelligenda. Iam enim supra meminimus, illum fuisse olim, Iustitiam maiorem appellatum.) *Vel si ipsum habere commodè non valeret; alium Iustitiam, qui in aliqua ciuitate, vel Villa domini Regis, sit per dominum Regem in Iustitiatus Officio constitutus. Qui Iustitia examinet omnes caussas, & determinet per suam sententiam in Maiordomi Curia agitandas. Maiordomus enim pronuntiare sententiam diffinitiuam, vel interloquutoriam numquam debet. Potest autem Maiordomus de aliis locis ad alia loca homines sæculares cuiuscumq; conditionis ad suũ iudiciũ reuocare, & ad veniendum compellere eorum contumaciam, nisi venerint iuxta Fori exigentiam puniendi. Debet tamen concessam sibi potentiam reparare, ne de valde remotis locis homines euocando opprimat laboribus, & expensis; nec ciues extra suas diœceses faciat laborare, nisi ex caussa valde necessaria, & vrgente. Præsente autem Maiordomo debet loci Curia se à caussarum examine abstinere, si ab eo sibi fuerit* impera-

imperatum. Meritò enim in aduentu superioris, minora officia conquiescunt. Multò fortiùs igitur præsente domino Rege, tam Maiordomus, quàm omnes alii debent ab exercitio Iurisdictionis suæ penitus abstinere.

De Iudicibus Delegatis.

Quando attamen de Regia processit voluntate, potest ipse Rex illico, si placuerit, vnam caussam, vel plures, si sibi visum fuerit, delegare. Et illi, quorum caussæ fuerunt delegatæ, tenebuntur ipsas caussas agere, & defendere coram talibus delegatis cuiuscumq; cõditionis; secularis tamen, actor, & reus, siue vterq; eorum, existere dinoscatur.

De Iudicibus Ordinariis.

10 *Sunt prætereà in singulis Ciuitatibus, & singulis magnis Villis Regalibus per ipsum Regem singuli Iustitia constituti: qui de causis habitantium in illis Ciuitatibus, siue Villis, & in eorum terminis, tam inter Infanciones, quàm inter homines seruitii, siue signi, & Infanciones, vel è contra, cognoscunt, iudicant & discernunt. Qui Iustitia semel positi, semper consueuerunt esse Iustitia toto tẽpore vitæ suæ, nisi ex aliqua caussa dominus Rex eos duceret remouendos. In quibusdam autem locis, Iudices; in quibusdam Alcaydi, dicti Iustitiæ nuncupantur. Quocumq; tamen nomine censeantur, eadem est potestas, & Iurisdictio eorundem.*

De Zaualmedinis.

Sunt prætereà Officiales domini Regis in prædictorum locorum singulis constituti: qui diuersis nominibus appellantur. Quidam enim Zaualmedinæ, id est, Vicedomini Ciuitatum. Zaual, enim 20 *idem est, quod dominus: & Medina, idem, quod ciuitas lingua Arabica: à qua hoc vocabulum fuit sumptum.*

De Baiulis.

Alii Baiuli, id est, seruuli, vel nutritores: quia dominorum vices gerunt; & quia ad eos gerunt ea, quæ colligunt de prouentibus eorundem. Item quia consueuerunt nutrire filios, & familias dominorum.

De Merinis.

Alii Merini, dicti à mærendo, id est, plorando: quia inuenti in culpa, consueuerunt damna pœnæ pecuniaria deplorare: eo quod Reges, siue Iudices, tales sunt punire pecunialiter assueti. Vel à merito: quia iuxta meritum eis fit à Regibus retributio, siue bonum fecerint, siue malum. Hi ergo tales Offi- 30 *ciales debent compulsiones facere, & mandata Regis, ac sententias Iudicum, vel iudiciorũ executioni viriliter demandare. Et si quando sunt pignora ad petitionem alicuius conquerentis à Curia facienda; debent per dictos Officiales fieri iuxta forum & .... quæcumque sunt .... facienda, à dictis Officialibus exerceri, excepta discussione caussarum, & sentẽtiarum prolatione: quæ ad Iustitias, vel Iudices tantum spectant.*

De Zaualacheno.

Sunt & alii Iudices, & officiales inter Iudeos videlicet, & Sarracenos. Zaualachen enim, Sarracenorum iudicat semper caussas; dictus à Zaual, quod est Dominus, & achen, id est, iudiciorum. Qui Zaualachen executioni mandat sententias à se latas, & facit citationes, & ceteras compulsiones, quæ in Sarracenorum Curia imminent facienda. Item exercet Tabellionatus Officium inter eos: 40 *ita quod nullus alius inter Sarracenos facit publicum Instrumentum. Et si factum fuerit, etiam de mandato ipsius Zaualachen; Instrumentũ tale nullas vires penitus obtinebit: nisi à domino Rege haberet Zaualachen Priuilegium speciale, vt per aliũ posset conficere Instrumentũ. Instrumentũ attamẽ de tale, nisi per Zaualachen fuerit factum, vires nullas penitus obtinebit. Zaualachen autem volente, non volente, vel non audente à suis subditis facere Iustitiæ complementum, vel procedente remissius, quàm debet: ad Christianorum Curiam recurretur. Quo casu debent fieri compulsiones, & exequutiones per ipsam Curiam; & discussio caussæ, ac sententiæ prolatio, semper est proferenda per Iustitiam vel Iudicem Christianum. Qui Iudex, vel Iustitia secundum Forum Sarracenorum debet procedere tam in caussa, quàm in sententia proferenda.*

De Alamino.

50 *Est etiam inter Sarracenos Officialis qui Alamin, id est, fidelis, lingua Arabica appellatur: Qui debet caussas minimas, non excedentes duos solidos, terminare: & exercet in Curia Zaualachen, apparitoris Officium, vel sagionis. Qui etiam est Iurium Regalium explorator. Ideo dictus, fidelis, quia fideliter debet Iura Regis perquirere in .... & rebus ceteris ad Regis ærarium pertinentia perquirere; & statim deferre Regis Officialibus Christianis. Zaualachen autem, Alcaydi: id est, subexequutor in locis aliquibus appellatur.*

De Daieno.

Inter Iudæos vero est Daien, id est, Iudex, ad cognoscendum de omnibus caussis, magnis, paruis, vel minimis constitutus. Qui nec compulsiones, nec exequutiones, etiam sententiarum ab ipso latarum, exercet aliquas inter eos.

De Hedino.

Hedinus vulgo, id est, Iustitiarius Iudæorum, exercet compulsiones, & mandat sententias executioni, & facit ea inter Iudæos, quæ Zavalmetina, vel Baiulus inter Christianos est facere consuetus. Ad quem Hedinum adiri potest circa caussas minimas, hoc est, quæ quinque Solidorum summam, vel valentiam non excedunt. In optione tamen est petitoris, an ipsum adeat, an ad Daien superius memoratum. Reus tamen pro talicaussa modica, ex qua ab Hedino fuerit euocatus, coram eo necessario respondebit. In defectum autem Hedini, ad Christianorum Curiam recurretur, & procedetur in negotio iuxta formam superius comprehensam vbi exprimitur, qualiter est agendum, cum pro defectu Zavalachen est Christianorum Curiæ recurrendum. Hoc autem cum Iudæus conqueritur de Iudæo; cum vero Iudæus de Christiano, vel Christianus conqueritur de Iudæo; Iudex debet cognoscere Christianus.

De Supraiunctariis.

Sunt etiam Supraiunctarii super Iunctas, id est, populorum turmas, à domino Rege, quasi Paciarii constituti. Quorum est ipsas Iunctas cum necesse fuerit, euocare; & si eas exercitum facere contigerit, vel repentinũ concursum, appellitũ vulgariter appellatũ; ipsas Iunctas, siue populum gubernare. Qui debent fideiussores recipere dandos Iunctis, & cautiones recipere pro eisdẽ: & pignorare eos, qui ad exercitũ nõ vadunt, vel cõcursum nõ exierint sua Iuncta. Caueãt tamẽ Iunctarius, atq; Iunctæ, quia si quis damnum in suis possessionibus, vel rebus pecuniariis duxerit infligendum, nisi prius per Iustitiam alicuius Villæ domini Regis, quam id faciant, sententialiter fuerit iudicatum; totum damnum, quod fecerint, dupli restituere compellentur. Quod autem per Iustitiam fuerit iudicatum, non à Iuncta, sed ab ipsa Iustitia resarcietur. Qui tulit sententiam, si inique eum apparuerit iudicasse, nisi in narratione facta ab ipsa Iuncta, vel Iuncta maioribus Iustitia fuerit circumscriptus: tunc ei sui actoris mendacium condemnabit. Nec semper hæc sollemnitas est in tali sententia obseruanda, quæ consueuit ab aliis sententiis obseruari: vt citationes, & alia fieri assueta in Iudiciis requirantur. Quia si hæc fiunt per Iunctam, vix possent maleficia vindicari. Sed flagitante maleficio, & concursu subitaneo concurrente, si maleficium fuerit manifestum, ita quod probatione non indigeat, nec aliqua possit tergiuersatione celari: Iustitia stans in medio manifestatione .:.:.:.:. maleficium perpetratum: Interrogante Iuncta, quid facere debeat in hoc facto; ibidem habito consilio, quos habere poterit disceptator, præfatam sententiam Iudicando, Dei præsentia supplente absentiam delinquentis, si non appareat, qui defendere eum velit, & exprimens, qualiter est ratio notoria, & caussam quare proceditur contra eum, sententiet, & declaret: quotiescumque ad excidium, vel depopulationem debent aliqua asportari. Nam quandocumque fuerit contra factum: si præsente Iuncta factũ fuerit, ei prohibere valẽte, damna, & pœnas Fori debitas, pecuniarias tamẽ duplatas, ipsa Iuncta tenebitur emẽdare. Si autẽ, absente Iuncta, asportatio, destitutio, ruina excidii, vel depopulationis vel simile quid in reliquis ab aliquo committatur: eodẽ modo, & eisdẽ pœnis erit malefactor pecunialiter puniendus, ac si in alias res infortunio non subiectas talia commisisset. Poterit autẽ dominus Rex, cui vult, iurisdictionem committere specialem, vel etiam generalem. Cuius tanta erit iurisdictio, quanta ab ipso, in concessione huiusmodi exprimetur.

Hi igitur apud nos olim Magistratus viguerunt: ac præter Maiordomum Regis, reliqui minores censebantur. Quorum potestatis nostris temporibus in Foro nulla extant vestigia; nominis autem vix vlla: eorum præsertim, qui publicum illud iuris dicundi munus inter Iudæos, & Arabes sustinebant. Ipsis enim aliquandiu permissum fuit, vt in tenebris suis, intra mœnia nostra, metu, ac periculo vacui versarentur. At Supraiunctarii, siue Paciarii ipsi, videntur sanè, ad eorum Magistratuũ similitudinem constituti, qui apud Gothos, Hispaniæ dominatores, Adsertores pacis vocati fuere, solaque faciendi, faciendæ pacis intentione, Regali destinabantur auctoritate. His namq; verbis eorum potestas à Reccesuintho Rege, in lege de ipsis edita, definitur: quibuscum videre licet Paciarios nostros nomine satis congruere, re autem non multum differre. Maiorum autem Magistratus qui sint, quiq; olim fuerint, eleganter, ac dilucide solita sua verborum grauitate, explicauit præstans ille noster, Ioannes Petri Nuerus, Fisci Aduocatus in eo libelli sui Capite, quod supra intexuimus, dum locum illum de Iustitiæ Aragonum vi, ac potestate tractauimus. Ibi enim dum apud nos duo esse suprema Tribunalia, quasi duo luminaria, memorauit, subtilissime fuit totam hanc Maiorum Magistratuum seriem, perpaucis quidem, sed aptissimis, atque apertissimis verbis, persequutus. Quapropter eam silentio præteremittam. Neque enim à me nunc de omnibus nostris Magistratibus institutus est sermo, sed de antiquatis tantum nonnullis. Illud autem præterire non possum, quod legens obseruaui de Maiordomi nominis varietate. Quosdam enim, Maiordomos Regni Aragonum; alios, Maiordomos

Regum

Regum Aragonum: nonnullos etiam, Maiordomos Curiæ Aragonum nominatos, comperio: quibus nominibus, quid quisq; eorum ab aliis differet, indicarunt antiqui. Ac Maiordomus quidem Regni amplissimo Connestabili munere fungebatur: interdumq; absolutè, Maiordomus Aragonum vocari consueuit. Cuius ea ferè dignitas videtur fuisse, quæ apud Romanos sub Consulibus, Magistri Equitum: nempe vt Equitatui præesset. Sed in ampliori apud nos honoris gradu constituta. Initio enim Ricis hominibus mandabatur tantùm: iisq; qui *de natura*, vt diximus, essent: scilicet maiorum gentium patritiis. Quibus, vt quamdiu quisq; eorum viueret, eo fungi liceret, concedebatur. Posteà hæc immutari cœpta sunt, ad Castellanorumq; vt opinor, consuetudinem, à posterioribus nostris Regibus ea dignitas Cõnestabuliæ nomine est insignita: cùm in vetustis monumentis, Maiordomiæ tantùm inueniam mentionem. Apud Catalanos autem nulla nominis mutatio facta est: sed adhuc priscum nomen manet, Senescalli. Comitẽ stabuli verò à nonnullis, à Budæo tamen Constabulum appellatum legimus; quem vernaculo sermone vocamus, *Condestable*: fortasse, ne idem esse, quod Comes stabuli, cuius Romanorum Imperatorum temporibus, ac præcipuè declinante Imperio, frequens fit mentio, censeretur. Ac Marcellinus, aliquandiu Magistratum hunc, apud eosdem Tribunum stabuli vocatum censet: Protospatarium autem Procopius. Sed illud Protospatarii nomen, & munus apud nostros Reges Gothos vsitatius exstat: constatq; satis inter eos Magistri Equitum locum tenuisse. Comitum autem stabuli vix vlla fit mentio. Quin potius nonnulli eum, quasi Comitem stabilem dictum, illud scilicet idem, quod ipsa vox sonat, arbitrantur: quòd ad aliorum Comitum dissimilitudinem, qui tum apud Romanos, tum apud Reges Gothos, quasi errantes, ac vagi, publicorum munerum fungebantur Officiis; is solus eo ipso nomine notaretur, sic ab ipsis Regibus constitutus, vt fixum illum, & permanentem, quandiu viueret saltim, habiturus esset Comitis gradus honorem. Siue igitur quòd stabilis, siue aliam quamcumque ob caussam, Connestabulus dictus fuerit; apud nos olim, Maiordomus Aragonum appellari, vt supra demonstrauimus, consueuit. At verò Maiordomus Regis, & quandoq; Maior in domo Regis, dicebatur; quasi Palatii Magister, qui erat Aulæ Regiæ præfectus; de quo Vitalem loquutum videmus, quandoquidem illum, dispensatorem Regiæ domus, nuncupauit: apud quem aliquandiu, scilicet ipsius Vitalis tempore, ius fuit, nonnulla fieri iudicia caussarum. Maiordomus autem Curiæ, extraordinarius quidam Magistratus erat, vt opinio mea fert, ita vocatus, quòd in Comitiis extra ordinem à nostris hominibus mandaretur. Ea enim Comitialis eorũ coitio solita est, Curia appellari. Quoties ergò sponte nostri aliqua ipsis Regibus aut belli adiumenta aut ornamẽta pacis importabant; eũ, quẽ præficiebant eiusmodi molitionis apparatui, Maiordomum Curiæ nominabant, nomine ipso indicantes, eidem esse omnem eam curationem, & quasi dispensationem ab ipsis Comitiis, minimè autem à Rege, commissam. Qui tandem Magistratus eo vsque durabat, quoad esset inchoato operi fastigium impositum. Propterea eum, extraordinarium diximus fuisse. Iam verò Delegatorum Iudicum, quorum supra meminit Vitalis, alii Iudices Curiæ, alii Auditores Curiæ vocabantur olim: singula ea nomina retinentes, quibus Gothorum temporibus fuisse etiam vocatos comperimus. Gothis autem exactis, quandoque Alcalès, sub vno vocabulo, eoque vt suspicor, ab Arabibus sumpto, nominati inueniuntur. Sic namque videmus in Rempub. nostram fuisse Magistratus inductos, vt ab aliis vim, & potestatem, nomina autem simul mutuarentur ab aliis. Quos enim Gothi; Optimates Palatii; Comites patrimonii; Auctores Fisci; Thimphados; Millenarios; Quingentenarios; Centenarios; Decanos; Compulsores exercitus; Annonarios; Gardingos; Defensores; Numerarios, aliisque nominibus vocauêre; Arabes autem, Zaualmetinas, & forsan, Alcales, nuncupabant: nostri aut noua verba facientes, inusitatis vocabulis nominarunt, aut eorum vim; & potestatem in nostrum Forum, simul cum iisdem ipsis nominibus, induxerunt. Atqui Gardingorum voce, Primates ipsius Palatii significatos fuisse, facillimè credam. Horum autem iudicum Delegatorum, de quibus hunc agimus, sic fuerat iurisdicundi facultas definita: vt Auditoribus minimè permissa esset potestas decernendi, sed audiendi tantummodò caussas, deque singulis ad Regem referendi. Iudicibus autem concessum erat, vt de eis cognoscerent, statuerent, ac iudicarent. Potestatis namque tantum in vnoquoque censebatur esse, quantò eos imperio ipse Rex mandandos decreuisset. Idque nomine solo statuebatur satis. Hi inter domesticos Regum, Regiæque Curiæ assectatores ordinario iure iudicia exercebant. Inter alios verò nequaquam; nisi speciatim ea ipsis iudicandi potestas data esset. Regem autem, quocumque iret, sequebantur.

Vnde Iudices,& Auditores Curiæ, id est Regalis Curiæ, sunt vocati. Curiam etiam, cum etiam Regum assectatorum turbam, appellamus. Atqui ius erat, vt Magistratus hi singulis diebus manè, in ipsa Aula Regia ad caussas sederent: quemadmodum supra in Alfonsi III. rerum narratione protulimus. Neque verò certus vllus erat numerus eorum. Sed Regibus integrum erat, quotquot quisque vellet, instituere, alienigenasque domesticis anteferre. Qua de re grauiter maiores nostros videmus in Priuilegio illo generali cóquestos fuisse; & quòd ii, qui hunc Magistratum gerebant, illius dignitate vterentur ad quęstum, à litigatoribus extraordinarias pecunias exigentes. Sic autem à nostris fuit huiusmodi petitio informata. *Item que ningun Iudge, ni Oydor en su Cort del Señor Rey no prenga salario de ningunà de las partes por iudgar, ni por oyr pleyto ninguno. E aquells Iudges, que iudgaràn, o oyràn: que sean del Regno de Aragon, los que hauràn a iudgar los pleytos de Aragon. E que todas las apellaciones de los pleytos de Aragon sean terminadas dentro el Regno de Aragon, e no sian tenidas ningunas de las partes de seguir las apellationes fuera del Regno de Aragon.* Cui ibidem ita à Rege fuisse responsum continetur. *A este Capitol responde el Señor Rey: Que los Iudges de su casa en su Cort no entiende, que deuan prender salario de las partes, segun que dize el Priuilegio. Mas seyendo fuera de su Cort, si el les faze comissiones, assi como delegados; que puedan prender salario. E plaze al Señor Rey, que se exigan, è se obseruen las otras cosas contenidas en el dito Capitol contenido en el dito Priuilegio general.* Et hæc eadem in Obs. 4. tit. *Interpretationes qualiter, & in quibus intelligatur Priuilegium generale*, paucioribus his verbis annotantur. *Item quod ibi dicitur; Quod Iudices, nec Auditores Curiæ non accipiant salarium, ita intelligitur, si ordinariè, & sine commissione cognoscunt: aliàs salarium accipiunt.* Sed illud est, quamobrem istorum Curiæ Iudicum mentionem à me nequaquam decuisset prætermitti; quòd nonnullos antiquitatis nostræ studiosos in summo hoc viderim errore versari: vt quos in vetustis monumentis, Iudices Curiæ nominatos inueniant, eos omnes statuant in Iustitiarum Aragonum numerum adscribendos esse: quippe cùm neminem apud nos vnquàm Iudicem Curiæ fuisse, nisi solùm Iustitiam Aragonum arbitrentur. Ac verum quidem id esse non negabo, si de Comitiali nostra, vt ita dicam, Curia intelligamus. Apud nos enim Comitiis institutis, Iustitia Aragonum illorum notus, atque erectus est Iudex; in Comitialibusque actis, Iudex Curiæ, nuncupari solet: quemadmodum supra, cùm de Comitiis egimus, demonstrauimus. Curiæ tamen Regiæ, id est, domus Regiæ Iudices, diuersos prorsus Magistratus à Iustitiis Aragonum exstitisse, manifesto hoc Priuilegii generalis testimonio conuincitur. Cui alia prætereà confirmatio grauissimum firmamentum adiungit, maximamque auctoritatem, ac fidem: quòd plures Iudices Curiæ inueniantur in ipsorum Iustitiarum tempora incidisse, fuisseque omnes, punctis temporum eisdem, in publicorum negotiorum tractatione cum suo cuiusque imperio, ac potestate versatos. Qui verò hi fuerint, indicare curabimus, dum singulorum Iustitiarum ætates, ac gradus, quod nobis tandem superest dicendum, persequemur. Quapropter opinor, Sanctium illum Franconem, quem Surita in suis Indicibus Petro Eximini in Magistratus præfectura anteposuit, non Iustitiam Aragonum, sed Iudicem Curiæ exstitisse. Idque valde ipsius Suritæ verbis confirmatur, dum ait illum, Ann. Chr. ∞CXIII. ante captam scilicet nostram Vrbem, in Aula Regia ius dicere fuisse solitum. Quod de Iudicibus Curiæ, quibus ita præstitutum erat, vt in Aula Regia quotidie Iudices assiderent; intelligendum videtur, quemadmodum ostensum est supra: iidemque etiam, quænam caussa sit, cur ante dictum tempus nullius Iustitiæ Aragonum nomen appareat, nec vix vllum Magistratus potestatis vestigium: nimirum quia Ricorum hominum potestas Regiam ipsam dignitatem obsidebat: præcipuè verò, quia bellicis temporibus ciuilia omnia iura conticescunt. Itaq; reliquum est modò, vt ad singulorum Iustitiarum tractandam historiam, contento studio, cursuque veniamus: vt eorum res gestas, & quo quisque tempore fuerit, explicemus. Hi nos enim iampridem vocant ad sese. Atque ipsis libenter concedemus, vt totum hunc sermonem nostrum absorbeant: sic namque satis officio meo factum arbitrabor. Illud autem est inprimis huic nostro reliquo sermoni præmuniendum: quod siquis occurrat Iustitia Aragonum fortasse prætermissus; nequaquam propterea aut commissum facinus, aut admissum dedecus confitebor. Plures namque Iustitias Aragonum non esse, non profiteor: sed tantùm plures à me repertos non fuisse, præmefero. Quin ipse plures esse non dubito, eorumque obscuratam esse memoriam, neque tam senio extinctam, aut ipsa vetustate repressam: quàm mira ea, de qua initio conquesti sumus, maiorum in omni veterum monumentorum genere reticentia, & incuria: à qua iam, vt spero, eorum, qui post me rogati erunt, industria vendicabit. Neque modò facilè patiar, sed vehemen-

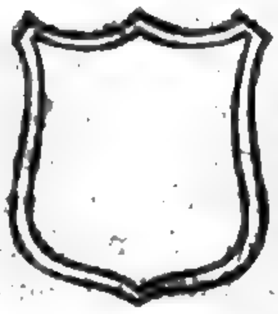
ter

ter gaudebo, vt si plures deinde inueniantur Iustitiæ; proferantur in medium, & suo quisque in loco interponatur apposite: sic enim facilimè, quæ à me nunc inchoata sunt, perfecta Reipub. tribuentur. Neque tantum mihi assumo, vt statuam me ab aliis corrigi non posse, ac doceri. Satis me præstitisse arbitrabor, quòd miseram antiquitatem labentem sustinuerim, aliorumque ingenia ad eandem illustrandam excitarim. Nunc autem ad rem. Vereor enim, ne mihi superfuisse verba videantur, quæ initio credideram defutura.

IVSTITIÆ ARAGONVM XXXXIX.

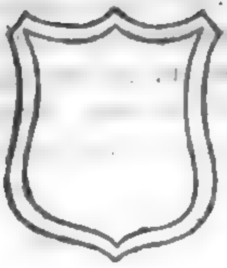
IN CÆSARAVGVSTANA itaque Vrbe, primùm se extulit istius nostri Magistratus nomen. Nam ante eam captam, præter id, quod de institutione proditur: de illius potestate, aut ornatu nihil literis mandatum reperitur. Inter quæ tempora, iuxta nostræ computationis rationem, ducenti ferme, & quinquaginta anni interfuerunt. Quibus omnibus iam supra exposuimus, Magistratum ipsum in antiquis illis Suprarbiensis Fori tabulis inclusum, tamquàm in vagina reconditum, exstitisse. At verò Arabibus Cæsaraugusta exturbatis, cùm ea Vrbs summo nostrorum Regum imperio præbuisset quasi illustre quoddam domicilium, ac sedem: illico istius Magistratus nomen monumentis, ac literis mandari cœptum fuit; & qui eundem gerebant, ipsius nominis dignitate honestari. Quæ vsque ad hoc tempus continuata permansit: sed magnis postea ornamentis illustrata fuit, ipsiusq; tandem Regni nominis maiestate insignita.

I. PETRVS EXIMINI.

QVI autem exstat, & de quo memoriæ est proditum, hanc præfetulisse muneris dignitatem, ac nomen: primus est, Petrus Eximini: quem Petrum Simeno quandoque appellatum, atque inter Ricos homines numeratum comperio. Sed cuius gentis, aut familiæ fuerit, ignoro. *De Rodelar*, vocitari solitum, atque hoc ipsi gentilicium nomen fuisse, notatum inueni. Sed incertum puto: cùm adhuc gentilicia nomina in vsu non essent: tametsi patronymica iam pro gentiliciis vsurpabantur quandoque. Nec verò diu post, ipsorum gentilitiorum nominum vsus increbuit. A quodam Azenario Eximini profectum opinor: quem circ. Ann. Chr. ∞LXIIX. Seniorem in Gallipienzo nominatum in Priscis monumentis obseruaui. Neque id ipsum tamen certum habeo. Vetustior autem memoria, quam de eo accepi, illa est, quæ à Surita affertur in Annalibus: dum Ann. Chr. ∞CXIIII. hunc Iustitiam prodit inter alios Ricos homines in Cæsaraugustanensi expugnatione præstantem suam operam Alfonso I. Imperatori nauasse. (1114.) Vnde in eo, quod supra intexuimus, Priuilegio, eidem Vrbi ad deducendos colonos irrogato, Ann. Chr. ∞CXV. in Testium Confirmatorum numero, iuxta veterem, quem diximus, morem, appositus continetur: (1115.) Iustitiaque absolutè nuncupatur. Illius præterea mentio fit ab eodem Surita, Ann. Chr. ∞CXIIX. qui diuersam à nostra opinionem sequutus, vrbem fuisse captam memorauit. (1118.) Aera tandem ∞CLXI. quæ in Annum Chr. incidit ∞CXXIII. hunc ipsum Iustitiam, nominatum, vt erat illorum temporum consuetudo, perlegi in quadam Donatione decumarum à Petro Cæsaraugustano Episcopo, *Capitulo suorum Clericorum*, sic enim loquitur, facta: (1123.) quæ in Ecclesiæ *de Pilari* Tabulario asseruatur. In quo etiam peruetustum codicem, *Kalendarum*, seu *Obituum* appellatum, inueni: atque hæc in eo de istius Iustitiæ morte, ac quodam illius filio, annotata. *V. Non. Madii obiit Petrus Eximini Iustitia. Et commemoratio filii eius Galindi Petri.* Inde autem capio coniecturam, amborum corpora in eadem Ecclesia humata fuisse: ab ipsisque duxisse genus suum, Galindum illum Eximini, qui in monumentis rerum gestarum, Ann. Chr. ∞CLIX. & ∞CLXX. & ∞CLXXIV. sæpenumerò, Senior in Belchit, antiquo illo Ricorum hominum more, nuncupatur. Sed affirmare id non ausim. Iam verò quamquàm in dicto Codice, dies istius Iustitiæ obitus annotatus fuit: annus tamen omissus. Quamobrem hic à me certa reddi illius temporis ratio non poterit.

II.
SANCTIVS FORTVNIONIS.

1123. EODEM verò Ann. Chr. ∞ CXXIII. atq; vt coniicere possum, exeunte; Sanctius Fortunionis, seu Fortuniones, id est, Fortunii F. in Petri Eximini locum suffectus fuit. Iustitia enim absolutè nominatus exstat in Priuilegio decumarum ab eodem Alfonso Rege, Turiasonensi Episcopo Martino, dicto anno, concesso. Cuius scriptorem, quendam Enneconem fuisse, perlegi. Rursus ex alio simili, Cæsaraugustanensi Ecclesiæ irrogato; Aer. ∞ CLXVI. Anno siquidem ∞ CXXIIX. eundem Sanctium, Magistratui præfectum esse, colligitur: ex vario autem monumentorum genere, primum Zalmetinam nostræ Vrbis, postquàm ea à Maurorum fluctibus seruitutis emersit, exstitisse; posteà altiorem hunc fuisse dignitatis gradum assequutum. E Ricorum autem hominum Ordine fuit: licet genus illius ignoratur prorsus. Plures enim Ricos homines, ac Mesnadarios, fuisse, quam ab ipsis illis Antiquariis propositi fuêre, non dubito. Duos tamen, Iustitiam hunc, fratres habuisse coniicio; alterum Eximinum Fortunionis, Anno Chr. ∞ CXXVI. Seniorem in Calasanz, & Bardaxin nuncupatum: à quo fortè nobilis Bardaxinorum familia dimanauit. Alterum Innicum Fortunionis, Ann. Chr. ∞ CXXXIII. vetusti Mequinentiæ oppidi expugnatorem. Sed certi nihil habeo præter patronymicorum nominum similitudinem. At verò Sanctium Lopezium, à Surita in Indicibus, An. ∞ CXXV. suppositum, Iustitiam Aragonum non fuisse, persuadeo mihi; sed Exeæ ita apud nos vocati opidi: cùm in Priuilegio eidem concesso, Iustitia nominatus inueniatur tantùm, vnde tractum fuisse vidimus, & ab eodem ipso audiuimus Surita. Deniq; Sanctium Fortunionis Iustitiam, vix quinq; annos muneris potitum apparet.

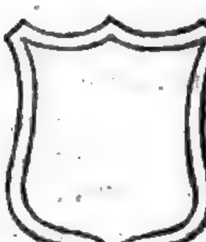
1128.

III.
SANCTIVS GALINDI.

1128. NAM eodem ipso Ann. Chr. ∞ CXXIIX. illius locum occupauit Sanctius Galindi, *Galindez* vulgò appellatus: modò sit præfati Excellentiss. domini Archiepiscopi Ferdinandi testimonio tribuenda fides. Is enim testatur, se in priscis monumentis istius anni, hunc Sanctium Galindi, Iustitiam appellatum comperisse. Sed explicare omisit certam aliquam huiusmodi monumentorum generis rationem. Atqui hęc sanè Galindorum gens, patritia olim fuit nobilissima, ab Aragonensibus nempe Comitibus ducta, vt opinor. Tot autem Galindos antiquitus vocatos inuenio, vt iam tunc videatur, Galindi, id nomen, non tam ad indicandum patrem, aut auum, qui præcipuus erat patronymicorũ nominum vsus; quàm ad docendum de gentilitate ipsa vsurpari solitum fuisse. Quidam enim exstat, Raimundus Galindi, Senior in Estada nominatus circ. Ann. Chr. ∞ LIV. A quo fortè, qui posteà Sanctius Galindi, Senior in Boltayna, Ann. Chr. ∞ LXVII. reperitur, profectus est: atq; ab eo, Atho ille Galindi, qui Ann. Chr. ∞ CI. inter Ricos homines memoratur. Cuius fratres suspicor fuisse, Eximinum Galindi, Fortunium Galindi, Galindum Galindi, & Innicum Galindi: quorum Surita in Annalibus, circ. Ann. Chr. ∞ CXIIX. mentionem facit. Quibuscum omnibus duco, hunc Iustitiam cognatione generis fuisse coniunctum: ab eoq; Fortunium Galindi, & Martinum Galindi, posteà profectos; illum quidem Ann. Chr. ∞ CXXXIII. Seniorem in Osca, & in Alquezar passim, hunc autem eodem Anno, Seniorem in Ayerue vocitatum. Quos omnes videmus, summo quodam, ac singulari studio, ad illustrandam nobilitatem suam, Galindi id nomen retinuisse semper. Sed iampridem illud antiquatum est: atq; in aliud fortasse gentilitium transfusum. Istius verò Iustitiæ nullam alibi mentionem inueni, præter eam, quæ ab Archiepiscopo Ferdinando fit.

IIII.
LVPVS SANZ.

NEC verò vllam aliam habeo magis certam huiusce Lupi Sanz Iustitiæ, qui nunc mihi illustrandus proponitur, notitiam. Nisi enim esset præfati ipsius Excellentiss. domini Archiepiscopi testimonio cognitus, eum, vt multos alios fortasse, vetustas obliuione obruisset. In illius autem Cõmentariis sic scriptum est. *Lupus Sanz* (inquit) *Iustitiæ Aragonum Magistratum gessit, Ann. Chr. ∞ CXXIX. vt ego in priscis monumentis obseruaui: genus autem monumentorum non memini.*

1129.

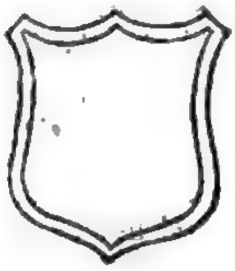
Atque

V

Atque hoc solùm habeo, quod ipsi assentiar de eo: sed quid ipse sentiam, non habeo. Suspicor tamen à Graos, siue à Iaca gentilitium illius nomen tractum fuisse: quod nonnullos Equestris Ordinis viros per hæc ferme tempora obseruarim, anonyma illa, Sanz, voce, gentilitiis huiusmodi nominibus antelata, appellatos. Sed tamen nuper, immo verò modò, ac planè paulò ante quàm hæc typis mandarem; in istius Iustitiæ hanc incidi & nominis, & muneris apertam mentionem. Siquidem Alfonsum I. Regem, ad Zalmetinam Vrbis Sanctium Fortunons (quem diuersum statuo à superiori) epistolam misisse constat, sic scriptam latinè. *Alfonsus Rex tibi Sanctio Fortunons Salmedina de Zarragoza meo amabili, & fideli Salutem. Scripsi tibi ista mea carta de Logroneo: & Sapias, quod vidi rancurantem illo Episcopo de Zarragoza, & suos Clericos, quomodo non habent, neque non sunt penes illos, Ecclesias adhuc de illos Alhobzes, & de illos furnos, qui fuerunt de illas Meschitas. Et iam habeo tibi missas meas alias cartas. Et ego dixi tibi, & non habes hoc factum: & times; & amas mais illos Seniores, & illos Moros: quàm meum mandamentum. Et vide, quod facis. Et modo dico tibi, & mando fortè, vt semper reddas ad illas Ecclesias: & mittas illos Clericos poterosamente in illos Alhobzes, & in totos illos directaticos, quos habuerunt in tempus de Moros ad vnamquamque Ecclesiam, quæ sit in illos Castellos, & villas de toto illo Episcopatu de Zarragoza, siue illas Meschitas, quæ sunt in illas ciuitates. Et si me amas, amplius non veniant mihi inde rancurantes. Et hoc non fallat per nulla caussa de isto sæculo: auxiliante Deo. Testes Enneco Xemenos: & S. Fortunon Xemenes: Lope Sanz Iustitia.* Nec verò notatum fuit tempus istius rei Alhobzes autem, Arabica vox est: eaq; arces, & Castella significari persuadeo mihi.

V.

FORTVNIVS AZENARII.

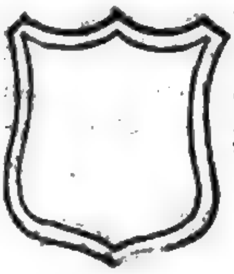

CETERVM Fortunii istius, eodem Archiepiscopo teste, clara exstat memoria in ea Priuilegii rogatione, quam Ann. Chr. ∞CXXXII. Alfonsus idem Rex Cæsaraugustanis Mozarabibus tulit, dum eos, quemadmodum narrauimus, Manlienis opido donauit: quòd tametsi septi, & inclusi intestinam, quam poterant, operam ad expugnandam Vrbem cōtulissent. Ricum hominem autem fuisse coniicio: eundem siquidem, quem aliquibus post annis, perfunctum iam munere, Seniorem in Tarazona vocatum obseruaui: suspicorque cuiusdam Aznar Azenarii filium, nepotem autem fuisse Pipini Azenarii, circ. Ann. ∞C. inter Ricos homines in priscis monumentis memorati. Ac fortè hic fuit Aragonensium Comitum ortus nobilissima stirpe. Sed nullam aliam de eo, quod Magistratum gesserit, inuenio factam mentionem.

1132

VI.

IOANNES PELAIVS.

POST Fortunium aliquot annis, vt ex eiusdē domini Archiepiscopi Commentariis perspicitur, fuit iste Ioannes Pelaius: scilicet, An. Chr. ∞CXI. Ranimiro II. iam regnante Rege. Verumtamen de illius genere aut nomine nihil aliud mihi legisse videor.

VII.

ATHO SANZ.

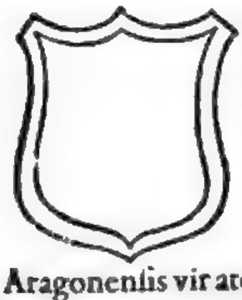
DE Athone autem non ita. Illius namque Iustitiatus permultis publicarum literarum testimoniis cōprobatur. Ac primum quidē apertis his, in cuiusdam hortuli vēditione à Bernardo Biarrag, cuidam Don Guald facta, appositis verbis quæ ipse perlegi: *Facta* (inquit) *carta Aer.* ∞CXXCI. *in mense Ianuario: Bernardus Episcopus in Zaragoza: Atho Sanz Iustitia in Zaragoza: in illo anno quando fuit Daroca poblada.* Qui, vt cum Aera conueniat, Annus Chr. fuit, ∞CXLIII. Rursus alibi. *Facta Carta Aer.*

1143

∞CXXCI. in menſe Nouemb. in Anno, quando prenſi Comes Barchinonenſis Montpeſler: Atho Sanz Iuſtitia in prædicta Zaragoza: Quadrat Zalmetina. Atque eodem prorſus modo nuncupatus in monumentis Ann. ∞CXLV. reperitur. Sed hoc eſt maximè ad memoriam ſui Iuſtitiatus inſigne, quod in vetuſta membranula legi; in præfatæ Eccleſiæ *de Pilari* Tabulario recondita. Etenim cùm inter Cæſarauguſtanum Epiſcopum Bernardum, & quoſdam è Romæorum gente patritios, magna lis, & controuerſia eſſet orta, de adeunda cuiuſdam Lupi Afcez hereditate: apud hunc Iuſtitiam, Iudicem, huiuſmodi cauſſam actam apparet, ab eoque ſententiam promulgatam fuiſſe, Ioanne, atque vt ibi legitur, *Iouane Didaci Zalmetina in Cæſarauguſta*, præſente: & quod ſummum eſt, in Raimundi Berengarii Barcinonenſis Comitis, Principiſque Aragonenſis conſpectu, Ann. ∞CXLIX. Aera ſcilicet ∞CXXCVII. Ipſe verò Atho Sanz, Iuſtitia in Cæſarauguſta, nuncupatur. Ita enim aliquandiu Magiſtratus iſte vocari conſueuit, quòd in ea vrbe iudicia exerceat, vt in Vnionis Priuilegiis, quorum ſupra meminimus, cautum fuit. Atque hunc, primum Iuſtitiam, inuenio in forenſibus cauſſis iudicandis fuiſſe verſatum. Vxorem duxit, Domnam Sanctiam ex qua filios, ac filias procreauit. Aedes habuit in Parochia Sanctæ Crucis, ipſius Ioãnis Didaci, quem Zalmetinam hoc tempore fuiſſe conſtat, ædibus continentes. Nam hæc omnia ſic annotata ſunt in membranula alia peruetéri, quæ in eodem Tabulario aſſeruatur. De genere autẽ, patricium dicerem, ſi eum cognatione coniunctum arbitrarer cum Fortunio illo Sanz, qui in monumentis Ann. ∞CXIV. vel circa, Senior in Baylo, & Eliſo, vocitatus legitur. Sed cuius familiæ fuerit, nullam ſanè facere potui coniecturam.

VIII.

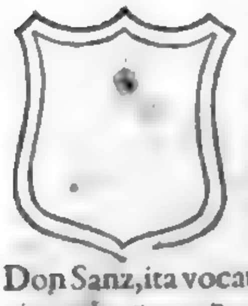
IOANNES DIDACI.

ET illud idem affirmare cogor in iſtius Ioannis Didaci, qui Athoni ſucceſſit, narratione. Vix namque adhuc, cuius familiæ fuerit, cõiicere queo: tametſi ſuſpicor patronymicum illud Didaci nomen aliquandiu ſibi, ac poſteris gentilitium manſiſſe. Quendam autem Ioannem Didaci, qui in monumentis Ann. ∞CXXXIII. Senior in Caſcante, & in Arguedas, vocatus legitur; diuerſum ab hoc Iuſtitia fuiſſe, exiſtimo: quippe cùm ille patria Nauarrus eſſet, hic verò ortu Aragonenſis vir atque ex Equeſtri Ordine, vt opinor. Cuius gentilem fuiſſe puto, Ferdinanoum illum Didaci, in Valentini Regni expugnatione tãtopere celebratum. Quem ob fidelem præſtitam in ea re operam, Iacobus I. magna illa Meſnaderiorum dignitate honeſtauit: cùm antea Don Blaſci Alagonii, qui Morellam cepit, Vaſſallus, vt tunc loquebantur, ac Maiordomus etiam Curiæ exſtitiſſet, codẽ ipſo tempore, quo ipſe Blaſcus magnum illud Maiordomi Regni munus ſuſtinebat. At hunc Iuſtitiam, antequàm Magiſtratum adipiſceretur; Zalmetinam fuiſſe Vrbis, certum eſt. Interdum autem, Iouannes, nominatus reperitur. Quòd Magiſtratum geſſerit, ea eſt vetuſtior memoria, quam inueni in Permutatione inter quoſdam, *Iulianum, & Don Nauarro*, facta, Ann. ∞CLII. Ibi enim, teſtium Confirmatorum loco, appoſitus eſt his verbis. *Facta carta, Aer.* ∞CXC. *Teſtes qui neq; viderunt, neq; audiuerunt: Garcia Ortiz, Senior in Zaragoza; Iouan Diaz Iuſtitia.* Et eodem modo nominatus legitur in monumentis inſequentis An. ∞CLIII. quo mortem obiit, vt opinor. Vxorem eius Domnam Sol fuiſſe, veteribus apparet ex ſcriptis: filiorumque quos ex ea ſuſceperat, vicarium in hoc munere, quem mox nominabimus, ſucceſſiſſe.

VIIII.

PETRVS MONIO.

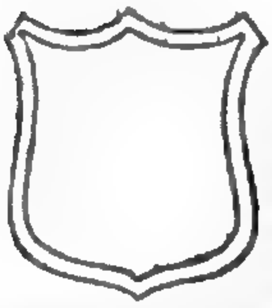
IN venditione enim à Domna Vrraca cuidam Petro de Aierb facta, Ann. ∞CLIV. hæc iſtius Petri Monionis memoria exſtat. *Facta carta in menſe May ſub Aer.* ∞CXCII. *Regnante Comes Barcinonenſis in Aragon, & in Zaragotza: Domnus Petrus Villabeltran Epiſcopus: Monio Iuſtitia ſub manu filiorũ de Ioan Diez.* Vnde colligitur, ſuperioris Iuſtitiæ vitam nequaquàm longiùs, quam nos retulimus, fuiſſe productam. Porro autem in venditione *Pardina* Vidalis Baſſę, & cõiugis, cuidam Don Sanz, ita vocato viro, conceſſa: *Facta carta* (inquit) *in menſe Março, Aer.* ∞CXCV. *Ragimundus Comes Regnãte in Aragon, & in Lerida, & in Torteſa, & in Zaragotza, ſub manu eius*

Palazin

Palazin Princeps: Monio Iustitia. Ita enim absolutè positus continetur. Petri autem illius nomen fuisse, satis quidem ex aliis monumentis compertum est: trienniumq; vix, Magistratus potitum. Atqui Ferdinandus Archiepiscopus Iustitiam hunc testatur, Petrum Monoy appellari debere, idq; se in antiquis Tabulis comperisse. Alii, Mironem appellandum censent: quòd quem ita vocatum temporibus his, Iudicem Curiæ obseruarint: Iustitiam Aragonum exstitisse arbitrentur, nullam ipsorum munerum differentiam ducẽtes. Sed apertè ex his, quæ proximè adduxi, documentis, & aliis, fuisse Monionem nuncupatum apparet. De cuius genere nihil certi habeo, quod possim afferre. Iacobus Rex in suis Commentariis cuiusdam meminit Paschasii Monyos: quem patria natum tradit Turoli, fuisseque ex intimis patris sui domesticis, ac familiaribus. Forte is ab hoc Iustitia profectus est. Haud enim interfuere plures, quam sexaginta anni inter eos. Sed hanc ex sola gentilitii nominis similitudine capio coniecturam. Neq; aliter posset huiusmodi argumentum illustrari, si quo sensu, ac coniectura rapiamur, interdum proferri in medium non liceret.

X.

DIDACI, IOANNIS DIDACI F.

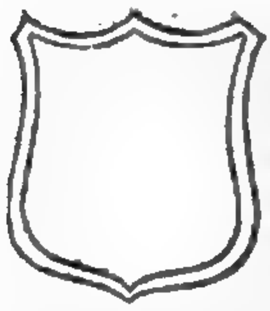

AT vero Petro Monioni, Magistratu abeunti, filius successit Ioannis Didaci, eodem Ann. ∞ CLVII. Cuius nomen legere non potui. Abrasum est enim in venditione, quam inueni, cuiusdam agri in *Attabaff* locati: sic enim olim vocabatur ea Vrbis Regio, quæ nunc dicitur *Altavas*. Ipsius autem venditionis tempus his verbis notatur. *Facta Carta in illo Anno, quando Comes Barsolonensis, & Princeps Aragonensis erat supra Trincatalla. Et erat P. de Villabeltran in Cæsaraugusta Episcopus: Palazin Dominus in Cæsaraugusta, &c.:.:.:.:.: filius Ioannis Dicies, Iustitia in Cæsaraugusta: Aer.* ∞ CXCV quæ dicto Anno cõuenit. Atq; eodẽ Anno alibi ipsiusmet Iustitiæ inueni factam mentionem: sed illius nomine omnino suppresso: Tantum enim, filius Ioannis Dicies, Iustitia nuncupatur, nullo loco vacuo relicto, quo vllum eius nomen collocari posset: quasi nullam aliam ipse ab ineunte ætate habuisset, nisi quam à patre acceperat, caussam celebritatis, & nominis. Dicies autem idem esse quod Didaci, certum est: nam quod Hispanè *Diez*, proferri debuisset, Latinè Dicies, proferendum placuit.

1157

XI.

PETRVS MEDALLA.

ISTIVS autem Petri Medallæ in antiquis monumentis multiplex mentio fit. Variis enim Magistratibus præfuit. Iustitiam siquidem, ac Merinum Turiasonæ fuisse comperio: post Magistratui præpositum, interdumque Iustitiam Maiorem, interdum Iustitiam in Cæsaraugusta, vt antiquus mos erat, appellatum. Illud verò Cæsaraugustanensis Merini munus aliquandiu gessisse apparet, quendam Ciprianũ Quitrad: qui se in eo esse, istius Iustitiæ Vicarium suppositum, in quãplurimis Tabulis profitetur. In venditione autem, quam Garsias Aierb cuidam Don Per fecit: *Facta carta* (inquit) *II. Non Febr. Aer.* ∞ CXCIX. *Petrus Episcopus in Zaragotza: Palazin, qui dominabat Zaragotza, sub iussione Comitis: Petrus Medalla Iustitia maior: & Sanctio Fortunions da la Porta Valentia Zaualmedina.* Atque hunc primum inuenio, Iustitiam Maiorem nuncupatum. Quandoq; autem, Medalgan vocitatum legi, aut Medalam, simplici, l: sæpius tamen Medallam & nonnumquam Iustitiam in Cæsaraugusta. Magistratus enim Iustitiæ Aragonũ, tum Iustitia Maior: tũ Iustitia in Cæsaraugusta: tum quoque Iustitia domini Regis: vel per manum domini Regis vocari consueuit. Quarum nominationum, præter ea, quæ supra adhibuimus, infra etiam nonnulla, quæ se offerent, exempla subiiciemus. Ipsius verò Sanctii Fortunions Zalmetinæ gentilitium nomen à Cutanda erat. Nam illud, quod sibi, *De Porta Valentia*, nomen impositum fuit, ex eo ductum opinor, quod ad eam Vrbis regionem quæ ita vocitatur, ædes sitas haberet: vt in veteribus scriptis obseruaui. Rursus in alia, *Auctoritatis, & venditionis, vocata carta*, quam Domnam Oriam *de la* Anacra, & Gulielmum cognatum eius fecisse constat Petro Priori Sanctæ Mariæ *& ad altos Canonicos & laicos illius domni*, sic enim legitur: *Testes sunt huius rei, Risores, & Auditores; Don Poncio de Tarba: & Don Guillen Arnalt de Peremartin. Alsala, duos morabetinos, & septem denarios. Facta carta, & venditione in mense Octobris Episcopus Petrus in Sarragotza: Palaz nus, qui domnabat Sarragotza, sub iussione Regis Aldefonsi, filius Comitis: Orti Ortiz in Roda, & in Quarton de Sarragotza: Petro Casterazol*

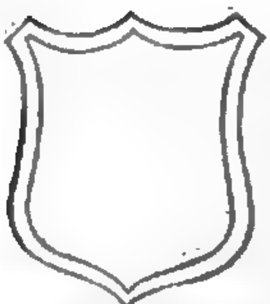
1161

in Calataiube, & in Quarto: Blasco Maça in Boria: Galin Xmenez in Belchit: Petro Medalla Iustitia in Sarragotza: Sanctio Fortuños de Cotanda Zaualmedina. Sub Aer. ∞ CC. *Garsias* 1162 *scripsit, signum suum fecit.* Quandoquidem autem in Alialæ vocis mentionem incidimus non abs re erit, quid olim sonuerit, & vnde ducta fuerit, annotare. Hæc igitur de ea obseruata inueni à perantiquo nostrarum legum interprete. *Aliara* (inquit) *seu Aliala, dici debet Alifara. Et est Verbum Arabicum à duabus his dictionibus, alif, & ara, compositum. Cuius Etymologia hæc est. Alif, prima litera est Alphabeti Arabici: vt apud nos, A. qua principium designatur, Ara verò significat, rem. Vnde Alifara, quasi principium rei. In venditionibus autem antiquum ius erat, vt emptor, in signum adeptæ possessionis, prandium aliquod vendenti præberet, vel depactam pro eo pecuniæ quantitatem. Quæ nisi solueretur, seu venditor fateretur solutam; contractus* 10 *censebatur imperfectus. Propterea ad illius firmitatē in ipsa Venditione, vt apoca soluti pretii, ita etiam olim apponi consueuit Alifare data expressa ipsius vendentis confessio. Alias possessio quæcumque* 1163 *caduca, & vacua reddebatur.* Iam verò vt ad rem redeam, Medallam hunc Ann. ∞ CLXIII. 1164 & ∞ CLXIV. Magistratum gessisse constat. Ac longius ego eundem produxissem, in annos scilicet. ∞ CLXVII, & CLXVIII. quibus eum, Iustitiā in variis monumentorum generibus vocatum inueni: sed Suritæ auctoritate motus, eundem dicto Ann. ∞ CLXIV. Magistratu abiisse, in Fastis affirmaui: nam eo anno Galindum Garsiæ, muneri præpositum refert. Quam autem verè, ipse viderit. Ne quis enim posset nostram, in hac temporum, ac Iustitiarum adhibita serie, fidem coarguere: harum omnium rerum auctores, ac testes producendos statui, non tam diligentiæ, quam veritatis obsides futuros. Prius- 20 quam tamen ad sequentem narrationem traducar, animaduertendum duxi, in pluribus monumentis, in quibus istius Medallæ Iustitiæ fit mentio, Aeram pro anno sumi debere, vt cohærere possint extrema cum primis: atque eundem Medallam, *El Adelantado de la ciudad de Caragoça*, vocatum reperiri. De quo munere, quod dicere possim, neque vt probabilia dicam, non habeo. Audio tamen, olim curationi finium vrbis fuisse præfectum.

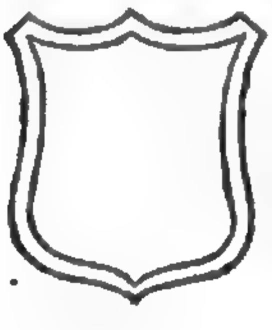
XII.
GALINDVS GARSIÆ.

30

1164

VERTENTE itaque eodem, vt dictum est, Ann. Chr. ∞ CLXIV. Alfonso II. Rege regnante, Surita noster Galindum hunc Garsię muneri præpositum tradit. Ac de eo, vt suspicor, in Kalendarum Codice, quem supra retuli in Tabulario *de Pilari* esse reconditum, ita scriptum exstat. VII. *Id. Septemb. Obiit Galindus Garcez, frater nostræ congregationis.* Olim enim complures, tametsi sacris minimè erant initiati, cum Religiosis hominibus, quas vocabant, fraternitates inibant: solebantque illius congregationis fratres, appellari. Annus autem in eodem prorsus, quo & Petri Eximini, iacuit silentio. Neque verò hac de re vllum mihi, præterquàm quod verisimile videtur, occurrit argumentum: nec quodquam aliud de istius Magi- 40 stratu, nisi id, quod diximus Suritæ testimonium: iuxta quod ē Ricorum hominum Ordine Iustitiam hunc apparet exstitisse. Illud autem Garsiæ nomen, non tam patronymici, q̃ gentilicii nominis loco vsurpatū autumo; ab eo Lupo Garcez tractū fortasse, qui in monumentis Ann. ∞ LIV. Senior in Vncastello, & Arrosta vocitatus legitur. Cuius fratrē suspicor fuisse, Eximinū Garcez, Seniorē in Boyl, iisdē fere tēporibus nuncupatū. Eorum autem postea, nisi me forte fallo, gentiles fuere, Atho Garcez, qui Senior in Barbastro circi. Ann. Chr. ∞ CXXVI. dicitur: & Lupus Garcez, quem Surita in Annalibus, Ann. Chr. ∞ CXXXIII. inter Ricos homines memorat: rursusque Fortunius ille Garcez, quem idem Surita eadem tempestate bellicæ virtutis laude floruisse, Mazęque fratrem fuisse prodit. Vnde nonnulli Iustitiam hunc à Mazarum gente profectum putant: quod eos obseruarint eo Garcez, seu Garsiæ patronymico nomine frequenter vti fuisse solitos. Sed hæc in 50 coniectura tantùm posita sunt. Quamobrem integrum erit, vt quiuis iudicio, ac sensu suo, istarum rerum fidem metiatur.

XIII.
SANCTIVS GARSIÆ SANCTA OLALLA.

POST Galindum, Sanctius successit Garsiæ Sancta Olalla, seu, vt nuper inueni, *Arcez Sancta Eulalia*, vocitatur. Quem Sanct Vicent quandoque appellatum inuenio, quod ita vocati opidi potiretur: quan-

quandoq; Sanctius Garcez tantùm nominatus inuenitur. Eundem tamen suspicor fuisse nostrum, in eo nominando à Surita non tam re, quàm nominis dissimilitudine discrepare. Magistratum autem gessisse constat Ann. Chr. ∞ CLXVIII. ac inter Ricos homines locum tenuisse, eorumq; more, aliquandiu in Cæsaraugusta, & Osca, primariis Vrbibus, possedisse Honores: rursus Ann. ∞ CLXIX. & ∞ CLXX. muneri præpositum fuisse. Sed ea clarior de eo exstat memoria, quam idem Dominus Archiepiscopus Ferdinandus retulit se legisse in Donatione parietinarum, *de Vera*, ab Alfonso II. Rege Verolensi monasterio concessa. Ibi enim hanc prodit istius iustitiæ muneris, ac nominis fieri mentionem. *Stante (scilicet) Sanctio Garcez de Sancta Olalla, Iustitia per manum Domini Regis in Aragonia. Facta carta in mense Março, Ann. Chr.* ∞ CLXXII. Olim enim Iustitiæ Aragonum, interdum Iustitiæ Domini Regis, interdum Iustitiæ per manum Domini Regis vocabantur: quod Magistratus hic à Regibus ipsis, vt dictum est sæpe, mandaretur. Quod ad genus attinet, in monumentis Ann. Chr. ∞ CXIV. quendam Ferrizem Sancta Olallam, Ricum hominem memoratum comperio. Sed an eiusdem stirpis fuerit, incertum est mihi.

1168 1169 1170

XIIII.

PETRVS FERDINANDI CASTRVS.

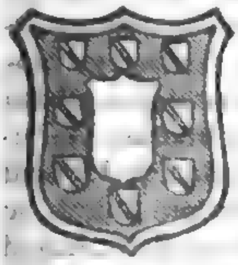

ITIDEMQVE nequaquam mihi satis est adhuc istius Iustitiæ ratio explorata. A nullo enim alio inter Iustitias memoratum inuenio, præterquam à Surita: qui eum in suis Indicibus eidem Ann. Chr. ∞ CLXXII. supposuit. Quare dubitanter fuisse illum Iustitiam affirmabo. Accidisse enim puto, vt quod eius nomen dubie datum fuerit, pro certo sit acceptum. His autem Castris, quæ annotauimus, Insignia tribuuntur.

1172

XV.

SANCTVS TOVIA.

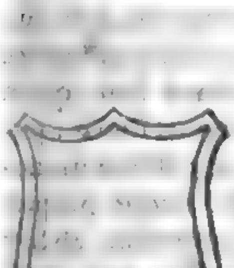

PARI etiam ratione, istius Sanctii Touiæ Iustitiatus mihi incertus esset, nisi Suritæ de eo testimonium legissem, ipsius Archiepiscopi Ferdinandi auctoritate approbatum Sed placuisset mihi, vt non tam ex ipsorum verbis, quàm ex aliquibus penderet veterum monumentorum scriptis. Credendum est tamen, quandoquidem ab eis Anno ∞ CLXXIX, subiicitur, licet nobis lateant monumenta, ipsis verò nequaquam latuisse: satisque firma habuisse eos ad faciendum istius rei fidem argumenta. Touiarum autem gens patricia non fuit: sed Mesnaderiorum: à quibus hunc suspicor profectum fuisse. Propterea Touiarum, quæ suprà dum de Mesnaderiis egimus, Insignia annotaui; tribuenda huic censui: nō quod certum id iudicem, sed tantū probabile. Atqui eorundem ante hunc Iustitiam vix exstat memoria. Post verò non ita. Nam Iacobus I. Rex in suis Commentariis quemdam memorat Eximinum Touiam; quem strenuum militem fuisse prodit, ac secum in Xatiuæ opidi expugnatione affuisse, ab eoq; primum ob eam rem illus Castri fuisse præfectum custodem. Tum Iacobi II. vita, quidam Berengarius Touia miles floruit, qui mirificè illis temporibus militaris disciplinæ vsum percalluit. Tum etiam alterius Eximini Touiæ mentio fit in monumentis Ann. Chr. ∞ CCCIX. quem Supraiunctarii Cæsaraugustani gessisse munus comperio: illiusque filium fuisse Sanctium Touiam, qui ex intimis fuit Alfonsi nostri IV. Regis: quasi Iustitia hic, primus Touiarum gentis, quod antea non tam notum erat, nomen extulerit.

1179

XVI.

STEPHANVS :::::::::

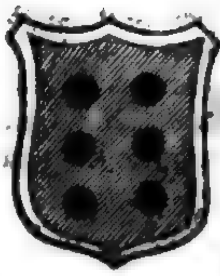

ALITER tamen de hoc Stephano sentire oportet. Quamdiu enim Magistratum gessit, proprio illo tantùm Stephani contentus nomine gentilitium suum assiduè suppressit: solumq; se aut Iustitiam Stephanum, aut Stephanum Iustitiam nuncupauit. Cuius rei exempla sunt huiusmodi. In venditione enim à Guilielmo Samatan, & vxore Tota, alteri Guilielmo Pinæ facta, hæc eius, ac temporis, quo munere fungebatur, fit mentio. *Facta Carta in mense Octobris Aer.* ∞ CCXIX. *Do-*

1181 *minus Stephanus Iustitia.* Est autem, qui huic Aeræ conuenit, Annus ∞ CXXCI. Porro in donatione, quam, vt ibi legitur; *Ego Tota mulier facio ad Vos Don Nauarro de tribus meis hereditatibus: Facta Carta* (inquit) *in mense Aprilis Aer.* ∞ CCXXI. *Testes sunt, Blasco Romeu* 1183 *Senior in Zaragoza? Domnus Petrus Episcopus: Martinus Orella Zalmetina: Iustitia Stephanus.* Postremò ibi quadam de nonnullis controuersiis stipulata pactione inter Egidium Bilas, Canonicum Sanctæ Mariæ, & Fatimam, vt ex scriptis apparet, nobilem feminam, secum cognatione coniunctam: *Facta Carta* (vt ibi continetur) *in mense Ianuario Aer.* ∞ CCXXIII. *Testes sunt, & visores huius rei Don Esteuan Iustitiæ & Mahomat Gatot.* Atque 1185 hanc vltimam accepi de illius Iustitiatu memoriam. Nuper autem in vetusta membranula extremam tantùm legere potui ipsius nominis gentilitii syllabam. Priores namque literæ interlitæ erant: sic tamen, vt posteriores duæ constarent integræ. Nam ita illius erat nomen scriptum. *Stephanus* :.................. *it Iustitia.* Vnde coniecturam capio, à Belchit, nobilissima sic vocata gente, quæ hac tempestate florebat multum, Iustitiam hunc duxisse genus suum.

XVII.

PETRVS SESSESSIVS.

IAM verò Petrus Sessessius nomine, atque honore notissimus fuit. Patricium namque fuisse, nobilissima Sessessiorum stirpe generatum, compertum est satis, itidemque bene se gessisse in Magistratu. Cuius mentio fit à Surita in Annalibus in narratione rerum Ann. Chr. ∞ CXCIIX. 1198 Alfonso II. Rege gestarum. Rursumque in Ann. Chr. ∞ CXCVI. & ∞ CC. 1196 1201 qui iam in Petri II. tēpora inciderunt. Maiordomū autem Curiæ, aliquamdiu fuisse cōperio: Medianæque opidi abūdè potitum, quod illius dominationē iamdiu maiores sibi in perpetuū cōparassent. Iam enim his temporibus Honoraria illa Ricorum hominū iura eorū filiis, quandoque hereditario iure, obueniebant. Sentio tamen auctoritatem Regum aditæ huiusmodi hereditatis extitisse. Tunc enim apud nos vetus ista Reip. nostræ gerendæ ratio vigebat: vt Honores ii ipsorum Regū penderent ad nutū, dummodò circū Ricos homines ipsos assidua illa, quam diximus, conuersione torquerentur perpetuò. Sed iam Rici homines ipsi videbantur hoc tempore, inclinatione voluntatem in eam, quę sibi, ac suis mansit, Honorū potiendorum condicionem propendere: nempe vt eorum permaneret ipsis stabilis, ac certa possessio, ne eā amplius, quemadmodum solita quondam fuerat, vacillaret. Atque id ipsum in istius Iustitiæ filio, Petro etiam Sessessio appellato, factum fuisse, ex ipsius Suritę colligitur scriptis. Prodit enim eidem Iacobum Regem I. Ann. Chr. ∞ CCLXV. cùm Cæsaraugustæ adesset, illud idem Medianæ opidum contulisse, quo patrem eius, Rex pater donauerat. Ipsum autem Petrum Sessessium filium, siue forte extulerit fortuna, siue labor, ac industria, vt plures alios, quos scimus illustrarit: Moratæ quoque, Almonazirii, aliorumque locorum potitum apparet: quæ suis posteris sanè diu hereditaria manserunt. At hunc Iustitiam plures annos Magistratum gessisse non dubito. Sed illorum ratio incerta est nunc mihi.

XIIX.

PETRVS PETRI TARAZONA.

QVOD si cuiuspiam ex veteribus Iustitiis vsque ad nostram ætatem memoria remansit: nullius maior, quam istius, Petri Iustitiæ, reperietur. Neque id tam, vt suspicor, ob diuturnitatem temporis, quo muneri præfuit (quadraginta enim ferme annos illud gessisse constat) nec quòd in eo se omnibus valde probasset, prout probauit sanè: quàm quòd primus, Iustitia Aragonum assiduè vocari cœptus fuerit; primusque vt existimo, Aragonii nominis maiestatem, in publicis monumentis, Magistratus nomini, ac dignitati consecrarit. Eaque propter arbitror, Ioannem Eximini Cerdanum, dum Iustitias Aragonum numerauit, ab hoc sumpsisse scribendi initium, ceteris, qui eum antecesserunt, omissis: non quasi nullos ei antecessisse putarit, sed quod in hoc primùm Magistratus nomen cœpisset, assiduè ea Aragonii nominis dignitate illustrari, cùm antea, aut Iustitia maior, aut Iustitia domini Regis

Regis, aut Iustitia in Cæsaraugusta, quemadmodum demonstrauimus, nuncupari solitus fuisset. Ob eam itaque caussam Ioannes Eximini Cerdanus hunc, primùm Iustitiam memorauit: quem fuisse prodit, Iustitiam Aragonum, & Tirasonæ. Ac Iustitiam quidem Aragonum fuisse certum est. Tirasonæ verò eum ius dixisse, incertum puto: tametsi stamo testimonio tanti viri credi oportere. Indidem autem compertum est sanè, illius nominationem, ac generis antiquitatem fuisse profectam. Equestri namque familia, à Tarazona, ipsius siquidem Vrbis nomine, nuncupata, è Mesnaderiorum Ordine natus fuit. Fratrem habuit, Eximinum Petri Tarazoniam: qui cùm postea ad intima Regis Iacobi I. consilia peruenisset; ab eo amplissima ditione donatus, cui nomen erat Arenos, inde
10 sibi nouum gentilitium nomen comparauit, ab Arenos se vocari, libenter ferens. Et ea certè nominis mutatio Ricis hominibus qui tunc florebant, molesta non fuit. Fuere tamen ipsis odiosæ, & acerbæ, quæ eidem à Rege fiebant & fortunæ, & dignitatis accessiones. Nouos enim, & adscriptitios homines, qualem Eximinum esse palam dictitabant, in eorum, qui antiquo iam iure sociati erant, cœtum immitti, dicebant plenissimè iura nostra vetare: nec quemquam posse vllam Honorum huiusmodi partem attingere, qui non esset genuina Ricorum hominum stirpe generatus. Quamobrem contendebant, eum neque illius ditionis, qua donatus fuerat, potuisse impertiri, necdum Rici hominis nominis dignitate honestari: cùm quæ leges irrita faciebant, rata esse non possent. Neque tam id ipsum factum, ob id quod esset factum, exprobrabant: quàm ob periculosam imi-
20 tationem, quæ in posterum prodebatur, exempli. Qua de re tunc inter Ricos homines ac Regem multæ, & magnæ contentiones fuerunt. Nihilominus inuitis omnibus Eximinus fuit, suffragante sibi Rege, summum illum Rici hominis gradum assequutus: ipsamque ab Arenos ditionem, vna cum gentilitio nomine inde tracto, posteris hereditariam reliquit. Qui tandem aditus multis posteà spem præbuit simillimæ facienda transitionis: nonnullique deinde, cùm Equestri loco tantùm orti essent, in eum se Ricorum hominum Ordinem, Regum beneficentia, infuderunt. Olim enim ea Ricorum hominum dignitas, propter honoris, ac potestatis magnitudinem, tanta contendebatur ambitione vt nihil magis, qui ex intimis Regum essent, optarent illis temporibus, quàm ad eam peruenire quam summam ducebant, altitudinem gloriæ, & fortunæ. Vnde veteres illi
30 maiorum gentium patricii, Rici homines *de natura* vocari cœpti sunt, vt ab aliis, qui se permistè cum ipsis implicauerant, distinguerentur & nomine; quos Ricos homines *de Mesnada* nuncupabant, quasi natura, & genere à se disiunctos esse indicantes, tametsi omnibus erant pares gradus honorum; quemadmodum iam antea de his satis, vel etiam nimium multa. Itaque hic Eximinus ex Honore, quem adeptus fuerat, (ita enim eæ, quæ Ricis hominibus à Regibus fiebant, donationes vocabantur) gentilitium sibi nomen, quasi ipsius Honoris nomen, arripuit; Arenosium se apertè vocitari curans. Armorum autem, quæ dicuntur, Insignia non mutauit. Nupertimè namque quæ signata sunt supra, impressa comperi in peruetusto cereo sigillo, quod ex membranula quadam pendebat. Apertissimèque tum ex scriptione, quæ in literis circum sigilli orbem
40 appositis exstabat, tum ex iis, quæ in eadem Tabella scripta reperiuntur, colligitur: ea esse Eximini ipsius, ac Tarazonæ suæ gentis Insignia. Atque inde iure transferri posse constitui ad hunc illius fratrem, Iustitiam: præsertim cum ab eo gentilitium à Tarazona nomen, mutatum non legerim. Hic igitur, vt ad eum redeam, eodem Archiepiscopo teste, Ann. ∞ CCIIX. Magistratum gerebat. Perhibet enim illum in Priuilegio, Darocæ Vrbi à Petro II. Rege irrogato, Aer. ∞ CCXLVI. quæ dicto Anno conuenit, testem [1208] appositum inueniri, Hispanis hisce verbis, proprio scilicet, patronymico, gentilitio, ac Magistratus nominibus vocitatum: *Testigos son de aquesto, Don Petro Perez de Taraçona Iusticia de Aragon: Pedro Menguchen Iudez de Daroca: y Don Garcia Romeu.* Iam enim his tēporibus publicarum literarū exempla exarabantur Hispanè. Tum idem iste Iustitia Iudex sedit in
50 Comitiis An. ∞ CCXXII. & ∞ CCXXV. Tū etiā interfuit, ac præsens vidit, quæ inter Iacobū [1222] I. nostrum Regem ac Thibaldum Regem Nauarræ depacta fuerunt, dum se vicissim [1225] singulorum Regnorum heredes adoptarunt Ann. ∞ CCXXXI. Prætereà dum idem [1231] Rex Iacobus Ann. ∞ CCXXXII. Alfonsum filium, susceptum ex Eleonora, legitimum [1232] decreuit: tametsi ab ea Regem diuortium facere debere Romanus ipse Pontifex constituerat. Quin etiam multa, & magna istius Iustitiæ memoria reperitur in monumentis Ann. ∞ CCXXXIII. & ∞ CCXXXIV. Sed ea magis præstans, & nota, [1233] [1234] quæ in For. *De Confirmatione pacis.* Ann. ∞ CCXXXV. edito, continetur. Quam- [1235] quam autem in excusis legitur, *I. Petri Iustitia*: legendum est, *P. Petri Iustitia Aragonia*: atque ita in manuscriptis codicibus obseruaui. Et licet ii nequaquam corri-

gerent mendum hoc, ex veritate ipsa, ac temporum ratione conuinceretur apertè, quandoquidem grauissimo confirmatur publicæ alterius legis, quæ, *De Confirmatione monetæ*, inscribitur, testimonio, hunc Petrum Petri Magistratum gessisse Ann. ∞ CCXLVII. quo ea lex Oscæ lata fuit. Ibi enim expressis literis ita illius nomen scriptum exstat: *Petrus Petri Iustitia Aragonum*. Hæc autem nobis celeberrima Comitia exstiterunt. Ipsis enim Iustitia hic præfuit, in quibus Vitalis ille Remp. nostram temperauit, non tam nouis prolatis legibus, aut institutis, quam quod antiquum ius nostrum, nequaquam satis artificiose digestum, generatim componeret. Nec longius puto, istius Iustitiæ vitam productam fuisse. Sed id minimè mihi exploratum est satis, cùm neque ex Ioannis Cerdani scriptis, neque adhuc scire potuerim aliunde. Ioannes enim Cerdanus tantummodò refert, ad Beati Dominici Cæsaraugustanense cœnobium humatum esse: tempus autem, quod sibi fuerat præcipuum futurum, silentio prætermisit. Et nos id ipsum facere necesse erit; tametsi coniectura ducimur ad suspicandum, Iustitiam hunc eo ipso tempore obiisse. Tres autem filios reliquit; Ioannem, Petrum, ac Belasconem: qui omnes illud idem, Petri, patronymicum nomen cum gentilitio à Tarazona sumptum retinentes *Perez de Taraçona*, vocari reperiuntur. Ac Ioannes quidem in patris locum suffectus, Magistratum obtinuit. Reliqui verò adulterini nummi crimine notati, & conuicti, pœnas, quæ tanto sceleri debebantur, dependerunt: Petrus scilicet & vitæ, & opidi *Trasmotz*, cuius potiebatur, amissionem: Belasco verò, quod sacris initiatus esset, Tirasonensisque Ecclesiæ, vt loquimur, Sacrista præpositus; à Fortunio Episcopo in custodias inclusus, perpetui carceris pœnam subiuit. Tãtopere ambo hi filii à paterna virtute degenerarunt. Istius verò facti narrationẽ Iacobus idem Rex fusiùs in suis Commentariis persequitur; deq; cuiusdam Iudicis Curiæ consilio, quem *Ombret* nominat, se in eo facto sententiam dixisse perhibet Ann. ∞ CCLXVII. Qui decennio ferme eiusdem Regis interitum antecessit: istius verò Iustitiæ mortem, viginti annis, vno, aut duobus, vt opinor, minus, sequutus est post.

(Margin: 1247; 10; 20)

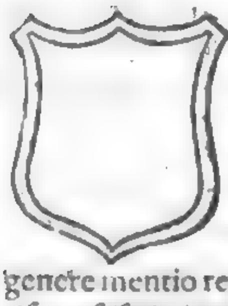
XIX.
IOANNES PETRI TARAZONA.

(Margin: 1246; 30)

VERVMENIMVERO Ioannis Petri Tarazonæ Iustitiatus in priuatis Suritæ monumentis, quæ aliquando perlegi, Ann. ∞ CCXLIX. subiicitur. In Indicibus autem oblitus est eius. At ex vetusta membranula XVII. Kal. April. Ann. ∞ CCLIX. perscripta; Domnam Euam illius vxorem fuisse apparet. In ea enim se apertè, viduam esse Ioannis Petri Tarazona, quondam Iustitiæ Aragonum, profitetur: atq; vt ex illius verbis elicitur, iã diu in ea solitudine, ac mariti viduitate alebatur. De prole autem, nec de vllis eius factis, nihil habeo, quod dicam.

XX.
MARTINVS PETRI ARTASSONA.

(Margin: 1250; 40)

DE huiusce autẽ Magistratu sat liquet. Nam Iudex præfuit Comitiis Alcagnizii habitis An. ∞ CCL. in quibus nullum officii sui munus, q; exequi oportebat, prætermisit, ab omnibusq; existimabatur adeptus haud mediocrẽ cũ iustitia coniunctã prudentiã. Quã cũ Iacobus Rex magis experiens, vehementer probaret: frequẽter illũ sibi deinceps in consiliũ cõsueuit, nedũ de publicis, sed de priuatis etiã rebus adhibere. Propterea illius multiplex, ac varia in omni monumentorũ genere mentio reperitur, gentilitio tamẽ nomine sæpius suppresso. Ac illa quidẽ honorifica est satis, nec ignota, quæ à nostris scriptoribus fit; dũ Iustitiã hunc memorãt vna cũ ipso Rege, Augusti mense, An. ∞ CCLIII. Tutellam versus profectũ fuisse, cũ Margarita, Thibaldi ipsius Nauarræ Regis vidua, de cõsociandis cõmunibus consiliis verba facturum. Tum etiam, dum insequenti Anno, D. Didacus Lupi Harus, qui Vizcayæ dominatum tenebat, Iustitia hoc inspectante, eidẽ Regi nostro, fidẽ suam iurisiurandi nexu obligauit. Præterea dũ Ann. ∞ CCLVI. Alfonsus Castellæ Rex, Romanorum Imperator designatus, eundem Iacobum Regẽ inuisit: cui nequaquam soceri nomen ademerant ciuiles quædam, tametsi permagnæ, inter eos commotæ dissensiones. In quas tandem Ann. ∞ CCLVII. Iustitia hic, vna cum aliis, ab ambobus Regibus selectis viris, statutus fuit arbiter, præscriptumque ipsi, vt quomodo fieri placeret, controuersiam illam totam iudicaret. Ad summam enim, quam diximus, illius prudentiam summus quoq;

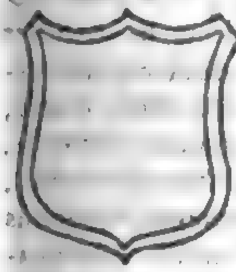
(Margin: 1253; 10; 1254; 1256; 1257)

accesse-

accesserat ciuilium rerum gerendarum vsus. Atque eo sanè plus ipse, nonnullorum iudicio, quàm rei militaris scientia pollebat. Etenim cùm Ann. ∞CCLVIII. ab eodem Rege Iacobo mitteretur, vt de Luna, ita vocato opido, D. Artaldum præpotentem virum, qui in illud se introtulerat, dimouêret; visus est certè inanes omnes impetus fecisse in eam rem, vel quòd imparatus in paratum incidisset, vel quòd occasioni nequaquam potuisset occurrere. Artaldus namque audacter ei obstitit præsidio amicorum, omnesque illius conatus facillimè refutauit. Sed nec diu post, satis multa dedit & fortitudinis signa, & virtutis, neque tam eum esse, quàm sui obtrectatores dicebant, bellicæ rationis expertem. Nam eiusdem Regis iussu, Ann. ∞CCLX. Aluaro Cabreræ, qui totam Balbastrensem ditionem compilabat, obuiam factus, fortiter, prudenterque exultantem illius furorem, & audaciam repressit, patriamque suam (inde namque illum nonnulli profectum autumant) magnis liberauit temporum, ac rerum angustiis. Neque verò eo anno ampliùs, hunc Iustitiam memoratum inuenio: tametsi longiùs illius Iustitiatum productum opinor. De genere autem nec quidquam aliud affirmare possum, præter sententiam, & opinionem meam: Equestri scilicet loco eum natum fuisse; quòd nominatus sæpe inter Equestris ordinis viros reperiatur.

1258. 1260.

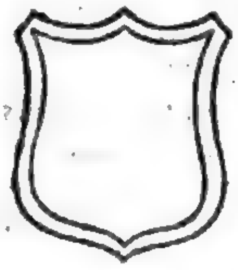
XXI.
PETRVS MARTINI ARTASSONA I.

AT hunc Petrum, superioris Iustitiæ filium esse, certissimum est: Iustitiam vero fuisse, incertum existimo. Id enim solius Suritæ, quod sciam, testimonio comprobatur: cùm Iacobus Rex in suis Cōmentariis, eodem ferme, quo à Surita in Annalibus proditur, Ann. ∞CCLXV. Clericum eum esse commemoret. Neque tamen eò dico, quò mihi veniat in dubium ipsius Suritæ cognita satis in his rebus, spectataq; fides: sed vt consilii mei, quemadmodum pollicitus sum, rationem exponam. Itaque non re ipsa ducti, sed opinione, istius Iustitiæ nomen in Fastis adscripsimus: quod in Indicibus eidem Suritæ in memoria non fuit.

1265.

XXII.
PETRVS SANCTII.

ET verò Petrus iste Sanctii, cuius gentis fuerit, ignoratur. Illud enim Sanctii patronymicum nomen latissimè patet, & ad plurimas familias, quemadmodum demonstrauimus, pertinet. Equestris autem Ordinis fuisse, dubium non est: quippe cùm publica iam lata, & promulgata esset lex illis temporibus, quæ ab huiusmodi Magistratu omnes aliorum Ordinum viros prohibebat. Et quod illum gereret Ann. ∞CCLXVI. exploratum est satis. Eo namque anno ipsi Iustitiæ Iacobus idem Rex de suo iure concessit. Vt vbicumque intra Aragonios fines Iustitia adesset, de omnibus caussis in prima actione cognoscere posset, ac statuere. Tum; vt quæque fierent à Iudicibus ordinariis iudicia, ad eundem Iustitiam deferrentur primùm: deinde, vt ad Regem prouocatio esset. Qui quidem aliquamdiu viguit iudiciorum mos. Verū istius Iustitiæ Magistratū Ann. Chr. ∞CCLXIIX. non excessisse coniicio: tantummodoq; eum, biennium muneris potuisse potiri.

1266. 1268.

XXIII.
RVDERICVS CASTELLEZVELVS.

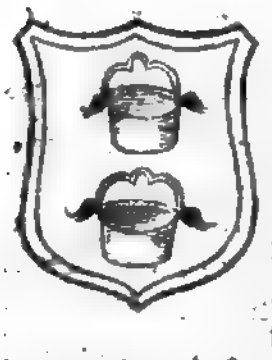
ETENIM quæ vix alterius Iustitiatus tam certa temporis ratio reddi potest, Iunii in mense, Ann. Chr. ∞CCLXIX. Rudericus Castellezuelus (quem nonnumquam Rudericum de Gastroaciolo, seu de Casterazol, vocatum inuenio) eiusdem Iacobi Regis beneficio, Magistratum adeptus est. In tam longa enim ipsius Regis vita plures Iustitiæ Aragonum exstiterunt. Et hic quidem Rudericus magna apud illum gratia fuit; apud filium autem Petrū acerbo in odio: quod tandem in miseram istius Iustitiæ vitam erupit; & qui posteà illius interfectori ad eumdem Petrum aditus patuit, comprobauit. Nam cùm Iacobus pater in Comitiis Exeę habitis Ann. ∞CCLXXII. assidente hoc Iustitia, Petrum ipsum à generali Regni Procuratione amouisset, ad quam Primogenitos Regum iura nostra vocarunt: Petrus illatam sibi iniuriam hanc acerbissimè ferens, quamuis ea de rē nulla Magistratus auctoritas in-

1269. 1272.

tercesserat, sed priuatum solùm istius Iustitiæ, aliorúmq; quorundam Regis ministrorum consilium; nihilominus tamen visus est eum multò peius, quàm alios odisse: eoq; etiam impendio magis, postquàm iisdem Comitiis cùm ab habitatoribus opidi, cui nomen est Zuera, quædam esset cum Ricis hominibus nonnullis, iniuria damni, contestata lis, Zuerenses viri ex ipsius Iustitiæ edicto in bonorum possessionem, quorum Rici homines potiebantur, venerunt, vt ex eis, quæ dicebant sibi fuisse facta, damna resarcirent. Atq; Ricos homines eos Petrus quidem habebat studiosos sui. Propterea offensionem in se esse, quàm pati deceret, istius Iustitiæ animum iudicabat: quod simultatem, quam secum gerebat, cum ipsius etiam Petri studiosis, vt ipse opinabatur, exercêret.

1274 Itaque dum A.D. XIIX. Kal. Iulii, Ann. Chr. ∞ CCLXXIV. ad Xatiuæ opidum Beltrandus quidam Canellas hunc interemit Iustitiam; repentina omnibus suspicio iniecta fuit, Petrum illi mortem attulisse. Sed neque id ipsum omni asseueratione affirmabo: tametsi interfector postea regnante Petro impunitatem non modò assequutus est sceleris, sed extraordinarios etiam honores. Castellezuelorum autem gentem patriciã fuisse perspicuum est planè: magnamq; satis eorum virorum copiam effudisse, qui singularem & virtutis, & dignitatis præstantiam, & interdum quoq; fortunæ consequuti sunt. Sed illius Pelegrini Castellezueli præter ceteros nobilitata fuit olim, quæ in tertio Interregno tantopere enituit, solertia: dum à nostris missus, vt Petro Ataresio Regnum deferret, committere sibi non placuit, vt nocere vnquam Reipub. posset tanta hominis insolentia, ac fastidium, cùm se, ac Petrum Tizonium Cadreytam, eiusdem muneris socium, Ataresius ante oratam rem maiori, quàm orata deceret, arrogantia excepisset. Quamobrem mutato vultu, ac sermone, propositaque alia legationis caussa, simulato officio eumdem Ataresium, spe iam, atque animo inflatum, vacuum relinquẽs, nostros ad Ranimirum monachum, Regem adsciscendum excitauit. Nec diu postea, siquidem Ann. ∞ CXLIX, quidam Pontius Castellezuelus, *Senior in Calatayud*, vocitatus reperitur, proditurque eumdem in Ilerdensi expugnatione Raimundi Berengarii Aragonensis Principis interfuisse consiliis. Istius verò Pontii fuisse filios, aut nepotes coniicio, Petrum Castellezuelum, & Pelegrinum Castellezuelum, in monumentis, Ann. Chr. ∞ CLXVI. frequenter, priorem quidem Seniorem quoq; in Calatayud, posteriorem autem in Balbastro, & Alquezare, memoratos. A quibus suspicor duxisse genus suũ, Raimundũ Castellezuelũ Cæsaraugustanæ Ecclesię ante An. Chr. ∞ CLXXIX. in quo obiit, præpositum Antistitem; illustre sanè illis temporibus sanctitatis, ac religionis exemplum. Tum etiam quemdam alium, Gulielmum Castellezuelum Maiordomum Regis, ac Seniorem in Osca in monumentis An. Chr. ∞ CXCIX. vocitatum. Quos omnes Ricos homines fuisse non dubito. Sed hunc Iustitiam ex Equestri ordine profectum, vt dicamus, publicæ eiusdem legis testimonio conuincimur: alter enim minimè Magistratui potuisset præponi. Nihilominus suspicor à patriciorum stirpe dimanasse, illiusq; nobilitatem, vt plurium aliorum, sensim ad Equestrium virorum Ordinem delapsam fuisse. Interdum enim eædem ipsæ familiæ vaga, & mutabili ratione labuntur. Propterea eidem patriciorum Insignia tribuenda duximus. Per id autem temporis quendam Ferrarium Manresam, Iudicem Curiæ nominatum inuenio.

XXIIII.
FORTVNIVS AHE

ET hic quidem Fortunius, Equestri, & clara Aheorum familia natus fuit: quorum antiquitatem è nobili Tahustii opido profectam Iacobus Rex scribit, & nos in antiquis Commentariis inuenimus. Sed iam pridem esse desierunt. Memoriam autem nec ipsa quidem vetustas obscurauit. Viua namq; vsq; ad nostram ætatem remansit: eorũq; feruntur plures & domi, & militię singularem, ac promptam prꝑstitisse fidem. Verùm inter eos omnes Fortunium hunc memorabilia multa fecisse perhibent, in Siciliensi patrocinio præcipuè. Regiæ namq; dignitati non defuit, nec cum periculo quidem suo, si quid tunc fuit, in quo ingenuum quemquam interesse deceret. Ruderico autem in Magistratu successit Ann. Chr.

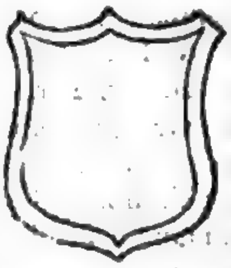
1275 ∞ CCLXXV. cui à Surita subiicitur in Annalibus: in Indicibus autem sequenti Ann.

1276 ∞ CCLXXVI. Nec longius comperio illius Iustitiatum productum. Eum autem hac in re maximè memorabilem prædicant. Etenim cùm seditiosi nonnulli Cæsaraugustanum interemissent ingenuum ciuem, Egidium Tarinum: Iustitia hic sontes

sontes illos, capite damnatos, morte mulctauit; quòd Rex animaduersionem, & supplicium, quo vsurus erat in eos, remisisset sibi. Ceterũ *Vll*, ita vocati opidi, potitus fuit: quod eo mortuo ad Eximinũ Artiedam peruenisse cõstat. Quo autem iure, neq; magis certam huiusmodi rerum rationem non comperi, quin illa his temporibus paululum interrupta est. Atq; ea me caussa impulit, vt sermoni, qui nunc mihi proponitur, reseruarim, quæ de Martino Sagarra veterum scriptorum monumenta testantur. Neq; enim tam aptè ille inter aliorum Iustitiarum, quam inter horum ætates, potuisset interiici: cum Salanouam antecessisse, iisdem ipsis appareat ex scriptis.

10

XXV.
MARTINVS SAGARRA.

ITA autem istius Martini Sagarræ Iustitiatus tacitus fuit, vt nisi extraordinariis esset quorumdam testimoniis cognitus, Iustitiam illum nesciremus fuisse. Ac de eo quidem satis multa monumenta loquuntur. Molinus enim in suo Repertorio, in verbo, *Probatio*, hæc prodit. *Ann. Chri* ∞CDXXXIV. *in caussa Bartholomæi de Azuara fuit deliberatũ: quòd probatio per euidentiã, inducebat casum manifestũ. Et de hoc fuit dictum in dicto Consilio, quòd erat quædam Obseruantia Domini Martini Saguarra, Iustitia Aragonũ.* Sic enim illius nomen est scriptum. Tum idem alibi

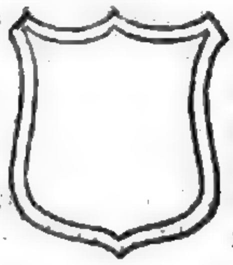
20

in verbo, *Contributio*, eumdem Sagarram perhibet Obseruantiarum nostrarum, vt illius verbi s vtar, compilatorem fuisse. Præterea Bages dum antiquos numerat nostrarum legum Obseruatores, hæc subdit: *Martinus* (inquit) *Didaci Daux, habitis penes se omnib. libris, quaternis Obseruantiarum, & visuum scriptorum per Martinum de Sagarra, Sanctium de Ayerbe, Pelegrinum de Ançano, & Eximinum Petri de Salanoua, Iustitias Aragonum; Ioannem de Patos, Iacobum de Hospital, & Arnaldum de Francia Locumtenentes; Obseruantias, quas habemus cõpilauit.* Et in plurib. aliis veterum monumentorũ fragmentis clara ipsius Sagarræ mentio reperit ur: sed ea clarior, dum illius testimonio ipsius Magistratus institutio, vt supra docuimus, comprobatur. Illud tamen dolendum est, nusquam temporum seriem annotari.

30

Vnd e fit, vt obscura dilucidis intexere cogamur; Sagarram quidem Iustitiarum numero adsc ribẽtes, incertam verò relinquentes temporis, quo Magistratum gesserit, notationẽ: quòd eam nequaquam adhuc studio, aut diligentia consequi potuerimus, neq; de illius genere compertum quid satis, quod afferre possimus, habeamus.

XXVI.
PETRVS MARTINI ARTASSONA II.

IAM verò Petro III. regnante, siquidem Ann. ∞CCXXCI. certa exstant in publicis, ac priuatis literis monumẽta huiusce Petri Martini Artassonæ II. Nam eo anno proditur, à Rege missum fuisse, vt Magistratus auctoritate interposita, quę inter Magalionenses viros, ac Lupũ Didaci Harũ ortę fuerant, cõtrouersias tolleret. Sed quid in ea caussa effecisset, nequaquam proditur. Rem tamen bene actã opinor: quòd magnũ esset hominis in prouidẽdo consiliũ, & in agendo industria singularis. Cuius cùm in publicis negotiis satis multa testimonia dedisset: tũ verò præclarũ illud, nec obscurũ fuit, dũ in ipsius Petri Regis regnãdi initiis, in quibus tot turbines sæui exstiterunt; antiquã illam coeundæ Vnionis cõsuetudinem, ad retardandã acrem, & vehementẽ Regis naturam excitauit, quæ, vt in illius rerũ narratione docuimus, tot mala, & pericula miseræ Reip. moliebatur. Tunc .n. ad ea propulsanda,

1281

40

50

in amplissimis illis Ann. Chr. ∞CCXXCIII. Cæsaraugustæ habitis Comitiis, Iustitia hoc assidente, quod nunc habemus, & generale Priuilegium dicimus, rogatum fuit. In quo reposita fuisse videntur; quasi lumina quædam, & ornamenta Reip. ad memoriam sempiternam libertatis. Ea verò quô nostris grata acciderũt, eô Regi ipsi iniucunda, & acerba. Maior aũt Regiæ acerbitatis vis in hunc potissimũ Iustitiã erupit: quòd eo auctore, & impulsore Rex ipse affirmaret fuisse nostros ad Vnionẽ illam cõflandam excitatos. Itaq; Magistratum eidẽ nec diu post, supposita quadã suspicionis caussa, abrogauit; contra quam nostri fieri licere, contendebant. Regis tamen voluntati in illis asperitatibus rerum, & angustiis temporum, obsequendum fuit: quia lex nondum lata erat, qua id facere, nefas decernitur. Sed inde penitus in nostrorum animis

1283

cogitatio insedit, vt Magistratum hunc abrogationis difficultate septum esse, publica ea de re edita lege, curarent; ne qui huic muneri (in cuius sumus præsidio, & tutela) præpositus sit, intempestiuè ab illius curatione cogatur discedere. Verùm de his mihi iam satis supra dixisse videor. Quamobrem missa faciamus, quæ iam dicta sunt, vt reliquorum Iustitiarum ætates, & gradus, de quibus modò propositus est sermo, persequamur. De hoc autem Iustitia plura haud comperi, quæ animaduertam, præterquam quòd Salanouam, aliquamdiu illius Locumtenentem fuisse obseruaui.

XXVII.

IOANNES EGIDII TARINVS.

ARTASSONÆ autem successit Ioannes Egidii Tarinus, Cæsaraugustanensis ciuis, & fortis, & grauis, qui dominabatur Mozotæ. Tarinorum autem nomen in ipsa Vrbe magnum, & clarũ fuit: fuere namque in ea olim Consulares duæ, vt ita dicam, familiæ; Tarinorum altera, altera Tarbarum, nimiũ dissentientes inter se. Quarum tã acris, & vehemens aliquamdiu fuit veteribus inimicitiis incensa contentio, vt sæpenumero turbulentos, ac seditiosos populi motus afferrent vniuersæ Reipub. quietæ, & tranquillæ. Memini tamen, ni fallor, me legisse, fuisse eas nonnunquam, communium consiliorum societate coniunctas, familiariterq; & licenter in aliorum ciuium fortunas irrupisse. Verùm si id fortè aliquando fuit; ea omnis sanè inter ipsas fuit reconciliatæ gratiæ fides infirma. Sæpius namque in antiquis monumentis, earum dissensiones internecione ciuium diiudicatas comperio, non iam vlla reconciliatione concordiæ; alteramque semper alterius æmulam laudum exstitisse. Horum autem ciuilium malorum semen, quam supra commemoraui, Egidii Tarini mortem, fuisse coniicio. Neq; verò ea fuit, vt inimici crediderant, ipsum Tarinorum nomen obrutum: quinimmo elatum magis; quandoquidem plures ex Tarinis posteà à Regibus fuere honorificentioribus decretis honestati. Sed omnium amplissimus Tarinorum familiæ honos, huiusce Ioannis Egidii Iustitiatus fuit. Ad cuius amplitudinem peruenit, gradibus ascendens Magistratuum. Etenim cùm omni prudentiæ genere, ac iuris ciuilis intelligentia præstaret; Iacobi Regis I. Consiliarius fuit. Ab eoq; posteà, Ann. ∞CCLXXIIII. Zalmetina factus est vrbis. In quem annum, seu non multo secus, idem ille grauissimus Egidii Tarini casus incidit. eô inimicorũ suorũ prorupit audacia, vt nullà neq; priuata neq; publica ipsius quasi Prætoriç potestatis auctoritas, quam tunc Iohannes iste gerebat, illos posset à tanto edendo scelere auocare. Nec dubito, quin Iustitia hic, ipsius esset interfecti filius. In eo namq; Egidii illud patronymicum nomen id valet. Verùm hoc de meo sensu iudico: nam comperisse me, dicere non possum. Itaq; vt ad rem redeam, cùm illius in gerendis rebus industriam Rex Petrus experiens, vehementer probaret; Magistratui Iustitiæ Aragonum eundem præfecit, Aprilis, vt proditur, mense, Ann. ∞CCXXCIV. Quo in munere se gessit valde bene: ac præcipuè cùm Iudex præfuit amplissimis illis sequenti Ann. ∞CCXXCV. habitis Comitiis; in quibus præclara illa, quorum in narratione ipsius Petri Regis meminimus iura nobis constituta fuère. Neq; verò istius Iustitiæ opera nostris solùm, sed & ipsi Regi exstitit grata, & iucunda. Iam enim ipse Rex exorabilem se præbere cœperat nostrorum querellis: ac si diutius vixisset, multò lenior fuisset, ac mitior. Nec posteà sanè eadem ipsa istius Iustitiæ arguta sedulitas, iniucunda accidit Alfonso filio, qui eodem Anno, Regi Petro successit: quinimmo Alfonsum proditur, Iustitia hoc ad grauissima sæpe vsum fuisse, nihilque duri, nihilve acerbi fuisse sibi, dum se, effrenatè in nostros irruentem, Iustitia hic temperauit: vel quòd ea magna sit æquitatis vis, vt factum, in quo integra præstetur fides, improbari vetet; vel quòd ea esset, quæ re vera fuit, optima ipsius Alfonsi natura, vt se pateretur à falsa opinione, si in eam fuerat adductus, deduci facillimè. Et istius Ioannis Iustitiatus in ea dictorum Regum, Petri, & Alfonsi, incidit tempora, quorum altera pars calamitatis nimium habuit, altera tranquillitatis parum. Amborum namque ipsorum Regum in nos, libertatesq; nostras acriores interdum exstiterunt impetus, quàm deceret: ac nisi ii opportunè fuissent compressi, haud mediocris facta fuisset iuris nostri iactura. Cum autem maiores nostri, illis temporibus, firmiora sibi esse ad eam rem præsidia statuissent, quæ in acerrima illa Vnionis vi, non quæ in Magistratus lenitate laterent; Vnio autem ipsa non scripto aliquo, sed communi tantum fortasse vsu, antiquo more, multisque & notissimis veterum

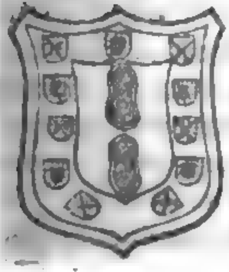
1284.
1285.

veterum exemplis niteretur: tunc demum maximè hoc patrium fundauit ius, quæ in Cæsaraugustanis Comitiis Ann. ∞ CCXXCVII. ab eodem Alfonso Rege Vnionis Priuilegiorum rogatio lata fuit. Quorum vtrumque significabat, non nouam, aut infantem, sed antiquam, & veterem fuisse illam Vnionis à nostris conflandæ facultatem, vt à ceruicibus suis vi, & armis depellerent illatam vim; & quã dispersæ non possent, singulorum tandem collectæ vires retardarẽt. Sed illud est, quamobrem non siui istius facti mentionem intermitti, quòd Iustitia hic, Comitiis illis Iudex præfuisset, in quib. Priuilegia huiusmodi rogata fuêre. Nec longiùs constat illius Magistratum productum, quàm in Ann. ∞ CCXC. quo ab eo Comitialia quædam iudicia feruntur facta, ad quorumdam Optimatum caussas componendas oportuna. Verùm dicto anno, vt mihi quidem persuadeo, decessit. Filium habuit, D. Ioannem Egidii Tarinum: itidemq; ædes, in parochia Sanctæ Crucis locatas, quantum conicere possum, quo nunc, quæ Castrorum vocantur, sitæ sunt loco. Integritatis, ac prudentiæ suę magnum & Regi, & Regno desiderium reliquit.

1287 · 1290

XXIIX.

IOANNES ZAPATA CADRETO.

SED illud statim leniuit, qui ei successit, Ioannes omni laude, & memoria dignissimus vir; ab antiqua, & generosa profectus Zapatarum gente. Cuius cùm exstiterint plures familiæ, variis illis, quæ diximus, cognominibus appellatæ; hunc satis constat, ab ea, quæ *de Cadret* cognomen sumpsit, originem duxisse. Siquidem Ioannes Zapata de Cadret dictus fuit; opiduloque ita vocitato, à Cæsaraugusta non longè, vt opinor, potitus. Generis autem sui antiquitatem Vncastelli ex opido profectam esse, cùm certa res sit: de insignibus Armorum ita censui, vt ea hoc loco apponenda constituerim, quæ Zapatas inde oriundos gestare consueuisse, tum omnium ipsius opidi incolarum, tum etiam picturæ, quæ ibidem in vetustissimo clypeo Ecclesiæ Sancti Ioannis exstat, testimonio, ac fide comprobaui. At verò in Sanctæ Fidis illustri prope ipsum Cadreti locum cœnobio, quod postea Michael Petri Zapata, clarus, & præstans vir circ. Ann. Chr. ∞ CCCXLIV. fundauit, & extruxit, eadem illa Valtorresiorum, quæ supra depinximus, Insignia, è robore dolata, hisce literis in orbem scriptis, inspiciuntur: *Roderici Zapatæ, Fundatoris Filij*, quasi istorum de *Cadret*, eadem illa prorsus, quæ Valtorresiorum, fuisse Insignia videantur. Etenim Iustitiam hunc, ipsius Michaelis fuisse patrem, proditur: tametsi matris nomen non proditur. At is Michael filium habuit, ipsum Rudericum: an verò ex Domna Sanctia *Garcez de Ianuas*, an ex Domna Eluira *Ruyz de Liborri* (hasce enim duas Michaelem habuisse vxores constat) incertum est mihi. Et Rudericus, qui dicitur, Fundatoris filius, ex Domna Maria Sanctii de Huerta filium reliquit, ac posteros, satis superque magnifici illius ædificii celebritate honestatos. Itaque cùm omnes hi è Zapatis *de Cadret* fuerint, illæ autem, quæ in robore exstant insculptæ, literæ iam fidem faciant, Rudericum ipsum Valtorresiorum illa Insignia gestasse: probabile fit, vt illud idem videatur de istius Iustitiæ Insignib. censendum esse. Sed à definitione istius rei me omnino temperabo: nulla enim hactenus monumenta, sigillo istius Iustitiæ obsignata, deprehendi, vt certi quid statuam hac de re. Quapropter alia proferam, explorata quæ habeo, vt exponam: scilicet Iustitiam hunc Alfonsi Regis à consiliis fuisse, tantamq; virtutum omnium præstantiam consequutum, vt nemo se ei, neque honore, neque gratia anteferret. Ad Angliæ Regem Ann. ∞ CCXXCVI. legatus missus, socium habuit Petrum Martini Artassonam II. cui Petrus Rex Iustitiatum, vt diximus, abrogauit. Anno autem ∞ CCXC. in Ioannis Egidii Tarini locum suffectus, non eodem solùm, sed maiori etiam pondere apud omnes fuit. Cùmque sequenti Ann. ∞ CCXCI. Anglicam iterum legationem obiisset, vt conficeret dotem Reginæ Eleonoris, Angliæ Regis, filiæ, nostri autem Alfonsi Regis sponsæ: inde Reipub. voce reuocatus est, quòd Alfonsus ipse immaturè è vita, in ipsa iam aduentantis coniugis exspectatione, excessisset. Neque verò qui ei successit frater Iacobus, postquàm Regni curationem suscepit, deliberationibus, quas habebat de Rep. pluris quemquam visus est facere, quàm ipsum hunc Iustitiam. quin illum solitus est, in consilium sibi frequentius adhibere. Ipse verò Iacobo Regi multis in rebus magno vsui fuit, & fides eius, & prudentia, quantum studio, & fidelitate consequi potuit, illi non defuit. Cùmque ex eo Rex in plurimis negotiis bene sperauisset; tum autẽ magis existimare cœpit ex

1290 · 1291

iis iudiciis, quæ de eodem fecerat, cognitis Ann. ∞ ccxcii. in conciliandis sibi quorumdam Ricorum hominum animis, qui ab ipso Rege dissidio dissidebant. Quorum Artaldus Alagonius primarius vir erat, Theresiæ Petri, sororis Regis, maritus: qui non ciuili solùm contentione cum Rege, sed prope etiam armis decertârat. Eum igitur, & omnes alios cum ipsò Rege prudenter consociauit. Rursum Ann. ∞ ccxciv. Magistratus auctoritate interposita, similes discordias ab eo sedatas comperio, magnamq; in quamplurimis monumentis illius Iustitiatus, nominisq; & cognominis Zapatæ *de Cadret*, factam mentionem. Eo autem anno illum coniicio mortuum fuisse: Magistratu saltem abiisse, compertum est satis; cum eodem ipso anno notatum sit illius, qui ei successit, Iustitiatus initium. Hi vero eius ætate Iudices Curiæ inueniuntur: Martinus Petri Huesca: Guilielmus Galuanus: & Raimundus Cuyllanus. Quos hîc propterea nominandos duxi: vt quàm diuersa eorum fuerit a Iustitiis Aragonum ratio, perpendatur.

XXIX.
EXIMINVS PETRI SALANOVA.

ORDINEM autem sequens necessariò incurro in notam illam, & iucūdam Eximini Petri Salanouę, omni monumentorum genere memoriam consecratam. Ioannis enim Zapatæ successor fuit, in eius locum eodem ipso Ann. ∞ ccxciv. Surita teste suffectus. Ita autem est ad nostrorum temporum rationem vetus, vt Vitali excepto de prisca nostra iudiciorum disciplina nullius scripta, lectione digna, exstent antiquiora. Neque verò ea nisi priuata exstant; & manca, & imperfecta pleraque. Neque scripsit solùm, sed & docuit alios. Fuit enim omnino vir egregius; & Eques cum primis honestus, ac præstans intelligentia iuris ciuilis, antiquitatisque nostræ, & in inuentis, & in actis scriptorum veterum peritissimus. Tam vacuas autem suas omnibus aures prœbebat, vt eius domus cunctis nostris, tamquam Isocratis quondam vniuersæ Græciæ, quasi ludus quidam patêret, discendique officina. Omnes enim vehementer delectabant illius pleni literatæ senectutis sermones. singularis prætereà, & grata in eius vultu seueritas, tum etiam verborum pondera; cùm ex ipsius ore nihil vmquam non consideratum exiret: Quæ omnia vitæ decorabat integritas. Sui autem nominis splendore, ac muneris, cui præfectus fuit posteà, dignitate, fiebant magis speciosa, & illustria, quæ dicebat. Cùm verò multa scripsisset accuratè, tum magna dedit dicundi iuris præcepta: quæ si minorem habent apparatum, sunt enim exilia, tamen habent ordinem, & quasdam errare in eo non patientes vias. Ab eo autem quòd ille, tum diuturna obseruatione notasset, tum notata ab aliis, quæ diffusa, & dissipata erant, coegisset in genera: Obseruantiæ Salanouæ, dicta sunt. Cuiusmodi satis multa exempla protulimus, dum locum illum de antiqua Ricorum hominum dignitate tractauimus: itidemque responsa, ex iis quæ exstant, nonnulla, Iacobo Regi II. quo cum ætate coniunctus fuit, de publico nostro iure sciscitanti, data. Cùm enim apud omnes multum, tum apud ipsum Regem plurimum, auctoritate valebat. De eo denique ita ad vnum omnes sentiebant, vt lumen esse, atque ornamentum Reip. prædicarent; & ad Magistratum gerendum magis idoneum reperiri, quam ipse erat, potuisse neminem: præsertim cùm iam ab adolescentia dedisset documenta maxima, quàm incorruptè, atque integrè iudicaret, dum Petri Martini Artassonæ II. locum, vt dictum est, tenuit. Itaque cùm Iustitia Aragonum modò renuntiatus fuit, & exspectationi populi, & ipsius Salanouæ erga Remp. meritis satisfactum fuit æquè. Postquàm autem Magistratum obtinuit; non magis iuris consultus, quàm iustitiæ fuit. Cùmque in vtraque re consultissimus esset; ita iustus, & bonus vir erat, vt natura, non disciplina videretur consultus. Per multos annos Magistratum gessit. Cuius omnem vim in publica salute consumpsit, communique tuenda Regis, ac Regni domestica, ac ciuili concordia. quæ tandem istius Magistratus sunt partes. Ceterum quæ effecit ipse iis Comitiis, quæ eo præside, Ann. Chr. ∞ ccc. ∞ ccci. ∞ cccvii. & ∞ cccxi. tum Cæsaraugustæ, tum Alagonis opido, tum etiam Darocæ, habita fuêre: persequuti iam sumus intra Iacobi ipsius rerum narrationis cursum. Quapropter missa ea faciemus. Illud tamen notandum videtur, ne quis fortasse legens decipiatur, Iustitiam hunc, quandoque P. *de* Salanoua tantùm, nominatum pluribus in locis inueniri: vt in Prooemio Fororum eiusdem Regis Iacobi. quasi sat sibi interdum duxisset, proprio Eximini nomine suppresso, solis patronymico, & gentilitio nominibus appellari. Quod qui ignorant: alium esse Iustitiam arbitrãtur. Sed eundem hunc ipsum esse, conuincitur

tum

tum ex publicis monumentis, quę per eadem tempora conscripta exstāt quamplurima, in quibus Eximini illud nomen ab eo expressum fuit; tum graui Suritæ testimonio, qui illius Iustitiatum ab Ann. Chr. ∞ccxciv. in Ann. ∞cccxxx. producit: tum Ioannis etiam Eximini Cerdani auctoritate, qui Eximinum Petri Salanouam testatum reliquit, per quadraginta ferme annos Magistratū gessisse: quamquam oblitus est omnium, qui eum antecesserunt, à Petro siquidem Petri Tarazona. Quem cùm primum Iustitiam Aragonū numerasset, Salanouā hunc secundū introduxit. Sed quę me caussa impulerit vt ex ea annorū summa, q̄ Surita Iustitiæ huic tribuit, quinq; annos in Fastorū editione detraxerim, & quid in vtramque partem mihi veniat in mentem; statim in sequentis Iustitiæ narratione explicabo, dum priùs de domesticis illius Salanouæ rebus concludam. Magnam enim intra suos quoque parietes aluit gloriam. Vxorem habuit Domnam Martinam Petri Tarbam, locupletem, atque optimam fœminam. Quam V. Id Iulii obiisse notatum comperio in codice Kalendarum Ecclesiæ *de Pilari*: Annum autem silentio prætermisit, quisquis ille fuit publicæ illius scripturæ magister. Ex ea vxore plures filios, ac filias procreauit. De quorum progenie, præter id, quod Cerdanus refert, nihil habeo, quod dicam: & ille etiam prodit, Salanouæ ædes in Beatæ Mariæ parochia fuisse sitas; atque eius corpus in eiusdem Virginis templo sepultum, in Sanctæ Fidis, quod nunc Villanouarum gentis est, sacello. Verùm ita hæc omnia confecit, ac consumpsit vetustas, vix iam vt appareant. Iam verò hi Iudices Curiæ in Salanouæ Iustitiatus tempora inciderunt: Raimundus Besalû: Rudericus Egidii Tarinus: Petrus Villarasa: Guilielmus Aulomarius: Sanctius Sanctii Munnozius: & quidam alius *Besbon Eximini*. Neque verò isti omnes simul, eodemve tempore, sed quorum alii aliis successerunt. Minimè tamen deinceps eorum seriem persequemur: cùm Iustitiarum, qui post Salanouam fuerunt, apta iam, & continuata series inueniatur: Iudicum autem Curiæ nō nisi longis interuallis temporum interrupta, quippe qui nec diu post esse desierunt. Non tam verò nobis propositum fuit, eorum nomina, ac ætates indicare, quam vt temporibus notatis singulorum, faciliùs comprobetur, Iudicum Curiæ Magistratum, à Magistratu Iustitiæ Aragonum diuersum exstitisse.

XXX.

SANCTIVS EXIMINI AYERVIVS.

POST Salanouam ergò, Magistratum obtinuit Sanctius Eximini, qui gentilitium nomē suum ab Ayerue traxit. Ayeruiorum autem (vt ex ipsius domini Archiepiscopi scriptis colligitur) duæ olim familiæ fuerunt: Regalis altera; altera patricia; quæ à Regali, patronymico eo Eximini nomine, distingui consueuit. Ego verò tertiam adiungerem, Equestrem scilicet: ab eaque Iustitiam hunc profectum affirmarem. Ac Regalis quidem auctor, & parens fuit, D. Petrus, Infans Aragonum, Iacobi I. & Domnæ Teresiæ Egidii Vidaurę, vt diximus, filius. Is enim cùm Ayeruii opido, ac ditione donaretur à patre; D. Petrus Ayeruius vocitatus, Ayerue illud gentilitium nomen, inde sibi impositum, posteris suis hæreditariū reliquit. Sed iampridem omnis eius euanuit posteritas, cum Ayeruiensis illius veteris imperii vestigio. Patriciæ autem Ayeruiorum familię quisnam auctor fuerit, ignoro. Non enim me pudet, quod nesciam, fateri me nescire. Belascotem quemdam Eximini Ayeruium in priscis monumentis sæpius nominatum obseruaui: quem memorant à Petro III. Rege, *Acheblas*, ita vocata villula, donatum primùm, ad infima postea Alfonsi Regis filii consilia peruenisse. Acheblas autem villulam, intra eius opidi fines constitutam tradunt, q̄ Galicolim quondam, modò Lunam vocitati retulimus. Nec verò inueni hactenus Ayeruiorū nominis quemq̄ antiquiorem. Illius ergò Belascotis nonnullis placet Sanctium hunc, gentilem fuisse. Sed eum, tametsi patriciorum illa, quæ supra appinximus, Insignia gestarit: a patriciis tamē duxisse genus suū, non ausim affirmare: cùm patriciū huic muneri præponi lex nostra vetaret. Iccirco tertiā Equestriū Ayeruiorū familiā libēter, vt dixi, duab. priorib. adiunxissē: nisi fortè eorū, vt aliorū plurium, aliquādo factæ fuerint ab vno Ordine ad aliū trāsitiones. Vt vt aūt se res habeat, Iustitiā hūc Equestri loco ortū esse, certa res est. Neq; verò ad publicū hoc mun⁹ capessendū ignarus legū aut iuris, hęsitāsve in maiorū institutis accessit: sed tū industria, ac labore instruct⁹, & doctrina, tū a Salanoua optima sui imitatione eruditus, q̄ diu tenuit illi⁹ viui, ac spirātis locū.

Etenim cùm eius Locumtenens esset; mortui posteà locum occupauit. Sed tamen hæc mihi circa temporis notationem occurrunt. In Declaratione enim Priuilegii generalis, cuius supra fecimus mentionem, & à Iacobo II. facta fuit in Cæsaraugustanis Ann. ∞ c c c x x v. habitis Comitiis, non iam aliquo suppresso nomine, vt in obser. 8. *Item pone*. tit. *De probationibus*, sed expressis verbis, *Sanctius Eximini de Ayeruio, Iudex Curiæ*, subscriptus reperitur. Et quoniam rogatio ea in publicis Comitiis lata fuit, Comitiorum autem Iudicem, dum de Comitiis egimus, Iustitiam Aragonum esse docuerimus, ac Iudicem Curiæ, id est, generalis Curiæ in Comitialibus scriptis, cuiusmodi est illud, appellari; quòd generalem Curiam, & quandoque Curiam simpliciter, latinè loquentes, Comitialem illum Regum, ac Regni conuentum nuncupemus; sequitur ergò 10 his constitutis, quandoquidem in Comitiali sermone tota ea Declarationis Priuilegii versatur oratio, vt cùm Ayeruium hûc, eo tempore Iudicem Curiæ esse appareat verborum vi, & interpretatione vrgeamur, vt de generali illa Curia intelligendum sit: minimè verò de eo Magistratu, quem cùm diuersum fuisse à Iustitiæ Aragonum Magistratu iudicamus, Iudicem Curiæ vocari solitum, Regiæque Curię assectatoribus Ius dicere consueuisse protulimus. Eum enim, Iudicem Curiæ in Comitialibus decretis appellari nec debere, nec posse, multoque minus Comitiis interesse, non dubito. Si igitur generalis Curiæ: efficitur ergò, vt Ayeruium iam, eo Ann. Chr. ∞ c c c x x v. Iustitiam Aragonum esse concludatur, errasseque Suritam, & alios, qui Salanouæ Iustitiatum longiùs produxerũt. Atq; eo etiam magis, quòd in ea Declaratione nulla sit Salanouæ muneris memoria, nec nominis: cùm fieri debuisset aliqua, si non muneris, id enim video omnino necessarium non fuisse: nominis saltem nec ingrata; quandoquidem is vir erat, 20 quem tanta de re & consuli, & scire æquum erat. Tale enim eius iudicium non poterat non cuiuis summè esse iucundum: quod cùm ita esset, esse omnibus gratum, necesse fuit. Atque hæc quidem sunt, quæ in hanc videntur sententiam duci posse: quæ sequuntur autem, in contrariam partem afferri. In primisque Suritæ testimonium. Is enim prodit Salanouam, Ann. Chr. ∞ c c c x x x. obiisse: post autem aliquanto, eodem Anno ipsius locum Ayeruium occupasse. Quod tametsi illud per se ipsum solum constare posset, nuperrimè tamen inueni grauissimo alio argumento confirmari. In Tabulario namque Ecclesiæ *de Pilari* publicas literas perlegi ab ipso Ayeruio Magistratus au- 30 ctoritate eodem Ann. Chr. ∞ c c c x x x. I. Kal. Martii inter opidorum *de Calatorau*, & *de Cappanis* (sic enim ea nominat) habitatores rogatas: in quibus, dudum Salanouam suum prædecessorem fuisse, memorauit. His enim verbis se ipsum loquentem inducit. *Dudum Domnus Eximinus Petri de Salanoua, Iustitia Aragonum prædecessor noster, per suam literam mandauit.* Omitto reliqua, quia ad institutum nihil pertinent. Cùm ergò ea vox, dudum in eiusmodi publicas tabulas relata, de breui tempore dici consueuerit, nec æquè videatur posse ad quinque annorum tempus retorqueri, maximè verò in forensi nostra, ac iudiciali loquendi consuetudine: fit quoque quod inde sequitur, necessarium, & vt id maximè cum eo Suritæ testimonio conueniat. In quam tandem sententiam ingenuè fateor me esse propensiorem, postquàm publica ea inspexi dictæ Ecclesiæ *de* 40 *Pilari* monumenta. Suspicor enim accidisse, vt Salanouam, quo tempore generalis ea Priuilegii declaratio rogabatur, aliqua vis morbi conficeret, aut grauis alius, infestusve casus; qui à Comitiali illo congressu eumdem auocaret. Cùmque iure nostro constitutum sit, vt Iustitiæ Aragonum absentis, Locumtenentes munus exequantur; eo autem tempore Ayeruius, Salanouæ esset Locumtenens; Salanoua verò ibidem non adesset: ob eam caussam, Ayeruium eo loco Iudicem Curiæ appellari: non quòd suam (quasi iam tunc Iustitia esset) sed quòd alienam, (Salanouæ scilicet absentis, cuius operæ vicarium, eo casu, ipsum Locumtenẽtem supponi lex nostra iubet) grauem illam Iudicis Curiæ personam sustineret. Itaque sic illum Declarationis locum interpretor, vt dum se Ayeruius, Iudicem Curiæ, appellauit, generalis illius Curiæ intelligamus: id autem non 50 tam suo, quàm Salanouæ absentis nomine vsurpatum: ideoque ipsius fuisse mentionem intermissam. Neque hæc interpretatione mea aut planiùs exprimi possunt, ornatiùsve explicari. Vt igitur modum aliquem, & finem huic disputationi faciamus; in Ayeruio 1330 hoc certum ponitur, eum dicto Ann. Chr. ∞ c c c x x x. Magistratum gessisse, Alfonso IIII. dicti Iacobi II. filio, iam regnante Rege. Et verò vir fuit auctoritate grauis; ac tum publici, tum priuati iuris peritus. Nonnulla obseruauit circa nostrorum iudiciorum morem, quæ Iacobus Hospitalis postmodùm inter eas, quas notauit Obseruantias Salanouæ, collegit, seque ea fatetur ex variis cum eodem Ayeruio habitis sermonibus excepisse. Eum namque ætate consequutus est, & ipse eum audiuit, & scribit de mortuo

tuo in ea, quam adduximus, octaua, tit. *De probationibus*, Obseruantia. Sic enim ait, *Fuit per consequens absolutus per sententiam domini Sancti Eximini, Iustitiæ Aragonum, me præsente.* Nam quæ veteres legum Obseruatores, memoriæ caussa, in singulos libellos retulerunt: ea fuere, auorum ætate, à Martino Didaci Auxio Iustitia Aragonum, cum selectis viris, in publicas tabulas, quas Obseruantias appellamus, ex Comitiali decreto, & stabili auctoritate, relata. Auxius autem eadem ipsa verba, quibus conscripta erant, supposuit, ne quæ oportebat fides, in vniuscuiusque eorum sententia simpliciter referenda, deesset. Itaque sic accipi debent, quæ in octaua ea Obseruantia continentur, non quasi ab ipso Martino Didaci prolata, vt vulgus imperitorũ existimat, sed vt ab Hospitali de hoc Iustitia Ayeruio dicta intelligãtur. Eo enim tẽpore primũ attigit forũ Hospitalis. Et tũ etiã, paululũ verò ætate antecedẽs, floruit Ioãnes Petri Patos, Cæsaraugustan⁹, vt ipse de se tradit, Iurisperitus, ac Miles. De quorum scriptis ea fuit olim opinio, vt plurimum tribueretur ambobus. Vterque namque eorum scriptitauit. Patos quidem quosdam in nostras leges edidit Commentarios Ann. Chr. ∞ CCCXXXV. antiquitatem ipsam redolentes, & qui valde probati priscis illis sæculis fuerũt. Sed an viuo, an mortuo hoc Iustitia, cõpertum non habeo. Nam eodem anno plus minus Ayeruius interiit. In Hospitali tamen postea laus fuit illustrior, quod diligentius, ac meliùs de ipsis legibus scripsisset. Sed de eo alibi dicendi locus erit. Ita autem amborum euanuerunt scripta, vt vix vlla extent. Neque quid ab Ayeruio hoc proditur memoria dignum: præter illud, quod in Alfonsi IV. vita protulimus, in controuersia de finibus Ortæ opidi factum iudicium. Nec dubito, quin si illi vita longior fuisset data, tulisset que fors: plura alia fecisset grauiora. De ipsius autem obitu nullam certiorem temporis notationem inueni. Cerdanus perhibet ad Sancti Dominici Cæsaraugustanense cœnobium in sacello beati Thomæ sepultum fuisse: domosque habuisse in parochia Sancti Saluatoris locatas, domibus D. Ioannis Gilbertii coniunctas, quantum coniicere possum, in exteriori Vrbis ædium parte, vbi nunc sita est magnifica, & nobilis eorum, qui mercaturam exercent, officina. Nepotem ex filio habuit Sanctium Eximini Ayeruium, qui Saceri obiit Ann. ∞ CCCLXIX. Cuius soror D. Maria Eximini Ayeruia, opidi *de las Pedrosas* dominata fuit, Cerdano viuo; sed longiùs illo, vt ex ipsius scriptis apparet, grandiori ætate prouecta. Et verò Ayeruiorum nomen vsque ad nostra tempora manauit: ac fortasse etiam genus. Non tam enim puto illud extinctum esse, quam repressam eius, ipsa vetustate memoriam. Sed nunc ad eum veniamus, qui Ayeruio in Magistratu successit.

XXXI.

STEPHANVS EGIDII TARINVS.

ET is quidem, Tarinus iste fuit; qui & rebus suis gestis floruit, & maiorum etiam nixus opinione: ac si non diu spiritu, minimè enim biennium cõfecit, virtutis tamen, & doctrinę laude vixit, nominisque splendore diutius. Doctum virum fuisse proditur, & in forensi nostro vsu, & exercitatione versatum; nonnullaq; tametsi exaruerunt, de nostris legibus scripsisse: quo in genere studiorũ, illa ętas magnã doctorũ hominũ copiam effudit. Ioannis autẽ Egidii Tarini gentilis fuit. Cuius recens eo tẽpore erat, nec iniucunda nostris memoria Iustitiatus. Et illius quidẽ Stephani in tã exiguo, & breui sui Magistratus curriculo, hoc habuit ad decus, & gloriã maxime insigne: q̃ eo Iustitia, atq; vt tunc omnibus persuasum fuit, eo auctore, & impulsore, Quartus idẽ Alfonsus Rex de Regio iure Magistratui concessit; VTI deinceps Iustitiis Aragonũ perpetuò liceret, publicos Curię suę Notarios adhibere, quibus ad exercenda iudicia assiduè vteretur. q̃ ad muneris dignitatẽ amplissimũ ornamentum fuit, ad vtilitatẽ verò non leue. Ex eo enim Iustitiis satis apta viuendi ratio cõparata est. Nam ante dictum tempus, solũ ipsis decretum erat annuũ Florenorum auri, q̃ ex Regum ærariis persoluitur, stipendium, & quæ ipsi iura, pro singulis sententiis ferendis, à litigatoribus exigebant. Sed hac de re graue nullius, nisi Cerdani testimonium comperi: idq; sine vlla temporis designatione (q̃ in eius scriptis maximum vitium est) sed tantum personarum. Inde autem colligitur, necessariò factum illud in extrema ipsius Alfonsi tempora reiiciendum esse, atque vt coniecturam capio, in Ann. ∞ CCCXXXV. quo & superior Iustitia mortem obiit, & hic in eius locum suffectus fuit: qui non longius suam vitã perduxit, q̃ ad sequentẽ Ann. ∞ CCCXXXVI. Tunc enim Iustitiã hunc mortuũ fuisse,

memoriæ traditur: & ad Sancti Dominici cœnobium nobili in sepulchro constitutum. Vxorem habuit, D. Eluiram Lupi Verguam, patriciæ Verguarum gentis à nobilissima stirpe profectam. Quæ filium,& filiam peperit: filium quidem, Stephanum Egidii Tarinum, quem sine prole decessisse suspicor: filiam verò, certa res est, D. Gombaldo Tramacetio, patricio itidem fuisse posteà nuptam nobilissimo viro. D. Gombaldus autem filium habuit, D. Gombaldum etiam vocitatum: qui vnicam filiam, quam suscepit, D. Petro Castro, patricio quoq; viro, despondit; eidemq; præter aliam dotem largitus est ædes in parochia Sanctæ Crucis locatas, quæ Ioannis Egidii Tarini, vt exposuimus, quondam, postea verò istius Stephani Iustitię fuerunt. Atq; eo pacto illas ferunt in Castrorum gentis potestatem venisse. Et inde etiam ducuntur ad suspicandum nonnulli, hunc Stephanum, ipsius Ioannis filium esse, aut nepotem. Nec mihi quidem displicet, vel dicam, ea maximè placet coniectura. 10

XXXII.

PELEGRINVS ANZANVS.

1336

STEPHANI successor, Pelegrinus iste Anzanus fuit. Siquidem illum eodem ipso Ann. Chr. ∞CCCXXXVI. Iustitiam Aragonum nominatum in publicis monumentis in Tabulario *de Pilari* reconditis obseruaui; expressamque illius, quod in iudicio A. D. V. Id. Iul. pro Tribunali sederet, factam mentionem. Itaque non successit, quemadmodum imperiti nonnulli prodidêre: sed alteri antecessit Pelegrino; cuius continenter ætatem ac res gestas persequemur. 20

1337

Et idem Surita, Pelegrinum hunc Ann Chr. ∞CCCXXXVII. Iustitiam esse, & à Petro III. qui iam Alfonsi patris Regna adeptus fuerat, mense Martii ad Romanum Pontificem maximis de rebus legatum fuisse missum, locuples est auctor in Annalib. Quin & in Kalendarum codice eiusdem Tabularii ita istius Iustitiæ obitus diē notatum inueni. *X. Kal. Iun. Obiit dominus Pelegrinus de Anzano Iustitia Aragonum Anno Domini Millesimo Trecentesimo Trigesimo octauo*: longiùs siquidem, quam ego in Fastis illius Iustitiatum produxeram. Indidem autem elicitur, vxore orbatum, Martina Aysa vocata, decessisse. Sic enim in eodem codice scriptum est de ea. *V. Non Mart. Obiit Domna Martina de Aysa, vxor domini Pelegrini de Anzano Iustitia Aragonū Aer.* ∞CCCLXXIII. *Anno scilicet* ∞CCCXXXV. Ceterum nihil scriptione dignum proditur ab hoc Iustitia in Magistratu decretum. Illum Iurisperitum, ac Cæsaraugustanensem ciuē fuisse cōstat; atque ab ingenuis profectum, quos Infanciones appellamus: vt nuper in publicis ipsius ingenuitatis literis perlegi. In quib. se Anzano opido, antiqua Infancionū stirpe ortū profitetur, ibiq; & genus suū, & maiorū suorū vestigia cōtineri quasi quę sibi, ac suis loci, & generis; eadē etiā & nominis patria fuisset. Vnicā filiā habuit, D. Mariam Lupi Anzano. Cuius posteà filiā, Ioannis Lupi Sessessii Iustitiæ Aragonū filio nuptā fuisse primùm, deinde eo mortuo, Valentino cuidā D. Petro Villaragutio, nobili viro, matrimonio coniūctam, Cerdanus scribit: itidēq; istius Iustitiæ ædes in parochia Sancti Iacobi sitas, ad Berengariū Bardaxinum Iustitiā Aragonum peruenisse. De sepultura aūt hæc tradit: illius nempe corpus ad Beatæ Mariæ *de Pilari* Ecclesiam delatum, & in sepulchro conditum fuisse in sacello, quod sua ætate Sanctii Azenarii Gardenii erat. Sed iam hæc omnia interiere: nec mirum, cùm rerum hoc natura, nec manens, sed inconstans ratio ita ferat.

1338 30 40

XXXIII.

PELEGRINVS OBLITAS.

INFRA superiorem autem Pelegrinum, Pelegrinus alter Iustitia fuit: qui ab Oblitas Nauarræ opido & maiorum genus, & inde etiam traxit nomen suum. In hoc enim ambo hi Pelegrini, simillimi videntur fuisse. Et hic quoque legum peritus fuit, & à Cæsaraugustanensi populo ciuitate donatus. Nam ortu Aragonensis erat; nec aliter potuisset Magistratui præponi: maiores tamen sui, externi, & aduentitii; ab eo *Oblitas* opido ad Tahustii opidum traducti fortasse. Atq; hoc non aliunde, quàm ex literis ingenuitatis huiusce, vt suspicor, Pelegrini coniicio. Proximis namque diebus penes me fuêre publicæ literæ, ab Alfonso IIII. Cæsaraugustæ decretæ VIII. Id April. Ann. Chr. ∞CCCXXV. In quibus Alfonsus ipse, de quodam Pelegrino Oblitas verba faciens, cùm eum esse Cæsaraugustanensem ciuem memorasset: *Dictus* (inquit) *Pelegrinus coram Eximino Petri de Salanono Iustitia* 50

Iustitia Aragonum, probata priùs sua Infancionia possessione, ad eam saluandam produxit duos Milites Iuratores: Fortunium de Burgia, & Michaelem Petri del Castellar, vicinos de Tahust: qui dixerunt eum esse Infancionem: & quod ostenderent Casale, si necesse erit, vnde sua ingenuitas processit. quod dixerunt esse de Oblitas. Vnde Nos Alfonsus Rex dictum Pelegrinum, Infancionem esse declaramus. Ac dum Magistratum adeptus fuit: Militiæ dignitate illustratum ad munus capessendum oportuit accedere: quod difficile factu non fuit, cùm, vt dictum est, Infancionum Ordo Ordini Militari sit proximus. Nec dubito quin hic etiam fuisset ê Salanouæ ipsius disciplina doctus. Vix enim quisquam, ad Magistratum gerendum idoneus, videbatur illis temporibus, qui non priùs à Salanoua traditam ad iudicia 10 exercenda scientiam percepisset. Cum verò ad eã rẽ Pelegrinus iste instructus accessisset multa, & optima & bene dicendi, & rectè faciendi nobili magistra doctrina: probari omnibus vehementer cœpit. Sed Petro IIII. Regi præcipuè: postquam illius fuit maximam industriam expertus. Itaque eum muneri statim præfecit, eodem ipso, vt suspicor, quo Anzanus mortuus est, anno: saltem sequenti Ann. Chr. ∞CCCXXXIX. Maii mense, Pelegrinum hunc, & Oblitas, & Iustitiam Aragonum nominatum, vna cum vxore D. Sanctia Petri *de Larraz* fuisse censum comperio certam pecuniæ quantitatem Priori, ac Canonicis Ecclesiæ *de Pilari*, ob sepulturæ locum sibi, ac posteris in beatæ Annæ, Virginis matris, sacello constitutum. Qua de re legisse me attestor eam, quæ adhibita tunc fuit à Michaele Petri Moriello Notario stipulationis formula, ipsius rei, ac temporum 20 rationi consentanea. Atque id mirificè cum Cerdani testimonio consentit: qui Iustitiam hunc prodit in dicto Beatæ Annæ sacello humatum fuisse. Illius tamen obitus dies in dicto Kalendarum Codice his verbis notatur. *Prid. Non. Iulii obiit dominus Pelegrinus de Oblitas Iustitia Aragonum Aer. Millesima Tricentesima Septuagesima septima: Ann. Domini.* ∞CCCXXXIX. tam breuis sibi vita post Magistratum adeptum data fuit, vt vix videatur integri anni tempus confecisse.

1339.

1339.

XXXIV.
GARSIAS FERDINANDI CASTRVS.

CETERVM quemadmodum Ayeruiorum, vt diximus, duæ: sic & Castrorum duæ quoque familiæ fuerunt. Quarum altera, Regalis habita, & dicta fuit; quia ab eodem ipso Iacobo I. Rege, scilicet à Ferdinando Sanctii, illius filio, cuius in eius vita meminimus, propagata: altera Equestris, cuius quisnam fuerit auctor, non proditur. Proditur autem, quod certum existimo, ab ea Iustitiam hunc, atq; illum ipsum Petrum Ferdinandi Castrum, Iustitiam itidem, quem supra retulimus, ortos esse: deq; Armorum Insignibus priores a posterioribus in eo, quod singulis tribuimus, animaduertique facilè potest, discrepasse: nempe vt qui genere differebant, distinguerentur Insignibus. Cumque vniuersa ea Castrorum gens, atq; adeò illa ætas, plures tulisset præstantes viros: inter eos omnes Garsias iste 40 Ferdinandi Castrus vnus excellens fuit: homo tum omni laude, ac Equestri ipso ordine, ê quo ortus erat, dignissimus, tum verò etiam Magistratu. Ad cuius amplitudinem eum, post Pelegrini posterioris interitũ, Regis Petri IV. beneficentia perduxit. Neq; verò ipse fuit tam literis, ac doctrina præstans, vt opinor; quàm naturalem quamdam prudentiam consequutus, assiduo maximarum rerum vsu, & tractatione expolitam: tametsi non dubito, quin ad eximiam eius, illustremq; naturam vis aliqua accederet, nec inops ratio, cognitioq; doctrinæ: cùm non vulgaris, aut domestica, sed artibus, & disciplina limata suorum consiliorum maturitas videretur. Atq; huic eius solertiæ oblata tunc fuit diuturna illa, & grauis domesticarum seditionum tempestas, ignito eiusdem Regis furore, insatiabiliq; cupiditate nouandarum semper rerum concitata. Cui tametsi ab eo pro-50 uisum non fuit, quominus vehementes vndiq; venti, ac turbines sæui exstitissent (neq; id enim præcaueri potuit, cum non tam commutabilis esset Regis natura, quæ se pateretur ab ea, quam semel ingressus fuisset, via, vllo flecti negotio, aut detorquêri) at eius tamen opera, quamdiu vixit, desiderata non fuit, in auersis tum ipsius Regis, tum populi conatibus reprimendis, quin, quantum ipse posset, Remp. labentem consilio, fortuna, ac fide sustineret. Sed profectò fuit fatalis illa quædam veteris Vnionis fortuna, vt in idem tempus inciderent, & Regis, & nostrorum hominum mentes, ad eas perturbationes procliues: quamquàm nõ defuêre sani, & integri viri, qui quietas cogitationes callidioribus consiliis prætulerunt. E quorũ numero cũ Garsias hic esset, minus seditiosis hominibus probabatur. Priusquam autem amplissimũ hoc munus obiret, eiusdem Petri cõsiliarius

fuit: ab eoque ad Alfonsum patrem Ann. ∞ CCCXXXV. Valentiam missus de priuatis controuersiis, quæ inter eos fuerant ortæ, transigendis. In Petro namque inexplebilis illa agendi semper aliquid cupiditas, vna cũ ipsa ętate adolescebat. Ita autẽ tota ea ratio ab hoc Garsia temperata fuit, vt ambo in illam, eo arbitro, ac disceptatore vterentur: & cùm ipse ambobus fidem suam, ac diligentiam præstaret, vterque illum numeraret suum. Ipse verò neutrius studio plus, quàm concedebat æquitas, largiebatur. Nihilominus eum proditur aliquamdiu Petro, vt erat suspiciosus in omnes, occultè in suspicionem venisse, fuisseque in odio, quod ageret partes nouercæ Reginæ. Sed postquam Alfonso patri Rex Petrus successit, suspicione deposita, eo vti frequentius consueuit. Quamprimùmque illum Ann. ∞ CCCXXXVI. ad Pont. Max. grauissimis de rebus legauit. Post in domesticorum suorum numero iussit reponi, quos illa ætas Mesnadarios, vt suo loco diximus, appellabat. Denique eidem detulit Iustitiatum, quem repentinus Pelegrini Oblitas interitus orbum reliquerat. Per hos enim omnes honorum gradus elatus fuit ad præclarum, & summum istius Magistratus imperium: idque eodem ipso Anno, quo Oblitas interiit. Nam, vt memoratus Archiepiscopus Ferdinandus prodit, ex Archetypis Diplomatibus opido Alcagniciensi rogatis Ann. ∞ CCCXXXIX. quæ se legisse testatur, Garsiam hunc constat, eo tempore Iustitiam fuisse. Tum multa illius mentio fit in ea perturbationum concursatione, quæ incidit in Ann. ∞ CCCXLIV. ∞ CCCXLV. & ∞ CCCXLVI. In quibus cùm iam grauis illa de Costantiæ, Regis filiæ, successione, populariter agitata contentio, fluctuans versaretur, quæ nostros ad arma Vnionis voce capienda misero compulit Reip. fato: incredibile est, quantum Iustitia iste contulit studii, ac laboris, vt fatum illud (si fas est dicere) flecteret, si posset. Nam modò cum ipso Rege, modò cum nostris separatim loquebatur: ne turbulentè quid agerent, nec miseræ patriæ, quæ communis erat omnium parens, voluntarias perturbationes afferrent, atque vt regredi prorsus, quàm progredi mallent. Ac Regi quidem naturæ suæ acerbitatem obiiciebat: quòd tantopere nouis semper rebus studeret, vt se in eis plerumq; ferri præcipitem, ac cæcum pateretur. In ea verò Costantiæ filiæ caussa, quæ malorum omnium semen, & caussa erat, quòd præposterè agendum decreuisset, cùm nihil esset quamobrem ipsemet sibi præcidere deberet masculinæ prolis suscipiendæ spem; quandoquidem & valetudine satis firmus erat, & natura: nec tantum processisset ætate, cùm ad trigesimum annum nondum peruenisset, quin satis, superq; roboris, & virium haberet. Atq; tãta in seueritate nõ deerat comitas opportuna, vt liberioris istius Iustitię sermo petulãtia vacaret. Cũ nostris autẽ nõ iã hortationibus, aut cõsiliis, sed fraternis precibus constanter agebat: ne belli tentarent, aut periclitarentur fortunam, cùm paratissimum Regem peditatu, & equitatu viderent: eosq; è nostris Optimatibus ad illius sententiam traductos: qui dudum se nostrarum partium principes numerabant. Eis autem ita Regis partem conualuisse dicebat, vt ad resistendum reliqui omnes essent imbecilles. Neve Regis fratribus committerent caussam Reipub. Ipsi enim non eam sanare, sed iniurias suas per nostros persequi, ac vlcisci studebant. Nullum deniq; officium ab eo prætermissum fuit, quantum eniti potuit, quin Regem, & nostros ad concordiam, & pacem incitaret. Neq; verò omnes fuere, quos in eam rem impetus fecit, inanes: quin eo caussam aliquando adduxit, vt libenter Rex ad nonnullas pacis conditiones descenderet, satis quidem, multorum iudicio, temporibus, ac rebus consentaneas, & quæ magis optandæ, quam sperandę de acri Regis natura videbantur. Ac ne qua subesse posset fraudis suspicio, sed vt ipse Rex integritatis suę publicum nostris testimonium daret; Tarracone, vbi aderat, Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. in istius Iustitiæ verba iurauit, se Cæsaraugustam Vrbem quamprimum ad Comitia habenda venturum: in quibus, nouarum legum rogatione, omnis consuetudinum deprauatio tolli poterat, nostrique ab iis arceri, de quibus tantopere conquerebantur, iniuriis. Nec antea è nostris Regibus vllum comperio in Iustitiæ Aragonum verba iurasse. Inde fortasse, qui nobis mansit, inductus fuit mos, publica nunc lege constitutus: vt de Regibus, priusquàm possint gubernacula Regni tractare, Iustitia Aragonum fidem recipiat sollemni religione constricta. Quamquam autem ea Comitia celebrari cœpta fuere in magna prosperi futuri euentus spe: nec diu tamen post fieri desierunt; eaque omnis bona spes cum maiori rerum desperatione conflixit. Nostri enim in Iacobi, Regis fratris, iniuria se se despectos esse, patriæque libertatem contemptam, & abiectam prædicantes, belligerandum sibi cum ipso Rege, & armis decretandum decreuere. Aderant quippe Regis fratres, qui ardentes suas faces quorumdam nostrorum hominum furiis ministrabant. Itaq; tumultuosa illa Vnionis voce excitata, repente fuit per omnes vrbis vicos

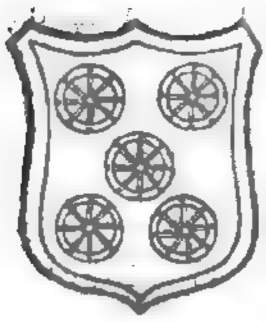
Margin: 1339 · 1344 · 1345 · 1346 · 1347 · line numbers 10, 20, 30, 40, 50

vicos,& plateas armorum strepitus ingens exauditus: & quod summum fuit, nostri lætitia exultantes, cœperunt palam gaudio triumphare, quasi iam explorata sibi, & domi cōdita victoria esset. At verò Garsias hic videns, quanta excitaretur tempestas, & quanta impendêret Reipub. labenti procella: Februarii mense, Ann. Chr. ∞CCCXLIIX. 1348 (qui ob rerum magnitudinem, quæ in eum inciderunt, maximè memorabilis est) maiori, quàm vmquam antea virium contentione, nostras denuo ad pacem hortabatur. Non quod ipsis suaderet, vt ita quisque vitam, corpus, fortunas, rem deniq; familiarem seruaret, vt pro eis libertatem; sed vt pro libertate illa omnia, tamquàm pignora iniuriæ, proiiceret. Dicebat aût, tunc in consilium non tam fortitudinem, quam multo 10 magis prudentiam adhibendā esse: quæ licet viderentur seiungi non posse; seiungenda tamen; quandoquidem ea ipsis erat formidolosissimi temporis tempestas oblata, quæ magis prudentiam, quàm fortitudinē postulabat. Quod si fortitudo dimicare iubebat; prudentia, vt cautiorib. vterentur consiliis: neq; fortitudinē, quæ sine prudentia sit, fortitudinē esse appellandā; cùm & eadē ipsa fortitudo, tametsi laboris, ac periculi sit, prudēs tamen interdū cū aliqua vtilitatis, & cōmodi ratione contēptio. Vt.n. Medicorū scientia nō ipsius artis, sed bonæ valetudinis caussa laudatur; ob ipsamq; vtilitatē ea gubernatoris probatur ars, quæ rationem habet nauigandi bene: sic fortitudinē eā censendā esse, quæ sit tamq̄ artifex cōquirendæ, & cōparandæ trāquillitatis, & otii. Neminē aût tā amētem, vecordē, aut insanū futurū, q̄ si nauim, in qua vehatur, contrariis vētis agitatā inspi-20 ciat, neq; eū petere posse, quē antea probârat, portū securū, sed aliū minus fortasse tutū, & tranquillum: non tempestati potius parendum, quàm cum eadem pertinaciter sine vlla spe salutis pugnandum arbitretur. Propterea omnia tunc consilia, tamquam aliquod nauigium, ex Reipub. perturbatione moderari oportere, cumulatèque nostros fidei satisfacturos esse, ac officio, si eam sequerentur rationem consiliorum, quam Reip. status, inclinatio temporum, ac ipsa demum necessitas flagitaret: ne qui seruatores Reipub. nominabantur, iidem illius perditores viderentur fuisse. Denique affirmabat, caussam in tempus conferendam esse, opportunioremque agendi maturitatem exspectandam, quòd victoriæ acerrimos plures aduersarios haberent, interitus autē vix vllos vltores. Sed in tam angustum adducta res erat, vt cùm plures pænitere cœpisset; 30 verùm iam desistere nequaquam liceret. Imprudens tandem quorumdam consilium omnes nostros ad Epilensem illam depulit calamitatem, qua Vnionis vires ab excitata fortuna ad extremam, & funditus auersam desciuerunt. Verùm iccirco hæc omnia hoc loco breuiter a me, strictimque dicuntur, quia supra satis fusè, & copiosè pro suscepto munere, vt mihi quidem videtur, percursa sunt: simul & illud etiam expositum, quid caussæ fuerit, cur in tam horribili ea procella, ac tempestate minimum nullum memoretur istius Iustitiæ factum intercessisse, nec dictum, Magistratus auctoritate interposita, quo is tantus motus, & agitatio fluctuum, sedaretur: nempe quia ad retinendam libertatem, quamdiu Vnionis viguit potestas, & vis, firmiora censebantur esse, quæ ab ipsa Vnione, quàm quæ à Magistratu petebantur præsidia: quinimmo cùm 40 ea excitabantur, quasi obscuratis ceteris, sola apparebant. Post Vnionem autem deletam, ab hoc scilicet tempore, in quo fatalis, vt ita dicam, illius casus instabat; ea omnia in Magistratus arcē confugerunt: atq; eo huc vsque Magistratus ipse multa coaceruans, tum ab ipsa Vnione, tum a Ricorum hominum dignitate petita, vna sola sui ipsius complexione deuincit. Attamen Iustitia hic in ipsius ruinæ timore decessit. Summa namque felicitate vsus, ante commissum Vnionis prœlium interiit; fortasse angoribus, ac molestiis confectus: tum siquidem cùm lugere facilius Remp. potuisset, si viueret, quàm iuuare. Nec sanè dubito, quin si diutius vixisset, hunc maximum præter ceteros omnes sustinuisset dolorem, nostros ipsis armis, quibus semper didicerant vt gloriosè, tunc quemadmodum salutariter vterentur, non reperisse. Eius autem obitus diem non 50 possum, nec quidquam certum, præter id, quod initio dixi, de ipsius gentilitate notare: quamquam nec id quidem valde dubium est, eum ante Kalendas Iulii eiusdem Ann. Chr. ∞CCCXLIIX. obiisse. Etenim in publico ingenuitatis Priuilegio Turoli ab eodem Rege cuidam Petro Lastanosæ, VI. Non Iul. dicti Anni rogato, istius Iustitiæ, tamquàm paulo ante mortui, mentio fit. Atque eumdem etiam proditur cum D. Athone *de Foces*, patricio, nobilissimo viro, fuisse cognatione coniunctum. Qua autem cognatione, non proditur: neque vlla adhuc inueni, quæ de priuatis ipsius rebus monumenta loquantur. Nam, quod mirari satis non queo, Cerdanus illum silentio prætermisit, cùm paululùm sibi antecessisset ætate, & paucos habuerimus nomine, ac memoria digniores. Sed pergamus ad reliquos, ad quos, sublata Vnione, Magistratus delatus

fuit, maioribus sensim præsidiis ornatus, tum ad forensem vsum, tum ad decus, & firmamentum potestatis.

XXXV.

GALACIANVS TARBA.

GALACIANVS igitur Tarba Garsię Ferdinandi Castro successit: vtrum verò ante, an post Vnionis prœlium, compertũ non habeo. Ego quidẽ posteà coniicio. Atqui initio eũ cõstat ipsius Vnionis partes egisse: fuisseq; Ann. Chr. ∞ CCCXLVII. vnũ ex illius præfectis, quos Cõseruatores appellabat, publico iudicio delectum; quòd illius industria, firmissima tũc spes, atq; Vnionis subsidium, putaretur. Sed ab ea statim desciuit, tũ Regis pollicitationib. reuocatus, tũ cuiusdã Dominici Tarbæ suasione, & impulsu, qui magnum eo tẽpore Procancellarii Regis munus sustinebat, eratq; nostri huiusce Galaciani, si non, vt suspicor, frater, ꝓpinquâ saltẽ cognatione coniunctus. Ferunt etiã, cùm acres eo tẽpore versarentur in vrbe inter Bernardinos, & Tarbas, ceteroquin conciues, & amicos, contentiones: Galacianũ hũc, quò faciliùs posset Bernardinos ipsos persequi, & vlcisci, eò libentius ad Regis voluntatẽ incubuisse. Nisi fortasse sibi, q nonnullis bonis viris interdum videretur, Vnionẽ eã iam tunc pestẽ esse, ac strumã libertatis. Quoquo modo verò se res habuerit, quos prius fouerat amicos, posteà virtutis suæ sitientes deseruit, eamq; Vnionis caussam, quæ publica tunc esse censebatur, derelinquens, Regis Petri sequutus est imperium. Quod cùm similiter alii fecissent, & inter eos ex nostris Optimatibus plures; Rex, ferox magis ad cõculcandam libertatem redditus, rem ipsam properauit in vltimum discrimen adducere. Exercitu namque suo magis firmo, se facillimè nostros perrumpere posse cõfidebat. Nostri etiam nequaquam diffidentes copiis suis, non recusarunt in certamen illud, quod ferro decernendum proponebatur, deuenire: eoque celeriùs, quod Iustitia Aragonum mortuo, nemo de ipsis vnus ad hęc interdum temperanda adesset. vsque eò infelix patria nostra tunc fuit, vt vitare non posset, quin ab amicis inops, atque à Magistratu nuda, magnam, quæ impendebat, tempestatem subiret: neque solùm inscia ad ipsius Vnionis funus duceretur, sed fatalem ipsum casum præpropera festinatione præriperet. Nostri enim XII. Kal. August. eiusdem Ann. Chr. ∞ CCCXLIIX. collatis signis, vrbe egressi sunt, & victoriæ auidi, & celeritatis quoque vehementer. Eis autem ex Epilensi opido obuiam prodiêre, qui Regis Petri imperium sequebantur. Cùm vtrinque ergò acies conuenissent, ad committendam pugnam expeditæ, quamquàm ea aliquandiu fuit summa contentione pugnata; exitum tandem horribilis victoria terminauit: nostrique victi, & profligati in victoris Regis manus deuenerunt, metu debilitati seruili. Sed id meliores exitus habuit, quàm putârant: posteaq; prosperæ res deinceps multę nostros consequutæ sunt. atque vt mihi quidem videntur, fecundiores. Rex namq; suam ipsam illam vehementem, & acrem à se abiiciens personam, nouam aliam sumpsisse visus est, lenitatisq; & misericordiæ partes libenter egisse: tametsi iracundiam suam exercuit in nonnullos. Ipsam verò à se tantopere percussam Rempublicam altiùs extulit manibus suis, atq; ita patriam libertatem stabiliuit, vt ad eam retinendam nequaquam infirmiora fuisse illa præsidia censeantur, quæ huiusmodi infelicitate illata, quàm quæ maiorum nostrorum virtute parta fuêre. Etenim eodem ipso Ann. Christ. ∞ CCCXLIIX. præclaris illis, quorum meminimus, Cæsaraugustæ habitis Comitiis, Iustitia hoc assidente (quẽ tunc muneri præpositum fuisse coniicio, neq; enim vllam antea illius mentionem factam inuenio) quam lenissimè tulit idem Rex, vt in Iustitiæ Aragonum Magistratum cõgererentur & potestatis, & dignitatis ornamenta permulta, modò funditus deleretur inueterata illa acerrimæ conflandæ Vnionis consuetudo: ad cuius labefactandum statum, omnem suam exacuebat aciem ingenii, ac suum denique, vt explicuimus, mucronem distrinxit. ac si ad illius exitiũ necesse tunc fuisset, simul & Martis vim, & iram victoriæ, & ciuilium legum iudicium conspirare; vt nouis blandimentis libertas consopita, procul à præcipitibus populi disiuncta furoribus, in Magistratus gremio sedens, tamquàm in sinu pacis posita, iam somnum capere posset iucundiorem. Itaque nostris in sententiam Regis adductis, Vnio ipsa tũc sublata fuit, neq; ex moribus, ac disciplina solùm, sed ex literis, grauissimæ legis rogatione, deleta. Sed hanc iuris iacturã continuata, & iuncta nouorum iuriũ cõpensatio leniuit. Tunc enim Iustitiæ Aragonũ integra data fuit in Regios

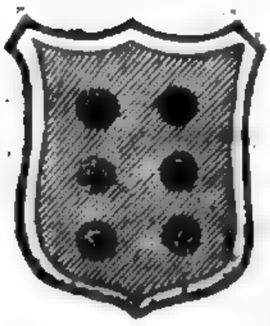
[Margin: 10, 20, 1348, 30, 1348, 40, 50]

gios quoscumq; Magistratus, si à nostri iuris regula discederent, grauiter animaduertendi potestas: Tum, vt summum de ipso iure sciscitantibus respondendi munus sustineret, quasi totius publici fœderis maximè interpretationi præpositus: vt in For. sub tit. *Quod in Dubiis non crastis.* Tum etiam iisdem Comitiis multæ, & maximæ leges fuerunt ad vim Regiæ potestatis temperandam constitutæ. Id autem ex earum præclaris; ac ciuilis, & debiti officii plenissimis inscriptionibus perspici potest: quarum iccirco nonnullas hunc in locum conducendas statui, nequaquam immutatas, sed vt sunt. Sunt autem huiusmodi. *De Iuramento præstando per Officiales de seruando Foros, Priuilegia, libertates, vsus, & consuetudines Regni Aragonum.* Ea enim lex iubet, Regiorum ministrorum debitam Reip. fidem solemni religione constringi: neq; conscientiæ solam (id enim iam antiquo iure constitutum erat) sed sceleris quoq; pœnam parem in iis, qui iniuriam fecerint, remanere. quod noua tunc ea lege statutum fuit. Nec non alia sic inscripta sancitum: *Quod Priuilegium generale, & Declaratio ipsius sint Fori, & pro Foris habeantur, & obseruentur.* quippe cùm satius esse videretur nostris, rogationem eam; publicæ legis: quam Priuilegii similem promulgari. Porro grata alia populo tunc lata fuit lex, vitiosæ cuiusdam, & corruptæ consuetudinis emendatrix, his verbis inscripta. *Vt Iudices Aragonum iudicent, & audiant caussas, & relationes faciant, & non alii.* Visum est enim, alienigenas his muneribus exclusos esse oportere, eaq; domesticis patere, æquius esse. Atqui ego in hunc sensum allicior, vt lex ista Iudices, & Auditores Curiæ, de quorum potestate diximus, alienigenas esse, interdicat. A ceteris namq; Magistratibus iam alia lex vetus, egregia, & præclara alienigenas ipsos omnino prohibebat, sub tit. *Quòd Officiales Aragonum sint de Aragonia.* Cùm verò inferiores hi Iudicum, & Auditorum Curiæ Magistratus alienigenis ipsis interdũ mãdarẽtur: ne id ampliùs fieri liceret, sanxit illa lex. Alterius etiã, quæ eisdẽ Comitiis lata fuit, inscriptio sic habetur. *Quod Dominus Rex teneatur duos milites, & duos Iurisperitos secum ducere, cum quibus negotia Aragonum expediantur.* Nostri enim sciebant, quanti Reipub. interfit, in libertate educatos ad populorum liberorum gubernacula tractanda adhiberi. Ad extremum, ne plura consecter (non enim dilatabo sermonem, qui posset esse longissimus) suprema illa, & grauissima omnium lata tunc lex, & promulgata fuit, quæ ceteras omnes huiusmodi inscriptione complectitur. *De iis, quæ dominus Rex, & alii successores ipsius, Gubernator Aragonum, & eius vicem gerentes, Iustitia Aragonum, & alii Iudices, & Officiales facere, & seruare tenentur, vt fori Aragonum conseruentur.* Ea enim suprema lex est, vniuersi iuris, & iniuriæ regula: ea norma: ea ceterarum legum præscriptio, & summa: tam stabilis decreta, ac perpetua: vt amissis aliis remaneat; intermissis non conquiescat: in foro niteat; atq; integra, & princeps semper ad iubendum sit, & ad illud idem apta reseruetur: qua tandem, seuerissimo edicto, sancitur, vt & Regis, & ceterorum Iudicum officia, & quarumuis iudicia caussarum, sola earumdem legum circumscriptione metiantur. Nam quid erat aliud, quod oporteret, vt inter Regem, ac Regnum fœdere, ac fide sanciretur? Ex his deniq; angustiis ista omnia euaserunt, amplissima, noua, ac fixa decreta, quæ in patriæ libertatem tanta stabilitatis suæ præsidia contulerunt, vt numquã statuamus fortunatiorem nostris fortunam, quàm in Epilensi illa calamitate fuisse. Atq; apertè acerbus ille casus nos docuit id, quod animis nostris fixum esse debet: ¶ Nempe libertatem in moderatione positam esse, ac prudentia; non in pertinacia, præcipiti consilio, nec furore: quin eam tantopere à bellico tumultu, atq; à populi iudiciis abhorrere, vt quæ à maioribus bello parta fuerat, minimè bello fuisse retentam videamus, sed libentiùs in ciuilium legum præsidiis conquieuisse: quòd non tam facile sit, bellicos hos tumultus, cùm iam sunt excitati, temperare, quàm vt ne excitari possint, consilio præcauêri. Itaq; sic statuo, nihil vmquam maiores nostros prudentius sensisse, quam dum Vnionis illius vim, ac potestatem ad forensem Iustitiæ Aragonũ Magistratum transtulerunt. Ea enim domi posita, assiduè bellicos hosce tumultus afferebat. Nec dubito, quin aliquis dum hæc legat, alienum me animum habere à caussa libertatis existimet. Cui responsum hoc solum perquam breue dabo; mihi illam veram esse libertatem videri, quæ in ea, quæ est inter nimium, & parum, mediocritate consistat, illam verò, quæ ab ea mediocritate distet, seruitutem. Quod si quid sit, quod contra leges fiat, perinde accipi vellem, atq; sit: minimè verò, vt pleriq; faciunt, ꝗ acu sit fortasse punctum, pro ictu gladiatoris reputari. Omnia autem quæcumq; prius tentanda esse, quam vi, aut armis cum Rege decertemus. Sed nescio, quo pacto in hunc, qui mihi propositus non erat, sermonem delapsus sum. Neq; verò est prorsus à meis institutis alienus. Nam eo etiam spectat, vt hanc tantam morum, & disciplinæ nostræ mutationem

huiusmodi Comitiis factam, istius Iustitiæ operæ, ac industriæ magna saltem ex parte tribuamus: quandoquidem eam tunc personam sustinuit, Magistratus siquidem Iustitiæ Aragonum, quæ ipsorum Comitiorum futura erat, ac certè fuit, vt ita dicam, temperatio, & mens. Præterea is vir fuit, qui magnum in Rep. vsum habebat: in magnorumque negotiorum tractatione versabatur iampridem. Iacobus namq; II. & Alfonsus IIII. eum sibi frequenter consueuerant adhibere in consilium. Petrus autem IIII. omni ope, & opera enisus fuit, vt illum in suam sententiam adduceret, quòd auctoritatem eius quàm magni æstimaret. Posteà verò eundem Magistratui præposuit, tunc cùm exulceratæ magis, & exagitatæ res erant. Quod quamquam nostris magnam attulit suspicionem, non bene se erga patriam habiturum, futurumque ad ipsius Regis obsequium propensiorem: illico tamen non solùm nostris fauere visus est, sed vehementer quoque de patria libertate sollicitus. Fortasse Regem eodem illo obsequio mitigauit. Eo demum sedente in puppi, Respub. fuit ex alto in tranquillum portum inuecta. quod argumenti satis esse potest, vt hominis solertiam ex iisdem ipsis euentis ponderemus. Itaque ambo hi Iustitiæ, qui in hæc tam dura, & difficilia tempora inciderunt, ad eamdem laudem videntur mihi, via tamen dissimili, peruenisse. Nam cùm prior Regi, posterior Regno suspectus fuisset; vterq; patriæ præstitit, quod debuit, officioq; ac fidei fecit cumulatè satis. Ceterùm iste vix vllam potuit Reipub. salutæ partem gustare, quippe qui

1349. sequenti Ann. Chr. ∞CCCXLIX. vt quædam monumenta testatur, mortuus fuit. Dies autem non proditur. Cerdanus perhibet, in Ecclesia Sancti Nicolai sepultum fuisse: suasque ædes in eadem parochia habuisse locatas. Forsitan eæ sunt, quas nunc pene complanatas videmus in platea. Vxorem habuit, D. Ysabellam Alòs: filiumque ex ea susceptum, Raimundum Tarbam. Cuius tres filias primariis viris, Lanuzæ, Gerdano, & Franciæ, nuptas fuisse, idem ipse auctor est Cerdanus. Illius autem genus, manifesta res est, à Senatoribus vrbis profectum fuisse. Eam verò, quæ Franciæ nupta fuit, filiam, Claram Tarbam fuisse vocatam; ipsum verò Franciam, Raimundum appellatum, ac ciuilis iuris fuisse peritum, è veteribus monumentis colligitur.

XXXVI.
IOANNES LVPI SESSESSIVS.

CVMQVE Sessessiorum gens patricia olim fuerit: Iustitiam hunc Equestris ordinis fuisse, vel inde colligi potest apertè, quòd aliter Magistratum obtinere nequiret. Neq; verò ob eam rem illius genus aliunde ductum, quàm à Sessessiis patriciis arbitrabor. Similes namq; transitiones in nonnullis familiis factas obseruaui: & cùm eædem essent, à superiori ad inferiorem Ordinem omnino descendisse: alias interdum altiorem dignitatis gradum assequutas. Itaq; Ioannes hic, qui Gallaciani Tarbæ locum occupauit, meo quidem iudicio, illius Petri Sessessii gentilis fuit, quem Alfonso II. Rege floruisse diximus, grauiterq; & præclarè eumdem ipsum gessisse Magistratum. Medianæ tamen opidum, quo ille tunc potitus fuit, minimè ad Ioannem hunc comperio peruenisse: quin aliquamdiu egestatem suam domesticò D. Lupi Lunæ, primarii nobilissimi viri, qui per hæc tempora, Lunensis Comes, vocitari cœpit, subsidio sustentasse. Ea namq; vicissitudo in omni ferè cursu conseruata est, vt mundus ipse, maxima sua constanti conuersione, circum se omnia contorqueat, ac vertat. Ac initio quidem Iustitia iste in populari illa opinione fuit: & tam studiosè Vnionis partes agebat, vt à nostris constitueretur illius, publico delectu, Conseruator. Posteà eum ad Regis voluntatem traduxit, D. Lupus ipse Luna, ipsius Vnionis deserendæ princeps: qui Petro Regi ad reportandam illam victoriam maximo quidem adiumento fuit; sed ad eandem ipsam temperandam, quantum coniicere possum, non minori. Non enim adduci possum, vt credam, ab iis, qui tunc ex nostris ab ea Vnionis voce recesserunt, ita Reipub. caussam desertam fuisse, vt furori Regio omnia concederent. Immo eos existimo, interea dum aliquid iracundiæ Regis permiserunt, accuratiùs de patriæ salute, ac de illius ornamentis, & commodis cogitasse: & re fortasse quemquam à Republica, animo autem non ita defecisse. Quod si de alicuius fide, de nullius profectò magis, quàm de istius Iustitiæ licet suspicari. Semper enim patriæ studere visus est. Postquàm autem accessit ad Rempublicam, perquam bene multa & belli, & pacis adiumenta administrauit. In primisque Magistratum adeptus, cùm

1349. Iudex præesset Comitiis Cæsaraugustæ habitis eodem Ann. ∞CCCXLIX. medio mensis

Martii;

Martii; (nam sic est apud Tabulas) multam operam, atque vtilem Reipub. præstitit in præclaris legibus, quę tunc fuerunt editæ, statuendis, & vt è patrio in Latinum conuerterentur sermonem. Cui rei, vt mihi persuadeo, Iacobi illius Hospitalis, cuius meminimus, manus etiam accessit. Nam istius Iustitiæ Locumtenens fuit: iam diuq; in multis, & grauissimis caussis, atque in principibus patronis versabatur. Sessessium autem non tam iura nostra calluisse comperio, quam bellicæ rei gerendæ disciplinam. Quantum autem auctoritate valeret apud Regem, apertè eius rei exitus indicauit, quam haud leuiter tentauit idem Rex, Perpiniani opido cùm adesset Ann. Chr. ∞CCCLI. Et nisi illum Iustitia hic, graui verborum suorum pondere, à præcipiti consilio reuocasset; patria, quæ credebatur è tantis fluctibus emersisse, denuo fuisset demersa in eosdē, ac duriore forsitan fortuna conflictata. Etenim ignea illa Regis natura nunquā agitatione vacua esse poterat, neque sui otii, aut quietis conciliatrix erat, sed ipsamet sibi suatum semper molestiarum lena. Cùm igitur Rex ipse infantulum filium Ioannem, ex Regina Eleonora, Siciliensis Regis filia, procreatum, futurum sibi successorem ab omnibus Regnis acclamandum, decreuisset, & ad eam rem nostros per publicas literas iussisset accersiri, vt illuc ad constitutam diem omnes venirent, sollito fœdere, puero Regni deuincturi fidem: hunc Regis conatum Iustitia hic refutauit, liberè, & audacter edicens, euocari ex eo opido nostros non licere, neq; extra patriam constitui ipsis vadimonium posse: sed in Cæsaraugustam vrbem conuocandos, & ibidem Comitiis institutis illam ferri rogationem ius esse: quod nostra vrbs hanc prærogatiuam haberet, vt in Templo maximo illius, priusquam alibi, Regibus regnare incipientibus, eorumq; filiis Primogenitis, cùm futuri successores designantur, publica ipsa fides sollemni religione obligetur. Quinimmo nostros in ea re ita ceterorum Regnorum faciem præseferre, vt non iam ibi pro se ipsis solis viderentur adesse, sed illustrem, & claram totius Regiæ ditionis vocem, singulorum voluntatis indicem, personare. Neq; enim, vt Iustitia ipse memoria repetebat, ab aliis Regnis, sed à nostro tantùm, Reges constituebantur antiqui. Sic deniq; sententiam suam Regi probauit, vt quamquàm ea de re literæ scriptæ erant, & obsignatæ; Rex illas præciperet statim conscindi, nullamque fieri iuris nostri iacturam. Atque ita hæc, quæ tunc commota fuerant, in pace, & otio quàm citò resedêrunt. Enimverò postmodùm quietus ille Reipub. status perturbatus est totus. Etenim cùm iampridem esset inter nostrum Regem, atque alterum Petrum Castellæ Regem, Crudelem vocitatum, inustum animis, atque insitum odium: Castellanus improuisò fines nostros inuasit; cuncta dissipans, & disturbans. Cumque Cæsaraugustanæ vrbi minitaretur ferrum, ac flammam; illius custodiæ Iustitia hic præfectus fuit, & à nostro Rege Ann. Christ. ∞CCCLVII. vnus ex cunctis ad magnum illud discrimen delectus imperator. Ipse verò cumulatè susceptum munus exequutus fuit. Vrbem enim firmissimis præsidiis muniuit: illius muros refecit: ballistas lapidum, & reliqua tormenta, quibus illa ætas vti consueuit, opportunioribus in locis collocauit: ex priuatis ciuium ædibus, siquid telorum esset, iussit efferri, & inermibus viris dispertiri: delectam iuuentutem contra inimici impetum armatam coegit: aciem instruxit: portarum custodes designauit, viarumque insidiatores, qui locis omnibus dispositi essent, vt quô inimicus pergeret, obseruarent: minoribus Magistratibus, vt noctu vigilias agerent, præcepit: at verò suam ipsius operam ad quoscumque rerum euentus præstantem, & præcipuam reseruauit: cautè denique cuncta composuit, quippe quia intelligebat ipsius vrbis summè defendendæ curam apud se solum totam excubare. Castellæ autem Rex postquam vrbem copiis refertam esse, & contra se munitam intellexit; extra Calataiubiensem tractum, quem totum vexarat, pedem non intulit. Sed per Turolium Valentiam petens, decursionibus per equites suos ea loca, quæ incurrit, vastauit: nonnulla cepit: ac maiora damna Regis nostri fortunis importasset; nisi ab eo in tantas angustias fuisset compulsus, vt inopia simul conficeretur, ac ferro; atq; armis denique pulsus, & fugatus, confestim in patriam suam inglorius reuertisset. Hoc itaq; bellum, commotum ab vno, & confirmatū ab altero, Rempub. nostram aliquamdiu turbauit. Vt inimici autem Regis aduentus nostros afflixerat; sic illius discessus omnes sollicitudines leuauit, & angores. Iamq; depositis armis huic Iustitię integrū fuisset eius vrbis, quam conseruarat, conspectu, tranquillo animo, & quieto frui, si non sibi perbreue post eam rem viuendi fuisset curriculū datum à natura. Anno enim ∞CCCLX. mortuus fuit; atq; vt Cerdanus perhibet, in Albalatensi opido sepultus. Ex eo namq; generis illius antiquitas profecta censebatur. Filium habuit, qui Pelegrini Anzani neptem, vxorem duxit. Sed nec illius, neque matris nomen proditur. Atque ego quidem illius filium fuisse conicio, Garsiam Lupi Sessessium,

1351.

1357.

1360.

præstantem virum, quem Olieti opidi dominatum comperio: & cui nobilissima femina, D. Catharina Martini Viota, Sanctii Martini Viotæ, Gubernatoris Aragonum, vnica filia, & heres, nupta fuit. Verùm de his rebus difficile est plus intelligere, quàm quantum ex ipsis monumentis suspicari licet. Neq; verò in eis semper expressa personarum & temporum designatio inuenitur. Ideò inuiti cogimur nonnumquam maximas res silentio præterire.

XXXVII.

BLASCVS FERDINANDI HEREDIA.

ATQVI eadem ipsa necessitas nos premit, vt istius Iustitiæ narrationem in similes prorsus angustias compellamus; cùm neque ex Cerdani scriptis, neque aliunde adhuc claram, quam voluissemus, rerum ab eo gestarum, ac domesticarum præsertim, eruere memoriam potuerimus. Et Cerdanus ipse videtur ieiuniùs de eo, quàm de pluribus aliis scripsisse: siue quòd illius Iustitiatus breuior fuerit, siue quòd non habuerit rerum nostrarum, quemadmodum qui proximi fuerunt, varietatem. Eodem autem Ann. Chr. ∞CCCLX. orsus fuit: atq; vt Surita refert, exeunte. Ann. verò ∞CCCLXII. exitum habuit. Nec latiorem campum illi vita dedit, in quo eius posset virtus excurrere. Et ea quidem tranquilla satis tempora fuerunt: quòd in Petro Rege viderentur ardentia illa vexandæ Reipub. studia, ætatis flexu, reddita fuisse languidiora. Cumq; antea Iustitia iste eidem Regi subinuisus esset, quia ex domesticis erat nouercæ Reginæ: postmodum Regis illi gratiam conciliauit Ioannes Ferdinandi Heredia, ipsius frater germanus; qui in primis auctoritate grauis apud Regem, gloria verò clarus apud omnes fuit. Nam is vir fuit, qui præstanti sua virtute eximiam illam dignitatem Magni Hierosolymitani Magistri consequutus, amplissimum Herediarum eò extulit genus, vt pulcherrimo, quo nunc gaudet, Fortensis Comitatus titulo, iisdemq; istis ipsis clarissimis Armorum Insignibus illustratum, in summum nostrorum Optimatum locum ascenderit, quem videmus. Blascus quoq; iste satis amplam posteris & rei priuatæ, & sui etiam nominis patrimonium reliquit. Fuit enim omnino præstans, ac præclarus vir; & ab eo, qui Botorritæ dominati sunt, originem duxerunt. Aguilonis autem tantùm opido fuisse illum potitum comperio, ob idq; nonnumquam Blascum *de Aguilon* nominatum: quasi inde tracto vti cognomine videretur. Quod qui ignorarunt nonnulli, deprauatè scriptum illud *de Aguilon*, nomen iudicantes, *de Alagon*, potius legendum arbitrati sunt, nouumq; alium Iustitiam, Blascum Alagonium vocatum, post Blascum hunc Herediam, Iustitiarum numero adscripserunt. Omninoq; in hoc est omnis error, quòd Iustitia hic, cùm gentilitium suum nomen ab Heredia esset, quandoq; ab Aguilone vocari consueuit, se eo opido potiri præ se ferens. In Obseruantia autem, *Notandum est.* tit. *De procuratoribus.* istius Iustitiæ nomen mendosè scriptum esse animaduerti. Nam sic est apud impressos omnes, & apud manuscriptos Codices nonnullos. *Notandum est: Quod Processus habitus inter homines de Ferreruela, & de Lagueruela super quodam monte, seu vetato de la Pedriza, fuit annullatus per S. Ferdinandi, Iustitiam Aragonum.* Apud alios autem impressos vetustiores sic legitur: *per G. Ferdinandi, Iustitiam Aragonum.* quasi prioris literæ nota videatur indicare, Sanctium fuisse illius proprium, quod vocamus, nomen; posterioris verò, Gulielmum: quin & in nonnullis illud Gulielmi nomen, expressis literis scriptum obseruaui. In aliis verò manuscriptis, *V. Ferdinandi de Heredia*, gentilitio eo apposito ab Heredia nomine. tot modis confusum, & variatum, ob librariorum imperitiam, in ea Obseruantia istius Iustitiæ nomen versatur. Sed in Hospitalis monumentis, de quibus tota ea ad verbum est expressa, Blascus Ferdinandi de Heredia legitur. Et ea, *V.* literæ nota, quæ in nonnullis manuscriptis inuenitur, id significat. Olim enim nostri non Blascum, sed Velascum, & quandoq; Velasconem proferebant. Hospitalis verò istius quoq; Iustitiæ locum tenuit, & ipsum illud, cuius in ea Obseruantia fit mentio, iudicium iudicauit. Ac per illud idem tempus, vt ipse de se prodit, in ea præcipua re elaborabat, vt quæ apud nos solo vsu constabant, & post Salanouam diffusa, & dissipata erant: in singula sua genera coacta, deinceps suorum scriptorum fide niterentur. Quæ verò ipse de iure nostro didicerat, iam tunc in eo videbantur esse perfecta, & suam quandam maturitatem habere. Vnde quæ ab eo tunc fuère animaduersa, & notata, Hospitalis Obseruantiæ,

dicta

dicta sunt. E quarum numero Obseruantia illa est: & à Martino Didaci Auxio ex illius scriptis deprompta, in Obseruantiarum, quod nunc nobis editum exstat, volumen relata. Itaq; non S. Ferdinandi, sed B. Ferdinandi legendum est in ea: eorumq; sententia explodenda protsus, qui alium illum, ab Alagone Iustitiam, suscitarunt. Cerdanus enim patrem suum huic Herediæ successisse tradit. Nec verisimile est, fuisse illum in ea præsertim re tam obliuiosum, vt eum, qui patri suo antecederet, silentio preteriret. Ceterum Blascus hic, patre natus fuit Laurentio Ferdinandi Heredia. De matris verò, atq; vxoris nominibus mihi hactenus compertum nihil est. Filium habuit Blascum: qui ex Violante Buyl vxore Blascum illum suscepit, quem Cerdanus istius Iustitiæ nepotem, atq; Aguilonis dominum appellat. Quo autem anno obierit, & quo loco sepultus fuerit: itidem exploratum non habeo, tametsi quæ potui, scrutatus sum. Illud exploratum est satis, istius Blasci Iustitiatum non esse longiùs, quàm supra diximus, producendum.

XXXVIII.

DOMINICVS CERDANVS.

SIQVIDEM in præfatione legum Montisoni editarum eodem ipsò Ann. Chr. ∞ CCCLXII. illustris, & clara istius Dominici Cerdani Iustitiæ mentio fit. Ipsis namq; Comitiis Iudex præfuit. & aliis etiam Calataiubii habitis Ann. Chr. ∞ CCCLXVI. & Cęsaraugustę habitis aliis tum sequenti Ann. ∞ CCCLXVII. tum Ann. Chr. ∞ CCCLXXII. itidem & iis quoq; quæ Tamariti Ann. Chr. ∞ CCCLXXV. habita feruntur. atq; iis tandem quæ Cæsaraugustæ Ann. Chr. ∞ CCCLXXXI. fuerunt celebrata. In quibus omnibus quæ maximæ, & salutares leges constitutæ sunt, eædem omnes fuere ab hoc Iustitia è vulgari in Latinum conuersæ: quemadmodū idem Rex Petrus in singulorum Comitiorum præfationibus attestatur. Fuit quippe Iustitia hic, & cōmunis, & priuati iuris valde peritus. priuati fortasse quotidianis Hospitalis congressibus peritior factus. Nam eo Locumtenente aliquandiu vsus fuit. Iam tunc autem tantopere ipsius Hospitalis nomen celebrabatur in foro, vt mancus, ac debilis videretur cuiusuis Iustitiatus, non eo Locumtenente, futurus. Nec diu tamen postea, vt suspicor vixit Hospitalis. Istius autem Dominici Iustitiatus ad Ann. Chr. ∞ CCCXXCIX. productus fuit. Et nos eumdem aliquando longiùs, in annum siquidem ∞ CCCXCI. de Suritæ tamen auctoritate produximus. Sed nupertimè in publicis monumentis Ann. Chr. ∞ CCCXC. Ioannem Eximini Cerdanum, istius Dominici filium, Iustitiam Aragonum vocatum obseruaui: Comitiisq; præfuisse, quæ nobis eo anno, Ioanne I. Rege, ipsius Petri filio, habita fuerunt Montisoni. vt necessario cogamur affirmare, istius Dominici Iustitiatū dictum Ann. Chr. ∞ CCCXXCIX. nequaquam excessisse; aut si forte excessit, iam paulo post quidem. Neque verò me opinioni meæ pristinæ putaui potius assentiri debere, quam quantum scripto aliquo, aut ipsa veritate niteretur. vsq; eo Ioannes ipse Cerdanus in designandis Iustitiarum temporibus ieiunus fuit, vt huiusce patris sui temporis seriem incertam reliquerit, nec minus dubiam sui ipsiusmet Iustitiatus notationem. Vnde fit, quemadmodum initio sum conquestus, vt de eadem re varias nonnumquam, & discrepantes sentētias necesse sit sequi, cùm ex nullius scriptis de hoc genere, annorū ratio nisi imperfecta, & mutila eruatur. Rerum autem non ita. Eas enim vberiùs Cerdanus ipse persequutus est, & verò sua, istius parentis sui facta præcipuè; tametsi nonnulla silentio prætermisit, quæ omnino egregia fuerunt. Sed de Ioanne continenter dicendi locus erit. Quare nunc ad Dominicum. Cuius præter illud maximum, & clarissimum, quod in Petri IV. Regis narratione protulimus, dum eidem Regi de vi interdixit, ne Ioannem filium Primogenitum à generali suscepta Regnorum gubernatione depelleret; factum aliud proditur Ann. Chr. ∞ CCCLXIV. ab eo gestum ex Magistratus auctoritate præclarum. Etenim ab eodem Rege missus, vt D. Mariæ, Infantis Ferdinandi viduæ, & quorundam ex nostris illius assectatorum fugam reprimeret, eosque Vncastelli in opido consequutus, cùm negotium ex sententia confectum Regi nuntiasset, Rex verò iussisset eosdem detineri, & sine vlla mora, abiecta omni cunctatione, cuiusdam Arnaldi Franciæ, quem Rex malè oderat, è ceruicibus caput abscindi: Iustitia hic tam iniustum sibi iussum describi à Rege non æquè ferens,

1362 · 1366 · 1367 · 1372 · 1375 · 1381 · 1389

ab ea pœna Arnaldum liberauit, eumque ac ipsam D. Mariam, & ceteros omnes, quos manu comprehenderat, illico dimisit à sese, ne Regis iracundiæ subiacerent, & aliquo fortasse afficerentur supplicio, quos nouerat in discrimen illud non alicuius delicti culpa, sed sola Regis acerbitate vocari. Rectè factorum autem ea maxima est vis, vt quo maius quis timeat, alicuius in se odium concitare, eo sibi magis illius beneuolentiam concilier, & gratiam. Vnde sapiens illud ortum putatur, tantopere apud antiquos celebratum, dictum, quo monemur: *Nullam spectandam esse fortunam, dum præstetur fides: atque etiam si mercede careat, tamen sit se ipsa contenta.* Fit autem plerumque vt rectè facta præmiũ & maius, quàm quis speret, & quam quis credat, citiùs consequatur. Rex ergò tametsi ob eam rem magno animi motu perturbatus fuit (nam fuit equidem) sed non tam magno, quin hunc Iustitiam domum reuertentum, eodem exciperet vultu, quo solebat: expositaque omni istius facti, consiliique ratione, admoneri se ab illo pateretur, vt in puniendo saltem iracundiam suam omnino prohiberet, quòd cum ea rectè fieri quidquam vix posset. Eos enim, qui Reipub. præsint, affirmabat, ipsarum legum similes esse debere, quæ ad puniendum tantummodò æquitate, minimè autem ducuntur iracundia. Neque sat esse eum, qui iniuriam facit, iniuriæ pænitere, quando irrita fieri non potest: toleranter patitur se, nequid tale committat, fieri interposita aliqua cunctatione tardiorem. Eorum quidem obsequium perniciosum esse, qui iracundiæ Regis indulgentes, eam præcipitem sinebant ferri, quò vellet. Eapropter dicebat, se nihil vnquàm in vita præstitisse, in quo magis sua in Regem fides, obsequiumque constaret, quàm dum illam subtraxerat ipsius iræ materiam. Sic namque effectum fuerat, vt molestiam, quam iure debuisset capere, non cepisset; eam fortè cepisset, qua penitus debuisset carere. Tantum denique valuit dicendo, vt Rex ipse apertè prædicaret nonmodò non molestum sibi, sed vehementer gratum, præstitum illud factum iam videri, seque pro eo Iustitiæ, ac mereretur, iustam, & debitam gratiam relaturum. At quibus præmiis eumdem affecerit, nihil sanè mihi legisse videor. Post autem aliquanto illum extraordinario quodam honore ac pene dicam omnium amplissimo, decorauit. Cæsaraugustæ enim Comitiis institutis eodem Ann. Chr. ∞ CCCLXIIII. cùm Regem inde noua quædam necessitas auocaret: ne ad Comitialia negotia expedienda, Regis opera deesset, quæ oporteret; Iustitiam hunc Rex ipse, vt quamdiu absuturus esset, eius ageret partes, vicarium constituit. Tunc itaque Iustitia iste, tres personas vnus sustinuit: suam, Magistratus; & Regis: quem honoris gradum neminem alium inuenio consequutum; neque Iustitiam ipsum ad eumdem vnquã deinceps peruenisse, quamuis Rex eo deinde sæpius, & fideli, & beneuolo consiliario vsus est. Et hoc quidem Iustitia assidente, præclara alia Comitia habita fuerunt sequenti Ann. Chr. ∞ CCCLXV. in quibus idem Rex peruetus Calataiubiense opidum, clarum, & nobile, Ciuitatis dignitate honestauit, quòd illius incolæ benemeriti fuissent de Repub. cùm inter eum, & Castellanum Regem, quod diximus, bellum versabatur. Calataiubium autem, ad Salonis fluminis ripam, prope antiquam Bilbilim, ab Aiubio Aboualibio, Arabum Rege, fuisse conditum, Surita in suis Indicibus scriptum reliquit. Sed ob id initio horum Comitiorum mentionem nullam feci, quia in eius nulla legum rogatio lata fuit; tametsi id habuêre, quod modo singillatim attigimus, ad memoriam nostræ antiquitatis insigne. Per id quoque temporis, ac de istius Iustitiæ consilio, præclarus ille vir, D. Bernardus Cabrera capite damnatus fuit. Quem multi existimarunt, magis ob Regis iram, quàm pro meritis extremum illud supplicium pertulisse. Atque eo etiam illius facti atrocitas augebatur, quòd tantus vir omnibus nostrarum legum, ac libertatum excluderetur præsidiis, quæ tenuissimis quibusuis patebant. Nihilominus tamen non facilè credam iuris splendorem in ea caussa inquinatum fuisse, neque in eo iudicio aliquid ab hoc Iustitia sine maxima ratione esse factum; cùm singularis integritas illius, multis, magnisque in rebus spectata, mihi certè non det obscurè de eo quidquam suspicandi locum. Tandem cùm exacta esset ætate, à Ioanne I. Rege impetrauit (iam enim Petrus IIII. obierat) vt Iustitiatum Ioanni Eximini Cerdano filio deferre posset: cui delatus fuit statim ipso Ann. Chr. ∞ CCCLXXXIX. tunc cùm Dominicus iste optandam sibi esse mortem prædicabat, perfuncto rebus iis, quas fuerat adeptus ac gessisset. Sed vitam suam ad Annum Domini Nonagesimum secundum perduxit supra millesimum ac trecentesimum. Nam sic de illius obitu scriptum exstat in Kalendarum Codice *de Pilari*: in qua Ecclesia humatus fuit. *Pridie Id. Martij obijt Venerabilis, & discretus vir Dominus Dominicus Cerdan, Miles, ac Iustitia Aragonum Anno Domini* ∞ CCCXCII. Vxorem habuit D. Mariam Sanctii Aliagam, Iacobi Aliagæ, & Mariæ

1389

10 20 30 40 50

Mariæ Sanctii Magallionis filiam. Ex ea autem filios: Ioannem, qui sibi in Magistratu successit; ac Martinum, qui in Siciliensi expugnatione mortuus fuit. Filias quoque Beatricem, Gundisaluo Linyanio; alteram verò, cuius nomen non comperi, Ioanni Eximini Salanouæ nuptam. Quorum vterque Equester vir fuit. Istius etiam Iustitiæ ætate, quemdam Dominicum Martini Aladrenum grauissimas defensitasse caussas accepimus; Hospitalisque aliquamdiu competitorem, in magno numero fuisse patronorum. De eo tamen existimari non potest, cuius nec publica, nec priuata vlla exstant scripta.

XXXIX.
IOANNES EXIMINI CERDANVS.

SED ecce in manibus omni laude dignissimus vir, ac temporibus illis doctissimus, singulari fide, ac prudentia præditus, Ioannes Eximini Cerdanus: cuius Iustitiatus multis, ac præclaris monumentis ad posterorum omnium memoriam commendatus est. Ipse enim & se ipsum nobis, & plures alios Iustitias Aragonum in medio posuit in sua illa, maximarum rerum plena, & interdum etiam iocosa epistola, quam scripsit paucis ante, quàm mortuus est, an diebus, an mensibus; vt & ceteros Iustitias, & se ipsum cognosceremus per se. Quamquam autem ieiunè nimis huiusmodi argumentum pertractauit, cùm sine temporum designatione nihil possit esse, nisi aridum, exile, & concisum: iure tamen laudandus videtur, quòd primus illud scriptis illustrârit, ex omnibusque princeps exstiterit, qui genus hoc ornârit scribendo. Nam ante eam litera nulla est, quæ Iustitiarum Aragonum seriem complectatur. Ei autem honos à maioribus nostris habitus est tantus, sola vt ex omnibus nostrarum rerum monumentis, publicarum legum volumini connexa, earumdem videatur vim, ac dignitatem obtinere: longè, multumq; alia quæcumq; auctoritate, & fide superare. Si quid autem in ea est historia dignum, supra fusè persequutus sum, ac ipsas quoq; iocationes suas. Fuit enim sale conditus, & facetiis: sed ita tamen, vt si de iocosis rebus loqueretur, lepôrem adhiberet; si de seriis autem, seueritatem, non inuidiosam, aut popularem, sed infimo cuiq; gratissimam. Priusquã autem amplissimum hoc munus obiret, Regalis Fisci, vt vulgo loquimur, Aduocatus fuit. Deinde in patris locum suffectus, cùm illius animus tamquam in acie positus cerneretur, nullum vmquam visus fuit, nisi publicæ vtilitatis respectum, quæsiuisse. Nec paternam modo, sed maiorẽ etiam gloriam consequutus est. Illius namq; Iustitiatus casus habuit interdum rariores. In quibus releuandis maximè sibi necessarium fuit, multum ponere industriæ, & laboris, vt iis, qui nauigant in flectendis promontoriis, propter ventorum mutationes, quas sentiunt. Deniq; labor in negotiis, fortitudo in periculis, in agendo industria, in conficiendo maturitas, ac in præcauendo consilium, in hoc vno tanta fuêre, quanta vix in pluribus aliis Iustitiis visa sunt. Iam verò, quòd illius Iustitiatus Ann. Chr. ∞ CCCXC. cœperit: nuper eam, quam dixi, memoriam inueni in prooemio tunc nobis Montisoni editarum legum. [1390] Vnicè enim in eo istius Iustitiæ sedulitatem commendat idem ille Ioannes Rex I. cuius præcipitem voluntatem Iustitia hic grauibus suis, ac iocosis verbis perstrinxit, cùm Zueram confictæ venationis caussa deductus, singulari sua comitate illius animum retinuit, Consiliariorum suorum inuectione in ipsius Iustitiæ odium concitatum: quemadmodum narrauimus supra suo loco. Tum etiam & si quæ alia obseruatione digna, à Iustitia hoc facta produntur; in eiusdem Ioannis vita, atq; in Martini Regis fratris narratione persequuti sumus: & illam quoq; illustrem, ac splendidam, tot sententiis, ac verbis perpolitam Concionem, quam ad nostros Martinus Rex habuit Ann. Chr. ∞ CCCXCIIX. in qua tot posuit de rebus à nostris gestis præclara. [1398] Illis namque Comitiis Iustitia hic præfuit: & ipsi Regi, quamdiu vixit, & in Curia, & in Foro, ac domi quoque officiosissimè operam suam, studiumque nauauit. Sed omnes eius, quas paulo ante commemoraui, eximiæ virtutes in quarto illo Interregno enituerunt magis, quod nobis post Martini ipsius interitum datum fuit. Tunc enim hic Ioannes ad Remp. nostram fulciendam non modò vt Architectus, sed quasi faber accurrens, illam prope cadentem suis in humeris totam Magistratus auctoritate sustinuit, effecitque vt exteræ aliæ nationes intelligerent, q. fortè incredibile, & falsò memoriæ proditũ iudicabãt; fuisse nostros Aragonenses homines quondam ea in statuendo Regno sagacitate, & prudentia, vt vnius, & plurium imperium, media huiusmodi forensi Præfectura interposita, in nouam quãdam speciem temperarent, nobisque hanc, qua nunc fruimur, Reipub. rationem con-

ſtituerent. Ex quo euenit, vt ipſi Reges noſtris populis, tametſi liberis, præeſſe malint, quàm aliis, quantumuis ſeruitute conſtrictis, imperare; quòd ob eam ipſam cauſſam magis ſtabilem ſuam, quàm cæterorum Regum, fortunam arbitrentur: quaſi iſte noſter Magiſtratus, ita ſit in ſpeculis, ac communibus inſidiis collocatus, non ſolùm vt Rempub. dum à Rege regatur, illius furore conquaſſari non ſinat: ſed vt eam ad Interregnum adductam, ſaluam, ac incolumem futuro Regi conſeruet, omneſque motus à ratione auerſos, qui Reipub. afferantur, prohibeat, ne ſeditioſe, populariterve, ſed moderatè, cautè, & quietè ei ſoli, ad quem iure pertineat, Regnum deferatur. Quod tandem in quarto illo Interregno factum videmus: & hoc noſtrum vniuerſum imperium ad Ferdinandum Infantem Caſtellæ, non ferro, aut armis, ſed grauiſſimo illo forenſi, ac concertatorio genere iudicii peruenisse: quodque ſummum fuit, libertatem noſtram, Diuino numine, iſtius Magiſtratus inſtitutione initio natam, & auctam; tunc nobis fuiſſe eodem numine, atque eiuſdem Magiſtratus præſidio, & auctoritate retentam. Sed hac de re iam quoque multa ſatis dixiſſe videor in quarti ipſius Interregni narratione. Et ea quidem magnopere digna ſcriptione eſt: nuſquam enim tantam fuiſſe cauſſam exiſtimo, intra domeſticos parietes in ciuili diſceptatione verſatam; & tam felicem, quod caput eſt, exitum habuiſſe. Atque vniuerſum hoc fuit primæ ab eodem Ferdinando ad noſtros habitæ orationis argumentum, Ann. Chr. ∞ CDXII. paucis poſt diebus, quàm à ſelectis Iudicibus Caſpi fuerat declaratus Rex. [1412] Cæſarauguſtæ namque ad capeſſendum Regnum Comitiis inſtitutis, in Templo maximo illius Ferdinandus ipſe, longè dilatato ſermone, multiſque & grauiſſimis verbis iſtius facti laudem, atque Aragonenſis nominis gloriam celebrauit. Quibus Comitiis Iuſtitia iſte præfuit: & in eis Rex ipſe fidem ſuam, patrio more, interpoſito iureiurando deuinxit, nihil ſe eſſe contra Regni ſcita, libertatem facturum, aut leges. Sed nouas nullas edidit, nec diu poſteà vixit Ferdinandus: ſiquidem Ann. ∞ CDXVI. mortuus fuit, Alfonſo filio, totius ſui imperii inſtituto herede. [1416] At verò Alfonſus non, qua pater, beneuolentia Iuſtitiam hunc proſecutus eſt: quinimmo acerbè, & penitus odiuit illum, poſtquàm Aluarum quemdam Garauitum, Regis domeſticum, à Baiulia generali Aragonum, Magiſtratus auctoritate, prohibuit, quòd alienigenam eo munere fungi publica lex noſtra vetaret; Garauitus autem ortu Caſtellanus eſſet. Quod tam moleſte tulit noſter ipſe Alfonſus Rex, vt quoquomodo poſſet huic Ioanni Iuſtitiatum abrogandum conſtitueret. Nondum enim Magiſtratus ea erat difficultate abrogationis ſeptus, qua nunc eſt. Itaque eò rem perduxit Alfonſus (tametſi non proditur, quæ efficiens cauſſa anteceſſerit) vt Iuſtitia hic ſponſionem de Magiſtratu deponendo faceret, quotieſcunque id fieri, Regi placeret: neque vt ſe verbis obligaret ſolùm, ſed vt chirographi ſui cautionem daret, quo ea, dum opus eſſet, manifeſta res deferretur. Ac Surita quidem id ſponte à Iuſtitia factum affirmat. Aliter tamen hanc ob rem exiſtimo, quòd illum obſeruarim vehementer poſteà, vt ab ea ſe fide abduceret, pugnauiſſe. Etenim cum nonnullis interpoſitis diebus ab illo Rex, quam ſibi dederat, fidem poſtularet; ille verò tergiuerſationem, ac moram interponens, licentius reſpondiſſet, eam, in qua danda quis fraudetur, nullam eſſe fidem; qua reſponſione laceſſitus Rex, cùm ab eo vehementius, vt quod promiſerat, præſtaret, contenderet; nec voluntati ſuæ Iuſtitia ſatisfaceret: eidem tandem Magiſtratum abrogauit, perinde eſſe decernens, ac ſi Iuſtitia ipſe, fidem ſuam liberans, ſe ſemetipſum munere abdicaſſet. Et quod ſummum fuit, Rex ipſe palam per omnes vrbis vicos, ac plateas à præconibus prædicari id iuſſit, quô magis perſpicuum fieret, conſtaretque inter omnes, deinceps Ioannem hunc non publicam, & grauem Magiſtratus, ſed priuatam ſolummodò perſonam ſuſtinere. Iuſtitia vero ita ſe Regis ira perculſum ægrè ferens, haud eſſe duxit opitulandi ſibi præciſam poteſtatem, quin ad tuendum Magiſtratum, Magiſtratus ipſius præſidia compararet. A Ioanne igitur Petri Caſſeda Iuriſperito, eius Locumtenente, Iurisfirmam, quam diximus, impetrauit: quæ ſine vlla exceptione, vt eſt conſuetudo, ea Regis ſuſtulit interdicta. Nihilominus tamen aliquot poſt dies Iuſticiatum depoſuit: noluit enim hac de cauſſa contendere iurgio cum Rege. Atque is fuit iſtius Ioannis Iuſtitiatus finis. Cuius etſi incerta ſunt tempora, fuit tamen abſente Rege, in Neapolitanum Regnum traiecto. Neque enim Cerdanus ipſe vllam aliam iſtius rei temporis deſignationem adhibuit. Ego verò dicam ad ea, quæ aliquando dicta ſunt à me: ſed ita tamen, nihil vt affirmem. Hunc itaque Cerdanum Magiſtratu abiiſſe coniicio non infra Ann. ∞ CDXXIII. Exploratius autem nihil habeo. Nec ſum oblitus me aliquando illius finem longius produxiſſe, in Annum

ſcilicet

scilicet ∞ CDXXIV. Verùm à me tunc erratum puto: & habui auctorem, quem sequutus sum, & Cerdanum ipsum: qui me in eum, quem supra dixi, errorem induxerunt. Sed ea nunc lectito, quæ me in dubitationem adducunt maiorẽ. Namq; in Regni Tabulario nuper publica monumenta comperi Ann. Chr. ∞ CDXX. in quibus idem Ioannes Petri Casseda, se Regentem Officium Iustitiatus Aragonum, ipso Officio vacante, profitetur: sic enim, iure nostro, eo casu constitutum est fieri. Tum in aliis monumentis simillimis, Anni tamen ∞ CDXXII. eumdem Ioannem Petri Cassedam, Locumtenentem Ioannis Eximini Cerdan Iustitiæ Aragonum, vocatum inuenio. Præterea Cerdanus ipse perhibet, se se triginta, & tres annos Magistratum gessisse, postquàm in patris locum suffectus fuit. Vnde videtur illius Iustitiatus tempus ad dictum Ann. ∞ CDXXIII. produci debere; cùm tot intersint ab Ann. ∞ CCCXC. quo orsum fuisse superius indicaui. Sed dictum Ann. ∞ CDXXIII. vt suspicor, nequaquam excessit: quòd eo exeunte constet Alfonsum Regẽ in patriã reuertisse, eoq; absente Cerdanus ipse Magistratũ à se depositũ fuisse testetur. In tanta deniq; confusione fit, vt id dicã, quod meũ animũ quadã probabilitate percutit: nẽpe Casseda in suo decreto fluctuasse, Cerdanumq; ob eã causã in contrarias interdum partes iisdem fluctibus fuisse iactatum, euenisseq; tunc, vt modò Magistratu depulsus, modò eidem præpositus censeretur. Nec quidquam hac de re magis certi habeo, quod dicam. Post Magistratum autem depositum ita diu vixit, vt trium Iustitiarum ætatibus implicaretur. Nam ætate processit, vsq; ad Iustitiatum Martini Didaci Auxii: ad quem scripta exstat nobilis illa, cuius toties mentionem fecimus, epistola Ann. Chr. CDXXXV. data: in qua præter publicas multas res; & priuatas suas diligenter persequitur. Vxorem habuit D. Martinam Petri *del Son*: ex eaq; filios quatuor: Iacobum; Ioannem; Gombaldum; & Martinum, qui Turiasonensis Episcopus fuit. Filias totidem; Catherinam, Beltrando Cosconio, Mozotæ domino nuptam; Martinam, Philippo Vrriesio Ayerbii dominatori; Beatricem, D. Ioannis Lunæ, qui Villæfelicis dominatum tenuit, vxorem: & aliam, cuius nomen non proditur: quæ Raimundo Murio, Baiulo Generali Aragonum nupta fuit: vt huic Cerdano defuisse nihil, neq; ad honorem, neq; ad gloriam adquirendam videatur: propter spoliationem autem muneris, minimè quiquam ademptum de fortuna. Tandem eodem Ann. Chr. ∞ CDXXXV. quantum coniicere possum, interiit. In eo sepulchro, quod pater, sibi, ac posteris in Ecclesia de Pilari decreuerat, constitutus est. Vxorem verò in Sancti Augustini cœnobio sepultam comperio.

XXXX.

BERENGARIVS BARDAXINVS.

IN Cerdani autem locum successit Berengarius Bardaxinus: idem ille summus, ac spectatus vir, qui vnus ẽ selectis nouem inclytum illud quod paulo ante retulimus, de imperii nostri hereditate adeunda in Caspensi opido iudicium iudicauit. Horum namque duorum sic tunc officia quasi demensa, & paria exstiterunt; vt ab altero iacta fundamenta, ab altero operi fastigium impositum videamus: sed ita tamen, vt cùm alter ex alterius laude partem, suam vterque integram totam, haberet. Atq; ita etiam vtriusque fortuna propemodum pari momento sortis fuit, honorisq; eadem, quæ fuerat æquatio laboris. Quamquam autem Cerdano tantum tribuo, quantum supra dixi: verùm in eo genere sic statuo, Berengario hoc nihil fuisse in nostra Ciuitate præstantius. Neque enim facilè quem dixerim, plus operæ, & officii, quàm illum ad componendam Rempublicam contulisse. Cumque dicundi iuris magnum fuisse vsum & apud Vitalem, Salanouam, Cerdanos ambos, & apud alios fortasse, nec verò iam multos, audierimus; artem in hoc vno: longè vt non eorum modò; sed vt aliorum omnium, quorum tunc vbiuis industria vigebat, in iure ciuili princeps censeretur. Maximè autem hæc omnia illius generis splendor decorabat. Ortus enim erat Bardaxinorum illustri, ac vetusta stirpe; ab eo siquidem, vt coniicio, Berengario, claro, & præpotenti viro profectus, qui Ann. ∞CLVII. cùm Bardaxinæ ita vocatæ Vallis in Ripacurtiensi tractu potiretur, eamdẽ, ac semetipsum Assaniensis cœnobii societati, vt antiquus mos erat Surita teste, donauit. Quem etiã suspicor, illius Eximini Fortunionis fuisse filiũ aut saltẽ gentilẽ, cuius in secundi Iustitiæ narratione mentionem feci, in monumentis Ann. ∞CXXVI. *Seniorem*

in Calasanz, & Bardaxin, Ricorum hominum more, vocatum inueniri. tam altè videtur istius nobilis familiæ initium peti posse, vt pæne cum ipsa nostra antiquitate adæquetur. Itaque Bardaxinus iste hanc tantam nobilitatem suam, tametsi satis maiorum laude illustratam, denuo ipse nominis sui celebritate honestauit, suamque etiam multorum oppidorum dominatione progeniem. Atque vt de illius laudibus vnico Regis testimonio concludam, idem Alfonsus V. apertè nimis (idem ipse inquam Magnanimus, ac Sapiens Rex noster) cùm hunc Iustitiam nomine esset affatus, totam hanc illius mentis aciem, fidemque & naturam perpaucis huiusmodi verbis explicauit, dum dixit, vt est apud Suritam in tertiodecimo, vt suspicor, Annali: *Si cui vni possent rectissimè omnia committi, Bardaxino parem, aut secundum, inuenirem neminem.* Et voluissem certe, aliquid eidem libuisset scribere: cùm enim sui, tum etiam multam, quam collegerat, nostræ antiquitatis notitiam reliquisset nobis. Sed planè nihil scripsit. Neque inertia puto: sed quod nullum sibi tempus à maximarum rerum curatione vacaret: vel fortasse, quòd sui ingenii in posterum nullam desideraret memoriam, cùm se satis magnam fuisse duceret gloriam consequutum, eamque etiam maiorem visum iri, si non sua scripta in existimantium arbitrium peruenirent. Iam verò, vt redeam ad seriem annorum, quô ea fuit mihi in Cerdani exitu dubia, eô fit modò in istius initiis incerta. Decreui tamen non amplius in hac confusa disputatione contendere. Quapropter quoniam hoc est certissimum, id solum affirmabo; Iustitiam hunc Cerdano, nullo alio interposito, successisse. Atqui ego illum, eodem Ann. Chr. ∞ CDXXIII. iam Iustitiam nominatum inuenio; eundemq; Cassedam tunc illius locum tenere. Sed Ann. Chri. ∞ CDXXXII. Bardaxinus obiit Barcinonæ. Qua de re statui nonnulla, ex iis, quæ a Molino obseruantur, depromere, atque hunc in locum conducere, etsi nostris sint trita, & vulgata, quod multam nostræ antiquitatis commemorationem contineant, veterumque exemplorum prolationem. Sic igitur ille in suo Repertorio in verbo, *Mors*, testatum reliquit. *Mortuus quando fuit Berengarius de Bardaxi Iustitia Aragonum, & quando mortuus fuit Franciscus de Zarzuela eius successor in Iustitiatu, eorum mortes fuerunt habitæ pro notoriis. Et reperi in antiquis scripturis, quòd hoc fuit sæpe determinatum in consilio per antiquos Foristas. Et nota, quòd quando Iustitia Aragonum est mortuus, interim ꝙ Dominus Rex prouidet de Iustitiatu, Locũtenentes appellantur de Foro, Regentes Iustitiatum. Et circa prædicta est notandum, Quod in Ann. ∞ CDXXXII. die XII. Aprilis fuit certum in Ciuitate Cæsaraugustæ, quod mortuus erat dictus B. de Bardaxi Iustitia Aragonum. Et Locũtenentes ipsius erant, dominus Sanctius de Francia, & dominus Alfonsus de Mur: qui fecerunt congregare oẽs sapientes ad consilium in domo dicti B. de Bardaxi quondam Iustitiæ Aragonum, vbi aliàs solitum erat congregari dictum consilium. Et fuit concorditer determinatum in dicto consilio: Primò: quod dicti Locumtenentes absque aliqua alia notificatione mortis, postquam eis erat nota dicta mors per literam filii dicti B. de Bardaxi, & alias erat notoria: quod sine alia inuestigatione dictæ mortis, aut notificatione debebant procedere in suo Officio, vocando se Regentes iuxta Forum: quia mortes Iustitiarum Aragonum, & Regentium Officium gubernationis habebantur pro notoriis, sicut mortes Nobilium, & Prælatorũ. Item fuit ibi cõclusum in dicto consilio: quod dicti Locumtenentes debebant procedere in exercitio sui Officii, sine aliqua alia præstatione Iuramenti per ipsos de nouo facienda. Et fuit ibi dictum, quod sic fuerat factum tempore, quo dictum Officium vacabat per renuntiationem domini Ioannis Eximini Cerdan, qui renuntiauit Iustitiatum in posse Reginæ Mariæ. Item fuit conclusum in dicto consilio: quod dicti Locumtenentes debebant mandare fieri vnum sigillum nouum cum armis propriis dicti Locumtenentis, cum quo sigillarentur prouisiones Curiæ Iustitiæ Aragonum, donec dominus Rex prouideret de Iustitiatu. Item fuit ibi conclusum: Quod dicti Locumtenentes intimarent mortem dicti B. de Bardaxi, Baiulo generali domini Regis, & Procuratori Fiscali, ex quo dominus Rex Alfonsus erat absens à Regno: & etiam quod intimarent dictam mortem Deputatis Regni: & quod publice sedentes in Curia notificarent dictam mortem omnibus ibi stantibus: & quod de cetero coram eis comparerent illi, qui volebant enantare, tamquam coram Regentibus prædictis, donec fuisset prouisum de Iustitiatu per dominum Regem. Et obiit dictus Berengarius de Bardaxi die prima Aprilis Ann. ∞ CCCXXXII. Cuius anima requiescat in pace. Amen.* Consultò enim prætereo, quòd Berengarius iste An. ∞ CDXIV. ad Castellanum Regem orator missus fuit: tum, quòd Comitiis præfuit Turoli habitis Ann. ∞ CDXXIIX. itidem & iis, quæ sequenti Ann. ∞ CDXXIX. ad Valderobres opidum celebrata fuère: & ea etiam quæ Ann. ∞ CDXXX. & Ann. ∞ CDXXXI. in domesticis nostris, ac ciuilibus rebus effecit. In his namque omnibus, præterquam in Comitiis, non Magistratus, sed extrinsecus aliam, quam sibi tempus, ac Resp. imposuit, personam sustinuit. Sua enim ad quam-

quamcumq; rationem aptissima esse censebatur. Neq; verò in illius Iustitiatum periculosæ vllæ de patriæ libertate contentiones, quemadmodum in aliorum Iustitiarum tempora inciderunt: quippe cùm ea esset in nostro Rege, eodem siquidem Alfonso V. moderatio, ac temperatio naturæ, omnis vt sedatio ciuilium perturbationum, & quasi modus rerum positus cerneretur. Itaq; hic Iustitiatus eo ipso memorabilis est, quòd domestica omni de publico iure disceptatione caruerit. Et fortasse Berengarius iste, sua prudentia, & consilio, Alfonsum ipsum in eandem temperantiam inducebat, iurisq; ac cõsuetudinis nostræ rationem, quandoquidem apud eum plurimum constat auctoritate, & gratia valuisse: ac deniq; is vir fuit, qui quamdiu vixit, Rempub. totam tractauit, & tenuit. Eius corpus è Barcinonensi ad nostram vrbem allatum fuit, & in beati Iacobi sacello, quod est in Ecclesia de Pilari oppositum Capellæ Cerdanorum, honorificentissimo in sepulchro constitutum. Vxorem duxit D. Isabellam Ram, maxima cognatione cum D. Dominico Ram, Episcopo Oscensi coniunctam, qui inclyti illius iudicii sibi socius fuerat. Ex ea filios suscepit: Ioannem; Berengarium; ac Georgium: priorem quidem, ipsius Regis, vt vocant, Camarlengum, Baroniarumq; Pertusæ, & Antillionis dominum: alterum, Olieti, & Arcaynæ ditionibus donatum à patre: postremum verò, Pompelonensem primùm, postea Turiasonensem Episcopum, in Cerdani Episcopi locum, creatum: filiam autem vnicam, D. Mariam, lectissimam feminam: quæ D. Petro Vrreæ, primario nobilissimo viro, à quo Arandenses Comites fluxere, nupta fuit. vt hoc ad Bardaxinorum gentem illustrandam accederet etiam insigne.

XLI.

FRANCISCVS ZARZVELA.

ET istius Zarzuelæ Iustitiatus, eiusdem Sanctii Franciæ arbitrio, & voluntate gestus, non obscurus fuit. Franciam enim iuris valde peritum fuisse constat, & ipsius Zarzuelæ locum tenuisse. Zarzuelam verò in tanto numero fuisse non video neq; summi ingenii, sed probabilis cuiusdam industriæ. Ab ampla tamen, & honesta familia originem ducebat, atq; in Valentino Regno illustris Comitatus, Exericæ ditionis, potiebatur. Neq; verò vita sibi tantum campum dedit, in quo posset ingenii sui, si quæ erat in eo, facultas excurrere. Magistratum enim biennium non habuit. Siquidem mense Aprilis, quo Bardaxinus mortem obiit, Iustitia factus fuit: sequenti verò Ann. Chr. ∞ CD.XXXIII. Non. Septemb. graui morbo oppressus, interiit. Ad Iustitiatū autē quasi gradibus quibusdam ascenderat. Etenim primum, Martini Regis Consiliarius fuit, illiusq; Curiæ & Iudex, & Auditor: quæ olim erat fori consuetudo. Posteà Quæsturam Regis iniit: & in Quæstura demum factus est Iustitia. Neq; verò illius Magistratum alia re nota insignem inuenio, nisi ea, quam dudum in Regni Tabulario comperi. Etenim cùm mercatores nostri, Hiberum fluuium nauigantes, à Catalanis tractarentur iniuriosius quàm aut per publica macrocola liceret, aut tanta animorum, ac vicinitatis coniunctio postularet: Francia ipse, Magistratus auctoritate, (cuius amplo Locumtenentis fungebatur, vt dictum est, munere) A. D. XIV. Kal. Septēb. eiusdem Ann. ∞ CDXXXII. Catalanis edicto suo sanxit: vt ab Hiberi alueo quam cito remouerent, quæq; omnia possent nauiculatoribus nostris obstare, quominus à Cæsaraugustana vrbe ad Dertosam vsq; perquàm facilis ipsa nauigatio pateret. Quod si fieret, optimè; sin minus, iudicium se se edixit daturum iniuriarum, quod nostros homines ab omnibus his molestiis vindicaret. Ac Catalanos ferunt huiusmodi consiliis statim paruisse. Et ego libenter id credam: nam ea natio semper fuit in suum cuiq; tribuendo facilis. Mihi verò vitio dandum statui, si quod Locumtenenti ipsi tunc magnæ laudi ab omnibus datum fuit, silentio præterirem: cùm eo etiam tendat, vt præteritorum temporum momenta perpendentes, fuisse olim eam nostri Magistratus vim, ac dignitatem ostendamus, quę domesticorum non solum, sed vicinorum, tametsi alieni iuris, auersos nonnumquam à ratione motus, ipsius rationis regula, ad quam tandem totus dirigitur, temperarit. Ceterùm Zarzuela Exericæ sepultus iacet. Ex Vrsula vxore filiam reliquit Francinam, & Franciscum filium, quem hæredem fecit testamento. Sed vxoris gentilicium nomen exploratum non habeo. Constat autem eam, ortu Valentinam esse, & inde etiam Zarzuelæ maiores duxisse genus suum.

1433 · 1432

XLII.

MARTINVS DIDACI AVXIVS.

ATTAMEN istius Martini antiquitas generis ab Aux, nobili Galliæ vrbe, profecta perhibetur. Nam inde ferunt in nostram patriam circ. Ann. Chr. ∞ CCL. strenuum quemdam virum, Ioannem Didaci vocatum, aduenisse. Qui tametsi à Regibus nostris Bielsæ opido donatus fuit: illud tamē Auxii, à patriæ suę nomine, cognomen à se sumptum & retinuit ipse, & posteris suis hereditarium reliquit: quemadmodum illustris, & præclarus Didacus Casteionius, disertissimus tēporib nostris patronus; ac Philippi Regis in amplissimo Ordinū Senatu Cōsiliarius, in ea, q̃ collegit sui generis memoriā, obseruauit; vt huic Auxensiū nobili, atq; amplæ familiæ, qua cum ipse erat coniunctus cognatione, illatam labem, quæ ad eumdem Senatum delata fuerat, disceptatione, & cognitione veritatis, elueret, veterumq; rerū prolatione, nihil in ea vmquā vitiosum, nec maculatum fuisse demonstraret. Omninoq; in eo fuisse errorem puto: quod antiqua adhuc nostrorum nominum ratio satis nota non esset. Immo cùm eam ignorarent, qui obtrectarunt; falso eidem ignobilitatē illā obiecerunt, Didaci id nomen in Auxensium familia, quod videmus esse commune cum multis, non patronymicum, sed omnino gentilitium fuisse existimantes. & simillimo errore plerosq; video frequenter duci in nostrorum hominum familiis distinguendis. Verùm huic inscitiæ iam me aliquod lumen prætulisse opinor, in ea, quam supra sum aggressus, de antiquis Aragonensium nominibus disputatione. Ac fortasse ea re præstiti, quod non parui ducerem: nempe vt multitudine nostrorum nominum, adhibita illa a nobis ipsorum varietate, perspecta, facilius deinceps singularum familiarum distinguantur gradus, ne propter eorundem confusam rationem, ex multarum summa indignitate similis labes aliarum summæ dignitati aspergatur. Is igitur Ioannes Auxensium nobilitatis princeps proditur: hic verò Iustitia, amplificator. In quo si non fuisset pertinacia tanta, ac tanta cupiditas Iustitiatus, vt fuit in eo bene gerendo curiosus, longè multos gloria superasset. Nam & industria valuit, & vsu complurium negotiorum multum: præterea is vir fuit, qui ex Comitiali decreto Regni nostri scita, quæ Salanoua, Hospitalis, & alii veteres eorum Obseruatores collegerant, vndiq; tamquam flosculos carpens, coegit in genera, in illudq; redegit, quod nunc sub Obseruantiarum nomine connexum exstat legibus nostris volumen. Qua in re eorum omniū diligentiā superauit; auctoritate verò longe operam vicit, quandoquidem huic eius labori is magnus cumulus dignitatis accessit, vt publicarum legum instar, publica ipsa lege, sanciretur. Sic fecit, q quisq; eorū fecit; & q omnibus defuit, expleuit. Doctrinę porro in eo tantū fuit, q esset in priuatis rebus sibi, & amicis; in publicis autem Rei publicæ dignitati satis: prudētiæ verò sibi, vt mihi quidem videtur, non satis. Ante Iustitiatum autem eam gessit, quam Baiuliæ generalis Locumtenentiam appellant; cùm Aluarus ille Garauitus, Baiulus generalis esset. Ac Ioanne Lupi Gurtea in Garauiti locum deinde suffecta, eodem Probaiuli, vt ita dicam, perfunctus est munere. Postremò in altiorē gradum, ipsius scilicet Baiuliatus ascendens, Baiulus generalis a Rege effectus fuit. Tandem Iustitiatum adeptus Februarii mense Ann. Chr. ∞ CDXXXIV. Sed cùm illa sequor, quæ scribenda institui, tum hoc non in postremis, de quo cœperam exponere; si Iustitia hic stetisset in promissis, nec splendorem suum nomine calumniæ maculasset: nihil eo fuisse præstantius. Verùm eo ipso, & Regis, & bonorum omnium odio se magis irretiuit, quo noua interdum constituta lege, sese credidit interuertere posse Iustitiatum. Ita enim rem gestam exponit Martinus Pertusa, iuris, & literarum peritissimus, huic ætati adiunctus proximè: quem constat, tum ciuem grauem, tum in magnorum patronorum numero habitum fuisse illis temporibus. Nam & Zalmetina fuit, & multa de legibus nostris scripsit, quæ exstant apud nonnullos, non edita; ex quibus eum colligitur ingenii acumine floruisse nimium. Is ergo dum Forum, *Tatsia. De Officio Iustitiæ Aragonum*, editum in Comitiis Alcagnicii, Iustitia hoc assidente, Ann. Christ. ∞ CDXXXVI. habiti interpretatur: *Nota* (inquit) *hunc Forum, prerogatiuam singularem continentem Iustitiæ Aragonum, Locumtenentium suorum, & Notariorum principalium, & Virgariorum in Curia sua, vt pro quibusuis delictis, aut caussis, vel rationibus non valeant conueniri, n[…]*

1434

1436

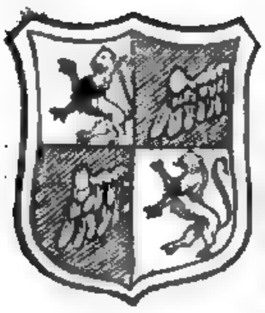
Cum Domino Rege, & Curia coniunctim, nec capi, nec accusari, nec capti detineri. (nam eadem ipsa lex est, quam supra, dum grauem illum de Magistratus vi, ac potestate locum tractauimus, loquentem induximus, vt doceremus, nemini fas esse, Magistratum, etiam iure priuati, apud alium, præterquam apud Regem, & Regnum simul criminari.) *Et vt accepi, Forus iste fuit procuratus, vt ita fieret, per dominum Martinum Didaci de Aux Iustitiam Regni Aragonum cum amicis suis: ne per dominum Regem, aut eius Locumtenentem, vel alios Iudices posset iudicari, nec contra eum aliquo modo per eos procedi, nec compelli posset ad renuntiandum officium Iustitiatus, quod renuntiare promiserat, mediante quodam cartelo, propria manu scripto, toties quoties sibi restitueretur Officium Bayuliæ generalis Regni Aragonum per Illustrißimum dominum Regem Alfonsum. Et quia requisitus per dominam Mariam Reginam Aragonum, dicti Domini Regis Locumtenentem generalem, vt dicto Officio cederet, & renuntiaret iuxta tenorem dicti carteli, cùm sibi restitueretur realiter dictum Officium Bayuliæ generalis; noluit cartelum seruare, nec contenta in illo adimplere, immo recusauit, quod sibi mandabatur ex parte dicti domini Regis, adimplere. Et cùm in cartelo diceretur, quòd si renuntiare dicto Officio recusasset, quòd incurreret in pœnam, quam dictus dominus Rex vellet; fuit requisitus pluries, vt adimpleret promissa, pro parte dicti domini Regis per dictam dominam Reginam eius consortem, & Locumtenentem generalem: & dixit se potius velle incurrere in pœnis in dicto cartelo suo contentis, & per dominum Regem declarandis, & perdere potius vitam, quàm renuntiare. Fuit declaratum, illum fore priuatum Officio Iustitiatus in pœnam: & illud Ann. ∞ C D X X X I X. fuit datum domino Ferrario de Lanuza. Et dictus dominus Martinus captus, apud Exatiuam mortuus fuit. Cartelli autem, de quo hic in præsenti carta fit mentio, tenor fuit tenoris sequentis. A vos muy Excellente Principe, e Segnor Don Alfonso por la gracia de Dios, de Rey Aragon, de Sicilia, etcetera: prometo yo Martin Diaz de Aux, olim Bayle general, & Receptor general en el dito Reyno de Aragon, & nueuament por vos proueydo del Officio de Iusticia del dito Reyno: Que toda vegada, que por Vuestro Excellencia me seran tornados, dados, e commendados por todo el tiempo de mi vida, los ditos Officios de Bayle general, en la forma quo los tenia, en el tiempo, que fuy proueydo por Vuestra Segnoria del dito Officio de Iusticia, e con las prouisiones e seguredades, que por mi part seran a Vuestra Segnoria demandadas; e sere metido por Vuestra Segnoria, de vuestro mandamiento, en possession pacifica de los ditos Officios, e cada vno dellos; y aquel, e aquellos a quien los ditos Officios por Vuestra Segnoria seran dados, e acomandados, en las ditas collacion, e comanda, e adepcion de possession hi hauran consentido; e la carta publica del cõsentimiento dellos me sera librada en publica forma: Yo resignare el dito Officio de Iusticia en manos de Vuestra Segnoria. E posado, que en el dito caso recusasse, o dilatasse resignar el dito Officio: quiero ser encorrido ahora por la hora en la pena, que a Vuestra Segnoria plazera. E en testimonio de aquesto fago la present escritura de mi propria mano en Caragoça a dos dias delones de Febrero, Aña de mil y quatrozientos treynta y quatro.* Alfonsus enim quando huic Martino Iustitiatum commisit, istius chirographi cautionem interposuit, vt fiduciæ acceptæ id publicum semper testimonium extaret: quasi iam illius animus futuram inconstantiam præsentiret. Neque verò eidem posteà huiusmodi calumniam solam, sed & alia etiam crimina obiiciebat. Iustitia verò de obiectis nihil confitebatur: quoad fiduciam autem id agebat, vt si fieri posset, temporis procellam deuitaret: nam interposita Regii iudicii reiectione, se nouæ legis præsidio defendebat, iamque de suis factis nullum fieri iudicium posse, nisi institutis Comitiis, affirmabat. Verùm neque Regi, neque populo, ac vix cuiquam ex suis ea excusatio probabatur. Quòd si suæ salutis spem in aliquo honesto præsidio, aut in ipsius Regis gratia collocasset, meliùs suæ consuluisset incolumitati, vitæ, & fortunis. Ergò ille cùm in proposita sententia permanêret, nec quem exitum habitura res esset, prouidisset satis: id denique effecit, vt quò minimè volebat, eò reuolueretur imprudens. Anno siquidem ∞ C D X X X I X à Maria Regina, Alfonsi Regis vxore (Neapoli enim Alfonsus tunc aderat, ea verò ipsius vicem, & locum tenebat apud nos) siue, vt Surita perhibet, à Ioanne, Nauarræ Rege, Alfonsi eiusdem fratre (qui apud nos etiam assiduè versabatur) euocatus, sæpiusque vt Iustitiatum deponeret, interpellatus, & monitus, non eo solùm, sed & libertate se miser abdicauit. Etenim cùm se insolenter in eodem illo congressu iactauisset; concubia quadam nocte comprehensus, clam ad Valentinum Regnum ligatus, deductus fuit, Sætabique nobili Contestanorum vrbe, coniectus in carcerem: vbi infelix, & ærumnosus interiit A. D. VII. Kal. August. Ann. Chri. ∞ CDXL. quamuis hac de re varia est opinio: nonnullaq; scripta feruntur, ex quibus illius Iustitiatum, ac vitam fuisse longiùs productam apparet: sed nequaquam tamen

1439.

meliores exitus habuisse. Sic tandem omnes eius conatus ad sui ipsius perniciem desciuerunt. Inde illius corpus Cæsaraugustam allatum est, & in beati Francisci templo conditum in marmoreo sepulchro, quod ad claustri ianuam nunc exstat. Liniana autem superstes vxor illud marito, sibi, & posteris faciundum curauit. De reliquo hæc habeo, quę dicam. Patre natus fuit Ioanne Didaci Auxio: matre verò D. Martina: quos Darocæ habuisse domicilium comperio. Filios verò plures reliqui, ex coniugibus scilicet duabus susceptos: è priori quidem, quæ D. Isabella Cerdan dicta fuit; Martinum Didaci Auxiũ, qui Alfonsi Regis Cubicularius fuit, & Alfoceæ opidi, dum vixit; Ferdinandum quoque qui penè infans decessit. E posteriori autem, D. Maria Eximini Liniana; Ioannem Didaci Auxium, quem paterni domicilii heredem fecit; Catharinam Didaci Auxiam; & Ludouicum Didaci Auxium: quibus bona sua singillatim aspersit testamento. Lautum enim patrimonium confecit. Nec dubito, quin magis amplum reliquisset suis, nisi tam magnum in se odium ipsius Regis Alfonsi concitasset. Simus igitur omnes ea mẽte, vt qui fiduciam accipiat, fidem esse præstandam arbitretur: sciatq; nec quidquam aliud, quod omnino grauiter sit pertimescendum, accidere cuiuis posse, præter culpam.

XLIII.

FERRARIVS LANVZA I.

QVAM multi autem iam Iustitiæ Aragonum commemorati sunt, & quamdiu in eorum enumeratione versamur, cùm tamen ad geminos, vt ad Sessesios, Artassonas, Tarinos, atque adeò alios, dudumque ad Cerdanos; sic nunc ad Lanuzas, institutum ordinem sequentes, peruenimus. Sed de eis omnibus sic equidem statuo, vt in vna familia ad illius laudem, & antiquæ nobilitatis memoriam; vnum, aut alterum, fuisse Iustitias satis putem: & si in qua tres; eam omnino iudicem clarissimum indicium honestatis, magnum insigne honoris, ac monumentum gloriæ consequutam. Et verò tot video in Lanuzarum gente Iustitias exstitisse, vt ad sempiternum eorum nominis decus, ac splendorem, vel ea in re sola statuam esse plus etiam, quàm satis, indicii, atque argumenti constitutum, neque quod ipsis solis satis, sed quod multis aliis satis ad suam nobilitatem illustrandam esset. Atque hæc quoque iure potest, & clarissimæ eorum gentis, & quasi communis esse ipsius Magistratus laus, cùm hanc tantum Iustitiarum Aragonum copiam effuderit; neminem ex eis amplissimum istum fuisse honoris gradum adeptum, qui non omni studio, virtute auctoritate, & fide ad conseruandam Rempub. incubuerit. In quos cùm intueor, occurrit mihi maximè hic Ferrarius. Cuius tantus fuit animi splendor, tanta præstantia, & magnitudo, vt omnia quæ clarissimorum virorum essent, & sumpsisse sibi, & summa cum dignitate retinuisse semper, visus sit. Quamquam multis ante eum annis, Iacobi scilicet II. temporibus, alium quoque Ferrarium Lanuzam floruisse laudibus, atque omni genere virtutis comperio. Siquidem eum constat, cùm opidorum, *de Escuer, Arguisal, & Essun de Bassa*, in iis Regni nostri confiniis, quæ Pyrenæos montes attingunt, potiretur, neque solum in illis ipsis municipiis, ex quibus eius generis antiquitas profecta erat, sed in tota ea regione amicis, opibus, ac potentia valeret: in prima Sardiniensis Regni expugnatione circiter Ann. ∞CCCXXIII. in ipsius Iacobi Regis exercitu militasse, posteaque sibi Alfoceæ opidum eiusdem Regis, vt suspicor, beneficentia adsciuisse. Is duos filios reliquit: Lupum, ac Ferrarium: quorum virtus maximè etiam nobilitata fuit illis temporibus. Ferrarius enim à Petro IIII. Ann. Chr. ∞CCCLVII. suppositus fuit Ioannis Lupi Sessesii imperatoriæ operæ ad defendendam vrbem vicarius, quando eidem Castellæ Rex Petrus ferrum, ac flammam minabatur. Lupum autem tametsi non ita bellicarum rerum laude celebratum inuenio, tamen clarum, & potentem virum fuisse constat: atque D. Vrracam Ferdinandi Tarbam, Galaciani Tarbæ, Iustitiæ Aragonum, ex filio neptem, vxorem duxisse: in quam omnis Tarbarum hereditas nominis, ac gloriæ peruenit. Quorum ipsa cupiens intermorientem memoriam suscitare, Martinum Lupi Lanuzam, filium minorem natu, heredem sibi instituit testamento, & quasi à se adoptatum, ex Lanuza Tarbam fieri iussit. Vnde Martinus ipse & Galacianus Tarba, vocitatus est. Illius verò frater maior natu, Ferrarius Lanuza dictus,

paternam,

paternam, & auitam hereditatem adiuit; ac Iustitiam hunc è Galaciana Egidii Castro suscepit. Quam suspicor, illius D. Petri Castri, cuius in vita Stephani Egidii Tarini meminimus, filiam fuisse, aut certè gentilem: & quia à Tarinis ipsis ducebat genus suum, illud sibi Egidii, vsitatissimum eorum patronymicum nomen, in illorum memoriam, reseruasse: ideoque Galacianam Egidii dictam esse. iam vt in ipso Iustitiatu eadem ipsa Lanuzarũ gens tam altas egisse radices, inque sui generis, ac seminis stirpe, ingenerata ei hæc tanta frugalitas videatur. Sed maiores suos Iustitia hic gloria superauit. Tam auspicatò autem primus in domum suam ipsum intulit Iustitiatum, vt perquàm facilem visus certè sit posteris eundem adipiscenti gradum reliquisse: apud omnesque Reges, qui Alfonso successerunt, perinde atque apud eum, valuisse istius, etsi mortui, tam bene de Repub. meriti, senem memoriam. Cùm vero Iustitia factus fuit, Baiuliam generalem gerebat; qui fuerat in Martini Didaci Auxii locum suffectus. Sed Martino, vt paulo ante diximus, Iustitiatu abeunte, eidem in ipso etiam Iustitiatu successit: sibi autem in Baiulia Martinus Lupi Lanuza, germanus frater, vir equidem illustris, & clarus. Sic hosce ambos fratres, quos erexerat virtus ad laudem, extulit ad gloriam fortuna; vt puncto temporis eodem, atque iisdem pene literis, alteri Baiuliatus, alteri Iustitiatus mandaretur. Ferrarius autem Magistratum iniit Kal. Iul. Ann. ∞ CCCCXXXIX. Et verò quamuis iuris scientia nudatus; sua tamen prudentia, quæ summa in eo fuit, non Magistratus solam, sed quam multi, & varii casus priuatim sibi imposuerunt, magnificentissimè personam sustinuit. Et longinquus à nobis eiusdem Regis abscessus tot, ac tanta attulit publicis rebus incommoda, vt in earum procuratione Iustitiam hũc assiduè multis officiis implicatum, & constrictum esse oportêret. In primis ergò Comitiis præfuit, quæ Alcagnizii fuêre Ann. ∞ CDXLI. instituta, Cæsaraugustæ verò sequenti anno peracta. In quibus nostri in proximorum Iustitiarum exemplis periclitati, publica ea lege, *Como seguns la ment de los Fueros antigos.* sub tit. *De Officio Iustitiæ Aragonum:* quæ tunc lata fuit, Magistratum ipsum maxima abrogationis difficultate sepserunt, decernentes pacta omnia, & promissa, quæ in posterum quo quomodo de eodem deponendo fierent, irrita futura, & infecta, ac nullam prorsus vim fœderis habitura. Quin Iustitiam Aragonum, postquàm à Rege præfectus sit muneri, ad solius Regis nutum nequaquam pendêre: neque Magistratum eidem, præterquàm à Rege cum Regno simul, abrogari iam posse. Quam legem loquentem induximus, cùm de istius Magistratus vi, ac potestate disputauimus. Verumenimuero cùm ea Comitia, absente Rege, à Maria vxore habita fuissent, quia in Mariæ gubernatione Alphonsus maritur, in Neapolitana expugnatione occupatus, vniuersum hoc nostrum imperium posuerat; & quamuis ipse ad seruandas leges, quæ tunc editæ fuerant, hoc pignore censebatur esse obligatus. satis, quòd pro eo Regina spopondisset, quæ Regalem omnem potestatem habebat: nihilominus tamen volentes nostri maiorem quoque cautionem adhibere, statuerunt, sponsionem eam ab ipso Rege in ipsius Iustitiæ Aragonum verba fieri debêre; cùm eæ præcipuæ partes Magistratus sint, publicæ nempe a Regibus nostris recipiendæ fidei. Itaque istius rei caussa, in Neapolim Iustitia hic legatus est à nostris: deque ipso Rege, decreta omnia approbante, fidem recepit sollemni religione constrictam, se ab eis nec transuersum vmquam vnguem discessurum. tanti sua maiores illi nostri putarunt, ac nostra quoque ad retinendam libertatem interesse, eam legem manêre, quæ iis Comitiis fuerat de abrogandi muneris difficultate rogata. Et Iustitia ipse in ea legatione tantopere Regi officium suum probauit, vt ab eo discedens Ann. Chr. ∞ CDXLV. nouo, & magno afficeretur honore. Etenim Ioanni fratri, Nauarræ Regi, intimus Consiliarius ab eodem Alphonso datus fuit, totiusque bellicæ rei gerendæ rationis administer. Neque id Ioannes acerbe tulit: imo deinceps illius opera, & consilio assiduè vti non solùm in publicis, sed in priuatis suis, ac domesticis rebus consueuit. Cumque Ann. ∞ CDXLVII. Calataiubium tenderet, vt cum Ioanna, Almirantis Castellæ filia, matrimonii dignitate coniungeretur: eum sibi asseclam iussit esse vnà cum nonnullis aliis ad tantam rem ex Optimatibus nostris selectis. Sed intereà dum hæc gerebantur, Metimnæ Zelin Comes, D. Gastonius *la Cerda*, in suis opidis, quæ in iisdem ipsis confiniis sunt, contra nostrum Regnum insidias instruebat. Cui oppositus erat Rudericus Rebolledo, clarus, & fortis vir. Erat quippe inter nostros, ac Castellanos à singulis Regibus bellum indictum. Cùm igitur hi ambo duces Ann. Chr. ∞ CDXLIIX. in constitutum certamen deuenissent; Gastonius à Ruderico comprehensus, Cæsaraugustam captiuus ductus fuit, & ab eodem Ioanne Rege huic Iustitiæ in custodiã traditus. Ipse verò in suam Bardallurẽsem

1439 1441 1442 1445 1447 1448

arcem Gastonium deduxit, ibidemque biennium illum in liberali custodia inclusum asseruauit. Ceterum eo tempore adhuc ille mos antiquus manebat, vt in Comitiis nostri Ordines Deputatos Regni, & Inquisitores Officii Iustitiæ Aragonum, adhibitis suffragiis renuntiarent. Ob quam caussam confusa, & perturbata ea res omnino versabatur. Cui vt prouideretur incommodo, Comitiali decreto Ann. Chr. ∞ CDL. (nam idem Ioannes tunc nostris Cæsaraugustæ habuit, absentis fratris nomine, Comitia) D. Dalmatio Murio, Cæsaraugustano clarissimo, & nobilissimo Antistiti, & huic Iustitiæ, soluta optio data fuit ad ea munera, quos ipsi vellent, ex nostris eligendi; & emendandæ etiam ea in re ipsius antiquitatis potestas. Ipsi verò amplissimos viros elegerunt: atque vt ea omnis suffragiorum in posterum confusio tolleretur, horum munerum sortitionem constituerunt, non expressam eam, quæ nunc viget, sed ad illius prope speciem adumbratam. Inde enim informata videtur, quæ Ann. Chr. ∞ CDLXI. decreta fuit: & quæ tandem nobis mansit Ann. Chr. ∞ CDLXVII. rogata. Sed ne in iis ordinem annorum turbem, multum quoque operæ Iustitiam hunc posuisse constat, vt si fieri posset, maximæ illæ inter inter ipsum Ioannem, & Carolum filium, Vianæ Principem, concitatæ discordiæ sedarentur. Iamque Ann. Chr. ∞ CDLIII. Cæsaraugustæ Comitiis institutis consilia ea de re fuisse inita videmus: eosque ambos, Carolum, & Ioannem, fidem suam in ipsorum Comitiorum facie, interposito iureiurando, Iustitia hoc assidēte, deuinxisse, omnia se esse, quæ pacta fuerant, seruaturos. Quocirca paulò post Iustitia iste in Castellam missus fuit. Atq; tunc obiit pacificatoriam illam legationem præclaram, tantopere à Surita in suis Annalibus celebratam: in qua non solùm prudenter, & cautè mandata effecit, quæ receperat; sed solus ipse opiniones eorum superauit, quos Castellanus Rex in concilium sibi istiusmodi de rebus adhibuerat. Inde pręterea cùm domum suam Iustitia hic reuenisset: in Neapolim iterum eorumdem negotiorum caussa legatus est Ann. ∞ CDLV. Nam etsi aliquandiu eidem Alfonsus succensuerat, quòd suis mandatis Magistratus auctoritate obstitisset, cùm pro illegitimarũ filiarum dotibus nostra opida torqueri iubebat, quemadmodum dum de Alfonso egimus, explicauimus; sed iam multa ille animi erga hunc Iustitiam mitigati dederat signa; quòd ea esset Alfonsi temperantia, ac moderatio naturę, vt quam lenissimè ferret interdictiones quasuis, suis tametsi actionibus aduersantes, modò æquitate iuris, aut latarum legum scripto niterentur. Neq; Rex tunc, vt ipse posteà sententiam suam aperuit, plus quidquam volebat, quàm quãtum permitteret ius. Itaq; istius Iustitiæ legatio perquàm grata Alfonso, ac iucunda fuit. Ab eo autem sequēti anno dimissus, in patriã reuertit, vt institutę rei exitum expediret. Nec diutius multò omnia hæc acerbissimo Alfonsi eiusdem interitu perturbata fuêre. Obiit enim Neapoli An. ∞ CDLIIX. Et eum tunc Regem amisimus, cui similis in terris non erat. Cùm multis autem illius mors accidisse incommodè videretur, tum verò huic Iustitiæ: eum vt omnes crederent, & industriæ suæ, & fortunæ fructus simul perdidisse. Nam magni illum Alfonsus Rex fecit ad grauissima quæque negotia gerenda: sic vt pluris neminem. Iam verò Ioannes Nauarrę Rex, postquàm fratris mortui adeptus fuit imperium, eidem huic Iustitiæ libenter concessit suorum omnium consiliorum summam: quippe qui iampridem singularem eius fuerat industriam expertus. Priusquam autem ad gubernacula nostra sederet, Cæsaraugustæ eodem ipso anno fidem suam in istius Iustitiæ verba solito nexu obligauit. Mox Valentiam proficiscens, eumdem secum duxit: præceperat enim, vt quoad posset, ab illius latere numquam discederet. Atque eumdē ipsius Ioannis nomine An. Chr. ∞ CDLIX. interuenisse cõperio in eo fœdere, q̃ tũc ibi cũ Galliæ Regis legatis ictũ fuit: tũ etiã in Comitiis ad Fragæ opidũ An. Ch. ∞ CDLX. celebratis: & amplissimis iis, quę An. Chr. ∞ CDLXI. ad Calataiubiũ ab eodē Rege habitã fuerunt. De quorũ vbertate libet modò præclarũ Molini testimoniũ afferre, vt ei, q̃ protulimus, cõnectatur. Nã sic est apud illũ in suo Repertorio. *Fori conditi in his Curiis Calataiubii, fuerunt multi, & valde notabiles. Nam ex variis Determinationibus Consilii Iustitiæ Aragonum fuerunt per Ioannem del Rio, magnum Iurisperitum, socerum domini Martini de Larraga collecti.* Et quoniam horum patronorum est facta mentio; fuêre hi ambo illis temporibus in forensibus caussis nimium versati, & in tanto numero habiti apud nos, vt eis duobus nemo ferè tertius suis ætatibus adnumeraretur: quamquàm multorum iudicio, gener socerum, iuris intelligentia, anteiuit. Et idem aliquot post annis ad similem laudem, atque etiam maiorem, suum illum gentilem excitauit, Hieronymum Larragã, clarum, & doctum virum: quem constat Procancellarii Regis munus gessisse, fuisseq; omnino iustitia, & integritate præstantem. Atque hoc memoria patrum teste dicimus. Sed vt ad hunc Iustitiam, à quo digressi sumus, reuertamur, Iudex præfuit

fuit Comitiis Cæsaraugustæ habitis Ann. ∞ CDLXVII. in quibus inducta nobis fuit 1467
præclara, quæ nunc viget, exercendi Inquisitorum, ac Septemdecim virorum in hunc
ipsum Magistratum formula iudicii. vt illius statuendæ ab initio, Ferrarius iste videa-
tur effector, auctor, & parens exstitisse. Præterea Ann. ∞ CDLXXV. Lazarus Borau, qui 1475
eius locum tenebat, in Alagonis opido interfectus fuit, cum Manlienem tenderet, vt li-
tigiosæ cuiusdam à se cognitæ, & iudicatæ rei persequeretur extrema. Quod tam im-
mane scelus, atque in omni vita inauditum, Ioannes Petri Caluilius, potens, & factio-
sus homo commisit: qui rei iudicatæ stare ostenderat non placere. Eoque maior illius
audacia, & maiori supplicio digna, visa est, quòd in totius Regni conspectu (Cæsarau-
10 gustæ enim eo tempore Comitia habebantur) tantum virum necare ausus fuisset. Cæ-
saraugustam verò ipsius opidi fines attingunt. Quamquam autem illico ingens Comi-
tiorum motus, & ipsorum Ordinum concursus, istius sceleris vindex, factus fuit: ve-
rumtamen ii impetus fuerunt inanes. Interfectores enim statim aufugerunt. Neque ve-
rò adhuc quas dependerint pœnas, inueni. Denique Ann. ∞ CDLXXVIII. cùm iam Iu- 1478
stitiatus hic in exitu esset, insignem illam Marchionis Oristanni bonorum omnium fu-
isse factam apparet, contendente Rege, Magistratus verò auctoritate interposita, pro-
scriptionem. Atque eodem ipso Ann. Chr. ∞ CDLXXVIII. exeunte, vt coniicio, ab hoc
Ferrario Iustitiatus depositus fuit, statimque Ioanni Lanuzæ, illius filio, tertio loco na-
to, eiusdem Ioannis Regis beneficentia, delatus. Qua de re scio aliter Suritam scripsisse:
20 & me etiam aliquando, Archiepiscopi nostri Ferdinandi monumenta sequutum. Sed
nuper in publicis ipsius Magistratus Commentariis, Ianuarii mense sequentis anni, Io-
annem Lanuzam filium, Iustitiam Aragonum sæpius nominatum, iuridicundo præfu-
isse obseruaui. Neq; tamen exploratius in eis quidquã inueni, tametsi quæq; potui, scru-
tatus sum. Sed vt vt se res habeat, hoc ibi certum ponitur, videlicet: *Die nona mensis Ianua-
rii Ann. Chr. ∞ CDLXXIX. interfuit in Consilio dominus Ioannes de Lanuza, Iustitia
Aragonum: & hic fuit primũ consiliũ dicti domini Iustitiæ.* Vnde sequi mihi necessario vide-
tur, anteriori anno exeunte fuisse ab hoc Ferrario Magistratum depositum. Et vero ex
Agnete Garauitia, quam duxit vxorem (erat autem illius Aluari Garauitii, cuius
meminimus, & Violantis Lanuzæ filia) vnicam filiam; ac tres filios suscepit: D. Diani-
30 rã nẽpe Lanuzam, quæ D. Petro Lunæ, primario viro, Illuecæ dominatori nupta fuit;
Martinum Lupi Lanuzam; Ferrarium; & Ioannem Lanuzam, quem paulo ante dixi-
mus, parenti successisse. Ac Martinus quidem, filius maior natu, Bardallurensis, ac Pla-
centinæ ditionis institutus heres, fuit omnino fortissimus, & clarissimus vir. Ad cuius
postea filium Ioannem idem iste Magistratus peruenit. De quibus infra dicendi locus e-
rit, cùm de iis, qui interpositi fuerunt, pauca dixerimus. Ferrarius autem, Azaylliæ, &
Cosculluelæ dominatum tenens, D. Mariam Lunam, D. Ioannis Lunæ, Villæfelicis do-
minatoris, & D. Angelinæ Cosconiæ filiam, vxorem duxit. Quæ verò de Ioanne Lanu-
za, tertio filio, dicenda sunt, proximo, & continenti sermoni reseruabo: tantùm est enim
propositum mihi colligere eos, qui hoc sunt functi munere apud nos.

40

XLIIII.

IOANNES LANVZA I.

ITAQVE in paternæ quasi hæreditatis partem Ioannes hic Lanuza,
cùm primum pubesceret, vt in iisdem Commentariis scriptum est,
Ann. ∞ CDLXXVIII. exeunte, Iustitiatum iniit, viuo adhuc Ioanne, sed 1478
iam extremo pene spiritu confecto, Rege: vt idem prope annus, ac
50 mensis ferè, qui ipsius vitæ finem fecit, dedisse huic Iustitiæ istius mu-
neris initium videatur. Superior autem Ferrarius Iustitia ita bona sua
partitus est cum filiis, vt duobus aliis grandioribus singulas eas, quas
diximus, ditiones legaret: huic autem Ioanni, qui minor natu fuit, auita illa, *de Escuer, Ar-
guisal, & Essundebassa*, oppida relinqueret. Et eidem quoque hereditatis loco cu-
rauit, & obtinuit, vt amplissimum hoc à se depositum munus mandaretur. Ne-
que vero inferior, quàm pater, fuit nominis splendore, aut virtute: quin cer-
tè laudibus iisdem ornatus: honoribus autem eò processit, vt & parentem
suum gloria superarit. Etenim cùm in Iustitiatu gerendo magnam præstan-

tis viri speciē indicaret, eāq; inesse in se solertiā, quæ esse posset ad res maiores obeūdas satis: interuallo nec longo interiecto, munificentissimo decreto honestatus, summo cū imperio ad Valentinum Regnum, ac Cathaloniæ deinde Principatum Prorex missus fuit. Atque eodem prorsus munere, & Almirantis simul in Siciliensi Regno perfunctus posteà, visus est certè, cum militari fortitudine domesticam prudentiam adæquasse: nā multa fecit & in bellicis, & in ciuilibus rebus præclara, quæ illius, tametsi mortui, viuam tamen semper memoriam tuebuntur. Quæ verò ea fuerint, non est mihi propositum enarrare, cùm extra Iustitiatum gesta fuerint. Ac vix quidquam in eum incidisse memoria dignum comperio, quod obseruem. Hæc enim tempora planè nobis tranquilla fuêre: & verè vt dicam, actiones omnes tum Catholici Regis Ferdinandi, qui cum hoc Iustitia fuit ætate coniunctus; tum Caroli V. Maximi, Imperatoris; ac Potentissimi Regis nostri Philippi, ad quos gradatim ipsius Ioannis II. Regis hæreditas omnis peruenit, Magistratū hunc otiosum reddiderunt. Nā quisq; eorū ꝓ singulari sua benignitate videtur, certatim quasi, nō ad turbandā, sed ad tranquillandā Rēpub. cucurrisse. Cùm verò Catholicus Rex, postquàm Ioannes pater interiit, gubernacula nostra prendere concupiuit; fidem suam huic Iustitiæ, Reipub. nomine, A. D. IIII. Kal. Iul. eiusdem Ann. Chr. ∞ CDLXXIX. se nihil contra patriæ iura facturum esse, solito more, interposito iureiurando deuinxit. Et illud idem similiter Ann. Chr. ∞ CDXXCI. tum idem Rex, tum Isabella vxor, pro Ioanne filio, Asturiarum, & Gerundiæ Principe, illius tutores adscripti, quòd puer infans esset, spoponderunt; quando illum futurum eorum heredem à nostris acclamandum decreuêre. Cumque Ann. Chr. ∞ CDXXCV. interuenisset ille, quem retulimus, de Sancti Inquisitoris morte grauissimus casus: Iustitia hic clarissimi iurisiurandi princeps fuit, quod quatriduo post in Templo maximo à Magistratibus vrbis, sollemnibus verbis, factum est: quoniam quidem ad eam, quæ erat Catholicæ Fidei, caussam non minori studio, quàm ad animarum salutem incumbere oportere iudicauit, iamque Sanctissimum ipsum Inquisitionis Officium (quod tūc in Remp. ad Iudæorum delicta comprimenda inducebatur) & Magistratuum omnium potentia, & priuatis singulorum præsidiis fultum esse. Neque enim pro illius statu Iustitia hic tunc solam Magistratus opem, sed & priuatas suas, suorumq; fortunas, auctoritatem, gratiam, & copias spopondit. Atqui eumdem aliquandiu constat simul eodem tēpore & Iustitiatu ipso, & singulis aliis muneribus fuisse perfunctum. In Valentiam siquidem circiter Ann. ∞ CDXCII. Proregem missum: post autem aliquanto, in Cathaloniam: anno verò ∞ CDXCV. amplissima illa duo, quæ paulo ante diximus, Siciliensis Regni munera obiisse. Sed Iustitiatum suum nequaquam Annum ∞ CDXCVII. excessisse, in Magistratus Commentariis, quos dudum peruolutaui, certum inuenio: eius autem vitam longiùs productam.

1479 1481 1485 1492 1495 1497

XLV.

IOANNES LANVZA II.

NAm in Magistratus Tabulario, in quo dicti Commentarii sunt reconditi, sic comperi librum inscriptum. *Liber primus consilii magnifici, & circumspecti viri domini Ioannis de Lanuza iunioris, Militis, Serenissimi domini Regis Consiliarii, ac Iustitiæ Aragonum, de Anno Christ.* ∞ CDXCVIII. In his verò Annorum, qui antecesserunt, Codicib. quorum plurimi exstant, Ioannis Lanuzæ Iustitiæ Aragonum expressum nomen, ac sæpius repetitum in ipsis Diariis inuenitur. Quod ad superiorem Iustitiam referendum esse, aperta res est. Atque inde etiam colligitur, vno, & eodem tempore, & Iustitiatu, & Regiis aliis muneribus potitum fuisse. Hæc autē tanta nominum similitudo non paruam creat in horum Iustitiarum annotandis temporibus confusionem. Quæ de ipsis enim monumenta loquuntur, ac iidem ipsi, quos dixi, Commentarii, semper Iustitiæ Aragonum nomen non exprimunt: aut si fortasse exprimunt, nequaquam semper iis, quæ nos adiicimus, signis, quasi articulis, posteriorem hunc Ioannem à superiore discernunt: quibus facillimè ea omnis confusio tolli posset. Vnde fit, vt quæ personis distinguūtur, nominibus interdum confundantur: atque vt tametsi singula facta fidenter obseruentur, ad quem tamen eorum referenda sint, non ita queant fidenter annotari. Sed maiore laude aliis in rebus, quàm in hac vna enucleatè easdem perscribendi, nostra semper omnis versata est antiquitas. Hanc autem à

1498

me

me nunc adhibitam vniuscuiusque eorum temporis notationem, exploratam possumus habere, vt coniicio. Ingenuèque fateor vulgarem eam, quæ hactenus versata est apud nos, quæq; tum dictum Archiepiscopum Ferdinandum, tùm alios, quos sum sequutus, decepit, in me facilius, quàm debuerat, cum primum illos edidi Fastos, irrepsisse. Apertè itaq; ex dicti codicis inscriptione colligitur, iam dicto Ann. ∞ CDXCVIII. superiorem Ioannem Iustitiatu abiisse: hunc autem in illius locum fuisse suffectum. Iunior autem propterea dictus est, quod superioris Iustitiæ filius esset, è nobilissima D. Beatrice Pimentelia vxore, procreatus. Quod si anteriores ambo, ipsius scilicet pater, atque auus, tantum, quantum supra dixi, omni genere laudis floruerunt: nequaquam Iustitia hic degenerauit ab eis: quin si vita sibi suppeditauisset; ad easdem ipsas, ad quas pater, fortunas, ac maiores fortasse peruenisset. Sed vterque eorum cecidit in cursu: pater quidem, Neapolitanus Prorex, Guntisalui illius Ferdinandi Cordubæ, clarissimi, summi, ipsoque nomine dignissimi imperatoris, loco designatus: hic verò Ioannes filius; cùm in patris locum Prorex etiam in Siciliam mitteretur. sic iam ad paternam gloriam per eosdem ipsos gradus ascendebat. At verò in gerendo Iustitiatu omnino fuit auitam ipsam laudem consequutus. Prudens namque habitus est, industriusque in agendo; maximi animi, summi consilii vir: conseruandæque Reipub. studiosus. Catholico autem Regi acceptissimus fuit. Cùmque paulo ante, quàm Magistratum iniret, Ioannes Princeps Salmanticæ obiisset sine prole, quamobrem iure, futura illius hereditas ad Isabellam sororem, Portugaliæ Reginam perueniebat, quæ Catholicorum Regum grandior filia fuit: parentes eam, virumque Emanuelem, futuros Reges à Castellanis viris salutari, Toleti Comitiis institutis, impetrarunt. Cæsaraugustam inde confestim aduenientes, indictis etiam Comitiis, Iustitia hoc assidente, contenderunt, simillimam nostrorum Ordinum auctoritatem adeundæ istius hereditatis exstare. Nostri tamen, ne incautè quid agerent, in ea, quæ huiusmodi de re memoriæ prodita essent, inquirere cœperunt. Quod Catholica Regina visa est ægrè ferre. Sed cum interea dum hæc agerentur, Emanuelis vxor, Augusti mense iam dicti Anni ∞ CDXCIIX. Michaelem filium peperisset: huic nostri statim, quam Castellani parentibus dederant, fidem de futura successione dederunt, sollemni religione obligatam; prius tamen solito cum auis Regibus icto fœdere; quibus Iustitia iste ad eam rem, quemadmodum cum Ioanna Principe factum fuerat, ipsius tunc nati nepotis tutellam commendauerat. At Michaelis mater quàm mox tunc interiit. Nec Michael ipse biennium plus vixit. Quapropter in destinatam hanc, desponsamque ipsis hereditatem auspicato sanè vocata fuit Ioanna, Catholicorum Regum secunda filia: quæ Philippi, Archiducis Austriæ, Maximiliani Imperatoris primogeniti filii, vxor erat. De quibus Iustitia idem iste etiam, vt assolet, A. D. VI. Kal. Nouemb. Ann. Chr. ∞ DII. publicam fidem de legibus, ac libertatibus seruandis recepit, priusquam ad eos publica rogatione, & consilio futura ea successio deferretur. Quinquennio autem post, Anno Chr. ∞ DVII. Iustitia hic, paterq; ipsius, ambo siquidem paucis interpositis diebus, Neapoli obierunt, in aperto eo ad maiores honores cursu, quem dixi. Inde eorum cadauera adducta fuêre in patriam quamcitò, & in nobilissimo sacello, quod sanctissimam Virginis *de Pilari Capellam* contingit, constituta: vt & ipsæ eædem scopulosi, & infesti inferi Maris vndæ visæ equidem sint, diu pati non posse, quos viuentes ad tantam laudem, & gloriam virtus extulerat, mortuos iam tanto honore optimæ istius sepulturæ carere. Ex nobilissima vxore, D. Ioanna Rocabertina, Ioannes hic II. vnicam filiam reliquit, D. Mariam Lanuzam; quæ D. Petro Martini Lunæ, primario nobilissimo viro, Moratæ nuper Comiti, nupta fuit: eorumque deinde vnica etiam filia, D. Maria Luna illustrissimo Sastagensi Comiti collocata; ad quem iure horum Iustitiarum amborum communis peruenit hereditas bonorum; & gloriæ. Et iisdem ferè temporibus quibus hic Iustitia, sed longe maior natu, apud nos floruit Alfonsus Lacaualleria, interpres iuris præclarus: cuius ea ætate tam magnum nomen in patronis fuit, vt ad munus Procancellarii gerendum idoneus haberetur. cui tandem à Catholicis Regibus præfectus fuit. Atque eidem proxime adiunctus, ætate tamen inferior, in publicis iudiciis versatus est, Michael *del Molino*; non tam communis iuris, vt accepimus, quàm priuati nostri peritus vir. Cuius illud exstat, ad iudiciorum certamen opus vtilissimum, *Fororum & Obseruantiarũ Aragonum Repertorium*, inscriptũ: à quo fateor me sumpsisse multa; ne si negarem, fateri cogerer surripuisse. Nec dubito præteritos à me esse nõnullos, in ipsa iuris ciuilis scientia præstantes; & fortasse fuisse eosdem ipsos, quos retuli, clariores, quàm quoquomodo à me inducti sunt. Sed hoc quidem ignoratione. Nihil enim scribi potest de iis, de quibus ipsorum nulla, aliorum verò pauca admodum monumenta loquuntur.

XLVI.

IOANNES LANVZA III.

1507

CEterum eodem Ann. Christ. ∞ DVII. hic Ioannes Lanuza III. Iustitia factus fuit. Antecedentis autem Iustitiæ frater patruelis erat patre nempe natus, Martino Lupi Lanuza, Ferrarii I. grandiori, vt diximus, filio: quem clarissimum etiam, ac fortissimum virum fuisse cõstat. Nec vellem sanè, dum tantopere laudo hos Lanuzas, ne fingi videantur hæc, vt à me quodammodò dicantur ita, ad propositas nunc mihi singulas eorum narratiunculas illustrandas. Res tamen sic habet, vt non tam digne, ac merentur, eos à me esse existimem commendatos. Ac istius quidem Martini nota est valde excelsi, atque inuicti animi magnitudo, virtutisque præstantia; eaque publicis literis testata satis: in quibus Rex Ioannes II. cuius ætate fuit, tantum ei laudis impertit, quantum nemo tribuere alteri in communicanda gloria debuisset, nisi eadem ipsa iusta gloria verè illius virtuti, tãquã honestissimus fructus, deberetur. Eum siquidẽ prodit assiduè secum versatum in militia, magnoq; sibi & in periculis adiumẽto, & solatio in laboribus, & gratulationibus in victoriis fuisse: atq; Cathalonico bello (quã tandem prouinciam in militari labore totã peragrauit) aliquãdo eũdem, non aliorum militum fortitudine, sed sua eximia virtute, ac præstantia manu consertum quendam Signiferum hostem in ipsius Regis conspectu iugulasse. Quæ tanta illius virtus vt clara, & illustris manêret in posterum, ex eaque exstaret generi, ac nomini suo perennis aliqua gloria constituta; ampla rogatione Rex detulit Martino, ac suis, vt priuata familiæ suæ Insignia gestarent cum clarissimis Regiis Insignibus implicata: quasi, insigni ea Insignium permistione, Rex duceret, ipsis rebus communiter gestis, Martinum ipsum penè simul secum triumphare fas esse. Et cum sane permultas res magnas, sine Ioanne Rege in eo bello gessisse constat: Regem sine ipso vix vllam. Itaque de præstanti illius virtute verè quidem affirmari potest, ad eum ex bellica laude neminem vnquam suorum aspirasse; suosque omnes habere in eo domesticum ad imitandum exemplum, illustre, & præclarum. Ex iis igitur continuis honoribus familiæ suæ, maiorumque suorum, hic Ioannes quodammodo iure visus est ad hoc munus gerendum accessisse. Cumque illius nomen, propter memoriam patris, in splendore esset (eum namque Martinus procreauerat filium ex vxore, quæ *D. Grayda de Torrellas, & Perellos* dicta fuit) & ipse quoque cognitus est, magnus, & excelsus homo ad honestatem, ad temperantiam, ad fortitudinem, ad integritatem, & fidem; sic denique ad virtutes omnes fictus à natura, vt quouis honore dignus, etiam sine vlla maiorum commendatione, haberetur. Istius autem præstantiæ suæ priuatus magna signa dedit; sed in Magistratu maiora: & verò præcipuè iis Comitiis, quæ eo Iustitia habita fuerunt Ann. Chr. ∞ DX. ∞ DXIX. & ∞ DXXIIX. posteriora duo, à Carolo V. priora verò, à Catholico ipso Ferdinando Rege. In cuius locum Carolus ex filia nepos suffectus fuit; & vnà cum Ioanna matre eodem Ann. ∞ DXIX. à nostris Augustissimus heres acclamatus, de eo, vt moris est, à Iustitia hoc priùs recepta fide. Neque tamen æquum esset hoc loco, de Antonii Augustini, Gul. F. Ant. N. clarissimi Iurisconsulti, Catholici Regis Consiliarii, integerrimi, ac præstantissimi viri, laudibus silêre, qui prioribus Comitiis interfuit, cùm Procancellarii ipsius Regis personam sustineret, fuitque Illustrissimi, ac Reuerentissimi Ant. Augustini, Tarraconensis Archiepiscopi, pater: nam vt ceteri ex patribus, sic iste, qui tantum illud lumen progenuit, ex filio est nominandus. Is igitur Procancellarius magno vsui Reipub. fuit in iis rebus, quæ tunc sese obtulerunt, transigendis; & in eo munere gloriam illam adeptus, quam nescio, an post fuerit quisquam consequutus. Etenim non apud eam solum Citerioris Hispaniæ partem, quam Aragonii imperii fines circumscribunt, supremum illud in ipsius Catholici Regis Senatu iudicium exercuit; sed apud Neapolitanum, & Siciliæ Regna, aliarumque Insularum, in quas iidem ipsi fines protenduntur: præterea tum ad Galliæ Regem, tum ad Iulium II. Pont. Max. grauissimis de rebus decretus fuit legatus: ipsiusque deinde Caroli V. Regno, eodem Procancellarii munere gloriosè perfunctus. Ac ne quid prætermittamus, quod videatur ad honorem illius clarissimi viri pertinẽre; cum aliquando Reipub. male actæ insimularetur, in Septimancam arcem, graui custodia

[Margin: 1510, 1519, 1528]

custodia seruandus, missus est. Insequenti vero anno, Regni summam D. Francisco Eximini Cisnerio, Archiepiscopo Toletano, moderante, vadibus datis, custodia abiit: & honori suo consulens, de Archiepiscopi voluntate, qui primo quoque tempore postquã Remp. gerendam suscepit, ipsius Antonii caussam terminandam curauerat, ad Belgas concessit, Caroli cognitionem imploraturus. Cumque totius litis bene instructus iudex, & ante actæ vitæ testimonium, sigillo Regio obsignata, ab eodem Archipiscopo Toletano, aliisque supremi Ordinis iudicibus ad Carolum mitterentur: caussa Ioanni Saluagio Cancellariæ præfecto; Garsiæ Padilliæ, viro optimo, & integerrimo, Commendatario Calatrauensi maximo: Montalto Regenti; Iodoco Fisci Aduocato; 10 viris prudentibus, & iuris vtriusq; apprime consultis, iterum inspiciẽda tradita fuit. Qui accuratè litem retractantes, rursusque Antonio facultatem concedentes alia in sui patrocinium allegandi, cum nihil ille amplius adiiceret, prima scilicet, quæ apud Hispaniã facta fuerat, defensione contentus, viri optimi innocentia perspecta, omnium iudicum calculis absolutus; Brusellis in totius Aulæ Palatinæ conspectu, sententiam dignitatis, & honorificentiæ plenissimam reportauit Ann. Chr. ∞ DXVI. IX. Cal. Octobris. Quod tum Archiepiscopo, tum aliis supremi Ordinis Iudicibus, qui illius integritatem, & præstantiam satis cognitam, & probatam habebant, gratissimum fuit. Nec verò huiusmodi honorum amplitudine, tametsi clarissima per se ea, ac pulcherrima quidem monumenta sunt, iam ille eget ad sui nominis memoriam propagãdam. Habet aliud maius, & cla- 20 ius monumentum; quod filium, ad tantam laudem natum suscepisset: illum ipsum nẽpe Archiepiscopum Tarraconensem; cuius nos honore ornari, dignitateq; augeri non solum omnes eius studiosi existimamus, sed & illud idem tota hæc nostra regio, ipsius natalis sedes, atque Hispania cuncta arbitratur. Cui, quod mirari satis vix queo, Romanam antiquitatem tractanti Italia ipsa cedit: cuius admirabilem quandam, incredibilem, ac penè diuinam in antiquis legibus interpretandis scientiam omnium mortalium fama percelebrat: cui incorrupto totius Orbis iudicio, ipsorumque doctissimorum virorum inter ipsos concessu, tributum est ita, vt cùm immensam illius aciem ingenii taciti omnes admirentur (nam quis hoc non facit?) eum in omnibus scriptis, omnique literarum varietate nonmodo sibi ipsis, ac iis, qui hodie viuunt, sed & iis, qui multis ante 30 seculis fuerunt, libenter anteponant: cui denique nullus honos tribui, non debitus, potest. Atque hæc omnia, tametsi summa sunt; longè nimis vitæ suæ integritas vicit: iam vt tanto Pastore Tarraconensem Ecclesiam potuisse frui, inuidendum sit; iactura verò, quæ illius interitu vniuersæ Reip. facta est, vix consolabilis videatur. Mihi vero in gratui isto casu dolendum magis, quòd eum amiserim, ad quem, tamquam ad mercaturam bonarum artium sæpius me fuisse profectũ præmefero, neque tamen inanem rediisse, cùm ab eo tum plurimis in rebus doctior, tum ad peruulgandum hoc opus audacior factus sim. Sed huiusmodi meritorum erga me gratissimam, quamdiu vixero, memoriam conseruabo. Verùm necesse non est, vt summum hunc virum, viuorum, & præsentium attestante iudicio, commendemus. Quamobrem præstat me tacere: ne in eo laudando 40 sermo noster ipsius oratoriæ vbertatis siti exarescat. Vt ad Iustitiam ergò redeamus, ad sui generis splendorem hoc habuit illius Iustitiatus insigne: quod A. D. XVI. kal. Iun. An. ∞ DXX. Ioannes Lanuza alius, Aragonum Prorex constitutus fuit. Sic cernimus Lanuzarum gentem, vno, & eodem tempore, duplici apud nos decore cumulatam: cùm alter amplissimum Prorege munus, alter Iustitiatus, quasi pro ipso Regno, personam sustineret. Nam & is fuit istius Iustitiæ gentilis. Qua tamen cognatione teneretur, non comperi. Verum Iustitia ann. Chr. ∞ DXXXII. A. D. V. kal. Decembr. mortuus est: & in superiorum Iustitiarum ad Virginis ædem conditus sepulchro. Illius fratres fuere: Claudius Lanuza; & Hieronymus Lanuza, Pinnatensis Monasterii Abbas. Sorores vero: D. Grayda Lanuza: & D. Martina Lupi Lanuza: hæc Francisco Ferdinandi Herediæ, Gubernatori 50 Aragonum nupta, de qua mox dicemus; illa autem Vgonis Vrriesii, Ayeruii dominatoris, vxor fuit. Istius autem Iustitiæ, D. Beatrix Espes, dicta; fuit ea quidem lectissima, & spectatissima femina. Filii autem: Ferrarius; Ioannes; & Martinus. Filia, D. Grayda itidẽ vocata, D. Francisco Borgiæ, nobili viro Valentino nupsit. Filiorum, posterior Mediolani obiit; priorum autem vterque Iustitiatum adeptus est: sed interiecto alio, qui huic Ioanni III. continenter successit.

XLVII.

LAVRENTIVS FERDINANDI HEREDIA.

1533 1547

ATVERII is fuit, Laurentius Ferdinandi Heredia, Francisci Ferdinandi Herediæ, & D. Martinæ Lupi Lanuzæ, superioris Iustitiæ sororis, vt dictũ est, filius: vir amplissima familia natus: summa probitate, singulariq; fide præditus: integer, prudens, ac tũ domi nobilis tũ apud Sardos (ad quos deinde se contulit) gratiosus. Iustitiatũ iniit A.D. VI. Kal. Maii Ann. Chr. ∞ DXXXIII. nam sic est in illius Commentariis scriptum: eoque posteà se abdicauit Ann. Chr. ∞DXLVII. vt ad Ferrarium, auunculi filium grandiorem, qui è pueris excesserat, deferretur. Sic Lanuzarum genti redditus fuit gradus istius Magistratus, & honos. Laurentius autem Prorex in Sardiniam missus, maximis in rebus ibi fuit: vt non ita sibi multum sit ex Iustitiatus laude repetendum. Nullius namque similem Præfecturam, in Sardinia vnquam accepimus fuisse gratiorem. Et Iustitiatus ipse non obscurus fuit: ea autem eo clarior, quod Ann. ∞DXLII. Philippus noster, à Regni Ordinibus Caroli patris salutatus heres, in istius Iustitiæ verba iurauit, se patrias libertates, ac leges perpetuò seruaturum spondens. Cuius promissi constantiæ, otium, quo nos fortunam regimus, ac status, quem tenemus, indicio esse potest: cum æquitate, ac iustitia præceptrice, in summa tranquillitate positi viuamus. Vnde fit, vt cũ omnia istius nostri clarissimi, ac præstãtissimi Regis consilia, & facta ad publicã semper salutẽ referantur, Iustitiatus hos omnes, videamus otiosiores, quàm alios, exstitisse: nobisq; etiam ob eã ipsam caussam necesse sit, singulas eorum narratiunculas breuioribus, atq; angustioribus verbis circumcludere, cum ceteroquin vnusquisq; illorum verissimis, ac iustissimis laudibus abundãrit. Laurentius ergo, deposito Iustitiatu, in Sardiniam profectus est cum vxore D. Anna Albione: vbi nulla relicta prole mortem obiit Ann. ∞DLVI. Callari iacet sepultus.

XLIIX.

FERRARIVS LANVZA II.

1547 1554

LAVRENTIO Ferrarius successit; natura mitis, comis, ac humanus; sed qui tamen magnam quoq; fortis, & constantis viri speciẽ præ se tulit. Hic Ioannis Lanuzæ III. filius erat, Ferrarii I. vt paulo ante diximus, pronepos. Cuius haud nominis solã, sed similitudinẽ quoq; virtutum arripiens; & fama populari eam, & vera bonorum laude est meritus. Incredibile est enim, quàm fuerit omnibus illius opera grata, & iucunda. Sed in gloriæ cursu consedit. Etenim cum A.D. IV. Non. Maii ipsius An. Chr. ∞DXLVII. vt iisdem in Commentariis notatur, Iustitiatum iniisset, Prid. Id. Mart. An. Chr. ∞DLIV. ætate florẽs, ingenio, & amicis, mortuus est; & in gentilitio eo tumulo, quo pater, collocatus. Cõnubii expers decessit; postquàm in Comitiis, superiori Anno Montisoni habitis, fecerat ille quidem officio cumulatè satis.

XLIX.

IOANNES LANVZA IIII.

1554 1588

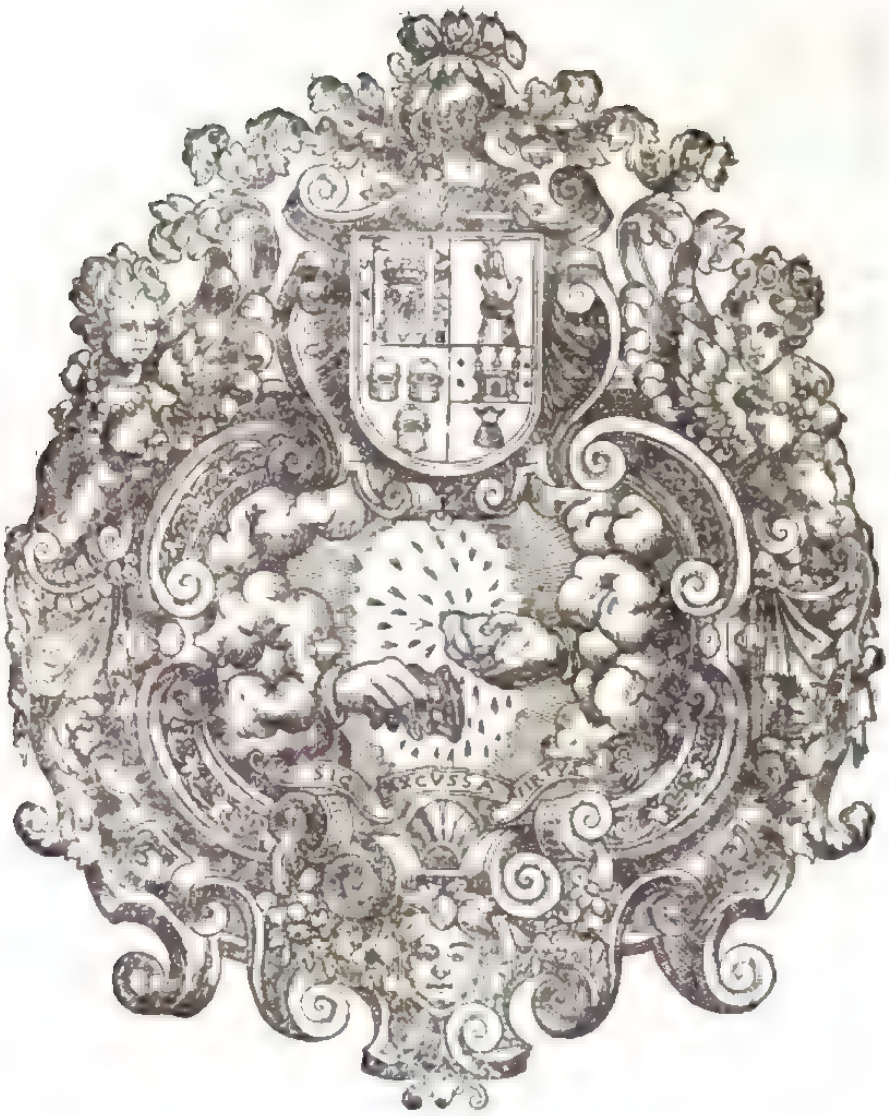
IAM tandem ita traxit temporum ordo sermonem, vt ad Ioannem Lanuzam IIII. qui nunc Iustitiatum gerit, venerimus. Nam statim ipso Ann ∞DLIV. ab eodem Carolo, cum apud Belgas esset, A. D. XVI. Kal. Maii, in Ferrarii proximi, germani fratris, locum suffectus fuit: vt ad quem mœror illius morte veniebat, ad eundem quoq; amplissimus iste honos perueniret. Atque ab eo vsque ad hoc tempus ipsius dignitate, magno, quem videmus, applausu, prudentiaq; & integritate perfungitur. Inter ceteras autem illius virtutes, quibus maioribus suis sic æque respondet; hæc certe sibi vel maximæ laudi esse potest; quòd toto animo, ac

mo, ac mente in eam curam incumbat, vt à suis Locumtenentibus, quibus ea istius muneris pars est concessa, ius omnibus semper æquabiliter, ac diligenter dicatur. Sed taciturnitatem me præstat experiri, cum de illius sedulitate, diligentia, ac studio, fideque in Rempub. tacita eius grauitas, & amplitudo aperte loquantur, neque orationis meæ ornamentum desiderent. Enimvero illud ego fidenter Ioanni Lanuzæ, grandiori eius filio, quem ex nobilissima vxore, D. Catharina Vrrea, demortui Arandensis Comitis sorore, suscepit, denuntiabo, quandoquidem insigni, ac singulari Regis nostri beneficentia dudum, futurus post patrem Iustitia designatus est; illustrem, ac latam ad bene se gerendum patere sibi in tanto hoc Magistratu viam, cum ea sit stirpe profectus, quæ 10 à tam retro longe repetito initio, gloriosum idipsum iter, apertum demonstrarit.

Itaque Magistratum hunc, post captam Cæsaraugustam vrbem, vndequinquaginta viri consequuti sunt. In quos omnes si attente, & diligenter inquiramus; vix quemquam reperiemus commendatione, & gloria non dignum. Si quis vero fortasse laudatus satis nequaquam sit; inertiæ nostræ largiatur: nam sic statuimus, vt pro vniuscuiusque dignitate, parum; pro nostra voluntate, non nimium; sed pro nostra facultate; satis, superque de eis nos dixisse arbitremur.

E T *quoniam ad perorandum spectare videtur sermo noster: hæc denique est Reipubl. qua fruimur, à maioribus nostris ratio constituta, inter Monarchiam, & Polyarchiam alia quædã interiecta noua, vnam quasi in speciem temperata, vicina ambarum, vtrinsque particeps, vel vtriusque potius non expers; tanquam ad puncti instar medium expetens locum, æquabiliter vndiq; conglobata: quæ cum ex Regibus, & legibus constet; Regibus paret: sed quæ tamen à seuero eorum imperio, à quo mœnibus vix potuissemus, Iustitia Aragonum Magistratu interposito, tutos nos reddit: populumq; ac Regem hac vna coniunctione deuincit, vt in omni actione secum ipsa consentiens, à solis legibus Regum benignitate regatur. Quæ vero de huiusmodi argumento plura scribi possent, iam iam fas erit, vt reliquorum Historicorum otio concedamus.* 20

LAVS DEO.

SIC EXCVSSA

ANT. AVGVSTINVS
Archiepiſcopus Tarraconenſ.

HIERON. BLANCÆ S.

GRATVLOR tibi *in primis, ut debeo; quod Hiſtorici noſtræ Reip. nomẽ, atq́ ſplendorem,* Hieron. Zuritæ *ſuffectus, magno conſenſu ſuffragantium Patrum, & totius Ciuitatis approbatione fueris adeptus. Mihi autem valde gaudeo, quod illi, quem magnopere dilexi propter eius inſignes animi dotes, & amicitiam non vulgarem, tu quoq́ ſucceſſeris; qui neq́ in me amando, neq́ in Latina hiſtoria ſcribenda ei ceſſurus eſſe videaris. Commẽtariorum tuorum ingens volumen libentiſſime perlegi; tum quod tua ſint, quem magnopere diligo, tum quod de his rebus agatur, quæ ad patriæ dignitatẽ, ac decus maxime pertineãt. Itaq́ ſi te ab eorum editione deterrerem, ingratus in patriam, ac tuæ gloriæ inuidus iudicarer: cum laborem iſtum tuum facile omnes probaturos ſperem, futurumq́, ut quæ de inſigni iſto Magiſtratu, Iuſtitiæ nomine, magno Dei munere noſtris ciuibus conceſſo, diuinaq́ appellatione inſignito: Deus enim ipſa iuſtitia recte appellatur, non tantum iuſtus; ut vera ſapientia, non tantum ſapiens: ſcribere es aggreſſus; & peregrinis hominibus & vero præcipue noſtris ipſis ciuibus gratiſſima ſint. Non enim Ephori Lacedæmoniis, aut Tribunicia poteſtas Romanis magis aut grata, aut vtilis fuit, quam in iſta Vrbe eſt publica iſtius Magiſtratus tutela. Quare noli amplius differre, quin ea quamprimum manibus omnium terantur, vt ad patriæ noſtræ ornamentum, nouum hoc tuum, graue tamen, & vtile, ſcriptionis genus accedat. Quod vero de laudibus Cæſarauguſtanæ iſtius Vrbis, & de veteribus Pontificibus eiuſdem, ſi quid ex antiquis ſcriptoribus, aut ex actis Conciliorum, aut aliunde aliquando collegeram, ad te quamprimum mitti deſideras; pauca quædam his literis, licet fortaſſe, noctuas, quod aiunt, Athenas, & quæ tibi ſunt notiora, perſcripſi. Atq́ ut omittam, quid C. Plinius de Cæſarauguſtana immuni colonia, olim Salduba dicta, & de Conuentu ampliſſimo ſcripſerit; Strabo quoq́ eandem laudat, habereq́ togatos ciues ait, nihil ex veteri Celtiberorum contumacia, atq́ duritia retinentes. His addit Pomponius Mela: Vrbium de mediterraneis in Tarraconenſi clariſſimæ fuerunt, Pallantia, & Numantia; nunc eſt Cæſarauguſta. Vixit autem Mela Tib. Cæſaris, Caligulæ, & Tib. Claudii temporib. & in Hiſpania natus eſt. Quod vero ex verbis Melæ elici non nemo putat, eaſdem eſſe Numantiam, & Cæſarauguſtam, irridendũ magis, quam improbandum eſt; cum Strabo inter eas* DCCC. *ſtadia collocet. Venio nunc ad laudes ſanctiſſimorum Virorum: laudari enim à laudato viro, vt tu optime in huiuſce operis initio dixiſti, maximum eſt; idq́, cum ſit ob religionis cultũ, longe præſtat. Ex his primus eſt, Cyprianus Carthaginenſis Martyr lib. 1. Epi. 4. quam cum multis Epiſcopis ſcripſit Felici presbytero, & plebib. conſiſtentibus ad Legionem, & Aſturicæ. in ea poſtquam Felicis, & Sabini Pontificum mentionem feciſſet, ait: vtq́ alius Felix de Cæſarauguſta, Fidei cultor, ac defenſor veritatis litteris ſuis ſignificat. Proximus huic, longo ſed proximus interuallo, ſit Prudentius, qui in libro de Coronis, Encratin, & Socios* XVIII. *Martyres, & duos Confeſſores, Caium, & Clementem laudans, Cæſarauguſtã appellat, plenam domum magnorũ Angelorum, eamq́ præfert cæteris vrbib. quod tam multis ornetur corporibus Sanctorum. Ex eadem Vincentium fuiſſe Martyrem tradit, & domum infulatã ſacerdotum Valeriorum, hoc eſt, eius Vrbis Pontificum. Conſtat autem multorum teſtimonio Valeriũ, Dei confeſſorem, Epiſcopum fuiſſe Cæſarauguſtanorum, eiuſdemq́ Diaconum Vincentium. Sed & in Concilio Eliberritano Valerium, eiuſdem vrbis Epiſcopum, ſubſcripſiſſe nouimus, anno Chriſti plus minus* CCCXXV. *Sic duos poſſumus poſt Felicem Epiſcopos Valerios numerare. Ipſa vero vrbs laudatur carminibus quoq́ duorum poetarum Chriſtianorum, Pontii Paulini, qui poſtea Nolanus Epiſcopus fuit, & Auſonii Galli. His addamus Concilium Cæſarauguſtanum contra Priſcillianum, ex teſtimonio Sulpicii Seueri, libro poſteriori extremo hiſtoriæ ſacræ, Anno plus minus* [illegible]CCXXC. *Fuerat paullo ante Concilium Sardicenſe contra Arianos: in quo ſubſcriptum inuenimus Caſtum Epiſcopum. Sic enim in veteribus libris eſt, non Coſtum, vt in vulgarib. anno* CCCXLVII. *vt quidã putant. Poſt hæc inuenio cuiuſdam Epiſcopi Cæſarauguſtani fieri mentionem, tacito eius nomine, in epiſtula quadam Aſcanii Tarraconenſ. Archiepiſcopi ad Hilarium Pontif. Max. quæ in Concilio Romano eſt relata Anno, vt ex Conſulibus apparet,* CDLXV. *Sed mox in Concilio Tarraconenſi Vincentius eiuſdem vrbis Epiſcopus ſubſcripſit anno Chriſti* DXVI. *Non hic eſt Vincentius Arianus Epiſcopus, de quo Iſidorus ſcribit. Ille enim temporibus Mauricii Imp. vixit; hic Anaſtaſii, & Iuſtini. In veteribus collectionibus Conciliorum, poſt Tarraconenſe Concilium, Gerundenſe po-*

situm est, habitum anno vertente. in quo septem ex illis Episcopis, qui in superiori Synodo fuerant, conuenerunt. in his Vincentius non est. Post Gerundense, Cæsaraugustanum collocarunt XII. *Episcoporum, quorum nomina scripta sunt; sed quibus Ecclesiis præessent, subticuerunt. Hi Canones scripserunt octo: ex quibus vnus est à Gratiano relatus; Ne quis ieiunet die Dominica &c. de consecrat. dist. 3. Hi, qui putant hoc illud esse Concilium, quod Seuerus contra Priscillianum habitum dicit; sola duorum Episcoporum nominis similitudine ducuntur, & loci. namq; ille refert Idatium Emeritensem, & Ithacium incertæ vrbis Episcopum, infensos Priscilliano fuisse; contra quem, & socios Cæsaraugustæ Synodus habita est. in qua etiam Aquitanos Episcopos interfuisse ait; & in ea damnati absentes sunt, & contumaces Instantius, & Saluianus Episcopi, Helpidius, & Priscillianus laici, qui Damasum Romanum, & Ambrosium Mediolanensem interpellarunt, & ab eis fuerunt reiecti. Qui ex Hispania Episcopi interfuerint, non narrat. tantum Adyginum scribit Cordubensem ad Idacium retulisse Emeritensem, qui in eos est inuectus. In Conciliis editis bis Italii nomen scriptum est. id mutant in Idacium, & Ithacium: quod facile recipi posset, si cætera conuenirent. Nihil enim est in hac Synodo, quod cum alia Synodo consonet, quæ in Aquis Cælinis contra Priscillianistas habita est anno Christi* CDXLVII. *exstatq; coniuncta cum Toletano primo Concilio. Ea Synodus habita est iussu Leonis Pontificis, vt apparet ex epistula Leonis* XCIII. *ad Toribium Asturicensem; in qua etiam errores eorumdem hæreticorum damnantur. Isidorus in libro de Viris illustribus Idatium Lemicæ vrbis Hispaniarum appellat, & Vrsatium Episcopum eius socium; fuisseq; communione priuatos, & in exilium missos, quod Priscillianum accusauerint coram Maximo tyranno, & damnatus occidi fuerit iussus. Sed aut in Isidori libro, aut in Seueri mendosa sunt nomina. Prosper Aquitanicus in Chronicis cum Isidoro facit, qui anno* CCCXCII. *eadem de Ithacio, & Vrsatio Episcopis ait. In Barcinonensi Synodo non edita Ioannes Cæsaraugustanus Episcopus interfuit anno plus minus* DXL. *Eundem putamus in Ilerdensi Concilio cum Sergio Tarraconensi conuenisse. sed non recte in editis libris Ilerdense, & Valentinum ante Gerundense edita sunt, cum fuerit posterius dicto anno* DXL. *In Toletano tertio maximo Concilio subscriptio exstat Simplicii Episcopi Cæsaraugustani. id habitum anno* IIII. *Reccaredi Regis, Christi* DXXCIX. *Hactenus Gothi hæresim Arianorum tenuerunt: nostri tamen maiores Catholicos Pontifices habuerunt, ipsaq; ciuitas in Catholica religione perseuerauit. Hoc loco referri potest, quod Sanctus Gregorius Turonensis lib. 3. cap. 39. historiæ Francorum & Ado Viennensis ætate sexta in Chronicis, & Aimoinus monachus lib. 2. cap. 19. & 20. historiæ Francorum scripserunt de vrbe Cæsaraugusta à Francorum Regibus obsessa Childeberto, & Clothario, anno plus minus* [illegible]XXXII. *quæ obsessio soluta est, data ab Episcopo stola B. Vincentii Martyris, quæ Parisiis in Ecclesia eidem dicata posita est. Sigebertus Gemblacensis hæc an.* DXLII. *refert. Inter Ioannem, & Simplicium, infelicem illum Vincentium Episcopum collocemus Arianum, aduersus quem Seuerus Malacitanus Antistes edidit libellum, vt Isidorus ait in libro de Viris illustribus, tempore Leouigildi Regis præuaricasse testatur Rudericus Toletanus lib. 2. cap. 14. Post Concilium Toletanum, aliud Cæsaraugustæ Concilium habitum est anno* VII. *eiusdem Reccaredi Regis. in quo subscribunt Artemius Tarraconensis, & alii* XII. *Episcopi. in quibus Simplicius est. nomina Vrbium singularum omissa sunt. tres Canones ediderunt contra Arianos. Anno proximo Oscensis Synodus habita est. tamen in ea Simplicium interfuisse, nobis incertum est. Sed in Barcinonensi anno* XIV. *eiusdem Regis habita, Maximus Cæsaraug. Episcopus subscripsit. De Maximo Isidorus in extremo libro de Viris illustribus hæc refert. Multa versu, prosaq; componere dicitur: scripsit & historiolam de his, quæ temporibus Gothorum in Hispaniis acta sunt: multa quoq; alia scribere dicitur, quæ nec dum legi. Isidorum Hispalensem & Maximum inuenio subscripsisse Toletano Concilio non edito, quod anno primo Gundemari Regis habitum est anno Christi* DCX. *Eundem Maximum in Egarensi Concilio cum Eusebio Tarraconen. anno tertio Sisebuti Regis, hoc est, anno* DCXIV. *fuisse, vetus liber ostendit, in quo non edita Concilia, quæ retulimus, Cæsaraugustanum, Oscense, Barcinonense, Toletanum, & Egarense, conscripta sunt. Post Maximum, Ioannem, Braulionis fratrem, sedisse annis* XII. *B. Ildefonsus in libro de Viris illustribus testis est, temporibus Sisebuti Regis, & Suinthilani. Patrem eum olim monachorum appellat, & virum in sacris litteris eruditum, hilarem, & munificum; de Ecclesiasticis Officiis quædam eleganter, & sono, & oratione scripsisse refert, & de Paschali sollemnitate. Ioanni successisse Braulionē testatur, qui* XX. *annos Episcopus fuit temporibus Sisenandi, Chintilæ, Tulcani, & Childasuinti Regū. Ad hunc Isidorus librum etymologiarū extremo suæ vitæ tempore misit: qui in eius vita fatetur se eum librum in* XX. *libros diuisisse: exstantq; initio eiusdē voluminis epistulæ Isidori ad Braulionem, & Braulionis ad Isidorum. Vitam quoq; B. Æmiliani monachi idem scripsit. quod præter Ildefonsum, asserit Osualdus in martyrologio prid. Id. Nou. Alia quoq; scripsisse eundē, Ildefonsus ait. Eius subscriptio exstat in quarta, & quinta Synodo Toletana: quod etiā Rudericus Toletanus lib. 2. cap. 19. refert, eumq; illustrem appellat his verbis. Huic Synodo quintæ Braulio Cæsaraug. Episcopus præ cæteris illustris effulsit, atque piam doctrinam Christianis*

mentibus

[illegible]*mentibus decenter infudit: cuius & opuscula nūc vsq́ Ecclesia veneratur. Huius eloquentiam Roma* *[illegible]ium mater, & domina per epistulare alloquium est mirata. Est etiam in Toletano Concilio sexto eius nomen adscriptum: quod habitū est anno secundo Chintilani Regis anno Christi DCXXXVIII. At in septimo non interfuisse crediderim, tum quia in quibusdam non editis subscriptionibus eius nomen non sit, tum quia apud Rudericum legatur in eod. Concilio fuisse desideratum à patrib. librum Moralium B. Gregorii. Vnde Princeps, sacro Concilio, inquit, approbante, Taionem Cæsaraug. Episcopum, religione, & litteratura præstantem, & sollicitum scripturarum, ad Romanum Pontif. pro libris Moralium nauigio destinauit. nota est historia, quo pacto somnio admonitus fuerit loci, in quo hi libri conseruarentur: quo enarrato Pontifici, Taio extitit, inquit, Romæ gloriosus, quo antea despicabilis habebatur. & reperto, & accepto libro in Hispaniam est reuersus, & tam Romæ, quam in Hispanis habitus est venerandus. Idem lib.* III. *cap.* XV. *inter sanctos Pontifices laudat Leandri, Isidori, Helladii &c atq́ Taionis Cæsaraug. claram doctrinam. Mendose autem Talonis, pro Taionis, editum est. Apud Ildefonsum, post Braulionē de Eugenio posteriore, Toletano Antistite, agitur: qui cū Ecclesiæ regiæ clericus esset egregius, vita Monachi delectatus est. Qui sagaci, inquit, fuga vrbē Cæsaraug. petens, illic Martyrum sepulchris inhæsit; ibiq́ studia sapiētiæ, & propositū Monachi decenter incoluit. Taio autem subscripsit in actis Toletani* VIII. *Concilii, vt in omnibus libris scriptum est. Item in actis Toletani* X. *licet omissum sit in editis. Habitum autem est anno* VI. *Reccesuinthi Regis, Christi* DCLXV. *Ceteris Toletanis editis nullus Episcopus* Cæsaraug. *interfuit. Ex veteribus libris Toletano* XIII. *anno quarto Eruigii Regis, Christi* DC XXCIII. *subscripsit Fredenaldus Abbas, agens vicem Balderedi Cæsaraugustani Episcopi. Toletano* XV. *anno primo Egicani Regis, Christi* DC XXCVIII. *idem Balderedus interfuit. Mox anno quarto eiusdem Regis* Cæsaraugustanum *tertium siue quartum* Concilium *habitum est. nomina Episcoporum desiderantur. Sed idem Balderedus erat Episcopus, quia idem subscripsit Toletano* XVI. Concilio, *quod habitum est anno* VI. *eiusdem Regis. Hæc habui, quæ de Episcopis, &* Conciliis Cæsaraugustanis *scriberem, quorum memoria exstat apud me, ante cladem illam, Arabum, & Sarracenorum irruptione, illatam. Tu his alia addes, maximisq́ ornamentis & rerum, & verborum illustrabis.* Cura, *vt valeas. Tarracone Kal. Febr.* ∞ DXXCIV.

INDEX
REGVM, REGINARVM, COMITVM, AC IVSTITIARVM ARAGONVM; ANTISTITVM CÆSARAVGVSTANENSIVM, Regulorumque Arabum; Ricorum hominum, & Mesnaderiorum.

* *Maria*

*Maria; Nauarræ Regis filia; prima Petri IV. uxor.

Eleonora; Portugaliæ Regis filia; secunda eiusdem Petri IV. uxor.

Eleonora; Siciliæ Regis filia; tertia eiusdem Petri IV. uxor.

Sibilia; Bernardi Forciæ filia; quarta eiusdem Petri IV. uxor.

*Matha, seu Mathea: Armeniacensis Comitis soror; prima Ioannis I. uxor fuit.

Violans; Barensis Ducis filia; secunda eiusdem Ioannis I. uxor.

*Maria; D. Lupi Lunæ, Lunensis Comitis filia; prima fuit Martini Regis uxor.

Margarita; D. Petri Pradensis filia; secũda ipsius Martini uxor.

*Eleonora, Vrraca prius dicta; Sanctii, Alburquequensis Comitis, Henrici Castellæ Regis fratris filia; Ferdinãdi I. uxor.

*Maria; Castellæ Regis filia; Alfonsi V. uxor.

*Blanca; Nauarræ Regis filia; prima Ioannis II. uxor.

Ioanna; Almirantis Castellæ filia; secũda eiusdem Ioannis II. uxor.

*Isabella, Regina Catholica: Henrici IV. Castellæ Regis soror, atq; heres: prima fuit Catholici Regis Ferdinãdi II. uxor.

Germana; Nauarræ Regis filia, secũda eiusdẽ Ferdinãdi II. Catholici Regis, uxor.

*Ioanna, Regina, Catholicorũ Regum filia, Caroli V. Imperatoris mater.

*Isabella; Portugaliæ Regũ filia; Augustissima fuit ipsius Caroli V. uxor.

*Maria; Portugaliæ Regũ filia; prima Philippi nostri, Potẽtissimi Regis, uxor.

Maria; Angliæ Regina; eiusdẽ Regis nostri Philippi secunda uxor.

Isabella; Galliæ Regis filia; tertia ipsiusmet Philippi nostri uxor.

Anna; Maximiliani Imperatoris filia; quarta eiusdem nostri Inuictissimi Regis Philippi uxor fuit.

Iustitiæ Aragonum.

Petrus Eximini.
Sanctius Fortunionis.
Sanctius Galindi.
Lupus Sanz.
Fortunius Azenarii.
Ioannes Pelaius.
Asho Sanz.
Ioannes Didaci.
Petrus Monio.
..... Didaci, Ioann. Didaci F.
Petrus Medalla.
Galindus Garsia.
Sanctius Garsiæ Sancti Olalla.
Petrus Ferdinandi Castrus.
Sanctius Tonia.
Stephanus.....
Petrus Sessesius.
Petrus Petri Tarazona.
Ioannes Petri Tarazona.
Martinus Petri Artassona.
Petrus Martini Artassona I.
Petrus Sanctii.
Rudericus Castellezuelus.
Fortunius Ahe.
Martinus Sagarra.
Petrus Martini Artassona II.
Ioannes Egidii Tarinus.
Ioannes Zapata Cadreto.
Eximinus Petri Salanoua.
Sanctius Eximini Ayeruius.
Stephanus Egidii Tarinus.
Pelegrinus Anzanus.
Pelegrinus Oblitas.
Garsias Ferdinandi Castrus.
Galacianus Tarba.
Ioannes Lupi Sessesius.
Blascus Ferdinandi Heredia.
Dominicus Cerdanus
Ioannes Eximini Cerdanus.
Berengarius Bardaxinus.
Franciscus Zarzuela.
Martinus Didaci Auxius.
Ferrarius Lanuza I.
Ioannes Lanuza I.
Ioannes Lanuza II.
Ioannes Lanuza III.
Laurẽtius Ferdinãdi Heredia.
Ferrarius Lanuza II.
Ioannes Lanuza IV.

Antistites Cæsaraugustani.

Episcopi.

A nascentis Ecclesiæ initiis vsq; ad Arabum in Hispaniam aduentum.

S. Athanasius.
S. Felix.
S. Valerius I.
Valerius II.
Clemens.
Castus, siue Costus.
Vincentius I.
Lucius.
Valerius III.
Vincẽtius II. qui fuit Arian⁹.
Simplicius.
Maximus.
Ioannes.
S. Braulio.
Taio.
Baldifredus, seu Balderedus.
Bencius.

Post Hispaniæ autem cladem; quamdiu Arabes Vrbe sunt potiti.

Senior.
Heleca.
Paternus.
Vincentius III.
Petrus I.
Bernardus I.

Post Arabes tamen Vrbe pulsos.

Petrus II. Librana.
Stephanus I.
Garsias I. Guerra de Maionez.
Gulielmus.
Bernardus II.
Petrus III. de Villabeltran.
Petrus IV. Tarroia.
Bernardus III.
Petrus V. Eximini.
Stephanus II.
Petrus VI. de Turrerubea.
D. Raimũdus I. de Castellezuelo.
D. Rudericus I. Rocabertinus.
D. Raimundus II. de Castrocol.
D. Garsias II.
D. Sanctius I. Ahones.
D. Bernard⁹ IV. de Montagudo.
F. Vincentius IV. Monachus.
D. Rudericus II. de Ahones.
D. Arnaldus de Peralta.
D. Sanctius II. de Peralta.
D. Petrus VII. Garsia de Iannas.
D. Fortunius de Vergua.
D. Vgo de Mataplana.
D. Eximinus Martini de Luna.

Archiepiscopi.

D. Petrus Lupi de Luna.
D. Petrus Azenarii de Rada.
D. Gulielmus, Cardinalis.
D. Lupus Ferdinandi de Luna.

LAVS DEO.

CODI-

Tabulæ post pagin. 840. subiicienda.

SEQVVNTVR GENEALOGICAE TABVLÆ ALIQVOT

ET PRIMVM REGVM ARAgoniæ, & Illuſtris Aragonicæ Familiæ Lanuzarum, ex BLANCA.

DEINDE GENTIS NORDMANNICÆ quæ Apuliam, Calabriam & Siciliam ab Anno 1035. vſque ad Annum 1195. rexit, ex Authoribus, qui Suritæ Annalibus ſuccedunt.

TERTIO ILLVSTRISSIMÆ PER TOTAM HISPANIAM & Antiquiſſimæ Gironum Familiæ: & ſimul Ducum, Principum & Comitum, qui per Gironas vxores Familiam propagarunt: quæ ſunt XXXVII. Tabulæ.

AD LEC

DAMVS Aragonensium Regum diligenter explicatam,& à principio a
Blancę libris sumpta,iure cum illis in vno volumine conueniunt:vt simi
ri tabula adiecimus, tanquam librorum qui Suritæ indices in hoc tomo
Statutum erat,ascribere in aliis tabulis,& sub vnum simul conspect
politanos Reges, quos domi magno studio ex authoribus optimis conc
mus, vt Praga,quô nos pro more vocauerat, statim ad Bibliothecam red
beret: interim vero Typographicæ nostro iussu inchoatæ operæ, approp
non possent,tres illas superiores, quas in schedis nostris casu reperimus,
chartis descriptas euulgare debuimus:in quo lector necessariam nobis d
Tamen vt gratiam abs te iniremus,& tabularum quas diximus,leniremus desiderium, libe
itinere,& in tabulas 37. contraximus:mutilas illas & annis non satis discriminatas plerasq; fatemu
niam nondum vidit, & quæ tibi, lector, in ista hiulca & annorum vidua narratione magnam & v
stius argumenti edemus, his iucunde fruere. Ex Dusseldorfio pridie Non. Iulii Anno cIɔ I

INDEX, TABVL
LOGICARVM Q

TOREM.

...ssitem percursam seriem: addita Aragonicorum procerum vnica Lanuzarum familia: quæ ex ...Nordmannorum in Calabria, Apulia, & Sicilia Comitum, Ducum & Regum, stirpem in singula...sequuntur, breue compendium.
...m subiicere, omnium Castellæ, Legionis, Lusitaniæ, Siciliæ, Balearium insularum, Nauarræ & Nea...uisitos & correctos habemus. Nec enim permissurum libenter Inuictissimum Cæsarem dubitaba...emus domum. At cum Maiestas illius in Belgium ad diuersos Electores & Principes proficisci iu...nquantibus præsertim nundinis, & nostro ante autumnum desperato reditu, distineri sine iactura ...ne reliquarum comitatu, quæ in quartum deinde Tomum venient, solas iam & ex præsentibus ...bis veniam.
...lum Hispanicum quem de Gironum familia in vidulo nostro circumferebamus, conuertimus in ..., & quæ domi multo plenius proponi & illustrari potuissent: sed interim tales, cuiusmodi Germa...luptatem & vtilitatem afferent. Vale igitur & dum paulo post eadem pleniora & simul plura i...c. v.

IOANNES PISTORIVS *D. Cathedralis Ecclesiæ Vratislauiensis præpositus, S.C.M. à consiliis, &c.*

...ARVM GENEA-
...VÆ SEQVVNTVR.

TA

INTEGRA ET PERFEC

REGVM FAMILIA EX HIERON

Pompelonei

Primorum Sobrarbiæ Regum familia ex diuersis.

Inniga : *nobilissima fœmina.* = Garcias *Ximenez ex Hispania (non Gothica) veteri familia, dominus de Amescun, & Abarsusa, primus Rex Sobrarberum, Moritur Anno 758.*

Garcias *Innigez Rex II. Sobrarberum & primus Nauarra, obiit Anno 802.*

Teuda *soror Ximenii Azoari.* = Fortunius *Garcias Rex tertius, Moritur Anno 815.*

Sanctius *Garcias Rex quartus occisus in bello contra Mauros Anno 832.* = filia *Galindi II. Comitis Aragonia.*

Ximenius — *Garcias.*

Munia vxor =

Eximinus *Garsi... Comes Arago... ros.*

NOVA FAMILIA REgum Sobrarbiensium.

= Eximinus *rex Nauarra Pompelonis ex ducibus Aquitania.*

Innigris *Arista, eligitur à nobilitate Rex quintus Sobrarbiensis ann. 868. Comes Bigorra dictus Ennicon, occiditur in bello contra Mauros.* = Teuda *vel Innica filia Zenonis ex ducibus Aquitania soror Inniga.*

Garzias *ante patrem obiit.*

= Garzias *A...*

Fortunius *Comes VI. Aragonia annis 36. dictus Fortunius Eximini.*

Garsias *Innici, dictus Enneconnes, Rex Sobrarbiensis & simul Pompelonensis, ex vxore septimus Comes Aragonia, interfectus cum vxore à Mauris, Anno 885.* = Vrraca, *dicta Enenga, filia & heres Comitis Aragonia Fortunii, interfecta grauida cum marito.*

Fortunius *Rex Sobrarbiensis & Pompelonensis, Comes octauus Aragonia, captus à Mauris & restitutus in regnum, ipse se abdicat, factus Monachus in Ligerensi Monasterio, Anno 901.*

Sanctina *vel Sanctia Ordoini* II. *Regis Legionis vxor.*

Vrraca *dicta Teuda vel Toda.* =

Velasquita

Vrraca *Ximenez vxor Alfonsi* IIII. *Regis Legionis dicti Casti.*

Garsias *Abarca v... Aragonia.* Ve...

ꟷVLA I.

IE EXPLICATA ARAGONIÆ

ꟷMO BLANCA: ADDITIS INTERDVM

ꟷibus & Sobrarbienſibus.

FAMILIA Comitum veterum Aragoniæ.

Andeca *ex ducibus Cantabriæ occiſus à Mauris.*

Velinda.

Eudo *vel Hedo vel Haydo dux Aquitaniæ ex vxore* — Vxor *heres ducatus Aquitaniæ.*

Menina *vel Munina vel Mumerana, vxor quibuſdã Froylæ Regis Legionis.*

Hunoldus.

Viſarius.

Azenarius *exutus paternis bonis fugit in Cantabriam. Aliis primus Aragoniæ Comes.*

filia, *nuptiis coniuncta cum Maurorum principe Munnitz.*

Hedo, *Dominus Vizcaye*

Azenarius *fit armis primus Aragoniæ Comes. Obit circa An.* 795. — nobilis *Sobrarbienſis.*

ꟷ*fratris filium, præterito huius altero fratre, fit ꟷquartus, ſed cadit ſtatim in bello contra Mau*ꟷ

Galindus *Azenarii, ſuccedit patri: Comes II. Aragoniæ, viuit Anno* 815.

filia *vxor Sanctii Regis IIII. Sobrarbæ.*

Eximinus *Azenarii Comes III. Aragoniæ poſt patrem, Obiit Anno* 816.

Endregotus *poſt fratrem præteritus cedit comitatum patruo.*

Teuda *vel Tota vxor Bernhardi primi Comitis Ripacurtienſis.*

ꟷ*rii Comes Aragoniæ quintus, obit cum Sanctio quarto Rege Sobrarbienſi in bello contra Mauros Anno* 832.

Sanctius *ex vtero matris excẽſus à milite Gueuara Abarca (vnde Cæſonis cognomentum habet) & ab eo pro filio educatur: ſed adultus probata vera origine ſuſcipitur ab Aragoniis,* REX I. ARAGONIÆ *ſalutatus, dictus Sanctius Caſo Abarca, obiit circa An.* 933.

ꟷ*ilii, Rex ſecundus ꟷvnde ſignum* D.

Eximina.

Thereſia *dicta Florentina.*

Garsias Abarca vel Sancti male nominatur Tremu- quitur

Hermigilda

Ranimirus

Sanctius *Garsiæ & Sanctius Ge- Galindonis, Ir- tertius Arago- is qui Imperat- Regnat ab ann*

Vrraca *Ferdinandi*

Garsias *Tremulus, Rex IV. Aragoniæ, dictus Garsias Abarca, vel Garsias Sanctii, Regnat vix 10. annis, Mortuus anno* 1000.

Sanctius *Pompelon- Hispaniæ mus erat, ritur ann.*

Vxor *domina Nunnia vel Munia: Aliis Eluira vel Geloyra vel Gelayda: Aliis domina Maiora (in priuilegio) filia Sanctii Comitis Castellæ & post fratrem Garziam hæres.*

REGES POMPELONÆ ET NAVARRÆ.

Stephana *vel Magdalena filia Petronini Comitis Perticensis*

Garsias *à patre declaratus Rex filius Pompelonæ, Mortuus anno* 1053. *in bello.*

Ferdinandus *ex patris testamento Comes Castellæ, fit ex uxore primus Rex Castellæ, & per arma Rex Legionis, Obiit anno* 1067.

Sanctia *vidua Sanctii Comitis Castellæ, cuius tantum sponsa erat. filia Alfonsi quinti, Regis XXIII. Legionis hæres regni.*

Sanctius *Rex Pompelonis interfectus à fratre Ranimiro: Aliis à Ramonde*

Ranimirus *fratricida dominus de Calaborra.*

Ferdinandus

Ramondus

Ermesonda

Ximenia

Maiora

Vrraca *uxor Comitis Garciæ*

Placentia

Huius posteros vide in familia Regum Castellæ & Legionis.

Alfonsus *Rex XXVI. Legionis & tertius Castellæ post fratrem obit anno* 1190. *vide ibi.*

Vxor II. *Cõstantia Franca.*

Ranimirus

Filia *Cidi Roderici Didaci.*

Garcias *(Aliis frater Ranimiri, non filius) mortuo Alfonso Imperatore Rege Castellæ & Aragoniæ, Rex rursus Pompelonesis ex electione dominus Montionis, Obit Anno* 1150.

Vxor II. *Felicia fi- mengalis & Co- Comitissæ Urge- sium.*

Concubina

Mergelina *Retrouis Perticarum Comitis filia & hæres.*

Henricus *à sorore Reginæ factus Comes Canosii in Sicilia.*

Alfonsus *post Petrum Rex. Vide fol. B. sequente*

Vrraca *unica filia, uxor propinqui*

Sanctius *succedit patri. Vide* Reges Nauarræ.

Blanca *nurus Imperatoris.*

Margareta *uxor* Wilhelmi *primi, Regis II. Siciliæ.*

…(ex priui) Rex II. Aragoniæ, …, quod nepoti conuenit vt se- ══ Theresia Endregati non istius qui Galindi II. Aragoniæ Comitis filius erat, sed alterius filia.

… Garcesii & Garsenniæ … vel Galindez vel … Sanctius Abarca, Rex … & Pompelonæ (non … dictus fuit, sed alius) … 969 vsq. ad 990.

Vrraca — Eximina

… ══ Eximina (ex priuilegio).

… Maior, Rex quintus Aragonum, … & Sobrarbii dictus Imperator … ex vxore simul Castellæ Co… annis 33 plus minus, Mo… 1034. ══ Vxor II. Caya matrona illustris domina Ayuaria. Aliis Concubina.

Gandisaluus à patre factus Sobrarbii & Ripacurtiensis dominus, & tandè Rex, occiditur a Romaneto de Tomanera, vel vt alii volunt à G… moritur ānnus.

Ranimirus Rex solius Aragoniæ ex patris voluntate, sed mortuo Gundisaluo fratre, Rex Sobrarbæ & Ripacurtii, Rex sextus (non primus) Aragoniæ, accepit titulum Christianissimi a Gregorio VII. Pontifice, interfectus in bello a Sanctio Rege Castellæ fratris filio Anno 1063 vel 1067. ══ Concubina

Gisberga, dicta Ermisenda, filia Bernhardi Rogerii Comitis & Garsindæ, ducta Anno 1036. (videtur error) ══

Sanctius Ranimiri, Comes Ayuariæ & Ripacurtii obit ānnus rege relicto herede. — Vrraca

Sanctius IV. Rex septimus Aragoniæ & armis simul Sobrarbiæ & Pompelonis interfecto patrueſe Sanctio. Obit in bello contra Mauros anno 1094. ══ Vxor I. Beatrix Illustris fœmina. ══ Concubina

Ferdinandus dominus Ripacurtiæ.

Garsias Episcopus Iacensis. — Sanctia vxor Comitis Tolosæ. — Theresia vxor Comitis Prouinciæ.

… Ar… ══

Petrus primus succedit patri. Vide folio B. sequente — Ranimirus Rex post duos fratres. Vide folio B. sequente — Isabella obiit Anno 1104.

69

Vxor *Vrraca (ut primo) unica filia Regis Castellæ & Legionis, vidua Raymundi Burgundi, (aliis Comitis Tolosæ.)*

Alfonsus *primus bellator, post Petrum fratrem Rex nonus Aragoniæ (in qua simul Sobrarba, Pompelona & Ripacurtium) ex uxore rex Castellæ & Legionis. Inde dictus Imperator summus Hispaniæ, Victor Maurorum tricies, tandem in ludicro bello, mortuus anno* 1134.

Vxor *secūda Bertha.*

Vxor I. *Agnes.*

Petrus *primus Se… octauus Arago… gnatus, Rex … curtii: fudit in… Maurorum… pter 4. eorum… ritur anno* 110…

Isabella *innupta ante patrē obiit.*

Petrus *ante patrē mortuus.*

Domina *Sol Cidi filia.*

Sanctius *moritur ante patrem.*

Concubi…

Berengari… *num, Ep… tandem…*

San…

5. Eleonora *uxor Comitis Tolosatis Raymundi patris.*

2. Sanctia *uxor alterius Comitis Tolosatis, qui Raymūdi filius erat.*

4. Dulcia *monialis Xixenæ cum matre.*

2. Alfonsus.

Concubina.

Constantia *uxor Gulielmi Raymundi Moncada.*

1. Petrus *secundus Rex post patrem numero* XIII. *Aragoniæ, dictus Catholicus. Moritur in arcis Muretinæ obsidione Anno* 1212 *Idibus Septemb.*

Vxor *secunda Maria filia & hæres Comitis Montpessuli neptis ex filia Imperatoris Constantinopolitani, repudiata à marito, sed frustra. obiit Romæ paulo post maritum.*

Concubina *filia Beringuela Alfonsi infantis Molina filia.*

Theresia *Ægidis Vidaure filia uxor, sed à Pontifice reiecta, tamē ut liberi essent legitimi: sic fit Monialis.*

Iacobus I. *nominis, Rex* XIV. *Aragoniæ, Comes Montispessuli ex matre, natus anno* 1201. *decennis mortuo patre. Vxorem ducit anno* 13. *ætatis. Moritur senex anno ætatis* 72. *Valentiæ anno Christi* 1276. VI. *Calend. Augusti, sepultus Populeti.*

Eleonora *Alfonsi Regis Castellæ filia, dimissa propter propinquitatem, obiit in Monasterio.*

Iacobus *dominus Exericæ, unde illustris familia Exerica.*

Petrus *dominus Ayerbii, unde familia Ayerbia.*

5. Isabella *uxor Philippi Regis Galliæ.*

Alfonsus *declaratus Regni successor, obiit ante patrem*

Constantia *Gastonis vice Comitis Bencharnensis.*

...ii quarti filius, rex ... a patre vivo desi... Sobrarbe & Ripa... ...us prælio 40 millia ... Maur. insignia pro... ...fectos Reges, Mo...

Ranimirus post duos fratres cum Monachus, Sacerdos & Rotensis Episcopus esset, ex dispensatione vsq, ad susceptam prolem, Rex X. Aragoniæ (sed sine Pompelona, quam Garcias verus hæres per electionē recuperat.) Ignauissimus Rex à Castellæ Rege variè vexatus, redit ad Monasterium, vt sub regiis vestibus semper habitum Monasticum gestauerat. Moritur XVII. Cal. Sept. anno 1147.

═ Agnes (vel Mathilda vel Vrraca) Aquitaniæ Ducis filia vel soror.

Petronella vnica filia & hæres promissa in infantia Regis Castellæ Alfonsi maiori natu filio, sed reuocata ab ordinibus Regni nubit Barcinonensi, regnat post maritum. Moritur anno 1173. III. Idus Octob.

Raymundus Berengarius Comes Barcinonæ, ex vxore Rex vndecimus Aragoniæ, viuente adhuc socero, frater Berengarii Comitis Bracææ. Obit ann. 1162. VIII. Id. Augusti.

...Abbas montis Arago... ...scopus Turiasonensis & ...erdensis.

Raymundus dictus Alfonsus Castus, sub tutela matris vsque ad annum 1163. vbi duodecimo ætatis anno Rex XII. Aragoniæ declaratur, mortuus an. 1196. VII. Cal. Maii.

Petrus.

Dulcia vel Adoncia vxor Sanctii Lusitaniæ Regis.

Sanctius.

Eleonora vxor Armengali vel Ermengandi Comitis Vrgellensis.

...ia Alfonsi Castellæ & ...onis Regis, Imperato... dicti, filia ex tertia ...re Richa vel Rixa.

4\. Ferdinandus conspirat cum fratre contra nepotem Regem.

3\. Sanctius Comes Ruscinonensis, tutor nepotis Regis, sed rebellis.

1\. Constantia vxor primum Emerici Regis Hungariæ: secundò Friderici Regis II. Romanorum & Siciliæ.

═ Vxor prima, sobrina Comitis Folcalqueris.

...aymundus Berengarius.

Concubina filia Sanctii Antilionis.

Ferdinandus Sanctii, dominus de Castris, vnde barones de Castris.

Concubina Beringuela filiā Ferdinandi.

Vxor secūda Iolanda vel Violanda vel Hiolanda vel Andreua filia Regis Hungariæ.

Petrus Ferdinandi, dominus in Ixaris, vnde Comites Belchitæ.

═ Marchesia Theobaldi Regis Nauarræ filia.

...4. ...a. Eleonora ... nupta.

2\. Iacobus primus Rex Balearium Insularū factus à patre. Vide nonam familiā.

1\. Petrus tertius nominis, Rex XV. Verte & vide signū A.

3\. Ferdinandus Rossilionis Comes.

4\. Sanctius Archiepiscopus Toletanus, cadit in bello contra Mauros.

2\. Constantia vxor Emanuelis Regis Portugaliæ.

6\. Sanctia Deo viuens edit miracula post mortem.

1\. Iolinda vel Violanta vxor Alfonsi Regis Castellæ, electi Roman. Imperatoris.

Æ

Petrus nomi[...] & Catal[...] ricur in [...]

Vxor Constantia filia Manfredi Regis Siciliæ, sepulta Barcinonæ.

1.

Isabella vxor Dionysii Regis Portugaliæ, relata inter sanctos post mortem.

2.

Constantia (vel Violanta) vxor Ruperti Regis Neapolitani.

Petrus maritus Wilhelmæ Moncada ex comitibus Beneberuensibus domus.

Alfonsus nominis tertius, primogenitus, Rex XV. Aragonæ, dictus Munificus, coronatus in festo Paschali Anno 1286. Moritur An. 1291. postie, XIV. Cal. Iulii, ætatis 27. sepultus Barcinonæ, Mortuus sponsus ante nuptias.

Eleonora filia Edoardi Regis Angliæ, sponsa, ante nuptias moriente sponso.

Iacobus nominis secundus, Rex XVII. Aragoniæ post fratrem, cum prius fuisset Siciliæ Rex. Moritur post res multas gloriosè gestas an ætatis LXVI. Christi 1327. IV. Nonis Nouembris.

Fri[...] à [...] fa[...] Si[...]

Sponsa [...]

Vxor [...]

Vxor te[...]

Vxor prima Blanca Caroli Neapolitani Regis filia ducta 1295. sanctissima matrona, obiit Barcinonæ An. 1310.

Petrus Comes Ripacurtiæ factus à patre.

Raymundus Berengarius Comes Pratensis.

Ioanna soror Comitis Fecensis.

Iacobus Rex designatus, ipse se abdicat regno, factus eques Rhodius.

Constantia vxor nepotis Regis Portugaliæ.

Isabella vx[...] ducis Au[...] saris desig[...]

Eleonora Ferdinandi Regis Castellæ filia, intacta repudiata.

Alfonsus dux Gandiæ, Comes Ripacurtiæ, moritur senex Ann. 1412. Non. Martii.

Ioannes Comes Pratensis ambit regnum mortuo Martino Rege.

Violanta Arenosia.

Alfonsus Comes Deniæ & Ripacurtiæ, Constablius Castellæ, Marchio Villena.

Sic habet AVTHOR Historiæ Gironum. Alii paulo aliter.

Constantia vxor Iacobi Regis Maioricarum, qui obiit Anno 1347.

Isabella morit[...] innupta An[...] 1317.

Petrus Marchio Villena.

Ioanna filia Henrici II. Regis Castellæ ex matre de Vega.

Vxor tertia Eleonora Ludwici Regis Siciliæ soror, ducta Anno 1349.

Vx[...]

Iacobus Astrologus Marchio Villenæ, sed relicto Marchionatu fit Comes de Cangas & Tineos.

Maria de Albornoz domina infantadgi.

Petr[...] An[...] mor[...] post [...]

Ioannes Rex Castellæ.

Leonora vxor Ioannis Regis Castellæ, mater Ferdinandi.

Alfonsus.

Vxor Maria D. Lupi Lunæ Comitis filia & hæres. Moritur Anno 1407.

Martinus à patre factus Comes Exericensis & magnus Constablius Aragoniæ, Dux Momblanci factus à fratre, & post eum Rex XXI. Aragoniæ. Factus post filiũ Rex Siciliæ 1409. Moritur 1410. 2. Cal. Iunii.

Vxor secun[...] Pratensis Co[...] guine Regno [...]

Ferdinandus infans Castellæ, filius Ioannis Regis ex electione Rex XXII. Aragoniæ. Vide in sequente folio signum. ⅩⅩ

Reliquos. Vide inter Reges Castellæ.

Margareta infans obit.

Concubina alia Sicula Tersia.

Martinus II. Rex Siciliæ ex vxoris testamento. Moritur ante patrem Anno 1409. VIII. Calend. Augusti, relicto patre Rege Siciliæ.

Maria Fridrici Regis Siciliæ filia hæres, ducissa Athenarũ & Neopatriæ, ducta 1396. Moritur Anno 1401.

Violant[...]

Martinus mori[...]

Petrus natus Anno 1398. XV. Cal Decemb. moritur Anno 1401.

Fridricus à patre factus Comes Lunensis, ad spem regni vocatus sed rebellans Ferdinando electo, moritur exul misere.

...inis tertius, Rex XV. Aragoniæ & simul Valentiæ ...lonie, electus a populo Rex Siciliæ An. 1282. Mo... Cataloniæ An. 1285. IV. Idus Nouembris.

Concubina Agnesia Zapata.

Concubina.

Iacobus. Ioannes. Beatrix.

Petrus. Ferdinandus. Sanctia. Theresa.

...dricus Rex Siciliæ ... fratre Iacobo Rege ...ius. Vide Reges ...ciliæ Aragonios.

Concubina.

...Isabella Castellæ Regis filia, non ducta propter sanguinem.

...cunda Maria soror Henrici Regis Cypri, obiit 1318.

...rtia Elisenda Moncada Petri Moncada nobilis viri filia.

Iodocus dominus loci in Sardinia.

...r Fridrici ...tra, Ca... ...ani.

Blanca priorissa Xixenensis.

Maria vxor Petri infantis Castellæ.

Alfonsus quartus nominis, benignus & pius, Rex XVIII. Aragoniæ coronatus Anno 1328. III. Non. Aprilis in Paschatis festo, Moritur IX. Calend. Febr. Anno 1336. sepultus Ilerdæ.

Violanta vxor primum Philippi despota Romaniæ. Secundo Lupi Comitis Lunæ.

Ioannes Archiepiscopus Tarraconensis & Toletanus, Patriarcha Alexandrinus.

Vxor prima Teresia Entenza Gombaldi Entenzæ & domine Constantiæ Antillonis filia, hæres Vrgelitani comitatus, ducta 1314. Moritur anno 1327. in partu.

Vxor secunda Eleonora Ferdinandi Regis Castellæ filia repudiata a fratre Iacobo.

Ioannes. Ferdinandus.

5\. Sanctius in partu mortuus cum matre.

2\. Petrus nominis quartus Rex XIX. dictus ceremoniosus, natus septimo mense, coronatus Anno 1336. in festo Paschatis. Moritur Anno 1388. VIII. Id. Ianuarii sepultus Populeti.

4\. Fridricus moritur puer.

1\. Alfonsus moritur paruulus.

3\. Iacobus Vrgelitanus Comes ex matre.

Cæcilia filia Comitis Comengis.

Petrus Comes Vrgelitanus.

Margreta filia Marchionis Montferrati.

Vxor secunda Eleonora Alfonsi & Beatricis Regum Lusitaniæ filia, obiit Anno 1348. primo anno matrimonii.

...rima Maria Phi... & Ioanna Na... ...e Regum filia, ob... ...nno 1347. in puer...

Vxor quarta Sibilia Forzia Bernhardi Cataloni equitis filia, Artalli Focis vidua.

Iacobus Comes Vrgelitanus affectans regnũ, mortuo Martino Rege cõtra Ferdinandũ Regem electũ, moritur in carcere.

Thadæus. Ioannes. mortui ante patrem.

...natus 1347. ...statim ...sumum.

Constantia. Ioanna. Maria.

Isabella nubit Vrgelitano Comiti Iacobo.

...Margreta ...ã, ex san... 1409.

Sponsa ante nuptias mortua Anno 1370. Ioanna filia Philippi Valesii Regis Franciæ.

Ioannes dux Gerundæ viuo patre, deinde Rex Aragoniæ XX. Moritur in venatione, cũ ex equo decidisset XIV. Cal. Iun. Anno 1395.

Vxor prima Matthæa Ioannis Armeniacensis Comitis soror.

Vxor secunda Violantã Roberti Barrensis Ducis filia, neptis Ioannis Regis Galliæ.

Iacobus. Ioannes. paruuli mortui.

Ioanna vxor Matthæi Fecensis Comitis, ambit regnum mortuo patre. Moritur ...

Iacobus. Ferdinandus. moriuntur infantes.

Violanta vxor Ludwici ducis Andegauẽs ducta Anno 1392. Mater Ludwici Calabriæ ducis.

Concubina Aretusa Sicula.

... Comitis Niebla.

II. Blanca Caroli Regis Nauarræ filia ducta Anno 1402.

...nno 1407.

Eleonora *uxor Edoardi Regis Portugaliæ.*

Maria *uxor Ioannis* II. *Regis Castellæ.*

Concubinæ *variæ.*

Alfonsus, *primum Marchio Villena, postea Rex* XXIII. *Aragoniæ post patrem, Rex simul Siciliæ & Neapolis. Moritur anno ætatis* LXV. *Christi* 1458. *Neapoli* XXVII. *Iunii cognomento* SAPIENS & MAGNANIMVS.

Pe[...]

Vxor [...]

Vxor II. *Ioanna Fridrici Admiralii Castellæ filia ex stirpe reg*[...]

Ferdinandus *a patre designatus Rex Neapolitanus, magnus Princeps, author istius familiæ.*

Vide *familiam suo loco.*

Ioanna *uxor Ferdinandi Regis Neapolitani.*

Ferdinandus *Rex Aragoniæ* XXV. *& ultimus, unito deinde regno cum regno Castellæ. Factus est enim Rex Castellæ ex uxore, & simul Siciliæ & Neapolis, Dominus primus Americæ, capit Granatam, Rex totius Hispaniæ præter Lusitaniam. Moritur Anno.* 1516. X. *Cal. Febr. ætatis* LXIV.

Leonora.

Gaston[...]

Concubinæ *tres diversæ.*

Ex matre nobili Catalona Aldoncia Yborra.

Tota *monialis ex matre Tota Vizcaya.*

Maria *monialis ex matre Lusitana Pereyra nobili.*

Ioanna *uxor Bernhardini de Velasco Constablii Castellæ.*

Alfonsus, *Cæsar Augustanæ Ecclesiæ rector, Pater Ferdinandi Aragonii Archiepiscopi.*

Isabella *Henrici* IV. *Castellæ Regis soror & hæres, ducta* 1469. *obit ætatis* LV. *Christi* 1504. VI. *Cal. Decembris, scripto herede Ioanna filia.*

Maria *soror Ludwici Regis Galliæ.*

Germ[...] *Ferdi*[...]

Ioannes *natus & mortuus Ann*[...]

Ioannes *Rex designatus, Princeps Asturiarum & Gerundiæ. Moritur ante patrem & matrē.*

Margareta *filia Maximiliani I. Imp. Romani.*

Isabe[...] *Port*[...] *post*[...] *ante*[...]

Michael *natus Anno* 1498.[...] *Castellæ & Aragoniæ.*

Ferdinandus. *Vide alio loco.*

FINIS ARAGONICI SINGVLA[...]
comm[...]

V.

Ferdinandus infans Castellæ, filius Ioannis Regis, Marchio primum Villenæ & ex uxore dominus Albuquerquæ, ex iure matris & electione Rex XXII. Aragoniæ, electus Anno 1412. in Maio, coronatus statim III Non. Sept. Moritur Anno 1416 IV. Non. April. sepultus Populeti. = Eleonora, dicta prius Vrraca, filia Sanctii Comitis Albuquerquæ ex regia familia. Vide in tabulis familiæ Gironum, quæ sequuntur.

...trus Neapoli infeliciter ...terfectus in obsidione.

...x Maria Henrici Regis ...astellæ filia, Ioannis II. ...ror.

Henricus Magister militiæ S. Iacobi, Marchio Villenæ, dominus & Dux Segorbii. = Catharina filia Henrici IV. Regis Castellæ.

Inde famil... ducum Segorbii.

Ioannes ex uxore Rex Nauarræ, deinde post Alfonsum fratrem Rex XXIV. Aragoniæ, dictus MAGNVS, in senectute cæcus factus. Moritur Barcinonæ XIV. Calen. Feb. Anno 1479.

Sanctius (Ferdinandez) Magister militiæ Alcantaræ, sine liberis.

= Concubinæ variæ.

...ria. Vxor I Blanca filia & hæres Caroli Regis Nauarræ, vidua Martini filii Martini XXI. Regis Aragoniæ. =

...- Maria vel Marina.

...nupta.

Ex matre Nauarra, familia Ansarum.

Ioannes Archiepiscopus Cæsar Augustan.' ex matre nobili ab Auellaneda.

Alfonsus Magister Calatrauensis ex matre Eleonora de ...scabor.

Ferdinandus. Maria. Obeunt prima ætate.

Leonora uxor Ludwici Viamōtesii, Cōstablii Nauarræ.

Maria Iunquesca. =

Ioannes Aragonius dux Lunensis, Comes Ripacurtiæ, unde sunt Aragonii duces Villaformosæ & Comites Ripacurtiæ.

... Comes Fecensis. =

Leonora uxor Gastonis, hæres regni Nauarræ.

Blanca uxor Henrici IV. Regis Castellæ repudiata.

Carolus ex matre Rex Nauarræ impeditur a patre. Mortuus ante patrem anno 1461. IX. Cal. Octobr. ætate 40. annorum.

Ioannes ex matre Rex Nauarræ. Vide suo loco.

Concubina Cappa Sicula =

= Concubina Maria Armendaria uxor Francisci de Barbastro.

Anna uxor Ludwici Ducis Medinnaceli.

...ana uxor secunda ...nandi Catholici.

Ioannes Episcopus Oscensis. Philippus, Magister militiæ S. Mariæ Montesæ.

...o 1509.

...lla uxor Regis ...ugaliæ. Obiit ...puerperium ...patrem.

= Emanuel Rex Lusitaniæ.

Ioanna tandem a populo & matre designatur regina Castellæ, Aragoniæ & Siciliæ. = Philippus Maximiliani I. Imp. filius, Archidux Austriæ, &c. ex uxore Rex Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliæ &c.

Maria uxor Emanuelis Regis Portugaliæ, cuius uxor prius fuerat Isabella huius soror.

Catharina uxor primum Arturi Regis Angliæ, & eo mortuo uxor alterius fratris Henrici VIII. Regis Angliæ, ex quo Maria Regina Angliæ, uxor prima Philippi II. Regis Hispaniæ.

...VIII. Cal. Febr. Moritur 1500. declaratus Rex ...

Carolus Rex Castellæ, Legionis, Aragoniæ, Siciliæ, &c. Imp. Romanus, &c. Vide in Regibus Castellæ.

Sorores quatuor. Vide alibi.

...ris Regni, quod deinde in Hispaniæ ...uni titulo continetur.

TABVLA II.

FAMILIA ARAGONICA L

DOMINORVM ALFOCEÆ, ESCVER

Ferrarius *Lanuza primus dominus oppidi Alfoceæ, Escuerii, Arguisalis, Essmdebasse, miles Iacobi* II. *Regis Aragoniæ circa An.* 1300. ═

═ Galacianus *T*

Ferrarius *Lanuza secundus, magnus miles sub Petro* IIII. *Rege Anno* 1357.

Lupus *Lanuza duxit Vrracam Turbam.* ═

Raymundus *Turba.* ═

Vrraca *Turba hæres totius familiæ.*

Cla

Galaciana *Ægidii Castro filia Petri Castro.* ═ Ferrarius *Lanuza hæres patris, tertius nominis.*

Martinus *Lupi minor natu a matre hæres scribitur, unde vocatus Galacianus Turba.*

Ferrarius IIII. *nominis, Iustitia Aragonum Anno* 1439. *aliquot Regum supremus Consiliarius.* ═ Agnes *Garanitia Aluari Garanitii & Violanta Lanuza filia.*

1. Martinus *Lupi Lanuza dominus Bardellurensis & Placentinæ ditionis, vir fortissimus.* ═

2. Ferrarius *Lanuza quintus dominus Azayllæ & Cosculluela, magnus Vir.* ═ Maria *Luna D. Ioannis Luna domini Villafelicis filia ex matre Angelina Coscomia.*

3. Ioannes *Lanuz … patri, factus I… ragonū, domin… rii, Arguisalis, … debasse. Cedit … no* 1498. *fact… Neapolitanus. … Anno* 1507. *p… bus ante filium.*

Grayda *Lanuza uxor Hugonis Vrriesii domini Ayerdii.*

Hieronymus *Lanuza Abbas Pinnatensis.*

Claudius *Lanuza.*

Beatrix *Espes.* ═ Ioannes *Lanuza tertius, Aragonum Iustitia Anno* 1507. *post patruelem Ioannem secundū. Moritur Anno* 1532. *V. Cal. Decembris.*

Martina *Lupi Lanuza uxor Francisci Ferdinādi Herediæ, gubernatoris Aragoniæ*

Ioa… *fro… cit… pe…*

Grayda *uxor Francisci Borgiæ, nobilis Valentini.*

Ferrarius *Lanuza sextus, Iustitia Aragonum Anno* 1547. *Mortuus Anno* 1554. *pridie Id. Martii sine uxore.*

Ioannes *Lanuza quartus, succedit fratri in officio Iustitiæ Aragonum, Anno* 1554. XVI. *Cal. Maii. Vixit adhuc Anno* 1588. ═ Catharina *Vrrea Aran…*

Ma…

Ioannes *Lanuza quintus, post patrem Iustitia Aragonum.*

ANVZARVM,

II.

...rba Iustitia Aragonum, obiit Anno 1349.

IVSTITIAM Aragonum nominant Aragones summum regni officium, quod in administranda iustitia consistit, & cuius amplissima potestas est, vt ne Reges quidem exempti sint.

...a *vxor Franci* ...*aymundi.*

N. Vxor *Cordani.*

...*a succedit* ...*stitia A*...*m Escue*... *& Essun*... *fficio An*... *ns prorex* ... *Moritur* ... *aucis die*...

Dianira *vxor Petri Luna, domini Illueca.*

Beatrix *Pimentela.*

...nnes *Lanuza secundus, post patrem Iustitia Aragonum Anno* 1498. *prorex Si*...*ia. Moritur* 1507. *paucis diebus post* ...*trem.*

Ioanna *Rocobertina, nobilissima matrona.*

Maria *Lanuza, vnica filia.*

Petrus *Martini Luna, Comes Morata.*

Maria *Luna, vnica filia, vxor Illustrissimi Saltagensis Comitis.*

...artinus *moritur Mediolani.*

...*densis Comitis soror.*

Eleonora *filia Caroli* An-
fis, Neapolitani Regis so

Rolandus *Aragonius* fi

Fridricus *dux* Ath-
chio Randacii. A-
posse Anno 1355

FINIS

Concubinæ vari-

Ferdinandus *dux Montis albi & domin' Motta S. Ioannis.*

Henric-
chio G-
ctus à p-

Filius *co-*
Car-

Germana *Focensis comitissa, Ferdinandi Catholici, nu- tu Ioanni Marchioni B- burgica.*

TABVLA III.

EGES MAIORICÆ

RIVM INSVLARVM E

GONIIS.

Regis Hungariæ Andreæ filia, *prius.* ═ Iacobus *primus, Rex Aragoniæ decimusquartus. Vide inter Aragonios. Moritur Anno* 1276.

-obus *Rex Balearium insularum, factus à patre Comes Rossilionis, dominus Montispessuli.* ═ Isabella, *Sanctii Castellæ Regis filia.*

Petrus *R-* Vid-

-ancia, *uxor Roberti Regis Neapolitani Galli.*

Iacobus *secundus, Rex Balearium insularum post patrem.* ═ Maria, *filia Caroli II. Regis Neapolitani.*

-heres Caro- -li regis Nea- -quater. ═ Iacobus, *ex uxore Rex Neapolitanus, cuius tertius maritus erat.*

Ferdinandus *Rex Balea- insularum.*

-ia, *filia Alfonsi IIII. decimi octaui Arago-* ═ Iacobus *ultimus Rex Maioricæ, cedit victus Petro quarto Regi Aragoniæ propinquo & affini. Moritur Anno* 1347.

SVCCEDIT Petrus IIII. Rex Aragoniæ: & post eius filium Ferdinandus Castellæ Regis filius, Rex Aragoniæ electus: vnde hodie Reges Hispaniæ possident.

Vie

ET BALEA-

K: ARA-

ex Aragonia decimussextus.
e suo loco.

2 3

Sanctius. Ferdinandus captus in bello à Carolo II. Neapolitano Rege Anno 1306.

rium.

Cina, Hugonis quarti filia Cypri Regis.

Elisabeta, uxor Ioannis II. Marchionis Montferrati.

TERTIA TABVLA, AD LIB

Nordmannorum in Sici

TABVLA IN QVA PRIMOR

AVERSÆ, TARENTI, ASCOLI, MELITI, SC

Capuæ, Barri, &c. Comitum & Principum,

Nordmanniea F

Vxor *prima nobilissima, vt author asserit.* = TANCREDVS Comes *alta Villa in Nordmannia, filios, quos* *armis & virtute totam paulatim Apuliam, Calabriam*

1. Guilielmus *dictus Brachioferreus, venit cũ fratribus in Siciliam Anno* 1035. *Comes, armis factus primum Ascoli, deinde Apulia de fratrum consensu, miles fortissimus, obiit Anno* 1045. *circiter sine liberis.*

3. Hunefridus *post duos fratres Comes tertius Apulia, cum prius fuisset Comes Abagelardi. Moritur Anno* 1057. = Vxor.

2. Drogo *succedit fratri Bracchioferreo occisus p̃ insidias ab Apulis* III. *Non. Aug. Anno* 1050. *vel* 1051. *Comes secundus Apulia.* = Filia *Ranulfi Comitis Auersa.*

4. Gotfridus *Comes Capitinata post Malgerii fratrem.*

5. Serlon *manet apud patrem.* =

Filia *à Guascar... patruo elocata D... minico nobili Ven... to in mercedem pr... diti Dyrrachii.*

Serlon *sequitur patruos in Apuliam ... tissimus miles, factus ibi Comes. ... tur iuuenis.*

Filia *Baianensis Comitis. Nubit secundo maritu Amgelmaro militi, iussu Guiscardi.* =

Nescio quis pater. = Abelgardus *Comes quartus Apulia post patrem, sed eiectus mulctatur exilio cũ fratre, moritur Constantinopoli.*

Hermannus *ex carcere cum fratre missus a patruo Roberto in exilium Constantinopolin, vbi moritur.*

Constantia *filia Philippi Regis Gallia ducta Anno* 1104.

Ranulfus *cum fratre profectus in Syriam, moritur.*

Richardus *cognatus vel agnatus Boamundi Tarentini Principis, abit in militiam Syriacam, ex familia Brachioferrei, sed non filius, vt falsò existimatur, nisi fortassis spurius.* =

Boemundus *infans mortuo patre, cedere ... patu Antiocheno aliis cognatis debuit. ... illis mortuis Anno* 1118. *factus Dux ... Antiochia, occiditur Anno* 1130. *in ...*

Vxor *secunda.* = Rogerius *propter propinquitatem secundus Boamundi Antiocheni Principis tutor, & interim dum hic adolesceret, cum conditione tertius in Syria Princeps Antiochia, occubuit in bello Anno* 1118. = Vxor *prima soror Joscelini domini Cortenai Franci, Comitis Edessa in Syria.*

Const...

‑OS DE REBVS GESTIS
‑a & Apulia.

‑VM APVLIÆ, CALABRIÆ,
‑YLLACEI, ABAGELARDI, CAPITINATÆ,
‑ominorum, Comitum & Regum Siciliæ
‑milia.

‑abebat plurimos, militatum in Italiam Anno 1035 mittit, qui ‑& Siciliam suam faciunt. ═ Vxor secunda Fresenda.

3. ‑ilielmus egre‑ ‑s miles, Comes ‑principatus A‑ ‑lia.

Filia vxor domini & Principis Auersæ, mater inde filii Iordanis et ex hoc nepotis Richardi principum Auersæ.

1. Robertus Guiscardus primum Comes in Calabria, & post Hunefridum fratrẽ & huius filium Comes quintus Apuliæ An. 1057. Dux tandem a Papa factus dimidiæ Calabriæ & totius Apuliæ Anno 1060. Moritur in Bello Bulgarico, anno 1084, ætatis LX. annorum, sepultus Venusii.

2. Malgerius Comes Capitinatæ in Apulia.

Filia vxor Comitis Cõuersanæ, mater Gotfridi Comitis.

7. Rogerius primum Meliti & Scyllacei Comes, dominus dimidiæ Calabriæ, tãdem Comes, & dominus totius Siciliæ. Verte et quære signum]:[

4. Aluaredus.

5. Humbertus.

6. Tancredus.

Vxor prima dimissa propter propinquitatem. ═ (Robertus Guiscardus) ═ Vxor secunda Gayta vel Guta vel Sigelguta, filia Guaymarii, soror Gisulfi principum Salerni.

Ex uxore prima:

Marcus, dictus Boamundus, Princeps Tarentinus, cedit Apuliam fratri Rogerio, profectus cum Bullonio in Syriã, vbi creatur prim⁹ Antiochiæ Dux. Mortuus Anno 1108.

Ex uxore secunda:

Mabilia vxor Wilhelmi Marchionis de Grante manil, affectans contra affinẽ Rogerium Apuliã, exulat Constantinopoli, sed eandem reconciliatus recepit omnia præter Castrũ S. Mauri.

2. Robertus moritur statim post patrem.

1. Rogerius cedẽte Boamũdo fratre dux Apuliæ & dominus dimidiæ Calabriæ primus. Moritur Salerni Anno 1093. ═ Adela filia Roberti Frisi Comitis Flandriæ, vidua Canuti Regis Daniæ.

Filia elocata filio IMPERATORIS Cõstãtinopolitani.

Wilhelmus Marchio de Grante manil. ═ (Mabilia)

Guilielmus dux secundus, Apuliæ & dimidiæ Calabriæ dominus à Papa confirmatus Anno 1114. Moritur Anno 1120. ═ Sponsa non ducta propter Spõsi mortẽ, filia IMPERATORIS Constantinopolitani.

Tancredus profectus in Syriam, fit dux Galilææ, & mortuo auunculo Boamundo, cum huius filius infans per ætatem gubernationi impar esset, electus secundus princeps Antiochenus. Moritur Anno 1112. ═ Cæcilia filia Philippi Regis Galliæ.

Wilhelmus moritur in itinere in Syriam.

‑a princi‑ ‑ix tandẽ ‑quartus ‑lo. ═ Alisa filia Balduini II. Regis Hierosolymitani.

‑antia vnica filia.

‑ab fur‑ ‑Mori‑

Rogerius (*vt prius*) *tandem tot* *dominus, felicissimus & deuot* *tur Anno* 1101. *annorum* LXX

Concubina.

Vxor *secunda Adelheyda neptis ex fratre Bonifacii Marchionis Montferrati, ducta circa Anno* 1090.

Henricus *vxoris secundæ Rogerii domini Siciliæ frater, Bonifacii Marchionis Montferrati nepos ex fratre, auunculus Rogerii primi Regis.*

Iordanus, *magnus miles. Moritur Anno* 1092.

Vxor *soror secunda vxoris patris, neptis Bonifacii Marchionis Mōtferrati ex fratre ducta Anno* 1089.

Mathilda *vxor Raunlfi Comitis, mater Roberti, ducta circa annum* 1120. *fratri Regi charissima.*

Simon *natus Anno* 1092. *mortuus statim post patrē Anno* 1102. *Princeps dimidiæ Calabriæ & Comes Siciliæ.*

Rogerius *Princeps* *briæ, sed* *Anno* 11 *ciliæ, &* *propinquo* *duce secu* *Dux totu* *Apuliæ* *Princeps* *Anno* 1 *berto: T* Rex Si *1131. Pa* *tus, confir* *Anno* 113 *Anno* 115 LIX. *Regn*

Simon *Lauricelli Comes, factus Comes S. Angeli montis Gargani, Rogerio Regi charissimus & fidelissimus.*

Concubina *vulgaris.*

Concubina *vxoris loco nobilissima matrona, filia Comitis Lecciæ Roberti.*

Spuria *filia vxor Hugonis Comitis Melisini.*

Simon.

Tancredus *Rogerii Regis filius, & nō ex Rogerio filio nepos. (Id enim Chronologia docet, quia senex fuit, multorū liberorum pater cū regnū capesseret) Comes primum Lecciæ ex matre, armis factus Rex quartus Siciliæ Anno* 1189. *coronatus anno* 1190. *mortuus an.* 1195. *natus ad minimum Anno* 1145. *cum Rogerius Rogerii Regis filius nondum adoleuisset.*

Wilhelmus *moritur in iuuentute.*

Sibylla.

Filia *vxor Gualteri de Brenna, qui Ioannis Regis Hierosolymitani frater erat, & vxorio iure regnum Neapolitanum contra Henricum* VI, *Imperatorem affectabat.*

Constantia *Sponsa Arturi qui nepos Henrici* II. *Regis Angliæ ex filio Gotfrido fuit.*

Rogerius (*non Wilhelmus*) *viuo patre Dux Apuliæ, mortuo Rex quintus Siciliæ, sed in aditu regni reiectus ab Henrico* VI. Imperatore, *amita sua marito, & captus atq; castratus, moritur in carcere.*

Irena *Isaaci Angeli Imp. Constantinopolitani filia, nubit secundo Philippo Barbarossæ* Imperatoris *filio, fratri Henrici* VI.

Wilhelmus.

Madonia.

FINIS MASCVLÆ NORDMANNICÆ Familiæ in Regno Siciliæ. *Succedit Henricus VI. Imperator ex Constantiæ vxoris iure.*

...us Siciliæ Comes & ...simus miles. Mori... ...n mense Iulio. = Vxor prima Delicia, dicta Erenberga filia Comitis Moritonii vel Mortanensis ex familia Ducum Nordmanniæ soror Arnoldi Comitis in Sicilia Anno 1061. in bello mortui & Roberti Abbatis S. Euphemiæ, ducta Anno 1062. obiit Anno 1088. vel 1089.

...viuente fratre ...imidiæ Calabriæ ...fratre mortuo ...02. Comes Si... ...ursus mortuo ... Wilhelmo ...ndo Apuliæ, ...s Calabriæ & ...Anno 1120. ...simul Capuæ ...130. electo Ro... ...undem primus ...1130. Anno ...ormi corona... ...matus a Papa ...9. Moritur ...4. anno ætatis ...xxiii. = Alberia vel Eluira vel Gelvira Alfonsi VI. Regis Castellæ & Legionis filia ex Isabella Frāca vxore quinta.

4. Busilla Almi Regis Hungariæ vxor ducta 1097.

1. Mathilda vxor Raymundi Comitis Prouinciæ ducta Anno 1080.

Gotfridus factus leprosus moritur ante patrem & nuptias. = Sponsa, soror nouercæ, neptis Bonifacii Marchionis Montferrati ex fratre, forte illa quæ nupsit Iordano Sposi fratri spurio.

3. Filia vxor Chunradi Regis Italiæ, filii Henrici IV. IMPERATORIS. ducta An. 1095. Pisis.

2. Emma Sponsa Philippi regis Galliæ adulteri, sed vxor Comitis Clarimontis in Gallia anno 1085.

5. Filia vxor Hugonis Guerre... Normanni, Alii Hugonē Gozellam vocant, qui a Saracenis in Sicilia occiditur, Anno 1175. (videtur error in anno.)

Filia vxor Adæ, quem Rex fecit Comitem & dominū comitatus Alexandri Comitis.

2. Anfusus (vel Alfonsus) Princeps Capuæ a patre factus. Moritur ante patrem.

1. Rogerius a patre viuo designatus dux Siciliæ & Apuliæ ante patrē mortuus sine vxore.

4. Wilhelmus primus nominis, Rex Siciliæ secundus, Princeps Apuliæ, cognomento Malus, annorū xiv. moriente patre coronatus a patre. Moritur Anno 1165. ex dysenteria.

Margreta filia Garçiæ Regis Nauarræ qui Anno 1150. obiit, soror sancti Regis & Henrici Spurii, quem in Sicilia fecit Comitem Canosii, obiit Anno 1183. = Wilhelmus primus

Constantia Rogerii primi Regis. nō Gulielmi filia, (erat enim anno 119... quinquaginta annorum) Monialis et ex Monasterio ad regni spē & successione ducta Anno 1190 parit filium Anno 1191. quinquagenaria, moritur anno 1199. vel 1100. circiter. Nata Anno 1141. cum Wilhelmus primus Rex esset infans.

5. Filius de quo nihil exstat.

3. Tancredus a patre factus Barrensis Princeps, obiit ante patrem.

Constantia = Henricus VI. Imperator, Barbarossæ Imperatoris filius, rex factus Siciliæ Anno 1195. Moritur Anno 1199 sepultus Panormi.

Henricus Princeps Capuæ ex testamēto patris, moritur ante patrem.

Wilhelmus secundus, Siciliæ Rex tertius, dictus BONUS, vndecim annorum moriente patre, iuuit Alexandrum III. Papam contra Imperatorem Barbarossam, venit subsidio Christianis in Syria. Mortuus Anno 1189. ætatis XXXVI. Regni XXV. = Ioanna Henrici II. Regis Angliæ filia, soror Richardi: Nubit secundo Raymundo Tholosæ Comiti.

Rogerius puer designatur Rex contra patrem a subditis: sed moritur ante patrem.

Fridricus II. IMPERATOR natus Anno 1191. coronatus Anno 1200. Vide huius familiam inter Suenicos Siciliæ Reges.

SVCCEDIT PER VIM TANCREDVS
Patruus spurius. Vide praeced. paginam.

FAMILIA GIRONVM

QVISSIMIS LITER

TAB

RODERICVS Consalui *de Giron, vixit Anno* ıɔccccxci. = N.

Consaluus *Roderici Giron, vixit ex literarum testimonio* cıɔxxııı. = N

Rodericus *Consalui, vixit cum Ferdinando R*

Consaluus *Roderici Giron*

Sanctia *filia Alfonsi* VI. *Regis Asturiæ & Legionis ex matre Isabella Ludwici Regis Galliæ filia. Vide* Reges Legionis. = Rodericus *Consalui Comes T... so* VI. *Rege Asturiæ & Le...*

Consaluus *Roderici, primus Giron de Cisneris.* = N.

Rodericus *Giron occisus in bello contra Mau...*

Petrus *Roderici.* = Sanctia *Pelagia filia domini Petri de Valladores ex Vrraca filia Alfonsi Regis* I. *Portugaliæ.*

Teresia *Petri, vxor Aluari Diaz de Asturias, vnde sunt domini de Asturias, & domini (sed ex matre) de Hinoiosa.*

Nonnius *Roderici.*

Rodericus *Roderici.*

Consaluus *Roderici Maior domu... & Henrici* I. *Castellæ, & Ferdinan... Legionis Regum post Petrum R... m...n, vixit Anno* 1222. *victor... Moritur ante annum* 1234. *fun... hospitalium, magnus dominus &...*

Vxor *secunda domina Marquesa.* =

7. Maiora.

6. Agnes.

5. Leonora *vxor Ioannis Alfonsi domini de Albuquerque.* Vide *Familiam de Meneses Albuquerquensem sequent. Tab.* VII.

1. Petrus *Consalui.*

2. Munnus.

3. Nunnus.

4. Maria *vxor Martini, (qui filius erat Alfonsi regis Leonis) ex Teresia Gil, vnde Ferdinandus Gil & Alfonsus Gil.*

4. Eluira *sancti... monialis.*

Vxor *secunda... domini ac I... Vrraca filia... cubina Agn...*

Teresia *Ari...*

2.

Berenguela *vxor Lupi de Haro dicti breuis.* Vide *in familia dominorum de Haro, Marchionum de Carpio. Tab.* XXII.

Eluira *Diaz filia Iacobi Comitis de Castineda.* = Consaluus *Roderici (abauo) Magister S. Iacobi* XVII.

Rodericus *Consalui Giron de S. Romano.*

Consaluus *Roderici (aproauo) Giron.*

Eluira. = Consaluus *Roderici, obiit circa Ann.* 1350.

Maria *vxor Roderici Iohannide de Assueris.* Vide *inter Assueros, Comites Lunæ Tab.* XXIII.

Maria *Petri... rum fi...*

Maria *Tellez de Meneses filia Roderici Consaluida, dicti vulpis vel Raposa.* Vide *Marchiones de Villareal. Tab.* VII. = Consaluus *Roderici*

Petrus *Giron Commendator de Martos ordinis Calatrauæ.*

Rodericus *Consalui.* = N.

Maria *vxor Ioannis Alfonsida de Benauides, supremi iudicis Regis Petri.*

Vrraca *Galina.* = Ioannes *Alfonsus Giron obiit ante annum* 1369.

Maria *vxor Petri Consaluida de Baçan.*

Petrus *Alfonsides Giron obiit cælebs.*

Alfonsus *Te...*

IN HISPANIA EX ANTI-
IS ET DOCVMENTIS.
VLA I.

ge.

iens Anno 1070.

oleti & Asturiæ circa Anno 1100. *vixit sub Alfon-sionis, cuius fuit gener.*

…anus. = Maiora *Nennez de Lara.*

… Alfonsi VIII. *… S. Castella, & … derici de Guz-… Maurorum. … adiator multorũ … Regibus gratiss.* = Vxor *prima Sanctia Roderici.*

Guthierus *Episcopus de Segouia.*

Toda *Guzmanna* = Aluarus *Roderici Giron.* *filia Aluari Roderici ex matre Sanctia de Castro qua filia erat Roderici Ferdinandi Calui.*

Teresia *filia Roderici.* = Alfonsus *Tellez de Meneses.*

Liberos & familiam *vide in seq. Tabul. VI.*

Ferdinandus *Aluari.* 2.

3. Aldoncia *vxor domini Ramiri Florez.*

5. Sanctia. 6. Brigida. *Sanctimoniales.*

7. Rodericus *Consalui maior domus Regis Ferdinãdi Sancti an.* 1252. *Obiit an.* 1256 *in Februario, habet* CCLV. *Vasallos nobiles. Mortuus effertur ab* 8. *Proceribus, &* DCC. *Equestris dignitatis Viris.*

Maria *vxor Guilielmi Petri de Guzmann.* Vide *inter Guzmannos Tab.* XV.

1. Teresia *vxor Rodrici Consalui da Cisneris.* Vide *inter Cisneros Tab.* XVI.

… Berenguela filia Lupi Diaz de Haro, … Vizcaya dicti caput braunm ex matre … Alfonsi noni Regis Legionis & Con-… tetus Mendoça. =

= Vxor *prima Berenguela Lopez de Salzedo, filia Sanctii Garsia.*

…us filia Aria Consaluida Quixada ex matre Florasia. = Consaluus *Consalui (ab auo.)* 1.

Consaluus *Roderici.* =

Arias *Giron.* Simon *Episcopus de Siguença.* Rodericus *Consalui.*

Consaluus *Consalui.* Maria *vxor Stephani de Cisneros.* Vide *in Cisneris. Tab.* XVI.

Nunnez vel Martinez de Guzmann. … miliam. Tab. XV.

…lfonsus Tellez (ex matre) Giron occiditur a Petro Rege Anno 1356. VI. *Iannar.* = N.

Ferdinandus *Roderici (ex auo) seruit Regi Petro vbi obiit in bello.*

Petrus *Alfonsides Giron occiso patre abiit exulatum in Lusitaniam.*

…lez. Petri filius Giron, postremus huius familia. = N.

Teresia *Tellez Girona, vltima & hæres totius familia.* Vide *sequens Tabula* II.

TAB

SECVNDA GIRONVM

EX GIRC

TERESIA Girona *Tellez transfert nuptiis familiam ad dominos de Acunna, vxor prima domini Martini Vasquez de Acunna.* = Martinus *Vasquez de Acunna,* Gi... *vxore secunda.* Vide *maiores* ...

Leonora *vxor Ioannis de Castro, domini de Dabela in Portugalia.*

Beatrix *vxor Ioannis de Valencia Marschalci Castellæ ex Regia familia.* Vide *Dominos Valētia, Marschalcos Comara.* Tab x x.

Filia, *vxor Ferdinandi Ducis Bregantiæ filii Alfonsi & nepotis Ioānis regis Lusitaniæ.*

Alfonsus *Tellez Giron, ex vxore domin' Belmōtis. Viuit Anno* 1431. = Maria *Pacheca, domina Belmontis heres & filia Ioannis Ferdinādi Pacheci.* Vide *Domines Pachecos veteres.* Tab. VIII.

Genebra ... *(vide* T... *Vxor secu...* *dominos* ... XXII.

Concubina. = Ioannes *Pachecus Giron, Magister S. Iacobi* XXXIX *Anno* 1467. *factus, Marchio Villenæ à Rege Castellæ Ioanne designatus, ex prima vxore dominus de Moguer, Obiit Anno ætatis* LV. *Calendis Octobris Anno* 1474. = Vxor *prima Maria Portocarrera filia* & ... *Petri domini de Moguer Portocarre...* Tabul. III.

Ioannes *spurius.*

Vxor *secunda Maria de Velasco, filia Petri Ferdinandez primi in familia Condestablis Castellæ dicta* 1471. Vide Velascos Tab. XXXI.

Mentia *vxor Iacobi de Cardenas ducis Maqueda.* Vide *dominos de Cardenas.* Tab. XX.

Beatrix *(aliis ex prima vxore) vxor Roderici Portocarreri.* Vide Tab. II. *Portocarreros Comites Medellini & S. Stephani. Vxor secūdo Alfonsi de Sylua.* Vide *Comites de Sylua.* Tab. X.

MARC...

Francisca *vxor Inigi Lopez de Mēdoça Marchionis de Mondejar.* Vide in Mendoçis de Mondejar. Tabul. XVI.

Maria *vxor Ferdinandi Aluarez de Toleto Comitis secūdi Oropesæ.* Vide Familiam Tabul. XXVI.

Ioanna *vxor Iacobi Ferdinandez de Corduba primi Marchionis de Comares.* Vide *in barū* Tab. XIX.

Catharina *vxor Alfonsi de Corduba domini de Aguilar.* Vide dominos de Corduba Marchiones de Priego. Tab. XVI.

Vxor *secunda Ioanna Henriquez.* =

Magdalena *Pacheca vxor Petri Portocarreri, Marchionis de Villanoua.* Vide Tab. III.

Isabella *Pacheca vxor Roderici Pontii primi ducis de Arcos sine liberis.* Vide Tab. XXVI.

Ioann... *Mar...*

Agnes *Pacheca vxor Iacobi de Bobidilla Comitis de Chinchon.*

Franciscus *Pachecus dux tertius Escalonæ, Marchio Villenæ quartus.* =

Gabriel.

Iacobus *Lopez Pachecus.*

Ioannes ... *dux E...* *chio V...*

(top-right corner mark, unclear)

FAMILIA, ET TABVLA,

ONA FILIA.

...n ex vxore prima, Comes Valentiæ ex ... familia dominorum Acunna. Tab.VI. ═ Vxor secunda, Maria infanta filia Don Ioannis infantis Portugaliæ, Comitissa Valentiæ facta ab Henrico III. Rege Castellæ, ex matre Constantia Regis Castellæ secundi filia. Vide Dominos de Herrera. Tab.XXXIII.

...vxor primum Sanchii Manuelis ...b.XXVIII. Manuelum familiam:) ...ndo Iacobi Lopez de Haro. (vide ...de Haro Marchiones Carpii. Tab.

Huius matrimonii procreationem, vide in Familia dominorum de Acunna. Tab VI.

2.

...heres ...ri.

Petrus Giron, Magister XXVIII. Calatravæ, dominus in Pennafiel, Urenna, Tiedra, Villafrechos, Ossuna, Gelues. Moritur ex angina 2. Maii Anno 1466. ætatis XLIII. in magna Henrici IV. Castellæ Regis gratia. Vide in seq. pag. signum [:].[:]

...HIONES VILLENÆ.

1. Iacobus Lopez, Pachecus Marchio secundus Villenæ & dux Escalonæ primus, habuit vxoris ...luas. Moritur ...Anno

2. Petrus Surdus Portocarrerus, Giron autor Marchionum de Villanova. Vide Tab.III.

═ Vxor prima Maria de Luna Comitissa S. Stephani.

3. Alfonsus Tellez Giron, author Pachecorum de Puebla & Montaluan. Vide Tab.IV.

4. Alfonsus alius Commendator de Villa Franca.

5. Rodericus.

6. Lupus.

Rodericus et Lupus: Fratres Cælibes.

Beatrix vxor Rodrici Pontii de Leon, ducis de Cadiz. Vide Duces de Arcos. Tabul. XXVII.

Maria altera vxor Roderici Pimentelis, quarti Comitis de Beneuenta. Vide familiam Pimentel. Tabul. XXIV.

Isabella vxor Petri Lopez de Padilla maioris Præfecti Castellæ.

...es Pachecus Giron, ...r domus Regum Bohemiæ.

Ioannes Pachecus Comes S. Stephani ex matre, prima patris vxore. Obiit ante patrem ...

Iacobus Lopez Pachecus dux Escalonæ secundus, Marchio Villenæ tertius. ═ Ludwica de Cabrera Marchionissa de Moya.

...═ Ioanna de Toleto filia Ferdinandi Aluarez de Toleto, Comitis Oropesæ. Vide familiam Tabul. XXVI.

Antonia Pacheca sanctimonialis.

Ludwica de Cabrera (ex matre) vxor Ioannis Sarmienti de Aragonia, Comitis de Ribagorça.

Ioanna Pacheca vxor Petri de Çunniga, Comitis de Miranda.

Ferdinandus Pachecus, ...Escalonæ quartus, Mar... ...Villenæ quintus.

Franciscus de Cabrera, Marchio de Moya.

Maria Pacheca.

[:]:[:]

Concubina *Agnes de Menesis.* = Petrus *Giron, frater Ioannis Marchionis, filius Alfonsi ut primus.*

Agnes *uxor Francisci Henriquez de Corduba.*

3.

Maria *Girona.*

Ioannes *Tellez Pachecus post fratrem Alfonsum secundus Comes Urenna An.* 1469. *obiit Offuna aetatis* LXII. *Anno* 1528. XXI. *Maii.*

Alfonsus *Tellez pr[…] à patre factus, ob[…] maritus anno aetat[…]*

Leonora *de Vega & Velasco filia Petri Ferdinandez Constabilii Castellae, obiit An.* 1552. *in Decembri.*

Ioanna *uxor Rodrici Pontii ducis de Arcos.*

Maria *uxor primum Henrici de Guzmann quarti ducis Medina Sidonia: secundo uxor Rodrici Pōtii ducis de Arcos tertia.*

Hae duae sorores uni marito nupserunt. Vide Tab. XXVII.

Anna *Abbatissa S. Clara in Villa Frechos.*

Beatrix. Catharina. Bernardinus. Gabriel. Alfonsus.

In iuuentute mortui.

Petrus […] III. *U[…] xore d[…] Sidon[…] xoris f[…] Anno* 1[…]

Mentia *de Guzmann filia Ioannis Alfonsi ducis tertii Medina Sidonia.* Vide Guzmanuos Tab. XV.

Maria *unica filia, Girona, uxor Ianigi de Touar, Ma[…] familia quinti. Inde mater unica filia statim mortu[…]*

Alfonsus *Tellez Giron.* Francisca. Leor[…]

Obeunt iuuene[…]

1.

Anna *altera obiit infans.*

Maria *Girona nata Anno* 1553. *in Februar. uxor Ferdinandi de Velasco, Comitis Hari.* Vide *Velascos,* Tab. XXXI.

Leonora. Leonora *altera.* Leonora *tertia.*

Infantes obierunt.

Ioannes *Tellez obiit puer.*

Rodericus […] *in prima[…]*

Anna *Maria de Velasco filia Innigi Fer[…] Constabilis, (vide Velascos.)* Tab. XXXI

Petrus *Giron natus Anno* 1574. XVII. *Decembris.*

Petrus *alius, obiit puer.*

...primi Villena ... Tellez Gironis

Sponsa in senecta sed non ducta, Ioanna Castella infans, vel Isabella, uxor postea Ferdinandi Regis Catholici.

Concubina pro uxore ducta & habita, Isabella de las Casas, ex Equestri nobili familia in Seuilia.

...mus Vrenna Comes ... nunquam sponsus & ... xvi. An. 1469.

Blanca Herrera filia Garcia de Herrera. Vide Herrera dominos Tab. xxxiii.

Rodericus Magister xxix. Calatrana, moritur in obsidione Loxa xxiii. Iulii Anno 1482. atatis xxvi. annorum.

Maria de Torres Concubina.

Petrus Giron spurius Roderici, ut supra, Castellanus Osuria apud patruum.

Catharina de Pernia.

Christophorus.

Franciscus Pachecus.

Alfonsus Tellez.

Obeunt in Indiam.

Ferdinandus Tellez Giron Castellanus Puebla.

Maria de Oliuares.

Petrus Giron Castellanus Arcbidiona.

Francisca Morejon.

Catharina Girona, uxor Francisci de Ouiedo.

1. ...Giron Comes ...renna, ex u... ...ux Medina ...a, sed ab u... ...patre reiect[9] ...1531.

2. Rodericus Tellez Giron miles, moritur ante patrẽ sine uxore & liberis anno 1526. xxix. Nouemb.

3. Ioannes Tellez Giron, author Schola Ossunensis, Comes Vrẽna quartus post fratrem Petrum, obiit Anno 1558. xix. Maii, atatis lxiv.

Isabella uxor Bertrami de Cueua ducis tertii Albuquerquensis, ubi vide Tab. xxx.

Mentia uxor Henrici de Acunna Comitis de Valentia. Vide Tab. vi.

Maria uxor Ferdinandi Henriquez, quinti admiralis Castella. Vide Familiam Henriquez Tabul. xxi.

Leonora uxor Ludwici Ferdinandez Portocarreri primi Comitis Palma. Tabul. III.

Maria della Cueua filia Francisci ducis Albuquerquensis (vide familiã Tab. xv. Vidua fit Magistra Gynacei Philippi II. Regis Hispania, obiit anno 1566. ax colica xix. Aprilis.

...rchionis Barlange, Constablii Castella in ista ...Vide Tab. xxxi.

...nota.

Maria Girona uxor Manrici de Lara ducis iv. Nauarra. Vide Dominos Acunna & Manriquez. Tab. vi.

Petrus Giron, Comes quintus Vrenna, dux primus Ossuna Anno 1562. factus à Rege Philippo II.

Magdalena uxor Georgii de Alencastre ducis primi de Auero. Vide Alencastrensis. Tab. xxxv.

Leonora uxor Petri Fajardi, heredis Marchionatus de Velez ex Galicia. Moritur Anno 1566. vi. Iulii Anno atatis xxiiii. in partu filia Maria, qua & ipsa statim obiit.

Leonora Anna de Guzman, filia Ioannis Alfonsi ducis vi. Medina Sidonia (ubi inuenies.) Obiit Anno 1573. xxiii. Nouembris.

Vxor secunda Isabella della Cueua filia Iacobi, neptis Francisci ducis Albuquerquensis. Ducitur Anno 1575. in Februar. Tab. xxx.

...Tellez mortuus ...atate.

...dinandez...

2. Ioannes Tellez Giron Marchio primus de Pennafiel à Rege factus, An. 1568. nascitur Anno 1554. xx. Octobris.

3. Petrus Giron miles ordinis Calatrana, natus Anno 1557. xxiv. die Augusti.

4. Anna Gironia monialis, nata an. 1558. vii. Decembris.

Leonora moritur in prima atate.

Anna obiit infans.

DOMINI DE MOGVER.

Alfonsus *Ferdinandi dominus de Moguer.*

Concubina. — Vxor.

Alfonsus *spurius.* — Vxor *ex familia Herozko.*

Martinus *Ferdinandi Portocarrerus, dominus de Moguer.*

Francisca *Portocarrera, uxor Ægidis Bocca nigra domini Palmæ: unde sunt Portocarreri Comites Palmæ.* Vide Tab. XII.

Petrus *Portocarrerus dominus de Moguer.* — Beatrix H... *primi A... de Henr...*

Maria *filia & hæres unica diti... Moguer.*

Rodericus *Portocarrerus, maritus Beatricis Gironæ filiæ Ioannis primi Marchionis Villenæ: unde sunt Portocarreri Comites Medellini & S. Stephani.* Vide Tabula XII.

Beatrix *Girona.*

Reliqui liberi ascripti. Vide *praeced. Tab.* II.

Petrus *Sardus Porto... dominus de Mog...*

Vide Portocarreros, Comites S. Stephani & Medellini. Tabula XII.

Maria *cælebs.*

Eluira *de Figueroa, filia Gomesii Comitis de Feria ex matre Maria filia ducis Albæ.* — Alfonsus *de Cardenas (ex matre) Comes de Puebla.*

Petrus *Archiepiscopus Granatensis.*

Leonora *Abbatissa S. Agnetis in Seuilia.*

Ioannes *Portocarrerus primus Villenoua Marchio del Fresno.* — Maria *Osoria, filia Petri Aluarez Osorii.*

Rodericus.

Maria *Osoria, uxor Ioannis Portocarreri Comitis Medellini.* Vide *Tab.* XII.

Christophorus *Osorius (ex matre) ultimus Commendator Estepa.* — Maria *Manuela filia Manuelis de Villena, Lusitani.*

Vxor *secunda Maria Henriquez.* Vide *Tabul.* XXI.

Vxor *prima Magdalena Pacheca filia Iacobi Gironis, secundi Marchionis Villenoua. Vide Tabul.* II.

Petrus, *succedit patri 2. Marchio Villa noua.*

Vxor *secunda Maria de Morales in Ecija.*

Alfonsus *ducit patruelem tertius post fratrē Petrū Marchio Villanoua.*

Alfonsus *Portocarrerus.*

Filia. Io...

Christiana. Leonora *uxor Alfonsi de Arellano.* Alfonsus. Petrus. Ioannes *Portocarrerus.* Ioanna *nubit patrueli.*

Gabriel *Clericus.*

Laurentia *domina de Balda.* — Laurentius *de Cardenas (ex auia.)*

Garcias *de Toledo (ex auia materna.)* — Filia *Ludwici de Toro in Herena.*

Ioanna *uxor Alfonsi Tellez Giron, domini de Puebla in Montalvan.* Vide *in seq. pag. sign.*][

Francis...

III. TABVLA

GIRONES, PORTOCARRERI,

MARCHIONES DE VILLANOVA ET Alcala, Comites de Puebla, Domini de Cardenas & de Moguer, ex muliebri GIRONA origine.

...Enriquez, filia Alfonsi ...admiralis Castellæ. (Vi...riquez.) Tab. XXI.

...anis = Ioannes Pachecus Giron, Marchio primus Villenæ, vt prius.

...tocarrerus, Giron, ex matre ...guer. = Ioanna de Cardenas, filia Alfonsi domini de Cardenas, Magistri S. Iacobi.

...Franciscus.

N. = Alfonsus alter Portocarrerus, Giron.

Agnes uxor Ferdinandi Henriquez. Vide Tabul. XXI.

Garcias Lopez Portocarrerus. = Anna Cerbitona.

Beatrix uxor Ludwici Mendez de Haro & Carpio. Vide Tab. XXII.

Ioanna uxor Francisci de la Cueva, domini de Andrada. Vide Tab. XXX.

Francisca uxor Ioannis de Soto, domini de Alcdachel, sine liberis.

= Leonora uxor prima patrueli sui.

Petrus Portocarrerus. = Ioanna Pacheca nubit patrueli.

Petrus Lopez Portocarrerus Marchio Alcala. = Leonora de Vega, filia Comitis Palma.

...annes quartus Marchio Villanova, dictus ...tus.

Filia altera.

Petrus Portocarrerus.

Alfonsus Pachecus.

...a de Toleto. = Gometius de Cardenas dominus de Lebon.

Alfonsus de Cardenas. = Leonora Tella filia Garcia Telli.

Petrus de Cardenas, Comes de Puebla, post patrem. = Isabella de Toledo filia Garcia ducis Alua. Vide Duces Alua, Tabul. XXIX.

Catharina Mendoza, filia Ludwici Marchionis de Mondejar. Vide Mendozas. Tab. XVI. = Alfonsus de Cardenas Comes de Puebla.

TABVLA

GIRONES, PACHECI, DOM

DE MONTALVAN, EX GIR

attingitur familia CHACONVM do

IOANNES Pachecus, *Giron, Magister S. Iacobi, primus Villena Marchio, ut prius.* = Maria *Portocarrera, ut prius.*

Alfonsus *Tellez Giron, dominus de Puebla in Montalvan.* = Maria *de Gueuara filia domini de Valle Escala*

Isabella. Catharina. Francisca *Pacheca.* Sanctia *uxor Alfonsi Carilli de Acunna, domini de Pinto, mater inde Ludwici Carilli de Toleto.* Petrus *Pachecus Giron Episcopus de Siguença, Cardinalis.*

Consaluus *Chacon, dominus de Casarrunios del monte, filius secundus domini Ioannis Chacon Praefecti Murcia.* = Francisca *Pacheca.*

Ludwica *Chacon uxor Ioannis Mendoza de Monte acuto.* Franciscus *Chacon dominus de Casarrunios.* Maria *uxor Ferdinandi de Royas Commendatoris de Almodonar del campo.* Consaluus *Chacon dominus de Conarrunios.* Ioannes *Pachecus Commendator S. Iacobi.* Antonius *de Gueuara (ex ania.)* Iacobus *Commendator Calatrana.*

Teresa *filia domini de Ayala, baronis fratris.* = Franciscus *Chacon*

Consaluus *Chacon* = Isabella *de Mendoça, filia Comitis de Monte acuto.*

Andreas *Pachecus.* Iacobus *Lopez Pachecus, Commendator ad S. Iacobum.* Chaspar *Giron, gestat habitum ordinis S. Iacobi.* Leonora *Girona uxor Ludwici Carilli domini de Pinto, mater inde Ludwici.* Hieronyma *... de Cardenas*

TABVLA V.

FAMILIA ANTIQVISSIMO

IN TALAVERA.

N. =

Franciscus *Giron.* = Petrus *Giron Eques, educatus in aula Ferdinandi Aluarez de Toleto, primi Comitis Alua de Tormes. Factus dominus de Cacalegas, & haeres ab uxore prima.* = Vxor *prima Teresa de Royas vidua.*

= Vxor *secunda Agnes de Vinegas & Loyasa, soror Petri Consiliarii Regis Catho... qui Petrus pater erat Cardinalis Garcia Archiepiscopi Toletani.*

Ferdinandus *Giron.* =

Petrus *moriturinuenis.* Iacobus *Giron.* = Maria *de Sese.*

Gometius *Giron Administrator Archiepiscopatus Toletani.*

Iacobus *Giron inquisitor Toleti.* Petrus *Giron Consiliarius Regius.* Alfonsus *de Sese, obiit puer.* A...

Mentia *de Carvajal, soror Episcopi de Jugo.* = Petrus *Giron*

Vxor *secunda Maria Venegas.* = Garcias *Suarez de ... & Albendigo, in*

Iacobus *Giron.* Petrus *Giron.* Hieronymus *Monachus Dominicanus.* Isabella *uxor Roderici de Carranca (qui viduus fit Decanus Talauera) mater Sanchii & Isabella.* Ferdinandus *Giron, de habitu ordinis Calatrana.* = G...

HACTENVS DE GIRONIBVS ANTIQVIS ET NOVIS.

IIII.

NI DE PVEBLA, COMITES
ONA MATRE, VBI ETIAM
minorum de CASARVVIOS.

omini de Ladron,
ante.

Iacobus *Pachecus.* Ioannes *Pachecus, dominus de la Puebla in Montaluan.* = Leonora *Chacon filia D. Ioannis Chacon, ex matre Ludwica Faiarda.* Alfonsus *Tellez Commendator de Calatrava.*

][

Consaluus *Commendator Calatrava.* Alfonsus *Tellez Giron, dominus de Puebla in Montaluan.* = Ioanna *de Cardenas, filia Alfonsi, Comitis de Puebla.* Vide in *praced.* Tab. III. *signum*][Petrus *Pachecus clericus Eleemosynarius Regis Philippi secundi.* Franciscus. Petronella *Pacheca Fayarda (ex matre) uxor Antonii de la Cueua, primi Marchionis Ardrada.* Tab. xxx. Maria *Pacheca, uxor Alfonsi de Cardenas, qui filius erat Iacobi ducis Maqueda.* Vide Tabul. xx.

de Figueroa uxor primum Gutierri ..., secundò Petri de Ribera. Ioannes *Pachecus Comes primus de Montaluan.* = Ioanna *de Toleto, filia Ioannis Suarez de Toleto, domini de Galuez & Iumela.* Petrus *Pachecus.* Cathatina *Pacheca, uxor Petri Coelli Lasi de Castilla, domini de Montaluan.* Alfonsus *de Cardenas, (ex matre.)*

RVM GIRONVM

..plici,

..nna Girona. = Ioannes *Suarez Carnajal (factus Episcopus de Iugo mortua uxore.)*

..Carnajal, dominus de Pennaluer ... habitu S. Iacobi. = Vxor *prima Maria Manuela de Haredia, ex matre Anna Sermienta.*

Ioannes *Suarez Carnajal.* *Alii quinque filii.*

..ucias de Loyasa Canonicus Toleti. = Maria *filia Ambrosii Cassati, & Leonora domina de Mesa.* Aluarus *de Loyasa Archidiaconus Regina.* Maria *Girona.* = Ioãnes *Hurtadus de Salzedo.* Constantia *Girona.* = Iacobus *Cõsalui de Carnajal.*

Maria *Giron.* Petrus *Licentiatus Canonicus Salamanca.* Sanctius *Hurtadus de Salzedo.* = Ioãna *domina de Birmiesca.*

Aluarus. Iacobus. Cõsaluus. Petrus *Canonicus Toleti.*

Ioannes *Hurtadus de Salzedo.* Ferdinandus.

TABVLA VI.

SEQVVNTVR ALIÆ FAML

CVM GIRONIBVS CONIVNCTÆ NVPTIIS, ET R

de Acunna, Comitum Valentiæ & Buendiæ Duc d

Roæ & Mansillæ.

GVTTIERRVS ex *Vasconia venit in Hispaniam, ad iuuandum in occupanda Portugalia Comitem Henricum Castellæ Regis generum, & familiæ Regum Lusitaniæ authorem, factus inde dominus Bragæ.*

Paius *Guttierri, dictus de Cunnas.* = Vsenda *Hermiguez.*

Herman *Paii, de Acunna.* = Maiora *filia Rudolfi Colon*

Maria *Laurentia de Maceira.* = Laurentius *Hernandi.*

Teresia *Perez de Portugal filia domini Petri Ferdinandez de Portugal, ex matre Froila Roderici de Pereira.* = Vasquon *Laurentii de Acunna.*

Martinus *Vasquez vel Vasquenis filius de Acunna, dominus Castelli de Lelorico, viuit cum Dionysio Rege Lusitaniæ.* = Ioanna *Ruiz mas ex m dondi.*

Sennotina *filia Hernan vel Ferdinandi Gonzalez Chancini ex matre Maiora Alfonsi.* = Vasquo *Martini, de Acunna dict aridus.*

Martinus *Vasquez de Acunna.* = Violanta *Pacheca, fi*

Leonora *de Perreira filia Lupi Suarez domini de Albergar.* = Vasquo *Martini, dominus Acunna.*

Lupus *Vasquez, fit à Castellæ Rege dominus Buendiæ & in Azannon. Vnde sunt Comites Buendiæ.*

Gil *factus à Rege dominus Roa & Mansilla.*

Martinus *Vasqu vxore Giro tia.*

Vxor *prima Teresia filia & hæres Gironis Alfonsi Tellez, Gironum vltimi.* =

Huius matrimonii liberos habes Tab. II. *vbi* *milia Gironum.*

Filia *Henrici Comitis*

Henr

Vxor *secunda filia Ioannis Manuelis, ex matre Catharina ex Castella.* =

Ludwica *de Acunna hæres patris, Comitissa quinta Valentiæ*

ILIÆ EODEM MODO

PRIMVM FAMILIA DOMINORVM

um de Giion, Dominorum

ima, ex matre Exa.

de Nomaes, filia Roderici Martinez de No-
matre Beatrice Annez, filia Ioannis Perez Re-

ctus

filia Luisi Ferdinandez Pachesi. Vide *Veteres Pachecos.* Tabul. VIII.

monis filius, factus ex prima
n, ex secunda Comes Valen- = Vxor *secunda Maria Infanta filia Don Ioannis Infantis Portugaliæ, ex matre Constantia Henrici* II. *Castellæ Regis filia, Comitissa Valentiæ ex beneficio Regis Castellæ.* Vide Tab. XXXIII.

genies in fa-

Petrus *Comes* XXIX. *Valentiæ dictus de Portugalia & Acunna.* = Filia *Iacobi Ferdinandez de Quinnones.* Vide Tab. XXIII.

Alua de Liste. = Ioannes Dvx de Giion *tertius Comes Valentiæ.*

ricus Comes quartus Valentiæ, postremus huius familiæ. = Vxor *prima Mentia Girona, filia Ioannis Gironis Comitis secundi Vrenna.* Vide Tab. II.

Filii *mortui ante patrem, cælibes.*

Vide *in seq. pag. signum* ♃

PARS FAMILIÆ MANR

Comitu

Ludwica de Acunna, Comitis quarti Valentia Henrici unica filia & heres, ut prius. = Manricus dux tertius

Manricus de Lara, Dux Najara quartus, Comes Valent sextus.

Don Manricus de Lara, Comes Valentia. — Luc

TABV

FAMILIA DOMINOR

GIRONA MATRE, VBI SIMV

Regibus Castellæ, & Domini veteres Albuqu lareal in Portugalia, Comitibus in Barcelos monrtis in Castella, Dom Alconch

Rodricus Consalui Giron. Vide Tabul. 1. = Maiora Nunni de Lara filia.

Teresia uxor prima Alfonsi Tellez de Menesis. = Alfonsus Tellez de Menesis. = V

Maiora uxor Roderici Gomezii de Triflamara. — Teresia uxor domini Men Consalui, domini de Sosa. — Tellus Alfonsi. — Alfonsus Tellez de Cordoba, sic dictus, quia urbem defenderat. — Ioannes A qua, ...

Maria Iannez filia domini Ioannis Ferdinandez de Limia. = Alfonsus Tellez de Cordoba

Alfonsus Tellez Giron. — Rodericus Alfonsi. — Maiora uxor tertia domini Infantis de Molina.

Vxor prima. = Alfonsus de Molina filius & infans Alfonsi noni regis Legionis & Castella. = Maiora

Vxor secunda. Vide alibi. = Alfonsus de Molina

Maria uxor domini Sanctii, Regis Castella & Legionis, mater Ferdinandi quarti Regis Castella & Legionis & Beatricis uxoris Alfonsi quarti Regis Lusitania. — Alfonsus Tellez Menesis. =

Tellus Alfonsis.

Maria filia Alfonsi Infantis Portugalia, ex matre Violanta Manuela. = Tellus Alfonsis.

Isabella de Men

SIC ALBVQVERQVA ET ME

CORVM, DVCVM NAIARÆ ET
VALENTIÆ.

...ajare, & ex vxore Comes V. Valentiæ.

= Maria Tellez Girona, filia Ioannis Tellez quarti Vrennæ Comitis, obiit Anno 1562. post partum, annos XXIV. Vide Tab. II.

...rica Manrica de Acunna. Ioannes Manriquez.

A VII.

IVM DE MENESES, EX
L INFANTES DE MOLINA EX

...erquæ interponuntur, cum Marchionibus de Vil-
... & Vianæ, Comitibus Neibæ & Fariæ, Dominis Bel-
...nis & Comitibus Cantenedæ,
...l, Giion, &c.

...xor secunda Teresia filia Sanctii Regis Portugaliæ, ex matre Maria Paez de Ribera.

...fonsus, dominus Albuquer-... matre. = Leonora Consalui Girona, filia Consalui Ruyz ex secunda vxore. Vide Tabul. I.

Consaluus Ioannis de Meneses. Huius familiam vide in seq. pag. sign. ℨ

Rodericus Ioannis dominus Albuquerqua. =

Ioannes Alfonsus, dominus Albuquerqua. =

= Teresia filia domini Petri Aluarez de Asturias.

Teresia filia & heres vnica patris.

Alfonsus spurius Sanctii Regis Lusitaniæ, fit ex vxore dominus Albuquerqua. =

...si de Me-...

Ioannes Alfonsus dominus Albuquerqua, & ex vxore dominus in Meneses, exuitur omnibus bonis à Petro Castellæ Rege.

...heres patris.

Martinus Gil de Meneses, obiit sine liberis.

...ESES VNIVNTVR REGNO CASTELLÆ.

Consaluus *Ioannis de Menesis & Albuquerque filius ex Leonorâ Girona matre, ut prius.* ═ Vrrac...

Maria *de Menesis.* ═ Consaluus *Iannez de Osinal & Aguilar.*

- Consaluus *Consalui, dominus de Aguilar.*
- Ferdinandus *Consalui dominus de Aguilar.* ═ *Concubina.*
  - Tellus *de Aguilar author familiæ Tellerum de Aguilar de Eciia.*

Beatrix *uxor Ioannis Perez de Nobos.*

Alfonsus *Tellez de Menesis, habitat in Portugalia, ubi moritur.* ═ Beringuela *filia I...*

- Maria *uxor Consalui Mendez de Vasconcelos.*
- Ioannes *Alfonsus de Menesis Comes de Barcelos vixit cũ Alfonso* IIII. *& filio Petro Regibus.* ═ *Uxor* Maria *Coronella.* ═ *Uxor* Guiomara *Pacheca.*
  - Tellus *de Menesis.*
  - Leonora *Tellez de Menesis.*
  - Ioannes *Alfonsus de Menesis Comes Viana.* ═ *Filia* Ioannis Ruyz *Portocarrero.*
    - Petrus *de Menesis Comes Viana primus, Capitaneus generalis Ceuta.* ═
      - Duardus *de Menesis Comes Viana, Capitaneus generalis de Alcaçar.* ═
        - Henricus *de Menesis Comes Viana, Capitaneus generalis de Arzila.*
      - Beatrix *de Menesis.* ═ Ferdinandus *de Noronna, filius Alfonsi Gijon, qui filius erat Henrici II. R...*
        - Petrus *de Menesis generalis Ceuta, & primus Marchio de Villareal in Lusitania.* ═ *Filia* Ferdinan...
          - Ioannes.
          - Henricus.
          - Antonius.
          - Ferdinandus *de Menesis. Marchio secundus de Villareal.* ═ Maria *de Preyre, Comitissa de Alcontim.*
            - Petrus *de Menesis, Marchio tertius de Villareal.* ═ Beatrix *filia Constablii de Portugalia.*
              - Michael *de Menesis Marchio quartus de Villareal, moritur sine liberis.* ═
              - Manuel *post fratrem Marchio quintus de Villareal.* ═
              - Iuliana *uxor Ioannis de Alencastre nepotis Ioannis* II. *Regis Lusitaniæ, primi ducis Auari.* Quære *Alencastrenses* Tabul. xxxv.
          - Iacobus.
  - Alfonsus *Tellez Comes* II. *de Barcelos.*

Sanchia *uxor Io...*

Stephanus. An...

Margareta *de Sylua, filia Comitis de Lina...*

- Antonius.
- Leonora *monialis.*
- Petrus *de Menesis dominus de Cantaneda.* ═ Agnes *de Cunniga, filia Friderici domini de Cunniga.*
  - Ioanna.
  - Margareta.
  - Ioannes.
  - Antonius.
- Georgius.

...nnis Ferdinandi Corouelli.

Rodericus *Consalui de Menefes, di-ctus vulpes (Raposo.)* = Maria *Daça.*

...aurentii Suarez de Valladares.

Beringuela *uxor Nunni Martinez Barreti.*

Maria *de Menefes, uxor Consalui Giron, filii Roderici.* Vide Tab. I.

...tinus *Alfonsus Tellus de Menefes.* = Aldoncia *de Vasconcellos.*

Leonora *Tellez de Menefes uxor Ferdinandi Regis Lusitaniæ, mater Beatricis uxoris Ioannis* I. *Regis Castellæ.*

Ioanna *uxor Ioannis Alfonsi Pimentel de Bregança, primi Comitis Beneuenti in Castella.* Tab. XXIV.

Maria *uxor primò Aluari Diaz de Sola, & secundò Infantis Ioannis de Portugalia.*

Consaluus *de Menefes Comes de Neiba & Faria.* = *Soror* Ferdinandi *Alfonsi domini de Albuquerque.*

Ioannes *Alfonsus Admiralius Portugaliæ.*

Martinus *Tellus de Menefes.* =

Ioannes *Ferdinandus Pachecus, dominus Belmontis in Castella.* = Agnes *de Menefes uxor domini Belmontis Castellæ.*

...nsi Comitis de ...gis.

Ferdinandus *de Menefes.* =

Maria *Pacheca uxor Alfonsi Tellez Giron, filii Martini Vasquez de Acunna.* Vide Tab. II.

...di primi ducis Brigantiæ.

Ioannes *de Menefes.* =

Rodericus.

Petrus *de Menefes Comes Cantaneda.*

Ioannes.

Aliæ diversæ Vxores *legitimæ.* = Petrus *de Menefes* = Leonora *de Castro filia Comitis de Monsanto.*

...tonius. Garcias. Alfonsus. Isabella *uxor Admiralis Azebedo.* Alexius.

Isabella. Georgius *de Menefes dominus de Cantaneda.* = Leonora *Manuela filia Ioannis de Sotomajor, domini de Alconchel.* Manuel.

Ioannes *de Menefes, dominus de Cantaneda.* ...ga. =

Petrus *de Menefes dominus de Alconchel.* = Filia *D. Bernhardi Manuelis.*

Manuel *de Menefes.* = Beatrix *de Villena.*

...anna *uxor D. Manuelis filii Comitis de Feria.* Iacobus.

Guiomara *de Sylua, filia Antonii domini de Faria.* = Georgius *de Menefes.*

Franciscus. Ioannes *de Menefes.* Petrus. Michael.

VIII. TAB

FAMILIA PACHECORV

TANDEM TOTA IN GIRONES

fonſum Tellez Martini Acunnæ filium tranſii

Bejar, Belmontis in A

AVTHOR *familiæ* Lucius Iunius *Pachecus, de quo Aul. Hircius. Vnde poſt aliquot ſecula natus Ferdinandus Ieremias, ſeruit Henrico primo Comiti Portugaliæ, Anno* 1100.

Pajus *Ferdi*

Tereſa *filia Petri Ferdinandez de Canbra, ex matre Majora domina de Noruega.*

Ferdinandus *Rodrici Pachecus, dom*
cum Alfonſo Rege Portugaliæ.

Agn

Alfonſus *Tellez Giro*
ni filius. V

L A.

M VETERVM, QVÆ

ĄCVNNENSES PER AL-

, in qua sunt dominatus Ferreiræ,
ragonia.

ajora *Suarez, filia Assueri Viegas fundatoris cœnobii in Ferreira.*

ndi.

Petrus *Paii.* ═ Teresia *de Acunna, filia Ranimiri Consaluida de Acunna.*

Rodricus *Petri, dominus de Ferreira.*

nus Ferreiræ. Vixit Anno 1250. ═ Constantia *filia Alfonsi Ioannis de Ribadebizela, ex matre Vraca Petri de Ribera.*

Ioannes *Ferdinandus Pachecus, dominus de Ferreira.* ═ Stephana *Lupi Ruyz filia.*

Vxor *prima* N. ═ Lupus *Ferdinandez Pachecus interior Alfonsi* IIII. *Regis Lusitaniæ consiliarius Anno* 1330. *præfectus maior regni, & maior domus Regis Petri.* ═ Vxor *secunda Maria de Villalobos, filia Roderici Gil de Villalobos, ex matre Teresia filia Sanchii Regis Castellæ.*

Violanta *Pacheca, vxor Martini Vasquez de Acunna.* Vide Tabul. VI.

Iacobus *Lopez Pachecus, dominus de Ferreira, occidit in Regis Alfonsi* IV. *gratiam Agnetem de Castro Petri Regis Concubinam. Itaq; per Petrum Regem eiectus in Castellam, & inde in Aragoniam fit dominus de Bejar. Tandem placatus Regi redit in Lusitaniam. Vixit Anno* 1379. ═ Iohanna *Vasquez filia Vasquenis Perreira.*

Tellez de Meneses, filia Consalui Comitis de Neiba Faria. Vide *præced.* Tab. VII. ═ Ioannes *Ferdinandus Pachecus, cum in odio esset Ioannis Lusitaniæ Regis, redit in Castellam, factus ab Henrico* III. *Castellæ Rege dominus Villæ Belmontis in Aragonia. Vixit Anno* 1421.

Martini Acunna domi- ... Tab. II. ═ Maria *Pacheca, hæres & domina Belmontis.*

TABVLA

FAMILIA PACHECORVM

LAS PADILLAS IVDICVM C

miliæ Manricorum, Dominor

Petrus *Lopez de Padilla, maior Iudex Castella.* = Isabella *Girona, filia Gironis Io... primus Villena.* Vide Tab.II.

Garcias *de Padillas Commendator maior Calatrana.*

Maria *de Padilla, uxor Ioannis de Acunna tertii Comitis de Buendia, mater Maria.*

Ioannes *de Padilla.*

Agnes *Henriquez, filia Lupi Vasquez de Acunna, Comitis secundi de Buendia.* =

Ludwica *fili... heres.*

Petrus *Manricus Canonicus Toleti.*

Martinus *de Padilla Capitaneus quatuor triremium, ducit fratris filiam.* =

Ioannes *de Padilla succedit patri, ut filius maximus.* = Maria *de Acunna, filia Fridrici de Acun... tis V. de Buendia.*

Gomezius *Manricus Commendator Lo...*

Ludwica *de Padilla, heres patris post fratrem Iesuitam.*

Antonius *de Padilla & Acun... societatis Iesu.*

TABVL

FAMILIA PACHECORVM,

REIO, ALCONCHEL, ALM...

Piqueras, Comitum d...

Vxor *prima.* = Alfonsus *de Sylua, Comes secundus de Cifuentes.* = Vxor *secunda, vidua Beatrix Girona, filia Ioannis Gironis P...* Vide Tab.II.

Beatrix *Pacheca uxor Comitis de Antonons Galli, mater vnius filia heredis.*

Maria *de Sylua Prioriſſa D. virginis Toleti.*

Garcias *Roderici de Alarçon, dominus de Albaladejo.* = Guiomara *Girona de Valentia.*

Alfonsus *Roderici Giron de Alarçon, dominus de Albaladejo & Piqueras.* Vide huius *maternam lineam, seq.* Tab. XI. = Ioanna *Pacheca.*

Ioannes *Pachecus, dominus de Villarejo.* = Hi...

Garcias *maximus natus, fit Iesuita.*

Alfonsus *puer.*

Petrus *Giron de Alarçon.*

Ludwicus *de Alarçon, dominus de Albaladejo & Piqueras.* = Ioanna Osoria *Portocarrera, filia Ioannis tertii Comitis Metellini.*

Anna ... Ven... cobi...

IX.

ALIA, QVÆ DICITVR DE-

ASTELLÆ: VBI PARS FA-

m de Valle Ezeario.

is Magiſtri S. Iacobi, Marchionis

Antonius *de Padilla, Iudex Caſtella.* Alfonſus *de Padilla.* = Beatrix *de Salinas.*

Catharina *vxor Petri Manrici.* Iſabella *vxor Sanctii de Tovar.*

= Antonius *Manricus dominus de Val d'Ezeario.*

era. Angela *Manrica vxor Ioannis Alfonſi de Mexica, mater Antonii de Buytron, & Ludwica de Mexica.* Iſabella *Manrica, vxor Ioannis de Mendoça, Marchionis delos montes claros.* Ludwica *Manrica, vxor Ludwici Ferdinandez Portocarreri, Comitis ſecundi Palma.* Vide Tab. XII.

a, Comi-

Caſilda *de Padilla.* Maria *de Padilla, monialis.*

A X.

DOMINORVM DE VILLA-

ONACER, ALBALADEIO,

Sylua, Ciſuentes.

checi, Magiſtri S. Iacobi, Marchionis primi Villena.

Anna *cœlebs.* Ludwicus *Pachecus dominus de Villarejo.* = Anna *filia Gabrielis Condelmarii patritii Veneti, ſobrini Eugenii Papa.*

Ieronyma *filia Stephani Coelli de Mendoça domini de Montaluo.*

Iacobus *Pachecus.* = Vxor *de Valladolit.*

Ludwicus *Pachecus.*

Pacheca vxor Petri ...dugo ordinis S. Ia...

TABVLA

FAMILIA PACHECORVM

MARSCHALCORVM DE CAMO

Alarçon, Albaladejo, Ocampo, vbi rursus
minorum de Alborn

Alfonsus *Rex X. Legionis & Castellæ Imperator Germaniæ electus. Moritur Anno* 1284. = Violanta

Sanctius *Rex post patrem.*

Ferdinandus *de la Cerda, moritur ante patrem.* = Blanca *filia Ludwici Regis Franciæ.*

Ferdinandus *author familiæ de la Cerda.*

Vxor *secunda Maria Diaz de Haro, domina de Vizcaya.* =

Ioannes

Alfonsus Fer
ra, posthu

Beatrix de
ex T

Blanca *Pacheca.* = Alfonsus *Tellez Pacheco ca An.* 1460. *dominus*

Ferdinandus *Tellez.*

Guiomara *de Sandoual in Huete.* = Alfonsus *Tellez Giron.*

Marina *Girona.* = Gomezius *Carillus de Albornoz.*

Aluarus *Carrillus de Albornoz, dominus de Ocentejo & Baltablado.*

Alfonsus *Canonicus Cuencæ.*

Marina *Girona vxor Roderici Diaz de Caruajal.*

Consaluus *Tellez Giron.* = Leonora *de Herrera.*

Ioannes *de Valentia, dominus de Piqueras.* = Beatrix *de Vil... Villegas, Co...*

Guiomara *Girona de Valentia, domina & hæres de Piqueras.* = Garcias *Roderici de Alarçon, dominus de Albaladejo.*

Blanca *de Valentia.* = Io...

Ferdinandus *de Alarçon.*

Garcias *de Alarçon.*

Ioanna *priorissa Belmonti.*

Marta.

Alfonsus *Ruyz succedit patri & matri.* = Ioanna *Pacheca.*

Vide *præced.* Tab. x. *signum* ЭЄ

Aldara *abbatissa Escalona.*

Beatrix *vxor domini de Altarejos.*

Anna *vxor I... bi Pacheci ... stellani Bel... tis.*

FAMILIÆ PLVRES PACHECORVM
SEQVVNTVR SVO LOCO.

Mariana *de Tapia in Alcala de Henares.* = Ia...

XI.

DOMINORVM VALENTIÆ,

RA, DOMINORVM DE PIQVERAS,

ars Genealogiæ Manricorum & Vargarum, & Do-
z de Ocentejo & Baltablado.

cobi Regis Aragoniæ filia.

Ioannes *Infans egregius miles, factus a patre dominus Valentiæ de campos.* = Vxor *prima Margreta filia Ludwici Marchionis Montferrati. Moritur in primo partu.*

Curuus.

Alfonsus *dominus Valentiæ.* = Ioanna *de Castro filia Ferdinandi Ruyz de Castro, ex matre Violanta filia Sanctii Castellæ Regis, peperit post mortem mariti duos gemellos.*

dinandus Episcopus Zamo- mus & gemellus.

Gemelli.

Ferdinandus *Alfonsius posthumus & gemellus.* = Filia *legitima Alfonsi Regis Portugaliæ.*

Alfonsus *de Valentia.*

Ioannes *de Valentia Marschalcus Castellæ in Zamora, factus ex uxore Giron & Pachecus.* = *Acunna Girona, filia Martini Vasquez de Acunna Teresia Girona.* Vide Tab. I. & II.

Ferdinandus *Monachus, dictus Hieronymus.*

magnus miles cir- de Piqueras.

Ferdinandus *Commendator S. Iacobi.* = Concubina.

N. *de Acunna Licentiatus, auditor Consilii Caroli* V.

Iacobus *de Valentia Marschalcus.* = Aldoncia *de Bracamonte, filia Admiralis Franciæ.*

Isabella.

Beatrix *uxor Ioannis Benavides domini de Jabal.*

Alfonsus *de Valẽtia, Marschalcus postremus.* = Ioanna *de Sotomajor filia Ioannis de Portas in Zamora.*

Ioanna *uxor Hurtadi de Mendoza, præfecti de Cazorla.*

Lupus *de Ocampo ex uxore.* = Sanctia *Garcia de Ocampo.*

Florianus *de Ocampo, historicus Caroli* V.

nnes *Olinares.*

gas, filia Mosseni Jacobi de mendatoris Albambra.

Comes *de Casteneda.* =

Ioannes *Manricus.* =

Fridricus *Manricus fit ex uxore dominus Valentiæ.* = Antonia *hæres patris, transfert familiam ad Manricos.*

co- Ca- nã-

Francisca *abbatissa in Burgis.*

Beatrix.

Catharina.

Ioãnes *Manric⁹.* = Anna *de Cardona in Barcelona.*

Antonius *Eps Pampelona.*

Leonora *Manrica in Senilia.* = Fridricus *Manricus de Valentia.*

Leonora *Cunniga filia Petri de Reynosa, domini de Antillo.* = Georgius *Manricus de Valẽtia hæres patris & matris.*

Maria *uxor Ioannis de Ayala, domini de Peromoro in Toleto.*

Ioãna *uxor Garciæ Manrici in Malaga. Vidua vinit An. 1577*

Anna *uxor Hieronymi de Mendoza in Valledolid.*

Antonia *Manrica de Valentia, hæres.* = Padrique *de Vargas in Madrito.*

obus de Var- s.

Gutterius *Manricus Capitaneus, obiit Tuneti.*

Franciscus *de Vargas Manricus.* = Francisca *Chacon filia Francisci de Casarubeos.*

Georgius *Manricus.* = Maria *de Lara in Valledolid.*

XII. TAB

FAMILIA PORTOCARRE

COMITVM PALMÆ, COMITV

lini, Dominorum Bena

Maria *Flisca.* = Ægidius *Boccanegra frater ducis Genuæ, venit in Hispaniam ad Alfonsum* XI. *factus Admiralius Castellæ, dominus Palmæ.*

Beatrix *Carilla.* = Ambrosius *Boccanegra.*

Alfonsus *Boccanegra, dominus Palmæ.* = Vrraca *de Corduba.*

Filia *exclusa ab hereditate per patruum.*

Ægidius *Boccanegra dominus Palmæ, Portocarrerium nomen ex vxore familia dedit.* = Beatrix *Henriquez filia*

Maria *filia Ferdinandi de Velasco, neptis Ioannis de Velasco.* = Martinus *Ferdinandez dominus Palmæ, dictus ex matre Portocarrerus.*

Ludwicus *Boccanegra, moritur á...*

Vxor *secunda Francisca Manrica filia Fridrici, neptis Petri Præsidis.* = Martinus *Ferdinandez Portocarrerus.* = Vxor *prima, soror Alfonsi de Aguilar.*

Leonora *de Vega, (ex matre) filia Ioannis Geronis* II *Comitis Vrennæ. Vide* Tab. II. *b* = Ludwicus *Portocarrerus, primus Comes Palmæ.*

Fridricus *Manricus (ex matre.)*

Ioanna *Pacheca.* = Me...

Beatrix *Pacheca.* Iacobus *Pachecus.* Rodericus *Pachecus.* Franciscus *de Benauides Comes* III. *Sancti Stephani.* Maria

Maria *Carilla filia Alfonsi Ferdinandez de Corduba, ex matre de Velasco, domina Alcaudete.* = Franciscus *de Benauides*

Vxor *prima Teresa de Norãna, filia Roderici Tellez maioris domus Isabellæ Imperatricis.* = Ludwicus *Ferdinandez Portocarrerus, Comes* II. *Palmæ.* = Vxor *secunda Ludwiga filia Antonii Manrici, domini de Val d'Ezcaria, ex matre Ludwica Pacheca de Padilla.* Vide *Tab.* XXIV.

Ioãna. Beatrix. *Sãctimoniales.* Martin⁹. Médus. Alfonsus. *Dicti de Benauides.*

Maria *filia Roderici Mexiæ, domini S. Eu...*

Ludwicus *Portocarrerus magnus Eques, Moritur ante patrem.* = Antonia *de Branches.*

Petrus *Giron sine vxore & liberis.*

Antonius *Portocarrerus, obit ante patrẽ.*

Leonora *obiit.* Ludouicus. Antonius. Ludwica. Francisca. Eluira.

= Iuliana *de Velasco, filia Marchionis de Falces.*

Isabella *de la Cueua domina de Solera, filia Ioannis de la Cueua.* Vide Tabul. XXX. =

Anna *Portocarrera.*

Diana. Mentia. Anna. Beatrix. Aluarus. Maria *vxor Aluari Baçan.* Iacobus *de Benauides.* Ioãnes *de Benauides.* Fráciscus *de Benauides.* R...

Maria *Puertocarrera.* Franciscus. Ioann...

VLA.

RORVM, BOCCÆ NIGRÆ,

M S. STEPHANI ET MEDEL-

ides, Orellanæ.

Alfonsus *Ferdinandi dominus de Moguer.* Vide Tab. III.

Vxor. = Alfonsus Ferdinandi = Concubina.

...cus *Ferdinandi Portocar-...,dominus de Moguer.* =

Alfonsus *spurius.* = Vxor *ex familia Herozke.*

...rancisca *Porto-carrera.*

Petrus *Portocarrerius, dominus de Moguer.*

...*Alfonsi Admiralis Castellæ.* = Petrus Portocarrerius

Maria *unica filia & hæres.* = Ioãnes *Pachecus Giron.* Vide Tab. II.

Reliquos liberos Vide Tab. II.

Beatrix *Girona, nubit secundo Alfonso de Sylua.* Vide Tab. II. & X.

= Rodericus *Portocarrerus dominus ex uxore, & postea à Rege Comes primus Metellini.*

...ndus *de Benauides, Comes II. S. Stephani del Puerto.*

Ioannes *Portocarrerus, Comes secundus Medellini.* = Agnes *filia Perafani domini de Ribera, præfecti Andaluziæ.*

Maria *Girona uxor secunda Ioannis Aria de Auila primi Comitis de Punno in rostro.* Vide *seq.* Tab. XIII.

...*Pacheca.*

Agnes *de Ribera, uxor Petri de Solis, incola in Badajoz.*

Rodericus *Portocarrerus. Moritur ante patrem.* = Leonora *filia Fridrici de Toledo ducis Albæ.* Vide Tab. XXIX.

Maria *de Mendoça.* = Ioannes *de Orellana veteri dominus.* Vide *seq.* Tabul. XIIII.

... Frãciscus.

Iacobus *de Benauides, S. Stephani quartus Comes.*

Maria *de Benauides, uxor Iacobi Baca de Sotomajor.*

...*phemia.* =

Agnes *uxor Alfonsi de Aualos ã...mays.*

Ioannes *Portocarrerus Comes III. Medellini post annum.*

Alfonsus. = Maria *filia Antonii Boccanegra in Seuilla.*

Isabella *uxor Ioannis ducis de Astrada, mater Ferdinandi ducis, q. duxit Bracaydã Mãricã de Ayala.*

Maria *uxor Capata Cõmẽdatoris, unde natus.* =

= Maria *Osoria filia Ioãnis Portocarreri primi Marchionis Villanouæ.* Vide Tab. III.

Franciscus *de Benauides V Comes S. Stephani.* =

Rodericus *de Benauides.*

Maria *uxor Christophori domini de Benauides.*

...odericus *de Benauides.*

Ioanna *de Corduba filia Ludwici Ferdinandez de Corduba, secundi Marchionis de Comares.* Vide *Cordubenses.* Tab. XIX. = Rodericus *Portocarrerus Comes IIII. Medellini.*

Ioãna *uxor Ludwici Gironis de Alarçõ, domini de Alualadejo & Piqueras.* Vide Tab. XI.

Maria.

Leonora *nubit patrueli.* =

Ludwicus *Capata.*

...*s maximus natu, successor patris.*

Ludwicus *Portocarrerus.*

Petrus *Puertocarrerus.*

T A B

FAMILIA DOMINORV

COMITVM DE P

Iacobus *Arias de Auila, Q... rici IV. Castella Regu...*

Petrus *Arias, dictus Valerosus.* ==

2.

Beatrix *Girona filia Ioannis Gironis Magistri S. Iacobi, vt prius.* Tab. XII. == Rodericus *Puertocarrerus, vt prius.*

Maria *Girona Portocarrera, vxor secunda Ioannis Aria de Auila.*

Ioannes *Arias de Auila, primus Comes de Punno in rostro.* == Vxor *prima, ... dux, ... filii ... di ducis ... primum ... batum.*

2.

1.

Beatrix *de Salzedo.* == Ioannes *Arias Baptista, moritur ante patrem.*

Maria *de Mendoza, filia tertii ducis Infantadgi.* Vide *Mendozas* Tab. XV. &c. == Ioannes *Euangelista Arias de Auila, filius primus, obiit sine masculo filio ante patrem.*

Petrus *Arias.* ... *liberis.*

Vxor *secūda Ioāna de Valētia, filia Manuelis de Benauides.* ==

Ioannes *Arias succedit auo, Comes secundus de Punno in rostro.*

Maria *Girona Arias de Auila.* == Arias *Corsa'ni.*

T A B V L

FAMILIA DOMINORVM

P O R T O C A R

Maria *de Mendoza Girona Portocarrera secundi Medellini Comitis filia, vt prius in preced. pag.* Tab. XII. == Ioannes *de O...*

Ferdinandus *Puertocarrerus.*

Gabriel *dominus Orellana.* == Maria *filia Gregorii Lopez P...*

Marta *de Sylua in Toleto.* ==

Maria *Portocarrera, vxor Ludwici de Chaues.*

Rodericus.

Ioannes *de Orellana.*

Isabella *de Mendoça.* ==

Mariana *Aragonia, filia Petri Suarez de Toleto.* == Gregorius *d... Orellana.*

A XIII.

ARIARVM DE AVILA

NO IN ROSTRO.

maior Hen- = Eluira *Consalui.*

Ioannes *Arias Episcopus Segouia.*

Quaestoris Alfonsi Cota.

3. Petrus *Arias, dictus.* = Isabella *filia Francisci de Bonodella.*

Arias *Consalui.*

de Men- *opez secũ-* *i, sponsa* *na, fratris*

Vxor prima filia Alfonsi Tellez, domini Puebla in Montalnan.

1. Iacobus *filius maior & heres.* = Sponsa, *non ducta, Marina filia Inigi Lopez de Mendoça secũdi Ducis Infantadgi, q̃ postea nubit Ioanni sponsi sui fratri.*

4. Antonius *Arias.* =

Petrus *Arias.*

XIV.

DE ORELLANA VETERI,

ERORVM.

veteri.

= Concubina.

dericus Augustinus, Monachus.

Rodericus *dominus Orellana.* = Isabella *de Aguilar.*

Mentia *vxor Ferdinandi Baçan.*

Beatrix *vxor domini Vasci.*

Ioannes *de Orellana, sine filiis mortuus.*

TABVLA

FAMILIA GVZMANN

GIRONVM: IN QVIBVS DO

Gibraleon, S. Odolla, Mendibil, Comites Nie

Marchiones Casajæ, & part

Petrus *Roderici Guzmann, maior domi-nus Regis Alfonsi* VIII.

Wilhelmus *Petri de Guzmann.* == Vxor *altera Maria Roder*

Vxor *prima Maria Girona, Consalui Gironis filia, ex matre Sanctia Roderici.* Vide Tab. I.

Petrus *de Guzmann, maior Præfectus Castellæ.* == Teresia *Roderici de Briquel*

Aluarus *Petri de Guzmann.*

Alfonsus *Petri de Guzmann, dominus Medina Sidoni*

Isabel

Pettrus *Martinez (aliis Nunnez) de Guzmann.* == Vxor *secunda, Ioanna Pontia de Leon.*

Vxor *prima Maria Girona Consalui filia & neptis.* Vide Tab. I.

Vrraca *filia Ioannis Alfonsi spurii filii Dionysii regis Portugaliæ, ex Ioanna Pontia de Leon.* == Aluarus *Perez de Guzmann.*

Vxor *secunda Vrrac*

Leonora *Nunnez de Guzmann, ex Alfonso* XI. *Rege Castella, mater Henrici Regis, Fridrici, Sanctii, &c.* Vide Tab. XXI.

Alfonsus *Mendez de Guzmann, Magister S. Iacobi.*

Ioanna *uxor Alfonsi Martinez de Olinera.*

Alfonsus *Perez de Guzmann, dominus de Gidelem, Iudex Sicilia (vel Seuilla.)*

Petrus *Nunnez de Guzmann, ex uxore dominus Orgazii.* == I

Eluira *de Ayala.* == Aluarus *Perez de Guzmann, dominus de Gibraleon, Iudex maior Seuilla, & Admiralius regni Castella.*

Maria *de Herozco, domina S. Olalla.* == Aluarus *Perez de Guzmann.*

Ter

Maria *Guzmanna, uxor Petri Pontis de Leon, domini de Marchena, unde sunt duces de los Arcos.* Vide Tabul. XXVII.

Isabella *Guzmanna, uxor Petri de Cunniga supremi Iustitia Præfecti in Castella, unde sunt duces de Bejar.*

Alfonsus *Perez de Guzmann, dominus de Orgaz, Iudex maior Seuilla.* == Sa

Petrus *Nunnez de Guzmann.*

Aluarus *Perez de Guzmann, dominus in Orgaz & S. Olalla.* == Leonora *Carrilla.*

Beatrix.

Martinus *de Guzmann.*

Sanctia *sanctimonialis.*

Stephanus *de Guzmann, dominus in Orgaz.*

Isabella *Borbon, filia Comitis de Corana.* == Stephanus *de Guzmann*

Leonora *Guzmanna, hæres nepotis ex fratre.* == Ioannes *Hurtadus Mendoza, domin de Medibil & Pr stamer⁹ de Vizcay*

Aluarus *Perez Comes in Orgaz.* == Ioanna *de Toleto filia Comitis de Oropesa Ferdinandi Aluarez.* Vide *Dominos Oropesa* Tab. XXVI.

Isabella *de Borbon Guzmanna, sine nuptiis.*

Aluarus *de Mendoza dominus de Mendibil.* == Domina *de Rojas.*

Ludwicus *Hurtadus de Mendoza, dominus de Mendibil.* == I

Leonora *de Mendoça, filia D. Francisci Paii de Ribera.* == Ioannes *Hurtadus de Mendoça, dominus de Mendi Orgaz post Aluarum propinquum.*

Anna *de Sylua, filia Principis de Eboli.* == Alfonsus *Pe dux V*

XV.

IORVM EX NVPTIIS

MINI DE ORGAZ, GIDELEM,

blæ, Orgazii, Oliuares, Duces Medinæ Sidoniæ,
x ula Mendoçarum gentis.

ici delos Cameros.

dictus Bonus, primus
a. = Domina *Maria, Alfonsi Coronelli filia.*

la *Guzmanna, vxor Ferdinandi rez Pontii de Leon. Vnde sunt uces delos Arcos.* Tab XXVII.

Petrus *Alfonsi de Guzmann ἄπαις.*

Ioannes *Alfonsi dominus secundus Medina Sidonia, post patrem.* = *Vxor prima Beatrix Pontia de Leon.*

a Osoria, filia Comitis Aluari Nonnez Osorii. = (Ioannes Alfonsi, *post patrem*)

Leonora *de Guzmann.* = Ludwicus *de la Cerda.*

Isabella *de la Cerda.* = Bernardus *de Fox, Comes Medimna celi.*

Inde sunt duces Medimna cali.

Ioannes *Alfonsi Comes primus de Niebla, ex vxore.*

Alfonsus *Perez de Guzmān, ἄπαις.*

oāna *de Toleto, domina in Orgaz.*

(Ioannes Alfonsi, Comes primus de Niebla) = Beatrix *Ioanna de Castella, filia Henrici* II. *Regis spuria.*

de Guz-

Vraca. Mentia. Henricus *de Guzmann Comes secundus Niebla.* Alfonsus *Perez de Guzmann, dominus de Lepe.*

esa de Figueroa, filia Laurentii Suarez e Figueroa, Magistri de S. Iacobo. = (Henricus de Guzmann, Comes secundus Niebla)

Teresia *vxor Henrici Henriquez, Comitis Alua de Liste.*

Alfonsus. = Isabella *de Mosquera.*

Ioannes *Alfonsi de Guzmann Comes tertius Niebla, & ab Henrico* IIII. *Castella Rege dux prim⁹ Medina Sidonia.* = Isabella *de Meneses.*

nctia *Pontia de Leon, filia Petri Pontii.*

e Guz-

Teresa, *vxor Petri de Cunniga, vnde sunt duces de Bejar.*

Petrus *Guzmannus.*

Alfonsus *Guzmannus.*

Henricus *de Guzmann, Comes quartus Niebla, Dux secundus Medina Sidonia.*

Ioannes *de Guzmann.* = Leonora *de Cardenas, filia Magistri S. Iacobi.*

Leonora *de Ribera & Mendoza, filia domini Perafani de Ribera, Prefecti Andaluzia.* = (Henricus de Guzmann, Dux secundus Medina Sidonia)

Ioannes *Alfonsi Guzmann, Comes V. Niebla, dux* XXXIX. *Medina Sidonia, Marchio Casoja.*

Vxor secunda Leonora de Cunniga. = (Ioannes Alfonsi Guzmann) = *Vxor prima Isabella de Velasco, filia Petri Ferdinandez de Velasco.* Vide Tab. XV.

de ... ius ... e- ... a.

Alfonsus *Perez de Guzmann, post fratrē Comes* VII. *Niebla, & quintus dux Medina Sidonia, ἄπαις.*

Petrus *de Guzmann, primus Comes de Oliuares.*

Ioannes *Alfonsus post duos fratres, Comes* VIII. *Niebla, & Dux sextus Medina Sidonia.* = Anna *Aragonia, neptis Ferdinandi Regis Catholici.*

Mencia *vxor Petri Gironis Comitis III. Vrēna.* Vide Tab. II b

Henricus *de Guzmann, Comes* VI. *Niebla, dux* IIII. *Medina Sidonia An.* 1513. = Maria *Girona Ioannis* II. *Comitis Vrēna filia, nubit secūdo duci de Arcos.* Vide Tab. II.

Leonora *vxor domini Iacobi, vnde sunt duces Bregātia.*

Domina *de Toleto, filia Ferdinandi domini de Villorias.*

bil, Comes in

Anna *Aragonia, vxor Innigi Ferdinādez de Velasco. Cōstablii Castella.* Tab. XXXI.

Ioānes *Claros, Comes nonus Niebla, moritur ante patrem.* = Leonora *de Cunniga.*

Leonora *Anna de Guzmann, vxor Petri Gironis, ducis primi Osuna.* Tab. II.

rez de Guzmann, dictus Bonus, Comes X. Niebla, II. Medina Sidonia.

Maria *Andrea, vxor Francisci de Cunniga, Comitis de Bel Alcaçar.*

TABV

FAMILIA DE CISNERIS E

INDE DOMINORVM DE VEGA,

Castellæ, Marchionum Santillanæ, Ducum Inf

Marchionum de Montes claros

Dominorum Suarez

TERESA Girona, filia Gironis Consalui Ruyz secundi, vide Tab.I. = Roderi

Stephanus Roderici de Cisneris.

Maria Girona Teresa ex fratre proneptis filia Consalui Ruyz. Vide Tab.I. = Stephanus Roderici de Cisneris.

Ioannes de Cisneris. = Mentia de Pad

Mentia de Cisneris hæres. = Ga

Leonora domina ... rus Vega. =

Gomezius de Figueroa, filius Magistri S. Iacobi. = Eluira Lassa.

Aldoncia vxor Fridrici de ... Vide Tab.XXI.

Garcias Lassus, Commendator in Montison.

Laurentius Suarez de Figueroa, ex quo sunt Duces de los Arcos.

Petrus Suarez, vnde sunt domini de Batres.

Mentia vxor Petri Ferdinandez de Velasco Cóstablii. Vide Tab.XXXI.

Leonora vxor Gastonis dela Cerda, comitis Medimnæ cali.

Hurtad... de M... doza, ... dex ... curie.

Maria de Luna, filia Aluari de Luna Constablii. = Innigus Lopez de Mendoza, nescio cuius filius, sed est ex primi Infantadgi ducis familia.

Maria Pimentel Pacheca, filia quarti Comitis Beneuenti. Tab.XXIV. = Iacobus Hurtadus de Mendoça, dux tertius Infantadgi.

Maria Pimentel.

Francisca de Mendoza, filia Lupi Hurtadi de Mendoza. = Rodericus de Mendoza Marchio de Montes claros.

Innigus Lopez de Mendoza, quartus dux Infantadgi. Vide seq. ∋∈

Eluira de Mendoza, vxor Lu... dela Cerda, Marchionis Cog...

Isabella, filia Antonii Manrici ex matre Ludwica de Padilla, filia Iudicis Castella. = Ioannes de Mendoça, Marchio de Montes claros.

Catharina de Vargas, filia Questoris regii Varga...

Ioannes de Mendoça & Luna.

Innigus de Mendoza, Commendator de Socuellanos. Moritur ex vulnere ante fanũ S. Quintini in Belgio.

Franciscus de Mendoça, gubernator delas minas, & generalis in mari. = Soror patruelis Catharina Bernhardini filia.

Frácisca vxor Alfonsi de Corduba, Comitis II. de Alcandete. vide ...

Anna Aragonia, filia ...

Catharina vxor Alfonsi de Cardenas, Comitis Puebla (nisi sit error, & eadem quæ supra.)

Bernardinus.

Innigus Lopez ...

A XVI.

X GIRONVM NVPTIIS, ET

T MENDOCARVM ADMIRALIVM

tadgi, Comitum Tendillæ, Corunnæ, Saldannæ,
Mondejar, cum particula Familiæ
Figueroa, & de Vega.

Consalui de Cisneris.

tilassus *de Vega, dominus Vega.*

ha- = Iacobus *Hurtadus de Mendoça Admiralius Castellæ.*

tis Arsona. Innigus *Lopez de Mendoza, Marchio Santillana.* = Catharina *de Figueroa, filia Laurentii Suarez, Magistri S. Iacobi.*

us Ioannes *de Mendoza.* — Iacobus *Hurtadus de Mendoça primus Dux Infantadgi.* = Brianda *de Luna.* — Petrus *Consalui Archiepis Toleti, Cardinalis.* — Maria *vxor Perrafani de Ribera Iudicis Andaluzia.* — Laurentius *Suarez Mendoza, Comes Corunnæ, maritus Isabella Borbon.* — Innigus *Lopez de Mendoça, Comes primus Tendilla.* = Eluira *filia Iacobi Ferdinandez de Quinnones.* Vide Tab. xxiiii. — Petrus *Lassus de Vega.* =

Catharina *vxor Petri, domini de Castella, vnde sunt Lasi de Castilia.*

Mentia *vxor Beltrami de la Cueua, Ducis primi Albuquerque.*

Innigus *Lopez de Mendoza, Comes II. Tendilla, Marchio primus de Mondejar, Vicerex Granatensis.* = Fràcisca *Pacheca Girona, filia Ioannis Marchionis primi Villena, vide* Tab. II.

ludwici ... lludi. =

Antonius *de Mendoza Vicerex nouæ Hispaniæ & in Peru.* — Isabella *Mendoça, vxor comitis Montis acuti.* — Maria *vxor Ioannis de Padilla in Toleto.* — Fràciscus *Eps de Iaen.* — Ludwicus *Hurtadus Comes tertius Tendilla, Marchio secundus de Mondejar.* = Catharina *Mendoça, filia Comitis de Monte acuto.* — Iacobus *Hurtadus Mendoza, orator Caroli V. Romæ, sine vxore.* — Bernhardin° *de Mendoza, generalis in mari.* = Eluira *Carilla.*

tab. XIX. — Francisca *vxor Balthasaris Ladron de la Maça, heres Petri domini Maça.* — Catharina *vxor Alfonsi de Cardenas, Comitis Puebla.* tab. III. — Innigus *Comes IIII. Tendilla, Marchio tertius de Mondejar, dictus Lopez de Mendoça.* = *Innigi quarti ducis Infantadgi.* Vide *seq. pag.* — Fràciscus *dictus Maurus Commendator S. Iacobi.*

Catharina *vxor primum Francisci de las minas patruelis sui (vide ad latus) secundò nubit alterius patruelis filio, comiti V. Tendilla.* — Hieronyma *vxor Balthasaris de la Cerda.* — Ioànes *de Mendoza, generalis in mari, magnus miles.* = Ioàna *de Cardenas, filia Guttierri ex Mentia Carilla, domina de Albornox.* — Beatrix *vxor Simonis Perez de Corello, Comitis Concentaina.*

s. Franciscus. — Ludwicus *Hurtadus de Mendoça, Comes quintus Tendilla.* =

Bernardinus *de Mendoza, Commendator Merida.* — Eluira *Carilla, vxor Gomezii de Guzmann, filii & heredis domini de Fuentes. Moritur paulo post nuptias.*

ƀe
Innigus *Lopez de Mendoz*...
tadgi, vt prius.

Anna *Aragonia vxor Ludwici Ferdinandez Manrici Marchionis de Aguilar.* Martinus. Aluarus. Iacobus *Hurtadus de Mendoza, Comes Saldanna. Obiit ante patrem.* Maria *Ara*... *Marchi*...

Maria *de Mendoza, Marchionissa de Cenete.* ═══

Rodericus *de Camera Regis.* Antonius *Franciscanus.* Henricus *Aragonius.* Aluarus. Ludwicus. Petrus *Consalui.*

Ludwica *Henriquez. filia Ludwici Admiralii sexti Castella.* Vide Tab. XXI. ═══

TABVLA

FRAGMENTA FAMIL

Petrus *de Lara, author familia.* ═══ Ermesinda, *filia Almerici du*...

Manricus, *aliis Almericus.*

Blanca *Pimentelia, filia Alfonsi quinti, Comitis de Benauente.* Tab. XXIV. ═══ Ioannes *Ferdin*... *Marchio de*...

Ludwicus *de Aguilar Marchio.* Antonius. Anna *Maurica, vxor Martini H*... *Viceregis noua Hispania.*

TABVLA XV

PACHECI ET GIRON

MINI CORDVBÆ, MARCHIO

las Naues, Domini Almunnæ, Aguilar &

Feriæ, Manrici, Comites (

Catharina *Pacheca Girona, Ioannis Magistri S. Iacobi Marchionis primi Villena, filia.* Vide Tab. II. ═══ Alfonsus *de Cordoba dominus de Ag*...

Francifcus *Pachecus (ex matre.)* Petrus *Ferdinandi de Corduba, primus Marchio de Priego.* ═══ El...

Maria *de Corduba, filia Iacobi Ferdinandi de Corduba, Comitis de Cabra, domini Almunna.* ═══

Catharina *Pacheca, vxor Manuelis Pontis de Leon, Comitis de Baylen, mater inde Roderici Pontii de Leon, Comitis de Baylen.* Alfonsus *Pachecus de Corduba, dominus Almunna.* ═══ Theresa *de Hoces & Corduba.* Francifcus *Pachecus, Episcopus Malaga.* Iacobus *Ferdinandus de Corduba, dominus de Almunna.* N. *monialis. ad S. Clara*...

Anna *Maria Laſſa, hæres fratris.* ═══

Francifcus. Philippus. Catharina. Iacobus. Maria *de Corduba, vxor Ioannis Centurionis, Marchionis secundi Estepa.* Garcias *Ferdinandez Manricus, Comes Osforni.* ═══

Antonius *Iesuita.* Alfonsus *Ferdinandi de Corduba & Aguilar, ex vxore Marchio tertius de Priego.* ═══ Catharina *nubit*... Petrus *Ferdin*... *Corduba, Co*... *ria.*

Petrus *Ferdinandi de Corduba & Figueroa, Marchi*...

...artus dux Infan- = Isabella *Aragonia filia Infantis Fortunæ.*

...a, *uxor Innigi Lopez de Mendoza, ...tertii de Mondejar.* Vide Tab. XVI. | Henricus. | Guiomara *uxor Francisci de Cunniga, ducis de Bejar.* | Innigus. | Petrus *Consalui Episcopus Salamance.* | Alfonsus *de Aragonia.*

...nigus *Lopez de ...endoça, dux V. ...antadgi.* | Isabella *uxor Roderici Marchionis Mexia, Marchionis dela guardia.* | Anna, *uxor Ludwici Henriquez Admiralis septimi.* Tab. XXI. | Iacobus. | Ioannes.

XVII.

...IÆ MANRICORVM.

...*Narbona.*

...*ndus Manriques ...Aguilar.*

...*nriquez,* | Maria *Manrica, uxor Bernhardini Sarmienti Comitis de Salinis.*

RELIQVA habes hinc inde sparsa in genealogiis aliis. Interim speramus perfectam totius stirpis explicationem, quam acceptam in tom. IIII. proponemus.

...VIII.

...ES EX NVPTIJS, DO-

...NES DE PRIEGO ET DE-

...ȝ Figueroa, Comites & Duces ...Offorni.

...*ilar, cecidit in bello.*

...*a, filia Henrici Henriquez, maioris domus Regis Catholici.*

...*monialis ...Montilla.* | Teresa *Henriquez, sine nuptiis: fundat Monasterium virginũ in Aguilar.* | Eluira *de Cordoba.* = Petrus *Manricus, Comes Offorni.* | Catharina *Marchionissa de Priego, hæres.* = Laurentius *Suarez de Figueroa, Comes de Feria.* = Vxor *alia Maria Maquela, domina de Menesa.* | Maria *uxor Petri de Auila, Marchionis delas nauas.* Vide *seq. pag. sign.* ♃.

...ichael. | Gabriel. | Aluarus. | Eluira. | Maria *Marchionis de Viana uxor.*

...eresa *Henriquez, Comitis Alua de Liste filia.*

...*gdi de ...y Fe-* = Anna *Pontia de Leon, filia Roderici I. ducis de Arcos.* Vide Tab. XXVII. | Laurentius *Figueroa, Monachus S. Dominici.* | Gomezius *de Figueroa, primus dux Feria. Succedit in Feria ducatu Laurẽtius Suarez, dux delos Arcos.* Vide Tab. XXVII. | Maria *de Toleto, uxor Ludwici secundi ducis de Arcos.* Tabul. XXVII.

...*tius, hæres ex auia Marchionatus Priegi.*

...IIII. *Priegi.*

Maria *de Corduba, ut prius.* = Petrus *de*...

Ioannes *in habitu S. Ioannis miles.* Petrus *de Auila Marchio de los uanos.* Maria *de Corduba, uxor Fridrici Henriquez.* Tab. xxi.

Hieronyma *de Guzman, filia Comitis Alua de Liste.* = Petrus *de Auila*

TABVLA

FAMILIA ALIA DE COR...

COMARES, COMITVM ALCA...

los Donzeles, ex Gi...

Alfonsus *Ferdinandez de Corduba vixit Anno* 1340.

Consaluus *Ferdinandez de Corduba, fit dominus in Aguilar ab Henrico II. Rege Castella.*

Dominicus *Nunnez.* = Gisala.

Gisala. = Ferdinandus *Nunnez de Temez in Galicia.*

Alfonsus *Ferdinandez.* =

Alfonsus *Ferdinandez de Corduba.*

Leon...

Martinus *de Corduba.* = Hieronyma *de Nauarra, Marchionissa de Cottes.*

Iacobus *de Corduba, Episcopus Calaborra.*

Alfonsus *de Corduba & Velasco, secundus Comes Alcandeta.* =

Leonora *Pacheca.* Eluira *de Corduba.* Iacobus. Francis... *Comes...*

TABVL...

DOMINI DE CARDENA...

BORNOZ, DVCES MAQVE...

ex matribus Giro...

Ioannes *Pacheco Giron, Magister S. Iacobi, Marchio primus Villena.* Vide Tab. II. = Maria *de Vela...*

Mentia *Girona Pacheca.* =

Comes *de Fuensalida.* = Magdalena *de Cardenas.*

Succedit Petrus *Comes de Ayala.*

Bernhardinus *de Cardenas, dux secundus Maqueda.* = Isabella *de Velasco, filia Inaigi Constabilis...*

Magdalena, *uxor* N. *de Mendoza, comitis de Monte acuto.* Mentia, *uxor comitis de Sirnela.* Bernhardinus *Marchio de Elcha, obiit ante patrem.* = Ioanna *de Portugal, filia Iaco... cis Bregantia.* Angela, *uxor Francisci de ... gonsa ducis Sogorba.*

Isabella. Bernhardinus *de Cardenas post auum dux tertius Maqueda.* Iacobus.

ila, Marchio delas naues, vt prius.

xor Ioannis Bracamonte e Penaran- | Iacobus de Auila, Abbas Alcada. | Hieronyma de Corduba, vxor Antonii de Toleto, domini de Herencada. | Alfonsus de Corduba & Cunniga ex vxore. ═ N. filia Ludwici de Auila & Cunniga domini de Mirabel.

XIX.

DVBA, MARCHIONVM DE DETÆ, CASTELLANORVM DE-

num Pachecorum nuptiis.

Ioanna Girona Pacheca, filia Ioannis Gironis Marchionis primi Villena. Vide Tab. II. ═ Iacobus Ferdinandez de Corduba, Castellanus delos Donzeles, & primus Marchio de Comares.

a Pacheca. ═ Martinus de Corduba, primus Comes Alcandete.

Ludwicus Ferdinandez de Corduba, Marchio II. de Comares. ═ Francisca della Cerda, filia Comitis Cabra.

Franciscus de Corduba sine vxore.

Petrus moritur in studiis. | Ludwicus Ferdinandez, obiit iuuenis. | Iacobus Ferdinandez de Corduba, dictus de Africa, Marchio tertius de Comares. | Anna de Corduba, vxor Antonii de Guzmann, marchionis de Ayamõte. | Maria Ferdinandez de Corduba, vxor Francisci Ferdinãdez, quarti ducis Albuquerque. Vide Tab. xxx. | Ioanna de Corduba, vxor Roderici Portocarreri, Comitis quarti Medellini. Vide Tab. XII.

Francisca filia Antonii de Mendoça Viceregis in Peru. Vide Tab. praced.

Ioanna Aragonia, filia & hæres ducis Sogorba. ═ Iacobus Ferdinandez de Corduba (Marchio tertius de Comares).

s de Corduba & Velasco, tertius Alcandete.

Alfonsus Ferdinandez de Corduba. | Ludwicus Ferdinandez de Corduba. | Francisca.

XX.

S, DE CARILLO ET AL- DÆ, MARCHIONES ELCHÆ,

icis Pachecis.

Guntierrus Commendator maior, dominus de Cardenas. ═ Teresa Henriquez, filia Alfonsi Henriquez Admiralii. Vide Tab. xxi.

Iacobus de Cardenas, primus dux Maqueda, & primus Præses regni Granatæ.

Guntierrus Commendator Oreja. ═ Mentia Carilla de Albornoz, domina de Bececay.

Alfonsus de Cardenas. ═ Maria Pacheca, filia Ioannis Pacheci de Puebla in Montaluan. Vide Tab. IIII.

Bernhardinus de Cardenas, obiit in pugna nauali contra Turcam Anno 1571. ═ Agnes de Cunniga, domina de Villeria & Gaslamo.

Iacobus de Pacheco & Cardenas. | Alfonsus Pachecus. | Petrus de Cardenas.

Mentia Carilla. | Ludwica de Cardenas, Carillo & Albornoz.

TABVLA

FAMILIA REGIA EX GIR

SVNT HENRIQVEZ, ADMIRALI

Medinæ de Ruyſeco & Alcalæ, Marchiones Ta

mites Traſtamaræ, Aluæ de Liſte & Alb

Authores Marchi

Maria *Girona, Conſalui Ruyz filia.* Vide Tab.I.& XV. = Petrus *Martinez de Guzmann*, Vi

Alfonſus *de Guzmann.*

Leonora *Nunnez de Guzmann.*

Sanctius *Comes Albuquerqueſis.* = Beatrix *filia Petri Regis Portugaliæ ex Agnete de Caſtro, vera vxore Regis.*

Ferdinandus. Petrus. Didacus. *Occiſi à fratre Petro Rege.*

Tellus. = Ioanna, *vxor Ioannis Alfonſi de Baeça & Haro.*

Fridricus *Magiſter S. Iacobi, occiſus à Petro Rege fratre.* =

Eleonora (*prius dicta* Vrraca) *vxor Ferdinandi Regis Aragoniæ, qui filius erat Ioannis Caſtellæ Regis, vnde hodierni Reges Hiſpaniæ.*

Iſabella *de Caſtro, domina de Lemos & Sarria.* = Petrus *Comes Traſtamaræ.*

Fridricus *dux Ariona.* = Aldoncia, *filia Iacobi Hurtadi de Mendoza Admiralis Caſtellæ.*

Beatrix *de Caſtro, domina de Lemos & Sarria, vxor Petri Aluarez Oſorii domini de Carrera & Ribrera, vnde ſūt Marchiones Sarriæ.*

Beatrix, *vxor Petri Portoc... mus de Moguer.* Vide

Marina *filia Iacobi Ferdin... Marſchalci Caſtellæ ... Cordubæ domini Vaen... prima.*

Catharina *de Ribera.* = Petrus *Henriquez, Iudex Andaluziæ.*

Alfonſus *Henriquez Admiralius tertius.* =

Ioanna *He... Regis N... mater F...*

Filius *primus.*

Ferdinandus *filius ſecundus.*

Agnes *Portocarrera, Petri Surdi Gironis filia.* Vide Tab.III. =

Ferdinandus *poſt fratrem Admiralius quintus.* = Maria *Girona, filia Ioannis Tellez Gironis, Comitis I. Vren...*

Fridricus *Henriquez Admiralius IIII. C...*

Maria *vxor Petri Portocarreri Marchionis Villanoua ſine liberis.*

Fridricus *Hēriquez Præſes conſilii ordinum, Marchio Villanoua del Camino.*

Mariana *de Corduba, filia Petri de Auila, Marchionis delas naues.* Vide Tab.XVIII. =

Ferdinandus *Henriquez de Ribera, dux ſecundus Alcala poſt fratrem.* = Ioāna *Corteſia filia Marchionis I. dela Valla.*

Ioāna *vxor Ioānis Marchionis Barlauga.* Vide Tab.XXXI.

Peraſanus *de Ribera, dux prim⁹ Alcala Vicerex Neapoli.* = Leonora, *filia primi ducis delos arcos.* Tab.XXVII.

Ferdinandus *Henriquez Archidiaconus Madriti.*

Ludwica, *vxor Antonii Alfonſi Pimētel, Comitis Beneuenti.* Tab.XXIV.

Fridricus *Henriquez maior domus Caroli Infantis, filii Philippi ſecundi.* =

Mariana, *vxor Petri de Vel... Commendatoris de P... lo.*

Agnes. Ioanna. Anna. Ferdinandus *Marchio Tarifa.* = Anna, *ducis Oſſunæ filia, ſponſa, non vxor.*

Ioannes *de Ribera Archiepiſcopus Valentiæ, & Patriarcha Alexādriæ.*

Catharina, *vxor Petri de Ribera, domini de Malpica.* Tab.XXVI.

Ioanna. Agnes. Petrus. Ferdinandus *Henriquez Marchio primus Villanoua del rio.*

XXI.

ONVM NVPTIIS, IN QVA

I CASTELLÆ, DVCES ARIONÆ,

rifæ & Villanouæ del Camion & del Rio, Co-
iquerque, Domini de Lemos & Sarria,
onum de Sarria.

de Tab. xv.

= Alfonsus XI. *Rex Castellæ & Legionis.* = Vxor *Maria, Alfonsi IIII. Regis Portugaliæ filia.*

Henricus II *post fratrem Petrum Rex Castellæ & Legionis.*

Petrus *Rex Castellæ & Legionis.*

Alfonsus *Henriquez, primus Castellæ in hac familia Admiralius.* = Ioanna *Mendoza, filia Petri Consalui de Mendoza.*

...*errea, de-* Tab. III.

Fridricus *Admiralius secundus Castellæ, magnus miles.* = Vxor *secunda Teresia de Quinnones.* Vide Tab. XXIII.

Henricus *Henriquez Comes Alua de Liste.* =

Ioanna *Henriquez, vxor Iacobi de Quinnones primi Comitis Lunæ.* Tab. XXIII.

...*andez* = *Comitis ..., vxor*

Maria *Henriquez, vxor Garciæ de Toleto primi ducis Aluæ.*

...*riquez, vxor Ioannis ...auarræ & Aragoniæ, ...rdinandi Catholici.*

Vxor *secunda Catharina de Toleto, Garciæ ducis Aluæ filia.* Vide Tab. XXIX. = Iacobus *Henriquez (nescio an Henrici filius) Comes Alua de Liste.* = Vxor *prima.*

Teresa *vxor Garciæ Ferdinandez Manrici, Comitis Offorni.*

Henricus *Henriquez Comes Alua de Liste.*

Maria *Henriquez, vxor Ferdinandi ducis Aluæ quarti.* Tab. XXIX.

...*astella, obiit ...*

Maria *de Toleto, soror Ferdinandi ducis Aluæ quarti.* Vide Tab. XIII. = Henricus *Henriquez Comes Alua de Liste.*

...*ne.* Vide Tab. II.

Ioanna *Manrica filia Roderici Manrici, Comitis tertii de Paredes.*

Ludwicus *Henriquez, Admiralius sextus Castellæ.* = Anna *de Cabrera, Comitissa de Modica.*

Leonora *Henriquez, vxor Petri Pimentel. Marchionis de Tauara.*

Iacobus *Henriquez Comes Alua de Liste.* = Maria *Vrrea Comitissa Arandæ in Aragonia.*

Hieronyma, *vxor Petri de Auila, Marchionis de las nanes.* Vide Tab. XIX.

...*asco ...ne.*

Ludwicus *Henriquez.*

Ioãna *Henriquez, vxor Ioannis de Vrrea, Comitis Arandæ.*

Francisca *Henriquez, vxor Francisci de Royas, Marchionis de Poza.*

Anna *de Cabrera, vxor Petri de Cunniga, Marchionis de Aquila fuente.*

Ludwicus *Henriquez de Cabrera, dux Medinæ de Ruyseco, Admiralius septimus Castellæ.* = Anna *vel Maria de Mendoza, filia Marchionis de Cenete.*

Ludwiga *Henriquez, vxor Innigi Lopez de Mendoza, ducis V. Infantadgi.* Vide Tab. XVI.

TABVLA I

EX MATERNA LINEA GI

BACCA, GVARDIA, BVS

Marchiones de

LVPVS Diaz *de Haro de Vizcaja, dictus, caput audax.*

Lupus *de Haro, dictus brevis.*

Berenguela *Girona, Gironis Consalui tertii filia,* Vide Tab.I.

Rodericus *LopeZ de Haro.*

Maria, *uxor Roderici Gil, domini de Villalobos.*

Rodricus *Gil dominus de Villalo*

Iacobus *LopeZ de Campis, occid*

Filius *maior natu.*

Lupus *Roderici de Bacça.*

Rodericus *Gil de Villalobos.*

Maria.

Alfonsus *Lopez de Haro.*

Leonora, *domina de Saldanna.*

Rodericus *Lupi de Bacça, sine liberis.*

Ioannes *Roderici de Bacça.*

Teresa *de Haro.*

Ferdinandus *Roderici, dominus de Villalobos,*

Lupus *Roderici de Bacça, dominus de Guardia, unde sunt Marchiones de Guardia.*

Ioannes *Alfonsus de Bacça.*

Sanctia, *uxor*

Maria *Carilla, domina de Busto.*

Vxor *Ioanni*

Iacobus *LopeZ de Haro, dominus de Busto.*

Ginebra *de Acunna, vidua Sanchii Manuelis, filia Martins VasqueZ.* Tab.II.

Maria *de Haro, uxor Gomezii PereZ delas Marinas.*

Ioannes *Alfonsus de Haro.*

Aldoncia

Comitu

Iacobus *Lopez de Haro, dominus de Sorba Lubrin.*

Vxor *secunda, Beatrix Mendez de Sotomajor, domina de Carpio.*

Iacobus *LopeZ de Haro.*

Garcias *Mendez de Haro.*

Ludwicus *Mendez de Haro, dominus de Carpio.*

Alfonsus *de Haro.*

Garcias *de Haro, Episcopus de CadiZ.*

Petrus *de Haro.*

Maria *de*

Maria *de*

XXII.

RONES, DOMINI DE HARO,

TO, SORBAS, ET LVBRIN,

Carpio.

it Regem Sanctium.

ibus.

iuor Præfectus Legionis & Asturiæ Anno 1346.

r Petri Pontii de Leon, domini de Marchena, unde sunt duces de Arcos. Tab. XXVII. Isabella, *uxor Garciæ Ferdinandi Maurici. Vnde sunt Marchiones de Aguilar.*

, filia Telli, filii Regis Alfonsi IX. Vide *praeced.* Tab. XXI.

Carilla, filia Iacobi Hurtadi de Mendoza, de Priego, ex matre Teresa Carilla.

Beatrix *Portocarrera, filia Petri Gironis domini de Moguer.* Tab. III.

Haro. Ioanna *de Haro.* Iacobus *Lopez de Haro, primus Marchio Carpii.* Ludwicus *Mendez de Haro, Camerarius Regis.*

Velasco, filia Comitis de Siruela. = *Carpii.*

Beatrix *de Haro, nubit patruo.* = *Regis.*

TABVLA

EX MATRE GIRONES, D

DE VIGIL, DE QVI

Comites

Maria *Girona, filia Roderici Gironis, soror Consalui.* Vide Tab. I. = Rodericus *Ioannes de Assueris.*

Ioannes *Roderici de Assueris.* =

Constantia *Ferdinandez de Eccija.*

Ferdinandus *Diaz, dominus de Vigil.* =

Iacobus *Ferdinandez de Vigil.* = Leonora *Suarez*

Iacobus *Ferdinandez de Quinnones, Maior Asturia.* = Ma

Teresa *de Quinnones, vxor Friderici Henriquez, Admiralis Castella II.* Vide Tab. XXI.

Maria, *vxor Alfonsi Pimentel, Comitis de Benauenti.* Vide Tab. XXIV.

Eluira, *vxor Innigi Lopez de Mendoza, Comitis I. Tendilla.* Vide Tab. XVI.

Petrus *de Quinnones, Maior regni Legionis.* =

Iacobus *Ferdinan... Comes Lu...*

Franciscus *de Quinnones Cardinalis S. Crucis, Episcopus Coria,*

Antonius *de Quinnones.*

Bernar... *nones, ... Luna.*

Isabella *Osoria, filia Marchionis Astorga.* =

Franciscus *de Quinnones, Comes Luna.*

Maria *filia Bernhardini de Mendoça, Comitis de Cornuna.* =

Ioannes *de Quinnones.*

Claudius *de Quinnones, Comes IIII. Luna.*

Lupercius *de Qui...*

Catharina, *filia Alfonsi Pimentel, Comitis de Benauente.* Tab. XXIIII. =

= Vxor *secunda Francis...* Vide Tab. XXX.

Ludwicus *de Quinnones, Comes sextus Luna.* = Maria *Cortesa, filia primi Ma...*

Catharina, *vxor Ioannis Pimentel, Comitis VIII. Benauenti.* Vide Tab. XXIV.

ALIOS COMITES LVNÆ DABIMV

XXVIII.

XXIII.

)OMINI DE ASSVERIS,

NNONES, ET NOVI

Lunæ.

de Quinnones, domina de domo Lunæ.

tia de Toleto, *filia Ferdinandi Aluarez de Toleto, domini de Val de Corneja.*

N. *uxor Petri de Acunna, Comitis Valentia.* Vide tab. VI.

Mentia, *uxor Petri Baçan Vicecomitis de Valduerna.*

Assuerus *de Quinnones.* = Leonora, *filia Ioannis de Touar.*

ndez de Quinnones, primus ... = Ioanna *Henriquez, filia Henrici primi Comitis Alua de Lista.*

tinus *de Quin*... *Comes secundus*

Beatrix *de Quinnones, uxor Petri Aluarez Osoris Marchionis Asterga.*

Ioanna *de Quinnones, uxor Ramiri Nunnez de Guzmann.*

... *tertius*

N. *uxor Ioannis de Vlloa.*

... *nones.*

... *filia Bertrami tertii ducis Albuquerque. Vidua Comitis de Lerona.*

... *rchionis de Valle.*

... S ALIBI.

TABV

FAMILIA PIMENT

NICIS NVPTIIS, COMI

chionum de Villafranca,&

IOANNES Alfonsus *Pimentel de Breganza, primus Comes Beneuenti in Castella.* = Ioanna, *filia Martini Alfonsi Tel*

Alfonsus *Comes tertius Beneuenti.* =

Rodericus *Alfonsi q. Beneuenti.*

Ludwicus *Pimentel, Marchio de Villafranca.* = Beatrix *Osoria, filia Petri Aluare*

Maria *Pimentela, vxor Iacobi*

Maria *Osoria Marchionissa Villafrancana, vxor Petri de Toleto Viceregis Neapolitani, erat. Alua ducis filius.* Vide Tab. XXIX.

Ioannes *Cubicularius Regis.* Ioannes *cleric°.* Alfonsus *generalis in bello ante Guletam.* Maria, *vxor Alfonsi de Azebedo, Comitis de monte rey, mater Hieronymi.* Pettrus *Pimentel, Marchio Viana in Galicia.* = Maria, *filia Petri Manrici Comitis* Catharina, *vxor Claudii de Quin*

Beatrix *de Toleto, filia Ferd*

Ludwica *Pimentela, vxor Ioannis Aluarez de Toleto, Comitis quinti Oropesa.* Vide Tab. XXVI.

Maria, *vxor Fridrici de Toleto ducis de Huesco, qui filius p erat. Ferdinandi Alua ducis.* Vide Tab. XXIX.

TABVLA

ORDO MARCHIONVM

EMANVEL Infans, *filius Ferdinandi Sancti, fr Regum Castella & Legionis, primus March* = Constantia, *filia Amedei III. ducis Sabaudia.*

Violanta.

Ioannes *Manuel, Marchio secundus Villena.* = Filia *Ferdinandi de la Cerda, nepotis Alfonsi X. Regis.*

Ferdinandus *Manuel tertius Marchio Villena.* =

Sanchius *Manuel.* Ioanna. *Quare* Tab. XXVIII.

Blanca, *heres Marchionissa quarta Villena, sine liberis.*

SVCCEDIT Rex Petrus sine titulo Marchionis, sed Regi frater Henricus ex iure vxoris quintus Marchio. Se mitis Pratensium & Emporiarum, nepoti Iacobi Regis II. Aragoniæ ex Blanca Regis Neapolitani filia. & huic iterum filius Iacobus octauus Marchio Villenæ, quem Petrus ex Ioanna filia Henrici II. Regis cui Maria de Albornoz domina Infantadgi nupserat, priuatus à Rege Marchionatu relinquit successore Rex Aragoniæ & Siciliæ factus filio Alfonso, decimo Villenæ Marchioni (sed penè sine effectu) tradi nandi Regis, vndecimus Villenæ Marchio & primus istius loci dux. Sed cedit accepta alia prouincia, i næ Marchio Ioannes Pachecus Giron, Magister ordinis S. Iacobi, cuius posteri hactenus obtinent Marc

A XXIV.

LIORVM, EX GIRO-
VM BENEVENTI, MAR-
Osoriorum de Astorga.

de Meneses. Vide Tab, VIII.

Ioannes *Giron Pacheco, Magister S. Iacobi, Marchio primus Villenæ*. Vide Tab. II. = Maria *Portocarrera, &c.*

...tius Comes = Maria *Pacheca Girona*.

...nandi de Mendoza, tertii ducis Infantadgi. Vide Tab. XVI.

Alfonsus *Pimentel, Comes quintus Beneventi*. = Anna *de Velasco & Herrera, filia Bernhardini Constablii, ex matre Blanca de Herrera*.

Beatrix, *uxor Garcia de Toleto, qui obiit ante patrem, ducem Alua*. Vide Tab. XXIX.

...Osorii.

...qui secundus

...Comitis Luna. Tab. XXIII.

Maria *Pimentelia, uxor Petri Aluarez Osorii Marchionis Astorga*. = Petrus *Aluarez Osorius, Marchio Astorga*.

Blanca *Pimentela, uxor Ioannis Ferdinandez Manrici Marchionis de Aguilar*. Vide Tab. XVIII.

Antonius *Alfonsi Pimentel, Comes sextus Beneventi, filius Alfonsi*. = Ludwica *Henriquez, Ferdinandi Admiralii Castellæ quinti filia*. Vide Tab. XXI.

...Osorii.

Aluarus *Perez Osorius, Marchio Astorga*. = *...nandi ducis Alua tertii*.

Antonius *Aluarez Perez Osorius, Marchio Astorga*.

...primus

Ludwicus *Pimentel, Comes VII. Beneventi. Moritur sine uxore*.

Ioannes *Pimentel, Comes octauus Beneventi*. = Catharina *de Quinnones, Comitissa Luna*. Tab. XXIII.

XXV.

ET DVCVM VILLENÆ.

...ster Alfonsi X.
...pio Villena.

...d Rex factus donat Alfonso Comiti de Denja, primo Constablio Castellæ, filio Raymundi Co-... Sic igitur Alfonsus ille sextus est Villenæ Marchio: succedit filius Petrus Marchio septimus: ... Castellæ & dominæ de Vega susceperat. Iacobus verò octauus Marchio, dictus Astrologus, ...m Ferdinandum, Infantem Ioannis Castellæ Regis, Marchionem Villenæ nonum: qui deinde ...Marchionatum. Succedit enim statim Henricus Magister S. Iacobi, frater Alfonsi, filius Ferdi-...ubente vxoris fratre Ioanne Castellæ Rege. Sic tandem à Rege declaratur duodecimus Ville-...ionatum. *Vide* Tab. XXVIII.

TABVL

EX GIRONA ET PA

NI DE TOLETO, COMI

etiam Riberæ, Dor

GARCIAS *Aluarez de Toleto, Magister S. Iacobi.*

Ferdinandus *Aluarez de Toleto, dominus Oropesa.* = Eluira *de Ayala.*

Garcias *Aluarez de Toleto, dominus Oropesa.* = Ioanna *de Herrera.*

Ferdinandus *Aluarez de Toleto, Comes primus Oropesa.* = Majora *de Toleto.*

Ferdinandus *Aluarez de Toleto, secundus Comes Oropesa.* = Maria *Girona Pacheca, filia Ioannis Giron Marchionis Villenæ.* Vide Tab II.

Tres filiæ *sanctimoniales.* Ioanna *de Toleto, vxor Comitis de Orgaz.* Iacobus *de Toleto, clericus.*

Maria *Manuela filia Gometii Suarez de Figueroa, Comitis secundi F*

Maria *de Figueroa, vxor Francisci Pays de Ribera, domini S. Martini.* = Franciscus *Pays de Ribera, dominus S. Martini & Malpica.*

Ioannes *de Figueroa, ordinis S. Iacobi, orator Romanus.* Franciscus *de Toleto, Vicerex in Peru.*

Franciscus *de Toleto societatis Iesu, Cardinalis.* Antonius *de Ribera.* Thomas *de Ribera.* Petrus *de Ribera, dominus S. Martini & Malpica.* = Catharina *de Ribera Henriquez, filia primi ducis Alcala.* Vide Tab. XXI. Leonora *de Mendoza vxor Ioannis de Guzmann, Comitis de Orgaz.* Magdalena

TABVL

FAMILIA EX MATRE G

TIORVM DE LEON, DV

los Arcos, Item

PETRVS Pontius *de Leon.*

Ferdinandus *Perez Pontius de Leon, vnde Duces delos Arcos,* = Isabella *Guzmanna, Alfonsi Perez filia.* Tab. XV.

Rodericus *Pontius de Leon, dux de Cadiz.*

Francisca *Pon Leon.*

Plures Filii *& filiæ.*

Vxor *tertia, prima soror Maria Girona.* Vide Ta

Leonora, *vxor Perifani Henriquez, primi ducis Alcala.* Vide Tab. XXI.

Ludwicus *Pontius de Leon, Dux secundus delos Arcos.* = Maria *de Toleto, filia Laurentii Suarez de Figueroa, Comitis Feria, Marchionis de Priego.* Tab. XVIII.

Petrus *Pontius de Leon.* Rodericus *Pontius de Leon, dux tertius delos Arcos.* = Teresia *de Cuniga, filia Francisci ducis de Bejar.* Ludwicus *Pon*

Laurentius *Suarez de Figueroa, secundus dux Feria.*

XXVI.

HECA MATRE, DOMI-

ES OROPESÆ, NONNVLLI

ni S.Martini & Malpicæ.

Magistri S.Iacobi,

Christophorus *de Toleto, Comes tertius Oropesa.* = ...*ia.*

Franciscus *de Toleto.*

Ludwicus *de Toleto Pachecus.* = Agnes *ducissa in Talauera.*

Ferdinandus *Aluarez de Toleto, Comes quartus Oropesa.* = Beatrix *de Mōrroy & Ayala, Comitissa dela Deleytoja.*

Ludwicus *de Toleto.*

Ioannes *Pachecus.* = Eluira *de Cuniga.*

Ferdinandus *de Toleto.*

Franciscus *Pachecus, ordinis de Alcantara.*

Ioanna. ...*na.*

Iuliana, *Monialis Oropesæ.*

Anna *de Toleto, uxor Marchionis de Velada.*

Franciscus *de Toleto, maximus natu filius. Moritur ante patrem.*

Ludwica *Pimentela, Antonii sexti Beneuenti Comitis filia.* Vide Tab. xxiv. = Ioannes *Aluarez de Toleto, Comes quintus Oropesæ fratre, ante patrem mortuo.*

Ioāna *de Toleto, uxor Francisci Pacheci, Marchionis Villena, ducis Escalona.* Tab. II.

A XXVII.

IRONA, EX PATRE PON-

CVM DE CADIZ ET DE

Ducum Feriæ.

...a *Guzmanna, Aluari Perez filia.* Vide Tab. xv. = Petrus *alius Pontius de Leon, posteriori ætate.*

Vnde Duces delos Arcos.

Sanctia *uxor Alfonsi Perez de Guzmann, domini de Orgaz.*

Beatrix *Girona, filia Ioannis Gironis Magistri S. Iacobi, Marchionis primi Villena.* Tab. II.

...*na de*

= Ludwicus *Pontius de Leon, dominus de Villagarcia, Marchio Zahara.*

Rodricus *Pontius de Leon, primus dux delos Arcos, duarum sororum maritus ex dispensatione.* = ...b. II. b

= Vxor *prima Ioanna Girona, Ioannis Gironis II. Vrenna Comitis filia.* Vide Tab. II.

= Vxor *secūda Isabella Girona Pacheca, Iacobi Marchionis II. Villena filia.* Tab. II.

...nna *Pontia de Leon, uxor Petri Ferdinandez de Corduba, Comitis Feria, Laurentii Suarez de Feria filii.* Vide Tab. xviii.

...*us de Leon.*

TABVLA

FAMILIA MANVELVM,

ET CERRALVI, COMITVM CAR

rum dela Cerda, Sarmientorum, de Ayala & A

Ferdinandus *Sa*
& Legionis R

Alfonsus X. *Rex post patrem*
Anno 1284.

Ferdinandus *dela Cerda, moritur ante patrem.*

Blanca, *filia Ludwici Regis Franciæ.*

Ferdinandus *dela Cerda, reiectus ab auito regno.*

Ioanna, *filia Ioannis Nunnez*

Liberos *vide alibi.*

N. *vxor Ioannis Manuelis secundi Marchi*

Ioanna *Manuela, vxor Henrici*
gis Castellæ.

Sanctius
de C

Genebra *Girona, Martini Vasquez de Acunna filia.* Vide Tab. II.

Maria *Manuela.*

Maritus *secundus Garcias Sarmientus, filius secundus Præsidis Galiciæ.*

Maria *Sarmienta.*

Petrus *Giron Sarmientus, Archidiaconus Valpuesta, fundator Monasterii Franciscanorum Burgis.*

Garcias *Lopez de Ayala, Marschalcus.*

Filia *Comitis de Monte acuto.*

Antonius *Sarmientus, Commendator S. Iacobi, cubicularius Henrici IIII. regis.*

Ma ia O
m ·i Du
ni Dap
d ba.

Petrus *de Ayala, primus Comes de Salnatierra.*

Mentia, *vxor Antonii de Fonseca, domini de Coca & Alaeyos.*

Ginebra, *vxor Ochoa Lopez de Salazar.*

Maria, *vxor Ioannis de Acunna, Comitis Valētiæ (de hac nihil in familia.)*

Margareta *de Salucio.*

Ludwic⁹ *Sarmientus.*

Franciscus *Osorius.*

Ste
ham

Catharina *de Pesquera.*

Athanasius *de Ayala, Comes Salnatierra.*

Isabella.

Antonius *Sarmientus.*

Isabella *Barba.*

de Astorga.

Michael *doctor.*

Ferdinandus.

Petrus *de Ayala, dominus Ayala & Ampudia.*

Philippus.

Ludwica.

Ioannes
Ce

Anna *de Toledo, filia Commendatoris maioris Legionis D. Ferdinandi.*

Ferdinandus *de Toleto, Magister Campi tertio Neapoli.*

Catharina.

Maria.

Sanctimoniales.

Aluarus.

Rodericus
mus Mar

Leonora *de Toleto, filia Comitis de Alua de Liste.*

XXVIII.

MARCHIONVM VILLENÆ
...IION ET SALVATERRÆ, DOMINO:
...budia, coniuncta nuptiis cum antiquis Gironibus.

...*us Castella*

... Don Emanuel *Infans regni Castella, Marchio primus Villena.* = Constantia, *filia Amedai III. ducis Sabaudia.*

...*de Lara.*

...*nis Villena.* = Ioannes *Manuel, Marchio secundus.* — Violanta.

...*d I. Re-* — Sanctius *Manuel.* = — Ferdinandus *Marchio Villena.* XXXIX. =

Ioannes *Sanctius Manuel, Comes de Carrion.* — Blanca *Marchionissa Villena. Moritur sine liberis.*

...*s Manuel, Comes ...arrion.*

... Maritus *primus Ioannes Aluarez Osorius.*

...*soria, uxor Al-...aça, mater Ioã-...a Episcopi Cor-...* — Iacobus *Osorius.* = Majora *Ortiz de Saranz.* — Aluarus *Perez Osorius succedit patri.* = Maria *Pacheca, filia Stephani Pacheci, domini de Cerraluo.* — Agnes *Osoria, uxor Aluari de Bracomonte, domini de Pennaranda.* — Ludwicus *Osorius de Acunna, Episcopus Burgensis, unde spurii.*

Filius. Filia. Filia. Filia.

Iacobus *Osorius.* — Antunius *de Acunna, Episcopus Camora.*

...*us Pachecus.* — Beatrix. — Isabella. — Ginebra. — Petrus *Pachecus Commendator.* = — Ioannes *Pachecus, dominus de Cerraluo.* = Catharina *Maldonata.* — Agnes *Pacheca, uxor N.* — Christophorus *spurius ex Maria de Omedo, pater Ioannis Aluarez Osorii.*

Ioannes *Pachecus.*

...*ecus, dominus de ...* — Franciscus *Monachus Franciscanus, confessarius Isabella Regina.* — Agnes, *uxor Ferdinandi Nieto de Sylua in Toleto.* — Antonius *Pachecus.* =

...*cus, pri-...rralui.* — Hieronymus. — Franciscus *Pachecus, Archiepiscopus primus Burgis & Cardinalis.* — Ioannes *Pachecus, corrector Malaga.*

XXIX. TABVL

SEQVVNTVR aliquot familiæ ex Gironibus non procreatæ: tam
posterorum cum illis coniunctæ: &

FAMILIA DOMINORVM DE T

CORNEIA ET ALVÆ DE TORMES,

Duces Aluæ & Huesci, Comites Le

Ferdinandus *Aluarez de Toleto, dominus de Vallecorneja, Marschalcus Castellæ.* ═ Ma

Maria (*Ferdinandi filia, sed incertum, an huius, tamen vero simile*) *uxor Iacobi Ferdinandez de Quinnones.* Tab. XXIII.

Gar-
T

Ferdin
T

Beatrix *Pimentela, Roderici quarti Comitis Beneventi filia.* Vide Tab. XXIIII. ═ Garcias *de Toleto, moritur ante patr Anno 1510 in Africano bello.*

Isabella *de Toleto, uxor Petri de Cardenas Comitis Pueblæ.* Vide Tab. III.

Bernhardinus *obiit ante Tanetum.*

Maria *Osoria Pimentela Marchionissa de Villafranca, Ludovici filia.* Vide Tabul. XXIV. ═ Petrus *de Toleto, Vicerex Neapolitanus, filius secundus dicti Albæ (patre Garsia.)*

Maria *de Toleto, ux* *Henriquez, Comi* *de Lofte.* Vide Tab

Filia, *uxor ducis Florentiæ.*

Filia, *uxor Comitis Arendæ.*

Agnes *Pimentela, filia Bernhardini Pimentel, Marchionis de Tabara.* ═ Fridricus *Osorius Marchio. Moritur sine liberis.*

Filia, *uxor Comitis Altamira.*

Filia *uxor Du de Castrouilla.*

Brianda *de Biamonte.* ═ Iacobus *de Toleto, Constabilus Navarræ, Comes de Lerin.*

Ferdinandus *de Toleto, Prio*

...VII.

...m affinitate & interdum propinquitate ...primò

...OLETO ET VALLE...

...EX QVIBVS SVNT ...rini.

ANTIQVA origo ducum Aluæ ducitur à Petro quodam græco ex Palæologorum familia, qui deuicto ab Alfonso VI. Rege Toleto multis ibi Anno 1085. prędiis donatur, vnde cognomentum de Toleto.

Petrus igitur ille reliquit filium Illan Perez: Hic rursus filium Petrum Illan, qui Stephanum Illan & hic Ioannem, & Ioannes Consaluum, semper pater filium hæredem & successorē habuit. Tandem Ferdinandus Aluarez ex illis exstitit, cuius hic genealogiam explicatam vides.

...ria de *Ayala*.

...cias *Aluarez de* ...*leto*. — Guttiertus *Archiepiscopus Toletanus*.

...andus *Aluarez*, *Comes primus Alua de* ...*ormes*.

Garcias *de Toleto, primus Dux Alua*. = Maria *Henriquez*, *soror Reginæ Catholicæ, filia Fridrici secundi Admiralii Castellæ*. Vide Tab. XXI.

Fridricus *Aluarez de Toleto, dux secundus Alua*. — Francisca *de Toleto, uxor Francisci de la Cueua, ducis secundi Albuquerquensis*.

...*rem*. — Leonora, *uxor Roderici Portocarreri, filii Comitis secundi Medellini*.

...*or Henrici* ...*itis Alua* ...XXI. — Anna *de Toleto, uxor Guzmani*. = Ludwicus *Guzmann, Marchio primus de Hardales*. — Catharina *de Toleto, uxor Iacobi Henriquez Comitis Alua de Liste*. Vide Tab. XXI. — Ferdinandus *Aluarez de Toleto, dux post auum tertius, notissim' in Belgio, Germania & Portugalia miles*. = Maria *Henriquez*, *filia Iacobi Comitis Alua de Liste*. Vide Tab. XXI.

Ioannes *Ranimirus de Guzmann*. = Anna *Aragonia, filia Admiralii Neapolitani*.

Garcias *de Toleto Osorius, Marchio Villafranca*. = *Victoria Columna filia, & heres Ascanii Columnæ*.

...*ad S. Ioannem*. — Fridricus *de Toleto, dux Huesci & Alua*. = Maria *Pimentela, filia Antonii Alfonsi Comitis sexti Beneuenti*. — Beatrix *de Toleto, uxor Aluari Perez, Marchionis Astorgæ*. Vide Tab. XXIIII.

TABVLA

FAMILIA DOMINORVM

MARCHIONVM ADRADÆ, D

Vicecomitum de Guelma: vbi
chionum

DOMINOS veteres Albuquerquenses explicauimus præced. Tab. VII. Post illos igitur Albuquerqua rediit ad regnum Castellæ. Sed post Petrum Regem Sanctius eius frater declaratur rursus Comes Albuquerquæ: cuius tamen filia Albuquerquam nuptiis iterum ad maritum Ferdinãdum Infantem & Regem transfert: donec tandem dominis à Cueua, quos hic in tabula proponimus, sub Ducis titulo decernitur.

Iacobus *Ferdinandus della Cueua*
comes de Guelma.

Ioannes *de Cueua, primus dominus de Solera.*

Beltran
prim
fit.

Ludwicus *de Cueua, dominus Solera.*

Ioannes *militat Carolo* V.

Isabella, *vxor Francisci de Benauides, Comitis quinti S. Stephani.* Vide Tab. II.

Iacobus *de la Cueua.*

Maria, *vxor Ioannis Gironis Comitis*
næ. Tab. II. *b*

Maria *de las Cardenas, filia Ioannis de Castella.* Tab. XXXI.

Isabella *Girona, Ioannis Tellez Gironis Comitis*
na filia. Vide Tab. II *b*

Francisca *de la Cueua, vxor primũ Bernhardi D. de Royas, Comitis de Lermæ: secũdò D. Claudii de Quinnones Comitis quarti Luna: moritur sine liberis ex vtroq; marito.* Tab. XXIII.

Maria *filia Ludwici Ferdinandez, Marchionis II. de Comarus.* Vide Tab. XIX.

Franciscus *dux quartus Albuquerqua, D. de la Cueua.*

Beltramus *de Castro.*

Isabella *de la Cueua, vxor secunda Petri Gironis ducis primi Osuna, ducta An. 1575 in Februario.*

Beltramus *della Cueua, ex vxore dux sextus Albuquerqua.*

Isabella *post patrem & patruum Gabrielem ducatum Albuquerqua affert ad maritum.*

XXX.

DE CVEVA, ET SOLIERA,

VCVM ALBVQVERQVENSIVM,

particula familiæ de Castro, Mar-
Sarriæ.

, Vice-

= Majora, *domina de Mercado.*

...nus *de Cueua, dux* ... *Albuquerquen-* | Guttierrus *Episcopus Palencia.* | Majora *de Mercado, vxor Did Sanchez de Carauaia.*

= Mentia *de Mendoza, filia Iacobi Hurtadi primi ducis Infantadgi.* Vide Tab XVI.

...ancifcus *de Cueua, dux fecundus Albuquerqua.* = Francisca *de Toleto, filia Garcia primi ducis Alua.* Vide Tab. XXIX.

...quarti Vre- ...ndi Vren- = Bertramus *dela Cueua, dux tertius Albuquerqua, Eques aurei velleris, Vicerex Aragonia & Nauarra.*

Franciscus *dela Cueua, dominus Adrada.* = Ioanna *Portocarrera.*

Iacobus *de la Cueua.* | Antonius *dela Cueua, prim' Marchio Adrada.* = Petronella, *filia Ioãnis Pachoci, D. de Puebla.* Tab. IV. | Isabella *de la Cueua.* = Consaluus *de la Lama in Segouia.*

Singlegera *Galla, barui fratris.* = (Iacobus)

Leonora *dela Cueua.* = Petrus *Ferdinãdez de Castro, Marchio Sarria.*

Gabriel *dela Cueua, post fratrem dux V. Albuquerqua.* = Ioanna *dela Lama, vxor Gabrielis quinti ducis Albuquerqua.*

Maria. | Anna.

Ferdinandus *de Castro, Comes Adrada.* | Teresia *de Castro.*

TABVL

FRAGMENTA DE FAM

VELASCO ET TOVAR, C

Comitum Hari, Marchionum
de Alebedo, Comitum de
corum

Sanchius *Sanchez de Velasco & Vega.*

Ferdinandus *de* *sco.*

Petr

Beattrix *Maurica, filia Petri Maurici maioris* *fidis in regno Legionis.*

N. *dominus de Velasco & Vega.*

Innigus *Ferdinandez, heres patrui Constablius secundus.*

HIC DEESSE ALIQVID

Innigus *de Touar, Constablius Castelle.* Maria *de Touar.*

Ioannes *Sanctius de Touar, Marchio Barlanga.*

Isabella *de Velasco.* Iuliana. Bernhardina. *Monacha.* Ioannes. Petr

Antonius *Mauricus de Mendoça, Comes de Castro.*

Anna *Aragonia, filia Ioannis Alfons* *ne cals de Guzmann.*

Gomerius *Mauricus de Mendoza, filius maximus natu.* Ioannes *de Velasco.* Aluarus *de Mendoza.* Agnes *de Touar.* Catharina *Maurica.* Isabella *de Velasco.*

Isabella. Iuliana. Leonora. *Sanctimoniales.* Petrus *Sanctius de Touar, Marchio Barlanga.* Agnes. Vicentia. Innigus *de Velasco.* Bernhardina.

Maria *Girona, filia Petri ducis Ossune, natu Anno* 1553. Tab.

Innigus *Ferdinandez de Velasco.*

ILIA DOMINORVM DE

NSTABLIORVM CASTELLÆ,

langæ, vbi mentio simul Dominorum
terey, & de Castro: Item Manri-
c Mendoza.

actia *Osoria Carrilla.*

la- = Leonora *de Castaneda.*

Ferdinandez de Velasco. = Maria *Garziæ Sarmienta.*

Ioannes *de Velasco & Vega.* = Maria *de Solier, filia Monsieur Arnoa de Solier, domini de Villapando ex Gallia.*

Petrus *Ferdinandez primus Comes Hari.*

Mentia *de Mendoza, filia Innigi Lopez, Marchionis Santellanæ.* Tab XVI. = Petrus *Ferdinandez, primus in hac familia Constablius Castella.*

Leonora, *uxor Ioannis Comitis II. Vreuna. An.* 1552. Tab. II. *b*

Isabella, *vxor Ioannis à Alfonsi de Guzmān, ducis tertii Medimnæ Sidoniæ.* Tab. xv.

VIDETVR.

anna, filia Ferdinandi Henriquez, soror Ferdinandi primi ducis Alcala. Tab. XXI.

us.

ducis VI. Medi- =

Innigus *Ferdinandez de Velasco, Constablius V. ex hac familia.* = Maria *vnica filia Petri Gironis Comitis tertii Vreunæ.*

Filia, *statim mortua.*

Franciscus.

Agnes *de Velasco.* = Hieronymus *de Azebedo, Comes de Monterey.*

Balthasar *Pimentel.* — Melchior *de Fonseca.* — Casparus *de Cunniga & Azebedo, Comes de Monterey.* — Maria *Pimentel de Fonseca.*

e- Ioanna *Henriquez.*

Ioannes *Ferdinandez de Velasco, Comes Hari.* — Ioanna *de Velasco, vxor Francisci domini Boria, Marchionis de Lombay.* — Bernhardinus *de Velasco.* — Anna-Maria *de Velasco, vxor Ioannis Gironis Tellez, primi Marchionis de Pennafiel.* Vide Tab. II. *b*

lb = *Hari.*

Leonora *Anna de Velasco.*

TABVLA

FAMILIA REGIA DOMI

Petrus *Rex Portugalie.* = Ioanna *de Castro, uxor*

Ioannes *de Castella.* = Eluira *Eril,*

Petrus *de Castella viduus, fit Episcopus.*

Alfonsus *... stella.*

Io...

Maria *de Cardenas, uxor Iacobi de la ...*

TABVLA

FAMILIA DOMINORVM

TVGALIA, DOMINORVM

de Cigales, de Herrer,

Petrus *Rex Portugalia.* = Agnes *à Castro.*

Ioannes *Infans, dominus Valentia.* = Constantia, *Henric...*

Beatrix *Infanta Portugalie.* = Petrus *Ninnus.*

Maria, *uxor Martini Vasquez Giron...*

Maria *de Portugalia & Ninno, domina de Cigales.* = Garcias *de Herrera, dominus de Pedraza.*

Blanca *de Herrera, domina de Pedraza.* = Alfonsus *Tellez, primus Com...*

TABVLA

FAMILIA DOMINORVM D

MARCHIONVM PESCARÆ ET VAST

Rodericus *Lopez Daualos, ... Cubicularius Regis Neapolitani.* =

Innigus *Daualos.* =

Martinus *Comes Montedorosi.*

Alfonsus *Daualos, ex matre Marchio Pescara.* =

Constantia *Comitissa Cerra, & secundo ducissa Francauilla.*

Innigus *Daualos Marchio de Vasto, ex bene... Friderici, & simul dominus Iscla.*

Ferdinandus *Marchio Pescara, moritur ... .*

Alfonsus *(ex ...* =

Ferdinandus *Daualos, Marchio Pescara, Vice-Re... Sicilia.*

XXXII.

XXXV.

NORVM DE CASTELLA.

lateranam Ecclesia.

a Bertrami de Eril.

N. *de Rebellia, Angla ex nobilissima familia.*

e Ca- Filia *Iacobi de Cunniga, Comitis de Niena.*

nnes de Castel-la. Maria *de Cardenas ex matre Zapata.*

Cueua, qui ducis secundi Albuquerque Francisci frater erat. Tab. xxx.

XXXIII.

INFANTVM DE POR-

VALENTIÆ, DE NINNO,

a, & de Pedraza.

s II. Regis Castellæ filia.

de Acunna. Vide Tab. vi.

Verona. Vide Tab. II. *b*

XXXIIII.

DE AVALOS ET ISCLÆ,

TI, COMITVM MONTEDOROSI.

Antonella *de Aquino, filia & hæres Bernhardi Chaspari de Aquino, Marchionis de Pescara.*

icio Regis

s magnus Capitaneus, Marchio Pescara (orte patruelis) & Vasti (ex patre.)

Soror *ducis Mantuæ.*

TABV

PARS FAMILIÆ REG

NIS, VNDE DVCES

Ioannes II. *Rex Portugaliæ.* = Am

Concubina. = Georgius *de Alencastro, Mag* *dux Coymbræ.*

Duo spurii Monachi.

Filia. Filia. Filia. Helena. *Moniales.*

Magdalena, *neptis Reg* *Granatæ ex Ioãne filio*

TABVL

FAMILIA DOMINORVM

ET VALENTIÆ, PRI

Iofredus *Lenzol.* =

Rodericus, *Cardinalis & inde Pa* *ducatum Candiæ pro filio, cum*

Petrus *Ludwicus, primus dux Candiæ, sed moritur antequam Papa esset pater.*

Ioannes *succedit fratri, dux secundus Candiæ.* = Maria, *bastarda A* *Neapolitanus.*

Iofredus *princeps*

Ioannes *tertius, dux Candiæ.* =

Vxor *Carolott* *bris, soror*

Franciscus *quartus, dux post procreatos liberos, factus Iesuita & societatis generalis.* =

Filius, *dux quintus.*

TABVL

IVDICVM CASTE

Layn *(Calv* *Castel*

Teresia *Nunna.* =

Rodericus *Cid.*

Ximena. =

Iodocus *Roderici de Biuar, mortuum* *patrem in bello.* =

Eluira. Sola.

IÆ DE ALENCASTRO ET
COYMBRÆ ET DE AVERO.

na de Mendoza.

ster de Auis & S. Iacobo, = Beatrix filia Aluari, qui frater erat ducis Bragantiæ.

Ludwicus de Alencastro. — Alfonsus de Alencastro, habet vxorem & multos liberos. — Ioannes de Alencastro, dux primus de Auero. = Iuliana de Menefes, filia Petri Marchionis de Villareal tertii. Tab. VIII.

Pettrus de Nis. — Georgius de Alencastro, dux secundus de Auero. = Magdalena Girona, filia Ioannis V. Comitis Vrenna. Tab. II.

Iuliana.

A XXXVI.

BORGIARVM, DVCVM CANDIÆ
NCIPVM ESQVILLACII.

= Isabella Burgia.

pa, Alexander sextus, emit Cardinalis esset. = Zanozia vel VanoZia, Concubina ciuis Romana.

Esquillacii.

lfonsi Regis

t Fecensis, filia domini de La- Regis Nauarra. = Cæsar Archiepiscopus Valentiæ, Episcopus Pampelonæ, Cardinalis. Tamen fit ex Diacono laicus, miles, tyrannus: accipit à Rege F. Comitatum Valentiæ in Delfinatu cum titulo Ducis: capitur: liberatur: tandem caditur.

Filia vnica, nupta.

Lucretia, vxor domini de Pisauro, secundò Ludwici Aragonis, tertiò Alfonsi Astensis ducis, qui Herculis ducis, erat maior filius.

A XXXVII.

LLÆ FAMILIA.

s, iudex la. = Eluira Nunna bella.

Ferdinandus Nunnus. = Egelona.

Layn Nunnus.

=

Iacobus Layni.

=

Diaz, dictus

nte

CODICIS LEGVM
WISIGOTHORVM
LIBRI XII.

ISIDORI HISPALENSIS EPISCOPI
De Gothis Wandalis & Sueuis Hiſtoria ſiue Chronicon.

Ex Bibliotheca PETRI PITHOEI I.C.

PROCOPII CÆSARIENSIS RHETORIS ex lib. VIII. Hiſtor. locus de Gothorum origine qui in exemplaribus editis hactenus deſideratur.

Anno MDCVI.

Bbbb

P. PITHOEVS

C.V. FRANC. ROALDESO I.C.

S.

LITERAS tuas V. Non Octob scriptas Idib. demum Ian. accepi, serius profecto quam vellem, sed ea tamen animi alacritate qua te tuásque singulares virtutes complector absens mentis potius iudicio quàm oculorum fide, quib. & hoc ægre esse doleo. De exemplari gratias habeo: referrem etiam lubens. Sed vereor ne tu non tanti esse putes quæ in tuo nomine appareant. Ac vix sane illud mihi de Wisigothicis legibus permittere potui, quas nisi quotidianis pene conuitiis à quibusdā flagitari audissem, facile passurus fui aut supprimi diutius, aut aliorum opera edi, quibus vel otii plus vel diligentiæ esset. Et verò id pridem Ioann. Metello Sequano detuleram, viro & eruditionis & humanitatis, vt audio, summæ, cuius etiam eo consilio exemplar imperfectum ex nostris suppleri curaueram. Sed cum id ille maioribus fortasse negotiis occupatus non præstaret, & librarii nostrates nescio quo fato Gothicis rebus operas vouissent, rogatus, pene dixi coactus eorum tandem imperiis cessi quibus & hæc reliquis adiici Bonum factum visum est. Quod velim omnium bona gratia sic candide accipi vt simpliciter gestum est. Nam exemplaria, vt verum fatear, vix relegere datum est, tātum abest vt recognoscere & recensere accuratius licuerit: quin ne de huius quidem gentis & aliarum legibus, iurisque Romani in Occidente post Iustinianum vsu, quod statueram præfari. Tantum illud, hunc esse legum codicem ab Eurico ceptum, à Leuigildo dein post à Chindasuindo & Recesuindo filio recognitum, demum à Domno Eruigio Spaniarum (vt verbis seculi de barbaris barbare dicam) rege perfectum, qui Liber Iudicis dicitur in illo tuo exemplari Curialium (sic appellant) vsuum quos Raymundus Berengarius vetus Comes & Marchio Barcinon. Hispaniæ subiugator & Almodes coniunx de feudis alisq; negotiis obseruari iusserunt, cum Gothicæ leges omnibus causis non viderentur sufficere. Hæc postea Ildefonsus, Petrus, Iacobus alii atq; alii Aragonum reges variis constitutionibus supplerunt antequam Alfonsus tādem circa annum Christi M.CC.XLI. ius Romanū in Partitas suas digeri curasset. Sed hæc tute melius nosti, & nos maiore otio plenius aliâs apud alios exsequi cogitamus. Illud tamen & hic sciri par est, harum legum recognitionem ab eius gentis scriptoribus nescio quo iure Isidoro Hispalensi tribui, cuius est illa potius breuis historia quam præfiximus ad Sisebutum vsq; per Eras, quibus Hispani tempora numerarūt ab anno quarto Octauiani Cæsaris qui est ante Christum natum XXXVIII. quo primum apud eos census actus & indictum tributum dicitur. Præfiximus & Sollii Apollinaris epistolam de Theoderico, non illo Italiæ siue Ostrogothorum, sed Wisigothorum rege cui Auitus Imp. Aquitanias concesserat: simul & Procopii Cæsariensis locum de Getarum origine ex Ponti Euxini descriptione quam inter cætera eius auctoris Latine edita tamdiu desiderari miror. Quidquid id est, tibi do dicóq; lubēs merito, cupióq; in posterum extare testimonium obseruantiæ erga te meæ, amicitiæ tuæ, cuius mihi sancta & venerabilis memoria perpetuo futura est. Bene vale v.c. Lutet. Parisior. II. Non. Mart. M.D.LXXIX.

EX DESCRIPTIONE PONTI EVXINI QVÆ DESIDERATVR APVD PROCOPIum libro quarto belli Gothici, qui est vltimus ogdoadis historiarum.

• • •

Ὕπερθεν δὲ Σαγίδας, οὐννικὰ ἔθνη πολλὰ ἵδρυνται. τὸ δὴ ἐντεῦθεν εὐλυσία μὲν ἡ χώρα ὠνόμασται, βάρβαροι δὲ αὐτῆς ἄνθρωποι, τά τε παράλια καὶ τὴν μεσόγειον ἔχουσι, μέχρι ἐς τὴν μαιῶτιν καλουμένην λίμνην καὶ ποταμὸν τάναϊν, ὃς δὴ ἐς τὴν λίμνην ἐσβάλλει. αὕτη δὲ ἡ λίμνη ἐς τὴν ἀκτὴν πόντου τοῦ εὐξείνου τὰς ἐκβολὰς ποιεῖται. ἄνθρωποι δὲ οἳ ταύτῃ ᾤκηνται, *κιμμέριοι μὲν τὸ παλαιὸν ὀνομάζονται, τανῦν δὲ οὐτουργοῦροι καλοῦνται. καὶ αὐτῶν καθύπερθεν ἐς βορρᾶν ἄνεμον τὰ ἄπειρα ἔθνη ἵδρυνται. μετὰ δὲ τὸν χῶρον αὐτόν, ὅθεν ἡ τῆς λίμνης ἐκβολὴ ἄρχεται, Γότθοι οἱ τετραξῖται καλούμενοι ᾤκηνται, οὐ πολλοὶ ὄντες, οἳ δὴ τὰ χριστιανῶν νόμιμα σεβόμενοι, περιστέλλουσιν οὐδενὸς ἧσσον. τάναϊν δὲ καλοῦσιν οἱ ἐπιχώριοι καὶ τὴν ἐκβολὴν ταύτην ἐκ λίμνης *ἀρξαμένην τῆς μαιώτιδος ἄχρι ἐς τὸν εὔξεινον πόντον, ἥπερ διήκει ἐς ὁδὸν ἡμερῶν ὥς φασιν εἴκοσι. ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνεμον ὃς ἐνθένδε πνεῖ, ταναΐτην προσαγορεύουσιν. εἴτε δὲ τῆς ἀρείου δόξης ἐγένοντό ποτε οἱ Γότθοι οὗτοι, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ ἔθνη, εἴτε καὶ ἄλλο τι ἀμφὶ τῇ δόξῃ αὐτοῖς ἤσκητο, οὐκ ἔχω εἰπεῖν, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτοὶ *ἴασιν. ἀλλὰ φιλίᾳ τε τανῦν καὶ ἀπραγμοσύνῃ πολλῇ τιμῶσι τὴν δόξαν. οὗτοι ὀλίγῳ πρότερον, λέγω δὲ ἡνίκα πρῶτον τὸ καὶ εἰκοστὸν ἔτος ἰουστινιανὸς βασιλεὺς τὴν αὐτοκράτορα εἶχεν ἀρχήν, πρέσβεις τέτταρας εἰς βυζάντιον ἔπεμψαν, ἐπίσκοπον σφίσι τινὰ *δεόμενοι δοῦναι, ἐπεὶ ὅστις μὲν αὐτοῖς ἱερεὺς ἦν, τετελευτήκει οὐ πολλῷ πρότερον: ἔγνωσαν δὲ ὡς καὶ ἀβασγοῖς ἱερέα βασιλεὺς πέμψειε. καὶ αὐτοῖς προθυμότατα ἰουστινιανὸς βασιλεὺς ἐπιτελῆ ποιήσας τὴν δέησιν, ἀπεπέμψατο. οἱ δὲ πρέσβεις οὗτοι οὔννων τῶν οὐτουργούρων ἐς μὲν τὸ ἐμφανὲς αὐτηκόων πολλῶν ἀποσομίζοντες *ὅτου δὴ οὕνεκα ἥκοιεν ἄλλο οὐδὲν ὅτι μὴ τὰ ἀμφὶ *τῶν ἱερέων βασιλεῖ ἤνεγκαν. ὡς λαθραιότατα τε *ἤγγελλον ξυγγενόμενοι ἅπαντα φράζουσιν ὅσα ξυνοίσειν τῇ ῥωμαίων ἀρχῇ ἔμελλε, ξυγκρουομένων ἐς ἀλλήλους ἀεὶ τῶν σφίσι *προσοίκων βαρβάρων. ὅν τινα δὲ τρόπον οἵ τε τετραξῖται καὶ ὅθεν ἀναστάντες ἐνταῦθα ἱδρύσαντο, ἐρῶν ἔρχομαι. Πάλαι μὲν οὔννων τῶν τότε κιμμερίων καλουμένων πολύς τις ὅμιλος τὰ χωρία ταῦτα ἐνέμοντο ὧν ἄρτι ἐμνήσθην. βασιλεύς τε εἷς ἅπασιν ἐφειστήκει. καί ποτέ τις αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ἔσχεν ᾧ δὴ παῖδες ἐγενέσθην δύο, ἅτερος μὲν οὐτουργοὺρ ὄνομα, κουτριγοὺρ δὲ ὁ ἕτερος. οἵπερ ἐπειδὴ αὐτοῖν ὁ πατὴρ τὸν βίον συνεμετρήσατο, τήν τε ἀρχὴν ἄμφω ἐς σφίσιν αὐτοῖς διεδάσαντο καὶ τὴν ἐπωνυμίαν τοῖς ἀρχομένοις αὐτοῖς ἔδοσαν. οἱ μὲν γὰρ οὐτίγουροι, οἱ δὲ κουτρίγουροι καὶ ἐς ἐμὲ ὀνομάζονται. οὗτοι μὲν ἅπαντες, τῇδε ᾤκηνται κοινὰ μὲν τὰ ἐπιτηδεύματα ξύμπαντα ἔχοντες, οὐκ ἐπιμιγνύμενοι δὲ *ἀνοίοις. οἱ δέ, τῆς τε λίμνης καὶ τῆς ἐνθένδε ἐκροῆς ἐς τὰ ἐπέκεινα ἵδρυνται, ἐπεὶ οὔτε διέβαινον ποτὲ τὰ ὕδατα ταῦτα, οὔτε διαβατὰ εἶναι ὑπετόπευον, πρὸς τὰ εὐχερέστατα *ἀδεεῖς ὄντες. τῷ *μηδὲ ἀποπειρᾶσθαι αὐτοῦ πώποτε ἀλλ' ἀμελέτητοι τοῦ διαβάσεως παντάπασιν εἶναι. Λίμνην δὲ τὴν μαιῶτιν καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ἐκβολὴν ὑπερβάντι, εὐθὺς μὲν ἐς αὐτήν που τὴν ταύτης ἀκτὴν οἵ τε τετραξῖται καλούμενοι Γότθοι τὸ παλαιὸν ᾤκηντο ὧν ἐπεμνήσθην ἀρτίως. πολλῷ δὲ αὐτῶν ἄποθεν Γότθοι τέ καὶ οὐισίγοτθοι καὶ βανδίλοι, καὶ τὰ ἄλλα Γοτθικὰ γένη ξύμπαντα ᾤκηντο. οἳ δὴ καὶ σκύθαι ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις ἐπεκαλοῦντο, ἐπεὶ πάντα τὰ ἔθνη ἅπερ τὰ *ἐκείνῃ χωρία εἶχον, σκυθικὰ μὲν ἐπὶ κοινῆς ὀνομάζεται: ἔνιοι δὲ αὐτῶν σαυρομάται ἢ μελάγχλαινοι ἢ ἄλλο τι ἐπεκαλοῦντο. προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου φασίν, εἴπερ ὁ λόγος ὑγιής ἐστι, τῶν μὲν κιμμερίων νεανίας τινὰς ἐν κυνηγεσίῳ διατριβὴν ἔχειν: ἔλαφον δὲ μίαν πρὸς αὐτῶν φεύγουσαν, ἐς τὰ ὕδατα ἐσπηδῆσαι ταῦτα: τούς τε νεανίας εἴτε φιλοτιμίᾳ εἴτε φιλονεικίᾳ τινὶ ἐχομένους ἢ καί τι δαιμόνιον αὐτοὺς κατηνάγκασε, τῇ ἐλάφῳ ἐπισπέσθαι ταύτῃ, μηχανῇ τε μεθίεσθαι αὐτῆς οὐδεμιᾷ, ἕως ξὺν αὐτῇ ἐς τὴν ἀντιπέρας ἀκτὴν ἵκοντο: καὶ τὸ μὲν διωκόμενον ὅτι ποτ' ἦν, εὐθὺς ἀφανισθῆναι. δοκεῖ γάρ μοι ὡς οὐδὲ ἄλλου του εἵνεκα ἐνταῦθα ἐφάνη ὅτι μὴ τοῦ γενέσθαι κακῶς *τοῖς διακειμένοις βαρβάροις. τοὺς δὲ νεανίας τοῦ μὲν κυνηγεσίου ἀποτυχεῖν: μάχης δὲ ἀφορ-

Margin notes: * κιμμέριοι · * ἀρξαμένην · * ἴσασι · * δεόμενοι · * ὅτου δὴ ἕνεκα ἥκοιεν · * τὸν ἱερέα · * ἤγγειλαν · * [illegible] · * ἀπόλεμοι · * ἀδεέστεροι · * μηδ' ἵνα · * [illegible] · * τῶν ᾠκημένων

μὴν καὶ λείας εὑρέσθαι. ἐς ἤθη γὰρ τὰ πάτρια ὅτι τάχιστα ἐπιθυμήσαντες, εὔδηλα πᾶσι * καὶ μεγίστοις πεποίηνται ὅτι δὴ ταύτῃ βατά σφίσι τὰ ὕδατα εἴη. ἀνελόμενοι οὖν αὐτίκα τὰ ὅπλα, πανδημεί τε διαβάντες, ἐγένοντο μελλήσει οὐδεμιᾷ ἐν τῇ ἀντιπέρας ἠπείρῳ. Βανδήλων μὲν ἤδη ἐνθένδε ἀναστάντων ἐπί τε Λιβύης ἱδρυσαμένων, ἐν Ἱσπανίᾳ δὲ Οὐισιγότθων οἰκησαμένων. Γότθοις οὖν τοῖς ἐς τὰ τῇδε ᾠκημένοις πεδία, ἐξαπιναίως ἐπιπεσόντες, πολλοὺς μὲν ἔκτειναν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐτρέψαντο ἅπαντας. ὅσοι τε αὐτοὺς διαφυγεῖν ἴσχυσαν, ξὺν παισί τε καὶ γυναιξὶν ἐνθένδε ἀναστάντες ἀπέλιπον μὲν τὰ πάτρια ἤθη· διαπορθμευσάμενοι δὲ ποταμὸν Ἴστρον ἐν γῇ τῇ Ῥωμαίων ἐγένοντο. καὶ πολλὰ μὲν τοὺς ταύτῃ ᾠκημένους δεινὰ ἔδρασαν, * μεταδόντος δὲ βασιλέως ᾤκησαν τὰ ἐς τὰ ἐπὶ Θρᾴκης χωρία· καὶ τὰ μὲν ξυνεμάχουν Ῥωμαίοις, ταῖς τε συντάξεσιν ὥσπερ οἱ ἄλλοι στρατιῶται πρὸς βασιλέως κομιζόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ φοιδερᾶτοι ἐπικληθέντες· οὕτω γὰρ αὐτοὺς τότε Λατίνων φωνῇ ἐκάλεσαν Ῥωμαῖοι· ἐκεῖνο οἶμαι παραδηλοῦντες ὅτι δὴ οὐχ ἡσσημένοι αὐτῶν τῷ πολέμῳ Γότθοι, ἀλλ' ἐπὶ ξυνθήκαις τισὶν ἔνσπονδοι ἐγένοντο σφίσι. φοίδερα γὰρ Λατῖνοι τὰς ἐν πολέμῳ καλοῦσι ξυνθήκας ἧπέρ μοι ἔμπροσθεν δεδήλωται λόγοις. τὰ δὲ καὶ πολέμιοι πρὸς αὐτοὺς διέφερον οὐδενὶ λόγῳ ἕως ᾤχοντο ἀπιόντες ἐς Ἰταλίαν Θευδερίχου ἡγουμένου σφίσι. τὰ μὲν οὖν τῶν Γότθων τῇδε κεχώρηκεν. Οὖννοι δὲ αὐτῶν τοὺς μὲν κτείναντες, τοὺς δὲ ὥσπερ ἐρρήθη, ἐξαναστήσαντες, τὴν χώραν ἔσχον. καὶ αὐτῶν Κουτρίγουροι μὲν παῖδας μὲν καὶ γυναῖκας μεταπεμψάμενοι, ἐνταῦθα ἱδρύσαντο οὗ δὴ καὶ ἐς ἐμὲ * ᾤκηνται· καὶ δῶρα μὲν πολλὰ πρὸς βασιλέως ἀνὰ πᾶν ἔτος κομίζουσι, * καὶ διαβαίνοντες ποταμὸν Ἴστρον καταθέουσιν ἐς ἀεὶ τὴν βασιλέως χώραν ἔνσπονδοί τε καὶ πολέμιοι Ῥωμαίοις ὄντες. Οὐτίγουροι δὲ ξὺν τῷ ἡγουμένῳ ἐπ' οἴκου ἀπεκομίζοντο μόνοι τὸ λοιπὸν ἐνταῦθα * καθιζησόμενοι, οἵπερ ἐπειδὴ λίμνης τῆς Μαιώτιδος ἀγχοῦ ἐγένοντο, Γότθοις ἐνταῦθα τοῖς τε Τετραξίταις καλουμένοις ἐνέτυχον. καὶ τὰ μὲν πρῶτα φραξάμενοι ταῖς ἀσπίσιν οἱ Γότθοι, ἀντικρὺ τοῖς ἐπιοῦσιν ὡς * ἀμυνούμενοι ἔστησαν, αὐτοί τε τῷ σφετέρῳ καὶ χωρίου ἰσχύϊ θαρσοῦντες. αὐτοὶ γὰρ ἀλκιμώτατοι ἁπάντων εἰσὶ τῶν βαρβάρων· καὶ ἡ πρώτη τῆς Μαιώτιδος ἐκροή, οὗ δὴ τότε οἵ τε Τετραξῖται Γότθοι ἱδρύοντο, ἐν κόλπῳ ξυνιοῦσα μηνοειδεῖ, περιβαλοῦσα τε αὐτοὺς ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον, μίαν ἐπ' αὐτοὺς εἴσοδον οὐ λίαν * εὐρεῖαν τοῖς ἐπιοῦσι παρείχετο. ὕστερον δὲ (οὔτε γὰρ Οὖννοι χρόνον τινὰ τρίβεσθαι σφίσιν ἐνταῦθα ἤθελον, * οὔτε Γότθοι τῷ πολεμίων ὁμίλῳ ἐπὶ πολὺ ἀνθέξειν οὐδαμῆ ἤλπιζον) ἐς λόγους ἀλλήλοις ξυνίασιν, ἐφ' ᾧ ἀναμιχθέντες κοινῇ ποιήσονται τὴν διάβασιν· καὶ οἱ Γότθοι * ἱδρύσονται μὲν ἐν τῇ πέραν ἠπείρῳ παρ' αὐτὴν τῆς ἐκβολῆς μάλιστα τὴν ἀκτήν, ἵνα δὴ καὶ τανῦν ἵδρυνται· φίλοι τε καὶ ξύμμαχοι τὸ λοιπὸν Οὐτιγούροις ὄντες ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ σφίσιν ἐνταῦθα βιώσονται, τὸν πάντα αἰῶνα. οὕτω μὲν οὖν οἵδε οἱ Γότθοι τῇδε ἱδρύσαντο, καὶ τῶν Κουτριγούρων, ὥσπερ μοι εἴρηται, ἀπαλλαγομένων ἐν γῇ τῇ ἐπέκεινα τῆς λίμνης οὔσῃ, μόνοι Οὐτίγουροι τὴν χώραν ἔσχον πράγματα Ῥωμαίοις ὡς ἥκιστα παρεχόμενοι, ἐπεὶ οὐδὲ αὐτῶν ἄγχιστα ᾤκηνται, ἀλλ' ἔθνεσι πολλοῖς διειργόμενοι μεταξὺ οὖσιν ἀκουσίῳ ἀπραγμοσύνῃ ἐς αὐτοὺς ἔχονται. ὑπερβάντι δὲ λίμνην τε τὴν Μαιῶτιν καὶ ποταμὸν Τάναϊν, ἐπὶ πλεῖστον μὲν τῇδε πεδίων Κουτρίγουροι Οὖννοι, ὥσπερ μοι εἴρηται, ᾠκήσαντο. μετὰ δὲ αὐτοὺς Σκύθαι τε καὶ Ταῦροι ξύμπασαν ἔχουσι τὴν ταύτῃ χώραν, * ἧσπερ ἀπερ ἔτι Ταυρικὴ καὶ νῦν ἐπικαλεῖται, ἵνα δὴ καὶ τῆς Ἀρτέμιδος τὸν νεὼν τοῦτον γεγονέναι φασίν * ἧσπερ ποτὲ ἡ τοῦ Ἀγαμέμνονος Ἰφιγένεια προὔστη. * καίτοι Σκύθας τε τῇ χώρᾳ τὸν νεὼν τοῦτον γεγονέναι φασί, Σκύθας τε Ἀρμενίων ξύμπαντας καλοῦσι τοὺς ἐνταῦθα ἀνθρώπους τεκμηριούμενοι τοῖς ἀμφὶ τὸ ὄρος τε καὶ πόλει Κομάνῃ δεδιηγημένοις μοι ἐς ἐκεῖνο τοῦ λόγου. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τούτων λεγέτω ἕκαστος, ὥσπη αὐτῷ βουλομένῳ ἐστί. πολλὰ γὰρ τῶν ἑτέρωθι γεγενημένων ἴσως δὲ καὶ οὐδαμῆ ξυμπεπτωκότων ἄνθρωποι προσποιεῖσθαι φιλοῦσιν ὡς * πάτρια ἤδη, ἀγανακτοῦντες ἢν μὴ τῇ δοκήσει τῇ αὐτῶν ἅπαντες ἕπωνται. μετὰ δὲ τὰ ἔθνη ταῦτα, πόλις θαλάσσιος οἰκεῖται Βόσπορος ὄνομα Ῥωμαίων κατήκοος γενομένη οὐ πολλῷ πρότερον. &c.

* μεταδόντος δὲ
* ᾠκ. * εἰσί
* καθιζόμενοι
* ἀμυνούμενοι
* εὐρεῖαν
* ὑπὸ
* ἱδρύονται
* ὥσπερ οἱ πάντες
* οἱ Σκύθαι τὴν χώραν τοὔνομα τοῦτο
* πάτρια

SVPRA

* * *

SVPRA Sagidas Hunnicæ variç nationes sitæ sunt. Dehinc autem Eulysia regio appellatur. Barbari autem eius incolæ & mediterraneis locis & ad maris litora habitant ad Mæotim vsque paludem & Tanaim fluuium qui in eã paludẽ influit. Ea autem palus in Euxini ponti litus labitur. Eius autem regionis accolæ olim quidem Cimmerii nominabãtur, nunc autem Vturguri: & supra eos ad Aquilonẽ Antorum Amera. vltra eum autem locũ vnde paludis eruptio incipit, habitant Gothi Traxitæ nomine, non multi, sed qui Christianorum legem colentes, eam accurate tuentur. Vocant autẽ incolæ Tanaim etiam illam eruptionem quæ à Mæotide palude incipiens ad Euxinum vsq; põtum pertinet, itinere, vt aiunt, dierum viginti. quin & qui inde spirat ventum Tanaitem appellant. An autem Gothi isti, quemadmodum & Gothicę gentes cæterę, Arianam olim secuti sint perfidiam, an aliam aliquam, non dixero, quãdo nec ipsi id sciũt. sed hodie amore multo & trãquillitate hãc doctrinã colunt. Hi paullo ante, nimirum XXI. anno imperii Iustiniani, legatos quatuor Bizantiũ misere, Episcopum sibi concedi postulãtes, quando qui ipsis sacerdos erat, mortem haud ita dudũ obierat. Inaudierãt autem & Abaugis ab Imperatore missum esse Pontificem. Et Iustinianus quidẽ promtissime, eorũ annuens precib ad eos Episcopum misit. * Legati autẽ isti Hunnorũ Vtigurorum cum à multis quam ob causam ad Imp. venissent, rogarentur, publicè nulla alia de caussa quã sacerdotis accipiendi iter sibi susceptum testabantur. Postquã verò interius admissi clam conuenerũt, quomodo res Romana commissis inter se qui sibi vicini erãt barbaris, iuuaretur, aperiunt. Qui autem & vnde profecti Traxitæ isti, sedes ibi posuerint, dicam. Olim ingens Hunnorum, qui Cimmerii tunc dicebantur, multitudo ea quæ dixi loca inhabitabat, iisq; princeps vnus præerat. Contigit autem olim quendam ex iis duos habere filios, alterum Vturgur nomine, alterum Cutrigur. qui post parentis mortem imperio inter se diuiso, cognomen suum populis sibi subiectis quiq; tribuerunt. Hi enim Vtiguri, illi Cutriguri hodieq; nominantur. Isti omnes ibi habitant studiis quidem inter se per omnia similes, impermixti autem inter se. Hi verò in altera paludis eiusque eruptionis parte sedent, qui olim aquas illas neq; traiiciebant, neq; traiici posse existimabant in expeditiora loca facile migrantes, cum neq; transmittere tentarent, neq; solliciti de traiectu vllo modo essent. Paludem autem Mæotidẽ eiusq; eruptionem transgredienti, statim occurrebãt olim ad eius oram Gothi Traxitę nominati, quorum modo memini. Longe autem ab iis Gothi, & Visigothi, & Vandali, & cæteræ Gothicæ nationes omnes qui & Scythæ superiorib. temporibus dicebantur. quandoquidem cõmuni vocabulo Scythicæ nominabantur nationes eæ omnes quæ loca ea incolebãt, earum autem aliquę Sauromatæ, aut Melanchalæni, aut alio quo nomine. Procedente autem tempore ferunt, si vera est narratio, iuuenes quosdam Cimmerios venatione se exercere solitos, in ceruam incidisse, quæ eos cum fugeret, in aquas illas insilierit, iuuenesq; laudis cupidine, an victoriæ amore, an diuino cogente numine, ceruam persecutos donec simul cum ea in aduersam paludis marginem peruenisset. Et id quidem quod insequebantur quidquid illud fuerit, statim euanuisse. Videtur enim mihi nulla alia de caussa ibi apparuisse quam vt male esset barbaris, qui ea loca incolebant. Iuuenes igitur istos venatu frustratos, pugnæ prędæq; occasionẽ nanctos. Quã-

primum .n. ad patrias sedes reuersi, Cimmerios docuerunt trásmitti aquas illas posse. Raptis igitur armis omnes simul transgressi, confestim in altera ripę parte extiterunt, Vandilis iam inde digressis & in Africa cóstitutis, Visigothis autẽ in Hispania habitãtibus. Gothos igitur locorum incolas agressi multos necant, cęteros in fugam vertunt omnes. Quicunq; autẽ eorum vim effugere potuere, assumtis liberis vxoribusq; inde profecti sedes patrias reliquerũt, & Istro fluuio trãsito in Romanorũ regione constiterunt, vbi cũ grauiter incolas vexassent in vicinis Thraciæ locis concedente Imp. consederunt. Et partim quidem Romanis auxiliares erant, & quotannis stipendium ab Imp sicut cæteri milites, accipiebant. Fœderati cognominati (ita enim Latina voce eos Romani dixere, illud opinor subinnuentes non bello à se victos, sed pactionibus certis amicos factos Gothos. Fœdera enim Latini pactiones quæ in bello fiunt adpellant, sicut superius à me dictum est.) partim autem bellum cum eis meditabatur donec Theuderico duce in Italiam peruenerunt. Et Gothorum quidem res ita se habent. Hunni autem eorum partem mactantes, partem, vt dictum est, excubantes, regionem obtinebant. Et ex eis quidem Cutriguri liberis vxoribusq; adsumtis ibi consederunt, vbi hodieq; habitant, & munera ab Imp. multa singulis annis percipiunt, & transuecti Istrum fluuiũ, semper Imp. subiectam regionẽ populãtur, fœderati simul & hostes Romanorũ. Vtigouri vero cum suo duce domum redierunt, soli in posterum eã regionẽ obtinentes. Hi cum prope Mæotidem paludẽ applicuissent, in Gothos & eos qui Traxitæ dicuntur, inciderunt. Ac primo quidem Gothi scutis armati obuiã aggredientib. processerunt sese defensuri tã virib. suis quã locis fidentes. Hi. n. sunt barbarorum omnium fortissimi, & prima Mæotidis eruptio ad quã tunc Traxitę Gothi habitabãt, in Lunę speciẽ sinuata, eosq; vndiq; prope ambiens, ingressum ad eos vnicum eumq; admodum angustum inuadentib præbebat. Postea tamen cum neq; Hunni multũ temporis ibi terendum sibi esse constituerent, neq; Gothi pares se hostium multitudini cernerent, inter se collocuti, traiicere omnes simul deliberant, ea cõditione, vt Gothi in cótinente vltra ripam ad eruptionis ipsius oram sedes figant, vbi etiamnũ habitãt, & amici sociiq; de cętero sint Vtigurorum in perpetuum pari cũ Hunnis iure Ita igitur Gothi ibi habitarunt, & Cutriguris in vlteriore Mæotidis paludis continente, sicut dictum est, relictis, soli Vtiguri eam regionem tenuerunt negotium Romanis minime exhibentes, quorũ neq; sunt vicini admodum, & interiectis multis nationib. otiũ vel inuiti colunt quãtum ad Romanos attinet. Transmissa autẽ Mæotide palude & Tanai flumine, Cutriguri Hunni, sicut dictum à me est, magnam partem eius tractus incolunt Post eos Scythæ & Tauri totam occupant eam regionem quæ * Spina Taurica hodieq; dicitur, vbi & Dianæ aiunt fuisse tẽplum cuius Agamemnonis filia olim fuit antistita. Pręterea Scythę aiunt tum regioni id nomẽ fuisse, tum etiã Scythas vocari eos omnes qui ea loca habitãt, id ex iis cóiiciẽtes quæ de Oreste & Comana vrbe narrata à me sunt cũ de iis mentio incidit. Sed de his suum esto cuiq; iudicium. Pleraq; enim quæ vel alibi gesta sunt. vel etiam nunquã acciderunt, quidam comminisci gaudent tanquam sint genuina & vbi nati sunt gesta, ægrè ferentes nisi suam opinionem cæteri omnes tueantur. Post eas verò gentes, vrbs maritima habitatur Bosphorus nomine, non ita dudum Romanis obediens, &c.

* *Lacinia.*

Vetus interpres Horatii ad eum locum ex lib. 1. Car. In Massagetas Arabasq;.

Massagetæ iuxta Gothos incolunt vnde & Gothi Massagetæ aliquando dicuntur. Vocantur etiam aliis nominibus, Ostrogothi id est Orientales, & Vesigothi id est occidentales Gothi.

HISTO.

HISTORIA SIVE CHRONICON GOTHORVM.

GOTHORVM *antiquissimum esse regnum certum est, quod ex regno Scytharum est exortum. Isti enim sunt quos Alexander vitandos pronuntiauit, Pyrrhus pertimuit, Cæsar exhorruit. Per multa quippe secula & regno & regibus vsi sunt: sed quia in chronicis adnotati non sunt, ideo ignorantur. Ex illo autem in historiis inditi sunt, ex quo aduersum se Romani eorum virtutem experti sunt: quorum oportet tempora & reges per ordinem cursim exponere, & aliqua eorum gesta de historiis libenter retexere.*

ERA CCXIIII. *anno Valeriani & Galieni Impp. Gothi descensis Alpibus, quibus inhabitabant, Græciam, Macedoniam, Pontum & Asiam, atque Illyricum vastauerunt: ex quibus Illyricum & Macedoniam* XV. *fermè annis tenuerunt. Deinde à Claudio Imperatore superati, sedes proprias repetunt. Romani autem Claudium Aug. pro eo quòd tam fortissimam gentem à finibus reipubl. remouisset, insigni gloria honorantes, in foro illi aureum clypeum, in Capitolio autē auream ei statuam collocauerunt.*

ERA CCLXVIIII. *anno* XXVI. *Constantini Imperatoris, Gothi regionem Sarmatarum aggressi, copiosissimis super Romanos irruerunt agminibus. Aduersus quos idem Constantinus aciem instruxit, ingentique certamine vix superatos vltra Danubium expulit; de diuersis gentibus virtutum gloria clarus, sed de Gothorum victoria amplius gloriosus: quem Romani, acclamante senatu, publica laude prosecuti sunt, quòd tantam gentem vicerit, quòd pacem reipublicæ reformauerit.*

ERA CCCVIII *anno Valentis* V. *Gothorum gentis administrationem Athanaricus accepit, regnans annos* XIII. *qui persecutionem aduersus fidem communem voluit exercere contra eos qui in locis suis Christiani habebantur. ex quibus plerique, quia idolis immolare non adquieuerunt, martyrio coronati sunt: reliqui autem coacti sunt de regno suo exire, & in Romanam transire regionem.*

ERA CCCCXV. *anno Valentis Imperat. Gothi aduersum se in Athanarico & Fridigerno diuisi sunt, alternis se cædibus populantes: sed Fridigernum Athanaricus Valentis Imp. auxilio superans, huius rei gratia cum omni gente Gothorum in Arrianam hæresim deuolutus est. Tunc Gulfilas eorum episcopus Gothicas literas adinuenit, & scripturas sacras in eandem linguam conuertit.*

ERA CCCCXVI. *anno* XIIII. *Valentis Imperatoris, Gothi qui primum Christianos à terra sua expulerant, postmodum ipsi ab Hunis expulsi sunt, transitoq́ Danubio fluuio, Valentis Imp. potestati se, non depositis armis, dederunt, accepta ab eo ad habitandum Thracia. Sed vbi viderunt se opprimi à Romanis contra consuetudinem propriæ libertatis, resumptis armis rebellando Thraciam ferro incendiisq́ depopulantur, deletoq́ Romanorum exercitu, ipsum Valentem iaculo vulneratum in quandam villam fugientem incendunt: vt merito, iuxta cuiusdam sententiam, ipse ab eis temporali cremaretur incendio, qui tam pulchras animas ignibus æternis tradiderat.*

ERA CCCCXVIIII. *anno imperii Theodosii Hispani tertio, Athanaricus cum Theodosio ius amicitiæ disponens, mox Constantinopolim pergit: ibiq́* XV. *die, ex quo fuerat à Theodosio fauorabiliter susceptus, interiit. Gothi autem proprio rege defuncto, aspicientes benignitatem Theodosii Imperatoris, inito fœdere, Romano se imperio tradiderunt.*

ERA CCCCXLVI. *anno* XIIII. *Archadii & Honorii Impp. post Athanaricum duo reges Gothis imperauerunt, qui pacis fœdere rupto, ad deprædandam Romaniam se dederunt. Quorum vnus Radagaisus Scytha atque paganus, cum* CC. *ferè millibus Italiam belli feritate aggreditur, promittēs sanguinem Christianorum diis suis litare si vinceret. Cuius exercitus à Romanis in montuosis locis conclusus, fame est potius quàm ferro consumptus: ipse postremùm rex captus est & interfectus.*

ERA CCCCXLVII. *anno Honorii & Archadii Imperatorum, alter ille Alaricus Christianus quidem, sed hæreticus, pro consorte regni amisso in vindictam sanguinis suorum profectus in Italiam, vrbem irruit, & obsessam capit: sicque Roma irruptione atque impetu magnæ cladis euersa est. Tantùm autem Gothi clementes ibi extiterunt, vt votum antea darent, vt si ingrederentur vrbem, quicunq́ Romanorum in locis Christi inuenirentur, in eos agere belli iure non liceret, sed ibi & feriendi refrenaretur immanitas, & captiuandi cupiditas coercere-*

tur. sicque post hoc votum aggredientes urbem, quoscunque in locis sacris Christi vel martyrum vel basilicis confugientes inuenerunt, in vastatione vrbis non miserunt, nec cruentus saeuiit in eos gladius, commiserantibus hostibus. Sed & qui extra loca martyrum erant, & nomen Christi vel sanctorum nominabant, & ipsis simili misericordia hostilis furor pepercit. Sic euaserunt multa millia Romanorum, quibus Gothi propter Christum misericorditer pepercerunt. Vnde & hucusque Romani, qui in regno Gothorum consistunt, adeo amplectuntur, vt melius sit illis cum Gothis pauperes viuere, quàm inter Romanos potentes esse, & graue iugum tributi portare. Gothi autem post tertium diem quo Romam ingressi sunt, nullo hoste cogente sponte discedunt.

ERA CCCCXLVIIII. anno primo Theodosij minoris, Alarico mox post captam vrbem defuncto, Athaulfus Gothus Italiae regno praeficitur annis septem. Iste quinto regni anno de Italia succedit ad Gallias, ibiq; Placidiam filiam Theodosii principis, Archadii & Honorii Imperatorum sororem, quae à Gothis Romae capta fuerat, vxorem sibi assumpsit nullo ex ea semine subsistente. Qui dum à Constantio Romano patricio admoneretur, vt relictis Galliis Hispanias peteret per quendam Gothum apud Barcilonem inter familiares fabulas iugulatur. 10

ERA CCCCLIIII. anno VII. Theodosii minoris, post Athaulfum Gothis Sigericus princeps electus est, qui dum ad pacem cum Romanis esset promptissimus, mox à suis est interfectus.

ERA & anno quo suprà, Vallia succedens tribus annis regnauit, belli caussa princeps à Gothis effectus, sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus. mox enim vt regnare coepit, foedus cum Imperatore Honorio pepigit: Placidiam sororem eius honorificè reddidit: Romani quoque nominis causa intra Hispanias caedes magnas Barbaris intulit: Wandalos Silingos in Betica omnes bello extinxit: Alanos, qui Wandalis & Sueuis potentabantur, adeo * * vt extincto Ataco rege ipsorum, pauci qui superfuerant oblito regni nomine, Gunderici regis Wandalorum, qui in Gallia resederant, se patrocinio subiugarent. Isti sunt Wandali qui postea Sueuorum obsidione relicta ad Beticam transierunt, captaque Hispali in Africam migrauerunt. Valia autem confecto bello Hispaniae, dum instructa nauali acie in Africam transire disponeret, in fretum Gaditani maris vi tempestatis interceptus, in Hispaniam redire coactus est. Qui deinde per Constantium Romanum patricium ad Gallias reuocatur, data ab eo Gothis ob meritum victoriae ad habitandum secunda Aquitania vsque ad Oceanum, cum quibusdam ciuitatibus confinium prouinciarum. 20

ERA CCCCLVII. anno* Theodosii minoris, Theudoridus post Valliā regnat annis XXIII. qui regno Aquitanico non contentus, pacis Romanae foedus recusat, exercitum mouet, Arelatem nobilissimum oppidum Galliae obsidet: a cuius obsidione imminente virtute Aëtii Romanae militiae ducis remotus abscedit. Extincto autem à Valentiniano Imperatore Eëtio, dum Theudoridus Narbone esset infestus, rursus Theudo à Litorio duce Romanae militiae Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius a tem dum primum res prosperas aduersus Gothos gessisset, denuo responsis daemonum deceptus, in bello à Gothis amisso exercitu miserabiliter superatur: & qui antea hostium millibus caesis feliciter vicerat, dum fallacia daemonum oracula quaerit, ignobiliter victus interiit, Theudoridus autem sumpto contra Hunos praelio in campis Chatalaunicis superatus occubuit. Gothi autem dimicante Turismodo Theudoridi regis filio adeo extitere victores, vt Attila rex Hunorum praelio victus, metu insequentis exercitus, nusquam comparuisse dicatur. 30

ERA CCCXC. anno Marciani Imp. primo, Turismodus filius Theudoridi regnauit anno vno: qui postquam de Hunis triumphauit, dum multa ageret insolentius, à Theudorico & Frigdarico est fratribus interfectus. 40

ERA CCCXCI. anno II. Marciani Imp. Theudoricus post fraternam necem in regnum succedens imperauit annis XIII. qui pro eo quod Imperatori Auito sumendi imperialis fastigii cum Gallis auxilium praebuisset, Aquitanias cum ingenti exercitu & cum ingenti licentia eiusdem Auiti Imperatoris ingreditur. Cui cum magna copia rex Sueuorum Rectiarius occurrens, duodecimo Asturicensis vrbis milliario, apud fluuium qui Vrbicus appellatur, inito mox certamine superatus est, caesis suorum agminibus, aliquantis captis, plurimisque fugatis, ipse postremùm rex telo sauciatus fugit. Theudorico autem cum exercitu ad ciuitatē Bragarensem pertendente, die Dominico, etsi incruenta tamen satis lamentabilis eiusdem direptio ciuitatis, & Romanorum magna captiuitas fuit. Rectiarius vero ad locum Portuculae profectus, regi Theudorico captus adducitur. Quo perempto caeteris qui de priori certamine superfuerant sese tradentibus, aliquantis nihilominus interfectis regnum Sueuorum poenè destructum est & finitum. Reliqui Sueui, qui remanserant in extrema Gallicia, Massilae filium nomine Masdrum sibi regem constituunt, regnumque reparatur Sueuorum. Theudoricus autem de Gallicia ad Lusitaniam victor succedens, dum Emeritensem vrbem depraedari moliretur, beatissimae Eulaliae martyris terretur ostentis. Mox aduersis sibi nunciis territus, de Emerita egressus, Gallias repetit, & partem exercitus, cum suis ducibus, iterum ad campos Galliciae dirigit, qui caesa Asturicensi regione rursum reuertuntur ad Gallias. Nec mora Gothicus exercitus duce Ceurila à Theudorico ad Hispanias missus succedit, ad Beticam. Post quem sequenti 50

anno

anno Sigericus cum alia parte exercitus dirigitur, & Ceurilas reuocatur ad Gallias. Pars autem Gothici exercitus à Sunierico & Nepotiano ducibus ad Galliciam directa, Suenos apud Lusitaniam deprædatur. In Gallias autem Agripinus Comes & conciuis Egidio Comiti Romano æmulus, vt Gothorum mereretur auxilia, Narbonam tradidit Theudorico. Post aliquot legati Sueuorum ab Arismodo rege Masdræ filio, rege Sueuorum, missi ad Theudoricum venerunt, pacem amicitiãq; poscentes. Similiter Theudoricus Arismodo remittit, cum armorum adiectione, munera, directa etiam & coniugi quam haberet. Sallanem quoque legatum denuo Theudoricus mittit ad Arismodum, qui reuersus ad Gallias Theudoricum ab Eurico fratre suo repperit interfectum.

10 ERA DIIII. anno imperii Leonis octauo Euridicus, pari scelere quo frater, succedit in regnum annis XVIII. in quo honore prouectus & crimine, statim bello desæuit, parteisque Lusitaniæ deprædatur. Qui prius capta Pamphilona, Cæsaraugustam inuadit, totamque Hispaniam superiorem obtinuit. Terraconensis etiam nobilitatem, quæ ei repugnauerat, exercitus irruptione peremit. In Gallias autem regressus, Arelatum & Massiliam vrbes capit, suoque regno vtramque subiecit. Iste quadam die congregatis in colloquio Gothis, tela quæ habebant omnes in manibus, à parte ferri, alia viridi, alia roseo, alia croceo colore mutata, naturalem ferri speciem aliquandiu non habuisse comperit. Sub hoc rege Gothi legum instituta scriptis habere cœperunt: nam antea tantum moribus & consuetudine tenebantur. Obiit Arelato Euricus morte propria functus.

20 ERA DXXII. anno XI. Zenonis Imperatoris Eurico mortuo, Alaricus filius eius apud Tolosensem vrbem princeps Gothorum efficitur, eosque rexit annis XX. tribus. Qui cum à pueritia vitam in otio & conuiuio peregisset, tandem prouocatus à Francis, in regione Pictauensis vrbis prælio inito, extinguitur. eoque interfecto regnum Tolosanum occupantibus Francis destruitur.

ERA DXLV. anno XVII. Anastasii Imp. Geselicus superioris Regis ex concubina filius Narbonæ princeps efficitur, & regnauit annis quatuor: sicut genere vilissimus, ita infelicitate & ignauia summus. Denique dum eadem ciuitas à Gundebaldo Burgundionum Rege direpta fuisset, iste cum multis vi, dedecore & cum magna suorum clade apud Barcinonam se contulit. Ibi moratus, quo vsque regni fascibus à Theudorico fugæ ignominia priuaretur. Inde profectus ad Africam, 30 Wandalorum suffragium poscit, quo in regnum posset restitui. Qui dum non impetrasset auxilium, mox de Africa rediens, ob metum Theodorici Regis, Aquitaniam petiit. Ibi anno vno delitescens Hispaniam reuersus ab Ebbane Theudorici Regis duce, duodecimo à Barcinona vrbe milliario commisso prælio superatus in fugam vertitur, captusque trans fluuium Druentium Galliarum occiditur.

ERA DXLV. anno XXVI. Anastasii Imperatoris, Theudoricus iunior dum iampridem à Thracia & Pannonia veniens, fugato Arnulfo Rege Ostrogothorum, regnasset in Italia annis X. & octo, rursus expulso Rege Wisigothorum Geselico, regnauit in Hispania annis XV. Sicque prius Italo regno potitus, postea Hispaniam rexit, quam superstes eiusdem Amalarico nepoti reliquit. Per hunc dignitas vrbis Romæ non parua est restituta. muros enim eius iste redintegrauit. ob quam causam à 40 senatu inauratam statuam meruit.

ERA DLXIIII. XIIII. anno Iustiniani Imperatoris, defuncto Theudorico, Amalaricus nepos eius quinque annis regnauit. Qui cum ab Hildeberto Francorum Rege Narbonæ prælio superatus fuisset, Barcinonam fugiens venit, omniumque contra se odio excitato, apud Narbonam in foro ab exercitu iugulatus interiit.

ERA DLX. nona Iustiniani Imp. tempore, post Amalaricum Theudis in Hispania creatur in regnum per annos XVI. menses quinque. Qui dum esset hæreticus, pacem tamen concessit Ecclesiæ dei, vt licentiam Catholicis Episcopis daret in vnum apud Toletanam vrbem conuenire, & quæcunque ad Ecclesiæ disciplinam necessaria existerent, dicere licenterque disponere. Iste Francorum 50 Reges quinque Cæsaraugustam obsidentes, omnemque fere Terraconensem prouinciam bello depopulantes, misso duce Theudisclo fortiter debellauit, atque à regno suo non pace, sed armis exire coegit. Vulneratur autem à quodam in palatio, qui iamdiu dementis speciem, vt regem deciperet, simulauerat. Finxit enim arte insaniam, & quasi furore repletus perfodit principem, quo vulnere prostratus occubuit, & vt gladii indignantem animam exalauit. Fertur autem inter effusionem sanguinis coniurasse homines suos, ne quis interficeret percussorem suum, dicens recepisse se dignam vicissitudinem, quod & ipse priuatim ducem suum sollicitatum occiderat.

ERA DLXXX. anno XII Iustiniani Imperatoris interempto Theudi Theudisclus Gothis præficitur. Regnauit anno vno, mensibus VII. Hic pari coniuratorum manu inter epulas cœnæ gladio confossus extinguitur.

ERA DLXXXIIII. anno XVI. Iustiniani Imperatoris, extincto Theudisclo, Agila Rex creatur, regnans annis quinque. Cuius tertio anno Athanagildus tyrannidem regnandi cupiditate arripuit. Gothi autem Agilam apud Emeritam fide sacramenti oblita interimunt, & Athanagildo se tradunt.

ERA DXCIII. anno XXXVIII. Iustiniani Imperatoris, Agila perempto, Athanagildus regnum, quod inuaserat, tenuit annis XVI. Iste cum iamdudum sumpta tyrannide Agilam regno priuare quaereret, militum sibi auxilia ab Imp. Iustiniano poposcerat, quos postea submouere a finibus regni molitus non potuit. aduersus quos huc vsque confligitur. Nam frequentibus antea praeliis caesi, nunc vero multis casibus fracti ac diminuti sunt. Decessit autem Athanagildus Toleto propria morte, vacante regno mensibus quinque. 10

ERA DCVIII. anno secundo Iustini minoris post Athanagildum Liuua Narbonae regno praeficitur, regnauitq; annis tribus. qui secundo anno postquam adeptus est principatum Leuuigildum fratrem suum socium regni constituit, Hispaniaeq; administrationi praefecit. ipse autem Galliae regno contentus est. sicq; regnum duos capit, cum nulla potestas patiens consortis sit. Huic autem in ordine temporum vnus tantùm annus reputatur, reliqui, Leuuigildo adnumerantur.

ERA DCVIII. anno secundo Iustini minoris, Leuuigildus adepto Hispaniae & Galliae regno ocium periculosum ratus, regnum bello ampliare statuerat. Subegit Aregenses. capit Sabariam. Crospida ab eo deuicta est. Cesserant etiam armis illius omnes rebelles Hispaniae vrbes. fudit quoque diuerso praelio militem, & quaedam castra ab eis occupata dimicando recepit. Erminigildum deinde imperiis suis tyrannizantem obsessum exsuperauit. Postremò bellum Sueuis intulit, regnumq; eorum iniuria gentis suae mira celeritate transmisit, Hispaniae penè tota potitus. Nam antea gens Gothorum angustis finibus artabatur. Sed obfuscauit in eo error impietatis gloriam tantae virtutis. Denique iniqua perfidiae furore repletus, in Catholicos persecutione commota, plurimos Episcoporum exilio relegauit, & Ecclesiarum reditus & priuilegia tulit. multos quoque terroribus suis in Arrianam haeresim & pestilentiam impulit: plerosque sine persecutione, illectos auro rebusque decepit. Ausus quinetiam inter caetera haeresis suae contagia, rebaptizare Catholicos, & non solum ex plebe sed etiam ex sacerdotalis ordinis dignitate, sicut Vincentium Caesaraugustanum de Episcopo apostatam factum, & tanquam à caelo in inferna proiectum. Extitit autem & quibusdam suorum perniciosus. nam vi cupiditatis & liuoris quosque potentes vt vidit, aut capite damnauit, aut opibus ablatis proscripsit. Aerarium quoque ac fiscum primus iste auxit: primusq; inter suos regali veste opertus, solio resedit. Nam ante eum & habitus & consessus communis vt genti, ita & regibus erat. Condidit autem ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filii sui Recopolin nominauit. In legibus quoq; ea quae ab Eurico incondite constituta videbantur correxit, plurimas leges praetermissas adiiciens, plerasq; superfluas auferens. Obiit propria morte Toleto anno regni sui XVIII.

ERA DCXXXV. Leuuigildo defuncto filius eius Recaredus regno est coronatus, cultu praeditus religionis, & patriis moribus longè dissimilis. Namque ille irreligiosus & bello promptissimus, hic fide pius & pace praeclarus. ille armorum artibus gentis imperium dilatans, hic gloriosus eandem gentem fidei trophaeo sublimans. In ipsis enim regni sui exordiis Catholicam fidem adeptus, totius Gothicae gentis populos inoliti erroris labe detersa, ad cultum rectae fidei reuocauit. Synodum etiam ad condemnationem Arrianae haeresis congregauit, cui concilio idem gloriosissimus princeps interfuit, suaq; eum praesentia & subscriptione firmauit. In belli quoque gloria satis clarus ac praecipuus extitit. Francis enim cum sexaginta ferè millibus armatorum copiis Gallias irruentibus, misso Claudio duce aduersus eos, glorioso triumphauit euentu. Nulla vnquam in Hispaniis Gothorum vel maior vel similis extitit. Prostrati sunt enim & capti multa millia, residua pars exercitus in fugã versa, Gothis post tergum insequentibus vsq; regni sui finibus caesa est. Saepe etiã & lacertos contra Romanas insolẽtias & irruptiones Wasconũ mouit, vbi non magis bella tractasse, quàm potiùs gẽtem, quasi in palaestra eludii, pro vsu vtilitatis videtur exercuisse. Prouincias autem pater praelio cõquisiuit, iste pace cõseruauit, aequitate disposuit, moderamine rexit. Multi quoq; aduersus eũ tyrãnidẽ assumere cupientes, detecti sunt, suaq; machinationis consiliũ implere non potuerunt. Fuit aũt placidus, mitis, egregiae bonitatis, tantamque in vulgus gratiam habuit, & tantam in animo benignitatem gessit, vt in omnium mentibus influens etiam malos ad affectum sui amoris attraheret: adeò liberalis, vt opes priuatorũ, Ecclesiarũ praedia direpta à patre & fisco adsociata, iuri ꝓprio restitueret. Adeo quoq; clemens fuit, vt populi tributa saepe indulgentiae largitione donaret. Multos etiam ditauit rebus, plurimos sublimauit honoribus, opes suas in miseris, thesauros suos in egenis recondens, sciẽs ad hoc illi fuisse collatum regnum, vt eo salubriter vteretur, bonis initiis bonum finem adeptus. fidem enim rectae gloriae quamprimum percepit, nouissimè publica confessione poenitẽtiae cumulauit. Quintodecimo anno Toleto morte propria decessit. 50

ERA DCXL. anno post Recaredum principẽ filius eius Liuua regni suscepit sceptra annis duobus:

bus: ignobili quidem matre progenitus, sed virtutum indole insignitus: quem in primo flore adolescentiæ Vittericus sumpta tyrannide innocuum regno deiecit, præcisaq; eius dextra occidit, anno ætatis XX. regni verò secundo.

ERA DCXLII. extincto Liuua Vittericus regnum, quod viuente illo inuaserat, sibi vendicat annis VII. vir quidem strenuus in armorum arte, sed tamen expers victoriæ. Namque aduersus Romanum militem bella sæpe molitus, nil satis gloriæ gessit, præter quòd milites quosdam Sagontia per duces obtinuit. Hic in vita plurima illicita fecit. in morte autem, quia gladio operatus fuerat, gladio periit. Mors quippe innocentis inulta in illo non fuit. inter epulas enim prandii coniuratione suorum est interfectus. Corpus verò eius viliter est exportatum atque sepultum.

ERA DCXL. octaua. Gundemarus post Vittericum princeps efficitur annis duobus. hic Wascones vna expeditione vastauit, alia militem Romanum obsedit. Toleto propria morte decessit.

ERA DCLI. Sisebutus post Gundemarum regali fastigio euocatur, regnans annos VIII. menses sex. qui in initio regni sui Iudæos ad fidē Christianā permouēs æmulationē quidē Dei habuit, sed non secundum scientiam. Potestate enim compulit, quos prouocare fidei ratione oportuit. Sed sicut scriptum est, siue per occasionem, siue per veritatem, Christus adnuntietur. Fuit autem lingua nitidus, literarum studiis ex parte imbutus. In bellicis quoque causis fauorem habuit præliorum. Astures enim rebellantes misso exercitu per ducem suum Richilanem in ditionem suam reduxit. Roccones arduis montibus vndiq; circumseptos similiter per duces deuicit. De Romanis quoq; præsens feliciter triumphauit, & quasdam vrbes pugnādo subegit: adeo clemens post victoriam, vt pæne omnes ab exercitu suo hostili præda in seruitutem redactos precio dato absolueret, eiusq; thesaurus redemptio captiuorum existeret. Hunc alij morbo alii veneno asserunt interfectum. Hi sunt anni Gothorū regū, ab exordio Athanarici regis vsque ad istum Sisebutū; anni CCL. vnus. ERA DCLXVI.

Explicit historia Gothorum.

INCIPIT HISTORIA WANDALORVM.

WANDALI cùm Alanis & Sueuis pariter Hispanias ingrediuntur. Hi pace inter se inita, sorte ad inhabitandum sibi prouinciarum diuidunt regiones. Galliciam Wandali & Sueui occupant. Alani Lusitaniam & Carthaginensem prouincias. Wandali autem cognomine Silingi Beticam sortiuntur. Hispani autem per ciuitates & castella residua barbaris dominantibus se subiugunt. In Hispanias Gundericus primus rex VVandalorum successit, regnans in Gallicia partibus annis XVI. qui dùm rupto fœdere pacis Sueuos in Nernosis montibus obsideret, relicta tandem Gallicia cum omnibus Wandalis ad Beticam transiuit: captaque Hispali cum inreuerenter in Ecclesias ipsius ciuitatis manus extendisset, mox Dei iudicio dæmone correptus interiit. Cui Giesericus frater suus ex Catholico apostata factus succedit in regnum annorum sexaginta: qui de Beticæ prouinciæ litore ad Mauritaniam venit, & Africa relicta in Hispaniam transfretauit. Cui Valentinianus occidentis Imperator non valens obsistere, pacem mittit, & partem Africæ quam Wandali possederant tanquam pacifico tradidit, conditionibus ab eo sacramenti acceptis ne quid amplius inuaderet. Ille autem sacramenti religione violata Carthaginem peruadit, Siciliam deprædatur, Panormum obsidet, Arrianam pestilentiam per totam Africam intromittit, sacerdotes Ecclesiæ expellit, martyres plurimos efficit. Aduersus quem Theodosius minor Orientis Imperator bellum præparauit, quod ad effectum non venit. Hunis enim Thraciam Illyricumq; vastantibus, exercitus Wandalorum à Sicilia reuocatur, & ad defendendos Thraces & Illyrianos transmittitur. Geisericus autem non contentus solis Africæ vastationibus, nauibus aduectus Romam ingreditur, direptisque opibus Romanorū per quatuordecim dies, relicto Valentiniano, filias eius multaq; millia captiuorum secum tulit moxq; Carthaginē rediit, & per legatos postulata pace à Valentiniano filias eius ei Constantinopolim mittit. sicq; post multarum prouinciarum clades & Christianorum spolia atq; neces moritur regni sui anno sexagesimo. Hunericus autē filius eius regnauit annis septem, mensibus quinq;, habens in coniugio Imperatoris Valentiniani filiam, quam pater eius Roma captiuam cum matre abduxerat, qui & ipse Arriano suscitato furore Catholicas per totam Africam atrocior patre persequitur Ecclesias, tollit sacerdotes, & cuncti ordinis clericos in exilium mittit: monachos quoque atque laicos quatuor circiter millia exiliis durioribus relegauit, martyres fecit, confessoribus linguas abscidit, qui linguis abscissis perfectè vsque ad finē suum locuti sunt. Tunc Lætus Leptensis ciuitatis Episcopus glorioso martyrio coronatur. Venericus aūt inter innumerabiles suarū impietatū strages, quas in Catholicos exercuerat, octauo regni sui anno vt Arrius pater eius interiorib. cūctis effusis miserabiliter vitā amisit. Cui succedēs Guntabūdus regnauit XII. annis, qui statim pacē Ecclesiæ donauit, & Catholicos protinus ab exilio reuocauit. Quo defuncto Trasemūdus regnauit annis XXVII. mensib. quatuor. Iste Arriana insania plenus Catholicos insectatur, Ecclesias claudit, in Sardiniā exilio ex omni Africana ecclesia CXX.

Episcopos mittit. Apud Carthaginem moritur. Post quem regnauit Hildiris ex filia Valentiniani Imp. genitus à Geiserico captiuata, quæ Hunerico filio suo fuerat iuncta. Regnauitq; Hildiris annis septem & tribus mensibus. Iste sacramento à prædecessore suo Trasemundo fuerat obstrictus, ne Catholicis in regno suo Ecclesias aperiret, aut priuilegia restitueret. priusquam regnaret, ne religionem sacramenti violaret, præcepit sacerdotes Catholicos ab exilio reduci & Ecclesias aperiri. Quem Gilimer assumpta tyrannide regno priuauit, & cum filiis carceris custodia mancipauit. Post hæc Gilimer tyrannus regnauit annis tribus, mensibus octo: qui multos nobilium Africæ prouinciæ crudeliter extinxit, multorumq; substantias tulit. aduersus quem Iustinianus Imp. incitatione Læti Episcopi, qui ab Hunerico Wandalorum rege martyr fuerat factus, exercitum in Africa Belisario magistro militum duce mittit: quem Belisarius cum omni gente Wandalorum prælio fugauit. Africam cepit centesimo XVII. *Wandalorum ingressionis anno. In ipso autem Belisarii occursu, priusquam congressio fieret, Gilimer tyrannus Hildirim regem cum quibusdam generis eius affinibus occidit. Belisarius Gilimerum tyrannum capit, & eum cum diuitiis suis ex rapinis prouinciarum Africæ conquisitis Constantinopolim Iustiniano Imperatori duxit: sicq; regnum destructum est & finitum Wandalorum. Fiunt simul à primo anno Gunderici Regis, quo in Hispaniam ingressus est, vsq; ad Gilimeri casum & Wandalorum interitum anni* CXX. *tres & menses septem.*

Explicit historia Wandalorum.

INCIPIT HISTORIA SVEVORVM.

SVEVI *duce Hermerico rege cum Alanis & Wandalis simul Hispanias ingressi sunt* ERA CCCCXCVII. *Hi Galliciam cum Wandalis occupant. Wandalis autē transeuntibus Africam, Galliciam soli Sueui sortiti sunt; quibus præfuit Emericus annis quatuordecim. Gallici autem in parte prouinciæ regno suo vtebantur: quos Emericus assidua vastatione deprædans tandem ob morbi dolorem eis pacem dedit: quo morbo diutissimè per annos septem oppressus interiit. Post quem Riccila filius eius successit & regnauit annis octo. Hic iubēte patre ab eo missus, Vndebotum Romanæ militiæ ducem cum suis omnibus copiis ad Singillium Beticæ fluuium inito bello prostrauit, magnis eius auri argentiq; copiis occupatis. Post obitum autem patris suscepto regno, Hispania ab eo optenta cum Betica, Carthaginenses prouincias in suam redegit potestatem. Quo defuncto Recliarius succedit in regnum annis nouem. Hic accepta in coniugio Theudoridi regis Gothorum filia in initio regni sui* deprædatur. Mox ad Theudoridum socerum suum profectus Cæsaraugustanam regionem cum auxilio Gothorum rediens deprædatur, irruptaq; per dolum Ilerdensi vrbe, egit ibi magnam captiuitatem. Ad vltimum dum Theudoridus rex Hispaniam ingrederetur, inito prælio aduersus eum, primò fugatus, deinde captus occiditur. Occiso Recliario Sueui bifariè diuisi, pars Fratan, pars Masdram sibi regem constituunt. Masdras autem cum manu Sueuorum statim Lusitaniam deprædatur, acta illuc Romanorum cæde prædisq; contractis. Ciuitas etiam Olisepona sub specie pacis intratur. Nec mora, Fratan mortuo, Sueui, qui cum eo fuerant, ad Masdram reuertuntur: regionem Galliciæ adhærentem flumini Durio deprædantur. Masdras autem peracto tertio anno regni sui iugulatur. Quo extincto inter Frumarium & Remismundum Masdræ filium oritur de regni potestate dissensio. Sed Frumarius, cum manu quam habebat, Flauiensem ciuitatem grandi euertit excidio. Remismundus autem vicina sibi pariter Arigensium loca & Lucensis conuentus maritima populatur. Frumario autem mortuo, Remismundus omnes Sueuos in suam ditionem reuocat, pacem cum Gallicis reformat, legatos fœderis mittit ad Theoderidum regem Gothorum: à quo etiam per legatos et arma & coniugem quam haberet, accepit. Tertio regni anno ad Lusitaniam transiit. Conimbricam pace deceptam diripit. Olisepona quoque ab eo occupatur: ciues verò qui illic præerant, custodiendos tradidit Lusidio. Huius tempore Alax natione Galata, effectus apostata & Arrianus, inter Sueuos regis sui auxilio fidei Catholicæ hostis emersit. cuius seductione Sueui à fide Catholica recedentes, in Arrianum dogma declinant. Post multos deinde reges regnum Sueuorum suscepit Theudemirus qui fidem Catholicam adeptus, Arrianæ impietatis errore destructo Sueuos vnitati fidei reddidit. Huius temporibus Martinus monasterii Dumiensis episcopus fide & scientia claruit. Cuius studio & pax ecclesiæ reddita est, & multa monasteria condita. Post Theudemirum, Miro Sueuorum princeps efficitur, & regnauit annis* XIII. *Hic bellum secundo regni sui anno contra Rocconeis intulit: deinde in auxilium Liuuigildi Gothorum regis aduersus rebellem filium ad expugnandam Hispalim pergit, ibiq; vitæ terminum clausit. Cui Eburicus filius in regnum succedit: quem adolescentem Audicas assumpta tyrannide regno priuat, & monachum factum in monasterio damnat, pro quo non dilata est sententia. mox enim Liuuigildus Gothorum rex Sueuis bellum inferens, potenti*

ptento eodem regno Audicam deiecit, atque detonso eo, post regni honorem, presbyterii officio consecrauit. Sic enim oportuit, vt quod regi suo fecerat, rursus idem ab alio congrua meriti vicissitudine pateretur. Regnum autem Sueuorum deletum in Gothos transfertur, quod mansit annis centum XX. *sex.*

Explicit historia Sueuorum.

CHRONICA REGVM WISIGOTHORVM.

ERA *quadringentesima, in Gothis primus Rex Atanaricus efficitur. Post hunc Alaricus. Quo in Italia mortuo, Ataulfus eligitur. Isto regnante, Gothi relicta Italia, Gallias ac postea Hispanias occupant. Anni vero regũ hac summa notantur.*

Atanaricus regnauit annos XIII.

Alaricus regnauit annos XXVIII *in Italia.*

Ataulfus regnauit annos VI

Sigericus regnauit annos VII. *alibi semis tantum* D.

Walia regnauit annos III.

Theuderedus regnauit annos XXXIII.

Thurismodus regnauit annos III. *alibi vnum.*

Theudericus regnauit annos VII. *alibi* XIII.

Euricus regnauit annos XV.

Alaricus regnauit annos XXIII.

Gesalicus regnauit annos III. *& in latebra annum* I. *alibi* XV.

Theudericus de Italia regnat in Hispania tutelam agens Amalerico nepoti suo per consules annos XLI.

Amalaricus regnauit annos V.

Theudi regnauit annos XVI. *menses* VI.

Theudisclus regnauit annum I. *menses* VI. *dies* XIII.

Agila regnauit annos V. *menses* VI. *dies* XIII.

Athanagildus regnauit annos XV. *menses* VI.

Vacat regnum menses V. *& alibi* XIII.

Liuua regnauit annum I.

Liuuigildus regnauit annos XVIII.

Reccaredus regnauit annos XV. *menses* VI. *dies* X.

Item Liuua regnauit annum I. *menses* VI.

Witterícus regnauit annos VI. *menses* X.

Gundenarus regnauit annum I. *menses* X. *dies* XIIII.

Sisebutus regnauit annos VIII. *menses* XI. *dies* XVI.

Item Reccaredus regnauit annos III.

Suuintila regnauit annos X.

Sisenandus regnauit annos IIII. *menses* XI. *dies* XVI.

Chintila regnauit annos III. *menses* VIIII. *dies* VIIII.

Tulga regnauit annos II. *menses* IIII.

Chindasuuindus solus regnauit annos VI. *menses* XIII. *dies* XX.

Item cum filio suo Recessuindo rege regnauit annos IIII. *menses* VIII. *dies* XII. *obiit pridie Kal Octobris, Era* DCLXI.

Recessuindus solus regnauit annos XXIII. *menses* VII. *dies* XI.

Obiit Kal. Sept. D. IIII. *feria, hora* III *Era* DCCX. *anno incarnationis domini nostri Iesu Christi* DCCLXXII. *anni Cycli decẽnoualis* VIII. *luna* III. *Idem cum patre suo regnauit annos* IIII. *menses* VIII. *dies* XI.

Suscepit autem domnus Wamba regni gubernacula eodem die quo ille obiit in supradictis Kalend. Septembribus, dilata vnctionis sollemnitate vsq; in diem XIIII. *Kal. Octobris, luna* XXI. *Era qua supra. Idem quoque gloriosus Wamba Rex regnauit annos* VIII. *mens.* I. *dies* XIIII. *Accepit quoq; pœnitẽtiam prædictus princeps die Dominico exeunte hora noctis prima, quod fuit pridie Idus Octobris, luna* XV. *Era* DCCXVIII.

Suscepit autem succedente die secunda feria gloriosus dominus noster Eruigius regni sceptra, quod fuit Id. Octobris, luna XVI. *Era* DCCXVIII. *dilata vnctionis sollemnitate vsque in superuenientem diem Dominicum, quod fuit* XIIII. *Kalendas Nouembris luna,* XXII. *Era qua supra.*

INCIPIVNT TITVLI LIBRORVM XII. LEGIS WISIGOTHORVM.

LEGIS

10

LEGIS WISIGOTHORVM LIBER PRIMVS.

Index Capitulorum Tituli Primi qui est,

DE LEGISLATORE.

I. *Quod sit artificium condendarum legum.*

30

SALVTARE daturi in legum constitutionem præconium, ad nouam operationis formam antiquorum studiis nouos artus aptamus; reserantes virtutem tam formandæ legis quàm peritiam formantis artificis. Cuius artis insigne ex hoc decentius probabitur enitere, si non ex coniectura trahat formam similitudinis, sed ex veritate formet speciem sanctionis: neque syllogismorum acumine figuras imprimat disputationis, sed puris honestisque præceptis modestè statuat articulos legis. Etenim vt ars operis huius se in hac dispensatione componat, ordo magnę ratiocinationis exoptat. Namque cùm experimenta rerum manus tenet artificis, ad dispositionem formæ frustra quæritur inuestigatio rationis. In inprouisis certè acuta se expetit ratio indagatione cognosci: in non ignotis autem, experimento faciendi se properat reserari. Latentis ergo rei, quia species ignoratur, non immerito considerationis ordo requiritur: Cum verò expertos vsus in speculo visionis fides veritatis adducit, non iam materia formæ ratiocinationem dicti, sed operationem facti deposcit. Vnde nos melius mores, quàm eloquia ordinantes, non personam oratoris inducimus, sed rectoris iura disponimus.

40

II. *Quo modo vti debeat artifex legum.*

50

FOrmandarum ergo artifex legum non disceptatione debet vti, sed iure: nec videri cõgruum sibi contentione legem condidisse, sed ordine. Ab illo enim negotia rerum nõ expetunt in theatrali fauore clamorem, sed in exoptata saluatione populi legem manifestam.

III. *Quid requirendum est in artifice legum.*

TVnc primum requirendum est, vt id quod inducitur, possibile credatur. Nouissimè ostendendum, si non pro familiari compendio, sed pro vtilitate populi suadetur: vt appareat eum, qui legis lator existit, nullo priuato cõmodo, sed omnium ciuium vtilitati

communimentum præsidiumque opportunæ legis inducere.

IV. *Qualis erit in viuendo artifex legum.*

* constitutio.

ERit consequenter idem lator iuris ac legis mores eloquiis anteponens: vt † contio illius plus virtute personet quàm sermone: sicque quid dixerit, amplius factis quàm dictis exornet: priusque promenda compleat quam implenda depromat.

V. *Qualis erit in consiliando artifex legum.*

* paruis.

ERit in adinuentione deo sibique tantummodo conscius, consilio probis & † paucis admixtus, assensu ciuilis populisque communis: vt alienæ prouisor salutis, commodius ex vniuersali consensu exerceat gubernaculum, quam ingerat ex singulari potestate iudicium.

VI. *Qualis erit in eloquendo artifex legum.*

* prodiderit.

ERit contionans eloquio clarus, sententia non dubius, euidentia plenus: vt quicquid ex leg. li fonte † prodierit, in riuolis audientium sine retardatione recurrat: totumque qui audierit, ita cognoscat, vt nulla hunc difficultas dubium reddat.

VII. *Qualis erit in iudicando artifex legum.*

* prouidendo.

ERit iudicans in indagando viuax, in † præueniendo fixus, in decernendo non anxius, in percutiendo parcus, in parcendo assiduus, in innocente vindex, in noxio temperatus, in aduena sollicitus, in indigena mansuetus. Personam tanto nesciat accipere quanto & contemnat eligere.

VIII. *Qualis in publicis, qualis in priuatis erit artifex legum.*

ERit, quæcunque sunt publica, patrio recturus amore: quęcunque priuata, herili dispensaturus ex potestate: vt hunc vniuersitas patrem, paruitas habeat dominum. sicque diligatur in toto, vt timeatur in paruo: quatenus & nullus huic seruire paueat, & omnes eius amorem morte compensandum exoptent.

VIIII. *Quòd dare debeat legibus disciplinam artifex legum.*

† cōsiderãdo

* enim vt quicunque.

TVm deinde sciat in hoc maximè stare, grauitatis publicæ gloriam, si det & ipsis legibus disciplinam. Nam cùm salus tota plebium in † consecrando iure consistat, leges ipsas corrigere debet antequam mores. Veniunt † etiam vt cuique libet in contentione, & leges pro arbitrio suo ferunt. Induunt sibi fictam de grauitate ac pudore personam. adeo vt illis sit lex publica, inhonestas priuata. Sicque obtentu legum, contraria legibus adoperiunt, qui, vigore legis, obuia legibus euellere debuerunt.

II. TITVLVS DE LEGE.

I. *Quid obseruabit legis lator in legibus suadendis.*

ITem in suadendis legibus erit plena causa dicendi, non vt partem orationis meditandi videatur gratia optinere, sed desideratum perfectionis optinuisse laborem. In earū namque formationibus non sophismata disputationis, sed virtutem iuris mauult causa discriminis. Quęritur etiam illic, non quid contentio dicat, sed quid actio promat. Quia & excessus morum non coercendi sunt cothurno loquutionum, sed temperamento virtutum.

II. *Quid sit lex.*

† nuncia.

LEx est æmula diuinitatis, antistes religionis, fons disciplinarum, artifex iuris, boni mores inueniens atque componens, gubernaculum ciuitatis, iustitiæ † nunciatrix, magistra vitæ, anima totius corporis popularis.

III.

III. *Quid agit lex.*

LEx † agit omnem ciuitatis ordinem, omnémque hominis ætatem: quæ sic fœminis datur, vt maribus: iuuentutem complectitur & senectutem: tam prudentibus quàm indoctis, tam vrbanis quàm rusticis fertur. Quæ summum salutis principum ac populorum culmen optinet, & cum manifesto præclaroque præconio in modum lucidissimi Solis effulget.

† regit.

IIII. *Qualis erit lex.*

LEx erit manifesta, nec quemquam in captionem ciuium deuocabit. Erit etiam secũdum naturam, secundum consuetudinem ciuitatis, loco temporique conueniens, 10 iusta & æquabilia præscribens, congruens, honesta & digna, vtilis, necessaria. In qua præuidendum est ex vtilitate quæ prætenditur, an plus commodi, an plus iniquitatis oriatur: vt dinosci possit, si plus veritati prospiciat publicæ, quàm religioni videatur obesse: † ac sic honestatem tueatur, vt non cum salutis periculo arguat.

† an &.

V. *Quare sit lex.*

FIeri autem leges hæc ratio cogit, vt earum metu, humana coerceatur improbitas, sitque tuta inter noxios innocentium vita, atque in ipsis improbis formidato supplicio frenetur nocendi præsumptio.

VI. *Quid triumphet de hostibus lex.*

20

HIs in domestica pace ita perfectis, totaque primo à principib. secundo à ciuibus, exhinc à populis & à domo iurgiorum peste seclusa, eundum est in aduersis, & obuiandum hostibus potentialiter & fidenter, tanto in externis spe fida victoriæ, quãto nihil erit quod in externis formidari valeat aut timeri. Pacis enim oleo, & legum vino, tota plebiũ massa in statu salutari concreta exseret hostib. inde inuictos vnde illæsos artus ꝓducere videntur iustis adiuta legibus tela. Erũtque viri melius æquitate quã telo muniti, vt contra hostem ante iustitiam dirigat princeps, quàm vibret spicula miles. Fœlicior iam domestica æquitas anteibit: quia & fæuiores erunt in hostium populatione mucrones, quos de domibus modestè produxerint leges. Experimentum enim naturalis est rei, vt iusticia illa confodiat hostem, quæ tutauerit ciuem, & externam inde perimat litem, vnde suorum internam possederit pacem. Sicut ergo modestia principum temperantia est legum, ita concordia ciuium victoria est hostium. Ex mansuetudine etenim principũ, oboritur dispositio legũ. Ex dispositione legũ, institutio morũ. Ex institutione morũ, concordia ciuiũ. Ex concordia ciuiũ, triũphus hostiũ. Sicq; bonus princeps interna regens & externa cõquirens, dum suam pacem possidet & alienã litem obrumpit, celebratur & in ciuibus rector, & in hostibus victor: habiturus post labentia tempora requiem sempiternam: post luteum aurum, cœleste regnum: post diadema, & purpuram, gloriæ coronam. Quin potius nec deficiet esse rex. quoniam dum regnum terrenum relinquit, & cœleste conquirit, non erit amisisse regni gloriam, sed auxisse.

30

40

DE NEGOTIIS CAVSARVM LIBER SECVNDVS.

TIT. I. DE † IVDICIIS ET IVDICATIS.

† iudiciali.

50

† refugi sunt.

† alienarũ.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De tempore quo debeant leges emendatæ valere.

PRAGMA suum emendatis legibus assignantes, illud primum in ordine præfationis & loco præmittimus, quia sicut legum euidentia populorum est excessibus vtilis, ita sanctionum obscuritas turbat ordines æquitatis. Nam plerumque dum quædam bene ordinata nebuloso verborum tractu consistunt, ipsa sibi repugnantiam nutriunt, dum litigantium controuersias lucidè non excludunt. Sicque vbi debuerunt finem ferre calumniis, ibi nouos contra se pariunt laqueos captionis. Hinc ergo † diuersitas causarum exoritur, hinc cõtrouersiæ litigantium generantur. Hinc etiam hæsitatio iudicum nascitur, ita vt in finiendis vel compescendis calumniis habere terminum nesciant, quę vtique nutantia semper approbantur & dubia. Et ideo quia perstringi tota quæ in controuersiam veniunt breui complicatione non possunt: saltim vel quæ in contentione pertractanda sese gloriosis nostræ celsitudinis sensibus ingesserunt, ea in hoc libro specialiter corrigi & elimata probitatis sententia decreuimus ordinari. Euidentia videlicet dubiis, præstantia noxiis, clementiora mortiferis, ad apertionem clausis, perfectionem cœptis imprimẽs institutis, quo nostri regni populos, quos vna & euidens pax nostri regiminis continet, hæc deinceps institutio correctarum legum ordinandos astringat atq; retẽtet. Et ideo harum legum correctio, vel nouellarum nostrarum sanctionum ordinata constructio, sicuti in hoc libro & ordinatis titulis posita, & subsequenti est serie annotata; ita ab anno secundo regni nostri, à duodecimo Kalendarum Nouembrium, in cunctis personis ac gentibus nostræ amplitudinis imperio subiugatis innexum sibi à nostra gloria optineat valorem, & inconuulso celebritatis oraculo valitura consistat: vt sicut sublime in throno serenitatis nostræ celsitudine residente videntibus cunctis sacerdotibus dei,

† aduersitas.

dei, Senioribusque palatii atque Gardingis, earum manifestatio claruit; ita earundem celebritas vel reuerentia in cunctis regni nostri prouinciis debeat obseruari. Leges sane quas in Iudæorum excessibus nostra gloria promulgauit, ab eo tempore valituras esse decernimus, ex quo his confirmationem gloriosa serenitatis nostræ renouatione impressimus.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quòd tam regia potestas quàm populorum vniuersitas legum reuerentiæ sit subiecta.

10 OMnipotens rerum dominus & cõditor vnus, prouidens commoda humanę saluti, discere iustitiam habitatores terræ sacræ legis saeris decenter imperauit oraculis. Sed quia solius tam immensæ diuinitatis imperiis hęc cordibus imprimuntur humanis, conuenit omnium terrenorum quamuis excellentissimas potestates illi colla submittere mentis, cui etiam militiæ cælestis famulatur dignitas seruitute. Quapropter si obediendum est deo, diligenda est iustitia: quæ si fuerit dilecta, erit instanter operandum in illa: quam quisque tunc verius & ardentius diligit, cum vnius æquitatis sententia cum proximo semetipsum astringit. Gratanter ergo iussa cœlestia amplectentes damus modestas simul nobis & subditis leges: quibus ita & nostri culminis clementia, & 20 succedentium regum nouitas adfutura vna cum regiminis nostri generali multitudine vniuersa obedire decernitur ac parere iubetur: vt nullis factionibus à custodia legum quæ iniicitur subditis, sese alienam reddat cuiuslibet persona vel potentia dignitatis, quatenus subiectos ad reuerentiam legis impellat necessitas principisque voluntas.

III. NOVITR. EMDTA. FLS. RCDS. REX.

Quòd nulli leges nescire liceat.

OMnis scientia sana ordinabiliter vitat ignorantiam execrandam. Nam cum scri- 30 ptum sit, Noluit intelligere, vt bene ageret, certum est quod qui intelligere noluit, bene agere contempnit. Nullus ergo idcirco sibi existimet inlicitum faciendi licere quodlibet, quia se nouit legum decreta sanctionesque nescire. Nam non insontem faciet ignorantiæ causa, quem noxiorum dampnis implicauerit culpa.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quòd antea ordinare oportuit negotia principum & postea populorum.

BEne deus conditor rerum disponens humani corporis formam, in sublime caput erexit, atque ex illo cunctas membrorum fibras exoriri decreuit: vnde hoc etiam à 40 capiendis initiis caput vocari percensuit, formans in illo & fulgorem luminum, ex quo perspici possent, quæcunque noxia concurrissent, constituens in eo & intelligendi vigorem, per quem connexa & subdita membra vel dispositio regeret, vel prouidentia ordinaret. Hinc est & peritorum medicorum pręcipua cura, vt ante capiti quàm membris incipiant adhibere medelam. Quæ ideo non immerito ordinabiliter exerceri cæteris censetur, cum ab artificis peritia hæc dispensari patescunt. Quia si salutare caput extiterit, rationem colligit, qualiter curare membra cætera possit. Nam si arcem molestia occupauerit capitis, non poterit in artus dare deriuationes salutis, quas in se consumpserit iugis causa langoris. Ordinando igitur sunt primò negotia principum, tutanda salus, 50 defendenda vita. Sicque in statu & negotiis plebium ordinatio dirigenda, vt dum salus competens prospicitur regum, fida valentibus teneatur saluatio populorum.

V. FLS. RCDS. REX.

Item de tempore quo debeant leges emendatæ valere.

QVoniam nouitatem legum, vetustas † malorum exigit, & innouare leges veternosas peccaminum antiquitas impetrauit, ideo leges in hoc libro conscriptas ab anno secundo † bonæ memoriæ domini & genitoris † mei Chindasuindi regis in cunctis

† *vetustas* † *diuæ.* † *nostri.*

personis ac gentibus nostræ amplitudinis imperio subiugatis omni robore decernimus ac iugi mansuras obseruantia consecramus: ita vt relictis illis, quas non æquitas iudicantis, sed libitus impresserat potestatis, euacuatisque iudiciis & omnibus scripturis earum ordinatione confectis, hæ solæ valeant leges, quas aut ex antiquitate iustè nouimus, aut tenemus, aut idem genitor noster, vel pro æquitate iudiciorum vel pro austeritate culparum visus est non immeritò condidisse, prolatis seu connexis aliis legibus quas nostri culminis fastigium iudiciali præsidens throno coram vniuersis Dei sanctis sacerdotibus cunctisque officiis palatinis iubente domino atque fauente, audientium vniuersali consensu edidit & formauit, ac suæ gloriæ titulis annotauit: ita vt tam hæ quæ iam prolatæ consistunt, quàm illæ, quas adhuc exoriri nouorum negotiorum euentus impulerit, valido ac iustissimo vigore perdurent, & æternæ soliditatis iura retineant. 10

VI. FLS. RCDS. REX.

De principum cupiditate damnata, eorumque initiis ordinandis, & quo modo conficiendæ sunt scripturæ in nomine principum factæ.

EMinentiæ celsitudo terrenæ tunc salubrius sublimia probatur appetere, cum saluti proximorum pia cernitur compassione prodesse. Vnde solet contingere, vt plus commodi de aliena salute conquirat, quam de propria vtilitate quisque percipiat. In 20 multis enim quia multorum salus attenditur, maioris lucri summa percipitur: In se autem, quia priuati commodi fructus appetitur, non satis est si vnius beneficii præmia côquirantur. Hinc & illa regendarum tantumdem salus est plebium, quæ non suos fines priuata voluntate concludit; sed quę vniuersitatis limites communi prosperitatis lege defendit. Quapropter ne salutaris ordo imperialibus videatur verbis potius optineri quam factis, de sublimitatis optentu reclinamus ad vota supplicum tranquillæ visionis aspectũ: vt inde salutaris compassio habeat commodum, vnde turmæ plebium adeptæ fuerint supplicationis effectum. Cum igitur præcedentium serie temporum, immoderatior auiditas principum sese prona diffunderet in spoliis populorum, vt augeret rei propriæ censum ærumna flebilis subiectorum, tandem supernę respirationis afflatu no- 30 bis est diuinitus inspiratum: vt quia subiectis legis reuerentiam dederamus, principum quoque excessibus retinaculum temperantiæ poneremus. Proinde sincera mansuetudinis nostræ deliberatione, tam nobis quam cunctis gloriæ nostræ successoribus adfuturis deo mediante legem ponimus, decretumque diualis obseruantiæ promulgamus: vt nullus regũ impulsionis suę quibuscunq; motib. aut factionib. scripturas de quibuslibet reb. alteri debitis ita extorqueat, vel extorquendas instituat quatenus iniustè ac nolenter debitarum sibi quisque priuari possit dominio rerum. Quòd si alicuius gratissima voluntate quippiam de rebus à quocunque perceperit, vel pro euidenti præstatione lucratus aliquid fuerit, in eadem scriptura patens voluntatis ac præstiti condicio annotetur, per quam aut impressio principis aut conferentis fraus euidentissimè detegatur. 40 Et si patuerit à nolente fuisse scripturam exactam, aut resipiscat improbitas principis & euacuet quod male contraxit, aut certe post eius mortem ad eum cui exacta est scriptura vel ad heredes eius res ipsæ sine cunctatione debeant reuocari. Illæ autem res, quæ seclusa omni compressionis argumentatione directo modo transierint in principis potestatem, in eius perenniter iure perdurent; & quicquid ex rebus ipsis idem princeps ordinare voluerit, suæ potestatis arbitrio subiacebit. Verum, vt omne huius negotium actionis roboret sinceritas veritatis, cum quarumcunque rerũ scripturæ in principis nomine extiterint factæ, mox testes, qui in eadẽ scriptura subscriptores accesserint, ab his quos elegerit princeps diligẽtissime perquirãtur, si non aliquod indicium aut de impressione principis, aut fraude scripturam facientis 50 modo quocunque cognouerint. Ac sic aut ritè facta series scripturæ permaneat, aut irritè confecta euanescat. Similis quoque ordo de terris, vineis atque familiis obseruetur: si sine scripturæ textu tantummodo coram testibus qualibet facta fuerit definitio. De rebus autem omnibus à tempore Chintilani regis hucusque à principibus acquisitis, aut deinceps si prouenerit acquirendis, quæcunque forsitan princeps inordinata reliquit siue reliquerit, quoniam pro regni apice probantur acquisita fuisse, ad successorem tantundem regni decernimus pertinere, ita habita potestate, vt quicquid ex his elegerit facere, liberum habeat velle. In illis autem rebus, quæ ipsi aut de bonis parentum aut de quorumcunque prouenerint successionibus proximorum, ita eidem principi eiusque

iusque filiis, aut, si filii defuerint, heredibus quoque legitimis hereditatis iura patebunt: sicut etiam cæteris lege vel successione patere noscuntur. Quòd si aliquid ex rebus de quorumcunque parentum aut proximorum non solùm successione, sed etiam qualibet collatione, aut quolibet contractu ad ius ipsius peruenisse patuerit, si contingat hæc inordinata relinqui, non ad successorem regni, sed ad filios vel heredes eius qui conquisiuit, specialiter omnis eadem conquisitio pertinebit. Nam & de illis rebus, quas idem princeps ante regnum aut ex proprio, aut ex iustissimo conquisitu dinoscitur habuisse, irreuocabili ordine aut faciendi exinde quod voluerit potestatem habebit, aut certè filiis eius successio plena patebit. Quòd si filii defuerint, legitimis heredibus, ex his quæ inordinata reliquerit, hereditatem adire licebit. Huius sanè legis sententia, in solis principum erit negotiis obseruanda, atque ita perpetim valitura: vt non antea quispiam solium regale cõscendat quàm iuramenti fœdere hanc legem se in omnibus implere promittat. Quemcunque vèrò aut per tumultuosas plebes, aut per absconsa dignitati publicæ machinamenta adeptum esse constiterit regni fastigia; mox idem cum omnibus tam nefariè sibi consentientibus, & anathema fiat, & Christianorum communionem amittat; tam diræ percussionis vltione collisus, vt omnis diuini ordinis cultor, qui illi communicare præsumpserit, simili cum ipso damnatione dispereat, & pœna tabescat. Nam & si quis legis huius seriem ex officio Palatino maliuolè detrahendo lacerare voluerit, aut euacuandam quandoque, vel silenter musitans, vel apertè resultans, proloqui detectus extiterit, cunctis Palatinæ dignitatis, & consortiis & officiis mox nudatus, omnium rerum suarum dimidiam partem amittat, & in deputato sibi loco redactus, a totius Palatii maneat societate seclusus. Religiosus etiam qui se in eadem culpa deuoluerit, simili rerum proprietatis suæ dispendio subiacebit.

VII. NOV. EMDAT. FLS. GLS. RCDS. REX

De his qui cõtra principem vel gentem aut patriam † refugiunt vel insolentes existunt. † refugi sunt.

QVantis hactenus Gothorum patria concussa sit cladibus, quantisque iugiter quatiatur stimulis profugorum ac nefanda superbia deditorum, ex eo pęnè cunctis est cognitum, quòd & patriæ diminutionem agnoscunt, & per hanc occasionem potius quàm expugnandorum hostium externorum arma sumere sæpe compellimur. Vt ergo tam diræ temeritas tandem victa depereat, & in huiusmodi transgressoribus manifesta scelera non relinquantur vlteriùs impunita, hanc omne per æuum valituram legem sancimus, vt quicunque ex tempore reuerendæ memoriæ Chintilani principis vsque ad annum regni nostri Deo fauente secundum, vel amodo & vltra ad aduersam gentem, vel ad extraneam partem perrexit siue perrexerit, aut etiam ire voluit vel quandoque voluerit, vt sceleratissimo ausu contra gentem Gothorum vel patriam ageret, aut fortasse conetur aliquatenus agere, & captus siue detectus extitit vel extiterit, seu ab anno regni nostri primo vel deinceps quispiam intra fines patriæ Gothorum quamcũque conturbationem aut scandalum in contrarietatem regni nostri vel gentis facere voluerit, siue ex tempore nostri regiminis tale aliquid agere vel disponere conatus est aut fuerit, atque quod indignum dictu videtur, in necem vel abiectionem nostram siue subsequentium regum intendere vel intendisse proditus videtur esse vel fuerit: horum omnium scelerum vel vnius ex his quisque reus inuentus, irretractabili sententia mortem excipiat, nec vlla ei de cætero sit viuendi indulta libertas. Et si nulla mortis vltione plectatur, & pietatis intuitu à principe illi fuerit vita concessa, effossionem perferat oculorũ, secundum quod in lege hac hucusque fuerat constitutum: decaluatus tamẽ c. flagella suscipiat, & sub artiori vel perpetuo erit religandus exilio pœnæ, & insuper nullo vnquam tempore ad Palatini officii reuersurus est dignitatem; sed seruus principis factus, & sub perpetua seruitutis cathena in principis potestate redactus, æterna tenebitur exilii religatione obnoxius: quatenus nec excidium videat quo fuerat nequiter delectatus, & amarissimam vitam ducere se perenniter doleat. Res tamen omnes huius tam nefarii transgressoris, vel eius qui morte est pro tali scelere perimendus, vel illius cui vita propter suam nequitiam infœlicissimè reseruabitur, in regis ad integrum potestate consistant: & cui donatæ fuerint, ita perpetim securè possideat, vt nullus vnquam succedentium Regum causam suam & gentis vitiaturus has vllatenus aut vlteriùs auferre præsumat. Verùm quia multi plerumque reperiuntur, qui dum his & talibus prauis

meditationib. occupantur, argumento quodam fallaci in ecclesiis, aut in vxoribus vel filiis atque amicis, seu in aliis quibuscunque personis suas inueniuntur transduxisse vel transducere facultates, etiam & ipsa quæ fraudulenter in dominio alieno contulerat, iure precario reposcentes, sub calliditatis studio in suo denuo dominio possidenda recipiāt: vnde nihil de suis rebus visi sunt amisisse, nisi solùm concinnatione falsissima, fictas, quasi veridicas videantur scripturas conficere vel proferre. Ideoque hanc nequissimam argumētationem præsentis legis decreto amputare elegimus: vt calcatis vel euacuatis seu rescissis scripturis hac fraude cōfectis quicquid eo quisq; tēpore possidere reperiatur, quo fuerit in prædictis criminib. deprehensus, totum continuo fisci viribus ad integrum applicetur: vt concedere iam dictas facultates, sicut suprà dictum est, cui Rex voluerit, vel facere exinde quicquid elegerit, in suæ potestatis consistat arbitrio. Alia vero quæcunque ab hac fraude aliena inuenta extiterint ordinata legibusque confecta, vigore legum maneant solidata: illis ab huius legis sententia personis euidenter exceptis, quibus à præcedētibus regibus culpa dinoscitur fuisse concessa. Nam si humanitatis aliquid cuicunque perfido Rex largiri voluerit, non de facultate eius, sed vnde placuerit principi, tantum ei solummodo concessurus est, quantum hereditatis eiusdē culpati vigesimam portionem fuisse constiterit.

VIII. NOVT. EMDATA. FL. GL. RCDS. R.

De non criminando principe nec maledicendo illi.

SIcut in persona principis omnibus prohibemus, aut commouere nequitiam cogitationis, aut manus iniicere vltionis: ita etiam nullum patimur in eum, aut notam ponere criminis, aut verba congerere maledictionis. Sacræ namque auctoritas scripturæ, & non iubet accipere opprobrium aduersus proximum suum, & hunc, qui maledixerit principem populi sui, demonstrat existere reum. Quapropter quicunque in principem aut crimen iniecerit, aut maledictū intulerit, ita vt hūc de vita sua nō humiliter & silēter admonere procuret, sed huic superbè & cōtumeliosè insultare pertēptet, siue etiā in † detrectationis eius ignominia, turpia & iniuriosa præsumat: si ex nobilibus idoneisq; personis fuerit, siue sit religiosus, siue etiam laicus, mox detectus fuerit & inuentus, dimidiam omnium rerum suarum partem amittat, de qua idem princeps faciendi, quod sibi placuerit, potestatem optineat. Nam si de vilioribus humilioribusque personis fuerit, aut certè quem nulla dignitas exornauit, quod de illo, vel de rebus eius princeps voluerit, iudicandi licentiam habebit. Simili quoque præcepto, defuncto etiam principi ausum opportune interdicimus detrahendi. Incassum etenim is qui viuit detractionis in defunctum iacula mittit, cùm iam defunctus nec † institutionibus imbui, nec increpationibus possit argui. Sed quia pro certo illius insania innotescit, qui frustra in nō sentientem detractionis verba transmittit, ideo idem præsumptor L. verberibus vapulabit, & præsumptioni suæ opportuna silentia dabit. Reseruata cunctis hac pleniùs libertate, vt principe tam superstite, quàm mortuo, liceat vnicuique pro negotiis ac rebus omnibus, & loqui quod ad causam pertinet, & contendere sicut decet, & iudicium promereri quod debet. Ita enim proponere nitimur humanæ reuerētiam dignitati, vt deuotiùs seruare probemur iustitiam Dei.

† detractionis.

† constitutionibus.

VIIII. FLS. CNDS. REX.

De remotis alienarum Gentium legibus.

ALienæ gentis legibus ad exercitium vtilitatis imbui & permittimus & optamus: ad negotiorum verò discussionem & resultamus & prohibemus. Quamuis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent: adeo cùm sufficiat ad iustitiæ plenitudinem, & præscrutatio rationum, & competentium ordo verborum, quæ codicis huius series agnoscitur continere, nolumus siue Romanis legibus siue alienis institutionibus amodo amplius conuexari.

X. NOV. EMDAT. FLS. RCDS. REX.

Ne excepto talem librum, † qualem hunc qui nuper est editus, alterum quisque præsumat habere.

† qualis hic.

Nullus

NVllus prorsus ex omnibus regni nostri, præter hunc librum qui nuper est æditus, atque secundum seriem † huius amodo translatum librum alium legum, pro quocunque negotio † in iudicio offerre pertentet. quod si præsumpserit xxx. libras auri fisco persoluat. Iudex quoque si vetitum librum sibi postea oblatum dirrumpere fortasse distulerit, prædictæ dampnationis dispendio subiacebit. Illos tamen a damno huius legis immunes esse iubemus, qui præteritas & anteriores leges non ad confutationem harum legum, sed ad comprobationem præteritarum causarum proferre in iudicio fortasse voluerit.

† huius libri
† iudicii

XI. FLS. GLS. RCDS. REX.

10

De diebus festis & feriatis, in quibus non sunt negotia † exaudienda.

† exsequenda.

DIe Dominico neminem liceat exsequutione constringi, quia omnes causas religio debet excludere. In quo nullus ad causam dicendam, neque propter aliquod debitum fortasse soluendum quenquam inquietare præsumat. Diebus Paschalibus nulla patimur quemlibet exsequutione teneri, id est, per xv. dies, septem qui Paschalem solemnitatem præcedunt, & septem alios, qui sequuntur. Natiuitatis quoque Domini, Circũcisionis, Epiphaniæ, Ascensionis & Pentecostes, singuli dies simili reuerentia venerentur. Nec non & promessiuis feriis à xv. Kal. Augusti vsque ad xv. Kal. Septembris. In Carthaginensi verò prouincia propter locustarum vastationem assiduam a xv. Kal. Iulii vsque ad † xv. Kal. Augusti messiuas ferias præcipimus obseruandas. Et propter vindemias colligendas à xv. Kal. Octobris vsque ad xv Kal. Nouembris. Omnibus hac constitutione concedimus, vt per hæc tempora, nullus ad causam dicendam venire cogatur, vel sub exsequutione aliqua deputetur, nisi fortè causa de qua compellitur cœpta iam apud iudicem fuisse videatur. Nam procul dubio si inchoata fuisse actio reperitur ad peragendum negotium absque vlla feriatorum dierum obiectione cogendus est ille, qui pulsatur: ita, vt si persona est cui facile credi possit, placito districtus abscedat: si certè sit de cuius fide dubitetur, pro se fideiussorem adhibeat, quatenus peractis temporibus supradictis, ad finiendam cum petitore causam, vbi iudex elegerit, remota dilatione occurrat: præter, qui tale crimen admiserint, quos necesse sit sententia mortis puniri. Qui etiam in talibus omnino diebus, & comprehendendi sunt, & ardua in vinculis custodia retinendi, quousque peracto die Dominico, vel feriis supradictis, debita subsequatur eos vltio iudicantis. Messiuis sanè, vel vindemialibus feriis, in criminosas & dignas morte personas, legalis nullatenus censura cessabit. Sed nec illũ ista lex excusatũ habebit, qui necdũ ad iudicium ante cõpulsus, sed tamen sciens se esse quãdoquidem cõpellendum, reliquis se temporibus dilatãs, ad hoc in prædictis feriis illi à quo pulsandus est se indubitanter ostendit, quia putat se ad causam dicendam nulla legis sanctione posse teneri: quõ tamen aut per placitum distringi præcipimus, quando cum petitore caussam finire sit præstus. Aut si forte talis est, de quo despecta sit placiti fides, neque fideiussorem pro se adhibere potuerit apud iudicem, sub custodia maneat: vt expleto tempore feriato, causa pro qua compellitur finem accipiat. Si quis autem contra decretum legis huius agere præsumpserit, & ad iudicem ex hoc querela peruenerit, l. ictus flagellorum publice extensus accipiat.

† in Kal. Aug.

20

30

40

XII. ANTIQVA.

Vt nulla causa à iudicibus audiatur, quæ legibus non continetur.

NVllus iudex causam audire præsumat, quæ legibus non continetur; sed comes ciuitatis vel iudex aut per se aut per exsequutorem suum conspectui principis vtrasque præsentare partes procuret. quò faciliùs & res finem accipiat, & potestatis regiæ discretione tractetur, quatenus exortum negotium legibus inseratur.

50

XIII. FLS. RCDS. REX.

Vt terminatæ causæ nullatenus reuoluantur: reliquæ verò ad huius seriem libri terminentur: adiciendi leges principibus libertate manente.

QVæcunque causarum negotia inchoata sunt, nondum verò finita, secundum has leges terminari sancimus. Illas autem causas quæ antequam istæ le-

ges à nostra gloria emendarentur, legaliter determinatæ sunt, id est, secundum legum modum, qui ab anno primo regni nostri in præteritis obseruatus est, resuscitari nullatenus patimur. Sanè leges adiiciendi, si iusta nouitas causarum exegerit, principalis electio licentiam habebit: quæ ad instar præsentium legum vigorem plenissimum optinebunt.

XIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod nulli liceat dirimere causas, nisi quibus aut princeps, aut consensio voluntatis vel informatio iudicum potestatem dederit iudicandi. 10

DIrimere causas nulli licebit, nisi aut à principibus potestate concessa, aut ex consensu partium electo iudice trium testium fuerit electionis pactio signis aut subscriptionibus roborata. Nam & hi qui potestatem iudicandi à rege accipiunt, siue etiam hi, qui per commissoriam comitum vel iudicum iudiciali potestate vtuntur, vices suas aliis quibus fas fuerit scriptis peragendas iniunxerint, licitum illis per omnia erit: similemque & ipsi, qui informati à iudicibus fuerint, in iudicando, sicut & illi, à quibus determinandi acceperunt vigorem, habebunt in discernendis vel ordinandis quibuscunque negotiis potestatem. 20

XV. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quales causas audire debeant tyuphadi, & qualibus personis causas audiendas iniungant.

CVm cæteris negotiis criminalium etiam causarum tyuphadis iudicandi concessa licentia sit, criminosos a legum sententiis ipsi iudicare non audeant, sed debitam in eis, vt competit, censuram exerceant. Qui tyuphadi tales eligant quibus vicissitudines suas audiendas iniungant, vt ipsis absentibus illi causas, & temperatè discutiant, & iustè discernant. 30

XVI. FLS. RCDS. REX.

Vt iudices tam criminales quam communes terminent causas.

OMnium negotiorum causas, ita iudices habeant deputatas, vt & criminalia & cætera negotia terminandi sit illis concessa licentia. Pacis autem assertores, non alias dirimant causas, nisi quas illis regia deputauerit ordinandi potestas. Pacis autem assertores sunt, qui sola faciendæ pacis intentione regali sola destinantur auctoritate. 40

† RCDS.

XVII. FLS. † CHDS. REX.

De dampnis eorum qui non accepta potestate præsumpserint indicare.

NVllus in territorio non sibi commisso, vel vbi ille iudicandi potestatem nullam habet omnino commissam, quemcunq; præsumat per iussionem aut saionem distringere, aut in aliquo molestiùs conuexare, nisi ex regia iussione, vel partium electione, siue ex consensu, vel commissoriis atq; informationibus comitum, siue etiam iudicum sicut in lege superiori tenetur iudex quisque institutus. Certe qui non prædictus iudex præsumptuosus inlicitè hæc quæ prohibentur præsumpserit agere, confestim cum causa peruenerit ad prouinciæ ducem, an per se velit, an per quem ipse præceperit, tam inlicitam præsumptionem coercere procuret. Et illi siquidem cui præsumptuosus extitit, si solum contumeliam vel iniuriam fecerit, libram auri coactus exsoluat: si vero rem aliquam temeranter abstulerit, vel auferre præceperit, tantundem cum eadem re quam tulerat, aliud tantum de suo coactus exsoluat. Quod si quicunque iudex seruum suum, vel alienum ad discutienda negotia elegerit deputandum: pro his quæ idem seruus cōtra iustitiam & leges adtemptauerit agere, ad omnem satisfactionem legis iudex qui hunc ordinauerit, se nouerit detineri. Saio vero seu quisquis fuerit, qui huic obsequens præsum-

præsumptori, alium consenserit comprehendere, distringuere, vel aliquid rerum auferre, c. publicè ictus flagellorum accipiat, & præsumptionem tali emendatione coerceat.

XVIII. FLS. † CHDS. REX. †RCDS.

De his qui ammoniti iudicis epistola vel sigillo ad iudicium venire contemnunt.

10 IVdex cum ab aliquo fuerit interpellatus aduersarium querelantis ammonitione vnius epistolæ vel sigilli ad iudicium venire compellat: sub ea videlicet ratione, vt coram ingenuis personis, is qui a iudice missus extiterit, ei qui ad causam dicendam compellitur, offerat epistolam vel sigillum. Et si tali ammonitione conuentus, aut se dilatauerit, aut ad iudicium venire contempserit, pro dilatatione sola quinque auri solidos petitori, & pro contemptu quinque alios iudici coactus exsoluat. Quòd si non habuerit vnde componat, l. flagellis contemptor idem vel dilatator coram iudice verberetur: ita vt non ei flagellorum ista correptio inducat notam infamiæ. Si autem solummodo contemptor extiterit, & non habuerit, vnde compositionem exsoluat, absque vlla testificandi iactura, triginta flagella suscipiat. Is autem qui pulsatur, si ad accipiendam ammonitionem iudicis, sese dixerit nullatenus dilatasse vel contempsisse, & hoc nullo poterit teste conuinci, dum sacramentum reddiderit, quod per nullam occasionem vel contemptum hoc fecerit, à dampnis vel flagellis superius comprehensis, habeatur indempnis. Quòd si quislibet episcopus ammonitionem iudicis, fretus honore sacerdotali, contempserit, & pro sua persona assertorem dare distulerit, confestim à iudice negotii, seu à prouinciæ suæ duce vel comite compulsus l. solidorum damnum excipiat. Ex qua summa pecuniæ xx. solidi iudici pro contemptu proficiant: xxx. verò sacerdotis ipsius petitor consequatur. Si certe presbyter, diaconus vel subdiaconus, atque clericus vel monachus, ad accipiendam iudicis epistolam vel sigillum se dilatauerint, aut pro sui persona ad respondendum minimè direxerint prosequutorem, aut cõtumaciter fuerint contemptores, vnusquisque eorum iuxta legis sententiam, quæ in laicis superius lata est, indicta dampna suscipiat. Et si non habuerit vnde componat, eius episcopus moneatur, vt pro eo, si voluerit, satisfacere licentiam habeat. Si autem noluerit, sacramentis coram iudice se nouerit obligandum: quòd supradictis personis talem districtionem exhibeat, vt per triginta dierum spatium ieiuniis continuis affligantur. Sufficiatque illis circa Solis occasum per dies singulos panis & aquæ refectionem accipere, quæ contumacis vitam rationabili possit districtione corrigere. Illa omnino districtione seruata, vt si ætatis vel ægritudinis instantia patuerit, quæ hanc disciplinam sustinere non posse demonstret, tam in clericis cuiuscunque ordinis, quam in laicis, non tam durissimam sententiam castigationis instantia compleat iudicis, sed adhibita consideratione in ægritudine vel ætate ita contemptorem corrigat, ne ipse contẽptor, aut langorem maximum, aut debilitationem vel mortem incurrat. Ille verò qui ad implendam communitionem iudicis contemptor extiterit, seque ita dilatauerit, vt eum iudex tam facilè reperire non possit, & si post tempus indictum in diebus quatuor non occurrat, si quinta die venerit, omnem huius legis sententiam se nouerit euasurum. Pari modo & qui longiùs c. millibus conuenitur, si ad xi. diem post tempus institutum occurrerit, hunc nullatenus sanctionis huius pœna dampnabit. Similiter & qui in ducẽtorum millium spatio constitutus, in xx. prima die postquam iussus fuerat, se ipsum iudici præsentauerit ad audiendum, eo modo à iactura legis huius habeatur indempnis. Similis quoque seruabitur ordo, vbi fuerit amplior itineris longitudo. Hi denique quibus tam rationabile tempus adiectum est, si se vlterius dilatantes minimè ad institutũ diem superadiectionis occurrerint, confestim iudex ea quæ pars pe it querelantis, reseruato negotio dilatatoris, tradere non differat petitori: ita vt si contemptor in postmodum ad negotium dicendum successerit, si xx. primum diem transcenderit, xx. auri solidos cogat exsoluere. Nam & is qui de c. millibus superiorem ordinem præteriens, constitutionem xi. diei fuerit supergressus, & idem x. solidorum dampnum excipiat. De quibus dampnis superius institutis medietatem sibi iudex acquirat, alterã verò medietatem pars petentis optineat. Si tamen ammonitum, aut ægritudo ad veniendum nulla suspenderit, aut inundatio fluminum non retinuerit, vel aditum non obstruxerit, in quo montes transituri sunt, conspersio superflua niuium. Quæ necessitas, vtrum cui-

(Line numbers in margin: 20, 30, 40, 50)

denter euenerit, an per excusationem videantur opponi, aut idoneis testibus, aut suo iuramento firmabitur.

XVIIII. FLS. CHDS. REX.

Si iudex interpellantem audire contempnat, vel utrum fraudulenter an ignoranter iudicium promat.

SI quis iudici pro aduersario suo querelam intulerit, & ipse eum audire noluerit, aut sigillum negauerit, aut per diuersas occasiones causam eius protraxerit, pro patrocinio aut amicitia nolens legibus obtemperare, & ipse qui petit hoc testibus potuerit approbare, det ille iudex ei pro fatigatione eius tantum quantum ipse ab aduersario suo secundum legale iudicium fuerat accepturus: & ipsam causam ille qui petit, vsque ad tempus legibus constitutum, ita habeat reseruatam, vt cum eam proponere voluerit, debitam sibi percipiat veritatem. Certe si fraudem aut dilationem iudicis non potuerit petitor approbare, sacramento suam conscientiam iudex expiet, quòd eũ nullo malignitatis obtentu, vel quolibet fauore, vel amicitia audire distulerit, & propter hoc culpabilis idem iudex nullatenus habeatur. Eidem tamẽ iudici liceat, vt in vna hebdomada, duobus diebus, vel omnibus meridianis horis, † si voluerit, absque causarum audientia, suæ vacet domui pro quiete. Reliquo verò tempore, prolata sibi negotia frequens, & absque dilatione qualibet examinet.

† *si voluerit.*

XX. NOVIT. EMDATA. ANTIQVA.

Si iudex per commodum aut per ignorantiam iudicet causam.

IVdex si per quodlibet commodum male iudicauerit, & cuicunque iniuste quicquam auferri præceperit; ille qui à iudice ordinatus, ad tollendum fuerat destinatus, ea quæ tulit restituat. Nam ipse iudex contrarius æquitati, aliud tantum de suo quantum auferri iusserat, mox reformet: idẽ ablata re simpla redintegratione cõcessa, pro satisfactione suæ temeritatis aliud tantum quantum auferri præceperat, de sua facultate, illi quem iniustè dampnauerat, reddat. Quòd si non habuerit vnde componat, tantum quantum abstulit saltem vel idipsum ex toto quod habere videtur, illi quem dampnauerat pro omni compositione restituat. Quòd si ex omnibus nihil rerum habuerit vnde compositionem exsoluat, l. flagella publicè extensus suscipiat. Si autem per ignorantiam iniustè iudicauerit, & sacramento se potuerit † excusare, quod non per amicitiam vel cupiditatem aut per quodlibet commodum, sed tantummodo ignoranter hoc fecerit, quod iudicauit non valeat, & ipse iudex non implicetur in culpa.

† *expiare.*

XXI. FLS. GLS. CDRS. REX.

Si iudex dolo vel calliditate aut vnam aut ambas causantium partes dispendia faciat sustinere.

TRanquillè ac sollicitè instantia † magnitudinis nostræ præmonet iudices omnes, non debere dilatare causidicos, ne graui dispendio aliquatenus onerentur. Quòd si dolo vel calliditate aliqua ad hoc videatur iudex differre negotium, vt vna pars aut ambæ naufragium perferant, quicquid dispendii super octo dies à die cœptæ actionis causantes pertulerint, reddito sacramento totum eis iudex reddere compellatur. Si autem vel ægritudo vel publicæ vtilitatis inductio suspenderit iudicem à peragendo negotio, nullam moram exhibeat litigantibus: sed sub hac eos definitione confestim absoluat, vt ad causam expediendam, competenti tempore, indubitanter occurrant.

† *mansuetudinis.*

XXII. ANTIQVA.

Quid primùm iudex seruare debeat vt causam bene cognoscat.

IVdex vt bene causam cognoscat, primùm testes interroget: deinde scripturas inquirat, vt veritas possit certiùs inueniri, ne ad sacramentum facile veniatur. Hoc .n. iusti-

tia

tiæ potius indagatio vera commendat, vt scripturæ ex omnibus intercurrant, & iurandi necessitas sese omnino suspendat. In his verò causis † iuramenta præstentur, in quibus nullam scripturam vel probationem, seu certa iudicia veritatis, discussio iudicantis inuenerit. In quibus tamen causis, & à quo iuramentum detur, pro sola inuestigatione iustitiæ, in iudicis potestate consistat.

† sacramenta.

XXIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

10 *Si cuiuscunque honoris aut ordinis iudex dicatur haberi suspectus, vel si iudex contra leges præsumat iudicium dare.*

SI quis iudicem vel comitē aut vicariū comitis seu tyuphadū suspectos habere se dixerit, & ad suum ducē aditum accedendi poposcerit, vel fortasse eundem ducem suspectum habere se dixerit: non sub hac occasione petitor, ac præsertim pauper quislibet, patiatur vltra dilationem: sed ipsi qui iudicant eius negotium, vnde suspecti dicuntur haberi, cum episcopo ciuitatis, ad liquidum discutiant atque pertractent: & de quo iudicauerint, pariter conscribant subscribantque iudicium. Et qui suspectum iudicem habere se dixerat, si contra eundem deinceps fuerit querelatus, completis prius, quæ per iudicium statuta sunt, sciat sibi apud audientiam principis appellare iudicem esse permissum.

20 Ita vt si iudex vel sacerdos reperti fuerint nequiter iudicasse, & res ablata querelanti restituatur ad integrum, & à quibus aliter, quàm veritas habuit, iudicatum est, aliud tantum de rebus propriis ei sit satisfactum. Si certe iniuste contra iudicē querelam intulerit, & causam de qua agitur iustè iudicatam fuisse constiterit, dampnum quod iudex sortiri debuit, petitor sortiatur: & si non habuerit vnde compositionem exsoluat, c. flagellis extensus publicè in eiusdem iudicis præsentia verberetur. Nam si forte quisquam pro vtilitate regia aliquid scire se dixerit, aditus ei ad conspectum nostræ gloriæ negari non poterit.

XXIIII. FLS. GLS. CNDS. REX.

30 *Iudex qualiter faciat iudicatum.*

SI de facultatibus vel rebus maximis, aut etiam dignis, negotium agitetur, iudex præsentibus vtrisque partibus, duo iudicia de re discussa conscribat, quæ simili textu & subscriptione roborata litigantium partes accipiant. Certe si de rebus modicis mota fuerit actio, solæ conditiones, ad quas iuratur apud eum qui victor extiterit, pro ordine iudicii habeantur. De quibus tamen conditionibus, & ille qui victus est, ab eisdem testibus roboratum exemplar habebit. Quòd si pars, quæ pro negotio quocunque compellitur, professa fuerit apud iudicem, non esse necessarium à petitore dari probationem,

40 quamlibet paruæ rei sit actio, conscribendum est à iudice, suaque manu iudicio roborandū, ne fortasse qualibet ad futurum ex hoc intentio moueatur. Si vero ordinante iudice vna pars testes adduxerit, & dum oportuerit eorum testimonium debere recipi, pars altera de iudicio se absque iudicis consultu substraxerit, liceat iudici prolatos testes accipere; & quod ipsi testimonio suo firmauerint, illi, qui eos protulit, sua instantia consignare. Nam ei, qui fraudulenter se de iudicio sustulit, producere testem alium omninò erit illicitum: qui scilicet hoc sibi tantum nouerit esse concessum, vt antequam testes illi qui testimonium dederunt, moriantur, si habuerit quod rationabiliter in eis accuset, patienter audiatur à iudice. Et si accusatus testis fuerit euidenter conuictus, eius testimonium pro nihilo habeatur. Vnde & si duo testes non remanserint, qui digni in eodem te-

50 stimonio maneant, ille qui prius testem optulerat, infra trium mensium spatium testes alios, qui cœptum negotium firment, inquirere non desistat. Quòd si inuenire nequiuerit, rem vniuersam ille recipiat, qui eam ante visus fuerat possedisse. Iudex sane de omnibus causis, quas iudicauerit, exemplar penes se pro compescendis controuersiis reseruare curabit.

XXV. NOVT. EM. FLS. GLS. CNDS. REX.

De commodis atque dampnis iudicis vel saionis.

COgnouimus multos iudices, eo quod per cupiditatis occasionem supergredientes legum ordinem, ex causis tertiam sibi præsumunt tollere partem: propterea nunc

præsenti lege constituitur, vt hæc talis iudicum cupiditas auferatur, & non amplius iudex pro labore suo & pro iudicata causa ac legitime deliberata, quam sicut constitutum fuerat in lege priori de xx. solidis vigesimum solidum præsumat accipere. Quòd si quacunque fraude quisquam super hunc numerum plus auferre temptauerit, ómnia quæ legitime debuerat accipere, perdat. Illud verò quod iniuste contra huius legis ordinem super vigesimum solidum tulerit, duplum illi exsoluat, cui hoc auferri præcepit. Similiter quoque quia cognouimus, quòd saiones qui pro causis alienis vadunt, maiores pro labore suo mercedes quam merentur accipiunt, propterea simili modo decreto huius legis adiicitur, vt qui pro causis alienis vadunt, decimum tantundem solidum, pro suo labore conquirant. Quod si aliquis super hunc constitutum numerum vsurpare præsumpserit, & mercedes, quas legitimè debuit accipere, perdat, & quidquid super decimũ solidum fraude quacunque perceperit, duplũ illi, cui abstulit, reddat. Quam datam commodi summam ex lege tam iudex quam saio de restitutæ rei compositione conquirant. Id tamen nouiter adiiciendum huic legi innectimus, vt si talis causa occurrerit, vnde compositio exsolui minime possit, tunc ab illo ratio præscripta commodi exigenda est iudicis vel saionis, qui aut commodatam sibi rem constituto die reddere non occurrerit, aut qui rei alienæ debitor, vel iniustus possessor extiterit. Pro celebrandis autem diuisionibus, si causa extiterit, iam quoque si vtraque pars rei competentia sibi iura reposcit, & debitam sibi partem portionis requirit, ab vtrisque partibus prædicta commoda exigenda sunt. Similiter autem & in huiusmodi causis, vbi nulla est culpa præsumptionis vsurpata, vel debitum possessorum, hic ordo seruabitur, vt commodum iudicis vel saionis, de vtrisque causantium partibus exigatur. Quòd si diuisionem quisque cupiens celebrare, dilationem ab herede suo pertulerit: cum hæc causa ab eo, qui dilationem pertulit, iudici intimata extiterit, ab eo iudex commodum suum, vel saionis exigere debet, qui tardus pro ipsa diuisione extitit facienda. Quod si ea quæ iudex ordinare decreuit, saio † callidus implere neglexerit, res de qua agitur, si vnciam auri vel infrà valere constiterit, illi cui res debita est idem saio de suo auri solidum reddat. Si certè plus valuerit, per singulas vncias, singulos solidos pro sua tarditate persoluat. Idem vero si super duas vncias vsque ad libram auri eadem res valere probatur, x. flagella suscipiat. Ac sic crescente auri numero, crescat & pœna flagelli. Iidem verò saiones, cum pro causis alienis vadunt, si minor causa est & persona, duos caballos tantum, ab eo cuius causa est, accipiat fatigandos. Si verò maior persona fuerit & causa, non amplius quam sex caballos, & pro itinere & pro dignitate debebit accipere.

† trepidus.

XXVI. FLS. GLS. CHDS. REX.

Quod omnis qui potestatem accipit iudicandi, iudicis nomine censeatur ex lege.

QVoniam negotiorũ remedia multimodæ diuersitatis cõpendio gaudent, adeo dux, comes, vicarius, pacis assertor, tyuphadus, millenarius, quingẽtenarius, cẽtenarius, decanus, defensor, numerarius, & qui ex regia iussione, aut etiã ex consensu partiũ, iudices in negotiis eliguntur, siue cuiuscunque ordinis omnino persona, cui debite iudicare conceditur, ita omnes in quantum iudicandi potestatem acceperint, iudicis nomine censeantur ex lege: vt sicut iudicii acceperint iura, ita & legum sustineant siue commoda siue dampna.

XXVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt omne vinculum quod post datum iniustum iudicium à causidicis violenter fuerit exactum, omnino habeatur inualidum.

VIdimus interdum iustitiam ab iniquis iudicibus & suo loco seclusam, & debito vigore solutam: iniustitiam autem & loco iustitiæ introductam, & multis modis decretorum vinculis alligatam. Quidam enim postquam iudicia iniusta conscripserint, aut vnam aut ambas causantium partes, placitorum inter se nexibus ligant, ne iniustè datum iudicium quandoque iusta contentione resoluant. Adeo vbi non directus, & bene placitus est conuenientiæ modus, sed vbi pro comprimenda iustè causantis intentione vel voce reperiuntur quocunque modo definitionum vincula conligata, omnibus modis habeantur inualida, nec sint adinuentionis alicuius connexione firmata.

XXVIII.

XXVIII. FLS. GLS RCDS. REX.

Vt iniustum iudicium & definitio iniusta regis metu vel iussu à iudicibus ordinata non valeat.

NOnnunquam grauedo potestatis deprauare solet iustitiam sanctionis: quæ dum sæpe valet, certum est, quod sæpe nocet. Quia dum frequenter vigore ponderis iustitiam premit, nunquam in statum suæ rectitudinis hanc redire permittit. Ideoque quia sæpe principum metu vel iussu, solent iudices iustitiæ interdum legibus contraria iudicare, propter hoc tranquillitatis nostræ vno medicamine concedimus, duo mala sanare decernentes, vt cum repertum fuerit, qualecunque scripturæ contractum, seu quodcunque iudicium non iustè, vel debitis legibus, sed iussu aut metu principum esse confectum, & hoc, quod obuium iustitiæ, & legibus iudicatum est atque concretum, in nihilum redeat, & eos qui iudicauerint vel hoc facere coegerint, nullius infamiæ nota conspergat vel rei alicuius dampnum affligat. Qui tamen iudices tunc erunt à legum dampnis immunes, si se iuramento firmauerint, non sua prauitate, sed regio vigore nequiter iudicasse.

XXIX. FLS. RCDS. REX.

De data episcopis potestate destringendi iudices nequiter iudicantes.

QVia multimodè occurrere debet miserorum penuriis nostræ remedium pietatis, ideo quemcunque pauperem constiterit causam habere, adiunctis sibi aliis viris honestis, episcopus inter eos negotium discutere vel terminare procuret. Ita vt si contempni se à comite, vel nolle eum adquiescere veritati sacerdos inspexerit, potestatis eius sit eundem comitem legis huius permissione constringere, & emisso iusto iudicio cum rei compositione rem de qua agitur petentibus partibus consignare. Quod si comes iudicium episcopi fuerit contemptus implere, tantum episcopo pro contemptu solo dare cogatur, quantum quintam partem valere constiterit, de re illa vnde actio cōmota esse videtur. Si vero episcopus, fraudis communionem cum comite tenens, repertus fuerit pauperi facere dilationem, eandem quintam partem eidem episcopus querelanti coactus exsoluat: stante nihilominus sic quoque negotio pauperum, donec iudicium inueniatur veritatis: & comes vel iudex qui hunc audire noluit, vltionem sustineat legis quæ inuenta fuerit iudicio æquitatis.

XXX. ITEM ALIA LEX. DE QVO SVPRA.

De data Episcopis potestate ammonendi iudices nequiter iudicantes.

SAcerdotes dei, quibus pro remediis oppressorum vel pauperum diuinitus cura commissa est, Deo mediante testamur, vt iudices peruersis iudiciis populos opprimentes paterna pietate commoneant, quo malè iudicata meliori debeant emendare sententia. Quòd si hi qui iudiciaria potestate funguntur, aut iniustè iudicauerint causam, aut peruersam voluerint in quoslibet ferre sententiam: tunc episcopus in cuius hoc territorio agitur, conuocato iudice ipso qui iniustus asseritur, atque sacerdotibus vel idoneis aliis viris, negotium ipsum vna cum iudice, communi sententia, iustissimè terminabit. Quod si peruersa contentione iudex ipse permotus iniquum à se datum iudicium exhortante episcopo noluerit reformare in melius, tunc episcopo ipsi licitum erit iudicium de oppressi caussa emittere. Ita vt quòd à iudice ipso peruersè iudicatum, quódve à se correctum extiterit, in speciali formula iudicii sui debeat adnotare. Sicq; idē episcopus, & eū qui opprimitur, & emissū à se de oppressi causa, iudiciū nostris procuret dirigere sensibus pertractandum: vt quæ pars veritatis videatur habere statum glorioso serenitatis nostræ oraculo confirmetur. Iam verò si iudex eum qui malè opprimitur episcopo dare distulerit, quomodo nostræ gloriæ debeat præsentari, iudex ipse duas auri libras nostræ gloriæ partibus persoluebit.

XXXI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt iudex, si à quocunque fuerit pulsatus, nouerit se petenti reddere rationem.

IVdex si à quacunque persona fuerit pulsatus, sciat se vel ante comitem ciuitatis, vel ante eos, quos ad suam personam comes elegerit, rationem plenissimã legali ordine redditurum. Sane si regia in hoc negotio fuerit † præstolata præceptio, remoto episcopo aliisque iudicibus, causam qui fuerint iudices instituti terminare curabunt. Et si cœpta iam apud iudicem aut finita, seu apud sacerdotem, siue apud comitem actione, causidicus ille iterũ cũ regali iussione occurrerit, is qui causã iudicare cœpit seu finiuit, illis rei gestæ redditurus est rationem, qui per regium decretum instituti sunt iudices: quatenus, si malè iudicasse conuincitur, iuxta leges satisfaciat petitori. Certè si iniustè fuerit aduexatus, legali se nouerit petitor sententia dampnaturum.

† *postulata.*

10

XXXII. FLS. RCDS. REX.

De dampnis iudicum aliena contingentium.

CVm constet iudices causa remediorum esse creatos, quidam ex his per contrarium quod debuerunt iudicii æquitate defendere, illatis contendunt præsumptionibus impugnare. Accepta nanque auctoritate iudicii præsumunt non debitam in alienis rebus exercere licentiam, & prout cuique libet non metuunt aliorum bonis inferre dispendia noxiæ potestatis. Proinde quicunque iudicum contra iussa & ordines legum de alienis rebus quippiam auferre, vel in eis aliquid noxium præsumpserint agere, iuxta omnem censuram dampni, qua poterant alios iudicare, seueritas legis illos debeat condempnare.

20

XXXIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui regiam contempserint iussionem.

30

QVicunque ingenuorum regiam iussionem contempnere inuenitur, aut taliter se egisse probatur, quo sub calliditatis aliqua fictione proponat & dicat eandem iussionem se nec vidisse nec accepisse, dum calliditatis huius fraus manifeste patuerit: si nobilior persona est, tres libras auri fisco persoluat. Si autem talis sit quæ non habeat vnde rei summam adimpleat, sine suæ infamia dignitatis centum ictus accipiat flagellorum. Quod si euentus ægritudinis, commotio tempestatis, inundatio fluminis, conspersio niuium, vel si quid ineuitabile noxiæ rei obuiasse veris patuerit indiciis, non erit reus regiæ iussionis, aut dampni indicti, cui obuia fuit causæ manifestæ necessitatis.

40

XXXIIII. FLS. GLS. EGICA. REX.

De his qui ob noui principis fidem seruandam iurare distulerint, vel de illis qui ex Palatino officio ad eius præsentiam venire neglexerint.

CVm diuinæ voluntatis imperio principale caput regnandi sumat sceptrum, non leui quisque culpa constringitur, si in ipso suæ electionis primordio aut iurasse, vt moris est, pro fide regia differat; aut si ex Palatino officio fuerit, ad eiusdem noui principis visurus præsentiam venire desistat. Si quis sane ingenuorum de sublimatione principali cognouerit, & dum discussor iuramenti in territorio illo accesserit, vbi eum habitare contigerit, quæsita occasione se fraudulenter distulerit, in eo vt pro fide regia conseruanda iuramenti se vinculo alliget: aut ille, qui sicut præmisimus ex ordine Palatino fuerit, minimè regis obtutibus se præsentãdum ingesserit: quicquid de eo vel de omnibus rebus suis principalis auctoritas facere vel iudicare voluerit, sui sit incunctanter arbitrii. Quod si aut ægritudo illi obstiterit, aut quælibet publicæ vtilitatis actio eum retinuerit, vt regis obtutibus se nullatenus præsentet, dum regiæ electionis sublimitas quibuslibet modis ad eius cognitionem peruenerit, statim per suam iussionem idipsum clementiæ suæ auditibus intimare procuret: qualiter fidei suæ sinceritatem ostendens, huius legis sententiam euadere possit.

50

II. Ti-

II. Titulus
DE CAVSARVM EXORDIIS.

20

I. ANTIQVA.

Quod nullus se ideo denegare poterit respondere petenti, quare causam cum petentis auctore non dixerit.

NVLLVS quemcunque repetentem hac obiectione suspendat: vt dicat idcirco se non posse de negotio conuenire, quia ille qui pulsat, causam cum eius auctore non dixerit, nec eum aliqua repetitione pulsauerit, excepto si legum tempora obuiare monstrauerit.

II. FLS. RCDS. REX.

30

Vt nulla audientia clamore aut tumultu turbetur.

AVdientia non tumultu aut clamore turbetur, sed in parte positis qui causam non habent, illi soli iudicium ingrediantur, quos constat interesse debere. Iudex autem si elegerit auditores alios secum esse præsentes, aut fortè causam quæ proponitur cum eis conferre voluerit, suæ sit potestatis. Si certè noluerit, nullus se in audientiam ingerat, partem alterius quacunque superfluitate aut obiectu impugnaturus, qualiter vni parti nutriri possit impedimentum. Quòd si ammonitus quisquam à iudice fuerit, vt in causa taceat, ac præstare causando patrocinium non præsumat, & ausus vltra fuerit parti cuiuslibet patrocinari, decem auri solidos eidem iudici profuturos coactus exsoluat. Ipse verò in nullo resultans contumeliose de iudicio proiectus abscedat.

40

III.

Vt de plurimis litigatoribus duo eligantur, qui suscepta valeant expedire negotia.

SI pars aduersariorum litigatores vna plures habeat, & alia pauciores: iudicantis inter eos erit electio, vt vtræque partes impugnantes se inuicem eligant, qui eorum negotia suscipiant. quia omnes ad causam dicendam consurgere non debebunt. Sed vt diximus ab vtraq; parte electi in iudicio ingrediantur, vt nulla pars multorum intentione aut clamore turbetur.

50

IIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Vt ambæ partes causantium à iudice vel saione placito distringantur, quo possint ad prosequendum negotium pariter conuenire.

SÆpe negligentia iudicum vel saionum dum duarum partium sponsio non exigitur, vna pars superflue conuexatur. Nam occurrente vno ad placitum & alio differente

non paruum dispendium vni parti concutitur. Statuimus ergo, cunctosque iudices, vel quibuscunque iudicandi potestas est, commonemus: vt quotiens pro quocunque negotio per sponsionem placiti constituendum est tempus, quando, aut vbi causa dicatur vel debitum fortasse reddatur, pars vtraque, hoc est, tam petentis quàm petiti, ita placito distringatur, vt in constituto die, aut per se aut per mandatarios suos, præsti sint in iudicio, qualiter aut propositum negotium finiatur aut debitũ reformetur. Et pars quę distulerit, ac sese à præfinito die suspẽderit, aut si infirmitas eum vel itineris necessitas impedierit, & hoc ipsum suo iudici aut causidico suo non intimauerit, neq; ad peragendũ negotium infra tempus alia lege constitutum occurrerit, stãte negotio pœnã placiti sui illi cogatur exsoluere, quẽ iuxta suam promissionem in iudicio adesse cõstiterit. Quòd si iudex hæc aut saio implere distulerit, & vnam partem placito distringens alterã prætermiserit, pœnam illam qua illum dampnare voluit, quem solũ sub placito misit, de suo illi adimpleat, cui placitum visus est exegisse. Certè si in dampno partis alterius, placitũ quod ab altero exegit, alteri parti iudex vel saio reddiderit: aut fortasse ruperit vel absconderit, pœnam quidem, quæ in placito inserta fuerat, de suo illi persoluat, pro cuius causa conscriptum placitum esse constabat: actionem tamen ille, cui competit, ad peragẽdam insistat. Dampnum sane quod per placitum in nomine iudicis aut saionis institutũ esse dinoscitur, non ad saionem vel ad iudicem ex omnibus pertinebit, sed saluo negotio veritatem habentis, medietatem sibi iudex & saio, & medietatẽ pars petentis per omnia vindicabit.

V. FLS. CHDS. REX.

Quòd ab vtraque causantium parte sit probatio requirenda.

QVotiens causa auditur, probatio quidẽ ab vtraque parte, hoc est tam à petente quã abeo qui petitur, debet inquiri, & quæ magis recipi debeat, iudicem discernere competenter oportet. Tamen si per probationem rei veritas inuestigari nequiuerit, tũc ille qui pulsatur, sacramentis se expiet, rem vel si quid ab eo requiritur, neq; habuisse, neque habere, neq; aliqua de causa vnde interrogatur se conscisum esse, vel quicquam inde veritatis scire, nec id quod dicitur & illi parti cui dicitur commisisse. Et postquam ita iurauerit qui pulsatus est, quinque solidos ille qui pulsauit cogatur exsoluere.

VI. FLS. CHDS. REX.

De quantitate itineris quo alium quisque innocentem fatigare præsumpserit.

REmoueri debet iniuria ab his quorum probatur innocentia, & à molestiis improborum existere aliena. Proinde cum quisque alium ad principis conspectum, vel ad discussionem quorumlibet iudicum, iniuste compulerit ad prosequendum negotium, & mox probata fuerit non iusta petentis esse contentio: si supra quinquaginta millium vel infra quinquaginta millium quamlibet paruum spacium compulsus iniuste extiterit conuexatus, quinque solidos pro iniusta tantundem petitione a petitore percipiat. Si per sexaginta millia, idem iniustus petitor VI. solidos reddat. Ac sic deinceps crescente X. millium numero, singulorum solidorum crescat & numerus: vt per C. millia indebitè fatigato X. solidi à petitore dentur iniusto. Sicq; ex hoc per quinquaginta millia solidos V. & per C. millia crescentibus solidis X. vsque adeo perueniat summa compositionis per quinquaginta millia, vsquequo peruenerit eductus itineris.

VII. FLS. CHDS. REX.

Si quilibet ex alterius iudicis potestate, in alterius iudicis territorio habeat causam.

SI quisdam ingenuorum atque seruorum extra territorium in quo commanet, in alterius territorio iudicis causationem habuerit: iudex ad cuius ordinationem idem petitor pertinet, epistolã sua manu subscriptam atque signatam eidem iudici dirigat in qua præmoneat, vt negotium querelantis audire & ordinare non differat. Et si ad vnam conuentionem ipse rationem eius implere distulerit, tunc ille iudex, de cuius territori-

ßitorio est ille qui petit, de rebus iudicis illius ad quem direxit epistolam; in quibuscunque locis repperire potuerit, tantum vsurpet, quantum res illa esse dinoscetur, de qua petitor querelam intulerit. quod eidem petitori possidendū nihilominus dabit. Quam rem ita possideat qui acceperit, vt conseruatis aliis rebus de solis frugibus vsum & expensas optineat. Cum verò ille iudex, qui ad epistolam alterius iudicis negotium querelantis audire noluerit, iustitiam ex eodem negotio querelanti priori fecerit, ea quæ ille iudex qui commonuit de rebus eius abstulerat, ipse alteri iudici sine retardatione restituat. De frugibus verò rationabiliter expensis ille qui expendit nihilominus reddat. Quòd si postea, iustissimè discusso negotio, inueniatur iudex ille per iniustam petitoris

10 querelam rem indebite amisisse, tunc iniustus petitor, rem quam accepit, illi iudici cuius fuit, ex integro reddat, & aliud tantum de suo ei coactus exsoluat. Quod si iudex ille qui dilationem fecit, rerum suarum possibilitatem in vicino non habet, vnde alter iudex qui commonuit, petitori repenset; tunc de territorio eiusdem iudicis differentis cuiuscunque rei tantum auferat, quantum petenti consignet, aut certe obsignatam petitori faciat cessionem, in qua pigneris quantitatem adnotet, per quam petitor præsumendi sibi habeat potestatem. Dum vero ille qui pigneratus extiterit, regi, duci vel comiti, pro tali fuerit pignere querelatus, eadem pigneris dampna quæ idem suggerens pertulit, in quadruplum ei de suo iudex ipse dilationis coactus restituat. Quòd si de rebus debitoris petitor pignus abstulerit, ad superiorem satisfactionem iudex teneri nō

20 poterit. Certe si idem iudex ammonitus absque dilatione causam audierit petitoris, in qua cum proueniat habere nullatenus veritatem, iudicium per quod eius iniustitia patuit euidentibus scripturis emittat. De cuius textu exemplar fideliter translatum, suaque manu subscriptum atque signatum iudici, à quo ammonitus fuerat, dirigere non moretur. Et si post hoc æquitatis iudicium patuerit præsumptio pignerantis, ingenuus siquidem ea quæ causa pigneris abstulerit, duplam idem amissam rem, cum simili re in satisfactione restituat. Seruus autem qui talia commisisse detegitur, c. ictus accipiat flagellorum, atque turpiter decaluatus in integrum mox reformet rem quam causa pigneris occupauit. Illi vero qui ad pignerandum conuenerint, si serui sint, & sua sponte concurrerint, centenis & ipsi verberentur flagellis. Si vero ingenui, aliud tantū domino

30 restituant, quantum ei abstulisse probantur, sequestrata illius compositione, qui pignus indebite fecisse conuincitur.

VIII. ANTIQVA.

De his qui in causis alienis patrocinare præsumunt.

QVicunque habens causam ad maiorem personam se propterea contulerit, vt in iudicio per illius patrocinium aduersarium suum possit opprimere, ipsam causam de qua agitur, & si iusta fuerit, quasi victus perdat: liceat iudici, mox vt viderit quemcun-

40 que potentem in causa cuiuslibet patrocinare, de iudicio eum abiicere. Quod si potens contempserit iudicem, & proterue resistens de iudicio egredi vel locum dare iudicanti noluerit, potestatem habeat iudex, ab ipso potente duas auri libras, vnam sibi, alteram patri eius, cui potens ipse aduersarius extitit, profuturas exigere, & hunc cum iniuria violenta à iudicio propulsare. Reliqui vero ingenui siue serui, qui ammoniti à iudice abscedere de iudicio non consenserint, singuli publicè extendantur, & quinquagenis flagellorum ictibus verberentur.

IX. FLS. CHDS. REX.

50 *Vt petenti seruo alieno respondere ingenuus non recuset.*

SVperflue excusantem lex ideo corripit, vt omnis præsumptio coerceri facillimè possit. Nonnulli enim ingenui seruos alienos ludere promptì sunt, & ad serui petitionem iudicio adesse contemnunt, asserentes se vtrique cum eo causam dicere non debere, à quo eis componi non poterit, si victores extiterint. Sed ne sub hac dilatione, dum etiam serui dominus, supra quinquaginta milliaria absens est, aut vtilitati domini sui fiat impedimentum, aut ipse seruus indebitè perferat fortasse periculum: ita consultissime decernendum elegimus, vt nulli penitus audientia denegetur. Sed si cuiuscunque seruus cum quolibet se asseruerit seu suum siue domini sui vel dominæ habere ne-

gotium, statim ille contra quem habet, pręstus esse ad iudicium compellatur, aut petenti proculdubio responsurus, aut compositionis summam legaliter impleturus, si à seruo fuerit iustissime superatus. Ita vt si seruus quod proponit, conuincere non potuerit, ingenuus idem conscientiam suam expiet sacramentis, se nihil horum vnde appellatur, scire vel habere, neq; fecisse vel fieri præcepisse. Et post tale sacramentum, seruus pro iniusta petitione sicut & ingenuus componere non moretur. Nec tamen pro eadem cõpositione vltrà resultet dominus eius: tantũ vt si minor est actio, quàm decem solidi possunt valere, seruus compositionis medietatem, hoc est duos semis solidos cogatur exsoluere. Quòd si infra quinquaginta milliaria, serui dominũ esse constiterit, non aliter seruus ingenuum petere poterit, nisi forte per se dominus eius in iudicio adesse non possit, & ad proponendum à seruo negotium, epistolam manu sua subscriptam per eundem seruum iudici destinauerit. Quòd si seruus domini sui proponens negotium, aut fraude aut negligentia, domini sui vitiauerit vel perdiderit causam, liceat domino eius, eamdem vitiatam causam aut per se aut per legitimum mãdatarium suum reuoluere, & iustissimis iterum vocibus partis suæ negotium reparare.

X. FLS. GLS. EGICA. REX.

De his qui negotia sua iuris principalis appetunt examine finienda, & postea renuentes inter se citra principale iudicium ad conuenientiam redeunt & pacificare præsumunt.

SI cœpta causantium negotia, dirimentis non terminet discreta censura, non solùm difficile sedantur altercantium iurgia, sed aduersis causatur obiectibus iustitia perquisita. Solent enim plerique, postquam suarum intentionum iurgia principali appetũt examine finienda, quandoque resoluti licentia, legalem fugiendo censuram, ad conuenientiæ finem deducere, quam Regis auditibus protulerant causam. Ne ergo sub fraudis huius sacramento pars causantium iudicialem fori æquitatem effugiat: ideo præsentis legis sanctione decernimus, vt quicunque deinceps causam suam regio intimauerit culmini decernendam, nulla ratione se de iudicio submoueat, nec quamlibet cum suo aduersario conuenientiam agat: sed tandiu cœpti negotij propositionem intendat, donec regalis clementia speciale partibus iudicium promat. Quod si inchoatum negotium coram principe, vel quos idem princeps arbitrio suo elegerit, expedire neglexerit, & quamcunque cum suo causidico definitionem peregerit, tam petitor quàm pulsatus tãtum regię potestati persoluere se nouerint, quãtum ille cuius petitio extiterit, pro causa ipsa conquirere poterat: ita videlicet, vt quod regia potestas exinde facere vel iudicare decreuerit, in arbitrio voluntatis suæ subiaceat. Simili quoque dampno & illi mulctandi sunt, qui iurgia intentionum suarum iudiciali appetunt examine finienda, & post causæ initium renuentes iudicium de inchoato præsumpserint inter se depactire negotio. Sic quoque vt tam iudex quàm saio dampni ipsius exsolutionem inter se diuidere debeant, suoque iuri habituram optineant. Quod si ipsi causidici non habuerint vnde dampnum ipsum persoluant, centenos ictus flagellorum vtriq; accipiant. Et sic denuo iudex ille causam ipsam terminandi licentiam habeat. Illos tantundem à legis huius iactura indempnes efficiant, quibus aut regia iussio licentiam deliberationis indulserit, aut quos iudex ille qui causam terminat, inter se pacificandos absoluerit.

III. TIT.

De mandatoribus & mandatis.

10

I. FLS. RCDS. REX.

Quod principum & episcoporum negotia, non per eos, sed per suos sint agenda.

MAgnorum culminum excellentiam, quāto negotiis rerum dare iudicium decet, tanto negotiorum molestiis sese implicare non debet. Si ergo principem vel episcopum cum aliquibus constiterit habere negotium, ipsi pro suis personis eligant, quibus negotia sua dicenda committant: quia tantis culminibus videri poterit contumelia irrogari, si contra eos vilior persona in contradictione causæ videatur assistere. Cæterum & si rex voluerit de re qualibet propositionem assumere, quis erit qui ei audeat vllatenus resultare? Itaque ne magnitudo culminis eius euacuet veritatem, non per se, sed per subditos agat negotium actionis.

20

II. RCDS. REX.

Vt iudex primum à litigatore perquirat, vtrum propria an aliena causa sit prolata.

IVdex primùm à litigatore perquirat, vtrum propriam causam dicat, an alienam fortasse susceperit. Interrogetur etiam cuius mandatum habeat. Et postquam causam iudicauerit iudex, comprehendat in iudicio, quem aut ex cuius mandato audierit negotium prosequentem, ac præterea mandati exemplar accipiat illius assertoris apud se, cum iudicati exemplaribus reseruandum. Liceat tamen illi qui pulsatus est, mandatum à petitore coram iudice petere: vt quam ob causam fuerit iudicio præsentatus, vel quid tenor mandati contineat, indubitanter possit agnoscere.

30

III. ANTIQVA.

40

Vt qui per se causam non dicit scriptis assertorem informet.

SI quis per se causam dicere non potuerit, aut fortè noluerit, assertorem, per scripturam suæ manus, vel testium signis aut subscriptionibus roboratam dare debebit. Ita vt si isdem assertor aliquod † conludium fecerit, qualiter ab aduersario suo posit in iudicio superari, aliud tantum de facultate sua mandatori restituat, quantum de rebus eius perdidit aut euertit, vel etiam quæ ipse mandator optinere seu adquirere debuit. Seruo tamen non licebit per mandatum causas quorumlibet suscipere, nisi tantum domini vel dominæ suæ, ecclesiarum quoque vel pauperum, siue etiam negotiorum fiscalium.

† colludium.

50

IIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Vt in personis nobilibus quæstio per mandatum nullatenus agitetur, & qualiter humilior ingenuus siue seruus per mandatum quæstioni subdatur.

QVæstionem in personis nobilibus nullatenus per mandatum patimur agitari. Ingenuam vero & pauperem personam atque in crimine iam ante repertam, non aliter ex mandato, subdendam quæstioni permittimus, quàm vt mandator de eadem perso-

na, non seruo sed ingenuo, per mandatum manu sua subscriptum, vel triũ testiũ adnotatione firmatũ, specialiter cõmittat agendũ. Et si fortasse innocentẽ fecerit tormentis affligi, sciat se idem mandator, censura illius legis noxium retineri, quæ continetur in lib. vi. tit. i. era secunda. vbi præcipitur, pro quibus & qualibus rebus ingenuorum personæ subdendæ sint quæstioni. Reliquas autem criminales causas ita per mandatum liceceat committendas, vt, sicut prædictum est, contra personam ingenuam, ingenuo assertori questionis actio committatur. Seruum verò per mandatum subdere quæstioni, tam ingenuo q̃ seruo iure conceditur, hac videlicet constitutione seruata: vt si tormẽta vel dampna innocentibus fuerint irrogata, ad omnem satisfactionem mandator iudicis compellatur instantia. Nec dimittendus est tamen is qui mandatum accepit, donec aut mandator sit coram iudice præstus, aut satisfactionem adimpleat legum. Et tamen qui quæstionem ex mandato agitaturus est, ante se vel vt proprii iuris dominus, per placiti vinculum à iudice nouerit obligandum.

V. ANTIQVA.

Vt si dilationem in causa patitur qui mandatum fecit, liceat ei immutare mandatum.

QVi causam alicuius ex mandato susceperit, vt negotium peragatur insistat. Quod si protrahit tempus, & causa quæ forsitan celeriùs poterat expediri, aut occasionibus superfluis aut fraudulenta dilatione suspenditur, mandator recurrat ad iudicem: & qui mandatum acceperat, si malitiæ alicuius aut cupiditatis vel negligentiæ vitio, aduersario præsente vel iudice, susceptum negotium vltra x. dies absque præcepto iudicis dilatauerit, is qui mandauerat, aut per se proponere aut alicui quem elegerit suam liceat committere actionem.

VI. ANTIQVA.

Ne causam suscipiat femina per mandatum, liceat verò ei vt propria exsequatur negotia.

FEmina per mandatum causam non suscipiat, sed suum proprium negotium in iudicio proponere non vetetur. Maritus sanè non sine mandato causam dicat vxoris, aut certè ante iudicem seu alios quos iudex elegerit, se tali obliget vinculo cautionis, quo vxor negotium eius non reuoluat: & si reuoluerit, dampnum quod cautio demonstrat, maritus excipiat, qui sine mandato causam dicere præsumpsit vxoris. Quòd si maritus causam q̃ sine mandato coniugis suæ prosequebatur amiserit, vxor nullum præiudicium pertimescat: sed aut per se negotium prosequatur, aut cui voluerit ea quæ ipsi competunt prosequenda commendet. Ita vt si marito per iudicium iustè superato, denuo ad causam dicendam aduersarium illum, qui victor extiterat, pars mulieris crediderit conuexandum, atque in iudicio secundo patuerit eundem eius maritum non indebitè victum fuisse: nouerit eadem mulier non solum se iudici, qui causam prius examinauit, sed & illi causidico, quem iteratim ad iudicium compulit, iuxta legis sententiam esse satisfacturam.

VII. ANTIQVA.

Vt sicut lucrum ita & dampnum reuertatur ad mandatorem de commodis etiam mandatum accipientis.

SIcut lucrũ ita & dampnum, iuxta conditionem mandati, ad eum qui causam mandauerit reuertatur. Ita vt qui causam ex mandato dixerit, & fideliter vt negotium peragatur, institerit, ab eo mandator nec mandatum repetat, nec ipsam postea ad alium transferat actionem. Quia iniustum valde est, vt mercedem sui laboris amittat, qui pro suscepta causa fideliter elaborasse cognoscitur. Ita vt is qui negotium prosequuturus est, ante causæ principium cum mandatore definiat, quantum pro commodo sui laboris finito negotio ab eo sit accepturus. Quòd si receptam rem prosequutor infra tres menses reddere neglexerit mandatori, quicquid de eadem causa pro quacunque definitione consequi

sequi potuit perdat, & mandator iudicis instantia rem sibi competentem accipiat.

VIII. ANTIQVA.

Vt si mortuus fuerit is qui mandatum accepit, commodum illi debitum heredes eius accipiant.

QVi mandatum fecit, si mortuus fuerit, antequam causa dicatur, mandatum quod fecerat, non valeat: & qui mandatum suscepit, si antequam causa dicatur fuerit morte 10 præuentus, mandatum nullam habeat firmitatem. Quòd si antequam moreretur, causam dixisse dinoscitur, atque per suam instantiam ad fines vsque legitimos perduxisse, & tamen quocunque casu intercedente necdum finita res aut exacta remansit: si ad hunc fortè terminum fuerit causa deducta, quo eam ille qui per mandatum secutus est iam antea accelerauerat, omne lucrum quod ipse fuerat habiturus, heredibus eius à mandatoris partibus exsoluatur.

VIIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Qualibus personis potentes & qualibus pauperes prosequendas actiones iniungant.

20

NVlli liceat potentiori quàm ipse est qui committit, causam suam vlla ratione committere, vt non æqualis sibi eius possit potentia opprimi vel terreri. Nam etiam si potens cum paupere causam habuerit, & per se asserere noluerit, non aliter quàm æquali pauperi aut fortasse inferiori à potenti poterit causa committi. Pauper verò, si voluerit, tam potenti suam causam debet committere, quàm potens ille est cum quo negotium videtur habere.

X. FLS. CHDS. REX.

30 *Quòd liceat his quibus commissus est fiscus, pro re fisci quibuscunque voluerint iniungere rationes.*

NVllus quidem rerum fiscalium temerator debet existere. Tamen si quandoquidem pro iure fisci contra quemlibet prouenerit intentione moueri, ille cui commissa res est, apud comitem ciuitatis vel iudicem habebit decentiam legaliter negotium prosequendi. Quem si absentem à loco vbi res agenda est esse contigerit, vel occasio eum quæcunque suspenderit, aut etiam per se proponere fortasse noluerit, eandem vtilitatis publicæ actionem per mandatum iniũgere prosequendam cui elegerit, sui sit indubitanter arbitrii.

40

IIII. TIT.

DE TESTIBVS ET TESTIMONIIS.

XII. *Vt contra extraneos parentela & propinquitas testimonium minimè dicant.*

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De personis quibus testificari non liceat.

HOmicidæ, malefici, fures, criminosi, siue venefici, & qui raptum fecerint, vel falsum testimonium dixerint, seu qui ad sortilegos diuinosque concurrerint, nullatenus erunt ad testimonium admittendi.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod testibus sine sacramento credi non possit & si vtraque pars proferat testem, cui debeat credi, & si vera testificari neglexerit testis.

IVdex causa finita, & sacramento secundum leges, sicut ipse ordinauerit, à testibus dato, iudicium emittat. quia testes sine sacramento testimonium perhibere non possunt. Quod si ab vtraque parte testimonia æqualiter proferantur, discussa prius veritate verborum, quibus magis debeat credi, iudicis æstimabit electio. Certè si ammonitus quisquam à iudice, de re quam nouit testimonium perhibere noluerit, aut si nescire se dixerit, id ipsum etiam iurare distulerit, & per gratiam aut per venalitatem vera suppresserit: si nobilis fuerit, testimonium postea in nullo iudicio dicere permittatur, nec testimonium ipsius recipiatur vlterius. Quod si licet ingenuæ, minoris tamen fuerint dignitatis personæ, & testimonio careant, & centena flagella infamati suscipiant. quia non minor reatus est vera supprimere, quàm falsa confingere.

III. FLS. CHDS. REX.

De inuestiganda iustitia, si aliud loquatur testis, aliud scriptura.

QVotiens aliud testis loquitur, quam ea scriptura continet, in qua ipse subscripsisse dinoscitur; quamuis contra scripturæ textum diuersa verborum à testibus sit impugnatio, scripturæ tamen potius constat esse credendum. Quod si testes dixerint, eam quæ offertur scripturam minime roborasse; prolator eius probare debebit, vtrum ab eisdem testibus scripturam fuisse roboratā constiterit. Et si hoc ipse quibuslibet aliis documentis conuincere fortasse nequiuerit, experientia iudicis id requirere sollerter curabit. Ita vt pro manus comprobatione testis ille qui negat, iudice præsentè scribat: qui etiam plus cogatur scribere, vt veritas facilius innotescat. Vbi scilicet hoc omnino quærendum est, vt scripturæ quærantur & præsententur, quas antea fecit siue subscripsit. Et si tota ista † defuerint, tunc conditionibus æditis iurare non differat, quod nequaquam illi subscriptor accesserit. Et si postea quocunque modo patuerit, pro extinguenda veritate mentitum eum fuisse, falsitatis notatus infamia, si honestior persona fuerit, quantum ille perdere potuerat, cuius parti testimonium perhibere contempsit, tantum dupla ei satisfactione compellatur exsoluere. Si certæ inferior est persona, & vnde duplam rem dare debeat non habeat; & testimonium amittat, & c. flagellorum ictus extensus accipiat. In duobus autem idoneis testibus, quos prisca legum recipiendos sanxit auctoritas, non solum considerandum est, quam sint idonei genere, hoc est, indubitanter ingenui, sed etiam si sint honestate mentis perspicui, atq; rerum plenitudine opulenti. Nam videtur esse cauendum, ne forte quisque compulsus inopia, dum necessitatem tolerat, præcipitanter periurare non metuat.

† *[illegible]*

IIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Seruo non credendum, & qualibus Regis seruis debeat credi.

SEruo penitus non credatur, si super aliquem crimen obiecerit, aut etiam si dominum suum in crimine impetierit. Nam & si etiam in tormentis positus exponat quod obiicit, credi tamen illi nullomodo oportebit: exceptis seruis nostris, qui ad hoc regalibus seruitiis mancipantur, vt non immerito Palatinis officiis liberaliter honorentur: id est, stabu-

ſtabulariorum, gillonariorum, argentariorum, coquorum quoque præpoſiti: vel ſi qui præter hos ſuperiori ordine vel gradu præcedunt. quos tamen omnes & regia poteſtas iugiter non habet incognitos, & nullus eos eſſe conſtat prauitatibus aut criminibus implicatos. Quibus vtique vera dicendi vel teſtificandi licentia, ſicut & cæteris ingenuis, hac lege conceditur. De reliquis autem ad Palatinum ſeruitium pertinentibus, quicunque aliquem ad teſtimonium crediderit aduocandum, non aliter ei fides accommodabitur, niſi regiæ poteſtatis electio iuſta & honeſta permiſerit eſſe credendum, quòd ille à ſe nouerit eſſe teſtificandum.

10

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne teſtes per epiſtolam teſtimonium reddant, & qualiter iniungi teſtimonium poſſint.

TEſtes non per epiſtolam teſtimonium dicant, ſed præſentes quam nouerint non taceant veritatem. Nec de aliis negotiis teſtimonium dicant, niſi de his tantummodo, quæ ſub præſentia eorum acta eſſe noſcuntur. Certè ſi iidem teſtes, aut parentes, vel amici, ſiue ætate decrepiti, vel infirmitate grauati, aut in alia & longinqua prouincia conſtituti, de re quæ ipſis eſt cognita teſtimonium aliquibus iniungendum putauerint: & ſi nō ſint omnes de vno territorio qui teſtimonium dicendum committūt, in eo tamen territorio, vbi ille commanet qui plus ex his videtur idoneus, congregentur: & ante eiuſdem territorii iudicem, vel coram his quos iudex elegerit: & mandatum faciant idoneis ingenuis quibus voluerint, & de quo illis eſt cognitum per conditionis ſeriem iurare procurent, qualiter quibus teſtificandi viciſſitudo committitur, id indubitanter vbi neceſſe fuerit ſuo ſacramento confirment, quod iurare mandatores ſuos iuſtiſſime & euidentiſſime per ſemetipſos audierint. Aliter autem mandatum de talibus negotiis æditum apud omnes iudices erit ſemper inualidum.

20

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

30

De his qui falſum teſtimonium dicunt.

SI quis contra alium falſum teſtimonium dixerit, & in mendacio inueniatur, aut ſi ipſe certè dixerit, quod falſum teſtimonium dedit: ſi maior loci perſona eſt, det illi de propria facultate ſua, contra quem falſum teſtimonium dixit, tantum quantum per teſtimonium eius perdere debuit, & ſe teſtificare vltra non nouerit. Quod ſi minor loci perſona eſt, & non habuerit vnde componat, ipſe tradatur in poteſtatem illius, contra quem falſum teſtimonium dixerat, ſeruiturus. Nam omnino per talium teſtimonium, qui ſe primitus falſa teſtificaſſe prodiderint, cauſa ipſa reuolui non poterit: excepto ſi aliter euidentior ordo veritatis claruerit: id eſt, aut per legitimū alium & melioratum teſtem, aut per iuſtos & legales ordines ſcripturæ. Quicunque autem vel beneficio corruperit aliquem, vel circumuentione qualibet falſum teſtimonium dicere perſuaſerit, dum euidens huius rei commentum patuerit, tam auctor ſceleris qui in interitum intendit alterius, quam is qui rerum auiditate cupidus teſtificandi præbuit falſitatis aſſenſum, pari ſimul ſententia vt falſarii teneantur, atque inſuper ad aliorum terrorem centenis flagellis, & turpiter decaluati perenni infamiæ ſubiacebunt.

40

VII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

50

De his qui falſum probantur teſtimonium protuliſſe: & de ſpatio ſex menſium, quo teſtem liceat infamare, ſiue vt ſuper mortuum non liceat teſtimonium dicere.

FAlſorum teſtium obſtinata nequitia, neſcit habere modum falſa dicendi, ſed crimini crimen nititur copulare periurii. Et ideo quia deteſtandos huiuſmodi ſceleris præſumptores diuina lex mortis ſententia dampnat: illos ſcilicet, quos contra fratrem ſuum falſum dixiſſe teſtimonium poteſtas iudiciaria comprobat: nos proinde tam nefariis perſonis auſum ſecundò teſtificandi ſubducimus, quos non humanis ſed diuinis vocibus iam mortuos approbamus. Et ideo ſi quis teſtimonium pro qualibet re in præ-

quod metuat. Quia ergo multotiens inter ingenuos reperitur exorta cædes,& nullus adesse ingenuus,qui cædis ipsius patefaciat euidenter scelus: adeò si nullus ingenuorum adfuerit,credi seruis omnino oportebit:vt qualiter inter eos cæsio facta constiterit,agnosci eisdem testificantibus possit. Verum quia & interdum iustitiæ cognitio deperit,dum ingenuorum dignitas aut longe posita aut de proximo ignota consistit: tunc credi permittimus seruis,cum ingenui nullatenus adfuerint, qui aut vicini sint,aut de re qua agitur cogniti habeantur. Certè nec de aliis causis, nec de maioribus rebus esse sibi credendum sciant,nisi de minimis quibuscunque rebus, ac de terris aut vineis vel de ædificiis,quæ non grandia esse constiterint,propter quod solet inter heredes aut vicinos possessores † instantia exoriri. Sed & de mancipiis credendum est eis, quare contingit ea vel ab aliis occupari,vel indebitè retineri,aut etiam a dominorum iure inlicitè euagari: vt per eorum veram cognitionem valeant res ipsæ dominis reddi, & ipsorum indubitata notitia iustè possit intentionis causa sopiri. Non tamen illis aliter credi poterit,nisi & ab omni crimine alieni extiterint,& graui oppressi paupertate non fuerint. Ita vt contra ingenuorum dignitatem,eorum testimonium accipi nullatenus possit, nisi,vt supra dictum est,cædem exoriri contigerit.

† intentio.

X. FLS. GHDS. REX.

De his qui se placitorum scriptis obligant,ne pro aliorum causis veritatem dicant.

PLerosque cognouimus,ita se interdum per placitum obligare,vt pro sua suorumque vtilitate testificari non differant. si quis autem contra eos habuerit testimonium dicere,nullatenus adquiescant. Quod quia satis est contrarium veritati, hanc omnes iudices se nouerint habere licentiam,vt talia commenta instanter inquirant,& inuenta disrumpant:atque quos eadem placita nominauerint,centenis flagellis verberandos insistant. Ita tamen vt ista disciplina non ad infamiæ notam eis pertineat; sed testificandi quod cognitum habuerint,sit illis ex lege concessa semper & indubitata libertas.

XI. FLS. GLS. CHDS. REX.

De quibus annis possint testificari minores.

HÆc ætas erit constituta in minoribus annis ad testimonium admittenda: vt postquam puer aut puella quatuordecim vitæ suæ annos impleuerint, sit illis in causis omnibus testificandi indubitata licentia.

XII. ANTIQVA EMENDATAQVE NOVITER.

Vt contra extraneos parentela & propinquitas testimonium minime dicant.

FRatres,sorores,vterini,patrui,auunculi, materteræ, siue eorum filii: item,nepos,neptis,consobrini, vel amitini, in iudicium aduersus extraneos testimonium dicere non admittantur:nisi forsitan parentes eiusdem cognationis inter se litem habuerint, aut in causa de qua agitur aliam omnino ingenuitatem deesse constiterit.

V. TITVL.

De scripturis valituris & infirmandis,ac defunctorum voluntatibus conscribendis.

I. IN NOVIT. EMD. FLS. CHDS. REX.

Quales debeant scripturæ valere.

SCripturæ quæ diem & annum habuerint euidenter expressum, atque secundum legis ordinem conscriptæ noscuntur, seu conditoris vel testium signis fuerint aut subscriptionibus roboratæ, omni habeantur stabiles firmitate. Simili quoque & illæ scripturæ valore constabunt, quas & si auctor subscribere ægritudine obsistente non valuit, in eis tamen qui subscriptores accederent postulauit: sicque subscriptionem vel signum ad vicem illius auctoris, ille qui est rogatus impresserit. Hoc tantum est obseruandum, vt si cõditor talium scripturarum de hac ipsa ægritudine qua detinebatur reualuerit, si hoc ipsum quod in huiusmodi scripturis testatus est firmum esse voluerit, manu sua illud solita subscriptione corroboret, & sic plenam quod testari visus est obtineat firmitatem. Si autem eũdem testatorem de hac ægritudine mori contigerit, testis ipse qui ab eo rogatus accessit, iuxta aliam legem infra sex menses subscriptas à se scripturas roborare curabit.

II. ANTIQVA.

De pactis & placitis conseruandis vel conscribendis.

PActa vel placita quæ per scripturam legitimè ac iustissimè facta sunt, dum modo in his dies & annus sit euidenter expressus, nullatenus immutare permittimus.

III.

Ne incognitam sibi scripturam quisquam testis subscribere audeat aut firmare.

QVarumlibet scripturarum seriem aduocatus testis, si non aut per se antea legerit, aut coram se legẽtem audierit, subscribere penitus non audeat. Quòd si præsumpserit, testimonium eius quod illic incautè perhibuit, in nullo permittimus accipi: quia incognitos illic subscriptor accessit. Nec stabilis illa iudicabitur scriptura, quam nulla testium firmauerit cognitio vera.

IIII. ANTIQVA. FLS. GLS. EGICA. REX.

Contra priorum definitionem filio vel heredi non licere venire.

FIlio vel heredi contra priorum iustam ac legitimam definitionem venire non liceat. Quia iustè repellitur præsumptio illius, qui facta seniorũ iniustè conatur irrũpere.

V. FLS.

V. FLS. CHDS. REX.

De dampnis eorum qui contra pacta & placita sua venire contendunt.

QVi contra pactum vel placitum iustè ac legitime conscriptum venerit, quod non forsitan persona potentior violenter extorserit, antequam causa dicatur, pœnam quæ in pacto vel placito legitime continetur exsoluat: deinde quæ sunt in pacto vel placito definita seruentur. Pactum vero vel placitum conuenienter ac iustissime inter partes conscriptum, si etiam pœna in eis incerta non fuerit, reuolui aut immutari nulla ratione permittimus. Et ideo quæ in pactis vel placitis continentur vel monstrantur scripta, plenam habeant firmitatem, si tamen quisquis ille pactum vel placitum iustissimè & de re sibi debita conscripsisse videatur.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne valeant definitiones vel pacta seruorum, sine iussu dominorum.

ET honestas hoc habet, & iustitia hoc adfirmat, vt quæ serui non iubentib. dominis, seu per scriptum paciscuntur, siue per testem definunt, nullo firmo robore penitus habeantur. † definiunt.

VII. FLS. RCDS. REX.

De turpibus & illicitis rebus.

DE turpibus & illicitis rebus inter quascunque personas, sicut nullum pactum aut mandatum vel placitum, ita nec dampnum nec quancunq; definitionem ex omnibus nullo tempore decernimus posse valere.

VIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Ne sub vnius nomine causæ res alia, vel persona callidis definitionibus obligentur: de pœna etiam qua sit placitis inseranda.

PRauis ac malignis moribus improborum iustitiæ semper est sententiis obuiandum. Ideoq; quia dira peruersorum cupiditas ita sæpe plurimos nonarum fraudium molitione conlaqueat: vt cum pro re qualibet adimplenda sit pactio, res eorum simul obligent & personas: hoc fieri omnimodo prohibemus. Sed quotiens vndelibet placitum cõscribitur, non amplius in transgressoris pœna, quam duplatio reddendæ rei vel triplatio † rerum in satisfactione taxetur: res tamen omnis aut persona nullatenus obligetur. Quia iniustum penitus approbamus, vt vnius causa debiti, rerum fiat omnium perditio vel personæ. Quodcunque igitur contra legis huius decretum, conscriptum placitum siue definitio facta fuerit, vbicunque sit reperta, vacua omnimodis & inualida reputetur. Sola vero potestas regia erit in omnibus libera, qualemcunque iusserit in placitis inferre pœnam. † numerorum.

VIIII. ANTIQVA. † † FLS. CHDS. R.

Quòd omnis scriptura vel definitio quæ per vim & metum extorta fuerit, valere non poterit.

PActum quod per vim & metum extorserit persona potentior vel inferior, siue placita vel reliquas scripturas, id est, si ille qui paciscitur, aut in custodia mittitur, aut sub gladio mortem forte timuerit, aut ne pœnas quascunq; vel ignominiam patiatur, vel certè si aliquam iniuriam passus fuerit: huiusmodi pactio vel scriptura quælibet nullam habeat firmitatem.

X. FLS. GLS. RCDS. REX.

De superfluis scripturis † confectis.

† & super ordinem legis confectis.

PLenæ discretionis ordo est incertis adhibere cognitionem, & dubiis coniicere fidē. Quia ergo de statu scripturarū solet dubietas in controuersiis exoriri: ideo præcepto decernitur euidenti, vt quicunque virū orac feminarum, testamenta, donationes, dotes vel quascunque scripturas conficit, amplius quàm lex iubet, in quibuscunq; partibus siue personis, vel contra sanctionem legis, de quarumcunque rerum distributione decreuerit, non ideo ex toto habeantur inualida, quia ordo præfixus videtur esse transgressus: sed manentibus cunctis, quæ salubriùs ex legis auctoritate subsistunt, illa sola decidant, quæ contra legem inueniuntur manere descripta atque decreta. Huius rei euidenter iudices negotiorum hoc tenore descripta ordinabunt: vt ille qui plus conficitur per scripturæ seriem quàm oportuit, hoc solum accipiat quod auctoritas legis demonstrat, & reliqua hi quibus legitimè debentur vigore iustitiæ consequantur.

XI. FLS. GLS. CHDS. REX.

Quæ scripturæ valere poterunt, si ab his factæ fuerint qui sunt in annis minoribus constituti.

IN minoribus annis constituti, si testari de rebus suis, vel alias quascunque definitiones facere, seu per scripturam, siue per idoneum testem, in quibuscunque personis elegerint, infra quartum decimum annum non illis aliter licentia erit: nisi grauis languor occurrerit, per quē eos fortasse mori suspicio sit. Quòd si eos necessitas huius causæ cōpresserit, vtiisq; à decimo ætatis ipsorū anno faciendi quod voluerint libertas plena maneb:t. † Quòd si ab ægritudine conualescere potuerint, quicquid eos ordinasse constiterit, totum inualidum erit: donec aut rursus ægrotantes iterum quæ ordinauerant noua ordinatione reforment, aut venientes vsque ad plenum quartumdecimum annum in omnibus iudicandi de rebus suis liberam habeant absolutamq; licentiam. Ab infantibus verò vel in qualibet ætate dementes effecti, & in eo vitio absque intermissione temporis permanentes, nec testimonium reddant, nec si quam fortè voluntatem ædiderint, nullā poterit firmitatē habere. Nam † si per interualla temporum vel horarum salutem videntur recipere, & integra interdum mente persistere, de suis ferre iudicium prohiberi non poterunt.

† Qui.

† qui.

XII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Qualiter confici vel firmari conueniat vltimas hominum voluntates.

MOrientium extrema voluntas, siue sit auctoris & testium manu subscripta, siue vtrarumque partium signis extiterit roborata, seu etiam & si auctor subscribere vel signum facere non præualeat, alium tamen cum legitimis testibus subscriptorem vel signatorē ordinationis suæ instituat: siue quoq; si tā:ummodo verbis corā probatione ordinatio eius qui moritur patuerit promulgata. hæc ordinationum quatuor genera omni perenniter valore persistant. Id tantum magnopere procurandum est, vt scripturæ illæ, quæ secundum primi & secundi ordinis confectionem sunt alligatæ: id est, siue quæ auctoris & testium manu subscriptæ, seu quæ vtrarumque partium signis extiterint roboratæ, infra sex menses iuxta legem aliam sacerdoti pateant publicandæ. Et si forsitan cōtigerit, vt in huiusmodi scripturis auctor, qui subscribere debuit, signū impresserit, hoc ipsum testis, qui in eadē scriptura subscriptor accessit, iurare curabit, quia signum ipsum à conditore factū extiterit, & tunc stabilis erit. Illę verò scripturę, quæ sub tertii ordinis alligatione sunt ædi:æ: id est, in quib. aduocatus à cōditore legitimus testis subscripsit, tunc omni habeantur stabiles firmitate, quādo infra sex menses, & ille qui in eadē scriptura ad vicem morientis subscriptor accessit, & reliqui testes qui ab eo rogati sunt, coram iudice cōditionibus factis iurauerint, quòd in eadem scriptura à se subscripta nulla sit fraus impressa, sed secundum voluntatem ipsius conditoris habeatur conscripta, & quod ab eo qui eam condere voluit, rogati extitissent, vt in eadē scriptura subscriptores accederent, & ad

& ad vicem conditoris eam legitimè roborarent. Illa verò voluntas defuncti, quæ iuxta quarti ordinis modum verbis tantummodo coram probatione promulgata patuerit, quæ instante quocunque periculo conscribi nequiuerit, & tamen ab eo qui moritur iussa fuerit alligari, tunc robur plenissimum optinebit: si testes ipsi, qui hoc audierint & rogati à conditore extiterint, infra sex mensium spatium, hoc quod iniunctum habuerint sua coram iudice iuratione confirment, eiusdemque iuramenti conditionem tam sua quàm testium manu corroborent. Dumque hæc res plenum venerit in effectum, pro instātia sui laboris, iidem testes ex defuncti bonis † trigesimæ precium portionis prosequantur in solis tantummodo nummis, chartarum instrumentis & librorum voluminibus sequestratis, quæ pertinebunt ad heredes integritate successionis. Qui testes infra sex menses procurent illi denunciare, in cuius nomine per talē ordinationem res translata dinoscitur extitisse. Quod si omne legis huius decretum, testes illi quibus commissum est, infra constitutum tempus distulerint adimplere, nouerint se † falsorum dampno mulctari: excepto si se aliorum fraude vel calliditate, seu etiam regia iussione, qua id infra sex menses explere nequiuerint, impeditos se esse probauerint.

† trigesimæ precii portionem.

† falsarii.

XIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Qualiter firmentur voluntates eorum, qui in itinere moriuntur.

IN itinere pergens, aut in expeditione publica moriens, si ingenuos secū habeat, voluntatē suam propria manu conscribat. Quod si litteras nescierit, aut per languorem scribere non potuerit, eandem voluntatem seruis insinuet: quorum fidem episcopus atque iudex probare debebunt. Et si nullatenus antea fraudulēti fuisse patuerint, quod sub iuramenti testatione protulerint conscribatur, & sacerdotis atque iudicis subscriptione firmetur; ac postmodum auctoritate regia roboratum, firmum quod decreuerit habeatur.

XIIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Vt defuncti voluntas ante sex menses coram sacerdote vel testibus publicetur.

SCripta voluntas defuncti, ante sex menses coram quolibet sacerdote vel testibus publicetur. Et si quis eandem qualibet fraude suppresserit, tantum illis, quibus scriptura facta esse dinoscitur, de proprio cogatur exsoluere, quantum per eiusdem scripturæ sortem conquirere poterant vel habere.

XV. FLS. GLS. CHDS. REX.

De comprobatione manuum, si scriptura vertatur in dubium.

OMnes scripturæ, quarum auctor & testis defunctus est, in quibus tamē subscriptio vel signum conditoris atque firmitas testium repperitur, dum in audientia prolatæ extiterint, ex aliis chartarum signis vel subscriptionibus comprobentur: sufficiatque ad firmitatem, vel veritatis huius indaginem agnoscendam, trium vel quatuor scripturarum similis vel euidens prolata subscriptio. Quod si talibus scripturis legum tempora obuiauerint, pro certo decernitur, quia valere non poterunt.

XVI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De olographis scripturis.

QVia interdum necessitas ita sæpe concurrit, vt solempnitas legum libere adimpleri non possit: ideo vbi qualitas locorum ita constiterit, vt non inueniantur testes, per quos iuxta legum ordinem vnusquisque suam alliget voluntatem: manu propria scribat ea, quæ ordinare desiderat. ita vt specialiter adnotentur quæcunque ordinare voluerit, vel quę de rebus suis habere quenque elegerit. Dies quoq; & annus habeatur in eis euidenter expressus. Deinde toto scripturæ textu conscripto, rursum auctor ipse subscribat. Et dum hæc scriptura infra xxx. annos, ad eum in cuius nomine facta est vel ad successores eius peruenerit, eam episcopo vel iudici infra sex menses non differat præsentare. Quam sacerdos idem vel iudex allatis sibimet tribus aliis scripturis, in quibus

testatoris subscriptio reperitur, ex earum conprobatione considerent, si certa & euidēs scriptura est quam idem conditor olographa ratione conscripsit: & dum ista præuiderint, eadem chartula quę offertur, vera nihilominus habeatur: atque etiam continuo sacerdos ipse vel iudex, siue alii testes idonei, eandem olographam scripturam sua denuo subscriptione confirment, & sic voluntas ipsius testatoris plenissimam obtineat firmitatem.

XVII. FLS. RCDS. REX. 10

De comprobatione scripturarum & earum pœnâ soluenda.

SIcuti vbi conuenit miseranter occurrere, salutaria remedia non negamus: ita vbi cōtentio irrationabilis exoritur, censuram ponere iuste debemus. Proinde cum de quibuslibet scripturis parentum, quas tamen iustissime ac legitime de rebus sibi debitis patuerit esse conscriptas, fuerit exorta contentio: si ille, cui scriptura profertur, nescire se dixerit ipsius scripturæ veritatem, mox prolator ille iurare cogatur, nil fraudis vel læsionis in ea quandoque aut à se factum esse, aut ab alio quocunque factum omnimodo cognouisse vel nosse: sed ita manere, sicut auctor eius eam voluit ordinare vel roborare. Deinde ille qui eam renuit accipere, cogatur iurare se hanc scripturam veram esse nescire, nullaque euidenti cognitione sapere, seu ab auctore suo legitime confectam existere, neque subscriptionem vel signum auctoris veridicè factum cognoscere. Post hæc quærenda ab vtrisque partibus in scriniis domesticis instrumenta chartarum: vt comprobatis aliarum scripturarum subscriptionibus atque signis possit agnosci, verum habeatur idonea, an reprobetur indigna. Iam tunc si in domesticis scriniis scripturæ auctoris repertæ non fuerint, ad quarum similitudinem scriptura prolata † formetur; ita demum ille, qui scripturam profert vbicunque potuerit, alias scripturas auctoris procuret inquirere, per quarum similitudinem, scripturam quam profert, veram esse confirmet. sicque per talem conuenientiam latenti veritate reperta: nec ille qui scripturam profert, in conuincendo eam esse idoneam, ex longinquo testes aduocans, dampna sustineat: nec ille qui hanc contempsit recipere, pœnam scripturæ cogatur implere. Quibus ita actis, si ille qui scripturam illam indignam esse contendit, non pro veritatis cognitione, sed pro sola commotione partis aduersæ ad conuincendam dignitatem scripturæ, & in adducendis testib. & in sustinendis dispendiis laborare fecerit aduersantem: tunc ipse, qui scripturam profert veram, exhibitis testibus esse idoneam & illæsam scripturam adfirmet: ac postea sic ille, qui per contētionē indebitam, in adducendis testibus laborem intulit aduersanti, pœnam dampni, quam scriptura continet, euidenter adimpleat. Certè si aut tanta res non est vnde pœnā suppleat, quā auctor eius instituit, cùm de rebus suis legitimum iudicium ferret: aut etiam sponte sua hanc ipsam pœnam † voluerit implere, rem quæ illi de eiusdem auctoris comperit, iure ei, quem conuexauit indebitè, cogatur cessionis ordine dare. Hanc sane legem in solis parentum scripturis seruandam esse decernimus: propter quod filios vel nepotes iniusta contentione ab alterutro, aut se, aut extraneorum partes, videmus conuexare. Ista euidenti conditione seruata, vt si ex aliis oppositionibus legum eadem scriptura dicitur cōuellenda, vox impugnantis pro certo sit libera.

† *firmetur.*

† *voluerit.*

XVIII. FLS. GLS. EGICA. REX.

Ne aliud quis per testem aliud per scripturam alligare præsumat.

CVm siue sint verba, siue scripturarum quædam indicia, quæ tamen vera esse oporteat atque simplicia, per quæ vnus in alterius cognitionem transferat notitiam suam: nouellis nunc peragitur argumentis, vt in donationibus & transactionibus scripturarum prompta videatur quorundam donatorum voluntas, quæ tamen testibus aliud alliget occulte, quam quod patule per scripturæ seriem noscitur definisse. In qua bifariæ duplicitatis astutia quid aliud quam duplex comprobatur voluntas? Quia simplicitatis puritate exclusa, aliud foris publicat, aliud per occultum alligat testem. Quapropter cum quisquis de quibuslibet rebus, scripturam donationis, vel venditionis in alterius faciens nomine, aliud reperiatur conligare per testem, quàm quod per manifestam scripturam cognoscitur definisse: nouerit se parti illi pœnam scripturæ persoluere, cui circumuentione callida noscitur illusisse, & insuper cum infamia suæ personæ quod semel eum constat dedisse, nulla vnquam poterit repetitione reposcere. Nec testis

stis illic ad testificandum aliud admittatur, qui aliquid aliud protestetur, quam quod prolata donatoris scriptura testatur: vt repulsa deinceps omni argumentationis sollicitudine, quicquid per manifestam & legitimam scripturarum seriem definitur, nulla vnquam sub ordinati testis machinatione deuocetur in irritum. Et hæc quidem lex inter æquales gradu vel ordine promulgata seruabitur. Ceterum si eiusdem potestatis atque conditionis sit ille, qui scripturam se accepisse obiecerit, vt potius exacta ab eo quam oblata ei scriptura credatur, quicquid de huiusmodi occasionibus ab auctore scripturæ conuinci poterit, tunc & ipsa scriptura inualida erit, & res in donatoris iura possessura transibit.

10

XIX. FLS. EGICA REX.

Vt nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum negotia in deceptione regiæ potestatis, vel cuiuslibet alterius, se iuramenti vinculo alligare præsumat.

PLerumque solet humani generis inimicus prauis corda hominum suggestionibus irretire, & fidelium animos pestifero veneni poculo sauciare. Proinde quia quanto plebs regiæ celsitudinis culmen sincera debet reuerentia honorare, tanto amplius vel in eius deceptione, vel aliarum personarum, videtur mentes plebium excitare. Quidam enim dum sententiam illam canonis Toletani attendunt, in qua decretum est neminem licere, citra manifestæ euidentiam culpæ induci ab honore sui ordinis, vel seruitio domus regiæ deiici, & nec antea vinculorum nexibus illigari, vel quæstionibus subdi, nisi prius in publica fuerint examinatione deducti, subtili se quodammodo iuramento in necem vel abiectionem regiam perfidiæ nituntur fraudibus alligare: ne ea quæ fraudis moliuntur peragenda consiliis, ab alterutro cernatur quandoquidem propalari. Quod & temporibus nostris detectum facinus, manifestis eorum confessionibus retinetur, qui nostram gloriam conati sunt, aut gladio interimere, aut mortifera veneni potione decipere. His igitur nefariæ argumentationis consiliis congruit obuiare censuris legalibus: quo ut nec principalis honor qualibet possit † grauitate deuolui, & infidelium pectora condigna debeant vltione retundi. Vnde speciali edicto decernimus, vt nemo deinceps citra fidem regiam vel propria causarum negotia secum alio præsumat vinculis nectere iuramenti, aut in deceptione potestatis regiæ vel cuiuslibet alterius tam sceleratæ fraudis audeat actione constringi. Si quis vero amodo aliter, quam præmissum est, huiusmodi iuramento se alligare præsumpserit, illius se nouerit legis perculi sanctione, quæ perfidis noscitur & contra regem agentibus promulgata existere.

† *leuitate.*

20 30 40

DE ORDINE CONIVGALI LIBER TERTIVS.

Titulus I.

DE DISPOSITIONIBVS NVPTIARVM.

50

I. FLS. RCDS. REX.

Vt tàm Gotho Romanam, quàm Romano Gotham matrimonio liceat sociari.

SOllicita cura in principe esse dinoscitur, cum pro futuris vtilitatibus beneficia populorum prouidentur. Nec parum exultare debet libertas ingenita, cùm fractas vires habuerit priscæ legis abolita sententia; quæ incongruè diuidere maluit personas in coniuges, quam dignitas compares æquauerit in genere. Ob hoc meliori proposito salubriter censentes, priscæ legis remota sententia hac in perpetuum valitura lege sancimus: vt tam Gothus Romanam quàm etiam Gotham Romanus, si sibi coniugem habere voluerit, præmissa petitione, dignissima, facultas eis nubendi subiaceat: liberumque sit libero, liberam, quam voluerit honesta coniunctione consulta perquirẽdo, prosapiæ solemniter consensu comite permittente, percipere coniugem. 10

II. ANTIQVA.

Si puella contra voluntatem patris alio nubat, quæ sit alteri disponsata.

SI quis puellam cum voluntate patris, aut aliorum propinquorum parentum, quibus ex lege huiusmodi potestas tribuitur, sponsatam habuerit: & ipsa puella contemnẽs voluntatem parentum, ad alium tendens parentibus contradicat, vt illi non detur cui à parentibus fuerit pacta: hoc ita eam nullo modo facere permittimus. Quòd si ipsa puella contra voluntatem parentum, ad alium quem ipsa cupierat fortè peruenerit, & ipse eam vxorem habere fortè pręsumpserit: ambo in potestate eius tradantur, qui eam cum voluntate parentum sponsam habuerit. Et si fratres vel mater eius aut alii parentes malæ voluntati eius cõsenserint, vt eam illi traderent, quę ipsa sibi contra paternã vel parentũ voluntatem cupierat, & hoc ad effectũ perduxerint: illi, qui hoc machinauerunt, libram auri dent, cui Rex iusserit: sic tamen vt voluntas eorum non habeat firmitatem; sed ipsi, sicut superiùs diximus, ambo tradantur cum omni substantia sua illi cui antea fuerat spõsata. Eandem legem præcipimus custodiri, si pater de filiæ nuptiis definierit, & de pretio conuenerit. Ac si ab hac vita transierit, antequam eam pater suus nuptui tradat, vt illi puella tradatur, cui à patre vel a matre pacta constiterit. 20 30

III. FLS. CHDS. REX.

De non reuocandis datis arris.

DVm præteritorum facta recolimus, futuris ponere præsumptionibus terminũ consultissimum arbitramur. Quia ergo sunt plerique, qui factę sponsionis immemores, nuptialium fœderum definitionem differant adimplere, abrogare decet huius rei licentiã, vt non vnusquisq; pro suo velle, alteri dilationẽ exhibeat. Ideoq; à die huius legis latæ decernimus, vt cùm inter eos qui dispon sandi sunt, siue inter eorũ parentes aut fortasse propinquos, pro filiorum nuptiis coram testibus præcesserit definitio, & anulus arrarũ nomine datus fuerit vel acceptus, quamuis scripturæ non intercurrant, nullatenus promissio violetur, cum qua datus est anulus, & definitio facta coram testibus. Nec liceat vni parti suam immutare aliquatenus voluntatem, si pars altera præbere consensum noluerit, sed secundum legum ordinem, altera constitutione dotis impleta, nuptiarum inter eos peragatur festi celebritas. 40

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne viri minoris ætatis maioribus feminis disponsentur, & de biennio placiti. 50

IVs naturæ tũc directum in spem procreationis futuræ transmittitur, quãdo nuptiarũ fœdus totius solempnitatis concordia ordinatur. Nam si aut ætate aut personarum incompetenti conditione adnectitur copula nuptialis, quid restat in procreationis origine, nisi vt quod nasciturum est, aut dissimile maneat aut deforme? Nec enim poterit in pacis concordia nasci, quod per discordiam originis noscitur seminari. Videmus enim quosdam non auidos amore naturæ, sed illectos cupiditatis ardore, filiis suis tam inordinate disponere fœdera nuptiarum, vt in eorum actis nec ætate concors sit ordo nec mori-

moribus. Nam cùm viris res illa dederit nomen quòd in feminas agant, isti per repugnãtium naturæ conamina maribus puellas anteponunt, dum infantibus adulescentulas disponsationis copula coniungunt. sicque per ætatis præposteræ tempus, honestatis lucrũ dilabi cogunt ad impudicitię lapsum, dum puellarum auidior & maxima ætas seros tardosq; virorum contempnit expectare prouentus. Vt ergo malè ordinata propagatio generis in ordinem transductionibus reducatur illicitis, huius sanctione decernitur legis, vt feminæ minoris semper ætatis viris maioribus in matrimonio disponsentur. Aliter disponsatio facta, si vna pars contradicere videatur, nullo modo manere iubetur. A die verò sponsionis vsq; ad nuptiarũ diẽ non amplius quàm biennio expectetur: nisi aut cognationis vel certè sponsorũ ipsorũ, si perfectę sint iã ætatis, honesta & cõueniẽs adfuerit cõsensio voluntatis. Si autẽ in hoc fœdere inita pacta vel definitiones pro elongatione nuptiarum communis voluntas immutare † decreuerit, aut si per necessitatem vna persona defuerit, non amplius quàm duorum annorum tempus prolongatio continebit. Et si rursus vel quotiens fieri † non conuenerit, biennii tantùm in definitione spatium erit. Aliter quandoque aut arrarum aut scripturæ celebrata confectio non valebit. Si quis autem constitutum definitionis tempus absque necessitate vel voluntatis consentione implere distulerit, suamque voluntatem à promissione coniugali remouerit, & pœnam quæ in placito continetur adimpleat, & quod definitum est immutare non liceat. Mulierem autem, quam constiterit aut vnum aut plures habuisse maritos, post eorum virorum obitum, alii ei quem vnius vel plurimarum coniugum vita distribuit, honestè ac legaliter nubere nullatenus inlicitum est.

† voluerit.

† ita.

V. FLS. CHDS. REX.

De quantitate rerum conscribendæ dotis.

CVm de dotibus diuersa sæpe inter nubentes oriatur intentio, plurimorum fit vtilitati consultum, si euidens huius rei institutio nihil vltra relinquat ambiguum. Decernimus igitur, ac legis huius perpetim seruatura sanctione censemus: vt quicunque ex Palatii nostri primatibus vel senioribus gentis Gothorum filiam alterius vel cuiuslibet relictam, seu sibi seu filio suo poposcerit in coniugio copulandam, seu quisquis ex prædictorum ordine vxorem sibi elegerit expetendam, non amplius vnusquisque in puellæ vel mulieris nomine dotis titulo conferat vel conscribat, quam quod decimam partem rerum suarum esse constiterit. Quod si contigerit, vt quicunque parentum pro filio suo, in nurus suæ nomine, dotem conscribere debeat: eodem modo de eo, quod eidem filio post obitum parentum suorum in portione euenire poterat, decimam exinde partem per dotis titulum conferat, quod mulier vel puella nuptiis traditura optineat. Atque insuper decem pueros decemque puellas & caballos xxx. seu in ornamentis quãtum mille solidorum valere summam constiterit, sit illi conscribendi dandique cõcessa libertas. Ita vt de his omnibus rebus in coniugio mulier assumpta, si non reliquerit filios, facere quod voluerit liberam se nouerit habere licentiam: aut si intestata discesserit, ad maritum, aut ad propinquos mariti heredes eadem donatio redeat. Nec erit vltra licitum puellæ parentibus, seu etiam puellæ vel mulieri, ab sponso vel ab sponsi parentibus plus quicquam petere, vel in suo nomine conscribendum optare, nisi quantum nunc legis huius institutio continet. Aut si fortè iuxta quod & legibus Romanis recolimus fuisse decretum, tantum puella vel mulier de suis rebus sponso dare elegerit, quantum sibi ipsa dari poposcerit. Quod si forsitan præuentus sponsus scripturæ alicuius vel sacramenti vinculo nuptiarum tempore alligetur, amplius se sponsæ daturum, quam quod hac lege constat esse permissum, id postea ipse conuellere, & in iuris sui potestatem reducere, libero potietur arbitrio. Si autem iuramenti reuerentia pauidus, aut vt assolet negligentia deditus, quod amplius sponsæ dederat reuocare aut euacuare noluerit vel nequiuerit, non oportebit vnius tepiditate multis ad futurum damna nutriri. Sed dum sponsi parentes vel propinqui tale factum agnouerint, vniuersaque, plus quam supra taxatum est, sponsæ conlata sunt, suo iuri absque cuiusquã præiudicio perenniter vindicabunt. Certè si iam vir vxorem habens, transacto scilicet anno, pro dilectione vel merito coniugalis obsequii, ei aliquid donare elegerit, licentiam incunctanter habebit. Nam non aliter infra anni circulum maritus in vxorem, seu mulier in maritum excepta dote, vt prædictum est, aliam donationem conscribere poterint, nisi grauati infirmitate periculum sibi mortis imminere perspexerint. De cæteris vero qui nubendi voluntatem habuerint, salubri etiam proposito prouidendum decernendum-

que curauimus: vt qui in rebus omnibus decem millium solidorum dominus esse dinoscitur, ad mille solidos rerum vniuersarum comprobatione habita, in nomine sponsæ suæ dotem conscribat. Cui autem mille solidorum facultas est, de centum solidis talia de ratione dotem facturus est. & sic ista constitutio dotalis tituli ab vltima vsque ad summam omni controuersia sopita perueniat. Data & confirmata hęc lex pridie Idus Ianuarii, anno feliciter tertio regni nostri, in dei nomine Toleto.

VI. ANTIQVA.

Vt dotem puellæ pater exigat & conseruet.

DOtem puellæ traditam pater exigendi vel conseruandi ipsi puellę habeat potestatem. Quod si pater aut mater defuerint, tunc fratres, vel proximi parentes, dotem quam susceperint, ipsi consorori suę ad integrum restituant.

VII. ANTIQVA.

Vt patre mortuo, vtriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat.

PAtre mortuo, vtriusque sexus filiorum coniunctio in matris potestate consistat. Matre vero mortua, aut si ad alias nuptias forte transierit, fratres eligāt cui dignius puer vel puella iungatur. Quod si fratres eius ętatis non fuerint, vt eorum iudicio debeat germanus aut germana committi; tunc patruus de coniunctione eorum habeat potestatem. Certe si germanus iam adulescentię habet ætatem, & proximorum renuit sollicitudinem, sit illi potestas condignam sibi coniunctionis quærere copulam. De puella vero, si ad petitionem ipsius, is qui natalibus eius videtur æqualis accesserit petitor, tunc patruus siue fratres cum proximis parentibus conloquantur, si velit suscipere petitorem: vt aut communi voluntate iungatur, aut omnium iudicio denegetur.

VIII. ANTIQVA.

Si fratres nuptias puellæ differant, aut si puella impudicè nuptias præsumat.

SI fratres nuptias puellæ sub ea conditione suspendant, vt ad maritum illa confugiens iuxta legem portionem inter fratres suos de bonis parentum non possit accipere, & bis aut tertio remouerint petitorem: puella quia fratrum calliditate perspecta maritum natalibus suis æqualem crediderit expetendum, tunc integram à fratribus, quæ ei de parentum hæreditate debetur, percipiat portionem. Quod si rursum nil fratres contra sororem meditentur aduersum, & idcirco morentur vt sorori prouideant digniorem; & illa honestatis suæ oblita, personæ suæ non cogitans statum, ad inferiorem forte maritum deuenerit: portionem suam, siue diuisam siue non diuisam, quam de facultate parentum fuerat consequuta vel consequutura, amittat. In fratrum vero & sororum & aliorum parentum hæreditatem ingrediendi ei concedimus potestatem.

VIIII. FLS. RCDS. REX.

Ne sine dote coniugum fiat, & vt de quibuscunque rebus dos conscripta fuerit firmitatem optineat.

NVptiarum opus in hoc dinoscitur habere dignitatis nobile decus, si dotalium scripturarum hoc euidenter præcesserit † manus. Nam vbi dos nec data est nec conscripta, quod testimonium esse poterit, in hoc coniugio dignitatem futuram: quando nec coniunctionem celebratam publica roborat dignitas, nec dotalium tabularum hanc comitatur honestas? Proinde cùm quisquis aut pro se, aut pro filio, aut etiam proximo suo coniunctionis copulam appetit: aut de rebus propriis, aut de principum dono conlatis, aut de quibuscunque iustis profligationibus conquisitis iuxta modum legis datæ conscribendi dotem habeat potestatem. Quodcunque autem legitimè in dote conscripserit, modis omnibus plenum robur habebit.

† munus.

II. Titul.

DE NVPTIIS INLICITIS.

V. Si

v. *Si quicunque seruo alieno ancillam suam, vel seruo suo alienam coniungat ancillam.*
vi. *Si mulier absente viro alium sibi maritum assumat.*
vii. *Si domini seruos suos esse mentientes ingenuos, mulieribus eos coniungant ingenuis.*
viii. *Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito sese coniungat ingenuo.*

I. ANTIQVA.

Si post mortem mariti infra annum mulier nubat.

SI qua mulier, post mortem mariti sui, se cum alio infra annum coniunxerit, vel adulterium fecerit, medietatem rerum suarum filii sui ex priori cõiugio procreati recipiant. Aut si filii desunt; alii propinquiores heredes defuncti viri per iudicis instantiam, ipsarum rerum consequantur medie-10 tatem. Quam idcirco mulierem præcipue huic volumus subiacere dispendio: ne hæc quæ à marito grauida relinquitur, dum immoderato desiderio ad secundi cõiugii vota festinat, vel adulterium perpetrat, spem partus sui priusquã nascatur extingat. Illas tantumdem à legis huius sententia iubemus manere indempnes, quas principalis auctoritas, infra tempus hac lege constitutum, cuilibet in coniugio decreuerit copulandas.

II. ANTIQVA.

Si mulier ingenua seruo vel liberto proprio sese coniungat vel commisceat.

20 SI mulier ingenua seruo suo vel proprio liberto se in adulterio commiscuerit, aut forsitan eum maritum habere voluerit, & ex hoc manifesta probatione cõuincitur, occidatur. Ita vt adulter & adultera ante iudicem publice fustigentur & ignibus concrementur. Cũ autẽ per reatũ tam turpis admissi, quicunq; iudex in quacunq; regni nostri prouincia cõstitutus, agnouerit dominã seruo suo siue patronã liberto fuisse coniunctã, eos separare non differat: ita vt bona eiusdem mulieris, aut si sunt de alio viro, idonei filii euidenter obtineant, aut propinquis eius legali successione proficiant. Quòd si vsque ad tertium gradum defecerint heredes, tunc omnia fiscus vsurpet. ex tali enim cõsortio filios procreatos constitui non oportet heredes. Illa verò, seu virgo siue vidua fu-30 erit, pœnam excipiat superius comprehensam. Quod si ad altaria sancta confugerit, donetur à Rege, cui iussum fuerit perenniter seruitura.

III. ANTIQVA.

Si mulier ingenua seruo alieno, seu ingenuus ancillæ alienæ sese coniungat.

SI mulier ingenua seruo alieno, siue Regis se in matrimonio sociauerit, siue etiam per adulterium iungere præsumpserit; statim vbi primum hoc iudex agnouerit, eos ad separandum festinare non differat, vt pœnam quam merentur excipiant. hoc est singuli eorum centena flagella suscipiant. Et si post hanc contradictionem se iterum coniunxerint, eos iudex comprehendi iubeat, & in sua præsentia exhiberi: vt vnicuiq; eorum 40 iteratim centena flagella imponere non desistat. Quòd si tertia vice se separare noluerint, similiter centena flagella eis imponi iubemus, & ipsa mulier parentibus suis in potestate tradatur. Quòd si postmodum eam parentes retrorsum dimiserint, sit ancilla domino eius serui. Filii tamen & quandocunq; & quanticunq;, qui ex ea iniquitate fuerint procreati, conditionem patris sequantur, vt in seruitio permaneant. Facultatem verò mulieris propinqui sui legali successione conquirant. Quòd si hi qui de tali contubernio extiterint geniti, per triginta annos per testem legitimum se ingenuos mansisse docuerint, a seruitutis cathena soluti, ingenuitatis se gaudeant titulo decorari. Si tamen parentes illorum infra illud tricennium, quo filii ipsorum se ingenui esse probauerint, nihil de conditione seruitutis dominis suis persoluerint, vnde ipsi filii eorum videantur obnoxii seruituti, ipsam autem legem præcepimus custodiri. Et de viris inge-50 nuis, qui regias ancillas, vel etiam cuiuscunque habuerint copulatas conditionis, vt hæc forma seruetur.

IV. ANTIQVA.

Si mulier liberta seruo alieno, vel libertus ancillæ se societ.

SI mulier liberta seruo alieno sese coniunxerit, aut in matrimonio sociauerit, cõtestetur ei tertiò dominus serui, præsentibus tribus testibus, vt ab hac coniunctione discedat. Et post trinam commonitionem vel contestationem, si se separare noluerit, sit

ancilla domino eius, cuius seruo se coniunxit. Si verò non contestata fuerit, antequàm filii nascantur, illa in libertate permaneat. Agnatio autem serui domino deputetur: quia liberi esse non possunt, qui ex tali cōditione nascūtur. Similis & de manumissis viris, qui se cum ancillis alienis miscuerint, huius legis forma seruetur. Nam si eum domini volūtate & permissione seruo alieno manumissa se fortè coniunxerit, & cum ipso domino serui placitum fecerit, omnino placitum ipsius iubemus stare.

V. FLS. GLS. RCHDS. REX.

Si quicunque seruo alieno ancillam suam, vel seruo suo alienam coniungat ancillam.

QVicunque ancillam suam seruo alieno sine conscientia domini sui vxorem dederit, & hoc certis probationibus inueniatur; dominus serui ancillam ipsam cum filiis sibi omnimodis vindicabit. Similiter & de illis ordinamus qui seruo suo ancillā alienam coniunxerint, vt conditionis hæc forma seruetur.

VI. ANTIQVA.

Si mulier absente viro suo alium sibi maritum assumat.

NVlla mulier absente viro suo, alteri viro se præsumat coniungere, vsque dum de viro suo certis cognoscat indiciis si verè mortuus fuerit. Quòd similiter & ille inquirat, qui eam sibi vult in coniugio copulare. Si verò hoc facere distulerint, & sic se inlicita præsumptione coniunxerint, & postmodum prior maritus reuersus fuerit, ambo in eius potestate tradantur: vt quid de eis facere voluerit, seu vendendi, siue quid aliud faciendi, habeat potestatem.

VII. FLS. GLS. CHDS. REX.

Si dominus seruos esse mentientes ingenuos mulieribus eos coniungat ingenuis.

REsistendum est prauorum ausibus, ne prauitatis amplius frena laxentur. Plerique enim studio cupiditatis illecti solent interdum mulieres ingenuas puellasque prauè decipere, & simulantes ad tempus seruos suos esse ingenuos, hortantur eas maritos illos accipere, quos postea natis prolibus in seruitutem facilè possunt redigere. Vt ergo fraudis huius aditus extirpetur, præsenti iugiter mansura lege sancimus: vt deceptores rei istius manifestè detecti crimine notentur infamiæ, & illi quos sub nomine ingenuitatis antedictis personis repperiuntur associasse, sic ingenui cum filiis suis perenniter maneant, sicut eos ipsorum domini ingenuos professi iam antea fuerant. Sed & res omnes à tempore nuptiarum acceptas seu promissas, mulier vel puella sibimet vindicabit, si per idoneam probationem conuicerit, maritum de quo agitur sub ingenuitatis spe sibi sociatum fuisse. Certè si puella vel mulier, aut etiam ipsorum parentes, id quod prædictum est, ita factum approbare nequiuerint, seruos pariter & eorum filios vnà cum rebus omnibus indubitanter petitor optinebit. Hic & de illis ancillis ordo seruandus est, quæ viris ingenuis tali noscuntur fraude esse coniunctæ. Nam & de libertis, quos ita constiterit copulatos existere cum ancillis aut seruis, huius seruanda erit sanctio legis.

VIII. ANTIQVA.

Si absque voluntate parentum mulier ingenua marito sese coniungat ingenuo.

SI puella ingenua ad quemlibet ingenuum venerit ea conditione, vt eum sibi maritū acquirat, priùs cum puellæ parentibus conloquatur: & si obtinuerit, vt eam vxorem habere possit, precium dotis parentibus eius, vt iustum est, impleatur. Si verò hoc non potuerit optinere, puella in parentum potestate consistat. Quòd si absque cognitione & consensu parentum eadem puella sponte fuerit viro coniuncta, & eam parentes in gratiam recipere noluerint; mulier cū fratribus suis in facultate parētum non succedat, pro eo quòd sine voluntate parentum transierit pronior ad maritum. Nam de rebus suis si aliquid ei parentes donare voluerint, habeant potestatem. Ipsa quoque de donatis & proflicatis rebus, faciendi quod voluerit libertatem habeat.

III. TITVL.

DE RAPTV VIRGINVM VEL VIDVARVM.

I. *Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem licet illa virginitatem perdat, iste tamen illi coniungi non valeat.*

II. Si

I. ANTIQVA.

Si ingenuus ingenuam rapiat mulierem, licet illa virginitatem perdat, iste tamen illi coniungi non valeat.

SI quis ingenuus rapuerit virginem vel viduam: si, antequam integritatem virginitatis aut castitatis amittat, puella vel vidua potuerit à raptu reuocari, medietatem rerum suarum ille qui rapuit perdat, ei quam rapuerit consignandam. Si verò ad immunditiam quam voluerit raptor potuerit peruenire, in coniugio puellę vel viduę mulieris quam rapuerit per nullam compositionem iungatur; sed cum omnibus rebus suis tradatur ei cui violentus fuit, & ducentos insuper in conspectu omnium publicè ictus accipiat flagellorum, & careat ingenuitatis suæ statu, parentibus eiusdem cui violentus extiterit, aut ipsi virgini vel viduæ quam rapuerit, in perpetuum seruiturus: ita vt ad eius quam rapuerat coniugium nullo vnquam tempore redeat. Quòd si factum fortasse constiterit, quicquid de raptoris rebus pro contumelia sua perceperat, vnà cum ipso raptore amittat, illis proculdubio parentibus profutura, quorum hoc negotium fuerit exequutum instantia. Quòd si vir de alia vxore filios habens legitimos, raptum postea fecisse conuincitur, ipse videlicet solus in eius quam rapuit seruiturus potestate tradatur. Res tamen raptoris, filii eius legitimi optinebunt.

II. ANTIQVA.

Si à potestate raptoris puellam parentes eripere potuerint.

SI parentes mulierem vel puellam raptam excusserint, ipse raptor parentibus eiusdem mulieris vel puellæ in potestate tradatur, & ipsi mulieri penitus non liceat ad eundẽ virum se coniungere. Quod si facere præsumpserit, ambo morti tradantur. Si certè ad episcopum vel altaria sancta confugerint, vita concessa omnimodis separentur, & parentibus raptæ seruituri tradantur.

III. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si consentiant raptori parentes de disponsata puella.

SI parentes raptori consenserint, pretium filiæ suæ quod cum priore sponso definisse noscitur, in quadruplum eidem sponso cogantur exsoluere. Idem verò raptor legibus sponso inexcusabiliter maneat abdicatus.

IIII.

Si fratres, viuo aut defuncto patre, consentiant raptori sororis.

SI viuo patre fratres raptori consenserint, aut in raptu sororis conscii conprobantur, excepta morte, dampnum quod de raptoribus est constitutum excipiant. Si verò post obitum patris fratres sororem suam raptori tradiderint, vel raptori leuandam consenserint, pro eo quod eam vel vili personæ, vel contra voluntatem suam nuptui tradiderint, cuius etiam honorem debuerant exaltare, medietatem facultatis suæ amittant, ipsi nihilominus sorori tradendam: & insuper in præsentia aliorum à iudice quinquagena flagella suscipiant, vt hoc alii terrore commoti formident. Adiutores vero raptoris qui cum ipso fuerint, disciplinam accipiant, sicut est in lege alia constitutum. Raptor

autem inexcusabiliter superiori lege, & in rebus, & in status sui dignitate damnetur.

V. ANTIQVA.

Si quicunque rapiat alienam sponsam.

SI alienam sponsam quicunque rapuerit, de raptoris ipsius facultatibus medietatem puellæ, aliam vero medietatem sponso iubemus addici. Quod si minimam aut nullam habeat facultatem, is quem suprà memorauimus, cum omnibus quæ habuerit tradatur ad integrum: ita vt venundato raptore de eius pretio æquales habeant portiones. Ipse autem raptor, si peractum scelus est, puniatur.

VI. ANTIQVA.

Si quispiam de raptoribus occidatur.

SI quispiam de raptorib. fuerit occisus, ille qui percussit ad homicidium non teneatur, quod pro defendenda castitate commissum est.

VII. ANTIQVA.

Infra quod tempus liceat accusare raptorem, & si parentibus vel puella cum raptore conueniat.

RAptorem virginis vel viduæ infra xxx. annos omnino liceat accusare. Quod si cum puellæ parentibus, siue cum eadem puella vel vidua, de nuptiis fortasse conuenerit, inter se agendi licentia negari non poterit. Transactis autem triginta annis omnis accusatio sopita manebit.

VIII. FLS. CHDS. REX.

Si serui mulierem ingenuam rapuerint.

AEquitatis opportunitas exigit legem ponere sequuturis, vnde dubitationis occasio inter præsentes occurrit. Serui igitur si sciente domino vel iubente raptum facere præsumpserint, ad omnem legalem satisfactionem seruorum dominus iudicis instantia compellendus est. Quod si extra voluntatem domini, serui talia perpetrauerint, iudicis † idem sententia comprehensi, ac decaluationis fœditate mulctati, trecentenis insuper singuli flagellorum ictibus verberentur. Ille tamen seruus, qui ingenuæ mulieri per rapinam copulari quæsiuit, pœnali sententiæ subiacebit.

† iniusticiam infamentur.

VIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruus mulierem libertati traditam rapuerit.

SI seruus libertam rapuisse detegitur, quoniam iam non vnius conditionis esse noscitur, ideo, si idoneus seruus est, qui talia commisisse detegitur, & idoneam libertam rapuisse inuenitur: si voluerit dominus eius, c. solidos pro eo componat: si certè noluerit, eundem seruum tradere non desistat, ita vt ipsi mulieri vltra non liceat eundem raptorem sibi in coniugio copulare. Quòd si ad eius aliquando coniugium venerit, & filii exinde fuerint procreati, dominus ille, cuius seruus rapti crimen admiserat, & seruū & agnationem sibi vindicet seruituram. Sin autem rusticus aut vilissimus seruus esse noscatur, & similem libertam rapuisse cognoscitur, quantum ipsum seruum valere constiterit, tantum pretium dominus serui prædictæ mulieri persoluere procurabit. Ipse verò seruus, centenis flagellorum ictibus verberatus, ac turpiter decaluatus, in potestate domini sui erit perpetim permansurus.

X. FLS. CHDS. REX.

Si seruus ancillam alterius rapuerit.

SI seruus ancillam iuris alieni rapuerit, ducentorum flagellorum verberibus cæsus ac decaluatus: ab ancilla etiam, si dominus ancillæ voluerit, absque dubio separetur.

XI. FLS. CHDS. REX.

De sollicitatoribus filiarum & vxorum alienarum vel etiam viduarum, ac de his qui puellam aut viduam ingenuam absque regio iussu violenter dare marito præsumpserint.

OMne quod honestatem vitę commaculat, legalis necesse est vt censura coerceat. Idcirco sollicitatores adulterii vxorum vel filiarum alienarum, atque viduarum vel

vel sponsarum, si per ingenuum vel ingenuam, seu per seruum aut ancillam, atque etiam libertam aut libertum, mox manifestis indiciis talium scelerum mandata deferentes patuerint, cum eis etiam à quibus missi fuerint, iudicis instantia comprehensi, in eius potestate tradantur, cuius vxorem vel filiam vel sponsam sollicitasse reperiuntur: vt illi quoque de his quod voluerit sit iudicandi libertas; quem coniugalis ordo, vel parentalis propinquitas, huius vltorem criminis legaliter esse demonstrat. Illi quoque qui puellam ingenuam vel viduam absque regia iussione marito violenter præsumpserint tradere, quinque libras auri ei cui vim fecerint, cogantur exsoluere: & huiusmodi coniugium, si mulier dissentire probatur, irritum nihilominus habeatur.

XII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De ingenuis atque seruis quos in raptu interesse constiterit.

QVi in raptu interfuisse cognoscitur, si liber est, sex auri vncias reddat, & quinquaginta ictus flagellorum publicè extensus accipiat. Nam si seruus fuerit, & sine domini voluntate hoc fecerit, c. publicè flagella suscipiat. Quòd si seruus in raptu interfuerit cum domini voluntate: dominus ita pro eo componat, sicut & de ingenuis est constitutum.

IIII. TITVLVS.

DE ADVLTERIIS.

I. ANTIQVA.

Si connibente aut non connibente vxore cum alio viro adulterium fiat.

SI quis vxori alienæ adulterium intulerit violenter, si ipse adulter filios habens legitimos talia perpetrauerit, ipse solus absque rebus addicatur marito mulieris. Si autem filios legitimos non habuerit quibus facultas sua deberi legitimè possit, cum omnibus rebus suis in potestatem mariti mulieris deueniat, vt in eius potestate vindicta consistat. Quod si mulieris fuerit fortasse consensus, marito similis sit potestas de his faciendi quod placet.

II. ANTIQVA.

Si puella vel mulier disponsata adulterasse reperiatur.

SI inter sponsum & sponsæ parentes, aut cum ipsa forsitan muliere quæ in suo consistit arbitrio, dato precio, & sicut consuetudo est, ante testes facto placito, de futuro coniugio, aut cum parentibus eius quibus lex potestatem tribuit, facta fuerit definitio, & posteà puella vel mulier adulterium commisisse detegatur, aut fortasse alteri viro se disponsdisse, vel in coniugio sociasse probatur, vna cum adultero siue iniusto marito,

vel sponso illicito, quem sibi contra priorem definitionem sociare præsumpsit, in potestate prioris tradantur sponsi, cum rebus suis omnibus seruituri: si tamen filios de priori coniugio adulter ille vel transgressor seu mulier ipsa non habuerit. Quod si filios legitimos habere probantur, tunc omnes res ad eosdem filios pertinebunt. Ipsi tamen, id est, tam mulier ipsa scelerata, quam etiam vir ille qui illam adulterasse, vel sponsasse, vel in coniugio sibi sociasse dinoscitur; in potestate illius cui primum prædicta mulier pacta fuerat, seruituri tradantur: vt de his quod voluerit faciendi habeat potestatem, & pretium ad illum sponsum qui dederat, reuertatur.

III. ANTIQVA.

De adulterio vxoris.

SI cuiuslibet vxor adulterium fecerit, & deprehensa non fuerit, ante iudicem competentibus signis & indiciis maritus accuset. Quod si mulieris adulterium manifeste patuerit, adulter & adultera secundum superioris legis ordinem ipsi tradantur: vt quod de eis facere voluerit in eius proprio consistat arbitrio.

IIII. ANTIQVA.

Si adulter cum adultera occidatur.

SI adulterum cum adultera maritus vel sponsus occiderit, pro homicida non teneatur.

V. ANTIQVA.

Si pater vel propinqui in domo adulteram occiderint filiam.

SI filiam in adulterio pater in domo sua occiderit, nullam pœnam aut calumniam incurrat. Si certe eam reseruare voluerit, faciendi de ipsa & adultero quod voluerit, habeat potestatem. Similiter & fratres siue patrui, post obitum patris, faciendi habeant potestatem.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod serui præuentos adulteros occidere non iubentur.

SIcut parentibus in domo repertos adulteros necare conceditur, ita præuenti à seruis perimi non iubentur: sed cum eos serui repererint, sub honesta custodia teneant, donec aut domino domus, aut iudici præsentandos exhibeant, & detectos certis indiciis legalis pœna percellat.

VII. ANTIQVA.

Si puella vel vidua ad domum alterius pro adulterio venerit, eamque vir ipse coniugem habere velit.

SI puella ingenua siue vidua ad domum alienam adulterii causa venerit, & ipsam ille vxorem habere voluerit, & parentes, vt se habeant, acquiescant; ille pretium det parentibus quantum parentes puellæ velint, vel quantum ei cum ipsa muliere conuenire potuerit. Puella vero de parentum rebus nullam inter fratres suos, nisi parentes voluerint, habeat portionem.

VIII. ANTIQVA.

Si mulier ingenua sponte adulterio cuicunque se misceat viro.

SI ingenua mulier cuicunque viro se adulterio volens miscuisse detegitur: si eam ipse vxorem habere voluerit, habeat potestatem: si autem noluerit, suæ imputet culpæ, quæ se adulterio volens miscuisse cognoscitur.

IX. ANTIQVA.

Si mulier ingenua alterius marito sese adulterii † iungat stupro.

† misceat.

SI qua mulier ingenua marito alicuius adulterio se sociauerit, & ex hoc manifestis indiciis & probatione conuincitur, addicatur vxori, cuius marito se miscuit, vt in ipsius potestate vindicta consistat.

X. ANTIQVA.

Pro adulterio torquendos seruos & ancillas in capite dominorum.

PRo causa adulterii etiam in domini dominęve capite serui vel ancillæ torquẽdi sunt: vt veritas & certiùs possit inueniri, & indubitanter agnosci.

XI.

XI. ANTIQVA.

Si pro celando adulterii scelere mancipium libertati tradatur.

SI quis pro occultanda veritate, mancipium manumittat, ne possit pro adulterii probatione torqueri, libertas data non valeat.

XII. FLS. CHDS. REX.

De adulterorum coniugum rebus.

10 PRæteritæ quidem legis sanctione constitutum recolimus, adulteram mulierem pariter & adulterum marito eius tradi debere. Tamen quia de rebus eorum sæpe iudices dubitare contingit, ideo specialiter decernere necessarium extitit: vt si vxoris adulterium proponente viro manifeste patuerit, & tam adultera quam adulter de priori coniugio legitimos filios non habuerint, omnis eorum hæreditas marito mulieris adulteræ cum personis pariter addicatur. Certe si filios legitimos de priori coniugio adulter habuerit, ipsis eius hæreditas ex omnibus pertinebit, & huius tantum persona marito adulteræ subiacebit. Vxor autem adultera, si de priori coniugio & de postremo legitimos filios habere dinoscitur, sequestrata filiis de priore coniugio portione, & in eorum 20 potestate relicta, sic suorum filiorum, ex eadem quæ postmodum in adulterio conuincitur coniuge creatorum, maritus eius portionem optineat, vt post suum obitum eisdem filiis possidendam relinquat: ita tamen, vt postquam vxor adultera in potestatem fuerit mariti redacta, nulla sit illi vlterius vel fornicandi cum illa, vel in coniugio illam sibi sociandi licentia. Nam si fecerit, ipse quidem de rebus eius nil habiturus est. Omnis tamen mulieris facultas, aut filiis eius legitimis, aut, si filii defuerint, heredibus mulieris ex toto proficiat. Similis ratio & de sponsatis forma seruetur.

XIII. FLS. OLS. RCDS. REX.

30 *De personis quibus adulterium accusare conceditur & qualiter perquiri vel conuinci iubetur.*

SI perpetratum scelus legalis censura non reprimit, sceleratorum temeritas ab adsuetis vitiis nequaquam quiescit. Ideoque quia quorundam interdum vxores viros suos abominantes, seseque adulterio polluentes, ita potionibus quibusdam, vel maleficorum factionibus, eorundem virorum mentes alienant atque præcipitant, vt nec agnitũ vxoris adulterium accusare publice vel defendere valeat, nec ab eiusdem adulteræ coniugis consortio vel dilectione discedant: id in causis talibus omnino seruandum est, vt si eiusdem adulteræ, vel decepti mariti ætate sunt legitimi filii, ipsis iuxta quod maritus adulteræ requirere poterat, sit apud iudicem mulieris adulterium accusandi vel 40 comprobandi licentia. Certe si aut filii desunt, aut non eiusdem ætatis vel solertiæ qui hoc expedire legitime possint, ne fortasse, dum dilatio vlciscendi adulterii intercedit, aut deceptum maritum fraudulenter adultera perimat, aut facultas eius filiis suis vel propinquis ex hac occasione depereat, propinquis mariti adulteræ sub hac discretione accusandi adulteram lex ista constituit: vt si accusationis huius fiduciam assumentes, adulterium mulieris eorum inquisitione coram iudice manifestè patuerit, tunc adulter siue etiam adultera, qui hoc scelus conuicti fuerint commisisse, cum omnibus rebus suis illi †incunctanter tradendi sunt seruituri, qui hanc † causationem secundum institutionem legis visi fuerint iustissime prosequi, saluis tantum animabus, quas ad lamenta penitentiæ pietatis indulgentia reseruamus. ea tamẽ quæ in †detrũcatione vel flagel- 50 lo corporis in eis impertire voluerint, licentiam per huius legis sanctionem decernimus. Veruntamen, tam eiusdem adulteræ filii ex ipso iam tempore, quo conuicta fuerit tale facinus perpetrasse, quàm etiam propinqui sui, post eius viri obitum, si filii defuerint, adulteræ mulieris optineant facultatem. Si autem filii post eius obitum superstites extiterint, & tamen aut non eiusdem ætatis, aut non talis experientiæ, qui mulieris adulterium accusare vel conuincere competenter intendant; tunc ille propinquus mariti, qui manifestum mulieris adulterium vltus fuerit, quintam partem facultatis adulteræ pro labore suo percipiat: quatuor autem partes ad integrum prædictorum filii sibi vindicent ac defendant. Nam si aut propinquorum in hac parte tepiditas, aut filiorum negligentia, vel fortassis muneris acceptio, vtrosque corrumpens, minime fuerit eadem

† cunctis
† causam, al. accusationem.
† damnatione, vel

actio à talibus personis quæsita; dum ad regiam cognitionem eadem causa peruenerit, ipse proculdubio pro mercede sua constitutus est vel à quo debeat tale negotium prosequi, vel quantum persequutor de rebus sceleratæ mulieris pro commodo sui laboris incunctanter consequi possit. Verùm quia difficile fieri potest, vt per liberas personas mulieris adulterium indagetur, dum frequenter hoc vitium occulte perpetrari sit solitum: proinde quando ad conuincendum adulterium accusatæ mulieris ingenuitas omnino defuerit, prædictis personis quibus eius adulterium accusare præsenti lege permissum est, hoc etiam aperte licitum erit, vt per quæstionem familiæ vtriusque domini accusare mulieris adulterium coram iudice iustissimè requiratur. 10

XIIII. ANTIQVA.

Si ingenuus siue seruus virginem aut viduam ingenuam violenter polluisse adulterio detegatur.

SI virginem quisque vel viduam ingenuam violenter adulterandam compresserit, vel stupri forsitan commixtione polluerit: si ingenuus est, c. flagellis cæsus, illi continuo cui violẽtus extitit seruiturus tradatur: seruus verò cõprehensus à iudice ignibus concremetur. Ingenuus tamen pro huiusmodi scelere traditus, nullo vnquam tempore ad eius quam compressit vel stuprauit, peruenire coniugium admittatur. Quòd si hęc ipsa mulier quæ violentiam pertulit, postea eum sibi traditum seruum acceperit, aut qualibet occasione eum sibi in coniugio copulare præsumpserit; tunc ipsa mulier, turpissimæ factionis suæ sentiens damna, cum omnibus rebus suis propriis hæredibus servitura subiaceat. 20

XV. ANTIQVA.

Si ingenuus siue seruus sciente aut nesciente domino alienam consentientem adulterasse conuincitur ancillam.

SI extra domum domini sui se adulterio volens ancilla miscuisse conuincitur, ancillam tantummodo iudicandi dominus habeat potestatem. Si vero ingenuus aut seruus cum ancilla ex consensu in domo domini ancillæ reperiantur talia commisisse: ingenuus quidem pro idonea ancilla absque infamia centum verbera ferat, pro inferiori vero quinquaginta: seruus autem cl. flagella suscipiat. 30

XVI. ANTIQVA.

De adulterio ancillæ, si cum adultero violenter id fecisse † conuincitur.

† probetur.

SI ancillam quicunque violenter compresserit alienam, eamque adulterauerit, & vel in domo domini sui fuerit comprehensus, vel in quocunque loco violentus extitisse conuincitur, seruus quidem ducentos ictus accipiat flagellorum: ingenuus verò quinquaginta, & insuper xx. solidos ancillæ domino coactus exsoluat. Dominus tamen, si id seruo faciendum iussisse probatur, superiori ingenuorum & dampno & flagello subiaceat. 40

XVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De meretricibus ingenuis vel ancillis, aut si earum scelus iudices perquirere vel corrigere recusent.

SI aliqua puella ingenua siue mulier, in ciuitate publicè fornicationem exercens, meretrix agnoscatur, & frequenter deprehensa in adulterio, nullo modo erubescens, iugiter multos viros per turpem suam consuetudinem attrahere cognoscitur, huiusmodi à Comite ciuitatis comprehensa trecentenis flagellis publicè verberetur, & discussa ante populum dimittatur: sub ea conditione, vt postmodum in turpibus vitiis nullatenus deprehendatur, nec vnquam in ciuitatem ei veniendi aditus detur. Et si postmodum ad pristina facta rediisse cognoscitur, iteratim à Comite ciuitatis trecentena flagella suscipiat, & donetur à nobis alicui pauperi, vbi in graui seruitio permaneat, & nunquam in ciuitate ambulare permittatur. Et si fortè contingat, vt cum conscientia patris sui vel matris adulterium admittat, vt quasi per turpem consuetudinem & conuersationem victum sibi vel parentibus suis acquirere videatur, & ex hoc pater vel mater fuerint pro hac iniqua conscientia fortasse conuicti, singuli eorum centena flagella 50

gella suscipiant. Si vero ancilla cuiuscunque in ciuitate simili conuersatione habitare dinoscitur, à iudice correpta trecẽtis flagellis publicè verberetur, & decaluata domino reformetur, sub ea conditione, vt eam longius à ciuitate faciat conuersari; aut certè tali loco transuendat, vbi penitus ad ciuitatem accessum non habeat. Quod si forsitã nec ad villam transmittere, nec vendere voluerit, & hęc iterum ad ciuitatem reuersa fuerit, huiusmodi dominus in conuentu publicè l. flagella suscipiat. Ipsa vero ancilla donetur alicui pauperi, cui Rex, vel Iudex, aut Comes eligere voluerint: ita vt postmodum ad eandem ciuitatem illi veniendi aditus non pręstetur. Quòd si contigerit, vt cum domini voluntate adulterium commisisset, adquirẽs per fornicationem pecuniam domino suo, & ex hoc publice fuerit conuictus, ipse dominus eundem numerum flagellorum, qui superius de eadem continetur, ancilla suscipiat. Similiter & de ipsis præcipimus custodiri, quæ per vicos & villas in adulterii consuetudine fuerint deprehensæ. Quòd si iudex per negligentiam aut fortasse beneficio retentus, talia vitia requirere, aut contestari, vel distringere noluerit; à Comite ciuitatis c. flagella suscipiat, & xxx. solidos reddat ei cui nobis fuerit ordinatum.

XVIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De immunditia sacerdotum & ministrorum.

QVia quanto magis munditiam carnis sacra auctoritas imperat, tanto hanc appetere ipsius ministros eius clamor informat: ideo & nos ponere finem inlicitis ausibus ritè compellimur, quoniam & ipsi diuinis nutibus deuotissimè placere conamur. Igitur quemcunque etiam presbyterum, diaconum atq; subdiaconum, Deo votæ, viduæ pœnitenti, seu cuicunque virgini, vel mulierculæ sæculari, aut coniugio aut adulterio cõmixtum esse euidentissimè patuerit, mox hoc episcopus siue iudex, vt repererint talẽ commixtionem, disrumpere non retardent. Redacto autem illo in sui pontificis potestatem, sub pœnitentiæ lamenta iuxta sacros canones deputetur. Quam districtionis seueritatem, si pontificum torpor implere neglexerit, idem pontifex duas libras auri fisco persoluat, & commissum malum vindicare non differat. Quòd si corrigere hoc nequiuerit, aut concilium appellet, aut regis hoc auditibus nunciet. Mulieręs verò, quæ illis fuerint prędictis immunditiis † implicatæ, centenis flagellis à iudicibus verberentur, & commiscendi se illis aditus omnino denegetur: seruata ab episcopis etiam super hoc scelere in vtroque sexu patrum sententia, quæ canonum decretis agnoscitur ordinata. In vlciscendis autem talibus sceleribus non passim damus accusandi vel puniendi licentiam, nisi aut manifestis indiciis patuerit scelus, aut legitimè fuerit idipsum malum accusatum atq; conuictum: quatinus nulla videamur intentione vel ordine patrũ transgredi præcepta sanctorum, aut obuiare sacris regulis antiquorum.

† copulatæ.

V. TITVL.

DE INCESTIS ET APOSTATICIS ATQVE masculorum concubitoribus.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De coniugiis & adulteriis incestiuis.

NVllus præsumat de genere patris vel matris, aui quoque vel auię seu parentum, vxoris, † fratris etiam desponsatam aut viduam vel propinquorum suorum relictam, sibi in matrimonio copulare, vel adulterio polluere: ita vt vsque ad sextum generis gradum nulli liceat sanguinis propinquitatem libidinosè fœdare, vel in coniugio appetere; exceptis illis personis, quas per ordinationem atque consensum principum, ante hanc legem constat adeptas fuisse coniugium: quæ nequaquam per legis huius edictum teneri poterunt ad reatum. Similis & de mulieribus ordo seruandus est. Qui verò contra hanc constitutionem præsumpserint facere, iudex eos non differat separare, vt à tam nefanda pollutione diuisi, iuxta qualitatem sexus, in monasteriis delegentur illic iugiter permansuri. Quid verò de eorum facultatibus obseruari conueniat, subteriùs correctæ legis sententia manifestatur.

† patris.

II. FLS. GLS. RCHDS. REX.

Item de coniugiis & adulteriis incestiuis seu virginibus sacris ac viduis & pœnitentibus, laicali veste vel coitu sordidatis.

VNiuersis prouinciis domino ordinante ad regni nostri ditionem pertinentibus. Noxa præteritorum operum prauitas fecit futuris temporibus legem ponere, & vitiosis facinoribus licentiùs inolitis termino iustitiæ obuiare. Audetur denique à multis, contra diuinæ legis monita vel contra honestos vitæ communis mores, deuotas deo virgines, & continentiam viduitatis cum benedictione sacerdotis iuxta morem canonum profitentes, seu affinitate consanguinitatis coniunctas fœminas, aut violenter, aut per consensum sibi coniuges sumere, & deo dicatam castitatem vel reuerendam generis copulationem, inconcessæ libidinis immunditia sordidare. Quæ temeritas, dum vel à viris vel à fœminis eiusdē professionis admittitur, & castis abhorret morib; & fidē verā impugnat. Zelamus .n. pro veritate zelo dei, atq; Ecclesiā sanctam catholicam, his fidei nostræ cōmonemus decretis, vt deinceps, sicut & canones Ecclesiastici prohibēt, nullus deo deuotam virginē, nullus sub religionis habitu consistentē, siue viduitatis cōtinentiā profitentē, seu agentē pœnitentiā, vel sui proximā generis, aut eam de cuius admixtione incestiuæ notam possit subire infamiæ, non licito connubio, aut vi, aut consensu accipiat coniugem. quia nec verum poterit esse coniugium, quod à meliori proposito deducitur ad deterius; & sub falsi nominis copula, incestiua pollutio & fornicationis immunditia perpetratur. Hoc verò nefas si agere amodo prouinciarum nostrarum cuiuslibet gentis homines sexus vtriusque temptauerint, insistante sacerdote vel iudice, etiamsi nullus accuset, omnibus modis separati exilio perpetuo relegentur, nec aliqua in defensione sui, quo vsque vixerint, longitudine temporis excusentur. Eorum verò bona qui talia gesserint, & pro talibus culpis dampna legis huius exceperint, si eis de priori coniugio filii defuerint, ipsorum filiis absque infamiæ nota omnino proficiant. quia licet sint scelleratè concepti, sunt tamē vnda sacris baptismatis expiati. Quòd si filii fortasse defuerint, illi ad capiendam hereditatem succedant, quibus priscarum legū sanctio legitima successione indulget. Similis quoque de religiosis forma seruabitur, quibus nubere canonum sententia prohibetur: illis tantùm feminis ab hac sententia segregatis, quæ violentiam cōiunctionis indebitæ sine præcedenti vel sequenti consensione protulerint. Sacerdotes verò vel iudices, si talia cognoscentes vlcisci fortasse distulerint, quinas auri libras fisco cogantur exsoluere. Quòd si fortè id redarguere voluerint, nec potuerint, regis hoc auditibus insinuare procurent: vt quod eorū non potuit vindicare sententia, principalis dampnet omnino censura.

III. FLS. GLS. CHDS. REX.

De viris ac mulieribus tonsuram & vestem religionis præuaricantibus.

APostaticę calamitatis opprobrium ex hoc merito funditus extirpare compellimur, ex quo dominum nobis fore propitium confidimus. Si enim eum minima peccata corrigimus, pietatem eius fautricem nobis efficimus; quanto magis, si scelus in diuinitate commissum seuerissimæ censuræ falce rescindimus? Ideoque hac in perpetuum valitura lege sancimus: vt quicunque religionis habitum per honorabile † tonsuræ signum, aut tempore pœnitentiæ susceperint, aut non fraudulenta sed pia parentum oblatione meruerint, aut propriæ voluntatis deuotione tenuerint, & ad laicalem conuersationem postmodum apostatizando redierint, iuxta sententiam canonicam ad eius-

† censura signaculum.

eundem religionis ordinem quolibet prosequente reducantur inuiti, atque infamiæ nota respersi, & in monasteriis perenniter religati, districtori macerentur pœnitentia, corrigendi. Illis tantum supplicio seueritatis huius indulto, quos aut alienæ fraudis coegit impulsio, aut ad ordinis omissi regressum voluntatis propriæ reduxerit votum: si tamen nec vir post hæc vxorem duxerit, nec mulier maritum alterum acceperit. Illos etiam ab hac sententia immunes efficimus, qui sic inualescente langore ad pœnitentiæ vel tonsuræ peruenerint ordinem: vt id se nec accepisse tunc nouerint, nec petisse meminerint. Præuaricantium verò bona, eorum filiis aut propinquis hac discretione pertineant: vt vir habens vxorem, si filios etiam ex eadem habuerit, & donatum aliquid ab ipsa perceperit: si superstes vxor est, ita possideat, vt post suum obitum communibus filiis possidendum relinquat. Certè si aut ipsa discesserit, aut communes filii desunt, proprietatem præuaricatoris viri propinqui eius heredes incunctanter optineant. Nam quod ab vxore quolibet tempore donatum fortasse perceperat, propinquis vxoris heredibus absque dubitatione proficiat. Hæc etiam de feminis omnino seruabitur forma: vt pœnitens virgo vel vidua, si veste religiosa deposita, secularia denuo sumpserint indumenta, aut inierint fortasse coniugia, similis eas & in amissione rerum iuxta superiorem de viris taxatum ordinē, censura redarguat, & districtionis pœna percellat: ita videlicet vt proprietatem feminæ eius filii aut heredes habeant: donationem autem à viro perceptam propinqui mariti, à quo conscripta donatio dinoscitur, deberi sibi cognoscant. Et quoniam apostatizandi præcipitatio fraude potiùs mulierum sæpissimè perpetratur, id etiam oportuit præsenti lege censendum: vt quicquid à viro seu ante nuptias, seu post nuptias, in nomine sponsæ vel vxoris titulo fuerit dotali conscriptum, non mulieris eius heredes, sed heredes eius qui dotem conscripsit, sibimet per omnia nouerint vindicandum. Personis verò talibus accusandi, vel testificandi, atque aliena negotia prosequendi licentiam penitus abnegamus. Quia non poterunt in negotiis secularibus fideles existere, qui deuotionem sanctam ausu comprobantur sacrilego temerasse.

IIII. IN NOMINE DOMINI FLS. GLS. EGICA. REX.

De speciali viduarum fraudulentia compescenda.

SOlet quarumdam infelicium viduarum astutia fraudem deuotioni admiscere, & permixta vestium † simulate, transgressionis sibi cùm voluerit aditum reserare. Agūt enim tempore luctus sui vt religiosa veste fortè se induant, & postea trangressionis meditantes insaniam, replicatos abintus clauos suis tunicis insuant, quos induisse sub tali fraudum argumentatione contendūt. Sicque per hoc intuentium fallunt oculos: quia aliud in eis publice videre non possunt, quam quod foris patula omnibus cognitione monstratur. Quapropter vt omnis de cætero † simultatis amputetur occasio, id tenendum præsenti sanctione legis decernimus, vt abinceps quæcunq; vidua isto se fraudum argumento excusare voluerit, vt abintus aliud replicet, aliudque ostendat in superficie tunicæ, hoc illi religionis deputetur insigno, quòd ex transgressionis delictis admissa vel adnisa est argumento: quia non quod illa ad transgressionem sibi vsurpat, sed quod intuentium fides clamat, hæc certa, hæc vera religionis approbanda sunt signa. Iam verò vidua quæ deinceps tali se voluerit obiectione defendere, vel excusatione celare, non solum quasi præcisæ vocis huius sustinebit iacturam sed transgressionis omnimodæ nexibus illigata, constituta canonum & legum non effugiet dampna.

† simulata.

† simulatis.

VIII. FLS. GLS. CHDS. REX.

De masculorum stupris.

NOn relinquendum est scelus inultum, quod detestādum semper & execrabile morum prauitate censetur. Masculorum ergo cōcubitores, vel ii qui talia consentientes pertulerint, ista sunt legis huius sententia feriendi: vt vti scilicet mox tale nefas admissum iudex euidenter inuestigauerit, vtrosque continuo castrare procuret: & tradens eos pontifici territorii ipsius, vbi id perpetrari contigerit, sequestratim arduæ † mandentur detrusioni, vel inuiti saltem luituri commissa, qui voluntariè perpetrasse noscuntur inlicita. Hoc interim horrendum dedecus, si inferens quisque vel patiens, non voluntarius sed inuitus explere dinoscitur: tunc à reatu poterit immunis haberi, si nefandi huius sceleris ipse detector extiterit. Ille proculdubio tenendus est ad pœnam, quam in hāc

† al. mancipentur.

† infamiam. sponte deuolutum constat † infamiam. Habentes autem vxores, qui de consensu talia gesserint, facultatem eorum filii aut heredes legitimi poterunt obtinere. Nam coniugi sua tantum dote percepta, suarumque rerum integritate retenta, nubendi cui voluerit, indubitata illi manebit & absoluta licentia.

VI. FLS. RECDS. REX.

De violantibus paternum ac fraternum thorum.

SVperiori quidem lege de propinquorum incestu quid debeat obseruari, decretum est: tamen quia non minoris esse constat sceleris, paternum thorum siue fraternum commaculari, constituentes adiicimus, vt concubinam patris sui vel fratris, aut eam quam scierit patrem suum aut fratrem vel semel adulterasse, seu sit libera siue ancilla, nullus vnquam propinquorum adulterare, præsumat: neque pater adulteratam à filio stupri fœditate aliquatenus polluat. Quòd si talia quisque sciens facere fortasse præsumpserit, facultatem eius, si filios legitimos non habuerit, heredes quos successio expectat optineant. Ipse verò sub pœnitentia relegatus, perennis exilii dampnationem excipiat.

VII.

De sodomitis, qua debeant vltionis sententia percelli.

† legalem. ORthodoxæ fidei ratione compellimur, † legalem censuram inhonestis exhibere moribus, & continentiæ freno restringere carnis lapsibus implicatos. Nam tunc potius genti ac patriæ nostræ clementi pietate consulimus, cum & prauorum funditus scelera extirpare curamus, & in male actis vitiorum terminum ponimus. Illud sane facinus detestandę libidinis abrogare contendimus, quibus masculi masculos inlicita stupri actione, immundis sordibus maculare non metuunt, tantique se flagitii coinquinationibus polluunt, quanto ea & diuinis aduersa cultibus & contraria castitati conspicimus. At vero licet huiusmodi lapsus & sacræ scripturæ auctoritas, & mundanæ sanctionis prohibeat omnino censura; nouellæ tamen legis necesse est abrogari sententia, ne dum emendatio opportuna differtur, peioribus crescere vitiis dinoscatur. Et ideo huius legis edicto decernimus, vt quicunque amodo vel deinceps, seu de religiosis siue ex laicis, cuiuslibet ætatis aut generis homo præscripto fuerit scelere quibuscunque indiciis manifeste detectus, mox iubente principe vel quolibet iudice insistente, non solum castrationem virium perferat; sed insuper illam in se iacturam accipiat vltionis, quam pro his causis, nuper, in anno videlicet tertio regni nostri, sacerdotalis decreti promulgata sententia euidenti descriptione deprompsit.

VI. TITVLVS.

DE DIVORTIO ET DISCIDIO SPONSORVM.

I. ANTIQVA.

Si mulier viri sui iuste vel iniuste diuortium patiatur.

MVlierem ingenuam à viro suo repudiatam, nullus sibi in coniugio sociare præsumat. Quod si facere quicunque præsumpserit, mox vt comes ciuitatis, vel vicarius, aut territorii iudex, tale nefas commissum agnouerit: si nobiles fuerint fortasse personæ, quos iudex distringere aut separare non possit, nostris id auditibus confestim publicare non differat: vt seueritatem legis, quam merentur, excipiant. Nam si minoris loci personæ sunt, iudex eos continuò separare nequaquam moretur. Ita vt tam mulier, quæ se adulterio extra voluntatem mariti prioris in coniugium copulauit, quàm etiam ille qui eam sibi assumere vxorem præsumpsit, in potestate tradantur anterioris mariti vt quid de eis facere voluerit, sui sit incunctanter arbitrii. Si tamen causam inter priorem maritum & vxorem adhuc inauditam manere constiterit, aut si idem maritus alteri se mulieri in matrimonio non coniunxerit. Certe si maritus vxorem iniuste reliquerit, & donationem dotis amittat, quam ei contulerat, eidem mulieri proculdubiò profuturam, & de rebus eiusdem mulieris nihil se habiturum esse cognoscat. Sed quicquid etiam de facultate ipsius mulieris vel alienasse vel fraudasse dinoscitur, ad integrum distringente iudice mulieri restituat. Quòd si mulier sub metu viri sui consistens, quo-

quocunque argumento persuasa siue decepta, aliquam de suis rebus, in nomine illius viri qui eam reliquit, scripturam conscripserit, huiusmodi scriptura nullam omnino firmitatem habebit: sed vniuersa, quæ per eandem scripturam mulier dederat, iuri suo perenniter vindicabit.

II. NOV. EMD. FLS. CHDS. REX.

Ne inter coniuges diuortium fiat.

SI alienam coniugem violare, sine crimine non est; quanto magis illam contemnere, quā sponte sua vnusquisque possidendā sortitus est? Quia ergo plerosque tam præcipites habet, vel rerum ambitio, vel effrænata libido: vt quadam fraude, coniugibus suis spretis, alias videantur vxores appetere, constitutionis huius est perenniter forma seruanda. Vt nullus virorum, excepta manifesta fornicationis causa, vxorem suam aliquādo relinquat; & neque per testem neque per scripturam, siue sub quocunque argumento, facere diuortium inter se & suam coniugem audeat. Sed si adulteram maritus dixerit fortasse redarguendam, iuxta legem aliam, eius publice scelere comprobato, à iudice sibi faciendi de ea quod voluerit, sit illi potestas. Certe si conuersionis ad † dominum voluntas extiterit, communem assensum viri scilicet & mulieris sacerdos euidenter agnoscat: vt nulla postmodum cuilibet eorum ad coniugalem aliam copulam reuertendi excusatio intercedat. Quòd si aliter quisque vxorem suam spernens, quamcunque calliditatem scripturarum ab ea sibi suisque † voluntatibus profuturam exegerit, non solùm tale vinculum quandoque repertum fuerit, nihilominus firmitatem habebit: sed eadem mulier, tam facultatem suam quàm dotem ab ipso viro acceptam sibi in omnibus vindicabit: & si quid aliud facultatis eiusdem pessimi viri fuerit, cunctis eorum filiis ad integrum pertinebit. Quòd si aut communes filii, aut eiusdem viri ex cōiugio præcedenti non fuerint, vniuersam viri facultatem mulier quæ per nequitiam illius à coniugio resoluta est, incunctanter poterit optinere. Et hanc causationem vel accusationem, si mulierem constiterit fortasse defunctam, eius filii in cuiuscunque voluerint proponendi iudicio licentiam habituri sunt: vt reperto tali crimine vir vtique huius sceleris istius legis mulctetur sententia, & omnibus filiis, seu ex eodem pari coniugio, siue ex præcedenti ipsius viri, vt diximus, procreatis, æqualiter facultas eius optinenda patescat. Certè si nec communes filii, nec ex priori ipsius viri coniugio geniti superstites extiterint: & ea forsitan mulier, quæ relicta est, ex priori digno coniugio filios videatur habere, ipsis proculdubio licitum erit maternam vocem asserere: vt eorum instantia cum fuerit, iuxta præsentem legem, scelerati persona damnata, facultatē eius indubitanter optineant. Iam verò si prædictarum personarum, vel viri vel mulieris, secundum præfatum ordinem, filii deesse noscuntur; contemptæ mulieris hereditatem tunc recte propinquis eius capiendi licitum erit, si despectum propinquæ vindicaturi, spernentis viri præsumptionem legaliter condemnandam institerint. Maritus autem, qui vel diuortii vel securitatis à coniuge scripturam quamlibet exegerit, seu fortasse non exigens, contempta tamen vxore, aliam sibi vxorem assumpserit, ducentis publice verberibus flagellatus, ac turpiter decaluatione fœdatus, aut perpetuo condemnetur exilio, aut si donare illum cuicunque principis potestas elegerit, in suo consistat arbitrio. Sed & mulier, quæ sciens, aut occasione qualibet agnoscens, virum habere superstitem vxorem, eius vanitati consenserit, vt ipsi se in coniugio copulet, illi protinus mulieri tradenda est. quæ contempta ab eodem marito, quem illa sortita esse dinoscitur: ita vt vita tantum concessa, faciendi de ea quod elegerit, sit illi libertas. Certe si post mulieris obitum, filiorum eius assertione tale nefas fuerit comprobatum; aut si filii desunt, à propinquis heredibus extiterit huius rei negotium persequutum: ipsis similiter præuaricatrix mulier tradatur in potestatem. vt eodem iudicio, quo mulier contempta debuerat, de persona eius, absque mortis interitu, sententiam ferat. Sane, quia per mulieres etiam, huius rei interdum fieri solet scandalum, vt fauore regum vel iudicum, viros proprios spernere videantur: ideoque, si quæcunque mulier, siue principis ope, aut quocunque ingenio, seu cuiuslibet auxilio, intenderit inter se & virum suum diuortium fieri, vel ad alterius viri coniugium transire consenserit; in eiusdem legitimi viri sui cum omnibus rebus suis potestatem redacta, eadem quæ superiùs maritum pœna constringit, vel quæ de rebus eorum est sententia constituta, sceleratæ mulieris damnetur temeritas. Similis quoque & de viris forma seruabitur, qui vxorē alterius vel spōsam sibi in coniugium sociare præsumpserint. Ea tantū conditione retenta, vt si mulieris

† al. & eum

† voluptatibus.

maritus, masculorum concubitor approbatur, aut si eandem suam vxorem, ea nolente, adulterandam cuicunque viro dedisse vel permisisse conuincitur, quia tale nefas fieri nequaquã inter Christianos oportet, nubẽdi mulieri alteri viro, si volũtas eius extiterit, nullatenus inlicitum erit. Nam si in coniugio positis, vxore videlicet & marito, maritum fortè constiterit iustè cuilibet seruum addictum; si noluerit mulier manere vel habere illum in coniugali secum consortio, tandiu se nouerit castæ vitæ fræno manere constrictam, nec nubendi alteri viro concedi sibi licentiam, donec eius maritus, de quo dictum est, debitam extremæ vitæ mortem exsoluat.

†RCDS. III. FLS. † CHDS. REX. 10

Ne inter sponsos discidium fiat.

AEquali placet trangressum damnatione mulctari, quod illæsum æquali præstabat dignitate manere. Igitur iuxta præsentem superiorem legem de viris & mulieribus sponsatis tam in personis quàm in rebus forma seruanda est. qui post arrarũ traditionem, aut factam secundum leges definitionis sponsionem, coniugale fœdus contẽnentes, aliis se personis in coniugium copulauerint, seu sine pari consensu aut ægritudinis fortasse manifesto periculo, ad religionis propositum, calliditate magis quam deuotione conuersationis, aspirare præsumpserint, superiorem legem præcipimus permanere. 20

DE ORIGINE NATVRALI, LIBER QVARTVS.

Titulus I.

DE GRADIBVS.

30 40

I. ANTIQVA.

De primi gradus natura.

PRimo gradu continentur superiori linea, pater, mater: inferiori filius, filia: quibus nullæ aliæ personæ iunguntur.

II.

De secundi gradus affinitate.

50

SEcundo gradu continentur superiori linea, auus, auia: inferiori nepos, neptis: transuersa, frater & soror. Quæ personæ duplicantur: auus enim & auia, tam ex patre quàm ex matre. Nepos, neptis, tam ex filio quàm ex filia. Frater & soror, tam ex patre quàm ex matre accipiuntur. Quæ personæ sequentibus quoque gradibus similiter per substantiam earum, quæ in quoquo gradu consistunt, ipso ordine duplicantur: & istæ personæ in secundo gradu ideo duplices appellantur, quia duo aui & paternus & maternus. Item duo genera nepotum sunt, siue ex filio siue ex filia procreati. Frater & soror ex transuerso veniunt, id est, frater patris, aut frater matris, qui aut patruus, aut auunculus nominantur. Qui & ipsi hoc ordine duplicantur.

III.

III.

De tertii gradus parentela.

TErtio gradu veniunt suprà, proauus, proauia, infrà, pronepos, proneptis: ex obliquo; fratris sororisque filius, filia, Patruus & amita, id est, patris frater & soror. Auunculus & matertera, id est, matris frater & soror.

IV.

De quarti gradus consanguinitate.

10 QVarto gradu veniunt suprà, abauus, abauia: infrà, abnepos, abneptis: ex obliquo, fratris & sororis nepos, neptis. Frater patruelis, soror patruelis .i. patrui filius filiave, Consobrinus, & consobrina, id est, auunculi & materteræ filius, filia, amitinus, amitina, id est, amitæ filius, filia. Itemque consobrini, qui ex duabus sororibus nascuntur. Quibus adcrescit patruus magnus & amita magna, id est, aui paterni frater & soror. Auunculus magnus & matertera magna, id est, auiæ paternæ & maternæ frater & soror. Hic plus exponi opus non est, quàm lectio ista declarat.

V.

De quinti gradus origine.

20 QVinto gradu veniunt, supra quidem, atauus, atauia: infra, adnepos, adneptis: ex obliquo, fratris & sororis pronepos proneptis. Fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consobrini, consobrinæ filius, filia. Proprius subrinus, subrina, id est, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ, filius, filia. His adcrescunt, propatruus, proamita, hi sunt proaui paterni frater, & soror, Proauunculus, promatertera, hi sunt proaui materni frater & soror. Hæ species, nec aliis gradibus, nec aliis vocabulis declarari possunt.

VI.

De sexti gradus extremitate.

30 SExto gradu veniunt suprà, tritauus, tritauia: infrà, trinepos, trineptis: ex obliquo, fratris & sororis abnepos abneptis. Fratris patruelis, sororis patruelis, amitini, amitinæ, consubrini, consubrinæ, patrui magni, amitæ magnæ, auunculi magni, materteræ magnæ, nepos, neptis, Proprii subrini filius, filiave, qui consubrini appellantur. Quibus ex latere adcrescit propatrui proamitæ proauunculi, promaterteræ filius, filia. Abpatruus, abamita. hi sunt abaui paterni frater, & soror. Abauunculus, abmatertera. hi sunt abaui materni, frater & soror. Hęc quoq; explanari amplius nõ possit, quã auctor ipse disseruit.

VII.

De personis septimi generis quæ legibus non tenentur.

40 SEptimo gradu qui sunt cognati, recta linea supra infraque, propriis nominibus non appellantur, sed ex transuersa linea continentur: fratris sororisue abnepos abneptis, consobrini consobrinæ, filii filiæ. Successionis autem idcirco gradus septem constituti sunt: quia vlteriùs per rerum naturam, nec nomina inueniri, nec vita succedentibus propagari potest.

II. TITVLVS.

DE SVCCESSIONIBVS.

10

I. ANTIQVA

Vt sorores cum fratribus æqualiter in parentum hereditate succedant.

SI pater vel mater intestati discesserint, tunc sorores cum fratribus in omni parentum facultate, absque aliquo obiectu, æquali diuisione succedant. 20

II. ANTIQVA.

Quod in hereditatis successione filii primi sunt.

IN hereditate illius qui moritur, si intestatus discesserit, filii primi sunt. Si filii desunt, nepotib. debetur hereditas. Si nec nepotes fuerint, pronepotes ad hereditatẽ vocẽtur. Si vero qui moritur, nec filios nec nepotes, seu patrẽ vel matrem relinquit, tunc auus aut auia hereditatem sibimet vindicabit.

III. NOV. EMD.

Si de superiori vel inferiori genere directi ordinis personæ defuerint, tunc à latere venientes facultatis capiant portionem.

QVando supradictæ personæ desunt, quæ aut de superiori aut inferiori genere discreto ordine veniunt, tunc illæ personæ quæ sunt à latere constitutæ requirantur, vt hereditatem accipiant defuncti, qui intestatus discesserit. Nam illæ personæ quæ sunt à longioribus constitutæ, nihil se existiment illis prioribus posse repetere. 30

IV. ANTIQVA.

Qui succedere possint in eorum facultatibus, qui nec scriptis nec testibus suam alligant voluntatem.

DE successionibus eorum qui sic moriuntur, vt nec donationem nec vllum faciant testamentum, nec præsentibus testibus suam ordinent voluntatem; qui gradu illis proximi fuerint, eorum optinebunt hereditatem. 40

V. FLS. CHDS. REX.

De successione fratrum & sororum, siue illorum qui de diuersis parentibus generantur.

QVi fratres tantummodo & sorores relinquit, in eius hereditate fratres & sorores æqualiter succedant: si tamen vnius patris & matris filii esse videantur. Nam si de alio patre vel de alia matre, alii esse noscuntur, vnusquisque fratris sui aut sororis, qui ex vno patre aut ex vna matre sunt geniti, sequantur hereditatem. Filii tamen qui ex diuersis patribus, & vna matre sunt geniti, ad accipiendam maternam facultatem æquali successione deueniant. Similiter quoque hi, qui de diuersis matribus & vno patre oriuntur, diuisionis ordinem teneant. 50

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si is qui moritur, auos relinquat aut auias.

QVotiens qui moritur, si auum paternum & maternum relinquat, tam ad auum paternum quàm ad auum maternum hereditas mortui vniuersa pertineat. Si autem qui moritur, auum paternum & auiam maternam reliquerit, æquales capiant portiones. Ita quoque erit, si auum maternum & paternam auiam, qui moritur, relinquere videatur. Et hæc quidem æquitas portionis de illis rebus erit, quas mortuus conquisisse

se cognoscitur. De illis vero rebus quas ab auis vel parentibus habuit, ad auos directa linea reuocabitur hereditas mortui.

VII.

Si is qui moritur, sorores relinquat patris aut matris.

QVi moritur, si tantummodo amitam, hoc est, patris sororem, & materteram, hoc est, matris sororem relinquit, & intestatum cũ obisse contigerit, æquali iure succedant in hereditatem defuncti, qui intestatus discesserit.

VIII. ANTIQVA.

10 *Si is qui moritur, filios fratris vel sororis relinquere videatur.*

QVi moritur, si fratres aut sorores non reliquerit, & filios fratrum & sororum reliquerit: si ex vno fratre sit vnus filius, & ex alio fratre vel sorore forsitan plures, omnem hæreditatem defuncti capiant, & æqualiter per capita diuidant portiones.

VIIII. FLS. CHDS. REX.

Quod in omni hereditate femina accipi debeat.

FEminæ ad hereditatem patris vel matris, auorum vel auiarum, tam paternorum quã maternarum, ad hereditatem fratrum vel sororum, siue ad has hereditates quæ à patruo vel à filio patrui, fratris etiam filio vel sororis relinquantur, æqualiter cum fratri-
20 bus veniant. Nam iustum omnino est, vt quos propinquitas naturæ consociat, hereditariæ successionis ordo non diuidat.

X. ANTIQVA.

Item vt in omnem hereditatem femina accipi debeat, & quod qui gradu alterum præcedit, ille successionem vicinior capiat.

HAs hereditates, quæ à materno genere venientibus, siue auũculis, siue consobrinis, seu materteris relinquuntur, etiam feminæ cũ illis qui in vno propinquitatis gradu æquales sunt, æqualiter partiantur. Nam omnem hereditatem, qui gradu alterum præcedit optineat.

30 XI. ANTIQVA.

De successione mariti & vxoris.

MAritus & vxor tunc sibi hereditario iure succedant, quando nulla affinitas vsque ad septimum gradum de propinquis eorum vel parentibus inueniri poterit.

XII. ANTIQVA.

De hereditate clericorum vel monachorum.

CLerici vel monachi, siue sanctimoniales, qui vsque ad septimum gradum non reliquerint heredes, & sic moriuntur, vt nihil de facultatibus suis ordinent: ecclesia sibi
40 cui deseruierint, eorum substantiam vindicabit.

XIII. ANTIQVA.

Vt post mortem matris filii in patris voluntate consistant, & quid de rebus filiorum agere conueniat patrem.

PAtre mortuo filii in matris potestate consistant. Quod si marito superstite vxor forsitan moriatur, filii qui sunt de eodem coniugio procreati in patris potestate consistant, & res eorum, si nouercam non superduxerit, ea conditione possideat, vt nihil exinde aut vendere, aut euertere, aut quocunque pacto alienare præsumat; sed omnia filiis suis integra & intemerata conseruet. Fructus tamen omnes cum filiis suis pro suo iure percipiat, & vnà cum ipsis filiis suis, communibus consumat expensis. Quod si pater nouercã superduxerit, quia valde indignum est, vt filii eius, patris potestate vel guber-
50 natione relicta, in alterius tuitionem deueniant, filios suos pater ille qui nouercam induxerit, nõ relinquat: sed filios & res eorum, iuxta superiorem modum tuitionis, ordine regat. Ita tamen vt inuentarium, de rebus filiorum suorum, manu sua conscriptum coram iudice, vel heredibus defunctæ mulieris, strenuè faciat, & tali se placiti cautione in heredum illorum nomine constringat, quibus tutela ipsa pertinere, si pater defuisset, legitime poterat: vt nihil de rebus filiorum suorum euertat, sed filiorum suorum vitam sollicito voto vel actu seruare intendat: & res eorũ absq; aliqua perditionis diminutione tuendas accipiat, si tamen voluerit. Quod si pater ipse, qui nouercam duxerit, tuitionem

suscipere filiorum noluerit, tunc à iudice propinquior ex matre tutor eligendus est, qui tuitionem pupillorum accipiat. Cum verò filius duxerit vxorem, aut filia maritum acceperit, statim à patre de rebus maternis suam accipiat portionem: ita vt vsufructuario iure, patri tertia pars prædictæ portionis relinquatur. Pater autem tam filio quam filiæ, cum xx. annos ætatis impleuerint, mediam ex eadem, quam vnumquemq; cõtigerit, de rebus maternis restituat portionem, etiamsi nullis nuptiis fuerint copulati. Medietatem verò, dum aduixerit, pater sibi vindicet, filiis post obitum relinquendam. Qui autem nouercam superduxerit, omnes facultates maternas filiis mox reformet; ne, dum filii cum rebus suis ad domum transeunt alienam, nouercæ suæ vexentur iniuriis. Eadem quoq; & de nepotibus forma seruetur. Quod si pater de his rebus aliquid euerterit, aut super tempus, quod constitutum est, res filiorum tenere præsumpserit, omnia de rebus eius, filiis illis, de cuius matre res esse videbuntur, & reddenda sunt omnimodis & sarcienda. 10

XIIII. ANTIQVA.

Si mater in viduitate permanserit, æqualem inter filios capiat portionem, & quid de rebus filiorum agere conueniat matrem.

MAter si in viduitate permanserit, æqualem inter filios suos, id est, qualem vnusquisque ex filiis suis vsufructuario iure de facultate mariti habeat portionem, quã vsque ad tempus vitæ suæ vsufructuario iure possideat. Ceterum nec donare, nec vendere, nec vni ex filiis conferre præsumat. Quòd si eam portionem filii, matrem euertere, seu per negligentiam, siue per odiũ, fortè perspexerint, ad Comitẽ ciuitatis, vel ad iudicem referre non differant; vt matrem suam contestatione commoneant, ne res quas vsufructuarias accepit, euertat. Nam vsum fructum quẽ ipsa fuerat † interceptura, dare cui voluerit filio vel filiæ non veretur. Sed & quod de ipso vsu sibi debito iustè conquirere potuerit, faciat quodcunq; illi omnimodis iustissimè placuerit. Verùm si ex ea vsufructuaria portione aliquid probatur euersum filiis post mortẽ matris de eius facultatib. sarciatur. Post obitum verò matris, portio, quam mater acceperat, ad filios æqualiter reuertatur, quia non possunt de paterna hereditate fraudari. Quòd si mater ad alias nuptias fortè transierit, ex ea die vsufructuariam portionem, quam de bonis mariti fuerat cõsecuta, filii inter reliquas res paternas, qui ex eo nati sunt coniugio, vindicabunt. 20 30

† al. percepitura.

XV. ANTIQVA.

Ne vxor sibi vindicet, quod maritum cum seruis eius acquisisse constiterit.

MAritus si cum seruis vxoris suæ aliquid adquisierit, vel in expeditione aliquid lucri fuerit consecutus, nihil exinde vxor à viro præsumat repetere, nec ipso viuente, nec post eius obitum: sed vir qui vxorẽ suam secundũ sacram scripturam habet in potestate, similiter & in seruis eius potestatem habebit, & omnia quæ cũ seruis vxoris suæ vel suis in expeditione acquisiuit, in sua potestate permaneat. Pro eadem scilicet ratione: quia si ipsi serui, dum cum domino suo in expeditione cõuersabantur, aliquid admisissent fortè dampnosum, ille qui eos secum duxerat, & ei aliquid fecerant augmẽti, ipse pro eis & responsum daturus esset, & compositionem, si culpabiles fuissent inuẽti. Vnde bene iubetur, vt sicut lucrum, ita & dampnum ad se dominus nouerit pertinendum. 40

XVI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his quæ vir & vxor in coniugio constituti conquirere potuerint.

DVm cuiuscunque dignitatis aut mediocritatis mariti persona & † vxoris fuerit nobiliter atque competenter adiuncta, & pariter viuentes aliquid augmẽtauerint, vel in quibuscunq; rebus quidpiã profligasse visi fuerint, atq; perueniat vt vnus ex his maioris rei & facultatis dominus sit: de omnibus augmentis, aut profligationibus pariter conquisitis, tantam partem vnusquisq; optineat, quantam eius facultatem fuisse omnimodis sibi debita vel habita possessio manifestat. Ita vt si æquales abundantiæ domini sunt, pro paruis rebus contentionis intemperantiam non assumant. Quia difficile est, vt in tanta æquitate facultas eorum possit æquari, ne in quocunque videatur vna pars alteri superesse. Nam si euidenter vnius facultas alterius possibilitatem transgredi videatur, vt superiùs dictum est, iuxta quantitatẽ debitę possessionis erit & diuisio portionis. Quã sibi post vniuscuiusq; mortem vindicabit persona superstes, & aut filiis suis aut propriis relinquat heredibus, aut certe de ea facere quod voluerit licentiam optinebit. Eadem 50

† al. vxori.

quoque

quoque ordinationis forma, tam in viris quàm in vxoribus, erit omnimodis obseruanda. De illis autem rebus, quibus in amborum nomine inueniuntur scripturæ confectæ, iuxta conditionem ipsius scripturæ, pertineat illis & diuisio rei & possessio iuris. Quod verò maritus, aut de extraneorum lucris, aut in expeditione publica acquisiuit, aut de principis, aut patroni, atque amicorum collatione promeruit, filii vel heredes eius ad integrũ vindicabũt; aut quod exinde voluerit iudicare, licenter illi erit plenam potestatem habere. Similis & in mulieribus conditio erit, si quorumcunque munere videantur aliquid percepisse.

10 XVII. FLS. GLS. † RCDS. REX. † CHDS.

De paruulo qualiter hereditatem capere possit.

INterdum rem dubiam, nisi ratiocinationis disceptatio deducat in lucem, frequenter hanc ambiguitas præcipitat in errorem. Contendunt namque plurimi, si genitus infans, non longe defunctus, hereditatis parentum possit iura sortiri: quorum litibus hos ponit ratio modos. Naturæ ratio ita condita manet, taliq; vsu decurrit, ne is qui nascitur, prius aliud quam se suscipientem assumat heredem: & de tenebris genitalibus prodiens, illarum rerum sentiat tactum, quarum hunc partibus constat esse concretum. Quo ergo ordine, liberè capiet hereditatem terrenæ possessionis, qui vix extremæ capit primordia lucis? Quique sortitus vix est vsum elementorum, quibus concretus est, quo- 20 modo sortietur bona rerum, ad quarum dominium natus non est? quémque non hereditauit producta lux cœli, qualiter mortis contractu improuisa ditabit portio mundi? Quáve etiam ratione aggredietur viuẽtium iura, cui vicinius fuit, mortem adisse quàm vitam? Sicque naufragus in medio lucis angustias mox genitales exiit, mox fatalibus lapsus est in tenebris. Vt ergo proximis parentibus ad successionem huius aditus referetur, & ipsa defuncti vita comprobetur, si verè clara sit vita, atque hanc ipsam licet parui temporis vitam comitetur æternæ participatio vitæ, non aliter in vtroque sexu hereditatem capiat qui nascitur, nisi post natiuitatis ortum, & sacri baptismatis gratiam cõsequatur, & decem dierum spatiis vixisse probetur: vt successoris patris vel matris persona, quæ per hunc paruulum terrenæ cupit hereditatis acquirere commoda, antè morituro æternæ mansionis præparet vitam, & ita demum assequatur viuens cum rebus la- 30 bantibus terram. Sicque salutari commercio, dum hereditat ille cœlum, hereditet iste sæculum: dum illi prouidentur cælestia, isti permittantur adire terrena: dumque assequitur ille vitalia, conquirat iste caduca. Vt & si defunctus terrena huius nõ potuit possidere; terreno saltem comparato iure, cœleste lucrum valeat optinere.

XVIII. FLS. CHDS. REX.

Qualiter hereditatem paruuli parentes assequi possunt.

PAtre defuncto si filius filiave decem siue amplius vel infra diebus viuens baptizatus ab hac vita discesserit, quicquid ei de facultate patris competere poterat, mater sibi 40 debeat vindicare. Itemque matre defuncta non aliter defuncti filii portionem pater optineat, nisi natum filium filiamve decem diebus, siue amplius, vel infra vixisse, fuisseque baptizatos edoceat. Ita vt pater aut mater, quibus ista successio competit, si filios nõ reliquerint, integram & intemeratam eandem luctuosam hereditatem, diuidendam omnibus nepotibus derelinquant, nec meliorandi quemcumque nepotum amplius quam de tertia parte huius rei habeant potestatem. Nam si ecclesiis vel libertis seu cuilibet largiri de eadem facultate voluerint, de quinta parte, secundum superiorem legẽ, potestatem habebunt. Sin autem nec filii, nec nepotes, nec pronepotes superstites extiterint, quod de eadem facultate facere vel iudicare voluerint, habeant potestatem. Quòd si intestati decesserint, tunc alii parentes defuncti patris aut matris, qui gradu 50 proximiores fuerint, prædictam facultatem proculdubio consequantur. Ita vt mortuo filio, si pater qui filii defuncti successionem capierit, intestatus discesserit, heredibus patris ex lege propinquioribus eadem facultas pertineat. Similiter & si mater luctuosam defuncti filii hereditatem capierit, & intestata discesserit, omnis successio eiusdem facultatis ad propinquos mulieris heredes pertinere debebit. Ex conditione seruata, vt nepotes ex filio vel filia, qui patre vel matre superstite mortui fuerint, integrã de rebus aui vel auiæ, quam pater vel mater eorũ si vixisent fuerant habituri, percipiant portionem. Quod si filius, habens vxorem & filios, patre viuente discesserit, antequam ei pater suus, omnem portionem, quæ ei contingebat, implesset: & filii, quos reliquerat, viuente auo mortui fuerint, tunc illa relicta hoc tantummodo accipiat, quod in ma-

ritum pater antea sequestrauit. nec plus illa vidua à socru vel cognatis requirat. Si verò filius cum patre in cōmune viuens, nihil ab eo portionis acceperit; tunc illa vidua tantū-modo accipiat, quod ei tēpore nuptiarū maritus eius donationis titulo noscitur cōtulisse. Si verò filius patri seruans obedientiā, res quæ ei de materna successione cōpetebāt, patrem possidere permiserit: & postmodum eandem facultatem filio debitam, quam pater possidebat, idem filius vxori suæ vel cuicunque concesserit: firma talis donatio in nomine vxoris, & cuiuscunque conscripta manebit, si tamen filii de eodem coniugio non fuerint. Nam si filii superstites extiterint, ordo superioris legis incunctanter seruandus est.

XVIIII. FLAVIVS GVNDEMARVS REX.

De posthumis.

DIuini principatus quodammodo peragimus vicē, cum necdū genitis misericordiæ porrigimus opem. Ideoq; quicunq; vir præuentus sorte fatali fœtu grauidam cum filiis reliquit vxorem, eum qui nascetur postmodum, cum cæteris qui nati sunt, fieri cēsemus heredem. quod si nusquam fortè reliquerit sobolem, & suam quibuslibet donauerit facultatem, quarta rerum portio his diuidenda seruetur. Tres verò quæ super sunt, posthumus absque dubio sortietur. Quòd si vir & vxor in coniugio positi, antequam filios habeant inuicem sibi vnus in alterius nomine, de facultate propria donationis faciant scripturam & post huius testationis ordinem filios talibus habere contingat: talis parentum testatio, si filii superstites extiterint, omnino non valeat, sed ex toto huius tam indiscretæ ordinationis voluntate disrupta, debitam sibi omnem parentum facultatem filii accipiant & assumāt: de quinta tantùm parte parentibus, si aliquid inde testasse contigerit, potestate concessa. Ceterum si vnus ex ambobus, id est, vir aut vxor, antequam vnius copulæ societatem adissent, quicunque ex ambobus in alterius nomine scripturam de rebus suis probatus fuerit conscripsisse, omni vigore valitura consistat: & talis testatio per eorum vocem, qui postea ex illis nati fuerint, non erit vllo modo conuellenda.

XX. FLS. RCDS. REX.

Vt qui filios non reliquerit, faciendi de rebus suis quod voluerit, habeat potestatem.

OMnis ingenuus vir atque femina, siue nobilis siue inferior, qui filios vel nepotes aut pronepotes non reliquerit, faciendi de rebus suis quicquid voluerit, indubitanter licentiam habebit: nec ab aliis quibuslibet proximis ex superiori vel ex transuerso venientibus poterit ordinatio eius in quocunque conuelli. quia recta linea decurrens non habet originem, quæ successione naturæ hereditatem possit accipere. Ex intestato autem, iuxta legum ordinem, debitam sibi hereditare poterunt successionem.

III. TITVLVS.

DE PVPILLIS ET EORVM TVTORIBVS.

I. FLS. RCDS. REX.

Quòd vtroque relictus parente, pupillus vocetur.

DIscretio pietatis est, sic consultum ferre minoribus, vt iustæ possessionis dominum sustinere damna non patiamur. Ob hoc licet hactenus, à patre tantum relicti paruuli filii, pupilli nuncupentur: tamen quia nō minorem curam erga filiorum vtilitatem, matrem constat frequenter impendere, ideo ab vtroque parente, hoc est, patre vel matre infra XXV. annos, filios post mortem relictos, pupillos per hanc legem decernimus nuncupandos.

II. FLS.

II. FLS. CHDS. REX.

Ex quo incipiant computari anni in actionibus pupillorum.

QVotiens de amissione rerum intentio vertitur, illos annos in pupillorum actionibus computandos esse censemus, quibus parentes illorum, pater videlicet aut mater, re caruisse noscuntur: id est, vt ex eo tempore cum pupillaribus annis ad quinquagenarii summam pertendant, de quo à prædictis eorum parentibus esse rem constat amissam. Si verò parentes pupilli dum viuerent, rem per xxx. annos amiserint, pupillus propter hoc vltra loqui non poterit.

III. ANTIQVA.

Qualiter pupillorum tutela suscipiatur, vel de rebus eorum quæ pars tutoribus detur.

SI patre mortuo, in minori ætate filii relinquantur, mater eorum tutelam si voluerit, suscipiat: si tamen in viduitate permanserit, ita vt de rebus filiis debitis inuentarium faciat, per quod postmodum filii hereditatem sibi debitam quærant. Quòd si mater alium maritum acceperit, & aliquis de filiis iam ad perfectam, id est, vsque ad xx. annorum perueniat ætatem, ipse iuniores fratres sua tuitione defendat, & res eorum nec ab ipsis, nec ab aliis permittat euerti, nec aliqua negligentia deperire. Quòd si eas ipse fortè consumpserit, aut vendiderit, vel donauerit, aut per negligentiam suam perire permiserit: cùm fratres adoleuerint, ea, quæ per negligētiam suam deperierint, de sua illis portione restituat. Cui tamen de fructibus ad victum præsumendi partem decimam non negamus: vt non hæc, quæ debet minoribus reseruare, nimiis euertat expensis. Si quis verò de suo pro communibus necessitatibus aut negotiis expensas fecerit, facta præsente iudice ratione, de ea quæ ipsis à patre communis relicta est substantia, quod expenderit, consequatur. Quòd si fratres eius ætatis vel meriti non fuerint, qui defensionem suscipiāt orfanorum, tunc patruus vel patrui filius, tutelæ, qualem de fratribus constituimus, †conditionem suscipiat. Quod si nec patruus, nec patrui filius, qui digne tutelam suscipiat orfanorum fuerint, tunc tutor ab aliis parentibus in præsentia iudicis eligatur: & siue mater tutelam, siue quicunque susceperit, præsentibus testibus vel propinquis, de omnibus rebus quas pater reliquit, breuis factus trium vel quinque testium subscriptione firmetur: & præsentibus ipsis qui ad breuem faciendum testes interfuerint, Episcopo aut presbytero quem parentes elegerint, breuis commendetur, minoribus dum adoleuerint reformandus. Statuentes etiam, vt si quæ contra minorum personas aduersæ accesserint actiones, his intentionibus tutor si elegerit, debet parare responsum. Certè si neglexerit, repetenti quæ postulat à iudice restituantur: saluo tamen minorum negotio, dum adoleuerint, ad integrum reformando. Ille verò qui ad præsens rem ipsam petere cœperat, si in iudicio, dum ipse minor adoleuerit, ab eodem fuerit victus, id quod acceperat, cum retroactorum temporum fructibus siue seruitiis, ipsi minori aut parentibus eius, seu ad quem ipsa facultas iustè transierit, vel cui collata fuerit, indubitanter restituat: & pro præsumptione sua, quia quod in iudicio petierat vindicare non valuit, insuper x. solidos coactus exsoluat. Nam & si tutor pro pupillorum lucris vel eorum rebus intendere vel causare voluerit, licentia illi indubitata manebit. Quòd si negotia pupillorum, negligentia tutoris fuerint vitiata vel deperdita, pupillis eam vicem ad futurum permittimus reparandam.

† tuitionem.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne tutores ab his quos in tuitione habent quascunque scripturas extorquere sinant.

DVm minorum ætas in annis pupillaribus constituta, nec se, nec bona sua regere possit; bene legibus est decretum, eos, sub tutoribus esse, & in eorum negotiis, quot statuti anni debeant computari. Quia verò quidam tutores, aut persuasione, aut indignatione circumueniunt eos, quos tueri gratissimè debuerunt, & de rebus reddendæ rationis securitates accipiunt, vel certè diuersarum obligationum scripturas ab illis exigendas insistunt; quo extinctis vocibus eorum, quæ illis competunt, nunquam inquirere vel recipere permittantur: Ideò, vt melioris mercedis partem nostra clementia consequatur, dum competentem curam eisdem minoribus irrogare perpenditur, hæc custodienda modis omnibus conditio ordinatur: vt siue in minori ætate, seu etiam quamuis quartumdecimum ætatis annum videantur pupilli transire: tamen si tutores adhuc, vel ipsos, vel eorum res in sua potestate noscuntur habere; quamcunque scri-

pturam securitatis, aut alicuius obligationis atque transactionis, ipsis tutoribus, vel cuicunque personæ, factione tutorũ fecisse reperiantur, omnia inualida & exinanita penitus reputentur. Cum vero tempus illud aduenerit, quando eum qui sub tuitione fuit rem in sua potestate oporteat redigere, tunc ille tutor coram sacerdote vel iudice, pupillo de cunctis rebus reddita ratione, ab eo quem tuitus est securitatis scripturam procuret accipere. Sicque remota omni occasione pressuræ, aut recipiat pupillus quod iustè sibi deberi cognouerit, aut libero arbitrio de rebus suis, vtrum cessionem, an qualem voluerit ordinare definitionem, plenam habeat libertatem. Si verò proueniat, vt cum in tuitione est, mortali langore vexetur; quid de sibi debitis rebus iudicare elegerit, à decimo ætatis suæ anno, iuxta ordinem qui in alia lege est definitus, plenissimam potestatem habeat. De rebus verò tutoris seu viuens siue moriens, idem tutor eas an filiis, an quibuscunque personis reliquerit, si pupillis reddita ratio non fuerit, iuxta inuentarium quod tempore acceptæ tuitionis est factum, siue quod euidenter apud tutorem fuisse extiterit manifestum, qui res tutoris habuerint, pupillis indubitanter omnia reformabunt. Huius sane legis remedium cunctis pupillis dabit indubitanter consultum: excepto si † aliud tempus aduenerit, quando eorum vocem quinquagenario numero lex sopiri decreuit.

† illud.

IIII. TITVLVS.

DE EXPOSITIS INFANTIBVS.

I.

Vt pro exposito infantulo ingenuo seruiat qui proiecit.

SI quis puerum aut puellam vbicunque expositum misericordiæ contemplatione collegerit, & nutritus infans à parentibus postmodum fuerit agnitus; si ingenuorum filius esse dinoscitur, aut seruum vicarium reddat, aut precium. Quod si facere fortasse neglexerint, à iudice territorii de proprietate parentum expositus redimatur, & parentes huius impietatis auctores exilio perpetuo relegentur. Si verò non habuerint vnde filium redimere possunt, pro infantulo seruiat, qui proiecit; & in libertate maneat propria, quē seruauit pietas aliena. Hoc verò facinus cum fuerit vbicunque commissum, iudicibus & accusare liceat & dampnare.

II. ANTIQVA.

Si seruus vel ancilla consciis vel nesciis dominis proiicere videantur infantem.

SI seruus vel ancilla, in fraudem fortasse dominorum infantem exposuerint, & ipsis insciis infantem proiecerint; infans cum fuerit nutritus tertiam partem precii nutritor accipiat. Ita vt iuret aut probet dominus, se quòd serui sui infantem exposuerint, ignorasse. Si vero consciis dominis, infans probatur fuisse iactatus; in eius, qui nutriuit, potestate permaneat.

III. ANTIQVA.

Qui à parentibus infantulum acceperit nutriendum, quantum mercedis pro nutritione accipiat præmium.

SI quis à parentibus infantulum acceperit nutriendum, vsque ad decem annos, per singulos annos, singulos solidos pretii pro nutrito infante percipiat. Si verò decimum annum ætatis excesserit, nihil postea mercedis addatur: quia ipse qui nutritus est, mercedem suam suo potest compensare seruitio. Quòd si hanc summam, qui repetit, dare † voluerit, mancipium in nutrientis potestate permaneat.

† noluerit.

V. TITVLVS.

DE NATVRALIBVS BONIS.

IIII.

IIII. *De filiis ex diuersis parentibus natis, & qua discretione parentum assequantur hereditatem.*
V. *De his quæ filii patre viuente vel matre videntur acquirere.*
VI. *De coercitione Pontificum, qui pro rebus, quas à suis ecclesiis auferunt, tricennium intercessisse causantur.*
VII. *Ne hi qui retento ecclesiæ obsequio manumittuntur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.*

I. FLS. CHDS. REX.

10 *De non exheredandis filiis, & quod iudicium ferant parentes de facultatibus suis.*

DVM inlicita quæque perpetrari cognoscimus, legem ponere secuturis opportunè compellimur. Pleriq; enim indiscrete viuentes, suasque facultates interdum vel causa luxuriæ, vel cuiusdam malæ voluntatis assensu in personas extraneas transferentes, ita inoffensos filios vel nepotes, aut non ex graui culpa forsitan obnoxios, inanes relinquunt, vt vtilitatibus publicis nihil possint omnino prodesse, quos oportuerat cum virtute parentum iniunctũ sibi laborem inexcusabiliter expedire. Sed ne sub hac occasione aut vtilitati publicæ quãdoque depereat, quod perire non debet; aut naturalis pietas suspendatur à filiis vel nepoti-
20 bus, quam circa eos exerceri competenter oportet: ideo abrogata legis illius sententia, qua pater vel mater, auus siue auia, in extraneam personam, facultatem suam conferre si voluissent, potestatem haberent; aut etiam de dote sua mulier facere quod elegisset, in arbitrio suo cõsisteret: ista magis seruetur à cunctis moderata censura: qua nec parẽtibus nec auis adimatur iudicandi de rebus suis ex toto licentia, nec filios aut nepotes à successione auorum vel genitorum ex omnibus repellat indiscreta voluntas. Igitur pater aut mater, auus aut auia, quibus quempiam filiorum vel nepotum meliorandi volũtas est, hanc seruent omnino censuram: vt super tertiam partem rerum suarum meliorandis filiis aut filiabus, vel nepotibus atque neptibus, ex omnibus rebus suis amplius nihil impendant, neque facultatem suam ex omnibus in extraneam personam trans-
30 ducant, nisi fortasse prouenerit eos legitimos filios vel nepotes non habere superstites. Hoc tamen rationis intuitu prælucente, obseruandum adiicimus: vt pater vel mater, auus vel auia, de supradicta tertia parte rerum suarum, si in nomine filiorum suorum atque nepotum aliquid specialiter scriptis conferre decreuerint, iuxta testationis eorum ordinem cuncta erunt obseruanda perenniter, qualiter testatio talium de eadem tertia portione, iuxta quod eam in singulos voluerit prælargiri, plenam & inconuulsibilem optineat firmitatem. Nec liceat filiis atque nepotibus, qui de hac tertia portione aliquid meruerint à parentibus suis vel auis percipere, quodcunque aliud iudicare, excepto si à parentibus vel auis nulla adfutura videatur pro collatis rebus testationis conditio intercessisse. Sanè si filios siue nepotes habentes, ecclesiis vel libertis aut quibus elegerint,
40 de facultate sub largiendi † facultatem habuerint extra illam tertiam portionem, quæ superius dicta est, quinta iterum pars separabitur: de qua quinta parte, iudicandi potestas illis indubitata manebit. Sed siue tertia rerum pars, quæ meliorandis filiis impendi præcipitur: siue quinta, quæ pro collatione ecclesiarum, vel libertorum, seu quorumlibet impensione, separari iubetur, de propriis tantundem rebus separabitur. Nam quod quisque ille per auctoritatem percipere meruerit principum, nullo modo in annumeratione huius tertię vel quintæ partis quolibet titulo admiscetur: sed iuxta legem aliam, qui hoc a rege perceperint, habebunt licitum, quale voluerint de collatis sibi rebus à principe ferre iudicium. Exheredare autem filios aut nepotes, licet pro leui culpa, inlicitum iam dictis parentibus erit. Flagellandi tamen & corripiendi eos quamdiu sunt in
50 familia constituti, tam auo quàm auiæ, seu patri quàm matri, potestas manebit. Nam si filius filiave, nepos vel neptis, tam præsumptuosi extiterint, vt auum suum aut auiam, siue etiam patrem, aut matrem, tam grauibus iniuriis conentur afficere, hoc est, si alapa, aut pugno, vel calce, vel lapide, aut fuste, vel flagello percutiant, siue per pedem, vel per capillos, ac manum etiam, vel quocunq; inhonesto casu abstrahere contumeliosè præsumpserint, aut publice quodcunque crimen auo vel auiæ seu genitoribus suis obiiciãt, tales siquidem manifeste cõuicti, & verberandi sunt ante iudicem quinquagenis flagellis; & ab hereditate supradictorum, si idem auus aut auia, pater vel mater voluerint, repellendi. Tamen si resipiscentes à suo excessu, veniam à suprà scriptis, quos offenderint, implorauerint, eosque in gratiã receperint paterna pietate, aut rerum suarum successo-

† Voluntatẽ.

res instituerint: neque prohiberi ab eorum hereditate, neque propter disciplinam, qua correpti sunt, infamiam poterint vllatenus sustinere.

II. NOV. EMD. FLS. CHDS. REX.

De quota parte liceat mulieribus iudicare de dotibus suis.

QVia mulieres quibus dudum concessum fuerat de suis dotibus iudicare quod voluissent, quædam reperiuntur, spretis filiis vel nepotibus, easdem dotes illis conferre, cum quibus constiterit nequiter eas vixisse: ideo necesse est illos exinde percipere commodum, pro quibus creandis fuerat assumptum coniugium. Denique constituentes decernimus, vt de dote sua mulier habens filios vel nepotes, seu causa mercedis ecclesiis vel libertis conferre, siue cuicunque voluerit, non amplius quàm de quarta parte, potestatem habebit. Nam tres partes legitimis filiis aut nepotibus, seu sit vnus siue forsitan plures, absque dubio relictura est. De tota interim dote, tunc facere quid voluerit, erit mulieri potestas, quando nullum legitimum filium filiamve, nepotẽ vel neptem superstitem reliquerit. Verumtamen feminas, quas contigerit duobus viris aut amplius nubere, atque ex eis filios procreare, non eis licitum erit dotem ab alio marito acceptam, filiis aut nepotibus ex alio viro genitis dare: sed vnusquisque filius filiave, nepos aut neptis, ex ipsa linea procreati, dotem, quam auus aut pater illorum concesserat, post mulieris obitum per omnia consequuturi sunt.

III. FLS. CHDS. REX.

De his quæ parentes tempore nuptiarum filiis dederint.

QVicquid indiscreta parentum voluntate decernitur, legali necesse est vt censura coerceatur. Idcirco, quia plerumq; parentalis calliditas exigit, id tempore nuptiarum filiis donare, quod quandocunq; voluerint auferẽdi habeant potestatem: abrogata deinceps eadem qua prædictum est, parentum calliditate, hanc perpetim legem mansuram per omnia nouerint: vt si quid seu per traditionem rei, seu per scripturam, siue donationem cuiuslibet rei, vel coram testibus traditæ, extra quod in ornamentis vel vestimẽtis, vel reliquis speciebus, sicut fieri assolet, pro dignitate nuptialiũ fœderum, ab aliis fuerit fortasse acceptum, quod vtique commodantibus erit reddendum, in mancipiis, terris, vineis, ędificiis, vestimentis atque ornamentis, fuerit à parentibus, siue nuptiarum tempore, siue post nuptias, filiis quocunque modo donatum, quodcunque inde filii iudicare voluerint in eorum consistat arbitrio. Eodem tantum ordine reseruato, vt post parentum obitum, dum filiis patuerit adeunda successio, excepto hoc quod parentes filiis suis iuxta leges fortasse donauerint, eadẽ inter heredes coæquatio fiat: vt quod nuptiarũ tẽpore filius vel filia à parentib. iuxta prædictũ ordinẽ, possidendũ accepit, & licentia sit illi exinde quod voluerit iudicandi, & post parentum obitum, adæ ratione adhibita, contropactis his, quæ tempore nuptiarum promeruit, atque heredibus cæteris eadem compensata æqualitate, quicquid superesse de parentum hęreditate constiterit, æqualiter teneant, ac sequantur diuisione.

IIII. FLS. CHDS. REX.

De filiis ex diuersis parentibus natis, & qua discretione parentum assequantur hereditatem.

SI prouenerit vnum virum plures habere vxores, atque ex omnibus filios procreare, & aliquem filiorum aut filiarum contingat intestatum ab hac vita discedere: facultatem eius, si filios non reliquerit aut nepotes, illius fratres aut sorores apprehensuri sunt, sibiq; vindicaturi, quos ex vno patre vel ex vna matre cõstat esse progenitos. Quod si ex vno patre & diuersis matribus filii nati fuerint, facultates quæ de patre venerint, illi tantũ inter se erunt æqualiter diuisuri, qui ex vno patre fuerint procreati. Similiter & si de vna matre & diuersis patribus filii nati fuerint, id præcepimus obseruari. Nam & si vna mulier de pluribus maritis filios habeat, similiter fratrum sororumque hereditatem, tam à paterna quàm à materna successione sibi debitam, eorum qui ex his intestati, vel absque prole siue nepotibus discesserint, illius tantum fratres vel sorores habituri sunt, qui vnius patris, vel matris filii filiæve fore noscuntur. Ita vt iuxta aliam legem qua constitutum est, trientem nepotes non perdere, licitum sit etiam nepotibus aut neptibus, qui patres aut matres amiserint, in omni facultate auorum vel auiarum, cum patruis aut auunculis æquales succedere. Illo tantũm

tũm

tum ordine permanente, quo superius decretum est, parentes vel auos de rebus suis filios nepotesque meliorare, aut in extraneam personam quamlibet quodcunque conferre.

V. CHDS. REX.

De his quæ filii patre viuente vel matre videntur acquirere.

FIlius qui patre vel matre viuente aliquid acquisierit de munificentia regis, aut patronorum beneficiis promeruerit, & exinde aliquid cuicunque vendere vel donare voluerit, iuxta eam conditionem, quæ in aliis nostris legibus continetur, in ipsius potestate consistat. Nec sibi aliquid, dum viuit, exinde pater vel mater vindicare præsumat. Quòd si inter leudes quicunq; nec regis beneficiis aliquid consequutus, sed in expeditionibus constitutus, de labore suo aliquid adquisierit: si communis illi victus cum patre est, tertia pars exinde ad patrem perueniat: duas autem filius qui laborauit optineat.

VI. IN NOMINE. FLS. GLS. WABA. REX.

De coercitione pontificum, qui pro rebus quas à suis ecclesiis auferunt tricennium intercessisse causantur.

DEus iustus iudex, qui iustitiam intemporaliter diligit, non vult seruire iustitiam tempori, sed tempora potiùs æquitatis lege concludit. Ipse igitur Deus, iustitia est. Deo ergo datur, quicquid a fidelibus in Dei ecclesiis iustissima deuotione offertur. Nã & fidelis quisque iustitiæ seruiens, Deo mediante, qui iustus est, vota sua astringit. Semper enim iusta vota soluenda sunt, quæ à iustitia processerunt, & per iustitiam illigata noscuntur. Deo igitur fraudem facit, qui iustitiæ aliquid subtrahit. Ergo & iustitiam rescindit, quisquis aliena vota corrumpit. Cum igitur, vt dictum est, Deus iustitia sit, qua præsumptionis insania agitur, vt de manu Dei quis auferat, quod tricennali temporum præscriptione se tenuisse contendat? Multorum enim mentes pontificum, inlicito cupiditatis ausu præcipites, quædã de his, quæ in eorum diocœsi fundatis ecclesiis, pia fidelium oblatione donantur, insatiabili rapacitatis studio, aut † iuri ecclesiæ principalis innectunt, aut donanda aliis vel sub stipendio habenda distribuunt; sicque non solum aliena disrumpunt, sed & sacrilegium operantur. in eo quòd ecclesiæ Dei fraudatores existunt. Ecclesiam quippe fraudare, sacrilegium esse à maioribus approbatur. Vnde & cum eos euidens ratio persuadeat ad reddendũ; aut tricennium in re possessa opponunt, aut non se fecisse respondent, quod decessores suos egisse non nesciunt, & tamen scita emendare refugiunt. Sicq; cupiditatem tricennio fouent, & rapacitatis studia temporum proscriptionibus cumulant: & qui admissum facinus ad momentum delere debuerunt, annosa id oppositione solidare contẽdunt. Quantę igitur impietatis ille credendus est, qui ad hoc laborat, ad hoc etiã propositionis suæ voces exaggerat, vt per tricennium se recognoscat, Deo iniuriam intulisse, quam tamẽ exacto tricennio renuat emendare? Nunc verò cũ hæc & talia nequissima, iustitiæ defensione prolata sint; nos tamen non præterita ordinamus, sed futura disponimus: nec præcedentium regum, sed nostri regni tempora definimus. Abrogata ergo deinceps totius cupiditatis licentia, nulli pontificum vltra licebit quicquam ab ecclesiis diocœsis suæ auferre, aut ablatum quodcunque per oppositionem tricennii vindicare. Non enim in hac causa deinceps tricennale tempus accipiendum est: sed quandocunque fuerit veritatis origo monstrata, iustitiam partis suæ recipiat. Quia & vt multiplex annorum series sine repetitione pertranseat, facit hoc præeminentis dura potestas: quæ sic subdita sibi sacerdotum comprimit colla, vt pro ablatis rebus intendere contra præeminentis personam nec audeant nec præsumant. Proinde ne talium silentio vox perenniter spoliatæ ecclesiæ conquiescat, licitum erit, huius præsumptionis admissum & per quemcunque & quandocunque accusatum detegi, & imminentis ipsius causæ negotium expediri: sub illo videlicet ordine, vt si heredes fundatores ecclesiæ adsunt, ipsi talia prosequantur. Si autem non fuerint, aut etiam si sint, causare tamen noluerint, tunc ducibus vel comitibus, tyuphadis atque vicariis, siue quibuscunque personis, quos cognitio huius rei attigerit, & aditus accusandi & licentia tribuitur exequendi. Quicunq; ergo episcoporum hæc quæ missa sunt in præteritis fecerit, & tricennium iam in hac peruersa possessione impleuerit, ea ipsa quæ in præteritis per xxx. annos tenuit, Deo potius vindicãda relinquimus, quàm nostro rescindenda iudicio definimus. Quicunq; verò vsq; ad tempus, quo lex ista conderetur, in hoc ipsum quod rapuit, tricennium non

† iura.

impleuit rem ipsam, quæ ablata est sine aliqua satisfactione, in omni integritate ecclesię, cui testata est, reformare cogatur. Iam verò à die huius latæ legis vel tempore, quicunq; pontificum de his quæ à fidelibus in Dei ecclesiis testata vel collata esse noscuntur, aliquid exinde abstulerit, suoq; iuri vel ecclesiæ principali, seu cuicunq; personæ quolibet modo quodcunq; tale concesserit, nulla temporũ lõgæuitate securus, iuxta præmissum ordinem quandocunq; & per quemcunq; talia fuerit commisisse detectus, ea ipsa quæ præsumpsit, vna cum legitima satisfactione rei propriæ, illi ecclesię cui tulit vel in quam deliquit, reformare cogendus est. Quòd si de rebus propriis non habuerit vnde componat, in omni integritate ea quæ præsumpsit, ecclesiæ cui tulit, restituat: & ipse pro excessibus suis, iuxta canonem Toletani Concilii vndecimi, excommunicationis plectẽdus erit sententia. † Id est, vt si decẽ solidos rẽ ipsam quã tulit valere cõstiterit, xx. dierũ pœnitentiæ satisfactione admissum facinus expurgabit. Similiter siue maioris sit pretii, siue minoris, q; præsumpsit, geminata hoc sẽper dierũ satisfactione vel pœnitẽtia emẽdabit. Simili quoq; & ille sententia vel dãpno mulctãdus est, qui à decessore suo ablata deinceps quæcunq; diœcesanis ecclesiis, apud se tenere præsumpserit. Quicunque tamen iudicum tenorem huius legis adimplere neglexerit, quo aut iudicare talia differat, aut iudicanda regiis auditibus nullo modo innotescat, omnem rei taxationem, quam episcopus ille persoluere debuit, qui talia fecerit, totam ecclesiæ illi de sua idem iudex proprietate debebit componere, cuius accusatum sibi negotium destitit iudicare. Hæc igitur lex, non solùm pro rebus, quæ in ecclesiis absolutis vel diœcesanis collatæ sunt, obseruabitur: sed sub generali nomine omnium ecclesiarum, id est, tam in monasteriis virorum quàm etiam feminarum, omnimoda constitutione complebitur: Id tamen adiiciendũ huic legi manifesta ratio persuasit, vt episcopi omnes quoscunq; per ecclesias † siue diœcesis sacerdotes rectoresq; ordinãdos elegerint, cognitiores eos efficiant de vtilitatib. ecclesiæ illius, in quib. fuerint ordinati: Id est, vt q̃cquid vnusquisq; episcoporũ de scripturis ecclesiæ diœcesis suæ apud se conseruationis causa habere se nouerit, mox rectorem ecclesiæ cuilibet prætulerit, statim ei, quem ordinauerit, vtilitates ecclesiæ vel scripturas in manifestam cognitionem deducat, necnon tantum ignorantia ordinati, sed quod peius est obcelatione vel vitio ordinantis voluntas in quocunque lateat testatoris. Id tamen erit, vt & competentia sibi sacerdotes rectoresque ecclesiarum † authentica videant, & aut exemplorum ipsorum exemplaria manu sui episcopi roborata pro omni firmitate à pontifice suo accipiant: qualiter per ea ipsa exemplaria, & negotia ecclesiæ sibi commissæ absque hæsitatione proponant, & veritatem partis suæ iustitia intercurrente recipiant. Data & confirmata lex, à die vndecimo Calendarum Ianuariarum, anno fœliciter quarto regni nostri, in Dei nomine Toleto.

† *Idem.* † *siue.* † *authentica instrum.*

VII. FLS. GLS. GABA. REX.

Ne hi qui retento obsequio ecclesiæ manumittuntur, ingenuarum personarum audeant adire coniugium.

MAgna est confusio generis, vbi dissimilitudo vnius parentis, statum degenerat progenitæ prolis. Hoc enim necesse est, vt inueniatur in frutice, quod tractum est ex radice. Quomodo enim absoluti decoris titulum reportabit, cuius parentes obligatio † adhuc innexa constringit? Et hæc quidem præmissa sunt, pro eo quod multi de familiis ecclesiarum libertate donantur, nec tamen absolutæ libertatis licentia potiuntur: in eo quod illi ecclesiæ, de qua originem ducunt, per obsequium illigantur: qui tamen dũ † diuerso ordine ingenuarum personarũ connubium expetunt, contra naturam, quod ipsi non possunt, generare intendunt: & quod in augmentum publicæ vtilitatis debuit crescere, hoc in manifestam illigationem personæ vel rerum cognoscitur deuenire: dum is, qui de tam infami coniugio nascitur, inferioris parentis* exequens sexum, vnà cum rebus suis omnibus ecclesiasticæ seruituti addicitur. Quapropter vt talis de cætero amputetur præsumptio, præsenti lege præcipimus: vt quicunque de familiis ecclesiæ retento patrocinio ecclesiæ ipsius, de cuius seruitute exiuit, libertatem à sacerdote acceperit, ingenuam sibi non audeat in matrimonio sociare personam. Illi tamen absoluti ab obsequio ecclesiæ, per canonicam sententiam debito ordine manumittuntur, & ingenuarum mulierum innecti copulis poterunt, & in prole omnimodæ dignitatis testimonium optinebunt. Quòd si hi qui sub ecclesiarum obsequio manumissi sunt, ingenuarum mulierum deinceps ausi fuerint se coniugio sociare: vbi hoc primum iudex agnouerit, sub trina verberum vltione vel com-

† *ad hoc.* † *transuersa.* † *obsequiis.*

10 20 30 40 50

monitione, sicut de ingenuis & seruis lege alia cõtinetur, eos separare nõ differat. Quòd si ab inuicem separari noluerint, vniuscuiusq; personæ, sicuti fuerat conditione manẽte; quicquid ex illis natum fuerit, in principis potestate seruiturum deueniat. Res tamen omnes siue facultates, quæ de persona ingenua in talium libertorum iure quolibet modo transfusæ sunt, cum his etiam quæ sibi ex talium sexu progenitus filius potuit profligare, conquirere vel habere, totas in integrum aut heredes illius ingenuæ personæ possidendas optineant: aut si heredes ei defuerint, in principis iure deueniant possessuræ, qualiter iudicare de his quid voluerit absolutæ potestatis potiatur licentia. Hæc lex non solum in viris, sed & in feminis obseruanda est: id est, siue sit libertus ecclesiæ siue liberta, quæ sibi personam ingenuam sociare præsumat. Hoc tamen in hac lege seruandum est, vt quicunque de præteritis vsque modo quo hæc lex conderetur, de talibus parentibus repperti fuerint intra tricennium generati non obligationem sequantur illius parentis, qui ecclesiæ per obsequium illigatur: sed conditione omnimodæ ingenuitatis assumpta, cum omnibus rebus, quæ de parente nobili in ignobili parente quolibet modo transierant, in ingenuitatis forma, vel decore absoluti persistant. Data & confirmata lex à die decimo Kalendarum Ianuariarum, anno feliciter quarto regni nostri Toleto.

DE TRANSACTIONIBVS, LIBER QVINTVS.

Titul.

DE ECCLESIASTICIS REBVS.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De donationibus ecclesiis datis.

SI famulorum meritis iustè compellimur debitæ compensare lucra mercedis, quanto iam copiosius pro remediis animarum diuinis cultibus, & terrena debemus impendere, & impensa legũ soliditate seruare? Quapropter quęcunq; res sanctis Dei basilicis, aut per principum, aut per quorumlibet fidelium cognationes collatæ repperiuntur, votiuè ac potentialiter pro certo censemus, vt in earum iure, inreuocabili modo, legum æternitate firmentur.

II.

De conseruatione & redintegratione ecclesiasticæ rei.

COnsultissima regni nostri credimus prouenire remedia, dum pro vtilitatibus ecclesiarum, quæ debeant obseruari nostris inseri legibus præcipimus. Ideoque præsenti sanctione censemus, vt mox episcopus fuerit ordinatus, statim rerum inuentarium de rebus ecclesiæ, præsentibus quinque ingenuis viris, facere non moretur. Quod inuentarium de rebus ecclesiæ, ingenui viri coram quibus factum fuerit, sua subscriptione corroborent. Post episcopi vero ipsius obitum, dum alter fuerit episcopus ordinatus, secundum rerum inuentarium, res requirat ecclesiæ: & si aliquid diminutum de rebus ecclesiæ prouenerit; proprij heredes episcopi, vel quibus facultas eius pertinere vel relicta esse videatur, de præcedenti satisfaciant facultate. Quòd si & aliquid de rebus ecclesię vendere præsumpserit, succedens episcopus, reddito precio quod à venditore susceptum est cum omni augmento, rem ad eam reducat ecclesiam, & nullam calumniã pertimescat. Quam legem & de presbyteris vel diaconibus, sicut superius scriptum est, in omnibus obseruari & valere præcipimus.

III. ANTIQVA.

De venditionibus & donationibus ecclesiasticarum rerum.

SI quis episcopus aut presbyter, vel quicunque ex clericis, præter consensum cæterorum clericorum, aliquid de rebus ecclesiæ vendiderit vel donauerit, hoc firmum non esse præcipimus: nisi ita fuerit facta venditio siue donatio, quemadmodum sanctorum canonum instituta constituunt atquè decernunt.

IIII. ANTIQVA.

De rebus ecclesiæ ab his possessis qui sunt ecclesiæ obsequiis mancipati.

HEredes episcopi seu aliorum clericorum, qui filios suos in obsequium ecclesiæ cõmendauerint, & terras vel aliquid ex munificentia ecclesiæ possederint: si ipsi in laicos reuersi fuerint, aut de seruitio ecclesiæ, cuius terram vel aliquam substantiam possidebunt, discesserint, statim, quæ possidebant amittant. Sed & in omnibus clericis, qui de rebus ecclesiæ quæcunque possederint, seruetur hæc forma: ne quamuis longa possessio dominium ecclesiæ à rebus sibi debitis quandoque secludat, quia & canonum auctoritas ita commendat. Sed & viduæ sacerdotum vel aliorum clericorum, quæ filios in obsequium ecclesiæ commendãt, pro sola miseratione, de rebus ecclesiasticis, quas pater tenuit, non efficiantur extorres.

II. TITVLVS.

DE DONATIONIBVS GENERALIBVS.

I. ANTIQVA.

Ne valeat violenter facta donatio.

DOnatio quæ per vim & metum fuerit extorta, nullam habeat firmitatem.

II. FLS. CHDS. REX.

De donationibus Regis.

DOnationes regiæ potestatis, quæ in quibuscunque personis conferuntur, siue collatæ sunt, in eorum iure consistant, in quorum nomine eas potestas contulerit regiæa videlicet ratione, vt ita huius regalis munificentiæ collatio adtributa, in nomine eius, qui hoc promeruit, transfusa permaneat: vt quicquid de hoc facere vel iudicare voluerit, potestatem in omnibus habeat. Quòd si etiam is qui hoc promeruerit, intestatus discesserit: debitis secundum legem heredibus res ipsa successionis ordine pertinebit, & infringi collatæ munificentiæ gratia nullo modo poterit: quia non oportet principũ statuta conuelli, quæ conuellenda esse † præcipientis culpa non fecit.

†pm.

III. ANTIQVA.

De rebus marito vel vxori à Rege donatis.

SPeciali iure decernitur, vt de rebus regia collatione collatis, si in nomine mariti fuerit conscripta donatio, nil sibi exinde mulier, excepto quod in dote percepit, debeat vindicare. Ideoque & si in nomine mulieris inuenitur facta donatio, nihil sibi vir exinde post eius obitum adtemptet aliquatenus vsurpare, vel iuri proprio mancipare, nisi quod meruerit vxoris largitate percipere.

IIII. ANTIQVA.

De rebus extra dotem vxori à marito collatis.

SI mulier à marito extra dotem, de quibuscunque rebus quacunque donatione vel profligatione conquisitis aut illi debitis, quocunque tempore, quodcunque donatum acceperit, si filii de eodem coniugio fuerint procreati, mulier vsque ad diem obitus sui, & secundum voluntatem vel ordinationem testatoris secura possideat, & de quinta tantundem parte earum rerum faciendi quod voluerit potestatem optineat. Fru-

ctus

ctus tamen sicut testator ipse, qui hoc testauit, expendendi vel vtendi potestatem habere potuit: ita & illa quæ vsu hoc ad possidendum percepit, omnia dum aduixerit, sine cuiuslibet inquietudine, suis incunctanter vtatur expensis; si tamen idem testator aliquam specialem testationem de ipsis frugibus non instituerit. Post obitum vero suum, reliqua integra & intemerata filiis ex ipso viro procreatis derelinquat, & nulla occasione cuiquam exinde, excepta vt dictum est quinta parte, quicquam aliud mulier alienare præsumat. Quod si ex ipso coniugio filii non fuerint procreati, quicquid mulier de rebus sibi donatis, iuxta præscriptum testatoris ordinem facere elegerit, liberam habeat
10 potestatem. Cæterum si intestata discesserit, ad maritum eius, si superstes extiterit, donatio reuertatur. Si aũt maritus non fuerit, ad heredes mariti qui donationẽ conscripsit, eadem donatio pertinebit. Similem rationem de viris præcipimus custodiri, de his quæ ab vxoribus tempore quocunque donata præceperint.

V. ANTIQVA.

De rebus à marito mulieri concessis, vel si mulier fuerit adulterasse detecta.

MAritus si vxori suæ aliquid donauerit, & ipsa post obitum mariti sui in nullo scelere adulterii fuerit conuersata, sed in pudicitia permanserit, aut certe si ad alium maritum honesta coniunctione peruenerit, de rebus sibi à marito donatis possidendi & post obitum suum, si filios non habuerit, relinquendi cui voluerit, secundum volunta-
20 tem testatoris habeat potestatem. Cæterum si filios non relinquens intestata discesserit, aut ad maritum eius, si superstes extiterit, aut heredes mariti qui donationem cõscripsit, eadem donatio pertinebit. Si autem per adulterium seu per inhonestam coniunctionem se miscuisse conuincitur, quicquid de facultate mariti sui fuerit consecuta, totum incunctanter amittat, & ad heredes donatoris, vel ad filios legitimos reuertatur.

VI. FLS. CHDS. REX.

De rebus traditis vel per scripturam donatis.

REs donatæ, si in præsenti traditæ sunt, nullo modo repetantur à donatore. Quod si etiam prouenerit, vt quod donatur sit longe positum, pro eo donatio euacuari nõ poterit: quia tunc videtur vera esse traditio, quando iam apud illum scriptura donatoris
30 habetur, in cuius nomine cõscripta esse dinoscitur. Hoc tantũ obseruandũ est, vt si donator dixerit, nec dedisse nec direxisse scripturã, sed sublatã sibi fuisse: tunc ille, cui res donatæ sunt, per testẽ conuincat, ab ipso donatore eandẽ rem aut traditã sibi aut directam, vel ex eius voluntate in potestate sua redactam: & dum probauerit stabilis habeatur. Quod si probare neglexerit, tũc ille qui scripturam fecerit, iuraturus est, quia eandẽ scripturã, neq; per se dedisset, neq; direxisset, neq; per voluntatẽ suã factũ esset vt eadẽ scriptura in manus eius veniret, a quo eam videtur repetere: & sic in valida remanebit, si tamen qui donauit voluerit. Illud sane addi placuit, vt si quisq; scripturam de suis rebus in quibuslibet personis ædiderit, si eam viuendo illi in cuius nomine scripta est non tradiderit, quamlibet tradita non sit, tamen dum post eius obitum repperta fuerit, ille
40 sibi eam vindicabit cum omnibus rebus, quæ ibi conscriptæ sunt, in cuius nomine dator eam fieri voluisse agnoscitur. Quoniam iustum omnino est, vt talis scriptura robur plenitudinis habeat, quam viuens donator ita saluauit, vt nequaquam videatur aliquatenus immutata. Nam si scripturam ipsam vel rem conditor, dum viueret nullomodo tradiderit, sed apud se retinuit, & voluntatem suam postmodum immutauit; illud potius firmissimum erit, quod post testationem non traditæ scripturæ desinisse cognoscitur. Quod si ipsum, cui res donatæ fuerant, fatalis casus ab hac vita subduxerit, antequam rem sibi donatam caperet, ad donatorem vel ad heredes donatoris res ipsa pertineat. Qui verò sub hac occasione largitur, vt eandem rem ipse qui donat vsufructuario iure possideat, & ita post eius mortem ad illum cui donauerit res donata pertineat: quia similitudo est testamenti: habebit licentiam immutandi voluntatem suam
50 quando voluerit, etiamsi in nullo læsum fuisse se dixerit. Ille verò qui falsa donatione circumuentus, aliquid in vtilitate donatoris expenderit, aut ab ipso donatore recipiat, aut ab eius heredibus: ne iniuste dampna sustineat, qui lucrum se habere de inani promissione putabat. Certe si quisquis ille rem donatam, siue per traditionem conditæ scripturæ, siue per consignationem vel traditionem rerum, in iure suo perceperit, & complacuerit ei vt donator rem ipsam per voluntatem eius qui eam donatam percepit possideat, iam si in postmodum fortasse contigerit, vt ipse qui rem donatam perceperat, viuente donatore moriens, ab hac vita discedat, quicquid de re sibi donata iudi-

care voluerit licentiam habeat. Quod si intestatus discesserit, non ad donatorem, sed ad heredes eius qui rem donatam percepit, res eadem sine dubio pertinebit.

VII. ANTIQVA.

De rebus inter maritum & vxorem inuicem datis.

MAritus si vxori suæ aliquid donauerit, de hoc quod ipsa habere voluerit, scripturã manus suæ subscriptione vel signo confirmet: ita vt duo aut tres testes ingenui subscriptores vel signa facientes accedant, & sic voluntas ipsius habeat firmitatem. Similis & de vxoris voluntate, quæ in maritum conferre voluerit, donationis hæc forma seruetur: si tamen violenter à viris non fuerit exacta donatio. Seruata legum in omnibus sanctione, quæ in discendis facultatibus dinoscitur ordinata consistere. 10

III. TITVLVS

DE PATRONORVM DONATIONIBVS.

20

I. ANTIQVA.

Si is qui in patrocinio constitutus est, vel filii eius, patronum aut filios patroni relinquat.

SI quis ei quem in patrocinio habuerit, arma dederit, vel aliquid donauerit, apud ipsum quæ sunt donata permaneant. Si vero alium sibi patronum elegerit, habeat licentiam cui se voluerit commendare. Quoniam ingenuo homini nõ potest prohiberi, quia in sua potestate cõsistit: sed reddat omnia patrono, quem deseruit. Similis & circa filios patroni vel filios eius qui in patrocinio fuit, forma seruetur: vt si tã ipse qui in patrocinio fuit, q̃ filii ei⁹, filiis patroni obsequi voluerint, donata possideãt. Si vero patroni filios vel nepotes ipsis nolentib. crediderint relinquendos, reddant vniuersa quę parentibus eorum à patrono donata sunt. 30 Quicunq; autem in patrocinio constitutus, sub patrono aliquid acquisierit, medietas ex omnibus in patroni vel filiorum ipsius potestate cõsistat. Aliam verò medietatem idem buccellarius, qui acquisiuit, optineat. Quòd si buccellarius filiam tantummodo reliquerit, & filium non reliquerit, ipsam in potestate patroni manere iubemus: sic tamen vt ipse patronus æqualẽ ei prouideat, qui eam sibi possit in matrimonio sociare, & quicquid patri vel matri fuerit datum ad eam pertineat. Quòd si ipsa sibi contra voluntatem patroni inferiorem fortè maritum elegerit; quicquid patri eius à patrono fuerat donatum vel à parentibus patroni, patrono vel heredibus eius restituat. 40

II. ANTIQVA.

De armis quæ dantur saionibus in patrocinio constitutis, & de acquisitionibus eorum.

ARma quæ saionibus pro obsequio donantur, nulla ratione à donatore repetantur. Sed illa, quæ dum saio est acquisiuit, in patroni potestate consistant.

III. ANTIQVA.

De rebus in patrocinio conquisitis, vel à patrono collatis. 50

SIcut superius dictum est, si quis cum aliquo patrocinii causa consistat, & aliquid dum cum eo habitat, adquisierit: si ei inueniatur infidelis, vel eum de relinquere voluerit, medietas adquisitæ rei patrono tradatur. Aliam verò medietatem qui adquisiuit optineat, & quicquid ei ipse donauit recipiat.

IIII. ANTIQVA.

De rebus in patrocinio acceptis & conquisitis.

ITa, vt suprà præmissum est, quicunque patronum suum reliquerit, & ad alium tendens

dens forte se contulerit, ille cui se commendauerit, det ei terram. Nam patronus quem reliquerit, & terram & quæ ei dedit optineat.

IIII. TITVLVS.

DE COMMVTATIONIBVS ET VENDITIONIBVS.

I. ANTIQVA.

30 *Vt ita valeat commutatio sicut & emptio.*

COMMVTATIO si non fuerit per vim & metum extorta, talem qualem & emptio habeat firmitatem.

II. ANTIQVA.

Vt si non fuerit idoneus venditor fideiussor detur.

SI venditor nõ fuerit idoneus, ingenuum fideiussorem dare debet emptori & emptio habeat firmitatem.

III. ANTIQVA.

40 *Ne valeat violenter facta venditio.*

VEnditio per scripturam facta plenam habeat firmitatem. Ceterum si etiam scriptura facta non fuerit, & datum precium præsentibus testibus comprobetur, plenum habeat emptio robur. Venditio verò si fuerit violenter & per metum extorta, nulla valeat ratione.

IV. ANTIQVA.

Si arris datis precium non fuerit impletum.

50 QVi arras pro quacunq; re acceperit, id cogatur implere quod placuit. Emptor verò si per ægritudinẽ aut grauẽ necessitatem, quę vitari non potuerit, ad constitutũ non occurrerit diem, quem voluerit pro se dirigat, qui precium tempore definito † percomplaceat. Quòd si ad constitutum diem nec ipse successerit, nec pro se dirigere voluerit, arras tantummodo recipiat quas dedit, & res definita non valeat. † persoluat

V. ANTIQVA.

Si pars precii data non fuerit.

SI pars precii data est, & pars promissa non adimpletur, non propter hoc venditio facta rumpatur. Sed si emptor ad placitum tẽpus non exhibuerit precii reliquam portionem, pro precii parte quam debet, soluat vsuras: nisi hoc fortè conuenerit, vt res empta venditori debeat reformari.

VI. FLS. RCDS. REX.

Si fraus in precio rei venditæ fiat.

SI in contractu venditionis, minus precium datum fuerit, & per fraudem aut etiam contra voluntatem vendentis amplius datum precium nuncietur: quantum de iusto precio fraudatum est, tantum duplum emptor restituat venditori.

VII.

Si dicat quis rem suam vili precio vendidisse.

VEnditionis hæc forma seruetur: vt seu res aliquæ, vel terræ, siue mancipia, vel quod libet animalium genus venditur, nemo propterea firmitatem venditionis irrumpat, eo quod dicat rem suam vili precio vendidisse.

VIII. ANTIQVA.

De his qui aliena vendere vel donare præsumpserint.

QVotiens de vendita vel donata re contentio commouetur, id est, si alienam fortasse rem vendere, vel donare quemcunque constiterit, nullum emptori præiudiciũ fieri poterit: sed ille, qui alienam fortasse rem vendere aut donare præsumpserit, duplã rei domino cogatur exsoluere. Emptori tamen preciũ quod accepit redditurus, & pœnã quam scriptura continet impleturus: & quicquid in profectu comparatæ rei emptor, vel qui donatum accepit, studio suæ vtilitatis acceperat, a locorum iudicibus æstimetur: atque ei qui laborasse cognoscitur, a venditore vel donatore iuris alieni, satisfactio iusta reddatur. Similis scilicet & de mancipiis, & de omnibus rebus, atque brutis animalibus ordo seruetur.

IX. ANTIQVA.

Quod rem in contentione positam non liceat vendere vel donare.

REm in contẽtione positam, id est, quam alter aut petere cœpit, aut recipere rationabiliter poterat, optinere non liceat, nec donare, nec vendere, nec aliquo loco transferre.

X. ANTIQVA.

Si se permiserit ingenuus venundari.

QVicunque ingenuus se vendi permiserit, & precium cum venditore partitus est, vt circumueniret emptorem, proclamans postea, nullatenus audiatur; sed in ea seruitute, quam voluit, permaneat. Quoniam non est dignus vt liber sit, qui se volens subdidit seruituti. Et tamen si ipse, qui se vendiderit, vel venundari permiserit, precium vnde se redimat habere poterit: aut si parentes eius redemptionem pro eo qui se vendidit, dare elegerint; reddito ad integrum precio, quod pro venditi persona emptor accepit, ad ingenuitatis titulum ille qui se vendiderat, poterit reuocari.

XI. ANTIQVA.

De viris ac mulieribus ingenuis a seruo vel ingenuo venditis.

SI ingenuus ingenuum vendere, vel donare præsumpserit, huiusmodi præsumptorem iudex comprehendere non moretur: ita vt ingenuus ille in statum suum redactus centum auri solidos a præsumptore percipiat: aut si non habuerit vnde componat, centum flagellis publice verberatus, in potestate eius seruiturus tradatur, quem vendere vel donare præsumpserat. Seruus vero in ingenuam personam talia facere fortasse præsumens, comprehensus a iudice ducentorum flagellorum ictibus publice verberetur, & decaluatus turpiter, eius perenniter seruitio addicatur. Atque etiam de mulieribus ingenuis venditis vel donatis, huius ordinis forma seruetur.

XII. ANTIQVA.

Non licere parentibus filios suos quocunque contractu alterius dominio subiugare.

PArentibus filios suos vendere non liceat aut donare vel oppignerare. Nec ex illis aliquid iuri suo defendat ille qui acceperit, sed magis precium vel sepositionis commo dum

modum quod dederat perdat, qui à parentibus filium comparauit.

XIII. FLS. CHDS. REX.

De seruorum venditis rebus.

RES iuris alieni sine domini voluntate ab eo qui non habet distrahendi potestatem, alienari non patimur. Ideoque cum promulgata iuris antiqui sanctio non sine dominorum dispendio seruorum venditiones in irritum praeceperit deuocari, prouidentiori decreto consulimus, si leges patrias ad aequitatis regulam redigamus; sicque melius earum statuta corrigere, quàm cum eis pariter oberrare. Quapropter si quis seruum vel ancillam alienam sciens, ab eis deinceps, domum, agrum, vineam, seu mancipium, sub quacunque definitione perceperit, donatio siquidem vel sepositio de talibus personis contracta non valeat. Ita vt nec datum commodum pro sepositione reddatur. Venditio verò cum dispendio comparantis irrupta, sic ad serui vel ancillae dominum in integrum reuocetur, vt emptor precium ex omnibus perdat. Iustè enim quod per ambitionem dederat videtur amittere, qui suo dominio rem census alieni nititur applicare. Praedictae verò seruiles personae si animalia quaelibet bruta vendiderint, seu res quascunque & ornamenta distraxerint, quae tamen aut sui sint peculii, aut à dominis suis vel aliis negotiandi occasione distrahenda perceperint, ita perenniter firma subsistant: vt si dominus eiusdem serui vel ancillae qui vendidit, rescindere venditionem ipsam voluerit, seu rem domini quae vendita est, non serui peculium, sed sui esse proprii domini asseruerit, non aliter venditio rescindatur, nisi ille qui rescindendam venditionem proponit aut per testes legitimos, aut per sacramentum suum, non serui peculium sed suum proprium doceat esse quod quaerit, & sine voluntate sua venditum fuisse, quod acquirere cupit. Et hoc quidem de vilibus aut paruis rebus: nam de maioribus & necessariis in domini potestate erit infringere aut stabilire negotium.

XIIII. ANTIQVA.

Si seruus venditus in priorem dominum crimen obiiciat.

SI quis seruum suum vendiderit, & ipse seruus priori domino aliquod crimen obiecerit: ille qui vendidit, recipiat, quem vendiderat, precium redditurus emptori: vt ipse in seruo suo crimen quod sibi obiectum est inquirere vel vindicare studeat. Id autem & de ancillis praecipimus custodiri. Idem tamen seruus vel ancilla, seu venditi, siue donati, vel commutati, in priorum dominorum capite non torqueantur: neque credatur eis, si in prioribus dominis crimen obiecerint.

XV. ANTIQVA.

Vt serui venditi facultatem dominus quaerat.

SI quis seruum suum vendiderit nesciens eius facultatem, habebit inquirendi liberam potestatem, vt sibi vendicet ille qui vendidit, cum potuerit inuenire rem serui venditi.

XVI. ANTIQVA.

Si seruus sit de suo peculio emptus.

SI seruus de peculio suo fuerit emptus, & hoc dominus eius fortè nescierit, de domini sui potestate non exeat: quia non precium, sed res serui sui dominus dum ignorat accepit.

XVII.

Vt nullus seruum suum vendat inuitus.

SAEpissimè leges oriuntur ex causis: & cum aliquid insolitae fraudis existit, necesse est contra notandae calliditatis astutiam praeceptum nouae constitutionis apponi. Comperimus multorum seruos vel ancillas ad ecclesiam quorundam sollicitatione confugere, & illic de iniusto dominorum imperio saepissimè querelari: vt ita intercedentibus clericis, religionis obtentu, domino necessitatem venditionis extorqueant. Hinc etiam plerumque domino error imponitur: vt aut clericus, aut quicunque alius se velut emptor interponat, precium traditurus alienum. & sub huius argumẽtatione colludi, interdum domino nesciẽte seruus vendatur inimico: atque eueniat, vt in vicinia forsitan longa constitutus, eum ille possideat, qui publicae nullatenus ad contractum venditionis accessit. Proinde hac lege profutura omnibus sancimus, vt nullus seruum suum vendat inuitus. Sed clericus aut ecclesiae custos, sicut in aliis legibus continetur, ex-

ſtum a culpa domino ſeruum amota dilatione reſtituat. Satis enim videtur indi-
[illegible], vt in eo loco ſerui contumaciam rebellionis aſſumant, vbi caſtigationis diſcipli-
[illegible] temperandi prædicantur exempla. Si quis itaque dominum ſuum in hunc in-
[illegible] errorem, precium qui per ſuppoſitam perſonam comparauit amittat. Quod ille
[illegible] commercii tempore, quo inducebatur, vſurpet, ſuæ proprietati habiturus: aut
[illegible] poſtea quam fuerat inductus agnouerit, iudicis exequutione percipiat, & ſeruum
[illegible] dominus ſuæ vendicet poteſtati. Is autem qui ſe miniſtrum fraudulenter venditio-
[illegible] ingeſſit, alium paris meriti ſeruum domino cui inſtruxit inſidias reformare coga-
tur: & tam notandæ fraudis improbitas, præcepti huius coerceatur obiectu.

XVIII. FLS. CHDS. REX.

Si ſeruus pro crimine quocunque contractu ad dominium transierit alterius.

NOn prætermittendum eſt legali ſanctione decernere, vnde plerumque impugna-
tionis occaſio videatur exiſtere. Idcirco, ſi criminis reatu ſeruus obnoxius, ad al-
terum fortaſſe dominum donationis, venditionis aut commutationis titulo tranſierit
ſeruiturus; idem prior dominus aut ſeruum pro culpa tradere, aut pro eo componere
compellendus eſt. Nam qui talem ſeruum comparaſſe dinoſcitur, ſi reſpondere vel ſa-
tisfacere pro crimine eius noluerit, hunc priori domino precio recepto reſtituat, & ipſe
quoque pro ſcelere ſerui, redditurus eſt petenti reſponſum, ſub cuius dominio ſeruum
conſtiterit perpetraſſe reatum.

XIX. FLS. CHDS. REX.

De non alienandis priuatorum & curialium rebus.

SI cura rei familiaris omitti non debet, quanto magis vtilitatis publicæ, quam ſemper
exerceri vel augeri neceſſe eſt? Curiales igitur vel priuati, qui caballos ponere, vel in
arca publica functionem exſoluere conſueti ſunt, nunquam quidem facultatem ſuam
vendere aut donare, vel commutatione aliqua debeant alienare. Et tamen ſi contigerit,
aut voluntate aut neceſſitate eos alicui, ſiue venditione aut donatione, ſiue commuta-
tione, omnem ſuam † facultatem dare: ille qui accepit cenſum illius, a quo accepit ex-
ſoluere procurabit, & hanc ipſam ſummam cenſus, eiuſdem ſcripturæ ſuæ ordo per o-
mnia continebit. Sed & qui medietatem facultatis talium perſonarum, vel partem ali-
quam in mancipiis, terris, vineis, domibuſque perceperit, iuxta quantitatem acceptæ
rei, functionem publicam impleturus eſt. Qui autem de talibus perſonis accipiens,
aut per ſcripturam illius a quo accepit, non oſtenderit quid exinde functionis exſoluat,
aut vno forſitan anno reddere cenſionem ipſam diſtulerit: mox regis auditibus ſiue co-
mitis aut iudicis huius rei actio innotuerit, poſſeſſor amiſſo precio & ſiquid e contra de-
derat, id etiam quod accepit ex omnibus perdat. Ita vt principis poteſtas, ſeu illi qui de-
derat reddere voluerit, ſiue alii fortaſſe conferre, licentiam habeat. Ipſis interim cu-
rialibus vel priuatis inter ſe, vendendi, donandi, & commutandi, cui licitum erit, vt ille
qui acceperit, functionem rei acceptæ publicis vtilitatibus impendere non recuſet. Nã
plebeis glebam ſuam alienandi, nulla vnquam poteſtas manebit. Amiſſurus procul-
dubio precium vel ſi quid contigerit accepiſſe, quicunque poſt hanc legem, vineas, ter-
ras, domoſque ſeu mancipia, ab officii huius hominibus accipere quandocunque præ-
ſumpſerit.

† facultatulam

XX. ANTIQVA.

Si res illa vendatur aut donetur quæ prius debuerat per iudicium optineri.

SI quis rem, quæ eſt per iudicium repetenda priuſquam aduerſarium iudicialiter ſu-
peret, ita vendiderit vel donauerit alicui, aut forte tradiderit occupandam, vt abſq;
audientia iudicis, priuetur dominium poſſeſſoris: ipſe qui poſſedit per exequutionem
iudicis, rem quæ occupata fuerat ſtatim recipiat, nec de eius poſtmodum repetitione
contendat, etiamſi bona ſit cauſa petentis. Ille vero qui hoc vendidit aut donauit, vel
occupari præcepit, quod iuſte vindicare nullatenus * poterit; eiuſdem meriti rem aut
precium ei a quo victus fuerit repenſare cogatur: quia rem antequam * vinceret fecit
inuadi.

* potuit; * vindicaret

XXI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De mancipiis ab hoſtibus occupatis vel venditis.

QVæcunque mancipia de regionibus noſtris ab aduerſis hoſtibus extiterint occupa-
ta, ſi ab hominibus regni noſtri reperiãtur excuſſa, ille qui ab hoſte abſtulit, ex quo
vnum-

vnumquodq; mancipium valere iustè constiterit, tertiam partem precii habeat, & mãcipia domino nihilominus reddat. Quòd si venditum ab hostibus mancipium fuerit acceptum, cum iuramento manifestetur precium datum: ac tunc illo qui dedit integrũ precium, & quantum mancipium meliorauit acceptum, à domino recipiat, moxque illi suum mancipium inexcusabiliter reddat.

XXII. FLS. CHDS. REX.

Quo præsens liber debeat precio comparari

VT omnis de cætero & improbitas distrahentis, & dispendium temperari possit emptoris id præsenti sanctione decernitur legis: scilicet vt quotiescunque hunc codicem constiterit venundari, non amplius quàm XII. solidorum numerum accipere venditori, vel dare licebit emptori. Si quis verò super hunc precii numerum accipere vel dare præsumpserit, c. flagellorum ictibus à iudice verberari se nouerit.

V. TITVLVS,

DE COMMENDATIS ET COMMODATIS.

† commod. * commod. * commod.

I. ANTIQVA.

De animalibus in custodiam placita mercede susceptis.

SI quis caballum vel bouem, aut quodlibet animalium genus placita mercede ad custodiendum susceperit: si id perierit, alium eiusdem meriti, ille qui commendata vel commodata susceperit, exsoluat: si tamen mercedem fuerit pro custodia consequutus, vel pro conducto. Quòd si ille qui nullum placitum pro mercede susceperat, rem mortuam esse probauerit, neq ille mercedem recipiat, nec ab illo aliquid requiratur. Ea tamen ratione, vt præbeat sacramentum ille, qui † commodata susceperat, quod non domino per suam culpam neque per negligentiam, animal morte consumptum sit, & nihil cogatur exsoluere. Similis & de* commodatis forma seruetur.

† commen. * commen.

II. ANTIQVA.

De animalibus in angaria præstitis.

SI quis alicui iumentum aut caballum aut aliud animal præstiterit, & per aliquam infirmitatem apud eum qui accepit moriatur, sacramentum præbere debebit, quòd non per suam culpam neque per negligentiam morte consumptum sit, & nil cogatur exsoluere. Sin autẽ nimium sedendo, vel fasces carricando, aut quocunq; onere vel percussione mortuum fuerit, eiusdem meriti animal domino sine aliqua excusatione restituat. Si verò præstitum animal, alicui aliquid debilitatis intulerit vel dampni, ille componat qui eum apud se susceptum habuisse dinoscitur.

III. ANTIQVA.

De rebus præstitis incendio vel furto exterminatis.

SI alicui aurum, argentum aut ornamenta vel species fuerint commendatę, siue custodiendæ traditæ, aut fortè vendendæ: id si perierit, vel in domo ipsius qui accepit cum rebus eius fuerit incendio concrematum, vnà cum testibus veniat, & breuem det ille, qui commendata susceperat, & præbeat sacramentum, quòd nihil exinde suis profuisset compendiis, & nihil cogatur exsoluere, excepto auro & argento quod ardere non potuit. Et si quis, dum domum flamma consumit, se quasi auxilium præbiturus ingesserit, & aliquid forte rapuerit, dominus domus diligenter inquirat: & si eum inuenire potuerit, ille qui rapuit in quadruplum rapta restituat: & si de commendatis rebus apud susce-

ptorem aliquid fortè reppererit, domino restituere non moretur. Si verò quæ commódata fuerant, furto probantur ablata ei qui commendata susceperat, spatium tribuatur, vt ordo docet, donec furem sua inuestigatione perquirat: & si eum inuenerit, commẽdatori res suas proprias tantummodo reformare cogatur. Compositio verò furti ad eum qui habuit commendata pertineat. Certè si fur non fuerit infra statutum tempus inuẽtus, medietas rerum commendatarum domino à suscipiente reddatur, vt dampnum ex medio vterq; sustineat. Et si postmodum dominus rerum apud eum cui commendauerat, quæ fuerant suppressa fortè reppererit, cum hæc ille se prius dixerit perdidisse, vel furtim fuisse sublata, sicut fur pro his quæ celauit, secundum legum statuta, compositionem implere cogatur. 10

IIII. ANTIQVA.

De pecunia perdita & vsuris.

SI quis pecuniam sub conditione susceperit, daturus vsuras, si per casum pecunia perierit, non culpa aut negligentia debitoris: ille qui pecuniam commodauit, solam pecuniæ summam recipiat, & non requirat vsuras. Si vero per ipsius fraudem vel culpam factum est, & pecuniam & vsuras soluat. Quòd si aliqua lucra est ex ea pecunia consequutus, & postmodum contingat vt pecunia pereat; si tanta sunt lucra quanta pecunia fuit, & pecuniam & vsuras restituat. 20

V. ANTIQVA.

De rebus commendatis & casu quocunq; in naufragium missis.

QVi cõmendata vel cõmodata susceperit, & de ruina aut de incendio vel hostilitatis naufragio, seu quolibet simili casu, sua omnia liberauerit. & aliena perdiderit, quod accepit sine aliqua excusatione cogatur exsoluere. Si vero partẽ aliquam de rebus propriis liberasse cognoscitur, illi cuius res secum habuerat, iuxta modum perditæ rei vel liberatæ restituat, qualem iudex ratione deducta æstimauerit portionem. Si autem sua omnia perdidit, cum liberaret aliena, & de liberatis & de perditis rebus similis ratio deducatur, vt partem, arbitrio iudicantis, qui liberauit accipiat. Iustum est enim in simili casu, vt ille non dampnum solus excipiat, qui se grauibus obiecit periculis; & dum aliena minora conatur liberare, sua maiora perdidisse cognoscitur. 30

VI. ANTIQVA.

De rebus seruo nesciente domino commendatis.

QVod nesciente domino seruo fuerit commendatum, si id perierit, nec dominus nec seruus vllum dampnum incurrat. Suæ enim imputet culpę qui seruo alieno res suas commendauerit, domino nesciente. Si vero alicuius animal sit, & per fraudem pastorũ diminutum repperiatur, hoc reddere compellatur. Similis & de commodatis forma seruetur, si fraude aut malitia consumpta aut dissipata noscuntur. 40

VII. ANTIQVA.

Si seruus mentiatur dominum petere commodata.

SI dominus per seruum suum quodcunque sibi petierit commodandũ, & seruus cum rebus commodatis in fugam fuerit elapsus, tunc dominus obligetur vt commodata restituat. Si vero seruus petisse dominũ mẽtiatur, & sic quasi deportãda ad dominũ susceperit & quę susceperit aut euerterit, aut forte perdiderit, & fugitiuus nõ potuerit inueniri: dominus serui præbeat sacramentũ, se eundẽ seruũ vt susciperet non misisse, & cũ id peteret ignorasse, & nihil calumpniæ pertimescat. Seruum tamen tam dominus quàm ille qui commodauit, quærere solicite procurabunt. Hæc eadem & de commendatis præcipimus custodire. 50

VIII. ANTIQVA.

De reddendis vsuris.

SI quicunque pecuniam commodauerit ad vsuram, non plus per annum quam tres seliquas de vno solido poscat vsuras, si tamen fuerit vnde detur. Sed de solidis octo nonum solidum creditori, qui pecuniam ad vsuram dedit, exsoluat: & sic summam pecuniæ & vsuras ille qui dederat, à debitore recipiat. Quòd si cautionem vltra modum superius comprehensum per necessitatem suscipientis creditor extorserit, conditio cõtra leges inserta non valeat. Si quis autem contra ordinationẽ hanc fecerit, eam rem quam commodauerit, recipiat: & quæ cautæ fuerant, in nullo soluantur vsuræ.

VIIII.

VIIII. ANTIQVA.

De vsuris frugum.

QVicunque fruges aridas & humidas, id est, vinum & oleum, vel quodcunque annonę genus alteri commodauerit, non ampliùs ab eo propter vsuras, quàm tertiam partem accipiat, idest vt super duos modios, qui accepit, tertium reddat. Quam legem, ad solas fruges præcipimus pertinere. Nam de pecunia commodata, secundum superiorem legem valere & obseruare censemus.

X. ANTIQVA.

Cui debeant testamenta vel scripturæ commendatæ restitui.

TEstamentũ ab eo cui fuerit commendatum, postea quã hoc ante testes publicauerit, sicut est in legibus constitutum, illi, qui maiorem partem de eodem testamento est consequuturus, reddatur heredi. Quod si alii redditum fuerit, vel aduersario eius traditum, qui tradiderit duplam compositionem restituat, quàm illi cui fraudulentus fuerit, inferre voluerat. Illas verò scripturas, quæ simul tradi partibus debent, si commẽdatas quicunque susceperit, id est, testamenta, iudicia, pacta, donationes, vel cætera talia, si alteri altero absente tradiderit, ille qui dederat reuocet quod dedit; & omnibus quibus in commune debebatur, restituere non moretur.

V. TITVL.

DE PIGNERIBVS ET DEBITIS.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

De non pignerando.

PIgnerandi licentiam in omnibus submouemus: alioquin si non acceptum pignus præsumpserit ingenuus de iure alterius vsurpare, duplum cogatur exsoluere. Seruus autem simplum restituat, & c. flagella suscipiat.

II. ANTIQVA.

De pignere deposito & furato.

SI quis pignus alteri deposuerit pro aliquo debito, & illud, ipse qui deposuerit, furatus fuerit, pro fure teneatur.

III. ANTIQVA.

De pignere si pro debito deponatur.

PIgnus, quod pro debito deponitur, si per cautionem fuerit obligatũ, & ille qui pign⁹ deposuerat ad tempus constitutum, debitum reformare dissimulet, post diem cautionis exactum, vsque ad decem dies pignus saluum domino suo reseruetur; aut eidem domino, si in propinquo est, reportetur, atque vt restituat debitum moneatur. Quod si per negligẽtiam suam debitor, ad diem constitutũ adesse neglexerit, aut debitum implere distulerit, addantur vsuræ. Cæterùm si adesse vsque ad decẽ dies, sicut suprà dictũ est, aut quod debet, reformare* dissimulauerit: tunc creditor iudici vel præposito ciuitatis pignus ostendat, vt quantum iudicio eius, * vel trium honestorum virorum fuerit æstimatum, sit licentia distrahendi, & postmodum de precio venditi pigneris, creditor quantum ei debebatur, sibi euidentius tollat, & reliquum ille recipiat qui pignus deposuerat.

* dissimulauerit. * &c.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si pignus repræsentato debito non reddatur.

SI quis ei qui rem pro pignere crediderit, ad constitutum tempus, repræsentato debito, pignus acceptum distulerit reddere, & hoc aut ante tempus lege superiori taxatum vendere, vel in vsus proprios atque in alienos conterendũ præsumpserit ad eum-

ptare, vel malitiose differens noluerit assignare pignus quidem quod accepit, integrum reddat, & medietatem quantum pignus valere constiterit, domino pigneris coactus impendat.

V. FLS. GLS. CHDS. REX.

Si vna persona reatu vel debito multis teneatur obnoxia.

SI vna persona plurimis rea vel debitrix maneat, qui prior in petitione præcesserit, & aut per placitum, aut per probationem siue per professionem eius, eum sibi reum vel debitorem esse docuerit, ipsi nihilominus aut iuxta qualitatem debiti satisfacere compellendus est, vel damnandus a iudice. Quod si quibus reus vel debitor manet, vno eodemq; tempore contra eum agere cœperint; secundum quantitatẽ debiti vel reatus, aut reddere omnib. aut omnibus addicendus est seruiturus. Quærere tamen a iudice ad liquidum oportebit, cui magis reus vel debitor maneat, vt ipsi maiorem partem reddi præcipiat. Et de reliquo, quod de facultate rei vel debitoris remanserit, quantũ reddatur cæteris iudex ipse manifeste perpendat. Certe si non fuerit vnde compositio exsolui debeat, cum hoc saltim quod videtur habere, pro debito vel reatu perpetim seruiturum iudex petentibus tradere non desistat.

VI. FLS. CHDS. REX.

Qualiter defuncti debitum aut violentia post mortem possit inquiri.

SI viuentis cuiuslibet manifesta culpa non apparet, nefas esse non dubitandum est, vt eum quisquam post obitum mansisse sibi reum accuset. Ne ergo in fraude heredis defuncti quicunque post hæc talia conetur præsumere, huius legis redargui sanctione se nouerit: scilicet, vt si quis quemlibet defunctum sibi violentum, aut persuasorem suæ rei, siue direptorem seu debitorem fuisse adstruxerit, eumque quodcunque inlicitum secundum superiorem ordinem dixerit perpetrasse; non aliter eius assertioni credatur, nisi per quamcunque scripturam aut testificationem legitimam id verum esse indubitanter edoceat. Quod si tale aliquid quisque conuicerit, & defunctus ille de quo agitur, filios non relinquens, facultatem suam suis libertis aut quibuscunque personis dinoscitur contulisse: ipsi liberti vel aliæ personæ, iuxta quod possident de rebus defuncti, quæ defunctus debuit vel commisit, insistente iudice, cogatur exsoluere. Nam si filios reliquerit, & ipsi omnem eius optinent facultatem, ipsi proculdubio cogendi sunt illa supplere, vnde auctor eorum, debitor aut præsumptor conuincitur extitisse. Si certe prædictarum causarum obnoxius sic ab hac luce discesserit, vt de suis rebus nil videatur aliquatenus ordinasse; propinqui eius, vel qui facultatem ipsius adierint aut possederint, petitori de re vel causa quam repetit, cogendi sunt reddere rationem: ita vt si ille, qui debitor aut præsumptuosus dicitur extitisse, nil rerum suarum moriens dinoscitur reliquisse, ab omni calumpnia repetentis eius filii vel propinqui habeantur immunes. Sin autem quodcunque defunctus reliquit, & maius est quod petitur quam quod reliquisse videtur; si filii eius aut propinqui, aut qui eius possident bona, noluerint pro reatu eius vel debito satisfacere, de rebus a defuncto dimissis non morentur petenti facere cessionem.

VII. TITVLVS.
DE LIBERTATIBVS ET LIBERTIS.

XVI. *De*

10

I. ANTIQVA.

Si mancipia siue per scripturam seu per testem manumittantur.

SI quis moriens per scripturam aut præsentib. testib. manumiserit mancipia sua, voluntas eius habeat firmitatē, dūmodo infra sex menses, trium aut quinque testium, quibus credi possit, testimonio comprobetur. Sed & libertis si quid donauerit qui eos manumittit, aut libertatis ipsius scriptura contineat, aut testes qui adhibentur agnoscant; & res apud libertos donata permaneat.

II. ANTIQVA.

20 *Si alienus seruus vel commune mancipium manumittatur.*

SI quis alienum seruum vel commune mancipium manumiserit in fraudem domini, libertas data non valeat. Ille verò qui manumiserit alienum mancipium, alterum præter illum domino dare cogatur. Si verò dominus adquieuerit vt ille liber sit, duos vicarios seruos pro manumisso seruo percipiat, & libertas data habeat firmitatem. Hæc eadem & de ancillis præcipimus custodiri. Si quis sanè vult ex integro manumittere cōmune mancipiū presbyterū qui præsens est vel diaconū cōmonemus, ne huiusmodi libertatē se fieri præsentib. permittāt, quia hæc manumissio stare non poterit. Si quis autē commune mancipium vult à iugo seruitutis absoluere, prius cum consortib. suis diuidat, & suæ vindicet potestati: aut certè cum his qui ei consortes sunt, id fieri vel precio vel precib. elaboret: & *si sic voluerit præsente presbytero vel diacono manumit- 30 tat, & libertas data firmetur. Quòd si aliquis coram sacerdote vel diacono commune mancipium ex integro manumiserit, proprietatis suæ partem de mancipio amittat, & mancipium ad integrū consors ille qui non manumisit, optineat. Nam si partem suam quæ in eodem mancipio illi debetur, absoluere voluerit, prohiberi non poterit.

*si sic sint.

III. ANTIQVA.

De his qui se liberos proclamauerint esse.

SI mancipia se in libertate proclamauerint, spatium & tuitionem arbitrio iudicis accipiant, vt testes possint ad libertatis suæ documenta perquirere. Sed tantum temporis spatium mancipiis concedatur, vt nec seruitia dominis, nec beneficia proclamantibus denegentur. 40

IIII. ANTIQVA.

Si ad seruitium repetatur qui in libertate est constitutus.

SI in libertate constitutus ad seruitium repetatur, non liceat eum in custodiam mitti ab illo à quo repetitur, sed iudicis reseruetur arbitrio si debeat sub fideiussore consistere, dummodo nihil violentiæ à pulsante patiatur.

V. ANTIQVA.

Si ei qui ad seruitutem repetendus est aliquid auferatur.

50 SI quis homini ingenuo vel liberto aliquid tulerit, & postea eum sibi voluerit seruum addicere, prius reddat quod tulit, & sic de eius conditione contendat.

VI. ANTIQVA. FLS. RCDS. REX.

Si eum quem aliquis coram iudice liberum esse dixerit, postea in seruitio repetere velit.

QVi † sub testimonio coram iudice, quemlibet liberum esse dixerit, & postmodum eum ad seruitium inclinare voluerit, aliud illi mancipium è contrario reddat: & quem opprimere nitebatur, in libertate permaneat.

† siue testamento.

VII. ANTIQVA.

Si timore compulsus quisquam seruum se esse dicat.

QVi timore compulsus seruum se esse extra iudicium dixerit, nullum præiudicium libertatis incurrat, donec in iudicio præsentetur: vt libertatem suam si probauerit, præsente iudice optineat, aut si seruus conuincitur, statim domino reformetur.

VIII. ANTIQVA.

Si ingenuus ad seruitium repetatur, vel si seruus se liberum esse dicat.

SI quis ingenuum ad seruitium addicere voluerit, ipse doceat quo ordine ei seruus aduenerit: & si seruus ingenuum se esse dixerit, & ipse simili modo ingenuitatis suæ firmam ostendat probationem. Iudex verò eorum testimonium recipere debet, quos meliores atq; pluriores esse prouiderit. Quòd si muneris acceptione corruptus iniustè turbauerit innocentem, tam iudex quàm petitor secundum legem aliam de his qui iniustè iudicauerint, componere non merentur.

VIIII. ANTIQVA.

Quare data libertas debeat reuocari.

QVi seruo suo vel ancillæ libertatem donauerit, & præsente sacerdote vel aliis duobus aut tribus testibus hoc factum esse constiterit, id est, si ipse aliam libertatis scripturam coram legitimis testibus manifeste tradiderit, atq; ita per eãdem libertatis scripturam definierit, vt ex tempore conditæ scripturæ liber ipse qui est manumissus permaneat, nihil sibi in eo conditionis reseruans, huiusmodi libertatem reuocari non liceat: xcepto si manumissori, eum qui manumissus est iniuriosum aut contumeliosum vel accusatorem, aut criminatorem esse constiterit. Pro quibus iniuriis data libertas poterit reuocari. Si verò ipse qui manumisit, dicat quòd sub aliquo placito aut definitione eum libertauerit; si per scripturã definitio ipsa minime claruerit, testes qui præsentes fuerint ante iudicem ipsum placitum vel definitionem dicere non grauentur; & postmodum quod placitum & definitum fuerit, stare iubemus.

X. ANTIQVA.

Si libertus iniuriam faciat manumissori.

SI libertus manumissori suo iniuriosus fuerit, aut si patronum suum pugno aut quolibet ictu percusserit, vel eum falsis accusationibus impetierit, vnde ipsi capitis periculum cõparetur, addicendi eum ad seruitutem habeat potestatem, ita tamen vt apud iudicem probet causas superius comprehensas.

XI.

Ne contra patronum vel filios eius testificari audeat manumissus.

FIlio vel heredi manumissi libertatem reuocare non liceat, sed prioris sui vel parẽtum factum sine excusatione custodiat. Ita tamen vt nec contra filios filiorum, libertus, vel omnis posteritas eius testimonium dicere permittantur: & si dixerint non credatur à iudice, sed redeant ad pristinam seruitutem. De aliis vero rebus aut causis, contra patroni filios aut nepotes tantum pro suo iure iuste contendant.

XII. FLS. RCDS. REX.

Ne testificent manumissi.

LIbertus vel liberta in nullis negotiis contra quenquam testimonium dicere admittantur, excepto in aliquibus causis, vbi ingenuitas deesse cognoscitur, sicut præmissũ est & de seruis. Quia indignum pensat nostra clementia, vt libertorum testimonio ingenuis dampna concutiantur. Qui vero de iisdem fuerint procreati, omnimodis ad testimonium admitantur.

XIII. ANTIQVA. FLS. GLS. RCDS. REX.

De rebus manumissorum, si absque legitimis filiis moriantur.

SI manumissus sine filiis de legitimo cõiugio natis transierit, & ei patronus in libertate aliquid donauerit, aut forsitan de eius seruitio discesserit, & alio se contulerit; omnia ad patronum, siue ad eius heredes, sine dubio reuertantur. Quod si forsitan in terra ipsius patroni consistens, qui eum manumisit, aliquid de labore suo acquisierit, medietas

dietas acquisitę rei exinde in patroni potestate cōsistat,& de alia medietate libertus faciendi quod voluerit in eius potestate permaneat. Quod si alium patronum sibi elegerit,& sub eo aliquid adquisierit, medietas adquisitæ rei ad manumissorem concurrat. Alia verò medietas ad manumissi proximos, siue serui sint siue liberi, sine dubio reuertatur, vel in quē voluerit hanc medietatem conferendi habeat potestatē. Illud verò quod ei manumissor donauerit, in patroni potestate permaneat. Similis & circa ancillas manumissas forma seruetur. Hoc tantum iustitia suadente adiicimus, vt nullus libertus siue liberta, à domino vel à domina sua libertate percepta, manumissores suos dum aduixerint derelinquant. Quod si facere præsumpserint,& rem quam perceperunt amittant,& ad domini vel dominæ suæ inuiti reducantur obsequia.

XIIII. FLS. CHDS. REX.

De conditionibus à manumissore in scriptura manumissi conscriptis.

QVi mancipium suum per scripturam liberum faciens, constituerit fortasse non licere ei de peculio suo aliquid iudicare; si quid exinde libertus libertave vel distraxerit aut donauerit, modis omnibus inualidum erit. Patronus eius scilicet aut patroni filii omnia sibi vindicaturi sunt. Certe si nulla talis conditio intercesserit, liberum erit illi qui liber est redditus de peculio suo facere quod voluerit. Aut etiāsi inordinatus moriens filios legitimos non reliquerit, vel aliam quamcunque conditionem dominus eius per eandem libertatis scripturam non instituerit, ad patronum aut ad patroni filios vniuersa res eius ad integrum pertinebit.

XV. FLS. GLS. CHDS. REX.

De libertatibus seruorum fiscalium.

SI res ambigua nequaquam occurreret, nulla futuris temporibus legem dandi necessitas immineret. Quia ergo sub libertatis obtentu, fiscalium sæpe subreptione seruorum, fisci vires attenuantur; non inuidemus bene meritis, sed obuiamus fraudulenter incautis: statuentes scilicet vt non aliter deinceps collata seruo fisci libertas vllatenus valeat, nisi regiæ manus fuerit stilo subscripta.

XVII. ANTIQVA.

De libertis & rebus fiscalium seruorum.

SEruis nostris sine permissu nostro libertatem mancipiis suis dare non sinimus. Quod si dederint, libertas data non valeat. Sed hæc tantummodo libertas habeat firmitatē, quæ ex nostra pręceptione conceditur. Simili modo seruis nostris mācipia sua aut terras ad liberos homines nō liceat venditione trāsferre, nisi tantūmodo aliis seruis nostris vēdendi habeant potestatem. Quod si terras siue mancipia ecclesiis siue pauperibus donare voluerint, donatio hæc vel voluntas nulla ratione subsistat. Illud enim eis tantum pietatis contemplatione concedimus, vt pro animabus suis ecclesiæ vel pauperibus de aliis facultatibus largiantur: & si præter terras vel mancipia nihil habeant facultatis, tunc de terris atque mancipiis eis vendendis tribuimus potestatem. Ita, vt sicut supra dictum est, à seruis nostris tantummodo, quod conserui eorum vendiderint, comparetur: nec liber vllus ad contractum huius emptionis aspiret. Precium autem quod de terra vel mancipiis accesserit, erogare pro animabus suis ecclesiis vel pauperibus non vetentur.

XVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne liberti vel progenies eorum cum posteritate patroni aut coniugia connectant, aut eis insolentes existant.

INterdum vidimus excessum licentiamque seruorum, & dolere coacti sumus ignominiam dominorum. Quidam enim à dominis suis libertate percepta, generationis progenie decurrente, attemptant aut ipsi aut posteritas eorum, cum progenie dominorum vel indeceris copulare coniugium, vel molestias inferre posteritati manumittentium. Sicque in aduersum parte conuersa, quia ingenita libertas gratiæ dono fit nobilis, ideo generosa nobilitas inferioris tactu fit turpis. Atque inde claritas generis sordescit commixtione abiectæ conditionis, vnde abdicata seruitus attollit titulos libertatis. Vt ergo & naturę splendor ortus sui dignitate non careat, & seruitus sibimet reminiscēs indebita & incōcessa non appetat, bene iubetur: vt si quorumlibet quicunq; liberti, siue ex eorum stirpe quandoq; progeniti, ex genere manumissorum, vel ex eis decurrente,

quamuis longa progenie, coniugium præsumpserit attemptare: aut manumissores, vel eorum posteritatem, ipsi vel eorum progenies, extra iusta negotia sua, propter suas vel propter † aliorum actiones conuexauerint, aut læserint, eisq; molestias siue dampna cõtulerint, vel aliquid aduersus eos factione quacunq; egisse visi fuerint, in eorum quos molestauerint euidentem seruitutem mox redeant. Quia impium satis est, vt dum conditio seruitutis absoluitur, dignitas libertatis impediatur: & dũ seruus erigitur, filius abdicetur: atque inde filii dampna sustineant, vnde ad nocendum potiuntur serui licẽtia.

† alienorũ.

XVIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne liberti religiosi ad obsequium reducantur heredis.

QVoslibet de quorumcunq; libertis aut specialiter de ecclesiastici dignitas sublimauit honoris, aut præfixis sanctorum locis deputauit vel ordo religionis vel ordinatio manumittentis, non erunt ad hominum patrocinium reducendi contentione qualibet heredis. Quod enim gloriosius Deo adhærere censetur, obsequiis hominum religari honestate nulla sinitur.

XVIIII. FLS. GLS. EGIGA. REX.

De his qui ob noui principis fidem seruandam iurare distulerint, vel de illis qui ex palatino officio ad eius præsentiam venire neglexerint.

CVm diuinæ voluntatis imperio principale caput regnandi sumat sceptrum, non leui quisque culpa constringitur, si in ipso suæ electionis primordio aut iurasse vt moris est pro fide regia differat: aut si ex palatino officio fuerit, ad eiusdem noui principis visurus præsentiam venire desistat. Si quis sanè ingenuorum de sublimatione principali cognouerit, & dum discussor iuramenti in territorio illo accesserit vbi eum habitare cõtigerit, quæsita occasione se fraudulenter distulerit, in eo vt pro fide regia cõseruãda iuramenti se vinculo alliget: aut ille qui sicut præmisimus ex ordine palatino fuerit, minimè regis obtutibus se præsentandum iniecerit: quicquid de eo vel de omnibus rebus suis principalis auctoritas facere vel iudicare voluerit, sui sit incunctãter arbitrii. Quòd si aut ægritudo illi obstiterit, aut quælibet publicæ vtilitatis actio eum retinuerit, vt regis obtutibus se nullatenus præsentet, dum regiæ electionis sublimitas quibuslibet modis ad eius cognitionem peruenerit; statim per suam iussionem id ipsum clementiæ suæ auditibus intimare procuret, qualiter fidei suæ sinceritate ostendens, huius legis sententiam euadere possit.

XX. FLS. GLS. EGIGA. REX.

De libertis regum, eorumque posteritate qualiter exercitus tempore ad regiam potestatem concurrant, vel cum quibus eos in publica vtilitate proficisci oporteat.

TVnc rectè nostri regiminis patriam, promulgatis legum censuris, † legaliter procuramus, cũ & his qui contra hostes gloriæ nostræ decertant, vtilitate maxima prouidemus, & vindicatores terrę nostrę proculdubio cernimus. Et licet fauente Deo gentes nostræ affluant copia bellatorũ, nil tamen officit si de illis augeatur insuper nostra acies ad repulsionem hostium externorum, qui ex familiis fisci per regias auctoritates gratiã meruerunt libertatis. Vnde quia necesse est vt illic præbeant ex † ratione suffectum, vnde meruisse lætantur absolutionis statum: ob hoc speciali sanctione iubemus, vt deinceps tam ipsi quàm omnis eorum posteritas, tempore exercitus, omnes ad regiam celsitudinem incunctanter occurrant. Vt cum quibus exercitus expeditionẽ peragere possit, præsentaliter eos clementia principalis instituat. Quicunque verò ex eis, vt dictũ est, tempore exercitus domi residere præsumpserit, & minimè cum cæteris, sicut regalis ordinatio fuerit, in publicam expeditionem perrexerit: nouerit se ad propriæ seruitutis iugum reuerti, ex quo ereptus libertatis meruerat personam assumere. Illi tantummodo hanc erunt sententiã euasuri, qui ordinante principe, duce vel comite suo, aliquid iniunctum pro publicis vtilitatibus ad peragendum acceperint, vel quos patens ægritudo aut quorundam impedimentum nullatenus properare permisit.

† regie.

† natione.

XXI. FLS. EGIGA. REX.

De transgressoribus libertorum.

SÆpe audiuimus multosq; cognouimus libertos, relinquentes manumissores suos, quos & dominos esse testamur: quia voluptuosa voluntate, dum relaxato freno seruitutis erumpunt, æquales se dominis suis vel eorum successoribus esse affirment. Quod

nos

nos modo & debita veneratione & salubri ordinatione valituræ legis censemus atque iubemus: vt quicunque libertus aut liberta, vel filii libertorum, si manumissoribus suis siue etiam filiis prolibusq; vel nepotibus eorum vel qui ex eis fuerint geniti; quocunq; tempore superbientes ac inobedientes extiterint, aut quocunq; tempore de eorum patrocinio, quacunq; subtilitate aut ingenio vel argumento fraudis, vel leuiter de eorum patrocinio se auferre voluerint, tunc in tempore transgressionis eorum careant libertate. Filii tamen qui de iisdem fuerint geniti† sic errantes, prædicta superioris legis constitutione perenniter seruituri tradendi sunt.

DE SCELERIBVS ET TORMENTIS LIBER SEXTVS.

TITVL. I.

DE ACCVSATIONIBVS CRIMINOSORVM.

I. ANTIQVA. FLS. CHDS. REX.

Vt domino vel senioribus loci petatur seruus in crimine accusatus.

SI seruus in aliquo crimine accusatur, iudex prius dominum, villicum vel actorem eius loci, cuius seruus fuerit accusatus, admoneat vt eum in iudicio præsentet. Quòd si reum præsentare noluerit, ipse dominus vel actor aut villicus, donec seruum præsentet, à comite ciuitatis vel iudice distringatur. Certe si dominus, vel quibus commissa res est, difficulter ad locum approximent, à iudice tenendus & discutiendus est† reus.

II. FLS. CHDS. REX. NR. EM.

Pro quibus rebus & qualiter ingenuorum personæ subdendæ sunt quæstioni.

SI in criminalibus causis discretionis modus amittatur, criminatorum malitia nequaquam frenatur. Ideoque si in causis regiæ potestatis vel gentis aut patriæ, seu homicidii vel adulterii, æqualem sibi nobilitate vel dignitate palatini officii, quicunque accusandum crediderit, habeat prius fiduciam comprobandi quod obiicit, & sic alienum sanguinem temptet impetere. Quod si probare non potuerit, corā principe vel his quos sua princeps auctoritate præceperit, trium testium subscriptione roborata inscriptio fiat, & sic quæstionis examen incipiat. Ita, vt qui subditur quæstioni si innoxius tormenta pertulerit, accusator ei confestim seruiturus tradatur: vt salua tantum anima, quod in eo exercere voluerit, vel de statu eius iudicare elegerit, in arbitrio suo consistat. Quòd si cōponi sibi ab accusatore voluerit, tantum ei pars accusatoris componat, quantum ipse qui quęstioni subiacuit, inlata sibi taxauerit suorum tormentorū supplicia. Iudex tamen hanc cautelā in iudicio seruare debebit, vt accusator omnem rei ordinem scriptis exponat, & iudici occultè præsentata sic quæstionis examinatio fiat: & si eius professio qui quæstioni subdendus est, compar fuerit cum verbis accusatoris, criminis reus incunctāter habendus est. Certè si aliud dictio accusatoris habuerit, aliud eius professio qui subditur quæstioni, quia dubitari non potest, quod per tormēta sibi crimen imponat, oportebit accusatorē superioris legis hui' sentētię subiacere. Quod si accusator pri' q̄ occultè

iudici notitiam tradat, aut per se aut per quemlibet de re quam accusat, per ordinem instruxerit quem accusat: non liceat iudici accusatum subdere quæstioni, cum iam per accusatoris indicium detectum constet ac publicatum esse negotium. Similis quoque & de cæteris personis ingenuis ordo seruandus est. Nam si capitalia quæ supra taxata sunt, accusata non fuerint, sed furtum factum dicitur, vel aliud quodcunque illicitum, nobiles ob hoc potentioresque personæ, vt sunt primates palatii nostri, eorumque filii, nulla permittimus ratione quæstionibus agitari. Sed si in hac causa pro qua compellitur probatio defuerit, suam qui pulsatur debeat iuramento conscientiam expiare. Inferiores vero humilioresque ingenuæ tamen personæ, si pro furto, homicidio, vel quibuslibet aliis criminibus fuerint accusatæ, nec ipsi inscriptione præmissa subdendi sunt quæstioni, nisi maior fuerit causa, quam quod quingentorum solidorum summam valere constiterit. Si autem † actio minoris est quantitatis, quam quingenti sunt solidi, per probationem conuictus qui accusatur, secundum leges alias componere compellatur. Aut si conuinci non potuerit, sacramento se expians compositionem accipiat, quæ de mala petitione legibus continetur. Speciali tamen constitutione decernimus, vt persona inferior nobiliorem se vel potentiorem inscribere non præsumat. Sed si petēdum in causa putauerit, & probatio fortasse conuincendi rei defuerit, nobilior ille vel potentior conscientiam suam sacramentis purgare non differat, quòd nec amiserit, nec habeat penes se vel retineat rem, pro qua fuerit petitus: & reddito iuramento, ille qui male petiit, sicut alia lex continet, ei componere non moretur. Veruntamen, seu nobilis, seu inferior, seu ingenua persona, si quæstioni subdita fuerit, ita coram iudice vel aliis honestis viris a iudice conuocatis, accusator tales pœnas inferat, ne vitam extinguat, aut quamcunque ipse, qui quæstioni subiiciendus est, membrorum debilitationem incurrat. Et quia per triduum quæstio agitari debet, si imminenti casu, qui tormentis subditur, mortuus fuerit, & ex malitia iudicis vel aliquo dolo, seu ab aduersario accusati corruptus beneficio, talia tormenta fieri non prohibuit, vnde mors occurreret, ipse iudex iniquitatis proximis parentibus simili vindicta puniendus tradatur. Si certe suo se sacramento innocentem reddiderit, & testes iurauerint, qui fuerint præsentes, quod nulla sua malitia vel dolo, aut corruptione beneficii mors ipsa prouenerit, nisi solo tormentorum euentu, pro eo quod indiscretus iudex superflua non prohibuit, quingentos solidos heredibus mortui compellatur exsoluere. Quod si non habuerit vnde componat, ipse seruiturus proximis heredibus mortui contradatur. Accusator autem in potestate proximorum parētum mortui traditus, eadem mortis pœna mulctetur, qua ille mulctatus est qui per eius accusationem morte damnatus interiit.

10 · 20 · 30

I I. IN NOMINE DOMINI ET SALVATORIS NOSTRI IESV CHRISTI FLAVIVS GLORIOSVS EGIGA REX TOLETI NOVITER EMENDATA.

FLS. GLS. * WITIZA. REX.

*Quomodo iudex per examen * aquæ feruentis causam perquirat.*

MVltas cognouimus querelas, & ab ingenuis multa mala pati, credentes in ccc. solidis quæstionem agitari. Quod nos modo per salubrem ordinationem censemus, vt quamuis parua sit actio rei facti ab aliquo criminis, eum per examinationem * aquæ feruentis à iudice distringendum ordinamus: & dum facti temeritas patuerit, iudex eum quæstioni subdere non dubitet: & dum suam dederit professionem superiori legi subiacebit. Quod si per examen aquæ feruentis innoxius apparuerit, petitor nullam pertimescat calumniam. Hic quoq; & de suspectis habitis personis, id est de vilibus scilicet & infamia notatis, qui ad testimonium venerunt dicendum ordo seruabitur.

40 · 50

Marginal notes: * accusatio. · * EGIGA ET HVNITA REX. · * caldariæ. · * caldariæ.

IIII.

Pro quibus rebus & qualiter serui vel ancillæ torquendi sunt in capite dominorum.

SEruus vel ancilla in capite domini vel dominæ non propter aliud torquendi sunt, nisi tantum in crimine adulterii: aut si contra regem, gentem vel patriam aliquid dictum vel dispositum fuerit: seu si falsam monetam quisque confixerit, aut etiam si causam homicidii vel maleficii quærendam esse constiterit. Ita vt serui vel ancillæ pro talibus criminibus torti, si conscii & occultatores sceleris dominorum repperiuntur, pariter cum dominis, secundum quod voluntas principis extiterit, condemnentur. Certe si

tè si sua sponte iudices veritatis extiterint, sufficiat eis quòd pro veritatis indagine quæstioni subditi tormenta pertulerint, à mortis tamen periculo habeantur immunes. Seruus autem vel ancilla in tormentis positi & de se interrogati, si etiã de dominis sunt confessi, & fuerit culpa mortalis, ac declaratis signis potuerit approbari, eadem damnationis censura mulctentur, qua eorum domini fuerint condemnati.

V. FLS. CHDS. REX.

Pro quantis rebus & qualiter seruus aut libertus tormenta portabunt.

10 SI seruus in aliquo crimine accusatur, antea non torqueatur, quàm ille qui accusat hac se conditione constringat, vt si innocens tormenta pertulerit, pro eo quod innocentem tormentis tradidit, alium eiusdem meriti seruum domino reformare cogatur. Si verò innocens in tormentis mortuus aut debilitatus fuerit, duos æqualis meriti seruos cum eodem domino reddere non moretur: & ille qui debilitatus est, ingenuus in patrocinio domini sui permaneat. Nam & iudex, qui temperamentum in tormentis non tenuit, & ita discretionem legis excessit, vt is qui quæstionatus est mortem violenter incurrerit, eiusdem meriti seruum domino mox reformet. Verum vt de seruorum meritis omnis ambiguitas cesset contentionis, non pro artificii qualitate excusatio videatur haberi, sed pro seruis quæstionandis, contropatio adhibeatur ætatis & vtilitatis: vt si artifex fuerit qui debilitatus est, & huius artificii seruum, non habuerit, qui 20 insontem debilitauit alterius artificii seruum, iuxta prædictum ordinem domino cogatur exsoluere. Ita vt si artificem non habuerit seruum, & alium seruum ille, cuius seruus quæstioni addicitur, pro eo accipere noluerit, tantum precii eiusdem serui artificis qui quæstioni subditur, eiusdem domino persoluatur, quantum ipse artifex à iudice vel bonis hominibus rationabiliter valere fuerit æstimatus. Ita tamen seruandum est, vt nec ingenuum quisque nec seruum subdere prius quæstioni præsumat, nisi coram iudice vel eius saione, domino etiam serui vel auctore præsente districtè iurauerit, quod nullo dolo vel fraude aut malitia innocentem faciat quæstionem subire. Et si subditus quæstioni mortuus fuerit, atque ille qui subdidit vnde componere non habuerit, ipse sub-30 dendus est seruituti qui innocentem fecit occidi. Si autem dolose seruum alienum quispiam subdendum quæstioni intenderit, & dominus serui qui accusatur per probationem eum potuerit de obiecto crimine reddere innocentem, accusator eius alium paris meriti seruum accusati domino cogatur exsoluere, & dispendium quod dominus eius in approbationem innocentis serui pertulerit, prout rationabiliter iudex reddi perpenderit, ab iniusto accusatore exactum domino serui restituatur. De rebus verò minimis culpa serui reperta, si dominus serui voluerit, componendi licentiam habebit. Ita vt omnis fur, iuxta qualitatem culpæ flagella suscipiat. Pro maiori verò noxa, si compositionem dominus noluerit soluere, seruum pro crimine non moretur tradere. Inge-40 nuus sanè, si quemlibet libertum idoneum, pro capitali crimine siue pro aliis scelerum causis, quæstioni pulsauerit addicendum, non aliter eum impetere poterit adscribendum, nisi ducentorum quinquaginta solidorum quantitatem causa ipsa valuerit, pro qua eum accusator conatus fuerit subdere quæstioni. Nam si inferior fuerit atque rusticanus quem liberum esse constiterit, tunc in eo permittatur quæstio agitari, si causam ipsã vnde agitatur centũ solidos valere cõstiterit. Quòd si indiscretè, qui quæstioni subditur, in quacunq; parte mẽbrorũ debilitationẽ incurrerit, tũ iudex qui tẽperamẽtũ in tormentis non tenuit, ducentos solidos illi qui tormenta sustinuit persoluet. Ille vero qui eum iniuste quæstionandũ appetit, ccc. solidos ei dare cogendus est. Certe si in tormentis positus mortem incurrerit, prędictam summam solidorum tam iudex quam petitor propinquis parentibus mortui persoluent. Similiter & de inferioribus illis libertis, 50 si debilitatione vel morte quis per intemperantiam fuerit condemnatus, medietas satisfactionis, quæ supra de libertis idoneis constituta est, ei qui indebite quæstionatus est, si tamen vixerit, aut suis heredibus, si ipse inde mortuus fuerit, exsoluenda est.

VI. FLS. GLS. CHDS. REX.

Qualiter ad regem accusatio deferatur.

SI quis principi contra quemlibet falsa suggesserit, ita vt dicat eum aduersus regem,

gentem vel patriam aliquid nequiter meditatum fuisse aut agere vel egisse: seu in au-ctoritate vel præceptis regiæ potestatis, aut eorum qui ordinatione iudiciaria funguntur, fraudulenter quippiam immutasse, atque etiam scripturam falsam fecisse vel recitasse, falsamque monetam ferisse: sed & si veneficium vel maleficium aut adulterium vxoris alienæ fortasse prodiderit: horum vel similium criminum accusator, quæ ad capitis periculum vel rerum amissionem pertinere videntur, si vera repperiantur quæ dixerit, nullam omnino calumniam sustinebit. Si certè quod opponit falsum esse constiterit, & per solam inuidiam id fecisse patuerit, vt iacturam capitis aut detrimentum corporis vel rerum dampna pateretur, quem accusare conatus est, in potestatem tradatur accusati. Ille hanc pœnam in se suisque rebus suscipiat, qui hoc alium innocentem pati voluerit. Ita vt ille qui aliquid scire se dicit, quod ad cognitionem principis possit deduci, & in eo loco fuerit vbi tunc regiam potestatem esse contigerit, aut per se statim suggerat omne quod nouit, aut per fidelem regis eius auditibus denuntiandum procuret. Quod si procul a rege eum esse prouenerit, & per aliquem principi mandandum crediderit, quod ad accusationem alterius dinoscitur pertinere, coram illo, cui hoc suggerendum committit, talem epistolam faciat, per quem euidenter quid mandet exponat. Quam etiam epistolam tres testes, quos sibi nouerit esse fideles, euidentibus signis aut scriptionibus simul cum ipso confirment, vt postea quod mandauerit negare non possit.

VII. FLS. CHDS. REX.

De reseruata principi potestate parcendi.

QVotienscunque nobis pro his, qui in causis nostris aliquo crimine implicati sunt supplicatur, & suggerendi tribuimus aditum, & pia miseratione delinquentibus culpas omittere nostræ potestati seruamus. Pro causa autem gentis & patriæ huiusmodi licentiam denegamus. Quod si diuina miseratio tam sceleratis personis cor principis misereri compulerit, cum adsensu sacerdotum, maiorumque palatii licentiam miserandi libenter habebit.

VIII. ANTIQVA.

Quod ille solus culpabilis erit, qui culpanda commiserit.

OMnia crimina suos sequantur auctores. Nec pater pro filio, nec filius prò patre, nec vxor pro marito, nec maritus pro vxore, nec frater pro fratre, nec vicinus pro vicino, nec propinquus pro propinquo vllam calumniam pertimescat. Sed ille solus iudicetur culpabilis, qui culpanda commisit, & crimen cum illo qui fecerit, moriatur: nec successores aut heredes pro factis parentum vllum periculum pertimescat.

II. TITVLVS.
DE MALEFICIS AC CONSVLENTIBVS EOS, atque veneficis.

I. FLS. CHDS. REX.

Si ingenuus de salute vel morte hominis vaticinatores consulat.

QVi de salute vel morte principis vel cuiuscunque hominis ariolos, aruspices, vel vaticinatores consulit, vna cum his qui responderint consulentibus, ingenui siquidem flagellis cæsi, cum rebus omnibus fisco seruituri associentur, aut a rege cui erunt donati perpetuo seruitio addicantur. Quod & si filii eorum tales fuisse repperiantur, parentibus crimini socii, simili dampnatione plectantur. Si vero ab scelere parentum habeantur extranei, & dignitatem & rerum omnium possessionem quam parentes amiserint, plenissime obtinebunt. Serui vero diuerso genere * pœnarum afflicti, in transmarinis partibus transferendi vendantur, vt seueritas vindictæ non habeat excusatos, quos propriæ voluntatis excessus, nefariæ præuaricationis facit obnoxios.

* tormentorum.

FLS.

FLS. CHDS. REX.

De veneficis.

DIuersorum criminum noxii, diuerso sunt pœnarum genere feriendi. Ac primum ingenuos siue seruos veneficos, id est, qui venena conficiunt, ista protinus vindicta sequatur: vt si venenatam potionem alicui dederint, & qui biberit mortuus exinde fuerit, illi etiam continuò suppliciis subditi morte turpissima sunt puniendi. Si certè poculo veneni potatus euaserit, in eius potestate tradendus est ille qui dedit: vt de eo quod facere voluerit, sui sit incunctanter arbitrii.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

De maleficis & consulentibus eos.

MAlefici & immissores tempestatum, qui quibusdam incantationibus grandinem in vineas messesque mittere perhibentur, & hi qui per inuocationem dæmonum mentes hominum conturbant, seu qui nocturna sacrificia dæmonibus celebrant, eosq; per inuocationes nefarias nequiter inuocant: vbicunque à iudice vel actore, vel procuratore loci repperti fuerint vel detecti, ducentenis flagellis publicè verberentur, & decaluati deformiter decem conuicinas possessiones circuire cogantur inuiti, vt eorum alii corrigantur exemplis. Quos tamen iudex, ne vlterius euagantes talia facere permittantur, aut in retrusione faciat esse, vt ibi accepta veste atque substantia ita viuat, ne viuentibus nocendi aditum habeant: aut regiæ præsentiæ dirigat, vt quod de illis sibi placitum fuerit, euidenter statuat. Hi autem qui tales cõsuluisse repperiuntur, in populi conuentu ducentorum ictus accipiant flagellorum: vt impuniti non remaneant, quos culpæ similis reatus accusat.

II. FLS. CHDS. REX.

De his qui in hominibus aut animalibus, vel quibuscunque rebus qualiacunque ligamenta, aut quodcunq; contrarium repperiuntur fecisse.

PRęsentis legis superiori sentẽtia dampnari iubemus, seu ingenuus sit seu seruus, vtriusque sexus, qui in hominibus vel brutis animalibus, omnique genere quod mobile esse potest, seu in agris vel vineis, diuersisque arboribus, maleficium, aut diuersa ligamẽta, aut etiam scripta in contrarietatem alterius excogitauerit facere, aut expleuerit, per quod alium lædere vel mortificare, aut obmutescere velit, aut dampnum tam in corporibus quam etiam in vniuersis rebus fecisse repperiantur.

V.

De personis iudicum siue etiam cæterorum, qui aut diuinos consulunt, aut auguriis intendunt.

SIcut pia veritas mendacij assertione non capitur: ita non est consequens, vt latens veritas mendacio inuestigetur. Omnis igitur veritas ex Deo est. Mendacium verò ex diabolo est. quia & ipse diabolus ab initio mendax est. Cùm ergo vtraque res suos principes habeat, quid opus est, vt veritas cuiuscunque mendacio admittatur exquiri? Quidam enim ex iudicibus feruntur Dei spiritu † pleni, qui acta maleficiorum dum inuestigare subtili perquisitionis perspicacia nequeunt, execrabiles diuinorum † propitiationes intendunt. Veritatem enim se inuenire non putant, nisi diuinos & aruspices cõsulant: & eo sibi repperiendæ veritatis aditum claudunt, quo veritatem ipsam per mendacium addiscere concupiscunt. Dum enim maleficia per diuinationes comprobare pertentant, quasi tertio loco ipsi se diabolo seruituros illaqueunt. Quapropter si quis ex quolibet iudicum gradu vel ordine, per diuinos aut eorum similes aliquid sciscitare tentauerit, vel approbare intenderit: si quis etiam hominum cuiuslibet sit ordinis vel personæ, qui à talibus aut salutis aut ægritudinis responsa poposcerit, vel consulendos eos pro quibuscunque rebus crediderit, ad legis illius teneatur satisfactionem obnoxius, quæ in hoc libro sexto, sub titulo secundo, era prima, eos, qui de salute vel morte principis aut quorumcunque hominum vaticinatores quosque consulere prætentant, statuit serenitatis ordine resecari. Illi tantum iudices ad huius legis non tenebuntur

† Vacui. † pronuntiationes.

sententiam condemnandi, qui diuinos ipsos atque eorum similes non sciscitandi, sed vlciscendi voto coram multis perquirendo detribuerint, id est, si non vt aliquid de eo scire inquirenda intendant, sed detegi sibi hoc solum, vnde feriantur, exquirant. At nunc, quia & auguriis deditos eodē modo nouimus odibiles Deo: ideo speciali legis sanctione decernimus, vt quicunque sunt illi, quibus augures vel auguria obseruare contigerit, quinquagenis publicè subiiciantur verberibus coercendi. Qui tamē ad solitum vitium vltra redierint, perdito etiam testimonio, simili erunt sententia flagellorum subiiciendi.

III. TITVLVS.

DE EXCVTIENTIBVS HOMINVM PARTVS.

I.

De his qui potionem ad auorsum dederint.

SI quis mulieri prægnanti potionem ad auorsum aut pro necando infante dederit occidatur: & mulier, quæ potionem ad auorsum facere quæsiuit, si ancilla est cc. flagella suscipiat, si ingenua careat dignitate personæ, & cui iusserimus seruitura tradatur.

II. ANTIQVA.

Si ingenuus ingenuam auortare fecerit.

SI quis mulierem grauidam percusserit quocunque ictu, aut per aliquam occasionē mulierem ingenuam auortare fecerit, & exinde mortua fuerit, pro homicidio puniatur. Si autē tantummodo partus excutiatur, & mulier in nullo debilitata fuerit, & ingenuus ingenuæ hoc intulisse cognoscitur, si formatum infantem extinxit * ccv. solidos reddat. Si vero informem, centum solidos pro facto restituat.

* al.

III. ANTIQVA.

Si ingenua mulier ingenuam auortare fecerit.

SI mulier ingenua per aliquam violentiam aut occasionem ingenuæ partum excusserit, aut ex hoc debilitasse cognoscitur, sicut & ingenui superioris dampni pœna mulctetur.

IIII. ANTIQVA.

Si ingenuus ancillæ partum effuderit.

SI ingenuus ancillam auorsum fecerit pati, xx. solidos domino ancillæ cogatur inferre.

V. ANTIQVA.

Si seruus ingenuæ partum excusserit.

SI seruus ingenuæ partum excusserit, ducentenis flagellis publicè verberetur, & tradatur ingenuæ seruiturus.

VI. ANTIQVA.

Si seruus ancillæ partitudinem læserit.

SI ancillam seruus auortare fecerit, decem solidos dominus serui, ancillæ domino dare cogatur, & ipse seruus ducenta insuper flagella suscipiat.

VII. FLS. CHDS. REX.

De his qui filios suos, aut natos, aut in vtero necant.

NIhil est eorum prauitate deterius, qui pietatis immemores, filiorum suorum necatores existunt. Quorū quia vitium per prouincias regni nostri sic inoluisse narratur, vt tam

vt tam viri quàm fœminæ sceleris huius auctores esse repperiātur, ideo hanc licentiam prohibentes decernimus: vt seu libera seu ancilla natum filium filiamve necauerit: siue adhuc in vtero habens, aut potionem ad auorsum acceperit, aut aliquo quocunque modo extinguere partum suum præsumpserit, mox prouinciæ iudex, aut territorii vt tale factum reppererit, non solùm operatricem criminis huius publica morte condemnet: aut si vitæ reseruare voluerit, omnem visionem oculorum eius non moretur extinguere. Sed etiam si maritum eius talia iussisse vel permisisse patuerit, eundem etiam vindictæ simili subdere non recuset.

IIII. TITVLVS.

10 DE CONTVMELIA, VVLNERE ET DEBILITATIONE.

I. FLS. CHDS. REX.

De cædibus ingenui atque serui.

SI ingenuus ingenuum quolibet ictu in capite percusserit pro liuore det solidos v. pro cute rupta solidos x. pro plaga vsque ad ossum, solidos xx. pro osso fracto solidos c. Quod si ingenuus hoc in seruo alieno commiserit, medietatem superioris compositionis exsoluat. Si verò seruus in seruo hoc fecerit, tertiam partem eiusdem compositio-
30 nis adimpleat, & L. flagella suscipiat. Si autem seruus ingenuum vulnerauerit, ita componat, sicut cum ingenuus seruum vulnerauerit alienum, & septuaginta flagella suscipiat. Si verò dominus noluerit pro seruo componere, seruus tradatur pro crimine.

II. ANTIQVA.

De præsumptoribus & operibus præsumptorum.

SI quis euaginato gladio, vel quolibet genere armorum munitus, præsumptiuo modo in domum alienam intrauerit, cupiens dominum domus occidere, si ipse fuerit oc-
40 cisus, mors eius nullatenus requiratur. Si autem ipse qui in domū alienam intrauit, hominem occiderit, continuò & ipse moriatur. Quòd si non criminalem culpam admiserit, secundum legum ordinem componere non moretur, iuxta quod damnum in eadem domo fecerit. Nam si ille, qui in domum alienam violenter ingressus fuerit, aliquid exinde rapuerit vndecupli satisfactione quæ leuauit cogatur exsoluere. Quòd si non habuerit vnde componat, ipse sine dubio seruiturus tradatur: & si aliquid in domum, quam ingressus fuerat, damni non fecerit, nec aliquid subtraxerit, pro eo quòd ingressus fuerit, x. solidos cogatur donare, & centum flagellis publicè verberetur. Quod si non habuerit vnde componat, cc. flagella suscipiat. Si verò aliqui ab ingenuis, cum eo in eadem domo, non ab illo iussi, neque in eius obsequio vel in patrocinio constituti, v-
50 nanimes tamen vel consentientes præsumptori ingressi fuerint, vnusquisque eorum simili damno & pœnæ subiaceant. Quod si non habuerint vnde componant CL. flagella suscipiāt. nam testimonium non amittant. Quod si in patrocinio vel obsequio præsumptoris retenti ab illo hoc facere iussi fuerint, vel cum eo hoc eos fecisse constiterit, solus patronus ad omnem satisfactionem, & pœnæ & damni teneatur obnoxius. nam illi non erant culpabiles, qui iussa patroni videntur esse complentes. Si autem seruus hoc domino nesciente commiserit, cc. flagella suscipiat, & quod abstulerit, reddat. Si verò conscio domino seruus hoc fecerit, ipse dominus pro eo componat, sicut de ingenuis superius est comprehensum.

III. FLS. GLS. RCDS. REX.

De reddendo talione, & compositionis summa pro non reddendo talione.

QVorundam sæua temeritas sæuioribus pœnis est legaliter vlciscenda: vt dum metuit quisque pati quod fecerit, saltem ab illicitis inuitus abstineat. Quicunque ergo ingenuus ingenuum pertinaciter ausus decaluare aliquem, aut turpibus maculis in facie vel cætero corpore, flagello, fuste, seu quocunque ictu feriendo aut trahendo malitiose fœdare vel maculare, siue quamcunq; partem membrorum trucidare præsumpserit, aut etiam ligauerit, vel in custodia aut in quocunq; vinculo detinuerit, seu ligari ab aliquo aut custodia vel vinculo mancipari præceperit, iuxta quod alii intulerit vel inferendum præceperit, correptus a iudice in se recipiat talionem. Ita vt is qui male pertulerit, aut corporis contumeliam sustinuerit, si componi sibi a præsumptore voluerit, tantum compositionis accipiat, quantum ipse taxauerit qui læsionem noscitur pertulisse. Pro alapa vero, pugno vel calce, aut percussione in capite, prohibemus reddere talionem: ne dum talio rependitur, aut læsio maior aut periculum ingeratur. Sed si quis hæc sine periculo membrorum aut aliqua læsione præsumptuosus intulerit, pro alapa x. flagella, pro pugno vel calce xx. pro percussione vero in capite, si sine sanguine fuerit, ab eo quem percusserit * xx. flagella suscipiat. Certe qui læsit, vel lædendum dicitur instituisse, si non ex priori disposito, sed subito exorta lite & cæde commissa, aliquo casu id conuicerit se nolente perpetratum fuisse. pro euulso oculo det solidos centum. Quod si contigerit, vt de eodem oculo ex parte videat, qui percussus est libră auri a percussore in compositione accipiat. Quod si in naribus ita percussus est, vt nasum ex integro perdat, c. solidos percussor exsoluat. Si vero nasus ita collisus est, vt pars turbata narium pateat, iuxta quod deturpationem iudex inspexerit, damnare non morabitur percussorem. Quod etiam similiter & de labiis vel auribus pręcipimus custodiri. Cui ponderositas facta fuerit, centum solidi dentur in compositione. Qui manum ex integro absciderit, vel etiam quolibet ictu ita percusserit vt ad nullum opus ipse prodefaciat, centum solidos percussor componat. Pro pollice autem quinquaginta, pro sequenti digito quadraginta, pro tertio triginta, pro quarto xx. pro quinto x. solidos compositionis exsoluat. Quæ scilicet summa & de pedibus erit implenda. Pro singulis autem excussis dentibus duodeni solidi componantur. Qui callos alteri fregerit, & ex hoc qui percussus est debilis apparuerit, libram auri percussor componere procurabit. & ista quidem inter ingenuos obseruanda & implenda sunt. Si vero seruus hoc ingenuo fecerit, vel etiam ingenuum decaluauerit, in eius potestate tradendus est, vt sui sit arbitrii de eo facere quod voluerit. Si certe ingenuus seruum alterius decaluauerit, aut decaluare iusserit rusticanum, det eius domino solidos x. Si vero idoneum, c. flagella suscipiat & supradictam summam c. solidorum serui domino coactus exsoluat. Quod si qualibet corporis parte seruum truncauerit, vel truncare iusserit alienum, ducentorum flagellorum ictibus verberetur, & alium eiusdem facultatis & meriti seruum cum eodem proprio domino reddere compellatur. Quod si de supra taxatis capitulis quodcunque libertus ingenuo facere præsumpserit, pro eo quod æqualem statum non habet, & quod fecerit similiter in se factum recipiat, & centum insuper flagellorum ictibus extensus accipiat. Quod si ingenuus in liberto hoc fecerit, tertiam partem compositionis, quæ de ingenuis continetur, exsoluat. Si seruus seruum inscio domino decaluare siue truncare præsumpserit, & quod fecit patiatur, & centum flagellis publice verberetur. Si vero seruus domino nesciente ingenuum comprehendere vel ligare præsumpserit, ducentis publice verberetur flagellis. Quod si cum domini voluntate seruus hoc fecerit, ipse dominus tantundem & pœnam & damna, quæ de ingenuis in hac lege tenentur, suscipiat. Ingenuus autem si seruum alienum ligauerit innocentem, det domino serui solidos tres. nam si seruus seruum ligauerit absque voluntate domini sui, cētū flagellis publice verberabitur. Si certe conscio domino suo seruus hoc admiserit, idem serui dominus tres idemque solidos componere compellendus est. Tamen si ingenuus seruum alienum innocentem die ac nocte in custodia detinuerit, vel ab alio fecerit detineri, pro vno die tres solidos, & pro vna nocte similiter tres solidos domino serui componat: & si per plures dies id seruus ab ingenuo innocens pertulisse conuincitur, eandem trium solidorum summam per singulos dies ac noctes isdem ingenuus serui domino coactus exsoluat. Ingenuus sane, si seruum alienum fuste, aut flagello, vel quolibet ictu indignans percusserit, vt sanguis & liuor appareat, per singulas percussiones singulos solidos domino serui persoluat: aut si gra-

* xxx.

10 20 30 40 50

si grauis percussio fortasse patuerit, per quam aut mortem aut debilitationem qui percussus est videatur incurrere, quantum pro tali re componere debeat, iudicis æstimatio competenter inspiciat. Si verò seruus in seruo talia fecerit, idemque iudex constituat, quantum vel à seruo vel ab eius domino, iuxta liuoris vel plagarum qualitatem, media pars de ingenuis componi debeat. Seruus tamen pro præsumptione sua L. flagella extensus accipiat. Omnis autem sententiæ legis huius tam in viris quàm in fœminis obseruandæ sunt: ita vt capitula, quæ in hac lege vel in aliis legibus ad arbitrium iudicis reseruantur, eius instantia celeriter terminentur. Quòd si iudex amicitia corruptus vel præmio iuxta æstimationem rei liberare neglexerit, neq; continuò vlciscendum institerit, iudiciaria protinus potestate priuatus, ab Episcopo vel Duce districtus, illi, quem admonitus vindicare contempsit, secundum quod idem inspexerint, iuxta contemplationem de facultate propria componere compellatur: quatenus ipse suarum rerum compulsus dampna sustineat, qui voluntarius defendere recusauit interpellantis iniuriam.

IIII. ANTIQVA.

Si itinerantem quis retinuerit iniuriosè aut nolenter.

SI in itinere positum aliquis iniuriosè sine sua voluntate retinuerit, & ei in nullo debitor existat, quinque solidos pro sua iniuria consequatur ille qui retentus est: & si non habuerit vnde componat, ille qui eum retinuerit, L. flagella suscipiat. Quod si debitor ille fuerit, & debitum reddere noluerit, sine iniuria hunc territorii iudici præsentet, & ipse illud quod iustum est ordinet. Quòd si seruus hoc sine iussione domini commiserit, C. ictus accipiat flagellorum. Si autem domino iubente hoc fecerit, ad superiorem cōpositionem dominus teneatur obnoxius.

V. FLS. † CHDS. REX. † RCDS.

Vt qui alteri ea intulerit quæ legibus non continentur, ea recipiat quæ fecisse conuincitur.

NOn minoris est noxæ, legum statuta nescire quàm sciēdo praua committere. Quapropter quicunque hactenus vel post hęc illic ita perpetrans, aut leges nescire se dixerit, aut in cuiuspiam damno vel periculo illa præsumpserit excogitare vel agere, quæ dicat in legibus non contineri, atque ideo non posse reatui subiacere: huius rei causa conuictus præsumptor, ea continuò pericula, ignominiam, tormenta atque cruciatum vel damna sustineat, quæ alii intulit, vel inferenda molitus est: atque insuper publicè centum flagellorum verberibus cæsus, ad perennem infamiam deformiter decaluetur.

VI. FLS. CHDS. REX.

Ne sit reus, qui percutere volentem antè percusserit.

NOn est putanda resistentis improbitas, vbi violenter conspicitur præsumentis audacia. Quicunque ergo incautè præsumptuosus, fuste vel gladio, seu quocunque ictu, percutere aliquem iratus voluerit, vel percusserit, & tunc idem præsumptor ab eo quem percutere voluit, ita fuerit percussus, vt moriatur, talis mors pro homicidio computari non poterit, nec calumniam patiatur qui præsumentem percusserit. Quia commodius erit irato viuentem resistere, quàm se post obitum vlciscendum relinquere. Ille sanè, qui prior contra quemlibet iratus eduxerit gladium, quamlibet non percusserit, X. tamen solidos ei quem percutere voluit, pro præsumptione sola dare cogendus est.

VII. FLS. † RCDS. REX. † CHDS.

Si seruus ingenuo fecerit contumeliam.

QVamuis idoneus serui persona nobili & illustri nullatenus indebitè contumeliosus aut seditiosus præsumat existere. Quod si fecerit, quadraginta verberibus coram iudice subiacebit. Seruus autem vilior L. flagellorum ictibus addicetur. Certè si eadem persona, vt sibi fieret contumelia, seruum prius excitauerit alienum, suæ negligentiæ imputet, qui oblitus honestatis & patientiæ, quod merebatur à seruo excepit.

VIII. ANTIQVA.

Si ingenuus ingenuum percutiat.

SI quis ingenuus ingenuo vulnus inflixerit, ita vt continuò qui vulneratus fuerit, mo-

riatur, percussor pro homicidio teneatur: & si qui percussus fuerat, statim non extinguatur, percussor deputetur in carcere, aut certe sub fideiussore habeatur: & si euaserit vulneratus, pro sola præsumptione det ei solidos xx. Aut si non habuerit vnde componat, cc. flagella publice extensus suscipiat, & extra hoc compositionem vulneris implere cogatur, sicut à iudicibus fuerit æstimatum.

VIIII. ANTIQVA.

Si ab ingenuo seruus debilitetur alterius.

SI quis ingenuus seruum volens debilitauerit, alterum paris meriti seruum eiusdem domino dare non moretur. Illum verò debilem suo studio & sumptu ad curandum, donec recipiat sanitatem, retineat. Postea verò, si sanari potuerit, pro vulnere compositio detur, prout iustum visum fuerit iudicanti. Ac sic postea seruus domino reddatur incolumis, & suum seruum recipiat. Insuper autem pro facti temeritate, vt eædem euadat, pro eo quod seruum alienum vulnerare præsumpserit, x. solidos domino serui persoluat.

X. ANTIQVA.

Si seruus percutiat ingenuum.

SI seruus ingenuo sine domini iussione percussionem intulerit, & ille exinde moriatur, percussor pro homicidio puniatur: & si qui percussus fuerit statim non moriatur, ipse seruus continuò tradatur in carcerem. Et si euaserit vulneratus, ille qui percusserat cc. flagella suscipiat. Dominus vero si voluerit, pro seruo summam cõpositionis exsoluat, quantum à iudicibus fuerit æstimatum. Sin autem noluerit, seruum pro culpa tradere non moretur.

XI. ANTIQVA.

Si seruus seruum debilitet.

SI seruus seruo debilitationem intulerit, excepta vulneris compositione, c. flagella suscipiat. Et si exinde debilitatus agnoscitur, quantum deterior extiterit ipse seruus, iudex poterit æstimare. Et si ipse dominus compositionem accipere noluerit, similem seruum aut pretium serui ab illo cuius seruus eum debilitauit accipiat, & † illum debilitatum seruum sibi vsurpet. Hoc ipsum etiam & de ancillis præcipimus custodiri.

tilla.

V. TITVL.

DE CÆDE ET MORTE HOMINVM.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis nesciens occiderit hominem.

QVicunque nesciens hominem occiderit, & nullum contra eum odiũ habuerit, iuxta do-

ta domini vocem reus mortis non erit. Non enim est iustum, vt illum homicidæ damnum aut pœna percutiat, quem voluntas homicidii non cruentat.

II. ANTIQVA. FLS. CHDS. REX.

Si quis hominem, dum non videt, occiderit.

SI quis hominem, dum eum non videt, stantem, venientem vel prætereuntem ignorando occiderit: si nulla occasio inimicitiæ antea cum eo fuerit, & ille nolens homicidium admiserit, atque ante iudicem hoc potuerit approbare, securus abscedat.

10

III. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis impulsus occidat hominem.

SI quis aut casu aut re quacunque impulsus, vel præcipitatus in alterum corruerit, hominemque occiderit, pro homicidio nec damnis nec pœnis damnabilis erit. Si certe homo impulerit alium, cuius impulsione illisus perimat alterum, si ille qui impulit absque mala voluntate hoc fecerit, auri libræ damnum habebit, quare læsionem vitare neglexerit.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si aliquis alterum percutere volens, alterum occidat hominem.

20 QVicunque exorta lite, dum eum cum quo contendit percutere quærit, alterum nolens occiderit: quærendum est, à quo cædes exordium habuerit. Et si ab illo, quem percussor voluit percutere, exortam cædem esse constiterit: ille qui concitauit litem, licet euaserit percussionem, quia tamen per ipsum constat homicidium esse commissum, c. auri solidos det. Ille vero qui percussit, L. solidos reddat, defuncti nihilominus proximis profuturos. Ideo enim ambo damnum habebunt: quia ille volens aditum mortis dedit, iste autem nolens mortem iniecit.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si homo exorta cæde moriatur.

30 SI exorta cæde ad faciendam pacem quicunque ingenuus aduenerit, & eum percussione litis mori contigerit, atque ille qui percussit aut suo sacramento aut testibus numero & dignitate idoneis approbare potuerit, quod hoc vt fieret voluntatis eius non fuit; quia percussor nec percutere nec occidere voluit, libram tantum auri parentibus persoluat occisi. Similiter & qualecunque vulnus tali casu fieri prouenerit, tertiam partẽ compositionis qui percussit exsoluat. Quia mors eius inulta esse non debet, qui pacis præmium vt conferret aduenit.

VI. ANTIQVA.

Si dum leuis iniuria infertur, homicidium committitur.

40 SI dum quis calce vel pugno ac quacunque percussione iniuriam conatur inferre, homicidii extiterit occasio, homicidio puniatur.

VII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si iocans aut indiscretus occidat hominem.

QVicunque incautus aut indiscretus aut iocari volens aut in multitudine cuiuscunque rei ex improuiso ictu noxium admittens percussisse atque occidisse quempiam videatur, cum aut sacramento aut testibus conuictum fuerit, quia id disposito malitiæ spiritu aut nocendi voluntate commissum non fuit, non quidem erit percussor vel homicidio infamis vel morte damnabilis: quia mortuum voluntarie non occidit. Quare tamen indiscrete percussit, nec vitare casum studuit, libram auri proximis occisi per-

50 soluere procurabit, & quinquaginta flagellorum ictibus vapulabit.

VIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis per incautam disciplinam occidat hominem.

QVemcunque discipulum, in patrocinio aut in seruitio constitutum, si à magistro, patrono vel domino competenti & indiscreta disciplina percussum fortasse mori de flagello contingat, cum nihil ille qui docet aut corripit, in hunc inuidiæ aut malitiæ habuerit: qui cecidit, homicidio nec infamari poterit nec affligi. quia dicente Dei sacra scriptura: Qui disciplinam abiicit, infelix erit.

VIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si ingenuus seruum casibus præscriptis occidat.

SI ingenuus seruum non voluntate, sed suprascriptis casibus diuersis occiderit, medietas compositionis quæ est de ingenuis constituta, erit à percussore domino serui reddenda.

X. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruus ingenuum casibus præscriptis occidat.

SI seruus ingenuum non voluntate sed suprascriptis casibus diuersis occiderit, eam compositionem exsoluat, quam de ingenuis casu occidentibus superior sententia taxat. Quòd si dominus pro seruo componere noluerit, mox seruum tradere oportebit.

XI. ANTIQVA.

Si homo voluntariè occidatur.

OMnis homo si voluntate non casu occiderit hominem, pro homicidio puniatur.

XII. FLS. CHDS. REX.

Ne domini extra culpam seruos suos occidant: & si ingenuus occidat ingenuum, vel truncauerit.

SI criminis quisque reus vel nefandi consilii socius nequaquam debet indemnis relinqui, quanto magis qui ex studio malitiæ temeranter homicidium dinoscitur perpetrasse? Ideoque, quia sæpe præsumptione crudelium dominorum extra discutionem publicam seruorum animæ perimuntur, extirpari decet hanc omnino licentiam, & huius legis ab omnibus perenniter adimpleri censuram: scilicet vt nullus dominorum vel donatorum seruorum suorum vel ancillarum, seu quarumcunq; personarum, extra publicum iudicium quãdoquidem occisor existat. Sed si talis seruus vel ancilla seu quicunque crimen admiserit ex quo possit mortis debitam damnationem excipere, eumque dominus vel domina propter aliquod pessimum facinus occiderit vel occidendum præceperit, dum hoc ad cuiuscunque iudicis cognitionem peruenerit, confestim ipse dominus dominave ad iudicium ire cogendi sunt. Qualiter per probationem seruorum vel ancillarum sibi suo sacramento confirmẽt, quod tale facinus admiserint vnde digni essent, mortis vltione percelli. Nam si ex disposito malitiæ, seruum suum vel ancillam, seu per se seu per alium quemlibet extra publicum examen occidere quicunque præsumpserit, pro facti huius temeritate libram auri fisco persoluat, atque insuper perenni infamia denotatus testificari ei vltra non liceat. Qui verò alienum seruum vel ancillam ex deliberatione suæ voluntatis occiderit vel occidendum præceperit, duos eiusdem meriti seruos seu ancillas, occisorum dominus de facultate homicidæ consequuturus est: homicida tamen secundum superiorem ordinem perennis exilii pœnam indubitanter excipiat. Nam si dominus fortasse vel domino, in ancilla vel seruo, tam propria quam extero, vel incitatione iniuriæ vel ira commotus, dum disciplinam ingerit, quocunq; ictu percutiens homicidium perpetrauerit, & vel testibus probari potuerit, vel certè sacramento suam conscientiam expiauerit, nolendõ tale homicidiũ cõmisisse, ad huius legis sententiam teneri non poterit. Veruntamen si serui vel ancillæ, instituentibus vel consentientibus dominis, in conseruis suis vel quibuscunque personis dixerint se homicidium perpetrasse, & per actionem tormentorum eosdem dominos suos talia sibi constituisse taxauerint: serui quidem vel ancillæ talia perpetrantes, cẽtenis flagellis publicè verberãdi sunt, ac turpiter decaluandi. Eorum verò domini, si iurauerint nil tale ordinasse, ad legis huius sententiam nullatenus teneantur. Atque illi qui suos conseruos occiderint, in potestate domini sui eorum causa consistat, vt faciendi de eis quod voluerint licentiam habeant. Si verò alienum quis occiderit seruum, ei proculdubio traditurus est cuius seruum vel ancillam dinoscitur occidisse. Quæcunque autem persona ingenua propter furti rapacitatem in itinere vel domi positum quemquam insidians occidisse detegitur, homicida continuò pro homicidio puniatur. Et quoniam consilio quisq; vel iussu homicidiũ faciendũ insistens, noxior iudicandus est, quàm ille qui homicidium opere perpetrauit: id specialiter constituendum oportuit, vt excepta causa seruorum, de quibus supra taxatum est. Si ingenuum vel ingenuam, per seruum vel

vel ancillam, dominus dominave occidendum præceperit, & per discussionem apud iudicem talia de dominis fuerint manifestè confessi, si hoc per legitimum testem firmare nequiuerint, seruis super dominis suis credi non oportebit. Sed ipsi tunc domini, qui talia iussisse dicūtur, coram iudice se suo sacramento innocentes reddere non morētur. Ipsi verò qui homicidium fecisse confessi sunt, aut pro homicidio puniantur, aut occisorum parentibus vel propinquis tradantur, vt quod de eis facere voluerint habeant potestatem. Quòd si domini eorū iurare nequiuerint, seruus proculdubio vel ancilla tam noxia perpetrantes, ducentenis verberati flagellis, turpiter etiam decaluandi sunt. Do-
10 mini verò, quib. iubentibus tale nefas admissum est, capitali se nouerint supplicio perimendo. Nā si ingenui quilibet ex cōmuni consilio homicidiū perpetrare deliberauerint, illi qui fortasse percusserint, aut quocūque ictu hominem interfecerint, morte dānandi sunt. Illi verò qui cum eis consilium habuisse repperiuntur, quamuis non percusserint, propter iniquum tamen consilium, ducentorum flagellorum ictus publicè extēsi, & decaluationis fœditatem passūri sint; atq; insuper proximis occisi parentibus quinquagenos solidos componere compellantur. Aut si non habuerint vnde componant, perenniter seruituri tradantur.

XIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

20 *Ne liceat quemcunque seruum suum vel ancillam quacunque corporis parte truncare.*

PRæcedentium non vitia sed virtutes æmulando conlectas, inuenimus hanc legem iustissimè editā, iniustè abrasam. Et ideo ne humanis excessibus turpandæ imaginis Dei frena laxentur, in nomine Domini, ego Flauius Egiga Rex, ipsis verbis, ipsisque sententiis, illo dudum eam iterum ordine introduxi, quo dudum illam præuiā iudicij principalis auctoritas collocauit, quæ sic incipit. Superiori quidem lege, dominorum indiscretam sæuitiam à seruorum occisione priuauimus. Nunc etiam ne imaginis Dei plasmationem adulterent, dum in subditis crudelitates suas exercent, debilitationem corporum prohibendam oportuit. Ideo decernimus, vt quicunque domi-
30 nus dominave, absque iudicis examinatione, & manifesto scelere seruo suo vel ancillæ manum, nasum, labium, linguam, aurem etiam vel pedem absciderit, aut oculum euulserit, seu quamcunque partem corporis detruncauerit, aut detruncare vel extirpare præceperit, trium annorum exilio sub pœnitentia relegetur apud Episcopum, cuius in territorio aut ipse manere aut factum scelus esse videtur. Omnes verò facultates ipsius, si filios habuerit, qui tamen non sint sceleris eius participes, tueantur atque gubernent, reddituri cum redierit rei domino rationem. Si certe filii legitimi defuerint, aliis parentibus ita iudex facultates eius custodiendas committat, qualiter cum redierit de rebus suis ratio illi reddatur. Sin autem nullus de proximis fuerit, iudex ipse curam habebit
40 qualiter cuncta gubernet atq; conseruet, & de eisdem rationem postea reddat.

XIIII. FLS. CHDS. REX.

Vt homicidam cunctis liceat accusare.

SI homicidam nullus accuset, iudex mox vt facti crimen agnouerit, licentiam habeat corripere criminosum, vt pœnam reus excipiat quam meretur. Nec enim propter accusatoris absentiam, aut aliquod fortasse colludium sceleris, debet vindicta differri: sed tam vxor mortem mariti si quid noxium ab alio forte pertulerit, quàm etiam maritus si simile aliquid vxorem pati contigerit, licitum habebit inquirere, & iuxta qualitatē criminis legaliter vlciscendum insistere. Ita vt si manente aduersus reum tali inten-
50 tione maritus & vxor vitam finierint, & imperfectam causam reliquerint, eorum filii seu propinqui, quibus ad capiendam hereditatem legitima successio competit, accusare reum vel homicidam, ac sicut parentes facere poterant, instanter persequi habeant potestatem. Nec enim dignum est parentum aut propinquorum habere facultatem, si non reus vel homicida debitam sententiam condemnationis excipiat. Quod si iudex admonitus huius rei vindex esse distulerit, & dilatans accusantes ad regiam cognitionem ex hoc querela peruenerit, sciat se pro mortuo, quem vindicare noluerit, medietatem homicidii, hoc est, cc. quinquagintá solidos petenti esse datūrum. Facultates sanè eius, qui pro suo scelere est puniendus, non antea cuiquam vsurpare conceditur, nisi per iudicium vltionis ex lege sententia detur.

XV. FLS. CHDS. REX.

Quod & proximis & extraneis homicidam conceditur accusare.

CVm cæterorum criminum reos pœnas semper oporteat excipere quas merentur, nefas esse putandum est homicidas vnquam indemnes relinquere, quos seueriori magis condecet atrocitate puniri. Ne ergo possit euadere homicida quod fecit, aut aliquis scelus eius præsumat forsitan excusando celare, primo proximis occisi conceditur licentia accusandi. Quod si idem proximi ad quærendam defuncti mortem aut tepidi fuerint aut forte distulerint, tunc accusandi homicidam omnibus generaliter, tam aliis parentibus quam externis, aditum pandimus. Ita vt qui homicidam fraudulenter excusare conatus fuerit vel defendere, commodum quod propterea fuerat consecutus, in duplum compellatur accusatori persoluere. Nam homicidii reus nunquam potest esse securus, cum contra eum accusationem deferre nulli penitus licentia denegetur. 10

XVI. FLS. CHDS. REX.

Si homicida ad Ecclesiam confugiat.

NOn sumus immemores, de homicidis hactenus atque maleficis diuersas quidem legum sententias * præcessisse, & iuxta qualitatem sceleris pœnas esse propositas, quas vnusquisque eorum merebatur excipere. Tamen quia nequitiæ huius auctores, quantum in malis amplius prompti sunt, tantum ad euadendum supplicium occasiones sæpe prætendunt: ac se plerumque Basilicarum Dei defensioni committunt, qui contra diuinum præceptum scelera perpetrare non metuunt. Ideoque quia nunquam debet hoc scelus inultum relinqui, quod & vitam perimit, & quorundam mentes ad deterius frequenter impellit, hoc omne per æuum mansurum damus edictum: Vt quemcunque homicidam seu maleficum lex puniri præcipit, & præterea qui ex suo disposito vel malæ voluntatis assensu tale nefas committit, nulla hunc occasio nullaque vnquam ab hac sententia potestas excuset. Sed etiamsi contigerit eum ad altare sanctum fortasse confugere, non quidem præsumat eum absque consultu sacerdotis persequutor eius abstrahere. Consulto tamen sacerdote ac reddito sacramento, ne eundem sceleratum publicæ mortis pœna condemnet, sacerdos eum sua intentione ab altari repellat, & extra chorum proiciat: & sic ille, qui eum persequitur, comprehendat. Cui ab Ecclesia eiecto, non alias mortiferas inferat pœnas, sed in potestate parentum, & eorũ cuius propinquus occisus fuerit, contradendus est: vt excepto mortis periculo, quicquid de eo facere voluerint, licentiam habeant. Quatenus dum malorum prauitas conspicit constituta sibi supplicia præterire non posse, vel metu saltem territus à malis abstineat, quem malæ voluntatis intentio ad illicitum facinus sponte sæpe præcipitat. 20 30

(præcepisse. *marginal note*)

XVII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De parricidis & eorum rebus.

DVm nullum homicidium voluntate commissum, nostris legibus relinquatur inultum, & illum magis oporteat mortem excipere qui consanguinitate proximum præsumpserit occidere: proinde hoc omne per æuum promulgamus edictum, vt quicunque parricidium fecerit, hoc est, patrem aut matrem, seu fratrem aut sororem, vel quemcunque sibi propinquum, proposito vel intentione prauæ voluntatis occiderit, confestim comprehensus à iudice eadem morte puniatur qua ipse alium punire præsumpserit. Ita vt si vir siue mulier sit qui parricidii crimen admiserit, si filios non habuerit, omnis parricidæ hereditas ad heredes & propinquos occisi pertineat. Si verò filios de alio coniugio habuerit, medietas facultatis eius filiis occisi proficiat, & medietas filiis parricidæ, si tamen in scelere patris aut matris conscii non fuerint approbati. Nam si conscios eos scelus parentum habuerit, omnis parricidæ hereditas filiis occisi proficiat. Quod si neque parricida neque occisus filios reliquerint, tunc omnem facultatem parricidæ, parentes occisi aut propinqui sibimet in omnibus vindicabunt: vel proximi, qui eius mortem vlciscendam instituerint, iuri suo applicare non dubitent. 40 50

XVIII. ANTIQVA. NOVITER. EMENDATA.

De his qui proximos suos sanguinis sui occiderint.

SI pater filium aut filius patrem, seu maritus vxorem aut vxor maritum, aut mater filiam aut

liam aut filia matrem, aut frater fratrem aut soror sororem, aut socerum gener aut generum socer, vel nurus socrum aut socrus nurum, vel quemcunque consanguinitate sibi proximum aut suo generi copulatum occiderit, morte dampnetur. Quòd si propter hoc homicida ad Ecclesiam vel altaria sancta concurrerit, in potestate parentum vel propinquorum occisi tradendus est: vt salua rātum anima quicquid de eo facere voluerint habeant potestatem. Omnem verò substantiam suam heredibus occisi, iuxta legis superioris ordinem, iubemus addici, aut etiam fisco si heredes proximos occisus non reliquerit, sociari. Nam homicida nec facultatibus suis liberatus vtetur, etiamsi pœnā mortis euadere mereatur.

10

XIX. ANTIQVA.

Si à proximo sanguinis casu proximus occidatur.

SI pater filium, aut mater filiam, aut filius patrem, aut frater fratrem, aut quemlibet sibi propinquum, grauibus coactus iniuriis, aut dum repugnat occiditur, & hoc idoneis testibus, quibus meritò fides possit adhiberi, apud iudicem potuerit approbare, quòd parricidium dum propriam vitam tuetur admiserit, securus abscedat, nec vllum vitæ periculum aut dispendia facultatum vel tormenta formidet, illa discretione seruata, quæ in cunctis casibus est de homicidis constituta.

20

XX. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruus seruum casibus præscriptis occidat.

SI cunctis suprascriptis casibus, seruus seruum occidisse detegitur, omnem compositionis summam, quæ de casu tali est occisione taxata, serui dominus ex medietate domino serui persoluat. Quòd si pro eo satisfacere contempnat, seruum sine dubio tradat.

30 DE FVRTIS ET FALLACIIS,

LIBER SEPTIMVS.

I. TITVL.

DE INDICIBVS FVRTI.

I.

De indice & his quæ indicare dicuntur.

IVDEX reum qui accusatur antea non torqueat, quàm ille qui accusat, si indicem præsentare noluerit, se per placitum trium testium roboratione firmatum ea conditione constringat, vt si is qui accusatus est manifestis indiciis innocens comprobatur, ipse pœnam quam alii intendit excipiat: & tamen postquam innocētia patuerit accusati, accusator à iudice distringatur, vt pro agnoscenda rei veritate indicem præsentet inuitus. Quem si præsentare nequiuerit, saltem quis sit ex nomine manifestet, vt districtus à iudice vera conuincat esse quæ indicauit. Quòd si eum ipse iudex per alicuius potentis defensionem aut patrocinium seu metu regiæ potestatis discussioni suæ præsentare non potuerit, ad regiam id cognitionem si prope est deferre procuret. Si autem longe est, Episcopo vel iudici renuntiet, vt eorum maior auctoritas, hunc iudicio faciat præsentari. Quòd si neglexerit nuntiare, de propria iudicis facultate omne quod periit iussu principis vel Episcopi atque iudicis querelanti restituatur. Index autem si non potuerit probare quod indicauit, pro omni satisfactione teneatur obnoxius. Quòd si rei causa est: si ingenuus est cum infamia nouecuplam, seruus verò sexcuplam com-

50

positionem exsoluat, & c. insuper flagella idem seruus accipiat. Quod si idem ingenuus vnde componat non habuerit, & ei quem infamare tentauit, & ei cui mentitus est, pariter seruiturus tradatur. Seruus verò si compositionem pro se exsoluere non potuerit, aut si noluerit pro eo satisfacere dominus, seruum pro reatu tradere non moretur.

II. ANTIQVA.

Non credendum indicanti seruo nisi cum domini testimonio.

SI seruus sine conscientia domini sui aliquid indicauerit, aliter ei non credatur, nisi dominus pro persona serui testimonio suo dixerit esse credendum, de honestate mentis eius proferens testimonium verum. 10

III. ANTIQVA.

Si index furti sit conscius.

SI index furti conscius comprobatur, nullam pœnam incurrat, sed dampnum absolutionis euadat. Mercedem verò pro indicio non requirat, cui sufficere debet vt securus abscedat. Qui si forsitan rem quæ furtim ablata est, cum furti ipsius consorte diuiserit, quæ in portionem suscepit, & apud se retinuit, † sumpta tantum restituat.

† *si expla.*

IV. ANTIQVA.

De mercede indice.

SI quis furem prodiderit, si tamen furti ipsius conscius non est, non plus pro indicio accipiat, nisi quantum res valuerit quę furtim ablata est: si tamen domino rei compositio fuerit exsoluta. Sin autem talis sit fortasse conditio, vt necesse sit illum qui fur probatur occidi, & nihil de eius facultatibus inueniatur: aut si seruus fuerit, & dominus serui substantiam eius suæ vendicet potestati, & in compositionem qui perdiderit res suas, nihil fuerit consecutus: tunc tertiam partem de repperta re, pro mercede iudicii consequatur, & delator nil amplius iam requirat. 20

V. ANTIQVA.

Si innocens in quocunque crimine accusetur ab indice.

QVicunque accusatur in crimine, id est, veneficio, maleficio, furto, aut quibuscunque factis illicitis, accusator eius concurrat ad comitem ciuitatis, vel iudicem in cuius territorio est constitutus: vt ipsi secundum legem causam discutiant: & cum cognouerint crimen admissum, reum comes & iudex comprehendant. Et si capitalia non admiserit, tunc ei cui reus est aut componere compellatur: aut si non habuerit vnde componat, seruiturus tradatur. Si verò innocens approbatur, de iudicio securus abscedat. Ille verò qui accusauit, & pœnam & dampna suscipiat quæ debuit pati accusatus, si de crimine fuisset conuictus. Comes tamen aut iudex nullum discutere solus præsumat, ne aliquod possit esse colludium, vt innocens fortasse tormenta sustineat. Prius tamẽ pœnæ non subiaceat, quàm aut sub præsentia iudicum manifestis probationibus arguatur, aut certè sicut in aliis legibus continetur, eum accusator inscribat: & sic in præsentia iudicum superius nominatorum quæstionis agitetur examen. 30 40

II. TITVL.

DE FVRIBVS ET † FVRATIS REBVS.

† *furtiuis.*

† *furatis.*

XIII.

I. ANTIQVA.

Vt exponat quid quærit qui furtiuam rem se quærere dicit.

QVI rem furtiuam requirit, quid quærat iudici occulte debet exponere; vt ostendat per manifesta signa quid perdidit: ne veritas ignoretur, si non euidentia signa monsttauerit.

II. ANTIQVA.

Si seruus ante datam seu & post datam libertatem faciat furtum.

SI quis in seruitio constitutus furtum admiserit, & postea à domino suo fuerit manumissus, illa quæ antea admiserat ad dampnum domini non pertineant, sed ipse sic seruus pœnam & dampnum legibus suscipiat constitutum, qui illicita perpetrasse dinoscitur. Quod si post datam libertatem hoc fecerit, ita vt seruus & compositionem & cētum flagella sustineat. Quod si tale factum non fuerit propter quod seruituti tradatur, in libertate accepta nihilominus permaneat.

III. ANTIQVA.

Si seruus ad alium dominum transiens quodcunque committat illicitum.

SI seruus dum ad alium dominum transiens, aliquid de rebus prioris domini inuolauerit aut abstulerit seu quodcunque aliquid damnosum intulerit, dum pro crimine cupiditatis cupit addici, discutiatur à iudice: & si hoc crimen admisisse conuincitur, posterior dominus si voluerit pro seruo dampnum compositionis exsoluat. Certe si noluerit seruum, secundum criminis qualitatem tradatur ad pœnam.

IV. ANTIQVA.

Si ingenuus cum seruo alieno faciat furtum.

SI quis ingenuus cum seruo alieno in crimine inuentus fuerit, vt furtum forsitan faciant & aliquid rapiant, aut illicitum quodcunque committant; secundum superiorē legem medietatem eiusdem cōpositionis exsoluant, ita vt ambo publicè fustigentur. Et si noluerit dominus pro seruo satisfacere, ipsum seruum pro compositione tradere non moretur. Quod si capitalia forte commiserint, simul seruus cum ingenuo morte dampnetur.

V. ANTIQVA.

Si dominus cum seruo suo faciat furtum.

SI dominus cum seruo suo ad furtum faciendum ierit, hanc compositionem non seruum sed dominum implere iubemus. Ita tamen vt dominus eius iuxta leges cētum flagellis fustigetur. Seruus autem ideo erit indempnis, quia domini iubētis obediuit imperiis.

VI. ANTIQVA.

Si seruus alienus suadetur ad illicita facienda.

SI quis seruum alienum ad furtum faciendum aut alias ad quascunque res illicitas

committendas, vel etiam aduersus seipsum forte persuaserit, vt domino eius perditionem exhibeat, quo facilius eum per malam & iniquam persuasionem ad suum seruitium fraudulenter addicat, & fraus ipsa iudicis fuerit inuestigatione detecta: dominus serui nec seruum perdat, nec vllam calumniam pertimescat. Sed ipse cuius colludio vel suasione seruus crimen admiserat, vt eum sibi per aliquam occasionem ad seruitium potuisset addicere; ipsi eius serui domino, quantum ille inuolauerit, aut quantum culpabilem rem admiserit, septuplam compositionem implere cogatur. Ipse autem seruus in conuentu publice centum flagella suscipiat. pro eo quòd dominum suum despiciens insidianti consenserat, & sic postmodum domino suo seruus reddatur. 10

VII. ANTIQVA.

De his qui cum furibus conscii fuerint.

NOn solùm ille qui furtum fecerit, sed etiam quicunque conscius fuerit, vel furtim ablata sciens susceperit, in numero furantium habeatur, & simili vindictæ subiaceat.

VIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si de fure quis nesciens comparauerit.

VNiuersam rem nulli ingenuo liceat de incognito homine comparare, nisi certe fideiussorem adhibeat cui credi possit, vt excusatio ignorantiæ auferatur. Quod si aliter fecerit, qui comparauerit, à iudice districtus auctorem præsentet infra tempus sufficienter à iudice constitutum. Et si fur ipse habuerit vnde compositionem exsoluat, integram aut similem rem domino rei sarciat: possideat autem emptor si particeps fraudis non inuenitur, secure quod emit: vel si dominus voluerit rem furtiuam sibi recipiat, & furem cum omni compositione furti tradat emptori. Si autem non habuerit fur vnde sicut dictum est compositionem domino aut emptori exsoluat, legibus institutus teneatur modus. Quem si non potuerit inuenire, approbet se aut sacramento aut testibus innocentem, quòd eum furem nescierit: & quod apud eum agnoscitur, accepta precii medietate restituat. Atque ambo datis inuicem sacramentis promittant, quòd furem fideliter quærent. Quod si omnino fur inueniri nequiuerit, rem tantum, quæ empta est, domino rei emptor ex integritate reformet. Si verò dominus rei furem nouerit, & eum publicare noluerit, rem ex toto amittat, quam emptor quiete possideat. Hæc de seruis forma seruetur. 20 30

VIIII. FLS. RCDS. REX.

Si de fure quis cognitus comparauerit.

SI quis rem furtiuam sciens à fure comparauerit, ille qui emit suum præsentet auctorem, & postea tanquam fur componere non moretur. Si verò furem non inuenerit, duplam compositionem quæ à furibus debetur exsoluat. quia apperet & illum furi esse similem, qui rem furtiuam sciens comparasse cognoscitur. Quòd si seruus hoc fecerit, aut medietatem compositionis de ingenuis persoluat, aut hunc seruiturum dominus tradat. 40

X. ANTIQVA.

De pecunia & regis rebus furto sublatis.

SI quis de thesauris publicis pecuniam aut aliquid rerũ inuolauerit, & in vsu suo transtulerit, nouecuplum restituat.

XI. ANTIQVA.

De tintinnabulis furatis. 50

SI quis tintinnabulum inuolauerit de iumento vel boue solidum reddat. De vacca tremisses duos. De berbicibus vel quibuscunque pecoribus tremisses singulos cogatur exsoluere.

XII. ANTIQVA.

De instrumentis molini furatis.

SI quis de molinis aliquid inuolauerit, quod furatum est restituat, & insuper componat, sicut de aliis furtis lege tenetur, & extra hoc c. flagella suscipiat.

XIII. FLS. RCDS. REX.

De damno furis.

CVIuslibet rei furtum, & quantalibet precii æstimatione taxatum ab ingenuo nouies, a seruo vero sexies, ei qui perdidit sarcietur, & vterque reus centum flagellorum verberibus coerceatur. Quod si aut ingenuo desit vnde componat, aut dominus cōponere pro seruo suo non annuat, persona quæ se furti contagio sordidauit, seruitura rei domino perenniter subiacebit.

XIV. FLS. GLS. RCDS. REX.

10 *Vt fur captus perducatur ad iudicem, & vt ingenuus cum seruo faciens furtum vnam compositionem exsoluat.*

FVr si captus fuerit, perducatur ad iudicem: ita vt ingenuus nouecuplo sublata restituat, & extensus publice coram iudice centum flagella suscipiat. Quod si non habuerit vnde componat, careat libertate, illi seruiturus cui furtum fecerit. Seruus autem sexcupli compositionem cogatur exsoluere, & centum flagella ante iudicem extensus accipiat. Ipse vero in custodia a iudice teneatur, quousque dominus eius pro eo admoneatur, vt aut pro seruo suo componere non moretur, aut si certe distulerit, eum pro crimine cui malum fecit tradere non moretur. Id denique in hac lege seruandum est, vt si seruus & ingenuus, seu serui & ingenui, vnum animal aut quamcunque vnam rem pari consensu furauerint, vnam compositionem exsoluant: Id est ingenuus medietatem nouecupli, & seruus idem medietatem sexcupli, flagella tamen secundum superiorem ordinem accepturi. Nam & de maioris summa furti, a seruo & ingenuo vel seruis & ingenuis facta, prædicta forma seruabitur. Et quemadmodum superius constitutum est, ante iudicem flagellandi sunt.

XV. ANTIQVA.

Si fur se gladio vindicans occidatur.

FVr qui per diem se gladio defensare voluerit, si fuerit occisus, mors eius nullatenus requiratur.

XVI. ANTIQVA.

Si fur nocturnus dum capitur occidatur.

FVr nocturnus captus in furto dum res furtiuas secum portare conatur, si fuerit occisus mors eius nullomodo vindicetur.

XVII. ANTIQVA.

De malefactis & indebite contractis rebus, & vt tantum de illa re compositio fiat quæ fuerit sublata.

SI quis res aut vestimenta aliena malè tractauerit, aut in itinere constitutum in aliquo contigerit, vel furtim ei quodcunque sustulerit, non pro omni sarcina solutionem implere cogatur, sed de hoc quod furtim abstulit, vel male tractauit, secundum legem componere non moretur.

XVIII. ANTIQVA.

De his qui aduersis naufragiis rapiuntur.

QVicquid de incendio, ruina vel naufragio raptum fuerit, & aliquis ex hoc quicquam ab alio susceperit siue celauerit, in quadruplum reformare cogatur.

XIX. ANTIQVA.

De hereditate & successionibus furis.

SI quis furi mortuo in hereditatem aut ex testamento aut ex sanguinis propinquitate successerit, quia crimen cum fure defecit, pœnam quidem non sustineat, sed damni satisfactionem exsoluat, quod fur si vixisset fuerat soluturus. Si autem maius est damnum quam hereditas, faciat cessionem.

XX. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui fures aut reos captos excusserint.

SI quis furem captum aut reum alicui excusserit, si maioris loci persona est, exten-

sus coram iudice pro sola præsumptione c. flagella suscipiat, & quem excussit representare cogatur. Quod si alter eum prendiderit cuius causa non est, de ea compositione quam fur facere potuerat pro labore suo quartam partem accipiat. Si autem fur inuentus non fuerit, iam tunc & pœnam furis qui hunc excussit perferat, & tantum de suo ipse componat, quantum fur quem excusserat conuictus satisfacere potuerat. Si certe minor persona fuerit, & furem præsentauerit, pro præsumptione sola & ipse c. flagella suscipiat. Si autem furem inuenire non potuerit, & pœnam furis & dampna ipse sustineat. Nam si præter furem alterius criminis quicunque reum excusserit, similiter c. flagella extensus accipiat: & si eum inuenire vel præsentare nequiuerit, eidem continuo vindictæ subiaceat, quam reum illum qui excussus est legalis sanctio pati demonstrat. Si vero seruus domino nesciente ista commiserit, pro præsumptione sola ducenta flagella suscipiat, & quem excussit præsentet. Quem si non præsentauerit, dominus eius si voluerit pro eo summam compositionis exsoluat. Quod si componere noluerit, iuxta crimen admissum, seruum aut pro dampno aut pro supplicio tradat.

XXI. ANTIQVA.

Si seruus domino vel conseruo fecerit furtum.

SI seruus domino suo vel conseruo aliquid inuolauerit, in domini potestate consistat quid de eo facere voluerit; nec iudex se in hac re admisceat, nisi dominus serui fortasse voluerit.

XXII. ANTIQVA.

Infra quod tempus fur captus iudici præsentari debetur.

SI quis furem aut quemcunque reum comprehenderit, statim perducat ad iudicem. Cæterum suæ domui amplius quam vna die ac nocte eum retinere non audeat. Si quis contra hoc fecerit, v. solidos pro sola præsumptione iudici cogatur exsoluere. Et si seruus hoc sine domini sui conscientia fecerit, c. flagella suscipiat. Si vero seruus cum domini voluntate id commiserit compositio redundet ad dominum. Ita vt si honestioris loci persona est, x. solidos iudici cogatur exsoluere: ex quibus medietatem sibi iudex vsurpet, aliam vero medietatem illi det qui dampnum noscitur pertulisse.

XXIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si furtiue alienus quadrupes occidatur.

SI quis caballum alienum aut bouē aut quodlibet animaliū genus nocte aut occulte occidisse conuincitur, nouecupli compositionem dare cogatur. Quod si cōuinci nō potuerit quod talia fecerit, sacramentum euidentissimè dabit. Si vero hoc seruus immittente domino commiserit, & ex hoc manifestis indiciis inuenitur, dominus serui tanquam fur nouecupli compositionem implere cogatur. Quòd si seruus non conuincitur inscribatur: & cum inuentus fuerit talia commisisse, aut sexcuplum reddat, aut cui dampnum fecerit ipse seruiturus subiaceat. Quod si innoxius fuerit inuentus, iuxta quod aliis legibus est decretum satisfaciat petitor domino serui.

III. TITVL.

DE VSVRPATORIBVS ET PLAGIATORIBUS MANCIPIORUM.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si quis mancipium alienum vsurpet.

QVicunque ingenuus mancipium vsurpauerit alienum, eiusdem meriti mancipium alterum cum eo compellatur domino reformare. Si vero seruus hoc fecerit, ipsum mancipium illi domino reddat, & c. flagella susci-

suscipiat. Quòd si vsurpatum mancipium præsens non fuerit, dominus serui eiusdē meriti mancipium illi domino det, qui mancipium amisit, donec qui ablatus est restituatur, & sic ille qui pro eo donatus fuerat, seruiturus domino reformetur.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si seruum vel ancillam ingenuus plagiasse detegatur.

SI quis ingenuus seruum alienum vel ancillam alienam plagiauerit, quatuor seruos vel quatuor ancillas domino dominæve reformare cogatur, & c. flagellis publice verberetur. Quod si non habuerit vnde componat, ipse subiaceat seruituti.

III.

De ingenuorum filiis plagiatis.

QVi filium aut filiam alicuius ingenui vel ingenuæ plagiauerit aut sollicitauerit, & in populos nostros vel in alias regiones transferri fecerit, huius sceleris auctor patri aut matri fratribusque si fuerint siue proximis parentibus in potestate tradatur, vt illi occidendi aut vendendi eum habeant potestatem. Aut si voluerint, compositionem homicidii ab ipsoplagiatore consequantur, id est, solidos † ccc. qui à parentibus venditi aut plagiati non leuius esse potest quàm si homicidium fuisset admissum. Quòd si eum ex peregrinis ad propriam regionem potuerit reuocare plagiator, † cl. solidos hoc est medietatem homicidii exsoluat. Aut si non habuerit vnde componat, ipse subiaceat seruituti.

† quingentos.

† ccl.

IV.

Si seruus plagiauerit seruum alienum.

SI seruus seruum plagiauerit alienum domino nesciente, seruus qui hoc fecerit, cl. flagella coram iudice extensus accipiat, & sic etiam postmodum qui plagiatus est domino reformetur. Ille vero cuius seruus plagiatus fuerat, mercedem capturæ à plagiatoris domino non requirat. Ita tamen vt si fortasse qui plagiatus est tarde repperiatur, plagiatoris dominus alium eiusdem meriti mancipium, aut etiam eundem plagiatorem ei cuius seruus vel ancilla plagiata est dare compellatur, tandiu sibi seruiturum quandiu suus seruus aut ancilla ei restituatur, & ita ille postmodum domino reformetur.

V. ANTIQVA.

Si seruus ingenuum plagiauerit domino imperante.

SI seruus ingenuum plagiauerit ex domini iussione, ipse dominus compositionem quæ est de ingenuis constituta compellatur implere. Ita vt dominus c. flagella publice suscipiat, & seruum iussa domini complentem molestia non attingat.

VI. ANTIQVA.

Si seruus ingenuum plagiauerit domino nesciente.

SI seruus sine conscientia domini sui ingenuum plagiauerit, parentibus plagiati sine aliqua dilatione tradatur, vt quod de eo facere voluerint in eorum consistat arbitrio. Quod si qui plagiatus est reduci potuerit, & dominus pro seruo componere voluerit, libram auri pro iniuria ingenui dabit.

IIII. TITVLVS.

DE CVSTODIA ET SENTENTIA damnatorum.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si iudex pro crimine interpellatus postea contemnatur.

SI quis pro furto interpellauerit iudicem, & eum contemnens postea sine conscientia eius aliquid dederit vel ab eo in compositionem acceperit, pro præsumptione sua v. solidos iudici inuitus exsoluat. Quòd si hoc seruus sine conscientia domini sui fecerit, c. flagella suscipiat, & dominus serui nullam calumnaim pertimescat. Nam si cum domini voluntate hoc fecerit, ipse dominus compositionem superiùs comprehensam compellatur exsoluere.

II.

Vt comes iudici auxilium præbeat pro comprehendendis in crimine accusatis.

QVotiens Gothus seu quislibet in crimine aut in furto vel aliquo scelere accusatur, ad corripiendum eum iudex insequatur. Quod si forte iudex solum illum comprehendere vel distringere non potest, à comite ciuitatis quærat auxilium, cùm solus sibi sufficere non possit. Ipse tamen comes illi auxilium dare non moretur, vt criminis reus insultare non possit.

III. 20

Si carcerem quis frangat aut custodi persuadeat.

SI quis carcerem fregerit, aut custodi persuaserit, vel ipse carcerarius aut custos quos compeditos habuit, sine iudicis iussione aliqua fraude laxare præsumpserit, eandem pœnam vel damnum quod ipsi rei fuerant excepturi sustineant.

IIII.

De tollendis commodis ab his qui in custodi retinentur.

IVdex si aliquos in custodia retinuerit, vel hi qui reos capiunt aut custodiendos accipiunt, ab his quos in custodia miserint innocentes, cathenaticii nomine nil requirát, 30 nec pro absolutione eorum aliquid beneficii consequantur. Quos verò culpabiles in custodia retinuerint, per singulos quos capiunt, singulos tremisses sibi præsumere non vereantur. Si vero talis sit fortasse conditio vt ille qui captus fuerat ad exsoluendam compositionem relaxetur, ipse iudex eandem compositionem cogatur implere. Quæ cum ad eum, cui debetur ad integrum, ipso insistente peruenerit, pro labore suo decimum consequatur. Si quis amplius quàm nos statuimus, accipere fortasse præsumpserit, ei cui abstulit reddat in duplum.

V. ANTIQVA.

Si iudex criminibus fauens criminosum absoluat. 40

SI iudex quolibet beneficio corruptus aliquem innocentem occiderit, simili morte dampnetur. Si verò eum qui morte dignus est criminosum absoluerit, septuplum quantum pro eius absolutione acceperat, illi cui erat culpabilis cogatur exsoluere. Et de iudiciaria potestate repulsus, infamis à sibi successore iudice distringatur vt eum quẽ relaxauit præsentet in iudicio, qualiter de crimine cõuictus pœnam excipiat quam meretur.

VI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De dampno iudicis criminosum indebite absoluentis.

IVdex criminoso non parcat pro patrocinio aut amicitia alicuius. Nã si fauens criminibus non iudicauerit innocentem, & absoluerit criminosum, non quidem moriatur, 50 aut debilitationem corporis patiatur, sed tam pro homicidio quàm pro omni negotio summam compositionis exsoluat.

VII. ANTIQVA.

Vt reus non in absconso sed publicè percipiat sententiam legis.

IVdex quotiens occisurus est reum, non in secretis aut in absconsis locis, sed in cõuentu publice exerceat disciplinam.

v. Ti-

V. TITVLVS.

De falsariis scripturarum.

I.

De his qui regias auctoritates & praeceptiones falsare praesumpserint.

SI qui in auctoritatibus nostris vel praeceptionibus aliquid mutauerint, demerint, subtraxerint aut interposuerint, vel tempus aut diem mutauerint siue designauerint, & qui signum adulterinum sculpserint vel impresserint: persona honestior mediam partem facultatum suarum amittat, † fisco omnibus profuturam: minor verò persona manum perdat, per quam tantum crimen admisit. Quòd si contingat illos auditores vel iudices mori, quibus audientia vel iussio destinata fuerat: aut episcopo loci, aut alio episcopo, vel iudicibus vicinis territorio illius, vbi iussum fuerat, negocium terminare liceat, & datam praeceptionem offerre, & eorum iudicio negocium legaliter ac iustissimè ordinare.

† fisci commodis.

II. FLS. CHDS. REX.

De his qui scripturas falsas fecerint vel falsare tentauerint.

SI quis scripturam falsam fecerit, aut recitauerit, vel supposuerit sciēs, vel in iudicium protulerit, & qui veram suppresserit, subtraxerit, diruperit & designauerit aut diluerit, & quisquis signum adulterinum sculpserit, fecerit vel impresserit, talium scelerum rei, eorumque conscii, dum fuerint publicati: si potentiores sunt, quartam partem facultatum suarum amittant. Si verò alieno iuri debitam scripturam subtraxerint aut vitiauerint, eandem scripturam subtraxisse vel vitiasse coram iudice sua professione depromant. quae professio à testibus roborata praedictae vel vitiatae scripturae robur obtineat. Quod si euidentissimè quid scriptura continuerit recordari non potuerit, tunc ille cuius scriptura fuit, habeat licentiam comprobare per sacramentum suum aut testem quid ipsa scriptura continuit euidenter; & ita datum veridicè testimonium, scripturae reparet veritatem. Si verò minor extiterit facultas eorum quàm quod alii facerè conati sunt damnum: ipsi proculdubio, cum his quae habere videntur eius seruituti subiiciantur, cui fraudem fecisse noscuntur. De quarta verò parte quam dari praecipimus, principe ordinante vel iudice tres portiones ille accipiat, qui damnum pertulit aut pati potuerit. Quarta vero regiae potestati seruetur, vt quid exinde fieri debeat, in arbitrio eius consistat. Humiliores sanè vilioresque personę, qui talia detecti fuerint commisisse, & iuxta superiorem ordinem conscribere debebūt professionem, & perpetuò cui fraudem fecerint addicantur ad seruitutem. Insuper autem tam humiles quam potentes personae centenis flagellorum erunt verberibus coercendę. Quod si serui hoc fecerint, & eos alieni iuris esse patuerit, illis consignentur perenniter seruituri, quibus scripturam subtraxisse aut celasse vel lęsisse fuerint approbati. Quòd si iubentibus dominis suis talia fecerint, omne damnum redundet ad dominum. Ita etiam & de his praecipimus obseruari, qui lucro suo studentes, aliena testamenta vel alias scripturas suppresserint aut vitiauerint, vt his quibus competunt, impedire aliquid possint: & hi similiter tanquā falsarii teneātur, & iuxta qualitatē personę superiori dāno mulctentur. Quod si de supra taxatis capitulis nil videatur accidere, id est, qui scripturam alterius repperiatur vitiasse, disrupisse, falsasse, celasse, vel si quid in hac lege constitutū est, admisisse: sed sola negligentia, casu atque incuria, suā quisque perdiderit scripturā, vel sibi dixerit fuisse ablatā; si testis q. in eadē scriptura subscripsit adhuc superstes existit, per ipsū poterit corā iudice

omnis ordo scripturæ perditæ reparari. Quòd si testem ipsum, qui in ea scriptura subscriptor accessit, mortuum esse contigerit; tunc si legitimi & cognitiores reperti fuerint alii testes, qui eandem scripturam se dicant vidisse, & omnem textum vel firmitatem eiusdem scripturæ plenissimè nosse, similiter publica iudicum inuestigatione per eorum testimonium ille qui scripturam perdidit, poterit suum reparare, & percipere veritatem.

III.

De his qui sub nomine regis aut iudicis commonitoria falsa siue finxerint siue detulerint.

QVi falsa commonitoria sub nomine Regis siue iudicis nesciens protulerit non incurrat falsitatis inuidiam, sed eum qui commonitorium dederit, non moretur ostendere. Quod si eum noluerit nominare, aut quod ab eo commonitorium acceperit noluerit approbare, pro qualitate personæ, ipse reatum falsitatis incurrat, sicut superius continetur de his qui falsas scripturas confecerint. Quod si ambo falsitatis conscii habeantur, ambo falsarii teneantur.

IIII.

De his qui testamentum contra viuentis voluntatem aperuerint.

QVi viuentis testamentum aut ordinationis eius quamcunq; scripturã contra ipsius falsauerit vel aperuerit voluntatem, vt falsarius iudicetur.

V.

De his qui voluntatem defuncti celare vel falsare temptauerint.

QVi defuncti celauerit voluntatem, aut in eadem aliquid falsitatis intulerit, lucrum quod forsitan iudicio testatoris per ipsam scripturam fuerat habiturus amittat, illis quibus fraudem facere conatus est profuturum, & insuper pro falsitate ferat infamiam. Nam si paruam aut nullam rem exinde consequi potuisset, vt falsarius condemnetur.

VI.

Si quisque sibi nomen falsum imponat aut parentes vel genus mutet.

QVi sibi nomen falsum imponit, vel genus mutat, aut parentes finxerit, aut aliquã imposturam fecerit, reus falsitatis habeatur.

VII. FLS. CHDS. REX.

De callidè & fraudulenter anterioribus scriptis confectis.

QVorundam sæpe calliditas exigit, vt nouæ sanctionis constituamus edictum, dum eorum noua & abhorrenda fraudis molimina in aliorum deceptionem concinnata cognoscimus. Proinde quia sunt pleriq; tanto alios circumueniendi studio dediti, vt sub vnius causæ nomine in multis capitulis per scripturæ seriem interdum aliquos obligent, huius perpetim valituræ legis constitutione decernimus: vt quicunque cum alio de negotio speciali definiens generalem scriptis constitutionem subintroduxerit, atque ita circumuenerit aliquem: vt dum de vna causa fit conuenientia, callidè per scripturam intexat vnde omnem de aliis negotiis alterius vocem extinguat: vel etiam fortasse proueniat, vt non quidem per scripturam sed sub aliis verbis, aliud simulans quicunque aliquem dolosè ac fraudulenter in quocunque decipiat: huius rei præsumptor, & publicè notetur infamia, & ei quẽ circumuenerit manens obnoxius eandem quæ de falsariis lata est censuram legis incurrat. Simili quoque dampno vel pœna multandi sunt, qui propter euacuandam fraudulenter posteriorem scripturam, per anteriorem scripturæ seriẽ res easdem quas posterior scriptura continet, in alterius nomine callidè obligasse reperiuntur. Ita vt tam ille qui sub hac fraude talem scripturam fecisse detegitur, quàm ille in cuius nomine factam fuisse constiterit, si conscius fraudis huius inuenitur, eadem, qua supra taxatum est, & in rebus & in corpore iactura dampnetur; & euacuata priori scriptura, firma nihilominus posterior habeatur.

VIII. FLS. CHDS. REX.

De callidè & fraudulenter posterioribus scripturis confectis.

Non

NOn immerito cogitur debitum hæredis exsoluere qui successor hæreditatis noscitur extitisse. Quia ergo nullius fraudis necesse est occasionibus excusari, huius perpetim valituræ legis sanctione censemus: vt quicunque cuilibet per cuiuscunque scripturæ contractum res quascunque dederit, quæ tamen repperiantur quandoquidem, aut non eius iuris fuisse qui dedit, aut id quod dedisse videtur, per priorem scripturam aut quamcunque definitionem in cuiuscunque prius nomine obligasse, & sub quodam argumento id postmodum alteri dedisse, aut quod suum non erat, aut iam prius alteri dederat, dum fraudis huius commentum manifeste patuerit: ipse quidem qui fecit, si superstes est, & promissionem & pœnam, quam ab eo edita scriptura testatur, supplere cogendus est. Si verò post eius obitum eadem quæ prædicta est fraus inueniri potuerit, id quod auctor spopondit de re eius, aut hæredes cum pœna etiam scripturæ compellendi sunt petenti persoluere. Aut si fortasse maior est auctoris sponsio vel pœna per scripturam taxata, quàm esse constat eius hæreditas, si noluerint hæredes satisfacere pro auctore, de eo saltim quod ex rebus eius possident cogendi sunt causidico facere cessionem. Quòd si hæredes non sint, ab iis quibus res ipsa vel facultas quæ relicta est possessa fuerit, vniuersa reddi iuxta præsentem sententiam oportebit. Eadem etiam in causis talibus ratione seruata, vt si repperium fuerit conscio illo eandem fraudem intercessisse, in cuius nomine prior scriptura conscripta dinoscitur, tam ille qui fecit quàm ille qui conscius extitit, ad satisfactionem promissionis vel pœnæ quam posterior scriptura continet, secundum superiorem ordinem æqualiter teneantur: atque etiam iuxta tenorem superioris legis, de his qui falsas scripturas confecerint, in corporibus & in rebus dampna pariter sortiantur.

VI. TITVL.

DE FALSARIIS METALLORVM.

I. ANTIQVA.

De torquendis seruis in capite dominorum pro corruptione monetæ, & eorum mercede qui visi extiterint reuelasse.

SERVOS torqueri pro falsa moneta in capite domini dominæve non vetamus, vt eorum tormentis veritas facilius possit inueniri. Ita vt si seruus alienus hoc prodiderit, & quod prodiderit verum extiterit, si dominus eius voluerit, manumittatur, & domino eius à fisco precium detur. Si autem noluerit, eidem seruo à fisco tres auri vnciæ dentur. Si vero ingenuus fuerit, sex vncias auri pro reuelata veritate merebitur.

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

De his qui solidos aut monetam adulterauerint.

QVI solidos adulterauerit, circumciderit siue raserit, vbi primum hoc iudex agnouerit, statim eum comprehendat: & si seruus fuerit, eidem dextam manum abscindat. Qui si postea in talibus causis fuerit inuentus, regis præsentiæ destinetur, vt eius arbitrio super eum sententia depromatur. Quod si hoc iudex facere distulerit, ipse de rerum suarum bonis quartam partem amittat, quæ omnimodis fisco proficiat. Quod si ingenuus sit qui hæc faciat, bona eius ex medietate fiscus acquirat: humilior vero statũ ingenuitatis suæ perdat, cui rex iusserit, seruitio deputandus. Qui autem falsam monetam sculpserit siue formauerit, quæcunque persona sit, simili sententiæ & pœnæ subiacebit.

III. ANTIQVA.

De his qui acceptum aurum alterius metalli permixtione corruperint.

QVi aurum ad facienda ornamenta susceperit & adulterauerit, siue æris aut argenti

vel cuiuscunque vilioris metalli permixtione corruperit, pro fure teneatur.

VI. FLS. GLS. RCDS REX.

Si quorumcunque metallorum fabri de rebus creditis repperiantur aliquid subtraxisse.

AVrifices, argentarii, vel quicunque artifices, si de rebus sibi commissis aut traditis aliquid subtraxerint, pro fure teneantur.

V. ANTIQVA.

Vt solidum integri ponderis nemo recuset.

SOlidum aureum integri ponderis, cuiuscunq; monetæ sit si adulterinus non fuerit, nullus ausus sit recusare, nec pro eius commutatione aliquid monetæ requirere, propter hoc quod minus forte pensauerit. Qui contra hoc fecerit, & solidum aureum sine vlla fraude pesantem accipere noluerit, aut petierit pro eius commutatione mercedem, districtus à iudice ei cui solidum recusauerit tres solidos cogatur exsoluere. Ita quoque & de tremisse seruandum.

DE ILLATIS VIOLENTIIS ET DAMPNIS, LIBER OCTAVVS.

I. TITVLVS.

DE INVASIONIBVS ET DIREPTIONIBVS.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt solus patronus vel dominus culpabiles habeantur, si eisdem iubentibus ingenuus vel seruus inlicita operentur.

HOc principaliter generali sanctione censetur, vt omnis ingenuus, atq; etiam libertus aut seruus, si quodcunque inlicitum iubente patrono vel domino suo fecisse cognoscitur, ad omnem satisfactionem & compositionem patronus vel dominus obnoxii teneantur. Nam qui eius iussionibus obedientiam detulerunt, culpabiles haberi non poterunt, quia non suo excessu sed maioris imperio id commisisse probantur.

II. ANTIQVA.

Si possessor per violentiam expellatur.

QVicunque violenter expulerit possidentem priusquam pro ipso iudicis sententia procedat, si causam meliorē habuerit, ipsam causam de qua agitur perdat. Ille verò qui violentiam pertulit, vniuersa in statu quo fuerant recipiat quæ possedit, & securus teneat. Si verò illud inuasit quod per iudicium optinere nō potuit, & causam amittat, & aliud tantum quantum inuasit reddat expulso.

III.

III. ANTIQVA.

Si ad faciendam cædem turba coadunetur.

QVi ad faciendam cædem turbas congregauerit, aut qui seditionem alteri vnde cõtumeliam corporis sentiat, fecerit vel faciendam incitauerit aut præceperit; mox vt iudex crimen agnouerit, eum comprehendere non moretur. Ita vt captus huius sceleris infamia notatus, extensus publice coram iudice sexaginta flagella suscipiat, & oẽs qui cũ eo venerint, vel qui id fecerint, nominare cogatur. Vt si in eius patrocinio non sunt, vnusquisque ingenuorum quinquagena flagella suscipiant: serui autem huius criminis socii, si alterius domini sunt, singuli in conuentu publico, ad aliorum terrorem extensi, coram iudice ducentos ictus accipiant flagellorum.

IV. FLS. GLS. CHDS. REX.

Si intra domum vel ianuam suam violenter aliquis includatur.

QVicunque dominum vel dominam intra domum vel cortis suæ januam violenter incluserit, eisque aditum egressionis negauerit, siue vt id fieret aliis præceperit, pro ausi temeritate auctor sceleris det domino vel dominæ auri solidos numero xxx. & insuper centum flagella suscipiat. Hi vero qui malis voluntatibus eius consenserint, auxiliũve vt hoc fieret, præstiterint, si in eius patrocinio nõ sunt, singuli ingenuorũ quindenos solidos illis quibus violentiã intulerunt cogantur inferre, & pro admissi præsumptione centena flagella suscipiant. Serui autem si id domino vel domina non iubente commiserint, ducentos ictus accipiant flagellorum. Si verò ita dominus vel domina à violento vel præsumptore extra suam domum vel ianuam excludatur, vt continuò, quod est grauius, potestas eius ab ea domo vel familia cæterisq; rebus auferatur, commissor sceleris damnum inuasionis incurrat, atque etiam centum ictus accipiat flagellorum. Ingenui autem huius criminis socii si in eius patrocinio nõ sunt, c. flagella suscipiant, & singuli xxx. solidos cogantur exsoluere, illis proculdubio profuturos, quibus hanc iniuriam intulisse noscuntur. Quod si hoc serui ignorantibus dominis sua sponte commiserint, serui pœnam sustineant superius comprehensam, domini verò nihil iniuriæ vel detrimenti perferant. Idipsum etiam patiantur, qui domum alienam sua auctoritate, sine regis vel iudicis iussione, apprehendere, discribere aut obsignare præsumpserint.

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt nulla res ab alio possessa absque iudicio vsurpetur.

NVllus comes, vicarius, villicus, præpositus, actor aut procurator, seu quilibet ingẽnuus atque etiam libertus aut seruus, rem quæ ab alio possidetur, post nomen regiæ potestatis vel dominorum suorum ausu vsurpare præsumat ante iudicium. Quod si non expectata discussione id quod ab alio possidetur aut iuris alterius esse dignoscitur inuaserit, omne quod abstulit & præsumptuosus inuasit tam in mancipiis quam in cæteris rebus in duplum ei restituat, de cuius iure visus est abstulisse, ac singulorum annorum fruges quas inde fideliter collegisse iurauerit petitori compellatur exsoluere. Et tamen si seruus absque domini voluntate hoc fecerit, cc. insuper extensus flagella suscipiat. Ita vt si dominus pro rei duplatione noluerit satisfacere, rem quæ ablata est in eo statu cum frugibus restituat, & eundem seruum pro facti temeritate insistente iudice ei cuius res inuasit vel abstulit seruiturum tradere non desistat. Omnimodis tamen erit sollicitè perquirendum, ne qualibet suasione vel fraudis alicuius commento idem seruus cum illius domini voluntate hoc fecerit, cuius rem ablatam esse constiterit: & si ita repertum fuerit, iuxta legem aliam dominus qui suasit vel malum fieri fraudulenter permisit, quantum seruus tulerat, septuplum dominus rei domino serui persoluat, & seruum suum dominus eius secutus possideat.

VI. ANTIQVA.

Si ad diripiendum quisque alios inuitasse repperiatur.

SI quis ad diripiendum alios inuitauerit, vt cuiuscunque rem euertant, aut pecora vel animalia quæcunque diripiant, illi cuius res direpta est in vndecuplum

quæ sublata sunt restituantur. Hi vero qui cum ipso fuerint, si ingenui sunt, quinos solidos componere compellantur. Aut si non habuerint vnde componant, l. flagella suscipiant. Si vero serui hoc sine domini voluntate commiserint, cl. flagellis verberentur, & ab eis res omnis in statu suo reddatur.

VII. ANTIQVA.

Ne absente domino vel in expeditione publica constituti cuiusquam domus inquietetur.

NVllus domum inquietet absentis, nec in expeditione publica constituti: & si quod per iudicium recipere potuisset, absente eo quem fuerat conuenturus, inuaserit, reddat in duplum. Si verò inuaserit quod per nullum iudicium ei debebatur, reddat in triplum. Si quis autem antequam in expeditionem proficiscatur, ad negotium dicendum iudicis fuerit ammonitione conuentus, aut per se causam dicere non moretur, aut per mandati scripturam personam eligat, quæ aduersario suo iudice præsente responde-at. Quod si nec mandatum dederit, nec respondere voluerit, & sic in expeditionem profectus causam non dixerit, postquam fuerit conuentus à iudice, iudex aduersario suo quæ repetebat iubeat reformari. Illi tamen dum reuersus fuerit, actio reseruetur.

VIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si aliquid inlicitum faciant serui eius qui in expeditione est publica constitutus.

SI illius serui, qui in publica expeditione est constitutus, in aliquo crimine aut inlicito facto præuenti extiterint vel detecti, à iudice corripiantur, & secundum legem iuxta qualitatem culpæ dampnentur. Quòd si res ad componendum & ad eosdem seruos tradendos fuerit, in custodia teneantur à iudice, donec dominus veniens, aut compositionem, si voluerit, adimpleat: aut si noluerit, eos euidentius tradat. Si verò seruus iniustè occisus fuerit, aut subditus quæstioni, contra iudicem dominus serui, cùm reuersus fuerit, causam dicere non vetetur.

VIIII. ANTIQVA.

De his qui in expeditionem euntes aliquid auferre & deprædari præsumunt.

QVi in expeditionem vadunt, quæ abstulerint quadrupli satisfactione restituant. Quòd si non habuerint vnde componant, rem sumptam reddant, & cl. flagella suscipiant. Quòd si non iubentibus dominis serui hoc fecerint, rem ablatam in statu reforment & cc. flagella extensi sustineant. Cuius rei exactionem, prouinciarum comites vel iudices aut villici studio suo non morentur impendere: quia prouincias nostras, non volumus hostili prædatione vastari.

X. ANTIQVA.

Vt socios nominet apud quem pars rapinæ inuenta agnoscitur.

APud quem scelus aut pars rapinæ fuerit inuenta, statim socios suos cogatur nominare. Quòd si nominare noluerit, teneatur ad vindictam. Quòd si honestioris loci persona est, aut pro scelere rationem reddat, aut quæ ablata vel euersa fuerint, vndecupli compositione restituat, & c. publicè flagella suscipiat. Si certè apud seruum rapinæ pars reperitur, cc. flagella publicè extensus suscipiat, & socios suos nominare non differat.

XI. ANTIQVA.

De his qui diripienda indicare repperiuntur.

QVicunque ingenuus vel seruus aliqua diripienda indicauerit, vt cuiuscunque res euertatur aut pecora vel iumenta diripiantur, & ex hoc certis probationibus publice conuictus inuenitur, pro eo quod indicauerit, centum flagella publice extensus accipiat.

XII. ANTIQVA.

De his qui iteranti vel in opere rustico constituto aliquid abstulerint vel molestiam inferre præsumpserint.

QVi in itinere vel in opere rustico constituto, aliquid violenter intulerit vel abstulerit, vbi ex hoc à iudice fuerit interpellatum, ille qui abstulerit quadruplum restituat. Quod si aliud aliquid cædis vel dampni fecerit, legaliter satisfaciat. Quod si hoc seruus

seruus domino nesciente commiserit, & centum flagella suscipiat, & dominus pro seruo compositionem exsoluat. Nam si dominus componere noluerit seruum tradere non moretur.

XIIII. ANTIQVA.

Si ille qui diripit, in ipsa direptione morte necetur.

QVi aliena diripit, si in ipsa direptione percussus aut occisus fuerit, ille qui percussit nullam calumpniam patiatur.

II. TITVLVS.

DE INCENDIIS ET INCENSORIBVS.

I.

De his qui siue in ciuitate siue extra ciuitatem domibus immiserint ignem.

QVi alienæ domui in ciuitate ignem subposuerit, correptus à iudice ignibus deputetur, & de bonis eius domino domus, si tamen aliquid dampni pertulerit, componatur, ac precium domus reddatur incensæ. Sed ille cuius domus incensa est, coram testibus, quantos statuerit sententia iudicantis, præbeat sacramentum, se fideliter quod in domo sua habuit profiteri, nec plus quàm illic conditum fuerat postulare, nec domus suæ precium amplius taxare quã valuit. Et si post datum sacramentum aliquid fefellisse conuincitur, in duplum quæ sunt supra modum debitę compositionis exacta illi cogatur inferre qui compositionem exsoluerat. Quod si in domum, sicut superius diximus, ignis immissus ad proximas domos forte, transierit, iuxta modũ dampni inter eos etiam, qui domos vel res suas incendio perdiderunt, eius substantia diuidatur: si tamen post compositionem illius in cuius domũ ignẽ misit, impletam aliquid de facultatib. eius cognoscitur residuum esse, ita vt simili modo coram testibus sacramento defendant se non amplius repetere, quàm incẽdio perdiderant. Et si post datum sacramentum periurasse noscuntur, hæc quæ amplius exegerint, in duplum ei quem fraudulenta ambitione dampnare voluerant, cogantur exsoluere. Qui vero extra ciuitatem in domum mittit incendium, omnia quæ sunt in domo incensa restituat, & precium domino domus reddere non moretur. Sed is cuius domus incensa est corã testib. iurisiurandi interpositione cõfirmet, se non amplius postulare quàm perdiderat: & si post datum sacramentum amplius quàm perdiderat exegisse dinoscitur, in duplum ei qui damnum sustinuit coactus exsoluat. Quod si etiam vicinæ domus ex eo quod immissum est incendium forte cõsumptæ sunt, si de bonis eius superfuerit v[illegible] eis etiam componatur, hi quoque amissa recipiant. Prius tamen cum sacramento coram testibus profiteantur, se non amplius quam perdiderant postulare: & si periurasse noscantur aut amplius exegisse, in duplum ei quem tali fraude dampnauerint male exacta restituant. Ita vt pro correptione qui domum incenderat c. flagella suscipiat: & quicunque tale dampnum admittens nõ habuerit vnde componat, seruituti subiaceat. Si certe cuiuscunque seruus siue in ciuitatem seu extra ciuitatem incendium intulisse cognoscitur, dominus, si seruum tam nocentis admissi voluerit liberare à supplicio, pro eius crimine non moretur componere. Ita vt ipse seruus publice cc. ictus accipiat flagellorum: sed ille, cuius domus incensa est, iurare cogatur se amplius non repetere quam in eius domo flamma consumpsit. Et si componere dominus pro seruo noluerit, tradatur seruus ad pœnam, vt supplicio capitali admissa persoluat.

II. ANTIQVA.

Si ignis immittatur in siluam.

SI quis qualẽcunque siluam incenderit alienam, siue piceas arbores vel caricas, hoc est ficus, aut cuiuslibet generis arbores cremauerit, correptus à iudice centum flagella suscipiat & pro damno satisfaciat, sicut ab his qui inspexerint fuerit æstimatum. Quod si seruus hoc domino nesciente commiserit, CL. flagellorum verberibus addicetur. Et si pro eo dominus componere noluerit, cum duplum aut triplum dampni fecerit, quam quod eundem seruum valere constiterit, ipsum seruum pro facto tradere non moretur.

III. ANTIQVA.

Si dum iter agitur, ignis longiùs dilabatur.

QVi in itinere constitutus cuiuscunque forsitan campo applicauerit, & ad coquendum cibum aut frigoris necessitate compulsus ignem fecerit, cautus sit ne ignis longius dilabatur. Aut si in spinis siue in pabulis siccis, in quibus plerunque flamma nutritur, incendium conualescat, ignem cùm crescit extinguat. Quòd si se longiùs flamma extenderit, & messis aut area vel vinea aut domus siue pomarium incendio concrementur, tantum quantum flamma cõsumpsit reddere vel componere compellatur: quia ignem, quem fecerat, neglexit extinguere.

IIII. TITVLVS.

DE DAMNIS ARBORVM, HORTORVM VEL frugum quarumcunque.

I. ANTIQVA.

De compositione arborum incisarum.

SI quis inscio domino alienam arborem inciderit: si pomifera est, det solidos iij. si oliua, det solidos v. si glandifera maior est, det solidos ij. si minor est, det solidũ vnum. Si vero alterius sunt generis & maiores atque prolixiores, binos solidos reddat, quia licet non habeant fructum, ad multa tamen commoda vtilitatis præparant vsum. Et hæc quidem compositio erit si tantundem abscisæ fuerint: nam si præsumptiuæ incisæ alicubi ferãtur: aut similes arbores eum illis incisis dabuntur, aut prædictum precium duplo soluetur.

II. ANTIQVA.

Si hortum quis vastauerit alienum.

SI quis alienum hortum vastauerit, statim iuxta damni æstimationẽ à iudice coactus domino horti cogatur exsoluere. Ita vt si seruus hoc fecerit super compositionẽ ipsius damni, l. flagella extensus accipiat.

III. ANTIQVA.

Si de incisæ arboris ruina debilitatio vel homicidium perpetretur.

SI quis arborem inciderit vel aliquid dampni fecerit, aut si dum cadat arbor aliquem occiderit, dãpnum qui incidit persoluat. Quod si in circuitu arboris homines fuerint, priusquam cadat arbor ammoneat. Et si de ramis arboris corruentis, posteaquam commonuerit aliquis debilitatus aut mortuus fuerit, nullam ille qui arborem incidit, calumniam pertimescat. Certè si aut debilem, aut dormientem, aut senem, aut qui sibi cauere non potuit, aut pecudem fortasse ruina huius arboris debilitauerit vel occiderit, pro quadrupede vno, domino alium eiusdem meriti mox reformet, & pro occiso homine tanquam homicida teneatur. Pro debilitato vero iuxta formam legum satisfacere compellatur. Et si aliquis alienam arborem inciderit per violentiam, com-

componere non moretur. Quod si dominus arboris incisorem fuerit contestatus, & postea incisor fuerit dum incidit occisus, mors eius nullatenus requiratur.

IIII. ANTIQVA.

Si arbor ex parte incisa siue combusta damna concutiat.

SI arbor ex parte incisa sit aut ex aliqua parte igne combusta, & illo qui inciderat vel incendere cœperat absente arbor ceciderit, nulla ei pro damno, quod per ruinam arboris factum est, calumnia moueatur.

V. ANTIQVA. NOVITERQVE EMENDATA.

De vinea incisa vel euulsa siue concremata, atque de frugibus vsurpatis.

QVi vineam inciderit, eradicauerit, vel incenderit alienam, aut in desertum produxit, duas æqualis meriti vineas, domino eius vineæ reformare cogatur, & præterea dominus vineæ illius desertæ hanc ad† vsum suum reuocare non dubitet. Si vero per violentiam fruges collegerit, & frugem in duplo restituat, & quidquid euertit, redintegrare procuret, ita tamen, vt cum sacramento colligentium per tempus vindemiarum duplum ipsius frugis compositionem restituat. Serui vero sine dominorum iussu talia facientes per singulas vites decena flagella extensi accipiant, & fruges domino restituant: aut si dominus componere noluerit, per sex vites solidum reddant. Quod si maius damnum creuerit, & dominus componere noluerit, seruum tradere festinabit.

† *tim.*

VI ANTIQVA.

Si sepes incidatur vel incendatur.

SI quis per aliquod spatium sepes incenderit vel inciderit alienas, si maioris loci persona est, sepes reparet, & pro damno satisfaciat. Si quid tamen damni domino de fructibus accidisse cognoscitur, & damnum soluat sicut inspectio habuerit æstimantium, & præterea decem solidos reddat. Sed & de eodem campo qui fructus habet vel habuit, & de prato siue de concluso v. solidos compellatur exsoluere. De eo vero campo, in quo nulli fructus sepibus claudebantur, sepem tantummodo reformare cogatur. Si vero hoc persona inferior fecerit, soluat damnum de æstimatis fructibus, ac sepem reparet, & l. flagella publice suscipiat. Quod si seruus hoc domino nesciente fecerit, & damnum soluat & sepem reparet, & c. flagella suscipiat. Quod si de casu factum fuerit, sepem tantummodo reformet quæ collisa est. Quia crimen videri non potest, quod non est ex voluntate commissum.

VII. ANTIQVA.

Si pali de sepibus incidantur.

QVi de sepibus palos inciderit vel incenderit alienis, cum campus ille fructus vllos eo tempore non habuerit, in quadruplum reformare cogatur. Si autem fructus aliqui de his sepibus claudebantur, per singulos palos singulos tremisses compellatur exsoluere: ita vt ex fructibus si aliquid perierit, ex integro reformetur. Eadem & de hortis sepe conclusis præcipimus custodiri.

VIII. ANTIQVA.

Si in aliena silua quis cum vehiculo capiatur.

SI quis aliquem comprehenderit, dum de silua sua cum vehiculo vadit, & circulos ad cupas aut quæcunque ligna sine domini iussione aut permissione asportare præsumpserit, & boues & vehiculum alienæ siluæ præsumptor amittat, & quæ dominus siluæ cum fure aut violento comprehenderit, indubitanter optineat.

VIIII. ANTIQVA.

Si loca fructifera vel pascuosa nimia angustia coartentur.

SI quis cum frugibus vineam, pratum vel pascua habere cognoscitur, & fossas per circuitum pro solo terrore constituat, vt non nisi per vineam aut messem transitus esse possit, dampnum, quod viator intulerit, ad viatoris culpam redundare non conuenit. Campos autem vacantes si quis fossis cinxerit, iter agentes non hæc signa deterreant, nec aliquis eos de his pascuis præsumat expellere.

X. ANTIQVA.

De animalibus voluntarie in messem vel vineam missis.

QVi iumenta vel boues aut quæcunque pecora voluntarie in vineam vel messem immiserit alienam, dampnum quod fuerit æstimatum cogatur exsoluere: & si maior

persona est, pro caballis aut bubus per singula capita singulos solidos reddat: per minora vero capita singulos tremisses ei cui dampnum factum est compellatur exsoluere. Certe si inferior est fortè persona, & dampnum ex integro reddat, & compositionem ex medietate restituat, atq; quadraginta flagella publice extensus accipiat: Si vero seruus hoc sine iussu domini fecerit, omne dampnũ aut ipse aut eius dominus reddat, & ipse seruus sexaginta flagella suscipiat.

VI. ANTIQVA.

Si cuiuslibet animalia in frugibus dampna concuciant. 10

SI cuiuslibet qualiacunque animalia vineam vel messem euerterint alienã, ille cuius animalia dampnum intulerint, tantum vineæ vel agri cum frugibus eius meriti domino de suo restituere non moretur, quantum exterminatum esse cognoscitur. Ita vt collectis frugibus ille recipiat, qui dedisse videtur. Quod si non habuerit agrum aut vineam vnde componat, tantum de frugibus reddat, quantum in æquali parte agri vel vineæ fuerit æstimatum.

XII. ANTIQVA.

Si pratum defensum à pecoribus naufragetur.

QVi in pratum eo tempore quo defenditur, pecora miserit, vt postmodum ad secandum non possit herba succrescere: si seruus est, qui hoc fecerit, xl. ictus flagellorum accipiat, & fœnum reddatur domino eius quantum fuerit æstimatum. Si liber & inferioris loci persona est, pro duobus capitibus tremissem vnum reddat, fœnum nihilominus iuxta æstimationem ei qui dampnũ pertulit redditurus. Si vero maior persona est, pro duobus capitibus solidum vnum reddat, & fœnum habita æstimatione restituat. 20

XIII. ANTIQVA.

Si fructifera loca ab animalibus fuerint dissipata.

SI quis caballũ aut pecus alienũ, in vinea, messe, prato, vel horto inuenerit, nõ expellat iratus, ne dum de dampno expellit euertat: sed ad domum suam inclusurus adducat, & dominum caballorum vel pecorum faciat certiorem, vt præsentibus his aut vicinis eorum dampnum quod illatum fuerit æstimetur, & ad campum vtrque partes cõueniant, vt postquam dampnum inspexerint, pars campi vel vineæ siue prati vel messis quæ defracta fuerat mensuretur, & donec fructus colligantur, expectetur vt tantumdem de impasto loco ei, cui dampnum intulerit, facta spatii exæquatione tradatur præsentibus testibus: & de eo loco qui euersus est, & de eo qui est integer, fructus colligantur: & quidquid minus in his locis quæ à pecoribus euersa fuerint repperitur, ille cuius pecora fuerint, reformare cogatur. Pecora verò, postquam ipsorum locorum spatia mensurauerint, sicut est in legibus constitutum, domino reformentur. Et si pecora, dũ per iracundiã immoderationis expellit, euerterit, domino pecorũ dampnum simpla tantummodo satisfactione restituat, & sibi quæ debilitauit aut occidit vsurpet, si tamen vt quæ euertit ante persoluat. Quod si pecora per casum non culpa dum expelluntur debilitentur, aut pereant, aut in sudes siue in palos dum expelluntur inciderint, dampnum soluatur ex medio. & quæ superioribus legibus sunt statuta permaneant. 30 40

XIIII. ANTIQVA.

Si expellenti de frugibus pecora quisquam excutiat, vel de clausura furto aut violentia tollat.

SI quis expellenti de frugibus pecora excusserit: si honestior est forte persona, det solidos v. & duplum dampnum quod fuerit æstimatum cogatur exsoluere Si certe humilioris loci persona fuerit, & non habuerit vnde componat l. flagella suscipiat, & duplum dampnum exsoluere compellatur. Si vero seruus hoc fecerit, ante iudicem centum ictus accipiat flagellorum, & domino eius nulla calumpnia moueatur. Quod si de domo eius aut † clusa inuolauerit, aut per violentiam tulerit, octo solidos qui iniuriam pertulit consequatur, & præterea duplum dampnum ille qui abstulit reddere compellatur. Si vero seruus hoc fecerit, c. flagella suscipiat, & dominus eius nil dampni sustineat. 50

te clausura.

XV. ANTIQVA.

De animalibus in vinea, messe vel prato prauentis.

SI quis in vinea sua, messe, prato vel horto iumenta, vel pecora inuenerit aut prendide-

diderit, statim domino pecudum ipsa aut altera die nunciaturus includat. Quod si dominus pecorum mittere vel venire noluerit, dampnum a vicinis quod factum est æstimetur, & ad satisfactionem ille cuius pecora fuerint iudicis exsequutione venire cogatur, & dampnum exsoluat. Si tamen probauerit aut certe iurauerit ille qui prendidit dampnum ipsum ab ipsis animalibus factum fuisse, ille vero cuius pecora sunt si ad æstimationem dampni aut pecora recipienda non venerit, adaquentur tantummodo ac triduo teneantur inclusa. Et pro retentis triduo pecoribus nullam calumpniam inferre poterit, qui ad æstimationem venire neglexit. Post triduum autem animalia dimittantur, & dimissis animalibus si dominus eorum venire contempserit, pro contemptu ipso, quia inspicere noluit, iuxta æstimationem testium in duplum cogatur exsoluere. Quod si ille cuius pecora sunt ad eum cui dampnum factum est venerit, rogans eum vt ad æstimationem dampni accedat vt pecora relaxentur, & ille non adquiescat volens pecora interficere: si hoc ita fecisse conuincitur, per singula capita maiora singulos solidos reddat, per minora singulos tremisses. Similiter hæc lex continet & de illis qui ante triduum pecora clausa non publicauerint. Si autem seruus hoc fecerit sine domini voluntate, c. flagella suscipiat, & dominus eius nihil dampni sustineat.

XVI.

Si priusquam expellantur animalia de frugibus exierint.

SI iumenta vel pecora de frugibus priusquam expellantur exierint, ea non licet comprehendi, quia vtrum ipsa dampnum fecerint nescitur. Nam si ea ipse cuius sunt aut quicunque vicinus expulerit, dominus iumentorum vel pecorum æstimationem dampni implere cogatur.

XVII. ANTIQVA.

Si in frugibus suis animalia prauenta quacunque aliquis detruncatione turpauerit.

SI labia pecoribus aut cæteris animalibus vel aures quæ in frugibus suis comprehenderit, inciderit; illa quæ deformauit optineat, & domino pecorum alia sana & similia restituere non moretur.

IIII. TITVLVS.

DE DAMPNIS ANIMALIVM VEL DIVERSARVM RERVM.

I. ANTIQVA.

Si caballus vel animal alienum, aut de ligamine tollatur, aut extra voluntatem domini in alieno fatigetur.

SI quis caballum alienum vel aliud animal de pedica siue de ligamine tulerit sine conscientia domini sui, vnum solidum ei det: & si per hanc occasionem perierit, eiusdem meriti caballum vel animal restituat. Quod si cum aliquo ambulare coegerit vel laborare fecerit domino nesciente, alium æqualis meriti cum eo dare cogatur, si tamen ipsa aut altera die eum dominus suus inuenerit. Quod si tertia die animal inuentum non fuerit, ille qui animal alienũ præsumpserit pro fure teneatur. 20

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si præstitum animal contra defensionem & voluntatem domini fatigetur.

QVicunque citra voluntatem eius qui præstitit animal supra definitionem cursu, oneribus vel itinere fatigauerit, per decem millia det solidum vnum. Quod si minus quàm decem millia fuerint, æstimato itinere pro labore æstimetur & compositio dampni. Nam si debilitatus & mortuus fuerit, debilem sibi habeat & similem reddat. Pro mortuo vero viuum talem sine excusatione restituat.

III. ANTIQVA. 30

Si caballi aut cuiuscunque animalis coma vel cauda turpetur.

SI quis alieni caballi comam turpauerit aut caudam curtauerit, eiusdem meriti alium cum eo sine dilatione domino restituat. Si vero alterum qualecunque animal curtauerit, per singula capita singulos trientes reddere compellatur.

IV. ANTIQVA.

Si alienum animal testiculis desecetur.

QVi alienum animal, aut quemcunque quadrupedem, qui ad stadium fortasse seruatur, inuito domino vel nesciente castrauerit: vel bouem vel quæ non secantur castrauerit, domino in duplum cogatur exsoluere: quia propter inuidiam hoc videtur intulisse dispendium. 40

V. ANTIQVA.

Si cuiuscunque animalis partus excutiatur.

SI quis quocunque pacto partum equæ prægnantis excusserit, pulletrum anniculum cuius fuerit mox reformet.

VI. ANTIQVA.

Si cuiuscunque animalis partus excutiatur.

SI quis vaccam prægnantem auortare fecerit alienam, talem aliam cum vitulo domino reformare cogatur, & illam cui patrum excusserit, ipse accipiat: hæc de aliis quadrupedibus forma seruetur. 50

VII. ANTIQVA.

Si qualiacunque animalia ab inuicem euertantur.

SI cuiuslibet iumenta vel armenta aut alia pecora se inuicem forte colliserint vel occiderint, dominus iumenti vel aliorum animalium eiusdem meriti domino reddat

& illud

& illud debilitatum siue occisum sibi optineat.

VIII. ANTIQVA.

Si dampno vel iniuria impellente aut sine dampno alienum animal occidatur.

SI quis alienum animal occidisse aut vulnerasse conuincitur non dampno qualicunque compulsus, alium eiusdem meriti reformare cogatur. Et si seruus est L. flagella suscipiat. Ingenuus vero quinque solidos det. Nam si eundem dampni commouit iniuria vt eū occideret aut debilitaret, precium pecudis aut animalis reddatur occisi vel debilitati & nihil patiatur iniuriæ.

IX. ANTIQVA.

Si bos alienus sine domini voluntate operibus subiugetur.

SI quis bouem alienum iunxerit sine conscientia domini sui ad aliquid carricandum siue pro voluntate sua retinendum, eiusdem meriti cum eo alium domino reddat.

X. ANTIQVA.

Si qualiacunque animalia aliena trituris area fatigentur.

SI quis caballum aut aliud quodcunque animal alienum in aream miserit, per singula capita singulos solidos reddat: & si per hanc occasionem animal mortuum fuerit, & solidum reddat, & eiusdem meriti animal domino cogatur exsoluere.

XI. ANTIQVA.

Si pecus absque dampno in clusuram mittatur.

QVi absque aliquo dampno inclusum pecus detinuerit alienum, si seruus hoc nesciente domino fecerit, tantummodo quadraginta ictus accipiat flagellorum. Si ingenuus fuerit per duo capita tremissem vnum, ei cuius pecus inclusum est cogatur exsoluere. Quòd si ex ipsis pecoribus aliquid debilitatum aut mortuum fuerit, iuxta superiorem legem compositio fiat.

XII. ANTIQVA.

Si animal cuicunque faciat quodcunque dampnosum.

SI cuiuscunque quadrupes aliquid fecerit fortasse dampnosum, in domini potestate consistat. vtrum quadrupedē noxium tradat, an ei qui dampnum pertulit & aliquid excepit aduersi iuxta iudicis æstimationem componat.

XIII. ANTIQVA.

Si quodcunque animal quacunque percussione debilitetur aut occidatur.

SI quis alienum iumentum percusserit, ita vt debile efficiatur, aut de ipsa fortasse percussione mortuum fuerit, ille qui percussit, alium eiusdem meriti domino reformare cogatur, & illud debile suæ vendicet potestati. Quod si iumentum non habuerit, pretium iuxta æstimationem domino iumenti restituat. Et similis ordo tam de caballo quā de boue & reliquis animalibus ab omnibus obseruetur.

XIIII. ANTIQVA.

Si pecus alienum sciente aut ignorante domino gregi alterius misceatur.

SI cuiuslibet pecora cum alicuius se miscuerint, & hoc ipse perspexerit, & sic de ipsius grege abierint, vt nullam ex hoc conscientiam habeat: dominus pecorum sacramēta ab eodem accipiat, quod non ipsius fraude vel culpa exinde abscesserint, & nec sibi ea præsumpsit nec alicui tradidit: & nihil cogatur exsoluere. Quòd si ad domum suam adduxerit, & iudicem non monuerit vel in conuentu publice infra octauum diem non contestauerit, in duplum satisfaciat.

XV.

Si animal quodcunque pauidum inligetur per quod ruptum aut debilitetur aut moriatur.

SI quis caput mortui pecoris aut ossa vel aliquid vnde animal terreatur, ad caudam caballi crediderit alligandum, & per hoc currendo ruptus probetur aut mortuus, alium sanum caballum domino reformare non moretur, quia legum statuta transcendit. Quòd si caballus nihil debilitatis incurrerit, quinquaginta ictus accipiat flagellorum. Si seruus hoc fecerit, c. verberibus addicatur.

XVI. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si vitiosum animal, cùm apud dominum est, cuiuscunque hominem videatur ætatis occidisse.

SI quis bouem aut taurum vel quemcunque quadrupedem noxium habuerit aut vitiosum, eum, antequam noceat alicui, non moretur occidere. Quòd si de vitio quadrupedis ex vicinorum contestatione cognouerit, & postea eum reseruauerit aut pauerit vel distulerit occidere, ac postea alicui mortem aut debilitationem siue vulnus intulerit, iuxta hanc legem componere non moretur, sicut est de homicidiis: id est viris ac mulieribus, infantibus, seruis vel ancillis, compositio constituta. Ita vt si iugulauerit aliquem, ipse quadrupes in annis xx. ccc. solidi componantur: & ab hoc vsque ad eum qui annos l. habuerit, vnam compositionem iubemus stare. A quinquaginta autem annis, vsq; ad illum qui habet sexaginta quinque, cc. solidi componantur. Qui verò super hoc habuerit, c. solidi componantur. Qui quindecim annos habuerit, cl. solidi cõponantur. Si in quatuordecim annis fuerit, †clx. solidi componantur. Si in tredecim, cxxx. solidi dentur. Si in xii. cxx. solidi componantur. Si in vndecim, cx. solidos det. Si in decem, c. Si vero nouem aut octo annorũ fuerit vel septem, nonaginta solidi componantur. Si sex aut quinq; aut quatuor annorũ fuerit, octaginta solidi componantur. Si certè trium aut duorum annorũ, septuaginta solidos† det. Nam si vnius anni fuerit, sexaginta solidi cõponantur. Et si filiam alicuius aut vxorem iugulauerit, à decimo quinto anno vsque ad quadragesimum, ccl. solidi componantur: & à quadragesimo vsque ad sexagesimum, ducenti solidi componantur. Quòd si superior annorum numerus fuerit, c. solidi componantur. A quinto decimo vero anno aut inferius, sicut & de pueris est constitutum, medietatem compositionis eius, secundum ætatis vel sexus ordinem reddere compellatur. Pro libertis autem medietas huius compositionis, sicut superius est comprehensum, pro eo qui occisus est in satisfactione dabitur. Si autem seruum alicuius occiderit, duos eiusdem meriti seruos dominus eius qui occisus est in satisfactione recipiat.

† *ccl.*

† *reddat.*

XVII. ANTIQVA.

Si animal vitiosum quis à se abiiciat, vel non abiectum detineat.

SI quis bouem aut aliud animal nocuum vel vitiosum habuerit, eum occidere nõ moretur vel à se proiicere: ita vt vicinis omnibus notum faciat, quia eum à se proiecit. Quod si eum non occiderit sed reseruauerit, quicquid dampni postea admiserit ille componat, qui eum apud se reseruasse cognoscitur.

XVIII. ANTIQVA.

Sua habendum culpæ si irritatum animal noceat irritantem.

SI quis vitiosum bouem aut canem vel aliud animal contra se irritatum concitauerit, quicquid passus passus fuerit, culpæ eius qui hoc pertulerit, oportet adscribi.

XIX. ANTIQVA.

Si iustè aut iniustè concitatus canis quempiam debilitasse vel occidisse probetur.

SI aliquem canis momorderit alicuius & de morsu illius aliquis debilitatus probetur, aut mortuus, domino canis nil calumpniæ moueatur: si tamen eum canem vt morderet non irritasse cognoscitur. Quod si canem suum vt furem aut quemcunque criminosum comprehenderet irritauit, & ita momorderit fugientem, si de morsu illius fuerit debilitatus aut mortuus, nihil ex eo causationis exsistat. Nam si eum ad innocẽtem forsitan† irritatum incitauerit, tanquam si ipse vulnus intulerit, iuxta leges componere non moretur.

† *initiatũ-dum.*

XX. ANTIQVA.

De cane dampnoso.

SI cuiuslibet canis dampnosus fuerit, & deuastet berbices, & alia pecora forte euertere cœperit, & deprehensus fuerit: ipse dominus canis, vbi ex hoc fuerit commonitus, eum illi tradat cui dampnum primitus constat fuisse illatum, vt eum occidat. Quod si eum occidere noluerit vel illi tradere cui dampnum primitus fecit: quicquid postmodum canis dampni admiserit, dominus canis duplam compositionem reddere non moretur.

XXI.

XXI. FLS. RCDS. REX.

De læsione vestis.

SI quis qualibet occasione vestem absciderit vel ruperit alienam, atque sordibus maculauerit, & talis macula in veste patuerit, vt extra fœditatem minimè tolli possit: pro facti crimine obnoxius teneatur, ita vt similem vestem integram restituat. Quod si talem vestem nō habuerit, huius vestis pretium, quantum integra illa quæ rupta vel scissa atque maculata est, valere potuit, tradere compellatur: vestem verò ruptam vel quæ maculata est ille accipiat, qui hãc compositionem exsoluerit. Si verò seruus hoc fecerit, 10 & dominus pro eo componere noluerit, seruum pro qualitate criminis tradere non moretur.

XXII. ANTIQVA.

Si fraudulenter quis ambulans in laqueos feris præparatos incidat.

SI quis sudes in vinea posuerit, siue in campo propter feras, & ibi aliquis dum furtum facere tentat, inciderit, culpæ eius oportet adscribi, qui vulnus excepit, quod in rem alienam fraudulenter ingressus est.

XXIII. ANTIQVA.

20 *Vt qui laqueos feris ponit, & loca discernat in quibus ponat, & vicinos ammoneat.*

SI quis in terris suis foueas fecerit, vt feras in eisdem foueis comprehẽdat, aut laqueos vel arcus prætenderit, seu balistas in locis secretis vel desertis, vbi nulla via est, quæ consueuerit frequentari, nec vbi pecudum possit esse accessus: si alicuius animal, per hanc occasionem quæ ad feras paratur, extinguatur aut occidatur, pecus quod periit incautus venator exsoluat, quia quadrupes sibi ea cauere non potuit. Omnes vero proximos & vicinos venator ante commoneat: & si post commonitionem quisquam in hæc incautus irruerit, nihil ex hoc calumpniæ venatori oportet opponi: quia se ille periculo, qui commonitionem audire neglexit, obiecit. Si quis vero de locis longinquioribus veniens, qui nō fuerat ante commonitus, ignorans inciderit, & fuerit debilitatus aut mor- 30 tuus; hic qui feris insidias vel laqueos præparauit, tertiam partem compositionis exsoluat, quæ fuerat hactenus debilitatis hominibus vel occisis in legibus comprehensa. quia in itinere hominibus hoc periculum nescientibus apparare non debuit.

XXIIII. ANTIQVA.

De dampnis iter publicum concludentium.

SI iter publicum clausum aut constrictum sit, rumpenti sepem aut vallum nulla calumnia moueatur. Ille vero qui viam clauserat vel constrinxerat, quæ consueuerat frequentari, si seruus est à iudice perducatur ad sepem, & c. flagella suscipiat, & per di- 40 strictionem iudicis priorem viam aperire cogatur, etiam si messis ibidem esse videatur. Si vero id fuerit à potentiore commissum, exigantur ei solidi xx. Reliquæ autem personæ talia committentes decenos solidos exsoluere compellantur, ita vt omnis huius rei compositio fisci † viribus inferatur. limitan.]

XXV. ANTIQVA.

De seruando spatio iuxta vias publicas.

VIam per quã ad ciuitatem aut ad prouincias nostras ire cõsueuimus nullus præcepti nostri temerator existat vt eam excludat vel adstringat: sed vtrinque mediatas aripennis libera reseruetur, vt itinerantibus applicandi spatium non vetetur. Si quis autem 50 huiusmodi legis præcepta transcenderit, si maior persona est det solidos quindecim: inferiores vero personæ octonos solidos soluant fisco profuturos. Qui certè iuxta huiusmodi viam messem aut vineam vel pratum siue conclusum habere cognoscitur, sepe vtrunque concludat. Quod si propter paupertatis angustiam campum sepibus non possit ambire, fossatum protendere non moretur.

XXVI. ANTIQVA.

Si de campis vacantibus iter agentium animalia expellantur.

SI aliquis de apertorum & vacantium camporum pascuis, licet eos quisq; fossis præcinxerit, caballos aut boues vel cætera animalia generis cuiuscunque iter agentium

ad domum suam inclusurus adduxerit, per duo capita tremissem cogatur exsoluere. Si vero vt non pascantur expulerit, per quatuor capita tremissem accipiat, qui excepit iniuriam. Quod si hæc & quæ superius dicta sunt, seruus nesciente domino commiserit, à comite ciuitatis vel à iudice c. flagellorum ictibus verberetur, & dominus serui nullum

* calūpniā. † dampnum aut detrimentum sustineat.

XXVII. ANTIQVA.

Ne iter agentibus pascua non conclusa vetentur.

ITer agentes in pascuis quæ conclusa non sunt deponere sarcinam, & iumenta vel boues pascere non vetentur: ita vt non in vno loco plusquam biduo nisi hoc ab eo cuius pascua sunt optinuerint, commorentur. Nec arbores maiores vel glandiferas, nisi præstiterit siluæ dominus, à radice succidant. Ramos autem ad pascendos boues non prohibeatur competenter incidere. 10

XXVIII. ANTIQVA.

Vt qui in transitu fluminis culturam facit, laborem sepe circundet.

QVi in eo loco vbi transitus fluminis est culturam fecerit vel præruptum ripæ, aut vbi pecora transeunt potuerit excludere, & fecerit fortasse culturas, sepem etiam facere non moretur. Quod si non fecerit, & aliquid dampni fuerit per hanc negligentiæ suæ inutilitatem perpessus, nihil compositionis ab aliquo accipiat: quia negligentiam illius ad dampnum alterius redundare non conuenit. 20

XXVIIII.

De discretione concludendorum fluminum.

FLumina maiora, id est per quæ mesoces aut alii pisces maritimi subriguntur, vel forsitan retia aut quæcunque commercia veniunt nauium, nullus ad integrum contra multorum commune commodū suæ tantummodo vtilitati consulturus excludat, sed vsque ad medium alueum, vbi maximus ipsius fluminis concursus est, sepem ducere non vetetur, vt alia medietas diuersorum vsibus libera relinquatur. Si quis contra hoc fecerit, exclusa ipsius à comite ciuitatis aut iudice sine aliqua excusatione rumpatur: & si honestioris loci persona est, x. solidos det illis quos impedire conatus est. Si vero inferior persona fuerit, quinq; solidos det & l. flagella suscipiat. Quod si ab vtraq; parte huius fluminis duo manserint, non liceat integrum flumen excludere vt dicat vnusquisque eorum quod medietatem suæ partis excluserit: sed alter superius alter inferius clusuram facere ex medietate fluminis non prohibeatur. Si vero locus non fuerit nisi tantummodo in vno transitu, sic excludatur, vt & naues & retia per mediū discurrere possint. Quod si comes ciuitatis aut aliquis cuiuscunque clusuram contra hanc ordinationem nostram euertere præsumpserit, v. solidos domino clusuræ dare debeat. Certe si minor persona hoc fecerit, quinque solidos clusuræ domino cogatur exsoluere, & † v. flagella à iudice eius loci accipiat. Si seruus hoc fecerit, c. verberibus subiacebit. 40

† l.

XXX.

De confringentibus molina, & conclusiones aquarum.

SI quis molina violenter effregerit, quod fregit infra † xxx. dies reparare cogatur, & insuper triginta solidos cogatur exsoluere. Quod si infra statutum tempus non reparauerit, alios * xxx. solidos implere cogatur, & centum insuper flagella suscipiat. Eadem & de stagnis, quæ sunt circa molina cōclusiones aquarum, præcepimus custodiri. Quod si seruus talia præsumpserit, & disrupta reparet, & centum verberibus subiacebit.

† xx.

* xx.

XXXI. * FLS. GLS. RCDS. REX. 50

De furantibus aquas ex discursibus alienis.

MVltarum terrarum situs si aquis indiget pluuiis, foueri aquis studetur irriguis: cuius rei iam experimentum tenetur, vt si defecerit aquarum solitus vsus, desperetur confisus ex fruge prouentus. Proinde vbi maiores aquæ sunt, si qui furtiue aut malitiose aquam ex decursibus subtraxerit alienis, per quatuor horarum spatium det solidum vnū. Vbi autem † minorū sunt deriuationes aquarū, per quatuor horas exsoluat tremissem vnum. Aqua vero quantis horis alibi dilapsa continetur, tantis ad irrigandum

† minores.

dum competenti tempore domino reformetur. Seruus si sua sponte ista præsumpserit, pro maioribus aquis c. flagella suscipiat, pro minoribus verò l. verberum cessionibus succumbat.

V. TITVLVS.

DE PASCENDIS ET ANIMALIBVS DEnuntiandis alienis.

I.

De porcis in glandem præsumptiuè aut placitò missis.

QVi porcos in silua sua tempore glandis inuenerit, primum custodiæ aliquid velut pigneris tollat indicium, & domino pastoris vel parentibus mandet, vt si conuenerit vsque ad tempus decimarum porcos in silua sua permittat, & pignus quod pastori tulerit reformare procuret. Quod si noluerit porcos illius in silua sua intromittere decumandos, & ille eos alia vice in sua silua inuenerit, etiam si porci pauci fuerint, vnum exinde qui siluam suam defendit occidat. Si autem plures porci fuerint, duos tollat & præsumat occidere, & nullam calumpniam pertimescat. Et nihilominus tertia vice eum cuius porcos inuenit admoneat, vt porcos suos in siluam suam si voluerit introducat, & decimam iuxta consuetudinem soluat. Quòd si nec tunc voluerit de dandis decimis definire, & ille eos tertia vice in silua sua qui introduxit inuenerit, decimam ex omnibus pro suo iure præsumat. Si vero aliquis sub pactione decimarum porcos in siluam suam intromittat alienam, & vsq; ad brumas porci in silua alterius pauerint, decimas sine vlla contradictione persoluat. Nam si post brumæ tempus porcos suos in silua quam conduxerat noluerit retinere, vicesimum caput sicut est consuetudo domino siluæ cogatur exsoluere.

II.

De porcis inter consortes ad glandem in communi fructu susceptis.

SI inter consortes de glandibus fuerit orta contentio, pro eo quod vnus ab alio plures porcos habeat: tunc qui minus habuerit, liceat ei secundum quod terram diuidet, porcos ad glandem portione sua suscipere, dummodo æqualis numerus ab vtraq; parte ponatur. Et postmodum decimas diuidant, sicut & terras diuiserunt.

III.

Si porci ad pastum in glande suscepti, ante datas decimas furto leuentur.

SI quis ad glandem sub placito decimarum porcos in siluam intromittat alienam, & eos occultè priusquam decimentur amouerit, pro fure teneatur, & decimam abiecta furti compositione restituat. Si verò seruus hoc domino nesciente commiserit, c. ictus accipiat flagellorum: & dominus nullum dampnum aut detrimentum sustineat, sed reddat decimas quas debet. Si autem hoc domino iubente commissum est, ipse qui iussit furti compositionem cogatur exsoluere.

IIII.

De porcos errantibus in silua præuentis.

QVi porcos errantes in silua sua inuenerit, aut contestari vicinis debet, aut claudere. Et si dominus porcorum non affuerit, vnum porcum prima vice præsumat, & iudici qui fuerit in proximo nuntiet, apud se porcos qui vagabantur inclusos. Deinde si dominus porcorum vel pecorum non inueniatur, custodiat tanquam suos, & pro glandib. decimam consequatur: & cum dominus affuerit mercedem custodię, facta præsentibus iudicibus ratione, de temporis spatio percipiat.

V. ANTIQVA.

Si quorumcunque animalium grex in pascua intrauerit aliena.

SI in pascua grex alienus intrauerit, siue ouiũ siue vaccarũ, hoc quod de porcis constitutum est, præcipimus custodiri. Consortes verò vel hospites nulli calumniæ subiaceant: quia illis vsum herbarum quæ conclusæ non fuerant constat esse communem. Qui vero sortem suam totam fortè concluserit, & aliena pascua absente domino inuadit, sine pascuario non præsumat, nisi fortè dominus pascuæ voluerit.

VI.

Vt pro inuentis animalibus erroneis publicè denuntietur.

CAballos vel animalia errantia liceat occupare, ita vt qui inuenerit denuntiet aut episcopo aut comiti, aut iudici, aut senioribus loci, aut etiam in conuentu publico vicinorum. Quòd si non denuntiauerit, furis dampnũ habebit. Similis & de aliis rebus ordo manebit.

VII.

Vt errantia animalia occupata qui inuenerit, diligenter habeat & conseruet.

QVi errantia animalia & sine custode inuenerit, ita diligenter occupet vt non euertat: sed sicut proprium diligat atque custodiat. Quòd si dominus qui perdidit caballum suum vel animal, non euersum sed dilectum & sanum inuenerit, per singula capita maiora quaternas siliquas, ille qui inuenerit accipiat, & quãtum in substantia ipsius caballi expendisse iurauerit à domino caballi recipiat. Cæterùm si euertit, duplum animal domino cogatur exsoluere.

VIII.

Ne animalia errantia occupata, aut tondantur, aut charactere notentur, aut in alienum ius deducantur.

CAballum captum errantem nullus tondere aut vendere præsumat. Caballis etiam aut bobus vel aliis quibuslibet pecoribus errantibus nulli liceat characteres infigere. Quod si quis inuentum animal vendere aut dare præsumpserit secundum leges sicut fur teneatur. qui verò totonderit, tres solidos compulsus exsoluat. Ita erit etiam ei qui characterem infixerit.

VI. TITVLVS.

De apibus & earum dampnis.

* deuend.

I.

De inuentis apibus † defendendis.

† deuend.

SI quis apes in silua sua aut in rupibus vel in saxo aut in arboribus inuenerit, faciat tres decurias, quæ vocantur characteres: vnde potius non per vnum characterẽ fraus nascatur. Et si quis contra hoc fecerit, atque alienum signatum inuenerit & irruperit, duplum restituat illi cui fraus illata est, & præterea xx. flagella suscipiat.

II.

Si dampnum faciant apes.

SI quis apiaria in ciuitate, aut in villa forsitan construxerit, & alii dampnum intulerit statim moneatur, vt eas in abditis locis transferre debeat, ne fortè in eodem loco hominibus aut animalibus dampnum inferant. Et qui hæc præcepta aut testationem neglexerit, & dampnum suffocationis in quadrupedes intulerint: quod mortuum fuerit, duplum restituat: quod vero debilitatum, ille obtineat: & simule dampno reddat, & pro judicis contestatione quam audire neglexit, v. sol. coactus exsoluat.

III.

III.

De furatis apibus.

SI quis ingenuus in apiario furti causa fuerit comprehensus: si nihil exinde abstulerit, propter hoc quòd ibidem comprehensus est, tres solidos soluat, & l. flagella suscipiat. Cæterùm si abstulerit, nouecuplum cogatur exsoluere & prædictum numerum flagellorum excipiat. Si seruus verò nihil ingrediens abstulerit, c. verberibus addicatur. quod si abstulerit, sexcuplum reddere compellatur. Pro quo si dominus satisfacere noluerit, eum seruiturum illi qui dampna pertulit tradat.

10

DE FVGITIVIS ET REFVGIENTIBVS, LIBER NONVS.

I. TITVLVS.

20

DE FVGITIVIS ET OCCVLTATORIBVS FVGAQVE PRÆVENTIS.

40

I. ANTIQVA.

Si ingenuus vel seruus fugitiuum celasse repperiatur.

SI quis ingenuus fugitiuum celatum habuerit, alium paris meriti cũ eodem seruo domino dare cogatur. Si verò seruus sine cõscientia domini sui fugitiuũ celauerit, serui ambo publicè centena flagella suscipiant, dominus vero huius serui nihil damni sustineat.

II.

Si fugitiuus vinctus quocunque ligamine absoluatur.

50 SI quis alienum seruum in fuga lapsum, ferro vinctum, aut in quocunque ligamine constitutum absoluerit: pro præsumptione sua qui hoc fecerit det domino serui solidos decem. Si verò non habuerit vnde componat, à iudice c. flagella suscipiat, & seruum requirere ac domino restituere non moretur. Quod si eum non potuerit inuenire, seruum æqualis meriti domino reddere non moretur: aut si non habuerit vnde componat, ipse subiaceat seruituti, illi cuius seruum laxauerit addicendus. Quod si hoc seruus fecerit sine domini voluntate, coram iudice centum flagella suscipiat. Et si vinctus inueniri non potuerit, seruus qui soluit tradatur in seruitio domini vinculatus.

Quandocunque autem qui vinctus fuit inuentus extiterit, domino reformetur, & datus pro eo seruus ad proprium dominum reuertatur. Si autem conscio domino id fecerit, ipse dominus componat, sicut est de ingenuis superius constitutum.

III.

Infra quod tempus mancipium latens inuentum iudici debeat præsentari.

SI cuiuslibet seruus ad aliquem latens aduenerit, statim eum præsentari iudici non differat. Quod si eũ non præsentauerit, & vsque ad octauam noctem apud eum moratus fuerit, aut si ad longinquiora loca transierit, duos eiusdem meriti seruos domino cogatur exsoluere. Nam si apud eum mancipium quod susceperat subcelatum inueniatur, alterum cum eo dare domino non moretur. quia intra diem legibus constitutum noluit contestari.

IV.

Si nesciens quis fugitiuum susceperit humanitate concessa.

SI quis nesciens fugitiuum susceperit, & ei humanitatem dederit, & non amplius ibidem fuerit quàm vna die vel nocte immoratus, domino quærenti fugitiuum suum præbeat sacramentum, se nescisse quod fugeret. Aut si certè potuerit approbare quod fugitiuum non celauerit, ab omni calumpnia liber abscedat. Si vero ibi biduo aut triduo aut quatriduo pro reparandis sumptibus vel cuiuscunque occasionis causa præteriens moras afferre voluerit, conuentus à domino vbi postea manserit, vel à quo humanitatem fugitiuus susceperit, cogatur ostendere: & infra sex menses aut inueniat fugitiuum, aut eos apud quos postea fuerit, ostendat. Quod si non potuerit inuenire, conscientiam suam ex hoc sacramento purgare debet, & apud quem nouissime venit: aut repræsentet qui fugit, ant paris meriti seruum domino reddat. Et si seruus postea fuerit inuentus, illum quem pro eodem dederat recipiat, & ab omni calumpnia securus abscedat.

V. ANTIQVA.

Si alienum mancipium quis persuadeat vt fugiat, vel humanitatem impendat.

SI quis alieno mancipio persuaserit vt fugiat, aut ei cum sciret fugitiuum humanitatem dederit, aut fortè † detruderit fugientem: si fugitiuum poterit inuenire, duos cum eodem paris meriti domino reformare cogatur. Si autem inuentus non fuerit fugitiuus, tres seruos eiusdem meriti domino compellatur exsoluere. Eadem quoque & de ancillis præcipimus custodiri.

† detinuerit.

VI.

Si ignotus homo susceptus multis diebus apud alium commoretur.

SI apud quemcunque V. aut VI. dies homo ignotus aut latens moretur, ille qui eum hospitio suscepit vel humanitatem dedit, ante diem testetur octauum iudici vel vicario proximæ ciuitatis aut territorii, vt secundum legem de susceptione fugitiuorum, quam nuper edidimus, idem ipse qui fugit, illius qui in loco maior est interrogatione discussus, quis sit aut propter quid venerit, possit agnosci: sicque omnis constitutio prædictæ legis, de susceptione scilicet fugitiuorum, quæ † nuper à nostra gloria condita esse dinoscitur, in omnibus impleatur. In limitibus præterea prouinciarum maior sollicitudo præstetur, ità vt ipsa aut altera die eius publicetur aduentus. Quod si intra hos octo dies non contestatus fuerit qui suscepit, & omnem constitutionem præmemoratæ legis implere neglexerit, & mancipium in domo sua moram amplius fecerit, alium talem cum eo domino restituat, quia noluit contestari. Si vero in fuga celatus euaserit, hospes requirat fugitiuum: quem si non potuerit inuenire, duos æqualis meriti domino cogatur exsoluere.

† feniter.

VII. ANTIQVA.

Si seruus fugitiuum sciens viam ostenderit fugiendi.

SI seruus alterius fugitiuum sciens viam ostenderit, si fuerit fugitiuus inuentus, siue etiam non potuerit inueniri, seruus qui iter monstrauit; tantummodo centum flagellorum ictibus verberetur, & domino eius nulla calumnia moueatur.

VIII.

VIII. FLS. ERVIGIVS. REX.

Vt ad cuius domum fugitiuus aduenerit, vicinis sex loci prioribus contestetur.

AD cuius domum venerit fugitiuus, prioris loci illius villicus atque præpositus quibuscunque testetur: & si eum in domum suam retinere voluerit, habeat potestatem. Quacunq; hora dominus eius superuenerit, recipiat, & nullam calumniam qui suscepit incurrat. Quod si se fugitiuus ad alia loca transtulerit, sacramentum præsentib. illis quibus testis est præbere debebit, se vt fugeret non persuasisse, vel præcepisse, & se vbi lateat nescire, & posthæc nullam calumniam patiatur.

10

IX. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De susceptione fugitiuorum: si dominus vel seruus suscipiat alterius fugitiuum.

AD cuius domum transiens aduenerit fugitiuus, si accepta ex incognito eleemosyna confestim alibi pertransierit, calumpnia illi qui quasi peregrinus ad horam hospitio suscepit, moueri omnino non poterit: cùm se huiusmodi susceptor sacramentis purgauerit, quia incognitum habuerit eum, cui prætereunti eleemosynam dedit. Quod si duobus aut tribus diebus fugitiuus apud alterum quolibet modo permanserit, statim ille qui eum susceperit, secundum quod superiori lege præcipitur, ante diem octauum prioribus loci illius, iudici, villico, atque præposito coram † idoneo teste, eum quem suscepit præsentare procuret. Sicque interrogetur ac strenuè perquiratur à iudice, aut cuius sit seruus, aut quando à domino suo fugerit, aut quando aut vbi ille qui eum præsentat susceperit. Sicque tota in vnum collecta atque conscripta iudex aut alii qui adfuerint manu sua hæc quæ perquisita fuerint vel inuenta subscribere debeant. Ita vt & fugitiuũ & hoc ipsum q; scriptis de eodẽ † alligatũ est, ille qui eũ præsentauit in potestate sua recipiat, qualiter eum infra dies octo suis dominis reddat. Quod si dominus fugitiui longe fortasse sit positus viginti per dies singulos millibus computatis spatio ille qui fugitiuum suscepit sibi concesso in præfinito die, vbi dominum fugitiui repperit, fugitiuum ipsum domino suo, aut per se aut per quem voluerit, seruiturum restituat: & commodum suum, quantum lege altera constat, per triginta millia tremissem vnum à domino fugitiui accipiat. Quod si eidem, qui fugitiuum susceperit, grauosum fortasse extiterit propter terrarum longinquitatem fugitiuum domino suo præsentare, saltem vel vbi vicinas possessiones domini fugitiui agnouerit, auctori vel procuratori fugitiuum coram legitimo teste præsentet: & accepta superioris commodi summa, securus ipse qui fugitiuum suscepit abscedat. Iam vero si fugitiuum iudici præsentauerit, & à iudice perquisitus ipse qui præsentauit, cuius seruus sit nullo modo dixerit: apud iudicem ipse qui eum præsentauerat, eundem fugitiuum relinquat. Iudex vero sub arduâ custodia eundem qui præsentatus est, infra tempus, & iuxta modum superiùs constitutum regiis obtutibus pręsentare non differat: vt principali potestate manente manifeste quęsitus, vbi cunctorum constat adesse conuentum, cognitio fugitiui per plurimos habeatur. His igitur omnibus necessaria sanctione præmissis, quicunque deinceps fugitiuum cognitum vel incognitum, non sub isto quo præmissum est ordine, aut iudici non præsentauerit, aut suo domino non reddiderit, domino fugitiui & ipsum qui fugerit & alium cum eo in satisfactione restituat seruiturum. Quod si fugitiuus perierit, duos similes seruos à susceptore dominus fugitiui recipiat. Hoc quoq; & iudex damnô multabitur, si ordinem implere distulerit superiùs constitutum: Si verò seruus contrà voluntatem domini sui fugitiuum alterius susceperit, extensus coràm iudice centum flagella suscipiat, & fugitiuus petenti domino mox reformetur. Quod si idem qui à seruo susceptus est fugitiuus minime reppertus extiterit, alium similem seruum pro eo dominus serui susceptoris reddere compellendus est. Certè si dominus pro seruo componere noluerit, seruum ipsum tradere non moretur.

† idoneis testibus.

† alleg.

X.

Vt bis venditus seruus, per fugam rediens, in libertate permaneat.

SI quis proprium seruum extra prouincias nostras ad alias regiones venditione transtulerit, ac postmodum seruus reuersus fuerit, & dominus eum iteratim venundauerit, cogatur à iudice vt eum ab emptore recipiat, & receptum deinceps seruum nullo modo inquietet, sed liber permaneat. Ipse vero qui eum ex peregrinis locis ad patriam remeantem notanda iterum cupiditate distraxerat, alium seruum paris meriti priori reddat emptori: nihilominus & illi qui postea comparauit pretium

redditurus. Sed tamen seruum ex peregrinatione reuersum, nec vendere prior dominus, nec seruitio suo applicare præsumat, sed perenniter idem seruus in libertate persistat.

XI.

Vt discutiatur mancipium fugitiuum, ne propter lucrum capiendum fuerit ad domum suscipientis immissum.

MAncipium fugitiuum discutiatur, vt nomen domini sui exprimat, & diligentius præsente iudice requiratur, ne forte propter lucrum capiendum ad domum fuerit suscipientis immissum. Et si ita esse constiterit, dominus tantæ fraudis inuentus illi, quem in crimine occultati serui implicare conatus est, damnum quod occultatoribus impositum est, ipse persoluat. Æquum enim est, vt tam nocentium insidiarum reatus in suum recurrat auctorem. 10

XII.

Si ingenuum se esse mentiens seruus sub mercedis conditione apud alium commoretur.

SI seruus fugiens ingenuum se esse dicat, & vnde sit ignoretur: Sieque apud quemlibet fuerit immoratus sub certa conditione mercedis, secundum superiorem legem iudici ante præsentetur & discutiatur. Et si mercenarium eum non fugitiuum inuestigatio iudicis perquirentis inuenerit; si in postmodum apud quemlibet fuerit inueniatur à domino, non potest tanquam reus argueri, qui nesciens fugitiuum mercenarii loco susceperit. Dominus vero fugitiui, mercedem quæ placita fuerat consequatur. Quod si seruus à domino de fuga reductus iterum fugerit, & eũ iterato fugientẽ receperit, qui mercenariũ eum ante susceperat, cõtinuo aut iudici tradat, aut domino remittere non moretur. Cæterum si hoc non fecerit, damnum occultatoris accipiat. 20

XIII.

Si fugitiuus in domo cuiuscunque fuerit inuentus.

SI fugitiuus in domo potentis, aut cuiuslibet fuerit inuentus, qui liberum se esse dicat, aut fortasse non dicat, repetenti sine dilatione reddatur. Ille vero qui recepit, se iudicio caueat adfuturum, nullis ante iudicium tormentis eum traditurus, donec aut iste suam vindicet libertatẽ, aut certe ille approbet seruum qui repetit. Quod si petitor ista cauere noluerit, fugitiuus ille sub illius apud quem inuentus est fideiussione tandiu consistat: quandiu agnosci possit, quid de eodem rationabiliter iudex absque retardatione definiat. 30

XIIII.

De mercede eius qui prendiderit fugitiuum.

SI quis fugitiuum comprehenderit, per xxx. millia vel infra tremissem accipiat: per centum autem millia vnum solidum pro beneficio consequatur. Sicque dum creuerit numerus millium, crescat & numerus solidorum: ita vt qui inuenerit fugitiuum, eum cum rebus omnibus quas cum eo inuenerit præsentare suo domino non moretur. Quod si fugitiuus ab eo quo fuerat captus fugerit, dominus serui ab eodem sacramentum accipiat, quod non ipsius fraude vel studio fugitiuus euaserit, & nullam postea calumniam pertimescat. Et si post datum sacramentum aliquid à fugitiuo conuincetur accepisse mercedis, aut eius fraude doceatur admissum vt fugitiuus ad longinquiora pertenderet: si fugitiuus fuerit inuentus, paris meriti alium seruum domino reformare cogatur. Sin autem inuentus non fuerit, duos eiusdem meriti seruos domino eius compellatur exsoluere. 40

XV. ANTIQVA. 50

Si seruus fugiens se esse mentitur ingenuum.

SI seruus in fuga positus ad ignotos aduenerit, & sibi mulierem ingenuam in coniugio copulauerit, eo quod dicat se ingenuum esse: & hoc mulier vel eius parentes ita factum conuicerint, aut certe iudex talem probationem à parte mulieris inspexerit: dum dominus serui hanc veritatem agnouerit, nihil ipsi mulieri dampni aut calumniæ moueatur, sed si libera, & filii qui ex eis sunt procreati conditionem

matris

matris sequantur. A seruo vero si voluerit non separetur, si tamen hoc & dominus serui voluerit.

XVI.

Si seruus fugiens dicat se esse ingenuum, & ob hoc mulieris ingenua connubio societur.

QVia sæpe, dum serui dominos suos fugiunt, mentientes se esse ingenuos, mulieribus ingenuis contra legum decreta in coniugio copulantur: ideo huius legis valitura promulgatione decreuimus, vt si quis seruus in fuga positus, vel quibuscunque modis de iure domini sui euagans, ad quemlibet peruenerit, vtrum ingenuum se esse dicat, aut fortasse non dicat. Et sub hac occasione ingenuæ mulieri petierit copulari. Quicquid de tam inhonesta coniunctione fuerit procreatum, conditionem patris proculdubio sequatur: vt dum eius dominus aduenerit, non solum eundem fugitiuum, sed & filios exinde progenitos, omneque eorum peculium suo debeat vindicare dominio. Similis quoque & de ancillis ordo seruandus est, quæ fugientes dominos suos viris ingenuis se copulare præsumpserint.

XVII. ANTIQVA. FLS. CIND. REX.

De his quæ seruus fugiens adquisisse videatur.

SI seruus in fuga positus, aliquid dum in ea fuga est de artificio suo vel quocunque iusto labore adquisierit, dominus eius dum eum inuenerit sibi vindicet omnia. Cæterum si cum rebus furatis eum dominus suus reppererit, nihil exinde sibi defendere poterit, sed ei qui perdidit reddere non tardabit. Si vero damnum aut quodcunq; crimen isdem fugitiuus admisisse conuincitur, ille componat qui latebras ei præbuisse conuincitur.

XVIII.

De his qui præuentos seruos dominis reformare contendunt.

DVm plerique controuersiis vacare nituntur, legum quasdam sententias inique peruerunt, & pro eo quod antiqua lege decretum est, vt dum fugitiui dominus superuenerit, eum recipiat, differunt eius domino reddere fugitiuum: vt sub hac fortasse occasione dilatio prætenditur, sibi eum cum prolixitate temporis vindicent seruiturum: præsertim quis sit omnino superfluum, & pro vilis interdum serui persona dominum ducentis aut trecentis millibus vel amplius fatigari: & talis obiectio callide magis quam veraciter videtur opponi. Proinde constituentes decernimus, vt quicunque domino seu per se, siue per hominem suum requirenti fugitiuum suum & agnoscenti reddere distulerit, vel comprehensum excusserit: quatuor eiusdem meriti seruos, & eundem fugitiuum domino eius reddere compellatur. Aut si idem fugitiuus perierit, quinque proculdubio similes seruos exsoluere non moretur: vnum ex eis ille qui composuit postmodum recepturus, si vel ab ipso vel a domino suo fugitiuus inuentus, in seruitium proprii domini fuerit restitutus: ita vt si talia nesciente domino seruus admiserit, si voluerit dominus, duos eiusdem meriti seruos pro eo serui domino det. Si autem voluerit, seruus tradatur fugitiui domino perenniter seruiturus. Et talis etiam de ancillis ordo seruetur.

XVIIII.

Si ingenuus vel seruus latrones celandos susceperit.

SI quis ingenuus vel seruus sciens latrones celandos susceperit, præsentet quos celauit, & ducentos ictus accipiat flagellorum. Quod si non præsentauerit absconsos, pœnam quam illi merebantur incurrat.

XX.

Vt iudex cum omnibus rebus cum quibuscunque fugitiuum inuenerit domino aduenienti restituat.

VT id quod iudex apud reum aut fugitiuum inuenerit, absente eo qui reum aut fugitiuum persequitur, comiti ciuitatis ostendat, & sic apud se retineat, ei qui perdidit cum adfuerit redditurus.

II. TITVLVS.

DE HIS QVI AD BELLA NON VADVNT, AVT de bello refugiunt.

I.

Si hi qui exercitui præsunt commodis corrupti aliquem de expeditione domum redire permiserint, vel à domibus suis exire non coegerint.

SI thiufadus ab aliquo de thiufadia sua fuerit beneficio corruptus, vt eum ad domum suam redire permitteret, quod acceperat in nouecuplum reddat comiti ciuitatis in cuius est territorio constitutus. Et si ab eo nullam mercedem acceperit, sed sic eum dum sanus est ad domum dimiserit, vel de domo in exercitum exire non compulerit, reddat solidos xx. quingentenarius vero xv. & centenarius x. si certe decanus fuerit v. solidos reddere compellatur: & ipsi solidi diuidantur in centena, vbi fuerint dinumerata. 30

II.

Si compulsores exercitus aliquid, dum exercitum ad hostem compellunt, de domibus eorum auferre præsumpserint.

SErui dominici, id est, compulsores exercitus, quando Gothos in hostem compellunt exire, si eis aliquid tulerint, aut ipsis præsentibus vel absentibus, sine ipsorum voluntate, de rebus eorum auferre præsumpserint & hoc ante iudicem potuerit approbari, ei cui abstulerint in vndecuplum restituere non morentur. Ita tamen vt vnusquisque eorum in conuentu publicè quinquaginta flagella suscipiat. 40

III.

Si præpositi exercitus relicto bello, aut domum redeant, aut alios redire permittant.

SI quis centenarius dimittens centenam in hostem, ad domum suam refugerit, capitali supplicio subiacebit. Quòd si ad altaria sacta vel ad episcopum confugerit, trecẽtos solidos reddat comiti ciuitatis, in cuius est territorio constitutus, & pro vita sua non pertimescat. Ipse tamen comes ciuitatis notum faciat regi, & sic cum nostra ordinatione partiantur solidi illi ad ipsam centenã, quæ ei fuerit ascripta. Ipse autem postmodũ centenarius nullomodo præponatur, sed sit sicut vnus ex decanis. Et si centenarius sine conscientia aut voluntate præpositi hostis aut thiufadi sui de centena sua ab aliquo pro beneficio persuasus aut rogatus, quemquam ad domum suã redire permiserit, vel in hostẽ vt non ambularet relaxauerit, quantum ab eo acceperit in nouecuplum comiti ciuitatis, in cuius est territorio constitutus, satisfacere compellatur: & sicut superius diximus comes ciuitatis nobis in notitiam referre non differat, vt ex nostra præceptione diuidatur inter eos in cuius centena fuerat ascriptus. Quod si centenarius ab eo nullam mercedem acceperit, & sic eum ad domum suam ambulaturum dimiserit, ille centenarius, sicut superius est comprehensum, det comiti ciuitatis solidos x. 50

IV. Si

IV.

Si præpositi exercitus, aut relicta expeditione domum redeant, aut alios exire minimè compellant.

SI decanus relinquēs decaniam suam de hoste ad domum suam refugerit, aut de domo sua cum sanus est exire & ad expeditionem proficisci noluerit, det comiti ciuitatis solidos x. Quod si alicui fortè mercedes dederit, reddet solidos v. comiti ciuitatis in cuius est territorio constitutus: & ipse comes ciuitatis notum nobis faciat, †vt eum nostra iussione diuidantur inter eos in quorum centena fuerat ascriptus. Quod si aliquis, qui in thiufadia sua fuerat numeratus, sine permissu thiufadi sui, vel quingentenarii, aut centenarii, vel decani sui de hoste ad domum suam refugerit, aut de domo sua in hostem proficisci noluerit, in conuentu † merentium publicè centena flagella suscipiat, & reddat solidos decem.

† [illegible]
† merentium

V.

Si compulsores exercitus, beneficio accepto, aliquem sine ægritudine domi stare permiserint.

SErui dominici qui in hostem exire compellunt, si ab eisdem aliquis se forte redemerit, quantum ab eo acceperint, in nouecuplum comiti ciuitatis cogantur exsoluere: & eos quos rogauit num esset sanus, vt eum in expeditionem non compellerent, etiam si ab eo nullam mercedem acceperint, illi qui eum relaxauerint reddant pro eo comiti ciuitatis solidos v. thiufadus verò quærat per cētenarios suos, & centenarii per decanos: & si potuerint cognoscere quia per precem aut redemptionem ad domum suam confugerint, aut de domo in hostem proficisci noluerint; tunc thiufadus præposito comitis ciuitatis notum faciat, & scribat comiti ciuitatis in cuius est territorio constitutus: vt comes ciuitatis vindictam quæ in lege posita est his qui pro se rogant, aut qui se redimunt à thiufadis, vel centenariis, aut decanis, vel seruis dominicis, omnia ad integrum implere non differat. Quod si exegerit, & celauerit, & in notitiam non protulerit, omnia quæ exegerit in nouecuplum reddat. Et si corruptus ab aliquo vel rogatus exigere distulerit, in duplum de propria facultate satisfaciat illis qui inter se hanc solutionem fuerant diuisuri. Quòd si post exactam rem notum regi non fuerit, vt ipse hoc iubeat in thiufadia sua cui debeatur diuidere, aut comes ciuitatis reddere fortasse dissimulet, †vndecupli compositione eis satisfacere non moretur.

† in decupli.

VI.

De his qui annonas distribuendas accipiunt, vel fraudare præsumunt.

HOc iustum elegimus, vt per singulas ciuitates vel castella quicunque erogator annonæ fuerit constitutus, comes ciuitatis vel annonæ dispensator, annonam quam eis est daturus, ex integro in ciuitate vel castellis iubeat exhiberi, & ad integrum eis restituere non moretur. Quod si contigerit vt ipse comes ciuitatis aut annonarius, per negligentiam suam nō habens, aut forsitan nolens, annonas eorum dare dissimulet, comiti exercitus sui querelam deponant, quod annonas eorum dispensatores tradere noluerint: & tunc ille præpositus hostis hominem suum ad nos mittere non moretur. Ita vt numerentur dies ex quo annonæ eorum iuxta consuetudinem eis impletæ non fuerint. Et tunc ipse comes ciuitatis vel annonarius in quantum temporis eis annonas consuetas subtraxerat, in quadruplum eis inuitus de sua propria facultate restituat. Similiter & de his qui in thiufadia numerati fuerint obseruari præcipimus.

VII.

Quam mercedem accipiat qui mancipia vel quaslibet res de manu hostis excusserit.

QVicunque de vitæ suæ statu desperans inimicos fuerit aggressus, vt mancipia vel quodcunque genus pecuniæ aut aliarum rerum ab inimicis possit excutere, & certus rei dominus apud eum videatur aliquid agnoscere, de eis ex toto duas partes pro intuitu misericordiæ domino certo restituat: tertiam vero partem pro laboris sui præmio consequatur. Similiter & si quis qualecunque mancipium ab inimicis sollicitauerit, & ipsi mancipio patrocinium aut consilium præstiterit, & eum

ad certum dominum perduxerit: quicunq; fuerit agnitus hoc fecisse, decimam partem mercedis pro tali causa aut euentu omnino excipiat habiturus.

VIII. IN. NOMINE. DOMINI. WAMBA. REX.

Quid debeat obseruari si scandalum infra fines Hispaniæ surrexerit.

COgit nostræ gloriæ saluberrima intentio, vt sicut in dirimendis negotiis populorum, legum est auctoritas promulgata: ita in rebus bellicis mutuo suffulta præsidio habilis ad expugnandum maneat, fraternitatis dilectione retenta. Prodesse enim hominibus tranquillitas nostra non ambigit, si cunctorum animos ad bonum propositum classica legis tuba euocando constringat: scilicet vt quæ in præteritis non bene ordinata discurrunt, deinceps disposita opitulante domino in melius proficiscantur. Et ideo huius malè vsitatæ consuetudinis mores nostra clementia perhorrescit, & tædiosè tolerat, quod per quorumdam incuriam frequentia occurrant patriæ dampna. Nam quotienscunque aliqua infestatio inimicorum in prouincias regni nostri se ingerit, dum nostris hominibus, qui in confinio externis gentibus adiunguntur, hostilis surrexit bellandi necessitas: ita quidam facillima se occasione dispergunt, modò transductione loci, modò liuore odij, modò etiā impossibilitatis dissimulatione subnixi, vt in eo præliandi certamine vnus alteri fraterna solatia non impendat: & sub hac occasione, vt qui præsentare se pro publicis vtilitatibus audacter voluerit, casu imminētis periculi ab aduersariis perimatur. Ideo præsenti sanctione decernimus, vt à die legis huius prænotato vel tempore, si quælibet aduersitas inimicorum contra partem nostram commota extiterit, seu sit episcopus, siue etiam in quocunque ecclesiastico ordine constitutus, seu sit dux aut comes, thiufadus aut vicarius, gardingus vel quælibet persona, cui aut ex ipso sit commissum, vbi aduersitas ipsa occurrerit, aut ex altero qui in ciuitate adiungitur, vel quicunque in easdem prouincias vel territoria superueniens infra centum millia positus, statim vbi necessitas emerserit, mox à duce seu comite, thiufado vel vicario, aut à quolibet fuerit admonitus, vel quo modo ad suam cognitionem peruenerit, & ad defensionem gentis vel patriæ nostræ paratus cum omni virtute sua qua valuerit non fuerit, & quibuslibet subtilitatibus vel requisitis occasionibus alibi se transferre vel excusare voluerit: vt in adiutorio fratrum suorum promptus atque alacer pro vindicatione patriæ non existat: & superueniens aduersariorum hostilitas aliquid dampni vel captiuitatis in populos vel in prouincias regni nostri amodò intulerit: quisquis tardus vel formidolosus, vel qualibet malitia, timore vel tepiditate succinctus extiterit, & ad præstitum vel vindicationem gentis suæ & patriæ exire vel intēdere contra inimicos nostræ gentis tota virium intentione distulerit: si quisque ex sacerdotibus vel clericis fuerit & non habuerit vnde dampna rerū terræ nostræ ab inimicis illata de rebus propriis satis faciat, iuxta electionem principis destrictiori mancipetur exilio. Hæc sola sententia in episcopis, præsbyteris & diaconibus obseruanda est. In clericis verò non habentibus honorem iuxta subtiliorem de laicis ordinem constitutum omnis sentētia adimplenda est. Ex laicis verò, siue sit nobilis siue mediocrior viliorque persona, qui talia gesserint, præsenti lege constituimus, vt amisso testimonio dignitatis redigatur protinus ad conditionem vltimæ seruitutis: & de eius persona quicquid princeps vindicare voluerit, potestas illi indubitata manebit. Nam iustū est, vt qui nobilitatem generis sui & statum patriæ, quod priscæ gentis adquisiuit vtilitas, constanti animo vendicare nequiuit, legis huius sententia feriatur, qui nobiliter superioribus culpis adstrictus degenerat, qui inutilis repperitur. De bonis autem transgressorum, laicorum scilicet atq; etiam clericorum qui sine honore sunt, id decernimus obseruandū: vt qui deinceps hoc fortasse commiserint, inde cuncta dampna terræ nostræ vel his qui mala pertulerint sarciantur, vt rectè doleat, & dignitatem se amisisse nobilium, & prædia facultatum, cuius maligna vel timida factio, nec lædentem repulit hostem, nec se ostendit in aduersariorum conuersione virilem. Nam & si quilibet infra fines Hispaniæ, Galliæ, Galliciæ, vel in cunctis prouinciis quæ ad ditionem nostri regiminis pertinent, scandalum in quacunque parte contra gentem vel patriam nostrumque regnum vel etiam successorum nostrorum mouerit aut mouere voluerit, dum hoc in vicinis locis ipsius partis iuxta numerum milliorum suprascriptum nuntiatum fuerit: aut etiam specialiter quisquis ille à sacerdotibus, clericis, ducibus, comitibus, thiufadis, vicariis, vel quibuslibet personis iuxta ordinem suprascriptum admonitus fuerit, vel ad suam cognitionem quoquomodo peruenerit: & statim ad vindicationem aut regis, aut gentis & patriæ, vel fidelium præsentis Regis contra quem ipsum scandalum excitatum extiterit, non citata deuotione occurrerit, & præstitum se in eorum adiutorio ad destruendum

dum exertum scandalum non exhibuerit: si episcopus vel quilibet ex clero fuerit, aut fortasse ex officio palatino, in quocunque sit ordine constitutus, vel qualibet persona fuerit dignitatis, aut fortasse inferior, huius infidelitatis impublicatus scelere, non solum exilio relegetur, sed & de eorum facultatibus quidquid censura regalis exinde facere vel iudicare voluerit, arbitrio illius & potestati per omnia subiacebit. Illos tantum a superioribus capitulis lex ista indemnes efficiet, qui ita ab infirmitate fuerint prægrauati vt progredi vel proficisci in consortio fidelium secundum superiorem ordinem minime possint. Qui vero & si ipsi morbis quibuslibet fuerint præpediti, omnem tamen suam virtutem in adiutorio episcoporum vel clericorum atq; fratrum suorum sinceriter pro 10 vtilitate regiæ potestatis, gentis & patriæ fideliter laborantium dirigebunt. Quod si hoc non fecerint, superiori sententia pariter cum transgressoribus feriantur. Persona autem illa tunc erit a superscripta dampnatione innoxia, dum per idoneum testem conuicerit ita se esse per ægritudinem impossibilem, vt nullum habuisset in tempore præstandi vel proficiscendi vigorem: vt vitium, quod ex præteritis temporibus male vsque hactenus inoleuerat, & seuera legis huius censura redarguat, & consors atque vnanimis assensio quietem plebium & patriæ defensionem adquirat.

DATA ET CONFIRMATA EST LEX DIE KALENDARVM NOVEMBRIVM, ANNO FELICITER SECVNDO REGNI NOSTRI.

20

VIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De his qui in exercitũ constituto loco vel tempore definito non successerint, aut refugerint; vel quæ pars seruorum vniuscuiusque in eadem expeditione debeat proficisci.

SI amatores patriæ hi proculdubio approbãtur qui se periculis vltroneè pro eius liberatione obiiciunt, cur desertores potius non dicãtur, qui vindicatores eius esse non desistunt. Nam quando hi tales voluntarie terram saluaturi credendi sunt, qui etiam † animo acri pro liberatione patriæ non insurgunt, dum aut de bellica profectione se differunt, aut (quod peius est) remorari contra monita cupiunt, vel destituti contra ordinẽ 30 proficiscuntur: cum quidam illorum laborandis agris studentes, seruorum multitudines cædunt, & procurandæ salutis suæ gratia nec vigesimam quidem partem suæ familiæ secum ducunt. Quin potius auctiores volunt fieri fruge, quam corporis sospitate; dum sua tegunt & se destituunt, maiorem diligentiam rei familiaris quam experientiam habentes in armis, quasi laborata fruituri possideant, si victores esse desistant. Consulendum est ergo talibus per disciplinam, quos studia vtilitatis propriæ non inuitant. Vnde id cunctis populis regni nostri sub generali & omnimoda constitutione præcipimus, vt in constituto ac præfinito die vel tempore, quo aut princeps in exercitum ire decreuerit, aut quemlibet de ducibus vel comitibus profecturum in publica vtilitate 40 præceperit: quisquis ille siue admonitionem cuiuslibet suscipiat, seu etiam nec admonitus, qualibet tamen cognitione id sentiat, vel quocunque sibi indicio innotescat, quo in loco exercitus bellaturus accedat, domi vlterius residere non audeat, vel qualemcunque remorationem vel excusationem profecturus exhibeat: sed definitis locis atq; tẽporibus iuxta quod eum vel iussio principalis monuerit, vel admonitio ducis vel comitis: vicarii seu cuiuslibet curam agentis tetigerit, præstitum se vnusquisque definito loco vel tempore exhibeat. Iam vero si quisquis ille admonitus vel etiam si nec admonitus & tamen qualibet cognitione sibimet innotescente non nescius, aut progredi statim noluerit, aut definitis locis atque temporibus præstitus esse destiterit, si maioris loci persona fuerit, id est dux, comes siue etiam gardingus, à bonis pro his ex toto priuatus, exilii relegatione iussu regio mancipetur: ita vt quod principalis sublimitas de re- 50 bus eius iudicare elegerit, in suæ persistat potestatis arbitrio. Inferiores sane vilioresque personæ, thiufadi scilicet, omnisque exercitus compulsores, vel hi qui compelluntur, si aut in exercitum venire distulerint, aut in loco vel tempore constituto minime occurrerint, vel proficisci neglexerint, seu de expeditione publica quocunque fraudis commento effugiendo se subtraxerint, non solum ducentenis ictibus flagellorum verberati, sed & turpi decaluatione fœdati, singulas insuper libras auri cogantur exsoluere, quas principalis potestas cui largiri decreuerit, sui maneat incunctanter arbitrii. Quod si non habuerit vnde hanc compositionem exsoluat, tunc regiæ potestatis sit licitum huiusmodi transgressorem perpetuæ seruituti subiicere: vt

† a mundis

quod de eo suisque ordinare decreuerit, habeat sine dubio potestatē. Illos sane ab huiusmodi legis sententia decreuimus permanere innocuos, quos aut principalis absoluerit iussio, aut minoris adhuc ætatis retinuerit tempus, aut senectutis vetustas, aut etiam ægritudinis cuiuscunque grauida represserit moles. Si tamen is qui in ægritudinis langore in exercitum proficisci nequit, omnem virtutem rei suæ ipse ægritudine prægrauatus, secundum legis huius institutionem, in publicis vtilitatibus cum duce vel comite suo dirigere non moretur. Nunc vero quia de generali omnium progressione prædiximus, restat vt de progressorum virtute vel copiis instituere ponamus. Et ideo id decreto speciali decernimus, vt quisquis ille est, siue sit dux siue comes atque gardingus, seu sit Gothus siue Romanus, necnon ingenuus quisque, vel etiam manumissus, seu etiam quislibet ex seruis fiscalibus, quisquis horum est in exercitum progressurus, decimam partem seruorum suorum secum in expeditionem bellicam ducturus accedat: ita vt hæc ipsa pars decima seruorum non in armis existat, sed vario armorum genere instructa appareat: Sic quoque vt vnusquisque de his, quos secum in exercitum duxerit partem aliquam, zauis vel loricis munitam: plærosque vero scutis, spatis, † scramis, lanceis, sagittisque instructos quosdam etiam fundarum instrumentis, vel cæteris armis, quæ nouiter forsan vnusquisque à seniore vel domino suo iniuncta habuerit, principi, duci, vel comiti suo præsentare studeat. Si quis autem extra hanc decimam partem seruorum suorum in exercitus progressionē accesserit, omnis ipsa decima pars seruorū eius studiose quæsita atque descripta: quidquid minus inuentū fuerit de hac instituta decima parte seruorum in bellicam vnumquemque secum expeditionem duxisse, in potestate principis reducendum est: vt cui hoc idem princeps prælargiri decreuerit, in eius subiaceat potestate. Quicunque vero ex palatino officio ita in exercitus expeditionem profectus extiterit, vt nec in principali seruitio frequens adsistat, nec in vuardia cum reliquis fratribus laborem sustineat, nouerit se legis huius sententia feriendum: excepto si eam manifesta languoris ostensio comprobauerit morbidū. Nam & si quisque exercitalium in eandem bellicam expeditionem proficiscens minime ducem aut comitem suum aut etiam patronum suum secutus fuerit: sed per patrocinia † diuersorum se dilatauerit: ita vt neque in vuardia cum seniore suo persistat, nec aliquem vtilitati publicæ profectum exhibeat: non ei talis profectio imputanda est, sed superiorum ordinem, quæ de vilioribus inferioribusque personis in hac lege decreta sunt, in semetipsum nouerit sustinere. His igitur ordinatis atque compositis restat vt frænum cupiditati eorum ponamus, quos ad peragenda negotia vtilitatis nostræ impingimus. Et ideo null⁹ dux comes, thiufadus, seu quislibet cōmissos populos regēs, accepto beneficio vel qualibet occasione, seu pessimæ voluntatis, quemquam de suis subditis de bellica profectione dimittat, aut admonitiones ipsas quæ fieri debent progressione exercitus, vel indictione armorum, sub ista quasi admonitionis occasione interserant, vnde quemquā illorū militare præsumat. Nā quisq; talia agens pro his (vt dictum est) causis à quolibet aut oblatum quodcunque perceperit, aut ipse cuicunq; exegerit: & quidē si de primatibus palatii fuerit, & illi a quo tale accepit, in quadruplum sati faciat, & principi pro eo solo quo se munificare præsumpsit libram auri soluturum se nouerit. Minores vero personæ, ab honore vel dignitate ingenuitatis priuatæ, in potestatem principis sunt redigendæ: vt quod de eis vel de rebus eorum iudicare elegerit, suæ subiaceat modis omnibus potestati.

† scramis. † seriorum.

10 20 30 40 50

III. TITVLVS.

DE HIS QVI AD ECCLESIAM CONFVGIVM FACIVNT.

I.

Ne ad ecclesiam confugiens abstrahatur, nisi armis defensus.

NVllus de ecclesia ausus sit aliquem violenter abstrahere, nisi ad ecclesiam confugiens armis se fortasse defensare voluerit.

II.

Si ad ecclesiam confugiens, dum suis armis defenditur, occidatur.

QVi ad ecclesiæ porticus confugerit, & non deposuerit arma quę tenuit: si fue-

fuerit occisus, percussor in loco sancto nullam fecit iniuriam, nec vllam calumpniam pertimescat.

III.

De dampno hominem ab ecclesia abstrahentis.

SI quis de altaribus seruum suum aut debitorem non traditum sibi à sacerdote vel ab ecclesiæ custodibus, violenter distraxerit: si honestioris loci persona est, vt primùm de eo iudici fuerit relatum altario, cui iniuriosus fuit, cogatur exsoluere solidos cētum. Inferioris verò loci persona det solidos xxx. Quod si non habuerit vnde persoluat, cor-15 reptus à iudice, in cōuentu c. flagella suscipiat. Dominus verò seruum siue creditor debitorem recipiat excusatum.

IIII.

Vt debitor siue reus de ecclesia non abstrahantur, sed quæ sunt debita reddant.

EOs qui ad ecclesiam vel ecclesiæ porticus confugerint, nullus contingere præsumat: sed præsbytero vel diacono repetat, vt reformet. & seu debitor, seu reus qui confugerit, si non meretur occidi, apud repetentem ecclesiæ cultor interueniat, vt ei veniam det, & exoratus indulgeat. Quod si debitor aliquis ad ecclesiam cōfugerit, eum ecclesia non defendat: sed præsbyter aut diaconus debitorem sine dilatione restituat: ita vt ipse qui debitum repetit, nequaquam cædere aut ligare eum præsumat, qui ad ec-20 clesiæ auxiliū decucurrit: sed præsente presbytero vel diacono constituatur intra quod tempus ei debitum reformetur. Quod licet ecclesiæ interuentui religionis contemplatione concedatur, aliena tamen retinere non poterunt. De homicidis autem, maleficis aut veneficis in eorum titulis leges sunt requirendæ.

DE DIVISIONIBVS ET TEMPO-30 RIBVS ATQVE LIMITIBVS, LIBER DECIMVS.

I. TITVLVS.

DE DIVISIONIBVS ET TERRIS AD PLACITVM DATIS.

I. ANTIQVA.

Vt valeat semel facta diuisio.

VAleat semel facta diuisio iusta, vt nulla in postmodum immutandi admittatur occasio.

II.

De non reuocanda diuisione inter fratres, etiam si sine scriptura sit facta, solum si idoneo teste conuincat.

DIuisionem factam inter fratres, etiam si sine scriptura inter eos conuenerit, permanere iubemus: dummodo à testibus idoneis comprobetur: & diuisio ipsa plenam habeat firmitatem.

III. ANTIQVA.

Vt quod à pluribus & melioribus in diuisione est constitutum, à paucis & deterioribus non liceat immutari.

SI plures fuerint in diuisione consortes, quod à multis vel à melioribus iustè constitutum est, à paucis vel deterioribus non conuenit aliquatenus immutari.

IIII. FLS. VNS. REX.

Vt liceat vni heredi respondere, si ab aliquo petitur: & petere, si causa qualicunq; compellitur.

CVm priscæ legis auctoritate fuerit constitutum, vt is qui ad dicendam causam compellitur, non nisi præsente eo, qui religiosè consors est, audiatur: satis ex hoc peritorum negotia superfluè conspeximus dilatari: cum ad dicendam causam pro sua vnusquisque persona sufficiat. Igitur ne callida oppositione causantis, dum excusatio prætēditur, pro consorte tricennalis obuiet annositas petitori: prouidentissima deliberatione sancimus, vt remota excusatione consortium, tam pro eorum quàm pro sua persona, is qui iudicia iter pro communibus rebus fuerit appellatus respondeat, nec vllum præiudicium consortis absentia, si coheres eius iustissimè seu etiam per commentum aut per ignauiam fuerit superatus, incurrat: sed si separare negotium legaliter intenderit, permittatur. Abrogata denique suprà fatæ legis tam inconuenienti sententia, hoc salubre decretum per vniuersos regni nostri populos omni decernimus reuerentia valiturum. Ac similis etiam ordo seruabitur, si vnus forsitan ex consortibus quemquam crediderit lite pulsandum.

V.

Si placitum quis diuisionis irrumpat, diuisam partem vsurpans.

QVi placitum diuisionis irruperit, & quamlibet partem alienæ portionis inuaserit, tantùm de suo, quantum de alieno occupauit, amittat.

VI.

Si vineam aut domum quis in consortis terra construxerit.

SI quis domino sciente vel consentiente vineam in consortis terra plantauerit aut domum fecerit, vel certè si ipse qui vineam plantat vel domū facit, aut ignorauit quod portio sit consortis: dum hoc aut testibus aut iuramento firmauerit, aliud tantum paris meriti domino illi in cuius terra vineam plantauit, restituat, & qui posuit vineam securus obtineat. Si verò domino contradicente plantauerit, iuste perdat qui rem alienam domino contraeunte plantauit. Similis etiam de ædificiis forma seruetur. Hoc tamen adiicimus, vt si quicunq; alteri terram vendiderit, aut donauerit, siue commutatam acceperit, quæ tamen reperiatur quandoquidem non iuris eius fuisse qui dedit, si ille qui terram ipsam acceperit in eadem terra domum ædificauerit, aut vineam plantauerit, siue oliueta, † horta, vel * pomaria fecerit, siue etiam si quid vtilitatis ibi aut laboris adiecerit: & dominus terræ illius, cui terra ipsa debita fortasse manebat, callidum se seruans contestari noluit, aut fortasse longe commanens idipsum aut nescierit aut contestari neglexerit: vt in postmodū laboratū ibi auferre aliquid possit, dum hoc ipse cuius eandem terram esse patuerit, coram iudice propulsauerit, ab auctore qui terram ipsam iniuste alteri dedit, alteram & similem terram in duplo recipiat: & ille qui in eadem terra labores suos exercuit, id quod laborauit nullo modo perdat.

† hortos. * pomeria.

VII.

VII.

Si vineam in aliena terra quis plantauerit, in qua sortem non habet.

QVi vineam in alieni fundi territorio, in quo ipse consors non est, sine permissione domini, siue per vim, aut forsitan domino nesciente, vel absente plantauerit: etiam si ei contradictum non fuerit, vineam quam plantauit amittat: Quia sufficere ei debet, quod ad duplationem rei non addicitur, qui aliena peruasisse dinoscitur.

VIII.

De diuisione terrarum facta inter Gothum & Romanum.

10 DIuisio inter Gothum & Romanum facta de portione terrarum siue siluarum, nulla ratione turbetur, si tamen probatur celebrata diuisio: nec de duabus partibus Gothi aliquid sibi Romanus præsumat aut vendicet: Aut de † terra Romani Gothus sibi aliquid audeat vsurpare aut vendicare: nisi quod de nostra forsitan ei fuerit largitate donatum. Sed quod à parentibus, vel vicinis diuisum est, posteritas immutare non tentet.

† tertia.

VIIII.

De siluis inter Gothum & Romanum indiuisis relictis.

20 DE siluis quæ indiuisæ forsitan resederunt, seu Gothus seu Romanus eas assumpserit, & fortasse fecerit culturas: statuimus vt si adhuc silua superest, vnde paris meriti terra eius cui debetur portioni debeat compensari, siluam accipere non recuset. Si autem paris meriti quæ compensatur, silua non fuerit, quod ad culturam scissum est diuidatur.

X.

Quod ea quæ seruus non iubente domino fecerit, excepto quod lex iubet, valere non poterit.

QVidquid seruus domino iubente diuiserit vel fecerit, excepto quod lex permittit, firmum non esse iubemus: si id dominus serui noluerit custodire.

XI.

30 *Qui terras ad canonem acceperit, placitum seruet.*

TErras quæ ad placitum canonis datæ sunt, quicunque suscepit, ipse possideat, & canonem domino singulis annis qui fuerit defunctus exsoluat. quia placitum non oportet interrumpi. Quòd si canonem constitutum singulis annis implere neglexerit, terras dominus pro suo iure defendat. quia sua culpa beneficium quod fuerat consecutus, amittat: quia placitum non implesse conuincitur.

XII.

De terris quæ definito annorum numero per placitum dantur.

40 SI per precariam epistolam certus annorum numerus fuerit comprehensus, ita vt ille qui susceperit terras, post quodcunque tempus domino reformaret: iuxta conditionem placiti terras restituere non moretur.

XIII.

Si ille qui ad placitum accepit terras, extendat culturas.

QVi ad placitum terras suscepit, hoc tantum teneat, quod eum terrarum dominus habere permiserat, & amplius non præsumat. Quod si culturas suas longius extẽdisse cognoscitur, & sibi alios ad excolendos agros fortasse coniunxerit: aut plures filij vel nepotes in loci ipsius habitationem successerint: aut campos quos ei dominus terræ
50 non præstiterat occupauerit: aut siluã quæ ei data non fuerat propter excolendos agros, aut conclusos, aut facienda forsitan prata succiderit: quidquid amplius vsurpauit quàm ei præstitum probatur, amittat: & in domini consistat arbitrio, vtrùm canon addatur, an hoc quod domino præstitit, dominus ipse possideat. Quod si tantummodo alicui ager sit datus, & data silua vel campus non fuerit: sine domini iussu nihil de silua vel cãpo qui agrum sepit, vsurpet.

XIIII.

Si inter eum qui dat & accipit terram aut siluam contentio oriatur.

SI inter eum qui accipit terras vel siluas, & qui præstitit, de spatio vnde præstiterit,

fuerit orta contentio: tunc si superest ipse qui præstitit, aut si certe mortuus fuerit, eius heredes præbeant sacramenta, quod non amplius auctor eorum dederit, quam ipsi designanter ostendũt. Et si postea quam iurauerint, præsentibus testibus eis quæ obseruētur signa constituant: vt pro ea re nulla deinceps accedat causatio. Si vero consortes eius non dignentur iurare aut forte noluerint: vel aliquam dubietatem habuerint, quantum vel ipsi dederint vel antecessores eorum : ipsos aut animas suas non condempnent, nec sacramentum prĕstēt: sed ad tota aratra, quantum ipsi vel parentes eorum in sua sorte susceperant, per singula aratra quinquagenos aripennes dare debent: ea tamē conditione, vt quantum occupatum habuerint, vel cultum mixu quinquaginta aripennes concludant, nec plus quã in eisdem mensuratum fuerit aut ostensum, nisi terrarum dominus forte præstiterit, audeant vsurpare. Quod vero amplius vsurpauerint, in duplum reddant inuasa.

XV.

Qui ad colendam terram accepit, sicut ille qui terram dedit, ita & censum exsoluat.

QVi accolam in terram suam susceperit, & postmodum contingat, vt ille qui susceperat, cuicunque tertiam reddat, sicut & patroni eorum, qualiter vnum quemque contigerit.

XVI.

Vt si Gothi Romanorum tertia quippiam tulerint, iudice insistente Romanis cuncta reforment.

IVdices singularum ciuitatum, villici, atque præpositi, tertias Romanorum ab illis qui occupatas tenent auferant, & Romanis sua exactione sine aliqua dilatione restituant: vt nihil fisco debeat deperire. Si tamen eos quinquaginta annorum numerus aut tempus non excluserit.

XVII. FL. CIN. REX.

De mancipiorum agnitionibus diuidendis, atque eorum peculiis partiendis aut decernendis.

PRouidentissimi iustique iuris est, vt formam inueteratæ censuræ, quæ ab æquitatis ratione dissentit, nouellis etiam sanctionibus emendemus. Nec immerito prius nascendi causas expedit arbitrari, & ita demum legē ponere nascituris. Si enim filius ab vtroque parente gignitur & creatur, cur idem ad conditionem tantum pertineat genitricis, qui sine patre nullatenus potuit procreari? Hac rationabiliter naturę lege compellimur agnitionem ancillæ, quæ seruo alieno iuncta peperit, inter vtrosque dominos æqualiter diuidendam. Quod si vnus tantum filius ab eisdem parentibus fuerit procreatus: quoniam ambobus dominis modo placito non poterit deseruire: iste filius apud matrem vsque ad ætatis annum duodecimum edoceatur, donec ætas eius in exercendis laboribus ferre seruitium pubertatis incipiat. Post hæc autem dominus ancillæ domino serui, cui hæc ancilla coniuncta ęst, pretium ex medietate persoluat, quantum isdem filius à bonis hominibus valere fuerit æstimatus. Similis forma seruetur & de cæteris filiis, qui in pari numero fuerint procreati. Peculium vero mobilis rei, quod seruus & ancilla profligauerint sub contubernio constituti, ad vtrosque dominos decernimus pertinendum. Sane si in fundum alterius domini, ad cuius ius idem seruus vel ancilla non pertinent, præter ædificium agrumque vel aliquid quod esse possit immobile, à seruis talibus in re mobili fuerit conquisitum: non aliter quam agnationem rem huiusmodi æqualiter eorum domini sibi debeant vindicare. Quod si vnus ex his dominis contubernia famulorum conatus fuerit irrumpere, statim eos separare non differat, ea tamen conditione seruata, vt postquam ad dominorum cognitionem contubernia seruorum peruenerint, si eos in hoc dominorum voluntas perseuerare noluerit, infra anni spatium ipsum contubernium resoluere non moretur. Cæterum si hoc rationabile tempus, quod hac lege indultum est, negligentia dominorum excesserit: quidquid post expletum annum fuerit procreatum, vtrique domino æqualiter sexus, numeri vel ætatis contropatione nouerit diuidendum. Quod si super annum tempus excesserit, & hoc vnus dominus vel ambo nescierint: quodcunque nasci potuerit, similiter in diuisionis æquali portione manebit.

quæ vt refelli poſſit compendio breuitatis vti conuenit. Omnis ergo res quæ mobilis immobilisque conſiſtit, cuiuſcunque fuerit generis, ſiue formæ: an peculii, an peculiaris nomen habuerit, vnius intelligentiæ vim euidentiamque obtineat: vt ex hoc omnis de mobilibus immobilibuſque intentio conquieſcat.

XIX. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si pro acceptis rebus promiſſio non ſoluatur.

SI quis terram, vineam aut aliquã rem aliam pro decimis, vel quibuslibet commodis, præſtationibuſq; reddendis, per ſcripturam aut quamcunq; definitionem, ita ab alio acceperit poſſidẽdam: vt ille qui dat ſic ſub alicuius exſolutionis debito det, ne videatur huius rei ſuæ vſum amittere voluiſſe: ſed quidquid debet, qui rem accepit etiam ſine ſollicitudine domini ipſe ſollicite reddat. Nam quamuis conſuetudo vel promiſſio exſoluta non fuerit, de rebus ſuis pars domini excludi non poterit. Quia non voluntate iſtius qui dedit, ſed fraude illius qui rem accepit, videtur commotio rei domino commoueri. Si vero ille qui rem accepit conſuetudinem aut promiſſionem differat adimplere: quodcunque de promiſſo vel conſtituto debet, rei domino in duplum exſoluat. Nam ſi ita reddere promiſſum aut conſuetum diſſimulet debitum, vt dominum rei legum tempus excludat, vſque ad quinquaginta annos rem ſuam cum augmento ſolius laboris quod illic fecit amittat.

II. TITVLVS.

DE QVINQVAGENARII ET TRICENARII TEMPOris temptatione.

I.

Ne poſt quinquaginta annos ſortes Gothica vel Romana amplius repetantur.

SORTES Gothicæ & Romanæ, quæ intra quinquaginta annos non fuerint reuocatæ, nullomodo repetantur.

II.

Ne mancipia fugitiua poſt L. an. ad ſeruitium reuocentur.

MAncipia fugitiua, quæ intra L. annos inuenta non fuerint, non liceat ad ſeruitium reuocare.

III.

Vt omnes cauſæ tricennio concludantur.

OMnes cauſas, ſiue bonas, ſiue malas, aut etiam criminales, quæ intra XXX. annos definitæ non fuerint, vel mancipia quæ in contentione poſita fuerint, aut ſunt, ab alio tamen poſſeſſa, ſi definita atque exacta non fuerint, nullo modo repetantur. Si quis autem poſt hunc XXX. annorum numerum cauſam mouere tentauerit, iſte numerus ei reſiſtat, & libram auri † cui Rex iuſſerit coactus exſoluat. †...

XIIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Vt exceptis fiſcalibus ſeruis tricennale tempus valeat in omnibus cauſis.

SÆpe contemptis in debita re ſolutio iuris euaneſcere facit ſtatutum tempus iuſtæ poſſeſſionis & quod nulla generis nobilitas decorauit, indebita licentia libertate contradicit. Tricennalis ergo tranſcurſio temporum eum iam ſic conſtanter inoleuerit in negotiis actionum, vt non iam quaſi ex inſtructione humana, ſed veluti ex ipſa rerum proceſſiſſe natura videatur: ideo valitura ſanctionis huius æternitate decernitur, vt ſi per tricennii tempus, ſeu fiſcus de † quorumlibet iure quodcumque tenuerit, ſeu quiſlibet de fiſci extra mancipia fiſcalia aut cuiuſpiã rebus aliquid fortaſſe poſſede- †...

rit, perenni sibimet iure vendicet & retentet. Nec contra hunc numerum (in quo etiam veritas perfectè completur ætatis) attentet commoueri vox cuiuscunq; petitionis. Serui verò fisci, quorum de stirpe seruili euidens origo patuerit, quamuis resoluti atq; per diuersa vagantes nihil in pensione tributi persoluerint: quamuis fuga vel latebris seu patrocinio quorumcunque defensi latuerint, seruitutis conditionem non erunt penitus euasuri, sed in originem pristinam absq; temporum præiudicio redigēdi. Ab huius sententia legis illis tantummodo segregatis, qui percipere valuerunt regia collatione remedia libertatis.

FL. CIN. REX.

De interruptione tricennii.

SÆpe proprium ius alterius longinqua possessio in ius transmittit alterius. Nam quod xxx. quisque annis expletis absque temporis interruptione possidet, nequaquam vlterius per repetentis calumpniam amittere potest. Vt ergo tam petenti quam possessori hinc competenter possit esse consultum, id ab omnibus obseruandum est: vt quicunq; rem quæ ab alio per quindecim annos aut suprà, infrà triginta tamen possessa est, sui iuris esse astruxerit: & possessor fortasse siue à iudice siue à repetente commonitus, vel reddere distulerit, vel rationabiliter responsum parare contempserit, aut quamcunque dilationem videatur afferre: siue etiam eiusdem rei quæ petitur absentem possessorem, hoc est in alia prouincia, aut in expeditione publica positum esse constiterit: tunc iudex id quod reposcitur, id est, siue possessio siue quodcunque fuerit, pro interruptione temporis corā duobus testibus aut tribus ingenuis petenti consignare procuret: ita vt si iudex rem ipsam petenti saionis instantia præceperit consignari, per epistolam manu sua subscriptam eundem saionem iuxta modum subterius comprehensum informet. Et si forte possessio est vbi repositio alicuius substantiæ sit, ne per rationales excusatio fiat, anulo iudicis aut saionis qui locum consignat, eadem ostia, vbi res est reposita, per illos octo dies maneant obsignata. Et ille qui accepit, octo tantum diebus possideat, & nihil exinde expendere aut euertere vel alienare præsumat: sed in eo tantum loco quidquid voluerit aut potuerit labori exerceat. Post octo autem dies rem intemeratam dimittat, ab eo quem possidentem inuenerat indubitanter apprehendendam, & nullam ex hoc ille qui octo diebus possedit, calumpniam pertimescat: ita tamen vt si vel ipse, vel pars eius aut posteritas infra xxx. annos à die interrupti temporis rem quam sibi consignari poposcerat, sui iuris esse conuincat. Nam si conuinci eadem actio taliter non potuerit, ille quidem qui superstes est, vt qui dominium alienum inquietauit, rei domino velut iniustus satisfaciat petitor. Aut si aliquod expenderit aut euerterit, in quadruplum reddere compellatur. Parti vero eius aut posteritati nulla ex hoc vlterius calumpnia moueatur: illa euidentissime conditione taxata, vt si per diuersas res, aut in diuersis locis hæc de qua agitur fuerit dispersa facultas, & ex omnibus his quæ ad eandem pertinent repetitionem vnumquemque fuerit secundum legis præsentis decretum à iussione iudicis consignatum, pro traditione teneatur omnium rerum.

Exemplar epistolæ informationis.

ILle iudex saioni illo, Informamus te, vt locum illum, quem ille repetit, & nunc in dominio illius esse videtur, iuxta legis ordinem, corā duobus aut tribus ingenuis illi consignes, octo tantum diebus possidendum: ita vt si aliquid ibi repositionis habetur, & anulo domini sui non est signatum, propter auferendam excusationem rationalium, per illos octo dies anulo tuo maneat obsignatum. A te vero nihil exinde aliquatenus auferatur.

VI. FLS. RCDS. REX.

Ne tricennale tempus impediat religatis.

QVantò pressuris conditio vrgetur humana, tanto multis remediis clementiam principalem necessitati consulere decet humanæ. Quapropter cum quisque nobilis atque inferior, ingenuus siue etiam seruus, regio iussu in custodiam vel exilium extiterit deputatus, & contingat eum quandoque aut liberationem inuenire, aut ad sua bona reuerti: si quamcunque rem in repetitione videatur habere, non illud tempus pro tricennali vel quinquagenario annorum numero in eius actione iūgatur, quod

ipse

ipse in custodia vel in exilio fuisse dinoscitur: sed remoto omni illo tẽpore, quo euidenter eidem personæ in pressuris & in penuria constitutæ sibi debitum negotium prosequi non licuit. De cætero vero iuxta legum decreta vel tempus in eius obiectione legalis ordo maneat constitutus.

III. TITVLVS.

DE TERMINIS ET LIMITIBVS.

I.

Vt termini & limites conseruentur.

ANTIQVOS terminos & limites sic stare iubemus, sicut antiquitus videntur esse constructi, nec aliqua patimur eos commotione diuelli.

II.

De collisis & euulsis limitibus.

20 QVi studio peruadendi limites complanauerit, aut terminos fixos fuerit ausus euellere: si ingenuus est, per singula signa vel notas xx. solidos cui fraudem fecit cogatur inferre: si seruus est, per singula signa l. flagella suscipiat. Si quis dum arat, aut pomaria vel vineam plantat, terminum casu non voluntate conuellerit, vicinis præsentibus restituat terminum: & postmodum ex hoc nullum dampnum aut periculum vereatur.

III.

Quid obseruetur, si de terminis contentio oriatur.

30 QVotienscunque de terminis fuerit orta contentio, signa quæ antiquitus constituta sunt oportet inquiri: id est, aggeres terræ siue arcas, quas propter fines fundorum antiquitus apparuerit fuisse constructas atque congestas: lapides etiam, quos propter indicia terminorum notis euidentibus sculptos constiterit esse defixos. Si hæc signa defuerint, tunc in arboribus notas, quas decurias vocant, conuenit obseruari: sed illæ quæ antiquitus probantur incisæ.

IV. FLS. GLS. RCDS. REX.

Si alter intra terminos alienos possidere dicatur.

SI quis intra terminos alienos, per absentiam aut per ignorantiam domini, partem aliquam fortè possederit: ita vt diuturna mansio, ac sic etiam multo tẽpore inolita, vel 40 amplius quàm l. annis hominum, partis eius habitatio publice & immobiliter consistere aut permanere nullatenus comprobetur: statim cum per antiqua signa euidentibus inspectoribus fines loci alterius cognoscuntur, amittat domino reformanda. Nec contra signa euidentia debitum dominium vllum longæ possessionis tempus excludat: sed hoc si ex his contendentibus vnius possessoris siue auctorũ eius dominiũ reperiatur aduenisse postremũ. Nã si tanta tẽpora excesserint, vt nec ipsi nec auctores eorũ nouerint, cuius primum aut dominium aut possessio fuit: sed nec per testem aut per scripturã poterit postremus possessor ostendi: quia † dubium primæ possessionis patet indiciũ, vnusquisq; quod possidet irreuocabiliter possidebit. Verùm vbi vnus possessor sine alterius domini mansionibus publicè possidens per euidentia signa locum ex integro indicare videtur: nulla ratio sinit, vt quamuis per longa tempora eius possessionis integritas 50 decerpatur. Vnde si alter illic, sed per præsumptiuam, introduxerit nouitatem, nihil nocere poterit possessori. Si verò idem aliena appetens, aliquid ex hoc repetit, non prę̃sumptiuè sed per iudicium, si meretur obtineat. Nam si inconditè & improuise attentet aliquatenus accedere velle: liceat hunc domino verè, vt violentum accusare aut inuasorẽ, per iudicium legibus abdicare.

† nullum.

V.

Vt si aliqua pars de alio loco tempore Romanorum remota est, ita persistat.

SI quodcunque ante aduentum Gothorum de alicuius fundi iure remotum est: &

aliquam possessionem, aut vẽditione, aut donatione, aut diuisione aut aliquã transactione translatum est: id in eius fundi, ad quem à Romanis antiquitus approbatur adiunctum, iure constat. Cùm autem proprietas fundi nullis certissimis signis aut limitibus probatur, quid debeat obseruari eligat inspectio iudicum quos partim consensus elegerit: ita vt iudex quos certiores agnouerit vel seniores, faciat eos sacramenta præbere, quòd terminos sine vlla fraude demonstrauerint. Et tamen nullus nouum terminum sine consortis præsentia aut sine inspectore constituat. Quod si forsitan liber hoc fecerit, damnum peruasionis excipiat quod legibus continetur. Si verò id seruus admiserit domino nesciente, cc. flagella publicè extensus accipiat, & nullũ ex hoc præiudicium domino computetur. 10

DE ÆGROTIS, MEDICIS, MORTVIS ATQVE TRANSMARINIS MERCATORIBVS, LIBER VNDECIMVS.

I. TITVLVS. 20

DE MEDICIS ET ÆGROTIS.

I.

Ne absentibus propinquis mulierem medicus flebotomare præsumat. 30

NVLLVS medicus sine præsentia patris, matris, fratris, filii, aut auunculi, vel cuiuscunq; propinqui, mulierem ingenuam flebotomare præsumat: excepto si necessitas emerserit ægritudinis, vbi etiam contingat supradictas personas minimè adesse, tunc aut coram vicinis honestis, aut coram seruis aut ancillis idoneis, secundum qualitatem ægritudinis, quæ nouit pendat. Quod si aliter præsumpserit, decem solidos propinquis aut marito coactus exsoluat. qui a difficillimum non est, aut sub tali occasione ludibrium interdum adhærescat.

II.

Ne medicus custodia retentos visitare præsumat. 40

NVllus medicorum vbi comites, tribuni, aut iudices, aut villici in custodiam retruduntur introire præsumat sine custode carceris: ne illi per metum culpæ suæ mortem sibi ab eodem explorent. Nam si aliquid mortiferum his ab ipsis medicis datum vel indultum fuerit, multum publicis rationibus deperit. Si quis hoc medicorum præsumpserit, sententiam cum vltione percipiet.

III.

Si medicus pro ægritudine ad placitum expetetur.

SI quis medicum ad placitum pro infirmo visitando aut vulnere curando poposcerit: vt viderit vulnus medicus, aut dolores agnouerit, statim sub certo placito cautione emissa infirmum suscipiat. 50

IIII. ANTIQVA.

Si ad placitum susceptus moriatur infirmus.

SI quis medicus infirmum ad placitum susceperit, cautionis emisso vinculo infirmum restituat sanitati. Certè si periculum contigerit mortis, mercedẽ placiti penitus non requirat, nec vlla inde vtriq; parti calumnia moueatur.

v. Si

V.

Si de oculis medicus ypocismata tollat.

SI quis medicus ypocisma de oculis abstulerit, & ad pristinam sanitatem perduxerit infirmum, v. solidos pro suo beneficio consequatur.

VI.

Si per flebotomum ingenuus vel seruus mortem incurrat.

SI quis medicus dum flebotomum exercet, ingenuum debilitauerit, c. solidos coactus exsoluat. Si vero mortuus fuerit, continuo propinquis tradendus est, vt quod de eo facere voluerint habeant potestatem. Si verò seruum debilitauerit aut occiderit, huiusmodi seruum restituat.

VII. ANTIQVA.

De mercede discipuli.

SI quis medicus famulum in doctrina susceperit, pro beneficio suo duodecim solidos consequatur.

VIII. ANTIQVA.

Ne indiscussus medicus custodiæ deputetur.

NVllus medicum inauditum (excepta homicidii causa) in custodiam retrudat. Pro debito tamen sub fideiussore debet consistere.

II. TITVLVS.

DE INQVIETVDINE SEPVLCHRORVM.

I.

De violatoribus sepulchrorum.

SI quis sepulchri violator extiterit, aut mortuum expoliauerit, & ei aut ornamenta aut vestimenta abstulerit: si liber hoc fecerit, libram auri coactus exsoluat hæredibus mortui, & quæ abstulit reddat. Quod si hæredes non fuerint, fisco nostro cogatur inferre: & præterea c. flagella suscipiat. Seruus verò, si hoc scelus admiserit, ducenta flagella suscipiat, & insuper flammis ardentibus exuratur: nihilominus redditis cunctis quæ ausus est abstulisse.

II.

Si sepulchrum mortui auferatur.

SI quis mortui sarcofagum abstulerit, dum sibi vult habere remedium: duodecim solidos iudice insistente heredibus mortui cogatur exsoluere. Quòd si domino iubente seruus hoc admiserit, dominus pro seruo componere non moretur. Seruus vero, si ex sua voluntate hoc admiserit, nihilominus c. flagella suscipiat: & quod tulerat, & loco & corpori proprio reformetur.

III. TITVLVS.

DE TRANSMARINIS NEGOTIATORIBVS.

I.

Si transmarini negotiatores furtiua vendere detegantur.

SI quis transmarinus negotiator aurum, argentum, vestimenta, vel quælibet ornamenta prouincialibus nostris vendiderit, & competenti pretio fuerint venundata: si furtiua fuerint postmodum approbata, nullam emptor calumniam pertimescat.

II. ANTIQVA.

Vt transmarini negotiatores suis & telonariis & legibus audiantur.

DVm transmarini negotiatores inter se causam habuerint, nullus de sedibus

† a telonariis suis. nostris eos audire præsumat, nisi tantummodo suis legibus audiantur † apud telonarios suos.

III.

Si transmarinus negotiator mercenarium de locis nostris secum transtulerit.

NVllus transmarinus negotiator de sedibus nostris mercenarium audeat in loca sua transferre. Qui contra hoc venire tentauerit, inferat fisco nostro auri libram vnam, & præterea ducenta flagella suscipiat.

IV.

Si transmarinus negotiator mercenarium pro commercio suo susceperit.

SI quis transmarinus negotiator mercenarium de sedibus nostris pro vegetando cõmercio suo susceperit, det pro beneficio suo sol. III. per annum vnum, & nihilominus impleto placito seruum domino reformare cogatur. 10

DE REMOVENDIS PRESSVRIS, ET OMNIVM HÆRETICORVM SECTIS † EXTIRPATIS, LIBER XII.

† extinctis.

20

I. TITVLVS.

DE TEMPERANDO IVDICIO, ET REMOVENDA PRESSVRA.

I. FLS. GLS. * REX.

De commonitione principis, qua iubetur vt iudicium temperent iudices.

QVI necessariam culpis hominum seueritatem disponimus, conuenit vt Deo placita miseris remedia impendamus. Obtestamur itaque iudices omnes, cunctosque quibus iudicandi potestas concessa est, teste virtutum omnipotente domino, commonemus ad inuestigandam quidem rei veritatem in causis omnib. solertes existere, & absq; personarum acceptione negotiorum omniũ contentiones examinare: circa victas tamen personas, ac præsertim paupertate depressas seueritatem legis aliquantulum temperare. Nam si in totum iudicii proprietas attendatur, misericordiæ proculdubio mansuetudo deseretur. 30

II. FLS. RCDS. REX. 40

Vt nullus ex his qui populorum accipiunt potestatem & curam, quoscunque de populis, aut in sumptibus, aut in indictionibus inquietari perempte.

OMnes quos regni nostri felicitate tuemur, nihil aliud eorũ vtilitatib. consulentes, momentis omnibus statuimus, nisi vt nullam dispendiorum suspicionem patiantur. Quid est enim iustitiæ tam proximum vel nobis familiare, quam piam fidelib. manum porrigere, & iuste hos quos regimus in diuersis negotiis adiuuare? Decernentes igitur, & huius legis nostræ seueritate constituentes iubemus, vt nullis indictionib. exactionibus operibus, vel angariis, comes, vicarius, vel villicus pro suis vtilitatib. populos aggrauare præsumant: nec de ciuitate vel de territorio annonam accipiant, quia nostra recordatur clementia, quod dum iudices ordinamus, nostra largitate eis compendia ministramus. Simili auctoritate iubemus rectorem prouinciæ, siue comitem patrimonii, aut auctores fisci nostri, vt nullam in priuatis hominibus habeant potestatem, nullaque eos molestia inquietent: sed si priuatus cum seruis fisci nostri habuerit causam, actor vel procurator commonitus in iudicio rectoris prouinciæ, vel iudicis territorii, vbi causa fuerit intromissa, suam repræsentet personam & minorem, vt discusso negotio districtione legali vniuscuiuscunque emendetur excessus. Et quia dum regali cura actores nostratum perquireremus prouinciarum, comperimus quod numerarii vel defensores annua vice mutentur. 50

tentur: quia detrimentum de causa nostris non ambigimus populis euenire: ideoque iubemus, vt numerarius vel defensor qui electus ab Episcopo vel populis fuerit, commissum peragat officium: ita tamen, vt dum numerarius, vel defensor ordinatur, nullum beneficium iudici dare debeat, nec iudex præsumat ab eis aliquid accipere vel exigere. Quod si quis iudicum hanc nostram transcenderit constitutionem, honore priuatus x. libras auri fisco nostro coactus resoluat. Sacerdotes verò, quos diuina obtestatione conuenimus, si excessum iudicum aut auctorum scierint, & ad nostram non retulerint agnitionem: nouerint se iudicio concilii esse plectendos: & detrimenta quæ pauperes eorum silentio pertulerint, ex eorum rebus illis esse restituenda.

10 III. FLS. RCNS. REX.

IN NOMINE DOMINI LEX IN CONFIRMATIONE CONCILII EDITA.

EXimia synodalis auctoritas, & veneranda est pariter, & tremenda: quæ in tantum per donum sancti spiritus agitur, vt ex diuersitate multorum animorum & cordiũ, vnum cot vnamque animam fecisse monstretur: dum numerositas aggregata Pontificum non per sententiam discrepat, non per stilum diuersa obiectat, nec per iudicium aliud vnus quàm vniuersitas affirmat. Ideo reuerendum mihi conuentum synodalis concilii, in cuius medio præsentia sancti spiritus se habitare promisit deuotè venerans, 20 instanterque honorans, ea quæ illorum ore, nostræque gloriæ oratu digesta sunt, in noticiam deducimus singulorum. Illa dicimus synodalis concilii gesta, quæ anno iiij. regni nostri in Toletana vrbe noscuntur esse confecta. quorum institutionum euidentia, vt sine cunctatione hominibus innotescat: hinc ea specialiter prælegimus renotanda. Est igitur primus Canõ de reddito testimonio dignitatis eorũ, quos profanatio infidelitatis, cum paulo traxit in societatem tyrannidis, quos celsitudo nostra, vna cum filiis, per huius nostræ legis edictum, & testimonio nobilitatis pristinæ vti, & rebus quas per auctoritatis nostræ vigorem perceperint decernimus reuestiri.

Item secundus est Canon de accusatis sacerdotibus, seu etiam optimatibus palatii atque gardingis: sub qua eos iustitiæ cautela examinari conueniat, quos nostræ gloriæ 30 mansuetudo iuxta ipsius Canonis constituta, nullis tormentorum generibus ante publicam discussionẽ subiici censuit. Sed omnes qui deinceps fuerint accusati, iuxta sanctionem prædicti capituli erunt proculdubio iudicandi. Vnde id specialiter obseruandum fore censemus: vt quidquid contra hanc regulam sententiæ nostræ, vel prædicti Canonis institutionem, aut in personam cuiusquam fuerit actum, aut de rebus accusatæ personæ extiterit iudicatum, iuxta prædicti Canonis instituta nullo vigore subsistat: quò persona ipsa, aliter quam decernimus iudicata, aut testimonii sui dignitatem amittat, aut quæstu rei propriæ careat.

Tertius quoque Canon est de tributorum principali relatione in plebe, vbi nostræ 40 gloriæ auctoritate simul & exhortatione sancitum est: vt omne tributum præteritorum annorum, vsq; in annum primum regni nostri, quod in priuatis siue in fiscalibus populis nostris reiacet, absolutionis perpetuæ debeat sanctione laxari: ea tantum præcipientes publicis thesauris exhiberi, quæ exacta non illata fecisse constiterint.

Quartus post hæc sequitur Canon, de monitione regia, quam prompto voluntatis *effectu omnis conuentus sacerdotum atq; etiam seruorum condere prælegerint. *adsensu

Quintus Canon sequitur, ne defuncto principe relictam eius coniugẽ quisquam sibi aut in coniugio aut in adulterio audeat copulare.

Sextus deinde sequitur Canon, vt, exceptis seruis vel libertis fiscalibus, nullus de seruitu quorumlibet aut libertis deinceps ad palatinum transeat officium. Quod si fe- 50 cerint, præsentis legis nostræ edicto ad propriæ seruitutis iugum modis omnibus reducendi sunt, qualiter aut dominis suis, si superstites sunt, aut eorum propinquis (quib. decedentium successio ex lege debetur) seruituri tradantur.

Post hunc septimus est Canon, de his qui pro accidentia iurgiorum altaria nudare præsumunt, vel luminaria Ecclesiæ subtrahunt.

Octauus quoq; sequitur Canon, ne admonente metropolitano quisquam ex confinitimis ad locum vbi inuitatur venire contemnat.

Nonus quoq; Canon subsequitur, de confirmatione concilii Toletani duodecimi, quod factum est anno primo gloriæ nostræ.

Decimus huic Canon adiungitur, vbi speciali sententia definitur, vtrum audeant ministrare hi, qui pœnitentiam in sacerdotio constituti accipiunt.

Vndecimus quoq; Canon habetur, ne quis alienum clericum, vel monachum suscipiat fugientem.

Duodecimus post hæc Canon scribitur, de non excommunicandis à proprio Episcopo personis illis, quæ ad metropolitanum suum negotia sua suggesturi accesserint.

Vltimus & tertius decimus post hunc Canon subsequitur, de relatione gratiarum, quæ post peractionem concilij, Deo & principi persoluantur. Quæ omnia præmissa synodalium institutionum decreta, à præsenti die, vel tempore omni cura, omnique vigilantia, per cunctas regni nostri prouincias decernimus obseruanda: qualiter & perspicuũ auctoritatis validę vestigium subeant, & perpetuo vigoris ordine solidati persistant. Quamobrem sacræ huius legis oraculo, omnibus generaliter religiosis, atque etiam laicis sub regni nostri ditione manentibus, interdicimus pariter & iubemus, vt prędicta synodalia gesta nullus contempnat, nullus etiam præterire aut conuellere audeat. Nemo notus harum constitutionum iura resoluat. Nemo incognitus nescienti se obiectibus excusare coniciat. Nam à præmemorata subterius die vel tempore, & auctoritatis debitæ vigore pollebunt, & institutionum suarum legibus, vel regulis cunctorum vniuersalitas adstringetur. Si quis autem huius nostræ legis violator extiterit, ac non potius ea quæ prçmissa sunt custodierit, & diutinam Ecclesiasticæ disciplinę excommunicationẽ accipiat, & decimam partem rei suæ fisci partibus sociandam amittat. Quòd si nihil habuerit facultatis vnde prædictam compositionem persoluere possit, absque aliqua infamia sui l. eum oportebit ictibus verberari. Huius igitur nostræ legis decretum, quod in confirmatione huius sacri concilii noscitur promulgatum, gloriosæ manus nostræ exaratione subscripsimus, & ad perennem memoriam valorem ei perpetuum innodamus. Ita lex in confirmatione concilii Toleto, sub die Id. Nou. ERA. septingentesima XXI. anno quoq; feliciter IIII. in Dei nomine Toleto.

II. TITVLVS.

DE OMNIVM HÆRETICORVM ATQVE IVDÆOrum erroribus amputandis.

I. FLS. GLS. RCDS. REX.

Quod post datas fidelibus leges, oportuit infidelibus constitutiones ponere legis.

HACTENVS per arduas culparum semitas iudiciorum cautos direximus gressus, & per humanæ adinuentionis præcipites & immoderatos excessus, ordinatæ grauitatis emisimus cursus. Egisse namque nostram illis intentionem conspicuum est, vt dissuaderet quod male suasum erat & prohiberet

ret q turpe, & auferret quod malè actum & à decore honestatis abhorreret. Vt enim legalis ordo malè consciarum sibi mentium abdita penetrauit: ita legalis censura, & morum praua correxit, & scelerum commissa truncauit. Verùm hanc pudicitiam animorũ non egimus alibi quam intra Ecclesiam dei viui: quæ diuersitatem simul nationum & hominum vnius tunicæ immortalitate vestiuit, vnius etiam sacræ religionis sibi vinculis religauit. Ibi enim licet excellentiam nostri vigoris à virtutũ Deo fuerit terrenæ gloriæ sublimata culminibus, interdum tamen motu compassionis, interdum acie iudicantis, & peccandi licentiã solicitè vetare curauit, & peruenta delicta modò temperanter diminuẽdo subtraxit, modò vehementer stirpando collisit: non solùm sequens nobiliũ illustriumque gentium mores, quæ rationabilibus & modestis legibus ordinare curauerunt illicitos populorum excessus, sed sanctissimorum quoque patrum tota terrarum orbe felicium & regulas imitans, exemplaque præsumens, quò posset amplitudo nostræ mansuetudinis in illorũ præceptis, velut in forma operis, imitationem exprimere actionis: Et ex hoc debere cognoscere proximis subiectisque plebibus honestatis competentia indidisse decreta, ex quo aut culparum merita sunt euidenter impressa, aut à sanctorum patrum sententiis prorsus non inueniuntur externa: duo mihi dona vno diuinitatis præmio prouenire confidens, vt & cum proximis salutari temporum perfruar pace, & diuinis iudiciis munere regiminis peracta mercede dispositis, dehinc populorum fidelium legibus, atque in domo sanctæ fidei verè vt propriis membris confecto medicamine salutari & ordinata charitatis decentissimæ pace euidenter in virtute Dei aggrediar: hostes eius insequar, æmulos eius persequar, aduersus eos contendens viriliter, perseuerans instanter, aut comminuere illos vt puluerem excussum, aut delere vt lutum † sordentium platearum. Certè aut de illis & fidei conquirere lucrum, & gloriæ Dei dare trophæum: vt dum fideles populos in religionis sacræ pace possederim, atq; infideles ad concordiam religiosæ pacis adduxerim, & mihi crescat in gloria præmium: vt virtutem Dei dilatem, atq; augeam regnum.

† sordidum

II. FLS. GLS. RCDS. REX.

De omnium hæreticorum erroribus abdicatis.

Diuinæ virtutis æternum consilium, & in vltimorum serie sæculorum pietatis eius reuelatum arcanum, per retroactorum dierum tempora omnem (vt cernimus) à cunctis nostri regiminis finibus, & perfidiam dissipauit errantium, & dogmatum abdicauit commenta prauorum. Veruntamen ne dum nostris consistimus in diebus, tempus illud occurrat, de quo vas electionis olim protulit, dicens: Erit tempus quo sanam doctrinam non sustinebunt: sed secundum sua desideria coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur: Conuenit & ea quæ in luce fidei manent, à tenebris contradictionem edicto legali defendere; & ea quæ exoriri obuia forsan error impulerit, gestis legalib. propulsare. Nullus itaque cuiuslibet gentis aut generis homo proprius & aduena, proselitus & indigena, externus & incola cõtra sacram & singulariter vnam Catholicæ veritatis fidẽ quascunque noxias disputationes eandem fidem impugnans palam pertinaciter aut constanter vel proferat vel proferre silenter attemptet. Nullus Euangelii decreta conuellat. Nullus apostolica instituta decerpat. Nullus antiquorum patrum impugnationibus suis sacras definitiones irrumpat. Nullus modernorum discernentium congruentes fidei tractus spernat. Nullus contra omne sanctum dictum & factum vel veræ fidei sacramentum, aut cogitationes ruminet cordis, aut verba patuli proferat oris. Non in contradictione controuersiam perfidus excitet peruicacis, non improbitatis contentione litem statuat aduersantis. Nam quæcunque persona ex his in cunctis istis vetitis extiterit deprehensa, siquidem ex quacunque religionis potestate vel ordine fuerit, amisso loci & dignitatis † ordine, perpetuo reatu erit obnoxius, rerum etiam cunctarum amissione multatus. Si verò ex laicis extiterit, & honore solutus & loco, omni rerum erit possessione nudatus: ita vt omnis transgressor sanctionis istius, aut æterno exilio mancipatus intereat, aut diuina miseratione respectus, à præuaricatione conuertatur, & viuat.

† honore

III. FLS. GLS. CHINDS. REX.

De datis & confirmatis legibus super Iudæorum nequitiam promulgatis.

VEtitis & exclusis generaliter omnium hæreticorum præsumptionibus execrandis, nunc specialiter nobis est de præsentibus ordinandum. quoniam & in præsentibus de his cognoscimus esse præsumptum. Nam cum virtus Dei totum vniuersaliter acie verbi sui radicitus hæresium extirpauerit fomitem vel surculum, sola Iudæorum nequitia ingemiscimus arua nostra esse polluta regiminis nostri. Vnde per spiritum Dei vindicare conabimur pacem nostram; quæ gentibus quidem stultitia est: eisdem verò Iudæis scandalum: nobis autem credentibus, idem Christus, Dei virtus, & Dei sapientia: cuius miseratione præuenti concutimur intentione fideli, tam vetustis erroribus ponere finem, quàm futurorum exordiorum concidere nouitatem. Quapropter æterna lege iubemus, & sacrorum scriptorum iussu decernimus, tam nostrarum legum edicta, quam prædecessorum nostrorum Regum legali serie promulgatas sententias, quæ contra eorum perfidiam & personas data consistunt, æterna consecratione inuiolata persistere, & perenni custodia obseruata manere. Quæ si quis eorum temerator detectus extiterit, & subter iacentium legum damnis obnoxius erit, & specialibus vltionum sententiis subiacebit.

IIII. FLS. GLS. RCDS. REX.

De cunctis Iudæorum erroribus generaliter extirpandis.

NVllus Iudæorũ sacræ religionis Christianã fidẽ, quã sancti percepit † vnctione baptismatis, aut profanet aliquatenus, aut relinquat. Nullus hãc factis, nullus dictis impugnet. Null⁹ huic abscõse, nullus palã insultet. Nullus fugere ad hãc euadendã contẽdat: nullus, vt hãc effugiat, quibuscũq; latibulis se occultãdũ initiat. Nullus spẽ quãdoq; profanationis iterandæ contineat. Nullus confidentiã renouãdi erroris adsumat. Nullus prorsus perfida mente, Christianæ religioni obuiam sectam corde teneat, verbis promat, factis ostendat. Nullus ex his quæ in eorum placitis sunt conscripta eorumque publica subscriptione notata temerare studeat, vel reuelare præsumat. Nullus omnium horum vetitorum conscium vel operatorem celare attemptet. Nullus inuentum latentem publicare retardet. Nullus auditam latebrã denunciare recuset. Cunctorum namque eorum quisque transgressor inuentus constitutæ legis, erit supplicio afficiendus.

† *tinctione.*

V. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi more suo celebrent pascha.

NVllus Iudæorum xiiii. luna mensis alicuius faciet pascha, neque dierum ipsorum (vt soliti sunt) solempnia celebrabit. Non dies festos omnis solempnitatis mediocres aut summos quisque eorum venerabitur, aut intendet errorem, vel honore vetusto non ferias custodiat. Non sabbata & omnia festa ritu obseruantiæ suæ deinceps aut colant, aut contingere quandoque præsumant. Nam præuenti mox speciali dampnationis suæ multabuntur vltione.

VI. FLS. GLS. REX.

Ne Iudæi more suo fœdus copulent nuptiale.

NEmo ex Iudæis propinquitatem sanguinis sui coniugio copulet, aut adulterio polluat, aut incestu contaminet. Nullus vsque ad sextum generis gradum coitu quãcunque personam contingat. Nullus festa nuptialia, aliter quàm Christianorum mos est vel appetat, vel vsurpet. Nam detectus dampnationis datæ vltionibus punietur.

VII. FLS. GLS. REX.

Ne Iudæi carnis faciant circuncisionem.

NVllus Iudæorum circuncisionem operabitur carnis. Nullus hanc sibi fieri patietur indempnis. Non seruus, non ingenuus aut libertus, incola, vel extraneus eiusdem detestandæ † sectionis opprobrium quacunque occasione aut perferat, aut alteri inferre præsumat. Nam quicunque sponte talia fecisse vel sustinuisse probabitur, datæ legis seueritate plectetur.

† *sta.*

VIII. FLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi more suo diiudicent escas.

CVm beatus Paulus Apostolus dicat: Omnia munda mundis: coinquinatis autem

10

20

30

40

50

tem & infidelibus nihil est mundũ: merito Iudæorum detestabilis vita, & discretionis horrendæ immunditia, omnium sordiũ horrore immundior, & refelli oportet, & abiici debet. Ne quis ergo ex his primæ ritu traditionis, & vsuati consuetudine moris mũdas ab immundis diiudicet escas: nemo sumenda inhoneste reiiciat, quæ valde bona esse sui conditio probat. Nemo ex his aliquid priuet, aliud vsurpet, nisi tantum ille discretione seruata, quæ ab omnibus Christianis tenetur salutaris, & congrua. Alioquin in trãsgressione quisque detectus, constitutis erit suppliciis addicendus.

IX. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi quæstionem Christianis inscribant.

10 SPecialiter hoc decreto censetur nulli Iudæo pro qualicunque negotio quandoque licere contra Christianum quamuis humilis seruilisque personæ testimonium dicere, neque pro qualibet actione ad inscriptionem Christianum impetere, aut pro Iudæorum causis quacũque factione hunc tormenta subire præsumat. Profanum etenim satis est infideles fidelibus anteponere, & membra Christi aduersariorum eius molestiis subiugare. Sane si idem inter se causarum negotia reperiantur habere, & testificandi aduersum se, & in seruis suis tantumdem coram Christianis iudicibus quæstionem iniicere, sit illis liberum ex lege licere.

X. FLS. GLS. RCDS. REX.

20 *Ne Iudæi contra Christianos testificentur & quando ex illis progenitis testificari sit licitum.*

SI coram hominibus repertum mendacium, & infamem facit, & dampnis affligit: quanto magis in diuina fallax fide præuentus non erit penitus ad testimonium admittendus? Merito ergo testificari prohibiti sunt Iudæi, seu baptizati, siue non extiterint baptizati. De stirpe autem illorum progeniti, si morum probitate & fidei plenitudine habeantur idonei, permittitur illis inter Christianos veridica quidem testificandi licentia: sed non aliter, nisi sacerdote, rege, vel iudice mores illorum & fidem omnimodis probante.

30 XI. FLS. GLS. RCDS. REX.

De pœna qua dirimenda est transgressio Iudæorum.

HÆc de sinu fortissimarum legum sententia emaneat, ad puniendam perfidiam Iudæorum: vt quicunq; aut superioribus vetitis a legibus, aut suis innexa placitis temerare voluerit, vel frustrare præsumpserit, mox iuxta sponsionem ipsorum gentis suæ manibus, aut lapide puniatur, aut igne cremetur. Quod si denotatum crimine reum principalis pietas reseruauerit victurũ, illi cui placuerit seruiturus à rege donetur. & omnia bona eius aliis possidenda tradantur. Sicque fiat, vt nec rem amissam recipiat dominus, nec libertatem reparet seruus.

40 XII. FLS. GLS. RCDS. REX.

Ne Iudæi Christianum mancipium circuncidant.

NVlli Iudæo liceat Christianum mancipium comparare nec donatum accipere. Quod si comparauerit vel donatum acceperit & circunciderit, & precium perdat, & quem acceperat liber permaneat Ille autem qui Christianum mancipium circunciderit, omnem facultatem suam amittat, & fisco aggregetur. Seruus vero vel ancilla qui contradixerint esse Iudæi, ad libertatem perducantur.

XIII. FLS. SISEBVTVS REX.

50 *De mancipiis Christianis quæ a Iudæis aut vendita aut libertati tradita esse noscuntur.*

SAnctissimis ac beatissimis Agapio, Cecilio, item Agapio episcopis siue iudicibus ibidem institutis, similiter & reliquis sacerdotibus & iudicibus in territorio Arbi, Vrgi, Sturgi, Illiturgi, Biaciatui, Agatugiæ, Ebagri & Epagri consistentibus. Dudum latæ constitutionis auctoritas à domno, & præcessore nostro Recaredo rege sufficere poterat: vt mancipia Christiana nullatenus in Hebræorum iure manerent obnoxia. Sin postmodum contra iustitiæ instituta eorum prauitas subripiendos principum animos aliqua sibi iniusta non posçant beneficia. Proinde quia Deo adiuuante legem fieri decre-

nimus,& fraudibus eorum per diuersa capitula obstitimus: ideo pro eo quod retro tempore fuerat vitiatum, iuxta edictum ante dicti imperatoris decernimus: vt si qua Christiana mancipia eo tempore quo auctoritas data est, in eorum iure fuisse probantur: seu sint libertati tradita, seu forte ad libertatem non fuerint perducta: ad ciuium Romanorum priuilegia, iuxta nostræ legis huius edictum transire debeant. Nam & si qua illicito ausu de eiusdem mancipiis, quæ per constitutionem regiam fuerant absoluta, in iure cuiuslibet per quamcunque scripturam transegisse visa sunt: rescissa tali colligatione ad statum ingenuitatis recepto iuxta leges pretio à venditoribus reuertantur, & prænotati in polipticis publicis atque secundum eorum peculium iustissima de ratione censiti vitam in propriis laboribus in ingenuitatem transire valeant. Si qua vero mancipia post metas dierum, in qua auctoritas sæpe dicti principis promulgata est, ab illis quoquolibet titulo iustissime conquisita sunt aut vendere, aut libertare, prout maluerint, vsque ad Kalendas Iulias licentiam illis tribuimus. Hi vero Christiani, qui ab Hæbreis quocunque tempore circuncisi sunt, vel in ritu eorum sunt, legali ordinatione multentur. Nam & de his qui per legem absoluti esse cernuntur, quia ab ipsis Hebræis serui addicti sunt, vel hucvsque detenti, sicut de ingenuis legibus eis satisfacere non moreantur. Iudęi igitur qui ad fidem sanctam confugium visi sunt fecisse, portionem sibi debitam ex successione parentum aut mancipiis accipiant: venditionum verò quæ factæ fuerant, quas in vnum tempus venditionis inuenerit parentum vel filiorum, nulla sit in distrahendo diuisio, sed in vnum ad comparantis transeant dominium. Nam & quisquis de Iudæis sub nomine proprietatis fraudulẽta suggestione aliquid à præcessoribus nostris visus est promeruisse exacta eius auctoritate fisco nostro faciatis sociari. Mancipia vero Iudæorum, quæ ad baptismi gratiam fecerunt confugium, vbicunque reperta fuerint exigantur, & libera dominis suis reddantur: ita & qui habet suum peculium, in ea libertate illi conferatur; & qui non habuerit, à manumissore prout vires habuerit illi concedatur; & descripti, sicut & cæteri eorum liberti, census pro eo peculio illis imponatur.

XIIII. FL. SISIBVTVS REX.

Vt nullis modis Iudæis mancipia adhæreant Christiana, & ne in sectam eorum modo quocunque ducantur.

VNiuersis populis ad regni nostri prouincias pertinentibus. Salutifera remedia nobis gentiq; nostræ conquirimus, cum fidei nostræ coniunctos de infidorum manibus clementer eripimus. In hoc enim Ortodoxa gloriatur fidei regula, cum nullam in Christianis habuerit potestatem Hebræorum execranda perfidia. Abominanda ergo sunt in Christianis funesta Iudæorum imperia, & reducenda est sub amore Catholico plebs Deo sacrata in gratiam. Ob hoc hac in perpetuum valitura lege sancimus, atque omni cum palatino officio futuris temporibus instituẽtes decernimus, vt nulli Hebræo ab anno regni nostri feliciter primo Christianum liberum, vel seruum mancipium in patrocinio, vel seruitio suo habere liceat. Nullum ex his mercenarium nullumque sub quolibet titulo sibimet adhærentem hæc diualis sanctio fore permittit: vendere tamen infra fines regionũ nostrarũ in his locis, vbi cõmanere videntur, cũ omni peculio Christiano, cui fas fuerit, iustissimo pretio libera facultas subiaceat: nec liceat venditorib. in alias eos regiones transferre, nisi vbi eorumdem mancipiorum cessio iudicatur & mansio. Quod si ita proueniat, vt hi qui transacti fuerant, nihil in suo videantur habere peculio: tantum his mancipiis à venditoribus dari præcipimus, quantum illis sufficere ad excolendum, vel gubernandum se inuenerit cõparantis electio: ne sub nomine emptionis non tam transactio, quàm videatur esse exilium. Libertare vero seruum Christianum Hebræus si maluerit, ad ciuium Romanorum dignitatem eundem manumittere debebit, nulli scilicet Hebraico vel quolibet obsequio reseruato: sed vitam suã vbi voluerit manumissus procul ab Hebræorum consortio transigendi habeat potestatem. Quod si calliditatis fraudulentia Hebræus effectus venditionem atque libertatem tali sub dolo confecerit, vt quædam deceptionis argumentatio, vel venundatio, vel manumissio futuris temporibus inuido dolo præueniat, quatenus hunc captiositas ementis atque vendentis dolo malo decipiat: huius nefandi sceleris argumentum ingenuus si prodiderit, facultatem sibi profuturam in omnibus Iudæi percipiat. Christianus vero re vera, quem similis præsumptio reum fecerit, nullis si fuerit facultatibus dilatatus, in seruitium cui princeps voluerit redigatur. Si rerum illi certe ambitio fuerit,

medie-

medietatem fisco coniunctam perpetua ipse infamia notetur. Seruus vero huius calliditatis detector liberum se gaudeat futurum, & in eius consistat assiduus patrocinio in cuius cernitur hactenus fuisse seruitio. Vt autem eius firmissima libertas permaneat, vicarium à fisco seruum dominus pro eodem accipiat: & insuper libra auri ab ipsis, quorum reuelabit scelera, illi exacta proficiat. Quod si Hebræus circunciderit Christianum, aut Christianam in suam sectam, ritumve transduxerit, cum augmento denuntiantis capitali subiaceat supplicio, eiusque sine dubio bona incunctanter sibi vendicet fiscus. Mancipia verò quæ ex Christianorum & Hebræorum cœnobiis nata vel genita esse noscuntur, id obseruari censuimus, vt Christiana efficiantur. Si certe hi, qui in ritũ Hebræorũ 10 traducti sunt, in ea perfidia stare voluerint, vt minime ad sanctam fidẽ perueniant: & in cœtu populi verberibus cæsi atque turpiter decaluati, & alicui Christiano (cui a nobis iussum fuerit) perpetuo seruituri tradantur. Quod si tam illicita connubia fuerint præuenta, id elegimus obseruandum: vt si voluntas subiacuerit, infidelis ad fidem sanctam perueniat. Si certe distulerit, nouerit se coniugali consortio diuisum atque diuisam in exilio perenniter permanere. Inter cætera hoc adiicientes præcipimus, vt dum quispiam ab Hebræorum certa deuotione in Catholicam confugium fecerit fidem, & purificationis vnda lauacrum sanctum susceperit, quidquid eodem tempore in omnibus rebus comprobatur habere, remota cunctorum molestia, vt vere fidelis, sibi perpetim vindicet. Hoc vero edictum intra diem Kalendarum proxime succedentium Iuliarum 20 implere cunctos per nostras a Deo collatas regiones modis omnibus permonemus. Quibus euolutis Kalendis, apud quemlibet Hebræorum Christianum repertum fuerit mancipium, medietas substantiæ huius Hebræi fisco subiaceat, & libero reddito, qui per suam proditionem fuerit apud eum repertus, nihil sibi Hebræus de persona eius, vel peculio vltra defendat. Hanc ergo legem quam pietatis & religionis amore concepimus pro nostro populique nostri remedio, in perpetuum suffragante auctore domino valituram esse censemus. Successores quoque nostros legis huius instituta seruantes victrix Christi victores faciat dextera; & eius soliũ in veritate corroboret, cuius in hoc fidem inspexerit diuina clementia. Et licet huius legis prolatam sententiam a nemine temerari posse credamus: audacia tamen transgressoris, & non venerabiliter conuer30 santis, sit in hoc seculo ignominiosior cunctis hominibus, & vita illius eodem in tempore concidat: quod sinistræ partis assensum in tam nefaria cum voluntate perduxerit detestanda temeritas, tantumque obnoxius in æternum peccatorum mole detineatur, in quantum transgressus fuerit legis huius salubre decretum. Futuri etiam examinis terribile cum patuerit tempus, & metuendus aduentus domini fuerit reseratus, discretus a Christiano grege perspicuo ad læuam cum Hebræis exuratur flammis atrocibus, comitante sibi diabolo: vt vltrix flamma in transgressoribus æterna pœna desæuiat, & locuples remuneratio Christianis fauentibus hinc in æternum copiosa detur.

40

XV. FLS. GLS. RCDS. REX.

De interdicto omnibus Christianis ne quisque Iudæum quacunque factione atque fauore vindicare vel tueri pertemptet.

IN conclusione omnium præteritarum legum, quæ ad conterendam perfidiam Iudæorum tam nostra intentione quam præcessorum nostrorum studia decreuerunt, oportuit hanc nouissime legem ad robur soliditatis adiicere, & competenti munimento promissa ex ordine roborare. Postquam enim dedimus sacræ fidei profanis hostibus competens repudium, & cunctis † inuentionibus perfidorum posuimus exoriri terminum, debite compulsi sumus, & ea quæ concreta sunt solidare, & quæ solidata sunt pulchritudine venustare: vt quanto artifex viuacius expressit ingenium cogitationis in artem, tanto vigorem simul & decus adsumat qualitas formæ. Ne ergo quibuscunque adin50 uentionibus calliditas Iudæorum indesinenti persequenda conatu subrepat, aperiens profano iuri licentiam, hoc euidenter in legis huius decernitur sanctione: vt nullus de religiosis cuiuscunque ordinis vel honoris seu de palatii mediocribus atque primis, vel ex omnibus cuiuslibet qualitatis aut generis, aut principum vel quarumcunque potestatum, aut obtineat, aut subprimat animos Iudæos, siue non baptizatos, in suæ obseruationis detestanda fide & consuetudine permanere: siue eos qui baptizati sunt ad perfidiam ritumue pristinum quandoque redire. Nullus sub patrocinii nomine eos pro suæ prauitatis licentia conetur in quippiam defensare. Nullus quocunque argumento aut factione illis hanc defensionem conetur impendere, per quam liceat eis obuia san-

† adinuentionibus.

ctæ fidei & Christiano contraria cultui palam aut occulte aliquatenus attentare, nequiter proferre vel tangere. Quod si quispiam hæc præsumpserit temerare: si episcopus fuerit aut etiam ex cæteris clericis atque religiosis, vel certe ex cunctis laicis quisque deprehensus extiterit, à conuentu Catholicorum seclusus, & excommunicatione ecclesiastica ferietur, & quartæ partis omnium suorum bonorum amissione mulctabitur, quæ fisco non dubie quantocius connectetur. Dignum etenim est eos aliquandiu à fidelium Christi societate diuelli, & rerum dampno mulctari, qui apponunt Christi amorem & veritatis speciem consensu inimicorum eius detestabiliter impugnare: in legum transgressoribus illa immobiliter sententia permanente, quandiu piæ memoriæ Sisebutus Rex visus est in huiusmodi actione superiorem legem sanxisse. 10

XVI.

Placitum Iudæorum in nomine principis factum.

CLementissimo ac serenissimo domino nostro Recesuindo Regi, omnes nos Hebræi Toletanæ ciuitatis atque Hispaniæ gloriæ vestræ qui infra subscripturi vel signa facturi sumus. Bene quidem ac iuste nos meminimus compulsos fuisse, vt placitũ in nomine diuæ memoriæ Chintilani Regis pro conseruanda fide Catholica conscribere deberemus, sicut & fecimus. Sed quia perfidia nostræ obstinationis & vetustas parentalis erroris nos ita detinuit, vt nec veraciter in Iesum Christum dominum crederemus, nec Catholicam fidem sincere teneremus: idcirco nunc libenter ac placitè spopondimus gloriæ vestrę, tam pro nobis quàm pro vxoribus & filiis nostris, per hoc placitum nostrum, vt deinceps in nullis obseruationibus, in nullis incestiuis vsibus Iudaicis misceamus. Iudæis etiam nobis baptizatis nullo penitus execrando consortio consociemur. Non more nostro propinquitate sanguinis, vsque ad sextum gradum incestiua pollutione in coniunctione vel fornicatione iungamur: nõ coniugia ex genere nostro, aut nos, aut filii nostri, vel nostra posteritas vllatenus sortiamur: sed in vtroq; sexu deinceps Christianis iugali copula connectamur. Non circuncisionem carnis operemur, non pascha & sabbata cæterosque dies festos, iuxta ritum Iudaicæ obseruationis, celebremus. Non escarum discretionem vel consuetudinem teneamus, non ex omnibus quæ Iudæorum vsus & abominanda consuetudo vel conuersatio agit, aliquatenus faciamus, sed sincera fide, grato animo, plena deuotione in Christum filium Dei viui, secundum quod Euangelica & apostolica traditio habet, credamus, atque hunc confiteamur ac veneremur. Omnes etiam vsus sanctæ Christianæ religionis, tam in festis diebus vel in coniugiis & escis, quam in obseruationibus vniuersis veraciter teneamus & sinceriter amplectamur: nullo reseruato apud nos aut oppositionis obiectu, aut fallaciæ argumento, per quod aut illa quæ facere denegamus iterum faciamus: aut hæc quæ facere promittimus, minime vel non sinceriter compleamus. De suillis vero carnibus id obseruare permittimus: vt si eas pro consuetudine minime percipere poterimus, ea tamen quæ cum ipsis decocta sunt absque fastidio & horrore sumamus & comedamus. Quod si in his omnibus quæ supra taxata sunt, in quocunque vel minimo transgressores inuenti fuerimus, & aut contraria Christianæ fidei agere præsumpserimus, aut quæ congrua Catholicæ religioni promisimus, verbis aut factis implere distulerimus: iuramus per eundem patrem & filium & spiritum sanctum, qui est vnus in Trinitate & verus Deus, quia si ex nobis horum omnium vel vnus transgressor inuentus fuerit, aut nouis ignibus, aut lapidibus perimatur. Aut si hunc ad vitam gloriæ vestræ reseruauerit pietas, mox amissa libertate, tam eum quàm omnem rei ipsius facultatem cui volueritis perenniter seruiendam donetis: vel quidquid ex eo, vel ex rebus eius fieri iusseritis, non solum ex regni vestri potentia, sed etiam ex huius placiti nostri sponsione potestatem liberam habeatis. Factum placitum sub die XII. Kalendas Martias anno feliciter sexto regni gloriæ vestræ. In Dei nomine Toleto. 50

RCDS. XVII. FLS. GLS. † CIN. REX.

De Iudaizantibus Christianis.

SIcut deflendum est à Christianis eorum scelus, qui in Christo præuaricatores existunt: ita modis omnibus decernendum, vt nullus omnino veniam mereatur, qui à meliori proposito ad deterius declinasse cõuincetur. Quia ergo crudelis & stupẽda psumptio crudeliori debet extirpari supplicio: ideo legis huius edicto decernimus, vt quicun-

quicunque Christianus & præsertim à Christianis parentibus ortus, sexus scilicet vtriusque circumcisionem vel quoscunq; ritus Iudaicos exercuisse reppertus est, vel (quod Deus auertat) potuerit vlteriùs reperire, conspiratione & zelo Catholicorum tam nouis & atrocibus pœnis afflictus turpissima morte perimatur, quàm horrendũ & execrabile malum est, quod ab eo constat nequissimè perpetratum. Eorum verò bona sibi proculdubio fiscus adsumat: si heredes vel propinquos talium personarum facti huius error consentiendo commaculet.

III. TITVLVS.

10 DE NOVELLIS LEGIBVS IVDÆORVM, QVO & vetera confirmantur, & noua adjecta sunt.

XXVIII. *Vt episcopi omnes Iudæis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradãt; & vt professiones eorum vel conditiones in scriniis Ecclesiæ condantur.*

In Nomine Domini.

I. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

De commemoratione priscarum legum, quæ in Iudæorum transgressionibus promulgata sunt, atque de nouella confirmatione earum.

PERFIDA Iudaici erroris sæpe calliditas eo vehementius durescit in crimine, quo institutis contra se legibus nititur frequentius contraire. Et ideo posituri tot tantisque eorum erroribus nouitatis ordine leges, libet tamen illas primum à dominis & prædecessoribus nostris promulgatas in eorum transgressionem constitutiones intendere, & ordinatim præcedentium edicta retexere: vt ex hoc collata cum veteribus noua & vetera in his quæ recenter sunt edita confirmentur, vt condecet, & noua sic ordinentur, ne præterita citra rationem videãtur confundere: quo vniformis membri compago, ex vtriusque legibus ordinata, clara hic iustitiæ manifestatione eluceat. Si quod in præteritis legibus confirmatione sit dignum, quidve nouitatis edictu inconuulsibile censeatur, eo luce clarius pateat, quò complexa hic ex vtrisque veritas extiterit declarata. Et ideo in eisdem præcedentium legum statutis reperimus legum, quæ de omnium hæresum erroribus abdicandis promulgata consistit: in quali lege id abiiciendum emendandumque euidens ratio persuasit: vt si cuiuslibet hæresis permotus quisque insania contempserit ipsius legis in aliquo instituta, cuiuscunque sit generis ordinisve persona: si publica, peruersum dogma defensione vindicare voluerit, sub arduo erit pænitentiæ exilio relegandus: eius quoque bona in principis potestate consistant: qualiter si ipse peruersi erroris sectator corrigi vsquequaque destiterit, & ille ab exilii nullo modo reuocetur ærumna, & res eius, cui eas princeps conferre voluerit, inconuulsè deseruiant. Cæterum si quis ignorantiæ præcipitio deditus cuiuslibet erroris sectam aut corde tenuerit, aut verbis vendicare voluerit, vel factis quibuslibet ostenderit, ad Episcopum loci vel quemlibet sacerdotem se instruendum remittat, qualiter ab eo vna cum consensu Metropolitani formulam rectæ institutionis accipiat. Iam vero si ab his hæreticus quisquis ille commonitus vel instructus se distulerit corrigere, superioris sententiæ iacturam ordine superius adnotato sustineat. Idque in illos est latum, qui publica defensione aduersam nostræ fidei iudicauerint sectam. Denique ab hinc speciales relaturę sunt leges, quæ in Iudæorum sunt transgressionibus positæ: id de datis & confirmatis legibus supra Iudæorũ nequitiã promulgatis, siue de cũctis Iudæorũ errorib. generaliter extirpandis, & ne Iudæi more suo celebrẽ pascha, neq; vt more suo fœdus nuptiale copulare præsumant & vt carnis circuncisiones non faciant, neque more suo iudicent escas, ac ne quæstionem Christianis inscribant, neque contra Christianos testificentur: & ne Iudæus Christianum mancipium circuncidat. De mancipiis quoque Christianis, quæ à Iudæis vendita aut libertati tradita esse noscuntur, qualiter statũ libertatis obtineant, & vt nullo modo Iudæis mancipia deseruiant Christiana: de interdicto quoque omnibus Christianis, prohibetur ne quisque Iudæum quacũq; factione atq; fauore vindicare vel tueri pertẽptet, atq; de Iudaizantib. Christianis. Harũ igitur fortissimarum legum sententia in prędictorum Iudæorũ perfidiã promulgata, exceptis duobus subter adnexis capitulis, cæterisq; aliis quæ contraria inueniuntur, & his iustitię regulis, & his institutionib' nostris, omnia, vt dictum est iugi temporũ æternitate valitura censemus, & inreuocabili glorioso serenitatis nostræ oraculo confirmamus, atq; in tãtum eis consultum valitudinis robore celebriori porrigimus, in quantũ nil repugnans habuerũt, cum his quæ nouitatis nostræ sententia definimus. Nã in quibusdam ipsis legibus, q̃ nobis inconueniens videtur atq; contrarium, & duo interim inter cætera repugnantia rationi vel institutioni nostræ capitula cõtinet: quæ licet rẽpta vsq; hactenus nullo modo, nullius tamen vigoris deinceps valetudinẽ retinebũt. Illa siquidẽ in his sententiis prima est per q̃ Iudæis datur execranda licentia manumitti Christiana mancipia. Secundum sanè capitulum non solùm reprehensibile nobis videtur, sed impium, vbi totius vniuersitas culpæ ad vnius redigi-

redigitur dampnationem vindictæ. Nam quædam legis sicut culpatum habent diuersitates, non ita discretas in se retinent vltiones, sed permixta & cetera transgressorum ad vnius permittuntur legis pœnale iudicium. Nec secundum modum culpæ modus est adhibitus culpæ, cũ maior minorque transgresio, vnius non debeat multationis prædampnari supplicio: præsertim cum dominus in lege sua præcipiat. Pro mensura peccati erit & plagarum modus. Vnde lex ipsa quæ inscribitur de pœna qua perimenda sit trãgressio Iudæorum: quia Deus mortem non vult, nec lætatur in perditione viuorum pro eo quod in se peremptionem continet mortis, in nullo veræ valetudinis retinebit statum. Proinde iam nunc ad operiendum malitiæ caput, ad denegandum infidelitatis cõmen-
10 tum, ad perimendum profanationis elogium, alacri intentione procuram, nisu validæ oppugnationis obsistam, fortia in perfidis præceptionum tela obiiciam:

II.

De blasphematoribus sanctæ Trinitatis.

SI veritas sacri Euangelii prædicat, prolatum in fratrem contumeliæ verbum iudicio reum adsignat. Quanto magis peccantem in spiritum sanctum diuinæ animaduersionis sententia dãpnat, quod irremissibile hic & in futuro saluator ipse denunciat? Et ideo si quis Christi filii Dei blasphemauerit nomen, eiusque sacrum corpus & sanguinẽ aut contempserit sumendum percipere, aut perceptum visus fuerit reiecisse, vel quemlibet iniuriarum blasphemiam in sanctam dixerit Trinitatem, id est, in patrem, & filium,
20 & spiritum sanctum: tunc instantia sacerdotis vel iudicis, in cuius ciuitate, castro vel territorio hoc malum exortum fuerit, blasphemator ipse centenis decaluatus flagellis subiaceat, & ardua in vinculis constitutus perpetui exilii conteretur ærumna. Res tamen eius in potestatem principis redactæ manebunt, qualiter in iure eorum, cui eas potestas conferre elegerit, inconuulse persistant.

III.

Ne Iudæi, aut se aut filios suos, aut famulos baptismi gratiæ subtrahant.

CVm veritas ipsa petere, quærere & pulsare nos doceat, præmonens quòd regnum cælorum violenti diripiant: in nullo est dubium, quod ille indultæ gratiæ munus
30 abhorreat, qui ad eam procedere ardenti animo non festinet. Proinde si quis Iudæorũ, de his scilicet qui nondum sunt baptizati, aut se baptizare distulerint, aut filios suos vel famulos nullo modo ad sacerdotem baptizandos remiserit, vel se, suosque de baptismo subtraxerit, & vel vnius anni spatium post legem hanc editam quispiam illorum sine gratia baptismatis transierit: horum omnium transgressor, quisquis ille repertus fuerit, & c. flagella decaluatus suscipiat, & debitas multetur exilii pœna. Res tamen eius ad principis potestatem pertineant: qualiter si incorrigibilem durior eum ostẽderit vita, perpetua in eius, cui eas princeps largiri voluerit, potestate permaneant.

40 IV. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi more suo celebrent pascha, vel carnis circuncisionem exerceant, ne Christianum quemque à fide Christi dimoueant.

SI obstinata Iudæorum perfidia non tam figuris quàm veritati obseruantiam legis impenderet, nunquam gloriæ dominum crucifixissent. Pascha enim nostrum immolatus est Christus. Et si cordis nobis circumcisione gauderet, adumbratam illam corporis expoliationem nullo modo in carne exprimeret, propheta dicente: Circuncidimini domino, & auferte præputia cordium vestrorum. Vnde nos, non tam figuris prętereuntibus inhærentes, sed veritatis promissionibus certiores, id omnino obseruandum præcipimus: vt si quis Iudæorum ritu suo pascha celebrauerit, centenis verberatus flagellis,
50 & turpiter decaluatus exilio diutino mancipetur, & eius res fisco adsociandæ sunt. Illis verò qui carnis circuncisiones in Iudæis vel Christianis exercere præsumpserint: quisquis hæc aut intulerit alteri, aut fieri ab altero permiserit sibi, veretri ex toto amputatione plectetur, & res eius fisci iuribus sociandæ sunt. Mulieres tamen quæ aut circuncisiones exercere præsumpserint, aut circuncidendos quisque cuilibet circuncisori obtulerint: naribus abscisis, & rebus omnibus in principis potestate redactis lugebunt facinus suæ præsumptionis. Simili quoque & illi pœna plectendi sunt, qui Christianum vel Christianam a fide dimouerint Christi, vel ad ritũ Iudaicæ præuaricationis adduxerint.

V. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi sabbata cæterasque festiuitates ritu suo celebrare præsumant.

FIguris præeuntibus quempiam operum indesinenter exhibitiones impendere, quid est aliud quam veritatis amatorem non esse? Vnde reprobabile id dominus per prophetam insinuans ait: Neomenias, sabbata, & solempnitates veras odiuit anima mea. Ob hoc nobis, quibus Apostolico præceptum est ore, vt potius in nouitate spiritus, quã in vetustate litteræ ambulemus, id infidis fideli intentione præcepimus: vt si quis Iudæorum Neomenias, seu festiuitates tabernaculorum vel sabbata, ferias quoque vel cæterarum festiuitatum solempnitates & ritus, suo more peregerit, vel celebrare præsumpserit, & centenis decaluatus flagellis subiaceat, & exilii debita multetur ærumna. Bona quoque eius ad principem redeant: qualiter ea aut perfecte conuerso illi aliquando restituat, aut eo in malis perdurante, aliis quibus fas est, seruitura concedat. 10

VI. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt omnis Iudæus diebus Dominicis & prænotatis festiuitatibus ab opere cesset.

IN nullo est dubium illum manifeste fidei Catholicæ aduersari, qui reuerentiam diebus Dominicis non impendit. Vnde negatores vel disturbatores fidei nostræ iustissime insequentes, id religiosa sanctione iubemus: vt siue sit Iudæus, siue Iudæa, quodlibet opus ruraliter diebus Dominicis exercens, vel lanificia faciens, seu quascunque operationes in domibus, agris vel cæteris talibus agens, extra quam nobilium honesta Christianorum consuetudo permittit: præsumptor huius rei decaluatus verberibus cẽtenis subiaceat. Quod si forsitan serui eorum vel ancillæ in his, & talibus diebus reperiantur supradictis laboribus occupati, tunc & ipsi simili sunt sententia feriendi. Domini tamen eorum, si seruos suos promiserint talia agere, c. solidos auri fisco compellendi sunt reddere. Dies tamen ipsi qui ab iisdem Iudæis sollicita deuotione sunt obseruandi hi sunt: id est Festum sanctæ virginis Mariæ, quo gloriosa conceptio eiusdem genitricis domini celebratur. Item natalis Christi, vel circuncisionis, vel apparationis suæ dies. Pascha quoque sanctum, vel dies sacratissimi octauarum. Inuentionis quoque sanctæ crucis dominicæ festum, necnon & Ascensionis dominicæ diem, vel Pentecostem, seu etiam concurrentes toto anno dies Dominicos, religiosa Christi fide venerabiles. 20 30

VII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæi more suo diiudicent escas.

ILlud sane quod Iudæorum detestabilis conuersatio Iudaica superstitione pollutior, mundas ab immundis diiudicans escas, aliud adsumit, aliud reiicit, in quacunque huius obseruantia inuentus fuerit error, id est, vt aliter id faciat quam honesta Christiani moris est consuetudo: tunc iudicis instantia, in cuius territorio actum extiterit, turpiter decaluetur, & centenis verberibus feriatur. Huius sane legis omnimoda præceptionis integritas, sicut de escis, ita & de poculis obseruanda est, scilicet vt superioris iacturæ supplicium perferat. Simili quoque ordine & illi, qui a Christianis poculis se abstinere præsumpserint, patiantur. De escis tamen, id est de porcinis tantum carnibus, id discreta, nec remissa pietate decernimus: vt quicunque ex illis de suillis forsan carnibus vesci penitus abhorrescunt: si forte natura fastidiente refugiunt, & non more illo peruersitatis hoc ipsum diiudicantes contemnunt, presertim si in ceteris operibus Christianis similes habeantur, & Christianitatis ab eis non defuerit votum, atque omnimodę operationis studium: tunc hi tales, qui fideles in reliquis conuersationibus approbantur, pro hac sola reiectione suillarum carnium ad iacturam legis superius comprehensam teneri non poterunt. Quia valde videtur æquitati contrarium, vt quos manifesta operum Christi nobilitat fides, pro sola reiectione vnius cibi teneantur notabiles. 40 50

VIII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi ex propinquitate sui sanguinis connubia ducant, & vt sine benedictione sacerdotis nubere non audeant.

NVlli Iudęorum in vtroque sexu permittimus ex propinquitate sui sanguinis, vel vxoris suę, atque etiam virorum, iuxta legem quę in Christianis est lata, vsque ad sextum generis gradum connubia ducere, vel incestum macula operari. Huius igitur

fœda

fœdæ permixtionis illecebra tali multabitur pœna, vt separati ab inuicē, & centena publice decaluati flagella suscipiant & exilio relegati sub pœnitentia maneant: eorumque bona ad filios, quos de præcedenti coniugio habuerint, redeant. Si tamen & ipsos aut in nullo Iudaicæ præuaricationis maculauerit noxa, aut nulla incesti venationis sordidauerit macula. Quod si aut nullos habuerit filios, aut animos, vt dictum est, vel Iudaicus inuoluerit error, vel incesti fœdauerit natio: tunc facultas prædictorum omnimoda in principis potestate consistat, qualiter principali discretione res ipsa aut in Christianis eorum hæredibus concessa permaneat: aut si hæredes huiusmodi dignitatis defuerint, fisco nostro sociata deseruiat. Illud tamen modis omnibus obseruandum fore præcipimus: vt si quis Iudæus, siue Iudæa nouiter nuptiale festum celebrare voluerint: non aliter quàm cum præmisso dotis titulo, quod in Christianis salubri institutione præceptū est, vel sacerdotali benedictione intra sinum sanctæ Ecclesiæ percepta, coniugum cuiquam ex his adire permittimus. Quod si vel sine benedictione sacerdotis quisque Hebræorum nouiter coniugium duxerit, vel solempnitatem legis pro dotali titulo in quocunque transcenderit, aut c. principi solidos coactus exsoluat, aut centum publicè verberatus flagella suscipiat. Hæc scilicet dampna vel verbera sigillatim vnusquisque percipiat: videlicet tam ille qui nupsit quàm ea quæ nupta est, vel etiam parentes eorum vnusquisque pro se iacturam legis huius suscipiet.

IX. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæi religioni nostræ insultantes sectam suam defendant, ac ne à fide refugientes alibi se transducant, & ne quislibet refugientes eos recipiat.

IAm sanè si quis Iudæorum palam vel occulte religioni nostræ Christianæ insultare præsumpserit, si quis etiam Christianam fidem verbis subuertere, aut sectæ suæ nisus fuerit defendere vanitatem, nec non quisquis disciplinam fidei Christianę refugiēs, aut in terram nostri regiminis se occultandum iniecerit, aut in aliis partibus se latitandū transduxerit: si quis etiam huiusmodi transgressoribus latibulum in quocunque præbuerit, aut eius fugæ conscius fuerit: cunctorum omnium capitulorum quisquis ille fuerit transgressor inuentus, & centenis decaluatus multabitur plagis, & reb. eius in principis potestatem redactis, exilii conteretur ærumnis.

X. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Christianus à Iudæo quodcunque munus contra fidem Christi accipiat.

QVam sit extraneum à Christianæ fidei regula, qui defensorem se veritatis insimulat, & veritatem ipsam munerum acceptione commaculat, audiat contra se Prophetam dicentem: Pro eo quòd vendidistis argento iustum, & pauperem pro calceamento: ecce ego stridebo super vos, sicut stridet plaustrum onustum fœno, & peribit fuga à veloce, & fortis non obtinebit virtutem suam, & robustus non saluabit animam suam, & tenens arcum non stabit, & velox pedibus suis non saluabitur, & ascensor equi non saluabit animam suam, & robustus corde inter fortes nudus effugiet. Quis enim hic venditus argento iustus accipitur, vel pauper pro calceamēto, nisi vnigenitus filius Dei patris, cuius innoxius sanguis xx. olim à Iudæis taxatus argenteis, cotidie venundatur ab illusoribus veritatis? Et ideò sunt quidam ex fidelium numero, qui quasi zelo fidei Iudæorum culpas se detegere vel plectere valida intentione promittant, quos tamen deprauat solitæ cupiditatis illecebra. Nam si talibus quodcunque forsan fuerit à perfidis in munerum collatione oblatum, illico reticescunt, & errores talium, quos vindicare & detegere ante præmissum sibi beneficium nitebantur, percepto miserabili quæstu impunitos transire permittunt. Vnde nulli Christiano licebit cuiuscunque sit generis, aut dignitatis, ordinis, siue personæ, siue ex religiosis, siue etiam ex laicis, quodcunque beneficium contra fidem Christi, à quolibet Iudæo vel Iudæa, siue etiam per eorum internuntios, quodcunque sibi illatum accipere, neque se ob talium vindicationem contra regulas fidei Christianæ oblatis sibi præmiis implicare. Si quis autem qualibet beneficirorum exhibitione corruptus, aut agnitos errores Iudæorum celauerit, aut, ne prauitas talium feriatur, quolibet modo obstiterit, & antiquis patrum regulis erit obnoxius, & tantum in duplo fisci erit partibus illaturus, quantum à Iudæo quisque ille accepisse fuerit comprobatus.

XI. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæi libros illos audeant legere, quos Christiana fides repudiat.

ILlis commodare lectionibus sensum, quibus fas non est præbere assensum, impietatis est potius quam pietatis indicium. Et ideò si quis Iudæorum libros illos legerit vel doctrinas attenderit, siue habitos in domo sua celauerit, in quibus malè contra fidem Christi sentitur, & publicè decaluabitur, & centenorum flagellorum verberatione plectetur. Qui tamen cautionis vinculo alligabitur, ne vnquam talium libros vel doctrinas apud se aut habere præsumat, aut attendere audeat, aut studiis meditandi assumat. iam verò si post emissum placitum quodcunque tale repetere temptauerit, & decaluatus centenis flagellis subiaceat, & amissis rebus sub perpetui exilii conteretur ærumna: vt quia iam secundò visus est erroris sui iterasse vestigium, perenniter illis res eorum deseruiant, quibus principali fuerint collatione concessa. Hæc & similia illi percipient, qui quemlibet infantium talia præsumpserint docere, id est, vt doctor ipse iniquitatis in prima transgressionis fronte deprehensus, & centenis subiiciatur decaluandus verberibus & placiti sui polliceatur cautione se talia vlterius neminem debere docere. Quòd si primæuæ huius sponsionis maculans fidem contingat illi ea quæ abiecerat repedare, omni eius facultate in principis potestate redacta ipse decaluatus, centenisque verberibus adiudicatus perpetuo erit exilio relegãdus. Infantes tamen ipsi vel pueri tũc erunt à supradictis dampnis atque verberibus alieni, si hanc perfidię doctrinam intra x. annos ætatis suæ positi meditasse fuerint visi. Cæterum si post exemptos decem annos quisquis illorum talia attendere vel meditari præsumpserit, superioris constitutionis dampna vel verbera ordine superius adnotato sustineat.

XII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Ne Iudæis mancipia seruiant vel adhæreant Christiana.

IMportabile satis Christiano, cui videri debet flagitium vt gens Iudaica, contra dominum rebellis semper & impia, Christiana mancipia suis habeat seruitiis religata: & versa vice religionis nostræ honorabile Christi membrum humilietur ante filios perditorum; & portio dicata Christo per lauacrum, perfidorum obsequiis subiugetur. Sicque corpus Christi videatur obsequi Antichristi ministris: cùm præpostero ordine ipsi qui nostram oppugnant moribus fidem, obsequentes habent ad impietatem famulos fidei nostræ. Proinde legem illam quæ à glorioso præcessore nostro diuæ memoriæ Sisebuto rege est edita, in huiusmodi causis tenendam esse sancimus, & omnem textum legis ipsius, excepto vbi mortis vltio ponitur, glorioso serenitatis nostræ oraculo confirmamus: qualiter iuxta prædictæ legis edictum, vbi transgressores legis ipsius, successores scilicet regni, sub perpetua maledictionis censura obstrinxit. Nullus ex Iudæis mancipium Christianum habere præsumat, nec quidquam contra eiusdem legis monita agere præsumat, excepto hoc vno cum eiusdem Iudæis penitus non licebit secundum quod lex ipsa permittit, vt Christianum mancipium Iudæus audet manumittere. Quia valde indignum est, vt quos cœnosa seruitus perfidiæ maculat, libertatis titulum Christianis imponant. Non enim est consequens, vt tenebræ lucem obnubilent, aut seruitus prærogет libertatem, præsertim cum hoc in primęua tantummodo editione legis ipsius, cum ad fidem primitus vocarentur, illis videatur fuisse concessum. Nunc verò Christianum quemquam mancipium manumittere omnino non poterunt, quia contra legis ipsius edictum, vt verè vtiq; transgressores Christiana habere mancipia cõprobantur, quibus sufficiat si pro præteritis transgressionibus non damnentur. Nam modò illis hæc licentia penitus denegatur: quia contra interdicta legum, & Canonum agere præsumpserint. Hoc tantum illis more concedimus pietatis, vt à primo anno regni nostri, id est à Kal. Feb. vsque ad sexagesimum diem habeat quisque ille Iudæus iuxta tenorem prædictæ legis licentiam Christiana venundare mancipia, non tamen sine cognitione sacerdotum vel iudicum, ad quorum territoria pertinere noscuntur: ne & hi qui venundandi sunt, dampna mortis perferant vel salutis, & his qui venditores existunt, locum agendæ fraudis vel inferendæ repediant vltionis. Iam verò à prædictis Kalendis transacto sexagesimo die nulli Iudæorum licebit mancipium Christianum habere, non ingenuum, non etiam seruum. Sed post peractum huius temporis spatium, id est sexaginta dierum apud quemcunque Iudęum mancipia Christiana repperiantur, cum collato

lato sibi à dominis suis peculio per huius nostræ legis edictũ liberi erũt modis omnib. permansuri, si tamen se violenter a dominis suis obcelatos esse probauerint. Iudæi tamen ipsi qui expleto temporis supradicti spatio tenere, seu habere, vel occultare siue celare mancipia Christiana præsumpserint, aut etiam aliis quibuslibet modis hanc sanctionem serenitatis nostræ implere distulerint: aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut si viliores personæ fuerint, & non habuerint vnde componant, centena decaluati flagella suscipiant.

XIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

10

Si se Iudæus Christianum esse testetur, & ob hoc non velit reiicere à se mancipium Christianum.

SI quorundam Iudæorum fraudulenta subtilitas, cauens quæstum rei suæ amittere, Christiano more se intimet conuersari, & ob hoc dicat non se amittere debere Christiana mancipia, quia & ipse Christianam videatur ducere vitam: his ordinibus comprobandum est, quo nec astuta fraus excusationem obtendat, nec sincera cõuersio, casum cum cæteris pereuntib. perdat. Ac per hoc id omnimodo sanctione decernimus, vt omnes Iudæi per vniuersas regni nostri prouincias cõstituti ab anno primo regni nostri, Kal. scilicet Feb. vsque in superuenientibus præsentis anni Kal. April. aut vendendi Christiana mancipia iuxta præmissæ legis ordinem licentiam habeant, aut si ea apud se retinere voluerint, his ordinibus se Christianos ostendant. Concedimus enim eis, id

20 est his tantum de quibus euidens periurii suspicio non habeatur, vt habeant lx. dierum vsque in Kal. præsentis anni Aprilibus salutare spatium, in quo possint qui ex illis saluandi vel Christianæ fidei aggregandi sunt, ad Episcopos locorum concurrere, & manus suæ signis, vel subscriptionibus roborata illis suæ professionis fœdera publicare: in quas professiones id curabit quisque ille innectere, quia ritus omnes Iudaicos abneget, & in nullo sequatur sectam præuaricationis antiquæ. Et quia ex toto corde pristinos errores relinquens ad fidem religionis conuersus fuerit Christianæ, cum symboli quoque interpositione, & quod vltra ad vomitus sui nullo modo reuertatur errorem, vel cætera secundum conscriptum professionis ipsius ordinem, quem post hanc legem curauimus adnotare. Has sanè professiones ne nudis tantummodò verborum promissio-

30 nibus proferant, & aliud verbo promant, aliud corde retineant, sicque in eorum promissis simulatio potius, quam veritas locum suum inueniat: sollicita Episcoporum, iudicumque instantia, illi ipsi, qui superioris professionis suæ patefecerint votum, allatis cõditionibus iurare debebunt, quia quæ eorum professio continet sincero & non maculato corde profiteantur se donec aduixerint conseruare. Sicq; fiet vt hi tales, quos & professio cum operis effectu dignos esse probauerint, & iurisiurandi pollicitatio deuotos fore monstrauerit, possint, vt pote Christiani, Christianorum mancipiorum seruitiis vti. Nam non aliter poterunt Christiana mancipia illorum dominio subiugari, nisi & ipsi euidenter comprobentur verissimi Christiani, & frequenter Christianorum socie-

40 tate coniungi. Iam vero qui post datam professionem reddito sacramento iuxta superiorem ordinem, Christianum se esse deuouerit, & in quolibet ritu Iudaicæ sectæ cultor ac promissionis suæ transgressor esse reperiatur, quia & nomen domini Dei sui ausus est profanare, & Iudaici erroris cœno polluere, amissis rebus omnibus, & in principis potestatem redactis, & c. flagella decaluatus suscipiat, & exilii debita pœna conteratur. Illos tamen qui obdurato corde, obstinatione malitiæ interclusi, infra dierum numerum superius constitutum, aut professiones suas publicare destiterint, aut extra prædictum tempus Christianum mancipium habere præsumpserint, ad damnationem præmissæ legis, quæ de Christianis mancipiis lata est, vt Iudæis non seruiant, teneantur obnoxii: id est, vt aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittant, aut, si viliores

50 personæ fuerint & non habuerint vnde componant, centena decaluati flagella suscipiant. Mancipia tamen Christiana, quæ retinere apud se contra legum vetita præsumpserunt, quia se ipsa prædicti temporis spatio Christiana fuisse non prodiderunt, in eorum seruitio quibus à Rege donati fuerint, seruituri perpetualiter permanebunt.

XIIII.

Professio Iudæorum, quomodo vnusquisque eorum ad fidem veniens, † indiculum professionis suæ conscribere debeat. † indicium

EGo ille abrenuncio omnibus ritibus & obseruationibus sectæ Iudaicæ, abomi-

nans in toto solemnitates vel ceremonias siue obseruationes omnes quas in præteritis obseruaui vel tenui. Ita vt deinceps nihil de ritu vel celebritate earundem obseruationum exerceam, nihil de vsu præteriti erroris assumam, id est, vt nec affectu talia quæram, nec opere quodcunque tale perficiam. Proinde abrenunciatis his omnibus quæ Christianitatis doctrina abominatur & prohibet.

Credo in vnum Deum, patrem omnipotentem, factorem cæli & terræ: visibilium omnium & inuisibilium conditorem. Et in vnum dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitum, ex patre natum ante omnia sæcula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Natum, non factum, homousion patri, hoc est eiusdem cum patre substantiæ, per quem omnia facta sunt, quæ in cælo, & quæ in terra. Qui propter nos & propter nostram salutem descendit de cælo. Et incarnatus est de spiritu sancto, & Maria virgine. Homo factus. Passus sub Pontio Pilato. Sepultus. Tertia die resurrexit. Ascendit in cælos, sedet ad dexteram patris. Iterum venturus in gloria iudicare viuos & mortuos. Cuius regni non erit finis. Credo & in spiritum sanctum dominum & viuificantem. Ex patre & filio procedentem. Cum patre & filio adorandum & glorificandum. Qui locutus est per prophetas. Vnam Catholicam atque Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum baptisma in remissionem peccatorum. Expectans resurrectionem mortuorum. Vitam futuri sæculi.

Hæc quæ in huius Symboli fidem a me præmissa sunt veraciter credens, fideliter retinens, & cum toto mentis meæ affectu amplectens, promitto vt nullo vnquam tempore ad vomitum superstitionis Iudaicæ redeam. Nunquam obseruationes vel ceremonias, quas Iudæi soliti sunt custodire, amodo aut opere impleam, aut cordis affectu retineam, abnegans in toto Iudaicam sectam, respuens in toto Iudæorum perfidiam, abiiciens quidquid Christianam fidem impugnat, & ita me abinceps veraciter in sancta Trinitate profiteor credere: vt Christiano more deinceps viuere debeam, & Iudæorum amodo consortia fugiens cum honestis Christianis me semper adiungam, qualiter siue cum illis siue absque illis Christianos semper cibos accipiam, & ad Ecclesiam Dei, vt vere fidelissimus Christianus, deuotissime & frequentissime concurrere debeam. Sed & in festiuitatibus Dominicis, siue etiam in Martyrum festis, quas Christianæ religionis pietas obseruandas decreuit, ita promitto eas ipsas festiuitates deuotè suscipere, & cum summo amore amplecti, & in his ipsis diebus semper cum Christianis honestissimis interesse, sicut honesta & pia Christianorum consuetudo id facere vel suscipere consueuit. Facta est fidei vel credulitatis meæ professio sub die vel anno Regis.

XV.

Conditiones Iudæorum ad quas iurare debebunt hi qui ex eis ad fidem venientes professiones suas dederint.

IVro primum per Deum patrem omnipotentem, qui dixit, per memetipsum iurabitis, & non periurabitis nomen domini Dei vestri, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & mari posuit terminos dicens: vsque huc venies, & hic confringes tumentes fluctus tuos: qui dixit cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum. Qui primum Archangelum superbientem de cælo proiecit: ante cuius conspectum adstat omnis exercitus Angelorum cum tremore: cuius aspectus arefecit abyssos & indignatio tabescere montes facit. Qui primum hominem Adam in Paradiso constituens, ei præceptum dedit, ne de vetito pomo comederet ligni, quo degustato, & de paradiso est proiectus, & catenæ præuaricationis vinculo se vna pariter cum genere humano adstrinxit. Qui Abel sacrificium libenter accepit, & Cain indignum iuste reprobauit. Qui Enoch in huius vitæ corpore in paradiso conseruans cum Helia, in extremo huius sæculi fine morituros ad medium reducturus est. Qui Noe cum vxore & tribus filiis, cum vxoribus vel animalibus aut volatilibus atque reptilibus in archa tempore diluuii conseruare dignatus est, per quod vnumquodque genus recuperaretur. Qui de Sem filio Noe, Abraham & omnem Israeliticum populum propagare dignatus est. Qui Patriarchas & Prophetas elegit, & benedixit Patriarchis Abrahę, Isaac, & Iacob. Per eum qui sancto Abrahæ promisit dicens, in semine tuo benedicentur omnes gentes, dans ei signum circuncisionis in fœdere sempiterno. Iuro per eum qui Sodomam subuertit, & vxorem Loth aspicientem retrorsum in salis conuertit statuam: & per eum qui luctatus est cum Iacob, & tangens neruum eius claudicare eum fecit, & dixit, Non vocaberis Iacob, sed Israel. Iuro & per eum qui Ioseph liberauit de manu fratrum suorum, & eum gratiosum in oculis Pharaonis fecit, vt per eum a fame saluaretur omnis Israel. Iuro & per eum qui Moysen de aquis liberauit, & ei in rubo igneo apparuit: quiq; per manum

manum ipsius Moysi decem plagas Ægyptiis intulit, & populum suum de seruitute Ægyptia liberauit, & per mare rubrum per siccum eos transire fecit, vbi contra naturam fluentis elementi, tamquam murus aqua se solidata exhibuit. Iuro per eum qui Pharaonem & exercitum eius in mari rubro demersit. Iuro per eum qui per diem in columna nubis populum Israeliticum, & per noctem in columna ignis præcessit. Iuro per eum qui Moysi montem Sinai fumigare fecit, vidente populo Israel. Iuro per eum qui Aaron sibi primum elegit sacerdotem, & eius filios in tabernaculo igne consumpsit, quare ignem alienum ausi fuissent offerre coram domino. Iuro per eum, qui Dathan & Abiron suo iusto iudicio, vt eos viuentes terra absorberet, iussit. Iuro per eum, qui
10 amaras aquas immixtione ligni in saporem dulcedinis commutauit. Iuro per eum, qui sitienti populo Israelitico in Horeb percutiente Moyse virgam in petra immensas aquarum inundationes exhibuit. Iuro per eum, qui XL. annis populum Israeliticum in eremo pauit, eorumque vestimenta, ne vsu attererentur, integra vsquequaq; seruauit. Iuro per eum qui irreuocabili iussu decreuit, nequis de filiis Israel in terram repromissionis intraret, ob hoc scilicet, quare verbis domini non credidissent, exceptis Iesu Naue & Caleph, quos illuc intraturos prædixit. Iuro per eum qui præcepit Moysi, vt erecta manu sua contra Amalechitas victor populus Israeliticus existeret. Iuro per eum, qui patres nostros per manum Iesu Naue Iordanis fluuium transire iussit, & vt XII. lapides de eodem fluuio in testimonium tollerentur, instituit. Iuro per eum, qui omni
20 Israeli vt transito Iordane lapideis cultris circumciderentur præcepit, & per eum qui muros ciuitatis Hierico subuertit. Iuro per eum, qui Dauid regni gloriam decorauit, & de manu Saul vel filii sui Absalonis eum eripuit. Iuro per eum qui ad orationem Salomonis nebula templum repleuit, & suam inibi benedictionem infudit. Iuro per eum, qui Heliam Prophetam per turbinem in currum igneum à terra subleuauit, & cælorum sedibus intulit. Et per eum, qui ad orationem Helisei percusso pallio Heliæ aquas Iordanis diuisit. Iuro per eum, qui omnes suos Prophetas suo sancto spiritu repleuit, & qui Danielem a rabidis & immanissimis leonibus liberauit. Iuro per eum, qui tres pueros in camino ignis ardentis sub oculis Regis infesti conseruare dignatus est, qui tenet clauem Dauid, & claudit quod nemo aperit, & aperit quod nemo clau-
30 dit. Iuro per eum, qui omnia mirabilia & virtutes & signa in populo Israel vel in aliis gentibus fecit. Iuro & per sacra X. præcepta legis. Iuro & per Iesum Christum filium Dei patris: sanctumque Spiritum, qui est in Trinitate vnus & verus Deus: & resurrectionem domini nostri Iesu Christi, eiusque ad cælos ascensionem, & gloriosum, ac terribilem eius aduentum in quo venturus est iudicare viuos & mortuos, mitis apparens iustis, terribilis autem impiis. Atque eius venerandum corpus, & pretiosum eius sanguinē, qui cæcorū oculos aperuit, surdos audire fecit, paraliticos ad sua mēbra reduxit. Qui linguas mutorum resoluit, dæmonio vexatos sanauit, claudos currere fecit, & mortuos suscitauit, qui super aquas pedibus ambulauit, & Lazarum morte resolutum, cum iam putredine se caro soluisset, vitæ ac saluti restituit, & in gaudium la-
40 mentum mutauit. Qui est factor sæculi, lucis principium, salutis auctor. Qui mundum ortu suo illuminauit, passione sua redemit, qui solus inter mortuos liber fuit, & à morte teneri non potuit. Qui tartarea claustra comminuit, & de inferno beatorum animas potentiæ suæ maiestate eripuit. Qui deuicta morte carnem, quam de terris assumpsit, in cælum post mundi victoriam deportauit, sedens ad dexteram Dei patris omnipotentis, accipiens ab eo æterni regni potestatem. Iuro etiam & per omnes cælestes virtutes, & per omnium sanctorum & Apostolorum reliquias, siue & per quatuor Euangelia, quæ superpositis his conditionibus in sacrosancto altario illo, quod manibus meis contineo vel contingo: quia omnia quæcumque in professione mea renotanda curaui, vel colligere potui, quam tibi domino meo illi illius sedis episcopo
50 manu mea subscriptam dedi, sinceriter totam inibi dixi, & sub nullo argumento vel fraude ea quæ in professione comprehensa sunt protuli: sed omni sinceritate sicut eadem professio continet, & omnes ritus vel obseruationes abinceps Iudæas abnegaui, & omni cordis mei intentione in sanctam Trinitatem crediturus sum, & numquam in nullo ad pristini erroris mei vomitum rediturus sum, aut consortio Iudaici erroris sociandus: sed in his omnibus & per omnia Christiano deinceps more viuens, & Christianorum participium habiturus sum, & quidquid in eadem professione, quam de sanctę fidei obseruatione conscripsi, comprehensum esse dignoscitur, omni fidei puritate custodiam, qualiter iuxta Apostolicam traditionem vel sacri Symboli regulam deinceps viuere debeam. Quod si in aliquo aborbitans, aut sanctam fidem

maculauero, aut ritus Iudaici sectam in quocumque obseruare intendero, seu si vos in quocumque per huius iuramenti mei promissionem illusero, vel sub specie cuiuslibet iuramenti ea quæ promisi, non ea intentione perfecero, sicut a vobis me profitente, audita vel intellecta sunt: veniant super me omnes maledictiones legis, quæ in contemptores mandatorum Dei ore domini promulgatæ sunt. Veniant etiam super me, & super domum meam, & filios meos omnes plagæ Ægypti & percussiones eius, & ad terrorem cæterorum ita iudicium Dathan & Abiron superueniat, vt viuentem me terra deglutiat. Sicque postquam hac caruero vita æternis ignibus mancipandus sim, habitatoribus Sodomæ & Iudæ particeps in pœnali supplicio comburendus: vt dum ante tribunal metuendi iudicis & gloriosi domini nostri Iesu Christi peruenero, in ea parte adnumerer, quibus idem terribilis & gloriosus iudex minando dicturus est. Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo & angelis eius. Latæ conditiones sub die.

XVI. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

De Christianis mancipiis Iudæorum, quæ se non prodiderunt Christiana, siue de publicatoribus eorum.

HEbræorum mancipia religionis sanctæ titulo consecrata, si dominorum suorum qualibet persuasione illecta, abinceps nullo modo se fuisse prodiderint Christiana, qualiter sub eorum dominorum suorum iugo persistunt, taliter indultæ libertatis religati catena modis omnibus tenebuntur. Hi tamen per quos hoc fuerit manifeste decretum, si & ipse Iudæus fuerit, & Iudæi cuiuslibet seruus extiterit, conuersus ad Christi fidem in libertate persistat. Sin autem quilibet ex Christianis hoc prodiderit factum, quinque solidos per vnumquodque mancipium Christianum accipiet, ab eo scilicet, qui eos apud se post data hæc decreta conuictus fuerit tenuisse.

XVII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Ne Iudæi à quolibet potestate accepta extra regiam ordinationem Christianum quemque imperare, plectere vel distringere audeant.

NVLLVS Iudæorum à primo anno regni nostri, id est, à die quinto Iduum Ianuariarum, vllam administrandi, imperandi, distringendi, coercendi vel plectendi curam vel potestatem super Christianos exerceat: excepto si princeps aliqua vtilitatis publicæ id fieri permiserit causa. Si quis autem Iudæorum accepta à quolibet potestate, Christianum quemcumque distringere, plectere, coercere vel in eum desæuire præsumpserit; aut quicquam ei contra legum vetita, aut excogitata quæ in lege non sunt inferre temptauerit: aut medietatem rerum suarum fisco sociandam amittat, aut si nullis fultus fuerit rebus, c. decaluatus flagella suscipiat. Illi tamen qui hanc eis potestatem super Christianos exercere permiserint: si nobilis qui hoc fecerit persona extiterit, decem libras auri fisco coactus exsoluat: minimæ tamen vilioresque personæ, v. libras auri fisco persoluendas amittant. Quod si non habuerint vnde componant, centenis decaluati flagellis subiaceant.

XVIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Vt Iudæorum serui necdum adhuc conuersi si ad Christi gratiam conuolauerint, libertate donentur.

CVm vas electionis Paulus Apostolus prædicet dicens, siue per occasionem siue veritatem, dum modo Christus adnuntietur, salubre satis est votum, si sicut fideles libertatis prouocamus ad gratiam, ita infidelibus præbeamus occasionem veniendi ad vitam. Et ideo si quis Iudæorum seruus & seruituti eorum implicatus & moribus, ad Christi gratiam conuolare desiderat, nullius eum seruitutis catena retineat: nul-

nullus huic tali resistat: nullum a quolibet fidei offendiculum habeant: sed mox vt se & professione & iusiurandi attestatione Christianum ostenderit, & dominorum suorum præuaricationes manifeste prodiderit, ab omni seruitutis catena illico solutus, cum omni etiam peculio à domino suo dimissus, libertatis erit effectibus contradendus. sicque proueniet, vt in omnibus omnino rebus ordo ille omnis in eum impleatur, qui de Christianis mancipiis est constitutus.

XVIIII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt Iudæi administratorio vsu sub ordine villicorum atque actorum Christianam familiam regere audeant, & de dampnis eorum qui his talia ordinanda iniunxerint.

SI quis Iudæorum à quolibet ex laicis commissam curam, vel potestatem supra Christianos acceperit, i. vt Christianis familiis præsit: quidquid administrationis suæ cura visus fuerit imperare, totum fisco adplicare debebunt. Ita vt ipsi qui hanc administrandi susceperint curam, & c. flagella decaluandi suscipiant, & medietatem rei suæ fisco sociandam amittant. Sane si Episcopus, vel quislibet ex sacerdotibus vel ministris, clericis quoque vel monachis, administrationem Ecclesiasticæ rei illis supra Christianos explendam iniunxerit: quantum id ipsum fuerit quod imperandum eis præceperint, tantum de bonis proprietatis suæ fisco nostro adplicandum amittant. Quod si rebus expoliatus extiterit, exilio subiacebit: quo diutius detritus pœnitentiæ dampnis discat, quam sit impium, infidos fidelibus præponere Christianis.

XX. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt Iudæus ex aliis prouinciis ad regnum nostrum pertinentibus veniens, Episcopo loci vel sacerdoti se præsentare non differat, vel quæ huic in toto obseruare conueniat.

SI quis Iudæorum de alia ciuitate vel prouincia nostræ gloriæ oriundus quolibet loco successerit, episcopo vel sacerdoti, siue iudici loci ipsius scilicet præsentare debebit: nec à sacerdote illo tamdiu est recessurus, quamdiu sabbata, ritusque cæteros atque festiuitates, quæ illi è vicino possunt occurrere, incontaminatus videatur sacerdotali testimonio transegisse: ne dum variis huc illucque per loca cursibus promouetur, erroris sui repperiat in quocumque latibulum. In ipsis tamen diebus, in quibus eos quolibet loco remorari contigerit, conuersationem cum Christianis probatissimis habituri sunt: qualiter cum illis & cibos sumere, & participationes communionis Christianæ videantur habere. Consursum tamen in ipsis diebus, quos ritus sui more vti soliti sunt, ad Ecclesiam, ad Episcopos vel sacerdotes habebunt, qualiter eorum semper salutaribus monitis instruantur. Quod si forte placitorum innodatione se esse asserant inligatos, vel cuiuslibet ineuitabilis necessitudinis causa constrictos, quo illos non liceat diutius immorari: tunc corā sacerdote loci ipsius ad quē accesserant relaxati, placiti sui sponsiones promittant, vbi occurrentes per viam festiuitates vel sabbata ritus sui, sine testimonio sacerdotali non transeant. Ipse quoque sacerdos loci epistolas manu sua subscriptas eisdem sacerdotibus, per quos se Iudæus quisquis ille transiturum dixerit, distinabit: vt euacuata omni fraudis suspicione, tam stantes quam properantes eos districtio religiosa coerceat. Si quem autem eorum aliter egisse contigerit, tunc Episcopo loci ipsius vel sacerdoti, vna cum iudice potestas tribuatur centenis eos verberare flagellis. Nec aliter eos ad propria redire permittimus, nisi cum epistolis Episcoporum vel sacerdotum, in quorum territorium visi fuerint accessisse: in quibus tamen epistolis sollicite dierum summa notabitur, id est, & quo die ad Episcopum ipsius ciuitatis accesserint, & in quot diebus apud eum ipsum eos remorari contigerit, vel quo die de eo ad propria reuersuri exierint.

XXI. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Qualiter concursus Iudæorum diebus institutis ad Episcopum fieri debeat.

OMnis Iudæorum conuentus, in quibuscumque locis vel territoriis habitare videntur, ad episcopum loci vel sacerdotem, diebus sabbatorum, vel cæterarum festiuitatum quas celebrare solent, concurrere & conuenire debebit, ne in his & talibus diebus concessæ sibi licentiæ vacatione vsuri sint: sed quamdiu excursus dierum ipsorum pertranseat, quorum de celebritate suspiciones verentur, alibi citra sacerdotis sui * conibentiam nullo modo mouebuntur. Diebus tamen sabbatorum concursus eorum, & lauacro nitidus, & perceptione benedictionis deuotus, ad Episcopum vel sacerdotem semper est peruenturus. Sane in locis illis vbi sacerdotalis præsentia defuerit, concursus eorum omnis vel conuersatio, aut cum iudicibus, aut cum Christianis honestissimis erit: qualiter sic eorum societati inhæreant, vt audenter de eorũ conuersatione bonum perquisiti testimonium dicant. Mulieres sane Iudæorum, coniuges scilicet atque etiam filiæ, in præmemoratis omnibus festiuis diebus, quibus errore proprio abutuntur, nec vllius erroris nec peruersitatis repperiant locum. Id omni modo obseruabitur, vt viris earum præsentibus prouida in eis episcoporum vel sacerdotum ordinatio fiat: vt quemadmodum viri earum de præsentia se sacerdotali non differunt, ita & ipsæ per excursum omnium dierum ipsorum electione sacerdotum, atque pontificum, cum quibus, vel qualibus honestissimis feminis commorari debeant ordinentur. Si quis autem huic præceptioni visus fuerit euenire contrarius, publica decaluatione turpatus, centenorum flagellorum erit suppliciis feriendus. Id tamtum præcipue obseruandum est, ne quorumdam sacerdotum carnalium corda dum vis libidinis execrabili contaminatione exagitat, occasiones quaslibet inquirant, per quas libidinis suæ votum efficiant. Vnde id arctiori sanctione decernimus: vt sic omnis sacerdos hæc instituta legum nostrarum in iam dictis feminis Hebræorum adimpleat, vt nullius peculiaritatis locum cum eisdem mulieribus habeat, per quod se ordinare intendat. Quod si quemlibet sacerdotum contigerit, vt zelum, quo pro Christi nomine vti debet, frequenter ad libidinis suæ sibimet occasiones vsurpet: tunc sacerdos ipse ab hoc honore depositus, exilio erit perpetuo mancipandus.

* *coharentiam*

XXII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt quicumque Iudæum secum obsequentem habuerit, expetente sacerdote, eum apud se retinere non audeat.

SI quis laicorum quoscumque ex Iudæis, virum scilicet vel feminam, secum obsequentes habuerit, vel in patrocinio retinuerit, & sublato ex eis pontificum, vel sacerdotum priuilegio, priuata eos sibi potestate defenderit, neque eos ad episcopum vel sacerdotem diebus debitis instruendos vel iudicandos remiserit: excommunicationis ab eodem episcopo, cui id fecerit, sententia feriatur, & amissis illis, quos vindicare nititur, trium librarum auri multatione pro vnoquoque dampnabitur, quæ partibus principis profuturæ manebunt.

XXIII. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt cura omnis distringendi Iudæos solis sacerdotibus debeatur.

HOrum omnium præceptorum multiplicem curam, & exercendam in perfidis disciplinam, illos nostra gloria vt impleant exhortatur, quibus id agendum diuina auctoritate committitur. Ait enim spiritus ille, cuius orbem veritas implet, Stabũt sacerdotes in iudiciis meis, & iudicabũt leges meas, & præcepta mea. Proinde de omni sacerdote hæc implenda decernimus, ita vt nullum Iudæorum pro ritu suo patiatur ab aliquo defendi, nullum tueri: sed exemptos ab eorum patrociniis, qui eorum fauoribus

bus tueri videntur, in potestatis suæ curam redactos, pro eorum saluatione quid illis catholice agendum forte conueniat diligenter instituant. Atque in hoc illis erit sollicitior cura, ne in quibuslibet supradictis capitulis hæc institutio serenitatis nostræ tepescat.

XXIV. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

De dampnis sacerdotum vel iudicum, qui in Iudæis instituta legum adimplere distulerint.

10 COnsulendum est pie sacerdotibus Ecclesiæ Dei, ne pro delinquentis populi impunitate teneamur obnoxii. Quid enim prodest si non puniatur quisque suo, cum tamen possit alieno puniri peccato? Et ideo ad horum talium iniuriam execrandã vim præceptionis è factione decernimus: vt si quislibet pontificum, aut cupiditate inlectus, aut malignæ voluntatis incuria tepidus, prædicta hæc quę iussa sunt in Iudæis decreta contempserit adimplere, scilicet vt detecta vel nuntiatã sibimet errata perfidiæ nulla videatur æquitatis censura corrigere: & trium mensum excõmunicationis sententiam proferat, & vnam libram auri de suis rebus propriis fisco sociandam amittat. Quod si non habuerit vnde componat, sex mensibus sub digna excommunicationis censura persistat: & insuper ad tepiditatem illius zeli socordię corrigendam sit cuilibet Episcopo licitum, in quo zelus dei fuerit excitatus, vice illius episcopi talium perfido-20 rum errata corrigere, & hæc quæ neglexerat emendare. Quod si * aliena ista simulatione vel incuria episcoporum, alter in alterius correctione zelo excitante diuinitus nõ fuerit excitatus: tunc principis præceptione & eorum arguetur socordia, & perfidorum vlciscentur errata. Hic etiam ordo eodem modo & ordine, sicuti superius de episcopis constitutum est, in cæteris quoque religiosis est obseruandus: id est, in presbyteris diaconibus vel etiam clericis, quibus horum infidelium episcopo suo cura commissa est. Iudices tamen, qui eorumdem Iudæorum crimina comperta vel nuntiata sibi, legali non dampnauerint vltione: tunc, sicut de episcopis constitutum est, vnam libram auri fisco compellendi sunt soluere. Tunc tamen & sacerdotes & iudices vel supradicti omnes, quibus regendi hæc cura commissa est, ab his dampnis erunt penitus 30 alieni, cum impeditos se fuisse pro talium districtione agere probauerint.

* alterna.

XXV.

Ne iudices quidquam de perfidorum excessibus extra sacerdotum conibentiam iudicare præsumant.

IVdices omnes nihil de perfidorum excessibus citra sacerdotum conibentiã iudicaquunt, ne cupiditas secularium fidem nostrã maculet acceptione munerum. Et tamẽ si, vt adsolet, præsentia defuerit sacerdotum, sola potestate iudicum distringendi sunt. Sane si episcopo etiam de sede sua contigerit, aut in vicino, aut longe forsitan pro-40 gredi: talem ex sacerdotibus pro sui vice relinquat, qui vna cum duce territorii hæc instituta sine muneris acceptione perficiat.

XXVI. FLS. GLS. ERVIGIVS REX.

Vt episcopi tunc immunes habeantur à dampnis, cum eorum presbyteri ea quæ ipsi non correxerint ad eos non remiserint corrigenda.

PResbyteri, diacones, seu cætera religiositas vniuersa; vel iudices per vniuersa loca vel territoria constituti: prout vnusquisque conuentum Iudæorum ad se pertinere cognouerit, secundum totius instructionis nostrę decreta, eos constringere non differant. Ea vero quæ ab ipsis nequiuerint corrigi, ad agnitionem principis atque pontifi-50 cum emendanda redeant. Sicque fiet vt constituta dampna non ferat, si suis quisque pontificibus innotescat. Episcopi quoque ipsi tunc constitutum non percipient dampnum, quando eis criminalia non fuerint per subditos nuntiata.

XXVII.

De reseruata principibus miserendi potestate in his qui conuersi ad fidem Christi veraciter fuerint.

HAnc * sacræ præceptionis multiplicem diligentiam, quam ordinatis lineis superius in toto disseruit nostra serenitas, vbicumque superius offensorum culpas ita mo-

* sane præceptionum.

derari decreuimus, vt exutos rebus sub ærumna exilii religemus: hanc nobis vel successoribus nostris miserendi licentiam reseruamus, vt si quandoque à laqueis diabolicis eripi contigerit, & probabiliter in sanctam Trinitatem crediderint: hoc quod illis sacerdotes vel iudices, in quorum territoriis degunt, testimonium dixerint, atque opera eorum cum veridico eorum testimonio concordauerint, erit nobis nostrisque successoribus in his ætatibus & miserendi votum, & efficiendi propositum: id est, vt postquam eorum præcessio iurisiurandi ad testimonium regiæ agnitionis claruerit, licitum habeat principalis pietas, & rebus nos iterum reuestire, & ab exiliorum ergastulis reuocare. Iam vero si quis ex eis postquam se professus fuerit Christianum, ad erroris proprii redierit vomitum, & quodcumque in eos repertum fuerit præuaricationis indicium, ita in eos secundum modum culpæ quæ incurrerit, inreuocabilis dictabitur dampnationis sententia, vt ad veniam vlterius nullatenus redeat: sed siue capitalis, siue minoris culpæ sit pœna, sine vlla retractatione inremissibili lege suscipiat. 10

XXVIII. FLS. GLS. ERVIGIVS. REX.

Vt episcopi omnibus Iudæis ad se pertinentibus libellum hunc de suis editum erroribus tradant, & vt professiones eorum vel conditiones in scriniis Ecclesiæ condant.

SOlet interdum latebrosæ mentis peruersitas ignorantiæ opponere angulum, in eo quod se simulat ignorare præceptum: vt eo quodammodo se excusabilem à pœna pronuntiet, quo se nouellæ sanctionis ordinem defendat penitus ignorasse. Et ideo ad huius excusationis depellendam malitiam, id episcopis omnibus vel sacerdotibus tenendum forte præcipimus: vt vnusquisque conuentum ad se pertinentē Iudæorum, de his in se visionibus, quæ in eorum perfidiam nuper edidimus instruat, & libellum hunc aperiat, qui & manifeste illis in conuentu relegatur Ecclesiæ, & quē semper secum pro testimonio instructionis reportent. Iam vero postquam illis publice in Ecclesia fuerit lectus iste liber vel traditus: si quis eorum postea, aut se defuisse cum legeretur contendat, aut ignorasse se quæ inibi præcepta sunt astruat, in nulla se vnquam is poterit excusatione defendere: sed in quocumque fuerit postea quisquis ille præuaricator inuentus, in nullo erit legum istarum sententiam euasurus. Nam & illud necessarium huic legi adiicimus, vt omnium professionum, atque conditionum scripturas, quas quisquis ille Iudęus sacerdoti suo à modo obtulerit, sollicita diligentia vnusquisque sacerdos eas ipsas professionum scripturas in archiuis suæ Ecclesiæ recondat, qualiter pro eorum perfidorum testimonio studiosius conseruatæ persistant. 20 30

FINIS.

LECTÆ SVNT LEGES SVPRASCRIPTÆ OMNIBVS IVDÆIS IN ECCLESIA SANCTÆ MARIÆ *Toleto, sub die* VI. *Kalend. Februar. anno feliciter primo regni gloriosissimi domini nostri Eruigii Regis.*

OBSER-

OBSERVATA QVÆDAM, INTER EXCVDENDVM QVALITERCVNQVE commissa.

PAGINA 5, *versu vltimo*, lege *pradones*
ibid. *pradas*
6,25 *Februarii*
7,24 iterum *pradones*
7,48 *Libyca*
21,25 *traditur*
22,14 *Maii*
40,45 *vrges*
43,22 *montes*
50,47 *Castella*
53,35 *confoederant*
55,4 *coloniamq;*
56,4 *Celtiberûm*, vel *Celtiberorum*
61,41 *prestaturos*
ibid. v.56 *diaconis*, & quidẽ virgula sequente
62,18 *Pessulani*
71,1 *mercedis*
72,2 *Maii*
74,43 *pradones*
76,15 *preda*
102,45 *Murciam*, vnde & *Murcienses* scribendum
105,53 *rege*
107,1 *verissimam*, *certissimam*, & mox, *verissimam*.
ibid. v.5 *scriptura*
ibid 6 *per tuas*
ibid 18 *apparuit*
121,54 *equite*, vel *equitio*
122,26 f *pentadactylos*
127,58 *factionis*
131,19 *preteruectus*
132, in fine ver. 35 lege *ne*-
& in f. v 36 seq *in*
in f. seq. *fecissent*
in f. seq. *honos*
141,45 *f. Simon* pro *Simon*
144, 6 *vexilliferum*
151,14 *reges*
ibid. 23 *Eomet ipso* vel *Eo met ipso*
ibid. 40 *Tolosanus*
152,24 *eius*
ibid. 46 *Granatenses*
ibid. 58 *Turritani*
154,9 *Sardinia*
160,11 *maxima adornata*
186,45 *Cypri*
206,58 *quem à quarto &c.*
207,31 *Sertoria*
210,28 *perfidè*
220, 49 *in stationes*
226,9 *Fiscampensis*
229,12 *annona*, & mox *tantùm finem*
238,3 delendum alterum *in*
238,50 *f. Martham*
240,46 *Bernhardi*
241,9 *anni*

ibidem verba, *messis enim nulla preterito anno fuerat*, parenthesi rectè includerẽtur
242,18 *Sibylla*
244,38 *versaretur*, *pollicetur*
246,12 *depactis*
251,2 *Peloponnesum*
253,8 *Regis Sicilia F.*
259,41 *Ruscinonensem*
259,53 *populetum*, nisi quid subaudiendum sit, more Græco.
260,25 *Fuxense*, nimis abest à voce bellum
265,13 *Leonardus*
267,35 *faciendum*
269,15 *Andegauensis*
281,31 *cognominatur*
290,40 *f. Humfredum*
291,57 *prosequuntur*
292,5 *f feminent*
294,1 *f. dietim*
ibid. 54 *liberorum*
340,39 *Melfam*
341,28 *Bellograda*
ibid. 37 *Lescastrensem*, vel
ibid. 24 *Lescatrensem* legendum
354,3 *quacunq;*
359,41 *Nuceriam*
360 in marg. v.14 *Radulfus*
361, v.8 in marg. pro *quas*, legẽ *que*
380,45 *habenda*
386,13 *Farracenorum*
393,3 *prestaturos*
399,9 pro *Senato* f. legendum *signo*
401,18 *Caterum*
413,5 *Abonesii*
ibid. 43 *Petri*
414,43 *Paschasii*
ibid. 51 *Casaraugustam*
ibid. 55 *Queres*
418,40 *f. eremitarum*
422,1 *oppido*
ibid. 43 *Monarguesium*
424,45 *ducentesimus*
ibid. v.59 *f. veruntamen*
425,42 *Latri*
ibid. 43 *verumetiam*, & mox *trophais*
432,48 *Colubraria*
433,14 *Palumbariam*
436,39 *obsederunt*
437,33 *cryptas*
441,59 *Portopinea*
442,2 *sustinentibus militibus*
445,3 *cum*
ibid. 59 *appellere*
448,56 *prestaturum*
455,31 *Zaena*
ibid. 54 *Zaenem*

ibidem 39 *portoriorum*
449,42 *Portugallensis*, sic & alibi per *ll* leges
461,51 *Dertosam*
465,40 *Hac*
469,12 *prestaturum*
471,42 *permultos*
476,55 *Hospitalis*
ibidem 58 pro *Verumenim*, legendũ forte *Verumenimuero*
477,2 *Dominicani*
478,9 *Almugauares*
482,15 *in comparentes*
488,21 *xystis*
489,34 *aliquot*
ibid. 39 *Lemonica*
491,32 ὑπὸ φόρον
494,36 *argento*
497,1 *phænomena*
500,5 *aliiq;*
ibid. 46 *querimonia*
506,18 *Vgone*
ibid. 53 *mento*
507,42 *filia*
508,35 *adfuturam*
509,5 *Vizcaia*
ibid. 31 *f. Saixium*, sic enim sæpe præcessit
ibid. si *Mugarra* rectè scriptum est, forte perperam pagina 508,57 est *Bugarra*
ibidem 43 *Aragonensem*
510,8 *Albalatium*, vel mox pro *Albalatii*, legendum *Albalati*
ibidem 12 *Carthusiensium*
512,4 *Bonifacianum*
ibidem 22 *occurreremus*
ibidem 36 *etate*
513,55 *Villa Martiana*
514,59 *cum magna*
515,2 *astaturum*
ibidem 32 *Galletia*
ibidem 55 melius pro *eaq;* legeretur *ea*
517,50 *Veruntamen* vel *Veruntamenuero* legendum videtur
526,13 *pityusarum*
530,5 aut *quamtumuis*, aut *licet* abundat, nisi *quantum vis* diuisim legendum sit
ibidem 7 *conseruatum*
531,13 *aliam*
ibidem 2 *omnis* vel pro *reip.* legendum *rerump.*
ibidem 57 *liberis ex iustis nup.* legendum videtur
537,20 *Sanctaulalia*, vel certe *Sancta Eulalia*
538,28 *Septentriones*

ibidem

ibid. 40 *Scytharum*
ibidem 53 *sub dio*
ibidem 57 *Palestina*
540,3 *populoq. Toletano*
ibid. 43 *Paleologi*
ibidem 33 *Morabatinorum*
ibidem 11 *Palaeologum*, & mox, *prestaturos*
542,15 *Victoriatorum*
ibidem 18 *f. Citadella*
ibidem 30 *f. Cingense*, à Cinga fl.
ibidem 37 f. pro *Marchetis* legendum *Marquetis*, vt v. 29 præcessit
543,33 *Palestina*
544,24 *Verumenimuero*, vel *Enimuero*, non cōmode positum videtur
ibidem 30 *inferiora*
548,21 *Murciensis*
ibidem 43 *Vidauria*
550,51 *Clemens*
ibidem 58 *percipiens*
552,51 *vidua*
554,19 *antequam*
556,50 *in pristinam*
558,30 *vtiquè*
559,20 *est Besantiorum*, pro quo v. 22 legitur *Bissantiûm*
549,36 *Viennam*
560,50 *inferret*
565,27 *vtramq.*, & mox *neq.*
577,38 *Cæsaraugustæ*
578,7 *Cyprianus*
ibidem 10 *decima*
ibidem 11 videtur legendum *dinum* pro *dinam*
579,59 Ccc 3 Parochia

580,31 *f. loci*
582 (numerus enim 580 falsus est) 33 *trecenti*
587,23 *Ptolemao*
590,7 *Arabuesi*
ibidem 50 *cyanei*
597,3 *centum*
601,50 voci *rex* dimidium colon subiiciendum fuisset
602,25 mallem legere *In priuilegiis namq. fere omnibus*
ibidem pro *sancto*, lege *Sanctio*.
603,7 *quartum*
ibidem 39 *quarti decimi*, vel certe *quater decimi*, quod tamen non puto
ibidem 56 *sexcentorum*
604,44 post *remissione* deest *peccatorum*
ibidem 46 virgula post *quemadmodū* voci omniū in versu seq. subiici debuisset
ibidem 55 *primum*
605,41 *exarchatum*
610,45 *montanorum*
611,52 *reliquum*
612,40 *Paradisi*
613,11 *Sanctius*
614,10 *hoc*
ibidem 22 *sedem*
620,12 *Ferdinandi*
622,24 *eripuit* vel certe *abripuit* quod & ipsum tamen vix esse potest
624,19 *omne*
638,30 *leuamen*
641,26 *sub tussione*
ibidem 16 *Aldefonsi*, sic enim præcessit
ibidem 30 *Comitis*
643,31 *vndetriciis*
644,18 *concernato*
647,55 *conditione*
650,14 *f. labante* legendum pro *labente*
652,24 *f. magnatum* pro *magnatorum* legendum
653,1 *f. Vidauria*
ibidem 59 *fine*
655,44 *cudusionem* positum pro *cusione*, quod tamen & ipsum vix inuenias
671,8 *f. Sibyllam*
677,56 comma ponendum fuerat post *subiuncto*
679,11 *f. obuiam iri oportere*, vel *obuiatum ire*, vel *iri oportere*
680,13 *quingentorum*
717,32 delendum videtur *haud*
723,51 *iussa populis*
732,11 *Alias*, & mox *fracta* pro *carta*
878,52 *credi*
879,11 *posit*
883,34 *inferenda*
ibidem 51 *valere*
886,46 *allegare*
ibidem 54, *alleget*
888,17 *desponsata*
ibidem 50 *desponsentur*
902,19 *percelli*
924,46 *obtineri*
925,16 *custodiam*
936,45 *reperiuntur*
948,20 *indiciis*
793,28 *Sanctius*.

INDEX

INDEX

TAM RERVM QVAM VERBORVM CVM PRIMIS MEMORABILIVM

in hac tertia rerum in Hiſpania geſtarum parte occurrentium locupletiſſimus: in quo tamen, ne nimium vaſtus euaderet, ad principalia vocabula fere ſemper digitum, non aliter quam ad fontem, intendimus.

Auge-

G

INDEX.

fugiti-

INDEX.

S

S. Sene-

Tribu-

INDEX.

FINIS.

N. 63.